
14
17 G
8

SANCTI

AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI,

OPERA OMNIA,

Ex Recognitione Romana.

HAC NOVISSIMA EDITIONE PRAETER LOCOS SS*. A TEXTU S. DOCTORIS TYporum varietate distinctos, accesserunt Aduertentiæ siue Animaduersiones Theologiæ Scholasticæ in eius opera, per Ferdinandum Vellosillum Hispanum, Episcopum Lucensem.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,
Sumptibus Antonij Hierat, Bibliopolæ sub signo Gryphi.

ANNO M. DC. XVI.

Lætamini in Domino Deo vestro: quia dedit vobis Doctores Iustitiæ. Ioel. 2.

SANCTI

AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI

OPERA OMNIA

QVÆ EXTANT,

EX EDITIONE ROMANA

SACRÆ SCRIPTVRÆ CONTEXTVM, AD FACILIOREM LECTORVM INTELLIGENTIAM, EX IPSA SANCTI DOCTORIS LECTIONE, ET EX LXX. INTERPRETVM, QVOS POTISSIMVM SEQVItur, translatione erutum, complectente.

IN QVA,

QVÆ VITIO VEL INCVRIA ERANT ADIECTA, SVNT REIECTA: QVÆ SVBLATA, RESTITVTA: QVÆ TRANSPOSITA, REPOSITA: quæ deprauata, emendata: omnia ad veterum manuscriptorum & emendatiorum codicum excusorum fidem summa cura examinata, & ex aliorum Patrum lectione pristinæ integritati ac puritati reddita.

Librorum, & Enarrationum catalogum, item eorum quæ Editioni Romanæ adiecta sunt, habentur ante initium I. tomi.

COLONIÆ AGRIPPINÆ,

Sumptibus Antonij Hierat, Bibliopolæ sub signo Gryphi.

ANNO M. DC. XVI.

SIXTVS PAPA V.

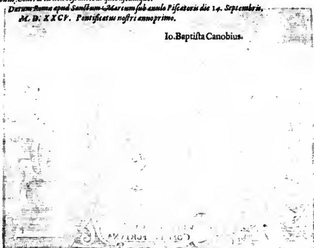
Ad perpetuam rei memoriam.

Rauiter sæpe antea, & moleste tulimus præclara beati Ambrosii Ecclesiæ Doctoris monumenta, quæ extant, quamplurimis mendis fuisse contaminata, splendidissimumque, quod inde radiabat, cælestis scientiæ, & pietatis lumen, veluti circumfusis nebulis, pene obscuratum. Verum cum inspirante atq; adiuuante Domino, nostra, antequam ad supremum apostolatus apicem euecti sumus, multorum annorum opera, & studio fuerint illustrata: altera, quæ illam consequitur, nos cura admonet, vt caueamus, ne in posterum vel hæreticorum commentis, quibus semper eius obstitit doctrina, vel quauis alia miserorum temporum calamitate, eisdem, aut etiam maioribus tenebris inuoluantur. Quare vniuersis, & singulis Patriarchis, Episcopis, & cæteris Ecclesiarum, & locorum etiam regularium Prælatis, necnon hæreticæ prauitatis inquisitoribus, eorumque vicariis per vniuersum orbem constitutis mandamus, ne in suis quisque Ecclesiis, Prouinciis, Ciuitatibus, Diœcesibus, & iurisdictionibus, religiosissimi, atque eruditissimi Antistitis referta doctrina Spiritus sancti opera, & nunc erroribus purgata, aut omnia, aut eorum aliquam partem, imprimi nisi iuxta hanc Romanam editionem permittant, quam docti & pii viri sinceram, & veram, vt confidimus, agnoscent, & grato animo amplectentur. Deoque de præstita nobis ope gratias agentes sua pia studia in tanti auctoris recuperata nunc luce fulgentis fructuosa, & iucunda lectione oblectabunt. Contrariis non obstantibus quibuscumque.

Datum Romæ apud Sanctum Marcum sub anulo Piscatoris die 14. Septembris, M. D. XXCV. Pontificatus nostri anno primo.

Io. Baptista Canobius.

SANCTISSIMO AC BEATISSIMO

D. N. GREGORIO PAPÆ XIII.

F. FELIX CARDINALIS DE MONTE ALTO.

NTER præstantiora munera, potioraque munimenta, quibus Iesus Christus, vnigenitus Dei filius, Dominus noster infallibilis dispositione prouidentiæ dilectam sponsam suam militantem Ecclesiam, vt ea non tantum in medio nationum peruersarum sublimioribus coruscaret virtutibus, sed aduersus principes tenebrarum, mundique rectores iugiter inuicta consisteret, in hac terrena colluctatione decorauit atque suffulsit: sanctos Doctores, orthodoxos Patres, eorumq; scripta merito esse connumeranda semper existimaui. Illi namque, vt sanctus ad Ephesios scribit Apostolus, ne tamquam paruuli fluctuemus, aut circumferamur omni vento doctrinæ, in astutia hominum, sed vt fidei vnitate in virum perfectum formati, Christi redemptori occurramus, pastores doctoresque diuinitus sunt constituti: hæc vero (sancto Augustino teste) vt fidem gignant, nutriant, defendant simul, ac roborent, nobis tradita. Iis quippe sancta Romana Ecclesia, omnium Ecclesiarum mater & magistra, suffulta præsidiis, fideles excoluit, diuina mysteria reserauit, hæreses aboleuit, schismata destruxit, altitudinem omnem aduersus Dei scientiam se extollentem euertit, pacem ac tranquillitatem, vnitatemque prouinciis, nationibus, vniuerso denique orbi Christiano perpetuo restituit. Non immerito igitur dolenter ferebam, animoque vehementer angebar, quod præclara hæc Patrum monumenta Ecclesiæ, diuina, vt diximus, benignitate concessa, siue temporis iniuria, siue pastorum dormitatione, inimico in medio tritici zizania superseminante, adeo corrupta ac temerata depromerentur, vt interdum nullam, interdum ineptam, aliquando falsam, nonnumquam verò à fidei institutis, & ab ipsorum auctorum mente alienam efficerent sententiam. Vnde Inquisitores, sanctæ fidei negotiis præfecti, lectionem illorum (ne quæ ad vitam data erant, operarentur mortem) nec omnibus, nec absque delectu permittebant. Quare cælestibus his Ecclesia auxiliis pene destituta videbatur. Cui malo vt quoquomodo tandem occurrerent Pius IV. & deinde Pius V. fel. rec. summi Pontifices, prædecessores S. V. mihi tunc iuxta meæ professionis institutum, in conuentu ordinis Minorum degenti, sanctissimi æque ac grauissimi Ecclesiæ doctoris Ambrosij Mediolanensis Episcopi opera, perinde atque aliorum huius generis sanctorum Doctorum deprauata ac violata, & proinde interdicta, denuo diligenter euoluenda ac recognoscenda, & ab interiectis erroribus repurganda, atque ad pristinam auctoris ipsius puritatem, veterum collatione exemplarium & alio quocumque aptiori studio reformanda mandarunt. Quod negotium licet graue, ac supra tenuitatem meam, illius tamen qui aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas, auxilio fretus, obedienter ac libenter accepi. Quapropter antiquiores illico bibliothecas lustrare, ac cum manuscriptis veteribus, emendatioribusque excusis codicibus conferre, necnon aliquos præter impressos, si quos reperirem libellos, inuestigare, quæ denique loca ex sanctissimi huius Doctoris scriptis, tum in Conciliis generalibus & prouincialibus, tum in priuatis lucubrationibus maiores nostri citauerint, exquirere sedulo cœpi: opusque proculdubio absoluissem, nisi variis & itinerum & aliarum curarum distractionibus præpeditus id imperfectum deserere coactus fuissem. Qualemcumque postea nactus quietem, hortatu iussuque S. V. inchoatum opus repetens, præclaros doctores, viros doctrina & pietate graues, ac linguarum intelligentia, & historiarum cognitione insignes, præterea in scholastica Theologia & Patrum lectione admodum versatos delegi, mihique laboris socios adsciui. Itaq; onus alacriter subeuntes, munerique plures annos strenue vna incumbentes, tandem multis vigiliis, plurimoque impendio, Deo bonorum omnium largitore nobis propitio, opus absoluimus, munus perfecimus, absolutumque S. V. quæ beatissimi Petri fidem tenet & sedem, vt studium nostrum comprobare, gratoque suscipere animo dignetur, reuerenter offerimus. Insigniores, vetustioresque diuersarum prouinciarum bibliothecas peruestigauimus: manuscriptos, ac excusos codices contulimus: Philonem, Iosephumque Hebræos, ac Eusebium Cæsariensem, sanctum Basilium re & cognomento magnum, ac reliquos superiores, quorum lectione imitationeque sanctus hic delectatus est Doctor, accurate legimus: plura Concilia generalia & prouincialia diligenter euoluimus: sanctum Augustinum, Theodoretum, cæterosque posteriores qui aliqua ab eo sunt mutuati, legentes perpendimus: quorum ope atque adiumento obscura explicuimus, manca suppleuimus, adiecta reiecimus, transposita reposui-

mus,

mus, deprauata emendauimus, omnia demum vt germanam Ambrosii phrasim redolerent, eiusque dignitati atq; grauitati responderent, sedulo curauimus: & vt ipsemet Auctor loqui videretur, suppositiis quibuscunque abscissis, pro viribus studuimus. Nonnullos præterea tractatus, & epistolas, ac sermones nusquam adhuc typis datos, à maioribus tamen diu desideratos, multo conquisitos labore, operi addidimus. Quæ omnia in vniuersum quinque tomis comprehendimus: in quorum distributione commentitiam illam Erasmi seriem in recentioribus editionibus obseruatam validissimis rationibus adducti sequi noluimus: verum aptiorem quandam, rationi, necnon S. Doctoris proposito atque instituto magis consentaneam aliam nacti sumus, nimirum vt Primus, Secundus, & Tertius tomus ordinem sacrorum Bibliorum teneant: Quartus eam, quam postea in scholis sibi vendicarunt Theologi: Quintus quo sermones & epistolæ continentur, quantum ad sermones attinet, pro maiori studiosorum vtilitate, vt ad Missalis Romani ordinem accommodetur: quod autem ad epistolas, vt proprios habeat libros, ad materiarum diuersitatem distinctos. Cæterum vbi sanctus ipse Doctor ordinem præscripsit, eum ipsum fideliter secuti sumus. Primo, Secundo, & Tertio tomis commentaria & explanationes continentibus sacrorum librorum contextum vel propria Auctoris versione, prout ex eius scriptis haurire nobis licuit, vel ex LXX Interpretum translatione, qua potissimum Auctor vsus est, ad faciliorem lectorum intelligentiam summo studio adiunximus. Quod reliquum est, sanctus hic Doctor tanto veritatis candore nitescit, vt quod pater Augusti tradit, ne inimici quidem in illius scriptis quod arguerent inuenire vnquam potuerint: tanta præterea fuit sanctitatis fama, vt Theodosius magnus dicere soleret: Solum Ambrosium noui digne vocari Episcopum: tanta postremo existimationis maiestate, vt quod plerique meminerunt scriptores, nec vllus censeretur Imperator, cui non consensisset Ambrosius. Tantus igitur Doctor & Episcopus, qui Liguriam olim, Æmiliamque prouincias feliciter administrauit, qui Galliam erudiuit, Mediolanensem Ecclesiam sublatis dissidiis pacauit, tyrannos compescuit: Cæsares ad religionem, pietatem, iustitiam, obedientiam erga sanctissimos Episcopos formauit: S. Romanæ Ecclesiæ auctoritatem contra schismaticos, ac hæreticos, Damaso Siricioque sanctissimis Pontificibus, S. V. etiam prædecessoribus summa prudentia, libertate, constantiaque defendit ac roborauit: nunc ad mores emendandos, ad ecclesiasticam disciplinam restituendam, dignitatem retinendam, libertatem tuendam, ad hæreses quascunque eliminandas, vestræ præsto est Sanctitati. Nostros igitur conatus Roma amplectatur, quia præclarum ei ciuem: amplectatur Liguria Æmiliaque, quia præsidem eis consularem: Mediolani, quia Episcopum
Ioan. 10. peruigilem: Sanctitas denique vestra, quia integerrimum Ecclesiæ Doctorem restituere curauimus. Quare iucundo gratoque ipsum, Beatissime Pater, animo suscipe, obuiisque amplectere vlnis, nostris benedicens laboribus. Demum vt breuiori, tibi autem Ecclesiæq; Dei epistola hæc nostra prospero claudatur fine: Iesus Christus Dominus noster, pastor bonus, pastorque creator omnium, S. V. vna cum commisso sibi grege saluet semper & muniat Amen.

Romæ Kalendis Decembris, M. D. LXXX.

AD LECTOREM.

SANCTI Ambrosij egregij Doctoris Ecclesiæ, & eruditissimi Antistitis præclara monumenta, multis errorum tenebris iam pridem obscurata, posteaque hæreticorum sacros libros callide corrumpentium artibus deprauata, nunc demum, Deo bene iuuante, post varios labores, summa eruditione, ac veterum exemplarium adiumento emendata, & in splendorem suum restituta Sixtus Quintus Pontif. Max. profert ad communem omnium vsum, atque commodum. Quem sane Theodosius Imperator illius virtutum admiratione commotus, iam publice in maximo Constantinopolis templo egregia illa voce olim laudauit: Solum Ambrosium noui Episcopum eo nomine dignum. Eum ipsum nunc Sixtus Pont. necessario Reipublicæ Christianæ tempore quàm studiosissime, ac rectissime emendatum, & à quadam quasi tenebrosa erratorum caligine, qua luculenta illius scripta aliorum vicio offusa erant, præclare reuocatum in lucem emittit: vt ex eo tanquam præclarissimo Ecclesiæ lumine, vnusquisque illustrem doctrinam, neque vllis tenebris obscuratam percipiat, nec vero deinceps cuiquam integrum sit his contentiosis temporibus de ea hæsitare, vel aliter, quam ipse senserit, sentire. Huc pertinet omnis eius conatus, & industria, ea namque est humanarum rerum conditio, vt nisi illæ recta diligennia custodiantur, & ab erroribus vindicentur, propemodum exolescant, & corruant. Genus vero explicationis S. Ambrosij varium est, mysticis sensibus constans, prout rerum varietas postulare videbatur, vbique tamen perspicuum, fœcundum, exhuberans, vehemens eloquentię flumen profundens. Historicam intelligentiam pro fundamento substernit, nec propterea ex omissione literalis sensus, literam ipsam aut aliorsum detorquet durius, aut ea relicta, confugit ad remotas, & peregrinas allegorias, ad quas Sancti Patres Augustinus, & Hieronymus fateri non erubescunt, se aliquando, ex inopia historici intellectus fuisse coactos. Quia propter in hoc ipso accidit, ac si plantam immodica manus attractione deflexeris, quam non cõfirmabis, sed potius franges, vel in contrariam, ac pene diuersam formam deduces: Vnde B. Augustinus scriptum reliquit S. Ambrosium de humilibus submisse loqui, de mediocribus temperate, de magnis sublimiter, pro rerum varietate, ac dignitate, sed arguta, & succincta breuium sententiarum copia. Cuius oratio commatis, & colis interdum numerosis distincta cernitur, & ornata flosculis, quibus ipse naturali quodam affectu oblectabatur. Itaque eius scripta in quatuor discernuntur ordines, in libros, commentarios, tractatus, & epistolas tomo 5. suo ordine secus quam antea distributas, & asterisco notatas. In quo quidem negotio historias summatim perstringens: nonnumquam diuidit in varia capita, modo in varios libros, quandoque vero perpetua continuationis serie exarat. Vnde clarissimum nomen suum, & singularem, vereque Ambrosiam doctrinam longe lateque propagauit. Cuius suauitate se captũ fuisse fatetur B. Augustinus, nam illam dicendi vim, quam in scholis puer didicerat, ad ecclesiasticum munus vocatus mira eloquendi arte, atque efficacitate præ se fert. Profunda vero mysteria, pura, & germana intelligentia, sic dilucidat, vt illud dicere possis: Alta profunditas, quis inueniet eam? Illud quoque obseruatione dignum censemus, quod vbi se locus offert S. Ambrosio ad obiurganda crimina, animi potius lenitate lapsos erigit, quam virga censoria, vel sermone obiurgatorio exacerbare, vel circumrodere annititur, Eccl. 7. vt qui eius vocem audiunt, quasi stimulum sibi suffigi sentiant. Nonnullos etiam locos adnotatione dignos addidimus ex eodem auctore, qui secum quodammodo pugnare videbantur: non quod sanctissimi & doctissimi viri temere cupiamus sinceram pietatem, & admirandam eruditionem aliqua ex parte sugillare, aut suspectam alicubi reddere, sed vt veritate duce, quæ nullum falsum admittit, refellamus hæreticorum fraudes, & imposturas, qui, vt sunt veritatis osores: ita multis contra libellis, scelerato, peruersoque studio, putidam, & ineptam suam doctrinam tutari conantur: tum maxime vt quam possumus sedulo consulamus his, qui erroribus addicti, ad perfidiæ suæ confirmationem vel impudentia, vel potius immoderato zelo offenduntur. Tu interea pie lector, egregium S. Ambrosij opus pure, integre, eruditissimeque emendatum suscipe, & Deum precare pro eo, qui corrigendi huius auctoris summo studio, & labore curam suscepit. Vale in Domino.

ILLVSTRISSIMO AC REVERENDISS.

D. FELICI A MONTE ALTO EPISCOPO CARDINALI

TITVLI SANCTI HIERONYMI.

GREGIAM sane, Cardinalis amplissime, tuaque doctrina, & industria dignissimam cogitationem suscepisti, cum magni, & celeberrimi Ecclesiæ doctoris Ambrosij opera multis modis, siue temporum iniuria, siue librariorum negligentia, aut inscitia deprauata emendare, atque ad integritatem, & pristinum splendoré restituere decreuisti. Quod singulari Dei benignitate magnis laboribus tuis tandem effectum est, compluribus etiam eiusdem optimi scriptoris monumentis additis: omnibus vero commentarijs scriptisque Ambrosianis erudito quodam ordine apte & accommodate distributis, quo certe nomine plurimum tibi à diuinarum literarum studiosis debetur. Tu vero posteaquam Ambrosij doctrinam, & eloquentiam illustrasti, vt de Ecclesia Dei quam optime merearis, vitam quoque & mores diuini hominis, & sanctissimi Episcopi, resque ab eo admirabiliter gestas peruulgare studes. Cumq; Paulinus, qui primus Ambrosij vitam scripsit, paulo tibi contractior ac ieiunior videretur, cæteri vero, qui in eodem argumento versati sunt verbis potius quam rebus copiosi: ipsa etiam historiæ veritate, ac fide non omnino tibi satisfaciant, id mihi oneris imposuisti, vt quæ in annalibus nostris Ecclesiasticis, in quibus contexendis multos annos laboramus, de Ambrosio ex probatissimis auctoribus, atque adeo ex ipsomet Ambrosio accurate descripta notauimus, eadem seorsum colligeremus, & separatim inter se ad vitę formam connecteremus. Agnosco, Cardinalis Illustrissime, amoris erga me tui abundantiam, qui de mea mediocritate plus tibi pollicearis, quam præstare facile possim: enitar tamen, vt saltem obediendi alacritate, ac certe fiducia, & diligentia tibi satisfaciam. Mihi quidem iucundissimus is accidit labor, quem tuo iussu in rebus sanctissimi patris, & doctoris percensendis excepi. En igitur tibi Ambrosij vita, non tam ornate, & eleganter, quam diligenter, & fideliter conscripta. Id mihi in primis propositum fuit, vt nihil, nisi exploratum, afferrem, & veritati potissimum, quæ prima historiæ est lex, inseruirem: deinde omnia per annorum, & temporum seriem ordine digessi, qua vna maxime historia illustratur. Eam vero scribendi rationem, quæ mihi iampridem in historia Ecclesiastica maxime probatur, secutus sum: nimirum vt scriptorum sententias, ex quorũ fontibus hausimus, totidem illorum verbis transcriberem. Etenim & veritatis testificationem, & ad rerum auctoritatem, & ad antiquitatis memoriam, & ad legentium multiplicem vtilitatem, atque etiam voluptatem eam rem magnopere pertinere semper sum arbitratus. Quid enim aut iucundius, aut vtilius esse potest, quam grauissimos viros sua verba loquentes audire? Nec sane huius ego instituti auctor sum, sed amator, & pro mei ingenij tenuitate imitator: nam antiquis scriptoribus summis viris omni eruditione præstantibus id placuisse video. Atque vt alios prætermittam, quos tamen multos enumerare licet, vnus instar multorum est Eusebius Pamphili in conscribenda Ecclesiastica historia facile princeps, vtinam & talis in dogmatibus extitisset, hic inquam Eusebius, qui ex vetustissimis patrum monumentis Hegesippi, Polycarpi, Iustini, Irenæi, Papiæ, Clementis, vtriusque Dionysij, Corinthij, & Alexandrini, aliorumque plurimorum, non vna aut altera sententia, sed bene longis narrationibus, atque epistolis integris ad verbum descriptis non solum historiam suam aspersit, sed integros pene libros contexuit. Sed nihil necesse est, hac quidem in re diutius immorari: spero viros, & bonos, quibus te auctore Ambrosij vitam, ni fallor, vberiorem damus, industriam nostram, qualiscumque est, probaturos, tibi quidem certe, Cardinalis amplissime, cuius est iudicium acerrimum, & humanitas singularis, studium, & voluntatem nostram gratam fore certò scio.

Vale, ex oratorio Sanctæ Mariæ ad Valliculam, Idibus Decembris anno M. D. XXCIII.

Amplitudinis tuæ
Humilis seruus

Cæsar Baronius presbyter.

EX ROB. BELLARMINO
DE SCRIPTOR. ECCLESIASTICIS,

IN QVO DIFFERENTIA TOMORVM, TRACTAT. ET LIBRORVM, EX INdice (quia Bellarm. diuersa edit. vsus fuit:) inueniri facile potest.

ANCTVS Ambrosius Episcopus Mediolanensis, vir planè sanctissimus, & doctissimus Gratiano, & Theodosio Imperatoribus floruit. Obijt anno tertio post excessum Theodosij, qui erat 397. ab aduentu Saluatoris, ex Cardinal. Baronio.

Opera eius in editione Parisiensi, anni Domini millesimi quingentesimi quadragesimi noni, qua ego vtebar cùm hæc scriberem, hæc sunt:

TOMI PRIMI.

De Officijs, lib.	3.	*De Viduis*	1.
De Virginibus	3.	*De Pœnitentia*	2.
Ad Virgines exhortatio	1.	*Exhortatio ad Pœnitentiam*	1.
Institutio Virginis.	1.	*De Fuga seculi*	1.
Ad Virginem deuotam	1.	*De bono mortis*	1.
Ad Virginem lapsam	1.		

SECVNDI TOMI.

De Vocatione gentium, lib.	2.	*De fide contra Arianos*	1.
De fide ad Gratianum	1.	*De Incarnationis Sacramento*	1.
De Spiritu sancto ad eundem	3.	*De mysterio Pascha*	1.

TERTII TOMI.

Oratio funebris de obitu Valentiniani.		*Alia de obitu Theodosii.*	
		Epistolarum ad diuersos lib.	10.
Alia de obitu Satyri.		*Conciones ad populum*	92.
De fide resurrectionis Oratio.			

TOMI QVARTI.

Exameron, lib.	6.	*De interpellatione Iob, & Dauid*	3.
De Paradiso	1.	*Apologia Dauid*	1.
De Cain, & Abel	2.	*De Salomone*	1.
De Noe, & Arca	1.	*De Salomone*	1.
De Abraham Patriarcha	2.	*De ijs, qui mysterijs initiantur*	1.
De Isaac, & Anima	1.	*De Sacramentis*	6.
De Iacob, & beata vita	2.	*De dignitate Sacerdotali*	1.
De Ioseph Patriarcha	1.	*Precationes ante Missam*	2.
De benedictionibus Patriarcharum.	1.	*Commentarij in Psalm. 1. 35. 39. 37. 38. 39. 40. 43. 45. 47. 48. 61. & 118.*	
De Nabutha Iezraelita	1.	*Alia Dauid Apologia.*	
De Elia, & ieiunio	1.	*De interpellatione Dauid.*	
De Tobia	1.		

TOMI QVINTI.

In Euangelium Lucæ, lib.	10.	*De fide resurrectionis acephalus.*	
In omnes epistolas sancti Pauli commentaria.		*Precationes piæ.*	
Hymni sacri.		*& Augustini, quod incipit, Te Deum laudamus.*	
Canticum sanctorum Ambrosii			

Obseruatio in Opera S. Ambrosij.

IN primo tomo. Liber ad Virginem lapsam non videtur esse S. Ambrosij: nam capit. 8. sic loquitur auctor, Inhære pœnitentiæ vsque ad extremum vitæ, nec tibi præsumas ab humana die posse veniam dari: quia decipit te, qui hoc tibi polliceri voluerit: quæ enim propriè contra Dominum peccasti, ab illo solo te conuenit in die Iudicij expectare remedium. Atqui hæc sententia Nouatianum errorem continet, & contra eam disputat S. Ambrosius in duobus libris de pœnitentia: quos libros indicat ipse cap. 8. lib. 2. à se fuisse cõpositos, dum describit, quo pacto à forensi negocio ad sacerdotium repentè vocatus fuerat. Petrus quidem à Soto lect. 2. de necessitate confessionis libros duos de pœnitentia non audet affirmare, esse S. Ambrosij: sed communiter S. Ambrosio adsentiuntur.

In secundo tomo, libri de vocatione gentium, falsò tribuuntur S. Ambrosio, cùm manifestè S. Prosperi sint. Certè Ambrosij esse non possunt, cùm lib. 1. cap. 7. & lib. 2. capit. 8. disputet auctor aduersus Pelagianos, qui post mortem S. Ambrosij exorti sunt.

In tertio tomo, certum est aliquas epistolas, & aliquos sermones non posse esse Ambrosij. Nam in epist. 84. quæ est ad Demetriadem, mentio fit Pelagianorum, qui (vt paulò antè dixi) Ambrosio noti non fuerunt. Sunt etiam, qui epistolam 82. ad Vercellenses, S. Ambrosij esse negent, quòd in ea fiat mentio Venetiarum, quæ tempore S. Ambrosij nõdum conditæ erant. Sed falluntur: nam per Venetias eo loco non intelligitur ciuitas Venetiarum, sed regio: coniunguntur enim Venetiæ cum Liguria, & Aemilia: sic enim loquitur auctor in principio epistolæ, Ex omnibus Liguriæ, atq; Aemiliæ Venetiarumque, vel cæteris finitimis Italiæ partibus, &c.

Sermones, nonus, tricesimus septimus, & septuagesimus secundus inueniuntur etiam inter sermones S. Augustini. Item sermo sexagesimus nonus, qui est de S. Eusebio Vercellensi Episcopo, & sermo septuagesimus tertius, qui est de S. Cypriano, inueniuntur etiam inter sermones S. Maximi, sed verbis alicubi mutatis.

Sermones verò sequentes nempè 3. 14. 30. 31. 32. 44. 47. 50. 51. 52. 53. 54. 56. 57. 58. 60. 61. 62. 66. 71. 77. 78. & 82. sunt ad verbum inter sermones S. Maximi, vt planè iudicari nõ possit, vtrum Ambrosio, vel Maximo tribui debeant. Sed cuiuscunq; sint, antiqui, & Sancti auctoris sunt.

Sermo nonagesimus de passione B. Agnetis dubius redditur, quoniam sanctus Ambrosius lib. 1. de Virginibus significat, Beatæ Agnetis ceruicem gladio amputatam. Stetit, inquit, orauit, ceruicem inflexit. At illius sermonis auctor scribit, B. Agneti ad palam alligatæ, vt combureretur, cùm flamma diuinitus extincta esset, iussu Aspasii iudicis gladio guttur fuisse perfossum.

Sermo

Sermo quoque nonagesimus secundus de Baptismo S. Augustini, longissimè distat à stylo, & grauitate Ambrosij: neque vllo modò credibile est, quod in eo sermone dicitur, Ambrosium sæpè Deum orasse, vt cum à captionibus Augustini liberaret. Augustinus enim non disputando cum Ambrosio, sed eum concionantem audiendo ad fidem Catholicam conuersus est, vt ipse idem testatur lib. 5. confess. cap. 13. & lib. 6. cap. 1.

In quarto tomo Apologia Dauid posterior, & liber etiam posterior de interpellatione Dauid, non videtur esse Ambrosij, tum quia stylus diuersus est, & iam antea scripserat Ambrosius Apologiam Dauid, & libros tres de interpellatione, quorum tertius est de interpellatione Dauid; tum quia auctor posterioris Apologiæ negat, adulterium Dauid fuisse verum adulterium, & allegoricè interpretandum censuit: Ambrosius autem in vera Apologia sua peccatum adulterij confitetur, sed laudat pœnitentiam.

In Quinto tomo sunt commentaria in epistolas S. Pauli, quæ à multis non creduntur Ambrosij, nec sine causa.

Primò, quia S. Augustinus, qui libenter, & frequenter Ambrosij testimonijs vtitur contra Pelagianos, ex his commentarijs nulla testimonia petit.

Secundò, quia Pelagius ipse, qui Ambrosij testimonia sancto Augustino obijcere solet, ex his commentarijs nihil obijcit; cum tamen in his commentarijs sint non pauca, quæ Pelagij errores continere videntur, vt perspicuum est ex commentarijs in epistolam ad Romanos.

Tertiò, quia auctor horum commentariorum multa exponit contra sententiam S. Ambrosij, quod planè perspiciet, qui conferre voluerit illud Philip. 2. Qui cùm in forma Dei esset: explicatum in commentario huius auctoris, cum explicatione Ambrosiana in epist. 47. & lib. 2. de cap. 4. & illud 1. Timoth. 1. Regi seculorum immortali explicatum in commentario huius auctoris, cum expositione Ambrosiana lib. 2. de fide cap. 1. & 3. & lib. 3. cap. 2.

Quartò, quia sanctus Augustinus lib. 4. contra duas epistolas Pelagianorum cap. 4. citat sanctum Hilarium expositione illorum verborum ad Rom. 5. in quo omnes peccauerunt: & sententia, quam sanctus Augustinus citat, habetur totidem verbis in commentario huius auctoris: non igitur auctor huius commentarij, est Ambrosius, sed Hilarius aliquis. non est autem auctor huius operis S. Hilarius Pictauiensis, aut Hilarius Arelatensis: nam iste auctor vixit tempore Damasi, vt ipse testatur in Commentario ad ca. 3. prioris ad Timotheum: tempore autem Damasi Hilarius Arelatensis, aut natus non erat, aut adolescens erat: sanctus autẽ Hilarius Pictauiensis obiit anno 5. Valentiniani, qui erat secundus Damasi: non est autem credibile in extrema ætate tam ingens opus cudisse Hilarium; & stylus Hilarij cum stylo huius nihil simile habet: Hilarius verò Arelatensis post Damasi tempora floruit. Credibile igitur est auctorem horum commentariorum esse Hilarium Diaconum Romanũ, qui Luciferi schisma propagauit, & libros etiam non paucos scripsit, vt sanctus Hieronymus testatur in dialogo contra Luciferianos extremo. Neque mirum est, hunc Hilarium à sancto Augustino, sanctum Hilarium vocari, cum nuncupatio Sancti, tunc satis communis fuerit Christianis, præsertim Ecclesiasticis.

Postremò accedit, quod idem videtur esse auctor horum commentariorum, & quæstionum veteris, & noui testamenti, quæ extant inter libros S. Augustini: doctrina enim horum commentariorum, & illarum quæstionum simillima est, vt notauerunt Censores Louanienses in notis ad Augustinum: stylus videtur etiam esse idem, & ætas mirificè consentit; auctor enim illarum quæstionum quæst. 44. scribit, ab excidio Hierosolymæ vsque ad sua tempora fluxisse annos trecentos: quibus si addas annos à Natiuitate Christi vsque ad excidium Hierosolymæ, erunt omnes anni 372. vel 373. vt ex Chronico S. Hieronymi apparet. Hoc eodem tempore sedisse Damasum Pontificem, sub quo autor horum commentariorum scripsisse se memorat in explicatione capitis primi epistolæ prioris ad Timoth. notissimum est.

Quod si auctor horum commentariorum idem sit cum auctore illarum quæstionum, planè efficietur auctorem horum commentariorum non esse Ambrosium. Ambrosius enim nihil scripsit antequam Episcopus fieret, neq; factus est Episcopus ante annum Domin. 374. vt Card. Baron. in Annal. docet. Ille autem auctor cùm scriberet, numerabat annum Dom. 372. vel 373. vt supra diximus.

In eodem tomo sunt hymni sacri, ex quibus aliqui certò sunt Ambrosij, vt ille, Deus creator omnium, Poliq; rector vestiens, &c. cuius meminit S. Augustin. lib. 9. confess. c. 12. & ille, Æterne rerum conditor, Noctem, diemque qui regis, &c. cuius meminit idem Augustinus lib. 1. Retract. c. 21. Aliqui certo non sunt Ambrosij, vt ille, Vexilla Regis prodeunt; qui est Fortunati, & alij quidam, in quibus non seruatur ratio metrica, quæ Ambrosio notissima erat. eiusmodi est ille, Optatus votis omnium sacratus illuxit dies, Quo Christus mundi spes Deus conscendit cœlos, arduos. & ille, Christe, qui lux es, & dies, Noctis tenebras detegis, &c. Isti enim indigni videntur qui Ambrosio tribuantur. Canticum, Te Deum laudamus, Ecclesia in diuinis officiis, Ambrosij, & Augustini canticum vocat: & extat chronicum S. Dacij Episcopi Mediolanensis, qui Iustino imperante floruit, in cuius chronici libro primo capite describitur, completo baptismo S. Augustini, toto obstupescente populo, repente canticum illud à sanctis Ambrosio & Augustino alternatim fuisse cantatum.

Præter opera suprascripta, In editione Romana anni 1585. adductur opera quædam sancto Ambrosio adscripta, quamuis eius non sint, vt commentarius in Apocalypsim, & alia quædam: & rectè dicuntur ea opera non esse S. Ambrosij, ac præsertim explicatio Apocalypsis, cùm auctor mentionem faciat Longobardorum Italiam inuadentium: quæ inuasio diu post mortem S. Ambrosij contigit.

F I N I S.

A | E

VITA
SANCTI AMBROSII
MEDIOLANENSIS
EPISCOPI

B | F

A Cæsare Baronio Sorano presbytero Congregationis Oratorij collecta.

Deut. 23. Leuit. 19. & 23.

VITAM sanctissimi Doctoris Ambrosij scripturus, vereor ne cui contra diuinæ legis mandatum facere videar, quæ ab aliena messe præcipit abstinere. Sed eadem lex tamen pauperum vsui spicas relictas concessit. Etsi itaque nonnulli ante nos præstanti ingenio & doctrina viri de rebus præclare fortiterque gestis à clarissimo Christi athleta, & sempiterna memoria digno Ambrosio episcopo Mediolanensi scripserint, & tanquã primi messores vberrimam messem in areã Domini congesserint: tamẽ in tanta rerum copia nobis quoque adhuc diuinarũ Ambrosij virtutum iacẽtes (vt ita dicam) spicas legendas reliquerũt, quas accurate colligere, & ordinata narrationis serie, veluti in manipulos alligare, operæ pretiũ existimaui. In his autem qui in hac scribendi materia versati sunt, nemo dubitat Paulino omnium antiquissimo primas esse deferẽdas: qui ea de Ambrosio scriptis mandauit quæ vel præsens aspexit, vel, vt ipse testatur, à sancta Marcellina eius sorore, aliisque familiaribus & maxime necessariis accepit: vel denique ex editis iam ab eo scriptis excerpsit. Paulini igitur sequẽs vestigia quæ ille omisit, addere: eademque tẽporum ordine seruato, vt rerũ notitia certior & clarior extet, accurate diligenterque disponere statui.

C

D

AN. DO. 333 Rationem tam Amb habes infra in eius obitu.

Cum igitur Constantinus Magnus imperator annum Imperij octauum & vigesimum ageret, Delmatio & Xenophio Coss. anno à Christo redẽptore (ex recentiorum chronographorum sẽtentia, quæ subducta ratione verior videtur) trecentesimo trigesimotertio, natus est Ambrosius patre Ambrosio nobili Romano, Galliarũ præfecto. Ex quo quidẽ magistratu familiæ nobilitatẽ, & parentum amplitudinem existimare licet. Præfectura enim Galliarum quãtum cæteris antecelleret, vel ex hoc vno intelligimus, quod Iulianus Aug. eandem Salustio [a] sibi amicitia coniunctissimo, & in Consulatu collegæ, vt magistratũ dignitatis amplissimæ credidit. Sunt qui [b] affirmẽt, sed sine auctore, Ambrosium Romæ natum. Paulinus enim, cui hæc optime nota erant, non Romæ in domo paterna, sed in Gallijs, atque in prætorio Ambrosij ortum, & infantis ponit incunabula. Vna enim cum vxore (quod leges [c] non prohibent) Ambrosium patrem in prouinciam esse profectum, ex his quæ idem Paulinus [d] scribit, non obscure apparet. Sic enim ait: Posito in administratione perfecturæ Galliarum patre eius Ambrosio, natus est Ambrosius: qui infans in area prætorij in cunabulis positus, cum dormiret aperto ore, subito examen apum adueniens, faciem eius atque ora compleuit, ita vt ingrediendi & egrediẽdi frequentarent vices: quẽ pater qui prope cum matre & filia deambulabat, ne abigerentur ab ancilla quæ curam nutriendi infantis susceperat, prohibens (sollicita enim erat ne infanti nocerent) expectarat tamen patrio affectu, quo fine illud miraculũ clauderetur. At illæ post aliquandiu euolantes, in tantam aëris altitudinẽ eleuatæ sunt, vt humanis oculis minime viderẽtur, quo facto territus pater, ait: Si vixerit infantulus iste, aliquid magni erit. Operabatur enim iam tunc Dominus in seruuli sui infantia, vt impleretur quod dictum est: Fauus mellis sermones boni. Illud enim examen apum scriptorum ipsius nobis generabat fauos, qui cælestia dona annuntiarent, & mentes hominum de terrenis ad cælum erigerent. Hæc Paulinus de Ambrosij infantia. Scribuntur [e] eadem de Platone, in vtroque enim idem prodigium aliquid diuini portendit: quod plenius & felicius in Ambrosio impletum est.

b Ioan Coster in vita Amb.

c lib. 4. D. de offic. præs.

d Paulinus in vita Ambr. Prope in.

G

H

e Cic. l. 1. de diuin.

Procreati sunt ijsdem parentibus Satyrus: & Marcellina, sancta vtique soboles & Deo grata. Horum omnium Marcellina primogenita fuit, Satyrus secundo loco natus, nouissime autem omnium Ambrosius, ætate enim grandiusculam fuisse filiã cum Ambrosius infans esset, ex Paulino modo audiuimus: Satyrum autem inter Marcellinam & Ambrosium medium fuisse, idem ipse Ambrosius [a] suis scriptis satis aperte demonstrat.

a Ammian. Marcel. li.

a Amb li.

A

a Ipse infra ubi ... b Paulin. in vita Amb.

Quanto autem tempore vixerit pater, nullus prodit: constat tamen parente mortuo, Ambrosium [b] cum matre vidua, sorore & fratre Romæ in domo paterna adoleuisse. Est non longe à Capitolio prope Forum piscarium Ecclesia sane vetus sancti Ambrosii nomine, ibique sacrarum virginum ex instituto sancti Benedicti insigne monasteriũ: memoriæ traditum est eas fuisse paternas Ambrosii ædes: quod satis probabile videtur. Ibi Marcellina [c] cum Candida virgine, sancta matre duce ac magistra, virginalem vitam monasticis institutis excoluit: aliæ item virgines se illi iunxerunt, inter quas fuit Indicia [d], eiusdem Marcellinæ testimonio commendata, & Ambrosii graui iudicio comprobata. Æmulabatur Ambrosius in sancta sorore sublimem illam viuendi rationẽ: nihilq; habebat antiquius, quam mente pariter & corpore immaculatum se custodire ab hoc sęculo. Arduum iter plane ardenti animo ingressus, Domino strenue seruiebat, licet solum esset catechumenus, & Christianæ religionis candidatus, & (quod non parum mirandum est) in ea vrbe versaretur, in qua innumerabiles vitiorũ essent illecebrę, de qua non immerito Paulinus [e] eius æqualis ad Romanianum scribens, hæc cecinit.

c Idem ibi.

d Ambr. epist. ... ad ... 104.

B

e Paulin. in ... epi. 4 ad Romanianum Aug. 36.

Nunc te sollicitat variis malesuada figuris
Heu validos etiam vertere Roma potens.

Romę ergo in ipso ętatis ardore castissimus iuuenis se virginem conseruauit, à petulantium adolescentium consuetudine longe recedens. Id etenim eius testimonio compertum habemus, qui secretis ad Deum precib. [f] hæc frequenter loquebatur: Peto Domine, vt qui ab ipso pubertatis tẽpore à complexu carnalis copulæ me alienum esse voluisti, delectationis eius sensu non tangar. Quid enim prodest Domine Deus virginem esse corpore si contingat mente esse corruptum? Hæc Ambrosius dum iam esset episcopus. Cum aũt Marcellina ætate prouectior egregium seruatæ pudicitiæ specimẽ dedisset, inter sacratas Deo virgines professa, die natali [g] Saluatoris Domini nostri Iesu Christi in basilica sancti Petri in Vaticano solemni ritu, religiosisq; cæremonijs adhibitis, publice Domino consecraretur: habuit tũ Liberius Papa in magna populi Christiani frequẽtia luculentam orationem, cuius est exordium: Bonas filia nuptias desiderasti, &c. Accidit postq̃ soror virginitatem professa est, vt [h] matrem ipsã que sororem manus sacerdotum ex more osculantes videret Ambrosius: tum & ipse ludens obtulit dexteram osculandam, idem sibi reuerentię officium exhibendum affirmans, quod aliquando esset futurus episcopus. At licet ioco ageret, & quid loqueretur nesciret, spiritus tamẽ Domini in eo quæ essent ventura prænuntiabat. Adolescentiam bonarum artiũ disciplinis perdiscendis transegit: rhetoricæ in primis ac philosophiæ operam dedit, earumq; notitia egregie est imbutus. Itaq; post scholæ exercitationes & vmbratiles declamationes in publicam palæstram, hoc est, in forum descendit, atq; in auditorio [i] Præfect. prætorij causas agere cœpit. In eo autem dicendi certamine quantum in rhetoricæ studijs profecisset, plane ostendit, etenim tam eximium

f Amb. precat. 2. orat. ad miss.

C

g Idem l. 3. de virgin. in princ.

h Paulin. in vita Ambr.

D

i Idem ibi.

E

ingenij & eloquentiæ specimen dedit, vt omnium in se oculos ac studia conuerteret, seq; in amicitiam Probi viri clarissimi magnopere insinuaret. Tunc & Symmachus [k] Senatorum præcipuus, vir consularis, etsi Gentilis, Ambrosii virtutes, moresq; suauissimos, & singularem dicendi copiam admiratus, ipsum & Satyrum fratrem ita dilexit, vt inter intimos & maxime coniunctos amicos eos adnumerarit & tamquã parens [l] quodammodo amborum fieret, Valentinianus August. cum sextum annum ageret in Imperio, & vna cum Victore gereret Consulatum, præfecturæ prætorio amplissimum munus (cuius dignitatem & autoritatem [m] Constantinus Imp. tradita eidem magistratui in regendis prouinciis summa fere potestate, maxime auxerat) Anicio Probo sapientissimo viro tribuit administrandum, Probus igitur præfectus delectuius pro sui officij munere rectores, quos prouinciis præficeret, Ambrosium potissimum ad eam rem idoneum censuit, cuius prudentiam & eruditionem cum in causis agendis, tum in rerum perdifficilium cõsultatione satis perspectam habebat: eidemq; prouincias nobilissimas Insubriam, Liguriam, & Æmiliam cum insignibus consularibus tradidit: quem sic à se ornamentis affectum, ita [n] monuit: Vade (inquit) age non vt iudex, sed vt episcopus. Quæ quidem verba, etsi prophetice pronuntiata videantur, possumus tamen ita interpretari eam fuisse Probi viri insigni probitate & æquitate sententiam, vt cuperet Ambrosium à nimia seueritate abstinere quam cæteri prouinciarum præsides sectabantur ad Valentiniani Augusti exemplum, quem vt [o] acerbiorem & nimis seuerum omnes insimulant. Quod enim ante biennium ipso principio Pontificatus [a] Damasi acciderat in eadem Ambrosij prouincia, Vercellis de iudicij seueritate, de muliere septies ista, cuius rei gestæ historiam sanctus Hieronymus [b] copiose describit: Probum virum mansuetum satis permouere potuit, vt de mitiganda iudiciorum seueritate Ambrosium admoneret. Profectus igitur Ambrosius in prouinciam ad munus suum obeundum, cum aliquando Mediolanum venisset, inuenit ciuitatem illam factionum studiis diuisam, popularibus turbis exagitatam, iamque ad gerenda bella ciuilia concitatam: cuius rei occasionem (vt cuncta planiora fiant) altius repetemus. Non fuit recens eiusmodi inter Mediolanenses commota discordia, sed vetus & diuturna: nam ante annos decem & nouem Arbetiano & Lolliano Coss. sumpsit exordiũ, quando increbrescente Arianorum procella, sede pulso beato [c] Dionysio eiusdem ciuitatis episcopo, in eius locũ suffectus est Auxentius Cappadox [d] Arianus, socius & collega Georgij illius nefandi hominis, qui sancto Athanasio ipso viuente inuasit sedem Alexandrinam. Sane quidem eo tẽpore quo Constantius Aug. Arianorum patronus vixit, cum vna simul cum regia potestate grassaretur impietas, nullus catholicorum qui ibi erãt, ausus est aduersus Arianos consurgere. Illo aũt sublato de medio, post Iulianũ, ac inde Iouinianum Augustos, Valentinianus gubernacula suscepit Imperij: qui cum esset catholicus, catholicę fidei aduersus Arianos plurimum fauit. At vero Auxẽtius callidus veterator sub catholico principe

k Symm. epist. 30 & ... ad Ambr. l. 3.

l Amb. de obitu frat. to. 4. 292. AN DO. 369.

m Zosim. l. 2. in Constantino.

F

n Paulin. in vita Amb.

o Hier. in Chr. & Am. Marcel. Zosim. & alii.

G

a Hier. epi. 49 in ... b Idem ead. epist.

H

c Athan. epi. ad solitar. Rufin l. 1. c. 20 ... Sulp. l. 2. hist. Socr. l. 2. c. 29.

d Athan. de Synod. Lucifer Caral. l. 2. pro Athan. Hilar. in Aux.

A

tam astuta simulatione est vsus, vt hęresis venena quadam verborum ambiguitate occultaret, seq; pro catholico homo fallacissimus venditaret. ex quo quidem res ad memoriam insignis, & plane admirabilis est secuta. Nam sanctus Hilarius[e] episcopus Pictauiensis cum ea de causa se Mediolanum conferret, vt latentem in eo hæresim disputationib. patefaceret: sic tñ Auxẽtius nouus Proteus nouit mutare formas, vt tantum abfuerit illum pelli, quin potius Hilarius ipse toto terrarum orbe clarissimus, & ipsis etiam hæreticis ob doctrinam & vitę sanctitatem venerandus, quem olim exulem Constantius Imperator Arianus cũ honore dimiserat in patriam: dum callidissimum hæreticum perstringit, mentitámq; laruam detegere studet, ipse inquam Hilarius quasi calumniator, & quietis publicæ perturbator à ciuitate protinus abire cõpellitur.

e Hilar. ibid.

f Hier. epi 49 ius

B

Aduersus eũdem Auxentium vir religiosus Euagrius & Hieronymi[f] pernecessarius, quo primũ tẽpore Damasus Pontifex sedere cœpit, fortissime pugnauit, adeoque hominem nequam compressit, aut certe cõpressisse visus est vt Hieronymus præ gaudio exultãs amici victoriã his verbis gratularetur: Iam ad Euagrij nostri nomen peruenimus: cuius ego pro Christo laborem si arbitrer à me dici posse, non sapiam: si penitus tacere velim, voce in gaudium erumpente, nõ possum. Quis enim valeat digno canere præconio, Auxẽtium Mediolani incubãtem huius excubijs sepultum ante quam mortuum? Hæc Hieronymus, existimans negotium de Auxentio iam esse confectum, cum tamen eius impietas iterum rediuiua surrexerit: aduersus quam etiam Athanasius[g], scribens ad Damasum ex Ægypto incassum clamauit: & Philastrius Brixianus episcopus cominus disputando frustra sudauit: & quod maius omnib. æstimari debet contempta quoq; fuit Damasi Rom. Pont, in cum iterum promulgata damnationis[h] sententia: omnium denique studia & conatus irriti euaserunt: necquidquam obsistere potuit, quominus idem Auxentius occulto Dei iudicio vsque ad seram mortem (vtar verbis[i] Hieronymi) cathedram occuparet. quo tandem ex humanis sublato, turbæ illæ & seditiones, quas diximus, de eligendo futuro episcopo inter ciues sunt concitatæ. Ne quis autem nominis ambiguitate fallatur, duo fuerũt Auxentij: quorum alter, de quo hactenus egimus, mortuus est (vt omnes[k] testantur) antequam Ambrosius episcopus fieret: alter vero qui Scytha genere, mutato nomine dici voluit Mercurinus, & Arianus episcopus impia Iustina fauente est factus diu admodũ Ambrosium exercuit, de quo suo loco dicemus. His ita explicatis, ad propositum redeamus.

g Athan. l. de Synod.
h Theodoret l. 2. hist. c. 22.
i Hier in Chron. an.
C
11. Val Im.
k Paulin. in vita Amb. Hier. in Chron. Rufi. l. 2. c. 11. Socr. l. 4. c. 25. Sozomen. l. 6. c. 24. Theod. l. 4. c. 5.

D

AN. DO. 374.

Vndecimo anno Valẽtiniani Imperatoris, Gratiano tertiũ & Equitio Coss. mortuo Auxentio, post varias de eligẽdo episcopo altercationes atq; dissentiones Ambrosius diuino plane suffragio episcopus Mediolanensis eligitur. Ea autem res quẽadmodum gesta sit, Theodoretus[l] copiose in primis narrat his verbis: Cum Auxẽtius Mediolanensis ecclesiæ episcopus labe Ariana infectus, & in multis Concilijs abdicatus è vita exiuisset, Imperator iste (Valẽtinianus videlicet) accersitis ad se episcopis sic ad eos verba facit: Est nobis, vtpote sacris & diuinis litteris institutis, explorate cognitũ, qualis debeat esse is qui sit ad episcopatũ gerendum electus: & q necesse sit gregem suũ non doctrina solum, verum etiam præclara viuẽdi ratione moderari, & se cuiusq; virtutis exẽplar præbere, suæq; disciplinæ rectam vitæ & morum institutionem testem habere. Quare hominem ita instructum in sede & gradu episcopali iã collocate, vti & nos, à quib. hoc gubernatur imperiũ, ei vere & ex animo capita inclinemus, illius reprehensionem (nam cum simus homines, errore labi necesse est) velut medicinam animarum cupide amplexemur. Hac oratione ab Imperatore habita, concilium episcoporum cõtendit cũ eo, vti ipse, vtpote sapientia & pietate insignib. præclare exornatus, episcopum deligat. At ille: Maior est, inquit, hæc prouincia, quam quæ virib. nostris sustineri possit: proinde vos diuina repleti gratia & illius splẽdore illuminati, multo melius hoc episcopi deligendi negotium transigetis. Illi autem egressi, separatim per se de eo deliberare cœperunt. Ciuitatis autem habitatores inter se ipsos dissidere, quorum alij hunc, illum alij deligere contendebant. Nam qui errore Auxentij erant imbuti, hi suæ opinionis auctorib. suffragati sunt: qui vero à patribus sanæ & sinceræ doctrinæ stabant, illi rursum episcopum secum de fide consentientem habere laborarunt. Hæc Theodoretus de studiis vtriusque partis.

l Theod. l. 4. c. 5. & 6.

E

F

Edidit quidem (vt par erat) ea in re Valentinianus Aug. specimen religiosissimi principis, apud quem nihil fuit antiquius, quã vt res ecclesiasticę tractarentur ab ecclesiasticis viris. Nam & alias episcopis, his q̃ modo diximus, similia deferentib. eiusmodi responsum[a] dedit: Sibi, qui vnus è laicorũ numero erat, non licere se huiusmodi negotijs interponere: & ideo sacerdotes & episcopi, quib. hæc curæ sunt, seorsum per se, vbicumque ipsi [illegible]tum fuerit, in vnum conueniant. Hæc tũ ad e[illegible]copos; quę adeo inuiolabilia seruanda curauit, vt aliquando[b] in Chronopiũ quendam episcopum ab episcopis in synodo depositũ, ad pręsidem appellantem argenti multa in pauperes eroganda animaduerterit: rursumq; ne clerici coram iudicib. laicis causam dicerent, lege[c] sancita prohibuerit. Cum itaque in electione episcopi Mediolanensis patrium studia in diuersa ferrẽtur magnaq; essent conflata dissidia: Ambrosius[d] veritus ne quid nouarum rerum illi molirentur, propere ad ecclesiam contendit: vbi (inquit[e] Paulinus) cum alloqueretur plebẽ, subito vox fertur infantis in populo insonuisse, Ambrosium episcopum. Itaq; qui ante turbulentissime dissidebant, quia Ariani sibi, & catholici sibi episcopũ cupiebant, superatis alterutris, repente in hunc vnum mirabili & incredibili concordia consenserunt. Hæc Paulinus. At vero Ambrosius[f] his cognitis, cum ab episcopali munere magnopere abhorreret, populumq; ab ea cogitatione omnino vellet auertere, miris quibusdam artificijs vsus est. Nam egressus ecclesia, tribunal sibi parari fecit, & contra consuetudinẽ suã (minus sibi vtile tunc ratus consilium Probi) sęuiens, iubet reis adhiberi tormenta: nec se iam vt episcopum, sed vti seuerissimum iudicem exhibet. Conscendit tribunal, truces carnifices assistere, simulq; tormenta cõgeri, vinctosq; catenis miseros reos adduci, palãq; torqueri, nulla adhibita commiseratione, minaci

a Sozom. l. 6 hist. c. 7.

G

b l. 20. tit. quo appel. in C Theo. Amb. epi. ad Val. Imper. 105.
c Theod. l. 4 hist. eccl. 6.

e Paulin. in vita Amb.

H

f Idem ibi.

A

vultu ad incutiendum terrorem composito præcipit: quasi vir sanguinis esset, indignus altaris ministerio, & à pastorali mãsuetudine alienissimus. Sed cũ hæc spectãs populus magis magisq; clamaret, Ambrosiũ episcopum: spe illa frustratus, ad potiora remedia conuertit animũ: eoque progessus est, vt speciem quandam præ se ferens hominis impurissimi, & ab episcopali castitate & vita remotissimi, vt populũ ab eo consilio dimoueret, impudicas mulieres ad se publice ingredi faceret. Sed cũ hæc veluti in scena ficte repræsentari populus non ignoraret, eaq; ex causa ardentioribus studiis postulare Ambrosiũ episcopum non intermitteret, seque populus peccati illius, quod specie quadam ac simulatione effictũ esse non dubitabat, reum clamaret: totamq; adumbrati criminis pœnam in se reciperet, sibique imprecaretur: omni prorsus ille consilio destitutus,

B

quod tantum reliquũ esse videbatur, in sola fuga spem ponit. Itaq; nocte intempesta ciuitate egressus, Ticinum versus dirigit iter, neque ad memoriã reuocans, non esse hominis dirigere vias suas.

Prov. 16.

Cum enim se Ticinũ peruenisse putaret, diuino quodam interceptus numine, cursu reflexo, Mediolanũ redit: iamque luce clara portã Romanam ante oculos positã videt. Tum vero incredibili stupore affectus, animoque consternatus, re ipsa experitur, non esse consiliũ contra Dominum.

Prov. 21.

Quid faceret? Qui magistratu præerat ceteris, fasces deponit, vinctum se fatetur, totius populi volũtati, immo verius diuinæ auctoritati se ipsũ subijcit. Gaudet populus, custodiã adhibet, ne iterũ fugam arripiat, idque ad extremum vsque exequi sedulo curat, quod tanto studio exoptauerat. Igitur ad Valẽtinianũ principẽ relatio mittitur: illius etenim requirendus videbatur assensus, nã Imperatoris [a] sanctionib. vetitum erat, ne decuriones, vel publicis obligati fũctionibus adsciscerentur in clerũ. Ea re percepta Imperator [a] summopere gaudet: talesque à se constitutos, magistratus esse q in episcopos eligantur, accepit libentissimo animo. Probusque suũ de Ambrosio iudicium, præsagiũ potius, felici euentu cõprobatum gaudebat. At pendente adhuc ea relatione, Ambrosius fallens suos custodes, iterũ fuga sibi consulit, atque in suburbano Leontij clarissimi viri delituit. Sed vbi relationi responsum est, & Imperatoris decretũ publicatũ, quo iubebat [b] Ambrosiũ ex templo sacris initiari mysteriis, & episcopũ ordinari, idq; Vicario in mãdatis datum, vt rebus perficiendis instaret: mox Leontius Ambrosiũ prodit: qui statim Mediolanũ perducitur.

C

[a] Lib. 9 tit. de epis. & cleric. C. Theod. [a] Paulin. in vita Amb.

[b] Theod. l. 4 hist. c. 6.

D

Hosce conatus ipsius, quibus sæpius reluctatus est, ne crearetur episcopus, non tantũ Paulinus, sed & ceteri [c] omnes tam Latini quam Græci auctores testãtur: quin etiã idem ipse scribens ad Vercellensem ecclesiã [d], hæc eadem his verbis profitetur: Quam (inquit) resistebã ne ordinatio protelaretur, sed non valuit præscriptio, præualuit impressio. Hæc Ambrosius: qui quod ait de præscriptione, ad id referendũ puto, quod præscriptum esset in Ecclesia Dei, ne nondũ plane Christianus ad episcopatus regimen assumeretur: quandoquidẽ ne neophytus ad id muneris obeundem assumeretur, & Apostolica constitutione cautum erat, & sacrorum Conciliorũ regulæ vsuq; Ecclesiæ confirmauerant. Perductus itaque & adductus Mediolanum (inquit [e] Paulinus) cum intelligeret circa se Dei voluntatẽ, nec se diutius posse resistere, postulauit se non nisi à catholico episcopo debere baptizari. Solicite enim cauebat perfidiã Arianorũ. Baptizatos, fert omnia ecclesiastica officia implesse, atque sic octaua die episcopus ordinatus est sũma cũ gratia & lætitia cunctorũ. Hactenus Paulinus de Ambrosij ordinatione: quã in septimũ idus Decembris incidisse, in primis Romanũ, indeq; cetera tum Latinorum Martyrologia, tum etiã Græcorũ Menologia testantur. Interfuit eius ordinationi Imperator Valẽtinianus, vt auctor est Theodoretus [f], dum eadẽ de re hæc narrat: Postea vero (inquit) quam Ambrosius diuinũ sacrosancti baptismatis munus adeptus erat, & gratiã episcopalẽ receperat, dicitur Imperator longe præstantissimus (nam rebus his gestis intererat) hymnum ad gratias Saluatori ac Domino agendas recitasse, his fere verbis: Gratia tibi sit Domine omnipotens & saluator noster, quod cum ipse corpora huic viro commisissem, tu etiam animas ei commendasti, indeq; declarasti meã iustã fuisse sententiã, hæc ille.

[c] Ruff. l. 2 hist. c. 11. Socr. l. 4 c. 25. Sozo. l. 6 c. [d] Amb. epist. 82 ad Vercell. eccl. 1. Tim. 3. Conc. Ro. Apo. & ... conc. Nicæn. [e] Paulin. in vita Amb.

E

[f] Theod. l. 4 hist. c. 6.

F

Cum primum autẽ ordinatus esset episcopus (inquit Paulinus [g]) omne aurũ atq; argentum quod habere poterat, Ecclesiæ vel pauperibus contulit: prædia autẽ quæ habebat reseruato vsufructu germanæ suæ, donauit Ecclesiæ: nihil sibi quod hic suum diceret, relinquens, vt nudus & expeditus miles Christũ Dominum sequeretur, hæc Paulinus. Iam vero ordinationi Ambrosij vniuersus plane Christianus orbis congaudet, qui execrandi Auxentij longa prosperitate indoluerat. Incipiunt, more maiorũ, ad Ecclesias scribere, & illæ ad ipsũ mutuas reddere litteras, quas communicatorias Patres appellant, quibus veluti vinculis quibusdam catholicæ fidei & Christianæ charitatis communio coagmentatur. Extant eius argumenti litteræ metropolitani Cappadociæ, ipsius inquã Basilij magni ad Ambrosium tunc redditæ, quas hic intexere operæpretium visum. Sunt [h] autem huiusmodi. Magna semper & multa quidem sunt Domini nostri dona, quorum neque magnitudo mensurabilis, neque multitudo numerabilis est. Vnum vero, quod inter maxima reputari potest ab his qui nõ difficili beneficiorum Dei in se collatorũ sensu tanguntur, hoc est, quod quam longissime propter locorũ distantiã seiunctis, per litterarũ alloquium mutuo coalescere dedit. Largitus est autẽ duplicem cognoscendi modum, vnum per præsentẽ conuictũ & congressum, alterum per consuetudinẽ litterariã. Quoniã igitur te per ea quæ locutus es, cognouimus: cognouimus vero non ex eo quod nota quædã corporis tui menti nostræ impressa sit, sed quod interioris hominis tui pulchritudinẽ veluti ex variegata sermonũ pictura cognouimus, nam quisq; nostrum ex abundãtia cordis loquitur. Glorificamus autẽ Deũ nostrũ, qui ex quauis mortaliũ generatione eos qui sibi placuerint, deligit. Qui olim quidẽ ex pastoribus ouiũ populo suo principem excitauit, & Amos de grege caprarũ sumptũ spiritu suo instruxit, & ad propheticã dignitatẽ extulit: nunc vero virum ex vrbe regia, cui totius gentis principatus concreditus erat, sapientia sublimẽ, generis claritate, vitæ splendore, orãdi facultate, & rebus sæcu-

[g] Paulin. in vita Amb.

G

[h] Basilius epist. 55.

H

Psal. 77. Amos 1.

lari-

A larib. illustrē ad gregum Christi pasturā traxit: qui proiectis huius vitæ opibus vniuersis, proq; damno habitis, vt Christū lucrifaceret, cōmissa sibi magni ac præclari nauigij, Ecclesiæ videlicet Dei, in fide Christi gubernacula accepit. Age igitur ô homo Dei: quandoquidē nō ab hominibus accepisti aut doctus es Euangeliū Christi, sed ipse te Dominus è medio iudicum terræ desumptū ad præsidentiam apostolicā transtulit: certa bonum certamen: corrige ac moderare infirmitatē populi, si qua Arianæ vesaniæ labe tactus est: renoua pristina patrum vestigia: & quod dilectionis erga nos fundamentum iecisti, in ipsam structuram assiduitate mutui nostri colloquij excitare ac prouehere stude, nam hoc pacto spiritu poterimus coniuncti esse, licet terrestri habitatione quam longissime alter ab altero dissiti simus. Hactenus Basilius ad Ambrosium. Perseuerásse inter eos B mutuā literarū consuetudinē, communicationēque sacrarum scriptionū, par est credere, nā quē vsum habuerit commentariorū Basilij Ambrosius, quantúve ex illis profecerit, eius lucubrationes de Spiritu sancto editæ, & quas in Hexaemeron elaborauit, facile declarant. Hæc eadē officia, quæ Basilius litteris prestitit, ceteri etiā præcipuarum sedium Orientaliū & Occidentalium episcopi peregerunt, vt idem Ambrosius [a] testatur his verbis: Ordinationē meā Occidentales episcopi iudicio, Orientales etiā exemplo probarunt. Hæc ipse, quibus significat, Damasi Papæ accessisse consensum: idq; auctoritate Pontificia roboratum, quod canonum censura frangi ac debilitari poterat. Et quod ait, Orientales exemplo comprobasse, Nectarij [b] episcopi Constantinopolitani electionē insinuat: quandoquidē & ipse C catechumenus adhuc, & ex præfecturæ vrbanæ subselliis ad Ecclesiæ gubernationē, œcumenico id agente Concilio ac probante, assumptus est. Etsi autem vniuersus Christianus orbis Ambrosii electione lætabatur: Italia tamē præ ceteris regionibus exultabat: quæ quātum emolumēti ex eius episcopatu sit consecuta, S. Hieronymus [c] paucis declarat cū ait: Post Auxentij serā mortē, Mediolani Ambrosio episcopo cōstituto, omnis ad fidē rectā Italia conuertitur. Quæ quidē verba in eam sententiā sunt accipienda, nimirū quod post cladem Ariminensem, & incautum episcoporū lapsum, defuncto Constantio Imperatore, restitutis in suas sedes sanctis episcopis confessoribus, lapsisque indulgentia impertita. Italia (vt ait [d] sanctus Hieronymus) lugubres exuit vestes, & vnaquæque Ecclesia cum suo episcopo catholicam fidem est amplexata: eius boni sola expers D fuit Ecclesia Mediolanensis, cuius salus tantū expectabatur vt vniuersa Italia catholica diceretur quod p Ambrosij electionē est mirifice cōsecuta.

Ceterum antequā in rebus Ambrosij exponēdis longius progrediamur: quoniā de tempore electionis eius diuersæ reperiuntur sententiæ: & quidē in historiæ tractatione non leuis veritatis iactura ex temporum obscuritate & ignoratione oriri soleat: cogimur, licet inuiti, in eius cōtrouersiæ explicatione aliquātulū immorari, ac de tota rei veritate vberius aliquāto disserere, nō vt quēquā arguamus, sed ne ipsi arguamur. Existimarūt nōnulli haud ita multo post electionem Damasi Ambrosiū creatum fuisse episcopū, decepti (vt p-

Phil. 3.

Gal. 1.

1. Tim. 6

a Amb. epi. 5 ad Ver. cel. t. 5. 195. e

b Sozom. l. 7 c. 6 & 8.

c Hier. in Chron. an. 11. Val. Imp.

d Hier. cōt Luciferian.

E babile est) Rufini [e] & Socratis narratione: qui statim post Damasi creationē, de Ambrosij episcopatu agunt. Ac cum iidē auctores mox post Ambrosij assumptionem agant de obitu Valētiniani Imperatoris qui cōtigit nouē post annos à Damasi creatione, aliā omnino ac plane diuersā temporū rationē eos habuisse apparet. Qui [f] vero referūt Ambrosij electionem ad tertium annū Pōtificatus Damasi, Valētiniano & Victore Coss. rationē habuisse videntur præfecturæ Probi, à quo credita est administratio prouinciarū Ambrosio, in quibus regendis versabatur quādo & elect⁹ est, nam de præfectura Probi quod illis Coss. incœperit non est dubium. Sed profecto qui ita sentiunt, meminisse debent, quod etsi eo anno Probus præfectus prætorio creat⁹ est, non tamē eius præfectura eodē anno finita est, sed in annos plures F prorogata, adhuc post obitū Valētiniani, quarū rerū locuples testis est Ammianus [g] Marcellinus, & alij. Porro Ambrosij creationē dicere incidisse in annū primum præfecturæ Probi, nulla ratio persuadet: immo ea quæ scribit Paulinus, ipsū in auditorio præfecturæ prætori Probi causas perorasse, eidemq; à consiliis fuisse cōtrariū potius cōuincunt. His itaq; accurate perspectis, Hieronymi potius auctoritatē sequimur, qui Auxentij obitū & electionem Ambrosij anno vndecimo Valētiniani Imperat. recenset. Ratio sane probabilis (vt arbitror) nos inducit, vt credamus vltimis potius quā prioribus eiusdē Augusti tēporibus Ambrosiū creatum fuisse episcopum: nam nulla pene cum eo Ambrosij acta reperiuntur, sicut cum ceteris qui postea regnarunt principibus, sed hæc tantum leguntur apud Theodoretum [h]: Paucis G (inquit) post diebus, cum sanctus Ambrosius valde libere apud Imperatorem verda faceret, resque nonnullas tamquam minus recte à magistratibus administratas coargueret, respōdit Imperator: Noui iam pridē tuā in loquendo libertatem, qua explorate cognita, nō modo tuæ in episcopum ordinationi nō restiti, verū etiā suffragatus sum, quare sicut diuina perhibet lex, nostrorū animorū erratis medicinā facito. Hæc Theodoretus de rebus gestis inter Ambrosiū & Valentinianū Aug. qui sequenti anno post consulatū Gratiani & Equiti ad xv. Kalend. Decembris ex hac vita migrauit. Est is annus à Christo nato, vt recentioribus chronographis magis placet, trecentesimus septuagesimusquintus. AN. DO. 375.

Ad munus episcopatus assumptus Ambrosius, sic vitam instituit, vt curā rerum domesticarum Satyro fratri relinqueret, cuius spectatissima virtus erat, adeo vt in rebus agendis & moderandis H cōsultorē & arbitriū consueuerit illū Ambrosius adhibere, vt ipse [a] testatur. Quod autē spectat ad rerum spiritualium functionem, in id vnum incūbebat, vt quas optimi sacerdotis partes & officia esse intelligebat, quā diligētissime præstaret. Quod vero potissimū erat, sacrosanctū Missæ sacrificiū [b] quotide offerebat: idq; nō præpropere, sed summa diligentia adhibita, magnaque cum animi præperatione & præmeditatione sancti mysterij: quēadmodū declarant precationes illæ sacræ spirituali dulcedine plenissimæ, quas ob eā causam sibi ad quotidianū vsum conscripsit. In cæteris autem rebus diuinis implendis erat eius (inquit [c] Paulinus) fortissimus labor, in tantū, vt

e Rufin. l. 2. c. 11. & Socr. l. c. 25. & 26.

f Onuph. Panin Fastis. & alij eum secuti.

g Ammian. l. 26. 28 29. & 30 Socr. l. 5 c. 11. Rufin. l. 2. c. 11.

h Theod. l. 4. hist. c. 6

a Amb. l. de obitu fratris, t. 4. 231. a.

b Idem in prap. ad Miss. & epi. 14 ad sororem, t. 5. & in ex. ment. 1. ad Timo. c. 3. to 3.

c Paulin. in vita Amb.

A

quod solitus erat circa baptizandos solus implete, quinq; postea episcopi tēpore quo decessit, vix impleret. hæc Paulinus. Quolibet die Dominico (vt sanctus Augustinus[d] est auctor) publice in Ecclesia populū sermonibus docuit: quanta autē dicendi facundia atq; peritia, quanto vero id diuini spiritus ardore præstiterit, dicere superuacuū est, cū hi qui extant sermones eius (licet ex vberi vindemia vix racemi supersint) satis ostendant. Quāuis autē & ornate & copiose & suauiter diceret Ambrosius, nō tamē fucos & calamistros adhibebat, neq; sinebat, laxatis habenis per latos eloquentiæ campos more Rhetorū orationē excurrere: sed ad audientiū vtilitatē potissimū temperabat. Ea de causa, opinor, Augustino[e] adhuc deuio, & carnalia tantū, nec quę sunt spiritus Dei sapienti, prę suo Fausto minus hilarescens & mulcēs Ambrosij visus est sermo. Ceterū rerū ipsarū (idem inquit Augustinus) nulla erat comparatio: nā ille per Manicheas fallacias aberrabat: iste autē saluberrime docebat salutē. Etenim in dicēdo ita se cōparauerat, vt etsi non singulos æquo vno eodēque sermone ob diuersos animi affectus atque peccata diuersa posset afficere: tamen à pharetra scripturarū iacula q̄dam habebat in promptu, quibus corda cuiusque obiter, velut aliud agens, configebat. Expertus est eam Ambrosij artē Augustinus, qui non pauca de Ambrosij sermonib⁹[f] scribit, qui & hisce acutis sagittis manu potētis confossus, mori coactus est impietati. In ceteris autem episcopalibus negotijs obeundis, ac præsertim in hominū querelis & cōsultationibus audiēdis, summa Ambrosij humanitas, sūma quędā patiētia elucebat, facillimi ad eū aditus, etiam infimis, palā omnibus eū alioqui cupiētibus sanctus vir propositus erat, nullus ingredi à ianitoribus vetabatur, immo nec adventū alicuius sibi voluit nūtiari, omnes ad se veniētes benigne excipere, vniuscuiusq; audire negotia, commodis & opportunitatibus omniū inseruire, singulorū leuare molestias, & perferre miserias & infirmitates cōsueuit: quorū sane hominū erant copiosæ catervę, cū quibus quādo nō erat, (idem ait[g] Augustinus.) quod per exiguū tēporis erat, aut corpus reficiebat necessarijs substētaculis, aut lectione animū. Sed cū legebat, oculi ducebātur ꝑ paginas, & cor intellectū rimabatur, vox autē & lingua quiescebat: Hęc Augustinus: qui silentij illius in legendo cā putauit esse causā, ne vocis iacturā pateretur, quę illi (vt ait) facillime obtundebatur.

C

Cū autē fact⁹ omnia omnib. cūctis præsto esset, ac singulis inseruiret, à tribus tamē rebus sibi prorsus tēperauit: nimirū vt nemini vxorem peteret, nulli q; militiā suaderet, ac deniq; (nisi in itinere apud hospitē) numquā ad cōuiuiū vocatus accederet, quæ quidē Ambrosij instituta Augustinus (vt Possidius[h] auctor est) sibi imitanda proposuit.

D

Quod autē ad cæteros mores spectat, haud opus fuit eos recēti studio cōponere, quos ab ineūte ętate nauiter excoluerat. Quāta enim tēperantia in ceteris eū fuisse credendum est, qui in ipso iuuentutis flore, vt supra dicebamus, singulari corporis & mentis integritate illibatā virginitatē conseruauit? quā quidē cum adhuc catechumenus omni studio custodisset factus episcopus crebrioribus fouit ieiuniis, nam (vt Paulinus[a] est auctor) preterquā in sabbato, & die Dominico, atq;

d Aug. l. 13. Conf. c. 13. in fin.

e Aug. ib.

f Idem l. 6. Conf. c. 4. Ps. 119.

g Idem l. 6. Conf. c. 3.

h Poss. in vita Aug. c. 27.

a Paulin. in vita Amb.

E

in natalitiis celeberrimorū Martyrū, numquam prandendi habuit consuetudinē. Porro in ea ecclesia die sabbati ieiunare nec fas erat tempore Quadragesimę, vt idē ipse Ambrosius[b] testatur. In se autē ipsū seuerus cū esset, erga alios humanissimū ac benignissimū se exhibere cōsueuit. Nā etsi pro ratione rerū ac temporum in arguendis magistratibus atque principibus magnā dicendi libertatem, summamq; pastoralem cōstātiam, & inuictum quoddā animi robur prę se ferret: tamē cū alio potius remedio opus esse intelligeret, animos illorū demulcere, blandiri, cōuiuio deniq; eosdē excipere cōsueuit. Arbogastes[c] Comes ac dux exercit⁹, gloriose aliquādo se inter barbaros reges extulit, iactans se ab Ambrosio sæpe exceptū conuiuio. Idipsum Vincentius[d] Galliarum præfectus ac postea Consul, de se ipso apud S. Martinū testatus est. Erat enim in sancto viro ad arguēdos principes grauitas, animiq; firmitas, & ad allicieādos ac moderādos eosdē mira suauitas.

F

Etsi (vt iā dicere cœpimus) tā præclaris virtutibus ornatus Ambrosius, attamen quia nouū palestræ genus, & inusitata cogebatur subire certamina, antesignano aliquo vel duce indigere videbatur. Adfuit illi opportune diuino quidē consilio miles veteranus, & multis Christianæ militæ stipendiis illustris & planæ emeritus. is erat Simplicianus[e] alumnus Romanæ Ecclesiæ, præstāti sanctitate & doctrina, nobilitatus in primis insigni victoria, & tanq̄ triumpho quodā, hoc est, conuersione ad fidē clarissimi illorū temporū oratoris Marij Victorini, quē extollentē se aduersus scientiā Dei, captiuū duxit ad Christū. Hic iam Simplicianus à Damaso Romano Pōtifice mittitur Mediolanū, vt cuius inniteretur cōsiliis, quem imitaretur, & à quo duceretur, haberet nouus episcopus. Coluit illū Ambrosius[f] vt parentem (grandior enim erat ætate) & obseruauit vt magistrū, erat quippe disertissimus: qui ab omni fastu abhorrens, quasi aquila quædā prouocans ad volandū pullū suum, quædā interdū se nescire dissimulabat, & ab Episcopo quasi discipulus quærebat, vt illū ex discipulo magistrū faceret. Quare cū aliquādo de diuinis scripturis ab eo consuleretur Ambrosius, hæc illi[g] respōdit: Quid est, inquit, quod ipse dubites, & à nobis requiras, cū fidei & acquirendæ cognitionis diuinę gratia totū orbē peragraueris, & quotidianæ lectioni nocturnis ac diurnis vicibus omne vitę huius tēpus deputaueris, acri præsertim ingenio etiā intelligibilia cōplectens? vtpote qui etiā philosophiæ libros q̄ à vero sint deuij demonstrare soleas, & plerosq; tā inanes esse, vt prius scribentium in suis scriptis sermo q̄ vita defecerit. Hæc Ambrosius de Simpliciano. Cum igitur Simplicianus Ambrosij lateri assidue inhæreret, quæ Romæ nouerat sanctissime instituta, eadē in Mediolanensē Ecclesiam transferenda curauit. Carebat adhuc Mediolanensis ecclesia monastica illa sanctissima disciplina, q̄ sanctus Athanasius[h] episcopus Alexandrinus à furore Arianorū Romā fugiens, in Vrbē inuexerat, quæ non tantū ibi coluerat, sed longe lateque suos palmites[i] dilatarat, quibus adhuc tamē Mediolanensis ecclesia carebat. Auxētio enim adulterino episcopo eam occupante tantis frui bonis nō licuit. Nā licet beatus Martinus[k] quosdā sanctissimę disciplinę surculos inseruisset, mox singu

G

H

laris

b Amb. li. de Elia et ieiun. c. 10.

c Paulin. in vita Amb.

d Seuer. Sulp. l. 1. Dialog. 4. (?) 7. inf.

e Aug. l. 8. Conf. c. 2.

f Idem li. eod. c. 2. Amb. in anno. in c. 14. Exodi, ad Simplicianū epist. to. 2. 118. Ora... 104. in princ. ... 128

g Amb. in c. 24. Exodi in prin. to. 2. 142.

h Hier. epi. 16 ad Principiam

i Aug. li. 1. de morib. eccl. c. 33.

k Seuer. Sulp. in

A

a vita sanct. Mart c 4. in fin. Ps 79.

laris ferus, ipse inq̃ Auxẽtius depast⁹ est eos: quo tãdẽ sublato de medio, beatus Ambrosius egregium monasterium, velut quoddam sanctorum diuersorium instituit, cui monasterio presbyterũ optimum & eruditum præfecit. erat enim extra vrbis mœnia ædificatum in suburbano, cuius sũma cũ laude aliquando meminit[1] Augustinus.

1 Aug. l. 1. de morib. eccl c 33. Hier 1. Ps 106.

Non tantum nouo antistiti curę fuit ędificare & plantare, sed (q̃ maioris negotij & operis erat) in ea cogitatione assidue versabatur, vt secundum Dei consiliũ infructuosos palmites euelleret, & male ædificata destrueret ac dissiparet. Etenĩ terra illa frugifera conuersa erat in salsuginẽ à malitia inhabitãtium in ea, vt iã nõ esset amplius ager primitiarum, cui benedixisset Dñs, sed squalens horrensq; desertum spinis obsitum, inuium, ac feris tantummodo peruium. Talis erat nobilissimę ecclesię facies, miseranda illa quidem & luctuosa, cũ lupus pastoris specie Auxentius omnia deuastasset.

B

Collapsa. n. disciplina, populus in grauissimos errores abductus, templa & ecclesiæ illę sanctissimæ diuitatis hospitia ab Arianis profanatæ, conuersæ erãt in synagogas satanæ & spelũcas latronum. Opportune admodum Dei prouidẽtia missus est Ambrosius, tãquam alter Zorobabel, qui sancta loca purgaret, templum restitueret, exulẽ fidẽ reuocaret, & sanctam impollutamq; ecclesiasticam disciplinam instauraret.

1 Esd 3. 2 Esdr. 5.

Igitur dũ statim lapsos per pœnitentiam ad Ecclesiã reuocare conatur, quorũ ingens erat numerus (vix enim pauci erant, qui etsi non hæresi, aliqua tamẽ Arianæ cõmunicationis sorde nõ essent aspersi) mox Nouatianos sensit aduersos: qui etsi cetera q̃ essent catholicæ fidei, atq; docerent perinde atque catholici, lapsis tñ impertiendam pœnitentiã, & ad Ecclesiam reuocandos esse negabant.

C

Aduersus hos Ambrosio primum certamen fuit. Illico pœnitentiæ fores reserat, quas Nouatianus error obstruxerat: p̃dicat lapsis pœnitẽtiam, simul & indulgentiam: editq; in eo genere duos de Pœnitẽtia commentarios, in quib. cum aduersus eosdẽ multa disserat, hæc inter cetera, acrib. eos aculeis transfigens, de eorum studiis narrat his [a] verbis: Vos, inquit, indignamini, & contra Ecclesiã congregatis concilium, quia videtis mortuos in Ecclesia reuiuiscere, & peccatorẽ indulta venia resuscitari. Itaque q̃ in vobis est, per inuidiam rursus vultis interficere suscitatos, &c. Inferius aũt hæc de seipso: Dicetur. Ecce ille non in Ecclesiæ nutritus sinu, non edomitus à puero, sed raptus à tribunalib. abductus à vanitatib. huius sæculi, à prę conis voce ad psalmistæ assuefactus canticum, in sacerdotio manet nõ virtute sua, sed Christi gratia, & inter conuiuas mẽsæ cęlestis recumbit.

a Amb l 1. penit. c. 7. & l. 10. 4.

D

Serua Domine munus tuum, custodi donum q̃ contulisti etiam refugienti. Ego sciebam q̃ non eram dignus vocari episcopus, quoniam dederam me sæculo huic: sed gratia tua sum quod sum, & sum quidem minimus omnium episcoporum, & infimus merito. tñ quia & ego laborem aliquem pro sancta Ecclesia tua suscepi, hunc fructum tuere, ne quẽ perditum vocasti ad sacerdotium, eum sacerdotem perire patiaris: ac primum vt cõdolere norim peccantib. affectu intimo. Hæc ipse a Deo precabatur, à quo q̃ rogauit, obtinuit. Nam (vt de eo scribit Paulinus [b]) quotiescumq; illi aliquis ad p̃merendam pœnitentiam lapsus suos confitebatur, ita afficiebatur commiseratione, vt flens aliena sicut sua peccata, ad fletum pœnitentem etiã commoueret: & causas criminũ quas illi confitebantur, nulli nisi Domino, apud quem intercedebat, loquebatur; relinquens exemplũ posteris sacerdotib. vt intercessores apud Dñm sint magis q̃ accusatores apud homines. hæc Paulinus.

1 Cor. 15.

b Paulin in vita Amb.

E

ANNO D. 377.

Lapsis iã restitutis, nouella germina sanctæ virginitatis verbo doctrinæ rigare cœpit. Nam cũ iam in sacerdotio biennium exegisset, & annum tertiũ inchoasset, tres illos egregios de Virginib. libros conscripsit. profitetur enim hoc ipse, cum [c] ait: Hæc ego vobis sanctæ virgines nondum triennalis sacerdos munuscula paraui, licet vsu indoctus, sed vestris edoctus morib. Quantus etenim adolescere vsus potuit in tam parua initiatæ religionis ętate? Hęc Ambrosius occasione inchoati sermonis natali die illustrissimæ virginis ac martyris Agnetis, quem in tres libros distẽdit.

c Amb. l 2. de virg. in fin. to. 4.

F

Quantum studij ea in re impenderit, quãtum vel laborauerit, vt Mediolanensis ecclesia sacrarum virginum castissima sobole fœcunda esset, ipsemet multis in locis ostendit. At vero non valde ex sententia res illi successit, sed quiddã miraculi simile accidit. Nã licet Mediolani parum proficeret, vbi de virginitatis studio assidue tractabat ad populum, alibi tamen, in exteris inq̃ ciuitatib. & prouinciis, vbi tinnitus quidem resonabat doctrinæ eius, p̃ficiebat. Aripsum interdũ hæc loquẽtẽ audiamus [d]: Dicet aliquis: Tu nobis quotidie virginũ canis laudes. Quid faciam, qui eadem quotidie cantito, & proficio nihil? sed non mea culpa. Denique de Placentino sacrandę virgines veniunt, de Bononiensi veniunt, de Mauritania veniunt, vt hic velentur. Magnam rem videtis. hic tracto, & alibi p̃suadeo. Si ita est, alibi tractemus, vt vobis persuadeamus.

d Idem l 1. de virg. 148.

G

Quid? q̃ etiam qui me non audiunt, sequuntur: qui audiunt, non sequuntur? Nam plerasq; virgines cognoui velle, & prohiberi etiam prodire à matribus, & (q̃ est grauius) viduis, cum quib. hic mihi sermo est. Aderat tunc in auditorio sanctus Eusebius episcopus Bononiẽsis, de quo idem tunc [e] ipse: Bene accidit, inquit, quia nos laboraturos Dñs sciebat, & auxilium de sociis ministrauit. Adest piscator ecclesiæ Bononiensis aptus ad hoc piscandi genus. Hęc idcirco Ambrosius, quoniam Eusebij cultura & studio Bononẽsis ecclesia ea sancta sobole fœcunda admodũ videbatur, vt ipse ibidem libro primo testatur. Alios insuper eiusdem generis idem Ambrosius edidit commentarios, ex quibus eos quos ad sororẽ scripsit, sanctus Hieronymus [f] mirifice laudat.

e Idem l 3. de virg. in fin.

f Hier. epi. 22. ad Eust.

H

Sollicitus fuit insuper, vt q̃ ad eam diẽ remanserant Gentilis superstitionis vestigia, eadem penitus aboleret. Insectatus est vehementer celebritatem illam superstitiosam Kalẽdarum [g] Ianuarij: fidelesq; non tantum ab ea retraxit. sed, vt eadem die, qua illi vino ciboq; indulgebant, ac sacrilegis ritib. inseruiebant, ieiunio corpus affligerent, cõmonuit. Receptũq; fuit in Ecclesia, vt ea de causa Christiani eam diẽ ieiunio solemni transigerent: viguitq; ea consuetudo, quousque ea superstitio est abolita, sanctusq; dies Circumcisione Dominica consecratus solemniter celebrari in Ecclesia cœpit. Conuiuia item illa sustulit, quæ publice in ecclesia fiebant, quæ licet olim laudabiliter fuissent introducta, tamẽ, quia corrupta & depravata

g Amb ser. 11 de Tem. to. 5.

A erant, à cin Gentilium superstitionem transire videbantur, nõ amplius ferẽda putauit. Etenim antiquitus à primis nascentis Ecclesię exordiis, pręsertim in natalitiis Martyrum, conuiuia quædã fidelium, velut symbolum quoddam mutuę charitatis, in ecclesiis celebrari cõsueuerunt, q̃ Gręco nomine Agapes appellabant, abusu irrepente, cũ non amplius sanctorum refectio, sed parẽtalia potius viderentur esse Gentiliũ, cessare iussit, cuius exemplo sanctus Augustinus [a] eadem conuiuia in ecclesia Africana corrigenda curauit, egitq; de eo [b] apud Aurelium episcopum Carthaginensẽ qui de episcoporum sententia in Concilio Carthaginensi canone [c] constituto, prauã illam consuetudinem sustulit. Inoleuerat etiã ea ętate apud plerosq; mos quidam, quo & se fuisse implicitum, frequẽter ingemuit, baptismi videlicet sera dilatio: q̃ vt vitaretur à ceteris, sæpe monuit, hortans [d] fideles, vt quem quis haberet catechumenum, ad
B baptismi gratiam promerendam quam citissime offerret. Præstiterunt id ipsum in Oriẽte Gregorius Nazianzenus, Basilius, Gregorius Nyssenus, vt eorũ de baptismo habitę orationes significant. nam & in illis regionibus idem abusus vehementer increbuerat. Hæc & alia huiusmodi cum diligẽtissime curaret, totus tñ in eo fuit, summamq; adhibuit diligentiam, vt clerum ita componeret, vt qui ceteros dignitate anteirent, ordinibusque præstarent, iidem eminentioris vitæ meritis antecellerent: & vt qui sana sinceraq; doctrina ab Arianorum clero essent distincti, etiam morib. discernerentur. Inhiabant illi diuitiis, suos aũt intra frugalitatis & paupertatis limites voluit contineri, nec (vt illi) aucupari [e] bona viduarum: eosdẽq; suos non tantum cum mulierib. habitare, sed nec
C ad earũ domos nisi cum seniorib. presbyteris vel episcopo permisit [f] accedere. Deniq; ne per singula discurramus, nihil antiquius habuit quam vt in sortem Domini cooptati, omnium virtutũ numeris essent absolutissimi: à qua quidem linea aberrantes, vel cauit ne in clerum reciperet, vel quos inuenisset acceptos, acri semper admonitione coarguit. Audiamus q̃ ipse interdum narret exempla, his [g] verbis: Meministis filij, quendam amicum, cum sedulis se videretur commendare officiis, hoc solo tñ in clerum à me non receptũ q; gestus eius plurimum dedeceret. Alterũ quoque cum in clero reperissem, iussisse me ne vmquam præiret mihi, quia velut quodam insolentis incessus verbere oculos feriret meos, idq; dixi, cũ redderetur post offensam muneri. Hoc solum excepi, nec fefellit sententia. Vterq; n. ab Ec-
D clesia recessit: vt qualis incessu ꝓdebatur, talis ꝑfidia animi demonstraretur. Namq; alter Arianę infestationis tempore fidem deseruit, alter pecuniæ studio, ne iudicium subiret sacerdotũ, se nostrũ negauit. Lucebat in illorum incessu imago leuitatis, species quędã scurrarum percursantium. Hęc Ambrosius, qui & ad componendum mores clericorum, postmodum eruditos illos Officiorũ libros conscripsit. Quos aũt paterna & pastoralis commonitio non cohibuit, grauiori censura statuit coërcendos, vt de Gerontio quodam extat exemplum, q; in hunc modum recitat [h] Sozomenus: Hic cum sub Ambrosio Mediolanensi episcopo diaconus esset, haud scio qua re motus, vtrũ ne ꝑstigias molitus, an vero dæmonis instigationib. ac spectris agitatus, noctu indicabat se

E Onoscelidẽ (hoc est dæmonũ genus asininis crurib. apparens) apprehẽsum, capite raso in pistrinum coniecisse. Qua de causa Ambrosius eũ, vt indigna ministro Dei locutũ, ꝑscripto tempore manere domi, & pœnitentia expiari iusserat. Ille vero, cũ & medicus ꝓstantissimus, & ad ad dicendũ persuadendumq; prõpitissimus, & ad amicos conciliãdos accõmodatissimus esset, Constantinopolim profectus est eo proposito, vt Ambrosiũ criminaretur. Vbi intra tẽpus exiguum, ex his qui in aula potẽtes erant, sibi nonnullos amicos facit, & non multo post Nicomediensis ecclesię episcopatum cõsequitur: ordinat vero eum Helladius Cęsareę Cappadociæ episcopus gratitudinis ergo, q; ille filio suo splẽdide exercitus administrationẽ in palatio intercessor confecerat. His igitur cognitis
F Ambrosius ad Nectarium Constantinopolitanũ episcopum scribit, vt Gerontiũ sacerdonio priuaret, nec se & ecclesiasticum ordinem contumelia affectum negligeret. Ceterum Nectario quamuis id magno studio egerit, perficere tamen fuit impossibile, propterea q; Nicomedienses passim ac vulgo illi fortiter obstiterint. Ioãnes Chrysostomus igitur illo exauctorato, Pansophium ordinauit. hactenus de Ambrosio & Gerontio Sozomenus. Porro Ambrosius, sicut quos morib. deprauatos conspexisset, reiecit, sic contra si quem nactus esset vitæ meritis ac pietate insignem, eundẽ etsi non sibi integrum vindicare licuisset, saltem nomine tenus inter suos adscribendum curauit, vt de se ipso testatur sanctus Paulinus episcopus Nolanus, cum ad Alipium [a] scribens, hæc ait: Ego etsi à Delphino Burdigalę baptizatus, à Lampio apud Barcinonem in Hispania per vim inflãmatæ subito plebis sacratus sim, tamen Ambrosii sẽ-
G per & dilectione ad fidem nutritus sum, & nunc in sacerdotij ordine confoueor. Denique suo me clero vindicare voluit, vt etsi diuersis locis degã, ipsius presbyter censear, hæc Paulinus. Fuit & in eo genere Ambrosii studium vigilantissimum, & ecclesiis sibi proximis pastoribus destitutis, quos sciret optimos & tanto munere dignos eosdem promouendos curaret. Id muneris præstitisse scimus ecclesiæ Brixianæ, cui post obitum sancti Philastrij, inuitum licet & renitentem sanctum Gaudentium præficiendum studuit: qui in sermone [b] quẽ habuit ipsa die suæ ordinationis, hæc de Ambrosio testatur his verbis: Imparem me per omnia vestro desiderio sentiens, onus istud totis virib. conatus sum declinare, sed beatus pater Ambrosius, ceterique venerandi antistites sacra-
H mento quo vos ipsos obligastis adstricti, tales ad epistolas cum vestra legatione miserunt, vt sine damno animæ meæ vltra iam resistere non valerem. cui ab Orientalibus quoque episcopis, nisi meum ad vos reditum pollicerer, salutaris communio negaretur. Tali igitur conclusus articulo, & auctoritate sanctorum præsentium subiugatus suscepi hoc sũmi sacerdotij munus. Et post pauca ad Ambrosium conuersus: Obsecro, inquit, communem patrem Ambrosium, vt post exiguum rorem sermonis mei ipse irriget corda vestra diuinarum mysterijs literarum, &c.

Sicut autem curæ illi fuit dignos ad episcopalem cathedram promouere, ita & promotos ad summũ sacerdotalis perfectionis fastigiũ prouehere

Marginal notes:
a Aug. l. 6. Confess. c. 2.
b Idem epi. 64. & ser. 120. de diuer.
c Concil. Carthag. 3 can. 17. 45 & 10.
d Amb. ser. 23 de Sanct. & alibi to. 5.
e Idem ser. 66 de Tẽp. in fin.
f Idem l. 1. Offic. c. 20. in f. to 4.
g Idem l. eo. c 18.
h Sozom. l. 8. c. 6.
a Paulin. Nol. epis. 42 ad Alipium, 35 apud Aug. to 2.
b Gaud. ser. in die sua ordin.

A

here conabatur. Accidit interdũ vt sanctus Vigilius episcopus Tridentinus nuper initiatus sacerdotio beatũ Ambrosiũ rogaret, vt eius muneris institutionẽ ad se scriberet, qua velut ad certã vitę normã actus suos accõmodaret: pręstitit id quidẽ libentissime sanctus sacerdos, qui de ea re ad illũ scribẽs[c] epistolam, illud in primis monuit, vt suos doceret Gentiliũ vitare cõmercia, quorum illic erat ingens multitudo, subdẽs pbelle Sãpsonis imitandũ exẽplum, qui suæ vitæ dispẽdio Philistæos extinxit. quib. omnib. velut diuino quodã oraculo cęlitus misso ipse parẽs, sic Ambrosij pcepta expleuit, vt ea de causa & martyrij coronã insigniter sit cõsecutus, ad quam quidẽ præmisit alũnos suos, carissimos filios Alexãdrum, Sisinniũ atq; Martyrium, quorũ triũphum ad Simplicianũ Ambrosij successorẽ conscripsit. Quatũ omniũ rerũ noster Ambrosius vt sapiens architectus posuerat fundamẽtũ.

c Amb. epi. 14 ad Vigilium t. 5. Iudic. 16.

B

Talia fuerũt sanctissimi sacerdoris Ambrosij tã erga suam, q̃ aliorum ecclesias impensa studia: non minus .n. erga illas, quam in suam erat affectus. Vnde & Paulinus[d]: Flebat, inquit, amarissime quotiescumq; forte nuntiatũ illi fuerat de cuiusq; sancti obitu sacerdotis, in tantũ vt nos illum consolari niteremur, ignorantes piũ affectum viri, nec qua ratione ita fleret intelligẽtes: quib. ille huiusmodi responsum reddebat, nõ se flere quia recesserat, sed quia se præcesserat, vel quia difficile esset inuenire virum, qui summo sacerdotio dignus haberetur. hæc Paulinus.

d Paulin. in vita Amb.

Post aliquot annos à sua ordinatione Ambrosius[e] se Romam contulit. In itinere aũt constitutus traditur diuertisse apud hospitem, non illum quidem qui vel amicitiæ obsequens legibus, vel Christianę caritatis vinculis obligatus, sed qui pecunię ea pręstaret officia. Illic cum esset sãctus sacerdos, rogauit (vt fit) hospitem de statu rerum suarum. ille vero exultans, insolentiusque se efferens, nullasq; de bonis concessis gratias Deo referens, omnia sua læta faustaq; semper fuisse, eodemque statu esse respondit, vitamque omnem mœroris & doloris expertem semper egisse. Tunc Ambrosius memor diuinæ scripturæ dicẽtis: Degunt in bonis dies suos, & in puncto descendunt in infernum: diuino quodã percitus numine sensit illud elogium in illum iam esse impletum, foreq; vt ipse vna cum suis mox periret. vnde sollicitus se suosque ab imminenti clade seruare, iubet omnes quam primum exire. Egressi iam foras, cũ nec admodum lõge abessent, subito chasmate domus periit, hiatuq; terræ omnes sunt simul absorpti, lacusque eodem in loco succreuit, tamquam prodigiosæ rei perpetuum monumẽtum. Huius historiæ narrationem veteri quadam traditione vulgatam, & à maioribus ad posteros transmissam, tametsi certa antiqui scriptoris auctoritate minime (q. sciam) roboretur, non duxi prætermittendam, ob id præsertim, quod res nimium secundas, & terrenam felicitatem suspectã habere, ac quam fragilis & caduca sit, nos doceat.

e Idẽ ibid

C

Iob. 21.

D

Romam igitur cum peruenisset, adit domum paternam, vbi defũcta iam[a] matre, Marcellina vna cum aliis sãctis degebat virginibus: inter quas nobilis sanctitate erat Candida, quæ cum Ambrosiũ manus oscularetur, subridẽs ille, pristini memor prolati ioco oraculi: Ecce, ait, vt dicebam tibi, sacerdotis manus oscularis. Post hæc autem inuisit sanctum Damasum Papam, à quo (vt par est existimare) humanissime exceptus est, dignatusque honore tanto congruo sacerdoti. Mos enim ille tunc vigebat in Ecclesia catholica, vt adueniens peregrinus episcopus, à loci antistite ad catholicã in primis cõmunionem reciperetur, more maiorum: idemq; ab eodem rogaretur ad populum pro concione habere sermonem. Extant[b] de ea re complura sanctorum Patrum exẽpla, & regula ecclesiastica Synodo confirmata. Quis valeat verbis assequi, qualis quantusve Senatorum omnium, ipsi magistratuum, ac deniq; totius populi fuerit ad Ambrosium audiendum concursus: vt quem olim pro rostris in foro causas agentem, modo in ecclesia multo felicius concionantem audirent spectatissimum sanctitate virũ, clarissimum oratorem, cõciuem optatissimum post multa annorũ curricula quasi postliminio redeũtem? Persoluit Ambrosius censum patriæ, & religioni debitum munus: ac velut illa mulier euãgelica Domini ore laudata, in ditissimum Romanę Ecclesiæ gazophylacium cõtulit duo minuta: sed non vt illa ex paupertate sua, sed de thesauro suo protulit noua & vetera. dixerim vetera eã, cui ab ineunte ætate assueuerat, eloquentiam: noua autẽ sacra charismata, ipsarũ miraculorum virtutẽ sibi diuinitus impartitã. Nam per idem tempus (inquit[c] Paulinus) cum trans Tiberim apud quãdam clarissimam inuitaretur vt sacrificium in domo offerret: quædam balneatrix quæ paralytica in lectio iacebat, cum cognouisset ibidẽ esse Domini sacerdotem, in sellula ad eandem domum, ad quam ille inuitatus aduenerat, se portari fecit: atq; oranti & imponenti manus vestimenta attigit quæ cum oscularetur, statim sanitate recepta, ambulare cœpit. hactenus Paulinus de reb. Romæ gestis: iam cetera prosequamur.

a Paulin. in vita Amb.

E

b Aug. ser. 1 de consecr. serib. to. 10. Cyrill Alexand. ho. de incar nat. Chrysost. ho. 5. de ver. Esaia inf. Conc. Carthag. 4 Can. 48.

Luc. 21. Matth. 13.

F

c Paulin in vita Amb.

G

Cum iam Valentinianus Imp. diem obiisset, inque locum eius Gratianus filius Seuera Aug. genitus successisset, ac fratrem Iustina natum, Valẽtinianum iuniorẽ dictum in collegam assumpsisset, anno secundo sui Imperij gerens Cõsulatum cum Merobaude aduersus barbaros ingruentes expeditionem[d] parat. Vrgebãt tunc enim ea periculosissima tempora, quibus Athanaricus Gothorũ rex ingentib. copiis Thracias ac finitimas prouincias deuastabat. Cum itaq; Gratianus, vt Orientali Imperio periclitanti suppetias ferret, compararet exercitum: famaq; esset, vacua militibus in Gallia Romanorum remanere præsidia: confestim barbari irrumpunt in Gallias. Quã ob causam cogitur Gratianus ab Orientis expeditione copias reuocare, easq; ad Gallias tuendas celeriter traducere. Tunc Christianissimus princeps in difficillimo bello nihil sibi cõsultius esse ratus, quã Dei armaturam induere: eamq; non aliunde quam ex armentario catholicæ Ecclesiæ sibi accipiendam putauit. quamobrem Ambrosium episcopum, quem reuerebatur vt patrẽ, enixius[e] rogauit, vt ad se de Fide orthodoxa libellum conscriberet. Paruit ille, moxq; (vt[f] ait) quasi in procinctu positus duos ad illum de Fide libellos conscripsit: quos cum ab hæreticis carpi audiret plenius de his disserens, tres alios eodem argumento libros confecit. Erant eiusmodi bellici apparatus pientissimi principis, qui ea de causa primus omnium Christianorum principum, Christianissimus

ANNO D.CCC. LXXVII.

d Amm. Marcell. 31.

H

e Amb. l. 1. de Fide in prolog. 10. 4. f Idem l. 5. de Fide, c. 1.

fimus

A

g Amb. epist. ad Grat. Aug. to. 4. 82.

simus g nominatus reperitur. Laudauit tunc eũ mirum in modũ Ambrosius, quod pietate magis quam armis confideret, bene conscius (vt ait) fide magis Imperatoris, quam virtute militum quæri solere victoriam. Nec fefellit religiosissimũ principem spes, quam de victoria hostium ex religione conceperat: siquidem sequenti anno, Valente sextum & Valentiniano iuniore secundum Coss. veris tempore, opportuna sibi diuinitus data occasione, conferens manus cũ hostibus, ad septuaginta millia barbarorũ trucidauit, & quinque millia quæ à cæde superfuerũt, ad deditionẽ coëgit: quæ omnia vberius prosecutus est sua historia h Marcellinus. Affuit noster Ambrosius Gratiano pugnãti, & si non corpore, certe sanctis precibus præsto fuit: ac licet longe positus, cominus tamẽ suppetias tulit. Id enim ipse litteris quas ad eundem Gratianum conscripsit, profitetur his i verbis: Tuum, inquit, quotidianũ iter legebam, nocte & die in tuis castris cura & sensu locatus orationum excubias prætẽdebam, & si inualidus merito, sed affectu sedulus. Et hæc quidem cum pro tua salute deferebamus, pro nobis faciebamus. Nihil hic adulationis est, quã tu non requiris, ego alienam nostro duco officio: sed plurimum gratiæ quam dedisti. Scit ipse nostri arbiter quem fateris, & in quem pie credis, refici viscera mea tua fide, tua salute, tua gloria: meque non solum officio publico debitas pendere preces, sed etiam amore priuato. &c. Hæc idcirco Ambrosius, quoniã ipse Gratianus Aug. de ecclesia Mediolanẽsi optime meritus fuit, vt paulo inferius his verbis declarat: Reddidisti, inquit mihi quietem Ecclesiæ, perfidiorum ora, atque (quod vtinam) & corda clausisti: & hoc non minore fidei, quã potestatis auctoritate fecisti. hæc de Gratiano Ambrosius.

ANNO D. CCC. LXXVIII

h Ammia. Marcel. l. 31.

B

i Amb. epi. ad Grat. Aug. to. 4. 82.

C

Eodem anno cum Valens a Imp. nõ expectatis copiis Gratiani imprudens nimis cũ Gothorum exercitu inisset prælium, profligatur, ac tandem miserãdo interitu igne combustus interiit: pœnasque pfidiæ dedit, qua catholicã Ecclesiam Orientis multis annis animo hostili vexauit. Tũ Gratianus collabenti Imperio cõsulturus, Theodosium natione Hispanum, præstantem bello & spectata virtute virum creat ducem exercitus, ac mittit in Orientem: idemque ab eo Cæsar dictus, sequenti anno Gallo & Olybrio Coss. hostes deuicit, Imperium Orientale restituit, ac etiã ob Remp. fortiter feliciterque administratã Augustus creatus est. Promeruit hæc à Deo votis & pcibus sanctus Ambrosius, qui quidem de his egit in libro secundo quem scripsit ad Gratianũ, cum iam is (vt diximus) in Orientem exercitũ ducere cogitaret. Recogitans enim clades illas inũdãtium barbarorum non nisi in pœnam perfidiæ à Deo vlciscente esse permissas in perniciẽ Orientalis Imperij, vbi furens Ariana hæresis Imperatorio succincta gladio grassata fuerat in catholicos: spẽ cõceperat fore vt pietate religiosorũ Occidentaliũ militum restitueretur in pristinum, quod perfidia obstinata perdiderat. Hæc autem in hunc modum ipse b explicat, dicens: Non ambiguum est sancte Imperator quod qui perfidiæ alienæ pugnam excepimus, fidei catholicæ in te vigentis habituri simus auxilium. Euidens enim ante hac diuinæ indignationis causa præcessit, vt

Theod. Socrat. Marcel & alij

ANNO D CCC. LXXIX.

D

b Amb. li. 2. de Fide, in fin. to. 4.

E

ibi primum fides Romano Imperio frangeretur, vbi fracta est Deo. Non libet confessorum neces, tormenta, exilia recordari, piorum sacerdotia, proditorũ munera. Nõne de Thraciæ partibus per Ripensem Daciam & Mysiam omnẽque Valeriam Pannoniorum, totũ illum limitem sacrilegis pariter vocibus & barbaricis motibus audiuimus inhorrentẽ? Quid poterat nobis vicinia tam feralis inuehere? Aut quẽadmodum res Romana tali tuta poterat esse custodia? Sed iam satis superque omnipotens Deus nostro exitio, nostroque sanguine confessorum neces, exilia sacerdotũ, & nefas tantæ impietatis eluimus: satis claruit eos qui violauerunt fidẽ, tutos esse nõ posse. Conuertere Domine, fideique tuæ attolle vexilla. Nõ hic aquilæ militares, neque volatus auiũ exercitũ ducunt, sed tuũ Domine Iesu nomen & cultus. Nõ hic infidelis aliqua regio, sed ea quæ confessores mittere solet Italia: Italia aliquãdo tentata, mutata numquã, quã dudũ ab hoste barbaro defendisti, nunc etiã vindicasti. Non hic Imperatoris mens lubrica, sed fides fixa. Ostende nũc euidens tuæ maiestatis indiciũ: vt is qui te verũ virtutum Dñm & cælestis militiæ ducem, is qui te verã Dei virtutem credit esse atque sapientiam, non temporalem utique, nec creatã, sed sempiternã, sicut scriptum est, Dei virtutem & diuinitatẽ, tuæ maiestatis fultus auxilio, fidei suæ trophæa mereatur. Hæc Ambrosius ad Gratianum, quæ vt optauit atque prædixit, ex sententia acciderunt.

F

Iosue 5. 1. Cor. 1.

Cum autem, compositis rebus à barbarorum incursionibus vtrumque quietum ac pacatũ esset imperium, Gratianus, qui iã libros quinque de Fide superiores ab Ambrosio acceperat, adhuc sitiẽs, & sacris lectionib. dedicare feriatum tempus cupiens, iterum per litteras agit c apud eundẽ, quem rogat, vt & de diuinitate Spiritus sancti fidelẽ (vt ait) disputationem conscriberet. Paruit ille quã libentissime, rescribensque ad eum d, religiosissimum eius studium plurimum cõmendauit. Scripsit itaque Ambrosius tres disertissimos libros de Spiritu sancto, vt apparet. Siagrio e & Eucherio Coss. defuncto iam Romani Imperij preduelle Athanarico rege Gothorũ, cum ecclesiæ Constantinopolitanæ præesset Gregorius Nazianzenus, vt idem ipse non obscure f demonstrat. His itaque studiis, pastorali vigilantia & vitæ sanctitate animum Gratiani adeo deuinxit Ambrosius, vt quæcumque ab illo peteret, facile impetraret. Libet hoc loco, cum ad Gratiani erga Ambrosiũ obseruantiam, tum ad Ambrosij erga calamitosos homines pietatem & misericordiã indicandã historiam referre de quodã maiestatis iam ab Imperatore damnato, quem sanctus episcopus auctoritate sua à morte vindicauit. Rem gestã Sozomenus narrat his a verbis: Paganus quidã ordine illustris vir Gratianum conuiciis proscinderat, & patre indignũ appellauerat: eiusque rei habito iudicio, capitis damnatus erat. Cumque iam ad supplicium duceretur, venit in palatiũ Ambrosius pro illo supplicaturus. Ceterũ cũ Gratianus eorũ instinctu qui dãnato insidiabãtur, distineretur spectaculis venationum (quales priuatæ delectationis, nõ publicæ principes exhibere cõsueuerunt) nec atriensiũ quisquã illi rẽ indicaret, quasi opportunũ nõ esset, recessit. Progressus aũt ad illã portam, per quã feras introducebant, clan-

G

c epi. Grat. Impe. ad Amb. to. 4. 81.

d Amb. epi. ad Grat. Imp. to 4. 82.

ANNO D. CCC. LXXXI.

e Marcel. in Chron. sub his Coss.

f Amb. in proœ. l. 1 de Spirit. san. in fi to. 4.

a Sozom. l. 7. c. 24.

H

cu-

A culũ se habuit, ac simul cum venatoribus ingressus, non antea causã rei agere omisit, neq; prius Gratiani & aulicorũ eius obsecrationib. cessit, q̃ salutiferũ suffragium Gratiano extorsisset, quo morti destinatum liberaret. hæc Sozomenus.

Felicissimum sane, omniumque optimũ Gratiani Imperium extitisset, nisi nouercæ impietate fuisset exagitatũ. Hęc etenim fuit Iustina Augusta Magnentij tyranni quondam vxor: quam ob singularem pulchritudinẽ Valentinianus viuente adhuc Seuera coniuge, suffragantibus legibus[b] à se conditis, contra ius Romanũ ac Christianũ duxit vxorem: ex qua Valentinianum iuniorem suscepit, quem Gratianus adsciuit in collegã Imperij. Hæc inquam Iustina, cum esset Ariana, atque acerrime Arianorum perfidiã propugnaret, maximas turbas, cũ potuit, aduersus catholicos excitauit, sed Ambrosius ei semper pro viribus restitit. Cum autem aliquando inter catholicos & Arianos episcopos de eligendo Sirmij (quæ est totius Illyrici metropolis) episcopo contẽtio orta esset, conantibus singulis suarũ partiũ hominẽ ei præficere sacerdotem, Iustina quo suis faueret, nihil prętermisit. Ambrosius autẽ tum illi ecclesiæ, tum etiã catholicæ fidei consulturus, Sirmiũ festinus se contulit. Sicut enim lege Vatiniæ prouincia Illyrici olim iuncta erat Galliæ cisalpinæ, ita etiã temporibus Christianorũ aliquãdiu eiusmodi prouinciarum connexionẽ perseuerasse, ex propensiori cura quã Ambrosius de illa ecclesia suscepit, existimo. Illuc ergo cum peruenisset sanctus[d] episcopus, magno & inuicto animo Arianis omnibus, ac precipue Iustinæ conatibus se opposuit, nec destitit, quousq; Anemius spectata fidei integritate, & perspecta vitæ probitate vir catholicus crearetur episcopus. Cumq; Ambrosius episcopali vigore è suggestu luculenta oratione causam ageret, vna ex virginibus Arianis ceteris petulantior, procaci vultu, virginalis modestię oblita, ambonis gradus concẽdens, apprehensa veste Pontificis, illum deorsum inter alias eiusdẽ sectę mulieres attrahere conabat̃, quo ab illis cæsus insigni notaretur infamia. Ad quã ille vultu placido: Etsi, inquit ego indignus sum tanto sacerdotio, tamen nec te, nec tuam professionẽ decet in qualẽcumq; sacerdotẽ manus inicere. Vnde vereri debes iudicium Dei, ne quid tibi cõtingat. Hæc ille Christiana mãsuetudine verba protulit, cum Deus vlciscens contumeliam sacerdotis, eamdẽ subita morte multauit, quam Ambrosius, pro accepta contumelia rependens gratiã, ad sepulturã sequenti die deduxit. Tam improuiso casu omnes aduersarij consternati, de causa episcopi Ambrosio negotium facessere destiterunt, catholicisq; episcopis electionẽ liberã reliquerunt de Anemio episcopo. Hic est ille ipse, cuius mentio habetur in subscriptione synodicæ[e] epistolæ Concilij œcumenici Cõstantinopolitani, licet Anemius illic scribatur: idemque interfuisse reperitur Cõcilio Aquileiensi, de quo inferius erit sermo. Sirmiensis ecclesiæ reb. in hũc modũ cõpositis, Ambrosi[9] de relicto grege sollicitus, e vestigio Mediolanũ redire cõtẽdit: cũq; ad suã ecclesiã optatissime peruenisset, ad populũ illũ sermonẽ[f] habuisse videt̃, cuius est exordiũ: Paucorũ admodũ dierũ occupatione detẽt[9], cœtui vestro videor defuisse, & alterius ecclesiæ necessitatib. euocat[9], minime vobis studiũ meũ impẽdisse &c. quã.n. mœrẽs, & ãxius animo esset à sua absens ecclesia, plurib insinuat. Iustina enim, cuius de præsumpta electione episcopi Sirmiensis ecclesia fracta iam erat audacia, maioribus in dies stimulis in Ambrosiũ excitatur, ac nisi catholicũ principẽ Gratianũ verita esset, acerbiora in illum certamina cõcitasset. Fecit tamẽ quod valuit omnẽque mouit lapidem, vt Arianis quos fouebat, vna saltem daretur ecclesia. Agebant & hoc Ariani apud Gratianũ tumultu magis, quã precibus, cum ille quo turbas excitatas comprimeret, ecclesiam vnam à catholicis ablatam ad modicum temporis spatium tamquã sequester detinuit: sed illorum compresso furore, eamdẽ catholicis reddidit. Hæc etenim ipse sanctus episcopus post multa dè his agens, hæc[a] addidit: Patuit omnibus & tuum nõ fuisse cum sequestrares & tuũ esse cum redderes, hæc ipse ad Gratianum.

Cum post hęc idem Imperator venisset[b] Sirmium, Claudianus & Secũdianus episcopi Ariani illum conueniunt, querũtur se à catholicis vndiq; pelli, negant se Arianos, atq; probatæ fidei esse mentiuntur: rogant principem vt generale cogat Concilium, in quo ipsi suam causam agãt, instant, vrgent, obtundunt illius aures, nec destiterunt, donec ille tandẽ postulatis annueret. Hæc cum cõperisset Ambrosius, continuo intercedit, suggerẽs Imperatori esse indignissimũ, vt propter duos cariosos hæreticos totius orbis fatigarentur episcopi, ac sic illorũ ecclesiæ pastoribus destitutæ, luporũ paterent incursui: satisque illis, si bonum causã agerent, esse consultum, si Aquileiæ synodus cogeretur, ad quam Occidentales tantum vocarentur episcopi, ita tamen vt ad eam venire nullus cogeretur inuitus. Visa sũt hęc Gratiano æquissima sicq; ex Ambrosij sententia eodem anno, ijsdemq; Coss. Syagrio & Fucherio, ex compluribus finitimis ciuitatibus episcopi Aquileiam conuenerunt, insuper tam ex Gallia quam ex Africa legationes sunt missę. Congregatis patrib. post sanctum Valerianum episcopum Aquileię primo loco sedit Ambrosius: qui quanta eruditione, arte & studio, quãta item dicendi libertate atque facundia veternosos illos serpẽtes lubricis se spiris hinc inde torquẽtes, mendaciorũ, falsarum interpretationũ, ac simulationum latibula quæritantes fregerit atque contriuerit, eiusdem synodi quæ reperiuntur acta testantur, eoque tandem infelices iam victos redegit, vt alios sibi dari peterent auditores, eosdemq; sæculares magistratus. Palladij Arianorum antesignani fuit ista suggestio, cuius petulantiã Ambrosius detestatus grauissima tantoque sacerdote digna sententia viri procaciam fregit his verbis: Sacerdotes de laicis iudicare debent, non laici de sacerdotib. Ac post alia apostolicæ vocis tonitruo eiusmodi in eum sententiæ fulmen intorsit, sic dicens: Etsi Palladius in multis impietatibus deprehensus sit, erubescimus tñ vt videatur qui sacerdotiũ sibi vẽdicat, à laicis esse dãnatus. Ac p hoc, quoniã & in hoc ipso dãnãdus est qui laicorũ expectat sẽtẽtiã, cũ magis de laicis sacerdotes debeãt iudicare, iuxta eius hodie audiuim[9] Palladiũ pfitentẽ, & iuxta ea q̃ condẽnare noluit, pronuntio illũ sacerdotio indignum, & priuandũ, & in loco eius catholicus ordinetur. Hęc Ambrosius, qui & pari sententia

perru-

b Socrat. l. 4. c. 26.

B

c Sueton. Tranq. in C. Iulio. ca. 22.

d Paulin. in vita Ambr.

C

D

e Theod. l. 5. hist. c. 9.

f Amb. ser. 1. de sep. 20. 5.

E

a Amb. lr. de Spir. san. c. 1. to. 4.

F

b Acta Concilij Aquil.

G

ANNO CCC. LXXXI.

H

A perculit Secūdianum illius in impietate collegā, vt constat ex synodica epistola missa ad Galliarū episcopos. Prælatę sententię cęteri etiam episcopi subscripserunt. His felicissime absolutis redit Ambrosius Mediolanum, quando ad populum eiusmodi visus est habuisse,[c] sermonem: Deberē fratres post hos complures dies aliquid vberius prædicare, & reuertens è tanto examine sacerdotū, dulci vos sermone reficere, &c. in quo reprehēdit eos quod eo absente, in ecclesiis adeundis vsitatam frequentiam minime retinuissent.

c Ambr. conc. 5. to. 6 102.

Ariani autē, etsi sæpius eum suis principibus damnati essent, tamen non desierunt quouis modo Ambrosio de fide negotiū facere, ac controuersiis lacessere, quē etsi superare desperarēt, nihilominus pro magno ducebant turbas ciere, illum arte aliqua exagitare, ac si quomodo possent, deridere. Erant ex horum numero duo cubicularij Gratiani Imper. qui cum pietatem exterius prçsferrent, Arium tamen colebāt intrinsecus. hi enim perdifficili dę Incarnatione Verbi quæstione proposita, petulanter nimis Ambrosium prouocarūt. Ille nihil eam disputationē defugiens, de ea re se in eclesia, prçsente populo, in diē crastinū acturū pollicetur. Sequēti die venit sanctus sacerdos ad basilicam Portianā condictū antea locum, vt quod promisisset, impleret: conuenit frequentissimus populus, vt audiret, Expectat aliquādiu Ambrosius, vt illi prçsto essent qui prouocarant. Cum autem licet diutius expectati non venissent populo iam diuturna expectatione defatigato, longiusque termino elapso conscendit ambonem, de eaque acturus quæstione sic[d] exorditur. Debitum fratres. cupio soluendū, sed externos meos non inuenio creditores: nisi forte improuiso conuentu putauerunt nos esse turbandos, &c. extendit in longum sermonē illum, dum propositam explicat quæstionem, coëruitque eundem in librum, quem de Incarnationis Dominicę sacramento inscripsit. cui adiecit appendicem[e] loco alterius quæstionis, de qua à Gratiano Imper. consultus fuerat. At quid interim accidit illis qui Ambrosium prouocauerāt? Id etenim illis contigit quod ait diuina scriptura: Parata sunt derisoribus iudicia. Qui etenim cōuenire ex condicto debuerāt ad Portianam basilicam, ad equos agitandos extra ciuitatem egrediuntur: cumque agerent equos, furentibus illis, mox ex illorū dorso excutiuntur in terrā tali tantoque impetu, vt miseri spiritum exhalarent, vt Paulinus[a] testatur, qui rem gestam conscripsit.

B

C

d Idem l. de incar. myst. in princ. to. 4.

e Idem c. 8. eiusd. li.

Prou. 19.

D

a Paulin. in vita Amb.

b Seuer. Sulp. li 2. hist. circa fin.

Superstite adhuc Gratiano, cum Priscillianus [b] hæresiarcha vna cum cæteris eiusdem hæresis sectatoribus, habita synodo Cæsaraugustæ, à catholicis episcopis damnatus esset, iidemque omnes rescripto eiusdem Imperatoris ecclesiis atque vrbibus pellerentur, insuper & ex Romani Imperij finibus excedere cogerentur, cum iam ex Hispaniis atque Galliis à prouinciarum præsidibus exturbati essent, incusantes illi iudicij iniquitatem, prouocarunt ad Damasum Romanū Pontificem. Romam cum venissent, Damasus, quod sciebat eos iuste riteque damnatos, nec suo quidem est dignatus aspectu. At illi Mediolanū redeuntes, cum & Ambrosium sibi æque aduersantem reperissent, ad sæculare tribunal se conuertentes, Macedonium tunc Magistrum officiorum ingenti vi auri corrumpentes, per eumdem subripiunt rescriptum tanto Imperatore indignissimum, quo ea quę aduersus eosdem nuper sancita erant, reuocabantur, ijdemque in pristinas sedes restituebantur. Sicque in hunc modum prodita catholica fide, irritatis religiosissimis sanctionib⁹, contemptis omnibus orthodoxis episcopis, prædamnati hæretici ad ecclesias quibus pulsi erant, hilares redierunt. Sed qui reprobat consilia principum, tale facinus non reliquit inultum, nec destituit suam Ecclesiam, nec denique diu passus est impurissimos hæreticos aduersus catholicos superbire. Itaque in ira indignationis suæ Maximum tyranum excitauit, quo administro, Priscillianum gladij animaduersione cohibuit. Idemque terribilis in consiliis super filios hominum, in Macedonium tanti sceleris architectum in hunc modum iustissime vltus est. Cum[c] enim aliquando, viuente adhuc Gratiano, Ambrosius ad prætorium Macedonij Magistri officiorum vt pro quodam intercederet, pertexisset, atq; illius mādato fores clausas inuenisset, ne adeundi facultatem haberet, prophetico spiritu hæc de illo est vaticinatus: Et tu quoque venies ad ecclesiam, quam, nec clausas inueniens ianuas, non ingredieris. Quod postea factum est, cum occiso Gratiano, Maximo in eius magistratus sæuiente Macedonius confugiens ad ecclesiā licet patentibus ianuis aditum cum reperire non posset, factus est hostium præda.

E

Psal. 32.

Psal. 75.

F

c Paulin. in vita Amb.

His ipsis fere temporibus Gratiani, bienio ante Symmachi præfecturam, de qua suo loco inferius sermo erit, Romanorum senatorum pars illa quę adhuc Gentilis erat, velut ex Senatusconsulto ac totius populi auctoritate legationem misit ad Imperatorem Mediolani agentem petens [d] vt more maiorum concederet paragi sacra, & victimas immolari, reddique ablatas pro sacrificiis obeundis impensas, rogans [e] insuper vt idem Gratianus, vt olim ethnici Imperatores, Pontifex maximus dici vellet. At ille exceratus titulū Christiano principe indignissimū, cætera etiam quæ petebantur, resistentibus senatoribus Christianis, ac in primis Damaso Romano pontif. atque simul Ambrosio, qui in his multus fuit, concedere omnino renuit. Hæc alicubi cōmemorat Ambrosius [f] in hunc modum: Pauci Gentiles communi vtuntur nomine. Nā & ante biennium ferme cum hoc petere tentatent, misit ad me sanctus Damasus Romanæ Ecclesiæ sacerdos, iudicio Dei electus, libellū quem Christiani senatores dederunt, & quidem innumeri, postulantes nihil se tale mandasse, non cōgruere Gentilium istiusmodi petitionibus, non præbere consensum: questi etiam publice priuatimq; se non conuenturos ad curiam, si tale aliquid decerneretur, & post pauca: Hunc libellū ego fratri clementiæ vestræ (Gratiano videlicet) direxi. vnde constitit, non Senatum aliquid de superstitionis impensis mandasse legatis. Hæc Ambrosius, cuius opera (vt apparet) vsus est Damasus aduersus eiusmodi petitionem Gentiliū. Cętera autem Ambrosij aduersus Symmachum ea de causa suscepta certamina, paulo inferius opportunius narrabuntur.

ANNO DCCC. LXXXII.

G

d Ambr. e. pi. 11. ad Valent. Aug. to. 5.

e Zosim. li. 4. hist.

f Amb. ep. 11. ad Valent.

H

Sequenti anno postquam hæc gesta sunt, Gratianus[g] Imperat. cum duxisset exercitū in Gal-

g Rufin. li.

lias

A lias aduersus Maximum tyrannum, Merobaude & Saturnino Coss. à suis proditus, apud Lugdunū occisus est, cuius interitum sæpe multumque luxit Ambrosius, qui hæc[h] de eo: Quomodo sine pugna ceciderunt potentes? Doleo in te fili Gratiane, suauis mihi valde. Plurima dedisti tuæ pietatis insignia. Tu me inter tua pericula requirebas, tu in tuis extremis me appellabas, meum de te plus dolebas dolorem. Hęc sanctus episcopus, & alia plura de virtutibus eius, quas recensuit ea oratione quam habuit in funere Valentiniani, nec non in enarratione in Psalmum sexagesimū primum, vbi cum multa per digressionem in eius laudem enarret, demum in ipsum Maximum ac in proditores inuehitur. Iam Romanū Imperium obitu Gratiani in vltimum discrimen videbatur adductum, iamque ad barbaros videbatur esse translatum, nisi quam primum occurrisset Ambrosius, qui rei sibi carioris dispendio, &

B suscepta legatione imminens periculum auertisset. Hoc ille nimirum à Deo precibus contendebat, vt publica calamitas aliquo suo priuato ac domestico incommodo auerteretur, idque factum est in primis amantissimi fratris sui Satyri morte, qua salutem totius Italiæ redemisse videtur. id enim ex his quæ idē ipse in oratione habita in funere fratris narrat, intelligimus, cum ait: Nihil habeo quod querar sed habeo in quo Deo gratias agā: quia semper optaui, vt si quæ perturbationes vel Ecclesiam vel me manerent, in me potius ac meā reciderent domum. Deo igitur gratias, quia in hoc omnium metu, cum omnia motibus sint suspecta barbaricis, communem mœrorem priuato dolore transegi, & in me conuersum est quidquid omnibus timebam. Atque vtinam hic consummatum sit, vt dolor meus publici doloris re-

C demptio sit. Nihil quidem habui, fratres carissimi, in reb. humanis tanto fratre pretiosius, nihil amabilius, nihil carius. sed præstant priuatis publica. &c. Ex prædictis quidem patet, quib. temporib. Satyrus ex humanis decesserit, quem immaturo obitu, ætate adhuc in ebrem, item obiisse idem affirmat, cum clarissimi viri, amantissimi fratris laudes oratione luculentissima celebrat. Quid cum autem magno in discrimine summa rerum posita Ambrosius egerit, ad Maximum legatione suscepta, in medium adducemus. Cū tyrannus, coniunctis sibi copiis Gratiani, florentissimo polleret exercitu, omnesque magno pere pertimescerent, actutum fore vt ad totius Italiæ cladem iuga Alpium superaret? Valentinianus Augustus legationem pacis ad eum mittere quā-

D tocyus festinauit: nullusq; ad tantam rem obeundam magis accommodatus, quam Ambrosius visus est: qui licet negotium perarduum, ac plane desperatum esse sentiret, idemque esse Maximum tot auctum copiis, tantisque clarum victoriis ab accessu Alpium, atque ab inuasione Italiæ continere, ac inundantis fluminis imperum coërcere: nihilominus diuina virtute confisus, tantæ molis legationem suscipiens, ad Maximum in Galliis hibernantem accessit. Quid tandem? Mentem illam elatam, ingentes illos animos Maximi spirantis minas ac cædes sic illa dicendi vi, & episcopali illa auctoritate cum summa vitæ integritate coniuncta repressit atque continuit. vt pacem oblatam suscipiendam impelleret. Hęc

E quidem omnia etsi non aliunde, ex paucis saltem eiusdem Ambrosij verbis licet colligere, qui Iustinæ Augustæ ingratissimæ fœminæ petulantiam refellens (cum illa virum sanctissimum de Imperio, deque eius filio Valentiniano Augusto optime meritum, tyrannum etiam appellare non veretur) hæc[a] ait: Non hoc Maximum dicere, quod tyrannus ego sim Valentiniani, qui se meæ legationis obiectu queritur ad Italiam non potuisse transire. Hæc ille de prima sua legatione: quo munere iterum functus est, vt ipse[b] testatur, licet[c] Paulinus secundam cum prima confundat. Agemus autem de secunda suo loco inferius.

Compositis rebus inter Valentinianum & Maximum, sequenti anno, Ricimere & Clearcho Coss. Symmachus Patricius ad munus Vrbanæ præfecturæ vocatur, prout Imperatoris rescripta[d] ad eum hoc anno data declarant, licet Paulinus ad alia tempora illam referat, nimirum post recessum Theodosij ex Italia post Maximum debellatum. Sed in his plus deferimus Imperatoris rescriptis, cum præsertim & Augustini testimonium suffragetur, dum de se ait[e], a Symmacho tunc Vrbis præfecto Roma Mediolanum esse missum. Porro longe ante Maximi interitum eius Mediolanum aduentum contigisse, idem ipse facile monstrat, dum post longas moras se in Africam remeasse nuper occiso Maximo aperte[f] testetur. Gesserat etiam Symmachus idem Vrbanæ præfecturæ munus ante septenniū, vt vetus inscriptio[g] in marmore incisa docet. Paulinus (vt reor) præfecturam Vrbanam Symmachi cum eiusdem Consulatu confundit, quem post hęc tempora gessisse certum est. Non existimet quis otiosam esse ac superuacaneā eiusmodi de tempore Symmachi præfecturæ digressionem. nam si tempora confundantur, veritatem quoq; historiæ periclitari necesse est. Symmachus itaque auctus munere præfecturæ Vrbanæ, eandem restituendæ Idololatriæ insanam cogitationem causamque aggressus, qua semel deiectus fuerat, misit ad Valentinianum August. Mediolanum relationis libellum, quo antiquatos superstitionis cultus restitui peteretur, vtque vel saltem in Capitolio restitueretur ara Victoriæ, cui more maiorum victimas immolarent. Adiecit & illud rogare, vt priuilegia iam pridem sacerdotibus idolorum, ipsisque Vestalibus virginibus concessa, iisdem etiam redderetur. Hæc cum audisset Ambrosius, licet Symmachum de se, fratreque suo Satyro olim optime meritum plurimi faceret, tamen Christianæ religionis zelo æstuās, aduersus illum apud Imperatorem certamen suscepit, illiusque relationem[a] contrariis scriptis egregie confutauit, ipsumque Valentinianum iam labantem sustinuit, & ne quid tale concederet, sacerdotali vigore continuit, hæc interdum comminatus dicens: Certe si aliud statuitur, episcopi hoc æquo animo pati & dissimulare non possumus. licebit tibi ad ecclesiam conuenire, sed illic non inuenies sacerdotem, aut inuenies resistentem. Quid respondebis sacerdoti dicenti tibi: Munera tua nō quærit Ecclesia. quia tépla Gētiliū munerib. adornasti? Ara Christi dona tua respuit, quoniā aram simulacris fecisti? &c. Rogauit eū insuper, dari sibi missa à Symmacho relationis exēplar,

Margin notes (left): g c. 14. Socrat. l. 5 c. 11. Sozom. l. 7 c. 13. Hier. epi. 3. Gildas de exc. Britan. Lat. Pacat. in Panegyr. Theod. ANNO D. CCC. LXXXIII. h Ambr. in conc. de obitu Val. to. 5. 98. — In princ. to. 4.

Margin notes (right): a Ambr. ep. 24. ad Marcell. sc. tor. to. 3. b Idem in conc. de obitu Val. to. 1. 84. c Paulin. in vita Amb. ANNO D. CCC. LXXXIV. — d l. 4. de stit. expir. rec. & l. 4. de appel. in C. Theod. e Aug. l. 5. Conf. c. 13. — f Idem lib. 1. conf. Paul. c. 23. g Habetur apud Ald. l. d. Orths. pag. 187. — a Ambr. ep. 11. ad Valēt. iun. Imp. to. 5.

F G H

A quo accepto, mira dicendi facundia cuncta quæ ille pro Gentilium superstitione posuetat, contrariis rationibus accuratissime refellit, ac fortissime confutauit, ac Symmachum denique à cœptis desistere omnino coëgit. Agens aliquando Ennodius Ticinensis de eodem Symmacho ab Ambrosio superato, sic distico eleganter lusit.

Dicendi palmam Victoria tollit amico.
Transit ad Ambrosium, plus fauet ira dea.

Aurelius Prudentius etiam disertissimo poëmate eandem Symmachi relationem elusit.

Eodem anno præfecturæ Symmachi Augustinus Tagastensis, qui postea fuit Hipponensis episcopus, dum Romæ florentissime [b] profiteretur rhetoricam, ab eodem præfecto missus est Mediolanum, vbi morabatur Imperator, vt illic doceret. [b Aug. l. 5 Confes. c. 13] B requisitum enim erat ab Imperatore illius officium, vt aliquem discertissimum rhetorem Roma mitterer. Itaque iisdem Coss. Ricimere & Clearcho, qui annus præcessit Consulatum Bauronis, Augustinus Mediolanum se contulit. [ANNO CCCC. LXXXIV.] Id quidem non aliqua coniectura, sed certa eiusdem Augustini assertione conscribimus. Agens enim ipse aduersus [c] Petilianum, anno ante consulatum Bautonis Mediolanum se aduentasse fatetur. [c Idem lib. 3 cont. Petil. c. 25] Mediolani vero cum esset, sæpe conuenit sanctum Ambrosium (veritatis enim indagandæ immenso tenebatur desiderio, à qua, deceptus à Manichæis, longius euagarat,) eundem iam toto terrarum orbe celeberrimum fama cognouerat, ab eo humanissime suscipitur: qui talē tantumq; virum per deuia ferri molestissime tulit: ac quoties eum cum cæteris in concione præsentem conspexisset, in eius animum veritatis aliquid instillare non destitit. C Adibat ille ad eius cōciones inflatus scientia, non vt discipulus, sed potius vt arbiter. Cum aūt verborum iaculis sæpe configeretur, illud in primis veritatis lumen accepit, vt Manichæus amplius esse desisteret: seq; eo errore annis nouem fuisse detentum ingemuit, Manichæisque Academicos philosophos anteposuit. cum interea sancta mater eius terra marique perditum filium sequens, Mediolanum ex Africa veniens, opportune importuneq; cum Ambrosio egit, vt filium Christianum catholicum faceret. illum enim religiosa femina plurimi faciebat, & quidquid ab eo audiebat, id sacrosanctum ac diuinitus illapsum existimabat. [d Idem lib. 6 Conf. c. 2. Idem epi. 18. ad Ianu.] Abstinuit [d] eius monitu ab inferendis cibariis ad memorias Martyrum, & de ieiunio [e] sabbati cum dubitaret quid ageret, in eius sententia conquieuit. D Ceterum vt aliquid obiter dicamus de eo quod spectat ad ieiunium sabbati, & alios aliquos ritus Ecclesiasticos, etsi diuerso modo ab vsu Romanæ Ecclesiæ eos Ambrosius obseruauit, id quidem non eo animo fecit, quasi suos tantum probans, illos despiceret. Audi quid ipse profiteatur: cum de ca[f]re agens, hæc ait: Non ignoramus quod Ecclesia Romana hanc consuetudinem non habeat (lauandi scilicet pedes nuper baptizatis) cuius typum in omnibus sequimur & formam. [f Amb. l. 3 de Sacram. c. 1. & 4.] Et paulo post: In omnibus cupio sequi Ecclesiam Romanam, &c. Eiusmodi enim rituum varietates, modo catholicæ fidei & charitatis vnitas retineatur, & sancta Romana Ecclesia E Apostolica sedes vt mater & magistra omnium ecclesiarum cognoscatur, nihil impediunt quo minus omnes simus in Christo. Cum igitur Augustinus totus ad quærendum esset, eiusque animus variis dubitationum & argumentorum fluctibus agitatus, nusquam quiesceret, cupiebat magnopere Ambrosium curis vacuum & à negotiis otiosum inuenire, vt de cunctis cum eo absque arbitris longiorem sermonem conferret: quod cum diutius expectasset, ac pluries pertentasset, tamen ob assiduam negotiorum frequentiam numquam potuit fieri voti compos. Hæc autem cum superius attigerimus, cum ageremus de Ambrosii institutis ac moribus, nunc tamen eadem ab eo fusius dicta repetere non putamus incongruum. hæc enim ipse Augustinus narrat [a] his verbis: Non enim quærere ab eo poteram quod volebam sicut volebam, secludentibus me ab eo eius aure atque ore cateruis negotiosorum hominum, quorum infirmitatibus seruiebat: [a Aug. l. 6. Conf. c. 3.] F cum quibus quando non erat (quod perexiguum tempus erat) aut corpus reficiebat necessariis sustentaculis, aut lectione animum. Et inferius. Certe mihi nulla dabatur copia sciscitādi quæ cupiebam de tam sancto oraculo tuo, pectore illius, nisi cum breuiter aliquid esset audiēdum. æstus enim illi mei otiosum illum valde, cui refunderentur, requirebant, neq; vmq̄ inueniebant. Hæc Augustinus, & alia id genus, quib. profecto redarguitur ille sermo, qui abscribitur sancto [b] Ambrosio, in quo narratur, Augustinum sępe sæpius lacessisse disputationibus beatum Ambrosiū, distinuisse, fatigasse, atque adeo coartasse sanctum virum, vt virib. destitutum, ad diuinam opem implorandam, qua ab Augustini captionibus seruaretur, sæpe compulerit. [b Ser. 92. in vet. imp. Ambr.] G Sunt & alia, quę eumdem sermonem commenticium esse redarguant, quæ alibi pluribus disseruimus. Ceterū etsi Ambrosii disputationibus se admodum profecisse, alibi [c] testetur, eas tamen illas esse arbitror quas idem sanctus Ambrosius in Academicorū scholam instituit. [c Aug. de vtil. cred. ad Honorat.] Nam solutus semel Augustinus Manichæorum nexibus, omnia suarum cogitationum suffragia (vt ipse ait) ibant in sententiam Academicorum, quorum recentiores sectatores calumniabantur ex libris Platonis omnes Domini nostri Iesu Christi sententias esse decerptas. [d Idem l. 2. de doctr. Christia. c. 28. & l. 2. cont. ad Pela. c. 7.] quibus occurrens Ambrosius; aduersus [d] Platonem eruditissimos edidit commentarios, quos inscripsit de [e] Sacramentis, siue de Philosophia: [e Idem l. 2. Retr. c. 4. Id. ep. 34.] quos ipsos sibi optime notos idem Augustinus postea in Africa positus, scribens [f] ad sanctum Paulinum, ad se mitti desiderauit. H Dolemus eos iniuria temporum excidisse. Sed iam ad intermissa redeamus. Anno demum tertio ex quo Augustinus Mediolanum accessit, variis distentus ambagibus, & perplexitatibus implicatus nesciens quid ageret, diuino tandem lucis fulgore perfusus, pulsa mentis densa caligine, spiritui obsequens dedit tandem nomen Christo, indomitamque ceruicem illius iugo subiecit, lętus, gaudensque vna cum Alypio & Adeodato filio à sancto Ambrosio baptizatur. Honorio & Euodio Coss. anno Domini trecentesimo octogesimo sexto. Fertur tum Canticum illud, Te Deum, laudamus, vna simul Ambrosium & Augustinum alternis vicibus decinisse. [ANNO D. CCC. LXXXVI.]

Quod

A Quod autem in illo falso Ambrosio attributo sermone, de quo antea dicebam, scriptum est, Ambrosium tum in baptismate nigra cuculla Augustinum induisse, quis non videat hæc præscriptis antiquissimis Ecclesiæ moribus contradicere, cum exploratissimum habeatur fideles omnes tam Occidentalis quam Orientalis Ecclesiæ post baptismum albis vestibus indui solitos? Sed de his hactenus. Baptizatus ab Ambrosio Augustinus, se tanto patre in Christo genitũ gloriari consueuit: vnde agens aliquando aduersus Iulianum g Pelagianum hæc ait: Adhuc audi alium excellentem dispensatorem, quem veneror vt patrem: in Christo enim Iesu, per Euangelium ipse me genuit, & eo Christi ministro lauacrum regenerationis accepi: beatum loquar Ambrosium, cuius pro catholica fide gratiam, constantiam, labores, pericula siue operibus, siue sermonibus & ipse sum expertus, & mecum non dubitat orbis prædicare Romanus. Hæc Augustinus, qui quod dicit de laboribus & periculis eius alludit nimirum ad ea tempora, quibus Mediolani cum esset (quod & h alibi idem ipse testatur) Iustina Augusta Arianorum patrona Ambrosium miris modis vexauit atque exercuit, de quibus iam agere aggrediar.

g Idem lib. 1. con. Iulia. Pelag. cap. 1. Cor. 4.

B

h Idem lib. 9. Confess. c. 7.

i 3. Reg. 19.

Etsi, vt olim impia Iezabel in sanctum prophetam Eliam, ita Iustina Augusta infensissimo semper fuit animo erga beatum Ambrosium fidei catholicæ propugnatorem & propagatorem egregium, eumque non paucioribus aut leuioribus præliis lacessiuisset: tamen viuente adhuc Gratiano Augusto fidei patrono, quem erga sanctum sacerdotem nouerat esse propensiorem, aperte illi vim inferre non licuit. Vnde historici illi l qui ante obitum Gratiani sæuos illos conflictus à Iustina in Ambrosium excitatos, referũt in tempora Gratiani, nullam prorsus temporis rationem habuisse videntur, cum tam sancti Augustini qui præsens eos vidit, quam etiam aliorum auctoritate luce clarius constet ea omnia post necem Gratiani esse consecuta: quod & certa ratio persuadet. Nam vt diximus Gratiano superstite minus illi liberum fuit sancto viro inferre molestias. eo autem sublato, compositis iam rebus inter Valentinianum & Maximum, impia femina, cum Imperator adhuc puer esset, liberas nacta habenas Imperij, quod cõpresserat diuque occultarat, virus euomuit, acerbissimamque in Ambrosium excitauit persecutionem, oblita nimis turpiter, quod eidem sancto episcopo, qui Maximi tyranni impetus sua legatione cohibuisset Imperium ipsum acceptum ferre deberet. Primum omnium itaque illud habuit in consiliis, vt impij Ariani Mediolani suam ecclesiam & episcopum nanciscerentur, qui sicut impietatis, ita & sedis esset heres Auxentij olim defuncti.

C

l Sozom. lib. 7. ca. 13. Niceph. li. 12. c. 19. & Paulin. in vita Ambr.

D

Opportunus illa ad eã rẽ visus est homo genere a Scytha eiusdem perfidiæ & nominis, Auxentius iunior, quem seniori Auxentio b Cappadoci substitueret. nec mora, istud ipsum sicut impie, ita & nauiter implet. At quoniã nomen Auxentij erat Mediolani ob perfidiã senioris odiosissimum, hic fallaciarũ artifex mutato nomine dici voluit Mercurinus, de quo hæc perbelle c Ambrosius: Vnum, inquit, portentum est, duo nomina. Etenĩ ne cognosceretur quis esset mutauit sibi vocabulum, sed perfidiam non mutauit exuit lupũ, & induit lupum. Nihil prodest quod mutauerit nomen: quid sit agnoscitur. alius in Scythiæ partibus dicebatur, alius hic vocatur, &c. Non profuit illi mutasse nomen, & dici Mercurinus, nam Auxentius dici vsitatius consueuit. sic enim & sanctus Hieronymus d eum appellat. Eo itaque in locũ senioris Auxentij subrogato, Iustina apud Valentinianum filium egit, vt ab Ambrosio petat dari basilicã Arianis. Ille mox iubet Ambrosium venire in palatium. Quæ autẽ tunc gesta sint inter vtrumque, idem sanctus episcopus refert his verbis e, dum ad quasdam Auxentij obiectiones respondens ait: Quasi vero superiore anno, quando ad palatium sum petitus, cum præsentibus primatibus ante consistorium tractaretur, cum Imperator basilicam vellet eripere, ego tunc aulæ contemplatione regalis infractus sim, constantiam non tenuerim sacerdotis, aut imminuto iure discesserim? Nonne meminerunt, quod vbi me cognouit populus palatium petisse, ita irruit, vt vim eius ferre non possent, quando Comiti militari cum expeditis ad fugandam multitudinẽ egresso obtulerunt omnes se neci pro fide Christi? Non tunc rogatus sum vt populum molli sermone mulcerem? sponderem fidem quod basilicam ecclesiæ nullus inuaderet? Et cum pro beneficio meum sit officium postulatũ, tamen quod populus ad palatium venisset, mihi inuidia cõmota est. In hanc igitur inuidiam me redire desiderant. Reuocaui populũ, & tamen inuidiam non euasi: quam quidem inuidiam ego temperandam arbitror, non timendam, &c. hæc de his Ambrosius. At vero Ariani eam populi pro suo pastore fiduciã in inuidiã aduersus Dei sacerdotũ retroquentes, atq; illum quasi tyrannum inculantes, plus virium esse in Ambrosio quã in Imperatore iactabant. Hæc autẽ primo persecutionis anno sunt gesta.

a Ambr. in conc. de Basil. non trad. be ret. 10. 3. b Ath. li. de Syn. c Ambr. de Basil. non trad.

E

d Hiero. ep. 57. ad Damas.

e Ambr. de Basil. non trad.

F

G

Sequenti autem anno qui numeratur secundus post obitum Gratiani, Arcadio & Bautone Coss. Auxentius fultus Imperatoris auxilio, qui cuncta gerebat ad matris arbitrium, consueto hæreticorũ fastu, quo hæresim ostentaret, insultans petulantius in Ambrosium, eundem ad publicam de fide disputationem prouocat, eligitque qui assistant arbitros, eosdemque Gentiles homines. Exhorruit Dei sacerdos procaciam hominis, quomodo non erubesceret fidei causam, iudicio ecclesiastico posthabito, credere, ethnicorum arbitrio. quamobrem ne tam fœdam ignominiã sanctæ Ecclesiæ irrogaret, à turpissimo congressu sibi abstinendum putauit. Sed quo magis Ambrosius resistere, eo ardentius cõtumeliosus homo instare ac vrgere non cessat. Itaque temerario quodam fastu adit Imperatorem, rogat, instat, ac denique extorquet, vt cogat Ambrosium vna secum de fidei veritate, cõdicta die agere coram paganis hominibus, qui assistant vt iudices: cuius tam insolenti petitioni, fauente Iustina matre Valentinianus indulsit, misitque Dalmatium tribunum, qui ad certam diem disputationem cum Auxentio indiceret sancto Ambrosio, dansque hoc illi, vt sicut ille suos, ita ipse arbitros qui iudicarent, eligeret: præscribitur & locus, ipsum patens consistorium coram Imperatore. Hæc cum à Dalmatio accepisset

ANNO D.CCC. LXXXV.

H

A

f Idem epi 13. ad Valent. 10. 5.

Ambrosius, quod erat sacerdotalis vigoris non omisit, libellum conscripsit [f] ad Imperatorem Ambrosij constātia & episcopali grauitate dignissimum, quo demonstrat ipsum Valentinianum Augustum cum legibus sæculi, tum etiam ecclesiasticis sanctionibus maximam eo decreto iniuriam irrogasse, & quidem in primis à patris sui Valentiniani senioris iudicio temere recessisse Nam cum pater eius statuisset, ac sanctione firmasset, vt in causa fidei, vel ecclesiasticarū personarum, non nisi sacerdotes iudicarent, ipse in gratiam hæreticorum dignam Christiano principe constitutionem non minus impudenter quam audacter antiquare non dubitaret, cū ratum ac firmissimum esset, in his quæ sunt fidei, episcopos de Imperatore iudicare, non de episcopis imperatores, ipsumque contra ius, fasque ætate adhuc iuniorem, necdum plane Christianum, sed catechumenum maiorum leges infringere, ac de fide sibi tantum vellet arrogare iudicium.

B

Denique post multa id genus prolata, illud significat: Si Auxentius non ad palatium, sed ad synodum prouocet, velitque more maiorum coram episcopis experiri, etsi ob vnum hominē fatiganda non esset Ecclesia, cum nec ius sit angelo de cælo statuta dogmata infirmare, tamen separatū suæ fidei cuicumque rationē poscenti reddere, & sanctæ synodi subire iudicium. Demum cur non præsens, sed per libellum apud Imperatorem agat, eam affert causam, nimirum se à consacerdotibus fuisse prohibitum, tum ne extra ecclesiam fidei causa protrahi videretur, tum etiam quod iidem timerent, ne absente episcopo Arianis basilica traderetur. Hæc & alia ad Imperatorem Ambrosius.

C

Visus est autem Valentinianus Imperator his acquiescere: tamen Iustina Augusta cum omnes conatus suos irritos esse videret, & res Arianorum quotidie deteriore loco esse, ac pœne ad nihilum redigi animaduerteret, nihilque eorū quæ cogitasset, se posse efficere, dum Ambrosius ecclesiæ præsideret: in eo omne studium ponere [a] decreuit, vt eundem vi abreptum alio in exilium amandaret.

Paulin. in vita Amb.

Init cum suis consilium: rem perdifficilem ipsam aggredi nullus non videt, cum populus tam vehementer suo faueret sacerdoti. Promittit illa tribunatus & alias dignitates his qui quacumque arte illum abriperent, ac in exilium ducerent. Cum multi id facere conati essent, Deo prohibente, nullus tamen valuit efficere. At vnus ex his ceteris audacior, eoque infelicior, Euthymius nomine, execrandum facinus conatus perficere, conducit ad eam rem domum propinquam ecclesiæ, parat in ea currum, in quem episcopum ab oculis multorum vi repente subductum imponat, ac celeri cursu extra mœnia ductum, inde in exilium asportaret.

D

Fefellit spes miserum: qui & postea incidit in foueam quam fecit, & in verticem ipsius iniquitas eius descendit.

Psal. 7.

Nam euoluto anno, ea ipsa die qua in Ambrosium illa parauerat, ipse eadem cogitur experiri. ob facinus enim graue commissum, super eundem currum impositus ducitur in exilium. Non latuerunt hæc Ambrosium: qui agens in Auxentium, meminit de curru parato, atque aliis quæ pertentata essent ab Arianis, dum [b] ait: Nemo vos turbet quod aut currum præparauerant, aut dura, vt videbatur sibi, Auxentij ipsius qui se dicit episcopum, ore iactata.

b Ambr. de basil. non trad. to. 5. & 18.

E

Plerique narrabant percussores præmissos, pœnam mortis esse decretam, &c. Inter hæc autem rursus adsunt tribuni, rursus Imperatoris exponuntur iussa, quibus dari ecclesiam, sacra etiam vasa proferri, Ambrosium cedere, & de ciuitate exire, & quo vellet abire protinus iubebatur. Quid autem ad hæc omnia, his auditis, Dei sacerdos responderit, ex ipso [c] audiamus: Dixi conuentus: Absit à me vt tradam Christi hereditatem. Si ille patrum hereditatem non tradidit, ego tradam Christi hereditatem? Sed & hoc addidi: Absit vt tradam hereditatem patrum, hoc est hereditatem Dionysij qui in exilio in causa fidei defunctus est, hereditatem Eustorgij confessoris, hereditatem Myroclis, atque omnium retro fidelium episcoporū Respondi ego quod sacerdotis est: quod Imperatoris est, faciat Imperator.

c Idem ibi.

3 Reg. 21.

F

Hæc quoad basilicam, quod autem ad vasa, hæc etiam: Cum esset propositum vt ecclesiæ vasa iam traderemus, hoc responsum reddidi: Me, si de meis aliquid posceretur, aut fundus, aut domus, aut aurum, aut argentum, id quod mei iuris esset, libenter offerre, templo Dei nihil posse decerpere, nec tradere illud quod custodiendum, non tradendum acceperim. deinde consulere me etiam Imperatoris saluti: quia nec mihi expediret tradere, nec illi accipere. Accipiat enim vocem liberi sacerdotis, si vult sibi esse consultum, recedat à Christi iniuria. Hæc de his que spectant ad traditionem vasorum. De eo autem quod iussus est inde recedere, respōdit his verbis: Deserendæ ecclesiæ mihi voluntatē subesse non posse, quia plus Dominum mundi, quam sæculi huius Imperatorem timerem.

G

Sane si me vis aliqua abduceret ab Ecclesia, carnem meam exturbari posse, non mentem, paratum me esse, vt si ille faceret quod solet esse regiæ potestatis, ego subirem quod sacerdotis esse consueuit. Hæc tunc ad tribunos missos Ambrosius. Cū autē interim milites vallassent ecclesiam, populus frequenti agmine cōfluere ad eam, suum circumdere sacerdotē, impensius custodire, diurnis ac nocturnis excubiis tueri diligenter curauit. Sequenti [d] die Præfectus eo veniens, conatur Ambrosio suadere, vt saltem Portianam basilicam, quæ extra ciuitatis esset mœnia, traderet Arianis. Populus hæc audiens reclamat. Præfectus hæc renuntiaturus Imperatori discedit.

d Idem epi 4. ad Mar. sor.

H

Factum est autem vt per plurimos dies noctesque milites obsidione ecclesiā cingerent, & populus intus custodiret Ambrosium: quando ipse altera die egregiam ad populum habuit concionem, quæ inscribitur, In Auxentium: qua cum iam cuncta quæ à tribunis peracta essent, recenset, tum etiam declarat quo ipse animo esset: nempe se potius mori paratū, quam Dei ecclesiam tradere: rem ipsam agi potius debere lacrymis & orationibus quam humanis viribus docet, quibus fidere quam stultum esset, ex his quæ tunc accidissent, facile monstrat, dicens: Seruum Christi non custodia corporalis, sed Domini prouidentia sepire consueuit. Turbati estis quia apertas reperistis geminas fores, quas captus oculis quidam, dum hospitium proprium repetit, patefecisse memoratur. In [illegible] cognoscite, quod nihil suffragetur huma-

na

A fit soluit vniuersa vestra munimina, & custodia illusit. Dominus autem suæ misericordiæ custodiam non amisit. Nonne ante biduum, vt meministis, etiam illud repertum est, quod à parte leua basilicæ ingressus quidam peruius fuit, quem putabatis clausum esse atque munitum? Sepserunt nempe armati basilicam, explorabant hos atque illos aditus, cæcitate perfusi sunt, vt quod apertum erat, videre non possent. itaque per plurimas noctes quod apertum fuerit, non ignoratis. Desinite ergo sollicitari: quia hoc erit quod Christus iubet, & hoc esse expedit. Hæc & alia Ambrosius pro concione ad populum ea Dominica quæ præcedit maiorem hebdomadam, quam Palmatum dicimus, cum in ecclesia legi consueuit locus ille Euangelij, quo de Domino sedente super asinam & pullum eius narratur historia, quando (vt ad sororem [a] scribit) tempus aderat, quo traderet competentibus symbolum. Illa enim Dominica id antiquitus fieri solitum, Isidorus [b] & alij restantur. Quid autem eo die Dominico actum sit, scribens ad [c] sororem accurate cuncta recenset. Locum autem ex epistola Ambrosii, etsi paulo prolixiorem, integrum referemus, quod ad rerum cognitionem maxime pertineat, nostrumque institutum retinebimus. libenter enim toto hoc opere veterum scriptorum Ambrosij in primis verba adscribere solemus, vt historiæ veritas ex ipsis fontibus purius, vt ita dicam, hauriatur. hæc igitur scribit Ambrosius: Sequenti die (erat autem Dominica) post lectiones atque tractatum (tractatum autem intelligit orationem illam in Auxentium) dimissis catechumenis, symbolum aliquibus competentibus in baptisterij tradebam basilica.

Luc. 19.

a Amb. epi 14. ad Mar cell. soror. x. 5

B

b Isidor. Li. 1. de diuin. of fi. c. 27.

c Ambr. e pist. 14.

C Illic nuntiatum est mihi comperto quod ad Portianam basilicam de palatio decanos misissent, & vela suspenderent, populi partem eo pergere. Ego tamen mansi in munere, Missam facere cœpi. Dum offero, raptum cognoui à populo Castulum quendam, quem presbyterum dicerent Ariani. huncautem in platea offenderant transeuntes. Amarissime flere, & orare in ipsa oblatione Deum cœpi, vt subueniret, ne cuius sanguis in causa Ecclesiæ fieret: certe vt meus sanguis pro salute non solum populi, sed etiam pro ipsis impiis effunderetur. Quid multa? Missis presbyteris & diaconibus eripui iniuriæ virum. Condemnationes illico grauissimæ decernuntur: primo in corpus omne mercatorum. Itaque sanctis diebus hebdomadis vltimæ, quibus solebant debitorum laxari vincula, stridunt catenæ, imponuntur collo innocentium, exiguntur du-

D centa pondo auri intra triduum. Respondent aliqui se tantum aut duplum, si peterentur, daturos, dummodo seruarent fidem. Erant pleni carceres negotiatoribus. Palatina omnia officia, hoc est, memoriales, agentes in rebus, apparitores diuersorum Comitum temperare à processu iubentur, specie qua seditioni interesse prohibebantur: honoratis multa minabantur grauissima, nisi basilicam traderent. Feruebat persecutio: ac si aperuissent portam, proruptiri in omne facinus videbantur. Conuenior ipse à Comitibus & tribunis, vt basilicæ fieret matura traditio, dicentibus Imperatorem iure suo vti, eo quod in potestate eius essent omnia. Respondi, si à me peteret quod meum esset, id est, fundum meum, argentum meum, quiduis huiusmodi meum, me non refragaturum, quamquam omnia quæ mea sunt, essent pauperum: verum ea quæ diuina, Imperatoriæ potestati non esse subiecta. Si patrimonium petitur, inuadite: si corpus, occurram. Vultis in vincula rapere? vultis in mortem? voluptati est mihi. Non ego me vallabo circumfusione populorum, nec altaria tenebo vitam obsecrans, sed pro altaribus gratius immolabor. Horrebam quippe animo cum armatos ad basilicam ecclesiæ occupandam missos cognoscerem, ne dum basilicam vindicant, aliqua strages fieret, quæ in perniciem totius vergeret ciuitatis. Orabam ne tantæ vrbis, vel totius Italiæ busto superuiuerem. Detestabar inuidiam fundendi cruoris, offerebam iugulum meum. Ad-

E

F erant Gothi tribuni, adoriebar eos, dicens: Propterea vos possessio Romana suscepit, vt perturbationis publicæ vos præbeatis ministros? Quo transibitis, si hæc deleta fuerint? Exigebatur à me vt compescerem populum. Referebam, in meo iure esse vt non excitarem, in Dei manu vt mitigaret. Postremo si me incensorem putarent, iam in me vindicari oportere, vel abduci me in quas vellent terrarum solitudines. His dictis illi abierunt, ego in basilica veteri totum exegi diem, inde domum cubitum me recepi, vt si quis abducere vellet, inueniret paratum. Ante lucem vbi pedem limine extuli, circumfuso milite occupatur basilica. idque à militibus Imperatori mandatum dicitur, vt si prodire vellet, haberet copiam, se tamen presto futuros, si viderent eum cũ catholicis conuenire: alioquin se ad eũ cœtum quem Ambrosius cogeret, transituros. Prodire

G de Arianis nullus audebat, quia nec quisquam de ciuibus erat, pauci de familia regia, nonnulli etiam Gothi: quibus vt olim Plaustra sedes erat, ita nunc plaustrum Ecclesia est, quocũq; femina ista processerit secum suos omnes cœtus vehit. Circumfusam basilicam esse, gemitu populi intellexi: sed dum leguntur lectiones, intimatur mihi plenam populi esse basilicam etiam nouam, maiorem videri plebem, quam cum essent omnes liberi: lectorem efflagitari. Quid plura? Milites ipsi qui videbantur occupasse basilicam, cognito quod præcepissem vt abstinerentur à communionis consortio, ad conuentum hunc nostrum venire cœperunt, quibus visis turbantur mulierum animi, proripit se vna. Ipsi tamen milites se ad orationem venisse, non ad prę-

H lium loquebantur. Clamauit aliqua populus, quã moderate, quam constanter, quam fideliter poscebat vt ad illam pergeremus basilicam? In illa quoq; basilica fertur quod populus præsentiam flagitabat meam. Tunc ego hunc adorsus sermonem sum: Audistis filij librum Iob hodie legi, &c. Et post multa: Dum hæc, inquit, tracto, suggestũ est mihi cortinas regias esse collectas: refertam autem populo basilicam, præsentiam mei poscere, statimq; eo conuerti sermonem meum, dicẽs: Quam alta & profunda oracula sunt Spiritus Sãcti. Matutinis horis lectum est, vt meministis fratres, quod summo animi dolore respondimus: Deus venerunt gentes in hereditatem tuam. Et re vera venerũt gentes, & plus etiam quam gentes venerunt. Venerunt enim Gothi, & diuersa- Psal. 78.

A rum nationum viri, venerunt eum armis, & cir-
cumfusi occupauerunt basilicam. Hoc nos igna-
ri tuæ altitudinis dolebamus, sed nostra impru-
dentia aliud opinabatur. Venerunt gentes, sed
vere in hereditatem tuam venerunt. Qui enim
gentes venerunt, facti sunt Christiani, qui ad in-
uadendam hereditatem venerunt, facti sunt co-
heredes Dei, defensores habeo, quos hostes pu-
tabam: socios teneo, quos aduersarios existima-
bam. Completum est illud quod de Domino Ie-
Psal. 75. ibid. su Dauid propheta cecinit: Quia factus est in pa-
ce locus eius, &: Ibi confregit cornua arcuũ, scu-
tum & gladium & bellum. Cuius enim hoc mu-
nus, cuius opus, nisi tuum Domine Iesu? Videbas
ad templum tuum armatos venire, hinc gemere
populum, & frequentem adesse, ne basilica Dei
traderetur. Et post aliqua: Hæc ego dicebam, ra-
tus Imperatoris animum studio militum, obse-
B cratione Comitum, precatu populi posse mite-
scere. Interea nuntiatur mihi missum notarium
qui mandata deferret. Concessi paululum, man-
datumque intimat: Quid tibi visum est, inquit, vt
contra placitum faceres? Respondi: Quid placi-
tum sit, ignoro: quid ve temere factum dicatur, in
certum habeo. Ait: Cum presbyteros ad basilicã
destinasti? Si tyrannus es, scire volo, vt sciam quẽ-
admodum me aduersum te præparem. Retuli, di
cens me nihil in præiudicium fecisse Ecclesiæ: eo
tempore quo audieram occupatam esse à militi-
bus basilicam, gemitum tantummodo liberio-
rem habuisse, multisque adhortantibus vt eo per
gerem, dixisse: Tradere basilicam non possum,
sed pugnare non debeo. Postea vero quam eo-
gnouerim cortinas regias inde esse sublatas, cum
me populus eo ire, deposceret, direxisse presby-
C teros, me tamen noluisse ire. sed dixisse: Credo in
Christo quod ipse nobiscum faciet Imperator. Si
hæc tyrannis videtur, habeo arma, sed in Christi
nomine, habeo offerendi mei corporis potesta-
tem, quid moraretur ferire, si tyrannum putaret?
Veteri iure à sacerdotibus donata sunt impe-
ria, non vsurpata: & vulgo dici, quod Imperato-
res sacerdotium magis optarint, quam imperi-
Ioan. 6. um sacerdotes. Christus fugit, ne rex fieret. Ha-
bemus tyrannidem nostram. Tyrannis sacerdo
2. Cor. 12. tis, infirmitas est. Cum infirmor, inquit, tunc po-
tens sum. Cauere tamen ne ipse sibi tyrannum fa
ceret, cui Deus aduersarium non excitauit. Non
hoc Maximum dicere, quod tyrannus ego sim
Valentiniani, qui se meæ legationis obiectu que-
ritur ad Italiam nõ potuisse transire. Addidi quia
sacerdotes numquam tyranni fuerunt sed tyran
D nos sæpe sunt passi. Exactus est est totus ille dies
in mærore nostro: scissæ tamen ab illudentis pue-
ris cortinæ regiæ. Ego domum redire non potui,
quia circumfusi erant milites qui basilicam cu-
stodiebant. Cum fratribus psalmos in Ecclesiæ
basilica minore diximus. Sequenti die lectus est
de more liber Ionæ, quo completo hunc sermo-
nem adorsus sum: Liber lectus est fratres, &c.
Nec mora, nuntiatur Imperatorem iussisse vt re-
cederent milites de basilica, negotiatoribus quo
que quod exactum de condemnatione fuerat,
redderetur. Quæ tunc plebis totius lætitia fuit?
qui totius populi plausus? quæ gratia? Erat autem
dies, quo sese Dominus pro nobis tradidit, quo
in Ecclesia pœnitẽtia relaxatur. Certatim hoc nũ

tiare milites, irruentes in altaria osculis significa- E
te pacis insigne. Tunc agnoui quod Deus vermẽ Ioan. 4.
antelucanum percusserat, vt tota ciuitas seruare-
tur. Hæc gesta sunt, atque vtinam iam finita, sed
grauiores motus futuros, plena comminationis
verba inperialia indicant. Ego tyrannus appel-
lor, & plus etiam quam tyrannus. Nam cum Im-
peratorem Comites obsecrarent, vti prodiret ad
Ecclesiam, idque petitu militum facere se dice-
rent, respondit: Si vobis iusserit Ambrosius, vin-
ctum me tradetis. Quid post hanc vocem super-
sit, considera: quam vocem omnes cohorruerũt,
sed habet à quibus exasperetur. Denique etiam
speciali expressione Calligonus præpositus cu-
biculi mandare mihi ausus est: Me viuo tu con-
temnis Valentinianum? Caput tibi tollo. Respõ- Psal.
di: Deus permittat tibi vt impleas quod minaris.
Ego enĩ patiar quod episcopi, tu facies quod spa- F
donis. Minas tuas non timeo, carnem enim occi-
dere potes, animam autem non potes, vitam istã
corporis potes eripere, meritum non potes ex-
tinguere, anima namque quæ Deo subdita est,
humanæ potestati non est subiecta. An nocere te
putas? Immo magnũ mihi commodum præstas,
vitam adimis temporalem, vt succedat perpe-
tua. Deniq; dixi: Vtinam Deus auertat hostes ab
Ecclesia & in me omnia eorum tela conuertat, vt
meo sanguine sitim suam expleant. hæc Ambro-
sius ad sororem de rebus tunc gestis. At quoni-
am (vt scriptum est) lætabitur iustus cum viderit
vindictam: gaudebit etiam & cum audierit. Vn-
de ex abditu quodam loco sancti Augustini diui-
nam vltionem in Calligonum spadonem immis-
sam, hic referre operæpretium ducimus. Quod
enim contumeliosus eunuchus tam procaciter
in sanctissimum sacerdotem est comminatus, i- G
pse infelix coactus est experiri. Rem gestam san-
ctus Augustinus scribens contra Iulianum [a] sic a Aug. l. cont. Iul. 6. c. 14.
paucis enarrat, dum per occasionem de concu-
piscentia spadonum loquitur, sic dicens: Est tñ
concupiscentia spadonis, pudice comprimitur,
nec concumbendi quamuis irritus sit ipse cona-
tus, in eam turpitudinem veniat, propter quam
Calligonum Valentiniani iunioris eunuchum
gladio nouimus vltore punitum, meretricis con-
uictum. Hęc Augustinus, sed iam eo vnde digres-
si sumus, reuertamur.

Inter ceteros fideles qui his diebus vna cum
sancto episcopo in Ecclesia peragebant excubias,
aderat magna illa ac perinsignis femina Monica
Augustini mater, de qua hæc idem filius [b] re- b idem l. 9. Conf. c. 7.
fert: Annus erat, aut non multo amplius, cum H
Iustina Valentiniani regis pueri mater hominem
tuum Ambrosium persequeretur hæresis suæ
causa, qua fuerat seducta ab Arianis. Excuba-
bat pia plebs in Ecclesia mori parata cum epi-
scopo suo seruo tuo. Ibi mater mea ancilla tua
sollicitudinis & vigiliarum primas partes tenens,
orationibus viuebat. Nos adhuc frigidi à ca-
lore spiritus, excitabamur tamen ciuitate atto-
nita atque turbata. Tunc hymni & psalmi vt ca-
nerentur secundum morem Orientalium parti-
um, ne populus mœroris tædio contabesceret,
institutum est: & ex illo in hodiernum retentum,
multis iam ac penè omnibus gregibus tuis & per
cetera orbis imitantibus, hæc Augustinus. Hor-
rescebant dæmones cantum hymnorum, con-

cita-

A

citabantq; Arianos sua mancipia, qui in eos oblatrarent, ac Ambrosium accusarent eo quod ea noua arte comparata populum demulceret. Sed ad eos [c] hæc Ambrosius : Hymnorum quoque meorum carminibus deceptum populum ferunt, plane nec hoc abnuo. Grande carmen istud est, & quo nihil potentius. Quid enim potentius quam confessio Trinitatis, quæ quotidie totius populi ore celebratur? Certatim omnes student fidem fateri, patrem & filium & spiritum sanctum norunt versibus prædicare. Facti sunt igitur omnes magistri, qui vix poterant esse discipuli. Hæc de hymnis Ambrosius, quibus (vt appatet) auctæ sunt sacræ vigiliæ, quæ præuiis ieiuniis, sacris sequentibus nocturnis excubiis rite sancteque in Mediolanensi Ecclesia, Ambrosij potissimum tempore celebrari consueuerunt, vt ipse hæc aliquando [d] narrat: Ieiunauimus sabbato, vigilias celebrauimus, nrat omnibus pernoctantes institimus, &c. De his etiam Paulinus qui aderat, hæc [e] ait : Hoc tempore primo antiphonæ, hymni, ac vigiliæ in Ecclesia Mediolanensi celebrari cœperunt. Hæc Paulinus: quæ & inculcamus, quod sciamus commentitio quodam sermone [f] narrari his omnino contraria: nimirum in vigiliis horum temporum ieiunium esse sublatum, choreas insuper & ludos in eas irrepsisse, ac ea de causa Ambrosij opera vigilias esse sublatas, & loco illarum ieiunium restitutum. Hæc tam falsa, tam insulsa testimonio sancti Augustini, cui falso adscribitur ille sermo, nunnulli affirmare sunt ausi; quæ non tantum ex prædictis refelluntur, sed etiam eiusdem sancti Augustini testimoniis, quæ (cum de his pluribus egerimus in notationibus à nobis conscriptis in Romanum Martyrologium) in vnum congessimus

c Amb. ep. de basi non trad. inf. 204.

d Idem ser. in Ps 109.

B

ro 2. 294

e Paulin. in vita Amb.

f Serm. 21. fratres in eremo inter opera Aug.

C

Crescente in dies magis magisque furore Iustinæ, & aduersus Ambrosium, filium Imperatorem, Comites, ceteros magistratus atque milites procacius impellente: Deus omnipotens de cœlo respiciens, vt liberaret pauperem de manu potentis, auxiliantes copias misit, quæ sacerdoti suo pugnanti præsto esse deberent. Fuerunt hi gloriosissimi milites Geruasius atque Protasius, qui olim in ipso exordio nascentis Ecclesiæ fuerant coronati martyrio, qui his temporibus veluti rediuiui comparuerunt, vt suppetias ferrent sancto episcopo laboranti : ostenderuntque se per visum eidem, ac sua nomina prodiderunt : & loca, vbi sacra illorum corpora essent condita, declararunt. Erant enim (inquit [a] Paulinus) in basilica positi, in qua sunt hodie corpora sanctorum Naboris ac Felicis martyrum. Sed sancti martyres Nabor & Felix celeberrime frequantabantur, Protasij vero & Geruasij martyrum vt nomina, ita etiam sepultura incognita erant, in tantum vt supra ipsorum sepulchra ambularent omnes qui vellent ad cancellos peruenire. Hæc & alia de his Paulinus: sed Ambrosius [b] pluribus, scribens ad Marcellinam ac etiam tractans [c] ad populum. Augustinus, [d] qui his interfuit, de iisdem rebus sæpius agit, & de his quæ viderat, fidem faciens, hæc aliquando [e] ait : Tantæ gloriæ martyrum etiam ego testis fui: vbi Mediolani eram, facta miracula noui, &c.

Ps. 71.

a Paulin. in vita Amb.

D

b Amb. epi. 54 ad Mar. for s. s.

c Idem ser. 5. de SS.

d Aug. l. 9. Confes. c. 7.

e Aug. l. 22. de

E

His diuinitus perceptis, Ambrosius, ante cancellos eiusdem Ecclesiæ terrā fodiens, iam loco purgato sacra pignora adinuenit, ossa integra, & sanguinis plurimum quasi recenter effusi: quæ inde sublata condidit honore congruo, eiusque diei vespere transtulit in basilicam Faustæ. vbi & frequentissimo populo sacræ sunt peractæ de more vigiliæ. Crebra eo tempore super energumenos fuit manus impositio, cruciabantur enim dæmones [f] in obsessis sanctorum aspectu, & inuiti licet, diuina tamen virtute coacti attollere præconia sanctissimæ atque indiuiduæ Trinitatis, ac velut transfugæ milites aduersus Arianos quibus inseruierant, publicum inire certamen compellebantur. Die autem sequenti [g] sublatum inde sanctum feretrum transfertur in basilicam Ambrosianam : dum autem effertur, cęcus sanatus [h] est, homo natus, publicis olim, cum esset sanus, mancipatus obsequiis, lanius ministerio, Seuerus nomine. Is autem cum populi exultantis audisset lætitiam, rogat ductorem vt eo seduceret accessit, clamat, admouetur, tangit fimbriam de veste Martyrum, qua sacræ reliquiæ tegebantur, atque continuo visum recepit. Acclamant omnes, laudant omnes in Martyribus Deum. Ea die sanctus Ambrosius de iisdem sanctis Martyribus ad populum, qui frequentissimus aduenerat, habuit concionem, [i] in qua post multa hęc de miraculis edit: Cognouistis, immo vidistis ipsi multos à dęmoniis purgatos : plurimos etiam vbi vestem sanctorum manibus contingerunt, iis quibus laborabant debilitatibus absolutos: reparata vetusti temporis miracula, quo se per aduentum Domini Iesu gratia terris maior infuderat, vmbra quadam sanctorum corporum plerosque sanatos cerni. Quanta oraria iactitantur? quanta indumenta super reliquias sacratissimas & tactu ipso medicabilia reposcuntur? Gaudent omnes extrema linea contingere, & qui contigerit, saluus erit. Gratias tibi Domine Iesu quod hoc tempore tales nobis sanctorum Martyrum spiritus excitasti quo Ecclesia tua pręsidia maiora desiderat. Cognoscant omnes quales ego propugnatores requiram, qui propugnare possint, impugnare non soleant. Hos ego acquisiui tibi plebs sancta, qui prosint omnibus, nemini noceant, &c. Ea absoluta oratione, cum iam sub altari sacra corpora collocaturus esset, omnium acclamatione petitum est vt ad sequentem diem Dominicum Martyrum depositio differretur: sed tandem ipso contradicente, obtentum est vt fieret die sequenti : qua illucescente, ea conditurus Ambrosius, iterum de eadem re [k] ad populum sermonem habuit : eaque oratione in primis contra Arianos inuectus, qui pertinacia quadam Iudaica atque hęretica in tanta hominum ac etiam dęmonum confessione, negarent illos esse martyres, detraherent miraculis, seque calumniarentur, cuius arte ea omnia composita esse dicerent. Cum perorasset Ambrosius, eadem sacra corpora decentissimo loco recondidit: deque his omnib. quę accidissent sanctam sororem litteris reddidit [l] certiorem. Non prætermittemus quod sāctus Augustinus [m] testatur, ipsos dæmones licet inuitos confessus esse, se non tantum à sanctis Martyribus torqueri, sed etiam à Dei sacer-

ciuit. Dei c. 8.

e Idem ser. 39 de diu.

f Amb. epi. 54

g Idem ibi

h Idem ser. 5 de SS.

F

i Extat in illa epi 54.

G

H

k Amb. ser. de SS.

l Idem epi. 4

m Aug. l. de cura.

A dote Ambrosio, sic enim ait: Mediolani apud sanctos Protasium & Geruasium expresso nomine sicut defunctorum, quos eodem modo commemorabant, adhuc viuum dæmones episcopum confitebantur Ambrosium: atque sibi parceret obsecrabant, illo aliud agente, atque hoc cum ageretur, omnino nesciente. hæc Augustinus. Porro non tantum Mediolanensis Ecclesia, sed longe lateque vniuersus pene Christianus orbis Ambrosio liberalitate locupletatus est. Missæ sunt enim illorum reliquiæ in Gallias[a] & in Africam[b], quibus in locis memoriæ eorumdem Martyrum sunt erectæ. Quis dicere vnquam sufficit de compluribus Italiæ ciuitatibus, quæ eorumdem Martyrum reliquiis sunt illustratę? Nam & erectus est Romæ titulus eorumdem Martyrum nomine, opibus Vestinæ clarissimæ feminæ, quem sanctus Innocentius[c] Papa dicauit, haud B dubitum quod non sine reliquiis. Accepit easdem sanctus Paulinus, & collocauit in Fundana à se erecta basilica, vt eius carmine[d] inscriptus titulus docet. Iisdem donatus est sanctus Gaudentius Brixianus episcopus, qui condidit eas in basilica, dicta Consilium sanctorum prout ipse testatur in sermone quem habuit in eiusdem Ecclesia dedicatione. Quid tandem? Vniuersa Ecclesia de inuentione Martyrum exultante, tantummodo infelicissimi Ariani, ac dæmones eorum sodales mirum in modum eruciabantur: sed istis illi deteriores, hi etenim, vi licet virtutis diuini coacti, confitebantur: illi autem detrahebant, negabant, & blasphemabant. Sed vindex illorum perfidiæ dęmon in vnum illorum[e] insilieris, horrendum quidpiam vociferari coegit, C atque clamãdo prædicere eo modo illos esse torquendos, vt ipse torquebatur, qui negarent martyres, vel qui non crederent in sanctissimę Trinitatis vnitatem, quam docebat Ambrosius. Ea illi voce confusi, è vestigio apprehensum hominem, in piscinam proiicientes necarunt. Hæc ex Paulino, qui & de altero homine Ariano hæc subdit: Per idem tempus erat quidem vir de hæresi Arianorum acerrimus nimirũ disputator, durus & incõuertibilis ad fidem catholicam. Is constitutus in Ecclesia, tractante episcopo, vidit (vt ipse postmodum loquebatur) angelum ad aures episcopi tractantis loquentem, vt verba angeli populo episcopus nuntiare videretur: quo viso conuersus, fidem quam expugnabat, cœpit ipse defendere, hæc ille.

His diuinitus ostensis prodigiis, Arianorum furor aliquantulum compressus est, ita tamen, D vt etsi extrinsecus paululum quiescere videretur, maiori tamen ira in Ambrosium in dies magis: intrinsecus augeretur, atque adeo incenderetur vt nullam illi prætermitterent occasionem, qua aduersus eum manibus pedibusque conniti possent. Sed cum omnia sua studia ad exagitandum Ambrosium esse irrita viderent, in fidem catholicam maiori odio insanientes, fauore Iustinæ potentes eo impietatis adegerunt Valentinianum Imperatorem, vt indignissimam Christiano principe promulgauerit sanctionẽ, qua quibuscumque professoribus perfidiæ concilij Ariminensis concessit puplicos conuentus agere, qua etiã magnas pœnas est comminatus catholicis, si quo modo iisdem puplice conuenientibus negotium facerent, Data[f] est ea sanctio Mediolani, x. Kalend. Februarij, Honorio & Euodio Coss. Numeratur is annus Domini trecentesimus octogesimus sextus. Beneuolus Magister memoriæ rogatus eam scribere sanctionem in gratiam Arianorum edendam, licet catechumenus, tamen quia fidei catholicæ assueuerat, negauit se posse facere, & detestabilia blasphemiæ verba proferre. Promittuntur maiores honores: at ille qui omnia post fidem catholicã habenda didicerat, non tantum oblatos respuit magistratus, sed eo quo fungebatur, lucrosa iactura abdicans, cingulum, honoris insignia, quibus ornatus erat, deposuit. Hæc scribit de Beneuolo[g] illustri confessore Rufinus: Sanctus Gaudentius episcopus Brixianus ad eumdem præclarum Christi athletã scribens, inter alia isthæc commemorans, ait: Nec mirum si hodie taliter in timore Domini cõuersaris, qui necdũ percepta baptismi gratia ita pro fidei cælestis virtute pugnasti, vt imbutum te mirabilibus doctrinis apostolici per omnia viri patris nostri Philastrij tantæ constantiæ testimonium approbarit. Nostri namque temporis regina Iezabel Arianæ perfidiæ patrona simul ac socia, cum Beatissimum persequeretur Ambrosium Ecclesiæ Mediolanensis antistitem, te quoque ea tempestate Magistrum memoriæ, oblitũ salutaris fidei arbitrata, contra catholicas dictare Ecclesias compellebat, quod ne faceres, vltro & promotionis pollicitæ dignitatẽ, & ambitionem sæculi, gloriamque mundanam pro Dei gloria contẽpsisti: magis eligens priuatus viuere, quam mortuis militare, hæc Gaudentius ad Beneuolum. Hæresis igitur Ariana (vt dictum est) iterum in publicum prodire non dubitat Imperatoria auctoritate suffulta: at illa, Ambrosio in contrarium renitente, eandemque verbis ac scriptionibus proscindente, deprimitur potius atq; deijcitur, quam extollatur. Iustina itaque videns quod Ambrosius magis sacerdotali vigore præstaret, quam Valentinianus regia potestate: execrandum scelus concipit animo, nimirum vt sanctum episcopum[h] interficiat, armat ad necẽ Ambrosij manum sicarij. Quid denique? Res ex sententia impleta esset, nisi Dominus auertisset. Ingreditur ille domum, cubiculũ penetrat (nullas enim portæ custodias adhiberi consueuisse iam videmus) armatam gladio dexteram tollit, vt feriat: sed mox Dei virtute ne ictum vibraret, arescit, vultu pallet, totus obriget, stupet, dolet, veniam tandem rogat, impetrat: quinetiam ab eodem mitissimo viro curatur dextera, ac restituitur sanitati. Confusa, sed nondum fessa impietas Ariana, alias adhuc in Ambrosium molitur insidias. Sed quas tandem? Cum enim vires omnes humanæ in interitum sancti viri infirmæ & cassæ prorsus esse redditæ viderentur, ab infernis petitæ diabolicę pertẽtãtur, reperitur tãti sceleris egregius architectus, Innocẽtius[a] quidã aruspex & magus, qui execrandis carminibus ad stupendium Iustinæ educat dæmonum legiones, quorum opera in primis coniuncta illa populi cum Ambrosio necessitudo soluatur, sicque aditus ad expugnationem illius his artibus patefieret. Cõscendit noctu tectum impulsor infernorum spirituum, exercet magicas artes: præsto adsunt vocati dæmones ad omne malum accincti: impe-

Marginal notes:
E F G H
a agon pro mori c. 17.
a Gregor. Turo de glor. conf. c. 47.
b Aug. l. 22 de ciuit. Dei c. 8 & ser 39 de diuers.
c Pontificale Romanum in Innoc.
d Paulin. Nolan epi. 12 ad Seuer.
e Paulin in vita Amb.
f l. 4 de fid. cath. in C. Theod.
AN. D O. 386.
g Rufin. l. 2 hist c. 16.
h Paulin. in vita Ambr.
a Paulin in vita Amb.

A perat ille quod spōte essent acturi: mittit spiritus dissentionis, sed vano labore, nexus enī erat quidam diuinus Christianę charitatis, quo Deus populum sacerdoti deuinxerat, isque mutuis inter se collatis officiis in dies magis magisque adstrictus erat & solidatus. Quid adhuc magus? Suis excantationibus iterum cōuocat dæmones, quibus præcipit, vt Ambrosium inuadentes occidāt. Vsque adeo cæca mens furore agitabatur, vt hominem custodia diuina munitum, angelorum agminibus vallatum; dæmonum incursui patere posse putaret. Inferni spiritus opus nefandum aggrediuntur sed inanes regrediuntur, testari suam imbecillitatem, & diuinam potentiam, quod nec ad domus illius limina appropinquare satis virium habuissent. Hæc quidem omnia idem aruspex post Iustinæ obitum, cum alia ex causa torqueretur, patefacere, Ambrosii angelo cogente,
B actis publicis professus est, vt Paulinus est auctor. Cum autem semel suæ hæresis arrepta furore fanatica mulier, nec post tot in cassum tentata scelera quiesceret, sed maiores adhuc sumens animos, non tantum Mediolani, sed & in omni Italia Arianam hęresim propagare meditaretur: hęc ne fierent; interuenit ille qui terribilis dicitur in consiliis super filios hominum; & terribilis super reges terræ, dum aduersus Valentinianum Aug. Maximuum tyrannum excitat. Qui quidē cum se egregium catholicæ fidei cultorem & vindicem pr. fiteretur (in Priscillianum enim & Priscillianistas hęreticos, vt vidim^9 ante, animaduerterat) graues ad eum litteras ea de re scripsit, sic rumpendi fœderis occasionem quærens, qua (vt tradunt [b] Rufinus atque [c] Sozomenus) tyranni nomen ablueret, dum pro fide catholica & sinceris dogmatibus conseruandis certare videre-
C tur. Ipsas Maximi litteras ad Valentinianum, quarum post [d] Rufinum meminit etiam [e] Theodoretus, ex antiquitatum promptuario, ex ipsa, inquam, Vaticana bibliotheca accepta, hic describimus, sunt autem huiusmodi.

Psal. 65. Ps. 75.

b Rufin. l. 2. hist. c. 16. c Sozom. l. 7. c. 17. d Rufin. vbi sup. e Theod. l. 5. hist. c. 14.

Nisi clementiæ nostræ circa serenitatem tuā fides simplex esset, & gratia plena concordiæ: confido quod commoda rationibus meis esse posset ut hæc q̄ nunc agi dicuntur in partib. tranquillitatis tuæ catholicæ legis turbatio atque cōuulsio. Quid enim tam optandum esse possit ei (si quis esset inimicus) quā aduersus Ecclesias Dei, hoc est, aduersus Deum ipsum te aliqua moliri: & vbi error excusabilis non est, ibi velle peccare? Sed quoniam serenitatis nostræ & in Deum religio maior est, quam violari & ab inimicissimo quoque optabile nobis arbitremur: circa serenis-
D simam iuuentutem tuam tam arta nostra cura, tam sedula est, vt introspecta ratione numinis sūmi, & maiestatis ipsius considerata potentia, quid agere debeas, sollicita mente perpendas. Audiui enim (nam fama non patitur occultari præsertim quod agitur in populos) clementiæ tuæ edictis Ecclesiis catholicis vim illatam fuisse, obsideri in basilicis sacerdotes, mulctam esse propositam, capitis pœnam adiectam, & legem sanctissimam sub nomine cuiusdam legis euerti. Hoc quam graue si poteris intueri, si Dei magnitudinem volueris cogitare. Erubesco, si quam crediderit serenitas tua adstruere velle rationem, & Dei causam agere. Quid enim si hoc solum esset? Sic enim per tot sæcula condita & confirmata
E mutare, vanam ne excitare discordiam videris? Ipsis enim humanis legibus in hac mortalitate habet nostra reuerentiam consuetudo, & in te tam vetusta atque visitata aliquid nouum fecisse, reprehensio est. Italia omnis atque Africa hoc sacramento credunt: hac fide gloriatur Gallia, Aquitania, omnis Hispania, Roma ipsa venerabilis, cuius etiam in hac parte principatus est, quod Deum, sicut sequi voluit, agnouit. Confitebor ipse, quod non sine mœrore dictum est, solum dissentiebat Illyricus: vtinam quod errasset, non extaret exemplum: vtinam illud incolume Arianæ legis Mursense oppidum permaneret, & non ad indicium quoddam erroris concidisset: vt quia ipsos erudisset auctores, præcipua irati numinis vltione procumberet. Periculose (mihi crede) diuina tentantur. Venerabilis memoriæ di-
F uus Valentinianus pater clementiæ tuæ hac fide fideliter imperauit: nihil ille attingere voluit q̄ bene constitutum videbat. Hi certe sub eodem episcopo fuerunt. Quæ tanta mutatio, vt qui antea sacerdotes, nunc sacrilegi iudicentur? Iisdem certe præceptis, iisdem sacramentis dicati, eadem fide credunt, qua antea crediderunt. An putat venerabilis mihi serenitas tua conceptam semel in animis religionem, quam Deus ipse constituit, posse conuelli? Quantæ in hoc discordiæ excitabuntur? quāta contentio oborietur? quam crebræ & pestilētes seditiones? quāta q̄ & peruenientia ad Deum vota iustorum, cum inter Christianos (quod dictu sit nefas) quædam persecutionis imago nascatur? Videris in quam partem hanc sedulitatem nostram interpreteris: nullo certe maiore genere curam meam circa clemē-
G tiam tuam probare te posse, quam si te horter vt desinas. Puto enim recognoscas quod nemo hoc suadet inimicus. Hæc amabiliter à nobis dicta esse opto vt intelligas. Spero quod credas vnde æquum admonendum sit, ne sancto numini dicata conuellas. Italiam omnem, & venerabilem Romam, ceterasque prouincias suis Ecclesiis, suis sacerdotibus reddas: neque te medius interferas: cum fas sit iustius, eos qui à catholica Ecclesia Arianorum interpellatione desciuerint, errorem suum vera religione mutare, quam recte sentientibus summam immittere prauitatem. Hæc Maximus ad Valentinianum Imp. cui etiam (vt ait [a] Theodoretus) aliis scriptis litteris comminatus est bellum, nisi à cœptis desisteret.

Theod. l. 5. hist. c. 14.

Fertur interea rumor, Maximum tyrannum parare copias, quibus transiens Alpes, infesto agmine descendat in Italiā. Hæc cum ad Valenti-
H nianum perlata essent, mox omnis persecutio in catholicos concitata quieuit: quin etiam posthabitis Consulibus ac ceteris magistratibus, vnius Ambrosij officium ab eodem Valentiniano atque Iustina requiritur: vna tantum ad pacem stabiliendam atque firmandam spes ponitur in Ambrosio, qui vt olim Maximum notabili legatione intra Galliarum fines represserat, nunc eūdem contineat in officiis. Rogatur denique ad Maximum proficisci, ac rursum legationis munus obire, qua tum agat de pace iam acta firmanda, tum etiam de restitutione corporis Gratiani apud Lugdunum olim occisi. Quid ad hæc sanctus Dei sacerdos? iniuriæ immemor, memor of-

A ficij, non exprobrat, aut improperat illorum pec-
cata, quibus hæc iure viderent inferri, sed pater-
nis visceribus flens vna cum flentibus, aliena dam-
na existimás esse sua, per difficilis legationis mu-
nus suscipit, ac continuo se ad iter accingit, su-
peratisque Alpium iugis descendens in Gallias,
Treuerim se confert ad Maximum. Quid autem
b Ambr. epi. 30 ad Valen. to. 5. cum eo egerit, relatio [b] quam scripsit ad Valen-
tinianum Imperatorem declarat. Est enim huius-
modi. Valentiniano Imperatori, Ambrosius epi-
scopus. Etsi superioris legationis meæ fides ita
approbata sit tibi, vt ratio eius à me non quære-
retur (satis enim claruit eo ipso quod aliquot di-
es retentus sum intra Gallias, me violentiam à
Maximo non recepisse, neque iis adstipulatum
quæ ad voluntatem eius magis quam ad pacem
protenderent: denique non commisisses secun-
dam legationem, nisi primam probasses) quia ta-
B men regredienti mihi decernendi secum impo-
suit necessitatem, ideo hac epistola expositioně
legationis meæ insinuandam putaui, ne cuius-
quam sermo veris prius vana intexeret, quam re
ditus meus integra & sinceræ veritatis expressa si-
gnacula manifestaret. Cum peruenissem Treui-
ros, postridie processi ad palatium. Egressus est
ad me vir Gallicanus, præpositus cubiculi, eunu-
chus regius. Poposci adeundi copiam, quæsiuit
num rescriptum haberem clementiæ tuæ. Re-
spondi, habere. Retulit, non posse me nisi in con-
sistorio videri. Dixi non esse hunc morem sacer-
dotalem: certe esse aliqua, de quibus secreto de-
berem cum suo principe confabulari. Quid plu-
ra? Consuluit eum, sed eadem referenda credidit
vt liqueret etiam priora ex illius arbitrio depró-
pta. Dixi tamen, alienum id quidem à nostro mu
C nere: sed me recepto officio non defuturum: gra-
tiam mihi esse humilitatem in tuo præsertim, &
quod verum est, fraternæ pietatis negotio. Vbi se
dit in consistorio, ingressus sum: assurrexit vt o-
sculum daret. Ego inter cõsistorianos steti. Hor-
tari cœperunt alij vt ascenderem: vocare ille. Re-
spondi ego: Quid oscularis eum, quem non a-
gnoueris? Si enim me agnouisses, non hoc loco
videres. Commotus es, inquit, episcope? Non in-
quam, iniuria, sed verecundia, quod alieno con-
sisto loco. Et prima, inquit, legatione ingressus
es consistorium. Nec illud, inquam, mei erroris
fuit: vocantis, non ingredientis vitium est. Cur,
inquit, ingressus es? Quia, inquam, tunc vt infe-
riori pacem petebam, nunc vt æquali. Cuius, in-
D quit, beneficio æquali? Respondi: Omnipotentis
Dei, qui Valentiniano regnum quod dederat, re-
seruauit. Ad postremum erupit, dicens: Quoni-
am me lusisti, & ille Bauto qui sibi regnum sub
specie pueri vindicare voluit: qui etiam barbaros
mihi immisit: quasi ego non habeam quos pos-
sim adducere, cum mihi tot millia barbarorum
militent, & annonas à me accipiant. Quod si e-
go tunc temporis quando venisti, non fuissem
retentus, quis mihi obstitisset & virtuti meæ? Ad
hæc ego leniter: Non opus est, inquam, vt com-
mouearis, cum causa nulla sit commotionis, sed
patienter audias quæ referantur istis. Propterea
& ego veni, quia prima legatione dum mihi cre-
dis, per me deceptum te esse asserebas. Glorio-
sum mihi est & hoc pro salute pupilli Imperato-
ris. Quos enim episcopi magis quam pupillos de-

bemus tueri? Scriptum est enim: Iudicate pupil- E
lo, & iustificate viduam, & eruite iniuriam acci-
pientem, & alibi: Iudicis viduarum, & patris or-
phanorum. Tamen nõ exprobrabo beneficium
meum Valentiniano. Vt verum eloquar, vbi ego Esai 1. Ps. 77.
tuis legationib. obstiti, quo minus influeres in Ita
liam? quibus rupibus, qua acie, quibus numeris?
An vero corpore meo clausi tibi Alpes? Vtinam
hoc meum esset: obiectionem non timerem, nõ
vererer criminationes tuas. Quibus promissis lu-
si te, vt paci acquiesceres? Nonne intra Gallias
iuxta vrbem Mogontiacum Comes Victor oc-
currit mihi, quem direxisti vt pacem rogaret? In
quo ergo te fefellit Valentinianus, qui prius pa-
cem à te rogatus est, quam postularet? In quo te
fefellit Bauto, qui deuotionem Imperatori exhi-
buit suo? An quia principem suum non prodidit?
In quo ego te circumscripsi? qui vbi primum ve- F
ni, cum diceres quod Valentinianus ad te quasi
filius ad patrem venire deberet, responderim nõ
esse æquum vt aspero hiemis puer cum matre vi-
dua penetraret Alpes: sine matre aute autem tan-
to itineri dubiis rebus committeretur? De pace
legationem commissam, non de aduentu eius
promissionem: spondere nos id nõ potuisse, cer-
tum est, quod mandatum non erat: me certe ni-
hil spopondisse, adeo vt diceres: Expectemus
quid Victor responsi referat. Illum autem liquet,
me retento peruenisse Mediolanum: negatumq;
ei quod postulabat. De pace tantum conspirare
studia, non de aduentu Imperatoris, quem mo-
ueri non oporteret. Præsens eram vbi Victor re-
diit. Quomodo ergo reuocaui Valentinianum?
Legati iterum missi ad Gallias, qui eius aduẽtum
negarent, apud Valentiam Gallorum me repe- G
rerunt: milites vtriusque partis qui custodirent
iuga montium, offendi reuertens. Quos ego tu-
os reuocaui exercitus? quas de Italia reflexi aqui-
las? quos immisit barbaros Bauto Comes? Et quid
mirum si hoc Bauto fecisset, Transrhenanus ge-
nere, cum tu miniteris Imperio Romano barba-
rorum auxilia, & turmas translimitanas, quibus
commeatus prouinciarum tributa soluebant? Vi
de autem quid intersit inter tuas minitationes, &
Valentiniani Augusti pueri mansuetudinem. Tu
flagitabas quod barbarorum stipatus agminibus
Italiæ te infunderes: Valentinianus Hunnos atq;
Alanos appropinquantes Galliæ per Alemanniæ
terras reflexit. Quid habet inuidiæ si Bauto bar-
baros cum barbaris fecit decernere? Quoniam
dum tu militem Romanum occupas, dum is ad- H
uersum te se vtrinque prætendit, in medio Ro-
mani Imperij sinu Iuthungi populabantur Rhe-
tias: & ideo aduersus Iuthungum Hunnus acci-
tus est. Idem tamen quia de finitimo proterebat
Alemanniam, & iam vicinia mali vrgebat Galli-
as, coactus est triumphos suos deserere, ne tu ti-
meres. Confer vtriusque factum. Tu fecisti in-
cursari Rhætias. Valentinianus suo tibi auro pa-
cem redemit. Aspice illum quoque qui tibi ad de
xteram assistit, quem Valentinianus cum posset
suum dolorem vlcisci, honoratum ad te redire
fecit. Tenebat eum in suis terris, atque in ipso
nuntio necis fraternæ frænauit impetus: nec tibi
vicem, etsi non parilis dignitatis, eiusdem tamen
necessitudinis retulit. Confer ergo, te iudice, v-
triusque factum. Ille tibi fratrem tuum viuẽtem
re-

A remisit, tu illi vel mortuum redde. Qnid illi reliquias germani abnegas, qui tibi aduersum se auxilia non negauit? Sed vereris ne exuuiarum reditu renouetur militibus dolor. Hoc enim allegas. Quem viuentem deserebunt, eum defendent peremptum? Quid eum mortuum times, quem occidisti cum posses seruare? Hostem, inquis, meum peremi. Non ille tuus hostis, sed tu illius. Ille iam non sentit defensionem, tuam causam considera. Si quis aduersū te hodie Imperium in his partibus vsurpandum putet, quæro vtrum te hostem illius dicas, an illum tibi? Nisi fallor, vsurpator bellum infert. Imperator ius suum tuetur. Ergo quem non debueras occidere, eius reliquias negas? Habeat Valentinianus Imperator vel fratris exuuias, pacis tuæ obsides. Et quomodo allegabas quod ei non inuideris vitam, cui etiam sepulturam innides? Sed B ad me reuertar. Audio te queri, quod se ad Theodosium Imp. potius contulerint qui sunt cum Valentiniano Imperatore Quid igitur futurum sperabas, cum tu refugientes eos ad pœnam posceres, captos necares, Theodosius autē muneribus ditaret, donaret honoribus? Quos, inquit, occidi? respondi: Balionem. At quem virum? qualem bellatorem? Hæccine fuit iusta causa exitij, quod Imperatori suo fidem seruauit? Non ego, inquit, eum iussi occidi. Respondi: Hoc audiuimus quod occidi iussus sit. Sed inquit, si ipse sibi vim non intulisset, iusseram eum deduci Cabillonem, & ibi viuum exuri. Respondi: Ergo propterea & illud creditum est quod eum occideris. Quis autem sibi parcendum putaret, cum occisus sit bellator strenuus, miles fidelis, comes C vtilis? Ita tum discessi, vt se tractaturum diceret. Postea cum videret me abstinere ab episcopis qni communicabant ei, vel qui aliquos, deuios licet à fide, ad necem perebant: commotus eis iussit me sine mora regredi. Ego vero libenter, etsi me plerique insidias euasurum non crederent, ingressus sum iter, hoc solo dolore percitus, quod Hyginum episcopum senem in exilium duci conperi, cui nihil iam nisi extremus superesset spiritus. Cum de eo conuenirem comites eius, ne sine veste, sine plumatio paterentur extrudi senem, extrusus ipse sum. Hæc est expositio legationis meæ. Vale Imperator, & esto tutior aduersus hominem pacis inuolucro bellum tegentem. Vale,

Felix quidem Valentinianus, si huic vltimo sacerdotis Dei consilio, quo eum ab insidiis Maximi cautum reddidit, paruisset. Sed dum tyranno D credidit, seipsum perdidit: Post Ambrosium enim ad eundem Maximum misit [a] Dōninum: qui dum blandiciis egit, blandiciis & ipse decipitur, nam dum se pacem firmasse putauit, incaute nimis hostilem exercitum ad cladem Italię nesciens secum adduxit. Non sic Ambrosius, qui peritissimum medicum imitatus, refertum sanie vlcus non amplius souendum oleo & ligaturis, sed ferro incidendum putauit: vt vel sic latens venenum foras educeret. Felicior quidem & Maximus, si sancti episcopi obiurgationem vera loquentis ferre didicisset, ac perpetrati sceleris pœnituisset: non enim ad suum interitum contra pacis fœdera cum exercitu in Italiam irrupisset, Quam constanti animo sanctus Ambrosius tulerit illatam sibi à Maximo contra ius gentium contumeliam, ipse ostendit his [b] verbis: Quanta, inquit, mihi beatus Maximus minabatur? In illius enim odio laus erat. Addit autem ad hæc Paulinus [c], Maximum à Sancto Ambrosio fuisse excommunicatum, admonitumque vt effusi sanguinis ageret pœnitentiam. Plane constat, ipsum dum illic fuit, abstinuisse à communione Maximi, dum oblatum pacis osculum recusauit, ac etiam aliorum episcoporum qui illi inhærebant, vitasse consortiū, eaque ex causa (vt [d] ait) quod aliquos, deuios licet à fide, petiissent ad necem, Hęc autem quemadmodum gesta sint, plenius explicabimus.

E

a Zosim. li. 4. hist.

b Ambr. concion. in funeb Valtin. to. 5. 29

c Paulin. in vita Amb

d Amb. ep 16 ad Valent. to 5.

Meminisse debemus quæ superius diximus de Priscilliano hæresiarcha vna cum suis damnato in Concilio Cæsaraugustano, & Macedonij Magistri officiorum opera restituto, & à Maximo tyranno, id exposcentibus quibusdam episcopis, neci tradito. Fuerunt hi [e] Idacius & Ithacius F episcopi in Hispaniis, qui fauore Maximi Priscillianistas insequentes, non satis habuerunt eos suis sedibus expulisse, sed datis eidem Maximo libellis petierunt Priscillianum & socios gladio percuti, loci & officij sui non valde memores, quod ab omni crudelitatis specie, & humani sanguinis effusione abhorrere debet: quamuis omnino illi ob magicam superstitionem, detestabilem hæreum, actionesque omni obscœnitate & impuritate contaminatas cædem commeriti viderentur, ac plane digni essent in quos imperatorius gladius animaduerteret: tamen istud ipsum à catholicis sacerdotibus postulari, mansuetudo episcopalis non patiebatur, Non enim sanctus Ambrosius & alij orthodoxi hæreticos à G Maximo occisos esse damnabant, sed episcopis procurantibus id actum horrebant, quod ab omni sanguinis effusione remissi esse deberent. Ceterum quod prædicti heretici à Maximo sint occisi, laudat etiam sanctus [f] Leo Papa vt opus egregium. Cum etenim insania hæreticorum minoribus canonicis vinculis cohiberi non potest, quid reliquum est, nisi, ne perdant ceteros, vt tenacioribus sæcularium legum nexibus coarcentur? sed ita tamen, vt Ecclesiasticæ mansuetudini consulatur, & citra sanguinem eorum punitio (vt etiam hodiernus vsus habet) à sæcularibus iudicibus postuletur. Sanctus Augustinus & alij cōplures veteres & recentiores scriptores doctrina insignes de iusta punitione hæreticorum eruditissimos commentarios ediderunt, ad quos reijcimus qui hæc plenius nosse desiderant. Sed iam H ad rei gestæ narrationem redeamus. Detestati sunt episcopi orthodoxi illorum communionem episcoporum, qui suo libello hæreticorum necem à Maximo expoposcissent: sed eos contra omnes episcopos orthodoxos Maximus defendebat, quia & vi adhibita, vel arte, alios Galliarum episcopos ad illorum communionē compellebat, inter quos & sanctissimum illum virum beatum Martinum [a] episcopum Turonensem iustis quibusdam (vt videbatur) prætextibus, ad id faciendum modico saltem temporis spatio obtorto collo nolentem licet adduxit; quod quidem vt graue piaculum, commonente angelo, ille donec vixit, amarissime fleuit. Tot itaque allectis ad illorum communionem episcopis, iam

e Sulpic. Seuer. l. 2. hist. sacr. circ fin.

f Leo Pap. ep. 93. ad Turib.

a Sulpic. Seu. dia. 3

fa-

A facinus transire videbatur in hæresim, quam propugnabat Maximus, qui orthodoxos episcopos vitantes illorum consortium mittebat in exiliū, vt de Hygino [b] episcopo in dicta relatione Ambrosius refert. Contigerunt ea de nece hæreticorum (vt sanctus Prosper [c] est auctor) Arcadio & Baurone Coss. est is annus Domini trecentesimus octogesimus quintus, sequenti vero anno, hoc, inquam, ipso quo Ambrosius ea quam diximus, legatione functus est, Honorio & Euodio Coss. prædicta de exilio episcoporum ex conciliabulo Treuerensi & Maximi studiis cōtigerunt. Sed iam cetera quæ restant de Ambrosio prosequamur.

b Amb ep. 26 ad Val. 1.
c Prosper in Chron.
ANNO D. 385.

Redit ex Galliis Mediolanum Ambrosius Mittitur (vt diximus) ad Maximum [d] Dominus. Idem quasi stabilita pace reuertitur. Secutus est post terga tacite Maximus, & ex improuiso Alpibus superatis visus est in Italia cum exercitu. B Valentinianus & Iustina subito terrore perculsi matura fuga saluti consulunt: properant in Orientem ad Theodosium. Id quidem hisce temporibus, cum Maximus inuasit Italiam, contigit, & non (vt dicit [e] Socrates) quando occisus est Gratianus: nam tunc Maximus (vt vidimus) composita pace continuit se in Galliis, nec tetigit Alpes. Sunt hæc illa perditissima tempora, quibus sanctus Ambrosius Mediolanensem populum immenso pauore concussum, ac iam fugam principis exemplo molientem, crebris sermonibus [f] studuit intra mœnia continere, salubrius ac magis accommodatum remedium proponens, nimirum pœnitentiam à peccatis. Quid (inquiens) fugis patriam? Si vis saluus esse, tua potius peccata subterfuge. Si tu peccare desieris, victus est inimicus, & inferius: Dic mihi, qua inter extraneos libertate victurus es? nonne cum loqui cœperis, obijcietur tibi: Vnde iste exul, vnde iste fugitiuus aduenit? &c. C Hæc & alia id genus Ambrosius, dum parum opportunam populi fugam cohibere, eumque potius ad salutarem pœnitentiam prouocare studet. Cum itaque Maximus trans Alpes exercitum improuiso duxisset, vastata est nobilissima pars Italiæ, Placentia, Claterna, Rhegium, Mutina, Bononia, aliæque finitimæ ciuitates castella barbarica clade sunt afflictata, prædaræ diuitiæ, abductique homines in captiuitatem: quæ sanctus Ambrosius scribens [h] ad Faustinum deplorat. Meminit de ijsdem cladibus, scribens ad Seuerum [i] Neapolis in Campania episcopum. Hęc illa ipsa existimamus esse tempora, quibus Ambrosius totus fuit in redimendis captiuis, quando ad illud opus [k] etiam sacra vasa distraxit: D quod egregium facinus sanctus Augustinus [l] non tantum verbis laudauit, sed & facto comprobauit, solis Arianis sacerdotis charitas & bonus Christi odor effusus male olebat: idcirco dicebat [m] Ambrosius: Aurum Ecclesia habet non vt seruet, sed vt eroget, & subueniat necessitatibus, &c. Tunc etiam idem sanctus Dei sacerdos aduersus auaros egregium illum habuit [n] sermonem, quo illos redarguit, qui cum cetera bona, tum etiam liberos homines, gentiles suos à barbaris in seruitutem redactos ab ijsdem ita emerent vt retinerent, non vt redimerent & liberarent. Pertransijt cito, veluti quædam repentina procella, barbarica clades:

d Zosim. l. 4 hist.
e Socr. l. 5 hist. c. 11.
f Amb ser. in Ioann. [illegible] 2. 432 & ser. 1 & 2 de Elisæo. 1. 441 & ep. 24 de [illegible] 108.
g Lat. Pacat. in pane gyr. Teod. imp.
h Ambr. ep. 61.
i Idem ep. 2.
k Idem l. 2 Offic. c. 28.
l Possid. in vita Aug. c. 20.
m Amb de Offic. vbi sup.
n Idem ser. [illegible]

E nam Maximus cum primo ingressu cunctos perterruisset, atque Valentinianum in fugam adegisset, cum sibi omnia tuta videret, nec esse aliquos qui sibi aduersarentur, collegit milites, atque contrariis studiis cœpit omniū mulcere animos, blandiri, omnesque beneficiis & officiis sibi deuincire satagebat. Vtque tyranni nomen vitaret, perinde atque fidei catholicæ tuendæ causa bellum illud suscepisset, in hæreticos pugnam conuertit, atque catholicos sacerdotes quibus valuit honoribus & officiis est prosecutus. Ad Siricium tunc Romanum pontificem humanissimas litteras dedit, in quibus hæc inter alia: Ceterum id nobis animi & voluntatis esse profitetur, vt fides catholica procul ab omni dissensione summota, concordantibus sacerdotibus vniuersis, & vna nimirum Deo seruientibus, illæsa & inuiolabilis perseueret. Nam noster aduentus ita inquinata aliqua & sceleratorum labe polluta deprehēdit, F & reperit, vt nisi nostra prouisio medicina, quæ ex summi Dei timore veniebat, his opem celeriter attulisset, ingens profecto diuulsio atque perditio fuisset exorta, & vix sedanda postea vitia concreuissent, &c. Hæc ex epistola Maximi ad Siricium papam, quam alibi integram exscripsimus ex codice Vaticano. Hæc autem omnia quæ diximus, videntur fuisse in causa cur Maximus olim in Ambrosium infensissimus iam potitus Italia nihil ei negotij fecerit. Scribere aggressus erat idem sanctus sacerdos commentarios super Lucam Euangelistam, cum adhuc Arianorum perfidia Ecclesia Mediolanensis infestaretur, de quorum studijs hæc tunc ipse iisdem scriptionibus [a] loquebatur: Pone nunc ante conspectum G secularibus Arianos studiis intentos, qui societatem potentiæ regalis affectant, vt armis militaribus impugnent Ecclesiæ veritatem, &c. At compressis mox Arianis potentia Maximi, hæc idem Ambrosius paulo inferius [b] de pace Ecclesiæ restituta: en, inquit, tempus acceptabile, quo non hiemalibus perfidię caligantis pruinis annus riget nec altis niuibus informis crusta blasphemiæ gelu durante concrescit, sed procellis sacrilegij liberata, nouos fructus terra iam parturit, veteres præterit. Dissensionū quippe omnium procella deterbuit, cuncti secularis cupiditatis ardores, æstusque omnes quibus Italię populus per Iudaicæ olim, Arianæ proxime sæuitatis incendia coquebatur, sereno iam spiramine temperantur. Sedata tempestas est, concordia nauigat, fides spirat, certatim nautæ repetunt fidei quos reliquere portus, & dulcia patriis oscula litoribus figunt liberatos se periculis, absolutos erroribus gratulantes, &c. H Licet autem sanctus Ambrosius his temporibus quieuerit ab Arianis, haud tamē diu frui licuit optata quiete, nam è portis inferni noua prodeunt monstra hæreticorum Iouinianus enim hæresiarcha, adiunctis sibi socijs, altero Auxentio, Germinatore, Felice, Protino, Geniali, Marciano, Ianuario, & Ingenioso, ingens bellum in Dei Ecclesiam concitauit. Hi etenim omnes aliquando Mediolani in monasterio vitam monasticam exercentes, inter sanctos in hypocrisi latuerunt: cum tandem ruptis vinculis disciplinæ per luxuriæ latos campos effrænate vagantes, bis apostatæ, sicut à monastica institutione, ita etiam à fide catholica desciuerunt, de qui-

a Amb in Luc. c. 16. [illegible] 9.
b Idem l. 9. in Luc. c. 20.

A

c Idem epist. 25 ad Verc. 10.5. 1 Ioan. 2.

bus[c] Ambrosius: Fuerunt nobiscum, sed non fuerunt ex nobis, neq; enim pudet dicere quod dicit Euangelista Ioannes. Sed hic positi ieiunabant, intra monasterium continebantur, nullus erat luxuriæ locus, interdicta ludibriosæ disputationis licentia. Hoc delicati nó potuerút ferre. Abierunt: deinde volentes redire, non sunt recepti. Pleraque enim audieram, quæ deberent cauere, monueram, nihil profeci. Efferuescentes itaque disseminare illa cœperunt, quibus incentores essent vinorum omnium, &c. Hi etenim omnium hominum sordidissimi facti, Epicureorum sectam pro religione in Ecclesiam Dei introducere conati sunt dum nullum esse continentiæ vel abstinentiæ præmium turpissime prædicarent, his etiam alia execranda dogmata addiderunt, quorum omnium sanctus Hieronymus[d] meminit. Cum autem beatus Ambrosius nebulones illos Mediolano fugasset, timens ne iisdem sordibus inficerent propinquas Ecclesias mox de his ad Vercellensem[e] Ecclesiam scripsit: ei etenim plus timebat, ne viduata pastore, dissidijsque agitata, cum nec esset qui super gregem excubias ageret, faciliorem aditum hæresi præberet. Limenius enim, qui sancto Eusebio in sede Vercellensi successerat, & qui vna cum Ambrosio interfuit Concilio Aquileiensi, ex hac vita migrauerat, cum iam decem & septem sedisset annos. Cum itaque è propinquioribus locis, Ambrosio insequente, vndique fugarentur hæretici, eo audaciæ peruenere, vt non timerent sese, vbi sedes est Petri, in vrbem conferre: sed damno suo. Nam (vt Hieronymus[f] est auctor) vbi primum illi audita sunt sibila illa venenosi serpentis, statim procurante sancto Pammachio, Siricius Papa coacto presbyterio, hæresim productam in medium, cognitam, ac disputationibus agitatam Apostolica auctoritate damnauit cum auctoribus suis: deditque de his Apostolicas litteras ad Mediolanensem ecclesiam quibus acceptis Ambrosius atque vicini episcopi conuenientes, tam hæresim, quam illius auctores atque patronos synodice condemnarunt, dederuntque de his litteras ad eundem Siricium Romanum Pontificem. Sanctus[g] Hieronymus etiam duob. dissertissimis libris eandẽ hæresim cum suis sectatoribus profligauit: ac denique Honorius[h] Imp. auctorem hæresis Iouinianum in insulam relegauit.

d Hiero. l. 1 contr. Iouinian.

B

e Ambr. ep. 25 ad Vercell.

f Hieron epist. 10.

C

g Hieron. l. adu. Iouin.

h. Lex. tit. ... in C. Theod.

Porro non tantum domestica damna cauere sed & aliarum Ecclesiarum malis consulere, & cum posset, mederi non destitit. Eo etenim flagrabat charitatis ardore, vt fere omnium ecclesiarum[i] subiret sollicitudinem: Vnde de conflato schismate in Ecclesia Antiochena inter Euagrium & Flauianum valde sollicitus, scripsit[k] ad Theophilum episcopũ Alexandrinum, cui componendæ rei à Sinodo Capuensi, ita dicta, fuerat delegatum arbitrium, rogans eum, vt inter vtrũque ita dissensionem componeret, vt in omnibus Romanæ Ecclesiæ satis faceret. Scripserat de eadem re Siricius[l] Papa ad Theodosium Imp. cuius præsidio fultus Flauianus episcopale iudicium contemnere[a] videbatur. Quantum enim Theophilus & alij Orientales episcopi Ambrosio deferre consueuerint, vel ex eo saltem existima, quod cum ex decreto eiusdem synodi Capuensis eidem Theophilo, atque Anysio episcopo Thessalonicesi Bonosi hæretici causa delegata esset, re integra, antequam sententiam ferrent, explorandum putarunt quid de ea re esset Ambrosij sententia: quin etiam & ipse Bonosus hæreticus eumdem sanctum episcopum in eadem causa consulere non erubuit. Extat de his omnibus epistola eiusdem Ambrosij[b] ad dictos episcopos scripta. At hæc quidem non solum Ambrosius dum viueret, sed & post illius obitum etiam præstitisse videtur, dum sacer episcoporũ conuentus[c] eũdem suis scriptis semper loquentem consulere atque eius arbitrio tanquam viuentis causas definire sunt soliti. Sed quod magis mirandum, non tantum finitimarum regionum aliisque sub Romano Imperio degentes remotiores episcopi, velut sacrum quoddam oraculũ Ambrosium consulebant, sed (quod reginæ Sabæ excedere videtur exemplum) ex Perside etiã homines vt eius audirent sapientiam, Mediolanum se conferebant. An non iure plus quam Salomon Christi sacerdos, qui sal terræ atque lux mundi veritatis testimonio comprobatur?

D

i Paulin in vita Ambr.

k Ambr. ep. 9 ad Theoph. 10 1.

l Sozo. li. 5 cap 15. Sozom l. 7. c 15.

a Ambr epist ad Theoph.

E

Idem epi.

c Concil. Taurin. c 1 Aug. cont. Iul. Pelag & alij.

F

3 Reg 10. Mat 12. Mat 5

d Paulin. in vita Amb.

Duo etenim (inquit[d] Paulinus) potẽtissimi ac sapientissimi viri Persarum ad famam sacerdotis venere Mediolanum, deferentes secum plurimas quæstiones, vt ex illis probarent sapientiam viri: cum quo ab hora diei prima vsque ad horam fere tertiam noctis per interpretem disputauerunt: admirantesque discesserunt ab eo. Et vt se probarent non ob aliam causam venisse, nisi vt certo certius noscerent virum, quem fama conceperant: alia die valefacientes Imperatori, profecti sunt ad vrbem Romam, illic volentes cognoscere potentiam illustris viri probi: qua cognita, ad propria reuertuntur, hæc Paulinus. De ceteris autem legationibus ad eum missis suo loco dicemus inferius. Quod etiam spectat ad consultationes Ambrosij, de quibus semel agere cœpimus: non tantum viri Ecclesiastici, & clericali adscripti militiæ de rebus ecclesiasticis, eum per litteras consulebant, sed & præsides atque prouinciarum rectores quemadmodum se in magistratu gererent, ab eo per litteras admoneri rogabant.

G

Præstitit id inter alios Studius Comes rerum publicarum, qui à sancto viro quæsiuit quid agere debere in iudicijs capitalibus: ad cuius cõsultationes Ambrosius vt decuit sacerdotem[e] respondit. Quid de illis dicam, qui litibus implicati iam iudicum fores tribunaliaque triuissent, bonisque exhausti & labore lassati ad ipsum venientes, eidem causæ arbitrium deferebant? quos ille etsi publicis Ecclesiasticis semper detineretur negotijs, nequaquam tamen contempsit, sed liberaliter humaniterque suscipiens, ea prudentia qua olim iudiciis assueuerat, sic cuncta definiebat, vt eius sententia nemo vinci, omnes autem vincere[f] viderentur. Sed iam cetera ordine temporum prosequamur.

e Ambr. ep. 51 ad Stud. c. 5

H

f Idem epi. 40 ad. Marcel.

Inter hæc autem, Theodosio secundum & Cynegio Coss. (numeratur hic annus Domini trecentesimus octogesimus octauus) idẽ Theodosius Imperator ex Oriente in Italiam ducens exercitum, paucorum dierum temporis spatio, terra[g] mariq; in Sicilia, Sisciæ, atque Petauione.

ANN. DO. CCCLXXXVIII

g Ambr. epist 17. ad Theod. Imp. & alij

A

Maximi copias profligauit, ae denique apud A-
quileiam Maximum ipsum cõprehendit, neca-
uitque, vlciscente Deo obitum Gratiani. Tam
ingenti, tam celeri atque incruenta parta victo-
ria, optimi quique gauisi sunt vehementer: illi
autem qni tyranno fauissent, sibi timentes, ma-
gno pauore perculsi ad Ambrosij opem cõfugi-
ꝛnnt, qui eis veniã ab Imperarore impetraret San-
ctus sacerdos, qui afflictos iuuandi causa nullum
vnquã charitatis officiũ prætermisit, id nauiter
impleuit, &(vt ipse restatur) obtinuit cuncta quę
petiit, qui cum aliquando alia ex causa ad eundẽ
imperatorem litteras datet, de acceptis benifi-
ciis gratias agens, hæc [h] air: Debeo beoeficiis tu-
is, quibus me petente, liberasti plurimos de exi-
lus, de carceribus, de vltimę necis pœnis &c. Sũ-
mopere enim tũc effulsit clementia Theodosij,
qui omni exercitui Maximi veniã postulanti hu-
maniter indulsit, duobus tantum vel tribus ex ty-
ranni lanistis periris ad pœnam. porro à Maxi-
mi propinquis non solum abstinuit, sed & de eis
optime meritus est, prout idem sanctus Ambro-
sius declarar his [i] verbis: Inimici tui filias reuo-
casti, nutriendas apud affinẽ dedisti, matri hostis
tui misisti de ærario sumptus, &c. Hæc de Theo
dosio idcirco referimus, quoniã ea omnia Am
brosio, de quo agimus, accepta feruntur. Tro-
phæa sunt hæc sancti viri, qui viceotem viuit, vi
ctumq; ad sublimioris victoriæ triumphum eue-
xit. Non multo post hæc, dum Theodosius Me-
diolani consisteret, Comes Orientalis misit ad
eum relationẽ qua significabat à quibusdã mo-
nachis, impellente episcopo, apud Callinicũ ca-
strũ Iudæorũ synogogam, ac etiã fanum quoddã
Valentinianorũ hæreticorum incensum fuisse.
Insultarant illi prius in monachos, quos proce-
dentes, psalmosque canentes, atque ad sanctorũ
Machabæorum solemnitatem pergentes itine-
re intercluserant. Iudæi de incendio synogogæ
aduersus monachos & episeopum agentes, po-
stulant eosdem duplici iudicio, nam perinde ac
illata esset vis publica, eosdem lege Iulia ferien-
dos, & vt incendiarios pœna afficiendos esse in-
stabant: nec tantum apud Comitem Orientis,
sed etiam apud Theodosium Imp. prosecuti sunt
causam. Quales autem solent esse Iudæi in cau-
sis prosequendis, aliisque in rebus ageodis, idem
Ambrosius [a] aliquando declarat his verbis: Hi
etenim arte insinuant se hominibus, domos pe-
netrant, ingrediuntur prætoria, aures iudicum
& publica ioquietanr, & ideo magis præualent,
quo magis sunt impudenres, hoc autem non
recens in ipsis, sed inueteratum & originarium
malum est, &c. Horum igitur importunitatibus
Theodosius fatigatus, etsi non lege Iulia, vel
qua incendiarij plectuntur, in reos decernere
firmum fixumque habuit: ad restituendam ta-
men Iudæorum synogogam eos damnare in ani-
mum induxit, quod & fecit. Hæc agebãtur Me-
diolani, dum S. Ambrosius quibusdam ex causis
detineretur [b] Aquileiæ. Qui percepta causa Oriẽ-
talis episcopi, eamdem vt propriam arbitrans,
compagine charitatis fecit suam: & primum
quidem litterarum internuntio apud Theo-
dosiom egit, quanto animo robore, quali sacer-
dotali vigore id præstitit, eius [c] verba declarant,
sunt enim huiusmodi: Peto vt patienter ser-

B

C

D

h Idem ea dem epist.

i Idem vbi supra.

a Amb ser. de temp. [illegible]

b Idem epi [illegible] ad sor. Mar. & Pauli in vita Amb.

c Idem epi [illegible] ad Theodos. Imp.

E

monem meum audias, nam si indignus sum qui
à te audiar, indignus sum qui pro te offeram, cui
tua vota, cui tuas cõmittas preces. Ipse ergo non
audies eum, quem pro te audiri velis? non au-
dies pro se agentem, quem pro aliis audisti? Nec
vereris iudicium tuum: ne cum indignum putã-
ris quem audias, indignum feceris qui pro te au-
diatur? Sed neque Imperiale est libertatẽ dicen-
di denegare, neque sacerdotale quod sentiat nõ
dicere, &c. Hæc & alia id genus: sed ex Christi
persona immensa collata beneficia recenset, pro
quibus (quod est summæ ingratitudinis) illud
rependat, vt à Catholico Episcopo in Christi
contumeliam Iudæis synagoga erigatur, tandem
his verbis sermonem concludit: Ego certè quod
honorificentius fieri potuit, feci: vt me magis au-
dires in regia, ne si necesse esset, audires in Ec-
clesia. Hæc Ambrosius qui cum nec his literis se
aliquid profecisse conspiceret, vt præsens cau-
sam ageret, Aquileia recedens Mediolanum se
contulit. Cumque Theodosius ad Ecclesiam ve-
nisset, nactus sanctus sacerdos eam dicendi op-
portunam occasionem, antequam sacratissimã
oblationem incruenti sacrificii inchoaret, ambo
nem conscendens, concinnatus ad populum,
grauissima & disertissima [d] oratione ex verbis
Hieremiæ Prophetæ (secundum Septuaginta)
oe baculo nuceo sumens exordium, aptata col-
latione, quam salutaris esser obiurgatio atq; cor-
rectio sacerdotalis eleganter iosiouans, delini-
ensq; scripturarũ oleo animũ Imperatoris, acer-
rima demum apostrophe in eumdem inuectus
est Quid tandem? Cũ sic perorasset, descendenti
de exhedra occurrit Theodosius, qui humanissi-
me expostulans air: Contra nos proposuisti ho-
die episcope? cui ille: Immo pro te ipso, & non
contra te ipsum. Tune Imperator: Reuera, in-
quit, dura præceperam contra episcopum de sy-
nagoga reparanda, hæc ille. Comites qui aderãt,
saltem in mooachos vlciscendum esse dicebant.
Ad hos conuersus Ambrosius: Ego inquit, cum
Imperarore nunc ago, vobiscum mihi altet agẽ-
dum est. Sistensque gradum, noluit ad sacro-
sanctum sacrificium celebrandum accedere ad
altare, nisi in omnibus tam episcopo, quam
monachis consultum fuisset. Cumque adeo re-
nitentem Dei sacerdotem Imperator aspice-
rer, annuit postulatis: cumque nec sic perge-
ret, sed fidem Imperatoris exigeret: spopon-
dit ille, ad quem Ambrosius: Ego ago fide tua, &
ille: Age, inquit, fide mea. Sicque iterata spon-
sione ad perficiendas sacras Missas securus a-
scendit.

Mansit post extinctum Maximum Theodo-
sius in Italia vltra [e] triennium, donec ab hostibus
vindicatum Imperium, idemque peccatum non
sibi retinuit, sed Valentiniano restituit: quod
quidem præclarum facinus Christiano [f] dignum
Imperatore, est mirifice commendatum. Fuit
illud triennium admodum vtile: nam eo tempo-
re quę Maximus perperam statuisset, irrita esse
[g] voluit, honores ac magistratus collatos in im-
meritos abrogauit: & inter cetera decretum
de ara Victorię restituenda quod diu negatum
Gentilibus Maximus [h] concesserat, agente apud
Theodosium [i] Ambrosio, & aduersus Genti-
les strenue decertante, omnino substulit atque

F

G

H

d Amb epi. 18 ad sor. Mar. & Paul. in vita Amb.

e Marc. in Chron.

f Aug lib. 5. de Ciu. Dei c. 26.

g l. 6. & 7. de infirm. his tit. 14. l. 15 in C. Theod.

h Teer l. 5. c. 14.

i Ambr. ep. 15. ad Eugen.

abro-

A

brogauit. Et licet Senatus nomine pro eadem causa noua legatio ad eum sem Imperatorem Mediolanum dirigeretur, ipso tamen resistente Ambrosio, irrito conatu dilapsa est. Id enim idē sanctus in ea epistola quam scripsit ad Eugeniū, monstrat[k] his verbis: Postea etiā clementissimo Imperatori Theodosio coram intimaui, atque in os dicere non dubitaui: qui intimata Senatus legatione huiusmodi, licet non totus Senatus poposcerit, insinuationi meæ assensum detulit, &c. Sequenti autē anno mense Iunij cum Theodosius Romam venisset, & Symmachus patricius vir eloquentissimus in consistorio orans, & admirabili quadam dicendi facundia eadem quæ alias sæpe tentauerat, de restituenda ara Victoriæ ageret, Theodosius iusta indignatione commotus, hominem suo aspectu non tantum iudicauit indignum, sed etiam eadem die rhedæ non stratæ impositum, vltra centesimū lapidem exulare[a] iussit. Ad hāc tantum Theodosij pietatem alludere videtur sanctus Ambrosius dum prædicans[b] eius laudes hæc ait: Imitatus Iacob, supplantauit perfidiam tyrānorum, abscōdit simulacra gentiū, omnes enim cultus idolorum fides eius abscondit, omnes eorū cæremonias obliterauit, &c. Idem etenim Theodosius eodē tēpore[c] lege sancita pœna indicta, gentiles omnes ab ingressu templorum iussit penitus abstinere. Eodem anno ad Kalend.[d] Septembris, cum Romæ recedens Mediolanum rediisset, Ambrosio (vt creditur) suadente aduersus hæreticos eiusmodi edidit[e] sanctionem: Hi qui sceui dogmatis retinent principatum, hoc est episcopi, presbiteri, diaconi atque lectores, & qui clericatus velamiue religioni maculam conantur infligere, sub cuiuslibet hæresis, siue erroris nomine constituti, è funestis conciliabulis seu intra vrbem, seu in suburbanis esse videantur, omnimodo propellantur. Dat. vj. Kalend. Decēb. Mediolani, Timasio & Promoto Coss. Estipse annus Domini trecentesimus octogesimus nonus.

Inter hæc autem peruenit Mediolanum relatio ex Oriente de nece[f] præfecti militum, quem ob aurigam quendam detentum in carcere aliqui ex Thessalonicensibus, concitata seditione necauerant. His acceptis Theodosius vehementi indignatione commotus est. Habebat enim ille (inquit[g] Ambrosius) quemdam naturæ impetum, quem tamen si quis lenire vellet, cito in misericordiam verteret. Cum iam in Thessalonicenses facinus sæuissime vlturus esset, præuenit illum Ambrosius, ipsumque adiens pluribus veniam rogauit: flexisse tandem est visus, vt Paulinus[h] tradit, simulque sanctus Augustinus[i] affirmare videtur, Cum itaque Theodosij animus esset ad ignoscendum propensior: tamen Comitibus quibusdā apud eum occulte agentibus, & ad vindictam incitantibus, sic in transuersum agitur, vt oblitus innatæ clementiæ in Thessalonicenses sæuissime vindicari præcepērit. Furori semel laxatis habenis (inscio Dei sacerdote) crudela nimis datur de populi nece rescriptū. Patrocinantur ferali mādato ministrorū insidiæ: qui velut cauea quadam includunt populū. Is erat publicus Circus, vbi publica spectacula celebrari solerēt. Eo ciues inuitati cōfluunt, sedent secum, hilares spectant, & acclamationis principis ex more exultantes ingeminant: cum subito, data tessera, è Circi carceribus non relaxantur equorum quadrigæ ad voluptatem spectantium, sed truces milites, qui armatis cohortibus, exertis gladiis, quasi cum barbaris congressuri, in proximiores grassantur. Nulla erat spes fugæ miseris, nulla spes veniæ: cæduntur singuli, at furor semel incensus non continetur finibus Circi, sed instar ignis foras effusus absq; delectu cuncta depascitur, & cæca rabies non discernit ciues ab aduenis, sed æq; omnes obtruncat. Quid plura, ad trium[k] horarum spatium sæuit crudelitatis gladius, qui ad septem millia hominum immani cæde cōsumpsit. Infaustę cladis mox velox nuntius volat, ac Mediolani quam primum execrandum scelus auditur, perfertur[l] in sacrum episcoporum conuentum, vbi cum cæteris sedebat Ambrosius. Id cum audirent omnes, nemo non luxit, omnes in Theodosium commouentur, cum ille sero pœnitens facti, memoria repetens Christianam mansuetudinem, quam sæpe ei instillabat Ambrosius, sensit acerrimos læsæ conscientiæ stimulos, quos nec regale fastigium valet effugere, nec tantum ipsum Deum omnipotentem, qui terribilis est apud reges terræ, sed & eius sacerdotem Ambrosium diuinarum legū acerrimum vindicem pauere cœpit. Aberat tunc Mediolano, cū hæc audiisset: sed illuc reuersurus, timēs Ambrosij seueritatem, quam antea lenioribus in causis expertus erat, ne se implacabilem præberet, præuiis quibusdam nuntiis eius animum pertentare curauit, veritus nimirum ne ab eo Ecclesiastica communione interdiceretur. Ambrosius autem apud eum litteris agens, nulla verborum ambage distinuit Imperatorem, sed aperte commonefacit, ne quid nisi expleta pœnitentia de sacra communione sibi polliceatur: pluribusque hortatus est, vt exemplum Dauid sequatur, si ad Ecclesiam velit admitti: hæcq; ex diuino quodam oraculo[m] inculcans, adiecit: Ego, inquam, causam in te contumaciæ nullam habeo, sed habeo timoris, offerre non audeo sacrificium si volueris assistere. An quod in vnius innocentis sanguine non licet, in multorum licet? Venisse quidem visus es ad Ecclesiam sed mihi sacrificium offerre non licuit. Alia prætereo, vt potui cauere, sed pertuli amore tuo, vt arbitror. Dominus faciat vt omnia cum tranquillitate cedant. Multifarie Deus noster admonet, signis cælestibus, prophetarum præceptis, visionibus etiam peccatorum vult nos intelligere, quo rogemus, cum vt perturbationes auferat, pacem vobis imperantibus seruet, fides Ecclesiæ & tranquillitas perseueret, cui prodest Christianos & pios esse Imperatores, hæc Ambrosius.

Cum tandem Theodosius Mediolanum se[a] conferret, & ad Ecclesiam medelam accepturus accederet extra sacra vestibula Dei sacerdos occurrit, occlusisque basilicę ianuis, aditum negans, hisce cum verbis[b] alloquitur Est verisimile ô Imperator! te ignorare cædis abs te perpetratæ magnitudinem neque post sedatam iracundiam ratione admissum facinus peruidere, nam Imperatorius fortasse principatus peccatum agnoscere non sinit, sed potestas offundit ratio-

Margin notes (left): k Idē ibi. | ANNO DO. CCCLXXXIX. | B | a Presb. r l. 6 3 de promiss. 30. | b Ambr. in orat. de obitu Theod. in princ. to. | c l. 10. d. pagan. in C. Theod. | d Marc. in chron. | e l. 19 de heret. in C. Theod. | C | f Sozom. l. 7 hist. c. 24. | g Ambr. epist. 30. ad Theod. Imp. t. 5 | D | h Paulin. in vita Amb. | i Aug. l. 5. de Ciu. Dei, cap. 26.

Margin notes (right): E | k Paulinus in vita Amb. & Theod. li. 5 hist. cap. 17 | l Amb. ep. 59 ad Theode. Imp. | F | Psal. 75. | G | m Idem ad epist. | H | a Paulin. in vita Amb. & Rufin. l. 2 c. 18 | b Theod. l. 5 c. 17.

A in caliginem. Verum quæ sit natura nostra, & quam fragilis ac fluxa considerandum est: & in auitum puluerem, ex quo orti sumus & in quem recasuri, acies mentis intendenda: neque ipse splendore purpurę deceptus, corporis illa operti imbecillitatem ignorare debes: quin etiam illis imperas, qui & eiusdem sunt naturę participes, atque adeo conserui. Vnus enim dominus omnium & rex, huius vniuersitatis fabricator Deus. Quibus igitur oculis intueberis templum illius qui est Dominus omnium? quibus pedibus sanctum illud solum calcabis? Qui, quæso, manus iniusta cæde & sanguine respersas extendere audes, & eisdem sacrosanctum Domini corpus accipere? aut quomodo venerandum eius sanguinem ori admouebis, qui furore iræ iubente, tantum sanguinis tam inique fudisti. Recede igitur, & ne conare nouo scelere scelus ante editum augere: sed capesse vinculum, quo vt ligeris, B Dominus omnium sententiam dat, quod quidem vinculum vim habet & morbum animi depellendi, & te ad sanitatem restituendi. Hæc ad Theodosium tunc Ambrosius. Ad quem Imperator respondens[c], Dauid regis peccantis ad sui excusationem prætexit exemplum, quod ille adulterium perpetrasset, addidissetque viri innoxij homicidium. Cui tunc Ambrosius: Quem, inquit, secutus es errantem, sequere pœnitentem. Hæc cum ille audisset, obsecutus sancto episcopo, cum gemitu & lachrymis ad regiam se contulit vbi præscriptam ab antistite pœnitentiam implere studebat.

[c] Paulin. in vita Amb. 2. Reg. 12.

Longum post temporis[d] spatium (octo enim menses prætererant) annua Natalis Saluatoris recurrit solemnitas: cum Imperator altius ingemiscens, lachrymis dolorem significabat. Rufi- C nus vero aulæ præfectus, qui aderat, cum causam fletus rogaret, acerbius flens ille, respondit: Tu, inquit Rufine ludis, & quantis ipse in malis verser, non sentis. Ego vero gemo, & meam ipsius deploro calamitatem, dum mente complector, quam facilis aditus ad sacrum templum seruis & mendicis pateat, liberque illis ad precandum Dominum detur introitus: mihi vero tum ad locum illum, tum ad cælum est preclusus accessus. Nam venit mihi in mentem sententia illa à Domino pronuntiata, qua dicitur: Quæcumque ligaueris super terram, erunt ligata & in cælo. Ad hæc Rufinus. Curram, inquit, si placet, ad episcopum, eiq; supplicabo vt vt tua soluat vincula. At ille: Non assentire tibi sacerdos: noui enim adeo iustam æquamque Ambrosii sententiam, vt non respectu Imperatoriæ dignitatis sit transgressu- D rus leges Ecclesiasticas, hæc ad Rufinum. Statutum namque fuerat Ecclesiasticis[e] decretis, vt ob homicidium sponte commissum non nisi in fine vitæ quis ad communionem admitteretur: si autem casu contigisset, quinquennio deberet abstinere. Instat[f] adhuc Rufinus, & quo ex animo Imperatoris omnem mœrorem exhauriat, pollicetur id se Ambrosio persuasurum. Abit ille: ipseque certa confisus promissione Rufini paulo post sequitur. Vehementi enim tenebatur desiderio agere cum Christianis diem festum in Ecclesia. Cum ad Ambrosium peruenisset Rufinus, Dei sacerdos non nihil in eum commotus est, eo quod ipsius impulsu de pœna in Thessalonicenses irroganda, esset mandatum, at illo pro Imperatore rogante, atque dicente, ipsum breui in ecclesiam adducturum: tunc Ambrosius diuino E zelo incensus: Ego, inquit, Rufine pronuntio, me illum ab introitu sacri vestibuli prohibiturũ: Quod si Imperium mutarit in tyrannidem, cædem quidem lubens excipiam. Quibus auditis Rufinus, hæc ipsa Imperatori renuntianda curauit: monens simul, vt considcat in palatio. Accepit hæc ille, cum aduenturus in Ecclesiam peruenisset in forum: nec cœptum iter reflexit, sed quadã accensus fiducia: Ibo, inquit, nihilominus illuc, quo de meis delictis iustas debitasque contumelias subeam. Cum iam appropinquasset Ecclesiæ, mox ad episcopum, qui foris in ædicula salutatoria considebat, accessit: simulque obsecrat, vt vincula sibi soluat. At Ambrosius videns Imperatorem militum corona constipatum aduentum eius non vt hominis pœnitentis, sed, potius tyrannidem præ se ferentis, qui vim ventat F illaturus sacerdotib. & Ecclesiæ, arguit. Tum ille: Non, inquit, obstinato animo leges sancitas impugno, neque ad Ecclesiam irrumpere, vel vim inferre cupio: sed oro, vt quibus obligatus sum vincula soluas: Dominique imiteris clementiã, qui ianuam misericordiæ peccatoribus patefecit. Cui Ambrosius: Quam tu pœnitentiam post tã graue scelus ostendis? quænam medicamẽta tantis vulneribus adhibuisti? Tuum est (inquit Theodosius) medicamenta ostendere & admouere, meum autem iussa perficere. Tum illi: Quoniã, inquit, non rationis imperio obsecutus sententiam illam acerbitatis plenam pronuntiasti, conscribe legem quæ sententias omnes animo perturbato pronuntiatas, inualidas atque irritas reddat: vtque, quo his satis sit cautũ, sententiæ sanguinum, quæ vltima supplicia irrogant, vel aliter G seuerius puniunt, ad triginta dierum spatium suspensæ quiescant. Annuit Imperator: moxque legem scribi iussit, quam & sua subscriptione firmauit. Hactenus Theodoretus: eademq; & alij[a] profitentur. Sanctio autem hæc esse[b] putatur: Si vindicari in aliquos seuerius contra nostram cõsuetudinem pro causæ intuitu iusserimus, nolumus statim eos subire pœnam, aut excipere sententiam; sed per dies triginta super statu eorum sors & fortuna suspensa sit. Reos sane excipiat, vinciatque custodia, & excubiis solertibus vigilanter obseruet, hactenus sanctio. Quod autem autem subiicitur: Data Veronæ xv. Kalend. Septemb. Antonio & Syagrio Coss. aliunde irrepsisse videtur: nam longe discrepat à loci & temporis veritate. Mediolani etenim, & mense Decem- H bris, ipso die Natalis Domini eam legem esse sancitam, Theodoretus[c] constanter affirmat. Rursus autem prædicti Consules ante sex annos quam Theodosius veniret in Italiam, gesserunt consulatum, cum adhuc superstes esset Gratianus, atque in Occidente regnaret. Adhuc miramur quomodo hanc dilationem in reos damnatos sententiæ exequendæ[d] Sidonius Apollinaris, cum agit de Arnandi iudicio, tribuat Senatui cõsulto Tiberiano, cum eam omnes Theodosio acceptam ferant. Verum (pace tanti viri dixerim) Sidonius errare cognoscitur: nam S. C. Tiberianum non in dies triginta executionem prolatæ sententiæ, sed in decimum diem tantũmodo differ-

[d] Theod. l. hist. c. 17
Matt. 16
[e] Concil. Ancyr. c. 21 & 22
[f] Theod. l. 5. c. 17.
[a] Ruff. l. 2. 18 Sozom. l. 7. 24.
[b] l. si vindicari C. de pœn.
[c] Theod. l. 5. hist. c. 18.
[d] Sidon. l. 1. epi. 7. in fin.

A ferri præcipiebat, vt auctor est [e] Suetonius. Sed ad proposita redeamus. Ea lege conscripta, sanctus Dei sacerdos soluit vinculum anathematis. Itaque Imperator [f] fidelissimus in sanctum templum ingressus, non stans Dominum precatus est, neque genibus flexis, sed pronus, humique abiectus versum illum Dauidis recitauit. Adhæsit pauimento anima mea viuifica me secundum verbum tuum: atque capillum manibus lacerans, frontem ferire, lachrymarum guttis solum rigare, veniamque supplex petere cœpit. Vbi autem tempus postulauit, vt dona sacræ mensæ offerret, surgit atque non minorem lachrymarum vim quam antea effundens, in sanctuarium ingressus est. Cum vero dona, vti solebat, obtulisset, intus prope cancellos mansit. At rursus magnus ille Ambrosius non conticuit quidem; sed locorum differentiã eum docuit: ac primum sciscitabatur?

B Et qua re egeret. Et cum respondisset Imperator, se expectare diuinorum mysteriorum perceptionem, significauit illi per primarium diaconum qui ei ministrabat, ad loca interiora solis sacerdotibus aditum patere, eaque aliis omnib. inaccessa, nec debere tangi. Iubet igitur vt exeat, & cum reliquis laicis consistat. Nam purpura, inquit, Imperatores, non sacerdotes efficit. Quam admonitionem itidem excepit lubens Imperator fidelissimus, respondit que se non animi confidentia inductum mansisse intra cancellos, sed hanc consuetudinem Constantinopoli didicisse. Quare habeo, inquit, etiam pro hac medicina gratiam. Idemque eadem pietatis præcepta, quæ ab illustri illo episcopo didicerat, etiam cum reuertisset Constantinopolim obseruauit. Nam

C cum diuino quodam festo die ad tẽplum denno veniret, statim vt dona sacræ mensæ obtulerat, exiuit. Atque eum Nectarius, qui id temporis illius ecclesiæ antistes fuit, rogaret cur non maneret intus: gemens inquit: Ægre tandem didici, quid inter Imperatorem intersit & episcopum, ægre tandem reperi veritatis magistrum: nam solum Ambrosium noui episcopum dignum eo nomine, hæc de Theodosio Theodoretus. De ea publica illius pœnitentia idem Ambrosius [g] in ea oratione qua laudum eius coronam texit, hęc ait. Strauit omne quo vtebatur insigne regium, defleuit in Ecclesia publice peccatum suum, quod ei aliorum fraude irrepserat, gemitu & lachrymis inuenit veniam. Quod pauperes erubescunt, nõ erubuit imperator: nec vllus postea dies fuit, quo illum non doleret errorem. hæc Ambrosius. Id ipsum tam præclarum Christiani Imperatoris exemplum August. [h] in Africa positus prędicauit.

D Quid autem malorum impulsori Rufino postmodum in pœnam contigerit, & quomodo ęqua lance pensato iudicio, qui in multorum cædes milites immittendos curauit, ipse à suorum militum, quibus vallabatur, exercitu immanissime cæsus, & ignominiosissime post necem habitus sit, breuitati consulentes referre omittimus, qui hæc scire cupiunt, habent plures [a] auctores, qui ea describant. Hæc autem omnia de clade Thessalonicensi & pœnitentia Theodosii eum Paulinus, Rufinus, & Theodoretus referant contigisse post debellatum Maximum, hic posuimus, maiorem fidem prædictis tribuentes quam Sozomeno [b], qui longe alio tempore, cum videlicet Theodosius aduersus Eugenium tyrannum se contulit iterum in Italiam, hęc facta esse testatur.

E Cum adhuc Theodosius ageret in Italia, sicut sanctus sacerdotes omni honore dignatus est, ita nebulonibus quibusdam eo gradu indignis infensus fuit. Creuerat his temporibus numerus quorumdam clericorum, quos detestatus Apostolus his signat notis, scribens ad Timotheum, hæc inter alia dicens: Qui penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis, semper discentes, & numquam ad scientiam veritatis peruenientes. In quos etiam declamant sanctus Hieronymus [c], Ambrosius, [d] ac demum Seuerus, [e] qui omnes his vixere temporibus. Illi enim quos diximus speciem quandam pietatis præ se ferentes, quibusdam blandiciis sic deuinciebant animos viduarum nobilium diuitum, vt bona earum quæ potius deberentur filiis vel propinquis, sibi vindicarent, ac ex testamento obtinerent.

F Hos Theodosius coercere dum studet, legem [f] tulit. qua interdixit viduis, ne pietatis obtentu, præterquam in filios bona sua erogarent, nec eis liberum esset vllam ecclesiam, vel clericum, pauperesve, heredes scribere Hæc autem in odium prędictorum statuit Imperator. De his agens sanctus [g] Hieronymus, huius legis meminisse videtur, dum ait: Pudet dicere, sacerdotes idolorum, mimi, & aurigæ, & scorta hereditates capiunt: solis clericis & monachis hoc lege prohibetur, & prohibetur non à persecutoribus, sed à principibus Christianis. Hæc Hieronymus, dum auaritiam clericorum qui edicti causam dederant, detestatur. Data repetitur hæc lex Mediolani xi.

G Kalen. iulij, Valentiniano quartum & Neoterio Coss. anno Domini trecentesimo ac nonagesimo. ANN. DO CCCXC. Hæc quidem Imperator zelo quodam non secundum scientiam. Quid autem Ambrosius, ante cuius oculos illa gerebantur? nam passurus hæc aut silentio dissimulaturus erat? minime gẽtium. Nimium sibi sumpserat Imperator, dum & cum zizaniis euulsit & triticum. Itaque sanctus Dei sacerdos coegit Imperatorem editam sanctionem antiquare, atque illi contrariam eodem anno legem ferre, quam hic describere [h] operæ pretium duximus. est autem huiusmodi: Legem, quæ de diaconissis vel viduis nuper promulgata est, ne quis videlicet clericus, neve sub ecclesiæ nomine mancipia, supellectilem, prædam velut infirmi sexus despoliator inuaderet, & remotis affinibus ac propinquis, ipse sub prætextu catholicæ disciplinæ se ageret viuentis heredem, eatenus animaduertat esse reuocatam, vt de omnium chartis (si iam nota est) auferatur, neque

H quisquam aut litigator ea sibi vtendum, aut iudex nouerit exequendam. Datum Mediolani x. Kalen. Septembr. Valentiniano quartum & Neoterio. Coss.

Non semel contra Imperatorem rescripta, cum illa minus æqua sibi sunt visa, sanctus sacerdos pugnauit, atq; rescindenda curauit. Quid autem in hac sententia ipse scribat, in medium [i] adducamus: Meministis, inquit, quoties aduersus regales impetus pro viduarum, immo omniũ depositis certamen subierimus. Cum nunc hoc vobiscum mihi: recens exẽplum ecclesiæ Ticinẽsis proferam, quæ viduæ depositũ quod susceperat,

[e] Sueton. in Tiber. c. 75.
[f] Theod. l. 5 hist. c. 17.
Ps. 118.
[g] Ambr. in orat. de obitu Theodos.
[h] August. hom. 49.
[a] Claud. li. 2. adu. Rufin. Zosim. l. 4. & alii.
[b] Sozom. l. 7. c. 4.
2. Tim. 3.
[c] Hier. epi. 18. ad Eustoch.
[d] Amb. ser. 66. de Temp. in fin.
[e] Sulpic. Seu. dial. 1. c. 14.
[f] l. 27. de episc. & cler. in C. Theod.
[g] Hier. epi. 2. ad Nepotia.
[h] l. 28. de episc. & cler. C. Theod.
[i] Amb. lib. Offic. c. 29.

A amittere periclitabatur. Interpellante enim eo qui sibi illud Imperiali rescripto vindicare cupiebat, clerici non tenebant auctoritatem, honorati quoque & intercessores dati non posse præceptis Imperatoris obuiari ferebant. Legebatur rescripti forma, directio magistri, officiorum statuta, Agens in rebus imminebat. Quid plura? Traditum erat. Tamen communicato mecum consilio, obsedit sanctus episcopus ea conclauia, ad quæ translatum illud depositum viduæ cognouerat. quod vbi non potuit auferri, receptum sub chirographo est. Postea iterum flagitabatur ex chirographo: præceptum Imperator iterauerat, vt ipse per semet ipsum nos conueniret. Negatum est, & expositis diuinæ legis auctoritate & serie lectionis, & Heliodori periculo, vix tandem rationem Imperator accepit. hæc Ambrosius. Subquoniam autem Imperatore hæc sint gesta, non liquet.

1. Marc. 3.

B

ANNO D. CCCXCI. k Marc in Chron. & Socr l.5. c.19.

Sequenti vero anno. Coss. Titiano & Symmacho, mense Nouembris, Theodosius Imper. k redit Constantinopol m. Valentinianus à Theodosio in Imperium restitutus (extincta iam impia matre Iustina malorum omnium concinnatrice) illud sancte pieque administrauit, exemploque Theodosij eruditus sanctum Dei sacerdotem Ambrosium, quem instigante matre diu fuerat insecutus, facti pœnitens, vt parentem coluit, & vt Dei ministrum est veneratus: sicque vitam instituit, ac mores composuit, vt quæ sibi grata sciret, ea sibi tanquam legem præscriberet. Quantum autem tanto monitore profecerit, quantave in ætate adhuc recenti ediderit virtutum exempla, ipse Ambrosius, qui ea pro concione dixit, est locuples & fidelissimus testis: & vt cetera prætereamus, illud saltem adducamus in medium, quod his diebus contigit, cum Symmachus gessit consulatum, & non præfecturam prætorij vt paulo incaute Paulinus ait. De munere enim præfecturæ quam longe ante hæc tempora Symmachus gessit, suo loco dictum est superius, cum de eius relatione pro ara Victoriæ missa, habita est mentio. Tempore itaque Symmachi consulatus, iterum Senatus nomine ad Valentinianum August. in Galliis agentem relatio missa est pro restituendis templis Gentilium. Aberat Ambrosius, sed quid tunc actum sit, ipse narrat a his verbis: Miserat propter recuperanda templorum iura, sacerdotiorum profana priuilegia, cultus sacrorum Roma legatos, & (quod est grauius) Senatus nomine nitebantur. Et cum vniuersi qui in consistorio aderant, Christiani pariter atque Gentiles dicerent esse reddenda, solus velut Daniel excitato in se Dei spiritu arguebat perfidiæ Christianos, Gentilibus obuiabat, dicens: Quod pius frater eripuit, quomodo à me putaris esse reddendum? cum in eo & religio lædatur & frater, à quo se nollet pietate superari. Et cum paterno conuenire tur exemplo, quod sub patre suo ea nullus abstulerat, respondit: Patrem meum laudatis quia non abstulit, nec ego abstuli. Numquid pater meus reddidit, vt me debere reddere postuletis? Postremo etsi pater reddidisset, frater abstulerat, imitatorem in ea parte fratris esse me mallem. Aut numquid meus pater Augustus fuit, & frater non fuit? Par vtrique debetur reuerentia, & par vtriusque est circa Rempub. gratia. Vtrumque imitabor, vt & non reddam quod pater reddere non potuit, quia nullus abstulerat, & seruem quod à fratre est constitutum. Postulet parens Roma alia quæcumque desiderat. debeo affectum parenti, sed magis obsequium debeo salutis auctori. Et post alia idem Ambrosius pro eodem Imperatore ad Christum conuersus: Solue (inquit, Deum alloquens) seruo tuo munus gratiæ tuæ, quam ille numquam negauit, qui ante diem mortis templorum priuilegia denegauit, his vrgentibus quos uereri posset. adstabat enim virorum caterua Gentilium, supplicabat Senatus: non metuebat hominibus displicere, vt tibi soli placeret in Christo. Hæc Ambrosius de his quæ facta sunt ante eiusdem Valentiniani obitum. Qui tunc temporis, cum adhuc esset catecumenus, & sacri baptismaris cuperet fieri particeps, accersit Ambrosium, vt ab ipso illud acciperet. Agebat tunc Imperator Viennæ, quo etiam sanctum episcopum aduocat. Hæc dum agerentur, nuntiatur barbarorum motus, qui in Italiam ex Pannonijs irrupturi dicerētur: quibus paratus occurrere Valentinianus, in Italiam cum exercitu redire festinat. cum & Ambrosius ad eūdem Imperatorem legatus decerneretur, vt periclitanti Italiæ subueniret. Cumque proxime discessurus esset, rumor increbuit ipsum Valentinianum sua sponte aduentare. iam enim ad mansionē parnadā regalis supellectilis vehebatur. qua ex causa factum est, vt Ambrosius illum expectaturus, se Mediolani contineret. Audierat de legatione Ambrosij Imperator, opportunoque tempore illum affuturum gratulabatur: sed cum exoptatum aduentum differri conspiceret, iterum ad eum dat litteras, vt ad ipsum omni festinatione properaret. Ambrosius his acceptis litteris, è vestigio iter aggreditur: & cum iam cœpisset superare Alpium iuga, ecce tibi acerbus & luctuosus nuntius affertur de obitu Valentiniani. Dolo enim Arbogastis b ducis exercitus, qui Eugenio machinabatur Imperium, perfidia eunuchorum dormiens in cubiculo fuerat strangulatus, eiusque cadauer exanime, vt vtar verbis c Hieronymi, fuerat etiam suspendio infamatum, quasi sibi ipse Imperator mortem consciuisset. Hæc autem sunt facta post d Symmachi consulatum Idibus Maij, die sabbati pridie Pentecostes, anno eius Imperij e decimooctauo, Arcadio iterum & Rufino Coss. anno Domini trecentesimo nonagesimo secundo. Quonam animo tulerit Ambrosius necem Valentiniani, ipse declarat his f verbis: Iam, inquit, superabam Alpium iuga, & ecce nuntius amarus mihi & omnibus de tanti morte Imperatoris. Reflexi, & iter fletibus meis laui. Quibus ego votis omnium proficiscebar? quo gemitu omnium reuertebar? Non enim Imperatorem sibi, sed salutem ereptam putabant. Quanto ipse agebar dolore? primum quod tantus princeps, quod dulce pignus meum, quod ita mei cupidissimus occidisset. quos ego æstus eius illo biduo fuisse comperi, quo litteris quas ad me miserat, superuixit? Vesperi profectus est silentiarius, tertio die mane quærebat iam ne remeasset, iam ne venirem. Ita sibi salutem quandam venturam arbitrabatur. Hæc & alia Ambro-

C

a Amb in conc. de obitu Val. t. 67. Dan 11.

D

B

F

G

b Socr. li. 5. c. 24. Sozom. l. 7. c. 22. Zosi. l. 4. c Hier epi. 3. ad Heliod. d Prosp in Chron. & Epiph. li. de pond. e Ambr in conc. de obitu Val. t. 5.

H

ANNO D. CCCXCII. f Ibid. sh. 84.

A

g Idem epi. 17. ad Theod. Imp.

brosius, qui & in g epistola, quam eadem ex causa scripsit ad Teodosium, dolorem quem de obitu illius conceperit, magis exaggerat. Delatum fuit corpus exanime Valentiniani Mediolanum, vbi sanctus sacerdos funus & sepulturam eius curans, in eius depositione luculentam habuit panegyrim, qua tum eius, tum etiam Gratiani fratris laudes egregias est prosecutus, obtulitque pro ipsorum salute animarum preces atque sacras oblationes quod & se facturum in posterum pro concione est contestatus his a verbis: Nulla nox non donatos aliqua precum mearum contextione trascurret: omnibus vos oblationibus frequentabo. Hęc Ambrosius.

a Ambr. in conc. de obitu Val. to 5.

Inter hæc autem Eugenius, qui agente Arbogaste proditore vexillum extulerat tyrannidis, Imperio vsurpato, iamque potitus Galliis & Hispaniis, trans Alpes ducens exercitum sibi quoque Italiam vindicauit: cumque nullum qui aduersaretur, inueniret, pacifice summam rerum est consecutus. Venturus autem Mediolanum, tantum abfuit vt ei sanctus Ambrosius obuiaret, vt etiam nec visu quidem suo perfidum tyrannum dignaretur. nam inde recedens, Bononiam b contendit. Infensissimo animo id accepit Eugenius, satis intelligens sanctum Dei sacerdotem suum horrere conspectum, nedum execrari communionem. Ambrosius vero ad eum c scribens, sui recessus, iustæque indignationis causam aperire non metuit: nimirum, quod Gentilibus aram Victoriæ, sumptusque sacrorum, atque alia ipsorum iura à piis principibus olim sublata, à Valentiniano nuper negata, turpissime reddidisset: nec fieri posse, vt qui talia semel paganis concessisset, ad Dei ecclesiam haberet accessum, oblationes offerret, atque sacerdotem qui pro ipso rogaret, concordem haberet. Hæc vero Ambrosius cum multis inculcaret exaggeraretque, etiam diuinæ scripturæ firmissimis testimoniis confirmauit. Meminit eiusdem epistolæ Paulinus, atque ex ea fragmentum recitat. Porro Ambrosio Bononiam veniendi d non tantum ea fuit causa, vt communionem vitaret Eugenij, sed etiam (vt ipse testatur e) quod ad sancti Agricolæ martyris translationem fuerat inuitatus. Hic etenim post sanctum Vitalem famulum suum martyrio vita functum, elatus in crucem, plurimis clauis confixus, nobilem martyrii coronam accepit, sepultusque fuit vna cum seruo collega martyrii inter Iudæorum sepulchra. Cum tandem his temporibus se Martyres prodidissent, ad translationem Agricolæ Ambrosius inuitatus accessit: ibique sacris effossis pignoribus, elauos collegit, sanguinem hausit, & crucis trophæum eduxit, ceterisque sacris impletis officiis, donatus iisdem sacris muneribus, Florentiam profecturus, eadem secum detulit. Opportune accidit, vt Iuliana vidua illustris fœmina templum erexerat, Deo dicandum pararet: id muneris per Ambrosium impleri vehementer optauit: factaque est voti compos. Dedicaturus basilicam Dei sacerdos, ipsas sacras reliquias, quas Bononię acceperat, eidem dono dedit, atque more maiorum condidit sub altari. Fuit ea ecclesia sancti Laurentij f nomine nuncupata, sed & ob illum qui eam dedicauit, dicta est à ciuibus basilica Ambrosiana. Habuit tunc ibidem sanctus sacerdos luculentam g orationem, qua religiosæ feminæ pietatem ob templum Domini extructum laudauit: tamen multo impensius summis laudibus illius votum & desiderium celebrauit, quod nobilioris templi structuram ex viuis lapidibus præparasset, dum filium & tres filias Iuliana Deo obtulisset: eademque oratione sanctam illam sobolem Deo à matre oblatam ad sanctæ virginitatis cultum est cohortatus. Cum autem ibidem h sanctus Ambrosius moraretur apud Decentem virum clarissimum; filium eius paruulum, Pansophium nomine, energumenum ab obsidente dæmone liberauit, quem & defunctum matris precibus interpellatus (quod olim Eliseus fecerat) stratus supra corpus defuncti puerui, precibus Deum obsecrando reuocauit ad vitam, ac matri reddidit, vtque optimis moribus imbueretur, ad eumdem erudiendum paræneticum libellum conscripsit. Magna intercedebat Ambrosio cum Zenobio eius ciuitatis episcopo necessitudo, magnaque inter eos caritatis functio, & officiorum exhibitio, familiaritatis vsus, & mutuum consensio. Iure igitur amicitiæ, quod omnia cōmunia sunt inter amicos, quasi pignus quoddam dilectionis Zenobius egregium virum Eugenium Ambrosii alumnum sibi retinuit, eumque diaconum ordinauit: qui quidem tanto educatore dignum specimen edidit sanctitatis, atque egregiis vitæ meritis illam ecclesiam per se nobilem illustrauit. Complura alia inter Ambrosium & Zenobium intercessere pietatis officia, quæ omittimus recensere. ea enim alii in rebus gestis sancti Zenobii sunt vberius prosecuti. Erant omnium vota, vt perpetuo, si possent, Ambrosium Florentiæ retinerent: at cum hoc minus liceret, pollicitus est sanctus sacerdos eosdem sæpius reuisurum. quod quidem etsi dum vixit, ob ecclesiasticas crebertimas occupationes ei præstare non licuit, post mortem saltem impleuit. Nam Paulinus qui hæc scribit, se à sancto Zenobio accepisse testatur, beatum Ambrosium in basilica Ambrosiana, quam dedicauerat, orantem sæpe à se visum, &, quod maximum fuit omnium adiumentum, periclitanti ciuitati obsidione durissima Gothi tyranni nomine Radagaisi, idem Ambrosius præsto fuit, opem tulit, exercitumq; ducentorum millium barbarorum absq; iactura saltem vnius militis penitus profligauit.

B

b Paulin in vita Amb.

c Ambr epist. 13 ad Eugen tyran to. 5.

C

d Paulin in vita Amb.

e Ambr in hort. ad virg. to. 4.

D

f In vita Zenobii

E

g epist. Flor. Ambr. to. 5. ad virg.

h Paulin in vita Amb.

4. Reg. 4

F

G

Absens fuit Mediolano sanctus Ambrosius vsque ad biennium: nam (vt idem Paulinus est auctor) tunc rediit, cum Eugenius tyrannus ducturus exercitum aduersus Theodosium Imperat. inde recessit, quod factum constat Arcadio tertium, & Honorio secundum Coss. anno Domini trecentesimo nonagesimoquarto. Porro illo temporis spatio, quo Eugenius tyrannus Mediolani morabatur, ab eodem Dei sacerdote illi interdictum est sacris. Vnde non in Ambrosium tantum, sed in clericos omnes conflata est inuidia, & in ipsas etiam ecclesias crebræ minæ tyranni ducum exercitus erant. Arbogastes Comes & Flauianus præfectus, ille proditor domini sui, hic Gentilis homo, & Christianæ fidei perduellis, cum Mediolano egrederentur cum exercitu ad pugnam, insolenter sunt contestati,

H

ANNO. D CCC. XCVI.

A

ſe cum redirent victores è prælio, baſilicam conuerſuros in ſtabulum, & clericos probaturos ſub armis. Sed quid tandem? Qui non poſuerunt Deum auxilium ſuum, ſed in ſacris Gentilium ſpem collocarunt, deorum gentium oraculis fidem adhibentes, decepti ac decipientes, ii cum conferrent manus cum hoſtibus, Theodoſij religione, Ambroſij oratione, votiſque fidelium [a] victi, profligati, cæſi, atque penitus ſunt conſumpti. Tunc apparuit quid Iupiter, quid Hercules, quid denique illis profuiſſet ara Victoriæ. Expertus eſt & Arbogaſtes quid olim amicus, quid modo infenſus poſſet Ambroſius. Nam dum in amicitia eius contineretur (quod & hoſtes confeſſi ſunt) ſemper inuictus permanſit, & alios ſemper vicit: cum autem illius offenſam incurrit, vi ventorum oppreſſus, cum ſe fugæ committeret, ab hoſtibus circumſeptus de ſalute deſperãs, gladio ſibi ipſi mortem conſciuit. Fuit ea victoria diuinitus potius, quam humanis viribus parta. Nam cum noſtri ancipiti ac perdifficili bello decernerent, iam iamque in hoſtes victoriam in inclinaturam timerent, ſtatim oborto valido ac hoſtibus aduerſo vento, qui in illos tela reiiciens, virnque ipſorum infringens, aciemque oculorum obtundens, ad turpem primum fugam ac inde ad internecionem eoſdem adegit, admirabilem ſunt conſecuti victoriam, de qua cum aalii, tum etiam Claudianus agens, his verſibus [b] ſic ait:

Pſ. 19.

a Ruſin l. 2. c. 33 Socr. l. 5. c. 24. Sozom l. 7. c. 24. Theod. l. 5 c. 24. Claudianus poeta, & alii.

B

b Claud. in Paneg. ad Hono. Imp.

Te propter gelidis Aquilo de monte procellis
Obruit aduerſas acies, reuolutaque tela
Vertit in auctores, & turbine repulit haſtas.
O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Aeolus armatas hiemes, cui militat æther,
Et coniurati veniunt ad claſſica venti.

C

Theodoſius Imper. tam ingenti atque admirabili parta victoria totum id Deo optimo maximo acceptum referens, quo imparem ſe ad dignas gratias illi reddendas nouit, eo ſollicitius curat, vt id muneris ſanctus Dei ſacerdos perſoluat. moxque de ea re ſcribit ad eum litteras, quas cum ille accepiſſet, ingenti gaudio affectus, immenſas Deo gratias referens, ad Theodoſium litteras reddidit officij plenas, quibus & quid egerit, his verbis [c] ſignificat: Gratias Domino Deo noſtro, qui fidei tuę pietatique reſpondit, & formam veteris reſtituit ſanctitatis, vt videremus noſtro tempore quod in ſcripturarum lectione miramur, tantam in prælijs auxilij diuini fuiſſe præſentiam, vt nulli vertices montium aduentus tui curſum retardarent, non hoſtilia arma impedimentum aliquod afferrent. Pro his me gratias cenſes agere oportere Domino Deo noſtro. Faciam libenter conſcius meriti tui. Certum eſt placitam eſſe hoſtiam, quæ veſtro offertur nomine, & hoc quantæ deuotionis & fidei eſt? Alij Imperatores in memoriam victoriæ arcus triumphales parari iubent, aut alia inſignia triumphorum: clementia tua hoſtiam Deo parat, oblationem per ſacerdotes celebrari deſiderat. Etſi ego indignus atque impar tanto muneri & tantorum votorum celebritati, tamen quid fecerim ſcribo. Epiſtolam pietatis tuæ mecum ad altari detuli, ipſam altari impoſui, ipſam geſtaui manu cum offerrem ſacrificium: vt fides tua in mea voce loqueretur, & apices augusti ſacerdotalis oblationis munere fungerentur. Vere Dominus propitius eſt Imperio Romano, quandoquidem talem principem elegit, cuius virtus & poteſtas in tanto Imperij triumphalis conſtituta culmine, tanta ſit humilitate ſubnixa, vt virtute Imperatores, humilitate vicerit ſacerdotes. Quid exoptem? quidve deſiderem? Omnia habes, & vt ſummam votorum capeſſam, pius es Imperator, clementiam habes Maximam: opto tamen tibi etiam atque etiam incrementa pietatis, qua nihil Dominus præſtantius dedit: vt per tuam clementiam Eccleſia Dei ſicut innocentium pace & tranquillitate gratulatur, ita etiam reorum abſolutione lætetur. Ignoſce maxime his qui non ante peccarunt. Hactenus Ambroſius ad Theodoſium, qui poſt hæc ſe contulit Aquileiam, cuius aduentu omnes illos qui tyranni partes fouiſſent, ingens pauor inceſſit. Rurſus Chriſti Eccleſiæ tuta aſyla confugientium implentur agmine, ruſum pro illorum ſalute agit ſanctus ſacerdos, nec id tantum litteris, ſed & legatione Felicis diaconi, vt idem Ambroſius in ea epiſtola indicat, quam tum ad Theodoſium [a] ſcripſit, vbi hæc inter alia leguntur: Ad perferendam epiſtolam meam Felicem diaconum miſi, ſimul vt mei officii vicem præſtaret, memoriam quoque pro his qui matrem pietatis tuæ Eccleſiam, petentes miſericordiam, confugerunt, quorum lacrymas ſuſtinere non potui, qui aduentum clementiæ tuæ meis obſecrationibus præueniret. Grande eſt quod petimus, ſed ab eo, cui Dominus inaudita & admiranda conceſſit, ab eo cuius clementiam nouimus, & obſidem pietatem tenemus. Sed plus expectare nos cõſi emur: quoniã vt te virtute viciſti, ita etiã tua debeas pietate vincere. Victoria enim tua antiquo more, vetuſtis miraculis, qualis ſancto Moyſi, & ſancto Ieſu Naue, Samueli, atque Dauid, non humana æſtimatione, ſed cæleſtis gratiæ effuſione cenſetur. Huic pietatem æqualem poſcimus, cuius merito victoria ipſa quęſita eſt. hæc Ambroſius. Mittitur eadem ex cauſa pro his qui confugerant ad Eccleſiam Ioannes tribunus & notarius: quin etiam & ipſe Ambroſius lacrymis miſerorum commotus non ſatis habuit pro illis iteratis rogaſſe, idemque Felicis diaconi legatione feciſſe, ſed ipſe Mediolano proficiſcens, vt eadem coram efficacius ageret, ad Imperatorem ſe contulit. Quid demum? Obtinuit cuncta quæ petiit. Sed & Theodoſius (vt ſcribit [b] Paulinus) prouolutus ad pedes eius, teſtatus eſt eius meritis & oratione ſe ſaluum. Rediit poſt hæc Ambroſius Mediolanum, vnaque die præceſſit Imperatoris aduentum. Cum Theodoſius illic moraretur, Arcadium & Honorium filios ad ſe Conſtantinopoli venientes ſuſcepit in eccleſia, eoſdemque Ambroſio tradidit, vt eos commendatos haberet vt filios, illi vero eumdem Dei ſacerdotem vt parentem colerent & obſeruarent: hiſque in hunc modum peractis, ſacram communionem accepit, qua à tempore illatæ tyranno cladis, reuerentia quadam pia abſtinuerat, vt ſanctus Ambroſius declarat [c] his verbis: Præclaram adeptus victoriam, tamen quia hoſtes in acie ſtrati ſunt, abſtinuit à conſortio ſacramentorum, donec Domini circa ſe gratiam filio-

c Amb ep. 8 ad Theod Imp. to 5

D

E

F

a Amb. epi. 16 ad Theod. Imp. to. 5.

G

Exod. 17. Ioſu. 10. 1. Reg. 17.

b Paulin. in vita Amb.

H

c Ambr. in conc. de obitu Theodoſ. to 5 98.

hilo-

A

d S. fil. epi. c. ... ad Amph. 13. Nu. 314.

filiorum experiretur aduentu. hæc Ambrosius. Sanctus Basilius [d] agens de his qui hostes occidissent in bello, quamuis (vt ait) cædes illæ non sint habendæ pro cædibus, tamen eiusmodi trium annorum spatio voluit abstinere: nec ignoramus filiis Israel, licet diuina iussione homines occidissent, tamen diuino mandato indictam fuisse lustrationem.

e Socrat. Marcel. Zosim. & alii

ANNO D CCC XCV.

f Amb. in conc. de obitu Theod.

Sequenti [e] anno, Olybrio & Probino Coss. ad xvi. Kalen. Februarij, Theodosius imper. ex hac vita feliciter migrat, cum nuper ante obitum pientissimus princeps de relaxandis annonarũ tributis leges [f] indulgentiæ conscripsisset; necnon & Imperium Arcadio & Honorio filiis diuisisset. Ceterum ipso obitus tempore non de suo egressu, non de filiis, sed de statu Ecclesiæ tantummodo sollicitus erat, vt sanctus Ambrosius testatur his verbis: Dilexi virum, qui cum iam corpore solueretur, magis de statu ecclesiarum, quam de suis periculis angebatur. Hęc ipse: qui cum funus eius multis lacrymis prosecutus esset, quadragesima die, qua more maiorum eius commemoratio agebatur, luculenta oratione eum pro concione laudauit.

B

g Paulin. in vita Amb.

Paulo post Theodosij obitum idem sanctus [g] sacerdos sacra corpora sanctorum martyrum Nazarij & Celsi in horto quodam extra mœnia ciuitatis inuenta, solemni celebritate transtulit in basilicam Apostolorum: vbi cũ plura ederentur miracula, atque inter alia arreptitij curarentur, cum in vno ipsorum exclamaret dęmõ, se ab Ambrosio vehementer torqueri, ad illum ipse conuersus: Obmutesce, ait, diabole, quia non te torquet Ambrosius, sed fides sanctorum & inuidia tua, quoniam illo vides ascendere homines, vnde tu deiectus es: nam Ambrosius non scit inflari. Quo dicto, ille qui clamabat, obmutuit, atque humi prostratus non est amplius auditus. Hæc Paulinus, qui omnibus his interfuit.

C

ANNO D CCC. XCVI.

h Paulin. in vita Amb.

Cum autem sequenti anno ab obitu Theodosij Honorius tertium auspicaretur consulatum, ac populo consueta munera exhiberet in [h] Circo, illuc populo confluẽte, Cresconius quidam, qui metu pœnæ confugerat ad ecclesiam, vi abstrahitur à militibus Stiliconis. Hi enim stipatum clericis hominem ante altare positum irrumpentes hostiliter inuaserunt. erant enim milites Ariani: qui velut de triumpho nobili exultantes, captiuum hominem secum ducentes ad carcerem, inde ad ludos spectandos in Circum se contulerunt, maximum luctum relinquentes ecclesiæ. nam Ambrosius ante altare prostratus execrandum facinus lamentabatur. At quid Deus? Dum plorat sacerdos, admirando quodam modo vlciscitur de sacrilegis. Confidentibus enim illis in Circo, leopardi è cauea dimittuntur: qui perinde ac non ad venationem, sed ad illorum internecionem essent dimissi, veloci saltu se proripientes, ac in eos insilientes, illæsis cæteris, ipsos tantummodo sæuissime laniarunt. Stilico autem facinoris primus auctor sibi timens, facti pœnitens, non tantum captiuum reddidit sacerdoti, verum etiam se illi subiiciens, indictam ab eo ad multos dies pœnitentiam, pie religioseque exegit, insuper & captiuum illum grauissimorum criminum reum, quem ecclesiastica immunitas à morte liberauerat, ductum in exilium reuocauit.

D

E

Contigit aliquando, vt eiusdem Stiliconis seruus, dæmone quo tenebatur oppressus, liberaretur, sed is miser cum quotidie seipso deterior efficeretur, adeo vt & falsas scriberet epistolas tribunatus, cum nec dominus eius, nec alii magistratus in eum vindicarent, cum alioqui ceteri delicti consortes detinerentur in carcere: Ambrosius auctorem sceleris, seruum nequam tradidit spiritui satanæ, qui statim in eum insiliens, crudeliter torquere ac discerpere cœpit: quod cunctis qui aderant, vehementem terrorem incussit. cęteri autem qui ex eadem causa detinebantur in carcere, opera Dei sacerdotis sunt liberati. Hæc ex Paulino, qui de eodem sancto hæc subdit: Per idem tempus Nicetius quidam ex tribuno & notario quodam pedum dolore tenebatur, vt raro in publico videretur, cum ad altare accessisset, vt sacramenta perciperet, calcatusque casu à sacerdote, exclamaret, audiuimus: Vade, & amodo saluus eris. nec se amplius doluisse pedes, tempore quo sanctus sacerdos de hac luce migrauit, lacrymis restabatur. Hæc de Nicetio Paulinus, qui & de Theodulo hæc narrat: Cum sanctus Ambrosius ad Palatium pergeret, quem pro loco officij nostri sequeremur, Theodulo tunc notario (qui postea summa cum laude Mutinensem rexit ecclesiam, cum casu quidam pede esset lapsus, atq; postratus iaceret in terra) ridente, conuersus sacerdos ait: Et tu qui stas, vide ne cadas. Quo dicto, statim is qui alienum lapsum riserat, suum doluit. Per idem tempus (subdit Paulinus) Fritigil quædam regina Marcomannorum, cum à quodam Christiano viro qui ad illam forte de Italiæ partibus aduenerat, referente sibi audiret famam viri, cuius illum seruulũ recognouerat, missis muneribus ad Ecclesiam per legatos postulauit, vt scriptis suis qualiter credere deberet informaretur. ad quam ille epistolam fecit præclaram in modũ catechismi, in qua etiam admonet, vt suaderet viro Romanis pacem seruare: qua accepta epistola mulier suasit viro, & cum populo suo se Romanis tradidit. Quæ cum Mediolanum venisset, plurimum doluit quod sanctũ sacerdotem, ad quem festinarat, minime repperisset. iam enim ex hac luce migrarat. hæc Paulinus.

F

1. Cor. 1.

G

i Ex vita Gaudentii episcopi Nouarien. Philip. 1.

Accidit interdum, vt [i] sanctus Ambrosius, quo concitatas quasdam discordias in ecclesia Vercellensi sedaret, illuc proficisceretur. cumq; firma concordia omnia stabilisset, Mediolanum reuersurus, Nouana transiens, quodam prodigio retineretur inuitus. Equus enim immobilis stetit, atque adeo, vt velut æneus nec calcaribus nec flagellis posset vrgeri. Sensit mox ille quid per mutum iumentum moneret Deus, nimirum vt beatum Gaudentium virum sanctitate celebrem Nouariæ consistentem inuiseret. Cum itaque id animo concepisset, Nouariam versus equum dirigens, mobilem sensit: conuenturus amicum, sibi diuino monitu obuiantem lætus excepit, ac numine afflatus, illum futurum episcopum Nouariensem prænuntiauit. cui ille eodem prophetico spiritu respondens, ait: Vtique sed ero sacrandus ab altero: significans nimirum Ambrosium breui migraturum ad supernam patriam.

H

Iamiam appropinquabat sanctissimi sacerdotis ad Dominum transitus: quem ipse præsenti-

ens,

[A] ens, dicebat cum suis, se vsque ad venturum Pascha fore cum illis, indeque e sęculo migraturum. id etenim à Deo precibus impetrarat, cupiēs vehementer carne dissolui, & esse cum Christo. Ante autem paucos dies (ait Paulinus[b]) [b Paulin in vi. Amb.] quam lectulo detineretur, cum quadragesimum tertium Psalmum dictaret (me excipiente & vidente) subito in modum scuti breuis ignis caput eius cooperuit, atque paulatim per os ipsius, tamquam in domum habitator ingressus est. post quod facta est facies ei⁹ sicut nix, postea vero reuersus est vultus eius in speciem suam. Quod cum fieret, stupore percussus obrigui, nec potui scribere quę ab illo dicebantur, nisi postquam visio ipsa transiuit. Dicebat enim eo tēpore testimonium scripturæ diuinæ, quod ego optime retinebam. nam scribendi & dictandi eo die finem fecit, siquidem ipsum Psalmum explere non potuit. Ego vero id [B] quod visum à me fuerat, honorabili viro Casto diacono, sub cuius cura degebam, statim retuli. At ille repletus gratia Dei, Spiritus sancti aduentum me in illo vidisse edocuit lectione Actuum Apostolorum. Hæc Paulinus de his quæ tunc vidit, cum apud eum exceptoris fungeretur officio cum alioqui (vt idem[c] [c Id. ibid.] testatur) ipse sanctus sacerdos nec laborem declinabat scribendi libros propria manu, nisi cum aliqua infirmitate corpus eius attenuaretur. Hæc eadem Ambrosius scribens ad Sabinum episcopum Placentinum confirmat, suique instituti rationem reddit his[a] [a Amb. epi. 6. ad Sabin. lo. 5.] verbis: Non, inquit, dictamus omnia, & maxime noctibus, quibus nolumus aliis graues esse ac molesti: tum quia ea quæ dictantur, impetu quodam proruunt, & profluo cursu ferūtur. No- [C] bis autem, quibus curæ est senilem sermonem familiari vsu ad vnguem distinguere, & lento quodam defigere gradu, aptius videtur propriam manum nostro affigere stylo, vt non tam deflare aliquid videamur, quam abscondere, neque alterum scribentem erubescamus, sed ipsi nobis conscij sine vllo arbitro, non solum auribus, sed etiam oculis ea pōderemus quæ scribimus. velocior est enim lingua quam manus. &c. Hæc Ambrosius ad Sabinum Placentinum episcopum, quo cum interfuit Cōcilio Aquileiensi, viro quidem egregia sanctitate & doctrina conspicuo, cuius & meminit sanctus Gregorius[b] [b Greg. pa. li. 3. Dialog. c. 10.] in suis Dialogis. Hunc ipsum idem sanctus Ambrosius voluit suarum scriptionum esse cognitorem & arbitrum, ac illarum præsertim quæ essent maioris ponderis, cum videlicet aliquid scriberet aduersus hæreticos, prout idem Dei sacerdos his verbis[c] perbelle significat: Facile est, inquit, tibi de [D] [c Amb. epi. 8. ad Sab.] nostris iudicare. & paulo post: Vnumquęq; sua scripta fallunt, & autem prætereunt, atque vt filii etiam deformes delectant, sic etiam scriptorem indecores sermones sui palpant. Hæc & alia plura id genus Ambrosius, qui licet in summa quadam doctrinæ arce fuerit constitutus, tanta tamē præditus fuit humilitate, vt non tantum sua scripta alieno subiicere iudicio non erubuerit, vt etiam pro maximo duxerit beneficio, si quando ab aliquo aliquid esset admonitus. Hinc ipse[d] [d Idem epi. 9. ad Sabi.] hæc ad eundem Sabinum: Ego, inquit, beneficio adnumero, si quis mea legens scripta, dicat mihi quo videatur moueri: primum quia & in iis quæ scio, falli possum, multa etiam prætereunt, multa quibusdam aliter sonant. [E] Pulchrum est, si fieri potest, cauere omnia. Deinde quia non debeo moleste ferre, si cum de Apostolicis & ipsis Euangelicis Dominicisque verbis plerisque multas quæstiones ferant, etiam in meis scriptis reperiāt de quo disputandum putent. hæc Ambrosius de suis scriptionibus.

Inter hæc autem[e] [e Paulin. in vita Amb.] pergraui morbo corripitur, pluribus diebus detinetur in lectulo, vbi assiduis omnium officiis inuisitur, & obsequiis colitur. Inter alios Stilico Comes ac præcipuus dux exercitus, penes quem erat summa rerum, doluit vehementer illius ægritudinem, nitendumque esse manibus pedibusque aiebat, ne tantus vir præriperetur, ratus si talem tantumque conciliandæ diuinæ misericordiæ cum populo suo auctorem & sequestrem Deus è medio tolleret, omnia simul mala protinus affutura, iamque interitum [F] Italiæ imminere, si sanctus vir Deo acceptissimus decederet, ex hac vita. Nec sane vaticinatus est falsa, vt exitus rerum probauit. Idem vt hæc caueret, ac si posset, anteuerteret, ciuitatis optimates, eosque quos ipsi prę ceteris sciebat acceptos, ad se vocat, hoc monet, rogat, agitque blandiciis ac minis, vt sanctum episcopum conuenirent, modisque omnibus suaderent, vt quoniam posset, si vellet, sui ad Deum transitus dilationem à Deo peteret. Præstiterunt hæc illi officiosissime, prorogationem vitæ ab eo enixius postulantes: quibus his verbis ille respondit: Non ita inter vos vixi, vt pudeat me viuere: nec mori timeo, quoniam Dominum bonum habemus. Sic re infecta illos dimisit. Eiusmodi Ambrosij scite dictum Augustinus mirum in modum laudare consue- [G] uit, vt Possidius[f] [f Possid. in vita Aug. c. 27.] testatur. Sequitur Paulinus: Interdum autem, cum Castus, Polemius, Venerius, & Felix diaconi in eiusdem cubiculi remotiori parte simul consulerent, quis nam post obitum eius esset subrogandus episcopus, haberentque sermonem secretiorem de sancto Simpliciano, ipse Dei sacerdos, ac si coram esset, eum probans, tertio clemat, dicens: Senex, sed bonus. quo illi audito erubescentes, inde fugerunt exterriti. Erat autem Simplicianus æui maturioris, quem & ipse Ambrosius (vt diximus) patrem appellare consueuit. Assidebat aliquando ægrotanti Ambrosio sanctus Bassianus Laudensis episcopus, cumque vna cum eo oraret, vidit venientem ad eum Dominum Iesum Christum, eique arridentem, idque ante obitum paucis diebus. Aderat dies magni Sabbati, quando idem sanctus Ambrosius iamiam acturus pascha cum Christo, ho- [H] ra eius diei vndecima, expansis manibus in modum crucis orabat silentio: nam cum tantummodo labia mouerentur, vox autem nullatenus audiebatur. Cum interim sanctus Honoratus episcopus Vercellensis, qui in superioribus eius domus manebat, tertio eiusmodi voce interpellatus: Surge, festina, quia modo est recessurus, continuo affuit, obtulitq; ei sacratissimum Christi corpus, eoque reuerentissime accepto, cum deglutisset, emisit spiritum, hora ante lucana eius noctis, quæ sancti Paschatis præcedit diem. Moxque venerandum corpus eius ad basilicam maiorem defertur. Mira res, etsi exanime erat cadauer, tamen velut viuens adhuc tunc visus est re-

cen-

A center baptizatis. Alij enim eum vel sedentem in cathedra, vel gradus ascendentem aspiciunt, ac indice monstrant: alij rursus supra corpus eius in feretro positum radiantem stellam viderunt. Visus est etiam eadem qua obiit die, in partibus Orientis cum sanctis quibusdam monachis conuentus agere, cum illis orare, & manus imponere, quod quidem ijdem sancti viri testati sunt litteris. Apparuit & alias sæpius, ijs præsertim qui eum viuentem, coluissent, ac mortuum inuocassent. Lucescente iam die sacratissimo Paschatis, defertur venerabile corpus celebri pompa funeris ad basilicam Ambrosianam, in qua positus, ita ibi dæmonũ turba clamabat, se ab illo torqueri, vt eiulatus eorum ferri non posset. Quæ gratia sacerdotis non solum in illo loco, verum etiam in plurimis prouincijs vsque in hodiernum diem manet. Iactabat etiam turba

B virorum ac mulierum oraria, vel semicinctia sua, vt corpus sancti aliquatenus ab ipsis contingeretur. Erat enim exequiarum turba innumerabilis totius dignitatis totiusque sexus, omniũq; pene ætatum, non solum Christianorum, sed etiam Iudæorum & Paganorum: maiore autem gratia ordo præcedebat eorum qui fuerant baptizati. Hæc omnia Paulinus, qui præsens fuit.

Sicut enim viuens, sic & post obitum fuit tyrannorum flagellum. Nam non tantum corde tumidum nouum Sennacherib Radagaisum, quem diximus, immani clade absque alicuius militis iactura prostrauit, sed (vt idem Paulinus[a] est auctor) Gildonem sæuum in Africa tyrannum, cum sibi rerum summam vindicasset, aduersæ partis ducis precibus inuocatus, extinxit.

Paulin. in vita Amb

C Hæc autem & alia facta sunt non longe post tempus migrationis ipsius: quæ autem consequentibus sæculis clarissima id generis edita sunt miracula, non est præsentis nostri instituti referre. pergrande enim volumen exigit opus. Prędictis tantum addimus quæ Paulinus de digna a Deo immissa in eos vltione, qui in sanctum Dei sacerdotem post eius obitum obloqui nõ sunt veriti. Sic enim ait: Donatus quidam natione Afer, presbyter tamen Ecclesiæ Mediolanensis, cum in conuiuio positus, in quo erant nonnulli militares religiosi, detraheret memoriæ sacerdotis, aspernantibus illis & deferentibus linguam nequam, subito vulnere percussus graui, de eodem loco in quo iacebat, alienis manibus subleuatus, in lectum positus est, atque inde ad sepulchrum vsque perductus. In vrbe etiam Carthaginiensi,

D cum apud Fortunam diaconum fratrem venerabilis viri Aurelii episcopi ad conuiuium conuenissem vna cum Vincentio Colossitano episcopo, Maurano etiam episcopo Bolitano, sed & aliis episcopis & diaconibus, tunc Maurano episcopo detrahenti sancto viro retuli exitum presbyteri memorati: quod ille de alio dictum, de se oraculum maturo exitu comprobauit. nam de eo loco in quo iacebat, cum subito vulnere ingenti esset percussus, alienis manibus ad lectum portatus est, atque inde ad domum in qua hospitabatur reductus, diem clausit. Is finis virorum detrahentium fuit: quem videntes qui tunc aderant, admirati sunt. hactenus Paulinus.

Iam reliquum est, vt de anno quo obiit, & ætate

E eius paulo accuratius agamus. de die enim constat. nam (vt diximus auctore Paulino) sacratissima nocte diei paschatis, pridie nonas Aprilis, vt quæq; martyrologia attestantur, obdormiuit in Domino. De anno autem idem Paulinus ait, eum post obitum Theodosij vixisse fere triennium, videlicet duos integros, ac tertium inchoatum: nam ille ad xvj. Kal. Februarii obiit, Ambrosius autem, vt diximus, pridie nonas Aprilis. Expressius autem Marcellinus Comes in Chronico recenset Ambrosij obitũ sub Cæsarij & Attici consulatu. est is annus Domini trecẽtesimus nonagesim⁹ septimus. Confirmant hæc ipsa acta synodica [b]Concil. Carthagin. ex quo eodem anno, ijsdemque Coss. mense Septembris missa est consultatio ad Siricium Papam & ad Simplicianum episcopum Ambrosij successorem, quibus sane percipitur, iam sanctum Ambrosium ex

ANN. DO. CCC XCVII.
b Concil. Carth. 3. cap. 48.

F hac vita migrasse. Nec est quod quis eam consultationem in sequẽtem annum possit differre, vel aliquo modo causari codicem deprauatum. Nam cum omnes antiqui codices manuscripti eamdem habeant lectionem, quod magnopere suffragatur, eorumque lectionem corroborat atque confirmat, est illud, quod anno sequenti Honorio tertium & Eutychiano Coss. mense Septembris, quo prædicta missa est consultatio, Siricius Papa non erat amplius in humanis. iam enim decesserat eodem anno viij. Kal. Martij, & in locum illius Anastasius fuerat subrogatus. Ex tam exacta temporum ratione erroris arguuntur ea quæ scribit Gregorius[c] Turonensis de sancto Ambrosio, quod raptus in ecstasim præsens fuerit funeri sancti Martini, qui (si eidem Gregorio fidem adhibemus) eodem anno quo migrauit

c Gregor. Turo. li. 1. de mirac S. Mart cap. 5.

G Ambrosius, Cæsario[d] & Attico Coss. ad tertium idus Nouembris quieuit in pace. Si itaque eodem anno, mense Aprilis Ambrosius iam vita decesserat, quomodo præsens esse potuit Martini funeri? At vero non, vt Gregorius affirmat, sub prædictis Consulibus sanctus Martinus vita decessit, sed longe postea. Id enim ex Seuero exploratum habemus. Nulla, puto, Gregorio fit iniuria si de rebus sancti Martini maior fides Seuero præstetur, qui eiusdem sanctissimi viri fuit discipulus, ac factus tandem episcopus, vsus est eo familiarissime, & quæ vidit de eodem beato Martino conscripsit. Ipse, inquam, Seuerus in dialogo tertio de rebus gestis sancti Martini testatur eumdem vixisse sexdecim annos post conuenticulum illorum episcoporum, qui Priscillianum hæresiarcham Imperatorio gladio obtruncandum curarunt. Porro (vt superius dictum est) con-

d Idem eod li. ca. 3. & lib. 1. hist Franc cap 48.

H stat ex sancti Prosperi Chronico, de Priscilliano sumptum esse supplicium Arcadio & Bautone Coss. sequenti vero anno sub consulatu Euodij[a] sanctus Martinus conuenit Maximum, quando inuitus, licet interfuit prædicto episcoporum conuenticulo, vt idem Seuerus tradit in[b] dialogis: a quo tempore, si ex eiusdem Seueri sententia numeres annos sexdecim, quibus superuixit Martinus, inuenies ipsum peruenisse ad consulatum quintum Arcadii & Honorij Augustor. is est annus Domini quadringentesimus secundus à consulatu vero Cæsarij & Attici, quo constat sanctum Ambrosium decessisse, annus quintus. Quo nam autem potissimum ætatis suæ anno

a Sulpic. Seuer. in vita S. Martin. cap 23.
b Idem in dial. 3.

A idem sanctus Ambrosius ex hac vita decesserit, cum nullus sit antiquorum vel recentiorum auctorum qui id dicat, ex ipsius scriptionibus quoquomodo id expiscari conati sumus. Scribens etenim epistolam ad Seuerum, testatur se vsque ad illud tempus perduxisse ætatem annorum quinquagintatrium. porro ea epistola tunc scripta cognoscitur, quando barbarorum procellis longe lateque ea prouincia vexabatur: quod quidem tunc accidit (vt superius vidimus) cum dolo pacis decepto Valētiniano Imperatore, Maximus tyrannus inopinato ingressu inuadens Galliam Cisalpinam, complures nobiles eiusdem prouinciç ciuitates vastauit. Nec est quod quis clades illas ab eodem Ambrosio in dicta ad Seuerum epistola descriptas referre possit ad Eugenij tyranni tempora, quando, occiso in Gallijs Valentiniano, inuasit Imperium: nam vniuerso

Amb. epi 32. ad Seuerum 5.

B exercitu vna cum Arbogaste & Eugēnio conspirante, nulloq; relicto qui eorum studiis se opponeret, pacificus & absque sanguine fuit illius aduentus in Italiam. Cum itaque dicta tempora cladis illatæ non nisi ad Maximum tyrannum referri possint, constetque eam factam esse Honorio & Euodio Coss. anno Domini trecentesimo octogesimo sexto, quo tempore (vt ipse de se testatur) erat Ambrosius annum agens ætatis quinquagesimum tertium, si quis ceteros, quibus vixit, vsque ad consulatum Cæsarij & Attici addat annos, dicere opus est, ipsum peruenisse vsque ad suæ ætatis annum sexagesimum quartum, quorum annis vigintiduobus, & mensibus quatuor minus tribus diebus Mediolanensem summa cum laude gubernauit ecclesiam, ac tandem post innumeros pro fide catholica & ecclesiastica disciplina restituenda exantlatos labores, relinquens sui ingenij & sanctitatis nobilissima monumenta, æterna præmia à Deo consecuturus ex hac vita migrauit in cælum, vbi cum ceteris beatis spiritibus æterna gloria fruitur in secula seculorum.

C

D

Amen.

DE PAVLINO QVI S. AMBROSII VITAM CONSCRIPSIT.

EXPLICATA, quantum nobis licuit, sanctißimi viri Ambrosii vita, haud alienum fortasse à nostro instituto erit, aliquid de Paulino, quem potißimum secuti sumus, non tam quis fuerit, sed qui non fuerit, dicere. Existimarunt nonnulli auctorem vitæ sancti Ambrosii ad beatum Augustinum conscriptæ esse Paulinum Nolanum episcopum, vt qui vtrique fuerit intima familiaritate coniunctus. Sed hos errare certißimum est. Si enim cōferas vtriusque in scribendo stylum, id perfacile senties, atque velut ex diuersa quadam partus effigie, cognosces diuersos esse parētes. Sed hæc erūt manifestiora, si ad rationem temporum, velut ad quemdam lapidem Lydium perducta examinentur. De Paulino illo, qui perpetuæ memoriæ tradidit res gestas sancti Ambrosii ex eius verbis satis liquet, fuisse clericū ecclesiæ Mediolanensis inferioris ordinis, subiectumque (vt ait) Casto diacono, eumdemque Ambrosii in sacris scriptionibus amanuensem, in cuius muneris functione permansit vsque ad eiusdem sancti antistitis obitū, vt ex his quæ idem ipse scripsit in Ambrosii vita, manifestum apparet. At Paulinns ille Nolanus episcopus, eodem sane tempore, quo Ambrosius viuebat, iam ad presbyterij munus erat assumptus, id enim scribens Alipio, ipse testatur his[a] verbis: Ambrosii semper & dilectione ad fidem nutritus sum, & nunc in sacerdotij ordine confoueor: denique suo me clero vindicare voluit, vt etsi in diuersis locis degam, ipsius presbyter censear. hæc ipse. Cum itaque eo tempore quo Paulinus Nolanus episcopus erat presbyter, ille alius Paulinus, qui scripsit vitam Ambrosii, clericus erat ordinis inferioris sub cura Casti diaconi, nulla remanet dubitatio hunc esse diuersum ab illo. Constat tamen eundem Paulinum auctorem vitæ Ambrosii postea esse auctum presbyterio. nam Isidorus[b] dum eius scriptiones recenset, presbyterum appellat. Hæc cum scribat Isidorus, errore plane factum est, vt in quibusdā codicibus idem Paulinus titulo inscribatur episcopus. Cū itaq; ille Paulinus postea presbyterio fuerit initiatus, fortasse idē ille est Paulinus presbyter, cui S. Augustinus[c] scribens ad Paulinum episcopum, salutem dicit his verbis: Compresbyterum Paulinum, & omnes, qui tua præsentia in Domino perfruuntur, germano salutamus affectu. Habes in ea epistola tres Paulinos expressos, quorū primus est Paulinus episcopus, alius à Nolano, ad quem scribit, secūdus est suus discipulus, quem appellat & filiū, tertius vero, quem in fine eius epistolæ cōpresbyterū dicit. Rursus aūt cū Paulinus vitæ Ambrosii auctor eadem sua scriptione se Carthagine versatū[d] affirmet, in mentem venit, nū hic ille fortasse Paulinus sit fama celebris, qui in Cōcilio Carthaginensi aduersus Cœlestium Pelagij heresiarchæ collegam fortiter egit. Recitat Augustinus fragmentum[e] illorum actorum, quibus ostenditur Paulinum tunc diaconum acerrimum impugnatorem hæresis Pelagianæ egisse, vt Cælestius qui ex Italia in Africam fugerat, primum damnaretur[f] Carthagine, curæ etiam illi fuit, vt & Romæ postea anathemate feriretur. nam aduersus eumdem dedit[g] Zosimo Papæ accusationis libellum, ex quo ab eodē Pontifice iterum dānatus est. Extat[h] eiusdem Paulini libellus alter datus idē Zosimo pro gratiarū actione, quod causā inter se & Cælestiū sanctissime iudicasset. Vixit eodem fere sæculo Paulinus alius, cuius Gennadius[i] meminit. Prædictorum itaque Paulinorum omnium, excepto Nolano episcopo, & illo Gennadij, aliquem fuisse auctorem vitæ sancti Ambrosij, illumque ipsum, quem Isidorus presbyterum nominat, nulla est penes me dubitatio.

a Paul ad Alip epi. 35 apud Aug. 30 b.

b Isidor de vir. illustri c. 4.

c Aug. epist. 59. in fin.

d Paulin in vita Amb. in fin.

e Aug. li. 2. cont. Pelag & Cælest. c. 3. 4. & 7.

f Epi Cōc. Cart ad Inn. Papā, apud Aug. epist 9.

g Aug. lib. 2 cont. Pelag & Cælest c. 7.

h Vadic. cod misc.

i Gennad. de script. eccle 68

A E

VITA SANCTI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI.

A Paulino Presbytero ad beatum Augustinum conscripta.

HORTARIS venerabilis pater Augustine, vt sicut beati viri Athanasius episcopus & Hieronymus presbyter stylo prosecuti sunt vitas sanctorum Pauli & Antonij in eremo positorum, sicut etiam Martini venerabilis episcopi Turonensis ecclesiæ Seuerus seruus Dei sermone contexuit, sic etiam ego beatissimi Ambrosii episcopi Mediolanensis ecclesiæ meo prosequar stylo. Sed ego vt meritis tantorum virorum, qui muri ecclesiarum sunt, & eloquentiæ fontes, ita etiam sermone me imparem noui. Tamen quia absurdum esse opinor quod præcipis declinare, ea quæ à probatissimis viris qui illi ante me adstiterunt, & maxime ab sorore ipsius venerabili Marcellina didici, vel quæ ipse vidi cum illi adstatem, vel quæ ab iis cognoui qui illum in diuersis prouincijs post obitum ipsius se vidisse narrarunt, vel quæ ad illum scripta cum adhuc obiisse nesciretur, adiutus orationibus tuis & meritis tanti viri, licet inculto sermone breuiter strictimque describam: vt lectoris animum etsi sermo offendat, breuitas tamen prouocet ad legendum. nec verborum fucis veritatem obducam, ne dum scriptor elegantiæ pompam requirit, lector tantarum virtutum amittat scientiam, cum non magis phaleras pompasque verborum, quam virtutes rerum, gratiamque spiritus sancti spectare cōueniat. Siquidem nouimus viatores gratiorem habere aquam breui vena stillantē, forte cum sitiunt, quam profluētes fontis riuos, quorum copiam sitis tempore reperire non possunt. Et hordeaceus panis dulcis solet esse etiam his qui centenis vicibus ferculorum quotidiani conuiuij copias ructare consuerunt. Sed & hortorum amœna mirantibus herbæ agrestes placere consueuerunt. Quamobrem obsecro vos omnes, in quorum manibus liber iste versabitur, vt credatis vera esse quæ scripsimus: nec putet me quisquam studio amoris aliquid quod fide careat posuisse: quandoquidem melius sit penitus nihil dicere, quam aliquid falsi proferre, cum sciamus nos omnium sermonum nostrorum reddituros esse rationem. (Matth. 12.) Nec dubitem etsi non ab omnibus omnia, tamen à diuersis diuersa sciri, & ea cognita nonnullis esse, quæ etiam minus ipse aut audire aut videre potui. Vnde à die natiuitatis eius narrandi initium sumam, vt gratia viri ab incunabulis quæ fuerit agnoscatur. Igitur posito in administratione præfecturæ Galliarum patre eius Ambrosio, natus est Ambrosius. Qui infans in area prætorij in cuna positus, cum dormiret aperto ore, subito examen apum adueniēs, faciem eius atque ora compleuit, ita vt ingrediendi in os egrediendique vices frequentarent. Quæ pater, qui prope cum matre vel filia deambulabat, ne abigerentur ab ancilla quæ curam nutriendi infantis susceperat, prohibens (sollicita enim erat ne infanti nocerent) expectabat patrio affectu quo fine illud miraculum clauderetur. At illę post aliquandiu euolantes, in tantam aëris altitudinem subleuatæ sunt, vt humanis oculis minime viderentur. Quo facto territus pater ait: Si vixerit infantulus iste, aliquid magni erit. Operabatur enim iam tunc Dominus in seruuli sui infantia, vt impleretur quod dictum est: Faui mellis sermones boni. (Prou. 16.) Illud enim examen apum scriptorum ipsius nobis generabat fauos, qui cælestia dona annuntiarent, & mentes hominū de terrenis ad cælum erigerent. Postea vero cum adoleuisset, & esset in vrbe Roma constitutus cum matre vidua & sorore quę virginitatem iam fuerat professa, comite alia virgine, cuius virginis soror Candida, & ipsa eiusdem professionis, quæ nunc Carthagine degit iam anus, cum videret sacerdotis à domestica sorore vel matre manus osculari, ipse ludens offerebat dexteram, dicens & sibi id ab eis fieri oportere, siquidem episcopum se futurum esse memorabat. Loquebatur enim in illo Spiritus Domini, qui illum ad sacerdotium nutriebat. Illa vero vt adolescentem & nescientem quid diceret respuebat. Sed postquam edoctus liberalibus disciplinis, Vrbe egressus est, professusque in auditorio præfecturæ prætorii, ita splendide causas perorabat, vt eligeretur à viro illustri Probo, tunc pręfecto prætorii, ad consilium tribuendum. Post hæc Consularitatis suscepit insignia, vt regeret Liguriam Æmiliāque prouincias, venitque Mediolanum. Per idem tempus mortuo Auxentio Arianæ perfidiæ episcopo (qui Dionysio beatæ memoriæ confessore ad exilium destinato, incubabat ecclesiæ) cum populus ad seditionem surgeret in petendo episcopo, essetque illi cura sedandæ seditionis, ne populus ciuitatis in periculum sui verteretur, perrexit ad ecclesiam. Ibique cum alloqueretur plebem, subito vox fertur infantis in populo sonuisse, Ambrosium episcopum. Ad cuius vocis sonum totius populi ora conuersa sunt, acclamantis Ambrosium episcopum: ita vt qui antea turbulentissime dissidebant, quia & Ariani sibi & catholici sibi episcopum cupiebant, superatis alterutris, ordinari repente hunc vnum mirabili & incredibili concordia consenserint. Quo ille cognito, egressus ecclesiam tribunal sibi parari fecit, quippe mox futurus episcopus altiora conscendit. Tunc contra consuetudinem suam tormenta iussit personis adhiberi. Quod cum faceret populus nihilominus acclamabat: Peccatū tuum super nos. Sed non similiter is populus

A Mat.27 tunc clamauit sicut populus Iudæorum. Illi enim vocibus suis sanguinem Dominicum effuderūt, dicentes: Sanguis huius super nos, isti vero catechumenum scientes, fideli voce remissionem illi peccatorum omnium per baptismatis gratiam promittebant. Tunc ille turbatus reuertens domum, philosophiam profiteri voluit, futurus scilicet verus philosophus Christi, qui contemptis sæcularibus pompis, piscatorum secuturus esset vestigia, qui Christo populos congregarunt non fucis verborum, sed simplici sermone & veræ fidei ratione, Luc.10. missi sine pera, sine virga, etiam ipsos philosophos conuerterunt. Quod vbi ne faceret reuocatus est, publicas mulieres publice ad se ingredi fecit, ad hoc tantum, vt visis his, populi intentio reuocaretur. At vero populus magis magisque clamabat: Peccatum tuum super nos. B At ille cum videret nihil intentationem suam posse proficere, fugam parauit: egressusque noctis medio ciuitatem, cum Ticinum se pergere Cant.7. putaret, mane ad portam ciuitatis Mediolanensis, quæ Romana dicitur, inuenitur. Deus enim qui Ecclesiæ suæ Catholicæ murum parabat aduersus inimicos suos, & turrem erigebat Dauid contra faciem Damasci, hoc est perfidiam hæreticorum, fugam illius impediuit. Qui inuentus, cum custodiretur à populo, missa relatio est ad clementissimum Imperatorem Valentinianum: qui summo gaudio accepit quod iudex à se directus ad sacerdotium peteretur. Lætabatur etiam Probus præfectus, quod verbum eius impleretur in Ambrosio. Dixerat enim proficiscenti, cum mandata ab eodem darentur, vt moris est: Vade, age non vt iudex, sed vt episcopus. Pendente itaque relatione iterum fugam parauit, atque in C possessione cuiusdam Leontij clarissimi viri aliquandiu delituit. Sed vbi relationi responsum est, ab eodem Leontio proditur. Præceptū enim erat vicario vt insisteret rebus perficiendis. Qui iniuncta sibi cum vellet implere, proposito edicto conuenit omnes, vt si vellent sibi consulere rebusque suis, proderent virum. Proditus itaque & adductus Mediolanum cum intelligeret circa se Dei voluntatem, nec se diutius posse resistere, postulauit se non nisi à catholico episcopo baptizari. Sollicite enim cauebat perfidiam Arianorum. Baptizatus itaque fertur omnia ecclesiastica officia impleſſe, atque octaua die episcopus ordinatus est summa cum gratia & lætitia cunctorum. Igitur post annos aliquot ordinationis suæ, ad vrbem Romam, hoc est ad proprium so- D lum perrexit, ibique sanctam puellam de qua supra memorauimus, cui manum offerre solitus erat, in domo propria cum germana sicut reliquerat, inuenit, iam matre defuncta. Atque cum illa dexteram illius oscularetur, subridens ait illi: Ecce vt dicebam tibi, sacerdotis manum oscularis. Per idem tempus cum trans Tiberim apud quādam clarissimam inuitaretur, vt sacrificium in domo offerret, quædam balneatrix quæ paralytica in lecto iacebat, cum cognouisset ibidē esse Domini sacerdotem, sellula ad eamdem domum ad quam ille inuitatus venerat, portari se fecit, atque oranti & imponenti manus, vestimenta attigit. Quæ cum exoscularetur, statim sanitate recepta ambulare cœpit, vt impleretur illud Dominicum dictum ad Apostolos: Etiam

E maiora his facietis, credentes in nomine meo. Quod tamen signum sanitatis vt mirabile fuit, ita etiam nec occultum. Nam ego hoc post annos plurimos sanctis viris referentibus positus in vrbe cognoui. Sirmium vero cum ad ordinandū episcopum Aneminm perrexisset, ibique Iustinæ tunc temporis reginæ potentia & multitudine coadunata de ecclesia pelleretur, vt non ab ipso, sed ab hæreticis Arianis episcopus in eadem ecclesia ordinaretur, essetque constitutus in tribunali, nihil curans eorum quæ à muliere excitabantur, vna de virginibus Arianorum impudentior ceteris, tribunal conscendens, apprehenso vestimento sacerdotis, cum illum attrahere vellet ad partem mulierum, vt ab ipsis cæsus de ecclesia pelleretur, ait ei (vt ipse solitus erat referre) Etsi ego indignus tanto sacerdotio sum, tamen F te non conuenit vel professionem tuam in qualemcumque sacerdotem manus iniicere: vnde debes vereri Dei iudicium, ne tibi aliquid mali eueniat. Quod dictum exitus confirmauit. Nam alio die mortuam ad sepulchrum vsque deduxit, gratiam pro contumelia rependens. Et hoc factum non leuem aduersarijs incussit metum, pacemque magnam Ecclesiæ catholicæ in ordinando episcopo tribuit. Ordinato itaque catholico sacerdote Mediolanum reuertitur, ibique supradictę Iustinæ mulieris innumeras insidias sustinuit, quæ muneribus atque honoribus aduersus sanctum virum oblatis, populum excitabat: sed infirmorum mentes talibus promissis decipiebantur. Promittebat enim tribunatus, & diuersas alias dignitates, iis qui illum de ecclesia raptum ad exilium perduxissent. Quod cum multi conarentur, sed Deo præsule perficere nō G valerent, vnus infelicior ceteris nomine Euthymius, tanto furore exagitatus est, vt iuxta ecclesiam sibi domum pararet, atque in eadem carrum constitueret, quo facilius raptum ad exili- Psal.7. um perduceret. Sed iniquitas eius in verticem ipsius descendit. Post annum etenim eodem die quo illum rapere se arbitrabatur, eodem carpento impositus, de eadem domo ipse ad exilium destinatus est, reputans sibi iusto iudicio Dei id in se esse conuersum, vt in eo carpento dirigeretur ad exilium, quod ipse parauerat sacerdoti. Cui non minimum solatij sacerdos præbuit, dando sumptus, vel alia quæ erant necessaria. Sed hæc confessio hominis nec mulieris furorem, nec vesanorum Arianorum dementiam repressit. Maiore enim accensi amentia, basilicā Portianam inuadere nitebantur. Exercitus etiam ar- H matus ad custodiēdas fores ecclesię est directus, vt nemo auderet catholicam ecclesiam ingredi. Sed Dominus qui de aduersarijs suis Ecclesiæ suæ triumphos donare consueuit, ad Ecclesiæ suæ munimen militum corda conuertit, vt auersis scutis ecclesiæ fores seruarent, nec egredi dimitterent, sed ingredi ecclesiam plebem catholicam minime prohiberent. Sed nec hoc satis erat missis militibus, nisi etiam pro catholica fide cum plebe pariter acclamarent. Hoc in tempore primum antiphonæ, hymni ac vigiliæ in ecclesia Mediolanensi celebrari cœperunt. S. Aug. lib. 9. Conf. cap. 7. Cuius celebritatis deuotio vsque in hodiernum diem non solum in eadem Ecclesia, verum per omnes pene Occidentis prouincias manet. Per idem

A tempus sancti martyres Protasius & Geruasius se sacerdoti reuelauerunt. Erant enim in basilica positi, in qua sunt hodie corpora Naboris & Felicis martyrum. Sed sancti martyres Nabor & Felix celeberrime frequentabantur: Protasij vero & Geruasij martyrum vt nomina, ita etiam sepulchra incognita erant, in tantum vt supra ipsorum sepulchra ambularēt omnes qui vellent ad cancellos peruenire, quibus sanctorum Naboris & Felicis martyrum ab iniuria sepulchra defendebantur. Sed vbi sanctorum Martyrum corpora sunt leuata, & in lecticis posita, multorū ibi sanatæ ægritudines perdocentur. Cæcus etiam Seuerus nomine, qui nunc vsque in eadem basilica quæ dicitur Ambrosiana, in quam Martyrum corpora sunt translata, religiose seruit, vbi vestem Martyrum attigit, statim lumen recepit.

Ambr. ser. 5 de SS. & epi 54 to. 5

B Obsessa etiam corpora à spiritibus immundis curata, sūma cum gratia domum repetebāt. Sed ijs beneficijs Martyrum in quantum crescebat fides Ecclesiæ catholicæ, in tantum Arianorum perfidia minuebatur. Denique ex hoc tempore sedari cœpit persecutio quæ Iustinæ furore accendebatur, vt sacerdos de ecclesia pelleretur. Tamen intra palatium multitudo Arianorum cum Iustina constituta deridebat tantam Dei gratiam, quam Ecclesiæ catholicæ Dominus Iesus meritis Martyrum suorum conferre dignatus est, venerabilemque virum Ambrosium narrabat pecunia comparasse homines qui se vexati ab immundis spiritibus mentirentur, atque ita ab illo, sicut & à Martyribus se torqueri dicerēt, Sed hoc Iudaico ore loquebantur Ariani, suppares scilicet eorum. Illi enim de Domino dicebāt quoniam in Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia: isti de Martyribus vel de Domini sacerdote loquebantur, quod non Dei gratia quæ per ipsos operabatur, immundi spiritus pellerentur, sed accepta pecunia se torqueri mentirentur. Clamabant enim dæmones: Scimus vos Martyres: & Ariani dicebāt: Nescimus esse martyres. Iam hoc & in Euangelio legimus, vbi dixerunt dæmones ad Dominum Iesum: Scimus te quia sis Dei filius. & Iudæi dicebant: Hic autem vnde sit nescimus. Sed non hic testimonium accipitur dæmonum, sed confessio. Vnde miseriores Ariani vel Iudæi, vt quod confitentur dæmones, illi negent. Deus tamen qui gratiam Ecclesiæ suæ augere consueuit, non passus est diu insultare perfidos sanctis suis. Vnus itaque ex ipsa multitudine subito arreptus à spiritu immundo, clamare cœpit, ita optare se torqueri eos vt ipse torquebatur, qui negarent Martyres, vel qui non crederent in Trinitatis vnitatem quam docet Ambrosius. At illi hac voce confusi, qui conuerti debuerant, & dignam tali confessione agere pœnitentiam, in piscinam demersum hominem necauerunt, perfidiæ homicidium adiungentes. Deduxit enim illos ad hunc finem digna necessitas. Sanctus vero Ambrosius episcopus maioris humilitatis vir factus, donatam sibi à Domino gratiam reseruabat, crescebatque quotidie fide & amore coram Deo & hominibus. Per idem tempus erat quidam vir de hæresi Arianorum, acerrimus nimium disputator, & durus atque inconuertibilis ad fidem catholicam. Is constitutus in ecclesia tractante episcopo, vidit (vt ipse

Luc. 11.

C

Marc 1. Ioan 9.

D

E postmodum loquebatur) angelum ad aures episcopi tractantis loquentem, vt verba angeli populo episcopus nuntiare videretur. Quo viso cōuersus, fidem quam expugnabat, cœpit ipse defendere. Fuerūt etiam duo cubicularij tunc temporis Gratiani Imperatoris de hæresi Arianorum, qui tractandam episcopo quæstionem proponerent. Ad quam audiendam altero die ad basilicam Portianam omnes se affuturos promiserant. Erat enim quæstio de incarnatione Domini. Sed alio die miserandi homines superbiæ tumore completi, nec memores promissorum, contemnentes Deum in sacerdote ipsius, nec plebis expectantis considerantes iniuriam, immemores etiam dictorum Dominicorum: Quoniam qui scandalizauerit vnum ex minimis istis, oportet vt mola asinaria collo eius alligetur, & demergatur in profundum maris, conscendentes in rhedam, quasi gratia gestandi, ciuitatem egressi sunt, expectante sacerdote & plebe in ecclesia constituta. Sed huius contumaciæ qui finis fuerit horresco referens. Subito enim præcipitati de rheda, animas emiserunt, atque corpora illorum sepulturæ sunt tradita. Sanctus vero Ambrosius cum ignoraret quid factum esset, nec diutius posset plebem tenere, ascendens pro tribunali de eadem quæstione quæ fuerat proposita, sermonem adorsus est, dicens: Debitum fratres cupro soluendum, sed hesternos meos non inuenio creditores, & reliqua quæ scripta sunt in libro qui de Incarnatione Domini intitulatur. Occiso itaque Gratiano Imperatore, recipiendi corporis eius causa secundum ad Maximum suscepit legationem. Apud quem quam cōstanter egerit qui voluerit cognoscere, ipsius legationis epistolam ad Valentinianum iuniorem datam cum legerit, approbabit. Nobis enim alienum à promissione visum est illam inserere, ne adiunctæ epistolæ prolixitas fastidium legenti afferret. Ipsum vero Maximum à communionis consortio segregauit, admonens vt effusi sanguinis domini sui, & quod est grauius, innocentis, ageret pœnitentiam, si sibi apud Deum vellet esse consultum. Sed ille cum pœnitentiam declinat superbo spiritu, non solum futuram, sed etiam præsentem salutem amisit, regnumque quod male arripuerat, fœmineo quodam timore deposuit vt procuratorem se reipublicæ nomine præfuisse confiteretur. Mortua vero Iustina quidam haruspex Innocentius nomine, non opere, cum in causa maleficiorum à iudice torqueretur, aliud quā interrogabatur, fateri cœpit. Clamabat .n. ab angelo maiora tormenta sibi adhiberi, eo qui custodiret Ambrosiū, quoniā temporib. Iustinæ ad excitanda odia populorum in episcopū, cacumen recti ecclesiæ conscendēs medio noctis sacrificauerit. Sed quanto instātius & solicitius opera maligna exercebat, tanto magis amor populi circa fidē catholicam & Dñi sacerdotem conualescebat. Misisse se etiā & dæmones qui illū necarent, fatebatur: sed dæmones renūtiasse, se non solū ad ipsum appropinquare minime posse, verū etiā nec ad fores domus in qua manebat episcopus, quia ignis insuperabilis omne illud ædificiū cōmuniret, vt etiā longe positi vrerentur: atque ita cessasse artes suas, quibus aduersus Domini sacerdotem se aliquid posse arbitrabatur.

Matth. 18.

F

Habetur tom. 4. Epist. 36. ad Valen. Imp. to. 5.

G

H

Alius etiam gladium ferens ad cubiculum vsque peruenit, vt interficeret sacerdotem, sed cùm eleuasset manũ, districto gladio dextera obrigente remãsit. Tunc se missum à Iustinâ postquã confessus est, brachium quod inique cum extenderetur riguerat, sanatum est confessione. Per idem tempus cum vir illustris Probus puerum suum notarium, qui spiritu immundo grauiter vexabatur, duxisset ad episcopum, egressum Vrbe dimisit diabolus, timens ad virum sanctum perduci. Atque ita puer quamdiu Mediolani apud episcopum fuit, nulla in illo diaboli dominatio apparuit. Sed vbi egressus Mediolano est, & prope Vrbem peruenit, idem spiritus qui illum antea habuerat, vexare eum cœpit. Qui cum interrogaretur ab exorcistis, cur quamdiu Mediolani B fuisset, non in illo apparuisset, confessus est diabolus timuisse se Ambrosium, & ideo recessisse ad tempus, atque expectasse in illo loco vbi ab illo recesserat, donec reuerteretur: quo reuertente, vas quod deseruerat repetisset. Extincto itaq; Maximo, posito Theodosio Imperatore Mediolani, Ambrosio vero episcopo constituto Aquileiæ, in partibus Orientis in quodam castello à Christianis viris synagoga Iudæorum & lucus Valentinianorũ incendio concremata sunt, propterea q̃ Iudæi vel Valentiniani insultarent monachis Christianis. Valentinianorum .n. hæresis 30. deos colit. Sed de huiusmodi facto Comes Orientis ad Imperatorẽ relationẽ direxit. Qua accepta Imper. p̃ceperat vt synagoga ab episcopo loci reædificaretur, in monachos vero vindicaretur. Sed huius præcepti tenor cũ ad aures peruenisset venerabilis viri Ambr. episcopi, direxit ad Im- C *Epist. 17. ad Theodor. Imp.* peratorem epist. quia ipse in tempore excurrere non poterat, quia illũ conuenit, vt id quod ab eodem statutum fuerat, reuocaretur, seruarique sibi debere ab eo audientiam: quoniam si dignus non esset qui pro illo à Domino audiretur, vel cui suas preces, cui suâ vota committeret. Paratum etiam se esse pro tali negotio mortem subire, ne dissimulatione sui præuaricatorem faceret Imperatorem, qui tam iniusta contra Ecclesiã præcepisset. Postea vero cum Mediolanum reuersus est, posito Imperatore in ecclesia de eadẽ causa tractauit in populo. In quo tractatu introduxit Domini personam loquentis Imperatori: Ego te ex vltimo Imperatorem feci, ego tibi exercitum inimici tui tradidi, ego tibi copias quas ille aduersum te exercitui suo præparauerat, de- D di, ego inimicum tuum in potestatem tuam redegi, ego de semine tuo supra solium regni constitui, ego te triumphare sine labore feci, & tu de me inimicis meis donas triumphos? Cui descendenti de exhedra Imperator ait: Contra nos proposuisti hodie episcope? At ille respondit non se contra ipsum, sed pro ipso fuisse locutum. Tunc Imperator: Re vera, inquit, dura præceperam contra episcopum de synagoga reparanda. In monachos vero vindicandum esse, à Comitibus qui in tempore aderant, dicebatur. Quibus episcopus: Ego quidem cum Imperatore nunc ago vobiscum vero mihi aliter agendum est. Atq; ita obtinuit, vt illa quæ statuta fuerant, reuocarentur. Nec prius ad altare accedere voluit, nisi fide sua Imperator illum agere debere testaretur. Cui episcopus: Ergo ago fide tua. Respondit Imperator: Age fide mea. Qua sponsione iterata, iam E *Epist. 18 ad soror. Marcel. Hier.* securus peregit sacerdos diuina mysteria. Hæc autem scripta sunt in epistola quàm ad germanã suam fecit: in qua tractatum inseruit, quem eodẽ die habuit de baculo nuceo, qui à propheta Hieremia visus esse describitur. Per idem tempus causa Thessalonicensis ciuitatis nõ minima successit tribulatio sacerdoti, cùm ciuitatem pene deletam comperisset. Promiserat enim illi Imperator se veniam daturum ciuibus supradictæ ciuitatis, sed agentibus Comitibus occulte cum Imperatore, ignorante sacerdote vsque in horã tertiam gladio ciuitas est donata, atque plurimi interempti innocentes. Quod factum vbi comperisset sacerdos, copiam Imperatori ingredien- *Epist. 59 ad Theodos. Imp.* di ecclesiam denegauit: nec prius dignum iudicauit cœtui Ecclesiæ vel sacramentorum communioni, quam publicam ageret pœnitentiam. F Cui Imperator contra asserebat, Dauid adulterium simul & homicidium perpetrasse. *2. Reg. 12* Sed respõsum illico est: Qui secutus es errantem, sequere corrigentem. Quod vbi audiuit clementissimus Imperator, ita suscepit animo, vt publicam pœnitentiam non abhorreret. Cuius correctionis profectus secundam illi parauit victoriam. Per idem tempus duo potentissimi & sapientissimi viri Persarum ad famam sacerdotis venere Mediolanum, deferentes secum plurimas quæstiones, vt ex his probarent sapientiam viri. Cum quo ab hora diei prima vsque ad horam fere tertiam noctis per interpretem disputauerunt, admirantesque discesserunt ab eo. Et vt se probarẽt nõ ob aliã causam venisse, nisi vt certo certius nossent virũ quẽ fama cõpererant: alia die valefaciẽtes Imperatori, profecti sunt ad Vrbẽ Romã, illic G volentes cognoscere potentiã illustris viri Probi: qua cognita ad p̃pria remearũt. Sed egresso Theodosio de Italia, & Cõstantinop. constituto, Valẽtiniano Aug. intra Gallias posito, directa relatio est sub nomine Senatus à Simmacho tunc p̃fecto Vrbis de repetẽda ara Victoriæ & sumptib. cære- *Vid. epist. 31 & 32.* moniarũ. Sed vbi cõperit sacerdos, misso libello ad Imperatorẽ, postulauit vt ad se relationis exẽplaria dirigerentur, quibus ipse pro partibus suis responsurus esset. Qua relatione accepta, præclarissimum libellum conscripsit, vt contra nihil vmquam auderet Simmachus vir eloquentissimus respondere. Sed postquam augustæ memoriæ Valentinianus in Viennensi ciuitate (quæ Galliarum ciuitas) vitam finiuit, Eugenius susce- H pit imperium, qui vbi imperare cœpit, non multo post petentibus Flauiano tunc præfecto & Arbogaste Comite, aram Victoriæ & sumptus cæremoniarum, quod Valentinianus augustæ memoriæ adhuc in minoribus annis constitutus petentibus denegauerat, oblitus fidei suæ concessit. Hoc vbi audiuit sacerdos, relicta ciuitate Mediolanensi, ad quam ille festinato veniebat, ad Bononiensem ciuitatem se contulit, atque inde Fauentiam vsque pertexit. Vbi cum aliquantis degeret diebus, inuitatus à Florentinis ad Tusciam vsque descendit, declinans sacrilegi viri aspectum, non formidans imperantis iniuriam. Nam & epistolam ad eumdem dedit, in qua conuenit conscientiam illius, de qua pauca de multis ponenda duxi. Etsi imperatoria potestas magna sit, tamen cõsidera Imperator, quantus sit Deus qui

A dem sanctorum Apostolorum reliquiæ summa omnium deuotione positæ fuerant, cum tractaret episcopus, quidam de populo repletus spiritu immundo, clamare cœpit se torqueri ab Ambrosio. At ille conuersus ad eum ait: Obmutesce diabole, quia non te torquet Ambrosius, sed fides sanctorum, & inuidia tua, quoniam illo vides ascendere homines, vnde tu deiectus es, nam Ambrosius nescit inflari. Quo dictu, ille qui clamabat, obmutuit, prostratusque in terrã est, nec amplius vocem qua obstrepere posset, emisit. Per idem tempus cum Consulatus sui tẽpore Imperator Honorius in vrbe Mediolanensi Libycarum ferarum exhiberet munus populo illuc cõcurrente, data copia est militibus ab Stilicone Comite, hortatu Eusebij perfecti, vt Cresconius quidam de Ecclesia raperetur. Quem B confugientem ad altare Domini, sanctus episcopus cum clericis qui in tempore aderant, defendendum circumdedit. Sed multitudo militum, quæ duces suos habebat de perfidia Arrianorum, præualuit aduersum paucos: atque ablato Cresconio, exultantes ad amphitheatrum reuersi sunt, Ecclesiæ luctum non modicum relinquentes. Nam sacerdos prostratus ante altare Domini factum diu fleuit. Sed cum reuersi essent, & renuntiassent iis à quibus fuerant destinati milites, dimissi leopardi saltu celeri ad eundem locum, in quo sederant qui de Ecclesia triumphabant ascendentes, grauiter laniatos reliquerũt. Quod vbi vidit Stilico Comes, pœnitentia motus est, ita vt per multos dies satisfaceret sacerdoti, & illæsum quidem illum qui ablatus fuerat, dimisit. Sed quia grauissimorum criminum C erat reus, & aliter emendari non poterat, ad exilium destinatur, non multo post indulgentia prosequente. Per idẽ tẽpus cum ad palatiũ pergeret, eumq; pro loco officij nostri sequeremur, Theodulo tunc notario (qui postea summa cum gratia Mutinensem rexit Ecclesiam, cum casu quidam pede esset lapsus, atque prostratus iaceret in terra) ridente factum, conuersus sacerdos ait: Et tu qui stas, vide ne cadas. Quo dicto, statim is qui alienũ lapsum riserat, suum doluit. Per idem tẽpus Fritigil quædam regina Marcomannorum, cum à quodam Christiano viro qui ad illam forte de Italiæ partibus aduenerat, referẽte sibi audiret famam viri, Christo credidit, cuius illum seruulum recognouerat, missisque Mediolanum muneribus ad Ecclesiam per legatos, po- D stulauit vt scriptis ipsius qualiter credere deberet informaretur. Ad quam ille epistolam fecit præclaram in modum catechismi in qua etiam admonuit vt suaderet viro Romanis pacem seruare. Qua accepta epistola mulier suasit viro, & cum populo suo se Romanis tradidit. Quæ cum venisset Mediolanum, plurimum doluit quod sanctum sacerdotem, ad quem festinarat, minime reperisset, iam enim de hac luce migrauerat. Temporibus vero Gratiani (vt retro redeam) cũ ad prætorium Macedonij tũc magistri officiorũ pro quodam intercedendum perrexisset, atque præcepto supradicti viri fores inuenisset clausas, nec copiam ingrediendi adeptus esset ait: Et tu quidem venies ad Ecclesiam, quam nec tu ingrediere ianuis licet non clausis. Quod factum est mortuo Gratiano. Cõfugiens etenim

1 Cor. 10

Macedonius ad Ecclesiã, patentibus ianuis aditum reperire non poterat. Erat autem venerabilis episcopus multæ abstinentiæ, & vigiliarum multarum & laborũ, quotidiano ieiunio macerans corpus. Cui prandendi numquam consuetudo fuit, nisi die sabbati & Dominico, vel cum natalitia celeberrimorum Martyrum essent. Orandi etiam assiduitas magna die ac nocte. Nec operam declinabat scribendi propria manu libros, nisi cum aliqua infirmitate corporis eius attenuaretur. Erat in illo sollicitudo omnium Ecclesiarũ, interueniendi etiã magna assiduitas & constantia. In rebus etiã diuinis implẽdis fortissimus, in tantũ vt quod solitus erat circa baptizandos solus implere, quinque postea episcopi tẽpore quo decessit vix implerent. Sollicitus etiã nimium pro pauperibus & captiuis. Nam in tẽpore quo episcopus ordinatus est, aurum omne atque argentum quod habere poterat, Ecclesiæ vel pauperibus contulit. Prædia etiam quę habebat, reseruato vsufructu germanæ suę, donauit Ecclesiæ: nihil sibi quod hic suũ diceret derelinquens, vt nudus atque expeditus miles Christum Dominum sequeretur: qui cum diues esset, propter nos pauper factus est, vt nos eius inopia ditaremur. Erat enim gaudẽs cum gaudentibus, & flens cum flentibus. Siquidem quotiescũque illi aliquis ob percipiendam pœnitentiam lapsus suos confessus esset, ita flebat, vt & illum flere compelleret. Videbatur enim sibi cum iacente iacere. Causas autem criminum quas illi confitebatur, nulli nisi Domino soli, apud quem intercedebat, loquebatur: bonũ relinquens exemplũ posteris sacerdotibus, vt intercessores apud Deum magis sint quam accusatores apud homines. nam & secundum Apostolum, circa huiusmodi hominem confirmanda charitas est, quia ipse sui accusator est nec expectat accusatorem; sed præuenit, vt confitendo suum alleuet ipse delictum, nec habeat quod aduersarius criminetur. Ideoque scriptura dicit: Iustus in principio sermonis accusator est sui. Vocẽ enim eripit aduersario, & quasi dentes quosdam paratos ad prædam criminationis infestæ peccatorum suorum confessione confringit, dans honorem Deo, cui nuda sunt omnia, & qui vult vitam magis peccatoris quam mortem. Nam & ipsi pœnitenti non sufficit sola confessio, nisi subsequatur & emendatio facti, vt pœnitens non faciat pœnitenda: humiliet animam suam sicut Dauid sanctus qui postquã audiuit à propheta, Dimissum est peccatum tuum: humilior factus est in emendatione peccati, ita vt cinerem sicut panem manducaret, & potum suum cum fletu misceret. Flebat etiam amarissime quotiescumque forte nuntiatum illi fuerat de cuiuscumque sancti obitu sacerdotis, in tantum vt nos illum consolari niteremur, ignorãtes pium affectum viri, nec qua ratione ita fleret intelligentes. Quibus ille huiusmodi responsum reddebat, Non se flere quia recessisset qui fuerat mortuus nuntiatus, sed quia præcessisset, vel quia difficile esset inuenire virum qui summo sacerdotio dignus haberetur. Ipse autem de sua morte ante prędixit quod vsque Pascha nobiscum futurus esset, quod quidem meruit Dominum obsecrando, quo maturius hinc liberaretur. Ingemiscebat enim vehemẽter cum vide-

E

2. Cor. 8. Rom. 12.

F

1. Cor. 2.

G

Prou. 18.

Hebr. 4. Ezech. 18

2 Reg. 12. Psal. 50.

H

1. Tim. 4.

A videret radicem omnium malorum auaritiam,
quæ neque copia neque inopia minui potest,
magis magisque crescere in hominibus, & maxi-
me in iis qui in potestatibus erant cõstituti, ita vt
interueniendi illi apud illos grauissimus labor es-
set, qui omnia pretio distrahebant. Quę res pri-
mo omne malum inuexit Italiæ, & exinde om-
Psal. 140. nia vergunt in peius. Et quid dicam si in huius-
modi personis rabiem suam exercet, qui solent
aut filiorum aut propinquorum causas pręten-
dere, ad excusandas excusationes in peccatis:
Deut 18. quandoquidem plerosque ceperit etiam cœli-
bes sacerdotes vel leuitas, quib. portio Deus est,
Luc 16. vt etiam ipsi illam appetant? Et væ mihi misero,
quia nec in fine mundi prouocamur, vt tam gra-
ui iugo seruitutis liberari velimus, quo demergi-
Psal 136 mur ad profundum inferni, vt faciamus nobis
amicos de mammona iniquitatis, qui nos recipi-
B ant in æterna tabernacula. Attamen beatus ille
qui quandoque conuersus, diruptis vinculis at-
que proiecto iugo huiusmodi dominationis, te-
nebit & allidet paruulos eius ad petram, hoc est,
2 Cor. 10. omnes intentiones eius allidet ad Christum, qui
secundum Apostolum petra est, quę omnes ad se
Psal. 118. allisos interimit, ipsa inuiolabilis manens, nec
reum faciens eum qui ad se alliserit nequissimi
vteri deteriores partus, sed innocentem: ita vt
securus possit dicere, Portio mea Dominus.
Quia cui nihil in sæculo est, illi portio est Chri-
Mat 19. stus. Et qui contempserit pauca, multa percipiet,
insuper & vitam æternam possidebit. Ante pau-
cos vero dies quam lectulo detineretur, cum
quadragesimumtertium Psalmum dictaret, me
& excipiente & vidente, subito in modum scuti
breuis ignis caput eius cooperuit, atque paula-
C tim per os ipsius tamquam in domum habitator
ingressus est: & facta est facies eius velut nix: po-
stea vero reuersus est vultus ad speciem suam.
Quod cum fieret, stupore perculsus obrigui,
nec potui scribere quæ ab illo dicebantur, nisi
posteaquam visio ipsa transiuit. Dicebat enim in
eo tempore testimonium scripturæ diuinæ, quod
ego optime tenebam. Nam scribendi vel dictã-
di ipso die finem fecit: siquidem ipsum psalmum
explere non potuit. Ego vero id quod visum à
me fuerat, honorabili viro Casto diacono, sub
Act 2. cuius cura degebã, statim retuli. At ille repletus
gratia Dei, Spiritus sancti aduentum me in illo
vidisse edocuit ex lectione actuũ Apostolorum.
Superioribus autem diebus cum Stiliconis Co-
mitis seruus, qui dæmonio laborauerat, in Am-
brosiana basilica iam sanus maneret, commen-
D datus à domino suo (ferebatur enim quod lubẽ-
ter ab eodem haberetur) facere falsas epistolas
tribunatus compertum est, in tantum vt tenerẽ-
tur homines qui ad ministrandum pergebant.
Sed vbi ad personam serui sui peruenit Comes
Stilico, noluit in eum vindicare. Homines etiam
qui decepti fuerant, interuentu sacerdotis dimi-
sit, de ipso vero seruo sacedoti questus est. Quẽ
vit sanctus dum de basilica Ambrosiana egrede-
retur, requiri fecit, atque ad se perduci. Quem
1 Cor. 5. eum interrogasset & deprehendisset auctorem
tanti flagitij, ait Oportet illum tradi satanæ in in-
teritũ carnis, ne talia in posterũ audeat admitte-
re. Quẽ eodem momento cum adhuc sermo es-
set in ore sacerdotis, spiritus immundus arreptũ
discerpere cœpit. Quo viso, non minimo timore E
repleti sumus & admiratione. Multos etiam die-
bus illis imponente illo manus & imperante, ab
spiritibus immundis vidimus esse purgatos. Per
idem tẽpus Nicetius quidam ex tribuno & nota-
rio, qui ita pedum dolore tenebatur, vt raro in
publico videretur, cum ad altare accessisset vt sa-
cramenta perciperet, calcatusque casu à sacer-
dote exclamasset, audiuit: Vade, & amodo saluus
eris, nec amplius doluisse pedes, tempore quo sã-
ctus sacerdos de hac luce migrauit, lachrimãs te-
stabatur. Sed post dies hos ordinato sacerdote
Ecclesiæ Ticinensi incidit in infirmitatem: qua
cum plurimis diebus detineretur in lectulo, Co-
mes Stilico dixisse fertur, quod tanto viro rece-
dente de corpore interitus immineret Italiæ.
Vnde conuocatis ad se nobilibus viris illius ciui-
tatis, quos diligi à sancto sacerdote cognouerat, F
partim interminatus est illis, partim blando ser-
mone persuasit vt pergerent ad sanctum sacer-
dotem, suaderẽt illi vt sibi viuendi peteret à Do-
mino commeatum. Quod ille vbi audiuit, respõ-
dit: Non ita inter vos vixi, vt pudeat me viuere:
nec timeo mori, quia Dominum bonum habe-
mus. Eodẽ tempore cum in extrema parte por-
ticus in qua iacebat, in vno positi Castus, Polemi-
us, Venerius & Felix tunc diaconi secum tracta-
rẽnt, voce ita pressa vt vix inuicem audirentur,
quis post obitum illius episcopus ordinandus es-
set, atque cum de nomine sancti loquerentur
Simpliciani, tamquam interesset tractatui, cum
longe positus ab ipsis iaceret, approbans excla-
mauit tertio: Senex sed bonus. Erat enim Sim-
plicianus ęui maturior. Qua voce audita expa- G
uescentes fugerunt. Defuncto tamen eo non ali-
us illi successit in sacerdorio, nisi is quem ille bo-
num senem trina voce signauerat. Cui Simplici-
ano Venerius, quem supra memorauimus, suc-
cessit. Felix vero nunc vsque Bononiensem regit
Ecclesiam. Castus autem & Polemius nutriti ab
Ambrosio bonę arboris boni fructus, in Ecclesia
Mediolanensi diaconij funguntur officio. In eo-
dem tamen loco in quo iacebat (sicut referente
sancto Bassiano episcopo Laudens. Ecclesiæ, qui
ab eodem audierat, didicimus) cum oraret vna
cum supradicto sacerdote, videbat Dominum
Iesum aduenisse ad se, & arridentem sibi. Neç
multos post dies ablatus est. Sed & eodem tem-
pore quo migrauit ad Dominum, ab hora circi-
ter vndecima diei, vsque ad illam horam qua e-
misit spiritum, expansis manibus in modum cru-
cis orauit: nos vero labia illius moueri videba- H
mus, vocem autem nõ audiebamus. Honoratus
autem sacerdos Ecclesiæ Vercellensis, cum in
superiore domus se ad quiescendum compo-
suisset, tertio vocem vocantis se audiuit, dicen-
tisque sibi: Surge festina, quia modo est recessu-
rus. Qui descẽdens obtulit sancto Domini cor-
pus. Quod vbi accepit, emisit spiritum bonum
viaticum secum ferens, vt in virtute escæ anima
refectior, angelorum nunc consortio, quorum
vita vixit in terris, & Eliæ societate lætetur: quia
vt Elias numquam regibus vel vllis potestatibus,
ita nec iste pro Dei timore loqui veritus est. At-
que inde ad Ecclesiam maiorem antelucana ho-
ra corpus ipsius portatum est: ibique eadem fuit
nocte qua vigilauimus in Pascha: quem plurimi
infan-

A infantes baptizati cum à fonte venirét viderunt, ita vt aliqui sedentem in cathedra & tribunali dicerent, alij vero ambulantem suis parentibus digito ostenderent: sed illi videntes videre non poterant, quia mũdatos oculos non habebant. Plurimi autem stellam supra corpus eius se videre narrabant. Sed lucescente die dominico, cum corpus ipsius peractis sacramentis diuinis de ecclesia leuaretur, portandum ad basilicam Ambrosianam, in qua positus est, ita ibi dæmonũ turba clamabat se ab illo torqueri, vt eiulatus eorum ferri non posset. Quæ gratia sacerdotis non solum in illo loco, verum etiam in plurimis prouinciis vsque in hodiernum manet, iactabat etiam turba virorum ac mulierum oraria vel semicinctia sua, vt corpus sancti aliquatenus ab ipsis contingeretur. Erat enim exequiarum turba innumerabilis totius dignitatis, totiusque sexus, B omniumque pène ætatum, non solum Christianorum, sed etiam Iudęorum & paganorum: maiore tamen gratia ordo pręcedebat eorũ qui fuerant baptizati. Eodem vero quo obiit die (sicut textus epistolæ loquitur quæ à successore eius venerabili viro Simpliciano suscepta est de partibus Orientis ad ipsum tanquam adhuc nobiscum viuentem directa, quæ nunc vsque Mediolani habetur in monasterio) quibusdam sanctis viris apparuit, orans cum illis, & imponens illis manus. Habet enim diem epistola quo directa est, qua lecta, inuenimus illum diem esse quo ille defunctus est. Intra Tusciam vero ciuitate Florentia, vbi nunc vir sanctus Zenobius episcopus est, quia promiserat illos se sæpius visitaturum, frequenter ad altare quod est in basilica Ambrosiana, quæ ibidem ab ipso constituta est, visus est C orare, sicut ipso sancto viro sacerdote Zenobio referente didicimus. In eadem etiam domo, in qua declinans Eugenium mansit, tempore quo Radagaisus supradictam ciuitatem obsidebat, cum iã penitus desperassent viri ciuitatis ipsius, per visum cuidam apparuit, & promisit alio die salutem illis affuturam. Quo referente ciuium animi sunt erecti. Nam altero die adueniente Stilicone Comite cum exercitu, facta est de hoste victoria. Hæc Pansophia religiosa fœmina, matre pueri Pansophij referente cognouimus. Mascezeli etiam desperanti de salute sua, vel exercitus quam ducebat contra Gildonem, baculũ tenens manu in in visu noctis apparuit, atque cũ prouolueretur ad pedes sãcti viri Mascezel, percutiens terram senex baculo quo regebatur, tertio (hac enim illi specie apparuerat) ait: Hic hic D hic: signans locum: deditque intellectum viro, quem visitatione dignum fuerat arbitratus, vt agnosceret se in ipso loco in quo sanctum Domini viderat sacerdotem, die tertia victoriam adepturum: atque ita securus bellum & inchoauit & consummauit. Nos tamen ea Mediolani positi, ipso Mascezele referente cognouimus. Nam & in hac prouincia, in qua nunc positi hæc scribimus, plurimis hoc ipsum retulit sacerdotibus, quibus etiam referentibus securius ante nobis cognita huic libro adiungere arbitrati sumus. Sisinnij etiam & Alexandri martyrum, qui nostris temporibus, post obitum S. Ambrosij in Ananiæ partibus persequentibus gentilibus martyrij coronam adepti sunt, cum reliquias Mediolani

E summa cum deuotione susciperemus, adueniente quodã cæco & referente cognouimus, qui eodem die tacto loculo, in quo sanctorũ reliquiæ portabantur, lumẽ recepit, quod per visum noctis vidisset nauem appropinquatem littori, in qua erat multitudo albatorum virorum. Quibus descendentibus ad terram, cum vnum de turba precaretur, vt sciret qui essent ij viri, audierit, Ambrosiũ eiusque cõsortes. Quo audito nomine, cum deprecaretur vt lumen reciperet, audiuit ab eo: Perge Mediolanum, & occurrere fratribus meis qui illo vẽturi (designans diẽ) & recipies lumen. Erat enim vir (vt ipse asserebat) de littore Dalmatino, nec se ante venisse in ciuitatem asserebat, priusquam recto itinere reliquiis sanctorum occurrisset, nondum videns: sed tacto loculo videre cœpisse. His itaque decursis, non arbitror graue F videri, si paululum promissi nostri metas excesserimus, vt Domini dictum quod per os sanctorum Prophetarum locutus est completum esse doceamus: Sedentem aduersus fratrem suum & detrahentem occulte, persequebar. Et alibi: Nõ diligere detrahere, ne eradiceris, vt quicunque forte huiusmodi captus est consuetudine, cum legerit qualiter in ijs qui sãcto viro detrahere ausi sunt, fuerit vindicatum, ipse etiam in alijs emendetur. Igitur Donatus quidã natione Afer, presbyter tamen Ecclesiæ Mediolanẽsis, cum in conuiuio positus, quo erant nonnulli religiosi viri, detraheret memoriæ sacerdotis, aspernantibus illis & deferentibus linguam nequam, subito vulnere percussus graui, de eodem loco in quo iacebat, alienis manibus subleuatus, in lectulum positus est, atque inde ad sepulchrũ vsq; perductus. In vrbe etiam Carthaginiensi, cum apud Fortu- G natum diaconum fratrem venerabilis viri Aurelij episcopi, ad conuiuiũ venissem vna cum Vincentio Colossitano episcopo, Maurano etiam episcopo Bolitano, sed & alijs episcopis & diaconibus: Maurano episcopo detrahenti sancto viro retuli exitũ presbyteri superius memorati: quod ille de alio dictum, de se oraculũ maturo sui exitu comprobauit. Nam de eodem loco in quo iacebat, cum subito vulnere ingenti esset percussus, alienis manibus ad lectum portatus est, atque inde ad domum in qua hospitabatur deductus, diem clausit extremum. Is finis virorum illi detrahentium fuit: quem videntes qui tunc aderãt admirati sunt. Vnde hortor & obsecro omnem hominem qui hunc librum legerit, vt imitetur vitam sancti viri, laudet Dei gratiam, declinet H detrahentium linguas, si vult magis consortium habere cum Ambrosio in resurrectione vitę, quã cum detrahentibus illi subire supplicium, quod nullus sapiens non declinat. Tuam etiam precor beatitudinem pater Augustine, vt pro me humilimo peccatore Paulino cum omnibus sanctis qui tecum inuocant nomen Domini nostri Iesu Christi in veritate, orare digneris, vt qui in adipiscenda gratia cum tanto viro non sum dignus habere consortium, adeptus meorum veniam peccatorum, sit mihi præmium fugisse supplicium.

Psal. 49. Prou. 20.

FINIS.

HYMNVS AD S. AMBROSIVM.

AMBROSII custos venerande gentis
Insubrum, voces populi precantis,
Et tuas laudes recolentis, æquis
Auribus audi.

Tu potestatis geminæ tulisti
Nobilem palmam, modo consularis,
Mox diu, quamuis fugiens, volente
Cæsare pastor.

Tu reluctantes grauis Arianos
Vltor intentos studio coërces,
Et lucem sanis gregibus nocentem
Peruigil arces.

Te nec, Augusti nece dum superbit,
Maximus terret, scelerisque dum non
Pœnitet, sacro male contumacem,
Fulmine tangis.

Cæde ciuili prope adhuc madentem
Cæsarem templi foribus repellis,
Et minas, si non resipit, supremam
Addis & iram.

Huc ades nostri memor, & benigno
Numine, ô charos miserate ciues,
Mater vt natos fouet æstuanti
Saucia amore.

Nos pias aras tibi, nos decora,
Templa cum multa prece suscitamus,
Casta plebs rite venerata trinum
Numen, & vnum.

EORVM QVÆ OMNIBVS BEATI AMBROSII OPERIBVS CONTINENTVR, ELENCHVS.

TOMVS PRIMVS.

TOMVS SECVNDVS.

In Hie-

TOMVS TERTIVS.

TOMVS QVARTVS.

TOMVS QVINTVS.

Summarium primi libri Hexaemeron.

A Cap. I. vsque ad Cap. VIII. agit de rerum creatione in vniuersali.
A Cap. IX. vsque ad finem libri agit de creatione lucis, quod est opus primi diei.

CAPITA PRIMI LIBRI.

1 *Quo efficacius mundi creationem adstruat, varias ac eius principio, duratione ac vnitate Philosophorum errores perstringit.*

2 *Commendat Moysem ex multis, eique afferenti Deum mundi, rerumque omnium principium & auctorem, credendum esse docet.*

3 *Quod cum mundus habeat principium, non potest esse coæternus Deo.*

4 *Affert distinctionem principij, vt explicet quomodo Deus mundum fecerit in principio.*

5 *Ponit distinctionem artium, & adstruit quomodo vniuersa per filium facta dicantur.*

6 *Credendum ad salutem, quod in principio tēporis factus est mūdus, & quod terra Dei voluntate subsistit: reiectis Philosophorum opinionibus.*

7 *Quomodo terra facta sit inuisibilis & incomposita, & cur prius sit facta, quam ornata.*

8 *Quomodo terra erat incomposita: quis spiritus superferebatur super aquas: quod malitia est ab homine, & quomodo tenebræ erant super abyssum.*

9 *De creatione lucis, per quam ornata sunt prius cōdita: & de distinctione inter lucem & tenebras, atque ita inter diem & noctem.*

10 *Quod non dies nox, sed dies nocti secundum scripturam anteferatur, & de vnitate diei, itemque cælū & terra, cæteraque sunt condita & creata.*

SANCTI

SANCTI AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI HEXAEMERON

LIBER PRIMVS,

AGENS DE OPERE PRIMI DIEI.

A

PROOEMIVM.

Quò efficacius mundi creationem adstruat, varios de eius principio, duratione, ac vnitate, Philosophorum errores perstringit.

CAP. I.

TANTVMNE opinionis assumpsisse homines, vt aliqui eorū tria principia constituerent omnium, Deum, & exemplar, & materiam (sicut Plato discipulique eius) & ea incorrupta & increata, ac sine initio esse asseuerarent: Deumque non tanquā creatorē materiæ, sed tanquam artificem ad exemplar, hoc est, ideā intendentem, fecisse mundum de materia quem vocant hylen, quæ gignendi causas rebus omnibus dedisse asseratur: ipsum quoque mundum incorruptum, nec creatum aut factum existimarent, alij quoque (vt Aristoteles cum B suis disputandum putauit) vt duo principia ponerent, materiam, & speciem, & tertium cū his quod operatorium dicitur, cui suppeteret competenter efficere, quod adoriendum putasset? Quid igitur tam inconueniens, quam vt æternitatem operis cum Dei omnipotētis æternitate coniungerent, vel ipsum opus Deum esse dicerent, vt cœlum & terram & mare diuinis prosequerentur honoribus? Ex quo factum est, vt partes mundi deos esse crederent: quāuis & de ipso mundo non mediocris inter eos quæstio sit. Nam Pythagoras vnum mundum asserit: alij innomerabiles dicunt esse mundos, vt scripsit Democritus, cui plurimum in physicis vetustas auctoritatis detulit. Ipsum quoque mundum semper fuisse & fore Aristoteles vsurpat dicere: contra autem Plato non semper fuisse, sed semper fore præsumit adstruere: plurimi vero nec fuisse semper, nec semper fore scriptis suis testificantur. Inter has eorū dissensiones quæ potest esse veri æstimatio, cum alij mundum ipsum Deum esse dicant, quo Dei mens diuina, vt putant inesse videatur: alij partes eius, alij vtrumque: in C quo nec quæ figura sit deorum, nec qui numerus, nec qui locus, aut vita possit aut cura comprehendi? Siquidem mundi æstimatione volubilem, rotundum, ardentem, quibusdam citatum motibus, sine sensu Deum conueniat intelligi, qui alieno, non suo motu feratur. Vnde diuino spiritu hos præuidens sanctus Moyses fore hominum errores, & forte iam cœpisse, in exordio sermonis sui sic ait:

D

Genesis. Cap. I.

IN principio fecit Deus cælum & terram. Terra autem erat inuisibilis & incomposita, & tenebræ erāt super abyssum: & Spiritus Dei superferebatur super aquas. Et dixit Deus, Fiat lux. Et facta est lux. Et vidit Deus lucem quia bona: & discreuit Deus inter lucem & tenebras. Et vocauit Deus lucem, diem; & tenebras vocauit noctem. Et factum est vespere, & factū est mane dies vnus.

Commendat Moysen ex multis; eique asserenti Deum mundi rerumque omnium principium & auctorem credendum esse docet.

CAP. II.

INitium rerum, auctorem mundi, creationemque materiæ comprehendit; vt Deum cognosceres ante initiū E mundi esse, vel ipsum esse initium vniuersorum; sicut in Euangelio Dei Filius dicentibus sibi, *Tu quis es? respondit, Principium, quod & loquor vobis*: & ipsum dedisse gignendis rebus initium, & ipsum esse creatorem mundi, non idea quadam duce imitatorem materiæ, ex qua non ad arbitrium suum, sed ad speciem propositam sua opera formaret. Pulchre quoque ait, *In principio fecit*; vt incomprehensibilem celeritatem operis exprimeret, cum effectum prius operationis impletæ, quam indicium cœptæ explicuisset. Quis hoc dicat, aduertere debemus. Moyses vtique ille eruditus in omni sapientia Ægyptiorum, quem de flumine collectum filia Pharaonis vt filium dilexit, & subsidiis regalibus fultum, omnibus sæcularis prudentiæ disciplinis informari atque instrui designauit. Qui cum de aqua nomen acceperit, non putauit tamen dicendum quod ex aqua constarent omnia, vt Thales dixit. Et cum esset in aula educatus regia, maluit tamen pro amore iustitiæ subire exilium voluntarium, quam in tyrannidis fastigio peccati perfunctionem deliciis acquirere. Denique priusquam ad populi liberandi munus vocaretur, naturali æquitatis studio prouocatus, accipientem F iniuriam de popularibus suis vltus, inuidiæ sese dedit, voluptatique eripuit, atque omnes regiæ domus declinans tumultus, in secretum Æthiopiæ se contulit, ibique à cæteris negotiis remotus, totum diuinæ cognitioni animum intendit, vt gloriam Dei videret facie ad faciem. Cui testificatur scriptura, *quia nemo surrexit amplius propheta in Israel sicut Moyses, quem sciuit Dominus facie ad faciem.*

Ioan. 8. Act. 7. Heb. 11. Exod. 2. Ibid. Deut. 34.

A Num. 12. Non in visione, neque in somniis, sed ore ad os cum Deo summo locutus: neque in specie, neque per ænigmata, sed clara atque perspicua præsentię diuinæ cognitione dignatus. Is itaque Moyses aperuit os suum, & effudit quæ in eo Dominus loqnebatur, secundum quod ei dixerat cum eũ Exod 33. ad Pharaonem regem dirigeret: *Vade ergo, & ego aperiam os tuum, & instruam te quid debeas loqui.* Etenim si quod de populo dimittendo diceret, à Deo acceperat, quanto magis quod de cœlo loqueretur? Denique non in persuasione bumanæ sapientiæ nec in philosophiæ simulatoriis disputationibus, sed in ostensione spiritus & virtutis, tanquam testis diuini operis ausus est dicere, Exod 4. 1. Cor. 2. *In principio fecit Deus cœlum & terram.* Non ille vt atomorum concursione mundus coiret, serum atque otiosum expectauit negotium: neque disciplinam quandam materiæ, quam contemplando mundum posset effingere, sed auctorem Deum exprimendum putauit. Aduertit enim vir plenus B prudentiæ, quod visibilium atque inuisibilium substan- Esai. 39. tias, origines & causas rerum mens sola diuina contineat, non vt philosophi disputant, validiorem atomorum complexionem perseuerantia iugis præstare causam; sed iudicauit quod telam araneæ texerent, qui sic minuta & insub- Psal 103. stantiua principia cœlo ac terris darent: quæ vt fortuito Act 17. coniungerentur, ita fortuito ac temere dissoluerentur, nisi in suis gubernatoris diuina virtute constarent. Nec immerito gubernatorem nesciunt, qui non nouerunt Deũ, per quem omnia reguntur & gubernantur. Sequamur ergo eum qui & auctorem nouit & gubernatorem, nec vanis abducamur opinionibus.

Quod cum mundus habeat principium, non potest esse coæternus Deo.

Cap. III.

In *principio*, inquit. Quam bonus ordo, vt illud primum assereret, quod negare homines consueuerunt; vt co- C gnoscerent principium esse mundi, ne sine principio mũdum esse aliqui arbitrarentur. Vnde & Dauid cum de cœ- Psal 103. lo & terra & mari loqueretur, ait, *Omnia in sapientia fecisti.* Dedit ergo principium mundo, dedit etiam creaturæ informem materiam, ne anarchon, ne increatum, nec diuinæ consortem substantiæ crederemus. Et pulchre addidit, *Fecit*; ne mora in faciendo fuisse existimaretur: sed vt vel sic intelligerent homines quam incomparabilis operator esset, qui tantum opus breui exiguoque momento suæ voluntatis absolueret, & operationis effectus sensum temporis præueniret. Nemo operantem vidit, sed agnouit operatum. Vbi igitur mora, cum legas; Psal 148. Rom 4. *Quia ipse dixit, & facta sunt; ipse mandauit, & creata sunt?* Nec artis igitur vsum, nec virtutis expendit, qui momento suæ voluntatis maiestatem tantæ operationis impleuit, vt ea quæ non erant, esse faceret tam velociter, vt neque voluntas operationi præcurreret, neque operatio voluntati. Mirari opus, quæris operatorem, quis principium tanto operi dederit, quis tam cito id fecerit: subie- D cit statim, dicens, quia *Deus fecit cœlum & terram.* Audisti auctorem, dubitare non debes. Hic est in quo benedixit Melchisedech Abraham patrem multarum gentiũ. Gen. 14. dicens, *Benedictus Abraham Deo summo, qui fecit cœlum & ter-* Ibid. *ram.* Hic est de quo Abraham ait, *Extendam manum meam ad Deum summum, qui fecit cœlum & terram.* Vides quia hoc non homo inuenit, sed Deus annuntiauit. Deus Heb. 7. est enim Melchisedech, qui est *rex pacis & iustitiæ, nec initium dierum neque finem habens.* Non mirum ergo si Deus qui est sine initio, initium omnibus dedit, vt quæ non erant, esse inciperent. Non mirum si Deus qui omnia virtute sua continet, & incomprehensibili maiestate vniuersa complectitur, fecit hæc quæ videntur, cum etiam illa fece- 2. Cor. 4. rit quæ non videntur. Inuisibilia autem iis quæ videntur, potiora esse quis neget: cum ea quæ videntur, temporalia sint, æterna autem quæ non videntur? Quis dubitet quod Esai 40. Deus hæc fecerit, qui per Prophetam locutus, ait, *Quis* Rom 11. *mensus est manu aquam, & cœlum palmo, & vniuersam terram* Esai. 40. *clausa manu? Qui statuit montes in libra, & rupes in statera, &* Ibidem. E *nemora in iugo? Quis cognouit sensum Domini, aut quis eius* Hier. 10. *consiliarius fuit? vel quis instruxit eum?* De quo etiam alibi legimus; *Qui tenet circuitum terræ, & terram velut nihilum fecit.* Et Hieremias ait, *Dij qui non fecerunt cœlum & terram, pereant à terra, & sub cœlo isto. Dominus qui fecit terram in virtute sua, & correxit in sapientia sua orbem, & in sua prudentia extendit cœlum, & multitudinem aquæ in cœlo.* Et addidit: *Infatuatus* Ibidem. 1. Cor. 1. 1 Cor. 2. *est homo à scientia.* Qui enim corruptibilia mundi sequitur, & ex his putat quod diuinæ possit naturæ comprehendere veritatem, quomodo non infatuatur versutiæ disputationis astutia? Cum ergo tot oracula audias quibus testificatur Deus quod fecerit mundum: noli eum sine principio esse credere, quia quasi sphæra mundus esse dicatur, vt principium eius nullum videatur extare: & quod quasi in circuitu omnia moueantur; vt vnde incipiant, vbi desinãt, non facile comprehendas: quia circuitus principium sensu colligere, impossibile habetur. Neque enim sphærę potes initium reperire, vel vnde cœperit vel vbi desinat centro & interuallo positis. Neque vero si ipse non compre- F hendas, idcirco non cœpit, aut nequaquam desinet. Si ipse circuitum atramento vel graphio ducas, vnde cœperis, aut vbi desieris, non facile vel oculis colliges, vel mente repetes: & tamen & cœpisse & desiuisse ipse sibi testis es: Nam etsi sensum subterfugit, veritatem non subruit. Quę autem initium habent, & finem habent: & quibus finis datur, initium datum constat. Finem autem mundi futurum ipse Saluator docet in Euangelio suo, dicens, *Cœlum* Matt. 24. *& terra præteribunt.* Et infra, *Ecce ego vobiscum sum vsque ad con-* Matt. 28. *summationem mundi.* Et Apostolus: *Præterit enim figura huius* 1. Cor. 7. *mundi.* Quomodo ergo coæternum Deo mũdum asserũt, & creatori omnium sociant atque æqualem esse disputant creaturam, corpusque materiale mundi, inuisibili illi atq; inaccessibili naturæ coniungendum putant; cum præsertim secundum suam sententiam non possint negare, quoniam cuius partes corruptioni & mutabilitati subiacent, huius necesse est vniuersitatem iisdem passionibus, quibus propriæ portiones eius sunt obnoxię, subiacere? Prin- G cipium igitur esse docet qui dicit, *In principio fecit Deus cœlum & terram.*

Affert distinctionem principij, vt explicet quomodo Deus mundum fecerit.

Cap. IIII.

Quia dixit, *In principio*: principium aut ad tempus refertur, aut ad numerum, aut ad fundamẽtum. Principium quoque conuersionis & deprauationis dici posse, scripturarum cognoscimus auctoritate. Est & principium artis ars ipsa, ex qua artificum diuersorum deinceps cœpit operatio. Est etiam principium bonorum operum finis optimus, vt misericordiæ principium est, Deo placere quod facias. Eo enim ad conferendum hominibus subsidium maxime prouocamur. Est etiam virtus diuina, quæ hac exprimitur appellatione. Ad tempus refertur, si velis dicere in quo tempore Deus fecit cœlum & terram, id est, in exordio mundi quando fieri cœpit, sicut ait Sapien- H tia: *Cum pararet cœlum, cum illo eram.* Ad numerum au- Prou. 8. tem si referas, ita conuenit vt accipias, In primis fecit Deus cœlum & terram; deinde colles, regiones, fines inhabitabiles. Vel sic: Ante reliquas visibiles creaturas, diẽ, noctem, ligna fructifera, animantium genera diuersa, cœlum & terram fecit. Si vero ad fundamentum referas, principium terræ fundamenta esse legisti, dicente Sapientia: *Quando fortia faciebat fundamenta terræ, eram penes illum cuncta* Ibidem. *disponens.* Est etiam bonæ principium disciplinæ, sicut est illud: *Initium sapientiæ, timor Domini*: quoniam qui Prou 1. timet Dominum declinat errorem, & ad virtutis semitã vias suas dirigit. Nisi enim quis timuerit Deum, non potest renuntiare peccato. Quod æque etiam de illo possumus accipere: *Mensis hic initium mensium est vobis*: quamuis Exod 12. & de tempore istud accipiatur, quia de pascha Domini loquebatur, quod veris initio celebratur. In hoc ergo principio mensium cœlum & terram fecit, quod inde mundi capi oportebat exordium, vbi erat opportuna omnibus,

A verna temperies. Vnde & annus mundi imaginem nascẽtis expressit, vt post hybernas glacies atque hyemales caligines, serenior solito verni temporis splendor eluceat. Dedit ergo formam futuris annorum curriculis mundi primus exortus, vt ea lege annorum vices surgerent, atque initio cuiusque anni produceret terra noua seminum *Gen. 1.* germina, quo primum Dominus Deus dixerat, *Germinet terra herbam fœni, seminantis semen secundum genus & secundum similitudinem, & lignum fructiferum faciens fructum. Et statim produxit terra herbam fœni, & lignum fructiferum*, in quo nobis & moderationis perpetuæ diuina prouidentia, & celeritas terræ germinantis ad æstimationem vernæ suffragatur ætatis. Nam etsi quocumque tempore & Deo ubere promptum fuit, & naturæ obedire, vt inter hybernas glacies & hyemales pruinas, cœlestis imperij fotu germinans terra fœtum produceret; non erat tamen dispositionis æternæ rigido stricta gelu in virides subito fructus arua laxari, atque horrentibus pruinis florulenta misceri. Ergo vt ostenderet scriptura veris tem-

B *Exod. 12.* pora in constitutione mundi, ait, *Mensis hic vobis initium mensium, primus est vobis in mensibus anni*, primum mensem, vernum tempus appellans. Decebat enim principium anni, principium esse generationis, & ipsam generationem mollioribus auris foueri. Neque enim possent tenera rerum exordia aut asperioris laborem tolerare frigoris, aut torrentis æstus iniuriam sustinere. Simul illud aduertere licet, quia iure concurrit vt eo tempore videatur in hanc generationem atque in hos vsus tributus ingressus, quo tempore ex hac generatione in regeneratio-*Exod. 14. 1. Cor. 10.* nem est legitimus transitus. Siquidem verno tempore filij Israel Ægyptum reliquerunt, & mare transierunt, *baptizati in nube & in mari*, vt Apostolus dixit: & eo tempore Domini quotannis Iesu Christi Pascha celebratur, hoc est, animarum transitus à vitiis ad virtutem, à passionibus carnis ad gratiam sobrietatemque mentis, à malitię nequitiæque fermento ad veritatem & sinceritatem. Re-*1. Cor. 5. Exod. 12.* generatis itaque dicitur: *Mensis hic vobis initium mensium, primus est vobis in mensibus anni.* Derelinquit enim & de-

C serit qui abluitur, intelligibilem illum Pharaonem principem illius mundi, dicens: Abrenũtio tibi diabole, & angelis tuis, & operibus tuis, & imperiis tuis. Nec iam seruiet ei, vel terrenis huius corporis passionibus, vel deprauatę mentis erroribus, qui demersa omni malitia vice piũ bonis operibus dextra læuaque munitus inoffenso sæculi huius freta studet transire vestigio. In libro quoque, *Num. 24.* qui inscribitur Numeri, ait Scriptura; *Initium nationum Amalech, & semen eorum peribit.* Et vtique non omnium natio-*Ioan 14. Psal. 50.* num primus est Amalech, sed quia per interpretationem Amalech, rex accipitur iniquorum, iniquæ autem gentes sunt, vide ne principem mundi huius accipere debeamus, qui imperat nationibus voluntatem suam facientibus, cuius semen peribit. Semen autem eius impij & in-*Ioan. 8.* fideles sunt, quibus ait Dominus, *Vos ex patre diabolo estis.* *Apoc. 1 & 22.* Est etiam principium mysticum, vt illud est: *Ego sum primus & nouissimus, principium & finis.* Et illud in Euangelio

D præcipue, quod interrogatus Dominus, Quis esset, re-*Ioan. 8.* spondit; *Principium, quod & loquor vobis.* Qui vere & secun-*Prou. 8.* dum diuinitatem est principium omnium, quia nemo ante ipsum, & finis quia nemo vltra ipsum: & secundum Salomonem, *initium est viarum Domini in opera eius*: vt per ipsum disceret hominum genus vias Domini sequi, & o-*Ioan 6.* perari opera Dei. In hoc ergo principio, id est in Christo, *Ioan. 1 Coloss. 1.* fecit Deus cœlum & terram: quia *per ipsum omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Quod factum est, in ipso, vita erat*, *Exod. 13. Exod. 4.* quia in ipso constant omnia. Et ipse est *primogenitus omnis creaturæ*: siue quia ante omnem creaturam; siue quia sanctus, quia primogeniti sancti sunt, vt primogenitus Israel: non quia ante omnes, sed quia sanctior cæteris. Sanctus autem Dominus supra omnem creaturam etiam secundũ corporis susceptionem, quia solus sine peccato, solus sine *Rom. 8.* vanitate. *Omnis* autem *creatura subiecta vanitati est.* Possumus etiam intelligere, *In principio fecit Deus cœlum & terram.* id est, ante tempus: sicut initium viæ, nondum via; & initiũ domus, nondum domus. Denique alij tradixerunt, ἐν κεφαλαίῳ quasi in capite, quo significatur in breui & in exiguo

E momento summa operationis impleta. Sunt ergo & qui principium non pro tempore accipiant, sed ante tempus, τὸ κεφάλαιον, vel caput: vt dicamus Latine, quasi summa operis; quia rerum visibilium summa cœlum & terra est, quæ non solum ad mundi huius spectare videntur ornatũ, sed etiam ad indicium rerum inuisibilium, & quoddam argumentum eorum quæ non videntur, vt est illud prophe-*Psal. 18.* ticum, *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum.* Quod secutus Apostolus aliis verbis *Rom. 1.* eadem conclusit sententia, dicens, Quia *inuisibilia eius per ea quæ facta sunt, intelliguntur.* Auctorem enim angelorum & dominationum & potestatum facile intelligimus eũ, qui momento imperij sui hanc tantam pulchritudinem mũdi ex nihilo fecit esse, quæ non erat; & non de extantibus aut rebus aut causis donauit habere substantiam. Est ergo hic mundus diuinæ specimen operationis: quia dum opus videtur, præfertur operator.

F *Ponit distinctionem artium, & adstruit quomodo vniuersa per filium facta dicantur.*

Cap. V.

ARtium autem aliæ sunt theoreticæ, quæ vigorem mentis exercent, aliæ sunt actuosæ; & istarum aliquæ sunt in corporis motu, aut sono vocis, quarũ vbi cessauit motus aut sonus, nihil superfuit nec remansit spectãtibus vel audientibus: aliæ huiusmodi, vt cessante quoque operationis officio, operis munus appareat, vt ædificatio atque textura, quæ etiã tacente artifice peritiam eius ostẽdunt, vt operatori operis sui testimonium suffragetur. Similiter hic mundus diuinæ maiestatis insigne est, vt per ipsum Dei sapientia manifestetur. Quem videns Propheta, simul & ad inuisibilia oculos mentis attollens, ait: *Quam* *Psal. 103.* *magnificata sunt opera tua Domine! omnia in sapientia fecisti.* Nec otiose vtique factum legimus: quia plerique qui coæternũ

G Deo mundum volunt esse quasi adumbrationem virtutis diuinæ, asserunt etiam sua sponte subsistere: & quamuis causam eius Deum esse fateantur, causam tamen volunt non ex volũtate & dispositione sua, sed ita vt causa vmbræ corpus est. Adhæret enim vmbra corpori, & fulgor lumini, naturali magis societate, quam voluntate arbitra. Pulchre ergo ait Moyses, quia *fecit Deus cœlum & terram.* Non dixit, quia subesse fecit; non dixit, quia causam mundo vt esset, præbuit: sed *fecit*, quasi bonus quod foret vtile: quasi sapiens quod optimum iudicabat: quasi omnipotẽs quod amplissimum præuidebat. Quomodo autem quasi vmbra esse poterat, vbi corpus nõ erat, cum incorporei Dei corporea adumbratio esse non possit? Quomodo etiam incorporei luminis splendor possit esse corporeus? Sed si quæris splendorem Dei, filius est imago Dei inuisibilis. Qualis ergo Deus est, talis imago. Inuisibilis Deus, etiam imago inuisibilis. Est etiam *splendor gloriæ paternæ, atque eius* *Coloss. 1. Hebr. 1.* *imago substantiæ. In principio* (inquit) *fecit Deus cœlum & terram.* *Ioan. 1.* Factus est ergo mundus: & cœpit esse, qui non erat: Verbũ autem Dei in principio erat, & erat semper. Sed etiam angeli, dominationes & potestates, etsi aliquando cœperũt,

H erant tamen iam quando hic mundus est factus. Omnia *Coloss. 1.* namque creata & condita sunt, visibilia & inuisibilia, siue sedes, siue dominationes, siue principatus, siue potestates: *Omnia*, inquit, *per ipsum facta sunt, & in ipso creata sunt.* Quid est, *in ipso creata?* Quia ipse est hæres patris, eo quod à patre in ipsum transierit hæreditas, sicut Pater dicit: *Posce* *Psal. 2.* *a me, & dabo tibi gentes hæreditatẽ meã.* Quæ tamẽ hæreditas à Patre transit in Filium, & in Patrẽ reuertitur à Filio. Egregiè itaque Apostolus & hoc loco filiũ dixit *auctorẽ omniũ, & maiestate sua cõtinentẽ omnia.* Et ad Romanos de patre ait, *Rom. 11.* *Quoniã ex ipso, & per ipsũ, & in ipsũ sunt omnia.* Ex ipso principium & origo substantiæ vniuersorum, id est, ex voluntate eius & potestate. Omnia enim ex eius voluntate cœperũt, quia vnus Deus pater, ex quo omnia. Etenim tãquã ex suo *1. Cor. 8.* fecit, quia vnde voluit fecit. Per ipsum cõtinuatio: finis in ipsum. Ex ipso ergo materia, per ipsum operatio qua ligauit atq; cõstrinxit vniuersa: & quãdiu vult, omnia eius virtute manẽt atq; consistunt. In ipsum est finis eorum. Nam

A cuncta in Dei voluntatem recurrunt, & eius arbitrio resoluuntur.

Credendum ad salutem, quod in principio temporis factus est mundus, & quod terra Dei voluntate subsistit, rejectis philosophorum opinionibus.

CAP. VI.

IN principio itaque temporis, cœlum & terram Deus fecit. Tempus enim ab hoc mundo, non ante mundũ; dies autem temporis portio est, non principium. Et quãquam lectionis serie possimus adstruere, quod primo die diem fecerit Dominus & noctem, quæ sunt vices temporum; & secundo die firmamentum fecerit, quo discreuit aquam quæ sub cœlo est, & aquam quæ super cœlum: tamen satis est ad præsentem assertionem, quod in principio cœlum fecerit, vnde generationis causa; & terram in

B qua esset generationis substantia. In his enim elementa creata sunt, ex quibus generantur omnia ista quæ mundi sunt. Elementa autem quatuor, aër, ignis, aqua & terra, quæ in omnibus sibi inuicem mixta sunt. Siquidem & in terra ignem reperies, qui ex lapidibus & ferro frequenter excutitur: & in cœlo, cum sit ignitus & micans fulgentibus stellis polus, aqua esse possit intelligi, quæ vel supra cœlum est, vel quæ de illo superiore loco in terram largo frequenter imbre demittitur. Quæ pluribus colligere possemus, si quid ad ædificationem Ecclesiæ ista proficere videremus. Sed quia his occupari infructuosum negotiũ est, ad illa magis intendamus animum, in quibus vitæ sit profectus æternæ. De qualitate igitur & substantia cœli

Esai. 51. satis est ea promere quæ in Esaiæ scriptis reperimus, qui mediocribus & vsitatis sermonibus qualitatem naturæ cœlestis expressit, dicens, quod *firmauerit cœlum sicut fumũ*, subtilem eius naturam, nec solidam cupiens declarare. Ad speciem quoque eius abundat, quod ipse de cœli firma-

Esai 40. mento locutus est, quia *fecit Deus cœlum sicut cameram*;

C quod intra cœli ambitum vniuersa claudantur, quæ vel in mari cernuntur, vel terris. Quod similiter significatur,

Ibid. cum legitur, *Quia cœlum Dominus extendit*. Extenditur enim

Esa. 34. vel quasi pellis ad tabernacula habitationesque sanctorum; vel quasi liber, vt plurimorum scribantur nomina, qui Christi gratiam fide & deuotione meruerunt, quibus

Luc. 10. dicitur: *Gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cœlo*. De terræ quoque vel qualitate vel positione tractare nihil prodest ad spem futuri, cum satis sit quod scripturarum di-

Iob. 26. uinarum series comprehendit, quia *suspendit terram in nibilo*. Quid nobis disceptare, vtrum in aëre pendeat, an super aquam, vt inde nascatur controuersia, quomodo aëris natura tenuis & mollior molem possit sustentare terrenam? Aut quomodo, si super aquas, non demergatur in aquam grauis ruina terrarum? Aut quomodo ei maris vnda non cedat, & in latera eius sese loco suo mota diffundat? Multi etiam in medio terram esse dixerunt, & mole sua immobilem permanere, quod æquali momento hinc atque inde propendeat. De quo satis putamus dictum à Do-

D mino ad Iob seruum suum, quando locutus per nubem

Iob 38. ait, *Vbi eras cum fundarem terram? Indica mihi, si habes scientiam. Quis posuit mensuras eius, si nosti? Aut quis est qui super induxit mensuram super eam, aut super quid circuli eius confixi sunt?*

Ibidem Et infra: *Conclusi mare portis, & dixi, Vsque huc venies, & non transibis, sed in te comminuentur fluctus tui*. Nonne euidenter ostendit Deus, omnia maiestate sua consistere in numero, pondere atque mensura? Neque enim crea-

Sap. 11. tura legem tribuit, sed accepit, & seruat acceptam. Non ergo quod in medio sit terra, quasi æqua lance suspenditur, sed quia maiestas Dei voluntatis suæ eam lege constringit, vt supra instabile atque inane stabilis perseueret;

Psal. 92. sicut Dauid quoque propheta testatur, dicens, *Fundauit terram super firmitatem eius: non inclinabitur in sæculum sæculi*. Non vtique hic quasi tantummodo artifex Deus, sed quasi omnipotens prædicatur, qui non centro quodam terram, sed præcepti sui suspenderit firmamento, nec eam inclinari patiatur. Non ergo mensuram centri, sed iudicij diuini accipere debemus, quia non artis mensura

E est, sed potestatis mensura iustitiæ, mensura cognitionis: quia omnia non tanquam immensa prætereant eius scientiam, sed cognitioni eius tanquam dimensa subiaceant.

Neque enim cum legimus: *Ego confirmaui columnas eius*, Psal. 74.
vere columnis eam subnixam possumus existimare, sed ea virtute quæ suffulciat substantiam terræ atque sustineat. Denique quod in potestate Dei sit terræ constitutio, etiam hinc collige, quia scriptum est, *Qui aspicit terram,* Psal. 103.
& facit eam tremere. Et alibi, *Adhuc ego semel concutio ter-* Agg. 2. & Hebr. 12.
ram. Non ergo libramentis suis immobilis manet, sed frequenter Dei nutu & arbitrio commouetur, sicut &
Iob dicit: *Quia Dominus commouet eam à fundamentis: co-* Iob 9.
lumnæ autem eius exagitantur. Et alibi, *Nuda inferna in conspe-* Iob. 26.
ctu eius, & non est morti inuolucrum, extendens Boream pro nibilo, suspendens terram in nihilum; alligans aquam in nubibus suis. Columnæ cœli auolauerunt, & expauerunt ab increpatione eius: virtute mitigauit mare, disciplina strauit cœlum, claustra
autem cœli timent eum. Voluntate igitur Dei immobilis F
manet & stat in sæculum terra, secundum Ecclesiastica Eccl. 1.
sententiam, & voluntate Dei mouetur, & nutat. Non ergo fundamentis suis nixa subsistit, nec fulcris suis stabilis perseuerat, sed Dominus statuit eam, & firmamento volunta-
tis suæ continet; quia *in manu eius omnes fines terræ*. Et hæc fi- Psal. 94.
dei simplicitas argumentis omnibus antecellit. Laudent alij quod ideo nusquam decidat terra: quia secundum naturam in medio regionem possideat suam, eoque necesse sit eam manere in regione sua, nec in partem alteram inclinari: quando contra naturam non mouetur, sed secundum naturam, prædicent artificis diuini & operatoris æterni excellentiam. (quis enim artificum non ab il-
lo accepit? aut quis dedit mulieribus texturæ sapientiam, Iob. 38.
aut varietatis disciplinam?) ego tamen qui profundum maiestatis eius, & artis excellentiam non queo comprehendere, non disputationis me libramentis committo atque mensuris, sed omnia reposita in eius existimo potestate, quod voluntas eius, fundamentum sit vniuersorum, & propter eum adhuc mundus hic maneat. Quod apostoli-
cæ quoque licet adstruere auctoritatis exemplo. Scriptũ G
est enim, *Quia vanitati creatura subiecta est, non sponte, sed*
propter eum qui subiecit eam in spe. Liberabitur autem & ipsa Rom. 8. Ibidem.
creatura à seruitute corruptionis, cum gloria diuinæ remunerationis affulserit. De natura autem & qualitate substantiæ cœli quid enumerem ea quæ disputationibus suis philosophi texuerunt, cum alij compositum cœlum ex quatuor elementis asserunt, alij quintam quandam naturam corporis ad constitutionem eius inducant, atque affingant æthereum esse corpus, cui neque ignis admixtus sit, neque aër, neque aqua, neque terra: quod huiusmodi elementa suum quendam cursum habeant atque vsum & motum naturæ, vt grauiora demergant & in pronũ ferantur, vacua & leuia in superiora se subrigant. Est enim proprius cuique motus. In sphæræ autem circuitu ista cõfũdi, & vim sui cursus amittere, quoniam sphæra in orbem suũ voluitur, & superiora inferioribus, superioribus quoque inferiora mutantur. Quorum autem secundum naturam motus mutati sunt, horum necessario ferunt mutari sole-
re qualitates substantiarũ suarum. Quid igitur defẽdimus H
æthereum corpus esse, ne videatur corruptioni obnoxiũ? Quod enim compositum ex corruptibilibus elemẽtis est, necesse est resoluatur. Nam hoc ipso quod diuersæ sint elementa naturæ, simplicem & inuiolabilem motũ habere non possunt, cum se diuersus elementorum motus impugnet? Vnus enim motus omnibus aptus esse non potest, & elementis distantibus conuenire. Nam qui leuibus accommodus est, fit incommodus grauioribus. Itaque quãdo ad superiora motus est necessarius, terrenis grauatur: quando ad inferiora decursus expetitur, igneus vigor ille violẽter attrahitur. Etenim contra naturæ suæ vsum deorsum cogitur. Omne autem quod in contrarium cogitur, non naturæ seruiens, sed necessitati, cito soluitur, & in ea scinditur ex quibus videtur esse cõpositũ, in suam quisq; regioné singulis recurrentibus. Hæc igitur illi considerãtes stabilia esse non posse, æthereum corpus cœli stellarũque esse arbitrati sunt quintã quãdam naturã corporis introducentes, quo diuturnam cœli putarent esse substãtiã.

A

Psalm. 101.
Hebr. 1.
Matth 24.

Sed non ista opinio propheticæ potuit obuiare sententiæ, quam diuina quoque Domini Iesu Christi, Deique nostri maiestas in Euangelio comprobauit. Dixit enim Dauid, *Principio terram tu fundasti Domine, & opera manuum tuarum sunt cœli. Ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnia sicut vestimentum veterascent, & tanquam amictum mutabis ea, & mutabuntur: tu vero ipse es, anni tui non deficient.* Quod adeo probauit in Euangelio Dominus, vt diceret, *Cœlū & terra transibunt, mea autem verba non præteribunt.* Nihil igitur agunt qui propter cœli asserendam perpetuitatem, quintum corpus æthereum introducendum putarunt, cum æque videant dissimilem cæteris adiunctam membri vnius portionem; labem corpori magis afferre consueuisse. Simul illud aduerte, quia propheta Dauid cum terram priori loco nominauit, & postea cœlum, credidit opus esse Domini declarandum: ne saltem prærogatiua primogenituræ cœlū diuinæ videatur adiudicari substantiæ, cum primogenitæ creaturæ priuilegio potius æstimetur. Quando ergo dixit, *Ipse dixit, & facta sunt:* simul vtrumque factum esse designauit. Nihil ergo interest, quid prius exprimas, cum scriptū sit, *Qui viuit in sæculum, creauit omnia simul.* Itaque illos suis relinquamus contentionibus; qui mutuis disputationibus se refellunt. Nobis autem satis est ad salutem, non disputationum controuersia, sed præceptorum veritas: nec argumentationis astutia, sed fides mentis, vt seruiamus creatori potius quam creaturæ, *Qui est Deus benedictus in sæcula.*

B
Psal. 148.
Eccl. 18.
Rom. 1.

Quomodo terra facta sit inuisibilis & incomposita, & cur prius sit facta quam ornata.

Cap. VII.

2. Cor. 3.

TErra (inquit) *erat inuisibilis & incomposita.* Bonus artifex prius fundamentum ponit: postea fundamento posito, ædificationis membra distinguit, adiungit ornatum. Posito igitur fundamento terræ, & confirmata cœli substantia, (duo enim ista sunt velut cardines rerum) subtexuit, *Terra autem erat inuisibilis & incomposita.* Quid est, *Erat*, nisi forte in infinitum & sine principio extendant opinionem suam, & dicant, Ecce quia materia (id est hyle, sicut philosophi dicunt) etiam secundum Scripturam diuinam non habuit initium? Verum hoc dicentibus respondebis quia scriptum est, *Erat autem Cain operans terram.* Et de eo qui Iubal dictus est, habet scriptura, *Hic erat qui demonstrauit psalterium & citharam.* Et, *Homo erat in Ausitide regione, cui nomen Iob.* Desinant ergo de verbo quæstionem mouere, cum præmiserit Moyses, quia *fecit Deus terram.* Erat ergo, ex quo facta est. Nam si sine principio eam dicunt esse, iam non solum Deum, sed etiam hylen sine principio docentes: definiant vbinam erat. Si in loco, ergo etiam locus sine principio fuisse adstruitur, in quo erat materia rerum, quæ principium non habebat. Quod si absurdum videtur de loco credere, videte ne forte volatilem terram debeamus existimare, quæ non habēs fundamentum, alarum remigiis suspendebatur. Vnde ergo ei alas sumemus, nisi forte huc deriuemus prophetici sermonis interpretationem; *A pennis terræ prodigia audiuimus?* Et illud, *Væ terræ nauium pennæ?* Sed hoc sic accipiamus, in quo aëre volabat terra? Sine aëre enim volare non poterat. Sed aër adhuc esse non poterat, quia non erat elementorum facta distinctio, cum ipsa adhuc elementa nō essent. Vbi ergo erat materia ista alarum suffulta remigiis? In aëre non erat, quia aër corpus est mundi. Corpus autem esse aërem docet lectio, quia *emissa sagitta in locum quem iaculator intendit, incisus aër statim in seipsum resolutus est.* Vbi ergo erat hyle, nisi forte dicatur quadam dementi intentione, quia in Deo erat? Ergo Deus qui est inuisibilis naturæ atque inuiolabilis, *qui lucem habitat inaccessibilem*, incomprehensibilis & purissimus spiritus, locus erat materiæ mundialis, & erat in Deo mundi portio, cum de hoc mundo non sit nec mens seruulorum eius, sicut habemus scriptum, *De hoc mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo?* Quemadmodum ergo visibilia in inuisibilibus, & ei qui ordinem ac decorem donauit omnibus, incomposita copulabantur? nisi forte quia dixit, *Terra autem erat inuisibilis*: & inuisibilem eam per substantiam credant: & non ideo quia aquis operta, visibilis corporeis oculis esse non poterat, quemadmodum pleraque in profundo aquarum sita, visum oculorum aciemque prætereunt? Non enim Deo aliquid inuisibile, sed creatura mūdi creaturæ vtique æstimatione censetur. Inuisibilis etiam terra, quia nondum lux quæ illuminaret mundum, nondum sol: postea enim luminaria facta sunt cœli. Quod si solis radius plerumque etiam aquis operta illuminat, & profundo mersa splendore luminis sui prodit; quis dubitet Deo ea quæ in profundo sunt, inuisibilia esse non posse: nisi forte sic accipiamus inuisibilem terram, quod nondum verbo Dei & protectione visitabatur, quæ hominē non habebat, propter quem Dominus respiceret in eam, sicut scriptum est: *Dominus respexit super filios hominum, vt videret si est intelligens, aut requirens Deum?* Et alibi ait, *De cœlo iaculatum est iudiciū: terra tremuit, & quieuit.* Et merito inuisibilis, quia incomposita, quæ figuram & speciem congruētem adhuc non acceperat à proprio conditore. Et fortasse dicant: Cur enim Deus, sicut *dixit & facta sunt*: non simul ornatus congruos assurgentibus donauit elementis, quasi non potuerit, cœlum insignitum stellis subito vt creatum est, refulgere, & floribus ac fructibus terra vestiri? Potuit vtique, sed ideo primo facta, postea composita declarantur, ne vere increata & sine principio crederentur, si species rerum velut ingenitæ ab initio, non postea additæ viderentur. Incomposita terra legitur, & iisdem à philosophis æternitatis quibus Deus priuilegiis honoratur: quid dicerent si ab initio eius pulchritudo vernasset? Demersa aquis describitur, velut cuidam principiorum suorum addicta naufragio, & adhuc à nonnullis facta non creditur: quid si decorem primogenitum vindicaret? Accedit illud, quod imitatores sui Deus nos esse voluit, vt primo faciamus aliqua, postea venustemus: ne dum simul vtrumque adorimur, neutrum possimus implere. Fides autem nostra quodam gradu crescit. Ideo primo fecit Deus, postea venustauit, vt eundem credamus ornasse qui fecit, & fecisse qui ornauit: ne alterum putemus ornasse, alterum creauisse, sed eundem vtrumque esse operatum: vt primo faceret, postea componeret, ne alterum alteri deesse crederetur. Habes in Euangelio huius rei euidens testimonium. Nam suscitaturus Lazarum Dominus, iussit vt Iudæi remouerent lapidem de sepulchro, vt mortuum videntes, postea resuscitatum crederent. Deinde vocauit Lazarum, & resurrexit, *& ligatis manibus & pedibus exiit foras.* Nonne poterat remouere lapidem, qui poterat mortuū suscitare? Et qui potuit defuncto vitam reddere, non potuit nexus soluere vinculorum? Cui vinctis pedibus gressum dedit, hunc non potuit ruptis vinculis incessum reddere? Sed vtique aduertimus quod voluit primo demōstrare mortuum, vt oculis suis crederent: deinde resuscitare; tertio iubere vt ipsi vincula funeris soluerent, vt inter ista fides infunderetur infidelibus, & per gradus quosdā credulitas nasceretur.

C
Gen. 4.
Ibidem.
Iob. 1.
Esai. 24.
Esai. 18.
D
Rep. 5.
1. Tim. 6.
Ioan. 17.
E
Heb. 4.
Psal. 13.
Psal. 75.
F
Psal. 148.
G
Ioan. 11.

Quomodo terra erat incomposita: quis spiritus superferebatur super aquas: quod malitia est ab homine: & quomodo tenebræ erant super abyssum.

H

Cap. VIII.

Esai. 51.

FEcit ergo Deus primo cœlum & terram, & ea tamen non quasi perpetuas, sed quasi corruptibiles creaturas consummationi voluit subiacere. Vnde in Esaiæ libro ait: *Tollite in cœlum oculos vestros, & aspicite terram deorsum, quia cœlum vt fumus solidatum est, terra autem, vt vestimentum veterascet.* Hæc terra est, quæ ante erat incomposita. Nondum enim erant maria suo fine distincta, & ideo vago fluctu, & profundo gurgite terra inundabatur. Considera quia etiam nunc palustri vligine terra inhorrere consueuit, nec patiens est vomeris, vbi infusus terris humor exundat. Erat ergo incomposita, vtpote solertis agricolæ nō arata cultoris, quia adhuc deerat cultor. Erat incomposita, quia nuda gignentium, nec thoris herbosa riparum,

A nec opaca nemoribus, nec læta segetibus, nec vmbrosa superciliis montium, nec odora floribus, nec grata vinetis. Metiro incomposita, quæ ornatibus indigebat, cui deerant vitium serta gemmantium. Ostendere enim voluit Deus, quia nec mundus ipse haberet gratiam, nisi eum vario cultu operator ornasset. Cælum ipsum intextum nubibus horrorem oculis, mœstitiam animis excitare consueuit. Terra imbribus madefacta, fastidio est. Maria procellis turbata quos non incutiunt metus? Pulcherrima est rerum species, sed quid esset sine lumine? quid sine temperie? quid sine aquarum congregatione, quibus ante dimersa poli huius habebantur exordia? Tolle solem terris, tolle cœlis stellarũ globos, omnia tenebris inhorrescunt. Sic erat ántequam lumen huic mundo Dominus
Psal.17. infunderet. Et ideo scriptura ait, *quia tenebræ erant super abyssum.* Tenebræ erant, quia splendor deerat lucis. Tenebræ erant, quia aër ipse tenebrosus est. Aqua ipsa sub nube tenebrosa est, quia *tenebrosa aqua in nubibus aëris.* Erant ergo
B tenebræ super abyssos aquarum. Non enim malas intelligendum arbitror potestates, quod Dominus earum malitiam creauerit, cum vtique non substantialis, sed accidens sit malitia, quæ à naturæ bonitate deflexit. Itaq; in constitutione mundi opinio malitiæ interim sequestretur, ne diuinæ operationi, & pulcherrimæ creaturæ, ea quæ decolora sunt, admiscere videamur, maxime cum sequatur, *Et spiritus Dei superferebatur super aquas.* Quem etsi aliqui pro aëre accipiant, aliqui pro spiritu, quo spiramus & carpimus auræ huius vitalis spiritum: nos tamen cum sanctorum & fidelium sententia congruentes, Spiritum sanctũ accipimus, vt in constitutione mundi operatio Trinitatis eluceat. Præmisso enim, quod in principio fecit Deus cęlum & terram, id est, in Christo fecit Deus, vel filius Dei Deus fecit, vel per filium Deus fecit: quia *omnia per ipsum*
Ioan.1. *facta sunt, & sine ipso factum est nihil*: supererat plenitudo
Psal.32. operationis in spiritu, sicut scriptum est: *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Itaque quemadmodum in Psalmo docemur operationem ver-
C bi, quod est verbum Dei, & virtutem quam dedit Spiritus sanctus: ita hic propheticum resultauit oraculum, quia Deus dixit, & Deus fecit, *spiritus* quoque *Dei superferebatur super aquas.* Ornando enim polo cœli, germinaturis terris pulchre spiritus superferebatur, quia per ipsum habebant nouorum partuum semina germinare, secundum quod
Psal.103. dixit Propheta, *Emitte spiritum tuum & creabuntur: & renouabis faciem terræ.* Denique Syrus, qui vicinus Hebræo est, & sermone consonat in plerisque & congruit, sic habet: *Et Spiritus Dei fouebat aquas*, id est viuificabat, vt in nouas cogeret creaturas, & fotu suo animaret ad vitam. Nam etiam Spiritum sanctum legimus creatorem, dicente Iob,
Iob.33. *Spiritus diuinus qui fecit me.* Siue ergo Spiritus sanctus superferebatur super aquas, tenebræ contrariarum virtutum super eas esse non poterant, vbi locum sibi tanta gratia vendicabat. Siue, vt quidam aërem accipiunt, respondeant qua ratione spiritum Dei dixerit, cum satis fuerit spiritum nuncupare. Hi ergo volunt à Domino Deo nostro quatuor primum elementa generata, cœlum,
D terram, mare, aërem. Eo quod causæ rerum, ignis & aër, terra & aqua sint, ex quibus mundi species constat & forma. Vbi igitur tenebræ nequitiarum spiritalium locum habere potuerunt, cum angustæ huius decorem figuræ mundus induerit? Nunquid simul malitiam Deus creauit? Sed ea ex nobis orta, non à creatore Deo condita, morum leuitate generatur, non vllam creaturæ habens prærogatiuam, nec auctoritatem substantię naturalis, sed mutabilitatis vitium, & errorem prolapsionis. Eradicari hãc Deus vult de animis singulorum. Quomodo eam ipse ge-
Esai.1. neraret, cum clamet Propheta; *Desinite à malitiis vestris?* Et
Psal.33. & 36. præcipue sanctus Dauid; *Desine*, inquit, *à malo, & fac bonum?* Quomodo ergo ei initium à Domino damus? Sed hæc opinio feralis eorum qui perturbandam Ecclesiam putauerunt. Hinc Marciones, hinc Valentini, hinc pestes illæ Manichæorum funesta sanctorum mentibus tentauerunt inferre contagia. Quid nobis in ipso lumine vitæ tenebras mortis inquirimus? Scriptura diuina salutem suggerit, vitæ odorem fragrat, vt suauitatem leges capias,

non vt præcipitij discrimen incurras. Simpliciter lege, ô homo, non tibi ipse foueam prauos interpres effodias, E simplex sermo est, *quia fecit Deus cælum & terram.* Fecit quod non erat, non quod erat. *Et terra erat inuisibilis*, ex quo facta est, erat, & erat inuisibilis, quia exundabat aqua, & operiebat eam, & erant super eam tenebræ superfusæ, quia nondum erat lumen diei, nondum solis radius, qui solet & sub aquis latentia declarare. Quid ergo dicunt quod Deus creauerit malum, cum ex contrariis & aduersis nequaquam sibi aduersa generentur? Nec enim vita mortem generat, nec lux tenebras. Non enim sicut mutabilitates affectuum, ita etiam generationum progressiones sunt. Illæ ex contrariis in contraria propositi deflexione vertuntur: istæ non ex contrariis in aduersa deflectuntur, sed ex eiusdem generis vel auctoribus, vel causis creatæ, in similitudinem sui referuntur auctoris. Quid igitur deterius? Si enim neque sine principio est quasi increata, neque à Deo facta, vnde habet naturam malitia? Nam F
mala esse in hoc mundo nullus sapiens denegarit, cum sit tam frequens in hoc sæculo lapsus ad mortem. Sed ex iis quæ iam diximus, possumus colligere quia non est viua substantia, sed mentis atque animi deprauatio, à tramite virtutis deuia, quæ incuriosorum animis quam frequenter obrepit. Non igitur ab extraneis est nobis, quam à nobisipsis maius periculum. Intus est aduersarius, intus auctor erroris, intus, inquam, clausus in nobismetipsis. Propositum tuum speculare, habitum tuę mentis explora, excubias obtende aduersum mentis tuæ cogitationes, & animi cupiditates. Tu ipse tibi es causa improbitatis, tu ipse dux flagitiorum tuorum, atque incentor criminum. Quid alienam naturam arcessis ad excusationem tuorum lapsuum? Vtinam te ipse non impelleres, vtinam non præcipitares, vtinam non inuolueres aut studiis immoderatioribus, aut indignatione, aut cupiditatibus, quæ nos innexos velut quibusdam retibus tenent. Et certe in nobis est moderari studia, cohibere iracundiam, coërcere cupiditates, in nobis est etiam indulgere luxuriæ, adolere libidines, inflammare iracundiam, vel inflammãti aurem ac- G
commodare, eleuari magis superbia, effundi in sæuitiam, quam reprimi humilitate, diligere mansuetudinem. Quid naturam accusas, ô homo? Habet illa velut impedimenta quædam, senectutem & infirmitatem. Sed senectus ipsa in bonis moribus dulcior, in consiliis vtilior, ad constantiam subeundæ mortis paratior, ad reprimendas libidines firmior. Infirmitas quoque corporis, sobrietas mentis est.
Vnde ait Apostolus, *Cum infirmor, tunc potens sum.* Itaque 2.Cor 12.
non in virtutibus, sed in infirmitatibus gloriabatur. Respousum quoque diuinum refulsit oraculo salutari: *quia*
virtus in infirmitate consummatur. Illa cauenda quæ ex no- 15 q.1 c illa cauenda.
stra voluntate prodeunt delicta iuuentutis, & irrationabiles passiones corporis. Quorum igitur nos sumus domini, horum principia extrinsecus non requiramus, nec deriuemus in alios, sed agnoscamus ea quæ proprie nostra sunt. Quod enim possumus non facere si nolumus, huius electionem mali nobis potius debemus quam aliis adscribere. Ideo etiam in iudiciis istis voluntarios reos, nõ ex necessitate compulsos, culpa constringit, pœna condẽ- H
nat. Neque enim si per furorem aliquis innocẽtem pere- Exod. 21.
merit, obnoxius morti est: quinetiam ipsius diuinæ legis Deut.4. & 19.
oraculo, si quis per imprudentiam intulerit necem, acci- Ivo par.13.
pit impunitatis spem, refugij facultatẽ, vt possit euadere. cap.91.
Hoc igitur de eo quod proprie malum videtur, dictum sit. Mala enim non sunt nisi quę crimine mentem implicant, & conscientiam ligant. Cæterum paupertatem, ignobilitatem, ęgritudinẽ, mortem, nemo sapiẽs mala dixerit, nec in malorum sorte numerauerit: quia nec contraria istis in bonis habentur maximis, quorum alia nobis ex natura, alia ex commoditate accidere videntur. Non otiose nobis excursus iste processit: vt probaremus tenebras & abyssũ
simpliciter accipienda. Erant enim tenebræ de obumbra- Esai 40.
tione cœli: quia omne corpus vmbram facit, quę obũbrat vel finitima vel inferiora, & ea maxime quæ operire atque includere videtur. Includit autem cœli polus, quia *cœlũ sicut cameram extruditur*, quẽadmodum supra demõstrauimus. Nõ ergo principalis erat tenebrosa substãtia: sed quasi vm-

arb

bra secuta est mundi corpus caligo tenebrarum. Itaq; momento diuinæ præceptionis mundus assurgens, intra se inclusit vmbram: vt si quis in campi medio, quem sol meridianus illuminet, locum aliquem repente obsepiat, & & densis ramorum frondibus tegat, nonne quo splendidior foris species loci eius effulgeat, hoc horrenti desuper scena gurgustium eius intus obscurius fit? Aut vnde antrum, clausum vndique huiusmodi locum vocarunt, nisi quod intro horrescat situ, atque offusione tenebrarum? Istæ ergo tenebræ super aquarum abyssos erant. Nam abyssum multitudinem & profundum aquarum dici, lectio Euangelij docet, vbi *rogabant Saluatorem dæmonia, ne iuberet illis vt in abyssum irent*. Sed qui docebat voluntates dæmoniorum non esse faciendas, præcepit illis vt irent in porcos. Porci autem se in stagnum aquarum præcipitarunt, vt quod recusabant dæmonia, non euaderent, sed digno præcipitio demergerentur. Erat ergo hæc mundi incomposita species & forma.

Luc. 8.

De creatione lucis, per quam ornata sunt prius condita: & de distinctione inter lucem & tenebras, atque ita inter diem & noctem.

Cap. IX.

ET *spiritus* (inquit) *Dei superferebatur super aquas. & dixit Deus, Fiat lux.* Merito præmissus est spiritus Dei, vbi diuina incipere habebat operatio. *Fiat* (inquit) *lux.* Vnde vox Dei in scriptura diuina debuit inchoare: nisi à lumine? Vnde mundi ornatus, nisi a luce exordium sumere? Frustra enim esset, si non videretur. Erat quidem Deus ipse in lumine, quia *lucem habitat inaccessibilem*, & *erat lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*; sed eam lucem fieri voluit, quæ oculis corporalibus comprehenderetur. Qui ædificium aliquod dignum habitaculo patrisfamilias struere desiderat, antequam fundamenta ponat, vnde lucem ei infundat explorat: & ea prima est gratia: quæ si desit, tota domus deformi horret incultu. Lux est quæ reliquos domus commendat ornatus. *Fiat* (inquit) *lux.* Plena vox luminis non dispositionis apparatum significat, sed operationis resplendet effectu. Naturæ opifex lucem locutus est, & creauit. Sermo Dei voluntas est, opus Dei natura est: lucem creauit, tenebras illuminauit. *Et dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux.* Non ideo dixit, vt sequeretur operatio, sed dicto absoluit negotium. Vnde pulchre Dauidicum illud: *Dixit & facta sunt*, quia dictum impleuit effectus. Auctor ergo lucis Deus: locus autem & causa tenebrarum mundus est. Sed bonus auctor ita lucem dilexit, vt mundum ipsum infuso aperiret lumine, atque eius speciem venustaret. Resplenduit igitur subito aër, & expauerunt tenebræ noui luminis claritatem. Repressit eas, & quasi in abyssos demersit repente per vniuersa mundi fulgor lucis infusus. Pulchre itaque & proprie dixit. *Facta est lux.* Sicut enim cito lux cælum, terras, maria illuminat, & momento temporis sine vlla comprehensione retectis surgentis diei splendore regionibus, nostro se circumfundit aspectui: ita ortus eius cito debuit explicari. Quid miramur si Deus locutus est lucem, & caliganti mundo lumen emicuit, quando si quis inter aquas mersus, oleum ore emiserit, clariora faciat ea quæ profundi tegebantur occultis? Dixit Deus: non vt per vocis organa quidam sonus sermonis exiret, nec vt linguæ motus cæleste formaret alloquium, atque aërem istum quidam verborum strepitus verberaret; sed vt voluntatis suæ dispositionem proderet operationis effectu. *Et vidit Deus lucem quia bona: & discreuit inter lucem & tenebras.* Dixit & sonum vocis nullus audiuit: *discreuit*, & operationis molimina nemo deprehendit: *vidit*, & oculorum eius intentionum nullus aspexit. *Et vidit* (inquit) *Deus lucem quia bona.* Nec quod ignorabat, vidit, nec id quod nesciebat ante, aut non viderat, cõprobauit: sed bonorum operum proprium est, vt externo commendatore non egeant, sed gratiam suam, cum videntur, ipsa testentur. Plus est quod probatur aspectu, quam quod sermone laudatur. Suo enim vtitur testimonio, non

1. Tim. 6.
Ioan. 1.
Ioan. 8.
Psal. 148.

alieno suffragio. Quod si apud nos oculi iudicium remittitur, quibus simul & gratia venustatis, & rerum mensura comprehenditur: quanto magis Deus omnia quæ probat videt, & quæ videt probat, secundum quod scriptum est, Quia *oculi Domini super iustos?* Lucis natura huiusmodi est, vt non in numero, non in mensura, non in pondere, vt alia, sed omnis eius in aspectu gratia sit. Propriis itaque sermonibus naturam lucis expressit, quæ videndo complacet; quoniam ipsa videndi officium subministrat. Nec immerito tantum sibi prædicatorem potuit inuenire, à quo iure prima laudatur, quoniam ipsa fecit vt etiam cætera mundi membra digna sint laudibus; *Vidit* ergo *Deus lucem*, & vultu suo illuminauit: & vidit *quia bona est*. Non ex parte Dei, sed ex generali iudicium est. Itaque non in splendore tantummodo, sed in omni vtilitate gratia lucis probatur. Vnde & discretio fit inter lucem & tenebras, vt separata lucis natura atque tenebrarum, nihil videatur intra se habere confusum. *Et vocauit Deus lucem diem, & tenebras noctem vocauit*: vt & nomine ipso diem noctemque distingueret. Aduertimus itaque quod lucis ortus antequam sol diem videatur aperire, (principia enim diei, noctis exitum claudunt) finisque & status limes nocti & diei videatur esse præscriptus, Diẽ sol clarificat, lux facit. Frequenter cælum nubibus texitur, vt sol tegatur, ne vllus radius eius appareat. lux tamẽ diem demonstrat, & tenebras abscondit.

Psal. 33.
Sap. 11.

Quod non dies nox, sed dies nocti secundum scripturam anteferatur; & de vnitate diei in quo cælum & terra cæteraque sunt condita & creata.

Cap. X.

ET *factum est vespere: & factum est mane dies vnus.* Quærunt aliqui, cum prius vesperum, postea mane scriptura memorauerit, ne forte noctem prius quam diem significare videatur. Nec aduertunt, primo quod præmiserit diem, dicendo, *Et vocauit Deus lucem diem, & tenebras vocauit noctem*: deinde quod vesper finis diei sit, & mane finis noctis. Ergo vt prærogatiuam & primatus natiuitatis diei daret, prius finem diei significauit, post quem secutura nox esset, deinde postea finem noctis adiunxit. Eousque autem noctem diei scriptura anteferre non potuit, vt & diei & noctis tempora, diei appellatione concluserit, & tanquam principalis sibi auctoritatem nominis vendicauerit. Et hanc scripturæ esse consuetudinem, vt potiori appellationem deputet, frequentibus exemplis probamus. Siquidem & Iacob dixit, *Dies annorum vitæ meæ, pauci & mali.* Et iterum, *Omnes dies vitæ meæ.* Et Dauid posuit, *Dies annorum nostrorum*: non & noctes. Vnde aduertimus ea quæ nunc in specie historiæ traduntur, vim statuisse legis in posterum. Principium ergo diei, vox Dei est, *Fiat lux, & facta est lux.* Finis diei vesper est. Iam sequens dies ex noctis fine succedit. Sententia autem Dei euidens, quia diem primo vocauit lucem, & secundo vocauit tenebras noctem. Præclarè etiam vnum, non primum diem dixit. nam secuturo secundo, & tertio die, & deinceps reliquis, primum potuit dicere: & hoc ordinis videbatur: sed legem statuit vt viginti quatuor horæ diurnæ atque nocturnæ, diei tantum nomine definiatur, vt si diceret. Viginti quatuor horarum mensura, vnius diei tempus est. Sicut enim virorum generatio computatur, & intelligitur etiam fœminarum, quia nectuntur secunda potioribus: ita etiam dies numerantur, & noctes æstimantur adiunctæ. Sicut igitur circuitus vnus, ita dies vnus. Nam plerique etiam hebdomadam vnam, vnum diem dicunt: quod in se quasi in vnum redeat diem, & quasi septies in se recurrat. Est autem & circuitus figuræ à se incipere, & in se reuerti. Vnde & sæculum vnum interdum scriptura dicit. Nam etsi aliis locis sæcula appellat, videtur magis diuersitates statuum, vel negociorum significare, quam sæculorum successiones aliquas definire: *Quia dies Domini magnus & præclarus.* Et alibi; *Vt quid vobis quærere diem Domini? Et hic tenebra, & non lux.* Manifestum est enim quod male consciis & indignis dies ille tenebrosus sit, quo ful-

Ibidem.
Gen. 47.
Psal. 89.
Ioel 2.
Amos 5.
Esa.

A ionocentia, & mens noxia cruciabitur. Cæterum quod sine interpolatione noctium, & successione tenebrarum dies perpetuus ille remunerationis æternę futurus sit, scriptura nos docet. Pulchre aotem vicem vtramque vnum dicturus diem, matutino eum fine conclusit, vt & à luce inchoare diem doceret, & in lucem desinere. Non enim (Rom. 13.) est integrum diei tempus, nisi & noctis fuerit expletum. Vnde & nos semper *quasi in die honeste ambulemus, & abiiciamus opera tenebrarum.* Noctem enim ad quietem corporis datam esse cognoscimus, non ad muneris alicuius vel operis functionem, quæ somno & obliuione transcurritur. Noo sit in nobis comessatio, ebrietas, cubile, impudicitia. Noo dicamus; (Ibidem. Eccles. 23.) *Tenebræ & parietes operiunt nos, & quis scit si videbit Altissimus?* Sed sit in nobis amor lucis, & cura honestatis, vt tanquam in die ambulantes, opera nostra coram Deo lucere cupiamus: Cui est honor, laus, gloria, potestas, cum Domino nostro Iesu Christo, & cum Spiritu sancto, à sæculis & nunc & semper, & in omnia sæcula sæculorum, Amen.

B *S. AMBROSII HEXAEMERON LIBRI primi finis.*

Summarium secundi Libri Hexaëmeron.

Agit per capita quinque de opere secundi diei, & exponit eam textus partem quæ ad rem facit.

CAPITA SECVNDI LIBRI.

1. *Annectit dicta dicendis, erigitque auditorum mentes ad ea suscipienda veluti Dei oracula.*
2. *De creatione firmamenti, & discretione inter aquam & aquam: & vtrum vnum tantum sit cælum, an plures: ac de confutatione philosophorum asserentium orbes stellarum motu suo dulcem quendam & plenum suauitatis sonum reddere.* (C)
3. *De firmamento, vtrum sit hoc quod in superioribus cælum appellatum est, an aliud: & quomodo aqua vera super cælos esse possit, cum reprobatione opinionis eorum qui hoc destruere conantur.*
4. *Quæ sit inter cælos & firmamentum differentia, & firmamentum vnde nuncupatum sit: quæ etiam aliorum sit sententia de prædictarum distinctione.*
5. *Quod opus Dei est opus & patris & filij: quod videre Dei est probare: quid pulchritudo: & laudatur opus secundi diei.*

D

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS HEXAEMERON LIB. II.

Agens de opere secundi diei.

T dixit Deus, Fiat firmamentum inter medium aquæ: & sit discernens inter aquam & aquam. Et fecit Deus firmamentum: & discreuit Deus inter medium aquæ quæ erat sub firmamento, & inter medium aquæ quæ erat super firmamentum. Et [...]*m est sic. Et vocauit Deus firmamentum, cælum. Et vidit Deus quia bonum: & factum est vespere, & factum est mane dies secundus.* E

Annectit dicta dicendis, erigitque auditorum mentes ad ea suscipienda veluti Dei oracula.

CAP. I.

DIEM primum, vel potius vnum (maneat enim ei prophetici prærogatiua sermonis) vt potuimus, absoluimus: in quo conditum cælom, terram creatam, aquarum exundantiam coërcitam, circumfusum aërem, discretionem factam lucis atque tenebrarum, Dei omnipoteno's, & Domini Iesu Christi, Spiritus quoque sancti operatione cognouimus. Quis ergo oon miretur dissimilibus membris disparem mundum in corpus vnum assurgere, & insolubili concordiæ charitatisque lege in societatem & connexiooem sui tam distantia conuenire, vt quæ discreta naturâ sunt, io vnitatis & pacis vinculum velut indiuidua compactione nectantur? Aut quis hæc videns, possibilitatem rationis infirmo ingenio rimetur? F Quæ omnia vis diuina, incomprehensibilis humanis mẽtibus, & ineffabilis sermonibus nostris, voluntatis suæ auctoritate connexuit. Fecit igitur Deus cælum & terram, & ea quasi auctor esse præcepit, non tanquam figuræ inuentor, sed tanquam operator naturæ. Nam quomodo sibi conueniunt operatoria, impassibilis Dei virtus, & passibilis materiæ natura, tanquam altera ab altera quo indiguerint, mutuantes? Nam si increata materia, videtur ergo Deo creandæ potestas materiæ defuisse, & ab ea operationi subiacentia mutuatus. Si vero incomposita, mirum admodum coæternam Deo materiem decorem sibi oon potuisse conferre, quæ substantiam non à creatore acceperit, sed sioe tempore ipsa poss:derit. Plus ergo inuenit operator omnium, quam cootulit. Inuenit materiam, in qua possit operari: contulit autem figuram, quæ decorem inuentis rebus afferret. Vnde excipiendus à cæteris tanquam dies vnus, non conferendus cum cæteris tanquam dies primus est, vnde fundamenta rerum omnium posita, G & causæ esse cæperunt quibus mundi huius atque vniuersæ visibilis creaturæ fulta substantia est. Quare ad secundi diei admiranda opera sermo nobis prodeat, quorum eminentia non secundum tractatus oostri possibilitatem, sed secundum scriptoris veritatem, ad laudem referenda est creatoris. (Coloss. 2.) Vos igitur quæso vt naturaliter æstimare, quæ dicimus probabiliter, ac simplici mente & sedulo ingenio pensare dignemini, non secundum philosophiæ traditiones, & inanem seductionem suasoriæ verisimilia colligentes, sed secundum regulam veritatis, quæ oraculis diuini sermonis exprimitur, & contemplatione tantæ maiestatis fidelium pectoribus infunditur, quia scriptum est: (Psal. 118. Psal. 118. Coloss. 2.) *Confirma me in verbis tuis. Narrauerunt mihi iniusti exercitationes, sed non sicut lex tua Domine: omnia præcepta tua veritas.* Non ergo secundum elementorum naturas: sed secundum Christũ, qui omnia quæ voluit fecit, abundans plenitudine diuinitatis suæ, consideremus quæ facta sunt, & naturæ possibilitatem interrogemus. Neque enim cum in Euaogelio leprosos curaret, cæcis visum refunderet, populus qui aderat & spectabat, illum medicinæ ordinem recognouit, H sed potestatem Domini miratus, (Luc. 18.) *dedit* (vt scriptum est) *Deo laudem.* Neque secundum numeros Ægyptiorum & cursus siderum, mensuras elementorum, extendit manũ suam Moyses vt diuideretur mare Rubrum, sed diuinæ (Exod. 14. Exod. 15.) imperio potestatis obtemperans. Vnde & ipse ait, *Dextera manus tua Domine glorificata est in virtute, dextera manus tua Domine confregit inimicos.* Illò igitur sancta plebs eleua mentem tuam, & totum animum tuum eo confer. Noo sic Deus videt, quemadmodum homo. Deus in corde, homo in facie. (Reg. 1. 6.) Nec sic igitur homo videt, quemadmodum Deus. Audis quia Deus vidit, & laudauit. Noli igitur tuis oculis æstimare quæ facta sunt, opinionibusque discutere: sed quæ Deus vidit & probauit, ea tu retractanda non putes.

De crea-

A

De creatione firmamenti, & discretione inter aquam & aquam, & vtrum vnum tantum sit cælum, an plures: ac de confutatione philosophorum asserentium orbes stellarum motu suo dulcem quendam & plenum suauitatis sonum reddere.

Cap. II.

ET dixit Deus, *Fiat firmamentum inter medium aquæ, & sit discernens inter aquam & aquam.* Audi verba Dei: *Fiat*, dicit. Iubentis est, non æstimantis. Imperat naturæ, non possibilitati obtemperat, non mensuras colligit, non pondus examinat. Voluntas eius, mensura rerum est. Sermo eius, finis est operis. *Fiat* (inquit) *firmamentum inter medium aquæ.* Firmum est omne quod statuit Deus. Et satis pulchrè præmisit: *Fiat firmamentum*, antequam subiiceret, *Inter medium aquæ:* vt tu prius

B crederes firmamentum ex præcepto Dei factum, quam de aquarum proflua qualitate dubitares. Si naturam elementorum consideres, quomodo inter aquas solidatum est firmamentum? Illæ profluunt, illud constringitur: illæ currunt, hoc manet. *Et sit* (inquit) *discernens inter aquam.* Sed aqua confundere, non discernere solet. Quomodo iubet quod scit secundum elementorum rationem esse contrarium? Sed cum sermo eius ortus naturæ sit, iure vsurpat dare legem naturæ qui originem dedit. Sed prius consideremus quid sit firmamentum, vtrum ipsum sit quod in superioribus cælum appellauit, an aliud: & si duo cæli, an plures. Nam sunt qui vnum cælum esse dicant, nec alterius cæli faciendi, cum esset vna hyle, vt ipsi aiunt, potuisse suppetere substantiam: quoniam cum omnis superiori cælo esset expensa, nihil reliqui fuit quod ad ædificationem secundi cæli tertiive proficeret. Alij vero innumeros cælos & mundos esse asserunt, quos irrident sui. Non enim nobiscum illis maior quam cum suis pugna est,

C qui geometricis numeris & necessitatibus contendunt probare, quod aliud cælum esse non possit, nec pati naturam vt aut secundum aut tertium sit, nec operatoris virtutem idoneam, vt multos cælos faceret. Et quis non hanc eorum artificem facundiam irrideat, qui cum ex vna atque eadem causa plura eiusdem generis ab hominibus fieri posse non abnuant, de creatore omnium dubitent, vtrum plures cælos facere potuerit, de quo

Psal. 95. Psal. 113. scriptum est; *Dominus autem cælos fecit.* & alibi, *Omnia quæcunque voluit fecit?* Quid enim difficile ei, cui velle, fecisse est? Fluitat igitur illis impossibilitatis ratio, cum

Luc. 4. & 1. Cor. 12. de Deo disputant, cui verè dicitur; *Quia impossibile tibi nihil est.* Itaque nos non solum secundum, sed etiam tertium cælum esse negare non possumus, cum Apostolus raptum se ad tertium cælum scriptorum suorum

Psal. 148. testificatione confirmet. Dauid etiam cælos cælorum, in illo laudantium Dominum constituit choro. Quem imitantes philosophi, quinque stellarum, solis & lunæ,

D globorum consonum motum introduxerunt, quorum orbibus vel potius globis connexa memorant omnia, quos sibi innexos & velut insertos versari retro, & contrario cæteris motu ferri arbitrantur, eoque impulsu & motu ipsorum orbium dulcem quendam & plenum suauitatis atque artis & gratissimi modulaminis sonum reddi, cum scissus aër tam artifici motu, & acuta cum grauibus temperante, ita varios æquabiliter concentus efficiat, vt omnem supergrediatur musici carminis suauitatem. Huius rei fidem si requiras atque expetas sensu nobis & auditu probari, hæsitant. Nam si vera forent, quomodo tanto motu orbium concrepante, cum ille cælestis orbis cui affixos ferunt stellarum cursus, qui sine intermissione voluuntur, concitatiorem habeat conuersionem, atque acutum sonum excitet, hic autem lunaris grauissimum, non audiretur à nobis, cum leuiora audire soleamus? Fidem ergo eius disputationis

E si testimonio nostro & auditus munere exigamus probari, referunt obsurduisse aures nostras & hebetiorem nobis sensum audiendi factum, propter illam à principio nostræ generationis concepti sonitus consuetudinem. Et exemplum afferunt, eo quod Nilus fluuiorum maximus, eo videlicet loci vbi se ex altissimis montibus in Catadupa illa præcipitat, magnitudine fragoris sui aures accolarum obstruat, vt audiendi munere carere dicantur. Sed facile his ipsis respondet veritas. Nam qui tonitrua audimus nubium collisione generata: tantorum orbium conuersiones, qui maiori vtique sicut motu ferri æstimantur, ita vehementiores sonitus excitarent, non audiremus? Addunt præterea, ideo sonum hunc non peruenire ad terras, ne capti homines per suauitatem eius atque dulcedinem quam celerrimus ille cælorum efficit motus ab orientalibus partibus vsque in occasum, propria negotia atque opera derelinquerent, & omnia hic otiosa remanerent, quodam humanæ ad cælestes sonos mentis excessu. Sed ea quæ sunt aliena à studio nostro, & à diuinæ lectionis serie, iis qui foris

F sunt, relinquamus: nos inhæreamus scripturarum cælestium magisterio.

De firmamento, vtrum sit hoc quod in superioribus cælum appellatum est, an aliud: & quomodo aqua vera super cælos esse possit: cum reprobatione opinionis eorum qui hoc destruere conantur.

Cap. III.

PRopositum igitur nobis est, quia dixit Deus, *Fiat firmamentum inter medium aquæ, & sit discernens inter aquam & aquam.* Et hinc tractatus, vtrum hoc firmamentum appellet quod ante iam fecit, de quo scriptum est, *In principio fecit Deus cælum & terram.* Nec fallit, quod aliqui ante nos ita acceperint, eo quod supra creatum auctore Deo & conditum cælum scriptura expresserit, hic expositionem operis creationisque diffuderit: vt ibi quasi summa operis breuiter comprehensa sit, hic operationis qualitas per ipsas concurrentium

G rerum degesta sit species. Sed mouet nos quia & nomen aliud significatur, & species solidior, & causa discernitur, & persona cooperatoris adiungitur. Sic enim scriptum est, *Et discreuit Deus inter medium aquæ quæ erat sub firmamento, & inter medium aquæ quæ erat super firmamentum.* Et primo volunt id destruere quod frequenti scripturarum lectione inolitum, nostris & impressum est mentibus, quia aquæ super cælos esse non possint: dicentes rotundum esse orbem illum cæli, cuius in medio terra sit, & in illo circuitu aquam stare non posse, quod necesse est defluat & labatur, cum de superioribus ad inferiora decursus est. Quomodo enim aqua super orbem, aiunt, stare potest, cum orbis ipse voluatur? Hæc est illa versutia dialecticæ: Da mihi vnde tibi respondeam. Quod si non detur, nullum verbum refer-

H tur. Petunt sibi concedi, axem cæli torqueri motu concito, orbem autem terræ esse immobilem: vt astruant aquas super cælos esse non posse, quod omnes eas voluendo se axis effunderet: quasi vero vt concedam illis quod postulant, & secundum eorum opiniones illis respondeam, negare possint in illa altitudine & profundo & longitudinem esse & latitudinem, quam nemo potest comprehendere, nisi is *qui impletur in omnem plenitudinem Dei*, vt Apostolus ait. Ephes. 3. Quis enim potest facile esse diuini operis æstimator? Est ergo latitudo in ipsa cæli altitudine. Sunt etiam, vt de his dicamus quæ scire possumus, pleraque ædificia intus rotunda, quibus superiora sunt plana, in quibus aqua hærere soleat. Quæ tamen ideo dicimus, vt aduertant opiniones suas opinionibus verisimilioribus reuinci posse, & desinant tantum opus Dei humanæ operationis & nostræ possibilitatis contemplatione metiri. Nos autem scripturarum seriem atque ordinem sequimur, & opus contempla-

A rione æstimamus auctoris, & quid dictum sit quærimus, & quis dixerit, & cui dixerit: *Fiat* (inquit) *firmamentum in medio aquæ, & sit discernens inter aquas.* Audio firmamenntum fieri per præceptum quo diuideretur aquas, & ab inferiore superior discerneretur. Quid hoc manifestius? Qui iussit discerni aquam interiecto & medio firmamento, prouidit quemadmodum diuisa atque discreta manere possit. Sermo Dei, virtus naturæ est, & diuturnitatis substantia, quo ad vsque velit eam manere, qui statuit, sicut scriptum est: *Statuit ea in sæculum* (Psal. 148.) *sæculi, præceptum posuit & non præteribit.* Et vt scias quia de istis aquis hoc dixit quas tu negas posse in superioribus cæli esse, audi superiora: *Laudate eum cæli cælorum, & aquæ quæ super cælos sunt, laudent nomen Domini.* (Ibid. in. ibidem.) Nonne quasi aduersanti tibi dixit: *Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt: Statuit ea in sæculum sæculi, præceptum posuit, & non præteribit?* An non videtur tibi auctor idoneus, qui legem suo operi daret? Deus est qui dicit, venerabilis naturâ, inæstimabilis magnitudine, immensus in remunerationibus, incomprehensibilis in B operibus, cuius altitudinem sapientiæ quis inuestigare (1. Cor. 1.) facilis? Iste dicit filio, id est, dicit brachio suo, dicit virtuti suæ, dicit sapientiæ suæ, dicit iustitiæ suæ. Et fecit filius quasi potens, fecit quasi virtus Dei, fecit quasi sapientia Dei, fecit quasi iustitia diuina. Cum hæc audis, quid miraris si supra firmamentum cæli potuit, tantæ maiestatis operatione, vnda suspendi? (Exod. 15.) De aliis hæc collige, de iis quæ viderunt oculi hominum, quomodo ad Iudæorum transitum, si rationem quæris, se vnda diuiserit. Non solet hoc esse naturæ, vt aqua se discernat ab aqua, & in profundo interfusiones aquarum sine medio separentur. Gelauerunt enim fluctus, & firmamenti specie cursum suum insolito fine frænarunt. Nonne potuit etiam aliter Hebræum populum liberare? Sed tibi voluit ostendere, vt eo spectaculo etiam illa quæ non vidisti, æstimares esse credenda. Iordanis quoque reflexo amne in suum fontem reuertitur. (Iosue 3. Psal. 113.) Hærere aquam cum labitur, rursumque redire in superiora sine vllo repagulo, impossibile habetur. Sed quid impossibile ei, qui dedit posse quibus voluit? (Philip. 4.) C Dedit posse infirmis, vt infirmus dicat; *Omnia possum in eo qui me confortat.* Dicant certe quemadmodum aër cogatur in nubem, vtrum pluuia nubibus generetur, an sinu nubium colligatur. Quæro vtrum de terra ascendat aqua, an ea quæ super cælos est, largo imbre descendat. Si ascendit, vtique contra naturam est vt ascendat in superiora quæ grauior est, & portetur aëre cum aër subtilior sit. Aut si conciti orbis totius motu rapitur aqua, sicut imo orbe rapitur, ita summo orbe diffunditur. Si fundi, vt volunt, non desinit; rapi vtique non desinit: quia sicut axis cæli semper mouetur, & aqua mouetur, & aqua semper hauritur. Si descendit, manet ergo iugiter supra cælos quæ habet vnde descendat. Deinde quid obstat si confiteantur, quia aqua supra cælos suspensa sit? D Nam quo verbo dicunt terram in medio esse suspensam, & immobilem manere, cum vtique grauior sit quam aqua: ea ratione possunt dicere, non præcipitari aquam orbis illius cælestis conuersione, quæ super cælos est. Sicut enim terra inani suspenditur, vel pondere librato vndique immobilis perseuerat: ita & aqua aut grauioribus aut æquis cum terra ponderibus examinatur. Ideoque non facile superfunditur mare terris, nisi cum iubetur exire. Deinde cum ipsi dicant volui orbẽ cæli stellis ardentibus refulgentem, nonne diuina prouidentia necessario prospexit, vt intra orbem cæli, & supra orbem redundaret aqua, quæ illa feruentis axis incendia temperaret? Propterea quia exundat ignis & feruet, etiam aqua exundauit in terris, ne eas surgentis solis & stellarum micantium ardor exureret, & tenera rerum exordia insolitus vapor læderet. Quanti fontes, fluuij, lacus, irrigant terras, quia eas internus quidam ignis vaporat? Vnde enim aut arbores germinarent, aut frumenta vel sata prorumperent, vel orta coquerentur, nisi ea interior quoque ignis animaret? Qui etiam de saxis frequenter excutitur; & de ipso sæpe dum cæditur, ligno exilit. Ergo sicut necessaria ignis creatura, vt ordinata & disposita permaneat, cælique

E clementia temperet aquarum rigorem: Ita etiam aquarum redundantia non superflua, ne alterum ab altero consumeretur: quia nisi conueniens vtriusque mensura sit, sicut ignis aquam exsiccat, ita & aqua extinguit ignem. (Sap. 11.) Ideoque pondere & mensura examinauit vniuersa: *numerata* enim *sunt ei & stillicidia pluuiarum,* (Iob 28 & 36.) sicut in libro Iob legimus, sciens vel rerum facilem defectum fore, vel solutionem vniuersitatis, si alterum exsuperaretur ab altero. Itaque vtriusque temperauit dispendia, vt neque plus ignis excoqueret, neque exuberaret aqua: sed imminutio fieret vtriusque moderata, quæ & superfluum detraheret, & necessarium reseruaret. Itaque cum tanta de terris erumpant maximorum fluenta amnium: Nilus effuso Ægyptum stagnans flumine: Danubius de occidentalibus partibus, Barbarorum atque Romanos intersecans populos, donec Ponto ipse condatur: Rhenus de iugo Alpium vsque in Oceani profunda cursus suos dirigens, Romani memorandus aduersus feras gentes murus imperij; Padus maritimorum commeatuum Italicis subsidiis fidus inuector: Rhodanus rapido concitus cursu Tyrrheni æquoris freta scindens, in quo non mediocre fertur nauigantium periculum, dum inter se maris fluctus & amnis fluenta decertant: F Itemque de septentrionali parte Phasis Caucaseis montibus fusus, cum pluribus aliis in Euxinum se præcipitans mare. Prolixum est singulorum prosequi fluuiorum nomina, qui vel in nostrum mare deriuant, vel exinaniuntur Oceano. Cum tanta igitur vbertas aquarum sit, tamen plerumque terra meridianæ plagæ torretur ardoribus, atque æstu soluta fatiscit in puluerem, miserandi agricolæ labore consumpto, vt frequenter ad potum siccatis puteis, arido gurgite subsidium vitale deficiat. Et erit quidem quando dicat abysso: *Deserta eris, & omnes fluuios siccabo*: (Esai. 44.) sicut per Esaiam futurum annuntiauit. Sed etiam antequam ille dies aduentat, diuino præstitutus arbitrio, non minimum inter se ipsa elementorum natura decernit. (Act. 2.) Crebro itaque aut inundationibus mundus hic quatitur, aut nimio æstu & ariditate vexatur. Noli igitur incredibilem opinari aquarum multitudinem, sed respice ad vim caloris, & incredulus non eris. G Multum est quod ignis absorbet: quod vel ex illo nobis debet esse manifestum, cum medici vasa quædam angusta ore, planiora desuper, intus concaua, leni lucernæ concepto lumine affigunt corpori, quemadmodum calor ille omnem in se rapiat humorem. Quis igitur dubitet quod ignitus æther, & magno feruens vapore inflammaret atque exureret omnia, nisi lege quadam sui cohiberetur auctoris, vt nec flumina, nec lacus, nec ipsa maria vim eius possint restinguere? Et ideo desuper aqua impetu quodam descendens, in tantos plerumque imbres rumpitur, vt flumina, lacus repente repleantur, ipsa maria exundent. Vnde frequenter & solem videmus madidum atque rorantem. In quo euidens dat indicium, quod alimentum sibi aquarum ad H temperiem sui sumpserit. Tantum autem inest illis impugnandæ veritatis studium, vt solem ipsum negent calidæ naturæ esse, eo quod albus sit, non rubicundus aut rutilus in speciem ignis. Et ideo aiunt, quod nec ignitus natura sit, & si quid habet caloris, ferunt ex nimio motu conuersionis accidere. Quod ideo dicendum putant, vt nihil videatur humoris consumere, quia calorem quo humor vel minuitur vel plerumque exhauritur, non habeat naturalem. Sed nil agunt, cum ista componunt quia nihil interest, vtrum ex natura calorem quis habeat, an ex passione, aut aliqua ex causa, quia ignis omnis consumptor humoris est, vel huiusmodi materiæ quam flamma consueuit exurere. Nam siue ex lignis haudquaquam semiustulatis, sed inter se collisis, ignis excussus excipiatur foliis, æque flammam adolet, ac si de igne accendas facem, siue de flammæ lumine lumen accendas, eadem species & natura est luminis, ac si illud non naturalis ignis adoleuerit, sed quem accidens causa generauerit. Vel hinc saltem contemplentur solis calorem, quod diuersa ei Deus constituit cursus sui loca & tempora: ne si semper in iisdem moraretur locis, quotidiano ex vapore

exureret.

A exureret. Mare ipsum ideo ferunt ipsi salsam atque amaram aquam habere, quod ea quæ fluuiis in freta influat, calore absumatur, tantumque vapore diurno consumi, quantum quotidie ex diuersis fluuiorum cursibus inuehatur. Quod ex solis quadam diiudicatione fieri perhibetur, qui quod purum ac leue est, sibi rapit: quod graue atque terrenum, relinquit: ex quo remanet salsum illud atque aridum quod sine vsu ac suauitate potandi sit.

Quæ sit inter cælos & firmamentum differentia, & firmamentum vnde nuncupatum sit: quæ etiam aliorum sit sententia prædictorum distinctione.

Cap. IIII.

B
Psal. 18. Rom. 1.

SED reuertamur ad propositum. *Fiat firmamentum inter medium aquæ.* Non moueat, sicuti iam dixi, quia supra cælum ait, hic dicit, *firmamentum*, quoniam & Dauid dicit; *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum*, hoc est, mundi opus cum videtur, suum laudat auctorem. Inuisibilis enim maiestas eius per ea quæ videntur agnoscitur. Et videtur mihi nomen cælorum commune esse, quia plurimos cælos scriptura testificatur: nomen autem esse speciale firmamentum. Siquidem & hic ita habetur: *Et vocauit Deus firmamentum, cælum*, vt videatur supra generaliter dixisse, in principio cælum factum, vt omnem cælestis creaturæ fabricam comprehenderet: hic autem specialem firmamenti huius exterioris soliditatem, quod dicitur cæli firmamentum, sicut legimus in hymno prophetico: *Benedictus es in firmamento cæli.* (Dan. 3.) Nam cælum, quod οὐρανὸς Græce dicitur, Latine quia impressa stellarum lumina velut signa habeat, tanquam cælatum appellatur: sicut argentum quod signis eminentibus refulget, cælatum dicimus. (Hexaëme. in lib. 3. c. 8.) οὐρα δὲ autem ἀπὸ τοῦ ὁρᾶσθαι dicitur, quod videatur. Igitur comparatione terræ quæ obscurior est, οὐρανὸς nuncupatur, quia lucidus est, tanquam visibilis. (Idem 1. infr.)

C Vnde puto & illud dictum: *Volatilia cæli: & volantia super terram secus firmamentum cæli*, eo quod volatilia circa superiorem versantia locum terram spectent, & ipsa nostris subiecta sint conspectibus. (3. Reg. 17.) Denique clausum cælum dictum est temporibus Eliæ, quando in Achab & Iezabel perfidia regnabat: cum populus regali sacrilegio deseruiret, eo quod nemo ad cælum oculos erigebat, nemo eius auctorem venerabatur, sed ligna & lapides adorabant. Vnde hoc colligimus quia in maledictionibus populi Israel dixit Deus; (Leuit. 26.) *Erit tibi cælum super caput tuum æneum, & terra tua ferrea*; quando pretium perfidiæ luens populus Iudæorum, intemperie cæli & terræ in fœcunditate multatur. De cælo enim causa fertilitatis. Denique Moyses benedictiones tribui Ioseph à finibus cæli & rore & abyssis fontium deorsum venientibus, & secundum horam à solis cursu & à conuenientibus mensibus & à vertice montium & collium æternorum dedit, eo quod moderatione cælesti, terrarum fœcunditas nutriatur. (Deut. 33.)

D Æneum ergo cælum, quod nullum exudat humorem, quando nullus nubibus imber erumpit. Est etiam æneum cælum sub obscurus aër, pressus atque nebulosus colore ærugineo, quando rigore frigoris stringitur terra, tunc velun super caput nostrum humor suspensus videtur, & per momenta imminere. Plerumque etiam glacialibus ventorum flatibus rigentes aquæ consolidantur in niuem, & rupto aëre nix funditur. Neque enim firmamentum hoc potest sine aliquo rumpi fragore aut penetrari. Ideo & firmamentum dicitur, quod non sit inualidum, nec remissum. Vnde & de tonitrubus, quæ concepto intra sinum nubium spiritu, cum se vehementer erupturus eliserit, magno concrepant sonitu, ait scriptura: *Firmans tonitrua*: (Amos. 4.) A firmitate ergo firmamentum est nuncupatum, vel quod diuina virtute firmatum sit, sicut scriptura nos docet, dicens; (Psal. 150.) *Laudate eum in firmamento virtutis eius.*

E Nec præterit, retulisse aliquos, cælos cælorum ad intelligibiles virtutes, firmamentum ad operatorias. Et ideo laudare cælos vel enarrare gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiare firmamentum. (Psal. 18.) Sed non quasi spiritalia, sed quasi opera mundi enarrant, quemadmodum supra diximus. Alij quoque purificatorias virtutes interpretati sunt aquas, quæ super cælos sunt. (Psal. 148.) Accipimus hæc quasi ad tractatus decorem: nobis tamen non alienum videtur atque absurdum si aquas veras propter illam causam quam diximus: intelligamus. Nam & ros & gelu & frigus & æstus, secundum hymnum propheticum, benedicunt Dominum, (Dan 3.) benedicit & terra: & illa non ad intelligibiles naturas referimus, sed ad veritatem. Laudant etiam dracones Dominum, quia natura eorum & species eum videtur, (Psal. 148.) non minimum vel decoris offundit, vel inesse rationis ostendit.

F

Quod opus Dei, est opus patris & filij: quod videre Dei, est probare, quid sit pulchritudo: & laudatur opus secundi diei.

Cap. V.

ET *vidit Deus quia bonum.* Facit filius, quod vult pater: laudat pater, quod facit filius. Nihil in illo naturæ degeneris inuenitur, cuius opus à paterna non degenerat voluntate. Vidit vtique, non oculis corporalibus intendit, sed definiuit plenitudini gratiæ conuenire, vt mihi eius iudicium cognosceretur. Nos enim solemus etiam de iis quæ diuina sunt disputare. Et quid mirum, si de opere retractare possint, qui de ipsius operatoris generatione faciunt quæstiones? Ipsum in iudicium vocant, ipsum inæqualem atque degenerem asserere conantur. Ideo legis; *Et dixit Deus, & fecit Deus.* Eodem pater & filius maiestatis honorantur nomine. *Et vidit Deus quia bonum.* Dixit tanquam omnia quæ pater vellet sciens, & vidit tanquam omnia quæ filius faceret scientia tenens, & efficiens operatione consorti. *Vidit quia bonum.* Non vtiq; cognouit, quod nesciebat: sed probauit, quod placebat.

G Non quasi incognitum placuit opus, quia nec quasi incognitus pater qui complacuit in filio, sicut scriptum est; *Hic est filius meus dilectus, in quo complacui.* (Matt. 3. & 17.) Scit autem semper filius voluntatem patris, & pater filij, & audit patrem filius semper, & pater filium per vnitatem naturę, voluntatis atque substantię. Denique testatur hoc in Euangelio suo filius, dicens ad patrem; *Sciebam, quia semper me audis.* (Ioan. 11.) Imago est enim inuisibilis Dei filius: omnia patris quasi imago exprimit, omnia eius quasi splendor glorię illuminat nobis atque manifestat. (Coloss. 1. Heb. 1.) Videt & filius patris opus, sicut & pater filij, sicut & ipse Dominus declamauit: *Non potest filius facere, à se quidquam, nisi quod viderit facientem patrem.* (Ioan. 5.) Vidit ergo facientem patrem, & vidit per secretum inuisibilis naturæ. Et audit similiter. Denique ait; *Sicut audio, iudico: & iudicium meum verum est, quia non sum solus: sed ego, & qui misit me pater.* (Ioan. 5 & 8.) Hoc mysticum est, illud morale. Vidit mihi, probauit mihi. Quod Deus probauit, tu reprehensibile ne dixeris: quoniam *quod Deus mundauit, tu commune ne dixeris*, scriptum tibi esse meministi. (Act. 10.)

H Ergo bonum Dei nemo blasphemet. Si firmamentum bonum, quanto magis bonus eius creator? etiamsi Ariani nolint, Eunomiani reclament, radicis degeneris fructus deterior. *Vidit*, inquit, *Deus quia bonum.* Solent artifices singula prius facere, & postea habili commissione connectere: & qui vultus hominum vel corpora excudunt de marmore, vel ære fingunt, vel ceris exprimunt, non tamen sciunt, quemadmodum sibi possint membra singula conuenire, & quid gratiæ afferat futura connexio: & ideo aut laudare non audent, aut pro parte laudant: Deus vero tanquam æstimator vniuersitatis, præuidens quæ futura

sunt,

A sunt, quasi perfecta iam laudat, quæ adhuc in primi operis exordio sunt, finem operis cognitione præueniens. Nec mirum si apud quem rerum perfectio, non in consummatione operis, sed in suę prædestinatione est voluntatis, laudat singula, quasi conuenientia futuris, laudat plenitudinem singulorum venustate compositam. Illa est enim vera pulchritudo, & in singulis membris esse quod deceat, & in toto: vt in singulis gratia, in omnibus formæ conuenientis plenitudo laudetur. Sed iam etiam secundus nobis claudatur dies, nedum opus adstruimus firmamenti, infirmiores eos qui audiunt, dicendi prolixitate faciamus, dum in noctem sermo producitur, quæ adhuc carens lunæ stellarumque lumine (nondum enim luminaria creata sunt cœli) obscuritatem possit afferre remeantibus: simul vt cibo potuque curentur corpora, ne animis epulantibus, fragilitas carnis de nocturno quoque ieiunio conqueratur.

B *S. AMBROSII HEXAEMERON LIBRI secundi finis.*

Summarium tertij libri Hexaëmeron.

A cap. I. vsque ad IV. agit de collectione aquarum in locum vnum, & de terræ apparentia.

A cap. V. vsque ad XIII. agit de germine terræ, & quam illud sit varium, tam quoad modum nascendi, quam quoad modum nutriendi, differit.

A cap. XIIII. vsque ad finem libri digreditur circa proprietates & mutationes aquarum, circa arborum & virgultorum germina, circa Dei magnam in illis virtutem ac prospicientiam: & ad hæc omnia accuratè obseruanda hominem inuitat.

C

CAPITA TERTII LIBRI.

 G

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS HEXAEMERON LIB. III.

Agens de opere tertij diei.

ET dixit Deus, Congregetur aqua quæ sub cælo est, in congregationem vnam & appareat arida. Et factum est sic, Et congregata est aqua quæ sub cælo est, in congregationes suas, & apparuit arida. Et vocauit Deus aridam, terram: & congregationes aquarum vocauit Maria. Et vidit Deus quia bonum, & dixit Deus, Germinet terra herbam fœni, seminantem semen secundum genus & secundum similitudinem, & lignum pomiferum faciens fructum, cuius semen eius in ipso sit secundum genus super terram. Et factum est sic. Et germinauit terra herbam fœni seminantem semen secundum genus, & secundum similitudinem: & lignum pomiferum faciens fructum, cuius semen eius in ipso secundum genus super terram. Et vidit Deus quia bonum. Et factum est vespere, & factum est mane dies tertius. H

A *Optat, vt sicut omnes aquæ sub cælo die tertio in vnam collectio-* E
nem Dei imperio coierunt, sic omnis populus in vnam
Christi coeat Ecclesiam.

CAP. I.

DIES tertius nobis hodie in sermone
nascatur; qui ortus est in lectione.
Præclarus dies, qui terram à naufra-
gio liberauit, dicente Deo, *Congregetur*
aqua quæ est sub cælo, in congregationem v-
nam.] De quo præfationem adoriri
placet. *Congregetur aqua.*] dictum est, *&*
congregata est, & frequenter dicitur, congregetur popu-
lus, & non congregatur. Non mediocris pudor est, impe-
rio Dei insensibilia elementa parere, & homines non o-
bedire, quibus sensus ab ipso tributus est auctore. Et for-
B tasse hic pudor fecerit, vt hodie plures conueniretis: nec
quo die congregata est aqua in congregationem vnam, eo
die populus nequaquam congregatus in Ecclesiam Do-
mini videretur. Nec hoc solum obedientis aquæ exemplum
76. habemus. nam & alibi scriptum est; *Viderunt te aquæ Deus,*
viderunt te aquæ, & timuerunt. Neque enim non verisimile
113. videtur de aquis dictum, quando alibi quoque idem Pro-
pheta ait: *Mare vidit & fugit, Iordanis conuersus est retrorsum.*
Hoc enim verè factum quis ignorat, quod ad Hebræorũ
xod 14. transitum mare fugerit, quando se vnda diuisit, transiuit
populus pulnerulento vestigio, perisse mare credens fu-
gisse fluctus? Denique credidit hoc Ægyptius, & ingres-
sus est: sed illa rediit vnda, quæ fugerat. Nouit ergo aqua
& congregari & timere & fugere quando Deus præcipit.
Hanc imitemur aquam, & vnam congregationem Domi-
ni, vnam Ecclesiam nouerimus. Congregata est hic quon-
dam aqua ex omni valle, ex omni palude, ex omni lacu.
Vallis est hæresis, vallis est gentilitas, quia Deus montium
est, non vallium. Denique in Ecclesia exultatio est, in hæ-
resi & gentilitate fletus & mœror. Vnde ait; *Disposuit in*
Reg 20. *conualle fletus.* Ex omni igitur valle congregatus est popu-
C lus Catholicus. Iam non multæ congregationes sunt, sed,
al. 83. vna est congregatio, vna Ecclesia. Dictum est & hic; *Con-*
gregetur aqua ex omni valle, & facta est congregatio spiritalis
& factus est vnus populus: ex hæreticis & gentibus re-
pleta Ecclesia est. Vallis est scena, vallis est circus, vbi cur-
32. rit *mendax equus ad salutem*, vbi vilis & abiecta contentio,
vbi litium fœda deformitas. Ex his igitur qui circo inhæ-
rere consueuerant, fides creuit Ecclesiæ, quotidianus cœ-
tus augetur. Palus est luxuria, palus est intemperantia, pa-
lus est incontinentia: in qua volutabra libidinum sunt, be-
Pet. 2. stiarum murmura, latibula passionum: vbi mersantur qui-
cunque inciderint, & non emergunt: vbi labuntur pe-
dum vestigia, fluitant singulorum incessus: vbi fulicæ se
dum lauant, polluunt: vbi flebiles desuper gemitus colũ-
barum: vbi pigra testudo cœnoso hæret in gurgite, deni-
42. que aper in palude, ceruus ad fontes. Ex omni igitur palu-
de, vbi quasi ranæ veterem querelam canebant, congre-
eu. 6. gata est fides, congregata est puritas animi, mentisque
D simplicitas. Congregata est aqua ex omni lacu, ex omni
fouea, vt nemo fodiat foueam fratri suo, in qua ipse inci-
dat: sed omnes se inuicem diligant, omnes se inuicem fo-
ueant, & quasi vnum corpus diuersa se membra sustenteñt:
quos non mortiferi cantus, & acromata scenicorũ; quæ
mentem emolliant ad amores, sed concentus Ecclesiæ, &
consona circa Dei laudes populi vox, & pia vota delectẽt:
quibus non purpurea peripetasmata, non aulæa pretiosa
spectare voluptati sit, sed hanc pulcherrimã mundi fabri-
ii 40. cam hanc distantium inter se elementorum copulam, cœ-
lum sicut cameram extensum, vt inhabitantes in hoc mũ-
do tegat, terram ad operandum datam, diffusum aërem,
clausa maria, populum hunc diuinæ operationis organũ,
in quo diuini modulamen resultet oraculi, & Dei spiritus
intus operetur, templum istud sacrarium Trinitatis, san-
ctitatis domiciliũ, Ecclesiam sanctam, in qua refulgent an
a 54. lęa cælestia, de quibus dictum est, *Dilata locum tabernaculorũ*
tuorum, & aulæorum tuorum: fige ne parcas longiores fac funiculos
tuos, & palos tuos confirma: adhuc in dexteram & sinistram exten-
de, & semen tuum gentes hæreditate possidebit, & ciuitates desertas
inhabitabis. Habet ergo aulæa, quibus attollit vitam bonã,
peccata tegit, culpam obumbrat. Hæc est Ecclesia quæ *su-*
per maria fundata est, & super flumina præparata. Supra vos e- Psal. 32.
nim confirmata est & præparata, qui sicut flumina puro in
eam vndiq; fonte decurritis, de quibus dictum est, *Eleua-*
uerunt flumina Domine, eleuauerunt flumina vocem suam à voce a-
quarum multarum. Et addidit, *Mirabiles elationes maris, mirabi-* Psal. 92.
lis in excelsis Dominus. Bona flumina, hausistis enim ex illo Ibid.
perenni & pleno fonte, à quo fluit is qui ait; *Qui credit in* Ioan. 7.
me (sicut dicit scriptura) flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.
Hoc autem dicebat de spiritu, quem incipiebant accipere qui creditu-
ri erant in eum, sed iam quasi boni Iordanes reuertimini Psal. 113.
mecum in originem.

Firmat rationẽ superius positam, qua terra dicebatur inuisibilis, &
quod Dei imperio omnis aqua sub cælo in vnum coierit locum,
vt limitem sibi præfixum ostendit. F

CAP. II.

CONGREGETUR (inquit) *aqua quæ sub cælo est, in congregatio-*
nem vnam, & appareat arida. Et factum est sic.] Fortasse pa-
rum crediderit aliquis superioribus sermonibus nostris,
quibus tractauimus inuisibilẽ ideo fuisse terram, quod a-
quis operta tegeretur, vt corporeis oculis videri non pos-
set. Ad se enim Propheta retulit, hoc est, ad nostram con-
ditionem, non ad diuinæ maiestatem naturæ, quæ vtique
omnia videt. Sed vt aduertatis quia non quasi nostri inge-
nii probandi gratia, sed vestræ causa instructionis suscepi-
mus hunc tractandi laborem: adstipulatur nobis lectionis
series, quæ apertè probat, post congregationẽ aquæ quæ
erat super terram, & post deriuationem eius in maria, ap-
paruisse aridam. Desinãt ergo qui nobis dialecticis dispu-
tationibus mouere negotia solent, dicentes, Quomodo
terra inuisibilis, cum omni corpori naturaliter & species G
& color insit: omnis autem color sit subiectus aspectui?
Clamat Dei vox, *Congregetur aqua & appareat arida.*] Et iterum
scriptura dicit. *Congregata est aqua in congregationes suas, & ap-*
paruit arida.] Quid opus fuit iterare, nisi occurrẽdum quæ-
stionibus iudicasset Propheta? Nonne videtur dicere, Nõ
dixi inuisibilem secundum naturam, sed secundũ superfu-
sionem aquarum? Deniq; addidit sublato velamine, appa-
ruisse aridam, quæ ante non videbatur. Iterum quoque
quæstiones alias serunt, dicentes, Si in congregationibus
diuersis aqua erat, quomodo si illæ congregationes in su-
perioribus erant, non defluebat aqua in eum locum ad
quem postea Domini imperio deriuata est? Natura enim
aquarum sponte in inferiora prolabitur. Sin vero in infe-
rioribus erant illæ congregationes, quomodo contra na-
turã suam aqua ad superiora conscendit? Itaq; aut secundũ
naturales cursus imperio non eguit: aut contra naturam
imperio proficere non potuit. Cui quæstioni facilè respõ-
debo, ante præceptum Dñi non hanc aquæ fuisse naturam
vt laberetur & flueret. Non enim ex vsu hoc habet cætero-
rum elementorum, sed speciale & proprium: non ex quo-
dam ordine, sed magis ex voluntate & operatione Dei H
summi. Quid iusserit Deus, audiunt. Vox autem Dei, effi-
ciens naturæ est. Eam vocem effectus operationis imple-
uit. Cœpit labi aqua, & in vnam confluere congregatio-
nem, quæ ante erat diffusa per terras, & plurimis recepta-
culis inhærebat. Cursum eius ante non legi, motum eius Esai 64.
antè non didici: nec oculus meus vidit, nec auris audiuit.
Stabat aqua diuersis locis, ad vocem Dei mota est. Nonne
videtur quia naturam ei huiusmodi vox Dei fecit, & secuta
est creatura præceptũ, & vsum fecit ex lege? Primæ enim
constitutionis lex, formam in posteros dereliquit. Deni
que semel diem fecit & noctem: Ex illo manet vtriusque
successio, & diuturna reparatio. Iussa est etiam aqua curre-
re in congregationem: Ex illo currit, fontes labuntur in
fluuios, in freta currunt flumina, lacus deriuantur in ma-
ria, ipsa se aqua præcedit, vrget & sequitur. Vnus est du-
ctus, vnum corpus. Et cum sit altitudo diuersa, indiscreta
tamen dorsi eius æqualitas. Vnde & æquor appellatum
arbitror, quod superficies eius æqualis sit. Respondi se-

A eundum illorum propositum, illi nunc respondeāt mihi,
si vnquam viderint fontes ex inferioribus scaturire, de pa-
uimento aquam surgere. Quis eam cogit? Vnde protūpit?
Quemadmodum non defecit? Quomodo fit vt ima soli-
diora vndam vomant? Hæc secundum occultæ secreta na-
turæ. Cæterum quis ignorat quod rapido plerumq; im-
petu in ima descendens, in superiora se subrigat, atque in
supercilium montis attollat? Plerumque etiam canalibus
manu artificis deriuata, quantum descenderit, tantum
rursus ascendat? Itaque si vel impetu suo fertur, vel artifi-
cis deriuata ingenio, contra naturam suam ducitur & ele-
uatur, miramiot si diuini operatione præcepti aliquid ad
vsum naturæ accessit, quod in vsu ante non fuerit? Dicant
Ps. 32. nunc mihi quomodo tanquam *in vtrem congregauerit aquas*
maris, vt scriptum est: quomodo eduxerit de petra aquam.
Qui potuit de petra educere aquam quæ non erat, non
B potuit aquam educere quæ erat? *Percussit petram, & fluxe-*
Ps. 77. *runt aquæ*, clamat Dauid, *& torrentes mundauerunt*. Et alibi,
Ps. 103. *Super montes stabunt aquæ*. Habet in Euangelio, quod cum
Matt. 8. grauis esset procella, & magnus in mari motus, ita vt tre-
pidarent Apostoli naufragij periculum, excitauerunt dor-
mientem in puppi Dominum Iesum, *& surgens imperauit*
Gen. 7. *vento & mari*: sedata tempestas est, refusa tranquillitas. Qui
potuit imperio mare totum sedare, non potuit aquas im-
perio mouere? At qui in diluuio sic accepimus, quod eru-
Gen. 8. perint abyssi fontes, & quod induxerit postea spiritum, &
siccauerit aquam: si nolunt obedisse naturam, vsumque
elementi imperio Dei esse conuersum, vel hoc concedāt,
potuisse immisso vento aquas currere, quod quotidie vi-
demus in mari, vt inde aquæ currant, vnde flauerit ventus.
Exod. 14. Si tempore Moysi excitato austro valido siccatum est ma-
re, eodem modo siccari non potuit congregatio aquarum
& in mare profluere aqua, quæ postea diuisa est in pro-
Num. 20. fundo? Sed discant naturam posse conuerti, quando petra
aquas fluxit, & ferrum aquæ supernatauit, quod vtique E-
4. Reg. 6. lisæus orando facere meruit, non imperando. Si igitur E-
lisæus ferrum leuauit contra naturam, Christus aquas mo
C uere non potuit? Sed mouit, qui potuit dicere, *Lazare veni*
foras: & mortuum suscitauit, Deus enim quod iubet, facit.
Ioan. 11. Itaque pari exemplo dictum accipe, *Congregetur aqua, &*
congregata est.] Dicendo autem *congregetur*,] non solum
mouit eam de loco, sed etiam statuit in loco, vt non præ-
terflueret, sed maneret. Hoc vtique maioris miraculi est,
quomodo omnes congregationes in vnam congregatio-
nem confluxerint, & vna congregatio non adimpleta sit.
Nam & scriptura hoc inter miracula constituit, dicendo,
Eccl. 1. *Omnes torrentes eunt in mare, & mare non adimpletur*. Vtrumq;
igitur ex præcepto Dei, vt & fluat aqua & non superfluat.
Circumscripta igitur imposito fine maria clauduntur, ne
superfusa terris inundent omnia, & destituto aruorum
cultu, munus terrenæ fœcunditatis impediant. Cogno-
scant igitur diuini esse præcepti, operationisque cœlestis.
Ait enim Dominus per nubem ad Iob inter alia etiam de
maris claustro: *Posui ei fines, apponens claustra & portas. Dixi*
Iob 38. *autem ei. Vsque huc venies, nec transgredieris, sed in teipso conte-*
rentur fluctus tui. Nonne ipsi videmus mare frequenter vn-
D dosum ita, vt in altum fluctus eius tamquam mons aquæ
præruptus insurgat, vbi impetum suum ad littus illiserit,
in spumas resolui, repagulis quibusdam arenæ humilis re-
Hier. 5. percussum: secundum quod scriptum est, *Aut non timebitis*
me, dicit Dominus, qui posui arenam fines mari? Infirmissimo ita-
que omnium vilis sabuli puluere vis maris in tempestate
cohibetur, & velut habenis quibusdam cœlestis imperij à
præscripto sibi fine reuocatur, violentique æquoris mo-
tus in se frangitur, atque in reductos sinus suos scinditur.
Cæterum nisi vis statuti cœlestis inhiberet, quid obstaret
quin per plana Ægypti, quæ maximè humilioribus iacens
vallibus campestris asseritur, mare Rubrum Ægyptio pe-
Arist. l. 2. lago misceretur? Denique docent hoc qui voluerunt sibi
Meteorol. maria connectere, atque in se transfundere. Sesostris sanè
Ægyptius, qui antiquior fuit, & Darius Medus, qui ma-
ioris contuitu potentiæ, in effectum voluit producere
quod ab indigena fuerat ante tentatum. Quæ res indicio
est, quod superius est mare Indicum, in quo mare Rubrū,
quam æquor Ægyptium, quod inferius alluit. Et fortasse
ne latius se mare effunderet, de superioribus ad inferiora E
præcipitans, ideo molimina sua rex vterque reuocauit.

Soluuntur duæ dubitationes: altera, cum aqua per diuersas adeo ter-
ræ partes, diffusa sit, quomodo in vnam collectionē potuerit coire.
Altera, cum quælibet regio nomen dederit aquæ trans-
eunti, quomodo ipsa aqua vnum sortita fue-
rit nomen.

Cap. III.

QVero nunc, cum dixerit, *Congregetur aqua in congrega-*
tionē vnam,] quomodo diffusas per lacus, paludes, sta
gna, aquas & superfusas vallibus & campis omnibusque
planioribus locis, currentes fontibus atque fluminibus
vna potuerit recipere collectio: aut quomodo vna colle-
ctio, cum hodieque diuersa sint maria? Nam & Ocea-
num mare dicimus, & Tyrrhenum, & Adriaticum, & In-
dicum, & Ægyptium, & Propontidem, & Hellespontum, F
& Euxinum, Egæum, Ionium, Atlanticum. Plerique et-
iam Balthicum, Septentrionale & Caspium appellant ma-
re. Vnde consideremus Scripturæ verba, quæ librato sunt
trutinata examine, *Congregetur*] (inquit) *aqua in congregati-*
onem vnam.] Vna aquarum iugisq; & continua congrega-
tio est, sed diuersi sinus maris, vt quidam de scriptoribus
forensib. ait, Namque maris nostri sinua portus amplissi-
mus. Meritoque in diuersis locis diuersa sunt nomina, Plato in Timæo.
quia vocabula aquis ex regionum vocabulis adhæserunt.
Vna autem congregatio aquarum, eo, quod iugis vnda at-
que continua à Pontico mari vsque ad Gaditani oram lit-
toris, & inde in mare Rubrum, extremo circumfuso or-
bem terrarum, includit Oceano, interius quoq; Tyrrhe-
no Adria. Adriæ cætera maria miscentur, nominib. distin-
cta, non fluctibus. Vnde pulchrè habes, quia Deus cōgre-
gationes aquarum vocauit maria. Ita & vna est generalis
collectio, quæ dicitur mare, & multæ collectiones quæ
maria pro regionibus nuncupātur. Sicut enim multæ ter- G
ræ, vt Africa, Hispania, Thracia, Macedonia, Syria, Ægy-
ptus, Gallia, atque Italia, pro regionum appellantur vo- Ps. 88.
cabulis, & vna est terra: ita multa dicuntur pro locorum
appellationibus maria, & vnum est mare, sicut ait Prophe- Iob 38.
ta, dicens. *Tui sunt cæli, & tua est terra, orbem terrarum & ple-*
nitudinem eius tu fundasti. Et ad Iob ipse Dominus ait. *Con-*
clusit autem mare portis. Nunc quia de vna collectione di-
ximus, illud occurrit, vtrum cum per omnem fere ter-
ram fuerint aquæ per vallestria agrorum, concaua monti-
um, planitiemq; camporum modo æquoris fusæ, quomo-
do congregatio vna potuerit omnes illas aquas recipere,
atq; exinanite terras, quæ ante fuso per vniuersum flumi-
ne stagnabantur? Nam si tunc operta erant omnia, nō dice
ret, *visa est terra*, nisi retectam vellet locis omnibus demon
strare. Si diluuium Noë tempore abscondit & montes, Gen. 7.
quando aquarū iam & super cælos & infra firmamentum
fuerat facta discretio; quanto magis dubitari non potest,
etiam montium vertices illa superfusione latuisse? Quo
igitur illa omnis aquarum redundantia deriuata est? Quæ
receptacula eam tam continua atque connexa absorbere
potuerunt? De quo multus nobis potest sermo suppete- H
re. Primùm, quia potuit creator omnium, & ipsarum ter-
rarum spatia diffuodere: quod aliqui ante nos confirman-
tes, propria posuere sententia. Ego, quid facere potuerit,
nunc prætermitto: quid fecerit, quod apertè scripturarum
auctoritate non didici, quasi secretū prætereo, ne fortè
etiam hinc alias sibi quæstiones requirant. Assero tamen
secundum scripturas, quia potuit locorū humilia & cam-
porum aperta diffundere, sicut ipse ait, *Ego ante te ambula-* Esai. 45.
bo, & montes planos faciam. Potuit etiam ipsa aquarū vis pro-
fundiora ea facere quæ insederat, tanto fluctuum motu,
tantoq; æstu concitatioris elemēti, qui quotidie ima pela-
gi torquere, & arenas vertere soleat de profundo. Quis
deinde sciat, in quātum se illud magnum & inausum nau-
gantibus atque intentatum nautis fundat mare, quod Bri-
tannias frementi includit æquore, atq; in vlteriora & ipsis
fabulis inaccessa secreta se porrigit? Quis deinde colligat
quantum Lucrino & Auerno in Italia, Tiberiadi quoque

In

A in Palæstina, & ei lacui qui inter Palæstinam & Ægyptum Arabiæ deserta protendit, portubusque diuersis Augusti atque Traiani, cæterisque per vniuersum orbem infusum addiderit mare? Si sunt etiam non confusi lacus, & stagna quæ non miscentur fluctibus, vt Larius & Benacus, Albanus quoque, alijque plures, quomodo vna congregatio aquarum? Sed quemadmodum dicitur, quia *fecit Deus duo luminaria*, id est, solem & lunam, cum sint vtique & stellarum lumina: ita & vna congregatio dicitur, cum sint plurimæ. Neq; enim annumerantur, quæ non conferuntur.

In contextu cur dictum sit, Appareat arida; & non magis appareat terra, explicatur & describuntur propria cuiusque elementi qualitates.

CAP. IV.

B Sed, vt videtur, quoniam de mari loquebamur, aliquantulum exundauimus; ad propositum reuertamur, & consideremus quid sit quod ait Dominus, *Congregetur aqua in vnam congregationem, & appareat arida*:] & non dixerit terra. Quod præclarè positū quis non aduertat? Terra enim potest & luto esse permixta, aquis madida, cuius species superfusis aquis non appareat. Arida autem non solum ad genus, sed etiam ad speciem terrarum refertur, vt sicca sit, apta culturis. Simul prospectum est, ne videatur sole magis quam Dei præcepto esse siccata, quia arida

Psal. 94. facta est antequā sol crearetur. Vnde & Dauid discernens mare & terram, ait de Domino Deo, *Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud: & aridam manus eius fundauerunt*. Terra enim expressio naturæ est, arida appellatio quædam simplex negotij, quæ in se habeat proprietatem. Sicut enim animal generis significatio est, cui inest proprium aliquid & excellens, rationabile autem proprium est hominis: ita & terra potest communiter dici vel scatens aquis, vel deserta & inuia, & sine aqua. Ergo & illi quæ scatet aquis, in-

Psal. 62. C est vt habeat ariditatem. Remota enim aqua incipit esse a-

Psal. 106. rida, sicut habes scriptum; *Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim*, hoc est, de terra aquosa aridam fecit. Habet ergo terra propriam qualitatem suam, sicut & singula elementa habent. Nam & aër humidam qualitatem: & aqua frigidam, & ignis calidam. Et hoc est principale proprium elementis singulis, quod ratione colligimus. Comprehendere autem sensibiliter & corporaliter si velimus; velut connexa & composita reperimus; vt sit terra arida & frigida, aqua frigida & humida, aër calidus & humidus, ignis calidus & siccus: & sic sibi p has iugales qualitates singula miscentur elementa. Nam terra cum sit aridæ & frigidæ qualitatis, connectitur aquæ per cognationē qualitatis frigidæ, & aqua aëri, quia humidus est aër. Ergo aqua tanquam brachijs duobus frigoris & humoris, altero terram, altero aërem videtur amplecti: frigido terram, aërem humido. Aër quoque medius inter duo compugnantis per naturam, hoc est inter aquam & ignem, vtrūque illud elementum conciliat sibi, quia & aquis humore,

D & igni calore coniungitur. Ignis quoque cum sit calidus & siccus natura, calore aëri annectitur, siccitate autem in communionem terræ ac societatem refunditur: atque ita sibi per hunc circuitum & chorum quendam concordiæ societatisque conueniunt. Vnde & Græcè στοιχεῖα dicuntur, quæ Latinè elementa dicimus, quod sibi conueniant & concinant. Huc autem progressi sumus, quia scriptura ait quod Deus vocauerit aridam terrā, hoc est, quia quod principale est eius, nuncupauit proprietate naturæ. Naturalis enim proprietas siccitas est terris: hæc ei prærogatiua seruata est. Principalis ergo siccitas subest etiam vt sit frigida, sed non præferuntur secunda primis. Vt autem humida sit, aquarum affinitate sortitur. Ergo illud suum, istud alienum. Suum, quod arida: alienum, quod humida. Auctor itaque naturæ quod primo donauit, hoc tenuit: quia istud ex natura, illud ex causa. Ex principalibus igitur, non ex accidentibus terræ debuit proprietas definiri, vt secundum prærogatiuam qualitatis eius, informaretur nostra cognitio.

De eo quod à quibusdam additum perhibetur, & congregata est aqua in congregationes suas, &c. de vtilitate & singulari laude maris.

CAP. V.

E Et *vidit Deus quia bonum*. Non prætermittimus autem, quia aliqui nec in Hæbreo putant esse, nec in cæteris interpretibus, *quia congregata est aqua in congregationes suas, & apparuit arida*.] Cum enim dixerit, quia factum est sic satis esse putant vocem operatoris ad acceleratæ operationis indicium. Sed quia in alijs quoque creaturis habet & definitionem præceptionis, & repetitum operationis vel indicium vel effectum; ideo nos non putamus absurdum id quod perhibetur additum, etiamsi cæteris interpretibus vel veritas doceatur suppetere, vel auctoritas. Multa enim non otiosè à septuaginta viris Hebraicæ lectioni addita & adiuncta comperimus. Vidit ergo Deus quia bonum mare. Et si pulchra sit species eius elementi, vel cum surgentibus albescit cumulis ac verticibus vndarum, & cautes F niuea rorant aspergine, vel cum æquore crispanti clementioribus auris & blando serenæ tranquillitatis purpurascentem præfert colorem, qui eminus spectantibus frequenter offunditur, quando non violentis fluctibus vicina tundit littora, sed velut pacificis ambit & salutat amplexibus, quam dulcis sonus, quam iucundus fragor, quā grata & consona resultatio! Ego tamen non oculis æstimatum creaturæ decorem arbitror, sed secundum rationem operationis iudicio operatoris conuenire & congruere definitum. Bonum igitur mare; primum, quia terras necessario suffulsit humore, quibus per venas quasdā occultè succum quendam haud inutilem subministrat. Bonum mare, tanquam hospitium fluuiorum, fons imbrium, deriuatio alluuionum, inuectio commeatuum: quo sibi distantes populi copulantur, quo præliorum remouentur pericula, quo barbaricus furor clauditur, subsidium in necessitatibus, refugium in periculis, gratia in voluptatibus, salubritas valetudinis, separatorum coniunctio, itineris compendium, transfugium laborantium, G subsidium vectigalium, sterilitatis alimentum. Ex hoc pluuia in terras transfunditur. Siquidem de mari aqua radijs solis hauritur, & quod subtile eius est rapitur: deinde quanto altius eleuatur, tanto magis etiam nubium obumbratione frigescit, & imber fit, qui non solum terrenam temperat siccitatem, sed etiam ieiuna arua fœcundat. Quid enumerem insulas, quas velut monilia plerumque prætexit, in quibus ij qui se abdicant intemperantiæ sæcularis illecebris, fido continentiæ proposito eligunt mundum latere, & vitæ huius declinare dubios anfractus? Mare est ergo secretum temperantiæ, exercitium continentiæ, grauitatis secessus, portus securitatis, tranquillitas seculi, mundi huius sobrietas: tum fidelibus viris atq; deuotis incentiuum deuotionis, vt cum vndarum leniter alluentium sono certent cantus psallentium, plaudant insulæ tranquillo fluctuum, sanctorum chori hymnis personent. Vnde mihi vt omnem pelagi pulchritudinem comprehendam quam vidit operator? Et quid plura? Ec- H quid aliud ille concentus vndarum, nisi quidam concentus est plebis? Vnde bene mari plerumque comparatur Psal. 23. Ecclesia, quæ primo ingredientis populi agmine totis ve- & 79. stibulis vndas vomit: deinde in oratione totius plebis tanquam vndis refluentibus stridet: tum responsorijs psalmorum cantu virorum, mulierum, virginum, paruulorum, cōsonus vndarum fragor resultat. Nam illud quid dicam, quod vnda peccatum abluit, & sancti Spiritus aura salutaris aspirat? Det nobis Dominus illa successiuum flumina prospero ligno currere, tuto portu consistere, nequitiæ spiritalis grauiora quam ferre possumus tentamenta nescire, fidei ignorare naufragia, habere pacem profundam: & si quando aliquid sit, quod graues nobis sæculi huius excitet fluctus, euigilantem pro nobis habere gubernatorem Dominum Iesum, qui verbo imperet, & tem- Matt. 8. pestatem mitiget, tranquillitatem maris refundat, cui est honor & gloria, laus, perpetuitas à sæculis & nunc & semper, in omnia sæcula sæculorum, Amen.

A

Quomodo conuenerit vt terræ daretur species & vis germinandi, ac de virtute & vtilitate huius vocis qua Deus dixit, Germinet terra herbam virentem fœni, &c. cum redargutione eorum qui hanc prærogatiuam adscribunt soli.

Cap. VI.

DIscedente aqua conueniebat vt species terræ daretur & gratia, vt inuisibilis & incomposita desineret esse. Nam plerique etiam hoc dicunt esse inuisibile, quod speciem non habet: & ideo accipiunt terram inuisibilem fuisse, non quia videri non posset à summo Deo vel angelis eius, (nam adhuc homines creati non erant, vel etiam pecudes) sed quia sine sua specie erat. Species autem terræ est germinatio, & viriditas agri. Vnde vt & visibilem eam & compositam faceret Deus ait, *Germinet terra herbam fœni, seminantem semen secundum genus suum, & secundum similitudinem, & lignum pomiferum faciens fructum, cuius semen eius sit in ipso.*] Audiamus verba veritatis: quorum series, salus est audientium. Prima enim illa vox Dei singulis creaturis impertita gignendis, lex naturæ est, quæ terris in oẽm æuũ remansit, futuræ successionis natura præscriptum, quemadmodum vel generandi vel fructificandi in reliquum vsus adolesceret. Prima itaque germinatio est, quando nascentia videntur erumpere: deinde cum eruperit & profecerit germen, fit herba: herba quoque vbi paululum processerit, fit fœnum. Quam vtilis, quam vehemens vox, *Germinet terra herbam fœni:*] hoc est, ipsa per se germinet terra, nullum alterius quærat auxilium, non cuiusquam indigeat ministerio. Solent enim plerique dicere, Nisi clementior solis calor tepefecerit terras, & quodammodo radijs suis fouerit, non potest germinare terra: & propterea gentes diuinum honorem deputant soli, quod virtute caloris sui terrarum penetret sinus, sparsaque foueat semina, vel rigentes gelu venas arborum relaxet. Audi ergo Deum velut hanc vocem emittentem. Conticescat ineptus sermo hominum qui futurus est, facessat vana opinio. Antequam solis fiat luminare, herba nascatur: antiquior eius sit prærogatiua quam solis. Ne error hominũ conualescat, germinet prius terra, quam fotus solis accipiat. Sciant omnes solem auctorem non esse nascentium. Dei clementia terram relaxat, Dei indulgentia prorumpere facit fructus. Quomodo sol viuendi vsum ministrat oriundis, quando illa prius diuinæ operationis viuificatione sunt edita, quam sol in hos vsus veniret? Iunior est herbis, iunior fœno.

B

C

Cur prius pecori pabulum quam cibus homini sit creatus, ac de mysterio herba virentis & floris fœni, cum exhortatione nostri ad imitationem illius herbæ, & confutatione Manichæi aliorumq; hæreticorum.

D

Cap. VII.

ET forte mirentur aliqui quod prius pecori pabulum quam cibus homini sit creatus. In quo primum profundum Dei consilium debemus aduertere, quod etiam minima quæq; non negligat, sicut in Euangelio sapientia Dei dicit, *Respicite volatilia cæli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, pater vester cælestis pascit illa: nonne vos pluris estis illis?* Cum enim illa pascuntur Dei gratia, nemo sibi debet de sua industria & virtute blandiri. Deinde quia simplicem victum & naturalem reliquis cibis debuit anteferre. Hic enim sobrietatis est cibus, reliqui deliciarum atque luxuriæ. Hic communis omnibus animantibus cibus, ille paucorum. Exemplum itaque frugalitatis, magisterium parsimoniæ est, herbæ simplicis victu oleribusque vilis aut pomi contentos esse omnes oportere, quem natura obtulit, quem liberalitas Dei prima donauit. Ille salubris, ille vtilis cibus, qui morbos repellat, qui resecet cruditates, nullo hominũ partus labore, sed diuino effusus munere; sine satione, sine semine, tam dulcis, tam gratus, vt etiam repletis voluptati atque vsui sit. Denique ad primas datus mensas, ad secundas remansit. Quid autem creaturæ huius attexam miraculum, & sapientiæ operatricis argumentum exprimam? In hac enim germinum specie, & in illo virentis herbæ munere imago est vitæ humanæ, & naturæ cõditionisque nostræ insigne quoddam spectatur, & speculum elucet. Illa herba & flos fœni, figura est carnis humanæ, sicut bonus diuinitatis interpres organo suæ vocis expressit, dicens. *Clama. Quid clamabo? Omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis vt flos fœni. Aruit fœnum, & flos decidit, verbum autem Domini manet in æternum.* Dei sententia, vox humana est. Dicit Deus, *Clama*: sed in ipso Esaia loquitur. Ille respondit, *Quid clamabo?* Et tanquam quid loqueretur audisset, adiunxit. *Omnis caro fœnum.* Et verè. Viret enim gloria hominis in carne quasi fœnum: & quæ putatur esse sublimis, exigua quasi herba est, præmatura vt flos, caduca quasi fœnum: germinat vitæ viriditatem in specie, nõ in fructu soliditatem: hilarioris vitæ quasi flos prætendens iucũditatem, breuiori spatio occasura, sicut herba fœni, *quod priusquam euellatur arescit.* Quæ enim firmitudo in carne, quæ salubritas potest esse diuturna? Hodie videas adolescẽtem validum, pubescentis ætatis viriditate florentem, grata specie, suaui colore: crastina die tibi faciem & ora mutatus occurrit: & qui pridie tibi lautissimus decorã formæ visus est gratia, alio die miserandus apparet, ægritudinis alicuius infirmitate resolutus. Plerosque aut labor frangit, aut inopia macerat, aut cruditas vexat, aut vina corrumpunt, aut senectus debilitat, aut euiratos deliciæ reddunt, luxuria decolorat. Nonne verum est, quia *aruit fœnum, & flos decidit?* Alius ab auis atauisque nobilis, & maiorum honestatus infulis, prosapiæ veteris clarus, insignibus amicis abundans, stipatus clientibus, & vtrumque latus tectus producens maximam ac redocens familiam, repentè aliqua accidentis periculi mole turbatus destituitur ab omnibus, à sodalibus derelinquitur, impugnatur à proximis. Ecce verum est quia *sicut fœnum vita hominis, priusquam euellatur arescit.* Et etiam qui dudum vberi ac affluens copiarum, liberalitatis fama per ora volitans singulorum, clarus honoribus, præeminens potestatibus, tribunalibus celsus, solio sublimis beatus populis æstimatus, dum præconum clamore deducitur, subita rerum conuersione in eum carcerem rapitur, quo alios ipse detruserat, & inter reos suos imminẽtis pœnæ deflet ærumnam. Quantos pridie caterua plaudentium, & inuidiosa fauentis populi frequens domum pompa deduxit, & nox vna gloriosæ illum splendorem deductionis aboleuit, ac repentinus lateris dolor, effusis gaudijs, luctuosam grauis successionem mœroris admiscuit! Huiusmodi igitur est gloria hominis, sicut flos fœni. Quæ etiam cum defertur, nihil opis adiungit, in qua nullus fructus acquiritur, & cum amittitur euanescit, omnem scenam luminis & quam desuper obumbrabat repentè destituens, & quam intus animabat. Atque vtinam imitaremur hanc herbam, de qua ait Dominus, *Germinet terra herbam fœni, seminantem semen secundum genus, & secundum similitudinem.* Seminemus igitur semen secũdum genus. Quod sit genus, audi dicentem, oportere nos quærere illud diuinũ, si quo modo illud tractare possimus aut inuenire: quamuis non longè sit ab vnoquoque nostrûm. *In ipso enim viuimus, & sumus, & mouemur, sicut quidam vestrum,* inquit, *dixerunt. Cuius & genus sumus.* Secundum hoc genus seminemus semen, non in carne, sed in spiritu. Non enim carnalia, sed spiritualia seminare debemus, qui ad vitam peruenire volumus æternam. Quæ sit autem similitudo, nõ ignoras qui ad imaginẽ & similitudinẽ Dei factus es. Herba generi respondet suo, tu non respondes tuo generi? Tritici granũ sparsum terræ generis sui gratiam reddit, & tu degeneras? Fruges non adulterant sui sinceritatem seminis, tu adulteras; puritatem animæ, vigorem mentis, corporis castitatẽ? Non agnoscis opus esse te Christi? *Manibus suis,* vt legimus, *te ille formauit*; & tu Manichæe alterum tibi adsciscis auctorem? Pater Deus dicit ad filium, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*: & tu Photine dicis, quia in constitutione mundi adhuc non erat Christus? Et tu Eunomiane dicis, quia dissimilis est patri filius? Nam si imago; non dissimilis vtique: sed totum ex toto exprimẽs patrẽ, quem pater substantiæ suæ vnitate signauit. Pater

Mat. 6.

E

Esai. 40.

Psal. 118.

F

Esai. 40.

Ps. 118.

G

H

Act. 17.

Sap. 2.

Iob 10.

Gen. 1. inf.

A Heb. 1. Ioan. 5. Matt. 3

er dicit: *Faciamus*; & tu cooperatorem negas? Quod dixit pater, filius fecit; & tu æqualem negas, in quo complacuit pater.

De germine, ac seminaria virtute, & admirabili germinationis, & fructificationis modo, de laude quoque agri pleni & salubritate succi herbarum, virgultorumque ac foliorum remedijs.

CAP. VIII.

GErminet (inquit) *terra herbam fœni secundum genus.* In omnibus quæ dicuntur nascentia terræ, primũ germen est: vbi se paululum sustulerit, fit herba, postea fœnum, inde fit fructus. Sunt nascentia quæ de radice germinant, vt arbores quæ non sunt satæ, ex aliarum arborum radice nascuntur.

B

In arundine videmus quomodo in extremo eius velut quidam fit nodus è latere, & inde alia arundo germinat. Est ergo in radice vis quædam seminaria. Insitiua quoque in superioribus germinat. Alijs ergo à semine, aliis à radice, alijs diuerso munere series successionis acquiritur. Inest enim nascentibus singulis aut semen, aut virtus aliqua seminaria, & ea secundum genus: vt quod nascitur ex ea, simile eorum quæ sata sunt, vel quorum de radice sit, germinet. De tritico triticum, de milio milium, de pyto pyrus albo flore prorumpit, castanea quoq; surgit de radice castaneæ. *Germinet* (inquit) *terra herbã fœni secundum genus.* Et continuò parturiens terra, nouos se fudit in partus, & induit se amictũ viriditatis gratiã fœcũdatis assumpsit, diuersisque compta germinibus, ꝓprios suscepit ornatus. Miramur quod tam cito germinauerit; quanto maiora miracula sunt, si spectes singula, quemadmodum vel iacta in terram semina resoluantur, ac nisi mortua fuerint, nullum fructum afferant: si vero fuerint quadam sui morte resoluta, in vberiores fructus

Ioan. 12. C 1. Cor. 15

resurgant. Suscipit igitur granum tritici putris gleba, & sparsum cohibet occatio, ac velut materno terra gremio fouet & comprimit. Inde cum se granum illud resoluerit, herbam germinat, grata ipsa iam species herbescentis viriditatis, quæ statim genus satum similitudine sui prodit; vt in ipso suæ stirpis exordio cuius generis herba sit recognoscas, atque in herbis fructus appareat; paulatimque adolescit vt fœnum, culmoque pubescens erigitur & assurgit. Ast vbi se geniculata iam spica sustulerit, vaginæ quædam futuræ frugi parantur, in quibus granum formatur interius, ne tenera eius primordia aut frigus lædat, aut solis æstus exurat, aut ventorum inclementia, vel imbrium vis sæua decutiat. Succedunt quidam ordines spicæ, mirabili arte formati, vel ad spicem grati, vel ad rutameo oetu quodam inter se naturalis colligationis adstricti, quam prouidentia diuina formauit. Et ne frugis numerosioris pondere velut quædam cedat fultura culmorum, vaginis quibusdam ipse culmus includitur, vt geminatis viribus frugem possit multiplicem sustinere, ne impar oneri curuetur in terram.

D

Tum supra ipsam spicam vallum struitur aristarum, vt quasi quadam in arce prætendat, ne auium minorum morsibus suis exuatur fructibus, aut vestigijs proteratur. Quid dicam quemadmodum clementia Dei humanæ prospexerit vtilitati? Fœneratũ terra restituit quod accepit, & vsurarum cumulo multiplicatum. Homines sæpe decipiunt, & ipsa fœneratorem suum sorte defraudant: terra fidelis manet. Et si quando non soluerit, forte aduersata fuit frigoris inclementia, aut nimia siccitas, aut immensa vis imbrium, alio anno superioris anni damna compensat: ita vt quando prouentus spem destituit agricolæ, nihil terra delinquit: & quando arridet vbertas, fœcundæ matris se in partus effundit, vt nunquam vllum dispendium suo inferat creditori. Quæ verò species pleni agri? qui odor? quæ suauitas? quæ voluptas agricolarum? quid dignè explicare possumus, si nostro vtamur alloquio? Sed habemus scripturæ testimonia, quibus agri suauitatem benedictioni & gratiæ sanctorum aduertimus comparatam,

Gen. 27.

dicente sancto Isaac. *Odor filii mei sicut odor agri pleni.* Quid describam purpurascentes violas, candida lilia, rutilantes rosas, depicta rura nunc aureis, nunc varijs, nunc luteis flurtibus, in quibus nescias vtrum species amplius florum, an vis odora delectet? Pascuntur oculi grato spectaculo, longè latèque odor spargitur, cuius suauitate complemur.

E

Vnde dignè Dominus ait; *Et species agri mecum est.* Cum ipso est enim quam ipse formauit. Quis enim alius artifex possit tantam rerum singularum exprimere venustatem? *Considerate lilia agri*: quantus sit candor in folijs, quemadmodum stipata ipsa folia ab imo ad summum videantur assurgere, vt scyphi exprimant formam, vt auri quædam species intus effulgeat, quæ tamen vallo in circuitu floris obsepta nulli pateat iniuriæ. Si quis hunc florem decerpat, & sua soluat in folia, quæ tanti est artificis manus quæ possit lilij speciem reformare? Quis tantus imitator naturæ, vt florem hunc redintegrare præsumat, cui Dominus tantum testimonium tulit, vt diceret; *Nec Salomon in omni gloria sua vestiebatur, sicut vnum ex istis?*

Psal. 49. Matt. 6.

Ibid. F

Rex opulétissimus & sapientissimus inferior iudicatur, quam huius floris pulchritudo est. Quid enumerem succos herbarum salubres? quid virgultorum ac foliorum remedia? Ceruus æger ramusculos oleæ mandit, & sanus fit. Locustas quoque folia oleæ arrosa liberant ab ægritudine. Rubi folia superiacta serpenti, interimũt eum. Culices nõ tangent te, si absinthij herbam cum oleo coquas, & eo te perunxeris.

Quod non sine ratione cum vtilibus etiam lethalia & perniciosa generentur, & de ordine productionis terræ.

CAP. IX.

SEd forte dicent aliqui, Quid quod cum vtilibus etiã lethalia & perniciosa generantur? Cum tritico coniũ, quod inter alimenta vitæ noxium reperitur, & nisi præuisum fuerit, consueuit saluti nocere. Inter alia quoque nutrimenta vitæ helleborum deprehenditur. Aconita quoque fallunt frequenter, & decipiunt colligentem.

G

Sed hoc ita est, ac si reprehendas terram, quia non omnes homines boni. Sed quod plus est accipe, quia non omnes boni angeli in cœlo. Sol nimio calore spicas torret, adurit gignentium prima exordia. Luna quoque viantibus iter demonstrat, latronum prodit insidias. Num igitur dignum est, his (quæ vtilia sunt posthabentes) conditoris gratiam non confiteri, & vt propter aliqua alimentorum noxia, creatoris prospicientiæ derogemus? quasi verò omnia gulæ causa debuerint procreari, aut exigua sint quæ ventri nostro diuina indulgentia ministrauerit. Definitæ nobis escæ sunt, & notæ omnibus, quæ & voluptatem generent, & corporis salubritatem. Singula autem eorum quæ generantur è terris, specialem quandam rationem habent, quæ pro virili portione complent vniuersæ plenitudinem creaturæ. Alia ergo esui, alia potui, alia alij nascũtur vsui. Nihil vacat, nihil inane germinat terra. Quod tibi putas inutile, aliis vtile est, immo ipsum tibi frequenter alio est vsu vtile. Quod escam non adiuuat, medicinã suggerit: & sæpe eadem quæ tibi noxia sunt, auibus aut feris innoxium ministrant pabulum.

Iob. 4.

H

Denique sturni vescuntur conio, nec fraudi est eis, quoniam qualitate sui corporis venenum succi lethalis euadunt. Frigida enim vis eius est, quam subtilibus poris in cordis sui sedem ducẽtibus, præcoci digestione præueniunt priusquam vitalia ipsa pertentet. Helleborum autem periti loquuntur escam esse & alimoniam coturnicum, eo quod naturali quodam temperamento sui corporis vim pabuli nocentis euitent. Etenim si ratione medicinæ plerumque ad salubritatem humani quoque corporis temperatur, cui videtur esse contrarium: quanto magis proprietate naturæ ad cibum proficit, quod medica manu cõuertitur ad salutem? Per mandragoram quoque somnus frequenter accersitur, vbi vigiliarum ægri afflictantur incommodo. Nam quid de opio loquar, quod etiam nobis quotidiano propè vsu innotuit, quoniam dolores eo grauissimi internorum sæpe viscerum sopiuntur. Nec illud præterit, quod conio plerũque furores libidinum marcuerunt, & helleboro vetustæ

A passiones ægri corporis fuot solutæ. Non solum igitur
nolla in his reprehensio creatoris, sed etiam incremētum
est gratiarum. Siquidem quod ad periculum putabas esse
generatum, ad remedia tibi saluris operatur. Nam & id
quod periculi est, per prouidētiam declinatur: & id qood
salutis, per industriam non amittitur. An non oues & ca-
præ ea quæ sibi noxia sunt, deelinare didicerunt, & solo
odore per quoddam naturæ ministerium, cum sint ratio-
nis expertes, rationem tamen euadendi periculi vel tu-
endæ salutis agnoscunt, noxiaque pariter ac profutura
distinguunt, ita vt plerumqoe cum armata venenis tela
senserint, ootas petere herbas, atque his remedium vul-
neri dicantur adhibere? Cibus illis ergo medicina est, vt
resilire sagittas videas è vulnere, & fugere venena, non
serpere. Deniqoe ceruis cibos venenum est. Coluber cer-
uum fogit, leonem interficit. Draco elephantem ligat, cu-
ius ruiua mors victoris est. Et ideo summè vtrinque cer-
B tatur: ille vt pedem alliget, quo casus vincti sibi nocere
non possit; iste ne posteriore extremus pede, aut calle ca-
piatur angusto, vbi vel ipse se non queat retorquere, &
draconem graui protetere vestigio, vel sequentis elephā-
ti auxilium oon habere. Ergo si irrationalia animalia no-
runt quibos sibi aut mediceotur herbis, aut subsidijs opē
afferant: bomo oescit, cui rationalis sensus innascitur?
Aut tam alienus a verò est, vt quæ cuique apta sint vsui,
minimè deprehendat: aut ita naturæ ingratus bonis, vt
quoniam taurini haustus sanguinis lethalis est homini,
propterea puter laboriosum animal aut nasci oō debuis-
se, aut sine sanguine deboisse generari, cuius virtus ad cul-
tum agrorum vtilis: aut ad vsum plaustrorum habilis, ad
alimoniam suauis, diuerso munere fulcit agricolas, qui-
bus Deus, si bona sua norint, vniuersa donauit, dicens,
Germinet terra herbam fœni, spirans semen secundum genus.]
Noo solom enim spontaneam alimoniam comprehendu
quæ est in herbis & radicibus, atque in arborum reliquis
fructibos, sed etiam eam quæ industria comparatur, &
cultu rusticani laboris acqoiritur. Quam decorum autem
C quod non statim fundere terras semen iussit & fructus,
sed primom germinare, deinde herbescere campos sta-
tuit, postea secundum proprietatem sui generis semen a-
dolescere, vt oumquam aruorum vacaret gratia, quæ gra-
to primùm decore vernarent, postea fructuum suggere-
rent vtilitatem?

Quomodo terra secundum genus suum dicatur proferre semina, cum plerumq; semina iacta degenerent; ac de diuersitate seminis diaboli, & seminis Christi, & quando homo verbum suum seminauerit super terram.

CAP. X.

Sed forte quis dicat, Quomodo secundum genus terra
profert semina, cum plerumque semina iacta degene-
rent, & cum bonum triticum fuerit seminatum, deco-
lor eius species, & inferior forma reddatur? Sed hoc si
D quando accidit, oon ad translationem generis, sed ad æ-
gritudinem quandam & inæqualitatem seminis videtur
esse referendum. Non enim desinit esse triticū, si aut fri-
gore aduratur, aut imbre madidetur, sed specie magis quā
genere, colore quoque & corruptione mutatur. Denique
frequenter madidata frumenta in sui generis speciem re-
uertuntur, si aut sole aot ignibus torreantur, aut diligēti-
bus commissa culturis, aëris temperiæ terrarumque fera-
cium vbertate foueantur. Itaq; reparatur in sobole, quod
degenerauerat in parente. Vnde non periclitamur oe
præceptum illud Dei cuius vsus naturæ inoleuit, in reli
quum soccessionis vitio destitutum sit, cum hodieque in
seminibus generis sui sinceritas reseruetur. Nam lolium
& reliqua adulterina semina quæ frugibus sæpe miscen-
Matt. 13 tor, zizania nuncupari Euangelij lectione cognouimus:
sed ea propriom quoddam genus habent, noo ex tritici
semine in aliud genus seminis decolori mutatione trāsla-
Ibid. ta, degenerem traxere naturam. Denique hoc docet Do-
minus, dicens, *Simile est regnum cælorum homini qui seminauit
bonum semen in agro suo: cum autem dormirent homines, venit
inimicus eius, & superseminauit Zizania inter triticum.*] Ad- E
uertimus vtique quod zizania & triticum, vt nominibus
ita & genere videantur esse discreta. Denique & serui di-
xerunt ad patremfamilias: *Domine nonne bonum semen semi-* Ibid.
*nasti in agro tuo? Vnde ergo habet Zizania? Et ait illis, Inimicus
homo hoc fecit.* Aliud enim est semen diaboli, aliud semen
est Christi, quod seritur ad iustitiam. Denique aliud fili-
us hominis, aliud diabolus seminauit. Adeo dioersa na-
tura vtriusqoe seminis, vt contrarius seminator sit. Quod
seminat Christus, regnum est Dei: quod seminat diabo-
lus, peccatum est. Quomodo igitur potest vnius generis
esse regoum atqoe peccatum? Sic est, inquit, regnum Dei,
quemadmodum si homo iactet semen super terram. Est
& homo qui seminat verbum, de quo scriptum est; *Qui se-
minat verbum seminat.* Hic homo verbum seminauit super
terram, quando dixit, *Germinet terra herbam*; & subito ter-
rarum germina pullularunt, & diuersæ rerum species re-
fulserunt. Hinc pratorum virens gratia abundantiam pa- F
buli ministrauit: inde camporum spica flauescens, imagi-
nem pelagi fluctuantis, commotione segetis vberioris
expressit. Sponte omnes fructus terra suggessit: etsi arata
sine cultore esse non poterat (noodum enim erat forma-
tus agricola) inarata tamen opimis messibus redundabat,
& haud dubium quin maiore prouentu. Siquidem nec
cultoris desideria terrarum destituere poterat vbertatē.
Nunc enim fœcunditas vnicuique pro merito laboris ac-
quiritur, vbi cultus spectatur agrorum: & negligentia vel
offensa, aut diluuijs pluuiarum, aut terrarum ariditati-
bus, aut grandinis iactu, aut quacunque ex causa soli vbe-
ris sterilitate mulctatur. Tunc autem proueotu spōtaneo Hier. 23
terra fructus locis omnibus inuehebat, quoniam is præ-
ceperat qui vniuersorum est plenitudo. Verbum enim
Dei fructificabat in terris, nec vllo adhuc erat terra dam-
nata maledicto. Antiquiora enim mondi nascentis exor-
dia, quam nostra peccata sunt; & recentior culpa propter Gen. 3
quam condemnati sumus in sudore vultus oostri panem
manducare, sine dolore alimenta nescire. Denique hodie- G
que fœcunditas terræ veterem affluentiam spontaneo v-
su ferolitatis operatur. Quam multa sunt enim quæ ad-
huc sponte generantur! Sed etiam in his ipsis quæ manu
quæruntur, magna ex parte manent nobis diuina beofi-
cia, vt frumenta ipsa quiescentibus inferantur. Quod pro-
positæ docet lectionis exemplum, dicente Domino; Quia
sic est regnum Dei quemadmodum si homo iactat semen super ter- Marc. 4
ram, & obdormiat (inquit) *& exurgat nocte & die, & semen
germinet, & increscat dum nescit ille. Vltrò enim terra fructificat,
primo herbam, deinde spicam, deinde plenum triticum in spica. Et
cum produxerit fructum, statim mittit falcem, quoniam adest mes-
sis.* Dormienti igitur tibi, ó homo, & oescienti fructus su-
os vltro terra producit. Dormis & surgis, & frumenti per
noctem incrementa miraris.

De ortu arborum atque rosarum: & quomodo rosa humana vita speculum præferat.

CAP. XI. H

Diximus de herba fœni, nunc dicamos de ligno po-
mifero faciente fructum secundum genus, cuius
semen eius in ipso. Et factum est sic. *Dixit, & facta sunt*: &
subito, vt supra floribos herbarumque viriditatibus, ita Ps. 148.
hic oemoribus terra vestita est. Concurrerunt arbores,
consurrexere siluæ, vertices repentè montium frondue-
runt. Hinc pinus, hinc cupressus in alta se extulerunt ca-
cumina, cedri & piceæ conuenerunt. Abies quoque noo
contenta terrenis radicibus atque aërio vertice, etiam ca-
sus marinos tuto subitura remigio, nec solum ventis, sed
etiam fluctibus certatura processit. Nec non & laurus as-
surgens, odorem suum dedit, nunquam suo exuenda ve-
lamine. Vmbrosæ quoque illis verticem protulerunt, in
horrentem comam hibernis quoque temporibus serua-
turæ. Hoc enim in singulis priuilegiū natura retinuit in re-
liquum, quod sub ictu mundi surgentis accepit: & inde
manet sua ilicibus prærogatiua, manet cupressibus, vt nul
li venti eas crinis sui honore despolient. Surrexerat ante

A floribus immixta teneris sine spinis rosa,&pulcherrimus
flos sine vlla fraude vernabat: postea spina sepsit gratiam
floris, tanquam humanæ speculum præferens vitæ, quæ
suauitatem perfunctionis suæ finitimis curarum stimulis
sæpe compungat. Vallata est enim elegantia vitæ nostræ,
& quibusdam sollicitudinibus obsepta, vt tristitia ad-
iuncta sit gratiæ. Vnde cum vnusquisque aut suauitate ra-
tionis,aut prosperioris cursus successibus gratulatur,me-
minisse culpæ eum conuenit,per quam nobis in paradi-
si amœnitate florentibus, spinæ mentis,animique sentes
iure condemnationis adscripti sunt. Irrutilets igitur ô ho-
mo licet aut splendore nobilitatis, aut fastigio potestatis,
aut fulgore virtutis,semper tibi spina proxima est.Semper
inferiora tua respice, super spinas germinas,nec prolixa
gratia manet:breui vnusquisque decurso ætatis flore mar-
cescit.

B *De vitis commendatione & quomodo exemplum eius ad nostræ vi-
tæ institutionem arcessendum sit.*

Cap. XII.

Ps. 103. SAne vt caduca tibi noueris communia esse cum flori-
bus,ita etiam æta cum vitibus,quibus generatur vi-
num quo cor hominis lætificatur. Atque vtinam ô homo
huius generis imiteris exemplum,& ipse tibi lætitiam, iu-
cunditatemque fructifices. In teipso suauitatis tuæ gra-
tia est,ex te pululat,in te manet,intus,id est in teipso,quę
renda iucunditas tuæ est conscientiæ. Ideo ait; *Bibe aquam*
Prou. 5. *de tuis vasis, & puteorum tuorum fontibus.* Primum omni-
um nihil gratius florentis odore vitis. Siquidem de flo-
re earum succus expressus poculi genus conficit, quod
& voluptati & saluti sit. Deinde quis non miretur ex aci-
no vinaceo vitem vsque in arboris summum cacumen
prorumpere,quam velut quodam amplexu fouet, & qui-
busdam brachiis ligat,& circumdat lacertis,pampinis ve-
C stit,sertis vuarum coronat?Quæ ad imitationem vitæ no-
stræ primum viuam defigit radicem: deinde quia natura
flexibilis & caduca est, clauiculis quasi manibus quibus-
dam quidquid apprehenderit stringit, hisque se erigit &
attollit. Huius est similis plebs Ecclesiæ, quæ velut qua-
dam fidei radice plantatur,& reprimitur humilitatis pro-
Ps. 79. pagine,de qua pulchre ait Propheta; *Vineam ex Ægypto
transtulisti,& plantasti radices eius,& repleuit terram:operuit mō-
tes vmbra eius, & arbusta eius cedros Dei:extendit palmites suos
vsque ad mare,& vsque ad flumen propagines eius.* Et per Esai-
Esai 5. am ipse Dominus locutus est,dicens: *Vinea facta est dilecto,
in cornu,in loco vberi:& maceria circundedi,& circumfodi vineam
Sorech,& ædificaui turrim in medio eius.* Circumdedit enim
eam velut vallo quodam cælestium præceptorum,& an-
Ps. 33. gelorum custodia.*Immittet enim se angelus Domini in circui-
Ephes. 4. tu timentium eum.*Posuit in Ecclesia velut turrim Aposto-
lorum& prophetarum atque doctorum, qui solent pro
Ecclesię pace prætendere. Circumfodit eam, quando ex-
onerauit terrenarum mole curarum. Nihil enim magis
mentem onerat,quam istius mundi solicitudo, & cupidi-
D tas,vel pecuniæ vel potentiæ. Quod tibi demonstratur in
Luc. 13. Euangelio,cum legis, quia illa mulier quæ habebat spiri-
tum infirmitatis,*inclinata erat, vt sursum respicere non posset.*
Curuata enim erat anima eius,quæ inclinabatur ad terre-
na compendia,&cælestem gratiam non videbat.Respexit
eam Iesus,& vocauit, & statim mulier onera terrena de-
posuit.His cupiditatibus etiam illos oneratos fuisse de-
Mat. 11. mōstrat,quibus ait,*Venite ad me omnes qui laboratis,& onerati
estis,& ego vos reficiam.*Ergo illa anima mulieris quasi circū-
fossa respirauit,& erecta est. Sed eadem vitis vbi circūfos-
sa fuerit,religatur & erigitur ne reflectatur in terrā. Reci-
duntur alia sarmenta,alia propagantur: reciduntur quæ i-
nani effusione luxuriant,propagantur ea quæ bonus agri-
cola iudicauerit fructuosa. Quid ego adminiculorum or-
dines,iugationisque describam gratiam, quæ vere atque
manifeste æqualitatem docent in Ecclesia esse seruandam
vt nemo se diues aut honorat⁹ extollat,nemo pauper deū
ciat,ignobilisque desperet? Omnibus sit in Ecclesia par
atque vna libertas, omnibus impertiatur iustitia com-
munis & gratia. Ideo turris in medio est, quæ exemplum E
de illis rusticanis,de illis circumferat piscatoribus, qui vir
tutum arcem tenere meruerunt: quorum exemplis no-
ster erigatur affectus,neque humilis & despicabilis iacet,
sed vniuscuiusque mens ad superiora se subrigat,vt audeat
dicere;*Nostra autem conuersatio in cælis est.*Vnde ne aliquibus Philip. 3.
procellis sæculi possit reflecti, & tempestate deduci,cla-
uiculis illis & circulis quasi amplexibus charitatis proxi-
mos quosque complectitur, & in eorum coniunctione
requiscit. Charitas est igitur q̄ nos superiorib. nectit, cæ-
loque inserit.*Qui enim manet in charitate, Deus in eo manet.* 1. Ioan. 4.
Vnde & Dominus ait;*Manete in me,& ego in vobis. Sicut pal-
mes non potest fructum afferre à se,nisi manserit in vite, sic nec vos,
nisi in me manseritis.Ego sum vitis, vos palmites estis.* Euidenter
igitur exemplum vio ad nostræ vitæ institutionem arces- Ioan. 15.
sendum esse signauit:quæ primum veris tepefacta tempe-
rie gemmare perhibetur: deinde ex ipsis sarmentorum
articulis fructum emittere: de quibus oriens vua forma- F
tur,paulatimque augescens immaturi partus retinet acer-
bitatem, nec potest nisi matura iam & cocta dulcescere.
Vestitur interea viridantibus pampinis vinea, quibus &
aduersum frigus omnemque iniuriam non exiguo muni-
tur subsidio,& à solis ardore defenditur. Quid autē eo vel
spectaculo gratius,vel fructu eius dulcius,videre serta pē-
dentia velut quædam speciosi ruris monilia, carpere vuas
vel aureo colore, vel purpureo retinentes? Hyacin-
thos cæteràsque gemmas fulgere existimes, coruscare In-
dicas albarum emicare gratiam. Nec aduertis ex his admo
neri te homo, ne immaturos fructus tuos dies supremus
inueniat,vt plenæ tempus ætatis opera imparata dedece-
ant?Acerbus enim fructus amarior esse consueuit:nec po-
test dulce esse,nisi quod ad maturitatis perfectionem ad-
oleuerit.Huic vito perfecto nec frig⁹ horridę mortis,nec
sol iniquitatis nocere consueuit,quia obumbrat eum gra-
tia spiritalis,& omnia mundanæ cupiditatis & corporeæ
libidinis restringuit incendia, defendit ardores. Lau-
dent te quicumque conspiciunt,& agmina Ecclesiæ velut
quædam palmitum serta mirentur,spectent singuli fide- G
lium pulchra animarum monilia, delectentur maturita-
te prudentiæ, splendore fidei, confessionis decore,iusti-
tiæ pulchritudine,vbertate misericordiæ, vt dicatur tibi;
Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ: eo quo re- Ps. 127.
dundantiam vitis fructiferæ,copiosę munere liberalitatis
imiteris.

*De arborum varietate, ac diuersis earum vtilitatibus & ornatibus,
fructuumque suorum atque succorum proprie-
tatibus & medelis.*

Cap. XIII.

SEd quid ego in sola vite immoror, cum omnia genera
arborum vtilia sint,alia ad fructum, alia ad vsum data?
Nam & quibus non est fructus vberior, tamen vsus pre-
tiosior est.Cedrus suspendendis tectorum apta culmini-
bus, eo quod huiusmodi materies & procera sit spatiis,
nec onerosa parietibus. Lacunaribus quoque commen- H
disque fastigiis habilis est cupressus. Vnde & Ecclesia
dicit in Canticis.*Trabes domorum nostrarum cedri, lacunaria
nostra cupressi:* in his esse declarans decora sui ornamen- Cant. 1.
ta fastigii, qui quasi trabes verticem Ecclesiæ sua virtute
sustineant,& fastigium eius exornent. Laurus & palma
ad insigne victoriæ. Lauro victorum capita coronantur,
palma manus victricis ornatus est. Vnde & Ecclesia ait,
Dixi, ascendam in palmam, tenebo altitudines eius. Quæ Cant. 7.
eminentiam videns verbi,& sperans quod ad eius altitu-
dinem possit ascendere,& scientiæ summitatem, dicit,*Ascen-
dam palmam;*vt omnia inferiora relinquat,& ad superiora
contendat,ad brauium Christi,vt suaues eius fructus car-
pat&gustet.Suauis enim virtutis est fructus.Populus quo
que coronis arbor vmbrosa victricibus,& salix lenta viri-
bus habilis vinciendis, quid aliud mystice declarant, nisi
bona esse Christi vincula,quæ nocere nō soleant, vincula
gratię,vincula charitatis,vt vnusquisque suis vinculis glo- Philem.
rietur,sicut gloriabatur & Paulus, dicens:*Paulus victus Iesu,* Rom. 8.

A Psal. 136. *Christi*: His ligatus vinculis dicebat, *Quis nos separabit à charitate Christi*? Vinculis nimirum abstinentiæ, vinculis charitatis. His ligatus vinculis etiam Dauid ait, *In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra.* Buxus quoque elementorum apicibus vtilis exprimendis, leui materia vsum manus puerilis informat. Esai. 30. Vnde ait scriptura: *Scribe in buxo.* Simul vt admoneat te ipsa materia quæ semper viret nec vnquam foliis exuitur suis, ne vnquam spei tuæ dissimulatione nuderis, sed semper tibi per fidem germinet spes salutis. Quid ego enumerem quanta varietas arborum, quam diuersus in singulis & pulcher ornatus, quam patulæ fagi, quam proceræ abietes, quam comantes pinus, quam vmbrosæ ilices, quam populi bicolores, quam nemorosa & rediuiua castanea, quæ simul vt excisa fuerit, tanquam siluam ex se pullulare consueuit: quemadmodum in arboribus ipsis ætas aut senilis aut nouella deprehenditur: iunioribus enim exiliores rami, antiquioribus validiora & nodosa sunt brachia. B Illis folia leuigata atque diffusa, istis contractiora & aspera. Sunt etiam arbores quæ senili atque emortua radice successionem sui, si forte cædantur, reparare non nouerint: aliæ quibus aut iuuentus viret, aut natura fœcundior est, quibus excisio lucro potius quam detrimento sit, vt per plures sui rediuiua successione renouentur hæredes. Est etiam quod mireris, ipsis sexus in pomis, est discretio sexus in arboribus. Nam videas palmam quæ dactylos generat, plerumque inclinantem ramos suos & subiicientem, & concupiscentiæ atque amplexus speciem prætendentem ei arbori quam marem palmam appellant pueri rusticorum. Illa ergo palma fœmina est, & sexum suum subiectionis specie confitetur. Vnde locorum cultores præiaciunt ramis eius palmarum quædam velut semina mascularum, quibus illi velut quidam sensus perfunctionis infunditur, & experti concubitus gratia repræsentatur. Quo munere donata rursus erigitur, & eleuata ramos suos, & in veterem statum comam suam rursus attollit. C De ficu quoque eadem opinio est. Ideoque plerique secundum domesticam & fructiferam ficum, agrestem ficulneam feruntur adserere, eo quod cito fructus fœcundæ illius & domesticæ ficus vel aura tentati aliqua, vel æstu, defluere ferantur in terram. Vnde gnari huius remedii grossis arboris agrestis alligatis ad illam feracem arborem, medentur eius infirmitati; vt possit fructus proprios reseruare, iamiamque si defotent remedia, lapsuros. Quo admonemur velut quodam ænigmate naturæ, non refugere eos qui à nostra fide & consortio separati sunt: eo quod & gentilis qui fuerit acquisitus, quo grauior fuerit assertor erroris, eo vehementior possit fidei defensor existere. Et si quis de hæreticis conuertatur, velut confirmet eam partem in quam se commutata opinione contulerit, maxime si habeat aliquid naturæ directum, vt viuida possit esse eius sententia, si adminiculetur ei attentio sobrietatis, obseruantia castitatis. Profunde ergo circa eum studium tuum, vt similitudine fructiferæ ficus de præsentia & coniunctione agrestis illius arboris, tuam possis corroborare virtutem. D Ita enim tua nec dissoluetur intentio, & diligentiæ fructus & gratiæ reseruabitur. Quam multa sunt autem quæ doceant naturalem duritiam posse diligentiæ studio temperari, quibus affert cultus ruralis exemplum! Nam plerumque cito florent mala granata, & fructum afferre non possunt, nisi congruis peritorum remediis excolantur: plerumque succus vanescit interior & foris species eius pulchra prætenditur. Quæ non immerito comparatur Ecclesiæ, vt habes in Canticis dictum, Cant. 4. *Vt cortex mali punici gena tua*: Et infra; Cant. 7. *Floruit vitis, floruerunt mala granata.* Ecclesia enim bonum fidei fulgorem confessionisque prætendit, tot martyrum sanguine speciosa, & (quod est amplius) Christi cruore dotata, simul plurimos intra se fructus vsu istius pomi sub vna munitione conseruans, & virtutum negotia multa complectens. Prou. 12. Sapiens enim spiritu celat negotia. Amygdalis quoque hoc genere medicari feruntur agricolæ, vt ex amaris dulces fiant fructus, vt & terebrent eius radicem arboris, & in medium inserant surculum eius arboris quam Græci πεύκην, nos piceam dicimus. Quo facto succi amaritudo deponitur. E Ergo si agricultura conuertit stirpium qualitates, nonne studia doctrinæ, & disciplinæ attentio mitigare possunt quaslibet & animorum passiones? Nemo ergo positus vel in adolescentiæ vel intemperantiæ lubrico de sui conuersione desperet. Ligna plerumque in meliores vertuntur vsus; & non possunt hominum corda mutari? Docuimus non solum inter diuersi generis arbores esse fructuum diuersitates, sed plerumque in eadem specie conpugnare sibi fructus. Alia namque species masculorum, alia fœmineorum fructuum, sicut de dactylis supra diximus. Quis autem possit comprehendere varietatem gratiamque pomorum, singulorum quoque vtilitatem fructuum succorumque proprietatem, quæ cuique rei apta videantur, quemadmodum ægris visceribus hominum amariora poma medicentur, & inflatiorem asperitatemque interiorem temperent, quemadmodum rursus humorum aspera, pomorum dulcibus temperentur? F Deniq; ea medicina antiquior, quæ herbis curare consueuit & succis; nec vlla firmior sanitas, quam quæ salubribus reformatur alimentis. Vnde secundum naturam docemur, quia sola nobis esca medicina est. Herbis certe vlcera aperta clauduntur, herbis curantur interna. Ideoque medicorum est opus, herbarum potestates noscere. Hinc enim medendi vsus inoleuit.

De simplicium pomorum differentia, foliorumque diuersitate.

Cap. XIV.

SEd vt ad simplicia poma reuocemus stylum, alia sunt quæ coquuntur sole, alia quæ testis aut corticibus clausa complentur. Mala & pyra, vuarum quoque genera omnia nuda subiecta sunt soli: nucis autem pineæ, nuculæq; fructus & testa opertus & cortice, tamen & ipse calore solis æque nutritur, & quantum pinea densitate nucleus absconditur, tantum solis calore fouetur. G Quanta deinde Domini prouidentia, vt ibi mollior fructus, ibi folij densitudo validius tegumentum tuendo deferat pomo; quod videmus in fructu ficulneæ. Delicatiora itaque validioribus munienda sunt, vt & ipse quoque Dominus per Hieremiam docet, dicens, Hier. 24. *Sicut ficus bona ista, sic recognoscam translatos Iuda, quos emisi de loco isto in terram Chaldæorum in bona, & firmabo oculos meos super illos in bona.* Tanquam delicatos enim velut quodam misericordiæ suæ validiori sepsit tegmine, ne teneri fructus maturius interirent. Denique de ipsis etiam in posterioribus dicit, Baruc. 4. *Delicati mei ambulauerunt vias asperas.* Quibus infra ait, Ibid. *Constantes estote filij, & clamate ad Deum.* Hoc enim solum aduersus omnes procellas atque iniurias inuiolabile tegmen, impenetrabile munimentum est. Vbi ergo teneri fructus, ibi crassiora tegmina & munimenta foliorum. Contra autem, vbi fructus validiores, ibi teneriora folia, vt malus arbor docet. Fructus enim validus non multo indiget protectionis auxilio: nam ipsa protectionis crassioris vmbra pomo nocere plus posset. H Denique doceat nos pampinus naturæ gratiam, & diuinæ sapientiæ interna mysteria. Videmus enim ita scissum atque diuisum, vt trium foliorum speciem videatur ostendere: ita pars media distincta est, vt nisi inferioribus hæreret, separata spectantibus videretur. Ea autem ratio videtur seruata naturæ, vt & solem facilius admittat, & vmbram obtexat. Denique procerius media pars eius extenditur, & in ipsa summitate tenuatur, vt plus pulchritudinis quam tegumenti præferat. Etenim brauii speciem videtur effingere, significans quod vna inter pendentes cæteros fructus habeat principatum, cui tacito quodam iudicio naturæ, sed euidenti indicio innascitur species & prærogatiua victoriæ. Secum igitur habet brauium suum, quo & munimen sibi præbetur aduersum iniurias aëris, pariterque imbrium violentiam: & impedimentum non affertur ad recipiendum solis calorem, quo tepefacta alitur, coloratur, augetur. Ficulneæ quoque folium, æque prope vt pampinus, quadrifida interscinditur diuisione: quod eo clarius videtur, quo maius est folium, sane non ita vt pampinus, vel ora omni, vel summitate crispanti. Sicut

enim

A enim in ficulneæ folio crassitudo validior, ita in pampino species elegantior. Crassitudo igitur folii proficit ad tempestatis iniuriam repellendam, intercisio ad fructus gratiam vaporandi. Denique hoc genus pomi grandinem non cito, maturitatem cito sentit: quia & latere videtur aduersum iniurias, & patere ad gratiam. Quid ergo foliorum describam diuersitates, quemadmodum alia rotunda, alia longiora, alia flexibilia, alia ridigiora sint, alia nullis facile ventis labentia, alia quæ leui motu decutiantur aurarum?

Quod facile sit singularum rerum exquirere proprietates; & de varia mutatione aquæ, quæ omnium virgultorum nutrix est: de differentia quoque lacrymarum arborum, ac tandem de diffusioris perscrutationis excusatione.

Cap. XV.

B INexplicabile est, singularum rerum recensere velle proprietates, & vel diuersitates earum manifesta testificatione distinguere, vel latentes occultasque causas indeficientibus aperire documentis. Vna nempe atque eadem aqua in diuersas plerunque se mutat species: vt inter arenas flaua, inter cautes spumea, inter nemora viridantior, inter florulenta discolor, inter lilia fulgentior, inter roseta rutilantior, in gramine liquidior, in palude turbidior, in fonte perspicua, in mari obscura, assumpto locorum quibus influit colore, decurrit. Rigorem quoque pari ratione commutat, vt inter vaporantia serueat, inter vmbrosa frigescat, sole repercussa exæstuet, niuibus irrigata glaciali humore canescat: quemadmodum sapor eius conuertitur, vt nunc asperior, nunc amarior, nunc vehementior, nunc austerior, nunc dulcior, pro specierum qualitate quibus infusa fuerit. Asperatur immaturioribus succis, tunso cortice nucis foliisque contritis, amarior fit absinthio, vino vehementior, austerior

C allio: grauescit veneno, melle dulcescit. Si vero ei lentiscum, terebinthi quoque fructus, vel nucis interior pars misceatur, in oleosam & mollem naturam facile transfunditur. Cum sit autem altrix omnium virgultorum, diuersos singulis vsus ministrat. Si radices alluat, vel nubibus fusa descendat, discretas dat omnibus vires, radicem impinguat, caudicem prouehit, ramos diffundit, folia virescere facit, fructuum alit semina, pomum augere consueuit. Ergo cum eadem sit omnium nutrix alia arborum genera tristiores ferunt succos, alia dulciores, alia tardos, alia præmaturos. Ipsæ quoque inter se discrepant suauitates. Alia suauitas in vinea, alia in olea, alia in cerasis, alia in ficu, discreta in malo, dispar in dactylo. Tactus ipse aquæ alibi lenior, alibi asperior, plerumque pinguior est. Pondere quoque distat frequenter, vt specie. Nam plerisque locis grauior, plerisque lenior æstimatur. Non mirum igitur si cum ipsa à se discrepet, discrepant etiam inter se lacrymæ arborum, quæ eiusdem

D aquæ alluuione generantur. Et cum vna sit omnium causa, diuersus singulorum vsus, diuersa natura est. Aliam vim habet cerasi arboris lacryma, aliam lentisci. Disparem quoque balsami guttam odorata. Orientis ligna sudare produntur, diuersum quoque lacrimarum genus virgulta ferularum in Ægypto ac Libya quadam vi naturæ secretioris illacrymant. Quid autem referam (clementem liceat esse sermonem) quod electrum, lacryma virgulti, in lapideæ naturæ soliditatem durescat? Nec leuibus id asseritur testimoniis, quando folia aut surculorum minutissimæ portiones, aut exigua quædam animantium genera in electro sæpe reperiantur, quæ videtur lacryma, cum adhuc esset mollior, recepisse, & solidata tenuisse. Sed quid ego vili sermone de certo cum alta atque perspicaci ratione naturæ, cum iste sermo humano alatur ingenio, naturam autem omnium prouidentia diuina formauerit? Vnde velut habenis quibusdam verborum cohibenda diffusio est, ne (quod Salomoni specialiter sapientiæ munere diuinitus videtur esse collatum (vsurpa- Sap. 7.
torie videamur exponere differentias arborum, & virtutes radicum, & quæcumque sunt abscondita & perspicua,

E sicut scriptum est: quæ nec ab ipso tamen manifestata produntur, vt mihi videatur potuisse eum disputare de virgultorum generibus, nõ potuisse tamen plenius omnis creaturæ explicare rationes.

Quemadmodum ad verbum Domini aquarum cursu subito omnis virgultorum creatura effloruerit, & victum atq; medullã ministrarit: quomodo præterea vniuersa gignentia aut semina habeant, aut aliqua, quæ cum virtute seminum videantur conuenire: ac de magna Dei virtute in singulis.

CAP. XVI.

QVod si irriguis aquarum plerumque & segetes lætiores sunt, & virides fabæ, & hortorum multiplex suscitatur gratia, si viridantibus thoris fluuiorum exundantium ripa decoratur: quemadmodum non ad ver-

F bum Domini, quod omni aquarum cursu est redundantius, subito creatura virgultorum omnis effloruit? Festinarunt campi non commissam sibi frugem edere, ignorata horti olerum genera, & florum miracula germinare, ripæ fluminum se vestire myrtetis: properauerunt arbores cito surgere, cito se in florẽ induere, victum hominibus, pecori pabulum ministrare. Fructus communis est omnibus, vsus quoque est datus omnibus: Simul vtrumque arbores germinarunt: aliud quo vesceremur, aliud quo refrigerante vmbra defenderemur à sole. Cibus in fructibus, amœnitas in foliis: tamen quia præscierat prouidentia creatoris, quod fructum sibi maxime humana auiditas vendicaret reliquis prouidit animantibus, vt specialem his donaret alimoniam. Itaque esca his non mediocris in foliis est, corticibusque siluestribus: ea quoque quæ ad vsum medendi proficerent, id est succi, lacrymæ, surculi, pariter ministrata sunt. Itaque illa quæ post experimento, vsu, & exemplo vtilia cognouimus, ea à principio creator cui vsui apta donaret, prouidentiæ suæ maiestate de sinu terrarum iussit exire. Et quia iussit

G Dominus vt *germinaret terra herbam fœni, & lignum pomiferum faciens fructum secundum genus, cuius semen eius in eo*. ne forte quis dicat in multis arboribus neque fructum neque semen videri, & putet diuinum in aliquo vacillare præceptum, vt à veritate sit deuium, illud aduertat, quia nequaquam fieri potest vt non aut seminibus vtantur vniuersa gignentia, aut habeant aliqua quæ videantur cum virtute seminum conuenire. Idque, si quis diligenter intendat, manifesta testificatione poterit comprehendere. Nihil videntur seminis habere salices, habent tamen in foliis granum quoddam quod habeat virtutem seminis, vt eo commisso terris, tanquam posito surgat arbor de surculo, & tanquam de semine se exsuscitet. De grano itaque illo radix primum coalescit, de radice pullulat non solum salicis, sed etiam reliquarum ad similitudinem huiusmodi generis arborum silua. Habent autem & radices virtutem seminis: vnde plerique ea satione incre- Ioel 2.
mentum sui nemoris propagarunt. Magna Dei virtus

H in singulis. Nec miretur aliquis si in virgultis magnam Dei dixi esse virtutem. Siquidem magnam suam virtutem in locustis esse dixit & brucho, eo quod diuinæ maiestatis offensa, magno moramine sterilitatis Iudaicæ atque inopiæ solueretur. Magna enim virtus, sapientia: magna virtus, prouidentia. Indigni etenim erant, qui vterentur fœcunditate terrena, qui terrarum læserant creatorem. Et vere magnus, qui miserabili fame nefas tantæ impietatis vlciscitur. Itaque si magna virtute Dei sterilem bruchum terra generauit, quanto magis virtute magna quæ fœcunda sunt procreat? Quis pineam videns non stupeat tantam diuino præcepto artem insolitam impressamque naturæ; quemadmodum ab ipso centro distantibus licet mensuris pari assurgat glutino, quo proprios fouet fructus? Itaque per circuitum eadem species & ordo seruatur, & quidam in singulis plagis nucleorum partus exuberat, atq; in orbem redit fructus gratia. Itaq; in pinea ista imaginem sui natura videtur exprimere, quæ à primo illo diuino cælestique mandato priuilegia accepta custodit, & partus suos quadã annorũ vice & ordine refert, donec cõ-

sum-

A lumatio temporis impleatur. Sed vt in hoc fructu gratam speciem sui signat, ita etiam in myricis, id est, humilibus virgultis figuram improbæ calliditatis expressit. Sicut enim duplici corde viri vbique præsto sunt, & gratiam simplicitatemque apud bonos prætendunt, & vitiosissimis glutinantur: ita etiam & in aquosis & in desertis Hier. 17. contrario quodam vsu hæc virgulta nascuntur. Vnde & Hieremias dubia morum atque insincera myricis comparauit.

De reprehensione surditatis humani cordis, & de incomprehensibili admirandaq; Dei etiam in paruis prouidentia: de primo quoq; cultore vitium, & commendatione vini.

CAP. XVII.

Deut. 7. GErminet (inquit) *terra*: & statim omni surgente germine terra completa est. Et homini dicitur, *Dilige* B *Dominum Deum tuum*: & non est charitas Dei omnium infusa visceribus. Surdiora corda hominum sunt quam dura saxorum. Terra indebitos fructus nobis ministrat, dum obsecundat auctori: nos debitum munus negamus, dum non veneramur auctorem. Vide in paruis quæ prouidentia sit Dei: & quia comprehendere non potes, mirare quomodo alia semper florentia reseruauerit, alia mutationes habere voluerit expoliationis & amictus. Inter canitiuium, pruinas frigorum, viriditatem suam arua conseruant: & cum ipsa tecta sint gelu, partus sui tamen haud exiguam speciem viriditatis obtexunt. In ipsis quoque generibus arborum quæ diuturnis frondibus vestiuntur, non mediocris distantia est. Seruat indumentum suum semper olea vel pinus, sed tamen folia sua sæpe commutant: nec ea quasi diuturna, sed quasi succedanea prætendunt suæ arboris pulchritudini, perpetui integritate vestitus vice muneris obumbrantes. Palma autem virens semper manet, conseruatione & diuturnitate, non immutatione foliorum. Nam quæ primo germinauerit folia, ea C sine vlla substitutionis successione conseruat. Imitare ergo Cant. 7. eam ô homo, vt dicatur & tibi; *Statura tua similis facta est palma*. Serua viriditatem pueritiæ tuæ, & illius innocentiæ naturalis quam à primordio recepisti, vt *plantatus secus decursus aquarum, fructum tuum in tempore tuo habeas præparatum, & folium tuum non defluat*. Hanc viriditatem gratiæ sem-[Ps.] 1. per florentis in Christo secuta Ecclesia dicit; *In vmbra eius* [C]ant. 2. *concupiui & sedi*. Hanc prærogatiuam doni virentis acceperunt & Apostoli, quorum nec folium vmquam potuit elabi, vt eorum etiam vmbra curaret ægrotos. Obumbra-Act. 5. bat enim infirmitati corporis fides mentis, & florentia merita virtutum. Mane ergo *plantatus in domo Domini*, vt Ps. 91. *in atrio eius sicut palma floreas*: & ascendat in te gratia Eccle-Cant. 7. siæ, vt sit *odor narium tuarum sicut mala, & fauces tuæ sicut vinum optimum*; vt inebrieris in Christo. Bene admonuit iste versiculus repetere pene intermissum, quia diximus præcepto vitem etiam pullulasse, quam post diluuium à Noë Gen. 9. plantatã esse cognouimus. Sic enim habes, quia *Noe agricola erat terra, & plantauit vitem, & bibit de vino eius, & obdor-* D *miuit*. Non ergo Noë auctor est vitis, sed plantationis. Ne-Eccl. 31. que enim nisi eam reperisset ante generatam, plantare potuisset. Cultor ergo, non auctor est vitium. Deus autem qui sciret quod vinum sobrie potatum sanitatem daret, augeret prudentiam, immodice sumptum ad vitia causas daret: creaturam dedit, abundantiam humano arbitrio reseruauit, vt parsimonia naturæ esset magisterium sobrietatis, abundantiæ noxiam, lapsumque temulentiæ sibi ad Gen. 9. scriberet humana conditio. Denique & ipse inebriatus est Noë, & obdormiuit consopitus à vino. Itaque per vinum patuit deformitati, qui per diluuium excreuit ad gloriam: sed Dominus & in eo creaturæ suæ gratiam reseruauit, vt eius fructum nobis converteret ad salutem, ac per Gen. 19. eum nobis remissio peccatorum proueniret. Vnde pie Isaac dixit; *Odor Iacob, odor agri pleni*, id est naturalis odor. Quid enim pleno rure suauius? quid vitis odore iucundius? quid fabæ flore gratius? Vnde quamuis ingeniose quis ante nos dixerit; *non vitem aut ficum patriarcha olebat, aut frugem, sed virtutum spirabat gratiam*: ego tamen & odorem ip-

sum terræ simplicem atque sincerum pro gratia benedi- E ctionis accipiam, quem fraus nulla composuit, sed veritas indulgentiæ cælestis infudit. Deniq; inter benedictiones sacratissimas computatur vt contribuat nobis Dominus à rore cæli vim vini, olei atque frumenti: Cui est honor, laus, & gloria, perpetuitas à sæculis, & nunc, & semper, & in omnia sæcula sæculorum. Amen.

S. AMBROSII HEXAEMERON LIBRI TERTII finis.

Summarium quarti libri Hexaëmeron.

A cap. I. vsq; ad cap. III. instruit auditorem ad rite intelligendum opus quarti diei.

A cap. IV. vsq; ad VI. explicat quomodo luminaria in quarto die creata sint in signa, in tempora, in dies & in annos. F

A cap. VII. vsque ad finem libri, exponit quomodo dicta luminaria dicantur magna, disputat de mysterio defectus lunæ, & arguit hominũ errores circa diem quartum.

CAPITA QVARTI LIBRI.

1. *Auditorem instruit quo quarti opus diei rite intelligat, & inde ad solem instita aciem mentis erigat: & cur quarto die sol visibilis creatus sit, explicat.*
2. *Inchoatum sermonem continuat, docetque terræ fœcunditatem non ei, sed Deo adscribendam: exponitque illud Psalmi, Fecit solem in potestatem diei, &c.*
3. *De dubitatione quæ occurrere posset circa discretionem inter diem & noctem, ac lucem & tenebras: & de solutione eiusdem.* G
4. *Quod luminaria facta sint in signa, non tamen natiuitatem, vt qualis futurus sit vnusquisque qui natus sit, ex ys discernatur.*
5. *Explicato sensu litterali, quo luminaria in tempora, in dies & in annos dicuntur facta, adducuntur quidam sensus mystici.*
6. *Quod hæc luminaria in eorum natura sint magna licet aspectui nostro exigua videantur: & circa hæc pulchre digreditur.*
7. *Quod dicitur de magnitudine & effectib. solis, idẽ de magnitudine & pluribus effectibus lunæ dici posse declarat.*
8. *De mysterio defectus & minutionis lunæ: de eius quoque laude, ac derisione eorum qui eam magicis carminibus deduci posse credunt.* H
9. *Concluditur sermo de die quarto: redarguuntur qui ipsum diem superstitiose cauendum contendunt.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS HEXAEMERON LIB. IIII.

AGENS DE OPERE QVARTI diei.

ET *dixit Deus, Fiant luminaria in firmamento cæli ad illuminationem terræ, quæ discernant inter diem*

A *diem & inter noctem: & sint in signa, & in tempora,*
& in dies, & in annos: & sint ad illuminationem in fir
mamento cæli, & luceant super terram. Et factum est
sic. Et fecit Deus duo luminaria magna: luminare ma-
ius in principatum diei, & luminare minus in princi-
patum noctis: & stellas. Et posuit ea Deus in firmamē-
to cæli, vt luceant super terram, & principatum habe-
ant diei ac noctis, & discernant inter lucem & inter
tenebras. Et vidit Deus quia bonum: & factum est ve
spere, & factum est mane dies quartus.

Auditorem instruit quo quarti opus diei rite intelligat, & inde ad solem iustitia aciem mentis erigat: & cur quarto die sol visibi- lis creatus sit, explicat.

B

Cap. I.

Vt vindemiam colligit, vasa prius
quibus vinum infunditur, mundare
consueuit, ne sordes aliqua vini gra-
tiam decoloret. Quid enim prodest
ponere vitem ordine, fodere quot-
annis, aratris sulcos ducere, putare,
subrigere, adiungere vlmis, & quodā
connubio copulare, si tanto labore
vina quæsita, in vase coacescant? Maturinos quoque solis
ortus si quis spectare desiderat, emundat oculos suos, ne
quid pulueris, ne quid purgamentorum oculis eius insi-
deat, quo intuentis hebetetur obtutus, neve aliqua cali-
go nebulosa corporeos visus spectantis obducat. Nobis in
lectione exoriendus est sol, qui ante non fuerat. Primum
iam diem sine sole transiuimus: secundum sine sole transe
gimus: tertiū sine sole confecimus: quarto die iubet Deus
fieri luminaria, solem, & lunā, & stellas. Sol incipit: emun-
C da oculos mentis ô homo, animique interiores obtutus,
ne qua festuca peccati, aciem tui præstringat ingenii, & pu
ri cordis turbet aspectum. Emunda autem, vt vase sincero
scripturæ diuinæ ortida fluenta suscipias, ne qua ingredia
tur contagio. Procedit sol, magno iubare diem, magno
mundum complēs lumine, vaporās calore. Caue ô homo
solam eius perpendere magnitudinem, ne nimius fulgor
eius visus tuę mentis obcœcet; vt qui è regione in radium
eius intendit, repercusso lumine omnem subito amittit
aspectum; ac nisi in cæteras partes vultum suum oculos
que conuertat, existimat se nihil videre, & intuendi mu-
nere esse fraudatum: si vero deflectat obtutum, integrum
sibi officium perseuerat. Caue igitur ne & tuū radius eius
exoriens confundat aspectum. Et ideo prius firmamen-
tum cæli aspice, quod ante solem factum est: terram aspi-
ce, quæ ante quam sol prodiret, cœpit esse visibilis atque
composita: germina eius aspice, anteriora solis lumine.
Anterior rubus quam sol, antiquior herba quam luna.
Noli ergo Deum credere, cui vides Dei munera esse præ
D lata. Tres dies transacti sunt, & solem nemo quæsiuit, &
luminis claritas abundauit. Habet enim & dies suam lu-
cem, quæ præcursor est solis. Non igitur te tanto splendo-
ri solis temere committas. Oculus est enim mundi, iucun
Mal. 4. ditas diei, cæli pulchritudo, naturę gratia, præstantia crea-
turæ. Sed quando hunc vides, auctorem eius considera:
quando hunc miraris: lauda ipsius creatorem. Si tam gra-
tus est sol, consors & particeps creaturæ, quam bonus est
Hier. 23. sol ille iustitiæ? Si tam velox iste, vt rapidis cursibus die ac
nocte lustret omnia: quantus ille, qui vbique semper est,
& maiestate sua complet omnia! Si admirabilis qui iube-
Iob. 9. tur exire: quam supra admirationem qui dicit soli, & non
Eccl. 1. exoritur, vt legimus! Si magnus est qui per horarum vices
Philip. 2. locis aut accedit, aut decedit quotidie: qualis ille, qui et-
iam cum se exinaniret, vt nos eum possemus videre, *erat*
Ioan. 1. *lumen verum, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc*
mundum? Si præstantissimus, qui obiectu terræ pari-
tur quotidie defectus: quantæ maiestatis qui ait; *Adhuc*
Agg. 2. *semel ego mouebo terram*? Illum terra abscondit, istius mo-
tum non potest sustinere, nisi voluntatis eius substantia
fulciatur. Si cæco damnum est, huius solis gratiam non vi- B
dere; quantum peccatori damnum, veri luminis munerē
defraudato, perpetuæ noctis tenebras sustinere? Ergo
cum vides solem, attende terram, quæ ante fundata est: at-
tende herbam fœni, quæ præstat ordinis priuilegio: atten-
de ligna, quæ plaudunt quod priora luminibus cæli esse
cœperunt. Numquid merita fœni maiora quam solis? aut
numquid potior ligni prærogatiua? Absit vt insensibilia
tanti muneris præferamus ministro. Quid igitur præui- Rom. 11.
dit altitudo sapientiæ & scientiæ Dei, vt prius inciperent
ligna esse, quam illa duo mundi luminaria, & quidem cæ-
lestis oculi firmamenti, nisi vt cognoscerent omnes diui-
næ testimonio lectionis terram sine sole posse esse fœ-
cundam? Nam quæ potuit sine sole prima rerum semina
germinare, potest vtique semina accepta nutrie, & pro-
prio fotu sine calore solis partus edere. Hæc igitur voce
quadam suorum munerum clamat natura: Bonus quidem
sol, sed ministerio, non imperio: Bonus meæ fœcundi- F
tatis adiutor, sed non c[illegible]tor: Bonus meorum altor fru-
ctuum, sed non auctor. Interdum partus meos & ipse
adurit, frequenter mihi & ipse damno est, plerisque me
locis indotatam relinquit. Non sum ingrata conseruo,
mihi est in vsum datus, mecum labori est mancipatus, me
cum subiectus est vanitati, mecum corruptionis subditus
seruituti. Mecum *congemiscit & comparturit, vt veniat adoptio* Rom. 8.
filiorum, & humani generis redemptio, qua possimus &
nos à seruitio liberari. Mecum assistens laudat auctorem:
mecum hymnum dicit Domino Deo nostro. Vbi maior
est gratia, ibi mecum est ei commune consortium, Vbi sol
benedicit, ibi terra benedicit. Benedicunt ligna fructifera Ps. 148.
benedicunt pecora, benedicunt volucres. In mari positus
illum nauta accusat, me desiderat: in montibus illum pa-
stor declinat, ad mea germina, ad meas festinat arbores,
quibus exæstuans obumbretur, ad meos fontes sitiens &
lassus accurrit.

Inchoatum sermonem continuat, docetq́, terræ fœcunditatem non ei sed Deo adscribendam; exponitq́, illud Psalmi, Fecit so- lem in potestatem diei, &c. G

Cap. II.

SEedne oculorum tibi exiguum videatur esse testimo- Deut. 17.
nium, emunda aurem admoue eam cælestibus oracu- & Mat. 18.
lis. Duob. enim & tribus testibus stat omne verbum Audi
dicentem, *Fiant luminaria in firmamento cæli ad illuminationē*
terræ.] Quis hoc dicit? Deus dicit: Et cui dicit nisi filio? De- Mal. 4.
us ergo pater dicit, Fiat sol: & filius fecit solem. Dignum
enim erat, vt solem mundi faceret sol iustitiæ. Ipse ergo
eum in lumen adduxit, ipse eum illuminauit, ipse ei dona-
uit fundendi luminis potestatem. Factus est ergo sol: ideo
& seruit quoniam dictum est, *Fundasti terram, & permanet:* Ps. 118.
dispositione tua permanet dies, quoniam vniuersa seruiunt tibi. Et-
enim cui dies seruit, quomodo nō seruit sol, qui factus est
in potestatem diei? Quomodo non seruit luna, & stellæ quæ Ps. 135.
factæ sunt *in potestatem noctis*? Etenim quanto maiorem H
his gratiam creator donauit, vt aër solito amplius solis
claritate resplendeat, dies serenus luceat, noctis illumi-
nentur tenebræ, per lunæ stellarumque fulgorem cælum
velut quibusdam floribus coronatum ignitis luminari-
bus micet, vt paradiso putes vernante depictum, spiran-
tium rosarum viuis monilibus renitere: quanto igitur am
plius his decoris videtur esse collatum, tanto amplius de-
bent. *Cui enim plus committitur plus debet.* Et ideo bene à ple- Luc. 12.
risque cælum ornamentum est nu[illegible]patum, eo quod sit
stellarum monile pretiosum. Atque vt sciamus quia ferti-
litas terrarum non calori solis adscribitur, sed diuinæ in-
telligentiæ deputatur, ait Propheta; *Omnia ad te spectant, vt* Ps. 103.
des illis escam in tempore, dante te illis, colligent: aperiente te ma-
num vniuersa implebuntur vbertate. Et infra; *Emitte spiri-*
tum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Et in ibid.
Euangelio: *Considerate volatilia cæli, quia neque serunt, nec*
metunt. & pater vester cælestis pascit illa. Non ergo sol aut Matt. 6.
luna fœcunditatis auctores sunt, sed Deus pater p Domi-
num Iesum omnibus liberalitatem fertilitatis imper-

tit.

A tit. Pulchre autem exposuit nobis Propheta quid sit quod ipse ait; Quia *fecit Deus solem in potestatem diei, & lunam in potestatem noctis.* Nam & in Psalmo, de quo supra diximus, scripsit, *Fecit lunam in tempora, sol cognouit occasum suum.* Cum enim dies horas suas complere cœperit, sol debitum sibi cognoscit occasum. Est ergo in diei potestate sol, & luna in potestate noctis, quæ temporum vicibus obedire compellitur, & nunc impletur lumine, nunc vacuatur: licet plerique hunc locum mystice de Christo & Ecclesia videantur accipere, quod agnouerit Christus proprii corporis passionem, qui ait, *Pater, venit hora, clarifica filium tuum*: vt ille occasu suo omnibus donaret vitam æternam, qui perpetuæ mortis vrgebantur occasu, & Ecclesia tempora sua habeat persecutionis & pacis. Nam videtur sicut luna deficere, sed non deficit. Obumbrari potest, deficere non potest: quia aliquorum quidem in persecutionibus discessione minuitur, vt martyrum confessionibus impleatur: & effusi pro Christo sanguinis clarificata victoriis, maius deuotionis suæ & fidei toto orbe lumen effundat. Namque luna luminis imminutionem habet, non corporis, quando per vices menstruas deponere videtur lumen quod mutuatur à sole: quod facile puro aëre atque perspicuo, quando nulla eam obducta nebula caligantem facit, colligi potest. Orbis enim lunæ integer manet, etsi non similiter totus, vt pars eius diffulgeat. Et qualis videri solet cum plenus est luminis, talis est magnitudine, sed per vmbram quandam lumine suo viduatus apparet. Inde cornua eius refulgent, quia corpus eius in orbem diffunditur, & velut deficiente portionis luce sinuatur.

Ps. 135. Ps. 103.

Ioan. 17.

B

De dubitatione quæ occurrere posset circa discretionem inter diem & noctem, ac lucem & tenebas: & de solutione eiusdem.

CAP. III.

C Mouere autem potest quod ait, *Fiant luminaria ad illuminationem terræ, quæ discernant inter diem & inter noctem.*] Quia & supra iam vbi lumen fecit, dixerat; *Separauit Deus inter lucem ac tenebras, & factum est vespere, & factum est mane dies vnus.* Sed consideremus quia aliud est lumen diei aliud lumen solis & lunæ & lumen stellarum, eo quod sol ipse radiis suis fulgorem diurno lumini videatur adiungere, quod vel ortus diei potest prodere, vel occasus. Nam ante solem lucet quidem, sed non refulget dies, qui amplius quoque meridiano sole resplendet. Quod ostendit Propheta, dicens, *Et educet quasi lucem iustitiam tuam, & iudicium tuum sicut meridiem.* Non solum enim lumini, sed etiam meridiano lumini sancti iustitiam comparauit. Deinde non solum vnum signum, sed etiam duo voluit diurnæ discretionis atque nocturnæ, vt & lux discretionem faciat & solis exortus: & iterum lucis defectus, & stellarum ortus, inter occasum diei distinguat, & noctis exordium. Nam vbi occiderit sol, manet tamen adhuc aliquid reliquiarum diei, donec tenebræ terram operiant: & tunc luna oritur, & stellæ. Et de nocte quidem aperte liquet, quia luna & stellarum illuminatio noctis spatia restantur. Siquidem per diem fulgorem illum lunarem, stellarumque omnium, sol exortus abscondit. De die autem vel ipsa solis flagrantia docere nos potest, diuersam diurni luminis & solis esse naturam, & ipsam esse speciem discolorem. Simplex est enim lucis species, vt lumen præbeat. At vero sol non solum virtutem illuminandi habet, sed etiam vaporandi: igneus est enim. Ignis autem & illuminat & exurit. Vnde Dominus volens Moysi ostendere suæ operationis miraculum quo eum ad obediendi studium prouocaret, atque, ad fidem inflammaret eius affectum; in igne visus est in rubo, & rubus non exurebatur, sed tantum splendere ignis species videbatur. Alterum igitur munus ignis vacabat, alterum operabatur. Vacabat exustionis vis, operabatur illuminationis. Ideo stupebat Moyses, quia contra naturam suam ignis non exurebat rubum, qui etiam vehementiorem materiem consueuit exurere. Sed Domini ignis illuminare solet, exuerere non solet. At forte dicas; Quomodo scriptū est, *Ego sum ignis cōsumens*? Bene admonuisti. Nō solet consumere, nisi sola peccata. In retributionibus quoque meritorum colligimus diuidi; ignis naturam; vt alios illuminet, alios exurat: illuminet iustos, exurat impios. Nō eosdē quos illuminat: exurit: & quos exurit, illūinat: sed illūinatio eius inextīguibilis est ad pfūctionē bonorū, exustio vehemēs ad supplicia peccatorū. Sed reuertamur ad discretionem diei ac noctis. Oriente diei lumine nox fugatur, decedente die nox infunditur. Non est enim luci societas vlla cum tenebris, siquidem naturali lege hoc Dominus in prima operatione constituit. Etenim quando lumen fecit Deus, & discretionem fecit inter lucem ac tenebras. Denique in ipso die iam sole terris infuso, videmus vmbrā vel hominis vel virgulti alicuius à lumine separari, vt mane ad occasum dirigatur, vesperi retorqueatur in ortum, meridianis horis ad septētrionē inclinet: lumini tamen nō confunditur atque miscetur, sed cedit & refugit. Similiter & nox cedere videtur diei, & se ab eius lumine declinare. Est enim, vt peritiores probarunt qui nobis vel ætate vel munere pcurrerūt, vmbra terræ. Naturaliter enim vmbra corpori adhæret atque adiungitur, adeo vt etiam pictores vmbras corporum quæ pinxerint, nitātur exprimere, idque artis esse asserant, non intermittere vim naturæ: & quasi naturalis iuris præuaricator habeatur, cuius pictura non etiam vmbram suam exprimat. Ergo sicut in die, cum è regione solis aliquod corpus occurrit, ex ea parte qua lumine repercutitur, vmbra subsistit, sic cum decedente die è regione luminis eius aut solis terræ obiectus occurrit, obumbratur aër. Vnde liquet quod noctem faciat vmbra terrarum.

Gen. 1. sup.

Ps. 36.

D

Exod. 3.

Deut. 4. Hebr. 4.

E

1. Cor. 6.

Basil. ho. 6. in Hexaem.

F

Quod luminaria facta sint in signa, non tamen natiuitatum, vt qualis futurus sit vnusquisque qui natus sit, ex iis discernatur.

CAP. IV.

G Fecit ergo solem, & lunam, & stellas, & præstituit illis mensuras temporum: soli diurnas, lunæ stellisque nocturnas, vt iste augeat diei gratiam, illę vmbram tenebrasque illuminent. *Et sint in signa, & in tempora dies, & in annos.*] Diuisa tempora habent, paresque mensuras pro mensium vicib. sol & luna cum stellis, & sunt *in signa.* Non possumus negare quod ex sole & luna signa aliqua colligantur nam & Dominus dixit; *Et erunt signa in sole, & luna, & stellis.* Et quærentibus Apostolis signum aduentus eius respondit; *Sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo.* Hæc dixit fore signa futuræ consummationis: sed conueniens debet curæ nostræ mensura seruari. Denique nonnulli natiuitatum tentauerunt exprimere qualitates; qualis futurus sit vnusquisque qui natus sit: cum hoc non solum vanum, sed etiam inutile sit quærentibus, impossibile pollicentibus. Quid enim tam inutile, quam vt vnusquisque persuadeat sibi hoc esse quod natus est? Nemo ergo debet vitam suam, statum, moresque mutare, neque enim quo melior fiat. Sed in ea persuasione neque probum potes laudare, nec condemnare improbum, cum necessitati natiuitatis suæ respondere videatur. Et quomodo Dominus aut bonis præmia proposuit, aut improbis pœnas, si facit necessitas disciplinam, & conuersationem stellarum cursus informat? Et quid est aliud quam hominem de homine exuere, si nihil moribus, nihil institutioni, nihil studiis derelinquitur? Quam multos videmus ereptos criminibus atque peccatis in meliorem statum esse conuersos! Redempti sunt Apostoli, & congregati ex peccatoribus: non vtique natiuitatis suæ hora, sed Christi eos sanctificauit aduentus, & hora dominicæ passionis redemit à morte. Latro ille damnatus, ille cum Domino crucifixus, non beneficio natiuitatis suæ, sed fidei confessione ad paradisi æterna transiuit. Ionam in mari non vis natiuitatis, sed dissimulatæ diuinæ præceptionis præcipitauit offensa, eundemque cete excipiens, ad indicium futuri mysterii post triduum

Luc. 21. Mat. 24.

H

Luca 23.

Iona. 2.

A

duum reuomuit, & propheticæ merito gratiæ reseruauit Petrum de carcere imminenti morte perimendum angelus Christi, non stellarum series liberauit. Paulum cæcitas conuertit ad gratiam, & percussum à vipera, turbarumque naufragio, non remedia natiuitatis, sed deuotionis merita seruauerunt. Quid de illis dicimus, qui eorum precibus, cum fuissent mortui, reuixerunt? Vtrum illos sua natiuitas, an apostolica gratia suscitauit? Quid opus fuit, vt se ieiuniis periculisque committerent, si quo volebant, natiuitatis beneficio poterant peruenire? Quod si credidissent, dum expectant fatorum necessitatem, numquam ad tantam peruenissent gratiam. Inutilis igitur ista persuasio. Quid quod etiam impossibilis? Nam vt de eorum aliquid disputatione sumamus redarguendi gratia, non probandi, magnam vim dicunt esse natiuitatis, eamque minutis quibusdam & certis colligi oportere momentis: ac nisi verius colligatur, summam esse distantiam. breui enim atomo, exiguoque momento distare natiuitatem inopis & potentis, egentis & diuitis, innocentis & noxij; & plerumque eadem hora generari longæuitati debitum, & prima pueritiæ ætate moriturum, si reliqua disparia sint, & aliquo puncto discreta. Hoc quemadmodum possint colligere, respondeant. Constitue partum fœminæ. obstetrix vtique eum primo recognoscit, explorat vagitum, quo nati vita colligitur: attendit vtrum masculus sit, an fœmina. Quot vis inter has moras præterire momenta? Pone mathematicum præparatum. Numquid potest vir interesse puerperio? Dum mandat obstetrix, audit Chaldæus, ponit horoscopum, in alterius sortem iam nati fata migrarunt: de altero quæritur, & alterius genitura proponitur. Pone veram esse eorum opinionem de natiuitatum necessitatibus, non potest vera esse collectio. Puncta transeunt, fugit tempus irreparabile. Non est dubium quod tempus in atomo, & momento oculi sit: addocor vt credam, quando omnes in atomo, in momento, in ictu oculi resuscitamur, vt Apostolus protestatur, dicens; *Ecce mysterium vobis dico. Omnes quidem resurgemus, non omnes autem immutabimur, in momento, in ictu oculi, in nouissima tuba (canet enim tuba) & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur.* In effusionem & susceptionem depositionemque pignoris fletum eius & nuntium, quot atomi transierunt? Et hoc vt simpliciter ista texuerim. Nam & ipsi vitalem illum signorum duodecim circuitum in duodecim partes diuidunt: & quia triginta diebus sol duodecimam partem sphæræ eius, quæ inerrabilis habetur, egreditur, quo gyrus solis anni circuitu compleatur, in triginta portiunculas, quas μοίρας Græci vocant, vnamquamque duodecim illarum distribuunt portionem, ipsam quoque portiunculam in sexaginta vices conferunt. Rursus vnumquodque de illis sexaginta sexagies secant. Quam incomprehensibile est, in quoto sexagesimo sexagesimæ portiunculæ natiuitatis momenta consistant: & qui singulorum signorum sit aut motus aut species in natiuitate nascentis! Vnde cum impossibile sit, tam subtiles minutias temporis comprehendere, exigua autem mutatio inuehat vniuersitatis errorem, totum negotium plenum est vanitatis. Disputatores eorum, quæ sua sunt nesciunt: quomodo alia nouerunt? Quid sibi immineat, ignorant: quomodo possunt aliis, quæ sibi futura sunt, denuntiare? Ridiculum est credere, quia si possent, sibi potius prouiderent. Iam illud quam ineptum, vt si quis signo arietis ortum se dicat, ex vsu pecudis æstimetur præstantissimus consilio, quod in grege huiusmodi emineat pecus: aut locupletior, eo quod vestitum habeat aries naturalem, & quotannis lucrum capiat indumenti, eoque viro illi familiaria videantur quæstuum esse compendia? Similiter & de tauri & de piscium signis argumentantur, vt ex natura vilium animantium cæli motus, & signorum interpretandas existiment potestates. Cibus ergo noster viuendi nobis decreta constituit, & alimenta nostra nobis, id est, aries, taurus, & piscis, morum imprimunt disciplinam? Quomodo igitur de cælo nobis causas rerum, & substantiam vitæ huius accersunt, cum ipsis cælestibus signis causas motus sui ex qualitatibus escæ vilis impertiant? Liberalem aiunt signo ortum arietis, eo

Mat 12.
Act 12.
Act 9 28. & 27.

B

1. Cor. 15.

C

D

E

quod lanam suam aries non inuitus deponat: & huiusmodi virtutem vilis animantis malunt naturæ deputare, quam cælo, vnde & serenitas nobis fulget, & pluuia sæpe descendit. Laboriosos & patientes seruitij, quos nascentes taurus aspexerit, quia animal laboriosum & assuetum iugo spontanea seruituti colla submittat. Percussorem quoque, cuius natiuitatem scorpius in sua parte complexus sit, & malitiæ venena reuomentem, eo quod animal venenatum sit. Quid igitur auctoritatem viuendi daturum te signorum cælestium dignitate prætendis, & de nugis quibusdam argumentum assertionis assumis? Nam si de animalibus assumptæ huiusmodi morum proprietates, cæli motibus imprimuntur: & ipsum videtur bestialis naturæ potestati esse subiectum, ex qua causas vitalis substantiæ quas hominibus impertiret, accepit. Quod si hoc abhorret à vero, multo magis illud ridiculum, veri eos subsidio destitutos, hinc fidem suæ disputationis accersere. Deinde illud consideremus, quod planetas illa signa appellant, quorum motibus formari asserunt vitæ nostræ necessitates. Sioe igitur, vt nomen sonat, semper vagentur: siue, vt ipsi dicunt, quod concito motu ferantur, & decies millies in die, aut si hoc incredibile videtur, multiplicem speciem innumera sui conuersione commutent: fide caret quod tam vago sui errore, & tam celeri motu fixam nobis atque immobilem viuendi substantiam sortemque decernant. Ferunt tamen non esse æquales omnium motus, sed aliorum celeriores, aliorum tardiores esse circuitus, vt in eadem hora & videant se frequenter, & frequenter abscondant, dum aliud ab alio præteritur. Aiunt autem plurimum referre, vtrum generati beneficia signa videant, an malefica & noxia: & in eo natiuitatis esse distantiam, quod benefici signi aspectus plurimum conferat, malefici & noxij plurimum noceat. Sic enim eadem signa quæ venerantur, appellare consueuerunt. Necesse enim habeo eorum vti nominibus, quorum vtor assertionibus, ne ignorata magis quam vacuefacta atque destructa sua argumenta commemorent. Itaque cum illum vagum celeremque motum non queant comprehendere, sæpe fit vt per illam puncti & momenti incomprehensibilis subtilitatem ponant benefici signi aspectum, vbi grauis atque nocitura incurrat offensio. Et quid mirum si ibi luduntur homines, vbi signa innoxia blasphemantur? Quæ si natura noxia esse creduntur, Deus ergo summus arguitur, si fecit quod malum est, & fuit improbitatis operator. Si vero ex sua voluntate putantur assumpsisse quod noceat insontibus, & nullius adhuc facinoris pessimi sibi consciis, quibus pœna adscribitur antequam culpa: quid tam irrationabile, quod etiam irrationabilium bestiarum excedat immanitatem, vt visus fraudis aut gratiæ non meritis hominum deputetur, sed signorum motibus deferatur? Nihil, inquit, ille deliquit, sed noxia eum stella cõspexit: Saturni ei sidus occurrit: auertit se paululum, & ærumnam abstulit, & crimen aboleuit. Sed hæc eorum sapientia telæ araneæ comparatur, in quem si culex aut musca inciderit, exuere se non potest: si vero validiorum animantium vllum genus incurrisse visum est, pertransiuit, & casses rupit infirmos, atque inanes laqueos dissipauit. Talia sunt retia Chaldæorum, vt in his infirmi hæreant, validiores sensu offensionem habere non possint. Itaque vos, qui validiores estis, cum videritis mathematicos, dicite: *Telam araneæ texunt*, quæ nec vsum aliquem potest habere, nec vincula, si tu non quasi culex aut musca lapsu tuæ infirmitatis incurras, sed quasi passer aut columba casses inualidos præpetis volatus celeritate dissoluas. Etenim quis prudentium credat, quod signorum motus, qui ad diem sæpe mutantur, & multipliciter in se recurrunt, insignia deferant potestatum? Nam si ita esset, quantæ ad diem regaliũ natiuitatum exprimerentur figuræ? Quotidie ergo reges nascerentur, nec regalis in filios transmitteretur successio, sed semper ex diuerso statu, qui ius imperialis acquirerent potestatis, orirentur. Quis igitur regum genituram filij sui colligit si ei debeatur imperium, & non proprio successionem regni in suos transcribit arbitrio? Legimos certe quod *Abia genuit Asa, & Asa genuit Iosaphat, & Iosaphat genuit Ioram, & Ioram genuit Oziam*: & reliqua o-

F

G

H

Esai 59.

Matt. 1.

A mnis vsque ad captiuitatem per reges generis pariter & honoris ducta successio est. Numquid quia reges fuerunt, signis cęlestibus formandos motus suos imperare potuerunt? Quis enim hominum potest habere in his dominatum? Deinde si ad necessitatem genitalem, non ad instituta morum actus nostri factaque referantur, cur leges propositæ sunt, iura etiam promulgata, quibus aut pœna improbis decernitur, aut securitas defertur innoxiis? Cur non venia datur reis, cum vtique, vt ipsi aiunt, non sua voluntate, sed ex necessitate deliquerint? Cur laborat agricola, & non magis expectat vt inelaboratos fructus priuilegio suæ natiuitatis inuehat receptaculis horreorum? Si ita natus est vt ei diuitiæ atque opes affluant, vt sibi spontaneos reditus sine vllo semine atque opere terra parturiat: non vomerem aruis imprimat, non curuæ manum falci admoueat, non legendæ vindemię subeat expensam, sed vltro ei in omnes ferias vina fundantur fluentia, sponte ei oleum nullis inserta caudicibus siluestris oleæ bacca desudet, nec diffusi æquoris transfretaturus periculum, propriæ salutis sollicitus mercator horrescat, cui otioso potest, vt aiunt, quadam sorte genitali diuitiarum thesauris illabi. Sed non hæc est, vniuersorum sententia. Deniq; B *Virgil. li. 1 Georgic.* impiger depresso aratro terram scindit agricola, nudus arat, nudus serit, nudus sole feruente tostas æstate colligit fruges: & negotiator impatiens flantibus Euris intuto plerumque nauigio sulcat mare. Vnde importunitatem eorum temeritatemque condemnans Propheta ait; *Erubesce Sidon, dixit mare.* *Esai. 23.* hoc est, si pericula vos non mouent, vel pudor comprimat, verecundia cōfundat. *Erubesce Sidon*, in qua nullus virtuti locus, nulla salutis cura, nulla iuuentus pro excubiis patriæ bello dedita, armisque exercita, sed omnis sollicitudo de quæstu, omne studium mercaturæ. *Ibidem.* *Semen*, inquit, *mercatorum sicut messis.* Quæ autem merces homini Christiano, si non ex voluntate, sed ex necessitate curas suas & opera componit? Vbi enim directa necessitas, ibi inhonorata industria.

Explicato sensu litterali, quo luminaria in tempora, in dies & in annos dicuntur facta, adducuntur quidam sensus mystici.

C

Cap. V.

MVlta diximus, plura nolumus, ne quis ea quæ à nobis de illorum assertionibus vsurpantur, ad refellendum, ad recognoscendum assumpta arbitrentur. Nam quæ pueri risimus, ea senes commemorare qui possumus? Nunc ad ea quæ secundum lectionem supersunt, dirigamus stylum. *Sint* (inquit) *luminaria in signa, & in tempora, & in dies, & in annos.* De signis diximus, tempora autem quæ sunt, nisi mutationum vices, hyems, ver, æstas, atque autumnus? In istis igitur temporibus aut velocior est transitus solis aut tardior. Alia enim prę stringit radiis suis, alia inflammat caloribus. Itaque cum sol meridianis partibus immoratur, hyems nobis est. Nā cum sol longius abest, terra rigescit gelu, stringitur frigore, & plurima noctis vmbra terras operit, vt multo prolixiora sint noctis spatia quam diei. Hinc oritur causa, D vt hybernis flatibus nimia vis niuium pluuiarumq; fundatur. Cum vero ex meridianis decedens partibus super terram redit, noctis ac diei exæquat tempora: & quo magis moras suis adiungit cursibus, eo paulatim temperiem aëris huius reducit, & reuocat aurarum clementiam, quæ fouens omnia repetendos cogit in partus, vt terra germinet, ac resoluta sulcis semina reuiuiscant, virescant arbores, ad perpetuitatem quoque conseruandi generis eorum quæ vel in terris sunt, vel aquis gaudent, annuis fœtibus successio propagetur. Ast vbi ad æstiuas conuersiones in Septentrionem se subrigit, spatia diurna producit, noctis vero arctat & stringit. Itaque quo magis vsu assiduo aëri huic copulatur atque miscetur, eo amplius & ipsum aërem vaporat, & terrarum excitat humorem, adolescere facit semina, & tamquam in succos viriles maturescere poma siluarum. Tum quia flagrantior est, minores vmbras facit in meridiano, quoniam ex alto hunc illuminat locum. Vnde E & synagoga dicit in Canticis; *Canticor.* *Annuntia mihi quem dilexit anima mea, vbi pascis, vbi manes in meridiano, ne forte fiam circumamicta super greges sodalium tuorum.* hoc est, Annuntia mihi Christe, quem dilexit anima mea. Cur non potius quem diligit? Sed synagoga dilexit, Ecclesia diligit: nec vnquam circa Christum suum mutat affectum. *Vbi*, inquit, *pascis, vbi manes in meridiano?* Sequi te cupio quasi alumna, quem quasi copulata ante retinebam: & greges tuos quærere, quia amisi meos. *In meridiano pascis*, *Psal. 36.* hoc est in Ecclesiæ loco, vbi iustitia resplendet, vbi fulget *iudicium sicut meridies*, vbi vmbra non cernitur, vbi maiores sunt dies, quod eis sol iustitiæ tanquam æstiuis mensibus diutius immoretur. Denique dies Domini non est breuis, sed magnus; quia scriptum est; *Ioel 2.* *Donec veniat dies Domini magnus.* *Gen. 47.* Vnde & Iacob ait: *Omnes dies vitæ meæ quos ago, breues & maligni.* Est enim maligna lux, dubia. Ergo dies breues dubiæ lucis sunt, & vmbrosi: dies magni sine vmbra sunt; vt plurimi in aliquibus locis feruentioribus vsu exemploque cognorunt. Synagoga F itaque diebus breuibus & malignis, cuius typum plerumque Iacob in persona sua exprimit, vel populi eius, vmbram habebat plurimam, quæ solem iustitiæ non videbat, & videbat illum non ex alto super suum, sed ex meridiano illuminantem, quando illi hyems erat. Ecclesiæ autem dicitur: *Cant. 2.* *Hyems abiit, discessit sibi, flores visi sunt in terra, tempus messis aduenit.* Ante aduentum Christi hyems erat, post aduentum Christi flores sunt veris, & messis æstatis. Ex meridiano ergo & ex gentium conuersione illum illuminantem videns obumbratur. *Esai. 9.* *Populus* autem *gentium* qui erat confusionis, *qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam: qui sedebant in regione vmbræ mortis, lux orta est illis.* Magna lux diuinitatis, quam nulla vmbra mortis interpolat. Ideoque ex alto illuminat, quia & hoc scriptum est, dicente Zacharia; *Luca 1.* *In quibus visitauit nos oriens ex alto, illuminare iis qui in tenebris & vmbra mortis sedent.* *Psal. 16.* Est sane & aliqua salutis vmbra non mortis, vt est illud; *Sub vmbra alarum tuarum protege me.* Vmbra quidem, quia corporis est: vmbra, quia crucis: sed vmbra salutis, quia in ea erat peccatorum remissio, & resuscitatio mortuorum. G Exemplum ergo possumus accipere, quia hyemales dies breues, vmbras maiores habent: æstiui dies maiores, sed vmbras minores habent. Medio quoque die minor vmbra, quam vel in principio est diei vel fine: & hoc apud nos in parte Occidentis. Cæterum sunt qui dicant quod per duos totius anni dies sine vmbra fuerint in partibus meridianis, eo quod habentes super verticem suum solem, vndique per circuitum illuminentur: vnde ἄσκιοι dicuntur Græce. Plerique etiam ferunt sic è regione ex alto fieri solem, vt per angusta puteorum aquam, quæ in profundo est, viderint refulgere. Esse autem dicuntur in meridiano qui ἀμφίσκιοι vocantur, eo quod vmbram ex vtroque latere transmittant. Vmbra enim è regione solis ambulantibus post tergum est; vt puta si contra Orientem perges matutinis horis: si contra meridianam plagam contendas medio die: si contra Occidentem in occasu diei. Ex tribus igitur partibus fit tibi sol obuius, ex Oriente, ex Meridiano, ex Occidente. H Mane & sero post tergum est, meridie quoque: at vero à Septentrione nunquam est sol, & ideo vmbra si contra Septentrionem dirigas, siue mane, siue sero, siue meridie, non potest esse post tergum. Soli sunt enim in hoc quem nos incolimus orbe terrarum, circa meridiem positi qui in Australem plagam videantur vmbram transmittere. Hoc autem fieri dicitur summo ęstu, cum ad Aquilonem sol dirigit. Postea nos autumnus excipiens, infringit quidem æstuum magnitudinem, sed paulisper relaxato ac deposito calore per temperiem medij moderaminis, sine fraude nos absq; vlla noxa flatibus tradit hyemalibus. *Sint* (inquit) *& in dies.* Non vt faciant dies, sed vt in eis habeant principatum, vt ortum diei vberiore sol illuminet gratia, vt per totum diem designandi habeat eius potestatē cursus sui munere. Sic accipiunt nonnulli quod *Psal. 135.* ait Propheta; *Solem in potestatem diei, lunam & stellas in potestatem noctis.* Circumferunt enim lumen. In annos quo-

que or-

A que ordinati sunt sol & luna: luna per tricenos dies duodenis vicibus cursum conficiens, consummat annum secundum Hebræos, aliquibus diebus adiectis, secundum Romanos bissexto semel intra quinquennium vnius diei adiectione celebrato. Solstitialis quoque annus est, cum sol expleto per omnia signa circuitu, in id vnde principiũ cursus sui sumpsit, recurrit. Annua enim fertur ei totius spatij esse perfunctio.

Quod hæc luminaria in eorum natura sunt magna, licet aspectui nostro exigua videantur: & circa hæc pulchre digreditur.

Cap. VI.

FEcit ergo Deus hæc duo luminaria, quæ magna possumus accipere, non tam aliorum comparatione magna, quam suo munere, vt est cælum magnum, & mare magnum. B Nam & magnus sol, qui complet orbem terrarum suo calore, vel luna suo lumine: nec solum terras, sed etiam aërem hunc & mare, cælique faciem. Quæ in quacumque parte fuerint cæli, illuminant omnia, & æque spectantur a cunctis, vt ea tamquam suis tantum regionibus immorari, & sibi tantum adesse atque lucere singuli populi credant, cum similiter luceant vniuersis, vt nemo his propiorem alium quam ipse est, arbitretur. Exemplum magnitudinis eorum euidens, quod omnibus hominibus orbis lunæ idem videtur. Nam etsi interdum augeatur lumen eius atque minuatur, tamen eadem nocte qualis mihi apparet, talis & omnibus. Nam si lõge positis minor videretur, propius constitutis maior refulgeret, & proderet angustiatum & exiguitatis indicium. Etenim reliqua alia longe posita minora arbitramur, propius contuentes maiora credimus: quo magis finitimus fueris, eo tibi eius rei quam cernis, magnitudo cumulatur. Solis orbis nulli propior, nulli longinquior est: similiter & lunæ globus æqualis est omnibus. Similis sol & Indis & Britannis eodem momento videtur. *Psal. 102.* Nec cum vergit in occasum, C minor apparet Orientalibus quam Occidentalibus: nec Occidentalibus cum oritur inferior, quam Orientalibus æstimatus. *Quantum distat*, inquit, *Oriens ab Occidente?* Hæc enim inuicem sibi distant. Sed sol à nullo distat, nulli præsentior, nulli absentior est. Neque te moueat quod tanquam cubitalis tibi orbis videatur solis, sed considera quantum intersit spatij inter solem & terras; quod aspectus nostri infirmitas sine magno sui non potest transire dispendio. Caligat aspectus noster, numquid sol caligat, aut luna? Angustus noster obtutus, numquid ideo angustiora efficit quæ videntur? Species minuitur, non magnitudo detrahitur. Neque enim infirmitatis nostræ passiones passioni luminarium debemus adscribere. Mentitur noster aspectus. Noli ergo fidele æstimare eius iudicium. Fit cælestium minor spectaculi figura, non sui forma. De summo vertice montium si subiectum oculis tuis campum spectare desideras, atque illic armenta pascentia, nonne formicarum similia corpora iudicabis? Si mare spectes è specula aliqua litorali, nonne tibi nauium maximæ velis candentibus refulgentes inter cæruleos fluctus, D velut columbarum volitantium speciem eminus posito videntur obtexere? Quid ipsæ insulæ, quæ mare diuidunt, terrarum arua diffindunt, quam augusto æstimantur fine concludi? quemadmodum rotunda apparent de asperis, spissa de raris? Has ergo infirmitates visus tui perpende: & eorum quæ adstruimus fidem, ex teipso arbiter iustus accerse. Si vis magnitudinem solis non solum oculo mentis, sed etiam corporis æstimare, considera quanti stellarum globi axem cæli videantur intexere, & innumeris insignire luminibus: non queunt tamen tenebras noctis & cæli nubila detergere. Simul vt sol ortus sui signa præmiserit, omnes stellarum ignes sub vnius luminaris fulgore vanescunt. aperitur aër, cælique facies purpurascenti rubore perfunditur. Adhuc spirans exordium, & iam momentanea celeritate pleni luminis micat splendor, & surgentis solis præuia aura dulcis aspirat. Dic mihi quæso, nisi magnus orbis esset, quomodo magnum posset or- E bem illuminare terrarum? Quid autem loquor de tanto temperamento & moderamine conditoris, qui eam mensuram muneris solis attribuit, vt neque vapor eius igneus, vt videtur, terrarum venas, rerumque species infusus exureret: neque iterum per tanta mundi spatia refrigeratus, nullum terris semen caloris inoleret, sed ieiunam atque inopem fructuum derelinquens, ad nullam fertilitatis gratiam vaporaret?

Quod dictum de magnitudine & effectibus solis, idem de magnitudine & pluribus effectibus lunæ dici posse declarat.

Cap. VII.

SImilia de lunæ ratione conueniunt, quæ de consorte eius ac fratre memorauimus. Siquidem in id se induit ministerium, in quod & frater: vt illuminet tenebras, foueat semina, augeat fructus. Habet etiam pleraque à fratre F distincta, vt quem toto die calor humorem terræ exsiccat, eundem exiguo noctis tempore ros reponat. nam & ipsa luna larga roris asseritur. Denique cum serenior nox est, & luna pernox, tunc largior ros fertur arua perfundere. Et plerique sub aëre quiescentes, quo magis sub lumine fuissent lunæ, eo plus humoris se capite collegisse senserunt. Vnde & in Canticis Christus dicit ad Ecclesiam; *Cant. 5.* *Quoniam caput meum repletum est rore, & crines mei guttis noctis.* Tum deinde minuitur & augetur, vt minor fit cum resurgit noua: & cum sit imminuta cumuletur. In quo grande mysterium. Nam & defectui eius compatiuntur elementa, & processu eius, quæ fuerint exinanita, cumulantur, vt animantium cerebra, & maritimorum humida. Siquidem pleniores ostreæ reperiri feruntur, multaque alia, cum globus lunaris adolescit. De arborum quoque internis idem allegant qui hoc vsu proprio compererunt. Videmus ergo ortum eius & defectum, rationis esse, non infirmitatis. Numquam enim tantam rebus mutationem daret, nisi præstantem virtutem haberet, & gratiam à conditore collatam. *Basilius hom. 6. in Hexaëmeron.* Aërem quoque nonnulli etiam docti & Christiani viri allegauerunt lunæ exortu solere mutari: G sed si id mutationis lunaris quadam fieret violentia, ad omnes ortus eius obtexeretur nubibus cęlum, pluuiæ funderentur. Denique cum ante hos dies esset sermo de pluuia, quæ fore vtilis diceretur, ait quidam: *Ecce neomenia dabit eam.* Et quamuis cupidi essemus imbrium, tamen eiusmodi assertiones veras esse nolebam. Denique delectatus sum quod nullus imber effusus est donec precibus Ecclesiæ datus, manifestaret non de initus lunæ spesperandum esse, sed de prouidentia & misericordia creatoris. Sane Euripi cum exundent vndique secundum reliquas species lunæ, & acceptos fluctus refundant, vel etiam ipsi magno ferantur impetu: in ortu tamen eius stant placidi, quoadusque luna sine lumine est. At vero vbi eam dierum accessus retexerit, tunc in suos cursus refluos reuertuntur. Ampotis quoque, quæ in Oceano esse perhibetur, cum reliquis diebus ordinem suum seruare dicatur, lunari exortu euidens mutationis suæ fertur indicium dare: vt mare ipsum occidentale, in quo spectatur Ampotis, H solito amplius accedat ac recedat, & maiore æstu feratur, tamquam lunæ quibusdam aspirationibus retrorsum trahatur, & iterum iisdem impulsum in mensuram propriam refundatur.

De mysterio defectus & minutionis lunæ: de eius quoque laude, ac derisione eorum qui eam magicis carminibus deduci posse credunt.

Cap. VIII.

VNde si miraris quomodo defectum luna patiatur, cũ tantam vim mutationis habeat suæ: considera & in eo magnum esse mysterium, quod eius exemplo cognoscis, ô homo, nihil rerum humanarum, & mundanæ totius creaturæ esse posse quod non aliquando resoluatur. Nam si etiam luna, cui tantum Dominus commi-

A fit miniſterium, vt illuminet orbem terrarum, & creſcit & deficit, quia omnia ex nihilo orta vſque ad perfectionem venerunt, & iterum perfecta minuuntur: Luc. 21. *cælum enim & terra præteribunt*; cur non id moderationis aſſumimos, vt neque in aduerſis abiiciamus animum (qui enim omnia fecit ex nihilo, facile te quoque potens eſt ad ſumma & perfecta prouehere) & rurſum non extollamur in proſperis, neque in poteſtate aliqua nos diuitiiſque iactemus, neque in viribus corporis aut pulchritudine gloriemur, in quo eſt facilis corruptio, crebra mutatio; ſed manentem in futurum animi gratiam perſequamur? Nam ſi te lunæ contriſtat occaſus, quæ ſe ſemper reparat ac reformat: multo magis contriſtare te debet ſi anima profectu virtutis impleta cum fuerit, poſtea per inconſtantiam mentis atque incuriam à à ſuo deflexa propoſito, ſtudia ſua ſæpe commutet, quod Eccl. 27. eſt inſipientiæ & inſcientiæ. Vnde & ſcriptura ait: *Stultus vt luna mutatur*. Et ideo ſapiens non cum luna mu- Pſal. 71. tatur, ſed *permanebit cum ſole*. Vnde non luna eſt parti- B ceps ſtultitiæ, quia non luna mutatur vt ſtultus, ſed ſtul- Pſal. 88. tus vt luna. Denique ſemen iuſti *ſicut luna perfecta in æternum manet, & teſtis in cælo fidelis*. Aliud enim eſt fungi miniſterio, aliud circumferri ingenio, & ſenſus infirmitate fixam non habere ſententiam. Luna pro te la- Rom. 8. borat, & propter voluntatem Dei ſubdita eſt. *Vanitati enim creatura ſubiecta eſt, non ſponte, ſed propter eum qui ſubiecit in ſpe*. Illa ergo non ſponte mutatur, tu ſponte mutaris. Illa congemiſcit & comparturit in ſua mutatione: tu non intelligis, & gratularis frequenter. Illa tuam redemptionem expectat, vt à communi totius creaturæ ſeruitio liberetur: tu & tuæ redemptioni, & illius libertati affers impedimentum. Tuæ ergo, non ſuæ ſtultitiæ eſt, quod dum tu expectaris, & nec ſero conuerteris, adhuc & illa mutatur. Noli ergo lunam oculo tui corporis æſtimare, ſed mentis viuacitate. Minuitur luna vt elementa Philip. 2. Ephes. 4. repleta. Hoc eſt vere grande myſterium. Donauit hoc ei qui omnibus donauit gratiam. Exinaniuit eam vt repleat, qui etiam ſe exinaniuit vt omnes repleret. Exinaniuit etiam ſe vt deſcenderet nobis: deſcendit nobis, vt aſcenderet omnibus. *Aſcendit* enim, inquit, *ſuper omnes cælos, vt impleret omnia*. Itaque qui exinanitus aduenerat, de C plenitudine ſua Apoſtolos adimpleuit. Vnde vnus ex Ioan. 1. his dicit; *Nam de plenitudine eius omnes nos accepimus*. Ergo annuntiauit luna myſterium Chriſti. Non mediocris, in qua ſignum poſuit ſuum: non mediocris, quæ typum dilectæ habet Eccleſiæ: quod ſignificat Propheta, Pſal. 71. dicens; *Orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis donec extollatur luna*. Et in Canticis Dominus de ſua ſpon- Cant. 6. ſa ait; *Quænam eſt hæc proſpiciens tanquam diluculum, ſpecioſa ſicut luna, electa vt ſol?* Et merito ſpecioſa ſicut luna Eccleſia, quæ toto mundo refulſit, & tenebras ſæculi huius illuminans dicit; *Nox præceſſit, dies autem appropin-* Rom. 13. *quauit*. Pulchre ait, *Proſpiciens*, quaſi ſuos de ſuperiore Cantic. 2. proſpectans, ſicut habes; *Dominus de cælo proſpexit ſuper filios hominum*. Proſpiciens ergo Eccleſia, ſicut luna defe- Pſal. 13. ctus habet & ortus frequentes: ſed defectibus ſuis creuit, & his meruit ampliari, dum perſecutionibus minuitur, & confeſſorum martyriis coronatur. Hæc eſt vera luna, quæ de fraterni ſui luce perpetuum lumen ſibi im- D mortalitatis & gratiæ mutuatur. Fulget enim Eccleſia Cant. 1. non ſuo, ſed Chriſti lumine, & ſplendorem ſibi arceſſit de ſole iuſtitiæ, vt dicat; *Viuo autem iam non ego, viuit* Galat. 2. *autem in me Chriſtus*. Beata planè, quæ tantum inſigne meruiſti. Vnde te non tuis neomeniis, ſed typo Eccleſiæ beatam dixerim. In illis enim ſeruis, in hoc diligeris. Quam ridiculum autem quod te plerique credunt homines magicis carminibus poſſe deduci? Aniles iſtæ fabulæ, ac vulgi opiniones. Quis enim opus Dei tanto miniſterio deputatum, arbitretur Chaldæis ſuperſtitio- 2. Cor. 11. nibus poſſe tentari? Lapſus ſit ille, *qui ſe transfigurat in angelum lucis*, & deductus, voluntate propria, non carminum poteſtate. Sane & in hoc quaſi Eccleſia putaris poſſe de loco tuo & ſtatione deduci. Multi tentant Eccleſiam, ſed magicæ artis ei carmina nocere non poſſunt. Nihil incantatores valent, vbi Chriſti canticum quotidie decantatur. Habet incantatorem ſuum Dominum Ieſum, E per quem magorum incantantium carmina, & ſerpen- Num. 21. tum venena euacuauit: & ipſa ſicut ſerpens exaltatus, de- Ioan. 3. uorat colubros Ægyptiorum. Ferale licet carmen immur- Exod. 7. muret, hebetatur in Chriſti nomine. Sic & Elymam ma- Act. 13. gum Paulus non ſolum magicæ artis infirmitate, ſed et- Hegeſip. l. 3. cap. 2. iam oculorum amiſſione cæcauit. Sic Petrus Simonem alta cæli magico volatu petentem, diſſoluta carminum poteſtate deiecit & ſtrauit.

Concluditur ſermo de die quarto: redarguuntur qui ipſum diem ſuperſtitioſe cauendum contendunt.

Cap. IX.

Pulchre, vt arbitror, ceſſit dies quartus. Quomodo ergo quartum plerique conſueuerunt cauere, & inutile putant hoc numero aliquid ordiri, qui totus noua luce mundus emicuit? An ſiniſtris ſol cœpit auſpiciis? Et quomodo aliis poteſt bona ſigna dare, qui ſibi eligere diem ſui neſciuit exortus? Aut quomodo ſigna eius probant, cuius F ortum non probant? Quid etiam de luna dicimus, quæ & quarto die cœpit, & quartadecima diem ſignat ſalutis? An diſplicet numerus quo celebratur myſterium redemptionis? Ideo dæmones declinandum ſore perſuadent numerum eum, quo eorum deſtructa nequitia eſt. Ideo gentiles nihil adoriendum aſſerunt, quia ſciunt tunc primum artes ſuas vacare cœpiſſe, & populos gentiles ad Eccleſiam demigraſſe. Lunam certe quartam, ſi pura fuerit, neque Virgil. li. 1. Georgic. obtuſis cornibus, dare reliquis diebus vſque ad exactum menſem indicium ſerenitatis exiſtimant. Nolunt ergo eiſdem exordiis inchoare, quibus ſerenitatis inchoatur. Sed iam cauendum ne nobis in ſermone dies quartus occidat. Cadunt enim vmbræ maiores de montibus; lumen minuitur, vmbra cumulatur.

S. AMBROSII HEXAEMERON LIBRI quarti finis.

Summarium quinti libri Hexaëmeron.

G A cap. I. vſque ad cap. XI. agit de piſcibus & aliis ex aqua productis, & de eorum naturis & proprietatibus, & quædam ad ſenſus myſticos redigit.

A cap. XII. vſque ad cap. XXIIII. agit de auibus, & earum generibus & proprietatibus, & refert multa ad mores hominum.

In cap. XXV. & vltimo, pia ad Deum precatione claudit librum de opere quinti diei.

CAPITA QVINTI LIBRI

A 5. *Piscibus dentes cur densis, & cur in eis minorem maior inuadit: & quod ex eis humanæ vitæ præbetur exemplum.*

6. *Quod homo sit piscis: vnde homines in Euangelio boni & mali pisces dicuntur: quod bonus pisces hamum, retia, ac sinum Petri non timeat.*

7. *Quod mare designat Euangelium, super quod fundata est Ecclesia: quod coniuges mutuo se compati debent, exemplo viperæ: & circa id digreditur.*

8. *Describit polypi & cancri naturam, qua hominem instruit, vt propriis contentus, ne alios circumueniat, nec aliena inuadat.*

9. *De præscientia echini maritimi, futuram tempestatem aut tranquillitatem nauigantibus prænuntiantis: & vnde tam exiguum animal hoc* B *munus acceperit: ac de indulgentia Dei creatoris ingenti præconio.*

10. *Quod vnumquodque genus piscium præscripta sibi habeat domicilia, cum increpatione humanæ auiditatis: qua ratione etiam quædam genera quandoque mutent loca, & vnde hoc habeant ingenium: de specialibus quoque aliquorum piscium virtutibus.*

11. *De piscibus & aliis quæ in Atlantico mari nascuntur aut fiunt: cum conclusione sermonis de piscibus.*

12. *Expleto de piscibus sermone, de auibus negotium eleganter aggreditur.*

13. *Dicturus de auibus, vt aptius dicendis dicta connectat, de iis primo sibi agendum putat, quæ versantur circa aquas.*

14. *Reddit rationem cur post sermonem de piscibus, agat de auibus quæ versantur circa aquas: & in-* C *de de pluribus earum generibus & differentiis disserit.*

15. *Exorditur sermonem de gruibus, de quibus disserit quomodo sollicitam exerceant custodiam, & volantes seruent ordinem, exemplumque exercendæ politiæ præbuerint hominibus: de statu antiquæ reipublicæ, & de causa humanæ incuriæ.*

16. *De ciconiis, quemadmodum proficiscantur quo pergendum putant: qualiter etiam à cornicibus deducantur, atque adiuuentur in bellis: & de earundem cornicum commendabili hospitalitate, humanaque negligentiæ increpatione. de illarum quoque erga patres suos pietate, & nostra impietatis notatione.*

17. *De hirundinis materna sedulitate, industria ac* D *pietate in filios: de commendatione prætereà paupertatis ipsius, & molestia atque improbitate nostra, cum paupertas, inopia vel indigentia nobis occurrerit.*

18. *Vt ex vsu & pietate cornicum discant homines amare filios: & de fœminarum nostri generis, patrumq; in filios impietate: & hinc de excusatione accipitrum & aquilarum, qui duram aduersus fœtus suos feruntur habere inclementiam: & de pietate quoq; fulicæ, quæ abdicatum aquilæ pullum cum sua prole connectit & nutrit.*

19. *De turturis viduitate, exhortationeque mulierum, vt discant quanta sit viduitatis gratia, quæ etiam in auibus prædicatur.*

20. *De natura & proprietate vulturum, qui tum absque maris concubitu generent, insinuans* E *non fuisse impossibile beatam Virginem sine viro peperisse.*

21. *De natura & admiranda industria ac diligentia apum, quæ velut quandam rempublicam curare videntur.*

22. *Redit ad explicationem textus: describit aues iuxta torporis speciem: & agit de cygno, cicada, & apibus.*

23. *Describit, ad mores hominum instituendos, naturam vermis Indici, chamaleontis, leporis, locustæ & scleutis.*

24. *De natura & proprietatibus auium nocturnarum, videlicet luscinia, noctua, vespertilionis, & galli, quarum vsu & exemplis admonemur & instruimur.*

25. *Cum prece & gratiarum actione Deo claudit sermonem de opere quinti diei.* F

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS HEXAEMERON LIB. V.

Agens de opere quinti diei.

ET *dixit Deus, Producant aquæ reptilia animarum viuentium secundum genus, & volatilia volantia super terram secundum genus, secus firmamentum cæli. Et factum est sic. Et fecit Deus cete grandia, & omnem animam reptilium animalium, quæ produxerunt aquæ secundum genus, & omne volatile pennatum secundum genus. Et vidit Deus quia bona: & benedixit eis Deus, dicens, Crescite, & multiplicamini, & replete aquas quæ in mari: & volatilia multiplicentur super terram. Et factum est vespere, & factum est mane dies quintus.* G

Continuat dictis præsentia: agit de obedientia aquarum ad producendum diuersa animantium genera: redarguit hominem qui sibi datis non contentus, interdicta alimenta gustauit: & reptilia quæ dicantur exponit.

CAP. I.

TERRA diuersis vestita germinibus virebat omnis, cælum quoq; sole & luna geminis vultus sui luminibus, stellarumque insignitum decore fulgebat. Supererat elementum tertiũ, mare scilicet, vt & ipsi gratia viuificationis diuino prouenirет munere. H Æthereo enim spiritu omnes terrarum fœtus aluntur. Terra quoque semina resoluens, vniuersa viuificat: & maxime tunc primum verbo Dei iussa viridescere, viuificationis suæ munere pullulabat. Vacabat aqua, & à diuinæ operationis feriata beneficio videbatur. Habet adhuc creator quod illi conferat, quo munia terrarum possit æquare: reseruabat ei, vt & ipsa proprium sibi, & speciale aliquid prærogatiuæ collati sibi muneris vendicaret. Viuificabat prius terra, sed ea quæ spirantem animam non habebant. Aqua iubetur ea producere quæ viuentis animæ vigorem dignitatemque præferrent, & sensum tuendæ salutis, & fugiendæ mortis acciperent. Dixit itaque Deus, *Producant aquæ reptilia animarum viuentium secundum genus, & volatilia volantia super terram, secus firmamentum cæli.* Venit mandatum, & subito aquæ iussos fundebant in

A partus: generare fluuij, viuificare lacus, mare ipsum cœpit diuersa reptilium genera parturire, & secundum geous effundere quodcumque formauerat. Non exigui gurgites, non cœnosæ paludes vacabant, quin omnia datam sibi creandi assumerent potestatem. Pisces exilibant de flumine, delphines præludebant in fluctibus, conchæ saxis, ostreæ adhærebant profundis, adolescebant echini. Væ mihi, ante hominem cœpit illecebra, abundantia copiarum, nostræ mater luxuriæ. Ante hominem deliciæ. Prior ergo hominum tentatio quam natura. Sed nihil natura deliquit: alimenta dedit, non vitia præscripsit. Hæc tibi communia dedit, ne aliqua velut propria vendicares. Tibi suos fructus terra producit, tibi scatos & accipenseres, & omnes fœtus suoa generant aquæ: & his non contentus, interdicta tibi alimenta gustasti. Ad inuidiam tuam omnia congeruntur, vt præuaricatio tuæ auiditatis oneretur. Sed neque quam multæ species & nomina sint, possumus enarrare, quæ omnia momento diuinæ præceptionis animata sunt. Si-

B mul coibat forma corporis, & operabatur anima, vitalis etiam vigor reliquæ virtutis. Repleta erat terra germinibus, mare impletur animantibus. Ibi insensibilia pullulabant, hic sensibilia versantur. In terris quoque aqua suas sibi vendicat portiones. Lambunt terram pisces aquarum, & ex ea sibi prædam requirunt. Culices quoque & ranunculi circa genitales strepunt paludes, & ipsæ audierunt Domini mandatum, dicentis, *Producant aqua reptilia animarum viuentium.*] Scimus reptilia dici genera serpentum, eo quod super terram repant: sed multo magis omne quod natat, reptandi habet vel speciem vel naturam. Nam etsi in profundum cum se demerserint, aquam videantur findere: tamen cum supra innatant, repunt toto corpore, quod trahunt super quædam dorsa aquarum. Vnde & Dauid ait; *Hoc mare magnum & spatiosum, illic reptilia quorum non est numerus.* Quinetiam cum (Psal. 103.) pleraque pedes habeant, & ambulandi vsum, eo quod sint amphibia, quæ vel in aquis vel in terris viuant, vt sunt focæ, crocodili, equi fluuiales, quos hippopotamos vocant, eo quod hi generentur Nilo in flumine: tamen cum in alto aquarum sunt, non ambulant, sed natant: nec vestigio v-

C tūtur pedis ad incedendum, sed tanquam remo ad repandum. Siquidem & nauis acta remis labitur, & aquas sulcat carina.

De virtute huius sermonis; Producant aqua reptilia, & quod multo plura in mari quam in terra sint: de singulari quoque aquarum gratia, quæ ex viuentibus in ipsis declaratur.

Cap. II.

PRoducant aqua reptilia, dixit Dominus. Breuis sermo, sed vehemens, & late patens, communem minimis & maximis naturam infudit. Eodem momento producitur balena, quo rana: eiusdem vi operationis nascitur. Non laborat in maximis Deus, non fastidit in minimis. Nec doluit natura parturiens delphinas, sicut non doluit cum exiguos murices cochleasque produceret. Aduerte ô homo, quanto plura in mari quam in terris sint.

D Numera si potes omnia piscium genera, vel minutorum, vel etiam maximorum: sepias, polypos, lithostracoa, carabos, cancros, & in his innumerabilia sui generis. Quid dicam genera serpentium, dracones, murænas, anguillas? Nec prætermittam scorpios, ranas, testudines, mustellas quoque & canes, vitulos, cete immania, delphinas, focas, leones. Quid attexam etiam merulas, turdos, pauos quoque, quorum etiam colores in auibus videmus expressos; vt nigri merulæ, paui diuerso colore dorsa & colla depicti sint, turdi aluo varij, & cætera quorum sibi terræ species & nomina vendicarunt? Nam prius in mari ista cœperunt, diuersisque fluminibus. Siquidem aqua prior animarum viuentium reptilia diuino nutu imperata produxit. Adde hanc gratiam quod ea quæ timemus in terris, amamus in aquis. Etenim noxia in terris, in aqua innoxia sunt: atque ipsi angues sine veneno. Leo terribilis in terris, dulcis in fluctibus. Muræna, quam ferunt (E) aliquid habere noxium, esca pretiosior est. Rana horrens in paludibus, decora in aquis, omnibus fere præstat alimentis. Plura si quis vult cognoscere, à diuersis locorum piscatoribus quærat, nemo enim potest omnia comprehendere. Canes sane & in mari caue, quos in Ecclesia molestos esse & cauendos Apostolus docet, dicens; *Cauete canes, cauete malos operarios.* (Philip. 3.) Mustellæ grauis in terris odor, in aquis suauis. Terrena se nouo vindicta fœtoris vlcisci: hęc non minorem habet gratiam capta, quam libera. Neque te inhonoratum nostra prosecutione thymalle dimittam, cui à flore nomen inoleuit: seu Ticinine fluminis, seu amœni Atesis vnda nutrierit, flos es. Denique sermo testatior, quod de eo qui gratam redolet suauitatem, dictum facete sit; *Aut piscem olet aut florem:* ita idem pronuntiatus est piscis odor esse qui floris. Quid specie tua gratius? Quid suauitate iucundius? Quid odore fragrantius? Quod mella fragrant, hoc tu corpore tuo spiras. Quid loquar coruorum, quid etiam luporum teneritudines? Nescit hos lupos agnus timere. Tanta est aqua- (F) rum gratia, quarum vituli iunguntur & leones, vt is propheticum illud dictum de Ecclesiæ sanctitate iure connectat: *Tunc lupi & agni simul pascentur, leo & bos simul paleas manducabunt.* (Esai 65.) Nec mirum, quando quidem etiam in Ecclesia aquæ illud operantur, vt prædones abluta nequitia cum innocentibus comparentur. Quid etiam purpuras memorem, quæ ornant regum conuiuia, amictua imbuunt? Aquarum est igitur quod in regibus adoratur; aquarum est species illa quæ fulget. Adde porcos etiam Iudæis gratos: quia nihil est commune quod non aqua abluat, & ideo communes eos sicut in terra editos æstimare non possunt.

De multis ac diuersis piscium generibus & vsibus: de pietate, puritate, & pudicitia ipsorum: ac redarguuntur homines, hanc naturæ puritatem labefactantes.

Cap. III.

INnumeri itaque vsus, innumera genera piscium. Alij oua generant, vt ij quos tructas vocant, & aquis fouenda committunt. Aqua igitur animat & creat, & adhuc mā- (G) dati illius primi tanquam legis perpetuæ munus exequitur, blanda quædam mater animantium. Alij viuos fœtus edunt de suo corpore, vt mustellæ, & caniculæ, & cete ingentia, delphines & focæ, aliaque cetera huiusmodi. Quæ cum ediderint partus, si quid forte insidiarum terrorisque præsenserint circa catulos suos quemquam moliri, quo tueantur eos, vel teneræ ætatis pauorem materno affectu comprimant aperire ora, & innoxio partus suos dente suspendere, interno quoque recipere corpore, & genitali feruntur aluo abscondere. Qui humanus affectus hanc piscium pietatem possit imitari? Oscula nobis satietati sunt, illis non satis est aperire viscera, natosque recipere, ac reuocare integros, atque iterum fotu quodam eos sui caloris animare, & spiritu alere, duosque in corpore vno viuere, donec aut securitatem deferant, aut corporis sui obiectu natos suis defendant peri- (H) culis. Quis hæc videns, etsi possit obtinere, non tantæ piscium pietati cedat? Quis non miretur & stupeat? Seruat natura in piscibus, quod non seruat in hominibus. Pleræque ex suspicione nouercalibus odiis appetitos suos occiderunt filios: aliæ in fame, vt legimus, partus proprios comederunt. (4. Reg. 6.) Humanis pignoribus mater sepulchrum facta est: piscium proli parentis est vterus sicut murus: vallo quodam internorum viscerum pignora inoffensa conseruat. Diuersa igitur piscium genera diuersos vsus habent, alij oua generant, alij viuos pariunt atque formatos. Et qui oua generant, non nidos texunt vt aues, non diuturni fotus laborem induunt, non cum molestia sui nutriunt. Cecidit ouum, quod aqua gremio quodā naturæ suę quasi nutrix blanda suscepit, & animal celeri fotu reddidit. Cōtinuo enim tactu parentis animatum ouū cecidit, & piscis exiuit. Tū deinde quā pura & inuiolata suc-

A cessio! Nullus alteri, sed generi suo miscetur: thymallus thymallo, lupus lupo. Scorpena quoq; castitatem immaculati connubij generi suo seruat. Itaque habet pudicitiã generis sui, sed venenum generis sui non habet, non enim percutit scorpena, sed reficit. Nesciunt igitur alienigena pisces aut adulterina contagia, sicut sunt ea quæ coëunte asinorum, equarumque inter se genere, magna cura hominum perpetrantur: vel rursus cum equus asinæ miscetur: quæ sunt vera adulteria naturæ. Nã vtique maius est q̃ in naturæ colluuionem committitur, quam quod in personæ iniuriam. Et homo ista procuras, interpres adulterij iumentalis: & illud animal pretiosius putas, quod adulterinum, quam quod verum est? Ipse genera aliena confundis diuersaque misces semina, atque ad vetitos coitus plerumque cogis inuitos, & hoc industriam vocas? Hoc quia de hominibus facere non potes, vt diuersi generis cõmixtio fœtum possit excudere, tollis homini quod natus est, & virum de viro exuis: B abscissaque corporis parte sexum negas, spadonem efficis: vt quod negauit natura in hominibus impleret audacia.

De bonitate matris aquæ in pisces suos, vt ex hoc discatur, quæ sit parentis & filiorum necessitudo: quodque propria natura specialis vsus, ac separata quadam à cæteris viuendi substantia sit piscium.

Cap. IV.

Quam bona autem mater sit aqua, etiam hinc considera. Tu ô homo, docuisti abdicationes patrum in filios, separationes, odia, offensas: disce quæ sit parentis & filiorum necessitudo. Viuere pisces sine aqua non queunt nec à sui parentis consortio separari, neque a suæ altricis discerni munere: & fit hoc natura quadam, vt separati moriantur illico. Neque enim vt omnia huius aëris viuunt spiramine, quia hauriendi spiritus & respirandi natura his nõ suppetit: alioquin sub aquis semper non possent viuere, C non capientes spiritus infusionem. Quod est nobis spiritus, illis est aqua. Sicut nobis spiritus, ita illis aqua viuendi ministrat substantiam, nos intercluso commeatu spiritus, quia oc breui quidem spatio possumus exortes esse spiritus vitalis, statim extinguimur: pisces quoque sublati de aqua, sine substantia sui esse non possunt. Et causa manifesta est, quoniam nobis pulmo per thoracis laxiora penetralia recipit spiritum: & cum sit ipse poris plerisque penetrabilis, spiritus infusione interiorem calorem refrigerat. Thorax enim vt suscipit alimenta, ita superflua e botũ. & succos salubres, sanguinéque discernit. Fit pulmo peruius, vnde facilius ad eum potest aspiratio spiritus peruenire. Pisces vero branchias habent, quas nunc plicant & colligunt, nunc explicant atque aperiunt. In hac ergo collectione & apertione dum suscipitur aqua, & transmittitur, respirationis munus videtur implere. Propria igitur natura est piscium, nec communis cum cæteris, specialis vsus, & à cæteris viuendi quædam separata & secreta substantia. Propterea non nutriuntur, neque vt terrena aniD malia manus humanæ tactu & delinimento aliquo delectantur, sed etiam si seruentur, in viuariis suis viuunt.

Piscibus dentes cur densi, & cur in eis minorem maior inuadit, & quod ex eis, humanæ vitæ prebetur exemplum.

Cap. V.

Quid autem de densitate dicam dentium? Non enim vt bos aut ouis ex vna parte dentes habent, sed vtraque pars armata est dentibus: quia in aqua sunt, & si diutius cibum versarent, & non cito transmitterent, aquarum alluuione de dentibus eorum esca posset auferri ac dilui. Ideo densos & acutos habent, vt cito incidant, cito conficiant, cibum facile & sine aliqua mora & dilatione transmittãt. Denique non ruminant, solus tamen scarus in his ruminare perhibetur: vt ferunt quibus aut euentus, aut vsus fuit, aut studium talia comprehendere. Sane nec ipsi à suis potentiæ euasere violentiam, & auaritiæ potentiorum E subiecti vbique inferiores sunt. Quo quisque infirmior, eo prædæ patet. Et pleríque quidem herbis pascuntur, ac minutis vermibus. Sunt tamẽ qui inuicem se deuorent, & sua carne pascantur. Minor apud illos esca maioris est: rursus ipse maior à validiore inuaditur, & fit esca alterius, prædator alieni. Itaque vsu venit, vt cum ipse alium deuorauerit, ab alio deuoretur: & in vnum ventrem vterque veniat cum voratore proprio deuoratus; fitque simul in vno viscere prædæ vindictæque consortium. Et ipsis sponte hæc accreuit iniuria, sicut in nobis nõ ex natura cœpit, sed ex auaritia. Aut quia ad vsum hominum facti sunt, aut quia in signum dati, vt in his nostrorum morum vitia videremus, & caueremus exempla, ne quis potior inferiorem inuaderet, daturus in se potentiori exemplum iniuriæ. Itaque qui alterum lędit, sibi laqueum parat, in quẽ ipse incidat. Et tu piscis es, qui viscera inuadis aliena qui demergis infirmum, qui sedentem persequeris vsque in profundum. Caue ne dum illum sequeris, incidas ipse in validiorem: & F deducat te in alienas insidias, qui tuas vitat, priusque tuam spectet ærumnam, qui te persequente propriam reformidabat. Quid interest inter diuitem improbæ cupiditatis ingluuie absorbentem infirmorum patrimonia, & silurũ de minorum piscium visceribus aluum replentem? Defunctus est diues, & nihil ei sua spolia profuerunt, immo magis eum rapinarum suarum detestabiliorem fecit infamia. Captus est silurus, & multis præda detecta est. Quanti in eo reperiuntur qui alios deuorauerant? Et tu diues habes in sinu tuo alterius prædatorem. Ille habebat facultates pauperis quas inuaserat: tu eum opprimens, duo patrimonia tuis facultatibus addidisti, & adhuc tanto non satiaris augmento: & dicis quod alios vindicaueris, cum eadem committas quæ vlcisceris, iniusto iniustior, & iniquo iniquior, auaro auarior. Vide ne idem te qui piscem illum finis inueniat: hamum caue, caue retia. Sed præsumis de potẽtia, quod nemo tibi possit resistere: præsumebãt & silurus quod hamũ nemo sibi iaceret, nemo retia tenderet: & si incidisset, vniuersa dirũperet: & tamen fuscinam non G euasit, aut nexus vinculi validioris incurrit, quibus se non posset exuere. Sine dubio & hominum iniquitas quo grauiora commiserit, eo magis scelere suo tuta esse non poterit, quin aliquando dissoluat quod scelerum pretio cõstat difficile posse vitari.

Quod homo sit piscis, vnde homines in Euangelio boni & mali pisces dicuntur. quod bonus piscis hamum, retia, ac sinum Petri non timeat.

Cap. VI.

Piscis ergo es ô homo. Audi quia piscis es: *Simile est regnum cælorum reti misso in mare, & ex omni genere piscium congreganti. Cum autem esset impletum, duxerunt id ad littus, & sedentes elegerunt optimos in vasis suis, malos autem foras miserunt. Sic erit in consummatione sæculi. Exibunt angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis.* Sunt ergo boni & mali pisces, boni seruantur ad pretium, mali H statim ardent. Bonum piscem nec retia inuoluunt, sed eleuant: nec hamus internecat atque interficit, sed pretiosi vulneris perfundit sanguine: in cuius oris confessione bonum pretium reperitur, quo tributum apostolicum, & census Christi possit exolui. Sic enim scriptum est dicente Domino, *Reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum? A filiis suis, an ab alienis?* Et respondenti Petro; *Ab alienis*, ait Dominus; *Vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius, inuenies ibi staterem: illum sumens da eis pro me & te.* Noli igitur, ô bone piscis, Petri hamum timere, non occidit, sed consecrat. Noli quasi vilem te contemnere, quia vides corpus infirmum, habes in ore tuo quod & pro Petro & pro Christo offeras. Noli timere Petri retia, cui dicit Iesus, *Duc in altũ, & laxate retia.* Non enim in sinistram partem mittit, sed in dexterã, sicut iussus à Christo est. Noli timere sinum eius, quia dictum est ei, *Ex hoc eris homines viuificans.* Ideo misit retia, & complexus est Stephanum, qui de Euangelio primus ascẽdit, habens in ore suo staterẽ

Plinius li. 9 hist. nat. cap. 17. — *Matt. 13.* — *Mat. 17.* — *Luc. 5.* — *Ibidem.* — *Act. 7.* — *Ibidem.*

A

iustitiæ. Vnde confessione constanti clamauit, dicens; *Ecce video cælos apertos, & filium hominis stantem ad dexteram Dei.* Pro hoc pisce stabat Dominus Iesus: sciebat enim esse in ore eius pretium sui census. Denique glorioso martyrio & Petri iudicium atque doctrinam, & Christi gratiam locuples assertor impleuit.

Quod mare designat Euangelium, super quod fundata est Ecclesia: quod coniuges mutuo se compati debent, exemplo viperæ: & circa id digreditur.

Cap. VII.

Matt. 14. Ibidem

NEc te moueat quod pro mari Euangelium posui. Euangelium est, in quo Christus ambulauit: Euangeliū est, in quo licet titubauerit Petrus, non tamen negauit, quando per dexteram Christi fidę munimentum stationis inuenit: Euangelium est, de quo martyr ascendit: Euangelium est mare, in quo piscantur Apostoli, in quo mittitur rete, cui simile est regnum cœlorum: Euangelium est mare, in quo Christi figurantur mysteria: Euangelium est mare, in quo Hebræus euasit, Ægyptius interemptus est: Euangelium est mare, in quo diuinæ gratiæ plenitudo est, & sponsa Christi Ecclesia, quæ supra maria fundata est, sicut dixit Propheta, *Ipse super maria fundauit eam.* Exili super vndas ô homo, quia piscis es: non te opprimant sæculi istius fluctus, si tempestas est, pete altum: si serenitas, lude in fluctibus: si procella, caue à scopuloso littore, ne te in rupem furens æstus illidat. Scriptum est enim: *Estote astuti sicut serpentes.* Et quia de serpentibus astutis propositum exēplum est, simus astuti circa quærenda & seruanda coniugia, diligamus tributa nobis consortia. Et si ij qui longinquia fuerat orti sui tempore regionibus separati inter se conuenerit, & si vir ad peregrina contenderit, nulla longinquitas, nulla absentia complacitam minuat charitatē. Eadem lex præsentes absentesque connectat, idem naturæ vinculum inter distantes & consistentes coniugalis charitatis iura constringat: eodem iugo benedictionis vtriusque colla socientur, etiamsi alter obeat separatarum regionum longa diuortia: quia non corporis ceruice, sed mentis, iugum gratiæ receperunt. Vipera nequissimum genus bestiæ, & super omne quod serpentini est generis astutior, vbi coeundi cupiditatem assumpserit, murænæ maritimæ notam sibi requirit copulam, vel nouam præparat: progressaque ad littus, sibilo testificata præsentiam sui, ad coniugalem amplexum illam euocat. Muræna autē inuitata non deest, & venenatæ serpenti expetitos vsus suę impertit coniunctionis. Quid sibi vult sermo huiusmodi, nisi ferendos esse mores coniugum: & si absens est; eius operiendam præsentiam; sit licet asper, fallax, inconditus, lubricus, temolentus? Quid peius veneno quod in coniuge muræna non refugit? Vocata non deest, & serpentis lubricum sedula charitate complectitur. Ille tua mala portat, & leuitatis fœmineæ facilitatem: tu virum tuum non potes ô mulier sustinere? Adam per Euam deceptus est, non Eua per Adam. Quem vocauit ad culpam mulier, iustum est vt eum gubernatorem assumat, ne iterum fœminea facilitate labatur. Sed horridus & incultus est. Semel placuit. Numquid vir frequenter est eligendus? Comparem suum & bos requirit, & equus diligit: & si mutetur alius, trahere iugum nescit compar alterius. & se non totū putat: tu iugalem repudies tuum, & putas sæpe mutandū: & si vno defuerit die, suspicaris riualem: & statim incognitam, quasi cognitam pudoris exequeris iniuriam. Vipera absentem requirit, absentem vocat, & blando proclamat sibilo: atque vbi aduentare comparem senserit, venenum euomit, reuerentiam maritimo deferens, verecūdata nuptialem gratiam: tu mulier aduenientem de longinquo maritum contumeliis repellis. Vipera mare prospectat, explorat iter coniugis: tu iniuriis viam viro obstruis: tu litium moues venenum, non reiicis: tu coniugalis amplexus tempore dirum virus exęstuas: nec erubescis nuptias, nec revereris maritum. Sed etiam tu vir, (possumus enim etiam sic accipere) depone tumorem cordis, asperitatem morum, cum tibi sedula vxor occurrit: propelle indignationem, cum blanda coniux ad charitatem prouocat. Nō es dominus, sed maritus: non ancillā sortitus es, sed vxorem. Gubernatorem te Deus voluit esse sexus inferioris, non præpotentem. Redde studio vicem, redde amori gratiam. Vipera venenum suum fundit: tu non potes duritiā mentis deponere? Sed habes naturalem rigorem: debes temperare eum contemplatione coniugij, reuerentia cōiunctionis. Potest & sic, Nolite quærere viri alienū thorum, nolite insidiari alienæ copulę. Graue est adulterium, & naturæ iniuria. Duos primum Deus fecit, Adam & Euā: hoc est, virum & vxorem. Et vxorem de viro, hoc est, de costa Adam: & iussit ambos esse in vno corpore, & in vno spiritu. Quod vnum separas corpus, vnum diuidis spiritū: naturæ adulterium est. Sed hoc docet murænæ & viperæ, non iure generis, sed ardore libidinis expetitus amplexus. Discite ô viri, qui alienam permolere quærit vxorem, cuius serpentis sibi addiscere cupiat contubernium, cui etiam comparandus ipse serpenti sit. Festinat ad viperam, quæ se in gremium viri non directo tramite veritatis, sed lubrico deuij amoris infundit. Festinat ad eam, quæ venenum suum resumit: vt vipera, quæ fertur peracto coniunctionis munere, venenum quod euomuerat, rursus haurire, adultera enim vipera est. Vnde & Salomon ait, quod is qui fuerit temulentus, cum per vinum libido feruere cōsueuerit, *tanquam à colubri ictu extenditur, & tanquam à cornuta diffunditur illi venenum.* Et vt scias quod de adultera dixit, adiecit, *Oculi tui cum viderint alienam, os tuum loquitur peruersa.* Nec quisquam velut contraria posuisse non credat, vt & ad bonum, & ad malum viperæ huius exemplo vteremur, cum ad institutionem vtrūque proficiat, si erubescamus aut fidem non exhibere dilecto, cui exhibet serpens; aut relinquentes sancta coniugia, lubrica & nocitura salutaribus præferamus: quod facit qui cum serpente miscetur.

Exod 14. Psal. 23. Matt. 10. 33 q 5 c. Adam per Euam & Iuo par 8. cap 91. 32 q 5 c. horrendus & Iuo par 8 ca. 232. Genes. 2. Prou. 23. Ibid.

Describit polypi & cancri naturam, qua hominem instruit, vt proprio contentus, nec alios circumueniat, nec aliena inuadat.

Cap. VIII.

ET quia de astutia cœpimus sermonem subtexere, quia vnusquisque fratrem suum circumuenire, & decipere nititur, & in nouas se fraudes componere: vt quem vi obtinere non potest, circumscribat dolo, & fuco quodam artis obducat: fraudulentum illud polypi ingenium non prætereo, qui vadoso in littore petram nactus, affigitur ei, atque eius nebuloso ingenio colorem subit, & simili specie terga obductus, plurimos pisciū sine vlla suspicione fraudis allapsos dum notam non præcauent, & saxum opinantur, cassibus furtiuæ artis includit, & sinu quodam suæ carnis intercipit. Sic spontanea venit præda, & talibus capitur argumentis, qualia sunt eorum qui ingenium sui sæpe commutant, & diuersas nocendi artes mouent, vt singulorum mentes sensusque pertentent, cum continētibus continentiam prædicantes, in cœtu intemperantiū tanquam deuij ab studio castitatis, & demersi intemperātiæ volutabris: vt qui eos audiunt aut vident, incanta facilitate se credant: eoque citius labuntur, dum distinguere non norunt, nec cauere quod nocet: dum grauior sit & magis noxia improbitas, benignitatis obumbrata velamine. Et ideo cauendi sunt qui crines suæ fraudis, & brachia longe lateque dispergunt, vel speciem induunt multiformem. Et isti enim polypi sunt, nexus plurimos habentes, & callidorum ingeniorū vestigia, quibus irretire possint quidquid in scopulos suæ fraudis inciderit. Cancer quoq; quas cibi gratia præstigias struit! Namque & ipse ostreo delectatur, & carnes eius epulum sibi quærit. Sed quia vt appetens cibi, ita prospiciens est periculi: quoniam cum difficilis est venatio, tum periculosa: difficilis, quia testis validioribus esca interior includitur, nam velut muris quibusdam molliciem carnis præcepti imperialia interpres natura muniuit; quam medio testarum quodam sinu concauo nutrit ac fouet, & quasi in quadam valle diffundit: & ideo cassa omnia tentamenta sunt cancri, quia aperire

A rire clausum ostreum nulla vi potest: & periculosum est si chelas eius includat; ad argumenta confugit, & insidias noua fraode molitur. Itaque quia omnia genera delectatione mulcentur, explorat si quando ostreum remotis in locis ab omni vento contra solis radios diptychum illud suum aperiat, & reseret claustra testarum, vt libero aëre visceris sui voluptatem quandam capiat: & tunc clanculo calculum immittens, impedit conclusionem ostrei, ac sic aperta claustra reperiens, tuto inserit chelas, visceraque interna depascitur. Sunt ergo homines qui cancri vsu in alienæ vsum circumscriptionis irrepant, & infirmitatem propriæ virtutis astu quodam suffulciant, fratri dolum nectant, & alterius pascantur ærumna. Tu autem propriis esto contentus, & aliena te damna non pascant. Bonus cibus est simplicitas, innocentiæ suæ bona habens: insidiari nescit alienis, nec auaritiæ facibus inardescit, cui lucrũ omne ad virtutem dispendium est, ad cupiditatem incendium. Et ideo beata est, si bona sua nouerit cum veri-

B (Prou. 15.) tate paupertas, & omnibus præferenda thesauris: quia *melius est exiguum cum Dei timore, quam thesauri magni sine timore.* Quantum est enim quod hominem alat? Aut si quæris quod etiam aliis abundet ad gratiam, id quoque non

(Ibidem.) multum est. *Melior enim est hospitalitas in oleribus cum gratia, quam vitulorum pinguium præparatio cum discordia.* Vtamur ergo ingenio ad quærendam gratiam, & salutem tuendam: non ad alienam circumscribendam innocentiam. Licet nobis vti exemplis marinis ad profectum nostræ salutis, non ad alienum periculum.

De præscientia echini maritimi, futuram tempestatem aut tranquillitatem nauigantibus prænuntiantis; & vnde tam exiguum animal hoc munus acceperit: ac de indulgentia Dei creatoris ingenti præconio.

CAP. IX.

C Echinus animal exiguum, vile ac despicabile (marinũ loquor) plerumque index futuræ tẽpestatis, aut trãquillitatis adnuntius solet esse nauigantibus. Denique cũ procellam ventorum præsenserit, calculum validum arripit, eumque velut saburram vehit, & tanquam anchoram trahit, ne excutiatur fluctibus. Itaque non suis se librat viribus, sed alieno stabilit & regit põdere. Quo indicio nautæ velut signum futuræ perturbationis capessunt, vt sibi præcaueant, ne eos imparatos turbo improuisus inueniat. Qui mathematicus, qui astrologus, quiue Chaldæus sic potest siderum cursus, cœli motus & signa comprehendere? Quo ingenio ista collegit? quo doctore percepit? quis ei fuit tanti interpres augurij? Sæpe homines confusionem aëris vident, & sæpe falluntur, quod plerumq; ea sine tempestate discutiatur. Echinus non fallitur, echinũ sua nequaquam signa prætereunt. Vnde exiguo animali tanta scientia, vt futura prænunciet? Quo magis in eo nihil est, quo tantam possit habere prudentiam, crede quod per indulgentiam Domini rerum omnium id quoq; præ-

(Luc 12.) scientiæ huius munus acceperit. Etenim si fœnum Deus

(Iob 38.) sic vestit, vt miremur; si pascit volatilia, si parant coruis es-

D cam, (*pulli enim eius ad Dominum clamant*) si mulieribus dedit texturæ sapientiam, si araneam, quæ tam subtiliter ac docte laxos casses suspendit in foribus, sapientiæ non re-

(Iob 39.) liquit immunem; si ipse *virtutem equo dedit, & soluit de ceruice eius formidinem, vt exultet in campo, & occurrens regibus irrideat, odoratur bellum eminus, excitetur sono tubæ:* si hæc irrationabilia pleraque, & alia insensibilia, vt fœnum, vt lilia, replent suę dispositione sapientiæ, quid dubitamus, quod etiam echino contulerit huius gratiam præscientiæ? Nihil enim in-

(Psal. 103.) exploratum, nihil dissimulatũ reliquit. Omnia videt, qui pascit omnia: omnia replet sapientia, *qui omnia in sapientia fecit*, vt scriptum est. Et ideo si echinum visitationis suę expertem non prætermisit, si eum considerat, & futurorum informat indiciis, tua non considerat? Immo vero consi-

(Matth. 6.) derat, sicut testatur eius diuina sapientia, dicens, *Si respicit volatilia, si pascit illa, nonne vos pluris estis illis? Si fœnum agri, quod hodie est, & cras in ignem mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos modicæ fidei?*

E *Quod vnumquodque genus piscium præscripta sibi habeat domicilia, cum increpatione humanæ auiditatis: qua ratione etiam quædam genera quandoque mutent loca, & vnde hoc habeant ingenium: de specialibus quoque aliquorum piscium virtutibus.*

CAP. X.

An vero sine quadã dote naturę manere piscibus etiam illam putamus gratiam, quod vnumquodque genus piscium præscripta sibi domicilia habet, quæ sui generis nullus excedat, non incurset alienus? Quis geometra his diuisit habitacula, nullis rumpenda temporibus? Sed geometram audiuimus, thalassometram nunquam audiuimus, & tamen pisces mensuram suam norunt; non muris vrbium, portisque præscriptam, non ædificiis domorum, non agrorum finibus limitatam, sed mensuram eius quod oporteat, vt tantum satis sit vnicuique quantũ

F ad vsum abundet, non quantum auiditas quædam immoderata sibi vendicet. Lex quædam naturæ est tantum quęrere quantum sufficiat ad victum, & alimentorum modo sortem censere patrimonij. Hoc genus piscium in illo sinu maris alitur & gignitur, illud in alio. Denique non reperies confusa genera piscium, sed quod hic abundat, alibi deest. Et iterum ille sinus maris cephalos alit, lupos ille: ille saxatiles, locustas alius. Non est libera vagandi potestas, nec tamen aut interclusa montibus copia, aut fluuiis interlabentibus transitus impeditur, sed vsus naturæ impressus tanquam patriæ finibus vnumquemque sese tenere, & vltra incolas prodire facit suspectum. At nobis longe alia sententia; mutare exilio domos incolarum fastidio teneri, aduenarum captare gratiam, transferre terminos perpetuos quos posuerunt patres nostri, agrum ad agrum iungere, domum ad domum. Deficit terra hominibus, sternuntur & maria. (Prou. 22. Esai. 5.)

G Rursus pro singulorum libidine inciditur terra, mare infunditur, vt insulas faciant, vt possideant freta, spatia maris sibi vendicant iure mancipij, pisciumque iura sicut vernaculorum conditione sibi seruitij subiecta commemorant. Iste, inquit, sinus maris meus, ille alterius. Diuidunt elementa sibi potentes. His ostreæ in fluctibus nutriuntur, his in viuario piscis includitur. Luxuriæ nec mare sufficit, nisi apothecas habeant ostrearum. Itaque ætates earum numerant, & piscium receptacula instruunt, ne conuiuia diuitis mare non possit implere. Nam vicini nomen quibus audiunt auribus? quibus oculis intuentur possessiones eorum? Quemadmodum dies noctesque excogitant vt aliquid proximi auferant? *Nunquid soli habitabitis super terram?* clamat Propheta. Cognoscit hæc Dominus, & vindictæ reseruat. (Ibidem.) Quantum aliena à piscibus auiditatis rapina? Illi naturalia captant secreta, & vltra terminos orbis terrarum mare norunt, quod nullæ interpolant insulæ, nec terra aliqua interiacet, vel vlterius vlla sit posita. Illic igitur vbi diffusum late mare omnem spectandi vsum, vtilitatis gratia nauigandi intercludat audaciam, condere

H se feruntur cete, illa immensa genera piscium, æqualia montibus corpora, vt tradiderunt nobis qui videre potuerunt illic quietum æuum exigũt, discreta ab insulis, & ab omnibus maritimarum vrbium contagiis separata. Habent suas regiones & habitacula distributa, manent in his inoffenso vicinorum limite, nec vago transitu mutationes quærunt locorum, sed tanquam patrium solum diligunt, & in his immorari dulce arbitrantur. Quæ ideo elegerunt, vt solitariam vitam remota possint arbitrorum interpellatione transigere. Sunt tamen aliqua genera piscium qui non ingenij facultate loca mutent, sed fouendi partus necessitate, quæ oportuno atque legitimo procurantes tempore ex plurimis locis à diuerso sinu maris innumeri velut communi consilio conuenientes, coniuncto agmine Aquilonis flatus petunt: & ad illud septentrionalium mare partium quadam naturæ lege contendunt. Dicas, si ascendentes videas, rheuma quoddam esse, ita proruunt, fluctusque intersecant, per Propontidem in Euxinum pontum violento impetu profluentes. Quis piscibus hæc annuntiat loca præcepta, tempora? Quis

tribuit

A tribuit dispositionem viandi, comitandi ordinem, metas,
& tempora reuertendi? Homines suum imperatorem
habet, cuius expectatur imperium, procedit tessera, pro-
ponuntur edicta prouincialibus, vt conueniant, tribunis
militum litteræ diriguntur, dies statuitur, & pleriqu ead
dies statutos occurrere non queunt. Quis imperator pis-
cibus præceptum dedit? Quis doctor hanc tribuit discipli-
nam? Qui metatores itinera disponunt? Qui duces iter
dirigunt, vt nullius desit occursus? Sed agnosco quis ille
sit imperator, qui ordinatione diuina sensibus vniuerso-
rum suum infundat imperium, qui tacitus mutis animan-
tibus naturalis disciplinę ordinem tribuat: nec solum ma-
gna penetret, sed etiam per minima quęque se fundat. Di-
uinæ legi piscis obsequitur, & omnes contradicunt? Pis-
cis solemniter obaudit mandata cœlestia; & homines irri-
ta faciunt Dei præcepta? An contemptibilis tibi videtur,
quia mutus est, rationisque expers? Sed vide ne tu tibi ma-
gis incipias esse contemptui, si irrationabilior deprehen-
B daris. Quid autem rationabilius hoc piscium transitu,
cuius rationem quidem verbis non explicāt, sed factis lo-
quuntur? Pergunt enim æstatis tempore ad fretum Ponti,
eo quod reliquo maris sinu hic sinus dulcior sit. Non e-
nim tandiu sol eo freto, quandiu cæteris immoratur: eaq;
sit causa vt non omnem aquam exhauriat quæ dulcis atq;
potabilis est. Quis autem ignorat quod etiam ea quæ ma-
ritima sunt, aquis plerumque dulcibus delectentur? De-
nique dum flumina sequuntur, & ad superiora ascendunt,
frequenter alieni pisces generis capiuntur in fluuiis. Cum
hæc igitur causa Pontum illis faciat gratiorem, vel quod
æstus temperet solemnis illic flatus Aquilonis, tum opor-
tuniorem cæteris iudicant, in quo generare & partus pos-
sint proprios enutrire, quod teneri fœtus laborem alienæ
regionis ferre vix possint, quos illic fouet aëris blanda
clementia. Itaque peracto munere omnes simul eo quo
venerant agmine reuertuntur. Quænam ista sit ratio con-
sideremus. Obiectus est Ponti sinus Boreæ, cæterorum-
quæ ventorum violentissimis flatibus: vnde grauis ille
C procella furit, & tempestates mouentur, ita vt de profun-
do arena vertatur: cuius rei fluctus arenosus indicio est,
qui ventorum motu insurgens altius, tum pondere gra-
uior, haud dubie non solum nauigantibus, sed etiam ma-
rinis ipsis animantibus intolerabilis habetur. Accedit
illud, quod cum plurima & maxima Ponto flumina mis-
ceantur, hiberno tempore sinus ipse frigidiore torrētiū
rigescat allapsu. Propterea pisces tanquam arbitri fluen-
torum, æstate illic aspirantis auræ clementiam captare
consueuerunt, cuius amœnitate perfuncti, rursus hyemis
aspera declinare contendunt, & septentrionalis plagæ sæ-
ua fugientes, in reliquos se sinus conferunt, in quibus aut
ventorum mollior sit placiditas, aut solis soleat vernare
Eccl. 3. temperies. *Nouit* igitur *piscis pariendi tempus*, quod pro ma-
gno mysterio dixit Salomon in Sapientia: nouit tempus
eundi atque redeundi, nouit tempus perfunctionis & ia-
ctationis, & nouit vt non queat falli: quia non rationis æ-
stimatione, & disputationis argumento vtitur, sed inspira-
tione naturæ, quæ vera est magistra pietatis. Denique om-
D nia animantia præscripta habent pariendi tempora, ho-
mo solus indiscreta atque confusa. Reliqua genera cle-
mentiam temporis quærunt, mulieres solæ partus suos
inclementer effundunt. Vaga enim & intemperans libido
generandi vagam pariendi ætatem exhibet. Pisces tanta
maria transmittunt, vt vtilitatem aliquam generi suo quæ-
rant. Nos quoque diffusa æquora transfretamus. Sed quā-
to honestius quod successionis amore, quā quod pecunię
auiditate suscipitur? Denique illis ad pietatem, nobis ad
quæstum transmissio deputatur. Illi sobolem præferunt
omnibus mercibus chariorem, nos mercem longe impa-
rem ad periculi vicem misera lucri cupidine reportamus.
Itaque illi patriam repetunt, nos derelinquimus. Illis nā-
do incrementum generis acquiritur, nobis minuitur na-
uigando. Quis igitur neget diuinitus illis infusum ingeniū
esse huiusmodi atque virtutem, cum videat istos in Aqui-
lonem tam solemnem obeundæ fœcunditatis peregrina-
tionem viuaci ingenio cōponere, alios in exiguo corpore
tantam validitatis assumere, vt maximas nauium plenis

currentes velis, in mediis fluctibus sistant: sicut breuis pis- E
ciculus echeneis tanta facilitate memoratur nauem ingē-
tem statuere, vt quasi radicatam mari hærere videas, nec
moueri. Aliquandiu enim immobilem seruat. An & huic
putas sine creatoris munere tantum potuisse suppetere
virtutis? Quid gladios loquar, aut serras, aut canes mari-
nos, aut balenas, aut zygęnas? Quid etiam turturis centrū,
& hoc mortuæ? Sicut enim viperæ os si quis calcauerit,
grauius quam venenum nocere perhibetur, & immedi-
cabile vulnus serpere; ita etiam turtur aculeo suo mortua
amplius quam viua periculi afferre memoratur. Lepuscu-
lus quoque timidum animal in terris, in mari formidabi-
le, citam, & quæ non facile possit auferri, corruptelam in-
uehit. Voluit enim te creator nec in mari satis ab insidiāti-
bus esse securum, vt propter pauca quæ noceant, quasi in
excubiis positus armis fidei semper & scuto deuotionis
accinctus, à Domino tuo debeas salutis sperare præsidiū.

De piscibus & aliis quæ in Atlantico mari nascuntur aut fiunt; cum conclusione sermonis de piscibus. F

Cap. XI.

VEniamus ad Atlanticum mare. Quam ingentia illic
& infinitæ magnitudinis cæte! quæ si quando super-
natant fluctibus, innare insulas putes, montes altissimos
summis ad cœlum verticibus eminere. Quæ non in acta,
nec in littoribus, sed in Atlantici maris profundo feruo-
tur videri vt eorum conspectu nautæ à nauigandi in illis
locis præsumptione reuocentur, nec secreta elementorū
adire, supremæ terrore mortis vsurpent. Sed iam assurga-
mus ipsi de profundo maris, & aliquantulum sermo no-
ster emergat, atq; ad superiora se subrigat, spectemus ea
quæ vsitata multis, & plena sint gratiæ, quomodo aqua in
salis vertatur soliditatem, vt ferro sæpe cædatur: quod de
Britannicis salibus nihil mirum, qui in speciem marmoris
validi, eiusdem metalli niueo candore resplendent, salu-
bres corporis cibo, & potui nimis grati. Quomodo etiam G
non indecorus lapis corallium in mari herba sit, si in aërē
transferatur, in lapidis firmitatem solidetur. Vnde etiā o-
streis pretiosissimam margaritam natura infixerit, quo-
modo eam maris aqua in tā molli carne solidauerit. Quæ
difficile apud reges inueniūtur, ea in littoribus quasi vilia
iacent vulgo, & in saxis asperis & cautibus colligūtur. Au-
reū etiam vellus aqua nutrit, & lanam in memorati speciē
metalli gignunt litora, cuius colorē nullus adhuc eorum
qui fucis diuersis obducunt vellera, imitari potuit: adeo
naturæ maritimæ gratiam humana implere nescit indo-
stria. Scimus qua sollicitudine vellera ouium etiam minus
pretiosa curentur: sint licet optima, nequaquam tamē his
fucus innascitur. Hic naturalis color est, quē nullus adhuc
fucus æquauit: hoc quoque pinnis est vellus. Sed & ipsi
murices qui insigne dant regiū, sunt maritimi. Et quæ pra-
torum gratia, vel hortorū amœnitas potest cærulei maris
æquiparare picturā? Aurū licet in pratis flores refulgeant,
auri quoque fulgorem in mari lana resplendet: & illi cito
marcescunt, ista diu duratura seruatur. Lilia in hortis emi-
nus nitent, vela in nauibus; illic odor, hic ventus aspirat. H
Quæ vtilitas in folio! In nauibus quanta commercia! Lilia
suauitatem narium, vela hominū salutem inuehunt. Adde
pisces salientes, & delphinas ludentes: adde rauco sonan-
tes fluctus murmure, adiice currentes naues ad litora, vel
de litoribus exeuntes. Cū è carceribus mittuntur quadri-
gæ, quanto studio spectantium & amore certatur! Equus
tamen in vanum currit, non in vanum nauigia. Ille in vanū
quia vacuus: ista ad vtilitatē, quia plena frumenti. Quid iis
gratius, quæ non verbere aguntur, sed ventorum spirami-
ne: vbi nemo refragator, sed omnes fautores sunt: vbi ne-
mo vincitur quicumque peruenerit, sed omnes puppes
quæ peruectę fuerint, coronantur: vbi palma merces salu-
tis, victoria pretiū regressionis est? Quantum etiam distat
inter directos cursus ac reflexos! Isti perpetuātur, hi resol-
uuntur. Adiūge remis cōtexta litora, quibus vexillum ex-
eūdi aura de cęlo est. Itaque aurigæ plausum inanem refe-
runt; hi soluūt vota seruati. Quid de Iona dignum loquar, Ionæ 2.

quem

A quem cœtus excepit ad vitam, reddidit ad prophetandi gratiam? Emendauit aqua, quem terrena deflexerãt: psallebat in vtero ceti, qui mœrebat in terris. Et vt vtriusque redemptio non prætereatur elementi, terrarum salus in
Matth. 12. mari ante præcessit, quia *signum filij hominis, signum Ionæ*. Sicut iste in vtero ceti, sic Iesus in corde terræ. In vtroque remedium, maius tamen in mari pietatis exemplum, quoniam exceperunt pisces, quem homines refutarũt: & quẽ
Matth. 14. homines crucifixerunt, pisces seruarunt. Petrus quoque in mari titubat, sed non labitur: & confessus in fluctibus, negauit in terris. Itaq; illic quasi deuotus manu apprehẽ-
Luc. 22. ditur, hic quasi oblitus aspectu consortio conuenitur. Sed iam rogemus Dominum, vt sermo noster quasi Ionas eii-
Ionæ 4. ciatur in terram, ne diutius in salo fluctuet. Et bene iam exiuit cucurbita, quæ obumbret nos à malis nostris; sed & ipsa procedente sole arefacta admonet requiescendum, ne interæstuare incipiamos ingenio, & nobis etiam verba deficiant. Certe plus nobis quam Niniuitis data est inaB quis remissio peccatorum.

Expleto de piscibus sermone, de auibus negotium eleganter aggreditur.

C A P. XII.

ET cum paululum cõticuissem, iterum sermonem adorsus aio: Fugerat nos, fratres dilectissimi, necessaria de natura auium disputatio, & sermo huiusmodi nobis cum ipsis auibus euolauerat. Fit enim natura quadam, vt hi qui aliquid intuentur, vel dicendo exprimere volunt eorum qualitatem quæ vel intuentur vel loquuntur, assumant, vt & cum pigrioribus immoremur, & cum velocibus celeri rapiamur aspectu, stylo quoque aut tardiore vtamur, aut rapido. Itaque dum caueo ne mari demersa prætercam, & aquis operta me lateant, effugit omne volatile: quia dum inclinatus imos aquarum gurgites scrutor, aërios non respexi volatus, nec vmbra saltem pennæ me præpetis reclinauit, quæ in aquis relucere potuit. Verum
C vbi omne negotium expeditum putaui, & absolutum me credidi, & diem quintum consummatum arbitratus sum, venit in mentem auium, quæ cum eunt cubitum, quasi peracto lætæ munere æthera cantu mulcere consuẽrunt: quod velut solemniter surgente & occidente die instaurare consuerunt, vt decursi vel aduenienti nocturni iuxta ac diurni temporis laudes suo referant creatori. Magnum igitur incentiuum excitandæ nobis deuotionis amiseram. Quis enim sensum hominis gerens, non erubescat sine psalmorum celebritate diem claudere, cum etiam minutissimæ aues solemni deuotione & dulci carmine ortus dierum ac noctium prosequantur? Redeat igitur nobis volaticus sermo, qui pene fuerat elapsus ex oculis. & aquilæ modo alta petens, volatus suos subduxerat nubibus, nisi quia oculos abluti aqua dum de gurgite leuamus ad cœlũ, speculari vacuum aëris volatibus ferri, ad necessitatẽ styli putauimus esse reuocandum. Eritis vos iudices, qui estis
D aucupes verbi, vtrum consultius euolasset, an vtiliter in nostra retis sit relapsus. Nec vereor ne fastidiũ nobis obrepat in volatibus requirendis, quod non obrepsit in gurgitibus perscrutandis: aut aliquis nobis in disputatione obdormiat, cum possit auium cantibus excitari. Sed profecto qui inter mutos pisces vigilauerit, non dubito quod inter canoras aues somnum sentire non possit, quia tali ad vigilandum gratia prouocetur. Neque vero vile putetur quod potuit præteriri, cum sit tertia pars in animantibus creaturæ. Tria enim genera animantium esse non dubium est, terrenum, volatile, aquatile. Denique sic scriptũ est, *Producant aquæ reptilia animarum viuentium secundum genus, & volatilia volantia super terram secus firmamentum cæli secundũ genus.* Reuocamur ad superiora sicut obliuiosi viatores, qui cum inconsulto præterierint, in sua reuertentes vestigia, incuriæ suę multum repetito itineris labore suscipiũt. Est tamen etiam bonus viator qui dispendium regressionis, reliqui itineris compendiũ & celeritate compenset, vt mihi faciẽdũ arbitror: maxime cũ de auibus sermo sit, quæ solẽt oculos hominum volatu properatiore præstringere.

Quid enim cõuenit iis immorari, in quibus celeritas placere consueuit? Auius igitur atque insolitatus in tali gene-
E re scriptionis sermo noster canoris auibus resonet ac resultet. Sed vnde mihi cygnea carmina, quæ etiam sub graui mortis imminentis terrore delectant? Vnde mihi illos naturalis modulos cantilenæ, quibus etiam paludes sonoræ cantus edunt dulcissimi suauitatẽ? Vnde mihi vocem psittaci, dulcedinemque merularum? Vtinã saltẽ luscinia canat, quę dormientem de somno excitet! Ea enim auis significare solet diei surgentis exortum, & effusionem diluculo deferre lætitiam. Tamen si illarum suauitas deest, sũt gementes turtures, & raucæ columbæ, tum etiam cornix plena voce pluuiã vocat. Vnde rurale auiariorum sermone quo possumus, scientia quam nos rusticani docuerunt, persequamur.

Dicturus de auibus, vt aptius dicendis dicta connectat, de iis primo sibi agendum putat, quæ versantur circa aquas.

F C A P. XIII.

ET quoniam de aquatilibus diximus, arduum est vt subitu ad aues cœlo sermo noster ascendat. Et ideo de iis auibus prius dicamus, quæ circa aquas maris fluminumque versantur, cum quibus possimus emergere. Itaque ab halcyone sermonem adoriamur. Ea est auis maritima, quæ in litoribus fœtus suos edere solet, ita vt in arenis oua deponat medio fere hyemis. Nam id temporis fouendis habet deputatum partubus, quando maxime insurgit mare, litoribusque vehementior fluctus illiditur, quo magis repentinæ placiditatis solemnitate auis huius eluceret gratia. Namque vbi vndosum fuerit mare, positis ouis subito mitescit, & omnes cadunt ventorum procellæ, flatusque aurarum quiescunt, ac placidum ventis stat mare, donec oua foueat halcyon sua. Septem autem dies fotus sunt: quibus decursis educit pullos, fœtusque absoluit: illico alios quoque septem dies adiungit, quibus enutriat partus suos, donec incipiant adolescere. Nec mireris tam
G exiguum nutrimenti tempus, cum absolutio fœtuum tã paucorum dierum sit. Tantam autem gratiam minuscula auis diuinitus indultam habet, vt hos quatuordecim dies nautici præsumptæ serenitatis obseruent, quos & halcyonidas vocant, quibus nullos motus procellosæ tempestatis horrescant. *Nonne vos passeribus pluris estis.* Dominus
Luc. 12. ait. Si igitur auis minusculæ contemplatione & insurgit mare, & repente comprimitur, atque aspera hyemis inter ingruentes procellas tempestatesque ventorum detergit nubila, fluctusque componit elementis omnibus subito infusa tranquillitas: quantum præsumere debeas ô homo ad imaginem Dei factus, agnoscis; si tamen auiculæ istius fidem studio deuotionis imiteris. Illa tempestates videns insurgere, sæuire ventos, inter hyberni sæua non reuocatur neque reflectitur, sed impellitur. Denique in litore sua oua constituit, vbi ea relabente fluctu madida adhuc arena suscipiat: nec insurgentes fluctus quos immurmurare atque allabi videt, reformidat. Et ne putes quod ouorum videatur habere contemptum, continuo vbi depo-
H suerit oua, nidificat, & suo partus corpore fouet, nec saluti propriæ alluuione litoris pertimescit, sed secura de Dei gratia, ventis se committit & fluctibus. Parum est hoc. Adiungit totidem alios ad nutriendum dies, nec interpellari tot diebus infidi maris tranquillitatem veretur, tentatque meritum suum naturæ iam solemnitate fundatum, & teneros fœtus non latibulis aliquibus abscondit aut tectis, nec includit cauernis, sed nudo & rigenti committit solo, nec defendit à frigore, sed diuino fotu quo magis cætera despiciat, tutiores fore existimat. Quis nostrum paruulos suos non vestimentis tegat, tectisque abscondat? Quis nõ claudat eos septis cubiculorum? Quis non ita diligenter vndique fenestras obstruat, ne qua possit aura vel leuiter penetrare? Merito quos tam sollicite induimus ac fouemus, exuimus clementiæ cœlestis inuolucro: halcyon vero quos nudos proiicit, eos diuino vestit indutu. Nec vos prætereo mergi, quibus ab assiduitate mergẽdi nomẽ hoc hæsit, quomodo sæpe mergentes aurarũ signa colligitis, & præuidentes tempestatem futuram, propere medio

reuo-

A renolaris ex æquore,& ad litorum tuta cum clamore contenditis. Quomodo etiam fulicæ quæ marino delectamini profundo,refugientes quam præsenseritis commotionem maris,in vado luditis. Ipsa atdea quæ paludibus inhęrere consueuit,notas deserit sedes,imbresque formidans, supra nubes volat,vt procellas nubium sentire non possit. Consideremus diuersas volucres maris, quemadmodum imminente ventorum motu ad tutiora & tunc temporis dulciora sibi stagna se conferant, atque in abscondito terrarum sinu incognita sibi alimenta rimentur. Nocturnas autem ansetũ quis non miretur excubias, qui vigilias suas etiam cantus assiduitate testantur? Denique eo etiam Romana Capitolia à Gallo hoste seruantur. Merito illis debes Roma quod regnas. Dij tui dormiebant, & vigilabant anseres. Ideo illis diebus anseri sacrificas,non Ioui. Cedũt enim dij vestri ansetibus, à quibus se sciunt esse defensos, ne & ipsi ab hoste caperentur.

B *Reddit rationem cur post sermonem de piscibus, agat de auibus quæ versantur circa aquas, & inde de pluribus earum generibus & differentiis differit.*

Cap. XIV.

PVlchre autem post descriptionem piscium, de iis auibus quæ assuetæ sunt aquis,sermo successit, quia & ipsæ similiter & vsu natandi delectantur & munere. Vnde prima cognatio videtur auibus istis esse cum piscibus, quoniam natandi communia quædam videntur vtrique generi esse consortia. Secũda quoque cognatio omnibus auibus & piscibus est,eo quod volandi vsus,species sit natandi. Sicut enim aquam natando piscis incidit,ita auis aërem volatu celeri secat. Atque vtrique generi similiter cauda suppetit, alarumque remigium, vt pisces ad priora se alis subrigant,atque ad vlteriora procedant: caudę quoque gubernaculo vel quo velint se facile conuertant, vel C impetu quodam è regione iter suum dirigant. Aues quoque aëri volatibus suis velut aquis innatant, & quasi quędam extendunt brachia: cauda quoque se vel ad superiora subrigunt,vel ad inferiora demergunt. Vnde quoniam in nonnullis idem vsus & species, ideo de aquis vtriusque generis natiuitas diuina præceptione processit. Dixit enim Deus, *Producant aquæ reptilia animarum viuentium secundum genus: & volatilia volantia super terras secus firmamentum* Esai. 59. *cœli secundum genus.*] Non immerito igitur quia de aquis genus vtrumque producitur, natandi proprietas vtrisque suppeditat. Sane cum & coluber lubricus omnesque serpentes,(ideo enim serpendi nomen est inditum, quia nõ possint ambulare,sed serpere) dracones quoq; simili modo vt pisces plerique sine pedibus sint: nullum auium genus pedum officio caret,quia omnibus victus è terris: & ideo pedum munere fulciuntur, quia huiusmodi ad escã quærendam indigent ministerio. Itaque aliæ volucres vnguibus armantur ad raptum,vt accipitres & aquilę quæ rapinam venationis exercent: aliæ vel ad incedendum,vel ad cibum sibi parandum vsu ministerioque potiuntur ac-D commodo. Vnum autem nomen auium, sed genera diuersa. Quæ quis possit memoria aut cogitatione comprehendere? Sunt itaque aues quæ carne vescuntur. Ideo his vngues asperi,curuatum atque acutum os,velox volatus, quoniam raptu viuunt,vt possint facile corripere prædam quam sequuntur correptam propere vel ore vel vnguibus euiscerare. Sunt etiam aues quæ reperto pascuntur semine,aliæ diuerso & fortuito cibo. Est etiam diuersitas copularum,quarum gratia carent quæ intẽdunt rapinis. Nã propter auiditatem prædandi, vel propter insidias explorandi, nec ipsis inter se conuenit, & ideo declinant sui copulam. Refugit enim auaritia consortium plurimorum. Deinde cõiunctio facile ipsa se proderet. His ergo auibus nihil est copulatorium præter iugale consortium. Ergo aquilis,accipitribusque hic vsus est vitæ. Contra vero palũbes,grues,sturni, corui atque cornices, etiam turdi gaudent connexione. Alia quoque auium genera enchuria, ἐγχώρια quæ manent in locis semper: alia aduenticia, quæ obeunt

E regiones alias, & peracta hyeme reuertuntur. Sunt aliæ quæ hyeme redeunt, æstate peregrinantur à nobis: siue q alia hyemis tempore ad calidiora se conferant, siue quod pleraque rursus ęstatem in iis locis exigant, quæ amœniora nouerunt. Turdi denique autumni fine, hyemis confinio, quasi exacta æstate se referunt. Quibus nos inhospitali immanitate molimur insidias, & diuerso genere nunc insida sede decipere, nunc visco eos fallere, nunc laqueis captare contendimus. Ciconiæ reditus, vexillum veris attollit. Grues qui alta petunt, amant frequenter peregrinari. Aliæ aues ad manum se subiiciunt, & mensæ assuescũt, tactuque mulcentur; aliæ formidant: aliæ iisdem quibus homines domiciliis delectantur, aliæ secretam in desertis vitam diligunt, quæ requirendi sibi victus difficultatem, libertatis amore compensant. Aliæ vocibus tantum strepunt, aliæ canoro delectant suauique modulamine. Quædam ex natura, alię ex institutione diuersarum vocum obloquuntur discrimina: vt hominem putes locutum, cum locuta sit auis. Quam dulcis merularum, quã expressa vox psittaci est! Sunt etiam aliæ simplices, vt columbæ, aliæ astutæ, vt perdices: gallus iactantior, pauus speciosior. Sunt etiam vitæ in auibus & operum diuersitates: vt aliæ amẽt in commune consulere, & collatis viribus velut quandam curare rempublicam, & tanquam sub lege viuere; aliæ sibi quisque prospicere imperium recusare: & si capiantur, indigno velint exire seruitio.

F *Exorditur sermonem de gruibus, de quibus differit quomodo sollicitam exerceant custodiam, & volantes seruant ordinem, exemplumque exercendæ politiæ præbuerint hominibus: de statu antiqua republica, & de causa humana incuria.*

Cap. XV.

AB iis igitur ordiamur, quæ nostro vsui imitationem dederunt. In illis enim politia quædã & militia naturalis, in nobis coacta atque seruilis. Quam iniusso & voluntario vsu grues in nocte sollicitam exercent custodiã! G Dispositos vigiles cernas, & cæteris consortibus generis quiescentibus aliæ circumeunt & explorant, ne qua ex parte insidiæ tendantur, atque omnem deferunt impigro sui vigore tutelam. Post vbi vigiliarum fuerit tempus impletum, perfuncta munere, in somnum se præmissu clangore componit, vt excitet dormientem, cui vicem muneris traditura est. At illa volens suscipit sortem, nec vsu nostro inuita & pigrior somno renuntiat, sed impigre suis excutitur stratis, vicem exequitur, & quam accepit gratiam, pari cura atque officio repræsentat. Ideo nulla desertio, quia deuotio naturalis: ideo tuta custodia, quia voluntas libera. Hunc etiam volantes ordinem seruant, & hac moderatione omnem laborem alleuant, vt per vices fungantur ductus sui munere. Præcedit enim vna cæteris præstituto sibi tempore, & quasi ante signa pręcurrit, deinde cõuertitur, & sequenti sortem ducendi agminis cedit. Quid hoc pulchrius? & laborem omnibus & honorem esse cõmunem, nec paucis arrogari potentiam, sed quadam in H in omnes voluntaria sorte transcribi. Antiquæ hoc reipublicæ munus, & instar liberæ ciuitatis est, sic ab initio acceptã à natura exẽplo auiũ politiã homines exercere cœperũt, vt cõmunis esset labor, communis dignitas: per vices singuli partiri curas discerent, obsequia imperiaque diuidere; nemo esset honoris exors, nullus immunis laboris. Hic erat pulcherrimus rerũ status, nec insolescebat quisquam perpetua potestate, nec diuturno seruitio frangebatur, quia & sine inuidia erat ordine muneris & tẽporis moderatione delata promotio, & tolerabilior videbatur quæ cõmuni cadebat sorte custodia. Nemo audebat aliũ seruitio premere, cuius sibi successuri in honorẽ mutua forẽt subeũda fastidia: nemini labor grauis, quẽ dignitas secutura releuaret. Sed postquã dominãdi libido vẽdicare cœpit indebitas, & susceptas nollet deponere potestates, posteaquã militia, non ius cõmune cœpit esse, sed seruitus, posteaquã non ordo factus est suscipiendæ potẽtiæ, sed studium vendicandæ, cœpit etiam ipsa laboris functio

A durius sustineri: & quæ non est voluntaria, cito locum relinquit incutiæ. Homines quam inuiti subeunt vigiliarũ munia, quam ægre vnusquisque in castris periculum fortitus excubat, quod tuendum sibi regali præceptione cõmittitur! Proponitur pœna desidiæ: & tamen plerumque obrepit incuria, non seruantur excubiæ. Necessitas enim quæ inuito imponit obsequium, affert plerumque fastidium. Nihil est enim tam facile, quin habeat difficultatem quod facias inuitus. Ergo & iugis labor auertit affectum, & continua & diuturna potentia gignit insolentiam. Quẽ inuenias hominum qui sponte deponat imperium, & ductus sui cedat insigne, fiatque volens numero postremus ex primo? Nos autem non solum de primo, sed etiam de medio sæpe contendimus, & primos discubitus in conuiuio vendicamus: ac si semel delatum fuerit, volumus esse perpetuum. Ideo inter grues æquanimitas in laboribus est, humilitas in potestatibus. Admonentur vt exerceant custodiæ vices, non admonentur vt de potestate decedãt, quia ibi naturalis quies somni interpellanda, hic voluntariæ sedulitatis gratia præstanda est. B

Matth. 23.

De ciconiis, quemadmodum proficiscantur quo pergendum putant: qualiter etiam a cornicibus deducantur, atque adiuuentur in bellis: & de earundem cornicum commendabili hospitalitate, humanaque negligentiæ increpatione: de illarum quoque erga patres suos pietate, & nostræ impietatis notatione.

Cap. XVI.

Ciconias ferunt collecto proficisci agmine; si quo pergendum putant, & simul plerisque circa Orientem locis inuehi, & quasi tessera militari pariter omnes moueri. Exercitum credas cum signis suis pergere: sic omnes viandi, comitandique & præeundi ordinem seruãt. Cornices autem deducunt eas ac dirigunt, & velut quibusdam turmis stipatricibus prosequuntur, adeo vt adiumenta quædam bellantibus aduersus inimicas aues conferre credantur, & propriis periculis bella aliena suscipere. C Cuius rei indicium est, quia nullę per interuallum illud temporis residere in iis locis reperiũtur: & quia cum vulneribus reuertentes, manifesta quadam sanguinis sui voce certisque loquuntur indiciis, grauium se certaminum subiisse conflictum. Quis igitur illis pœnam desertionis indixit? Quis derelictæ militiæ supplicia præscripsit formidolosa, vt nulla prosequendis hospitalibus turmis sese subtrahere nitantur, sed certatim omnes deductionis munere officioque fungantur? Discant homines hospitalia seruare iura, & ex auibus cognoscant quid religionis hospitibus sit deferendum, quod obsequium deputandũ, quibus cornices etiam pericula sua negare non soleant. His igitur nos ianuas claudimus, quibus aues etiam animas suas conferunt? & quos illæ consortio prosequuntur discriminis, eos tecti prohibemus hospitio? & quorum illæ bella suscipiunt, his nos bella frequenter inferimus? Mentior, si non Sodomitanis hæc fuit causa supplicij: aut Ægyptius furor genti hospitæ dum bellum conatur inferre, inhospitalitatis pœnas infidæ naufragio plebis exoluit. D Quam vero rationabilium excedat pietatem ac prudentiã auis huius clementia, considerandum, quam nec post exemplum quidem irrationabilium quisquam nostrum imitari potuerit. Nam depositi patris artus per longæuum senectutis plumarum tegmine alarumque remigio nudatos, circumstans soboles pennis propriis fouet. Et quid dicam, collaticio cibo pascit, quando etiam ipsa reparat naturæ dispendia, vt hinc atque inde subleuantes senem fulcro alarum suarum ad volandum exerceant, & in pristinos vsus desueta iam reuocent pij membra parentis? Quis nostrum leuare ægrum non fastidiat patrem? Quis fessum senẽ suis humeris imponat, quod in ipsa historia vix credibile habetur? Quis vt pius sit non hoc seruulis mandat obsequium? At vero auibus non est graue, quod pietatis est plenum: non est onerosum, quod soluitur naturæ debito. Non recusant aues pascere patrem, quod etiam præscripta necessitate sub terrore pœnarum plerique homi-

Gen. 19. Exod. 14.

num recusarunt. Aues non scripta, sed nata lex stringit. Aues ad hoc munus nullo præcepto conueniunt, sed gratiæ naturalis officio. Aues non erubescunt reuerendi senis membra portare. Est enim vectura pietatis: quod eousque frequenti testificatione percrebuit, vt congruæ mercedẽ remunerationis inuenerit. E Nam Romanorum vsu pia auis vocatur. Et quod vix vni imperatori consulto senatus delatum dicitur, hoc istæ aues in commune meruerunt. Habent ergo aues istæ decreta patrum ad propriæ insigne clementię. Pios enim filios patrum prius oportuit iudicio prædicari. Habent etiam vniuersorum suffragia. Nam retributio beneficiorum, antipelargosis nominatur. Pelargos enim ciconia dicitur. Virtus itaque ab his nomen accepit, cum relatio gratiarum ciconiæ vocabulo nuncupatur.

ἀντιπελάργωσις.

De hirundinis materna sedulitate, industria ac pietate in filios: de commendatione præterea paupertatis ipsius & molestia, atque improbitate nostra, cum paupertas, inopia, vel indigentia nobis occurrerit. F

Cap. XVII.

Habemus auiariæ sobolis erga cultus patrios pietatis exemplum: accipiamus nunc maternæ sedulitatis in filios grande documentum. Hirũdo minuscula corpore, sed egregie pio sublimis affectu, quæ indiga rerum omnium, pretiosiores auro nidos struit, quia sapienter nidificat. Nidus enim sapientiæ, pretiosior est auro. Quid enim sapientiùs, quam vt & volandi vaga libertate potiatur, & hominum domiciliis paruulos suos & tecta commendet, vbi sobolem nullus incurset? Nã & illud est pulchrũ, vt à primo ortu pullos suos humanæ vsui conuersationis assuescat, & præstet ab inimicarum auiũ insidiis tutiores. Tum illud præclarum, qua gratia domos sibi sine vllo adiutore tanquam artis perita componat. Legit enim festucas ore, easque luto illinit, vt conglutinare possit. Sed quia lutum pedibus non potest deferre, summitatem pennarũ aqua infundit, vt facile his pulueris adhæreat, & fiat limus, quo paulatim festucas vel minutos surculos sibi colligat, atque adhærere faciat: eo genere rudi totius fabricã struit, vt quasi pauimenti solo pulli eius intra ædes suas sine offensione versentur, nec pedem aliquis interserat per rimulas texturarũ, aut teneris frigus irrepat. G Sed hoc industriæ officium prope commune multis auibus: illud vero singulare, in quo est præclara cura pietatis, & prudentis intellectus & cognitionis insigne, tum quædam medicæ artis peritia, quod si qua pulli eius fuerint cæcitate suffusi oculos, siue compuncti, habet quoddam medendi genus, quo possit eorum lumina intercepto vsui reformare. Nemo igitur de inopia queratur, quod vacuas pecuniæ proprias ædes reliquerit. Pauperior est hirundo, quæ vacua ęris, abundat industria. Ædificat, nec impendit: tecta attollit, & nihil aufert proximi: nec indigentia & paupertate ad nocendum alij compellitur, nec in graui filiorũ imbecillitate desperat. Nos vero & paupertas afficit & inopiæ necessitas vexat, & plerosque indigentia cogit in flagitium, impellit in crimen. H Lucri quoque studio in fraudes versamus ingenium, aptamus affectum, atque in grauissimis passionibus spem deponimus, fractiq; animo resoluimur, improuidi & inertes iacemus: cum de diuina miseratione tunc sperandum amplius sit, cum præsidia humana defecerint.

Prou. 16.

Eccles. 27.

Vt ex vsu & pietate cornicum discant homines amare filios: & de fœminarum nostri generis, patrumque in filios impietate: & hinc de excusatione accipitrum & aquilarum, qui durã aduersum fœtus suos feruntur habere inclementiam: de pietate quoque fulicæ, quæ abdicatum aquilæ pullum cum sua prole connectit, & nutrit.

Cap. XVIII.

Discant homines amare filios ex vsu & pietate cornicum, quæ etiam volantes filios, comitatu sedolo prosequun-

A fequuntur, & follicitæ ne teneritudine deficiant, cibum
fuggerunt, ac plurimo tempore nutriendi officia non re-
linquunt. At vero fœminæ nostri generis cito ablactant
etiam illos quos diligunt: aut fi ditiores funt, lactare fasti-
diunt. Pauperiores vero abiiciunt paruulos, & exponunt,
& deprehensos abnegant. Ipfę quoque diuites, ne per plu-
res fuum patrimonium diuidatur, in vtero proprios necát
fœtus, & parricidalibus fuccis in ipfo genitali aluo pigno-
ra fui ventris extinguunt, priufque aufertur vita quam tra-
ditur. Quis docuit nifi homines filios abdicari? Quis reperit
tam immitia patrum iura? Quis inter naturæ fraterna cő-
fortia fratres impares fecit? Vnius diuitis filij diuerfa for-
te cæduntur. Alius totius paternæ fortis adfcriptiotubus
inundatur, alius opulentæ hæreditatis patriæ deplorat ex-
haustam atque inopem portionem. Numquid natura di-
uifit merita filiorum? Ex pari omnibus tribuit, quod ad
nafcendi atque viuendi poffint habere fubftantiam. Ipfa
vos doceat non difcernere patrimonio, quos titulo ger-
B manitatis æquaftis. Etenim quibus dediftis communiter
effe quod nati funt, non debetis his, vt id communiter ha-
beant in quod à natura fubftituti funt, inuidere. Accipitres
feruntur in eo duram aduerfum proprios fœtus habere
inclementiam, quod vbi eos aduerterint tentare volatus
primordia, nidis eiiciunt fuis continuoque eliminant, ac
fi morentur, propulfant pennis atque præcipitant, verbe-
rant alis, coguntque audere quod trepidant, nec vllum
poftea deferunt his munus alimoniæ. Quid mirum tamé,
fi rapere affueti, nutrire faftidiunt? Confideremus ad hoc
eos effe generatos, vt etiam auca ad canendum formido
exerceat, ne paffim curas relaxent, fed pericula declinan-
da profpiciant. Deinde cum his natura quadam prædandi
munus inoleuerit, magis à teneto pullos fuos inftituere
videntur ad prædam, quam paftus abdicare compendiis.
Cauent ne in tenera ætate pigrefcant, ne foluátur deliciis,
ne marcefcant otio, nec difcant cibum magis expectare
quam quærere, ne naturæ fuæ deponant vigorem: intér-
mittunt ftudia nutriendi, vt in vfus rapiendi audere com-
C pellát. Aquila quoque plurimo fermone vfurpatur, quod
fuos abdicet fœtus, fed non vtrumque, verum vnum ex
duobus. Quod aliqui fieri putauerunt geminandorum a-
limentorum faftidio. Sed id non arbitror facile credendű,
præfertim cum Moyfes tantum teftimonium pietatis in
Deut.32. pullos fuos huic dederit aui, vt diceret; *Sicut aquila protegit
nidum fuum, & fuper pullos fuos concupiuit, & expandit alas fuas,
& affumpfit eos, & fufcepit fuper fcapulas fuas: Dominus folus duce-
bat eos.* Quomodo ergo expandit alas fuas, fi occidit alte-
rű? Vnde puto non auaritia nutriendi eum inclementem
fieri, fed examine iudicandi. Semper enim fertur probare
quos genuit, ne generis fui inter omnes aues quoddam
regale faftigium degeneris partus deformitas decoloret.
Itaque affcritur quod pullos fuos radiis folis obiiciat, atq;
in aëris medio pio paruulos vngue fufpendat: ac fi quis re-
percuffus folis lumine, intrepidam oculorum aciem inof-
fenfo intuendi vigore feruauerit, is probatur, quod veri-
tatem naturæ finceri obtutus conftantia demonftrauerit:
fin vero lumina fua præftrictus radio folis inflexerit, quafi
D degener & tanto indignus parente reiicitur: nec æftima-
tur educatione dignus, qui fuit indignus fufceptione. Nő
ergo eum acerbitate naturæ, fed iudicij integritate condé-
nat: nec quafi fuum abdicat, fed quafi alienű recufat. Hác
tamen, vt quibufdam videtur, regalis auis inclementiam,
plebeiæ auis excufat clementia. Auis enim cui fulica no-
men eft, quæ Græce dicitur Phene, fufceptum illum fiue
abdicatum, fiue non agnitum aquilæ pullum cű fua prole
connectit, atque intermifcens fuis, eodem quo proprios
fœtus maternæ fedulitatis officio, & pari nutrimentorum
fubminiftratione pafcit & nutrit. Ergo Phene alienos nu-
trit; nos vero noftros immiti crudelitate proiicimus? A-
quila vero fi proiicit, non quafi fuum proiicit, fed quafi
degenerem non recognofcimus, quod peius
eft, quos noftros recognofcimus,
abdicamus.

*De turturis viduitate, exhortationeque mulierum, vt difcant quan-
ta fit viduitatis gratia, quæ etiam in auibus prædicatur.* E

Cap. XIX.

SEd veniamus ad turturem, quam lex Dei velut caftæ Leuit.12.
hoftiæ munus elegit. Quæ cű Dominus circumcide- Luc.2.
retur, oblata eft: quia fcriptum eft in lege Domini, *vt darét
hoftiam, par turturum, aut duos pullos columbarum.* Hoc eft e-
nim verum Chrifti facrificium, pudicitia corporalis, &
gratia fpiritalis. Pudicitia ad turturem refertur, ad colum-
bam gratia. Etenim turtur vbi iugalis proprij fuerit amif-
fione viduata, pertæfum thalamos & nomen habet con-
iugij, eo quod primus amor fefellerit eam dilecti morte
deceptam, quoniam & infidelis ad perpetuitatem fuit, &
amarus ad gratiam: qui plus doloris ex morte quam fua-
uitatis ex charitate generauerit. Itaque iterare coniűctio- F
nem recufat, nec pudoris iura aut complaciti viri refoluit
fœdera, illi foli fuam charitatem referuat, illi cuftodit no-
men vxoris. Difcite mulieres quanta fit viduitatis gratia,
quæ etiam in auibus prędicatur. Quis igitur has leges tur-
turi dedit? Si hominem quæro, non inuenio. Homo enim
nullus eft aufus, quando nec Paulus aufus eft leges tenen-
dæ viduitatis prefcribere. Nam ipfe ait; *Volo ergo iuniores nu-* 1.Tim.5.
*bere, filios procreare, matresfamilias effe nullam occafionem dare ad-
uerfario.* Et alibi *Bonum eft illis fi fic permaneant: quod fi fe non cő-*
tinent, nubant. Melius eft enim nubere, quam vri. Optat Pau- 1.Cor.7.
lus in mulieribus, quod in turturibus perfeuerat. Et
iuniores hortatur vt nubant, quia mulieres noftræ tur-
turum pudicitiam implere vix poffunt. Ergo turturibus
Deus hunc infudit affectum, hanc virtutem continentiæ
dedit, qui folus poteft præfcribere quod omnes fequan-
tur. Turtur non vritur flore iuuentutis, non tentatur oc-
cafionis illecebra: turtur nefcit primam fidem irritam fa-
cere, quia nouit caftimoniam feruare primi connubij for-
te promiffam. G

*De natura & proprietate vulturum, quæ cum abfque maris concu-
bitu generent, infinuent non fuiffe impoffibile bea-
tam Virginem fine viro peperiffe.*

Cap. XX.

DIximus de viduitate auium, eamque ab illis primum
exortam effe virturem: nűc de integritate dicamus:
quę in pluribus quidem auibus ita effe affeueratur, vt pof-
fit etiam in vulturibus deprehendi. Negantur enim vul-
tures indulgere concubitui, & coniugali quodam vfu, nu-
ptialique copulæ forte mifceri, atque ita fine vllo mafcu-
lorum concipere femine, & fine coniunctione generare,
natofque ex his in multam longæuitatem procedere; vt
vfque ad centum annos vitæ eorum feries producatur,
nec facile eos angufti æui finis excipiat. Quid aiunt, qui fo-
lent noftra ridere myfteria, cum audiunt quod Virgo ge-
nerauit, & impoffibilem, innuptæ, cuius pudorem nulla
viri confuetudo temeraffet, exiftimant partum? Impoffi- H
bile putatur in Dei matre, quod in vulturibus poffibile
non negatur? Auis fine mafculo parit, & nullus refellit: &
quia virgo Maria peperit, pudori eius faciunt quæftioné: Luc.1.
Nonne aduertimus, quod Dominus ex ipfa natura
plurima exempla ante præmifit, quibus fufceptæ in-
carnationis decorem probaret, & adftrueret verita-
tem.

*De natura & admiranda induftria ac diligentia apum, quæ velut
quandam rempublicam curare videntur.*

Cap. XXI.

NVnc age quæ aues velut quádam rempublicam cu-
rare videantur expediam, atque vitæ huius ætates a-
gere fub legibus. Hic enim reipublicæ vfus eft, leges om-
nib. effe cőmunes, atq; obferuari eas deuotione commu-

A

ni. Vno omnes teneri vinculo, non alteri ius esse quod alius sibi intelligat non licere: sed quod liceat, licere omnibus: & quod non licet, omnibus non licere. Esse etiam communem reuerentiam patrum, quorum consilio respublica gubernetur, commune omnibus vrbis domicilium, communis conuersationis officium, vnum præscriptum, omnibus vnum esse consilium. Magna hæc, sed quanto in apibus præstantiora, quæ solę in omni genere animantiū, communem omnibus sobolem habent, vnam omnes incolunt mansionem; vnius patriæ clauduntur limine, in commune omnibus labor, communis cibus, communis operatio, communis vsus & fructus est, communis volatus. Quid plura? Communis omnibus generatio, integritas quoque corporis virginalis omnibus communis, & partus, quoniam neque vllo concubitu miscentur, nec libidine resoluuntur, nec partus quatiuntur doloribus, & subito maximum filiorum examē emittunt, è foliis & herbis ore suo prolem legentes. Ipsæ sibi Regem ordinant, ipsæ sibi populos creant; & licet positæ sub rege, sunt tamē liberæ. Nam & prærogatiuam iudicij tenent, & fidæ deuotionis affectum; quia & tanquam à se substitutum diligunt, & tanto honorant examine. Rex autem non sorte ducitur, quia in sorte euentus est, non iudicium, & sæpe irrationabili casu melioribus vltimus quisque præfertur: neque imperitæ multitudinis vulgari clamore signatur, quæ non merita virtutis expendit, nec publicæ vtilitatis emolumenta rimatur, sed mobilitatis nutat incerto: neq; priuilegio successionis & generis regalibus thronis insidet, siquidem ignarus publicæ conuersationis, cautus atq; eruditus esse non poterit. Adde adulationes atq; delicias, quæ teneris inolitæ ætatibus, vel acre ingenium eneruare consueuerunt; tum institutiones spadonum quorum pleriq; suo magis quęstui, quam vsui publico animum regis inclināt. Apibus autem rex naturæ claris formatur insignibus, vt magnitudine corporis præstet & specie: tum (quod in rege præcipuum est) morum mansuetudine. Nam etsi habet aculeum, tamen eo non vtitur ad vindicandum. Sunt enim leges naturæ non scriptæ literis, sed impressæ moribus, vt leniores sint ad puniendum, qui maxima potestate potiuntur: sed & quæ nō obtemperauerint legibus regis, pœnitenti condemnatione se mulctant, vt immoriantur aculei sui vulneri. Quod Persarum populi hodieque seruare dicūtur, vt pro commissi pretio, ipsi in se propriæ mortis exequantur sententiam. Itaque nulli sic regem; non Persæ qui grauissimas in subditos habent leges; non Indi, non populi Sarmatarum, tanta quanta apes reuerentia deuotionis obseruant, vt nullæ è domibus exire audeant, nō in aliquos prodire pastus, nisi rex fuerit primo egressus, & volatus sibi vendicauerit principatum. Processus autem est per rura redolentia, vbi inhalantes horti floribus, vbi fugiens riuus per gramina, vbi amœna riparum: illic ludus alacris iuuentutis, illic campestre exercitium, illic curarū remissio. Opus ipsum suaue de floribus, de herbis dulcib. fundamina castrorum prima ponuntur. Quid enim aliud est fauus, nisi quædam castrorum species? Denique ab his præsepibus apum fucus arcetur. Quæ castra quadrata tātum possunt habere artis & gratiæ, quantum habent crates fauorum, in quibus minutæ ac rotundæ cellulæ connexione sui inuicem fulciuntur? Quis enim architectus eas docuit hexagonia illa cellarum indiscreta laterum æqualitate componere, ac tenues inter domorum septa ceras suspendere, stipare mella, & intexta floribus horrea nectare quodam distendere? Cernas omnes certare de munere, alias inuigilare quęrendo victum, alias sollicitam castris adhibere custodiā, alias futuros explorare imbres & speculari concursus nubium, alias de floribus ceras fingere, alias rorem infusum floribus ore colligere: nullam tamen alienis insidiari laboribus, & rapto vitam quærere: atque vtinam raptorum insidias non timerent. Habent tamen spicula sua, & inter mella fundunt venenum, si fuerint lacessitæ, animasque ponunt in vulnere ardore vindictæ. Ergo mediis castrorum vallibus humor ille roris infunditur, paulatimque processu temporis in mella cogitur, cum fuerit liquidus ab exordio, & coalitu ceræ florūq; fragrare mellis incipit suauitatem. Merito quasi bonam operariam scriptura apem prædicat, dicens; *Vade ad apem, & vide quomodo operaria est: Operationem quoque quam venerabilem operatur, cuius laborem reges & mediocres ad salutem sumunt: Appetibilis enim est omnibus & clara.* Audis quid dicat Propheta? Mittit vtique te vt apiculæ illius sequaris exemplum, imiteris operationem. Vides quam laboriosa, quam grata sit. Fructus eius ab omnibus desideratur & quæritur, nec pro personarum diuersitate discernitur, sed indiscreta sui gratia regibus pariter ac mediocribus æquali suauitate dulcescit. Nec solum voluptati, sed etiam saluti est: fauces obdulcat, & curat vulnera, internis quoque medicamentum infundit vlceribus. Itaque cùm sit infirma robore apis, valida est vigore sapientiæ, & amore virtutis. Denique regem suum summa protectione defendunt, & perire pro eo pulchrum putant. Incolumi rege nesciunt mutare iudicium, mentem inflectere: amisso fidem seruandi muneris derelinquunt, atque ipsæ sua mella diripiunt, quod is qui principatum habuit muneris, interemptus est. Itaque cum aues aliæ vix in anno edant singulos fœtus, apes geminos creant, & duplici cæteris fœcunditate præponderant.

B

C

D

E Prou. 6.

Ibidem.

F

Redit ad explicationem textus: describit aues iuxta corporis speciem: & agit de cygno, cicada, & apibus.

Cap. XXII.

Consideremus nunc quid sit quod ait, *Producant aquæ reptilia animarum viuentium secundum genus, & volatilia volantia super terram secundum genus, secus firmamentum cœli.*] Cur *super terram* dixerit, certum est, quia victum de terra quærunt. *Secus firmamentum* autem *cœli* quomodo, cum aquilæ vltra cæteras aues volent, & tamen ipsæ non secus firmamentum cœli? Sed quia Græce οὐρανὸς dicitur quod Latine cœlum appellamus: οὐρανὸς autem ἀπὸ τοῦ ὁρᾶσθαι id est, à videndo, ideo quod aer perspicuus sit, & ad videndum purior, in aëre volitantia genera dixit animantium. Et ne moueat quod ait, *secus firmamentum cœli*: non proprie firmamentum hic posuit, sed abusiue, eo quod comparatione ætherei illius corporis etiam iste aër quem possumus oculis comprehendere, quasi crassior & densior vicē habeat firmamenti. Nunc quia diximus, quæ volatilia quā naturam habeant & gratiam, & ea pauca de multis: neque enim vacat vniuersa describere, cum sint similia, atque eiusdem generis: tamen aues ipsæ quam inter se diuersitatem habeant, consideremus. Inuenimus enim cornicis pedes velut quibusdam digitis distantibus separatos atq; diuisos, corui quoque atque pullorum aliter etiam formatos à natura pedes: auium vero quæ carne vescuntur, cernimus quasi incuruos atque sinuatos ac velut ad prædā paratos. Eæ vero quæ natandi habent vsum & consuetudinem, latos habent pedes, & membrana quadam digitos pedum sibi copulatos atque coniunctos. In quo admirabilis patet ratio naturæ, vt & illa ad volandum vel ad rapiēdum cibum vsu accommodo fulciantur, & ista ad natandum adiumenta habeant competentia, quo melius aquis possint supernatare, & quasi remis quibusdā, ita pedibus suis membranæ illius extēsione latioribus aquarum fluēta propulsent. Cygnus quoque cur proceriore collo vtatur, in promptu est, vt quia est paululum segnior corpore, nec facile potest aquarum inferiora penetrare, ceruicem extendat ad prędam, quæ quasi præuia reliqui corporis escam quam inuenerit, rapiat atque eruat è profundo. Adde & illud, quia suauior & magis canorus per procera modulus colla distinguitur, & longiore exercitatione purior lōge resultat. Quam dulcis etiam in exiguo cicadis gutture cantilena, quarum cantibus medio æstu arbusta rumpuntur, eo quod magis canoræ meridianis caloribus, quo puriorem aërem id temporis attrahunt spiritu, eo cantus resonant clariores. Nec apes ipsæ insuaue quiddam canunt. Habēt enim gratam in rauco illo vocis suæ murmure suauitatem, quam nos fracto tubarum sonitu lenius primū videmur imitari, quo crepitu ad excitandos animos in vigorem nihil aptius æstimatur. Et hæc illis gratia manet cū pulmonem respirandique munus atque vsum nequaquā

Hexaë mer li. 2. ca. 4.

G

H

A

habere prodantur, sed aërio vesci spiramine. Denique si quis eas superfundat oleo, propere necantur, eo quod obstructis poris aërium spiramen illud haurire non possint: continuoque si quis acetum his superfundat, ilico reuiuiscunt, eo quod vis aceti cito illos poros qui concretione olei obstruuntur, humore feratur aperire.

Describit ad mores hominum instituendos, naturam vermis Indici, chamaleontis, leporis, locustæ, & seleucis.

Cap. XXIII.

ET quia de volatilibus dicimus, non putamus alienum ea complecti quæ de verme Indico tradit historia, vel eorum relatio qui videre potuerunt. Fertur hic corniger vermis conuerti primum in speciem erucæ, atque in eam mutari naturam, inde processu quodam fieri bombilius: nec eam tamen formam figuramque custodit, sed laxis & latioribus foliis videtur pennas assumere. Ex huios filis mollia illa Seres depectunt vellera, quæ ad vsus sibi proprios diuites vendicarunt. Vnde & Dominus ait; *Quid existis in desertum videre? hominem mollibus vestimentis indutum? Ecce qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt.* Chamæleon quoque diuersas species fertur vario colore mentiri. Lepores certe (quod de proximo facile cognouimus) hyeme albescere, æstate in suum colorem redire non dubium est. Hæc ideo libaui, vt ad commutationis fidem quę in resurrectione futura est, etiam ista exempla nos prouocent: sed ita vt commutationem illam dicamus quam Apostolus euidenter expressit, dicens, *Omnes quidem resurgemus, non omnes autem immutabimur.* Et infra ait; *Et mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enim corruptile hoc induere incorruptelam, & mortale hoc induere immortalitatem.* Plerique enim commutationis genus & formas quas non acceperant, interpretati, nequaquam præsumptionis indebitæ incongrua vsurpatione caruerunt. Phœnix quoque auis in locis Arabiæ perhibetur degere, atque ea vsque ad annos quingentos longæuitate procedere. Quæ cum sibi finem vitæ adesse aduerterit, facit sibi thecam de thure & myrrha & cæteris odoribus, in quam impleto vitæ suæ tempore intrat, & moritur. De cuius humore carnis vermis exurgit, paulatimque adolescit, ac processu statuti temporis induit alarum remigia, atque in superioris auis speciem formamque reparatur. Doceat igitur nos hæc auis vel exemplo sui resurrectionem credere, quæ & sine exemplo & sine rationis perceptione, ipsa sibi insignia resurrectionis instaurat. Et vtique aues propter hominem sunt, non homo propter aues. Sit igitur exemplo nobis, qui auctor & creator auium sanctos suos in perpetuum perire non patitur, qui autem vnicam perire non passus, eam sui semine voluit reparari. Quis igitur huic annuntiat diem mortis, vt faciat sibi thecam, & impleat eam bonis odoribus, atq; ingrediatur in eam, & moriatur illic vbi odoribus gratis fœtor funeris possit aboleri? Fac & tu ô homo tibi thecã: *expolians veterem hominem cum actibus suis, nouum indue.* Theca tua, vagina tua, Christus est, qui te protegat & abscondat in die malo. Vis scire quia theca, quia protectio est? *Pharetra,* inquit, *mea protexi eum.* Theca ergo tua est fides: imple eam bonis virtutum tuarum odoribus, hoc est, castitatis, misericordiæ, atque iustitiæ, & in ipsa penetralia fidei suaui factorum præstantium odore redolentia totus ingredere: ea te amictum fide exitus vitæ huius inueniat, vt possint ossa tua pinguescere, & sint sicut hortus ebrius, cuius cito semina suscitantur. Cognosce ergo diem mortis tuæ, sicut cognouit & Paulus, qui ait; *Certamen bonum certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: quod reliquum est, reposita est mihi corona iustitiæ.* Intrauit igitur in thecam suam quasi bonus phœnix, quam bono repleuit odore martyrij. Interrogabo te, tu autem responde mihi, vnde vultures mortem hominum signis quibusdam annuntiare consueuerint: quo indicio edocti atque instructi sint, vt cum bellum lachrymabile inter se aduersæ acies instaurant, multo prædictæ volucres sequantur agmine, & eo significent quia multitudo hominũ casura sit bello, futura pręda vulturibus? Quod vtique ex specie instructionis humanæ quadam videntur ratione colligere. Vsque ad locustam quoque gratia diuina penetrauit, quæ cum agmine conferto regionis cuiusque occupauerit latitudinem, innoxio primum fertur habitaculo, nec fructus inhospitali incursione depascitur, nisi diuinæ signum præceptionis acceperit. Etenim sicut in Exodo legimus, ea quoque cœlestis vltionem offensionis exequitur, pię ministra vindictę. Hanc quoque auis deuorat seleucis, (sic enim Græco auis hæc nuncupatur nomine) data ad remedium malorum quæ locusta consueuit inferre: cui creator inexplebilem dedit deuorandi naturam, vt insatiabili pastu plagam quã supra diximus possit extinguere.

Marginal notes (left): Arist. lib. 5. hist. animal. ca. 19. — B — Lucæ 7. Matth. 11. — 1. Cor. 15. ibid. eo. — C — Coloss. 3. Psal. 26 — D — Esai 49. — Esai 58 — 2. Tim. 4. — Iob. 38. (right): E — Prou. 30. — Exod. 10.

De natura & proprietatibus auium nocturnarum, videlicet luscinia, noctua, vespertilionis, & galli, quarum vsu & exemplis admonemur & instruimur.

Cap. XXIV.

F

SEd quid hoc est? Dum sermonem producimus, ecce iã & nocturnæ aues circumuolant, & in eo ipso in quo finiendum sermonem admonent, sui quoque assumenda commemoratione producunt. Repetunt diuersæ auiaria sua, quas vesper nocte cogit decedere, & se in latibulis suis abdunt, canoro occasum diei carmine prosequentes, ne immunes abeant gratiarum, quibus creatorem suum omnis creatura collaudat. Habet etiam nox carmina sua, quibus vigilias hominum mulcere consueuit, habet & noctua suos cantus. Quid autem de luscinia dicam, quæ peruigil custos cum oua quodam sinu corporis & gremio fouet, insomnem longæ noctis laborem cantilenæ suauitate solatur: vt mihi videatur hæc summa eius esse intẽtio, quo possit non minus dulcibus modulis, quam fotu corporis animare in fœtus oua quæ foueat. Hanc imitata tenuis illa mulier, sed pudica, incussum molæ lapidem brachio trahens, vt possit alimentum panis suis paruulis, non deesse, nocturno cãtu mœstum paupertatis mulcet affectum. Et quamuis suauitatem lusciniæ non possit imitari, imitatur tamen eam sedulitate pietatis. Noctua ipsa quemadmodũ magnis & glaucis oculorum pupillis nocturnarum tenebrarum caligantem non sentit horrorẽ: & quo fuerit nox obscurior, eo contra vsum auium cæterarum inoffensos exercet volatus. Exorto aũt die, & circũfuso splendore solis, visus eius hebetatur, quasi quibusdã erret in tenebris. Quo indicio sui declarat esse aliquos qui cum oculos habeant ad videndum, videre non soleant: & visus sui officio solis fungantur in tenebris. De cordis oculis loquor, quos habẽt sapientes mundi & nõ vident, in luce nihil cernunt, in tenebris ambulãt, dum dæmoniorum tenebrosa rimãtur, & cœli alta se videre credunt, describentes radio mũdum, mensuram aëris ipsius colligentes. Porro autem à fide deuq; perpetuæ cæcitatis tenebris implicantur, habẽtes in proximo diem Christi, & lumen Ecclesiæ, & nihil videntes: aperiunt os quasi scientes omnia, acuti ad vana, hebetes ad æterna, & longæ disputationis anfractum prodentes inscientiæ propriæ cæcitatem. Itaque dum cupiũt subtilibus euolare sermonibus, quasi noctuæ in lumine euanuerunt. Vespertilio animal ignobile, à vespere nomen accepit. Est autem volatilis, eademque quadrupes, & dentibus vtitur, quos in aliis auibus reperire nõ soleas. Parit vt quadrupedia, non oua, sed pullos. Volitat in aëre auium more, sed crepusculo vespertino consueuit offundi. Volitat autem non aliquo pennarum, sed membranæ suæ fulta remigio, quo suspensa velut pennarum volatu circumfertur atque vagatur. Habet & illud hoc vile animal, quod sibi inuicem adhærent, & quasi in speciem botri ex aliquo loco pendent: ac si se vltima quæque laxauerit, omnes resoluuntur. Quod fit quodam munere charitatis, quæ difficile in hominibus huius mundi reperitur. Est etiam galli cãtus suauis in noctibus: nec solum suauis, sed etiam vtilis, qui quasi bonus cohabitator, & dormientem excitat, & sollicitum admonet, & viantem solatur, processum noctis canora significatione protestans. Hoc canẽte latro suas relinquit insidias, hoc ipse lucifer excitatus oritur, cœlumq; illuminat, hoc canente mœstitiam trepidus

Marginal notes (right): Psal. 148. — G — H

dus

A dus nauta deponit, omnisque crebro vespertinis flatibus excitata tempestas & procella mitescit; hoc canente deuotus affectu exilit ad precandum, legendi quoque munus instaurat; hoc postremo canente, ipsa Ecclesiæ petra culpam suam diluit, quam priusquam gallus cantaret, ter negando contraxerat. Istius cantu spes omnibus redit, ægris leuatur incommodum, minuitur dolor vulnerum, febrium flagrantia mitigatur, reuertitur fides lapsis, Iesus titubantes respicit, errantes corrigit. Denique respexit Petrum, & statim error abscessit: pulsa est negatio, secuta confessio. Quod non fortuito accidisse, sed ex sententia Domini, lectio docet. Sic enim scriptum est, quia dixit Iesus ad Simonem; *Non cantabit gallus, priusquam me ter abneges.* Bene fortis in die Petrus, nocte turbatur: & ante galli cantum labitur, & labitur etiam tertio: vt scias non inconsulta effusione sermonis esse prolapsum, sed mentis quoque mutatione turbatum. Idem tamen post galli cantum fit fortior, & iam dignus quem Christus aspiciat. *Oculi Domini super iustos.* Agnouit venisse remedium, post quod iam errare non posset: & in virtutem ab errore mutatus, amarissime fleuit, vt lachrymis suis deleret errorem.

Luc. 22. Mat. 26. Luc. 22. Psal. 33. Luc. 22. B

Cum prece & gratiarum actione Deo, claudit sermonem de opere quinti diei.

C A P. XXV.

RESpice nos quoque Domine Iesu, vt & nos propria recognoscamus errata, soluamus piis fletibus culpã, mereamur indulgentiam peccatorum. Ideo consulto sermonem protraximus, vt nobis quoque gallus cantaret, & loquentibus subueniret, quo si quod delictum obrepsisset in verbo, culpam Christe donares. Da quæso lachrymas Petri, nolo lætitiam peccatoris. Fleuerunt Hebræi, & per mare sunt dehiscentibus vndis liberati. Lætatus est Pharao quod Hebræos tenebat inclusos: & mari mersus cum populo suo occidit. Exultauit & Iudas in mercede proditionis suæ, sed ipsius se mercedis laqueo strangulauit. Fleuit errorem suum Petrus, & meruit vt aliorum aboleret errores. Sed iam tempus est quo finire sermonem & claudere debeamus. Tempus est quo melius aut tacetur aut fletur, tempus est quo celebratur indulgentia peccatorũ. Nobis quoque gallus iste mysticus in sacris cantet, quoniam iam Petri gallus in nostro sermone cantauit. Fleat pro nobis Petrus qui pro se fleuit, & in nos pia Christi ora conuertat. Approperet Iesu Domini passio, quæ quotidie delicta nostra condonat, & munus remissionis operatur. Bonus Dominus dimittere ieiunos non vult, ne quis deficiat in via. Si ille dicit, *Misereor huius turbæ quia triduum est quod perseuerant mecum, & non habent escam, & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via*: cuius intenta sermoni Maria apparatus recusabat epularum: quanto magis nos considerare debemus quia non multi sunt qui in verbo Dei viuunt, & ideo refectio corporis desideratur? Certe illius triduo nostrum hoc postridie laboriosius est. Et ideo qui cum auibus lusimus, cum gallo cantauimus, iam Domini canamus mysteria, & ad corpus Iesu conueniant aquilæ peccatorum ablutione renouatæ. Iam enim cœtus ille magnus verum nobis Ionam reddidit: & gratulemur quod factus est nobis vespere dies quintus fiat nobis mane dies sextus.

Exod. 14. C Mat. 27. Luc. 22. Matt. 15. Luc. 10. Matt. 24. Psal. 102. Iona 2. D

S. AMBROSII HEXAEMERON LIBRI quinti finis.

Summarium sexti Libri Hexaëmeron.

A cap. I. vsque ad cap. II. præparat auditorem ad dicenda

A cap. III. vsque ad cap. V. describit formam corporis quorundam animalium.

A cap. VI. vsque ad cap. VIII. agit de creatione hominis: & quod factus ad imaginem Dei, intelligitur, quo ad animam.

A cap. IX. vsque ad finem libri, elimatius tractat quomodo homo Dei imago dicatur: & quomodo formato homine & consummata eius creatione Deum cessasse & requieuisse dicatur.

E

CAPITA SEXTI LIBRI.

1. *Præparat auditorem ad intelligendum sexti diei mysterium, veluti ad spectaculum quoddam cæteris longe præclarius.*
2. *Proponit dicenda, & ea eleganter dictis coniungẽs excitat auditorem, cum sui excusatione.*
3. *Quomodo per Dei verbum in constitutione mundi animantium generibus præscripta sit lex generationis & successionis: quod præterea volens ad vsum hominis deriuare quæ genita sunt, nõ debet veritatem propria natura vnicuique generi denegare: cum increpatiua admonitione, vt homo more pecudum viuere caueat: de quibusdam quoque animalibus quorum proprietates vitare debemus.* F
4. *De quadrupedibus quibusdam animalibus, in quorum natura est aliquid quod imitari debemus.*
5. *Qua ratione Dominus aliis bestiis augustiora, aliis prolixiora colla formauerit: & elephantorũ descriptio quantum ad membra & proprietates eorum.*
6. *Dicturus de hominis creatione, commendat ipsius dignitatem, & eum ad sui cognitionẽ hortatur.*
7. *Hominis creationem ab eius auctore exorditur: & hominem à quo originem ducat, & cuius imaginem gerat, vt cognoscat, monet.* G
8. *Examinat quid sit imago Dei in homine: explicat de quo intelligitur dictum, Faciamus hominem, & cætera, quod iustificatio per animam contingit: vehementius excitat hominem, vt attendat sibi.*
9. *De præstantia, decore, & gratia humani corporis, ac ipsius membrorum.*
10. *Absoluit sextum diem, & eius opus: quomodo Deum requieuisse dicatur, explicat, & ei gratias agit.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS HEXAEMERON LIB. VI.

H

Agens de opere Sexti diei.

ET dixit Deus, *Producat terra animam viuentem secundum genus, quadrupedes, & serpentes, & bestias terræ secundum genus, & pecora secundum genus, & repentina terræ secundum genus eorum. Et factum est sic. Et fecit Deus bestias terræ secũdum genus, & omnia pecora ad genus, & omnia repentia terræ ad genus eorum. Et vidit Deus quia bona. Et dixit Deus, Faciamus hominem ad nostram imaginem, & ad similitudinem nostram; & principatum habeat piscium maris, & volatilium cœli, & pecorum, & omnis terræ, & omnium repentium super terram. Et fecit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei fecit illũ, mascu-*

A *masculum & fœminam fecit eos. Et benedixit eis Deus, dicens, Crescite, & multiplicamini, & implete terram, & dominamini eius, & potestatem habete super pisces maris, & super volatilia cæli, iumenta & bestias terræ, & omnia repentia quæ repunt super terram. Et dixit Deus, Ecce dedi vobis omnem herbam pabuli seminantem semen quod est super terram, & omne lignum quod habet in se fructum seminis seminalis vobis erit in escam, & omnibus bestiis terræ, & omnibus volatilibus cæli, & omnibus reptilibus quæ repunt super terram, quæ habent in se animam vitæ, & omnem herbã viridem in escam. Et factum est sic. Et vidit Deus omnia quæ fecit, & ecce bona valde. Et factum est vespere, & factum est mane dies sextus.*

B *Præparat auditorem ad intelligendum sexti diei mysterium, veluti ad spectaculum quoddam cæteris longe præclarius.*

Cap. I.

SExtus iste est dies, quo mundanæ creaturę origo concluditur: & ideo etiam sermonis nostri quem de rerũ exordiis assumpsimus, finis paratur. Qui etsi per quinque iam dies non mediocri labore nobis processerit, tamen hodierno die maiore curarum accrescit fœnore, quia in hoc & superiorum dierum periculum est, & totius sũma certaminis. Etenim si in fidibus aut cantibus & athletarum contentionibus crebris licet & maximis, tamen superiores dies sine vllo coronæ transiguntur dispendio, postremus autem dies habet sortem coronæ, in quo & certandi periculum est, & cedendi opprobrium, & vincẽdi præmium: quanto magis in hoc tanto agone sapientiæ, tanto non paucorum, sed vniuersorum iudicio, cum hodie nobis velut quędã certaminis corona procedat, maior C sollicitudo angit, ne & superiorum effundamus laborem dierum, & præsentis subeamus pudorẽ? Neq; enim eadẽ dicendi cõditio, quæ canẽdi atque luctãdi: cum in illis ludus offensionis, in isto lapsus sit mortis. Illic si pecces, spectãtium fastidium est: hic damnum est audiẽtium. Assistite igitur mihi tãquam coronæ iudices, & ingredimini mecum in hoc magnum & admirabile totius visibilis theatrũ creaturæ. Etenim si is qui explorans nouorum aduentus hospitum, toto eos circumducit vrbis ambitu, pręstãtiora quæq; opera demonstrans, non mediocrem locat gratiã: quanto magis sine fastidio accipere debetis q velut quadã sermonis manu per hanc cummunem vos circũduco patriam, & singularum rerum species & genera demonstro, ex omnibus colligere cupiens quanto vobis creator vniuersorũ gratiã vberiorem quam vniuersis donauerit. Vobis igitur hæc corona proponitur, vos hodie cupio vestro iudicio coronare. Nõ enim nos athletarum modo marcẽtia serta deposcimus, sed viride vestræ sanctitatis examen, quo decernatis per oẽs quidẽ creaturas prouidentiam penetrare diuinã, & cum cæteris vobis commune corporeæ D fragilitatis esse cõsortiũ, præ cæteris tamen vos animi virtute constare, quæ sola nihil habet commune cũ cæteris.

Proponit dicenda, & ea eleganter dictis coniungens excitat auditorem, cum sui excusatione.

Cap. II.

NVnc age, naturas bestiarum dicamus, & hominis generationem. Audio enim iamdudum aliquos insusurrare, dicentes, Quandiu aliena discimus, & nostra nescimus? Quandiu de reliquis animantibus docemur, & nosmetipsos ignoramus? Illud dicat quod mihi prosit, vnde meipsum nouerim. Et iusta est quæstio: sed ordo seruãdus est quem scriptura contexuit, simulque quia non possumus plenius nos cognoscere, nisi prius quæ sit omniũ natura animantium cognouerimus. *Producat* (inquit) *terra animam viuentem secundum genus, quadrupedes, & serpentes, & bestias terræ secundum genus, & pecora secundum genus, & repẽtia terræ secundum genus. Et factum est sic. Et fecit Deus bestias terræ, & omnia pecora ad genus, & omnia repentia terræ ad genus suum. Et vidit Deus quia bona, & dixit Deus, Faciamus hominem, &c.*] E Hoc loco non ignoro quosdam bestiarum & pecorũ & serpentum terræ species alio retulisse: vt hæc ad immanitates criminum, stultitiam peccatorum, nequitiam cogitationum referrent. Ego autẽ simplices naturas vniuscuiusq; generis accipio. Nec vereor, ne quis me pauperis conuiuæ præsumptioni conferendum putet, qui studio humanitatis complures roget, nec his quidquam nisi viles & vsitatos apponat cibos, & tenui mensæ pauperis apparatu plus reprehẽsionis incurrat ex fastidio conuiuarũ, quam gratiæ referat ex hospitalitatis affectu. Nec enim Elisæum amici quasi malum conuiuam agrestia apponentẽ olera refutarunt. 4. Reg. 4. Simile variis relationibus exquisitum illud & accuratum oppipare conuiuium est, in quo phasiani aut turturis species apponitur, & in iis pullus manducatur, aut pullus infertur, & ostreis est fartus, aut spondylis: aut poculum bibitur, quod diuerso colore atque odore in alienos muretur sapores: maritima terrenis, terrena mariF timis farciuntur. Hoc est reprehendere prouidentiã creatoris, qui nobis ad victum omnia donauit, quod non illa miscuerit. Sed hæc dulcia primo videntur, & postea fiunt amara. Quo enim copiosior fuerit luxuries, eo perniciosior intemperantia est. Elisæus autem amara apposuit, sed postea facta sunt dulcia. Denique qui ante in cibo mortẽ putabant, postea in eo suauitatem & vitæ gratiam sunt adepti. Ibidem. Neq; rursus formidini est, ne plures videar inuitasse, quam possim pascere, & vobis panes deficiant verborũ meorum: quia & Elisæus etsi merito inimitabilis, nobis imitandus fide, non considerauit quantos panes haberet, sed quos haberet: diuidere omnibus voluit, & sufficere omnibus indicauit. Itaque viginti panes hordeaceos diuidere in plebem iussit ministro. Et dixit minister, *Quid dabo hoc in conspectu centum virorum? Et respondit, Da, & manducent,* Ibidem. *quoniam hæc dicit Dominus, Manducabunt, & relinquent.* Fides igitur vestra faciet abundare pauperis linguæ conuiuium. Nec vereor, ne ieiunia vos edaciores faciãt, quo minus repleti & esurientes ac vacui reuertamini, quia scriG ptũ est, *Confirmat iustos Dominus, & in diebus famis saturabitur.* Psal. 36. Multo pulchrius est hordeaceos panes nõ erubescere, & apponere q habeas, quã negare. Elisæus qui sibi nihil reliquit, populis abundauit. Elisæus ergo hordeaceos panes nõ erubuit apponere, nos erubescimus simplices intelligere creaturas, quæ simplicibus & suis declarantur vocabulis? Cœlũ legimus, cœlũ accipiamus: terrã legimus, terrã intelligamus frugiferam. Quid mihi quærere quæ sit eius mẽsura circuitus, quam geometrę cẽtũ octoginta milibus stadiorũ æstimauerunt? Libẽter fateor me nescire q nescio immo q scire nil prodest. Melius est genera terrarũ scire quam spatia: quæ circũfusa mari, interiectis Barbarorũ regionibus, suffusa atq; inuia paludibus homo, quẽadmodũ possumus cõprehendere, quod impossibile esse hominibus scriptura demõstrat, dicẽte Deo: *Quis mensus est manu aquam & cælum palmo, & vniuersam terram clausa manu?* Esai. 40. *Quis statuit montes in libra, & rupes in statera, & nemora in iugo?* Ibidem. Et infra: *Qui tenet gyrum terræ, & habitantes in ea sicut locustas: qui statuit cælum vt cameram.* H Quis igitur æqualem sibi cum Deo potestatem audeat & scientiã vendicare, vt quæ Deus maiestati suæ esse proprio signauit oraculo, hæc sibi homo ad cognitionẽ suppetere posse para sumat? Certe Moyses eruditus erat in omni sapiẽtia Ægyptiorũ: sed qui a spiritum Dei accepit, quasi minister Dei inanem illam & v- Act. 7. surpatoriam philosophiæ doctrinã veritatis rationi posthabuit, & ea descripsit mihi quæ nostræ spei accommoda iudicauit: quod terram fecerit Deus, quod produxerit terra iuxta Dei omnipotentis imperium operationemque Domini Iesu virgulta de terris, & omnem animam viuentem secundum genus. At non ille putauit dicendum, quantum de spatio aëris occupet vmbra terræ cum sol recedit à nobis, diemque abducit, inferiora axis illuminans, & quemadmodum regionem vmbræ huius incidens lunę globus eclypsim faciat: quando quæ nihil ad nos, quasi nihil profutura præterit. Vidit enim in sancto Spiritu, non Eccl. 7. illas marcescentis iam sapientiæ vanitates sequendas, quę rebus inexplicabilibus mentem nostram occupãt, hadũt-

A que operam: sed ea potius describenda, quæ ad virtutis spectarent profectum.

Quomodo per Dei verbum in constitutione mundi animantium generibus præscripta sit lex generationis & successionis: quod præterea volens ad vsum hominis deriuare quæ genita sunt, non debet veritatem propria natura vnicuique generi denegare, cum increpatiua admonitione vt homo more pecudum viuere caueat: de quibusdam quoque animalibus quorum proprietates vitare debemus.

Cap. III.

INhæreamus igitur propheticis dictis, nec Spiritus sancti quasi vilia despectui habeamus alloquia. *Producat*,] (inquit) *terra animam viuentem secundum genus, pecora & bestias, & repentia terræ, &c.*] Quid argumentamur alia, vbi euidenter creaturarum terrestrium natura formatur? Cur-
B rit enim in constitutione mundi per omnem creaturam Dei verbum, vt subito de terris omnia quæ statuit Deus animantium genera producantur, & in futurum lege præscripta, secundum genus sibi similitudinemque vniuersa succedant, vt leo leonem generet, tigris tigridem, bos bouem, cygnus cygnum, aquila aquilam. Semel præceptum, in perpetuum inoleuit naturæ. Et ideo ministerij sui obsequium præbere terra non desinit, vt priscæ animantium species reparabili generis successione in nouas reparantur ætates. Sed vis ad vsum hominis deriuare quæ genita sunt? Noli veritatem vnicuiq; generi naturæ propriæ denegare, & multo magis ea ad gratiam aptabis humanam. Primum, quia omnia genera pecorum, bestiarum, ac piscium, in aluum natura prostrauit, vt alia ventre repant, alia quæ pedibus sustenentur, demersa magis quadrupedo corporis gressu, & velut affixa terris videas esse quam libera. Siquidem erigendi se non habent facultatem, de terra victum requirunt, & ventris in quem deflectuntur, solas sequuntur voluptates. Caue ô homo, pecudum more curuari. Caue ne in aluum te non tam corpore quam cupidi-
C tate deflectas. Respice corporis tui formam, & speciem congruentem celsi vigoris assume. Si sola animalia prona pascuntur, cur te in edendo sternis ipse, quem natura non strauit? Cur eo delectaris, in quo naturæ iniuria est? Cur noctes & dies cibo intentus, pecorum more terrena depasceris? Cur illecebris corporalibus deditus, ipsum te inhonoras, dum ventri atq; eius passionibus deseruis? Cur intellectum tibi adimis, quem tibi creator attribuit? Cur te iumentis comparas, à quibus te voluit Deus segregari, di-
Psal. 31. cens; *Nolite fieri sicut equum & mulus, quibus non est intellectus?* Aut si te edacitas equi intemperantiaque delectat, & adhinnire ad fœminas voluptati est, delectet in fræno maxillas tuas chamoque constringi. Si crudelitas te pascit (ferarum hæc rabies est, quæ propter sæuitiam trucidantur) vide ne in te quoque crudelitatis tuæ vertatur immanitas. Piger asinus, & ad onus expositus sensuque tardior, quid aliud docet, nisi nos viuaciores esse debere, nec desidia corporis animiq; pigrescere, confugere ad fidem, quæ onera grauia alleuare consueuerit? Fraudulenta vul-
D pes foueis se latibulisq; demergens, nonne indicio est infructuosum esse animal, odioq; dignum propter rapinam, despectui propter infirmitatem, & ideo suæ incautum salutis, dum insidiatur alienæ? Perdicem astutam nouimus, quæ aliena oua diripiat, hoc est perdicis alterius, & corpore foueat suo; sed fraudis suæ fructum habere non posse, quia cum eduxerit pullos suos, amittit eos: quia vbi vocem eius audierint quæ oua generauit, relicta ea ad illam se naturali quodam munere & amore conferunt, quam veram sibi matrem ouorum generatione cognouerunt, significantes hanc nutricis fungi officio, illam parentis. Itaq; incassum proprios fundit labores, ac fraudis suę pretio mul-
Hier 17. tatur. Vnde & Hieremias ait: *Clamauit perdix, & congregauit quæ non peperit*, id est, oua congregauit, & clamauit quasi ouans suæ fraudis effectu. Sed ludit operam, quia impenso labore alij educat, quos ipsa diuturnæ fotu sedulitatis animauerit. Huius imitator est diabolus, qui generationes creatoris æterni rapere contendit, & si quos insipientes E
& sensus proprij carentes vigore potuerit congregare, fouens eos illecebris corporalibus, vbi primum vox Christi paruulis fuerit infusa, discedunt, atque ad eam se conferunt matrem, quæ pullos suos sicut auis materno amore complectitur. Congregauit enim diabolus gentiles, quos non creauerat: sed vbi in Euangelio suam vocem Christus emisit, ad eum se potissimum contulerunt, quos sub vmbra alarum suarum ipse suscepit, & matri dedit Ecclesiæ nutriendos. Leo naturæ suæ superbus ferocia, aliarum ferarum generibus miscere se nescit, sed quasi rex quidam plurimorum dedignatur consortium. Qui etiam cibum fastidit hesternum, & ipsas suæ escæ reliquias auersatur. Quæ autem se ei sociare fera audeat, cuius voci tantus naturaliter inest terror, vt multa animantium quæ per celeritatem possent impetum eius euadere, rugientis eius sonitu velut quadam vi attonita atq; icta deficiant? Nam de pardi specie, nec scriptura siluit, quod varietate coloris, motus varios animæ suæ prodat. Dicit enim Hieremias; F
Si mutabit Aethiops pellem suam, & pardus varietatem? Non so- Hier 13.
lum enim de figura, sed etiam de mobilitate furoris istud accipitur, eo quod tenebrosis & inquietis ac mobilibus insidæ mentis atque animi mutationibus decoloratus populus Iudæorum, boni propositi gratiam iam tenere non possit, nec ad emendationem vllam correctionemque remeare, qui semel ferinam induerit immanitatem.

De quadrupedibus quibusdam animalibus, in quorum natura est aliquid quod imitari debemus.

Cap. IIII.

EST etiam in natura quadrupedum quod imitari nos sermo adhortatur propheticus, quo exemplo caueamus desidiam, exiguitate vel infirmitate corporis à virtutis studio non reflectamur, neque reuocemur ab vllius propositi magnitudine. Exigua est enim formica, quæ maiora suis audet viribus: neque seruitio ad operandum cogitur, sed spontaneæ proposito prospicientiæ futura alimentorum subsidia sibi præstruit. Cuius vt imiteris indu- G
strîam, scriptura commonet te, dicens; *Confer te ad formi-* Prou. 6.
cam ô piger, & æmulare vias eius, & esto illa sapientior. Illa enim nullam culturam possidet, neque eum qui se cogat habens, neque sub domino existens, quemadmodum præparat escam, quæ de tuis laboribus sibi messem recondit: & cum tu plerumque egeas, illa non indiget. Nulla sunt ei clausa horrea, nullæ impenetrabiles custodiæ, nulli inuiolabiles acerui. Spectat custos, furtaque prohibere non audet: aspicit sua damna possessor, nec vindicat. Nigro conuectatur agmine præda per campos, feruent semitæ comitatu viantium, & quæ comprehendi angusto ore non possunt, humeris grandia frumenta truduntur. Spectat hæc dominus messis, & erubescit tam parca piæ industriæ negare compendia. Quid autem de canibus loquar, quibus insitum est natura quadam referre gratiam, & sollicitas excubias pro dominorum salute prætēdere? Vnde ad immemores benefi-
Esai 56. cij, & desides atq; ignauos clamat scriptura: *Canes muti, nescientes latrare.* Sunt enim canes qui nouerint latrare pro H
dominis, nouerint sua tecta defendere. Vnde & tu disce vocem tuam exercere pro Christo, quando ouile Ecclesiæ incursant lupi graues. Disce in ore tuo verbum tenere, ne quasi mutus canis commissam tibi fidei custodiam quodam præuaricationis silentio deseruisse videaris. Talis canis viator & comes angeli est, quem Raphaël in libro
prophetico non otiose sibi & Tobiæ filio adiungendum To. 6. & 11.
putauit, quando perrexit vt Asmodæum fugaret, firmaret copulam coniugalem. Memoris enim affectus gratia pellitur dæmonium, stabilitur coniugium. Mutæ itaque speciei bestiæ sanctus Raphaël angelus Tobiæ iuuenis quem tuendum receperat, ad relationem gratiæ erudiebat affectum. Quis enim non erubescat gratiam bene de se merētibus non referre, cū videat etiam bestias refugere crimen ingrati? & illæ impertitæ alimoniæ seruant memoriam, tu
non seruas salutis acceptæ? Vrsa *insidians* licet, vt scriptura Thren. 3.
ait, (est. n. plena fraudis fera) tamen fertur informes vtero

A partus edere, sed natos lingua fingere, atque in speciem sui similitudinemq; formare. Non miraris in ferâ tam pij oris officia, cuius naturâ pietas exprimit? Vrsa igitur partus suos ad sui effingit similitudinem, tu filios tuos instituere similes tui non potes? Quid quod etiam medendi industriam non prætermisit? Siquidem graui affecta cęde, & consauciata vulneribus mederi sibi nouit herbę cui nomen est phlomos, vt Græci appellant, vlcera subiiciens sua, vt solo curentur attactu. Serpens quoque pastu feniculi cæcitatem repellit exceptam. Itaq; vbi oculos obduci sibi senserit, nota remedia petit, nec fraudatur effectu. Testudo visceribus pasta serpentis, cùm venenum aduerterit sibi serpere, origano medicinam suæ salutis exercet. Et cũ sit volutabris palustribus mersa, curare se tamẽ, pprio nouit antidoto, certoq; auxilio sanitatis, potestates herbarũ etiam ipsa scire se comprobat. Videas etiam vulpem lacrymula pinus medentem sibi, & tali remedio imminentis mortis spatia proferentem. Clamat ipse Dominus in Hieremiæ libro: *Turtur & hirundo, agri passeres custodierunt tempora introitus sui: populus autem meus non cognouit iudicia Domini.* Nouit hirundo quando veniat, quando etiam reuertatur: nouit etiam pia auis annuntiare aduentus sui testimonio veris indicium: nouit etiam formica explorare serenitatis tempora. Nam cum aduerterit madidatos imbre fructus suos humescere, explorato diligentius aëre quando iugem possit seruare temperiem, aceruos referat suos, & de cauernis foras suis humeris exportat, vt iugi sole propria frumenta siccentur. Denique haudquaquam illis diebus omnibus rumpi de nubibus imbres videris, nisi eum fruges suas horreis propriis formica reuocauerit. Boues impendente pluuia ad præsepia se tenere nouerunt. Iidem vbi naturali sensu mutationem cæli collegerint, foras spectant, & vltra præsepia ceruices extendunt suas vna omnes specie, vt prodire se velle testentur. Ouis sub aduentũ hyemis inexplebilis ad escam, insatiabiliter herbam rapit, eo quod præsentiat asperitatem hyemis futuram, vt se prius herbæ pabulo farciat, quam gelu adurente omnis herba deficiat. Echinus iste terrenus quem vulgo hericiũ vocant, si quid insidiarum præsenserit, spinis suis clauditur, atque in sua se arma colligit, vt quicunque eum contingendum putauerit, vulneretur. Idemque echinus futuri prouidens, geminas sibi respirandi vias munit, vt quando Boream flaturum collegerit, Septentrionalẽ obstruat: quando Noto cognouerit detergi aëris nubila, ad Septentrionalem se conferat, vt flatus declinet obuios, & è regione nocituros. Vnde dignam Domino laudem Propheta detulit, dicens; *Quam magnificata sunt opera tua Domine! omnia in sapientia fecisti.* Omnia penetrat diuina sapientia, implet omnia: idque locupletius ex irrationabilium sensibus, quam ex rationabilium disputatione colligitur. Validius est enim naturæ testimonium, quam doctrinę argumentum. Cuique animanti cognitum est quemadmodum suam tueatur salutem: si virtus suppetit, resistendo: si velocitas, fugiendo: si astutia, præcauendo. Quis eas vsum medendi, herbarumque docuit habere notitiam? Homines sumus, & sępe specie herbarum fallimur, & plerumque quas salubres putamus, noxias reperimus. Quoties inter dulces epulas cibus lethalis irrepsit, & inter ipsas aulicorum excubias ministrorum vitalia regũ feralis esca penetrauit? Ferę solo norunt odore noxia & profutura discernere: nullo præuio, nullo prægustatore carpitur herba, nec lædit. Melior enim magistra veritatis natura est. Hæc sine vllius magisterio suauitatem sanitatis nostris infundit sensibus, eadem doloris acerbitatem docet esse fugiendam. Hinc vita dulcior, mors amarior. Hæc commendat leænæ catulos suos, & immitem feram materno mollit affectu: hæc tigridis interpolat ferocitatem, & imminentem eam prædæ reflectit. Namque vbi vacuum raptæ sobolis cubile repererit, ilico vestigiis raptoris insistit. At ille quamuis equo vectus fugaci, videns tamen velocitate feræ se posse præuerti, nec euadendi vllum suppetere sibi posse subsidium, technam huiusmodi fraude molitur: vbi se contiguum viderit, sphæram de vitro proiicit. At illa imagine sui luditur, & sobolem putans reuocat impetum, colligere fœtum desiderans. Rursus inani specie retenta,

Hier. 6. B C Psal. 103. Sap. 7. D

E totis se ad comprehendendum equitem viribus fundit, & iracundiæ stimulo velocior fugienti imminet. Ille iterum sphæræ obiectu sequentem retardat, nec tamen sedulitatem matris memoria fraudis excludit: cassam versat imaginem, & quasi lactatura fœtus residet. Sic pietatis suæ studio decepta, & vindictam amittit & prolem. Quod nobis scriptura affert, quæ dicit; *Filij, diligite patres vestros: parentes, nolite ad iracundiam prouocare filios vestros.* Natura hoc bestiis infundit, vt catulos proprios ament, fœtus suos diligant. Nesciunt illæ odia nouercalia, nec mutato concubitu parentes à sobole deprauantur, neque nouerunt præferre filios posterioris copulæ, superioris autem negligere norunt pignora sua, nesciunt charitatis differentiam, odiorum incentiua, offensionum discrimina. Simplex ferarum natura est, nescit veritatis calumnias. Sic enim omnia temperauit Deus, vt quibus minus rationis daret, plus indulgeret affectus. Quæ fera pro catulis suis nõ ipsa potissimum se offerat morti? Quæ fera fœtus suos, innumeris licet obsessa cuneis armatorum, non suis visceribus tegat? Ingruat licet telorum seges, illa tamen paruulos suos muro sui corporis septos immunes præstat periculi. Quid dicit homo, qui mandatum negligit, naturam obliterat, filius patrem despicit, pater abdicat filium: & hoc putant ius esse, vbi damnatur fœcunditas. Se potius pater damnat, qui facit irritum esse quod genuit. Et hoc putatur auctoritatis esse, vbi sterilitate natura mulctatur. Exortem rationis canem esse nemo dubitauerit: tamen si sensus eius vigorem consideres, censeas eum sentiendi sagacitate vim sibi rationis adsciscere. Denique quod pauci in gymnasiis constituti, qui totam in discendo vitæ longæuitatem contriuerint, vix potuerunt cognoscere, vt syllogismorũ coniunctiones contexerent, hoc naturali canes eruditione comprehendere, facile poterit æstimari. Nam vbi vestigium leporis ceruiue repererit, atque ad diuerticulum semitæ venerit, & quoddam viarum compitum quod partes in plurimas scinditur, obiens singularũ semitarum exordia, tacitus secum ipse pertractat, velut syllogisticam vocem sagacitate colligendi odoris emittens: Aut in hanc partem, inquit, deflexit, aut in illam: aut certe in hunc se anfractum contulit: sed nec istam, nec illam ingressus est: superest igitur vt in istam se partem sine dubitatione contulerit. Quod homines vix prolixa compositæ artis meditatione componunt, hoc canibus ex natura suppetit, vt ante mendacium deprehendant, & postea falsitate repudiata inueniant veritatem. Nonne totos dies conterunt philosophi, propositiones sibi in puluerem diuidentes, qui radio sibi describunt singulas, & ex tribus, cũ vnam earum veram esse necesse sit, duas primo interficiunt tanquam mendacio congruentes, & sic in ea quæ relicta est, vim veritatis inhærere definiunt? Quis tam tenax potest esse beneficij, & memor gratiæ? quãdoquidem pro domino etiam in latrones insilire nouerunt, & extraneorum accessus prohibere nocturnos, & mori pro dominis, & commori cum dominis sint parati? Sæpe etiam necis illatæ euidentia canes ad redarguendos reos indicia prodiderunt, vt mutuo eorum testimonio plerumque sit creditum. Antiochiæ ferunt in remotiori parte vrbis crepusculo necatum virum, qui canem sibi adiunctum haberet. Miles quidam prædandi studio minister cædis extiterat, tectus idem tenebroso adhuc diei exordio in alias partes concesserat; iacebat inhumatum cadauer, frequens spectantium vulgus adstabat, canis questu lachrymabili domini deflebat ærumnam. Forte is qui necem intulerat (vt se habet versutia humani ingenij) quo conuersandi in medio auctoritate præsumpta fidem adscisceret innocentiæ, ad illam circumspectantis populi accessit coronam, & velut miserans appropinquauit ad funus. Tũ canis sequestrato paulisper questu doloris, arma vltionis assumpsit, atque apprehensum tenuit, & velut epilogo quodam miserabile carmen immurmurans, vniuersos conuertit in lachrymas, fidemq; probationi detulit, quod solum tenuit ex plurimis, nec dimisit. Deniq; perturbatus ille, quod tã manifestum rei indicem, neque odij, neq; inimicitiarum neque inuidiæ, aut iniuriæ alicuius poterat obiectione euacuare, crimen diutius nequiuit refellere. Itaque quod

Ephes. 6. Coloss. 3. F G H

A erat difficilius, vltionem persecutus est, quia defensionem præstare non potuit. Quid nos dignum nostro referimus creatori, cuius cibo vescimur, & dissimulamus iniurias, & sæpe inimicis Dei eas quas a Deo accepimus epulas exhibemus? Quid agniculis simplicius, quos minusculæ paruulorum comparamus infantiæ? Sæpe ex his in magno grege agniculus per ouilia tota vagatus errat à matre, & cum eam reperire non possit, balatu frequenti absentem citat, vt responsuræ vocem exciret, quo ab eius sono errabunda replicet vestigia; multis licet versetur in millibus ouium, recognoscit vocem parentis, festinat ad matrem, lactis quoque materni notos sibi fontes requirit; quamuis cibi desiderio teneatur & potus, transcurrit tamen aliena vbera grauida, licet humore lactis exundent, solam matrem requirit, solius sibi materni vberis pauperes succos significat abundare. Illa quoque inter multa agniculorum millia solum filium nouit, vnus quamuis plurimorum balatus, eadem species; sed illa tamen fœtum suum discernit à cæteris, & solum filium tacito pietatis te-
B stimonio recognoscit. Pastor errat in discretione ouium, agniculus in agnitione matris nescit errare. Pastor fallitur specie, sed ouis pietate non fallitur. Vnus odor omnibus, sed tamen habet natura odorem suum domesticum, quem soboles cara speciali quadam videtur proprietate redolere. Habet suos vsus natura, & sensus domesticos. Vix infantulo cœperunt dentes prorumpere, & iam nouit sua arma tentare. Nondum catulo dentes, & tanquam habeat, ore proprio se quærit vlcisci. Nondum ceruo cornua, & tamen fronte præludit, atque ex ea quæ nondum expertus sit tela minitatur. Lupus si prior hominem viderit, vocem eripit, & despicit eum tanquam victor vocis ablatæ. Idem si se præuisum senserit, deponit ferociam, non potest currere. Leo gallum, & maxime album veretur. Caprea vulnerata dyctamum petit, & de vulnere excludit sagittas. Norunt & bestiæ remedia sua. Leo æger simiam quærit vt deuoret, quo possit sanari. Leopardus capreæ agrestis sanguinem bibit, & vim languoris euitat. Omnis fera ægra canis hausto curatur sanguine. Vrsus æger formicas deuorat. Ceruus oleæ ramusculos mandit. Ergo fe-
C ræ norunt expetere ea quæ sibi prosint, tu ignoras, ô homo, remedia tua? Tu nescis quomodo virtutem eripias aduersario, vt te tanquam præuentus lupus effugere non possit, vt oculo tuæ mentis eius perfidiam deprehendas, & prior cursum verborum eius impedias, impudentiam eius, & acumen disputationis obtundas. Quod si te ille præuenerit, vocem tibi aufert: & si obmutueris, solue a-
1.Cor. 10. mictum tuum vt sermonem resoluas. Et si in te insurrexerit lupus, petram cape, & fugit. Petra tua Christus est. Si ad Christum confugias, fugit lupus, nec terrere te poterit. Hanc petram quæsiuit Petrus cum titubaret in fluctibus,
Mat. 14. & inuenit, quia dexteram amplexus est Christi. Quid dicam allio homines delectari, & illud ad escam sumere, quod & leopardus fugit? Denique sicubi allium aliquis confricandum putauerit, leopardus inde exilit, nec resistit. Cuius venenata fera odorem non potest sustinere, id tu pro cibo sumis, & visceribus infundis internis? Sed medicatur interdum doloribus. Sumatur pro medicamento, non pro cibo: sumatur ab ægrotantibus, non ab epulanti-
D bus. Medicamentum quæris, & ieiunium fugis, quasi maius aliud remedium reperire possis. Ieiuni hominis sputum si serpens gustauerit, moritur. Vides quanta vis ieiunij sit, vt & sputo suo homo terrenum serpentem interficiat, & merito spiritalem. Quantam Dominus etiam minusculis infudit prudentiam! Turtur nido suo, ne pullos suos incurset lupus, squillæ folia superiacit. Nouit enim quod huiusmodi folia lupi fugere consueuerint. Nouit auicula quomodo posteritatem foueat suam, & tu ignoras, tu negligis quomodo aduersum lupos nequitię spiritalis posteritatem vitæ huius habeas tutiorem?

E

Qua ratione Dominus aliis bestiis angustiora, aliis prolixiora colla formauerit: & elephantorum descriptio, quantum ad membra & proprietates eorum.

Cap. V.

Sed reuertamur ad seriem creaturæ, & consideremus qua ratione Dominus aliis bestiis angustiora colla formauerit, vt leonibus atque tigridibus, vrsis quoque; aliis prolixiora, vt camelis & equis. Nonne euidens causa est, quia illis feris quæ carne vescuntur, non erat opus prolixitate ceruicis? Nõ enim in terras pascendi gratia ceruicem atque ora deiiciunt, sed aut ceruum inuadunt, aut bouem ouemque discerpunt. Camelus vero cum sit altior, quomodo herbis minutissimis pasceretur, nisi longiora vsque ad terrã colla ad vsum pastionis extenderet? Itaq; camelus pro ratione proceritatis suæ prolixiora colla sortitus est:
F equus pro ratione, bos quoque simili modo. Hi enim pascuntur herbis. Elephãtus autem etiam prominentẽ promuscidem habet, quia cum sit eminẽtior cunctis, se inclinare ad pascendũ non potest. Itaq; promuscidis ad colligẽdum cibum vtitur ministerio. Ea immani bestiæ largi potus infundit humorem, ideoq; concaua est, quo ad restinguendam tantæ belluę sitim plenos lacus hauriat; aut collecto flumine possit vndare potantem. Ceruix sane minor est quam poscat tanti corporis moles, ne ea quoq; oneri magis esset quam vsui. Ideoq; nec genua inflectit, quia rigidioribus opus fuit cruribus, quo velut colũnis tanta possit machina sustineri. Calcaneum leuiter incuruat, rigent cætera pedũ à summo vsq; ad imum. Nec sicut in anchylas nos sæpe deponimus, ita se etiam bestia potest tanta deflectere, meritoq; non voluendi se neq; recubandi vsum cum cæteris animantib. potest habere communẽ. Fulcitur hinc inde trabib. maximis, vt in somnum aliquantulum sine periculo reflectatur, quia pes eius nulla artuũ coniunctione distinguitur. Mansuetis igitur veluti quædam fulcra eorũ quibus hic vsus est, parãtur ingenio: feris autem & agrestibus quia nemo huiusmodi quibus sustẽtari queant fulcra
G substernit, hinc venit vsus periculi: Namque arbori innixi aut costas fricant, aut in somnum sese relaxant. Hæc nonnunquam victa atq; inflexa tanto corpore frangitur: ille vero qui sese in eandem refuderat, corruit, nec erigere atque eleuare se potest, ibiq; iacens interit, aut gemitu suo proditus sternitur, dum ventre cæterisque iuxta mollioribus ad ad vulnus paret. Nam dorsum eius cæteraq; exteriora non vlla facile solent tela penetrare. Sunt autem qui propter ebur has illis insidias parent, vt arbores eas quibus se applicare consueuerint, ex alia parte qua infrequentior vsus eis sit, aliquantulum recidant: vt reflectente se elephanto, pondus membrorum eius sustinere non possint, ruinamq; eius accessant. Sed si quis ista reprehendit, reprehendat etiã altitudines ædificiorum, quę citius grauem minantur ruinam, & difficilius lapsa reparantur. Verum si illa aut propter pulchritudinem, aut propter speculam frequenter attollimus, hæc quoque in elephantis probare debemus, qui magnum rebus bellicis vsum ministrant. Inde gens Persarum ferox bellis, valida sagittis, omniumque telo-
H rum iactu, quia de superioribus ad inferiora validiore nisu tela torquentur, acies eorum velut gradientibus turribus septa procedit. In mediis campis tanquam de muro dimicant, & velut in arce quadam & specula collocati, spectant magis bella quam subeunt. Ita alieni à periculo videntur, tuti molibus bestiarum. Quis enim eos adire audeat, cũ desuper iaculis facilè figatur, inferius elephantorum conteratur incursu? Deniq; cedũt illis acies & armatorum cunei, & castra illa quadrata soluuntur. Intolerabili namque impetu in hostes ruunt, vt nullo agmine bellatorum, nulla constipatione militum, nullo clypeorum retardentur obiectu: velut quidã mobiles montes versantur in prælijs, & vt colles alto eminent vertice, mugitus fragore omnium perturbant confidẽtiam. Quid his faciat pedes, quãuis lacertis validus, & manib. promptus, cũ sibi septus armatorum populis gradienti murus occurrat? Quid faciat eques, cũ equus eius perterrefactus tantæ bestiæ ima-

nitate

A nitate diffugiat? Quid faciat sagittarius, quum desuper ferrata vitorum corpora iaculi ictum sentire non possint: bestia quoque nec nuda facile penetrabilis ferro sit, & munita loricis obuias sine sui periculo acies secet, & conterat turmas: Itaque vt immensa ædificia, ita elephanti fundamentis validioribus sustinentur; alioquin imparibus fulti pedibus intra breuem laberentur ætatem. Nunc autem & trecentis & amplius feruntur annis vitam producere, quia omnia sibi ad magnitudinem membra conueniunt. Ideoque non distincti vt nobis, sed compacti artus sunt, quo sint robustiores. Quam cito hominibus, si diu steterint, aut velocius cucurrerint, vel iugiter ambulauerint, genua vexantur & plantæ! Coniuncta enim & articulata facilius quam concreta atque solidata, aut doloris sensum, aut casum offensionis admittunt. Et quid miraris, si vestitiarmis timentur, quandoquidem dentibus suis tanquam naturalibus spiculis semper armati sunt? Promuscide sua quidquid inuoluerint, frangūt: pede quidquid compresserint, velut quodam lapsu ruinæ ingentis exanimant. Inuoluunt
B promuscide nemora ad sui escam & quasi quidam altissimi dracones serpentinis quos ceperint spiris flagellant. Plerumque eas in orbem colligunt, maxime cum de terra cibus legitur, aut potus hauritur. Documento itaq; nobis sunt, quod nihil superfluum sit creatum, & tamen hæc tantæ molis bestia subiecta nobis, imperiis seruit humanis.

Dictum de hominis creatione, commendat ipsius dignitatem, & eum ad sui cognitionem hortatur.

Cap. VI.

Etenim quoniam de hominis creatura dicturi sumus, commendationem ei præstruere & prælibare debemus. Videbatur nihil elephātis creatura habere robusti*, nihil tam terribile vel proceerum, nihil tam ferum quam leones vel tigrides sunt: & hæc seruiunt homini, & naturam suam humana institutione deponunt: obliuiscuntur quod nata sunt, induunt quod iubentur. Quid multa? Docentur vt paruuli, seruiunt vt infirmi, verberantur vt timidi, corriguntur vt subditi, in mores transeūt nostros, quo-
C niam motus proprios perdiderunt. Mirabilis igitur natu-
Psal. 92. ra in maximis, (*mirabilis* enim *in excelsis Dominus*) mirabilis etiam in minimis. Sicut enim non minus plana camporum quam montium alta miramur, nec plus altitudinem cedri stupemus, quam vitis aut oleæ breuis fœcūditatem: ita non amplius miror elephantū quia procerus est, quam murem qui terribilis elephanto est. Naturę igitur hæc potentia est, vt terribilia aliis, aliis miticulosa sint. Est enim donata prærogatiua quędam singulis creaturis, vt quibusdam priuilegiis propriis fulciantur. Formidabilis tauris elephantus, murem timet. Leo quidem rex ferarum comātes ceruice thoros excutit, exiguo scorpionis aculeo exagitatur, & veneno serpentis occiditur. Sed quis non miretur tam breui scorpionis aculeo vt incorporeum putes, ingētium corporum excire mortem? Nec hoc quisquam reprehendat, quod creator serpentes creaturis suis, aliaque vel animantium vel herbarum genera venenata miscuerit. Nata sunt enim hęc ad correptionem nostram, non ad deformationem. Nam quæ ignauis, aut infirmis, aut impiis
D plerumque offensioni atque terrori sunt, aliis vsui. Ita sunt hæc vt pædagogi paruulis. Amari videntur, acerbi & molesti, formidabiles verbere, libertatem lasciuiendi negant, necessitatem disciplinæ exigunt, pueriles animos ne luxu diffluant, terrore constringunt, ideoq; horum austeritate frugi euadunt, sobrij, continentes, laudi magis quam ludo
Eccl. 40. dediti. Vides quid terribilia illa flagella proficiāt? Sic & serpentes flagella sunt eorum quibus infirma animi ætas, & quædam puerilis mentis est virtus: cæterum fortioribus
Psal. 90. nocere nō possunt. Deniq; confidenti in Domino dictum
Act. 28. est; *Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.* Paulum momordit vipera, & putabant eum quasi peccatorem vix de naufragio seruatum, veneno esse moriturum: sed posteaquam inuiolabilis māsit, excussa in ignem vipera, plus apud intuentes venerationis inuenit.
Marc. 16. Sed & ipse Dominus ad omnes ait; *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur.* Signa
E autem credentium hęc dixit fore, vt serpentes manu mulceant, venena his atque omne mortiferum, etiamsi biberint, nocere nō possint. Tua igitur tibi magis incredulitas ô homo, quam venena metuenda serpentium sunt. Time igitur illa, vt saltem dum formidantur illa, ad fidem prouocare te possint. Quod si Deum non times, vel vltricia perfidiæ venena formides. Nunc quoniam & elephantos vides tibi subditos, & leones esse subiectos, nosce te ipsum ô homo: quod non (vt ferunt) Apollinis Pythij, sed Salomonis sancti est, qui ait; *Nisi scias te formosa in mulieribus,*
Cant. 1. quamquam multo antea Moyses in Deuteronomio scri-
Deut. 4. pserit; *Attende tibi ô homo.* Attende tibi, ait lex. Et propheta
Cant. 1. ait; *Nisi scias te.* Cui hoc dicit? *Formosa,* inquit, *in mulieribus.* Quæ est pulchra in mulieribus, nisi anima, quę in vtroque sexu præstantiam possidet pulchritudinis? Et merito decora est, quæ non terrena, sed cælestia: non corruptibilia, sed incorrupta desiderat, in quibus decus perire non soleat. Corporalia enim omnia processu ætatis, aut ægritu-
F dinis inæqualitate marcescunt. Huic attende, dicit Moy-
Matth. 7. ses, In qua tu totus es, in qua melior tui portio est. Deniq; interpretatus est Dominus quis sis tu, dicens; *Attendite vobis à falsis prophetis.* Illi enim animam debilitant, mentem subruunt. Non igitur caro tu es: Quid enim est caro sine animæ gubernaculo, mentis vigore? Caro hodie sumitur, cras deponitur. Caro temporalis, anima diuturna. Caro amictus est animæ, quæ se induit quodam corporis vesti-
Coloss. 3. mento. Non igitur tu vestimentum es, sed qui vestimento vteris. Ideo tibi dicitur, *vt expolians veterem hominem cum actibus eius, nouum induas, qui non in corporis qualitate, sed in spiritu mentis, & agnitione renouatur.* Non, inquam, caro es tu:
1. Cor. 3. Neque enim carni dicitur; *Templum enim Dei sanctum est,*
Ibidem. *quod estis vos.* Et alibi; *Templum Dei vos estis, & Spiritus sanctus habitat in vobis.* Sed renouatis dicitur, & fidelibus, in quibus permanet spiritus Dei. In carnalibus autem non perma-
Gen. 6. net, quia scriptum est; *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quoniam carnes sunt.*

G *Hominis creationem ab eius auctore exorditur: & hominem à quo originem, & cuius imaginem gerat, vt cognoscat, monet.*

Cap. VII.

Sed iam ipsius creationis nostræ seriem consideremus.
Ioan. 4. *Faciamus* (inquit) *hominem ad nostram imaginem, & ad si-*
1. Tim. 6. *militudinem nostram.*] Quis hoc dicit? Nonne Deus qui te
Heb. 1. fecit? Quid est Deus? Caro, an spiritus? Non caro vtique, sed spiritus. Cuius similis caro esse non potest, quia ipse incorporeus & inuisibilis est, caro autem comprehenditur & videtur. Cui dicit? Non sibi vtique, quia non dicit, faciam, sed *faciamus.*] Non angelis, qui ministri sunt: serui autem cum Domino, & opera cum auctore non possunt operationis habere consortium: sed dicit filio, etiamsi Iudæi nolint, etiamsi Ariani repugnent. Sed & Iudæi conticescant, & Ariani cum suis paribus obmutescant, qui dum vnū à cōsortio diuinæ operationis excludunt, plures inserunt: & prærogatiuam quam filio negant, seruulis donāt. Sed esto, vt adminiculo seruulorū ad operādum Deus vo-
H bis indiguisse videatur. Si operatio communis est cum angelis Deo, nunquid Deo & angelis imago communis est?
Coloss. 1. Nunquid angelis diceret, *Faciamus hominē ad nostram imaginē, & ad similitudinem nostram?*] Sed quis sit imago Dei, audi dicentem, *Qui eripuit nos,* inquit, *de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij charitatis suæ, in quo habemus redemptionem, remissionem peccatorum, qui est imago Dei inuisibilis, & pri-*
Ioan. 1. *mogenitus vniuersæ creaturæ.* Ipse est imago Dei patris qui
Ioan. 14. semper est, & erat in principio. Denique imago est qui dicit; *Philippe, qui videt me, videt & patrem. Et quomodo tu* cum imaginem viuam patris viuentis videas, *dicis. Ostende nobis patrem? Non credis quia ego in patre, & pater in me est?* Imago
1. Cor. 1. Dei sapientia est, & imago Dei iustitia est. Sed sapientia di-
Ioan. 10. uina est sempiterna iustitia. Imago Dei est solus ille qui dixit; *Ego & pater vnum sumus:* ita habens similitudinem patris, vt diuinitatis & plenitudinis habeat vnitatem. Vbi di-

cit, *fa-*

A cit, *faciamus:*] quomodo inæqualitas? Cum iterum dicat, *ad similitudinem nostram:*] vbi est dissimilitudo? Sic & in Euangelio vbi dicit; *Ego & pater*, vtique non vna persona est: vbi autem ait, *Vnum sumus*, nulla est discrepantia diuinitatis aut operis. Non igitur in vtroque vna persona, sed vna substantia est. Et bene addidit, *Sumus:* quia semper esse diuinum est, vt coæternum credas, quem putabas dissimilem esse. Æternus est enim, de quo dicit Moyses, *Qui est, misit me.* Pulchre etiam illud
Exod. 3. Ioan. 10. præmisit, *Ego & pater.* Nam si patrem præmisisset, tu minorem filium iudicares: sed præmisit filium, quem non conuenit credi patre superiorem. Adiunxit patrem, vt aduertas Deum patrem & filium eius ordinis præiudicio non teneri. *Attende*, inquit, *tibi soli.* Aliud enim sumus nos, aliud sunt nostra, aliud quæ circa nos sunt.
Deut. 4. Nos sumus, hoc est, anima & mens, nostra sunt corporis membra, & sensus eius: circa nos pecunia est, serui sunt, & vitæ istius apparatus. Tibi ergo attende, & te
B ipsum scito, hoc est, non quales lacertos habeas, non quantam corporis fortitudinem, non quantas possessiones, quantam potentiam, sed qualem animam ac mentem, vnde omnia consilia proficiscuntur, ad quam operum tuorum fructus refertur. Illa est enim plena sapientiæ, plena pietatis atque iustitiæ, quoniam omnis virtus
Esai. 49. à Deo est. Cui dicit Deus; *Ecce ego Hierusalem pinxi muros*
De pictura dicit à cælo anima. *tuos.* Illa anima à Deo pingitur, quæ habet in se virtutum gratiam retinentem splendoremque pietatis. Illa a-
Hebr. 1. nima bene picta est, in qua elucet diuinæ operationis effigies. Illa anima bene picta est, in qua est splendor gloriæ, & paternæ imago substantiæ. Secundum hanc imaginem quæ refulget, pictura pretiosa est Adam ante peccatum: sed vbi lapsus est, deposuit imaginem cæle-
1 Cor. 15. Psal. 72. stis, sumpsit terrestris effigiem. Sed fugiamus hanc imaginem quæ intrare ciuitatem Dei non potest, quia scriptum est; *Domine in ciuitate tua imaginem eorum ad nihilum rediges.* Et non intrat indigna imago, & quæ intrauerit
Apoc. 21. Apoc. 14. Gen. 3. excluditur: quia *non intrabit*, inquit, *in eam omne commune, & qui facit execrationem & mendacium, sed ille intrabit in*
C *eam, cuius in fronte agni nomen scriptum est.* Anima igitur nostra ad imaginem Dei est. In hac totus es homo, quia sine hac nihil es, sed es terra, & in terram resolueris.
Matth. 10. Denique vt scias quia sine anima caro nihil est; *Nolite*, inquit, *timere eos qui possunt corpus occidere, animam autem*
Matth. 16. *non possunt.* Quid igitur in carne præsumis, qui nihil amittis, si carnem amiseris? Sed illud time, ne animæ tuæ defrauderis auxilio. Quam enim dabit homo commutationem pro anima sua, in qua non exigua sui portio, sed totius humanæ vniuersitatis substantia est. Hæc est per quam cæteris ferarum auiumque dominaris animantibus: hæc est ad imaginem Dei, corpus autem ad speciem bestiarum. In hac pium diuinæ imitationis insigne, in illo cum feris ac belluis vile consortium.

Genesis cap. II.

ET consummata sunt cælum & terra, & omnis ornatus eorum. Et perfecit Deus in die sexto opera sua quæ fecit: & requieuit Deus in die septimo ab
D *omnibus operibus suis quæ fecit. Et benedixit Deus diei septimo, & sanctificauit eum: quia in ipso requieuit ab omnibus operibus suis quæ inchoauit Deus facere. Hic liber creaturæ cæli & terræ, quando facta sunt, quo die fecit Deus cælum & terram, & omne virgultum agri antequam esset super terram, & omne fœnum agri antequam exortum esset. Non enim pluerat Deus super terram, & homo non erat qui operaretur eam. Fons vero ascendebat de terra, & irrigabat omnem faciem terræ. Et finxit Deus hominem puluerem accipiens de terra, & insufflauit in faciem eius spiritum vitæ, & factus est homo in animam viuentem.*

Examinat quid sit imago Dei in homine: explicat de quo intelligitur dictum, Faciamus hominem, &c. quod iustificatur per animam contingit: vehementius excitat hominem vt attendat sibi.

Cap. VIII.

SED tractemus elimatius quid factum sit ad imaginem Dei. Caro nunquid ad imaginem Dei facta est? Non. Alioquin ergo in Deo terra est, quia caro terra est? Ergo corporeus Deus? Ergo infirmus vt caro, passionibusq; subiectus? Et forte, caput tibi videatur ad similitudinem Dei, quia eminet: aut oculi, quia intuentur: vel aures, quia audiunt. Verum. Si altitudinem spectes, nisi proceri videmur, quia paululum vertice eminemus à terris? Sed id non pudet, eo nos similes Dei dici, quia serpentibus cæterisq; reptantibus, aut quia damulis atq; ouibus aut lupis celsiores sumus? Et quanto in hac parte cameli nobis atq; elephanti proceriores sunt! Obtutus est quidem præstans, spectare elementa mundi, cognoscere quæ nullus annuntiet, sed tuus deprehendat aspectus: verum hoc ipsum quãtum est quod videmus, vt eo ad similitudinem Dei nos esse dica- Heb. 4. Hier. 17.
mus, qui omnia videt, spectat omnia, latentes deprehẽdit affectus, scrutatur cordis occulta? Non pudet hoc dicere, cum ipse me totum videre non possim? Quod ante pedes est, video: quod à tergo est, videre non possum. Ceruicem meam nescio, non noui occipitium, renes meos videre nõ possum. Similiter quantũ est quod audimus, cum id quod paululum distet, videre & audire non possim? Si interiecti parietes sint, impeditur aspectus, impeditur auditus. Deinde corpus nostrum vno in loco hæret, angusto includitur spatio. Omnes fere latiores sunt homine, omnes etiam velociores. Non ergo caro potest esse ad imaginem Dei; sed anima nostra, quæ libera est, & diffusis cogitationibus atque consiliis huc atque illuc vagatur, quæ considerando spectat omnia. Ecce nunc sumus in Italia, & cogitamus ea quæ ad Orientales aut Occidentales partes spectare videntur: & cum illis versari videmur qui in Perside sunt constituti, & illos videmus qui degunt in Africa: si quos G
cognitos nobis ea terra susceperit, sequimur proficiscentes, inhæremus peregrinantibus, copulamur absentibus, alloquimur separatos: defunctos quoque ad colloquium suscitamus, eosq; vt viuentes complectimur & tenemus, & vitæ officia his vsumq; deferimus. Ea igitur est ad imaginem Dei, quæ non corporeo æstimatur, sed mẽtis vigore: q̃ absentes videt, transmarina visu obit, percurrit aspectu, scrutatur abdita, huc atq; illuc vno momento sensus suos per totius orbis fines & mundi secreta circumfert: quæ Deo iungitur, Christo adhæret, descendit in infernum, atque ascendit, libera versatur in cælo. Denique audi dicentem, *Nostra autem conuersatio in cælis est.* Non est ergo ad ima- Philip. 3.
ginem Dei, in qua Deus semper est? Sed audi quia ad imaginem est Dei. Dicit enim Apostolus; *Nos itaque omnes reue-* 2 Cor. 3.
lata facie gloriam Dei speculantes, ad eandem imaginem reformamur à gloria in gloriam, sicut à Domini spiritu. Quia igitur cognouimus animam esse ad imaginem Dei; nunc consideremus vtrum de anima potuerit dici; *Faciamus hominem ad imaginem.* Sed audi & istud, quia anima nomine hominis nuncupatur. Scriptum est enim in Genesi: *Filij autem Ioseph* Gen. 46.
qui facti sunt ei in Ægypto, animæ nouem. Omnes autem animæ Exod. 1.
quæ egressæ sunt ex Iacob, septuaginta quinque. Et multo aptius anima vel homo Latine, vel Græce ἄνθρωπος dicitur: alterum ab humanitate, alterum ab intuendi habens viuacitate; quæ magis animæ quam corpori conuenire nõ dubium est. Cui rei etiam illud iure concurrit dictum in Threnis Hieremiæ: *Bonus est Dominus sustinentibus eum, ani-* Thren. 3.
mæ quæ quærit eum. De hominibus dixit, & animam adiiciendam putauit. Melius enim quærit ista si sola fit, abducẽs se à corporis cœno & à cupiditate carnali. Ipsa est ad imaginem Dei, conformis Domini Iesu. Qui autem conformes filij Dei, sancti sunt. Sic enim legimus, dicente Paulo; *Sci-* Rom. 8.
mus autem quoniam diligentibus Deum omnia concurrunt in bonum, iis qui secundum propositum vocati sunt sancti: quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, vt sit ipse primo-

genitus in

A *genitus in multis fratribus. Quos autem prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit: quos autem iustificauit, hos & clarificauit.* Vtrum igitur secundum corpus, an secundum animam iustificatio tibi conferri videatur, quæso respondeas. Sed dubitare non potes, cum iustitia, vnde iustificatio deriuata est, mentis tuæ vtique non corporis sit. Pictus es ergo ô homo, & pictus à Domino Deo tuo. Bonum habes artificem atque pictorem. Noli bonam delere picturam: non fuco, sed veritate fulgentem: non cera expressam, sed gratia. Deles picturam mulier, si vultum tuum materiali candore oblinas, si acquisiticio rubore perfundas. Illa pictura vitij, nõ decoris est: illa pictura fraudis, non simplicitatis est: illa pictura têporalis est, aut pluuia aut sudore tergitur: illa pictura fallit & decipit, vt neq; illi placeas cui placere desideras, qui intelligit non tuum, sed alienum esse quod placeas: & tuo displiceas auctori, qui videt opus suum esse deletum. Dic mihi, si supra artificem aliquem inducas alterum, qui opus illius superioris nouis operibus obducat, nonne indignatur ille qui opus suum adulteratum esse cognouerit? Noli tollere picturã
B Dei, & picturam meretricis assumere, quia scriptum est,
1. Cor. 6. *Tollam ergo membra Christi, & faciam membra meretricis? Absit.* Quod si quis adulterat opus Dei, graue crimen admittit. Graue est enim crimen, vt putes quod melius te homo quam Deus pingat. Graue est vt dicat de te Deus; Non agnosco colores meos, non agnosco imaginem meam, nõ agnosco vultum quem ipse formaui, reiicio ego quod meum non est. Illum quære qui te pinxit, cum illo habeto consortium: ab illo sume gratiam, cui mercedem dedisti. Quid respondebis? Quod si graue est adulterare opus Dei, quid de illis dicemus qui interficiunt opus Dei, qui humanum sanguinem fundunt, qui vitam quam Deus donauit extor-
Sap. 2. Matth. 8. quent, qui dicunt; *Tollamus iustum, quia inutilis est nobis?* vnde bene lectum est hodie; *Vulpes foueas habeant, & volucres cæli nidos, vbi requiescant: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet.* Vulpes ergo se abscondit in fouea, auis se tuetur in nido: homo non absconditur in fouea, sed de-
Prou. 22. cipitur. Fouea vero os hominis est, fouea alta pectus est hominis, vbi sunt noxia & fraudulenta consilia, ma-
Eccl. 9. læ cogitationes. Tu ambulas, & alius tibi foueam pa-
C rat. In medio laqueorum ambulas, quos absconderunt tibi in via inimici tui. Omnia ergo circumspice, vt effugias sicut damula de retibus, & sicut auis de laqueo. Damula retia aspectus viuacitate declinat: auis deuitat laqueos, si ad superiora se conferat, & terrena superuolet. In superioribus enim nemo tendit retia, laqueum nullus abscondit.
Philip. 3. Matth. 8. Ideo cuius conuersatio in supernis est, huius non solet in prædam venire captura. Sed quid miraris si homo decipitur ab homine, quando filius hominis vbi requiesceret nõ habebat? Et ille quidem talem hominem fecit, in quo caput suum reclinaret. Sed postea quam in pectore nostro non requies proximi cœpit esse, sed fouea, postea quam alter alteri nectere cœpit insidias, quẽ iuuare deberet, caput suum Christus auertit à nobis. Noli igitur esse fraudulentus, crudelis, immitis, vt in te Christus caput reclinet. Denique cum fecisset piscium bellua, cum fecisset ferarum genera & bestiarum, non requieuit. Requieuit autẽ posteaquam hominem ad imaginem suam fecit. In quo requi-
D escat, audi dicentem; *Supra quem requiescam, nisi super humi-*
Esai. 66. *lem & quietum, & trementem verba mea?* Esto ergo humilis & quietus, vt in tuo Deus requiescat affectu. Qui non requieuit in bestiis, multo magis non requiescit in pectore bestiali. Sunt enim animi bestiales, sunt feræ forma ho-
Matt. 7. minum indutæ, de quibus dicit Dominus? *Attendite vobis à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestitu ouium, intus autem sunt lupi rapaces.* In his ergo non requieuit Deus: sed requieuit in moribus humanis, quos fecit Deus ad imaginem suam & similitudinem, quando fecit masculum, qui non debet velare caput suum, quoniam *vir i-*
1. Cor. 11. Esai. 49. *mago & gloria est Dei.* Huius viri animæ dicit; *Ecce ego Hierusalem pinxi muros tuos.* Non dixit, Pinxi ventrem tuum: non dixit: Pinxi inferiora tua: sed dixit, Pinxi muros tuos: valida se asserens homini murorum dedisse præsidia, vt si peruigil speculator in portis sit obsidionis, possit periculum propulsare. Dicit itaq.: Non tibi voluptates dedi, non illecebras cupiditatum, non incentiua luxuriæ, non alieni decoris concupiscentiam: sed dedi tibi funda- E
menta muralia, dedi tibi turriũ excelsa fastigia, in quibus constitutus expugnari ab hoste non metuas, nec ingruentiũ legionũ terribilia licet tentamenta formides. Denique habes in Esaia, quia iusti anima dicit, vel Ecclesia: *Ego ciuitas munita, ego ciuitas obsessa.* Munita per Christum, obsessa per diabolum. Esai. 27.
Sed non debet obsidionem vereri, cui Christus adiutor est. Munitur enim gratia spiritali, & secularib. periculis obsidetur. Vnde & in Canticis habes dictum; *Ego murus, & vbera mea turres.* Murus est Ecclesia, turres eius sũt Cant. 8.
sacerdotes, quibus abundat & de naturalib. verbum, & de moralib. disciplina. Cognosce ergo te decora anima, quia imago Dei es: cognosce te homo, qui gloria es Dei. Audi quomodo gloria. Propheta dicit; *Mirabilis facta est cognitio tua ex me,* hoc est, in meo opere tua mirabilis est facta maiestas: in consilio hominis tua sapientia prædicatur. Dum Cant. 1. Psa. 13.
me intueor, quem tu in ipsis cogitationib. occultis & internis affectibus deprehendis, scientiæ tuæ agnosco mysteria. Cognosce ergo te ô homo quantus sis, & attende tibi: ne quando laqueis implicatus diaboli fias præda venãtis, ne forte in fauces tetri illius leonis incurras, *qui rugit &* Eccl. 19. F
circuit quærens quem deuoret. Attende tibi, vt consideres quid in te intret, quid ex te exeat, Non de cibo dico, qui absorbetur & egeritur: sed de cogitatione dico, de sermone assero. Non in te intret alieni tori concupiscentia, non irrepat in tuam mentem: non rapiat oculus tuus transeuntis 1. Pet. 5. Mat. 15.
fœminæ pulchritudinem, animus non includat: non sermo tuus tentamentorum machinas nectat, non in dolo prodat, non maledico proximum aspergat opprobrio. Ve Prou. 6.
natorem te fecit Deus, non expugnatorem, qui dixit: *Ecce ego mitto venatores multos:* venatores non criminis, sed absolutionis: venatores non culpæ vtique, sed gratiæ. Piscator Hier. 16. Luc. 5.
Christi es, cui dicit; *A modo eris homines viuificans.* Sic mitte retia tua, sic mitte oculos tuos, sic mitte sermones tuos, vt nullum opprimas, sed alleues fluctuantem. *Attende* (inquit) *tibi.* Sic sta, ne cadas: sic curre, vt ad brauium peruenias: sic certa, vt sæpe decernas, quia legitimo debetur corona certamini. Eccl. 19.
Miles es, hostem diligenter explora, ne tibi nocturnus irrepat: athleta es, manibus aduersario propior esto quam vultu. Ne oculum feriat tuum, liber obtutus sit, argutus incessus, irruentem effundas, cedentem 1. Cor. 9.
occupes, vulnus vigilanti aspectu exeas, forti congressu repellas. Quod si fueris vulneratus, attende tibi. curre ad medicum, quære remedium pœnitentiæ. Attende tibi, 2. Tim. 2. G
quia carnem habes quæ citò labitur, veniat tibi bonus animarum medicus, sermo diuinus, aspergat tibi oracula Domini tanquam medicamenta salubria. Attende tibi, ne fiat verbum absconditum in corde tuo iniquum. Serpit enim sicut venenum & lethalia infert contagia. Attende tibi, ne obliuiscaris Deum qui fecit te, ne nomen eius in vanum accipias. Deut. 15.
Attende tibi, lex dicit, ne cum manducaueris, & satiatus fueris, & domos ædificaueris, & habitare cœperis, & pecoribus tuis repletus fueris, & auro & argento abundaueris, & omnibus quæcumque tibi fuerint, in multitudine exaltes te corde, & obliuiscaris Dominum Exod. 20. Deut. 8.
Deum tuum. *Quid enim habes homo quod non accepisti?* Nonne hæc *omnia sicut vmbra prætereunt?* Nonne domus tua hæc puluis est & ruina? Nonne hæc omnia, fabula? Nonne seculi thesaurus, vanitas est? Nonne tu ipse es cinis? Respice in 1. Cor. 4. Psal. 143. H
sepulchra hominum, & vide quid ex te nisi cinis & ossa remanebunt, hoc est, ex corpore tuo: respice, inquam, & dic mihi quis ibi diues, quis pauper sit. Discerne inopes ac potentes. Nudi omnes nascimur, nudi morimur. Nulla discretio inter cadauera mortuorum, nisi forte quod grauius fœtent diuitum corpora distenta luxurie. Quem audisti pauperem cruditate defunctum? Prodest illi inopia sua: exercet corpus, non opprimit, Nec tamen *audiuimus iustum derelictum aut semen eius quærens panem: quoniam qui bene operatur in terra sua, abundat alimentis.* Attende ergo Psal. 36. Prou. 12. & 13.
tibi diues, quia & tu carnem portas sicut pauper. Attende tibi pauper, quia anima tua pretiosa est: & si caro mortalis, diurna anima: & si tibi deest pecunia, non deest gratia: & si non est domus ampla, non diffusa possessio; cælum patet, terra libera est. Omnib. in commune elemẽ-

A ta donata sunt, patent æque diuitibus atque pauperibus ornamenta mundi. Numquid pulchriora pretiosissimarum domorum aurata laquearia, quam cæli facies, stellis insignita fulgentibus? Numquid latiora diuitum rura quam spatia terrarum? Vnde ad eos qui domum ad domum, & villam ad villam iungunt, dictum est, *Numquid soli habitabitis super terram?* *Esai. 5.* Maiorem domum tu habes pauper, in qua clamas & exaudiris. *O Israel,* inquit Propheta, *quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius! magnus, & non habet finem, altus & immensus.* *Baruc 3.* Domus Dei diuiti est communis, & pauperi, *difficile est* tamen *diuitem intrare in regnum Dei.* *Mat. 19.* Sed forte doles quod nullum tibi auratorum lychnorum lumen refulgeat. Sed multo illustrior tibi lumine circumfuso luna resplendet. De hyeme fortasse quereris, quia nulla tibi hypocausta anhelantibus ignibus vaporentur: sed habes solis calorem, qui tibi orbem terrarum temperet, & hyberno te defendat à frigore. An illos beatos putas, qui seruitiorum sequentium stipantur cateruis? *B* sed qui alienos pedes requirunt, suis vti nesciunt. Denique à paucis præceduntur, à plurimis portantur. Nisi forte illud miraris, quod abundant auro, argento, pecunia. *Luc. 16.* Quantis abundant vides, quantis egeant non vides. Sed eburneis lectis accumbere pretiosum putas, & non consideras pretiosiorem esse terram, quæ pauperi toros graminum sternit, in quibus dulcis requies, suauis est somnus, quem ille aurea compositus sponda, tota peruigil nocte quærit, nec capit. O quanto te ille beatiorem iudicat vigilans quiescentem! Illud prætereo, quod multo est præstantius, quoniam iustus qui hic eguerit, illic abundabit: & qui hic laborem tolerauerit, illic consolationem habebit. *Matth. 16.* Qui autem hic receperit bona, illic mercedem eorum sperare non poterit. Paupertas enim mercedem suam reseruat, census absumit. Attende ergo tibi pauper attende diues: quia in paupertate & diuitiis tentamenta sunt. Ideoque sapiens dicit; *Diuitias & paupertatem ne dederis mihi.* *Prou. 30.* Et qua ratione petierit hoc, dicit, *Satis est enim homini habere quod sibi sufficit.* *Ibid.* *C* Quia diuitiæ vt epulis ventrem, ita animum curis, sollicitudinibusque distendunt. Ideoque petit constitui sibi quæ opus sunt & sufficientia; *Ne repletus,* inquit, *mendax fiam, & dicam, Quis me videt? aut factus pauper, furtum faciam, & iurem nomen Domini.* *Ibid.* Fugienda igitur & cauenda sunt tentamenta mundi, ne pauper desperet, ne opulens insolescat. *Deut. 8.* Scriptum est enim: *Cum expuleris gentes, & ceperis vrbes terras eorum, ne dicas, Virtus mea & manus mea hanc mihi possessionem parauit.* Sic est qui opes suas merito adscribit suo. *Esai. 5.* Et ideo quasi probatus proprium non agnoscit errorem, sed longo trahit fune peccatum. Nam si credat quod accessio pecuniæ, aut fortuiti euentus, aut turpis astutiæ sit, non habet locum insolentia, in quibus aut nulla laus, & inanis labor, aut cupiditas inuerecunda sit, modum nesciens ponere voluptati.

De præstantia, decore, & gratia humani corporis, ac ipsius membrorum.

CAP. IX.

D ET *finxit Deus hominem, &c.*] Sed iam de ipso etiam hominis corpore aliqua dicenda sunt, quod præstantius cæteris decore & gratia esse quis abnuat? Nam cui vna atque eadem omnium terrenorum corporum videatur esse substantia, firmitudo & proceritas quibusdam maior in bestiis, forma tamen humani corporis est venustior, status erectus & celsus, vt neque enormis proceritas sit, neque vilis & abiecta pusillanimitas, tum ipsa habitudo corporis suauis, & grata, vt neque belluina vastitas horrori sit, nec gracilitas tenuis infirmitati. Ac primum omnium cognoscamus humani corporis fabricam instar esse mundi. Siquidem vt cælum eminet aëri, terris maria, quæ velut quædam membra sunt mundi: ita etiam caput supra reliquos artus nostri corporis cernimus eminere, præstantissimumque esse omnium tanquam inter elementa cælum, tanquam arcem inter reliqua vrbis mœnia. In arce autem hac regalem quandam habitare sapientiam, secundum propheticum dictum, Quia *oculi sapientis in capite eius:* *Hebr. 2.* *E* hanc esse cæteris tutiorem, & ex illa omnibus membris vigorem prouidentiamque deferri: Quid enim robur & validitas lacertorum proficiat, quid velocitas pedum, nisi capitis velut principis sui imperialis quædam adminiculetur potestas? Ex hoc enim destituuntur vniuersa, aut omnia fulciuntur. Quid agat fortitudo, nisi oculo duce vtatur in prælium? Quid fuga, si desit obtutus? Carcer est totum corpus, tenebroso inhorrens situ nisi oculorum illuminetur aspectu. Quod ergo sol & luna in cælo, hoc sunt oculi in homine. Sol & luna duo mundi lumina: oculi autem quædam in carne sidera fulgent desuper, & inferiora claro illustrant lumine, nec patiuntur noctis quibusdam nos tenebris implicari: speculatores quidam nostri die ac nocte excubant. Nam ex sopore membris cæteris citius excitantur, & vigilantes circumspectant omnia, viciniores enim sunt cerebro vnde omnis manat visus videndi. *F* Neque vero præproperè quisquam huc descendisse me credat, quod relicto vertice oculos prædicem, cum alienum non sit summam rem in parte laudare. Oculos enim certum est esse capitis portionem. Caput itaque oculis explorat omnia, auribus occulta rimatur, cognoscit abscondita, audit quid aliis agatur in terris. Ipse autem vertex capitis quam suauis & gratus! Quam speciosa cæsaries? quam reuerenda in senibus? quam veneranda in sacerdotibus? quam terribilis in bellatoribus? quam decora in adolescentibus? quam compta in mulieribus? quam dulcis in pueris? Alium sexum crinita, alium tonsa non decet. Ex arboribus licet, quæ humani sit gratia capitis, æstimare. In capite arboris omnis est fructus, ibi omnis est pulchritudo: illius coma nos aut à pluuiis tegit, aut defendit à sole. Tolle arbori comam, tota arbor ingrata est. Quanto igitur maior humani capitis ornatus est, qui cerebrum nostrum, hoc est, sedem originemque nostrorum sensuum capillis capitis munit & vestit, ne aut frigore vexetur aut æstu? Illic enim fons vniuersorum est: & ideo vbi iniuria nocet, ibi gratia præminet. *G* Quid sine capite est homo, cum totus in capite sit? Cum caput videris, hominem agnoscis. Si caput desit, nulla agnitio esse potest: iacet truncus ignobilis, sine honore, sine nomine. Sola ære fusa principum capita, & ducti vultus de ære vel de marmore, ab hominibus adorantur. Non immerito igitur huic quasi consultori suo cætera membra famulantur, & circumferunt illud seruili gestamine sicut numen, atque in sublime locatum vehunt. *Virgil. 10. Aeneid.* Vnde censoria potestate quo vult dirigit quondam obsequia seruulorum, & præcepta singulis obeunda decernit. Videas imperatori suo singula gratuito stipendio militare. Alia portant, alia pascunt, alia defendunt, & ministerium suum exhibent: parent vt principi, ancillantur vt domino. Inde velut quædam procedit tessera quam debeant pedes obire regionem, quæ militiæ munia manus consummandis operibus exequantur, quam venter abstinendi vel edendi formam impositæ teneat disciplinæ. Huic frons libera, nudis aperta temporibus, quæ mentis habitum specie sui prodat: nunc læta, nunc tristior: nunc directa ad seueritatem, nunc ad lenitatem remissior, quæ signis forensibus internam exprimat voluntatem. *H* Imago quædam animi loquitur in vultu, fidei basis, in qua quotidie Domini nomen inscribitur & tenetur. Eam geminæ sepes superciliorum sequuntur, quæ oculis munimenta prætendunt, prætexunt gratiam: vt & venustas decoris arrideat, & diligentia protectionis assistat. Si quid enim de capite sordium decidat, aut arena puluis, aut ros nebulæ, aut humescentis verticis sudor, excipitur supercilio, ne teneras offensa acie visiones mollium perturbet oculorum. Adhærent velut quibusdam montium superciliis oculi, vt & protegente montis cacumine tutiores sint, & tanquam in summo locati, de quadam scena superiore vniuersa prospectent. Neque enim oportebat, eos humiles esse, sicut aures, vel os, ipsosque narium interiores sinus. Specula enim semper in alto est, vt aduenientium cateruatim hostilium explorari possit aduentus, ne improuiso occupent otiantem vel vrbis populum vel imperatoris exercitum. Sic latronum quoque cauentur in-

A cursus, si exploratores in muris aut turribus, aut mon-
tis excelsi supercilio sint locati, vt desuper spectent plana
regionum, in quibus insidiæ latronum latere non possint.
In mari quoque positus si quis terræ appropinquare se
conicit, in ipsa mali fastigia, & celsa antennarum cornua
voti explorator ascendit, & adhuc inuisibilem reliquis na-
uigantibus eminus terram salutat. At forte dicas, Si spe-
cula editior necessaria fuit, cur non supra summum verti-
cem capitis oculi constituti sunt, sicut cancris vel scara-
bæis in summo sunt, quibus licet nullum caput
appareat, colla ac dorsa tñ cætero corpore celsiora sunt?
Sed illis testa valida, nec tam tenuis mẽbrana sicut nobis,
quæ facile possit offendi, ruboque & cæteris interscindi
sentib. Aliis quoque animantibus huiusmodi species vt
possint oculos aut ad ceruicem conferre, vt equi ac boues
ac propemodum omnes feræ; aut ad alas suas; vt aues, quo
tuta quiete potiantur. Nobis autem in summa propemo-
B dum corporis parte constitui oculos oportuit, tanquam
in arce, & ab omni vel minima offensione defendi: quæ
duo sibi compugnantia videbantur. Nam si in humili es-
sent propter tutamen, munus impediretur: si in vertice,
paterent ad iniuriam. Itaque ne vel vsui muneris aliquid
detraheretur, vel ad propulsandam iniuriam non prospi-
ceretur, eo loci oculos constituit, cui supercilia desuper
non minimum protectionis impertiant, subter malæ ali-
quantulum eleuatę haud exiguum munitionis adiungant,
interiorem partem sepiant nares, exteriorem quoque
frontis malarumque gibbi extuberent: & licet ossium
compage conexa, & æquata confinia circumuallere vi-
deantur, inter hæc medii sunt oculorum orbes, & tuti ad
cauendum, & ad intuendum liberi, & decori ad gratiam,
vtpote in crystalli speciem refulgentes. In quorum medio
pupillę sunt, quæ videndi munus operantur: ac ne qua in-
cidentis iniuriæ offensione lædantur, pilis hinc inde con-
sertis velut quodam vallo per circuitum muniuntur. Vo-
Ps. 16. de tutum ausilium postulans Propheta ait; *Custodi me, Do-*
C *mine vt pupillam oculi*, vt protectionis diuinæ fieret ei tam
sollicita & tuta custodia, quam pupillam oculi tuo ssimo
quodam naturæ vallo munire dignatus est. Simul quia
innocentia & integritas leui sorde aspersa violatur, & gra-
tiæ suæ munus amittit. Et ideo prospiciendum ne quis
eam puluis erroris oblimet, aut vlla vexet festuca pec-
Mat. 7. cati, quia scriptum est; *Eiice primum trabem de oculo tuo, &*
tunc videbis eiicere festucam de oculo fratris tui. Itaque pro-
pter oculos ferunt medendi periti cerebrum hominis
in capite locatum, alios autem nostri corporis sensus pro-
pter cerebrum finitimo quodam esse domicilio constitu-
Arist. li. 3. tos. Initium enim neruorum & omnium sensuum vo-
de p. anim. luntariæ commotionis cerebrum est, atque inde omnis
c. 7. Galen eorum quæ diximus causa manat. Initium autem arteria-
l. 3. de vsu rum & insiti caloris, quo animantur & tepefiunt vitalia,
par. c. 9. cor esse plerique arbitrantur. Sensuum autem singulo-
rum velut organum nerui sunt, qui velut chordæ & fides
quædam de cerebro oriuntur, & per partes corporis in
singula quæque officia deriuantur. Ideoque mollius est
D cæteris cerebrum, quia omnes suscipit sensus: eo enim
nerui referunt vniuersa quæ vel oculus viderit, vel auris
audierit, vel odor inhalauerit, vel lingua increpuerit, vel
os saporis acceperit. Quod quia molle, ad compassionem
aptius: quod autem durum ex aliquo rigore neruorum,
ad agendum efficacius. Præstantissimum quoque audien-
di munus est, & visui suppar gratia. Ideo aures extantiores
vt & ornatus decorem præferant, & excipiant omne illud
quidquid de vertice sordium humorisve defluxerit: simul
vt in earum finibus vox repercussa sine offensione inte-
riores ingrediatur anfractus. Nam nisi ita esset, quis non
ad omnem fortioris sonum vocis attonitus redderetur,
cum inter ipsa subsidia frequenter improuiso ictus clamo
re nos obsurdescere sentiamus? Tum velut quædam pro-
pugnacula videas prætendere aduersus frigoris asperita-
tem, calorisque flagrantiam: vt neque frigus penetret du-
ctus patentes, neque nimius sudurat æstus. Sinuatio au-
tem interiorum aurium modulandi quendam numerum
præstat & disciplinam. Siquidem per anfractus auriũ qui-
dam rythmus efficitur, & modulis quibusdam ingressæ

E sonus vocis exprimitur. Tenaces præterea sermonis acce-
pti ipsos esse anfractus aurium, vsus ipse nos docet. Siqui-
dem velut in concauis montium, vel in recessu rupium,
vel in anfractu fluminum vox auditur dulcior, & respon-
sa suauia referens echo resultat. Ipsæ quoque sordes au-
rium non inutiles, quæ ligant vocem, vt tenacior eius in
nobis & memoria sit, & gratia. De naribus autem quid
loquar, quæ biuio & procero foramine antrum quoddam
recipiendis odoribus præstant, vt non perfunctorie odor
transeat, sed diutius inhæreat naribus, & earum ductu
cerebrum sensusque depascat? Ideo diutius odor fragrat
acceptus, quam sermo resonat, aut visus apparet. Plerum-
que quod momento breui fueris odoratus, toto die tibi
spirat in naribus. Per eas quoque purgamenta capitis de-
fluunt, & sine fraude atque offensione aliqua corporis de
riuantur. Est etiam non mediocris sensus in tactu, atq; in
eo voluptas gratissima, sincerumque iudicium. Plerumq;
enim tactu probamus, quę oculis probare non possumus.
F Postremũ quoque officium est oris aut linguæ, q̃ tñ om-
nib. vires ministrat. Nam neq; oculi vigorẽ videndi habe-
rent, nisi virtutem substantiæ corporalis acciperent, quæ
cibo defertur & potu: neque aures audiendi, aut nares odo
randi, aut manus tangendi, nisi corpus os confortet alimẽ
tis Deficimus enim virib. nisi eas cibi competentis assidui
tate reparemus. Denique confecti fame, nullis oblectan-
tur sensuum voluptatibus, sed quasi exortes eorum deli-
nimenta non sentiunt. Quid ego describam dentium val-
lum, quo cibus cõficitur, & plenæ fit vocis expressio? Quæ
sine dentibus alimonia delectaret? Denique æui maturos
plerumque cernimus hoc ipso citius senescere, quod a-
missis dentibus nullam possint cibi virtutem validioris
assumere. Ideo muta infantia, quia non habet hoc orga-
num vocis. Linguæ quoque non solum in loquendo, sed
etiam in edendo munus pretiosissimum est. Ea enim ve-
lut plectrum loquentis; & quædam edentis est manus,
quæ defluentem cibum dentib. suggerit & ministrat. Vox
quoq; aëris quodam remigio vehitur, & per inane porta-
G tur, eademque vis quæ aërem verberat, nunc commouet,
nunc demulcet audientis affectum, iratum mitigat, fractũ
erigit, solatur dolentem. Sit igitur nobis canorum com-
mune cum auibus. Sed apud quem, quo sono vocis vtatur
q̃ est rationabile, non potest eum animantib. irrationabi-
libus esse commune. Nam & ipsi sensus communes nobis
sunt cum animantib. cæteris: sed tamen non eadem his cę
teri animantes industria vtuntur. Erigit bucula ad cælum
oculos, sed quid spectet ignorat. Erigunt feræ, erigunt a-
ues: omnibus est liber aspectus, sed soli inest homini eo-
rum quæ aspicit affectus interpres. Spectat oculis or-
tus obitusque signorum, videt ornamentum cæli, miratur
stellarum orbes, fulgores quoque diuersos intelligit astro
rum, quando hesperus surgat, quando lucifer: cur ille ve-
spertinus, hic matutinus irradiet: quos ortus Orion habe-
at, quos luna defectus: quemadmodum sol suos norit oc-
casus, circuitus quoque cursus sui solemnitate custodiat.
Audiunt quoque animantes cæteri, sed quis præter homi
nem audiendo cognoscit; Secreta sapientiæ solus homo
ex omnibus generibus quæ in terris sunt, auditu & me- H
ditatione & prudentia colligit, qui potest dicere; *Audiam* *Psal. 84.*
quid loquatur in me Dominus Deus. Hoc est pretiosissimum,
quod homo diuinæ vocis sit organum, & corporalibus
labiis exprimit cæleste oraculum, sicut illud est; *Clama.* *Esai. 40.*
Quid clamabo? Omnis caro fœnum. Accepit quod diceret, &
clamauit. Sibi habeãt prudentiam suam qui cæli terrarũ-
que spatia radio describunt. Sibi habeant intellectum su-
um, de quo dicit Dominus; *Et intellectum prudentium repro-* *Esai. 33. &*
babo. Neque numeros orationis, & modulos musicæ sapi- *1. Cor. 1.*
entiæ hoc constituam loco, sed eam sapientiam definio,
de qua dicit Propheta; *incerta & occulta sapientiæ tuæ manife-*
stasti mihi. Quid autem loquar de osculo oris, quod pieta- *Ps. 50.*
tis & charitatis est pignus? Osculantur se & columbæ, sed
quid ad humani osculi venustatem, quo amicitiæ insigne
humanitatisque præfulget, in quo plenæ charitatis fides *Cant. 1.*
exprimitur? Vnde & Dominus velut prodigii genus in pro-
ditore condemnans ait; *Iuda, osculo filium hominis tradis?* hoc *Luc. 22.*
est, Charitatis insigne conuertis ad signum proditionis,

&

A & infidelitatis iudicium? pacis hoc pignore vteris ad of-
ficium crudelitatis? Bestiali igitur oris obsequio inferen-
tem potius necem, quam charitatis fœdera deferentem,
diuinæ arguit vocis oraculo. Illud quoque præcipuum,
quod soli homines ore exprimimus, quæ corde sentimus
Itaque cogitationes tacitæ mentis, oris sermone signan-
tur. Quid est igitur os hominis, nisi quoddam sermonis
adytum, fons disputationis, aula verborum, promptua-
rium voluntatis? Absoluimus velut quandam humani
corporis regiam, in qua sit licet quędam quantitas portio-
nis, forma tamen vniuersitatis est. Sequitur guttur, per
quod toti corpori vitale commercium, & spiritus huius
commeatus infunditur. Succedunt brachia, & validi la-
certorum tori, validæ ad operandum manus, & procerio-
ribus digitis habiles ad tenendum. Hinc aptior vsus ope-
Ps 44. randi, hinc scribendi elegantia, vt ille *calamus scribæ veloci-
ter scribentis*, quo diuinæ vocis exprimuntur oracula. Ma-
B nus est quæ cibum ori ministrat, manus est quæ præclaris
enitet factis, quæ conciliatrix diuinæ gratiæ sacris infer-
tur altaribus, per quam offerimus & sumimus sacramen-
ta cælestia: manus est quæ operatur pariter atque dispen-
sat diuina mysteria, cuius vocabulo non dedignatus est se
Ps 117. Dei filius declarari, dicente Dauid; *Dextera Domini fecit vir-
tutem, dextera Domini exaltauit me.* Manus est quæ fecit om-
Esai 66. nia, sicut dixit Deus omnipotens: *Omnia enim hæc fecit ma-
nus mea.* Manus est totius corporis propugnaculum, capi-
tis defensatrix. Quę cum sit loco inferior, totum verticem
comit, & honesto venustat ornatu. Quis digne explicet pe-
ctoris cratem, ventrisque mollitiem? Aliter enim viscera
molliora non possent foueri, & intestinorum sinus duris
haud dubie ossibus læderentur. Quid tam salutare, quam
vt pulmo cordi finitimo limite iungeretur, vt cum exar-
serit cor ira & indignatione, pulmonis sanguine atque
humore citius temperetur? Ideoque mollior pulmo est,
quia madet semper, simul vt rigorem indignationis e-
molliat. Hæc ideo strictim percurrimus, vt tamquam non
indocti obuia perstringere, non tanquam medici plenius
C scrutari videamur & persequi quæ naturæ latibulis ab-
scondita sunt. Lien quoque cum iecore habet vicini-
am fructuosam: qui dum adsumit quo ipse pascatur, ab-
stergit quidquid sordium deprehenderit, vt per fibras ie-
coris munitiores, ciborum possint tenues atque subtiles
reliquiæ transire, quæ vertantur in sanguinem, viribus-
que proficiant, & non cum fimo & sordibus egerantur.
Intestinorum vero circumplexi orbes, & sine aliquo licet
nodo, sibi tamen inuicem nexi, quid aliud nisi diuinam
prospicientiam creatoris ostendunt, vt non cito esca per-
transeat, & statim à stomacho decurrat? Quod si fieret, in-
gis fames & continua vorandi libido hominibus gigne-
retur. Exinanitis enim visceribus & exhaustis, dum mo-
mentaria effusione vacuarentur, necesse esset inexple-
bilem atque insatiabilem cibi & potus generari cupidita-
tem, quam sine dubio immatura mors sequeretur. Ideo-
que prouide conficitur primum esca in vtero superiore,
deinde in iecore coquitur, quousque vapore digestus
D transfunditur succus eius in reliquas corporis partes, ea-
que substantia artus aluntur humani, quam iuuenes acci-
piunt ad incrementū, senes ad perseuerantiam: reliquum
autem velut superfluum per intestina deducitur, & per il-
lud ex transuerso ostium deriuatur. Denique etiam in Ge-
nesi arca Noë ad fabricam humani corporis accipitur, de
Gen 6. qua dixit Deus, *Fac tibi arcam ex lignis quadratis, nidos facies in
ea, & illinies eam intus & foris bitumine, & sic facies arcam.* Et
infra, *Ostium vero facies ex transuerso, inferiora autem arca
Ibid. bicamerata & tricamerata facies.* Hoc ergo significat Domi-
nus, quod ostium ex posteriori sit parte, per quod egeran-
tur ciborum superflua. Decore enim creator noster du-
ctus reliquiarum à vultu hominis auertit, ne dum aluum
purgamus, inquinaremus aspectum. Simul illud conside-
ra, quod ea quę pudoris plena sunt, eo loci constituta sunt
vbi operta vestibus dedecere non possint. Venarum pul-
sus, vel infirmitatis internuntius, vel salutis est. Eædem
tamen cum toto diffusæ sint corpore, neque nudæ atque
Eccl. 17. intectæ sunt, & ita lenibus operiuntur visceribus, vt ex-
plorandi copia sit, & celeritas sentiendi, quando nulla
est viscerum crassitudo quæ pulsum possit obducere. Os- E
sa quoque omnia tenui operta sunt viscere, & reuincta
neruis, præcipue tamen capitis leui tecta sunt corio. Vn-
de quo possit aliquod aduersum imbres & frigora habere
munimen, capillis densioribus vestiuntur. Quid de geni-
talibus loquar, quæ venis è regione ceruicis per renes
lumbosque deductis, suscipiunt genitale seminium ad
munus & ad gratiam procreandi? Quid de officio pedum,
qui totum corpus sine vlla sustinent oneris iniuria? Flexi-
bile genu, quo præ cæteris Domini mitigatur offensa, ira
mulcetur, gratia prouocatur. Hoc enim patris summi er-
ga filium donum est, vt *in nomine Iesu omne genu curuetur, cæ-* Philip. 2.
*lestium, terrestrium, & infernorum: & omnium lingua confitea-
tur quoniam Dominus Iesus in gloria est Dei patris.* Duo enim
sunt quæ præ cæteris Deum mulcent, humilitas, & fides.
Pes itaque exprimit humilitatis affectum, & sedulæ serui-
tutis obsequium: Fides æquat filium patri, atque vtrius-
que eandem gloriam confitetur. Recte autem non plures F
sed duo sunt homini pedes, quaterni enim pedes feris ac
belluis sunt, bini auibus. Et ideo vnus quasi de volatilibus
est homo, qui alta visu petat, & quodam remigio volitet
sublimium cogitationum. Et ideo de eo dictum est; *Reno-
uabitur sicut aquila iuuentus tua*: eo quod proprior sit cælesti- Ps 102.
bus, & sublimior aquilis, qui possit dicere, *Nostra cōuersatio* Philip. 3.
in cælis est.

*Absoluit sextum diem, & eius opus: quomodo Deum requieuis-
se dicatur, explicat, & ei gratias
agit.*

CAP. X.

SEd iam finis sermoni nostro sit, quoniam consumma-
tus est dies sextus, & mundani operis summa conclusa
est, perfecto videlicet homine, in quo principatus est a-
nimantium vniuersorum, & summa quædam vniuersita-
tis, & omnis mundanæ gratia creaturæ. Certe deferamus
silentiū, quoniam requieuit Deus ab omnibus mundi o- G
peribus: requieuit autem in recessu hominis, requieuit in
eius mente atque proposito. Fecerat enim hominem ra-
tionis capacem, imitatorem sui, virtutum æmulatorem,
cupidum cælestium gaudiorum. In hanc requiescit Deus
qui ait; *Supra quem requiescam, nisi supra humilem & quietum,* Esai 66.
& trementem verba mea? Gratias ergo Domino Deo nostro,
qui huiusmodi opus fecit in quo requiesceret. Fecit cæ-
lum, non lego quod requieuerit: fecit terram,
non legi quod requieuerit: fecit solem, lunam, &
stellas, nec ibi lego quod requieuerit: sed lego quod fece-
rit hominem, & tunc requieuit, habens cui peccata dimit-
teret. Aut forte tunc iam futuræ Dominicæ passionis prę-
cessit mysterium, quo reuelatum est quia requiescit Chri-
stus in homine, qui requiem sibi prædestinabat in corpo-
re pro hominis redemptione, secundum quod ipse dixit; Ps 3.
*Ego dormiui, & requieui, & exurrexi, quoniam Dominus suscepit
me.* Ipse enim requieuit, qui fecit. Cui est honor, gloria, per
petuitas à seculis, & nunc, & semper, & in omnia secula
seculorum. Amen. H

*S. AMBROSII HEXAEMERON SEXTI
& vltimi finis.*

Summarium libelli de dignitate conditionis humanæ.

Agit de hominis præstantia super cæteras crea-
turas & ratione imaginis & ratione similitudinis
super verbis lib. Gen. cap. I. Faciamus ho-
minem ad imaginem & similitu-
dinem, &c.

A

CAPITA LIBELLI.

1. *Quod nedum verbo, vt alia creaturæ sed sanctæ Trinitatis consilio conditus est homo, & quare.*
2. *De dignitate hominis sumpta ex ratione imaginis.*
3. *De dignitate hominis ex ratione similitudinis sumpta.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE DIGNITATE CONDITIONIS HVMANÆ libellus.

B

Quod nedum verbo, vt aliæ creaturæ, sed sanctæ Trinitatis consilio conditus est homo, & quare.

CAP. I.

Gen. 1. [F]ACIAMVS *hominem ad imaginem & similitudinem nostram.*] Tanta itaque dignitas humanæ conditionis esse cognoscitur, vt non solo iubentis sermone, sicut alia sex dierum opera sed cõsilio sanctæ Trinitatis, & opere maiestatis diuinæ creatus sit homo: vt ex primæ conditionis honore intelligeret, quantum deberet suo conditori, dum tantum in conditione mox dignitatis priuilegium præstitit ei conditor, vt tanto ardentius amaret conditorem, quanto mirabilius se ab eo esse conditum intelligeret. Nec ob hoc solum quod consilio sanctæ Trinitatis sic excellenter à conditore conditus est, sed etiam quod ad imaginem & similitudinem suam ipse creator omnium eum creauit, quod nulli alii ex creaturis donauit.

C

De dignitate hominis sumpta ex ratione imaginis.

CAP. II.

QVæ imago diligentius ex interioris hominis nobilitate est consideranda. Primo quidem, quod sicuti Deus vnus semper vbique totus est, omnia viuificãs, mouens & gubernans, sicut Apostolus confirmat, quod *in eo viuimus, mouemur, & sumus*: (Act. 17.) sic anima in suo corpore vbique tota viget, viuificans illud, mouens, & gubernans. Nec .n. in maiorib. corporis sui membris maior, & in minorib. minor, sed in minimis tota, & in maximis tota. Et hæc est imago vnitatis omnipotentis Dei quam anima habet in se. Quæ quoque quandam sanctæ Trinitatis habet imaginẽ. Primo in eo, quia sicut Deus est, viuit, & sapit: ita anima secundum suum modum est, viuit, & sapit. Est quoque & alia Trinitas in ea, qua ad imaginem sui conditoris perfectæ quidem & summæ Trinitatis, quæ ex patre & filio & spiritu sancto condita est. Et licet vnius illa naturæ, tres tamen in se dignitates habet, id est, intellectum, voluntatẽ, & memoriam. Quod idem licet, aliis verbis, in Euangelio designatur, cum dicitur; (Mat. 22.) *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua*: id est, ex toto in[te]llectu, & ex tota voluntate, & ex tota memoria. Nam sicut ex patre generatur filius, & ex patre filioque procedit spiritus sanctus: ita ex intellectu generatur voluntas, & ex his item ambobus procedit memoria, sicut facile à sapiente quolibet intelligi potest. Nec enim anima perfecta potest esse sine his tribus, nec horum trium vnum aliquod quantum ad suam pertinet beatitudinem, sine aliis duobus integrum constat. Et sicut Deus pater, Deus filius, Deus spiritus sanctus est, non tamen tres dij

D

sunt, sed vnus Deus tres habens personas: ita & anima intellectus, anima voluntas, anima memoria: non tamen tres animæ in vno corpore, sed vna anima tres habens dignitates: atque in his tribus eius imaginem mirabiliter gerit in sua natura noster interior homo, ex quibus quasi excellentioribus animæ dignitatibus iubemur diligere conditorem, vt in quantum intelligitur diligatur, & quantum diligitur, semper in memoria habeatur. Nec solus sufficit de eo intellectus, nisi fiat in amore eius voluntas: immo nec hæc duo sufficiunt, nisi memoria addatur, qua semper in mente intelligentis & diligentis maneat Deus: vt sicut non potest esse momentum quo homo non vtatur vel fruatur Dei bonitate & misericordia, ita nullum debeat esse momentum quo præsentem eum non habeat memoria. (Coloss. 3.) Et ideo iuste mihi videtur dictum, interiorem hominem imaginem esse Dei. Anima enim nominatur totus interior homo, quia viuificatur, regitur, continetur lutea illa massa humectata succis, ne arefacta dissoluatur. Deus dicitur vis illa ineffabiliter magna, & innumerabiliter sapiens, vt scriptum est, (Ps. 146.) *Magnus Dominus noster, & magna virtus eius, & sapientiæ eius non numerus*, & incomparabiliter suauis vt alibi dicit; (Ps. 144.) *Suauis Dominus vniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.* (Rom. 11.) Ex qua & per quam, & in qua sunt omnia quæ sunt, reguntur omnia quæ sunt, continentur omnia quę sunt. Omnia dico, ipsam vniuersitatem, quę est totum; quod aliud est quam ipse qui fecit: qui non est factus, sed ipse est ex quo, per quem, & in quo. Quod Deus ex quo est, pater dicitur à nobis pauperibus sensu, pauperioribus verbis: quod qui ex eo filius dicitur: quod quo, spiritus sanctus. (Sap. 7.) Ideo autem dicitur Deus pater, quia ipse est ex quo, & sapientia est qua ordinantur omnia, & dilectio qua se volunt omnia ita manere vt ordinata sunt. Ex quo ergo, & qui ex eo, & quo se diligunt, ipsa duo tria sunt, & illa tria ideo vnum, quia sic sunt ex vno illa duo, vt tamen ab eo non sint separata, sed ex ipso sunt, quia non à se; & in ipso; quia non separata, & ipsum ipsa quod ipse, & ipsum ipse quod ipsa, & non ipsum ipsa qui ipse, & non ipsa ipse quæ ipsa. Ista duo Deus est, & ipse Deus tria est, & vnum quodque horum trium Deus est; (1. Ioan. 5.) & omnia tria illa non dii (1. Cor. 8.) sed Deus est. (Gen. 1.) Ad imaginem ergo suam conditor, vt dictum est, fecit animam hominis, quæ tota dicitur anima. Non autem aliud quam hominis animam significo cum mentem dico, sed propter aliud animam, & propter aliud mẽtem. Nam totum quod viuit, hominis anima est. Cum autẽ anima in se agit se, & ex se, & per se sola, mens dici solet: sensus vero ad sua ministeria impellens, consuetius anima dicitur. Mens ergo scire gignit, & amat scire quod scit. Non illud scire dico, quo repẽte scitur res aliqua, quæ ante nesciri putabatur; sed illud vnde & aliquid & omne quidquid scitur vel nescitur, sciri potest. Illud enim scire mens gignit, & cum genitum est, scientia potest dici. Sunt ergo iam duo, mens, & quod ipsa mens scit: restat tertium vtriusque commune. Omnis mens quidquid scit, amat. Amor non minus quam inter duos est, amantem & quod amatur. Vnus est ergo amborum amor, qui & tertius est. Non autem potest negari, hoc totum vnam esse animam, & vnam animam hæc tria esse. Sicut enim hæc tria vere vna anima sunt, sic non minus vere vna anima est hoc vnũ, & hoc alterum, & hoc tertium. Comparet igitur se hæc creatura tam eminens creatori suo supereminenti sibi, excepto hoc, & multum supra se amoto, quod omnis bonitas, & omne bonum, & omnis bonitatis & boni dulcedo creatoris à seipso est. Creatura vero non solum quod est, sed etiam quod talis est, ab alio est, non à se: & ipsa quod est, semper est, licet & ipsa anima modo quodam suo incommutabilis est. Nam semper anima est postquam esse cœperit, & scit, & scire vult. Comparet ergo, vt dixi, se anima eo modo quo potest, creatori suo, vt dicatur mens pater, (Rom. 5.) quia gignit scire: dicatur scire filius, quia ex alio est, & (Rom. 8.) non est aliud quam ipsum, ex quo est: dicatur amor spiritꝰ sanctus, quia amborum est eorum qui se amant. Vnde in nostris scripturis sæpius amor, id est charitas, quæ in Deo est erga nos, & quæ à nobis in Deum, spiritus ipse appellatur. & hæc de imagine.

E F G H

A

De dignitate hominis ex ratione similitudinis sumpta.

CAP. III.

NVnc vero de similitudine aliqua intellige, quæ minoribus cernenda est; vt sicut Deus creator qui hominem ad similitudinem suam creauit, est charitas, & bonus & iustus, patiens atque mitis, mundus & misericors, & cætera virtutum sanctarum insignia, quæ de eo leguntur: ita homo creatus est, vt charitatem haberet, vt bonus esset & iustus, vt patiens atque mitis, mundus & misericors foret. Quas virtutes quanto plus quisque in seipso habet, tanto propius est Deo, & maiorem sui conditoris gerit similitudinem. Si vero (quod absit) aliquis per deuia vitiorum, & diuortia criminum ab hac nobilissima sui conditoris similitudine degener oberrat, tunc fiet de eo quod scriptum est; *Et homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis quæ sensum non habent, & similis factus est illorum.* Qui maior honor potuit homini esse, quam vt ad similitudinem sui factoris conderetur, & eisdem virtutum vestimentis ornaretur, quibus & conditor? De quo legitur; *Dominus regnauit, decorem indutus est:* id est, omnium virtutum splendore, & totius bonitatis decore ornatus. Vel quod maius homini potest esse dedecus, aut infelicior miseria, quam vt hac similitudinis gloria sui conditoris amissa, ad informem & irrationabilem brutorum iumentorum delabatur similitudinem? Quapropter quisque diligentius attendat primæ conditionis suæ excellentiam, & venerandam in seipso sanctæ Trinitatis imaginem agnoscat, honoremque similitudinis diuinæ ad quem creatus est, nobilitate morum, exercitio virtutum, dignitate meritorum habere contendat, vt quando app[illegible] qualis sit, tunc similis ei appareat, qui se mirabiliter ad similitudinem suam in primo Adam condidit, mirabiliusque in secundo reformauit.

Gen. 1. — 1. Ioan. 4. Ps. 7. Matt. 11. — B — Eccl. 7. Ps. 48. — Ps. 92. — 1. Ioan. 3. Rom. 5. — C

SANCTI AMBROSII DE DIGNITATE CONDITIONIS HVMANAE LIBELLI FINIS.

Summarium libri de Paradiso.

A cap. I. vsque ad cap. III. agit de loco paradisi, de fonte & quatuor fluuiis ex eo procedentibus ad irrigandam terram, & de ligno scientiæ boni & mali.

A cap. IV. vsque ad cap. IX. quod Deus posuerit hominem in paradiso: quod præceptum & pœnam ei statuerit, & nonnullæ circa ea emergẽtes quæstiones soluuntur.

D

A cap. X. vsque ad cap. XI. quomodo mulierem formauerit, & bestias agri, &c. creataque ad Adam adduxerit, vt nominaim poneret eis: & dubitationes soluuntur.

A cap. XII. vsque ad finem libri agit de serpentis astutia, mulieris deceptione, & vtriusque cõdemnatione.

CAPITA LIBRI.

E — F — G

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE PARADISO LIBER.

H

Ex Genes. Cap. II.

E*T plantauit Deus paradisum voluptatis in Eden ad orientem: & posuit illic hominem quem plasmauit. Et produxit Deus adhuc de terra lignũ speciosum ad visum, & bonum ad escam: & lignum vitæ in medio paradisi, & lignum scientiæ boni & mali. Fons autem procedit ex Eden ad irrigandum paradisum, & inde diuiditur in quatuor initia. Nomen vni Phison: hic est qui circuit omnem terram Euilath, vbi est aurum. Terra autem illius aurum bonum est: ibi est carbunculus, & lapis prasius. Et nomen secundi Geon: hic est qui circuit omnem Æthiopiam. Et flumen tertium Tigris: hic est qui vadit contra Assyrios. Et flumen quartum Euphrates.*

A

Discutit quid, vbi, & qualis sit paradisus, cum explicatione sensus mystici.

Cap. I.

E*T plantauit Deus paradisum voluptatis in Eden ad Orientem,*]&c. De paradiso adoriundus sermo non mediocrem æstum nobis videtur incutere, quidnam sit paradisus, & vbi, qualisve sit, inuestigare & explanare cupientib. maxime cum Apostolus *siue in corpore, siue extra corpus* nesciat, raptum se tamen di- 2. Cor. 12. cat *vsque ad tertium cælum*. Et rursus, *Scio*, inquit, *huiusmodi* Ibid. *hominem siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, quoniam raptus est in paradisum, & audiuit ineffabilia verba, quæ non licet* B *homini loqui. Pro huiusmodi gloriabor, pro me autem non gloriabor, nisi in infirmitatibus meis. Et si voluero gloriari, non ero stultus, nam veritatem dico.* Ergo si huiusmodi paradisus est, vt eum solus Paulus, aut vix aliquis Pauli similis, cum in hac vita degeret, videre potuerit: idem tamen siue in corpore, siue extra corpus viderit, meminisse non possit, audierit tantum verba, quibus prohibitus sit vulgare quod viderat: quo tandem modo nos paradisi locum poterimus absoluere, quem nec videre potuimus; & si potuissemus videre prohiberemur tamen aliis intimare? Simul cum Paulus extollere se reuelationum sublimitate sit veritus, quanto magis nobis timendum est id sollicitius indagare, cuius etiam reuelatio obnoxia sit periculo? Non igitur hylen huic paradisum existimare debemus: & ideo relinquamus Pauli esse secretum. Tamen quoniam hic legimus à Deo paradisum esse plantatum ad Orientem, & ibi esse positum hominem, & productum esse omne lignum pulchrum ad visum, & bonum ad escam: ipsius paradisi auctorem iam possumus in- Ps. 148. uenire. Quis est enim qui potuit fingere paradisum, nisi Ps. 25. omnipotens Deus, *qui dixit, & facta sunt*, nunquam indi- C gens eorum quæ generari vellet? Ipse ergo plantauit para- Matt. 15. disum, de quo dicit sapientia, *Omnis plantatio quam non plan-* 3 Re. 4 & *tauit pater meus eradicabitur.* Bona angelorum plantatio, bo- Mich. 4. na sanctorum. Sancti enim sub ficu & vite dicuntur requiescere in illo pacis futuræ tempore, in quibus typus est angelorum. Ergo paradisus est plurima ligna habens, sed ligna fructifera, ligna plena succi, atque virtutis, de quib. Psal. 95. dictum est; *Exultabunt omnia ligna siluarum*: ligna semper Ps. 1. florentia viriditate meritorum, sicut illud *quod plantatum est secus decursus aquarum, cuius folium non defluet*, quia totus in Psal. 35. eo fructus exuberat. Hic ergo paradisus est. Locus autem eius in quo est plantatus, dicitur Eden, hoc est voluptas. Vnde & sanctus Dauid ait; *Et torrente voluptatis tuæ potabis eos.* Legistis enim, Quia *fons procedit ex Eden, qui rigat paradi-* Ps. 45. *sum.* Hæc igitur ligna quæ plantata sunt in paradiso, quasi Galat. 4 profluo quodam torrente spiritus irrigantur. De quo alibi ait; *Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei.* Est autem ciuitas, illa *quæ sursum est Hierusalem libera*, in qua diuersa san- D ctorum merita pullulant. In hoc ergo paradiso hominem Deus posuit quem plasmauit. Intellige etiam quod non eum hominem, qui secundum imaginem Dei est, posuit, sed eum qui secundum corpus. Incorporalis enim in loco non est. Posuit autem eum in paradiso sicut solem in cælo, Rom. 8. expectantem regnum cælorum, quemadmodum *creatura expectat reuelationem filiorum Dei.* Ergo si paradisus est in quo erant exorta virgulta, videtur paradisus anima esse: quæ multiplicat semen acceptum, in qua virtus vnaquæque plantatur, in qua erat etiam lignum vitæ, hoc est sapientia, Sap. 7. sicut dixit Salomon: quia *sapientia non de terra exorta est, sed de patre. Est enim splendor lucis æternæ, & manatio omnipotentis gloriæ.*

* * *

E

Cum lignum scientiæ boni & mali productum fuerit in paradiso: cur ibidem serpens: & quid nonnulli per serpentem, per Adam, & Euam intellexerint.

Cap. II.

ERat autem lignum scientiæ boni & mali in paradiso. Sic enim habes, *Et produxit Deus lignum speciosum ad visum, & bonum ad escam; & lignum vitæ in medio paradisi, & lignum scientiæ boni & mali.*] Postea videbimus vtrum & hoc lignum speciosum ad visum, & bonum ad escam fuerit, sicut cætera. Eo enim loci hoc oportunius disputabitur, quo hominem ex hoc gustantem ligno inuenimus esse deceptum. Interim nihil habemus quod nunc reprehendere debeamus, etsi rationem scire non possimus. Neque enim in hac creatura mundi si qua nobis difficilia intellectu videntur, & incomprehensibilia ingenio nostro, temerario F quodam debemus condemnare iudicio, vt creaturam serpentium, venenatique alicuius animantis: quippe homines qua ratione singula quæque sint facta, intelligere adhuc & scire non possumus. Sic ergo & in scripturis diuinis non facile reprehendamus aliquid quod intelligere non possumus. Sunt enim plurima quæ non nostro ingenio metienda sunt, sed ex altitudine diuinæ dispositionis & verbi sunt æstimanda. Pone enim, sine præiudicio tamen assertionis futuræ, ideo tibi hoc lignum scientiæ boni & mali displicere, quia posteaquam gustauerunt ex eo homines, intellexerunt se nudos, attamen ad consummationem diuinæ operationis, dicam tibi & hoc lignum in paradiso exortum, & à Deo esse permissum, vt possimus supereminentiam boni scire. Quomodo enim si non esset scientia boni & mali, inter bonum & malum discretionem aliquam disceremus? Nam neque quod malum erat, malum iudicaremus, nisi esset scientia boni: (malum enim discerni non potest, nisi per scientiam boni.) neque rursus quod bonum erat, sciremus bonum esse, nisi esset scientia mali. Cape exemplum de ipsa conditione G humani corporis. Nempe habet & amaritudinem quandam fellis: quæ si in commune prospicias, ad salutem hominis vtilis inuenitur. Ergo & quod malum putamus, plerumque non per omnia malum est, sed in commune vtile. Nam sicut fel in parte est corporis, & tamen ad totius vtilitatem corporis prodest, ita vtilitati omnium profuturam sciens Deus scientiam boni & mali, in parte constituit, vt in commune prodesset. Denique serpentem in paradiso inuenis, vtique non sine Dei voluntate generatum. In serpentis autem figura diabolus est. Fuisse enim diabolum in paradiso etiam Ezechiel propheta docet, qui dicit super principem Tyri: *In voluptate*, inquit, *paradisi fa-* Ezech. 28. *ctus es.* Principem autem Tyri in figura accipimus diaboli. Numquid & hinc accusabimus Deum, quia thesauros eius altitudinis & scientiæ absconditos in Christo & occul- Coloss. 2. tos comprehendere non possumus, nisi quos ipse reuelare dignatus est? Reuelauit tamen, vt sciremus etiam diaboli malitiam ad salutem prodesse hominibus. Non quod H diabolus prodesse velit, sed quod malitiam eius etiam repugnantis conuertit nobis Dominus ad salutem. Deniq; huius malitia Iob sancti viri fecit esse virtutem & patientiam clariorem. Huius malitia iustitiam eius exercuit, vt certaret & vinceret, & victoriam corona sequeretur: *Nemo enim nisi qui legitime certauerit, coronatur.* Ioseph quoque Iob. 2. castimonia nunquam ad nostri memoriam peruenisset, ni- Iacob 5. si domini eius contubernalis, igniti diaboli spiculis inci- 1. Tim. 2. tata, tentasset eius affectum, & nisi postremo affectasset e- Gen 39. ius interitum, quo clarior esset castimonia viri, qui mortem pro castitate contempserit. Vis scire consilium Dei? Nempe diabolo auctore neces videntur iustis hominibus præparari, exerceri quoque parricidia filiorum, attamen Dominus etiam Abraham hac arte tentauit, vt immolari sibi filium ab eodem postularet. Qua tentatione Abra- Gen 22. ham fidelis est Domino comprobatus, quod à deuotionis obsequio nec dilecti filii miseratione reuocatus sit. I- Eccl. 44. ta ergo lignum scientiæ boni & mali in paradiso, quod erat speciosum ad visum, & bonum ad escam specie videba-

tur

A

tur. Non enim vsu bonum ad escam erat, quoniam esca eius videtur hominibus obfuisse. Ergo est quod singulis noceat, in commune prosit, vt Iudæ nocuit diabolus, sed omnes Apostolos coronauit, qui malitiæ eius tentamenta vicerunt. Itaque neque dubitandum, neque reprehendendum quod in paradiso diabolus erat, quandoquidem occludere sanctis non potuit iter ne quis ascenderet. Neque enim iustis habitationem incolatus tanquam possessor eripuit. Esto enim vt aliquos desides atque vitiosos ab incolatu supernæ possessionis auerterit, illud multo augustius, multoq; pulchrius quod sanctorum orationibus excluditur cum completum fuerit illud:

Luc. 10.

Videbam satanam sicut fulgur de cælo cadentem. Ergo non metuamus eum, qui eousque infirmus est, vt & ipse casurus sit in terram. Accepit quidem tentandi licentiam, sed non accepit copiam subruendi: nisi sua sponte labatur infirmus affectus, qui sibi auxilium non norit arcessere. Et ideo qua fraude tentauerit primum hominem, quidue in homine putauerit esse tentandum, quo ordine, qua arte, cognoscere opus est, vt cauere possimus.

Origen. li. 1. in Iob.

B

Plerique tamen qui volunt in paradiso diabolum non fuisse, licet in cœlo adstantem cum angelis legerimus, ne nostro sermone videantur offendi, secundum suam accipiant voluntatem interpretationem istius lectionis. Nam ante nos fuit, qui per voluptatem & sensum præuaricationem ab homine memorauerit esse commissam, in specie serpentis figuram accipiens delectationis, in figura mulieris sensum constituens, quam αἴσθησιν vocant Græci: deceptam autem per sensum mentem asseruit, quam Græci νοῦν vocant. Recte igitur in Græco νοῦς viri figuram accepit, αἴσθησις, mulieris. Vnde & quidam Adam νοῦν terrenum interpretati sunt. Dominus autem virgines illas in Euangelio accensis facibus vel extinctis expectantes sponsi aduentum, pro sensibus vel integris sapientium, vel corruptis insipientium, posuit. Nam si Eua, hoc est, sensus primæ mulieris, accensas habuisset faces, nunquam præuaricationis suæ nos criniculis implicasset, neque ex illa virtutis immortalitate cecidisset.

Orig. ho. 1. in Gen. & li. 2. in Iob.

Philo in li. de mundi op. fi. 10.

Matt. 25.

C

Quæ subsidia habeat anima ex fonte paradisi. è quo quatuor dimanant flumina: quæue per ea intelligenda sint.

Cap. III.

Est ergo paradisus terra quædam fertilis, hoc est anima fœcunda, in Eden plantata, hoc est in voluptate quadam, vel exercitata terra, in qua animæ sit delectatio. Est etiam νοῦς tamquam Adam: est & sensus, tanquam Eua. Ac ne haberes quod ad infirmum retorqueres naturæ, velut ad obnoxiam in tolerandis periculis conditionem, considera quæ habeat anima ista subsidia. Erat fons qui irrigaret paradisum. Qui fons, nisi Dominus Iesus Christus: fons vitæ æternæ, sicut & pater? quia scriptum est; *Quoniam apud te fons vitæ:* &, *Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.*

Psal. 35. Ioan 7.

Denique & fons legitur, & fluuius, qui irrigat paradisum, vbi est lignum fructuosum, quod ferat fructum in vitam æternam. Hic ergo fons, sicut legisti, procedit ex Eden, id est, ex anima tua. Vnde & Salomon ait;

Prou. 5.

D

Bibe aquam de tuis vasis, & de puteorum tuorum fontibus. Hic est fons qui procedit ex illa exercitata & plena voluptatis anima: hic fons irrigat paradisum, hoc est, virtutes animæ eminentissimo merito pullulantis. *Et diuiditur* (inquit) *hic fons in quatuor initia. Nomen est vni Phison, hic est qui circuit omnem terram Euilath, vbi est aurum. Terræ autem illius aurum bonum est: ibi est carbunculus, & lapis prasius. Et nomen secundi Geon: hic est qui circuit omnem Aethiopiam. Et flumen tertium Tigris: hic est qui vadit contra Assyrios. Et flumen quartum est Euphrates.*] Hæc igitur quatuor sunt flumina. Phison secundum Hebræos, Ganges autem secundum Græcos fluit contra Indiam, Geon autem Nilus circuit terram Ægypti & Æthiopiam. Mesopotamia autem dicitur, quod Tigris & Euphrates includerent eam, eo quod inter duo hæc flumina constituta sit, quod etiam longe positis nomen ipsum & opinio communis expressit.

E

Sed quemadmodum fons dicitur sapientia Dei, (Fons enim est secundum Euangelium dicens, *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.* Fons est & secundum Prophetam, qui ait; *Venite & edite de meis panibus, & bibite vinum quod miscui vobis.*)

Ioan 7. Prou. 9.

Sicut ergo fons vitæ est sapientia, fons gratiæ spiritalis: ita fons virtutum est cæterarum quæ nos ad æternæ cursum dirigunt vitæ. Ex hac igitur anima quæ culta est, non ex ea quæ inculta, fons iste procedit vt irriget paradisum; hoc est, quædam diuersarum fruteta virtutum, quarum sunt quatuor initia in quæ sapientia ista diuiditur. Quæ sunt quatuor initia virtutum, nisi vnum prudentiæ, aliud temperantiæ, tertium fortitudinis, quartum iustitiæ? Quæ etiam sapientes istius mundi ex nostris assumpta, in suorum scripta librorum transtulerunt.

Plato li. 4. de Repub.

Itaque sicut fons sapientiæ, ita etiam flumina ista quatuor quædam ex illo fonte manantia sunt fluenta virtutum. Phison igitur prudentia est, & ideo habet aurum optimum, splendidum carbunculum, & phrasium lapidem. Aurum enim pro inuentis prudentibus frequenter accipimus. Vnde & Dominus per Prophetam ait; *Dedi illis aurum & argentum.* Et Dauid de prudentibus dicit, *Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, posteriora dorsi eius in specie auri:* eo quod veteri & nouo qui inhæserit Testamento, in ipsa secreta sapientiæ Dei disputationis possit vbertate procedere.

Osee 2. Psal. 67.

F

Hoc ergo bonum aurum dicit, non illud monetale corruptibile ac terrenum. Habet etiam splendidum carbunculum, in quo quidem animæ nostræ viuit igniculus. Habet & prasium lapidem, qui viride quiddam atque vitale coloris sui specie ostentare videtur. Virent enim arbusta quæ viuunt, arescunt contra quæcunq; moriuntur: viret terra dum floret, virent & semina dum prorumpuntur. Et bene primo loco fluuius hic positus est, qui secundũ Hebræos Phison dicitur, hoc est, oris mutatio, quia nõ vnam gentem, sed vniuersam fere Indiam circumfluit. Non enim angusta quædam, sed diues vtilitatum prudentia est, quæ pluribus prosit. Ideo prima. Vt si quis de paradiso fuerit egressus, velut quoddam eum prudentiæ flumen excipiat, ne cito possit arescere, sed per hãc ad paradisum facile reuertatur. Hic fluuius à multis hominibus frequentatur, pulchritudinemq; & fertilitatem maximam habere perhibetur.

Gen. 2. Ioseph. li. 1. Antiq. cap. 1.

G

Et ideo prudẽtia in specie huius accipitur, quę plurimos fructus attulit in Domini Saluatoris aduẽtu. Atque in extrema terrarum fluit, quia per sapiẽtiam omnes homines sunt redempti. Vnde & dictum est; *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines terræ verba eorum.*

Psal. 18. Exod. 12.

Secundus est fluuius Geon, iuxta quem lex data est Israelitis, cum essent in Ægypto constituti, vt ex Ægypto recederẽt, & succincti lumbos ederent agnum, quod insigne est temperantiæ. Castos enim & sanctificatos oportet Domini pascha celebrare. Et ideo iuxta istum fluuiũ legitima primo obseruantia constituta est, quia significat nomen hoc quendam terræ hiatum. Sicut igitur terra quæcunq: vel purgamenta vel sordes in ea sint, hiatu absorbet, ita castitas omnes corporis passiones abolere consueuit. Meritoque ibi primum obseruantiæ constitutio, quia per legem absorbetur carnale peccatum.

H

Bene ergo Geon, in quo figura est castitatis, circumire terram Æthiopicam dicitur, vt abluat corpus abiectum, & carnis vilissimæ restinguat incendium. Æthiopia enim abiecta & vilis Latina interpretatione signatur. Quid autem abiectius nostro corpore? Quid tam Æthiopiæ simile, quod etiam nigrum est quibusdam tenebris peccatorũ. Tertius est fluuius Tigris, qui vadit contra Assyrios, ad quẽ præuaricator Israel captiuus est ductus.

Dan. 10.

Hic fluuius dicitur velocior esse omnibus. Quem incolunt Assyrij, hoc est dirigentes: hoc enim significat interpretatio. Ergo quicumq; fortitudine animi præuaricantia corporis vitia captiuauerit, dirigens ad superna, iste huius fluminis similis æstimatur. Et ideo etiã fortitudo de illo qui est in paradiso fonte manat. Fortitudo autem quodam cursu rapido resistentia quæque transuerberat, nec aliquibus cursus eius impedimentorum hæret obstaculis. Quartus est fluuius Euphrates, qui Latine fœcunditas atque abundantia fructuum nuncupatur, præferens quoddam insigne iustitiæ, quæ omnem pascit animam: Nulla enim virtutũ lætiores videtur habere fru-

A

re fructus, quam æquitas atque iustitia, quæ magis alijs quam sibi prodest, & vtilitates suas negligit, communia emolumenta præponens. Plerique Euphratem ἀπὸ τοῦ εὐφραίνεσθαι dictum putant, hoc est à lætando, eo quod hominum genus nullo magis quam iustitia & æquitate lætetur. Causam autem cur cæteri quà commeant fluuij, describuntur regiones locorum, quà Euphrates commeat, non describantur, illam accipimus, quia aqua eius vitalis asseritur, & quæ foueat atque augeat. Vnde Perath eum Hebræorum & Assyriorum prudentes dixerunt, quod est αὔξων Græcè: contra autem fertur esse aqua aliorum fluminum. Deinde quia vbi prudentia, ibi & malitia: vbi fortitudo, ibi iracũdia: vbi tẽperantia, ibi intẽperãtia plerũque est aut alia vitia: vbi autẽ iustitia, ibi cõcordia virtutum est cæterarum, ideo non ex locis quà fluit, hoc est, non ex parte cognoscitur. Non enim pars est iustitia, sed quasi mater est omnium. In his ergo fluminibus quatuor, virtutes principales quatuor exprimuntur, quæ veluti mundi istius incluserunt tempora. Primum igitur tempus ex mundi principio vsque ad diluuium prudentiæ fuit, quo tempore iusti numerantur: Abel à Deo iustus dictus: & Enos, hoc est, homo ad imaginem Dei factus, sperauit inuocare nomen Domini Dei: & Enoch, qui dicitur Latinè Dei gratia, raptus ad cœlum: & Noë, qui & ipse iustus, & quædam requietis directio. Secundum tempus est Abraham & Isaac & Iacob, reliquorumque numerus patriarcharum, in quibus casta & pura quædam temperantia religionis effulsit. Immaculatus enim Isaac per repromissionem Abrahæ datus est filius, non tam corporalis partus quam diuinæ munus præferens indulgentiæ, in quo vera immaculati figura præcessit, vt Apostolus docet dicens: *Quia Abrahæ dictæ sunt repromissiones, & semini eius. Non dicit, Et seminibus, tanquam in multis, sed sicut in vno, & semini tuo, qui est Christus.* Tertium tempus est in Moyse & cæteris Prophetis. Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Sampson, Dauid, Samuel, & cæteris Prophetis, Anania, Azaria, Misaël, Daniel, Elisæo *qui per fidem deuicerunt regna, operati sunt iustitiam, perceperunt repromissiones, obstruxerunt ora leonum, extinxerunt virtutem ignis, effugarunt acies gladij, conualuerunt de infirmitate, fortes fuerunt in bello, castra ceperunt exterorum.* Non immerito igitur in his species fortitudinis est. *Secti enim sunt,* sicut ibi habes, *tentati, in mactatione gladij mortui. Circuierunt in caprinis pellibus, egentes, angustiati, & doloribus afflicti, quorum meritis non erat dignus orbis. In solitudinibus errantes in montibus, in speluncis, & in foueis terræ.* Recte igitur in his speciem fortitudinis collocamus. Secundum autem Euangelium digna est figura iustitiæ, *quia virtus est in salutem omni credenti.* Denique ipse Dominus ait. *Sine modo, sic enim decet nos implere omnem iustitiam:* quæ quædam parens cæterarum est fœcunda virtutum. In quo enim aliqua harum, quas diximus principales, est virtus, in eo etiam cęteræ præsto sunt: quia ipsæ sibi sunt connexæ concretæque virtutes. Nam vtique Abel iustus, fortissimus ac patientissimus Abraham, prudentissimi & prophetæ. Moyses vero & eruditus in omni sapientia Ægyptiorum, maiorem honestatem æstimauit Ægypti thesauris opprobrium Christi. Et quis sapientior quam Daniel? Salomon quoque sapientiam poposcit, & meruit. Dictum est ergo de quatuor virtutum fluminibus, quorũ potus est vtilis. Et quia Phison aurum bonum terræ, & carbunculum, & lapidem prasium habere dictus est, hoc quoque quale sit consideremus. Videtur enim nobis tanquam aurum bonum Enos, qui prudenter Dei nomen scite desiderauit. Enoch autem qui translatus est, & mortem non vidit, carbunculus quidam est lapis boni odoris, quem operibus suis sanctus Enoch Deo detulit, gratiam quandam factis & moribus spirans. Noë verò tanquam prasius lapis vitalem colorem prætulit. Siquidem diluuij tempore solus ac veluti futuræ constitutionis vitale semen in illa arca est reseruatus. Ergo bene paradisus, qui pluribus fluminibus irrigatur, secundum orientem est, non contra orientem: hoc est, secundum illum orientem cui nomen est Oriens, id est secundum Christum, qui iubar quoddam æternæ lucis effudit, & est in Eden, hoc est, in voluptate.

B

Matt 23. Gen 4. Gen 5. Gen 6. Gen 21. Gal 3. Heb. 11. Ibid.

C

Rom 1. Matt 3. Matt. 23. Gen 28. Act 7. Heb. 11. Ezech. 28. 3 Paral. 1.

D

Gen 4. Gen 5. Gen 6. Zach. 6. Sap. 7.

E

Et apprehendit Deus hominem quem fecit, & posuit eum in paradiso operari & custodire eum. Et præcepit Dominus Deus Adæ, dicens, Ex omni ligno quod est in paradiso ad escam, edes: de ligno autem quod est scientiæ boni & mali, non edetis ex eo, qua die autem manducaueritis ex eo, morte moriemini.

Quod vir extra paradisum factus est, sed in eum positus, cum examine verborum, operari & custodire.

Cap. IV.

Et apprehendit Deus hominem quem fecit & posuit eum in paradiso operari & custodire eum.] Vides quoniam qui erat apprehenditur? Erat autem in terra plasmationis suæ. Apprehendit ergo eum virtus Dei, spirans processus & incrementa virtutis: & in paradiso eum collocauit, vt scias apprehensum quasi afflatum diuina esse virtute. Quo loci illud aduerte, quia extra paradisum vir factus est, & mulier intra Paradisum: vt scias quod non loci, non generis nobilitate, sed virtute vnusquisque gratiam sibi comparat. Denique extra paradisum factus, hoc est, in inferiore loco, vir melior inuenitur. & illa quæ in meliore loco, hoc est in paradiso facta est, inferior reperitur. Mulier enim prior decepta est, & virum ipsa decepit. Vnde Apostolus Petrus *subiectas fortiori vasi mulieres sanctas viris suis velut dominis obedire* memorauit. Et Paulus ait; *Quia Adam non est seductus, mulier autem seducta in præuaricatione fuit.* Deinde continuendum, quia nemo debet sibi facilè præsumere. Nam ecce illa quæ in adiumentum facta est viro, præsidio viri indiget, quia vir caput est mulieris: ille autem qui adiumentum vxoris habiturũ se credebat, lapsus est per vxorem. Vnde nemo debet facilè alteri se credere, nisi cuius virtutẽ probarit, nec arrogare sibi qui se pro auxilio putarit adsciturum: sed magis si inuenerit fortiorem, cui se putabat esse præsidio, ab ipso gratiam mutuentur, sicut & viros mulieribus honorem impertire Apostolus præcipit Petrus, dicens; *Viri similiter cohabitantes secundum scientiam tanquam infirmiori vasi muliebri impartientes honorem, tanquam cohæredi gratiæ vitæ, vt ne impediantur orationes vestræ.* Ergo positus est in paradiso vir, facta est in paradiso mulier. Sed etiam tunc priusquam à serpente mulier deciperetur, habuit viri gratiam, *quoniam de viro sumpta est: licet hoc sacramentum magnum sit.* sicut Apostolus dixit. Et ideo causam vitæ ex eo traxit. Ideoque de viro tantum scriptura dixit: quia *posuit eum in paradiso operari & custodire eum:* Non idem est operari & custodire. In opere enim quidam virtutis processus est, in custodia quædam consummatio operis deprehenditur, eo quod quasi consummata custodiat. Hæc duo ab homine requirũtur, vt & operibus noua quęrat, & parta custodiat, quod est generale. Philo autem quoniam spiritalia Iudaico non capiebat affectu, intra moralia se tenuit vt diceret, hæc duo quæri, opera in agro, custodiam in domo. Et quamuis paradisus operibus (inquit) ruralibus non egeret, tamen quia primus homo lex posteritatis futurus erat, ideo legitimi etiam in paradiso specimen suscepit laboris, vt nos ad operationem, & custodiam debiti officij, & hæreditariæ successionis munus adstringeret. Hæc duo ergo à te exiguntur, siue moraliter, siue spiritaliter. Quod etiam Psalmus te Propheticus docet, quia scriptum est; *Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam: Nisi Dominus custodierit ciuitatem, in vanum vigilant qui custodiunt eam.* Vides illos laborare qui in operis sunt ædificationisque processu, istos vero vigilare qui iam custodiam perfecti operis receperunt. Vnde & Dominus Apostolis quasi iam perfectioribus; *Vigilate, inquit, & orate, ne intretis in tentationem:* docens perfectæ naturæ munus & plenæ virtutis gratiam esse seruandam, nec quenquam etiam perfectiorem, nisi vigilauerit, sui debere esse securum.

F

Dist 40. c. illud autẽ. 1. Pet. 3. 1. Tim 2.

G

Ephes. 5. 1. Pet 3. Gen. 2. inf. Ephes. 5.

Philo.

H

Psal. 126. Matt. 26.

A

Examinat præceptum de non edendo de ligno scientiæ boni & mali: & circa id emergentes difficultates absoluit.

CAP. V.

ET *præcepit Dominus Deus Adæ, dicens: Ex omni ligno quod est in paradiso ad escam, edes, &c.*] Qua ratione vbi præcepit ex omni ligno edendum, singulariter dixerit, *Edes:*] vbi autem de ligno scientiæ boni & mali pluraliter, *Non edetis,*] dixerit, non otiosa quæstio. Verum si diligenter intendas, scripturarum auctoritate absolui potest. Quod enim bonum, hoc & faciendum: quod autem bonum & faciendum, consonans & adhærens: quod vero turpe, hoc dissonans, incompositum atque discretum est. Et

Ephes. 2. Ephes. 4.

ideo Dominus vnitatem semper intendens, secundum vnitatem præcepit: Denique vnitatem operatur, *qui fecit vtraque vnum.* Nec solum vtraque, sed etiam omnes vnum fecit.

B

Ioan. 1. Ioan. 10.

Omnes enim vnum corpus & vnum spiritū esse nos iussit. Per omnia autem primogenitus, cum sit in vnitate cum patre, coniunctissimus patri semper est, quia *verbum erat apud Deum.* Denique ait; *Ego & pater vnum sumus,* vt vnitatem sibi maiestatis & diuinitatis cum patre esse monstraret. Sed & nos vnum esse præcepit, & suæ

Ioan. 17.

naturæ vnitatisque similitudinem in nos gratiæ adoptione transfudit, dicens; *Pater sicut ego & tu vnum sumus, ita & isti in nobis vnum sint.* Ergo vbi bonum præcipit, dicens, *Edes.*] Vnitas enim præuaricari non potest. Vbi verò de ligno scientiæ boni & mali dicit non esse gustandum, quasi ad plures dicit, *Non edetis.*] Quod enim prohibitorium est, tanquam pluribus imperatur. Ego tamen aliud puto, & quid futurum sit, in ipso iam Dei sermone reperio. De omni ligno gustandum Adæ soli præcepit, quem seruaturum sciebat: de ligno autem scientiæ boni & mali non esse gustandum, iam non singulariter, sed pluraliter dicit: sciebat enim præuaricaturam mulierem, & ideo per pluralitatem ostendit non seruaturos, quia plurium discreta sententia est. Et quantum ad Septuaginta virorū sententiam spectat, solutum est quod mouebat.

C

Sed quia Symmachus vtrumque singulariter dixit, intelligimus id secutum, quia in lege quoque cum populum alloquitur Deus, singulariter loquitur, sicut habes, *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est:* &, *Diliges Dominum Deum tuum.*

Deut. 6. ibidem

Nec mihi præiudicat Symmachi interpretatio, qui vnitatem Patris & Filij videre non potuit, etsi aliquoties in sermone & Aquila & ipse confessi sint. Nec quisquam de eo quod præuaricaturum populum diuina mandata singulariter alloquitur, putet superiori obuium esse sermoni, quia populus Iudæorum etiam singulariter data præscripta violauit. Lex enim spiritalis est: Ideo alterum in sermone, alterum in prædestinatione diuino populum Deus alloquebatur oraculo.

Rom. 7.

Exod. 23.

Denique ait; *Non coques agnum in lacte matris suæ.* Facilis ab hinc præceptorum cœlestium series videretur, nisi quæstionem plurimi commouerent. Quibus responderi oportet, ne simplices mentes malitiosa interpretatione traducant. Plerique enim quorum auctor Apelles, sicut habes in trigesimo & octauo Tomo eius, has quæstiones proponunt:

D

Quomodo lignum vitæ plus operari videtur ad vitam, quam insufflatio Dei? Deinde si hominem non perfectum facit Deus; vnusquisque autem per industriam propriam perfectionem sibi virtutis adsciscit: nonne videtur plus sibi homo acquirere, quam ei Deus contulit? Tertio obijciunt: Si homo non gustauerat mortem, vtique quam non gustauerat, scire non poterat. ergo si non gustauerat nesciebat, si nesciebat, timere non poterat. Frustra igitur Deus mortem pro terrore obiecit, quam homines non timebant. Dicamus igitur quod ibi lignum vitæ, vbi etiam lignum scientiæ boni & mali produxerit Deus. Habes enim quia produxit lignū vitæ ἐν μέσῳ τῷ παραδείσῳ, hoc est, in medio paradisi. Apud nos enim ἐν μέσῳ intelligitur quod in medio produxerit. Ergo in medio paradisi & vita erat, & causa mortis. Intellige quia non homo fecit vitam, sed vel operando, vel custodiēdo mandata Dei potuit inuenire. *Erat autem vita,* sicut Apostolus dixit, *abscondita cum Christo in Deo.*

Coloss. 3.

Homo ergo siue in vmbra vitæ erat propter vitam futuram, quia vmbra est nunc hæc nostra vita in terra, siue in quodam pignore vitę, quia habebat insufflationem Dei.

E

Habebat ergo pignus immortalitatis, sed in vmbra vitę posita: absconditam vitam cum Christo in Deo vulgari quodā tactu & aspectu videre & capere non poterat. Et si nondum peccator, non tamen incorruptæ inuiolabilisq; naturæ, vtpote qui postea peccato lapsus est, nequaquā autem adhuc peccator. Deniq; in vmbra vitæ erat. Qui autem peccatores sunt, in vmbra mortis sunt. *Peccator* enim *populus,* sicut Esaias docet, *sedebat in vmbra mortis,* cui lux orta per Dei gratiam, non per suæ virtutis est meritū.

Esai. 9.

Ergo inter insufflationem Dei, & escam ligni vitæ, nulla discretio. Nec hominem quis potest dicere plura sibi posse acquirere, quam diuina ei largitate collatū est. Vtinam acceptum tenere possemus. Labor etenim noster eo proficit, vt quæ tributa sunt resumamus. Tertium illud quod propositum est, quia qui mortem non gustauerat, mortē timere non poterat, facilè ex communis naturæ vso absolutionem habet.

F

Est enim natura insitum omnibus animantib. vt etiam quæ nondum sibi nocere experta sunt, quasi noxia reformident. Vnde enim columbæ in ipso sui ortu visi terror accipitris? Vnde lupi omnibus formidabiles? pullis milui? Quod si in ijs quæ irrationabilia sunt animantia, quidam de aduerso genere animantium naturalis est terror, vt etiam irrationabilia sensum fugiendæ mortis accipiant; quanto magis in primo homine rationis vtiq; plenissimo, naturalis quædam opinio mortis debuit esse vitandæ.

Alias plures dubitationes circa idem præceptum Adæ datum, & Euæ præuaricationem excitat & diluit.

CAP. VI.

It. q. 3 e nō semper.

RVrsus faciunt aliam quæstionem hoc modo: Non semper malum est, non obedire præcepto. Si enim bonum est præceptum, honesta est obeditio: quod si improbum præceptum, non obedire vtile: ergo non semper malum est, non obedire præcepto, sed bono præcepto non obedire improbum est.

G

Bonum autem est lignū cogitationis boni & mali, quandoquidem Deus & bonum & malum nouit. Ait enim, *Ecce Adam factus est tanquam vnus nostrum ad sciendum bonum & malum.*

Gen. 3.

Si igitur bonum est, scientiam habere boni & mali, bona autem est quia eam Deus habet, videtur qui interdicit eam hominibus, non rectè interdicere, idque proponunt. Sed si intelligant quid sit cognoscere, quam vim habeat hoc verbum, & si intelligant quemadmodum oportet: *Cognouit* enim *Dominus qui sunt ipsius:* cognouit vtique eos qui vnum ex pluribus facti sunt, in quibus inhabitat, & in quibus perambulat.

2. Tim. 2. Ephes. 4. 1. Cor. 6.

Cognoscere namque non in sola & perfunctoria scientia est, sed in eorum operatione quæ oporteat fieri. Oportuit autem hominem obedire mandato, nō obediendo autem præuaricatus est. Igitur qui nō obediuit, errauit, quia præuaricatio peccatum est. Verumetiā si extenuare velint vim cognitionis, vt perfunctoriam scientiam boni & mali interdictam putent, in eo quoq; præuaricationis culpa est, non obeditum esse mandato, quia etiam tumultuariam scientiam boni & mali Dominus Deus putauit inhibendam.

H

Alia quæstio: Qui non cognoscit bonum & malū, nihil à paruulo distat. Paruuli autem apud iustum iudicem nulla est culpa. Iustus ergo operator mundi numquam paruulum vocasset in culpam, propter quod non cognouerat bonum & malum, quia paruulus sine vllo est crimine præuaricationis & culpæ. Verum cum in superioribus diximus, duplicem esse intellectum scientiæ boni & mali: si perfunctoriam scientiam accipimus, vtiq; falsum est quod nihil distat à paruulo, qui non cognoscit bonum & malum. Si autem falsum est quod nihil distet à paruulo, ergo non paruulus Adam. Si non paruulus, adscribitur vtique ei quasi non paruulo peccatum. Si peccatum adscribitur, sequitur pœna peccatum: quia dignus inuenitur pœna qui peccatum vitare non procurauit. Potest etiam fieri vt etiam qui scientiam non habet boni & mali, paruulus non sit: quo-

nlam

A

Esa. 8. niam priusquam sciuit puer bonum & malum, non credidit malitiæ. Et iterum habes; *Quia priusquam sciat puer vocare patrem & matrem, accipiet virtutem Damasci, & spolia Samariæ.* Perfectus ergo qui operatur bonum, etiamsi boni & mali scientiam non adeptus sit: vt multi priusquam sciant

Rom. 2. legem, ipsi sibi lex sunt. Quod Apostolus priusquam disceret, *Non concupisces*: malum esse concupiscentiam nesciebat. Denique ipse ait, *Peccatū non cognoui nisi per legem. Nam*

Rom. 7. *concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces.* Ad quam partem etiam puer potest esse perfectus iure naturæ, priusquam sciat concupiscētiam crimen esse, vel concupiscentiæ crimen admittat. Ergo secundum perfunctoriam scientiam noluit Deus hominem scire quod malum est, ne quasi imperfectus vitare non posset. Non obediendo autem mandato incurrimus in culpam: ergo culpam fatentur. Rursus autem si altam & profundam scientiam dicimus boni & mali, quæ quidem profunda scientia perfectum facit, non statim autem paruulus qui ad altam &

B

profundam scientiam peruenire non potuit: rectè ergo sicut non paruulus condemnatur. Iterum quæstiones serunt: Qui nescit, inquiunt, bonum & malum, ne ipsum quidem nouit esse malum non seruare mandatum. Et ideò qui non nouerat, venia, inquiunt, dignus fuit, quia non obediuit, non condemnatione. Quæ quidem quæstio de his absolutionem habet, quæ ante memorauimus. Considerare enim potuit homo ex ijs quæ Deus ante ei contulerat, quod insufflationem Dei accepit, quod erat in Paradiso voluptatis locutus, summam auctori obedientiam deferendam. Et ideo si vim nesciebat boni & mali, tamen quia tantorum auctor dixerat de ligno scientiæ boni & mali non esse gustandum, fidem præceptori seruare debuerat. Non enim ab eo peritia, sed fides exigebat. Intelligebat vtique Deum omnibus præminere, ideoque perso-

Gen. 3. nam iubentis spectare debuerat: & si nō intelligebat vim qualitatemque iussorum, sciebat tamen præceptori deferendam esse reuerentiam. habebat in natura hanc opinionem, etsi non habebat iudicium boni & mali. Denique &

C

mulier serpenti dixit; *Ex omni ligno paradisi manducabimus, de fructu autem ligni quod est in medio paradisi, dixit Deus, Non manducabitis ex eo.* Ita ergo sciebat obediendum esse mandato, vt diceret, *Ex omni fructu manducabimus, quod Dominus imperauerat: de ligno autem quod est in medio paradiso, imperatum à Deo dicit non esse gustandum, ne morte morerentur.* Ergo qui sci-

Ibidem. uit deferendum esse mandato, sciuit vtique malum esse præuaricari, & ideo iustè præuaricata damnatur. Accipe aliud: Si assumptio de ligno scientiæ boni & mali ita operatoria erat, vt bonum & malum agnosceretur, quod videtur scriptura ostendere dum dicit; *Quia vbi manducauerunt ambo, aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt quod nudi essent;* hoc est, aperti sunt oculi cordis, & cognouerunt turpe esse nudos se degere: sine dubio vbi gustauit mulier de ligno scientiæ boni & mali, peccauit, & se peccasse cognouit. Quæ igitur se peccasse cognouerat, vel virum ad peccati communionem inuitare non debuit. Illiciendo autem virum, & dando ei quod ista gustauerat, non vitauit, sed iterauit peccatum. Nam vtique si verè rationem spe-

D

ctes, eum quem diligebat non trahere ad consortium pœnæ, sed magis ab eo quod cognouerat ipsa esse peccatum, vel inscientem reuocare debuerat: quamuis videatur hæc mulier sciens quod post culpam in paradiso esse non posset, metuisse ne sola de paradiso eijceretur. Denique absconderunt se ambo post culpam. Excludendam igitur se esse cognoscens, consortio viri quem diligebat, noluit defraudari. Iterum accipe, Non cognitio mali malum est, sed cum actus implet malitiam. Non enim statim qui nouit malum, quod malum est facit: sed qui quod malum esse nouit, operatur. Incentiuum autem ad operandum quod malum est, aut iracundia aut cupiditas esse consueuit. Nec statim necesse est vt habens scientiam mali, faciat quod improbū nouit, nisi aut iracundia aut cupiditate vincatur. Vnde quod diximus incentiuum peccandi, vel ira, vel cupiditas est, vel plerumq; formido, licet ex formidine oriatur cupiditas, dum vnusquisque vult vitare, quod metuit. Et ideo rectè iracundiam & cupiditatem reliquorum posuimus incentiua vitiorum. Consideremus

E

igitur vtrum Eua his ad vitium stimulis incitata sit. Sed neque irascebatur marito, neque cupiditate victa est: in secundo dumtaxat errat, vt edendum viro daret quod iam ipsa gustauerat. Primo fuerat ipsa auctor erroris vt ipsa ederet, frequentisque fuit causa peccati. Quod enim iam *id.* gustauerat, desiderare non poterat: & gustando, mali fuerat scientiam consecuta. Malum igitur quod aduerterat, in virum deriuare non debuit, neque coniugem proprium præuaricatorem diuini facere mandati. Sciens igitur prudensque peccauit, & sciens virum in suum traxit errorem. Alioquin inuenietur falsus esse de ligno scientiæ boni & mali sermo, si etiam posteaquam de ea arbore manducauit, scientiam mali habere non potuit. Quod si verus est sermo, cupiditatis vtique causam habere non potuit: licet plerique sic excusandam putent, quod diligens virum ab eo timuerit separari, & hanc causam cupiditatis prætendant, quod esse voluerit cum marito.

F

Mors vnde acciderit homini, an à Deo, vel à ligno, vel aliunde, pertractatur.

Cap. VII.

Iterum alia quæstio subrepit, vnde mors acciderit Adę, vtrum à natura ligni eiusmodi, an vero à Deo. Si naturæ hoc ligni adscribimus, videtur ligni huius fructus viuificanti insufflationi Dei præstare, siquidem quem viuificauerat insufflatio, fructus huius ligni traxit ad mortem. Aut si Deum operatorem mortis esse memoramus, dicunt quod gemina eum opinione accusemus: quod aut ita immitis, vt noluerit ignoscere, cum posset: aut si non potuerit, videatur infirmus. Videamus igitur quomodo *Rom. 5.* diluendum sit. Nisi fallor, mortis causa inobedientia fuit: *Sap. 1.* & ideo homo ipse sibi mortis est causa, non habens Deū suæ mortis auctorem. Neque enim si medicus pręscripserit ægrotanti à quibus videatur cauendum, atque ille ab interdictis non putauerit abstinendum, causa ei mortis est medicus: sed vtique ipse sibi reus mortis est propriæ. Itaque Deus quasi bonus medicus prohibuit ne Adam no-

G

citura gustaret. Iterum accipe: Scire bonum melius est, quam nescire: & ei qui bonum sciat, pulchrum est scire etiam quod malum est, vt sciat prauum vitare, & vt prudēs subeat custodiæ cautionem. Rursus autem non satis est hoc solum scire quod malum est, ne quomodo malum scias, scientia boni incipias defraudari. Pulchrius est igitur vt vtrumque notimus, vt & quia scimus bonum, fugiamus quod malum est: & ex eo quod cognoscimus malum, boni gratiam præferamus. Sed ita debes vtrumque scire, vt profunde noueris, & quod noueris exequaris, actusque scientiæ congruat. Alioquin tolerabiliorem scri- *Mat. 10.* ptura iudicat eum qui vtrumque cognouit. Grauat enim scire, quod vel exequi vel vitare non velis. Grauat scire, sine vsu atque opere cognitionis profundæ. Denique obest ad existimationem medico scire quid prosit, & quid noceat ægro, nisi cognitione ea quemadmodum oportet vtatur: & ideo nō est cognitio bona, nisi ea vtaris vt oportet. Item accipe: Non frustra lignum scientiæ boni & mali

H

productum est in medio paradisi: & si cuique homini productum esset, superflua interdictio. Sed neque frustra factum est, neque alij nisi homini factum est, qui mandatum accepit, vt non solo eo, sed eo cum cæteris vteretur. Nam si multa discutias, complura reperies, & plane innumera, quæ ei qui vti nesciat, possint nocere. Nec ipsas diuitias inuenies fructuosas, si habens diues subsidia largitatis, neget alimenta pauperibus, excludat inopem subsidio destitutum, aliena extorqueat, quia præualet potestate. Pulchritudo ipsa, & gratior corporis forma frequenter in vitium quam deformitas trahit. Numquid igitur quisquam deformiores quam pulchriores filios habere desiderat, & inopes potius liberos suos cupit esse quam diuites? Plura sunt huiusmodi quæ non ad imprudentiam largientis referenda sunt, sed ad male vtentis errorem. Et ideo vtentem accusandum potius quam donantem.

A

Refelluntur quæstiones de præscientia Dei circa præuaricationem Adæ, & opinionem boni & mali.

Cap. VIII.

ITerum quæstio: Sciebat præuaricaturum Deus Adam mandata sua, an nesciebat? Si nesciebat, non est ista diuinæ potestatis assertio: si autem sciebat, & nihilominus sciens negligenda mandauit, non est Dei aliquid superfluum præcipere. Superfluum autem præcepit protoplasto illi Adæ, quod eum nouerat minimè seruaturum: nihil autem Deus superfluum facit, ergo non est scriptura ex Deo. Hoc enim obiiciunt, qui vetus non recipiunt testamentum, & has interserunt quæstiones. Verum hi sua sententia & opinione vincendi sunt. Cum enim noui testamenti non refutant fidem, exemplo sunt arguendi vt vetus credant: quoniam eum sibi diuina præcepta & facta conueniant, vnius auctoris testamentum vtrumque liquet esse credendum. Discant igitur non superfluum, non iniustum etiam præuaricaturo præscriptum esse mandatum. Nam & ipse Dominus Iesus elegit Iudam, quem proditorem sciebat. Quem si per imprudentiam electum putant, diuinæ derogant potestati. Sed hoc æstimare non possunt, cum scriptura dicat, Quia *sciebat Iesus quis eum proditurus esset.* Conticescant igitur repugnatores isti veteris testamenti. Sed quoniam etiam gentilibus, si fortè istud obiecerint, respondendum videtur, qui exemplum non recipiunt, rationem exigunt: accipiant etiam ipsi qua ratione Dei filius vel præuaricaturo mandauerit, vel elegerit proditurum. Venerat Dominus Iesus omnes saluos facere peccatores: etiam circa impios ostendere suam debuit voluntatem. Et ideo nec proditurum debuit præterire, vt aduerterent omnes quod in electione etiam proditoris sui, seruandorum omnium insigne prætendit, nec in eo læsus est vel Adam quia mandatum accepit, vel Iudas quia electus est. Non enim necessitatem Deus vel illi præuaricationis, vel huic proditionis imposuit, quia vterque si quod acceperat, custodisset, à peccato abstinere potuisset. Denique nec Iudæos omnes credituros sciebat, & tamen ait; *Non veni nisi ad oues perditas domus Israel.* Ergo non in mandante culpa est, sed in præuaricante peccatum est. Et quod in Deo fuit, ostendit omnibus quod omnes voluit liberare. Nec tamen dico quia præuaricationem nesciebat futuram, immò quia sciebat assero, sed non ideo pereuntis proditoris inuidiam in se debuit deriuare, vt adscriberetur Deo quod vterque sit lapsus. Nunc autem vterque redarguitur, atque reconuincitur: quia & ille mandatum quo laberetur accepit, & hic etiam in Apostolatus munus adscitus est, vt vel beneficio Dei reuocaretur à proditionis affectu: simul vt dum alij reuincuntur, prodesset omnibus. Non enim consisteret peccatum, si interdictio non fuisset. Non consistente autem peccato, non solum malitia, sed etiam virtus fortasse non esset: quæ nisi aliqua malitiæ fuissent semina, vel subsistere vel eminere non posset. Quid est enim peccatum, nisi præuaricatio legis diuinæ, & cœlestium inobedientia præceptorum? Non enim auribus corporis de mandatis cœlestibus iudicamus, sed cum esset Dei verbum, opiniones quædam nobis boni & mali pullularunt, dum id quod malum est, naturaliter intelligimus esse vitandum: & id quod bonum est, naturaliter nobis intelligimus esse præceptum. In eo igitur vocem Domini videmur audire, quod alia interdicat, alia præcipiat. Et ideo si quis non obedierit illis quæ semel à Deo præcepta credimus, pœnæ obnoxius æstimatur: Dei autem præceptum *non quasi in tabulis lapideis atramento legimus inscriptum, sed cordibus nostris tenemus impressum, spiritu Dei viui.* Ergo opinio nostra ipsa sibi legem facit. Si enim gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem nō habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Opinio igitur humana sibi tanquā Dei lex est. Iterum hinc aliam faciunt quæstionem, vt ad vicem mandati eius quod diximus in hominis opinione consistere, hanc ipsam opinionem impressam à Deo nobis tanquam præscriptū diuinæ legis accusent. Nouerat, inquiūt, hominem peccaturum qui creauit eum, & has opiniones boni & mali impressit, an non nouerat? vt si dixeris quoniam non nouerat alienum à maiestate Dei sentias: Si autem dixeris quia sciens Deus peccaturū hominem, communes tamen opiniones ei boni & mali impressit, vt propter admixtionē malorum vitæ perpetuitatem seruare non posset: sicut in illo non præsagum futuri, ita in hoc non bonum Deum significare videaris. Atq; hinc argumentantur quia non est creatura hominis à Deo facta. Nam sicut supra ostendimus eos dicere quod nō est mandatum Dei, sic & hic dicunt: Non ergo creatura hominis à Deo, quia Deus malum non fecit. Homo autem opinionem accepit mali, dum à malis præcipitur abstinere. Hoc autem genere aliū bonum Deum, alium operatorem hominis conantur asserere. Quibus respondendum est ilico secundum opinionem suam. Si enim hominem nolunt à Deo factum, quia peccator est homo & hoc refugiunt, ne bonus Deus peccatorem fecisse videatur, quia nō putant bonum qui fecerit peccatorem: dicant vtrum operatorē hominis à Deo factum putent. Si enim à Deo factus est ille (vt dicunt) operator hominis, quomodo bonus Deus operatorem mali fecit? Vtiq; non bonus. Nam qui peccatorem facit non bonus, cauendum ne grauius sit operatorem peccatoris fecisse. Debuit enim bonus Deus prohibere natiuitatem eius, qui peccati substantiam habebat inducere. Quod si dicunt non esse genitum operatorem mali, requirendum vtrum bonus Deus potuerit inhibere quoquo modo incipientē malitiam, an non potuerit? Si enim non potuit, infirmus: si potuit, & nō fecit, nō bonus. Ergo si sibi ista non congruunt, nec suæ sibi hæreticorum conueniunt opiniones, requiramus ne forte rationis fuerit, qua causa Deus siue geniti siue non geniti illius operatoris siuerit malitiam introire in hunc mundum, cum posset inhibere. Itaque seruantes vnum & eundem Deum bonum atque operatorem, id si possumus adstruamus, quod gratiæ vtique conueniat, nec accusationis eorum declinemus inuidiam, qui ita dicunt, Quomodo bonus Deus qui nō solum passus est introire in hunc mundum malitiam, sed etiam in tantam confusionem venire permisit? Vtrum hæc accusatio tunc locum haberet, si ita animæ vim & intima secreta mentis inficeret, vt nullo pacto posset aboleri, & immedicabilium vulnerum menti atque animæ nostræ virus insideret: esset enim aptior huius querelæ locus, quod cum omnia possit Deus, hominem tamē perire sit passus. Verum cum Deus noster misericors respuendi erroris remedia reseruauerit, abolendiq; omnis contagij non aboleuerit facultatē, quomodo irrationabile, vel iniustum est si permisit nostrum materiale tētari quadam trepidatione fragilitatis humanæ, vt fœneratior postea gratia per pœnitentiam delictorum in hominis rediret affectum, & fragilitatis suæ conscius, quod tam facilè à diuinorum mandatorum serie deuiando trepidauerit, tanquam clauum animæ fluctuantis mandata cœlestia timeret amittere, diuinæ misericordiæ plus tribuens quod recepit amissum, & sibi aliquid vsurpans gratiæ quod reuertatur.

B

Matt. 10. & Ioan. 6. & cap. 13.

1. Tim 1

Matt. 15.

C

1. Tim 2.

Lib 2. sent. dist 13. & post hac videndum.

D

2. Cor. 3. Rom. 2.

E

F

G

H

Cur Deus in cibo præceptum dederit, & cur addiderit pœnam, Morte moriemini.

Cap. IX.

NVnc quæ sit illa ratio consideremus, quid sit istud quod cum mandatum daret homini de illa admirabili beatæque vita præscribens, ne contra faciens morte moreretur, de manducando & non manducando putauerit esse mandandum. Sunt enim qui putant nequaquam mandatum istud conuenire cæli & terræ atque omnium creatori: nequaquam dignum incolis paradisi, eo quod illa vita similis angelorum sit. Et ideo non terrenum & corruptibilem hunc cibum esui fuisse possumus æstimare, quia *qui non bibunt neque manducant, erunt sicut angeli in cœlo* Cum igitur in cibo, neque præmium sit, quia esca nos non commendat Deo: neque magnum periculum sit: quia *non quod intrat in os;* Matt. 20 1 Cor 8. Matt 15.

coinqui-

coinquinat hominem, sed quod exit de ore: videtur indignum tanto auctore præceptum, nisi hunc cibum ad illud propheticum referas, quod pro magno præmio Dominus de sanctis pollicetur suis: *Ecce qui seruiunt mihi, manducabunt, vos autem esurietis.* Hic est enim cibus in quo vita definitur æterna, quo quisquis fuerit defraudatus, morte moriatur. Quandoquidem panis viuus atque cœlestis ipse Dominus est, qui vitam dat huic mundo. Vnde & ipse ait, *Nisi manducaueritis carnem meam, & biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam æternam.* Erat ergo panis aliquis de quo præscripserat edendum paradisi incolis. Quis ille? Accipe quem dicat: *Panem* (inquit) *angelorum manducauit homo.* Est enim bonus panis, si facias voluntatem Dei. Vis scire quia bonus panis? Ipse filius mãducat hunc panem, de quo ait, *Meus cibus est vt faciam voluntatem patris mei, qui in cælis est.* Iterum videamus qua ratione Dominus Deus Adæ dixerit, *Morte moriemini*:] quid interfit, vtrum aliquis dicat, *Moriemini*: an addat: *Morte moriemini.* Ostendere enim debemus nihil superfluum in Dei esse mandato. Itaque hoc arbitror, quum duo sibi sint contraria, mors & vita; secundum simplicem sermonem à vita viuere dicimus, à morte mori. Si autem geminare velis vtrumque, quia vita vitam facit, dicitur, *Vita viuit*: sicut habes in lege. Et quia mors mortem facit dicitur. *Morte morietur.* Non est autem superflua ista geminatio. est enim vita ad mortem, & est mors ad vitam: quia quis & dum viuit moritur, & dum moritur viuit. Fiunt ergo quatuor distinctiones, vita viuere, morte mori, morti viuere, vitæ mori. Quum igitur hæc ita se habeant, vsus & consuetudinis præiudicium debemus excludere, quia vsus hoc habet: vt communiter dicatur viuere, & qui vitæ viuit, & qui morti viuit: & communiter dicatur mori vel ille qui morti moritur, vel ille qui vitæ moritur. Itaque ex quatuor illis duo significat, vt dicat viuentem viuere, nec melius deteriusque distinguat, & dicat morientem mori, nec inter malam, & bonam mortem videatur esse discretio. Nam indiscreta quædam vita significatur, qualis irrationabilium aut eoam paruulorum, & indiscreta mors æque sequestratio Igitur vsu communi quid sit vita viuere, & quid sit morte mori, & quid sit viuere morti, & mori vitæ, consideremus. Puto enim secundum scripturas, quia vita viuere admirabilem quandam illam vitam, beatamque significet, & hunc viuendi vsum, spirandique munus cum beatæ vitæ gratia veluti coniunctum, & quadam participatione permixtum demonstrare videatur. Hoc est enim vita viuere, beatæ vitæ actus habere in istius corporis vita. Contra autem morte mori, quid est aliud, nisi cum morte corporis deformitatem significare morientis, cuius & caro communi viuendi munere defraudetur, & anima vitæ æternæ vsum habere non possit? Est etiam qui vita moritur, vt qui viuit corpore, sed actu moritur suo: quales illi sunt, de quibus ait Propheta, *Descendunt in infernum viuentes.* Et illa de qua Apostolus dicit; *Quoniam viuens mortua est.* Quartum superest, quod sunt qui etiam morte viuunt; vt martyres sancti, qui vtiq; moriuntur vt viuant, Moritur caro, sed viuit gratia mortuorum. Ergo absit à nobis vt participes mortis viuamus, sed contra participes vitæ moriamur. Sanctus enim nec vitæ istius se vult esse participem, qui ait, *Cupio dissolui & cum Christo esse*: multo enim melius. Et alius, *Heu me, quod incolatus meus prolongatus est!* Dolens vtique cum consortia vitæ speret æternæ, istius vitæ fragilitate se contineri. Et ideo possum è contrario dicere, quia etsi vita viuere bonum est, vitæ tamen viuere ambiguum sit. Potest enim dici quis vitæ viuere, hoc est, vitæ æternæ istius vita corporis militare. Potest etiã dici vitæ viuere, hoc, est, vel quemcumq; vel sanctũ istius vitę habere desiderium corporalis. Vt verbi gratia, si quis ideo honeste putat esse viuendũ, vt ijs longæuitatẽ vitæ bonis áctibus cõsequatur, quales plerumq; infirmiores sunt quos hæc vita delectat. Sicut ergo vitæ viuere quid sit accepimus, quid sit morte mori accipiamus, vel morti viuere. Possunt enim esse qui moriantur morti, & qui viuant vitæ. Nam qui non ita viuit, vt secundum mortem animæ suæ viuat, is morti moritur, quia nõ est obnoxius morti, id est, nexus eum ærumnosæ mortis amisit, non constringitur vinculis mortis æternæ Mortuus est morti, hoc est, mortuus est peccato, mortuus est pœnæ. Cui contrarium est pœnæ viuere, hoc est, quando quis viuit ad pœnam, viuit ad mortem. Qui autem moritur ad pœnam, moritur ad mortem Est etiam qui in hac vita positus moriatur ad vitam, sicut ille qui ait, *Viuo autem iam non ego, viuit autem in me Christus.* Peccato enim mortuus est, Deo viuit, hoc est, mors in eo mortua est; sed vita viuit, qui est Dominus Iesus. Ergo bona vita eorum qui Deo viuunt, mala vita eorum qui peccato viuũt. Est etiam media vita, vt animanoum cæterorum, sicut habes scriptum: *Producat terra animam viuentem secundum genus.* Est vita etiam mortuorum, vt *Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, quia Deus mortuorum non est, sed viuorum.* Sunt etiam quibus communitas est quædam mortis & vitæ, de quibus ait Apostolus, dicens, *Si commortui estis, & conuiuetis. Si enim complantati*, inquit, *sumus similitudinis mortis eius, simul & resurrectionis erimus: scientes quia vetus homo noster simul confixus est cruci, vt destruatur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato.* Qui enim mortuus est, iustificatus est à peccato. Sicut autem figuras multas vitæ dicimus, ita etiam mortis inuenimus. Dicitur enim mors mala, secundum illud, *Anima quæ peccat ipsa morietur.* Dicitur & mors communiter, sicut habes, *Abrahã vixit tot annos, & mortuus est, & appositus est ad populũ suũ.* Dicitur etiam mors per baptismatis sacramentũ, sicut habes: *Consepulti sumus, cum illo per baptismum in mortem* Et alibi, *Si autẽ mortui sumus cum Christo, credimus etiam quod simul viuemus cum illo.* Vides quia hæc mors quidem appellatione dicatur, sed vita sit nostra.

Et dixit Dominus Deus, Non est bonum solum esse hominem. faciamus ei adiutorem similem sibi. Et finxit Deus adhuc de terra omnes bestias agri, & omnia volatilia cæli, & adduxit ea ad Adam, vt videret quid vocaret ea. Et omne quodcumq; vocauit ipsum Adam animam viuam, hoc est nomen eius. Et imposuit Adã nomina omnibus pecoribus, & omnibus volatilibus cæli, & omnibus bestiis agri. Adæ vero non est inuentus adiutor similis illi. Et immisit Deus soporem in Adam, & obdormiuit: & sumpsit vnam costam de latere eius, & repleuit locum in carne. Et ædificauit Dominus Deus costam quam sumpsit de Adam, in mulierem: & adduxit eam ad Adam. Et dixit Adam, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: hæc vocabitur mulier, quia de viro suo sumpta est. Propter hoc relinquet homo patrem suum & matrem, & adhærebit vxori suæ: & erunt duo in carne vna. Et erant ambo nudi, Adam & mulier eius: & non erubescebant.

Agitur de formatione mulieris: & soluuntur dubia circa id emergentia.

Cap. X.

ITem alia quæstio, quia dixit Dominus, *Non est bonum solum esse hominem.*] Primo omnium cognosce, quia in superioribus vbi hominem finxit Deus de limo terræ, non addidit, *Et vidit Deus quia bonum est*, quemadmodum in singulis operibus suis. Nam si dixisset illic bonum esse quia homo factus est, inueniretur hoc esse contrarium, vt hic non esse bonum diceret, cum in superioribus bonum esse dixisset. Sed hoc ibi cognosce, vbi solum Adam fecit. Cæterum vbi communiter comprehendit & virum & mulierem factos, licet neque ibi quidem dixerit specialiter, tamen quia postea habes, *Vidit Deus omnia quæ fecit & ecce bona valde*; euidenter declaratur bonum esse quod & vir factus, & mulier. Sed ex hac quæstione alia quæstio rursus emergit. Quomodo enim quando solus factus est Adam, non dictum est bonum esse factum Adã: quan-

A do autem & mulier ex eo facta est, tunc esse bona omnia comprehensum est? Licet illic omnem laudauerit creaturam, & vniuersitatis creatio sit probata, quoniam in homine creaturæ prædicata communitas est: tamen non videtur otiosū, qua ratione vbi solus factus est Adam, non solum nequaquam prædicatio boni complacito operi adiecta sit, sed etiam dictum sit non bonum esse solum hominem, cum sciamus quod antequam fieret mulier, non errauerit Adam: postea vero quam mulier est facta, prior diuinum præuaricata mandatum, etiam virum suum traxerit in errorem, & incentiuum eius extiterit. Si igitur viro culpæ auctor est mulier, quemadmodum pro bono videtur adiecta? Verum si consideres quia Deo vniuersitatis est cura, inuenies plus placere Domino debuisse id in quo esset causa vniuersitatis; quam condemnandum fuisse illud, in quo esset causa peccati. Et ideo quia ex viro solo non poterat humani esse generis propagatio, pronuntiauit Dominus non esse bonum solum hominem. Maluit enim Deus plures esse quos saluos facere posset, & quibus donaret peccatum, quam vnum solum Adam; qui liber esset à culpa. Denique quia idem vtriusque auctor est operis, *venit in hunc mundum vt saluos faceret peccatores.* Postremo nec Cain parricidij reum priusquam generaret filios, passus est interire. Ergo propter generationem successionis humanæ debuit mulier adijci viro. Denique hoc ipsa verba declarant dicentis Dei, *non bonum solū esse hominē.* Nam etsi mulier prior peccatura erat, tamen redemptionem sibi paritura, non debuit ab vsu diuinæ operationis excludi. Quamuis enim Adam non est seductus; mulier autem seducta & in præuaricatione fuerit: *salua tamen*, inquit, *erit per filiorum generationem*, inter quos generauit & Christum. Nec illud otiosum, quod non de eadem terra de qua plasmatus est Adam, sed de ipsius Adæ costa facta sit mulier, vt sciremus vnam in viro & muliere corporis esse naturam, vnum fontem generis humani, ideo non duo à principio facti vir & mulier, neque duo viri, neque duæ mulieres, sed primum vir, deinde ex eo mulier. Vnam enim naturam volens hominom cōstituere Deus, ab vno principio creaturæ huius incipiens, multarum & disparium naturarum eripuit facultatem. *Faciamus*] (inquit) *ei adiutorem similem sibi.* Adiutorem ad generationem constitutionis humanę intelligimus. Et verè bonus adiutor. Nam si pro meliore accipis adiutore, maior quædam in causa generationis operatio mulieris reperitur: sicut istius terræ, quæ semina primo accepta cohibendo paulatim fotu suo adolescere facit, & producit in segetem. In eo igitur adiutorium bonum mulieris: quamquam etiam inferior dicatur adiutor, vt & in vsu reperimus humano, quia dignitate potiores plerumque adiutorem meriti inferioris adsciscunt.

Aug. lib. contra Iulia. — *Tim. 1.* — *Tim. 2.* — *q. 5. e. c. ibid.*

B C D

Quomodo animantia adducta fuerint ad Adam: & soporis in eum immissi expositio mystica.

CAP. XI.

SPecta nunc cur Deus adhoc finxerit de terra omnes bestias agri, & omnia volatilia cœli. & adduxerit ea ad Adam *vt videret quid vocaret ea.* Qua ratione hoc factum est, cum tantummodo bestias agri, & volatilia cœli ad Adam adduxerit Deus? Erant enim pecora secundum genus suum. Denique habes infrà: *Quia imposuit Adam nomina omnibus pecoribus, & omnibus bestijs agri. Adæ autem non est inuentus adiutor similis illi.*] Quæ igitur absolutio est, nisi quia indomitę bestiæ, & volatilia cœli diuina potestate ad hominē deducantur? De pecoribus autem domitis congregandis & homo habuit potestatem. Itaque illud diuinæ operationis fuerit, hoc humanæ diligentiæ. Simul accipe qua causa omnia deducta sint ad Adam: vt in omnibus videret ex vtroque sexu substantiam constare naturæ, id est, ex masculo & fœmina, & ipse vsu exemploque cognosceret necessarium sibi consortium mulieris adiectum, *Et immisit*] (inquit) *Deus soporem in Adam, & obdormiuit.*] Quis est iste sopor, nisi quia paulisper ad coniugiom copulandum cum intendimus animum, veluti intentos oculos ad Dei regnum inclinare atque inflectere videmur ad quendam somnum istius mundi; & paulisper obdormire diuinis; dum in sæcularibus mundanisque requiescimus? Denique posteaquam soporem immisit in Adam & dormiuit, tunc *ædificauit Dominus Deus costam quam sumpsit de Adam, in mulierem.*] Bene *ædificauit*] dixit, vbi de mulieris creatione loquebatur, quia in viro & muliere domus videtur quædam plena esse perfectio. Qui sine vxore est, quasi sine domo sit, sic experimur. Sicut enim vir publicis officijs, ita mulier domesticis ministerijs habilior æstimatur. Considera quia ex corpore costam sumpsit, non ex anima portionem: hoc est, animā nō ex anima, sed os de ossibus, & carnem de carne. *Hæc vocabitur mulier.*] Ergo causam humanæ generationis agnouimus. Sed quia plerosque mouet, qui diligentius intuentur, quomodo si vel primo magnum munus Dei fuit circa homines, vt in paradiso homines locarentur, vel postea magnorum remuneratio videretur esse meritorum, vt ad paradisum iustus vnusquisque rapiatur, dicuntur etiam bestiæ, & pecora agri, & volatilia cœli in paradiso fuisse. Vnde plerique paradisum animam hominis esse voluerunt, in qua virtutum quædam germina pullulauerint. Hominem autem & ad operandum, & ad custodiendum paradisum esse positum, hoc est, mentem hominis cuius virtus animam videtur excolere, nec solum excolere, sed etiam cum excoluerit, custodire. Bestiæ autem agri, & volatilia cœli quæ adducuntur ad Adam, nostri irrationabiles motus sunt, eo quod bestiæ vel pecora, quædam diuersæ sunt corporis passiones, vel turbulentiores, vel etiam languidiores. Volatilia autem cœli quid aliud existimamus, nisi inanes cogitationes, quæ velut volatilium more nostram circumuolant animam, & huc atque illuc vario motu sæpe traducunt? Propterea nullus inuentus est menti nostræ similis adiutor, nisi sensus, hoc est, αἴσθησις. Similem sibi solam νοῦς noster potuit inuenire. Sed forte arguas, quia hæc quoque Deus in tali paradiso locauit, hoc est, passiones corporis, & vanitatem quarumdam fluctuantium vel inaniū cogitationom, quasi ipse nostri fuerit auctor erroris. Considera quid dicat. *Habete*, inquit, *potestatem piscium maris, & volatilium cœli, & omnium repentium quæ repunt super terram.* Vides quod ille tibi tribuerit potestatem, vt de omnibus iudicare tu debeas, singulorum genera iudicij tui sobria definitione discernere. Vocauit ad te omnia Deus, vt supra omnia mentem tuam esse cognosceres. Cur quæ tibi similia minimè reperisti, adscribere tibi & copulare voluisti? Dedit tibi certè sensum quo vniuersa cognosceres, & de cognitis iudicares: meritoque de illo fœcundo paradisi agro eiectus es, quia non potuisti seruare mandatum. Sciebat enim Deus esse te fragilem, sciebat iudicare non posse, ideo dixit quasi fragilioribus, *Nolite iudicare, vt non iudicemini.* Ergo quia sciuit infirmum te esse ad iudicandum, voluit obedientem esse mandato, ideo præceptum posuit. Quod si non præuaricatus esses, periculum incerti iudicij incidere nequiuisses. Itaque quoniam iudicare voluisti, ideo addidit, *Ecce Adam factus est tanquam vnus ex nobis, vt sciat bonum & malum.* Voluisti tibi arrogare iudicium, ideo pœnam praui iudicij refutare non debes. Posuit te tamen contra paradisum, ne memoriam eius possis abolere. Denique iusti in paradisum sæpe rapiuntur, sicut & Paulus raptus est in paradisum, *& audiuit verba ineffabilia.* Et tu si à primo cœlo ad secundum, a secundo ad tertium mentis tuæ vigore rapiaris, hoc est, quod primum vnusquisque homo est corporalis, secundo animalis, tertio spiritalis: si ita rapiaris ad tertium cœlum, vt videas fulgorem gratiæ spiritalis (*Animalis enim homo quæ sunt spiritus Dei nescit*: & ideo tertij cœli ascensio tibi est necessaria, vt rapiaris in paradisum) rapieris iam sine periculo, vt possis dijudicare omnia, *quia spiritalis diiudicat omnia, ipse autem à nemine diiudicatur.* Et fortasse quasi adhuc fragilis, audies *verba ineffabilia quæ non licet homini loqui*: & tunc quod acceperis reseruato, & quod audieris custodito. Paulus Apostolus custodiebat ne laberetur, vel alios certe faceret errare. Aut fortasse ideo dixit Paulus, *Quæ*

Gen. 2.

E F G H

Philo in li. de mundi opific. — *Plato in Timæo.* — *Gen. 1.* — *Matt. 7.* — *Gen. 3.* — *2. Cor. 12.* — *1. Cor. 2.* — *Ibid.* — *2. Cor. 2.*

A

1 Cor. 12. Rom. 7. S. Aug. li. 2. contra Iul. Pelag.

non licet homini loqui, quia erat adhuc in corpore constitutus, hoc est, videbat istius corporis passiones, videbat *legem carnis suæ repugnantem legi mentis suæ*. Hoc enim malo intelligi, ne videamus quendam adhuc futuri periculi iactare errorem. Si enim vel propter hanc vitam securitas, vt nullos præuaricationis post hanc futuræ laqueos formidemus: ergo quicumque fuerit in paradiso ascensione virtutis, audiet mysteria Dei arcana illa atque secreta, audiet dicentem Dominum tamquam latroni illi à scelere ad confessionem reuertenti: *Hodie mecum eris in paradiso.* Luc. 23.

Genesis Cap. III.

SErpens autem erat sapientior omnium bestiarum quæ erant super terram, quas fecit Dominus Deus. Et dixit serpens mulieri, Quid itaque dixit Deus, ne edatis ab omni ligno quod est in paradiso? Et dixit mulier serpenti, Ex omni ligno paradisi mãducabimus: de fructu autem ligni quod est in medio paradisi, dixit Deus, Non manducabitis ex eo, neq; tangetis ex eo, vt non moriamini. Et dixit serpens mulieri, Non morte moriemini. Scit enim Deus quia quacumque die manducaueritis ex eo, adaperientur oculi vestri, & eritis sicut dii scientes bonum & malum. Et vidit mulier quia bonum est lignum ad manducandum, & quia gratum oculis ad videndum, & speciosum ad intuendum: & accipiens mulier de fructu eius manducauit, & dedit viro suo simul, & manducauerunt ambo. Et aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt quod nudi essent. Et assuenerunt folia ficus, & fecerunt sibi succinctoria.

B

De serpentis sapientia qualis fuerit: quomodo is mulierem inuaserit: qualis eius responsio: & circa eam digreditur.

C

Cap. XII.

S. Aug. li. 6. contra Iul. Pela.

SErpens autem erat sapientior omnium bestiarum quæ erant super terram, quas fecit Dominus Deus.] Cum dicit sapientiorem serpentem, intelligis quem loquatur, id est, illum aduersarium nostrum, qui tamen habet huius sapientiam mundi. Sed & voluptas atque delectatio bene sapiens dicitur, quia huius carnis appellatur sapientia, sicut habes, *Quia sapientia carnis inimica est Deo.* Et ad exquirenda delectationum genera astuti sunt, qui appetentes sunt voluptatum. Siue ergo delectationem intelligas, quædam est diuino aduersa mandato, & inimica sensibus nostris. Vnde sanctus Paulus ait; *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati.* Si autem ad diabolum referas, vetus inimicus est generis humani. Quæ autem causa inimicitiarum nisi inuidia? Sicut Salomon ait; *Quia inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum.* Inuidiæ autem causa, beatitudo hominis in paradiso positi, & ideo quoniam ipse diabolus acceptam gratiam tenere non potuit, inuidit homini, eo quod figuratus è limo, vt incola paradisi esset, electus est. Considerabat enim diabolus quod ipse qui fuerat superioris naturæ, in hæc sæcularia & mundana ceciderat, homo autem inferioris creaturæ sperabat æterna. Hoc est ergo quod inuidet, dicens; *Iste inferior adipiscatur quod ego seruare non potui?* Iste de terris migrabit ad cœlum, cum ego de cœlo lapsus in terram sim? Multas vias habeo quibus hominem decipere possim: de limo factus est, terra ei mater est, corruptibilibus inuolutus est. Et si anima superioris naturæ, tamen & ipsa lapsui potest esse obnoxia, in corporis carcere constituta, quando ego lapsum vitare non potui. Est igitur via prima, vt decipiatur, dum conditione sua maiora desiderat. Hic enim quidem conatus est industriæ. Deinde carnis est, quod non habeat, desiderare. Postremo in quo videor ego omnibus esse sapientior, nisi circumscribam hominem & versutia & fraude contendam? Itaq; machinatus est vt non primo Adam adoriretur, sed Adam per mulierem circumscribere conaretur. Non adorsus est eum qui coram acceperat cæleste mandatum, sed eam adorsus est quæ à viro didicerat, non à Deo quid obseruaret, acceperat. Neq; enim habes quia mulieri dixit Deus, sed quia Adæ dixit: & ideo per Adam cognouisse mulier existimãda est. Cognoscens igitur hoc loco tentamenti genus, plurima etiam alijs locis tentamenti genera reperies. Alia sunt per principem istius mundi, qui quædam venena sapientiæ in hunc mundum euomuit, vt vera putarent homines esse quæ falsa sunt, & specie quadam hominum caperetur affectus. Non enim semper quasi apertus hostis ingreditur, sed sunt quædam potestates quæ amorem simulent, gratiamq; prætẽdant, vt paulatim cogitationibus nostris venenum suæ iniquitatis infundant, à quibus oriuntur illa peccata quæ vel ex delectatione, vel ex quadam mentis facilitate nascũtur. Sunt enim aliæ potestates quæ veluti colluctantur nobiscum. Vnde Apostolus ait; *Quia non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates, & rectores huius mundi tenebrarum harum, aduersus nequitiam spiritalium, quæ sunt in cælestibus.* Volunt enim hæc quadam contentione nos frangere & veluti quoddam animæ nostræ corpus elidere. Vnde & Paulus quasi bonus athleta non solum ictus aduersantium potestatum vitare cognouerat, verumetiã aduersantes ferire. Vnde & ait, *Percutio pugnis, non vt aera cædens.* Et ideo quasi bonus athleta ad coronam meruit peruenire. Ergo multiplicia tentamenta sunt diaboli. Et ideo bilinguis serpens habetur atq; lethalis, eo quod diaboli minister aliud lingua loquatur, aliud corde meditetur. Sũt & alij ministri, qui & cordis & vocis suæ infectas veneno veluti verborum suorum iactant sagittas, quibus Dominus ait: *Generatio viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali?* *Et dixit serpens mulieri. Quid vtique dixit Deus, ne edatis ex omni ligno quod est in paradiso? Et dixit mulier serpenti: Ex omni ligno paradisi manducabimus: de fructu autem ligni quod est in medio paradisi, dixit Deus, Non manducabitis ex eo, neque tangetis ex eo, vt non moriamini.*] Cum audieris sapientiorem bestijs omnibus esse serpentem, hic eius iam quære versutiam. Simulat se verba Dei dicere, & proprios intexit dolos. Cum enim dixisset Deus, *Ex omni ligno quod est in paradiso, edetis: de ligno autem quod est scientiæ boni & mali, non edetis: qua die autem manducabitis ex eo, morte moriemini:* serpens quasi interrogans mulierem, cum dixisset Deus; *Ex omni ligno quod est in paradiso, edetis: de ligno autem vno non edetis:* inseruit mendacium, vt diceret, *ab omni ligno non edetis.*] cum de vno tantum ligno scientiæ boni & mali præceperit Deus non esse gustandum. Qua ratione autem fefellerit, nihil mirum, quia ijs qui aliquem circumscribere conantur, consuetudo est fallere. Non est igitur interrogatio otiosa serpentis. Sed vt scias in mandato nullum vitium esse potuisse, respondit mulier, & ait: *Ex omni ligno paradisi manducabimus, de fructu autem ligni quod est in medio paradisi, dixit Deus, Non manducabitis ex eo, neque tangetis ex eo, vt non moriamini.*] In mandato quidem nullũ vitium est, sed in relatione mandati. Etenim quãtum præsens lectio docet, discimus nihil vel cautionis gratia iungere nos debere mandato. Si quid enim vel addas vel detrahas, præuaricatio quædam videtur esse mandati. Pura enim & simplex mandati forma seruanda, vel testimonij series intimanda est. Plerumque testis dum aliquid ad seriem gestorum ex suo adijcit, totum testimonij fidem partis mendacio decolorat. Nihil igitur vel quod bonum videtur, addendum est. Namque hic quid offensionis habet prima specie quod addidit mulier, *Neque tangetis ex eo?*] Tangetis enim Deus non dixerat, sed *non edetis*. Sed tamen lapsus incipit esse principium. Nam quæ addidit, vel superfluum addidit, vel addendo de proprio, semiplenum intellexit Dei esse mandatum. Docet igitur nos præsentis series lectionis, neque detrahere aliquid diuinis debere mandatis, neque addere. Nam si Ioannes hoc iudicauit de suis scriptis; *Si quis apposuerit* (inquit) *ad hæc, adducet in illum Deus plagas quæ scriptæ sunt in libro isto: & qui dempserit de verbis his prophetiæ huius, delebit Deus partem illius de libro vitæ:* quanto nihil diuinis mandatis est detrahendum? Huic ergo cœpit præuaricatio prima

Margin notes (left column, lower part): Rom. 8. — Rom. 7. — Sapien. 2. Gen. 2. — D — Ezech. 28. Esa. 14. Gen. 2. Sap. 7.

Margin notes (right column): E — Ioan. 14. — 2 Cor. 12. — Ephes. 6. — F — 1 Cor. 9. — Psal. 77. — Matt. 12. — G — H — Genes. 2. — 1. q. 9. c. pu ra. — Apoc. 22.

esse

A esse mandati. Et plerique putant hoc vitium non esse mulieris, sed Adæ fuisse: ita Adam dixisse mulieri dum eam vellet facere cautiorem, vt adderet mandasse Deum, *Neque tangetis ex eo.*] Habemus enim quia Adam, non Eua mandatum acceperit à Deo. Nondum enim mulier formata fuerat. Ipsa quidem verba Adę quibus mulieri dixit formam seriemque mandati, non prodit lectio: sed intelligimus per virum ad mulierem transisse. Viderint alij quid sentiant, mihi tamen videtur à muliere cœpisse vitium, inchoasse mendacium. Nam etsi de duobus videatur incertum, tamen sexus prodit qui prius potuerit errare. Adde quia præiudicio illa præstringitur, cuius & postea prior error inuentus est. Viro enim mulier, non mulieri vir auctor erroris est. Vnde & Paulus ait; *Adam*, inquit, *non est deceptus, mulier autem seducta in præuaricatione fuit.* Nunc videamus vtrum præter adiectionem quæ mandato est applicata, quod additum est, obfuisse videatur. B Nam re vera si bonum est, *Neque tangetis ex eo*] & ad cautionem proficiebat; cur Deus hoc minimè interdixerit, immo non interdicendo permisisse videatur? Itaque vtrumque quærendum, qua ratione nec permiserit, nec interdixerit. Sunt enim qui dicant, qua ratione quod fecit videri non iussit & tangi? Verum cum in eo ligno audieris naturam fuisse scientiæ boni & mali, potest existimari, quia noluit te malum tangere. Satis est enim nobis *videre Satanam sicut fulgur de cœlo cadentem*, secundum vocem Domini, *& dantem escam non luminis, sed noctis & tenebrarum filiis*, quia scriptum est. *Dedit eum in escam populis Aethiopum.* Hoc igitur de eo dictum est, quod non mandauerit tangi. Quod autem non prohibuerit, quid intelligam, accipe. Sunt multa quæ noceant si ante voluerimus haurire, quam quæ sint illa cognoscere. Nam & de cibis & potu plerumque vsu venit. Quippe si id quod amarum est, ante cognoscas, indues patientiam: & si intelligas illa quæ sunt amara, prodesse, indues tolerantiam, ne offendat amaritudo te repentina, & incipias reijcere profutura. C Prodest ergo ante cognoscere, vt ex eo quod cognoueris profuturum, nec amara fastidias. Sed hæc minus nocere possunt: illud quod magis, nisi prouideatur, nocere possit, aduerte. Gentilis quidam est, ad finem tendit: catechumenus est, maiorem vult accipere doctrinæ & fidei plenitudinem, caueat ne dum vult discere, malè discat à Photino, discat ab Arrio, discat à Sabellio: tradat huiusmodi magistris quorum quædam eum teneat auctoritas: & inductus quadam magistrorum præsumptione, teneris sensibus impressa diiudicare non nouerit. Prius igitur oculis mentis perspiciat quid sequatur, videat vbi vita sit. Tangat denique diuinarum vitalia lectionum, vt nullo prauo offendatur interprete. Legit illi Sabellius: *Ego in patre, & pater in me*, & dicit vnam esse personam. Legit Photinus, Quia *mediator Dei & hominum homo Christus Iesus.* Et alibi; *Quid me vultis occidere hominem?* Legit etiam Arrius quia dixit, *Quoniam pater maior me est.* Legitur quidem manifestum, sed qua ratione dictum sit, debet ante pertractare secum, vt rationem dictorum possit aduertere. D Ducitur quadam magistrorum auctoritate, sed profuisset ei non quæsisse, quam talem inuenisse doctorem. Sed etiam gentilis si quis scripturas accipiat, legit, *Oculum pro oculo, dentem pro dente.* Legit etiam: *Si scandalizauerit te dextera tua, abscinde illam.* non intelligit sensum, non aduertit diuini arcana sermonis: peius labitur, quam si non legisset. Et ideo docuit quemadmodum Dei verbum inuestigare deberent: non perfunctoriè, non improuidè, sed diligenter atque solicitè. *Quod erat*, inquit, *ab initio, quod audiuimus, & quod vidimus, oculis nostris perspeximus, & manus nostræ perscrutatæ sunt de verbo vitæ: & vidimus & testamur, & annuntiamus vobis.* Vides quod ante velut manibus quibusdam perscrutatus sit Dei verbum; & postea annuntiauerit: & ideo nihil Adæ & Euæ fortasse nocuisset verbum, si pertractantibus diligenter mentis quibusdam manibus ante tetigissent. Infirmi enim pertractando, & diligentius requirendo, vniuscuiusque quam non intelligunt, possunt inuestigare naturam. Certe illi infirmi id lignum in quo scientiam mali esse cognouerant, ante, quemadmodum tangerent, debuerant perscrutari. E Nam & mali sæpe nobis potest prodesse cognitio. Et ideo diaboli fraudes vel in hac legimus lectione, vel in prophetia, vt discamus quemadmodum artes eius cauere possimus. Cognoscenda sunt enim tentamenta eius, non vt sequamur, sed vt docti instructique caueamus. Sunt qui hoc loquo dubitationem habeant, cum ex omni ligno dixerit Dominus Adæ, *Comedes ex eo*, vtrum cum omni ligno etiam lignum scientiæ boni & mali dixerit esse manducandum: an vero de omni ligno, de solo autem scientiæ boni & mali dixerit non esse gustandum. Qui ne id quidem putant inutilis esse rationis, quod quamuis noxia esca huius ligni fuerit, tamen si cum cæteris ederetur, noxia esse non possit: quandoquidem etiam antidotum theriacum de corpore serpentis confici solere dicatur, quod vtique virus corpusque serpentis cum solum sumitur, nocet: cum admiscetur alijs, sanitati est & saluti. Scientia quoque boni & mali, si quis sapienter habeat, si quis vitæ semper intendat, si quis cætera virtutum genera consequatur, F nequaquam inutilis æstimatur. Hac igitur ratione plerique putauerunt posse etiam illud intelligi, vt videatur Deus id inhibuisse, ne absque cæteris solum lignum scientiæ boni & mali gustaret, non prohibuisse cum cæteris. Et hoc ideo putant dictum, quia ait Deus ad Adam; *Quis tibi indicauit quod nudus es, nisi quia de ligno à quo præceperam tibi, ab hoc solo ne manducares, manducasti?* Quod videretur dare aliquem interpretandi locum, nisi mulier in superioribus dicente serpente, *Quid vtique dixit Deus, Ne edatis ab omni ligno quod est in paradiso*: respondisset, *ex omni ligno paradisi manducabimus: de fructu autem ligni quod est in medio paradisi, dixit Deus, Non manducabitis ex eo.*] In quo quamuis mulieris præuaricatur æ fides videatur infirmior, tamen non omnibus Adam spoliabo virtutibus, vt videatur in paradiso nullam assecutus fuisse virtutem, nihil de cæteris gustauisse lignis priusquam culpam incidisset, quam fructus esse aliquos consecutum. Non spoliabo ergo Adam, ne genus humanum omne dispoliem: quod innocens est antequā G sensum accipiat scientiæ boni & mali. Neque enim otiosè dictum est, *Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut puer iste, non intrabitis in regnum cælorum*, Puer enim cum maledicitur, non remaledicit: cum percutitur, non repercutit: ambitionum & rapinarum tentamenta non nouit. Ergo verius puto, quod ne cum aliis quidem fructibus lignum edendum hoc esse præcepit. Nam etsi bona scientia perfecto, imperfecto tamen inutilis est. Imperfectum ausim omnem hominem dicere, quando ipse Paulus quasi imperfectus dicat, *Non quod iam acceperim, aut iam perfectus sim, sequor autem si comprehendam.* Et ideo imperfectis dicit Dominus, *Nolite iudicare vt non iudicemini.* Ergo imperfecto inutilis scientia, denique *peccatum nesciebam, nisi lex diceret.* Non concupisces. Et infra; *Sine lege enim peccatum mortuum est.* Quid enim mihi proderat scire quod vitare non poteram? Quid mihi proderat scire, quod lex carnis meæ impugnaret? Impugnatur Paulus, *& videt legem carnis suæ repugnantem legi mentis suæ, & captiuantem se in lege peccati*: nec de conscientia sua præsumit, sed per Christi gratiam confidit se à mortis corpore liberandum: & tu H quemquam opinaris scientem non posse peccare? Paulus dicit; *Non enim quod volo facio bonum, sed quod nolo malum hoc ago*: & tu arbitraris homini prodesse scientiam, quæ delicti augeat inuidiam? Esto tamen vt perfectus peccare non possit. In Adam Deus omnes homines præuidebat, & ideo promiscue generi non conueniebat humano habere scientiam boni & mali, quam per carnis vitia, vt oportebat, exercere non poterat.

Margin notes: n 2. · el. 25. · Tim. 2. · uc. 10. · 78. · an. 14. · Tim 2. · an. 7. · an. 14. · uit. 24 · at. 5. · Ioan. 1. · Ezech. 28. · Gen. 3 inf. · Matt 18. · Philip. 3 · Matt. 7. · Rom. 7. · Ibid · S. Aug lib. 2 contra Iul. Pelag. · Rom. 7.

Quomodo tentamenta diaboli plena sint mendacii, & de deceptione mulieris, & lapsu Adæ: quemadmodum etiam cognouerint se esse nudos, & succinctoria sibi fecerint, & quid significent.

Cap. XIII.

Discamus igitur tentamenta diaboli plena esse mendacij. Vix enim vnum verum videtur ex ijs quæ pol-

licitus est, reliqua falsa composuit. Sic enim habes, *Et dixit serpens mulieri, Non morte moriemini.*] Ecce vnum falsum: nam morte mortuus est homo, qui secutus est promissa serpentis. Deinde addidit, *Scit enim Deus quia quacunque die comederitis ex eo, adaperientur oculi vestri.*] Hoc solum verum, quia infra habes, *Quia manducauerunt ambo, & aperti sunt oculi eorum.* Sed & hoc verum quod noceret. Denique non omnibus aperire oculos vtile, quia scriptum est. *Videbunt & non videbunt.*]Sed statim agglutinatum mendacium est, quia adiunxit: *Et eritis sicut dii scientes bonum & malum.*] In quo licet aduertere idololatriæ auctorem esse serpentem, eo quod plures Deos induxisse in hominum videatur errorem, quadam serpentis astutia. Et fefellit, dicens, *Eritis sicut Dn.*]Non solum enim sicut Dij esse homines desierunt, sed etiam qui quasi dij erant, quibus dictum est, *Ego dixi, dii estis*: sui gratiam perdiderunt. *Et vidit mulier quia bonum est lignum ad manducandum, & quia gratum oculis ad videndum, & speciosum est ad cognoscendum.*] Infirma auctor iudicij, quæ de eo quod non gustauerat, iudicabat. Et ideo non facile, nisi id quod diligentius pertractauerimus, quod interiore probauerimus affectu, videtur ad opus aliquod esse sumendum. *Accipiens* (inquit) *de fructu eius manducauit, & dedit viro suo simul, & mãducauerunt ambo.*]Bene prætermissum est vbi decipitur Adam, quia non sua culpa, sed vitio lapsus vxoris est. *Et aperti sunt* (inquit) *oculi eorum, & cognouerunt quod nudi essent.*]Et ante quidem nudi erant, sed non sine virtutum integumentis. Nudi erant propter morum simplicitatem & quod amictum fraudis natura nesciret. Nunc autem multis simulationum inuolucris mens humana velatur. Ergo posteaquam spoliatos se illa sinceritate & simplicitate viderunt integræ incorruptæq; naturæ, quærere mũdana & manufacta cœperunt, quibus nuda suæ mentis operirent: delectationes delectationibus, & mundi huius vmbratiles voluptates velut folia folijs assuentes, quibus obumbrarent genitale secretum. Nam quomodo clausos oculos corporis habuit Adam, qui omnia animantia ita vidit, vt his & nomen imponeret? Quomodo cognouerunt non tunicam sibi, sed virtutum deesse velamina? *Et assuerunt* (inquit) *folia ficus, & fecerunt sibi succinctoria.*]Ficum hoc loco pro qua specie debeamus accipere, diuinarum nos docet series lectionum: quandoquidem sanctos esse qui sub vite & ficu requiescunt, scriptura memorauerit, & Salomon dixerit; *Qui plantat ficum, comedet fructus eius*; Et Dominus ad ficum venerit, sed ideo sit offensus, quod non inuenerit fructum, sed folia tantum. Docet ergo me Adam quid sint folia, qui posteaquam peccauit, de folijs ficus fecerit sibi succinctorium, qui de fructibus magis eius gustare debuerit. Iustus fructum eligit, folia peccator. Quis est fructus? *Fructus* inquit, *Spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, modestia, continentia, castitas.* Non habebat fructum, qui spiritum non habebat. Non habebat gaudium, qui præuaricatus erat mandatum Dei. Non habebat continentiam, qui de interdicto sibi gustauerat ligno. Ergo quicunque præuaricatur mandatum Dei, spoliatur atq; nudatur: & sit ipse sibi turpis, vult se operire quibusdam ficus folijs, fortasse quibusdam inanibus vel vmbratilibus sermonibus, quos compositis mendacijs assuens, & verbum de verbo struens, ad operiendam conscientiam suæ mentis, factiosè velamen peccator intexit, vt pudenda sua contegat. Iacit enim supra se folia, qui culpam velare desiderans, aut diabolum delicti memorat auctorem, aut carnis prætendit illecebras, aut alium quempiã persuasorem prodit erroris. Et de scripturis diuinis frequenter promit exempla, quibus iustos in culpam perhibet incidisse, dicens, si forte in stupris fuerit deprehensus: & Abrahã cum ancilla concubuit, & Dauid alienam adamauit, & sibi adsciuit vxorem. Assuit enim sibi quædam folia, quædam exempla de propheticarum serie scripturarum, fructum earum non reputat requirendum. Nonne tibi videntur etiam Iudæi folia assuere, dum legis spiritalis verba corporaliter interpretãtur? Quorum interpretatio fructum omnem viriditatis amittit, damnata maledicto ariditatis æternæ. Bona igitur interpretatio, hoc est, spiritalis ficus est fructuosa, sub qua iusti sanctique requiescunt. Quam qui plantauerit in animis singulorum, sicut Paulus ait, *Ego plantaui, Apollo rigauit, &c.* manducabit ex ea fructum. Mala autem interpretatio fructum ferre, viriditatem seruare non poterit. Quod igitur grauius est, hac se Adam interpretatione succinxit eo loco, vbi fructũ magis castitatis se succingere debuisset. In lumbis enim quibus præcingimur, quædam semina generationis esse dicuntur. Et ideo male ibi succinctus est Adam folijs inutilibus, vbi futuræ generationis non fructum futurũ, sed quædam peccata signaret, quæ manserunt vsque in aduentum Domini Saluatoris. Cæterum posteaquam Dominus aduenit, ficum inuenit incultam: rogatus ne eam iuberet excidi, vt coleretur permisit. Et ideo iam non folijs, sed diuino sermone succingimur, quia ipse Dominus ait, *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes,* &c. Vnde etiam pecuniam in zonis nostris portare prohibet. Non enim sæcularia, sed æterna debet zona nostra seruare.

Et audierunt vocem Domini Dei ambulantis in paradiso ad vesperam, & absconderunt se Adam & mulier eius à facie Domini Dei in medio ligni paradisi. Et vocauit Dominus Deus Adam, & dixit ei, Adam vbi es? Et dixit Adam, vocem tuam audiui in paradiso, & timui, quia nudus sum, & abscondi me. Et dixit illi, Quis tibi indicauit quod nudus es, nisi quia de ligno à quo præceperam tibi, ab hoc solo ne manducares, manducasti? Et dixit Adam, Mulier quam dedisti mecum hæc mihi dedit de ligno, & manducaui. Et dixit Deus mulieri, Quid hoc fecisti? Et dixit mulier, Serpens decepit me, & manducaui.

De voce Domini deambulantis ad vesperam, & increpatione Adam, Vbi etiam præterea ante increpetur Adam, cum mulier ante gustauerit: & quid mulier pro sua excusatione responderit, ac de mysterijs istorum.

Cap. XIV.

Et audierunt (inquit) *vocẽ Domini Dei deambulantis in paradiso ad vesperã.*] Quæ est ambulatio Dei, qui vbique semper est? Sed puto deambulationem quandam esse Dei per diuinarum seriem scripturarum, in quibus Dei quædam versatur præsentia, cum audimus quia ipse aspicit omnia, & *oculi Domini super iustos*: cum legimus *quia Iesus sciebat cogitationes eorum*: cum legimus: *Quid cogitatis mala in cordibus vestris?* Ergo dum hæc recensemus, quasi deambulantẽ cognoscimus Deum. Fugerat ergo peccator, non quo Dei posset latere conspectum, sed intra conscientiam suam latere cupiebat, opera sua lucere nolebat. Iusti est enim facie ad faciem videre, quia iusti mens non solum Deo præsens est, sed etiam cum Deo disputat, sicut scriptum est, *Iudicate pupillo & iustificate viduam, & venite disputemus, dicit Dominus.* Ergo cum legit peccator has scripturas diuinas, audit vocem Dei quasi ambulantis ad vesperam. Quid est *ad vesperam*, nisi quia culpam suam sero cognoscit, & serò venit quædam erroris præteriti verecundia, quę errorem præuenire debuerat? Nam dum culpa feruet in corpore, & anima exagitatur corporis passionibus, non cogitat Deum sensus errantis, hoc est, non audit Deum ambulantem in scripturis diuinis, ambulantem in mentibus singulorum. Dicit enim Deus, *Quoniam inhabitabo in illis, & inter eos ambulabo, & ero illorum Deus.* Ergo cum in animę sensum potestatis redierit formido diuinæ, tunc erubescimus, tunc gestimus abscondere: tunc in peccatorum nostrorum positi cogitationibus, in medio ligni paradisi vbi peccauimus, deprehendimur, latere cupientes, & arbitrantes quod Deus non requirat occulta. Sed *scrutator animorum & cogitationum vsque ad diuisionem animæ penetrans* dicit, *Adã vbi es?*]Quomodo loquitur Deus? numquid voce corporea? Non vtique, sed virtute quadam præstantiore, quam vox corporis potest esse, fundit oracula. Hanc vocem eius prophetæ audierunt, hanc vocem fideles audiunt, impij non intelligunt. Vnde in Euangelio habes quod audiuit Euangelista dicentem patrem: *Et clarificaui, & iterum*

clari-

clarificabo: sed Iudæi non audierunt. Dicebant enim; *Tonitruum factum est.* Illis ergo, sicut supra habes, quia sentiebatur deambulans Deus, qui non deambulabat, sic audiebatur loquens Deus, qui non loquebatur. Sed quid loquatur, consideremus: *Adam vbi es?*] Adhuc in his remedium sanitatis est quia audiunt Dei verbum. Denique Iudæi, qui sibi clauserunt aures ne audirent: hodieque non merentur audire. Deinde habent remediū, qui se absconderūt. Nam qui absconditur, erubescit; qui erubescit, conuertitur; sicut scriptum est; *Confundātur & cōuertantur omnes valdè velociter.* Deinde hoc ipsum quod vocat, indicium sanaturi est, quia *Dominus quos miseratur, & vocat.* Dicendo autem, *Vbi es?*] non locum quærit qui nouit arcanum: neque enim Deus clausos habebat oculos, vt non videret latentem. Et ideo dixit; *Factus est Adam tanquam vnus ex nobis*, quia aperuit oculos vt culpam suam videret, quam vitare non potuit. Magis enim postquam peccauimus, nescio quomodo nostra delicta cognoscimus: & tunc peccatum esse intelligimus, quod antequam peccaremus, non putabamus esse peccatum. Certè non quasi peccatum putabamus esse damnandum. nam si damnaremus, non admitteremus. Deus autem omnium videt culpas, & omnium delicta cognoscit: super omnem animam, super omnium occulta oculos habet. Quid est ergo, *Adam vbi es?*] Id est, non in quo, sed in quibus es? Non ergo interrogatio est, sed increpatio. De quibus (inquit) bonis, de qua beatitudine, de qua gratia, in quam miseriam recidisti? Dereliquisti vitam æternam, & accumulatus es morti, consepultus errori. Vbi est illa tua bene sibi conscia confidentia? Timor iste culpam fatetur, latebra præuaricationem. Vbi ergo es? hoc est, non in quo loco quæro, sed in quo statu. Quo te perduxerunt peccata tua, vt fugias Deum tuum quem ante quærebas? Fortasse moueat cur antè increpatur Adam, cum mulier ante gustauerit? Sed à præuaricatione sexus infirmior cœperit, à verecundia & excusatione fortior: vt fœmina erroris causa fuerit, vir pudoris. Et dixit mulier, *Serpens decepit me, & manducaui.*] Veniabilis culpa quam sequitur professio delictorum. Ideo non desperata mulier, quæ non reticuit Deo, sed magis confessa peccatum est, quam medicinalis secuta sententia est. Bonum est condemnari in peccato, & flagellari in delicto, vt cum hominibus flagellemur. Denique Cain quia voluit crimen negare, indignus indicatus est qui puniretur in peccato, sed remissus est sine præscripto pœnæ, fortasse non tam maiori crimine parricidij (illud enim commisit in fratrem) quam sacrilegij, quod Deo credidit mentiendum, dicens; *Nescio, numquid ego custos fratris mei sum?* Et ideo accusatori diabolo eius accusatio reseruata est, vt cum eius angelis flagelletur, qui cum hominibus noluit flagellari. Denique de tabulis dictum est; *Non est declinatio mortis eorum, & cum hominibus non flagellabuntur.* Alia ergo ratio mulieris, quæ licet culpam præuaricationis inciderat, tamen de paradisi lignis habebat adhuc virtutis escam: & ideo dixit peccatum suum, & reputatum est ei ad veniam. *Iustus enim accusator est sui in principio sermonis.* Neque enim potest quisquam iustificari à peccato, nisi fuerit peccatum ante confessus. Vnde Dominus ait; *Dic iniquitates tuas, vt iustificeris.* Ergo quia Eua ipsa confessa delictum est, mitior sequitur & profutura sententia, quæ condemnaret errorem & veniam nō negaret, vt ad virum suum conuersa seruiret. Primum, ne eam facile delectaret errare: deinde vt sub fortiore vase locata non traduceret virum, sed magis viri consilio & ipsa regeretur. In quo quidem mysterium Christi & Ecclesiæ euidenter agnosco. Designatur enim Ecclesiæ ad Christum futura conuersio, & religiosa seruitus subdita Dei verbo, quæ multo sit melior, quam sæculi huius libertas. Denique scriptum est; *Dominum Deum tuum adorabis, & ipsi soli seruies.* Hæc igitur seruitus Dei donum est. Denique inter benedictiones numeratur huius seruitutis obsequium, nam & Isaac in loco benedictionis eam dedit Esau filio suo, vt seruiret fratri suo. Denique benedictionem ille poscebat, etsi vnam sibi cognouisset esse præceptam, tamen aliam postulabat, dicens; *Nunquid vna benedictio tibi est pater?* Per hanc igitur seruitutem ille qui per gulam primitias suas esca vendiderat, & studio venationis agrestis gratiam benedictionis amiserat, credidit se eo futurum esse meliorem, si typum Christi veneraretur in fratre. Hac enim seruitute pollet populus Christianus, sicut & Dominus ad discipulos ait; *Qui vult inter vos primus esse, sit omnium seruus.* Denique hanc seruitutem operatur charitas, quæ & spe maior & fide est. Vnde scriptum est; *Per charitatem seruite inuicem vobis.* Hoc est ergo mysterium quod ait Apostolus esse in Christo & in Ecclesia. Hæc enim vere *in præuaricatione ante fuit, sed saluabitur per filiorum generationem in fide, & charitate, & sanctificatione, cum castitate.* Præuaricata vtique in patribus generatio hominum, saluatur per filios: vt quod in Iudæis offenderat, in Christiana posteritate corrigeret.

Et dixit Dominus Deus serpenti, Quia fecisti hoc, maledictus tu ab omnibus pecoribus, & ab omnibus bestiis quæ sunt super omnem terram: supra pectus tuum, & in vtero tuo ambulabis, & terram manducabis omnibus diebus vitæ tuæ. Et inimicitias ponam inter te & inter mulierem, & inter semen tuum & semen mulieris. Ipsa tuum obseruabit caput, & tu illius calcaneum. Et mulieri dixit, Multiplicans multiplicabo tristitias tuas, & gemitus tuos. In tristitiis paries filios, & ad virum tuum conuersio tua, & ipse tui dominabitur. Adæ autem dixit: Quia audisti vocem mulieris tuæ, & manducasti de ligno paradisi, à quo præceperam tibi ab eo solo non manducare, maledicta terra in operibus tuis. In tristitia manducabis eam omnes dies vitæ tuæ. Spinas & tribulos germinabit tibi, & manducabis fœnum agri. In sudore vultus tui manducabis panem tuum, donec reuertaris in terram ex qua sumptus es: quia terra es, & in terram redibis. Et vocauit Adam nomen mulieris suæ Vita: quoniam ipsa est mater omnium viuentium. Et fecit Dominus Deus Adæ & mulieri eius tunicas pelliceas, & induit eos. Et dixit Deus, Ecce Adam factus est quasi vnus ex nobis, vt sciat bonum & malum. Et tunc ne quando extendat manum suam, & sumat de ligno vitæ, & manducet, & viuat in æternum. Et emisit illum Dominus Deus de paradiso voluptatis, vt operaretur terram ex qua sumptus est. Et eiecit Adam, & collocauit eum contra paradisum voluptatis: & ordinauit Cherubim, & flammeam romphæam versatilem ad custodiendam viam ligni vitæ.

Qua ratione mulieris peccatum venia dignum fuerit æstimatum, & serpens delectationis typus sit: de eius condemnatione; & discretione trium harum condemnationum.

Cap. XV.

Mulieris peccatum veniabile Deo visum est, eo quod nosset multas ad decipiendum vias esse serpentis: *quia transfiguratur in angelum lucis*, & ministri eius sicut ministri iustitiæ sunt, falsa imponentes rebus singulis nomina, vt temeritatem dicant esse virtutem, & auaritiæ nomen imponant industriæ. Serpens enim mulierem decepit, virum mulier ad præuaricationem de veritate deduxit. Serpentis typum accepit delectatio corporalis: mulier symbolum sensus est nostri, vir mentis delectatio. Itaque sensum mouet, sensus menti transfundit quam acceperit passionem. Delectatio igitur prima est origo peccati. Ideoque non mireris cur ante serpens damnetur iudicio Dei, secundo mulier, tertio vir. Secundū erroris ordinem, damnationis quoque ordo seruatus est. Delectatio enim sensum, sensus autem mentem captiuam facere consueuit. Vt scias autem quia serpens typus est delectationis, damnationem eius aduerte. *Supra pectus* (inquit) *tuum*

[A] *& in vtero tuo ambulabis.*] Qui sunt qui in vtero suo ambulant, nisi qui ventri & gulæ viuunt? *quorum Deus venter est,* [Philip. 3.] *& gloria in pudendis eorum, qui terrena sapiunt,* & cibo onerati ad terrena curuantur? Bene ergo delectationi, quæ cibis intenta, terram videtur manducare, ait: *Supra pectus tuum, & in vtero tuo ambulabis, & terram manducabis omnibus diebus vitæ tuæ.*] Tollenda est omnis excusatio diaboli, ne fortè malitiæ suæ aliquid possit obtendere, vt dicat iniquitatem suam ex condemnatione venisse, & ideo ad nocendum hominibus pertinaciter obniti, quia ideo damnatus est vt noceret. Quod videtur esse proximum opinioni, si tanquam damnationis accipimus istam sententiam. Non enim Deus ad hoc serpentem damnauerat vt noceat, sed quid futurus esset ostendit. Et quidem tentatio illa quod amplius hominibus prosit, superius demonstrauimus: sed tamen cum legerimus quod scriptum est, [1. Reg. 2.] dicente Deo; *Honorificantes me honorificabo, & contemptor mei honore priuabitur:* licet nobis ex his verbis aliquid æstimare. [B] Deus enim operatur quod bonum est, non quod malum. Ergo doceant te verba diuina, quia operatur gloriam, pœnam relinquit. *Honorificantes me,* inquit, *honorificabo:* honorem bonorum operationis suæ esse declarans. *Et contemptores,* inquit, *mei* non dixit, *Honore priuabo,* sed, *Honore priuabuntur* non suæ operationi deputans eorum iniuriam, sed quid futurum esset ostendens. Ergo hic non dixit, *Facio te supra pectus tuum, & vtero tuo ambulare. & terram manducare omnes dies vitæ tuæ,* sed [*Ambulabis,* inquit, & *manducabis:* vt prædixisse magis de serpente quæ futura sunt videretur, quam præscripsisse quid faceret. Terra enim tibi cibus erit, non anima, nam & hoc peccatoribus prodest. [1. Cor. 5.] Vnde & Apostolus *tradidit huiusmodi in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini nostri Iesu Christi.* Pectore autem & ventre ait reptare serpentem, non tam propter corporis figuram, quam quod propter terrenas cogitationes de illa cœlesti beatitudine sit lapsus. Pectus enim frequenter recessus quidam accipitur sapientiæ. [Ioan. 13.] Et ideo Apostolus supra pectus Christi reclinat caput, non in terram deijcit. [C] Ergo si sapientia diaboli feris immanissimis comparatur, [Philip. 3.] quibus intra pedes pectus sit: & etiam homines qui terrena sapiunt, nec interiore affectu eriguntur ad cœlum, vtero videntur reptare per terram: vtique, ventrem animi nostræ non corruptibilibus sæculi huius implere, sed [Psal. 43.] magis Dei verbo satiare debemus. Bene igitur Dauid personam suscipiens Adæ dicit; *Humiliata est in puluere anima mea, adhæsit in terra venter meus.* Adhæsit enim, dum configuratur serpenti, qui pascitur iniquitate terrena. Ideoque nos Apostolus *configurari* dicit *oportere Christo, vt virtus Christi prætendat in nobis.* Quæ sententia non putatur in serpentem grauis, cum etiam Adam, qui leuius peccauit, tali condemnatur sententia. Scriptum est enim: *Maledicta terra in operibus tuis. In tristitia mãducabis eam omnes dies vitæ tuæ.*] Videtur certe similitudo quædam esse sententiæ, sed tamen in ipsa similitudine magna discretio. Interest enim vtrum manducet aliquis terram, sicut serpenti dictum est, quia terram manducabit: an vero sicut homini dictum est, *In tristitia manducabis.*] Adiectio enim ista, *in tristitia.*] [D] discretionem facit. Discretio quam vim habeat, considera. Bonum est mihi in tristitia magis terram manducare, quam in delectatione, hoc est, vt in actu quodam & sensu [Rom. 6.] corporis contristari videar, quam delectari in peccato. Multi enim propter nimias iniquitates non suscipiunt peccati conscientiam, At vero ille qui ait, *Castigo corpus meum, & seruituti redigo:* contristatur in nostrorum pœnitentia peccatorum, quia sua tanta delicta non habuit, vt in his contristari deberet. Denique & nobis suadet vtilem istam esse tristitiam, quæ secundum Deum, non secundum sæculum est. *Oportet,* inquit, *vos contristari in pœnitentiam secundum Deum, nam secundum Deum tristitia salutem ope-* [2. Cor. 9] *ratur, sæculi autem tristitia mortem operatur.* Sed & de veteri testamento accipe illos ad gratiam peruenisse, qui contristabantur in operibus corporalibus: illos verò in supplicio remansisse, qui delectabantur huius mundi operi- [1. Cor. 9] bus. Denique Hebræi qui ingemiscebant in laboribus Ægypti iustorum gratiam consequuti sunt. Et quia panem in tristitia manducarunt, esca donati sunt spiritali. [E] Ægyptii vero, qui talia opera cum exultatione celebra- [Exod. 1.] bant, regi detestabili seruientes, nullam veniam sunt adepti. Sed & illa distinctio, quod serpenti dicitur, quia ter- [Exod. 16.] ram manducabit; Adæ autem, *In tristitia* (inquit) *manducabit: & in sudore manducabis, & manducabis fœnum agri:*] vt quendam intelligamus in his esse processum, vt quando terram manducamus, in quadam malitia esse videamur: quando fœnum, in quodam processu: quando vero panem, cum consummata fuerit fortitudo. Ergo & nos habeamus processum vitæ huius, sicut habuit & Paulus qui dicit; *Viuo autem iam non ego,* hoc est, non ego [Gal. 2.] qui terram ante manducabam: non ego qui fœnum, quia omnis caro fœnum: *sed viuit in me Christus,* hoc est, viuit pa- [Esa. 40.] [Ioan. 6.] nis ille viuus, qui venit è cœlo, viuit sapientia, viuit gratia, viuit iustitia, viuit resurrectio. Deinde considera quia non est maledictus homo, sed maledictus est serpens: nec terra in se maledicta est. sed *Maledicta* (inquit) *in operibus tuis*]; quod ad Adam dictum est. Tunc terra maledicta est, si habeas opera terrena, id est, opera sæcularia. Et maledicta [F] non in vniuersum, sed vt spinas & tribulos generet, nisi fuerit humanæ studio operationis exercita. Quod si eam exercuerimus in labore quidem & sudore erimus, sed ta- [Rom. 7.] [1 Cor. 9.] [Gal. 6.] men panem manducabimus. Repugnat enim lex carnis legi mentis. Et laborandum nobis est ac desudandum: vt castigemus corpus, & seruituti redigamus, & quæ sunt spiritalia seminemus. *Si enim carnalia seminauerimus, quæ car-* [S. Aug. li. 2 contra Iul. Pelag.] *nalia sunt metemus: si vero spiritalia seminauerimus, metemus ea, quæ sunt spiritalia.*

S. AMBROSII DE PARADISO LIbri finis.

Summarium libri primi de Abel & Cain.

[G] A cap. I. vsque ad cap. VI. agit de ortu, officiis, & mysterio duorum fratrum Abel & Cain, & quomodo Abel prælatus sit fratri.

A cap. VII. vsque ad finem libri, agit de oblationibus Deo faciendis: de duorum fratrum oblationum differẽtiis, & de reprobatione Cain.

CAPITA LIBRI.

A 8. *Abrahæ, Zacchæi, & diuinæ testimonio scripturæ monet nos, vt cito & sine mora Deo vota nostra soluamus.*

9. *Inchoatum prosequitur sermonem: redarguit Pharaonem de obeditionis procrastinatione: & quomodo offerenda Deo sit oratio vt ei placeat.*

10. *Alter oblationis Cain defectus explicatur, cum descriptione eorum quæ Domino offerenda sunt: exponitur mystice primitiuorum oblatio.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE ABEL, ET CAIN LIBER primus.

B

Genes. Cap. IV.

ADam vero cognouit Euam mulierem suam quæ concepit & peperit Cain, & dixit, Acquisiui hominem per Deum. Et adiecit parere Abel fratrem eius. Et factus est Abel pastor ouium: Cain autem operabatur terram.

Continuans hunc librum cum præcedenti, agit de ortu Cain & Abel: & quid per hos duos fratres, & alios duos, Esau scilicet & Iacob intelligatur, exponit.

C

CAP. I.

DE Paradiso in superioribus pro captu nostro, vt potuimus, quod Dominus infudit, sensus inuenit, digessimus, in quibus Adæ atque Euæ lapsus est cōprehensus. Nunc quoniam illa penes auctores nō stetit culpa, sed quod peius est, deteriorem inuenit hæredem, sequentem adoriamur historiam, & ea quæ secundum scripturas annexa sunt diuinas, nostro opere prosequamur. *Adam vero cognouit Euam mulierem suam quæ concepit & peperit Cain, & dixit, acquisiui hominem per Deū.*] Quæ acquirimus, ex quo, & à quo, & per quid acquiram⁹, considerari solet. Ex quo, tanquam ex materia: à quo, quis auctor: per quod tanquam per aliquod instrumentum. Nunquid hic sic dicit, *Acquisiui hominem per Deum*,] vt Deum intelligas instrumentum? Non vtique, sed vt intelligas auctorem & operatorem Deum. Vnde magis Deo detulit, cum dixit, *Acquisiui hominem per Deum*,] vt & nos cū aliquid acquirimus, vel omnes euentus secundos Deo magis deferre, quā nobis arrogare debeamus, *Et adiecit parere Abel.*]
D
Cum adiicitur aliquid, quod prius erat tollitur. Idque colligitur ex arithmeticæ portionibus, & animæ cogitationibus. addito enim numero, alius numerus aboletur superior: & cogitatio accedens excludit superiorem. Ergo cum adiicitur Abel, aufertur Cain. Quod nominum interpretatione plenius deprehenditur. Cain etenim dictus est *acquisitio*, quod omnia sibi acquireret: Abel, qui omnia refert ad Deum pia deuotus mentis intentione, nihil sibi arrogans vt superior frater, sed totum tribuens conditori quod accepisset ab eo. Duæ itaq; sectæ sunt duorum fratrū nomine cōpugnantes inuicem, & contrariæ sibi. Vna, quę totum menti suæ deputat tanquam principali, & quasi cuidam cogitationis & sensus & motus omnis auctori, hoc est, & quę omnes inuentiones humano adscribit ingenio. Altera quæ tanquam operatori & creatori omnium Deo defert, & eius tanquam parentis atque rectoris subdit omnia gubernaculo. Illa prior per Cain significatur, hæc posterior per Abel. Has duas sectas anima vna parturit: & ideo germanæ habentur, quod vno funduntur vtero. Sed contrariæ sunt: quare oportet eas, cum partu editæ fuerint, diuidi ac separari. E Compugnantibus enim hospitium vnum perpetuo esse non potest. Denique Rebeca cum duas naturas humani ingenii parturiret, vnam mali, alteram boni, easque exilire intra vterum sentiret suum (Esau enim typus erat malitiæ, Iacob figuram bonitatis gerebat) mirata quid illud esset quod discordiam quandam concepti cerneret fœtus, consuluit Deum vt passionem proderet, medelam daret. Itaque precanti est responsum redditum; *Duæ gentes in vtero tuo sunt, & duo populi de ventre tuo exibunt.* Quod si ad animam referas, eandem genitricem boni & mali intelliges: quia ex eodem fonte animæ vtrumque demanat. Sed hoc sobrii solet esse verique iudicii, vt repudiato malo enutriat quod bonum est atque confirmet. Prius ergo quam pariat, bonum est exhibere reuerentiam Deo debitam; vt ipsi totum deferat, sua non præferat. Cum vero genuerit confessionem quæ defertur Deo, deponit cordis sui tumorem. F Adiiciens ergo Deus bonum animæ dogma Abel, abstulit improbum dogma Cain.

[Gen. 25.] [Ibid.]

Mysterium duorum fratrum sequitur, interserens quædam de patribus, & præcipue de sepultura Moysi latentia.

CAP. II.

EGo tamen hoc loco secundum scripturam mysterium magis duorum populorum intelligo, quod Deus adiiciendo Ecclesiæ suæ fidem piæ plebis, abstulit perfidiam populi præuaricantis, quandoquidem verba ipsa hoc significare videantur, dicente Deo; *Duæ gentes in vtero tuo sunt, & duo populi de ventre tuo exibunt.* Hæc figura synagogæ & Ecclesiæ in his duobos fratribus ante præcessit, Cain, & Abel. G Per Cain parricidalis populus intelligitur Iudæorum, qui Domini & auctoris sui, & secundum Mariæ virginis partum fratris, vt ita dicam, sanguinem persecutus est. Per Abel autem intelligitur populus Christianus adhærens Deo, sicut & Dauid ait; *Mihi autem adhærere Deo bonum est*, & vt cælestibus se attexeret, & à terrenis separaret, alibi; *Defecit*, inquit, *anima mea in verbum tuum*: eo quod ordinem viuendi atque vsum non in terrenis voluptatibus, sed in verbi agnitione posuisset. Ex quo cognoscitur, ne illud otiose scriptum esse, sed perpense atque examinate, quod legimus in Regnorum libris: *Et appositus est ad patres suos.* Intelligi enim datur quod patrum similis fuerit fide. Vnde claret, non ad sepulturam corporis, sed ad consortium vitæ relatum. Denique de Isaac non perfunctorie scriptum putatur, quod requirens corporis istius speciem, quæ animę suę attexebatur, *appositus sit ad genus suum*, eo quod patris sui moribus adhæserit. Pulchre autem *ad genus* ait, nō ad populum sicut alibi. Nam legimus aliis locis appositos fuisse *ad populum suum*. Sed isti non tam præstantes: præstantior autem qui paucorum similis fuerit, & non plurimorum. Plures in populo suo quam genere: & præstantius dicitur paucorum similem esse, quā plurimorum. H Qui ergo Dei erat generatus promissione, qui ad sacrificium probandę pietatis electus, qui vnius vxoris, hoc est, solius sapientiæ societate contentus, superni illius generis, quod est vnum, sibique semper conueniens, non plebeiæ vilitatis imitator adstruitur dus suit scripturæ diuinæ testimonio. Etenim vbi labor doctrinæ meditatio, illic cum pluribus commune collegium, & quoddā populare consortium est. Audiēdo enim plerique proficiunt, quos nominauit populum. Vbi autem non humana traditione sed ingeniosa collectione sine vlla laboris disciplina percipitur, illic sublimis generis incorrupta sinceritas est. Et ideo Isaac tanquam Dei munus ad genus suum magis quam ad populum appositus legitur, vt diuinorum potius quam humanorum imitatorem esse sedulum recognoscas. Beata & illa mens, quę species & ipsum genus supergrediens, mereretur audire quod dictum est ad Moysen cum separaretur à populo: *Tu autem hic sta mecum.* Nam sicut in Isaac Dominicæ incarnationis typus humanæ ge-

[Gen. 25. & Rom. 9.] [Ps. 17.] [Ps. 118.] [Reg. 2 & ...] [Gen. 35.] [Deut. 32.] [Gen. 22.] [Gen. 22.] [Genes. 35.] [Deut. 5.]

A nerationis supergressus consuetudinem, vicit priores, ita vt in eo non vulgaris populisque gratia, sed specialis prærogatiua præcelleret, sicut lectio docet: *Abrahæ enim dicta sunt repromissiones, & semini eius: non dicit, Et seminibus, tanquam in multis, sed sicut vni, hoc est, Semini tuo, quod est Christus:* (*Gal. 3.*) ita etiam in Moyse venturi doctoris figura, qui legem doceret, Euangelium prædicaret, impleret testamentum vetus, nouum conderet, cæleste populis alimentum daret, humanæ dignitatem conditionis excessit eo vsque, vt Dei donaretur nomine; sicut habemus scriptum, dicente Domino; *Posui te Deum Pharaoni.* (*Exod. 7.*) Etenim victor passionum omnium, nec vllis captus sæculi illecebris, qui omnem istam secundum corpus habitationem cælestis puritate conuersationis obduxerat mentem regens, carnem subiiciens, & regia quadam auctoritate castigans, nomine Dei vocatus est: ad cuius similitudinem se perfectæ virtutis vbertate formauerat. Et ideo non legimus de eo, sicut (B) de cæteris, quia deficiens mortuus est, sed *per verbum Dei mortuus est.* (*Deut. 34.*) Deus enim neque defectionem aut diminutionem patitur, neque adiectionem capit. Vnde & addidit scriptura, *Quia nemo scit sepulturam eius vsque in hodiernum diem;* (*Ibid.*) vt translationem magis quam interitum intelligas. Mors enim secessio quædam est animæ & corporis. *Mortuus* igitur *est per verbum Dei*, vt ait scriptura, non secundum verbum: vt aduertas, nō nuntium mortis, sed gratiæ munus expressum, qui translatus magis quam derelictus est, cuius nemo nouit sepulturam. Quis enim in terris reliquias eius potuit deprehendere, quem secum esse Dei filius in Euangelio demonstrauit? (*Mat. 17.*) Denique & Elias simul est visus, qui translatus curru est, non sepultus nec mortuus legitur. (*4. Reg. 2.*) Viuit enim, qui cum Dei filio est. Moyses autem mortuus quidem legitur, sed per verbum Dei mortuus per quod facta sunt omnia. *Verbo autem Dei cæli firmati sunt.* (*Ps. 32.*) Per verbum igitur Dei non lapsus operis, sed firmamentum est. Non ergo tanquam relapsus in terram deprehēditur corporis solutione, sed tāquam verbi cælestis operatione donatus & munere vt quietem magis cæto eius quam bustū acceperit. (C) Bene autem inter Dominum & seruum seruatur distantia, vt prærogatiuam Domini intelligas, serui gratiā. De Moyse legitur *quia sepulturam eius nemo scit*: (*Deut. 34.*) de Christo autem, *Sepultura eius de terra sublata est*: (*Esai. 53.*) quia ille secundum mysterium legis expectabat redemptionem, vt resurgeret: hic secundum Euangelii donum, redemptionem non expectabat, sed donabat. (*Act. 2.*) Et ideo sepultura eius ignorata nō est, sed eleuata: quam diutius creatura tenere non potuit, quia per ipsum omnis creatura properatura a corruptionis seruitio eleuari. (*Rom. 8.*) Nemo ergo scit sepulturam Moysi, quia vitam eius omnes nouerunt. Christi autem sepulturam vidimus, sed nunc iam non nouimus, qui resurrectionem eius agnouimus. (*Matt. 28.*) Debuit enim cognosci tumulus eius, vt resurrectio manifestaretur. (*Mar. 16.*) Et ideo in Euangelio tumulus summa expressione describitur: in lege non quæritur, quia licet resurrectionem eius lex annuntiauerit, nobis tamen Euangelii series plenissime comprobatur. (*Esai. 11.*)

(D)

Agit de Abel, qui licet ortu sit fratre posterior, ei tamen dignitate præfertur: & id aptat ad hominum mores.

Cap. III.

Ergo vt quod proposuimus, compleamus, *Adiecit* (inquit) *parere Abel:*] hoc est meliorem Eua, quæ grauiter ante peccauerat, ex se generauit sententiam, vt superioris sententię aboleret errorem. Mentior nisi hoc in vniuersis comprobatur. Ita enim nascimur, vt ante infirmus infantiæ sensus in nobis sit, postea pueritiæ corporis tantummodo curam sciens, nullum cultum, nullam habens obseruantiam diuinorum. Vnde & euidenti naturæ ouuitate ortum Iesum Christum ex Virgine vt probaret Propheta ait; *Ecce virgo in vtero accipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel: butyrum & mel manducabit, & ideo priusquam sciat malum aut bonum, non credet malitiæ, vt eligat quod bonum est.* (*Esai. 7.*) Et infra, *Priusquam sciat puer vocare patrem aut matrem: accipiet virtutem Damasci & spolia Samariæ contra regem Assyriorum.* (E) (*Esai. 8.*) Solus enim fuit qui non est captus sæculi huius vanitate, & carnali tumore: vtpote qui se humiliauit *factus obediens vsque ad mortem*: (*Philip. 2.*) longe vnicuique nostrum dissimilis, quia nos frustra extollimur mente carnis inflati. (*Coloss. 2.*) Vnde & nemo sine peccato, nec vnius diei infans. *Ille autem peccatum non fecit.* (*Iob. 14.*) (*1. Pet. 2.*) Et ideo in nobis ante nascitur Cain seipsum præferens: postea Abel generatur, in quo sit reuerentia diuinitatis. Prius ergo irrepit quod malum est, postea agnoscitur quod bonum est. Vbi autem bonū, ibi iustum; vbi iustitia, ibi sanctitas: hoc est, Abel qui adhæret Deo. *Et factus est*, (inquit) *Abel pastor ouium, Cain autem operabatur terram.*] Non est otiosum quod cum ante generatus sit Cain, vt lectio docet, prælatus sit hoc loco Abel: nec idem sit ordo nominum, qui est ordo naturæ. Quid sibi vult mutatio ordinis, vt prius iunioris meminerit, vbi scribitur vitæ status, operisque vsus? Officiorum interrogemus distantiam, vt colligamus causam prælationis. (F) Operari terram vsu prius est, gratia inferius quam oues pascere. Hoc enim instar est cuiusdam doctoris & principis. Meritoque senior à vetustioribus inchoauit, iunior recentiora prætulit, quæ nullas spinas, nullos tribulos germinarent, nulli sententiæ essent obnoxia. Denique peccati reus Adam de paradiso dimissus est voluptatis, vt operaretur terram. (*Gen. 3.*) Recte ergo vbi nascuntur hi fratres, seruatur etiam in prædicando ordo naturę: vbi vero exprimitur disciplina viuendi, seniori iunior antefertur: quia etsi tempore iunior, virtute præstantior est. Innocentia enim tempore posterior est quam malitia, & quadam suppar ætate, sed meritorum nobilitate antiquior. Senectus enim venerabilis est, non annis cana, sed moribus. *Et ætas*, inquit, *senectutis vita immaculata.* (*Sap. 4.*) Vbi ergo generatio exprimitur, præuenit Cain: vbi disciplinarum sit prædicatio, præcurrat Abel. Adolescentiam igitur, & ipsam in exordiis iuuētutem variarum illecebris passionum feruere quis abnuat? Sed vbi maturior ætas accesserit, tanquam pubescentis lasciuiæ tempestate discussa tranquillitatem refundi, & in (G) quosdam portus quietos lassæ animæ nauigium subducere. Itaque graues motus nostræ adolescentię fida senectutis statione placidantur.

Malitia tempore præcedit, virtus vero præstantia: duæ mulieres voluptatem & virtutem designant: quod rebus hominem voluptas irretire conetur.

Cap. IIII.

Ne ergo dubites talibus naturę admonitus exemplis, quod malitia præcedat tempore, sed iunenescat infirmitate. Habet illa ætatis suppeditium, virtus autem prærogatiuam gloriæ, qua plerunque iusto cedit iniquus. Cuius rei testis est fidelis diuina scriptura, quæ docet Esau cognomine stultitiæ virum cessisse patienter primatus suos fratri suo Iacob, ita vt diceret; *Vt quid mihi primatus?* (*Genes. 25.*) Sed quos iste posthabuit, hos vir cognomento exercitationis præditus quæsiuit mereri. Nonne tibi videtur Esau tanquam in agone victus, & propriæ mentis infirmitate imparem se existimans, cessisse victori coronam, quem videbat nullius passionum illecebris inflecti, quarum ipse puluerem sustinere non poterat? (H) *Vt quid mihi*, inquit, *primatus?* Apud ignauos enim nulla sunt insignia virtutis, apud sapientes prima habentur. Studia enim virtutis quædam instrumenta sunt. Itaque sicut bellator sine armis esse non potest, ita nec sine exercitatione virtus. Vnde & Dominus in Euangelio ait; *A diebus Ioannis Baptistæ regnum cælorum cogitur, & cogentes diripiunt illud.* (*Mat. 11.*) Et alibi; *Quærite regnum Dei, & ecce omnia præsto sunt vobis.* (*Mat. 6.*) Non dormientibus, neque otiantibus, sed vigilantibus & laborantibus pollicentur præmia, & labori merces parata est. Qui licet non suauis ad gratiam, tamen fructuosus ad præmium est. Docet hoc sermo legis, sicut scriptum inuenimus. *Si fuerint*, inquit, *vni homini duæ vxores, vna earum dilecta, altera odibilis: & pepererint ei ambæ filios, dilecta & odibilis, & primitiuus fuerit filius mulieris odibilis: qua die hæredes reliquerit filios in substantia sua, non poterit primatum dare filio mulieris dilectæ, omittens filium odibilis: sed primitiuum filium odibilis cognoscet*, (*Deut. 21.*)

A *pscit, vt det illi dupla ex omnibus quæ inueniuntur ei: quia ipse initium filiorum eius est, & ipsi debentur primitiæ.* Quam profunda latent mysteriorum secreta in litteris! Recognosce anima partus tuos, & odibilis istius mulieris quære mysterium. Intra te ea inuenies, si requiras. Repete cogitationes, relege sensus tuos, & cui primitiæ debeantur agnosces. Duæ enim mulieres vnicuique nostrum cohabitant, inimicitiis ac discordiis dissidentes, velut quibusdam zelotypiæ contentionibus nostræ replentes animæ domum. Vna earum nobis suauitati & amori est blandæ conciliatrix gratiæ, quæ vocatur voluptas. Hanc nobis opinamur sociam ac domesticam, illam alteram inimicam, asperam, feram credimus, cui nomen virtus est. Illa igitur meretricio procax motu, infracta per delicias incessu, nutantibus oculis, & ludentibus iaculans palpebris retia, quibus pretiosas iuuenum animas capit, (Prou. 7. *Oculus enim meretricis, laqueus est peccatoris*) quemcumque viderit sensu B indignum prætereuntem in angulo in transitu domus suæ sermonibus adoritur gratiosis, faciens iuuenum volare corda, domi inquieta, in plateis vaga, osculis prodiga, pudore vilis, amictu diues, genis picta. Etenim quia verum decorem naturæ habere non potest, adulterinis fucis affectatæ pulchritudinis lenocinatur speciem, non veritatem. Vitiorum succincta comitatu, & quodam nequitiarum choro circumfusa, dux criminum, talibus verborum machinis murum mentis aggreditur humanæ: *Sacrificium pacis est mihi, hodie reddo vota mea: hac ex causa progressa sum obuiam tibi, desiderans faciem tuam inueni te.* Ibid. *Institis texui lectum meum, & tapetis ab Ægypto straui. Aspersi lectum meum croco, domum autem meam cinnamomo. Veni, fruamur amicitia vsque in diluculum: veni, & colluctemur cupidine.* Hanc enim per os Salomonis speciem fornicariæ videmus expressam. Nam quid tam meretricium, quam sæcularis voluptas? quæ à fenestra domus suæ intrat, oculis prima tentamenta præludens: & penetrat cito situ in plateam prospiciens id est, in publicas transeuntium vias, non in legis interna mysteria obtutum mentis intendas. C Ea profecto est, quæ validioribus vinculis velut cubile quoddam consociatæ nobis communitatis intexit, vt qui reclinauit se, ligetur: & opprobrinsæ fraudis velamine operit corporis instratum, ad sollicitandos iuuenum animus, absentiam viri, hoc est, incuriam legis obtexens: Lex enim absens peccantibus est. Nam si adesset, non delinqueretur. Et ideo ait; Ibid. *Non enim adest vir meus in domo, abiit autem viam longissimam inuolucro pecuniæ accepto in manu.* Quid hoc esse dicam, nisi forte quia diuites putant nihil esse quod non cedat suæ pecuniæ, & in gratiam sui legem velint esse venalem? Spargit odores suos voluptas, quia Christi odorem non habet. Thesauros demonstrat, regna promittit, amores spondet continuos, inexploratos concubitus pollicetur, sine pædagogo disciplinas, sine monitore sermones, vitam sine sollicitudine, mollem somnum, inexplebilem cupiditatem. Ibid. *Seducent eum,* inquit, *multo blandimento sermonum, & laqueis labiorum suorū alligans, domum adusque attraxit.* At ille secutus eam circumuentus. D Nitebat aula regio luxu splendida, cælatis parietibus, & humido natabant pauimenta vino. Fragabat vnguento humus, spinis conperta piscium, & marcentibus iam floribus lubrica. Illic comessantium tumultus, concertantium clamor, litigantium cædes, concentus canentium, saltantium strepitus, ridentium cachinus, lasciuientium plausus, confusa omnia, nihil naturæ ordine. Saltatrices tonsæ, & crispantes pueri coma, epulantium cruditas, edentium ructus ebriorum sitis, hesterna crapula, hodierna temulentia, repleta vomitu bibentium pocula, maiore odore ebrietatis, quam si recentia tantum vina fragrarent. Ipsa in medio stans; Ps. 40. *Bibite, inquit, & inebriamini, vt cadat vnusquisque, & non resurgat.* Ille apud me primus, qui omnium perditissimus. Ille meus est, qui suus non est. Ille mihi gratior, qui sibi nequior. Hier. 51. *Calix autem Babylonis in manu mea inebrians omnem terram. à vino meo biberunt omnes gentes.* Qui est ergo insipientior, diuertat ad me, & indigentibus sapientia præcipio, dicens: Prou. 9. *Panibus absconditis suauiter vtimini, & aquam furti dulciorem bibite. Manducemus & bibamus, cras enim moriemur. Transiet vita nostra tanquam vestigia nubis, & tanquam nebula dissipabitur. Venite ergo, fruamur bonis quæ sunt, & vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter.* E Esa. 22. Sap. 2. *Vino pretioso & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis antequam marcescant.* Nullum pratum sit quod non pertranseat luxuria nostra, vbique relinquamus signa lætitiæ. Hæc omnia relinquuntur, nihil secum quis feret, nisi quod corporis voluptate perceperit. Denique ego istam institui philosophiam, nec est alia verior nisi ea quæ bonum asserit quod suaue atque iucundum sit. Ergo vel philosophiæ vel sapientiæ Salomonis credite.

Voluptas ne tandem opprimat hominem, virtus occurrit: interponens Christum tentatorem diabolum profligantem, docet quomodo tentationibus sit resistendum.

F

Cap. V.

His auditis, velut ceruus sagittatus in iecore hæret saucius. Prou. 7. Quē miserans virtus, & casurum cito vidēs, inprouisa occurrit, verita ne inter moras illecebris demulcentibus mens capiatur humana. *Palam,* inquit, *apparui tibi non quærenti me.* Esa. 65. Ne fallat imprudentem, & circumueniat te mulier effrænata & luxuriosa, quæ non nouit pudorē: Prou. 9. *sedet in foribus domus, in sella palam, in plateis aduocans prætereuntes.* Prou. 7. *Nunc igitur fili audi me, intende verbis oris mei. Non declinet in vias eius cor tuum. Multos enim vulnerando deiecit, & sunt innumerabiles quos trucidauit. Viæ inferorum domus eius, deducentes in secessum mortis.* Prou. 4. *Aufer igitur prauum os, & iniusta labia longe à te propelle.* Prou. 5. *Oculi tui recta videant: noli intendere fallaci mulieri. Mel enim distillant à labiis mulieris fornicariæ, quæ ad tempus impinguat fauces tuas, postea vero amariorem felle inuenies.* Dies me citius defecerit quam vitia eius exponam, quæ tamen in Prouerbiis ore sapientiæ descripta atque expressa sunt. Prou. 6. Nō te vincat formæ concupiscentia. Adulterina est, fucis illita, nequaquam sincero fulgens decore. Neque capiaris oculis, circumfusa enim retia sunt. G Esto magis similis illius & sequere eum, Ibid. Cant. 2. *qui salit super montes & transilit super colles. prospiciens per fenestras, eminens super retia.* Mala sunt voluptatis vincula. Oculos delectat, demulcet aures, & mentē inquinat, multa mentitū, falsa adiungit, vera subducit, spōdet pecuniā, aurū offert, sed aufert disciplinam. Prou. 8. Tu aūt accipe potius disciplinam quam pecuniam, & scientiā super aurū probatum. Melior est enim lapidibus pretiosis. Non te celabo quæ summa eius feruntur, ne videar operire quæ displicent in voluptate, & obumbrare quæ placeant. Eleuat enim & extollit mentem suasoriis verbis, ostendit omnia regna terræ, dicēs; Matt. 4. *Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraueris me.* Ibi tu caue ne rapiaris præterlabentibus & non manentibus, in quibus magna tentatio est. Docuit te certe Dominus Iesus quemadmodum aduersus huiusmodi tentationes resistas. Tetenderat diabolus primum laqueū gulæ, dicens, Luc. 4. *Si filius Dei es, dic huic lapidi vt panis fiat.* Respondit Dominus; *Non in pane solo viuit homo, sed in omni verbo Dei.* laqueum soluit hoc dicto. H Posuit iterum diabolus secundum iactantiæ laqueum, qui etiam bonam mentem prospectis currentem semitis solet strangulare. *Et duxit illum,* Ibid. inquit, *in Hierusalem, & statuit eum super pinnam templi, & dixit illi, Si filius Dei es, mitte te hinc. Scriptum est enim quod angelis suis mandauit de te, vt conseruent te, quia in manib. tollent te, ne forte offendas ad lapidē pedē tuū.* Itaq; cū posset sine vllo periculo mittere se Dominus Iesus, cui suppeterent spiritales volatus: tamen ne iactantiæ genus esset, respondit diabolo; *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Simul docuit nos cauere, ne faciamus voluntatē diaboli. Si ergo vere iactantia declināda est, quāto magis nemo debet falsa iactare pro veris? Tertius superest laque⁹ auaritiæ atq; ambitionis. Ibid. *Ostendit in mōte posito omnia regna terræ in momento temporis.* Bene *in momento,* Ibid. quia diuturna esse nequeunt. Paulululum expecta, & cito transeunt. Itaque qui sequuntur ea, in monte sibi esse videntur, sed non sunt perpetui, sicut habes scriptum, Ps. 36. *Vidi impium superexaltatum & eleuatum super cedros Libani, & transiui, & ecce non erat.* Sed qui ea maxime facit, adorare videtur diabolū, *cui Deus venter est, & in pudendis gloria.* Tua

tem-

A tem in Deo gloriam quære, qui tibi ait; *Dominum Deum tu-*
Philip. 2 *um adorabis & illi soli seruies*, à quo æterna accipias, non tem
Luc. 4. poralia. Tamen si quem etiam ista delectent, ab eo mode-
ratius petantur, qui verus omnium fons est. Nam & ipsa
peculiaria quæ possidere sibi videtur diabolus, aliena sunt
Ibid. sicut ipse dixit; *Tibi dabo potestatem hanc vniuersam & gloriam
eorum, quia mihi tradita sunt.* Ab eo ergo spera. licet breuis
vitæ non sit longum viaticum requirendum, tamen ab eo
spera qui vniuersam creaturam condidit, qui diabolo ea
1. Tim. 2 ad tempus tradidit; non vt possideat, sed vt tentet. Non e-
nim poterat corona esse sine certamine. Probandi erant
dubij, vt iusti coronarentur. Dedit itaque diabolo ea, quia
in his ipsis pœna accipientis est, si vti nesciat. Quid est e-
nim thesaurus luxurioso, nisi sumptus luxuriæ? Vnde non
Eccl. 31. luxuriosus, sed frugi probatur. Et ideo *vtere quasi frugi iis
Ibid. quæ tibi apponuntur, vt non cum manducas multum, odibilis fias.*
Vigiliæ enim & tormenta viro edaci. Et infra; *Si coactus fue-
B ris in edendo, surge & vome, & refrigerabit te, & non adducet cor-
pori tuo infirmitatem.* Plurimos itaque gula sua occidit, nul-
lum frugalitas: innumeris vina nocuerunt, nulli parsimo
nia. Plerique inter epulas fudere animas & mensas proprio
repleuere sanguine. Aliis cruditas vocem simul rapuit &
sensum: & si aliquibus cruditas noxia non fuit, his ruinam
fecit ebrietas. Alios enim in crimen egit: alios etsi non in
crimen, ad egestatem redegit. Postremo audi quos Chri-
Luc. 13. stus excludat. *Cum intrauerit*, inquit, *paterfamilias, & clauserit
ostium, incipietis foris stare, & pulsare ostium dicentes, Aperi nobis.
& respondens dicet. Nescio vos: vnde estis? recedite à me operarij ini-
quitatis. Tunc incipietis dicere, Manducauimus coram te, & bibi-
Luc. 6. mus, & in plateis nostris docuisti. Et dicet vobis, Nescio vnde estis.*
Audisti quid de manducantibus dixerit. Audi nunc quid
Ibid. de ieiunantibus dicat: *Beati qui nunc esuriunt & sitiunt, quia
saturabuntur.* Et infra, *Væ vobis qui saturati estis, quoniam esurie-
tis.* Sed vis manducare, vis bibere? Veni ad conuiuium sa-
pientiæ, quæ inuitat omnes cum magna prædicatione, di-
Prou. 9. cens; *Venite, & edite panes meos, & bibite vinum quod miscui vo-
C bis.* Delectant cantica quæ epulantem demulceant? Audi
hortantem, audi cantantem Ecclesiam, non solum in can-
Cant. 5 ticis, sed etiam in Canticis canticorum: *Manducate proximi
Eccl 31. mei. & bibite, & inebriamini fratres mei.* Sed hæc ebrietas so-
brios facit, hæc ebrietas gratiæ, non temulentiæ est. Læ-
titiam generat, non timbantiam. Nec verearis ne in con-
uiuio Ecclesiæ aut grati odores tibi, aut dulces cibi, aut di-
uersi potus, aut conuiuæ nobiles desint, aut decentes mi-
nistri. Quid Christo nobilius, qui in conuiuio Ecclesiæ &
ministrat & ministratur? Istius conuiuæ recumbentis an-
necte te lateri, ac te Deo coniunge. Nec fastidias men-
Cant. 5. sam quam Christus elegit, dicens. *Introiui in hortum meum
soror mea sponsa, vindemiaui myrrham cum aromatibus meis, man
ducaui panem meum cum melle meo, & bibi vinum cum lacte meo.*
In horto, hoc est, in paradiso est conuiuium Ecclesiæ vbi
erat prius Adam quam peccatum committeret. Ibi re-
cumbebat Eua priusquam culpam crearet & pareret. Ibi
Rom. 6. vindemiabis myrrham, hoc est, Christi sepulturam, *vt con
sepultus cum illo per baptismum in mortem, quemadmodum ille sur
D rexit ex mortuis, & tu resurgas.* Ibi manducabis panem *qui con-
Psa. 103. firmat cor hominis.* Mel gustabis, quo tuarum dulcescat mea
Prou. 24. tus faucium. Vinum bibes cum lacte, hoc est, cum decore
& sinceritate; siue quod pura simplitas sit, siue quod im-
maculata gratia, quę in remissionem sumitur peccatorum,
siue quod paruulos consolationis suæ lactet vberibus, *vt
Esai. 28. ablactati in delicijs, in plenitudinem perfectæ ætatis adolescant.* Suc
Ephes. 4. cede ergo in hoc conuiuium. An metuis ne angusti or do-
Baruch. 3. mus & breuis conuiuij locus te comprimat? *O Israel quam
magna est domus Dei; & ingens locus possessionis! magnus, & non
habet finem, altus & immensus.* Ibi fuerunt gigantes illi
qui ab initio fuerunt statura magna, scientes prælium,
Non hos elegit Deus. Et merito non elegit, quia præ-
lium, non pacem sciebant. Et ideo tu pacem disce, vt eliga-
ris à Deo. Sed ne forte incomptam domus magnitudi-
Prou. 9. nem putes, & diuersoria te columnata delectent: *Sapientia
ædificauit sibi domum, & sculpsit columnas septem.* Ipse etiam
Dominus Iesus multas mãsiones apud patrem suum esse
Ioan 14. commemorat. In hac ergo domo epulaberis anima ci-
bos, potusque mentis, vt postea non esurias, neque sitias
vmquam. Qui enim manducat, manducat vsque ad satie- E
tatem: & qui bibit, vsque ad ebrietatem bibit. Sed hæc Ioan. 6.
ebrietas pudicitiæ custos est. Illa vini ebrietas fomes libi-
dinis, quo per carnes vaporantur interna viscera, animus
ignescit, anima exuritur. Sæuus criminum stimulus libi-
do est, quæ nunquam manere quietum patitur affectum. Ephes. 5.
Nocte feruet, die anhelat, de somno excitat, à negotio ab-
ducit, à ratione reuocat, aufert consilium, amantes inquie
tat, lapsos inclinat, castis insidiatur, potiendo inflammat,
vsque accendimr. Nullus peccandi modus, & inexple-
bilis scelerum sitis, nisi morte amantis extingui non po-
test Et ideo ait Apostolus; *Fugite fornicationem*, vt veloci fu- 1. Cor. 6
ga tanquam furiosæ dominæ declinare sæuitiam, & retro
seruitio exire possimus. Nam quid de auaritia dicam, insa-
tiabili pecunię cupiditate, & quadã æris libidine, quæ quo
plura abstulerit, eo magis inopem esse se credit? Omni-
bus inuida, sibi vilis, in summis diuitiis inops, affectu ex-
tenuat quod censu abundat. Nullus rapiendi modus vbi F
nulla mensura cupiendi. Sic inflammat, sic igne suo pascit
animum, vt hoc solo distet, quod illa formatum adultera
sit, ista terrarum. Elementa concutit, mare sulcat, terram
effodit, cælum votis fatigat, nec sereno grata nec nubilo,
condemnat prouentus annuos, fetusque terrarum arguit
Sed hæc ægritudo est animæ, non sanitas. Denique Eccle-
siastes dicit: *Est languor malus quem vidi sub sole, diuitias custo-* Eccles.
diri in malum possidentis eas. Et supra; *Qui diligit argentum, non
satiabitur argento.* &; *Nec est finis acquisitionis eorum.* Si quæ- Ibid
ris thesauros, accipe inuisibiles & occultos quos in cæli Baruc 3.
altissimis, non quos in terrarum venis requiras. Esto pau-
per spiritu, & eris diues qualicumque censu, quia non in
abundantia diuitiarum vita est hominis, sed in virtute ac
fide. Istæ te diuitiæ verum diuitem facient, si sis in Deum Matth. 5.
diues.

*Quod virtus studio & laborib. paratur; Iacob exemplum, quo pri-
matum adeptus est, adducitur: de Abraham, Moyse, & duobus
fratribus mystica expon-* G
untur.

Cap. VI.

AVdisti voluptatis mysteria, audisti etiam copiarum Gen. 30.
nostrarum munera, quas ego non supellectili ope-
riendas, sed scripturæ nudis sermonibus demonstrandas
putaui, vt sua ipsa luce fulgerent, & vocem ex se sibi inui-
cem emitterent. Neque enim sol & luna interprete in-
digent. Habent interpretem fulgorem sui luminis, quo
totus repletus orbis est. Illis illuminatio est fides sine indi
ce, quædam vt ita dicam, intestata testis, quæ alieno non
indiget testimonio, vt subito se vniuersorum oculis ef-
fundat. Non ergo nuntiantur opera nostra, sed clamant,
& se ipsa nuntiant. Sane vt & hoc, quod laboriosum in
nostris ducitur, non prætercam, fides exigitur, studium
desideratur, facta quæruntur. His enim tribus Dominus
Iesus deuotionis, humanæ officia definit, dicens, *Petite, &* Matt 7.
dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Et
infra; *Omnis ergo qui audit verba mea hæc, & facit ea, similis est* H
viro sapienti. Hæc qui studiose fuerit prosecutus, primatus Ibid.
benedictionis accipiet, sicut patriarcha Iacob, qui conti-
nentia & fide humanarum supplantauit vestigia passionũ.
Iste ait; *Misericordiam mei habuit Deus, & sunt mihi omnia.* Gen. 25.
Hanc itaqua misericordiam nos fide, studio, operibusque Gen. 33.
mereamur, quibus disciplinis inuenit Israel gratiam Dei,
& per ipsam omnia. Non enim mundi huius copias, sed
virtutum disciplinas sibi suppetere gaudebat. Has nobis
substituamus hæredes, quas sanctus Abraham in Isaac fi- Gen. 25.
lio suo substituit sibi, omnem operum suorum deputans
hæreditatem sapienti & iusto viro, nec vllum ius hæredi-
tatium ancillis vel ancillarum filiis derelinquens, sed tan-
tummodo donationis munera. Perfectæ enim virtutes
totum accipiunt gloriæ patrimonium, vsitatis & medio-
cribus vile aliquid aspergitur. Et ideo Agar, quæ aduena
Latine dicitur atque accola, & Cethura quæ odorifera si-
gnificatur, hæredes non sunt. Qui enim medijs vtitur di-
sciplinis, accola, non inhabitator est sapientiæ. Odore a-

sper-

A spersus, non fructu expletur. Sanitatem autem cibus, non
odor inuebit, quia odor fructuum nuntius est. Principa-
les itaque disciplinas sequentibus, & indigenas accolis a-
Gal. 3. gnoscimus preferendas. Hoc secundum ingenium. At ve-
Heb. 11. ro secundum mysterium, Abraham pater gentium semi-
ni suo legiömo, quod est Christus, hæreditatem omnem
fidei suæ detulit, quia in hac terra velut aduena fuit, vt vi-
tæ huius odorem magis quam fructum teferret. Hęc eu..
audit mens, auertit se à voluptate, virtutique adiungit, ve-
ri decori admirans gratiam, purum affectum, simplicem
sententiam, mediocrem vestem, (hoc est, *non in persua-*
Cor. 2. *sione sermonis, sed in ostensione spiritus*, qualis est apostolicæ
Rom. 16. forma sententiæ) amictum sapientiæ atque pietatis om-
oi pretiosiore auro refulgentem; tum chorum prudentiæ
temperantiæ, fortitudinis, ac iustitiæ suscipiens, quæ fra-
grant odorem disciplinarum, incutientes reuerentiam,
Gen. 32. infundentes gratiam. Itaque talibus mota, elegit studia
B virtutis, quibus Iacob vir plenus exercitationis mentem
Gen. 30. inten dit suam. Et ideo ouium pastor inducitur, eo quod
imperitare corpori & sensibus ac voluptatibus, votique
que modum tenere, ne velut ouis vagetur incerta, præ-
stantius æstimatur quam regere populos, vel præesse vr-
Rom. 7. bibus. Difficilius enim quispiam se, quam alterum regit.
Animum vincere, iracundiam cohibere, compugnantes-
que leges carnis & mentis in vnum cogere, immortalis
cuiusdam est viri, quem inferni porta non ceperit. Deni-
Exod. 3. que ipse sibi legislator vendicauit hoc munus, vt oues
pasceret Iethro, qui dicitur superfluus, & ageret in de-
sertum: eo quod irrationabilem & superflui vulgarisque
Gen. 46. sermonis loquacitatem in secreta quædam sobriæ do-
ctrinæ coëgit mysteria. Ideoque Ægyptiis abominationi
erant pastores ouium: Omnes enim qui corporis dediti
passionibus huiusmodi, & voluptatibus indulgent suis,
disceptatorem verbi doctoremque virtutis quadam exe-
cratione declinant. Et ideo per ænigmata hæc docuit Moy
ses apta Deo esse sacrificia, quæ refugit omnis insipiens,
C hoc est, opera & præcepta virtutis. Ideoque pastor Abel,
Gen. 4. Cain autem operator terræ legitur, qui in fratre suo vir in
apr. sipiens formam speciemque virtutis expressam ferre non
potuit.

Et factum est, post dies obtulit Cain ex fructibus terræ sacrificium Domino. Obtulit quoque Abel & ipse de primitiis ouium suarum, & de adipibus earum. Et respexit Deus in Abel & in munera eius: in Cain vero & in sacrificia eius non respexit. Et contristatus est valde, & concidit vultus eius.

Primus oblationis Cain defectus, quo mala eius oblatio conuincitur: & vnde ad illam Deus non respexit, exponitur: docet ex lege quomodo rite vota Deo soluenda sint.

Cap. VII.

D ET *factum est, post dies obtulit Cain ex fructibus terræ sacrifi-
cium Domino.*] Duplex culpa: vna quod post dies obtu-
lit, altera quod non ex primis fructibus. Sacrificium au-
tem & celeritate commendatur & gratia. Vnde præce-
Eccl. 5. ptum est; *Si voueris votum, non facias moram reddere illud.* Me-
lius est enim non vouere votum, quam vouere & non red
dere. Cum enim moram facis, non reddis. Votum est au-
tem postulatio bonorum à Deo cum soluendi muneris
promissione. Et ideo cum impetraueris quod petisti, in-
grati est tardare promissum. Sed interdum aut negligen-
tibus irrepit obliuio impetratorum, aut tumidis & elatis,
arrogare eu..ius sibi, & bonum quod agit, vel quod à Deo
consequitur, propriis virtutibus vendicare, nec auctoris
reputare gratiæ, sed ipse se suorũ bonorum auctorem du-
cere, hebetis & elati cordis est. Tertium genus est pecca-
ti quidem minoris, sed supparis arrogantiæ, eorum scili-
cet qui datorem bonorum Deum non negant, sed quæ
acciderint, ea sibi propter prudentiam suam cæterum-
que merita virtutum iure delata arbitrantur. Propterea
E etiam diuina dignos habitos gratia, quod nequaquam vi-
derentur indigni quibus talia diuinis beneficiis prouenî-
rent. Ne quid ergo huiusmodi accidat, vnde votum
tuum tibi in peccatum fiat, lex te informauit atque in-
struxit, dicente Domino qui legem dedit; *Attende tibi ne o-* Deut. 15.
bliuiscaris Domini Dei tui, vt non custodias mandata & iudicia & Deut. 8.
*iustitias illius quæ ego præcipio tibi hodie; ne cum manducaue-
ris, & repletus fueris, & cum domos bonas ædificaueris, & habitare
cœperis in eis, & oues tuæ & boues tui cum repleti fuerint, & cum
ære, argento, & auro completus fueris, & omnia possidere cœperis,
& plena fuerint horrea tua, exaltes cor tuum, & obliuiscaris Do-
minum Deum tuum.* Tunc autem obliuisceris Domi-
num, cum oblitus fueris tui. Si autem cognoscas infir-
mum te esse; cognosces Deum esse super omnia, & im-
memor esse non poteris vt ei reuerentiam debitam sol-
uas. Disce nunc quemadmodum vnusquisque moneatur,
ne se ipse auctorem suorum putet bonorum. *Ne dicas,* Ibid.
inquit, *in corde tuo, Virtus mea & potentia mea fecit mihi vir-
tutem hanc magnam: sed in mente tua habebis Dominum Deum* F
tuum, quoniam ipse dat vires vt facias virtutes. Vnde bene
Apostolus quasi legis interpres non gloriabatur in vir-
tute sua, sed minimum Apostolorum se esse dicebat, &
quidquid esset, gratiæ diuinæ esse, non meriti sui, nihil-
que nos habere quod non acceperimus: *Quid* enim, in- 1. Cor 15.
quit, *habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris
quasi non acceperis?* Didicisti ergo humilitatem magis se- 1. Cor. 4.
qui quam arrogantiam, sedulitatem affectare quam pote-
statem. Accepisti salutaria præcepta, noli negligere vtilia
instrumenta medicinæ, quibus fibra omnis lethalis vul-
neris exsecatur. Ille quoque qui se iustificat, ne infletur
cordis sui tumore, & ipse accepit salubre mandatum, in
huiusmodi sententiam resultante oraculo: *Ne dicas in corde* Deut. 9.
*tuo cum consumere cœperit Dominus Deus tuus gentes illas à con-
spectu tuo, dicens, Propter iustitiam meam induxit me Dominus pos-
sidere terram istam: sed propter iniquitates gentiũ istarum exterpa-
bit illos Dominus a facie tua. Non propter iustitiam tuam, non pro-
pter bonitatem tuam, nec propter æquitatem cordis tui intras pos-
sidere terram istam: sed propter iniquitatem gentium disperdet eos* G
*Dominus à conspectu tuo, vt restituat testamentum quod iurauit
patribus vestris.* Testamentum perfecta Dei gratia est. Nihil
enim imperfectum dat Deus, perfecta autem virtus est,
& opera virtutis. Testamentum autem dicitur quo defer- Deut. 31.
tur bonorum hæreditas. Merito & testamentum dicitur,
& diuinum, cum ea quæ vere bona sunt, attestatione man
datorum cælestium conferuntur. Et testamentum dicitur
quoniam sanguine dedicatum est: vetus in typo, nouum
in veritate. Quo testamento diuinæ gratiæ pignus tene- Hebr. 9.
mus, quia *sic dilexit Deus hunc mundum, vt vnigenitum filium* Ioan. 3.
suum pro nobis omnibus daret. Vnde perfectionem gratiæ præ
dicans Apostolus ait; *Quomodo non etiam cum illo omnia no-* Rom. 8.
bis donauit?

Abraha, Zacchæi, & diuina testimonio scriptura monet nos vt cito & sine mora Deo vota nostra soluamus.

Cap. VIII.

PRima igitur voti gratia, est celeritas solutionis. Nam H
que Abraham filium suum ad holocaustum iussus of-
ferre, non post dies vt Cain obtulit, *sed exurgens mane stra-* Gen. 22.
*uit asinam suam, & adhibuit secum duos pueros, & Isaac filium su-
um, & concidens ligna ad holocaustum, surgens abiit, & venit ad
locum quem dixerat ei Deus, die tertia.* Primo aduerte immo-
laturi studium maturum atque festinum, vt mora expecta-
tionis non esset, nisi donec audiretur oraculum. Deinde
vt sterneret asinam suam, obsequium omne ipse susciperet,
& sacrificio necessaria præpararet, duabus quoque fi-
de & spe virtutibus comitantibus hostiam suam duceret:
de potestate Dei certus, & de bonitate securus. Quod au-
tem ait, *Die tertia*, vel quod continua esse debeat & perpe-
tua deuotio. (Tripertitum est enim tempus: præte- Ibid.
ritum, præsens, & futurum. Quo admonemur quod nec
præteritorum beneficiorum Dei vel præsentium vel fu-
turorum irrepere debet vlla obliuio, sed tenax gratiæ me-
mo-

A moria perseuerare, & obedientia non deesse:) vel quia is
qui sacrificat, in vnum splendorem, in vnam lucem debeat
credere Trinitatis. Ei enim qui fideliter sacrificat, dies lu-
Exod. 3. cet, nox nulla est. Sic & in Exodo Moyses ait; *Viam trium*
dierum ibimus, & immolabimus Domino Deo nostro. Sed etiam
alibi cum visus esset Deus Abrahæ ad ilicem Mambre, *Re-*
Gen. 18. *spiciens*, inquit, *Abraham oculis suis vidit, & ecce tres viri stabant*
super eum. Et videns occurrit obuiam illis ad ostium tabernaculi sui,
& adorauit super terram, & dixit, Domine si inueni gratiam ante
te. Tres vidit, vnum adorat. Tres mensuras offert similaginis.
Ibidem. Nam etsi immensus Deus, tamen mensuram omnium te-
net, sicut scriptum est; *Quis mensus est manu aquam, & cælum*
palmo, & vniuersam terram clausa manu? Perfectæ igitur in
Esai. 40. Personis singulis Trinitati, interiore mentis arcano, hoc
est, similaginis spiritalis sanctus patriarcha sacrificium of-
ferebat. Hæc est similago quam in Euangelio molit muli-
er illa quæ assumetur. *Vna enim*, inquit, *assumetur, altera re-*
B *linquetur.* Assumetur Ecclesia, relinquetur synagoga. Vel
Matth. 24. mens bona assumitur, improba derelinquitur. Vt scias au-
tem quia & Abraham in Christum credidit: *Abraham*, in-
Ioan. 8. quit, *diem meum vidit, & gauisus est.* Et qui credit in Christũ,
credit & in patrem. Et qui perfecte credit in patrem, cre-
dit in filium & spiritum sanctum. Tres ergo mensuræ, vna
similago, hoc est, vnum erat sacrificium quod venera-
bili Trinitati pari quadam mẽsura deuotionis & congrua
plenitudine pietatis oblatum est. Adhuc cognosce celeris
Gen 18. studia deuotionis. *Cucurrit*, inquit, *& accepit vitulum vnum*
tenerum & bonum, & dedit puero, & festinauit facere eum. Vbiq;
impigra deuotio, & ideo Deo fuit munus eius acceptum.
Cap 16. Habes & alibi, vt solis ortum oratione præuenias: *Occurre,*
Luc. 19. inquit, *ad solis ortum.* Habes in Euangelio dicentem Domi-
num Iesum, *Zacchæe festinans descende. Et ille* quia impetra-
uerat quod volebat, vt Christum videret, & amplius impe
trauerat vt videretur & vocaretur à Christo, *festinans de-*
scendit, & excepit illum gaudens. Et ideo probauit Dominus
eius affectum, & eum celeri remuneratione donauit, di-
Ibid. cens, *Quia hodie salus domui huic facta est.* Festinauit eum &
C Dominus ad beneficium, & non expectauit vt promitte-
ret, & postea impleret, sed ante fecit, postea declarauit. Di-
Eccl. 5. xit enim, *Facta est salus*: quod vtique præuenientis fuit, non
Exod. 12. promittentis. Iustus ergo votum suum celeritate commẽ
dat. Et ideo patres nostri festinantes manducabant Pascha
succincti lumbos tanquam corporeum onus deponentes
& pedes suos calceamentorum induti vinculis, & bacu-
los in manibus tenentes, vt essent parati ad transitum. Pa-
scha enim Domini transitus est à passionibus ad exercitia
virtutis. Et ideo Pascha Domini dicitur, quoniam & tunc
in typo illo agni, veritas Dominicæ passionis annuntiaba-
tur, & nunc eius celebratur gratia. Cito ergo hoc quęre a-
Gen 27. nima, vt cito etiam audias, sicut audiuit & Iacob: *Quid est*
hoc quod tam cito inuenisti fili? Et ille secundum dogma respondit,
Quod tradidit Dominus Deus tuus in manus meas. Cito dat De-
Psal 148. us: *quia dixit, & facta sunt: mandauit, & creata sunt.* Verbum
enim Dei non sicut quoddam opus est, sed est operans;
sicut habes scriptum, *Pater meus vsque modo operatur, & ego*
Ioan 5. *operor.* Præuenit omnia. Est enim ante omnia sicut pater, &
D in omnibus sicut idem pater: penetrans omnia. *Validum e-*
Coloss. 1. *nim & acutum, & omni gladio acutius est penetrans vsque ad diui-*
Coloss. 3. *sionem animæ & spiritus, artuumque & medullarum.* Præueni-
Heb. ens omnium cogitationes; de quo ait Pater Deus, *Iam vi-*
Num. *debis si comprehendet te verbum meum, an non.* Vbi enim Deus,
Ioan. 14. & verbum est; sicut dixit; *Veniemus, & mansionem apud eum*
Exod. 17. *faciemus.* Et sicut habes in aliis de Deo lectum, *Ego steti hic*
Ioan. 1. *priusquam tu*: ita & verbum dicit: *Priusquam stares sub arbore*
fici, vidi te. Et de ipso dictum est verbo, hoc est, filio Dei. *Me-*
Ibid. *dius autem vestrum stetit quem vos nescitis.* Vbicumque enim
Matt. 18. sancti, ibi in eorum medio Dei verbum; in singulorum
præcordiis complens maria & terras. Et cum hic est, etiam
alibi est, non mutato loco, sed repleto vbique sui præsen-
Coloss. 3. tia. Vbique enim est qui est per omnia, & in omnibus, nul
lum locum immunem sui relinquens. Et vbi adest, erat: &
vbi erat, adest. Et ideo qui nouit velox esse ver-
bum Dei, cito petit, & cito im-
petrat.

Inchoatum prosequitur sermonem, redarguit Pharaonem de obedi-
tionis procrastinatione, & quomodo offerenda Deo sit
oratio vt ei placeat.

Cap. IX.

E
AT vero Pharao qui opinionibus vanis & inanibus Exod. 8.
studium impendebat suum (ranis repleta Ægypto,
sonum inanem rerum & strepitum vanum reddentibus)
dicenti Moysi: *Constitue mihi quando pro te orem, & pro famulis*
tuis, & pro populo tuo, vt exterminet Dominus ranas: cum debue
rit in tanta positus necessitate rogare vt iam oraret nec Coloss. 2.
differret, *respondit: Crastina die*, otiosus & negligens, moræ
pœnam Ægypti soluturus excidio. Itaque iste vbi impetra
bat, immemor fiebat gratiæ, & exaltatus mente carnis
suæ obliuiscebatur Deum. Humilitas autem commendat Luc. 18.
F orationem. Siquidem & Pharisæus ille reprehensus est,
qui ieiunia sua velut beneficia enumerabat, & tanquam
obiectabat Deo, & se criminum memorabat exortem.
Publicanus autem prædicatus est, qui *à longe stans nolebat* Ibid.
oculos ad cælum leuare, sed percutiebat pectus suum, dicens, Domi- Ibid.
ne Deus propitiare mihi peccatori. Et ideo diuina eum sen-
tentia prætulit, dicens; *Quia descendit hic iustificatus ma-*
gis quam Pharisæus. Ille enim iustificatur qui peccatum
proprium confitetur, sicut locutus est ipse Dominus; *Dic* Esai. 43.
iniquitates tuas vt iustificeris. Et Dauid ait; *Sacrificium Deo, spiri-* Psal. 50.
tus contribulatus. Et iterum, *Cor contritum & humiliatum* Ibid.
Deus non spernit. Hieremias quoque ait; *Anima in angustiis, &* Baruch. 3.
spiritus anxius clamat ad te. Ergo & Pharao, & rex Assy- Exod. 5.
rius qui dicebat; *Quis deorum gentium istarum liberauit*
terram suam de manu mea? quomodo liberabit Dominus Hieru- 4. Reg. 18.
salem de manu mea? exaltatione sua deiecti sunt. Iustus au- Exod. 14.
tem, sicut Iacob, ad auctorem Deum refert quæcumque & 4.
fuerit bona consecutus, dicens de omnibus quæ sibi pro- Reg. 19.
spetari cognouerit: *Quoniam tradidit ea Dominus Deus in ma-* Gen. 27.
nus meas. Hæc igitur melior votorum solutio est, sicut & Psal. 49.
G Dauid ait; *Immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vo-*
ta tua. Laudare Deum, commendare est votum, & solue- Luc. 17.
re. Vnde & Samaritanus ille aliis antefertur, qui cum le-
prosis aliis nouem secundum præceptum Domini mun-
datus à lepra, solus regressus ad Christum, magnificabat Ibid.
Deum, & agebat gratias. De quo Iesus ait, *Non fuit ex illis*
qui rediret, & gratias ageret Deo, nisi hic alienigena. Et ait illi, Sur-
ge, & vade; quia fides tua te saluum fecit. Est etiam illa commen
dandæ orationis & voti disciplina, vt non diuulgemus o-
rationem, sed abscondita teneamus mysteria, sicut tenuit Gen 18.
Abraham, qui subcinericias fecit. Tenuerunt & patres qui Exod. 12.
coxere conspersum quod extulerant de Ægypto, subcine-
ricia facientes azyma quæ Græce ἐγκρυφία dicuntur, eo Luc. 13.
quod abscondantur in cinere, significantes per fermen-
tum illud quod abscondit mulier illa euangelica in farinæ
mensuris tribus donec fermentaretur totum, mysteriorũ
quoque premendam esse doctrinam. Quod apertius Do-
minus in Euangelio docuit, dicens; *Tu autem cum orabis, in-* Matt. 6.
tra in cubiculum tuum, & clauso ostio patrem tuum ora in abscon-
H *dito, & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Orantes*
autem nolite multum loqui. Et infra; *Scit enim pater vester* Ibid.
quid vobis opus sit antequam petatis ab eo. Cubiculum tuum,
mentis arcanum, animique secretum est. In hoc cubicu-
lum tuum intra, hoc est, egredere de corporis tui exterio-
re vestibulo, & totus intra in alta præcordia cordis tui, &
claude ostium tuum. Quid sit ostium tuum, disce: *Pone Do-* Psal. 40.
mine custodiam ori meo, & ostium circuitus labiis meis. Et paulus
petit orari pro se: *Vt aperiatur mihi*, inquit, *ostium verbi, ad lo-* Act. 9.
quendum mysterium Christi. Sed ille, vtpote electus ad En-
angelij prædicationem, recte sibi ostium verbi optabat a-
periri, quia de ore eius exibat salus gentium, de ore eius
prodibat vita populorum. Nos autem claudamus ostium
ne culpa intret, ne lapsus aliquis sermonis exeat. Intrat cul
pa, si lapsus exierit. Audi quomodo intret culpa. *Ex multi-*
loquio, inquit, *non effugies peccatum.* Exiuit multiloquium, Prou. 10.
peccatum intrauit, quia in multiloquio nequaquam qui
exit sermo trutinatur, imprudenter labitur, licet ipsum vl-
tra mensuram aliquid loqui grande peccatum sit. Et ideo

A cane ne imprudenter loquaris. Labia enim imprudentis
Prou. 18. inducunt eum ad mala. Cane ne in oratione te extollas. O-
ratio enim *humiliantis se nubes penetrauit.* Cane ne incaute
Symboli vel Dominicæ orationis diuulges mysteria. An
Eccl. 35. nescis quam graue sit in oratione contrahere peccatum,
Psal. 108. vbi speras remedium? Certe Dominus per prophetam do
cuit hoc graue esse maledictum, dicens; *Et oratio eius fiat in*
peccatum. Nisi forte mediocre id tibi putas esse. Diffidere
est enim de potentia Dei, existimare quod non audiaris,
Iacob. 1. nisi clamaueris. Clament opera tua, clamet fides, clamet
affectus, clament passiones tuæ, clamet sanguis tuus, sicut
Gen. 4. vbi s. sancti Abel, de quo dixit Deus ad Cain; *Vox sanguinis fratris*
tui ad me clamat. Audit enim in occultis, qui mundat in oc-
cultis. Nos nisi loquentem aliquem audire non possumus:
apud Deum loquuntur non verba, sed cogitationes. Erut
Matth. 9. hoc verum scias, dicebat Dominus Iesus ad Iudæos; *Quid*
cogitatis mala in cordibus vestris? Non interrogantis vox ista
Luc. 6. est, sed scientis. Quod tibi manifestat Euangelista, dicens;
Iesus autem sciebat cogitationes eorum. Sicut ergo filius nouit,
B nouit & pater. Filium nosse cognouisti, patrem nosse, audi
Matth. 6. consiliarium & testem patris dicentem; *Scit enim pater ve-*
ster quid vobis opus sit, antequam petatis ab eo. Coque ergo sub-
cinericiam tuam vapore Spiritus sancti: coque etiam ani-
mi passiones verbi calore. Et si crudiores sunt passiones
tuæ, nuper fortasse de Ægypto egredientes, operito eas, &
Exod. 12. lento calore excoque, ne fortiorem ignem dum ferre non
possint, semiustulentur potius quam coquantur. Sunt e-
nim plurima quæ cruda displiceant, cocta delectent. Foue
igitur pectore tuo alta mysteria, ne præmaturo sermone
& infidis auribus vel infirmis quasi incocta committas, at-
que auditor auertatur & cum horrore fastidiat: qui si co-
Luc. 11. ctiora gustaret, spiritalis cibi perciperet suauitatē. Diuine
Luc. 18. autem Dominus Iesus & bonitatem te docuit patris, qui
bona nouerit dare, vt quę bona sunt, à bono poscas: & im-
pense & frequenter monuit orandum, non vt fastidiosa
continuetur oratio, sed vt assidua frequenter effundatur.
Plerumq; enim inanis gloria longæ precationi, intermis-
Matth. 18 sæ autem prorsus obrepit incuria. Deinde monet vt cum
1. Tim. 2. ipse veniam tibi poscis, tum maxime largiendam aliis no-
ueris, quo precem tuam operis tui voce commendes. A-
C postolus quoq; docet orandum sine ira & disceptatione,
vt non turbetur, non interpoletur oratio tua. Docet etiam
orandum in omni loco, cum Salutator dicat, *Intra in cubicu-*
Mat. 6. *lum tuum.* Sed intellige cubiculum non inclusum parieti-
bus, quo tua membra claudantur, sed cubiculum quod in
te est, in quo includuntur cogitationes tuę, in quo versan-
tur sensus tui. Hoc orationis tuæ cubiculum vbiq; tecum
est, & vbiq; secretum est, cuius arbiter nullus est nisi solus
Psal. 49. Deus. Orandum autem præcipue & pro populo doceris,
1. Tim. 2. hoc est, pro toto corpore, pro membris omnibus matris
tuæ: in quo mutuę charitatis est insigne. Si enim pro te ro-
ges tantum, solus pro te rogabis. Et si pro se tantum singu-
li orent, minor precatoris est gratia. Nunc autem quia sin-
guli orant pro omnibus, etiam omnes orant pro singulis.
Ergo vt concludamus, si pro te roges tantum, solos, vt di-
ximus, pro te rogabis. Si autē pro omnibus roges, omnes
1. Cor. 12. pro te rogabunt. Siquidem & tu in omnibus es. Ita magna
D remuneratio est, vt orationibus singulorum acquirantur
singulis totius plebis suffragia. In quo arrogantia nulla,
sed humilitas maior est, & fructus vberior.

Alter oblationis Cain defectus explicatur, cum de descriptione eorum quæ Domino offerenda sunt: exponitur mystice primitiuorum oblatio.

CAP. X.

SEo iam tempus est alio transire, quoniam de eo quod
Sap. 16. post dies obtulit Cain, plene diximus. Factus est indi-
cium resupini, cum ipsa postulatio voti matura esse de-
beat, ne videamur de humanis artibus, hoc est, medendi
peritia, herbarumque succis sperasse magis remedium,
quam de Deo subsidium popnscisse. Ad ipsum enim prius
est confugiendum, qui nostræ curare possit animæ passio-
nes. Verum homines quidam præpostero ordine ante sibi
ab hominibus opem arcessunt: vbi autem humana subsi- E
dia defecerint, tunc opinātur diuini postulandum fauoris
gratiam. Concluso ergo illo & conuicto Cain crimine, a-
liud oblationis vitium discutiamus. *Obtulit* (inquit) *ex fru-*
ctibus terræ, non à primis fructibus, primitias Deo. Hoc est
primitias sibi prius vendicare, Deo autem sequentia de-
ferre. Itaque cum vere anima corpori tanquam seruo do-
mina sit præferenda: vtique primitias eius, hoc est, animæ
prius quam corporis offerre debemus. Primitiæ animæ,
primatus sunt bonarum disciplinarum. Quæ licet tempo-
re posteriores sint, quam corporis primitię, quę sunt esca,
incrementum, visus, auditus, & tactus, odor, vox (mens
autem & sensus pars animæ) pars corporis est: tamen prio-
res sunt disciplinis. Quarum primitiua est, puro corde &
simplici sermone oblata Deo gratiarum actio. Hæc mune-
ra obtulit Abel, & ideo respexit Deus in munera eius, quo
niam à primitiuis obtulit. Accedit ergo quia de primitiuis
ouium, & de adipibus earum: considera quia non de insen
sibilibus, sed de animantibus obtulit. Plus est enim ani-
malis quam terrenus. siquidem animalis proximus spiri- F
tali est. Non enim prius quod spiritale est, sed quod anima
le, deinde quod spiritale. Quod animale, spirat, habet vita- 1. Cor. 15.
lem spiritum: non ita quod de terrarum est fructibus. De-
inde obtulit non secunda, sed prima: non exigua, sed pin-
guia, qualia lex probauit, & iussit offerri, sicut scriptum
est: *Et erit,* inquit, *cum inducet te Deus in terram Chananæorum,* Exod. 13.
sicut iurauit patribus tuis, & dabit tibi, tolles omne quod aperit
vuluam masculinum Domino. Omne quod aperit vuluam de ar-
mentis & pecoribus tuis, quæcunque nata fuerint tibi masculina,
sanctifica Domino. Omne quod aperit vuluam asinæ, mutabis illud
oue: si autem non mutabis, redimes illud. Quid tam profundi
mysterij, tam altæ secretæque sapientiæ, quam vt in venis
quibusdam verborum simplicium deprehendas atque
haurias vbertatem gratiæ spiritalis? Chananæi etenim
mobiles & inquieti sunt. Cum igitur in eorum terram
fueris ingressus, quos aduertis propter leuitatem, in-
quietudinem, & instabilitatem morum, possessione de-
iectos, tu teneto constantiam. Non te vilis ratio, non
leuis sermo perturbet. Hoc est enim Chananæus, mo-
bilis sermo, affectus instabilis, & inquieta contentio.
Sed magis tranquillitatem cordis, & animi serenitatem G
placidus seruato, vt tanquam in salo tutam nauibus statio-
nem portu quodam tuę mentis exhibeas. Hanc possessio-
nem tibi Dominus pollicetur, & quodam sacramenti
promittit vinculo, vt constantiam tuam firmet. Neque Heb. 6.
enim ideo Deus iurat, quod fide credentis indigeat, aut
testimoniorum adstipulationibus destitutus, suffragium
sacramenti requirat, sicut homines qui fidem nobis ad-
sciscimus sacramento, & ideo iuramus vt credamur vera
dixisse. Deus autem & cum loquitur fidelis est, cuius ser-
mo sacramentum est. Non enim propter sacramentum fi-
delis Deus, sed propter Deum etiam sacramentum fidele
est. Qua ratione igitur Moyses iurantem Deum inducit?
Quia nos vsu quodam mortalium claudimur, & velut e- Exod. 13.
chini cortice quodam nos vulgaris opinionis inuolui-
mus, aut velut cochleæ quæ nisi intra testæ operimentum
sint, spirare non possunt, nec aërem liberum carpere aut
sustinere: sic nos non nisi intra quædam humanæ consue-
tudinis latibula terrena versamur. Vnde quia illud verius H
solemus credere, quod iureiurando firmatur: ne nostra
claudicet fides, iurare describitur Deus. Qui ipse non iu- Heb. 6.
rat, sed iurantium index, & vltor est periurantium. Deni-
que scriptum est; *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es* Psal. 109.
sacerdos in æternum. Seruauit vtique quod iurauit, dedit no-
bis æternum principem sacerdotum: vt & eo quod iura-
neris, ita noueris esse seruandum, vt quia per eum iuras Heb. 6.
qui non mentitur, scias eum futurum, si mentiaris, vlto-
rem. Expulsis igitur inquietis & mobilibus cogitationi-
bus, dabit tibi Deus vacuam possessionem cordis & men-
tis, vt eam cultu quodam tranquillitatis exerceas, & fru-
ctum ex ea capias, nec sustineas in ea Chananæos, hoc est, Exod. 34.
turbidos sensos recurrere, eradices gētilium vitiorum o-
mne cōseptum, lucos eorum diruas quibus obumbratur
veritas, & quidā cælestis liber visus cogitationis, horrore
tenebrosæ disceptationis absconditur. Sed hoc nisi diuino

A Exod. 13. Ibidem. donatus munere efficere non potes. ideo ait; *Dabit tibi Deus*, hoc est, *cogitationes optimas, placida consilia, tranquillas inuentiones. Cum dederis hæc, tolles omne quod aperit vuluam masculinum, & sanctificabis Domino.* Non totum exigit à te Deus, qui totum donauit. Multa enim ad vsum substantiæ largitur humanæ, & hoc non potest esse diuinum sacrificium vbi est vsus naturæ. Edere, bibere, dormire, aliaque etiam ministeria corporis dono sunt tibi collata, non à te relata Deo munera. Quidquid autem sanctum Matth. 15. 1. Cor. 3. cogitaueris, hoc Dei munus est, Dei inspiratio, Dei gratia: sicut econtrario illa quæ cum in vsu naturæ humanæ sint, *non coinquinant hominem, sed quod exit de ore, furta, falsa testimonia, sacrilegia, hæc sunt quæ coinquinant hominem*: Interiora ergo nostra mundemus, vt possit oblatio non displicere. Ibi quæramus omne quod aperit vuluam masculinum, hoc est, iustum & principale, quod sanctificare Domino debeamus. Neque enim humor corporei coitus, conceptus partusque sanctificant, quibus vulua fœminea deflo-1 Cor. 7. rato pudore virginitatis aperitur. Nam etsi mulier sanB ctificat virum, & vir mulierem, tamen plerumque contingit, virginis vuluam etiam sine coniugij sanctitate reserari. Neque rursus sola virilis est gratia, mulier autem sanctificationis aliena est, aut vtriusque sexus confusa natura est, vt vterque corporeos fundarut in partus. Habent sua munia viri, habent mulieres sexus sui officia discreta. Generatio ista successionis humanæ mulierem decet, impossibilis eadem viro. Ergo si carnis vsui non quadrat hic sensus, officis animæ discutiamus istam sane inuenio quæ nullo discreta sit sexu: & cum sexum non habeat, vtriusque sexus munera repræsentat, nubit, concipit, parit. Et sicut fœminis dedit vuluam natura, in qua vniuscuiusque animantis generatio per menstruas formatur ætates; ita est quædam virtus animæ, quæ velut quodam vuluæ genitalis secreto cogitationum nostrarum suscipere semina, conceptus fouere, partus solet edere. NeEsai. 26. que enim aliter diceret Esaias: *In vtero accepimus & parturiuimus spiritum salutis.* nisi vuluam animæ nouisset. Harum generationum quædam fœmineæ sunt, malitia, petulantia, luxuries, intemperantia, impudicitia, aliaque huiusmodi vitia, quibus animi nostri quædam eneruatur C virilitas. Masculinæ sunt castitas, patientia, prudentia, temperantia, fortitudo, iustitia, quibus mens nostra & caro ipsa firmatur, & ad obeunda impigre munia virtutis erigitur. Hos partus aluus ille propheticus parturiuit. Et Ibidem. ideo ait, *In vtero accepimus & parturiuimus spiritum salutis.* Masculum igitur & parturiuit & peperit, qui spiritum salutis effundit.

S. AMBROSII DE ABEL ET CAIN Libri primi finis.

Summarium Libri secundi de Abel & Cain.

A cap. I. vsque ad cap. V. agit de rebus Deo offerendis, & modo; & continuat inchoatum in D priori libro sermonem.

A cap. VI. vsque ad libri finem tractat de culpa & pœna ipsius Cain.

CAPITA LIBRI.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, DE ABEL ET CAIN

LIBER SECVNDVS.

Coniungit dicta dicendis: & quod animæ potiora Deo sunt offerenda: & quadam mystica ad hominum instructiones aptantur.

CAP. I.

HOs partus anima nostra parturiat, nec solum parturiat, secundum quod legitur, sed etiam Psal. 66. pariat, & diebus pariat impletis, ne immaturos partus dies iudicij deprehendat. De his enim partubus dixit Dominus Iesus; *Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus.* Maturius Luc. 21. H igitur absoluatur hic partus, & cogitationes nostrę bonorum operum processibus explicentur, vt nihil imperfectũ finis noster inueniat, nihil inexplicatũ terminus vitæ nostræ offendat, nihil tanquam in incude positũ vsus nostri operis derelinquat. Festina igitur anima formare partus tuos, properantius absoluere, celerius quos genueris enutrire. Quæ tanti forma sit partus, demõstrat Apostolus dicens; *Filioli mei, quos iterũ parturio donec formetur Christus in vobis.* In hanc formã tota mentis nostræ coalescant viscera, & Galat. 4. in illo genitali aluo animæ nostræ Christus refulgeat. Partus noster fides sit, nutrimenta nostra præcepta doctrinæ sint. His quędã cordis nostri imbuatur infãtia, instituatur pueritia, iuuenculescat adolescentia, senecta canescat. Ætas n. senectutis vita est imaculata. Itaq; ea demũ bona est animę Sap. 4. senectus,

A Gor. 4. ſeuectus, quam nulla perfidiæ inquinamenta maculauerint. Et ideo partus ſuos ab hac macula Paulus defendit: *Ego vos,* inquit, *genui in Euangelio.* ne cuius ſequa inſuſurratio rudis fidei tentaret infantiam. Maſculina igitur generabat, qui in virum perfectum populos quos docebat, fidei geſtiebat vnitate concurrere, & in agnitione filij Dei perfectam plenitudinis Chriſti tenere menſuram. [Ephes. 4.] Hoc enim ſacrificium acceptabile Deo nouerat, de quo ſcriptum eſt; [Exod. 13. ibidem] *Separabis omne quod aperit vuluam maſculinum, Domino.* Et quia addidit; *Omne quod aperit vuluam de armentis & de pecoribus quæ ſunt tibi, maſculinum ſanctifica Domino*: ne quid obſcuritatis habeat, conſideremus. Dixerat de principalibus generationibus, hoc eſt, plenis capacibuſque rationis: addidit & de gregalibus, hoc eſt, reliquis velut plebeis ſenſibus, qui irrationalibus comparantur iumentis. Quæ tamen cum à rectore aliquo gubernantur, facile manſueſcunt, & imperata exequi, & iugum ſubire, & ad vocem magiſtri accelerare gradum aut ſiſtere, aut deflectere, aut aliqua munia ſui operis quæ iubentur, humano quodam famulatu obire conſueuerunt. B Tantum valet inſtitutio, vt vincat naturam. Itaque illa quæ conſortium noſtræ ſubſtantiæ non habent, agnoſcunt tamen noſtræ vocis imperium: & cum ſuæ natura nullam rationem habeant, noſtræ naturæ rationem capeſſunt, & quodammodo transfuſam acquirunt. Equos videmus popularib. incitari ſtudiis, gaudere plauſibus, blanditiis delectari magiſtri. Toruos leones cernimus naturalem feritatem imperata mutare manſuetudine, ſuam rabiem deponere, noſtros mores ſumere. Et cum ſint ipſi terribiles, diſcunt timere. Cęditur canis vt paueſcat leo. & qui ſua iniuria exaſperatur, coërcetur aliena, alteriuſq; exemplo frangitur. Quoties parata præda & cibo obuio famem perpeti malunt, dum offenſam magiſtri verentur? Quoties repentino impulſu motu, aperta ad morſus ora iuſſi reſoluunt? Ita dum noſtræ voluntati obſequuntur, ſuæ obliuiſcuntur. Non ita illæ feræ, vel illa armenta equorum, vel genus omne pecudum quæ ſine rectore vagantur vllo, & omni domitoris gubernaculo deſtituta exaſperantur. Et ideo appoſiti ſunt armentarij, opiliones, cęteriq; paſtores, magiſtri quodammodo gregum, C officia ſua ſingulis animantium ſibi commiſſorum pro conditione formantes. Videtur ergo & ſenſuum noſtrorum quoddam genus aliud domitum & manſuetum, aliud indomitum, quod armentario quodam motu mentis velut deſide atq; reſoluto proruat ad irrationabiles delectationes corporis: manſuetum autem quod velut duci cuidam moderationi mentis ſe ſubiiciat & ſubdat. Quæcumq; ergo eius natura reguntur, ea ſunt maſculina atq; perfecta: quæcumque autem ſine duce vllo plebeia præſumptione quadam dominantur, velut ciuitatis alicuius, quæ regis optimatumq; conſilio priuata ſit, ita corporis ſui omnẽ ſtatum & virilem vigorem muliebri quadam diſſolutione effœminant. Ex his illa lex carnis eſt, quæ legem apoſtolicæ mentis impugnans, captiuam trahebat eam quadam lege peccati. [Rom 7.] Et ideo vt de illo mortis corpore liberaretur, ipſẽ ſuam Paulus omnem non in ſua virtute, ſed in Chriſti gratia reponebat. Vnde liquet, quod hæ commotiones quæ ſecundum legem mentis ſunt, diuino fauore procedunt alij autem ſenſus ex voluptate corporea. D Illa igitur quæ ſancta ſunt, primitiua ſunt noſtrorum ſenſuum: iſta velut de quodam grege ſunt, & vtilitate plebeia: quod variis videtur Moyſes nominibus ſignificaſſe Iudæis. Hoc enim declarat etiam illa area legis myſtica, de qua ait; [Deut. 33. Exod. 22.] *Initia areæ tuæ & lacus tui non nouiſſima facies. Primitiua filiorum tuorum dabis mihi.* Sanctæ commotiones ſenſuum noſtrorum, quæ ſecundum virtutes ſunt, ipſæ ſunt primitiæ areæ ſpiritalis: propterea etiam rurali areæ comparantur, in qua ventilãtur frumenta. [Matt 3.] Sicut enim in hac rurali area excutitur triticum atq; hordeum, & dum ſæpius ventilatur, ſeparatur à paleis, quia paleæ cætetaq; purgamenta meſſis in diuerſum leuis auræ ſpiramine diſſipantur, illa vero quæ ſolidiora ſunt, in locum eundem excuſſo puluere relabuntur: ita cogitationum noſtrarum quæ ſunt ſolidæ atq; optimæ, puram atque ſinceram exhibent virtutis alimoniam, ſicut ſcriptum eſt; [Deut. 8 & Luc. 4.] *Quia non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo Dei*: quæ autem inutiles ſunt & vacuæ, diſrumpunt vt fumus ac nebulæ: quia ſicut fumus oculis, ſic iniquitas vtentibus. E Et recte fumo iniquitas comparatur, quę velut quadam ſæculari caligine aciem mentis obducit. Et ideo Dominus dicit; [Prou. 10. Num. 15.] *Cum intraueritis in terram in quam induco vos, & cum manducare cœperitis de panibus terræ illius. offeretis oblationem ſeparatam Domino, primitias conſperſionis veſtræ, panem ſicut ablationem de area, ſic offeretis primitias conſperſionem veſtrarum, & dabitis Domino.* Conſperſio nos ſumus, diuerſorum elementorum quadam commixtione compoſiti. [1.Cor. 5.] Siquidem frigido calido, & humidum ſicco miſcetur in nobis. Hæc conſperſio multas habet carnis illecebras, & plurimas delectationes; ſed non ſunt hi primitiui huius corporis ſenſus, quia ex anima & corpore conſtamus & ſpiritu. Hæc eſt conſperſio principalis, in qua ſanctificari nos Apoſtolus cupit, ſicut ait; [1.Theſſ. 5.] *Ipſe autem Deus pater ſanctificet vos per omnia, vt integer ſpiritus veſter & anima & corpus ſine querela in die Domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur.* Cuius conſperſionis primitiæ ſpiritales ſunt, hoc eſt, inuentiones & generationes ſenſuum qui ex vigore animæ procedunt. F Sed non omnes primitiui ſenſus, niſi qui malitiæ & improbitatis atque omnis erroris exortes ſunt. Sunt etiam neceſſariæ corporis delectationes, vt dormiendi, edendi, bibendi, deambulandi, & cæteri ſenſus huiuſmodi, ſed non in his primitiæ. Et ideo non in his, ſed in illis Domini ſacramentum, vbi caſtitas, pietas, vbi fides atque deuotio. Cuius rei manifeſtum & euidens exemplum eſt oblatio patriarchæ Iſaac, quam ſacrificij modo obtulit pater nullius motu paſſionis inflexus humanę, [Gen. 22.] mundam offerens Deo hoſtiam vacuamque formidinis, & corporeæ cupiditatis immunem, cum ipſa pietas patris deuotioni crederet immolantis.

Quæ vis ſit primitiarum, & vtrum tempore æſtimentur primitiæ, an ſanctitate: & quod ante omnia fides nos debeat commendare Deo: quodque ipſa cum operibus perfectis plenum & perfectum ſit ſacrificium, ſicut & ipſe Dominus docet, & verba legis ſignificant.

Cap. II.

G Nunc cõſideremus quæ ſit vis primitiarum, & vtrum tempore æſtimentur primitiæ, an ſanctitate, hoc eſt, vtrum omnia primogenita ſanctificationem habeant primitiarũ. [Num. 18.] Primitiæ etenim fructuum ſanctæ ſecundum legem, quia in his optimum feſtinæ fidei ſacrificiũ eſt: ſed ſunt ſanctæ deuotione, non tempore, quia non prouentus ſanctificat, ſed deuotio. Denique vbi celer prouentus eſt, ſi deuotio moretur, offenſa contrahitur. Non ergo omnia primogenita ſancta, ſed omnia q̃ ſancta ſunt, ſunt etiam primogenita. Deniq; Cain primogenitus, ſed non ſanctus. [Exod. 22.] Sanctus quoque Iſraël Dei populus, ſed non primus ætate, & tamen primogenitus appellatur, ſicut ſcriptum eſt in prophetis: [Exod. 4.] *Primogenitus meus Iſraël.* Et Leui ſanctus, ſed non primogenitus. Nam tertius Liæ filius legitur, & tamen Leuitæ primogeniti nuncupati, quibus ab eo nomen eſt deriuatum. [Gen. 29. Num. 3.] Scriptum eſt enim in Numeris; *Ecce tuli Leuitas de medio filiorum Iſraël pro omni primogenito qui aperit vuluam a filiis Iſraël & erunt mihi Leuitæ. Mihi enim in qua die percuſſi omne primogenitum Aegypti, ſanctificaui omne primogenitum Iſraël ab homine vſque ad pecus.* H Ergo Leuitæ primogeniti nuncupati, qui ſanctificatione vtique cæteris filiis Iſraël antelati ſunt. Qua ratione primo geniti ſunt, audi Apoſtolum dicentem. [Heb. 12.] *Sed appropinquaſtis Sion monti, & ciuitati Dei viui, Hieruſalem quæ in cælo eſt, & decem millibus lætantium angelorum, & Eccleſiæ primitiuorum, qui ſcripti ſunt in cælo.* Quatuor ordines fecit, montis Sion, ciuitatis Hieruſalem, celebritatis angelorum, & Eccleſiæ primitiuorum. [Num 3.] Tulit ergo Dominus Deus de medio populi Iſraël Leuitas, quia non humanarum eos conſortes voluit eſſe curarum, ſed diuinæ religionis miniſtros. Et primogenitos ſibi fecit qui vuluam aperiunt ſpiritalem: & ideo non erant ab vtero naturæ, ſicut diuerſorum criminum peccatores, ſed deſtitutis ſæcularibus eliguntur. [Pſal 17. Num 10. Deut 18 Matth. 18.] Vnde non habent cum plebeia poſſeſſione conſortium, nec in medio populi computantur, quia verbum Dei in medio ſui poſ-

A suí possident, sicut scriptum est in Euangelio; *Vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi ego sum in medio eorum.* Et alibi; Ioan. 1. *Medius vestrum stetit quem vos nescitis.* Hinc ergo cognoscimus quod ante omnia fides nos commendare Deo debeat. Cum fidem habuerim*, elaboremus vt opera nostra perfecta sint. Siquidem hoc plenum est & perfectum sacrificium, Num. 28. sicut ipse Dominus docet, dicens; *De donis & datis meis obseruabitis offerre mihi in diebus festis meis, nihil detrahentes, neque dispertientes, sed plena & integra & perfecta afferentes.* Leui. 23. Festus autem dies Domini est, vbi perfectarum virtutum gratia est. Quæ tunc perfectæ sunt, si sollicitudines sęculares, & corporales illecebras victor animus delinimenta voluptatis excludat, liber à sæculo, Deo deditus, nihilque de tramite rectæ intentionis imminuens, nec affectus sui tempora nunc luxuriæ diuidens, nunc labori. Solus itaq; sapiens hanc celebrat sollemnitatem, nullus alius. Immunem enim huiusmodi passionum animam reperire difficile est. Diuide ergo secundum rationem animæ principalia & obedientia, & tunc quid masculinum quidve fœB mininum sit deprehendes. Nulla enim sine labore virtus, Exod. 13. quia labor processus virtutis est. Quod etiam legis ipsius Num. 12. verba significant, quæ dicit; *Omne quod aperit vuluam asinæ, mutabis oue.* Immunda enim animalia lex à sacrificio separauit, & pro his ad vicem munda iussit offerri. Asinæ ergo partum, hoc est immundum, iubet mutari oue, quę munLeuit. 27. da & apta sacrificio est. Hoc est secundum litteram. Cæterum si quis sensum spiritalis intelligentię altius persequatur, considerabit quod asina laboriosum sit animal, ouis fructuosum. Fructu ergo dicit mutãdum laborem, vt finis operis fructus sit. Vel certe hoc modo, omnem laborem tuum, omnem industriam puro & simplici commendaExod. 13. bis affectu. *Si autem non mutabis*, inquit, *redimes.* Iubetur ergo secundum litteram vt animal aliud pro immundo animali offeratur, aut pretium, ne inter decimas fructuũ vel minus aliquid vel immũdum videamur offerri. Intellectus autem profundior liberãdam animam tuam docet, vt desistat ab iis quę fructũ non habent. Qui enim redimit se, liberat, & quodam exuit debito. Relinquenda sunt opera q̃ verum fructum bonosq; processus habere non possunt, C qualia sunt ista mundana, quorũ vsus non potest esse diuturnus. In quibus ipse nudus & veri vacuus effectus est: & quamuis summo quæsitus fuerit labore, animam nihil iuuat. Ea enim quæ seruitutem animæ inferunt, inutilia sunt omnia, etsi non desit effectus. Magna videtur pręliantium victoria, triumphantium gloria, sed frequenter ipsos videmus qui vicerint, tursus bellorum subiacere incertis, & transferri ad hostem euentu pręlij, & eo ipso quo victores ante fuerint, fieri miseriores. Opus est ergo vt opera tua ad Deum dirigas, & eius tibi aspiret fauor. Athleta ipse qui suis, non alienis decertat viribus, quoties cõgreditur, dubios casus subire se credit. Et cum ad coronam peruenerit, intelligit citius hanc mundi gloriã quam coronæ ipsius folia marcescere. Gubernator cũ in portus nauim subduxerit, vix finẽ impositũ labori putat, & statim quærit laboris exordium. Soluitur corpore anima, & post finem vitæ huius adhuc tamen futuri ambiguo suspenditur, Ita finis nullus, vbi finis putatur. Vnde votis & pura cõscientia & spiritu charitatis adhæreamus Deo nostro, & diuinum nobis D conciliemus fauorem, precantes, vt sęcularibus curis tanquam ab immitibus & agrestibus dominis possimus absolui atq; exui, mundanoque exire seruitio, in libertatem supernæ cognitionis, quæ vera & sola est libertas, vocati.

Auctoritate scripturæ confirmat dicta, & agit de mysteriis in lege recognoscendis ex verbis Domini in Euangelio laborantes ad se vocantis quomodo etiam inquinamenta delictorum nostrorum lauare, & quo pretio crimina nostra redimere debeamus: de redemptoris quoque nostri per Leuitem significati in nos misericordia, cum morali & ædificatiua affectus instructione.

Cap. III.

Exod. 1. ET vt præceptum legis exemplo adstruamus, cum deprimerent Ægyptij Iudæorum populum imperibus varijs, & luto ac lapide, ingemuerunt filij Israël, & Domini prouocauerunt in se misericordiam. Vnde dixit ad E Exod. 3. Moysen; *Ego exaudiui gemitum filiorum Israël quomodo Aegyptij in seruitutem depriment eos. & memor factus sum testamenti mei. Vade, & dic filiis Israël: Ego Dominus, & educam vos de potentia Aegyptiorum, & eruam vos de seruitute eorum, & liberabo vos in brachio excelso, & iudicio magno: & sumam vos mihi in plebem, & ero vester Deus, & scietis quoniam ego sum Dominus Deus vester qui educam vos de potentia Aegyptiorum, & inducam vos in terram in quam extendi manum meam.* Ecce quomodo populus Hebræorum fructu mutauit laborem, vt qui luto operabatur, spe regni operaretur æterni. Et ideo Dominus in Euangelio inanem populorum gentilium miseratus laborem, qui lateres construerent lutulentæ superstitioni, & voluptati corporis dediti, solidum fidei murum ædificare non possent, velut ad quosdam asinæ fœtus locutus ait; Mat. 11. *Venite ad me omnes qui laboratis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris.* Exod. 13. Qua vocatione plenius mihi videor verba legis & F mysteria recognoscere, quia asinam aut commutandam oue docuit, aut redimendam pecunia: vt non solum asinæ partum oue, hoc est, mundis immunda mutemus, sed etiam redimamus. Quod videtur exprimi, si prius sacrificio purificationis, & mysterio baptismatis delictorum nostrorum inquinamenta lauemus, crimina quoque nostra bonis operibus, fideique pretio, & miseratione redimamus. Pretium nostrum sanguis est Christi. Vnde & Apo- Pet. 1. stolus Petrus ait. 1. Cor. 7. *Non auro vel argento redempti estis, sed pretioso sanguine.* Et Paulus dicit; *Pretio empti estis, nolite effici serui hominum.* Vnde non otiose in sancto miramur Euangelio Marc. 11. quod pullum asinæ sederit Dominus Iesus, quia populus Exod. 12. gentilis cœpit esse Christi hostia, qui secundum legem ha- Num. 3. bebatur immũdus. Vnde & de Leuitis scriptum est, quod sint redemptiones eorum, eo quod & sanctitate vitæ suæ & orationis peccata plebis leuarent. In quibus figuralis agni præcessit mysterium verum venturum Leuiten, qui proprij corporis passione tolleret peccatum mundi. Leuites significatur *susceptus pro me*, vel *ipse mihi leuis.* Ipse enim perfectæ virtutis habet impertiendæ populo sanitatis indicium. Ipse ergo qui pro salute vniuersorum expectatus G aduenit, pro me est vtero editus virginali, pro me oblatus, pro me gustauit mortem, pro me resurrexit. In quo omnium hominum suscepta est redemptio, assumpta est resurrectio. Ipse est verus Leuites, vt nos Leuitas faceret adhærere Deo, ipsi cõtinuas preces fundere, de ipso salutem sperare, fugere terrena negotia, in Dei possessione numerari, sicut scriptum est; *Domine possede nos.* Ea est enim sola Exod. 34. possessio, quæ nullis obnoxia tempestatibus perpetuæ gratiæ ferat fructus. Redemptor Leuites est, quia vir sapi- Eccl. 9. ens redemptio insipiẽtis est. Qui tanquam medicus ægrũ insipientis animum fouet, & quædam aspergit solidiora menti prudentiæ medicamina, imitatus illum medicum qui de cælo venit vt demonstraret hominibus prudentiæ vias, & sapientię semitas paruulis reuelaret. Videbat enim Matt. 11. laborantes non posse sine remedio saluari, & ideo medicinam tribuebat ægris. Ideo omnibus opem sanitatis detulit, vt quicunque perierit, mortis suæ causas sibi adscribat, qui curari noluit cum remedium haberet quo posset euadere. Christi autem manifesta in omnes prædicetur H misericordia, eo quod ij qui pereunt, sua pereant negligentia: qui autem saluantur, secundum Christi sentẽtiam liberentur, *qui omnes homines vult saluos fieri, & in agnitionem veritatis venire.* 1. Tim. 2. Denique & Sodoma si habuisset quinquaginta iustos, non esset euersa: & si decem habuisset, esset Gen. 18. redempta, eo quod sermo remissionis peccatorum animam seruitute exuat, & disciplinæ plenitudo perfectæ mentem non sinat edaci libidinum vapore consumi. Plurimum tamen refert, & moralem ædificat affectum, si etiam numerum iustorum simpliciter accipiamus prodesse populorum saluti. Comprimit & resecat inuidiam, confundit improbitatem, virtutem incitat, auget gratiam. Nemo enim inuidere debet alteri laudem quæ sibi prosit: atque improbus quisque redemptorem suum dum suscipit, frequenter imitatur. Certe veneratur, plerumque etiam diligit. Ipse etiam si se aliis profuturum sciat,

studiis

[A] [Prou. 11.] studiis augetur, eaque gratia connectit populos, accumulat charitatem ciuium, vrbium gloriam. Quam beata ciuitas quæ plurimos iustos habet, quam celebrabilis ore omnium, quomodo benedicitur tota de parte, & beatus atque perpetuus eius status existimatur. Quam gaudeo cum aliquos mites ac sapientes diu viuere video, cum virgines castas, viduas graues aspicio longæuas, velut quandam intaminatam Ecclesiæ curiam prætendant ipso quodam vultu & specie grauitatis, quod reuereantur, quod imitentur, quo ad omnem motum gratiam colorentur. Non enim ipsi gaudeo, cum viuendo multa subeant tædia sæculi huius, [Esai. 3.] sed quia prosunt pluribus. Similiter cum aliquis huiusmodi decidit, quamuis longa senectute depositus, afficior, quia destituitur grex iuuenum muto senili. Denique periturae vrbis aut malorum imminentium vel futuræ labis hoc primum indicium est, si decedant viri consultores, vel [Prou. 11.] etiam grauiores fœminæ. Hinc primum ingruentiū porta aperitur malorum. Sicut ergo vrbs tota solidatur atq; augetur cœtu sapientium, vel obitu labefactatur: ita sermo [B] grauis, & quidem senilis, plenus prudentię stabilire vniuscuiusq; animam, & confirmare mentem solet. Iam si accedat multarum lectionum vsus, plurimorum pręceptorum & consiliorum quidam senatus, velut perpetuum vrbis eius, quæ in singulorum est præcordiis, statum efficit.

Qua ratione Moyses primogenitos & redemptores cæterorum Leuitas appellauerit: cur non sit absurdū quod facinorosi cohabitent piis. de duobus in Deo generibus virtutum, vno quo remittit, alio quo vindicat: quodque semper egressus malitia virtutis operetur ingressum, sicut & ingressus malitia virtutem excludat, vt Euangelica veritatis exempla comprobant.

Cap. IV.

[Num. 3.] IDeo ergo primogenitos & redemptores cæterorum Leuitas Moyses appellauit, quod maturioris & vtilis sententiæ viri, altero senectutem quandam animæ præferant, altero redemptionem conferant. Vnde & ciuitates [Num. 35.] Leuitarum redemptrices significauit Moyses. quia is qui [C] confugit ad eam animam, in qua habitat Dei verbum, quę [2. Cor. 3.] vrbis modo munita atq; vallata sit, perpetuam libertatem [Num. 35.] acquirit sibi. Sicut in ciuitatibus Leuitarum erat pœnarū remissio, vt si quis ad eas confugeret, qui non voluntariam necem hominis admisisset, nulli eum occidere liceret, intra vrbes dumtaxat positum Leuitarum: ita quem peccati proprij pœnitet, quod aut imprudenter aut inuitus admisit, si Leuitarum adhæreat incolatui, & ab his præceptoribus qui Dei mandata dispensant, recedendum non putet, lex ipsa ab omni eum commissi flagitij pœna supplicioq; [1. ann. 10.] liberat. Nec absurdum putes quod facinorosi cohabitant piis, maculosi sacratis. Opus enim habent purificari qui aliquo polluti sunt delictorum contagio. Et quodammodo diuerso genere causa concurrit. Sicut enim Leuites mundanis voluptatibus abdicatus, exul est culpæ: ita sanguinis reus, fugitiuus est patriæ. Sed hoc interest, quod iste necessitate suos deserit propter metum legis, minister autē Dei humanarum consortiis renunciat passionum, & quadam [D] carnalis illecebræ se abdicat necessitudine propter studia virtutis. Etiam illud non abhorret à vero, quod & iste velut quasdam in se manus iniicit, vt interficiat voluptates sui corporis, & quendam suæ carnis operetur interitum. [Exod. 2.] Interfecit nempe Moyses Ægyptium, & fugax factus est de terra Ægypti, vt declinaret eius terræ tyrannum. Sed non ante illum interfecisset Ægyptium, nisi prius in se nequitiæ spiritalis Ægyptium interemisset, & abdicasset regalium luxu honorum, maius patrimonium ęstimans the- [Heb. 11.] sauris Ægypti opprobrium Christi. *Quod stultis quidem vi-* [1. Cor. 1.] *detur opprobrium, nobis autem* illud opprobrium Dominicæ [1. Ioan. 2.] crucis *virtus Dei est atque sapientia*. Accedit eo, quod duo [23 q. 1. ca. remittuntur. & de pœni. dist. 1. cap. verbum Dei.] quædam in Deo principalia sunt genera virtutum: vnum quo remittit, aliud quo vindicat. Remittuntur peccata per Dei verbum, cuius Leuites interpres & quidam executor est: remittuntur per officium sacerdotij, sacrumque mi- [Rom. 13.] nisterium: puniuntur quoque per homines, sicut per iudices, qui potestate ad tempus vtuntur, sicut Apostolus docet, dicens, *Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time. Non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit.* Puniuntur pec- [Esai. 13.] cata etiam per populos, sicut legimus, quia sæpe alienigenis Dei iussu excitatis, propter diuinæ maiestatis offensam subiectus factus est populus Iudæorum. Nec is quidem qui inuitus aliquod fecerit homicidium, extra ministerium est. Siquidem lex ait de eo; *Quia Deus dedit eum* [15. q. 1. ca. nec is qui.] *in manus eius.* Manus ergo eius instrumenti modo diui- [Exod. 21.] næ vltioni ministerium præbuerunt. Leuites igitur minister remissionis est. Percussor autem, qui tamen non ex dispositione, sed præter voluntatem fecerit homicidium, diuinæ minister est vltionis. Illud quoque specta quia cum interficitur impius, Christus infunditur. Et vbi [Ibidem.] abominatio aboletur, sanctificatio cumulatur, quia Dominus dixit; *In ea die qua interfeci omne primogenitum Aegypti,* [Num. 3.] *sanctificaui mihi omne primogenitum Israel.* Quod non ad vnum diem afflictionis Ægypti referes, sed ad omne tem- [F] pus. Cum enim renunciatur improbitati, statim adsciscitur virtus. Egressus enim malitię, virtutis operatur ingres- [32 q. 1. c. cum renunciatur.] sum: eodemque studio quo crimen excluditur, innocentia copulatur. Habes hoc in Euangelio, quia vbi satanas immisit se in cor Iudæ, Christus recessit ab eo: momento- [Ioan. 13.] que eo quo illum recepit, hunc amisit. Denique sic scriptū est; *Et post buccellam introiuit in eum satanas. Dixit ergo illi Iesus,* *Quod facis, fac celerius.* Quid illud; Vt quia introierat in illum [Ibidem.] satanas, ipse abiret à Christo. Eiicitur itaque & excluditur, eo quod iam cum Domino Iesu esse non possit, quia cœperat esse cum diabolo. *Nulla enim communicatio Christi ad Belial.* Vnde statim impetu expulsus abscessit, sicut legimus, dicente Euangelista; *Qui cum accepisset buccellam, exiuit* [2. Cor. 6.] *continuo: erat enim nox.* Non solum exiuit, sed continuo, & [Ioan. 13.] nocte exiit. Nec mirum si noctis tenebras habebat, qui Christum deserebat. Verum sicut ipse receptus à diabolo, exclusus à Christo est: ita Zachæus renuntians auaritiæ, Christum recepit. Meritoque videns studium eius quod in arborem ascendisset, vt transeuntem Iesum videret, dicit Dominus: *Zachæe, festinans descende, quia hodie in domo tua* [Luc. 19.] *manere, me oportet. Et descendit festinans, & excepit illum gau-* [G] *dens.* Sed excipiendo Christum exclusit auaritiam, relegauit perfidiam, renuntiauit fraudibus. Aliter enim non ingreditur Christus nisi vt vitia excludat, quia non cohabitat erroribus. Denique de templo eiiciebat nummularios, quia ipse volebat habitare. Vnde Zachæus hoc in- [Ioan. 2.] telligens, quia Christum vetere suo suscipere affectu non poterat, superiora vitia exire suo iussit hospitio, vt Christus intraret. Merito igitur Pharisæis obmurmurantibus quod Dominus Iesus ad hominem peccatorem diuertisset, dixit ad Dominum; *Ecce dimidium bonorum meorum om-* [Luc. 19.] *nium do pauperibus: & si cui aliquid fraude abstuli, reddo quadruplum.* In quo illis respondit qui dicebant peccatori Christo hospitium non debuisse præbere. Hoc est, iam nō sum publicanus, non sum ille Zachæus, non prædo, non fraudator. Reddo quæ sustuli, reddo quæ auferre consueuerā. Iam dono pauperibus quo ante nudabam, iam mea confero qui aliena rapiebam. Fugerunt crimina postquam Christus intrauit. Discussa est omnis carnalium cæcitas [Ioan. 8.] passionum, vbi æternæ vitæ lumen infusum est. [H]

De adipibus & pinguedine sacrificiorum & hostiarum.

Cap. V.

DIximus de primogenitis, dicamus etiā de adipibus, de quibus satis docet Dauid, dicens; *Sicut adipe & pin-* [Psal. 62.] *guetudine repleatur anima mea.* Et supra ait; *Et holocaustum* [Psal. 19.] *tuum pingue fiat.* Hoc docens acceptabile esse sacrificium, quod pingue, quod nitidum, & quodam pabulo fidei ac deuotionis, verbique cælestis vberiore alimonia saginatū [Num. 18.] est. Frequenter pingue opus dicimus quod spissum et o- [Num. 13.] perosū intelligi velimus; & opima hostia prædicatur, quę [Psal. 19.] nō sit tenuis, non sit exilis. Vnde & sacrificiū pingue recte nuncupamus, quod optimū cupimus declarare. Sed etiam [Exod. 29.]

A Exod. 13. illud documento est quod pingues vaccæ prophetica interpretatione annis fertilibus comparatæ sunt.

Et dixit Dominus Deus ad Cain, Quare tristis factus es, & quare concidit vultus tuus? Non si recte offeras, non autem recte diuidas, peccasti: quiesce. Ad te conuersio eius, & tu princeps es illius. Et dixit Cain ad Abel fratrem suum: Eamus in campum. Et factum est cum essent ipsi in campo, insurrexit Cain in Abel fratrem suum, & occidit eum. Et dixit Deus ad Cain, Vbi est Abel frater tuus? Et dixit, Nescio: nunquid custos fratris mei ego sum? Et dixit Deus, Quid fecisti hoc? Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Et nunc maledictus tu à terra, quæ aperuit os suum, & excepit sanguinem fratris tui de manu tua: quæ etiam operaberis terram, & non augebit virtutem suam dare tibi. Gemens & tremens eris super terram. Et dixit Cain ad Dominum, Maior causa mea est, quam vt B *dimittatur mihi. Si derelinques me hodie, à facie tua abscondam me, & ero gemens & tremens super terram. Et erit, omnis qui inueniet me, occidet me.*

Quid sibi velit quod Dominus ait, Si recte offeras, non recte autem diuidas, peccasti, quiesce: & de quatuor generibus quibus sacrificia commendabantur, quorum si aliquid desit, sacrificium non probatur; cum pulcherrima istorum morali interpretatione.

Cap. VI.

Psal. 49. NVnc consideremus quid sit quod ait Dominus, *Si recte offeras, non autem recte diuidas, peccasti: quiesce.*] Quod indicium est, Deum non muneribus oblatis placari, sed offerentis affectu. Denique condemnati oblator muneris Cain, quia pro conscientia insinceræ oblationis intellexit Deo sacrificium suum non probatum, tristis est factus. Quando enim mens sibi recti est conscia, gratulatur, & infusione quadam spiritali repletur animus gaudio, cum 1. Ioan. 2. alicuius vel studia vel opera à Deo probantur. C Tristitia igitur Cain, conscientiæ testimonium, repulsæ indicium est. Et quamuis obtulit munus, tamen quia non recte & iure diuisit, culpam incidit. Quatuor enim genera sunt quibus sacrificia commendabantur. Si aut noua nouorum essent, Exod. 29. Rom. 14. aut frixa, aut diuisa, aut continua. Noua nouorum primo tempore anni, quæ species in primogenitis fructibus æstimabantur: nunc autem reuelatum est eos significari, qui per baptismatis sacramenta renouantur. Hoc est enim vere sacrificium primitiuum, quando vnusquisque se offert hostiam, & à se incipit, vt postea munus suū possit offerre. Noua igitur fides renouatorum, valida, pubescens, incrementum virtutis acquirens, non remissa, non fessa, non senio quodam marcida, & vigore ignaua, apta sacrificio est, quæ pullulet quodā virenti germine sapientiæ, & iuuenili diuinæ cognitionis feruore pubescat. Habeat tamē succū Leuit. 25. doctrinæ veteris. Sicut enim noui, ita & veteris testamēti debet doctrina cōcurrere, quia scriptum est, *Manducate vetera veterum, & vetera à facie nouorum auferte.* Cibus nobis sit D cognitio patriarcharū: epuletur anima in prophetarum oraculis: tali sagina mens pascatur interior. Sed iam non Exod. 12. species agni sit, sed veritas corporis Christi. Nō vmbra legis præstringat oculos, sed aperte Dominicæ gratia passio- Leuit. 7. nis & splendor resurrectionis aciem mentis illuminet. *Si autem offeres sacrificium de primitiuis cibus, frixum in igne, frixum pingue, offeres sacrificium primitiuorum*, sicut scriptum est, quod significat fidem tuam velut igni probatam esse Gen. 25. debere, & sancto feruere spiritu. Denique coxit lentem Iacob, & fratri primatus benedictionis eripuit, quos vtique solida consequeretur fides. Hic ergo robustus & viuidus augebatur, ille autem qui cibum suum coquere nesciebat, fatigatus atque deficiens defluebat. Vratur igitur Psal. 104. verbo Domini sicut igne virtus animæ tuę. Vide vstum Ioseph, sicut scriptum est; *Eloquium Domini vssit eum.* Torreatur fides tua sicut spicæ messium. Tunc enim maturitatem fructuum præferunt, cum eas primo solis processu tempora æstiua torruerint. Sermo igitur plurimus scripturarum animam confirmat & quodam spiritalis gratiæ colorat vapore. Rationabilia quoque inuenta corroborat, dissoluitque omnem vim irrationabilium passio- E num. Ideoque Esau laxatis virtutis suæ nexibus disso- Gen. 25. lutus est. Exod. 12. Illi autem qui succincti lumbos non crudum Exod. 14. neque coctum aqua, sed assum igni caput agni edere iubebantur, sicut habes in Exodo, forti ac fideli animo pedestri itinere maria transfretarunt. In Euangelio quoque as- Luc. 24. sos pisces Dominus Iesus manducabat, sicut scriptum est: in quo plenitudo sancti Spiritus redundabat. Et for- Gen. 25. tasse ideo deficiebat Esau, quia coctum in aqua desiderabat cibum, quem Iacob quasi inhabilem sibi donauit infirmo. Oblationem autem atque orationem oportet non confusam esse, sed competenti diuisione distinctam. In omni enim re confusione melior est distinctio, multo magis in oratione atque oblatione; quæ nisi certas diui- Leuit. 1. siones habeat, fit obscurior. Ideoque hostiæ plerumque membra lex diuidi iubet, & holocausta offerri, vt sine ad- F mixtione & operimento aliquo nudum sacrificium fit, eo quod nuda atque omnibus exuta inuolucris debet fides nostra feruere; nec variis & fallacibus opinionibus induatur, sed pura atque sincera simplicitas mentis appareat: deinde in partes diuidatur congruas. Virtus enim genus est, quæ diuiditur in plurimas species. Sed principales quatuor sunt: Prudentia, temperantia, fortitudo, iustitia. Redoleat igitur oratio tua prudentiam erga cognitionem Dei, & veritatem fidei: redoleat temperantiam, quam etiam à coniugibus exigendam putauit Apostolus, di- 1. Cor. 7. cens; *Nolite fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt* Exod. 19. *vacetis orationi.* Et lex castigatos ante hesternum & nudiustertium diem ad sacrificium accedere iubet. Fortititudinem teneat oratio, vt nullo interpoletur metu, nulla Psal. 108. lassitudine deficiat. Tunc enim debet esse intentio ad precandum robustior, cum vrgemur aduersis. Iustitiam custodiat precatio, quam si tenuisset Iudas, non in peccatum facta esset eius oratio. Quando enim magis ab iniustis operibus ac prauis studiis abstinere debemus, quam tunc quando Dei iustitiam deprecamur? Et ideo Domi- Mat. 5. nus, vt cordi nobis esset iustitia; *Beati*, inquit, *qui persecutio-* Ioan. 18. *nem patiuntur propter iustitiam. ipsorum est enim regnum cælorum.* G Hæc enim defuit Iudæ. Nam si adfuisset, non tradidisset Dominum, non prodidisset magistrum. Defuit sacrificio etiam Cain istius, qui si tenuisset iustitiam, Domino debuit primitius munera, non posteriora deferre. Defuit itaque ei diuisio, ideoque responsum ait, *Si recte offeras, non autem recte diuidas, peccasti: quiesce.*] Vides quantum sit vitij. Vbi deest diuisio, ibi totum sacrificium refutatur. Superest vt de continua & iugi oratione dicamus, quod Luc. 6. immorari nos & vacare orationi oportet. Pernoctabat Dominus in oratione, non vt sibimet prodesset, sed vt nos doceret. Frequens enim oratio quandam operatur disciplinam orandi, quia ipse vsus docibiles Dei facit, indocibiles negligentia. Bona igitur exercitatio. Denique corporis virtus exercitatione augetur frequenti, at inexercita minuitur & labitur. Plurimi enim exercitij dissuetudo etiam naturalem consueuit dissoluere virtutem. Similiter animæ fortitudo exercitationis assiduitate solidatur, vt H labor ipse disciplina sit, non oneri futurus, sed vsui. Hunc cibum menti nostræ deferamus, qui multa attritus meditatione ac politus, cor hominis sicut illud cæleste Psal. 104. manna confirmet. Quod non otiose tritum ac politum accipimus, eo quod cælestium scripturarum alloquia diu terere ac polire debemus, toto animo & corde versantes, vt succus ille spiritalis cibi in omnes se venas animæ diffundat. Ergo si tāquam pubescens adolescat fides, quæ defectum senescentis deuotionis ableget, & spirim ferueat, & congrua distinctione teneatur mensura legitimæ diuisionis, & assiduitas commendet gratiam: tunc fit illud pin- Psal. 22. gue, & tamquam adipale precationis genus, de quo dicit scriptura; *Impinguasti in oleo caput meum.* Sicut enim agni multo lacte pinguescunt, & sicut oues bene pastæ adipe nitent, ita apostolico succo pasta fidelium pinguescit oratio. Horum si desit aliquid quæ supra diximus, sacrificium non probatur. Ideoque dictum est ad Cain, *Si recte offeras,*

non autem

A *nō autem recte diuidas, peccasti.*] Namque mundus ipse distincte legitur factus, cum esset ante incomposita pars eius, quia *terra erat inuisibilis & incomposita.* Nempe lux primum facta est, *& vocauit Deus lucem, & separauit Deus inter lucem, & tenebras, & vocatæ sunt tenebræ nox.* Et per ordinem singula quod facta sint legimus, cœlum, terra, ligna fructifera, animalia diuersa. Distributa autem sunt leuiora superioribus, vt aër & ignis: & grauiora inferioribus, hoc est terra & aqua. Vtique simul omnia fieri iubere potuit Deus, sed distinctionem seruare maluit, quam nos in omnibus imitaremur negotiis, & maxime in vicissitudinibus gratiarū. In quibus non satis est reddere quod acceperis, sed cōmēdare quod reddas. Nam si quis debitum soluat, & in referendo iniuriam faciat creditori, intolerabilius est vtique quam non reddidisse quod debebat. Non ergo quantitas solutionis, sed animus reddentis, & qualitas consideratur, & affectus. Recte igitur Cain obtulit, quia oblatio insigne deuotionis, & indicium gratiarum est: sed non recte diuisit, quia ante omnia Deo debuit deferre primitias, vt à gratia inchoaret auctoris. Etenim diuisionis hic ordo est, vt prima secundis, non primis secunda præcurrant: & cœlestia terrenis, non terrena cœlestibus præferantur.

Gen. 1. (margin)

B (margin)

Quod quia Cain ordinem diuisionis non seruauit, dictum sit ei: Peccasti, quiesce, & quemadmodum Deus omnia docuerit, & quid moraliter illud significet.

Cap. VII.

SEd quia Cain confudit hunc ordinem, dicitur ei, *Peccasti, quiesce.*] Omnia docet Deus. Primū ne pecces, vt in Adam monuit: secundo si peccaueris: quiescas, vt in Cain doceris. Erubescere enim debemus, & condemnare peccatum, non defendere: quoniam pudore culpa minuitur, defensione cumulatur. Et silentio corrigimur, contētione prolabimur. Sit saltem verecundia, vbi non est absolutio. Inde illud; *Iustus in exordio sermonis accusator est sui.* Et iterum ab ipso Domino alibi dictum legimus; *Dic iniquitates tuas, vt iustificeris*, Quanta pudoris gratia, vt iustitiam teneat verecundia, quam culpæ reatus abstulerit! Ideo autem ait, *Quiesce,*] quoniam non habes quod excuses. Culpæ ipsius ad te conuersio est. Non enim frater ei addicitur, sed error adscribitur, cuius ipse sibi auctor est. In te, inquit, reuertitur crimen quod à te cœpit. Non habes in quo necessitatem magis quam mentem tuam arguas. In te retorquetur improbitas tua, tu princeps es illius. Bene ait, *Tu princeps es illius.*] Etenim impietas mater quædam est delictorum: & qui grauiora peccauerit, in cætera facile prolabitur. Quomodo enim potest ab humanis temperare qui diuina violauit, & hominibus bonus esse qui Deum læsit? Atrociorem igitur scelerum reatum vitia reliqua sequuntur, quoniam quo flagitiosa propenderint, eo inclinant cætera. Tu ergo princeps operis tui, tu dux criminis. Non te inuitum, non imprudentem error attraxit, sed voluntarius reus iudicio, non lapsu fecisti dolum, quo te diuinæ iniuriæ reum ipse conuincis.

Genes. 2. (margin)

Prou 18. Esai. 43. (margin)

C (margin)

D (margin)

Quomodo Cain admonitus vt quiesceret, auxerit insolentiam, & flagitium acerbauerit: & quid sibi velit quod ait, Eamus in campum.

Cap. VIII.

ADmonitus autem vt quiesceret, auget insolentiam, acerbat flagitium. Quid igitur sibi vult quod ait, *Eamus in campum:*] nisi quia locus nudus gignentium eligitur parricidio? Vbi enim frater habebat occidi, nisi vbi fructus deesset? Tanquam præsagiens natura tanti sceleris loco germina denegauerat: quia non conueniebat vt idē solum & contagia parricidalis sanguinis reciperet præter naturam, & fructus secundum naturam germinaret. Merito ipse dicit, *Eamus in campum.*] Non dicit, Eamus in paradisum, vbi poma florent, non in aliquem cultum & fructiferum locum. Ipsi parricidæ indicant fructum se sceleris habere non posse, nec penes eos fructum manere qui tantæ impietati præbuerint officium. Nam ipsam refugiunt elementorum benignitatem, vt iste Cain, qui videtur veritus, ne largior boni terra prouentus triste facinus impediret, & liberalitatis assuetudine genitalis quā facit sibi fœtus & fructus varios germinascere, in hoc quoque criminis apparatu vel muta specie sui fraternū reuocaret affectum. Latro diem refugit quasi criminis testem, lucē adulter erubescit quasi adulterij consciam, parricida terrarum fœcunditatem fugit. Quo modo enim poterat communis partus videre consortia, qui consortem sui sanguinis trucidabat? Ioseph in lacum mittitur siccum, Ammon intra domum occiditur. Iustum igitur natura est imperita iudicium, ea loca in quibus erat futurum parricidium, muneris sui dote priuando: vt ex innocentis soli quadam damnatione ostenderet quanto forent noxiora futura supplicia. Propter scelus igitur hominum & ipsa elementa damnantur. Denique Dauid montibus, in quibus Ionathas cum patre interemptus est, perpetuæ pœnam sterilitatis optauit, dicens, *Montes qui in Gelboe, neque ros neque pluuia cadat super vos.*

E (margin)

Gen 37. 2. Reg. 13. (margin)

F (margin)

2. Reg. 1. (margin)

Qua ratione interrogauerit Deus Cain vbi esset frater suus, & de ipsius redargutione atque condemnatione: cum moralis intellectus explanatione.

Cap. IX.

NVnc consideremus qua ratione interrogauit Deus Cain vbi esset frater suus, quasi nesciret occisū. Sed quod ad scientiam Dei spectat, negantem arguit, & inficianti quasi sciens respondit, *vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra:*] quod autem ad rationem profundam attinet, peccantes admonet ad pœnitentiam. Cōfessio enim, pœnarum compendium est. Inde in iudiciis sæcularibus impositi equuleo torquentur negantes, & quædam tangit iudicem miseratio confitentis. Est quędam in peccatis verecundia, & pœnitentiæ portio crimen fateri, nec deriuare culpam, sed recognoscere. Mitigat iudicem pudor reorum, excitat autem pertinacia denegantium. Vult te prouocare ad pœnitentiam Deus, vult de se sperari indulgentiam, vult demonstrare tua confessione quod non sit auctor malitiæ. Nam qui peccatum suum ad quandam referunt, vt gentiles asserunt, decreti aut operis sui necessitatem, diuina arguere videntur, quasi ipsorum vis causa peccati sit. Qui enim necessitate aliqua coactus occiderit, quasi inuitus occidit. Ea vero quæ à nobis sunt, excusationem non habent: quæ autem præter nos sunt, excusabilia sunt. Sed quanto grauius peccato ipso, ad Deum referre quod feceris, & reatus tui inuidiam transfundere in auctorem non criminis, sed innocentiæ? Perpende autem parricidæ responsionem. *Nescio* (inquit) *nunquid custos fratris mei ego sum?*] Et si cōtumaciam prodat hic sermo, sonat tamen quia si bonum fratrem cōsiderasset, custos debuit esse pietatis. Quem enim magis quam fratrem seruare debuerat? Sed quomodo germanitatis seruaret officium, qui necessitudinis non agnouisset affectum? Aut quomodo fieri posset, vt naturæ obedientiam deferret, qui Deo reuerentiam non exhiberet? Negat primum quasi apud ignorantem, recusat fraternæ munus custodiæ, quasi exors naturæ, declinat iudicem quasi liber arbitrij. Quid miraris si pietatem non agnouit, qui nō agnouit auctorem? Et ideo doceris hac serie scripturarum, fidem esse radicem virtutum omnium. Vnde & Apostolus ait; *Quia fundamentū Christus est: & quidquid supra hoc fundamentum ædificaueris, hoc solum ad operis tui fructum, & ad virtutis proficere mercedem.* Congrue igitur respondit Dominus tam impudenter neganti, dicens, *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.*] Hoc est, cur nescis vbi est frater tuus? Soli eratis cum duobus parentibus, inter paucos frater te latere non debuit. An quia parentes tui accusatores esse non possunt? Nolo enim vt ea necessitudo quæ est auctor salutis, fiat auctor periculi. In te solo leges suas natura amiserit. Ideo ergo putas crimen latere, quia parentes accusare non debent? Sed eo maior est condemnatio tua. Nam si cara necessitudinis nomina accusare non debent, multo magis non

G (margin)

H (margin)

1 Cor. 3. (margin)

A debent occidere. Sed si me testem abnuis,& refugis arbitrum,vox sanguinis fratris tui testis est,quæ ad me clamat. Illa te maiore auctoritate arguit, quam si frater viueret. Soli eratis: quis eum potuit alter occidere? Si accusas parentes,parricidam probas. Potuit fratrem occidere,qui non pepercit parentibus. Potuit parricida esse,qui de parricidis se ortum probare desiderat. Et bene ait, *Vox sanguinis fratris tui clamat.*] nõ frater clamat. Hoc innocentia & gratia germanitatis etiam in ipsa morte seruat. Non accusat frater,ne videatur parricida. Non accusat vox ipsius,non anima eius,sed vox sanguinis accusat, quẽ ipse fudisti. Tuũ te ergo facinus, non frater accusat. Simul querela criminosa adiuitur. Non potest de alieno testimonio queri,qui crimen proprio facinore confitetur. Minor est sermo quã factum. Est tamen etiam terra testis, quæ cepit sanguinẽ. Et bene ait, *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.*] non dixit,de fratris clamat corpore; sed, *de terra clamat.*] Et

B si frater parcit, terra non parcit. Si frater tacet, terra condemnat. Ipsa est in te & testis & iudex. Testis acrior,quæ adhuc parricidij tui sanguine madet: iudex asperior,quæ tanto scelere coinquinata est; vt aperiret os suum,& exciperet sanguinem fratris tui de manu tua. Et illa quidem aperuit os suum,quasi exceptura de fratribus verba pietatis,nihil timens cum fratres videret,quæ sciret ius germanitatis amoris incentiuum esse,non odij. Nam quomodo poterat parricidium suspectare, quæ adhuc non viderat homicidium: Sed tu effudisti sanguinem, cuius dolẽs ipsa contagium,*Nõ augebit,*] inquit, *virtutem suam dare tibi.*] Quã innocens vltio,vt quæ tam grauiter violata fuerit,satis habens non prodesse, non quærat nocere. Nõ mediocre etiam dogma quod ait, *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me:*] (Matth. 14. Sap. 3.) quia Deus iustos suos audit etiam mortuos, quoniam Deo viuunt. Et merito pro viuentibus habentur,quia etiamsi corporis gustauerint mortem, vitam tamen incorpoream capiunt, & illuminantur suorum splẽdore meritorum,luce quoque fruuntur æterna. Iustorum ergo audit & sanguinem, auertit se autem à precibus impiorum,

C quoniam etiamsi videatur viuere, miseriores tamen sunt omnibus mortuis, *carnem suam sicut tumulum circumferẽtes, cui infelicem infoderunt animam suam.* (3 ps.) Quid enim aliud est quam sepulta quæ intra humum voluitur, & terrenæ auaritiæ cupiditatibusque cæterisque vitiis includitur vt gratiæ cœlestis auram spirare non possit: Huiusmodi peccator à terra maledictus est, quæ est infima & postrema pars mundi. Superius vtique cælum, & quæ in cœlo sunt,sol, luna,& stellæ,throni,dominationes,principatus,& potestates, Cherubim & Seraphim. Non est ergò dubium quod eum & superiora damnauerint, quem inferiora damnarũt. Nam quomodo absoluitur puræ illi cœlestique sentẽtiæ,quem nec terrę potuerunt absoluere? Et ideo gemens & tremens iubetur esse super terram. Euidens generalisque ratio, quia omni improbo mala adsunt, & affutura sunt. Quæ adsunt,tristitiam operantur: quæ futura,formidinem. Sed improbum plus pręsentia, quam futura sollicitant. Vnde & Cain dixit ad Deum, *Maior causa mea est, quam vt dimittatur mihi. Si derelinques me hodie, à facie tua ab-*

D *scõdam me.*] Nihil enim grauius quam errantem à Deo deseri,vt se reuocare non possit. Mors peccatoris finem peccandi affert,vita autem diuino gubernaculo destituta pręcipitatur,& in grauiora prolabitur,vt si gregem pastor relinquat,incursent bestiæ: ita cum Deus deserit hominem, irruit diabolus. Graue est, præsertim insipientibus,non habere rectorem. Serpit malitia, vulnus augetur,vbi medicina defuerit. Abscondit se autem qui velare vult culpã, & tegere peccatum. *Qui enim male agit, odit lucem:* & amat (Ioan. 3.) tenebras,& suorum quærit latibula delictorum. Iustus autem non abscondere à Domino Deo suo,sed magis se offerre consueuit,dicens; *Ecce sum ego,* qui non habet crimi- (Esai. 6.) nosam conscientiam quam timeat deprehendi. Merito ergo se abscondit male conscius,& ait, *Omnis qui inuenerit me occidet me.*] Angustæ mentis homo præsentem mortem veretur,perpetuam negligit,& diuinum iudicium non reformidat. Interitum solum corporis deprecatur. Sed à quo timebat occidi,qui solos parentes habebat in terris? Potuit quidem & incursus bestiarum timere,qui legis diuinę

E iura violauerat; nec præsumere de subiectis animalibus cæteris,qui hominem docuerat occidi. Potuit & parentes timere,qui docuerat parricidium posse committi. Potuerunt enim & parentes de filio discere, quod didicerunt posteri de parente.

Et dixit ei Dominus Deus, Non sic: omnis qui occiderit Cain septies vindictam exsoluet. Et posuit Dominus Deus signum super Cain,ne qui eum inuenisset,occideret eum. Egressus est autem Cain à facie Dei, & habitauit in terra Naid contra Eden. Et cognouit Cain mulierem suam; & concipiens peperit Enoch. Et condidit ciuitatem, & nominauit ciuitatem de nomine filij sui, Enoch. Natus est autem Enoch Gaidad, & Gaidad genuit Mauiael,& Mauiael genuit Mathusala, & Mathusala genuit Lamech. Et sumpsit sibi Lamech

F *duas mulieres, nomen vni Adda, & nomen secundæ Sella. Et peperit Adda Iobel. hic fuit pater habitantiũ in tabernaculis pastorum. Et nomen fratris eius Iubal. hic fuit qui ostendit psalterium & citharam. Sella autem peperit & ipsa Thobel, & fuit ærarius malleator æris & ferri. Soror autem Thobel, Noema. Dixit autẽ Lamech mulieribus suis Adda & Sellæ: Audite vocẽ meam mulieres Lamech, auscultate sermones meos: quoniam virum occidi in vulnus mihi, & adolescentẽ in liuorem mihi: quia septies vindicatum est ex Cain: ex Lamech autem septuagies septies. Cognouit autem Adam Euam mulierem suam, & concipiens peperit filium, & nominauit nomen eius Seth, dicens, Suscitauit enim mihi Deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain. Et Seth natus est filius, nominauitque nomen eius Enos. hic sperauit inuocare nomen Domini Dei.*

G *Quæ de causa dixerit Deus: Omnis qui occiderit Cain, septies vindictam exsoluet: & qua ratione signum super eum positum fuerit ne occideretur, cum morali interpretatione atque instructione.*

Cap. X.

NVnc cõsideremus qua causa dixerit Deus, *Omnis qui occiderit Cain, septies vindictam exsoluet,*] & qua ratione signum super eum ponitur ne occidatur parricida, cum prospectum non fuerit,ne innocens occideretur. Octauus est homo, habet rationabile quo præstet cæteris, habet & quinque corporis sensus, habet etiam vocem, habet & generandi gratiam. Hæc septem nisi illo rationabili regantur, subiecta morti sunt,& ideo stultus in his habet omne periculum sui. Qui ergo rationabile illud amiserit, frustra de istorum sibi vsu septem carnalium munerum blandietur. Dissoluuntur hęc omnia,nisi habenis quibusdam rationis adstricta sint. Mors itaque rationis,mortem

H operatur irrationabilium passionum. Sed illud melius, quod septimus numerus quietis & remissionis est. Ergo (Leuit. 25.) qui alij non pepercit peccatori, & munus ei remissionis peccatorum inuiderit,ipse sibi spem remissionis eripiet, & erit in eo pari mensura vindicta de gratia. Quod autem signum posuit super Cain ne quis eum occideret, reflectere voluit errantem, & beneficio suo inuitare ad correctionem. Ipsis enim nos facilius committere solemus,quorũ habemus gratiam. Nec tamen magna concedit, sed in eo ipso imprudẽtiam insipiẽtis vlciscitur. Qui cum esset perpetuis suppliciis obnoxius, non remitti sibi pœnam poposcit, sed vitam corporis huius seruandam putauit,in qua plus ærumnę est,quam voluptatis. Mors enim vna est in secessione animæ & corporis, & in fine istius vitæ: quæ simul vt venit,omnes corporis dolores auferre, non augere consueuit. Metus vero qui hanc vitam viuentibus frequenter ingruunt, mœstitiæ, dolores, gemitus, diuersique cruciatus grauitatum, & ægritudinum vulnera pluri-

A mas etiam mortes generi humano inferunt, vt ista mors remedium esse videatur, non pœna. Non enim pœnitentia eremptoria est, per quam nō adimitur vita, sed ad meliora trāsfertur. Nam si nocentes moriuntur, qui gradui à peccatis reuocare noluerint vel inuiti: tamen finem non naturæ, sed culpæ adipiscuntur, ne plura delinquant; quibus vita fœnus est delictorum. Si autem bonæ spei compotes sunt, migrare magis quam deficere credendi sunt. Inseritur hoc loco dogma de incorruptione animæ, quod ipsa vera & beata vita sit, quam vnusquisque bene conscius viuet multo purius ac beatius, cum huius carnis anima nostra deposuerit inuolucrum, & quodam carcere isto fuerit absoluta corporeo, in illū superiorē reuolās locū, vnde nostris infusa visceribus cōpassione corporis huius ingemuit,

1.Cor.3. donec cōmissi gubernaculi munus impleret, vt carnis huius irrationabiles motus, rationabili ductu regeret & coërceret. Inde est q̃ postea ꝓphetę in captiuitatē cū populo Iudęorū trāsierūt, ne reliqua plebs sācrorū destituta præ-

B sidio, consilioque viduata, grauiorem subiret ærumniam, sed magis frequentibus commonita oraculis prophetarū, ad Dominum Deum suū pio rediret affectu, ne aduersis captiuitatis attrita, proruerit in perfidiæ peccatum, salutisque remedium desperaret. Redarguuntur itaque hoc in loco qui vnicam hanc vitam putant esse quæ sit in hoc sæculo (Omnia plena lapsus, plena mœroris sunt) & redarguuntur simplici serie gestorum. Ecce enim iustus, innocens, pius, propter gratiam deuotionis odia fratris incurrens, immaturius adhuc æui sublatus est parricidio: & iniquus, sceleratus, impius, etiam fraterna cæde pollutus longæuam duxit ætatem, duxit vxorem, posteritatem reliquit, vrbes condidit, & hoc meruit permissione diuina.

Sap.2. Nonne in his aperte vox Dei clamat, *Erratis, qui putatis hic esse omnem viuendi gratiam?* Non intelligitis, non aduertitis senectutem hanc miseriarum esse veteranam, processionemque ætatis, ærumnarum stipendia, & Scyllæo quodam visu circumsonari nos quotidianis naufragiis, tundi fluctibus, in scopulosis habitaculis degere, & in his dele-

C ctari, sicut illud non tam æternum animal quam immortale malum? Ergo & isti Cain longæuitas indulta vindicta est, eo quod vixit in metu, & prolixum spatium multo cucurrit & infructuoso labore, qua pœna nihil grauius quā vt quis ipse sibi maiorum causa pœnarum sit. Vide igitur quam perpetua vita iustorum, & nulla sit improborum. Iusti sanguis clamat & mortui, via autem peccatoris abscōditur. Tertium est, quoniam cum parricidiū esset admissum, hoc est, scelerum principatus; vbi peccatū obrepsit, statim & lex diuinæ mansuetudinis prorogari debuit: ne si continuo vindicatum esset in reum, homines quoque in vindicando nullam patientiam moderationemque seruarent, sed statim reos supplicio darent. Diuinæ autem sententiæ prouidentia huiusmodi est, vt magnanimitatem & patientiam doceret iudices, ne quis præpropere raperetur studio vindictæ, & ipsa deliberationis immaturitate puniret innoxium, aut pœnam acerbaret irati, nec tamen penitus multum esse pateretur in eo qui nullam pœnitentiam sceleris induisset. Repulit enim eum à facie sua, & à parē-

D tibus abdicatum, separatæ habitationis quodam relegauit exilio, eo quod ab humana mansuetudine transisset ad sæuitiam bestiarum. Verumtamen non homicidio voluit homicidam vindicari, qui mauult peccatoris correctionē quam mortem. Vnde in Lamech septuagies septies vindi-

Ezech.18. catur, quia grauior culpa eius est, qui nec post damnationem se correxit alterius. Cain impetu quodam improuido ante peccauerat: Lamech vtique quod in altero reprehensum aduerterat, cauere debuerat. Suo quippe iudici sententia debebatur, ne quis passim reum esse feriendum putaret. Et vt ad mysterium venias, non debuit interimere eum qui vsque ad naturalem terminum mortis suæ, agendæ habebat spatium pœnitētiæ. Excusare posset quod se redemisset vel sera actione pœnitentię, nisi eum pręmatura pœna rapuisset.

S. AMBROSII DE ABEL ET CAIN LIbri secundi finis.

Summarium Libri de Noë & Arca.

E

CAPITA LIBRI.

rit nos edocere quemadmodum à diluuio intemperantia tuti essemus per remedium electionis iusti.

10\. *De tribus causis ob quas muta animantia, quæ peccandi sensum non habent, per diluuium subiecta sint pœnæ: cum altiori mystica quadam interpretatione.*

11\. *Quod absumptis diluuio omnibus animantibus, solus iustus se & domum suam seruat: & verba textus ad literam, & mystice explicantur.*

12\. *Qua ratione de iumentis mundis septem & septẽ, masculus & fœmina iubeantur in arcam induci: de immundis autem duo & duo, secundum naturalẽ atque moralem expositionem.*

13\. *Qua de causa postquam ingressus est Noe in arcã, post septem dies diluuium factum fuerit: quare etiã cum satis fuisset 40. diebus dixisse diluuium fuisse, adiecerit, & 40. noctibus: & qua ratione 40. dieb. durauerit. Quid præterea sibi velit quod inquit Dominus, Et delebo omnem resurrectionem carnis à facie terræ, quid postremo quod dicitur, Et fecit omnia Noë quæ mandauit ei Dominus Deus.*

14\. *Qualiter sit considerandum quod sexcentesimo anno Noë, vigesima & septima mensis factum sit diluuium: & quemadmodum omnes fontes rupti dicantur, ac cataractæ cœli aperta, tam secundum literalem, quam etiam altiorem intellectum.*

15\. *Cur Dominus à foris arcam clausisse dicatur: & quomodo exundãte aqua, arca ferebatur super flumina aquarum, quæ 15. cubitis super montes excelsos eminebat, iuxta literalem & allegoricam interpretationem: cum explicatione eius quod scribitur, Deleuit Deus omne quod erat super faciem terræ.*

16\. *Explicatur textus, & examinatur, cur fecit potius mentionem bestiarum & iumentorum, quam mitium animantium: qualisque fuerit spiritus quẽ Dominus induxit super terram vt cessarent aquæ.*

17\. *Quid sit quod ait scriptura, Clausi sunt fontes aquarum, & cataractæ cœli: & de explicatione loci illius vbi dicitur, Et sedit arca septimo mense, septima & vigesima mensis: & quid sit ostium arcæ quod iustus aperuit vt emitteret coruum non reuersurum.*

18\. *Quid sibi portendat, quod post coruum nõ reuersum columba dimissa dicitur, quodque. Noë extendens manum susceperit eam, & ad se introduxerit: quodque septem aliis diebus tenuerit columbam, & iterum eam emiserit.*

19\. *Cur columba dicatur ad vesperum esse egressa cũ ramo oliuæ in ore: & vnde cognouerit Noë aquas defecisse: & de columba tertio post dies septem emissa, quæ tamen non regrediebatur.*

20\. *Quid sibi velit illa adiectio, quod scriptura alia die aquam minutam, alia siccatam terram commemorat: quomodo etiam Noë tectum arcæ denudauerit: & quod ait primum mensem, vel secundum.*

21\. *Quare Noë non sua sponte exiuerit arcam, sed expectauerit oraculum diuinum, quo sibi dicebatur, Exi de arca tu, & vxor tua, & filij tui. Et quare in ingressu ordinis delectus fuerit habitus, vt primo ipse & filij, deinde vxores ingrederentur, in egressu autem id commutatum, vt fœminæ cum viris exierint.*

22\. *Qua ratione Noë circa arcam nihil fecerit, nisi iussus à Domino, & tamen post egressum ab arca nõ monitus aram Deo ædificauerit: & quare dicatur Deo & non Domino. Cur etiam sumpserit à bestiis volatilibus mundis vt offerret holocausta: quidque sit quod ait Dominus, Recogitans, non adijciã maledicere terræ.*

23\. *De explanatione literali & morali eius quod Dominus dixit, Semen & messis, hyems & æstas, die & nocte non requiescent.*

24\. *De prærogatiua potestatis hominibus in cætera animalia attributa per id quod Dominus benedixit Noe & filij eius dicens, Crescite & multiplicamini, & replete terram & dominamini eius, & quomodo intelligatur quod subditur. Omnia reptilia quæ sunt vobis in escam: cum tamen quædam reptilia sint venenata.*

25\. *An sub his verbis quibus ait Dominus, Sicut olera pabuli dedi vobis omnia: oleribus magis quam carnalibus epulis vti debeamus: & quemadmodum abstinere debeamus à sanguine, in quo est anima: ac de diuersis philosophorum opinionibus circa naturam animæ.*

26\. *Quod per hoc quod ait, Etenim vestrum sanguinem & animarum vestrarum exquiram de omnibus bestiis, & de manu hominis fratris: detur intelligi hominem grauius peccare qui fratri insidiatur, & quis dicatur frater, quare etiam dixerit, Ad imaginem Dei feci hominem, & non, ad imaginem meam, cum reprobatione opinionis philosophorum, qui negant Deum habere curam super homines.*

27\. *Quomodo intelligendum sit quod inquit Dominus, Non erit diluuium vt corrumpat omnem hominem, & quod subdit, Arcum meum ponam in nube: & qualis fuerit arcus ille.*

28\. *Qua ratione cum tres filios Noe, Sem, Cham & Iapheth, supra computauerit, hoc loco medij filij, id est, Cham generationem prius comprehenderit: & quomodo ille Chananæorum auctor fuerit.*

29\. *Quomodo Noe egressus ab arca, factus sit agricola, & de differentia inter operatorem terræ, & agricolam quid etiam sit quod iustus primum vineã plantauerit, & non triticum aut hordeum: & quid sibi velit quod subdit, bibit de vino, & inebriatus est, & de duplici specie ebrietatis, & gemina nudatione sapientis: ac de operimentis animæ.*

30\. *Quare non simpliciter dixerit, Vidit Cham nudationem patris: sed, Vidit Cham pater Chanaan, & cur Cham nudatum patrem riserit.*

31\. *De pietatis affectu in bonis filiis Sem & Iapheth, qui nudatum amictu patrem videre cauerunt, & quomodo mens sapiens retrorsum ambulet, quid etiam significet quod somno recedente Noe sobrius factus sit à vino: & quare scriptura Cham, quem prima medium inter filios posuit, postea minorem appellauerit, dicens, Cognouit Noe omnia quæ fecit ei filius iunior.*

32\. *De benedictione Sem filij, & quare Noe Dominũ & Deum dixerit, & specialiter Deum filij sui Sem, & qua ratione cum Cham peccauerit, non ipsum, sed filium illius seruituti addixerit: & de benedictione filij Iapheth, & multiplici dilatatione bonorum: & de mysterio annorum Noe.*

33\. *De posteritate Iapheth: & quod insulæ maris, necdum terra, ei data sunt: & sensus mysticus explicatur.*

34\. *Qua ratione Chã illius improbi filium seniorem Chus scriptura fuisse memorauerit: & quod Chus Nemroth gigantem genuerit, qui erat venator ante Deum: & de interpretatione nominis Nemroth: quodq; idem principiũ fuerit Regni Babylonis.*

A

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, DE NOE ET ARCA LIBER.

Genesis Cap. V.

Hic liber generationis hominũ, qua die fecit Deus Adam, ad imaginem Dei fecit illum, masculum & fœminam fecit eos & benedixit eis, & nominauit nomen eius Adam, qua die fecit eos. Vixit autem Adã annos ducentos triginta, & genuit ad figuram & ad imaginem suam filium, & nominauit nomen eius Seth. B *Facti sunt autem dies Adam, quos vixit postquam genuit ipse Seth, anni septingenti, & genuit filios, & filias. Et facti sunt omnes dies Adam quos vixit anni nongenti triginta, & mortuus est. Vixit autem Seth, annos ducentos quinq̃, & genuit Enos. Et vixit Seth postquam genuit ipse Enos, annos septingentos septem, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Seth, anni nongenti duodecim, & mortuus est. Et vixit Enos annos centum nonaginta, & genuit Cainam. Et vixit Enos postquam genuit ipse Cainam, annos septingentos quindecim, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Enos anni nongenti quinque, & mortuus est. Et vixit Cainam annos centum septuaginta, & genuit Malaleel. Et vixit Cainam postquam genuit ipse Malaleel, annos septingentos quadraginta, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Cainam anni nongẽti decem, & mortuus est. Et vixit Malaleel annos cẽtum sexaginta quinque, & genuit Iared. Et vixit Malaleel postquam genuit ipse Iared, annos septingentos triginta, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes* C *dies Malaleel anni octingenti nonaginta quinque, & mortuus est. Et vixit Iared annos centum sexaginta duos, & genuit Enoch. Et vixit Iared postquam genuit ipse Enoch, annos octingentos, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Iared anni nongenti sexaginta duo, & mortuus est. Et vixit Enoch annos centum sexaginta quinque & genuit Mathusala. Placuit autẽ Enoch Deo. Et vixit Enoch postquam genuit ipse Mathusala, annos ducentos, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Enoch anni trecẽti sexaginta quinque. Et placuit Enoch Deo, & non inueniebatur, quia transtulit eum Deus. Et vixit Mathusala annos centum sexaginta quinque, & genuit Lamech. Et vixit Mathusala postquam genuit ipse Lamech, annos octingentos duos, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Mathusala quos vixit, anni nongenti sexaginta nouem, & mortuus est.* D *Et vixit Lamech annos centum octoginta octo, & genuit filium, & nominauit nomen eius Noë, dicens, Hic requiescere faciet nos ab operibus nostris, & à tristitia manuum nostrarum, & à terra cui maledixit Dominus Deus. Et vixit Lamech postquam genuit ipse Noë, annos quingentos sexaginta quinque, & genuit filios & filias. Et facti sunt omnes dies Lamech anni septingenti quinquaginta tres, & mortuus est. Et Noë erat annorum quingentorum, & genuit ipse Noë tres filios, Sem, Cham, & Iapheth.*

E

Quod dignum sit vt iustus Noe qui ad renouandum semen hominũ reseruatus fuit, ad imitationem omnium describatur, vt & nos requiescamus ab omni istius mundi sollicitudine, operibusque iniquitatis, ac terrena conuersationis cura.

CAP. I.

NOs sancti adorimur vitam, mores, gesta, altitudinem quoque mentis explanare, si possumus. Nam cum ipsa prophetia dixerit nihil difficilius quã hominis interiora comprehendere; quanto magis viri iusti mentem cognoscere? (Hier. 3.) Etenim quem Dominus Deus ad renouandum semen hominum reseruauit, vt esset iustitiæ seminarium, dignum est vt nos quoque describamus eum ad imitationẽ omniũ, & requiescamus in eo (F) ab omni istius mundi sollicitudine, quam quotidie diuersis exagitationibus sustinemus. Pudet filiis superuenire, tædet cum tot aduersa audiamus clarissimorum, lucẽ hãc carpere: ipsarum Ecclesiarum diuersos fluctus tempestatesque vel præsentes subire, vel animo recipere, quis tam fortis vt patienter ferat? Et ideo nobis quoque affectanda hæc requies fuit, vt dum Noe sanctum maiore intentione consideramus, reficiamus & nos, sicut omne genus in illo requieuit ab operibus suis atque tristitia. Vnde & Noe dicitur Latine *iustus vel requies*. Denique & parentes eius dixerunt, quia *hic faciet nos requiescere ab operibus nostris, & à tristitia manuum nostrarum, & à terra cui maledixit Dominus Deus*. Quod vtique si ad ea quæ facta sunt, referendum putes; cũ diluuium sub eo factum sit, non requies hominibus, sed interitus videatur illatus: nec remissio malorum, sed cumulus miseriarum. Verum si iusti viri mentem cõsideres, (1. Corin.) aduertes iustitiam solam esse quæ aliis potius nata, quam sibi: non quod vtile sibi quærat, sed quod omnibus. Hæc (G) nos requiescere facit ab operibus iniquitatis, hęc reuocat a tristitia: quia dum ea quæ iusta sunt gerimus, nihil timemus puræ conscientiæ securitate, non dolemus graui dolore. Nihil est enim quod maioris doloris sit, quam culpæ reatus. Requiescamus igitur ab omni cura terrenæ conuersationis, quæ corpus nostrum atque animum frequẽtibus vexat doloribus, vitamque atterit.

De significationibus nominum trium filiorum Noe, & de instructione aciei, ac munitionibus bonitatis naturæ, quæ nos ad huius mundi prælia generauit.

CAP. II.

HVic vero tres filij nati, Sem, Chã, Iapheth. Quæ nomina significant *bonum, & malum, & indifferens*: vt & naturæ gratia bonitatem habuisse, & malorum tentamenta ei nequaquam defuisse, & indifferentibus, hoc est, velut supellectili virtutum abundasse videatur. Qua ratione autem malum in medio posuerit, ratio euidens est, quia naturæ bonum omnibus inest; nec quasi naufragos in lucẽ (H) proiicit, sed & suffulcit viribus, vt non opprimantur tentamentis malitiæ, nec tanquam inualidi succumbant: sed munit & vestit velut quibusdam tegumentis indifferentibus, quæ sunt salus, valetudo bona, pulchritudo, impigritia, diuitiæ, generis claritudo, vt ea dote muniti tueantur bonitatem naturæ, & malum illud includant ne possit nocere, & quasi clausum strangulent. Nonne cernimus velut aciem quandam virtutum ordinatum in prælium, vt inferiores in medio sint, dextra læuaque velut in cornibus validiores, per quos tota acies robur accipiat? Vnde & quidam poëta Græcus ait; κακοὺς δ' ἐς μέσσον ἔλασσεν, hoc est, *Malos autem in medium inferunt.* (Homerus Iliad. 4.) Ita ergo in natura quasi bonus dux imperante Deo, quæ nos ad huius mũdi prælia generare nouerit, quæ bona habet, primo ordine constituit; quæ efficiunt, secundo; quæ adiuuãt, tertio, vt tanquam in medio inclusis hostis, geminans, quocumque se contulerit, opprimatur viribus, ne singulæ earũ velut æquatis fatigẽtur præliis, & euadẽdi de angustiis

A naturalibus, ac ſerpendi latius facultatem haberet. Sed quia vbi generantur, hic ordo eſt; vbi autem generant, Iapheth primo loco ſcribitur, tertio Cham: ideo ne contraria nos poſterioribus dixiſſe quis arbitretur, etiam illius loci explananda ratio eſt. Bonum quidem, quod velut in quadam naturæ nobilitate eſt, præcedit, malum autem ſequitur. Sunt enim cogitationes mentis contrariæ, quæ vtique oriuntur poſtea. Hæc quandiu velut intus clauſa ſunt, nec tanquam in herbis germinant, quodam ſinu bonæ mentis fouentur ne prodeant. Nam quamdiu in volũtate eſt malum, non in entelechia, hoc eſt, in opere atque [ἐντελέχεια] effectu, bonitas mentis gubernatoris velut aurigæ modo cohibet vel refrænat malitiam tentantem prorumpere: cum vero efferbuerit, atque in vlcus eruperit ne poſſit latius ſerpere, & finitima contaminare, tunc iuſta ſuccedit prouidentia, ne illud indifferens, quod ſecundum bonum dicunt, velut loco cedat, cum iam ferventi malo non poſſit reſiſtere. Itaque ne latius fundat virus noxium, & plurimas inficiat generando corruptiones: illud primum bo- B num, quod natura bonum eſt, dum locum mutat, ordinẽ mutat, vt quaſi laboranti cornui opem ferat, & eam partẽ aciei ſuſcipiat quæ plus laborat. Virtus enim bellatoris difficilioribus locis eſt neceſſaria: ſicut etiam boni cuſtodis præſentia ibi frequentior, vbi muri fragiliores. At ne qua pars ſine defenſore ſit, dum illud bonum inclinatiora ſuſtentat, tunc illud indifferens locum ſuperiorem ſuſcipit, velut deputante ſibi eam partem perfectiori bono. Nihil enim virtute perfectius. Indifferentia autem non habent robur validæ virtutis, ſed eius augent & diffundũt gratiam. Vnde Iapheth dictus eſt, quod *latitudo* ſignificatur Latine.

Geneſis Cap. VI.

ET factum eſt quando cœperunt homines multi fieri ſuper terram, & filiæ natæ ſunt eis, videntes filij Dei filias hominum quod pulchræ ſunt, acceperunt ſibi C *vxores ex omnibus quas elegerant. Et dixit Dominus Deus, Non permanebit ſpiritus meus in hominibus iſtis in æternum, eo quod ſunt ipſi carnes, erunt autem dies illorum centum viginti anni. At gigantes erant ſuper terram in diebus illis. Et poſt illud, poſtquam ingreſſi ſunt filij Dei ad filias hominum, & genuerunt illis, iſti fuerunt gigantes à ſæculo, homines nominati. Videns autem Dominus Deus quod multiplicatæ ſunt malitiæ hominum ſuper terram, & omnis cogitat in corde ſuo diligenter ad mala omnibus diebus: & conſiderauit Deus quod fecit hominem in terra, & cogitauit, & dixit Deus, Delebo hominem quem feci à facie terræ, ab homine vſque ad pecus, & à reptilibus vſque ad volatilia cœli delebo, quia conſideraui quod feci eos. Noe autem inuenit gratiam coram Domino Deo. Hæ autem gene-* D *rationes Noë. Noë homo iuſtus, perfectus exiſtens in generatione ſua: Deo placuit Noë. Genuit autem Noë tres filios, Sem, Cham, Iaphet. Corrupta eſt autem coram Deo, & repleta eſt iniquitate. Et vidit Dominus Deus terram, & erat corrupta, quia corrupit omnis caro viam ſuam ſuper terram, & dixit Deus ad Noë, Tempus omnis hominis venit coram me, quia repleta eſt terra iniquitate ab eis: & ecce ego diſperdã eos & terram. Fac igitur tibi arcam de lignis quadratis: nidos facies in ea, & illinies eam intus & foris bitumine. & ſic facies arcam: Trecentorum cubitorum longitudo arcæ, & quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubitorum altitudo: colligens facies arcam, & in cubito conſummabis eam à ſummo: at oſtium ex aduerſo facies: inferiora arcæ bicamerata & tricamerata facies. Ego autem ecce induco diluuium, aquam ſuper terram, vt interficiam* E *omnem carnem in qua eſt ſpiritus vitæ ſubter cœlum, & quæcumque ſunt in terra morientur: & ſtatuam teſtamentum meum ad te. Ingredieris autem in arcam tu & filij tui, & vxor tua, & vxores filiorum tuorum tecum. Et ab omnibus iumentis, & ab omnibus beſtiis, & ab omni carne, bina bina ab omnibus induces in arcam vt nutrias tecum. Maſculus & fœmina erunt ab omnibus auibus volatilibus cœli ſecundum genus, & ab omnibus iumentis ſecundum genus, & ab omnibus iumentis ſecundum genus, & ab omnibus reptilibus reptantibus ſuper terram ſecundum genus eorum: bina bina de omnibus ingredientur ad te, vt nutriantur tecum maſculus & fœmina. Tu autem accipies tecum ex omnibus eſcis quas comedetis, & congregabis apud teipſum, & erunt tibi & illis ad manducandum. Et fecit Noe omnia quæcumque præcepit ei Deus, ſic fecit.* F

Quid ſignificet quod ſecuturo diluuio non ſolum Noë, ſed & vniuerſa generatio quam maxime abundauerit filiorum procreatione: & quomodo beneficij gratiam ſequi debet ſobriæ diſciplinæ cenſura, qua etiam ratione Spiritus ſanctus hominibus detur, non autem permaneat.

Cap. III.

NEc ſolum ſanctus Noë abundauit filiorum generatione, ſed etiam vniuerſa ſe effudit quam maxime eo tempore generatio. Quod non otioſum videtur. Secuturo enim diluuio non debuit æſtimari defuiſſe gratiam fœcunditatis illi generationi, quam diluuia abſorbuerũt: vt quod fuit humani generis abundantia, diuinæ deputetur gratiæ: quod diluuium ſecutum eſt, noſtris adſcribatur iniquitatibus, qui peccatis noſtris auertimus Dei miſericordiam. Sic & in poſterioribus inuenies quod ſecuturam Ægypti ſterilitatem præceſſit totidem annorum fœcunditas. [Gen. 41.] G Principale eſt enim virtutis inchoare à beneficiis, & præſeminare gratiam. Vnde & Dauid ait; *Miſericordiam & iudicium cantabo tibi Domine.* [Pſal. 100.] Præcedit beneficij gratia, ſequitur cenſura ſobriæ diſciplinæ. Diuinum eſt igitur quod bona præmittuntur, noſtrum quod mutantur. Ipſe hoc declarat Deus, dicens, *Non permanebit ſpiritus meus in hominibus eo quod ſunt ipſi carnes.*] Spiritus ſanctus, [Eſai. 11.] ſpiritus ſapientiæ eſt, ſpiritus cognitionis. Habet ergo ſapientiam, habet & diſciplinam: ſunt & de Beſeleel, qui ſa- [Exod. 31.] ctum tabernaculum diuino oraculo iuſſus eſt facere, ait ſcriptura: *Quia repletus eſt ſpiritu prudentiæ & diſciplinæ.* Hic ergo ſpiritus datur hominibus, ſed non permanet. Qua autem ratione non permanet, cauſa proditur, *quia caro ſunt.* Carnis enim natura diſciplinæ repugnat, quia voluptati obtemperat. Denique de ſolo Domino Ieſu ſcriptum eſt. *Super quem videris ſpiritum deſcendentem de cœlo,* [Ioan. 1.] *& manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat Spiritu ſancto.* In eo manebat, quem nulla corruptelæ carnis impedimenta reuocabant, quo minus incorruptæ & impermi- [Act. 2.] H xtæ ordinem diſciplinæ teneret, cuius caro non vidit corruptionem.

Quod gigantibus, qui fuerunt in terra ætate Noe, ſimiles ſint homines cultui carnis ſuæ ſtudentes: & qui dicantur filij Dei: & quo pacto Deus dicatur iraſci aut moueri, quemadmodum etiam irrationabilibus propter hominis peccatum deletis, Noe tamen gratiam apud Deum inuenerit.

Cap. IV.

A*T gigantes erant in terra in diebus illis*] Non poëtarum more gigantes illos terræ filios vult videri diuinæ ſcripturæ conditor, ſed ex angelis & mulieribus generatos aſſerit, quos hoc appellat vocabulo, volens eorum exprimere corporis magnitudinem. Et conſideremus, ne forte gigantũ ſint ſimiles homines cultui ſtudẽtes carnis

ſuæ,

suæ, animæ autem nullam curam habentes: sicut illi qui de terra secundum poëticam fabulam orti mole corporis sui freti feruntur habuisse contemptum superiorum. An dispares æstimandi sunt, qui cum ex anima constet & corpore, mentis vigori (quo nihil habet anima pretiosius) aduersantur, & se carnis huius imitatores velut maternæ exhibent stoliditatis hæredes? Itaque in vanum laborant, cœlum votis vsurpantes superbis, & terrenis operibus incubantes, qui electione inferioris, & contemptu superioris consortij tanquam voluntariis obnoxij peccatis grauiori condemnantur seueritate. Plerumque angelos filios Dei vocat scriptura; quia ex nullo homine generantur. Itaque viros fideles filios suos dicere non est aspernatus Deus. Sicut ergo viri probabilis vitæ filij Dei vocantur: ita quorum carnalia sunt opera hos filios dicimus carnis, scripturarum auctoritate. Dicit enim Ioannes Euangelista; *Quia quotquot Dominum Iesum receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri, qui credunt in nomine eius: qui non ex sanguinibus neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.* Ideo postea habes, quia iratus Dominus est, quoniam quamuis cogitaret, hoc est sciret, quia homo positus in terræ regione, carnem portans, sine peccato esse non possit (terra enim velut quidam tentationum locus est, caroque corruptelæ illecebra) tamen cum haberent mentem rationis capacem, virtutemque animæ infusam corpori, sine consideratione aliqua in lapsum ruerunt, ex quo reuocare se nollent. Neque enim Deus cogitat sicut homines, vt aliqua ei noua succedat sententia, neq; irascitur quasi mutabilis: sed ideo hæc leguntur, vt exprimatur peccatorum nostrorum acerbitas, quæ diuinam meruerit offensam: tanquam eo vsque increuerit culpa, vt etiam Deus, qui naturaliter non mouetur aut ira, aut odio, aut passione vlla, prouocatus videatur ad iracundiam. Minitatus est præterea quod deleret hominem. *Ab homine*, inquit, *vsque ad pecus, & à reptilibus vsq; ad volatilia cæli delebo.*] Quid læsetant irrationabilia? Sed quia propter hominem illa facta erant, eo vtique deleto propter quem facta sunt, consequens erat, vt etiam illa delerentur: quia non erat qui his vteretur. Sensu autem altiore illud manifestatur, quia homo mens est, quæ est rationis capax. Homo enim definitur *animal viuum, mortale, rationabile.* Principali igitur extincto, etiam sensus omnis extinguitur, eo quod nihil reliqui ad salutem supersit, cum salutis fundamentum virtus defecerit. Ad condemnationem autem cæterorum, & ad expressionem pietatis diuinæ, dicitur Noë apud Deum gratiam inuenisse. Simul ostenditur quod hominem iustum non obumbret aliorum offensio, quando ipse ad totius generis reseruatur seminarium, qui non generationis nobilitate, sed iustitiæ & perfectionis merito laudatur. Probati enim viri genus, virtutis prosapia est: quia sicut hominum genus homines, ita animarum genus virtutes sunt. Etenim familiæ hominum splendore generis nobilitantur, animarum autem glorificatur gratia splendore virtutis.

Quomodo omnis terra dicatur fuisse corrupta, & tempus omnis hominis venisse ante Deum.

Cap. V.

Corrupta est autem terra coram Deo, & impleta est, inquit, iniquitate]. Causa terrenæ corruptelæ manifesta est, eo quod iniquitas hominum terram corruperit. Vnde & Dominus Deus ait. *Tempus omnium hominum venit coram me, quia repleta est terra iniquitate ab eis.*] Tempus quidem omnium hominum in conspectu Dei, & in eius voluntate est. Non enim (vt vulgo aiunt) fatale decretum alligatur. Sed tamen spiritaliter hic dictum puto, quia in Euangelio Dominus redempturus hominum genus passione sui corporis, & emundaturus sanguine suo, sacramentoque baptismatis, ait; *Pater venit hora, clarifica filium tuum, vt & filius tuus clarificet te.* Ergo quia in diluuio per arcam Noë seruatæ sunt reliquiæ generis humani ad seminarium reparationis & renouationis futuræ, ideo præmisit hic, *Tempus omnis hominis venit coram me, quia repleta est terra iniquitate ab eis.*] Hoc in figura. In veritate autem ait, *Reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt.* Ideoque exclamat Apostolus, dicens, *Superabundauit peccatum, vt superabundaret & gratia.* [*Corrupit*, inquit, *omnis caro viam suam.*] Carnem hic posuit pro homine terreno, in quo carnis illecebra viam eius corruperit. Qui si intellexisset quod munus accepisset à Deo, non vtique passus esset, vt caro obstaret animæ virtutibus. Itaque caro causa fuit corrumpendæ etiam animæ, quæ velut origo & locus est quidam voluptatis: ex qua velut à fonte prorumpunt concupiscentiarum malarumque passionum flumina, lateque exundant. Quibus demergitur animæ quoddam excusso gubernatore remigium; cum ipsa mens velut quibusdam tempestatibus & procellis victa, loco suo cedit. Pulchre autem ait; Quia *homo viam naturæ suæ corrupit.* Nam via sita in paradiso erat, in illo beatitudinum tramite, in illo virtutum flore, in illa incorruptibili gratia, quam via terrenis inquinauit vestigiis. Alij habent; *Viam ipsius*,] hoc est Dei. Hoc solet verbo Domini declarari.

De ædificatione arcæ, & quemadmodum in ea descripta fuerit humani corporis figura: quodque nidi eiusdem, quibus singula corporis nostri membra significantur, bitumine intus & foris liniendi sint, ne facile corrumpantur.

Cap. VI.

Sed iam de ipsa Noë arca dicendum: quam si quis velit impensius considerare, inueniet in eius ædificatione descriptam humani figuram corporis. Quid est enim quod ait Deus, *Fac igitur tibi arcam de lignis quadratis?*] Quadratum certe hoc appellamus, quod omnibus bene consistat partibus, & conueniat sibi. Itaque & Deus auctor nostri corporis, naturæque fabricator adstruitur, & opus ipsum perfectum esse iis sermonibus significatur. Quadrata autem hominis membra esse euidens ratio, si consideres pectus hominis, consideres ventrem pari mensura longitudinis & latitudinis, nisi cum voluptatibus & epulis ventre distento, mensura naturalis exceditur. Iam pedes & manus, brachia, fœmora, & crura quadripertita quis non ipso vsu aduertat? Sunt autem pleraque eorum, etsi non eiusdem longitudinis aut latitudinis, tamen quæ analogiam ita seruent, vt in iis quoque congrua mensura ratioque concurrat: longitudo prolixior quam latitudo sit, latitudo quam altitudo. Et sicut arcæ trina distantia est, siquidem trecentorum cubitorum longitudinem, & quinquaginta latitudinem, & triginta cubitorum altitudinem seruandam esse præscripsit: ita & in nostro corpore summa est, & media, & minima distantia. Summa secundum longitudinem, media secundum latitudinem, minima secundum altitudinem: totum tamen corpus attextum ex singulis membris quadratum videtur. Nam & in vsu ita est; vt eos quadratos dicamus, quos nec enormes proceritate, & validos robusti qualitate corporis æstimamus. Quid etiam sibi vult quod ait, *Nidos facies in arca,*] nequaquam silendum videtur. Naturaliter enim dictum arbitror, eo quod omne corpus nostrum attextum est sicut nidus, vt spiritus vitalis omnes partes viscerum penetret, atque de principali nostro fundat se per artus singulos. Nidi quidam sunt oculi nostri, quibus se visus inserit. Nidi sunt nostrarum sinus aurium, per quos auditus se infundit, & velut in foueam altam reiicit. Nidus est narium, qui ad se odorem attrahit. Nidus est quartus maior cæteris, hiatus oris, in quo nutritur donec adolescat sapor; & vnde vox euolat, in quo latet lingua, quæ velut organum vocis sonos eius artifici suauitate modulatur. Et cum sit ipsa irrationabilis, rationabilem vocem exprimit. Nidus est hemicranium. Nidus est membrana illa quæ cerebrum souet, & intra cohibet. Nidi sunt viscera pulmonis & cordis. Spiritus quidem nostri, hoc est, eius quem carpimus, & quo alimur in hac vita, nidus est pulmo: sanguinis autem & spiritus nidus est cor. Duo sunt enim eius ventri: vnus quo sanguinem velut quodam sinu suscipit, & transfundit in venas: alter quo rigatus ex illo superiori deducit in arterias iugi meatu. Ossa quoque validiora nidos habent. Sunt enim intus cauata, in quibusdam foraminibus est medulla. In visceribus ipsis mollioribus nidi cupiditatis aut doloris sunt. Et alia si quis consideret, etiam plures nidos inueniet in hac fabrica humani corporis. Vnde puto & illum in Psalmo non

A solum mystice, sed etiam naturaliter dixisse: *Etenim passer inuenit sibi domum, & turtur nidum vbi reponat pullos suos.* Est enim iam in hoc corpore nidus pudicitiæ, in quo erat nidus irrationabilis concupiscentiæ. Sed vbi ante partus deformes nutriebat libido, ibi nunc decore castitatis adolescit hæreditas. *Illinies*, inquit, *eam intus & foris bitumine.*] Ex musculis ossibus, neruisque, & cæteris aliis constat humanũ corpus. Et foris igitur & intus apta compage connexum sibi adhæret, & habitudine propria quam ἕξιν Græci dicunt: tenetur, vt intus clausus spiritus qui infunditur, vel spiritalis substantia quę intus operatur, veluti geminis cõstricta vinculis non euagetur: sed ad vnitatem aptam & cõtinentem, connexionemque validam cohibetur. Ideo bitumine constringi arca iubetur. est enim bitumen vehementis ad constringendum naturæ. Vnde Græce dicitur ἄσφαλτος, παρὰ τὸ συνάπτειν, quod disiuncta connectat, neque constringat indissolubili, ita vt naturali vnitate sibi credas conuenire. Ob hanc causam intus & foris bitumi- B ne arca constringitur, ne connexio illa facile rumpatur.

De comparatione arcæ Noe ad arcam fœderis, quo ad materiam ligni, glutini & commotionis: quomodo etiam longitudo & altitudo arcæ singulos humani corporis sensus denotent ad vsum aliquem esse compositos.

Cap. VII.

Exod. 25. Alibi autem, hoc est, in Exodo etiam deauratur foris & intus arca illa, quæ in sanctis est mundi intelligibilis imitatrix imago. Sicut enim pretiosius aurum bitumine, ita illa quæ in sanctis est arca, quam ista præstantior. Denique hic simpliciter ligna posuit, ibi autem ligna quidem, sed imputribilia comprehendit, declarans merita sanctorum. Addidit etiam illic supportatoria immobilia esse, quod sanctorum statio stabilis & firma sit: quia vitæ probabilis tramitem virtutis ductu secuti sunt, corruptelæ declinantes consortia. Hæc autem arca, vtpote in dilu- C uio huc atque illuc motu impellebatur incerto, eo quod peccatorum status mobilis sit, & vitæ eorum quodam redundantium passionum diluuio corruptioni obnoxiæ errore inconstanti vagentur. Nec illud prætereũdum, quod cum dixisset, *Et facies arcam trecentorum cubitorum longitudine, & quinquaginta cubitorum latitudine, & triginta cubitorum altitudine*: addidit, *Colligens facies arcam, & in cubito consummabis eam a summo*:] vt reliquo corpori mẽsuræ sibi conuenientis ad gratiam decore quadraret caput hominis, tanquam regale arcæ adiungeret: ex quo cum sensus omnes ad cæteras partes corporis transfunderentur, tum maxime oculi, velut speculatores & custodes, naturæ appositi prouidentia, prope totum vrbis nostri statum desuper cõtuerentur. Ipsaque mens illic locata secundum plurimorũ Eccl. 2. sententiam, & maxime Salomonis, qui ait, *Oculi sapientis in capite eius*: quasi in aula imperiali virtutum consilium sibi contrahat, quo stipata comitatu & ipsa munitior sit, & tãquam ex edito quodam tuendi totius corporis regimen impertiat, respõsa proferat; per quem possimus nosipsos D non solum retro aspicere, nec solum quod ante pedes est videre, sed etiam cœli ipsius secreta profundo obtutu spectare sapientiæ. Ibi igitur summa nostræ salutis, ibi gratia. Inde custodia, inde etiam pulchritudo toti corpori acquiritur, quæ primum in vultu vernat. Decet enim præstantiorem esse aulæ regalis nitorem, in qua sicut vsus maior, ita splẽdor est. Namque si spectes singula quæ in hominis forma ad vsum aliquem composita videtur, vt oculi ad vidẽdum, aures ad audiẽdum, nares ad odorandum, os ad loquẽdum: ita vsus ministrãt, vt præstãt decorem. Quam deformes sunt vultus cæcorum! Et quid mirum si vultus hominis absque oculis deformis est, quando ipsum cœlum sine sole nõ habet suum decorẽ? Tristes sine sole dies ducimus, noctes sine luna non placent. Ipsi enim sunt quidã mundi oculi. Detrahe stellarum lumina, & quædam est in cœlo ipso cæcitatis deformitas. Pili ipsi qui orbem oculorum prætexunt, & velut quandam aciem prætendunt, ne sorde aliqua vel pulueris caligine pupilla lædatur: & ipsi excipiunt si quid fuerit illatum quod oculum possit lædere; si lippitudine intercidant, dedecet si palpebra contractior fuerit; si radantur supercilia, quæ pretiosorum monilium specie velut intexta gemmis refulgent. Aurium E quoque vt necessarius vsus, ita decora species: quas si quis truncauerit, tot vultui infert deformitatem. In quibus ita elaborauit opus suum natura, vt ipsi anfractus cauernarũ mira prouidentia sinuati, plurimum vtilitatis afferant, ne repente feriat secreta capitis sonus. Denique sæpe multos improuiso clangore consternari videmus, & attonitos, aut vocis alicuius, aut tumultus sono expauescere. Sordes ipsæ quæ inter eosdem gignuntur anfractus, velut quodã glutino auditum ligant. Simul si vehementior pulsus fuerit alicuius sonus, infringitur ac retardatur, vt prænunciatus potius mulceat, quam improuisus interna concutiat. Vermiculi quoque (si aurem penetrare tentauerint) quodam sordium visco tenentur. Nares simæ contra naturam videntur: iam si incisæ fuerint, quodammodo pecudis facies, magis quam vultus hominis æstimatur. F Capilli capitis quam grato amictu caput vestiunt, velut quidam aulæ regiæ stipatores, ne cerebrum aura lædat, aut imber feriat, aut sol adurat. Quos ita tamen dedit natura, vt pro sexu aut prolixiores placeant, aut recisi, & pro ætate, aut plerumque pro temporis & anni qualitate. In senibus grata caniões, in pueris prodigiosa: æstate desecta pressius, hyeme indulgentius: mulieribus ornamento est coma, dedecori est viris. Denique Apostolus euidentius 1. Cor. 11. expressit hoc, dicens, *Nam ipsa natura docet vos quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi: mulier vero si capillos habeat, gloria est illi.* Quid de ipsa regia loquar, per quam aulici sermones prodeunt, quidam mentis nostræ indices, animique internuntij? Quid de ipso dentium ordine, qui cum suo opere toti quidem corpori vires ministrent, tum etiam modulatores sunt vocis ipsius? De quibus si qui ceciderint, vox claudicat. Hæc de capite prolixius diximus, quia oportuit sensus omnes in summo locari, vnde omnia per reliquas partes officia diuiderentur. Capiti autem nostro à tergo ceruix proxima, dextera læuaque brachia sunt, quæ arcem imperialem tamquam fida tueantur custodia. G Denique hæc in nobis validiora, quę propriora capiti, hęc præstantiora. Pectus quoque velut quoddam sacrarium sapientiæ, & stomachus velut quidam testis (vt medici aiunt) & conscius secretorum capitis, compassionisque consors, cui sua, omnia vel salubria vel aduersa transfũdat. Latera, naticæ, femora, & crura, mensuræ latitudinem ipsa specie significant, pedumque gressus. Qui etsi exiliores videntur, fiunt tamen latiores cum incedimus.

Quid significet ostium ex aduerso in arca factum: & quemadmodum qui retro erant, priores facti sunt.

Cap. VIII.

Pvlchre autem addidit *Ostium ex aduerso facies*,] eam partem declarans corporis, per quam cibos egerere cõsueuimus: vt quæ putamus ignobiliora esse corporis, his honorem abundantiorem circumdaret. Quod multo 1. Cor. 12. H gratius scriptura expressit quam Socrates in libro Platonis dixisse legitur. Nam istud in Moysi scriptis siue ipse Socrates, siue Plato, qui in Aegypto fuit, potuerit vel legere, vel ab aliis percipere qui legerant; decoro motus inuento ostium sibi apertum putauit, vt operatoris nostri consiliũ prædicaret, laudans eo quod id potissimum decori conuenerit, vt ductus quosdam vel exitus cuniculorum nostrorum à tergo auerteret, ne in purgationibus ventris conspectus noster offenderetur. At vero Apostolus; *Quæ* Ibidem. *videntur*, inquit, *membra corporis infirmiora, necessaria sunt*: vno ac simplici verbo descriptiones philosophiæ supergressus: *& quæ putamus ignobiliora esse membra corporis, his honorem abundantiorem circumdamus: & quæ inhonesta sunt nostra, honestatem abundantiorem habent.* Sobrietatis enim nostræ & temperantiæ indicium præcipue illic cognoscitur. Helluones enim aut distenduntur cruditate vsque ad periculũ, aut plerumq; soluũtur visceribus exinanitis. Quod pul- Ibidem. chre etiã ad Ecclesiæ mẽbra Apostolus retulit. Quę enim inhonesta sunt nostra ac superflua, nisi luxuria, nisi lasciuia?

A Coloss. 2. Rom. 6. Galat. 6. Philip. 3. 1 Cor. 15. Act. 9. 1. Tim. 2. 1 Tim. 2.

citia? Quibus si quis iuuentæ irretitus tempore, cum ad maturiorem ætatem processerit, veniat ad baptismum, renũtiet superioribus, moresque priores exuat, peccata deponat, consepeliatur cum Domino Iesu Christo, crucifigatur ei mundus, & ipse mundo; nonne is peccatorum remissione donatus, abundantiorem honestatem, quam ille catechumenus cuius vita innocentior, habere æstimatur? Et vt Apostoli ipsius exemplo vtamur, Iudæus erat persecutor erat: vocatus ad gratiam Christi, cœpit esse Apostolus. Et quia plus ei dimissum est, plus cœpit diligere, abũdantius cæteris Apostolis laborare: vas electionis factus, doctor gentium missus. Nonne etiam Apostolorum ipsorum plurimis vberiorem & honestiorem cõsequutus est gloriam, qui ante & inhonestus & ingloriosus fuit: cum persequeretur Ecclesiã Dei? Pauper iste debilis in Ecclesia re redemit suis votis. Et (vt maiora aperiamus mysteria) quid tam ignobile quam gentilis populus? Pauper, vtpote qui nulla haberet eloquia Dei, debilis & vtroq; pede claudus, qui nec in legem, nec in Euãgelium credidisset: vocatus tamen credidit ei, baptizatus accepit gratiam. Itaque quia plus ei dimissum est, plus diligit. Remansit Iudæorũ populus, licet vno pede claudus: quamquam & in ipsa lege clandicet. Itaq; ille qui gloriosissimus habebatur, amisit omnia, mirabilem consiliarium, & prudẽtem architectũ, & sapientem auditorem. Iste qui ignobilis erat, adeptus, omnia fidei titulo, tropheo martyrum, angelorum gloriatur consortio. Ergo Plato quod potuit, sermonis nitorem adhibuit: Apostolus autem qui habebat Dei spiritum, reuelauit mysterium. Satis dictum est de ostio, quoniam qui tetro erant, priores facti sunt.

B Luc. 7. Esai 3.

Quid sit quod inferiora arca bicamerata, & tricamerata esse debeãt: & quod Deus per arcæ figuram voluerit nos edocere quemadmodum a diluuio intemperantiæ tuti essemus per remedium electionis iusti.

C

CAP. IX.

NVnc illud quæramus, quid sit quod ait Dominus, *Inferiora arcæ bicamerata & tricamerata facies.*] Inferiora quidem dicendo, aduertimus quod pulchre nos sentire voluerit inferiori loco æstimanda ciborum receptacula, hoc est, ea viscera quæ acceptum conficiunt cibum. Corruptibilis enim esca est. Quod aũt corruptibile, non superioribus, sed inferioribus comparãdum: simul quia cibus deorsum fertur, cuius exigua portio viribus corporis alimoniæque proficit. Reliqua vero pars aluo purganda deducitur, quia intestina sunt per quæ descendunt ciborum superflua. Ita operator noster instituit, vt non extẽta à stomacho adimum, sed sinuata sint ac reflexa, quo vitę nostrę vsus propagaretur. Nam si extenderentur intestina hominis quę suscipiunt & deducunt cibum, statim sine vlla pertransiret mora: & necesse esset iugiter esurire nos, iugiter epulari: aut deficiente alimentorum substantia, deficere illico. Nũc autem in illa intestinorum reflexione ac sinuatione bipartita ac tripartita adhæret cibus, & descendẽdo paulatim vires ministrat, succum infundit corpori, tenet satietatem, differt edendi appetentiam: nec subita effusio, nec repentina euacuatio est, nec inexplebilis appetentia est, nec insatiabilis epulandi libido. Primum ergo indigentia est, & fames: deinde ex his sequitur edendi sine intermissione continuatio. Quid autem deformius, quam semper ventri studere? qui cum re letur, vacuandus est. cum vacuatur, replendus. Tertium quid superat, nisi mors inter ipsos cibos epulasque permixta? Quomodo enim poterant diutius vitam producere, simul edentes, & esurientes, bibentes, sitientesque: & priusquã replerentur, exinanientes omne quod sumpserant, statimque esurientes? Nunc aũt, dum paulatim descendit esca, famem & cruditatem naturalis temperat prouidẽtia. Primum enim in stomacho, quem plerique ventrem appellant superiorem, cibus cõficitur: deinde coquitur in iecore: atque eo digeritur vapore. Succus eius diuiditur certis viscerum portionibus, ex quo omne corpus valescit. Quod satis iuniorũ incremẽta, senũ testificatur perseuerantia. Reliquum cibi

D

E

in ventrem defluit, quem omnes ventrẽ appellamus sine adiectione. Plerique dicũt ventrem inferiorem, ex quo fimus necesse est (qui plenus iam corruptionis descẽderat) egeratur per illud ex transuerso ostium. Hęc cum ita naturali institutione ad Dei præceptionem composita videantur, tamẽ si non edendi à nobis agendiq; modus seruetur, tanquam exuberantibus passionibus generatur diluuiũ: & quædam totius labes corporis. Intemperantia enim accẽdit libidinẽ, cruditatem generat, corruptelam creat. Itaque aut duritia interna tenduntur, & quatiuntur doloribus, aut incocto ciborũ humore & indigestionis asperitate interior quidam intestinorum amictus raditur: quia velut charta specie geminus eorum amictus asseritur, Vnus exterior, quem continuum [illegible] eriti, vel qui curiosius scrutati sunt, à summo a[illegible] rectus: Alius interior, tanquam lateribus attextus [illegible] aiunt non totum solui cum raditur. Nam si continuus esset interior, immedicabilis eius scissura foret, ill[illegible] per moram adiunctionum, adhærere ciborum reliquias. Quæ si adiunctiones soluantur, transire semesos ci[illegible] & potus defluos, hoc est hominis diluuium. Vnde [illegible] detur per arcæ huius figurã voluisse Deum nos edo[illegible] quemadmodum ab hoc spirituali tuti simus a diluuio. [illegible] ruptela enim diluuij causa est: ea vbi terpserit, aperiun[illegible] aquæ, ebulliunt omnes fontes cupiditatum, vt totum corpus tanto & tam profundo vitiorum fluuio mergatur. Nihil est enim quod tam misere seruituti subiiciat ho[illegible] m, quam libido, atque eiusmodi cupiditates, quæ in[illegible] odã criminũ graui deprimunt miseram conscientia[illegible] se nequeat attollere, vtpote quę libertatem innocen[illegible] niserit. Maximum ergo in hoc diluuio est remedium, vt iustũ præferas, eumque mandati cœlestis executorem eligas. Quis est iustus in nobis, nisi mentis vigor, qui intra istam arcã includat omne animantium genus, quod est super terram? Cohibe ergo & tu omnes irrationabiles passiones tuas, omnesq; sensus tuos menti subiice, animique imperiis assuesce. Euolare foras nõ sinas cupiditates tuas, exire in vulgus libidinem: & per rationabilem mentem poteris etiam irrationabilia tua, & immunda peccata ab omni periculo diluuij liberare.

F

G

De tribus causis ob quas muta animantia, quæ peccandi sensum non habent per diluuium subiecta sint pœnæ; cum altiori mystica quadam interpretatione.

CAP. X.

QVæcunque (inquit) *sunt in terra, morientur.*] Quid vtique muta deliquerant animantia, quia subiecta sunt pœnæ, quæ peccandi sensum non habent? Sed quemadmodum in bello cum imperator ab hoste occiditur, commoritur eius exercitus, atque omnis comminuitur virtus militaris: sic non discrepare à iustitia visum est, cum interciteret homo, cui regalem quandam Dominus Deus in omne animãtium genus potestatẽ dedit, vt omnibus volatilibus, feris, bestiis imperiali præesset auctoritate, quod etiam pecudes, & quæcumque erant irrationabilia, commorerentur animalia. Denique si quando est pestilentia, corrupto cœli tractu, prius ea quæ sunt irrationabilia, lues dira contaminat, & maxime canes, equos, boues: atque ea inficit, quæ cum hominibus conuersari videntur. Sic morbi vis genus humanum implicat. Hæc igitur prima causa, vt arbitror, iustæ assertionis. Secunda illa, quia nemo accusat naturam cur reliqua corporis nostri membra moriantur solo capite sublato, cum multos videamus amputatis manibus & pedibus superuiuere. Sed non eadem cæterorum membrorum est prærogatiua, quæ capitis. Ideoque abscisso eo, vnde sensus nostri in reliquum corpus prodeunt, moriuntur etiam omnia membra: nec in eo aut operatoris prouidentia deseritur, aut substantia humana redarguitur. Similiter ergo nemo nunc arguat, quia caput & principale quoddam cæterorum animalium homo est: quo moriente non debet mirum videri, si cætera moriantur animalia. Tertium illud est, quia rationis expertia non propter se, sed propter hominem generata sunt animalia. hominis enim causa esse præce-

H

A pta sunt, vt eorum subiectione, humana præstaret conditio. Denique gratiæ hominis attribuit Propheta, dicens; (Psal. 8.) *Omnia subiecisti sub pedibus eius, oues & boues vniuersas, insuper & pecora campi, volucres cœli, & pisces maris:* quia propter ipsum illa omnia: alia propter vtilitatem, alia delectationis gratia, alia voluptatis. Consequens ergo erat, vt cum deleretur homo à facie terræ, propter quem facta sunt, etiam ipsa pari delerentur occasu. Hæc secundum simplicem lectionis expositionem. Altior autem & profundior interpretatio illud attexit, quod vbi anima mole passionum enruatur graui, & quasi diuersarum cupiditatum mergitur æstu, terrenæ omnes cogitationes & concupiscentiæ in præceps ruunt: quia [illegible] vnusquisque quo grauiora flagitia commiserit [illegible] violentior. Namque vsu atque exercitatione im[illegible]getur, & impunitate nutritur audacia. Re[illegible] ab omni respectu honestatis, & in eo terrena [illegible] moriuntur lethalis peccati B acerbitate, quæ vera mo[illegible] peccatorem deleat. Nemo enim grauius moritur, quam qui peccato viuit. Moriuntur (Prou. 5 & 6.) in eo actiones singulæ, mo[illegible] visus, qui peccatum annuntiat, qui mulieri fallac[illegible] sit: qui capitur alieni vultus decore; quem ocul[illegible] tricis ligauerint, quem aspectus illaqueauerit. for[illegible] Annon videtur mori, qui sibi libidinis telum impres[illegible] qui spontaneus in foueam mortis irruerit? Moritur & auditus, cum infert crimina, cum solicitantis adult[illegible] sermonem annuntiat, cum inserit animis verba m[illegible] quæ seducit iuuenem multo blandimento ser[illegible], laqueis autem labiorum suorum illigat eum. Mo[illegible] vox silentio; si non confiteatur Deo. Moritur mu[illegible] quio, quia scriptum est; (Prou. 7 Prou. 10.) *Ex multiloquio non effugies peccatum.* Moritur per iracundiam, cum prætergreditur mensuram vltionis. Omnis postremo sensus moritur, si minister sit iniquitatis. Et ideo quia terrena omnia moriuntur diluuio, solus autem (Ibidem) iustus in æternum manet, ad ipsum dicitur, *Statuam testamentum meum ad te:*] quia ipse diuinæ est hæres gratiæ, ipse C cœlestis possessor hæreditatis, beatissimorum consors bonorum. Et homines quidem cum moriuntur, patrimonium suum testamento transcribere solent: nec cedit hæ- (Heb. 9.) reditas donec viuit testator. Deus autem cum sit sempiternus, transfudit iustis diuinæ hæreditatem substantiæ: & ipse non indigens, donat sua sine vllo donationis dispendio, quem non grauat suorum consortes bonorum, ma- (2 Cor. 8.) gisque fruitur eo quo nos vtimur. Denique Dominus Iesus pauper factus est, cum diues esset, vt illius inopia ditaremur. Qui testamentum vtrumque suo consommauit sanguine, vt nos vitæ suæ cohæredes & mortis faceret hæredes: quo & vitæ haberemus consortium, & mortis beneficium. Multum autem tribuit iusto, dicendo, (Num. 18 & Deut. 18) *Statuam testamentum meum ad te,*] eo quod rationabilis & fidelis vir, sit testamentum Dei. Ipse est enim hæreditas, ipse possessio, in quo virtus diuini testamenti est, in quo fructus iudicij, in quo hæreditas promissionis; de quo Dauid (Psal. 126.) dicit, *Ecce hæreditas Domini, filij merces fructus ventris.* Sed iam salua expositione profundioris mysterij, ad reliqua pergamus.

D

Genesis Cap. VII.

ET dixit Dominus Deus ad Noë, Intra tu & omnis domus tua in arcam, quia te vidi iustum coram me in generatione hac. Ex iumentis mundis introduc ad te septem & septem, masculum & fœminam: ex immundis autem duo & duo, masculum & fœminam: & de volucribus cœli septem & septem, masculũ & fœminam, vt nutriatur semen in omnem terram. Adhuc enim diebus septem ego inducam pluuiam super terram quadraginta diebus & quadraginta noctibus: & delebo omnem resurrectionem quam feci, à facie terræ, ab homine vsque ad pecus. Et fecit Noë omnia quæcumque præcepit ei Dominus Deus. Noe autẽ erat annorum sexcentorum, & diluuium aquæ fuit super terram. Ingressus est autem Noe & filij eius, & vxor eius, & vxores filiorum eius cum eis in arcã propter aquam diluuij: & de iumentis mundis, & de iumentis non mundis, & de volucribus, & de omnibus reptilibus repentibus super terram, duo & duo, de omnibus ingressa sunt ad Noë in arcam, masculus & fœmina, sicut præcepit Dominus Deus Noe. Et factum est E *post septem dies, & aqua diluuij facta est super terram. In sexcentesimo anno in vita Noe, secundo mense, septima & vigesima mensis, in die hoc rupti sunt omnes fontes abyssi, & cataractæ cœli apertæ sunt, & facta est pluuia super terrã quadraginta diebus & quadraginta noctibus. In die hoc ingressus est Noe, Sem, Chã, Iapheth, filij Noe & vxor Noe, & tres vxores filiorũ eius cum eis in arcam, & omnes bestiæ terræ secundũ genus, & omnia iumenta terræ secundum genus, & omne volucre volatile secundum genus, & omne reptile quod mouetur super terram secundum genus, in-* F *gressi sunt ad Noe in arcam bina bina ex omni carne, in qua est spiritus vitæ. Et quæ ingressa sunt ad Noe in arcam, sicut præcepit Dominus Deus Noe. Et clausit Dominus Deus à foris arcam, & factum est diluuium quadraginta diebus & quadraginta noctibus, & multiplicata est aqua & eleuauit arcam & exaltata est à terra: & inualuit aqua, & multiplicata est valde super terram: & ferebatur arca super aquam. At aqua inualuit nimis valde super terram: & cooperuit omnes montes excelsos, qui erant subter cœlum. Quindecim cubitos desuper exaltata est aqua, & cooperuit omnes montes: & mortua est omnis caro quæ mouebatur super terram, volatilium, & iumentorum, & bestiarum, & omne reptile quod mouetur super terram: & omnis homo, & omnia quæcunque habent spiritum vitæ, & omnis qui erat super aridam, mortuus est. Et deleuit omne surgens quod* G *erat super faciem terræ, ab homine vsque ad pecus, & reptilia, & volucres cœli. Et deleta sunt de terra, & remansit Noe salus, & qui cum eo in arca. Et exaltata est aqua super terram diebus centumquinquaginta.*

Quod absumptis diluuio omnibus animantibus, solus iustus se & domum suam seruat: & verba textus ad litteram, & mystice explicantur.

Cap. XI.

INtra (inquit) *tu & omnis domus tua in arcam, quia te vidi iustum coram me in generatione hac.*] Manifeste fides propheticæ sententiæ etiam hoc adstruitur loco: quia *stultus sibi* (Prou. 9.) *soli stultus est, sapiens autem sibi & plurimis sapit.* Itaque Noe iusti merito etiam domus eius in diluuio seruatur: sic H in mari nauigantes, & in bello exercitus, si illis non desit gubernatoris peritia, iusti imperatoris prudentia, à periculo tuti sunt aliena ope. Sed quia boni imperatoris bonus exercitus, ideo etiam laudem iusti in eo intelligimus non præteriri, qui talem instituit domum suam, vt virtutis fulgeret consortio. Meritoque inuenit salutem cognatio: nec repugnat, quia postea aut filius aut vxor of- (Gen. 9.) fendit. Dormiebat iustus, cum erraret filius. Fœmina quo- (Gen. 19.) que, vtpote sexus fragilioris, mole periculi turbata, quæ totum orbem diuino incendio perire crederet, quid miraris si virum non potuit sequi, cum ipse iustus ab angelis (Infra c. 11. huius libri.) monitus vix euaserit? Quid autem mirum si homini obrepit error, aut se relaxat intentio? Argue ergo quia & iustus inebriatus est. Sed hæc loco suo reseruanda arbitror: nunc quod superest, consideremus. Pulchre enim dixit, *Quia vidi te iustũ coram me in generatione ista.*] Multi hominibus iusti videntur, pauci Deo: aliter hominibus, aliter Deo. Hominibus secundum vitæ speciem, Deo secũdum puritatem animi, virtutis veritatem. *Homines quæ foris sunt probant*

probant, Deus quæ intus, examinat. Perpensè autem addidit, *in generatione ista;*] vt neque superiores condemnaret, neque posteriores excluderet, rectèque diluuium factum adstrueret interitū generationis eius, quæ non haberet consortium æquitatis. Hæc secundum literam. Altior autem sensus prouocat nos vt hoc putemus vigorem mētis in anima esse, & animam in corpore, quod paterfamilias in domo sua. Quid enim in anima mens, hoc anima in corpore. Si mens tuta est, tuta est domus, tuta est anima: si anima incolumis, incolumis caro. Mens enim sobria passiones omnes cohibet, sensus gubernat, sermonem regit. Ideoque bene dicit Dominus iusto: *intra tu,*] hoc est, intra teipsum, intra tuam mentem, in tuæ animæ principale, ibi salus est, ibi gubernaculum, foris diluuium, foris periculum. Si autem intus fueris, & foris tutus es, quia vbi mens sui arbitra est, bonæ sunt cogitationes; bonæ sunt executiones. Si enim nihil vitij mentem obumbret, sinceræ cogitationes sunt. Si studio sit castitas, cordi sit temperantia, nulla inardescit flamma libidinis, nulla vlcera proserpunt ægritudinis. Sobrietas enim mentis, medicina est corporis.

Qua ratione de iumentis mundis septem & septem, masculus & femina iubeantur in arcam induci, de immundis autem duo & duo, secundum naturalem atque moralem expositionem.

Cap. XII.

NVnc consideremus qua ratione induci in arcam iubet *à iumentis mundis septem & septem, masculum & fœminam: ab immundis autem duo & duo, vt nutriatur semen in omnem terram.* Et, vt ego arbitror inire mundam asserit hebdomadam, quia mundus & sacer septimus numerus. Nulli enim miscetur, nec ab alio generatur. Ideoque virgo dicitur, quia nihil ex se generat. Meritoque tanquam materni exors immunisque partus muliebris copulæ, etsi hebdomas fœmineo nuncupetur nomine, virilis habet sanctificationis gratiam. *Omnis enim masculus adaperiens vuluam, sanctus Domino vocabitur.* Et in propheta habes; *Effudit, & peperit masculum*, id est sanctum. Secundus autem numerus non est plenus, quia diuisus. Quod autem nō est plenum, vacuum habetur. Septimus autem numerus plenus, quia hebdomas, vt decas: & similis illius primi, quia facta est ad similitudinem illius, qui est semper, à quo profluunt, & mouentur quæ sunt in omni genere virtutes. Hæc naturalia. De moralibus autem vt dicamus, non est dubium quin rationabile animæ nostræ in quinque sensus diuidatur, & vocem & generatorium, quæ natura videntur esse fœminea, quia sensus nostri in materialia & sæcularia cito repunt. Vnde claret eos mollioris naturę habere substantiā. Sed erudito & industrio viro munda omnia, quia sapientia exercitati viri & virtus, firmamentum his virili transfundit iudicio. Ergo prudentis & propositum gubernantis est, infirmioris sexus qualitatem in fortiorem substantiam transferre. Valida enim sapientis & fixa sententia est, non mutabilis vt stulti & insipientis, qui consilij nutat incerto: & vt improbi, qui non quod verum & iustum sit eligit, sed quod sibi commodum velit, scindit à vero, secernit à iusto. Iustitia enim singulare est bonum, per se ipsam suo tanti spectatur pretio. Iniquitas vero velut diuidua parit, nunc odio inflexa, nunc quæstu ea quæ sunt diuidenda confundit. *Stultus* enim *vt luna mutatur*: & versicolor, aut humorum varietate deformis, animam suam in leprosi corporis speciem turpi contagione commaculat, salubres cogitationes noxiis sæpe permiscens. Sed fortasse quia munda & immunda induci in arcam præcepit carnis animantia, iure mouere possit, quia dixi honestis disceptationibus indecoras non esse miscendas. Nec ego abnuo irrationabilium quidem mundorum tamen motuum aliqua esse semina & quasi principia in anima nostra, & eorum qui mundi non sint. Natura enim hominis contrariorum capax est, vt & malitiæ in ea sit vis, & virtutis ingressus: meritoque in principio libri huius qui est Genesis, per arboris speciem in paradisi medio, legisti boni & mali scientiā. De quo ligno scientiæ boni & mali præceptum est non esse gustandum, eo quod mens nostra, in qua est cognitio & disciplina, boni & mali recipit notionem. Itaque naturę opifex, sicut ad propagandum, vel etiam reparandū genus animantia reseruauit, vt vniuersæ terræ animātium semine replerentur: ita etiam corporis nostri terrenam substātiam vacuam non putauit passionum huiusmodi, tanquā immundorum animalium relinquendam, quæ cum deliciis & luxurie tanquam vice diluuij inguirgitatur; memoratis fluctuat passionibus. Vbi autem sobrietate & continentia vnusquisque inundantium vacuauerit diluuium passionum, & quandam animæ retexerit siccitatem, viuificare incipit suum corpus, & animæ puritatem, cui regnū sapientia est.

Qua de causa postquam ingressus est Noë in arcam, post septem dies diluuium factum fuerit: quare etiam cum satis fuisset quadraginta diebus dixisse diluuium fuisse, adiecerit, & quadraginta noctibus: & qua ratione quadraginta diebus durauerit, quid præterea sibi velit quod inquit Dominus, Et delebo omnem resurrectionem carnis a facie terræ. quid postremo quod dicitur, Et fecit omnia Noë quæ mandauit ei Dominus Deus.

Cap. XIII.

ILlud quoque studio est quærere, quæ causa est cur postquam ingressus est Noë in arcam, & induxit animantia, post septem dies diluuium factum sit. Non enim otiosum videtur quod haud plures aut pauciores interpositi sunt dies, sed tot quod in constitutione mundi fuerunt. *Sex enim diebus factus est mundus, septimo die requieuit Deus ab operibus suis.* Quo declarauit indicio, ipsum se esse auctorē mūdi, atque diluuij. Mundum propter bonitatem suam condidit, diluuium fecit nostrorum merito delictorum. Admoniti sunt igitur homines vel ex numero dierū quibus mundus est conditus, quod conditorem suum non lacrymis solum & precatione, sed correctione morum reconciliare debuerant. Ergo spatium dedit ad pœnitentiā Dominus, magis volens ignoscere, quam punire, vt imminētis diluuij terrore suspensos, ad veniam cogeret postulandam: quod dum periculum futurę mortis horrescunt, impietati atque iniustitiæ renuntiarent. Secūdum est, vt hinc quoque Domini supra modum clementiam misericordis colligamus: quia multorum annorum offensionem à constitutione mundi, in finem vsque contractam paucis diebus, si pœnituisset eos, voluit relaxare. Est enim Deus peccati immemor, virtutis remunerator, sicut ipse ait in Propheta, *Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates, & memor non ero: tu autem memor esto, & iudicemur: dic iniquitates tuas, vt iustificeris.* Cum enim aduerterit veram animæ refusam esse virtutē, tantum ei honoris attribuit, vt non solum veniam superiorum indulgeat peccatorum, verumetiam gratiam & iustificationes impertiat. Expectauit ergo & septimo die ipso quo ab operatione requieuit, vt si venia posceretur, sequeretur correctio, & ab indignatione requiesceret. Illud quoq; curæ fuit nō prætermittere, eo quod diluuium factum dixerit quadraginta diebus, & addiderit, *quadraginta noctibus.* Scimus enim diem dici, quem sol terras illuminās signat: noctem, quam circumfusæ tenebræ à diei claritate determinant, & plerumque à nobis ita diem significari, vt noctem non comprehendamus, plerumque vt complectamur. Significantes enim mensem triginta dierum, significamus & noctes. Vnde cum satis fuisset Moysi, dixisse diluuium fuisse quadraginta diebus, cur addiderit, *quadraginta noctibus,*] quæritur. Et aliqui ita acceperunt qui ante nos fuerunt, vt & virorum & mulierum sexus interitus demonstraretur, diem ad virum referentes, qui sit purior, similis lucis: noctem ad mulierem, quæ viro dormiente creata describitur: simul quia vir prior quasi auctor, qui virtutem moueat mulieris, atque in partus excitet; actu ille clarior publico, ista obscurior, tanquam domesticis clausa parietibus & nocti proxima, secundo orta loco, & creationis suæ formata iam costæ viri debens gratiam; superiori quoque potioris obnoxia priuilegio, & parien-

... declinandorum comparanda. Consonans in vtroque numerus periculi, quia peccata etiam consonantia meritoque non distant spatia temporum, quia non distant merita delictorum. Non mediocriter etiam scrutantur plerique qua ratione quadraginta dies diluuium fuerit. Et possumus dicere materialem numerum tristioribus, hoc est, delendæ creaturæ deputandum: hebdomadam autem cōstituta in totius mundi, hoc est lętioribus. Sed fortasse restitutus, quid quod etiam lex quadraginta diebus lata est,

Exod. 24. tot dies obseruauit Moyses in monte Sina, & demoratus est, cum præscripta legis acciperet? Recte ergo eodem numero declinandorum peccatorum præcepta tribuuntur, quo pœnæ culpa est persoluta, vt cognoscamus quod de eodem vitæ tempore debeat ex correctione laus comparari, quo potest punienda culpa committi. Vnde nunc iam non pœnæ præscripti sunt dies quadraginta, sed vitæ, vt hoc numero ieiuniis & orationibus crebrioribus nostrorum lenemus supplicia peccatorum, atque ad decreta legis intenti, deuotione ac fide nostrum corrigamus errorē.

B

Act. 1. Itaque per Domini resurrectionem quadragesimus dies iam non habetur nouissimus, sed primus, atque inde vita numeratur, vbi ante mortis numerus ad consummationē mundi & humani generis excidium computabatur. *Et delebo* (inquit Dominus) *omnem resurrectionem carnis a facie terræ.*] O cœlestium pulchritudo verborum, si quis se decoro intellectu piæ mentis examinet! Indignatur Deus peccatis nostris, sed nō obliuiscitur pietatis. Minatur suppliciū, sed non permittit excidium. Moderatur vindictam, reuocat seueritatem. Deleturum se dicit *omnem carnem*, non à terra, sed *à facie terræ.* Florem decutit, radicem seruat. sinit vt in profundo substantiæ virtus maneat humanæ, quæ in superficie laboret, intus impassibilis perseueret, immunisque noxæ ad eorum substitutionem qui non sint reatu obnoxij, reseruetur. Pulchre autem posuit, *Delebo,*] tanquā litterarum apices, qui delentur sine fraude librorum, & sine imminutione tabularum. Atramentum deletur, sed lignum manet. Delentur elementa, vt scribantur plerumq;

C

meliora. Atramentum tollitur, substantia non exterminatur. Delebo, inquit, corruptelam carnis, vt scribam incorruptionem. Delebo resurrectionem carnis à facie terræ, vt scribam in cœlestibus resurgentes. Delebo de libro terræ, vt scribam in libro vitæ. Deleantur Domine meus, Domine deleantur cito elementa ferri, vt scribantur elementa Christi. Aboleatur resurrectio terrena, vt

Exod. 32. cœlestis gratia redundet. Veni Moyses, prępara gremium, legem accipe, suscipe apices, quos iam misericordia diuina non deleat. Suscipe tabulas quas Dominus statuat in æternum. Vtinam ipse non frangas Et ipsas mihi mea culpa sustulerat, nisi Dominus reddidisset. Iure quidem Moyses indignatus est, ne haberent diuina priuilegia, qui non deferrent obsequia. Sed puto quod non mihi eas, sed Iudæis fregeris. Fregisti Iudæis, recepisti mihi. Fractæ sunt priores, vt posteriores manerent. Fregisti eas in pectoribus Iudæorum. Quid enim prodesset vt tabulas tenerent, quarum scripta tenere non possent? Ecce secun-

D

das tabulas dicunt se tenere, sed non tenent. Dicunt se legere diuina elementa, sed non legunt. Digito Dei scriptas

Ioan. 8. esse tabulas Moyses dicit: illi digitum Dei non legunt, ferunt legunt. Atramentum vident, spiritum Dei non vi-

2. Cor. 3. dent. Sed Ecclesia nescit atramentum, spiritum nouit. Ideoque Paulus nouit scribere, *non atramento, sed spiritu Dei viui.* O sacrilegum, ô ineptum populum Iudæorum! Homo spiritu Dei scribit, & homo sub lege nutritus, & illi volunt Deum atramento scripsisse, non spiritu. Ergo, vt ad superiora redeamus, delet Deus resurrectionem carnis, tamquam apicum scriptionem: quo declaratur quod superflūam hominum natiuitatem propter impietatem eius deleuit specie litterarum: substantiam autem & conuersationem generis seruare humani voluit perpetuitate tabularum, vt ex ea semen reliquum pullularet. Cui sententiæ conuenire etiam illud videtur quod ait, *Delebo* (inquit) *omnem resurrectionem carnis.*] Resurrectioni autem communi vsu naturæ contraria videtur esse purgatio, quia purgatione reciditur & reprimitur resurrectionis luxuria. Omne tamē quod purgatur, speciem amittit, substantiam suam seruat, atque meliorat. Repressit igitur Dominus purgatione diluuij corporeum vsum, conuersationemque generationis eius quæ degenerauerat à decore naturæ, & accepti muneris venustate. Hæc secundū litteram. Quod autem ad altiorem pertinet sensum diluuij species typus est purgationis animæ nostræ. Itaque cum mens nostra se à corporalibus mundi huius illecebris, quibus ante delectabatur, abluerit: bonis quoque cogitationibus veteris colluuiem cupiditatis absterget, tamquam purioribus absorbens aquis turbidorum prius amaritudinem fluentorum. *Et fecit* (inquit) *omnia Noe quæ mandauit ei Dominus Deus.*] Iustus mandata accipit, seruus imperia. Hic amici censetur loco, qui fecerit quæcumque exequenda susceperit: ille qui nutat obsequiis, oneri seruitutis addicitur. Denique & Dominus Iesus dicit in Euan-

Ioan. 15. gelio; *Vos amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis. Iam non dicam vos seruos.* Mandatur ergo vt amico, mandatur vt ei qui valida charitate, sobrio consilio ea quæ mandata sunt exequatur. Nec fefellit Dominum iudicium suum, impleuit F

iustus vniuersa, non partem, sed vniuersa quæ mandata sunt ei: & ideo scripturæ diuinæ accepit testimonium. Nec superfluum putes, quia simul posuit Dominum & Deum. Nam & Deus in Domino, & Dominus in Deo, sed vt patris & filij intelligas commune præceptum. Aliqui tamen ante nos sic interpretati sunt, eo quod Dominum & Deum dicendo hoc loco, & vindicaturi & ignoscituri geminam expresserit potestatem. Et quia hic vindicat prius in peccatores, ideo ante Dominum dixerit, quoniā vero postea, vt iusti seminarium propagaretur: indulget, ideo Deum postea nominauerit. Denique facturus mundum Deus dicitur: *In principio fecit Deus cœlum & terram. Et dixit Deus, Fiat lux.* Gen. 1.

Qualiter sit considerandum quod sexcentesimo anno Noe, vigesima & septima mensis factum sit diluuium: & quemadmodum omnes fontes rupti dicantur, ac cataractæ cœli apertæ, tam secundum literalem, quam etiam altiorem intellectum. G

Cap. XIV.

Est etiam illa non perfunctoria cōsideratio, quod sexcentesimo anno Noë mense secundo vigesima & septima mensis sit diluuium. Secundum mensem verni esse temporis non ambigitur, quando augentur nascentia, ager parturit, terrarum pariter atque animantium fœtura se fudit. Tunc ergo fecit diluuium, quādo dolor eorum maior foret qui in sua abundantia puniebantur, tunc vltio terribilior tamquam discussis opibus. Ecce omnia secundum liberalitatis diuinæ prouidentię gratiam diues natura generauit, omnia in vsum hominū germinauit terra fœcundior, segetes spectātur, tritico & hordeo cāpi replentur, comæ arborū vēturi fructus florib. vestiūtur: nō deest terra obsequiis suis, nō bestiæ desunt muneribus suis, quæ solemnes soluūtur in partus, vt homini nihil desit: homo solus partubus suis deest, nescit auctorē suū, à quo ei omnia ministrantur, negligit conditorē. Despicit homo remunera- H

torē suū, cum Deus opus suum non despexerit. Pereant cū homine omnia, propter quem nata sunt omnia. In suis diuitiis cōsumatur homo, cum sua dote moriatur. Nihil ante hominē terra deliquerat, nullis errauit in fructibus: in homine solo se degenerasse cognoscit, spinas & tribulos pro fructibus ferens. Quod solum munus admirabile est, principale mentis interiit. Cur igitur omnia illa seruātur? Ideo non post collectos fructus infunditur aqua, ne beneficium magis quam diluuiū terra sentiret. Deniq; verno apud Ægyptios tempore, sed mense diuerso, Nilus exundat, vt iaciendis seminibus terra mollescat, & blandiore sinu, clementiore gremio semina missa suscipiat. Quod autem sexcentesimo Noe anno fit diluuium illud, videtur ostendere quia sexto die Adam creatus est. Idem numerus par & in auctore & in reparatore seruatur, quia fons sexagesimi & sexcentesimi, sextus est numerus. Idem autem & primus & septimus mensis dicitur. Sed magis primum obseruare debemus, quod post diluuium verno

tempo-

A tempore colendorum cura repararetur agrorum, & placidi atque vberis soli incipiat fœtura procedere. Quo significatur, nūquam Deum eo numero vel tempore interitum hominum fuisse facturum, quo fecit exordium, nisi immanibus delictis esset offensus. Simul veniam temporis & numeri ratio promittit, quod etiam iratus admoneatur tam præcedentibus causis beneficiorum suorum, vt non penitus deleat eorum substantiam quos ipse donauit. *Et rupti sunt omnes fontes abyssi, & cataractæ cæli apertæ sunt.*] Vim diluuij conuenienter scriptura expressit, dicens, cælum & terram pariter esse commota: è quibus elementis constat istius mundi omne principium. Vndique ergo influentibus aquarum molibus conclusum genus hominum perurgetur. Hæc secundum litteram. Quod autem ad altiorem pertinet sensum, cæli symbolo mens humana significatur: terræ autem appellatione corpus & sensus. Magna igitur naufragia, quando mentis pariter & corporis sensuumque omnium turbo & procella miscentur. Diligenter dicta pensemus. Plerumque fraus mentis & dolus suū B exercent venenum: sed tamen sobrietas corporis & continentia obumbrant mentis improbitatem. Frequenter incerto fidei atque opinionis suæ mens lubrica est, sed tamen caro delictis & luxuriæ vacat, vt fragilitas errorem mentis excuset: sicut multi sunt hæreticorum qui prætendere volunt corporis continentiam, vt assertionis suæ fidem testimonio sobrię carnis acquirant: etsi sensu lubrici, tamen quo minus turpes, aliquanto excusabiliores habentur. Cum autem venena mentis, & contagia corporeę obscœnitatis, sensum omnem vigoremque confundunt, atque animus incerto lubricus motu, malitiæ fœdus atramento, crudelitatis furore succensus, etiam corporalibus flagitiis incitatur, auarus quoque affectus impatiens mediocrium facultatum luxuriæ cupiditate, effundendique libidine præcipitatur in facinus appetendæ salutis alienæ: tunc magnum est diluuium omnibus pariter ingruentibus passionibus: tunc se insipientia, iniustitia, temeritas, improbitas, perfidia, de superiori parte tamquam cataractæ mentis videntur effundere. Inde erumpunt de corpo- C ris fonte terreni libido, temulentia, luxuria, postremo diuersorum criminum prolapsiones, quæ penitus & corporis robur & vigorem mentis effœminant.

Cur Dominus à foris arcam clausisse dicatur: & quomodo exundante aqua arca ferebatur super flumina aquarum, quæ quindecim cubitis super montes excelsos eminebant, iuxta litteralem & allegoricam interpretationem: cum explicatione eius quod scribitur; Deleuit Deus omne quod erat super faciem terræ.

C A P. XV.

ET *clausit Dominus à foris arcā.*] Sermo manifestus, est secundum litteram. Claudenda fuit arca, & tuta sepienda munimine, ne eam vaga diluuij fluenta penetrarēt. Altioris quoque sensus non incongrua interpretatio si corpus humanum (cui arca hæc quæ describitur, figuratur) septum corio, indicemus à frigore æstuque defendi, quod artifex Deus ad omnium membrorum protectionem na- D turalibus vestiuit exuuiis, & quodam circumfuso induit operimento, vt neque frigore congelescat, nec æstiuo calore soluatur. Exundauit igitur aqua, & leuauit arcam, & ferebatur super summum aquarum. Non immerito exundauit aqua, quando cæli cataractæ apertæ sunt, & de terra rupti sunt fontes aquarum & flumina. Quod magna emphasi dictum est. Vbi enim eruptio, ibi irreuocabilis effusio sit necesse est. Nec retineri facilis ingentium prolapsio fluentorum. Manifestum est igitur quod scriptum est. Verum si altius spectandum putes; caro nostra diuersis agitatur fluctibus, & freti modo fluctuat passionibus, quibus huc atq; illuc tamquam super vndas molestiarum suarum nunc fame, nunc siti, nunc cupiditate, nunc gaudio, nunc dolore iactatur. Illud quoq; non prætermittendum arbitror, quia scriptura non præteriit, quantis numero cubitis aqua super terram fuerit. Quindecim enim cubitis super excelsos montes aquam fuisse dixit. Simplex itaq; intelle- E ctus patet. Allegoria autem quinq; sensus complectitur, qui sunt in corpore nostro velut excelsi montes, qui hanc carnem passionum obumbrant, & plerumque incursantur bestijs, & exagitantur condensa & opaca eorum. Vnde Dominus per nationum credentium fidem veniens ad Ecclesiam suam, venit à Libano sicut habent Cantica canticorum. Ita enim legimus; *Ades huc à Libano sponsa, ades huc à Libano.* (Cant. 4.) Transibis & pertransibis à principio fidei, à cubilibus leonum, & montibus pardorum. quod gentiles populi, qui velut bestialium passionum graues patiebantur incursus, nunc altitudine fidei, & sublimitate deuotionis meant. Per hos igitur montes Christus aduenit, comprimens euangelicis disputationibus feroces (1. Cor. 10.) corporis motus, atque illam altitudinem cordis, & se extollentem superbiam obedientiæ & humilitate sui destruens: meritoque fructus mansuetudinis ferre cœperunt, quos ante grauium diluuia passionum subruebant. De numero autē cubitorum sic quidam ante nos æstimauerunt, quod quinque sensus triplicem collectionem ha- F beant, eo quod visus visibile videt, & auditus audibile audit, & odoratus odorabile odoratur, & gustus gustabile gustat, & tactus quod tangibili substantia subiacet, tangit. Ideo quinq; sensus tripliciter æstimati sunt, vel secundum illud; *Scribe tibi tripliciter.* (Prou. 22.) Ego tamen commodius puto illud, vt sensus terreni hominis atque animalis & spiritalis accipiam, quos illa diluuij fluenta transcenderint. Merito mortua est omnis caro quæ mouebatur. Quod & secundum litteram liquet, & proprie ac naturaliter carnis corruptelam indicio procellosæ commotionis expressit. Cōmotio enim vitiosa non est, nisi per affectus corruptionem. Mouet enim voluptates caro, & ipsa voluptatibus commouetur. Talis autem commotio corruptelam creat. Causa autem corruptelæ, commotio istius mundi est, per quam anima vniuscuiusque degenerat. Cum enim vitiosæ passiones mentem mouent, corruptela generatur: cum excitant studia virtutum, disciplinæ profectus est. Omnis igitur qui erat in arida, mortuus est. Nec enim poterant non mori quos tanti diluuij vnda demerserat. Hoc secundum scriptum seriemque verborum. Cæterum si al- G legoriam quæras, non dubium est quia exemplo ligni aridioris, quod simul vt lambere cœperit ignis exurit: ita anima nisi diuersarum humescat rore virtutum, populo quodam irrigata sapientiæ, & fonte iustitiæ atque irriguo castitatis, tamquam arefacta radice vitali, cupiditatum deflagrat incendio, vel profluuio carnis illisa procumbit. Vnde semper epulari debet animus bonorum operum cogitationes, vt prudentiæ succo mens inebriata pinguescat, quod non facile diluuij corporalis cedat iniuriæ, atque arida incuriæ situ euirata moriatur. (Baruch 3.) Ideoque nos admonet Dominus, à fonte sapientiæ non recedere, pocula virtutis haurire, ne quis sole iniquitatis arescat, & procellam persecutionis sustinere non possit. (Luc. 23.) Scriptum est enim; *Quod si in humido hoc faciunt, in arido quid fiet?* [*Deleuit* (inquit) *Deus omne surgens quod erat super faciem terræ.*] Scripti euidens explanatio. Allegoria autem expositam nobis declarat superbiam, quæ se extollit in hac terrena fragilique substantia, immemor diuinorum humana despiciens, ipsum arrogantis viri habitum incessumque de- H format: quales describit Esaias Iudææ filias oculorum micantes nutibus, & alta se ceruice iactantes. Sunt enim huiusmodi erigentes supercilia, inflato corde, elato pectore, ceruice resupina qui solum quidem vestigiis pedum perstringant, toto autem se librent corpore, & inani suspendant examine: (Esai. 3.) in priora gressu procedant, ad posteriora verticem reclinantes: cælum spectent, terram autem fastidiant, tamquam ceruicis dolore suffixi, vt eam inclinare non possint. Hos igitur deleuit de libro vitæ Deus, dicens; *Omnis qui se exaltat, humiliabitur*: nec inter merita sanctorum commentis adhærere facit cælestibus. Omnibus igitur qui extra arcam fuerunt interemptis, derelictus est Noë solus in arca cum iis qui cum ipso erant. Non indiget interpretatione sermo simplicior. Cōcurrit intellectus cum littera. (Luc. 14.) Altior autem & interior significatio demonstrat iustum virum amatoremq; sapientiæ, tamquam arborē fructuosam, internecatis quæ escam

A eius folebant arrodere, comam obumbrare, coartare processus ramorum, velut exortem irrationabilium passionum solum remansisse cum suis. Sui autem sunt, putæ animi disceptationes quæ virtuti adhæreant. Et bene addidit in arca remansisse, quasi vix credibile amputatis corporalibus passionibus videretur eum adhoc versari in corpore: quod licet iam terrenis careret contagiis, incorruptam licet, corporis tamen adhuc substantiam reseruabat, & velut incorporeus corpore superferebatur, diluuio non absorbebatur: corpus quidem gerens quasi in arce positus interna, sed qui corpus ipsum insuperabilis passionibus quasi incorporeus in medio tantorum motuum gubernaret.

Genes. Cap. VIII.

ET memor fuit Dominus Noë, & omnium bestiarum & omnium iumentorum, & omnium volatilium, & omnium reptilium reptantium, quæcumque erant cum eo in arca, & induxit Dominus spiritum super terram, & cessauit aqua: & clausi sunt fontes aquarum, & cataractæ cæli, & remissa est aqua vadens à terra, & imminuebatur aqua post cētum quinquaginta dies. Et sedit arca in septimo mense septima & vigesima mensis super montes Ararath. Aqua diminuebatur vsque ad decimum mensem, apparuerunt autem capita montium in decimo mense, prima mensis. Et factum est post quadraginta dies, & aperuit Noe fenestram arcæ quam fecit, & misit coruum ad videndum si cessauit aqua: & exiens non est reuersus, donec siccaretur aqua à facie terræ. Et emisit columbam post eum, vt videret si cessauit aqua à facie terræ: & non inueniens columba requiem pedibus suis, regressa est ad eum in arcam, quia aqua erat super omnem faciem terræ. Et extendens manum suam suscepit eam, & introduxit eam ad se in arcam. Et expectatis vltra septem diebus aliis, iterum emisit columbam ex arca. At illa regressa est ad eum ad vesperam, habens folium oleæ & ramum in ore suo. Et cognouit Noe quod defecerit aqua à facie terræ: & expectans adhuc septem alios dies tenuit columbam, & iterum emisit eam, & non addidit reuerti ad eum vltra. Et factum est in primo & sexcentesimo anno vitæ Noë, primo mense imminuta est aqua à facie terræ: & denudauit Noe tectum arcæ quam fecit, & vidit quod defecit aqua à facie terræ. In secundo autem mense septima & decima die arefacta est terra, & septima & vigesima mensis aperuit arcam; & dixit Dominus Deus ad Noe, Exi de arca tu & vxor tua, filij tui, & vxores filiorum tuorum tecum, & omnes bestiæ quæcumque sunt tecum, & omnis caro à volatilibus vsque ad iumenta, & omne reptile quod mouetur super terram, educ tecum: & crescite & multiplicamini, & replete terram. Et egressus est Noe & vxor eius, & filij eius, & vxores filiorum eius cum eo: & omnes bestiæ, & omnia iumenta, & omne volatile, & omne reptile quod mouetur super terram, egressa sunt ex arca. Et ædificauit Noe altare Deo, & sumpsit de cunctis bestiis mundis, & de cunctis volatilibus mundis, & obtulit holocausta super altare. Et odoratus est Dominus Deus odorem suauitatis, & dixit Dominus Deus, Recogitans non adijciam vltra maledicere terrã propter opera hominum, quia permanet cor hominis diligenter super mala ex adolescentia sua. Non ergo adijciam percutere omnem carnem viuentem, sicut feci, omnibus diebus terræ: semen & messis, frigus & æstus, æstas & hiems, dies & nox non requiescent.

B

C

D

Explicatur textus, & examinatur cur fecit potius mentionem bestiarum & iumentorum, quam mitiorum animantium: qualisque fuerit spiritus quem Dominus induxit super terram vt cessarent aquæ.

Cap. XVI.

E *MEmor fuit Dominus Noe, & omnium bestiarum, & omnium iumentorum, &c.*] Mouentur plerique qua causa non dixerit scriptor quod etiam vxoris & filiorum Noë memor fuit Dominus, cum bestiarum & iumentorum fuerit memor. Sed cum dixerit quod Noë memor fuerit, in auctore & præsule domus necessitates eius reliquas cõprehendit. Simul exprimi videtur quidam reliquarum cõsensus necessitudinem. Etenim cum omnes inuicem sibi cari sunt, vna est domus: cum autem discrepant, separantur & scinduntur in plures domos. Vbi ergo charitas, ibi senioris nomine de quo pendent cæteri, domus omnis significatur: vt si quis arborem dicat, vtique comprehendit & ramos: si quis ramos nominet, etiam fructus qui in ea sunt, pariter vno atque eodem sermone complectitur. Nec illud
F otiosum quod primo dixit, quia *memor fuit Dominus Noë*, deinde bestiarum, postea iumentorum; hoc est, cur non animantia quæ mitiora sunt, post hominem nominauit, sed ferociora? In quo videtur illa esse ratio, vt ea quæ ferociora erant, vtriusque partis vicinitate mansuescerent. Quod videtur etiam in illo versu poëtico declarari; *κακὸς δ' ἐς μέσσον ἔλασσεν.* Homeri Iliad. 4.
Hinc enim etiam poëta vsurpauit, vt dispositione dimicaturi ita ordinaret exercitus, quo inferiores collocaret in medio, quo magis hinc inde à fortioribus iuuarentur, & dimicationem vtriusque partis assumerent. In his scripti series manifestatur. Altiore autem sensu certum est quod iustus in medio habet, non in parte cogitationes cordis sui: & quoad carpit hanc vitam, habeat necesse est in corpore tanquam in illa arca bestias graues. Nulla enim mens est, nulla anima quæ non recipiat etiam malarum motus agrestes cogitationum. Itaque insipientis anima ferinos acuit motus, atque adolet venena serpentum, sapientis autem vigor mitigat & coërcet. *Et induxit Dominus spiritum super terram, & cessauit aqua.*] Non puto hoc ita dictum, vt spiritus nomine ventum accipiamus. Neque enim ventus poterat siccare diluuium. Alioquin cum mare ventis
G exagitetur quotidie, exinaniretur profecto. Nam quomodo non euacuaretur mare ventorum vi, cui cessisset toto diffusum orbe diluuium, vsque ad Herculis, vt aiunt, columnas, & mare magnum tectis montium excelsorum verticibus exęstuans? Spiritus igitur virtute inuisibili diluuium illud repressum esse non dubium est, cælesti operatione, non flatu. Vnde scriptum est, *omnia à te expectant, vt des illis cibum in tempore: aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum conuertentur. Emittes spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ.* Psal. 103. Est ergo spiritus cuius operationi cedere vniuersa videntur, in quo cæli ipsius virtus sit, sicut scriptum est; *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum*: qui spiritus est creator vniuersorum, sicut etiam Iob dicit, *Spiritus diuinus qui fecit me.* Psal. 32. Iob 33.

H

Quid sit quod ait scriptura, Clausi sunt fontes aquarum, & cataractæ cæli: & de explicatione loci illius vbi dicitur. Et sedit arca septimo mense, septima & vigesima mensis: & quid sit ostium arcæ quod iustus aperuit, vt emitteret coruum non reuersurum.

Cap. XVII.

NVnc consideremus quid sit quod ait scriptura diuina, *Clausi sunt fontes aquarum, & cataractæ cæli.*] Nec obscurum arbitror. His enim causis minuitur diluuium, quibus creuit. Erupti erant fontes aquarum, apertæ fuerant cataractæ cęli, vt vndique influentibus aquis terra inundaretur. Debuerant claudi ea ex quibus diluuij origo manauit, vt eius inciperet esse defectus. Hoc littera sonat

Subtilior

A Subtilior autem interpretatio exprimi, eo quod diluuium animæ vitio mentis & luxuriæ corporalis influxerat, vt malitia passioni, passio malitiæ misceretur: ingrediente medico Dei verbo ad visitationem animæ quæ diutina ægritudine laborabat, disceptationum improbitate, & passionum acerbitate, prius debuerunt causę ęgritudinis amputari. Principium enim medicinę est causas languoris incidere, ne diutius ea quæ nocent, ad incrementum ęgritudinis ministrentur. Quod nos etiam lex docet. Leuit. 13. Cum enim steterit lepra vt iam non diffundatur, tunc ait mundam esse lepræ stationem quandam & mansionem. Quidquid enim præter naturam mouetur, immundum est. Hæc igitur est animæ sanitas, hæc salubritas mentis, vt affluentia cesset erroris, sistatur culpa ne serpat. Cessante incentiuo culpæ atq; delicti, salus tuta est, atq; inoffensus vigor animæ se refundit. *Et sedit* (inquit) *arca septimo mense, septima & vigesima mensis.*]Nisi diligenter intendas, etiam secundum litteram difficilis loci istius comprehensio. Et primum omnium cauendum, ne quem septimi mensis repetitio crebra perturbet. B Sic enim scriptum est, sexcentesimo anno, mense vero secundo, septima & vigesima mensis cœpisse diluuium; cẽtum quinquaginta diebus fuisse infusionem aquarum, sedisse arcam in monte septimo mense, septima & vigesima mensis: postea minui cœpisse aquas misericordia Dei, centum quinquaginta diebus diminutionem aquarum factam, postea apparuisse capita montium: deinde post quadraginta dies aperuisse ostium arcæ sanctum Noë, dimissum coruum non reuertisse, dimissam columbam reuertisse vacuam, iterum dimissam reuertisse cũ ramo oliuæ, tertio post septem dies dimissam non reuertisse, tunc aduertisse Noë quod aqua omnis recessisset: ac sic annus conclusus ostenditur sexcentesimo primo anno Noe, in secundo mense, septima & vigesima mẽsis. Quod igitur ad explanationem apertam pertinet, eodem mense atq; eodem die restituitur æqualitas terræ post diluuium, quo corrupta est incipiente infusione diluuij. Veris enim tempore omnis ager viret, & terra parturit fructus. Tunc incipiunt germinare arbores, germinare fructus. Diuitem ergo reformauit Dominus & restituit qualitatem. C Mense igitur secundo, hoc est Aprilis, (primus enim mensis Martius est quo habet iustus natalem, quando noctium dierumque æqualitas æstimatur, hoc est octauo vt Romani putant, vel vt alij, quinto Kal. April.) mense, inquam, secundo, hoc est Aprilis, septima & vigesima mensis cœpit diluuium. Ver igitur initium anni æstimatur, non secundum vsum temporis, sed secundum naturæ prærogatiuã, vt quia tunc spes anni inchoat, & incipit se fructus ostendere, tunc videatur anni esse principium. Septimus autem mensis secundum numerum is qui September dicitur, computatur: quia etsi à Septembri mense annus videtur incipere, sicut indictionum præsentium vsus ostendit (tunc enim seminum iactus) vere tamen ex quo plenius gratia se incipit demonstrare, ex eo anni origo subducitur: & ideo quia alia ratione primus putatur, diuersa æstimatione septimus habetur. Tunc ergo sedit arca, hoc est, in mense septimo, septima & vigesima mensis super montes Ararath. Ex illo minui diluuiũ cœpit. Simul cõsidera quia eisdem numeris quibus aliqua incipiunt, resoluuntur: vt D diluuium cœpit secundo mense anni, septima & vigesima mensis: centum quinquaginta diebus influxit diluuium, centum quinquaginta diebus alijs cessit diluuium: quadraginta diebus nimia vis cælestis imbre & fontium eruptione exęstuauit, quadraginta diebus alijs exactis visa sunt capita mõtium, vndecimo mense, primo die mensis dimisit coruum sanctus Noë: ita constat eodem numero quo cumulatum est, diluuium esse imminutum. Vnde docet nos scriptura ordinem esse seruãdum. Quod autem ostium sit arcæ quod aperuit iustus, secundum corporis rationem supra dictum est. Secundum altiorem autem interpretationem illud dicendum videtur, quod corporis sensus velut ostiorum similes habẽtur. Per hos enim tamquam per ostia ingreditur in nostram mentem velut quædam sensibilium comprehensio. Ergo mens nostra per hos sensus respicere videtur, & maxime per visionem, quæ omnibus sensibus præstabilior æstimatur, quia domestica est luminis: & per eã aspicientes cælum, terram, maria, solem quoque, lunam, & stellas, quibus æris ornatur, intelligimus E Deum esse operatorem mundi atq; rectorem, nec sine auctore Deo tantorumque operum conditore hæc potuisse fieri credimus, aut posse consistere. Per hanc igitur fenestram coruum primum iustus emisit. Quęrenda causa, nec tamen latet quantum ad litteram pertinet: quia plerique quasi annuntium futurorum coruum existimant, & voces eius obseruant, volatusq; rimantur. Sensus autem altior significat, quod omnis iustus quando mundare se incipit, quæ tenebrosa sunt & immunda & temeraria, primo à se repellit. Siquidem omnis impudentia atq; culpa tenebrosa est, & mortuis pascitur sicut coruus. Luminis autem vicina virtus, quę mentis puritate & simplicitate resplendet. Et ideo tamquam emittitur & fugatur culpa, & separatur ab innocentia, vt nihil remaneat in viri iusti mente tenebrosum. Denique egressus coruus non reuertitur ad iustum, quia fugitans culpa omnis æquitatis, nec probitati videtur & iustitiæ conuenire. Deniq; euasisse se credit iniustus tamquam de vinculis, F cum iustus ab eius se consortio separauerit, diluuij cuiusdam & corruptelæ familiaris vt coruus, qui cum siccitatem terræ nusquam inueniret, non reuersus est, sed remansit donec siccaretur aqua. Considerandum etiam quare non regressum dixerit coruum donec siccaretur aqua à facie terræ, quasi vero postea sit regressus. Sed hæc locutio familiaris est scripturæ diuinæ. Siquidem & in Euangelio habes scriptum de sancta Maria, Matt. 1. *quod non cognouerit eam Ioseph donec peperit filium*, cum vtique nec postea cognouerit. Deinde quæ est locutio ista vt diceret, *donec siccaretur aqua à facie terra*,]non terra ab aqua? Et quidem vsus loquendi etiam hoc habere consueuit. Tamen nonnulli ante nos existimauerunt, eo quod immoderata quædam videatur vis exprimi passionum hac locutione verborum, quia turbidis passionibus ac procellosis consumatur anima: deficientibus autem & velut arescentibus virtutem resumat. Non redit igitur culpæ species in animam iusti, quasi siccam & mortuam derelinquens, & cui iam nocere non possit.

G *Quid sibi portendat, quod post coruum non reuersum columba dimissa dicitur, quodque Noe extendens manum susceperit eam, & ad se introduxerit: quodque septem alijs diebus tenuerit columbam, & iterum eam emiserit.*

Cap. XVIII.

Nec illud vacuum, quod postea columba dimittitur. Malitiam etenim simplicitas, & culpam virtus resoluit. Malitia igitur amat diluuium, consortium iustæ mentis refugit, & quasi desolata, & sine aliqua statione remanet, nullam habens cum virtute communionem. Virtus autem redit, amans iustorum consortia, & largiendæ familiarior vtilitati, quæ conferat salutaria, & cauenda ea quæ sunt nocitura commoneat: sicut columba dimissa cum videret cessatie aquam, reuersa est tanquam plena iustitiæ, vt ei à quo missa fuerat, nuntiaret quid adhuc cauere deberet, atque expectando, fructu meliore postea H potiretur. Quod autem columba non inueniens requiem suam regreditur ad eum, manifestum indicium dedit per huiusmodi aues, quantum interfit inter malitiam & virtutem exprimi. Siquidem coruus ante dimissus, cum aliquanto videretur amplius exundare diluuium, visus est locum inuenisse residendi. Et certe non est huiusmodi coruus vt aliæ aues quæ in aquis conuersationem habere consueuerint. Cum ergo coruus vbi remaneret inuenisse videatur, columba autem non inuenerit, euidens ratio est altiore interpretatione signari, quia malitia inquietis passionibus & cupiditatibus, quibus consumpitur anima, se miscere consueuit, & quasi cognatis & domesticis delectatur, ibique commorationem suam locat: virtus autem prima statim specie visionis offensa, regredi festinauit ad mentem animamque iusti, quod illic diuersorium sibi tutissimum sit locatum: eo quod alibi tamquam colũba, ita huiusmodi virtus stationem tutissimã inuenire

non

A non possit. Tarde enim inter astutias istius mundi & secularium fluctus cupiditatum portum solet inuenire simplicitas. Itaque sicut iustitia velut visendi gratia progressa paulisper, ad mentem optimam redire festinat, nec longe discedit à iusto: ita etiam iustus & studiosus virtutis vbi virtutem appropinquare cognouerit: gremium suæ mentis expandit. Quid enim sibi vult quod vir studiosus virtutis Noe *extendens manum suscepit eam, & introduxit ad se*? Quod etsi secundum litteram planum videtur: non tamen facile colligas, nisi viri sapientis tibi nota sit consuetudo, qui velut speculatrice virtute vtitur, & ei explorandorum negotiorum gerendorumque prærogatiuam quandam videtur committere. Ea ergo virtus expendit naturas, vt si qua earum sibi videtur committere profectum, ei possit adiungere. Communis enim quædam est bonitas sapientiæ & liberalis & largæ vtilitatis: ita vt quas morigeras sibi cernit, associet: vbi autem proposito suo viderit aliquorum recalcitrare naturam, velut ad hospitium familiare sibi reuolat & recurrit: quam sapiens B & industrius tamquam manu quadam mentis festinat excipere, omne cor aperiens suum, quo etiam eam absentem tenebat. Numquam enim potest sapiens exors esse propriæ virtutis. Quid præterea sibi velit quod *tenuit septem diebus alios columbam, & emisit eam*, nisi vt aduertas quod bonum sapientia optimumque propositum semper sibi etiam alios adiungere studet, errantes emendare, corrigere vagantes? Si quem in principio resilire conspexerit, tamen commutandi eius & corrigendi non desperet profectum. Sicut enim bonus medicus etsi tempus medicinæ non sit, tamen visitationis speculam ante præmittit, deinde non negligit instar expectationis excubias, & paulisper passionibus cedens operitur facultatem medendi, quæ cum fuerit oblata, suum non intermittit officium: ita ergo & sapiens verbis ac disputationibus, tamquam medicus medicamentis contrarias curare desiderat passio- Gen. 8. nes. Et quia in omnibus remedio diuini fauoris vtendum est, ideo septem expectauit dies, quibus mundus omnis describitur absolutus, & operatori requies ministrata vt ex illo auctore omnium sumeretur disciplina opera- C tionis humanæ.

Cur columba dicatur ad vesperam esse regressa cum ramo oliuæ in ore: & vnde cognouerit Noe aquas defecisse: & de columba tertio post dies septem emissa, quæ tamen non regrediebatur.

Cap. XIX.

Regressa est igitur columba ad vesperam habens folium oleæ & ramum in ore suo.] Non otiose posuit & vesperam, & regressam, & habentem folium oleę, & ramum in ore suo, vt non fugitantem virtutem arbitreris profectus futuri, si quos possit acquirere, neque rursus tamquam sine lumine eam fuisse cognoscas, & quibusdam tenebris occultatam, sed diurno candore fulgentem expectasse vsque ad occasum diei, & sic ad eum regressam, apud quem etiam vesperi tenebras habere non posset. Folium quoque quod secum detulit, etsi breue illud f[illegible]um detulisse videatur, D spem eorum quos sui pœniteret erroris, etsi non magnam, aliquam tamen [illegible]ficauit. Folium enim sine virgulto esse non poterat [illegible] quasi germinantis corruptionis, licet non magnum [illegible]od, tamen vexit insigne & folium oleæ, in qua ar[illegible] oliua generatur, ex qua oleum conficitur, quo [illegible]ale hoc lumen fouetur, & tenebrarum fugatur obscu[illegible]tas. Quid autem magis quam lumen familiare virtuti est? Folium ergo & ramulus insigne est [illegible]reptionis, correptio.n. quasi radicem sui pœnitentiam hab[illegible], quæ pœnitentia non potest in turbidis, sed in iis qui sp[illegible]lem iam sermonem acceperint, germinare. In ore quo[illegible] non frustra ramulus oleæ videtur esse delatus, eo quod virtus & sapientia in sermone sui habeat claritatem, & ipsa statim specie lumen eius effulgeat, maxime cum pacifica loquitur, quoniam hunc quoque pacem petentes preferre consueuerunt. Tulit ramulum, eo quod simplicitas puritate ac sinceritate semina quędam auribus

nostris vtilitatis infundit, & bonæ doctrinam virtutis, aut ad iustitiam prouocat, & inuitat ad præmium bonæ sibi commissum disciplinæ, aut gerendæ pœnitentiæ, & sequendę conuersationis cupiditatem iniicit peccatori. Vnde & præterea cognouerit sanctus Noe quia defecerit aqua à terra, sicut scriptum est, considerandum videtur. Primo omnium secundum litteram, quia potuit intelligere vtrum siccum an humidum folium esset allatum. Deinde quia non est huiusmodi columba, vt possit fructus latentes sub aqua eruere. Sed vtrum illud folium ante diluuium fuerit exortum, an tempore diluuij, contuendum est tibi. Si ante diluuium, vir iustus gauisus est fructum de veteri semine aliquem reseruatum, & inde collegit misericordiæ insigne diuinæ, quod iam diluuium remouisset, quæ fructum demonstraret, cui non potuissent nocere diluuia. Si diluuij tempore natum est folium, aduertit vtique iustus noua semina misericordiæ fructificasse cælestis, vt radices arborum viuerent, & quasi resumpta anima fœtus germinarent vetustos, atque in assuetos partus redirent, quorum indicium præmissa folia demonstrarent. Sed hoc alta potius interpretatione collegit, quia Dominus Deus noster quamuis acerbis iniquitatis nostræ offensus sit erroribus, tamen antiquæ nobis prosapiæ patriæque virtutis semen aliquod vel exiguum reseruaret, ne penitus operis & creaturæ suæ omne circa humanum genus amputaretur insigne. Vnde & Esaias ait; *Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorrha similes essemus*: Esaia 1. in alterius nomine ciuitatis exprimens cæcitatis indicium, in alterius sterilitatem. Ita enim lingua patria Chaldæi nuncuparunt Sodomam & Gomorrham, cęcitatem & sterilitatem significãtes. Meritoq; Dominus in huiusmodi specie ciuitatum amputauit magis humana vitia, quã puniendos homines indicauit. Tertio dimittitur columba post septem dies, atque eadem non regreditur. Vnde consideremus ne id quod supra diximus, inueniatur esse contrarium. Si verbo quidem columba, opere.n. virtus non reuertitur ad iustum, ergo destitutus est iustus & defraudatus munere suo? Nequaquam. Numquam.n. vir huiusmodi à virtute disiungitur, nec cum ex ore emittit iustitiam, disputationemque alterius virtutis inducit, virtute G se exuit, & imitanda alijs æquitate dispoliat, sed vice solis alios illuminat, cum radios suæ lucis emittit. Ignis nempe calefacit appropinquantes, ita vt calorem naturæ suæ ipse possideat. Nunquid deficit lux diei cum totum mundum illuminat claritate? Habet inoffensum cursum suum, illibatamque naturam. Sic & ista in columbæ specie virtus, cum adhuc ferueret diluuium, secundum auem tamen in terris, secundum virtutem in hominum passionibus, reuertitur ad iustum, quia in iniquorum pectoribus virtus vt posset hærere, non poterat inuenire. Et ideo in illo secundo diuersorio sui regrediens, hæret atque requiescit. At vero vbi deferbuerint diluuia passionum & auditi verbi, compertæque doctrinæ plurimi studuerint esse consortes, iam non vnius patrimonium, sed commune bonũ esse incipit disciplina virtutis, & tanquam sapientiæ poculum hauritur à plurimis, qui ante sitientes bibere noluerunt: sicut nunc feruent diluuia in pectoribus Iudæorum: & cum aqua cælestis doctrinæ exundet, potusque exuberet, non putant esse potandum. Euangelium legitur, virtus H exit de sermone cęlesti, tractat sacerdos in Ecclesia. Sed ne forte intra arcam positus nõ solus possit audiri, interdum & egressus ecclesiam, vbi Iudæus occurrerit, monet, exemplum affert cælestium scripturarum. Claudunt aures, ne vel inuitos fons abluat, & verbi dominici humor aspergat. Si qui vero crediderint, currunt ad fontem, doctrinam expetunt, insinuari sibi Euangelium concupiscunt, nec satiantur assiduitate potandi. Ita fonte sapientiæ certatim repleri desiderant, quem ante fugere gestiebant. Quem fontem? Audi dicentem; *Si quis sitis, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Ioan. 7.

Quid

A

Quid sibi velit illa adiectio, quod scriptura alia die aquam imminutam, alia siccatam terram commemorat, quomodo etiam Noe tectum arcæ denudauerit, & quod ait primum mensem, vel secundum.

Cap. XX.

IN primo & sexcentesimo anno Noe, primo mense imminutam aquam dicit à facie terræ: in secuodo autem mense, septima & decima die mensis siccatam terram esse commemorat; septima & vigesima mensis aperuit Noe arcam. Quid sibi vult illa adiectio primi mensis de aquæ imminotione; cum supputata ratio superior annum conclusisse videatur, qui annus à secundo mense incipit, & in secundum mensem anni alterius vsque progreditur? Nisi forte hic iusti formam declaratam velimus accipere, vt primus annus is fuerit quo cœpit diluuium, sexcentesimus scilicet annus, primus iterum annus & primus mensis post sexcentesimum, quando imminuta est aqua à facie terræ: eo quod iustus in peccatorum generatione, quæ propter delicta deleta est, virtute primus erat, & in secunda generatione, quæ cœpit post diluuium, ordine primus fuit. Recte igitur primus ei honor defertur, quia & primæ generationis primus fuit qui euaserat, & posterioris principium, qui meruerit isti ad seminarium propagari. Cum enim alij deperissent, solus vitæ egregiæ merito, & prærogatiua virtutis apud Deum diues, non est expertus malitię corruptelam, per quem factum est, ut totum corpus generis humani vel abolitum videretur in terris, vel à Dei abscissum gratia relinqueretur. *Et denudauit* (inquit) *Noe tectum arcæ.*]Cum arcam, sicut supra interpretati sumus, pro specie corporis acceperimus, quid sit denudari corpus intelligamus, secundum altiorem scilicet sensum. Cæterum liquet quemadmodum arca potuerit aperiri secundum litteram. Quid igitur tectum humani corporis sit quod clausum in diluuio fuit, nisi forte delectationem accipiamus, quæ operiebat corpus nostrum & quasi tegebat per illum Adæ errorem? Et eo maxime tectis similis æstimatur, quia sensus omnis in capite, inde delectatio, quæ corpus omne subiectum habebat. Sed vbi mens iusti viri sobria atque integra à corruptione diluuij, diuinæ cognitionis inflammata desiderio exilire atque euolare voluit in superiora, detexit omnia quæ erant impedimenta, & speciem voluptatis, quæ quodam operimento cæteras tegebat partes corporis, redopetuit ac retexit, vt non solum corpus à seruitio dominatricis ignobilis liberaret, verum etiam ea quæ erant incorporalia comprehenderet. Quæ enim oon videntur, æterna sunt. Et ideo iustus quem non videbat Dominum requirebat, corruptelæ exors, cupidus æternitatis. Quod autem ait, primum mensem vel secundum, eumque esse verni temporis diem, habes & alibi dictum; *Hic mensis primus erit vobis in mensibus anni.* Qui enim in gratia primus post periculum, hic recte prærogatiuam primi mensis accepit. Ne te autem moueat quod diximus supra folium in ramo repertum post diluuium potuisse generari: etsi sub aqua plerumque herbæ soleant germinare, tamen vt scrupulus omnis tollatur, quid magnum si Deo iubente vno die quo imminuta fuerit aqua, statim germinauit & terra, cum idem sit fructuum reparator & conditor, atque operis sui vsum non fuerit oblitus? Denique habes & in Genesi, statim quod iusserit *vt terra herbam pabuli germinaret, & lignum pomiferum cum fructu suo, & statim eiecit terra herbam pabuli, habentem semen secundum genus suum, & lignum fructiferum:* & ille dies vnus fuerit quo hæc Deus iussit aut fecit. Ergo beneficij sui Deus non immemor, immemor autem nostræ iniquitatis, opus suum eiusdem qua cœpit temporis quantitate reparauit.

B

Supra ca. 6 huius libri.

C

2. Cor. 4.

Exod. 12.

Supra capite huius libri

D

Gen. 1.

E

Quare Noe non sua sponte exiuerit arcam, sed expectauerit oraculum diuinum, quo sibi dicebatur, Exi de arca tu & vxor tua, & filij tui: & quare in ingressu, ordinis delectus fuerit habitus, vt primo ipse & filij, deinde vxores ingrederentur, in egressu autem id commutatum, vt fœmina cum viris exierint.

Cap. XXI.

ET *dixit Dominus Deus ad Noe, Exi de arca tu & vxor tua, & filij tui.*]Itaque recedente aqua & siccata terra, exire potuit Noe de arca. Sed iustus nihil sibi arrogat, sed totum se diuino committit imperio. Et maxime qui cælesti fuerat ingressus oraculo, cæleste debuit vt egrederetur expectare responsum. Verecunda enim iustitia est, quia inuerecunda iniquitas, quæ vsurpat indebita, nec reueretur auctorem. Nunc quæramus qua ratione quamdiu ingrediebantur in arcam, hic ordo fuit ingredientium, vt primo ipse ingrederetur & filij eius, inde eius vxor, & vxores filiorum eius: quando autem exierunt, commutatum sit. Nam scriptum est, *Exiuit ipse & vxor eius, & filij & vxores filiorum eius.*]Ex littera quidem significat in ingressu abstinentiam generationis, in egressu generationis vsum. Tunc enim pater cum filijs prius introiuit, & filij cum parente, & postea vxor eius, & filiorum eius vxores, id est, non commiscetur sexus in introitu, commiscetur in egressu. Aperte igitur velut ordine ipso ingressionis vocem quandam iustus emittit, tempus illud noo esse concubitus neq; deliciarum, quo omnibus immineret interitus. Vnde in Euangelio Dominus ait, reprehendens quod *temporibus Noe manducarent & biberent, vxores ducerent, & filias nuptum traderent*: & ideo propter iuteinperantiam eorum superuenisse diluuium. Mœroris igitur tempus illud, non lætitiæ erat. Et inde iustus consortio non delectabatur vxoris, vel filij iusti petebant copulam coniugalem. Quam enim indecorum, vt quo tempore viuentes morerentur, tunc perituri generarentur? Postea autem recte ad seminarium cæterorum vsus & cura coniugij, cum diluuium recessit. Itaque non viri cum viris, sed fœminæ cum viris exeũt, vt virilis in se interdicta permixtio, permissa autem virilis & fœminei legitima sorte coniugij copula videretur. Sensus autem altior hoc habet: vbi periculum est, viriles quædam & fortiores disceptationes menti adhæreant, & eo se mẽs quasi quandam tueatur sobolem filiorum, quo tempestatibus & grauioribus passionibus acies quædam virilis occurrit. Decurso autem periculo, nihil obest si molliores cogitationes validioribus copulentur, non vt effœminentur à mollioribus fortiores, sed vt molliores sensus velut quibusdam virilibus roborentur, cum omnia consilia nostra ad virtutem, iustitiam, integritatem, fortitudinem dirigantur, & quodam vsu seminarioque virtutum creari atque adolescere possint validiora consilia. Non est igitur vtile cum vitiorum aliqua confusio est, quæ mentem occupet, serere aliquas cogitationes, atque generare & parturire mentem. Cum autem compressæ fuerint cupiditates, & mens requieuerit, tunc seminario quodam disceptationis accepto, virtutes possint & bona opera germinari.

F

Luc. 17.

G

Qua ratione Noe circa arcam nihil fecerit, nisi iussus à Domino, & tamen post egressum ab arca non monitus aram Deo ædificauerit: & quare dicatur Deo, & non Domino. cur etiam sumpserit à bestiis & volatilibus mundis vt offerret holocausta. quidque sit quod ait Dominus, Recogitans non adiiciam vltra maledicere terram.

H

Cap. XXII.

ET *ædificauit* (inquit) *Noe altare Deo.*]Qua ratione supra Dominus admonuit quæ faceret, & fecit Noe omnia: hoc autem quod non admonitus est fecerit, fortasse requiratur. Sed vtique Dominus non debuit quasi auarus mercedem gratię postulare. & iustus eam intellexit veram actionem gratiarum esse quæ non iuberetur, sed deferretur: itaque nec dilationem passus est. Etenim gratia animi

virtus

A virtus passionem dubitatioois excludit: qui autem debitum gratię vt à se exigatur expectat, ingratus est. Quod autem *ædificauit*, inquit, *Deo,*] & non dixit Domino, sed *Deo:*] secundom nominis interpretationem, non coacta videtur hæc actio esse gratiarũ quasi Domino, sed virtus iusti morigera & grata quasi Deo. Quod imperiale est, sequestrauit: quod beneficij, nominauit. *Et sumpsit à bestiis & à volatilibus mundis, & obtulit* (inquit) *holocausta.*] Littera euidens est, quod ea quæ incontaminata sont, debemus offerre, in quibus affectus reluceat offerẽtis. Altior autem interpretatio hoc haber, quod bestiæ mundæ videntur sensus esse sapientis, volatilia autem intellectus, qui sunt longe subtiliores atque leuiores. Nunc veto consideremus diligentius quid sit quod ait, *Et dixit Dominus Deus, Recogitans non adijciam vltra maledicere terram propter opera hominum, quia permanet cor hominis diligenter super mala ex adolescẽtia sua. Non ergo adijciam percutere omnem carnem, sicut feci omnibus diebus terra.*] Etsi vindicauerat in hominum genus, tamẽ cognouerat quia vindicta legis ad timotem proficit, & cogitationẽ B doctrinæ, magis quam ad naturæ commutationem, quæ corrigi in aliqoibus potest, in omnibus mutari nõ potest. Vindicauit ergo Domiuus quod timeremus: pepercit, vt reseruaremur. Et vindicauit semel ad exemplum timoris, pepercit in teliquum ne dominaretur semper amaritudo peccati. simul quia si quis peccata cupiat sæpius vindicare, aspet magis quam censorius habetur. Ideoq; dicit Dominus, *Non adijciam vltra maledicere terram propter opera hominũ,*] id est, quia pietatem suam circa vniuersitatem hominom voluit declarare, & tamen securitatem & negligentiam quã mentibus humanis afferre non debuit: in paucos vindicat, plures reseruat. Deinde cum dicit, *Non adijciam percutere omnem carnem:*]ostendit quod alleuet magis ærumnas hominũ quam ingrauet, sciens quod penitus peccata bominum auferri non queant. Tamquam in prooerbio; *Si quis reti subtili haurire cupiat aquam, sic qui malitiam ex pectorib. hominum conatur auferre.* [*Non adijciam* (inquit) *vltra maledicere terram propter opera hominum, quia permanet cor hominis diligenter super mala ex adolescentia sua.*] Vide quomodo studiose C se nos delinquere Deus significet, dicendo permanere soper mala cot hominis diligenter: quo dicto significare viderur diligenter cot hominis ad peccata propendere, & inesse principali nostro lubricum delinquendi, & quod peius est, studium non deesse, Ideo enim ait, *Diligenter,*] quasi sollicitati simus ne im̃unitas culpæ nobis possit obrepere. De- b 14. inde non in vnum malum dixit, sed *supra mala.*] Et *ex adolescentia*] addidit, ex illa enim ætate crescit malitia, licet alibi legerimus, quod nõ sit sine peccato nec vnius diei infans: sed & infantia sine peccato non sit propter corporis infirmitatem, diligentia autem & studium peccandi incipiat à iuoentute. vt poer quasi infirmus peccet, iuuenis tãquam improbus, qui studiose cupiat peccata committere, & in criminibus glorietur. Apud plerosq; enim innocentia pro ignauia, & culpa pro laude habetur. Ita se luxuria & deliciis & adulteriorum affectibus iouenes iactare consoẽtunt. Crescit ergo cum ætatibus colpa. Omne igitur genus hominum iam non consomendum declarat cum dicit. *Non adijciam percutere omnem carnem:*] sed in parte vindicta seruatur. D

De explanatione litterali & morali eius quod Dominus dixit, Semen & messis, frigus & æstus, hyems & æstas, dies & nox non requiescent.

Cap. XXIII.

Qvid sit etiam quod ait, *Semen & messis, frigus, & æstus, hyems & æstas, dies & nox non requiescent?*] Secundum litteram significat, permansura manentibus secundum institutionem Domini & statum suum incorrupta temporibus animalia, vel nemerosa futura omnia. Nam cum corrumpuntur tempora, corrumpuntur etiam illa quæ temporibos suis quæque gignuntur. Si autem confusio fit temporum, quomodo possunt confusione facta ea quæ sunt gignẽtia permanere? Ergo tempora sunt quæ aut corrumpunt, aut reseruant, prout ipsa sui haboerint qualitatem. Ideoq; annus ex contrariis ducitur, vere, autumno, æ-

E stare, hyeme, sicut harmonia cãtilenæ permixtis grauibus & acutis videtur consistere. Sic ergo & mundus iste ex cõtrariis cõtinetur, aëre & terra, igni & aqua. Nostra quoque corpora frigore & calore, humore & siccitate, quẽdam naturæ ordinẽ, seruant. Nã si naturalis ordo ac mensura confunditur, tunc necesse est sequatur interitus. Ergo certum ordinem temporum Dominus remota cõfusione diluuij ad perseuerantiam mundi promittit futurum. Altior autem sensus boc habet, vt per semen intelligamos principium, per messem intelligamus finem. In vtroq; salutis est causa. Alterum sine altero imperfectum est; quia vbi principium est, finis quę ritur: nec potest esse sublato fine principium, & finis in principium currit. Ergo semper in eadẽ recursurum, dum in hoc mundo est, genus memorat humanum, vt cum incipit annus finiatur, cũ finitur incipiat, non medio mũdus tempore resoluatur. Ita & mens quando aliquid videtur incipere, ad finem vsq; contendat, & operis sui terminum quærat. Quando finit aliquod opus, non quasi consummato opere feriatur, sed in alia recurrat opera, & semper incrementa virtutis exerceat: quando- F quidem videt quod in fructus suos semper terra renouetur, qui diuersi vere & æstate, vt in partibus orientis, æstate, autumnoq; nascantur, vt in partibus occidentis. Alio tempore terrarum seminaria partus suos educunt, alio autem tempore fructus arborum carpimus. Diuidui ergo fructus sunt necessarij, & voluptarij: necessarij ex seminibus terrarum, at vero ex arborũ fructibos voluptarij. Itaq; corpus nostrum tanquam vere, hoc est aëre, cibo pascitur naturali. Aër autem Gręco nomine, ver Latino dicitur. Ideo scriptura de partibus orientis, & maxime Ægypti, per quam transiuit Hebræus, vel ex partibus Phœniciæ sumplit exemplum. Anima autem voluptariis, hoc est, sapientiæ fructibus aliter: cui iterum, vt corpori nostro contrarium frigus & æstus, ita timor & iracundia vidẽtur aduersa. Sed quia io corpore est, & iracundiã habet & timorem, nec potest sine hac esse in corpore necessitate naturæ. Et ideo meos sapientis moderamina iusta dispensat, ne iram & timotem permisceat, & fiat confusio quędam animo illius atq; diluuium. *Dies* quoq; *& nox* quod ait, per diem in- G telligis illuminantem virtutem, pet noctem recognoscis tenebrosam insipientiam. Itaque & in timore tanquam in frigore potest esse illuminaos virtus. Similirer & iracundiam potest reprimere temperantia, vt in timore aliqui non penitus resoluantur, & magis timorem dirigant ad opera virtutis. Verbi gratia, si persecutor insistat, vt plus Deũ timeas, & perpetua magis supplicia quam præsentia putes esse vitanda, quæ dum times, accendaris ad gloriam, perfidiæ iratus & sceleri. Rursus iracundia succensus, diuino commotionem timore modereris.

Genes. Cap. IX.

Et benedixit Deus Noe & filiis eius, & dixit eis, Crescite & multiplicamini, & replete terram, & dominamini eius: & timor vestri & tremor erit super omnes bestias terræ, & super omnia volatilia cæli, & super omnia quæ mouentur super terram: & omnes pisces maris sub manibus vobis dedi. Et omne volatile H *quod est viuens, vobis erit in escam. Sicut olera pabuli dedi vobis omnia: verumtamen carnes in sanguine animæ non comedetis. Etenim vestrum sanguinem animarum vestrarum, de omnibus bestiis requiram illum, & de manu hominis fratris eius requiram animam hominis. Qui effuderit sanguinem hominis, pro sanguine hominis, eius effundetur: quia ad imaginem Dei feci hominem. Vos autem crescite & multiplicamini, & replete terram, & dominamini eius. Et ait Deus ad Noe, & filios eius cum eo, dicens, Ecce ego statuo pactum meum vobis, & semini vestro post vos, & omni animæ viuẽti vobiscum in æternum, à volucribus & iumẽtis, & omnibus bestiis terræ, quæcumq; sunt vobiscum, ab omnibus exeuntibus ex arca. Et statuam pactum meum ad vos: & non morie-*

tur omnis

A *tur omnis caro vltra ab aqua diluuij, & non vltra erit diluuium aqua vt corrumpat omnem terram. Et Dixit Dominus Deus Noe, Hoc signum fœderis, quod ego do inter me & vos, & inter oēm animā quæ est vobiscum in generationes sempiternas. Arcum meum ponam in nube, & erit signū testamenti æterni inter me & inter terram, & erit cum innubilauero nubes super terram, apparebit arcus meus in nube, & memor ero testamenti mei, quod est inter me & vos, & inter omnem animam in omni carne: & non erit aqua in diluuium ad delendam vniuersam carnem. Et erit arcus meus in nube, & videbo illum, vt recorder fœderis sēpiterni inter me & vos, & inter animam viuentem in omni carne quæ est super terram. Et ait Dominus Deus Noe, Hoc signum fœderis quod constitui inter me & inter omnem carnem quæ eīt super terram. Erant autem filij Noe qui egressi sunt de arca, Sem, Cham, Iapheth.* B *Cham autem pater erat Chanaan. Tres isti sunt filij Noe: ab istis disseminati sunt super omnem terram. Et cœpit Noe homo agricola esse terræ, & plantauit vineam, & bibit de vino, & inebriatus est, & nudatus est in domo sua. Et vidit Cham pater Chanaan nudationem patris sui, & egressus nunciauit duabus fratribus suis foris. Et accipientes Sem & Iapheth pallium, imposuerunt super humeros suos, perrexerunt retrorsum, & operuerunt nudatum patrem suum, & facies eorum nudationem patris sui non viderūt. Euigilauit autem Noe, & sobrius factus à vino, cognouit omnia quæ fecit ei filius suus iunior, & ait, Maledictus Chanaan, seruus domesticus erit fratribus suis. Et ait, Benedictus Dominus Deus Sem: & erit Chanaan seruus domesticus eius. Dilatet Deus Iapheth, & habitet in domibus Sem, & fiat Chanaā seruus eius. Vixit autem* C *Noe post diluuium annos trecentos quinquaginta. Et fuerunt omnes dies Noe nongenti quinquaginta anni, & mortuus est.*

De prærogatiua potestatis hominibus in cætera animalia attributa per id quod Dominus benedixit Noe & filiis eius, dicens, Crescite & multiplicamini, & replete terram, & dominamini eius, & quomodo intelligatur quod subditur, Omnia reptilia quæ sunt viua, sint vobis in escam: cum tamen quædam reptilia sint venenata.

Cap. XXIV.

E*T benedixit Deus Noe & filiis eius, & dixit eis, Crescite & multiplicamini, & replete terram, & dominamini eius: & timor vestri & tremor erit super omnes bestias terræ, & super omnia volatilia cœli, & super omnia quæ mouentur super terram & omnes pisces maris, &c.*]Hæc prærogatiua potestatis in cæteris animalibus videtur hominibus attributa & in superioribus partibus. D Sed eo loco vbi dixit quod Deus hominem fecit, dicitur; *Masculum & fœminam fecit eos, & benedixit eis, dicens, Crescite & multiplicamini, & replete terram, & dominamini eius,* & *potestatem habete super pisces maris, & volatilia, bestias terræ, & repentia.* Quod eo admonui, vt intelligas geminā hominis generationem expressam: vnam secundum imaginem Dei, alteram secundū figmentum de luto terræ. Denique illa creatio hominis de luto terræ, videtur esse facta post mundum, postquam requieuit Deus ab operib. suis. Sero quodam modo terrenæ statuæ figmentum gignitur. *Non erat pluuia super terram, nec homo terram operabatur. Tunc de limo terræ finxit Deus hominem, & insufflauit in faciem eius spiritū vitæ, & factus est homo in animam viuentē.* Ille aūt sexto die quasi perfecto numero quo omnia cōclusa sunt opera Dei quasi perfecta operatione constitutus homo secundum imaginem Dei est, cui etiam iste comparatur qui in diluuio iustus inuentus est. Et ideo supra terrena omnia eum constituit Deus, sicut & illum ad imaginem Dei factum, quia

Gen. 1.

Gen. 2.

vtrumq; à vitiis terrenis temperabat. Ille qui ita generatus est, vt nihil terreno deberet contagio: iste qui & in periculis fuerat approbatus, & examinatus in passionibus, & repertus quod in confusione non fuisset obnoxius passioni. E Altior autē sensus habet quod iustus magnitudine & multitudine virtutis augetur, atq; doctrina, & replet terram, quasi cor quoddam, in quo sit receptaculum intelligibilium. Ita nihil vacuum sapientia esse patitur, quod insipientia possit inuadere. Domitis igitur non solum terrenis omnibus passionib. sed etiam sensib. corporalibus, bestias quoque sibi quodam terrore subiicit & timore, in quibus species videtur inesse malitiæ atque feritatis. Immitis enim & agrestis est omnis malitia, inflatur aërio quodā tumore. Nec illud obscurum, quod reptilia quædam lethalium quandam habent speciem passionum, à quib. venenum quoddā menti videtur infundi. Omnib. ergo his imperat iustus, quib. non commiscetur, sed coërcet ea, si mēs eius non delectatione, non cupiditate ducatur, non tristitia & timore frangatur, non etiam luxuria atque deliciis F tamquam lubricum & caducum vitæ huius agat cursum, & continentia & temperantia abigat à se vir sapiēs huiusmodi passiones. Sed quia subdidit statim *Omnia reptilia quæ sunt viua, erūt vobis in escam:*]ne forte te moueat quia ante de reptilibus diximus venenatis, cognosce alia esse reptilia venenata, alia mansueta. De mansuetis igitur reptilibus accipe, quæ etsi non omnia ventre & pectore repunt sicut colubri, exiguos tamen pedes habent, vt repere magis quam ambulare videantur. Ergo venenatorum reptilium similes immundas in corpore accipe passiones, mansuetorum autem decoras. Omnis enim affectus qui est præter deformis delectationis illecebram, passio quidem est, sed bona passio: Cupiditas mollior est, & ira, & timor, hæ noxiæ animæ passiones sunt. Affectus autem innoxij, passiones bonæ sunt. Et his viuendi quidam nobis vsus ministratur & causa, harum cibo vtimur ad vitæ gratiam, harum epulis delectamur.

G *An sub his verbis quibus ait Dominus, Sicut olera pabuli dedi vobis omnia, oleribus magis quam carnalibus epulis vti debeamus & quēadmodum abstinere debeamus à sanguine, in quo est anima, ac de diuersis philosophorum opinionibus circa naturam animæ.*

Cap. XXV.

Q*Vid est etiam quod ait, Sicut olera pabuli dedi vobis omnia?*]In quo & ii qui simpliciter intelligunt, vt non expendant sermonis examen, non nobis videntur esse cōtrarij. Sunt enim qui putant, vt olera ad escam nobis Dei nutu attributa videantur, quo his magis quam carnalibus epulis vti debeamus. Ego autem libenter his acquiescerem, vt generi hominum ad parsimoniam & temperātiam olerum vsus inolesceret, nisi viderem qui ab his non libenter accipiunt, posse referre mihi, quia non omnia olera escæ hominum inueniantur accommoda. Deinde quia non omne hominum genus sapientiæ & cōtinentiæ amore ducitur, vt continentiam sequi possit. Et ideo quod generale præceptum est, ad portiunculam paucorum hominum deriuare non possumus. H Omnib. enim hominibus hoc præceptum datur. Ideoque consideremus quid dixerit, *Sicut olera* (inquit) *pabuli dedi vobis omnia,*]nō olera omnia dedi vobis ad escam. Vtantur igitur qui vtuntur carne, tamquam oleribus, non ad distentionem, nec ad aruinam corporis, quam epulæ carnis facere consuerunt. Sed quemadmodum & olera non omnia ad escæ vsum habilia sunt: ita etiam non omne visum reptile accommodum ad vsum epulandi. Siquidem ab omnibus venenatis debemus abstinere: licet huc quoque processerit luxuria, vt magis delectationi consulat quam periculo, & in plerisque resecto quod dicitur venenatum naturaliter inesse, reliquam partem ad cibum vendicet, quæ etsi non plena periculi, tamen vicina periculo est, & corruptela aliqua necesse est in totius succum se carnis infuderit. Plerique etiam sagittis venenatis transfigunt ceruos, & huiusmodi velocia animalia, & postea resecta quadam parte mēbro-

A rum,reliquo corpore ad cibum vtuntur. Quod aotem ad
altiorem sensum pertinet, est hoc, vnde dictum est quod
irrationabiles passiones ita debeant menti sapientis,vt o-
lera rustico,esse subiectæ,atq; ita vtamur reptilibua cogi-
tationibus,vt agricola oleribus,quæ licet obesse non pos-
sunt,cibi tamen non bsbent gratiam fortioris. Generale
enim omnibus & commune præceptum; non altiora in-
dicit genera virtutum,quæ vtique paocorum sunt. Sed &
si quis virtutum epulas fortiores sibi exhibere non possit,
huiusmodi tamen habeat passiones,quę non noceant,sed
Gen. 2. delectent. Ideo in principio sanctus Moyses informauit
nos atque instruxit de insufflatione animæ,vt non labere-
Arist. l. 1. de anima tex. 32. mur opinionibos diuersis philosophorum, qui sibi con-
stare non possunt.Plerique enim varia senserunt, vt Cri-
tias,& eius discipuli,sanguinem esse animam dicentes, i-
stam vtique animam qua viuimus, quæ est sensibilis; non
illam animam quæ rationabilis & intelligibilis interioris
B bominis æstimatur. Hippocrates autem etsi non Critiæ
Idem l. 2. de anima, tex 6. l. 1. de anima, tex. 29. & 30. improbauit ingenium,nec disputationem eius redarguit,
tamen sententiæ non acquieuit. Aristoteles entelechian
dixit.Ignem alij esse voluerunt. Nos igitur huiusmodi di-
uisionem teneamus,vt separemus quod est rationabile a-
Gen. 2. nimæ,cuius substantia diuinus est spiritus,sicut ait scriptu
ra:quia *insufflauit in faciem eius spiritum vitæ.* Est autem in ea
notrimentum quoddam vitale, quo hoc corpus anima-
Leuit. 17. tur,est etiam delectabile. Illarum igitur & vitalis & dele-
ctabilis animæ partium substantia, sanguis appellatur à
quibusdam,licet etiam scriptura dixerit; *Anima totius carnis,*
sanguis est. Proprie igitur animam carnis, sanguinem ap-
pellauit. In carne enim delectatio & passio est,non mens
& ratiocinatio. Tamen si diligenter intendas, hic locus
illum explanat. Cum enim hoc loco animam sanguinē di-
xerit, vtique significaoit aliud esse animam, aliud sangui-
nem,vt sit animæ substantia spiritus vitalis:sed ipsum spi-
ritum vitalem non per se tantum & sine sanguine vsum af-
ferre viuendi,sed commisceri sanguini: quia sunt quæ vo-
cantur arteriæ velut receptacula spiritua, quæ non solum
C aërem purum amplectuntur,sed etiam sanguinem,sed mi
norem longe sanguinis portionem. Gemina enim cum
vasa sint,aliud est venæ,quæ φλὲψ Græce appellatur, aliud
arteriæ. Vena plus habet sanguinis quam spiritus, arteria
minus habet sanguinis, multo amplios spiritus. Iam tem
peratio pro diuersitate est hominum singulorum. Altior
autem sensus delectare te debet, qui significat sanguinem
animā ideo dictū,quia sanguis calidus & ignitus est, sicut
Leuit. 17. est virtus. Quicumq; igitur studio virtutis fuerit accensus,
& vaporem laudis assumpserit, omnes delicias ventris ex-
cludit. Ea igitur cogitationum quæ sunt carnalia atq; ter-
rena,in virtutis,inquit,ardore positi reiicieris,quasi inhs-
bilia spiritali cibo. Non enim carnem manducabat, hoc
est,terrenum aliqnod cogitabat, qui dixit; *Meus cibus est vt*
Ioan. 4. *faciam voluntatem patris mei, qui in cælis est*: studium homini-
bus virtutis inspitans,& cupiditatem diuinæ cogitationis
infundens. Ergo terrenæ cogitationes & infirmæ,quasi e-
uiratæ & sine vso sanguinis habentur. Et ille euiratus dici-
tur, qui sanguinis plurimum amiserit. Etenim sanguinis
amissione frigescit. Quisquis igitur diligens virtutum est,
D cibos ablegat & reiicit corporales, nisi quantum scit satis
esse naturæ. Quisquis autem negligentior tāquam lubri-
cum & aquosum vitæ istius fuerit cursum secutus, quasi a-
missis vestigiis in vterum decidit & ventrem. Iraque ea
quę sunt terrena desiderat, cibi cælestis alienus, & qui non
possit dicere; *Nostra conuersatio in cælis est.* Ideoque vt ad se-
cretos prouocaret, ait idem; *Ne tetigeritis, ne attaminaueritis,*
Philip. 3. Coloss. 2 *ne gustaueritis quæ sunt ad corruptelam ipso vsu, secundum præce-*
pta & doctrinas hominum, quæ sunt rationem quidem habentia
sapientiæ, in obseruatione religionis, & humilitate cordis,
non in indulgentia corporis; non in honore ali-
quo ad saturitatem & diligentiam
carnis.

Quod per hoc quod ait, Etenim vestrum sanguinem & animarum
vestrarum exquiram de omnibus bestiis. & de manu hominis fratris,
detur intelligi hominem grauius peccare qui fratri insidiatur: & quis
dicatur frater. quare etiam dixerit, Ad imaginem Dei feci hominem
& non ad imaginem meam, cum reprobatione opinionis phi-
losophorum, qui negant Deum habere curam
super homines.

Cap. XXVI.

E DEnique hunc sensum esse, posteriora approbant. Sic
enim ait, *Etenim vestrum sanguinem, animarum vestrarū*
de omnibus bestiis requiram illam, & de manu hominis fratris, &c.]
Bestiali malitiæ comparauit, immo etiam acerbauit iniqui
tatem homicidæ vltra bestiarū feritatē, dicendo, *De manu ho*
minis fratris.]Etenim bestiæ nihil nobiscū habent cōmune
naturæ, nullo velut fraterno iure deuinctæ sunt. Si nocent
F hominib. quasi extraneis nocent. Naturæ iura non violāt,
germanitatis non obliuiscuntur affectū. Ideo grauius ho-
mo peccat qui fratri insidiatur, & Dn̄s seuerius vindicatu-
rum se esse promisit dicens, *De manu hominis fratris eius re-*
quiram animam hominis.] Annon frater est quem rationabi-
lis naturæ quidā vterus effudit, & eiusdē matris nobis ge-
neratio copulauit? Eadem enim natura omnium mater est
hominum, & ideo fratres sumus omnes, vna atque eadem
matre generati, cognationisqoe eodem iure deuincti. Id-
eoq; & Dn̄s fratrē appellauit & eum à quo sanguis fratris
requiritur, significans magis ab his periculum pertimes-
cendum qui fraterno sibi iure sociantur. Hinc etenim in-
sidiæ, hinc pericula frequentiora homitib. cōparantur. Et
vt specialia comprehendamus, fratrib. in hæreditatis diui-
sione frequenter odia succrescunt. Deinde si fratri amplius
collatum fuerit à parentibus, fratres alii indignantur ma-
gis, & gratiam à parentibus collatam parricidio auferre
conantur. Ista magis bella suspecta, bella nun cibi tantum,
sed singularium donorum. Illos ergo Dominus ad vltionis
G iudicium comprehendit, quos magis insidiaturos sibi es-
se cognouit. Tertium est quod in eo fratrem dixit, non
quo dignus pietatis nomine parricida sit, sed quo magis
pietatis grauetur vocabulo, atque inde fiat sceleris incre-
mentum, quo iustior sit vindicta scelesti. Ergo Dominus
Deus noster vltionem promittit, vt vel sic frangatur me-
tu, qui pietatis est oblitus, & sciat quod etiamsi homines
effugiat homicida, Dei tamen iudicium non possit euade-
re, sed maiori & æterno supplicio reseruetur. Altiore au-
tem sensu per hoc intelligimus, non solum ab extraneo-
rum, verumetiam à nostrorum, hoc est domesticorum,
cogitationibus nobis cauendum. Deinde obseruandum
nobis non solum à malitia mentis, verumetiam ab
ipsis sermonibus nostris. Ideoque ait, *De multiloquio non ef-* Prou. 10.
fugies peccatum. Ergo hoc significari videtur non solum o-
peris nostri, sed etiam sermonis qui est magis domesticus, Mat. 12.
ratiooem Domino esse reddendam. Et ideo diligentius Rom. 10.
considerandum ne vel sermone, vel opere contrahamos
offensam, quia sicut *ore confessio fit ad salutem*, sic ore fit la-
psus ad mortem. *Qui effuderit* (inquit) *sanguinem hominis, pro*
sanguine hominis, eius effundetur.] Nō errauit locutio, sed em-
phasis facta verborum est, eo quod is qui effuderit sangui
H nem hominis, ipse quasi sanguis effundetur, quod spem ei
posteritatis eripiat: quia sicut sanguis effusus in terram
hac atque illac spargitur, ita impiorum anima corporeæ
fragilitatis more soluatur: quia & de anima dictum est
mortem eius esse corruptionem, eo quod gratiæ cæle- Iob. 33.
stis munere defraudetur, & velut collisa malitiæ scopulis
salubritatis suæ corpus imminuat. Mouet etiam pleros-
que quod dixerit, *Ad imaginem Dei feci hominem:*] & non di- Ioan 5.
xit, *Ad imaginem meam*, cum ipse sit Deus. Sed intellige &
patrem esse, & filium esse. Et licet per filium omnia facta
sunt, tamen legimus quia pater fecerit omnia, & fece- Psal. 103.
rit per filium, sicut scriptum est. *Omnia in sapientia fecisti.*
Siue ergo pater dicit, ad imaginem verbi fecit: siue filius
dicit, ad imaginem Dei patris fecit. Et ideo familiarem
quandam & domesticam Deo demonstrat hominis es-
se naturam, id est, rationabilis hominis secundum quod
ad imaginem Dei creati sumus: eaque causa inultum non

esse

A esse apud Deum quod indomesticum animal sibi videat crudeliter & impie esse commissum. Causa ergo vindictæ addita facit, vt primum excludamus philosophorum quorundam opiniones, qui negant Deum habere curam super homines: deinde scientes prærogatiuam nostræ vltionis apud Deum manere, neque in alios committamus quod diuino iudicio vindicandum sit, neque mortem ipsi vehementius pertimescamus, cum sciamus necati hominis innocentis apud Deum nullum esse contemptum.

Quomodo intelligendum sit quod inquit Dominus, Non erit diluuium vt corrumpat omnem hominem, & quod subdit, Arcum meum ponam in nube, & qualis fuerit arcus ille.

Cap. XXVII.

B *Non vltra erit* (inquit) *diluuium aqua vt corrumpat omnem terram.*] Dubium videtur, vtrum, diluuium non erit, intelligendum sit, quod diluuium corrumpat terram (hoc enim diluuia facere consuerunt) an vero non erit tale diluuium quo terra omnis corrumpatur; quod posteriora aperiunt, cum dicit omnem carnem non corrumpendã. Ostendit enim diluuia quidem esse futura, sed non talia quibus possit omnis terra corrumpi. Sẽsus autem hoc altior habet, quod iam prouidentia futura sit Domini, ne tantum sit diluuium corporalium passionum vt anima omnis intereat. Et quidem non audeo dicere, quia videtur Dominus statuere quod nullius anima possit penitus interire. Quid enim de parricida dicimus? quid etiam de homicida? quid de adultero? quid de præuaricatore? Quas eis partes ad veniam reseruamus? Vnde magis illud arbitror, quod prouocet Dominus Deus, ne si quis leuiores alias habeat passiones, penitus diuinam desperet gratiam, nec omnimodis victurum se esse diffidat. Sed etiam si est luxuriosus, nec potest studium vitare luxuriæ, ab adulterio studeat tamen temperare: sicut epulandi delectatio, non stuC prandi. Etiam si nescio quis auarus qui aliena diripuit, effecit pupillos, eliminauit viduas, postea tamen in pœnitentiam regressus restituat quod abstulit. Denique Zachæus ideo veniam meruit, quia non solum restituturum se, sed quadruplum promisit, quibus aliqua sustulisset, pauperibus quoque medietatem sui patrimonij donaturum. Consideremus etiam diligentius quid sit quod ait, *Arcum meum ponam in nube, & erit signum testamenti æterni inter me & inter terram: & erit cum innubilauero nubes super terrã, apparebit arcus meus in nube, & memor ero testamenti mei.* Non enim sicut plerique arbitrantur, arcũ istũ dicit quem aiunt homines esse quo pluuiarum signa aliqua declarentur, in quo colores diuersi tamquam radiorum solis nunc rutilantium, nunc lumine lucentium clariore figurantur, vnde & pluuia futura significatur, eo quod in constantia quędam serenitatis versicolora specie demonstretur. Arcum hunc irim quidam appellant. Sed absit vt hunc arcum Dei dicamus. Hic enim arcus qui Iris dicitur, per diem videri solet, per noctem non apparet. Etiam per ipsum diem, si obductus aër terris nubibus fuerit, nec sic quidem videt, ni forte cum grauiores nubes se cœperint relaxare. Ergo videamus ne quia arcus quo sagittæ iaciuntur, nũc tenditur, nunc resoluitur, quandam extensionem & remissionem videatur scriptura significare, per quam neque penitus per nimiam extensionem vniuersa rumpantur, sed sit quædam mensura, & quoddam diuinæ virtutis examen. Est ergo virtus inuisibilis Dei, quæ & specie istius arcus extendendi & remittendi moderatur pro diuina voluntate, misericordia, potestate, quæ neque omnia confundi nimia solutione, neque dirumpi nimia irruptione patiatur. Quam ideo in nube dicit poni, quia tunc maxime opus est diuinæ auxilio prouidentiæ, quando agmina nubium in procellas tempestatesque coguntur. Ideoque dicit, *Arcũ meum ponã in nube,*] non sagittã ponam. Arcus .n. instrumentũ iaculandæ sagittę est. Itaq; non ipse arcus vulneret, sed sagitta. Et ideo Dñs in nube arcum magis quã sagittam ponit, id est, non illud quod vulneret, sed quod habeat erroris indicium, vulneris affectum habere nõ soleat.

Luc. 19.

D

Qua ratione cum tres filios Noe, Sem, Cham, & Iaphet, supra computauerit, hoc loco medii filii, id est, Cham generationem prius comprehenderit: & quomodo ille Chananæorum auctor fuerit.

Cap. XXVIII.

E Qua ratione autem cum supra tres filios Noe computauerit, Sem, Cham, & Iaphet, hoc loco comprehẽderit medii filii tantum generationem? Hoc est quod ait, *Cham autẽ pater erat Chanaan. Isti tres erant filii Noe.* Et maxime cum illi duo iusti, iste medius iniustus. Iniusti ergo prius generatio quam iustorum comprehenditur. Neque enim possumus negare quod scriptum est: sed ad coaceruandũ delictum addita eius est generatio, quia cum haberet filium, & pater esset, solus ipse patrem non cognouit, qui magis cognoscere debuisset. Et ideo improbum habere F meruit filium, qui improbus fuerat patri. Simul significat ex illo Chanaan Chananæos fuisse, qui post multas generationes à populo iusto oppressi, cesserunt in eius possessionem. Auctorem ergo Chananæorum Chanaan fuisse manifestum est, qui fuit filius huius Cham, qui impius in patrem extitit. Altior autem sensus nominum interpretatione signatur. Cham enim *calor est*, Chanaan *turbatio eorũ*. Qui enim calet, continuo mouetur & perturbatur: ideoque euidentissime declaratur, non tam hominem patrem hominum fuisse, sed passionem malam improbæ passionis generatricem, quæ esset à patris motibus, hoc est ab vsu virtutis aliena.

Quomodo Noe egressus ab arca, factus sit agricola: & de differentia inter operatorem terræ, & agricolam, quid etiam sit quod iustus primum vineam plantauerit, & non triticum aut hordeum: & quid sibi velit quod subdit. Bibit de vino, & inebriatus est; & de duplici specie ebrietatis, & gemina nudatione sapientiæ ac de operimentis animæ.

G

Cap. XXIX.

Et cœpit Noe homo agricola esse terræ.] Videtur quidem prima specie Adæ illi qui de terra factus est, comparari Noë vir iustus, quia & de illo scriptum est *quod de paradiso eiectus cœperit operari terram*: de isto quoque *quoniam egressus ex arca factus sit agricola.* Et propemodum in vtroque præcesserat quædam forma diluuii, quia & Noë post diluuium vixit, & Adam post mundi constitutionem secundam figmentum corporis formatus est. Nam antequam mundus fieret, congregata est aqua in vnam congregationem, vt videretur terra, quæ ante non poterat per aquarum cõfusionem videri. Ergo sicut ille primigenes terram videtur operatus, ita etiam egressus ex arca Noë seminationis & culturæ auctor est factus. Hæc putantur similia. Sed si verba consideres, quæ iam vim sensus altioris exprimunt, aliud est operatorem terræ esse, aliud agricolam. Alius enim tamquam mercenarii, alius tamquam patrisfamilias loco fungitur. Denique Cain qui fratrem occidit, erat operarius terræ. Et vt scias quia operari terram magis seruile quam liberum sit, maledicto parricidali eius operatio comprehenditur. Vnde scriptum est, *Quoniam operaberis terram, & non augebit virtutem suam dare tibi, gemens & tremens eris super terram.* Terra autem caro nostra est, quam improbus operatur, bonus autem excolit. Ille quasi mercedem quærit è terra, iste quasi boni fructus capit gratiam disciplinæ, vt magis fructiferam faciat agrum suum, & qui Domini possit respondere culturis, & indulgentiam cultoris ostendat. Operator autem quid aliud nisi escam tantummodo corporis sui quærit, ventris magis vsui studens atque id solum explicare contentus, quod sibi prodesse possit ad victum? Ille vero alius fructuum vtilitate pascitur. Quos fructus habeat iustus, agnoscis. *Fructus autem spiritus, charitas, gaudium, pax, patientia, bonitas.* Bonus ergo agricola habet continentiam, castitatem, vt si quæ arbores cito curuantur in terram, & effusius germinant, eas velut quadam temperantię suæ falce succidat, vt abiiciant quod

Gen 9.
Gen 1.
Gen 4.
H
Ibid.
Gal 5.
Gen 2.

A infirmum est, germinent quod decorum. Quid est quod iustus primum vineam plantat, & non aut triticũ aut hordeum? Vnde autem vinea post diluuium corruptionemq; terræ? Sed de hoc supra diximus, quia veris tempore etiã corruptarum radices vitium pullulare potuerunt. Vnde & illud maiore sollicitudine soluendum arbitror, quia iustus prius quæ voluptaria, quam quæ necessaria sunt requirit. Necessarii enim fructus sunt tritici & hordei, sine quibus non possumus viuere; vinum autem voluptarium, & caussa delectationis datum. Quod quia iustus est, ideo sibi magis hoc quod secundum erat, quam quod primum est vendicauit. Necessaria enim alimenta viuendi Deo detulit quę erat. Superfluum autem vinum hominibus, & non necessarium. Sed forte dicas, ita sine potu non posse homines viuere, quemadmodum etiam sine cibo. Necessarius est ergo potus sicut cibus. non abnuo. Siti vtique necessarius à Domino constitutus. non repugno. Et ideo ad potum

B necessarium fontes & flumina conuenit deriuare, quæ nõ vtique manu hominis effecta, sed Domini Dei nostri iussu & operatione fluxerunt. At ne quia diximus operationem Domini, ad illud retorqueas, quod operatio Cain videtur maledictiones habuisse: considera non operationẽ maledicti nomen accipere, sed quod scriptum est, *operari*

Ioan. 5. *terram* Qui enim operatur terram, mercenarius est. Ille autem non mercenarius, sed Dominus, qui ait; *Pater meus vs-*

Ioan. 4. *que modo operatur, & ego operor.* Quid operatus huiusmodi operator? Audi: *Meus cibus est vt faciam voluntatem patris mei qui in cælis est.* [*Et bibit* (inquit) *de vino, & inebriatus est, & nudatus est in domo sua.*] Non dixit, Vinum bibit: neque iustus vinũ ebibit, sed *de vino,*] hoc est, de eius portione libauit. Ebriosi est omne absorbere vinum, & intemperantis euacuare quod sumpserit. Continentia autem vtendi mensura legitima est. Ebrietatis itaque species gemina est, vna quæ titubationem corpori afferat; atque eius supplantet vestigia, sensum que perturbet: altera quæ mentem virtutis vaporet gratia, & omnem infirmitatem videatur auertere.

1. Tim. 5. Vnde Apostolus ait; *Vino modico vtere propter frequentes tuas*

C *infirmitates.* Sicut enim isto bibendi moderamine vinum non infirmitati est, sed saluti, atque omnem infirmitatem alleuat corporis; ita etiam ebrietas illa præclara omnẽ in-

Psal. 22. firmitatem carnis excludit. de qua scriptum est; *Et poculum inebrians quam præclarum est?* Quæ est ista ebrietas? *inebriami-*

Ephes. 5. *ni non vino in quo est luxuria, sed implemini Spiritu sancto,* Apostolus dixit. Et secundum litteram igitur cautio est, & secundum altiorem sensum, laudatio est. Cautus qui etsi nudatur, in domo tamen nudatur sua, vbi operimenta nõ desint, & quædam tegmina ebrietatis, vt vitia sua norit abscondere. Corporalia igitur nudum corpus tegunt, vt parietes & tecta: animæ aũt quæ sint operimenta, videamus. Sed tunc operimenta reperimus, si enudationem eius discutimus. Gemina autem nudatio sapientis. Gemino igitur amictu mens nostra vestitur, si aut peccatũ imprudens admiserit (hæc est enim enudatio velut ebriæ mẽtis, vt nesciat quod delinquat, quasi quæ temulentia quadam ignorantiæ in vitium deducta labatur) aut rursus negligentiæ

D & ignorantiæ somno sepulta errorem suum nesciat. Quæ cum inciderimus, immo cum peccata plura inciderimus etiam per scientiam (est. n. naturalis quædam etiam nostrę infirmitatis ebrietas, vt impetu delectationis feramur in vitium, sicut plerique iuuenili accensi calore, aut luxuria & delectatione flammati, aut auaritię rapti cupiditate) certe omnib. his medicina quæratur, vt aliquis tegat huiusmodi infirmitatem suam, primum pudore quodam & verecundia, vt etiam si in lubrico sit adhuc positus delinquẽdi, det tamen emendationis insigne. Etenim plurimũ interest, vtrum peccata sua iactare desideret. In altero enim turpis impudentia, in altero tolerabilis verecundia spem futuræ correctionis ostendit. Alia est autem denudatio animæ, quæ velut quandam sarcinam corporis abiicit atq; exuit, sicut sepulchrum quoddam carnis effugiens. *Sepul-*

Ps. 13. *chrum .n. patens est guttur huiusmodi hominũ,* in quo sepulchro velut attumulatur anima delectationib. & cupiditatũ passionibus onerata diuersis. Exuit igitur se à congestione terrena, & quasi retia quædam circumfusa euadit atq; effugit, quæcumque se ab omni nudauerit passionum laqueo, & omnem illam deformem speciem terrenæ labis auerterit, vt lucem videat decoris æterni.

E

Quare non simpliciter dixerit, Vidit Cham nudationem patris: sed, Vidit Cham pater Chanaan. & cur Cham nudatum patrem riserit.

CAP. XXX.

QVæro nunc cur non simpliciter dixerit; *Vidit Cham nudationem patris,* sed *Vidit Cham pater Chanaan?*] vtiq; Chanaan natus nõ erat: cur ergo nomẽ addidit filii, nisi vt & vitio auctoris deformaretur hæreditas, & auctor filii nequitia grauaretur? Et pater igitur in filio: & in patre filius redarguũtur, habẽtes stultitiæ, nequitię, impietatis quoq; cõmune consortiũ. Nec poterat fieri, vt bonum generaret filiũ, qui bono patri neq̃ filius, & naturæ & eruditionis de-

F genere extitisset. Hæc secũdũ litterã. Quod aũt ad altiorem sensum pertinet, oẽs mores pessimi errorib. delectantur alienis; nec solum errorib. sed etiã iis quæ ipsis videantur

Gen. 3. mala esse, etiamsi non sint. Nudũ.n. Noe se non sentiebat, qui amictu erat indutus sapientiæ. Deniq; nec Adam in paradiso positus nudum se putabat, nisi posteaquam cõmisit præuaricationis errorem. Et reus, amictu sapientiæ ac iustitiæ, mandatorum cælestium præuaricatione nudatus, nudum se vidit, & foliis operiendum putauit. Ridet igitur Cham nudatum patrem videns. Omnis namque improbus quoniam ipse deuius disciplinæ est, aliorum lapsus nõ solum pro sui erroris solatio accipit, quod consortes inuenerit culpæ, verum etiã improbo lætatur affectu, tãquam sua ipsa dicta correxerit. Mala mens ergo lætatur præter propositum aliquid accidisse sapienti; cum vtiq; corporis lapsus in vitio esse non debeant, etiamsi lapsus pateretur nisi animus quoq; inclinetur ad culpã. Postremo venialia iudicentur huiusmodi errata, non odio prosequenda, non habenda ludibrio. Sed mens, vt dixi, improba cum putat

G errasse sapientem, insultandum arbitratur ei, cuius sibi putat mores esse contrarios, quod peccatum suum velut tacito quodam sapientis testimonio redarguarit: eoque lętandum sibi, quod iusto viro nec eruditio profuerit, nec iustitia suffragata sit, nec ea quæ secundum corpus sunt, habuerint prosperos exitus. Hæc enim pro summis bonis apud improbos æstimantur, in diuitiis aut honore posita, quæ tamen nullum fructum ad laudem virtutis conferũt. Propterea insipientiæ defensores videntur, qui virtutis amatorem prosperorum munere esse fraudatum, qui omne bonum temporalibus magis quam perpetuis æstimandum putant.

De pietatis affectu in bonis filijs Sem & Iapheth, qui nudatum amictu patrem videre cauerunt: & quomodo mens sapiens retrorsum ambulet, quid etiam significet quod somno recedente Noe sobrius factus sit à vino: & quare scriptura Cham, quem primo medium inter filios posuit, postea minorem appellauerit, dicens, Cognouit Noe omnia quæ fecit ei filius iunior.

H

CAP. XXXI.

QVid est quod Sem & Iapheth *imposuerunt pallium super humeros suos, & perrexerũt retrorsum, & operuerũt nudatũ patrem, & facies eorum non viderunt nudationẽ eius?* Littera euidentẽ pietatis expressit affectũ, quod nudatum amictu patrem boni filii videre cauerunt, ne paterna reuerentia vel ipso minueretur aspectu. Siquidem etiam tacito vultu pietas frequenter offenditur. Vnde etiam Romæ vetus fuisse vsus dicitur, ne filii cum parentibus, & maxime pube-

M. Cicero l. 1. Officiorum. res intrarent lauacrum. Sensus autem altior hoc habet, quia insipiens præsentia tantummodo videt quæ in oculis sunt, futura non respicit, præterita non cogitat: sapiens autem & præterita recordatur, & futura considerat. Omnis ergo mens sapiens retrorsum ambulat; hoc est, præterita spectat; nec naturæ quodam vsu impeditur, nihil vacuum, nihil nudum suorum patitur esse

gesto-

A *Philip. 3.* gestorum. Operit quæ aliter gesta sunt, amictu quodam & gratia vel præsentis operis vel futuri, vt nihil indecorum prætereat, nihil inornatum relinquat. Vnde & Apostolus superiora obliuiscebatur; priora appetebat: sed obliuiscebatur, vt absconderet persecutionis errores, vt tegeret superiora delicta, bonisque operibus obumbraret. *Beati* enim & illi *quorum tecta sunt peccata*; *Psal. 31.* id est, si tegantur bonis operibus, & operiantur virtutum sequentibus disciplinis. *Et sobrius* (inquit) *factus Noe à vino.* Manifestum est, ex ebrietate intercedente somno sobrios fieri homines. Mens autem sobria est quando & præterita & futura cognoscit. Sobria ergo erat mens iusti etiam quando ebria putabatur. Est enim præclarum poculum inebrians iustos *Psal. 22.* Ille autem vere inebriatus erat, qui ridebat patrem. Qui enim neque præteritam generationis gratiam, neque præsentem reuerentiam patris, neque futuram pœnam paternæ iniuriæ considerabat, vere ebrius erat, & quod B putabat videre se, non videbat. Erat in illo profunda cæcitas, qui patrem videre non poterat. Nam si vidisset patrem, non vtique risisset. Neque enim ridendus, sed verendus est pater. Multo autem amplius mentem iusti insipiens videre non poterat. Quomodo enim videbat, qui in eo putabat ebrietatis errorem, vbi erat perfectus sapientiæ cæterarumque virtutum vapor? sicut scriptum est, *Sap. 7.* *Vapor est enim virtutis Dei.* Quando enim mens magis sobria est, quam tunc quando natura omnium rerum temporumq; præsentium & futurorum ita spectat negotia, vt nulla in eo temporalis titubantia ebrietatis appareat? Quæro etiam qua ratione eum ante medium dixerit inter filios Cham, nunc iuniorem constituat. Sic enim scriptum est, *Cognouit Noe omnia quæ fecit ei filius iunior.*] Numquid ante scriptura in ordine generationis errauit? Non vtiq;. Quid ergo? Contraria nunc scripta sunt? Non arbitror. Quomodo igitur soluitur, nisi iuniorem non ætate, non tempore accipias, sed rudem sensu, & in quadam intellectus infantia constitutum, qui prouectioris doctrinam ætatis non hauserit, nec perceperit senile consilium? Cani enim quidam sunt sensus hominum. C Et ideo inquit, *Cum veneris ad seniorum concilium, & claude os tuum.* *Sap. 4. Eccl. 18.* Et alibi habet sententia: *Discendum prius est quam loquendum.* Aures ergo paratas habe, vt aliquid de sapientium consiliis consequaris. Lingua reprimenda est, auditio præparanda.

De benedictione Sem filii, & quare Noe Dominum & Deum dixerit, & specialiter Deum filij sui Sem, & qua ratione cum Cham peccauerit, non ipsum, sed filium illius seruituti addixerit: & de benedictione filii Iapheth, & multiplici dilatione bonorum, & de mysterio annorum Noe.

Cap. XXXII.

3 Reg. 20. B*Enedicens filium Sem, ait Noe: benedictus Dominus Deus Sem; & erit Chanaan seruus eius.*] Et Dominum & Deum dixit, & specialiter Deum filii sui cui nomen Sem est, eo quod D Deus iustorum est, hoc est montium, nō vallium, qui gratiam habeant virtutis excelsæ. Deniq; qua ratione cum filius eius Cham peccauerit, non ipsum, sed filium eius seruituti addixit? Et fortasse ideo, quod pater plus afficitur iniuriis filii sui, maxime quarum ipse reus & auctor existat, & vehementius contristatur sui peccati damnationem à filio persolutam, qui non tam suo quam patris merito punitur. Deinde quia doctrinæ paternæ discipulus esset filius, & pessimarum æmulus cogitationum, vno corpore vterque vteretur & mente, eademque malitia. Indifferenter igitur vel paternæ vel suæ malitiæ filius pretium luit, quoniam improbitatis commune consortium est. Quod igitur pro patris soluit improbitate, sine dubio & pro sua soluit culpæ eius reus: vel certe diutius pœna producitur cū etiam ad filium vsq; pertendit, & successoris afflictio in tempora multa profertur. Hoc secundum litteram. Cæterum non tam hic homines quam mores comprehenduntur, quorum in vtroque vna natura. Nā Cham calor, Chanaan commotio & inquietudo. Qui enim calidus est, vtique inquietus atque commotior est. In duobus igitur erat E vna passio, & vnus affectus. Itaque cum alter addicitur, vterque damnatur. Cum autem sanctus Noë benedicens filium suum Iapheth, ait, *Dilatet Deus Iapheth, habitet in domib. Sem, & fiat Chanaan seruus eius* :] diximus supra in Iapheth *Supra c. 2. huius lib.* quasi indifferens bonum significari. Indifferentia autem latitudinem habet, quæ est in salute, vigore, decore, fortitudine, diuitiis, gratia, nobilitate, amicis, potestatibus, & cæteris: sed hæc licet indifferentia bona sint, tamen plerisque nocuerunt, qui ea non cum sapientia & iustitia possederunt. Multos enim ebrios fecêre diuitiæ, nobilitatis & potestas superbos, pulchritudo luxuriosos, cuius suffragatio alienæ mentis corruperit castitatem. Ergo pro vtentis affectu horum quæ diximus indifferentiæ sunt, quorum vsus aut virtutib. regitur, aut certa sine gubernatione virtutem fraudi esse incipiunt, quæ possunt esse vtilitati. Nūc quoniam post diluuium Noë dicitur vixisse trecentis & quinquaginta annis nequaquam prætereundum putam*. Nam in trecentis crucem Christi significari certum est, cuius typo iustus à diluuio liberatus est. F In quinquaginta Iubilæus est numerus remissionis, quo Spiritus sanctus *Leuit. 25. Act. 2.* missus à cælo est, gratiam humanis pectoribus infundens. Perfecto igitur numero remissionis & gratiæ, iustus curriculum vitæ huius impleuit.

Genes. Cap. X.

H*AE generationes filiorum Noe, Sem, Cham, Iapheth: & nati sunt eis filij post diluuium. Filii Iapheth, Gomer, & Magog, & Madai, & Iauā, & Thobal, & Mosoch, & Thiras. Et filij Gomer, Aschenez, & Riphath, & Thogorma. Et filij Iauan, Elissa: & Tharsis, Cetij, Rhodij. Ab iis diuisæ sunt insulæ nationum in terra eorum, vnusquisq; secundum linguam in familiis suis, & gentib. suis. Filij autem Cham, Chus, & Mesraim, Phuth, & Chanaan. Filij autem Chus, Saba, & Euila, & Sabatha, & Regma, & Sabathacha. Filij autē Regma, Seba, & Dadā. Chus autem genuit Nemroth.* G *hic cœpit esse gigas super terram. Iste erat gigas venator ante Deum, propter hoc dicent quod Nemroht gigas ante Deum. Et fuit principium regni eius Babylō, & Arach, & Achad, & Chalanne, in terra Sēnaar. Ex terra illa egressus est Assur, & ædificauit Niniuem, & Rhooboth ciuitatem, Chalaach, & Dasem inter Niniuem & inter Chalaach. hæc ciuitas magna. Et Mesraim genuit Ludim, & Anamim, & Labim, & Nephthuim, & Phetrusim & Celuim. vnde egressi sūt inde Philistim, & Caphtorim. Chanaan aūt genuit Sidonem primogenitum suum, & Chettæum, & Iebusæum, & Amorrhæum, & Gergesæum, & Euæū, & Aracæum, & Cynæum, & Aradium, & Samaritum, & Amathæum. Et post hæc disseminatæ sunt trib. Chananæorum: & facti sunt termini Chananæorum à Sidone, donec veniatur in Gerara & Cazam, donec veniatur Sodomam & Gomorrhā, Adama & Seboim vsque* H *ad Lesa. Hi filij Cham in tribub. suis secundum linguas suas in regionib. suis, & in gentib. suis. Et Sem natus est & ipsi patri omniū filiorū Heber, fratri Iapheth maiori. Filij Sem, Elā, & Assur, & Arphaxad, & Lud, & Aram, & Casnā. Et filii Aram, Hus & Hul, & Gether, & Mes. Et Arphaxad genuit Casnam, Casnam aūt genuit Sale. Sale autē genuit Heber: & Heber nati sunt duo filij, nomen vni Phalec, quia in diebus eius diuisa est terra, & nomen fratri eius Iectan. Iectan autem genuit Elmodad, & Saleph, & Asarmoth, & Iared, & Adoram, & Aizal, & Decla, & Abal, & Abimael, & Sabam, & Vphir, & Euilat, & Iobab. Omnes isti filii Iectan. Et facta est habitatio eorum, de Messa vsque ad Sephar montem orientis. Isti filij Sem in tribubus suis, secundum linguas suas, in regionibus suis, & in gentibus suis. Hæ tribus filiorum Noe secundum*

A cognationes eorum, secundum gentes eorum: ab istis disseminata sunt insulæ gentium in terra post diluuium.

De posteritate Iapheth: & quod insulæ maris, nedum terra, ei datæ sunt: & sensus mysticus explicatur.

Cap. XXXIII.

De generatione Iapheth loquens, inquit, *Rhodus & aliæ insulæ nationum*,]&c. Non immerito latitudo dicitur, quando etiam in alteram partem naturæ, hoc est maritimam, generatio eius processit. Vere enim tanquam latitudo non fuit eo contenta quod in vsum hominib. natura præscripserat, hoc est, terræ possessione; verumetiam introgressa est mare, ad insulas vsque processit. Hoc secû-

B dum litteram. Secundum altiorem autem sensum, ea quæ extra sunt quæ dicuntur bona, diuitiæ, potestates, honores quasi diffunduntur latius, nec tamen his contenti sunt diuites quę in manib. & in conspectu sunt, sed longe lateq; diffundunt suas cupiditates, dum aut pecuniarum compendium de vlterioribus quæritur, aut honor à pluribus, aut potestas diffusior, aut cupiditas.

Qua ratione Cham illius improbi filium seniorem Chus scriptura fuisse memorauerit: & quod Chus Nemroth gigantem genuerit, qui erat venator ante Deum: & de interpretatione nominis Nemroth: quodque idem principium fuerit regni Babylonis.

Cap. XXXIV.

Nunc quæro, qua ratione Cham illius improbi filium seniorem Chus scriptura fuisse memorauerit. Duo genera terræ: vnum velut arenosum & puluerulentum, immo vt expressius dicam, puluis aliud genus terræ fru-

C ctiferum atque fœcundum, hoc est terra solidior & profunda. Quid igitur improbus nisi puluerem generat, ex

Ps. 1. quo generatio esse non possit? Ideoque Propheta puluerem impiis comparauit dicens; *Non sic impii, non sic, sed tanquam puluis quem proicit ventus à facie terræ.* Eo quod etiam secundum altiorem sensum infœcunda sit impiorum anima, quæ fructus vtiles generare non possit. Qua ratione etiam Chus Nemroth gigantem genuerit, *qui erat venator ante Deum?* Quid aliud puluis & arena generaret, nisi terrenum hominem, eo quod impius cælestibus terrena præponat? Gigantes enim voluisse pugnare aduersum superna fabulæ inducunt, & terreno ascensu scandendum ad celestia putauerunt. Altiore autem sensu illud significatur, quod qui terrenas diligit voluptates, & eas sequitur, putat his se posse ad Dei gratiam peruenire, & regnum cæleste huiusmodi erroribus deferendum: is aduersum cælestia contumaci præliatur affectu. Propterea & in

D prouerbio est de eo qui deliquerit, *Sicut Nemroth gigas venator ante Deum.*] Nemroth autem per interpretationem dicitur Æthiops. Color Æthiopis tenebras animæ squaloremque significat, qui aduersus lumen est, claritatis exors, tenebris inuolutus, nocti similior quam diei. Venatoris quoque vsus in siluis inter feras ac bestias conuersatio eius. Irrationabilis ergo miscetur irrationabilibus passionibus, & ea quæ sunt malitiæ agrestis atque præduræ, venator huiusmodi explorare consueuit, atq; his potiri atq; delectari. Denique Nemroth huius principium regni Babylon, hoc est confusio, eo quod malitia & potestas non in simplicitate & puritate, non in distinctione virtutis, sed in confessione virorum est.

S. AMBROSII DE NOE ET ARCA libri finis.

Summarium libri primi de Abraham.

A cap. I. vsque ad cap. VI. agitur de Abraham, præclarisque eius gestis & virtutibus.

A cap. VII. vsque ad cap. VIII. de Saræ eius vxoris, mirabili illius conceptu & partu.

A cap. VIII. vsque ad finem libri, de Abrahæ probatione per oblationem filij, de Saræ obitu, & de nuptiis filii.

CAPITA PRIMI LIBRI.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE ABRAHAM LIBER primus.

H

Genes. Cap. XII.

Et dixit Dominus Abram, *Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram quam tibi monstrabo: & faciam te in gentem magnam, & benedicam te, & magnificabo nomen tuum, & eris benedictus: & benedicam benedicentes te, & maledicentes te, maledicam: & benedicentur in te omnes tribus terræ. Et abiit Abram sicut loquutus est ei Dominus, & exiuit cum eo Lot. Abraham autem erat annorum septuaginta quinque quando egressus est de Charran. Et accepit Abraham Saram vxorem suam, & Lot filium fratris sui, & omnem substantiam eorum quæcumque possidebant, & omnem animam quam possederunt in Charran. Et egressus est vt iret in terram Chanaan: & perambulauit Abrã ter-*

A *terram vsque ad locum Sychem, ad quercũ excelsam. At Chananæus tunc habitabant terram: & apparuit Dominus Abram & dixit ei, Semini tuo dabo terram hanc. Et ædificauit illi Abram aram Domino, qui apparuit ei. Et recessit inde in montem contra orientem Bethel, & locauit tabernaculum sibi in Bethel versus mare, & Hai ad orientem: & ædificauit ibi altare domino, & inuocauit in nomine Domini. Et abiit Abram, & vadens demoratus est in deserto. Et facta est fames in terra: & descendit Abram in Aegyptum vt habitaret ibi, quia inualuit fames in terra. Factum est autem quando appropinquauit Abram vt ingrederetur in Aegyptum, dixit Abram Saræ vxori suæ: Noui ego quod mulier pulchra es: erit ergo cum viderint te Aegyptii, dicent quod vxor illius est hæc, & interficient me, te autem vindicabunt. Dic ergo quod soror illius sum, vt bene mihi sit propter te, & viuet anima*

B *mea propter te. Factum est autem, quando ingressus est Abram in Aegyptum, videntes Aegyptii mulierem quod speciosa erat valde: & viderunt eam principes Pharaonis, & laudauerunt eam ad Pharaonem; & induxerunt eam in domum Pharaonis: & cum Abram bene egerunt propter eam. Et fuerunt ei oues, & vituli, & asini, & serui & familiæ, & muli, & cameli. Et afflixit Dominus Pharaonẽ afflictionibus magnis & sæuissimis, & domum eius propter Saram vxorem Abram. Vocans autem Pharao Abram, dixit, Quid hoc fecisti mihi? quare non dixisti mihi quia vxor tua est? sed dixisti mihi, quod soror tua est, & sumpseram eam mihi vxorem? Et nunc ecce mulier tua ante te, accipiens recede. Et præcepit Pharao viris de Abram qui deducerent eum, & vxorem eius, & omnia quæcunque erant ei, & Lot cum eo.*

C

De huius libri titulo, auctoris intentione, tractandi ordine, rationisq́; propositi negotii expositione.

Cap. I.

Abraham libri huius titulus est, quoniam huius quoque patriarchæ gesta per ordinẽ considerare animum subiit. De quo nobis moralis primo erit tractatus & simplex. Nã etsi ex eorum disputatione processus quidam & forma virtutis, & species quædam exprimatur; tamen forensia quoque actuum eius vestigia spectare, virtutis profectus est. Etenim si ea quæ natura ad victum generauit hominum, non vnius, sed geminæ aut etiam vberioris gratiæ sunt: quanto magis ea quibus epulantur animi, non angusti, sed abundantioris vsus & multiplicis cibi esse æstimari conuenit? Non mediocre autem aut otiosum negotium. Et enim cum Dominus Deus noster hunc locupleti bene-

D dictionis suæ dote donauerit, vt eius gratia prouocaret cæteros, institutione corrigeret: Moyses quoque imitandum eundem nobis descripserit, vt corda hominum in vitium labentia, huius viri contuitu velut è quodam terreno busto resuscitaret: non perfunctorium debet videri si nos quoque scrupulosius eiusdem viri versemus vestigia. Nam si sapientes huius mundi, & Plato ipse princeps philosophorum, nõ veram aliquam, sed fictam & adumbratam sibi eam quam legimus πόλιν proposuit ædificandam, vt doceret qualem rempublicam esse oporteret: atque ita quem nec audierat nec viderat in aliqua vrbe describendam putauit, vt ii quibus hoc munus est, quemadmodum rempublicam regerẽt, instrui possent: & si condiscipulus Platonis Xenophon ille Socraticus fictis & ipse rebus personam voluit informare sapientis in eo libro quem Κύρου παιδείαν inscribit, vt ex intimo philosophiæ sinu regis iusti & sapientis disciplina procederet: quanto magis nos non compositam figuram sapientis viri, sed expressam virtutem & diuino institutam magisterio recen-

Plato li. 4. de Repub.

E sere intentius, & vias eius debemus persequi, quem Moyses ita descripserit, vt retro quodammodo se ipse respiceret?

De fidei Abrahæ singulari deuotione, quam obedientia admirabili comprobauit.

Cap. II.

Magnus planè vir, & multarum virtutum clarus insignibus, quem votis sua philosophia non potuit æquare. Denique minus est quod illa finxit, quam quod iste gessit, maiorque ambitioso eloquentiæ mendacio simplex veritatis fides. Itaque cuiusmodi fuerit in eo viro deuotio, consideremus. Ea enim virtus ordine prima est, quæ est fundamentum cæterarum: meritoque hanc ab eo primam exegit Deus dicens, *Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui.*]Satis fuerat dixisse, *de terra tua.* Ibi enim erat exire de cognatione, exire de paterna domo.

F Sed ideo addidit singula, vt eius affectũ probaret, ne fortè aut impudẽter cœpisse videretur, aut fraus aliqua mãdatis cælestibus pararetur. Sed sicut coacernanda fuerunt præcepta, ne quid lateret: ita etiam proponenda præmia, ne forte desperaret. Tentatur vt fortis, incitatur vt fidelis, prouocatur vt iustus, meritoque exiuit, quemadmodum locutus est ei Dominus. *Et exiuit cum eo Lot.*] Hoc autem quod pro magno inter septem sapientum dicta celebratur, ἕπου θεῷ, id est, *sequere Deum*, perfecit Abraham, factoque sapientum dicta præuenit, & sequutus Deum, exiuit de terra sua. Sed quia ante terra ei fuerit alia, hoc est regio Chaldæorum, de qua exiuit Thara pater

G Abrahæ, & in Charran demigrauit, & quia secum eduxit nepotem suum, cui dictum fuerat, *Exi de cognatione tua:*]consideremus ne fortè hoc sit exire de terra sua, de

Gen. 12.

huius terræ, hoc est, de corporis nostri quadam commorationo egredi, de qua exiuit Paulus qui dixit; *Nostra autem conuersatio in cœlis est*: & de illecebris & delectationibus corporalibus, quas velut cognatas animæ nostræ dixit, quam compati necesse est corpori, donec eius colligata vinculo adhæret. Ergo exite de conuersatione terrena, & à sæcularibus oblectamentis & superioris vitæ moribus atque actibus debemus, vt non solum loca, sed etiam nosmetipsos mutemus. Si cupimus adhærere Christo, deseramus corruptibilia. Sunt autem corruptibilia in nobis caro, delectatio, vox obnoxia passionibus corruptibilibus. Per vocem autem passiones intelligimus. Vnde quoniam anima nostra διμερὴς est, hoc est bipertita, & rationabile, habens & irrationabile, quod diuiditur per carnem, & delectationis corporalis illecebras, cæterasque passiones corporis: qui iustus est vir rationabile animæ suæ ab irrationabili seiũgere debet ac segregare. Hoc est enim exire de Charra, tanquam de cauernis quibusdam & cuniculis latibulisque egredi. Latere enim criminosæ conscientiæ est. Et nos igitur sequentes Abraham exeamus de latibulis. *Si enim filii Abrahæ sumus, opera Abrahæ faciamus, vt luceant opera nostra bona* coram Deo, & coram

Philip. 3

Ioan. 8 Matt. 5.

H hominibus. *Iustus dicit opera sua vegi, peccator seipsum occultat*, sicut Adam se occultare cupiebat: sed latere non poterat. Paruit itaq; mandato Abraham, nec vlla legitur mora interuenisse, *Egressus perambulauit terrã vsq; ad locum Sychẽ, ad quercum excelsam.*]Sichem interpretatione Latina dicitur *humerus* vel *ceruix*: per quæ executionem præscripti operis intelligimus. Siquidem & infra habemus scriptum; *Supposuit humerum suum ad laborandum.* Vnde per figuram locorum id expressum aduertimus, quod deuotionem suam sanctus Abraham non solum studio, sed etiam efficacia probauerit fructuosa, qua ad quietem vsque peruenit. Quo loco apparuit illi Dominus, & dixit, *Semini tuo dabo terrã hanc.*]Vide quomodo promissio frequenti tanquã inualidum adhuc informet atq; instituat: & ipse immemor sui totum Deo deputet, nihil sibi vendicet. Ideo & *aram ædificauit Domino, qui apparuit ei: & recessit inde in montẽ contra orientem Bethel*, surgentem adhuc solem iustitiæ cupiẽs videre. Ideoque non in vallibus, sed in monte tabernaculum sibi locauit, quia Deus montium est, non valliũ. *Et inuocauit in nomine Domini.*]Vbi Bethel, id est, dom⁹ Dei, ibi

Psal. 44. Iean. 3

Gen. 49

3 Reg. 20

A & ara: vbi ara, ibi & inuocatio Dei nostri. Meritoque processus tantos habuit, quia Deum sperabat sibi auxilio fore. Exercetur athleta Dei, & duratur aduersis: in desertum abijt, famem incidit, in Ægyptum descendit. Compererat in Ægypto lasciuiam esse iuuenum luxuriam, petulantem cupiditatem, voluptatum intemperantiam. Aduertebat inter huiusmodi vitus intutam vxoris pudicitiam fore, sibique coniugis pulchritudinem periculo futuram: monuit vxorem, vt sororem se diceret. Quo docetur non magnoperè decorem quærendum coniugis, qui viro necem plerumque gignere soleat. Non enim tam pulchritudo mulieris quam virtus eius & grauitas delectat virum. Qui suauitatem quærit coniugij, non tam superiorem censu ambiat, quam necessitates non terreant maritales: non monilibus ornatam, sed moribus. Offendit plerumque virum si se vxor nubiliorem nouerit. Hæc proxima superbię sunt. Sara non facultatibus ditior, non genere splendidior B erat: ideo virum imparem non putabat, ideo quasi parem gratia diligebat, ideo non censu est retenta, non parentibus, non propinquis, sed virum proprium quocumque pergeret, sequebatur: externa adijt, sororem se eius asseruit, contenta, si ita esset necesse, se periclitari pudore quam virum salute. Vt tueretur maritum, mentita est germanitatem, ne insidiatores pudoris eius tanquam æmulum & vindicem vxoris necarent. Denique simul vt viderunt illam Ægyptij admirati quod speciosa esset valde, induxerunt illam ad regem suum, & cum Abram bene egerunt, tanquam fratrem eius quæ placuisset regi honorantes. *Afflixit autem Dominus Pharaonem afflictionibus magnis & sæuissimis, & domum eius propter Saram vxorem Abram.*] Magnũ testimonium documentumque castitatis. Intuendus locus ita hortatorius, vt vnusquisque se castum præbeat, alienum non affectet torum, nec latendi spe, aut faciendi impunitate, alienam vxorem incestet, non incuria aut stultitia prouocetur mariti, aut absentia longiore. Adest præsul coniugij Deus, quem nihil lateat, nullus euadat, nemo irrideat, vicem absentis mariti tuetur, seruat excubi- C as, immo sine excubijs deprehendit reum antequam faciat quod parauerit in animis singulorum, in mentibus vniuersorum crimen agnoscit. Et si maritum adulter fefelleris, non falles Deum: & si maritum euaseris, & si iudicem fori luseris, non euades iudicem totius mundi. Ille grauius vlciscitur iniuriam inopis, contumeliam imprudentis mariti. Maior est enim iniuria auctorem quam custodem thalami spretum esse, nec consideratum. Ipse quoque Pharao, licet rex Ægyptiorum, quem & insolentia regalis potentiæ supinaret, & Ægypti lascinia atque luxuries à studio castitatis abduceret, vocauit Abram & arguit eum, dicens, *Quid hoc fecisti mihi? Quare non dixisti mihi quia vxor tua est: sed dixisti mihi quia soror tua est, & sumpseram eam mihi vxorem? Et nunc ecce mulier tua ante te.*] Etsi natura ferus ac barbarus, tamen significat etiam exteris ac barbaris moribus esse curam pudoris, & adulterij etiam sibi crimen cauendum. Qui prætendit ignorantiam, condemnat intemperantiam. Nec mirum si barbarus ius nouit naturæ, cum muta animalia licet nullis constringantur legibus, D sunt tamen aliqua quæ non solum paribus suis copulæ seruent fidem, verum etiam coitus vnius castitatem custodiant. Ita maior lex naturæ, quam legum præscriptio est. Non mirum ergo si & iste Ægyptius rex Deum timuit qui hominem non timebat, & pœnam soluit adulterij, qui nullis reus tenebatur legibus, statimque vt alienam esse cognouit vxorem, non solum marito reddidit, verum etiam prosecutores dedit qui deducerent eum, ne quis de populo barbaro irrogaret violentiam vel peculio viri, vel vxoris pudori. Pulcherrimus est hic locus ad incitandum studium deuotionis, quod is qui Deum sequitur, tutus semper est. Et ideo Deum præferre debemus omnibus, nec patriæ conuitu, nec parentum filiorumque gratia, nec vxoris contemplatione reuocari debemus ab execu- Æ. 17. tione præceptorum cœlestium, quia Deus nobis omnia illa largitur, & potens est seruare quæ donat. Itaque magnum exemplum deuotionis Abrahæ, quod cum vxore speciosa descendit in Ægyptum. Erat quidem iusto viro cura coniugalis pudicitiæ, sed maius erat studium maturandæ deuotionis, ne prætulisse custodiam tori mandatis E videretur cœlestibus. Itaque quoniam propter Deum contempsit omnia, recepit à Deo multiplicata omnia; sed primam Deus pudicitiæ tribuit remunerationem, quam gratam sciebat coniugi. Nam quia studio obeundi cœlestis oraculi vxorem quoque in periculum deduxit pudoris, etiam castimoniam coniugij defendit.

Genesis Cap. XIII.

Ascendit Abram de Aegypto ipse & vxor eius, & omnia sua, & Lot cum eo in deserto. Abram autem erat diues valde pecoribus & argento & auro: & abiit vnde egressus est in desertum, vsq; Bethel, vsque ad locum vbi fuit tentorium eius prius, inter Bethel et inter Hai, in locum altaris quod fecit illic prius, & inuocauit Abram nomen Domini. Et Lot qui simul am- F *bulabat cum Abram, erant oues & boues & armenta: & non capiebat eos terra habitare simul; quoniam substantia eorum multa, & non poterant habitare simul. Et facta est rixa inter pastores pecorum Abram, & inter pastores Lot. At Chananæi & Pherezæi tunc habitabant terram. Dixit autem Abram Lot, Non sit rixa inter me & inter te, inter pastores meos; et inter pastores tuos, quia homines nos fratres sumus. Nonne ecce tota terra ante te est? Discede à me. si tu in sinistrã, ego in dexteram: si tu in dexteram, ego in sinistram. Et eleuauit suos oculos Lot, & aspexit omnem circa regionem Iordanis, quia tota irrigabatur antequam euerteret Deus Sodomam & Gomorrham, sicut paradisus Dei, & sicut terra Aegypti, donec veniatur in Segor. Et elegit Lot sibi omnem circa regionem Iordanis:* G *& recessit Lot ab oriente, & diuisi sunt vnusquisque à fratre sua. Abram autem habitauit in terra Chanaan: Lot autem habitauit in terra finitimarum, & habitauit in Sodomis. At homines qui in Sodomis, sæui erant & peccatores in cõspectu Domini valde. Et dixit Deus ad Abram postquã recessit Lot ab eo: Respice oculis tuis, vide a loco in quo tu es, ad Africum, & Aquilonem, et Orientẽ, & mare: quia omnem terram quam tu vides, tibi dabo eam, et semini tuo vsq; in æternum. Et faciam semẽ tuum sicut arenã terræ. Si potest aliquis numerare arenam terræ, et semen tuum numerabit. Surge, et perambula terram in longitudinem suam, et in latitudinem, quia tibi dabo eam, et semini tuo in æternum. Et mouens tabernaculum Abram, veniens habitauit iuxta quercum Mambre, quæ erat in Chebron: et ædificauit ibi altare Domino.*

De cæteris Abrahæ virtutibus, videlicet prudentia, iustitia, charitate atque parsimonia: & quemadmodum rixas inter seruulos suos ac nepotis eius exortas fibram discordiæ amputando sedauerit. H

Cap. III.

PRimas igitur partes sibi iusto ordine vendicauit deuotio. Videamus & cæterarum virtutum gratiam. Demulcebatur sanctus Abraham nepotis præsentia, cui patrium affectũ exhibebat. Incidit rixa inter seruulos nepotis & patrui. Aduertit prudentior, seruulorum dissensionibus dominorum concordiam solui solere, amputauit fibram discordiæ, ne contagium serperet. Tolerabilius enim putauit vt copula sequestraretur, quam gratia dirimeretur. Quod te facere oportet, si forte huiusmodi aliquid incideris, vt seminarium dissensionis auferas. Neque enim tu fortior quam Abraham. Ille declinanda censuit, non despicienda seruulorum iurgia. Et si tu fortior,

A cáue ne alter infirmior, qui autem præbeat seruulorum susurris. Frequenter indiuisa seruitia inter parentes dissensiam serunt. Diuide potius, vt maneat amicitia. Indiuisa domus duo non sustinet. Nonne melius est emigrare cū gratia, quam cohabitare cum discordia? Ipsa quoque cuiusmodi esse debeat diuisio, patriarcha edocet. Firmior diuidat, infirmior eligat, ne habeat quod queratur. Electionis enim suæ partem non poterit calumniari. Non residet occasio resiliendi, cui datur optio eligendi, nec diuisor grauatur. Nam quo prudentior, eo cautior, vt nec in diuisione circumscribatur, nec in electione fraudetur. Diuisit Abram *quia non capiebat* (inquit) *illos terra habitare simul*,] quia nimirum diuites erant. Seculare vitium, vt diuites terra non capiat. Nihil enim satis est diuitum cupiditati. Quanto ditior quis fuerit, tanto auidior ad possidendum est. Extendere agri terminos cupit, & vicinum excludere. Numquid huiusmodi Abraham? Minimè; quamuis in principio & ipse imperfectior. Vnde enim perfectio ante aduentum Christi? nondum venerat qui diceret; *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni, sequere me* tamen vt minimè auarus electionem offert, vt iustus dissensionem amputat. *Non sit* (inquit) *rixa inter me & te, & inter pastores meos & pastores tuos, quia homines non fratres sumus. Nonne ecce tota terra ante te est? Discede à me: si tu in sinistram, ego in dexteram, si tu in dexteram, ego in sinistram. Et eleuauit oculos suos Lot, & elegit irrigua* (regionem scilicet Iordanis) *quia tota* (inquit) *irrigabatur antequam euerteret Deus Sodomam & Gomorrham, sicut paradisus Dei*] Plerumque possessiones obueniunt hæreditariæ, aliæ vtiliores, aliæ amœniores. Non vtique in portione secundæ sunt. Nam incipit minui singulatum meritum. Sed si non queunt partes de vtilioribus conuenire, conferantur amœna vtilioribus. Diuersa hominum ingenia sunt: alios vtilia, alios amœna delectant. Infirmior amœniora eligit, vtiliora fastidit. Villicus nonnunquam vtilis est, vel actor agri confertur vrbano. Si insipiens sit elector, aut cocum eligit, aut focalem, quem venustioris gratiæ putat, refutat vtiliorem. Plerumque etiam vbi fructus impares sunt, prudentior amœniora declinat. Citò inuidiam mouent, citò in se excitant mentem auari. Hic tamen nihil dixit scriptura de eo quod alia pars vtilior, alia amœnior fuerit, ne studio Abraham cœpisse oculos adolescentis videretur. Amœnam partem vnam descripsit, non addidit alteram vtiliorem. Necesse erat vt de tota regione duas partes faceret: deinde præsentia, non absentia diuidebat. Vna regio capere vtrumq; non poterat. Quod potuit summæ esse iustitiæ, electionē obtulit.

Esai. 5.

B

Matt. 19.

C

Genesis Cap. XIV.

FActum est autem in regno Amraphel regis Sennaar, Arioch rex Elasar, Chodorlaomor rex Elam, & Thargal rex gentium, fecit bellum cum Bella rege Sadomorum, & cum Barsa rege Gomorrha & Sennar rege Adama, & Simor rege Seboin, & rege Balac. hæc est Segor. Omnes hi conuenerunt in vallem Salsam. hoc mare Salis. Duodecim annis ipsi seruierunt Chodorlaomor: & tertiodecimo anno recesserunt. In quartodecimo autem anno venit Chodorlaomor, & reges cum eo, & trucidauerunt gigantes in Astaroth, Carnain, & gentes fortes cum eis, & Emmaos in Sane ciuitate, & Chorræos in montibus Seir, vsque ad Therebinthum Pharan, quæ est in solitudine. Et reuersi venerunt ad fontem iudicii: ipse est Cades: & trucidauerunt omnes principes Amalec & Amorrhæos, & habitantes in Asasonthamar. Egressus est autem rex Sodomorum, & rex Gomorrha, et rex Adama, et rex Seboin, et rex Balac: hæc est Segor: et occurrerunt cum acie eis in prælium in valle Salsa aduersus Chodorlaomor regem Elam, & Chargal regem gentium, & Amraphael regem Sennaar, & Arioch regem Elasar, & quatuor reges aduersus quinque. At vallis Salsa, putei- D

putei bituminis. Fugit autē rex Sodomorum & rex Gomorrha. & ceciderunt illic: at qui remanserunt, fugerunt in montana. Abduxerunt autem equitatum omnem Sodomorum & Gomorrha, & omnes cibos eorū, & abierunt. Ceperunt etiam Lot filium fratis Abram, & supellectilem eius, & abierunt (erat enim habitans in Sodomis.) Adueniens autem quidam saluatorū, nuntiauit Abram transitori. Ipse autem habitabat apud quercum Mambre Ammor fratris Eschol, & fratris Aunan qui erant confœderati Abram. Audiens autem Abram quod captiuatus est Lot nepos eius, numerauit proprios vernaculos suos trecentos decem et octo, & persecutus est vsque ad Dam: & irruit super eos nocte ipse & pueri eius, percussit eos, & persequutus est vsque ad Chobal quæ est ad dextram Damasci: & reuocauit omnem equitatum Sodomorum. & Lot nepotem suū reduxit, & substantiam suam, & mulieres, & populum recepit. Exiuit autem rex Sodomorum, et rex Gomorrha obuiam Abrahæ, postquam reuersus est à cæde Chodorlaomor, & regum qui cum eo in valle Saue. hic erat campus regis Melchisedech. Et Melchisedech rex Salem protulit ipsi panes & vinum (erat enim sacerdos Dei summi) & benedixit ei Melchisedech & dixit: Benedictus Abram Deo altissimo, qui creauit cœlum & terram, & benedictus Dominus Deus altissimus, qui tradidit inimicos tuos captiuos tuos. Et dedit ei Abram decimam ex omnibus. Dixit autem rex Sodomorum ad Abram: Da mihi homines, equos autem sume tibi. Dixit autem ad Abram regem Sodomorū. Extendam manum meam ad Dominum altissimum, qui fecit cœlum & terram: si à filo vsque ad corrigiam calceamenti sumam ex omnibus tuis, vt non dicas quod ego ditaui Abram: præter ea quæ comederunt iuuenes, et partem virorum qui venerunt mecum, Eschol, Auer, Mambre: isti accipient partem. G

E

F

Lot amœnam elegit, quæ citò prædonum oculos incurrit. Hinc bellum inter reges, aduersariorum victoria, incolarum captiuitas. Itaque etiam Lot infirmioris consilij pretium luit, non terrarum infœcunditate, sed amœnitatis inuidia deceptus, vt etiam ipse captiuus abduceretur, quoniam vitio seruilis nequitiæ à potiore deflexerat, & partem flagitiosorum elegerat. Sodoma enim luxuria atque lasciuia est. Ideoque declinatio Latina interpretatione dicitur Loth, quod is viam eligit qui à virtute declinat, & ad iniquitatem deflectit. *Quo comperto Abraham numerauit seruulos suos vernaculos, & cum trecentis decem & octo viris adeptus victoriā, liberauit nepotē.*] Probauit diuisionis affectus, quādo sic amabat nepotem, vt pro eo nec belli declinaret periculū. Quid est, *numerauit*?] Hoc est, elegit. Vnde illud non solum ad scientiam Dei refertur, sed etiam ad gratiam iustorum, quod in Euangelio dixit Dominus Iesus, *Et capilli vestri numerati sunt. Cognouit autem Dominus qui sunt ipsius*: Luc. 12. 2 Tim. 2.
eos autem qui non sunt ipsius, non dignatur cognoscere. H
Numerauit autem trecentos decem & octo, vt scias non quantitatem numeri, sed meritum electionis expressum. Eos enim adsciscit, quos dignos numero fidelium iudicauit, qui in Domini nostri Iesu Christi passionem crederet. Trecentos enim τ Græca littera significat, decem & octo autem summam ιη exprimit. Fidei ergo merito Abraham vicit, non populoso exercitu. Denique eos quibus quinque regum arma cesserunt, cum paucis egressus vernaculis triumphauit. Sed qui vincit, non debet arrogare sibi victoriam, sed deferre Deo. Hoc Abraham docet, qui triumpho humilior factus est, non superbior. Sacrificium denique obtulit, decimas dedit; ideoque ei Melchisedech (qui interpretatione Latina dicitur rex iustitiæ, rex pacis) benedixit. *Erat enim sacerdos summi Dei.*] Quis est rex iustitiæ sacerdos Dei, nisi cui dicitur; *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*, hoc est, Dei filius, Heb. 7. Psal. 109.

sacer-

A Heb. 5. sacerdos patris qui sui corporis sacrificio patrem nostris repropitiauit delictis? Quantum autem illud quod de præda victoriæ nihil voluit contingere, nec oblatum sumere? Minuit enim fructum triumphi mercedis susceptio, & beneficij arrodit gratiam. Plurimum enim refert, vtrum pecuniæ an gloriæ dimicaueris. Alter mercenarij loco ducitur, alter dignus habetur conseruatoris gloria. Iure sanctus de præda vsurpare aliquid vel oblatū recusat, ne dicat qui dedit: Quia ego diuitem feci eum: hoc solum sibi satis esse testatur, quod pastui præliantium iuuenum profecisset. Dicat aliquis, Cum ipse vicerit, (23 q. 5. c. dicat aliquis.) quomodo dicit ad regem Sodomorum, Nihil sumam abs te: cum præda vtique in potestate victoris fuerit? Docet militarem disciplinam, vt regi seruentur omnia. Sane ijs qui secum fuissent in adiumentum fortasse sociati, partem emolumenti tribuendam asserit, tanquam mercedem laboris.

B

Genesis Cap. XV.

POst hoc autem verba factum est verbum Domini ad Abram in visu dicens, Noli timere Abram, ego protegam te: merces tua multa erit valde. Dicit autem Abram, Domine quid mihi dabis? ego autem dimittor sine filiis? at filius Masec vernacula mea, hic Damascus Eliezer. Et ait Abram, Quoniam mihi semen non dedisti, vernaculus meus mihi hares erit. & statim vox Dei facta est ad eum dicens. Non erit hares tuus hic, sed qui exierit de te, ille hares tuus erit. Eduxit autem eum foras, & dixit ipsi, Respice in cælum, & numera stellas, si poteris numerare ipsas. & dixit, Sic erit semē tuum. Et credidit Abram Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Dixit autem ad eum: Ego Deus qui eduxi te de terra Chaldaeorum, vt darem tibi terram hanc, vt hares esses eius. Ait autem. Dominator Domine Deus, quomodo intelligam C *quia hares eius sum? Dixit autem illi Dominus Deus. Sume mihi vitulum trimū, & capram trimam, & arietem trimum, & turturem, & columbā. Et accepit ipse omnia hæc, & diuisit ea media, & posuit ea contraria ad inuicem; at aues non diuisit. Descenderunt autem volucres super corpora & diuisiones eorum, & consedit illic Abram. Circa solis autem occasum excessus cecidit super Abram, & ecce horror magnus & tenebrosus incubuit super eum: & dictum est ad Abram, Sciendo scies, quod peregrinū erit semen tuum in terra nō sua, & seruitio opprimentur, & nocebunt eis, & humiliabunt eos annis quadringentis: & gentem cui seruient, indicabo ego, dicit Dominus. Post hæc vero reuertentur huc cum supellectili multa: tu autem ibis ad patres tuos cum pace, sepultus in senectute bona. Quarta autem generatione reuertentur huc. Nondum enim* D *completæ sunt iniquitates Amorrhæorum vsque nunc. Postquam autem iam fuit sol ad occasum, flamma facta est, & ecce fornax fumigabunda, & lampades ignis quæ pertransierunt per media diuisa illa. In die illa disposuit Dominus fœdus Abram, dicens: Semini tuo dabo terram hanc, à flumine Aegypti vsq; ad flumen magnum Euphraten, Cenæos, & Cenezæos, & Cedmonæos, & Chetæos & Pherezæos, & Raphaim, & Amorrhæos, & Chananæos, & Gergesæos, & Iebusæos.*

Ideoque quoniam sibi mercedem ab homine non quæsiuit, à Deo accepit, sicut legimus scriptum, quia *post hæc verba factum est verbum Domini ad Abram in visu, dicens, Noli timere Abram, ego protegam te, merces tua multa erit valdè.*] Nō est serus ad remunerandum Dominus: & cito promittit, & multa largitur, ne infirmos animos per dilationem aliquam subeat pœnitentia, contempsisse præsentia: & vel ut quadam vsuraria largitate compensat, vt vberiora restituat ei qui captus non fuerit oblatione præsentium. Ab E ipso quoque Domino mercedem quam postulet, consideremus. Non diuitias vt auarus exposcit, non longæuitatem vitæ istius, vt meticulosus mortis, non potentiam, sed dignum quærit sui hæredē laboris. *Quid mihi* (inquit) *dabis? ego autem dimittor sine filiis.*]Et infra, *Quoniam mihi semen* (ait) *non dedisti, vernaculus meus mihi hæres erit.*] Discāt ergo homines coniugia non spernere, nec sibi sociare impares, ne huiusmodi suscipiant liberos quos hæredes habere non possint, vt vel transfundendæ hæreditatis contemplatione, si nullo contuitu pudoris mouentur, digno studeant matrimonio. Sed si Abrahæ sententia ad corrigendum minus proficit, accipe oraculum Dei huiusmodi condemnantis hæreditatem. *Non erit* (inquit) *hæres tuus hic, sed alter qui exierit de te, ille hæres tuus erit.*] (Gen. 16.) Quem dicit alterum? Peperit enim & Agar filium Ismael: sed non ipsum dicit, sed dicit sanctum Isaac. Et ideo addidit, *Qui exierit de te*] (Gen. 21.) Ille enim verè exiuit ex Abraham, qui legitimo coniugio procreatus est. F Sed per Isaac legitimum filium, illum verum legitimum possumus intelligere Dominū Iesum Christum, quem in principio Euangelij secundum Matthæum Abrahæ filium legimus, (Matt. 1.) qui verum se Abrahæ gessit hæredem, auctoris illuminans successionem, per quem Abraham respexit in cælum, & splendorem posteritatis suæ agnouit, non minus illustrem, quam stellarum cælestium fulget claritas. *Sicut enim stella differt à stella in claritate; ita & resurrectio mortuorum*, (1. Cor. 15.) Apostolus dicit; eo quod resurrectionis suæ donans consortia, homines quos mors solebat terris abscondere, regni cælestis fecit esse participes. Quomodo autem Abrahæ propago diffusa est, nisi per hæreditatem fidei, per quam cœlo comparamur, conferimur angelis, æquamur stellis? Ideo ait, *Sic erit semen tuum. Et credidit* (inquit) *Abraham Deo.*] (Ioan. 8.) Quid credidit? Christum sibi per susceptionem corporis hæredem futurum. Vt scias quia hoc credidit, Dominus ait; *Abraham diem meum vidit, & gauisus est.* Ideo [*reputatum est illi ad iustitiā,*] (Rom. 4.) quia rationem non quæsiuit, sed promptissima fide credidit. G Bonum est vt rationem præueniat fides, ne tanquam ab homine, ita à Domino Deo rationem videamur exigere. Etenim quam indignum, vt humanis testimonijs de alio credamus, Dei oraculis de se non credamus? (Ibid.) Imitemur ergo Abraham, vt hæredes simus terræ per iustitiam fidei per quam ille mundi hæres factus est.

Genesis cap. XVI.

SAra autem vxor Abram non peperit ei. Erat autem ipsi ancilla Aegyptia, cui nomen Agar, dixit autem Sara ad Abram, Ecce iam conclusit me Dominus vt non pariam: intra ergo ad ad ancillā meam, vt filium facias ex illa. Audiuit autem Abram vocem Saræ, & accipiens Sara vxor Abram Agar Aegyptiā suā ancillam post decem annos habitationis Abram in terra Chanaan, & dedit eam Abram viro suo ipsi vxorē. Et ingressus est ad Agar, & concepit: & vidit quod in H *ventre habet, & inhonorata fuit domina coram ipsa. Dixit autem Sara ad Abram, Iniurias patior ex te, ego dedi ancillam meā in sinum tuum: vbi autem vidit conceptū esse in vtero, spreta sum coram ab ea, iudicet Deus inter me & te. Dixit autē Abram ad Saram, Ecce ancilla tua in manibus tuis, vtere ea, quomodo tibi placuerit, Et afflixit eam Sara, & fugit à facie eius. Inuenit autem eam angelus Domini super fontem aquæ, & dixit illi angelus Domini, Agar ancilla Saræ vnde venis, & quo vadis? Et ait, à facie Saræ dominæ meæ ego fugio. Dixit autem ei angelus, Reuertere ad dominam tuam, & humiliare sub manibus eius. Et dixit ei angelus Domini: Multiplicans multiplicabo semen tuum, & non numerabitur præ multitudine. Et ait ei angelus Domini: Ecce tu in vtero habes, & paries filium, & vocabis nomen eius Ismael: quia ex-*

audi-

A *audiuit Deus humiliationem tuam. Hic erit ferus homo, manus eius contra omnes; & manus omnium contra eum: & ante faciem omnium fratrum suorum habitabit. Et vocauit nomen Domini loquentis ad eam: Tu es Deus qui vidisti me. quia dixit, Etenim coram vidi eum qui apparuit mihi. propterea appellauit puteum, Puteum vbi coram vidi, ecce inter Cades & inter Barad. Et peperit Agar Abram filium, & vocauit nomen filij sui quem peperit ipsi Agar, Ismael. Abram autem erat annorum 86. quando peperit Agar Ismael Abram.*

De defensione immunitatis adulterii Abrahæ, qui ex ancilla filium suscepit.

Cap. IV.

B SEd forasse dicat aliquis, Quomodo Abrahã nobis imitandum proponis, cum de ancilla susceperit filium? Aut quid sibi vult hoc, vt tantus vir huic errori fuerit obnoxius, cuius tanta opera miramur: Et ideo ne quodã more nauigantiũ, locum hunc, quem pleriq; vadosum putãt, declinasse videamur, rationẽ eius explanare cordi est. Philip. 3. Nõ abnuo quod Abrahã de ancilla susceperit filium, vt cognoscas quod non superioris cuiusdam naturæ ac substantiæ fuit Abrahã, sed vnus è numero & fragilitate vniuersorũ hominum. Deniq; & de religione Chaldæorũ vocatus est, quos superstitioni vanæ intentos esse magis quam cæteros accepimus: & ideo maiorem inuenit gratiã apud Deum, quia posterioribus renuntiauit, ad priora se extendit, vt sequeretur Deum, propositus est enim ad imitandũ tibi, vt & tu aduertas quod si peccatis renunties, possis emereri Domini misericordiam. *32 q. 4. ca. dixit Sara & Lib 4. sent. di. 33 § quaritur hec.* Mouere tamen aliquos potest, quod iam cum Deo loquebatur, & ad ancillam introiuit, sicut scriptũ est, quia *dixit Sara ad Abrã, Ecce iam conclusit me Dominus vt non pariam, intra ergo ad ancillam meam, vt filium facias ex illa.*] Et ita factum est. Sed consideremus primum, C quia Abraham ante legem Moysi, & ante Euangelium fuit: nondum interdictum adulterium videbatur. *Rom. 5.* Pœna criminis ex tempore legis est, quæ crimen inhibuit: nec ante legem vlla rei damnatio est, sed ex lege. Non ergo in legem commisit Abraham, sed legem præuenit. *Genes. 2. Ezech 18.* Deus in paradiso licet coniugium laudauerit, non adulteriũ damnauerat. Non vult enim mortem peccatoris: & ideo quod præmij est pollicetur: quod pœnæ, non exigit. *Exod. 20* Mauult enim mitibus prouocare, quam seuerioribus terrere. Et tu peccasti cum gentilis esses, habes excusationẽ: venisti ad Ecclesiã, audisti legem, *Non adulterabis*: iam excusationem delicti non habes. Tamen quoniam cum bis mihi sermo est, qui ad gratiam baptismatis nomen dederunt: si quis tantum crimen fecit, sciat sibi tribuendam veniam, sed quasi ei qui crimen commiserit: in reliquum tamen abstinendum nouerit. *Ioan. 8* Denique illi adulteræ quam in Euangelio obtulerunt Scribæ & Pharisæi, ignouit quidem Dominus superiora, sed ait; *Vade, & amodo vide ne pecces.* Quod cũ illi dicit, tibi dicit. Fecisti gentilis adulterium, fecisti catechumenus: ignoscitur tibi, remittitur tibi per baptismũ. D Vade, & post hæc vide ne pecces. Habes vnam Abrahæ defensionem. Secunda illa est, quod non ardore aliquo vagæ succensus libidinis, non petulantis formæ captus decore, ancillæ contubernio coniugalem posthabuit torum, sed studio quærendæ posteritatis, & propagandæ sobolis. Adhuc post diluuium raritas erat generis humani: erat enim religioni, ne quis non reddidisse debitum videretur naturæ. *Gen. 19.* Deniq; & Lot sancti filiæ hanc causam quærendæ posteritatis habuerunt, ne genus deficeret humanum: & ideo publici muneris gratia priuatã culpam prætexuit. Nec otiosum est quod vxor auctor facti inducitur, vt excusetur maritus, ne vago raptus errore credatur. Simul vt discant mulieres diligere viros, nec agitari vana suspicione pellicatus, aut inuidere priuignis, si ipsæ liberos non susceperint. Vxori bonæ cordi erat excusare apud virum sterilitatem suam: & ne causa esset viro quod liberos non haberet, suasit vt intraret ad ancillam. *Gen. 30.* Hoc fecit Lia, hoc Rachael postea. Disce mulier zelum deponere, qui E sæpe mulieres in furorem incitat. Sed & vos moneo viri maximè qui ad gratiam Domini tenditis, non commisceri adulterino corpori. *1 Cor. 6. 32 q. 4. c. nemo.* *Qui enim se iungit meretrici, vnum corpus est*: nec dare hanc occasionem diuortij mulieribus. Nemo sibi blãdiatur de legibus hominum. Omnẽ stuprum, Adulterium est; nec viro licet quod mulieri non licet. Eadem à viro quæ ab vxore debetur castimonia. Quidquid in eam quæ non sit legitima vxor commissum fuerit, adulterij damnatur crimine. Ergo aduertistis quid debeatis cauere, ne quis sacramentis se indignum præbeat. Accipite etiam aliud, quia huiusmodi intemperantia soluit charitatem coniugij, superbas ancillas facit, iracundas matronas, discordes coniuges, concubinas procaces, inuerecundos maritos. Simul vt ex domino conceperit ancilla, spernit dominam suam, tanquam ditior partu: domina se despici dolet, maritum auctorem iniuriarum suarum arguit. F Denique Sara ipsa marito ancillæ suæ potestatem dederat, & postea dicit ad eum, *Iniurias patior ex te: ego dedi ancillam meam in sinum tuum: vbi autem videt conceptum esse in vtero, spreta sum* (inquit) *coram ab ea: iudicet Deus inter me & te.*] Quantus dolor, quam grauis querela sit fœminarum, lectione exponitur. Da improuidum & leuem maritum qui morigerari nesciat, & diuortij causas exhibet. Sed Abrahã vir moderatus & prudens, *Ecce* (inquit) *ancilla tua in manibus tuis, vtere ea quomodo tibi placuerit.*] Maluit enim vxorem tenere, quam famulam. Nec hoc tamen plenum remedium. Accepit potestatem irata vxor, & immoderatius vltione permissa vtitur. Quod si Sara moderationem non tenuit, quæ tenebit? Ideoque scriptum est, *Et afflixit eam Sara, & fugit à facie eius.*] Duo sunt quæ comprehendit scriptura, vt & dominæ grauem indignationem exprimeret, & ancillæ tumorem ac superbiam. Quod afflixit eam Sara, ad iracundiã affligentis refertur: quod Agar fugit, & contumeliam seruili patientia non ferebat, quæ sibi herilis contubernij vendicabat fastigium: indignata est iniuriam, quæ induerat insolentiam. Denique interroganti angelo G quo iret, respondit, *A facie Saræ dominæ meæ ego fugio.*] Et hoc tumoris immodici, vt prius nomen diceret, postea dominam significaret. Illud ad iniuriam præmissum, hoc ad expressionem personæ additum. Non placuit angelo ancillæ insolentia. Et ideo dixit illi, *Reuertere ad dominam tuam.*] Vtique non latuisset angelum si vi suppliciorum victa fugisset, & magis reprehendisset verberantis sæuitiã, quam fugientis discessionem. Sed vt ostenderet quia tanquam superba fugiebat, ne subiecta esset dominæ, addidit. *Et humiliare sub manibus eius.*] Opto igitur vt hoc vitium nullus incidat: sed si quis inciderit, discat ancillam suam humiliare vxori suæ, ne dum vult ancillam vindicare, excludat vxorem.

Genesis Cap. XVII.

ERat autem Abram annorum nonaginta, & apparuit Dominus Abram, & dixit ei, Ego sum Deus tuus, emerere in conspectu meo, & esto sine querela: & ponam fœdus meum inter me & inter te, & multiplicabo te valde. Et cecidit Abram super faciem suam, & loquutus est ei Deus, dicens, Et ecce fœdus meum tecum, & eris pater multitudinis gentium: & non vo- H *cabitur vltra nomen tuum Abram, sed erit nomen tuum Abraham: quia patrem multarum gentium posui te. Et augebo te valde, & ponam te in gentes, & reges ex te erunt. Et statuam pactum meum inter me & inter te, & inter semen tuum post te in generationes suas, in fœdus sempiternum, vt sim tuus Deus, & seminis tui post te. Et dabo tibi & semini tuo post te terram quam habitas, omnem terram Chanaan in possessionem æternam, & ero illis in Deum. Dixit Deus ad Abraham, tu autem pactum meum custodies, & semen tuum post te in generationes suas. Et hoc pactum quod obseruabis inter me & vos, & inter semen tuum post te. Circumcidatur omne masculinum vestrum, & circumcidatis carnẽ præputij vestri, & erit in signum fœderis inter me & vos. Et puer*

A

octo dierum circumcidetur vobis omne masculinũ in generationes vestras. Vernaculus domus tua, & pretio emptus ex omni filio alieno, qui non est de semine tuo, circumcisione circumcidetur: & erit testamẽtum meum in carne vestra in fœdus æternum. Et qui non fuerit circumcisus masculus, & qui non circumciderit carnem præputii sui octauo die, peribit anima illa & exterminabitur de genere suo, quia testamentum meum interrupit. Et dixit Deus Abraham: Sara vxor tua non vocabitur nomen eius vltra Sara, sed Sarra erit nomen eius. Benedicam autem ei, & dabo tibi ex ea filium, & benedicam ei, & erit in gentes, & reges gentium ex illo erunt. Et procidit Abraham in faciem suam, & risit, & dixit corde suo, Si mihi centum annorum nascetur filius, & si Sarra nonaginta annorũ pariet? Dixit autem Abraham ad Deum, Ismael hic

B

viuat in conspectu tuo. Dixit autem Deus ad Abraham, Etiam, ecce Sarra vxor tua pariet tibi filium, & vocabis nomen eius Isaac: & ponam pactum meum ad eum in fœdus sempiternum, & semini eius post eum. De Ismael autem ecce exaudiui te, ecce benedicam ei, & augebo eum, & multiplicabo eum valde. Duodecim gentes generabit, & dabo illum in gentem magnam. At pactum meum statuam ad Isaac, quem pariet tibi Sarra in tempore hoc, in anno altero. Perfecit autem loquens ad eum: & ascendit Deus ad Abraham. Accepit autem Abraham Ismael filium suum, & omnes vernaculos suos, & omnes qui empti sunt, & omne masculum virorum, qui in domo Abraham, & circumcidit præputia eorum in tempore diei illius, sicut loquutus est ei Deus. Abraham autem erat annorum nonaginta nouem quando circumcidit carnem præputii sui. Ismael autem filius eius annorum tredecim erat

C

quando circumcisus est carnem præputii sui. In tempore diei illius circumcisus est Abraham, & Ismael filius eius, & omnes viri domus eius, & vernaculi eius, & empticii ex alienis gentibus.

Genes. 16.

Ergo Abraham & vnus de populo erat gentili, & causa posteritatis introierat ad ancillam, quia vxor eius sterilitatem suam obumbrare cupiens, auctor eius facti fuerat viro: & tamen non otiosum est quod post hoc Deus statim, quia alia eius opera probaret, pro huius facti pœnitentia dixit illi, *Ego sum Deus tuus, emerere in conspectu meo, & esto sine querela.*] Quasi adhuc plene non emeruisset, qui desperaret sterilis partum vxoris, & de ancilla posteritatem quæreret, *Esto* (inquit) *sine querela.* Hoc est, irreprehensibilis, vt de te vxor non queratur, nec quisquam tua facta reprehendat. Mutat ei nomen littera addita, vt Abram vocaretur Abraham, hoc est *de patre vano* (sicut habet Latina interpretatio) vocaretur *pater sublimis, pater electus*: vel de patre fieret pater filij. vanus erat cum Deum nesciret: electus factus postquam cognouit Deũ. Pater erat cum de ancilla prolem haberet: sed pater filij non erat, quia non erat ei filius, qui non erat legitimo susceptus coniugio. Peperit Sara, & factus est pater filij. Circumcidi iubetur, accepturus veri seminis hæreditatem. Nonne euidenter circumcisio carnis, præceptum est castimoniæ, vt aliquis resecet libidinem carnis, & indomitas luxu ac lasciuia refrænet cupiditates? Etenim circumcisionis vocabulo id præscribitur, vt omnis impuritatis fœtor abstergatur, & incentiuũ libidinis auferatur. Duabus vsi sumus defensiooibus. Tertia quoque est, quam oobis Apostoli Pauli tribuit auctoritas, qui ait; *Illa quæ gessit Abraham vt de ancilla susciperet sobolem, in figura facta sunt, & secundum allegoriam dicta.* Allegoria est cum aliud geritur & aliud figuratur, sicut etiam ipse Apostolus docet dicens, *Sub lege volentes esse, legem non legistis? Scriptum est enim, Quoniam Abraham duos filios habuerit, vnum de ancilla, & vnum de libera: sed is quidem qui de ancilla secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem. quæ sunt per allegoriam dicta. Nam hæc sunt duo testamenta: vnum quidem*

Gen. 17.
Gen. 16.
Gen. 21.

D

Galat. 4.

Ibid.

E

à monte Sina in seruitutem generans, quæ est Agar. Duos populos ostendens de Abrahæ generatione manare: vnum Iudæorum, qui legis syllabis seruiat, eo quod de ancilla in seruitutem videatur esse generatus: alterum Christianum, qui ad remissionem peccatorum cælestis gratiæ libertatẽ acceperit. Quod ergo putas peccatum, aduertis esse mysterium, quo ea quæ posterioribus erant futura temporibus, reuelabantur. Deniq; addidit; *Vos autem fratres secundũ Isaac promissionis filii estis. Ideo nolite gloriari per opera legis quoniam non iustificatur* (inquit) *homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi.* Et vt scias quia Christianis dixit, subiunxit; *Et nos in Christum Iesum credimus, vt iustificemur ex fide Christi, & non ex operibus legis.* Agnoscamus ergo quoniam hæc quæ in figuram contingebant, illis crimini non erant: nobis autẽ erunt, si ad correctionem nostram scripta cauere noluimus: sed magis id agamus, vt cum simus liberæ filij, quæ est Sarra, à legis laqueis eruamur, cum Abraham liberam tenuerit, ancillam eiecerit. Quo loci plerosque moueri scio. Si enim bona est circumcisio, hodieque teneri debuit: si inutilis, mandari non debuit, diuino præsertim oraculo. Sed cum Apostolus dixerit Paulus, Quia *Abraham signum accepit circumcisionis*: vtique signum non ipsa res, sed alterius rei est: hoc est, non veritas, sed indicium veritatis. Denique ipse exposuit & expressit, dicens; *Signum accepit circumcisionis, signaculum fidei.* Vnde non incongruè intelligimus quia circumcisio corporalis signum circumcisionis est spiritalis. Ergo signum mansit donec veniret veritas. Aduenit Dominus Iesus, qui ait; *Ego sum via, veritas, & vita.* Qui non partem exiguam corporis in signo, sed totũ circumcidit hominem in veritate. signum destruxit, veritatem induxit: quia *posteaquam venit quod perfectum est, quod ex parte erat, euacuatum est*: & ideo cessauit circumcisio partis, vbi refulsit circumcisio vniuersitatis. Iam enim non ex parte, sed totus homo saluatur in corpore scilicet & anima. Scriptum est enim; *Qui vult post me venire, abneget seipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Hæc est perfectio circumcisionis, quia per corporis oblationem redimitur anima; de qua ipse Dominus ait; Quoniam *qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam.* Superest illa nunc quæstionis portio, vtrum debuerit pars præmitti, quum esset ventura perfectio. Qui locus facilis est ad diluendum, si consideremus quibus pars mandata sit, quibus seruata perfectio. Pars enim mandata est secundum legem populo Iudæorum, illi duræ ceruice, illi infirmo, illi qui Deum suum non cognouit. Quum ergo partem non potuerit sustinere, quomodo perfectionem seruare potuisset? Vt si puerulum litteris imbuas, à singulis litterarum elementis inchoandum est tibi, vt à singulis apicibus ad syllabas, à syllabis eum per ordinem ad nomina orationemque deducas. Nec potest mare quisquam nauigare intrepidus, nisi qui ante in fluminibus nauigauerit. Denique si quid aut conficiendi itineris, aut leuandi oneris puero velis prouectoque mandare, nunquid æquanda onera sunt, aut æquãdus labor? Ita igitur noueris his perfectionem circumcisionis esse seruatam, qui Christi institutis validioribus idonei viderentur: vt fideles probarentur, quorum multitudo innumera crucem suam tolleret, suamque pro Christo animam deuoueret: & increduli non possent resistere, qui in totius corporis immolatione quæri salutem putarent, qui exiguum circumcisionis suæ sanguinem salutarem arbitrarentur. Considerandum autem quod in præputio positum vocauit Deus, in præputio adhuc manenti legitimi filij promissa est hæreditas, vt non Iudæorum tantummodo patrem, vt ipsi asserunt, sed omnium credentium auctorem per fidem credas. Sarra quoq; ante circumcisionem viri in vnius litteræ adiectione non mediocri remuneratione benedicitur, vt principatum virtutis & gratiæ haberet, de qua nationes & reges gentium spondet futuros, vt in ipsa typus non synagogæ, sed Ecclesiæ constitueretur. Quod autem promisso ex ea filio risit Abraham, non incredulitatis, sed exultationis indicium fuit. Deniq; procidit in faciem; qui adorauit & credidit, & adiecit, *Si mihi centum annorum nascetur filius, & si Sara nonaginta annorum pariet? Et dixit Abraham, Ismael hic viuat in conspectu tuo.*] Non est incredulus in promissis, nec auarus in vo-

Ibid.
Galat. 4.
Ibid.
1 Cor. 10.
Galat. 4.
Gen. 21.

F

Rom. 4.
Ibidem.
Galat. 3.
Ioan. 14.
1 Cor. 13.
Ioan. 7.
Luc 6.
Ibidem.

G

Deut. 32.
Esa. 1.

H

Rom. 4.

tis

tis. Hoc est, Non dubito quod facias vt & centum annorũ seni dones filium, & naturæ auctor, naturæ metas relaxes. Beatus cui ista donantur: sed tamen etiam hic Ismael, quẽ habeo de vernacula, si viuat in conspectu tuo, abundat mihi gratia. Deniq; Dominus & probauit eius affectum, & petitionem non abnuit, & sua promissa firmauit.

Genesis Cap. XVIII.

APparuit autem illi Deus ad quercum Mambre, sedente ipso ante ostiũ tabernaculi sui in meridie. Et respiciens oculis suis vidit: & ecce tres viri stabant supra illum. Et cum vidisset illos, cucurrit obuiam illis de ostio tabernaculi sui, & adorauit super terra, & dixit, Domine si vtiq; inueni gratiam ante te, ne prætereris seruum tuum: sumatur aqua & lauētur pedes vestri, & refrigerate sub arbore: & sumam panem, &
B
manducate, & post hæc transietis in viam vestrã, propter quod declinastis ad seruum vestrum. Et dixit, Sic fac, sicut dixisti. Et festinauit Abraham in tabernaculum ad Sarram, & dixit ei, Festina & consperge tres mensuras similaginis, & fac subcinericia. Et ad boues cucurrit Abraham, & vitulum tenerum & bonum sumpsit, & dedit puero; & festinauit facere illum. Accepit autem butyrũ & lac, & vitulum quem fecit, & apposuit eis: & manducauerũt illi. Ipse autem adstabat eis sub arbore. Dixit autẽ ad illum, Vbi est Sarra vxor tua? Qui respondit, & dixit, Ecce in tabernaculo. Dixit autem, Reuertens veniam ad te secundum tempus hoc in horas, & habebit filium Sarra vxor tua. Sarra autem audiuit ostium tabernaculi existens post eum. Abraham autem & Sarra prouecti erant diebus. Desierant autem Sarræ fieri muliebria. Risit autem Sarra in se ipsa, dicẽs, Nondum quidem mihi fuit vsq; nunc: at dominus senex. Ait autem Dominus ad Abraham,
C
dicens, Quare risit Sarra in se ipsa, dicens, Num vere pariam? ego consenui. Nunquid impossibile erit apud Dominum verbum? In tempus hoc in horas reuertar ad te: & erit Sarræ filius. Negauit autem Sarra, dicens, Non risi, timuit enim. Et ait illi, Non, sed risisti. Exurgentes autem viri inde, conspexerunt in faciem Sodomæ & Gomorrhæ. Abrahã autem simul gradiebatur cum eis comitans eos. At Dominus dixit, Non celabo Abrahæ puero meo quæ ego facio. Abraham autem futurus erit in gentem magnam & multam: & benedicentur in ipso omnes gentes terræ. Scio enim quod præcipiet filiis suis, & domus sua post se, & custodient vias Domini, vt faciant iustitiam & iudicium: vt adducat Dominus super Abrahã omnia quæcunq; locutus est ad eum. Dixit autem Dominus: Clamor Sodomorum & Gomorrhæ impletus est apud me, & peccata eorũ magna valde. Descendam itaq; vt videam si secundum
D
clamorem illorum venientem ad me, consummãt: sin autem, vt sciam. Et profecti viri inde petierunt Sodomam. Abraham autem erat stans coram Domino. Et appropinquans Abraham ait, Nunquid simul perdes iustũ cum impio, & erit iustus sicut impius? Si fuerint quinquaginta iusti in ciuitate, perdes illos? Non remittes omni loco propter quinquaginta iustos, si fuerint in ea? Nequaquã facies verbum hoc, occidere iustum cum impio, & erit iustus sicut impius. Nequaquã, qui iudicas omnẽ terram, non facies iudiciũ. Dixit autem Dominus, Si fuerint in Sodomis quinquaginta iusti, remittã omni ciuitati, & omni loco propter eos. Et respõdens Abrahã, dixit, Nunc cœpi loqui ad Dominum, ego autem sum terra & puluis: Si autem minus fuerint quinquaginta iusti in quadraginta quinq; perdes propter quadraginta quinq; omnem ciuitatem? Et dixit, Non perdam, si inuenero illic quadraginta quinque. Et addidit vltra loqui ad eum, & dixit, Si inuenti fuerint illic quadraginta? Et dixit, Non perdam propter quadraginta? Et ait, Nunquid si locutus fuero Domine: Si autem inuenti fuerint illic triginta? Et dixit, Non perdam propter triginta. Et dixit: Postquam habeo loqui ad Dominum: Si autem inuenti fuerint illic viginti? Et dixit, Non perdam, si inuenero illic viginti. Et dixit, Nunquid Domine si loquutus fuero adhuc semel: Si autem inuenti fuerint illic decem? Et dixit, Non perdam propter decem. Abiit autem Dominus vt cessauit loquens Abraham. Et Abraham reuersus est in locum suum.
E

De hospitalitate Abrahæ, hospitum explorantis aduentum, & angelos hospitio suscipientis, cum diligenti exhortatione ad hospitalitatis illius imitationem.

Cap. V.

F
DIximus de Abrahæ deuotione ac fide, prudentia, iustitia, charitate, parsimonia: nunc etiam de hospitalitate dicamus. Est enim non mediocris ea virtus. Vnde & Apostolus principaliter eam in Episcopo esse oportere geminæ scriptionis docuit auctoritate, vt præsto sit aduenientibus, & occurrat obuiam, & itinera exploret, & adsit non quærentibus, & rapiat prætergredientes. Ante ostiũ sedebat Abraham, sedebat in meridie. Quando alij requiescebant, iste hospitum explorabat aduentus. Merito illi Deus apparuit ad quercum Mambre, quia fructum hospitalitatis studiosissimè requirebat. *Et respiciens* (inquit) *oculis vidit, & ecce tres viri stabant supra illum. Et cum vidisset illos, cucurrit obuiam illis.*] Vide primo fidei mysterium. Deus illi apparuit, & tres aspexit. Cui Deus refulget, Trinitatem videt, nec sine filio patrem suspicit, nec sine Spiritu sancto filium confitetur. Hæc alibi plenius. Nunc moralis persequendi propositum est loci. Non otiosus seder, qui longe aspicit: nec aspexisse contentus, cucurrit obuiam. Festinauit occurrere, quia non satis est recte facere, nisi etiam matures quod facias. Festinanter enim manducare pascha lex iubet Vberiores enim fructus habet celerata deuotio. Disce ergo quam impiger esse debeas, vt possis præuenire hospitẽ, ne quis præueniat, & te boni muneris defraudet copia. Bona est hospitalitas, habet mercedem suam, primum humanæ gratiæ, deinde (quod maius est) remunerationis diuiuinæ. Omnes in hoc incolatu hospites sumus. Ad tempus enim habitandi habemus hospitium. Emigremus propere, caueamus ne si nos duri aut negligẽtes fuerimus in recipiendis hospitibus, etiam nobis post vitæ istius cursum sanctorum hospitia denegentur. Vnde in Euangelio Saluator dicit; *Facite vobis amicos de iniquo mammona, qui vos recipiant in æterna tabernacula sua.* Deinde etiam in hoc corpore positis plerumque oboritur peregrinandi necessitas. Quod ergo alijs negaueris, id in te ipse decernis: & quod alijs detuleris, eo te facis dignum videri. Si omnes eam sententiam non suscipiendi hospites sequantur, vbi erit requies peregrinantibus? Relictis igitur humanis habitaculis, captabimus secessus ferarũ, cubilia bestiarum. Sed pauperiem prætendis. Non opes à te hospes requirit, sed gratiam: non ornatum conuiuium, sed cibum obuium. *Melior est*, inquit, *hospitalitas cum oleribus ad amicitiã & gratiã, quam si vitulos occidas ad præsepia cum inimicitiis.* Hæc est grata hominibus, & accepta Deo. Vnde Dñs Iesus in Euangelio eum quicumque dederit hospiti potum aquæ frigidæ, cælestium asserit præmiorum non exortem futurum. Denique Iacob oues adaquauit Rachael, & gratiam reperit, & vxorem acquisiuit. Deinde qui scis an Deum suscipias, cum hospitem putas? Abraham dum peregrinantibus defert hospitium, Deum atq; angelos eius hospitio suscepit: quamuis & cum hospitem suscipis, suscipias Deum. Sic enim scriptum in Euangelio legis, dicente Domino Iesu: *Hospes eram, & collegistis me. Quod enim vni horum minimorum fecistis, mihi fecistis,* Vnius horæ hospitio vidua illa, quæ suscepit Eliam, & exiguo cibo, perpetuam toto tempore famis inuenit alimentum, & mercedem accepit mirabilem, vt nunquã de hydria farina deficeret. Elisæus quoque defuncti pignoris resuscitatione donata resoluit ho-

Marginal notes: 1. Tim. 3. Tit. 1. — In lib. de fide resurrectionis. — G Exod. 12. — 2. Cor. 5. Heb. 13 — Luc. 16. — H Prou. 15 — Matt. 10. — Gen. 29. — Matt. 25 — 3. Reg 17 — 4 Reg 4.

A spitij pensionem. Non sola tamen facilitas susceptionis,
sed etiam sedulitas suscipientis & affectus quæritur, vtru-
que te Abraham docet. Cucurrit obuiam, rogauit prior,
dicens, *Domine, si vtiq; inueni gratiam ante te, ne prætereas ser-
uum tuum: sumatur aqua, & lauentur pedes vestri, & refrigerate
sub arbore: & sumam panem, & manducate, & post hæc transietis
in viam vestram: propter quod declinastis ad seruũ vestrum.*] Tres
videt, & vnum Deum appellat, ipsius solius se seruum fa-
tetur. Deinde conuersus ad duos quos ministros arbitra-
batur, etiam ipsis deferre gestit obsequium: iam non iure
debito seruitutis adstrictus, sed blando sedulitatis nomine
vsuque famulatur. *Et festinauit Abraham in tabernaculum ad
Sarram, & dixit ei, Festina, & consperge tres mensuras similaginis,
& fac subcinericia.*] Bonus maritus exortem religiosi mune
ris esse nõ patitur vxorem, nec auarè sibi totum munus v-
surpat. Rectè igitur & pietatis & verecundiæ causa serua-
tur. Quod pietatis est, vult esse commune: quod pudoris
B est, integrũ manet Sarræ. Ante tabernaculum vir hospitũ
explorat aduentus: intra tabernaculum Sarra tuetur fœ-
minæ verecundiã, & opera muliebria tuto exercet pudo-
re. Foris maritus inuitat, intus Sarra conuiuium adornat.
Nec solum ipse festinat Abraham, sed etiam festinandum
dicit vxori, sociam deuotionis ostendens, nec fide disparẽ.
Consperge (inquit) *tres mensuras similaginis, & fac subcinericia.*]
Grecè ἐγκρύφια dicuntur, hoc est, abscondita, eo quod la-
tere debet omne mysteriũ, & quasi operiri fidei silentio,
ne profanis temerè diuulgatur auribus. Hoc pascitur diui-
na maiestas, hunc epulatur affectum, qui parcus loquen-
di sit, nec sacra in medium ferat. Breuiter autem mysteriũ
Esai. 54. docet Sarra, vnius similaginis tres mensuras faciens, quæ
typum Ecclesiæ habet, cui dicitur, *Lætare sterilis, quæ non pa-
ris: erumpe & clama, quæ non parturis.* Hæc enim quæ intimo
Gal. 4. fidem spiritu fouet eiusdem diuinitatis asserens trinitatẽ,
pari quadam mensura atque reuerentia patrem, filiumq;
& sanctum adorans spiritum, & maiestatis vnitate conce-
lebrans, personarumque proprietate distinguens, hac de-
uotionem suam fidei assertione conspergit. Mulier simi-
C laginem offert, hoc est, interiora spiritalis frumenti vel
grani illius de quo dictum est, *quod nisi in terram ceciderit, nul-
Ioan. 12. lum fructum affert.* Vnde & prima vidit Dominicæ resurre-
ctionis mysterium, & festinauit non passim omnibus, sed
Ioan. 20. solis Petro & Ioanni intimare sacræ salutis nuntium. Vir
currat ad boues, sumat vitulum, & sacramentum Domini-
cæ passionis festinato impiger studio, non lento otio re-
missus accipiat, tradat illud puero, qui innocentiã teneræ
seruet ætatis, dolum nesciat, referire non nouerit, incor-
Matt. 18. rupti corporis castimoniã custodiat. De quo puero ait Do
minus Iesus, *Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut puer iste, nõ
Psal. 112 intrabitis in regnum cælorũ.* Huic puero & similibus eius et-
iam sanctus Dauid diuinę laudationis dispensat officium,
dicens laudate pueri Dominum. Nec illud otiosum
quod cucurrit ad boues, tenerum vitulum & bouum sum-
Exod. 12 psit, & cum lacte apposuit. Denique & in Exodo cum pa-
scha Dñi declararet, ait Moyses, *Agnus sine macula mundus,
consummatus anniculus, masculus erit vobis ab ouibus & hædis. Su
metis & occidetis,* (inquit,) *illum tota multitudo synagogæ ad ve-
D sperum* Vnde & hic meridies esse describitur, quando Ab-
raham Domino offert hospitium. Sed ad cænam vitulus
immolatur, & cum lacte manducatur, hoc est, non in san-
guine, sed cum fidei puritate. Bonus vitulus, vtpote qui
peccata dilueret. Tener, quia non dura ceruice, sed molli
iugum legis agnouit, crucis patibulum non recusauit. Et
merito tener, de cuius capite & pedibus & intestinis nihil
relictum est. *& os non est contritum ab eo,* sed totus epulantiũ
Ioan. 19 cibo cessit. Talem nobis legis figurauit vmbra, talem veri-
tas Euangelij demonstrauit. *Manducauerunt* (inquit) *illi: Ab-
Matt 23. rahã autem adstabat eis sub arbore.*] Aduertimus officiũ com-
mendare humilitatem. Abraham stabat, tu primam accu-
bitionis partem occupas? Deniq. ea humilitas inuenit gra
tiam, vt promitteretur ei filius. *Dixit autẽ ad illum, Vbi est Sar
ra vxor tua? Qui respondit, & dixit, Ecce in tabernaculo.*] Nun-
quid ignorabat Dominus, qui in posterioribus Sodomo-
rum futura excidia denuntiat, vbi Sarra esset? Sed docere
nos voluit, quantus pudor esse debeat fœminarũ, ne pro-
caci occursu hospitum in se oculos inflectant, salua vere-
cundia ministerium suum exerceant. Abraham quoque
auribus tuis ingerit in tabernaculo Sarram degere, vt di-
scas quid ab vxore exigas. Prouectior ætate iam Sarra iuue
nilẽ custodit verecundiam, ideo Dominus spopondit ei
filium. *Desierant* (inquit) *Sarræ fieri muliebria.*] Non otiosè
additum, ne putares fœmineæ adhuc possibilitatis fuisse
vt pareret. *Risit autem Sarra in seipsa.*] Quod indicium futuri
magis, quam incredulitatis arbitror. Risit enim (licet ad-
huc nesciens quid rideret) quod publicam esset in Isaac
paritura lætitiam. Ideo negauit se risisse, quia ignorauit: id-
eo risit, quia prophetauit. *Exurgentes autem viri conspexerunt
in faciem Sodomæ & Gomorrhæ.*] Sicut visitatio Domini timẽ-
tibus exhibetur, ita etiam impiis pœna peccati reponitur.
Abraham deducebat hospites, ad humanitatis gratiam ad
debat obsequia. Sodomitæ pro pietatis officijs impurita- Gen. 18.
tis augebant flagitia. *Non celabo* (inquit) *Abrahã puero meo
quæ ego facio.*] Senilis itaque ætatis Abraham superius scri-
ptura significauit, quia nonaginta & nouem processisset F
annos: quomodo nunc puerum dicit? Sed cum immemo-
rem senectutis exploratorem indefessum, cursu impigrũ,
standi patientissimum, deducendi studiosissimum expres-
serit, nonne cõuenire nomen pueri videtur? Officijs me-
rito puer dicitur, qui senile nesciebat fastidium, pueritiæ
innocentiam & obsequium deferebat. Datur itaque iusto
benedictionis gratia, & posteritatis hæreditas. Offensa
autem peccatorum exponitur *Clamor* (inquit) *Sodomorum
& Gomorrhæ impletus est apud me.*] Magna Domini patien-
tia, vt non statim peccatorem puniat, sed diu differat, ex-
pectans correctionem: nec commoueatur ad vlciscendũ,
nisi peccatorum mensuram excedat. Vnde & Dominus Iesus Matt. 23.
in Euangelio ad Iudæos ait, *Implete mensuram patrum vestro-
rum.* [*Descendam itaque vt videam si secundum clamorem illorum
venientem ad me, consummant: sin autem, vt sciam.*] Non igno-
rabat Deus peccata Sodomorum, sed propter te instruen-
dum verba huiusmodi loquebatur, vt tu proprius scruta-
tis eorum commissa in quos vindicandum arbitraris. *De- G
scendam* (inquit) *vt videam,*] hoc est, etiam tu descende cu-
rã, descende indaginis studio, ne quid sit quod fallat aut
lateat absentem, vt oculis facinus deprehendas. Eminus
positi multa nescire possunt. Quem clamorem autem ait,
nisi forte quia ei quem nihil latet, clamant omnia, clamare Gen. 4.
videntur singulorum crimina? Vnde ad Cain dicitur, *San-
guis fratris tui ad me clamat:* hoc est, non latet, sed clamat par-
ricidium tuum. Itaque velut excitatur Deus flagitiorum
nostrorum clamoribus, vt aliquando vindicet, qui liben-
ter ignoscit. *Et profecti viri inde, petierunt Sodomam.*] Quid sibi
autem vult quod illi qui ad Abraham simul cum Domino
venerant, Sodomam petierunt viri, nisi vt acerbaretur cri-
men eorum, si quos iustus honorauerat, his maiore sacri-
legio impij vim conarentur inferre? Nam quod viros di-
xit, euidens est ratio, quia speciem præferebant virorum.
Denique Abrahæ petenti ne simul perderet iustos tanquã
iniquos, & interroganti, *Si fuerint quinquaginta iusti in ciui-
tate, perdes illos? respondit, Non perdam ciuitatem, si fuerint in ea
quinquaginta iusti, & totum locum seruabo.*] Et sic per ordi-
nem interrogationum, & responsionum vicem, etiamsi
decem iustos inuenerit in ciuitate, tamen propter pauco- H
rum iustitiam, impunitatem toti populo promittit. Vnde
discimus quantus murus sit patriæ vir iustus, quemadmo-
dum non debeamus inuidere viris sanctis, nec temerè de- Eccl. 9.
rogare. Illorum etenim nos fides seruat. illorum iustitia Iob. 5.
ab excidio defendit. Sodoma quoque si habuisset viros
decem iustos, potuit non perire.

Genesis Cap. XIX.

*VEnerunt autem duo angeli Sodomam vesperi.
Sedebat autem Lot ad portam Sodomorum. Vi-
dens autem Lot, exurrexit obuiam illis, & adora-
uit in faciem super terram, & dixit, Ecce domini, de-
clinate in domũ pueri vestri, & manete, & lauate pe-
des vestros, & manicãtes proficiscemini viã vestram.
Dixerunt autem, Non, sed in platea manebimus. Et
coegit eos, & declinauerunt ad eum, & ingressi sunt in
domum eius; & fecit illis conuiuium, & azymos co-*

xit

A *xit eis, & comederunt. Antequam autem dormirent viri ciuitatis Sodomorum circundederunt domum ab infante vsque ad senem totus populus pariter, & vocauerunt Lot, & dixerunt ad eum, Vbi sunt viri qui ingressi sunt ad te nocte? Educ illos, vt coeamus cum eis. Egressus est autem Lot ad vestibulum: et ostium adaperuit post se: ait vero eis, Nequaquam viri fratres, ne malum feceritis. Sunt autem mihi duæ filiæ quæ non cognouerunt virum: educam eas ad vos, vtimini eis sicut placuerit vobis: solum in viros istos ne faciatis iniquum, cuius causa ingressi sunt sub tegmine trabium mearum. Dixerunt autem illi, Recede illuc. Ingressus es habitare, numquid & iudicium iudicare? Nunc ergo te affligemus magis quam illos. Et coegerunt virum Lot vehementer: & appropinquauerunt confringere ostium. Extendentes au-* B *tem viri manus, attraxerunt Lot ad se in domum, & ostium domus clauserunt. At viros existentes ad ianuam percusserunt cæcitate à minimo vsque ad magnum, & fatigati sunt quærentes ostium. Dixerunt autem viri ad Lot, Sunt tibi hic generi, aut filii, aut filiæ, aut si quis tibi alius est in ciuitate? educ de loco isto: quia perdemus nos locum istum, quia exaltatus est clamor eorum coram Domino, & misit nos Dominus delere eum. Egressus est autem Lot, & loquutus est ad generos suos, qui acceperunt filias suas, & dixit, Surgite, & egredimini de loco isto, quia delebit Dominus ciuitatem. Visus est autem deridere coram generis suis. Vt autem diluculum factum est, vrgebant angeli Lot, dicentes, Surgens accipe vxorem tuam, & filias quas habes, & egredere, vt non pereas cum iniquitatibus ciuitatis. Et turbatæ sunt, & tenuerunt angeli manum eius, & manum vxoris eius, & manus duarum filiarum eius, eo quod parceret Dominus illi. Et factum est, quando eduxerunt eum foras, dixerunt, Saluans salua tuam ipsius animam: ne respexeris* C *retrorsum, neque steteris in tota circum regione: in montem saluare, ne forte simul comprehendaris. Dixit autem Lot ad eos, Quæso Domine, quia inuenit puer tuus gratiam coram te, & magnificasti iustitiam tuam, quod facis super me vt viuat anima mea: ego autem non potero saluari in monte, ne apprehendant mala, & moriar. Ecce ciuitas hæc iuxta, vt fugiam ego illuc, quæ est parua, & saluabor. Non parua est, & saluabitur anima mea propter te? Et dixit ei, Ecce admiratus sum tuam faciem, & in verba hoc ne euertam ciuitatem de qua locutus es. Festina ergo saluari illic: non enim potero facere rem, donec venias in illuc. Propter hoc vocauit nomen ciuitatis illius Segor. Sol egressus est super terram, & Lot ingressus est in Segor: & Dominus pluit super Sodomam & Gomorrham sulphur & ignem à Domino de cœlo, & subuertit ciuitates has, & omnem circa regionem, & omnes ha-* D *bitantes in ciuitatibus, & germinantia super terram. Et respexit vxor eius retrorsum, & facta est statua salis. Maniceuit autem Abraham diluculo in locum, vbi steterat coram Domino, & respexit super faciem Sodomorum & Gomorrhæorum, & super faciem circa regionis: & vidit, & ecce flamma de terra, sicut vapor fornacis. Et factum est cum subuerteret Deus omnes ciuitates regionis, vt recordaretur Deus Abraham: & emisit Lot de medio subuersionis cum subuerteret ciuitates, in quibus habitauit in eis Lot. Egressus est autem Lot de Segor, & sedit in monte ipse & duæ filiæ eius cum eo (timuit enim habitare in Segor) & habitauit in spelunca ipse & duæ filiæ eius cum eo. Dixit autem senior ad iuniorem, Pater noster senior est, & nemo est super terram qui ingrediatur ad nos, sicut conuenit vniuersæ terræ. Veni, & potemus patrem nostrum vino, & dormiamus cum eo, & suscitemus ex patre nostro semen. Potauerunt autem patrem suum vino in nocte illa: & ingressa senior dormiuit cum patre suo in nocte illa, & non sciuit cum dormiret ipse, & cum resurgeret. Factum est autem in crastinum, & dixit senior ad iuniorem: Ecce dormiui heri cum patre nostro: potemus eum vino & in nocte hac, & ingressa dormi cum eo, & suscitemus ex patre nostro semen. Potauerunt autem in nocte illa patrem suum vino, & ingressa iunior dormiuit cum patre suo: & non sciuit cum dormiret ipse, & resurgeret. Et conceperunt ex patre suo duæ filiæ Lot. Et peperit senior filium, & vocauit nomen eius Moab, dicens, de patre meo. hic pater Moabitarum vsque in hodiernum diem. Peperit autem & iunior filium, & vocauit nomen eius Ammon, filius generis mei. hic pater Ammonitarum vsque in hodiernum diem.*

De aduentu angelorum ad Sodomam ciuitatem, de Lot hospitalitate eis exhibita, Sodomorumque nefando scelere, & hospitalitatis violatione. F

CAP. VI.

V*Enerunt autem duo angeli Sodomam vesperi.*] Sodomam venerunt vesperi, meridie ad Abraham: quia iusto refulget angelorum præsentia, impijs tenebras affert. Tamen potest referri etiam ad tempus Dominicæ passionis, quod vesperi venerunt ad eum, qui à Sodomitanis contagionibus & totius vrbis excidio erat liberandus. Vesper erat antequam Christus veniret: quia totus erat mundus in tenebris Vesper erat omnibus, quos immanium delictorum squalor tenebrosus vrgebat. Venit Dominus Iesus; redemit sanguine suo mundum, lucem attulit. *Venerunt autem angeli duo Sodomam vesperi.*] Vbi gratia largienda est. Christus adest: vbi exercenda seueritas, soli adsunt ministri, deest Iesus. *Sedebat autem Lot ad portam.*] Erudierant Lot sanctum aduersa captiuitatis, & sollicitiorem fecerant. Itaque processu ætatis didicerat imitari parentem. Ad portam itaque sedebat, vt exciperet aduenientes. Denique *excurrexit obuiam illis.*] Perfectior currit obuiam, iste *excurrexit, & adorauit in faciem super terram, & dixit, Ecce domini, declinate in domum pueri vestri.*] Et coegit illos diuertere. Qui dicebant, *Non, sed in platea manebimus.*] Commendatur hic iusti sanctitas, & angelorum gratia. Illi nolebant aduentum suum hospiti grauiorem videri: ille quidem inter quos habitaret, sciebat, tamen domum suam offerebat periculis, quibus auferret hospites. Certè quo tardius acquiescebant, diutius tentando plenius comprobabant. *Viri ciuitatis Sodomorum circumdederunt domum ab infante vsque ad senem, totus populus pariter.*] Præstruitur iudicij diuini æquitas; ne forte quis diceret, Quid peccauerunt pueri, vt omnes excidio inuoluerentur? Ita nullus illic iustus, nullus innocens fuit. Audi scripturam testificantem, quia *circumdederunt domum ab infante vsque ad senem, totus populus pariter.*] Nulla ætas erat culpæ immunis, ideo nullus immunis exitij fuit. Et qui possibilitatem perpetrandi criminis non habuit, habuit affectum. Effœtæ vires senum, sed mens plena libidinis. *Sunt autem mihi duæ filiæ quæ non cognouerunt virum: educam eas ad vos, vtimini eis sicut placuerit vobis, solum in viros istos ne faciatis iniquum.* Offerebat sanctus Lot filiarum pudorem. Nam etsi illa quoque flagitiosa impuritas erat, tamen minus erat secundum naturam, quam aduersum naturam delinquere. Præferebat domus suæ verecundiæ hospitalem gratiam, etiam apud barbaras gentes inuiolabilem. *Et coegerunt virum Lot vehementer: & appropinquauerunt confringere ostium. Extendentes autem viri manus, attraxerunt Lot ad se in domum, & ostium domus clauserunt.*] Munitur ita pietatis locus, vt inoffensa illic hospitalitas quoque foret, vbi nec germanitas satis tuta fuit. Percusserunt quoque illos angeli cæcitate, vt etiam ostium domus quod aperire cupiebant, non reperirent. Vbi mirabilis quædam angelorum declaratur potestas, vt offusa impuris cæcitate, non reperirentur domus ostia. Simul etiam illud ostenditur, quia cæca est omnis libido, & quod est ante se non videt. Quod vero hospitum manibus reuocatus est sanctus Lot in domum, demonstrat quod ille immemor periculi, memor fidei, non

Gen. 19. Ioan. 1. Gen. 14. Gen. 18. G 32. q. 7. c. H offerebat. Iuo par. 9 cap. 115.

A eripuit se periculo, sed obtulit. *Dixerunt autē viri ad Lot, Sunt tibi hic generi. aut filii aut filiæ educ de loco isto, quia perdemus nos locum istum.*]Quod generos habere Lot sanct⁹ inducitur, & manifestata ei toti⁹ regionis euersione illos monere vt fugerent, docetur simul ne deserendo eos, nec admonendo, minus pius videretur circa filiarū maritos: vel erroris earum causa ipsi assignaretur, quæ destitutæ virili consortio, cōcubitum inebriati expetiissent patris. Non ergo indefensum sinit scriptura virum sanctum relinqui, cum & tradidisse maritis filias, & monuisse generos inducit. Sed visum est illis quod derideret eos, & tamen adhuc morabatur Lot vt persuaderet generis suis: & pene non profectus non euasisset, nisi vt genobus angelis, & tenentibus manus eius, egredi coactus esset. Inquit enim, *Et factum est, quando eduxerunt eum foras, dixerunt, Saluans salua tuam ipsius animam: ne respexeris retrorsum, neq; steteris in tota circum regione, &c.* Non ergo profectus, sed eductus est, & mandatum B accepit ne respiceret retrò, nec sisteret in tota regione illa, sed in montem ascenderet. Hoc cum illi dicitur, omnibus dicitur. Si vis ergo & tu euadere, ne respicias retro, sed ante. Aspice vbi Christus est, vt dicat tibi. Vade retro, sicut Petro dicit; *Vade post me:* vt Christum sequeretur, Christum videret. Retro Sodoma est plena flagitij, retro Gomorrha vitijs scatens, criminum regio. *Ne tetigeritis*, inquit Apostolos, *ne attaminaueritis, ne gustaueritis, quæ sunt omnia ad corruptelam.* Fuge ergo Sodomam, relinque ocyus, desere elementa huius mundi, ne te imminentia inuoluant pericula, non sistas fugiens, nec in tota vitiorum regione remoreris. *Et respexit vxor eius retrorsum, & facta est statua salis.*]Qui non respexit retrorsum, euasit: quæ respexit, non potuit euadere. *Dixit autem senior ad iuniorem. Pater noster senior est, & nemo est super terrā qui ingrediatur ad nos, sicut conuenit vniuersæ terræ, & veni, & potemus patrem nostrum vino, & dormiamus cum eo, & suscitemus ex patre nostro semen.*] Excusantur filiæ sancti Lot, qui putauerunt non vicinæ regionis, sed totius orbis fuisse illud excidium, & se solas cum patre superstites omnibus populis remansisse. Et ideo, ne genus deficeret humanū, paternum petisse concubitum, vt semen generatio- C nis humanæ de patre suo suscitarent. Non ergo libidinis vitium fuit, sed generationis remediū, quod non puto criminis duci loco. Nam & Eua à viro sumpta, supra cuius costam ædificata est mulier *os de ossibus eius, & caro de carne eius*, tamen propter seriē successionis humanæ viro mixta est. Subducitur tamen huic admisso conscientia viri iusti. Inebriatus enim vino, quid gereret nesciebat. Vnde non mirum si puellas decepit opinio, quæ putarent totius populos orbis periisse. Nō eadem esset Lot sancti excusatio, qui audierat ab angelis locum illum, non totum mundum esse periturum. Sane discimus vitandam ebrietatem, per quam crimina cauere non possumus. Nam quæ sobrij cauemus, per ebrietatē ignorantes committimus. Parum est quod ea inflammat libidinē, accendit cupiditates corporis: ipsam quoq; mentem subruit, & animum capit, sensum extorquet. Nesciunt quid loquantur qui nimio vino indulgent, iacent sepulti. Ideoq; si qua per vinum deliquerint, apud sapiētes iudices venia quidem facta donantur, D sed leuitatis notantur auctores. Quanta ipsa deformitas, vt soluantur vires, incessus vacillet? Multi se fortes putant: num fortiores quam Lot? num continentiores quā Noë? Non vtique vitia patriarcharum scriptura exposuit, quos victos vino legimus: sed vt tu disceres quid caueres. Ille nudus iacuit, ille filiarū errori patuit. Et Noë rustus deceptus est, quia vini vis adhuc ignorabatur: sed in illo instructus es, ne tu ignorares. Lot filiabus se credidit, & per senectutem vino solutus commisit incestum ignorans. tu sic bibe, ne capiaris. Instruant patriarchæ non solum docentes, sed etiam errantes. Ideo iteratum est exemplum ebrietatis, vt confirmetur magisterium cautionis.

Mat. 16.

Co'ss. 2

Genes. 2.

Eph. 5. / Rom. 13. / Eccl. 31. / Esa. 28

Genes. Cap. XX.

ET mouit Abraham illinc ad austrum, & habitauit inter Cades, & inter Sur, & habitauit in Geraris. Dixit autem Abraham de Sarra vxore sua, quia soror mea est. Timuit enim dicere quia vxor mea est, ne forte interficerent illū viri ciuitatis propter illam. Misit autem Abimelech rex Gerarum, & accepit Sarram. Et ingressus est Deus ad Abimelech nocte, & dixit, Ecce tu morieris propter mulierem quam accepisti. hæc enim commoratur cum viro. Abimelech autem non tetigit eam, & dixit, Domine, gentem ignorantem & iustam non interficies. Non ipse mihi dixit, soror mea est? & ipsa mihi dixit, frater meus est? In pura corde, & iustitia manuum feci hoc. Dixit autem illi Deus per somnium: Et ego cognoui quoniā puro corde fecisti hoc, & peperci tibi vt non peccares in me: propter hoc non sum passus te tangere illam. Nunc autem redde mulierem E *homini, quia propheta est, & orabit pro te, & viues. Si autem non reddideris, scito quod morieris tu & omnia tua. Et manicauit Abimelech diluculo, & vocauit omnes seruos suos, & loquutus est secundum omnia verba* F *hæc in aures eorum. Timuerunt autem omnes viri valde. Et vocauit Abimelech Abraham, & dixit ei, Quid hoc fecisti mihi? nunquid peccaui in te, qui fecisti super me, & super regnum meum peccatum grande? Opus quod nullus fecit, fecisti mihi. Dixit autem Abimelech Abraham, Quid videns fecisti hoc? Dixit autem Abraham, Dixi enim: Forsitan non est cultus Dei in loco isto, meq; interficient propter vxorem meam: etenim vere soror mea est ex patre, sed non ex matre, facta est autem mihi in vxorem. Factum est quando eduxit me Deus de domo patris mei, & dixit ei, Hanc iustitiam facies in me: in omnem locum, quocunq; ingressi fuerimus illuc, dic de me, quia frater meus est. Accepit autem Abimelech mille didrachmas, & oues, & vitulos, & seruos, & ancillas, & dedit Abraham,* G *& reddidit illi Sarram vxorem suam. Et dixit Abimelech Abraham, Ecce terra mea coram te, vbicunq; tibi placuerit, habita. Et Sarra dixit, Ecce dedi fratri tuo mille didrachmas, hæc tibi erunt in pretium faciei tuæ, & omnibus quæ tecum: & omnia vere loquere. Orauit autem Abraham ad Deum, & sanauit Deus Abimelech, & vxorem suam, & omnes ancillas eius, & omnia iumenta eorum, & pepererunt: quia concludens conclusit Deus de foris omnem vuluam in domo Abimelech propter Sarram vxorem Abraham.*

De pudicitia Sarræ vxoris Abrahæ sæpius tentata, & tandem a Deo pulchra donata prole.

Cap. VII.

MIsit autem Abimelech rex Gerarum, & accepit Sarram. Et ingressus est Deus ad Abimelech nocte, &c.] Ideo tentatur Sarræ pudicitia, vt exigatur omnium. Nam & Abi- H melech in vxorem sibi eam sumpserat, & dixit ei nocte Deus, *Ecce tu morieris propter mulierem quam accepisti.*] Aduertimus adulterium diuino iudicio morte puniri. Ideoque addidit, *Hæc enim commoratur cum viro.*]Habent quidem omnes viri mulierisque concubitus nulla legitimi matrimonij forte celebrati suam culpam. Discite etiam qui ad gratiam baptismatis tenditis, velut quidam fidei candidati, continentiæ disciplinam sobriam. Nulli licet scire mulierem præter vxorem. Ideoque coniugij tibi datum est ius, ne in laqueum incidas, & cum aliena muliere delinquas. *Vinctus es vxori, noli quærere solutionem:* quia non licet tibi vxore viuente vxorem ducere: nam & aliam quærere, cum habeas tuam, crimen est adulterij, hoc grauius, quod potas peccato tuo auctoritatem lege quærendam. Tolerabilior est si lateat culpa quam si culpæ vsurpetur auctoritas. Nec solum hoc est adulteriū, cum aliena peccare coniuge, sed omne quod non habet potestatē coniugij: tamen locus iste docet grauius crimen esse: vbi celebrati coniugij iura temerantur, & vxorius pudor soluitur. Ideoque

Deut. 22.

Tob. 4

1 Cor. 7 / Mat. 19.

A eum prætenderet Abimelech quod vxorē alienam esse ignorauerit, quam sororem esse vir ipse suam dixerit, respondit ei Dn̄s. *Et ego cognoui quoniā puro corde fecisti hoc, & peperci tibi, vt non peccares in me: propter hoc non sum passus te tangere illam.*] Cognoscimus velut præsulē custodemq. coniugij esse Deum, qui non patiatur alienū torum pollui. Et si qui fecerit, peccare eum in Deum cuius legem violet, gratiā soluat. Et quia in Deum peccat, sacramenti cœlestis amittit consortiu. Fortasse te moueat qua ratione Pharao quæstionibus ab omnipotente Deo grauiter afflictus sit, (Gen. 12.) vt supra legimus, cum & ipse ignorauerit vxorem esse Abrahæ Sarram, quam sororem audierat: Abimelech autem nullam pœnam exceperit. Verum cum Ægypti regem noueris ducem fuisse vitiorum, qui quo plus habuerit licentiæ, eo plus flagitij commiserit: Abimelech autem & fidelis æstimatus sit Deo, vt meruerit audire, *Et ego cognoui quoniam puro corde fecisti hoc:*] rex non afflictionis, vt Ægyptius, sed monitionis, quod Gerarum quibus præerat, docet interpretatio: non est dubium cæteris operibus eius indignationem Domini esse reuocatam, qui vere interioris (B) (Heb. 4.) arbiter est conscientiæ, & animi ac mentis interpres. Deinique non vt Pharao ille conuentus à Moyse recusauit & (Exod. 5.) spreuit mandatum Dei: nec obsequium distulit, sed statim vocauit Abraham, vxorem suam ei reddidit, pretio se ipse multauit quod vidisset alienam, dotem pudoris exoluit. Hinc quoque colligi potest, Abimelech regem clementiora meruisse, quod Abraham pro eo rogauit & impetrauit. Peperit enim & vxor eius, & ancilla eius, quas ante concluserat Deus propter Sarram vxorem Abrahæ, quod æque ad œconomiam pertinet, vt Sarræ partus Dei donatus promissione, etiam hoc fulciretur testimonio, (Cap. 21.) cum aduertas, Dei offensione & fœcundas sterilescere, & rursum Domini voluntate steriles fœcundari, iuxta quod scriptum est *Nonne sterilem & parientem ego feci? dicit Dominus.* (Esai. 66.) Quamuis ad synagogæ illud & Ecclesiæ mysterium dictum accipiatur, quia & synagoga partus habere desinit, quæ successionis fraudata est posteritate: & congregatio (C) nationum, quæ sterilis erat cum Deum ignoraret, partus habere cœpit æternos. Vnde lectum est; *Lætare sterilis, quæ non paris: erumpe & clama, quæ non parturis, quoniam plures filii desertæ magis quam eius quæ habet virum.* (Esai. 54. & Gal. 4.)

Genes. Cap. XXI.

ET Dominus visitauit Sarram, sicut dixit: & fecit Dominus Sarræ sicut loquutus est, & concipiens peperit Abraham filium in senectute, in tempus sicut loquutus est ei Dominus. Et vocauit nomen filii sui qui fuit illi, quem peperit illi Sarra, Isaac. Circumcidit autem Abraham Isaac die octaua, sicut præcepit ei Dominus. Et Abraham erat annorum centum, quando genitus est ei Isaac filius eius. Dixit autē Sarra, Risum mihi fecit Dominus. Quicunq. enim audierit, congratulabitur mihi. Et dixit, Quis annuntiabit Abrahæ quoniam lactat infantem Sarra, quia peperit filium in senectute mea? Et creuit puer, & ablactatus est. Fecit autem Abraham conuiuium magnum qua die ablactatus est Isaac filius eius. Videns autem Sarra filiū Agar (D) *Aegyptiæ qui fuit ex Abraham, ludentem cum filio suo Isaac, & dixit Abraham, Eiice ancillam, & filium eius: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac. Durum autem apparuit verbum valde coram Abraham de filio suo Ismael. Dixit autem Deus Abrahā, Non durum sit ante te de puero, & de ancilla. Omnia quæcunq. tibi dixerit Sarra, audi vocem eius, quoniā in Isaac vocabitur tibi semen, sed & filium ancillæ in gentem magnam faciam eum, quia semen tuum est. Surrexit autem Abraham mane, & accepit panes & vtrem aquæ, & dedit Agar, & imposuit puerum super humeros eius, & dimisit eam. Abiens autem errabat per desertum iuxta puteum iuramenti. Defecit autem* (E) *aqua vtris, & proiecit puerum subter vnam abietem, & abiens sedit è regione eius de longe quasi arcus iactum. Dixit enim, Non videbo mortem filii mei, & sedit contra. Clamans autem puer fleuit. Exaudiuit autē Deus puerum de loco vbi erat, & vocauit angelus Domini Agar de cœlo, & dixit ei, Quid est Agar? ne timeas: exaudiuit enim Deus vocem pueri de loco vbi est. Surge, accipe puerum, & tene manum eius: in gentem enim magnam faciam eum. Et aperuit Deus oculos eius, & vidit puteū aquæ viuæ, & abiit, & impleuit vtrem, & potauit puerum suum. Et fuit Deus cum puero, & creuit, & habitauit in deserto. Factus est autem sagittarius, & habitauit in deserto Pharan. Et accepit illi mater eius vxorem de Aegypto. Et factum est in tempore illo, & dixit Abimelech & Hochozad pronubus eius, & Phicol princeps exercitus eius ad Abraham,* (F) *dicens, Deus tecum in omnibus quæcumque feceris. Nunc ergo iura mihi per Deum ne noceas mihi, neq. semini meo, neq. nomini meo: sed secundum iustitiam quam feci tecum, facies mecū, & terra quam habitasti in ea. Et dixit Abraham, Ego iuro. Et increpauit Abraham Abimelech propter puteis aquæ, quos abstulerant serui Abimelech; & dixit ei, Non sciui quis fecit verbum hoc, neq. tu mihi annuntiasti, neq. ego audiui, nisi hodie. Et accepit Abraham oues & vitulos, & dedit Abimelech, & disposuerunt ambo testamentū. Et statuit Abraham septem agnas ouium solas. Et dixit Abimelech Abraham, Quid sunt septem agnæ ouiū harum, quas statuisti solas? Et dixit, Quia septem agnas accipies à me, vt sint mihi in testimonium, quia ego fodi puteum hunc. Propter hoc vocauit nomen loci illius, Puteum iuramenti, quia illic iurauerunt ambo: & posuerunt fœdus super puteum iuramēti. Surrexit* (G) *autem Abimelech, & Hochozad pronubus eius, & Phicol princeps exercitus eius, & reuersi sunt in terram Philistiim. Et plantauit Abraham agrum super puteum iuramenti, & inuocauit ibi nomen Domini, Deus æternus. Habitauit autem Abraham in terra Philistiim dies multos.*

Genitus est igitur Abrahæ filius Isaac, cum esset annorū centū.] Et tu si perfectus fueris, habebis posteritatē lætitiæ, exultationis hæreditatē. *Dixit autem Sarra, Risum mihi fecit Dominus. Quicunq. enim audierit, congratulabitur mihi.*] Non vtiq; hoc de generatione hac intelligitur, quæ casibus plerisq; obnoxia est, vt interdum non generasse melius fuerit; sed de generatione qua vnusquisq. peccator agens pœnitentiā, cum redimitur à morte, angelis solet exhibere lætitiam. *Et dixit Sarra, quis annuntiabit Abrahæ quoniā lactet infantem Sarra?*] (Luc. 15.) Moralis locus. Prouocantur fœminæ meminisse dignitatis suæ, & lactare filios suos. Hæc enim matrū gratia, hic honos, quo se proprijs commendēt viris. Deniq. eos plus amare filios solēt, quos ipsæ matres lactauerint vberibus (H) suis. *Fecit autem Abrahā conuiuium magnum qua die ablactatus est Isaac filius eius.*] Non mediocre istud nec vsitatū. Non enim quia à nutricis lacte subductus est puer, magnum cōuiuium exhibuit Abraham; sed quia idoneus habitus est Isaac fortioris gratiæ cibo, & virtutis alimento, non adhuc vt Chorinthij, lacte potandus, sed epulis solidioribus mādatorum cœlestium mentis suæ lacertos firmans. (1. Cor. 3.) *Videns autē Sarra filiū Agar Aegyptiæ, qui fuit ex Abrahā, ludentē cum filio suo Isaac, &c.* Prosperitatē cito sequitur inuidia. Pepererat Sarra, ablactauerat filium, *vidit ancillæ filium ludentē cum filio suo Isaac, & dixit ad Abraham: Eiice ancillā, & filium eius. non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac.*] (Gal. 4.) Durū valde hoc Abrahæ videbatur, vt eijceret filium suum, licet eum quē susceperat ex vernacula. Et tu noli te miscere ancillæ, ne suscipias ex illa filium, & vxor tua non patiatur cohæredē illum filio suo fieri. Vides enim hinc solui gratiā matrimonij. Certe si incidisti, & habes filium, eijce ancillam, & filium eius. Melius est enim vt ancilla quam vxor recedat, &

A

filius ancillæ quam legitimus eijciatur. Quod si dubitaueris, si contempseris vxoris tuæ sententiam, & durum tibi visum fuerit, dicit tibi Deus quod dixit Abrahæ. (quod illi enim dixit, tibi dicit, & omnibus dicit:) *Nõ sit durum ante te de puero, & de ancilla. Omnia quæcunq; dixerit tibi Sarra, audi vocem eius, quoniam in Isaac vocabitur tibi semen.*] Nusquam alibi dixit, Audi vocem vxoris tuæ, nisi hic: id est, fecisti iniuriam vxori tuæ, & non mitigasti affectum eius: suscepisti ex ancilla filium, & non honorasti vxoris filium. Numquid potest in ancillæ filio semen tuum vocari, Non vtiq; in legitimo enim filio vera successio est. Sed vereris, quia filius tuus est, ne forte eiectus intereat atque occidat. Nõ ei deerit mea gratia. Omnes alit Deus noster, suffulcit vniuersos, & iustos & iniustos. Denique *& pluit super iustos & iniustos.* Sicut fecit Abraham, facito & tu. Eijce ancillam, vt secura vxor & inoffensa maneat domi. Eijce & ancillæ filium, vt non habeat hæreditatis consortium, qui non habet originis priuilegium.

Genes. 16. Mat. 5. Gal. 4.

B

Genes. Cap. XXII.

ET factum est post verba hæc, Deus tentauit Abraham, & dixit ad eum, Abraham, Abraham. Et dixit, Ecce ego. Et dixit, Accipe filium tuum dilectissimũ, quem dilexisti Isaac, & vade in terram excelsam, & offeres mihi illum in holocaustum in vno montium, quem tibi dixero. Exurgens autem Abraham diluculo, strauit asinum suum: & sumpsit secum duos pueros, & Isaac filium suum, & concidit ligna ad holocaustũ. Surgens autem abiit, & venit in locum quem dixit illi Deus, die tertia. Et respiciens Abraham oculis suis, vidit locum à longè. Et dixit Abraham pueris suis. Sedete hic cum asino, ego autem & puer pertransibimus vsque illuc, & cum adorauerimus, reuertemur ad vos. Accepit autem Abraham ligna holocausti, & imposuit Isaac filio suo. Accepit & ignem ipse in manu, & machæram, & abierunt duo simul. Dixit autem Isaac ad Abraham patrem suum, Pater. Qui dixit, Quid est fili? Dixit autem, Ecce ignis & ligna, vbi est ouis ad holocaustum? Dixit autem Abraham, Deus prouidebit sibi ouem ad holocaustum fili. Pergentes autem vterque pariter, venerunt in locum, quem dixit ei Deus: & ædificauit ibi Abraham altare, & imposuit ligna, & colligatis manibus ac pedibus Isaac filii sui, imposuit eum in altare supra ligna. Et extendit Abraham manum suam ad accipiendum gladium, vt iugularet filium suum, & vocauit eum angelus Domini de cælo, & dixit ei, Abraham, Abraham. Ille autem dixit, Ecce ego. Et dixit, Non inijcias manum tuam in puerum, neq; facias ei quidquam. Nunc enim cognoui quia times tu Deum, & non pepercisti filio tuo dilectissimo propter me. Et respiciens Abraham oculis suis, vidit, & ecce aries vnus suspensus cornibus in virgulto Sabec. & abiit Abraham, & accepit arietem, & obtulit eum in holocaustum pro Isaac filio suo. Et vocauit Abraham nomen loci illius, Dominus vidit: vt dicant hodie, In monte Dominus apparuit. Et vocauit angelus Domini Abraham secundo de cælo, dicens, Per memetipsum iuraui, dicit Dominus: propterea quod fecisti verbum hoc, & non pepercisti filio tuo dilectissimo propter me: profectò benedicens benedicam tibi, & multiplicans multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & sicut arenam iuxta labium maris: & hæreditabit semen tuum ciuitates aduersariorum: & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quoniam audisti vocem meã. Reuersus est autem Abraham ad pueros suos, & surgẽtes abierunt simul ad puteum iuramenti, & habitauit Abraham super puteum iuramenti. Factum est autem post verba hæc, nunciatum est Abraham dicentes, Ecce peperit Melcha & ipsa filios Nachor fratri tuo: Hus primogenitum, & Buz fratrem eius, & Camuel patrẽ Syrorũ, & Chazad, & Azau, & Phalas, & Ieldaph & Bathuel genuit Rebeccã. Octo isti filii, quos peperit Melcha Nachor fratri Abrahã: & concubina illius cui nomẽ Roma, peperit & ipsa Tabee, & Gaon, & Thaas, & Maacha.

C

D

E

De tentatione Abrahæ, & multiplici eius probatione.

Cap. VIII.

ET *factum est post verba hæc, Deus tentauit Abraham.*] Aliter Deus tentat, aliter diabolus. Diabolus tẽtat vt subruat Deus tẽtat vt coronet. Deniq. probatos sibi tentat. Vnde & Dauid dicit, *Proba me Deus, & tenta me.* Et S. Abraham probauit ante, & sic tentauit, ne si ante tentaret, quã probasset, grauaret. Probauit eum cum exire de Charra iussit, & obedientẽ reperit. Probauit eum fidei titulo fretus liberauit nepotẽ, cum de præda nihil attigit, cum promisit seni filiũ: & cum esset centum annorum, quamuis Sarræ genitalia cõsideraret emortua, tamẽ credidit, nec fide hæsitauit, qui posset hæsitare ratione sterilitatis aut senectutis: probauit eum hospitij sedulitate. Probatum igitur, quasi fortiorem tentandũ putauit maioribus, & quibusdã imperijs durioribus. Et hoc quidem exemplo docemur, quia veris probatur quis, tentatur autem compositis & fictis. Non enim volebat Deus immolari à patre filiũ, nec impleri hoc munus volebat, qui arietem pro filio immolandũ obtulit, sed tentabat affectum patris, si Dei præcepta præferret filio, si paternæ pietatis contemplatione vim deuotionis inflecteret: *Et dixit ad eum, Abraham, Abrahã.*] Repetitione nominis mentem excitat, vt esset paratior. Deniq. respondit illi, *Ecce ego. Et dixit, Accipe filium tuum dilectissimum, quem dilexisti Isaac, & vade in terram excelsam, & offeres mihi illum in holocaustum in vno montiũ, quem tibi dixero.*] Non sinit otiosum esse affectũ patris. A principio enim stimulat, & pungit pietatis aculeis, & filij nomẽ addidit ad vim necessitudinis & amoris. Non satis putauit dixisse filium, adiungit, *Dilectissimũ quem dilexisti Isaac.*] Quid est quod ait, *quem dilexisti*:] & non dixit, quem diligis? Possumus quidẽ vti ad defensionem scripturæ consuetudine diuinæ, quia præterita plerũque ponit pro futuris vel præsentibus, vt in Euangelio habes; *Hic est filius meus dilectissimus, in quo complacui*; cum vtique semper in filio placeat pater. Et in psalmo habes, *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis*: cum semper sedeat. Possumus tamen & dilectissimum ad præsens accipere, & quẽ dilexisti ad id, vt non recenti quodã impulsu amoris, sed inolito diu & probato amore significaret dilectũ. Quod enim ad tempus augetur, ad tempus resoluitur: quod autem diu aut semper placuit, cito aboleri non potest. Potest & illud nõ absurdũ videri, quia morituros plus diligimus. Hoc est, quem ante dilexisti: quasi iam non diligat immolandũ. Nec otiose addit nomen sancti Isaac, hoc est, eum quem suscepisti de vxore vnicum, suscepisti in senectute, suscepisti tanquam fidei tuæ præmium, remunerationem operum tuorum, suscepisti ex promissione Dei non coniugis fœcunditate, ex qua alium sperare non possis. *Offeres mihi in holocaustum,*] sed prius vade in terrã excelsam. Interponitur spatium, ne præcipitari subito videatur affectus, vt illa dilatione obrepat pietatis gratia, desiderium patris. Adiecit, *in vno montium, quem tibi dixero*]. Et hic similiter, vt dum ascenderet senex, infringeretur impetus, lassaretur dextera, deficeret intentio: dum mõtem disceret, dedisceret apparatũ. Exurgens autem non solum sequenti die, sed etiã diluculo, vt attulisse nox moras studio festinãtis patris videretur, *strauit asinũ suum, & sumpsit secum duos pueros, & Isaac filium suum, & concidit ligna ad holocaustũ.*] Docemur parata omnia ad sacrificium Dei ferre; discimus etiã apparatũ sacrificij, & ministerij munus ipsi nobis vendicare, non delegare aliis. Senex Abraham, & diues pecoribus, atq. abundans seruitiorum, non quæsiuit comitatus sui agmina: ipse quoque ligna concidit, & obsequia maiora viribus suis nõ intermisit. *Surgens autem abiit, & venit ad locũ quem dixit illi Deus, die tertia.*] Cum duobus ipse tertius proficiscitur, hostiam suam secum ducens, & die tertia ad locũ sacrificij venit. Salutaris hic numerus, & cõueniens sacrificaturis. Denique & in posterioribus Moyses dicit ad Pharaonẽ regẽ Ægypti; *Viam trium dierum ibimus, & immolabimus Deo nostro, sicut dixit nobis.* Et rectè tertia die celebratur Trinitatis sacrificiũ. *Et respiciens Abrahã oculis suis, vidit locũ à longe.*] Sollici-

Matt. 4. Psal. 138. Gen. 12. Gen. 14. Gen. 17. Rom. 4. Gen. 18.

F

12. q. 2. § qualiber §. non enim.

Matt. 3. G Psal. 109.

Gen. 18. Gen. 17.

H

Gen. 19. Gen. 14.

Exod. 5. Exod. 3.

te ex-

A te explorat qui ꝓpetat implere. Quãuis senilẽ studio celeraret gradũ, tamẽ hoc serũ potiũs p̃cedebat oculis: vigebãt singulorũ officia mẽbrorũ, licet senilia mẽbra nõ possent vigere. Solet hebescere visus senũ, vt etiã ꝓpinquã nõ facile cõspiciãt. Hic non solũ vidit locũ, sed etiã longe positus aspexit. Nec dubitauit vidisse, sed ait pueris suis, *Sedete hic cũ asino, ego autem & puer pertrãsibimus vsque illuc, & cum adorauerimus, reuertemur ad vos.*] Merito typus in asino, quia & veritas in pullo asinæ. In hoc enim animante figuratur populus gentilium, ante oneri subiectus, nunc Christo subditus. Isaac ergo, Christi passuri est typus. Venit in asino, vt crediturum populum nationum significaret. Ideoque & Dominus cũ ad subeundam pro nobis passionem veniret, pullum asinæ soluit, quem ipse conscientia mitem atq; mansuetum iam Christo sua terga credentem ascenderat. Quod autem ait, *Ego & puer pertransibimus vsque illuc*,] demonstrat quod non deficeret in tanto apparatu pater, non cederet fibus: aut quia pertransirent pietatis remedio tanti facinoris austeritatem. Addidit, *Ad vos reuertemur.*] Prophetauit quod ignorabat: ipse solus disponebat redire immolato filio, sed Dominus per os eius locutus est q̃ putabat. Captiose autem loquebatur cum seruulis, ne cognito negotio aut impediret aliquis, aut gemitu obstreperet aut fletu. *Accepit autem Abraham ligna holocausti, & imposuit Isaac filio suo: accepit & ignem ipse in manu, & macheram.*] Consecratur sacris hostia ministeriis, & commendatur futura. Quę pietatis hostia, pij ante ministerii vectura est. Ligna Isaac sibi vexit; Christus sibi patibulum crucis portauit. Abrahã comitabatur filium, pater Christum. Nec Isaac solus nec Iesus solus. Denique ait, *Solum me relinquetis, & non sum solus, quia pater mecum est.* [*Dixit autem Isaac ad Abraham patrem suum, Pater. Qui dixit, Quid est fili?*] Pulsatur pietatis vocabulis patris affectus, & fluctibus quibusdam hinc atque inde tunditur. Filius vocat patrem, pater dicit, *Fili,*] vt ipso verborum sono se recognoscat pater. quam impossibile est vt ferire possit, cuius se vulneri subiicere optaret. Hæc nomina vitæ solent operari gratiam, non ministerium necis. hęc vocabula incitare ad pietatem, non ad mortem solent. Addidit Isaac, dicens, *Ecce ignis & ligna, vbi est ouis ad holocaustũ?*] Et hic prophetat sermone, non scientia. Ouis enim à Domino ad sacrificium parabatur. Respondit denq; similiter & Abrahã, *Deus prouidebit sibi ouem ad holocaustũ fili.*] Inflexibilis à studio deuotionis minister vocare filium frequẽter non timet: ita erat intentionis soliditate fundatus: & hoc se meliorem patrem putabat, hoc sibi in perenne mansurum indicabat filium, si eum immolaret Deo. Non solum autẽ hoc prophetauit quod statim accidit; quia Deus prouidit sibi pro Isaac hostiam, & reddidit patri filium, verum illud magis, quod non hæc hostia diuinæ esset dispositionis, sed alia esset hostia quã Deus sibi pararet, vt mundaret orbem terrarum: illa esset omnib. acceptior, per quã multi patres offerrent filios suos, & separari in hoc sæculo à filiis non timerent. Quotidie offerunt patres filios suos, vt moriantur in Christo, & consepeliantur in Dño. Quanti patres occisis martyrio filiis lætiores ab eorum tumulo reuerterunt! Venit Abraham ad locum sacrificio prædestinatum, *& ædificauit ibi Abraham altare, & imposuit ligna.*] Quãta molimina immolaturi, ne raptus subito ad immolandum existimaretur? *Et colligatis manibus ac pedibus Isaac filii sui imposuit eum in altare supra ligna.*] Nectit filio manibus suis vincula pater, ne refugiendo filius, & vi ignis exustus peccatum incurreret. *Et dixit angelus, Abraham, Abraham.*] Tenuit quodammodo manum eius diuina vox, & ictum vibrãtis occupauit dexteræ. Non semel vocauit, ne aut non plene audiret, aut fortuitam vocem putaret. Sic reuocauit, quemadmodum imperauit. Repetiuit vocem, tanquam veritus ne præueniretur studio deuotionis, & vna vox impetum ferientis reuocare non posset. *Non inicias* (inquit) *manum tuam in puerum, neque facias ei quidquam. Nunc enim cognoui quia times tu Deum, & non pepercisti filio tuo dilectissimo propter me.*] Hoc est dicere, Affectum tuum inquisiui, hoc factum exegi. Tentaui mentem tuam, si etiam filio dilectissimo non parceres propter me. Nõ aufero quod donaui ipse, nec hæredem inuideo, quem largitus sum non habenti. Nec otiose hic quoque et dilectissimum filium dixit, vt illud quod supra dixit, *Quem dilexisti*,] ita dictum ostenderet, ne existimares quod iam diligere desisset. *Et respiciens Abraham oculis suis, vidit, & ecce aries vnus suspensus cornibus in virgulto Sabec.*] Qua ratione *arietem?* Quasi præstantem vtique cætero gregi. Qua ratione *suspensum?* Vt aduerteres hostiam illam non esse terrenam. Qua causa *cornibus suspensum*, nisi quod carnem suam virtute superiore à terris leuaret? iuxta quod scriptum est, *Cuius principium super humeros eius.* Quis vtique significatur, nisi ille de quo scriptum est; *Exaltauit populi cornu sui?* Cornu nostrum Christus est, qui præstitit omnibus, sicut legimus; *Speciosus forma præ filiis hominum.* Solus eleuatus & exaltatus a terris, quemadmodum ipse nos docet, cum loquitur, *Ego non sum de hoc mundo, ego de supernis sum.* Hunc vidit Abraham in isto sacrificio, huius passionem aspexit. Et ideo ipse Dominus ait de eo; *Abraham diem meum vidit, & gauisus est.* Vnde ait scriptura, *Vocauit Abraham nomen loci illius, Dominus vidit: vt dicant hodie, In monte Dominus apparuit,*] hoc est, quod apparuerit Abrahæ, reuelans futuram sui passionem corporis, qua mundum redemit: demonstrans etiam genus passionis, cum suspensum ostendit cornibus arietem: virgultum illud patibulum crucis est. Et in hoc ligno præstantissimus ductor gregis exaltatus omnia traxit ad se, vt ab omnibus cognoscatur, vnde & ipse ait: *Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum.* Hinc quoque promeruit Deum Abraham. Vnde ait, *Profecto benedicens benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum.*] Hæc est tertia benedictio. Tres enim plenarias accepit benedictiones: Vnam post victoriam, qua liberauit nepotẽ, & occurrit illi Melchisedech, quando dixit ei Dominus, *Respice in cælum, & numera stellas si poteris: sic erit semen tuum. Et credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam.* Aliam quando iussus est Abraham nominari, & signaculum accepit circumcisionis. Tertiam hic, quando dilectissimum filium suum in holocaustum Deo non dubitauit offerre. Hæc iterum benedictio præstitit superioribus. In illis enim propagationem seminis Abrahæ promisit futuram: in hac autẽ ait, *Et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quoniam audisti vocem meam.*] Et nos ergo audiamus vocem Dei nostri, & obediamus p̃ceptis eius, si volumus apud eum inuenire gratiã.

Ioan. 12. — 22 q. 2. c. si quãlibet § prophetatur. — B — Ioan. 19. Ioan 16. — C — Mat. 10. — D — 22 q. 2. c. si quãlibet §. non enim. — E — E, 21 g. — Ps. 148. — Psa. 44. — Ioan. 8. — ibid. — F — Ioa. 8. — Ioan 8. — Gene. 13. — Gen. 17. — G — H

Genesis Cap. XXIII.

F*Vit autem vita Sarræ anni centum vigintiseptẽ: & mortua est Sarra in ciuitate Arbee, quæ est in cõualle. hæc est Chebron in terra Chanaan. Venit autem Abrahã plangere Sarram & flere. Et surrexit Abraham à mortuo, & dixit filiis Chet, dicens, Aduena & peregrinus ego sum vobiscum: date ergo mihi possessionem vobiscum, & sepeliam mortuum meum a me. Responderunt autem filij Chet ad Abraham, dicentes, Non domine, audi autem nos: Rex à Deo es tu nobis: in electis sepulchris nostris sepeli mortuum tuum: nullus enim nostrũm non prohibebit sepulchrum suum à te, vt sepelias mortuum tuum illic. Surgens autem Abraham adorauit populum terræ, filios Chet: & loquutus est ad eos Abraham, dicens, Si habetis in anima vestra vt sepeliam mortuum meum à facie mea, audite me: Loquimini pro me Ephron filio Saar, & det mihi speluncam duplicem, quæ est eius, existentem in parte agri sui. Argento digno det mihi illam in vobis in possessionem sepulchri. Ephron autem sedebat in medio filiorum Chet. Respondens autem Ephron Chettæus ab Abraham dixit, audientibus filiis Chet, & omnibus ingredientibus in ciuitatem, dicens, Apud me esto Domine, & audi me: Agrum & speluncam, quæ in eo, tibi do; coram omnibus ciuibus meis dedi tibi, sepeli mortuum tuum. Et adorauit Abraham coram populo terræ. Et dixit Ephron in aures coram populo terræ: Quoniam apud me es, audi me. Argentum agri accipe à me, & sepeliam mortuum meum illic. Respondit autem Ephron Abraham, dicẽs Nequa-*

A *quam Domine: audiui enim quadringentarum didrachmarum argenti: sed quid vtique esset hoc inter me & te? Tu autem mortuum tuum sepeli. Et audiuit Abraham Ephron, & restituit Abraham Ephron argentum quod locutus est in aures filiorum Chet, quadringentas didrachmas argenti probati mercatoribus. Et stetit ager Ephron, qui erat in spelunca duplici, quæ est secundum faciem Mambre, ager & spelunca quæ erat in eo, & omnis arbor quæ erat in agro, quæ est in terminis eius in circuitu, Abraham in possessionem coram filiis Chet, & omnibus ingredientibus in ciuitatem. Post hæc autem sepeliuit Abraham Sarram vxorem suam in spelunca agri duplici, quæ est coram Mambre. hæc est Chebron in terra Chanaan. Et confirmatus est ager & spelunca quæ in eo, Abraham in possessionem sepul-* B *chri, à filiis Chet.*

De morte vxoris Abrahæ, fletuque eius, & sepulturæ officio.

Cap. IX.

LOcus qui legitur, habet mortem vxoris, fletum mariti, sepulturæ officium, quibus maritalis affectus probatur. *Et surrexit* (inquit) *Abraham à mortuo.*] Docemur vt nô diutius inhæreamus mortuis, sed quantum satis est officij deferamus. Festinauit autem pro loco sepulchri pretium soluere, cum gratis daretur, vt non in alienis locis, sed nostris potius ædificemus tumulos parentum vel proximorum. Sæpe enim cum alienationibus possessionum venales fiunt quæ in iisdem locis sepulturæ sunt. Hoc autem ideo Abraham fecit, quia nondum erant huiusmodi Dei templa, in quibus fidelium in Domino reliquiæ conde- C rentur.

Genesis Cap. XXIV.

ET *Abraham erat senior, prouectus diebus: & Dominus benedixit Abraham per omnia. Et dixit Abraham puero suo seniori domus suæ, principi suorum omnium: Pone manum tuam subter femur meum, & adiurabo te per Dominum Deum cœli & Deum terræ, vt non accipias vxorem Isaac filio meo de filiab. Chananæorum, cum quibus ego habito inter ipsos: sed in terram meam vbi ego natus sum ibis, & in tribũ meam, & accipies vxorem filio meo Isaac inde. Dixit aũt ad eum seruus, Si igitur nõ voluerit mulier venire mecum retro in terram hãc, reducam filium tuum in terram, vnde egressus es inde? Dixit autem ad eũ Abra-* D *ham, Attende tibi ne reducas filium meum illuc. Dominus Deus cœli & Deus terræ, qui accepit me de domo patris mei, & de terra in qua natus sum, qui locutus est mihi, & iurauit dicens, Tibi dabo terram hanc, & semini tuo, ipse mittet angelum suũ ante te, & accipies vxorem filio meo inde. Quod si noluerit mulier venire tecum in terram hanc, purus eris à iuramẽto meo hoc: tantum filium meum ne reducas illuc. Et posuit puer manum suam sub femore Abraham, domini sui, & iurauit ei de verbo hoc. Et accepit puer decem camelos de camelis domini sui, & de omnibus bonis domini sui cum ipso, & surgens profectus est in Mesopotamiam in ciuitatem Nachor. Et fecit quiescere camelos extra ciuitatem apud puteum aquæ ad vesperum, quando egrediuntur aquatrices, & dixit, Domine Deus domini mei Abraham, prosperum fac coram me hodie, & fac misericordiam cum domino meo Abraham. Ecce sto in fonte aquæ: at filiæ hominum habitantium ciuitatem egrediun-* E *tur ad hauriendam aquam. Et erit virgo cui vtique ego dixero, Inclina hydriam tuam vt bibam: & dixerit mihi, Bibe, & camelos tuos potabo donec vtique cessent bibentes hanc præparasti seruo tuo Isaac. Et in hoc cognoscam, quod fecisti misericordiam cum domino meo Abraham. Et factum est antequam perficeret ipse loquens in mente, & ecce Rebecca egrediebatur, genita Bathuel filia Melchæ vxoris Nachor fratris Abraham, habens hydriam super humerum: & virgo erat speciosa aspectu valde, quam vir non cognouerat. Descendit autem ad fontem, & impleuit hydriam, & ascendit. Cucurrit autem puer in occursum ipsi, & dixit ei, Pota me parum aquæ de hydria tua. Illa autem dixit, Bibe domine. Et festinauit, & deposuit hydriam super brachium suum, & potauit eũ,* F *donec cessauit bibens. Et dixit, Et camelis tuis hauriam aquam, donec vtique omnes bibant. Et festinauit, & euacuauit hydriam in adaquatorium, & cucurrit iterum ad puteum vt hauriret: & hausit aquam omnib. camelis. Et homo considerabat eam, & tacebat vt cognosceret, si prosperam fecit Dominus viam suam, an non. Factum est autem quando cessauerunt omnes cameli bibere, accepit homo duas inaures aureas vnius drachmæ ponderis, & duas virias in manibus eius, decem aureorum pondus earum: & interrogauit eam, & dixit: Filia cuius es? indica mihi: & si est apud patrem tuum locus nobis ad manendum. Et dixit ei, Filia Bathuelis sum Melchæ, quem peperit Nachor. Et dixit ei, Palea & pabula multa apud nos, & locus ad manendum. Et complacens homo, adorauit Dominum, & dixit, Benedictus Dominus Deus domini mei Abraham, qui non reliquisti iustitiam tuam & veritatem à Domino meo Abraham, meque prospere duxit Dominus* G *ad domum fratris domini mei ad accipiendam vxorem filio suo. Et currens puella nuntiauit in domum matris suæ secundum verba hæc. At Rebeccæ erat frater, cui nomen Laban: & cucurrit Laban ad hominem foras ad fontem. Et factum est quando vidit inaures & virias in duabus manibus sororis suæ, & quando audiuit verba Rebeccæ sororis suæ dicentis, Sic locutus est mihi homo: & venit ad hominem, stante ipso iuxta camelos prope fontem, & dixit ei. Huc ingredere benedicte Domini, & cur stetisti foris? Ego autem præparaui domum & locum camelis. Ingressus est autem homo in domum, & destrauit camelos, & dedit paleas & pabula camelis, & aquam pedibus ipsius, & pedibus virorum qui cum eo, & apposuit illis panes ad comedendum. qui dixit, Non comedam, donec loquar ego verba mea. Et dixit, Loquere. Et dixit,* H *Seruus Abraham sum ego. Dominus autem benedixit domino meo valde, & exaltatus est, & dedit ei oues & vitulos, aurum & argentum, & seruos & ancillas, camelos & asinos. Et peperit Sarra mulier domini mei filium vnum domino meo postquam consenuit ipsa, & dedit ipsi quæcumque erant ei. Et adiurauit me dominus meus, dicens, Non accipies vxorem filio meo de filiabus Chananæorum, inter quos ego habito in terra eorum: sed ad domum patris mei perges, & ad tribum meam, & accipies vxorem filio meo. Et dixi domino meo, Ne forte non veniat mulier mecum? Et dixit mihi, Dominus Deus cui complacui coram eo, ipse mittet angelum suum tecum, & prosperabit viam tuam, & accipies vxorem filio meo de tribu mea, & de domo patris mei: tunc innocens eris à maledictione mea. Quando enim veneris ad meam tribum, & non tibi dederint, eris innocens à iuramento meo. Et veniens hodie ad fontem, dixi, Domine Deus domini mei*

A *Abraham, si tu prosperam facis viam meam, in qua*
nunc ego ambulo in ea: ecce steti supra fontem aqua,
& filia hominum ciuitatis egrediuntur ad haurien-
dam aquam Et erit virgo, cui vtique ego dixero, Po-
ta me parum aqua de hydria tua : & dixerit mihi,
Bibe tu: & camelis tuis hauriam aquam : hac mu-
lier quam praparauit Dominus suo seruo Isaac, & in
hoc cognoscam quod fecisti misericordiam domino meo
Abraham. Et factum est antequam ego perficerem
loqui in mente mea : & ecce statim Rebecca egressa
est, habens hydriam super humerum: & descendit ad
fontem, & hausit aquam, & dixi ei, Pota me parum
aqua. & festinans deposuit hydriam suam è scipsa, &
dixit, Bibe tu, & camelis tuis potum dabo. Et bi
B *bi, & camelos meos adaquauit. & interrogaui eam, &*
dixi, Cuius filia es? nuntia mihi. Illa autem dixit, Fi-
lia Bathuel sum ego, filii Nachor, quem peperit ei Mel-
cha. Et circumposui ei inaures, & virias circa manus
eius, & complacens adoraui Dominum, & benedi-
xi Dominum Deum domini mei Abraham, qui
prosperauit me in via veritatis, vt acciperem filiam
fratris domini mei filio suo. Si ergo facitis vos miseri-
cordiam & iustitiam cum domino meo, nuntiate mi-
hi: si autem non, nunciate mihi, vt reuertar ad dex-
tram vel ad sinistram. Respondentes autem Laban &
Bathuel, dixerunt, A Domino egressa est res hac, non
poterimus tibi contradicere malum aut bonum. Ec-
ce Rebecca coram te, tollens reuertere, & sit vxor
filio domini tui, sicut loquutus est Dominus. Factum
est autem cum audiret puer Abraham verba eorum,
adorauit super terram Dominum. Et proferens ser-
uus vasa argentea & aurea, & vestem, dedit Rebecca:
C *& dona dedit fratri eius, & matri eius: & comede-*
runt & biberunt ipse & viri cum eo existentes, &
dormierunt. Et surgens puer mane, dixit, Dimitti
te me, vt vadam ad dominum meum. Dixerunt au-
tem fratres eius & mater, Maneat virgo nobiscum
dies quasi decem, & post hoc proficiscetur. Ille au-
tem dixit ad eos: Ne detineatis me, & Dominus pro-
sperauit viam meam : dimittite me, vt pergam
ad dominum meum. Dixerunt autem, Vocemus
puellam, interrogemus os eius. Et vocauerunt Rebec-
cam, & dixerunt ei, Ibis cum homine isto? Illa autem
dixit, Vadam, & dimiserunt Rebeccam sororem eo
rum, & substantiam eius, & puerum Abraham, & eos
qui cum eo. Et benedixerunt Rebeccam sororem eo-
rum, & dixerunt ei, Soror nostra es, fias in millia mil
lium, & semen tuum possideat ciuitates aduersario
rum Surgens autem Rebecca, & ancilla eius ascende-
D *runt super camelos, & abierunt cum homine. Et ac-*
cipiens puer Rebeccam, abyt. Isaac autem ambulabat
per desertum iuxta puteum visionis. Ipse autem habi-
tabat in terra ad Africum. Exiuit autem Isaac exer-
cere se in campum ad meridiem : & respiciens oculis
vidit camelos venientes. Et respiciens Rebecca oculis
vidit Isaac, & desiluit à camelo, & dixit puero, Quis
est homo ille qui venit in agro in occursum no-
strum? Dixit autem puer, Hic Dominus meus. At illa
accipiens pallium, caput suum obnubere cœpit. Et nar-
rauit puer Isaac cuncta verba qua fecit. Intrauit au-
tem Isaac in domum matris sua, & accepit Re-
beccam, & fuit illius vxor, & dilexit eam.
Et consolatus est Isaac de Sarra
matre sua.

E

Curat Abraham prouidere vxorem filio suo Isaac, mittit seruum qui ducit Rebeccam, & datur Isaac in vxorem.

Et Abraham erat senior, processus diebus, &c.] Senuerat itaq;
Abraham, quod boni est patris, debuit vxorem prouide- Gen. 12.
re filio, sed propter oraculum Dei non poterat redire eo,
vnde iussus erat exire. Habitabat autem in terris Chana-
næorum, ex quorum genere legitimam successionem sibi Gen. 21.
quærere fugiebat. *Et vocauit puerum seniorem domus sua,*] &
dixit ei vt iret in Charran, & de proximis suis vxorem pe-
teret iuniori domino suo. Disce hinc quod etiam senioris
ætatis seruuli pueri dicantur à dominis, vel à quibusque
potioribus. Vnde & quidam poëta hoc sequendum puta-
uit, siue in eorum vsu qui sibi docti & sapientes videntur,
ipse hoc reperit, siue de nostris ipse transtulit, siue transla-
F tum inuenit.

Pascite, vt ante boues pueri, submittite tauros.

Vnde & pueros dicimus, quando seruulos significamus Virg. in Buc ecl. 1.
non ætatem exprimentes, sed conditionem. Aduerte nūc
virtutem boni patrisfamilias, & considera primum, quod
munus, & cui mandet, vt & tu ita instituas seruulos vt li-
beris tuis paternum affectum deferant, officia exequan-
tur. Inuentus est de seruulis senior, tamen qui ad vxorem
prouidendam Domino iuniori eligeretur, & constrictus
vt iuraret, & mitteret manū subter femur domini sui. Per
femur generationem intelligimus: generatio aūt Abrahę
Christus est. Vnde Apostolus ait: *Abraha dicta sunt promissio-* Gal. 3.
nes, & semini eius. Non dicit, Et seminibus, quasi in multis sed sicut Gen. 9.
in vno, & semini tuo, quod est Christus: ostendens per ipsum
nobis sanctum sacramentum, per ipsum tutum auxiliū fo-
re. Constringit autem eum vt non de semine Chananæo-
rum vxorem accerseret domino suo, quorum generis au-
ctor patrem non honorauerat, & ideo maledictionis hæ-
reditatem transmisit in suos, vt cognoscamus fidem, &
quandam hęreditatem de auctoris prosapia in iis requirē-
G dam, quos nobis velimus adiungere. *Cum sancto* enim *san-*
ctus eris, & cum peruerso peruerteris. Si hoc in aliis, quanto ma- Psal. 17.
gis in coniugio, vbi vna caro, & vnus spiritus est? Quomo- Gen. 2.
do autem potest congruere charitas, si discrepet fides? Et 28 q. 1. c caue & La 4. fen. di. 38 § post hac.
ideo caue Christiane gentili aut Iudæo filiam tuam trade-
re. Caue, inq̄. gentilē aut Iudæā atq; alienigenam, hoc est
hæreticam, & omnem alienam à fide tua vxorem accersas
tibi. Prima coniugii fides, castitatis gratia est. Si idola colat
quorū prædicantur adulteria, si Christū neget, qui præce-
ptor & remunerator est pudicitiæ: quomodo potest dili-
gere pudicitiam? Si Christiana sit, non est satis, nisi ambo
initiati sitis sacramento baptismatis. Simul ad orationem
nocte vobis surgendum est, & coniunctis precibus obse-
crandus Deus. Accedit aliud insigne castimoniæ, si credas 1. Cor 7.
à Deo tibi quod fortius es coniugium datum. Vnde &
Salomon ait: *à Deo praparatur viro vxor.* Non possunt hoc Prou. 19.
dispares fide credere. Vt ab eo quem non colunt, putent
sibi connubii impartitam gratiam. Ratio docet, sed am-
H plius exempla mouent. Sępe illecebra mulieris decepit et
iam fortiores maritos, & à religione fecit discedere. Et id- 3 Reg. 11.
eo tu vel amori consule, vel errorem caue. Primum ergo
in conuiuio religio quæritur. Ideo Abraham proximam
quæsiuit dare vxorem filio suo. Et tu proximam quære.
Quis est proximus? *Qui fecit*, inquit, *misericordiam.* In Euan- Luc. 10.
gelio hoc dixit Dominus Iesus. Et tu proximā seminis A-
brahæ require, & propinquam proximi tui. Semen Abra-
hæ Christus ipse est proximus omnium qui super omnes
fecit misericordiam, tollens peccatum mundi. Disce dein Ioan. 1.
de quid in vxore quæratur: non aurum, non argentū quæ-
siuit Abraham, non possessiones, sed gratiam bonæ indo-
lis. Deinde interrogatus, si nollet venire mulier, vtrum-
nam eo filium domini sui duceret ait, *Attende tibi ne re-*
duces filiū meū illo. Dominus Deus cœli & Deus terræ, qui accepit me
de domo patris mei, & de terra in qua natus sum, qui locutus est mi-
hi, & iurauit dicens, Tibi dabo terram hanc, & semini tuo, ipse mit-
tet angelū suum ante te. & accipies filio meo vxorē inde. Quod si no-
luerit tecum venire mulier in terram hāc, purus eris à iuramēto hoc.]
Quo ꝓficiat hoc, cōsidera diligentius. Nō licet tibi accipe

re

[A] re alienigenam. Sane si Christianam se faciat, & laudem habebis ex ea Nec te quoque si recusauerit Christiana fieri studium nuptiarum à fide deflectat, instruit lectio. Abraham enim sequentem deduci admonuit, residentem non expeti, nec eo filium pergere. Sane Domini sui, qui se ab incolatu terræ in qua habitabat, adduxerat, non defuturam misericordiam, vt præiret studio petitoris, & puellæ inclinaret animum. Quasi propheta hoc dixit in causa filii, & quasi moralis doctor docuit te sperare de Domino, quod iuuare dignetur incrementum fidei quærentem. *Et surgens puer profectus est in Mesopotamiam,*] & iuxta votū seri eīn quod proficiscens seruulus vouerat, *occurrit ei Rebecca, habens hydriam super humerum, virgo speciosa aspectu valde quam vir non cognouerat. Descendit autem ad fontem, & impleuit hydriam,*] dedit puero bibere, & adaquauit omnes camelos eius. Vnde puer Abrahæ accepit inaures aureas singularum drachmarum, & duas virias dedit in manus eius, [B] decem aureorum pondus earum, & quæsiuit ab ea si locus esset hospitio, & cuius esset filia. Simplicitas quidem moralis exprimitur, quod nullus fuerit vel in coniugii petitione ambitioni locus, sed Dominus præsul coniugii petitionem impleuerit. Tamen spectare licet Ecclesiæ mysteria. Vbi inuenitur Ecclesia, nisi in Mesopotamia? Inde quæritur, ibi accersitur, ibi duobus stipatur fluminib. lauacro gratiæ, & fletu pœnitentiæ. Etenim nisi peccata propria defleueris, nisi gratiam baptismatis acceperis, non tibi acquiritur Ecclesiæ fides, & quædam coniugalis copula. muniunt eam Tygris, hoc est prudentia, & Euphrates, hoc est iustitia, & illuminatio fructuosa, à barbaris separās gentibus. *Virgo autem speciosa aspectu valde,*] cuius decorē nulla corrupit ætas. Speciosa valde quia *speciosus* & ille *præ filiis hominum.* [Ps. 44.] qui eam acquisiuit sibi. *Quam vir non cognouerat.*] nulli enim viro erat copulæius, sed soli Christo debita. [2 Cor. 11.] *Habens hydriam super humerum.*] qua lauat actus hominum. Et quia ex congregatione gentilium constat, qua suos lauit: ideo legis, quia *descendit ad fontem, & impleuit hydriam & ascendit.*] [Ioan. 4.] [C] Samaritana illa venit ad fontem, sicut in Euangelio scriptum est, sed non descendit: puteus enim ei videbatur altus, nec impleuit hydriam. Denique ait: *Reliquit hydriam mulier.* [Ibid.] Reliquit; vnde non habuit quo actus suos lauaret. Hæc sola descendit, hæc sola cognouit fontem verum: hoc est, non aquæ fontem, sed vitæ æternæ; sicut dixit Dauid; *quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumē* [Psal. 35] Ideoque habuit quod daret sitientibus quia credidit. Nam quæ non credebat, ait fonti huic volenti sibi potum dare: *Vnde mihi habes dare aquam viuam?* [Ioan. 4.] Hæc autem habuit vnde non solum puerum, sed etiam camelos adaquaret, [Mat. 5.] quæ non solum iustos rigare consueuit, sed etiam iniustos replere. Ideo accepit inaures aureas, & virias quas misit Abraham, tanquam meritorum suorum præmia. Fortasse audientes hæc filiæ quæ ad gratiam Domini tenditis, & vos prouocemini vt habeatis inaures & virias, & dicatis, Quomodo prohibes nos episcope, vt habeam⁹ quod Rebecca accepit pro munere, & hortaris vt similes simus Rebeccæ? Sed non has inaures Rebecca habebat & virias, q̄ [D] lites in ecclesia ferere solent, quæ labuntur frequenter: alias inaures habebat, alias virias, quas vtinā vos habeatis. Inaures Rebeccæ pij audit⁹ insignia, & viriæ Rebeccæ ornamenta factorū sunt. Has inaures habebat, quę non grauarent aurem, sed demulcerent: has virias, quæ manū nō materiali auro onerarent, sed spiritali actu leuarent. Ideo & fratri & parentibus in hoc placuit ornatu, Et tu sume inaures quas tibi Abraham reliquit: sume quas transmisit virias. Audi verba Domini Dei tui, sicut ipse audiebat: exequere iussa, sicut ipse properauit implere. Inquit enim, *Et appositi illis panes ad comedendum, qui dixit, Non comedam donec loquar ego verba mea.*] Pulcherrimus hic est locus ad instruendos eos quibus aliquid iniungitur, quod non prius māducauit puer Abrahæ appositum sibi panem, quam mandatum domini exequeretur. [Rom. 9.] Quo impetrato, vasa aurea & argentea & vestem dedit Rebeccæ. Vbi sponsata est Ecclesia, accepit vasa aurea & argentea, in quibus esset thesaur⁹ fidei: Sunt etenim vasa in honorem, sunt & in contumeliam. Quæ sint ea vasa, audi; *Habemus thesaurum in vasis fictilibus.* [2. Cor. 4.] Vasa fictilia, corpora nostra sunt: fides nostra thesaur⁹ [E] est. Et fortasse iam etiam ipsa corpora nostra, quæ thesaurum habent, aurea sunt, quia sunt plena prudentiæ: & argentea vasa suot, quæ videntur mandati cælestis alloquiis refulgere. Honorantur autem & parentes muneribus. [Al. q. e. a. honorādur.] Consulitur puella non de sponsalibus (illa enim iudicium expectat parentum. non est enim virginalis pudoris eligere maritum) sed etiam desponsata viro de profectionis consulitur die. Ne immerito dilationem non attulit: iure etenim properare debuit ad maritum. Vnde illud Euripideon, quod mirantur plerique vnde translatum sit, manifestum est. Ait enim in persona mulieris, quæ tamen maritum volebat relinquere, & ad alias petebatur nuptias:

> Νυμφευμάτων μὲν τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς
> Μέριμναν ἕξει, κ' οὐκ ἐμὸν κρίνειν τάδε. [Euripides in Andromacha.]

Hoc est, *Sponsalium quidem meorum pater meus curam subibit: hoc enim non est meum.* Ergo quod & ipsi philosophi mirati sunt, seruate virgines. [F] Mulier etiam quæ amisso cito marito adolescentula laqueum infirmitatis suæ timet incidere, *si vult, nubat tantum in Domino*, [1. Cor. 7.] vt electionem mariti parentibus deferat, ne appetentię procacioris æstimetur auctor, si ipsa de nuptiis suis electionem sibi vendicet. Expetita enim magis debet videri à viro quam ipsa virum expetisse. Verecundiam præmittat antequam nubat, quo ipsum coniugium plus commendet verecundia. Sed illi verba imitantur, opera imitari nequeunt. Ioesse quoque in eo præclarum Ecclesiæ mysterium liquet, eo quod nemo ausus sit eam ante Christum vocare. Soli enim Christo hæc erat vocandarum nationum reposita prærogatiua. [Luc. 14.] Vocata autem non fecit moram, & ideo acceptior Domino, quam populus Iudæorum, qui erat ad cœnam vocatus, dignus non fuit venire: congregatio autem gentiū simul vt accersiri se vidit, occurrit. Denique vt scias non sine mysterio esse, cum veheretur camelo, venit ad sponsū, eo, quod populus nationum beluina quadam horrid⁹ meritorum deformitate qui formæ suæ nullum haberet decorem, fidem esset atque consensum Ecclesię recepturus. [Io. p. s. e. nec illud.] [G] Nec illud otiosum, quod cum veniret Rebecca, vidit Isaac deambulātem: & cum interrogasset, quis esset, cognito quod ipse esset cui duceretur vxor, descendit, & caput suum pallio obnubere cœpit, docens verecundiam nuptiis præire debere. Inde enim & nuptiæ dictæ, quod pudoris gratia puellæ se obnuberent. Discite ergo virgines quemadmodum seruetis verecundiam, ne intecto capite prodeatis ante extraneos, cum Rebecca iam desponsata designatum maritum aperto capite non putauerit videndū. Quis ille est seruolus qui prouidit has nuptias? Vos vtique de Apostolis, & ille maxime qui ait; *Viri fratres vos scitis quia à diebus antiquis in nobis Deus elegit ex ore meo audire nationes verbum Euangelii.* [Act. 15.] Vel ille qui doctor appellatus est gentium. [1. Tim. 2.] Ipsi enim cum audiuntur, acquirunt Christo animum, vt credat quæ ante non credidit: & cupientibus Christum videre, vt ait Ioannes Euangelista, sermonibus demonstrant suis. [Ioā. 1. & 12.] Denique Abraham celebratis filii nuptiis, longæua ætate, & bona senectute compleuit diem. [Gen. 25.]

S. AMBROSII DE ABRAHAM LIbri primi finis. [H]

Summarium libri secundi de Abraham.

Agit de vita, gestis & virtutib. Abrahæ, in quo sāctus doctor Ambrosius iustū & sapientē Christianum delineare & ad viuum formare videtur.

CAPITA SECVNDI LIBRI.

vo-

A *volens perfectam purgationem consequi, à trib. se debeat disiungere.*

2. *De exitu Abrahæ, quemadmodum locutus est ei Dominus: & quod processus illius viri propositus sit ad imitandum, & scriptus ad experimentum: ac qualiter reformet se mens in Abraham, & per gradus & incrementa se colligat.*

3. *De perambulatione Abrahæ vsq; ad locum vbi Dominum sibi apparentem vidit: quem, quãdiu Chaldæus fuit, videre non poterat. & quod etiam mens quamdiu Chaldaicis erroribus inflectitur; Deum non videt. de ædificatione quoq; aræ per Abraham, & inuocatione nominis Domini.*

4. *De abitu Abrahæ, & de moratione in deserto, descensuq; in Aegyptum, quod etiam mens tunc probetur ac tentetur quando est in deserto. quid præterea significet quod Abraham descendens in Aegyptum dixit Sarræ, ne se vxorem, sed sororem eius appellaret: quid etiam increpatio Abrahæ per regem Aegypti, vxorisque restitutio, & abeundi licentia.* B

5. *Discessus Abrahæ de Aegypto cum vxore sua Sarra quid significet: quid etiam quod eo inducitur rediisse, vnde in Aegyptum descenderat. cur præterea diuitias eius scriptura expresserit: & vtrum Lot quoque nepos eius diues fuerit.*

6. *Qua ratione scriptum sit: Et Lot qui ambulabat cum Abraham cur etiam dictum sit quod non capiebat eos terra. qui præterea sint pastores, & quorum animantium: quæ rixa inter pastores Abrahæ, & inter pastores Lot, & quomodo illam sedare curauerit Abraham: quanta quoq; præmiserit ne Lot discedere cogeretur: de insolẽtia denique ipsius Lot, & electionis nescientia: & quid nos eligere debeamus.* C

7. *Quomodo ex locutione Domini ad Abraham, & ostensa sibi terra promissione doceamur quantum mens superfluis portionibus & irrationabilib. exhaustis proficiat: quẽadmodum etiam instruamur ex triumpho quatuor regum cõtra quinque, quantum vitia vitiis adiuncta noceant.*

8. *Quemadmodum ex oblatione Melchisedech admoneatur mens plena prudentia ac iustitia, vt deuotior sit erga Dei cultum: quodque expeditione regis Sodomorum, vbi se vicisse putat, tentari se discat: & qualiter ex Abrahæ responsione contagium intemperantiæ declinare possit. cur præterea post euẽtum belli mercedem Dominus spoponderit. Quid denique significet quod Abrahæ cura posteritatis fuit: ac de mystica interpretatione totius sacrificij Abrahæ.* D

9. *Quid sibi velit quod post solis occasum excessus cecidit super Abraham: & quomodo ei non tam quæ futura erant declarabantur, quam præscribantur quæ facienda forent. quid præterea singulariter per superiora auctor significari arbitretur.*

10. *Quid significetur oraculo Domini ad Abraham dicentis, Semini tuo dabo terram hanc. ad quid etiam pertineat Sarra vxor Abrahæ, quæ sterilis fuerat: & quid ancilla eius Agar significet, qua ratione præterea Sarra conclusa fuerit, & Agar filios pepererit.*

11. *Quid nos doceat oraculum quod dictum est Abrahæ, Circũcidatis omne masculinum vestrum, &c. quomodo etiam plerique moueantur ex hoc quod Dominus dixit, Quoniam qui non fuerit circumcisus masculus, &c. qua ratione præterea Sarra vna literæ fuerit addita, ac de futuri filij promissione: quid denique significet quod Abraham in faciem ceciderit: & de promissi confirmatione, & responsione Domini ad Abrahæ petitionem.* E

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE ABRAHAM LIBER secundus.

De continuatione huius libri ad præcedentem, cum profundioris intellectus apertione, & qua ratione menti dicatur, sicuti & Abrahæ dictum est, vt exeat de terra, cognatione, & domo sua, quomodo etiam volens perfectam purgationem consequi, à tribus se debeat disiungere. F

CAP. I.

MORALEM quidem locum prosecuti sumus, quã potuimus intellectus simplicitate, vt qui legunt, morum possint sibi haurire magisterium. Sed quia ex vtraq; parte acuta est acies gladij, ex vtraque parte præliatur: similiter verbum Dei, *quod est acutius omni gladio acutissimo penetrans vsque ad diuisionem animæ*, quocumque conuerteris, paratum inuenies & opportunum vt animam legentis pertranseat ad reuelandum propheticarum scripturarum ænigmata. (Heb. 4.) Vnde non absurdum reor, referre ad altiora sensum, & per historiam diuersarum personarum, virtutis formæ quendam processum explicare: (Li. de Parad. c. 2.) maxime cum iam in Adam intellectus profundioris exordia degustauerimus. Adá etenim mentem diximus, Euam sensum esse significauimus, serpentis specie delectationem expressimus: sed ibi de summa beatitudine, & [illegible] Adam naturali virtutum amœnitate per circumuentionem sensus & delectationis illecebrã, deflexus ad culpam est, hic autem ad profectum mentis speculari datur. G Hoc enim legislator prouide egit, vt quẽadmodum lapsum mentis demonstrauit, vt illas erroris caueremus semitas; ita etiam processum mentis & quendam superiorem reditum significaret, vt quemadmodum (Gen. 3.) infra [illegible] mens reformare se possit, cognosceremus. Purgauerat enim terram Dominus in diluuij infusione, lauerat (Gen. 9.) humanæ colluuionem fragilitatis: sed non satis erat ad virtutum profectum, nisi vt institueretur homo quemadmodum se regeret & gubernaret. Abraham mentis loco inducitur. (Gen. 17.) Deniq; Abraham transitus dicitur. Ergo vt mẽs quæ in Adam totum se delectationi & illecebris corporalibus dederat, in formam virtutis speciemque transiret, vir sapiens nobis ad imitandum propositus est. Deniq; Abraham secundum Hebræos & secundum Latinos pater dictus est, eo quod mens paterna quadam auctoritate, cẽsione & sollicitudine totum gubernet hominem. Hęc ergo mens erat in Charra, id est, in cauernis, obnoxia varijs passionibus. H Ideoq; dicitur ei, *Exi de terra tua*, id est, de corpore tuo. (Gen. 12.) Exiuit de hac terra ille cuius conuersatio in cęlis. *Et de cognatione*, inquit, *tua*. Cognati sunt animæ nostrę corporis sensus. Diuiditur in duo anima nostra: in id quod est rationabile, & in id quod est irrationabile. In eo aũt quod est irrationabile, sensus sunt: ergo cognati sunt partis rationalis, hoc est mẽtis. *Et de domo tua*, inquit, *exi*. (Gen. 12.) Domus mẽtis prolatum est verbum. Sicut enim paterfamilias habitat in domo sua, & in potestate habet quemadmodum regat domum suam; ita etiam mens in sermonibus nostris habitat, & gubernat verba nostra, & vis eius ac disciplina in sermone elucet. Et bonus paterfamilias à primo vestibulo domus æstimatur: ita etiam de sermonibus nostris mẽs nostra perpenditur. Deniq; etiam modulum vocis pulsat & reuocat. Ergo qui vult perfectam purgationem consequi, disiungat se ab his trib. à corpore, à sensibus corporalibus, à voce in quibus sunt omnes corporis passiones, & circumscriptiones sensuum, quib. decipimur & illudimur.

In nullo enim horum trium bonum. Non in carne, quamuis Epicuri schola, plerique etiam voluptati diruumpantur corporis delectatione: Neque in sensibus, qui sæpe lauduntur, neque in sono vocis, quæ falsis plerumque animam demulcet cantibus, est perfectum bonum hoc incorruptibile. Manifesta autem fides. Mortuo etenim homine caro corrumpitur, sensus pereunt, vox amittitur, remanet mens immortalis, incorpoream vitam recipiens. Vnde in alteram terram vocatur plenam beatitudine, vbi non falsa pro veris, sicut in hac vita, sed viuam rerum cernat substantiam, eo quod excussa corporis & sensuum & vocis nebulosa quadam imagine, corruptibilem caliginem deponat, & reuelata facie beatæ vitæ gratiam illustret obtutu. *Benedicam*, inquit, *te, & faciam te in gentem magnam.* Immortalitatem spondet, cum genus promittit. Genus enim immortale videtur esse, personæ mortales sunt singulorum vt hominum, vt equorum, vt apum. De quibus ait quidam.

At genus immortale manet.

Tamen multo illud melius quod gentem magnam dixit Ecclesiæ perpetuam posteritatem, & generationem illam supernam, quæ vere magna est. Itaque peccato moriamur, Deo renascamur.

De exitu Abrahæ, quemadmodum locutus est ei Dominus: quod processus illius viri propositus sit nobis ad imitandum, & scriptus ad experimentum: ac qualiter reformet se mens in Abraham, & per gradus & incrementa se colligat.

CAP. II.

EXiit Abraham quemadmodum locutus est ei Dominus. Hinc ferunt gentiles septem sapientum sententiam: *Sequere Deum*; quasi inuentum [illegible] longe anterior non dico Abraham, sed M[illegible] s [illegible] per quem lex data est, dicens: *Post Dominum Deu*[illegible] *ambulabis.* Exiuit ergo Abraham in quo non tam [illegible] affectio eius, quam animæ eius deuotio, & mentis liber[illegible]s exiuit de corporis vinculis, de illecebris delectatio[illegible] Denique sic habes, *Exiuit Abraham, quemadmodum lo*[illegible] *est illi Deus.* Supra habes, *Exi* dixisse Deum, [illegible] to apertum imperium iubentis expressum: hic hab[illegible], quemadmodum locutus est illi Deus. Quasi quidam confabulationis affectus comprehenditur: omnia enim fecit quæ statu[illegible] [illegible]nt. Ante factum igitur Deus dicit quasi obnoxio, po[illegible] [illegible] loquitur quasi amico. Amicus est enim Deo, qui facit quæ imperata sunt. Vnde & in Euangelio suo dicit Dñs Iesus: *Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Iam enim non dicam vos seruos.* Sed (vt dixi) processus viri sapientis propositus est nobis ad imitandum, scriptus ad exprimendum: nec perfectio. Adhuc enim reformat se mens in Abraham, quæ in homine primo lapsa est. Et ideo per gradus & incrementa se colligit. Vnde & addidit, *Et exiuit cum eo Lot*, hoc est, *declinatio*. Id. n. omnimis significat interpretatio: eo quod vt viatores incognitam carpentes viam, semitis aliquibus sæpe falluntur, vt à directo deflectant tramite, & tamen si prudentes sunt, non deuiant, sed cunctabundi licet regionis ipsius contuitu viam colligunt: ita & Abraham nutabundus quidem, tamen tramitem veri sequebatur. Ducebatur plerumque falsa specie bonorum, sed non penitus inclinabatur. Perfecti est enim non deflectere, prudentis non penitus declinare. Solus autem ille nunquam deflectit de quo scriptum est, *Ecce virgo in vtero accipiet, & pariet filium, & vocabis nomen eius Emanuel: butyrum & mel manducabit priusquam sciat aut proferat mala, eliget bonum: quoniam priusquam sciat puer bonum aut malum, non credet malitiæ, vt eligat quod bonum est.* Hoc Abraham facere non poterat, vt prius bona eligeret quam mala sciret: sed præceptis inhærebat cælestibus, ne declinaret à vero. Ideo etiam septuaginta & quinque annorum describitur exisse de Charra, quod septuagesimo perfecto remissionis numero sensus is sit qui possit inflecti. Delectationes enim horum sensuum faciunt, vt non semper erecta sit mens nostra, sed aliquando se inflectat, vt vel intra cauernas corporis, aut intra latibula voluptatis abscondat. Tamen etiam in his cuniculis positus ita euasit vt sumeret vxorem suam, & nepotem, & omnem animam quascumque possederat in Charran. Prudentes enim & continentes virtutis atque animæ possessores sunt, decorem morum mansuetorum eligentes. Qui autem amatores corporis sunt, delectationibus eius irretiuntur: quia irrationabilium in corporis habitudine omnis virtus est, rationabilium autem in virtutibus animæ ac disciplinis. Propterea scriptum est, *quia possidebat animam suam*, tanquam liberam regens, & nulli seruituti obnoxiam. Hoc ergo habet intentio doctoris; eo quod etiam in illis diuerticulis & anfractibus constitutus, vel adhuc æui recentioris, vel nondum perfectioris disciplinæ, locum patentem ad vitia, non est ita inflexus ad culpam vt demigrare non posset. Denique mentem suam ab illa lubrica possessione defendit & transtulit.

De perambulatione Abrahæ vsque ad locum vbi Dominum sibi apparentem vidit: quem, quamdiu Chaldæus fuit, videre non poterat. quod etiam mens quamdiu Chaldaicis erroribus inflectitur, Deum non videt. de ædificatione quoque aræ per Abraham, & inuocatione nominis Domini.

CAP. III.

ET perambulauit, inquit, *Abraham vsque ad locum Sychem, ad quercum altam.* Nonne videntur superflua esse, nisi rationem requiras, cum & altitudinem quercus non prætermisit? Sed vbi ratio est, nihil superfluũ. Sychẽ n. vel humerus vel ceruix significat, quod est laboris vel exercitationis indicium. Vnde & Iacob vir exercitatus filio suo Ioseph Sicam præcipuam dedit. Ergo quia neque sine dote naturæ, exercitatio ipsa per se perfectionem conferre potest, & naturæ gratia destituitur, si desit exercitatio: (est enim ingeniosi adminiculum diligentia) inducitur is vir, ad cuius imitationem formaris, ad naturæ gratiam adiuncta exercitatione, ita fundatior & excelsior factus, vt vsque ad quercum altam transiret. Quæ arbor vt alta, ita etiam robusta, indicio est, non facile animam Abrahæ sæculi huius procellis esse curuatam, sed mansisse sublimem, vt se æternis inquisitionibus ad altitudinem diuinæ cognitionis eleuaret. Denique continuo apparuit illi Deus. Nusquam superius habes quod visus esset illi Deus. Vnde liquet eo referendum, quia quamdiu Chaldæus fuit, hoc est, non solum in regione, sed etiam in opinione Chaldæorum, non poterat Deum videre, quem intra mundum quærebat. Chaldæi enim mundum superiorem Deum dicunt, & erraticarum motu stellarum & fixarum cursu regi asserunt ea quæ terrena sunt, & quodam vinculo coerceri. Vnde & deos stellas appellauerunt, eo quod eas dominatum quendam habere supernum credant, quia quædam stellis ad terrena compassio est. Oportuit autem eos æstimare quia quod compatitur, non imperatorium ius, nec dominatum quasi Deus possit habere in eis quorum ægrescit compassione, cum sit & ipse mortalis & corruptibilis. Mundus quoque cum sit factus, vtique ipse Deus non est, sed operator & conditor eius. Ergo mens quamdiu Chaldaicis erroribus inflectitur, non videt Deum, quem in his quæ videntur, non in his quæ non videntur, esse putant. Quæ enim videntur, temporalia sunt, quæ vero non videntur, æterna. Sed non temporalis Deus. Non igitur videtur. Non ergo mens ea videt Deum quæ disciplinam Chaldæorum sequitur. Vnde nec Abraham primum vidit. Quomodo autem poterat videre eum, supra quem alterum esse arbitrabatur? Vbi vero ad aliam demigrauit, non regionem, sed veram religionem, paratam humilitati (hoc enim significat Chanaan) tunc Deum videre cœpit, & eum cognoscere esse Deum, cuius inuisibili virtute aduertit ea regi & gubernari. Hoc ergo scriptura docet, quia Abraham à stellarum obseruatione migrans, Deum vidit. Confirmatio testimonij adiungitur, quia in loco aram Domino ædificauit, ei qui sibi apparuit. Impressus est enim typus iste validus in anima eius, & manifestata fides veritatis. Suppe-

tis

A tir enim grato viro memoria, ingrato irrepit obliuio. Illi hærent à quibus adiuuatur, isti labuntur omnia quæ conferuntur. Statuit autem aram, sed non sacrificauit. Posset mouere, nisi meminisset processus mentis huius scripturæ serie seruari. Et ideo spectabat à Deo genus discere sacrificandi. Aduertebat enim irrationabilis animantis & mutæ pecudis sacrificium, dignam diuino cultu hostiam (Gen. 22.) non videri. Nondum in Isaac typum cognouerat passionis (Genes. 14.) futuræ, nondum Melchisedech dederat ei benedictionis gratiam, vt ista cognosceret. *Recessit*, inquit, *inde in montem* (Genes. 18.) *contra Orientem Bethel.* Incrementum deuotionis, montis significat eminentia: eius ascensio, indicium est vberioris (Malac. 4.) processus. Contra Orientem ideo, quia prophetabat venturum iustitiæ solem, quod illic sapientia pararet sibi domum, & inde per virginem suum prædestinaret exortum. (Prou. 9.) Volebat enim cognoscendorum iam mysteriorum lomé accipere. Sicut enim sole mundus, ita splendore sapientiæ tota mens illuminabitur. Meritoque posuit contra Orié- (Luc. 2. Mich. 5.) tem Bethel. Domus enim Dei dicitur Bethleem in qua B natus est Christus. Vnde ait per Prophetam Deus, *Et tu Bethleem non es minima inter principes Iuda: ex te enim exiet princeps, qui regat populum meum.* Non dixit contra Bethel, sed tabernaculum ipsum Bethel appellauit. Ecclesia enim iustorum est tabernaculum. Iam illa quis nō miretur mysteria, quod Bethel iuxta mare Galilææ est ab Oriente? Etenim anima quæ meretur templum Dei appellari, vel Ecclesia, tunditur secularium curarum fluctibus, sed nō subruitur: cæditur, sed non labefactatur, commotiones fluctuum & insurrectiones passionum corporalium facilis premere ac mitigare. Spectat aliorū naufragia ipsa immunis & ex- (1. Pet. 1.) ors periculi, parata semper vt illucescat sibi Christus, atq; illuminatione iucūditatem acquirat sibi. Sicut enim oculi pascuntur primo diei lumine, ita etiam mens nostra alitur inuentis sapientiæ, & quibusdam eius radiis videtur splendescere. Visibilis enim solis radijs terræ vaporantur, inuisibiles autem radij cordis nostri penetrant interiores re- (Genes. 12.) cessus. Iterum ædificauit aram, & inuocauit in nomine Domini. Processus fidei, in Domini inuocatione significauit. Hoc adiecit superioribus.

C

De abitu Abrahæ, & de moratione in deserto, descensuque in Ægyptum: quod etiam mens tunc probetur ac tentetur, quando est in deserto. quid præterea significet quod Abraham descendens in Aegyptum, dixit Sarræ ne se vxorem, sed sororem eius appellaret. quid etiam increpatio Abrahæ per regem Aegypti, vxorisque restitutio, & abeundi licentia.

Cap. IV.

(Ibidem.) E*Tabiit Abraham, & demoratus est in deserto.* Tunc probat mens, quando in quodam deserto est, vbi nulla cupiditatum lasciuia, nulla abundantia pecuniæ, nullus sumptus luxuriæ. Vtinam in hoc deserto esse possim, destitutus ab omni incentiuo cupiditatū, derelictus ab omni delinquendi studio, expoliatus iactātia & tumore. Sed quia vel Deus nos tentari patitur, vel tentator incursat cum sibi videtur in deserto mens esse quieta ab omni terrenarum volupta- D tum appetentia: in Ægyptum impellitur, vbi compungi possit. Stimulus enim mentis, caro nostra est, & passiones eius compunctiones sunt nostræ. Ipsa est Ægyptus nostra, hoc est caro nostra, ipsa est afflictio. In hanc descendit mēs nostra quando cogitat quæ carnalia sunt: Tunc autem ascendit quando inuisibilia desiderat, Ideo & Abraham dicitur descendisse in Ægyptum, vt affligeretur. Patitur hoc mens nostra, interdum separat se à corpore, secernit vt singulariter agat, in corporalibus intendere atque adhærere cupiens. Interdum propter colligationem animæ & corporis inclinatur ad carnales voluptates, quibus infirma subiicitur fortior non tenetur. Afflictiones igitur forti viro coronæ sunt, inualido infirmitates sunt. Vnde & ille nō timebat afflictiones, quibus probaretur merito, qui dicit: (2. Cor. 7.) *Nam & cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra, sed in omnibus sumus afflicti: foris pugnæ, intus timores.* (Gen. 12.) Sed vt descenderet in Ægyptum fames coēgit. Exoritur

E sæua mentis fames, quando appetentia carnis eius exundat, & expectatæ aquæ saluti aduersæ sunt. Redigunt nos in angustias corporis, cum habendi cupiditas irrepit luxuriæ suauitate, & cordis iactantia teotantur omnes. inflectitur etiam sobrius animus, descendit in Ægyptum, hoc est in afflictionem corporis. Sic tamen descendit, vt quasi aduena ad tempus incolere, non quasi ciuis possidere videatur. Iust⁹ enim dixit, *Aduena sum in terra hac.* Et alibi, *Heu me,* (Psal. 118.) *quod incolatus meus prolongatus est.* Descendens autem Abra- (Psal. 119. Gen. 12.) ham in Ægyptum, hoc est, ad feros & barbaros mores, qui virtuti deferre nescirent: ne nocerent per inuidiā, *dixit* Sarræ, ne se vxorem eius diceret, sed sororem eius appellaret. Et hinc grande virtutis mysterium, cui cito inuidetur. Et ideo vt inuidiam reprimat, humiliorem se præstare debet. Non sibi principatum super omnes vendicet: non sibi soli sapientiam præcipuam arroget. Hæc est quam sibi Salo- (Sap. 8.) mon vxorem acquisiuit. Vxor enim præcipue est viro debita. Itaque omnes cupiunt tali se copula dignos videri, vt doleat aliquem sibi præferri. Quis tanta solus potiatur pul- F chritudine? Soror autem quodam vel iure germanitatis, vel nomine plerisque sociatur. Et ideo verum amatorem suum integrum ab iniuria reseruat. Vnde videntes eam (Gen. 12.) Ægyptij, qui non possent discernere, nec virtutis formam agnoscere, vulgari æstimantes iudicio, induxerunt ad tyrānum, hoc est, ad mentem superbam, quæ pondus sapientiæ non sustinuit, & ideo afflicta est. Etenim cum animam improbam virtutis intrauerit sermo, redarguit eam culpæ, erroris que pudore afficit, & prolapsionis torquet dolore. Namq; dum in quadam sumus delinquendi libidine, nebulis quibusdam insipientiæ mens obducitur, & fumo quodā iniquitatis oculi eius caligāt, ne videat eorum quæ concupiscit deformitatem. Sed cum omnis nebula transierit, & sapientiæ fulgor fulserit, grauia tormenta exercentur in quodam male conscij secretario. Itaque grauior nostra mens iudex est conscientiæ reatu, & iudicio pœnitentiæ. Quod si vel ægra per culpam, vel inualida per infirmitatem non potuerit ferre ac perpeti virtutis præsentiam, dimittit eam, à seque relegat ne patiatur eam volui in se, & adhærere cogitationibus suis. Et vt infirmiores oculi lucē G refugiunt, ita mens inualida sapientiæ fulgorem non sustinet. Tales erant Gerasaseni, qui rogabant vt transiret de (Matt. 8.) finibus eorum Dominus Iesus. Denique & iste rex Ægypti ait ad Abraham, *Quid hoc fecisti mihi? Quare non dixisti mihi* (Gen. 12.) *quia vxor tua est, sed dixisti quia soror tua est, & sumpseram eam mihi vxorem? Et nunc ecce mulier tua ante te, accipe, & recede hinc.* Intueamur animo intemperantem aliquem, qui intuitus castitatis gratiam, quodam captus eius decore sequendam putet. Deinde pedissequas eius nesciens quibus colligata insedit, & stipata aduenit, sobrietatem scilicet, modestiam, ac verecundiam, parsimoniam cibi, fugam lasciuiæ, procacitatis, petulantiæ cautiorem feriam, sollicitam custodiam, subito aut ebrietatis succensus calore, aut ipsius carnis æstu, ad occursum formæ decentioris nequaquam se teneat, nec legi carnis repugnet; omne dicit, Putaui rem faciliorem, castimoniam sequi: supra humeros meos, supra vires meas est. Rarus cui ista iungatur. Vale castitas, recede, recede de finibus sensuum meorum. Recurre cito eo vnde huc venisti, non sustineo præsentiam tuam. Af- H fligor grauibus quæstionibus, dum tenendam te arbitror, quā tenere non possum. Conuersus deinde ad aliquē monitorem sui, qui studuerit in eius mentē inducere assuetudinem castimoniæ, allegans non arduam fore, nec impossibilem, sed pluribus sociam, finitimam studiosis, conuenientem voluntarijs. *Quid hoc,* inquit, *fecisti? Quare non dixisti* (Ibidem.) *mihi quia vxor tua est?* Hoc est, quæ non perfunctorie, sed legitimo teneatur coniugio, secum maximam vehat dotē, quæ inuehat grauia onera matrimonij, & duræ fœnus cōiunctionis. Sed dixisti sororem, nullis adstrictam legib. & naturæ sociam, non iure aliquo dotalis census superbā ac potentem. Itaque imprudens onerum eius copulandam eam mihi & tenendam putaueram: sed intellexi quod pōdus sit in ea & sarcina. *Ecce mulier tua,* id est, ecce persuasio tua *ante te, accipe, & recede.* Nolo ante me sit, nolo in meis cogitationibus. Tolle te hinc cum tuis consilijs, cum tua admonitione, cito tolle, cito recede, moras tuas non fero,

A

afflictiones sunt mihi: satis est, quod ante deceptus sum: & misit alumnos suos quibus vagatur plerumque mens intemperantior, voluens animo cogitationes luxuriæ, ambitionis, auaritiæ, & diuersas illecebras offerens, vt eliminarent, ac longe propellerent castimoniam, ne recursum faceret in eos fines quibus fuerat expulsa, quo secuta iam & arbitrij serioris libera, in peccatis suis redargui non formidaret.

Discessus Abrahæ de Ægypto cum vxore sua Sarra quid significet: quid etiam quod eo inducitur redisse, vnde in Ægyptum descenderat. cur præterea diuitias eius scriptura expresserit; & vtrum Lot quoque nepos eius diues fuerit.

Cap. V.

Genes. 13. Gen. 21.

Discessit itaque Abraham inde, habens secum vxorem suam *Sarram*, hoc est principalem, non seruientem. Ideo & dicitur illi, *Audi Sarram vxorem tuam*. Quæ enim seruitio

B

delictorum se exuit, principatum habet, non seruitium. Mens ergo validior principalem virtutem secum habet, hoc est, imperitantem corporis sensibus, non obedientem. Quæ de Ægypto secum omnia retulit, nihil ibi disciplinarum suarum amisit. Non colorata est intemperantia, insolentia flagitiorum, immodestia, non expoliata est amictu sedulæ sobrietatis, non exuta vestimento pudoris.

Genes. 13

Erat diues valde, vtpote cui nihil bonorum deerat, qui non alieni erat appetens, qui nullius indigebat quod suum dici vellet. Hoc est enim esse diuitem, quod satis voluntati sit. Mensuram enim frugalitas habet, census non habet,

Ibidem.

cuius modus in arbitrio quærentis est. *Erat enim diues pecoribus, argento & auro.* Quid sibi hoc vult? Non mihi videntur in homine iusto sæculares diuitiæ laudari. Vnde in pecoribus corporales sensus intelligo, quia & ipsi irrationabiles sunt, in argento sermonem, in auro mentem. Merito diues erat Abraham, quia regebat sensus irrationabiles. Denique & domuit, & mansuetos fecit, vt fierent rationabiles. Habebat sermonem fidei calore splendidum purgatum spiritalis gratia disciplinæ, habebat mentem ple-

C

nam prudentiæ. Et ideo auro comparatur mens bona, quia sicut cæteris illud præstat metallis, ita mens bona in homine cæteris potior est humanæ substantiæ portioni-

1. Cor. 13.

bus. In tribus igitur census sapientis: in sensu, in sermone, in mente: gradus quidam per ordinem factus, sicut etiam

Ibid. 13.

in Apostolo legimus: *Manet autem spes, fides, charitas tria hæc, maior autem his est charitas.* Et mens igitur maior est, quia ipsa est quæ molit spiritale frumentum, vt purgationem sensuum sermonumque proferat. Seruatur vtrique perso-

Gen. 13.

na sapientis viri. Denique eo inducitur redijsse Abraham, hoc est in Bethel, vnde in Ægyptum descenderat, vt agnoscamus quod etiam iusti in domo Dei positi, & verbo Dei intenti, tentantur quidem secularibus afflictionibus, sed non alienantur à domo Dei, & à custodia præceptorũ cælestium. Si vis contentus esse finibus, non extolli diuitiarũ copijs, & rebus secũdum gratiam voluptatum fluentibus, hoc scias esse mentis optimæ, meditari semper principiũ

Marc. 10. Luc. 18.

& finem, eo procedere, & inde egredi, hoc est, bonum. Bonum autem sapientia est. *Nemo enim bonus nisi vnus Deus.* Ab

D

eo procedimus, creati per ipsum ad eum reuertimur, quia cum Christo esse multo melius. Et vt scias quia bonum est

Apoc. 1. & 21.

cõgruere principiũ & finem, ipse ait bonus Iesus, *Ego sum α & ω, principium & finis.* Mens igitur nostra cum ipso semper sit, ab eius templo, ab eius verbo nunquam recedat, Semper in lectione scripturarum sit meditationibus, orationibus, vt sermo eius qui est, semper operetur in nobis, & vt quotidie procedentes in ecclesiã, vel domesticis incubantes orationibus, ab ipso incipiamus, & in ipso finiamus. Ita totus hic vitæ nostræ dies, & cursus diei ab se sumat principium, & in se desinat. Sicut enim à principio vitæ credere, & imitari, salus est: ita perseuerantia vsque in finem ne-

Matt. 24.

cessaria est. Est autem mentis optimæ diligentia, vt verbo Dei intenta nihil faciat irrationabile vnde tristitiam subeat, vt iugiter actuum suorum bene conscia, lætitiam bonæ seruet conscientiæ. Quod enim bonum, hoc sine timore & sine tristitia est, id est, securitatis & gratiæ plenum. Pos-

sessio enim iusti grata est Deo. insipientium nullus gradus. E

Esai. 35. Apoc. 21.

Ideo Esaias appropinquante bono ait; *Fugiet dolor & tristitia, & gemitus.* Ioannes quoque in Apocalypsi; *Et ille, inquit, Deus cum illis erit, & delebit omnem lacrymam de oculis eorum, & mors non erit amplius, neque luctus, neque clamor, neque dolor vlterius.* In resurrectione enim iustorum lætitia iugis erit & gratia, cum illud bonum cœperit esse cum suis, quando re-

Matth. 8.

quiescent in sinu Abrahæ, positi in eius tabernaculo, quod inter domum vel sermonem Dei & gratiam situm est: significans innocentiam fidelium agere gratias auctori suo, qui non habent vnde eos pœniteat in hoc mundo fuisse.

Reg. 3.

Factis itaque simplicibus Abrahæ, magnarum institutionum documenta explicantur. Merito diues, qui etiam disputationes philosophorum diuites facit, qui de eius actu præcepta formarent sua. Eius ergo diuitias scriptura expresserat; supererat cognoscere, vtrumnam Lot quoque nepos eius, & ipse vtpote eiusdem successionis, diues fuerit. Sed scriptura eum pecoris tantum abundantem asserit. Vnde sic habet; *Et Lot qui simul ambulabat cum Abraham, erant oues & boues, & armenta.* Non habebat argentum, quia

F

Gen. 13. Prou. 10.

nondum iustus. Etenim *argentum ignitum lingua iusti.* Non habebat aurum, quod habebat ille qui vidit Christi posteriora, de quo scriptum est, *Et posteriora eius in specie auri.* Vi-

Psal. 67. Ioan. 8.

dit illum Abraham, sicut testatus est Dominus, dicens; *Abraham diem meum vidit, & gauisus est.* Et ideo auri speciem habere meruit & possidere.

Qua ratione scriptum sit, Et Lot qui ambulabat cum Abraham, cur etiam dictum sit quod non capiebat eos terra. qui præterea sint pastores. & quorum animantium: quæ rixa inter pastores Abrahæ, & inter pastores Lot, & quomodo illam sedare curauerit Abraham: quanta quoque præmiserit ne Lot discedere cogeretur: de insolentia demq; ipsius Lot, & electionis nescientia: & quid nos eligere debeamus.

Cap. VI.

G

Nunc illud quoq; nequaquam prætereundum arbitror, quod videtur etiam doctiores mouisse; qua ratione sit scriptum, *Et Lot qui simul ambulabat cum Abraham:* quasi alter esset Lot, qui non ambularet cum eo, secũdum quod accepimus. Et putant plerique non solui quæstionem. Ergo vt illis satisfaciamus, & à regula scripturæ non recedamus, vnam personam dicimus, duo negotia, quod in vno eodemq; viro duæ res significantur: numero vnus, officio duplex. *Declinatio* enim dicitur Lot, sicut habet Latina interpretatio. Declinat autem quisque ad bonum aut

Eccl. 15.

ad malum. Cum ergo Lot declinaret malum, hoc est, errorem, flagitium, crimen, iungebatur patruo: cum declinaret bonum, hoc est iustum, innocentem, sanctum, religiosum, sociebatur flagitio. Bene ergo dixit, *Et Lot qui ambulabat cum Abraham,* quia adhuc non elegerat Sodomam, non habitabat cum flagitiorum auctoribus. Postea enim cœpit habitare in Sodomis. Ideoque quasi à seipso mutatus velut alter accipitur, nõ solum à iusto viro, sed à seipso desciscens. Deniq; quia studio iam deflecti cœperat à patruo,

Genes. 13.

non capiebat eos terra. Nulla enim spatia possunt satis esse discordibus. Quietis & pacificis etiam angusta abundant,

H

dissonis moribus etiam spatiosa arctãtur. Et quia à principio dixi mentem hic formari hominis, quæ à principio perfecta fuerat, sed per incrementa & gradus quosdam profi-

Supra eod. huius libri. Genes. 3.

cit, ideo ait; *Non capiebat eos terra*: hoc est, vna anima motus diuersos non recipiebat naturaliter sibi repugnantes. Potest tamen fieri vt interdum non omnia in vno eodemque perfecta sint: possit tamen aliqua vitia sua operire, vel motus suos temperare, aut si plura bona sint quibus pauciora vitia operiat, aut repentinam commotionem cõsilio maturiore reflectat. Verum si ex vtraq; plura concurrant dissona ac repugnantia, habitatio discrepantium virtutum ac passionũ in vna anima soluatur necesse est. Figurate ergo a-

Prou. 14.

nimam secũdum philosophos terram appellauit. Nam & Salomon ait; *Tanquam agricultura homo imprudens*, quæ si fœcunda sit opimis segetum fructibus, abscõdere potest spinas: sin vero spinæ concurrant aristis, secãdi nulla est co-

pia. Qui.

A

Gen. 13.

pia. Qui igitur pastores sint, & quorũ animantium, & quæ rixa inter pastores Abrahæ & inter pastores Lot, consideremus. Pastores sunt magistri gregum, vel diligentes & sobrij, non sinentes agrorum culta obteri pedis vestigio, atque aduri sentibus: vel negligentes & remissi, & qui non reuocent pecus suum, quo herbosa & non fructuosa pascatur, sed libere vagari per varios agri fructus sinant. Istorum ergo pastorum solers custodia necessaria est, ne forte adscribatur diligentibus, quod euertit negligentiũ incuria. Sed quia non sermo de visibilibus, ideo cuius pecoris pastores sint, consideremus. Pastores hos definire possumus, *Pastores,* inquit, *pecorum.* Pecora autẽ sensus corporis irrationabiles significari accepimus. Qui sunt ergo pastores sensuũ, nisi præceptores, & quasi quidam rectores gregum, duces eorum, vel monitores alicuius sermonis, vel mentis nostræ cogitationes? Qui si pastoralis disciplinæ gnari & tenaces sunt, non permittunt longius sensuũ gregem vagari, & inutilibus ac noxijs inhærere pabulis, sed prouido doctore reuocant, & frænos rationis admouent atq; obsistunt renitẽtibus. Mali autem præceptores, vel inutilis disceptationis permittunt eos impetu suo ferri, & in præruptum ac periculũ ruere, & culta obterere, fructuosa depasci, vt si qui sunt in eadem anima virtutum huiuscemodi fructus, eos quoq; dissipent. Hinc ergo cogitationum nostrarum discordia *cum caro repugnat aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem,* non mediocris pugna est, quando ipse Apostolus vas electionis dominicæ dicit; *Video legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis.* Sedare hanc pugnam ipse nequiuerat, & ideo ad Christum refugit, dicens; *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Hoc est, ne delectationi carnis adhæream? Quis igitur est, qui his me soluat vinculis, & liberum faciat sensusque ad sobrietatem animæ magis detorqueat, quam ad corporis temulentiam? Sed quia inter homines tantum non potuit rectorem inuenire, conuersus ad Deum: *Gratia,* inquit, *Dei per Iesum Christum Dominum.* Si fortior non cõmisit viribus quo corpus mortis euaderet, sed auxilium quæsiuit à Christo: quid nos facere oportet infirmiores? Hanc pugnam grauem esse cognouit Abraham, & ideo in principio cauendam putauit. *Sapienti* enim *pacis est studium, imprudenti amica iurgia. Non sit,* inquit, *rixa inter me & inter te, & inter pastores meos & pastores tuos, quia homines nos fratres sumus.* Patruum legimus Abraham, & Lot eius nepotem: quomodo eum fratrem appellabat? Sed aduerte quia causas concordiæ sapiens adhibet. Vnde præmisit, *Homines nos sumus.* Omnes autem homines vnius naturæ partus sunt, intra eius concepti viscera, & vno foti atq; effusi vtero. Vnde nobis iure quodam germanitatis velut fratres connectimur, ab vno patre conditi, & vna matre tamquam fratres vterini editi. Et ideo cum simus rationabilis naturæ soboles, tamquam vterini nos diligere debemus amore mutuo, non impugnare ac persequi. Multo autem verius ad vnam animam refertur, cuius rationabile cognatos habet, vt supra diximus, sensus irrationabiles: quod autem rationabile virtutum habet copulam. Vnde fraterna quadam sibi copulantur necessitudine vitia virtutesq; hominis: quia illa carnalis, istæ rationabilis animæ sunt. Caro autem atq; anima velut quadam lege sociantur coniugij, ex quibus homo cõstat. Homo igitur velut portiones suas fœderare debet, atq; ad pacem cogere. Sed quia nemo erat tantus qui carnem vinceret, ideo venit pax nostra, *quæ fecit vtraq; vnum, & medium parietem maceriæ soluens, inimicitias in carne sua, legem mandatorum edictis euacuans, vt duos conderet in semetipso, in vno nouo homine faciens pacem, vt reconciliaret vtrosq; in vno corpore Deo, per crucem interficiens inimicitias in semetipso.* Recte igitur se vt hominem infelicem dixit Apostolus, qui tantum bellum intra se pateretur, quod non possit restinguere. Denique cum de vna portiuncula passionum, hoc est iracundia, diceret Salomon; *Melior est,* inquit, *sapiens forti: qui autem iracundiam continet, melior est quam qui vrbem capit.* Beatus igitur qui hoc bellum euaserit, iam enim *non aduena nec peregrinus, sed ciuis sanctorum & domesticus Dei,* quem in terra positum terrena non quatiant. Hunc affectum seruare cupiebat Abraham. Ita vt vir pacificus ait, primo; *Non sit rixa inter me & inter te.* Inde ait; *Et inter pastores meos, & pastores tuos.* Tertium posuit. *Ecce,* inquit, *tota terra ante te,* hoc est, si non potes conuenire, cedo omnibus, totum cape si de loco aut possessione dissensio est. Quod si moribus non conuenit, discede à me. Quanta autem præmisit ne cogeretur discedere? Sed etiam hoc virtutis ac disciplinæ est. Dixit enim ante nos vir ex philosophiæ professus disciplina, quatuor hæc bono viro inesse: *Vt elaboret primum, vt omnes amicos faciat: Secundum, vt si nõ potest amicos facere, certe nec inimicos: Tertium, vt si nec istud suppetit, ex sententia discedat: Quartũ, si quis eũdẽ persequitur, vindicet se vt potest.* Sed illa tria superiora in Abrahæ nõ sermonibus nudis, sed veris operibus agnoscimus. Quartum autem non ita est, quando etiam circa cedentem seruauit affectum parentis, vt eum non solum non persequeretur, sed etiam captum erueret ac liberaret. Denique Apostolus cum tria illa doceat, quartum præceptis suis soluit quod addiderat philosophia. Ait enim cum populum Dei informare vellet: *Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.* Deinde si hoc non potest, certe nec discordias nec inimicitias moueat. Ideo addidit; *Non vos vindicantes, charissimi,* in quo & tertium illud excluditur, vt vindicare nos nequaquam velimus. *Sed date locum iræ.* Habes & quartum, vt discedas magis, & vindictam Deo committas, quam tibi exigas, tanquam & hoc secundum legem magis dictum voluit videri. Nam secundum Euangelium habes, *Benedicite eos, qui vos persequuntur.* Habemus hæc præcepta ad Timotheum in secunda epistola: *Propter quam causam,* inquit, *admoneo te vt resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, & dilectionis, & sobrietatis.* Et iterum, *Tu autem fili charissime, fortitudinem cape in gratia.* Habes ergo primæ præceptum sententiæ, vt erga omnes gratiam locet: deinde si non potest præceptis suis omnes acquirere, caueat ne verbis aliquos exasperet, hoc est, ne inimicos faciat. Vnde ait infra. *Hoc commoneo, testificans coram Deo: Noli verbis contendere, nihil vtile nisi ad subuersionem audientium. Seruum autem Domini non oportet litigare, sed mitem esse ad omnes.* Pulchre post pauca subiecit, & causam præstitit, quam philosophia non vidit: *Cum modestia,* inquit, *corrigentem eos qui resistunt, ne quando Deus det illis pœnitentiam ad cognoscendam veritatem.* Ad tertium quoque illud, vt discedamus ab eis cum quibus nobis conuenire non potest, habes additum, enim præcepit *vt loquatur quæ decent sanam doctrinam, deinde pugnas legis declinet,* hoc est, primum gratiam seminet, deinde nullum litigando auertat: tertium est, *vt hæreticum hominem, post vnam correptionem deuitet, quia subuersus est qui huiusmodi est, & delinquit, cum sit à semetipso damnatus.* Quam argute suo iudicio damnatum, nostræ vltioni subtrahit, quasi indignum in quem vindicetur. Dauid autem euidenter studium vindictæ amouet, dicens, *Si reddidi retribuentibus mihi mala.* Ergo mens viri sapientis, eiusdem animæ vel lapsus vel irrationabiles motus studet corrigere, sibique cõiungere. Potest enim fieri vt quæ interdum displicent, emendentur cum gratia. Effusio patrimonij sui recidatur, habet liberalitatem sine dispendio. Verecundia interdum remissior est: si confirmetur, habet & pudoris gratiam, & propositi constantiam. Commotio si temperetur, indignationis horrorem deponit, assumit laudem vigoris. Quod si emendare non potest, non exasperat. Intemperantia reprehendit ardorem libidinis, quam coniugio coerceat: ne dum quæritur continentia, obrepat impudicitia. Ideoq; bonorum magister: *Dico,* inquit, *non nuptis & viduis, bonum est illis si sic permaneant, sicut & ego. Quod si se non continent, nubant. Melius est enim nubere quam vri.* Sunt aliquæ mulieres immaturo destitutæ maritorum obitu, & se continere nequeunt. *Volo,* inquit, *iuniores nubere, filios procreare, matresfamilias esse, nullam occasionem dare aduersario.* Quod si aliquas deliciæ delectent, luxuriari in Christo volunt, viduitatis affectantes gloriam, germanitatem autem nõ custodientes, eas deuitandas iudicat, vt habes scriptum; *Adolescentiores viduas deuita.* Recte igitur Abraham cum bona venia voluit nepotem dimittere, quem deflectentem à se tenere non poterat. Sic & mens bona à præcipiti & diuerso rationabilium lapsu secernat se ac separet. *Si tu,* inquit, *in sinistram, ego in dexteram: vel si tu in dexteram, ego in sinistrã,* hoc

Marginalia (left): B; Galat. 5. Act. 9. Rom. 7.; Ibidem.; Ibidem.; C; Prou. 17. Gen. 13.; Sap. 7.; Cap. 1 huius libri.; D; Ephes. 2.; Rom. 7.; Prou. 16.; Ephes. 2. Genes. 13.

Marginalia (right): E; Genes. 14.; Rom. 12.; Ibidem.; F; Deut. 32. Matt. 5 & Rom. 12. 2. Tim. 1.; 2. Tim. 2.; Ibidem.; Ibidem.; G; Tob. 2.; Tit. 3.; Psal. 7.; H; 1 Cor. 7.; 1 Tim. 5.; Ibidem.; Genes. 13.

A est, quæ tibi in dextera sunt, mihi in sinistra sunt: & quæ tibi in sinistra, mihi in dextera sunt. Viro enim imprudenti in dextera sunt quæ sunt corporis, ea præfert, ea constituit in meliorem partem, diuitias quoque & honores præponit: at vero immortalitatis adipiscēdæ gratiam in sinistram habet, quæ sapienti ad dexteram est. Prou. 3. *Longitudo enim vitæ in dextera eius.* Omnesq; animæ virtutes insipiens vir in sinistram eiicit, prudens autem vir has sibi ad dexteram locat: quæ autem corporis, in sinistram. Genes. 13. *Et eleuans*, inquit, *Lot oculos, & aspexit omnem circa regionem Iordanis.* Deflectentibus à vero, amica iactantia est. Deniq; vt Abraham humilius, qui electionem obtulit: ita Lot insolentius, qui electionē vsurpauit. Virtus se humiliat, extollit autem se iniquitas: qui se debuit committere maturiori, vt esset tutior. Denique eligere nesciuit. Nā primo eleuauit oculos, & aspexit regionem, hoc est, illam rem quæ non esset prima ordine, sed tertia, hoc est nouissima. Prima sunt enim quæ sunt animę bona: Secūda, quę corporis, id est salus, virtus, pulchritudo, formæ gratia: Tertia sunt, quæ accidūt, hoc est, diuitiæ, potestates, patria, amici, gloria. B Ibidem. Regio igitur tertio loco ponitur. Est enim res habitationis. Vidit igitur regionē *quia irrigabatur* priusquam euerteret Deus Sodomā & Gomorrham, *sicut paradisus Dei, & terra Aegypti, donec veniatur in Segor.* In quo nisi diligenter intendis, numquid in eo errasse eum dicere potes, quod elegit flueta Iordanis, & ea quæ irrigabantur sicut paradisus Dei? Non vtiq; secundum literam. Sed cum Iordanis *descensio* dicitur, descendit qui deseruit virtutis consortium: & speciem elegit, non veritatē. Paradisus enim perfectæ beatitudinis amœnitas, vel animæ fructuosa fundamenta, in qua sapiētiæ sint, iustitię, cæterarumq; virtutum plātaria. Terra autem Ægypti corporalem substantiam significat, cuius plantaria sunt sensus & passiones corporis. Sicut. n. vireta virtutum fontem habent Christum, & spiritalis vbertatem gratiæ, quo exuberent: ita intemperantia fons quidam est passionū corporalium, quo aluntur superflua. Ibidem. Pulc re. a. ait scriptura; *elegit sibi Lot*, hoc est, *declinatio*, quia posuit Deus ante nos bonū & malum, vt vnusquisq; eligat quod velit. Eccl. 15. Non eligamus ergo quod specie videtur iucūdius, sed quod veritate præstet, ne cum sit nobis tributa optio vt sequamur potiora, C letemus oculos inflexi falso amœnitatis decore, veritatem autem naturę velut deflexis obtutibus obūbremus. Quod autem *homines in Sodomis sæui erant, & peccatores in conspectu Domini valde*, non mediocris est hæc œconomia, vt aduertas mitem Deum graui peccatorum moueri acerbitate ad vlciscendum, nec merito potuisse exorare Abraham Sodo Gen 18. mitanis veniam, quia supra modum flagiosi erant. Pleriq; sunt quo nequiores, eo tectiores, qui hominum subterfugiunt indaginem, vbi res sine arbitrio gerūtur, vt falso te- 1. Reg. 16. stimonio iustus circumueniatur. Manet autem ante Deū iustus etiam si condemnetur ab hominibus, quia Deus nō iudiciorum exitus, nec cum intextis nequitiæ commentis negotia, sed nudam spectat negotiorum naturam. In examine autem hominum falsæ opinionis error plerumque Dan. 13. abducit vim veritatis. Manebat autem apud Deum Susanna pudica valde, etiam cum damnaretur adulterij, quia Deus non assertionibus falsorum facti examinabat fidem, sed intimæ conscientiam mentis interrogabat.

D *Quomodo ex locutione Domini ad Abraham, & ostensa sibi terra promissione doceamur quantum mens superfluis portionibus & irrationalibus exhaustis proficiat: quemadmodum etiam instruamur ex triumpho quatuor Regum contra quinque, quantum vitia vitiis adiuncta noceant.*

Cap. VII.

SEquitur locus, quo euidenter docemur quantum mēs superfluis portionibus & irrationabilibus exhaustis proficiat, & quantū vitia vitijs adiuncta mali afferant. Non enim otiose scriptura posuit, Genes. 13. *Et dixit Deus ad Abraham postquam recessit Lot ab eo: Respice oculis tuis, & vide à loco in quo nunc tu es, ad Africum, & Aquilonem, & Orientem, & mare: quia omnem terram quam tu vides, tibi dabo eam, & semini tuo in æternū.* Hinc tamquam à fonte hauserunt Stoici philosophi dogmatis sententiam, omnia sapientis esse. Diogen. Laer. li. 7. in vita Zenonis. Oriens enim & Occidens, Septentrio & Meridies, portiones sunt vniuersitatis. His enim totus mundus includitur. Hæc cum promisit Deus daturum se Abrahę, quid aliud declarat, nisi sapienti & fideli præsto omnia, deesse nihil? Vnde & Salomō in Prouerbijs ait; Prou. 17. *Eius qui fidelis sit, totus mundus diuitiarum.* Quanto prior Salomon quam Zeno Stoicorum magister, atq; auctor sectæ ipsius? Quāto prior quam ipse pater philosophiæ Plato, vel eius inuentor nominis Pythagoras? Quis autem sapiens nisi fidelis? *Stultus enim sicut luna immutatur: sapiens autem immobilis fide permanet.* Eccl. 27. Sed forte dicas, Quomodo sapiētis totus mundus? Match. 5. Sap. 7. Quoniam ipsa natura dat illi sortem omnium, etiamsi ipse nihil possideat. Domina est & possessor sapientia, quæ sua putat naturæ munera, quoniam in vsum hominū data sunt, nec vllis indiget, etiamsi desint ei ad victū necessaria. Namq; si musicus organa, aut medicus medicamenta, aut naucleros quę ad nauis instrumentū necessaria sunt, etiamsi quando non habeat, habet tamē eo ipso quo possit his vti, etiamsi ad tempus vsus eorum nō suppetat: quanto magis sapiens suum iudicat quid quid naturæ est, qui viuit secūdum naturam? Non. n. amittit ius suum, qui meminit se ad imaginē Dei factum, & ad homines à Deo dictum; Genes. 1. *Crescite, & multiplicamini, & replete terrā, & dominamini in ea, & imperate piscibus maris, & volatilibus cæli, & omnibus pecoribus, & omni terra, & omnibus quæ repunt super terram.* Et nouit quia sapientia omnium mater est, & ipsa orbem terrarum possidet. Sap. 9. Sap. 9. Sap. 7. Deniq; Salomon q sapientiam poposcit & accepit à Domino Deo nostro: *Ipse mihi*, inquit, *dedit eorū quæ sunt scientiam veram, vt sciam dispositionem orbis terrarū, & virtutem elementorum, initium & consummationem & medietatem omnium rerum, & diuisiones temporū, & anni cursus, & stellarum dispositiones, naturas animalium, & iras bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominū, differentias herbarum, & virtutes radicum, & quæcumq; sunt absondita & perspicua noui.* Sed hæc nulli nisi perfecto suppetunt. Deniq; Abraham quādiu adhærebat ei Lot, hoc est, *deflexio morū*, sortem horum nō acceperat. Vbi vero deflexionis ambiguo atq; anfractu absoluto rectas virtutum semitas continuis animæ suę gressib. cœpit carpere, in omnē terram possessor mittitur, atq; dicitur ei: Gen. 13. *Surge, & perambula terram in longitudinem suam, & in latitudinem: quia tibi dabo eam, & semini tuo in æternū.* G Ergo qui sapientiam meruerit, & non fuerit ancillæ filius, non peccati seruus, non successioni carnis obnoxius, sed liberæ, i. Sarrę illius nō seruientis, sed principantis, bonæ stirpis: bonæ indolis, perfectę titulo virtutis, hęreditatem acquiret vniuersitatis. Galat. 4. Dicitur ergo Abrahæ, *Surge.* Ephes. 5. Nō corporalem assurrectionem significat, sed spiritalem: hoc est, *Surge qui dormis*, surge à terrenis, surge à corporalibus, relinque terrena, cælum aspice: & exurge à mortuis; hoc est ab operib. vanis, & disputationib. Chaldæorum. Genes. 13. Intuere mundum, intuere etiam illum qui potest totum donare mundum. In possessionem tibi dabo mūdum, quem Deum ante credebas. *Perambula terrā in longitudinem & latitudinē eius.* Vtiq; intra momentum terram istam Persarum inclusam imperijs, ab Indiæ quoq; littoribus ad Herculis, vt aiunt, columnas, vel Britāniç extrema confinia non potuit perambulare. Et potuit quasi indeuotus videri, qui cęlesti oraculo non obedisset, si obeundæ huius terrę mādatum accepisset. Sed cum sit eius deuotio probata, quia ad quercum tantumodo Mambre transtulerat tabernaculū, Ibidem. H vtiq; terram, hoc est, virtutem possumus perfectam intelligere, quę bonos fructus daret, & fœcundas inuentiones, Exod. 3. cogitationumque primitias, meritorum vindemiam, frumento, vino & oleo repleret interiorem domum, terram resurrectionis quam promisit patribus nostris *fluentem lac & mel*, suauitatem vitæ, iucunditatis gratiam, splendorem gloriæ, cuius hæres primus factus est primogenitus à mortuis Dei filius Iesus Christus. Et ideo *non seminibus dixit, sed semini*, vt declararet illum qui hanc hęreditatem humano generi primus acquireret. Apoc. 1. Galat. 3. Cognouimus bonæ mētis profectum, quia vitio lubricæ deflectionis exurgens, quæsiuit statum primum sapientiæ, hæreditatem iustitiæ. Quantum autem noceant leuitati vitia adiuncta, docet sequentium series lectionum. Nam illi quatuor reges de quinq; regibus triumphauerunt, & abduxerunt equitatū Sodomorū omnem: ceperunt etiam Lot filiū fratris Abrahæ, & discesserunt. Genes. 14. Quinq; reges, quinq; sensus corporis

A nostri sunt, visus, odoratus, gustus, tactus, auditus. Quatuor reges; illecebræ corporales atque mundanæ sunt, quoniam & caro hominis vt mundus quatuor constat elementis. Merito reges dicuntur, quia habet suum culpa dominatum, habet regnum grande. Vnde Apostolus ait; Rom. 6. *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Sensus igitur nostri facile delectationibus secularibus se dedunt: quadam eorum potestate capiuntur. Corporales enim delectationes & illecebras huius sæculi nõ vincit nisi mens quæ fuerit spiritalis, adhærens Deo, & se totam à terrenis separãs. Apoc. 8. Deflexio omnis his capitur. Vnde Ioannes ait; *Væ habitãtibus in terra.* Non vtiq; omnes homines comprehendit, qui Philip. 3. tunc vitæ huius cursum conficerent (sunt enim & in terris positi quorum conuersatio in cęlis est) sed eos quos terrenæ conuersationis affectus ac huius sæculi vicerit gratia. Ergo non habitatores, sed accolæ sumus terræ huius. Accola enim temporalis diuersorij spem gerit. Habitator autem spem omnem atq; vsum suæ illic substantiæ locare videtur vbi habitandum putauerit. Itaq; qui est terræ accola, B habitator cęli est: qui autem habitator terræ, possessor est Gen. 14. mortis. *Numerauit Abraham trecentos decem & octo vernaculos suos, & percussit eos, & persecutus est vsq; Chobal, quæ est ad dextrã* Lib. 1. de Abraham, cap. 2. *Damasci.* Hic numerus vitalis est. In ipso enim vita, si credamus in passione, in nomine Domine Iesu. nam hæc est nominis interpretatio huius quod diximus Chobal, id est vita. Ipsa ad dextrã Damasci pulchre esse dicitur. Agni enim Matth. 25. ad dexteram, hœdi ad sinistram. Scit exercitata mens quos ad prælium consummandum sibi adhiberet, quibus armis instrueret, quibus ducat vexillis. Non aquilarum præfert imagines, nec dracones, sed in cruce Christi & in Iesu nomine progreditur ad prælium: hoc signo fortis, hoc vexillo fidelis. Merito ergo mens exercitata, quę recepit veram sapientiam iusti viri. Iustitia autem solers correctionis est, ac arguẽdo reuocat peccatores, & stringit passionum impetus. Ideo dicit scriptura quia *reuocauit omnem equitatũ Sodomorum*, hoc est, habenas tenuit, fræna rationis imposuit, reuocauit culpã, strauit errorem. Equus enim stare nescit, velox ad impetum, ceruicem exaltans suam, hinniẽs ad libidinẽ. Hier. 5. Quid tam simile peccati? Feruet enim primo culpa C impetu, & omnem recti cogitationem præuenit, motuq; Exod. 15. immaturo exilit, vt eam difficile ratio reuocare possit. Fertur in præceps, & *ascensorem eius proiicit in mare* istud huius sæculi, ceruice tumida recusans iugũ correctionis. Et specialis quædã forma libidinis, quæ vocem motet hominis, verba amantis corrumpat, suisque se prodat sermonibus. Denique ad Iudam per Hieremiam dicit Dominus Deus; Hier. 13. *Nũc videbitur ignominia tua, & adulterium tuum, & hinnitus, & alienatio fornicationis tuæ super colles.* Hunc iustus reuocauit equitatum, mores quoq; declinantis conuertit, & ad se vocauit, vt imitatores sui fierent qui deflexerant, quia sensus nostri ad disciplinam mentis recurrunt. Substantiam quo- 1 Cor. 3. que recepit. Nõ patrimonium vtiq; significat, sed vitalem animæ substantiam, in qua sit pretiosus census, non stipula, non fœnum, in quo fidelis sit alloquij splendor, in qua nostræ census subsistat spei. Hæc est enim vera nostra substantia, quæ est sapientiæ diues copijs, hic immortalis substantia, corporis autem vel accedentium diurnus magis quam diuturnus vsus. Vnde quidam recte non putant pa- D trimonium dici substãtiam. Non. n. subsistimus in eo, cum & illis quib. desit pecunia, vitæ tamen non desit substantia.

Quemadmodum ex oblatione Melchisedec admoneatur mens plena prudentia ac iustitia, vt deuotior sit erga Dei cultum, quodque expeditione regis Sodomorum, vbi se vicisse putat, tentari se discat: & qualiter ex Abrahæ responsione contagium intemperantiæ declinare possit. cur præterea post euentum belli mercedem Dominus spoponderit. quid denique significet quod Abrahæ cura posteritatis fuit: ac de mystica interpretatione totius sacrificij Abrahæ.

Cap. VIII.

Lib. 1. de Abraham, cap. 8. DE Melchisedec in tractatu morali plene diximus, in quo & mysterium nequaquam præteritum ac prætermissum est. Hoc loco autem satis est illud admonere solum, quod mens plena prudentiæ iustitiæque deuotior sit erga Dei cultum, & decimas terræ gignentium in fructibus, iuxta altiorem prudentiam in eo soluat, vt perfectio- E nem omnium sensuum atq; operum suorum Deo deferat, nihil sibi arroget, quæ se regere non potest, diuino nisi fauore fulta sit. Deniq; vbi se vicisse putat, tentatur atq; incessitur. Hoc exprimit & docet lectio, quia semper aduersum passiones corporis mens nostra tãquam in excubiis debet prætendere. Quid enim est quod ait, *Rex* (inquit) *Sodomorum exiuit obuiam Abrahæ, & dixit, Da mihi homines, equos* Gen. 14. *autem sume tibi*: nisi quod post has mihi luxuriæ victorias, vis quædam libidinis potest rationabili menti subrepere, vt infundat ei irrationabiles passiones. Sed perfectę mentis est, nihil de terrenis, nihil de corporalibus illecebris assumere, abstinere à terrenis. Ideo Abraham dicit; *Nihil su-* Ibidem. *mam ab omnib. tuis.* Quasi contagium declinat intemperantiæ, quasi labem refugit corporalium sensuum, delectationes mundi reiicit, quęrens quę supra mundũ sunt, hoc est, extendere manus ad Dominũ. Manus, operaria virtus est animæ. Hanc non ad terrenæ arboris pomũ, sed ad Dominum extendit: *Qui fecit*, inquit, *cælũ & terram*; hoc est, intelli- Ibidem. F gibilem & visibilem substantiam. Intelligibilis. n. *sola* cælum est: visibilis vel sensibilis substãtia terra est. Ergo significat quod virtutem animæ suę ad superiora extendat, vt ex illa intelligibili substantia theoreticę vitę induat altitudinem, spectans non illa q̃ videntur, sed quę non videntur, hoc est, nõ terrena, non corporalia, non p̃sentia, sed incorporalia, 2. Cor. 4. æterna, cælestia. De ista. n. visibili substantia operatoriæ atque ciuilis disciplinæ capesset gratiam. Subtexuit his oraculum Domini dicentis; *Noli timere Abrahã, ego protegam te,* Gen. 15. *merces tua multa erit valde.* Spondendæ mercedis locus nunc erat. Minus. n. mirabile faceret, si secutus promissum Dei esset hostem adortus. Victoriæ securus processerat ad triumphum, magis inuitatus quam p̃mptus ad gloriam, vel ad vlciscendum pietatis dolorem paratus. Propositum pię mẽtis mercedem non expetit, sed p̃ mercede habet boni facti conscientiam, & iusti operis affectum. Angustæ mẽtes inuitentur p̃missis, erigantur speratis mercedibus: bona mens quæ sine responsi cælestis syngrapha certamẽ arripuit, geminæ laudis fructum acquirit sibi: vt & cõfidentissimæ fortitudinis, & plenissimæ deuotionis gratiam locet. Quod de sancto Abraham ęstimari conuenit quia & di- G uinum fauorem non despici se iustis duxit erroribus, & Genes. 11. hostem perculit despectu periculi, quod gloriose sibi pro Genes. 14. visione pietatis subeundum putauit. Dei quoq; in eo prædicatur iustitia, qui remunerationem piis mentibus non ex necessitate promissi, sed ex æquitatis suę contemplatione largitur: iudicans dignum fore quod hi qui militant sine aliqua mercedis humanæ remuneratione, repositũ ha- Luc. 14. beant præmium in eius bonitate, cui deuouendas animas suas existimauerint. Simulq; adoreis bellicis ex vsu ipsius victoriæ, aut hominum gratia paratum est præmium: pietatis autem & parsimoniæ, puritatis, cæterarumque velut priuatarum virtutum à Deo soluitur. Quæ manifesta sunt hominibus, ipsi remuneratur. Non omnia, autem mani- Hier 17. festa, sed alia manifesta alia incerta, & maxime occulta cordium, quorum spectator & scrutator Deus est. Non ergo magnã mercedẽ promisisset Abrahę, nisi purã animã ab omni contagione delictorum iudicasset. Sanctæ tamen & propheticæ menti cura maior posteritatis perpetuæ est. Partus enim sapiẽtiæ & fidei hæreditatem desiderat. Ideo Genes. 15. ait, *Quid mihi dabis? Ego autem dimittor sine filiis.* Ecclesię sobo- H lem desiderabat, eam successionem petebat quę non esset seruilis, sed libera: non secundum carnem, sed secundum gratiam. Ideoque huiusmodi responsum diuinum resultauit, quo electus audiuit; *Respice in cælum, & numera stellas, si* Ibidem. *potes numerare. Et dixit, Sic erit semen tuum. Et credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.* Quid credidit? Hoc est, Ibidem. non solum multitudinem populorum in Christum credentium, sed etiam cælestis gratiæ splendorem, & resurrectionem vitæ immortalis soboli ecclesiæ deferẽdam. Quid est autem quod ait, *Eduxit eum foras?* Tanquam foras educitur propheta, vt exeat fores corporis, & angustias carnis operientis, ac spiritus sancti infusionẽ, vt velut quandam descensionẽ videat. Oportet nos quoq; exire ex his diuersorij 1 Cor. 7. nostri angustijs, mundare animæ nostræ locũ ab omni inquinamento, p̃icere sordes maleuolentię, si volumus spi-

A orum recipere sapientię, *quia in maleuolā animam non introi-*
Sap. 1. *bit sapientia.* Credidit vero Abraham, non auri, nō argento
Rom 10. illectus testimonio, sed quia corde credidit ad iustitiam. Io
qoo ꝓbatum est eius meritum, in eo persolotū est premi-
um. Deniq; statim fidei eius testimonium Dominus dedit,
Gen. 15. dicens; *Ego Deus qui eduxi te de terra Chaldeorum, vt darem tibi*
terram hanc, vt hæres esses eius. Et quia deposuerat Abraham
Ibidem. studium Chaldęorum, quærit nunc: *Quomodo,* inquit, *intel-*
ligam quia hæres eius sum? Hoc est, iam diuinationes magorū
repudiaui, doce quomodo sciam me futurum terræ eius
hæredem. Qui quærit quomodo sciat, non dubitat mani-
festante Deo cognoscere se posse, sed formam vult acqui-
rendæ cognitionis aduertere. Nam & in Euangelio Maria
cum audisset ab angelo q; virgo paritura esset filium, respō
Luc. 1. dit, *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognoui?* Et iure re-
spondit. Hoc est, cū id quod naturæ est, non suppetat, quia
non solet parere virgo quæ viro non fuerit copulata, quæ-
Genes. 15. ro quomodo præter instituta naturę possim generare? *Di-*
xit autem illi Dominus Deus, Sume mihi vitulum trimum, & ca-
pram trimam, & arietem trimum, & turturem, & columbā. Prę-
B teritem huiusmodi interpretationem sacrificij, nisi qui-
busdam hinc scrupulum nasci aduerterem, eo q; aruspici-
næ quædam scribi videatur solemnitas, quod post immo-
lationem diuisa sunt animalia, & contra faciem alterutrum
posita, & consedit illis Abrahā. Sed si vim interrogationis
præmissæ & futuræ responsionis cōsideremos, aduertere
poterimus, spei oostræ & fidei conuenire huius sacrificij
disciplinam. Vitulus enim aratorium animal est, deditum
terræ & labori. Capra ad aquarum similitudinem per æni-
gmata figuratur, eo quod αἲξ Gręce παρὰ τὸ ἀΐσσειν nomen
acceperit, ab eo q; est impetu ferri. Sic enim currit sicut &
aqua. Possumus vel fluuiorū sono, cursu, vel maris violen-
tis æstimare fluctib. Aëri comparatur aries, quia omnibus
animantibus vtilius hoc animal generi esse humano repe-
ritur, quandoquidem & vestis nobis vsum exhibet, sicut
aër huius spiritus vitalem nobis ministrat substantiā. Vn-
de & hunc ordinem factum puto, vt prius diceret, *Sume mi-*
hi vitulū & capram, & tertio loco diceret *arietē:* eo quod pri-
ma illa, hoc est vitulus & capra, terris & mari, materialibus
C comparentur elementis, & quia fœminea dicantur: at vero
aries masculinum quoddam animal est, vehemés natura,
& violentum cornibus. Similiter autem aëris huius spiri-
tus vitalis est, vt masculus auctor & causa gignentium, mo-
uens terrarum genitalia & velut quadam se miscens copu
la. Aliud ad terram, aliud ad mare, aliud ad aërem vitalem,
mystice figuratur horum trium animantium genus. Hæc
traditio naturalis est, sed moralis etiā concurrit & suppe-
tit. In omnibus.n. hominibus caro, sensus, & verbum est.
Caro nostra vitula est: laborat, vt serat: laborat, vt colligat:
laborat, vt pariat: innumeris fatigatur laboribus. Vnde &
Græci δάμαλιν ἀπὸ τοῦ δαμᾶσθαι νέαν, eo quod dometur ni-
mis. Masculorum boum labore, aratro, & iugo, fungitur,
fœmineos partus repręsentat cū multo vbere. Caro quoq;
nostra vitæ istius subiugatur necessitatibus, crebris quati-
tur doloribus, & multarum ęrumnarum quodam curuata
partu senescit. Iam illud quis ignorat, quod vehementior
sit virtus animæ, cui velut nupta adhæret in istius vitę cur-
su corporalis substantia? Sensus.n. nostri caprarū modo ve-
D lut saltu quodā alijs exiliunt, & pascuntur pręruptionibus,
impetu suo ipsi commotiones excitantes animæ, & cōcu-
tientes eam. Ad omnē occasionem præsto sunt, vel occur-
su fœmineæ pulchritudinis, vel odore suauitatis alicuius.
Auditu pariter & tactu mouentur velociter, quib. etiam a-
nimæ inflectunt constantiā, & velut à natura sui alienant
eam. Vnde pleriq; ὁρμητικὴν dictam putāt, quia ὁρμὴ impe-
tus dicitur, eo q; ex quodam impetu sensuū inflexionis at-
que alienationis nostræ causa nascatur: fœminei.n. sexus
speciem habet. Et etiam sensus nostri αἰσθήσεις Gręce dicū-
tur fœmineo vocabulo. Effœtarū modo animarum cito va-
cuantur, vbi partus suæ generationis delectationisq; effu-
derint, & iterum excitatis cupiditatib. nouos referunt im-
petus. In ariete vero verbi ac sermonis nostri habetur simi
litudo, q; sit vehemens, sicut & sermo noster efficax opera-
tionis, & quadā ornatus nostri & tegminis causa sit. Aries
per vsum vestium ordine quodam gregem ducens, sicut

E ordo quidam vitę vsusq; nostri verbo explicatur. Arbitror
autē quod illud verbū magis intelligere debeamus quod
est verbum Dei, cū quo aries iste habere videatur non me-
diocrem cognationem. Quod verbum nos vere tegmine
velleris sui vestiuit, & in domum introduxit ęternę salutis.
Esai. 53. Qui se pro nobis immolandum obtulit, qui *tamquam ouis*
ad victimam ductus est, & sicut aries coram tondente se sine voce, sic
non aperuit os suum. Ex quo ordinem quendam substantiæ
habemus & sacræ redemptionis, quod per ipsum conditi
ac redempti sumus. Duplex igitur causa per verbum: natu-
ralis & moralis. Naturalis qua condidit, moralis qua rede-
mit. Philosophia quoq; geminam speciem sui constituit in
verbo, naturalem, & moralem. Rationalis.n. vtriusq; por-
tio est. Naturalē secundum mundi creationem quam ver-
bo assignat: moralem secundum iustitiam, & æqualitatem
Luc. 2. viuendi, cuius vita & ratio de verbo. Qua causa *cū dies qua-*
draginta complerentur ex Maria virginis partu, tulerunt Dominum
nostrum in Hierusalem, vt offerrent Domino secundum legem, & vt
Genes. 15. *darent hostiam par turturum, aut duos pullos columbarum,* eo
F quod in columba spiritalis gratia sit, in turture incorruptę
generationis natura, vel immaculati corporis castimonia.
Merito ergo ad sacrificium iubentur post arietem turtur
& columba sumi, vt verbo adhærere intelligas incorru-
ptam castimoniam, & spiritalem gratiam. Et hoc ipso qui-
dem q; aues posuit, intelligere possumus cælestium meri-
Matth. 13. torum volatus. Sunt enim volucres cæli quæ veniunt &
habitant in ramis eius arboris quæ de grano sinapis surre-
Ezech. 1. xit, cui cælorum regnum comparatur. Et Ezechiel apertos
sibi cælos dicit, & vidisse inter alia etiam rotā vnam super
Ibidem. terram coniunctam animalibus quatuor. Et infra, *Audiebā*
inquit, *vocem alarum eorum cum ambularent, sicut vocem aqua-*
rum multarum, & vocem sublimis Dei. & cum irent, ipsa vox ver-
bi, sicut vox castrorum. Vnde quidam ad libros philosophiæ
Ibidem. deriuatur, eo quod ipsum cælum eis simile sit. Deniq; Pla-
to currum volucrem dixit esse cęlum, ex eo quod Prophe-
ta dixerat; *Cum irent animalia, ibant & rotæ coniuncta illis: &*
cum eleuarent se animalia à terra, eleuabantur rotæ. Sed Prophe-
ta non cælum ipsum dixit, sed aues esse in cælo. Deniq; &
Psal. 18. Dauid ait, *Cæli enarrant gloriam Dei,* hoc est potestates cæle-
G stes, velut cum spectatur pulchrum elementum, prædica-
tur operator. Animam autē describit Propheta, cuius mo-
tus sunt quatuor, velut equi, λογιστικὸν, θυμικὸν, ἐπιθυμητικὸν,
διορατικὸν. Hęc animalia quatuor, id est, homo λογιστικὸν leo
θυμικὸν, vitulus ἐπιθυμητικὸν, aquila διορατικὸν. Ideo ratio ꝓ-
missa est, vt reliqua rationem sequantur. Ideo cum homi-
ne à dextris est leo, id est, cum ratione commotio à dextris
est. Ista animalia quando eleuantur, eleuantur etiam rotæ.
Rota.n. vita est super terram, qua viuimus. Si animæ nostrę
motus quatuor eleuantur, eleuatur & vita nostra. Ideoq;
Ezech. 1. addidit, *Quoniam spiritus vitæ,* inquit, *erat in rotis,* Anima ergo
Cant. 6. magis currus est, quę ait in Canticis canticorum: *Posuisti me*
Ezech. 1. *currus Aminadab,* id est, Domini nostri. Nō ergo philosophię
traditionis descriptio curtis prophetica. Deniq; vocem ala-
rum audisse se dicit Propheta. Istę alæ, virtutes sunt quę de
te poscuntur. Qui tales offert hostias, fidē & castimoniam
mentis, simplicitatis gratiam, charitatis & pacis effectū, i-
pse beatæ illius terræ agnoscit hæredē: sicut etiam Domi-
Matth. 5. nos apertius in Euangelio declarauit, dicens, *Beati mundo*
H *corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* vel, *Beati mites, quoniam ipsi*
possidebunt terram. Accipe aliam diuisionē. Caro quoq; no-
stra ipsa Dei ordinatione diuisa habet membra. Duo oculi
sont, binæ aures, duæ genæ, nares diuisæ, dentiū geminat⁹
ordo, vbera, scapulæ, manus, femora, genua, crura, pedes,
nonne bina omnia, vt subnixa geminatis subsidijs omnia
nostra obire videantur officia? Anima etiam diuisionē sua-
rum patitur portionum. Nam διορατικὸν, hoc est superiora,
quasi oculi quidā contrarij, rationabile est & irrationabile.
Rationabile ipsum diuiditur circa mentē & sermonē. Sen
sibile eius in auditū & visum, quib. vitę huius cumulaē gra-
tia. Nam odor & gustus vitalis vsus videntur necessariū ꝓ-
bere ministeriū. Nares ingi flatu aspirationē recipiēdo vi-
talē, continuato quodam substantiā hominis cibo pascūt.
Gustus.n. potu epulisque generatur. Quintus vero sensus,
hoc est tactus, velut admixtus est illis quatuor. Odor & gu
stus quidam magis alimēta sunt corporis, quib. huius carnis

malitia

A malitia subsistit. Visus vero & auditus mentē adiuuant. Hę sunt diuisiones quæ secundum carnē nostram animāque à summo operatore diuisæ sunt. Vnde oportet nos colligere quia etiam iste mundus velut per membra quædam gemina, & tamquam antiprosopa sit distributus. Est enim terra in montes & in campos, vt sunt partes nostri corporis elatiores aliæ, aliæ planiores: eminent scapulæ, & pedum superiora vel manuum: latera vero & inferiora ceruicis, velut valles terræ & concaua. Quod & de vola manus intelligere licet. Nam in ipso calcaneo pedis eminere alia, media autem sinuata quis nesciat? Aqua in mari salsa, in flumine dulcis vel in fontibus. Est aër in hyberno frigidus tempore, veris mensibus temperatus, calidus æstate. Ergo ista diuisit operator. Mentem autem nostram, quæ modo auium, virtutum diuersarum & vigoris sui vecta remigiis supra cœlum euolat, non diuisit, quia trinitati adhæret diuidenti omnia, soli indiuisæ. *[Arist. Lib. ...]* B Vnde & philosophi superiorem mundi huius substantiam; quem æthera vocant, non ex cæterorum admixtione elementorum constare volunt: sed splendidam, & multo refulgentem lumine, quæ non terræ sordidum, nec aquarum humidum, nec aëris nebulosum, nec ignis ipsius rutilum quidquam recipiat, eas quinta quadam vsia esse asserunt: & velut volucrē mundi huius mentem velociorem puriorem que esse cæteris partibus: nam aliæ mixtæ sibi & concretæ sunt. Nos autem nihil materialis compositionis immune atque alienum putamus, præter illam solam venerandæ Trinitatis substantiam, quæ vere pura & simplex sinceræ impermixtæque naturæ est: quamuis aliqui putent de illa quinta vsia lucem esse clariorem, de qua dixerit David, quod Deus *circumdatus sit lucem sicut vestimentum*. *[Psal. 103.]* Et Apostolus scripserit de ipso omnipotente, *quod solus habeat immortalitatem, & lucem habitet inaccessibilem*. *[1. Tim. 6.]* Qua autem ratione dixerit, quod aues descenderint supra diuisa corpora vituli, capræ atque arietis, *[Genes. 15.]* non facile dicam, nisi quod omnia terrena marina, atque ipsa aëria plena sunt insidiarum ac perturbationum. Videntur enim aues istæ cibi causa descendisse supra corpora. C Naturaliter autem violentiores potioresque viribus super infirmiores irruunt, & quasi mortuis corporibus incumbunt, ex improuiso frequentius irruentes: vel (quod verius puto) quia princeps mūdi huius, & volucres cœli, spiritualium nequitiæ quæ sunt in eos, eos qui mundana sollicitudine curaque diuisi sunt, graui motu incessunt, & velut cadauera mortuorum dilacerant dente aspero. De his enim dictum est, *Relinque mortuos sepelire mortuos suos*: quia sunt de regno diaboli, qui in seipsum diuisus est. *[Ioan 14. Ephes. 6. Matth 8. Luc 11. Luc. 17.]* Qui autem sunt Dei, quibus dicit Iesus: *Regnum Dei intra vos est*: hi non sunt diuisi, quia adhærent Deo: *quoniam qui adhæret meretrici, vnum corpus est. Erunt enim*, inquit, *duo in carne vna. Qui autem adhæret Domino, vnus spiritus est.* *[1. Cor 6. Genes. 2.]* Isti ergo non sunt mortua corpora, vt volucres cœli comedāt eos, sed sunt spiritus. *Facit* enim Deus *angelos suos spiritus*. *[Psal. 103.]* Denique supra columbam & turturem non descenderāt, quia diuisæ istæ aues non erant. Non sunt enim diuisi iusti, quibus dicitur *vt sint simplices sicut columbæ*. *[Matth 10.]* Ideoque dicit David; quia *& passer inuenit sibi domum, & turtur nidum sibi, vbi reponat pullos suos*. *[Psal. 83.]* D Hæc spectabat Abraham, hæc profundo & spiritali considerabat intuitu. Ideoque scriptum est, *Consedit illis*. *[Genes. 15.]* Non quasi aruspicinæ, sed quasi cœlestis reuelationis interpres, signa diuinæ operationis explorans. Mens enim directa ad Christi gratiam videbat hunc mūdum plenum esse iniquitatis, quæ velut à summo cœli volaret, & opprimeret infirmos terræ: *[Luc. 8.]* pudicitiam autem, fidem, sinceritatem, ouilis esse obnoxias passionibus: auaritiam vero & sollicitudines sæculi quibus suffocātur qui habent voluptates diuitiarum, dilacerari ac diuidi. Vnde & diuitiæ dictæ sunt, *quod mentem diuidant*, atque in diuersum scindant, & in partes trahunt, nec sinant incorruptā esse & integram. Vir ergo pacificæ mentis considebat, & considerabat, quatenus prohibere cominus posset ea mala quæ hominibus inferuntur. Mens enim sapientis viri ac iusti mederi studet humanis casibus, & prohibere ac resecare animarum nostrarum labores.

Quid sibi velit quod post solis occasum excessus cecidit super Abrahā: & quomodo ei non tam quæ futura erant declarabantur, quam præscribebantur quæ facienda forent. quid præterea singulariter per superiora auctor significari arbitretur.

CAP. IX.

E DEnique quàm hoc Abraham spiritali & prophetico affectu fecerit, sequentia docent. Nam solis occasu excessus cecidit super eum: *& ecce horror magnus & tenebrosus incubuit super eum*. *[Gen. 15.]* Excessus prophetis fieri solet, sicut habes Prophetam dixisse, *Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax*. *[Psal. 115.]* Excedit enim mens prophetæ velut fines quosdā humanæ prudentiæ, quando repletur Deo. Et ante euacuat se cogitationibus & disceptationibus sæculi huius, vt aduenienti gratiæ spiritali puram se & exinanitam præbeat, superueniat in eam Spiritus sanctus magna se vi infundens, ita vt mens hominis subito turbetur. F Denique angelus venit ad Mariam, & cum sedulitate & gratia venit, & tamen Maria *mota est in introitu eius*. *[Luc. 1.]* Vnde angelus ait ad eam, *Ne timeas Maria, inuenisti gratiam apud Deum, & ecce concipies in vtero, & paries filium*: *[Ibidem.]* Cognoscimus ergo quia quando venit gratia Dei super propheticam mentem, subito irruit, & inde incubuisse & cecidisse super prophetas Spiritum sanctum legimus, quia excessum patitur & turbatur, & timet, & quibusdam ignorantiæ & imprudentiæ tenebris offunditur: sicut & in Actibus Apostolorum legimus, *[Act. 9.]* *quia circumfulsit lux super Saulum de cælo, & cecidit, & horrore animi turbatus est, & audiuit vocem de cælo dicentem, Saule, Saule, quid me persequeris?* *[Ibidem.]* Desinit enim videre sæcularia, qui incipit audire diuina. Vnde & timorem Abrahæ & tenebras mirari non debes, *[Genes. 15.]* quasi præter virtutem aut meritum eius acciderint, cum prophetarum consuetudini congruere aduertas, quando cognoscunt futura. G Continuo autem dictum habes ad eum: *Sciendo scies quod peregrinum erit semen tuum in terra non sua & seruitio opprimentur, & nocebunt eis, & humiliabunt eos annis quadringentis*. *[Ibidem.]* Merito tenebrosus horror & magnus factus est, quia magna oracula deferebantur, cum de populo sæculorum dabatur præceptum. Quomodo tam facile capere istud mens humana poterat, maxime quæ admonebatur vt in hac peregrinaretur terra? Non enim tam quæ futura erant declarabantur, quam præscribebantur quæ facienda forent, *Peregrinum* (inquit) *erit semen tuum*: *[Ibidem.]* siue quia omnes homines peregrini esse debeamus in hac vita (omnium etenim pater est Abraham) siue quia verum semen Abrahæ peregrinatur in hoc mundo. Illud enim verum semen est, de quo dictum est; *In Isaac erit semen tuum*. *[Gen. 21.]* Denique qui se Abrahæ hæredem agnosceret, ait; *Aduena ego sum in hac terra & peregrinus, sicut omnes patres mei*. *[Psal. 38.]* Qui enim peregrinus hic fuerit, ciuis in cœlo est: Qui autem in hac terra omnem animæ suæ substantiam constituendam putauerit, hæreditatemque huius terræ acquirendam sibi exultauerit, à Dei regno excluditur. H Vnde Apostolus ad fideles viros, & *ciues Hierusalem illius quæ in cælo est*, & Ecclesiæ filios dicit, *Ergo iam non estis peregrini, sed estis ciues sanctorum, & domestici Dei*. *[Ephes. 2.]* Non ergo hæc terra nostra est, de qua potest princeps mundi huius dicere, *[Ioan. 14.]* ostendens omnia regna orbis terræ: *Tibi dabo potestatem hanc vniuersam, si procidens adoraueris me*. *[Matth 4. Luc 4.]* erunt omnia tua, quæ sibi alieni vendicant, & seruitio opprimunt populum Dei vt seruis eius nocere, & humiliare conentur sanctos Dei. Denique ipse filius Dei nihil sibi ex hoc mundo vendicandum putauit: vnde ait, *Venit mundi huius princeps, & in me inueniet nihil*. *[Ioan. 14.]* Diuersi ergo domini in seruitute nos volunt tenere, incessit diabolus, infestant angeli eius, passiones morumque corporis velut domestici atque intestini hostes inquietant. *Foris pugnæ, intus timores*: foris pugnæ, intus cupiditates. *[Matth 10. 2. Cor. 7.]* Aliena est enim interni corporis substantia puritati cordis, & ideo impugnat vel repugnat. Bellum ergo quotidianum est, & inter eadem graue prælium, donec Deus misericors diabolū atque ministros eius iu-

A

dicet, passiones restinguat, ac subiiciat menti sedulæ. *Et gentem cui seruient, iudicabo ego*, dicit Dominus. Exquiret animas nostras de omnibus offensis, & periculi nostri auctoribus, qui ait, *Sanguinem animarum vestrarum exquiram de manibus omnium bestiarum*. Et vt Ioannes dixit, *Quia mors & infernus missi sunt in stagnum ignis*. Post hæc vero reuertentur huc cum suppellectili multa. Itaque exibunt iusti, vt nihil de suo dimittant in hac terra, ne spolia eorum resideant apud incolas & possessores istius terræ. Quæ etiamsi abibunt de terra Ægypti ista, vasa quæ sumpserunt ab Ægyptiis mutuo vel aurea vel argentea, quibus ad tempus vtentur, secum auferant, & deprædentur Ægyptios. Hæc vasa acceperunt voluntate Domini, & secum ea auferunt, quia resurrectionis filij sunt, quibus dicitur; *Non peribit capillus de capite vestro*. Vasa hæc Ægyptij dederant, quæ de terra afflictionis sunt assumpta. Et sunt alia aurea, alia argentea, quia omnis creatura Dei bona, & maxime hominis in terris præstantissima, quem honorauit Deus, vt inspiraret in faciem eius spiritum vitæ, & omnibus præficeret animantibus. Hæc illa sunt vasa de quibus dicit Apostolus;

B

Habemus thesaurum in vasis fictilibus. Hæc est vestis Ægyptiorum qua vestitur anima nostra, vt locupletior hinc recedat, & quo hic vehementer laborat, liberetur. *Non solum enim omnis creatura ingemiscit & parturit, sed etiam nos donec veniat redemptio corporis nostri*. Habet Dominus curam operis sui, habet naturæ propriæ in plerisque rationem ac beneuolentiam. Neque excidi & perire patimur arbores, quarum circa primos fructus nobis futura prorumpunt, si posteriore ætate aut ventus decutiat, aut sol adurat, aut suffulcienda & subministranda virtute, siccitatibus deficiat substantia, sed melioribus suris differimus examinandas. Et ideo Dominus Deus noster bonæ voluntatis remunerator, etiam primæ futuræ indolis contemplationē habens omne colligi patitur animæ nostræ patrimoniū, & reseruari, futuri aduentus illud probaturus tempore. Memor itaque sui muneris, quod immortale voluit esse si culpa non obrepsisset, quæ fecit vt non expediret homi-

C

nes diu viuere. Patitur nos discedere ex hoc sæculo, vt secessione animæ hoc corpus resoluatur in terram suam, & finis sit peccati, deinde per resurrectionem reformetur diuinæ liberalitatis gratia. Ideo dicit ad Abraham; *Tu autē ibis ad patres tuos*. Nonnulli putauerunt patres esse elementa, ex quibus constat caro nostra dum viuimus, & in quæ resoluimur. Sed nos qui meminimus matrem nobis esse *Ierusalem quæ sursum est, quæ libera est, quæ est mater omnium nostrum* sicut dicit Apostolus: illos asserimus patres, qui vitæ merito & ordine præcesserunt. Erat illic Abel pia victima, erat pius & sanctus Enoch, erat Noe; ad eos promittitur Abraham transitus. Transit enim qui de hac vita recedēs, ad vitam demigrat alteram, quia viuit mens sapientis & iusti viri qui nutritus est in pace. Nam insipiens in bello nutritur & in discordiis, iustus in senectute bona viuit. Non dixit *longa*, sed *bona*, quia iustus bene senescit. Iniustorum autem nemo, quamuis cornicibus viuacibus diuturniore vita vixerit. Nam diu viuere commune sapientibus atque insipientibus est. bene autem viuere speciale sapientis est,

D

enim senectus venerabilis, & ætas senectutis vita immaculata: non diuturna, inquit, *neque numero annorum computata, nec capillo canus in capite, sed sensibus*. Ille ergo bene senescit, qui bene sen erit. Quarta autem generatione reuertentur huc. Historia quidem Iudæis videtur conuenire, qui in Ægyptum transierunt, & de Aegypto reuerterunt. Quadringenta enim & triginta anni illic exacti sunt, sed non omnes centenos, & quod excurrit, annos vixerunt, sicut Moyses, aut Iesus Naue, vt quartæ generationi tempus conueniat. Vnde mysticum aliquid magis requiramus, eo quod terra omnibus numeris apta sit, & radix quædam decimæ ac fundamentorum, hebdomadis quoque media. Denique nonagesimustertius Psalmus scribitur, *Quarta sabbati*; eo quod hic numerus medius sit priorum & sequentium. tres enim præcedunt eum, primus, secundus, tertius: & tres sequuntur, quintus, sextus, septimus. Qui bene Psalmum canit, velut aptis numeris vitam istius mundi transigit, quasi tetragonus, & stabilis atque perfectus. In quatuor enim libris plenum Euangelium atque perfectum

E

est. Quatuor animalia mystica sunt. Mundi quoque istius partes quatuor sunt, ex quibus congregati filij Ecclesiæ regnum Christi sacratissimum propagarunt, venientes ab Oriente atque Occidente, Septentrione, & Meridie. Quadripartito igitur latere sancta surrexit Ecclesia. Decas quoque ex isto numero assurgit. Si enim connectas ab vno vsque ad quatuor, hoc modo decimum facies. Computa vnum, adde illi duo, fiunt tres: adde tribus tres, fiunt sex: & ad sex adde quatuor, fiunt decem. Terras igitur decem implet, decas numerum omnem complectitur. Quatuor quoque ætates sunt hominis, pueritia, adolescentia, iuuentus, maturitas. Paulatim assurgit & fundatur. Sapientia itaque summa prudentiæ quarto ætatum ordine venit. Meritoque & si quis ante sub rege Aegypti fuit, maturioris tamen consilij exit de potestate eius: & legem igitur agnoscit sequendam. Tunc fit ei istius vitæ mare peruium. Similis ratio his quæ gignuntur solo. Vbi semen sparsum fuerit, soluitur humo. Et primo prorumpit in radicem, deinde germinat, formatur fructus, & postea maturescit.

F

Arbores quoque ipsæ primum fructum ferunt, deinde adolescit fructus, accessu temporis mutat colorem, quarto ordine consummatur, hoc est nouissimo. Ita ergo & nos in terra hac afflictionis fugiamus lateres formare, sed lachrymis & gemitu vocemus Domini misericordiam, vt mittat nobis Moysen & Aaron, hoc est legem & sacerdotem: illum verum sacerdotem, & sacerdotum principem, qui licet inter homines versaretur, de eo dicebatur; *Ecce spiritus ante faciem nostram Christus Dominus: & liberet nos de terra Aegypti, vt pascha Domini celebremus*. Feramus etiam fructum fidei ab ipsa pueritia, augeamus in adolescentia, coloremus in iuuentute, compleamus in senectute. *Iam enim securis ad radicem arboris posita est: qui facit fructum, ferat*. Adultam etiam maturamque segetem nostram messor inueniat, vt maturos fructus in apothecis recondat, ne immaturos hyems deprehendat, ventus decutiat, pluuia corrūpat. Ego tamen arbitror significari magis, inter aduentum Domini priorem, & secūdum qui futurus est iudicij dies; tempus medium. Ideo enim & ad solis occasum viro hu-

G

iusmodi factus est horror magnus, quia occidente iam mundo futurum sacrificium declarabatur quo mundus redimeretur, fides esset hostia, quæ non diuideretur à filiis Abrahæ. Nam qui eam diuidunt, non sunt Abrahæ filij. Fides comparatur regno cœlorum. *Simile est enim regnum cœlorum grano sinapis. Et simile est regnum cœlorum negotiatori qui emit agrum, & inuenit in eo margaritam pretiosam*. Regnum cœlorum indiuisum est, quia regnum Trinitatis vnum est. Ideo perpetuum atque æternum, quia indiuisum. *Omne enim regnum diuisum facile destruetur*. Hostia etiam foret pudicitia Trinitati dicata, post illud sacrificium, vituli pro laboribus, quia sacerdotalis est victima: capræ autem, quia pro peccatis hostia: arietis, quia pro omni mundo, & pro ipsis arietibus vel cœlestibus, non solum pro hominibus: nec solum pro agnis, sed etiam pro hœdis quos peccatricis generationis fœtore exuit. Testificatur oraculum futuros adhuc in terra afflictionis Abrahæ filios, vt in agone multorum & grauium certaminum se probēt, & ita cum multa supellectili aureorum & argenteorum vasorum spoliis opimis exeant & reuertantur animæ, atque exeant pretiosa possidentes corpora, diuersarum virtutum, & præcipue

H

castimoniæ possessionum thesauro repleta, sumpturæ etiam Christi iudicio de diabolo & eius ministris, cæterisq; qui voluerunt nocere, vindictam. Tunc erit horror magnus etiam iustorum. Nemo enim sine peccato. Omnes habebunt quod timeant, quia impleta peccata erunt. *Et cum superabundauerit peccatum, superabundabit & gratia*. Iterum *cum iam sol esset ad occasum, flamma facta est. Et ecce fornax fumigabunda, & lampades ignis, quæ pertransierunt per media diuisa illa*. Etiamsi dubitaretur de superioribus, confirmarēt sequentia, quando flammam factam ad occasum legimus, quæ illuminaret vespertina mundi tempora, & fulgeret in tenebris, ac reuelaret latentia. Denique continuo visa est fornax fumigabunda. Cuius similitudine exprimi videtur vita humana, quæ implicata iniquitatibus sæculi istius atque inuoluta, non habens veri fulgoris claritudinem & splendorem sinceri luminis, intus quasi fornax æstuat di-

uersis

A

uersis cupiditatibus, & quibusdam desideriorum anhelat ignibus: foris velut quodam fumo obtexitur, ne videat veritatis faciem. Obumbratur itaque & obducitur quadam caligine oculus animæ, vt confundatur globo quodã fumigantis nebulæ mentis aspectus, ne puta possit spectare negotia, donec cœlestes lampades dirigat Dominus Iesus, hoc est, fulgorem gloriæ suæ. *Quando* (inquit) *non indigebunt luce lucernæ, & lumine solis, quoniam ipse Dominus erit lux omnibus, & ipse illuminabit omnia mundi istius*: quorum supra cognita est diuisio, nunc manifestata in lumine; *nũc per speculum in ænigmate*, tunc nec in parte, sed *facie ad faciem* veritatis soliditas, atque illud quod perfectum est, possit videri.

Apoc. 21. *1. Cor. 13.*

Quid significetur oraculo Domini ad Abraham dicentis, Semini tuo dabo terram hanc. ad quid etiam pertineat Sarra vxor Abrahæ, quæ sterilis fuerat: & quid ancilla eius Agar significet: qua ratione præterea Sarra conclusa fuerit, & Agar filios pepererit.

B

Cap. X.

Gen. 15.

POst hæc secutum est oraculum Dei dicẽtis, *Semini tuo, dabo terram hanc, à flumine Aegypti vsque ad flumen magnum Euphraten.* Qui futuram gloriam demonstrauerat, debuit etiam conferenda virtutum merita polliceri. Ipse enim & adiutor laborantium, & remunerator innocentium est. Ægyptus hic nomen non regionis, sed fluminis est. Sic enim veteres Nilum vocabant, siue quod ipse regioni nomen dedisset, siue quod regionis accepisset vocabulum. Denique & poëta Græcus testificatur ita esse, dicens.

Στῆσα δ' ἐν αἰγύπτῳ ποταμῷ νέας ἀμφιελίσσας.

Homerus Odyss 14.

Angustum autem & vile est, vt putemus quod cœlestibus signis terrena spoponderit. Itaque consideremus ne forte perfectam beatitudinem & consummationem bonorum operum promiserit. Perfecta enim beatitudo ex tribus istis videtur subsistere, corporis, atque animæ, & accidentibus bonis, quæ Græci ἐκτὸς dixerunt: vt sit corporis castimonia, patientia, vel temperantia: sit animæ prudentia atque iustitia. Ægypti igitur flumen corporalia videtur significare. Vnde & Geon dictus est ipse fluuius, quia de terra figuratus est homo. Euphrates autem quæ sunt animæ, eo quod fons sit iustitia cæterarum virtutum, quæ virtutes alias illuminet. Prudẽtia enim sine iustitia nocet. Fortitudo quoque nisi eam iustitia temperet, intolerabilis insolentia est, furori quam rationi propior, dominationi quam libertati. Sobrietas & temperantia, priuata bona sunt, nec vllus vis, nisi iusta erga Deum reuerentia, & fideli mente pietatem colas. Iustitia sola est quæ virtutes omnes complectitur, & commendat omnes. Accidentia quoque sunt, negotiationes, mercaturæ, & agriculturæ, competentia quæstus, laborum operumque ruralium. Sunt etiam corporis accidentia, salubritas, & commoditas valetudinis, decus, fortitudo, quæ ex tempore accidunt, & cum ætate mutantur. Non mediocrem hanc triplicem gratiam putes. Habes enim perfectionem perfectam in Euãgelio. Nam cum dicit Dominus Iesus legisperito illi: *Diliges Dominum Deum tuum*; animæ iustitiam mandat tenendam. Etenim si honorari parentes iustum est, quanto magis parẽti omnium fieri debet honorificentia? Rursus cum dicit; *Non occides, non adulterium, non furtum facies, non falsum testimonium dices*: virtutes corporis seruandas admonet. In posterioribus vero dicens; *Nemo est qui relinquat domum, aut parentes, aut vxorem, aut filios propter regnum Dei, & non recipiat centies tantum nunc in hoc tempore, in sæculo autem futuro vitam æternam*: nonne incrementa bonorum accidentium cum animæ corporisque remoneratione promittit? Hæc quæ simplicibus verbis sacra scriptura exprimit, magno quodam cothurno Aristoteles & Peripatetici personant atque extollunt. Pythagoricum quoque dogma esse testificantur sui. Sed quis illorum æquauit Abraham tempore? Quis auctoritate & sapientia Dominum, cuius oraculo triplicis huius gratiæ munus agnoscit? Dantur autem ei tamquam in disciplinam alienigenæ nationes, vt mensæqui seruantissima, recidat vitia, emendet errata. Magis tamen euidens Ecclesiæ declaratur mysterium, quia per Apostolos qui sunt Israelitæ, quorum patres, ex quibus est Christus secundum carnem, congreganda Ecclesia foret, crediturus populus nationum. Quos nos otiose decem numero significauit, vt ostenderet quo illi ante perfidi, vbi mensuram pietatis implessent, perfectæ essent fidei adepturi coronam. Denique sequitur, quia Sarra vxor Abrahæ sterilis fuerat, quod ad Ecclesiam pertinere in ea expositione quam de moralibus scripsimus, apostolicis docuimus exemplis. Ecclesia enim sterilis videtur in hoc sæculo, quia non sæcularia parturit, nec præsentia, sed futura, hoc est, non ea quæ videntur, sed quæ non videntur. Huius ancilla est synagoga, vel omnes hæreses, quæ seruos, non liberos creat. Ideoque Agar dicitur *habitatio*. Etenim temporalis spem fouet, non perpetuæ possessionis gratiam tenet. Itaque vt non insolens partu corporeo fiat ancilla eius, & ius Ecclesiæ sibi vendicet, dicitur ibi; *Ejce ancillam & filium eius, non enim heres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac.* Sed etiam in singulis Sarra est, & in singulis Agar. Sarra virtus vera est, vera sapientia: Agar autem est versutia, tamquam ancilla perfectioris virtutis. Alia enim sapientia spiritalis, alia sapientia huius mundi. Ideo etiam Ægyptia scribitur, quia philusophica eruditio abundauit in Ægypto. Denique & Moyses eruditus erat in omni sapientia Ægyptiorum, sed abiecit eam, præferens Ægypti thesauris opprobrium Christi. Nam si illam iudicasset alicuius momenti esse sapientiam, non vtique dixisset: *Precor Domine, non sum eloquens ante hesternam & nudiustertiam diem, neque ex quo cœpisti loqui seruo tuo: gracilis enim locutione, & tardiore lingua ego sum.* Denique quasi inerudito respondetur ei quod erudiretur à Domino: *Ego aperiam os tuum, & instruam te quod debeas loqui.* Præclarum autem mysterium, quod lex non satis plena erat vt persuaderet populis, & gentes vocaret, vel quia clausa foret vsque ad Christi aduentum. Qui exponens nobis prophetica oracula, & proferens lectionis veteris testimonia, veluti quoddam os legis aperuit, vt fidei clamor in totum perueniret orbem. Vnde & mystice ait Sarra; *Conclusit me Dominus vt non pariam. intra ergo ad ancillam meam, vt filium facias ex illa.* Quo agnoscas in prædestinatione fuisse semper Ecclesiam Dei, & paratam fidei fœcunditatem, quando iuberet Dominus prorumpere, sed voluntate Domini certo reseruatam tempori. Denique scriptum est; *Tempore accepto exaudiui te, & in die salutis adiuui te.* Aduertimus itaque quod festinabat fides Ecclesiæ, sed conclusa erat eius fœcunditas. Quo verbo demonstratur, quoniam expectabat partus sui tempora, quia quod conclusum est, aperiri solet. Qua ratione conclusa fuerit, docet te Apostolus, dicens; *Conclusit enim Deus omnia in incredulitate, vt omnium misereretur*: vt *non volentis neque currentis, sed miserentis Dei* esset gratia; ne teipsum iustificares, sed omnia tribueres Deo qui te vocauit. Nemo enim pigrescat, & excusationem prætendat, quo serius credat, quia scriptum est, *non volentis neque currentis* esse. Consideret enim quid additum sit: *Sed miserentis* (inquit) *Dei.* Talem te ergo præbe bonis studiis & prompta fide, vt Deus tui misereatur, & vocet te sicut Ecclesiam vocauit, dicens, *Palam factus sum non quærentibus me, apparui iis qui me non interrogabant.* Et recte præmissa sunt deteriora, vt meliora sequerentur. Peperit ancilla seruos, vt eos Ecclesia liberos faceret, & de seruitute populos ad libertatem vocaret, de culpa ad innocentiam, de offensa ad gratiam. Singulorum quoque hominum si spectes ordinem, non omnes à perfectis inchoauerunt, nec apud omnes tempore prima est, sed merito antiquior perfecta virtus. Prudentis igitur mentis est considerare quamdiu imperfecta est anima, quæ sint secum deliberet, vt vel in posterioribus se exerceat virtutum disciplinis, donec exercitij vsu valescat. Dum vero se erroris inuolucris exuerit, & ab omni enodauerit offensione, consummatam sui purgationem exhibens, tunc suo nitatur ordine magnos partus edere. Præterea dicitur Abrahæ; *Esto sine querela*, cui dabatur spiritus sapientiæ sanctus, integer, immobilis,

Margin notes (left column): C; *Genes. 2.*; D; *Matth. 22.*; *Ephe. 6.*; *Iob 12.*; *Matth. 19.*; *Marc. 10.*; *Arist. li. 1. ethic. c. 8.*

Margin notes (right column): E; *Rom. 9.*; *Genes. 16.*; *lib. 1 de Abraham c. 5.*; *2. Cor. 4.*; *Gen. 21. & Galat. 4.*; F; *1 Cor 2.*; *Act 7.*; *Heb. 11.*; *Exod. 4.*; *Ibidem.*; *Galat. 3.*; G; *Genes. 16.*; *Esai 49. & 2. Cor. 6.*; *Rom. 11.*; *Rom 9.*; *Ibidem.*; H; *Esai 65 & Rom 10.*; *Galat 4.*; *Genes. 17.*; *Sap 7.*

A bilis, immaculatus. Oportet igitur viri sapientis animam
die noctuque in exercitio iugi specula prætendere, num-
quam somno indulgentem, perpetuis vigiliis intentam
Deo, ad comprehensionem rerum earum quæ sunt, &
Sap. 8. singularum causarum cognitionem. Sed etiam futurorũ
interpres sapientia est, scit præterita, & de futuris æstimat.
Scit versutias sermonum, & solutiones argumentorum.
Signa & monstra scit antequam fiant, & euentus tempo-
rum & sæculorum. Non potest igitur bonus atque perfe-
ctus non esse qui hanc acquisierit, quia & omnem habet
Sap 7. virtutem, & imago bonitatis est. Vnde & sæculi istius so-
phistæ traxerunt definitionem huiusmodi, quod sapiens
vir bonus est & peritus. Redeamus nunc ad donum Dei,
quo nihil plenius. Quid enim melius sapiẽtia? Quid peius
vanitate? Quid deterius superstitione? Ideoque tamquam
Gen. 17 ei cui promiserat plenitudinem perfectionis, ait; *Augebo te*
Prou. 17. *valde, & ponam te in gentes, & reges de te erunt*: quia qui eius-
B modi est, totus mundus diuitiarum est, & augetur, non
Eccl. 27. minuitur vt stultus. Ponitur in gentes Abraham, hoc est,
fides eius ad gentes transfertur, & reges sæculi qui credi-
Psal 67. derunt, & se subiiciunt Domino Iesu, cui dicitur; *Tibi offe-
rent reges munera.* Nec illud absurdũ, quia ex genere Abra-
hæ non solum reges erunt dignitate, verum etiam illi re-
ges qui peccato non seruiant, nec vincat eos malitia, supra
quos regnum mors non habeat. Mentis quoque bonæ
cognouimus reges esse & principes inuentiones, quæ sic-
ut Abraham mediocris quidem generationis prouentus
non habet, sed abũdat regalibus. Cui data est terra in pos-
sessionem, vt dominetur corpori, nec sit captiua carnaliũ
voluptatum, sed quasi famulatu debito obnoxia caro mẽ-
Rom. 7. ti seruiat. Secundum personam autem Abrahæ euidens
Ro 6. 4. mysterium Ecclesiæ, quæ totum orbem fidei hæreditate
possedit: bene *pater electionis dicitur, pater fidei, pater pia confes-
sionis.*

Quid nos doceat oraculum quo dictum est Abrahæ, Circumcidatur o-
C *mne masculinum vestrum, &c. quomodo etiam plerique mouean-*
tur ex hoc quod Dominus dixit. Quoniam qui non fuerit circumci-
sus masculus, &c. qua ratione præterea Saræ vna littera fuerit addi-
ta, ac de futuri filij promissione: quid denique significet quod
Abraham in faciem ceciderit: & de promissi confirma-
tione, & responsione Domini ad Abrahæ
petitionem.

Cap. XI.

Gen. 17. ET quia ad perfectum vocatur, oraculum perfectionis
accipit: *Circumcidatur*, inquit, *omne masculinũ vestrum, &*
circumcidatis carnem præputij vestri. perfecta autem circumci-
sio spiritalis est. Denique & lectio hoc docet, cum dicit;
Deut. 10. *Circumcidite duritiam cordis vestri.* Et hic pleraque ita acci-
piunt, vt sit; *Circumcidatur omne masculinum vestrum*, hoc est,
mentem vestram. nihil est enim mente validius. Deinde
Exod 13. quia masculinum sanctum dicitur: *Omnis masculus adaperiẽs*
Luc 2. *vuluam, sanctum Domino vocabitur.* Quid autem mente san-
ctius, quæ dat bonarum semina cogitationum, quibus a-
D perit vuluam animę conclusam pariendi sterilitate, vt pos-
sit illas inuisibiles generationes edere vtero illo videlicet
Esaiæ 26. spiritali, de quo dicit Esaias: *In vtero accepimus & parturiuimus,*
spiritum salutis? Circumcisio ergo cordis intelligibilis, cir-
cumcisio etiam carnis mandatur sensibilis. Illa in veritate,
ista in signaculo. Gemina itaque circumcisio, quia & ani-
mi & corporis quæritur abstinentia. Denique Ægyptij
quartodecimo anno circumcidunt mares, & fœminæ a-
pud eos eodem anno circumcidi feruntur, quod ab eo vi-
delicet anno incipiat flagrare passio virilis, & fœminarum
menstrua sumant exordia. Legis autem lator æternæ si-
gnaculum circumcisionis carnalis in solis maribus exigit,
eo quod ad mixtionis vsum vir muliere vehementior sit,
& ideo ipsius impetum infringere voluit circumcisionis
signaculo. Vel quia viri licito se errare credunt, si solo se
abstineant adulterio: meretricios autem vsus tamquam
legi naturæ suppetere putant, cum præter coniugium nec
viro liceat nec fœminæ misceri alteri. Altiore autem in-
terpretatione illud panditur, quod si mens purgata & cir-
cumcisa sit, exuta superfluis voluptatibus & cogitationi- E
bus restringit animam ad sui castimoniam, purisque sensi-
bus infusam bonorum facit partuum genitricem. Octauo
autem die circumcidi puerum lex iubet, idque mystico
præcepto, quia ipse est resurrectionis dies. Dominica e-
nim die resurrexit Dominus Iesus. Ergo si dies resurre-
ctionis circumcisos nos & exutos inueniat delictorum
superfluis, ab omni ablotos sorde, mundos à vitiis corpo-
ralibus, si hinc mundus exieris, mundus resurges. Circũ-
cide igitur te non carne, sed vitio carnali. Et circumcide
tuum non solum vernaculum, sed etiam pretio emptum.
Si ad singula referas, vernaculi sunt motus naturales: pre-
tio empti, ratione & doctrina acquisiti. Egent autem & il-
li & hi, tãquam virgulta, purgatione & incisione luxurię,
ne vagentur vt sterilia sarmenta, & obumbrent inutilia
fructuosis, velut quædam omni vitio distenta multis in-
cassum laborat. Mysterij autem ratio dilucida. Vernaculi 1. Pet. 1.
enim Iudæi, pretio empti sunt gentes qui crediderunt, F
quia pretio sanguinis Christi redempta est Ecclesia. Ergo
& Iudæus & Græcus, & quicumque crediderit, debet sci- Rom 6.
re se circumcidere à peccatis, vt possit salutis fieri & do- Ioan. 3.
mesticus, & alienigena, & iustus, & peccator, circumcida- Ezech. 18.
tur remissione peccatorum, vt peccatum non operetur 1. Cor. 7.
amplius: quia nemo ascendit in regnum cælorum, nisi per Ioan 8.
sacramentum baptismatis. Nec proderit superioris iusti-
tia temporis, si in fine vitę iustitiã dereliquerit. Ideo Pau-
lus ait; *Pretio empti estis, nolite fieri serui hominum.* Sunt enim
contraria, quia seruitus peccato contrahitur, & pretio
peccatum remittitur. Hæc igitur simplici expositione ab-
undare ad intellectum opinamur. Ideoq; nec cubos geo-
metriæ, nec tetragonem numerum philosophiæ, quater-
nionem (vt aiunt) Pythagoricum, nec semper virgines (vt
appellant) hebdomadis numeros cura discutimus inani,
nec solem radiu formamus, nec cœlum in puluere scribi-
mus, nec intra angustos abacos orbem concludimus, sed
vera aperimus mysteria, vnam salutem esse Christi resur-
rectionem. *Complantemur ergo similitudini mortis eius*, vt Rom. 6.
mereamur resurrectionis consortium. *Et verus homo noster* G
sit crucifixus cruci, vt corpus destruatur peccati. Egregie autem
infantiæ in primis vagitibus circumcidi mares lex iubet,
etiam vernaculos: quia sicut ab infantia morbus, ita &
circumcisio. Nullum tempus vacuum debet esse tutelæ,
quia nullum est culpæ vacuum. Et infans reuocandus à
peccato est, ne idololatriæ polluatur contagio, & ne ado-
rare assuescat idolum, & exosculari simulachrum, parentis
violare nidum, pietatem lædere. Simul ne quisquam infle-
tur, quod sibi iustus videatur, ætatis maturioris processu
Abraham circumcidi iubetur. Nec senex ergo proselytus,
nec infans vernaculus excipitur, quia omnis ætas peccato
obnoxia, & ideo omnis ætas sacramento idonea. *Et erit* Gen. 17.
(inquit) *testamentum meum in carne vestra.* Forsitan referatur
hoc loco, quomodo spiritalem dicit circumcisionem, cũ
oraculum dicat, *Erit testamentum* (scilicet circumcisionis)
in carne vestra? Quasi vero animæ solius, & non passionum
corporis exigatur temperantia. Nam & visus, & auditus, &
odoratus, & gustus, & tactus, & vocis ipsius quæritur quę-
dam castimonia: quia & visus procacior habet crimen; & H
ideo scriptum est; *Noli intendere fallaci mulieri, neque capiaris o-* Prou. 5.
culis, neque abripiaris palpebris. Et in ipso auditu crimen est, si
seducat meretrix, & multo blandimento sermonis & la-
queis labiorum suorum te alliget. Et in ipso tactu crimen
est, ideo tibi dicitur; *Ne multus fueris in alienam, neque conti-* Ibidem.
nearis amplexibus non tuæ. Et in voce culpa est. *Laqueus* enim Prou. 26.
fortissimus est homini sua labia, & abducitur à labiis sui oris. Et mel
ipsum noli multum edere, ne euomas. Oportet ergo vt omnium
sensuum acuta sit moderatio, ne aut impetus in vitium
trahat, aut nimietas lædat, aut mora offensioni sit. Non o-
tiose autem nec superflue plerique hoc qui sequitur loco
moueri videntur: Ecquid ita dixerit Dominus, quoniam
qui non fuerit circumcisus masculus, & qui non circumciderit carnẽ Gen. 17.
præputij sui octauo die, peribit anima illa de genere suo, quia testa-
mentum meum interrupit. Graue enim putatur quod infanti Num 35.
octo dierum, negligentis parentum fraudi esset futura, ita Deut. 19.
vt interiret anima eius, cum ipsa lex etiam homicidæ (qui
tamen non voluntarium facinus necandi hominis imple- Iosue 20.
uerit)

A uerit) ciuitates præscripserit, ad quas confugiendo mereatur sanguinis impunitatem. Quomodo ergo aut illic ratio habetur fortuitæ necis, aut hic ratio infantiæ non habetur, in qua crimen non potuit esse aut dissimulationis, aut voluntatis? nisi forte putent aliqui quoniam morte filij grauius puniuntur parentes. Sed iniustum putatur vt culpa nocentium inferatur pœna innocenti, vel propter pœnam nocentis innocens puniatur, aut fiat consors supplicij qui [Ezech. 18.] dispar est merito. Vnde putant quod de parente dicat exterminando, quod eius intereat anima, non paruuli. Sed valde ambiguum est, licet suffragetur huic assertioni quod ait, *quia testamentum meum interrupit.* Itaque hoc ad intelligentem magis quam ad infantem referendum videtur. Alij grauiora parentibus vel silentio minitantem putant Dominum Deum; quo plus timeant maiores, quando nec infanti parcitur. Mihi autem satis liquido patet dictum de vniuscuiusque mente. Diximus enim masculi nomine mentem significari, quod sit validus mentis B vigor, & animam in suam copulam trahat, sitque vehementior tamquam sexu potior, & virili validitate. Ergo hæc ratio est, quod omnis mens quæ non fuerit circumcisa à superfluis corporalibus, & purgata solemni munere vt exuat se passionibus & vitiis, peribit. Non caro (inquit) peribit, non homo, sed anima illa peribit, quia potuit salua fieri si habuisset purgationem. Nuda autem præsidij, & incircumcisi cordis colluuione infirmior, salutem generis sui non potuit seruare. Omne autem genus videtur immortale, vt homo genus est, vt vllus species est. Homo semper dicitur, vllus non semper, immo non deficit vllus. Deficit qui fidem non habet, persona deficit vnius, conditio vel nomen hominum non deficit. Ex diuturno igitur & innoxio in id quod temporale est & noxium peccator deducitur, qui mentis suæ adscribere debet infantiæ quod incautus fuit & intemperans, vel remissionem peccato- [Ioan. 3.] rum non acquisiuit. *Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* Vtique nullum C excipit, non infantem, non aliqua præuentum necessitate. Habeant tamen illam opertam pœnarum immunita- [Gen. 17. lib. 1. de Abrah. c. 4.] tem, nescio an habeant regni honorem. Saræ quoque vna additur littera, scilicet, vt vocaretur Sarra. Quod vtique par est, vt in superioribus, non vnius adiectione pensari litteræ. Non enim munus Dei est vna littera, sed virtus litteræ, quæ exprimit muneris diuini gratiam. Sara enim dicitur ἀρχὴ ἐμὴ, hoc est, *potestas mea, vel principatus mei initium, vel regit.* Sarra Græce dicitur ἄρχουσα, Latine *quæ regat.* Illa mortalis, ista immortalis: illa specialis, ista generalis. Est namque in me prudentia, in me castimonia, in me virtus, in me iustitia, me solum regunt, & mihi dominantur, & sunt mortales. Moriente enim me, soluuntur & moriuntur etiam illa. Quæ autem prudentia generaliter dicitur, quæ castimonia, quæ fortitudo cæteræque virtutes principales, generaliter principales, & reginæ quædam immortales, in his potestas est immortale & principale, sicut est regina Ecclesia, quæ non me vnum, sed vniuersos regit. Ergo speciem in genus, partem in vniuersitatem, corruptibilitatem in incorruptibilitatem conD uersam videmus: quæ omnia Ecclesiæ conuenire certum est. Non enim specialis hæc, sed generalis ratio est, nec partis, sed vniuersitatis salus. Ideoque his præcedentibus cum vnumquemque prudentia sua ad hanc principalem & diffusam per omnes salutem deduxerit, in qua fons sapientiæ iustitiæque est, requiritur generatio, & ille perfectus partus iucunditatis, cuius nomen est Isaac. Nulla enim melior est voluptas quam emendatæ gratia conscientiæ. Hinc Epicurei traxerunt, summum bonum voluptatem esse, sed etiam corporis magis inquinamento quam [Gen. 17.] sobrietate mentis æstimauerunt. Quid est autem quod ait; *Et procidit in faciem Abraham, & risit?* Et hic reuerentia significatur, quod timuit Deum velut libero risu lædere, quamuis risus lætitiam declaret viri iusti, qui tantis gratulabatur promissis. Non enim dubitantis hic risus, [illegible] sed credentis fuit. Sicutque cadunt ante Deum omnia, & mutantur & transeunt, sola illa immutabilis stat semper substantia. Aut fortasse & in hoc mysterio prophetauit Abraham Dominum Iesum, quod per susceptionem

corporis & resurrectionem tanti complenda oraculi gratia foret. Adorat igitur non elementum [illegible]; de quo E dictum est; *Et adorate scabellum eius, quoniam sanctum est.* *Vbi* [Psal. 98.] *enim corpus, ibi & aquilæ*, quæ adorauerunt versantem in [Matth. 24.] corpore. *Et dixit*, inquit, *in corde suo: Si mihi centum annorum* [Genes. 17.] *nascetur filius, & si Sarra nonaginta annorum pariet?* Græcus ἐν τῇ διανοίᾳ posuit, vt possimus æstimare quia cordi suo quasi altercanti secum dixerit, Si centenario nascetur filius, & nonagenaria pariet: hoc est, ætas generandi præteriit. Sed [Luc. 1.] Deo omnia sunt possibilia. Et ideo facile illud, vt senibus reuocet iuuentutis annos, vires refundat, sterilibus det fœcunditatem. Nec illud prætereundum, quod promissa sibi generatione legitima respondit Abraham Deo: *Ismael viuat hic in conspectu tuo.* Iusti est enim pro peccatori- [Genes. 17.] bus interuenire. Et ideo vel hoc credant Iudæi, quia & pro ipsis interuenit: si tamen credant. Hoc est enim viuere in conspectu Dei, digna Dei verbo negotia gerere. *Oculi Domini super iustos.* Vnde & Dominus ait; *Etiam. Ecce* [Psal. 33.] *Sarra vxor tua pariet tibi filium. De Ismael autem exaudiui te.* [Gen. 17.] F Etiam, cum dicit, confirmat promissa: confirmatiuum enim verbum est. Et ideo prius generationem Ecclesiæ confirmat futuram, vt verum recognosceret Propheta se audisse, quod de Ismael dixit Deus, præuidens quia cæci- [Rom. 11.] tas ex parte Israel haberet contingere, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Itaque sicut testamenta hominum prius hæredem scribunt, postea legatum exprimunt, melioribus hæreditatem, inferioribus legata: ita & Deum in testamento vsum, & nos hunc morem accepimus. Hæres scribitur natura bonus, nobilis legitimo creatus coniugio: legato donatur inferior. Promittitur autem generatio sequenti anno, vt adnectas quam generationem polliceatur Dominus, hoc est, non illam veteri corporalis Sarræ, sed iustum partum Ecclesiæ, qui esset futurus. Denique & infra ait; *Reuertar* [Genes. 18.] *ad te in tempus hoc, & in horas, & erit Sarræ filius.* In quo vtrumque possumus accipere, & hunc conuentum Eccle- [Genes. 17.] siæ, & fidelium resurrectionem. Terriodecimo quoque G anno quod circumciditur Ismael, ratio euidens: quia is qui incipere habet vti cognitione fœminæ, ante debet recidere in se ardorem libidinis, vt superfluis abstineat commixtionibus, coniunctioni tantum legitimæ reseruet. Mentem quoque sapientis hospitalem esse decet, vt etiam aliis impertiat sui gratiam, & prudentiæ suæ fructum aliis quoque diuidat: atque epulentur bonis doctrinæ cibis epulumque eius exhibeat desiderantibus. Tunc præterea nesciat nisi secundum naturam viuere, in cuius instituto & ordine Dei lex est. Nulli se transuersali cupiditati miscere nouerit, solius sapientiæ propter copulam. Mandatis Dei, sæculi istius gloriam, & quandam præsentis laudis hæreditatem præferre nesciat. Atque vt altaribus Domini suas immolet vtilitates, ita iudicij ignem non excipiat, neque reformidet, sed magis etiam vt alios eripiat, elaboret.

S. AMBROSII DE ABRAHAM LIbri secundi finis. H

Summarium Libri de Isaac & Anima.

A cap. I. vsque ad cap. III. describit primum animæ iustæ progressum.

A cap. IV. vsque ad cap. V. describit secundum & tertium eiusdem progressum.

A cap. VI. vsque ad finem libri perficit quartum animæ progressum: & mutuam inter animam & sponsum charitatem exaggerat.

A

CAPITA LIBRI.

D

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, DE ISAAC ET ANIMA LIBER. II

Genesis Cap. XXV.

ADiciens autem Abraham accepit uxorem, cui nomen Cettura. Peperit autem illi Zambrom, & Iectan, & Madal, & Madian, & Iesboc, & Sobe. Iectan autem genuit Saba, & Dedan. Filij Dedan fuerũt Assurim, & Lattusim, & Laomim. Filij autem Madiã, Gephor, & Apher, & Enoch, & Abido, & Raga. Omnes isti fuerunt filij Cetturæ. Dedit autem Abraham omnem substantiam suam Isaac filio suo: & filiis concubinarum suarum dedit Abraham munera, & misit eos ab Isaac filio suo, adhuc viuente ipso, ad orientem in terram orientis. Isti autem anni dierum vitæ Abrahã quos vixit centum septuagintaquinque anni: & deficiens mortuus est Abraham in senectute bona, senex, & plenus dierum. Et appositus est ad populum suum. Et sepelierunt eum Isaac & Ismael filij eius in spelunca duplici, in agro Ephron Saar Ethæi, qui est è regione Mambre: agrum & speluncam quam possedit Abraham à filiis Chet. illic sepelière Abraham, & Sarram uxorem suam. Factum est autem postquã mortuus est Abraham, benedixit Deus Isaac filio eius: & habitauit Isaac iuxta puteum visionis. Hæ autem generationes Ismaël filij Abraham, quem peperit Agar Aegyptia famula Sarræ Abraham: & hæc nomina filiorum Ismaël, & nomina generationum eius. Secundum nomen generationum eius primogenitus Ismael, Nab-ioth, & Cedor & Nabdeel, & Massan, & Masmam, & Iduma, & Masse, & Adad, & Theman, & Iatur, & Maphet, & Cedma, isti sunt filij Ismael: & hæc nomina eorum in mansionibus eorum, & in tabernaculis eorum; duodecim principes secundum gentes eorum. Et isti anni vitæ Ismaël, centum triginta-septem anni, & deficiens mortuus est, & appositus est ad genus suum. Habitauit autem ab Euila vsque ad Sur, quæ est ante faciem Aegypti, donec veniatur ad Assyrios: ante faciem omnium fratrum suorum habitauit. Et hæ generationes Isaac filij Abraham. Abrahã genuit Isaac. Erat autem Isaac annorum quadraginta, quando accepit Rebeccam filiã Bathuel Syri sibi uxorem. Deprecatus est autem Isaac pro Rebecca uxore sua Dominum, quia erat sterilis. Exaudiuit autem eum Deus, & concepit Rebecca in vtero uxor eius. Exultabant autem infantes in ea, dixit autem, Si sic mihi futurum est fieri, quare mihi hoc? Abijt autem interrogare Dominum, & ait Dominus illi. Duæ gentes in vtero tuo sunt: & duo populi ex ventre tua diuidentur, & populus populum superabit, & maior seruiet minori. Et impleti sunt dies vt pareret ipsa: & hinc erant gemini in vtero eius. Egressus est autem primogenitus rufus totus, & sicut pellis hispidus. vocauit autem nomen eius Esau. Et post hoc egressus est frater eius, & manus eius apprehendens calcaneum Esau: & vocauit nomen eius Iacob. Isaac autem erat annorum sexaginta, quando peperit eos Rebecca. Creuerunt autem iuuenes. Et fuit Esau homo sciens venari, rusticus: Iacob autem fuit homo simplex habitans domum. Dilexit autem Isaac Esau, quia venatio illius cibus ei: Rebecca autem diligebat Iacob. Coxit autem Iacob coctionem lentis: venit autem Esau de agro deficiens. Dixit autem Esau Iacob: Ciba me de coctione tua rufa hac, quia deficio. Propter hoc vocatum est nomen eius Edom. Dixit autem Iacob Esau: Vende mihi hodie primogenita tua. Dixit autem Esau: Ecce ego vado mori, vt quid mihi ista primogenita? Et dixit ei Iacob: Iura mihi hodie. Et iurauit ei. Vendidit autem Esau primogenita sua. Iacob autem dedit Esau panem, & coctionem lentis, & comedit, & bibit, & surgens abijt: & vilipendit Esau primogenita sua.

E F G H

De commendatione sancti Isaac tam ex paterna origine & gratia, quam ex dominica generationis & passionis præfiguratione, qua & nomine suo significatur: ac de apertione mysterij inter Christum per Isaac designatum, & animam repræsentatam per Rebeccam.

Cap. I.

N patre Abraham, sancti Isaac vel origo satis est nobis expressa vel gratia: cum ad omnem redundat gloriam, quod tanto & tam imitabili viro natus ipse in præmium

A fuerit. necnon & illud est mirabile, quod in eo dominicæ generationis & passionis figura præcesserit. Siquidem & sterilis anus ex promissione Dei concepit eum, vt crederemus quod potens est Deus facere, vt possit & virgo generare: & oblatus vnicus ad immolandum, qui & patri nō peteret, & impleret sacrificium. Itaque ipso nomine figuram & gratiam signat.

Gen. 21. Genes. 22. Genes. 18.

Isaac etenim *risus* Latine significatur. Risus autem insigne lætitiæ est. Quis autem ignorat quod is vniuersorum lætitiæ sit, qui mortis formidolosæ vel pauore compresso, vel mœrore sublato, factus omnibus est remissio peccatorum? Itaque ille nominabatur, & iste designabatur: ille exprimebatur, & iste annuntiabatur. Ipse est quem iam tunc persequebatur ancilla, ipse est propter quem iam tunc dicebatur, *Ejice ancillam & filium eius, non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac.* (Gen. 21.) Ipse est cui pater alienigenam acquisiuit sponsam. Ipse est mitis, humilis, atque mansuetus, qui veniente Rebecca, hoc est patientia, exiuit in campum se exercere. (Heb. 2. & 5. Gen. 4. Genes. 5. Ibidem) Sapientis enim est segregare se à voluptatibus carnis, eleuare animam, atque à corpore abducere: hoc est enim se hominem cognoscere.

B Qui Chaldæorum sermone Enos dicitur, Latine homo. *Enos autem sperauit inuocare nomen Domini Dei.* Nō videtur itaque homo esse, nisi is qui in Deum sperat. Qui autem sperat in Deum; placet Deo, mutatur in melius, nec videtur degere in terris, sed quasi translatus adhærere Deo. Ideo & de Enoch dicitur, *quod non est inuentus, quia transtulit eum Deus*: (Genes. 14.) quod manifesta interpretatione signatur. Bonus igitur Isaac verus, vt pote plenos gratiæ, & fons lætitiæ. Ad quem fontem veniebat Rebecca vt impleret hydriam. (Genes. 13.) Dicit enim scriptura, *Quia descendens ad fontem, impleuit hydriam, & ascendit.* Descendit itaque ad sapientiæ fontem vel Ecclesia, vel anima, vt totum vas impleret suum, & hauriret puræ sapientiæ disciplinas, quas haurire Iudæi de fonte profluo noluerunt. (Ioan. 1. Ioan. 4.) Quis iste fons sit, andi dicentem; *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ.* Ad hunc fontem currebat sitiens anima prophetarum, sicut & Dauid dicit; *Sitiuit anima mea ad Deum viuum*; (Psalm. 41.) vt sitim suam vbertate diuinæ cognitionis expleret, & insipientiæ sanguinem spiritalium rigatu dilueret fluentorum.

C Hic est enim fluxus sanguinis, sicut significat lex, qui deoperitur, quando vir sedenti in diebus sanguinis sui mulieri miscetur. (Leuit. 20.) Mulier est delectatio corporis. Illecebram itaque caue, ne vigor mentis tuæ coitu quodam corporeæ voluptatis inflexus emolliatur, atque in eius amplexus omnis resoluatur, & fontem eius aperiat, qui debet esse clausus & septus intentionis studio, & consideratione rationis. *Hortus enim clausus, fons signatus.* (Cant. 4.) Namque mentis vigore resoluto, sensim se corporales delectationes effundunt, perniciosæ nimis, & in appetentiam plenam grauis periculi proruentes: quas, si mentis viuidæ considerata mansisset custodia, refrænasset.

De admonitione hominis vt intueatur qui sit, quo salutem suam vitamque tueatur, & quid sit homo: quodue ac qualis sit anima tam secundum sui naturam, quam per irrationabilem sui partem, qua obnoxia sit corruptioni.

D

Cap. II.

INtuere ergo ô homo qui sis, quo salutem tuam vitamque tuearis. Quid est itaque homo? Vtrum anima, an caro, an vtriusque copula? Aliud enim nos sumus, aliud nostrum: alius qui induitur, & aliud vestimentum. Legimus in Genesi; *Omnes animæ quæ descenderunt in Aegyptum*; (Gen. 46.) de hominibus dictum. Et alibi dictum est; *Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quoniam carnes sunt.* (Genes. 6.) De altero itaque igitur legitur, quia homo dicitur & de anima & de carne. Sed illa discretio est, quod vbi anima pro homine ponitur, significatur Deo adhærens, non corpori, vt est illud, *Anima benedicta omnis simplex.* (Prou. 11.) Vbi autem caro pro homine nuncupatur, peccator exprimitur, vt est illud; *Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato, quod enim operor, non cognosco. Non enim quod volo ago, sed quod odi, illud facio.* (Rom. 7.) Hoc iam posterius de vtroque.

E Alius est enim qui vult, alius qui odit, alius qui facit. Denique addidit; *Si ergo quod odi, hoc facio, consentio legi, quoniam bona est: nunc autem iam non ego illud operor, sed quod habitat in me peccatum.* (Ibidem) Illud quoque expressius: *Video legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati.* (Ibidem.) Et tamen cum vtrumque in se concertantem hominem declarasset, hoc est, interiorem & exteriorem: in animæ magis quam in carnis parte se maluit constituere, quod anima sua traheretur captiua ad peccatum, in qua esse se mallet, & esse confirmat, dicens, *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* (Ibidem.) Tanquam ab extraneo hoste, ita se desiderat liberari à carne. Non ergo sanguis anima, quia carnis est sanguis: neque harmonia anima, quia & huiusmodi harmonia carnis est: neque aër anima, quia aliud est flatilis spiritus, aliud anima: neque ignis est anima, neque entelechia anima: sed anima est viuens, quia *factus est Adam in animam viuentem*, (Gen. 2.) eo quod insensibile atque exanime corpus anima viuificet & gubernet.

F Est & præstantior homo, de quo dicitur; *Spiritalis autē diiudicat omnia, ipse autem à nemine iudicatur.* (1 Cor. 2.) Hic est præstantior cæteris. Vnde & Dauid dicit; *Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis, quod visitas eum? Homo vanitati similis factus est.* (Psal. 8. Psal. 143.) Non ille secundum imaginem Dei homo vanitatis est: sed qui illud amisit, & in peccatum decidit, & in materiali ista dilapsus est, iste homo est vanitatis. Anima igitur secundum sui naturam optima est, sed plerumq; per irrationabile sui obnoxia fit corruptioni, vt inclinetur ad voluptates corporis & appetentiam, dum mensuram rerū non tenet, aut fallitur opinione, atque inclinata ad materiam, agglutinatur corpori. Sic rationabile eius impeditur, & malitia repletur: quia dum intendit malitiæ, eius se vinis replet, & fit defectu bonitatis intemperantior.

De perfectæ animæ primique processus eius descriptione, quomodo charitatis impatiens, & verbi moras non ferens, rogabat vt oscula mereretur, & meruit desideratum videre.

G

Cap. III.

PErfecta autem anima auersatur materiam, omne immoderatum, inobile, malignū refugit ac respuit: nec videt, nec appropinquat ad illius terrenæ labis corruptionem, diuinis intendit, terrenam autem materiam fugit. Fuga autem est, non terram relinquere, sed esse in terris, iustitiam & sobrietatem tenere: renuntiare vitiis, non vsibus elementorum. Fugiebat Dauid sanctus à facie Saül, non vtique, vt terras relinqueret, sed vt immitis & inobseruantis & perfidi declinaret contagium. (1 Reg. 21. De omnit. ... 2 ... vt ... grauerit ... vagr ... ignorat. Psal 62. Psal. 100.) Fugiebat autē adhærens Deo, sicut & ipse ait: *Adhæsit anima mea post te.* Abducebat se, & ableuabat vitiis sæculi huius, exercebat animam suam sicut Isaac in campo, vel abalienabat, vel (vt alij habent) deambulabat. Nam hoc quoque ostēdit cum virtutibus familiare habere consortium, vt deambulet vnusquisque in innocentia cordis sui, nullo vsu terrenis vinis misceatur, atque irreprehensibilem viam inoffenso mentis carpat vestigio, nec vllum locum in se aperiat corruptioni.

H Talis erat Isaac cum Rebecca aduenientem expectaret, præparans se copulæ spiritali. (Genes. 24.) Veniebat enim iam cælestibus dotata mysteriis, veniebat magna secum ornamenta aurium & manuum ferens, eo quod auditu & operibus emineat Ecclesiæ pulchritudo, cui recte dictum advertimus: *Esto in millia millium, & semen tuum possideat aduersariorum ciuitates.* (Ibidem.) Decora igitur Ecclesia, quæ ex inimicis gentibus filios acquisiuit. Sed potest hoc etiam ad animā deputari, quæ passiones corpori subigit, & ad virtutum officia conuertit, repugnantesque motus sibi obedientes efficit. Ergo vel anima patriarchæ videns mysterium Christi, videns Rebeccam venientem cum vasis aureis & argenteis, tamquam Ecclesiam cum populo nationum, mirata pulchritudinem verbi, & sacramentorum eius, dicit; *Osculetur me ab osculis oris sui.* Vel Rebecca videns verum Isaac, verum illud gaudium, veram lætitiam, desiderat osculari. Quid est igitur; *Osculetur me ab osculis oris sui?* Considera vel Ecclesiam iam diu promisso sibi per prophetas

A dominico aduentu per tempora multa suspensam, vel ani-
mam quæ eleuans se à corpore, abdicatis luxuria atque
deliciis, voluptatibusque carnalibus, exuta quoque solli-
citudine sæcularium vanitatum, iam dudum infusionem
sibi diuinæ præsentiæ, & gratiam verbi salutaris exoptet,
commacerari quod sero veniat, & affligi. Ideoque quasi
vulneratam charitate, cum moras eius ferre non possit,
Cant. 2. conuersam ad patrem rogare, vt mittat sibi Deum ver-
Cant. 1. bum: & causam qua sit ita impatiens, declarare, dicen-
tem; *Osculetur me ab osculis oris sui.* Non vnum osculum
quærit, sed plura oscula, vt desiderium suum possit exple-
re. Quæ enim diligit, non est vnius osculi parcitate con-
tenta, sed plura exigit, plura vendicat, & ita se amplius di-
lecto commendare consueuit. Denique illa in Euange-
Luc. 7. lio sic probata est, quia *non cessauit*, inquit, *osculari pedes meos:
& ideo remissa sunt ei peccata multa, quia dilexit multum.* Ergo
& hæc anima oscula verbi multa desiderat vt illuminetur
diuinæ cognitionis lumine. Hoc est enim osculum ver-
B bi, lumen scilicet cognitionis sacræ. Osculatur enim nos
Deus verbum, quando cor nostrum, & ipsum princi-
pale hominis spiritus diuinæ cognitionis illuminat, quo
anima dotata charitatis pignore nuptiali, læta atque o-
Psal. 118. uans dicit, *Os meum aperui, & duxi spiritum.* Osculum
est enim quo inuicem amantes sibi adhærent, & velut
gratiæ interioris suauitate potiuntur. Per hoc osculum
adhæret anima Deo verbo, per quod sibi transfunditur
spiritus osculantis: sicut etiam ij qui se osculantur, non
sunt labiorum prælibatione contenti, sed spiritum suum
sibi inuicem videntur infundere. Ostendens itaque non
solam speciem verbi, & vultum quendam, sed omnia eius
Cant. 1. interiora diligere, adiungit ad osculorum gratiam: *Quia
bona*, inquit, *vbera tua super vinum, & odor vnguentorum tuo-
rum super omnia aromata.* Illa osculum poposcit, Deus
verbum se ei totus infudit, & nudauit ei vbera sua; hoc est,
dogmata sua, & interioris sapientiæ disciplinas, & vn-
guentorum suorum dulci odore fragrauit. Quibus capta,
C iam dicit vberiorem esse iucunditatem diuinæ cognitio-
nis, quam lætitiam omnis corporeæ voluptatis. Aspirat e-
nim in verbo odor gratiæ, & remissio peccatorum,
quæ in totum diffusa mundum, omnia tanquam exinani-
to repleuit vnguento; quia per vniuersos grauis vitiorum
Ibidem. colluuies detersa est. *Propterea*, inquit, *adolescentulæ dilexe-
runt te. Attrahe nos: post odorem vnguentorum tuorum curremus.*
Psalm. 102. Bona quidem prudentia, sed dulcis memoria. Illam enim
Ibidem. pauci assequuntur, hæc ad omnes peruenit. *Propter hanc*,
inquit, *indulgentiam tuam diligunt te animæ renouatæ spiritu.*
Vnde & ad animam dicitur: *Renouabitur sicut aquilæ iuuentus
tua.* Ad animam enim loquebatur, dicens; *Benedic anima
mea Dominum.* Et ideo festinat ad verbum, & rogat vt attra-
2. Tim. 2. hatur, ne forte derelinquatur; quia *currit Dei verbum, & non
Psal. 18. est alligatum.* Denique *exultat tanquam gigas ad currendam
Cant. 1. viam.* Et quia *egressus eius à summo cælo, & occursus eius vsque ad
summum eius*: videns se imparem tantæ velocitati, dicit;
Attrahe nos. Bona anima, quæ non pro se sola, sed pro om-
nibus rogat: *Attrahe*, inquit, *nos.* Habemus enim cupidita-
tem sequendi, quam vnguentorum tuorum inspirat gra-
D tia. Sed quia cursus tuos æquare non possumus, *attrahe nos*,
vt auxilio tuo fultæ, vestigiis tuis possimus insistere. Si e-
nim tu attraxeris, curremus & nos, & spiritalia velocitatis
flabra capiemus. Deponitur enim sarcina quibus manus
tua fulcro est: & oleum tuum infunditur, quo curatus est
Luc. 10. ille qui à latronibus vulneratus est. Ac ne impudens tibi
Matth. 11. videatur quod ait, *Attrahe* nos; audi dicentem; *Venite ad me
omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam.* Vides
quod libenter nos attrahit, ne remaneamus sequentes.
Sed qui vult attrahi, currat vt comprehendat: & currat,
Philip. 3. superiora obliuiscens, & ea quæ sunt priora appetens. sic
1. Cor. 9. enim poterit Christum comprehendere. Vnde & Apo-
stolus ait; *Sic currite vt comprehendatis.* Vult & ista ad brauium
peruenire, quæ desiderat comprehendere. Prudenter
Ioan. 13. ergo rogat vt attrahatur, quia non omnes sequi possunt.
Matth. 16. Denique Petro dicenti, *Quo vadis?* respondit verbum
Dei: *Non potes me sequi modo, sequeris autem postea.* Claues
ei commiserat regni cœlorum, & sequendo se imparem
iudicauit. Hanc tamen animam non distulit: quia
non præsumebat, sed rogabat. Denique ait; *Introduxit me* E
Cant. 1. *rex in cubiculum suum.* Beata anima, quæ verbi ingreditur
penetralia. Insurgens namque de corpore, ab omnibus
fit remotior, atque intra semetipsam diuinum illud si quo
modo assequi possit, scrutatur & quærit. Quod cum po-
tuerit comprehendere, ea quæ sunt intelligibilia super-
2. Cor. 12. gressa, in illo confirmatur, atque eo pascitur. Talis erat
Paulus, qui sciebat se *raptum in paradisum: sed siue extra corpus
raptum, siue in corpore, nesciebat.* Assurrexerat enim anima
eius de corpore, & se à visceribus & vinculis carnis abdu-
xerat atque eleuauerat, factusque à semetipso alienus, in-
tra semetipsum omnia tenuit *verba ineffabilia* quæ audiuit
& vulgare non potuit, quia aduertit, ea loqui homini non
Ibidem. licere. Anima ergo bona contemnit visibilia & sensibilia,
nec consistit in eis, nec in suscipiendis his immoratur &
residet, sed ascendit ad illa æterna & inuisibilia, & plena
miraculis, puro sensu se piæ mentis attollens. Etenim per-
F fectioni studens, solum illud bonum diuinitatis intendit,
nec aliud quidquam requirendum putat: quia tenet quod
summum est. Itaque vir huiusmodi, in quo est animæ pul-
chritudo, solus sibi abundat, quia ipse sibi est satis. Nec so-
lus aliquando est, cui præsul Dominus adest.

*De secundo perfectæ animæ processu, quo in sponsi cubiculum intro-
ducta se ipsam cognoscat, vt mereatur perfectiorem a-
scendere gradum, Rebecca exemplo.*

Cap. IV.

Cant. 1. DEniq; in illud diuini illius introducta secretum, *Ex-
ultemus*, inquit, *& lætemur in te, diligamus vbera tua su-
per vinum.* Non enim in diuitiis auri, argentique thesauris,
non in possessionum fructibus, non in potestatibus, non
in conuiuiis, sed in solo Deo exultat. Eadem tamen anima
cognoscens se corporis societate fuscatam, dicit ad alias
animas, vel ad cœlestes & appositas sacro ministerio pote-
Ibidem. states: *Nolite aspicere me quod obfuscata sum: quoniam non est in-
G tuitus me sol. Filij matris meæ pugnauerunt aduersum me*, hoc est,
impugnauerunt me corporis passiones, carnis illecebræ
decolorauerunt me: ideo mihi sol iustitiæ non refulsit.
Quo viduata præsidio, deuotionem meam, & obseruan-
Psalm. 1. tiam plenam seruare no potui. Hoc est enim; *Vineam meam
non custodiui, quia spinas & non vuam attulit*: id est, faciens
peccata pro fructibus. Et cum de verbo loquitur, irradian-
Cant. 1. te sibi verbi splendore conuersa ad ipsum dicit; *Vbi pascis?
vbi manes in meridiano?* Recte dicit, *Vbi pascis*, quia regale est
Genes. 34. Dei verbum: *vbi manes*, quia morale: *In meridiano*, quia my-
sticum. Siquidem quia meridie Ioseph cum fratribus
suis in conuiuio constitutus, futurorum temporum my-
Psalm. 36. steria reuelabat. Sed etiam Dauid ait; *Reuela ad Dominum
viam tuam, & spera in eum, & ipse faciet: & educet sicut lumen
iustitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem.* Et ipse
Act. 9. Paulus circumfulsisse sibi lumen meridie asseruit, quando
à persecutione est conuersus ad gratiam. Queritur ergo
quod derelicta sit, quod destituta sit pauper ex diuite.
H Abundabat enim munere gratiarum, sed egere cœpit vbi
diuinæ præsentiæ sibi copia denegata est: & ideo vel
quasi mercenaria haberi postulat, quæ ante sibi pretiosio-
ris copulæ gratiam vendicat. Cui respondit verbum
Dei; *Nisi cognoscas te decora inter mulieres, quæ quereris quod reli-
cta sis*: nisi te cognoscas, nisi te pœniteat lapsus tui, nisi
Cant. 1. intentionem deuotionis approbes, nisi fides tua & sin-
ceritas augeatur, querela nihil proderit. Ac sic, nisi co-
gnoscas te quia decora es, nisi pulchritudinem naturæ meæ
serues & corporis te illecebræ non demergant, nec impe-
dimenta detineant: nihil tibi naturæ melioris nobilitas
suffragabitur. Cognosce igitur te, & naturæ tuæ decorem,
& exi quasi exuta vinculis pedem, & nudo exerta vestigio,
vt carnalia integimenta non sentias, vestigium mentis
tuæ corporalia vincla non implicent, vt pes tuus speciosus
appareat. Tales enim sunt qui ad regnum cœlorum annũ-
tiandum eliguntur à Domino, de quibus dictum est;
Rom. 10. ex Esa. 52. *Quam speciosi pedes euangelizantium pacem.* Talis Moyses cui
Exod. 3. dicitur; *Solue calciamentum pedum tuorum*, vt vocaturus po-
pulum ad Dei regnum, prius carnis exuuias deponeret,

&nu-

A & nudo spiritu vestigioque mentis incederet. Hoc est ergo quod ait; *Exi tu in calcaneis gregum, & pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum* : quia per greges regnum intelligimus, eo quod potestatis sit gregibus præsidere. Præsidet autem vnusquisque sibi quadam potestate regali, si coerceat in se corporis luxus, & seruituti redigat carnem suam. Ideoque dictum est; *Regnum Dei intra vos est*. Vnde pulchre ait ad animam; *Exi*, id est, exi à seruitio, exi à carnis imperio atque dominatu : & exi non in carne, sed in spiritu, exi ad regimen potestatis. Ideoque addidit; *Pasce hædos tuos*, hoc est, rege ea quæ in sinistra tua sunt. nam si non regantur, facile labuntur. Coerce petulantiam, lasciuiam tui corporis & luxuriam irrationabilem, edoma leues motus, pasce eos non in corporeis tabernaculis, sed in tabernaculis pastorum, qui regere gregem norunt. Sunt enim amabilia tabernacula Israël, sicut nemora obumbrantia super flumen : in quibus anima tanquam in procinctu bellico sita bonam exercet militiam, incursus explorat
B hostiles. Virtutis labor quærit victoriam, vt possit equæ illi quæ Salomonis est comparari, *velox ad currendum, habilis ad partum* : quoniam fœcunditas animæ desideratur & quæritur. Hæc ergo *equa pretiosa*, *& currus Pharaonis veloces*: quod aliqui ad Ecclesiam referunt & ad populum. Sed de hoc mysterio alibi sæpius diximus, & maxime in Psalmo centesimo octauodecimo. Hoc autem loco de anima dicendum suscepimus. Huius equæ similis æstimatur hæc anima: hoc est, propheticæ vel apostolicę virtutis: eò quod in eorum annumeretur gregem, qui fœcunditate prædicationis suæ totius orbis terrarum spatia referserunt, & quamuis in corpore constituti, nulla tamen cursus spiritalis sensere dispendia. Ideoque laudatur, quod cœlesti sibi illuminante præcepto, iam speciosa, iam pulchra sit, quæ vultu præferat castitatis decorem, & redimicula ceruicis attollat, in qua sunt patientiæ & humilitatis insignia. Talis animæ diligebat Isaac verus decorem, humilitatem, patientiam : & ideo partus eius anide requirebat. Concepit autem Rebecca, & patientia
C sua nodum sterilitatis absoluit. Quid autem pariat prophetica atque apostolica anima, consideremus, & quomodo pariat : *Abijt* (inquit) *interrogare Dominum*,] quia exultabant infantes in vtero eius. Et responsum accepit, *Duæ gentes in vtero tuo sunt, & duo populi, &c.*] eo quod nihil sponte præsumat; sed in omnibus summum Deum præsulem poscat suorum consiliorum, simul plena pacis atque pietatis duos populos sua fide & prædicatione connectat, & tanquam vtero suo claudat.

Cant. 1. / Luc. 17. / Cant. 2. / Ibidem. / Num. 24. / Cant. 1. / Serm. 2. in Psal. 118.

Genesis Cap. XXVI.

Facta est autem fames super terram, absque fame priore quæ fuit in tempore Abraham. Et abijt Isaac ad Abimelech regem Philistijm in Gerara. Apparuit autem ei Dominus, & dixit, Ne descendas in Aegyptum : habita autem in terra quam tibi dixero.
D *& habita in terra hac. & ero tecum, & benedicam tibi. Tibi enim & semini tuo dabo terram hanc, & statuam iuramentum meum, quod iuraui Abraham patri tuo. Et multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli: & dabo semini tuo omnem terram hanc, & benedicētur in semine tuo omnes gentes terræ, eo quod obediuit Abraham pater tuus meæ voci, & custodiuit omnia præcepta mea, & mandata mea, & iustificationes meas, & omnia legitima mea. Habitauit autem Isaac in Geraris, & interrogauerunt viri loci de Rebecca vxore sua: & dixit, Soror mea est. Timuit enim dicere quod vxor mea est, ne forte interficerent eum viri loci pro Rebecca, quia erat pulchra aspectu. Fuit autem multo tempore illic. Prospiciens autem Abimelech rex per fenestram, vidit Isaac ludentem cum Rebecca vxore sua. Vocauit autem Abimelech Isaac, & dixit ei, Vtique vxor tua est: cur dixisti, quod soror mea est? Dixit autem ei Isaac, Dixi enim, ne forte moriar propter*
E *illam. Dixit autem ei Abimelech: Quid hoc fecisti nobis? Fere quis dormiuisset ex genere meo cum vxore tua, & induxisses super nos ignorantiam. Præcepit autem Abimelech omni populo suo, dicens, Omnis qui tetigerit hominem hunc, & vxorem eius, mortis reus erit. Seminauit autem Isaac in terra illa, & inuenit in anno illo centuplicatum hordeum. Benedixit autem ei Dominus, & exaltatus est homo : & proficiens maior factus est, donec magnus factus est valde. Fuerunt autem ei armenta ouium, & armenta boum, & agricolationes multæ. Inuiderunt autem ei Philistijm, & omnes puteos quos foderant serui patris sui, obstruxerunt eos in tempore patris sui Philistijm; & impleuerunt eos terra. Dixit autem Abimelech ad Isaac : Recede à nobis, quoniam potentior nobis factus es valde. Et dis-*
F *cessit Isaac inde, & mansit in valle Gerarorum, & habitauit illic. Et rursus Isaac fodit puteos aquæ, quos foderunt serui Abraham patris sui, & obstruxerant eos Philistijm, postquam mortuus est Abraham pater eius. Et posuit eis nomina secundum nomina quæ nominauit pater eius. Et foderunt serui Isaac in valle Gerarorum, & inuenit illic puteum aquæ viuæ: & litem fecerunt pastores Gerarorum, cum pastoribus Isaac, dicentes suam esse aquam. Et vocauerunt nomen loci illius, Iniustitia. iniustitia enim affecerunt eum. Profectus autem inde, fodit puteum alium. Rixati sunt autem & de illo: & vocauit nomen loci illius, Inimicitia. Profectus autem inde, fodit puteum alium, & non pugnauerunt pro eo: & vocauit nomen eius, Latitudo, dicēs, Quia nunc dilatauit Dominus nobis, & auxit nos super terram. Ascendit autem inde ad Puteum iuramenti, & apparuit illi Dominus in nocte illa, & dixit,*
G *Ego sum Deus Abraham patris tui: ne timeas, tecum enim sum, & benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum propter Abraham patrem tuum. Et ædificauit ibi altare, & inuocauit nomen Domini: & fixit illic tabernaculum suum. Foderunt autem ibi serui Isaac puteū in valle Gerarorum. Et Abimelech iuit ad eum de Geraris, & Hochazath pronubus eius, & Phichol dux exercitus eius, & dixit eis Isaac. Vt quid venistis ad me? vos autem odistis me, & expulistis me à vobis. Et dixerunt ei, Videntes vidimus quia Dominus erat tecum, & diximus, Sit imprecatio inter te & inter nos, & disponemus tecum fœdus, non facere nobiscum malum, sicut non abominati sumus te nos, & quemadmodum vsi sumus te bene, & dimisimus te cum pace : & nunc benedictus tu à Domino. Et fecit eis conuiuium, & comederunt & biberunt. Et surgentes mane, iurauit vnusquisque proximo: & dimisit eos Isaac. Et dis-*
H *cesserunt ab eo cum salute. Factum est autem in die illa, & venientes serui Isaac, nuntiauerunt ei de puteo quē foderunt, & dixerunt ei, Inuenimus aquam, & vocauit eum, Iuramentum. Propter hoc vocauit nomen ciuitati illi, Puteus iuramenti vsque in hodiernum diē. Erat autem Esau annorum quadraginta, & accepit vxorem Iudith filiam Beor Chettæi, & Basemath filiā Elom Chettæi. Et erant contendentes cum Isaac & Rebecca.*

Habitauit autem Isaac in Geraris, & interrogauerunt viri loci de Rebecca vxore sua, & dixit: Soror mea est.] Rebecca non immerito soror magis quam vxor appellatur, eo quod mitis atque pacifica anima communis magis pietatis quam specialis copulæ nomen accipiat: & quia vniuersis magis quā vni se existimet alligatam. *Et rursus Isaac fodit puteos aquæ, quos foderunt serui Abraham, &c.*] Fodit puteos Isaac, & plurimos quidem. nam quos foderat Abraham pater eius, obstru-

A xerunt, & impleuerunt terra post mortem Abrahæ alienigenæ. Præ cæteris vero fodit hos puteos: vnum in valle Gerarorum, & inuenit ibi puteum aquæ viuæ: & litem fecerunt pastores Gerarorum cũ pastoribus Isaac, eo quod aquam sibi eius putei quasi propriam vendicabant; & vocauit nomen eius, Iniustitia. Et fodit alium, in quo orta est disceptatio, & imposuit illi nomen, Inimicitiæ. Et fodit tertium in quo lis nulla inter pastores commissa est, & vocauit eum, Latitudo. Fodit & alium puteum: & nuntiantes serui inuenisse se in eo aquam, vocauit eum, Puteum iuramenti. Quis hæc legens, terrena magis quam spiritalia opera esse arbitretur, quod vel Abraham fodit puteos, vel Isaac, tanti videlicet patriarchæ, vel etiam Iacob, sicut & in *Ioan. 4.* Euangelio reperimus, velut fontes quidam generis humani, & specialiter deuotionis ac fidei. Quid est enim puteus aquæ viuæ, nisi profundæ altitudo doctrinæ? Vnde & *Genes. 16.* Agat ad puteum angelum vidit, & Iacob ad puteum Ra*Genes. 29.*chel sibi inuenit vxorem. Moyses quoqoe secus puteum B futuri locauit merita prima coniugij. A puteo igitur visio*Exod. 2.*nis aperire Isaac adorsus est puteos, & bono ordine, vt eius putei aqua primum rationabile animæ, oculumqoe eius dilueret & foueret, quo visum eius faceret clariorem. Fo*Prou. 5.*dit etiam alios puteos plures. Vnde & scriptum est; *Bibe aquam de tuis vasis, & de puteorum tuorum fontibus.* Quanto plures fuerint, tanto est vberior redundantia gratiarum. Fo*Ephes. 2.*dit tamen puteum, quem foderat pater Abraham, de quo litem fecerunt pastores Gerarorum, hoc est maceriæ. Vbi enim maceria, ibi diuisio inter repugnantes, ibi iniustitia: & ideo vocauit iniustitiam. Alium quoque fodit, & orta dissensione vocauit eum Inimicitias. In quibus videtur elucere doctrina moralis, eo qood sublatu pariete maceriç, solutæ sint in carne humanis inimicitiæ, & facta sint vtraque vnum in figura per Isaac, in veritate per Christum: meritoque postea pura aqua in eo puteo sit reperta, tanquam doctrina moralis, vtilis ad hauriẽdum. Puteus quoqoe Latitudinis quid aliud significat, nisi de naturalibus disciplinam? Qua causa & latitudo dicitur, quia sine con- C tentione, sine lite iam quietus atque securus est qui mundana hæc & sensibilia fuerit supergressus. Vnde superatis iam aduersantibus & alienigenis cogitationibus (quid enim tam alienum quam omnia sæcularia, quæ perpetua esse non possunt?) potest sapiens dicere, *Dilatauit nunc Dominus nobis, & auxit nos super terram,*] quia terrena transcendit. Vltimus est puteus Iuramenti, in quo ei visus est Deos & ait; *Ego sum Deus Abraham patris tui ne timeas, tecum enim sum.*] Et benedixit ei, Hæc doctrina iam mystica est. Habes hæc in Salomone: quia Prouerbia eius moralia, Ecclesiastes naturalis, in quo quasi vanitates istius despicit mundi: mystica eius sunt Cantica canticorum. Habes & in Pro*Osee 10.*pheta, *Seminate vobis in iustitia, vindemiate fructum vitæ, illuminate vobis lumen cognitionis.* Hoc est enim lumẽ cognitionis, habere charitatis perfectionem. Ideoque dictum est, *Ne* *1. Ioan. 4.* *timeas.*] Charitas enim timorem excludit foras. Vt cognoscamus autem quia Salomon ita hos interpretatus est puteos, vt ad moralem doctrinam & naturalem referret, & mysticã: in singulis libris suis, quos de moralibus, vel na- D turalibus, vel mysticis scripsit, posuit hos puteos. Nam & *Prou. 5.* in Prouerbiis eum declinandam speciem diceret sæcula*ibidem.*ris illecebræ, ait, *Bibe aquam de tuis vasis, & de puteorum tuorũ fontibus, & superefluant tibi aquæ de tuo fonte.* Et infra, *Fons aquæ tuæ sit tibi proprius, & iucundare cum vxore quæ ab adolescentia tua.* eo quod aduersus tentamenta mundi remediũ nobis vera sapientia sit; moralis quoque doctrina, quæ imaginem mundanæ voluptatis meretriciis quibusdam illitã fucis irriguo suo diluat, & fluẽto sui fõtis abstergat. De na*Eccl. 2.*turalibus quoque habes in Ecclesiaste dictum: *Feci mihi piscinas aquarum ad irrigandum ex his saltum germinantem.* Neq; te moueat quod pro puteo piscinas posuit: quia & Moyses puteum Latitudinis dixit, eo quod à sollicitudine omni & angustiis soluitur qui mundum hunc pia mente transcenderit. Non immerito ergo piscinas habet Ecclesiastes, qui vidit nullam abundantiam esse sub sole: sed si quis abundare velit, in Christo abũdet. Et de mysticis puteus super*Cant. 4.*est nobis, quem etiã ipsum reperimus in Canticis canticorum, dicente scriptura; *Fons hortorum, puteus aquæ viuæ, &* *impetu descendens à Libano.* Etenim si mysteriorum altitudinẽ E persequeris, puteus tibi videtur, tamquam in profundo sita mystica esse sapientia: si vero haurire velis affluentiam charitatis, quæ maior & vberior est quam fides & spes, tũc tibi fons est. Exuberat enim charitas, vt & haurire eam cominus, & rigare eius affluentia hortum tuum possis, spiri*1. Cor. 13.*talibus fructibus redundãtem. Et quia ipse puteus latitudinis est, qui charitatem habet; iden dixit, quia vbi charitas *Cant. 4.* est, ibi impetus magnus descendit à Libano. Ne quid autẽ moueat quod & puteum & fontem eundem dixit: etiam Euangelium te instruat, in quo scriptum est; Quia *venit Ie*sus in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sychar, iuxta prædium quod* *Ioan. 4.* *dedit Iacob Ioseph filio suo. Erat autem ibi fons Iacob. Et fatigatus,* inquit, *sedebat sic super puteum.* Vnde ad mysticam doctrinã hunc referri puteum etiam ibi cognoscimus: quia ibi Samaritana illa, id est custos, (custos autem cœlestium præceptorum) hausit de puteo illo diuina mysteria, cognoscẽs quia Deus spiritus est, & non in loco adoratur, sed in spiri*Ibidem.*tu: & quia Messias venit, qui Christus est. Et ideo qui ad- F huc expectatur à Iudæis, iam venit. Quibus auditis, mulier illa quç speciem Ecclesiç gerit, legis sacramenta cognouit, & credidit. In ipso quoque Canticorum libro Salomon *Prou. 22.* hanc triplicem sapientiam euidenter expressit, sicut in Prouerbiis dixerat: vt tripliciter sibi scriberet qui sapientiam eius vellet audire. Ait ergo in Canticis sponsa de spõso: *Ecce pulcher es consobrinus meus, ecce pulcher es & decorus, ac*Cant. 1.*clinatio nostra opaca, trabes domorum nostrarum cedri, lacunaria nostra cupressi.* Possumus hoc de moralibus accipere. Vbi enim requiescit Christus & Ecclesia, nisi in operibus suæ plebis? Denique vbi impudicitia, vbi superbia, vbi iniquitas erat, ibi ait Dominus Iesus; *Filius autem hominis non* *Matth. 8.* *habet vbi caput suum reclinet.* De naturalibus autem quid accipiamus? *In vmbra,* inquit, *eius concupiui & sedi, & fructus* *Cant. 2.* *eius dulcis in faucibus meis.* Qui enim terrena supergreditur, *Galat. 6.* & cui mundana moriuntur (quoniam crucifigitur ei mundus, & ipse mundo) omnia quæ sunt sub sole, refugit & contemnit. De mysticis quoque ait; *Introducite me in domum* *Cant. 2.* *vini, constituite in me charitatem.* Etenim sicut vineam suam G vitis, ita Dominus Iesus populum suum quasi vitis æterna quibusdam brachiis charitatis amplectitur. Considera singula. In moralibus flos est, inter spinas lilium, sicut ipse ait; *Ego flos campi, & lilium conuallium.* In moralibus flos *Ibidem.* est, sicut in naturalibus sol iustitiæ, qui oriens & resurgens illuminat, occidens inumbrat. Caue ne tibi occidat, quia scriptum est; *Sol non occidat super iracundiam vestram.* In *Ephes. 4.* mysticis charitas est, quia *plenitudo legis est Christus.* Et ideo *Rom. 10.* Ecclesia quæ diligit Christum vulnerata est charitate. Hãc *Cant. 2.* itaque charitatem suscitat & resuscitat, donec vocem eius accipiat, & præsentiam eius accersat: quia quæsitus non solum venit, sed etiam saliens venit. *Saliens super montes,* *Ibidem.* *& transiliens super colles.* Super maioris gratiæ animas salit, inferiores transilit. Vel sic saliens quomodo venit? Saltu quodam venit in hunc mundum. Apud patrem erat, in Virginem venit, & ex virgine in præsepe transiliuit. In *Luc. 2.* præsepi erat, & fulgebat in cœlo: descendit in Iordanem, *Luc. 3.* ascendit in crucem: descendit in tumulum, surrexit è tu*Luc. 23.*mulo, & sedet ad patris dexteram. Inde quasi hinnulus *Marc. 16.* ceruorum, *qui desiderat ad fontes aquarum,* descendit ad H Paulum, & circumfulsit eum, & exiluit super Ecclesiam *Psal. 41.* suam, quæ est Bethel, quod dicitur *domus Dei.* Pauli enim *Act. 9.* vocatio, Ecclesiæ firmitudo est. Venit ergo, & primo *Ephes. 2.* *post parietem* est, vt inimicitias animæ & corporis sol*Cant. 2.*uat, sublato pariete qui impedimentum concordiæ videbatur afferre. Deinde *prospicit per fenestras.* Quæ sint fenestræ, audi Prophetam dicentem, *Fenestræ apertæ sunt è cœlo.* Prophetas vtique significat, per quos Dominus genus *Esai. 24.* respexit humanum, priusquam in terras ipse descenderet. Et hodie si qua eum anima multum requirat, multũ merebitur misericordiæ: quoniam qui multum requirit, plurimũ debetur ei. Si qua ergo anima eũ studiosius quærat, lõge audit vocem eius: & quamuis ab aliis requiratur, præ *Luc. 18.* ipsis à quibus quæritur, audit vocem eius. Videt eum salientem ad se venire, id est, properantem atque currentẽ, & transilientem eos qui infirmo corde virtutem eius capere non possunt. Deinde prospicientẽ per ænigmata pro- *Cant. 2.*

hpeta-

A pherarum legendo eos, & tenendo eorum sermones, vi-
dere eum prospicientem, sed quasi per fenestram, non ad-
huc quasi præsentem. Videt eminentem super retis. Quid
est hoc, nisi forte quia illa retia nobis sunt, non illi? Retia,
eo quod adhuc illa anima intra sensibilia & mundana sit,
quę mentem hominis capere, & quodam sinu proprio
consueuerunt inuoluere. Posito ergo adhuc in sæculari-
bus, sed tamen quærenti eum per retia se ostendit. Deni-
Ibidem. que dicit ad animam eiusmodi: *Surge, veni proxima mea*:
id est surge à delectationibus mundi, surge à terrenis, &
veni ad me, quæ adhuc laboras, & onerata es: quia solli-
1 Cor 7. cita es quæ sunt mundi. Veni suprà mundum, veni ad me:
Ioan 16. quia *ego vici mundum*: Veni prope me; iam pulchra æternæ
Cant. 2. vitæ decore, iam columba, id est, mitis atque mansueta,
iam tota plena gratiæ spiritalis. Iure ergo iam retia timere
non debet, cum is vocet ad se animam, qui tentamentis
& retibus mundi non potuit capi. Nam cum nos homi-
B nes ambulemus in medio laqueorum, per appetentiam
Eccl. 9. escæ, retibus simul & laqueis obnoxij sumus. Ille in cor-
pore positus retia non timebat, sed eminebat super retia,
id est, super tentamenta mundi, & corporis passiones;
immo & alios eminere faciebat. Ideoque & hanc animam
fundare volens, dicebat, *Surge, veni proxima mea*, noli timé-
Cant. 2. re retia, *iam præterijt hyems*: id est, venit pascha, venit indul-
gentia, venit remissio peccatorum, cessauit tentatio, *imber
abijt*, procella abijt & quassatio. Ante aduentum Christi,
Ibidem. hyems est: post aduentum eius flores sunt. Vnde ait, *Flores
visi sunt in terra*. Vbi ante spinæ, ibi nunc flores. *Tempus*, in-
quit, *secandi aduenit*. Vbi ante desertum, ibi messis est. *Vox
turturis audita est in terra nostra*. Bene addidit Propheta, *No-
stra*, quasi adnuntians quod vbi ante impudicitia, ibi castitas.
Luc 13. *Ficus protulit grossos suos*. Quæ ante quasi infructuosa iube-
Cant 2. batur excidi, hæc fructus ferre iam cœpit. Sed quid dubi-
tas quia grossos dixit? Priores decutit fructus, vt posterio-
res meliores afferat: grossis sicut synagogæ fructus abiici-
tur, Ecclesiæ autem renouatur. Et quamuis plena tranquil-
C litas sit, & adoleuerint mysteria, iterum tamen dicit; *Surge
secura integimento petræ*, id est, tuta præsidio passionis
Ibidem. meæ & fidei munimento. *Suxerunt* enim *mel de petra, & o-
Deut. 32 leum de firmissima petra*. Hoc integimento animæ piorum
indutæ, iam nudæ non sunt, & hæc illis est præmunitio. I-
Cant. 2. deoque & huic animæ ait, *Et veni tu columba mea integimento
petræ iuxta præmunitionem, ostende mihi faciem tuam, & insinua
vocem tuam*. Hortatur ad confidentiam, vt non erubescat
crucem Christi, nec eius signaculum. Hortatur ad confes-
sionem, vult omnes insidias dimoueri, vt bonus odor fi-
dei spiret, vt dies fulgeat, vt aduersæ noctis vmbra non
Rom 13. noceat: quoniam qui iuxta Christum est, dicit; *Nox præcessit,
dies appropinquauit*. Est & vmbra sæcularium, quæ præterit:
& dies cœlestium Christus qui sanctis suis lucet. Accipit
hæc anima bona pignora charitatis.

*De tertio ipsius animæ processu, quo cum in cubili, & noctibus, in ci-
uitate, in foro, & in plateis quæsitum non reperisset, aliquan-
do orationibus suis gratia quærentem reuocauit, adeo
vt ab eius sponso propria vocaretur.*

D

Cap. V.

Cant. 2. SED quia verbum Dei sicut capreola exilit, aut sicut
hinnulus ceruorum, semper vigilet anima, & prætен-
dat quæ requirit eum, & quæ tenere desiderat. Ideo quasi
sublapsum sibi *in cubili*, inquit, *meo, in noctibus quæsiui quem
Cant. 3. dilexit anima mea*. Qui bene quærit, in cubili quærat, in no-
ctibus quærat: nec die feriatus neque nocte sit. Nullum
tempus vacet à pietatis officio: & si non inuenerit primo,
Ibidem. perseueret in quærendo. Ideoque dicit, *Exurgam itaque, &
quæram in ciuitate, in foro, in plateis*. Et fortasse ideo non inue-
nit adhuc, quia in foro quæsiuit, vbi lites sunt: in plateis,
vbi nundinæ rerum venalium. Non enim vlla Christus
Matth. 13. pecunia comparatur. Possumus & sic intelligere: In cubili
Psal. 17. quærit Christum, qui quærit eum cum tranquillitate, cum
pace. In noctibus quærit, quoniam per parabolas loque-
batur. *Posuit enim tenebras latibulum suum: & nox nocti indicat
Psal. 18. scientiam*. Deinde quoniam *quæ dicimus in corde nostro, ea nos
compungere in cubilibus debent*. Sed tamen nec sic inuenit, & E
ideo dicit; *Exurgam*, id est, erigam & attollam intentionem Psal. 4.
meam, vt quæram impigre, quæram sollicite; *introibo in ci-
uitatem*. Est & anima quæ dicit, *Ego ciuitas munita, ego ciuitas* Esai 57.
obsessa. Est ciuitas munita per Christum est ciuitas illa Hie-
rusalem in cœlo, in qua abundant diuinæ legis interpretes,
& disciplinarum periti, per quos verbum Dei quæritur. Cant. 3.
Quæram, inquit, *in foro illius ciuitatis*, in illo foro vbi tractant Matth. 25.
iura consulti, vbi oleum venditur, quod euangelicæ virgi-
nes emunt, vt semper faces suę luceant, nec eas fumus ini-
quitatis extinguat. *Quæram*, inquit, *in plateis*, in quibus su-
perfluunt aquæ, de illis fontibus prorumpentes, de qui-
bus Salomon dicit esse potandum. Dum quærit igitur Prou 5.
Christum, inuenit custodes qui in ministerio sunt, ab his Cant 3.
requirit. Sed anima quæ Deum quærit, etiam custodes
transit. Sunt enim mysteria quæ etiam angeli concupiscũt
videre. vnde Petrus ait: *Nuntiata sunt* (inquit) *vobis per eos* 1. Pet. 1.
*quibus euangelizauerunt Spiritu sancto misso de cælo, in quem con-
cupiscunt angeli prospicere*. Ergo cum transierit custodes, ver- Ioan 1.
bum inuenit. Transiuit Ioannes, qui verbum apud patrẽ F
inuenit. Multi quoque sunt qui in otio quærunt Christũ,
& non inueniunt: & quærunt eum in persecutionibus, &
cito inueniunt. Et ideo quasi post tentationes, quia in pe- Cant 3.
riculis fidelium citotum adest. *Quam modicum*, inquit, *cum* Matth 7.
transiui ab eis, inueni eum, tenui eum, & non dimisi eum. *Omnis*
enim *qui quærit, inuenit*; & qui inuenerit, adhærere debet,
ne possit amittere. Et quoniam per Euangelium in terris
videmus cœlestia mysteria figurata, veniamus ad Magda-
lenam, veniamus & ad alteram Mariam. Consideremus
quemadmodum Christum in cubili corporis sui, in quo
defunctus iacebat, in noctibus quæsiuerint, quando dixit
illis angelus; *Iesum qui crucifixus est quæritis: non est hic, surrexit* Matth 28.
enim. Quid igitur quæritis viuentem cum mortuis? Quid quæritis Luc. 24.
in sepulchro eum qui iam in cœlo sit? Quid quæritis in
vinculis sepulturæ, viuum et totum vincula soluentem? Non
sepulchrum huic sedes, sed cœlum est. Ideo dixit vna ex
his; *Quæsiui eum, & non inueni eum*. Tamen dum vadunt A-
postolis nuntiare, miseratus quærentes, occurrit eis Iesus, G
dicens, *Auete. Illæ autem accesserunt, & tenuerunt pedes eius, &* Ioan. 20.
adorauerunt eum. Tenetur ergo Iesus, sed delectatur sic te- Matth. 28.
neri, quia fide tenetur. Denique delectauit eum & illa mu-
lier quæ tetigit eum, & curata est sanguinis fluxu, de qua
dixit; *Tetigit me aliquis; nam sentio virtutem de me exisse*. Tange Luc 8.
ergo, & fide tene eum, & constringe fideliter pedes eius, Luc. 6.
vt virtus de eo exeat, vt sanet animam tuam. Et si dicat, *No-* Ioan. 20.
li me tangere: tu tene. Semel dixit, *Noli me tangere*, quando
surrexit: & forte illi dixit quæ putabat furto esse sublatum,
& non virtute propria resuscitatum. Denique in alio libro
habes, quia tenentibus & adorantibus dixit, *Noli timere*.
Tene ergo & tu anima, sicut tenebat & Maria, & dic, *Tenui* Matth 28.
eum, & non dimittam; cum dicebant ambæ, *Teneamus te*.
Vade ad patrem, sed non relinquas Euam, ne iterum la-
batur. Tecum eam ducito, iam non errantem, sed arborẽ Gen 3.
vitæ tenentem, recum rape tuis pedibus inhærentem. Te-
cum ascendam, noli me dimittere, ne iterum serpens ve- Cant. 3.
nena sua fundat, ne iterum quærat fœmineum mordere
vestigium vt supplantet Adam. Dicat ergo anima tua, *Te-
neo te, & induçam te in domum matris meæ, & in secretum eius quæ* H
concepit me, vt cognoscam mysteria tua, vt hauriam sacra-
menta tua. Suscipe igitur Euam iam non ficulneæ foliis Genes 3.
adopertam, sed sancto amictam spiritu, & noua gratia glo-
riosam: quia iam non tanquam nudata absconditur, sed tã-
quam circumdata vestimenti splendore fulgentis occur-
rit, quia vestit eam gratia. Sed nec Adam primo nudus e- De parad. 2. c sed nec Adam
rat, quando eum innocentia vestiebat. *Videntes* itaque *eam
filiæ Hierusalem* Christo inhærentem, & adhuc ascendentẽ
cum eo (dignatur enim quærentibus frequenter occurre-
re, & condescendere vt eos eleuet) dicunt; *Quæ hæc est quæ
ascendit à deserto?* Desertus hic terræ locus & incultus vide- Cant 3.
tur; sentibus & spinis nostrorum obsitus delictorum: mi-
rantes videlicet quomodo anima quæ ante in inferno de- Psalm 15.
relinquebatur, inhæreat Dei verbo, & ascendat sicut vitis Cant 3.
propago, in superiora se subrigens, velut fumus natus ex
igne, atque alta petens, tum prætereà bonis odoribus fra- Psal. 140.
grat. Odor autem ille orationis piæ redolet suauitatem,

A [Apoc. 8.] quæ *dirigitur sicut incensum in conspectu Dei.* Et in Apocalypsi legimus quod *ascendit fumus incensorum ex orationibus sanctorum*: quæ incensa referuntur per angelum super altare illud aureum quod est ante sedem; & tanquam piæ precationis suaue fragrat vnguentum, quia de æternorum & inuisibilium, non de corporalium petitione compositum est; præcipue tamen myrrham redolet & thus, eo quod [Rom. 6.] peccatis mortua sit, & Deo viuat. Hanc igitur ascendentẽ & non resistentem videntes, & meritorum eius odoribus delectatæ, agnoscentes quoque Salomonis illius pacifici esse sponsam, etiam comitatu sedulo prosequuntur vsque ad lectum Salomonis, eo quod ei vera requies in Christo [Cant. 3.] debeatur. Lectus enim sanctorum Christus est, in quo vniuersorum fessa secularibus præliis corda requiescunt. In hoc lecto requieuit Isaac, & benedixit filium iuniorem, [Gen. 27.] dicens: *Esto Dominus fratrum tuorum.* In hoc lecto recubans [Gen. 49.] Iacob benedixit duodecim patriarchas. In hoc lecto recu- [Marc. 5.] bans archisynagogi filia surrexit à morte. In hoc lecto ia- [Luc. 7.] cens viduæ defunctus mortis vincula Christi vocatus vo- [Cant. 3.] ce dissoluit. B Perducta igitur spõsa vsq; ad sponsi requiem, nuptiale canũt carmen, dicẽtes filiabus Hierusalem: *Egredimini, & videte regem Salomonem in corona qua coronauit eum mater eius in die spõsalium eius.* Canũt epithalamium, & vocãt cæteras potestates cœlorum, vel animas, vt videant charitatẽ, quam circa filias Hierusalem habet Christus. Vnde & meruit coronari à matre quasi filius charitatis sicut Paulus ostẽdit dicẽs; [Coloss. 1.] *Quia Deus eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij charitatis suæ.* Charitatis itaque filius & ipse charitas est, nõ ex accidentibus habens charitatẽ, sed habens eam substãtia sua, sicut regnum de quo di- [Ioan 18.] cit, *Ego in hoc natus sum.* Ideo q; dicũt, [Cant. 3.] *Egredimini*, id est, exite de sollicitudinibus & cogitationibus sæculi, exite de angustiis corporalibus, exite de vanitatibus mũdi, & videte quam rex pacificus in die sponsalium suorum habeat charitatem, quam gloriosus sit, quia corporibus resurrectionem dedit, & animas sibi coniunxit. Hæc magni est corona certaminis, hoc præclarum munus sponsalium Christi C sanguis eius & passio. Quid enim plus potuit dare, qui sibi etiam non pepercit, & pro nobis in mortem animam [Esaia 53.] suam obtulit? Ipse quoq; Dominus Iesus delectatus fide a- [Cant. 4.] nimæ huius, cõfessionis gratia, & collaudatis eius meritis, propius etiam aduocat, dicẽs; *Ades huc à Libano spõsa, ades huc à Libano; transibis & pertransibis à principio fidei, à capite Sanyr & Hermon, à speluncis leonum, à montibus pardorum:* hoc est, Egredere de corpore, & totã te exue. Non potes enim mihi adesse, nisi ante peregrineris à corpore: quoniam qui in car- [2. Cor. 5.] ne sunt, peregrinantur à Dei regno. [Cant. 4.] *Ades*, inquit, *ades*. Bene repetiuit: quia siue præsens, siue absens, adesse & placere Domino Deo tuo debes. Adesto præsens, adesto absens, etsi adhuc in corpore es. Mihi enim omnes præsentes sũt, quorum fides mecum est. Adest mihi, qui exit de sæculo: adest mihi, qui me cogitat, me intuetur, de me sperat, cui ego portio sum. Adest mihi, qui abfuerit sibi: adest mihi, [Rom. 8.] qui se negauerit sibi. Ille mecum est, qui intra se non est: quoniam qui in carne est, non est in spiritu. Ille mecum D est, qui ex seipso egreditur: ille iuxta me, qui extra se fuerit: [Matth. 16.] ille mihi integer, qui propter me perdiderit animam suã. [Cant. 4.] Et ideo ades sponse, transibis & pertrãnsibis à principio fidei. Transit & pertransit cæteros, quæ ad Christum peruenit. Transit fidei merito, & operum claritate, quæ lucet sicut Sanyr & Hermon: hoc est, via lucernæ transit deuictis tentationibus sæculi, & superatis nequitiis spiritalibus, legitimi petens coronam certaminis, & ideo meruit [Ibidem.] Christo iudicante laudari. *Hortus clausus soror mea sponsa, hortus clausus, fons signatus, emissiones tuæ paradisus malorum granatorum cum fructu pomorum.* Laudatur spõsa, eo quod hortus sit, habens in se odorem agri illius pleni, de quo dicit Isaac: [Genes. 27.] *Odor filij mei tanquam odor agri pleni.* Bona ergo anima fragrat odores iustitiæ. Et forasse ager est patriarcha, hortus est anima inferioris alicuius, quasi agri portio, & hortus clausus ne incursetur à bestiis; & fons signatus, quæ integritate signaculi perseuerante, quæ fide propria peccata diluerit. Nam quæ de Ecclesia accepit, habet quod ad virginitatis gratiã referat, eo quod in paradiso delectationis posita, sine labore fructus capiat spiritales, vt ei patriarcharum animæ rurali quodam labore fructus suos conferant, quo ista capere possit perpetuam suauitatem. E Quæ merito *fons signatus* dicitur, eo quod imago Dei inuisibilis [Cant. 4.] [Coloss. 1.] in illa exprimatur. Laudantur etiam munera animæ quæ missa sunt à sponso: quibus dotata veniebat. Dos autem piæ animæ boni odores sunt, myrrha & aloe quibus spirat hortorum gratia, & peccatorum fœtor aboletur. Itaque [Cant. 4.] tanto secura præconio conquiescere, *Aquilonem* grauem ventum petit ne flores decutiat, *spirare Austrum*: id est, vult hyemẽ præterire, & mollioris flatus vernare temperiem. Inuitat sponsum in hortum suum. Descendit sponsus, & fructuum eius diuersitate delectatus, lætatur quod inuenerit fortiorem cibus, inuenerit etiã dulciorem. Est enim velut panis quidam verbi & mel, alius vehementior, alius suasorius sermo. Est & fides alia feruentior, vt vinũ: alia placidior, vt succus est lactis. Hunc cibum Christus epulatur in nobis, hoc poculum bibit, & eius potus ebrietate nos prouocat, vt ad meliora & optima ab inferioribus faciamus excessum. F

De summaria dictorum perstrictione, tum inductione & prosecutione quarti processus perfectæ animæ, quo ipsa iam dormiens, quamuis corde vigilaret, à sponso excitatur, vt continuo vocem pulsantis audiret: sed moram passa dum surgit (quia velocitatem verbi non potuit comprehendere) dum aperit ostium, transiuit verbum, & ipsa exiuit, & per vulnera charitatis requisitum vix tandem inuenit, & tenuit vt postea non amitteret.

Cap. VI.

Audiens hæc anima, hausit mysteriorum ebrietatem cœlestium, & velut soporata à vino, & quasi in excessu vel stupore posita dicit, *Ego dormio, & cor meum vigilat.* [Cant. 5.] Cum verbi præsentis lumine percussis, oculis requieuisset inflexis, excitatur à verbo. Quartus autem hic processus G est animæ. Primo etenim charitatis impatiens, & verbi moras non ferẽs, rogabat vt oscula mereretur, & meruit [Supra cap. 3. huius libri.] desideratum videre. Secundo, introducta in cubiculum regis, cum mutua misceret alloquia, in vmbra eius requieuit, & subito ei verbum medio sermone discessit: quærenti tamen non diu abfuit: sed *saliens supra montes, & transiliens* [Supra c. 4.] *super colles*, aduenit. Nec multo post quasi capreolus aut ceruorum hinnulus, dum affatur dilectam, exiliuit & reli- [Supra c. 5.] quit. Tertio cum in cubili, & noctibus, in ciuitate, in foro, & in plateis quæsitum non repperisset, aliquando orationibus suis gratiaque reuocauit, adeo vt etiam propius vocaretur à sponso. Quarto, ipsa iam ab eo dormiens excitatur, [Cant. 5.] quamuis corde vigilaret, vt cõtinuo vocem pulsantis audiret. Sed moram passa, dum surgit (quia velocitatem verbi non potuit comprehendere) dum aperit ostium, transiuit verbum, & ipsa exiuit in verbo eius, & per vulnera requisitum, sed vulnera charitatis, vix tandem inuenit, & tenuit vt postea non amitteret. Ad summam hæc compendioso sermone perstrinxi. Nunc discutiamus singula. [Ibidem.] Et si dormias, si modo deuotionem animæ tuæ nouerit H Christus, venit & pulsat eius ianuam, & dicit, *Aperi mihi soror mea.* Bene soror, quia nuptiæ spiritales sunt verbi atque animæ. Neque enim animæ norunt coniugiorum fœdera, & vsus copulæ corporalis; sed *sunt sicut angeli in cælo.* [Matth. 22.] *Aperi*, inquit, *mihi*, sed extraneis claude, sæculo claude; neque ipsa foras ad illa materialia prodeas, neque tuum relinquas lumen, & alienum requiras: quia materiale lumen tenebrosam infundit caliginem, vt non videatur lumen [Ephes. 4.] veræ gloriæ. Aperi ergo mihi, noli aperire aduersario, ne- [Psalm. 80.] que locum des diabolo. Aperi ipsam te mihi, noli coarctari, sed dilatare, & adimplebo te. Et quia decurso orbe ter- [Luc. 9.] rarum plus molestiarum & offensionis reperi, nec facile habui vbi requiescerem; Ideo tu aperi, vt in te filius hominis reclinet caput, *cui non est requies nisi supra humilem &* [Esai. 66.] *mansuetum.* [Cant. 5.] Audiens anima, Aperi mihi, & caput roris plenum, hoc est tentationibus sæcularibus, subito turbata, & quasi surrectura quæ surgere iubebatur, ait, *Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos?* Veretur enim ne iterũ in tẽtationes resurgat,

ne ite-p

A ne iterum in culpam redeat atque peccatum, & egressus
suos virtutumque processus terrenis incipiat vestigijs in-
quinare. Certe etiam hoc modo perfectionem virtutis suę
indicat, quæ tantam Christi meruerit charitatem, vt ad
eam veniat, & pulset ianuam eius, *& veniat cum patre, &*
Apoc. 3. Cant. 4. *cenet cum eadem anima, & ipsa cum eo*; sicut in Apocalypsi
dixit Ioannes. Etenim cum in superioribus audisset, *Ades*
huc à Libano: & cum aduerteret in carne se Christo adesse
non posse, sed tunc adesse cum adest in spiritu, confor-
mans se ad eius voluntatem, vt esset & ipsa conformis i-
Rom. 8. maginis Christi; iam non sentit carnis exuuias, iam quasi
spiritus exuens se corporis coniunctione, iam quasi obli-
ta, & quæ, si velit, copulæ illius meminisse non possit, ait,
Cant. 5. *Exui tunicam meam, quomodo induam eam?* Exuit enim tuni-
cam illam pelliceam, quam acceperunt Adam & Eua post
Genes. 3. culpam, tunicam corruptelæ, tunicam passionum. *Quomo-*
do induam eam? Non requirit vt induat, sed ita significat ab-
iectam, vt iam indumento sibi esse non posset. *Laui pedes*
Cant. 5. *meos, quomodo inquinabo eos?* Hoc est, vestigia mea laui dum
B egrederer, ac me eleuarem de corporis contubernio,
de illa connexione & familiaritate carnalis amplexus:
quomodo inquinabo eos, vt in corporis claustrum & illum
1. Cor. 13. tenebrosum passionum eius carcerem reuertantur? Dum
hæc illa dicit, misit operationem suam verbum tanquam
per cauernam, non adhuc facie ad faciem misit, tanquam
Cant. 5. manum: *Et venter*, inquit, *meus conturbatus est super eum. Et*
Coloss. 2. *surrexi ego aperire fratri meo. Manus meæ distillauerunt myrrham,*
digiti mei myrrha pleni sunt super manus clausuræ. Quid hoc si-
gnificet, consideremus. Primum operibus suis videtur,
vt dixi, Deus verbum tanquam per cauernam, non plene
atque perfecte: deinde augetur amor, & conceptus ado-
lescit, atque ex seminibus eius quæ quodam vtero intelli-
Luc. 1. gibilis susceperit anima, *totam plenitudinem diuinitatis eius*
habitantem in eo corporaliter, vt legimus, videre desiderat.
Surrexit, vt propius illud Dei verbum videret. Et in hoc
ipso processus eius significatur, quod surrexit per vigo-
rem atque virtutem. Præsentia enim verbi hausit anima
virtutem, sicut præsentia Mariæ, cum vtero grauis esset,
Rom. 6. erudiuit Ioannem in vtero constitutum, adeo vt exili-
C ret in vtero, & exultaret Domini præsentiam recogno-
scens. Surrexit aperire, & opera eius & facta mortificata
sunt mundo. Talis enim debet esse anima quæ verbum est
receptura, vt moriatur mundo, & consepeliatur in Chri-
sto. sic enim Christus inuenitur, & tale sibi quærit hospi-
tium. Deinde ipsa ministeria operationum, id est, manus
& digiti, quibus comprehenditur Christus, mortifican-
tur: quos digitos velut eminentia factorum nostrorum
opera possumus æstimare. Itaque velut è complexu suo,
cum iam extenderet intelligibiles manus suas & digitos,
vt comprehenderet verbum, transisse sibi illud, non ta-
men adhuc pertransisse anima pia dicit. Et hunc proces-
sum habet, quando transit & pertransit animam verbum
Luc. 2. Dei, quia scriptum est; *Et tuam ipsius animam pertransibit gla-*
dius. vt reuelentur multorum cordium cogitationes. Hic adhuc
transitur, non pertransitur: vt Maria in posterioribus
Forte pertransitur, vbi tanquam signaculum ponitur in
medio eius Dominus Iesus. Denique statim alius profe-
D ctus verbi transeuntis, quia exiuit anima in verbo eius:
hoc est, verbum eius secuta exiuit de corpore, eleuans se
de eius habitaculo, & peregrinam se faciens ei, vt adesset
Deo, & esset ciuis sanctorum. Simul enim & carnis dome-
2. Cor. 5. stici, & Dei esse non possumus. Ergo in hoc loco exire si-
Ephes. 2. gnificatur, vt dixi, anima, quando abducit se à corporis vo-
luptatibus. Denique scriptum est, *Exi de Babylone, fugiens à*
Esai. 48. *Chaldæis.* Non vtique vt regionem Babylonis Hebræus
fugiat, sed mores, vt prophetico admonetur alloquio: si-
quidem sint qui in Babylone sunt, Hebræi, & de Babylo-
ne exisse moribus doceant. Nam & illi, de quibus dicit
Psal. 136. Propheta quod *sedebant super flumina Babylonis*, sedebant
quidem in regione Babylonis, sed in eius non erant vitijs
& confusione. Nam quomodo erant in illa confusione vi-
tiorum, qui flebant gerentes pœnitentiam quod de area
deuotionis ac fidei, & virtutis paternæ meritis excidis-
Cant. 5. sent? Quæ autem in verbo exit anima, verbum requirit.
Vnde & ista dum quærit, *incidit in custodes, qui circumeunt ci-*
uitatem. Percusserunt, inquit, *me, & vulnerauerunt me, tulerunt* E
pallium à me custodes murorum. Bene quidem quasi sponsa ve- Genes. 24.
niebat cum pallio, quo obnuberet caput suum, cum spon- Matth. 22.
sus occurreret: sicut Rebecca, quæ cognito quod Isaac si- 1. Cor. 11.
bi veniret obuius, descendit de camelo, & pallio se ope-
ruit: ita & hęc anima nuptialis vestis præmittebat insignia,
ne forte reijceretur quasi vestem non habens nuptialem;
vel vt caput velaret propter angelos. Sed illi percusserunt
eam, vt amplius probaretur. Exercentur enim animæ ten-
tationibus. Tulerunt ei pallium, quærentes si verum
decorem nudæ virtutis afferret: vel quia sine integimen-
to quis in illam cælestem ciuitatem debeat introire, nul-
la deferens secum operimenta fucorum. Sunt etiam qui
requirant ne qua anima exuuias secum vehat carnalis
illecebræ & concupiscentiam corporalem. Nudatur pal-
lio, cum eius conscientia manifestatur. Sed est & quæ
bene nudatur, cui licet imitari dicentem, *Venit enim* Matth. 12.
princeps huius mundi, & in me inuenit nihil: quia certe in il- Ioan 14.
lo solo nihil inuenit, qui peccatum non fecit. Beata & 1. Pet. 2.
illa est in qua non grauia aut multa inuenit, sed inuenit F
in ea amictum fidei & sapientiæ disciplinam. Itaque sine
dispendio sui (qui etsi volet quis, non potest veram aufer-
re sapientiam: etiá si aduersarius obstrepat, ibi tamen vera
innoxiæ conuersationis elucet integritas) transiuit custo-
des, & filiabus illius cælestis ciuitatis admixta verbum re-
quirit, & quærendo eius in se excitat charitatem, & vbi
verbum quærat agnoscit. Quod inter orationes sancto-
rum moretur, & quod ibi inhæreat, nouit: & quod Eccle-
siam suam, vel animas iustorum suorum inter lilia pascat,
intelligit. Hoc mysterium tibi in Euangelio Dominus de- Cant. 6.
monstrauit, cum in sabbato duceret per seminata discipu- Luc. 6.
los. Moyses per desertum duxit populum Iudæorum, Deut. 29
Christus per seminata ducit: Christus per lilia ducit, quia Leuit. 25.
per passionem eius desertum floret vt lilium. Sequamur Luc. 6.
ergo, vt in die sabbati illius magni, in quo requies magna
est, fructus colligamus. Nec verearis ne Pharisæi accu-
sent seminata colligentem. Et si illi accusant, Christus 1. Reg. 21.
excusat, & similes facit quas vult animas se sequentes, Luc. 6.
Dauid illius qui supra legem panes propositionis mandu-
cauit, nouæ gratiæ sacramenta prophetica iam tunc men- G
te prospiciens.

De laudatione animæ à sponso, quod tam bene & constanter requi-
sierit eum, & quod tam fidelis, & verbo potens, & fructibus fœcun-
da diuersis, quodque vna sicut columba habens spiritum vnita-
tem, in qua sit pax, qua fecit vtraque
vnum.

Cap. VII.

LAudatur itaque à sponso, quod tam bene & constan-
ter requisierit eum: ideoque iam non solum soror di-
citur, sed etiam *beneplacita* nominatur, quasi ei complaci- Cant. 6.
ta, qui complacuit patri: & speciosa sicut Hierusalem, sic-
ut admiratio ordinata, quod ciuitatis æternæ vniuersa ha- Cant. 6.
beat mysteria, & admirationi sit omnibus videntibus eá:
quia plena vt æquitas atque perfecta est, & fulgorem de
verbi lumine mutuata dum id semper intendit: sit etiam
terribilis ordine quodam ad summũ prouecta virtutum. H
ideoque quasi perfectæ dicit, *Auerte oculos tuos à me*, noli Ibidem.
contra me intendere; deuotione nimia ac fide possibili-
tatem naturæ & conditionis propriæ supergressa, quia lu-
cem inaccessibilem è regione intueri est graue. *Auerte*, in-
quit, *oculos tuos à me*, eo quod plenitudinem diuinitatis e-
ius, & splendorem veri luminis sustinere non possit. Pos- Prou. 25.
sumus tamen & sic accipere: *Auerte oculos tuos à me*: Et si tu
perfecta es, aliæ mihi adhuc redimendæ sunt animæ, aliæ
fulciendæ. Eleuas enim me videndo, ego autem ideo de-
scendi, vt omnes eleuem. Et surrexi, & habeo patris se-
dem, tamen *orphanos non relinquam vos*, paterno quasi Ioan 12.
præsidio destitutos, sed præsentia mea vos confirmabo. Ioan. 14.
Habes in Euangelio hoc scriptum; *Ecce ego vobiscum sum* Matth. 28.
vsque ad consummationem mundi. *Auerte* ergo *oculos à me*,
quia me eleuas. Quando enim quis ad Dominum inten-
dit, tanto amplius Dominum eleuat, & ipse eleuatur.

A
Matth. 11 onus leue dicentis; *Tollite iugum meum super vos. Iugum enim meum suaue est, & onus meum leue.* Ipse rector est qui nouit
equos proptios gubernare, vt æqualis omnium cursus sit. Velociores prudentia tardat, iustitia admonet flagello proprio segniores, temperantia mansuetiores, fortitudo duriores reddit: nouit copulare discordes, ne forte currum suum dissipent. Itaque licet intelligibili spectaculo videre vnamquamque animam cum summo certamine ad cælum rapi, festinantes equos qui priores perueniant ad brauium Christi, quorum prius imponatur palma ceruicibus. Isti sunt equi subiecti fidei iugo, adstricti vinculo
Cant. 6. charitatis, iustitiæ frænis, retinaculis sobrietatis. Pulchre
Ruth. 4. ergo ait; *Posuit me currus Aminadab*, hoc est, *pater populi.* Ipse autem qui pater populi, idem pater Naason, id est, serpentum. Iam tu recole quis sicut serpens in cruce pependerit pro salute vniuersorum, & intelligis illam ani-
Ioan 3. mam esse pacificam, cui pater Deus præsul sit, Christus agitator: quia scriptum est & hoc nomen in nostris: *Pater*
4 Reg. 2. *pater agitator Israel.* Hic ergo agitator dicit; *Conuertere Sunamitis, conuertere.* Bene & quasi agitator, & quasi ad currum
B
Cant. 6. dicit, *Conuertere Sunamitis*, hoc est, *pacifica.* Quæ enim pacifica est anima, cito se conuertit & corrigit, etiamsi ante peccauit, & magis eam Christus ascendit, & regere di-
Habac. 3. gnatur, cui dicitur; *Ascende in equos tuos, & equitatus tuus*
Ibidem. *sanitas.* Et alibi, *Misisti equos tuos Tharsis.* Hi sunt equi Christi. Ascendit ergo equos suos Christus, ascendit verbum Dei animas pias. Vnde cognosce quia & istam ascendit, & perduxit eam ad locum palmæ, quando & dicit ad eam;
Cant. 7. *Quam pulchra & suauis facta es charitas in delicijs tuis? Statura tua similis facta est palmæ.* Et ipsa ait; *Dixi, ascendam in palmam.* Sed etiam ipsa charitas palma est, ipsa est enim plenitudo
Rom. 13. victoriæ. *Plenitudo enim legis charitas est. Curramus* ergo, vt
1. Cor 9. *comprehendamus*: curramus, vt vincamus. Qui vincit, ascendit in palmam, & manducat fructus eius. Qui vicit, iam
Apoc. 3. non currit, sed sedet; sicut scriptum est; *Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in sede mea, sicut & ego vici, & sedeo cum patre meo in sede ipsius.* Hoc philosophi curulia illa animarum in suis libris expressere certamina, nec tamen ad palmam perue-
G
nire potuerunt, quoniam summitatem verbi, & altitudinem illam animæ nescierunt, quam cognouit hæc anima,
Cant. 7. in qua erat verbi conuersio. Sic enim agit; *Ego fratri meo, & super me conuersio eius.* Hunc sensum tertio repetiuit diuer-
Cant. 2. se in Canticis canticorum. In principio ait; *Frater meus mihi, & ego ei, qui pascitur in lilijs vsque dum aspiret dies, & amo-*
Cant. 6. *ueantur vmbræ.* Deinde ait; *Ego fratri meo, & frater meus mihi,*
Cant 7. *qui pascitur inter lilia.* In fine ait; *Ego fratri meo, & super me*
Cant 6. *conuersio eius.* Primum ad institutionem animæ, ideo & præmisit, *Frater meus mihi.* illo enim demonstrante se, etiam adhærendi Deo sumpsit affectum, quod sequitur secundum profectum, tertium secundum perfectionem. In primo quasi in institutione adhuc vmbras videt anima, necdum verbi appropinquantis reuelatione commotas, & ideo adhuc ei dies Euangelij non refulgebat. In secundo sine vmbrarum confusione odores pios carpit. In tertio iam perfecta requiem in se verbo ministrat, vt conuertatur super eam, & caput suum reclinet, atque requiescat, meritoque iam tenens quem ante quæsitum inueni-
D
re non poterat, inuitat ad agrum suum, dicens; *Veni frater*
Cant 5. *meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis.* Supra ad hor-
Cant 7. tum inuitabat, hic ad agrum habentem non solum florum
Cant. 6. gratiam, sed etiam triticum & hordeum: hoc est, solidiorum firmamenta virtutum, vt fructus eius aspiciat. *Requiescamus*, inquit, *in castellis*, ad quæ Adam cum de paradiso eiectus esset, fuerat relegatus; in his requiescebat, sed ter-
Cant. 7. ram operabatur. Qua autem ratione exire eum in agrum
Gen. 3. vellet, intellectus manifestus est, vt quasi bonus pastor
Ezech 34. pascat gregem suum, lassos alleuet, reuocet errantes. Nam
Cant. 7. etsi ista anima noua & vetera seruauit, tamen sunt adhuc velut agni, qui lactis succo nutriendi sunt. Ergo quasi per-
Psal. 18. fecta, non pro se, sed pro alijs interuenit, vt de sinu patris exeat, vt procedat foras *tanquam sponsus de thalamo suo*, egrediens currat viam, vt infirmos lucretur, non in illo se-
Ioan. 1. creto patris solio, & in illa luce immoretur, quo inualidi
Cant. 8. equi conscendere non queunt, sed vt assumatur & inducatur in domum sponsæ atque secretum. Sit foris sibi, vt

nobis intus sit medius nostrum, etsi non videatur à nobis. E
Vnde ait; *Quis dabit te frater lactentem vbera matris meæ? Inueniens te foris, osculabor te.* Bona anima, quæ foris est, vt verbum intus sit: illa extra corpus, vt verbum habitet in nobis. *Assumam te*, inquit, *& inducam te.* Recte assumitur & *Ibidem.*
inducitur verbum Dei, quia pulsat animam vt aperiatur *Apoc. 3.*
sibi ostium. Et nisi apertum sibi ostium inuenerit, non intrat. Si quis autem aperuerit ianuam, intrat & cœnat. Sic sponsa verbum assumit, vt assumendo doceatur. vnde non immerito ascendit adhuc ad superiores mansiones, & semper processum accipit. Quod significant virtutes vel animæ, quæ dicunt; *Quæ est hæc quæ ascendit candida innitens super fratrem suum?* Superius dixerunt; *Quænam est hæc; prospi-* *Cant 8.*
ciens tanquam diluculum, speciosa sicut luna, electa sicut sol? Hic *Cant. 6.*
plus quod diceretur inuentum est, eo quod verbo Dei innixa ascenderat. Perfectiores enim supra Christum recumbunt, sicut & Ioannes in Christi pectore recumbebat. Ita ergo & hæc vel incumbebat in Christum, *Ioan 13.*
vel supra ipsum se reclinabat: aut certe quoniam de nuptijs loquimur, iam quasi tradita in Christi dextera, in thalamum ducebatur sponso. Et quia iam copula chari- F
tatis est, blanditur ei sponsus, & dicit; *Sub arbore mali eleuaui te, illic parturiuit te mater tua, illic parturiuit te quæ peperit te.* Bona anima, quæ requiescit sub arbore fructuo- *Cant. 8.*
sa, & maxime boni odoris. Nam si Nathanael bonus, *in quo dolus nullus erat*, sub arbore fici visus est: vtique *Ioan. 1.*
bona anima; quæ sub arbore mali eleuata est sponso suo. Plus est enim eleuari quam videri, plus etiam à sponso eleuari. Nam etsi Nathanael videbatur sub arbore, tamen anima eius sponsa non erat, qui dubius veniebat ad Christum. Non erat *speciosa sicut luna, electa vt sol*, *Cant 6.*
quæ erat in vmbra, quia sponsa per diem nubit, publice confitetur. Ideo ista sub arbore mali, illa sub ficu, quia hæc confessionis suæ odorem diffundebat longius, illa habebat puritatis innocentiæ suauitatem, fragrantiam spiritus non habebat. *Illic*, inquit, *parturiuit te mater tua,* *Cant 8.*
illic parturiuit te quæ peperit te. Ibi enim nascimur, ibi renascimur. Parturiuntur autem in quibus Christi imago formatur. Vnde & Paulus ait; *Filioli, quos ego parturio donec* *Galat. 4.*
formetur Christus in vobis. Parturit enim qui in vtero accipit spiritum salutis, & alijs infundit. Vnde quoniam iam G
formatus in hac erat Christus, ait, *Pone me vt signaculum* *Cant. 8.*
in cor tuum, vt sigillum in brachium tuum. Signaculum Christus in fronte est, signaculum in corde. In fronte, vt semper confiteamur: in corde, vt semper diligamus: signaculum in brachio, vt semper operemur. Luceat ergo imago eius in confessione nostra, luceat in lectione, luceat in operibus & factis: vt si fieri potest, tota eius species exprimatur in nobis. Ipse sit caput nostrum, quia *caput viri Christus*: ipse oculus noster, vt per illum *Ephes. 5.*
videamus patrem: ipse vox nostra, per quam loquamur ad patrem: ipse dextera, per quam Deo patri sacrificium nostrum offeramus: ipse quoque est signaculum nostrum, quod est perfectionis & charitatis insigne, quia diligens pater signauit filium, sicut legimus; *Quem pater signauit*
Deus. Charitas itaque nostra Christus. Bona charitas, quando obtulit morti se pro dilectis: bona charitas, quæ pecca- *Ioan. 6.*
tum remisit. Et ideo anima nostra induat charitatem, & *Cant 8.*
charitatem huiusmodi quæ sit *valida vt mors*: quia sicut mors finis peccatorum est, ita & charitas: quoniam qui diligit H
Dominum: peccare desinit. *Charitas* enim *non cogitat ma-* *1 Cor 13.*
lum, neque gaudet super iniquitate, sed omnia sustinet. Nam qui *Ibidem.*
ea quæ sua sunt non quærit, quomodo aliena quæreret? Est & mors illa valida per lauacrum, per quod peccatum omne sepelitur, & culpa dimittitur. Talis erat charitas quam deferebat Euangelica illa mulier, de qua Dominus ait;
Remissa sunt peccata eius multa, quoniam dilexit multum. Est & *Luc. 7.*
illa mors sanctorum martyrum valida, quæ culpam abolet superiorem, & ideo valida, cuius non impar est charitas, quæ adæquatur martyrum passioni, vt auferat meritum *Cant. 8.*
delictorum. Zelus quoque vt inferi, quoniam qui zelum *Ibidem.*
Dei habet, pro Christo nec suis parcit. Itaque & mortem habet charitas, & zelum habet charitas, & alas ignis habet charitas. Denique Christus diligens Moysen, in igne *Exod. 3.*
ei apparuit. Et Hieremias habens in se focum diuinæ chari- *Hier. 20.*

[A] tatis, dicebat, *Et erat ignis inflammans in ossibus meis: & dissolutus sum vndique, & ferre non possum.* Bona igitur charitas habens alas ignis ardentia, quæ volitat per pectora & corda sanctorum, & exurit quidquid materiale atque terrenum est; quidquid vero sincerum est probat, & quod [Luc. 12.] contigerit suo igne, meliorat. Hunc ignem in terram misit Dominus Iesus, & refulsit fides, accensa deuotio, illuminata est charitas, iustitia resplenduit. Hoc igne inflammauit corda Apostolorum suorum, sicut testatur Cleo- [Luc. 14.] phas, dicens; *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, cum aperiret scripturas?* Alæ igitur ignis in flamma, scripturæ sunt di- [Psal. 11.] [Act. 9.] uinæ. Denique aperiebat scripturas, & ignis exiebat, atque audientium corda penetrabat. Et vere alæ ignis, quia *eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum.* Cum Paulus quoque assumeretur à Christo, vidit circumfulsisse super se lumen, & super eos qui simul erant; cecidit pauore, & probator resurrexit: denique Apo- [Act. 2.] stolus factus est, qui persecutor adoenerat. *Spiritus* quoque *sanctus descendit, & repleuit totam domum in qua erant plurimi* [B] *sedentes, & visæ sunt dispertitæ linguæ tanquam ignis.* Bonæ alæ charitatis, veræ alæ quæ volitabant per ora Apostolorum, [Gen. 5.] & alæ ignis quæ purgatum sermonem loquebantur. His [4. Reg. 2.] alis euolauit Enoch raptus ad cælum. His alis euolauit [Exod. 13.] Elias curru igneo, & equis igneis ad superna translatus. His alis Dominus Deus per columnam ignis deducebat [Esai 6.] patrum plebem. Has alas habuit Seraphim quando sumpsit carbones ignis de altari & tetigit os prophetæ, & iniquitates eios abstulit, & peccata purgauit. Harum alarum [Malac. 3.] igne purgati sunt filij Leui, & baptizabantur populi nationum, sicut testificatur Ioannes, dicens de Domino Ie- [Matth. 3.] su: *Ipse vos baptizabit in spiritu & igne.* Merito *vri renes suos* vo- [Psal. 25.] lebat *& cor suum* Dauid, quia alas igneas charitatis sciebat [Dan. 3.] non esse metuendas. Merito Hebræi pueri in fornace ardenti non sentiebant ignis incendia, quia charitatis eoa flamma refrigerabat. Et vt plenius cognoscamus quia alas [Matth. 23.] habet perfecta charitas, audisti dudum dicentem; *Quoties volui congregare filios tuos sicut gallina congregat pullos suos sub alas suas?* Sumamus igitur has alas, quæ sicut flamma ad superiora diriguot. Exuat vousquisque animam suam inuo- [C] lucris sordidioribus, & quasi aurum igne apptobet detersam luto. Sic enim purgatur anima, velut aurum opti- [Sap. 3.] mum. Pulchritudo autem animæ sincera virtus & decor, verior cognitio supernorum, vt videat illud bonum ex quo pendent omnia, ipsum autem ex nullo. Eo igitur viuit, atque intellectum accipit. Vitæ enim fons est summum illud bonum, cuius in nobis accenditur desiderium, cui appropinquare & misceri voluptas est: quod ei qui non videt, desiderio est; & ei qui videt, vita est: ideoque vniuersa alia despicit, hoc vno mulcetur & delectatur. Hoc est quod subministrat vniuersam substantiam, ipsum autem in semetipso manens dat alija: nihil autem in se ex a- [Psal. 15.] lijs suscipit. De quo Propheta ait; *Dixi Domino Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges.* Hoc solum videre de- [Psal. 26.] siderauit, sicut ipse alibi ait; *Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ, & videam delectationem Domini, & considerem templum eius.* Si quis igitur summum illud purum & incorporeum videre meruerit, quid habeat aliud quod desideret? Denique Petrus in [D] monte gloriam resurrectionis Christi vidit, & nolebat de- [Matth. 17.] scendere, dicens: *Domine, bonum est nos hic esse.* Et quanto incomparabilior est illa diuinitatis gloria, & lux inaccessibilis, quam si quis viderit, quid aliud concupiscat? Non regna, non facultates, honores, gloriã, potestates. Illis enim vti nihil beatitudinis est; hoc vti beatum est, vt illa despiciens ad hoc conuersus maneat. Hanc igitur videns pulchrã imaginem ingrediatur intus, foris relinquat vultum corporis. Nam qui intuetur corpora, non debet introrsum intueri, ne more mergentis in gurgite rapiatur atque absorbeatur, & quasi profundo demersus nusquã appareat. Fugiamus ergo in patriam verissimam. Illic patria nobis, & illic pater à quo creati sumus, *vbi est Hierusalem ciuitas quæ est mater omnium.* Sed quæ est fuga? Non vtique pedum, qui sunt corporis. Isti enim quocunque currunt, in terra currunt, & de solo ad solum transeunt. Nec nauibus fugiamos & curribus, aut equis qui obligantur & cadunt; sed fugiamus animo & oculis, aut pedibus interioribus. Assuescã- [E] [Galat. 4.] mus oculos nostros videre quæ dilucida & clara sunt, spectare vultum continentiæ & temperantiæ, omnesq; virtutes, in quibus nihil scabrum, nihil obscurũ & tortuosum [Psal. 18.] sit: & seipsum spectet quis, & conscientiam suam, illum oculum mundet, ne quid sordidum habeat. Quod enim videtur, non debet dissonare ab eo qui videt, quoniam conformes nos Deus imaginis voluit esse filij sui. Cognitum [Rom. 8.] igitur nobis est illud bonum, nec longe est ab vno quoq; nostrum. *In ipso enim viuimus, & sumus, & mouemur. Ipsius enim* [Act. 17.] *& genus sumus*, vt Apostolus gentiles voluit monere. Ipsum est bonum quod quærimus, & solum bonum. *Nemo enim bonus, nisi vnus Deus.* Hic est oculus qui magnum illum & ve- [Marc. 10.] rum decorem intuetur. Solem nisi sanus & valens oculus nõ aspicit, nec bonum potest videre nisi anima bona. Fiat ergo bonus qui vult videre Dominum, & quod est bonũ. Huius boni similes simus, & secundum id operemur quę bona sunt. Hoc est bonum quod supra omnem operationem est, supra omnem mentem atque intellectum, ipsum est quod semper manet, ad ipsum conuertuntur omnia, *in* [F] *quo habitat plenitudo diuinitatis, & per ipsum reconciliantur omnia in ipsum.* Et vt plenius definiamus quid sit bonum, vita [Coloss. 2.] est bonum, quia semper manet, dans viuere & esse omnibus, quia fons est omnium vitæ Christus, de quo ait Pro- [Coloss. 1.] pheta; *In vmbra eius viuemus. Nunc enim vita nostra abscondita in* [Thren. 4.] *Christo est: cum autem apparuerit Christus vita nostra, tunc & vos apparebitis in gloria.* Ergo non timeamus mortem, quo- [Coloss. 3.] niam requies est corporis: animæ autem vel libertas, vel absolutio. *Nec vereamur eum qui potest corpus interficere, animam autem non potest*: quia non timemus eum qui potest vesti- [Matth. 10.] mentum auferre, non timemus eum qui potest nostra furari, nos autem non potest. Nos igitur animę sumus, si volumus esse de ijs qui sunt socij Iacob, id est, imitatores eius. Nos animæ sumus, nostra aotem membra vestimenta sunt: seruanda sunt quidem vestimenta ne scindantur, ne inueterascant; sed ille magis qui his vtitur, seruare se debet & custodire.

[G]

S. AMBROSII DE ISAAC ET ANIMA libri finis.

Summarium libri de bono mortis.

Agitur de multiplici genere mortis, declaraturq; quod anima non interit, sed corpore exuta viuit, maiorem expectans fœlicitatem vel miseriam.

CAPITA LIBRI.

1. *Connectit hunc librum cum præcedenti, & proponit dubium, quomodo mors non dicatur mala, licet sit vitæ contraria.*
2. *Præmissa distinctione de triplici genere mortis, propositum soluit dubium.* [H]
3. *Quid secundum scripturæ sententiam sit mors, quid vita, & quæ sit mors spiritalis.*
4. *Mortem omnino esse bonam: tum quod sit finis peccati, tum quod ea mundum redemerit.*
5. *Mortem non esse timendam: & qua ratione vsum eius, dum in corpore sumus, imitari debeamus.*
6. *Omnia hoc in mundo plena esse laqueorum.*
7. *Varias huius vitæ esse molestias.*
8. *Mortem ipsam non esse terribilem, sed opinionem de morte.*
9. *Animam non interire cum corpore.*
10. *Animam non mori cum corpore, scripturæ testimoniis comprobatur.*

A

11. *Quæ sit animarum post hanc vitam futura lætitia.*

12. *De felicitate regni æterni, & quibus modis eo contendere debeamus.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, DE BONO MORTIS LIBER.

Connectit hunc librum cum præcedenti, & proponit dubium, quomodo mors non dicatur mala, licet sit vita contraria.

CAP. I.

B

QVONIAM de anima superiore libro sermonem aliquem contexuimus, faciliorem viam putamus, de bono mortis conficere aliquid. Quæ si animę noceat, malum videri potest: si nihil autem officiat animæ, ne malum quidem. Quod autem malum non est, id etiam bonum: quoniam quod vitiosum, id malum: quod autem vitio caret, id bonum: ideoque bona malis contraria sunt, & mala bonis. Denique innocentia est, vbi non est nocendi voluntas: & noxius dicitur, qui non sit innoxius: misericors, qui remittat: immisericors, qui ignoscere atq; inflecti nesciat. Sed forte aliquis asserit: Quid tam contrarium, quam vita morti? Si ergo vita putatur bonum, quomodo mors non est malum? Et ideo quid sit vita, quid etiam mors, consideremus. Vita est spirandi munere frui, mors priuari. Hoc autem spirandi munus apud plerosque in bonis ducitur. Hoc est ergo vita, frui bonis: mors contra, bonis exui. Et scriptura dicit; *Ecce dedi ante faciem tuam vitam & mortem, bonum & malum*; vitam bonum appellans, mortem malum: & illa sibi priora, & hæc sibi conferens. Denique vt lectionis diuinæ exemplo vtamur, *in paradiso est positus homo, vt ederet de ligno vitæ, & cæteris paradisi lignis; de ligno autem in quo esset cognitio boni & mali, non ederet: qua die autem ederet, morte moreretur.* Non seruauit præceptum, & caruit fructu, atque eiectus de paradiso mortem gustauit. Malum igitur mors, qui pretio damnationis infertur.

Deut. 30. C *Iosue 2.* *Genes. 3.*

Præmissa distinctione de triplici genere mortis, propositum soluit dubium.

CAP. II.

SEd mortis tria sunt genera. Vna mors peccati est, de qua scriptum, *Anima quæ peccat, ipsa morietur.* Alia mors mystica, quando quis peccato moritur, & Deo viuit, de qua ait Apostolus; *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem.* Tertia mors est, qua cursum vitæ huius & munus explemus, id est, animæ corporisque secessio. Aduertimus igitur quod vna mors sit mala, si propter peccatū moriamur: alia mors bona sit, qua is qui fuerit mortuus, iustificatus est à peccato: tertia mors media sit. Nam & bona iustis videtur, & plerisque metuenda, quæ cum absoluat omnes, paucos delectat. Sed non hoc mortis est vitiū, sed nostræ infirmitatis, qui voluptate corporis, & delectatione vitæ istius capimur, & cursum hunc consummare trepidamus, in quo plus amaritudinis quam voluptatis est. At non sancti ac sapientes viri, qui longæuitatem peregrinationis huius ingemiscebant, *dissolui, & cum Christo esse* pulchrius existimantes; deniq; diem generationis suæ execrabantur, sicut ille qui ait; *Pereat dies illa in qua natus sum.* Quid enim est quo hæc vita delectet, plena ærumnarum & sollicitudinum? in qua innumeræ calūniæ, & multæ molestiæ, & multæ lachrymæ eorum qui afflictantur molestijs, *& non est*, inquit, *qui eos consoletur*: Et ideo laudat Ecclesiastes defunctos magis quam viuētes. *Et optimus*, inquit, *supra hos duos, qui nondum natus est, qui non vidit hoc malum.* Et alibi idem Ecclesiastes meliorem longæuo vito eū asseruit, *quem ab ortu eiecit mater sua, quia non vidit hæc mala quæ fiunt in hoc mundo*, nec in has venit tenebras, nec in vanitate ambulauit sæculi: & ideo requiem hic magis habebit qui in hanc vitam non venit, quam ille qui venit. Quid enim boni est homini in hac vita, qui in vmbra viuit, nec expleri potest cupiditatibus suis? Et si expleatur diuitijs, fructū quietis amittit, quia cogitur custodire quod misera auiditate quæsierit: vt miserius eas possideat cui prodesse non poterunt. Quid enim miserius quam vt custodia torqueat quarum abundantia nihil prosit; Itaque si plena oneris vita, vtique finis eius alleuamentum est. Alleuamentum est bonum, mors autem finis: mors igitur bonum est. Neque enim aliter gauisus est & Symeon *qui responsum acceperat, non visurum se mortem nisi prius videret Christum Domini: & cum eum parentes in templum inducerent, suscepit manibus suis, & dixit. Nunc Domine dimitte seruum tuum in pace*: quasi necessitate quadam teneretur in hac vita, non voluntate. Ita dimitti petit, quasi à vinculis quibusdam ad libertatem festinaret. Sunt enim velut vincula quædam corporis huius cogitationes, & (quod est grauius) vincula tentationum, quę nos alligant, & ad iniuriam captiuitatis adstringunt quadam lege peccati. Vnde in exitu ipso videmus quemadmodum anima decedentis paulatim soluat se vinculis carnis, & ore emissa euolet tanquam carcereo corporis huius extra gurgustio. Denique festinabat etiam sanctus Dauid de hoc loco peregrinationis exire, dicens; *Aduena ego sum apud te in terra & peregrinus, sicut omnes patres mei.* Et ideo tanquam peregrinus ad illam sanctorum communem omnium patriam festinabat, petens pro huius commorationis inquinamento remitti sibi peccata priusquam discederet è vita. Qui enim hic non acceperit remissionem peccatorum, illic non erit. Non erit autem, qui ad vitam æternam non potuerit peruenire, quia vita æterna remissio peccatorum est. Ideoque dicit; *Remitte mihi vt refrigerer priusquam eam, & amplius non ero.* Quid igitur tantopere vitam istam desideramus, in qua quanto diutius quis fuerit, tanto maiore oneratur sarcina peccatorum? Ipse Dominus ait; *Sufficit diei malitia sua.* Et Iacob dixit; *Dies annorum vitæ meæ quos peregrinor, centum triginta, minimi & mali*: non quia dies mali, sed quia nobis accessu dierum malitiæ incrementa cumulantur. Nullus enim dies sine nostro peccato præterit. Vnde egregie Apostolus ait; *Mihi viuere Christus est, & mori lucrum*: aliud ad necessitatem vitæ referens, aliud ad mortis vtilitatem. Christus enim nobis viuere est cui seruimus, cui oportet vt à sanctis suis in Euangelij prædicatione deferatur obsequium. Denique & Symeon qui ait, *Nunc dimitte seruum tuum*, propter Christum expectabat. Christus enim rex noster est, & ideo quod rex iubet, deserere non possumus & contemnere. Quantos Imperator terræ huius in peregrinis locis aut honoris specie, aut muneris alicuius causa iubet degere? Nunquid hi inconsulto Imperatore discedunt? Et quanto amplius est diuinis parere quam humanis. *Viuere* ergo seruo Dei *Christus est, & mori lucrum.* Quasi seruus enim non refugit vitæ obsequium, & quasi sapiens lucrum mortis amplectitur. Lucrum est euasisse incrementa peccati, lucrum fugisse deteriora, & ad meliora transisse. Et addidit; *Dissolui enim, & cum Christo esse, multo melius: permanere autem in carne, magis necessarium propter vos.* Aliud melius, aliud necessarium. Necessarium propter fructum operis, melius propter gratiam & copulam Christi.

Ezech. 18. *Rom. 6.* D *Ibidem.* *Psal. 119.* *Philip. 1.* *Iob 3.*

E *Eccl. 4.* *Ibidem.* *Eccl. 6.* *Luc. 2.* *Ibidem.* F *Psal. 38.* *Heb. 11.* *2. Cor. 7.* *Psal. 38.* G *Matth. 6.* *Genes. 47.* *Philip. 1.* *Luc. 2.* *Act. 4.* *Philip. 1.* H *Ibidem.*

Quid secundum scripturarum sententiam sit mors, quid vita, & quæ sit mors spiritalis.

CAP. III.

ERgo quoniam docuit Apostolus, eum qui euaserit ex hoc corpore, si meruerit tamen, cum Christo futurum: quid sit mors, quid etiam vita, consideremus. Itaque scriptura docente cognouimus, quia mors absolutio est animæ & corporis, & quædam hominis separatio. Solui-

Ibidem. *2. Cor. 5.*

mur enim hoc nexu animæ & corporis, cum recedimus. Vnde & Dauid ait; *Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.* Vincula autem vitæ huius, id est, coniunctionis nostræ, qua ex anima constat & corpore, significari docet superior versiculus Psalmi huius: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.* Et ideo quasi propheta præuidens se cum sanctis, & qui pro deuotione animas suas in Christo deposuerunt, futurum, lætatur, quia & ipse obtulit se fideliter pro Dei populo vt aduersus Goliam singulari certamine dimicaret, & solus commune periculum & crimen refelleret; vel cum se morti pro Domini placanda offensione promptus obijceret, & pro salute populi laborantis diuinæ vltioni paratus offerret. Sciebat enim gloriosius esse pro Christo mori, quam regnare in hoc sæculo. Quid enim præstantius, quam fieri Christi hostiam? Itaque cum frequenter ab eo legamus, Domino oblata esse sacrificia, hoc tamen loco addidit; *Tibi sacrificabo hostiam laudis.* Non sacrifico, inquit, sed sacrificabo: significans illud perfectum esse sacrificium, quando vnusquisque Domino corporis huius vinculis absolutus adsisteret, & offerret se hostiam laudis, quia ante mortem nulla est perfecta laudatio. Neque quisquam in hac vita potest definito præconio prædicari, cum posteriora eius incerta sint. Mors igitur solutio est animæ & corporis. Denique & in Apostolo docuimus lectum, *Dissolui, & cum Christo esse, multo melius.* Solutio autem ista quid aliud agit, nisi vt corpus resoluatur & quiescat, anima autem conuertatur in requiem suam, & sit libera? quæ si pia est, cum Christo futura sit. Quid igitur in hac vita aliud iusti agunt, nisi vt exuant se huius corporis contagionibus, quæ velut vincula nos ligant, & se ab his molestijs separare contendant, renuntient voluptatibus atque luxuriæ, fugiant flammas libidinum? Nonne igitur vnusquisque in hac vita positus speciem mortis imitatur, qui potest ita se agere, vt ei moriantur omnes corporis delectationes, & cupiditatibus omnibus, mundique illecebris etiam ipse moriatur, sicuti mortuus erat Paulus, dicens; *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo?* Denique vt sciamus quia est mors in hac vita, & bona mors, hortatur nos vt mortem Iesu in corpore nostro circumferamus. Qui enim habuerit in se mortem Iesu, is & vitam Domini Iesu in corpore suo habebit. Operetur igitur mors in nobis, vt operetur & vita. Bona vita post mortem, hoc est, bona vita post victoriam: bona vita absoluto certamine, vt iam lex carnis legi mentis repugnare non nouerit, vt iam nobis nulla sit cum corpore mortis contentio: sed sit in corpore mortis victoria. Atque haud scio ipse, an maioris virtutis mors ista quam vita sit. Certe Apostoli mouebor auctoritate dicentis; *Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis.* Vnius mors quantorum populorum vitam ædificabat? Itaque docet & istam mortem in hac vita positis expetendam, vt mors Christi in corpore nostro eluceat, & illam beatam qua corrumpitur exterior, *vt renouetur interior homo noster, & terrestris domus nostra dissoluatur*, vt habitaculum nobis cæleste reseretur. Imitatur igitur mortem qui se à communione carnis huius abducit, atque illis vinculis soluit, de quibus tibi dicit Dominus per Esaiam: *Solue omnem colligationem iniustitiæ, dissolue obligationes violentarum commutationum, dimitte confractos in remissionem, & omnem conscriptionem iniquam dirumpe.* Imitatur & ille mortem qui se voluptatibus exuit, & à terrenis cogitationibus attollit atque ableuat, & in illo cælesti habitaculo locat, in quo Paulus cum adhuc viueret, conuersabatur. Aliter enim non diceret; *Nostra autem conuersatio in cælis est*; quod ad præsumptionem meriti potest meditationemque conferri. Illic enim erat eius meditatio, illic animæ eius conuersatio, illic eius prudentia, quæ vtique intra angustias carnis huius hærere non solet. Sapiens enim cum illud diuinum inquirit, absoluit animam suam à corpore, & eius ablegat contubernium, cum illam veri tractat scientiam, quam velut nudam sibi & apertam desiderat demonstrari, & ideo teneris quibusdam & nebulis huius corporis se quærit exuere. Neque enim manibus istis aut oculis atque auribus comprehendere illam supernam possumus veritatem: quoniam quæ videntur temporalia sunt; quæ autem non videntur, æterna. Denique sæpe fallimur visu, & aliter quam sunt pleraque videmus. Fallimur etiam auditu: & ideo contemplemur non illa quæ videntur, si nolimus falli. Quando igitur anima nostra non fallitur, quando solum veritatis attingit, nisi quando se ab isto secernit corpore, neque ab ipso decipitur & illuditur? Illuditur enim visu oculorum, illuditur auditu aurium: & ideo relinquat illud & deserat. Vnde Apostolus clamat, *Ne tetigeritis, ne attaminaueritis, ne gustaueritis, quæ sunt omnia ad corruptelam.* In corruptelā enim sunt, quæ sunt in corporis indulgentiam. Et ideo ostendens, non per corporis indulgentiam, sed per animæ eleuationem, & cordis humilitatem se inuenisse, quod verum est, addidit; *Nostra autem conuersatio in cælis est.* Ibi igitur quærat quod verum est, quod est & manet, seque in se colligat, & congreget omnem aciem virtutis suæ, neque alijs committat & credat, sed seipsum cognoscat & intelligat, & quod sibi videtur verum esse, hoc sequendum nouerit: quod delectatione carnali eligendum existimauerit, hoc sciat falsum, ab eo fugiat & recedat, quia fraudis est plenū. Merito ergo depretiauit & dehonestauit hoc corpus, corpus mortis appellans. Quis enim oculis potuit videre virtutis splendorem? quis iustitiam manibus comprehendere? quis sapientiam oculorum obtutibus intueri? Deniq; quando aliquid cogitamus, neminem nobis occurrere, neminem volumus obstrepere auribus nostris, atque ita intendimus animo, vt plerumque non videamus præsentia. Quinetiam in noctibus sincerius cogitamus, & tunc melius quæ mouent, corde meditamur. Vnde & Propheta ait; *Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.* Sæpe etiam aliqui claudunt oculos si quid profunde volunt nisu cogitationis eruere, oculorum impedimenta vitantes. Sæpe etiam solitudines captamus, ne cuius sermo nostris auribus insusurret, & quasi semita quædam inhærentem cogitationi animam abducat à vero, atque ab intentione deflectat. Multas igitur occupationes nobis corporis huius necessitas gignit, atque vsus inuehit, quibus impeditur animæ vigor, ac reuocatur intentio. Vnde de se pulchre dicit sanctus Iob; *Memento quia lutum me finxisti.* Si ergo lutum est corpus, oblinit nos vtique, non diluit, & coinquinat animam inquinamento intemperantiæ. *Corium & carnē me,* inquit, *induisti, ossibus & neruis intexuisti.* Ligatur itaq; & distenditur anima nostra istius corporis neruis, & ideo interdum rigescit, sæpe curuatur. Et addidit; *Ab iniquitate innocentem me non fecisti. Si enim impius fuero, væ mihi: si autem sim iustus, non potero caput reclinare. Plenus enim confusionum sum. Induxisti super me tentationes.* Quid enim est aliud hæc vita, nisi plena laqueorū? Inter laqueos ambulamus, inter plurimas versamur tentationes. Deniq; idem supra ait; *Nunquid non tentatio est vita hominis in terra?* Bene addidit, *in terra,* quia est vita hominis & in cælo. *Sicut mercenarij,* inquit, *merces vita eius, in labore scilicet & tepore, leuior fabulis, & fluitans, & natans verbis: cuius habitatio in luteis domibus, & ipsa vita in luto,* nulla firmitudo sententiæ, nulla constantia. In die nox desideratur: in nocte dies quæritur: ante escam gemitus, inter cibos fletus, lachrymæ, dolores, timores, sollicitudines, nulla requies à perturbationibus, nulla à laboribus reclinatio, iræ & indignationis motus horridior. Pleriq; cupiunt mortem, & non impetrant: si autem impetrauerint, gratulantur, quia sola est mors requies viro.

Mortem omnino esse bonam tum quod sit finis peccati, tum quod ea mundum redemerit.

CAP. IV.

SEd dicet aliquis scriptum esse quia *Deus mortem non fecit.* Vita erat in paradiso, vbi lignum vitæ, *& vita erat lux hominum.* Mors igitur mala, quæ accessit & subintrauit. Sed quomodo mors mala, si aut secundum gentiles sensu caret, aut secundum Apostolum *lucrum Christi est, cum quo esse multo melius?* Quomodo igitur mors nobis malum, si nullus post mortem sensus est? Vbi enim nullus sensus, nullus vtiq; iniuriæ dolor, quia dolor sensus est. Aut quia est post mortem sensus, est etiam vita post mortē, & superstes mor-

A stes mortis est anima quæ sensu vtitur, & vita fungitur. Cum autem manet post mortem vita atque anima, manet bonum, nec morte amittitur, sed augetur, nec vllo impedimento mortis retardatur anima, sed operatur magis, quia operatur quæ sua sunt, sine vlla societate corporis, quod animæ maiori oneri quam vsui est. Quid igitur mali est animæ, quæ puritatẽ suam custodierit, & virtutum disciplinam seruauerit? Aut si non seruauerit, non mors malum, sed vita, quia vita non fuit. Quæ est enim vita viti- Sap. 9. js peccatisque obsita? Quid igitur accusamus mortẽ, quæ aut vitæ pretium luit, aut abolet eius dolorem atq; cruciatum? Itaque mors aut suæ quietis bono vtitur, aut malo alieno laborat. Nunc illud specta: Si vita oneri, mors absolutioni: si vita supplicio, mors remedio: aut si iudicium post mortẽ, etiam vita post mortem. Mors igitur ea nõ est bona? Aut si hic vita bona, quomodo mors non est bona, cum ibi nullus sit terribilis iudicij metus? Sed ipsa hæc vita bona si est, quibus rebus bona est? Virtute vtiq. & bonis B moribus. Non ergo secundũ animæ & corporis copulã bona est, sed quia per virtutem quod malum est suum repellit; quod autem bonum est mortis adipiscitur; vt quod animæ est, magis quam id quod contubernij & coniunctionis operetur. Quod si vita bona, quæ animæ se à corpore separantis est speculum, & si anima bona quæ se eleuat atque abducit à corporis contubernio: & mors vtique est bonum, quæ animam à societate carnis huius absoluit & liberat. Omnifariam igitur mors est bonum: & quia compugnantia diuidit, ne se inuicem impugnent, & quia portus quidam est eorum qui magno vitæ istius iactati salo, fidæ quietis stationem requirunt; & quia deteriorem statũ non efficit, sed qualem in singulis inuenerit, talem iudicio futuro reseruat, & quiete ipsa fouet, & præsentium inuidiæ subducit, & futurorum expectatione componit. Accedit eo, quod frustra homines mortem timent, quasi fi- Sap. 1 nem naturæ. Nam si recolamus quod Deus mortem non fecerit, sed postquã homo lapsus in flagitium est præuari- Gen. 3 C carionis & fraudis, sententia eum comprehenderit vt in terram suam terra remearet, inueniemus mortem finem esse peccati: ne quo esset vita diuturnior, eo fieret culpa numerosior. Passus est igitur Dominus subintrare mortem, vt culpa cessaret. Sed ne iterum naturæ finis esset in morte, data est resurrectio mortuorum: vt per mortẽ culpa deficeret, per resurrectionem autem perpetuaretur natura. 1. Cor. 15 Itaq. mors hæc transitus vniuersorum est. Opus est vt constanter transeas. Transitur autem à corruptione ad incorruptionem, à mortalitate ad immortalitatem, à perturbatione ad tranquillitatem. Non igitur nomen te mortis offendat, sed boni transitus beneficia delectent. Quid est enim mors, nisi sepultura vitiorum, virtutum suscitatio? Num. 23 Vnde & ille ait; *Moriatur anima mea in animis iustorum*; id est, consepeliatur, vt sua vitia deponat, iustorum assumat gratiam, qui mortificationem Christi in corpore suo atque anima circumferunt. Mortificatio autem Christi, remissio 2. Cor. 4 peccatorum, abolitio criminum, erroris obliuio, assumptio gratiarum est. Quid autem de bono mortis plenius possumus dicere, quam quod mors est quæ mundum re- D demit?

Mortem non esse timendam: & qua ratione vsum eius, dum in corpore sumus, imitari debeamus.

Cap. V.

Matt. 10 Sed de communi omnium morte dicamus. Quid eam timeamus, quæ animæ nocere nõ soleat? Scriptum est enim, *Noli timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Per mortem autem istam anima liberatur, 2. Cor. 5 dum à corporis contubernio secernitur, & inuolucris perturbationis exuitur. Vnde & nos dum in corpore sumus, vsum mortis imitantes, ableuemus animam nostram ex istius carnali cubili, & tanquam de isto exurgamus sepulchro. Abducamus nos à corporis nexu, relinquamus omnia quæcunque terrena sunt, vt cum venerit aduersarius, nihil in nobis inueniat suum. Contendamus E ad illud æternum, ad illud diuinum euolemus pennis dilectionis, & remigio charitatis. Surgamus hinc, hoc est, de sæcularibus atque mundanis. Dixit enim Dominus, *Surgite, eamus hinc*; præcipiens vt vnusquisque surgat de terrenis, Ioan. 14 erigat animam humi iacentem, ad superna attollat, excitet aquilam suam, illam de qua dictum est, *Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua.* Ad animam hoc dictum est. Anima ergo nostra sicut aquila alta petat, supra nubes volet, reno- Psal. 102. uatis splendescat exuuijs, cælo volatus suos inferat, vbi laqueos incurrere non possit. Auis enim quæ descendit ex alto, vel quæ in altum se extollere non potest, frequenter aut laqueis capitur, aut visco fallitur, aut quibuscumque irretitur insidijs. Sic quoque & anima nostra caueat ad hæc mundana descendere. Laqueus in auro, viscus in argento, nexus in prædio, clauus est in amore. Dum aurum petimus, strangulamur: dum argentum quærimus, in visco eius hæremus: dum prædium inuadimus, alligamus. Quid inane quærimus lucrum, pretiosæ animæ detrimentum? F Exiguus tibi est totus mundus pro vnius animæ dispendio. *Quid enim prodest homini si hunc mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur?* Aut quam commutationem dabis pro anima tua: Non auro redimitur, non argento, Luc. 9 immo auro amittitur. Quin etiam mulieris decus dum tentat, astringit. Clauus est libido, clauus tristitia, clauus iracundia, claui sunt omnes passiones, quæ velut veru quodam animam nostram penetrant, & infigunt corpori, visceribusque eius annectunt. Fugiamus ergo hæc mala, & transformemus animam nostram ad illam imaginem Dei 2. Cor. 3 & similitudinem. Fuga malorum, similitudo Dei est, & virtutibus imago Dei acquiritur. Ideo qui nos pinxit quasi auctor, pinxit virtutum coloribus: *Ecce ego*, inquit, ad Hie- Esai. 49 rusalem, *pinxi muros tuos.* Non detergamus penicul o negligentiæ depicta animæ nostræ musalia. Ideo dixit *Muros pinxi*, quibus hostem possimus auertere. Habet anima mu- Esai. 28 ros suos, de quibus eminet, & de quibus ait; *Ego ciuitas munita, ego ciuitas obsessa.* His munitur muris, his obsessa defenditur. Et verè murus anima, quæ prætendit in castris. Cant 8 Vnde & ipsa ait in Canticis: *Ego murus, vbera mea vt turris.* G Bonus murus quem pinxit Dominus sicut ipse ait, *In manibus meis pinxi muros tuos, & in conspectu meo es semper.* Bona Esai. 49 anima quæ habet speculatorem Deum, & in manibus eius est, sicut anima prophetica, quæ in manus Domini commendatur vt spiritus, & quæ in conspectu Dei est. Oculi enim *Domini super iustos*, sicut & ipsa ait; *Ego eram in oculis* Psal 30 Psal 33 *eius tanquam inueniens pacem.* Bonas turres habet quæ habet Cant 8 & de intelligibilibus verbum, & de moralibus disciplinam. Ideoque hæc anima habens gratiam suorum vberum, ingreditur in hortos, & inueniens illic sponsum sedentem & disputantem cum amicis, ait; *Qui sedes in hortis, vocem tuam insinua mihi. Mihi*, inquit, non amicis. *Fuge* Ibidem. *frater meus.* Hortatur vt fugiat sponsus, quia iam sequi potest etiam ipsa terrena fugientem. Dicit autem vt similis sit damulæ, quæ euadit de retibus. Vult enim & ipsa fugere & euolare supra mundum. Hinc hortum illum sibi Pla- Plato in Symposio. to composuit, quem Iouis hortum alibi, alibi hortum mentis appellauit. Ionem enim & Deum & mentem totius dixit. In hunc introisse animam, quam Peniam nun- H cupat, vt se abundantia & diuitijs horti repleret, in quo repletus potu iaceret Porus, qui nectar effunderet. Hoc igitur ex libro Canticorum composuit, eo quod anima Deo Cant 8 adhærens in hortum mentis ingressa sit, in quo esset abundantia diuersarum virtutum, floresque sermonũ. Quis Gen. 2 autem ignorat quod ex paradiso illo quem legimus in Genesi habentem lignum vitæ, & lignum scientiæ boni & mali, & ligna cætera abundantiam virtutũ putauerit transferendam, & in hortum mentis esse plantandam? Quem in canticis canticorum Salomon hortum animæ significauit, vel ipsam animam. Sic enim scriptum est; *Hortus clau-* Cant. 4 *sus soror mea sponsa, hortus clausus, fons signatus, transmissiones tuæ paradisus.* Et infra ait anima; *Exurge aquilo, & veni auster,* Ibidem. *perfla hortum meum, & defluant vnguenta mea. Descendat frater meus in hortum suum.* Quanto hoc pulchrius quod anima ornata virtutum floribus hortus sit, vel in se paradisum habeat germinantem? In quem hortum inuitat verbum

A bum Dei descendere, vt anima illa verbi imbre cælestis,
& eius copijs irrigata fructificet. Verbum autem Dei pa-
scitur animæ virtutibus, quoties obedientem sibi & opi-
mam inuenerit, & carpit fructus eius, atque his delecta-
tur. Cum autem descenderit in eam Dei verbum, deflu-
unt ex ea salubrium vnguenta verborum, & diuersarum
fragrant longe lateque redolentia gratiarum spiramina.
Vnde ait sponsus (Sponsus autem animæ, Deus verbum
est, cui anima legitimo quodam connubij fœdere copu-
Cant. 5. latur:) *Ingressus sum in hortum meum soror mea sponsa, vinde-*
miaui myrrham meam cum vnguentis meis, manducaui panem
meum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo. Edite pro-
ximi mei, & bibite, & inebriamini fratres mei. Ego dormio, & cor
meum vigilat. Cognoscamus quos fructus & cibos epule-
tur Deus, quibusue delectetur. Delectatur eo si quis mor-
tificet peccatum suum, obliteret culpam suam, sepeliat
atque aboleat iniquitates suas. Myrrha enim est sepultura
mortuorum. Mortua autem peccata sunt quæ vitæ suaui-
B tatem habere non possunt. Profunduntur autem diuini
sermonis vnguentis, & fortiore cibo verbi velut pane,
& suauiore sermone velut melle curantur quædam vul-
nera delictorum. Sermones autem cibos esse docet & ali-
Prou. 16 bi Salomon dicens; *Fauus mellis, sermones boni.* In illo ergo
horto sermones boni sunt, alius qui culpam coërceat, a-
lius qui iniquitatem corripiat, alius qui mori faciat inso-
lentiam, & velut sepeliat eam, quando correptus aliquis
Psal. 103. erroribus suis renuntiat. Est etiam sermo fortior, qui
confirmat cor hominis validioribus scripturæ cælestis a-
Ibid. limentis. Est etiam sermo suasorius, dulcis vt mel, & ta-
men peccatoris conscientiam in ipsa suauitate compun-
gens. Est etiam feruentioris spiritus sermo, qui inebriat
sicut vinum, & cor hominis lætificat. Est etiam lactis
sermo, purus & candidus. Hos cibos dulcium vtilium-
que sermonum epulandos sponsus proximis suis dicit.
Edite proximi mei, & bibite & inebriamini fratres mei. Proximi
Cant. 5. autem sunt qui eum sequuntur, & nuptijs eius intersunt.
Quo cibo & potu repleta anima (bibit enim vnusquis-
Prou. 5. que aquam de suis vasis, de puteorum suorum fontibus)
C atque inebriata, sæculo dormiebat, vigilabat Deo. Et id-
eo sicut posteriora docent, aperiri sibi Deus verbum e-
ius ianuam postulabat, vt eam suo repleret ingressu. Hinc
ergo epulatores illi Platonici, hinc nectar illud ex vino &
M. Cicero melle prophetico, hinc somnus ille translatus est, hinc
lib. 1. Tusc. vita illa perpetua, quam Deus suos dixit epulari; quia
quæst. Christus vita est. Ideoque talium sermonum seminibus
Ioan. 14 animæ repletus est venter, atque ipsa exiuit in verbo. Quæ
autem exit anima seruitio isto, & eleuat sed à corpore, ver-
Cant. 5 bum sequitur.

Omnia hoc in mundo plena esse laqueorum.

Cap. VI.

Sed sunt principatus aërij, & potestates mundi, qui
Ephes. 6 nos velut de muro deijcere animæ, vel impedire re-
cte gradientes, vel ad altiora tendentes quærunt depo-
nere, & ad terrena reuocare. Sed nos multo magis ad
D sublimia mentem erigamus, verbum sequentes Dei. Illi
Matt. 4. principatus sæcularia offundunt, quibus tuam mentem
incuruent, tu magis ad Christum dirige gressus tuos. In-
ijciunt cupiditatem auri, argenti, vicinæ possessionis, vt
Matth. 22. acquirendæ eius gratia excuses à cœna illius qui ad nu-
ptias verbi te inuitauit. Tu caue ne excuses, sed vestem te
indue nuptialem, & vtere conuiuio diuitis, ne diues qui
te inuitauerat, cum excusaueris te, dum ea sæcularibus
occupatus, alios inuitet, & tu excludaris. Inijciunt etiam
honoris appetentiam potestates mundi, vt te extollas sic-
ut Adam: & dum vis adæquari Deo similitudine potesta-
Genes. 3. tis, diuina præcepta despicias, & quæ habebas, incipias
amittere. *Qui enim non habet, & quod habet auferetur ab eo.*
Matth. 13. Quotiens in oratione nobis, qua maxime Deo appro-
pinquamus, offundunt ea quæ plena sunt opprobrij ali-
cuius aut sceleris, quo nos à studio precationis auertant?
Quotiens inimicus cordi nostro conatur inserere, quo
nos reflectat à sanctitatis proposito, & pijs votis? Quo-
tiens corporeos inflammat ardores? Quotiens occursa- E
re facit oculos meretricios, quibus castum iusti tentet af-
fectum, vt improuiso amoris spiculo feriat imparatum?
Quotiens inserit animo tuo verbum iniquum, & cogita-
tiones cordis absconditas? de quo tibi dicit lex; *Attende*
tibi ne fiat verbum absconditum in corde tuo iniquum, & dicat tibi Deut. 15
Dominus. Quid cogitas mala in corde tuo? Neue cum abundaueris Matth. 9
auro & argento & opimis agrorum fructibus, vel honoribus, dicas.
Virtus mea dedit mihi hæc, & obliuiscaris Dominum Deum tuum. Deu. 8
His ergo anima quæ cupit euolare, deponitur. Sed tu ob-
lectare quasi bonus miles Christi Iesu, & inferiora obli- 2. Tim. 2
uiscens, terrena despiciens, ad cælestia & æterna conten-
de. Attolle animam tuam, ne eam illiceat esca laqueorum.
Voluptates sæculi, escæ quædam sunt: (& quod peius est) Philip. 3
escæ malorum, escæ tentationum. Dum voluptatem
quæris, laqueos incurris. *Oculus enim meretricis, laqueus ama-*
toris est. Oculos ergo meretricis est laqueus. Laqueus est
etiam sermo meretricis, qui obdulcat ad tempus fauces Prouerb 5
tuas, & postea exasperat eas amaritudine conscientiæ pec- F
catricis. Laqueus est aliena possessio plena amœnitatis.
Omne iter istius vitæ, plenum laqueorum est. Vnde iu-
stus dicit, *In via hac qua ambulabam, absconderunt laqueos mi-*
hi. In via, inquit, *hac absconderunt.* Ideo tu illam viam ambu-
la quæ dicit, *Ego sum via & veritas & vita*: vt dicas, *Animam* Psal. 141
meam conuertit, deduxit me super semitas iustitiæ propter nomen
suum. Moriatur igitur nobis hoc sæculum, moriatur no-
bis carnis istius sapientia, quæ inimica est Deo. Subijcia- Ioan. 14 Psal. 22
mus animam nostram soli Christo, vt dicat vnusquisque,
Nonne Deo subiecta est anima mea? Non sæculo subdita, non Rom. 8.
mundo, inquit, subdita. Non potest hoc pecuniosus, non
potest auarus dicere, sed dicit iustus & continens. Aua- Psal. 61
rus autem dicit, *Anima habes multa bona in annos multos posita*
requiesce, manduca, bibe, epulare. quia auari anima subdita Luc. 12
est luxuriæ corporali, iusti autem anima vtitur corpore vt
instrumento aut organo, quæ velut præclara artifex quo
vult obsequium corporis ducit, & effingit de eo speciem
quam elegerit, & eas quas voluerit facit in eo resonare
virtutes, pangens nunc modulos castitatis, nunc modu-
los temperantiæ, sobrietatis carmen, integritatis dulce- G
dinem, virginitatis suauitatem, grauitatem viduitatis. In-
terdum tamen modulator compatitur organo suo. Et id-
eo honesta modulare, vt sit honesta compassio. Nam & il-
le qui videt, videndo plerumque, & audiens audiendo
afficitur. Et ideo dicit scriptura; *Oculi tui recta videant.* Et in- Prou. 4.
fra, *Ne multus fueris ad alienam.* Noli intendere in oculos
iuuenculæ, noli intendere in verba meretricis.

Varias huius vitæ esse molestias.

Cap. VII.

Et quid de extraneis laqueis loquor? Nostri nobis
laquei sunt cauendi. In ipso hoc corpore nostro la-
quei circumfusi nobis sunt, quos debemus vitare. Non Eccl. 6
credamus nos huic corpori, non misceamus cum eo ani-
mam nostram. *Cum amico*, inquit, *misce animam tuam, non*
cum inimico. Inimicum tibi est corpus tuum, quod repu- Rom. 7. H
gnat menti tuæ, cuius opera inimicitiæ, dissensiones, li- Gal. 5.
tes, perturbationesque sunt. Noli cum eo miscere ani-
mam tuam, ne vtrumque confundas. Nam si misce-
tur, ergo melior fit caro quæ inferior est, quam anima Sap. 9
quæ superior: quia anima vitam corpori tradit, caro
autem mortem animæ transfundit. Confunditur er-
go vtriusque operatio, confunditur prope ipsa vtriusque
substantia. Igitur suscipit in se anima insensibilitatem
defuncti corporis, & corpus omnibus animæ virtutibus
fungitur. Ac ne forte quis infunditur anima corpori, et-
iam confundi putetur, exemplum nobis sit huius luminis
gratia. Siquidem & lumen terreno loco infunditur, nec ta-
men confunditur. Non fit ergo confusa operatio, quoniam
dispar substantia est: sed fit anima in corpore vt viuificet
corpus, gubernet, illuminet. Negare tamen non possu-

A [1. Cor. 12] mus quod compatiatur corpori suo, nam & contristatur. [Matt. 26] Siquidem Iesus ait; *Tristis est anima mea vsque ad mortem*, affectum hominis in se exprimens. Et alibi; [Ioan. 12] *Anima mea turbata est.* Siquidem & modulator modulis suis, aut tibiæ, aut citharæ, aut organi voce, gestu, affectuque compatitur. In tristibus sonis tristior, in lætis lætior, in acutioribus excitatior, in ipsis mitioribus mitior atq. mansuetior, vt sonos cantuum ipse commendet, & quodammodo moduletur affectus. Anima quoque in hoc corpore tanquam in fidibus musicis, quæ sobria est, cum summis (vt ita dicam) digitis velut neruorum sonos ita pulsat carnis passiones, vt consonum reddat morum atque virtutum consentientemque concentum, vt in omnibus cogitationibus suis, in omnib. operibus id custodiat, vt omnia consilia & facta sibi concinant. Anima est ergo quæ vtitur, corpus quod vsui est: ac per hoc aliud quod in imperio, aliud quod in ministerio: aliud quod sumus, aliud quod nostrum est. Si B quis animæ pulchritudinem diligit, nos diligit: si quis corporis decorem diligit, non ipsum hominem, sed carnis diligit pulchritudinem, quæ tamen cito marcescit & defluit. Vnde illi intende, de quo dicit Propheta: [Psal. 23] *Qui non accepit in vanum animam suam.* In vanum accepit animam suam (vt iam de huius vitæ dicamus molestijs) qui sæcularia struit, ædificat corporalia. Quotidie ad edendum & bibendum [Eccl. 1] surgimus, & nullus expletur, vt non post momentum esuriat ac sitiat. Quotidie lucrum quærimus, & nullus cupiditati modus ponitur. *Non satiabatur*, inquit, *oculus visu, nec auris auditu.* Qui diligit argentum, non satiatur argento. Nullus finis laboris, & nullus est fructus abundantiæ. Cupimus quotidie scire noua: & quid est ipsa scientia, nisi [Ibidem. Eccl. 2] quotidiani doloris adiectio? *Omnia quæ sunt, iam fuerunt, & nihil sub sole est nouum, sed omnia vanitas. Vitam odio habui*, [Eccl. 4] dixit Ecclesiastes. Qui vitam odio habuit, mortem vtique prædicauit. Denique mortuos laudauit magis quam vi[Eccl. 7]uentes: & illum iudicauit beatum, qui in hanc vitam non venit, nec inanem hunc suscepit laborem. *Circuiuit*, inquit, *cor meum vt considerarem & quærerem sapientiam & numerum, & vt scirem impij lætitiam & molestiam & iactationem,* C *& inueni ego eam amariorem morte*: non quia amara sit mors, sed quia impio amara: & tamen amarior vita quam mors. Grauius est enim ad peccatum viuere, quam in peccato mori: quia impius quamdiu viuit, peccatum auget: moriatur, peccare desinit. Plerique criminum suorum absolutione lætantur. Si emendaturi sunt, rectè: si perseueraturi in eis, stultè: quia longe illis plus damnatio profuisset, [Rom. 1] ne incrementa facerent peccatorum. De quo sublimis est sententia Apostoli dicentis, quod *non solum ii qui flagitiosa agunt, sed etiam qui ea approbant, digni morte sunt: sed illos qui talia condemnant in alijs qualia ipsi agunt, inexcusabiles habere,* [Rom. 2] *& sua damnatos sententia.* Cum enim alios condemnant, seipsos condemnant. Nec sibi eos blandiri oportere, quia pœnarum ad tempus immunes videntur, & exortes reatus, cum grauiores pœnas intra se luant, & sibi rei sint, [Ibidem.] quia alijs non videntur, atque in se intorqueant grauiorem conscientiæ sententiam, cum de aliorum peccatis iudicant. Sed *noli*, inquit, *ô homo, diuinæ bonitatis & pa-* D *tientiæ thesauros contemnere. Bonitas enim Dei ad pœnitentiam te prouocat*, ad correctionem inuitat: duritia autem tua, qua in erroris pertinacia perseueras, futuri iudicij auget seueritatem, vt dignam retributionem tuorum accipias delictorum. Non igitur mors malum. Nam neque apud viuentes mors est, neq; apud defunctos. Apud alios enim non est, quia adhuc viuunt, alij transierunt. Itaque neque apud eos mala est qui eam adhuc nesciunt, hoc ipso quia nesciunt, neque apud eos qui iam & secundum corpus nihil sentiunt, & secundum animam liberati sunt.

Mortem ipsam non esse terribilem, sed opinionem de morte.

CAP. VIII.

[Arist. li. 4 Ethic. c. 1] QVod si terribilis apud viuentes æstimatur, nō mors ipsa terribilis est, sed opinio de morte, quam vnusquisque pro suo interpretatur affectu, aut pro sua conscientia perhorrescit. Suæ igitur vnusquisque conscientiæ E [Rom. 2] vulnus accuset, non mortis acerbitatem. Denique iustis mors quietis est portus, nocentibus naufragium putatur. Certe ijs quibus grauis est timor mortis, non est graue mori, sed graue est viuere sub metu mortis. Non ergo mors grauis, sed metus mortis. Metus autem opinionis est, opinio vero nostræ infirmitatis, contraria veritati. Nam per veritatem virtus, per opinionem infirmitas. Opinio autem non mortis vtique, sed vitæ est. Ergo illuc graue vita magis inuenitur esse. Liquet igitur quia mortis metus non ad mortem referendus est, sed ad vitam. Non enim habemus quod in morte metuamus, si nihil quod timendum sit vita nostra commisit. Etenim prudentibus delictorum supplicia terrori sunt; delicta autem nō mortuorum actus sunt, sed viuentium. Vita igitur ad nos refertur, cuius actus in nostra potestate est, mors autem nihil ad nos: Est enim separatio animæ & corporis. Anima absoluitur, corpus resoluitur. Quæ absoluitur, gaudet: F quod resoluitur, nihil sentit: quod nihil sentit, nihil agnoscit. Tamen si mors malum, quomodo iuuenes non timēt fieri senes, nec finitimam morti verentur ætatem? Patientiusq. deficit qui præsumpta morte deficit, quam qui inopinata. His quoq. qui mortem malum putant, aptum responsum arbitror, quia per vitam ad mortem est trāsitus, per mortem autem ad vitam reditus. Neque enim nisi qui [1. Cor. 15] mortui fuerint, possunt resurgere. Insipientes autem mortem quasi summum malorum reformidant, sapiētes quasi requiem post labores & finem malorum expetunt. Duabus autem ex causis mortem insipientes verentur: Vna, quod eam interitum appellant. Interitus autem hominis [Virgilius lib. 6 Aeneid.] esse non potest, cum anima superstes corpori sit, saluo eo quod ipsum corpus maneat resurrectio. Altera autem causa, quod pœnas reformident, poëtarum videlicet fabulis territi, latratus Cerberi & Cocyti fluminis tristem voraginem, & Charōtem tristiorem, furiarum agmina, aut prærupta tartara, in quibus Hydra sæuior sedem habeat. Tityi quoq. viscera reparandis fœcunda supplicijs, quæ vultur C immanis sine vllo fine depascitur. Ixionij quoq. orbis perpetuam sub pœnæ atrocitate vertiginem, & saxi desuper imminentis, super capita accubantium inter epulas impēdentem ruinam. Hæc plena sunt fabularum: nec tamē negauerim pœnas esse post mortem. Sed quid ad mortem id quod post mortem est? Si autem quæ post mortem sunt, referantur ad mortem: eadem etiam quæ post vitam sunt, referantur ad vitam. Nulla ergo erunt supplicia quæ referantur ad mortem. Mors enim, vt supra diximus, absolu[Supra cap. 4 huius li. Philip. 1]tio est & separatio animæ & corporis. Non est autem mala solutio, quia *dissolui & esse cum Christo, multo melius.* Non igitur mala mors. Denique *mors peccatorum pessima.* Non v[Psal. 33 Psal. 115]tique mors pessima generaliter, sed pessima specialiter peccatorum. Denique pretiosa iustorum. Vnde liquet acerbitatem non mortis esse, sed culpæ. Pulchre autem Græci à fine mortem appellauerunt. τελευτὴν enim mortem appellant, eo quod finis istius vitæ sit. Sed etiam somnum scriptura nuncupat mortem, sicut est illud; *Lazarus* [Ioan. 11] *amicus noster dormit, sed vado vt à somno suscitem eum.* Somnus [Psal. 3] autem bonus, quoniam quies est, sicut scriptum est. *Ego dormiui, & requieui, & surrexi, quoniam Dominus suscepit me.* H Dulcis igitur quies mortis. Denique Dominus suscitat [Ioan. 11] quiescentes, quia Dominus est resurrectio. Illud quoque [Eccl. 11] egregium, quod ait scriptura: *Ante mortem non laudaueris* [1. Tim. 5] *quemquam.* Vnusquisque enim in nouissimis suis cognoscitur, & in filijs suis æstimatur, si bene filios suos instituit, & disciplinis competentibus erudiuit. Siquidem ad negligentiam patris refertur dissolutio filiorum. Tum [Gen. 25] quia vnusquisque quamdiu viuit, obnoxius est lapsui, nec senectus immunis à crimine: ideo legis quia *Abraham mortuus est in senectute bona*, eo quod in bonitate propositi sui permansit. Mors igitur vitæ est testimonium. Nam si laudari ante gubernator non potest, quam in portum nauem deduxerit: quomodo laudabis hominem prius quā in stationem mortis successerit? Et ipse sui est gubernator, & ipse vitæ huius iactatur profundo. Quamdiu in salo isto, tamdiu inter naufragia. Dux ipse nisi confecto prælio non sumit lauream, nec miles arma deponit, nec sti[Iob. 29]pendij

A Iob 29 Gen. 27 Gen. 49

pendij mercedem adipiscitur, nisi hoste superato. Mora igitur stipendiorum plenitudo, summa mercedis, gratia missionis est. Quantum autem morti dedit sanctus Iob, qui dixit, *Benedictio morituri in me veniat?* Nam etsi Isaac benedixerit filios suos moriens, & Iacob benedixerit patriarchas; tamen benedictionis illius gratia poterat solis benedicentium meritis deputari, vel pietati paternæ. Hic vero nulla prærogatiua meritorum est, nulla pietatis, sed solius mortis priuilegium: cum benedictio cuiusque morituri tantum virtutis habeat, vt eam sibi sanctus propheta optauerit. Ac per hoc cogitemus semper hunc versiculũ, & corde teneamus. Si quem viderimus pauperem moriturum, sumptum inuemus, & dicat vnusquisque nostrum; *Benedictio morituri in me veniat.* Si quem viderimus debilem, non deseramus: quem in extremis positum, non relinquamus: occurrat & nobis dicere, *Benedictio morituri in me veniat.* Laudet & te vnusquisque moriturus, vnusquisque depositus æuo, vnusquisque confectus vulnere grauis, vnusquisque morbo absumptus, & iam morti proximus. Hic versiculus quantos benedici fecit? quotiens mihi pudorem incussit, si moriturum præterij, si non visitaui grauiter ægrum, si fastidiui inopem, si captiuum non redemi, si senem spreui? Sit ergo in corde id semper, vt stimulet duriores, vt admoneat promptiores. Resonent te postrema verba morituri, & benedictionem tui egrediens corpore anima secũ vehat. Eripe etiam eũ qui ad mortem ducitur qui periturus erat, nisi tu subuenisses, vt dicas, *Benedictio morituri veniat in me.*

Iob 29 · B · Prou. 24 · Iob. 29

Animam non interire cum corpore.

Cap. IX.

QVis igitur dubitet de bono mortis, cum id quod inquietum, id quod erubescendum, id quod inimicum nobis est, id quod violentum, id quod procellosum, & ad omnia vitia illecebrosum est, conquiescat, & iaceat, & quasi fera claudatur cauea sepulchri, relinquatur tabies eius exanimis, & emortua compago viscerum in terram resoluatur: id autem quod familiare virtutibus, amicum disciplinis, studiosum gloriæ, sequax boni, Deo subditum est, ad illud sublime euolet, & cum illo puro & perpetuo bono atque immortali maneat, ipsi adhæreat, & cum ipso sit, de quo cognationem ducit, vt quidam ait, *Cuius & genus sumus?* Non enim mori animam cum corpore manifestũ est, quia non est de corpore. Non esse autem eam de corpore, scriptura multis modis edocet, Nam & Adam à Domino Deo nostro accepit spiritum vitæ, *& factus est homo in animam viuentem,* Et Dauid ait: *Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi.* Et in quo benefecerit, audi. *Quia liberauit* (inquit) *pedes meos à lapsu.* Vides gratulari eum mortis huius remedio, quia finis factus est erroris, quia culpa, non natura defecit. Vnde quasi exutus & liber, dicit; *Placebo Domino in regione viuorum.* Illa est enim viuorum regio, Denique illam animarum requiem, dicit terram esse viuentium, quo peccata non penetrant, vbi virtutum viuit gloria. Ista autem regio plena est mortuorum, quia plena delictorum: meritoque dictum est: *Relinque mortuos sepelire mortuos suos.* Sed & Dauid alibi ait, *Anima eius in bonis demorabitur, & semen eius hæreditabit terram*, hoc est, anima timentis Deum habitabit in bonis, vt semper in eis sit, & possideat ea. Quod potest etiam de eo accipi qui sit in corpore, vt & ipse si timeat Deum, in bonis habitet & in cælestibus sit, & possideat corpus suum, & dominetur ei quasi in seruitutem redacto, & possideat hæreditatem gloriæ & cælestium promissorum. Vnde & nos si volumus post mortem corporis huius in bonis esse, caueamus ne agglutinetur anima nostra huic corpori, ne commisceatur, ne inhæreat, ne trahatur à corpore, & tanquam ebria perturbationibus eius vacillet & fluitet, ne se ei credat atque eius delectationibus, vt committat se eius sensibus. Nam & oculus eius error & fraus est, quia fallitur visus: & auris eius deceptio est, quia & auditus illuditur, & sapor eius deceptio est. Ideo non otiose dictum est, *Oculi tui recta videant, & lingua tua non loquatur peruersa.*

Eccl. 12 · C · Act. 17 ex Arato. · Gen. 2 · Ibidem. · Ibidem. · Esa. 26 · D · Mat. 8. · Psal. 24 · Prou. 4. & 10.

Quod non esset dictum, nisi frequenter erraret. ... meretricem, captus es vultu eius, & forma decoram putasti: errauerunt oculi tui, peruersa viderunt, aliena nunciauerunt. Nam si vera vidissent, vidissent deformem meretricia affectum, inhorrentem procaciam, indecentem impudicitiam, marcentes libidines, tetram colluuionem, animæ vulnera, conscientiæ cicatrices. *Qui viderit,* inquit, *mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo.* Vides quod iste falsum quæsiuit, qui non veritatem, sed adulterium requisiuit. Videre enim quæsiuit vt concupisceret, non vt verum cognosceret. Errat igitur oculus, vbi errat affectus. Affectus ergo deceptio est; deceptio visus. Et ideo tibi dicitur, *Ne capiaris oculis tuis,* id est, non capiatur anima tua. Mulier enim virorum pretiosas animas capit. Deceptio est auditus. Deniq. blandimento multo sermonis mulier fornicaria sæpe iuuenis cor seduxit, decepit, illusit. Ergo non laqueis nos credamus & retibus ijs quæ decipiunt & illudunt, quia corda tentantur, impediuntur cogitationes, quæ impediuntur auditu, odore, tactu, sapore. Non sequantur illecebrosa & seductoria, sed sequamur illud quod bonum est: illi adhæreamus, illud imitemur: illius præsentia, illius communicatio nos meliores faciat: mores nostros coloret, illius quædam nos societas informet. Qui enim bono adhæret, assumit inde quod bonum est, quia scriptum est, *Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruersus eris, & cum innocente innocens eris.* Assiduitate enim atque imitatione quædam similitudinis imago formatur. Ideoque addidit; *Quoniam tu illuminas lucernam meam Domine,* Etenim qui appropinquat lumini, citius illuminatur, & plus in eo splendor æterni luminis refulget è proximo. Ergo anima illa quæ adhæret inuisibili bono Deo atque immortali, & ipsa corporea hæc fugit, & terrena, & mortalia derelinquit, fitque illius similis quod desiderat, in quo viuit & pascitur: & quia immortali intendit, non est ipsa mortalis. Quæ enim peccat, moritur, non vtique aliqua sui dissolutione, sed merito moritur Deo, quia viuit peccato. Ergo quæ non peccat, non moritur, quia manet in substantia sui, manet in virtute & gloria. Nam quomodo substantia eius interire potest, quum vtique anima sit quæ vitam infundit? Et cui anima infunditur, vita infunditur: à quo anima discedit, vita discedit. Anima ergo vita est. Quomodo enim potest mortem recipere, cum sit contraria? Sicut enim nix calorem non recipit, nam statim soluitur, & lux non recipit tenebras, nam statim discutit (infuso enim lumine, tenebrarum horror aufertur, sicut admoto igne nimium rigor desinit) ita & anima quæ vitam creat, mortem non recipit: nec moritur.

E · Matt. 5 · Prou. 6 · Ibidem. · Prou. 9 · F · Psal. 17 · Ibidem. · 1. Tim. 1 · Ezech. 18 · G

Animam non mori cum corpore, scriptura testimonijs comprobatur.

Cap. X.

SEd hæc humana, illud diuinũ, quod ait Dominus *Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo sumendi eam.* Vides igitur quia non moritur cum corpore, quæ & ponitur & resumitur, & in manus Dei patris commendatur. Sed ne forte dicas speciale esse quod Christi est. quamuis ille quæ sunt hominis, susceperit, tamen quia altioris est causæ istud adstruere, ne tempus crastinetur, audi dicentem; *Quid scis an nocte hac à te tua anima reposcatur?* Nunquid dixit, Moriatur in te anima tua? Non, sed, *reposcatur à te.* Quæ data est, reposcitur, vel repetunt à te. Repetitur enim anima, non interimitur. Quod repetitur, manet: quod interimitur, non manet. Quomodo enim interimitur, de qua dixit sapientia Dei, non timendum quemquam *qui potest corpus occidere, animam autem non potest?* De qua dicit Propheta. *Anima mea in manibus tuis semper. Semper* (inquit) non in tempore. Et tu commenda animam tuam in manus Domini: non solum cum recedit è corpore, sed etiam cum est in corpore, est & in manibus Domini, quia non vides eã vnde veniat, aut quo vadat. Est. n. in te, & est cum Deo. Deniq. *cor regis in manu Domini,* & ab eo regitur & gubernatur. Cor reple-

Ioan. 10 · H · Luc. 23 · Luc. 12 · Mat. 10. · Psal. 118 · Psal. 30 · Ioan. 3.

tus

A

tur mente, & mens animæ principale est, & virtus animæ. Non eam virtutem dico quæ in lacertis, sed quæ in consilijs, temperantia, pietate atque iustitia est. Si cor hominis in manu Domini, multo magis anima. Si anima in manu Dei est, non vtiq. anima nostra sepulchro simul cum corpore includitur: nec busto tenetur, sed quiete pia fungitur. Et ideo homines frustra pretiosa struunt sepulchra, quasi ea animæ, & non solius corporis receptacula sint. Animarum autem superiora esse habitacula, scripturæ testimonijs valde probantur. Siquidem & in Esdræ libris legimus; Quia *cum venerit iudicii dies, reddet terra defunctorum corpora, & puluis reddet eas quæ in tumulis requiescunt reliquias mortuorum.* Et *promptuaria*, inquit, *reddent animas quæ his commendatæ sunt, & reuelabitur altissimus super sedem iudicii.* Hæ sunt habitationes de quibus dicit Dominus *multas mansiones esse apud patrem suum*, quas suis, pergens ad patrem, discipulis præpararet. Sed Esdræ vsus sum scriptis, vt cognoscant gentiles, ea quæ in philosophiæ libris mirantur, translata de nostris. Atque vtinam non superflua his & inutilia miscuissent, vt dicerent animas hominum pariter ac bestiarum esse communes, earumque summum præmium, si magnorum philosophorum animæ in apes aut luscinias demigrarent: vt qui ante hominum genus sermone pauissent, postea mellis dulcedine, aut cantus suauitate mulcerent. Satis fuerat dixisse illis quod liberatæ animæ de corporibus ᾅδην peterent, id est, locum qui non videtur, quem locum Latine infernum dicimus. Denique & scriptura habitacula illa animarum promptuaria nuncupauit, quæ occurrens querelæ humanæ, eo quod iusti qui præcesserunt, videantur vsque ad iudicij diem, per plurimum scilicet temporis, debita sibi remuneratione fraudari, mirabiliter ait coronæ esse similem illum iudicij diem, in quo sicut non nouissimorum tarditas, sic nec priorum velocitas. Coronæ enim dies expectatur ab omnibus, vt intra eum diem & victi erubescant, & victores palmam adipiscantur victoriæ. Illud quoque non reliquit occultum, quod superiores videantur qui ante generati sunt, infirmiores qui postea. Comparauit enim vtero mulieris partus huius sæculi: quoniam fortiores sunt qui in virtute iuuentutis nati sunt, infirmiores qui tempore senectutis. Deficit enim multitudine generationis hoc sæculum tanquam vulua generantis, & tanquam senescens creatura robur iuuentutis suæ, velut marcenti iam virium suarum vigore deponit. Ergo dum expectatur plenitudo temporis, expectant animæ remunerationem debitam. Alias manet pœna, alias gloria: & tamen nec illæ interim sine iniuria, nec istæ sine fructu sunt. Nam & illæ videntes seruantibus legem Dei repositam esse mercedem gloriæ, conseruari earum ab angelis habitacula, sibi autem dissimulationis & contumaciæ supplicia futura, & pudorem & confusionem, vt intuentes gloriam altissimi, erubescant in eius conspectum venire, cuius mandatum temerauerunt. Sicut enim præuaricatio Adæ, ita & confusio: quoniam sicut ille per incuriam mandatorũ cœlestium lapsus est & pudore se prolapsionis abscondit, fulgorem diuinæ præsentiæ verecundia peccatricis conscientiæ subire non ausus: ita & animæ peccatorum vibrantis summis eius splendorem non sustinebunt, quo teste se reminiscentur errasse.

4. Esdr. 5 — Ibid. — Ioan. 14 — B — Plato in Phædone, & lib. 10 de Repub. — 4. Esd. 7. — 4. Esd. 5 — 4. Esd. 4 — C — Gen. 3. — D

Quæ sit animarum post hanc vitam futura lætitia.

Cap. XI.

IVstarum autem animarum per ordines quosdam digesta lætitia. Primum, quod vicerint carnẽ, nec illecebris eius inflexæ sint. Deinde, quod pretio sedulitatis & innocentiæ suæ securitate potiantur, nec quibusdam sicut impiorum animæ erroribus & perturbationibus implicentur, atque vitiorum suorum memoria torqueantur, & exagitentur quibusdam curarum æstibus. Tertio, quod seruatæ à se legis diuino testimonio fulciantur, vt factorum suorum incertum supremo iudicio non vereantur euentum. Quarto, quia incipiunt intelligere requiem suam & futuram sui gloriam præuidere, eaq; se consolatione mulcentes, in habitaculis suis cum magna tranquillitate requiescent, stipatæ præsidijs angelorum. Quintus autem ordo, exultationis vberrimæ habet suauitatem, quod ex hoc corruptibilis corporis carcere in lucem libertatemq; peruenerint, & repromissam sibi possideant hæreditatẽ. Est enim ordo quietis, quia est & resurrectionis. *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo*, inquit, *omnes viuificabuntur. Vnusquisq; autem in ordine suo: primitiæ Christus: deinde qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt: deinde finis.* Erit igitur ordo diuersus claritatis & gloriæ, sicut erit ordo meritorum. Processus quoque ordinum, processum exprimit claritatis. Denique sexto ordine demonstrabitur ijs, quod vultus earum sicut sol incipiat refulgere, & stellarum luminibus comparari, vt fulgor earum corruptelam iam sentire non possit. Septimus vero ordo his erit, vt exultent cum fiducia, & sine vlla cunctatione confidant, & sine trepidatione lætentur, festinantes vultum eius videre, cui sedulæ seruitutis obsequia detulerunt: de quo innoxiæ conscientiæ recordatione præsumant gloriosam mercedem laboris exigui, quam incipientes recipere, cognoscent indignas esse huius temporis passiones, quibus remunerationis æternæ gloria tanta refertur. *Hic ordo*, inquit, *animarum, quæ sunt iustorum*, quos etiam immortales non dubitauit dicere in quinto ordine; eo *quod spatium*, inquit, *incipiunt recipere fruentes & immortales. Hæc est*, inquit, requies earum per septem ordines & futuræ gloria prima perstinctio, priusquam in suis habitationibus quietæ congregationis munere perfruantur. Vnde ait Propheta ad angelum; *Ergo dabitur tempus animabus postquam separatæ fuerint de corpore, vt videant de quo modo dixisti? Et dixit angelus; Septem dies erit libertas earum, vt videant in septem diebus, qui prædicti sunt sermones, & postea congregabuntur in habitaculis suis.* Hæc ideo plenius de iustorum ordine expressa sunt, quam de passionibus impiorum: quia melius est cognoscere quomodo innocentes saluentur, quã quomodo crucientur flagitiosi. Ergo quia iusti hanc remunerationem habent, vt videant faciem Dei, & *lumen illud quod illuminat omnem hominem*, abhinc induamus huiusmodi studium, vt appropinquet anima nostra Deo, appropinquet oratio, adhæreat illi nostrum desiderium, non separemur ab eo. Et hic quidem positi, meditando, legendo, quærendo copulemur Deo, cognoscamus eum vt possumus. *Ex parte enim hic cognoscimus*, quia hic imperfecta, illic perfecta omnia: hic paruuli, illic robusti. *Videmus*, inquit, *nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.* Tunc reuelata facie gloriam Domini speculari licebit, quam nũc animæ corporis huius concretis visceribus inuolutæ, & quibusdam carnis huius maculis & colluuionibus obumbratæ sincere videre non possunt. *Quis enim*, inquit, *videbit vultum meum, & viuet?* Et recte. Nam si solis radios oculi nostri ferre non possunt, & si quis diutius è regione in solem intenderit, cæcari solere perhibetur: si creatura creaturam sine fraude atque offensione sui non potest intueri: quomodo potest sine periculo sui vibrantem cernere vultum Creatoris æterni, corporis huius opertus exuuij? Quis enim iustificatur in conspectu Dei, cum vnius quoque diei infans mundus à peccato esse non possit, & nemo possit de sui cordis integritate & castimonia gloriari? Non timeamus igitur recipi ab hominibus, nõ vereamur illum debitum omnibus finem, in quo Esdras remunerationem suæ deuotionis inuenit, dicente ei Domino, *Tu enim recipieris ab omnibus, & conuersaberis residuum cum filio meo, & cum similibus tuis.* Quod si illi gloriosum & iucundum erat cum similibus conuersari; quanto nobis gloriosius erit & iucundius ad meliores pergere, & conuersari cum eis, quorum facta miramur? Quis itaque prior, Esdras an Plato? Nam Paulus Esdræ, non Platonis secutus est dicta. Esdras reuelauit secundum collatam in se reuelationem, iustos cum Christo futuros, futuros & cum sanctis. Hinc & Socrates ille festinare se dicit, ad illos semideos, ad illos optimos viros. Nostra sunt vtique quæ in philosophorum litteris præstant: & ille posuit ea, quorum proprium testimonium non habebat: nos diuini præcepti habemus auctoritatem. Moyses & Elias cum Christo apparuerunt, Abraham duos alios cum Deo suscepit hospitio, Iacob

4. Esd. 7 — Sap. 3. — Sap. 4. — Sap. 11. — E — 1. Cor. 15 — Ibid. — 4. Esd. 7 — Matt. 13. — F — Rom. 8 — 4. Esd. — Ibid. — 4. Esd. 9 — S. Aug. li. 4. contra duas epist. Pelag. c. 11. — Ioan. 1 — 1. Cor. 13 — Ibid. — G — 2. Cor. 3 — Exod. 33 — Iob. 14. — H — Prou. 20. — 4. Esd. 14 — Plato in Apolog. Socratis — Matt. 17 — Gen. 18.

[A] Dei castra conspexit, Daniel iustos sicut solem & stellas fulgere in cælo, reuelante sibi Spiritu sancto, declarauit. [Gen. 32. Dan. 12]

De felicitate regni æterni, & quibus modis eo contendere debeamus.

Cap. XXII.

His igitur freti, intrepide pergamus ad redemptorem nostrum Iesum, intrepide ad patriarcharum concilium, intrepide ad patrem nostrum Abraham, cum dies aduenerit proficiscamur: intrepide pergamus ad illum sanctorum cœtum, iustorumque conuentum. [Heb. 12] Ibimus enim ad patres nostros, ibimus ad illos nostræ fidei præceptores, vt etiamsi opera desint, fides opituletur, defendat hæreditas. [Luc. 16] Ibimus & vbi sinum suum pater Abraham expandit, vt suscipiat pauperes, sicut suscepit & Lazarum: in quo sinu requiescunt, qui in hoc sæculo grauia atque aspera pertulerunt. [B] Sed nunc pater etiam atque etiam rogo extende ad suscipiendum hunc pauperem manus tuas, aperi gremium tuum, expande sinus tuos vt plures suscipias, quia plurimi in Deum crediderunt. Sed tamen, quamuis fides creuerit, *abundat iniquitas, refrigescit charitas*. [Mat. 24] Ibimus ad eos, *qui recumbunt in regno Dei cum Abraham, Isaac & Iacob*, [Mat. 8] qui rogati ad cœnam non excusauerunt. [Luc. 14] Ibimus eo vbi paradisus est iucunditatis, vbi Adam, qui incidit in latrones, nescit iam vulnera sua flere vbi & latro ipse regni cælestis cōsortio gratulatur, [Luc. 10] vbi nullæ nubes, nulla tonitrua, nullę coruscationes, nulla ventorum procella, neque tenebræ, [Luc. 23] neque vesper, neque æstas, neque hyems vices variabunt temporum, Non frigus, non grando, non pluuiæ, non solis istius erit vsus, aut lunæ, neque stellarum globi, sed sola Dei fulgebit claritas. [Apoc. 21] [Esa. 60] [Ioan. 1] *Dominus* enim *erit lux omnium*. & illud *lumen verum, quod illuminat omnem hominem*, fulgebit omnibus. [C] Ibimus eo vbi seruulis suis Dominus Iesus mansiones parauit, vt vbi ille est, & nos simus. [Ioan. 14] [Ibidem.] Sic enim voluit. Quæ sint illæ mansiones audi dicentem, *In domo patris mei mansiones multæ sunt*. [Ibidem.] Quæ sit voluntas iterum, inquit; *Venio & accersam vos ad meipsum, vt vbi ego sum, & vos sitis*. Sed dices quia solis discipulis loquebatur, quod ipsis solis spoponderit. [Matt. 8] Multas mansiones igitur vndecim tantum discipulis præparabat? Et vbi est illud quod ex omnibus mundi partibus venient & recumbent in Dei regno? [Ioan. 14] [Ibidem.] Vnde voluntatis diuinæ dubitamus affectus? Sed Christi velle, fecisse est. Denique demonstrauit & viam, demonstrauit & locum, dicens, *Et quo vado, vos scitis, & viam scitis*. Locus apud patrem est, via Christus est, sicut ipse ait; *Ego sum via, & veritas, & vita. Nemo venit ad patrem nisi per me*. Ingrediamur hanc viam, teneamus veritatem, vitam sequamur. [D] Via est quæ perducit, veritas quæ confirmat, vita quæ perseuerātibus redditur. Et vt sciamus veram voluntatem, addidit in posterioribus; [Ioan. 17] *Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum, vt videāt claritatem meam, pater iuste*. Repetitio ista confirmatio est, sicut illud, *Abraham, Abraham*. [Gen. 22] [Esa. 43] Et alibi, *Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates tuas*. Pulchre autē quod supra promisit, hic poposcit. Et quia ante promisit, & sic poposcit, non ante poposcit, & sic promisit: promisit quasi arbiter muneris, conscius potestatis, poposcit à patre quasi pietatis interpres. Et ante promisit, vt potestatē cognoscas: poposcit postea, vt pietatem intelligas. Non poposcit, & ante, & sic promisit, ne videretur promisisse potius quod impetrauerat, quam quod promiserat præstitisse. Nec superfluum putes quod poposcit cum tibi exprimat paternæ volūtatis consortium, [Ioan. 14] in quo vnitatis indicium, non incrementum est potestatis. Sequimur te Domine Iesu, sed vt sequamur accersi, quia sine te nullus ascendit. Tu enim *via es, veritas, vita*, possibilitas, sedes, præmium. Suscipe nos quasi via, confirma quasi veritas, viuifica quasi vita. Pande illud tuum bonum quod videre desiderabat Dauid; [Psal. 4] inhabitans in Domo Domini, ideoq. dicebat; [Psal. 26] *Quis ostendit nobis nobis bona?* Et alibi, [Psal. 64] *Credo videre bona Domini in terra viuentium*. Ibi enim sunt bona, vbi vita perpetua est, vita sine crimine. Alibi quoque ait; *Replebimur in bonis domus tuæ*. Quod ideo frequentauit, vt sciret, hin e bonum illud philosophos transtulisse, quod summum asserunt. [E] Pande ergo illud vere bonum tuum, illud diuinum, *in quo & viuimus, & sumus, & mouemur*. [Act. 17] Mouemur quasi in via, sumus quasi in veritate, viuimus quasi in vita æterna. [Ioan. 17] Demonstra nobis illud bonum, quod est simile sui, semper indissolubile atque immutabile, in quo simus æterni in agnitione omnis boni, sicut vas electionis tuæ Paulus testificatus est, dicens; [Philem.] *Forsitan enim ideo discessit ad horam, vt æternum illum reciperes*. Æternum ergo ministrum Dei dixit, scribens ad Philemonem cuius fidem in agnitionem omnis boni, quod in sanctis est, in Christum Iesum euidentiorem fieri postulabat. In quo bono est requies pura, lux immortalis, gratia perpetua, hæreditas animarum pia, & secura tranquillitas, non morti subiecta, sed erepta de morte, vbi nullæ lachrymæ, nullus est fletus. Vnde enim illic fletus, vbi nullus est lapsus? vbi sunt sancti tui erroribus & sollicitudinibus, insipientia atque ignorantia, timore ac metu, cupiditatibus atque corporeis colluuionibus & passionibus absoluti, vbi regio viuentium? [Apoc. 21] [F] Et vt assertioni huic adiungamus auctoritatem, de quo bono Propheta dicit; [Psal. 114] *Conuertere anima in requiem tuam, quia benefecit tibi: quoniam eripuit animam meam de morte, oculos meos à lachrymis, pedes meos à lapsu: Placebo Domino in regione viuorum*. *Placebo* dixit, non placeo: hoc est, de tēpore sibi blanditur futuro. [Esa. 9] Contraria sunt autem præsentibus futura, & temporalibus æterna. Et ideo quoniam ibi viuorum regio, [Matt. 16] hic vtique mortuorum. An non mortuorum hæc regio, vbi vmbra mortis, vbi vbi porta mortis, vbi corpus est mortis? [Psal. 9] Denique donatur Petro, ne portæ inferi præualeant ei. Portæ inferi istæ sunt terrenæ. Vnde & ille ait; *Qui exaltas me de portis mortis*. Sicut enim sunt portæ iustitiæ, in quibus sancti Domino confitentur, ita sunt criminum portæ in quibus impij Dominum negant. Audi quoniam regio ista sit mortuorum. *Si quis igitur mortuum tetigerit, immundus erit*. [Num. 19] Immundus autem in conspectu Domini omnis iniquus. Si quis igitur tetigerit iniquitatem, immundus: & si quis in delicijs, mortuus, [1. Tim. 5] *quoniam quæ in delicijs est, viuens mortua est*. Et qui infideles sunt, *descendunt in infernum viuentes*; [Psal. 54] etsi nobiscum videntur viuere, sed in inferno sunt. [G] *Si quis vsuram accipit, rapinam facit, vita non viuit*, vt habes in Ezechiele. [14. q. 4. ca. si quis vsuram.] *Si quis autem iustas iustificationes Domini custodit, vt faciat eas, vita*, inquit, *viuet, & viuet in eis*. Ipse est ergo in regione viuorum, in illa regione vbi vita non est abscondita, sed libera, vbi non vmbra, sed gloria. [Ezech. 18] Hic enim nec ipse Paulus viuebat in gloria. Denique in corpore mortis ingemescebat. Audi dicentem, *Nunc enim vita nostra abscondita est cum Christo in Deo: cum autem Christus apparuerit vita nostra, tunc & nos cum illo apparebimus in gloria*. [Colos. 3] Festinemus ergo ad vitam. Si quis vitam tangit, viuet. Denique tetigit illa mulier, quæ tetigit fimbriam eius, & à morte dimissa est, cui dicitur, *Fides tua te saluam fecit, vade in pace*. Si enim qui mortuum tangit, immundus est, sine dubio qui viuentem tangit, saluus est. [H] Quæramus ergo viuentem. [Luc. 8] Sed interim videamus ne eum quæramus inter mortuos, & dicantur nobis sicut & mulieribus illis: *Quid quæritis viuentem cum mortuis? Non est hic, sed surrexit*. [Num. 19] Ipse quoque Dominus vbi se quæri vellet ostendit, dicens, *Vade ad patres meos: & dic eis, Ascendo ad patrem meum, & ad patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum*, ibi ergo quæramus eum, [Luc. 24] vbi quæsiuit Ioānes, & inuenit. Ille eum in principio quæsiuit & inuenit viuentē, apud viuētē filiū apud patrē. [Ioan. 14] Nos eū in temporum fine quæramus, & complectamur pedes eius, & adoremus eum, vt dicat & nobis, [Ioan. 1] *Nolite timere*, id est, nolite timere à peccatis sæculi, nolite timere ab iniquitatibus mundi, nolite timere à fluctibus corporalium passionum; [1. Cor. 10] *ego sum peccatorum remissio*: nolite timere à tenebris, [Mat. 28] *ego sum lux*: nolite timere à morte; *ego sum vita*. *Quicumque ad me venit, mortem non videbit in æternum*: [Psa. 49] quoniam ipse est plenitudo diuinitatis, [Ioan. 8] & ipsi est gloria, decus, perpetuitas à sæculis, [Ioan. 11] & nunc, & semper, & in omnia sæcula sæculorum, [Ioan. 8] [Coloss. 2]

Amen.

S. AMBROSII DE BONO MORTIS libri finis.

A E

Summarium libri primi de Iacob & vita beata.

Qua ratione ad perfectionem quiſpiam perue-nire valeat, & qualis ſit vita perfecta, quam & beatam nuncupat ſanctus doctor, deſcribitur.

CAPITA PRIMI LIBRI.

1. *Quod ad virtutum diſciplinam, paſſioneſque coërcendas neceſſarius ſit ſermo prudens ac bonus, & mens rationi intenta: quodque docibilis ſit virtus: & quod licet ratio concupiſcentiam eradicare, & corporales motus auferre non poſſit, mens tamen ſobria refrænare atque reprimere valeat quãuis grauem paſſionem.*

B

2. *De ordine ac differentia paſſionum: & qua ratione temperantia quam maxime iſtarum paſſionũ reſtinguat ardorem, corporaliſque ferocitatis habenas: ac de magnis eiuſdem temperantiæ laudibus, quam & primis hominibus tenendam Deus mandauit, & lex docet, vniuerſorumque infundit affectibus.*
3. *Quod ſapientiam & diſciplinam doceri ſcriptura teſtetur: ac de exhortatione ad ſtudium, & eius commendatione: & quod nulli noſtram adſcribere debeamus culpam, niſi noſtræ voluntati, qua vel peccato vel iuſtitiæ ſeruimus. quod præterea carnem iniuſte quaſi infirmam accuſemus, cum affectus, non caro auctor ſit culpæ. quod denique conſiderandum ſit in qua parte, an peccati vel iuſtitiæ tolerabilior ſit ſeruitus, & fructus vberior.*

C

4. *Quantum Dominus homini contulerit per dationem legis, & gratiæ adiunctionem: & quid lex operata ſit in homine iuxta ſententiam Apoſtolicam: ac de abſolutione duarum quæſtionum circa verba Apoſtoli incidentium.*
5. *Qua ratione lex non ſufficerit, ſed vltra eam neceſſaria fuerit gratia per mortem Chriſti donata: quodque nos etiam cum illo mori, reſurgere, & verſari debeamus.*
6. *Quid profuerit legis promulgatio: quantum etiam vtilitatis atque conſolationis homini attulerit gratia, & pignus charitatis Chriſti, cum incitatione ad repenſionem obſequij pro tantis beneficijs debiti, eorumdemque beneficiorum conſolatiua inductione.*

D

7. *Qualis in nobis debeat eſſe Chriſti charitas: & quod nulla aduerſa corporis vita beata munus imminuunt: quodque in ſe habeat remunerationem ſuam qui Chriſtum ſic ſequitur, ac beatus ſit: quod etiam ſic beata vita ſit in hominibus; in quibus fuerit vita perfecta, & quæ ſit vita perfecta: quid denique vir perfectus quærat, ac illi conueniat.*
8. *Quod quamuis ſapiens delectetur ſanitate corporis aut liberis, non tamen minus perfectus ſit ſi illa amittat, & quod nulla aduerſa intolerabiliter ferat: cum expoſitione eorum quæ ad formam iuſti viri requiruntur.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, DE IACOB ET VITA BEATA LIBER primus.

Quod ad virtutum diſciplinam, paſſioneſque coercendas neceſſarius ſit ſermo prudens ac bonus, & mens rationi intenta. quodque docibilis ſit virtus: & quod licet ratio concupiſcentiam eradicare, & corporales motus auferre non poſſit, mens tamen ſobria refrænare atque reprimere valeat quamuis grauem paſſionem.

F

CAP. I.

NECESSARIVS ad diſciplinam bonus omnibus ſermo, plenus prudentiæ, & mens rationi intenta præcurrit virtutibus, paſſiones coercet. *Prou. 1.* Docibilis enim virtus eſt: quæ ſtudio & diſcendo acquiritur, diſſimulando amittitur. Alioquin niſi ſermo bonus neceſſarius eſſet ad correctionem, nunquam lex diceret, *Non adulterabis.* *Exod. 20.* Sed quia nudus ſermo ad monendum vtilis, ad perſuadendum infirmos eſt, ideo adhibenda eſt rationis recta conſideratio, vt quod ſermo bonus præſcripſerit, ratio plenius tractata perſuadeat. Non enim ſeruili ad obediendum conſtringimur neceſſitate, ſed voluntate arbitra ſiue ad virtutem propendemus, ſiue ad culpam inclinamur. Et ideo nos aut liber affectus ad errorem trahit, aut voluntas reuocat, rationem ſecuta. Grauiſſima vero cauſa culpæ concupiſcentia, quam tamen ratio emollit & comprimit. *Rom. 7.* G Emollire enim poteſt, eradicare non poteſt: quoniam animus qui eſt rationis capax, non eſt ſuarum paſſionum dominus, ſed repreſſor. Neque enim fieri poteſt vt facilis ad iracundiam non iraſcatur, ſed vt ratione ſe temperet, indignationem cohibeat, ac puniendo ſe reuocet, ſicut & Propheta nos docet, dicens; *Iraſcimini, & nolite peccare.* *Pſ. 4.* Conceſſit, quod naturæ eſt: negauit, quod culpæ eſt. Omnis ergo temperantia eſt de iis quæ negantur; ideoque ſequenda eſt. Nam aut de naturalibus ſuſcipitur, aut de moralibus. Aut enim naturalia temperat, aut moralia. Denique non excidit concupiſcentiam, ſed facit vt concupiſcentiæ ſeruiamus. Quis enim tantus, vt corporales motus poſſit auferre, niſi ſolus ille qui potuit de infructuoſa ficulnea dicere, *Ecce anni tres ſunt ex quo venio quærens fructum in ficulnea hac, & non inuenio: ſuccide ergo illam.* *Luc 13.* Cui reſpondit ſeruus, *Remitte illam & hoc anno, vſque dum fodiam circa illam & mittam cophinum ſtercoris: & ſiquidem fructum fecerit: ſin autem, in futurum ſuccides illam.* H Merito ad Dominum retulit, quia excidendæ temporalis prolapſionis poteſtatem ſibi ipſe vendicare non poterat, ſed Domino reſeruabat. *2. Reg. 23.* Denique quem de hominibus meliorem & fortiorem aſſumemus quam ſanctum Dauid, qui cupiditatem qua cupierat aquam de lacu Bethlehem hoſtili interclusam exercitu, ſibi auferre non potuit, potuit mitigare? *Ibid.* Nam cum aliis defuiſſe non inueniamus, id eſt, tanto exercitus numero, cum vtique multo minus regi deeſſe potuerit ex cæteris fontibus aqua: irrationabilem quandam concupiſcentiam paſſus, deſiderauit eam quæ hoſtium erat circumfuſione vallata, vnde ſine maximo periculo non facile potuiſſet deferri. Itaque ait; *Quis mihi dabit potum de lacu qui eſt in Bethleem ad portam?* Et cum eſſent reperti tres viri qui hoſtium caſtra præciderent, & deferrent aquam quam ſummo deſiderio deſiderabat: cognoſcens quod periculo alieno aqua ſibi eadem conſtitiſſet, profudit illam Domino, ne ſanguinem illorum qui eam detulerant, bibere videretur. Quæ res iudicio eſt quod concupiſcentia quidem rationem præueniat, ſed ra-

A tio cupiditati resistat. Humani itaque quid passus est Dauid, vt irrationabiliter concupisceret: sed illud laudabile, quod irrationabilem concupiscentiam rationabiliter parata fraudauit remedio. Lauda viros qui erubuerunt desiderium sui regis, & maluerunt finem eius verecundiæ vel periculu propriæ salutis afferre: sed plus laudo eum qui erubuit in suo desiderio alienum periculum, & aquam dubiæ sortis pretio quæsitam sanguinis comparauit: simul quasi repressa victor cupiditate profudit aquam Domino, vt ostenderet quod concupiscentiam suam verbi consolatione restingueret. Potest igitur mens sobria impressiones refrænare ac reprimere quamuis grauium passionum, & feruorem omnem cupiditatis flagrantissimæ refrigerare, deriuare alio motus, & rectæ rationis tractatione despuere passiones. Etenim cum Deus hominem constitueret, & in eo mores sensusque plantaret, tunc moribus eius imposuit regale mentis imperium, vt
B omnes sensus motusque hominis eius vigore ac potestate regerentur. Adiunxit ad gratiam creaturæ, vt mentem ipsam diuinis informaret præceptis, & sapientiæ instrueret disciplinis, quibus & cauenda nosceret, & legenda cognosceret. Mens igitur recta ratione tenens disciplinā sapientiæ, vt diuina ac humana cognoscat, eruditur in lege, per quam discit quas sibi subiicere debeat passiones.

De ordine ac differentia passionum: & qua ratione temperantia quam maxime istarum passionum restinguat ardorem, corporalisq; ferocitatis habenas: ac de magnis eiusdem temperantiæ laudibus, quam & primis hominibus tenendam Deus mandauit, & lex docet, vniuersorumque infundit affectibus.

Cap. II.

C PAssionum autem velut duces sunt naturalis delectatio & dolor, quas sequuntur cætera. Illæ enim complectuntur vniuersas, quarum vtræque non solum corporis, sed etiam secundum animam passiones sunt. Et quia diximus subesse his alias passiones: ante delectationem concupiscentia, post delectationem gratulatio est. Ante dolorem autem est timor, post dolorem tristitia. Commotio autem animi, commotis passio & delectationis & doloris est. Transcurram alias, id est, superbiam, auaritiam, ambitionem, contentionem, inuidiam quæ sunt secundum animam passiones: transcurram etiam inexplebilem potandi libidinem, effusionemque luxuriæ atque lasciuiæ, quæ vitia nexa sunt corpori, & secundum illud operantur. Meritoque temperantia quam maxime istarum passionum restinguit ardorem, quæ primum sobrietate atque moderamine animum temperat, mentem informat: deinde etiam deliciarum abstinentia restinguit habenas corporalis ferocitatis. Ideo lex recidit ciborum licentiam, epularum copias, non solum vt resecaret luxuriam, verumetiam vt inhibentis
D contemplatione præcepti viam tractationi rationis aperiret, quæ irritamenta gulæ cæterasque recideret cupiditates, corporeas passiones motusque cohiberet. *Gen. 29.*
Temperatia est igitur correctionis prætia, disciplinæ magistra. Ab hac profectus Iacob sanctus, primatus à fratre quos non habebat, accepit eiusque prælatus assensu, docuit in reliquum intemperantes proprio sibi viles esse iudicio. Ab hac profectus Ioseph, & calorem iuuentutis edomuit, & teotatum adulterinis animum illecebris, rectæ rationis indoctione firmauit. Denique quamuis fortis esset & validus, tamen tractatu rationis fulcire se maluit, dicens vxori domini sui: *Si dominus meus non scit præter me aliquid in domo sua, sed omnia quæcumque habet, dedit in manus meas, neque subtractum est à me quidquam præter te, quæ vxor illius es: quomodo faciam verbum hoc malum, & peccabo coram Deo?* Hæc est igitur rectæ rationis tractatio, quam Græce λογισμὸν nuncupant, qua mens sapientiæ intenta solidatur. Pulchra enim ratio, quod nec beneficiis domini esse deberet ingratus, nec occultum potest esse peccatum, quod Deo teste committeret, quem latere non *Gen. 39.* *Ibid.*

E possæt. Bona igitur ratio, quæ & hostilem plerumque affectum exuit, & dolorem iniuriæ sequestrat. Denique & in acie plerumque victorem victo mitigat, & feritatis mucronem retardat, & rogantem mortis eripit: eo quod subiectis parcere iusta ratio persuadet. Nam de excludendo vel mitigando iniuriæ dolore quis melior magister quam patriarcha Iacob, qui proprios coarguens filios Simeon & Leui, ait; *Odiosum me fecistis, ita vt fœtens videar.* Et *Gen. 34.*
vtrique vlti fuerant sororis iniuriam, quæ contra instituta patria violato fuerat pudore temerata, nec potuit Iacob præceptor disciplinæ custos pudoris, stuprum probare commissum, sed maluit insolentes ratione cohiberi, sciens quod indignationem ratio temperare posset. Temperantia est igitur quæ resecat cupiditates. Hanc primis hominibus tenendam mandauit Deus dicens; *De fructu autem ligni quod est in paradiso, non edetis, neque tangetis illud, ne moriamini.* Et quia non est retenta, ideo transgressores virtutis egregiæ, paradisi exules facti sunt, & immortalitatis exortes. Hanc lex docet, & vniuersorum infundit affectibus. *Gen. 2.* F *Gen. 3.*

Quod sapientiam & disciplinam doceri scriptura testatur: ac de exhortatione ad studium: & eius commendatione: & quod nulli nostram adscribere debeamus culpam, nisi nostræ voluntati, qua vel peccato vel iustitiæ seruimus. quod præterea carnem iniuste quasi infirmam accusemus, cum affectus, non caro auctor sit culpæ. quod denique considerandum sit in qua parte, an peccati vel iustitiæ tolerabilior sit seruitus, & fructus vberior.

Cap. III.

DOcere autem Dominum sapientiam & disciplinam scriptura testatur. De temperantia in lege, de cæteris in libro Iob, in quo scriptum est; *Nonne Dominus est qui docet intellectum & disciplinam?* Et in Euangelio Dominus ipse ait; *Discite à me quia mitis sum, & humilis corde.* Et alibi ad discipulos ait; *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine patris & filii & spiritus sancti.* Vnde autem discipuli dicti? Aut quid aliud à Christo, nisi virtutum operari præcepta discebant? Denique Dauid ait, *Venite filii, audite me, timorem Domini docebo vos.* Vtique timor Dei de numero virtutum est, quia *initium sapientiæ timor Domini*, per quem adsciscitur piæ forma doctrinæ, de qua Paulus ait; *Gratias autem Deo quod fuistis serui peccati, sed obedistis ex corde in eam formam doctrinæ in qua traditi estis: liberi autem à peccato, serui facti estis iustitiæ.* Doctrina igitur facit, vt possumus peruenire ad iustitiam. Potest igitur acquiri iustitia, discendo. Intendamus igitur studio in formam euangelicæ doctrinæ. Minimum studii plerumque pro maximo habetur. In studio enim sunt omnia per quod adhibetur obedientia: quæ in vtramlibet partem propenderit, aut culpam adiungit, aut gratiam. Hæc nos in primo Adam traxit ad mortem, hæc nos in Adam secundo ad vitam vocauit. Non est quod cuiquam nostram adscribamus ærumnam nisi nostræ voluntati. Nemo tenetur ad culpam, nisi voluntate propria deflexerit. Non habent crimen quæ inferuntur reluctantibus, voluntaria tantum commissa sequitur delictorum inuidia, quod in alios deriuemus. Voluntarium sibi militem elegit Christus, voluntarium seruum sibi diabolus auctionatur. Neminem iugo seruitutis adstrictum possidet, nisi se prius peccatorum ære ei vendiderit. Quid carnem quasi infirmam accusamus? Membra nostra arma sunt iniquitatis, & arma iustitiæ. Vidisti pauperem iniuriam accipientem, protexisti eum, membra tua arma pietatis sunt, quibus pauperem ab iniuria vendicasti. Vidisti egenum, donasti eum muneribus, dextera tua mortem à tuo pectore repulisti. Vidisti eum qui ducebatur ad mortem, eripuisti eum, quia scriptum est; *Eripe eum qui ducitur ad mortem*: membra tua arma sunt iustitiæ. Vidisti mulierem, castigasti corpus tuum, mortificasti libidines, procacis meretricis oculos aduersatus deseruisti, membra tua arma sunt castimoniæ. Contra autem, si oculus tuus vidit mulierem ad concupiscendum eam, aperuisti

Exod. 20. *Iob. 21.* *Mat. 1.* G *Matt. 28.* *Psa. 33.* *Eccl. 1* *Rom. 6* *35. q. 5. c. 1. ad est quod.* H *Rom. 6.* *Prou. 24.* *Mat. 5.* *Rom. 6.* *Prou. 22.*

ruisti

A tuisti vulnus, impressisti telum corpori tuo, membra tua arma iniquitatis sunt. Vidisti possessionem pupillorum, & paternis eos expulisti sedibus, transtulisti terminos quos posuerunt patres tui, membra tua arma iniquitatis sunt. Affectus igitur, non caro auctor est culpæ, caro autem voluntatis ministra. Non ergo vendat nos voluntas nostra.

Rom. 6. Clamat Apostolus: *Nescitis quoniam cui exhibuistis vos seruos ad obediendum, serui estis, eius cui obedistis, siue peccati in mortem, siue obeditionis in iustitiam?* Ergo si aut peccato seruimus aut iustitiæ, consideremus in qua parte seruitus tolerabilior, fructus vberior. Sed qui potest esse fructus in morte?

Ibidem. 1. Cor. 7. *Peccati enim stipendium mors*: & ideo nullus in eo fructus est, sed pudoris dispendium: cum ea quæ gessimus, erubescimus. Seruire autem iustitiæ, libertas est. Qui enim vocatus est in Domino seruus, libertus est Domini. Similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi. Vtraque conditio optima, esse sub Christo, sub quo & pretiosa seruitus, & gloriosa libertas.

B Pretiosa seruitus, quasi tanti sanguinis pretio comparata: gloriosa autem libertas, quam nulla seruitus culpæ, nulla peccatorum vincula constringunt, nulla flagitiorum onera, nulla criminum commercia degeneris nexui seruitutis addicunt. Disce humilitatem ô homo, apostolicis vim cognosce magisterij. Seruum te dicis? libertus es: liberum te iactas? seruus es. Nam & ille qui quasi seruus redemptus est, libertatem habet: & iste qui quasi liber vocatus est, bonum est illi vt seruum Christi se esse cognoscat, sub quo seruitus tuta est, & libertas secura. Quis quasi idiotam Paulum vel in ipso iure asserit? Scimit eum discernere inter libertum & liberum, & ideo nō perfunctorie, sed proprie dixit:

Ibidem. *Qui enim vocatus est in Domino seruus, libertus est Domini: similiter qui liber vocatus est, seruus est Christi.* Reuera enim omnes Christi liberti sumus, nemo liber. Omnes enim in seruitute generati. Quid seruili conditione arrogantiam libertatis assumis? Quid titulos nobilitatis vsurpas seruilis hæreditas? Nescis quod te

Gen. 3. Adæ atque Euæ culpa mancipiauerit seruituti? Nescis quod redemerit te Christus, non emerit?

C 1. Pet. 2. *Non auro non argento redempti estis de vana vestra conuersatione, sed pretioso sanguine agni*, clamat Apostolus Petrus. Ergo redemptus à Domino es, seruus es qui creatus es, seruus es qui redemptus es, & quasi Domino seruitutem debes, & quasi redemptori. Nec inferiorem putes libertinitatem sub Christo, quā libertatem esse. Ad dignitatem æqualis ad tuitionem præstantior est, ad gratiam par, aduersus lapsum cautior, aduersus superbiam tutior. Ita libertatem accepisti, vt meminisse manumissoris tui debeas, vt patrono tuo noueris legitimum obsequium deferendum, ne ab ingrato reuocetur libertas. Quid te beatius, qui sub domino regnas, & sub patrono militas?

Quantum Dominus homini contulerit per dationem legis, & gratiæ adiunctionem: & quid lex operata sit in homine iuxta sententiam apostolicam: ac de absolutione duarum quæstionum circa verba Apostoli incidentium.

D

Cap. IV.

Rom. 3. QVid autem est quod tibi non contulit Dominus? Legem dedit, peccatum prodidit, adiunxit gratiam. Lex peccatum denuntiauit, sed in conditione lubrica penitus cohibere non potuit.

Rom. 7. Cognoui enim peccatum quod nesciebam. Cognoui concupiscentiam esse peccatum: & hac occasione, peccati æra cumulata sunt: quia peccatum quod ante per ignorantiam in me mortuum videbatur, reuixit, ego autem mortuus sum peccati vulnere. Cognitio culpæ quæ mihi profutura videbatur hæc nocuit, vt scirem quod vitare non poteram. Peccatum enim prodidit, & per bonum denuntiationis suæ peccati ipsius accenuauit inuidiam.

Ibid. Itaque supra modum factum est peccatum mihi, quia cumulatum est denuntiatione mandati. Crescit enim culpa, cum proditur, nec cauetur. Quomodo ergo bonum mandatum, quod mihi mors est? Aut quomodo non est mihi mors, quod

E per bonum significationis suæ demonstrando peccatum, operatum est in me mortem? Nam certum est quod mors mihi accessit, dum quod facio agnosco peccatum, sicut ipse Dominus ait;

Ioan 15. Luc. 8. *Si non venissem, & locutus non fuissem his, peccatum non haberent.* Quid miraris igitur si lex quibusdam mortis sit; cum mortis sit & Domini salutaris aduentus, per quem redempti sumus? Infidelis enim mortem sibi quærit ex gratia, manet autem mandati gratia. Etenim sicut cognitio venenatorum poculorum consummatur ad disciplinam medicinæ, sic diuinum mandatum ad vitam æternam. Sicut autem ei qui male vtitur noxiis potionibus, cognitio earum in malum vertitur & periculum: & quo magis venena cognouerit; hoc se intelligit amplius periclitari: sic forma mandati iis qui legem male interpretantur, vel demonstrata atque interdicta peccata vitare non possunt, mortis auctor est. Sicut ergo bonum est antidotum, etiamsi imprudenti aut intemperanti non bonum est. Ergo bonum mandatum, quod alicui mors est.

F Responsum igitur habe primæ propositionis: quia potest esse bonum mandatum, quod mihi mors est: bonum per naturam salutaris præcepti, mors per intemperantiam carnis. Et quia didicimus esse bonum mandatum, quod mihi mors est, nunc discutiamus quomodo non sit mors; & quomodo per bonum mihi operatum est mortem.

Rom. 7. Sic enim proposuit Apostolus:

Ibid. *Quod ergo bonum est, mihi mors est? Absit. Sed peccatum, vt appareat peccatum per bonum mihi operatum est mortem.* Itaque spectemus singula. Mandatum vtique legis est, lex autem spiritalis est, cuius gratiam video, pulchritudinem laudo, formam prædico, præceptum admiror: sed quia carnalis sum ego, venundatus sub peccato, trahor inuitus ad culpam. Etenim quasi seruo culpa dominatur. Itaque odi crimen, & facio. Mēs odit, caro concupiscit, ego tamen in vtraque. qui legi mēte consentio, & carne quod nolo hoc ago. Bonum ergo mandatum, cui consentio: & mens bona, quæ quod bonum est elegit. Bona ad iudicandum, sed infirma plerumque ad resistendum: quia repugnat ei corporis appetentia & captiuam eam trahit ad erroris illecebras. In quo periculo vnum est remedium, vt quem lex liberare non potuit, liberaret Dei gratia.

G Ibid. Sic enim scriptum est; *Infelix ego homo; quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.* Itaque fit vt licet peccatum quod latebat, id est, concupiscentia mea quam non putabam esse peccatum, mortem mihi operata sit, dum proditur, & supra modum facta sit ipsum peccatum (erat enim peccatum, & si nesciebatur, sed cognitione coaceruatum est, & quasi incrementum erroris assumpsit, atque in naturam delicti cessit forma mandati) mihi tamen mors non sit, cui promptum est ad Christum confugere, per quem soluimur omni mortis periculo. Absoluta igitur etiam secunda est propositio, quia mandatum legis mors non est, etsi mortem operetur. Quod enim conturbamur, fragilitatis est: quod euadimus, Christi.

Qua ratione lex non sufficerit, sed vltra eam necessaria fuerit gratia per mortem Christi donata: quodque nos etiam cum illo mori, resurgere & versari debeamus.

H

Cap. V.

Ibid. ERgo vt ad exordia sermonis huius reuertamur, mens bona est quæ habet tractationem rationis, & intendit sapientiæ disciplinis: sed grauis lucta est ei cum mortis corpore, & pleramque rationem mentis vincit carnis illecebra. Et ideo Dominus primo legem dedit cui mens hominis se se ad obtemperandum dedit, & ei seruire cœpit vt esset subdita: sed caro subiecta non erat, quia sapientia carnis non est legi subdita, & præceptis eius repugnabat.

Rom. 8. Non enim poterat virtuti obedire, cupiditatibus dedita, & lenociniis carnalibus implicata. Ideo laborandum est vt teneamus Dei gratiam. Mens itaque bona si rationi intendat: sed parum perfecta, nisi habeat gubernacula Christi. Venit enim Dominus Iesus,

sus, qui nostras passiones cruci suæ affigeret, peccata donaret: in cuius morte iustificati sumus, vt totus mundus eius mundaretur sanguine. Denique in morte ipsius baptizamur. Si igitur in ipsius morte dimittuntur nobis peccata, etiam peccatorum nobis passiones in illius morte moriantur, illius crucis clauis affixæ teneantur. Si in illius morte mortui sumus, quid iterum tanquam viuentes ad ea quæ sunt mundi reuocamus? Quid nobis cum elementis huius mundi? Quid cum cupiditatibus? Quid cum luxuria atque lasciuia quibus in Christo mortui sumus? Quod si sumus in Christo mortui, in Christo resurreximus: cum Christo igitur versemur, cum Christo superiora quæ sunt, non quæ corruptibilia & terrena quæramus. Christus resurgens à mortuis, veterem hominem affixum reliquit, nouum resuscitauit. Christus mortuus est, vt & nos peccato moreremur, Deo resurgeremus. Mortua est caro nostra, quid iterum peccato reuiuiscit? quid iterum peccato obedit, quid iterum peccatum regnat in mortuis, cum mors finis peccati sit? Mortui sumus carne, renouati sumus spiritu. Spiritu ambulemus, qui spiritum Christi accepimus. Si autem spiritus Christi in nobis, ergo sit nobis caro mortua propter peccatum, spiritus vero viuat propter iustificationem. Si quod erat impossibile legi, solutum est, in spiritu ambulemus. Si passiones sepeliuimus, crucem huius corporis non resoluamus. Si chirographum peccati deletum est in cruce Christi, non rescribamus. Si veteris hominis amictum exuimus, non induamus. Scriptum est enim in Canticis; *Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos?* Mortificata igitur nobis sunt corporis membra, cur eius pullulant vitia? Ideo lex non præualuit, quia carnem non mortificauit. Ideo quasi vmbra præteriit, non colorauit: Ideo etiam obumbrauit nos à sole iustitiæ, coaceruauit crimina, non deleuit.

Quid profuerit legis promulgatio: quantum etiam vtilitatis atque consolationis homini attulerit gratia, & pignus charitatis Christi: cum incitatione ad repensionem obsequij pro tantis beneficijs debiti, eorumdemque beneficiorum consolatiua inductione.

Cap. VI.

Quid igitur opus erat vt lex promulgaretur, si profutura non erat? Habebamus iam legem naturæ, erat vnusquisq; sibi lex, qui opus legis scriptum habebat in corde suo. Illam non tenuimus: cur addebatur ei & litera, in cuius operibus caro non posset iustificari? Accessit vinculũ, non solutio: addita est peccatorum agnitio, non remissio. Peccauimus omnes qui poteramus excusationem prætendere per ignorantiam: os obstructum est omnib. Profuit tamen mihi, cœpi confiteri quod negabam, cœpi delictum meum cognoscere, & iniustitiam nõ operire, *cœpi pronuntiare aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietates cordis mei.* Sed & illud mihi prodest, quod non iustificamur ex operibus legis, Non habeo igitur vnde gloriari in operibus meis possim, non habeo vnde me iactem, & ideo gloriabor in Christo. Non gloriabor quia iustus sum, sed gloriabor quia redemptus sum. Gloriabor non quia vacuus peccati sum, sed quia mihi remissa sunt peccata. Non gloriabor quia profui, neque quia profuit mihi quisqum, sed quia pro me aduocatus apud patrem Christus est, sed quia pro me Christi sanguis effusus est. Facta est mihi culpa mea merces redemptionis, per quam mihi Christus aduenit. Propter me Christus mortem gustauit. Fructuosior culpa quam innocentia. Innocentia arrogantem me fecerat, culpa subiectum reddidit. Habes igitur quibus latio profuit tibi legis. Sed dicis quia per legem superabundauit peccatum. *Sed vbi superabundauit peccatum, superabundauit & gratia.* Mortuus es peccato homo, ergo lex iam non obest. Resurgis per gratiam, ergo lex profuit, quia acquisiuit gratiam. Accepisti etiam pignus Christi charitatis, quoniam qui pro te mortuus est, aduocatus est tibi, & sanguinis sui mercem te seruat. Et qui peccatorem reconciliauit patri, multo magis commendat innocentem, & tuetur subditum, quia scit innoxium. Tanti igitur beneficij debitor non rependes obsequium? Hæredẽ te fecit, cohæredem te fecit. Hæredem Dei, cohæredem Christi: spiritum tibi adoptionis infudit. Numera hæc, & adiunge non tam ad debiti nexum, quam ad muneris accepti conseruationem. Cohæres Christi es, si compatiare, si commoriare, si consepeliare cum Christo. Suscipe passiones eius, vt supra passiones cum eodem esse merearis. Vide quomodo tibi peccata superiora donauit, vt nihil faceret obesse quod peccasti. Vide quomodo te hortatur ne amittas quod accepisti. Breuis huius laboris est meta, & corona fructus perpetui: tolerabilis passio, merces inæstimabilis. Quid enim te angit? An ignobilitatis abiectio? Sed erit tibi in futurum gloriosa nobilitas deuotionis ac fidei. Num census tenuior, victus angustior? Sed erunt tibi diuitiæ remunerationis æternæ, in quibus rei vllius egere non possis. Num amissio filiorum? Recipies perpetuos, quos susceperas temporales & dicetur de te, *Beatus qui habet semen in Syon, & domesticos in Hierusalem. Indignæ passiones sunt huius temporis ad futuram gloriam,* scriptura tibi dicit. Adde quia vita beata his aduersis sæcularium molestiarum aut passionum corporalium non minuitur, sed magis probatur. Adde quod vel patrimonij damna non sentit, vel necessitudinum forti mente abscondit dispendia, absorbet dolorem. Adde quia nescit naufragia, qui semper in portu tranquillitatis est. Quid illud, quod labor tibi communis est cum omni creatura? quia propter te mundus ipse seruitutem tolerat corruptionis? quia cum sanctis tibi laboris huius & expectationis commune consortium est? Sol occasum suum recognoscit, luna defectum, errorem stellarum lumina, dum totius corporis nostri expectatur redemptio. Sed vereris dubios vitæ anfractus, & aduersarij insidias, cum habeas auxilium Dei, habeas tantam eius dignationem, *vt filio proprio pro te non pepercerit?* Pulchro verbo vsa est scriptura, vt Dei patris erga te pium propositum declararet, qui se morti pro te totum obtulit. Quod in patre fuit, nihil sibi ipse reliquit: totum pro te obtulit, quod in plenitudine diuinitatis non amisit, & ipse te redemit. Considera affectum patrium. Quod pietatis est, quasi morituri filii suscepit periculum, quasi orbitatis hausit dolorem, ne tibi periret fructus redemptionis. Tantum fuit Domino studium tuæ salutis, vt propemodum de suo periclitaretur, dum te lucraretur. Ille propter te dispendia nostra suscepit, vt te diuinis insereret, cælestibus consecraret. Mire etiam addidit; *Pro nobis omnibus tradidit illum;* vt ostenderet quod ita omnes diligat vt dilectissimum sibi filium pro singulis tradaret. Pro quibus igitur quod super omnia est dedit: potest fieri vt non in illo vniuersa donauerit? Nihil enim excepit, qui omnium concessit auctorem. Nihil est igitur quod negari posse nobis vereamur, nihil est in quo de munificentiæ diuinæ diffidere perseuerantia debeamus, cuius fuit tam diuturna & iugis vbertas; vt primo prædestinaret, deinde vocaret: *& quos vocaret, hos & iustificaret: & quos iustificaret, hos & clarificaret.* Poterit deserere quos tantis beneficiis suis vsque ad præmia prosequutus est? Inter tot beneficia Dei num metuendæ sunt aliquæ accusatoris insidiæ? Sed quis audeat accusare quos electos diuino cernit iudicio? Num Deus pater ipse qui contulit, potest dona sua rescindere: & quos adoptione suscepit, eos à paterni affectus gratia relegare? Sed metus est, ne iudex seuerior sit. Considera quem iudicem habeas. Nempe *Christo dedit pater omne iudicium.* Poterit te ergo ille damnare, quem redemit à morte pro quo se obtulit, cuius vitam suæ mortis mercedem esse cognoscit? Nonne dicet; *Quæ vtilitas in sanguine meo, si damno quem ipse saluaui?* Deinde consideras iudicem, non consideras aduocatum? Potest iste sæuiorem ferre sententiam, qui interpellare non desinit, vt paternæ reconciliationis in nos conferatur gratia?

A

Qualis in nobis debeat esse Christi charitas, & quod nulla aduersa corporis vita beatæ munus imminuant: quodque in se habeat remunerationem suam qui Christum sic sequitur ac beatus sit: quod etiam sic beata vita sit in hominibus, in quibus fuerit vita perfecta: & quæ sit vita perfecta, quid denique vir perfectus quærat, ac illi conueniat.

Cap. VII.

Ibid.

SEd etsi quæ imminerent grauia, nequaquam nos à Christo separare deberent. Cur nos pro illo non etiam dura & acerba toleremus, qui pro nobis tam indigna suscepit? Ideoq; debet in nobis esse charitas, vt nullis periculis reuocemur à Christo. Scriptum est enim. *Aqua multa nō poterit extinguere charitatem, & flumina non concludent eā.* quia torrentem transit anima diligentis. Nulla tempestas, nullum profundum periculum, nullus terror mortis aut pœnæ vim charitatis imminuit.

Cant. 8
B
Psa. 123

In his enim probamur, in his beata vita est, etiamsi multis periculis inundetur. Non enim frangitur sapiens doloribus corporis, nec vexatur incommodis, sed etiam in ęrumnis beatus manet. Neque enim aduersa corporis vitæ beatę mun⁹ imminuūt, neq; de eius suauitate aliquid delibant, quia non in delectatione corporis vitæ beatitudo est, sed in conscientia pura ab omni labe peccati, & in eius mente qui cognoscit quia quod bonum est, hoc delectar, etiamsi asperum sit: quod autem indecorum, etiamsi suaue, non mulcet. Ergo causa bene viuendi, non delectatio corporalis, sed mentis prudentia est: non caro, quæ subiecta est passioni, sed mens, quæ iudicat: quia nihil melius delectat quam consiliorum honestas, & operum pulchritudo. Ea igitur beatæ interpret est vitæ. Melior est enim prudentia vel ratio arbitra passionis, quam passio; præstantiusque quod iudicat, quā quod iudicio subiectum est. Neque enim fieri potest vt ratione sit melius, quod est irrationabile. Habet ergo in se remunerationem suam qui sequitur Iesum, & in suo affectu præmium, etiamsi dura sustineat: beatus tamen cirsuis moribus: beatus ipsis periculis, sicut Dominus definiuit, dicens; *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam.* Est ergo beata vita in hominibus, sed in his scilicet in quibus fuerit perfecta vita.

C
Mat. 5.

Perfecta autem vita non sensibilis ista, sed illa rationabilis secundum tractationem rationis, & mentis viuacitatem: in qua non est portio hominis, sed perfectio, quæ non tam est in conditione hominis, quam in operatione. Ea enim beatum facit. Huic igitur viro quid est bonum, nisi ipse sibi qui habet? Et adest ei hoc bonum, & causa ei erit futurorum bonorum. De hoc bono dixit Salomon; *bibe aquam de tuis vasis: & de puteorum tuorum fontibus. Superessluant tibi aquæ de tuo fonte, in tuas autem plateas discurrent.* Sint tibi soli constitutæ, & nemo alienus particeps sit tibi. Fons aquæ tuæ sit tibi proprius. Vtere igitur interno bono tuo. Testimonium autem boni huius maximum, quoniam qui habet, alia non requirit. Quid enim requirat, qui inferiora despicit? Præstantissimo autem inhæreat, sicut scriptum est: *Ceruus amicitiæ & pullus equi gratiarum conuersetur tecum. Amicitia autem præcedat te, & vna sit tecum in omni tempore.*

Prou. 5.
Ibid.
D

Bona enim virtutum amicitia, & summi boni charitas. Nihil itaque aliud quærit perfectus ille, nisi solum & præclarum bonum. Vnde & dicit; *Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ, & videam delectationem Domini.* Neque vero eum tanquam angustum inopemque fastidias, quia vnius hominis velut solitaria societate contentus sit. Huius enim amicitia circumdatus plurimus erit. Abundat enim huiusmodi viro ad beatitudinem & ad possessionem boni, & ideo nihil aliud desiderat. Nihil enim quasi nouum expetit, qui omnia habet. Nihil est enim boni quod non habeat: nec superfluis delectatur, sed necessariis, & eo ipso necessario quod non sibi, sed carni adhærenti sibi necessarium sit: idque indulget quod ab interioris hominis proposito non discrepet, quod faciat vtraque vnum, & reconciliet exteriorem hominem iuxta atque interiorem Deo, vt fiat in vtroque vnus spiritus. Huius igitur propositi vir nec dispendiis minuitur, nec aduersis frangitur, nec repagulis inhibetur, nec suorum amissionibus mœstificatur.

Psa. 26.
Ephes. 2.
E

Ad cuius informationem dicit Apostolus; *Nolumus autem ignorare vos fratres de dormientibus, vt non tristes sitis, sicut & cæteri qui spem non habent.* Solatur enim se resurrectionis fide, & futuræ remunerationis gratia: nec recipit ea mente mœstitiam quæ adhæret Deo, & diuinæ præsentiæ voluptate lætatur. Qui autem contristatur his, non secundum Deum contristatur. Quod autem non secundum Deum, hoc plenum stultitiæ. A perfecto igitur abest huius mundi tristitia, quæ non secundum Deum, & omnis sollicitudo corporalis ærumnæ.

1. Thes. 4.
2. Cor. 7

Huiusmodi enim inductioni mentis atque substantię non annumeratur habitudo corporis, & quidam exterioris vsus naturæ; cum simul aduersus delicias corporis fragilitatemque ipsam naturæ, orbitatis dispendia, contumelias, inuictus animus vniformem debeat seruare constantiam, vt corpus ipsum scindat, sensusque exuat carnis, qui beatitudinis palmam habere desiderat, cuius fructus non in vnius portione sit, sed in plurimarum, &, si fieri potest, in omnium sit virtutum consortio.

F

Nescit igitur perfectus incommoda huius corporis, aut aduersa mundi, neque sentit, qui alienam ab huiusmodi metu, ne occidant animam gerit. Non enim vita perfectior si his careat definitur, sed si ista contemnat. Nā si ista definiretur, vt ea esset beata vita, quæ ab huiusmodi casibus expers vacuaque reperiri posset: vbique his accedentibus non posset beatus aliquis definiri. Ea igitur sequestrata sunt, & hoc solum in æstimatione beatæ vitę est requisitum, vt non in aliis, sed in possessione veri boni eius definitio teneretur, quoniam qui id habet, despuit cætera, nec requirit.

Quod quamuis sapiens delectetur sanitate corporis aut liberis, non tamen minus perfectus si illa amittat; & quod nulla aduersa intolerabiliter ferat, cum expositione eorum quæ ad formam iusti viri requiruntur.

Cap. VIII.

G

QVæro nunc, vtrum sapiens delectetur sanitate corporis. Negare non possumus quod delectetur secundum naturam, & libentius accipiat non dolere aliquid quam dolere, nisi forte pro Christo: pro quo, si causa poscat, & debilitatem corporis prompte accipiat, & totum corpus suum morti offerat. idem tamen etiam præter causam fidei atque iustitiæ, si desit sanitas, non afficiatur animo neque frangatur dolore corporis, qui se potest virtutum perfectione solari. Quæro etiam, vtrum delectetur liberis. Quis istud abnuat? Neque enim durus & ferreus, sed perfectus quæritur. Tamen & si amittat liberos, non ideo minus beatus, qui non ideo minus perfectus. Quod enim perfectū beatum Quinetiam si aduersa toleret, quam si secundis affluat, magis solet huiusmodi videri perfectus: quamuis neque si desint, neque si adsint externa commoda, aut læta corporis, decedere quidquā virtuti soleat vel accedere.

H

Sed plerisque tam laudi fuit tolerasse aduersa fortiter, quam non incidisse. Verum hæc specie æstimantur, non pondere. Illud profundum puto, virū iustum nihil velle nisi illud solum & præclarum bonum, huic soli intendere, hoc vnum in bonis ducere, non aliud cum illo, sed solum ipsum semper desiderare, hoc delectari: cui si aliud adiungatur quod delectet eum, vt est filiorum suauitas: non illud amittitur, sed istud adiungitur. Non enim minuunt beatitudinem, quæ augere non possunt: quia plenum illud & inuiolabile manet, in quod anima sese induit, & cui se inseruit & infudit. Manet semper inter aduersa & delectabilia perfecta virtus, neque aduersa de perfectione eius quidquam minuunt, neque delectabilia adiungunt perfectioni. Quid enim est quod is qui ad summum ascendit, aut damni de caducis sentiat, aut commoditatis? Neque vero (quod grauissimū apud plerosque habetur) se miserum putabit si in captiuitatem vel ipse veniat, vel eius filii. Non enim intolerabiliter feret quod habet natura, vel quod videtur Dño. Deniq; iustus dixit,

Be-

A 4. Reg. 20. *Bonum verbum quod locutus est Dominus*: &, *Fiat pax & fides in diebus meis*. Non vtique iniustus iste Ezechias in filios deflexisse ærumnam captiuitatis gratulabatur, sed volūtati Domini obuiare non poterat, & ideo mandata eius æquanimiter suscipiebat vt seruulus. Accedit illud, quod æstima-
Hier. 40. Dan. 1. 1 Esdr. 7. Dan. 3. re poterat posse & in captiuitate meritum eminere virtutis. Neque enim minus beatus Hieremias in captiuitate, minus etiam Daniel, minus Esdras, minus beati Ananias, Azarias, & Misael, quam si in captiuitatem non incidissēt: cum ideo in captiuitatem ducti sint, vt populo & præsentia in captiuitate solatia, & spem euadendæ captiuitatis afferrent. Perfecti est enim viri, communitatem naturæ sustentare animi virtute, & ad meliora adducere, nec succumbere iis quæ plerisque terribilia & formidolosa videntur, sed quasi fortem militem grauissimorum casuum sustinere incursus, conflictus subire: & quasi prouidum gubernatorem nauem in tempestate regere, atque occurrendo insurgentibus fluctibus, magis vitare naufragium
B fulcando vndas, quam declinando. Non iste in persecutione pauidus, non in tormentis mollior, ne torquentem exasperet: sed quasi athleta fortis, qui repercutiat verberantem, si non cædis, certe sermonis flagello? qui metuenda multis tormenta despiciat, dicens, *Sagittæ in-*
Ps. 63. *fantium factæ sunt plagæ eorum*, qui cum grauissimo licet dolore luctetur, nec se miserabilē præbeat, sed ostendat tanquam in laterna lumen, etiam inter asperas procellas & grauissimos flatus suam lucere nec extingui posse animi virtutem. Non iste in suorum iniuriis mollis, nec de sepulchro sollicitus sui corporis, cui sciat cælum deberi, non in captiuitate ciuicæ plebis abiectior, sed sicut iudex seuerus, infidelium perfidiam erroresque condemnans vt Da-
Dan. 14. niel, qui sacerdotum furta prodebat, & superstitiones eorum redarguebat, ostendens nulla veritate subnixas, sed fraudibus adumbratas. Talis vir postremo est perfectus, qui omnes velit bene agere, nihilque cuiquam accidere mali. & si præter voluntatem eius acciderit, ipse tamen de propria virtute nil amittit. Sed forte aliquis putet, ægritu-
C dinem atque imbecillitatem corporis impedimento esse ad perfectionis munus implendum, eo quod non possint ad opera manuum factaque procedere. Verum ea sibi iustus impedimento esse non sentiet, immo etiam eum qui ea miserabiliter defleat, corripiet, & quasi ignauum arguet, quod plus in corporis vsu quam in animi virtute constituat, quod ea quibus seruiat desideret, cum habeat quod aliis magis possit iubere: quod in paupertate inge-
Prou. 17. miscat, qui possit supra mundi opes esse: (Fideli enim totus mundus diuitiarum est) quod ignobilitatem defleat, qui debeat despicere regias potestates, diuitibus & potentibus imperare. (hæc enim vita iusti) qui etiam quas habeat facultates, communes æstimare debeat, immo etiam inopibus diuidere, dispensare pauperibus, recidere voluptates proprias, tenuare sumptum, adhibere parsimoniam temperantiæ, sobrietatem tenere in prosperis, patientiam in aduersis, in dolore tolerantiam, magnanimitatem in periculis, sanitatis perpetuæ vota nescire,
D mortis imminentis terrore non concuti, neque eum præstantiorem putare, cui secundum naturam liberi, propinqui, salubritas, lætitia, affluentia redundauerint, quam cui illa defuerint: neque externis sæculi, sed virtutis domesticæ merito pensare. Illā quoq; formā iusti esse quis abnuat, vt nihil metua, nihil reformidet, nisi virtutis dispēdia, alioruque vanas formidines comprimat, quas habeat de periculorum sollicitudine, mortis timore, corporis infirmi-
Philip. 1. tate, vt doceat *dissolui corpore, & esse cum Christo multo melius*, vt ostendat quia operationes non impediuntur debilitatibus corporis, sed augentur, neque splendore generis, aut propinquorum subsidiis, aut opibus, sed bono commendantur affectu? Neque enim minus beatus Elias quam Moyses, cum alter cibi indigus, meloride vili, sine filiis, sine sumptu, sine comite: alter populi ductor, lætus sobole, succinctus potentia, diuerso genere meritum æquale fundauerint, sicut in Euangelio declaratum est,
Mat. 17. quando cum Domino Iesu in resurrectionis gloria refulserunt. Videtur enim parem his quasi paribus gloriæ suæ testibus dedisse mercedem. Nec minus beatus Eliseus quam Dauid, cum alter regibus subditus, alter regali potestate præditus, propheticæ sanctificationis haud
E disparem sint adepti gratiam. Quid enim deest ei qui illud bonum possidet, & habet sibi semper comitem sociamq; virtutem? In quo statu non potentissimus? In qua paupertate non diues? In qua generis ignobilitate nō clarus? In quo otio non laboriosus? In qua debilitate non vegetus? In qua infirmitate non fortis? In qua somni quiete non feriatus, quem etiam quiescentem virtus propria nō relinquit? In qua solitudine non stipatus, quem vita beata circumdat, quem vestit gratia, quem gloriæ amictus illustrat? Non minus etiam otiosus quam cum operatur beatus, nec minus dormiens quam vigilans gloriosus: quia non minus dormiens, quam cum vigilat incolumis & sanus est. Quando autem feriatus videri potest, cuius mens semper operatur? Quando autem solus qui cum illo
semper bono est, de quo ait Propheta; *Replebimur in bonis* Psal. 64.
domus tuæ? Quando abiectus, cuius conuersatio est in cælo? Philip. 3.
Quando non decorus, qui ad illius decori & solius boni 2. Cor. 3. F
se conformat similitudinem: qui etiam si membris solutus sit, tamen mente se erigat? Et tanquam ille qui cithara canere solitus, si eam dissipatam resolutis neruis & confractam viderit, & vsum eius interruptum, abiiciat eam, atque eius nūeros non requirat, sed voce ipse se mulceat: ita & iste citharam corporis sui otiosam iacere patietur, corde se oblectabit, bonæ conscientiæ recordatione mulcebit, diuinis oraculis & scriptis propheticis alleuiabit, suaue illud & iucundum animo tenens, mente complectens, cui nihil triste possit accidere, cum semper ei diuinæ præsentiæ aspiret gratia, & ipse sibi adsit summa animi tranquillitate perfusus.

S. AMBROSII DE IACOB ET VITA Beata libri primi finis.

G

Summarium secundi Libri de Iacob & vita beata.

A cap. I. vsque ad cap. III. ea Iacob Patriarchæ explicantur gesta, quæ in cap. XXVI.. Lib. Genes. continentur.

In cap. IV. notantur pauca quædam ex cap. XXVIII. XXIX. & XXX. Lib. Genes..

In cap. V. quædam alia ex cap. XXXI. eiusdem Libri.

In cap. VI. obseruantur nonnulla loca, sed præcipua ex cap: XXXII. & XXXIII. eiusdem Lib.

A cap. VII. vsque ad finem libri super quibusdam verbis cap. XXXIV. & XXXV. dicti libri commendatur vita & finis Iacob Patriarchæ. H

CAPITA SECVNDI LIBRI.

3. Quid

3. *Quid significet quod celebrata benedictione postea senior frater aduenerit, & vt ipse benediceretur, cogendo elicuerit & impetrauerit: cur praeterea ea cõditione, vt fratri sua seruiret, comminatur Esau, vt Iacob fratrem suum occideret: sed mater prouidet ne parricidium sequeretur.*
4. *De profectione Iacob in Mesopotamiam ad Laban: de angelorum apparitione: & Iacob ditatione.*
5. *Iacob diuina iussione in terram suam reuertitur ob inuidiam Laban & filiorum eius. qualis praeterea vir iustus esse debeat si inuidia fuerit exorta, indicatur. quid denique significet inquisitio Laban, & nihil sui apud Iacob inuentio: & ex hoc de beati Iacob excellenti commendatione.*
6. *Quid significet quod proficiscenti Iacob angeli Dei occurrerunt: quid sibi etiam velit quod ipsa fratri occurrens septies in terra adorauerit. quid praeterea quod petiturus à fratre concordiam, in castris dormierit: quid denique lucta, & eius claudicatio designent.*
7. *De vindicta filiorum Iacob contra alienigenas ob Dina deflorationem, & ipsius Iacob mansuetudine: & de responso diuino ei facto vt exurgeret & ascenderet Bethel.*
8. *De commendabili sancti Iacob senectute, futurarumque ac dubiarum rerum, finis quoque vitae suae prouidentia, atque agendorum dispositione.*
9. *Qua ratione sanctus Iacob cum in ipsis mortis esset diebus, merito praedicandus fuerit beatus: ac de multiplici eius laude, praesertim in Patriarcharum benedictione. quod praeterea neque Ioseph, neque Esaias, neque Hieremias, neque Daniel, neque mater Machabaeorum cum filiis, negandi sunt fuisse beati: licet grauia sustinuerint supplicia.*
10. *Quanta laudis fuerit sacerdotum sacerdos Eleazarus in suppliciorum constanti toleratione: quodque ideo non minus, sed magis fuerit beatus.*
11. *De admirabili patientia ac fortitudine septem fratrum Machabaeorum, quibus mater octaua addita fuit, qui suis suppliciis meritum beatae vitae acquisierunt.*
12. *De singulari beatae illius matris septem filiorum commendatione.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, DE IACOB ET VITA BEATA LIBER secundus.

Genesis Cap. XXVII.

FActum est autem cum senuisset Isaac, hebetati sunt oculi eius ad videndum: & vocauit Esau filium suum seniorem, & dixit, Fili. Et dixit, Ecce ego. Et dixit, Ecce consenui, & non diẽ scio mortis meae: nũc ergo sume apparatum tuum, & pharetram & arcum, & egredere in agrum, & venare mihi venationem, & fac mihi edulia, sicut amo ego, & affer mihi vt comedam, & benedicat tibi anima mea antequam moriar ego. Rebecca autem audiuit loquentem Isaac ad Esau filium suum. Abiit autem Esau in agrum ad venandum venationem patri suo. Et Rebecca dixit ad Iacob filium suum iuniorem: Vide, ego audiui loquentem patrem tuum ad Esau fratrem tuum, & dicentem, Venare mihi venationem, & fac mihi edulia, & comedens benedicam tibi coram Domino. Nunc ergo fili mi audi me, sicut ego tibi praecipio: & abiens ad oues, accipe mihi inde duos haedos teneros & pulchros, vt faciam edulia patri tuo, sicut amat: & inferes patri tuo, vt comedat, & benedicat tibi pater tuus antequam moriatur. Dixit autem Iacob ad Rebeccam matrem suam: Est frater meus vir pilosus, ego autem vir lenis: ne forte ergo attrectet me pater meus, & ego coram eo sicut despiciens, & inducam super me maledictionem, & non benedictionem. Dixit autem ei mater, Super me maledictio tua fili: solum exaudi vocem meam, & pergens, affer mihi. Abiens autem accepit, & attulit matri. Et fecit mater eius edulia sicut amabat pater eius. Et accipiens Rebecca stolam Esau filii sui senioris pulchram, quae erat apud ipsam in domo, induit eam Iacob filium iuniorem: & pelles haedorum circumposuit circum brachia eius, & circa nuda colli eius: & dedit edulia & panes quos fecit in manus Iacob filii sui: & intulit patri suo, & dixit, Pater. Ille autem dixit, Ecce ego. Quis es tu fili? Et dixit Iacob patri suo: Ego Esau primogenitus tuus: feci sicut locutus es mihi: surgens sede, & comede de venatione mea, vt benedicat mihi anima tua. Dixit autem Isaac filio suo: Quid hoc, quod tam cito inuenisti fili? Ille autem dixit, Quod tradidit Dominus Deus tuus coram me. Dixit autem Isaac Iacob, Accede ad me, & contrectabo te fili, si tu es filius meus Esau, an non. Appropinquauit autem Iacob ad Isaac patrem suum: & contrectauit eum, & dixit, Ipsa quidem vox, vox Iacob: at manus, manus Esau. Et non cognouit eum: erant enim manus eius sicut manus Esau fratris eius pilosae. Et benedixit ei, & dixit, Tu es filius meus Esau? Ille autem dixit, Ego. Et dixit, Affer mihi, & comedam de venatione tua fili, vt benedicat tibi anima mea. Et attulit ei, & comedit: & obtulit ei vinum, & bibit. Et dixit ei pater eius Isaac: Accede ad me, & osculare me fili. Et appropinquans osculatus est eum: & odoratus est odorem vestimentorum eius, & benedixit ei, dicens, Ecce odor filii mei tamquam odor agri pleni, cui benedixit Dominus: Det tibi Deus à rore caeli, & ib vbertate terrae abundantiam frumenti & vini. Et seruiant tibi gentes, & adorent te principes: esto Dominus fratris tui, & adorent te filii patris tui. Qui maledixerit tibi maledictus erit: at benedicens tibi, benedictus. Et factum est postquam cessauit Isaac benedicens Iacob filio suo: & vt egressus est Iacob à facie Isaac patris sui, Esau frater eius venit de venatione, & fecit & ipse edulia, & obtulit patri suo, & dixit, Surgat pater meus, & comedat de venatione filii sui, vt benedicat mihi anima tua. Et dixit illi Isaac pater eius, Quis es tu? Ille autem dixit, Ego sum filius tuus primogenitus Esau. Expauit autem Isaac stupore magno valde, & dixit, Quis igitur, qui venatus est mihi venationem, & intulit mihi, & comedi de omnibus antequam tu venires, & benedixi ei, & benedictus erit? Factum est autem quando audiuit Esau verba Isaac patris sui, & clamauit voce magna & amara valde, & ait, Benedic & mihi pater. Ait autem illi Isaac, Frater tuus veniens cum dolo accepit benedictionem tuam. Et dixit, Iuste vocatum est nomen eius Iacob: supplantauit enim me iam secundo, & primogenita mea tulit, & nunc accepit benedictionem meam. Et dixit Esau patri suo, Non relicta est mihi benedictio, pater? Respondens autem Isaac, dixit Esau, Si Dominum illum feci tuum, & om-

A *nes fratres eius seruos, frumento & vino stabiliui eum, tibi autem quid faciam, fili? Dixit autem Esau ad patrem suum: Num benedictio vna tibi est, pater? Benedic & mihi, pater. Compuncto autem Isaac, exclamauit voce Esau, & fleuit. Respondens autem Isaac pater eius, dixit ei, Ecce de pinguedine terræ erit habitatio tua, & de rore cæli desuper: super gladium tuum viues, & fratri tuo seruies. Erit autem cum deposueris & solueris iugum illius à collo tuo. Et iratus est Esau Iacob pro benedictione, qua benedixit ei pater eius. Dixit autem Esau in mente sua, Appropinquent dies luctus patris mei, vt occidam Iacob fratrem meum. Nunciata sunt autem Rebeccæ verba Esau filij sui senioris: & mittens vocauit Iacob filium suum iuniorem, & dixit ei, Ecce Esau frater tuus minitatur tibi occidere te: nunc* B *ergo, ô fili, audi vocem meam, & surgens fuge in Mesopotamiam ad Laban fratrem meum in Charran, & habita cum eo dies aliquot, donec auertatur furor & ira fratris tui à te, & obliuiscatur quæ fecisti ei: & mittens accersam te inde, ne forte orber à duobus vobis in die vna. Dixit autem Rebecca ad Isaac: infensa sum vitæ meæ propter filias filiorum Het, si accepero Iacob vxorem de filiabus terræ huius, vt quid mihi viuere?*

Post continuationem huius libri ad superiorem, docet quemadmodum Iacob beatus fuerit etiam cum patriam relinqueret, ac de definitione beati, & ex hoc quod sancto Iacob nihil horum quæ ad meritum beatitudinis spectant, defuerit.

Cap. I.

C SVPERIORE libro de virtutum præceptis disputauimus: sequenti clarorum virorum vtamur exemplis, qui in summis periculis positi, beatitudinē vitæ non amiserunt, sed potius acquisierunt. Annon beatus Iacob etiā cū patriā relinqueret? Immo plane beatus, qui dura exilij suscepit, vt fratris mitigaret iracundiā. *Eccl. 31.* Nam si beatus est qui peccatum declinat, vtique negari beatus esse non potest, qui alterius culpam leuat, crimen auertit. Paratum itaque parricidium declinauit exilio voluntario, eoque facto sibi salutem quæsiuit, fratri innocētiam donauit. *Gen 28.* Merito itaque eum diuina vbique comitata est gratia, vt & cum dormiret beatæ vitæ munus acquireret. *Gen. 29 & 30* Videbat enim futurorum mysteria, & diuina audiebat oracula. *Gen 32.* Bonus in somno operarius, & in paupertate diues, qui mercenariæ vitæ munere & patrimonium & cōiugium eodem parauit officio. Idem fraterni affectus reconciliator egregius, certauit muneribus & obsequiis, vt indignationem omnem excluderet, dolorem offensionis D auerteret, ostendens se minorem exilio nō fuisse, qui posset largiri quæ non acceperat. Sed nimis ad inferiora propero, & vtiliora transcurro, cum prius definiendū sit quid sit beatus. *Psa. 1.* Scriptum est enim. *Beatus vir qui non abijt in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit.* Hoc scriptura significante, eum beatum, esse, qui se à perfidorum consortio temperauerit (Ea est enim impietas auctorem vitæ & parentem quendam salutis non recognoscere) vel in peccato non manserit, vel in luxuria atque lasciuia non perseuerauerit. *Ibid.* Ipsum quoque *in lege Domini die ac nocte meditantem, fore tanquam lignum quod dabit fructum in tempore suo.* Superiora merita sunt præmiorum, hoc meritorum præmium. Quid horum quæ ad meritum beatitudinis spectant, defuit sancto Iacob, qui tantū abfuit à perfidorum consortiis, vt ex eo fidelis populus nomen acceperit, Israel dictus, eo quod Deum mentis internæ oculis intueretur, peccati abstinens, à luxuriæ omnis ebrietate sobrius, vt dura laborum absorbuerit, otij se *Gen. 32.* cura neglexerit? Nonne pulchre & vere de hoc dictum est, quod & *fructum dabit in tempore suo*, de quo hic scriptum E est: *Ecce odor filij mei tanquam odor agri pleni?* *Psal. 1.* Erat enim perfectus in omni flore virtutum, & sacræ benedictionis atque cælestia beatitudinis redolebat gratiam. Ipse est enim *ager quem benedixit Dominus*; non iste terrenus aut horridus siluis, aut fragosus torrentibus, aut palustris pigrioribus aquis, aut ieiunus frumentis, aut inutilis vitibus, aut infœcunda glarea saxosus, aut hiulcus & aridus siccitate, aut *Gen. 4.* *Cant. 2.* sanguine madidus, aut sentibus incultus, sed ille ager de quo dicit Ecclesia in Canticis, *Adiuraui vos filiæ Hierusalem in virtutibus & fortitudinibus agri.* Hic namque est ager de quo & Dominus ait. *Et species agri mecum est.* In hoc agro vua illa reperitur, quæ expressa sanguinem fudit, & mundum diluit. In hoc agro est ficus illa sub qua sancti requiescent, spiritalis gratiæ suauitate recreati. In hoc agro est oliua illa fructifera, dominicæ fluens pacis vnguentum. In hoc *Psal 49.* *Gen. 49* *Mich 4.* *Ps 51.* agro florent malogranata, quæ plurimos fructus vno fidei munimine tegunt, & quodam fouent charitatis amplexu. Hos igitur fructus redolebat Iacob, qui Deum per F pericula sequebatur, & tutum se eius vbique deductione *Cant. 7.* credebat. Nam licet dulcis & suauis odor sit agri; quia est odor naturæ; tamen in sancto patriarcha virtutum *Genes. 25.* spirabat gratia. Quam continens erat parsimonia, qui cibum sibi paratum non expetiuit, sed petenti fratri sine dilatione concessit, à quo primatus benedictionis accepit? Quam pius erga parentes, vt præferri germano seniori materno affectu mereretur, & paternæ benedictionis munere sacraretur? Quam religiosus, vt fratrem recusaret lædere? Quam verecundus, vt patrem timeret fallere? Quam honorificus, vt matri quod iubebat, non posset negare?

De excusatione parentum sancti Iacob, quod iuniorem filiorum seniori prætulerint; simulque de cautela parentum circa filios obseruanda: & quali affectu Isaac & Rebecca de filiis certauerint: qua ratione etiam Iacob vicerit, ac de commendabili mysterio eorum quæ circa benedictionem ipsius facta sunt.

G

Cap. II.

SEd nec parentes nobis inexcusati relinquendi sunt, quod iuniorem filium seniori prætulerint. Simul cauendum, ne quis dum eorum intendit exemplo, iniquum inter filios habeat iudicium: vt alterum diligendum putet alterum posthabendum. Hinc enim excitantur odia fraterna, & de vilis incremento pecuniæ facinus parricidale componitur. Eadem foueat prolem mensura pietatis. Esto tamen, vt aliquid sibi amplius circa blandiorem aut similiorem rapiat affectus, par debet circa omnes esse forma iustitiæ. Plus confertur dilecto, cui fratrum amor quæritur: plus autem adimitur ei qui prælationis iniustæ oneratur inuidia. Minitabatur Esau quod fratrem suum occideret, nec fraterna eum germanitas, nec parentum reuerentia à parricidali furore reuocabat: & dolebat sibi benedictionem esse præreptam, cuius vtique dignum se mansuetudine debebat probare, non scelere. H Sed & Rebecca non quasi filium filio, sed quasi iustum præferebat iniusto. Etenim apud matrē piā mysteriū pignoris præponderabat: illum non tam fratri præferebat, quam offerebat Domino, quem sciebat collatum sibi munus posse seruare: in quo & alteri consulebat, quem diuinæ subducebat offensæ, ne grauiore implicaretur reatu, si acceptæ gratiam benedictionis amitteret. Accipe tamen bonum certamen inter parentes. Mater deferat affectum, pater iudicium. Mater circa iuniorem tenera pietate propendeat, pater circa seniorem naturæ honorificentiam seruet. Hic magis honoret, illa plus diligat, dum singuli singulos foueant, non in vnum vterque conspirent, defraudent alterum. Fiat æquitas inter diuersa certamina, & disparibus studiis par vtrique ac æqualis parentum amor & gratia conferatur: compenset alter, quod alter imminuit. Sic pio affectu Isaac patriarcha & sancta Rebecca certabant, vt neutrum inferiorem facerent, sed vtrumque æqualem. Vicit tamen ille qui præferebatur oraculo, vicit impigri-

tia

A tiatarditatem, mansuetudo duritiam. Dum alter venatu aspero prædam quærit agrestem, hic mitium cibos morum, hic domesticam gratiam, hic terrenæ mansuetudinis atque pietatis pio patri dulces epulas ministrauit. Plus placet in animis quidquid occurrerit, quam quiquid affectatum putaueris deferendum. Accessit ad oues Iacob, & attulit innocentiæ partus, vel sacræ prophetiæ munera: quia patriarchæ cibum nullum credidit dulciorem esse quam Christum, qui *Sicut ouis ad occisionem ductus est, & sicut agnus ad victimam.* Esai. 53. Hebr. 11. Hunc communi parenti, vel populo, cuius typum gerebat, cibum vtilem iudicabat, quo futura erat remissio peccatorum. Ideo stolam accepit fratris sui, quia senili præstabat sapientia: ideo iunior frater seniorem fratrem exuit, quia fidei emicuit dignitate. Hanc stolam Ecclesiæ typo Rebecca protulit, & dedit filio iuniori stolam veteris testamenti, stolam propheticam & sacerdotalem, stolam illam regalem Dauidicam, stolam Salomonis, B Ezechiæ & Iosiæ regum, & dedit populo Christiano, qui vti amictu sciret accepto, quoniam populus Iudæorum eam sine vsu habebat, & proprios nesciebat ornatus. Iacebat hæc stola in vmbra abiecta atque neglecta. Obscurabatur enim tenebrosa impietatis caligine, nec in angusto corde populi Iudaici latius poterat explicari. Induit eam Christianus populus, & refulsit, illuminauit eam suæ fidei claritate, & piorum luce factorum. Agnouit Isaac notum odorem generis sui, recognouit stolam scripturæ veteris, sed vocem plebis veteris non recognouit, & ideo cognouit esse mutatam. Manet enim hodieque eadem stola, sed populi deuotioris canora cœpit esse confessio. Merito dixit, *Ipsa quidem vox, vox Iacob: at manus, manus Esau. Et odoratus est odorem vestimentorum eius.*] Rom. 3. Et fortasse illud est, quia non operibus iustificamur, sed fide: quoniam carnalis infirmitas operibus impedimento est, sed fidei claritas factorum obumbrat errorem, quæ meretur veniam delictorum.

C *Quid significet quod celebrata benedictione postea senior frater aduenerit: & vt ipse benediceretur cogendo elicuerit & impetrauerit: tur præterea ea conditione, vt fratri suo seruiret. comminatur Esau vt Iacob fratrem occideret: sed mater prouidit ne parricidium sequeretur.*

Cap. III.

Rom. 5. CElebrata benedictione, postea senior frater aduenit. Quo declaratur, prius Ecclesiæ regnum, quam synagogæ in prædestinatione delatum: sed subintrasse synagogam, vt superabundaret peccatum: & cum superabundasset peccatum, superabundaret & gratia: simul claret, impigrum militem regni cælestis candidatum esse debere, vt præripiat benedictionem, & prærogatiuam suæ commendationis vsurpet. Mat. 11. Exod. 12. Vnde non est notatus à patre iunior filius, sed laudatus. Ait enim Isaac, *Frater tuus veniens cum dolo accepit benedictionem tuam.*] D Gal. 4. Bonus dolus vbi irreprehensibilis est rapina. Irreprehensibilis autem rapina pietatis: quia *à diebus Ioannis regnum cælorum cogitur, & cogentes diripiunt illud.* Festinantes autem fratres pascha celebrant, qui festinantes manducabant agnum, non demorantes: & fratrem Beniamin sanctus Ioseph piæ commento fraudis accersiuit & tenuit. Et ipse tamen Esau vt benediceretur, cogendo elicuit & impetrauit; sed eam benedictionem quæ cum superiore congrueret & conueniret, vt seruiret fratri suo. Gen. 25. Etenim qui imperare non poterat, & alterum regere, seruire debebat, vt à prudentiore regeretur. Neq; enim sancti patriarchæ fuit, vt filium suum degeneri conditioni seruitutis addiceret, sed vt bonus pater cum duos haberet filios, vnum intemperantem, sobrium alterum, Eccl. 27 quo vtrique consuleret, intemperanti præfecit sobrium, & insipientem prudenti statuit obedire: quia insipiens non potest voluntarius virtutis esse discipulus, nec perseuerare in studio, Prou. 11. quia *stultus sicut luna mutatur*: meritoque ei libertatem proprij negauit arbitrij, ne velut nauis in fluctibus sine gubernatore fluitaret, sed subdidit eum fratri; E secundum quod scriptum est: *Seruit enim imprudens prudenti.* Recte ergo eum subdidit, vt regentis imperio suum melioraret affectum. Ideo ait, *Super gladium tuum viues, & serues fratri tuo.*] Domina enim est pietas crudelitatis, & mansuetudo duris moribus præstat, Seruit omnis qui auctoritatem puræ non habet conscientiæ, seruit quicumque vel metu frangitur, vel delectatione irretitur, vel cupiditatibus ducitur, vel indignatione exasperatur, vel mœrore deiicitur. Ioan. 8. Seruilis enim est omnis passio, *quoniam qui facit peccatum, seruus est peccati*: & (quod peius est) multorum seruus est, qui subiectus est vitiis, multis se dominis addixit, vt seruitio ei exire vix liceat. At vero ille qui voluntatis suæ arbiter est, iudex consilij, interpres arbitrii, qui coërcet corporeæ appetentiam passionis, qui ea quæ agit bene agit, bene autem agens recte agit, & quæ recte agit, inculpate & irreprehensibiliter agit, habens suorum a- F ctuum potestatem: is profecto liber est. Nã qui omnia prudenter agit, & ita viuit vt vult is solus est liber. Non conditio fortuita seruum facit, sed probrosa insipientia. Prou. 17. Prou. 22. Denique *famulus prudens reget dominos stultos, & propriis dominis serui fænerabunt.* Quid fœnerabunt? Non vtique pecuniam, D.u. 15. sed sapientiam, sicut & lex dicit; *Fænerabis gentibus multis, tu autem mutuum non accipies.* Fœnerabit Iudæus proselyto diuinæ legis oracula. Sed quia ipse legis mysteria videre non potuit, & quæ habebat nesciuit oracula: qui litteram fœnerabat gentibus, nunc ab his spiritalibus doctrinæ gratia mutuatur. meritoque subiectus est seruituti, quoniam qui mutuatur, seruus est, quasi addictus fœnori creditoris: qui autem piæ doctrinæ fœnus impartit, is est princeps, sicut lex dicit; Ibid. *Princeps eris gentium multarum, tibi autem princeps ex ipsis non erit.* Princeps enim est qui regit, qui & habet sapientiæ principatum, quem habuit populus Iudæorum. Gal. 4. Sed quoniam quod docebat, seruare non potuit; debet discere quod docere nesciuit. Hoc est igitur quod ait patriarcha Isaac: *Serues fratri tuo. Erit autem cum deposueris & solueris iugum illius à collo tuo:*] significans duos futuros populos, vnum ancillæ filium, alterum liberæ. G Seruit autem littera, libera est gratia, eumque populum qui litteræ intendit, tamdiu seruum fore, quamdiu spiritalis doctrinæ sequatur interpretem. Tunc quoque illud futurum est quod Apostolus ait; *Vt reliquiæ saluæ fiant secundum electionem.* Rom. 9. Serues ego fratri tuo, sed tunc senties seruitutis profectum, cum voluntarius potius quam coactus obedire cœperis fratri. *Ecce Esau frater tuus minitatur tibi occidere te; nunc ergo, &c.*] Orta est inuidia, & minitabatur Esau quod post obitum patris fratrem occideret. Sed ne id accideret, discamus à Rebecca quemadmodum prouidendum sit, ne inuidia iracundiã excitet, iracundia in patricidium prorumpat. Rom. 12. Venit Rebecca, hoc est, *patientia, bona custos innocentiæ*, suadeat vt iræ locum demus. Concedamus aliquo longius, donec tempore indignatio molliatur, offensionis subrepat diluuio. Itaque patientia nec exilium reformidat, sed impigre suscipit: non tam vt periculum salutis, quam vt incentiuum sceleris declinetur. Mater quoque pia abesse sibi dilectissimum filium tolerat plus ei collatura quem læsit, vtrique tamen consulens: vt alterum immunem à periculo, alterum integrum H præstaret à crimine. Audiuimus quid corporeis ebria cupiditatibus intemperantia locuta sit, consideremus quid vera virtus agat. Nihil requirit nisi Dei gratiam, solum illud & summum bonum sequitur; solo eo contenta est, à quo accepimus omnia, ipsi autem nihil conferimus, quia nullo indiget, sicut ait Dauid; Act. 17. Psal. 15. *Dixi Domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non indiges.* Quo enim indiget qui abundat omnibus, & nobis largitur vniuersa, omnia sine defectu ministrat?

Genesis cap. XXVIII.

ADuocans autem Isaac Iacob, benedixit ei, & præcepit ei, dicens, Non accipies vxorem de filiabus Chananæorum. Surgens fuge in Mesopotamiam, in domum Bathuel patris matris tuæ: & accipe tibi vxorẽ de filiab. Laban fratris matris tuæ. At Deus meus

A *benedicat tibi filii, & multiplicet te: & eris in congregationem gentium. Et dabit tibi benedictionem Abraham patris mei tibi, & semini tuo post te, ad hæreditandum terram incolatus tui, quam dedit Deus Abraham. Et misit Isaac Iacob: & abijt in Mesopotamiam ad Laban filium Bathuel Syri, fratrem Rebeccæ matris Iacob & Esau. Vidit autem Esau quod benedixit Isaac Iacob, & misit in Mesopotamiam Syriæ accipere sibi uxorem inde, cum benediceret ei: & præcepit ei, dicens, Non accipies uxorem de filiabus Chananæorum. & audiuit Iacob patrem & matrem suam, & profectus est in Mesopotamiam. vidit Esau quod malæ sunt filiæ Chanaan coram Isaac patre suo: & abijt Esau ad Ismael, & accepit Maeleth filiam Ismael filij Abraham sororem Nabeoth, ad uxores suas uxorem. Et e-*

B *gressus est Iacob de Puteo iuramenti, & abijt in Charran; & occurrit loco, & dormiuit ibi. occiderat enim sol. Et tulit de lapidibus loci, & posuit ad caput suum, & dormiuit in loco illo, & somniauit. Et ecce scala firmata in terra, cuius caput perueniebat in cælum, & angeli Dei ascendebant & descendebant super eam. At Dominus firmatus erat super eam, & dixit, Ego Deus patris tui Abraham, & Deus Isaac, ne timeas: terra in qua tu dormis super eam, tibi dabo eam, & semini tuo. Et erit semen tuum sicut arena terræ: & dilatabitur ad mare & austrum, & ad aquilonem, & ad orientem: & benedicentur in te omnes tribus terræ, & in semine tuo. Et ecce ego tecum custodiens te in terra omni, quocunque perrexeris, & reducam te in terram hanc: quia nō te derelinquam, donec faciam ego omnia quæcumque loquutus sum tibi. Et surrexit Iacob de somno suo, & dixit, Quia est Dominus in loco isto, ego autem non sciebam. Et timuit, & dixit, Quam terri-*

C *bilis locus iste? non est hoc nisi domus Dei, & hæc porta cæli. Et surrexit Iacob mane, & tulit lapidem, quem supposuit illic ad caput suum, & statuit eum titulum, & effudit oleum super summitatem eius, & vocauit nomen loci illius, Domus Dei. Et Lammaus erat nomen ciuitati prius. Et vouit Iacob votum, dicens, Si fuerit Dominus Deus mecum, & custodierit me in via hac, qua ego ambulabo, & dederit mihi panem ad comedendum, & vestimentum ad induendum, & reuersus fuero cum salute in domum patris mei: erit mihi Dominus in Deum, & lapis iste, quem statui titulum, erit mihi domus Dei, & omnium quæ mihi dederis, decimam decimabo ea tibi.*

Genesis Cap. XXIX.

D *Et eleuans Iacob pedes, abijt in terram orientis, ad Laban ex Bathuel Syra, fratrem Rebeccæ matris Iacob & Esau. Et vidit, & ecce puteus in agro. Erant autem illic tres greges ouium requiescentes in ea. ex puteo enim illo adaquabant pecora: lapis autem erat magnus super os putei: & congregabantur illic omnia pecora & pastores, & reuoluebant lapidem ab ore putei, & adaquabant oues, & rursus reponebant lapidem super os putei in locum suum. Dixit autem illis Iacob, Fratres, vnde estis vos? Illi autem dixerunt, ex Charran. Ait autem illis, Numquid cognoscitis Laban, filium Nachor? Illi autem dixerunt, Cognoscimus. Ait autem illis, Sanus est? Illi autem dixerūt, Sanus est: & ecce Rachel filia eius venit cum ouibus patris sui. Et dixit eis Iacob, Adhuc est dies multa, nondum vt congregētur greges adaquantes oues, adeuntes pascite. Illi autem dixerunt, Non possumus, donec congregentur omnes pastores, & reuoluant lapidem a puteo, & adaque-*

E *mus oues. Adhuc eo loquente illis, & ecce Rachel filia Laban veniebat cum ouibus patris sui. hæc enim pascebat oues patris sui. Factum est autem vt vidit Iacob Rachel filiam Laban fratris matris suæ, & oues Laban fratris matris suæ: & accedens Iacob, reuoluit lapidem ab ore putei. & adaquauit oues Laban fratris matris suæ. Et osculatus est Iacob Rachel: quæ clamans voce sua fleuit. Et indicauit Rachel quod frater patris sui est, & quod filius Rebeccæ est. Et currens nuntiauit patri suo secundum verba hæc. Factum est autem vt audiuit Laban nomen Iacob filij sororis suæ, cucurrit in occursum eius. & complexus eum osculatus est: & induxit illum in domum suam: & narrauit Laban omnia verba eius. Et dixit ei Laban, Ex ossibus meis, & ex carne mea es tu. Et fuit cum ea mensem dierum. Dixit autem Laban*

F *Iacob, Quia enim frater meus es, num seruies mihi gratis? Nuntia mihi, quid tua merces est. At Laban duæ filiæ erant, nomen maiori Lia, & nomen secundæ Rachel. At oculi Liæ infirmi, Rachel autem pulchra aspectu, & decora facie valde. Dilexit autem Rachel Iacob, & dixit, Seruiam tibi septem annos pro Rachel filia tua iuniore. Dixit autem Laban, Melius tibi dare me eam, quam dare me eam viro alteri: habita mecum. Et seruiuit Iacob pro Rachel annos septem: & erant coram ea quasi dies pauci, eo quod diligeret ipse eam. Dixit autem Iacob ad Laban, Da mihi uxorem meā: impleti sunt enim dies, vt ingrediar ad illam. Congregauit autem Laban omnes viros loci, & fecit nuptias. Et facta est vespera: & accipiens Liam filiam suam, introduxit ad Iacob: & ingressus est ad eam Iacob. Dedit autem Laban Liæ filiæ suæ Zelpham ancillam suam, illi ancillam. Factum est autem mane; & ecce erat Lia. Dixit autem Iacob ad Laban, Quid hæc fecisti mihi? Nonne pro Rachel seruiui tibi? & quare decepisti me?*

G *Dixit autem Laban, Non est sic in loco isto dare iuniorem antequam seniorem. Imple ergo septena huius, & dabo tibi & hanc pro opere, quod operatus fueris apud me annos septem alios. Fecit autem Iacob sic, & impleuit hebdomadam eius: & dedit illi Laban Rachel filiam suam illi uxorem. Dedit autem Laban Rachel filiæ suæ Ballam ancillam suam, illi ancillam. Et ingressus est ad Rachel. Dilexit autem Rachel magis quam Liam: & seruiuit ei septem annos alios. Videns autem Dominus, quod odio habetur Lia, aperuit vuluam eius: Rachel autem erat sterilis. Et concepit Lia, & peperit filium Iacob, & vocauit nomen eius Ruben, dicens, Quia vidit Dominus humilitatem meam, nunc me diliget vir meus. Et concepit rursum Lia, & peperit filium secundum Iacob, & dixit, Quia audiuit*

H *Dominus quod odio habeor, addidit mihi & hunc. Vocauit autem nomen eius Symeon. Et concepit adhuc, & peperit filium, & dixit, In hoc tempore apud me erit vir meus, peperi enim ei tres filios. Propter hoc vocauit nomen eius Leui. Et concipiens adhuc peperit filium, & dixit, Nunc adhuc hoc confitebor Domino. Propter hoc vocauit nomen eius Iudam, & cessauit parere.*

Genesis Cap. XXX.

Videns autem Rachel quod non peperit Iacob inuidit sorori suæ, & dixit Iacob, Da mihi filium, alioqui moriar ego. Iratus est autem Iacob Rachel, & dixit ei, Numquid pro Deo ego sum, qui priuauit te fructu ventris? Dixit autem Rachel Iacob, Ecce ancilla mea Balla, ingredere ad illam, & pariet super genua mea, & habebo filios ex illa. Et dedit Ballam ancillam suam illi

A *vxorem. Ingressus est autem ad eam Iacob: & concepit Balla ancilla Rachel, & peperit Iacob filium. Et dixit Rachel, Iudicauit mihi Deus, & exaudiuit vocem meam, & dedit mihi filium. Propter hoc vocauit nomen eius Dan. Et concepit adhuc Balla ancilla Rachel, & peperit filium secundum Iacob, & dixit, Auxiliatus est mihi Deus, & comparata sum cum sorore mea, & inualui. Et vocauit nomen eius Nephtalim. Vidit autem Lia quod cessauit parere, & accepit ancillam suam, & dedit eam Iacob vxorem. Concepit autem Zelpha ancilla Liæ, & peperit Iacob filium, & dixit Lia, Felix facta sum. Et vocauit nomen eius Gad. Et concepit adhuc Zelpha ancilla Liæ, & peperit Iacob filium secundum. Et dixit Lia, Beata ego, quia beatam dicunt me mulieres. Et vocauit nomen eius Aser. Abiit autem* B *Ruben in die messis tritici, & inuenit poma mandragoræ in agro, & tulit ea ad Liam matrem suam. Dixit autem Rachel Liæ sorori suæ: & Da mihi de mandragoris filij tui. Dixit autem Lia, Non satis tibi quod accepisti virum meum? numquid & mandragoras filii mei accipies? Dixit autem Rachel, Nō sic: dormiat tecū nocte ista pro mandragoris filij tui. Regressus est autem Iacob ex agro vespere, & egressa est Lia in occursum ei, & ait, Ad me ingredieris hodie, quia mercede conduxi te pro mandragoris filij mei. Et dormiuit cum ea nocte illa. Et exaudiuit Deus Liam: & concipiens peperit filium quintum Iacob. Et ait Lia, Dedit mihi Deus mercedem meam, eo quod dedi ancillam meam viro meo. Et vocauit nomen eius Issachar, quod est merces. Et concepit adhuc Lia, & peperit filium sextum Iacob. Et dixit Lia, Donauit mihi Deus donum bonum in hoc tempore, eliget me vir meus: peperi enim illi sex filios.* C *Et vocauit nomen eius Zabulon. Et post hoc peperit filiam, & vocauit nomen eius Dina. Recordatus est autem Deus Rachel, & exaudiuit eam Deus, & aperuit eius vuluam: & concipiens peperit filium Iacob. Dixit autem Rachel, Abstulit Deus opprobrium meū. Et vocauit nomen eius Ioseph, dicens, Addidit mihi Deus filium alterum. Factum est autem vt peperit Rachel Ioseph, dixit Iacob Laban: Dimitte me, vt reuertar in locum meum, & in terram meam, redde mihi vxores meas & filios meos, pro quibus seruiui tibi, & abibo: tu enim scis seruitutem quam seruiui tibi. Dixit autem ei Laban, Si inueni gratiam coram te, augurarer vtique benedixit me Deus tuo ingressu: distingue mercedem tuam ad me, & dabo. Dixit autem illi Iacob, Tu scis seruitutem quā seruiui tibi, & quāta erāt pecora tua mecum. Parua enim erant, quæcumque tibi erant corā me & aucta sunt in multitudinem, & benedixit te Dominus in pede meo. nunc ergo quando faciam & ego* D *mihi ipsi domum? Et dixit Laban illi, Quid tibi dabo? Ait autē illi Iacob, Non dabis mihi nihil: si feceris mihi verbum hoc, iterum pascam oues tuas, & custodiam. Transeant omnes oues tuæ hodie, & separa inde omnem ouem fuscam in agnis, & omne subalbum & sparsum in capris erit mihi merces: & exaudiet me iustitia mea in die crastina, quia est merces mea in conspectu tuo. Omne quod non fuerit sparsum aut subalbum in capris, & fuscum in agnis, furatum erit apud me. Dixit autem illi Laban. Sit secundum verbum tuum. Et distinxit in die illa hircos sparsos & subalbos, & omnes capras sparsas & subalbas, & omne fuscum quod erat in agnis, & omne quod erat album in ipsis, & dedit per manum filiorum suorum gregem singulariter. Et posuit spatium viæ trium dierum inter eos, & inter Iacob: Iacob autem pascebat oues Laban reliquas. Accepit autem sibi Iacob virgam styracinam viridē,* E *& nuceam, & platani: & decorticauit eis Iacob cortices albas, circumtrahens viride. Apparuit autem in virgis album, quod decorticauit varium: & apposuit virgas quas decorticauit in canalibus concharum aquæ, vt cum venirent oues ad bibendum, in conspectu virgarum venientibus ipsis ad bibendum conciperent oues in virgas. Et pepererunt oues subalbas, & varias, & cineratas sparsas. At agnos separauit Iacob, & posuit coram ouibus arietem subalbum, & omne varium in agnis: & separauit sibi greges per se ipsum, & non miscuit eos ad oues Laban. Factum est autem in tempore quo conceperunt oues, in vtero accipientes, posuit Iacob virgas coram ouibus in canalibus, vt conciperent ipsa secundum virgas: quando autem pariebant oues, non ponebat. Facta sunt autem non signata Laban, et signata Iacob. Et ditatus est homo valde nimis: & fue-* F *runt ei pecora multa, & boues, & serui, & ancillæ, & cameli, & asini, & muli.*

De profectione Iacob in Mesopotamiam ad Laban, de angelorum apparitione, & Iacob ditatione.

Cap. IV.

E*T misit Isaac Iacob: & abiit in Mesopotamiam ad Laban, &c.*] Profectus est Iacob, & in itinere dormiuit (quod est quieti animi indicium) & vidit angelos Dei ascendentes & descendentes, hoc est, Christum præuidit in terris, ad quem angelorum caterua descendit atque ascendit, obsequium proprio Domino pio præbitura seruitio, *Et eleuans Iacob pedes abiit, &c. & vidit, & ecce puteus in agro.*] Venit autem Iacob ad puteum, vt biberet de suis vasis, & de puteorum suorum fontibus, & super effluerent ei aquæ de suo fonte. Fons enim vitæ in manibus iusti. Et venit ad La- G ban, & oues eius pauit. Iniquitas incomitata residet, sapientia regendi officium non omittit. nescit vel in alienis vacare, nescit exul esse in peregrinis. Quomodo enim exul, quæ vbique suum seruat, & in se habet quod possidet? *Et dixit Laban illi, Quid tibi dabo, &c.*] Quasi mercenarius ingreditur iustus, & rector est: qui sibi gregem multarum præstantiumque virtutum splendore fulgentem, euangelicę prædicationis ministerio colligebat, vt potaturis ouibus virgam styracinam & nucinam & de platano proponeret in canalibus, quo concupiscentes beatissimæ Trinitatis præfigurata mysteria, haudquaquam decolores fœtus piæ mentis conceptione formarent. Bonæ oues, quæ bonorum partus operum fidei sacræ non degeneres ediderunt. Per styracem significatur incensum & sacrificium vespertinum, quod Deo patri defertur in Psalmo. Per nucinam virgam sacerdotale Christo munus defertur. Hæc enim virga Aaron quę reposita floruit, qua sacerdotalis gratia sanctificationis emicuit. Per platanum spiritalis fructus significatur vbertas, quia arbori huic vios an- H nectitur, vt eius læta consortio, in partus sese vberes fundat. Siquidem Dominicæ munera passionis, remissionemque omnium peccatorum adiuncta spiritus gratia dare consueuit.

Gen. 28. — Matt. 4. — Genes. 29. — Prou. 5. — Prou. 11. — Gen. 29. — Gen. 30. — Ps. 140. — Num. 17.

Genesis Cap. XXXI.

A*Vdiuit autem Iacob verba filiorum Laban, dicentium, Tulit Iacob omnia quæ patris nostri, & de his quæ patris nostri fecit omnem gloriam hanc. Et vidit Iacob faciem Laban, & ecce non erat ad eum sicut heri & tertia die. Dixit autem Dominus ad Iacob: Reuertere in terram patris tui, & in gentem tuam, & ego ero tecum. Mittens autem Iacob, vocauit Liam & Rachel in agrum vbi erant greges, & ait illis, Video ego faciem patris vestri, quod non est erga me sicut heri & tertia die. At Deus patris*

A *mei fuit mecum. Et ipsa scitis, quod in omni fortitudine mea seruiui patri vestro: at pater vester decepit me, & mutauit mercedem meam decem agnorum, & non dedit illi Deus malefacere, mihi. Si sic diceret. Varia erunt tua merces, & parient omnes oues varia. si autem diceret, Alba erunt tua merces, & parient omnes oues alba. Et abstulit Deus omnia pecora patris vestri, & dedit mihi ea. Et factum est, quando concipiebant oues, in vtera accipientes, & vidi oculis meis eas in somnio, & ecce hirci & arietes ascendentes super oues & capras subalbi & varij, & cinerati sparsi. Et dixit mihi angelus Dei per somnium, Iacob Iacob. Ego autem dixi, Quid est? Et dixit mihi, Respice oculis tuis, & vide hircos & arietes ascendentes super oues & capras subalbas & varias, & cineratas sparsas. Vidi enim quae*

B *cumque tibi Laban facit. Ego sum Deus qui apparui tibi in loco Dei, vbi vnxisti mihi illic titulum, & vouisti mihi votum. Nũc ergo surge, & egredere de terra hac, & vade in terram natiuitatis tua. Et respondentes Lia & Rachel, dixerunt ei, Numquid est nobis adhuc pars hareditatis in ea quae patris nostri? non quasi aliena reputata sumus ei? Vendidit enim nos, & deuorauit deuoratione argentum nostrum. Omnes diuitias & gloriam, quam abstulit Deus patris nostri: nobis erit & filiis nostris. Nunc ergo quacumque tibi dixit Deus, fac. Surgens autem Iacob accepit vxores suas, & filios suos super camelos: & abduxit omnem substantiam suam: & omnem supellectilem suam quam acquisiuit in Mesopotamia, & omnia sua, vt abiret ad Isaac patrem suum in terram Chanaan. Laban autem abijt ad tondendum oues suas. Furata est autem Rachel idola patris sui. Abscondit autem Iacob Laban Syro, ne indicaret ei quod fugit. Et fugit ipse, & sua omnia, & transi-*

C *uit flumen, & festinauit in montem Galaad. Nunciatum est autem Laban Syro die tertia, quod fugit Iacob. Et assumens filios suos & fratres suos cum eo, persequutus est post eum viam dierum septem, & comprehendit eum in monte Galaad. Venit autem Deus ad Laban Syrum per somnum nocte, & dixit ei, Caue ne forte loquaris ad Iacob mala. Et comprehendit Laban Iacob. Iacob autem fixit tabernaculũ suum in monte: Laban autem statuit fratres suos in monte Galaad. Dixit autem Laban Iacob, Quid fecisti? quare fugisti clam, & furatus es me, & adduxisti filias meas quasi captiuas gladio? Et si annuntiasses mihi, misissem te cum laetitia, & cum musicis & tympanis & cithara. Non dignus habitus sum osculari filios meos, & filias meas? Nunc autem stulte egisti. Et nunc valet manus mea malefacere tibi? at Deus patris tui heri ait ad me, dicens, Cu-*

D *stodi te ipsum, ne forte loquaris cum Iacob mala. Nunc ergo vade: desiderio enim desiderasti in domum patris tui abire: quare furatus es deos meos? Respondit Iacob, & dixit Laban, Dixi enim, ne forte auferas filias tuas à me, & omnia mea. Cognosce ergo quid est tuarum apud me, & accipe. Et non cognouit apud eum nihil. Et dixit Iacob, Apud quem inuenti fuerint Dei tui, non viuet coram fratribus nostris. nesciebat autem Iacob, quod Rachel vxor eius furata sit eos. Ingressus autem Laban scrutatus est domum Lia, & non inuenit. Et egressus ex domo Lia, scrutatus est domum Iacob, & in domo duarum ancillarum, & non inuenit. Ingressus est autem & in domum Rachel. Rachel autem accepit idola, & iniecit ea in stramentis cameli, & sedit super eis, & dixit patri suo, Non grauiter fer domine: non possum surgere coram te, quia quae secundum consuetudinem mulierum mihi sunt. Scrutatus est autem Laban coram ipso in omni domo, &*

E *non inuenit idola. Iratus est autem Iacob, & rixatus est cum Laban. Et respondens Iacob, dixit Laban Quae iniquitas mea, & quod peccatum meum quod persequutus es post me, & quod scrutatus es omnia vasa domus meae? Quid inuenisti de omnibus vasibus tuis? Pone hic coram fratribus tuis, & fratribus meis, & arguant inter duos nos. Hi mihi viginti anni ego sum tecum: oues tuae & caprae tuae non fuerunt steriles: arietes ouium tuarum non comedi, à bestia comestum non attuli tibi: ego soluebam à me ipso furta diei, & furta noctis: fui combustus aestu diei, & glacie noctis: & fugiebat somnus ab oculis meis. Isti viginti anni ego sum in domo tua: seruiui tibi quatuordecim annos pro filiabus tuis, & sex annos in ouibus tuis, & decepisti mercedem meam decem agnis. Nisi Deus patris mei Abraham fuisset mihi, & timor Isaac,*

F *nunc vacuum me misisses. Humilitatem meam, & laborẽ manuũ mearum vidit Deus, & redarguit te heri. Respondens autem Laban, dixit Iacob, Filiae, filiae meae: & filij, filij mei: & pecora, pecora mea: & omnia quacumque tu vides, mea sunt, & filiarum mearum: quid faciam istis hodie, aut filiis earum quos pepererunt? Nunc ergo veni, disponamus foedus ego & tu, & erit in testimonium inter me & te. Accipiens autem Iacob lapidem, statuit eum titulum. Dixit autem Iacob fratribus suis: Colligite lapides. Et collegerunt lapides, & fecerunt collem: & comederunt illic super collem, & biberunt. Et vocauit eum Laban, Collem testimonij. At Iacob vocauit eum, Collẽ testis. Dixit autem Laban: Tumulus iste testis est inter me & te hodie: propter hoc vocatum est nomen loci. Collis testificatur. Et visio quam dixit, Respiciat Deus inter me & te, quia*

G *discedemus alter ab altero. si humiliaueris filias meas, si acceperis vxores super filias meas, vide nullus nobiscum est, Deus testis inter me & te. Et dixit Laban Iacob, Ecce tumulus iste & titulus quem statui inter me & te, testis est. Tumulus iste & titulus quem statui, hic testis est. Si enim transgrediar ego ad te, neque tu transgredieris ad me collem istum, & titulum istum in malitia, Deus Abraham & Deus Nachor iudicabit inter nos. Et iurauit Iacob per timorem Isaac patris sui. Et sacrificauit sacrificium in monte, & vocauit fratres suos, & comederunt & biberunt, & dormierunt in monte. Surgens autem Laban mane, osculatus est filios & filias suas, & benedixit eis: & reuersus est Laban in locum suum.*

Iacob diuina iussione in terram suam reuertitur ob inuidiam Laban & filiorum eius. qualis praeterea vir iustus esse debeat, si inuidia fuerit exorta, indicatur. quid denique significet inquisitio Laban, & nihil sui apud Iacob inuentio: & ex hoc de beati Iacob excellenti commendatione.

H

Cap V.

D*ixit autem Dominus ad Iacob, Reuertere in terram patris tui, & in gentem tuam, & ego ero tecum.*] Diues valde factus erat Iacob, bonum gregẽ nutriens Christo, quẽ fidei titulo, & variarum virtutum nobilitabat insignibus. Itaq; nec sibi videbatur angustus censu, fide opimus, & Laban à filiis vt opulẽtissimus in inuidiam vocabatur, qui suum gregem alieni gregis accessione cumulasset. Et dixit ei Deus, *Reuertere in terram patris tui, & in gentem tuam, & ego ero tecum,*] ostendens nihil ei deesse, cui adesset omniũ plenitudo virtutum: hoc solum abundare perfecte in hoc cõstare omnia, & omnia ad ipsum referri. Nihil ei superfluũ aut necessarium, cui pax fida suppeteret, per quam reconciliaret quae primo fuerant discrepantia. Nec mirum si pacem haberet, qui columnam statuerat & vnxerat Deo quae

Coloss. 1.
Gen. 28.
1. Tim. 3.

A 1.Tim.3. est Ecclesia. *Columna enim & firmamentum dicta est veritatis.* Eam vngit qui in Christum fidei, in pauperes misericordiæ fundit vnguentum. Nunc consideremus qualis vir iustus esse debeat, si inuidia fuerit exorta. Primum vt declinet eam: melius est enim sine lite abire, quam residere cum iurgio. Deinde vt talia possideat, quæ secum auferre possit, vt in nullo teneri ab aduersario possit obnoxius; sed dicat, *Cognosce si quid tuorum est apud me.*] Et quæsiuit Laban, & nihil suum inuenit apud Iacob. (Matt. 5. Gen. 31.) Magnus vir & vere beatus, qui nihil potuit suum amittere, nihil alienum habere: hoc est, nihil minus habere, nihil superfluum. Itaque ille perfectus est, cui nihil deest: iustus; cui nihil superest. Hoc enim est iustitiæ tenere mensuram. (De pœnit. dist. 2. c. sapiens.) Quanta virtus, cui societas luctum dabat; non irrogabat dispendium? Hoc est perfectum esse, adhærentibus sibi commodi plurimum dare, nihil afferre incommodi. Denique is qui nocere cupiebat, inanem eum non potuit dimittere. Sapiens enim nunquam inanis est, semper in se habens amictum prudentiæ, qui potest dicere; (Iob 29.) B *iustitiam induebam, & vestiebam iudicium,* sicut dixit Iob. Namq; hæc mentis sunt interna velamina, quæ nemo alius possit auferre, nisi cum aliquem sua culpa despoliat. Denique sic despoliatus Adã, nudus inuentus est. At vero Ioseph etiam vestimento exteriore relicto, nudus non erat; qui salua habebat indumenta virtutis. Numquam ergo inanis sapiens. Nam quomodo inanis; (Gen 3. Gen 39. Ioan. 1.) qui de plenitudine Christi accipit & seruat acceptum? Quomodo inanis, cuius repleta est anima, quæ acceptæ gratiæ vestimenta custodit? Illud metuendum est, ne quis innocentiæ velamen amittat, nec impij sacrilegæ persecutionis impressione, terminos iustitiæ prætergressi, vestimentum animæ ac mentis eripiant. Quod non accidit, nisi prius aliquem nox suæ iniquitatis exuerit. (Psal. 7.) Vnde & Dauid dicit, *Si est iniquitas in manibus meis, decidam merito ab inimicis meis inanis, persequatur inimicus animam meam, & comprehendat.* Nemo ergo ex inimicis potest tuam animam comprehendere, nisi prius inanis fuerit effecta. (Matth. 6.) Noli igitur metuere eos qui possunt auri argentique compilare thesauros. C Isti tibi nihil auferũt. Hoc enim auferunt quod non habebas, hoc auferunt quod possidere non poteras, hoc auferunt quod non ornabat animam tuam, sed onerabat, hoc auferunt quod non locupletabat cor tuum, sed potius deprimebat. *Vbi enim fuerit thesaurus tuus, ibi erit cor tuum:* sicut legi audisti hodie. (Psal. 108.) Multi feris portarum suarum includunt aurum suum: sed ij nec vectibus & claustris suis credunt. Multi vigiles adhibent, sed ipsi quoque plus ipsos solent timere custodes. Multi defosso auro incubant, aurum eorum sub terra, & cor eorum sub terra. Caue ergo ne & tu cor tuum terræ viuus infodias. Non ergo auri istius metuendi fures. Ille tibi cauendus est fœnerator, qui substantiam animæ tuæ scrutatur, si qua peccati grauioris æra contraxeris, qui cor tuum includit solo, qui animam tuam eo cespite obruit quo aurum texeris, qui mentem tuam centesimarum incuruat vsuris, & graui condit sepulcro, de quo nullus resurgit. Sequere sanctum Iacob, qui neque de alienis vitijs quidquam habebat, neque suarum virtutum erat inanis D & vacuus, qui erat iustitiæ fructu repletus. Sed hæc moralia. Illud mysticum, quod venit ad eum Laban, hoc est, (2. Cor. 11.) *dealbatus* (quia & *satanas transfigurat se in angelum lucis*) & cœpit ab eo sua requirere. Respondit ei Iacob, *Cognosce si quid est tuorum apud me;*] hoc est, nihil tuorum habeo. Quære si quid agnoscis vitiorum tuorum & criminum. Nihil mecum abstuli, fraudum tuarum, dolique consortia vlla non habeo, omnia tua tanquam contagium refugi. *Et quæsiuit Laban, & nihil suum reperit,*] Quam beatus vir, in quo inimicus nihil inuenit, quod suum posset dicere: in quo diabolus nihil offendit, quod suum agnosceret. Impossibile videbatur istud in homine, sed typum gerebat eius qui dixit in Euangelio; (Ioan. 14.) *Venit huius mundi princeps, & in me inueniet nihil.* Nihil est enim quidquid est diaboli, quod nullã potest habere perpetuitatem atq; substãtiam. Ipse autem est qui præfigurabatur in Iacob, Dominus Iesus, sponsus duorum coniugiorum, hoc est, legis & gratiæ, qui virginem (Gen 29.) Rachel ante dilexit, & prædestinatam sibi in coniugium pio amabat affectu. Sed quoniã Lia tanquam lex subintrauit, & oculis infirmior obrepsit tanquam synagoga; E quæ mentis cæcitate Christum videre nõ potuit, superabundauit gratia S. Rachel, quæ supra primum illud est expetita coniugiũ, quæ Ecclesiæ principatũ futurum iam tunc nominis sui interpretatione signabat. Beata Rachel, quæ abstulit opprobrium suo partu: beata Rachel, quæ abscõdit cultus, erroresq; gentilium; quæ simulacra eorum plena esse immũditiæ declarauit. (Rom. 2. Gen. 29 Genes. 30 Genes. 31) Nemo credat paternam læsam esse reuerentiam, quod stante patre sedit, quoniam scriptum est. *Qui plus diligit patrem aut matrem quam me, non est me dignus.* (Matth. 10.) Vbi causa agebatur religionis, fides debuit habere sedem iudicij, & quasi rea stare perfidia.

Genesis Cap. XXXII.

ET Iacob abijt viam suam: & respiciens vidit castra Dei castrametata, & obuiauerũt ei angeli Dei. Dixit autem Iacob, quando vidit eos, Castra Dei hæc sunt. Et vocauit nomen loci illius, Castra. Misit autem Iacob ante ad Esau fratrẽ suum in terram Seir, in regionem Edom: & præcepit ei, dicens, Sic dicetis domino meo Esau: Sic dicit seruus tuus Iacob: Cum Laban habitaui, & moratus sum vsque nunc: & fuerunt mihi boues, & asini, & oues, & serui, & ancillæ: & misi Domino meo Esau nuntiare, vt inueniat seruus tuus gratiã coram te. Et reuersi sunt nuntij ad Iacob, dicentes, Venimus ad fratrem tuum Esau, & ecce ipse venit in occursũ tuum, & quadringenti viri cum eo. Timuit autem Iacob valde, & dubitauit: & diuisit populum qui cum eo, & boues & oues in duas turmas. & dixit Iacob, Si venerit Esau ad turmam vnam, & percusserit eam, erit turma secunda vt saluetur. Dixit autem Iacob, Deus patris mei Abraham, & Deus patris mei Isaac, Domine qui dixisti mihi, Reuertere in terrã natiuitatis tuæ, & bene tibi faciã: sufficiat mihi ab omni iustitia, & ab omni veritate quã fecisti seruo tuo. In virga enim mea hac transiui Iordanem hunc: nunc autem factus sum in duas turmas. Erue me de manu fratris mei, de manu Esau, quia timeo eum ego, ne forte veniens percutiat me, & matrem super filios. Tu autem dixisti, Bene tibi faciam, & ponam semen tuum sicut arenam maris, quæ non numerabitur præ multitudine. Et dormiuit illic nocte illa: & accepit de quibus ferebat dona, & misit Esau fratri suo, capras ducentas, hircos viginti, oues ducentas, arietes viginti, camelos lactantes & filios eorum triginta, boues quadraginta, tauros viginti, asinos viginti, & pullos decem: & dedit ea per manum serui sui greges singulariter, & dixit pueris suis, ite ante me, & spatium facite inter gregem & gregem. Et præcepit primo, dicens. Si tibi obuiauerit Esau frater meus, & interrogauerit te dicens, Cuius es? & quo vadis? & cuius ea quæ vadunt ante te? dices, Serui tui Iacob, dona misit domino meo Esau, & ecce ipse post nos Et præcepit primo, & secundo, & tertio, & omnibus antecedentibus post greges istos dicens, Secundum verbum hoc loquimini Esau, cum inueneritis eum vos, & dicetis, Ecce seruus tuus venit post nos. Dixit enim, Placabo faciem eius in donis præcedentibus, & post hoc videbo faciem eius: forsitan enim suscipiet faciem meam. Et præcesserũt munera ante faciem suam. Ipse autem dormiuit nocte illa in castris. Surgẽs autem nocte illa, accepit duas mulieres, & duas ancillas, & vndecim filios suos, & transiuit transitum Iaboch: & accepit eos, et transiuit torrentem, & traduxit omnia sua. Relictus est autem Iacob solus: & luctabatur homo cum eo vsq; ad mane. Vidit autem quod non potest ad eum: & tetigit latitudinẽ femoris eius, & emarcuit latitudo femoris Iacob, cum luctaretur ipse cum eo. Et dixit ei, Dimitte me: ascendit enim diluculum. Ille au-

F G H

A *te m dixit, Non te dimittam, nisi mihi benedixeris. Dixit outem illi, Quod nomen tibi? Dixit outē: Iacob. Dixit autem illi, Non vocobitur vltra nomen tuum Iocab, sed Israel erit nomen tuum: quoniom praualuisti cum Deo, & cum hominibus poteus. Interrogauit autem Iacob, & dixit, Indica mihi nomen tuum. Et ait, Quare hoc interrogas tu nomen meum? Et benedixit es illic. Et vocouit nomen loci illius, Facies Dei. Vidi enim Deum facie ad faciem, & saluo facto est animo mea. Ortus est outem ei sol, quando praterijt Faties Dei. Ipse autem claudicabat femore suo. Propter hoc non manducant filij Israel neruum, qui emorcuit, qui est super latitudinem femoris, vsque ad diem hōc: quia tetigit latitudinem femoris Iacob nerui, qui emarcuit.*

Genes. Cap. XXXIII.

B *RESpicient autem Iacob, vidit, & ecce Esau frater eius veniens, & quadringenti viri cum eo. Et diuisit Iacab filios od Liam, & od Rachel, & duas ancillas: & fecit duas ancillas & filios eorum in primis, & Liam & filios eius post: Rochel autem & Ioseph vltimos. Ipse autem pracessit ante eos, & adorauit super terrom septies, donec appropinquaret fratri suo. Et occurrit Esau in occursum ei, & amplexatus eum, osculatus est: & cecidit super collum eius, & fleuerunt ambo. Et respiciens Esau, vidit mulieres & pueru los, & dixit, Quid hac tibi sunt? Et oit, Paruuli, quibus misertus est Deus serui tui. Et appropinquauerunt ancilla & filij earum, & adorouerunt: & appropinquauit Lia & filij eius, & adorauerunt, & post hoc appropinquauit Rachel & Ioseph, & odorauerunt. Et ait, Quid hac tibi sunt? omnes turma ista quibus obuiam? ille outem dixit, Vt inueniat seruus tuus gratiom coram te Domine. Dixit outem Esau, Sunt mihi multa frater,*
C *sint tibi tuo. Dixit o utem Iacob: Si inueni grotiam coram te, accipe dona per meas manus, propter hoc vidi fociem tuam, sicut si quis videret faciem Dei: & benedices mihi, occipe benedictiones meas, quas attuli tibi: quio misertus est mei Deus, & sunt mihi omnio. Et cōpulit eum, & o ccepit, & dixit, Discedētes gradiamur in rectā. Dixit o utem illi, Dominus meus scit quod teneriores pueri, & oues & boues fata sunt apud me. Si ergo vrgeam eos diem vnum, morientur omnio pecora. Pracedat dominus meus onte seruum suum: ego outem fortis ero in via secundum otium ambulationis, quo onte me, & secundum pedem puerulorum meorū, donec veniam ad dominum meum in Seir. Dixit outē Esau, Relinquam tecum de populo qui mecum. Ille autem dixit, Ad quid hoc? Satis, quod inueni gratiā corā te Domine. Reuersus est o utem Esau in die illa in viam*
D *suam in Seir: & Iacob discedit in tobernoculo, & fecit sibi domos, & pecoribus suis fecit tobernacula, propter hoc vocouit nomen loci illius, Tabernacula. Et venit Iacob in Salem ciuitotem Sicimorum, qua est in terra Chanaon, quando venit de Mesopotomia Syria: & costrametatus est secundum faciem ciuitatis. Et acquisiuit partem agri, vbi statuit ibi taberno culum suum, ab Hemor patre Sychem, centum agnis. Et statuit illic altare, & inuocauit Deum Israel.*

Quid significet quod proficiscenti Iacob angeli Dei occurrerunt: quid sibi etiam velit quod ipse fratri occurrens septies in terra adorauerit: quid praeterea, quod petiturus a fratre concordiam, in castris dormiuerit: quid denique, lucto, & eius claudicatio designent.

Cap. VI.

Gen. 32 ET *Iacob abiit viam suam: & respiciens vidit castra Dei castrametata, & obuiauerunt ei angeli Dei.*]Proficiscenti Iacob sancto, angeli Dei occurrerunt. Denique vidit castra Dei applicantia, & ait, *Castra Dei hæc sunt.*] Perfectis enim & fidelibus diuina solent adesse præsidia. Perfectus autem, qui cogitabat de recouciliatione fraterna, ita vt humilitate inuitaret, officijs requireret, muneribus quoque emendam eam putaret. Dixit enim, *Placabo faciem eius in donis præcedentibus.*] Occurrit itaque fratri cum muneribus, vxoribus & pignoribus suis, vt etiamsi ipse indignaretur, necessitudinis obsequijs inflecteret. *Et adorauit septies in terra.*] Quid sibi istud vult esse; Lex dicit, *Dominum Deum tuum adorabis, & ipsi soli seruies*: & hic adorat intemperantem, iracundum, minantem patricidale flagitium. An terram adorauit; illam humano cruore concretā, serpentium infusam venenis, aut ieiuna infelicem glarea, aut duris atq. asperis inhorrentem cautibus? Quid sibi etiā vult quod septies adorauit? Hæreret solutio, nisi illud occurreret quod Petro interroganti in Euangelio: *Si frater meus in me peccauerit, quotiens dimittam ei, vsque septies? Respondit Dominus Iesus, non solum septies, sed vsque in septuagies septies.* Hoc igitur prophetico spiritu sanctus Patriarcha significat, in aduenientem respiciens, qui non solum vsque septies, sed etiam septuagies septies veniam fratri laxari iuberet, vt eius cōtemplatione contentus Esau, iniuriam quam se accepisse putabat, remitteret fratri: & quāuis læsus, in gratiā rediret: quia propterea carnem suscepturus erat Dominus Iesus & venturus in terras, vt multiplicatam nobis donaret veniam delictorum. Denique petiturus à fratre concordiā, dormiuit in castris. Perfecta virtus habet quietis tranquillitatem & stabilitatem. Ideo Dominus donum eius perfectioribus reseruauit, dicens, *Pacem meam relinquo vobis, pacem meam do vobis.* Perfectorum est enim, non facile mundanis moueri, non turbari metu, non exagitari suspicione, non terrore concuti, non dolore vexari, sed quasi in litore tutissimo aduersum insurgentes fluctus sæcularium procellarum mentem immobilem fida statione placidare. Hoc firmamentum Christianis mentibus Christus inuexit, pacem internam inuehens animis probatorum, vt non turbetur cor nostrum, neque exagitetur animus. Hanc pacem super omnem mentem esse Apostolus doctor asseruit, dicens; *Et pax Dei quæ exuperat omnem mentem, custodiat corda vestra, & sensus in Christo Iesu.* Fructus itaque pacis est non perturbari in pectore. Denique vita iusti quieta est, iniustus autem inquietudinis & perturbationis plenus est. Itaque amplius suis suspicionibus affligitur impius, quam alienis plerique verberibus: maioresque vibices vulnerum in eius animo sunt, quam in eorum corpore qui ab alijs verberantur. Grande est intra se aliquem tranquillum esse, & sibi conuenire. Foris pax aut Imperatoris sollicita prouidentia, aut manu militum quæritur, aut bellorum prospero cedit euentu, aut internecione aliqua barbarorum, si in se hostili motu arma conuertant. In ea pace nulla nostra virtus, sed euentus est. Certe gloria pacis illius ad Imperatorem refertur, istius pacis fructus in nobis est, quæ est in mentibus singulorum, quæ tenetur affectibus. Istius pacis maior est fructus, quo spiritalis nequitiæ tentamenta, quam quo arma hostilia repelluntur. Ista pax sublimior, quæ corporalium passionum excludit illecebras, perturbationesque mitigat, quam ea quæ barbaricos sedat incursus. Plus est enim clauso intra te hosti resistere, quam remoto. Itaque Iacob qui cor suum ab omni simultate mundauerat, vt pacificum affectum gereret, postquam præmisit omnia sua, solus remansit, & luctatus est cum Deo. Quicumque enim sæcularia negligit, ad imaginem similitudinemque Dei propius accedit. Quid est enim luctari cum Deo, nisi virtutis suscipere certamen, & cum superiore congredi, potioremque cæteris imitatorem fieri Dei? Et quia insuperabilis erat fides eius atque deuotio, secreta ei mysteria Dominus reuelabat, tangens latitudinem femoris eius, eo quod ex eius erat generatione Dominus Iesus oriundus ex virgine, qui Deo nec impar nec inæqualis esset, cuius crucem obstupescentis femoris latitudo signabat, eo quod diffusa per vniuersum mundum remissione peccati, salutaris foret omnibus, qui stupore sui corporis ac sudore resurrectionē tribueret defun-

ctorum

Marginal letters and references (right column): E; Gen. 31. Deut. 6. Gen. 19. Gen. 27. Gen. 29.; F; Mat. 18; Gen. 50; Ioan. 14; Ibid.; G; Philip. 4; Ephes. 6; Gen. 3.; H; Ibidem.; Philip. 2. Luc. 22. Gen. 32. Mala. 4. Gen. 32.

A ctorum. Vnde non immerito exortus est sol sancto Iacob, cuius generi crux Domini salutaris illuxit: simul quia sol ei oritur iustitiæ, qui Deum cernit, quia ipse est lumen æternum. Claudicauit autem Iacob à femore suo. *Propter hoc nō manducant filii Israel neruum vsque ad diem hanc.*] Vtinā manducassent & credidissent. Sed quia non erant facturi voluntatem Dei, ideo non manducauerunt. Sunt & qui ita accipiant, quod ideo claudicauerit ab vno femore Iacob, quia duobus populis ex eius generatione manantibus, vnius stupor etiam tunc circa fidei gratiam declarabatur futurus. Ipse est ergo populus qui stupore perfidiæ claudicauit.

Genesis cap. XXXIV.

EGressa est autem Dina filia Lia, quam peperit Iacob, vt cognosceret filias indigenorum: & vidit eam Sychem filius Hemor Heuæus, princeps terræ, & ac-
B *cipiens eam, dormiuit cum illa, & humiliauit eam. Et intendit anima Dina filia Iacob, & dilexit virginem & loquutus est secundum mentem virginis ei. Ait autem Sychem ad Hemor patrem suum, dicens, Accipe mihi puellam hanc in vxorem. Iacob autem audiuit, quod polluit Sychem filius Hemor Dinam filiam suam. At filij sui erant cum pecoribus in agro. Tacuit autem Iacob, donec venirent ipsi. Egressus est autem Hemor pater Sychem ad Iacob, vt loqueretur ei. At filij Iacob venerunt de agro. Vt autem audierunt, compuncti sunt viri, & triste fuit illis valde: quia turpe fecit in Israel Sychem, dormiens cum filia Iacob. Et non sic erit. Et loquutus est eis Hemor, dicens, Sychem filius meus elegit ex anima filiam vestram: date eam illi vxorem, & affinitatem contrahite nobiscum: filias vestras date nobis, & filias nostras accipite filijs vestris, & inter nos habitate. & terra ecce lata coram vobis: habitate, & negotiamini in ea, & acquirite in*
C *ea. Dixit autem Sychem ad patrem eius, & ad fratres eius, dicens, Inueniam gratiam coram vobis, & quodcumque dixeritis, dabimus: implete dotem valde, & dabo sicut dixeritis mihi, & dabitis mihi puellam hanc in vxorem. Responderunt autem filij Iacob Sychem & Hemor patri suo cum dolo, & loquuti sunt eis, quia polluerant Dinam sororem suam, & dixerunt eis Symeon & Leui fratres Dinæ: Non poterimus facere verbum hoc, dare sororem nostram homini habenti præputium: est enim opprobrium nobis. Solum in hoc assimilabimur vobis, & habitabimus inter vos, si fueritis sicut nos, & vos in circumcidendo vestrum omne masculinum: & dabimus filias nostras vobis, & de filiabus vestris accipiemus nobis: & habitabimus apud vos, & erimus genus vnum. Si autem non audieritis nos, & circumcisi fueritis, accipientes filiam nostram, abibimus. Et placuerunt verba coram Hemor, & co-*
D *ram Sychem filio Hemor. Et non tardauit iuuenis facere verbum hoc: incubuerat enim filiæ Iacob. Ipse autem erat gloriosissimus omnium qui in domo patris sui. Venit autem Hemor & Sychem filius eius ad portā ciuitatis eorum, & loquuti sunt ad viros ciuitatis eorum, dicentes, Homines isti pacifici sunt, nobiscum habitent super terram, & negotientur in ea. At terra ecce lata coram eis. Filias eorum accipiemus nobis vxores, & filias nostras dabimus eis. Solum in hoc assimilabuntur nobis homines isti, vt habitent vobiscum, vt sit populus vnus, in circumcidendo nostrum omne masculinum, sicut & ipsi circumcisi sunt: & pecora eorū, & quadrupedia eorum, & omnis substantia non nostra erunt? Solum in hoc assimilemur eis, & habitabūt nobiscum. Et audierunt Hemor & Sychem filium eius omnes exeuntes portam ciuitatis eorum, & circumci-*

E *derunt carnem præputij eorum omne masculum. Factum est autem in die tertio, quando erant in dolore, accipientes duo filij Iacob Symeon & Leui fratres Dinæ, vnusquisque gladium suum, ingressi sunt in ciuitatem confidenter, & interfecerunt omne masculinum, & Hemor & Sychem filium eius occi[illegible]runt in ore gladii. Et tulerunt Dinam de domo Sychem, & egressi sunt. At filij Iacob ingressi sunt super vulneratas: & diripuerunt ciuitatem, in qua polluerunt Dinam sororem suam. Et oues eorū, & boues eorum, & asinos eorum, quæcumque erant in vrbe, & quæcumque erant in agro, tulerunt, & omnia corpora eorū, & omnem supellectilem eorū, & vxores eorum captiuauerunt, & diripuerunt quæcumque erant in ciuitate, & quæcumque erant in domibus. Dixit autem Iacob Symeon &*
F *Leui, Odiosum me fecistis, ita vt malus essem omnibus habitantibus terram, inque Chananæis, & in Pherezæis. Ego autem paucissimus sum in numero: & congregati super me percutient me, & delebor ego, & domus mea. Illi autem dixerunt, Sed sicut scorto vtentur sorore nostra?*

Genesis cap. XXXV.

DIxit autem Deus ad Iacob, Surgens, ascende in locū Bethel, & habita ibi, & fac ibi altare Deo qui apparuit tibi cum fugeres à facie Esau fratris tui. Dixit autem Iacob domui suæ, & omnibus qui cum ea: Tollite deos alienos de medio vestrū, et mundamini, & mutate vestimenta vestra: & surgentes ascendamus in Bethel, & faciamus ibi altare Deo, qui exaudiuit me in die tribulationis, qui fuit mecum, & saluauit me in via qua ambulaui. Et dederunt Iacob Deos ali-
G *enos, qui erant in manibus eorum, & inaures quæ in auribus eorum: & abscondit ea Iacob sub terebintho, quæ in Sicimis: & perdidit ea vsque in hodiernum diē. Et profectus est timor de Sicimis. Et factus est timor Dei super ciuitates, quæ in circuitu eorum: & nō persequuti sunt post filios Israel. Venit autem Iacob in Luza in terra Chanaā, quæ est Bethel, ipse & omnis populus qui erat cum eo: & ædificauit ibi altare, & vocauit nomen loci, Bethel. Illic enim apparuit ei Deus, cum fugeret ipse à facie Esau fratris sui. Mortua est autem Debora nutrix Rebeccæ, & sepulta est inferius Bethel sub quercu: & vocauit Iacob nomen eius, Quercus fletus. Apparuit autem Deus Iacob adhuc in Luza, quando venit de Mesopotamia Syriæ: & benedixit ei Deus, & dixit illi Deus, nomen tuum non vocabitur vltra Iacob, sed Israel erit nomen tuum. Dixit autem ei Deus, Ego Deus tuus: cresce, & multiplicare: gentes, & congregationes gentiū erunt ex te, & reges de lumbo tuo exibunt: & terram quam dedi Abraham & Isaac, tibi*
H *dedi eam, tibi erit, & semini tuo post te dabo terram hanc. Ascendit autem Deus ab eo de loco, vbi loquutus est cum eo. Et statuit Iacob titulum in loco quo loquutus est cum eo Deus, titulum [illegible]pideum: & fecit super eum libamen, & effudit [illegible]um oleum: & vocauit Iacob nomen loci in quo locutus est cum eo illic Deus, Bethel. Discedens autem Iacob de Bethel, fixit tabernaculum suum vltra turrim Gader. Factum est autem, quando appropinquauit Chabrath, vt veniret in Ephrata, peperit Rachel: & cum pareret, difficile peperit: Factum est autem cum difficulter ipsa pareret, dixit ei obstetrix, Confide, etenim iste tibi filius est. Factum est autem cum emitteret ipsa animam (moriebatur enim) vocauit nomen eius, Filius doloris mei. At pater vocauit nomen eius Beniamin. Mortua est autem Rachel, & sepulta est in via Ephrata. hæc est*

A *Bethleem. Et statuit Iacob columnam supra monumē-*
tum eius. hac est columna super monumento Rachel
vsque in diem hunc. Factum est autem quando habi-
tauit Israel in terra illa, abiit Ruben, & dormiuit cum
Balla concubina patris sui Iacob. Et audiuit Israel, &
malum appar uit in conspectu eius. Erant autem filij
Iacob duodecim: Filia Lia, primogenitus Iacob Ruben,
& Symeon, Leui, Iudas, Issachar, Zabulon. Filij
autem Rachel Ioseph & Beniamin. Filii autem Bal-
la ancilla Rachel, Dan & Nephthalim. Filii autem
Zelpha ancilla Lia, Gad, & Aser. Isti filij Iacob, qui
fuerunt ei in Mesopotamia Syria. Venit autem Iacob
ad Isaac patrem suum in Mambre, in ciuitatem Agri,
hac est Chebron, in terra Chanaan, vbi habitauit Ab-
raham & Isaac Fuerunt autem dies Isaac quos vixit,
B *anni centum octoginta Et deficiens Isaac mortuus est,*
& appositus est ad genus suum senior, & plenus dierū.
Et sepelierunt eum Esau & Iacob filij eius.

De vindicta filiorum Iacob contra alienigenas ob Dinæ deflorationem, & ipsius Iacob mansuetudine: & de responso diuino ei facto vt exurgeret & ascenderet Bethel.

Cap. VII.

Gen. 34 E*Gressa est autem Dina filia Lia, quam peperit Iacob, vt cogno-*
sceret filias indigenarum: & vidit eam Sychem filius Hemor
Heueus, princeps terra, & accipiens eam, dormiuit cum illa.] De-
niq; post factam supra tenclationem, cum esset ab alieni-
Genes 38 genæ filio Dina filio Iacob deflorato virginitatis pudore
temerata, fratres eius qui non intellexerunt mysterium,
alienigenas, qui societatem fidei per coniunctionem ge-
neris offerebant, vindictæ studio peremerunt. Iacob antē
qui morali mansuetudine clementiam diligebat, vel my-
C stico spiritu sacramentum congregandæ ex gentibus præ-
uidebat Ecclesiæ, inuitus & dolens scenam illam exactæ
vltionis accepit. Vnde prophetanti aduentum Domini Ie-
Gen 35 su, responsum diuinum est datum: *Exurgens ascende in locum*
Luc. 2 *Bethel,*] hoc est, in domum panis, vbi natus est Christus,
Mich 5 sicut Michæas Propheta testatus est, dicens; *Et tu Bethleem*
Ioan. 6 *domus Ephrata non es minima, vt sis inter principes Iuda: Ex te e-*
nim exiet princeps Israel, & egressus eius ab initio, à die saculi. Ve-
re domus panis, quæ domus Christi est, qui nobis panis
salutaris aduenit è cœlo, vt iam nullus esuriat cibum sibi
Gen 35 immortalitatis acquirens. Ibi iubetur habitare patriar-
Ibidem. cha, ibi altare facere Deo qui apparuit ei. Ibi deos accepit
alienos, & *abscondit eos sub terebintho:* ibi quoque sepulta est
Rachel in via Ephrata, hæc est Bethleem. Ibi etiam colum
nam statuit Iacob supra monumentum eius. Quanta my-
steria, quia ibi est Ecclesia Dei, in qua apparet Deus, & lo-
quitur cum seruis suis! Ibi eripiuntur & absconduntur
simulacra gentium. Fides enim Ecclesiæ omnem obser-
D uantiam gentilitatis aboleuit. Sed cur sub terebintho?
Sap 14 Certè genus istud infructuosum est. Ibi ergo sunt Dij gen-
tium, vbi nullus est fructus. Ibi inaures gentilium infodi-
untur quas dederunt Iacob, vt iam nouam linguam audire
assuescant, veterem perfidiæ sonum nesciant, obsurde-
scant aures eorum sacrilegio, & mundentur ad gratiam.
Dan 13 Non immerito ibi sanctus Daniel falsum aduersus Susan-
nam testimonium deprehendit. Ibi enim volebat adhuc
radices suas locare perfidia, sed latere non potuit, quia à
prophetico spiritu deprehensa est. Congruus autem error
presbyterij veræ confessionis, vt ibi contaminatam disce-
ret castitatem, vbi gentium defossa simulacra sunt. Sed ve-
ritas Ecclesiæ non detexit perfidiam, sed abscondit, & au-
Rom. 6 res gentilitatis obstruxit. Conuenienter quoque ibi se-
pulta est sancta Rachel, quia omnes qui baptizantur in
Christo, consepeliuntur cum eo. Sic enim docemur, di-
Ibid. cente Apostolo. *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum*
in mortem, vt quemadmodum ille surrexit à mortuis propria vir-
tute suscitatus, ita & nos per eius gratiam resurgamus. Tunc igi-
tur verè absconditur omnis error gentilium, cum quis fu-
erit ablutus à vitijs, quia confixus cruci vetus homo no- E
ster nescit iam veteri seruire peccato. Competenter et- 1. Tim 3
iam columna statuitur supra monumentum Rachel, quia
Ecclesia est columna & firmamentum veritatis.

De commendabili sancti Iacob senectute, futurarumque ac dubiarum rerum, finis quoque vitæ suæ prouidentia, atque agendorum dispositione.

Cap. VIII.

SEnuerat autem Iacob: ætate iam senuerat & moribus.
sed certabant in eo impigra viuacitas iuuentutis, &
tranquillitas senectutis. Est enim & senectus virens, gra-
tia, & iuuentus cana consilijs, de qua dicit scriptura, *Sene-* Sap 4
ctus enim venerabilis. & *Aetas senectutis vita immaculata.* Senu- Ibid.
erat ergo Iacob, qui bonis operibus præuenit tempus F
longæuæ senectutis: vt fructum eius ante tempus carpe-
ret, & postrema eius in tempore non timeret. Beatus qui-
dem & iuuenis qui bene viuit, sed magis beatus est senex
qui bene vixit. Quod enim iuuenis sperat, adeptus est se-
nior; quod senex fuit, optat hoc esse qui iuuenis est. Certe
hic qui inquieti maris longiore sibi adhuc cursu manen-
te, iactatur fluctibus, senex vero sicut in portu, ita in stati-
one est senectutis. Erat itaque huiusmodi Iacob, qui vit
speranda iuuenibus bona, incolumi & tuta gratiæ claue
iam clausa & obsignata tenebat. Quod autem possideas,
eo quod adhuc speres, præstabilius est. Erat ergo senex
Iacob, ad quem iuuenes aduersa temporis alicuius tem-
pestate perculsi, tanquam in portum sese recipiebant; i-
pse autem tanquam in specula vitæ huius sollicito præ-
tendebat affectu, & longe ante rebus dubijs præuidebat
remedia. Denique fames erat in tota terra, & senex depo- Gen. 41
situs quæ alacres iuuenes ignorabant, primus audierat:
primus admonuit filios suos in Ægypto exuberare fru- Gen 42.
mentum, & eo proficiscendum vt emerent quæ sibi ad v-
sum necessaria forent. Libenter etiam ipse iuuenum con- G
silij sacquiescebat, vt etiam filium iuniorem simul mitte- Gen. 43.
ret. Et renuntiantibus illis quod Ioseph filius suus viue-
ret, fracto licet corpore, sed viuida animi virtute, non ex- Genes 45
pectauit vt filius ad se veniret, sed ipse magis perrexit ad Gen. 46
filium. Pietati enim mensura ordinis non præponderat.
Nulla itaque sensit impedimenta fessæ senectutis cum per
geret. Pietas enim leuabat laborem. Verum vbi recepti fi-
lij fructu potitus est, aliquando exacto tempore, decem Gen. 47
& septem videlicet annorum, (quod secundum illam
patriarchæ longæuitatem exiguæ portionis tempus est)
finem vitæ sibi appropinquare cognouit. Vocauit itaque Gen 48
Ioseph filium, & per generationis suæ futurum hæredē, Gen. 49
constrinxit eum ne in Ægypto sepeliretur. Acceptaque fi-
de, cum paulo post infirmaretur, benedixit patriarchas
duodecim, & prophetauit.

Qua ratione sanctus Iacob cum in ipsis mortis esset diebus merito prædicandus fuerit beatus: ac de multiplici eius laude, præsertim in patriarcharum benedictione. quod præterea neque Ioseph, neq; Esaias, neq; Hieremias, neque Daniel, neque mater Machabæorum cum filiis negandi sunt fuisse beati, licet grauia sustinuerint supplicia. H

Cap. IX.

DIcat nunc aliquis, non beatum Iacob cum in ipsis
mortis esset diebus, qui pene plura cum Deo quam
cum hominib. alloquia miscebat: non beatum cum oculi
eius grauarentur in senectute, & non posset videre. Vide-
tur enim cæcitas quibusdam esse grauis ærumna calamita Gen. 48
tis. Sed tunc quoque beatus Iacob, qui discernebat spiri-
tu quod oculis discernere aspectuq. non poterat. Videbat
futura, qui existimabatur non videre præsentia. Denique Ibid.
errauit & ipse Ioseph, vt quum ad dexterā eius filium su-
um seniorem, & ad sinistram ipsius, hoc est Iacob, appli-

A cuisset filium iuniorem, vt ætatis ordo benedictionis or-
d. dinem seruaret, cum extenderet dexteram suam super ne-
potem iuniorem: & sinistram super seniorem nepotem,
& volenti filio patriam dexteram super Manassen senio-
rem conuertere, responderet, *Scio fili, scio, & hic erit in po-
pulum, & hic exaltabitur, sed frater eius iunior maior illo erit.* Et
causam prælationis adiunxit, dicens; *Semen eius erit in mul-*
d. *titudinem gentium.* Adeo, licet impedito corporis aspectu:
melius videbat, vt videntem doceret erraſſe. Quis enim
melius videt, quam qui videt Christum? Aut quis potest
dicere oculis impeditum eum, qui videbat in Christo re-
fulgentem Ecclesiam? Nonne igitur clarum est quod de-
bilitas beatitudinem impedire non poſſit? Ille oculorum
impeditus munere, ille defatigatis corporis viribus in le-
cto tamquam in sepulcro corpus relinquens, aſſurrexit in
se, & longè ab alijs, atque intra semetipsum sese colligens,
B præsentibus se rebus subduxerat, & nouiſſimis diebus fu-
turæ miscebatur ætati. Sic enim scriptum est; *Annuntiabo,*
n. 49 inquit, *vobis quæ occursura sunt vobis in nouiſſimis diebus.* Quid
igitur ei deerat, cui Deus aderat, qui ei profecturo dixe-
rat; *Descendam tecum in Aegyptum, & ego deducam te in perpe-
tuum?* Nec defuit, quando in eo Spiritus sanctus loque-
batur. Quis tam potens in suo domicilio, quam iste in ali-
n 46 eno? Quis tam abundãs in vbertate, quam iste in fame?
Quis tam fortis in iuuentute, quam iste in senectute?
Quis tam actuosus in negotio, quam iste in otio? Quis
tam velox in curriculo, quam iste in lectulo? Quis tam
lætus in flore adolescentiæ, quam iste in mortis confinio?
Quis tam diues in regno, quam iste in peregrino loco?
n. 49 Denique reges benedicebat. Nec immerito pauper non
erat, qui nullo indigebat. Pauper non erat, qui se paupe-
b 11 rem non putabat. Et quis pauperem dicat, cuius conuer-
ilip. 3 satione dignus orbis terrarum non fuit? Et ideo conuer-
satio eius erat in cœlo. Hic vero prædiues in diuitijs sim-
plicitatis & sinceritatis, decorus magis nitore animæ,
quam corporis pulchritudine, quæ marcescere non no-
uit, ætate impiger, cui liceret cum vellet corporeo isto
C exire gurgustio, & superna paradisi mentis vigore pene-
trare, exultans spiritu, cum sepulcri extrema mandaret.
Non enim terreno se tumulo claudendum, sed superno
recipiendum domicilio præsumebat, & ideo tanquam
alteri mandabat sepulcrum, sui autem securus, mortem
illam immortalitatem putabat. Videbatur corporis im-
plicatus impedimento, & vigilanti in futura tempora præ
currebat affectu, dicens de persecutoribus Domini, qui
n. 49 de tribu Symeon & Leui auctores erant nequitiæ proces-
suri: *In consilio eorum non veniat anima mea, & in consessum e-
orum non contendant viscera mea.* Quis autem tam validus in
virtute, quam fortis iste in infirmitate? qui dicebat: *Ma-*
d. *ledictus furor eorum, quia pertinax: & ira illorum, quia indura-
ta est. Diuidam eos in Iacob, & dispergam illos in Israel.* Quis ve-
ro tam canorus cantibus, quam iste vocibus, qui toto au-
ditus est mundo, qui per omnes populos, per omnes au-
ditur ætates; Quis tam suauibus numeris septem vocum
oblocutus discrimina, quam iste septemplici Spiritus
D sancti gratia resultauit? Qui licet membris resolutus, ta-
men attollens se animo, & erigens spiritu, corporis sui
tamquam citharæ harmoniam diſſoluta membrorum
compage destructam alta mente despiciens non requite-
bat, sed otiosam iacere humi patiebatur. Ipse autem cantu
dem. se mulcebat interno, & prophetico se modulamine de-
lectabat, dicens, *Iuda, te laudabunt fratres tui, manus tuæ su-
per dorsum inimicorum tuorum, adorabunt te filij patris tui. Catu-
lus leonis Iuda ex germine fili mi ascendisti: recumbens dormisti vt
leo, & tamquam catulus leonis: Quis suscitabit illum?* Et infra;
Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ anaboladium
idem. *suum. Hilares oculi eius à vino, & dentes candidiores lacte.* quis
cantus dulcior, quis sonus suauior, quam remiſſio pec-
catorum, & resuscitatio mortuorum? Hunc cantum san-
ctus Dauid ille diuinæ organum vocis, & dominici ser-
monis interpres, cithara cecinit spiritali. His modulis
gratiæ, sublimem illum animum mentemque mulcebat.
Hoc cantu mundi istius aspera mitigauit, hoc sonitu sæcu-
li dura molliuit, hoc psalterio terrorem mortis infregit,
hac suauitate chordarum inferna calcauit. Sed audiamus

etiam quæ sanctus Iacob patriarcha admirabili illo suæ
organo mentis increpuit. *Nephtalim vitis remiſſa, porrigens* Ibidem.
*in germine decorem. Filius meus ampliatus Ioseph, filius meus ad-
ampliatus, Zelo appetitus filius meus adolescentior ad me reuertere.*
Et infra. *Præualuit super benedictiones montium manentium, &
desiderijs collium æternorum.* Quid dulcius benedictione? Ibidem.
Quid gratius æternitate? Et ipsa verba sunt cantus, & in
verbis magna votorum sunt præmia, meritorum fastigia.
Quid suauius sancto Ioseph, qui nos liberauit ab oppro-
brio, crucis dominicæ sacramento? Sicut enim maledi-
ctum factus est Christus, vt maledictum solueret legis: &
peccatum factus est, vt mundi peccatum tolleret: ita op-
probrium factus est, vt gentilitatis opprobrium auferret.
Sed illud opprobrium Christi thesauris Ægypti pretiosi- Psal. 21
us æstimatum est. Et ideo Moyses Pharaonis regis aulam Hebr. 11.
reliquit, & fidei elegit opprobrium, cui se opprobrio ma- Exod 2
ria diuidebant. Ipse ergo Nephtalim vitis totum remiſſa Exod. 14.
per mundum, vt omnibus populis vbertatem poculi spi- F
ritalis infunderet. Ipse est ampliatus, *habens nomen super o-
mne nomen*: qui quoniam se pro omnibus obtulit morti,
ideo audiuit à patre, *Ad me reuertere.* Loquebatur Iacob, & Philip 2
Deus audiebatur. Ille benedicebat, & Deus personabat, Gen 49
dicens filio, *Ad me reuertere*: hoc est, post paſſionem reuer-
tere. Reuertere ad sedem tuam, reuertere cum trophæo,
reuertere ad me, vt te resurgentem defuncti sequantur, &
tua potestate pariter atque exemplo resurgant, vt fias pri-
mogenitus ex mortuis, vt ad dexteram sedeas patris. Vn- 1. Cor. 15
de & filius dixit; *Amodo videbitis filium hominis sedentem ad* Coloſſ. 1
dexteram virtutis Dei. Neget quis beatum Iacob in ipso Mat. 26
mortis supremo, qui diuina fundebat oracula. Neget be- Gen 40
atum Ioseph in carcere, vbi sapientiæ spiritu interpreta- Gen. 40
batur somniorum quæ audierat veritatem, & futurorum
seriem reuelabat. Neget beatum Esaiam, cum medius se- Hier 38
caretur: Hieremiam, cum mergeretur; Daniel sanctum, Dan. 14
cum inter leones staret intrepidus, & prandium ei raptus
ab angelo propheta deferret. Non vtique ideo beatus,
quia alienum prandebat prandium, sed quia meritis suis 2. Mach 7.
impasta leonum ora claudebat. Quis autem non beatam G
dixerit matrem Machabæorum, quæ septem filiorum fu-
neribus octauam se addidit ad laudem cœlestis trium-
phi?

*Quantæ laudis fuerit sacerdotum sacerdos Eleazarus in supplicio-
rum constanti toleratione: quodque ideo non minus,
sed magis fuerit beatus.*

Cap. X.

NEc te Eleazere prætermittã, vtpote sacerdotum sa- 2. Mach. 6
cerdos, sed tuis iuuandũ oratis, qui genere sacerdos,
peritus in lege, maturus æui, cum oblatus esses Antiocho
persecutori, nec tentamentis potuisti capi, nec præmijs
inflecti, nec suppliciorum acerbitatibus frangi. Denique
à blandimentis cœpit, quia iudicabat tormenta sua posse
superari. *Erubesco,* inquit, *canitiem tuam*, reuereor senectu-
tem, miror prudentiam, cur abstinendum bonis epulis
putes quas natura largitur. Relaxa istiusmodi peruicaci-
am, expergiscere aliquando, dum adhuc malo tibi persua- H
dere quam extorquere, ne victus supplicijs facias, quod
refutas ratione inuitatus. Ad hæc respondit senex; *Nos An-
tioche non intentione ducimur, sed reuerentia legis tenemur, quæ
à suilla carne abstinendum præcipit.* Pulcherrimam iudi-
cas creaturam, negare tamen non potes quod potior sit
temperantia, quam voluptas: potior legis obedientia,
quam præuaricatio. Quod si hoc leue putas, vt carne vesca
mur suilla: qui in minimis legem contẽpserit, quomodo
in magnis tenebit? Aut si pretiosa est creatura huiusmodi,
vendicaris: cum eo quod sit pulcherrimum, defraudamur.
abstinẽtia autem nostra disciplina est castimoniæ. Discim⁹
enim resecare luxuriam, cupiditates vincere, excludere
concupiscentias, delectationibus corporis obuiare. Forti-
tudinis quoq. exercitium est, pœnis pro lege non cedere.
Iustitiæ quoque insigne atque prudentiæ, vt quod sequen
dum elegimus timore Dei, morte proposita reseruemus.
Quis escam imperet liberis? Quis autem se ridẽdum præ-
beat? Quis autem in hoc seruiat, & non ridebitur? *Nõ sum
ita senex, vt mihi non iuuenescat animi fortitudo. Suspensus*

itaque

A *itaque cum hinc atque inde grauiter verberaretur, nec iam ferrent senilia membra verberum pœnas, lassatis carnificibus atque extensoribus, in terram deflexus,* (Ibid.) *inflexibilem mentem gerebat.* Et tunc quidam seu longæuam miseratus ætatem, seu tentamentis circumuenire desiderans, (Ibid.) *Responde,* inquit, *tantummodo te manducaturum, nos te escæ eius immunem præstabimus. At ille clamans, Nequaquam, inquit, contingat mihi vt fiam senex inuentiuum iuuenilis erroris, qui huiusque eram forma salutaris instituti. Hæc ego ludibrio, vt paululum vitam lucrabor, & totius vitæ labores addicam breui viatico senectutis?* Senectus portus debet esse, non vitæ superioris naufragium. Non te negabo lex patria, non abiurabo vos sancta instituta maiorum, non decolorabo vos infulæ sacerdotales, nunc te perfidiæ puluere turpabo canicie. Quid multa? In moriendo tormentis factus est cæteris magisterium perseuerantiæ, qui electus erat ad infirmitatis exemplum. Beatus igitur, in quo non potuerunt tormenta rationem B vincere. An non beatus, qui potuit virtute animi victor esse pœnarum, pietatisque remigio seruare integram in tantis fluctibus passionem?

De admirabili patientia ac fortitudine septem fratrum Machabæorum, quibus mater octaua addita fuit qui sua supplicia meritum beatæ vitæ acquisierunt.

Cap. XI.

(2 Mach. 7) POst ipsum statuti sunt pueri septem cum matre. Insultare licet tyranno, qui dum callide à sene incipiendum putat, magistrum eligit quo discipulos faceret fortiores, quorum velut puerilem ætatem præmijs prouocabat ad culpam, vrgebat terroribus ad formidinem. At illi non degeneres tanto duci respondent; *Quid nos contemnis vel circumscribis vt pueros?* Pueri sumus, sed fides cana est, sed valida disciplina. Experire certè, subijce quibus placet pœnis puerilia viscera, non inuenies corda puerilia, nec potentiores erunt tormentorum machinæ, quam legitimæ obseruationis excubiæ. Quem vicit senectus, C superabit æmula senectutis pueritia. Sequimur patrem filij, discipuli doctorem. Collige suppliciorum instrumenta proposita: meditationem patientiæ, non terrorem infantiæ afferunt dum videntur. Iussit maximum natu eligi. At ille ridens, Rectè, inquit, naturæ ordinem seruas. Sed cur Dei legem temerandam putas? Et pro pietate quidem omnes maximi sumus, sed tamen à me inchoatum gaudeo. Quod quæris tyranne, confiteor nos summo Deo seruire, & doces quid agere debeamus. Si tu tanta pertinacia vis extorquere veritatem, cur non omni virtute nos eam tenendam putemus? Quid plura? Adhibentur variarum genera pœnarum. Sed vicit pietas immanitatis furorem, exclusa est anima, non religio. Secundus accessit, nec degener fratri munia piæ confessionis impleuit. Et cum detraheretur membrana capitis, respondit, Aufertis quidem membranam, sed habeo galeam spiritalem, quam non potestis auferre. Et (1. Cor 15) D vere hanc galeam nemo auferre potest, sicut postea Apostolus docuit in Ecclesia Domini, quia *caput viri Christus est*, & eius sumus membra. Rectè puer istam diuino spiritu doctrinam Apostolicam præuidebat. Exuebant immanes bestiæ corium capitis, & pardalicis feritatibus sæuiebant: at ille deficiens, Quam dulce est, inquit, mori pro religione, quam suauis omnis acerbitas mortis pro pietate: quia manet horum remuneratio laborum. Tua sunt rex grauiora tormenta, tu tuis vehementius torqueris supplicijs, quia vides te vinci in potestate. Et hoc defuncto, tertium statui sibi iussit. Et cum eum partim tentaret insidijs, partim cuperet terrore percellere, respondit ad eum, Non faciam voluntatem tuam, non succumbam imperio tuo. Per beatam illam fratrum meorum passioné, & nobilem vitam, non negabo piam germanitatem. Quæuis adhibeto supplicia, quibus magis vrgeas: hoc proficies asperitate pœnarum, vt maiora testimonia nostræ germanitatis accipias. Iussit itaque ei linguam amputari. At ille exclamans, Victus es, inquit, Antioche, qui organum vocis abscindi iubes. Confessus es te respondere nô posse

E rationi, maioraque probaa linguæ nostræ flagella, quam tua verbera. Nos enim tua verbera nô timemus, tu nostræ vocis flagella non potes sustinere. Sed hæc pietatis flagella sunt, tua flagella perfidiæ. Sed etiam lingua sublata, grauius te suo cadens murmure flagellabit. Euadere te putas Antioche si vocem eripias? Et tacentes Deus audit, & magis audit. Ecce aperui os meum, laxaui linguam meam, abscinde linguam: sed non abscindes constantiam, non virtutem auferes, non rationem oblitterabis, non eripies testimonium veritatis, non eripies cordis clamorem. Si lingua amputatur, sanguis clamabit, (Gen 4) & dicetur tibi, *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me.* Audit enim sanguinis vocem, qui audit internas cogitationes. Tenebræ licet operiant, & parietum septa circumdant, (Eccl. 23) non dicat impius quia nullus sibi testis adsistat: (Hebr. 4) explorat vniuersa, videt omnia Deus, nec est aliquod (Sap 8) facinus quod possit latere omnium iudicem Deum qui cognoscit vniuersa antequam fiant. Quid verba damus? F Loquaciora sunt vulnera: etsi vulnera tegantur, etsi abscondatur cicatrix, non abscôditur fides: nec tamen plaudas quod auferendo linguam, confessionem laudis eripias: Satis iam Deum sermone laudaui, nunc passione laudemus. Et hoc peracto iussit quartum vinciri ad rotam, vt eius vertigine membris omnibus solueretur. At ille cum torqueretur immaniter: Dissoluis, inquit, corporis membra, sed adiungis gratiam passioni, nec eripis solatium morti. Est enim *vox tonitrui in rota*, (Psal. 76) quia in bono & inoffenso vitæ istius cursu cœleste resultat oraculum, sicut in Ioanne & Iacobo filijs tonitrui resultabat. (Marc 3) (Ezech. 1) Itaque illud quod legi nunc manifestius recognosco, quia rota intra rotam currit, nec impeditur. Teres enim vita sine vlla offensione in quauis passione versatur, & intra hanc quoque rota currit. Currit lex intra gratiam, & obseruantia legis intra diuinæ curriculum misericordiæ est. Nam quo magis voluitur, plus probatur. Potius est hic ab impijs aduersa tolerare, vt ibi à Domino consolationem inuenire possimus. Et iste consummans cursum suum, abrupit spiritum, animamque victor effudit. Quintus cum sisteretur, cæso prius, eidem iussit ignes admoueri, subijci incendia. Manabat è vulneribus cruor, & effossis vlceribus sanguis effusus ipsos flammarum extinguebat globos. At ille inter ignium crepitus audiebatur dicens, Gratias tibi Domine quod dedisti nobis G dicere, *Transiuimus per ignem.* & sicut alibi idem tuus dicit Propheta; (Psal 65) *Igne nos examinasti, sicut examinatur argentum.* (Psa. 16 & 65) Adstabo tibi sicut aurum purgans incendio: & si quid fuit culpæ, ignis exussit. Itaque & iste translatus à corruptela ad incorruptionem, vitam exhalauit. Sexto quoque admota tormenta sunt. Ait ille, *Noli,* inquit, *frustra errare, & tua hoc adscribere potestati, quod ista aduersum nos exerceas. Nostrorum hoc delictorum est pretium, vt peccantes puniamur.* (2. Mac. 7) Et gratias Domino, quod hic à nobis duplicia peccata exiguntur, vt ibi nobis consolatio deferatur. Gratias autem & tibi, quod tam durus & immitis es: vt talibus nostris supplicijs Dominus in quem peccauimus, genti nostræ propitius fiat. (Esa. 4 6) Nos quoque alleuamus ærumnam, dum fidei passionibus delectamur. Et iste duris & asperis dilaceratus supplicijs, appositus est ad fratres suos. Supererat iunior ex fratribus, & iam pudebat H Antiochum immaturæ ætati se ita fuisse ludibrio. Itaque dolis eum desiderans circumscribere, pollicebatur honores, diuitias, amicitiam suam, consortium secretorum. At vero pia mater monebat filium suum, dicens & huic sicut cæteris, (2. Mac 7) *Nescio quemadmodum in vterum meum introistis, neque ego spiritum donaui vobis, neque membra formaui, sed hæc omnipotentis Dei munera sunt.* Putauit Antiochus, videns matrem sollicitam, quod saluti eius timeret, ipsi quoque suadere cœpit, vt filium ab intentione sua reuocaret. At illa voce patria dicebat filio, Tu solus superes fili, summa votorum meorum: tu postremus clausisti partus meos, tu postremus conclude gaudia mea. Miserere mei, quæ te in vtero tot mensiû curriculo portaui, ne vno momento confundas senectutem meam, ne decolores tot fratrum tuorum trophæa, (Ibidem.) nec sacrum eorum comitatum relinquas, nec consortium deseras. Te adhuc isti

expectant

A expectant triumphi. Aspice in cælum, vnde hausisti spiritum, ad patrem omnium: aspice in terram, quæ tibi ante alimoniam ministrauit: aspice ad fratres, qui collegam requirunt: aspice ad matrem, quæ tibi lac dedit: redde mercedem pij sanguinis: noli à fratribus, noli à matre diuelli. Temporales opes sunt quas promittit Antiochus, temporales honores: perpetua corona quæ à Deo omnipotente defertur. Vos mihi septem dierum lumina dedit Gen. 2. Dominus, sextum iam diem clausi, & omnium opera bona valde. Debes mihi fili, vt quæ in illis sex laboraui, in te requiescam septimo, tanquam à sęculi operibus iam feriata. Itaque proripiens se iuuenis, ait. Quid sustinet? Et multa vociferans, quod nequaquam diuelli posset à fratrum cōsortijs, quorum multo beatiora essent funera quam regis imperia, eum vrgeret conuicijs regem, & ipse acerbis excruciatus tormentorum generibus, vitæ huius munus absoluit. Nouissima mater oblata est neci. Quis hanc beatam neget, quæ quasi septem vallata muralibus, inter corpora filiorum nullum sentit mortis incursum? Quis, inquam, dubitet de eius beatitudine, quæ septem turribus B circumdata, in paradisi sedem caput extulit: quę septem filijs cincta, sacratissimum Deo chorum, non solum canorū vocibus, sed etiam passionibus ad concinendas Domini laudes cælestibus inuexit altaribus? Quā bonus fidei partus, quam tutus portus iste pietatis, quam splendida lucerna Ecclesiæ, septeno fulgens lumine, & octauo vtre cunctis luminibus oleum subministrans. Eccl. 11. De quibus pulchre dicitur, Date partem illis septem, & illis quidem octo, eo quod in vtroque numero consortium gratiæ consequantur, in lege nutriti, per gratiam coronati, septem tanquam in sabbato, octo tanquam in Euangelio. Pia mater supplemento passionis adiuncta: quæ in talibus filijs integram pietatis formam & parturiuit & peperit.

De singulari beata illius matris septem filiorum commendatione.

CAP. XII.

C Recurrunt in memoriam sermones sanctæ fœminæ, dicentis ad filios; *Ego vos genui, ego vobis succum lactis infudi: nolite nobilitatem vestram perdere.* Sic aliæ matres reuocare à martyrio solent filios, non vocare. At ista maternum in hoc ponebat affectum, si filijs vitam magis perpetuam quam temporalem suaderet. Spectabat itaque pia mater filiorum certamina, & quamuis maternorum viscerum compassione quateretur, tamen pietatis studio premebat dolorem. Et offerente Antiocho, cum posset salutem eligere filiorum, malebat periculum: compressisque naturæ gemitibus pœnas filijs optabat augeri, vt mors citius appropinquaret. Videmus conuersa vota matris in filios, ne quem superstitem derelinqueret, sed omnes piæ cohæredes mortis acquireret. Sed nec filij minores tali parente, qui se inuicem cohortabantur, qui dicebant vno studio, & quadam animorum acie: *Mortis aduersæ impetum petamus. Tunc enim viuemus, cum fuerimus mortui.* Nemo pietatis ordinem derelinquat, ne-D mo se subtrahat prælio triumphali. Non homini, sed Deo nostras deuouimus animas: non homini, sed auctori omnium militamus. Talis hæc pugna est, vt ille gloriosius vicerit, qui crudelius occisus fuerit. Itaque nemo timuit, nemo trepidauit, nullus ad mortem ex tot fratribus pigrior fuit, sed omnes tanquam ad immortalitatis viam, ita ad mortem per acerba supplicia cucurrerunt: & mater consona cernens filiorum agmina, tanquam pia anima sui membra corporis in filijs offerebat, & per artus proprios videbatur sibi subire tormenta. Cadebant filij tormentis exulcerati, mortui super mortuos aduoluebantur, corpora super corpora volutabantur, capita super capita exsecabantur. Refertus erat locus cadaueribus filiorum, non fleuit mater, non lamentata est, non oculos cuiusquam pressit, aut ora morientis clausit, non lauit vulnera sciens gloriosiores esse si euiscerati & concreti pariter puluere & sanguine viderentur, qualea solent de bello redire victores, qualia solent trophæa ex hostibus reportare. E Non superiacienda velamina, non prosequendas exequias, nisi suæ quoque comitatu mortis arbitrata est. Quæ citharæ dulciores ederent cantus, quam morientes filij in tam grauibus supplicijs ediderunt? Erumpebant enim naturæ gemitus, etiam inuitis. Spectares peremptorum cadauera, sicut fila chordarum, audires heptochordorum psalteriū triumphalibus gemitibus resultare. Non sic illecebrosi cantus Sirenum attraherent audientem. Illi enim ad naufragium trahunt, isti ad sacrificij victoriam. Nec sic cygnea carmina aures animumque mulcerent. Cygni enim naturæ sorte moriuntur, isti moriebantur amore pietatis. Non sic rauca resonant secreto in nemore columbæ murmura, vt vltima verba morientium cum summa suauitate resonabant. Nec sic luna inter stellas refulget, vt inter filios mater: & cum eos ad martyrium illuminatura deduceret, & cum amplexata victores in medio filiorum iaceret. O vera mater adamante fortior, melle dulcior, flore fragrantior! ô indissolubile pietatis vinculum! ô vere *valida charitas sicut mors*, durus sicut inferi zelus deuotione ac fidei. F Cant. 8. Nulla tantarum diluuia passionum tuam potuerunt charitatem excludere, nulla inundare eam flumina tantarum acerbitatum. Sicut arca in illo mundi diluuio totius orbis Gen. 7. spatijs innocua ferebatur, ita & tu aduersus fluctus tam grauium passionum pietate immobilis testitisti: & cum posses salutem filiorum eligere, noluisti. Quo affectu vos prosequar sanctæ matris pia pignora? Quo penicillo sermonis mei describam formæ vestræ & animarum similitudinem? Stetistis inter exercitus regios, quibus totus fuit orbis terrarum subactus, quos India quoque in extremi maris secreta refugiens declinauit, & soli de rege superbo sine bellico conflictu victoriam reportastis. Vicerunt in vobis sola arma pietatis, dedit pœnas tyrannus, & quia vos non potuit vincere, & quia atroci peremptus est morte.

S. AMBROSII DE IACOB ET VITA beata libri secundi finis. G

Summarium Libri de fuga sæculi.

Super verbis Rebeccæ matris Gen. cap. XXVII. dicentis filio Iacob, Surge, fuge in Mesopotamiam, agit sanctus Doctor Ambrosius (mystice locum interpretando) de fuga sæculi, ut declaratur cap. IIII. huius libri in quo docet quomodo fugiendus sit mundus & caro, vt perueniat quis ad gratiam.

CAPITA LIBRI. H

A *sæculum & eius cogitationem fugientes, neque fugere erubescentes, cum gloriosum sit ita fugere quemadmodum ex fuga Iacob & aliorum sanctarum patrum demonstratur: & quam beata etiam sit fuga quam Iacob suscepit.*

5. *Cur hinc fugere debeamus, & quomodo transire cum Moyse, vt videamus Deum, calceamenta pedum soluenda: quomodo etiam relinquere vmbram huius vitæ, & cum sancto Dauid euolare, etsi non vt aquila, saltem vt passer, etiam si non ad cælum, saltem ad montes.*

6. *Qua ratione volens fugere, velociter & diligenter fugere debeat: quo etiam fugiendum sit, & ad quod bonum animas nostras erigere debeamus.*

7. *Quod non mediocris sit causa cur hinc fugere debeamus: quodque non impigre malitia huius sæculi fugienda sit, & quid sit hinc fugere, cur etiam malitia in terris versetur & sæuiat: qua præterea ratione* B *Dominus Iesus vindictam diaboli auctoris malitiæ distulerit, neque eadem sententia in ipsum & in hominem dicta sit.*

8. *Quomodo hinc animo fugere possimus, etsi corpore retineamur, quod etiam hinc quia tempus breue est, fugiamus, ne cum prætereunte figura mundi, opera nostra nosque ipsi prætereamus: quod si cauere velimus, mandata Dei non prætereamus, neque disciplinæ alicuius profectum, quemadmodum Ioseph fecit, & in Sarra ostenditur, & sicut Iacob executus est.*

9. *De exhortatione quod hinc fugiamus, sicut fugit de patria sanctus Iacob, & sicut ceruus fugiunt ad fontes aquarum, quos & Dauid sitiebat: quis quoque iste fons, & quid hunc fontem desiderans facere debeat, exemplo Susannæ, quomodo etiam sicut Paulus & Lot fugerunt, nos fugere debeamus, quibus* C *præterea modis quis bene fugere possit.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, DE FVGA SÆCVLI LIBER.

Qua ratione homo impediatur vt à terrenis se exuere, mentemque eleuare, & semper ascendere sine diuino auxilio non possit, & quod ascendere volens, non læta sæculi & amœna, sed plena doloris & luctus sequi debeat. quod etiam saluus esse volens, a Christo docetur vt supra mundum ascendat, & hoc sæculum fugiat.

Cap. I.

D

REQVENS nobis est de effugiendo sæculo isto sermo, atque vtinam quam facilis sermo, tam cautus & & sollicitus esset effectus. Sed quod peius est, frequenter irrepit terrenarum illecebra cupiditatum, & vanitatum offusio mentem occupat, vt quod studeas vitare, hoc cogites animoque volutes: quod cauere difficile est homini, exuere autem impossibile. [S. Augu. lib. 2. con. Iul. Pelag. cap. 8. & li. 4. co. duas epist. Pelag. cap. 11.] Denique voti eam magis esse rem quam affectus, testatur Propheta dicendo: *Declina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam.* [Psalm. 118.] Non enim in potestate nostra est cor nostrum: sed nostræ cogitationes, quæ improuiso offusæ mentem animumque confundunt, atque alio trahunt quam tu proposueris, ad secularia reuocant, mundana inferunt, voluptuaria ingerunt, illecebrosa intexunt: vnde ipso in [Rom. 7.] [Genes. 8.] tempore quo eleuare mentem paramus, insertis inanibus cogitationibus ad terrena plerumque deiicimur. Quis autem tam beatus, qui in corde suo semper ascendat? sed hoc sine auxilio diuino qui fieri potest? Nullo profecto modo. [Psal. 83.] Denique supra eadem scriptura dicit, *Beatus vir cuius est ipsi auxilium abs te Domine, ascensus in corde eius.* Beatus plane quem delectatio non reuocat, quem non inclinat voluptas, qui ad inferiora non respicit. Quod nec ipsius Lot vxor potuit euadere. [Gen. 19.] Quo admonitus exemplo Apostolus, posteriora obliuiscens, & ea quæ sunt priora appetens festinabat ad brauium: & peruenire meruit, qui ante se Christum videbat, à quo ad iustitiæ vocabatur coronam. [Philip. 3.] [2. Tim. 4.] [Galat. 2.] E Et ideo peruenit ille qui *seipsum sibi abnegauit, vt Christum lucraretur.* Denique *non ipse viuebat, sed viuebat in eo Christus.* Nam quis inter tot passiones huius corporis, inter tantas illecebras huius sæculi, tutum atque intemeratum seruare potest vestigium? Respexit oculus, & sensum mentis auertit, audiuit auris, & intentionem inflexit: inhalauit odor, & cogitationem impediuit: os libauit, & crimen retulit: tactus contigit, & ignem adoleuit. F *Intrauit mors per fenestram*, dixit Propheta. [Hier. 9.] Fenestra tua est oculus tuus. Si videas mulierem ad concupiscendum intrauit mors: [Luc 11.] [Matth. 5.] si audias sermones meretricios, intrauit mors: [Prou. 7.] si luxuria sensus tuos capiat, penetrauit mors. [Eccl. 7.] [Genes. 3.] Et ideo qui vult ascendere, non læta seculi, non amœna, non delectabilia, sed plena doloris & fletus sequatur. [Psal. 39.] *Melius est* enim *ire in domum luctus, quam in domum conuiuij.* [Ibidem.] Denique nec Adam de paradiso descendisset, nisi delectatione deceptus esset. Pulchre igitur Dauid, qui periculosos etiam ipsos aspectus fuerat expertus, beatum illum dicit, cui spes omnis in Dei nomine est. Sic enim *non respicit in vanitates, & insanias falsas* si semper Christum intendat, semper Christum interioribus oculis aspiciat. [Psal. 118.] Vnde iterum ad ipsum conuersus ait; *Auerte oculos meos ne videant vanitatem.* [Psal. 39.] Vanitas cursus est, quia nihil prodest: vanitas est equorum velocitas, quia mendax ad salutem est: vanitas theatrum est, vanitas ludus omnis. *Omnia vanitas*, inquit Ecclesiastes, *quæ in hoc sæculo sunt.* [Eccl. 1.] G Denique qui saluus esse vult, supra mundum ascendat, quærat verbum apud Deum, fugiat hunc mundum, terras relinquat. [Ioan. 1.] Non enim potest percipere illud quod est, & est semper, nisi prius hinc fugerit. Vnde & Dominus volens patri Deo appropinquare, ad Apostolos ait, *Surgite, eamus hinc.* [Ioan 14.]

Quod etiam lex doceat sæculum esse fugiendum, & Deum sequendum: & de absolutione quatuor quæstionum secundum mysticum intellectum per adaptionem ad diuersa genera virtutum, iuxta quatuor quæ posita sunt in lege circa vrbes ad refugia dispositas.

Cap. II.

DOcet etiam lex fugiendum sæculum, Deum sequendum. Quid enim aliud docet cum dicit; *Disponetis vobis ciuitates ad refugium, & erunt vobis refugia, quo refugiat homicida omnis qui percusserit animam inuitus?* [Num 35.] [Iosu. 20.] H Et infra, *Sex ciuitates ad refugia erunt vobis, tres ciuitates dabitis trans Iordanem, & tres ciuitates dabitis in terra Chanaan?* Apte quidem confugientibus ob crimen homicidij refugia proposita sunt: sed si consideremus altius, quatuor sunt quæ admonent profundius esse spectanda arcana lectionis istius. Vnum, qua ratione ex iis ciuitatibus quæ Leuitis in portionem sorte obuenerunt, sed ciuitates ad refugium datæ sint homicidij crimine laborantibus, cur non etiam aliarum tribuum ciuitates ad hoc munus deputatæ? [Num. 35.] Secundum, qua ratione sex numero. non enim otiose numerus hic præscriptus videtur, neque plurium neque pauciorum ciuitatum. Tertium, cur tres vltra Iordanem ciuitates, & tres in regione Chananæa dispositæ sint quæ refugio peccantibus forent. Quartum, cur dinumeratio & definitio temporis compre- [Ibidem.]

A

hensa sit; intra quod habiret homicida in ciuitate refugij, *quo ad moriatur sacerdos magnus , & post mortem sacerdotis magni reuertatur homicida in ciuitatem habitationis suæ.* De singulis ergo oportet dicere, atque eo ordine quo proposuimus, quæsita absoluere. Competenter itaque Leuitarum ciuitates datas ad refugium, primo explicandum est. Congrue autem prouisum liquet, quia Leuitæ fugitantes sunt mundi huius, vt placeant Deo, relinquunt parentes, filios, omnem cognationem, vt adhæreant vni Deo. Denique & Abrahæ dictum est; *Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui.* Sed forte dicas, Leuita non erat. Sed *habebat in lumbis suis Leui,* vt legimus ad Hebræos scriptum. Et Dominus Leuitis dicit, cum discipulis suis, hoc est Apostolis, dicit; *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Quamquam ad omnes iam dictum sit: *Vos, autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus in adoptionem.* Venit plenitudo, reliquiæ cessarunt, Christus enim omnes vocat. Omnibus patet, vt omnes sequantur. omnibus regnum propositum; & vita æterna. Ergo cui Deus portio est, nihil debet curare nisi Deum, ne alterius impediatur necessitatis munere. Quod enim ad alia officia confertur, hoc religionis cultui, atque huic nostro officio decerpitur. Hæc enim vera est sacerdotis fuga, abdicatio domesticorum, & quædam alienatio charissimorum, vt suis etiam se abneget, qui seruire Deo gestit. Recte ergo fugaces fugacibus cōmendauit æternæ legis sanctio, vt qui hunc mundum obliti sunt, eos recipiant qui peccata sua condemnantes atque opera, obliuionem vitæ superioris exoptent, & sæcularia quæ gesserint, abolere desiderent. Fugitans igitur est suorum, sacri altaris minister. Vnde Dominus quasi princeps sacerdotum, formam Leuitis in Euangelio dans suo, dixit; *Quæ est mater mea, aut qui sunt fratres mei?* Hoc est, non agnosco matrem, non recognosco fratres, ignoro proximos. *Mater mea & fratres mei ij sunt, qui audiunt verbum Dei & faciunt.* Solum ergo verbum Dei nouit minister, cum eos nouit in quibus operatur Dei verbum. Et ideo exul est mundi, fugitans corporis passionum, abdicat se omnibus, vt solus remaneat sicut Elias dixit; *Et ego relictus sum solus.* sed non erat solus cum quo erat Dominus. Et ipse Christus relictus est solus: *Sed non sum,* inquit, *solus, quoniam pater mecum est.* Est etiam alia causa quia Leuitæ ministri sunt Dei. Et ideo ipsorum ciuitates fugientibus homicidis per legem deputantur: quia ipsis ius est diuina mandata exequi circa eos qui crimen mortale admiserint. Nescit Ecclesia publicas leges, suas nouit. Vt dominico sacerdos obediat imperio, audi Leuitam dicentem; *Tradidi huiusmodi hominem satanæ in interitum carnis , vt spiritus saluus sit in die Domini nostri Iesu Christi.* Percussus igitur Leuitico gladio, moriatur sensus carnis in nobis, vt viuat anima nostra. Nisi enim sensus carnis occiderit, nullus potest esse fructus vitæ æternæ. Sex autem ciuitatum refugia sunt, ita vt prima ciuitas sit cognitio verbi, & ad imaginem eius forma viuendi. Quicumque eam cognitionem fuerit ingressus, tutus à pœna est: secundum quod & Dominus ait; *Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.* Et alibi, *Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum & quem misisti Iesum Christum.* Hæc est igitur ciuitas velut metropolis, cui adiacent aliæ quinque ciuitates Leuitarum. Secunda ciuitas, consideratio diuinæ operationis, qua creatus est mundus. Tertia ciuitas, contemplatio potestatis regiæ, & maiestatis æternæ. Quarta ciuitas, propitiationis diuinæ contuitus. Quinta ciuitas, legis diuinæ contemplatio, quæ præcipit quid faciendum sit. Sexta quoque ciuitas portio legis, quæ præscribit quid non faciendum sit. Quanta abundantia diuinæ misericordiæ, quantæ diuitiæ pietatis eius, vt singulorum studia, fragilitatesque humanæ conditionis considerans, quibus & inuiti ac reluctantes ad culpam ducimur, & non voluntaria delicta victi illecebris frequenter committimus, diuersa nobis refugia proponat, sex videlicet vrbium: vt quo numero mundus formatus est, eodem numero aduersus mundana vitia & sæculi huius naufragia remedium prouideretur. Primum igitur remedium, vt si cui boni propositi viro culpa irrepserit, is sine vlla comperendinatione, si perfectam velit habere securitatem, ad ipsam rerum omnium arcem properet; vbi verbum est Dei, in illo sinu patrio, id est arcano ac recessu Dei, vbi est fons sapientiæ, vnde pro morte, vitæ æternæ hauriat potum immortalem. Secundum est remedium, vt qui non potest cognitionem boni illius prælibare, & tardior vel ingenio est, vel fidei comprehensione, quoniam veloci mentis vigore atque ingenij acumine ad cognitionis summam contenditur, saltem opera Domini consideret, atque ex his quæ facta sunt, tanti contempletur operis auctorem, quoniam ex his bonis quæ sunt in constitutione istius creaturæ (*bona* enim *valde sunt*, sicut Dominus dixit) bonum illud summum atque æternum comprehenditur. Qui ordo rerum? quæ disciplina? quæ gratia? Nonne his quamuis tardum ingenium diligere auctorem suum prouocatur? Etenim si parentes quia nos genuerunt, amamus: quanto magis diligere debemus creatorem parentum, auctoremque nostrum? Ergo operatoris virtus Dei etsi non videtur, tamen ex suis operibus æstimatur: operatoremque opera sua produnt, vt intelligatur qui non comprehenditur. Vnde & Dominus ait; *Si mihi non creditis: vel operibus credite* Bona igitur etiam hæc ciuitas ad refugium, quæ ædificatoris sui testificatur gratiam, & affectum nostrum excitat, vt eius simus cupidiores, qui tantam nobis fabricæ huius videatur contulisse pulchritudinem. Tertius ordo est regalis potestatis contemplatione, vt subijciamur regi, si non deferimus tanquam parenti. Metu enim præsidentis plerumque fit obediens potestati, qui est saluti ingratus: vt necessitatem sobrietatis agnoscat, qui noluit ac nequiuit gratiam pietatis agnoscere. Corrigit ergo necessitas, quem pietas prouocare debuerat. Hæ sunt tres ciuitates trans Iordanem, perfectiori prudentiæ ad refugium datæ: vt primo culpam fugiamus inductione animi conformis ad imaginem Dei. Ita enim creati sumus, dicente Deo: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.* Hæc ergo primæ illius ciuitatis lex est. Deinde si per fragilitatem carnis, mundi illecebras, ita mentem nostram formare non possumus, reuerentia paternæ generationis, & sedulitate prolis peccatum leuemus. *Charitas enim multitudinem peccatorum operit.* Qui ergo ad imaginem Dei esse non potuerit, sit ad plenitudinem charitatis. Illa ciuitas culpam excludit, hæc soluit. Hæc denique lex secundæ ciuitatis: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua.* Sed si rursus angusti animi & minuti sunt qui abundantiam charitatis & gratiam recipere non possunt, habes tertiam ciuitatem, vt diuinæ potestatis formido te sobrium faciat, & inflectat metus. Et hæc lex tertia; *Dominum Deum tuum adorabis, & ipsi soli seruies.* Hæ igitur præcipuæ virtutes, & ideo paucorum, non plurium, supra Iordanem positæ: vt exprimas quasi imago archetypum, diligas quasi filius patrem, adores quasi subditus regem. Qui autem Iordanem transierint, (Iordanis enim *descensio* dicitur) quippe descenderint ex illis superioribus virtutibus ad hæc inferiora, id est, in quibus integritas, charitas, humilitas vacillauerit, propriora habent homini refugia quæ petant, vt qui obnoxij delictis, & inflexi vitijs sunt non voluntarijs, sperent Dominum sibi reconciliari posse si veniam petant, sperent posse se corrigi, si præcepta sequantur cælestium testamentorum: quibus aut informamur ad innocentiam, aut reuocamur à culpa. Hæ igitur intra Iordanem ciuitates sequendæ sunt, vt propitiemus nobis Deum, sequamur quæ iubet, vitemus quæ prohibet. Sit ergo propitiandæ diuinitatis ambitio, sequendæ præceptionis obeditio, interdictæ præuaricationis cautio, quibus propitiatoriam Dei misericordiam & nomotheticen eius prouidentiam, vel institutorum obsequio, vel interdictorum declinatione veneremur. Quartum superest, quod ait; *Quia vsque ad illud tempus erit in ciuitate refugij homicida ille , donec moriatur sacerdos magnus.* In quo secundum literam hæret interpretatio. Primum ipsa fuga forte magis quam æquitate alicuius

Marginalia (left column): Iosue 18. — Gen. 12. — Heb. 7. — Luc 9. — 1. Pet. 2. — B — Galat 4. — Matth. 11. — 12 q. 1. c. Dominus pars mea. — Luc. 14. — Matth. 12. — Ibidem. — C — 3. Reg. 19. — Ioan. 16. — Num. 35. — 1. Cor. 5. — Num 35. — Ioan. 15. — Ioan. 17. — D — Gen. 2.

Marginalia (right column): E — Ioan. 1. — Eccl. 1. — Rom. 1. — Gen. 1. — Hebr. 12. — F — Ioan 10. — Rom. 13. — Gen. 1. — Genes 1. — G — 1. Pet. 4. — Deut. 6 — Ibidem. — H — Num. 35.

A examinis definita, deinde in causis paribus impar euen-
tus. Poterat enim fieri vt post homicidæ illius refugium
sequenti die obiret magnus sacerdos. Quæ autem sub in-
certo sententia? Ergo quia hæret littera, quæramus spiri-
1.Ioan. 2. talia. Quis est iste magnus sacerdos, nisi Dei filius, ver-
1.Pet 2. bum Dei cuius aduocationem pro nobis habemus apud
Coloss 1. patrem qui exors est omnium voluntariorum & acciden-
Coloss. 2. tium delictorum, in quo consistunt omnia quæ in terris
sunt, & quæ in cælo? Vinculo enim verbi constricta sunt
omnia, & eius continentur potentia, & in ipso constant,
quoniam *in ipso creata sunt omnia, & in ipso habitat omnis
plenitudo* Et ideo omnia manent, quia dissolui illa non si-
nit, quæ ipse constringit, quoniam in eius voluntate con-
sistunt. Omnia enim quoad vult suo imperio coercet &
Ibidem. regit, & naturali concordia ligat. Viuit igitur verbum
Rom. 1. Dei, & maxime in animis viuit piorum, nec vnquam
moritur plenitudo diuinitatis. Nunquam enim mori-
tur sempiterna diuinitas, æterna Dei virtus. Sane mo-
ritur nobis, si à nostra anima separatur: non quo morte
B corrumpatur, sed quo dissoluatur atque exuatur mens
nostra ab eius coniunctione. Mors enim vera, est verbi &
animæ separatio. Denique statim incipit anima peccatis
patere inuoluntarijs.

Quod præmemorata virtutum genera etiam in Apostolo non adumbrata, sed expressa habeantur, vt ex dictis ipsius aperte demonstratur.

Cap. III.

HAbemus hæc genera non adumbrata, sed expressa
Rom. 1. virtutum in Apostolo, dicente eo; *Ita quod in me est;
promptus sum & vobis qui Romæ estis euangelizare. Non enim eru-
besco Euangelium. Virtus enim Dei est in salutem omni creden-
ti: Iudæo primum, & Græco.* Iustitia enim Dei in eo reue-
Ibidem. latur, id est, in eo qui credit. Denique addidit; *Ex fide
Habac 2. in fidem, sicut scriptum est: Iustus autem ex fide viuit.* In quo
igitur iustitia Dei reuelatur nisi in eo qui conformis est
imaginis Dei? Habes primum præceptum ad imagi-
C nem. Secundum, *quia inuisibilia illius per ea quæ facta sunt
intelliguntur*, id est, sempiterna virtus eius & diuinitas o-
Rom. 1. peribus eius cognoscitur. hoc est operatoria virtus. Ter-
tium de imperiali potestate, quia verbum Dei regale est,
& iudiciale & plenum iustitiæ sacerdotalis, remunera-
tionem bonorum actuum, & retributionem malorum
venturis in iudicium suum seruans, de quibus ait Apo-
Rom. 2. stolus; *Scimus autem quoniam iudicium Dei est secundum ve-
Rom. 1. ritatem in eos qui talia agunt.* Itaque qui veritatem & iu-
Rom. 2. stitiam Dei cognouit, non debet ea agere quæ morte
digna sunt. Sequitur bonitas Dei propitiatoria vtique,
Sap. 11. de qua dicit; *An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & lon-
ganimitatis contemnis? ignoras quoniam bonitas Dei ad pœni-
tentiam te adducit?* id est, prouocat te. vt quia bonus est
Deus, sperare possis tuorum peccatorum indulgentiam.
Non vult enim vindicare, qui est paratus ignoscere.
Subtexuit etiam legislationem, id est nomotheticen: vt
si quis contemplatione diuinæ bonitatis resoluitur, &
magis ad negligentiam quam ad pœnitentiam prouoca-
D tur, legem sequatur: *Quoniam & quicunque*, inquit, *sine
Rom. 2. lege peccauerunt, sine lege & peribunt: & quicunque in legem
Ibidem. peccauerunt, per legem iudicabuntur.* Lex autem gemina est,
Exod. 34. naturalis: & scripta. Naturalis in corde, scripta in tabu-
Rom. 2. lis. Omnes ergo sub lege, sed naturali; *Sed non est om-
nium, vt vnusquisque sibi sit lex. Ille autem sibi lex est, qui fa-
cit sponte quæ legis sunt, & in corde suo scriptum opus legis o-
stendit.* Habes quæ bona legis sunt, quæ tamen non so-
lum scire vel audire perfunctorie, sed etiam facere de-
Ibidem. bemus. Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum,
sed factores legis iustificabuntur. Cognouisti etiam quæ
mala sunt. Primum natura ipsa boni operis magistra est.
Scis non furandum, & seruum tuum si furtum tibi fe-
cerit, verberas: & si quis ad vxorem tuam affectauerit,
persequendum putas. Quod ergo in alijs reprehendis,
ipse committis? Qui prædicas non furandum, furatis?
Ibidem. Exod. 20. Qui dicis non adulterandum, adulteras? Secuta est et-
iam lex quæ data est per Moysen. *Per legem autem agnitio* E
peccati. Accepisti etiam quid declinares, & ea agis quæ Rom. 3.
prohibita cognoscis? Lex autem quid operatur, nisi vt
omnis mundus fieret subditus Deo, quia non solum He- Exod 12.
bræo lata est, verumetiam aduenam vocauit, quæ non S. Augu.
exclusit proselitum? sed quia & lex os omnium potuit lib. 4. con.
obstruere, non potuit mentem conuertere, ideo vlti- duas epist.
mum remedium postremæ illius ciuitatis debebatur, in Pela. ca. 11.
quo esset refugium salutare, vt mors principis sacerdo Num. 35.
tum ab omni nos mortis liberaret formidine, atque ex- Ioan. 1.
ueret metu. Quis ille est, nisi de quo lectum est; *Ecce a-* Rom. 3.
gnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi? Quem propo- Psal. 109.
suit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius ad Heb. 7.
ostentionem iustitiæ suæ. Accipe autem quia ipse prin-
ceps est sacerdotum. Pater iurauit de eo, dicens; *Tu es
sacerdos in æternum.* Recte in æternum, quia alij tempo-
rales omnes sub peccato: hic autem impræuaricabile ha-
bet sacerdotium. Omnes sub morte, hic autem semper
viuens: quoniam qui saluare alios potest, ipse perire
quemadmodum posset? *Talis enim*, inquit, *nobis decebat.* F
Recta locutio. Siquidem & apud eos qui verborum & Ibidem.
elocutionum delectum habuerunt, huiusmodi inueni-
tur, dicente eorum aliquo; *Locum editiorem quam victori-
bus decebat, capit.* Quod ideo non præterij, vt sciamus quia S. Iustinus
Apostolus non naturalibus magis quam vulgaris aut se- lib. 1. hist.
cundum artem vtitur verbis. *Talis ergo*, inquit, *nobis dece-
bat, vt esset sacerdos iustus, sanctus, innocens, immaculatus, segre-
gatus à peccatoribus, & excelsior cælis factus.* Hoc est igitur Heb. 7.
verbum, quod supra cælos habitans illuminat omnia. Heb. 1.
Vnde & vnctus naturaliter legitur à Deo patre: quia *lu-* Ioan. 1.
*men est verum, quod illuminat omnem hominem venientem in
hunc mundum.* Hoc est verbum Dei, in quo est magnum Exod. 29.
sacerdotium, cuius Moyses in illo vestimento princi-
pis sacerdotum indumenta describit intelligibilia, quod
virtute sua induit mundum, & tanquam eo amictus ful-
get in omnibus. Induit etiam cognationem generis hu-
mani per huius corporis susceptionem, & inenarrabilem
charitatem, infundens se omnibus spiritu & plenitudi-
ne diuinitatis suæ, *de cuius plenitudine omnes accepimus: vt
sciamus supereminentem scientiæ charitatem Christi, & implea-* G
mur in omnem plenitudinem Dei. Caput est enim omnium Ioan. 1.
Christus, ex quo totum corpus producitur, & mutua Ephes. 3.
sibi connexione coniungitur, incrementum sui in ædi- Ephes. 4.
ficationem charitatis accipiens. Hoc est igitur verbum
quod supereminet, quod Moysi in illius arcæ testimo-
nij ædificatione dicit: *Immittes in arcam testimonia quæcum-
que dabo tibi, & facies impositionem propitiatorij.* Et infra, *Im-* Exod. 25.
pones propitiatorium super arcam desuper, & immittes testimo- Ibidem.
nia quæ dabo, & innotescam tibi inde, & loquar tibi desuper,
hoc est inde vbi super cælos est, vbi apud patrem est,
inde tibi loquar.

Quid sit fugere seculum, cum exhortatione vt fidei suffragio subnixi accedamus ad sedem gratiæ, hoc sæculum & eius contagionem fugientes: neque fugere erubescentes, cum gloriosum sit ita fugere, quemadmodum ex fuga Iacob & aliorum sanctorum patrum demonstratur: & quam beata etiam sit fuga quam Iacob suscepit. H

Cap. IV.

ACcedamus itaque fidei suffragio subnixi, & eius re- Hebr. 4.
migijs subleuati, ad illam sedem gratiæ, fugientes
hoc sæculum, & eius contagionem. Hoc est autem fuge-
re, abstinere à peccatis, ad similitudinem & imaginem Dei
formam virtutum assumere, extendere vires nostras ad i-
mitationem Dei secundum mensuram nostræ possibilita-
tis. Vir enim perfectus, imago & gloria est Dei. Vnde &
Dominus ait; *Perfecti estote, sicut & pater vester cælestis per-* 1. Cor. 11.
fectus est. Hoc est igitur similem esse Dei, habere iusti- Matth. 5.
tiam, habere sapientiam, & in virtute esse perfectum. De pœnit.
Deus enim est sine peccato. Et ideo qui peccatum fugit, dis 2. c simi.
ad imaginem est Dei. Non est igitur dubium quod is lem.
qui à peccato abstinet, fugit. Vnde & Apostolus cla-

mat; Fu-

[A] [1. Cor. 6.] mat; *Fugite fornicationem.* Persequuntur enim nos peccatorum illecebræ, persequitur libido. Sed tu fuge tanquam furiosam dominam. Quæ si comprehenderit, nec die nec nocte requiescere sinit: exagitat, vrit, incendit. Fuge auaritiam, ne te interius comprehendat. Fuge inuidiam, quæ non solum alienos, verum multo magis eum qoem possederit, lacerare consueuit. Fuge perfidiam, ne te suis inuoluat retibus. [Matth. 10.] Vnde & Dominus ait, *Cum autem persequentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam. Quod si in alia persequentur vos, in aliam fugite. Amen dico vobis, non consummabitis ciuitates Israel, donec veniat filius hominis.* Etenim quamois propter infirmitatem carnis fugam nobis suadere videatur; tamen melius fugit qui fugit illecebram sæcularem, vt non teneatur diuitiarum suarum sollicitudine, non thesauri contemplatione, non vitæ istios cupiditate, sed directa animi intentio festinet ad gloriam, regni cælestis properet ad coronam, nec terrenorum contuitu à sui corporis passione reuocetur. Fuga ergo mors est vel celebrata, vel adumbrata. [B] Et forte illas exprimit refugij legitimi ciuitates, vt confugiamus ad virtutum culmina, quas pro præmijs bono fœneratori alibi dispensat, dicens; [Luc. 19.] *Quia in modico fidelis fuisti, eris potestatem habens super decem ciuitates.* Lex nouit sex ciuitates: sed qui legem impleuit. [Matth. 5.] [Eccl. 21.] quia potuit dicere; *Non veni soluere legem, sed implere*; perfectiorem numerum remunerationis indulget. Non ergo erubescamus fugere. Gloriosa enim hæc fuga est fugere à facie peccati. [Genes. 27.] [Exod. 2.] [Heb. 11.] [1. Reg. 24.] [2. Reg. 18.] [Exod. 14.] [Iona 2.] Sic fugit Iacob matre suadente. Dixit enim Rebecca, *Exurgens, fuge in Mesopotamiam.* Sicut fugit Moyses à facie regis Pharaonis, ne eum aula regia coinquinaret, ne irretiret potentia. Denique *pretiosius Ægypti diuitiis æstimauit opprobrium Christi.* Sic fugit etiam Dauid à facie regis Saul, à facie Absalon. Denique fogiens aogebat incrementa pietatis, qui & insidiatori pepercit, & parricidæ salutem rogauit. Sic fugit & populus Hebræorum, vt fides eius & vita inter fluctus sibi aperiret viam. [Matth. 12.] [Iob. 3.] Foga illa erat trames innocentiæ, virtutis via, pietatis assumptio. Audeo dicere: Sic fugit Ionas in Tharsis, noo corporis fuga, sed mentis ascensione, qui vsque ad Christi ascendit similitudinem, [C] vt fieret typus Christi. *Sicut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sicut erit & filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus.* [Gen. 27.] [Genes. 28.] Nam si sic non fugisset, nunquam de ventre ceti esset editus. Sed si dubitas, doceat te Rebecca, quam beata sit fuga quam suscepit Iacob. Suasit Rebecca, *Fuge*, inquit, *in Mesopotamiam.* & Isaac dicit, *Surgens vade in Mesopotamiam in domum Bathuel.* In hymnis vel oraculis à plerisque (vt ante oos scriptum est) Bathuel *sapientia* dicitur, [Genes. 28.] interpretatione autem Latina, *filia Dei* significatur. In domũ ergo sapientiæ mittitur Iacob, & accipere admonetur vxorem à filiabus Laban, qui babitabat in Charran, quod significat cauernas, in quibus species est sensuum, qui sunt tanquam in cauernis corporis, vt visus in oculis, auditus io auribus, odoratus in naribus, in ore sapor. Qui enim delectatur hoc mundo, & tripudiat in voluptatibus corporis, obnoxius est sensuum passiooibus, atque in his habitat & diuersatur. [Gen. 27.] Vnde ei dicit Rebecca habitamtum paucos dies cum illo, non multo tempore, ne cor- [D] poreis coloretur voluptatibus, & sæculi capiatur illecebris. Persuadet autem habitare, vt discat studiosus disciplinæ, virtutis sensum, velut situs quosdam carnis atqoe regiones, vt se cognoscat, & nouerit vehementiam carnis, quis & qua causa creatus sit, & quemadmodum vnusquisque sensus operetur. [Matth. 5] [Matth. 5.] *Qui viderit*, inquit, *mulierem ad concupiscendum eam.* Male sic videt oculus. Videat ergo oculus, & fungatur soo munere: non vt lubricæ mentis imperio dirigatur ad lapsum, non vt vitium referat pro officio. Breue ergo tempus ad cognoscendos sensus, vel potius experiendos datur, & fortasse teneriotis adolescentiæ prima exordia: statimque reuocatur, ne diutius titubet in lobrico, & diuidua quadam inundatione corporis huius sæculi mercentur animi interiora vestigia. Cum autem vel expertus fuerit, vel steterit in stabili & incerto atque humido solo, reuocatur à matre patientia vel perseuerantia. [Genes. 27] quæ dicit, *Mittam ad te, & accersam te inde*: vt & illic io [E] lobrico tutum portum inuenias sapientiæ, quæ te non sinat tanquam in naufragio fluctuare, & reuersus perseuerare circa Dei noueris cultum, & sis in conuentus gentium significans eius fide ecclesiam gentium congregandam. [Genes. 28.] [Genes. 29.] His igitur patientiæ & perseuerantiæ instructus disciplinis, profectus Iacob copulam sibi acquisiuit de sapientiæ domo, consortem propositi, opimam dote prudeotiæ, cum qua vitę tempora sine vlla offensione transcurreret. Addito igitur thesauro sapientiæ, variarum sibi ouium instituit gregem: sedulum, rationabilem, virtutum plurimarum diuersitate fulgentem. [Gen. 30.] Vnde & iactantiam carnis eius recidit, quod significat femoris stupor, salua sacra interpretatione mysterij. His ergo virtutibus velut gradibus quibusdam mens eius asceodit in cælum, & Dei secreta cognouit, & confirmatus est & repletus, vt Laban scrutans domum eius, nihil apud eum inane, nihil vacuũ reperiret, nulla simulacra, nullam effigiem vanitatis. [Gen. 31.] Non enim apud eum erat imago, sed veritas: non effigies ignauiæ, sed solida forma iustitiæ, & veræ virtutis expressio intelligibilis. [Gen. 31.] Itaque *Laban perscrutatus est domum eius* spiritalem, *& non inuenit effigies.* [F] Plena enim erat non figurarum, sed negooorum. Potuisset autem inuenire fundamenta virtutum & culmina, nisi cæcitatem cordis, & perfidiæ mentis caliginem detulisset. [Gen. 19.] Denique ea improbitatis cæcitate suffusi mentem Sodomitæ, ostium nequaquam sancti Lot innenire potuerunt. Vnde enim mens impia videre potuit viri sancti vel exitum vel ingressum? Ipse quoque Dominus in Euangelio ait, [Ioan 14.] [Coloss. 3.] [Luc. 6.] [Esai. 1.] [Ioan. 20.] *Venit enim princeps mundi huius, & in me inuenit nihil.* Quomodo nihil inuenire potuit in eo, *in quo plenitudo diuinitatis habitabat corporaliter, de quo virtus exibat, & sanabat omnes*? Quomodo nihil inuenire potuit in soliditate virtutis: vbertate sapientiæ, integritate iustitiæ? Ipse dixisti Domioe; *Plenus sum*: ipse dixisti, *Mitte manum tuam in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis.* Misit manom qui non credebat, & Dominum te & Deum reperit. Non ergo tu vacuus, sed ille cæcus & inanis princeps istius mundi, qui nescit nisi sua cernere, nescit nisi sua innenire: ea quæ Christi sunt, nescit agnoscere. [G] [Ioan. 14.] Aut si sic, quemadmodum plerique habent; *Non inueniet in me nihil*; hoc est, non inueniet in me malitiam, quia malitia nihil est: non inueniet mortuum, quia mortuus non est. Sed quomodo eum mortuum inueniret, qui [Rom. 4.] *viuificat mortuos, & vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt*? [Ioan. 1.] *Non inueniet*, inquit, *peccatum in me*, qui mundi peccatum abstuli. Quomodo enim nihil habet, qui omnia habet? Et (quod plus est) omnia habet quæ pater habet, sicut ipse ait; [Ioan. 16.] *Omnia quæ pater habet, mea sunt.*

Cur hinc fugere debeamus, & quomodo transire cum Moyse vt videamus Deum, calceamenta pedum soluendo. quomodo etiam relinquere vmbram huius vitæ, & cum sancto Dauid euolare, etsi non vt aquila, saltem vt passer, etiamsi non ad cælum, saltem ad montes.

CAP. V.

FVgiamus ergo hinc, vbi nihil est, vbi inane est omne quod magnificum putatur esse: vbi & qui se putat quid esse, nihil est, & omnino non est. [H] [Galat. 6.] [Psal. 36.] *Vidi*, inquit, *impium superexaltatum & eleuatum vltra cedros Libani, & transiui, & ecce non erat.* Et tu transi sicut Dauid, transi sicut bonus seruus, vt dicatur tibi, [Luc. 17.] [Exod. 3.] *Transi, recumbe.* Transi sicut Moyses, vt videas Deum Abraham, Isaac, & Iacob, & videas visum magnum, hoc est, visum mysteriorum. Sed si videre vis, solue calceamentum pedum tuorum, solue omne vinculum iniquitatis, solue vincula sæculi, relinque calceamentum quod terrenum est. [Matth 10.] Ideo Iesus sine calceamento, auro & argento Apostolos destinauit, ne secum terrena portarent. [Esai. 52.] Qui enim bonum quærit, non in calceamento, sed pedum velocitate & decore laudatur, dicente scriptura; *Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona?* Solue ergo calceamentum pedum tuorum, vt specio si sint ad euangelizandum. *Solue*, dixit, non liga. Solue vt transeas, & illum quem mirabaris in terra impium, nihil

A illic esse, nihil posse reperias. Transi igitur, hoc est, fuge de terris, vbi malitia est, vbi auaritia. Ideo dicit tibi Dauid, *Declina à malo, & fac bonum.* (Psal. 33.) Declinare fugere est vtique. Malum autem in terris, bonum in cælo est. Vnde & addidit, *Inquire pacem, & sequere eam.* Pax in cælo est. (Ioan. 14.) Denique de cælo veniens dicit, *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis.* (Ibidem.) Ergo quia fugienda & declinanda sunt mala, mala autem in terris iniquitates: fugiamus terrena, ne nos comprehendant iniquitates, quæ etiam sanctum comprehenderunt Dauid, sicut ipse testatur, dicens; *Comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui vt viderem:* (Psal. 39.) eo quod fumo iniquitatis oculus animæ cæcatur, ne videat quæ sunt lucida. Sic ergo & Laban bona Iacob videre non potuit, & princeps huius mundi gloriam Christi. Sed forte dicas, Cur igitur Iacob ad Laban missus est, si Laban reprehensibilis? Si nomen consideremus, *candidus* dicitur Latine. Ergo ad splendidiora iubetur egredi Iacob. Sed quia carnalis erat, melius intelligimus splendidiora vitæ huius. Quasi nundum perfectus, primo ad eum vadit, apud quem ad horam exultaret in B luce eius. Filios autem deteriores habebat, id est, tolerabilius nomen quam opera. Et ideo & matris consilio, & diuino oraculo, & ipsius Iacob amatoris disciplinæ voluntate cito deseritur ac relinquitur. Abscondit autem simulacra sancta Rachael, id est Ecclesia, vel prudentia: quia Ecclesia inanes ideas & vanas nescit simulacrorum figuras, sed veram nouit Trinitatis substantiam. Denique vmbram aboleuit, splendorem gloriæ manifestauit. Relinquamus ergo vmbram, qui solem quærimus: deseramus fumum, qui lumen sequimur. Fumus iniquitas est, quia *sicut fumus oculis, sic iniquitas vtentibus ea. Vmbra etiam est nostra hæc vita in terra,* sicut Iob dixit, Quid insuper hic nisi tentationes? Omne tempus in sollicitudine, omnis vita in molestijs. *In medio,* inquit, *laqueorum ambulas.* Et alius in via qua ambulabat, extentos sibi, sed absconditos laqueos querebatur, ne deprehensus caderet. Volebat *fugere sicut passer,* sed adhuc *laqueus contritus* non erat. *Perijt,* inquit, *fuga à me.* Grauatas habebat pennas per illam *tenebrosam aquam in nubibus aeris,* & fortasse euolare non poterat. Denique illas pennas quærebat accipere, vt euolaret & requiesceret, sicut scriptum est; *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ,* C *& volabo & requiescam?* Vbi enim volauis, ibi requies. Denique alibi dicit; *Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ.* Sed fortasse dicas, Quomodo ergo hic dicit fugam à se perisse, qui supra dixerat; *Si sumpsero pennas meas ante lucem?* Nunquid contrarium est? Absit. Multa enim iustorum certamina. Nunquid semel athleta luctatur? Quotiens post coronas multas vincitur in alio certamine? Quotiens qui sæpe vicerat interdum fluctuat, & in incerto hæret? Et sæpe fit vt fortibus fortis congrediatur, maioraque oriantur certamina, vbi maiora virium documenta. Ergo Dauid vbi fugam quærebat, vt euaderet aduersarium, & non inueniebat pennas suas, ancipiti fluctuabat certamine. Si quidem vbi in potestate habet pennas suas, titulus Psalmi in finem est, id est, perfectionem & consummationem victoriæ. Denique quasi victor dicit; *Domine probasti me, & cognouisti me, tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam.* D Merito habebat facultatem volandi, qui pennas resurrectionis acceperat. Hic autem audhuc in spelunca est, id est, in carne, in antro quodam istius corporis, cum rege Saul filio duritiæ, & intelligibilis illius principis potestate decernens, qui non videtur, sed intelligitur. Vnde & Psalmi titulus intellectus est, quem tamen Dauid positus in carne conclusit, sed vt concluderet rogando meruit. Denique à voce precationis cœpit. adde illud, quod ille ex persona Saluatoris Psalmus dicitur, iste ex persona Dauid, qui in potestate non habebat victoriam, sed sperabat à Christo: & ipse tamen posteaquam expandit ad Deum manus suas, tanquam pennas animæ suæ, & confugit ad Dominum, & Spiritus sancti deductionem poposcit, quo cognosceret viam per quam posset ascendere, inclinari vidit cælos vt Christus descenderet, & rogauit vt eum leuaret manu sua. Aut forte ideo pennas suas iam non quærebat, quia perf[...]tus manum E Christi desiderabat. Qui vult igitur ma[...]u C[...]risti leuari, ante ipse euolet, habet pennas suas. Qu[...]t sæculum, pennas habeat: & si suas non habet (ne fo[...]le solus habeat suas qui potestatem habet volandi) si[...], inquam, non habet, ab eo qui habet accipiat. Qui fugit ergo sæculum, volat. *Ecce,* inquit, *elongaui fugiens, & mansi in solitudine.* Euolauit ergo Dauid, *sicut nycticorax in domicilio.* Si autem ad Christum referas, euolauit in corporis passione, vt sub vmbra alarum suarum protegeret populos nationum. Euolauit diuinitate, mansit corpore, atque habitauit in desertu, vt *vt plures fierent deserta filij, quam eius quæ habebat virum.* Illud ergo corpus sequamur, vt & nos resurgamus. *Vbi enim corpus, ibi & aquila.* Qui non potest vt aquila volare, volitet vt passer. Qui non potest ad cælum, volet ad montes, fugiat ante vallestria, quæ cito corrumpuntur humore, & ad montes transeat. Transiuit ad montem Segor nepos Abrahæ, & saluus factus est: quæ autem non potuit ascendere affectu fœmineo reclinata, salutem amisit. Appropinquantibus F montibus æternis, Dominus dicit per Michæam prophetam; *Surgite hinc, quia non est vobis hic refrigeratio. Propter spurcitiam corrupti estis corruptione, persecutionem passi estis.* Et Dominus dicit; *Tunc qui in Iudæa sunt, fugiant ad montes.* vbi mons Sion, & ciuitas pacis Hierusalem, non terrenis, sed viuis constructa lapidibus, & decem milia angelorum frequentia, primitiuorum ecclesia, perfectorum spiritus, iustorum Deus, qui in sanguine suo melius locutus est quam Abel. Ille enim vindictam clamauit, hic indulgentiam. Ille peccatum fratris accusauit, hic peccatum mundi remisit. Ille prodidit crimen, hic texit, secundum quod scriptum est; *Beati quorum tecta sunt peccata.*

Margin: Psal. 33. Ioan. 14. Ibidem. Psal. 39. Gen. 31. Gen. 14. Genes. 27. Gen. 8. Gen. 31. Prou. 10. Iob. 8. Iob 7. Eccl. 9. Psal. 141. Psal. 123. Psal. 141. Psalm. 17. Psal. 54. Psal. 67. Psal. 141. Psal. 138. Psal. 54. Psal. 138. 1. Reg. 24. Psal. 141. Psal. 142. Psal. 143. — Psal. 54. Psal. 101. Esai. 54. Matth. 24. Genes. 19. Micha. 2. Luc. 21. Heb. 12. Genes. 4. Psal. 31.

Qua ratione volens fugere, velociter & diligenter fugere debeat: quo etiam fugiendum sit, & ad quod bonum animas nostras erigere debeamus.

Cap. VI.

SEd qui fugit, velociter fugiat ne comprehendatur. Velociter deprædetur hunc mundum, vt Hebræus Ægyptum. Qui parturit, pariat, ne onusto & degrauato iniquitatibus mentis vtero fugere non possit: & fugiat non quasi lactentem ferens, sed quasi expeditum: non paruulum G gestans, sed perfectum in Christo exhibens: fugiat non quasi feriatus in sabbato, sed tanquam operarius in negotio: nec tanquam sterilis in frigore, sed tanquam opimus in messe. Ideo enim dictum est; *Orate ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbato.* Fuga ergo hæc fœcunda virtutum est, non effœta metuorum. Fuga hæc nescit frigus timoris, tremorem mortis, contractionem sollicitudinis, dissolutionis otium, lasciuiæ ferias, torporem lenitudinis; sed vitæ cælestis requirit impigrum viatorem, regni superioris competitorem strenuum, diuitem agricolam, qui fructus suos cogat, & cogendo diripiat. Quid enim aliud à te ô homo quæritur, nisi vt timeas Dominum, requiras eum, post ipsum ambules, comprehendas vias eius? *In quo,* inquit, *comprehendam Dominum? Comprehendam eum in holocaustis.* H Non in decem milibus hædorum, non in milibus arietum; non in fructibus impietatis reconciliatur Dominus, & peccata redimuntur; sed in bona vita Domini gratia comprehenditur. *Renuntiatum est,* inquit, *tibi homo quid sit bonum, aut quid Dominus requirat à te. Quid aliud, nisi vt facias iustitiam, & diligas misericordiam, & paratus sis ire cum Domino Deo tuo?* Dicit ergo Euangelium, *Surgite eamus hinc.* Dicit tibi lex; *Post Dominum Deum tuum ambulabis.* Didicisti quomodo hinc fugias: quid moraris? Dicit tibi Euangelium iterum; *Progenies viperarum, quis vobis demonstrauit fugere ab ira ventura?* Et dicit hoc illis qui veniebant ad baptismum pœnitentiæ. Ergo pœnitentia, fuga est bona. Gratia Dei, fuga est bona, in qua est assumptio fugientis. Desertum, fuga est bona, ad quod fugit Elias, Elisæus, Ioannes Baptista. Fugit Elias mulierem Iezabel, id est *effusionem*

Margin: Esai. 8. Exod. 12. Coloss. 1. Matth. 24. Deut. 10. Deut. 13. Ibidem. Ioan. 14. Deut. 13. Matth. 3. 3. Reg. 19.

vanitatis,

[A] *vanitatis*, & fugit ad montem Oreb, quod significat *exsiccationem*: vt siccaretur in eo carnalis profluuium vanitatis, [3 Reg. 17.] & cognosceret plenius Deum. Erat enim ad torrentem Chorrad, quod est *cognitio*, vbi abundantiam profluentem diuinæ cognitionis hauriret: ita fugiens sæculum, vt nec cibum corporis huius exquireret, nisi quem aues detulissent ministræ, quamquam esca eius plerumque terrena non fuerit. [3 Reg. 9.] Denique quadraginta diebus in virtute escæ quam acceperat, ambulabat. Vtique non mulierem fugiebat propheta tantus, sed sæculum: nec mortem timebat, qui se obtulerat requirenti, & qui dicebat ad Dominum; [Ibidem.] *Recipe animam meam*, tædium vitæ istius sustinens, non cupiditatem: sed fugiebat sæcularem illecebram, & conuersationis maculosæ contagionem, & impiæ ac præuaricatricis nationis sacrilegia. [Prou. 7.] Salomon quoque mulieris illius specie corruptelam sæculi huius exponit, & meretricias artes declinandas edocet. Hæc est mulier aliena & fornicaria, à qua te vt custodias adhortatur. [B] *Ne declines in vias sæculi cor tuum, sed colloces illud in manu Domini, in qua est* [Prou. 21.] *cor regis*. Qui enim seipsum regit (quod pluris est quam aliis imperare) cor eius in manu Dei est, & quo Deus vult conuertit illud. Non mirum si conuertit in bonum, qui perfectæ bonitatis est. In manu ergo Dei sumus, vt [Amos 5.] bonum quæramus: illud bonum incorruptibile atque incommutabile, de quo dicit Amos propheta; *Exquirite bonum & non malignum, vt viuatis, & sic erit vobiscum Dominus Deus omnipotens. Quomodo dixistis, Odio habuimus mala, & dileximus bona?* Vbi ergo bonus Deus, ibi bona sunt quæ desiderauit videre Dauid, & visurum se credidit, sicut ipse ait; [Psalm. 26.] *Credo videre bona Domini in terra viuentium.* Illa enim bona sunt quæ manent semper, quæ non queunt temporis vel ætatis mutatione corrumpi. In illis bonis [Matth. 6.] est qui Deum quæsiuerit & inuenerit. *Vbi enim cor hominis, ibi & thesaurus eius est.* [Luc. 11.] [Thren. 3.] Non enim solet bonum datum deprecantibus Dominus denegare. Ergo quia bonus Dominus est, & maxime sustinentibus se bonus est, ipsi adhæreamus, cum ipso simus tota anima nostra, toto [G] corde, tota virtute, vt simus in lumine eius, & videamus eius gloriam, & delectationis supernæ fruamur gratia. [Deut. 30.] Ad illud igitur bonum erigamus animas nostras, vt in illo simus, atque in ipso viuamus: ipsi adhæreamus, quod est supra omnem mentem, & omnem considerationem, & pace vtitur perpetua ac tranquillitate. [Philip. 4.] Pax autem supra omnem mentem est, & supra omnem sensum. Hoc est bonum quod penetrat omnia & omnes in ipso viuimus, atque ex ipso pendemus. Ipsum autem supra se nihil habet, [Act. 17.] [Marc. 10.] sed est diuinum. *Nemo enim bonus nisi vnus Deus.* Quod ergo bonum, diuinum: & quod diuinum, bonum. [Psalm. 103] Et ideo dicitur; *Aperiente te manum, implebuntur omnia bonitate.* Per bonitatem enim Dei, nobis vniuersa tribuuntur merito bona, quibus nihil admixtum est mali. [Esai. 1.] Hæc bona promittit scriptura fidelibus, dicens; *Quæ bona sunt terræ manducabitis.* Boni ergo illius similes simus, vt quæ bona sunt adipiscamur. Bonum quod est, sine iniquitate est, sine dolo, sine asperitate, cum gratia, cum pietate, cum sinceritate & beneuolentia, charitate, iustitia. [D] Itaque omnes virtutes bonitas tanquam mater fœcunda amplectitur.

Quod non mediocris sit causa cur hinc fugere debeamus: quodque nõ impigre malitia huius sæculi fugienda sit: & quod sit hinc fugere cur etiam malitia in terris versetur & sæuiat, qua præterea ratione Dominus Iesus vindictam diaboli auctoris malitiæ distulerit: neque eadem sententia in ipsum & in hominem dicta sit.

CAP. VII.

EST igitur non mediocris causa cur hinc fugere debeamus, vt perueniamus à malis ad bona, ab incertis ad fidelia & plena veritatis, à morte ad vitam. [Deut. 30.] Ipse quoque Dominus dicendo; *Posui ante te bonum & malum, vitam & mortem*: demonstrauit quia bonum vita est, sed æterna. Hæc enim est obnoxia sæculo atque eius malignitati: vtique illa est bona, quæ non corrumpitur & mutatur, quæ [E] nullo vitio degenerat, quæ virtute acquiritur. Fugiamus ergo malitiam sæculi huius, in quo *ipsi dies*, inquit, *mali sunt*, & fugiamus impigre. [Ephes. 5.] Ideoque Esaias clamat; [Esai. 35.] *Conualescite manus remissæ, & genua dissolutæ*: id est, non corporis, sed animæ genua conualescite, vt directum ad cœli altissima mentis vestigium possit attolli, vt sit doctrina solidior, vita maturior, gratia plenior, prudentia circumspectior. Hoc est enim fugere, scire quo tendas, ableuare se à sæculo, ableuare se à corpore, ne iterum frustra se aliquis extollat, & inflatus mente carnis suæ non teneat caput, & dicatur de his; [Coloss. 2.] *Fugerunt, & non viderunt.* [Iob 9.] Sed hoc est fugere hinc, mori elementis istius mundi, abscondere vitam in Deo, declinare corruptiones, non attaminare cupiditates, nescire quæ sunt mũdi istius, qui nobis varios gignit dolores, exinanit cum repleuerit, cum exinaniuerit, replet. Et hæc omnia inania & vacua, in quibus nullus solidus est fructus. [Luc 12.] Mortuus est diues, & nihil habet, quia non est in Deum diues: & idem insipiens, quia sapientia cultura est Dei, [F] abstinere autem à malis, & disciplina est. Quis ergo non fugiat malitiæ locum, officinam improbitatis, quæ interire nesciat. [Gen. 4.] Denique non otiose signum positum est Cain, ne quis eum occideret, vt significaretur quod non extinguatur & auferatur à terris malitia. Timebat Cain ne occideretur, quia fugere nesciebat. [Matth. 6.] Augetur enim & cumulatur ipso vsu malitia, & est sine moderatione, sine fine, dolo & [Genes. 7.] fraude decernens, quæ factis suis proditur, & sanguine peremptorum, sicut & Cain proditus est. Versatur itaque in terris malitia: & ideo rogamus, voluntatem Dei fieri in terris sicut & in cœlis, vt & hic sit innocentia. Itaque malitia quoniam illic iam locum non habet, hic circuit, hic sæuit, seseque infundit, non mundano illo mersa diluuio, [Genes. 19.] non Sodomitano exusta incendio. Denique grauius postea in seminariis pullulauit, vsque in ipsum parricidales ac sacrilegas iniiciens manus vniuersorum auctorem salutis. [S. August. lib. 4. cont. duas epist. Pelag. c. 11.] Lex factum damnat, non aufert malitiam. Ipse Dominus Iesus peccatum damnauit, auctorem eius distulit, vt esset per quem iusti probarentur. Etenim quia malum Deus nõ fecit, sed nequitia diaboli inseruit: vindictã Deus [G] distulit, vt ab ipsis quos deceperat, diabolus vinceretur. Exercentur ergo decepti, vt & pretium luant facilitatis, & sumant studia virtutis, industriam cautionis. [Matth. 10.] Vnde ait: *Estote astuti sicut serpentes.* Quare sicut serpentes? Vt & ille spolietur suo, & qui alios exuere voluit, amittat quæ sunt ipsius, non venena, sed merita naturæ. Denique deiicitur ille cum tu ascenderis. [Luc. 10.] Scriptum est enim, *videbam satanam sicut fulgur, cadentem de cœlo.* Non fulgor inquit, sed *sicut fulgur* [Luc. 17.] quia suum lumen amisit, quod habebat antequam tibi tuum lumen vellet auferre. Verum forte dicas quia & de Saluatore legimus, quia *sicut fulgur coruscans de sub cœlo, ita erit & aduentus filij hominis.* Bene & ille sicut fulgur, quia hic supra fulgur. Denique *fulgur de sub cœlo*, lumen autem supra cœlum. Ergo satanas sicut fulgur, quia amisit hoc quod habuit, tu autem recepisti quod amiseras. [Genes. 3.] Non enim ita circa illum sicut circa te soluta est sententia. Nam Christi gratia quæ te resoluit illum, adstrinxit. Manet enim maledictio directa in serpentem propter tuam deceptionem. [H] Sic enim dictum est ad eum, *Maledictus tu ab omnibus pecoribus terræ.* Omnium enim communis inimicus est, qui fuit hostis bonorum, & pro iis damnatur quos adhuc non læserat: [Genes. 1.] quoniam qui hominem læsit, cui illa omnia subiecta sunt, læsit omnia. Communem etenim legem soluit, qua & ipse homini cum cæteris subditus est: ideo communi odio omnium atque execratione maledictio eius oneratur. Genus autem damnationis, non mors, sed pœna diuturna est. [Gen. 3.] *Super pectus*, inquit, *tuum & ventrem ambulabis.* Premenda enim fuit noxia conscientia, & proterenda malitia, fraudulentumque secretum tanquam à Dei facie relegandum: simul ostenditur quod terrena malitia sit, quæ in terram recurret. Denique addidit; [Ibidem.] *Et terram edes omnes dies vitæ tuæ.* Describi quidem his natura serpentis videtur, sed magis omne vas malitiæ describitur, omnis serpens improbitatis, qui in ventrem se deiicit, atque intra se venenum suum claudit, & intus in pectore suo voluit, cogitationibus suis lubricus, & super fraudes suas ambulans, suis dolis se ipse implicans, mouẽs sẽper atq; exagitãs sua

A Psal. 57. venena cum cogitat, ventrem quoque, hoc est, seminatiũ cordis sui potens. Vnde pulchre Dauid ait; *Alienati sunt peccatores ab vtero, errauerunt à ventre, locuti sunt falsa. Furor illis secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ & obstruentis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici, cum incantatur a sapiente.* Propter hoc etiam illud pulchre dictũ videtur, quod in libro prophetico legimus: Hier. 4. *Ventrem meum doleo, ventrem meum doleo:* quia ibi est malitia, vbi debet esse innocentia: & illud plus laborat, quod in nobis debet esse tranquillius: atque id nequitiæ vestigiis proculcatur, stimulatur vnguibus, processu quodam improbitatis incrementoque concutitur, vbi est genitale seminarium posteritatis æternę. Videtur quidem hoc ad id esse referendum, quod dolebat perisse quos creauit filios & suscepit; sed multo magis quod in ventre suo verbi seminarium non habebant. Ideo vẽtrem suum dicit, quasi pretiosissimum. Pretiosus enim mentis venter est in quo fœcunda seges consiliorum verbi semine pullulare consueuit, & vitæ totius solent atque virtutum ac disciplinarum quædam mẽ- B bra formari. Sed vt reuertamur ad propositum, quod malitiam Deus reprimendam, interimque abolendam putauerit, ait ad serpentem; Genes. 3. *Et inimicitias ponam inter te & inter mulierem, & semen tuum & semen mulieris. Ipsa tuum obseruabit caput, & tu illius calcaneum.* Vbi inimicitiæ sunt, ibi discordia est, nocendique studium: vbi nocendi studium, ibi malitia ponitur. Ergo discordiæ inter serpentem & mulierem, discordiæ malitia subest. Non est ergo sublata malitia. Deniqueseruatum est serpenti vt calcaneum mulieris & seminis eius obseruet, quo noceat, & venenum suum infundat. Ephes. 6. Marc. 6. Non ergo ambulemus in terrenis, & serpens nobis nocere non poterit. Sumamus euangelicum calceamentũ quo venenum serpentis excluditur, morsus eius hebetatur, vt simus calceati pedes in euangelium. Ephes. 6. Exod. 3. Et fortasse ideo Moyses iubetur soluere calceamentum pedum suorum, vt inmeret calceamentum Euangelij: vel quia non Moysi, id est, non prophetis, sed Apostolis prædicatio Euangelij debeatur. Ea est quam supra diximus, dicta in serpentem C sententia. In hominem quoque cuiusmodi dicta sit, consideremus. Galat. 3. Maledictus ille qui auctor est culpæ: sed nõ maledictus est iste qui aliena fraude deceptus est: tamen quia non seruauit mandatum Dei, operum suorum labore dãnatur. Maledicitur sane terra, sed in operibus peccatoris, & maledicitur donec resoluatur in terram. Ideo ergo Deus suscepit carnem, vt maledictum carnis peccatricis aboleret: & factus est pro nobis maledictum, vt benedictio absorberet maledictionem, integritas peccatum, indulgentia sententiam, vita mortem. Suscepit enim & mortem, vt impleretur sententia, satis fieret iudicato per maledictum carnis peccatricis vsque ad mortem. Coloss. 2. Nihil ergo factum est contra sententiam Dei, cum sit diuinæ conditio impleta sententiæ. Maledictum enim vsque ad morté, post mortem autem gratia. 2. Cor. 4. Mortui ergo sæculo sumus, quid adhuc sæculo decernimur? Mortui sumus cum Christo, quid adhuc vitæ huius actus requirimus? Rom. 6. *Mortem enim Christi in corpore nostro circumferimus, vt & vita Christi in nobis manifestetur.* Non ergo iam nostram illam vitam, sed Chri- D sti vitam viuimus, vitam innocentię, vitam castimoniæ, vitã simplicitatis, omniumque virtutum. Cum Christo resurreximus, in ipso viuamus, in ipso ascendamus, vt serpẽs calcaneum nostrum quod vulneret, in terrenis reperire non possit.

Quomodo hinc animo fugere possimus, & si corpore retineamur quod etiam hinc, quia tempus breue est, fugiamus, ne cum prætereũte figura mundi opera nostra, nosque ipsi prætereamus: quod si cauere velimus, mandata Dei non prætereamus: neque disciplinæ alicuius profectum, quemadmodum Ioseph fecit, & in Sarra ostenditur, & sicut Iacob executus est.

CAP. VIII.

2. Cor. 5. **F**Vgiamus hinc. Potes animo fugere, etsi retineris corpore. Potes & hic esse, & adesse ad Dominum, si illi adhæreat anima tua, si post ipsum cogitationibus tuis ambules, si fide non specie vias eius sequaris, si ad ipsum con- E fugias. Est enim refugium & virtus, cui dicit Dauid; Psal. 45. *Ad te confugi, & non sum deceptus.* Ergo quia Deus refugium, Deus autem in cœlo, & supra cœlos: vtique hinc illo confugiendum est, vbi pax, vbi requies ab operibus, vbi epulemur Psalm. 96. sabbatum magnum, sicut dixit Moyses, *Et erunt sabbata terræ vobis esca.* Leuit. 25. Epulatorium enim & plenum iucunditatis & tranquillitatis est, requiescere in Deo, & eius delectationem videre. Qui ergo confugimus ad Deum, ad mundum reuertemur? Qui peccato mortui sumus, peccata repetemus? Qui renuntiauimus sæculo & vsui eius, iterum in luto eius hærebimus? *Fugiamus hinc, quia tempus breue est.* Audi quomodo fugias. 1. Cor. 7. *Et qui habent vxores, ita sint ac si non habeãt: & qui flent, tanquam non flentes: & qui gaudent tanquam non gaudentes: & qui emunt tanquam non possidentes: & qui hoc mundo vtuntur, tanquam non vtantur. Præterit enim figura huius mundi.* Non ergo cum prætereunte figura mundi opera nostra prætereant, ne etiam ipsi prætereamus, sed maneamus in F veritate. Si maneamus in Christo, maneamus in veritate, & cum eo manebimus, & non pręteribimus, sed dicemus; *Benedictio Domini super vos, benediximus vobis in nomine Domini.* Qui enim prætereunt, non possunt dicere, quia non dixerunt prætereuntes viam; Psal. 128. *Benedictio Domini super vos,* quemadmodum dixit Propheta. Itaque si volumus non præterire opera nostra, non prætereamus mandata Dei, non prætereamus requirendi Iesu Domini diligentiam, emerendi eius gratiam. Luc. 7. Non præteriuit eum illa mulier quæ vsq; in Pharisæi domum ingressa, in qua Christus recumbebat, in pedes eius superfudit vnguentum. Genes. 37. Non prætereamus disciplinæ alicuius profectum, sicut etiam Ioseph adolescentulus non præteriuit, quia fratres suos requirebat, & ad eum festinabat locum, in quo pascebant oues, & cum cognouisset quia in Dothaim sunt, perrexit eo. Significatur autem illo verbo Dothaim, *defectus idoneus,* id est, vanarum opinionum defectus non mediocris, sed perfectus & plenus, in quo profectus est animæ. Sapiens enim quãdo minuit, addit. Deficiunt enim sæculares opiniones, G quæ mulieribus infirmis comparantur. Vnde pulchre quo ostenderetur Sarra ad profectum venisse vt generaret risum & lætitiam: Gen. 18. *Defecerunt,* inquit, *Sarræ fieri muliebria.* Bona ergo defectio cupiditatum, defectio vanitatis, quia veritatis adiectio est. Psal. 118. Vnde & sanctus Dauid ait: *Defecit in salutare tuum anima mea.* Paritura enim erat quæ conceperat, vt promiserat Deus, paritura lætitiam, & sobriam illã iucunditatis ebrietatem, paritura ante expectatum partũ, ingenij celeritate fœtum sapientiæ. Exod. 1. Denique & de aliis Hebræis mulieribus habes, quia *Hebrææ prius pariunt quam veniant obstetrices,* eo quod animæ instorum non expectent artes & disciplinas propter inuentionum genera, nec requirant adiumenta generandi, sed sponte partus suos fundant, expectationemque pręueniant. Nec minus impiger ad inueniendum, quam ad exequendum Iacob: Genes. 27. cui cum mater dixisset vt inferret patri escas, definitionum genera suppetisse cernimus. Nam & cito inuenit, & inuentorum suorum auctorem testificatus est Deum, in quo & diligẽtiæ palma, & ingenij significatur vbertas. Prima ergo definitio in inuentione. H Quod inuenitur, quæritur: & quod quæritur, temporis est: quod temporis est vtique diligentiæ est. quod autem pręuenit vsum temporis, Deus infundit, Deus dat: quod Deus dat; naturæ, non diligentiæ est. Ingenium igitur diuini est muneris, quod autem diuini muneris, hoc naturæ. Ingenium ergo naturæ est, inuentio diligentiæ: illud sine tempore, hoc indiget tempore. Ideoque illud in tempore præsto est, hoc in spatio temporis inuestigatur. Illud supra nos, hoc vero ad nos refertur. Quærenti igitur patri cibum verbi, (Deut. 8. *non enim in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei.* Genes. 27. Talem cibum quærebat Isaac, Act. 10. talem cibum esuriuit Petrus, quando vidit credituri gentilis populi mysteria) Gen. 27. Esau præsto non habuit cibum spiritalis & velocioris ingenij. Dum ille venatur & quærit, & prædurum atque agrestem sermonem suggerere parat, præuenit Iacob celeri inuentione, & miti, & prope domestica responsione suaue verbum ministrans, quo eum mulceret ac delectaret. Vnde miratus pater ait; *Quid est hoc, quod tam cito inuenire potuisti fili mi?* Ibidem. *Respondit Iacob, Quod tradidit*

A dedit Dominus Deus tuus in manus meas. Prima definitio in interrogatione est, secunda in responso. Plena igitur omnia reperiens pater quæ erant vel ingenij, vel diligentiæ, definitionis consummationem conclusit, dicens; Ibidem. *Ecce odor filij mei tanquam odor agri pleni, cui benedixit Dominus.* Ager enim & naturale habet fertilitatis ingenium, & culturæ diligentiam temporalem; meritoque in eo est plenitudo, cui vtrumque non deest. Simul cum addidit; *Quem benedixit Dominus*: videtur naturæ gratiam prætulisse cultionis labori. Ibidem. Et confirmauit Esau, dicens; *Iuste vocatum est nomen illius Iacob: Supplantauit enim me iam bis, & primogenita mea accepit.* Sed forte dicas; In quo moram fecit, qui ad venationem à patre missus est? Sed considera quia & pater pronuntiauit quia paratum habere non p[illegible]sset quod spiritaliter petebatur, & ideo quia deficiebat [illegible]genio, vel diligentię subsidiũ vt adiũgeret exigebat. Celeritatis quoque admonet, qui Ibidem. ait; *Cape arcum & sagittam.* Accepit tamen & diligentiæ fructum, qui agnouit superius esse ingenij munus. Nec B immerito domesticos cibos detulit, qui de domesticis seminis sui sapientiæ sibi acquisiuit copulam. Bona autem diligentia cum sapientia, & inuentio cum ingenio naturali. Denique habens in promptu sapiẽtię copulam sanctus Genes. 4. Isaac, deambulabat in campo, immo s balienabatur. Et nos primo sapientiæ copulemur, & sic exeamus in campum quærere & inuenire cupientes. Multi enim sine sapiẽtia Genes. 4. male quærunt. Et ideo Cain quia non acceperat à Deo Prou. 9. prudentiam, male quæsiuit, male exiuit in campum: Abel bene, qui perfectum sacrificij munus impleuit. Bonum enim sapientiæ sacrificium, bona est hostiæ fides, & omnis virtus. Denique *sapiẽtia interfecit suas hostias, & miscuit in cratere vinum suum.* Et ideo vt insipientibus gentilibus potum fidei daret, ad craterem suum conuocauit eos, dicens; Ibidem. *Qui est insipiens, diuertat ad me.* Et egentibus sensu dixit, *Venite & edite de meis panibus, & bibite vinum quod miscui vobis.* De hoc cratere Plato in suos libros transferendum putauit, ad cuius potum euocauit animas, sed eas explere nesciuit, qui potum non fidei, sed perfidiæ ministrabat.

C

De exhortatione quod hinc fugiamus, sicut fugit de patria sanctus Iacob, & sicut cerui fugiunt ad fontes aquarum, quos & Dauid sitiebat: quis quoque sit iste fons: & quid hunc fontem desiderans facere debeat, exemplo Susannæ quomodo etiam sicut Paulus & Lot fugerunt, nos fugere debeamus: quibus præterea modis quis bene fugere possit.

Cap. IX.

Genes. 28. Fugiamus ergo hinc, sicut fugit de patria sanctus Iacob. Sciebat enim veram patriam esse superiorem, Fugiamus sicut cerui ad fontes aquarum, quos sitiebat Dauid. Psal. 41. Psal. 35. Psalm. 41. Sitiat & anima nostra. Quis est ille fons? Audi dicentẽ; *Quoniam apud te est fons vitæ.* Huic fonti dicat anima; *Quando veniam & parebo ante faciem tuam?* Fons enim Deus est. Sed qui hunc fontem desiderat, effundat super se animam suam, vt nihil passioni carnis relinquat, sed vbique anima superfluat. Dan. 13. D Pulchre eam effudit Susanna, vt euaporare in eam posset incendia corporis, mortis formidines, vitę cupiditates. Effusa super ipsam anima, omne restinxit carnale desiderium, sæculare studium. Quæ etiam prodigiosorum senum & imprudẽtium presbyterorum potuit flammas restinguere, nisi in his libidinis profluuium redundasset. A quibus cum intenderetur calumnia, si assensus negaretur adulterio, ingemuit Susanna, & dixit; Ibidem. *Angustiæ mihi adsunt vndique. Si enim hoc fecero, morte æterna peribo: sin autem non, effugiam manus vestras.* Melius tamen, iudicauit crimen fugere potius quam periculum. Plorauit itaque cum crimen obiiceretur, plorauit cum sibi de pudica & casta adulteri iudicium vendicarent: non mortem deplorans, sed castitatis calumniam. Religionis iniuriam plorauit, & effudit super se non corpus, sed animam. Effudisset enim corpus, si carnalibus acquieuisset. Denique cum morte damnaretur, exclamauit quasi iudex reorum, arbitra calumniantium: & innocentis conscientiæ auctoritate diuinam sibi in iudicium accersiuit cognitionem: non timore mortis percita, sed arguentis censuræ potestate præcelsa. Susanna ergo fugit sæculum, & se E Deo credidit, ad illam arcem ciuitatis æternæ fugiens, quæ totum mundum complectitur; quoniam intra Deũ sunt omnia. Fugit & Paulus vt euaderet *per fenestram in sporta demissus*, (spartum enim triplex rumpi non posse nouerat) sed fugit, vt Euangelium Domini toto orbe prædicaret: & ideo in paradisum raptus est. 2. Cor. 11. Eccl. 4. 2. Cor. 12. Et nos fugiamus per fenestram, audientes præcepta Domini, & visu sobrio, atque oculorum castitate seruantes. Fugiamus sicut Lot, Genes. 19. Sodomitana crimina amplius quam supplicia formidans. Magis enim pius certa scelerum fugit contagia, qui Sodomitanis domum clausit: nec cohabitans; nouerat eos, quorum flagitia nesciebat, & opprobria auersabatur: nec fugiens respexit eos quorum conuersationes non desiderabat. Fugit ergo sicut Lot, qui renuntiat vitiis, abdicat se incolarum moribus, qui post se non respicit, qui superiorem illã ciuitatem ingreditur intrclui cogitationum suarum; nec recedit ex ea donec moriatur princeps sacerdotum, qui tulit peccatum mundi. F Num. 35. Io. 1. Rom. 6. Mortuus quidem semel est, sed moritur vnicuique qui baptizatur in morte Christi: *vt consepeliamur cum eo, & resurgamus cũ eo, & in nouitate vitæ illius ambulemus.* Bene fugis, si cor tuum non imitetur peccatorum consilia, & cogitationes eorum. Prou. 23. Bene fugis. *Si oculus tuus fugiat calices & phialas, ne fiat liuidus dum moratur in vino: si oculus tuus aliena declinet, & lingua tua veritatem custodiat.* Bene fugis *si non respondeas imprudenti ad imprudentiam illius.* Bene fugis, *si auferas gressum pedum tuorum ex ore insipientium.* Prou. 26. Cito enim malis ducibus erratur. Sed si vis bene fugere, longe fac vias tuas ab eorum sermonibus. Mortuus est tibi princeps sacerdotum, tibi crucifixus est, vt clauis eius [illegible]eas. Ibidem. Te enim in illa carne & tua peccata suscepit: affix[illegible]nt illius patibulo tuorũ delictorum chirographa, vt iam mũdo nihil debeas, cui semel renũtiasti. Et recte nihil debes, cui suppetit dicere; *Mihi enim mũdus crucifixus est, & ego mundo*: vt iã mortẽ non timeas, si geras Christum, in quo potes dicere; Ebr. 13. Coloss. 2. Galat. 6. 1. Cor. 15. Rom. 6. *Vbi est mors victoria tua? vbi est mors aculeus tuus?* Etenim cum vetus ille homo noster affixus est cruci, destructum est peccatum, obtusus aculeus, vacuata culpa, vt vlterius seruire flagitiis desinamus. G Abiit enim vetus homo. Nunc autem iam non vetus homo in nobis, sed noua est creatura, habeos in se similitudinem Christi cuius mortis similitudine consepulti, imaginem vitæ eius assumpsimus, alas gratiæ spiritalis accepimus. 1. Cor. 5. Sic igitur volate, vt dicatur de vobis; Esai. 60. Esaia 45. Psalm. 103. *Qui sunt isti, qui vt nubes volant, & sicut columbæ cum pullis suis? vt nebulæ vestræ rorent iustitiam, & columbæ pariant simplicitatem.* Sic nauigate quasi trãsfretantes mundum, non pererrantes, quasi naues Tharsis, vt ad intelligibiles portus cursum dirigatis, & conuehatis diuitias maris. Sic festinate vt dicatur de vobis; Thren. 4. *Leues facti sunt super aquilas.* Abita enim ventura fugiendum videtis, quam declinare poterunt qui per pœnitentiam sibi spem locauerint euadendi, & reconciliationis futuræ fidẽ hauserint, per Dominum nostrum Iesum Christum, cui regnum est à sæculis, & nunc, & semper, & in omnia sæcula sæculorum, Amen.

S. AMBROSII DE FVGA SAECVLI libri finis.

H

Summarium libri de Ioseph Patriarcha.

A cap. I. vsque ad cap. III. explicatur quod Ioseph præ cæteris fratribus à patre magis erat dilectus: agitur de eius somnio, eiusque venditione per fratres, vt in cap. XXXVII. Gen. habetur.

A cap. IV. vsque ad cap. V. quod Ioseph in Aegyptũ ductus, eunucho coquorũ præfecto vẽditur: tẽtatur, accusaturque à fœmina, ponitur in carcere, vt habetur Gen. cap. XXXIX.

A In cap. VI. agitur de eunuchis, & ipsorũ somnia interpretantur, vt habetur Gen cap. XL.

In cap. VII. Ioseph interpretatur regis somnium, qua de re præ cæteris illustrius honoratur, vt in Gen. cap. XLI.

In cap. VIII. mittit filios Iacob in Aegyptum ad emendum triticũ, vt habetur Gen. cap. XLII.

In cap. IX. & X. agitur de iis quæ habentur Gen. cap. XLIII.

In cap. XI. scyphus argenteus reperitur in sacco Beniamin, & quædam exponuntur mystice, vt in Gen. cap. XLIV. habetur.

In cap. XII. & XIII Ioseph se fratribus declarat: qui ad propria reuertentes nuntiant patri illius gloriam in Ægypto, vt habetur Gen. cap. XLV.

B In cap. XIV. Iacob cum vniuersa familia sua in Ægyptum descendenti Deus apparet, & confirmat promissa, vt legitur Gen. cap. XLVI.

CAPITA LIBRI.

1. *Cur post tractatum de Abraham, Isaac, & Iacob, historiam de sancto Ioseph auctor prosequi curauerit: & qua ratione idem sanctus nobis tanquam speculum castitatis propositus esse debeat: vnde etiã à parentibus plus quam cæteri filij fuerit dilectus, quodque ea res inuidiæ causa fuerit, etiam inuidiam sanctorum discere debeamus.*
2. *Qualis esse debeat affectus parentum, filiorumque gratia: & qua ratione Iacob reprehendendus non fuerit, quia cæteris hunc puerum præferebat, in quo & gratia diuina per visum somniorum refulsit. quid præterea somnia ista, patrisque obiurgatio, in quo pietas paterna non errabat, significent.*
3. *Quod tanto somnia non incredulus fuerit Iacob patriarcha, qui futuræ incarnationis mysteria videns, filium mittebat ad fratres: & de prouisione ipsius Ioseph à fratribus antequã ad illos appropinquaret, eorumdemque ad occidendum ipsum consilio: eiusdem quoque liberatione ac venditione, & de istorum aliorumque circa hæc concurrentium mysterio.*
4. *De venditi Ioseph ductione in Aegyptum, atq; eius emptione à præposito coquorum, quodque hoc significet. de seruitutis præterea ipsius mystica atque morali interpretatione.*
5. *De singulari commendatione speciositatis & decoris, castitatis ac pudoris sancti Ioseph, eiusque impetitione à domina sua ad concubitum, & eiusdem adulteræ telis: ipsius quoque Ioseph recusatione, fuga, vestis relictione, accusatione, incarceratione, atque visitatione diuina.*
6. *De spadonibus agit, quam fragilis vilisque eorum sit status: de eorum carceratione, somniorum visione, & interpretatione: quod potentia & gloria huius sæculi nihil aliud sit quam somnium.*
7. *Reprehenditur spado, quod sui interpretis memor non fuerit: ministrorum regalium fastus quam sit fragilis ostenditur. honoratur Ioseph ob somniorũ regis interpretationem: eius præmia & ornamenta declarantur: coniugio copulatur, habet filios, congregat triticum pro tempore famis.*
8. *De exhortatione Iacob ad filios vt descendant in Aegyptum, & emant escas: & de profectione decem fratrum, iuniore domi retento, ac de mysteriis prædictarum.*
9. *E De reuersione filiorum Iacob in Aegyptum postquã fames inualescebat, cum deductione Beniamin, & sumptione munerum Ioseph deferendorum, eorumque ad ipsum peruentione: & de mystica ratione istorum & incidentium circa hæc.*
10. *De munerum paratione, & eorum illatione, instaurationeque conuiuij: cum morali atque mystica singulorum expositione.*
11. *Ponitur scyphus argenteus in saccum Beniamin, inquisitus reperitur: ducuntur fratres ad Ioseph: & mysteria quædam explicantur.*
12. *Quemadmodum sanctus Ioseph se manifestauerit vt à fratribus cognosceretur, & de aduocatione eorum ad se, accessuque ipsorum ad illum: quomodo etiam eos consolatus fuerit: cum mystica dictorum interpretatione.*
13. *F De gaudio Pharaonis, quod Ioseph agnouisset fratres suos, & de exhortatione eius vt Ioseph inuitet fratres vt veniant cum patre: illorumque executione, & peruentione ad Iacob, narrationeque singulorum, & quod Ioseph adhuc viueret: & de mysteriis circa hæc.*
14. *De Israel patris eleuatione, ac profectione, & hostiarum circa puteum Iuramenti immolatione, eiusque per Dominum consolatione, ac descensu in Aegyptum cum animabus septuaginta: & de mysteriis prædictorum. de ipsius denique Iacob ad filios adhortatione vt congregentur ad audiendum eã quæ occursura sint eis in nouissimis diebus.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, DE IOSEPH PATRIARCHA Liber. G

Genesis Cap. XXXVII.

IOSEPH *decem & septem annorum erat, pascens cum fratribus suis oues patris sui, existens iuuenis cum filiis Balla, & cum filiis Zelpha, vxorem patris sui. Attulit autem Ioseph vituperium malum ad Israël patrem suum. Iacob autem amabat Ioseph plusquam cæteros filios eius, quia filius senectutis erat ei. Fecit autem ei tunicam variam. Videntes autem fratres eius, quod eum amat pater ex omnibus filiis eius, oderunt eum fratres eius, & non poterant loqui illi nihil pacificum. Somnians autem Ioseph somnium, nuntiauit illud fratribus suis, & ait illis, Audite somnium* H *hoc quod somniaui. Putabam nos ligare manipulos in medio agro, & surrexit meus manipulus, & stetit erectus: conuersi autem manipuli vestri adorauerunt meum manipulum. Dixerunt autem illi fratres eius: Nunquid regnando regnaturus es super nos, aut dominando dominaturus es nobis? Et addiderunt adhuc odia habere eum propter somnia eius & propter verba eius. Vidit autem aliud somnium, & narrauit illud patri suo & fratribus suis, & dixit, Ecce somniaui somnium alterum, sicut sol & luna & vndecim stellæ adorabant me Et obiurgauit eum pater eius, dicens, Quid erit hoc visum quod somniasti? Nunquid venientes veniemus ego & mater tua & fratres tui, & adorabimus te super terram? Inuiderũt autem ei fratres eius: et pater eius seruauit verbum. Abierunt autem fratres eius pascere oues patris sui in Sychem. Et dixit Israël ad Ioseph, Non fratres tui pascunt in Sychem?*

A *veni, mittam te ad eos. Dixit autem ei, Ecce ego. Ait autem illi Israel, Vadens vide, si sani sunt fratres eius, & oues, & nuntia mihi. Et misit eum ex valle Chebrõ, & venit in Sychem: & inuenit eum homo errantem in agro. Interrogauit autem eum homo, Quid quaris? Ille autem dixit, Fratres meos quaero, nuntia mihi vbi pascunt. Dixit autem ei homo, Recesserunt hinc, audiui enim eos dicentes, Eamus in Dothaim. Et abijt Ioseph post fratres suos, & inuenit eos in Dothaim. Praeuiderunt autem eum de longe, antequam appropiaret ipse ad illos, & insaniebant vt occiderent eum. Dixit autem vnusquisque ad fratrem suum, Ecce somniator ille venit, nunc ergo venite occidamus eum, & proijciamus eum in vnum lacum, & dicemus, Bestia mala deuorauit eum: & videbimus quid proderunt somnia illius. Audiens autem Ruben, abstulit eum de manibus* B *eorum, & ait, Non percutiamus eum in animam. Dixit autem eis Ruben, Ne effundatis sanguinem: eijcite autem eum in vnum lacum qui in solitudine, manus autem nolite inferre illi, vt eriperet eum de manibus eorum, & redderet eum patri suo. Factum est autem quando venit Ioseph ad fratres suos, exuerunt Ioseph tunicam variam qua circa eum: & accipientes eum proiecerunt in lacum. Lacus autem siccus erat, & aquã non habebat. Sederunt autem manducare panem: & respicientes oculis, viderunt, & ecce viatores Ismaëlitae veniebant ex Galaad, & cameli eorum pleni erant aromatibus, & resina, & stacte. Ibant autem deducere in Aegyptum. Dixit autem Iudas ad fratres suos: Quid vtile, si occiderimus fratrem nostrum, & absconderimus sanguinem eius? Venite, vendamus eum Ismaëlitis istis: at manus nostra non sint iniecta super eum, quia frater & caro nostra est. Obedierunt autem fratres eius.* C *Et praeteribant homines Madianita mercatores: & extraxerunt, & ascendere fecerunt Ioseph ex lacu, & vendiderunt Ioseph Ismaëlitis viginti aureis: & deduxerunt Ioseph in Aegyptum. Reuersus est autem Ruben ad lacum, & non inuenit Ioseph in lacu: & rupit vestimenta sua, & reuersus est ad fratres suos, & ait, Puer non est in lacu, ego autem quo ibo adhuc? Accipientes autem tunicam Ioseph, iugulauerunt haedum caprarum, & resperserunt tunicam variam, & attulerunt patri suo, & dixerunt, Hanc inuenimus: nosce si tunica filij tui est, an non. Et cognouit eam, & ait, Tunica filij mei est, bestia mala deuorauit eum, bestia rapuit Ioseph. Scidit autem Iacob vestimenta sua, & imposuit cilicium super lumbum suum, & lugebat filium suum dies multos. Congregati sunt autem omnes filij eius & filiae, & venerunt consolari eum: & non voluit consolationem accipere, dicens, Quod descendã* D *ad filium meum lugens in infernum. Et fleuit eum pater eius. At Madianitae vendiderunt Ioseph in Aegyptum Petephri eunucho Pharaonis praeposito coquorum.*

Cur post tractatum de Abraham, Isaac, & Iacob, historiam de sancto Ioseph auctor prosequi curauerit: & qua ratione idem sanctus nobis tanquam speculum castitatis propositus esse debeat, vnde etiam à parentibus plus quam caeteri filij fuerit dilectus: quodque ea res inuidiae causa fuerit: cur etiam inuidiam sanctorum discere debeamus.

CAP. I.

SANCTORVM vita caeteris norma viuendi est. Ideoque digestam plenius accepimus seriem scripturarum, vt dum Abrahã, Isaac, & Iacob, caeterosque iustos legendo cognoscimus, velut quendam nobis innocentiae tramitem E virtute eorum reseratum imitantibus vestigiis persequamur. De quibus mihi cum frequens tractatus fuerit, hodie sancti Ioseph historia occurrit. In quo cum plurima fuerint genera virtutum, praecipue tamen insigne effulsit castimoniae. Iustum est igitur vt cum in Abraham didiceritis impigram fidei deuotionem: in Isaac sincerae mentis puritatem, in Iacob singularem animi laborumque patientiam: ex illa generalitate virtutum in ipsas species disciplinarum intendatis animum. Nam licet illa sint diffusiora, tamen ista expressiora sunt: & quae eo facilius mentem penetrent, quo magis circumscripta ac determinata sunt. Sit igitur nobis propositus sanctus Ioseph tanquam speculum castitatis. In eius enim moribus, in eius actibus lucet pudicitia, & quidem splendet castimoniae comes; nitor gratiae. Vnde etiam à parentibus plus quam caeteri filij diligebatur. Sed ea res inuidiae fuit: quod silentio praetereundum non fuit. Hinc F enim argumentum totius historiae processit: simul vt cognoscamus perfectum virum non moueri vlciscendi doloris inuidia, nec malorum rependere vicem. Vnde & David ait, *Si reddidi retribuentibus mihi mala*: Quid autem (Psalm 7.) esset quod praeferri Ioseph mereretur caeteris, si aut laedentes laesisset, aut diligentes dilexisset? Hoc enim plerique faciunt. Sed illud mirabile, si diliges inimicum tuum: (Matth. 5.) quod Saluator docet. Iure ergo mirandus, qui hoc fecit ante Euangelium, vt laesus parceret, appetitus ignosceret, venditus non inferret iniuriam, sed gratiam pro contumelia solueret: quod post Euangelium omnes didicimus, & seruare non possumus. Discamus ergo & sanctorum inuidiam, vt imitemur patientiam; & cognoscamus illos non naturae praestantioris fuisse, sed obseruationis: nec vitia nesciisse, sed emendasse. Quod si inuidia etiam sanctos adussit, quanto magis cauendum est ne inflammet peccatores?

Qualis esse debeat affectus parentum, filiorumque gratia: & qua ratione Iacob reprehendendus non fuerit, quia caeteris hunc puerum G *praeferebat, in quo & gratia diuina per visum somniorum refulsit. quid praeterea somnia ista, patrisque obiurgatio, in quo pietas paterna non errabat, significent.*

CAP. II.

INstruimur igitur qualis esse debeat affectus parẽtum, filiorumque gratia. Amare liberos dulce; & immensius amare, praedulce: sed frequenter amor ipse patrius, nisi moderationem teneat, nocet liberis: si aut nimia indulgentia delictum resoluat, aut praelatio vnius caeteros ab affectu germanitatis euertat. Plus acquiritur filio, cui fratrum amor acquiritur. Haec praeclarior munificentia patrum, haec ditior haereditas filiorum. Iungat liberos aequalis gratia, quos iunxit aequalis natura. Lucrum pietas nescit pecuniae, in quo pietatis dispendium est. Quid miraris si propter fundum aut domum oriuntur inter fratres iurgia, quando propter tunicam inter Iacob sancti filios H exarsit inuidia? Quid ergo? Reprehendendus Iacob quia praeferebat vnum caeteris? Sed nec libertatem possumus auferre parentibus, ne eos plus diligant, quos plus credunt mereri, nec filiis resecare debemus studium plus placendi. Denique & Iacob illum plus amabat, in quo maiora virtutum insignia praeuidebat: vt non tam filium pater praetulisse videatur, quam propheta mysterium: meritoque variam tunicam fecit ei, quo significaret eũ diuersarũ virtutum amictu fratribus praeferendum. Denique in puero adhuc refulsit diuina gratia. Siquidem somniauit, quod cum alligasset, vt sibi videbatur per visum, manipulos cum fratribus suis, surrexit manipulus eius, & steterit erectus: conuersi autem fratrum manipuli, adorauerint manipulum suum. In quo vtique futura resurrectio Domini Iesu reuelata est, quem & in Galilaeam cum vidissent (Matth. 28.) vndecim adorauere discipuli, & omnes sancti cũ resurrexerint adorabunt, fructus bonorum operum proferẽtes, sicut scriptũ est; *Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos.* (Psal 125.) Vnde fratres, licet somnio fidem

per

A per inuidiam derogarent, interpretationem tamen eius
propriis sermonibus exprimentes responderunt ei. *Nun-
quid regnando regnaturus es super nos, aut dominando dominatu-
rus es nobis?*] Regem enim venturum visio illa signabat, quē
omnis caro generis humani flexo adoraret genu. Vidit
autem aliud somnium, & narrauit illud patri suo & fratri-
bus suis, eo quod sol & luna & vndecim stellæ adorarent
eum. Vnde *obiurgauit illum pater eius, dicens, Quid erit hoc vi-
sum quod somniasti? Nunquid venientes veniemus ego & mater tua
& fratres tui, & adorabimus te super terram?*] Quis est ille quē
parentes & fratres adorauerunt super terram, nisi Chri-
stus Iesus, quando eum Maria & Ioseph cum discipulis
adorauerunt, Deum verum esse in illo corpore confiten-
Psal. 148. tes, de quo sole dictum est; *Laudate eum sol & luna, laudate
Marc. 10. eum omnes stellæ & lumen?* Obiurgatio autem patris quid si-
Rom. 9. gnificat, nisi duritiam populi Israel? Ex quibus Christus
secundum carnem quem hodieque Deum esse non cre-
dunt, nec volunt adorare quasi Dominum, quia ex se na-
B tum esse cognoscunt. Audiunt itaque responsa eius, sed
non intelligunt: legunt ipsi quod eum sol & luna laudent,
sed nolunt credere de Christo Iesu dictum esse. Itaque
Iacob typo fallitur alieno, sed suo amore non fallitur. Pie-
tas in eo paterna non errat; sed erratura plebis affectus
exprimitur.

*Quod tanto somnio non incredulus fuerit Iacob patriarcha, qui fu-
turæ incarnationis mysteria videns, filium mittebat ad fratres: & de
præuisione ipsius Ioseph à fratribus antequam ad illos appropinqua-
ret, eorumdemque ad occidendum ipsum consilio; eiusdem
quoque liberatione ac venditione: & de istorum, alio-
rumque circa hæc concurrentium
mysterio.*

Cap. III.

NOn ergo tanto somnio patriarcha non credidit, qui
vtrumque pariter gemino prophetabat oraculo: vt
C & personam iusti repræsentaret, & populi, quod Dei filius
venturus esset in terras, qui & diligeretur à iustis, & nega-
retur à perfidis. Videbat igitur futuræ incarnationis my-
steria: qui filium mittebat ad fratres, vt videret si rectum
est fratribus & ouibus. Quas oues iam tunc in illo pa-
triarchæ studio requirebat, nisi eas de quibus ipse Domi-
Matth. 15. nus in Euangelio dixit; *Non veni nisi ad oues perditas domus Is-
raël?* [*Et venit* (inquit) *in Sychem,*] quod interpretatione dici-
tur *humerus siue dorsum*, hoc est, ad eos qui non conuerte-
rentur ad Dominum, sed fugientes, se à facie eius auerte-
Gen. 4. rent, quod est proprium peccatoris. *Exiit* enim *Cain à facie
Psal. 20. Dei.* Et propheta dicit; *Pones eos dorsum.* Iustus autem non
Psal. 24. se auertit à Domino, sed occurrit, dicens; *Oculi mei semper
Esai 6. ad Dominum.* Et Esaias; dicente Domino; *Quem mittam?*
Luc. 2. sponte se obtulit, dicens, *Ecce ego.* Et Symeon *expectauit vt
videret Christum Dominū:* & posteaquam vidit, quoniam re-
missorem peccatorum, & totius mundi videbat redem-
ptorem, quasi leuiatus à peccaro, poposcit vsu carnis hu-
Ibidem. ius absolui, dicens; *Nunc Domine dimitte seruum tuum in pa-
D ce, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum.* Et Zachæus hinc
Luc. 19. primum suæ prærogatiuam commendationis inuenit,
quod in arborem vt Christum videret, ascendit. Ergo Io-
seph à patre missus est ad fratres, ab illo magis patre, *qui
Rom. 8. proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum*: ab il-
Ibidem. lo patre, de quo scriptum est; *Deus filium suum mittens
in similitudinem carnis peccati.* [*Et inuenit eum homo errantem in
agro.*] Errabat Ioseph, quia fratres suos inuenire non pote-
rat. Non immerito errabat, qui quærebat errantes. *Eos
2. Tim. 2. enim agnoscit Dominus, qui sunt ipsius.* Denique & *Iesus fatiga-
Ioan. 4. tus ex itinere, sedebat supra puteum.* Fatigabatur, quia non in-
ueniebat Dei populum quem quærebat: exierat enim à
facie Domini. Qui enim culpam sequitur, exit à Christo.
Peccator exit, iustus intrat. Denique Adam se peccator
Gen. 3. abscondit, iustus autem dicit; *Intret oratio mea in conspectu
Psal. 87. tuo.* Inuenit autem Ioseph fratres suos in Dothaim, quod
significat *defectionem*, Vbi est enim nisi in defectione qui
Deum deserit? Nec mirum si deficiebant, qui non audie-
Matth. 11. bant dicentem; *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis,
& ego vos reficiam.* Venit igitur Ioseph in Dothaim, *& præui- E
derunt eum de longe venientem, antequam appropiaret ad illos, &
insæuiebant vt occiderent eum.*] Merito longe erant, qui erant
in defectione, & ideo insæuiebant, quia non appropiaue-
rat his Christus. Nam si appropiasset his typus Christi,
fratrem vtique dilexissent. Sed prope esse non poterant,
qui parricidium cogitabant. *Ecce* (inquiunt) *somniator ille ve-
nit: nunc ergo venite, & occidamus eum.*] Nonne hæc verba
dicebant qui de parricidali sacrilegio cogitabant? Sicut de
ipsis Salomon ait; *Tollamus iustum, quia inutilis est nobis.* Et Sap. 2.
addiderunt, *Et videbimus quid proderunt somnia illius.*] Hoc
scriptum est de Ioseph, completum est in Christo, quan-
do Iudæi in eius passione dicebant; *Si rex Israel est, descendat* Matth. 27.
*nunc de cruce, & credimus ei. Confidit in Deum, liberet nunc eum,
si vult.* Nunquid & ipsi fratres tam impij, vt fratrem occi-
derent? Et vnde tantorum merita patriarcharum; vt grex
totius plebis eorum vocabulis designaretur? Quomodo
conueniunt pietatis nomina, & sceleris insignia? Sed et-
iam isti typo populi, non animi sui vitio laborabant. Ideo F
omnis inuidia, ideo parricidij meditatio: inuidia per figu-
ram, pietas per affectum. Denique Ruben & Iudas ger-
manitatis pia iura seruantes, de manibus cæterorum
eum liberare cupiebant, meritoque Iudas paterna bene-
dictione præfertur, cum ei dicitur; *Adorabunt te filij patris* Gen. 49.
tui. Catulus leonis Iuda, & ipse erit expectatio gentium: Quod v-
tique soli conuenit Christo, cui repositum fuit vt adorare-
tur à fratribus, & expectaretur à gentibus, lauaret in vino
stolam suam proprij corporis passione, quia carnem suam
nulla peccati labe maculauit. Aser quoque non vtique sibi Ibidem.
conuenire credebat; *Aser pinguis panis eius, & ipse dabit escam
principibus.* Quid vero ipse Ioseph, cui dictum est; *Filius meus
ampliatus Ioseph, filius ampliatus meus: zelatus filius meus adoles-
centior, ad me reuertere?* In quem consilia conferentes male-
dicebant, in quo benedictio præualuit super benedictio-
nes montium manentium, & desideria collium æterno-
rum. Quem significari intelligebat in Ioseph, nisi illum
qui omnium merita supereminens, supra omnium desi-
deria sanctorum immensæ teneret apicem potestatis, G
quem voto nullus æquaret? Compensatur ergo in pa-
triarchis inuidia per gratiam, qui & excusantur à culpa, &
reuelationis munere consecrantur. Non enim tam culpa-
bile est dixisse quæ plebis sunt, quam beatum vidisse quæ
Christi sunt. Subierunt personam peccatoris populi, vt
acciperent gratiam Domini redemptoris. Certe culpam
aboleuit gratia, gratiam culpa non minuit. Et vt cognosca-
mus omne hoc de populo & Domino Iesu mysterium
esse: *Venite* (inquit) *vendamus eum Ismaelitis.*] Quid interpre-
tationis habet nomen Ioseph, nisi quod diuinam gratiam
significet, & expressionem Dei summi? Quis igitur ven-
ditur, nisi ille *qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus* Philip. 2.
*est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui ac-
cipiens?* Neque enim nos eum emissemus, nisi vendidissent
sui. Male vendiderunt, peius emerunt. Vendiderunt ne-
gotiatoribus boni odoris, emerunt à proditoribus. Ven-
didit eum Iudas, emerunt Ismaelitæ, qui significantur La-
tina interpretatione, *odio habentes Deum suum.* Ideo alibi
viginti, alibi viginti & quinque aureis, alibi triginta inue- H
nimus emptum Ioseph: quia non omnibus vnius æstima-
tione pretij valet Christus. Aliis minus, aliis amplius. Fi-
des emētis, incrementū est mercis, religiosiori pretiosior
est Deus: peccatori pretiosior est redemptor. Pluris & illi
valet qui plus habet gratiæ: sed etiam cui multa donata
sunt, pluris valet: quia *cui plus remissum est, plus diligit,* Luc. 7.
sicut ipse Dominus in Euangelio pronuntiauit de illa mu-
liere *quæ super eius pedes effudit vnguentum, & lachrymis lauit,* Ibidem.
& capillis suis tersit, & osculis siccauit, de qua ait ad Simonem;
*Propter quod dico tibi, Remissa sunt ei peccata multa, quoniam di-
lexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit.* In-
terdum diuersitates pretij, non solum quantitatis habent,
sed etiam numeri expressionem, sicut habes de vnguento
quod ad sepeliendum se Dominus effusum esse memora-
uit, dicente Iuda; *Potuit hoc venumdari denariis trecentis.* Quo Marc. 14.
numero non quantitas, sed significatio crucis videtur
expressa. Ita hic quoque diuersitas vel viginti vel trigin-
ta aureorum vel argenteorum, habet vel geminatæ vel tri-

plicatæ

A plicatæ perfectionis indicium. Nam viginti quinque au-
Leuit. 25 rei, Iubilæi, qui est remissionis numerus, significant pre-
tiosissimam portionem. Hic quoque (vt Dominicę passio-
nis figuram aduertas) ait Iudas patriarcha: *Vendamus Ioseph
Ismaelitis: at manus nostræ non sint iniectæ super eum.*] Et bene
superius Rubē dixerat: *Manus autem nolite inferre illi.*] Quod
Iudæi in Domini passione dixerunt: *Nobis non licet interficere
Ioan 18. quemquam*, vt sermo Iesu impleretur significans qua mor-
te moriturus esset. Iam tunc ergo crucis præfigurabatur
insigne; simul & quod exutus est tunicam, id est, carnem
quam assumpsit, decoram diuersitate virtutum. Ergo tu-
nica eius, id est caro, non diuinitas cruentata est; & indu-
mentum ei carnis, non immortalitatem vitæ auferre po-
tuerunt. Hanc tunicam Iudaicæ bestiæ cruentauerunt, il-
Luc. 10. læ de quibus dicit; *Ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos.*
Quod autem lacus siccus erat, quid mirum, si Iudæorum
Hier. 2. lacus aquam non habet, *qui dereliquerunt fontem aquæ viuæ,
fecerunt sibi lacus contritos?* Et vt scias verum hoc esse myste-
B rium, ipse de se Dominus ait; *Posuerunt me in lacu inferiori, in
Psal. 87. tenebris, & in vmbra mortis.* Illi igitur emunt Christum, qui
boni odoris deferunt thymiama, quo adolent altaria præ-
Psalm. 140. mentis. Vnde & Dauid Græce hoc modo ait: Κατευθυνθή-
τω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου. Resinam quo-
que, qua marmora confracta sociantur. Est resina spiritalis
quæ fracturas animæ tuæ solidet, & diuulsa connectat, &
soluta constringat. Hæc enim spiritalis resina corroborat,
& quædam comminuta animæ membra componit, vt si-
Hier. 51. ne offensione socientur. Denique Hieremias hanc quærit
resinam, vt Babylonem curet sanare, si possit, dicens; *Acci-
pite resinam corruptioni eius, si quo modo sanabitur. Curauimus Ba-
bylonem, & sanata non est.* Non est sanata synagoga, quia re-
sina ista migrauit ad Ecclesiam. Ideo ex Galaad veniebant
negotiatores, hoc est, *de possessione vel incolatu testimonij*, mer-
ces suas ad Ecclesiam transferentes, vt gentium peccata
Esai. 35. resina ista curaret. De quibus dicitur, *Conualescite manus
discussa, & genua dissoluta.* Fides sincera resina est. Hanc ha-
Act. 3. bebat Petrus cum diceret claudo; *In nomine Iesu Nazareni
C surge & ambula.* Meritoque surrexit, & ambulauit. Hanc
Act. 9. habebat cum diceret paralytico: *Aenea, Sanet te Dominus Ie-
Ibidem. sus, surge & sterne tibi. Et surrexit, & strauit sibi.* Hanc habebat
cum diceret mortuæ; *Surge in nomine Domini Iesu. Et defuncta
surrexit.* Huius resinæ temperamento lapides illi de *qui-
bus potens est Dominus resuscitare filios Abrahæ*, compaginan-
Matth. 3. tur. Huius resinæ medicamento claudus erigitur, paraly-
ticus reformatur, mortua resuscitatur. Illud quoque quod
hœdi sanguine resperserunt tunicam eius, videtur signifi-
care, quoniam falsis testimoniis appetentes, in inuidiam
deduxere peccati omnium peccata donantem. Nobis a-
Ioan. 1. gnus est, illis hœdus. Nobis agnus Dei occisus est, quibus
Matth. 23. abstulit peccatum mundi: illis hœdus, quorum acerbauit
errores, delicta cumulauit. Ideoque ait; *Implete mensuram
patrum vestrorum.* Meritoque Iacob posteritatis suæ deplo-
rans dispendia, quasi pater filium flebat amissum, quasi
propheta flebat interitum Iudæorum. Denique *scidit Iacob
Matth. 26. vestimenta sua*: quod in passione Domini factum legimus à
D principe sacerdotum, in quo esset non priuata persona,
Matth. 27. sed publici munus officij. *Et velum templi scissum est*, & pro-
fanata mysteria, vt esse nudatum populum salutaribus in-
dumentis, diuisum regnum talibus manifestaretur insi-
Luc. 11. gnibus destruendum: quia *omne regnum diuisum facile de-
struetur.* Et vere diuisum, quando hoc quod erat Christi,
cœpit esse etiam diaboli. Neque enim poterant indiuisi
manere, qui à patre filium seperabant.

Genesis Cap. XXXIX.

Ioseph autem deductus est in Aegyptum, & emit eū Petephres eunuchus Pharaonis, præpositus coquorum, vir Aegyptius, de manu Ismaelitarum qui deduxerunt eum illuc. Et fuit Dominus cum Ioseph, & fuit vir fortunatus: & fuit in domo apud dominum suum Aegyptium. Sciebat autem dominus eius, quod Dominus erat cum eo, & quæcunque faceret, Dominum prosperaret in manibus eius: & inuenit gratiam Ioseph coram domino suo. Placuit autem ei, & constituit eum super domum suam, & omnia quæcumque illi erant, dedit in manus Ioseph. Factum est autem postquam constitutus est ipse super domum eius, & super omnia quæcumque erant ei: & benedixit Dominus domum Aegyptii propter Ioseph, & facta est benedictio Domini E *in existentibus ei in domo, & in agra eius. Et commisit omnia quæcumque erant ei, in manus Ioseph: & non sciebat eorum quæ apud se nihil, præter panem quo vescebatur ipse. Et erat Ioseph speciosus facie, & decorus aspectu valde. Et factum est post verba hæc, immisit oculos vxor domini eius in Ioseph, & dixit, Dormi mecum. Ille autem non voluit. Et dixit vxori domini sui, Si dominus meus non scit propter me in domo suo, & omnia quæcumque sunt ei, dedit in manus meas, & non est in domo hac, neque excipit à me nihil præter te, eo quod tu vxor eius es: & quomodo faciam verbum malum hoc, & peccabo coram Deo?* F *Quando autem loquebatur Ioseph diem ex die, & non obediuit ei dormire cum ea, vt coiret cum ea. Facta est autem talis quædam dies, & intrauit Ioseph in domum facere opera sua, & nemo erat in domo intus: & apprehendit eum vestimentis, dicens, Dormi mecum. Et relinquens vestimenta sua in manibus eius, fugit, & exiuit foras. Et factum est vt vidit quod relinquens vestimenta sua in manibus eius, fugit, & egressus est foras, vocauit existentes in domo, & ait illis, dicens, Videte, introduxit nobis seruum Hebræum illudere nobis: intrauit ad me, dicens, Dormiam tecum, & clamaui voce magna. Cum autem audiret ipse quod exaltaui vocem meam, & clamaui, relinquens vestimēta sua apud me, fugit, & exiuit foras. Et reliquit vestimenta apud se, donec venit dominus in domum suam: & loquuta est ei secundum verba hæc, dicens, Ingressus est ad me ser-* G *uus Hebræus, quem introduxisti ad nos, illudere mihi, & dixit, Dormiam tecum. Vt autem audiuit quod exaltaui vocem meam, & clamaui, relinquens vestimēta sua apud me, fugit, & egressus est. Factum est autem vt audiuit dominus eius verba vxoris suæ, quæcumq; loquuta est ad eum, dicens, Sic fecit mihi seruus tuus, iratus est ira: & accipiens dominus Ioseph, iniecit eum in carcerem, & in lacum, in quo vincti regis detinentur in munitione. Et fuit Dominus cum Ioseph, & effudit ei misericordiam: & dedit ei gratiam corā principe carceris. Et dedit princeps carceris carcerem per manum Ioseph, & omnes adductos in carcere: & omnia quæcumque faciunt illic, ipse erat faciens. Non erat princeps carceris ex carcere sciens propter ipsum nihil. Omnia enim erant per manum Ioseph, eo quod Dominus cum illo erat: & quæcumque ipse faciebat, Dominus prosperabat in manibus eius.* H

De venditi Ioseph ductione in Aegyptum, atque eius emptione à præposito coquorum, quidque hoc significet: de seruitutis præterea ipsius mystica atque morali interpretatione.

Cap. IV.

Ioseph autem deductus est in Aegyptum, & emit eum, &c.] Vēditus est ergo Ioseph, & ductus in Ægyptum, emptus à præposito coquorum. Non otiosa persona, quæ cruda ciborum coqueret, vt epularentur animi fidei suauitate. Nullus enim cibus scientia & doctrina dulcior. Erat ante in Ægypto cruda perfidia, quam nullus diuinę cognitionis ardor, & veræ scientiæ cupiditas nulla mollierat, non eloquia Domini ignita decoxerant. Venditus est Ioseph

A in Ægypto, quia Christus venturus erat ad eos quibus dictum est; *Peccatis vestris venditi estis.* Et ideo suo sanguine redemit, quos propria peccata vendiderant. Sed venditus Christus conditionis susceptione, non culpæ, peccatique pretio tenetur, quia peccatum ipse non fecit. Pretio igitur nostro, non suo, æra contraxit: chirographum sustulit, fœneratorem remouit, exuit debitorem: vnus exoluit quod ab omnibus debebatur. Non licebat nobis exire seruitio. Suscepit hoc ille pro nobis, vt seruitutem mundi repelleret, libertatem paradisi restitueret, gratiam nouam consortij sui honore donaret. Hoc de mysterio. [1 Pet. 2. Coloss. 2.] Cæterum quod ad moralem pertinet locum, quia omnes vult saluos fieri Dominus Deus noster, [1. Tim. 2.] dedit per Ioseph etiam iis qui sunt in seruitute, solatium, attribuit magisterium, vt discerent etiam in vltima conditione posse mores esse superiores: nec vllum statum immunem esse virtutis, si animus vniuscuiusque cognoscat carnem seruituti subditã esse, non mentem: multosque seruulos esse dominis liberiores, B si in seruitute positi à seruilibus putent operibus abstinendum. Seruile est omne peccatum, libera est innocentia. Vnde & Dominus ait; [Rom. 7.] *Omnis qui facit peccatum seruus est peccati.* Quomodo enim nõ seruus omnis auarus, qui pro exiguo pecuniæ lucello seipsum auctionatur? Timet enim ne congesta amittat, qui non vtenda congessit: maiore periculo seruaturus quo maiora quæsiuit. Quomodo non mendicus, cui sunt parua quæ possidet? [Ioan. 8.] Nam etsi mihi diues videatur, sibi eget: nec testimoniis sua vota solatur, qui quod optat, nescit credere. Quomodo autẽ non & ille seruus, qui subditus est libidini? Primum suis ardet incendiis, & peccati sui facibus exuritur. Quibus recte dicit; [Esai. 50.] *Ambulate in lumine ignis vestri, & in flamma quam accendistis.* Suscipit omnes metus, insidiatur somnis singulorum, vt vnius cupiditate potiatur, fit seruus omniũ. Seruit igitur, ac miseram quidem seruitutem, qui ipse sibi dominos facit, ipse vult habere quos timeat. Nihil enim tam speciale seruitutis est, quam semper timere. Ille vero in quauis conditione seruitij semper liber, qui mundi amore C non capitur, auaritiæ vinculis non tenetur, metu criminis non alligatur: qui securus spectat præsentia, quem futura non terrent. Nonne videtur tibi iste in seruitute dominari, ille autem in libertate seruire? Seruiebat Ioseph, regnabat Pharao: beatior huius seruitus, quam regnum illius. Denique tota Ægyptus collapsa esset fame, nisi regnum suum consilio seruuli subdidisset. Habẽt igitur vnde se consolentur qui ex libertate in seruitutem aliqua necessitate venerunt. Habent quod imitentur, vt discant cõditionem se mutare posse, non mores: esse & in vernulis libertatem, & in seruitute constantiam. Habent quod etiam domini per seruulos bonos sperent. Abraham filio per vernaculum inuenit vxorem. Benedixit Dominus domum Ægyptij propter Ioseph, & facta est benedictio Domini in toto censu eius, & in domo, & in agris. *Et conuertit* [Gen. 24.] (inquit) *omnia quæcumque illi erant, in manus Ioseph.*] Aduertimus quod ea quæ domini gubernare non poterant, seruuli gubernarunt. Sed quid de priuata domo dispositionis eius seruuli adstruam, qui rexit imperium? Plus tamen est, D quod ipse ante se rexit.

De singulari commendatione speciositatis & decoris, castitatis ac pudoris sancti Ioseph, eiusque impetitione à domina sua ad concubitum, & eiusdem adulteræ telis: ipsius quoque Ioseph recusatione, fuga, vestis relictione, accusatione, incarceratione, atque visitatione diuina.

CAP. V.

E*T erat Ioseph speciosus facie, & decorus aspectu valde.*] Cum esset Ioseph speciosus facie, & decorus aspectu valde, venustatem sui vultus ad alienam non deriuauit iniuriam, sed ad suam seruauit gratiam: hoc se pulchriorem ratus, si non dispendio castitatis, sed cultu pudoris speciosior probaretur. Illum esse verum decorem, qui non alienos oculos caperet, nec fragiles mentes vulneraret, sed iudicia acquireret vniuersorum; fraudi nulli futurus, laudi sibi. Iam si quis petulantibus aspexit oculis, illius crimen solius est quæ male vidit, non huius qui male se nollet videri: nec in

E eo quod visus est, culp[illegible]t. Non erat in potestate seruuli vt nõ videretur, maritus debuit cauere oculos vxoris. Sed quod ille nihil timebat de coniuge, arbitrabatur iste testimonium esse castimoniæ, non remissionem curæ. Discant tamen viri cauere etiam oculos fœminarum. Adamantur enim & qui nolũt adamari. Denique adamatus est Ioseph, qui amantem contempserat. Et bene excusauit eum scriptura, dicens, *Immisit oculos vxor domini sui in Ioseph*:] hoc est, non ipse se ostentauit, nec cepit incautam, sed illa retia sua misit, & indagine sui capta est. Laqueos suos sparsit, & suis hæsit vinculis. Dixit autem illi, *Dormi mecum.*] Prima adulteræ oculorum tela sunt, secunda verborum. Sed qui non capitur oculis, potest verbis resistere. Suppetit defensio, vbi adhuc liber affectus est. Ideo scriptum est quia ille non voluit. Primum igitur congressione mentis superauit, tanquam scuto animi irruentem repellens: deinde sermonem tanquam hastam vibrauit, vt se illa reuocaret. *Et dixit vxori domini sui.*] Recte vxor domini, non ipsa do- F mina dicitur, quæ non potuit extorquere quod voluit imperare. Nam quomodo domina, quæ dominandi non habebat affectum, quæ disciplinam dominæ non tenebat, quæ seruulis libidinis incentiua præstabat? Ille dominus, qui amantis non excepit faces: qui lenocinantis vincla nõ sensit: quem nulla mortis formido perterruit: qui maluit liber criminis mori, quam potẽtiæ criminosæ eligere cõsortium. Ille liber, qui turpe credidit vicem gratiæ nõ referre. Denique non vt meticulosus excusat, nec tanquam periculi timidus cauet; sed tanquam beneficij herilis & innocentiæ suæ debitor fugit crimen ingrati peccatique labem, & culpæ contagium quasi iustus horrescit. Tertium spiculum adultera interpellandi assiduitate vibrabat, sed Ioseph non audiebat eam. Habes post prima verba quid caueas. Non solum lubrica, sed etiam procax, importuna, petulãs est libido, nec habet quod vereatur adultera. Quæ dispendia pudoris primus non doluit, insidiatur vt capiat. Denique officij sui & cõmissi muneris ingressum gratia, G remotis arbitris ac domesticis, apprehendit eum vestimẽtis, dicens, *Dormi mecum.*] Excusatur Ioseph scripturæ testimonio, quia commissum à domino nequibat deserere obsequium. Non enim satis est quod secutus sui domus interiora quasi qui capi non posset, ingressus est: iustus debuit præuidere ne furenti copiam daret, & eius illa peccato periret. Sed qui aduersari sibi domini sui videbat vxorẽ, neglecti officij etiam à domino cauere debebat offensam: simul adhuc sermonis, non comprehensionis putabat audaciam. Excusatur quod ingressus est, prædicatur quod elapsus est. *Et relinquens vestimenta sua in manibus eius, fugit.*] Non pluris fecit vestimenta corporis, quam animi castimoniam. Reliquit tãquam non sua, quę adultera suis manibus detinebat: & aliena indicauit, quæ tactu impudicæ poterant comprehendi. Magnus quippe vir, qui vẽditus, seruile tamen nesciuit ingenium: adamatus non redamauit, rogatus non acquieuit, comprehensus aufugit. Qui cum ab vxore domini conueniretur, teneri veste potuit, animo capi non potuit: ac ne ipsa quidem verba diu passus est. Contagium enim iudicauit si diutius moraretur, ne per manus adulteræ libidinis incentiua transirent. Itaque H vestem exuit, crimen excussit, & relictis quibus tenebatur exuuiis, spoliatus quidem, sed non nudus aufugit, qui erat tectior indumento pudoris. [Lib. de Pa. ad cap. 11.] Non est enim nudus, nisi quem culpa nudauerit. Denique in superioribus habemus quod Adam posteaquam Dei mandatum præuaricatione deseruit, & peccati grauis æra contraxit, nudus erat. Vnde & ipse ait; [Gen. 3.] *Vocem tuam audiui in paradiso, & timui, quia nudus sum, & abscondi me.* Intellexit enim se esse nudum, qui infulas diuinæ protectionis amiserat. Et ideo latebat, quia vestem fidei non habebat, quam vtique præuaricando deposuit. Magnam rem vides. Ille nudus erat, qui tunicam non amisit: iste nudus non erat, qui vestimẽtis se exuit, quæ in manibus adulteræ dereliquit. Eadem scriptura illum nudum asseruit, hunc abnuit. Et ideo iste expoliauit se potius quam nudauit, qui incorrupta virtutum vestimenta seruabat, *expolians se veterem hominem cum actibus suis, vt indueret nouum, qui secundum imaginem creatoris in agnitione renouatur.* [Coloss. 3.] Ille autem nudus

A Gen. 3. remansit, qui se iterum vestire non potuit, singulari spolio virtutis exutus. Vnde pelliceam accepit tunicam, quia peccator habere non poterat spiritalem. Reliquit igitur vestimenta Ioseph, & nudauit adulteræ inuerecundiam, quæ postea latere non potuit. Denique exiuit foras, & ipsa adulterij sui tentamenta vulgauit, exaltans vocem suam, eo quod relictis vestibus Hebræus aufugerat. Ipsa igitur quod celare debuerat, prodebat, vt composito crimine læderet innocentem. Iustus autem accusare non nouit, ideo impune hoc impudica faciebat. Illam igitur vere exutam dixerim, etiam aliena vestimenta seruantem, quæ omnia amiserat velamina castitatis: illum satis ornatum, satis defensum, cuius vox non audiebatur, & innocentia loquebatur. Sic Susanna postea dum tacet in iudicio, melius locuta est oraculo: & ideo prophetæ meruit Dan. 13. defensionem, quæ propriæ vocis non quæsiuit auxilium. Illum ergo beatiorem dixerim cum in carcerem mitteretur, quia subibat pro castitate martyrium. Bonum enim B munus pudicitia, sed minoris meriti cum periculum abest: vbi vero etiam salutis periculo defenditur, ibi plenius coronatur. *Factum est autem vt audiuit dominus eius verba vxoris suæ, &c. accipiens Ioseph misit eum in carcerem.* Inaudita causa, inexplorata fide veri, tanquam reus criminis in carcerem Ioseph mittitur: sed eum Dominus nec in carcere deserebat. Non turbentur innocentes cum falsis criminibus appetuntur, cum oppressa iustitia traduntur in carcere. Visitat Deus & in carcere suos: & ideo ibi est plus auxilij, vbi est plus periculi. Sed quid mirum si visitat Deus in carcere positos, qui seipsum in suis in carcere inclusum Matth. 25. esse memorauit, sicut habes scriptum; *In carcere eram, & non venistis ad me?* Quo non penetrat diuina misericordia? Inuenit Ioseph huiusmodi gratiam, vt qui fuerat clausus in carcere, ipse potius carceris claustra seruaret, cederet munere clauicularius, inclusos omnes in potestatem eius committeret. Itaque Ioseph non solum carcerem non sentiebat, sed etiam alios quoque carceris leuabat ærumna. Huius tamen iniuriæ auctor mulier est; sed mulier Æ- C gyptiorum, quæ procaces cum viris solita miscere sermones, lacessere verecundos, refugientes insequi, pudentes perurgere, cum vitia sua non posset defendere, innoxios criminabatur, perfidiam miscens perfidiæ, aliena tenens, & alios ipsa condemnans, modum nullum ponens furori. Quæ enim causa crudelitatis, nisi quod cupiditatibus suis obsisti videbat, & desideria sua vetita assensione fraudati? En propter quod aperiatur carcer, vt suscipiat innocentes: soluantur catenæ reis, vt imponantur fidelibus: dimittantur veritatis adulteri, vt includatur qui fidei adulterium recusauit.

Genesis Cap. XL.

FActum est autem post verba hæc, peccauit præpositus pincernarum regis Aegypti, & præpositus pistorum domino suo regi Aegypti. Et iratus est Pharao super duobus spadonibus suis, super præposito pincernarum, & super præposito pistorum: & posuit eos in custodiam in carcere, in locum vbi Ioseph iacebat ibi. Et commendauit princeps carceris Ioseph ipsos, & adstitit eis. Fuerant autem dies in carcere, & viderunt ambo somnium in vna nocte vnum: quorum visiones insomnij eorum pincerna, & pistor erant regi Aegypti existentes in carcere. Intrauit autem ad eos Ioseph mane, & vidit eos, & erant turbati. Et interrogauit eunuchos Pharaonis, qui erant cum eo dicens, Quare facies vestra tristes hodie? Illi autem dixerunt: Somnium vidimus, & interpres illius non est. Dixit autem eis Ioseph, Nonne per Deum interpretatio somnij est? Narrate ergo mihi. Et narrauit præpositus pincernarum somnium suum Ioseph, & ait illi: sic: In somnio meo erat vitis in conspectu meo, in vite autem tres radices: & ipsa florens ferebat germina, maturos botryones vuarum: & calix Pharaonis in manu mea. Et sumpsi vuam, & expressi eam in calice, & dedi calicem in manu Pharaonis. Et dixit illi Ioseph, Hæc interpretatio eius: Tres radices, tres dies sunt. Adhuc triduum, & memorabitur Pharao principatus tui, & restituet te ad officium tuum pristinum, & dabis calicem in manu Pharaonis secundum principatum tuum priorem, sicut eras vinum fundens. Sed memor esto mei per temetipsum, cum bene tibi fuerit, & facies in me misericordiam: memor eris mei ad Pharaonem, & educes me de carcere isto: quia furto surreptus sum de terra Hebræorum, & hic nihil mali feci, & miserunt me in lacum carceris huius. Et vidit princeps pistorum quod recte coniectauit, & ait Ioseph, Et ego vidi somnium. Putabam tria canistra farinarum tollere super caput meum: in canistro autem superiore ab omnibus generibus comedit Pharao opere pistoris, & aues cæli comederunt illa à canistro capitis mei. Respondens autem Ioseph, ait illi, Hæc interpretatio eius: Tria canistra, tres dies sunt. Adhuc tribus diebus, & auferet Pharao caput tuum à te, & suspendet te in ligno, & comedent aues cæli carnes tuas à te. Factum est autem in die tertia, natiuitatis dies erat Pharaonis, & faciebat conuiuium omnibus seruis suis: & recordatus est præpositi pincernarum & præpositi pistorum in medio seruorum suorum. Et restituit præpositum pincernarum in principatum suum, & dedit calicem in manu Pharaonis: at præpositum pistorum suspendit, sicut coniectauit eis Ioseph. Et non recordatus est præpositus pincernarum Ioseph, sed oblitus est eius.

D E F

De spadonibus agit, quam fragilis vilisque sit eorum status, de eorum carceratione, somniorum visione, & interpretatione, quod potentia & gloria huius sæculi nihil aliud sit quam somnium.

Cap. VI.

G *IRatus est Pharao super duobus spadonibus suis, super præposito pincernarum, & super præposito pistorum, & posuit eos in custodiam in carcere.*] De istis duobus spadonibus quid dicam? qui exemplo debent esse spadonibus cæteris, quod status eorum fragilis ac tenuis, & in voluntate regia spes omnis, quibus leuis offensa summum periculum fit, secundæ autem res vile ministerium. Gloriabatur alter quod esset vini præpositus, alter quod esset pistorum. Vterque offendit, missique in carcerem, & commendati sancto Ioseph ab ipso carceris clauiculario, cum essent illic dies complures, viderunt somnium: & cum reuiseret eos Ioseph, tristes turbatosque animi offendit: quia turbabantur somnio, cuius interpretem non inuenirent. *Nonne per Deum*, inquit, *interpretatio somnij est? Narrate ergo mihi. Et narrauit præpositus pincernarum somnium suum Ioseph. Et ait illi sic. In somnio meo erat vitis in conspectu meo, in vite autem tres radices: & ipsa florens ferebat germina, maturos botriones vuarum: & calix Pharaonis in manu mea. Et sumpsi vuam, & expressi eam in calice, & dedi calicem in manu Pharaonis. Et dixit illi Ioseph, Hæc interpretatio eius: Tres radices, tres dies sunt. Adhuc triduum, & memorabitur Pharao principatus tui, & restituet te ad officium tuum pristinum, & dabis calicem in manu Pharaonis, secundum principatum tuum priorem, sicut eras vinum fundens. Sed memor esto mei, per temetipsum, cum* H *bene tibi fuerit, & facies in misericordiam: & memor eris mei ad Pharaonem, & educes me de carcere isto: quia furto surreptus sum de terra Hebræorum, & hic nihil mali feci, & miserunt me in lacum carceris huius.*] Alterius somnium nō libet dicere. Meministis certe verborum meorum, quod etiam tunc refugerim eius interpretationem in eo, cuius exitum refugio, mortē perhorresco. De isto prius dicamus, qui sibi beatus videbatur, cum esset vini præpositus: & hunc summum credebat apicem omnis potentiæ, quod regi calicem dabat. Hæc gloria illius, hæc magnificentia in hoc sæculo: hac defraudatus dolebat, huic redditus gratulabatur. Sed hoc somnium

A nium est, & omnis potentia sæculi, somnium, non veritas est. Denique per somnium videt reddi sibi principatum suum. Esaias ita esse huiusmodi homines, qui in hoc sæculo delectantur secundis rebus: *Sicut qui in somnis manducat & bibit videtur sibi cibo & potu, dum dormit, repleri; sed cum euigilauerit, incipit esurire amplius, & tunc intelligit quam inanis ille cibus & potus fuerit somniantis*: sic qui dormit in hoc sæculo, nec oculos aperit ad mysteria diuina, quamdiu somno grauatur corporis, putat alicuius momenti esse hanc sæcularem potentiam; quasi in somnis eam videt: vbi euigilauerit, deprehendit quam inanis huius sæculi voluptas sit. Considera nunc illum verum Hebræum, illum non somnij, sed veritatis & præclaræ visionis interpretem, qui de diuinitatis illa plenitudine ac vbertate cœlestis gratiæ in hunc corporeum carcerem venerat, quem non potuit sæculi huius illecebra mutare, non vlla corruptela mundanæ voluptatis euertere: qui tentatus non decidit, appetitus non appetiuit, postremo adulterina quadam synagogę manu veste corporis apprehēsus, carnem exuit, liber mortis ascendit. Calumniata est meretrix vbi eum tenere non potuit, quem carcer non terruit, non inferna tenuerunt, quinetiam quo veluti puniendus descenderat, inde alios liberauit: vbi ipsi stringebantur mortis vinculis, ibi laxauit ipse vincula mortuorum. Considera ergo istum Hebræū dicentem illi præposito spadonum, qui contraxerat offensam regiam, quem restituerat muneri suo: *Memor esto mei per temetipsum, cum bene tibi fuerit, & facies in me misericordiam, & memor eris mei.*] Ideo secundo repetiuit, *Memor eris mei*,] quia sciebat non recordaturum quod euasisset iniuriam, cum potentiam recepisset. Ideo secundo admonuit, quia secundo liberauit, vt si prioris beneficij eum memoria nō teneret, vel posterioris subiret, non despiceret auctorem salutis suæ, nō perfida præuaricatione violaret. Sed, quod peius est, cito beneficij irrepit obliuio secundis rebus. Inquit enim, *Et non recordatus est præpositus pincernarum Ioseph: sed oblitus est eius.*] Redditus officio suo, non est memor factus interpretis, sed oblitus est eum. Sed etsi ille obliuiscebatur, Christus non obliuiscebatur, sed loquebatur ei, & per seruulum loquebatur, dicens ad eum, *Memor esto mei per temetipsum*;] hoc est, vel officij tui contemplatione quid audieris, recordare. Sed etsi nunc oblitus es, memor eris mei, vt euadas periculum, qui oblitus es beneficium. Tamen elatus potentia non recordabatur. Et quanta hęc potentia, vbi vini ministerium? En vnde omnis iactantia, quia erat spadonum præpositus, qui vinum poculis regiis ministrabant.

Esai. 29.

Ioan. 16.

B

Heb. 4.
Act. 2.
Ephes. 4.

C

Genesis Cap. XLI.

Factum est autem post biennium, Pharao vidit somnium. Existimabat se stare super flumen, & ecce quasi ex flumine ascendebant septem vaccæ pulchræ facie, & electæ carnibus: & pascebantur in Achi. Aliæ autem vaccæ septem ascendebant post ipsas de flumine, turpes facie, & graciles carnibus: & pascebantur apud illas vaccas apud labium fluminis. Et deuorauerunt septem vaccæ turpes & graciles carnibus, septem vaccas pulchras facie & electas. Excitatus est autem Pharao, & somniauit secunda. Et ecce septem spicæ ascendebant in propagine vna electæ & pulchræ: & ecce septem spicæ tenues, & à vento corruptæ oriebantur post eas: & deuorabant septem spicæ tenues, & à vento corruptæ, septem spicas electas & plenas. Excitatus est autē Pharao, & erat somnium. Factum est autē mane, & conturbata est anima eius: & mittēs vocauit omnes expositores Aegypti, & omnes sapientes eius, & narrauit eis Pharao somnium suum, & non erat indicans illud Pharaoni. Et loquutus est præpositus pincernarū ad Pharaonē, dicēs, Peccatum meū recordor hodie. Pharao iratus fuit seruis suis, & posuit nos in custodia in domo præpositi coquorum, meque & præpositum pistorum: & vidimus somnium in nocte vna ego & ipse, vnusquisque secundum suum somnium vidimus. Erat autem ibi nobiscum iuuenis Hebræus seruus præpositi coquorum, & narrauimus ei, & interpretatus est nobis. Factū est aūt, sicut cōiectauit nobis, sic & accidit, meq; restitui ad principatum meum, illum autem suspendi. Mittens autem Pharao, vocauit Ioseph: & eduxerunt eum ex carcere, & totonderunt eum, & mutauerunt vestimentum eius, & venit ad Pharaonem. Dixit autem Pharao Ioseph, Somnium vidi, & interpres non est illius: ego autem audiui de te dicētes, audientem te somnia, coniectare ea. Respondens autē Ioseph dixit Pharaoni, Sine Deo non respondebitur salutare Pharaoni. Loquutus est autem Pharao Ioseph, dicens, In somnia mea putabam stare iuxta labium fluminis, & quasi ex flumine ascendebant septem vaccæ electæ carnibus, & pulchræ facie: & pascebantur in Achi. Et ecce septem vaccæ aliæ ascendebant post eas ex flumine, malæ & deformes aspectu, & graciles carnibus, quales non vidi tales in omni terra Aegypti turpiores. Et deuorauerunt septem vaccæ graciles & turpes, septem vaccas primas pulchras & electas: & ingressæ sunt in ventres earum, & non manifestæ fuerūt quod ingressæ sunt in vētres earum. & aspectus earum deformes, sicut & prius. Suscitatus autem dormiui, & vidi rursus in somnio meo, & quasi septem spicæ ascendebāt in propagine vna plenæ, & pulchræ. aliæ aūt spicæ tenues, & à vento corruptæ pullulabāt, vicinæ earū. Et deuorauerūt septem spicæ tenues, & à vento corruptæ, septem spicas pulchras & plenas. Dixi ergo expositoribus, & nō fuit indicans mihi illud. Et dixit Ioseph Pharaoni, Somnium Pharaonis vnum est, & interpretatio huiusmodi est: quæcumque Deus faciet, ostendit Pharaoni. Septem vaccæ bonæ, septem anni sunt: & septem spicæ bonæ, septem anni sunt. Somnium Pharaonis vnum est. Et septem vaccæ macræ quæ ascendebāt post illas septem anni sunt: & septem spicæ macræ, & à vento corruptæ, septem anni sunt. Erunt septem anni famis. Verbum autem quod dixi, Quæcumque Deus faciet ostendit Pharaoni: Ecce septem anni veniunt vbertatis magnæ in tota terra Aegypti. Venient autem septem anni famis post hæc, & obliuiscentur vbertatem in tota Aegypto: & cōsumet fames totam terrā, & non cognoscetur vbertas terræ à fame futura post hæc. Valida enim erit nimium. Quod autem iterauit somnium Pharao bis: quia verum erit verbum à Deo, & festinabit Deus facere illud. Nūc ergo cōsidera hominem prudētem & sapiētem, & constitue eum super terram Aegypti: & faciat Pharao, & cōstituat præpositos super terram, & quintēt omnes fruges terræ Aegypti septem annorum abundantiæ, & cōgregent omnes escas septem annorum venientium bonorum horum, & cōgregetur frumentum sub manu Pharaonis: escæ in ciuitatibus custodiantur, & erunt escæ custoditæ terræ in septem annos famis, qui erunt in terra Aegypti, & non conteretur terra in fame. Placuerunt aūt verba coram Pharaone, & coram omnibus seruis eius. Et ait Pharao seruis suis, Nunquid inueniemus hominem talem, qui habet spiritum Dei in seipso? Ait autem Pharao Ioseph, Quia ostendit tibi Deus omnia hæc, nō est homo prudentior & sapientior te. Tu eris super domum meam, & in ore tuo obediet omnis populus meus: verumtamē throno superabo te ego. Dixit autem Pharao Ioseph, Ecce constituo te hodie super omnem terram Aegypti. Et accipiens Pharao anulum de manu sua, inseruit eum super manum Ioseph: & induit eum stola byssina, & circumposuit torquem auream cir-

D

E

F

G

H

cum

A *cum collum eius: & fecit ascendere eum super currum*
secundum eius, & prædicauit ante eum præco. Et con-
stituit eum super omnem terram Aegypti. Dixit au-
tem Pharao Ioseph, Ego Pharao, sine te non extollet
quisquam manum suam in omni terra Aegypti. Et vo-
cauit Pharao nomen Ioseph Psonthonphanech. Et de-
dit ei Aseneth filiam Petephris sacerdotis Heliopoleos
ipsi vxorem. Ioseph autem erat annorum triginta,
quando stetit coram Pharaone rege Aegypti. Egressus
est autem Ioseph à facie Pharaonis, & pertransiit om-
nem terram Aegypti. Et fecit terra in septem annis
abundantiæ manipulos: & congregauit omnes cibos
septem annorum in quibus erat abundantia in terra
Aegypti. Et posuit escas in ciuitatibus, escas agrorum
ciuitatis, qui in circuitu eius, posuit in ipsa. Et congre-
gauit Ioseph triticum quasi arenam maris multam
B *valde, donec non potuit numerare, neque enim erat*
numerus. At Ioseph fuerunt filij duo antequam ve-
nirent septem anni famis, quos peperit ei Aseneth, fi-
lia Petephris sacerdotis Heliopoleos. Vocauit autem
Ioseph nomen primogeniti Manasses, quia obliuisci
me fecit Deus omnium dolorum meorum, omnium
qui patris mei. At nomen secundi vocauit Ephraim,
quia auxit me Deus in terra humilitatis meæ. Tran-
sierunt autem septem anni abundantiæ, qui fuerunt
in terra Aegypti: & incœperunt septem anni famis
venire, sicut dixit Ioseph. Et facta est fames in omni
terra: in omni autem terra Aegypti erant panes. Et e-
suriuit omnis terra Aegypti. Clamauit autem populus
ad Pharaonem pro panibus. Dixit autem Pharao om-
nibus Aegyptiis: Ite ad Ioseph, & quod dixerit vobis
facite. Et fames erat super faciem omnis terræ. Aperuit
autem Ioseph omnia horrea, & vendebat omnibus Ae-
C *gyptiis. Et omnes regiones venerunt in Aegyptum ad*
Ioseph, emere, inualuit enim fames in omni terra.

Reprehenditur spado, quod sui interpretis memor non fuerit: mini-
strorum regalium fastus quam sit fragilis ostenditur, honoratur Io-
seph ob somniorum regis interpretationem: eius præmia & or-
namenta declarantur: coniugio copulatur, habet filios,
congregat triticum pro tem-
pore famis.

Cap. VII.

F*Actum est autem post biennium, Pharao vidit somnium, &c.*]
Mentior, de hoc nostri spadonis tempore, nisi & dies
conueniat: quia post biennium recepit officium, nec re-
cordatus est, sed admonitus. Cognouit enim quod etiam
regnum ipsum in hoc sæculo esset somnium, qui suo som-
nio non credidit: dicit etiam regna esse somnia, nec i-
psorum potestates esse perpetuas. Sed cito hunc locum
D præterat dolor, ne ipsa commemoratione crudescat: ne
ipsius quidem sermonis mei meminisse delectat, quem
tunc temporis vel effuderit dolor, vel extorserit Ecclesiæ
contumelia: Admonitus ergo sui per somnium regis, ait,
Peccatum meum recordor hodie.] Sera quidem ista est, sed vti-
nam vera confessio. Post peccatum fateris, quod ante pec-
catum cauere debueras. Quam cito oblitus fueras, *Memor*
esto mei. Scis nempe tunc temporis hunc fuisse sermonem:
sed obtusas aures habebas fastu potentiæ, & vini ebrius
non audiebas verba sobrietatis. Vel nunc memento mei,
Ephes 5. qui peccatum sero fateris. Qui rogas seruulum Christi,
cur Dominum negas? Inebriare iam non vino, sed Spiritu
sancto. Recordare quid passus sis, cum dormisti somnum
tuum, & somniasti somnium. Et ipse præpositus erat, &
præpositus epularum regis, quæ ad opus pistorium perti-
nebant. Sublimem se esse credebat, quia in potestate ha-
bebat panem regium, nesciebat multos anfractus esse
huius potentiæ. Minabatur aliis, ipse mox supplicio ce-
dendus extremo, nec audiuit eum, qui licet seruulus Do-
mini, tamen loquebatur oraculum, quod ipsius iussu re- E
gis, de quo sibi plurimum blandiebatur, caput amissurus Genes. 40.
esset, esca auibus derelinquendus. Vel hoc te exemplum
reuocare debebat vt perfidiæ non crederes. Sunt & alia 1. Reg 21.
exempla de fastu & fragilitate ministrorum regalium, & 22.
quæ posterioris temporis historia habet. Et Doech præ-
positus erat, & præpositus regis animalium, adde si pla-
cet, mulorum, hoc est, spadonum animalium. Hic quo-
que sacerdotem Domini detulit, & fraude regem com-
mouit in sacerdotis periculum, & hic Syrus erat. Num
mentior, quando & patria & facta conueniunt? Aman Esther 7.
quoque à cubiculo regis, & ipse præpositus, dum inuade-
re Ecclesias Domini improba temeritate contendit, po-
pulumque fidelem spoliare ac persequi, grauibus sacrile-
gia suppliciis expendit. Sed reuertamur ad istum vini
præpositum, qui quasi multo ebrius mero beneficij au-
ctorem oblitus est diu: aliquando tamen, vt regi prouide-
ret interpretem, non quasi gratus, sed quasi callidus, inti-
mauit seriem rei gestæ. Quo cognito, rex quoque eum F
iussit accersiri, eductumque de carcere interrogauit
si posset interpretari sibi somnium. Cuius explanatione
delectatus, remouit iniuriam, honorem detulit. Itaque
videte si non præsentibus & ista conueniunt. Iniuria illata
est prius quam cognosceretur à rege, gratia relata vbi regi
est cognitus. Itaque rex vacat culpa; quia & id quod exce-
pit vir sanctus iniuriæ, alienum fuit: & id quod recepit
gratiæ, regis est proprium. *Et dixit Ioseph Pharaoni: Som-*
nium Pharaonis vnum est, & interpretatio huiusmodi est: quæcum-
que Deus faciet, ostendit Pharaoni. Septem vaccæ bonæ, septem anni
sunt: & septem spicæ bonæ, septem anni sunt. Somnium Pharaonis
vnum est. Et septem vaccæ macræ, quæ ascendebant post illas septem
anni sunt. Erunt septem anni famis. Verbum autem quod dixi,
Quæcumque Deus faciet, ostendit Pharaoni: Ecce septem anni ve-
nient vbertatis magnæ in tota terra Aegypti. Venient autem septem
anni famis post hæc, & obliuiscentur vbertatem in tota Aegypto: &
consumet fames totam terram, & non cognoscetur vbertas terræ à
fame futura post hæc. Valida enim erit nimium. Quod autem itera-
uit somnium Pharao bis: quia verum erit verbum à Deo, & festina- G
bit Deus facere illud.] Vetus somnium, res recentes. Poste-
rioribus priora consumpta sunt: & vbi erat ante vber-
tatis copia, ibi rerum omnium facta est indigentia. Quod
si quis huiusmodi regi consilium dedisset, vt aliquid
de superiori vbertate posteriori principatus sui seruaret
ætati, reliquo quoque tempore larga donandi affluen-
tia redundasset. Sed immodica æui superioris effusio et-
iam posteriora destituit, & homines diripientes vni-
uersa, aliquem Ioseph ei adhibere nolebant. Etsi non
ego Ioseph (quis enim istud?) clamabam tamen, vaccas
illas pingues non solum lasciuiam, sed etiam incuriam
diuinæ significare reuerentiæ. De perfidis enim di- Psal. 21.
ctum est; *Tauri pingues obsederunt me.* Et de Iudæorum Deut. 23.
populo scriptum est; *Impinguatus & incrassatus & dila-*
tatus est, & dereliquit Deum factorem suum. Et ideo som-
nium illud redundantiæ sæcularis perpetuum esse non
posse, sed fore tempus quo his fames dura succederet.
Nec tamen hoc somnium vni aut duobus demonstra-
tum arbitror, sed omnibus propositum, eo quod septem H
anni istius mundi qui pingues sunt, & sæculari vberta-
te opimi, absorbeantur ab illis sæculis quæ futura sunt,
in quibus perpetua quies & legis obseruantia spiritalis,
quam Ephraim illa tribus patrum Deo fructuosa custo- Genes. 48.
dit. Bona vacca, non illa corporeo distenta vbere,
sed abundans spiritalis lactis & gratiæ, super cuius de-
corem ceruicis Deus sedere se dicit, vt scriptum est;
Ephraim vacca docta diligere victoriam. Ego enim transiui su- Osea 10.
per decorem ceruicis eius. Non ergo impinguet caput no- Psal. 140.
strum oleum peccatoris, nec falsi fructus delectare Osea 10.
nos debent, ne dicatur & de nobis: *Seminastis impie-*
tatem, & iniquitates eius vindemiastis. Manducastis fructum
falsum, quia sperastis in curribus tuis. Nec me mouet
quod habet spicas macras, & vento corruptas, quia & Da-
uid tunc melior erat, quando *sicut arena tabescebat: & spiritus* Psal. 38.
contribulatus sacrificium Deo est: & illi præstantiores eua- Psalm 50.
dunt, quos in hoc sæculo grauibus iniuriis spiritus mali-
gnus exercuit. Vnde magis mystica meruisse præmia Io-

A seph arbitror, quia de mysticis est locutus. *Et accipiens Pharao annulū de manu sua insernit eū super manū Ioseph: & induit eū stola byssina. &c.*] Quid enim sibi vult annulus digito eius insertus, nisi vt intelligamus pontificatū ei fidei esse delatum, vt alios ipse signaret? Quid stola, quæ amictus est sapientiæ, nisi tributum ei ab illo rege cœlesti prudentiæ principatum? Torques aureus intellectum bonum videtur exprimere. Currus quoque significat fastigium sublime meritorum. Qui autem est qui ex gentibus accepit vxorem, nisi qui Ecclesiam ex nationibus sibi cōgregauit; & suscepit ex ea filium Manassen, per quem oblitus est omnium dolorum suorum quos habuit de sacrilegiis Iudæorum? Suscepit alium quoque filium Ephraim, per cuius profectum claruit, quod suscepta in carne humilitas & diuinitatem non humiliauit, & gloriam cumulauit.

Philip 2. Psal. 58. Denique quicumque famem patiebantur, ad Ioseph mittebantur. Qui sunt isti, nisi de quibus dictum

B est; *Conuertentur ad vesperam, & famem patientur vt canes?*

Psal 13. Erat autem fames non vnius loci, sed totius terræ, quia non erat qui faceret bonitatem. Ideo Dominus Iesus ieiunia mundana miseratus aperuit horrea sua, & mysteriorum cœlestium thesauros scientiæ sapientiæque patefecit absconditos, vt nulli alimenta deessent. Dixit enim

Coloss 2. Prou 9. Psal. 22. Sapientia; *Venite, edite panes meos.* Et ideo ab illo solo dicitur, *Dominus pascit me, & nihil mihi deerit*, qui saturatur à Christo. Aperuit ergo horrea sua Christus & vendebat, non æra pecuniæ, sed fidei pretium, & deuotionis stipendium quærens. Vendebat autem non paucis in Iudæa, sed vendebat omnibus, vt ab vniuersis nationibus crederetur. *Et omnes regiones venerunt in Aegyptum ad Ioseph emere.*] Obtinuerat enim eos fames. Omnes enim esurient, quos non pauerit Christus. Emamus ergo alimenta, quibus famem possimus repellere. Nemo paupertatis suæ contemplatione reuocetur, nemo vereatur qui argentum non habet. Non quæritur Christus argento, sed fide, quæ argento pretiosior est. Denique emit eam Petrus, qui non ha-

Act 3. bebat argentum. *Argentum, inquit, & aurum non habeo, sed*

C *quod habeo do tibi: In nomine Iesu Christi surge & ambula.* Et pro-

Esai 55. pheta Esaias dicit: *Qui sititis, ite ad aquam: & quicumque non habetis argentum, ite, emite, & bibite, & manducate: emite sine ar-*

1. Pet. 1. *gento & pretio vinum & adipem.* Neque enim pretium quæsiuit à nobis, qui pro nobis sanguinis sui pretium soluit: *quia non auro & argento, sed pretioso nos redemit sanguine.* Ergo id pretium debes quo redemptus es: etsi ille non semper exigat, tu tamen debes. Eme igitur tibi Christum, non eo

Act 17. Ephes 5. quod pauci habent, sed eo quod omnes habent. Omnes habent per naturam, pauci offerunt per timorem. Suum est quod à te Christus reposcit. Ipse vitam omnibus dedit, ipse pro omnibus mortem suam obtulit. Solue pro auctore quod soluturus es lege. Non mediocris iste contra-

Matth. 25 ctus est. Non omnes eum facile emunt. Denique illæ virgines in Euangelio quas veniens sponsus exclusit, ideo fo-

Ibidem. Matth 13. ris relictę sunt, quia venale oleum non emerunt. Vnde dicitur eis: *Ite potius ad vendentes, & emite vobis.* Et negotiator non immerito prædicatur, *quia vendidit omnia sua, & emit margaritam.*

D

Genesis Cap. XLII.

Videns autem Iacob quia est venditio tritici in Aegypto, dixit ad filios suos, Vt quid pigri estis? Ecce audiui quia frumentum est in Aegypto, descendite illo, & emite nobis escas, vt viuamus, & non moriamur. Descenderunt autem fratres Ioseph decem emere triticum in Aegypto. At Beniamin fratrem Ioseph non misit cum fratribus suis. Dixit enim, ne forte contingat eum infirmitas. Venerunt autem filij Israël in Aegyptum emere triticum cum venientibus: erat enim fames in terra Chanaam. Ioseph autem erat princeps terræ: hic vendebat omni populo terræ. Venientes autem fratres Ioseph, adorauerunt eum in faciem super terram. Videns autem Ioseph fratres suos, cognouit eos, & alienatus est in eis, & loquutus est eis dura, & ait illis: Vnde venistis? Illi autem dixerunt, De terra Chanaan emere escas. Cognouit autem Ioseph fratres suos, ipsi autem non cognouerunt eum. Et recordatus est Ioseph somniorum quæ vidit ipse, & ait illis, Exploratores estis, considerare vestigia regionis venistis. Illi autem dixerunt, Non domine, serui tui venimus emere escas. Omnes sumus filij vnius hominis: pacifici sumus, non sunt serui tui exploratores. Ait autem illis, Non, sed vestigia terræ venistis videre. Illi autem dixerunt, Duodecim sumus serui tui fratres in terra Chanaan: & ecce iunior cum patre nostro hodie, at alter non est. Ait autem illis Ioseph, Hoc est quod dixi vobis, dicens quod exploratores estis: in hoc manifesti estis. Per salutem Pharaonis non egrediemini hinc, si non frater vester iunior venerit huc. Mittite ex vobis vnum, & accipite fratrem vestrum. Vos autem abducimini, donec manifesta fiant verba vestra, si dicitis verum, an non: si autem non, per salutem Pharaonis profectò exploratores estis. Et posuit eos in carcere dies tres. Ait autem illis die tertia, Hoc facite, & viuetis, etenim Deum ego timeo. Si pacifici estis, frater vester vnus detineatur in carcere: ipsi autem ite, & adducite emptionem frumentationis vestræ: & fratrem vestrum iuniorem ducite ad me, & credentur verba vestra: si autem non, moriemini. Fecerunt autem sic. Et aiunt vnusquisque ad fratrem suum, Certe, in peccatis enim sumus pro fratre nostro, quia despeximus tribulationem animæ eius, quando deprecabatur nos, & non exaudiuimus eum: & propter hoc venit super nos tribulatio hæc. Respondens autem Ruben, ait illis, Non loquutus sum vobis, dicens, Ne iniuria afficiatis puerulum, & non exaudistis me? Ecce sanguis eius exquiritur. Ipsi autem non sciebant quod audit Ioseph: nam interpres inter eos erat. Auersus autem ab eis fleuit Ioseph. Et rursus accessit ad eos, & loquutus est illis. Et accepit Symeon ab eis, & ligauit eum coram illis. Præcepit autem Ioseph implere vasa eorum frumento, & reddere argentum vniuscuique in saccum, & dare illis commeatum in viam. Et factum est illis sic. Et imponentes triticum super asinos suos, abierunt inde. Soluens autem vnus saccum suum vt daret pabula asinis suis vbi manserunt, & vidit ligaturam argenti sui, & erat super os sacci, & ait fratribus suis, Redditum est mihi argentū, & ecce hoc in sacco meo. Et obstupefactum est cor eorum, & turbati sunt adinuicem, dicentes, Quid hoc fecit Deus nobis? Venerunt autem ad Iacob patrem suū in terram Chanaan, & nuntiauerunt ei omnia quæ acciderant eis, dicentes, Loquutus est homo dominus terræ ad nos dura, & posuit nos in carcerē, quasi explorantes terram. Diximus autē illi, Pacifici sumus, non sumus exploratores: duodecim fratres sumus, filij patris nostri: vnus nō est, at iunior cum patre nostro hodie est in terra Chanaā. Dixit autē nobis homo dominus terræ: in hoc sciā quod pacifici estis: fratrē vestrum vnum relinquite hic mecum, at emptionē frumētationis domus vestræ accipiētes abite, & adducite ad me & fratrē vestrum iuniorē: & sciā quod nō exploratores estis, sed quod pacifici estis, & fratrē vestrum reddā vobis, & in terra negotiamini. Factum est autē cum euacuarēt ipsi saccos suos, & erat vniuscuiusq; ligatura argēti in sacco ipsorum. Et viderunt ligaturas argēti sui ipsi & pater eorum, & timuerūt. Ait autē illis Iacob pater eorum: Me sine filiis fecistis, Ioseph nō est, Symeō nō est,

E F G H

A

& Beniamin accipietis: super me facto sunt ista omnio. Ait autem Ruben patri suo, dicens, Duos filios meos interfice, si non adduxero illum ad te. Da illum in manum meam, & ego adducam illum ad te. Ille autem dixit, Non descendet filius meus vobiscum: quia frater eius mortuus est, & ipse solus relictus est: & continget illum agrotare in via qua ibitis, & deducetis meam senectutem cum tristitia ad inferos.

De exhortatione Iacob ad filios vt descendant in Aegyptum, & emant escas: & de perrectione decem fratrum, iuniore domi retento: ac de mysteriis prædictorum.

Cap. VIII.

ET *Iacob dixit ad filios suos, Vt quid pigri estis? Ecce audiui quia frumentum est in Aegypto: descendite illo, & emite nobis escas,*] Non semel hoc Iacob dixit, quotidie omnibus filiis suis

B

dicit, qui serius veniunt ad gratiam Christi: *Vt quid pigri estis? Ecce audiui quia frumentum est in Aegypto.*] Ex hoc frumento granū est quod resurgit. Qui igitur famem sustinet, suæ segnitiei debet adscribere. *Ecce audiui* (inquit) *quia frumentum est in Aegypto.*] Citius vtique iuniores quam seniores consuerunt audire, dum foris positi multa circumeūt. Sed hāc negotiationem prius senex audit, sed ille senex in quo

Sap. 4.

est fidei longæua canities. Prior senex intelligit, sed ille senex in qoo est venerabilis senectus, *& ætas senectutis vita immaculata.* Nec omnes hanc negotiationem suscipiunt, nisi filij Iacob, & ipsi prouectioris ætatis. Ideo decem pergunt, non pergit iunior. Non misit eum pater, *ne contingat* (inquit) *eum infirmitas,*] Adhuc obooxius erat infirmitati Beniamin iunior. Patriarcha quidem legitur Beniamin, & ex tribu Beniamin ille Paulus præfigurabatur. Merito Iacob de eius infirmitate dubitabat, quia infirmatus est, sed vt sanaretur: cæcitatem passus est, sed hæc infirmitas ad salutem. Denique illa cæcitas lucem attulit. Accepimus hi-

Gen. 49. Phil 3. Act. 9.

storiam, cognoscamus mysteria. Sine Beniamin patriarchæ primo perrexeruot: sine Paulo Apostoli. Vterque nō

C

primus aduenit, sed accersitus à primis vberiorem mercē priorum suo fecit aduētu. *Est* (inquit) *frumentum in Aegypto,*] hoc est, vbi maior fames, ibi maior vbertas est. Magnum frumentum in Ægypto. Denique & Deus pater dicit; *Ex Aegypto vocaui filium meum.* Ex isto grano illa fœcunditas.

Osea 11.

Neque enim messis esse potuisset, nisi Ægyptij granum ante seuissent. Est ergo frumentum quod nemo ante esse credebat. In hoc frumento negotiantur patriarchæ. Et illi quidem argentum detulerunt, sed bonus Ioseph frumentum dedit, argentum reddidit, Non enim pecunia emitur Christus, sed gratia. Pretium tuum fides est. Hac emuntur diuina mysteria. Portat autem frumentum hoc asinus ille ante immundus in lege, sed iam mundus per gratiam. Tenebatur Beniamin iunior domi, & patrio adhuc adhærebat affectu. Tenebant eum legis vincula, mos paternus.

Genesis Cap. XLIII.

D

A*T fames inualuit super terram. Factum est autem quando consummauerunt comedere triticum quod attulerunt ex Aegypto, & ait illis pater eorum: Iterum euntes emite nobis paucas escas. Ait autem illi Iudas, dicens, Testimonio testatus est nobis homo, dicens, non videbitis faciem meam, si non frater vester iunior vobiscum fuerit. Siquidem igitur miseris fratrem nostrum nobiscum, descendemus, & ememus tibi escas: si autem non miseris fratrem nostrum nobiscum, non ibimus: etenim homo ait nobis, dicens, Non videbitis faciem meam, si non frater vester iunior vobiscum fuerit. Ait autem Israel, Quid male fecistis mihi, annunciantes homini quod est vobis frater? Illi autem dixerunt, Interrogans interrogauit nos homo & generationem nostram dicens, Si adhuc pater vester viuit, & si est vobis frater. Et indicauimus ei secundum interrogationem hanc. Nunquid sciebamus quod diceret nobis, Adducite fratrem vestrū?* E *Dixit autem Iudas ad Israel patrem suum, Mitte puerum mecum, & surgentes ibimus, vt viuamus & non moriamur & nos & tu & substantia nostra. Ego suscipio eum, de manu mea require illum: si non adduxero illum ad te, & statuero eum coram te, peccans ero in te omnibus diebus. Si non tardauissemus, iam reuersi fuissemus bis. Ait autem illis Israel pater eorum: Si sic est, hoc facite: accipite de fructibus terræ in vasis vestris, & deducite homini dona resinæ & mellis, incensum & guttam, ilicem & nuces: & argentum duplex accipite in manibus vestris; & argentum quod reductum est in saccis vestris, reducite vobiscum, nē forte ignorantia est: & fratrem vestrum accipite, & surgentes descendite ad hominem. At Deus meus det vobis gratiam coram homine, & remittat fratrem vestrum* F *vnum, & Beniamin. Ego quidem sicut liberis orbatus ero. Accipientes autem viri dona ista, & argentum duplex acceperunt in manibus eorum, & Beniamin: & surgentes, descenderūt in Aegyptum, & steterunt coram Ioseph. Vidit autem Ioseph eos, & Beniamin fratrem suum ex eadem matre: & dixit ei qui super domum suam: Introduc homines in domum, & occide victimas, & para. Mecum enim comedent homines panes meridie. Fecit autem homo sicut dixit Ioseph: & introduxit homines in domum Ioseph. Videntes autem viri quod introducti sunt in domum Ioseph, dixerunt, Propter argentum quod redditum est in saccis nostris prius, nos introducimur, vt calumnietur nos, & imponat nobis, vt accipiat nos in seruos, & asinos nostros. Accedentes autem ad hominem qui super domo Ioseph, loquuti sunt ei in porta domus, dicentes, Oramus domine, descendimus prius emere escas: factum est autem quando venimus ad manendum, &* G *aperuimus saccos nostros, & hoc argentum vniuscuiusque in sacco eius: argentum nostrum ad pondus retulimus nunc in manibus nostris, & argentum aliud attulimus nobiscum emere escas. Non scimus quis immisit argentum in saccos nostros. Ait autem illis, Propitius sit vobis Deus: nolite timere. Deus enim vester & Deus patrum vestrorum dedit vobis thesauros in sacculis vestris: at argentum vestrum probatum habeo. Et eduxit ad eos Simeon & attulit aquam lauare pedes eorum, & dedit pabula asinis eorum. Parauerunt autem dona, donec intraret Ioseph meridie. Audierunt enim quod illic debet prandere. Ingressus est autē Ioseph in domum, & intulerunt ei munera quæ habebant in manibus suis in domum, & adorauerunt eum in faciem super terram. Interrogauit autem eos, Quomodo habetis? Et ait, Sanus est pater vester senior, quē dixistis? Adhuc viuit? Illi autem dixerunt, Sanus est* H *pater noster, puer tuus, & adhuc viuit. Et ait, Benedictus homo ille Deo. Et inclinantes adorauerunt eum. Respiciens autem oculis suis, vidit Beniamin fratrem suum ex eadem matre, & ait, Hic frater vester est iunior, quem dixistis ad me adducere? Et ait, Deus misereatur tui, fili. Turbatus est autem Ioseph, torquebantur autem viscera eius super fratre suo, & quærebat flere. Ingressus autem in promptuarium plorauit, & lauit faciem suam, & egressus continuit se, & ait, Apponite panes. Et apposuerunt ei soli, & ipsis per se ipsos, & Aegyptiis simul vescentibus cum eo per se ipsos. Non enim poterant Aegyptij simul comedere cum Hebræis panes, abominatio enim est Aegyptiis. Discubuerunt autem coram eo, primitiuus secundum*

A *atatem suam, & iunior secundum iuuentutem suam. Stupefacti sunt autem homines, vnusquisque ad fratrem suum. Tulerunt autem partes ab eo ad illos: Magnificata est autem pars Beniamin præter partes omnium quintupliciter ad eas quæ illorum. Biberunt autem & inebriati sunt cum eo.*

De reuersione filiorum Iacob in Ægyptum postquam fames inualescebat, cum deductione Beniamin, & sumptione munerum Ioseph deferendorum, eorumque ad ipsum peruentione: & de mystica ratione gestorum & incidentium circa hæc.

Cap. IX.

[Genes. 42. Genes. 49.] At *fames inualuit super terram, &c.*] Fames inualescebat, quia sero veniebat. Intercedunt pro eo duo, Ruben & Iudas, hoc est, *humilitas atque confessio*. His vadibus apud patrem vtitur, his committitur, quorum vnus primitiuus, B alius resuscitatus. Lex primitiua, Euangelium resuscitatum. His deducitur Beniamin iunior, & bonis odoribus comitatus aduenit portans secum resinam, qua lapides marmorum connectuntur: eo quod prædicatione propria tanquam spiritali resina viuos lapides etiam ipse connecteret: portans etiam mel, quo noxia vulneris interius exeduntur sine aliqua acerbitate sectionis. Talis enim Pauli prædicatio, vt putrem aboleret affectum, corruptumque euacuaret humorem, disputationis suæ aculeo, vrere magis ęgra mentis viscera cupiens quam secare. Incensum [Psal. 44.] orationis, & casiam & guttam, sepulturæ insignia esse David propheta nos docuit, dicens; *Myrrha & gutta & casia à vestimentis.* [Num. 17. Hier. 1.] Venit enim Paulus crucem Domini prædicare, ilicem semper virentem, & nuces quarum testa durior, & fructus tenerior: meritoque virga sacerdotalis Aaron nucina, & Hieremiæ baculus huiusmodi. [Psal. 11.] Argentum quoque duplex, non otiosa munera esse quis dubitet; cum & patriarchæ vita, & Apostoli sermo semper virescat in pectoribus singulorum, & eloquium sanctorum sicut argentum igne examinatum, præcepti salubris fulgore resplendeat. C Nec immerito duplex argentum referunt, in quibus Pauli præfigurabatur aduentus, qui [1. Tim. 5.] laborantes presbyteros in verbo atque doctrina, duplici honore donabat. *Vidit autem illos Ioseph, & Beniamin fratrem suum ex eadem matre.* Iam videntur Hebræi, & videntur à Christo, qui verus Ioseph est, quando cum Pauli veniunt typo: & loquitur illis mitia atque mansueta, vt pariter cibum sumant. [Gen. 42.] Supra autem quia sine Beniamin venerunt, agnoscebat quidē eos, sed ab his se auertebat, vt scriptum est: & loquebatur his dura, quia ipsi non agnoscebant eum, à quo agnoscebantur. Pauli igitur merito profecerunt, quem Dominus Iesus tanquam iuniorem fratrem ex eadem matre generatum amplius cæteris fratribus diligebat. [Ioan. 19. Rom. 12.] Aduertant Iudæi quem Dominum negauerunt, qui etiam crucifixus, ex synagoga tamen tanquam ex eadem ortos parentes plus diligit, si vel sero cognoscant suę salutis auctorem. Sed priorum cōscij delictorum non credunt tantam Christi esse misericordiam, vt donet peccatum, remittat iniuriam. Ideoque præfigurabantur in pa- D triarchis quales essent futuri. Inuitabantur ad gratiam, ad salutaris mensæ vocabantur conuiuium sibi parari, insidias fieri suspicabantur, & cœperunt ad hominem qui erat supra domum, in ianua domus causam suam agere velle. Adhuc dubitant introire, & ex operibus suis malunt iustificari, qui causam suam volunt adstruere, quam gratiā accipere: & ideo in portis redarguuntur. [Rom. 10. Michææ 5.] Qui autem fructū vteris virginalis expectat, & hæreditatem Domini filij mercem negotiatur, non erubescit in porta, sed in exitu [Psal. 126.] vitæ huius repellit inimicum, ne ad altiora properanti cōscius culpæ grauioris obsistat. Vnde mystice illis respondit maior domus. Et is qui sit, intellige, cum legeris Moysen [Heb. 3.] fidelem in tota domo eius. Maiores enim domus, Moyses, Petrus & Paulus, & cæteri sancti sunt: Christus autem [Ibidem.] solus est Dominus, sicut scriptum est, *Quia Moyses fidelis in tota domo eius tanquam famulus, in testimonium eorum quæ dicenda essent: Christus autem tanquam filius in domo sua, quæ domus nos sumus, si libertatem & gloriam spei tenuerimus.* B Hic ergo maior domus respondit illis: *Propitius sit vobis Deus: nolite timere. Deus enim vester & Deus patrum vestrorum dedit vobis thesauros in sacculis vestris: at argentum vestrum probatum habeo.* Illi enim dixerunt, *Argentum vniuscuiusque in sacculis nostris inuenimus: ad pondus argentum nostrum retulimus.*] O magna mysteria, & euidenter expressa! Hoc est dicere: Cur inflamini? [1. Cor. 4.] cur argentum vos habere vestrum in sacculis sæpius vsurpatis? *Quid enim habetis quod non accepistis? Si autem accepistis, quid gloriamini quasi non acceperitis?* Iam saturati estis, diuites facti estis, quia argentum habere vos creditis, sed argentum vobis Deus patrum vestrorum dedit. [Act. 3.] Ille Deus vester, ille patrum vestrorum Deus est, quem negastis. Sed ignoscit, sed indulget, sed respicit si reuertamini. Ipse est qui vestrum non quærit argentum, suum donat. Ipse vobis dedit argentum in sacculis vestris. Iam sacculi vestri argentum habent, qui lutum habebant: & ideo vester est qui dicit, *Concidisti saccum meum, & induisti me lætitia.* Lætitię F munus est Christus, ipse est argentum vestrum, ipse pretium vestrum. [Psal. 29.] Non exigit à vobis Dominus Iesus frumenti sui pretium, non quærit vestri pondus argenti. Argentum vestrum reprobatum est, argentum sæculi non est bonum. [Psal. 11.] *Argentum vestrum probatum acceptum habeo;*] hoc est, non illud materiale argentum, sed spiritale. *Argentum vestrum habeo probatum,*] hoc est, quod fida deuotione quasi Iacob filij detulistis, quod sine damno datur, & sine dispēdio numeratur: quando quidem tali pretio detrimentum mortis excluditur, lucrum vitæ acquiritur.

De munerum paratione, & eorum illatione, instaurationeque conuiuij: cum morali atque mystica singulorum expositione.

Cap. X.

[Act. 9. Psal. 36. Genes. 18.] P*arauerunt autem dona, donec intraret Ioseph meridie.*] Accelerauit meridiem fides Pauli. Ante cæcus erat, postea cœpit videre lumen iustitiæ: quoniam *qui reuelat ad Dominum viam suam, & sperat in eum, Dominus quoque educit tanquam lumen iustitiam eius, & iudicium eius sicut meridiem.* G Et Abrahæ quando Deus apparuit in ilicem Mambre, meridies erat, cui de præsentia Domini lux æterna fulgebat. Meridies est quando Ioseph verus in domum suam intrat vt prandeat. Tunc enim plus dies lucet, quando sacramenta celebramus. *Et intulerunt*, inquit, *ei munera.*] Nos munera inferimus, ille instaurat conuiuium. Ille dicit, *Apponite panes;*] quos soli Hebræi sumunt, Ægyptij manducare non possunt. Sed ante conuiuium quanta dignatio? qui vsus istius sedulitatis & gratiæ? Morale mysterium. Adhuc de calumnia quam sibi à Ioseph fieri putabant, fratres suspecti erant, ille inuitabat ad prandium: horum nutabat affectus, illius perseuerat gratia. Primus appellat, primus interrogat, *Quomodo habetis?*] Et iterum ait, *Sanus est pater vester senior?*] Superioris est inferiorem ad colloquium prouocare, dare sermonis fiduciam, quærere non solum de ipsis, sed etiam de parentibus. Respondent illi, *Sanus est pater noster, puer tuus.*] Ille seniorem dixit H vt honoraret, illi puerum nominauerunt vt deferrent humilitatis obsequium: quod senectus honoratæ sit dignitatis; pueritia autem subiecta videatur, & propior verecundiæ quam superbiæ. *Respiciens autem oculis suis, vidit Beniamin fratrem suum ex eadem matre.*] Morale est, vt quos diligimus, eos videamus præ cæteris: & quos animi intentio tenet, priores eos obtutus offendat oculorum. Siquidem plerumque circa alia mentis occupatione districti, quos habemus ante oculos, non videmus: ita duce animo dirigitur noster aspectus. Vidit igitur Beniamin in fratrem suū sanctus Ioseph, quem tenebat animo, quem oculis requirebat: quo absente fratres pene non viderat: nec solum vidisse contentus, quasi nesciret interrogauit. *His frater vester est iunior?*] Consuetudo & gratia charitatis est vt dilectos nobis non solum oculis, sed etiam sermone teneamus. Agnouerat Ioseph dilectum suum, sed ideo interrogabat, vt quem tenebat animo, vox sonaret. Denique non expectauit vt responderetur, sed continuo

bene-

A beoedixit eum, & turbatus est desiderij sui fructu. *Torquebantur autem viscera eius,*] quia complectendi eius quem desiderabat, libertas differebatur. Denique, *ingressus in promptuarium plorauit, & lauit faciem suam, & egressus continuit se.*] Grandis amoris aculei cito corda compongunt, nisi desiderij fræna laxentur. Vincebatur affectu Ioseph, differebatur consilio, ratio cum amore certabat. Fleuit, vt amoris pij æstus lachrymis temperaret. Hæc moraliter. Mystice autem: Vidit Dominus Iesus Paulum (*oculi* enim *Domini super iustos*) & dixit, *Hic frater vester est iunior?*] Adhuc iunior dicitur, qui nondum maturam canæ fidei gerebat ætatem, nondum in virum perfectum excreuerat, *in illam* (sicut ipse ait) *mensuram ætatis plenitudinis Christi.* Deniqoe adolescens legitur tantum ibi vbi lapidantium Stephanum vestimenta seruabat. Et ideo Philemonem non adolescentiæ suæ, sed senectutis similem esse cupit, vt scripsit; *Magis obsecro, cum sis talis vt Paulus senex.* Ideo adolescentiores viduas prædicat declinandas, non propter ætatem, sed propter quandam pubescentium delictorum B lasciuiam, immaturitatemque virtutis. Cæterum maior in iuuene quam in sene laus castitatis est. Puto etiam qood à vero noo sit alienom illud si intelligamus, quia cum hic Paulus hæreret, & horrore correptus, quod cæcitas accidisset ei, inciperet tamen appropinquare dicendo; *Domine, quid me vis facere?* Ideo adolescentior dicebatur à Christo, vt qui vocabatur ad gratiam, excusaretur à culpa, quod ea lubricæ fuisset ætatis. Denique vidit eum Christus, vbi *lux circumfulsit eum.* Et quia adolescentes magis metu quam ratione reuocantur à vitio: adhibuit stimulum, & miseratus admonuit ne aduersus stimulum calcitraret. Turbatus est autem, sicut habes in Euangelio, quia *turbauit se spiritu* cum Lazarum resoscitaret, & ibi fleuit, vt prius lacrymis suis mortui delicta lauaret. Sed *intro fleuit, & lauit faciem suam.* Cæcitas Pauli, fletus est Christi. Lauit faciem suam, vbi lumen ei reparatur amissum. Lauit faciem suam Christus, vbi baptizatus est Paulus, per quem à pluribus videretur. Ideo in conuiuio pars eius quintupliciter maior effecta est, qood habeter superioribus anteferri C non solum mentis prudentia, sed etiam militia corporis, & gratia castitatis; *Biberunt autem, & inebriati sunt pariter cum eo.*] A principio fidei maior Paulo prærogatiua defertur de quo dictum est ad Ananiam: *Vade, quoniam vas electionis est mihi, ad sufferendum nomen meum coram gentibus.* A principio inebriatur ebrietate, sed sobria, vt & ipse cum sanctis diceret; *Et poculum tuum inebrians, quam præclarum est.*

Act. 9.
Psalm. 33.
Ephes. 4.
Act. 7.
Philem.
Tim. 5.
Act. 9.

Genesis Cap. XLIIII.

ET præcepit Ioseph ei qui super domum suam, dicens, Implete saccos hominum escis, quæcumque potuerint tollere, & inicite vniuscuiusque argentum in ore sacci: & scyphum meum argenteum inicite in saccum iunioris & pretium tritici eius. Factum est autem secundum verbum Ioseph, sicut dixit. Mane D *illuxit, & homines missi sunt ipsi & asini eorum. Exeuntibus autem ipsis ciuitatem, non aberat longe, & Ioseph dixit ei qui super domum suam: Surgens persequere post homines, & comprehendes eos, & dices illis, Quare reddidistis mala pro bonis? quare furati estis meum scyphum argenteum? non hic est in quo bibit dominus meus? ipse autem augurio auguratur in eo? mala perfecistis quæ fecistis. Inueniens autem illos dixit eis secundum verba hæc. Illi autem dixerunt ei, Quare loquitur dominus secundum verba hæc? Absit seruis tuis facere secundum verbum hoc. Siquidem argentum quod inuenimus in saccis nostris, reduximus ad te de terra Chanaan: quomodo furaremur de domo domini tui argentum aut aurum? Apud quem inuentus fuerit scyphus seruorum tuorum, moriatur: & nos autem erimus domino nostro serui. Ille autem dixit, Et nunc sicut dicitis, sic erit. Apud quem inuentus fuerit scyphus, erit* E *meus seruus: vos autem eritis mundi. Et festinauerũt, & deposuerunt vnusquisque saccum suum super terram: & aperuit vnusquisque saccum suum. Scrutãs est autem à seniore incipiens, donec venit ad iuniorem: & inuenit scyphum in sacco Beniamin. Et sciderunt vestimenta sua, & imposuerunt vnusquisque saccum suũ super asinum suum, & reuersi sunt retro in ciuitatem. Ingressus est autem Iudas & fratres eius ad Ioseph, adhuc illo existente illic: & ceciderunt coram illo super terram. Dixit autem illis Ioseph, Quid hanc rem fecistis? non scitis quod augurio augurabitur homo qualis ego? Dixit autem Iudas, Quid respondebimus domino? aut quid loquemur, aut quid iustificabimur? At Deus inuenit iniquitatem seruorum tuorum: ecce sumus serui domino nostro & nos, & apud quem inuentus est scyphus. Dixit autem Ioseph, Ne* F *mihi sit facere verbum istud. homo apud quem inuentus est scyphus, ille erit meus seruus: vos autem ascendite cum salute ad patrem vestrum. Appropinquans autem ei Iudas, dixit, Oro domine, loquatur seruus tuus verba coram te, & ne irascaris seruo tuo, quia tu es post Pharaonem domine. Tu interrogasti seruos tuos, dicens, Si habetis patrem aut fratrem. Et diximus domino, Est nobis pater senior, & puer senectutis iunior illi: & frater eius mortuus est, ipse autem solus relictus est matri suæ. at pater eum dilexit. Dixisti autem seruis tuis, Adducite eum ad me, & curam habebo illius. Et diximus domino meo, Non poterit puer relinquere patrem suum: si autem reliquerit patrem, morietur. Tu autem dixisti seruis tuis, Si non descenderit frater vester iunior vobiscum, non adiicietis videre faciem meam. Factum est autem quando ascendimus ad seruum tuum patrem nostrum, nun-* G *tiauimus ei verba domini nostri. Dixit autem pater noster, Ite rursum, emite nobis paucas escas. Nos autem diximus, Non poterimus descendere: sed si quidem frater noster iunior descenderit nobiscum, descendemus: non enim poterimus videre faciem hominis, fratre nostro non existente nobiscum. Dixit autem seruus tuus pater noster ad nos: Vos scitis quia duos peperit mihi vxor. Et egressus est vnus à me, & dixistis quod à bestia deuoratus est: & non vidi eum vsque nunc. Si ergo tuleritis & hunc ex facie mea, & acciderit ei languor in via, deducetis meam senectutem cum mœrore ad inferos. Nunc ergo si intrauero ad seruum tuum, patrem autem nostrum, & puer non fuerit nobiscum: at anima illius pendet ex anima huius: & erit cum viderit ipse non existentem puerum nobiscum, morietur: & deducent serui tui senectutem* H *serui tui, patris autem nostri, cum tristitia ad inferos. Etenim seruus tuus suscepit puerum à patre meo, dicens, Si non adduxero illum ad te, peccans ero erga patrem omnibus diebus. Nunc ergo manebo tibi seruus pro puero, domesticus domini mei: at puer ascendat cũ fratribus suis. Quomodo enim ascendam ad patrem, puero non existente nobiscum? vt non videam mala quæ inuenient patrem meum.*

Ponitur scyphus argenteus in saccum Beniamin, inquisitus reperitur, ducuntur fratres ad Ioseph, & mysteria quadam explicantur.

Cap. IX.

IMplete saccos hominum escis, quæcumque potuerint tollere, & inicite vniuscuiusque argentum in ore sacci: & scyphum meum ar-

genteum

A Rom. 13. *gentum iniicite in saccum iunioris.* Scyphus argenteus solius sacco Beniamin inseritur. Nesciebat hoc Beniamin. Non fallebatur Paulos, sed vocabatur. Mittitur post eum mane. *Nox* enim *præcesserat* cæcitatis, *dies fides appropinquabat.* Per ordinem singulorum prius inspiciuntur sacculi. Genes. 43. Docet te moralitatem scriptura diuina. Per ordinem ante discubuerant in conuiuio coram eo, primitiuus secundum ætatem. Vides quod seniori locus ille sit deferendus. Per ordinem iterum requiruntur sacculi singulorum, vt scias electum Paulum cælesti iudicio. Discussit cæteros, hunc prætulit. In nullius alterius sacco scyphus argenteus inuentus est, nisi istius. Quid sibi vult quod insertus est sacculo? Ioseph quidem inebriauit vt falleret: scyphum misit, vt fratrem quem diligebat, pia fraude reuocaret. Sed refulgent mysteria diuina. Hoc inuenit in nobis Christus argentum, quod ipse donauerat. Habemus naturæ argentum, habemus & gratiæ. Natura opus est creatoris: gratia munus est redemptoris. Et si non possumus videre dona Christi, ille tamen donat & operatur occulte, & donat omnibus, B sed seruare paucorum est, & non amittere. Non omnibus tamen donat omnia. Triticum multis datur, scyphus vni, qui prophetico & sacerdotali donatur munere. Psal. 115. Act. 22. Non enim omnes, sed propheta dicit, *Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo.* In corpore igitur Pauli iam doctrinæ cælestis eloquium refulgebat, cum esset eruditus in lege. Act. 9. Sed quia adhuc iustitiæ Dei subiectus non erat, intra saccum erat scyphus, doctrina inter legem, lucerna intra modium. Missus tamen Ananias qui benedictionem daret, manum imponeret, saccum solueret, sacco soluto reluxit argentum, & decidentibus squamis velut quibusdam sacci vinculis statim vidit. Vinculum eius perfidia erat, absolutio eius fides facta est. Et ideo tanquam soluto sacco, hoc est deposito legis velamine, quod positum est supra cor Iudæorum, conuersos ad Dominum, liber à nexu, adeptus gratiam libertatis, ait, 2. Cor. 3. Exod. 3. *Nos itaque reuelata facie gloriam Dei speculantes ad eandem imaginem reformamur.* Soluto enim calceamento legis, nudo vestigio liberi sermonis Euangelium prædicabat. Tenebant enim eum Iudæi, & impedire cupiebant: sed vbi in eius sacco argentum resplenduit, sciderunt C vestimenta sua, & reuersi sunt retro. Libera ergo pro Christo Pauli prædicatio nudauit populum Iudæorum, & omnem eorum rescidit gratiam. Ideoque retro regressi sunt, qui ante se videre non poterant. Retro redeunt, qui Christum amittunt. Denique & in Euangelio cum corriperent ad mortem Dominum Iesum, *redeuntes retro ceciderunt in* Ioan. 18. *terram:* Merito retro reuertebantur, qui in terrenam labem ab illa cælesti gratia recidebant. Nolebant igitur moraliter redire sine fratre, mystice sine Paulo reuerti: quo amisso asserebant in mœrorem deducendam parentis populi senectutem. Et ideo Iudas apud Ioseph remanere cupiebat, ne videret mala quæ inuenirent patrem suum: hoc est, iam præuidebat & cauere cupiebat mala quæ ventura erant populo Iudæorum. Sed cum adhuc hæc ipsa non esset in typo illo principum populi Iudæorum libera prædicatio, fleuit Ioseph, hoc est, in illo plorauit Iesus.

D

Genesis Cap. XLV.

ET non potuit Ioseph tolerare omnes adstantes ei, sed dixit, Emittite omnes à me. Et nō adstitit nullus, Ioseph, quando notus factus est fratribus suis. Et emisit vocem cum fletu. Audierunt autem omnes Aegyptij: & audibile fuit in domum Pharaonis. Dixit autem Ioseph ad fratres suos: Ego sum Ioseph, adhuc pater meus viuit? Et non poterant fratres eius respondere ei: turbati sunt enim. Dixit autem Ioseph ad fratres suos: Accedite *ad me. Et accesserunt ad illum, & ait, Ego sum Ioseph frater vester, quem vos vendidistis in Aegyptum. Nunc ergo nolite mœsti esse, neque vobis durum videatur quoniam huc me vendidistis. Ad vitam enim vestrā misit me Deus ante* E *vos. Hic enim secundus annus fames super terram, & adhuc reliqui quinque anni, in quibus non erit aratio, neque messis. Misit enim me Deus ante vos, vt relinquerentur vobis reliquiæ super terram, & enutrire vobis reliquias magnas. Nunc ergo non vos me misistis huc, sed Deus: & fecit me quasi patrem Pharaonis, & dominum totius domus eius, & principem totius terræ Aegypti. Festinantes igitur ascēdite ad patrem meum, & dicite illi: Hæc dicit filius tuus* Ioseph. *Fecit me Deus dominum totius terræ Aegypti: descende ergo ad me, & non moreris, & habitabis in terra Gessen: & eris prope me tu & filij tui, & filij filiorum tuorum, oues tuæ, & boues tuæ, & quæcunque tibi sunt: & pascam te ibi (adhuc enim quinque anni fames) vt non delearis tu & filij tui, & omnis substantia tua. Ecce oculi vestri vident, & oculi Beniamin fratris mei, quia os meum loquens ad vos. Nuntiate ergo patri meo omnem gloriam meam in Aegypto, & quæcumque vidi-* F *stis: & festinantes deducite patrem me huc. Et cadens super collum Beniamin fratris sui, fleuit super eum: & Beniamin fleuit super collum eius. Et osculatus omnes fratres suos, fleuit super eos: & post hæc loquuti sunt fratres eius ad eum. Et diuulgata est vox in domo Pharaonis, dicentes, Venerunt fratres Ioseph, Et gauisus est Pharao, & familia eius. Dixit autem Pharao* Ioseph, *dic fratribus tuis, hoc facite: Implete vehicula vestra tritico, & abite in terram Chanaan: & assumentes patrem vestrum, & substantias vestras, venite ad me: & dabo vobis ex omnibus bonis Aegypti, & comedetis medullam terræ. Tu autem præcipe hæc, accipere ipsos currus ex terra Aegypti filiis vestris & vxoribus: & assumentes patrem vestrum aduenite. Et ne parcatis oculis supellectilibus vestris: nam omnia bona Aegypti vobis erunt. Fecerunt autem sic filij Israel. Dedit autem Ioseph eis currus secundum dictū à* G *Pharaone rege: & dedit illis cibaria in viam, & omnibus dedit duplices stolas. At Beniamin dedit trecentos aureos, & quinque mutatorias stolas: & patri suo misit secundum ipsa, & decem asinos ferentes de omnibus bonis Aegypti, & decem mulas ferentes panes patri suo in viam. Dimisit autem fratres suos, & abierunt. Et dixit illis, Nolite irasci in via. Et ascenderunt de Aegypto, & venerunt in terram Chanaan ad Iacob patrem suum: & nuntiauerunt illi, dicentes, Quia filius tuus Ioseph viuit, & ipse est princeps totius terræ Aegypti. Et expauit mente Iacob: non enim credidit illis. Loquuti sunt autem ei omnia quæ dicta sunt à Ioseph, quæcumque dixit illis. Videns autem currus quos misit* Ioseph *vt assumerent illum, reuixit spiritus* Iacob *patris eorum. Dixit autem* Israel, *Magnum mihi est, si adhuc filius meus* Ioseph *viuit: ibo, & videbo eum priusquam moriar.* H

Quemadmodum sanctus Ioseph se manifestauerit vt à fratribus cognosceretur, & de aduocatione eorum ad se, accessuque ipsorum ad illum: quomodo etiam eos consolatus fuerit, cum mystica dictorum interpretatione.

Cap. XII.

ET non potuit Ioseph tolerare omnes adstantes ei, sed dixit, Emittite omnes à me.] Iussit Ioseph omnes recedere, vt cognosceretur à fratribus. Non venerat enim, sicut ipse ait, Matth. 15. *nisi ad oues quæ perierunt domus Israel.* [*Et emittens vocem cum fletu: Ego sum, inquit, Ioseph, adhuc pater meus viuit?*] Hoc est, Esai. 65. expandit manum suam ad populum non credentem & contradicentem: Esa. 64. non legatum neque nuntium quærens, sed ipse Dominus saluum fa- Esa. 52. cere volens populum suum: Ego qui loquebar, ecce adsum, inquit Esaias 65.

& palam

A *& palam factus non quaerentibus me, appareo iis qui me non interrogabant.* Quid igitur aliud tunc clamauit, nisi, *Ego sum Iesus*, cum Pilato diceret, *Tu dicis quia rex sum; ego in hoc natus sum*: cum principi sacerdotum dicenti, *Adiuro te per Deum viuum vt dicas nobis si tu es Christus filius Dei*, referret, *Tu dixisti. Amen dico vobis, amodo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis Dei, & venientem cum nubibus caeli?* Hoc est ergo quod ait, *Ego sum Ioseph*,]ego sum diuinae potētiae. *Adhuc pater meus viuit?*]Hoc est, ego patrem non nego, ego fratres agnosco, si aut vos fratrem, aut pater filium recognoscat. Adhuc ergo populus meus viuit, de cuius populi familia fratrem mihi elegi? *Accedite ad me,*] quia ego ad vos appropinquaui, & eousque appropinquaui, vt per carnis susceptionem facerem me vestrae consortem naturae. Nolite vel participē fugere vestrae societatis, si non agnoscitis auctorem salutis. *Et accesserunt* (inquit) *ad illum, & dixit, Ego sum Ioseph frater vester, quem vos vendidistis in Aegyptum. Nunc ergo nolite moesti esse, neque vobis durum videatur quoniam huc me vendidistis. Ad vitam enim vestram misit me Deus ante vos.*]
B Quam pia fraternitas, quam dulcis germanitas, vt etiam patricidale excusetur admissum, dicens diuinae illud prouidentiae fuisse, non impietatis humanae: quandoquidem nō ab hominibus oblatus ad mortem, sed à Domino missus sit ad vitam. Quid aliud habet illa Domini nostri Iesu Christi, qui fratres omnes pietate superauit, in cruce positi intercessio pro plebe, dicentis, *Pater ignosce illis, non enim sciunt quid faciunt?* Quid aliud illa appellatio sanctitatis in medio discipulorum, dicētis; *Pax vobis, ego sum, nolite timere? Et cum conturbati & conterriti existimarent se spiritum videre, iterum dixit ad illos, Quid turbati estis? & quare cogitationes ascendunt in corda vestra? Videte, ecce manus meas, & pedes meos, quia ego sum ipse. Palpate, & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Haec ergo iam tūc futura posterioribus temporibus mysteria reuelata sunt. Deniq; ipsis exprimitur sermonibus, vt ipsum esse intelligamus & q ante in Ioseph, & postea in suo locutus est corpore, qnādoquidem nec verba mutauit. Ait enim tunc, *Nolite moesti esse.*] Et infra, *Ascendite ad patrem meum, & dicite illi, Haec dicit filius tuus Ioseph: Fecit me Deus dominum totius terrae Aegypti.*] Et in Euangelio ait, *Nolite timere. Ite, nunciate fratribus meis, vt eant in Galilaeam, & ibi me videbunt.* Et infra ait, *Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra.* hoc est dicere, Diuinae hoc fuit dispensationis vt acciperem potestatem, non acerbitatis humanae. Non obiicit scelus, qui enumerat praemium. Quod autem sequitur, *Ad vitam enim vestram misit me Deus ante vos,*]est quod docet in Euangelio, dicens, *Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti.* Haec enim merces & vita sanctorum, quod etiam alios redemerunt. Illud quoque aduerte, non otiose scriptum: *Et eris prope me tu, & filij tui, & filij filiorum tuorum.*] Hoc est enim quod dixit in Euangelio: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem saeculi.* Quam euidens quoque illud mysterium, quod veluti completo omni mandato fratrem suum complectitur Beniamin, & cecidit super collum eius, sicut completo Euangelio Christus Paulum amplectitur quibusdam misericordiae suae brachiis, & interna opinione curuatum, velut à collo in caelum erigit. Vnde & ille erectus à Christo, ait, *Nostra autem conuersatio in caelis est.*

D *De gaudio Pharaonis quod Ioseph agnouisset fratres suos, & de exhortatione eius vt Ioseph inuitet fratres vt veniant cum patre, illorumque executione, & peruentione ad Iacob, narrationeque singulorum, & quod Ioseph adhuc viueret: & de mysteriis circa haec.*

CAP. XIII.

ET gauisus est Pharao quod Ioseph agnouisset fratres suos. Vnde & diuulgata est vox in domo Pharaonis. Et hortatus est sanctum Ioseph vt fratres suos inuitet, vt veniant cum patre: & mandat impleri eorum sarcinas tritico, & vehicula dari. Vnde haec humanitas barbaro, nisi vt illud ostenderetur magnum mysterium, quoniam non inuidet Ecclesia cum redimuntur Iudaei, & populus Christianus hac adiunctione laetatur, & quibus potest subsidiis iuuat, & mittit euangelizantes regnum Dei, quo maturius euocentur? Quibus dantur binae stolae: Et alligat Paulum, cum eius dicta depromit, cui trecenti aurei & quinq; stolę diuersi coloris conferuntur à Christo: Trecentos aureos habet qui crucem prędicat Christi. Ideoque ait; *Neque enim iudicaui me scire aliquid inter vos, nisi Christum Iesum, & hunc crucifixum.* Et bene aureos accepit, quia non in *suasoriis humanae sapientiae verbis; sed in ostensione spiritus* praedicabat. Quinque autem stolas accepit; vel sapientiae multiplices disciplinas; vel quod nullis sensuum corporalium captus illecebris, vbi alij periculum, ille teneret victoriam; qui omnes voluptates carnis singulari continentia & virtute superaret, cuius ingenium studiumque nulla corporis hebetaret infirmitas, qui cum esset in corpore, corpus se habere nesciret. Denique *raptus in paradisum, siue in corpore siue extra corpus nesciens, audiuit verba ineffabilia, quae loqui homini non liceret*, qui posttremum nihil terrenum oleret in terris; sicut ipse docet, dicens, *Quia Christi bonus odor sumus, Deo in iis qui salui fiunt:* Praecellit igitur
F Paulus, & eius exuberat portio; sed tamen habent & alij praedicatores gratiam suam, binas stolas accipiunt. Quas vtique? Dubitare non debes, quia legisti de sapientia dictum; *Binas vestes fecit viro suo.* Vna est mystica, moralis altera: Sed non omnes Apostoli, non omnes prophetae; non omnes pastores, non omnes virtutes, non omnes habent gratiam curationum, non omnes linguis loquuntur. Vbi diuersa merita, diuersa & praemia. Mittuntur & patri munera. Filius honorat patrem. Christus populum suum inuitat promissis, inuitat muneribus. Portant haec munera asini illi inutiles & laboriosi ante, nunc vtiles: portant in typo Christi munera; portaturi in Euangelio munerum largitorē. *Dimisit autem fratres suos, & abierunt. Et dixit illis Ioseph, Nolite irasci in via.*] Quam bene docet ab iracundia praecauendum, quod ea posset etiam amantes sui separare germanos: & maxime in via fugiendam esse discordiam, vbi ipse viandi comitatus debet esse inuiolabilis, & gratiae habere consortium. Quid autem aliud ait Dominus Iesus ex hoc corpore recessurus, cum discipulos dimitteret suos, nisi ne irascerentur in via, dicens; *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis?* Vbi enim pax est,
G Iracundia locum non habet, ablegatur discordia, fugatur dissensio. Hoc est ergo quod ait; *Pacem meam do vobis*, id est, *Nolite irasci in via.*] Et vide ne in hac via dicat, hoc est, in hoc cursu totius vitae indignationem cauendam, quod ira saepe etiam innocentes in crimen abducat: quia dum iusto amplius irascimur, & volumus alienum coercere peccatum, grauiora peccata committimus. Ideo Apostolus ait; *Non vosipsos vindicantes charissimi, sed date locum irae*, hoc est, declinemus eam, ne nos illa corripiat. Vnde Dominus Iesus dimittens ad euangelizandum discipulos, *misit eos sine auro, sine argento, sine pecunia, sine virga*, id est, vt & incentiua litis, & instrumenta eriperet vltionis. *Et ascenderunt* (inquit) *de Aegypto, & venerunt in terram Chanaan ad Iacob patrem suum: & nuntiauerunt illi dicentes, Quia Ioseph filius tuus viuit, & ipse est princeps totius terrae Aegypti.*] Quid est terra Chanaan? Quae nutabat. Quid igitur iā euidens, quam Apostolorum tempora designari? Qui ingressi Iudaeorum synagogas nutantes, Domini Iesu potētiam praedicabant, sicut habemus in Actis Apostolorum,
H dicente Petro; *Hunc ergo Iesum resuscitauit Deus, cuius nos testes sumus. Dextera igitur Dei exaltatus, repromissione spiritus sancti accepta à patre, effudit hoc donum quod vos videtis.* Aduertimus certe quomodo & viuere eum, & terrae totius principem dicat; qui aperiens horrea sua spiritalis gratiae donat omnibus vbertatem. Haec dicebāt Apostoli, sed Iudęi non credebant, sed iniiciebant manus in eos, sed tradebāt in custodiam praedicatores salutis. Vnde & de Iacob scriptum est, *Expauit mente.*]nō enim credebat eis. Expauit affectu plebis incredulae, sed posteaquam Christi gesta cognouit, tantis beneficiis & operib. delinitus resumpsit spiritum, dicens, *Magnum mihi est, si adhuc filius meus Ioseph viuit: ibo, & videbo eum priusquam moriar.*] Primum & maximum fidei fundamentum, in resurrectionem Christi credere. Quicunq; enim crediderit resuscitatū, festinus requirit, deuotus accedit, & intima Deum mēte veneratur. Credit enim

Margin notes: Isai. 65. | Ioan. 18. | Matth. 26. | Philip. 2. | Luc. 23. | Luc. 24. | Ibidem. | Matth. 28 | Ibidem. | Ibidem. | Ibidem. | Act. 9. | Philip. 3. | 1. Cor. 2. | Ibidem. | 2. Cor. 12. | 2. Cor. 2. | Prou. 31. | 1. Cor. 12. | Matth. 21 | Ioan. 14. | 11 q. 3 circa sapr. | Rom. 12. | Matth. 10 | Act. 2. | Act. 5. | Ioan. 11.

enim quod ipse non moriatur, si credat in resurrectionis auctorem.

Genesis cap. XLVI.

ET eleuans se Israel & omnia sua, venit ad puteum Iuramenti: immolauitque hostiam Deo patris sui Isaac. Dixit autem Deus ad Israel in visu nocte, dicens, Iacob, Iacob. Ille autem dixit, Quid est? Et Dominus ait, Ego sum Deus patrum tuarum: noli timere descendere in Aegyptum: in gentem enim magnam faciam te tibi, & ego descendam tecum in Aegyptum, & ego reducam te in finem: & Ioseph mittet manus suas super oculos tuos. Surrexit autem Iacob à puteo Iuramenti: & tulerunt filij Israel Iacob patrem suum, & supellectilem, & vxores suas super currus quos misit Ioseph tollere ipsum, & tulerunt substantias eorum, & omnem possessionem quam possederunt in terra Chanaan: & ingressi sunt in Aegyptum, Iacob, & omne semen eius cum eo, filij, & filij filiorum suorum, cum eo filia, & filia filiarum suarum: & omne semen eius duxit in Aegyptum. Hac autem nomina filiorum Israel, qui ingressi sunt in Aegyptum cum Iacob patre eorum. Iacob & filij eius. Primogenitus Iacob, Ruben. Filij autem Ruben, Enoch, & Phallu, Asron, & Charmi. Filij autem Symeon, Iemuel, & Iamin, & Aod, & Achin, & Saar, & Saul filius Chananitidis. Filij autem Leui Gerson & Caath & Merari. Filij autem Iuda, Her, & Aunan, & Selon, & Phares, & Zara. Mortuus est autem Her & Aunan in terra Chanaam. Fuerunt autem filij Phares, Esron, & Iemuel. Filij autem Issachar, Thola, & Phua, & Asum, & Sambram. Filij autem Zabulon, Sered, & Allon, & Achoel. hi filij Lia, quos peperit Iacob in Mesopotamia Syria: & Dinam filiam eius. Omnes anima filij & filia, triginta tres. Filij autem Gad, Saphon, & Aggis, & Saunis, & Thasabon, & Aedis, & Aroedis, & Aroelis. Filij autem Aser, Ienna, & Essua, & Ieul, & Baria, & Sara soror eorum. Filij autem Baria, Chobor, & Melchiel. hi [illegible] Zelpha, quam dedit Laban Lia filia sua, qua peperit hos Iacob, decem & sex animas. Filii autē Rachel vxoris Iacob, Ioseph & Beniamin. Fuerūt autem filii Ioseph in terra Aegypti, quos peperit ei Aseneth filia Petephris, sacerdotis Heliopoleos, Manasses, & Ephraim. Fuerunt autem filii Manasse, quos peperit ei concubina Syra, Machir. Machir autem genuit Galaad. Filii autem Ephraim fratris Manasse, Sutalaam, & Taam. Filii autē Sutalaam, Edem. Filii autem Beniamin, Bala, Bohor, & Asbs, Gera, & Noeman, & Anchis, Ros, & Mamphim, & Ophimin, Gera autem genuit Arad. hi filii Rachel, quos peperit Iacob, omnes anima decem & octo. Filii autem Dam, & Ason Et filii Nephthalim, Asiel, & Gunis, & Issaar, & Sellem. hi filii Balla, quam dedit Laban Rachel filia sua, qua peperit hos Iacob, omnes anima septem. Omnes autem anima qua ingressa sunt cum Iacob in Aegyptum, qua egressa sunt de femoribus eius, absque vxoribus filiorum Iacob, omnes anima sexaginta sex. Filii autem Ioseph qui fuerunt ei in Aegypto, anima nouem. Omnes anima domus Iacob qua ingressa sunt in Aegyptum, septuaginta quinque. Ad Iudam misit ante se ad Ioseph, vt occurreret illi ad Heroum ciuitatem, in terram Ramesse. Iungens autem Ioseph currus suos, ascendit in occursum Israel patri suo ad Heroum ciuitatem. Et visus ei, cecidit super collum eius, & fleuit fletu multo. Et ait Israel ad Ioseph, Moriar ex nunc, quia vidi faciem tuam. adhuc enim tu viuis. Dixit autem Ioseph ad fratres suos, Ascendens nuntiabo Pharaoni, & dicam illi, Fratres mei, & domus patris mei qui erant in terra Chanaan, venerunt ad me: at viri sunt pastores (viri enim pecoris nutritores sunt) & pecora, & boues, & omnem substantiam suam adduxerunt. Si ergo vocauerit vos Pharao, & dixerit, Quod opus vestrum est? dicetis, Viri pecorum nutritores sumus serui tui ab infantia vsque nunc, & nos, & patres nostri: vt habitetis in terra Gessen Arabia. Abominatio enim Aegyptiis omnis pastor ouium.

De Israel patris eleuatione, ac profectione, & hostiarum circa puteum Iuramenti immolatione, eiusque per Dominum consolatione, ac descensu in Aegyptum cum animabus septuaginta quinque: & de mysteriis praedictorum, de ipsius denique Iacob ad filios adhortatione vt congregentur ad audiendum ea qua occursura sint eis in nouissimis diebus.

Cap. XIV.

ET eleuans se Israel & omnia sua, venit ad puteum Iuramenti; immolauitque hostiam Deo patris sui Isaac.] Merito eleuatur qui festinat ad Christum. Fides praecedit deuotionem. Prius se eleuauit, postea immolauit. Ille enim bene immolat, qui cognitionem diuinitatis inuestigauerit. *Dixit autem Deus ad Israel in visu nocte dicēs, Iacob, Iacob. Ille autem dixit, Quid est? Et Dominus ait, Ego sum Deus patrum tuorum. noli timere descendere in Ægyptum: in gentem enim magnam faciam te tibi. Ego descendam tecum in Aegyptum, & ego reducam te in finem.*] Quēadmodum ꝙ ipsi legunt, non intelligunt: & Moysen quē laudant abnegant, cū eius scripturis credere nolunt. Quid euidentius quam quod hoc loco inuitantur vt ad Ecclesiā Dei trāseant, & qui ante intra Iudææ terminos coarctabātur augustos, ad populum Dei migrēt, qui ex toto orbe, ex omnibus nationibus congregatus in magnam factus est gentem? Deniq; *in omnem terram exiuit sonus eorum.* Vocatur ergo à filiis suis Iacob, id est à Petro, Paulo, Ioanne, populus Iudæorum, inuitatur ad gratiam. Ipse quoq; Deus noster proprio eum hortatur oraculo, spondet ei profectum fidei, muneris sui fructum, dicens ei, *Ioseph immittet manus suas super oculos tuos.*] Non vtiq; sanctus patriarcha sollicitus erat à quo ei oculi clauderētur, licet etiam intellectu simplici moralis exprimatur affectus. Nam si eos quos diligimos, cupimus frequenter amplecti, quāto magis recessuri ex hoc corpore, ipso carorum pignorū tactu delectamur extremo, & hoc mulcemur viatico? Tamen mystice licet nobis intelligere quod postea cogniturus Deum sit populus Iudæorum. Hoc est enim mysteriū, quod verus Ioseph immittet manus super oculos eius, vt qui non videbat ante, iam videat. Veni ad Euangelium, lege quemadmodum cæcus ille sanatus sit, cui Iesus manum imposuit, & eius abstulit cæcitatem. Non enim morituris Christus manum imponit, sed victuris: aut si morituris, recte, quia prius morimur, vt reuiuiscamus. Non enim possumus Deo viuere, nisi peccato ante moriamur. Descendunt igitur in Ægyptum septuaginta quinque animæ, sicut scriptum est. Et hoc mysticæ numero remissionis, quia post tantam duritiam, post tanta peccata haberentur indigni, nisi donaretur his remissio peccatorum. Occurrit illi Iudas, hoc est, *confessio erroris.* Hunc sui venturus Iudæorum populus prænuntium mittit. Ideo & Ioseph verus, id est, arbiter & interpres diuinitatis occurrit, quia præcedit iam confessio, quos antea perfidia possidebat. Interpres enim diuinitatis est Christus, quia *Deum nemo vidit vnquam; sed vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit.* Hic senilis iam ætatis, & fessum suscipiet vltimis temporibus populum Iudæorum, non secundum illius merita, sed secundum electionem suæ gratiæ: & imponet manum super oculos eius, vt cæcitatem auferat. Cuius ideo distulit sanitatem, vt postremus crederet, qui ante non putauit esse credēdum, & prærogatiuam superioris electionis amitteret. Vnde & Apostolus ait; *Quia cæcitas ex parte contingit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret.* Gesta igitur patriarcharum, futurorum mysteria sunt.

A
sunt. Denique ipse Iacob ait ad filios suos: *Congregemini vt annuntiem vobis quæ occursura sunt vobis in nouissimis diebus. Congregamini, & audite Israel patrem vestrum.*

S. AMBROSII DE IOSEPH PATRIARCHA libri finis.

Summarium Libri de benedictionibus Patriarcharum.

In cap. I. agitur de benedictione Ephraim & Manasse filiorum Ioseph, & nepotum Iacob, vt legitur Gen. cap. XLVIII.

A cap. II. vsque ad finem libri agitur de benedictionibus filiorum Iacob, vt habetur Gen. cap. XLIX.

B

CAPITA LIBRI.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, DE BENEDICTIONIBVS PATRIARCHARVM Liber.

Genesis Cap. XLVIII.

F*Actum est autem post verba hæc, nuntiatum est Ioseph quod pater suus turbatur: & assumens duos filios suos secum, Manassem & Ephraim, venit ad Iacob. Nuntiatum est autem Iacob, dicentes, Ecce filius tuus Ioseph venit ad te. Et confortatus Israel sedit super lectum. Et ait Iacob ad Ioseph, Deus apparuit mihi in Luza, in terra Chanaan, & benedixit mihi, & dixit, Ecce ego augebo te, & multiplicabo te, & faciam te in congregationes gentium, & dabo tibi terram hanc, & semini tuo post te, in possessionem sempiternã. Nunc ergo duo filij tui qui nati sunt tibi in terra Aegypti, antequam ego venirem ad te in Aegyptum, mei sunt. Ephraim & Manasses, sicut Ruben & Symeon erunt mihi: at posteri quos genueris post hæc, tui erunt. In nomine fratrum suorum vocabuntur in illorum hæreditatibus. Ego autem quando veniebam de Mesopotamia Syriæ, mortua est Rachel mater tua in terra Chanaan, & appropinquante me secundum hippodromum Chalbrata terræ, antequam venirem Ephrata: & sepeliui eam illic in via hippodromi. ipsa est Bethleem. Videns autem Israel filios Ioseph, dixit, Qui isti? Dixit autem Ioseph patri suo: Filij mei sunt, quos dedit mihi Deus hic. Et ait Iacob, Adduc mihi eos, vt benedicam eis. At oculi Israel grauati fuerant præ senectute, & non poterat videre. Et applicuit illos ad eum, & osculatus est eos, & circumplexus est eos. Et ait Israel ad Ioseph, Ecce facie tua non sum priuatus, et ecce ostẽdit mihi Deus & semen tuum. Et eduxit eos Ioseph à genibus eius, & adorauerunt eum in faciem super terram. Accipiens autem Ioseph duos filios suos, ipsum quidem Ephraim in dextera sua, à sinistris autem Israel, at Manassen in sinistra, à dextris autem Israel, & applicuit illos ei. Extendens autem Israel manum dexteram, imposuit super caput Ephraim (hic autem erat iunior) & sinistram super caput Manasse commutãs manus: & benedixit eis, & ait, Deus, cui placuerunt patres mei in conspectu eius, Abraham & Isaac, Deus qui pascit me à iuuentute mea vsque in diem hanc: angelus qui liberauit me ex omnibus malis, benedicat pueros istos. & inuocabitur super eos nomen meum & nomen patrum meorum Abraham & Isaac, & multiplicentur in multitudinem multam super terram. Videns autem Ioseph quia iniecit pater manum suam dexteram super caput Ephraim, graue illi visum est & apprehendit Ioseph manum patris sui, vt auferret eam de capite Ephraim super caput Manasse. Dixit autem Ioseph patri suo, Non sic pater. hic enim primitiuus est: impone dexteram tuam super caput eius. Et non voluit, sed dixit. Scio fili, scio. Et hic erit in populum, & hic exaltabitur: sed frater eius iunior maior illo erit, & semen illius erit in multitudinem gentium. Et benedixit eis in die illa, dicens, In vobis benedicetur Israel, & dicetur, Faciat vobis Deus sicut Ephraim & sicut Manasse, Et posuit Ephraim ante Manassen. Dixit autem Israel ad Ioseph, Ecce ego morior, & erit Deus vobiscum, & reducet vos in terram patrum vestrorum. Ego do tibi Sichimam præcipuam super omnes fratres tuos, quam accepi de manibus Amorrhæorum in machæra mea & arcu.*

E F G H

Quod filii discere debeant reuerentiam & honorem deferre patribus, vt benedictionibus eorum digni habeantur: & de commendatione paternæ benedictionis: quodque sanctus Ioseph benedictionem sumere festinauerit: & filios suos Manassen & Ephraim obtulerit, quos & Iacob benedixit: & de mystica huius benedictionis ratione.

CAP. I.

PRimum omnium discimus, quantam parentibus reuerentiam deferre debeamus, cum legimus, quoniã qui benedicebatur à patre, benedictus erat: & qui maledicebatur, Gen. 9. & 27.

A *maledictus erat.* Ideo hanc parentibus gratiam donauit Deus, vt filiorum pietas prouocetur. Prærogatiua igitur parentum, disciplina est filiorum. Honora ergo patrem, vt benedicat te. Hnnoret pius patrem propter gratiam, ingratus propter timorem. Exod. 20 Etsi pauper est, & non habet diuitiarum copias quas relinquat filijs, habet tamen vltimæ benedictionis hæreditatem, qua sanctificationis opes successoribus largiatur. Et multo plus est beatum quam diuitem fieri. Festinabat Iuseph sumere benedictiouem. Denique & filios suos obtulit, Manassen & Ephraim, quos benedixit Iacob: vt quia duodecim habebat filios, & tertiusdecimus erat futurus Apostolus Paulus, quasi posterior electus, tertiadecima tribus de Manasse & Ephraim nepotibus sanctificaretur in vtrumq. diuisa, quo Paulus non extra paternarum numerum tribuum inueniretur, qui veteris testamenti & noui egregius prædicator, paternæ benedictionis hæreditatem sibi quoque facile profecisse comprobaret. B Quam præclara & in hoc mysteria, quod sumens Iuseph filios suos quos susceperat in Ægypto, Ephraim ad dexteram suam, ad sinistram autem Israel patris sui, Manassen autem ad sinistram suam, ad dexteram antem Israel, applicuit eos ante patrem. Extendens autem Israel manum dexteram, imposuit super caput Ephraim qui erat iunior, & stabat à sinistra aui: & sinistram suam posuit super caput Manasse, qui erat ad dexteram, & ita immutatis manibus benedixit eos. In quo & Ioseph naturæ ordinem seruauit, vt seniori filio plus deferret, sicut Isaac quoque in Esau priorem filium Gen. 27 benedictionem præferre cupiebat. Sed minorem filium in typo iunioris populi credidit præferendum, sicut erat ipse à matre prælatus. Denique Manasses *ex obliuione* Latina interpretatione signatur, eo quod populus Iudæorum Deut. 32 *oblitus est Deum suum qui fecit eum:* Et quicumque ex ea plebe crediderit, tanquam ex obliuione reuocatur. Ephraim autem *fœcunditatem fidei* interpretatione nominis pollicetur, Gen. 41 qui auxit patrem, sicut ait ipse Ioseph, dicens; *Qui auxit me Deus in terra humilitatis meæ.* Quod proprium est populi iunioris, C qui corpus est Christi, augens patrem, & Deum proprium non relinquens. Denique spiritaliter de populis hoc esse mysterium senior declarauit. Nam cum filius putaret eum errasse vitio hebetioris aspectus, conuertere voluit manus eius, dicens, *Non sic pater, hic enim primitiuus est, impone dexteram tuam super caput eius. Et non voluit, sed dixit, Scio fili, scio. Et hic erit in populum, & hic exaltabitur: sed frater eius iunior maior illo erit, & semen illius erit in multitudinem gentium.*] Deniq. præferendum Ephraim seniori germano, etiam benedictionis serie prophetauit, dicens, *In vobis benedicetur Israel, & dicetur, Faciat vobis Deus sicut Ephraim & Manasse.*] Et ideo cum essent nepotes in locum filiorum sunt adoptati, vt non essent auitæ benedictionis expertes.

Genesis Cap. XLIX.

Vocauit autem Iacob filios suos, & ait, Congregamini, vt annuntiem vobis quæ occursura sunt D *vobis in nouissimis diebus. Congregamini & audite filij Iacob, audite Israel patrem vestrum. Ruben primogenitus meus, tu virtus mea, & initium filiorum meorum, durus portare, durus & temerarius, affecisti me contumelia. sicut aqua non efferueas. Ascendisti enim in cubile patris tui, tunc polluisti torum quo ascendisti. Symeon & Leui fratres consummauerunt iniquitatẽ propositi sui. In consilium eorum non veniat anima mea, & in congregationem illorum non contendant viscera mea: quoniam in ira sua occiderunt homines, & in cupiditate sua subneruauerunt torum. Maledictus furor eorum, quia pertinax: & ira eorum, quia indurata est. Diuidam eos in Iacob, & dispergam illos in Israel. Iuda, te laudabunt fratres tui: manus tuæ super dorsum inimicorum tuorum: adorabunt te filij patris tui: Catulus leonis Iuda: ex germine fili mi ascendisti, recumbens dormisti vt leo, & tanquam catulus* E *leonis, quis suscitabit eum? Non deficiet princeps ex Iuda, & dux de femoribus eius, donec veniat cui repositum est, & ipse erit expectatio gentium, alligans ad vitem asinam suam, & ad palmitem pullum asinæ suæ. Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ amboladium suum. Hilares oculi eius pro vino, & dentes candidiores quam lac. Zabulon iuxta mare habitabit, & ipse secus accessus nauium, & pertendet vsque ad Sidonem. Issachar bonum concupiuit, requiescens inter medias sortes. Et videns requiem quia bona est, & terram quia pinguis, supposuit humerum suum ad laborandum, & factus est vir agricola. Dan iudicabit populum suum tanquam & vna tribus in Israel: & factus est Dan ipsi serpens in via, sedens in semita, mordens calcaneum equi, & cadet eques retrorsum: salutem expectans à Domino. Gad, tentatio tentabit eum, & ipse tentabit eam secus pedes. Aser, pinguis* F *eius panis, & ipse dabit escam principibus. Nephthalim vitis remissa, porrigens in germine decorem. Filius meus ampliatus, Ioseph filius ampliatus, velo appetitus, filius meus adolescentior ad me reuertere: in quem consilia conferentes maledicebant, & intendebant in eum Domini arcuum: & contriti sunt cum potentia arcus eorum, & dissoluti sunt nerui brachiorũ manuum eorum per manum potentis Iacob, ille qui præualuit à Deo Israel pater tuus. Adiuuit te Deus meus: & benedixit tibi benedictione cœli à summo, & benedictione terræ habentis omnia. Propter benedictionem vberum & vuluæ benedictionem patris tui & matris tuæ, præualuit super benedictiones montiũ manentium: & desideria collium æternorum erunt super caput Ioseph, & super caput eorum quibus præfuit fratrum. Beniamin lupus rapax, mane comedet adhuc: & ad vesperam diuidet escam. Omnes hi filij* G *Iacob duodecim. Et hæc loquutus est illis pater eorum, & benedixit eis singulis secundum benedictionem eius. Benedixit eis, & ait illis, Ego apponor ad populum meum: sepelite me cum patribus meis in spelunca quæ est in agro Ephron Chettæi, in spelunca duplici quæ est contra Mambre in terra Chanaan, quam possedit Abraham speluncam ab Ephron Chettæo in possessione sepulchri. Illic sepelierunt Abraham, & Sarram vxorem eius: & illic sepelierunt Isaac, & Rebeccam vxorem eius: & illic sepelierunt Liam in possessione agri, & spelunca existentis in eo, quam à filijs Chet. Et cessauit Iacob præcipiens filiis suis, & colligens pedes super lectum defecit, & appositus est ad populum suum.*

De prophetica benedictione Ruben primogeniti, qua magis prophetia quam benedictio est: & de errore Iudæorum, atque mysterijs circa eam.

H

Cap. II.

Vocauit autem Iacob filios suos, & ait, Congregamini, vt annuntiem vobis quæ occursura sunt vobis in nouissimis diebus.] Duorum nepotum benedictione celebrata, vocauit Iacob etiam filios suos. Et qui ante iuniorem seniori prætulerat, cœpit à primo, vt in illo mysterij præferret gratiam, Gen. 48 in hoc ordinem seruaret ætatis: simul quia ante in duobus benedixerat vniuersos cum omni posteritate & progenie futurorum, ne aut superflua videretur plebis iterata benedictio, aut prior æstimaretur infirma. Meritoque repetitam magis annuntiationem eorum quæ posterioribus essent ventura temporibus, quam benedictionem conferre se dicit. Denique sic cœpit, *Ruben primogenitus meus, tu virtus mea, & initium filiorum meorum, durus por-*

tari,

A
tari, durus & temerarius, affecisti me contumelia, sicut aqua non efferueas. Ascendisti enim in cubile patris tui, tunc polluisti torum quo ascendisti.] Nonne redargui magis quam benedici videtur? Et ideo prophetia magis quam benedictio est. Prophetia enim annuntiatio futurorum est; benedictio autem sanctificationis & gratiarum votiua col-
Gen. 35
latio. Et Iudæi putant quod hæc senex ad Ruben filium dicat, quia cum Bala concubina patris concubuit, & torum patrium polluit, sed facile refelluntur. Hoc enim erat ante gestum: Iacob autem quæ ventura essent in nouissimis diebus, non ea quæ gesta erant, spondet se esse dicturum. Ergo patriarchæ sibi congruit & constat sententia, qui videns persequentibus Iudæis futuram Domini passionem, execratur immanem primogenitæ plebis audaciam, quæ incredula, nec Dei legi subdita, & iugum
Act. 7
Christi dura nesciens portare ceruice, auctorem vitæ non solum scelere necis, sed etiam sacrilegæ insultationis affecit iniuria. *Non efferueas* (inquit) *sicut aqua.*] ne in maio-
B
rem prorumpat amentiam, & feruor furoris atque insaniæ non sinat resipiscere peccatores, sed agat pœnitentiam peccatorum, quoniam durus ascendit populus cubile patris, & torum polluit sanctum, hoc est, carnem Domini Iesu conditoris nostri patibulo affigens crucis, in qua velut in quodam cubili & patrio toro sancti eius salutari refectione requiescunt. Quis igitur abnuat de populo dictum, cum populo hæc vniuersa conueniant? Ipse enim
Exod. 32
dictus est *primogenitus Israel*, ipse *duræ esse ceruicis.* De ipso
& 33
dixit Moyses, *Vos autem populus duræ ceruicis estis.* Et re vera quis tam durus & temerarius & contumeliosus, quam populus Iudæorum, qui Dominum Iesum, per quem vi-
Ioan. 10
derant mortuos suscitatos, cæcos illuminatos, flagellis verberauerunt, clauis confixerunt, cum diuina eius ope-
Ioan. 18
ra negare non possent? Quod Scribis & Pontificibus au-
& 9
thoribus, & principe Sacerdotum Caipha pariter sæuiente commissum, Euangelij series declarauit. Et ideo sanctus propheta refugit tanti sceleris participatum, ne per
Ioan. 11
successionem generis auderent tanti patriarchæ sibi arro-
C
gare consortium.

De prophetia eorum quæ euentura erant filiis Symeon & Leui, quorum nominibus tribus designatur: & de confutatione opinionis Iudæorum circa mysticam istius benedictionis interpretationem.

Cap. III.

Contestatur iustos, & abdicat posteritatem quæ patrium non seruaret affectum: & quia præuidit flagitium, perhorrescit consilij contagium. *In consilium* (inquit) *eorum non veniat anima mea, & in congregationem illorum non contendant viscera mea: quoniam in ira sua occiderunt homines, & in cupiditate sua subneruauerunt taurum.*] Quod quidem de filijs dicit Symeon & Leui, sed eorum nomine tribus signatur, quæ appellatione simili vocabatur.
Gen. 34.
Quam interpretationem pulcherrimam deriuant Iudæi, vt arbitrantur, quia propterea arguat filios Iacob, quia
D
propter stuprum sororis, Sichimitas isti duo præ cæteris fratribus vltum ire cupientes, simulauerunt cum ipsis inire velle se gratiam, & ideo oportere circumcidi eos, suaserunt illis, vt religione concordi pax inter eos, & recipiendæ affinitatis societas firmaretur: sed circumcisos adorsi, recentibus adhuc vulneribus, & inualidis viribus quas dolor soluerat fractos, die superuenientes tertio necauerunt. Ideo & fortasse isti duo vltores præ cæteris, quia Scribarum & Sacerdotum auctores sunt. Nulli enim magis quam sapientes & sacerdotes debent castimoniam vindicare. Sed in hoc quoque errant Iudæi. Isti enim causas doloris sui præstiterant patri, asserentes se in illa licet ætate iuuenili vindices læsæ fuisse pietatis, & violatæ castitatis vltores. Quod vtique sanctus condemnare non poterat, quia non passi sunt inultam sororem suam loco esse meretricis, quæ & virginitatem amiserat, & vindictæ solatium non habebat: maxime cum ipse sic factum proba-
Gen. 48
uerit, vt Sichimam possideret in mortem vsque, donaretque eam filio suo dilectissimo Ioseph, dicens ad eum, *Do-*

E
tibi Sichimam præcipuam super omnes fratres tuos, quam accepi de manibus Amorrhæorum in machæra mea & arcu. Quod factum negari non potest. Interpretari tamen possumus per Sichimam humeros significari, per humeros opera. Hæredem ergo bonorum benedictionibus operum sanctum Ioseph præ cæteris elegit, cuius opera fratres æquare non poterant. Quis enim facta Christi poterit adæquare? Tum præterea immaculatus & castus de hoc terreno di- Coloss. 2. Ephes. 4
uersorio, & impuritatis auctoribus manubias reportauit, locum stupris & flagitijs vacantem ad incolatum sanctorum verbis cœlestibus & gladio capiens spiritali: vt vbi inhabitatores ante lasciuiæ & principes luxuriæ versabantur, vbi fuerant incentiua libidinis, & fomenta nequitiæ; ibi nunc sancti sacerdotes magisteria doceant castitatis, & plurima virginalis integritatis exempla velut quodam supernæ lucis fulgore resplendeant. Tribus igitur sunt quæ designantur nominibus patriarcharum, quia de F
tribu Symeon Scribæ sunt, de tribu Leui principes sacerdotum, qui perfecerunt nequitiam suam in Domini passione, mensuram omnem paternæ impietatis implentes. Ipsi consilium cogitauerunt aduersus Dominum Iesum, vt occiderent eum, sicut Esaias dicit, *Væ animæ ipsorum, quia cogitauerunt consilium malum aduersum se dicentes, Alligemus iustum, quia inutilis est nobis.* Ipsi occiderunt prophetas, & Mat. 23
Apostolos annuntiantes Domini saluationis aduentum, passionis eius & resurrectionis gloriam prædicantes. Ipsi postea in sua cupiditate, qua terrena flagitia desiderabant, Ioan. 11 Esai. 3.
diuina consortia refugientes, corporis castimoniam, sobrietatem mentis, contemptum pecuniæ, lucrum gratiæ, subneruauerunt taurum, illum videlicet *cornua producentem & vngulas*, quem *vident pauperes & lætantur*, quoniam Sap. 2 Matth. 23
verbum Dei exaltauit cornu populi sui, quo & inimicos repulit, & præmium coronæ cœlestis emeruit. Hic est taurus quo Ecclesia figuratur in luna, tunc plenior cum velut cornibus nixa taurinis, spatium totius orbis includit. Tamen prophetiæ huic videtur etiam gratiam benedictionis adiungere. Nam ad primogenitum Ruben di- Psa. 68. Psal. 148
cendo, *Non efferueas vt aqua:*] peccatum statuit, quia aqua mundare magis delicta, mentesque nostras ab omni solet vitiorum feruore reuocare. Et iterum dicendo de Sy- G
meon & Leui, *Diuidam eos in Iacob, & dispergam illos in Israel:*] ostendit gentium congregatione dirimendos. Percusso enim pastore grex ille dispersus est, qui fuerat ante Zach. 13 Rom. 11.
collectus, vt qui non erat, introiret, & sic omnis Israel saluus fieret. Et maxime propter tribum Leui debemus hoc credere, quia ex ea tribu Dominus Iesus videtur secundum corporis susceptionem genus ducere. Ex qua tribu sunt sacerdotes Leui & Nathan, quos sanctus Lucas in Luc. 3.
Euangelij libro quem ipse scripsit, inter maiores Domini computauit. Sacerdos enim patris & princeps omnium sacerdotum, sicut scriptum est; *Tu es sacerdos in æternum*, sacerdotalis originis successionem debuit vindicare. Vnde Ps. 1.09 Deu. 33
Moyses benedixit hanc tribum, dicens, *Date Leui sortem suffragij sui, & veritates eius viro sancto.* Benedixit etiam Moyses tribum Ruben, sicut habes scriptum, *Viuat Ruben, & non moriatur, & Symeon sit multus in numero.* Neque enim be- Ibid.
nedixisset, si secundum patriarchæ sententiam benedictione scisset indignos. Certe quod strictim ille præterijt, iste compleuit. H

De benedictione Iudæ: & mystica eiusdem significatione.

Cap. IV.

Et quia per admixtionem generis Iuda & Leui tribus iunctæ sunt, ideo Matthæus ex tribu Iuda describit Matth. 1 Heb. 7
eius familiam. Et Apostolus ait, *Quoniam de Iuda ortus est Dominus noster.* Vt ex tribu Leui sacerdotalis & plena sanctitatis annumeraretur hæreditas: ex tribu autem Iuda, ex Mat. 1.
qua Dauid & Salomon & reliqui reges fuerunt, regalis successionis splendor refulgeat, vt idem rex & sacerdos scripturarum testimonio demonstretur. Meritoq. se circa gratiam Iudæ Iacob sanctus effudit, dicens. *Iuda, te laudabunt fratres tui: manus tua super dorsum inimicorum tuorum: adorabunt te filij patris tui. Catulus Leonis Iuda ex germine fili mi ascē-*

A

disti, recumbens dormisti vt leo, & tanquam catulus leonis. quis suscitabit eum? Non deficiet princeps ex Iuda, & dux de femoribus eius, donec veniat cui repositum est: & ipse erit expectatio gentium, alligans ad vitem asinam suam, & ad palmitem pullum asinæ suæ. Lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ anaboladium suum. Hilares oculi eius præ vino, & dentes candidiores quam lac.] Ad Iudam quidem patriarcham dirigi videtur alloquium, sed Iudas ille posterior verus confessor exprimitur, qui ex ea tribu natus est, qui solus laudatur à fratribus, de quibus dicit? *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Dominus per naturam, frater per gratiam, cuius manus quas expandit ad populum non credentem, erunt super dorsum inimicorum suorum. Iisdem enim manibus atque eadem passione suos texit, & subiugauit aduersarias potestates, omnesque fidei & pietatis exortes subditos sibi fecit. De quibus ait pater ad filium, *Et dominaberis inimicorum tuorum*: quos inimicos sui malitia fecit, non Christi voluntas, In quo magna gratia Domini. Etenim spiritales nequitiæ, quæ ante ceruicem nostram iugo solebant captiuitatis inflectere, ita vt Dauid ipse manus quodammodo super se triumphantium sentire se scriberet, dicens; *Super dorsum meum fabricauerunt peccatores*: ipsæ nunc subditæ triumpho Christi, & quibusdam manibus eius, id est factis operibusque subiectæ, perpetuæ subeunt captiuitatis ærumnam. Ipse vtique adoratur à nobis, quibus ipse permisit vt patrem vocemus, cuius seruum esse virtutis est. *Catulus leonis Iuda.*] Nonne euidenter & patrem expressit, & filium declarauit? Quid tam euidens quo vnius naturæ filius Dei cum patre esse doceatur? Leo ille, hic catulus leonis. Qua comparatione, eiusdem naturæ ac potentiæ vnitas intelligitur. Rex ex rege processit, fortis ex forte: quia futuros præuidebat qui filium assererent iunioris ætatis: occurrit his, subijciens, *Ex germine fili mi ascendisti, recumbens dormisti vt leo, & tanquam catulus leonis.*] Et alibi habes, *Quia ipse est leo de tribu Iuda.* Ergo quia catulum dixerat, bene statim leonem posuit. hoc est dicere, Non capiantur aures vestræ quia catulum audierunt, filium expressi, non dixi minorem. Et ipse est leo sicut pater. Audiant quia & leonem, & catulum appellauit: leonem quasi perfectæ plenæque virtutis: catulum, quasi filium; ne quis cum audiret, æqualem patri non putaret filium. Non sic laudatur filius, vt separetur à patre. Ille probat æqualem, qui filium confitetur. Mirificè autem & incarnationem eius expressit dicens, *Ex germine fili mi ascendisti*:] eo quod tanquam frutex in aluo Virginis germinauit, & vt flos boni odoris ad redemptionem mundi totius maternis visceribus in splendore nouæ lucis emissus ascenderit, sicut Esaias dicit, *Exiet virga de radice Iesse, & flos ex radice eius ascendet.* Radix familia Iudæorum, virga Maria, flos Mariæ Christus. Recte virga, quia regalis est generis, de domo & patria Dauid, cuius flos Christus est qui fœtorem mundanæ colluuionis aboleuit, & vitæ æternæ odorem infudit. Habes ergo incarnationem, accipe passionem. *Recumbens* (inquit) *dormisti vt leo*:] quando iacuit in sepulchro, velut quodam corporis sui somno quietus, sicut ipse ait; *Ego dormiui, & requieui, & surrexi, quoniam Dominus suscepit me.* Vnde & Iacob ait, *Quis suscitabit eum?*] hoc est, quem Dominus suscipiet. Quis est alius qui resuscitet, nisi ipse se sua patrisq. resuscitet potestate? Video natum auctoritate propria, video mortuum propria voluntate, video dormientem potestate propria. Qui omnia suo fecit arbitrio, cuius alterius vt resurgat egebit auxilijs? Ipse igitur resurrectionis suæ auctor est, qui mortis est arbiter, qui expectatur à gentibus. Et ideo, *donec ille veniat, non deficiet dux ex Iuda,*] vt vsque ad eius ortum regalis successionis fides incorrupta seruetur. Postea enim (vt docuimus tractatu habito in Euangelium) per Herodem adulterata successio prærogatiuam dignitatis amisit. Etenim quia verum regem negauerunt, falsos habere cœperunt. Ergo hoc dicit patriarcha, Seruabitur in iudicibus vel regibus Iudæorum intemeratæ successionis hæreditas, *donec veniat cui repositum est,*] vt Ecclesiam Dei congreget ex conuentu nationum omnium, & gentilium deuotione populorum: hoc est, ipsũ manet, ipsi debitum seruatur, ipsi tantæ gratiæ prærogatiua defertur, *Et ipse est expectatio gentium.*] Plus dixit quam si dixisset, Ipsum expectant gentes: eo quod omnis spes Ecclesiæ in ipso recumbat. Ideo dicitur Moysi; *Solue calceamẽtum pedum tuorum,* ne ipse sponsus Ecclesiæ crederetur, qui dux plebis eligebatur. Ideo soluit calceamentum suum Iesus Naue, vt venturo tanti muneris gratiam & ipse seruaret. Ideo dicit Ioannes; *Post me venit vir, cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius.* Et idem dicit, *Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat & audit eum, & gaudio gaudet.* hoc est, ipse solus vir est Ecclesiæ, hic est expectatio gentium, huic deferentes copulæ gratiam nuptialis, calceamentum suum soluerunt prophetæ. Hic sponsus est, ego amicus sponsi: gaudeo quia venit, quia vocem audio nuptialem, quia iam non dura peccatorum supplicia, dura legis tormenta, sed remissionem criminũ, vocem lætitiæ, sonum iucunditatis, exultationem festi nuptialis audimus, Hic est ille *alligans ad vitem asinam suam, & ad palmitem pullum asinæ suæ,*] vt seruitorem Spiritus sancti habeat congregatio nationum ante remissa & negligens, sed iam deuota per Christum, & viti illi perpetuæ hoc est Domino Iesu, qui ait, *Ego sum vitis, & pater meus agricola*; velut fructuosi palmites quibusdã inexolubilibus vinculis fidei alligemur. Hoc est illud mysterium, quod pullum asinæ solui iussit in Euangelio, & ipse Dominus Iesus sedit super eum, vt alligatus ad vitem perpetua sanctorum suauitate requiesceret. *Lauabit* (inquit) *in vino stolam suam.*] Bona stola est caro Christi, quæ omnium peccata operuit, omnium delicta suscepit, omnium errores texit. Bona stola, quæ vniuersos induit veste iucunditatis. Lauit hanc stolam in vino, quando cum baptizaretur in Iordane, *descendit Spiritus sanctus sicut columba, & mansit super eum.* Quo significatur quod plenitudo Spiritus sancti indiuidua in eo fuerit, nec recesserit. Vnde & Euangelista ait; Quia *plenus Spiritu sancto Dominus Iesus, regressus est ab Iordane.* Lauit ergo Iesus stolam suam, non vt suam quæ non erat, sed vt nostram quæ erat, sordem ablueret. Denique ait, *Et in sanguine vuæ anaboladium suum*:] hoc est, in passione corporis sui diluit gentes suo sanguine. Etenim verbi anaboladium gentes sunt, sicut scriptum est; *Viuo ego, dicit Dominus nisi omnes eos induam sicut vestimentum.* Et alibi, *Sicut amictum mutabis eos, & mutabuntur.* Non ergo sanguine proprio sua peccata, quæ non erant, sed nostra quæ fecimus delicta mundauit. Et bene vuam dixit, quia sicut vua pependit in ligno. Ipse est vitis, ipse vua. Vitis, ligno adhærens: vua, quia lancea militis apertum latus emisit aquam & sanguinem. Sic enim dixit Ioannes, Quia *exiuit de eo aqua & sanguis.* Aqua ad lauacrum, sanguis ad pretium. Aqua nos abluit, sanguis redemit. Et ideo ait propheta, *Hilares oculi eius præ vino, & dentes candidiores quam lac*:] significans prophetas & Apostolos. Alij enim sicut oculi Christi præuiderunt & annuntiauerunt eius aduentum, de quibus ipse dicit, *Abraham diem meum vidit, & gauisus est.* Et vnus de prophetis dicit, *Vidi Dominũ Sabaoth oculis meis.* quẽ videntes spiritali lætitia complebantur. Alij vero, hoc est Apostoli, quos Dominus à peccatorum labe mundauit, super lac candidiores facti sunt, quos macula nulla postea fuscauit. Etenim lac temporale est, gratia autem Apostolorum perpetua manet, qui nobis spiritalia illa atque cœlestia conficientes alimenta, mentis internæ viscera saginarunt. Sunt etiam qui mandata Domini lucida, quæ diuino ore deprompta sunt, sicut lac nobis facta arbitrentur, quibus nutriti ad panis cœlestis peruenimus alimoniam. Vnde & Paulus ait; *Lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis.* Corinthios in principio fidei potu lactis imbuit. Sancti illi quorum fides annuntiatur in vniuerso mundo, tanquam ablactati esca solidiore firmantur.

De benedictione Zabulon, & mysterijs illius.

CAP. V.

Zabulon iuxta mare habitabit, & ipse secus accessum nauiũ, & pertendet vsq; ad Sidonem.] Ipsa nominis interpretatio meliora promittit, eo quod Latina expressio *liberationem* significet *a nocturnis*, quod est vtique bonum, & eius qui sperat in pennis Domini quem circumdat veritas eius, ne timeat à

Marginal notes: Heb 7. Psal. 21. Heb. 2. Esai. 65. Psal. 109. Psal. 128. Ioan. 20. Apoc. 5. Esai. 11. Psal. 3. Lib. 3. in Lucam. Ioan. 19. Ioan. 19. Exod. 3. Iosue 5. Ioan. 1. Ioan. 3. Ioan. 15. Mat. 21. Michaea 4. Esai. 53. Marc. 1. Luc. 4. Esai. 49. Psal. 101. Ioan. 19. Ioan. 19. Ioan. 8. Esai. 6. Psal. 118. 1. Cor. 3. Rom. 1. Psal. 90. Section letters: A B C D E F G H.

at à timore nocturno, & à negotio perambulante in tenebris. Hic ergo *Zabulon iuxta mare* (inquit) *habitabit,*] vt videat aliorũ naufragia, ipse immunis periculi, & spectet alios fluctuantes in freto istius mundi, *qui circumferatur omni vento doctrinæ, ipse fidei radice immobilis perseuerans*, sicut est sacrosancta Ecclesia radicata atque fundata in fide, spectans hæreticorum procellas, & naufragia Iudæorum, quoniam gubernatorem quem habuerant, abnegarunt. Circa fluctus itaque habitat, non fluctibus commouetur, magisque ad subueniendum parata, quam periculo obnoxia; vt si qui tempestatibus acti grauibus confugere ad portũ velint, præstò sit Ecclesia tanquam portus salutis, quæ expansis brachijs in gremium tranquillitatis suæ vocet periclitantes, locum fidæ stationis ostendens. Ecclesiæ igitur in hoc sæculo tanquam portus maritimi per litora diffusi occurrũt laborantibus, dicentes esse credentibus refugium præparatum, quo ventis quassata nauigia possint subducere. In his Ecclesijs sunt principes Zabulon, & principes Nephthalim, sicut docet Psalmus; quorum alij liberatores sunt à tempestate nocturna, clamantes; *Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis*: alij sunt latitudinis Apostolicæ, qui possunt dicere; *Os nostrum patet ad vos ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est.* Ipsi sunt isti *qui cum essent in tenebris, lucem viderunt magnam,* sicut Propheta testatur, dicens, *Regio Zabulon, & regio Nepthalim, via maris trans Iordanem, populus qui sedebat in tenebris, viderunt lucem magnam: qui sedebant in regione vmbra mortis lux orta est eis.* Exploratores igitur secus accessus nauium posuit Dominus Deus noster patriarchæ huius hæredes, cuius cura peruigil & spiritalis successio pertendit vsque ad Sidonem, hoc est, vsque ad gentes peruenit, vt Domini misericordia peccata abluat nationum. Sidon enim primitiuus est filius Chanaan, illius vtique qui propter irreuerentiam paternæ pietatis, maledictione damnatus est patris. Ergo liberatio nocturna, tanquam in excubijs posita propugnaculi spiritalis, ne quis scopulosa vitæ huius itinera possit incidere, pertendit vsque ad grauissimorum criminum peccatores, & Sidonios ipsos, qui ante superstitione vehementi *veneratores scelerum* nuncupabantur (vt interpretatio docet) soluta hæreditate maledicti, donataque hæreditate benedictionis absoluat, vt vbi maior reatus erat, ibi nunc vberior sit gratia.

De benedictione Issachar, & mystica eius expositione.

Cap. VI.

I*Ssachar bonum concupiuit, requiescens inter medias sortes, & videns requiem quia bona est, & terrã quia pinguis, supposuit humerum suum ad laborandum, & factus est vir agricola.*] Issachar *merces* dicitur, & ideo refertur ad Christum, qui est merces nostra, quod eum nobis ad spem salutis æternæ non auro, non argẽto, sed fide & deuotione mercemur. Vnde & Dauid de ipso dicit. *Ecce hæreditas Domini filij; merces fructus ventris.* Et ideo dicit Moyses, *Merces circa mare inhabitãtium.* Hic est qui bonum concupiuit ab initio, & quod malum est, desiderare nesciuit. De quo Esaias ait; *Priusquam sciat puer vocare patrem aut matrem, non credidit malitiæ, eligens quod bonũ est.* Requieuit inter medias sortes veteris vel noui testamenti, vel in medio prophetarum. Ideoque inter Moysen & Eliam medios apparuit, vt ostenderet nobis quod in eorum sermonibus requiem habeat, per quos plerique peccatis renuntiantes credunt in Deum viuum: vel quod ipsi sint testes resurrectionis eius, & beatæ quietis. Itaq. vt ad resurrectionis suæ gratiam vocaret gentes, (ipsa est enim pinguis & fertilis terra, quæ fructus generat æternos, fructus centesimos) *subiecit humerum suum ad laborandum,* subijciens se cruci, vt nostra peccata portaret. Ideoque dicit Propheta: *Cuius principium super humerum eius,* hoc est, super corporis passionem diuinitatis potestas, vel crux supereminens corpori. Supposuit ergo humerum incumbens aratro omnibus subeundis contumelijs patiens, ita subiectus labori, *vt vulneraretur propter iniquitates nostras, vt infirmaretur propter peccata nostra.* [*Et factus est vir agricola,*] sciẽs terram suam bono seminare frumento, & fructiferas arbores alta radice plantare.

De prophetica benedictione Dan, ac mystico eiusdem intellectu.

Cap. VII.

D*An iudicabat populum suum tanquam & vna tribus in Israel. Et factus est Dan ipsi serpens in via, sedens in semita, mordens calcaneum equi, & cadet eques retrorsum: salutem expectans à Domino.*] Simplex quidem intellectus hoc habet, quod etiam Dan tribus iudicem dederit in Israel. Etenim post Iesum Naue iudices fuerunt plebis de diuersis tribubus. Fuit autem & Samson de tribu Dan, & iudicauit Israel viginti annis. Sed non hunc prophetia significat, sed antichristum qui futurus est ex tribu Dan: sæuus index, & tyrãnus immanis, *iudicabit populum suum. Tanquã serpens in via, sedens in semita,*] deijcere tentabit eos qui viam ambulant veritatis, supplantare cupiens veritatem. Hoc est enim mordere equi calcaneum, vt veneni suffusione equus saucius, & vulneratus dente serpentis, leuet calcaneũ suum: sicut Iudas proditor tentatus à diabolo super Dominũ Iesum leuauit calcaneum suum, vt deijceret equitem, qui se deiecit vt omnes leuaret. Cecidit igitur nõ prostratus in faciem, quasi dormitans, sed retrorsum, vt à superioribus ad priora se extendens, à Domino expectaret salutem. Sciebat enim se resuscitandũ. & ideo iacentem Adam expectabat erigere. Vnde nos cum bene in via currimus, caueamus ne cubi serpens lateat in semita, & subruat vestigiũ equi, hoc est, corporis nostri, & deijciat subito equitem dormientem. Nam si vigilamus, cauere debemus aliquatenus, & morsus declinare serpentis. Non ergo nos opprimat somnus negligentiæ, somnus sæculi, non opprimat diuitiarũ somnus, ne & de nobis dicatur, *Obdormierunt somnum suũ, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum.* Sed sunt & equites dormientes, de quibus scriptum est, *Dormierunt qui ascenderunt equos.* Si auaritia pectus tuum vulneret, si libido inflammet, dormis eques, & ideo corpus tuum, hoc est, equum tuum, non potes refrænare. Vigila ergo, vt etiam si deiectus fueris, hoc est, mortuus fueris, non obdormias. Qui enim obdormiunt somnum suum, nihil inueniunt. Tu autem expecta salutem à Domino venturam, respice vt gratiam resurrectionis inuenias. Dormiebat Iudas, & quidem somnum diuitiarum, qui mercedem de proditione quærebat. Vidit eum dormientem diabolus, & oppressum auaritiæ somno graui: misit se in cor eius, vulnerauit equum, deiecit equitem, quem separauit à Christo. Hanc tribum benedixit Moyses, dicens, *Dan catulus leonis, & effugiet ex Basan,* hoc est, *confusione.* Vnde secundum Græcum magis intelligere debemus, ex quo Latinus transtulit, quod Dan ipsi factus sit serpens in via sedens. Dan *iudicium* interpretatur. Et ideo graue iudicij periculum tribus ista subijt, cui serpens illapsus antichristus est, qui currentem suis sauciaret venenis. Sed tamen ipsa tribus liberabitur à confusione, cum fuerit confessa equitem resurgentem, qui ait; *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui est in cælis: qui autem me confusus fuerit coram hominibus, confundam & ego eum coram patre meo qui in cælis est.*

De benedictione Gad, & mystica eius interpretatione.

Cap. VIII.

G*Ad, tentatio tentabit eum, & ipse tentabit eum secus pedes:*] Tentatio est congregatio & astutia Scribarum & sacerdotum, qui Dominum de tributo Cæsaris, & de Ioannis baptismate (vt docuit scriptura) tentabant, quibus dominus Iesus in sua iustitia tentamentum retorsit. *Secus pedes.*] hoc est continuo sine vlla deliberatione referẽs, quo tentantes magis ipse concluderet. Dicentibus enim, *In qua potestate hæc facis?* non ad quæsita respondit, sed etiã ipse proposuit, dicens; *Interrogabo & ego vos vnum verbum: quod si dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua potestate hæc facio.* Iterum dicentibus. *Licet tributum dare Cæsari, an non? ait, Quid me tentatis hypocritæ? Ostendite mihi numisma census. Et offerentes iterum interrogauit. Cuius est imago & superscriptio? Dicunt ei, Cæsaris.*

A

Ibid.

Vbi igitur eos ligauit ipsorum sermonibus, ipsorum obligatione constrinxit. tunc ait illis; *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo*: vt contra verba sua venire non possent. Deniq. *mirati abierunt ab eo*. Sed non est mirũ si secus pedes respondebat, qui ante pedes videbat. Exposuit Moyses euidenter hanc prophetiam Iacob sancti esse de Christo. Sic enim ait; *Benedictus qui ampliauit Gad. Sicut leo requieuit confringens brachia & principes, & vidit ab initio suo, quia ibi diuisa est terra principum collectorum simul cum principibus populorum: Iustitiam fecit Dominus & iudicium cum Israel.*

Deut. 33

Agnoscimus itaque quis requieuit sicut leo, quis confregit brachia potentium, quis ab initio diuisiones tentationum vidit. Ibi igitur hiatus est terræ, qui absorbeat calumniantes, vbi tentatio perfidorum est.

Num. 16.

De benedictione Aser, & de mysterio eiusdem.

Cap. IX.

B

ASer *pinguis eius panis, & ipse dabit escam prinsipibus.*] Aser interpretatione Latina significat *diuitias*. Quis igitur diues, nisi *vbi altitudo diuitiarum est sapientiæ & scientiæ Dei*? Quis diues nisi Dominus Iesus, qui abundat semper, & nunquam deficit? Pauper venit in hunc mundum, & omnibus abundauit, vniuersos repleuit. Quantus est in diuitijs, qui paupertate sua omnes diuites fecit? Sed pauper propter nos, diues cum patre. Pauper ille, vt nos ab inopia vendicaret, sicut Apostolus docet, dicens, Quia *propter vos pauper est factus, cum diues esset, vt illius inopia vos ditaremini.* Cuius inopia ditat, sanat fimbria, fames satiat, mors viuificat, sepultura resuscitat. Hic ergo diues est thesaurus, huius pinguis panis. Et bene pinguis, quem qui manducauerit, esurire non poterit. Hunc panem dedit Apostolis, vt diuiderent populo credẽtium, hodieq. dat nobis eum, quem ipse quotidie sacerdos consecrat suis verbis. Hic ergo panis factus est esca sanctorum. Possumus & ipsum Dominum accipere, qui suam carnem nobis dedit, sicut ipse ait, *Ego sum panis vitæ. Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt: hic est autem panis qui de cælo descendit, vt si quis ex eo manducauerit, non moriatur.* Et ne quis putaret quia de hac morte dicit quæ per animæ & corporis secessionem venit, & iure dubitet, cum sciat sanctos Apostolos hac morte esse defunctos, addidit; *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi. Si quis manducauerit ex hoc, viuet in æternum*: hoc est, non de temporali vita dixi supra, nec de morte istius vitæ, qua etiamsi quis mortuus fuerit, tamen si panem meum acceperit, viuet in æternum. Ille enim accipit, qui seipsum probat: qui autem accipit, non moritur peccatoria morte, quia panis hic remissio peccatorum est. Moyses quoque pulcherrimè prophetauit in benedictionibus suis, dicens; *Benedictus à filijs Aser, & erit acceptus fratribus suis, & intinget in oleo pedem suum, ferrum & æs calceamentum eius erit. Et sicut dies tui, sic fortitudo tua. Non est quisquam sicut est Deus tuus in cælo, adiutor tuus, & magnus Dominus firmamenti: & proteget te Dei principatus, & per vires brachiorum potentium eijciet à facie tua inimicum, dicens, pereas. Et habitabit Israel solus confidenter super terram: Iacob in frumento & vino, & cælum erit cum nebula roris erit.*

Rom. 11.

2. Cor. 8

Ioan 6.

Matth 15.

C

Ioan 6

Ibid.

1 Cor 11.

Deut. 33.

D

De benedictione Nephthalim: & mystica illius declaratione.

Cap. X.

NEphthalim *vitis remissa, porrigens in germine decorem.*] Sarmentum vitis aliud amputatur, quod videtur inutile, ne cassa vitis sarmentorum exultatione luxuriet, & aliud paulisper reciditur ac remittitur, vt fructum afferat, cuius decus in generatione porrigitur: quia dum ad superna se subrigit, vitem amplectitur, & ad verticem ascendens iugi, quædam colla vitium pretiosi palmitis vestit monili. Est & ille decorus in generatione, quia plenis palmitibus multos fructus exundat. Decorum hoc sed multo illud pulchrius, quod hærentem palmitem viti significat spiritali, *cuius nos sarmentum sumus, & fructum afferre possumus, si maneamus in vite: sin autẽ non præcidimur.* Sanctus patriarcha Nephthalim erat palmes abundans. Vnde & Moyses dicit, *Nephthalim satietas accipientium, replebitur benedictione à Domino, mare & Africum possidebit*: exponens hoc quod Iacob dixerat, quid sit *vitus remissa*, hoc est, per fidei gratiam vinculis mortis exutus: in quo significatur populus Dei ad libertatem fidei, & vbertatem vocatus gratiæ toto orbe diffusus, qui iugum Christi bono fructu vestiat, & ligna veræ illius vitis, hoc est, mysteria dominicæ crucis ambiat, nec timeat confessionis eius periculum, sed magis etiam in persecutionibus positus Christi nomine glorietur. Hic est vere remissus à vinculis, qui nullo nexu formidinis alligetur. Vnde Propheta dicit, *Exibunt & tripudiabunt sicut vituli resoluti vinculis.* Ideoque in germine suo decorem porrigit, quia *in loco pascuæ collocatus, & super aquam refectionis educatus*, per sacramenta regenerationis suæ germinat bonum verbi decorem, & assumitur in illam pulcherrimam Christi gratiam qui potest venustatem sui decoris augere. Denique super omnes decorus quod habet, donat: quia nemo potest donare quod non habet. Ideoque dictum est, *Dominus regnauit, decorẽ induit.* Induit enim decorem Ecclesiæ gratiam, quæ in illo lauacro deponens fœditatem omnium delictorum, splendore gratiæ cœlestis enituit. Ideoque sponsus de ea dicit; *Quænam est hæc prospiciens tanquam diluculum, electa sicut sol, speciosa sicut luna, mirabilis sicut ordinatio?*

Ioan. 15

Deut. 33.

E

Malac. 4.

Psal. 22.

Ps. 92.

F

Cant. 6.

De benedictione Ioseph, & qua ratione super omnes filios eum pater vberius prosecutus sit: ac de mystica illius benedictionis expositione.

Cap. XI.

NVnc vt tanquam epilogo quodam concludamus historiam, sicut & scriptura diuina conclusit, prophetiam sancti Iacob de sancti Ioseph nomine digeramus: *Filius meus ampliatus, Ioseph filius ampliatus, zelo appetitus, filius meus adolescentior ad me reuertere. In quem consilia conferentes maledicebant, & intendebant in eum domini arcuum, & contriti sunt cum potentia arcus eorum, & dissoluti sunt nerui brachiorum manuum eorum per manum potentis Iacob. ille qui præualuit à Deo Israel pater tuus. Adiuuit te Deus meus, & benedixit te benedictione cæli à summo, & benedictione terræ habentis omnia. Propter benedictionem vberum & vuluæ, benedictionem patris tui & matris tuæ, præualuit super benedictiones montium manentium: & desideria collium æternorum erunt super caput Ioseph, & super caput eorum quibus præfuit fratrum.*] Quæ causa est quod super omnes filios, Ioseph vberius prosecutus est pater, nisi quia præfigurata in eo iam Christi videbat mysteria? Vnde benedicens illum magis qui expectabatur, quam illum qui videbatur, ait, *Filius ampliatus meus Ioseph.*] Quis est ampliat⁹, nisi Christus, cuius gratia semper augetur, & finẽ processus sui non habet gloria? De quo & Ioannes dicit, *Illum oportet crescere, me autem minorari*: quia per illius illud salutare perfectumque nomen cumulata est in hoc mundo & abundauit gratia. *Filius meus ampliatus.*] Et ideo quia videbãt eum crescere fratres, & inuidere cœperunt. Intelligibilis autem Ioseph & zelum incidit ab ijs quos magis fouebat. Denique dicebat; *Non veni nisi ad oues perditas domus Israel.* Et illi dicebant, *Nescimus vnde sit.* Ille curabat eos, & illi negabant eum. *Filius*, inquit, *meus adolescentior.*] Reuera adolescentior, qui erat penultimus natu. Denique & scriptura dicit; *Amabat eum Iacob quia filius senectutis erat illi.* Quod etiam ad Christum refertur. Senescenti enim mundo & iam occidenti illucescens Dei filius per Mariæ virginis partũ, serus aduenit, quasi filius senectutis secundũ sacramentum suscepti corporis, qui erat ante sæcula semper apud patrem. Vnde dicit ad eum pater, *Ad me reuertere*,] vocans eum ad cælum de terris, quem propter nostrã salutem miserat. Itaq. resuscitans filium suum vnigenitũ, euacuauit consilium maledicentiũ. Vnde & Esaias dicit; *Vanum consilium spiritus vestri.* Et conuitia quæ quasi iaculantes sagittas dirigebant, soluit omnia, contriuit eorum potentiam, qui in suis virtutibus, & non Deo confidẽtes erant. *Ille*, inquit, *qui præualuit à Deo Israel pater tuus, adiuuit te Deus meus.*] Quis est qui cõ-

G

Ioan. 3.

H

Gen. 37.

Matth. 15

Ioan. 9

Gen. 40.

Gen. 37.

Rom. 8.

Esai. 19

forta-

A fortaoit Israel,& adiuuit filium, nisi solus Deus pater? qui
Esai.42. diait; *Iacob puer meus, suscipiam eum: Israel electus meus, suscipiat*
eum anima mea [*Et benedixit eum benedixione cœli à summo, &*
1.Pet.3. *benedictione terræ habentis omnia.*] Omnia enim subiecit ei,
cælestia sicut benedictionem cæli, & terrena sicut bene-
dictionem terræ, vt & hominibus & angelis dominare-
tur. Itaque in illo velut contemptibili corpore *præualuisti*
(inquit) *propter benedictionem vberum & vuluæ, benedictionem*
patris tui & matris.] Vbera, vel duo testamenta, dixit, quo-
rum altero annunciatus est, altero demonstratus. Et bene
vbera, quoniam velut quodam nos spiritali lacte nutritos
educauit, & obtulit Deo filios. Vel Mariæ dicit vbera,
quæ vere benedicta erant, quibus sancta virgo populo
Domini potum lactis immulsit. Vnde & illa mulier in
Luc. 11. Euangelio ait; *Beatus venter qui te portauit, & vbera quæ suxi-*
sti. Quod autem ait, *Et vuluæ benedictionem patris tui matris.*]
si vuluam solam Mariæ velimus intelligere, cur vtrumque
B benedictione coniunxerit, latebit causa. Potuit enim di-
cere de sola vulua matris. Sed pulchrius arbitror, vt secun-
dum spiritale mysterium intelligamus vtramque genera-
tionem Domini Iesu, & secundum diuinitatem, & secun-
dum carnem: secundum diuinitatem, qua ante sæcula est
Psal.44. generatus ex patre. Vnde & pater ait: *Eructauit cor meum ver-*
bum: eo quod ex illa intima & incomprehensibili patris p-
cessit substantia, & in ipso est semper. Vnde & Euangelista
Ioan. 1. ait; *Deum nemo vidit vnquam, vnigenitus filius qui est in sinu pa-*
tris, ipse enarrauit. Sicut ergo sinus patris spiritalis intelligi-
tur intimum quoddam paternæ charitatis naturæque se-
cretum, in quo semper est filius: ita etiam patris spiritalis
est vulua, interioris arcanum, de quo tanquam ex genitali
aluo processit filius. Deniq; diuerse legimus, nunc vuluã
patris, nunc cor eius quo verbum eructauit, nunc os eius
ex quo iustitia processit, ex quo prodiuit sapientia, sicut i-
Eccl.24. pse ait; *Ex ore altissimi prodiui.* Ita cum vnum non definitur,
& vnum omnia sonant, spiritale magis mysterium genera-
tionis paternæ, quam membrum aliquod corporale signi
ficat. Sed sicut illam ex patre generationem intelligimus,
C ita etiam ad consummationem fidei generationem Mariæ
Hier. 1. intelligamus, quando benedicitur *vulua matris*, illa vtique
Mariæ virginalis, quæ nobis edidit Dominum Iesum. De
quo partu dicit Dominus per Hieremiam prophetã: *Prius*
quam te formarem in vtero, noui te, & priusquam exires de vulua
matris sanctificaui te. Geminam igitur Propheta in Christo
substantiam declarauit, diuinitatis, & carnis: alterã ex pa-
tre, alteram e [illegible] irgine, ita tamen vt non exors suæ esset di
uinitatis cu[illegible] ea virgine nasceretur, & esset in corpore,
vnde & pr[illegible] uit *super omnes montes, & desideria collium æterno-*
rum.] su[illegible] omnes enim illos sublimis meriti viros patri-
archas [illegible] prophetas, & Apostolos, sed etiam vltra solem,
lunam [illegible] changelos tanquam cæli lumen emicuit, sicut i-
Mat.10. pse ai[illegible] *Non est discipulus super magistrum, nec seruus super domi-*
num Quis enim illorum fuit, cui subiecta essent omnia,
qu[illegible] ipse donauit quod erant? In quo benedicuntur oés
[illegible] eius, quia ipse est super capita omnium caput *Caput*
[illegible] *mulieris, vir: caput viri, Christus.* [*Et super vertices mõtium,*]
[illegible] ipse est supereminens vertex vniuersorum. Sed iusto
D rum est vertex altissimus. Quos fratres vocauit, acquisitos
per gratiam, & quoddam regenerationis consortium. Vn-
de ex fratribus Ioseph illos magis fratres intelligimus, de
quibus dicit in Psalmo: *Narrabo nomen tuum fratribus meis,*
Psal.21. *in medio Ecclesiæ cantabo tibi.* Denique & Moyses completu-
rus vitæ istius cursum cum benediceret tribum Ioseph,
Deut. 33. non illum vtique defunctum Ioseph, sed Christum be-
nedicebat, sicut habes scriptum de Ioseph, *A benedictione*
Domini terra eius, à fructibus cæli, & rore, & ab abyssorum fonti-
bus deorsum, & secundum horam a fructibus solis cursus: & à con-
uenientibus mensium, & a vertice montium ab initio, & à vertice
collium æternorum, & ad horam à terræ plenitudine, & ab eo qui
visus est in rubo, veniat super caput Ioseph benedictio, & super ver-
ticem honorificus sit inter fratres. Primogenitus tauri decus eius, cor-
nua vnicornis cornua eius. In ipsis gentes ventilabit simul vsque ad
Exod 3. *extremum terræ. ipsæ myriades Ephraim, & ipsæ chiliades Manasses.*
Benedictio eadem est, quæ omnem habet & cælestium
& terrestrium plenitudinem, & specialem Christi gra-
tiam. qui visus in rubo dixit ad ipsum Moysen, *Solue cal-*

ceamentum pedum tuorum. qui est super omnia Deus, quia ipse E
est caput corporis Ecclesiæ: *qui est principium primogenitus ex* Rom. 9.
mortuis, vt sit in omnibus ipse primatum tenens: quoniam in ipso Coloss. 1.
complacuit omnem plenitudinem inhabitare. Et ideo soli bene-
dictionis huius prærogatiua defertur, à summitate cæli
vsque ad extremum terræ. Ipse est enim ante omnes, *in* Ibid.
quo constant omnia qui etiam per sanguinem crucis suæ pacificauit
omnia, siue quæ in cælo, siue quæ in terris sunt. Cuius typum præ-
ferens pulchre benedicitur sanctus Ioseph, vt honorifice
tur inter fratres. *Primogenitus tauri decus eius, habens cornua v-* Deut 33
nicornis, in quibus gentes ventilabit. Et bene taurus, quasi ho-
stia pro delictis, & totius mundi victima, vt pacificaret o-
mnia. Cuius decus sanctum. omne enim sanctum primo Lib 2. de
genitum, sicut alibi demonstrauimus. Vnde & Leui non Abel &
ætatis ordine, sed sacræ successionis prærogatiua primo- Cain c.2.
genitus meruit nuncupari. Et vere sanctum decus eius, de Num 3.
quo scriptum est resorgente: *Speciosus forma præ filiis homi-* Psal.44.
num: quia ipse est *primogenitus ex mortuis, habens cornua vnicor-* Coloss. 1.
nis. Sed cum dixerit *cornua*, quomodo potuit *vnicornis*, re-
quirendum; cum ipse vnicornuus inter generationes fe-
rarum, vt periti aiunt, non inueniatur. Et ideo verbum v-
nicum magis æstimare debem⁹, quia substantiuum verbũ
Dei vnum est, non multa verba. Vnde & Anna ait; *Domi-* 1 Reg. 2.
nus indicat fines terræ, & dabit virtutem regi, & exaltabit cornu
Christi. Et Esaias ait; *Vinea facta est dilecto in cornu in* Esai 5.
loco vberi, quoniam in Dei filio vnigenito floret Ecclesia,
tenens vnicum Dei verbum, in quo est virtutis atque sa- Deut 33
pientiæ plenitudo, cuius vbertate seges fidei pullulauit.
Quod verbum sequuntur sancti. *Myriades*, inquit, *Ephraim* Gen 48.
& chiliades Manasses; id est, & Iudæorum & gentium domi-
netur, & ex vtroque populo acquirat sibi Ecclesiæ pleni-
tudinem. Ideoque dexteram super Ephraim posuit san- Cant 5.
ctus Iacob, eo quod legis, dicente Ecclesia in Canticis cã- 1 Reg 18.
ticorum: *Frater meus candidus & rubeus, electus ex decem milli-*
bus. Denique etiam Dauid iuuenculæ, Mariæ auctorem, ex
cuius successione Christus est natus per Virginis partum,
in decem millibus prædicabant; Saul autem *in millibus*, cum
reuerentiæ gratiam circa regem magis præponere debu- G
issent. Qui ergo cornu Christi exaltauerit confessus eius
gloriam, ipse quoque accipiet cornua. Vnde etiam sancti Psal.28.
vnicornui dicti sunt in Psalmi versiculo: *Et dilectus quemad-*
modum filius vnicornuorum. Etenim sicut animal huiusmodi
cũ ei oriuntur cornua, processũ significat plenioris ętatis:
ita eum è capite quædam nostræ animæ cornua pullulare
cœperint, processum videntur perfectioris significare vir
tutis, & tamdiu crescunt, quamdiu compleatur. Hoc cor-
nu Dominus Iesus comminuit gentes, vt superstitionem Deut.32
obtereret, salutem redderet, sicut ipse ait, *Percutiam & sa-* Psal 45.
nabo. Ideoque tanquam imitator tauri huius Propheta di-
cit: *In te inimicos nostros ventilabimus cornu*, id est, altitudinem 2.Cor 10.
omnem eleuantem se aduersus Dei scientiam, destrue- Leuit 11.
mus. Et ideo iuxta legem animalia quę habent cornua, di- Rom 7
cuntur munda. Lex enim spiritalis est. Qui enim possunt
sęculi hui⁹ illecebras verbo Dei & virtutis obseruantia p- Psal 91.
pulsare, cornibus velut quibusdam capitia sui armis vi-
dentur esse muniri. Meritoque & tuba cornea dicitur vir- H
tus sermonis mirabilis, quæ bonos Christi milites accen-
dit ad prælium, vt de hoste diabolo manubias reportem⁹.
In acie igitur sumus, & plurimos ex nobis videmus in ad-
uersarij castris esse captiuos: hi nobis iugo grauissimo e-
ruendi sunt.

De benedictione Beniamin, & mystica repræsentatione eiusdem.

Cap XII.

Plurimos lupos habet diabolus, quos ad Christi oues
dirigit, & ideo intelligibilis Ioseph vt oues seruaret su-
as, ipsum inimicũ venientem ad diripiendas oues rapuit
lupũ Paulum, faciens ex persecutore doctorem. De quo
dicit Iacob, sicut scriptum est, *Beniamin lupus rapax, mane co-*
medet adhuc, & ad vesperam diuidet escam.] Lupus erat cum di-
spergeret & deuoraret oues Ecclesiæ. Sed qui lupus vene- Act. 9.
tat, pastor est factus. Lupus erat cũ Saulus erat, quãdo *intra*

bat

A Ibid. *bat in domos, & viros ac mulieres trahebat in carcerem.* Lupus erat quando *spirans minas & homicidia in discipulos Domini, petebat epistolas à principe sacerdotum, vt inuaderet seruos Christi.* Quem tanquam lupum nocturnis tenebris oberrantem offusa Iesus luce cæcauit. Ideo Rachel cum pareret Beniamin, vocauit nomen eius, Gen. 35. *Filius doloris mei:* futurum prophetans ex ea tribu Paulum, qui affligeret filios Ecclesiæ persecutionis suæ tempore, & graui matrem dolore vexaret. Sed tamẽ idem postea escam posteriore diuisit tempore, euangelizans gentibus Dei verbum, & plurimos ad fidem prouocans, quo disputante, sicut legimus; Act. 9. *Paulus proconsul, & Publius princeps, Domini gratiam receperunt.* Act. 13. & 28. Pulchre etiam Moyses cum benediceret Beniamin tribum, dixit; Deut. 33. *Dilectus à Domino habitabit confidenter & Deus obumbrabit super eum omnibus diebus, & inter humeros requiescet dilectus à Domino,* quia etiam vas electionis est factus. Neque enim aliter nisi Domini est miseratione & amore conuersus. B Vnde & ipse nihil merito tribuens suo, sed totum deferens Christo, ait, Act. 9. *Ego enim sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei.* 1 Cor 15. *Gratia autem Dei sum id quod sum, & gratia eius egena in me non fuit.* *Habitabit confidenter in domo* quam ante vastabat, habitabit in tabernaculis Christi, qui ante sicut lup⁹ errabat in siluis. Et *Deus obumbrabit super eũ,* Act. 9. quãdo visus ei Christus. Qui licet apertis oculis videret nihil, tamen Christum videbat. Et merito videbat præsentem, quem etiam audiebat loquentem. Non cæcitatis est obumbratio ista, sed gratiæ. Denique Mariæ dicitur; Luc. 1. *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi.* Supra c. 4. huius lib. *Et inter humeros requiescet,* hoc est inter bonos actus, & opera pretiosa. Nam & supra habes quod *Issachar supposuit humerum suum ad laborandum, & factus est vir agricola.* Quẽ Paulus imitatus, posuit fidei nouella plantaria, ideoque quasi bonus agricola dixit, 1 Cor. 3. *Ego plantaui, Apollo rigauit.*

C *SANCTI AMBROSII DE BENEDIctionibus Patriarch. libri finis.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, AD HORONTIANVM ENARRAtiones duæ.

In quibus loca duo cap. I. Genesis examinantur.

ENARRATIO PRIMA.

D Primus locus, cur homo cæteris creaturis prælatus, ac earum moderator (Vnde dictum est ei, Potestatem habere super pisces maris, super volatilia cæli, &c.) postremus omnium sit creatus.

AMBROSIVS HORONtiano.

MOVERIT te insinuasti mihi lecto hexamero quod ipse scripsi: quia cum tantum diuinæ scripturæ serie vel stylo sermonis mei collatum aduerteres Gen. 1. homini, quantum nulli in hac terra animantium, prius omnia vel volatilia vel terrestria, vel quæ in aquis sunt, produxerit terra vel aqua, quam homo propter quem illa creata sunt generaretur, eiusque rei rationem de me requireres, quam & Moyses siluerit, & ego non auferim attingere. Et forte ille oraculi interpres diuini consilio E conticuerit, ne cælestis dispositionis arbitrum se & consiliarium præstare videretur. Aliud est enim loqui quod infundebatur à Dei spiritu, aliud voluntatem Dei interpretari. Nos autem non quasi interpres Dei, sed quasi ex vsu humano rationis seminaria colligentes, æstimamus nos ex eo quod humano vsui in cæteris rebus ipse Dominus infuderit, opinari, quoniã decuit hominem postremũ creari. Etenim qui conuiuium parat, vt ille euangelicus diues Matt. 22. (oportet enim diuina diuinis conferam⁹, quo melius colligere possimus) vtiq; omnia prius adornat, *tauros & saginata occidit,* & tunc amicos ad cœnam inuitat. Prius ergo quę leuiora sunt parantur, & tunc rogatur honoratior. Vnde & Dominus homini ante animalium cæterorum parauit epulas, tunc ipsum quasi amicum ad suum vocauit conuiuium. Et vere amicum, quasi charitatis diuinę participem, 2. Pet. 1. & hæredem gloriæ. Denique ipsi dicit; *Amice, quomodo huc venisti ad nuptias?* Matt. 22. Præcedentia ergo ministeria sunt, amicus qui postremus rogatur. Accipe aliud. F Quid est mundus, nisi quidam agon plenus certaminum? Vnde & in Apocalypsi Dominus ait, Apoc. 2. *Vincenti dabo coronam vitæ.* Paulus ait; 2. Tim. 4. *Certamen bonum certaui.* Et alibi, 2. Tim. 2. *Nemo nisi qui legitime certauerit, coronabitur.* Huius agonis instaurator vtique omnipotens Deus est. Qui igitur agonem suscipit in hoc sæculo, nonne omnia præparat quæ agoni sunt necessaria, & tunc athletas vocat, paratis præmiorum infulis certaturos ad coronam, ne moram patiatur qui vicerit, sed præmio donat⁹ recedat? Præmia ergo hominis, terrarum fructus sunt, & cæli lumina. Illa ad vitæ præsentis vsum, hæc ad spem vitæ æternæ. Rom. 8. Quasi athleta igitur postremus ingreditur in agonem, erigit ad cælum oculos, videt *quia & cælestis creatura vanitati subiecta est non sponte, sed propter eum qui subiecit eam in spe.* Matt. 13. & Dan. 12. Videt *quia omnis creatura congemiscit, expectans redemptionem.* 1. Cor. 9. Videt quia omnis manet labor: erigit oculos, videt coronas luminum, lunæ & stellarum globos considerat: Quoniam *iusti qui vicerint erunt sicut stellæ in cælo.* Et castigat corpus suum, ne sibi aduersaretur in certamine, vngit oleo G misericordiæ, exercet diurna virtutis palæstra, puluere se oblinit stadii, *currit non quasi in incertum,* ictus dirigit, lacertos excutit, sed non in vacuum, percutit aduersarium quẽ non videt, quia illum solum attendit, cui cedunt omnes etiam qui non videntur, in cuius nomine potestates aëriæ diuerberantur. Ille ergo ictum librat, & Christus percutit: ille calcem leuat, & Christus in vulnus dirigit. Denique etsi non videbat Paulus quos cęderet, *non quasi aera tamen cædebat:* quia in Christi prædicatione omnes spiritales nequitias quæ sibi aduersabantur, conuulnerabit. Non immerito ergo postremus homo ingressus est stadium, cui parabatur corona, vt eum præcederet cęlum, quasi sui præmium. Ephes. 6. Sed non solum *aduersus nequitiæ spiritalia quæ sunt in cælestibus,* sed etiam *aduersus carnem & sanguinem lucta nobis.* Gen. 9. Lucta aduersus satietatem, lucta cum ipsis frugibus terrę, Exod. 32. lucta cum vino quo etiam vir iustus inebriatus est, quo etiam inter Iudæorum exercitus supplantatus est: lucta cum feris bestiis, lucta cum volatilibus cæli, quibus caro H ingnata non redigitur in seruitutem: lucta *cum periculis itinerum, periculis fluminum,* vt ait Paulus: lucta cum virgultis arborum, quibus cædebantur Apostoli. Vides quanta certamina. 2. Cor. 11. Terra ergo exercitium est hominis, cælũ corona. Aut quasi amicum: igitur præcedere debuerunt ministeria, aut quasi athletam corona & præmia. Act. 16. Specta aliud. In omnib. rebus præstantiora sunt principia & finis. Si domum consideres, potiora omnibus fundamenta & culmina: si agrũ, satio & messis, plantatio & vindemia. Quam iucunda insitiua arborum, quam fructus vitini? Ita ergo & cælum primo est conditum, nouissimus homo quasi quedam cælestis in terris creatura. Nam etsi corpore cum bestiis confertur, animo tamen cælestibus annumeratur. 1. Cor. 15. *Sicut enim portauimus imaginem terreni, ita portamus & imaginem cælestis.* Gen. 1. Quomodo non cælestis, qui ad imaginem & similitudinẽ factus est Dei? Recte ergo in constitutione mundi primũ cælum, & nouissimum cælum, in quo quod vltra cælum est, Deus cæli est. Denique de eo magis accipitur, Esai. 66. *Cælum mihi thronus.* Non enim Deus supra elementum sedet, sed in corde hominis. Ioan. 14. Vnde & Dominus ait; *Veniemus ad eum,*

&

A *& mãsionem apud eum faciem*. Principium ergo operis mun
dani cælum, finis homo. Cælum de mundo, homo supra
mundum. Illud enim mundi portio, iste paradisi incola,
Matt. 24. Christi possessio. Cælum incorruptibile putatur, & præ-
1 Cor. 15. terit: homo corruptibilis habetur, & incorruptionem in-
duit. Illius figura præterit, iste quasi immortalis resurgit.
1 Cor. 7. Vtrumque tamen manus Domini fecerunt, secundum
scripturæ auctoritatem. Sicut enim de cælis legimus; *Et o-*
Psal. 101. *pera manuum tuarum sunt cæli*, ita & homo dicit; *Manus tuæ fe-*
cerunt me, & plasmauerũt me, Similiter quoq; *cæli enarrãt Dei glo-*
Psal. 118 *riam*: & vt cælum stellarum fulget splendoribus, ita & ho-
Psal. 18 mines meritorum luminib. micant, quorum opera corã
patre, suo lucẽt, qui est in cælis. Firmamentum cæli super-
Matt. 5. num illud, hoc quoque non dissimile firmamentũ, de quo
dictum est; *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*. Illud
Matt. 16. firmamentum elementorum, hoc virtutum. Iam illud pre-
stantius. *Suxeruat oleum de firma petra.* Petra enim caro Chri-
Deut. 32. sti, quæ cælum & totum mundum redemit. Quid illa atte-
B xam, & quasi toto stadio te vrgeam, quod hominem Deus
1 Cor. 10. diuinæ fecit consortem naturæ, sicut in epistola Petri le-
gimus? Vnde non immerito quidam ait; *Cuius & genus su-*
1 Pet. 1. *mus*. Dedit enim nobis de cognitione sua, & rationabilis
Act. 17. scilicet naturæ, vt quæramus illud diuinum quod non lõ-
ex Arato. ge est ab vnoquoque nostrum, *in quo & viuimus & sumus &*
mouemur. Cum itaque contulisset homini quod est gratia-
Ibidem. tum maximum, quasi charissimo & domestico animanti
concessit ea q̃ in hoc mũdo sunt omnia, vt nullius indige-
ret q̃ esset necessarium vel ad vitam, vel ad bonã vitã. Quo
rũ alia ministraret abundãntia copiarum terrestriũ ad vo-
luptatis perfunctionem, alia cognitio secretorum cælesti-
um, quæ mentem inflammaret hominis amore & deside-
rio disciplinarum, per quas ad sublime illud diuinorũ pe-
netralium possimus peruenire. Vtrumque igitur pręstan-
Gen. 1. tissimũ, vt & subiectas haberent omnes mundi opes, om-
nia volatilia, terrestria, etiam pisces, & vsum maris, tan-
quam rex elementorum, ac sine labore, sine indigentia ad
imitationem & similitudinem venerandi auctoris abun-
C daret omnibus, atque in summa degeret copia, & vias sibi
aperiret, gradusq; admoueret, p quos ad cæli ascendat re-
giam. Cuius difficilis itineris viatorem nõ facile reperies,
illum virum qui ita sit animi inductione formatus ac volũ
tate, vt minima sibi cum suo corpore sit familiaritas, neq;
in vllum ingrediatur vitiorum contubernium, nullis assẽ-
tantium pumicetur sermonibus: neque in totis secundo-
rum temporum positus humiles fastidiat, mœsta fugiat,
sanctorum laudes excutiat atque eleuet, neque gloriæ ar-
dore aut pecuniæ præsumptæ, spei omnem exurat cupidi-
tatem. Cuius animum non inflectat mœstitia, non frangat
iniuria, nulla sollicitet suspicio, libido non exagitet, non
expugnent passiones corporis, non inquietet vanitatum
appetentia, voluptatum gratia. Iam si adiungas virtutes, ca
stimoniam, sobrietatem, ac temperantiam, facile refræ-
nare potẽs sit immoderatos impetus leuium passionum,
mensuramque imponat delectationibus suis & cupidita-
tibus, æquitate ambigua distinguat, tranquillitate mentis
D dubia componat, & velut compositis omnibus corporis
& mentis iurgiis, quasi bonus arbiter inoffensam teneat
exterioris hominis atque interioris concordiam, placidãs
eos in semetipso, ac si causa exigat, nullus eum malus con-
siliarius reuocet metus à passionis corona: is plane non
solum quasi amicus, sed etiam quasi filius assumetur à
patre, vt diuitias gloriæ & hæreditatis eius adipiscatur.
Merito ergo postremus quasi finis naturæ formatus ad
iustitiam inter cætera animantia iusti arbiter. Et si licet ex-
Rom. 10. emplum arcessere, sicut inter homines *finis legis Christus ad*
iustitiam omni credenti, & nos tanquam iumenta contempla
Ps. 72. tione Domini. Sic enim Propheta ait Κτηνώδης ἐγενήθην
πρὸς σοί, id est, *iumentum æstimatus sum apud te*. Et quæ ta-
men comparatio, cum ille pereuntes redemerit, nos im-
molemus? ille seruos ad libertatem vocauerit, nos liberis
irrogemus captiuitatem? Sed quis similis Deo? Processit
Ps. 88. tamen postremus creaturarum omnium homo, specie
gratus, mente sublimis, vt omni esset creaturæ miraculo.
In quo ad similitudinem æterni Dei νοῦς esset inuisibilis,
humana specie amictus. Hic est νοῦς animæ vigor, princi-
patum animæ & corporis sibi quasi rector vẽdicans. Quẽ E
etiamsi non vident animalia cætera, tamen reformidãt,
sicut nos Deum: quem quia non videmus, timemus, & eo
plus metuimus, quia non videmus. Namque vt ad imagi- Genes. 1.
nem eius & similitudinem, sicut scriptum est, præsuma-
mus dicere, cum ille se fundat maiestatis suæ plenitudine
& videat omnia, cælum aërem, terram, mare, complectẽs,
vniuersa, & penetrans per singula, vt enim nihil prætereat, Hier. 23.
& nihil sit quod non consistat in eo, atque ex ipso pẽdeat,
& ipsius plenum sit, sicut ipse ait; *Cælum & terram ego com-*
pleo, dicit Dominus: ita νοῦς hominis videt omnia, & non vi-
detur, habens sui inuisibilem substantiam, disciplinis &
consiliis ac sensibus comprehendit latentia, penetrat in-
culta maris, atque omnium diffusa terrarum latibula, vtri-
usq; scrutator naturæ, ad similitudinem Dei summi, quem
imitatur & sequitur, cuius imago pro exiguis portionibus
in singulis figuratur, eleuans quoque se in aërem, & ea nu
bilosa prætergrediens, ad cæli alta se dirigit studio cogni- F
tionis, & ardore sapientiæ, vbi paulisper stupefactus ad-
miratione stellarũ cælestiũ, & luminũ delectatus claritate
prospiciens desupẽr mũdana ista, conferẽs quoq; se ad he
sperum atque arcturũ & cæteros illos ἀπλανεῖς πλανήτας,
& videns q̃ inoffensus ille sit error, quem sine errore, quo
magis omnia obeãt, intexere atq; oberrare videanť, maio-
re se cupiditate attollit ad ipsum gremiũ patris, in quo est
vnigenitus Dei filius enarrans secreta Dei, & facie ad faciẽ Ioan. 1.
postea reuelanda. Nunc tñ quib. dignatur ex parte demõ-
strat, atq; in ænigmate simulq; de spiritu & vultu suo splen-
dorem luminis more torrẽtis effundit, vt eo illuminatus,
dicat, *Et erat ignis flammigerans in ossibus meis, & dissolutus sum* 1 Cor 13
vndiq; & ferre non possum. Et Dauid ait; *De vultu tuo iudiciũ meũ* Hier. 20.
prodeat. Hoc igitur mentis vigore (vt reuertar vnde digres-
sus sum) quo & externa subigit, & separata & distãtia videt,
& validiora virib. animalia subiicit, tantam cæteris vene- Ps. 16.
rationem sui infundit, vt certatim quasi regi obediãt, voci
eius obsecundent. Et cum sint irrationabilia, rationem a-
gnoscant, & disciplinam eam imprimat quam natura non
tribuit. Deniq; videntes feræ eius mansuetudinem, eius G
imperio mansuescunt. Sæpe suspenderunt morsus suos
reuocante sono vocis humanæ. Videmus innoxio canum
dente lepores sine vulnere capi: leones quoq; ipsos, si vox
hominis resultauerit, prædam dimittere: pardos atq; vrsos
incitari ac reuocari vocibus: equos plausu hominum fre-
mere, silentio mollire cursum. Denique sæpe sine verbe-
re prætereunt verberatos, ita vehementius illos incitat
linguæ flagellum. Quid vero de munerib. loquar? Nutrit
aries velleta, vt placeat homini, atque in fluuio mersatur,
vt nitorem augeat. Oues quoque meliora pabula legunt,
vt suauiore succo lactis fœta distendant vbera, subeũt par
tus dolores, vt homini munera ferant. Tauri depressis sul-
cis per totum diem aratro gemunt. Cameli præter subeũ-
di oneris obsequia tondendos se exhibent vt arietes, quo
velut regi diuersa animalia tributum suum conferant, pẽ-
dantq; vectigal annuum. Equus tanto se iactãs equite, glo-
merat gressus superbos, atq; ad domini ascensum dorsa si-
nuatus, herili terga substernit sedili. Sed ne forte adhuc
moueat quod nouissimus homo factus sit, idẽ equus nos H
doceat, non ad contemptionem referendum esse, sed ho-
norem. Portat posteriorem suum, nec despicit, sed refor-
midat, & per diuersa eum suo circumfert labore. Vno mo-
mento homo longinqua obit, circumerrat distantia, tum
equis singularibus, tum quadrigis triumphalibus. Et quo-
niam triumphales memoraui quadrigas, necesse est at-
texam iis currus Eliæ, quibus per aera vectus est. elephan-
torum, quibus homo victor assistens, cum sit postremus,
priores regit. Sic quoque gubernator nauis in puppi se- 4. Reg. 2.
det. & totam nauem gubernat. Vnde puto illud non otio-
sum esse in Euangelio quod Dominus Iesus in puppi dor- Mat. 8.
miebat: denique *excitatus imperauit vento & mari, & sedauit*
tempestatem, ostendens ideo se nouissimum venisse, quia
gubernator veniret. Vnde Apostolus ait; *Factus est primus* 1. Cor. 15.
homo Adam in animam viuentem, nouissimus Adam in spiritum vi- Ibidem.
uificantem. Sed non prius quod spiritale est, sed quod ani-
male. deinde quod spiritale. Et addidit; *Primus homo de terra*
terrenus. secundus homo de cælo cælestis. Recte ergo nouissimus

qua-

[A] quasi totius summa operis, quasi causa mundi propter quem facta sunt omnia, quasi omnium habitator elementorum [4. Reg. 6.] inter feras viuit, cum piscibus natat, super aues volat, conuersatur cum angelis, terram inhabitat, & cælo militat, sulcat mare, aere pascitur, cultor soli, viator profundi, piscator in fluctibus, in aëre auceps, in cælo hæres, Christi cohæres. [Rom. 8.] Hæc secundum industriam. Accipe etiam quod supra hominis substantiam. Moyses in imo ambulauit mari, [Exod. 14.] [Ioan. 21.] [Dan. 14.] in summo Apostoli, Habacuc sine pennis volauit, Elias in terris vicit, [1 Reg. 17.] [4. Reg. 2.] & in cælo triumphauit. Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

ENARRATIO ALTERA.

Secundus locus: Quomodo inter auctorem & opificium posuerit Moyses distinctionem: & de ratione sex dierum, deque septenarij ac octonarij numeri mysterio differit.

[B]

AMBROSIVS HORONTIANO.

DIVISIONEM egregie aduertisti propheticam, vel potius diuinam. Non enim sua Moyses, sed infusa & reuelata sibi scripsit, ea præcipue quæ sunt de constitutione mundi: quæ diuisio [Gen. 1.] operatorem atque opera distinxit. Nam cum aliud impassibile esset, aliud passionis receptibile: quod erat impassibile, ad Deum operatorem retulit: quod autem passibile, sine anima, sine motu proprio: motum & animam & figuram à creatore accipiens suo, deputauit huic mundo. Quem factum non oportuit sine gubernatore & quodam patre indefensum relinqui. Et idem inuisibilem Deum visibilis huius mundi [2 Cor. 4.] rectorem esse & quasi tutorem, apertissime describit. Quod [C] ergo inuisibile, sempiternum: quod autem videtur, temporale. Sex itaque diebus factum mundum exprimit, non quod Deus tempore indiguerit ad constitutionem eius, cui intra momentum suppetit facere quæ velit (*dixit enim, & facta sunt*) [Psal. 148.] sed quia ea quæ fiunt, ordinem quærunt. Ordo autem tempus & numerum plerumque exigit. Illud quoque præcipue, quoniam nobis ad operandum formam daturus, numerum dierum seruauit & tempora. Nos enim [Psal. 103.] tempore indigemus, vt aliquid maturius agamus, ne præcipitemus consilia atque opera nostra, ne ordinem prætermittamus. Cum ergo Deum legimus, vt scriptura ostendit, cum sapientia & quodam consilio & dispositione omnia fecisse & ordine, consentaneum est rationi vt primo cælum faceret, quod est pulcherrimum; oportet vt eo primum oculos erigamus, illo nobis contendendum esse arbitremur illam sedem terrenis omnib. præferendam putemus. *Sex itaque diebus mundum creauit, septimo die requieuit ab operibus suis.* Bonus septimus numerus, quem non Pythagorico & [D] cæterorum philosophorum more tractamus, sed secundum [Gen. 2.] [Philo in l. de opificio mundi.] formam & diuisiones gratiæ spiritalis. Septem enim virtutes principales sancti spiritus propheta Esaias complexus [Esai. 11.] est. Hæc hebdomas sicut ipsa patris & filij & spiritus sancti venerabilis trinitas, sine tempore, sine ordine, auctor numeri, non sub numeri lege deuincta. Itaque sicut ad æternæ trinitatis gratiam, cælum, terram maria formata, & sicut sol, luna & stellæ: etiam ad illum septenarium virtutum spiritalium circuitum, atque orbem operationis diuinæ vigore præstantem, septenarium quoddam ministerium planetarum creatum aduertimus, quo hic mundus illuminatur. Quarum concurrere fertur militia ad extum numerum quas inerrabiles ferunt stellas, & vt Græci dicunt, ἀπλανεῖς Septentrio quoque inde Latine nomen accepit, quod septem in eo fulgor stellarum irradiet, in quem maxime gubernatores quasi ducem feruntur intendere. Descendit hæc de cælo in terras prærogatiua. Nam vt transeam septiformem capitis nostri gratiam, in oculis duobus, aurib. & narib. binis, ore quoque per quod magnam suauitatem percipimus: quantum istud miraculi, quod septimo mense in plerisque

[E] origo legitima formatur, & qui fuerit editus, vitalis generationis curricula sortitur: octauum autem mense interdicta naturali lege pariendi cernimus tempora, ac si forte lethalis necessitas partus claustra laxauerit, periculum pariter generantis properetur & pignoris. Sed tamen ille septimanus, etsi bene nascatur, ad labores nascitur: qui autem octaua die regenerationis sortitur mysteria, consecratur per gratiam, & ad hæreditatem regni cælestis vocatur. Magna in virtutibus spiritus sancti hebdomadis gratia, eadem tamen hebdomaden sonat, ogdoaden consecrat. In illa sonus, in ista fructus est: ideoque octauo die soluta paradiso reddidit spiritus gratia, quos extorres sua fecerat culpa. Nouit ogdoadeo istam, quam octauam Latine dicimus, vetus testamentum. Siquidem ait Ecclesiastes: *Da partem illis septem, & illis quidem octo.* [Eccl. 11.] Hebdomas veteris testamenti est, octaua noui, quando Christus resurrexit, & dies omnibus nouæ salutis illuxit. Ille dies de quo ait Propheta, *Hic dies* [F] *quem fecit Dominus, exultemus & lætemur in eo*, quo die se fulgor [Psal. 117.] pleno atque perfectæ circumcisionis humanis pectoribus [Coloss. 2.] infudit. Propterea & vetus testamentum dedit partem octauæ in circumcisionis solemnitate. Sed illa adhuc in vmbra latebat. Venit sol iustitiæ, & consummatione [Mal. 4.] passionis propriæ reuelauit sui luminis radios, quos retexit omnibus, & vitæ claritatem aperuit æternæ. Isti ergo sunt septem & octo, de quibus & Osee dicit quo numero conduxerit sibi, & acquisierit fidei plenitudinem. Sic enim habes, *Et abij, & conduxi mihi quindecim argenteis, & coro hordei, & semicoro hordei, & nebel vini.* [Osee. 3.] Condocendam autem ei meretricem Dominus præceperat. In superioribus itaque manifestum est quod conduxit eam, quia etiam mercedis quantitatem expressit. Quindecim autem argentei ex septem & octo constant, hebdomadam itaque & octauam significant. Duorum igitur testamentorum, id est, plenæ fidei pretio prophetia consummationem accepit fidei, Ecclesia plenitudinem. Primo enim testamento Israel acquisitus est populus, secundo nationum & gentium. Fide ergo plena conducitur meretrix, vel ex gentibus copulam sui quæretis, vel ex adultero Iudæorum [G] populo, qui Dominum suum & auctorem virginalis fidei dereliquerat, conuentus suos totius orbis spatio diffundens. Quod autem dixit, *in semicoro hordei*: in coro mensuræ plenitudo est, in semicoro semiplena mensura. Plenitudo in Euangelio, semipletio in lege; sicut legimus dicente Domino; *Non veni legem soluere, sed implere.* [Matt. 5.] Et alibi habemus dicente Domino per Michæam prophetam: *Quia tunc pax erit in terra Israel, cum venerit Assyrius in terram eius, insurrexerint in eum septem pastores, & octo morsus hominum.* [Mich. 5.] Tunc enim plena pax est fidei populo ab omnibus tentationibus & vanitatibus absoluto, cum mundi huius vanitatem excluserint de cordibus nostris pax & gratia. Pax veteris, gratia noui testamenti. [Exod. 4.] Septem pastores, præcepta legis sunt, quibus grex adhuc quasi irrationabilis in virga Moysi per desertum ductus & gubernatus est. Octo morsus hominum mandata Euangelij & dominici oris alloquia. *Corde enim creditur ad iustitiam, ore confessio fit ad salutem.* [Rom. 10.] Boni morsus, per quos vitæ æternæ munus gustauimus, peccatorum remissionem in Christi corpore deuorantes. In veteri [H] testamento amarus morsus est mortis, propterea dictum [Esai. 25.] est; *Deuorauit mors præualens.* In nouo testamento suauis morsus est vitæ, quæ mortem absorbuit. Propterea Apostolus ait, *Deuorata est mors in victoria sua. Vbi est mors victoria tua? vbi est mors aculeus tuus?* [1. Cor. 15.] Atque vt apostolicis vtamur [Heb. 4.] testimonijs, vbi hominem fecit Deus, *requieuit ab omnibus operibus suis in die septima.* [Gen. 2.] Sed quia populus Iudæorum per contumaciam contempsit mandata Dei sui, ait Dominus *Si introibunt in requiem meam.* [Psal. 94.] Et ideo aliam Deus præfinit diem, de qua dicit; *Hodie si vocem meam audieritis* [Heb. 4.] Duos enim dies comprehendit scriptura generales: heri, & hodie. De quibus dicit, *Quorum imitamini fidem, Iesus Christus heri & hodie, ipse est in sæcula.* [Heb. 13.] In superiore die promissio est, in consequenti solutio. Sed quia hesterna die neque Moyses neque Iesus Naue populum induxit in requiem; hodierna die Christus induxit, cui dixit pater: *Ego hodie genui te* [Psal. 2.] Per suam enim resurrectionem Iesus populo requiem [Luc. 23.] comparauit. Requies in cælo, non in terra est. Requies nostra,

A stra, Dominus est Iesus qui ait; *Hodie mecum eris in paradiso.* Quid igitur opus est vt explorem ortus signorum atque obitus, quorum ad exortum duris inarata vomeribus findantur noualia, vel ad occasum læta messis recumbat? Vna mihi stella abundat pro omnibus [Apoc. 22] , stella splendida & matutina, cuius ad exortum seminata est non frugum, sed [Hier. 31] martyrum seges: quando Rachel plorauit filios suos, vt lachrymis ablutos suis pro Christo offerret infantulos: cuius [Matt. 2.] stellæ obitus non emortuorum sensibilium, sed spirantium defunctorum triumphales manipulos de tumulis resuscitauit. Celebretur itaque hebdomas, eo quod per septem ætatum cursus vita hominum vsque ad senectutem transcurritur, sicut Hippocrates medicinæ magister [Philo in libr. de opific. mundi.] scriptis explicuit suis. Prima ętas infantia est, secunda pueritia, tertia adolescentia, quarta iuuentus, quinta virilis ætas, sexta æui maturitas, septima senectus. Est ergo infans, puer, adolescens, iuuenis, vir, veteranus, senex. Solon autem decem fecit ætatum ordines per annos septenos, ita [B] vt prima ætas infantia vsque ad emissionem sit dentium, quibus conficiat cibum sermonemque distinguat, vt possit effabilis videri. Pueritia quoque vsque ad annos pubertatis procedit, & genitalia tentamenta. Adolescentia vsque ad barbæ lanuginem. Iuuenta vsque perfectæ virtutis processum. Quinta ætas virilis est, apta copulis coniugalibus per totam hebdomadam. Sexta quoque hebdomas virili deputatur ætati, & ad prudentiæ processum habili, & ad agendum strenuæ. Septima quoque hedomas & octaua æui maturum, & sensu vigentem, sermone, & non insuasis alloqui gratia prædium produnt. Nona hebdomas reliquias adhuc habet aliquas virium, lingua ac sapientia mollior. Decima vero hebdomas mensuram implet, ad quam is qui peruenire potuerit, non immaturo temporum cursu pulsabit mortis sera vestibula. Ergo Hippocrates & Solō vel septem ætates vel hebdomadas ætatum nomini, in illis se hebdomas præfetat. Octaua autem [Ephes. 4.] vnam & perpetuam ætatem inuehit, qua *excrescimus in virum perfectum in agnitione Dei, fidei plenitudine.* In qua legitimę [C] ætatis mensura impletur. Est etiam in visceribus nostris hebdomadis explorata gratia. Ferunt enim septem quoque esse in nobis interiora viscera, stomachum, cor, pulmonem, lienē, hepar, renes duos. Septem quoque exteriora, caput, posteriora, ventrem, binas manus, & binos pedes. Præstantissima hæc, sed obnoxia dolori. Quis autem dubitet maius esse octauæ munus quæ totum renouauit hominem, vt iam nihil possit dolere: Itaque septima mundi ætas conclusa est, octaua illuxit gratia, quæ fecit hominem iam non huius mundi esse, sed supra mundum. Iam [Philip. 1.] enim non vitam nostram, sed Christum viuimus. *Nobis enim viuere Christus, & mori lucrum.* Et alibi, *Itaque iam non in* [Galat. 2.] *carne sed in fide viuimus Christi,* Apostolus dicit. Vnde colligimus, quia conclusus est mundi dies. Denique nouissima [1. Ioan. 2.] hora venit Dominus Iesus, & pro nobis mortuus est, & omnes in illo mortui sumus, vt viuamus Deo. Nō ergo nos [2. Cor. 5] qui eramus, viuimus, sed viuit Christus in nobis. Abiit ergo [Psal. 94.] hebdomas, venit octaua. Abiit heri, venit hodie; illud hodie quod promissum est, quo admoniti sumus vocem [D] Dei audiendam & sequendam: Abiit ergo ille dies testamenti veteris, venit dies nouus, quo testamentum consummatum est nouum, de quo dicit, *Ecce dies venient, dicit* [Hier. 31.] *Dominus & consummabo domui Israel & domui Iuda testamentum nouum, non secundum testamentum quod feci patribus illorum* [Hebr. 8.] *in die qua apprehendi manus ipsorum vt educerem illos de terra Aegypti.* Et qua ratione mutatum sit testamentum, adiecit: [Ibid.] *Quoniam ipsi non manserunt,* inquit, *in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus,* Abierunt sacerdotes legis, legis tribunalia. Accedamus ad sacerdotem nouum ad sedem [Heb. 4.] gratiæ, vilicatorem animarum nostrarum, sacerdotem nō [Heb. 7.] secundum legem mandati carnalis creatum, sed secundū virtutem insolubilem electum. Non enim ipse sibi honorem præripuit, sed electus a patre est, sicut ipse pater ait; *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* Nouus [Heb. 5.] ergo sacerdos videmus quid obtulerit. Alii sacerdotes pro [Psal. 109] se offerebant, & pro populo suo: hic quia non habuit pec- [Heb. 7.] catum, vt pro se offerret, pro vniuerso mundo se obtulit, & per sanguinem suum intrauit in sancta. Hic est ergo sa- [Heb. 9.] cerdos nouus, & noua hostia, non ex lege, sed supra legē: [E] aduocatus mundi, lux sæculi; qui dixit; *Ecce venio, & venit.* [1. Ioan. 2.] [Mat. 5] Ad quem accedamus in abundantia fidei odorantes & obsecrantes & sperantes in eum, quem non videmus oculis, [Apoc. 22] [Hebr. 4] sed affectu tenemus: cui est omnis honor semper & gloria. Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

S. AMBROSII AD HORONTIANUM ENARRATIONUM FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, AD SABINUM ENARRATIO.

[F]

In qua super ca. II. Genesis de paradiso, deq; eius loco mystice agitur.

AMBROSIUS SABINO.

LECTO hexameron virum paradisum subtexuerim, requirendum putasti, & quam de eo haberem sententiam, significandum, idque velle te studiose cognoscere. Ego autem iamdudum de eo scripsi, nondum veteranus sacerdos. Sententias autem de eo diuersas esse plurimorum comperi. Nam Iosephus, vtpote historiographus, locum [Ioseph. lib. antiquit. 1.] dicit refertum arboribus virgultisque plurimis, irrigari etiam flumine qui diuidatur in quatuor fluuios. Collecta etenim in vnum congregatione aquarum, non se penitus exinaniauit terra, & siccauit irriguis suis, sed hodieque in fontes prorumpit, & deducit meatus fluminum, quibus pignora sua quasi pia mater plenis lactat vberibus. Alii alias, omnes tamen congruunt, in paradiso & lignum vitæ [G] [Gen. 2] radicatum, & lignum scientiæ quæ discernat bonū & malum, cætera quoque ligna plena vigoris, plena viuificationis, spirantia, & rationabilia. Ex quib. colligitur, paradisum in nostro principali, quo animatur & viuificatur animæ virtutibus, & infusione spiritus, posse videri. Denique Salomon in spiritu paradisum in homine esse euidenter declarauit. Et quia mysteria exprimit vel animæ & verbi, vel Christi & Ecclesiæ, ideo ait de virgine anima, vel Ecclesia [2 Cor. 11.] quam volebat virginem castam assignare Christo: *Paradisus conclusus, soror mea sponsa, paradisus conclusus, fons signatus.* Paradisus Grȩce, Latine hortus dicitur. Denique Susanna in pa- [Cant. 4.] radiso erat, & sic legimus Latine. Et adam in paradiso erat, & sic legimus. Ergo non te moueat quod alii codices La- [Dan. 13.] [Gen. 2.] tini hortū habēt, alii paradisum. Ibi ergo est casta vxor, vbi virgo. Licet virgo excepta habeat claustra & signacula sua, sed vtraque in paradiso, vt aduersum æstus corporis & carnis flagrantiam restingeretur virtutum vmbraculis. Ergo paradisus in principali nostro est, siluescens plurimarum [H] opinionum plantariis, in quo principaliter lignum vitæ constituit Deus, id est, pietatis radicem, Ea est. n. vitæ nostræ substantia, si Dño & Deo nostro debitos cultus deferamus. Constituit etiam scientiæ & boni & mali seminarium. Homo enim solus in cæteris animantibus terrenis habet scientiam boni & mali. Alia quoq; illic plantaria diuersa, quorum fruct⁹ virtutis sunt. Sed quia scientię capax hominis affectus cognitus est Deo quod citius ad astutiā [Gen. 2] inclinaretur quam ad summam prudentiæ (neq; enim iudicem qui fines certos in anima nostra constituit, operis sui qualitas latere poterat) eliminare voluit astutiā de paradiso, quasi prouidus auctor nostræ salutis, & vitę studiū, [Gen. 3.] & disciplinam pietatis infundere. ideoq; præcepit homini ab omni ligno quod est in paradiso gustandum, de ligno aūt scientiæ boni & mali non esse gustandū: sed quia creatura omnis passioni obnoxia, ideo delectatio sicut serpētino illapsu humanis irrepsit affectib. Itaque non immerito sanctus Moyses delectationem serpentis figurauit [Ibid.]

simi-

A similitudini. Prona est enim in ventrem sicut serpens, non pedibus incedens, aut vllis eleuata cruribus, sed sinuoso flexu totius velut corporis sui lubrica. Ei terra cibus est sicut serpenti, quoniam escam nescit cælestem. Corporalibus enim pascitur, atque in varias mutatur species cupiditatum, & tortuosis ambulatur anfractibus. Venenum in dentibus habet, quibus vnusquisque se euiscerat luxuriosus, helluo internecat, abligurritor perimit. Quantos rtuperunt vina, dissoluit ebrietas, distendit cruditas? Nunc intelligo qua causa Dominus Deus insufflauit in faciem hominis. Ibi enim sensus omnis, ibi sedes atque illecebra delectationis, in oculis, auribus, naribus, atque in ore, vt sensus nostros aduersus delectationem fortiores faceret. Hæc ergo nobis, sicut serpens astutiam, infudit. Non enim delectatio, sed labor & diuturna meditatio cum Dei gratia dat perfectam prudentiam. Tamen quia serpentis fraudibus inuoluta est humani generis hæreditas, in eo astutiam serpentis sequamur, vt caput nostrum non proijciamus in pericula, sed præ cæteris integrum custodiamus. Caput autem nostrum Christus est. Hoc maneat incolume, vt serpentis venena nobis non possint nocere. *Bona est enim sapientia cum hæreditate*, id est cum fide, quoniam est hæreditas credentibus in Dominum. Quod si primus ille homo qui cum Deo loquebatur in paradiso positus, labi tam facile potuit, ex terra creatus virgine, quæ ad verbum Dei formata & creata recenti fuerat exortu, nondum ea parricidali cædiumque concreta sanguine, flagitiis & dedecore polluta, nondum carne nostra damnata maledicto obnoxiæ hæreditatis: quanto facilius postea lubrica ad peccandum via maius aduexit humano generi præcipitium, cum deterior tolerabiliori per vices generationis successerit? Etenim si magnes lapis tantam naturæ vim habet vt ferrum ad se trahat, & transfundat se in illius speciem, vt plerisque experiri volentibus cum plures anulos ferreos ad eum lapidem admonuerint, omnes pari teneat modo: deinde si ei anulo cui adhæserit lapis alium admoueas anulum, & rursus per ordinem singulis substituas licet in omnes penetret per ordinem, ex illo lapide vis naturæ, tamen priores nexu vehementiore constringit, posteriores remissiore: quanto magis humani generis conditio atque natura ex puriore statu in deteriorem lapsa est, quando nequiorem attigit? Nam si per eas species minuitur natura quæ non sunt culpæ capaces, quanto magis per animos atque artus labe pollutos scelerum virtus eius habebatur? Vnde quia excreuerat malitia, abolita innocentia fuerat, *non erat qui faceret bonitatem, non erat vsque ad vnum*: venit Dominus qui reformaret naturæ gratiam immo augeret, vt *vbi superabundauit peccatum, superabundaret gratia*. Ergo liquet & quia auctor hominis Deus, & quod Deus vnus, non multi dij, sed vnus qui mundum operatus est, & vnum, non multos mundos, vt dicunt philosophi. Primum igitur mundum creauit, deinde habitatorem mundi, cui totus mundus patria foret. Nam si hodie quocumque accesserit sapiens, vbique ciuis est, vbique sua omnia intelligit, nusquam se peregrinum, nusquam hospitem iudicat: quanto magis ille primus homo totius erat mundi incola, & vt Græci dicunt, κοσμοπολίτης, opus Dei recens, confabulator assiduus, ciuis sanctorum, complantatus virtutibus, præpositus omnibus terrenis animantibus, marinis, volatilibus, totum mundum suum possessionem putabat, quem Dominus tuebatur vt opus suum, neque vt bonus parens atque auctor deserebat? Denique eo vsque creatum fouet, vt abdicatum redimeret, eliminatum reciperet, mortuum passione filii sui vnigeniti resuscitaret. Est ergo hominis auctor Deus, & diligit opus suum operator bonus, nec derelinquit bonus pater, quem etiam sicut diues paterfamilias censu propriæ hæreditatis redemit. Caueamus ergo ne hominem istum, id est, νοῦν mulier illa, id est, passio sensuum nostrorum, delectatione & ipsa decepta atque illusa effœminet, & circumscriptum in leges suas & sententiam trahat. Fugiamus delectationem sicut serpentem. multas enim artes habet, & maxime in hominem. Nam alia animantia cibi auiditate capiuntur, homo quanto plures sensus oculorum auriumque habet, tanto

Eccl. 37. — Gen. 2. — Gen. 3. — B — 1. Cor. 11. — Eccl. 7. — Esai. 54. — Gen. 2. — Gen. 3. — Philo in de libr. opif. mundi. — C — Psal. 13. — Rom. 5. — 1. Cor. 8. — D — De pœn. di. 2 c primus homo. — Gen. 3.

maiora pericula. Vale, & nos dilige, vt facis quia nos te diligimus. E

S. AMBROSII AD SABINVM ENARrationis finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, DE ARBORE INTERDICTA ENARRATIO.

In qua agitur super cap. IIII. Genesis de præcepto homini dato super fructu arboris scientiæ boni & mali, & eius transgressione, & pœna inflicta.

F

CAP. I.

Legimus in Genesi Deum Adæ dixisse, *Ex omni ligno quod est in paradiso ad escam, edes: de ligno autem quod est scientiæ boni & mali, non edetis ex eo: qua die autem manducaueritis ex eo, morte moriemini.* Multos scimus de hac arbore quæstiones vanas mouisse, quibus dicunt Adam non voluntate, sed necessitate peccasse, quia in illa arbore scientiæ boni & mali erat mors. Qui dum hominis culpam excusare nituntur, Deo conditori damnabiliter iniuriam faciunt. Quibus ratio idcirco reddenda est, ne diutius vanas huiusmodi moueant quæstiones: aut adhuc cum animarum periculo, & æternæ salutis dispendio in errore taliter sentiendo iaceant: sed si volunt veritatem nosse, taceant & audiant (*audiens enim sapiens sapientior erit*) ne stulta loquendo de Deo, eius bonitati conuicium inferant. Vna arbor fuit in medio paradisi, explorans hominis voluntatem: in ea vita pendebat per obedientiam, in ea & mors per transgressionem latebat: in ea apparuit hominis transgressio, in qua fuerat leuis præceptio. Deus, dixit; *Ex omni ligno quod est in paradiso ad escam, edes: de illa vero arbore quæ est in medio paradisi, non manducabitis, ne forte moriamini.* In hoc verbo lex fuit à Deo posita homini, in eo fuit pœna cum interminatione mortis constituta. Vnde mulier ad serpentem respondit; *De fructu ligni quod est in medio paradisi, dixit Deus, Non manducabitis ex eo, neque tangetis ex eo, vt non moriemini.* Et diabolus dixit; *Non morte moriemini.* Stetit ergo homo inter Deum factorem, & diabolum deceptorem. Nam Deus mortem minatur, si arboris fructus tangatur: diabolus vero deos futuros eos esse promittit, si arbor illa violetur, Ideo, inquit, *Scit enim Deus quia quacumque die manducaueritis ex eo adaperientur oculi vestri, & eritis sicut dii scientes bonum & malum.* Appetita est tandem venenosa dulcedo mortis, & contempta est salubritas perpetuæ vitæ. Sed dicit calumniator, Vides quia in illa arbore fuit mors. Respondemus vanæ quæstioni: Non fuit plane in ea arbore mors, sed per hominem inuenta. Sapiens dicit, *Deus mortem non fecit; sed impii manibus & verbis accersierunt eam.* Lex in arbore, probatio fuit hominis, non deceptio saluatoris. Nam si Deus hominem non amasset, nec fecisset eum; nec præmonuisset, si mortificare voluisset. Quod si homo ante non præmoneretur non esset misericordia (dices) sed sæuitia, nec iustitia, sed iniustitia. Verum opinandum non est quod Deus misericorditer fecisset hominem, & labefecisset iniuste, quod cum nec de homine præsumatur, quanto minus de Deo credendum est, qui fons pietatis & bonitatis est; & *à quo omne datum optimum*, sicut dicit Apostolus, *descendit*; Denique quis hominum aliquando opus suum perire patitur,

Gen. 2. — G — Prou. 1. — Gen. 2. — Ibid. — H — Ibid. — Sap. 4.

A tur, aut fabricam suam ruinæ tradit, aut filium quem genuit in foueam mortis impingit? Si etiam in homine [Sap. 8.] vix hoc reperitur, quomodo in Deum fuisse credas, qui fabricam suam, id est hominem, bene disposuit, & imminente eius ruina, in præcipitium ne caderet, suffulsit? Sed adhuc stare non potuit. Quare? Quia audire noluit. [Gen. 3.] Quid ergo imputamus Deo si Adam cecidit, qui vt caderet, Dei præceptum contempsit? Dic mihi, Arbor ipsa scientiæ boni & mali, bona fuit, an mala? Dicturus es, Mala vtique, de qua homo pomum rapiendo lapsus est in mortem. Ergo arbor ne fuit mala, an transgressio [Gen. 2.] mandati? Plane arbor, dices. Nam si mala non fuisset, [Gen. 1.] homini mortem non propinasset. Hoc dicis non intendens virtutem scripturarũ: quoniam sicut scriptum est, *in illa arbore fuit dinoscentia boni & mali, non malum.* Nam scriptũ est etiam; *Et vidit Deus omnia quæ fecit & ecce bona valde.* Illud credis quod te in errorem inducat, & hoc nõ credis quod B te adducat ad salutem?

[Cap. II.] Vis nosse qui calumniaris, quia arbor illa non fuit mala, sed bona, nec in ea facta est à Deo mors, sed homo serpentem audiendo, sibi mortem accersiuit, sicut sapiens testatur: *Deus,* inquit, *creauit hominẽ in integritate, & imaginem* [Sap. 2.] *propriæ similitudinis fecit eum: inuidia autem diaboli mors introiuit in mundum*? Percunctor item: Ferrum bonum est, an malum? Sine dubio dicturus es, Malum. Quare malum, & non bonum, cum *omnia quæ Deus fecit, bona sint val-* [Gen. 1.] *de*? Si dices, Bonum: quare bonum dices esse ferrum, vnde homines perimuntur? Audi ergo non ferrum esse malum, sed qui ad facinus vtitur ferro, ipse malus est. Vis autem nosse quia bonum est ferrum? Vnus eo vtitur ad putandam vineam, alius ad perpetrandum homicidium: alius se nutrit ferro, & alius acie ferri sanguinem fundit: [Rom. 13.] vnus operatur ferro vt vitam sustentet suam, alius autem vitam perimit alienam. Nam iudex gladium portat, vt in reum animaduertat, innocentem absoluat. Adhuc audi si vacat calumniator. Vinum bonum dicis esse, an ma- [1. Tim. 4.] lum? Puto quod dicis bonum esse, non malum. Et hoc ad C sobrietatis iudicium, non ad ebrietatis præiudicium. Ergo bonum est vinum, bonum valde. Bene quod in vino confessus es bonam Dei creaturam, & ego confiteor bonum esse. Quare ergo vnus accipit ad sobrietatem, alius ad ebrietatem? Numquid quia vnus inebriatur, & turpis videtur, & aliquando inebriatus in foueam cadit, & mortem incurrit; ideo dicenda est mala Dei creatura? Non vtique: quandoquidem alius sobrie bibit, & Deum in ipsa sobrietate benedixit. Cibi item quos nobis Dominus largitus est ad vtendum, non sunt mali, sed boni: & tamen si amplius quam conuenit sumantur, perniciosi [Eccl. 37.] sunt. Ideo scriptum est: *In multis escis erit infirmitas.* Numquid ideo mala dicenda est Dei creatura, quia aliquibus [1. Tim. 4.] nocet? Nequaquam; sed sicut docet Apostolus, *Omnis creatura Dei bona. Vertitur autem in perniciem bona Dei creatura ex praua vtentis mensura.* Vnde quod est sui natura bonum, fit vsu malum. Scimus aliquos nimio vino & cibo esse præfocatos, & morte præuentos: nunquid in vino aut ci- D bis fuit mors? Absit, sed intemperantia ciborum fecit eos [Eccl. 31.] in mortem cadere, quia dictum est; *Exultatio cordis, & lætitia animæ vinum epotum in tempore sufficiens, & econtra: Amaritudo animæ vinum potatum multum in irratione & ruina.* Sic & ferrum non ideo malum, quia cum eo latro perpetrat [Ibidem.] homicidium; sed ipse malus est, qui eo vtitur ad perimendum hominem: ita & arbor illa non fuit mala, sed bona; hoc vero plane malum, quod homo Dei præceptum transgressus est. Homo ergo est qui facit malum. Ideo Sapiens ait; *Deus ab initio fecit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. Si volueris, conseruabis mandata, & fidem face-* [Eccl. 15.] *re beneplaciti. Apposuit tibi ignem & aquam, & ad quodcumque volueris extende manum tuã. Ante hominem vita & mors,* &c. Malum est ergo homini ex mala eius electione: bonum vero est quidquid Dominus ad hominis vsum tribuere dignatus est.

[Cap. III.] [Act. 10.] Ecce ex nouo testamento profero testimonium, bona esse omnia quæ Deus fecit. In Actibus quippe Apostolorum legimus, Petrum in mentis excessu vidisse cælum apertum, & submitti de cælo vas quoddam candidum velut linteum magnum, in quo erant quadrupedia, volatilia, & serpentia posita. Et dixit ad eum vox; *Surge, macta &* E *manduca. Et dixit Petrus, Absit Domine, numquam enim manducaui commune quidquam & immundum.* Cui dixit vox secundo. *Quod Deus sanctificauit, tu ne commune dixeris.* Quid ergo dices calumniator? Ecce creaturæ non solum bonæ, sed & sanctificatæ diuino ore dicuntur. Arbor igitur hæc non fuit mala, sed bona, nec in ea aliquid mali potuit reperiri, sed homo factus est sua voluntate malus, quia male vsus est bono quod fecerat Deus. In hoc mala voluntas homi- [Gen. 2.] nis cognoscitur, dum ille, cui omnis paradisus subiacuit, [Gen. 3.] ad arborem interdictam manum extendens, sententiam damnationis accepit. Nonne vniuerso etiam paradiso interdicto, & vnius tantum arboris copia facta, satis dedisse Deum fateri, & cum gratiarum id actione percipere debebat homo quod diuina ei largitas donauisset? Sed quia amplius quam voluntas largientis indulserit, appetiuit: & quod habuit amisit, & mortem nihilominus incurrit. Peccatum Adæ cui ergo imputandum est, F Deo, an ei qui audire noluit? Vulneratus si tandem mortem obijt, cui id imputatur; medico qui vulnerato obseruandum præceptum dedit, an ipsi qui contra præceptum noxia poma gustando in mandati transgressionem lapsus est? Medicorum artis est, vt eis quos viderint nimia ægritudine laborare, ea prohibeant quæ perniciosa saluti aut periculosa sunt. Quod si ægroti contra medici præceptum per intemperantiam contraria sumentes, mortem inciderint: vt quid causatur medicus, qui præuidens causam mali periculumque, obseruationem indi- [Heb. 2.] xit? Ita nec salutis auctori, medicoque animarum Deo imputandum est quod accidit homini, qui diuina mo- [Genes. 3.] nitione contempta, diuinum neglexit mandatum, & diabolo credendo, in æternum viuere appetijt, mortem incurrit. Multa supersunt de huiusmodi quæstionibus quæ explicanda forent. Sed quia hora præterijt, & singula dicere nequimus, ne longitudo sermonis fastidium faciat auditoribus, soluere cogimur. Verum dum debitor dilationem petit, rogo ne debitor præcurrat, creditor absentiam procuret. Debitum ergo sermonem sol- G uere procuro, sed creditores abire vereor. Denique aliquos video, alios requiro. O creditor piger, cum veneris vt debitum exigas, quid tuam absentiam procuras, debitor satisfacere debito cupit, & creditor desidiosus absentem se facit? Nouam rem video. Instat debitor creditori vt debitum accipiat, & creditor se excusat? Sed quid interest? Si creditor venire noluit, reddat debitor quod promisit.

[Cap. IV.] Adhuc calumniator ille, tot hactenus probationibus conuictus non acquiescit, sed dicit, Sciebat Deus hominem posse peccare, an non? Respondeamus ei, ne sibi videatur dixisse aliquid noui, quoniam scriptum est; *Respon-* [Prou. 26.] *de stulto ad eius stultitiam, ne videatur sapiens apud seipsum.* Dico ergo, Sciebat plane. Tunc subinfert, Si ergo sciebat eum posse peccare, quare non eum reuocauit à peccato? Respondetur, Quia non victurem, ne eum qui legitime non [2. Tim. 2.] certauerit: non decet coronari. Quis, inquam, fratres, præmium non pugnanti dat? aut quæ corona non dimicanti, H aut quæ sine conflictu victoria? Audi Apostolum diui- [Ibidem.] no ore loquentem: *Nemo coronabitur, nisi qui legitime certauerit.* [Gen. 3.] Adam non pugnauit, nec certamen cum diabolo iniit, sed ad vnam serpentis suggestionem præmium immortalitatis amisit: victus est, quia non pugnauit: succubuit voluntate non necessitate. Vis nosse calumniator, quod tu nesciens Deum calumniaris, & quod Adam voluntate [Iob. 1.] peccauit? Iob nempe fuit homo similis illi: quanta perpessus est & tolerauit? Pugnauit fortiter, & vicit: à Deo in potestate diaboli datus est, & filiorum amissionem, rerum omnium direptionem fortiter sustinuit. Quem in diaboli potestate dare voluit Deus, non quia eum superari non posse penitus intelligeret, non vtique: sed eum sic probare voluit, vt nobis excusationis & calumniæ articulum amputaret. Expoliatus diuitiis & censu vinci non potuit, quia nec voluit: filios amisit, & Dominum benedixit. Parum fuit hoc? Postea vlceribus plenus in stercore [Iob 2.] iacuit, in cinere sedit, testa saniem radens: & nihil mali ad-

A *Ibidem.* uersus Dominum, licet doloribus vrgeretur, loqui potuit. Et licet aduersus vxorem excandescens & iodignatus est: *Vt quid tanquam vna stultarum mulierum locuta es*, dixerit: verba tamen non fuerunt improperij, sed correptioois: quia vxor ei non iam adiutorium, sed deceptio erat. adiutorium diaboli, & deceptio mariti. Mulier enim à diabolo seducta talia persuadebat viro, dieens; *Ibid.* *Dic verbum contra Dominum, & morere.* quasi dicat, vt indignetur tibi Dominus, & moriaris. O iniquus vxoris affectus! ô maligna societas coniugalis! Quare non dixit, Confitere Deo vt propirietur tibi, & viuas: sed, *Dic Verbum contra Dominum?* Quasi diceret, Blasphema Deum, vt indignetur tibi, & moriaris. O argumenta serpeotis antiqui, qui etiam per vxorem conatos est eum decipere, cuius animum vlcere, sanie & cinere agitatum ad blasphemiam oou valuerat irritare! Adam vero nihil tale pertulit: cum diabolo liberum certamen habuit Sed dices, *Genes. 3.* *Ibid.* B Quare diabolo potius quam Deo obediuit, nisi sua electione? Sed adhuc calumniator dicit, Quare dixit Deus; *Morte Moriemini*, nisi qa ipse mortẽ fecit, ideoque hominem ea præmonuit? Responde tur tibi & in hoc, stulte calumniator, Si tu cum sis homo, habens filiós admoues omnes, præcepto mandans vt te sequantur & imitentur io omnibus; & si vnus eorum contemptor extiterit, & per malam conuersationem mortem inciderit, nunquid eius mors tibi imputanda est, & non potius ei qui tuam admonitionem contemnendo præcipitatur in mortem? Sic nec Deo mors Adæ adscribenda est, qui hominem ante trangressiooem ne in mortem laberetor præmonuit. Manifestum est autem Deum noluisse hominem perire, nec fecisse mortem. Adstipulatur huic sapientissimus Salomon cum dicit; *Sap. 1.* *Deus mortem non fecit, nec lætatur in in perditione viuorum: Sed Adam Dei præceptum neglexit, & damnationem sibi promeruit.* Reuera fratres, imperatoris sanctiones nemo sine periculo sui sanguinis contemnit, sed omnes suscipiunt cum tremore, & veneratione legunt vilissimam chartulam atramento scriptam, & velut diuinos adorant apices. C Scripturæ diuinæ leguntur, verba Dei sonant, ipse Dominus quodammodo præsens præsentibus loquitur. Aut fastidiose homines audiunt, aut (quod peius est) sedentes fabulis operam nauant. Imperator longe positus in charta loquitur, & timetur, & quasi præsens in illa charta adoratur: testimonium Domini eum recitatur, ab aliquibus contemnitur? Ipsum prophetæ clamant, Apostoli prædicant, Euangelistæ loquuntur, per seipsum hominibus fabulatur, & non auditur? Audi præsentem Dei loquentem: *Matt. 18.* *Vbi fuerint*, inquit, *duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.*

Cap. V. Sed vtique, inquiet calumniator, Deus oon debuit hominem permittere vt peccaret. Sed stulti hoc dicunt, non considerantes quia Deus statuam non fecit lapideam aut ligneam, sed hominem perfectum condidit, & suæ mentis arbitrum: vt intelligeret quid boni appeteret, & quid mali contemneret: vt timeret quod minatus est Deus, & contemneret quod persuaserat diabolus: & vt proposito sibi immortalitatis præmio aurem cordis pararet, creatorisque sui seruaret præceptum, oon exterminatoris D consilium. Nonne iústius hominem qui Dei præceptum contempsit, diaboli deceptionem secutus culpamus, quam Deum qui hominem bonum valde, & ad eius similitudinem formauit? *Sap 8.* Homo ergo peccauit, Dei præceptum paruifaciendo, qui vtique debuit mortem timere, & ad interdictam arborem non accedere. Si quisquam hominum imperatoris sæculi, vel iudicis præconem contempserit, non rapitur ad supplicium? Dei præceptum contempsit Adam; & ab aliquibus defenditur? Quare culpas Deum cum tuo periculo, & non hominem sine tuó præiudicio? Quare incusas artificem, qui eius opificium rite fundauit, sapienterque suffulcit: & defendis hominem, qui ædificio suo adesse noluit, qui diuini præcepti immemor in vulnus transgressionis impegit? Væ qui Adam defendis, & Deo iniuriam facis. Nunc te interrogo responde mihi: Adam fuit bonus, an malus? Dicturus es, Bonus; vt plena sit tua defensio. Si ergo bonus fuit, quare vnum filium bonum, & alium parricidam genuit? Debuit namq; vtpote bon⁹ bonos ambos creare. Dices forte, Deo faciente fuit malus. Ergo ambos malos debuit generare. E *Gen. 4.* Quare ergo vnum innocentem, & alium effundentem innocentis sanguinem procreaoit? Vnum qui initiaoit martyrium & alium qui patrauit parricidium? Quod si Cain eum qui occidendus erat, occidit: reus ipse noo est, sed genitor qui talem genuit, suscipiet reatum, vt qui filium parricidam generauit. Si Adam inuitus peccauit, ergo Cain inuitus in iugulum fratris gladium fixit. Talem iustitiam tenent qui legi calumniantur, vt geniti sint mali, & eorum genitores ipsorum reatu teneantur obstricti. Ecce Adam qui genuit latronem, & ecce Cain qui interfecit fratrem: *Ibid.* quis ex duobus est reus, pater qui genuit, aut filius qui germanum crudeli morte peremit? Cessauit calumniator, tacuit blasphemator, quamuis nunquam aliquid veri dicat qui veritati calumniam facit. Vbi es calumnitor? Responde mihi pro suscepto munere, defende quem vsque modo defendebas. Quare cessasti? quid iam tacuisti? Ecce pro filij reatu, reus tenetur Adam qui genoit parricidam. F Dicit, non est reus. Exurrexit qui tacebat: Non taceo, inquit, respondeo plane & defendo: Nec filius pro patre, nec pater pro filio reus est, quia scriptum est, *Ezech. 18.* *Anima patris mea est, & anima filij mea est. Anima quæ peccauerit, ipsa punietur.* quasi è somno vigilans calumniator ille qui dormiebat, aperuit os, cœpit loqui, sed modo tacebit. Dic ergo Nec pater pro filio, nec filius pro patre reus est: responde pro suscepta calumnia, & ego pro Deo meo. Defende Adæ causam, & ego Domini mei iniuriam. Tu dicis non esse iustum vt reus sit Adã pro filio, & ego consentio. Ergo si patrem non Inuoluit filij reatus, quare imputas Deo Adæ peccatum? Et sicut non est iudicandus Adam pro Cain, sic nec Deo quod Adam peccauit, imputemus. Desine stulte calumniator (si tamen calumoiator, & non potius blasphemator dicendus es) desine talia de Deo loqoi, & talia delirare. Considera primum qui sis, qualis, à quo factus sis, & vide vtrum debeas de tuo factore id *Rom. 1.* blasphemare quod non audeas conseruo tuo imputare. Deus aotem pacis conterat satanam sub pedibus vestris. Amen. G

SANCTI AMBROSII DE ARBORE interdicta enarrationis finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, SVPER QVIBVSDAM CAPITIBVS LIBRI Exodi annotationes.

H

Exod. Cap. VIII.

Dixit autem Dominus ad Moysen: ingredere ad Pharaonem, & dices ad eum, Hæc dicit Dominus Dimitte populum meum, vt mihi seruiat. Si autem non volueris tu dimittere, ecce ego percutio omnes terminos tuos ranis: & eructabit fluuius ranas, & ascendentes ingredientur in domos tuas, & in penetralia cubiculorum tuorum, & in lectos tuos, domos seruorum tuorum, & populi tui, & in massis tuis: & in furnis tuis: & in te, & in populum tuum, & in seruos tuos ascendent ranæ. Dixit autem Dominus ad Moysen, Dic Aaron fratri tuo, Extende manum tua virgam super fluuios, & super riuos, & super paludes, & educ ranas. Et extendit Aaron manum super aquas Aegypti, & eduxit ranas. Et ascendit ranæ: &

oper-

A *operuit totam terram Aegypti. Fecerunt autem similiter & incantatores Aegyptiorum incantationibus suis, & eduxerunt ranas super terram Aegypti. Et vocauit Pharao Moysen, & Aaron, & dixit, Orate ad Dominum vt auferat ranas à me, & à populo meo: & dimittam populum: & sacrificabunt Domino. Dixit autem Moyses ad Pharaonem: Constitue quando oraturus sum pro te, & pro seruis tuis, & pro populo tuo ad delendum ranas à te, & à populo tuo, & à domibus vestris: verumtamen in fluuio remanebunt. Ille autem dixit, Cras. Respondit Moyses, Fiet vt dixi: vt scias quod non est alius præter Dominum, & auferentur ranæ à te, & domibus vestris, & à seruis tuis, & à populo tuo: verumtamẽ in fluuio relinquentur. Egressus est autem Moyses & Aaron à Pharaone, &*
B *exclamauit Moyses ad Dominum pro finitione ranarum, sicut responderat Pharaoni. Fecit autem Dominus sicut dixit Moyses: & mortuæ sunt ranæ ex domibus, & ex habitationibus, & ex agris. Et congregauerunt illas cumulos & cumulos, & computruit terra. Videns autem Pharao quod facta est requies, aggrauatum est cor eius, & non audiuit illos, sicut loquutus est Dominus. Dixit autem Dominus ad Moysen. Dic Aaron, extende manu tua virgam, & percute puluerem terræ, & erunt cinyphes in tota terra Aegypti. Extendit igitur Aaron manu virgam, & percussit puluerem terræ: & facti sunt cinyphes in hominibus, & in quadrupedibus & in omni puluere terræ facti sunt cinyphes in tota terra Aegypti. Fecerunt autem similiter & incantatores incantationibus suis vt educerent cinyphem, & non potuerunt. Et facti sunt cinyphes in hominibus, & in quadrupedibus. Dixerunt igitur incõtatores Pharaoni: Digitus Dei est hoc. Et induratum*
C *est cor Pharaonis, & non audiuit illos, sicut loquutus est Dominus. Dixit autem Dominus ad Moysen: Surge mane, & sta coram Pharaone, & ecce ipse egredietur ad aquam, & dices ad eum. Hæc dicit Dominus, Dimitte populum meum, vt mihi seruiant in deserto. Si autem non volueris dimittere populum meũ, ecce ego mittam super te, & super seruos tuos, & super populum tuum, & super domos vestras muscam caninam: & implebuntur domus Aegyptiorum musca canina, & terra quæ sunt in ipsa. Et glorificabo in die illa terram Gessen, in qua populus meus est, in quo non erit vsquam musca canina: vt videas quod ego Dominus vniuersæ terræ. Et dabo diuisionem inter meum populum, & inter tuum populum: cras autem erit signum hoc in terra. Fecit vero Dominus sic. Et venit musca canina in multitudine in domos Pharaonis,*
D *& in domos seruorum eius, & in omnem terram Aegypti: & destructa est terra à musca canina. Vocauit autem Pharao Moysen & Aaron dicens, Abeuntes sacrificate Deo vestro in terra. Et dixit Moyses: non possibile fieri sic. nam abominationes Aegyptiorum sacrificabimus Domino Deo nostro. Si enim sacrificauerimus abominationes Aegyptiorum coram ipsis, lapidabimur. Viam trium dierum ambulabimus in deserto, & sacrificabimus Domino Deo nostro, sicut dixit nobis. Et dixit Pharao, Ego dimittam vos, & sacrificate Domino Deo vestro in deserto: sed non longe procedetis ire, orate igitur pro me ad Dominum. Dixit autem Moyses, Ecce ego egrediar à te, & orabo ad Deum: & recedet musca canina à te, & à seruis tuis, & à populo tuo cras. Non addas vltra Pharao decipere, vt non dimittas populum sacrificare Domino. Egressus est autem Moyses à Pharaone, & à seruis eius, & populo eius & non relicta est neque vna. Et ingrauauit Pharao cor suum etiam in tempore hoc, & non voluit dimittere populum.* E

Quæ Aegyptiorum abominationes Domino Deo nostro sint immolandæ: qua via perueniatur ad Christi Ecclesiam, quidve in ea sit agendum.

AMBROSIVS IRENAEO.

MOVERITE significasti mihi eo quod legeris, *Nam abominationes Aegyptiorum sacrificabimus Domino Deo nostro.* Sed habuisti quod studio solueres. quia in Genesi scriptum est quod *Aegyptij pastores pecorum abominabantur;* non vtiq; propter hominem, sed propter peco- Gen. 46.
F ra. Illi enim aratro terram inuertebant; Abraham autem & Iacob, & postea Moyses & Dauid, pastores pecorum fuerunt, regalem quandam in hoc munere disciplinam ionnentes. Oderant ergo Ægyptij immaculata sacrificia, id est: perfecta studia virtutum, & plena disciplinæ. Quod ergo vitiosi oderant, hoc apud bonos sincerum ac piũ est. Opus virtutis detestatur luxuriosus helluo, refugit Ægyptius: ita corpus quod illecebras diligit, aduersatur animæ virtutes, abominatur imperium, refugit virtututum disciplinas, & omnia opera quæ huiusmodi sunt. Quæ ergo Ægyptius refugit, Ægyptius ille & non homo, hæc tu amplectere, qui habes humanitatis scientiam. Illa autem declina quæ illi sequuntur atque eligunt, quoniam duo sibi ista congruere non possunt, prudentia & insipientia. Itaque sicut iis quæ in quodam censu imprudentiæ atque intemperantiæ sunt, abdicat se prudentia, abdicat continentia: ita eorum omnis exors insipiens est atque incontinẽs, quæ in bonis atque in hæreditate sapientis viri sunt & cõtinentis. Denique sanctæ illæ tali coniugio Lia & Rachel, Gen. 29.
G vna laboriosa, altera aspiratio fortis, refugientes non generis necessitudinem, sed morum discrepantium, cum Iacob exerciti viri sermone edoctæ essent quod vellet discedere, vt Laban & filiorum eius inuidiam declinaret atque ignauiam, responderunt; *Nunquid est nobis portio aut hæreditas in domo patris nostri? nonne sicut aliena æstimatur e?* Gen. 31. *Vendidit enim nos, & deuorauit pretium nostrum.* Ecce primum quia ignauus & inuidus laboriosam & disciplinæ tenacem alienat à se ac refugit sese que cupit separare: quoniam eas Ibid. oneri esse cernit sibi, & putat se lucrum fecisse quod alienauit eas, & hoc esse suum pretium iudicat, eumque fructum voluptatis suæ. Nunc audiamus quomodo quæ habet virtus, non habeat ignauia. Aiunt enim; *Omnes diuitiæ & gloria, quam abstulit Deus patri nostro, nobis erit, & filiis nostris.* Merito Deo arbitro dicunt esse sublata, quia ipse est auctor bonorum, cuius gratia ignaui exuuntur, quia decorem hæreditatis diuinæ capere improbi atque insipi non queunt; succedit autem interius, & spiritum in Gen. 32.
H se fortis habens. Quis autem fortis nisi solus Deus, qui omnia coercet & regit? His ergo debetur hæreditas Dei. Vnde & Esaias dicit; *Est hæreditas seruientibus Domino.* Esai 54. Et pulchre ait, *Est hæreditas.* Ipsa enim sola hæreditas est, alia non est. Neque enim cæcus thesaurus, hæreditas est, Psal 118. neque caduca omnia hæreditatis habent commodum. Ibid. Sola est illa hæreditas, in quibus est portio Deus, Vnde Dauid sanctus dicit; *portio mea Dominus.* Et alibi, *Hæres factus sum testimoniorum tuorum.* Vides quæ possideat iu- Gen. 32. stus, mandata Dei, oracula eius, præcepta eius. In his diues est, in his pascitur, in his delectatur, quasi in omnibus diuitijs. Hæc ergo possidentes Lia & Rachel, opes patrias non requirebant, in quibus erat pecunia adultera, irrationabilis species, spiritalis expers vigoris. Denique quasi diuites & liberæ non cum diuitem, sed egentem arbitrabantur. Omnes enim bonarum & liberalium consors disciplinarum neminem insipientium diuitem putat, sed inopem atque egenum, abiectum quoque, etsi regalibus diuitijs affluat, & superbus auro suam iactet potentiam. Fugienda est igitur talium societas, etiamsi aliqua generis copulentur necessitudine. Noxiæ sunt enim conuersatio-

A Pſ. 17. nes cum inſipientibus, & inficiunt ſobriam mentem ac decolarant: quia ſicut *adhærens ſancto ſanctus eris; ita cum peruerſo peruerſus eris*, ſicut ſcriptum eſt. Frequenter enim accidit vt quis contra propoſitum ſuum intemperantem audiens; cum velit ipſe continentiæ diſciplinam tenere, fuco inſipientiæ coloretur, meritoque contrariæ ſibi ſunt & repugnantes, diſciplina atque inſolentia. Vnde cum vir exercitatus earum ſententiam quæreret, vocem emittunt probatæ iam diuturno exercitio virtutis: Gen. 31. *Nunquid eſt nobis potio aut hæreditas in domo patris noſtri?* Id eſt, conſulis nos vtrum velimus ab eo recedere? Quaſi vero non cognoueris quod nullam habeamus cupiditatem eius ſocietatis, neque nos dulcis ſæcularium diuitiarum cupiditas teneat, aut lætitia luxuriæ. Hæc ſunt quæ nos miſera & nobis aliena duximus: hæc ſunt quæ plena inopiæ atque egeſtatis arbitramur. Ibid. Adiiciunt ergo cauſam ſeceſſionis, quia veram gloriam, & boni theſauri copias amiſit Laban, in quibus B maximus vigor datus eſt mentis, & bona moneta imaginis Dei & ſimilitudinis, quia ſpiritalem monetam amiſit, Ibidem. quia ſplendida magis ſæculi elegit, quam vera & vtilia vitæ ſuæ: quorum decor expertem diuinorum bonorum præterit: quoniam ille quæ putat pulchra, in iis ſe fallit ipſum & decipit. Vnde audi eius verba, & iudica. Secutus ſanctum Iacob & filias ſuas, ne forte apud eas ſuorum vitiorum reperiret aliquid, & reuocandi ad ſe haberet auctoritatem, coarguens iuſtum, cum ratione eſſet redargutus, & nihil reſpondere ac referre poſſet, quo eum deberet tenere: Ibid. *Si annuntiaſſes*, inquit, *mihi, emiſiſſem te cum lætis & tympanis*. In quo prodidit quid iuſtus fugerit, ne eum proſequeretur, ne deduceret, ne tali comitatu ſtipatus procederet. Primum quod multorum dominorum mancipio ſe ſubiicere non debuit, vt ab eo tanquam ſeruulus dimitteretur. Deinde quia vir exercitio intentus, & quærens veram viam ad virtutem perſequendam non hominem deductorem, ſed oracula quæſiuit cæleſtia: *Quæ me quaſi*, inquit, *hinc præceperunt abire, & nunc comitantur viantem*. Sed quomodo me dimiſiſſes? An cum lætitia tua, quæ C plena eſt mœſtitudinis, cum tympanis ſcilicet atque organis immodulata modulantibus, & ſonis tibiarum ſuauibus, inſuauia reſultantibus ſonis diſſonis, crepitibus diſcrepantibus, vocibus muris, cymbalis animam ferientibus? His me delectari poſſe credidiſti? his reuocari? Hæc ſunt quæ ego fugi: nec vereor verborum tuorum inuidiam. Fugi, ne me talia ſequerentur, ne quid de tui ſaccipiens abirem. Non enim talibus deductoribus ad Eccleſiam Chriſti peruenitur, ad quam tendebat Iacob, vt eo deduceret populorum copias, inueheret nationum diuitias, poſteritatem infunderet, fugiens vmbras inanium rerum, præferens inſenſibilibus ſimulacris virtutum ſpirantem decorem, plauſibilibus præponens ſeria. Vides enim quemadmodum conuiuia gentiles adornent, feſta annuntient, ſed ea piis mentibus infeſtiora ſunt: quia iis plerique decipiuntur, dulcibus capiuntur epulis, capiuntur ſaltantium choris, dum ieiunia noſtra fugiunt, dum ea ſibi aſpera putant, dum corpori noxia & moleſta arbitrantur. ſtr. D An opinatus es quia aurum tuum deſiderarem? Sed non habes aurum igne examinatum, quo iuſti probantur. An quia argentum cuperem? Sed non habes argentum, quia ſplendorem alloquij cæleſtis abieciſti. Sed fortaſſe ſperaui quod adiiceres mihi ad obſequium ſeruulos tuos? Ego vero liberos quæro, fugio ſeruos peccati. Sed forte comites itineris & duces viarum neceſſarij fuerunt? Vtinam ſequi poſſent, ego illis monſtrarem Domini vias. Sed qui Deum neſcitis, vias eius quomodo noniſtis? Vias eius ingrediuntur electi à Domino. Non quicunque intrant eas, ſed tamen nemo excluditur. Sequatur qui paratus eſt, ingrediatur viam quæ ducit ad Meſopotamiam, vt qui eam Gen. 28. petit, per aquas tranſeat, aquas Tigris atque Euphratis, fortitudinis atque iuſtitiæ, per lachrymas pœnitentiæ, Gen 32. baptiſmum gratiæ. In ea eſt virtus exercitus Dei. Gen. 30. Omnes enim qui ſunt in Eccleſia, Deo militant. In ea eſt grex ille inſignis diuerſarum virtutum, quem Iacob ſibi elegit. Omnis enim ſine ſigno anima, indocta & inerudita eſt, diſciplinarum neſcia. quæ autem inſignita, eadem diues operum, & gratiarum opima ad eam qui venit iratum fratrem reconciliet prius. E Ad eum qui venit, Sichimam Gen. 33. pretioſam illam & actuoſam inhabitet virtutũ officinam, Gen. 34. vbi læſæ caſtitatis grauis eſt vltio. Ad eam qui venit, luctetur cum Deo, vt ad imitationem eius ſe exerceat, ad humi- Gen. 32. litatem Chriſti & paſſiones eius congrediatur. Tollat crucem ſuam, & Chriſtum ſequatur. Deniq; bonus congreſſor non æmulatur, non inflatur, immo etiam benedicit Luc. 9. 1. Cor. 13. congredientem ſibi tali munere. Sequamur ergo ſanctum Gen. 35. Iacob, & vias eius, vt perueniamus ad ad eas paſſiones, ad eas congreſſiones, perueniamus ad humerum, perueniamus ad patientiam matrem fidelium, & ad patrem Iſaac, id eſt, iucunditatis capacem, lætitiæ redundantem. Vbi enim patientia, ibi lætitia: quia poſt tribulationes patien- Rom. 5. tia, patiẽtia autem probationem operatur, in qua eſt ſpes, de qua non confundimur: quoniam qui non fuerit confuſus crucem Chriſti, nec Chriſtus confundetur in eo. Vale fili, & non erubeſcas patrem interrogare, qui non erubeſcis in paſſionibus Chriſti gloriari. F

Exod. Cap. XVI.

P*Rofecti ſunt autem ex Elim, & venit omnis congregatio filiorum Iſrael in deſertum Sin, quod eſt inter Elim, & inter Sina. At quinta & decima die, menſe ſecundo egreſſis ipſis ex terra Aegypti, murmurauit omnis congregatio filiorum Iſrael contra Moyſen & Aaron. Et dixerunt ad eos filij Iſrael: Vtinam mortui eſſemus percuſſi à Domino in in terra Aegypti, quando ſedimus ſuper ollas carnium, & comedebamus panes ad ſatietatem. quid eduxiſtis nos in deſertum hoc, vt occideretis omnem concongregationem hanc in fame? Dixit autem Dominus ad Moyſen: Ecce ego pluam vobis panes ex cælo, & egredietur populus, & colligent quod dici in diem: vt tentem eos ſi ambulabunt in lege mea, vel non. Et erit die ſexta, & præparabunt quod inferant: & erit duplum quod congregauerint quod per diem in diem.* G *Dixit autem Moyſes & Aaron ad omnem cœtum filiorum Iſrael: Veſpere ſcietis, quod Dominus eduxit vos de terra Aegypti, & mane videbitis gloriam Domini, quoniam exaudiuit murmur veſtrum contra Deum. Nos autem quid ſumus, quod murmuratis contra nos? Et dixit Moyſes, Dabit Dominus vobis veſpere carnes comedere, & panes mane in ſaturitatem: quoniam audiuit murmur veſtrum, quod vos murmuratis contra eum. Nos autem quid ſumus? Non enim contra nos murmur veſtrum eſt, ſed contra Deum. Dixit autem Moyſes ad Aaron: Dic omni cœtui filiorum Iſrael: Accedite coram Deo, audiuit enim veſtrum murmur. Quando autem loquutus eſt Aaron omni congregationi filiorum Iſrael, conuerſi ſunt in deſertum: & gloria Domini apparuit in nube. Et loquutus eſt Dominus ad Moyſen, dicens, Audiui murmur filiorum Iſrael: loquere ad eos, dicens,* H *Ad veſperam comedetis carnes, & mane ſaturabimini panibus: & ſcietis quod ego ſum Dominus Deus veſter. Factum eſt autem veſpere, & aſcendit coturnix, & cooperuit caſtra. Mane autem factum eſt, cum ceſſaſſet ros in circuitu caſtrorum: & ecce ſuper ſuperficiem deſerti minutum vt coriandrum, album vt pruina ſuper terram. Videntes autem filij Iſrael, dixerunt alter alteri. Quid eſt hoc? Non enim ſciebant quid erat. Dixit autem Moyſes ad eos: Hic eſt panis quem dedit vobis Dominus manducare; hoc verbum quod ordinauit Deus: Congregate ex ex eo vnuſquiſque ad proximos gomor, ſecundum caput iuxta numerum animarum veſtrarum, vnuſquiſque in tabernaculis veſtris colligite. Fecerunt autem ſic filij Iſrael, & collegerunt qui multũ, & qui minus: & metientes gomor, non abundauit qui multum, & qui minus, non minus habuit.*

tnuſ-

A

vnusquisque ad proximos apud se collegerunt. Dixit autem Moyses ad eos: Nullus relinquat ex eo in mane. Et non audierunt Moysen, sed reliquerunt quidam ex eo in mane. Et efferbuit vermes, & computruit, & indignatus est contra eos Moyses. Et collegerunt illud mane, vnusquisque sufficiens sibi, quando autem incalebat sol, liquefiebat. Factum est autem die sexta, collegerunt necessaria dupla, duo gomor vni. Ingressi sunt autem omnes principes congregationis, & narrauerunt Moysi. Dixit autem eos: Hoc verbum est quod loquutus est Dominus: Sabbata requies sancto Domino: cras quacumque coxeritis, coquite & quacumque elixaueritis, elixate: & omne superfluum relinquite illud in repositionem in mane. Et reliquerunt ex eo in mane, sicut præcepit eis Moyses: & non computruit, neque vermis factus est in eo.

B

Dixit autem Moyses, Comedite hodie illud. est enim sabbatum Domino: hodie non inuenietur in agro. Sex dies colligetis, at die septimo sabbatum, quod non erit in eo. Factum est autem in die septima, egressi sunt quidam ex populo ad colligendum, & non inuenerunt. Dixit autem Dominus ad Moysen: Vsquequo non vultis audire mandata mea, & legem meam? Videte, etenim Dominus dedit vobis diem hanc sabbata, propter hoc ipse dedit vobis die sexto panes duorum dierum: sedete vnusquisque in domibus vestris apud semetipsum: nullus vestrum egrediatur ex loco suo die septima. Et sabbatizauit populus die septima & vocauerunt illud filij Israel nomen eius, Man. Erat autem quasi semen coriandri album: at gustus eius vt simila in melle. Dixit autem Moyses, Hoc verbum quod præcepit Dominus: Implere gomor

C

Man ad repositionem in generationes vestras, vt videant panem quem comedistis vos in deserto, quando eduxit vos Dominus de terra Aegypti. Et dixit Moyses ad Aaron, Accipe vas aureum vnum, immitte in illud plenum gomor Man: & repones illud coram Deo in custodiam in generationes vestras, quemadmodum præcepit Dominus Moysi. Et reposuit illud Aaron coram testimonio in custodiam. At filii Israel comederunt Man annos quadraginta, donec venerunt in terram habitabilem. Man comederunt donec venerunt in partem Phœniciæ. At gomor decima trium mensurarum erat.

Dominus Deus manna cur pluerit populo patrum, & non pluat nobis.

D

AMBROSIVS IRENAEO.

QVÆRIS à me cur Dominus Deus manna pluerit populo patrum, & nunc non pluat. Si cognoscis, pluit, & quotidie pluit de cælo manna seruientibus sibi. Et corporeum quidem illud manna hodie plerisque in in locis inuenitur; sed nunc non est tanti res miraculi; quia venit quod perfectum est. Perfectum autem panis de cælo, corpus ex Virgine, de quo satis Euangelium te docet. Quanto præstantiora hæc superioribus? Illud enim manna, hoc est, *panem illum qui manducauerunt, mortui sunt: hunc autem panem qui manducauerit, viuet in æternum.* Sed est spiritale manna, hoc est, pluuia spiritalis sapientiæ, quæ ingeniosis & quærentibus de cælo infunditur, & irrorat mentes piorum, & obdulcat fauces eorum. Qui igitur intellexerit infusionē diuinæ sapientiæ, delectatur, nec alium cibum quærit; *nec in solo pane viuit, sed in omni verbo Dei.* Qui gloriosior fuerit, quærit quid sit istud quod melle dulcius sit. Respondet illi minister Dei: *Hic est panis quem dedit vobis Dominus manducare.*] Quid sit iste panis, audi. *Verbum* (inquit) *quod ordinauit Deus.*] Hæc ergo ordinatio Dei, hæc alimonia alit animam sapientis, & illuminat atque obdulcat, resplendens veritatis corusco, & mulcens tanquam fauo quodam, diuersarum virtutum suauitate & sermone sapientiæ. *Faui enim mellis sermones sunt boni,* sicut scriptum est in Prouerbiis. *Ecce super superficiem deserti minutum vt coriandrum.* Cur autē minutum sit, causam accipe: quia & granum sinapis minutū est, cui comparatur regnum cælorum: *& fides quæ sicut granum est sinapis, potest montes tollere, iactare in mare. Et fermento simile est regnum cælorum, quod abscondit mulier in farinæ mensuris tribus donec fermentetur totum. Et moyses caput vituli aurei comminuit sicut puluerem, & misit in aquam, & dedit populo bibere.* Incrassatum enim erat cor eorum perfidiæ immanitate, vt emollitetur, & fidei sumeret subtilitatem. Denique *illa mulier, quæ bene emoluerit, assumetur: ea autem quæ male emoluerit, derelinquetur.*

F

Emole ergo & tu fidem tuam, vt sis sicut illa anima quæ Christi in se charitatem excitat, quam mirantur ascendentem virtutes cælorum, quod sine offensione ascendat, & ex hoc mundo ascendat cum lætitia & iucunditate, sicut vitis propago, & sicut fumus se ad superna subrigat, fragrans odorem resurrectionis piæ, & suauitatem fidei, sicut habes scriptum: *Quæ est hæc quæ ascendit à deserto sicut vitis propago fumo incensa, odorificata myrrha & thure ab omnibus pulueribus vnguenti?* Pulchre subtilitatem eius expressit pulueris comparatione & vnguenti commemoratione, quia in Exodo legimus compositum subtile thymiama: illud vero est incensum propheticum, quod est sanctorum oratio, vt dirigatur in conspectu Domini, sicut & Dauid dicit; *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Denique Græcus Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου dixit. Et in Apocalypsi Ioannis legimus quia *stetit angelus ante altare, habēs thuribulum aureum, & data sunt ei thymiamata multa de orationibus sanctorum omnium. Et ascendit,* inquit, *fumus thymiamatum orationum sanctorum de manu angeli in conspectu Dei.*

G

Et vmbilicus animæ ac venter subtilis est illius quæ ascendit ad Christum. Ideoq; laudatur voce sponsi dicentis; *Vmbilicus tuus crater tornatilis, nō deficiens mixto, venter tuus aceruus tritici muniti inter lilia.* Est enim in omni doctrina tornatus, & potus spiritalis non deficiens plenitudine, & cælestium secretorum cognitione. Venter quoque animæ mysticus, sicut vmbilicus, quo ventre non solum fortem cibum sumit, quo corda firmantur, sed etiam suauem ac florentum quo delectantur. Et fortasse hoc docuit Moyses multis orationibus & piis illud mitigandum sacrilegium. In libro quoque Regnorum cum se Dominus sancto reuelaret Eliæ, vox auræ tenuis præcessit & statim se ei Dominus reuelauit, vt cognoscamus eaque corporea sint, crassa esse & pinguia: & quæ spiritalia, mollia & subtilia, vt non possint comprehendi oculis. Deniq; & spiritus sapientiæ subtilis & mobilis legitur in libro Sapientiæ: quia est in illa spiritus intelligentiæ, sanctus, vnicus, multiplex, subtilis, & mobilis, qui sermones suos molat prius, ne quid offendat vel in sensu, vel in alloquio.

H

Denique Babyloni illi quæ destruetur, dicitur, *Et vox molæ non audietur in te amplius.* Hoc igitur manna subtile erat, & ad diem colligebatur; in diem alterum non seruabatur, eo quod inuenta sapientiæ in tempore sint gratiora, nec tam miranda quæ spatio temporis reperiuntur, quam illa quæ præsentis funduntur ingenii viuacitate: siue quia futura reuelantur mysteria, eo quod seruatum manna vsque ad solis exortum, esui iam esse non posset, id est, vsque ad Christi aduentum habere gratiam. Oriente autem iustitiæ sole, & splendidioribus Christi corporis & sanguinis sacramentis refulgentibus, cessarent inferiora, & perfecta illa sumenda populo forent. Vale, & nos dilige, quia nos quoque te diligimus.

De consec. dis. 2. c. corporeum.
1. Cor. 13.
Ioan 6.
Matth. 4.
Prou. 16.
Luc. 17.
Luc. 17.
Luc. 13.
Exod. 32.
Matt. 24.
Cant. 3.
Exod. 30.
Apoc. 8.
Psal. 140.
Apoc. 8.
Cant. 7.
3. Reg. 19.
Sap. 7.
Apoc. 18.
Mal. 4.

A

Exod. Cap. XXIV.

ET Moysi dixit, Ascende ad Dominum tu & Aaron, & Nadab & Abiud, & septuaginta seniores Israel, & adorabunt à longe Dominum: & appropinquabit Moyses solus ad Deum, ipsi autem non appropinquabunt: at populus non simul ascendet cum eis. Ingressus est autem Moyses, & narrauit populo omnia verba Dei, & iudicia. Respondit autem omnis populus voce vna, dicentes, Omnes sermones quos loquutus est Dominus, faciemus & audiemus. Et scripsit Moyses omnia verba. Surgens autem Moyses mane, ædificauit altare sub monte, & duodecim lapides in duodecim tribus Israel. Et misit iuuenes filiorum Israel, & obtulerunt holocausta, & sacrificauerunt hostias salutares Domino, vitulos.

B

Accipiens autem Moyses dimidium sanguinis, infudit in craterem: at dimidium sanguinis effudit super altare. Et accipiens librum testamenti, legit in aures populi, & dixit, Omnia quæ loquutus est Dominus, faciemus, & audiemus. Accipiens autem Moyses sanguinem, respersit populum, & dixit, Ecce sanguis testamenti quod disposuit Dominus ad vos de omnibus sermonibus his. Et ascendit Moyses & Aaron, & Nadab & Abiud, & septuaginta seniores Israel, & viderunt locum vbi steterat Deus Israel, & quæ sub pedes eius quasi opus lateris sapphiri, & sicut species firmamenti cæli puritate. Et electorum Israel non dissonuit neque vnus. Et apparuerunt in loco Dei, & comederunt & biberunt. Et dixit Dominus ad Moysen, Ascende ad me in montem, & esto illic: & dabo tibi tabulas lapideas, legem & mandata quæ scripsi vt dares legem eis.

C

Et surgens Moses, & Iosue qui adstabat ei, ascenderunt in montem Dei, & senioribus dixerũt, Manete hic quousque reuertamur ad vos. & Ecce Aaron & Hur vobiscum: si alicui contigerit quæstio, accedant eis. Et ascendit Moyses in montem, & cooperuit nubes montem: & descendit gloria Dei in montem Sinai, & cooperuit illum nubes sex dies. Et vocauit Dominus Moysen die septima de medio nubis. At species gloriæ Domini quasi ignis ardens in vertice montis coram filiis Israel. Et ingressus est Moyses in medium nubis, & ascendit in montem: & fuit illic in mõte quadraginta dies & quadraginta noctes.

Examinat cur Moyses post oblatum sacrificium, postque immolatas Domino salutares hostias, miserit dimidiam sanguinis partem in craterem, dimidiam autem fuderit super altare.

D

AMBOSIVS SIMPLICIANO.

MOTVM te cum legeres significasti mihi, quid sibi velit quod Moyses post oblatum sacrificium, & immolatas Dño salutares hostias, dimidiam partem sanguinis in craterem miserit, dimidiã aũt ad altare effuderit. Sed quid est quod ipse dubites, & à nobis requiras, cum fidei & acquirendæ cognitionis diuinæ gratia totũ orbẽ peragraueris, & quotidianæ lectionis nocturnis ac diurnis vicib. omne vitæ huius tempus deputaueris, acri præsertim ingenio etiam intelligibilia complectens? Vt pote qui etiam philosophiæ libros quam à vero sint deuij demonstrare soleas, & plerosque tam inanes esse, vt prius scribẽtium in suis scriptis sermo q̃ vita defecerit. Tñ quia collatio sermonis, vt pecuniæ, magno est vsui, atq; ea maximus in commune emolumentũ negotiationis profectus paratur: quod mirabilis sit ista sanguinis diuisio, reticere

E

non queo. Pars.n. eius moralẽ sapientiæ disciplinã videt significare, pars mysticã. Illa quę in crateras mittitur, moralis est: hæc q̃ ad altare effunditur, mystica: eo q̃ diuino munere & aspiratione quadã humanis infundatur mentib. vt conuenientia & fidei plena de Deo sentiant. Deniq; qui locuti sunt de eius maiestate, & de cælestib. vel Apostoli, vel sancti Prophetæ, non nisi ex reuelatione demonstrata sibi loqui ausi sunt. (2. Pet. 1.) Vnde Paulus & *raptum se in paradisum, & audisse verba quæ non licet homini loqui*, in epistola sua testificatus est. *Stephanus quoque vidit cælos apertos, & Iesum ad dexterã Dei stantem.* Et Esaias propheta vidit sedentem. Nã de Moyse quid loquar, de quo dicit scriptura, *quod non surrexit amplius propheta in Israel sicut Moyses, qui nouit Dominum facie ad faciem, in omnibus signis & prodigiis quæ fecit in terra Ægypti?* (1. Cor. 12. Act. 7. Esai. 6. Deut. 34.) Mystica ergo Deo libantur, qui splendore diuinæ sapientiæ, cuius pater & genitor est, inflammat animæ vigorem, ac mentem illuminat. Sapientia autem Dei Christus, in cuius pectore recumbebat Ioannes, vt de principali illo secretoque sapientiæ hausisse diuina proderetur mysteria. (1. Cor. 1. Ioan. 13) Denique ipse conscius muneris hoc scripsit, qui sibi quod acceperat vendicare, & suo assignare ingenio reformidabat. Sed & ipse Dominus dicebat Apostolis, os suum aperiens: *Accipite spiritum sanctum*: quo declarauit se esse qui Moysi dixerat; *Ego aperiam os tuum, & instruam te quid debeas loqui.* (Ioan. 20. Exod. 4. Sap. 7.) Ergo hæc sapientia diuina inenarrabilis, impermixta atque incorrupta sanctorum animis sui infundit gratiam, & cognitionem reuelat, vt speculentur eius gloriam. Illa autem moralis sapientiæ disciplina est, quæ mittitur in crateras, & ex illis percipitur atque hauritur. Crateræ igitur sensuum receptacula. Crateræ oculi sunt duo, aures sunt, nares sunt, os quoq; & partes conuenientes muneri. Oculi enim visum recipiunt & ministrant, auditum aures, odorem nares, ora gustatum, & cætera. In istas crateras verbum illud in quo est principatus sacerdotij vel prophetiæ, effundit sanguinis sui partes, vt viuificet atq; animet irrationabiles portiones, & faciat rationabiles. (Exod. 25.)

G

Deniq; vbi legis diuinę præcepta enumerauit atque annuntiauit populo, theoriam postea intelligibilis illius arcæ testimonij vel candelabri vel thymiamaterij locuturus, immolauit hostias & libauit, sanguinis partem effundens altarib. sacris, partem autem infundens crateris. Fit ergo diuisio mysticæ illius, hoc est diuinæ moralisque sapientiæ. λόγος enim diuisor animarum atque virtutum. λόγος autem verbum Dei *validum & acutum, quod pertransit ac penetrat vsque ad diuisionem animæ virtutes quoque distinguit & diuidit*, cuius minister Moyses diuisione sanguinis virtutum genera distinxit. (Hebr. 4. Gal. 1.) Et quia nihil præ cæteris in lege, nisi Christi aduentus annuntiatur, atque eius præfiguratur passio, vide ne ista sit hostia salutaris, quam verbum Deus in semetipso obtulit, atque in suo immolauit corpore, quod primo moralem in Euangelio, sed etiam in lege docuit disciplinam, & in sua patiẽtia atque in ipso actu & opere monstrauit, tanquam in crateras ita in mores nostros sensusque transfundens velut substantiam quandam & vitalia ipsa sapientiæ, quib. mentes hominum viuificauit ad virtutis seminarium, & instituta pietatis. deinde accedens ad altare effudit hostiæ suæ sanguinem.

H

Itaque siue ita hæc accipias, pius (vt arbitror) sensus est: siue secundum Salomonem velis, concurrit æque, vt quia sanguinem misit in crateras Moyses propheta, cognoscas ipsum esse sanguinem de quo scriptum est: Quia *sapientia miscuit in cratera vinum suum, dicens vt relinquerent insipientiam, & quærerent sapientiam.* (Prou. 9.) Hauritur ergo de cratere sapientia, hauritur disciplina, hauritur intellectus, hauritur correctio, hauritur vitæ emendatio, hauritur morum & consiliorum temperatio, pietatis gratia, virtutis incrementũ, fons vbertatis. Quod vero ad altare effundit sanguinem, intelligere licet ablutionem mundi, remissionem omnium peccatorum. (Heb. 9.) Etenim sanguinem illum ad altare quasi hostiam effundit ad multorum exhaurienda peccata. Agnus enim hostia est, sed agnus non irrationabilis naturæ, sed diuinæ potentię, de quo dictum est, *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* (Ioan. 1.) Nõ solum enim mundauit sanguine delicta vniuersorum, sed etiam diuina potestate donauit. An nõ tibi videtur effudisse sangui-

A guinem suum, de cuius latere supra ipsum passionis altare aqua cucurrit & sanguis? Vale, & nos parentis affectu dilige, vt facis. *Ioan. 19.*

Exod. Cap. XXX.

ET facies altare thymiamatis, ex lignis imputribilibus facies illud: cubiti longitudo, & cubiti latitudo: quadrangulum erit, & duorum cubitorum altitudo. ex ipso erunt cornua eius. & deaurabis illud auro puro, craticulam eius, & parietes eius in circuitu, & cornua eius: & facies ei versibilem coronam auream in circuitu, & duos anulos aureos puros facies ei sub coronam versibilem eius per singula latera. Et erunt ansulæ vectibus ad portandum illud in ipsis. Et facies vectes ex lignis imputribilibus: & deaurabis eos auro: & pones illud coram velo existente in arca testimonij, in quibus cognoscar tibi illic. Et adolebit in eo B *Aaron incensum compositum subtile, mane. Quando componet lucernas, adolebit in eo: & quando accenderit Aaron lucernas sero, adolebit in ea incensũ assiduitatis, semper coram Domino in generationes vestras. Et non offeretis in eo incensum aliud, oblationem & sacrificium, & libationem non libabitis in ea. Et propitiabitur Aaron in cornibus eius semel in anno, à sanguine purgationis peccatorum propitiationis semel in anno purgabit illud in generationes vestras. Sanctum sanctorum est Domino. Et loquutus est Dominus ad Moysen, dicens, Cum acceperis computationem filiorum Israel in visitatione ipsorum, dabũt singuli pretium redemptionis animæ suæ Domino, & non erit in ipsis plaga in visitatione eorum. Et hoc est quod dabunt quotquot perambulant visitationem, dimidiã partem didrachmi, quod est iuxta didrachmum sanctum. Viginti oboli didrachmum. dimidia autem pars* C *didrachmi oblatio Domino. Omnis qui intrauerit visitationem à viginti annis & supra, dabunt ablationẽ Domino. qui diues est, non adijciet: & qui pauper est, non minorabit à dimidia parte didrachmi, cum ceperint dare oblationem Domino exorare pro animabus suis. Et accipies pecuniam oblationis à filiis Israel, & dabis illam in opus tabernaculi testimonij: & erit filiis Israel memoriale in conspectu Domini ad propitiandũ pro animabus vestris. Et loquutus est Dominus ad Moysen, dicens, Fac peluim æneam, & basim illi æneam ad lauandum: & pones eam inter tabernaculum testimonij & inter altare. Et effundes in illam aquam, & lauabit Aaron & filij eius ex ea manus suas & pedes suos, quando ingredientur in tabernaculum testimonij, lauabunt aqua, & non morientur: vel quando accesserint ad altare ad ministrandum & of-* D *ferendum holocausta Domino, lauabunt manus & pedes suas aqua, vt non moriantur. Et erit eis legitimũ sempiternum ei, & generationibus eius post eum. Et loquutus est Dominus ad Moysen, dicens, Et tu cape aromata, florem myrrhæ electæ quingentos siclos, & cinamomi odoriferi, dimidium huius ducentos & quinquaginta siclos, & calami odoriferi ducentos quinquaginta, & casiæ quingentos siclos sanctuarij, & oleum ex oliuis vnum: & facies illud oleum chrisma sanctũ, vnguentum vnguentarij arte vnguentarij. Oleum chrisma sanctum erit. Et vnges ex eo tabernaculum testimonij, & arcam testimonij, & omnia vasa eius, & lucernam & vasa eius, & altare thymiamatis, & altare holocaustorum, & omnia vasa eius: & mensam, & omnia vasa eius: & peluim & basim eius: & sanctificabis ea, & erunt sancta sanctarum. Omnis* E *tangens illa sanctificabitur. Et Aaron, & filios eius vnges, & sanctificabis eos vt sacerdotio fungantur mihi. Et filiis Israel loqueris, dicens, Oleum vnguentum vnctionis sanctum erit hoc vobis in generationes vestras: in carnem hominis non vngetur, & iuxta compositionem hanc non facietis vobis ipsis eodem modo: sanctum est, & sanctificatio erit vobis. Quicumque fecerit eodem modo, & qui dederit ex eo alienigenæ, exterminabitur ex populo suo. Et dixit Dominus ad Moysen: Accipe tibi ipsi aromata, stacten, onychem, & galbanum boni odoris, & thus lucidissimum æquale æquali erit; & facient illud thymiama vnguentarium opus vnguentarij, mixtum, purum, opus sanctum. Et conteres ex his subtile, & pones coram testimonio in tabernaculo testimonij, vnde cognoscar tibi illic. Sanctum sanctorum erit vobis thymiama. Iuxta compositionem hanc non facietis vobis ipsis: sancti-* F *ficatio erit vobis Domino. Quicumque fecerit eodem modo vt olfaciat in ea, peribit de populo suo.*

Exponit quid significet didrachmum, cuius dimidium Hebræus præcipitur offerre pro redemptione animæ suæ, addens aliquid de statere & libertate.

AMBROSIVS IVSTO.

PVlchre admones, frater, vt epistolares fabulas, & sermonem absentium ad interpretationem conferamus oraculi cœlestis, interrogans me quid significet illud didrachmum, cuius dimidium Hebræus præcipitur offerre pro redemptione animæ suæ. Quid enim G tam consociabile, quam de diuinis rebus sermonem contexere? Est autem dimidium didrachmi, drachma. Redemptio autem animæ, fides. Fides ergo drachma, quam illa mulier in Euangelio, vt legimus, amissam *diligenter requirit, lucernam accendens, & mundans domum suam: & si inuenerit, conuocat amicas: & vicinas petens congratulari eas secum, quod inuenerit drachmam quam perdiderat.* Magnum enim damnum animæ, si quis fidem amiserit, vel gratiam quam fidei pretio acquisiuit sibi. Et tu ergo accende lucernam tuam. Lucerna tua oculus tuus est, ille scilicet interior oculus mentis. Istam lucernam accende, quæ accipit oleum spiritale, & lucet in tota domo tua. Quære drachmam, redemptionem animæ tuæ: quam qui amiserit, turbatur: qui inuenerit, exultat. Est & redemptio & animæ misericordia. Redemptio enim animæ hominis, diuitiæ eius sunt, H quibus vtique fit misericordia, quæ sumptu pauperes iuuat. Fides igitur gratia, gratia misericordia, misericordia redemptio est animæ, quæ drachma, hoc est, integro pretio summæ plenioris expenditur. Sic enim scriptum est, dicente Domino ad Moysen: *Cum acceperis computationem filiorum Israel in visitatione ipsorum, dabunt singuli pretium redemptionis animæ suæ Domino, & non erit in ipsis plaga in visitatione eorum. Et hoc est quod dabunt quotquot perambulant visitationem, didrachmi dimidiam partem, quod est iuxta didrachmum sanctum. Viginti oboli didrachmum. Dimidia autem pars didrachmi oblatio Domino. Omnis qui intrauerit visitationem à viginti annis & supra, dabunt oblationem Domino. Qui diues est, non adiciet: & qui pauper est, non minorabit a dimidia parte didrachmi, cum ceperint dare oblationem Domino exorare pro animabus suis. Et accipies pecuniam oblationis à filiis Israel, & dabis illam in opus tabernaculi testimonij, & erit filiis Israel memoriale in conspectu Domini ad propitiandum pro animabus vestris.* Ita ergo deerat vel diues qui plus offerret, vel pauper qui minus haberet, si in pecunia dimidium didrachmum istud, non in virtute esset. Vnde aduertendum quod non materialis ista, sed intelligibilis drachma sit quæ ex

Luc. 15. *Matt. 6.* *Prou. 13.*

A

æquo ab omnibus conferenda æstimatur. Denique etiam de illa cælesti esca (esca autem & delectatio alimenti cœlestis sapientia est, qua vescebantur in paradiso locati, qui erat indeficiens animæ cibus, quem vocauit manna diuinus sermo) ita legimus, distributionem sumptam per singulas animas, vt æqualis fieret diuisio.

Exod 16.

Et collegerunt secundum dispositionem Moysi, is qui plurimum, & qui minimum, & mensuram fecerunt gomor: & non abundauit, neque superfluit ei qui multum, & ei qui minus, non defuit. Vnusquisque enim pro numero animarum qua apud se erant in tabernaculis, collegerunt per singula capita gomor, id est mensuram seu consummationem, sicut habet interpretatio.

Philo in lib. de cong. q. f. quæ ren erud. gratia.

Est autem mensura sapientiæ: quæ si supra mensuram sit, nocet, quia scriptum est; *Noli esse multum sapiens*

Eccl 7. 1. Cor. 12.

Et Paulus docuit secundum mensuram dari diuisionem gratiarum, cum dicit; Quia *vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem, alii sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alii gratia sanitatum in vno spiritu, & diuidi eam gratiam secundum voluntatem spiritus*

B

Quod diuidit, æquitatis est: quod autem secundum voluntatem suam diuidit, potestatis. Vel quia id velit vnicuique conferre quod profuturum nouerit. Gomor ergo mensura est, & mensura vini, *quod lætificat cor hominis*. Quid autem nisi sapientiæ potus, iucunditas cordis est? Hoc est illud vinum quod miscuit in cratere sapientia, & offert bibendum, vt sumamus nobis sobrietatem & prudentiam, quod æqualiter transfundi oportet sensibus & cogitationibus nostris, & omnibus motibus qui intra hanc nostram sunt domum, vt sciamus posse abundare omnibus, deficere nulli. Plenius autem de sanguine Christi intelligitur, cuius ad gratiam nil minuitur, nihil adiungitur. Et si parum sumas, & si plurimum haurias, eadem perfecta est omnibus mensura redemptionis.

Psal 103. Prou 9.

Exod. 12

Pascha quoque Domini, hoc est agnum, ita patres epulari iubentur, vt secundum numerum animarum epulentur suarum, neque plures, neque pauciores, neque alijs plus dari, alijs minus, sed secundum animas singulorum: ne aut fortiores amplius sumant, aut infirmiores minus.

C

Gratia enim æqualis singulis diuiditur, redemptio diuiditur, donum diuiditur. Neque plures oportet esse, ne quis vacuus spei & redemptionis recedat. Plures sunt quando aliqui extra numerũ sunt, sancti autem numerati sunt omnes, & capilli eorum. *Cognouit enim Dominus qui sunt ipsius.*

Mat. 10. 2. Tim. 2.

Neque pauciores ne magnitudine gratiæ sit ad recipiendum infirmior. Et ideo omnes æqualitatem deuotionis & fidei deferre præcepit ad pascha Domini, id est, ad transitum. Pascha autem est quando anima irrationabilem deponit passionem, sumit autem bonam compassionem, vt compatiatur Christo, & transitum eius in se suscipiat, vt inhabitet in ea, & deambulet, & fiat eius Deus.

2. Cor 6.

Gratia itaq. æqualis per omnes, virtus autem diuersa in singulis. Vnusquisq. ergo portionem competentem suis viribus sumat, aut ne fortior indigeat, aut oneretur infirmior. Habes hoc in Euangelio, quia merces æqualis omnibus soluitur in vinea laborantibus, sed pauci ad brauium, pauci ad coronam perueniunt, pauci dicunt; *Reposita est mihi corona iustitiæ.*

Matth. 20

D

1 Cor 9 2. Tim. 4.

Alia est enim merces liberalitatis & gratiæ, aliud virtutis stipendium, alia laboris remuneratio. Ergo didrachmum redemptio est, immo dimidium didrachmi. Redemit autem nos Christus à morte, redemit à seruitute peccati, ne subiecti simus mundo, cui renuntiauimus. Vnde Dominus in Euangelio dicit ad Petrum *vt vadat ad mare, mittat hamum, in ore piscis inuentum staterem sumat, & det pro Domino & pro se, exigentibus didrachmum.*

Matth 17.

Ibid.

Hoc est igitur didrachmum quod exigebatur secundum legem: sed non debebat illud filius regis, sed alienos. Quid enim se Christus redimeret ab hoc mundo, qui venerat vt tolleret peccatum mundi? Quid se à peccato redimeret, qui descenderat vt omnibus peccatum dimitteret? Quid se redimeret à seruitute, qui se exinaniuerat, vt vniuersis libertatem daret? Quid se redimeret à morte, qui carnem susceperat, vt morte sua omnibus resurrectionem acquireret? Non vtiq. opus habuit redemptione redemptor vniuersorum: sed sicut circumcisionem accepit vt legem impleret, & ad baptismum venit *vt impleret omnem iustitiam*: ita etiam didrachmum exigentibus, solutionem non recusauit, sed statim staterem pro didrachmo iussit pro se & Petro dari.

Ioan. 1.

Philip 2.

E

Luc. 2.

Matt 3

Matt. 17

Maluit enim supra legẽ soluere, quam id quod erat legis negare. Ostendit autem contra legem Iudæos facere, qui ab vno didrachmum exigerent, cum dimidium didrachmi exigendum Moyses præscripserit. Et ideo & pro se & pro Petro tanquam singulas drachmas in statere solui mandauit.

Ibid.

Bonus autem census Christi, qui statere soluitur, quia statera iustitia est, iustitia autem supra legem. Denique *finis legis Christus est ad iustitiam omni credenti.*

Rom. 10

Hic stater in ore piscis inuenitur: illius piscis quem capiunt piscatores hominum, illius piscis qui statera ponderat sermones suos, vt igne examinatos proferat.

Matt. 4

Huncstaterem nescierunt Iudæi, quem proditori dederunt. Lex autem dimidium didrachmi pro redemptione animæ exigit, quam drachmam Deo deputat, quia totum didrachmum vendicare nõ poterat.

Eccl 26. Psal 11. Matt 26

Vix enim in Iudæo vel portio deuotionis poterat inuestigari. Qui autem verus est liber, verus Hebræus, totus est Dei: totum quod habet, libertatis est.

F

Nihil habet illius qui libertatem recusat, dicens, *Dilexi Dominum meum, & vxorem & infantes: non abibo liber*

Exod 21

Quod non solum ad Dominum, sed etiam ad eius refertur infirmitatem qui se subiecerit mundo, quod diligat mundum, vel νοῦν id est mentem suam, huius auctorem voluntatis. Nec solum ad vxorem, sed etiam ad delectationem refertur, quæ domesticam non illam æternam curam suscipit. Huic ergo ad limen & ostium suum dominus suus autem pertundit vt meminerit sermonis sui quo seruitutem elegit.

Ibid.

Et ideo tu Christiane istum ne imiteris, quia tibi scriptum est, non vt didrachmi dimidium (si tamẽ vis perfectus esse) Deo offeras, sed vt omnia tua vendas, & des pauperibus.

Matt. 19

Nec vt portionem seruitutis mundo reserues, sed vt totum te abneges, & Domini crucem tollas, & sequaris eum.

Matt. 16

Cognouimus itaque ideo dimidium didrachmi lege postulari, quia dimidium generi huius mundi, id est, conuersationi sæculari, & vsui domestico & posteritati reseruabatur, quibus necesse erat & sortem ex sorte, id est, transmissionis deputari.

G

Vnde & Dominus tentantibus se Pharisæis subdola interrogatione vtrum suaderet censum dari Cæsari, respondit; *Quid me tentatis hypocritæ? ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium, in quo erat imago Cæsaris. Ait illis, Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo*: ostendens illos ita esse imperfectos, qui sibi perfecti viderentur, vt prius Cæsari quam Deo soluerent.

Leuit 16. Matt. 22

Quibus enim prior esset cura mundi, ab ijs prius soluendum foret quod erat mundi. Vnde & ait, *Reddite*, id est, vos reddite, *quæ sunt Cæsaris*, apud quos figura & imago inuenitur Cæsaris.

Ibid.

Illi ergo Hebræi pueri Ananias, Azarias, Misael, ille Daniel sapientior, qui non adorauerunt imaginem regis, qui non receperunt eam, qui nihil de illa mensa regis accipiebant, non tenebantur ad solutionem tributi. Nihil enim eorum quæ sub rege terreno erant, possidebant.

Dan. 3. Dan. 9. Dan. 1.

Ergo eorum imitatores non soluunt tributum, quibus portio Deus est. Ideo Dominus ait, *Reddite*, id est, vos reddite qui protulistis imaginem Cæsaris, apud quos inuenitur: ego autem nihil debeo Cæsari, quia nihil huius mundi habeo. *Venit enim huius mundi princeps, & in me inuenit nihil.*

H

Deut. 18. Matt. 22.

Nihil debet Petrus, nihil Apostoli mei, quia non sunt de hoc mundo. *Etsi in hoc mundo sunt, ego misi eos in hunc mundum. Sed tamen non sunt de hoc mundo, quia mecum sunt supra mundum.*

Ioan. 17

Ergo quod diuinæ legis est, solui iubetur, non quod Cæsaris. Et tamen & ipse perfectus, id est, prædicator Euangelij iam non debebat, qui plus prædicabat. Non debebat filius Dei, non debebat & Petrus in adoptionem à patre adscitus per gratiam: sed *ne scandalizentur*, inquit, *vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies ibi staterem, illum sumens da eis pro me & te.*

Matt. 17

O magna mysteria, dat dimidium didrachmi quod lex iubebat, & non negat quod legis est, quasi *factus ex muliere, factus sub lege*: secundum incarnationem locutus sum.

Galat. 4.

Ex muliere secundum sexum: mulier sexus est, virgo species. sexus generis, virgo integritatis. In quo ergo venit sub lege, in eo

factu

A Matt. 17. factus est ex muliere, id est, in corpore. Et ideo didrachmum solui iubet pro se & Petro, quia vterque sub lege generati. Iubet ergo secundum legem solui, *vt eos qui sub lege erant, redimeret.* Et tamen staterem dari iubet, quo vectes imponerent ori suo, ne ex multiloquio peccatum admitterent. Et iubet dari in ore piscis repertum, vt agnoscerét verbum. Gal. 4. Eccl. 10. Prou. 10. Qui enim quod legis est, exigebant, cur quod legis est, nesciebant? Verbum enim Dei ignorare non debebant; quia scriptum est, *Prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo.* Deut. 30. Totum igitur didrachmum Deo soluit, qui sæculo nihil reseruauit. Deo enim iustitia soluitur, quæ est mentis sobrietas. Deo soluitur sermonis custodia, quæ est sermonis sobrietas. *Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Rom. 10. Potest autem & drachma pro veteri testamento accipi, didrachmum pro vtriusque testamenti pretio, quia secundum legem vnusquisque per legem redimebatur. Qui autem secundum Euangelium redimitur, soluit drachmam secundum legem, sanguine redimitur Christi secundum gratiam, geminam habens redemptionem, & deuotionis & sanguinis. B Nec enim fides sola ad perfectionem satis est, nisi etiam baptismatis adipiscatur gratiam, & sanguine Christi redemptus crucem accipiat. Bona ergo drachma quæ Deo soluitur. Non est drachma denarius, sed diuersum est. Denique in denario imago Cæsaris est, in drachma imago Dei, quia vnius est Dei, ad imitationem ipsius. Matth. 22. Ab vno incipit, & in infinitum diffunditur: & iterum de infinito numero in vnum quasi in finem omnia reuertuntur; quia Deus & principium & finis omnium est. Apoc. 1. ibid. Deut. 6. Vnde nec numerum monada, sed elementum numeri quibus ea cura est, appellauerunt. Et hoc propterea diximus, quia scriptum est, *Ego sum α & ω: primus, & nouissimus.* &, *Audi Israel. Dominus Deus tuus Deus vnus est.* Et tu ergo ad similitudinem Domini vnus esto atque idem. Non hodie sobrius, cras ebriosus: hodie pacificus, crastina die litigiosus: hodie frugi, crastina die incontinens. Mutatur enim vnusquisque motum varietate, & fit alter, in quo non agnoscitur quod fuit, & incipit esse quod non fuit, sui degener est. C Graue enim mutari in peius, sed esto sicut imago in drachma, immutabilis, eundem habitum seruans quotidie. Videns drachmam, attende imaginem: hoc est, videns legem, attende in lege imaginem Dei Christum. Quia ipse imago Dei inuisibilis & incorruptibilis, luceat tibi velut in speculo legis, Coloss. 1. Confitere eum in lege, vt eum in Euangelio recognoscas. Si cognouisti in mandatis, recognosce in operibus. Vale, & si non infructuose didrachmum istud commissū mihi arbitraris, iterum si quid habes, committere ne dubitaueris.

Exod. Cap. XXXII.

D *ET videns populus quod tardauit Moyses descendere de monte, congregatus est populus ad Aaron, & dicunt ei, Surge & fac nobis Deos qui præcedant nos. Nam Moyses hic homo, qui eduxit nos de terra Aegypti, non scimus quid factum est illi. Et dicit illis Aaron, Deponite inaures aureas, quæ sunt mulierum vestrarum & filiarum, & afferte ad me. Et abstulerunt omnis populus inaures aureas, quæ in auribus eorum, & attulerunt ad Aaron. Et accepit de manibus illorum, & formauit istud in stylo, & fecit illud vitulum conflatilem. Et dixerunt, Isti dij tui Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti. Et videns Aaron, ædificauit altare coram ea, & prædicauit Aaron, dicens: Festum Domini cras. Et mane surgens in crastinum, deduci fecit holocausta, & obtulit sacrificium salutaris: & sedit populus ad comedendum & bibendum, & surrexerunt ludere. Et loquutus est Dominus ad Moysen, dicens, Vade, celeriter descende. peccauit enim populus tuus quos eduxisti de terra Aegypti: egressi sunt cito de via quam præcepisti. Fecerunt sibi ipsis vitulum, & adorauerunt eum, & sacrificauerunt illi, & dixerunt, Isti Dij tui Israel qui eduxerūt te de terra Aegypti. Et nunc dimitte me, & iratus furore contra eos, delebo eos, & faciam te in gentem magnam. Et orauit Moyses coram Domino Deo, & dixit. Vt quid Domine irasceris furore in populum tuum, quos eduxisti de terra Aegypti in fortitudine magna, & in brachio excelso? Ne forte loquantur Aegyptij, dicentes, Cum malignitate eduxit illos ad interficiendum in montibus, & delendum eos de terra. Cessa ob iram furoris tui, & placabilis esto pro nequitia populi tui: memor Abraham & Isaac & Iacob tuorum seruorum, quibus iurasti eis per temetipsum, & loquutus es ad eos, dicens, Multum multiplicabo semen vestrum, sicut stellas cæli multitudine: & omnem terram hanc, quam dixisti dare seminis eorum, & possidebunt eam in sæculum. Et placatus est Dominus de malo quod dixit se facturum contra populum suum. Et reuersus Moyses, descendit de monte, & duæ tabulæ testimonij in manibus eius, tabulæ lapideæ scriptæ ex vtrisque partibus earum, hinc & hinc erant scriptæ: & tabulæ opus Dei erant, & scriptura, scriptura Dei fuit sculpta in tabulis. Et audiens Iesus vocem populi clamantium, dicit ad Moysen, Vox belli in castris. Et dicit, Non est vox præcinentium pugnam, neque vox præcinentium fugam: sed vocem præcinentium vinum ego audio. Et quando appropinquauit castris, vidit vitulum & choros: & iratus ira Moyses, proiecit de manibus suis duas tabulas, & confregit eas sub monte. Et accipiens vitulum quem fecerant, combussit illū igne, & contriuit illum minutum, & dispersit illum in aquam, & dedit bibere illum filijs suis Israel. Et dixit Moyses Aaron: Quid fecit tibi populus hic, quod induxisti super illos peccatum magnum? Et dixit Aaron ad Moysen: Ne irascaris Domine: tu scis impetum populi huius: dicunt enim mihi, Fac nobis Deos, qui præcedant nos: nam Moyses hic homo, qui eduxit nos ex Aegypto, non scimus quid factum est illi. Et dixi eis, Cui est aurum, auferre. Et dederunt mihi, & canieci in ignem, & exijt vitulus hic. Et videns Moyses populum, quod dispersus erat (dispersit enim eos Aaron ludibrium aduersarijs suis) stetit Moyses in porta castrorum, & dixit, Si quis à Domino, veniat ad me. Congregati sunt igitur ad eum omnes filij Leui: & dixit illis. Hæc dicit Dominus Deus Israel: Imponite vnusquisque gladium suum in femore suo, & pertransite, & redite à porta in portam per castra, & occidite vnusquisque fratrem suum, & vnusquisque proximum suum, & vnusquisque amicum suum. Et fecerūt filij Leui secundum quod loquutus est eis Moyses: & ceciderunt ex populo in die illa tria millia virorum. Et dixit eis Moyses: Impleuistis manus vestras hodie Domino, vnusquisque in filio & in fratre, vt daretur super vos benedictio. Et factum est post crastinum dixit Moyses ad populum. Vos peccastis peccatum magnum: & nunc ascendam ad Deum, vt deprecer pro peccato vestro. Reuersus est autem Moyses ad Dominum, & dixit. Rogo Domine peccauit populus hic peccatum magnum, & fecerunt sibi ipsis Deos aureos: & nunc si quidem dimittis eis peccatum eorum, dimitte: si autem non, dele me de libro tuo quem scripsisti. Et dixit Dominus ad Moysen: Si quis peccauit coram me, delebo eum de libro meo: nunc autem vade, & duc populum hunc in locum quem dixi tibi: ecce angelus meus præibit ante faciem*

Margin (right): E F G H

A

tuam. Qua autem die visitauero, & inducam super eos peccatum eorum. Et percussit Dominus populum pro factura vituli quem fecit Aaron.

Quid designet quod ex auro à populo Deos sibi poscenti Aaron collato, caput vituli sit figuratum: & cur Moyses tam dure indignatus fuerit, vt vnumquemq; in proximi necem insurgere iusserit.

AMBROSIVS ROMVLO.

EPistolarum genus propterea repertum, vt quidã nobis cum absentibus sermo fit, in dubium non venit. Sed fit hoc vsu exemploque pulchrius, si inter parentem ac filios crebra & iucunda alloquia cædantur, vt vere inter disiunctos corpore quædam imago referatur præsentiæ. His enim adolescit officijs amor, sicut tuis ad me, aut meis ad te augetur litteris. Sed hoc multo locupletius proximis tuæ dilectionis experiri cœpi affatibus, quibus me consulendum putasti; quid sibi vellet quod Aaron aurum detraxerit populo poscenti sibi fieri deos, & quod ex auro figuratum sit vituli caput, vel quod Moyses tam dure indignatus sit, vt iuberet proximum quemq. insurgere gladijs in necem proximi sui. Magnum est enim, nullum pati absentibus damnum irripere, non solum suauitatis, sed etiam collationis & liberalis scientiæ. Quid igitur de eo sentiam, quoniam exposcis, conferendi magis quam exponendi studio loquar. Cum Moyses in monte Sina legem acciperet, populus erat cum Aaron sacerdote. Et quamuis frequenter ad culpam lubricus, tamen quamdiu lex dabatur, sacrilegio errasse non proditur. Verum vbi diuinũ conticuit oraculum, peccatum irrepsit, vt peterent sibi fieri deos. Sic enim dicunt, *Surge, & fac nobis Deos qui præcedãt nos*] Coactus ergo Aaron petit anulos eorum, & inaures mulierum: quæ tradita in ignem misit, & conflatum est vituli caput. Neq. excusare tantum sacerdotem possumus, neque condemnare audemus. Non imprudens tamen qui anulos Iudæis & inaures abstulit. Etenim qui sacrilegium moliebantur, nec fidei signaculum habere poterãt, nec ornamenta aurium. Deniq. & patriarcha Iacob abscondit inaures cum simulachris gentium: quæ in Sichimis abscondit, vt nullus audiret superstitiones gentilium. Pulchrè autẽ dixit, *Deponite anulos & inaures aureas, quæ sunt in auribus mulierum vestrarum.*] Non quo virorum inaures relinqueret, sed quod viros non habere manifestaret. Cõgrue quoq. inaures auferuntur mulieribus, ne iterum Eua vocem serpentis audiret. Et ideo quia sacrilegium audierant, conflatis earum inauribus conflata est imago sacrilegij. Qui enim male audit, conflare sacrilegium solet. Cur autem caput vituli exierit, sequentia docent: quia significabatur futurum quod Hieroboam posteriore tempore hoc genus sacrilegij induceret, vt populus Hebræorum adoraret vitulos aureos: siue quod omnis perfidia similis immanitatis atq. insipientiæ bestialis sit. Cuius rei indignitate percitus fregit tabulas Moyses, & comminuit vituli caput, atq. in puluerem redegit, vt omnia impietatis aboleret vestigia. Dicit enim: *Iratus ira Moyses proiecit de manibus suis duas tabulas, & confregit eas sub monte: & accipiens vitulum quem fecerant, combussit illum igne, & contriuit,*] &c. Fractæ sunt ergo primæ tabulæ, vt reparentur secundæ, quibus per Euangelij prædicationem perfidia comminuta euanuit. Sic Moyses typhum illum dissipauit Ægyptiũ, & altitudinem extollentem se compressit æternæ legis auctoritate. Vnde & Dauid ait: *Et confringet Dominus cedros Liban., & comminuet eas tanquam vitulum Libani.* Itaque absorbuit populus omnem perfidiam ac superbiam, ne eum ab sorberet impietas & arrogantia. Melius est enim vt vnusquisq. præualeat carni & vitijs eius, ne dicatur de eo quia deuorauit eum mors præualens, sed dicatur magis: *Deuorata est mors in victoria. Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus?* Et de Domino dictum. *De torrente in via bibet.* Qui acetum accepit, vt absorberet vniuersorum tentationes. Quod autem occidi fecit à proximis proximos, filios à parentibus, à fratribus fratres præceptum euidens, quia præ ferenda est religio necessitudini, pietas propinquitati. Eã est enim vera pietas quæ præponit diuina humanis, perpetua temporalibus. Vnde & ipse Moyses dixit: *Si quis à Domino veniat ad me. Et congregati sunt ad eum omnes filii Leui, & dixit illis: Hæc dicit Dominus Deus Israel: Imponite vnusquisq; gladium suum in femore suo, & pertransite, & redite à porta in portã per castra; & occidite vnusquisq; fratrem suum, & vnusquisq; proximum suum, &c.*] vt contemplatione atque amore reuerentiæ diuinæ perimeretur omnis affectus necessitudinis. Et occisa quidem scribuntur tria millia hominũ. Nec numeri inuidia mouemur, quia melius est paucorum supplicio vniuersos exui, quam in omnes vindicari. Neque vero aliquid durum videtur pro vindicta iniuriæ cœlestis. Denique sanctiora cæteris ad hoc munus eliguntur ministeria Leuitarum, quorum portio Deus. Nesciunt enim suis parcere, qui nihil suum norunt: quoniam sanctis omnia Deus est. Est enim ille Leuita verus vltor & vindex, qui carnem interimit, vt seruet spiritum, qualis erat ille qui ait: *Castigo corpus meum, & seruituti redigo.* Quid autem tam proximum, quam caro animæ? Quid tam proximum, quam sunt passiones corporis? Eas in se Leuita bonus interimit spiritali gladio, qui est *verbum Dei, bis acutum & validum.* Est & gladius spiritus, qui pertransit animam, sicut ad Mariam dictum est: *Tuam ipsius animam pertransiuit gladius, vt reuelentur multorum cordium cogitationes.* Nonne caro animæ fraterno quodam copulatur consortio? Nonne etiam menti nostræ affinis & propinquus sermo est? Cum igitur comprimimus sermonem ne multiloquio peccatum incidamus, ius germanitatis abrumpimus; & fraternę vinculum propinquitatis dissoluimus, irrationabile quoque suum anima tanquam cognatum rationabili vigore dissociat. Sic ergo Moyses docuit populum insurgere in proximos suos, per quos fides reuocaretur, virtus impediretur, vt desecaretur in nobis quidquid à virtute deuium foret, confusum erroribus, vitijs innexum. Hac institutione populi meruit vt non solum deliniret indignationem diuinam, atque offensam auerteret, verumetiam conciliaret gratiam. Pro captu itaque nostro quid sentiremus, quoniam consuluisti, expressimus. Ipse si quid melius habes, nobis com participato, vt ex te, & ex nobis discamus quid potius eligendum & sequendum sit. Vale, & vt filius nos dilige, quoniam & nos te diligimus.

S. AMBROSII IN EXODVM ANNOTATIONUM finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, SVPER QVIBVSDAM CAPITIBVS LIbri Leuitici Annotationes.

Leuitici Cap: X.

ET accipientes duo filii Aaron, Nadab & Abiud, vnusquisq; thuribulum suum, imposuerunt in eis ignem, & iniecerunt super ea thymiama, & obtulerunt coram Domino ignem alienum, quod non præceperat Dominus eis. Et egressus est ignis à Domino, & deuorauit eos, & mortui sunt coram Domino. Et dixit Moyses ad Aaron: Hoc est quod loquutus est Dominus, dicens: In appropinquantibus mihi sanctificabor, & in omni congregatione glorificabor. Et compunctus est Aaron. Et vocauit Moyses Misael & Elisapha filios Oziel, fratris patris Aaron, & dixit eis: Accedite, & tollite fratres vestros de facie sanctuarii extra castra. Et accesserunt & tulerunt eos in tunicis suis extra castra, quemadmodũ loquutus est Moyses. Et dixit Moyses ad Aaron, & Eleazar & Ithamar filios eius relictos: Capita vestra

Marginalia (left): B; Eccl. 24.; C; Gen 35.; Gen 3.; 3. Reg. 12.; D; 2. Cor. 12; Psal. 28; Esai. 25; 1 Cor. 15.; Psal 109; Ioan. 19; Luc. 14
Marginalia (right): E; Num. 18.; 1. Cor. 3.; 1. Cor 9.; Heb. 4.; F; Luc. 2.; Prou. 10; G; H

A *cidara non denudabitis, & vestes vestras non scindetis, vt non moriamini, & super omnem cœtum erit furor. Fratres vestri, & omnis domus Israel lugebunt incendium quod incendit Dominus: & ab ostio tabernaculi testimonij non egrediemini, vt non moriamini. Oleum enim vnctionis, quod à Domino, in vobis est. Et fecerunt secundum verbum Moysi. Et locutus est Dominus Aaron, dicens: Vinum & siceram non bibetis tu & filij tui tecum, quando ingressi fueritis in tabernaculum testimonij, vel accedentibus vobis ad altare, non pereatis. Legitimum sempiternum in generationes vestras, ad discernendum inter sanctō & profano, & inter munda & immūnda, & ad docendum filios Israel omnia legitima quæ locutus est Dominus ad eos per manum Moysi. Et dixit Moyses*
B *ad Aaron, & ad Eleazar & ad Ithamar filios eius relictos: Accipite sacrificium relictum oblationibus Domini, & comedite illud azyma iuxta altare, quoniam sancta sanctorum est. Et comedite illud in loco sancto. legitimum enim tibi est, & legitimum filiis tuis hoc ab oblationibus Domini. Sic enim præceptum est mihi. Et pectusculum segregationis, & brachium separationis comedetis in loco sancto tu & filii tui, & domus tua tecum. Legitimum tibi, & legitimum filiis tuis datum est de sacrificiis salutaribus filiorum Israel: brachium separationis, & pectusculum segregationis in oblationibus adipum afferent segregare segregationem coram Domino: & erit tibi, & filiis tuis, & filiabus tuis tecum legitimum æternum, quemadmodum præcepit Dominus Moysi. Et hircum qui pro peccato, quærens quæsiuit Moyses, & combustus fuerat: & iratus est Moyses aduersus Eleazar & Ithamar filios Aa-*
C *ron, qui superfuerant, dicens: Quare non manducastis quod pro peccato immolatum est, in loco sancto? Quoniam quidem sancta sanctorum est: hæc vobis dedit manducare, vt auferatis peccatum synagogæ, & propitietis pro eis coram Domino, non enim illatum est de sanguine eius in sanctuarium: iuxta faciem intus manducandum est in loco sancta, sicut mihi præceptum est. Et locutus est Aaron ad Moysen, dicens: Si hodie obtulerunt pro peccato suo, & holocausta sua coram Domino, & occiderunt mihi talia, manducabo quod pro peccato obtulerunt hodie? nunquid placebit Domino? Et audiuit Moyses, et placuit illi.*

Agit de responsione Moysi data ab Aaron pro eius filiis superstitibus, & a Moyse probata: & cur tam difficile tamque rarum sit in hac vita hominem peccati pœnitentiam gerere.

D

AMBROSIVS SIMPLICIANO.

Vantus sit vnusquisque in suo munere, exemplo debet esse lectio, quæ iure te mouit, quod Moyses ille quo nemo præsentius Deum vidit, neque surrexit amplius in Israel propheta qui Deum facie ad faciem sicut Moyses noster; ille qui quadraginta diebus & noctibus iugiter cum Domino fuit, cum legem acciperet in monte; ille inquam, cui Deus dabat quos loqueretur sermones, inuenitur magis Aaron fratris consilium quam suum probasse. Fuit ergo quisquam hominum Moyse prudentior & instructior? Atque ipsum Aaron postea cum Maria circa Æthiopissæ personam legimus errasse. Sed hoc ipsum diligenter discute, vbi Moyses scientia præponderet, vbi Aaron consilio. Moyses magnus Propheta, qui de Christo dixit: *Sicut me, ipsum audietis.* Et de quo ipse Dominus ait: *Si Moysen & Prophetas non audiunt, nec si quis ex mortuis ad illos abierit, credent.* Ergo in causa prophetiæ præfertur Moyses sicut Propheta: vbi autem causa & munus & officium sacerdotij est, præfertur Aaron sicut Sacerdos. Tractemus ergo ipsum locum: Immolatus erat hircus pro peccato, & oblatus in holocaustum. Quæsiuit eum postea Moyses, & combustus fuerat. *Et iratus est Moyses aduersus Eleazar & Ithamar filios Aaron, qui superstiterant, dicens: Quare non manducastis quod pro peccato immolatum est, in loco sancto? Quoniam quidem sancta sanctorum est: hæc vobis dedit manducare, vt auferatis peccatum synagogæ. & intus manducandum est in loco sancto, sicut mihi præceptum est,*] ait. Cum ergo iratum eum vidisset Aaron placide respondit ei. *Si hodie obtulerunt pro peccato suo holocausta sua coram Domino, & acciderunt mihi talia; manducabo quod pro peccato obtulerunt hodie? numquid placebit Domino? Et audiuit Moyses: & placuit illi.*] Quid ista significent, considemus. Nihil peccare, solius est Dei: emendare autem, corrigere erratum, & pœnitentiam gerere peccati, sapientis est. Id tamen difficile in hac vita hominum. Quid enim tam rarum, quam vt inuenias virum Qui se ipsum coarguat, & factū condemnet suum? Rara itaq. confessio de peccato, rara pœnitētia, rara in hominib. verbi eius assertio. Repugnat enim natura, repugnat verecundia. Natura, quia omnes sub peccato: & qui carnem gerit, culpæ obnoxius est. Ergo repugnat natura carnis, & illecebra sæculi innocentiæ integritatique. Repugnat etiam verecundia, quia erubescit vnusquisque propriam culpam fateri, dum præsentia magis quam futura cogitat. Studebat Moyses peccati vacuam reperire animam, vt exuuias erroris deponeret, & nuda culpæ sine vllo sui pudore discederet. Sed non inuenit, quia cito impetus irrationabilis præuenit & flamma quædam celerrimi motus animam depascitur atque exurit eius innocentiam. Præponderāt enim futuris præsentia, & violenta moderatis, & plura paucioribus, & iucunda seriis, & asperis mollia, & tristibus læta, & illecebrosa rigidioribus, & præpropera tardioribus. Velox enim est iniquitas, quæ ad nocendum occasiones suggerit, quia *veloces pedes eius ad effundendum sanguinem.* Lenta autem virtus omnis & diuturna cunctatrix ante indicat, & adoriendam spicit. Ita mens boni, speculatrix consiliorum suorum est, priusque examinat quid decorum atq. honestum: iniquitas vero opere cogitationem anteuertit. Pigra igitur & verecunda est pœnitentia, quia premitur & reuocatur præsentium pudore. Solis enim intendit futuris, quorum spes sera, tardior fructus, & ideo petitio ipsa tardior. Inter hæc spei & virtutis molimina præcurrit impudētia, & specie præsentium pœnitentia excluditur, & tanquam exuritur affectus eius, & huiusmodi aboletur inuit⁹. Quærit eam lex, & non inuenit. Ambusta est enim feruore & fumo iniquitatis, & indignatio quædam legis mouetur. Dicit Moyses deuorandam fuisse pœnitentiā in sancta sanctorum, sacerdotes quasi segniores increpat. Respondit Aaron, prouidum debere esse iudicium sacerdotale, nec facile male sanæ conscientiæ committendum id muneris, ne fiat error priore deterior. Vase enim fœtido vel oleum vel vinum facile corrumpitur ac deterioratur. Quomodo autem poterat vbi ignis alienus erat, peccatū exuri: & hoc sub conspectu Domini, cui & occulta sunt cognita? Nunquid potest placere Domino si quis cum adhuc versetur in iniquitatibus, & iniustitiam corde inclusam teneat, dicat se agere pœnitentiam? Simile est, ac si quis æger se sanum simulet, magis ægrotabit; quia nihil ei prodesse potest simulatio sanitatis, cum verbo adumbretur, non vllo fulciatur virtutis subsidio. Ignis itaq. alienus est libido. Ignis alienus est omne iniustæ incendium cupiditatis. Ignis est alienus omnis ardor auaritiæ. Hoc igni nemo mundatur, sed exuritur. Nam vbi iste ignis alienus est, si quis in conspectu se offerat Domini, ignis eum cælestis absumit, sicut Abiud & Nadab, quos exussit ignis cælestis pariter cum iis quæ pro peccato sacris fuerant oblata altaribus. Qui ergo vult mundare peccatum suum, ignem à se remoueat alienum. Illi soli igni se offerat qui culpam non hominem exurit. Qui sit iste ignis, audi dicentem: Quia

Marginal references: E; Deut. 18; Luc. 16; Leuit. 9.; F; Num. 12.; Deut. 34.; Exod. 34; Exod. 4.; Num. 12.; Rom. 3.; Rom. 7.; Psal. 13.; G; H; Dan. 13

A
Matt. 3. *Iesus baptizat in Spiritu sancto & igni.* Hic est ignis qui sicca-
Matth. 9 uit hæmorrhoyssæ per duodecim annos sanguinem pro-
fluentem. Hic est qui peccatum Zachæi abstulit dicentis,
Luc 19. *quod dimidium bonorum suorum daret pauperibus, & si cui quic-*
quam abstulit, redderet quadruplum. Hic est ignis qui abster-
Luc 23. sit culpam latronis. Ignis enim consumens est qui dixit
Deut 4. ei: *Hodie mecum eris in paradiso.* Illos itaque sanauit, in qui-
Luc 19. bus simplicem & puram reperit confessionem, nihil ma-
lignum, nihil fraudulentum. Denique Iudas ad remedi-
Matt. 27 um peruenire non potuit, cum diceret: *Peccaui quod tra-*
diderim sanguinem iustum: quia alienum ignem voluebat in
pectore, qui eum inflammauit ad laqueum. Indignus e-
nim remedio fuit, quia non intimo mentis conuersus in-
gemuit, nec sedulo gessit pœnitentiam. Tãtæ enim pieta-
tis est Dominus Iesus, vt & ipsi donaret veniam, si Chri-
sti expectasset misericordiam. Hanc ergo culpam sacerdo-
tes non auferunt, neque peccatum eius qui in dolo se of-
fert, & adhuc in studio delinquendi est. Non enim possũt
B epulari in eo quod plenum fraudis, & serpentis interius
cicatricis est. Cibus enim sacerdotis est in peccatorum re-
Ioan. 4 missione. Vnde ait princeps sacerdotum Christus: *Meus*
Esa. 30. *cibus est vt faciam voluntatem eius qui misit me.* Quæ est volun-
tas Dei, nisi ea, *cum conuersus ingemueris, tunc saluus eris*? In il-
lo ergo subdolo cibus nullus est. Denique nec ipse epu-
landi suauitatem capere potest, in quo non sincera & pura
conscientia est. Amaritudo enim fraudis epulandi suaui-
tatem obducit: nec permittit mala conscientia, vt reficiat
& pascat obnoxium animum pœnitentia. Ideo ergo talis
affectus, talis petitio, talis pœnitentia non est vsui aut vo-
Leuit 10. luptati sacerdotibus. Merito que hircus ille qui pro pec-
cato oblatus est in holocaustum, quia non fuit sincera ho-
stia, exustus est, quia in eius sacrificio ignis alienus reper-
tus est. Non est itaque complacitum & acceptum sacrifi-
cium Deo. Non est enim acceptum, nisi quod fuerit in
1 Cor 5. diuitijs sinceritatis & veritatis probatum. Ideo & alibi le-
Leuit. 16. gis duos hircos, vnum in quo sors Domini, alterum trans-
missionis. Illum in quo sors Domini, offerri atque immo-
lari pro peccato: illum vero in quo sors transmissionis, di-
C mitti in desertum, vt accipiat populi iniquitates, vel alicu-
ius peccatoris. Sicut enim *duo sunt in agro, & vnus eorum as-*
sumitur, alius derelinquitur: ita sunt duo hirci, vnus qui ad sa-
crificium est vtilis, alius qui in desertum dimittitur. Hic
nulli vsui, neque edendus, neque epulandus à sacerdotũ
Matt. 24 filijs. Sicut enim ex ijs quæ alimentorum sunt, quod bo-
num est editur, quod inutile aut malum, proijcitur: ita &
bona opera epulatoria dicimus, quia sunt vsui. Non pla-
cebit ergo Domino si manducet sacerdos sacrificium in
quo frans sit oblationis, non sedulæ confessionis sinceri-
Leuit 16. tas. Et ideo hircus iste in desertum dimittendus est, vbi
Ps 106. errauerunt patres nostri, errauerunt in eo, & non potue-
Psal 108. runt ad resurrectionis terram peruenire, sed interijt à ter-
Num 14. ra memoria eorum. Denique quæ sint epulatoria opera,
Leuit. 25. audi: *Et erunt sabbata terræ vobis esca.* Epulatoria enim & re-
fectoria requies in Deo, quæ facit animi tranquillitatem.
Vnde & nos etiam in sermone requiescamus. Vale, &
nos, vt diligis, dilige, quia nos te diligimus.

D

Exod. Cap. XII.

E*T loquutus est Dominus ad Moysen, dicens: Lo-*
quere filijs Israel, & dices ad eos: Mulier quæ se-
men susceperit, & pepererit masculum, immunda e-
rit septem dies: iuxta dies separationis menstrui e-
ius immunda erit. Et die octauo circumcidet carnem
præputij infantis eius, & triginta & tres dies sedebit
in sanguine purificationis suæ. Omne sanctum non
tanget, & in sanctuarium non ingredietur, vsque-
quo impleantur dies purgationis eius. Si autem fœmi-
nam pepererit, immunda erit bis septem dies, se-
cundum menstruum eius: & sexaginta dies & sex ma-
nebit in sanguine immundo eius. Et quando impleti
fuerint dies purgationis eius in filio vel in filia, offe-
ret agnum anniculum in holocaustum, & pullum co-
lumbæ vel turturem pro peccato, ad ostium taberna- E
culi testimonij ad sacerdotem, qui offeret illum coram
Domino: & propitiabit pro ea sacerdos, & purgabit
eam à fonte sanguinis eius. Hæc lex parentis mascu-
lum vel fœminam. Si autem non inuenerit manus e-
ius quod satis est ad agnum, accipiet duos turtures,
vel duos pullos columbarum, vnam in holocaustum,
& vnam pro peccato: & propitiabit pro ea sacerdos,
& purgabitur.

Explicatur causa cur circumcisio, quæ in veteri lege vt vtilis custodi-
ebatur, & vt necessaria præcipiebatur, nunc in Euangelio vt
inutilis & perniciosa repudietur: & soluuntur
quædam dubia.

AMBROSIVS CONSTANTIO.

NON mediocris plerosque mouet quæstio, F
qua causa circumcisio & veteris testamenti
auctoritate quasi vtilis imperetur, & noui Act. 15.
testamenti magisterio quasi inutilis repudi- Gen. 17.
etur, cum præsertim Abraham primus ora- Ioan. 8.
culum circumcisionis celebrandæ acceperit, *qui diem Do-*
mini Iesu vidit, & gauisus est. Quod vtique in euidenti est, Gen. 22.
quia non corporalibus, sed spiritalibus legis diuinæ in- Rom. 4.
tenderit: & ideo veram dominici corporis passionem
in arietis conspexerit immolatione. Quid ergo dicemus
secutum patrem nostrum Abraham, vt id primus institu-
eret, quod eius non sequeretur hæreditas? Aut qua
ratione circumciduntur infantulorum corpora, & in i-
pso ortu subijciuntur periculis, & hoc imperari oracu-
lo, vt discrimen salutis fiat de mysterio religionis? Quid
hoc significat? Latet enim causa veri, & oportuit aut a-
perto aliquid mysterio significari, aut non periculoso
mysteriorum indicio mandari. Cur vero signum testa-
menti diuini in ea datur parte membrorum quæ visu in-
honestior æstimatur? Aut qua gratia ipse operator cor-
poris nostri in ipso nostræ generationis exordio circum- G
cidi opus voluit suũ, & vulnerari, & cruentari, & abscindi Gen. 17.
partem quam velut necessariam (quia omnia disposuit or- Sap. 4
dinare) cum cæteris membris faciendã putauit? An enim
præter naturam est hæc portio corporis nostri, & non o-
portuit habere omnes homines quod esset præter natu-
ram: aut secundum naturam est, & non decuit amputari
quod secundum naturæ perfectionem creatũ foret, cum
præsertim alieni à portione Domini Dei nostri id præci-
pue irridere soliti sint. Deinde cum propositũ sit Deo, vt
frequenter ipse testificatus est, plures ad sacræ obseruan-
tiam prouocare religionis; quanto magis inuitarentur si
non aliqui circumcisionis ipsius aut periculo aut oppro-
brio reuocarentur? Ergo vt ad prima redeamus, & propo-
situm persequamur ordinem, de ipsa circumcisionis qua-
litate dicendũ videtur. Cuius gemina debet esse defensio,
quia duplex est accusatio. Vna quæ irrogatur à gentilibus,
altera quæ ab ijs qui de populo Dei sunt, æstimatur. Ve-
hementior autem gentilium, qui viros circumcisione si- H
gnatos etiam opprobrio & illusione dignos arbitrantur.
Sed etiam ipsorum sapientissimi quique ita circumcisio-
nem approbant, vt electos suos erga cognoscenda & cele-
branda mysteria circumcidendos putent. Denique Ægy-
ptij, qui & geometriæ & colligendis siderũ cursibus ope-
ram impendunt suam, impium iudicant sacerdotem, qui
nequaquam habeat circumcisionis insigne. Nam neque
magici carminis sapientiam, nec geometriam, nec astro-
nomiam iudicant vim suam obtinere sine circũcisionis si-
gnaculo. Et ideo vt impetrandi vim operationi adhibeant
suæ, purgationem quandam vatum suorum circumcisio-
nis arcano celebrandam existimant. Reperimus autem
in historia veterum, non solum Ægyptios, sed etiã Æthio- Herodotus
pum & Arabum & Phœnicum aliquos circumcisione er- lib. 2. hist.
ga suos vsos. Et hanc putant se adhuc probandæ viam ser- & Ioseph.
uare rationis, eo quod sui corporis primitijs & sanguinis lib 1. Anti
initiati, insidias dæmonũ quas illi generi nostro molian- quit cap.
tur, exiguæ partis arbitrentur consecrationibus destruen- 20 lib. 8.
cap. 10.

A das: vt qui totius hominis saluti nituntur nocere, infirmati operationem suam putent circũcisionis sacræ vel lege vel specie. Arbitror enim quod in præteritum ipse dæmonum princeps cessare suas artes erga nostræ operationis affectum æstimauerit, si ei nocere conaretur quem signaculo circumcisionis sacræ initiatum aduerteret, aut ei qui videretur in hoc saltem munere legi diuinæ obtempera re. Iam qui singulorum membrorum officia diligenter expendit, non otiosam causam in hac membri huius portiuncula æstimare poterit, qua ratione non solum circum- Gen. 17. cidatur puer, verumetiam octauo circumcidatur die; quando incipit mater pignoris nati in sanguine esse puto, quia ante octauum diem fertur in sanguine immundo sedere. Hæc aduersum eos dicta sint, qui nulla nobis vnitate fidei sociantur, & ideo tanquam aduersum diffidentes difficilior disputandi locus. Responsum autem sibi huiusmodi 1. Pet. 1. habeant qui credunt in Dominum Iesum, quod nudare noluimus, cum aduersum opiniones gentilium disputa- B remus. Nam *si redempti sumus non corruptibilibus argento & auro, sed pretioso sanguine Domini nostri Iesu Christi*, quo vtique vendente, nisi eo qui nostro iam peccatricis successionis ære quæsitum seruitium possidebat? sine dubio ipse flagitabat pretium, vt seruitio exueret quos tenebat obstrictos. Pretium autem nostræ liberationis erat san- Esai. 50. guis Domini Iesu, quod necessario soluendum erat ei cui peccatis nostris venditi eramus. Donec igitur hoc pretium pro omnibus solueretur hominibus, quod dominici sanguinis effusione pro omnium fuit soluendum absolutione, opus fuit singulorum sanguine, qui lege & consuetudinis ritu, sacræ præcepta sequeretur religionis. Sed quia pretium pro omnibus solutum est, postea quam passus est Christus Dominus, iam non opus est vt vritim sanguis singulorum circumcisione fundatur, Rom. 6. cum in sanguine Christi circumcisio vniuersorum celebrata sit, & in illius cruce *omnes simul crucifixi simus cum eo, & consepulti in eius sepulchro, complantati similitudini mortis eius, vt vltra non seruiamus peccato.* Qui enim mortuus est, iustificatus est à peccato. Quod si quis, vt Marcion & Manichæus reprehendendum Dei putat esse iudi- C cium, quia vel oraculum de circumcisione celebranda edendum putauit esse, vel legem qua sanguinis effusio mandatur; necesse est vt is etiam Dominum Iesum reprehendendum arbitretur, qui non exiguum, sed multum sanguinem pro huius mundi effudit redemptione, & hodieque nos fundere iubet sanguinem nostrum pro tanto Matth. 16 religionis certamine. dicens: *Qui vult me sequi tollat crucem suam, & sequatur me.* Si autem nequaquam iusta est accusatio, cum aliquis totum se pro pietate offerat, & multi sanguinis se mundet effusione; quomodo legem possumus reprehendere exigui stillam exigentem sanguinis, cum prædicemus Dominum Iesum multi effusionem Rom. 4. sanguinis, & totius corporis mortem imperantem? Nec ipsum circumcisionis signaculum & species tenebatur, quo populus Dei velut quodam sigillo signatus corporis, discerneretur à cæteris nationibus. Nunc autem Christi donatus nomine signum corporis nequaquam requirit, qui prærogatiuam diuinæ meruit nuncupationis. Quid autem absurdum si propter pietatem aliquid doloris vel D laboris inferri videbatur, quo plus deuotio per hæc certamina probaretur? Pulchrum etiam vt ab ipsis vitæ incunabulis insigne religionis adolesceret, & puderet vnumquemque ætatis prouectioris vel labori vel dolori cedere, quorum vtrumq; tenera infantia vicisset. Sed iam leui circumcisionis dolore non opus est Christiano populo, qui mortem Domini circũferens, per momenta singula fronti propriæ mortis contemptum inscribit, vtpote qui sciat 2. Cor. 4. sine cruce Domini salutem se habere non posse. Quis enim acu vtatur ad præliandum, cum telis instructus sit validioribus? Iam illud quiuis facile refellendum aduertit, quia propositum est plerosque potuisse ad sacræ religionis prouocari obsequium, nisi essent doloris timore vel laboris contuitu reuocati. Et potuit hoc terrere maiorẽ, quod infantuli pleriq; sustinebant sine periculo? Esto tamen aliquos infantulos Iudæorum cum dolorem circũcisi corporis plagæque feruentis sustinere non potuerint, defunctos fuisse: sed hoc nec cæteros deterrebat prouectiori ætate robustos, & laudabiliorem faciebat eum qui præceptis obedisset cęlestibus. Quod si hoc in exiguo dolore arbitrantur confessionis fuisse obstaculum, quid de martyrio dicunt? Nam si reprehendunt circumcisionis dolorem, reprehendant & martyrum mortem, per quos cumulata non minuta religio est. In tantum autem abest nocuisse fidei circumcisionis dolorem, vt probabiliorem fidem faciat dolor. Maior enim fidei gratia, si quis pro religione contemnat dolorem. Et hic magis habet præmium quam ille, qui ideo dolorem voluit circumcisione subire, vt gloriaretur in lege, & laudem ex hominibus magis quam ex Deo quæreret. Oportuit igitur circumcisionem ex parte Rom. 2. fieri ante eius aduentum, qui totum circumcideret hominem. Ex parte enim debuit assuescere humana conditio quemadmodum in id quod perfectum est crederetur. Si 1. Cor. 13. autem oportuit circumcidi in qua magis parte membrorum oportuit circũcisionem fieri quam in ea quæ quibusdam videretur inhonestior? vt iis quæ putarentur ignobi- F liora esse membra corporis nostri, honestatem abundantiorem circumdarent: & quę inhonesta sunt nostra, honestatem abundantiorem haberent. Vbi enim magis vis san- 1. Cor 12. guinis sui admoneri debuit, quam in ea parte qua ministerium exhibetur errori? Nunc tempus est vt & illis respondeamus qui dicunt: Si ea pars corporis nostri secundum naturam est, nequaquam eam amputari oportuisse: si non est secundum naturam, nõ debuisse simul nasci. Qui quoniam tam arguti sunt, & ipsi mihi respondeant, vtrum secundum naturam successio humana sit quæ generationibus adolescit, an contra naturam? Si enim secundum natu- 1. Cor. 7. ram, numquam igitur intermittenda est. Et quomodo integritas virorum, virginitas puellarum, abstinentia viduarum, continẽtia coniugum prædicatur? Nullum ergo studium quærendæ successionis feriari debuit. Sed ipse auctor naturæ non vtiq; generationi obsecutus est, qui deus cum esset in corpore constitutus, præbuit magisterium, & hortatus est discipulos ad integritatem, dicens: *Sunt spa-* Matth. 19. *dones qui se castrauerunt propter regnum cælorum, qui potest capere, capiat.* Cum sit autem homo compositus ex corpore & anima (satis est enim interim hoc dicere, & silere de spiri- G tu) non est idem vtrique secundum naturam; sed quod est corpori secundum naturam, id contra naturam est animæ: & quod secundum naturam est animæ, id contra naturam est corpori. vt si dicam, quod secundum naturam est visibili, id contra naturam est ei quod non videtur: & quod secundum naturam est ei quod non videtur, id contra naturam est visibili. Nihil ergo incongruum in hominibus Dei si fiant aliqua contra naturam corpori quæ sint animæ secundum naturam. Qui autem dicunt quoniam plures credidissent si circumcisio non fuisset, ii sibi responsum hoc habeant, quoniam plures crederent si martyria non essent: sed præstantior est fortitudo paucorum, quam remissio plurimorum. Sicut autem Ioan. 3. plurima baptismatum genera præmissa sunt, quia secuturum erat verum illud vnum in spiritu & aqua sacramentũ baptismatis, quo totus redimitur homo: ita plurimorum circumcisio præmittenda fuit, quia secutura erat circumcisio Dominicæ passionis, quam pertulit Iesus quasi agnus Ioan. 1. Dei, vt tolleret peccatum mundi. Hæc ideo scripsimus, vt H ostenderemus quia & debuit præmitti circumcisio quæ foris est, vt & ea iam post aduentum Domini iure videatur Rom. 2. exclusa. Nunc autem circumcisio est necessaria quæ in occulto est, sicut Iudæus præstantior qui in occulto in spiritu, non litera: quoniam cum sint in vno homine duo homines, de quibus dictum est: *Et si is qui foris est homo noster* 2. Cor. 4. *corrumpitur secundum desideria erroris, sed qui intus est, renouatur* Rom. 7. *de die in diem.* Et alibi: *Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem.* Interior est homo noster qui est ad imaginem & similitudinem Dei factus, exterior qui figuratus è limo. Sic denique & in Genesi duas tibi creaturas Gen. 1. Gen. 2. hominis ostendit, secundo creatum hominem significans. Sicut ergo duo homines, ita & gemina conuersatio est: vna interioris hominis, altera exterioris. Et quidem plerique actus interioris hominis perueniunt ad exteriorem hominem, quemadmodũ castimonia interioris ho-

A minis transit etiam ad castitatem corporis. Qui enim adulterium cordis ignorat, idem vtique nescit corporis adulterium. Matth. 5. Non tamen etiam illud est consequens, vt qui non adulterauit corpore, non adulterauerit etiam corde, secundum illud: *Quoniam qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam adulterauit eam in corde suo.* Nam etsi adhuc non sit adulter corpore, tamen iam affectu adulter est. Rom. 2. Ergo est interioris hominis circumcisio. Nam qui circumciditur, totius carnis illecebras tanquam præputium exuit, vt sit in spiritu, non in carne, & spiritu, mortificet corporis sui actus. Et hæc est quæ in occulto est circumcisio, Rom. 4. sicut Abraham ante in præputio erat, postea factus est in circumcisione. Sic interior homo noster quando est in carne, tanquam in præputio est: quando autem iam non est in carne, sed in spiritu, incipit esse in circumcisione, non in præputio. Sicut autem qui circumciditur, non totam carnem exuit, sed solum præputium, vbi corruptela frequentior: ita qui in occulto circumciditur, carnem illam exuit de qua scriptum est: Isai. 40. *Omnis caro fænum, & omnis gloria eius vt flos fæni. Aruit fænum, & flos eius decidit: verbum* B *Domini manet in æternum.* Et remanet caro, quæ videbit salutare Dei, sicut scriptum est: Luc. 3. *Et videbit omnis caro salutare Dei.* Quæ sit ista caro, munda aures, vt intelligas. Talis ergo debet esse in occulto circumcisio, vt nullam habeat comparationem cum ea quæ foris est circumcisione. Et ideo qui in occulto Iudæus est, ipse præstat qui est à Iuda *cuius manus supra ceruicem inimicorum eius, qui recubans requieuit vt leo, & vt catulus leonis, quem laudant fratres eius.* Genes. 49. Ab hoc Iuda non deficit princeps, quia sermo eius principes facit, qui non subiiciantur illecebris sæcularibus, & captiueotur voluptatibus istius mundi. Et quia ipse Iudas in hanc generationem venit, ideo plurimi qui postea generati sunt, præferuntur vt virtutum principatu gaudeant. Rom. 2. Habeamus itaque circumcisionem in occulto, 1. Cor. 2. & in occulto Iudæum, qui est spiritalis. *Spiritalis autem,* vtpote princeps, *diiudicat omnia ipse autem à nemine diiudicatur.* Debuit ergo legis mandato præscripta circumcisio quæ ex parte erat, cessare, posteaquam venit qui circumcisionem faceret totius hominis, & impleret circumcisionem legis. Matth. 5. Quis autem est iste nisi qui dixit: *Non veni* C *legem soluere, sed implere?* Quamquam si diligenter intendas, & illa sit ratio qua iam cessare debuerit præputij circumcisio, Rom. 11. quia plenitudo gentium venit. Non enim gentibus circumcisio mandata est, sed semini Abraham. Sic enim Gen. 17. habes in primo oraculo: *Et dixit Deus ad Abraham: Tu autem testamentum meum obseruabis, tu & semen tuum post te in progenies eorum. Et hoc est testamentum meum quod obseruabis inter me & vos, & semen tuum post te in progenies eorum: Circumcidetur vestrum omne masculum, & circumcidetis carnem præputij vestri, & erit in signum testamenti inter me & vos. Infans octo dierum circumcidetur vobis, omne masculum in progenies vestras. Vernaculus domus tuæ & pecunia emptus ab omni filio alterius qui non est ex semine tuo, circumcisione circumcidetur: & erit pactum meum in carne vestra in testamentum æternum. Et incircumcisus masculus qui non circumciderit carnem præputij sui octaua die, exterminabitur anima illa de generatione illa, quia testamentum meum transgressus est.* Hebræus quidem negatur habere de octaua die, sicut D Aquila significat. Sed non in Aquila omnis auctoritas, qui quasi Iudæus in litera præteriit, nec posuit octauum diem. Interim & octauum diem & in signo datam circumcisionem audisti. Signum autem rei maioris indicium est, indicium veritatis futuræ, & datum testamentum Abrahæ & semini eius, cui dictum est: Genes. 21. Gen. *In Isaac erit semen tuum.* Ergo circumcidi licuit Iudæum, vel domi eius natum, vel pecunia eius emptum. Non possumus deriuare hoc ad alienigenam aut proselytum, nisi fuerint in domo Abrahæ nati, aut pecunia eius empti, vel seminis eius. Denique nihil dixit de proselytis, de quibus quando voluit dicere, nominauit eos, sicut habes: Leuit. 17. *Et locutus est Dominus ad Moysen, dicens: Loquere ad Aaron, & ad filios eius & ad omnes filios Israel: & dices ad eos: Homo homo à filiis Israel, & à proselytis qui sunt appositi vobis, quicumque fecerit, holocaustum.* Vbi ergo comprehendit eos, ibi lex eos tenet. Vbi oraculo non significantur, quomodo astringi videntur? Sic habes denique; *Dic filiis Aaron,* quando de sacerdotibus dicit. Habes quando & de Leuitis dicit. Ergo omnifariam claret etiam secundum litteram legis, quamquam lex spiritalis sit, Rom. 7. Rom. 11. secundum ipsam tamen litteram ad circumcisionem teneri non potuisse nationum populos, sed ipsam circumcisionem in signo fuisse donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret, circumcisus corde, non exigua membri vnius parte. Ergo satis & excusata à nobis, & exclusa est Iudæorum manens hodieque circumcisio. Quod autem reprehensioni eam dicunt fuisse vel esse gentilibus, primum non habent reprehendere ipsi vel irridere quod alij consortes faciunt sui. Esto tamen, fuerit quod irriderent. Quid hoc nos mouere debet, cum ipsa 1. Cor. 1. Luc. 9. *crux Domini Iudæis scandalum, Græcis stultitia, nobis autem virtus Dei sit atque sapientia?* Et ipse Dominus dixerit: *Qui me confusus fuerit coram hominibus, confundar & ego eum coram patre meo qui est in cælis.* docens nos iis quæ ridentur ab hominibus, non commouendos, si qua pro religionis obsequio deferuntur.

E

F

Leuitici Cap. XXXVI.

E*Go dominus Deus vester: non facietis vobis ipsis manufacta, neque sculptilia, neque statuam erigetis vobis, neque lapidem insignem erigetis in terra vestra ad adorandum eum. ego Dominus Deus vester. Sabbata mea seruabitis, & à sanctuario meo timebitis. ego Dominus. Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea obseruaueritis, & feceritis ea, dabo pluuiam vobis in tempore suo; & terra dabit germina sua, & ligna camporum reddent fructum suum. Et apprehendet vobis tritura vindemiam, & vindemia apprehendet sementem: & comedetis panem vestrum ad saturitatem, & habitabitis cum securitate in terra vestra. Et dabo pacem in terra vestra, & dormietis, & non erit vos exterrens. Et perdam bestias malas ex terra vestra, & bellum nõ transibit per terram vestram. Et persequimini inimicos vestros, & cadent coram vobis in cæde. Et persequentur ex vobis quinque centum, & centum ex vobis persequentur decem millia: & cadent inimici vestri coram vobis gladio. Et respiciam super vos, & crescere faciam vos: &* G *multiplicabo vos, & statuam pactum meum vobiscum. Et comedetis antiqua antiquorum, & antiqua ex conspectu nouorum effretis. Et ponam tabernaculum meum in vobis, & non abominabitur anima mea vos. Et ambulabo inter vos, & ero vester Deus, & vos eritis mihi in populum. Ego sum Dominus Deus vester, qui eduxi vos de terra Aegypti, cum essetis vos serui: & confregi vinculum iugi vestri, & duxi vos cum fiducia. Si autem non obedieritis mihi, neque feceritis præcepta mea hæc: sed inobedientes fueritis ipsis, & iudicia mea spreuerit anima vestra, ita vt vos non faciatis omnia mandata mea, ita vt dissipetis* H *vos pactum meum. & ego faciam sic vobis: & obfirmabo super vos festinationem, & egestatem, & scabiem, & icterum: consumentes oculos vestros, & animam vestram liquescentem. Et seminabitis in vanum semina vestra, & comedent ea aduersarij vestri. Et obfirmabo faciem meã contra vos, & cadetis coram inimicis vestris: & persequentur vos odientes vos, & fugietis nullo persequente vos. Et si vsque ad hoc non obedieritis mihi, addam castigare vos plagis septies pro peccatis vestris, & confringam superbiam arrogantiæ vestræ. Et ponam vobis cælum sicut æneum, & terram vestram sicut ferream. Et erit in vanum vis vestra: & non dabit terra vestra semen suum, & lignum agri non dabit fructum suum. Et si post hæc*

ambula-

A *ambulaueritis obliqui, & non volueritis obedire mihi, addam vobis plagas ſeptem iuxta peccata veſtra: & mittam ſuper vos agreſtes beſtias terræ, & comedent vos, & conſument iumenta veſtra & paucos facient vos, & ſolitariæ erunt viæ veſtræ. Et ſi poſt hæc non correcti fueritis, ambulaueritis contra me obliqui, ambulabo & ego vobiſcum furore obliquo & percutiam vos & ego ſepties pro peccatis veſtris, & inducam ſuper vos gladium vlciſcentum vltionem pacti. Et confugietis in vrbes veſtras, & mittam mortem contra vos, & trademini in manus inimicorum, cum tribulauero vos penuria panum. Coquent decem mulieres panes veſtros in clibano vno, & reddent panes vobis in pondere, & comedetis, & non ſaturabimini. Si autem poſt hæc non obedieritis mihi, ſed ambulaueritis contra me obliqui, & ego ambulabo vobi-* B *ſcum in furore obliquo & corripiam vos ego ſepties iuxta peccata veſtra: & comedetis carnes filiorum veſtrorum, & carnes filiarum veſtrarum comedetis: & deſolabo ſtatuas veſtras, & deſtruam lignea ſimulachra veſtra. Et ponam cadauera veſtra ſuper cadauera idolorum veſtrorum, & grauis erit anima mea vobis. Et ponam vrbes veſtras ſolitarias, & deſolabo ſancta veſtra, & non olfaciam odorem ſacrificiorum veſtrorum. Et deſolabo ego terram veſtram, & admirabuntur ſuper illam inimici veſtri, habitantes in illa: & diſpergam vos in gentes, & conſumet vos penetrans gladius: & erit terra veſtra deſerta, & vrbes veſtræ erunt ſolitariæ. Tunc complacebunt terræ ſabbata ſua omnibus diebus deſolationis ſuæ, & vos eritis in terra inimicorum veſtrorum. Tunc ſabbatizabit terra, & complacebunt ſabbata ſua omnibus diebus deſolationis ſuæ: ſabbatizabit qui non ſabbatizauit in ſabbatis veſtris, quando habitabatis ipſam. Et relictis ex vobis inducam pauorem in corde illorum in terra inimico-* C *rum tuorum, & perſequetur eos ſonitus folij volantis, & fugient vt fugientes à bello, & cadent nullo perſequente. Et contemnet frater fratrem ſuum ſicut in bello, nullo incurrente. Et non poteritis reſiſtere inimicis veſtris, & peribitis in gentibus, & comedet vos terra inimicorum veſtrorum. Et relicti ex vobis tabeſcent propter peccata ſua in terra inimicorum ſuorum, propter peccata patrum ſuorum tabeſcent. Et confitebuntur peccata ſua, & peccata patrum ſuorum, quoniam transgreſſi ſunt & contempſerunt me: & quoniam ambulauerunt coram me obliqui, & ego ambulaui cum illis in furore obliquo, & perdam illos in terra inimicorum ſuorum. Tunc erubeſcet cor illorum incircumciſum, & tunc complacebunt ſcelera ſua. Et recordabor fœderis Iacob, & fœderis Iſaac, & fœderis Abraham recordabor, & terræ recordabor, & derelinquetur terra ab eis. Tunc expectabit terra ſabbata* D *ſua, cum deſerta fuerit ab illis propter eos. Et ipſi expectabunt ſua peccata, eo quod iudicia mea ſpreuerunt, & præcepta mea deſpexerunt anima ſua. Et ſic exiſtentibus ipſis in terra inimicorum ſuorum, non contempſi eos, neque deſpexi eos, ita vt perderem illos, vt annihillarem pactum meum quod ad eos. Ego enim ſum Dominus Deus illorum. Et recordabor pacti illorum prioris, quando eduxi illos de terra Aegypti, de domo ſeruitutis coram gentibus, vt eſſem illorum Deus. ego Dominus. Hæc iudicia & præcepta, & lex quam dedit Dominus inter ſe, & inter filios Iſrael, in monte Sinai, in manu Moyſi.*

E

Examinatur cur Deus Iudæis interminatus fuerit, dicens: Ponam vobis cælum ſicut æneum, & terram veſtram ſicut ferream.

AMBROSIVS ROMVLO.

CVM ſis in agro, miror qua ratione de me quærendum putaueris cur dixerit Deus: *Ponam vobis cælum ſicut æneum; & terram veſtram ſicut ferream.*] Nam ſpecies ipſa agri & præſens fertilitas docere nos poteſt quanta clementia ſit aeris, & cæli indulgentia, quando dignatur Deus vbertatem dare: quando autem ſterilitas, quemadmodũ clauſa omnia, ſpiſſus aer, vt in rigorem æris ſolidatus putetur. Vnde alibi habes *quia in diebus Eliæ clauſum eſt cælum annis tribus & menſibus ſex.* Significatur igitur clauſum cælum æneum eſſe, vſum ſui terris negare. F Terra quoque ferrea eſt, cùm prouentus abnuit, & iacta ſibi ſemina tanquam hoſtili duritia genitali excludit aluo, quæ gremio ſolet blandæ matris fouere. Quando enim ferrum fructiferat? Quando æs imbres relaxat? His igitur miſerandam famem minatur impiis, vt qui pietatem filiorum communi omnium domino & patri exhibere neſciunt, careant nutrimento paternæ indulgentiæ, ſit illis cælum æneum concreto aere, & ſolidato in metalli rigorem, ſit illis terra ferrea partus ſuos neſciens, & quod plerumque inopia habet, diſcordias ferens. Rapto enim vtuntur qui victu indigent, vt alienis diſpendiis famem ſuam ableuent. Iam ſi & offenſa inhabitantium huiuſmodi ſit, vt diuina commotione iis inferantur prælia, vere terra eſt ferrea, telorum ſegetibus inhorrẽs, vt ſuis nuda fructibus, fœcunda ad pœnam, ſterilis ad alimoniam. Vbi autem abundantia? *Ecce ego pluo vobis panes, dicit Dominus.* Vale, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Deut. 28.
Luc. 4.
Exod. 16.

S. AMBROSII ANNOTATIONVM IN leuiticum finis.

G

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, SVPER CAP. XXIII. LIBRI NVMERI Annotatio.

Numeri Cap. XXIII.

ET dixit Balaam Balac: Aedifica mihi hic ſeptem altaria, & para mihi hic ſeptem vitulos, & ſeptem arietes. Et fecit Balac quemadmodum dixit ei Balaam, & obtulit vitulum & arietem ſuper altare. Et dixit Balaam ad Balac: Sta ſuper ſacrificium tuum, & ibo: ſi apparuerit mihi Deus in occurſu, & verbum quodcumque mihi oſtendet, annuntiabo tibi. Et abiit recta, H *& apparuit Deus Balaam. Et dixit ad eum: Septem altaria paraui, & impoſui vitulum & arietem ſuper altare. Et immiſit Deus verbum in os Balaam, & dixit: Conuerſus ad Balac, ſic loqueris. Et reuerſus eſt ad eum, & ille ſteterat ſuper holocauſtis ſuis & omnes principes Moab cum illo. Et aſſumens parabolam ſuam, dixit: Ex Meſopotamia accerſiuit me Balac rex Moab, de montibus Orientis, dicens: Veni, maledic mihi Iacob & veni, maledic mihi Iſrael. Quid maledicam cui non maledicit Dominus? Quid maledicam cui non maledicit Deus? A ſummis montibus conſpiciam eum, & de collibus conſiderabo eum. ecce populus ſolus habitabit, & in gentibus non reputabitur. Quis dinumerauit ſemen Iacob? & quis numerabit populos Iſrael? Moriatur*

A *anima mea in animis iustorum, & fiat semen meum vt semen hoc. Et dixit Balac ad Balaam: Quid fecisti mihi? Ad maledictionem inimicorum meorum vocaui te, & ecce benedixisti benedictione. Et dixit Balaam ad Balac: Nonne quæcumque immiserit Deus in os meum, hoc custodiam ad loquendum? Et dixit ad eum Balac: Veni adhuc mecum in alium locum, ex quo non videbis eum inde: sed partem aliquam eius videbis, omnes autem non videbis, & maledices mihi ei inde. Et assumpsit eum in agri speculam super verticem excisi, & ædificauit ibi septem altaria, & imposuit vitulum & arietem super altare. Et dixit Balaam ad Balac: Sta super sacrificium tuum, ego autem ibo interrogare Deum. Et occurrit Deus Balaã, & immisit verbum in os eius, & dixit: Reuertere ad Balac, & hæc loqueris. Et reuersus ad eum, & ille steterat super holocaustum suum, & principes Moab cum eo. Et dixit ei Balac: quid loquutus est Dominus? Et assumens parabolam suam, dixit, Surge Balac: & audi, auribus percipe testis filius Sepphor. Non vt homo Deus, vt mentiatur: neque vt filius hominis, vt mutetur. Ipse dixit si: Non faciet, loquetur, & non manebit, Ecce ad benedicendum assumptus sum: benedicam, & non conuertar. Non erit labor in Iacob, neque apparebit dolor in Israel. Dominus Deus eius cum eo, gloriosa principum in eo. Deus qui eduxit eum ex Aegypto, gloria eius sicut vnicornis. Non enim est augurium in Iacob, neque diuinatio in Israel: & secundum tempus dicetur Iacob & Israel quid perficiet Deus. Ecce populus sicut catulus leonis consurget, & sicut leo superbiet. Non dormiet quoad deuoret prædam, & sanguinem vulneratorum bibat. Et dixit Balac ad Balaam: Neque maledictionibus maledices ei, neque benedicens benedices ei. Et respondens Balaam dixit Balac: non loquutus sum tibi: dicens: Verbum quodcumque loquutus fuerit Deus hoc faciam? Et dixit Balac ad Balaam: Veni, assumam te in locum alium: si placuerit Deo, & maledic mihi illi inde. Et assumpsit Balac Balaam super verticem Phogor, qui spectat in desertum, & dixit Balaam ad Balac: Aedifica mihi hic septem altaria, & para mihi hic septem vitulos & septem arietes. Et fecit Balac sicut dixit ei Balaam: & imposuit vitulum & arietem super altare.*

B

C

Super verbis Balaam, eiusque in Israel benedictione, excitantur quædam dubia, & explicantur.

AMBROSIVS CHROMATIO.

D ICTVM est: *Non vt homo Deus, vt mentiatur: neque vt filius hominis vt mutetur.*] Nunquidnam mentitur Deus? Sed non mentitur, quia impossibile est mentiri Deum. Impossibile autem istud nunquidnam infirmitatis est? Non vtique. Nam quomodo omnia potest, si aliquid efficere non potest? quid ergo ei impossibile? Illud vtique quod naturæ eius contrarium est, non quod virtuti arduum. Impossibile, inquit, est ei mentiri: & impossibile istud non infirmitatis est, sed virtutis & maiestatis, quia veritas non recipit mendacium, nec Dei virtus leuitatis errorem. Ideoque sit Deus verax, *omnis* autem *homo mendax.* Veritas itaque semper in eo est, fidelis manet, mutare se & negare non potest. Si enim verum se negat, mentitur: mentiri autem non virtutis, sed infirmitatis est. Nec mutare se potest, quia natura eius non recipit infirmitatem. Hoc igitur impossibile eius, plenitudinis est, quę minuere se & augere non potest; non infirmitatis, quæ in eo quod se auget imbecilla est. Ex quo colligitur impossibile

D Tit. 1. Hebr. 6.

Rom. 3. Tit. 2.

Dei potentissimum esse. Quid enim potentius quam nescire quidquid infirmitatis est? Est tamen & aliud infirmũ Dei, quod fortius est hominibus: & stultum Dei, quod sapientius est hominibus: sed hoc crucis: illud diuinitatis. Si ergo quod infirmum eius potentia est: quod potentiæ, quomodo infirmum est? Sit igitur nobis positum, quia nõ mentitur Deus. Sed nec augurator augurij in Israel, secundum legem Dei. Quomodo ergo Balaam prohibitum se oraculo Dei dicit ne vadat ad maledicendum populo Israel, & tamen iuit, & occurrit ei angelus Domini qui eum prohiberet pergere, ita vt obsisteret asinæ eius quæ vehebat eum, & nihilominus & ipse dixit ei vt iret, sed hoc diceret quod sibi infunderetur? Si diuinatio non est in Israel, vnde isti oraculum Dei quod futura manifestauit, qui augur erat? Si oraculum Dei loquebatur, vnde meritum diuinæ aspirationis assumpserat? Sed non mireris infusum auguri à Domino quod loqueretur, quando infusum legis in Euangelio etiam principali sacerdotum, vni ex persequentibus Christum: quia *oportet vnum hominem mori pro populo.* In quo non prophetiæ meritum, sed assertio veritatis est, vt aduersariorum testimonio manifestaretur, quo perfidia non credentium vocibus suorum augurum redargueretur. Ideo Balaam ille Chaldæus accitur ad fidem, vt Chaldæorum superstitio conticesceret. Non igitur confitentis meritum, sed vocantis oraculum est reuelante Dei gratia. Quid igitur contraxit offensionis, nisi quia aliud loquebatur, aliud machinabatur? Deus enim vas mũdum requirit, non immunditia inquinatũ & sordibus. Tentabatur igitur Balaam, non probabatur. Erat enim plenus fallaciæ ac doli. Denique cum primo consuluisset vtrum ad illum vanitatis populũ deberet pergere, & prohibitus esset, excusauit: postea missis legatis honoratioribus, promissis vberioribus, muneribus cumulatioribus illectus, qui renuntiare debuerat, iterum consulendũ putauit quasi Deus aut pretio aut muneribus inflecteretur. Responsum est quasi auaro, non quasi ei qui verum quęreret: vt illuderetur potius, quam informaretur. Cœpit ire, occurrit ei angelus in angusto, demonstrauit se asinæ, non demonstrauit auguri. Illi se reuelauit, istum obtriuit: tamen vt aliquando & ipse cognosceret, aperuit oculos eius: vidit, & adhuc tamen non credidit euidenti oraculo: & qui vel oculis credere debuisset, inuoluta & ambigua respondit. Tunc indignatus Dominus, per angelum dixit: *Vade, & quæcumque tibi inspirauero, hæc dices*: id est, non quæ vis, sed quæ cogeris loqui. Quasi organum inane sonum meis præbebis sermonibus. Ego sum qui loquor: non tu, qui ea quæ audieris resultabis, & quæ non intelliges. Nihil proficies eundo, quia sinè mercede remeabis pecuniæ, & sine profectu gratiæ. Denique ea prima vox eius est: *Quid maledicam cui non maledicit Dominus?*] Vt ostenderet non in sua voluntate esse benedictionem Hebræi populi, sed in Dei gratia *A summis* (inquit) *montibus conspiciam eum:*] quoniam non oculis comprehendere possum hunc populum qui habitabit solus fines suos, non locorum possessione disterminãs, sed virtutis incolatu, & morum singularium proprietate, in æterna diffundẽs sæcula. Quis enim annumerabitur ei de nationibus aliis, qui finitimorum populorum excedit consortia iustitiæ sublimitate? quis constitutionem generationis eius colliget? Corpora quidem eorum humanis seminibus concreta & figurata aduertimus, sed de superioribus & mirabilibus seminariis animæ eorum pullularũt. *Moriatur anima mea in animis iustorum,*] moriatur hanc corporalem vitam, vt in animis iustorum illius æternæ vitæ adipiscatur gratiã. In quo iam tunc sacramẽti huius cęlestis & sacri baptismatis reuelata est magnificentia, per cuius operationem moriuntur homines culpę veteri, & iniquorum operibus, vt nouitate vitæ in consortia iustorum transfigurati, in eorum mores resurgãt. Et quid mirum de hominibus, cum moriantur peccato, vt Deo viuant? Hæc audiens Balac, indignatus est, dicens: *Quid fecisti mihi? Ad maledictionẽ inimicorum meorum vocaui te: & ecce benedixisti benedictione.*] Respõdit ille: Calumniam patior de eo quod nescio. Ego enim nihil mecũ loquor, sed quasi cymbalum tinniens sonum reddo. Iterum alio atq; alio transductus, cum vellet maledicere, benedicebat: *Nõ erit labor in*

E 1 Cor. 1.

Tit. 1. Deut. 18. Num. 22.

Ioan. 11. F

Num. 22.

Num. 22.

Ibidem.

G

Ibidem.

H

Rom. 6.

Ibidem.

1. Cor. 13.

Iacob,

A *Iacob, neque dolor in Israel. Dominus Deus eius cum eo.*] Et infra
iubet patari aras septem & sacrificia, Vtique debuit discedere,
sed per infirmitatem mentis, & mutabilitatem sen-
Num. 24. tentiæ putabat quod auertere posset Dei voluntatem. Ipse
autem per excessum mẽtis aliud cupiebat, & aliud loque-
batur. *Quam speciosa,* inquit, *habitacula tua Iacob, Tabernacula
tua Israel sicut nemora obumbrantia, sicut paradisus super flumium,
& sicut cedrus secus aquas. Exibit homo ex Iacob, & obtinebit multas
gentes, & attolletur, regnum eius in altum, in t. rris quoque extendet
principatum suum in Aegyptum. Qui benedicent eum benedicentur:
& qui maledixerint ei, maledicti erunt.* Quem igitur
nisi Christi populum significat quem benedicit Deus? in
Hebr. 4. cuius medullas verbum Dei descendit *vsque ad diuisionem
animæ, artuum quoque & medullarum*: in quo habuisset Balaam
gratiam Domini, si id ex sententia & affectus sui proposito
fecisset. Sed quia reuincitur mala mens consiliis
suis, & occulta animi produntur exitu, ideo sequentibus
Insidiis animus eius aperitur. Vnde & dignam mercedem
suæ inuenit maleuolentiæ. Nam cum aduerteret quod
B non posset in excessu mentis positus maledicere, dat consilium
regi, dicens: *Illa sint oraculorum quæ Deus præcepit, accipe
consilium aduersus oracula Dei. Populus iste iustus est, habet protectionem
Dei, quia non diuinationibus & auguriis sese dedit, sed soli
æterno Deo: ideo cæteris fide præstat.* Interdum tamen & fideles
mentes corporis labuntur illecebra; & formæ lenocinio.
Sunt tibi mulieres plurimæ, & pleræque non indecores
pulchritudine. Virilis autem sexus nullo magis lubricus
quam muliebri decore: cito capitur, & maxime si ardor
mentium alloquiis inflammetur frequentibus, & quasi
facibus inardescat, si spem potiundi hauriat, affectum differat.
Iaciant igitur mulieres tuæ vocibus suis hamos, nec
difficiles primos congressus suos præbeant, sed & visu faciles,
& dictu affabiles circũerrent, & toto circumfundant
exercitui, atque hos arte tractent viros, vt concubitu non
Indulgeant, nisi amoris mutui fidem consortio sacrilegij
comprobauerint. Sic enim poterunt cælesti protectione
destitui, si ipsi à Domino Deo suo sacrilegiis deuiauerint.
C Non igitur iustus Balaam; vtpote consiliarius forni-
Apoc. 2. cationis & sacrilegij, sicut euidenter etiam in Apocalypsi
scriptum est Ioannis Euangelistæ, dicente Domino Iesu
ad angelum ecclesiæ Pergami: *Habes illic tenentes doctrinam
Balaam, qui docebat Balac mittere scandalum coram filiis
Israel, manducare immolata, & fornicari: ita habes & tu tenentes
doctrinam Nicolaitarum.* Quo appater inde Manichæorum
sacrilegia manasse, qui miscent atque adiungunt sacrilegium
turpitudini. Ergo nec Deus iniustus, nec mutabilis
eius sententia. Deprehendit enim mentem eius, & occulta
cordis, & ideo tentauit eum quasi diuinum, non elegit
quasi prophetam. Et vtique vel tantorum oraculorum
gratia, & reuelationum sublimitate conuerti debuit: sed animus
nequitiæ plenus verba prompsit, non fidem detinuit,
consiliis infirmare cupiens quod annuntiabat futurum.
Et quia oracula fraudare non poterat, consilia fraudulenta
subministrabat, quibus leues populi Iudæorum
Num. 25. tentari quidem sunt, sed non expugnari. Vnius enim viri
sacerdotis iustitia solutum est omne facinorosi hominis
D consilium, multoque mirabilius, per vnum hominem potuisse
liberari exercitum patrum, quam potuisse decipi.
Hoc munusculum sanctæ menti tuæ transmisi, quia vis me
aliquid de veterum scriptorum interpretationibus paginare.
Ego autem assumpsi epistolas familiari sermone attexere,
redolentes aliquid de patrum moribus: quarum
gustum si probaueris, post hæc huiusmodi mittere non
vetecundabor. Malo enim senilibus verbis de supernis
Gen. 24. rebus hallucinari tecum, quod Græci dicunt ἀδολεσχῆσαι,
vt Isaac veniente Rebecca futuræ Ecclesiæ animo videns
mysteria: malo, inquam, hallucinari tecum verbis senilibus,
ne videar artem desisse, quam concitatioribus deflare
aliquid nec studiis nostris aptum nec viribus. Vale
& nos dilige, quia nos te diligimos.

S. AMBROSII SVPER CAP. XXIII. LIB. num. annotat. finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, DE XLII. FILIORVM ISRAEL MANSIONIBVS, SVPER cap. xxxiii. libri numeri tractatus.

Numeri Cap. XXXIII.

E *Et hæ mansiones filiorum Israel, vt exierunt de Aegyptacum exercitu suo in manu Moysi & Aaron, & scripsit Moyses profectiones eorum & mansiones eorum per verbum Domini. Et hæ mansiones itineris eorum. Profecti sunt ex Ramesse mense primo; quinta & decima die mensis primi: postridie Pascha egressi sunt filij Israel in manu excelsa coram omnibus Aegyptiis. Et Aegyptij sepeliebant ex ipsis mortuos omnes quotquot percussit Dominus, omne primogenitum in terra Aegypti. Et in diis eorum fecit*
F *vltionem Dominus. Profecti autem filij Israel ex Ramesse castrametati sunt in Socath. Et profecti ex Sacoth, castrametati sunt in Ethan, qui est pars deserti. Et profecti ex Ethan, castrametati sunt ad Os eroth, quæ est contra Beelsephon, & contra Magdalum. Et profecti ex Os erath, transierunt per medium maris in desertum: & ambulauerunt viam trium dierum per desertum ipsi, & castrametati sunt in Marath. Et profecti ex Marath, venerunt in Elim. Erant Elim duodecim fontes aquarum, & septuaginta arbores palmarum, & castrametati sunt illic apud aquas. Et profecti ex Elim, castrametati sunt super mare Rubrum. Et profecti à mari Rubra, castra-*
G *metati sunt in desertũ Sin. Et profecti de deserta Sin, castrametati sunt in Dephcha. Et profecti de Dephcha, castrametati sunt in Halus. Et profecti ex Halus, castrametati sunt in Raphidim: & non erat illic aqua ad bibendum. Et profecti ex Raphidim, castrametati sunt in deserta Sinai. Et profecti de deserto Sinai, castrametati sunt in Sepulchris concupiscentiæ. Et profecti ex Sepulchris concupiscentiæ, castrametati sunt in Aseroth. Et profecti ex Aseroth, castrametati sunt in Rethma. Et profecti ex Rethma, castrametati sunt in Remon phares. Et profecti ex Reman phares, castrametati sunt in Lebna. Et profecti de Lebna, castrametati sunt in Ressa. Et profecti de Ressa, castrametati sunt in Calatha. Et profecti de Calatha, castrametati sunt in Arsaphar. Et profecti ex Arsaphar, castrametati sunt in Arada. Et profecti ex Arada, castrametati sunt in*
H *Maceloth. Et profecti de Maceloth, castrametati sunt in Thaath, Et profecti de Thaath, castrametati sunt in Thare. Et profecti ex Thare, castrametati sũt in Methcha. Et profecti ex Methcha, castrametati sunt in Esmona. Et profecti ex Esmona, castrametati sunt in Moserath. Et profecti de Maseroth, castrametati sunt in Baneiachan. Et profecti de Baneiachan, castrametati sunt in montem Gadgad. Et profecti de monte Gadgad, castrametati sunt in Iethebata. Et profecti de Iethebatha, castrametati sunt in Ebrona. Et profecti de Ebrana, castrametati sunt in Asiangaber. Et profecti de Asiongaber, castrametati sunt in deserto Sin. Et profecti de deserta Sin (hæc est Cades) Castrametati sunt in Hormante prope terram Edon: Et ascendit Aaron sacerdos in montem propter iussum Domini, & mortuus est illic in quadragesimo anno exitus filiorum*

A *Israel de terra Aegypti, mense quinto, vna mensis. Et Aaron erat triũ & viginti & centum annorum quando mortuus fuit in Hor monte. Et audiuit Chananaus rex Arad, & hic habitabat in terra Chanaan, quando ingrediebantur filij Israel. Et profecti ex Hor monte, castrametati sunt in Salmona. Et profecti de Salmona, castrametati sunt in Phinon. Et profecti de Phinon, castrametati sunt in Oboth. Et profecti ex Oboth, castrametati sunt in Ieabarim, in eo quod vltra in finibus Moab. Et profecti ex Ieabarim, castrametati sunt in Dibon gad. Et profecti ex Dibon gad, castrametati sunt in Elmon deblathaim. Et profecti de Elmon deblathaim, castrametati sunt super montes Abarim contra Nabo. Et profecti de finibus Abarim, castrametati sunt in Occidente Moab, supra Iordanem, iuxta Hiericho: ibique castrametati sunt inter Bethsimon, vsque ad Belsathim in Occi-* B *dente Moab. Et loquutus est Dominus ad Moysen in Occidente Moab apud Iordanem contra Hiericho, dicens: Loquere filiis Israel, & dices ad illos: Vos transite Iordanem in terram Chanaan, & perdetis omnes habitantes in terra ante faciem vestram, & auferetis species eorum, & omnia idola conflata eorum perdetis, & omnes statuas eorum auferetis, & perdetis habitantes terram, & habitabitis in ea. Vobis enim dedi terram eorum in sorte, & possidebitis terram in sorte per tribus vestras. Pluribus multiplicabitis possessionem eorum, & paucioribus minuetis possessionem eorum. In quod exierit nomen eius, illic eius erit: per tribus familiarum vestrarum possidebitis. Si vero non perdideritis habitantes in terra de facie vestra, & erit quoscumque reliqueritis ex eis, aculei in oculis vestris, & iacula in lateribus vestris, & aduersabuntur vobis in terra, in quam vos habitabitis. Et erit quemadmodum decreueram facere eis, faciam vobis.* C

VMERORVM liber, de qua nunc nobis est sermo, vnus est ex quinque Moysi libris. Eo vero nomine legimus appellari, quoniam Israeliticæ plebis ex Ægypto egressæ virorum perfectorum numerum & computationem Dei præcepto continet. Sic enim Moysi loquutus est Deus: (Num. 26) *Accipe summam vniuersæ congregationis filiorum Israel à viginti annis & supra, per domos familiarum ipsorum, omnis egrediens ad prœliandum in Israel.* Itaque Dominus cum homines à viginti annis & supra & ad prœliandum idoneos numerari præceperit, manifestum quod viros perfectos intellexerit. A qua summa mulieres fœmineæ infirmitatis obstaculo, serui, vtpote vita moribusque degeneres, Ægypti, vt alienigenæ & barbari excluduntur. Soli numerantur Israelitæ; nec ij omnes, sed robore tan- (Num. 1.) tum & virtute præstantes. Sic enim scriptum est: *Numeratio filiorum Israel cum exercitu eorum à viginti annis & supra, omnis egrediens ad prœliandum in Israel*, &c. Nec id mysterio D vacat. Nam dum puerilis & lubricus sensus, vel fœminea & resoluta segnities nobis inest, vel dum Ægyptios barbarosque gerimus mores, sancto Dei calculo numerari non meremur. In eodem deinde libro filiorum Israel (Exod. 12.) itinera, profectiones, mansionesque à finibus Ægypti vsque ad tempus & locum quo Moyses defunctus est, mandato Dei recensentur. Inquit enim: (Deut. 34.) *Et scripsit Moyses profectiones eorum & mansiones eorum, per verbum Domini.*] Nec vero sine causa Moysi hoc scribere à Domino præceptum est, quia propter instructionem nostram: (Inquit enim Apostolus: (1 Cor. 10.) *Omnia in figura contingebant illis: scripta sunt autem hæc ad correctionem nostram*) vt legentes & probantes quanta nobis in hac ad terram viuentium profectione immineant discrimina, quantæ hostium insidiæ, bellorum (Ephes. 6.) conflictationes spiritalium, marinum & fluminum, mundi & voluptatum pericula; iter nostrum non segniter neque remisse carpamus, quo labente die in medio deficia- E (Exod. 16.) mus itinere, noctis tenebris obruti. Nocte enim Ægyptij primogenita ab exterminatore percutiuntur: nocte auari (Luc. 12.) anima diuitis à dæmonibus reposcitur. Sed prudenter itineri nos accingentes, fortiterque ad bella præparati, de (Deut. 1.) virtute ad virtutem transeamus, *& Dominus Deus noster præcedat nos ante faciem nostram, debellans inimicos nostros, portansque nos vt mater filium suum, ac ducens nos die per nubem, & nocte per ignem*; (Exod 13.) vt tandem superatis quibusque itineris difficultatibus aduersariorumq; incursibus potestatum, profectionem nostram gloriose perficiamus. Mansiones vero filiorum Israel quadraginta & duæ numero computantur. (Luc. 8.) Quæ denarij, quaternarij, & binarij ratione numeri quem continet, multa nos mysteria docent. Volentes autem id vobis, fratres, explicare, intuemini obsecro, & figite memoriæ, ne verbi contemptores inueniamini, nec fiat anima vestra via, vbi grana iactata non germinent: *& veniant*, inquit, *volatilia cæli, & rapiant ea.* Percipite ergo hæc, & recondite in cordibus vestris. Denarius F numerus mysticus est, & non mediocriter à Moyse commendatus. Ad eum namque primitias oblationesque & vota refert. Inquit enim: (Leuit. 27.) *Omnis decima terræ, & à fructu ligneo, Domino est: & omnis decima boum & ouium, & omne quod venerit in numero sub virga, decima erit sancta Domino.* Denique Iacob, Deo sibi dum ab Laban auunculum suum in Mesopotamiam proficisceretur, in itinere apparenti pollicitus est, dicens: (Gen. 28.) *Omnium quæ mihi dederis decimam decimabo tibi.* (Genes 6.) (Genes 5.) Hanc ob causam Noe ille qui primus in veteri scriptura iustus pronuntiatus est, decimus à protoplasto inducitur; non ad ostendendam viuentium tunc ætatem, vel ad præscribendum numerum hominum: sed vt aperte doceretur, quod sicut denarius numerorum qui vnitatem sequuntur perfectissimus est, ita tranquillitas in anima, finis est reuera actionum vitæ. Ternio enim per se ipsum multiplicatus nouenarium complet, & lites, dissidia, bellaque diuinis indicat oraculis: vt (Gen 14.) patet in quatuor & quinque regibus dissidentibus, seque mutuo impugnantibus. Vnitas vero nouenario superueniens, denarium perficit, & pacem amicitiamque designat. Nouem enim certantibus regibus, sapiens G Abraham quasi decimus superueniens pro tempestate tranquillitatem, pro bello pacem, pro morte victoriam, (Ibidem.) Deo fauente, attulit. Vnde & Melchisedech summi Dei sacerdoti decimas exoluit. Denarius ergo numerus perfectus est, & vnitatem designat. Quaternarius quoque (Gen. 1.) & ipse mysticus est, & in scriptura commendatur. Nam speciosam illam lucem quæ se ipsam & cætera manifestat, luminisque genitores solem & lunam, ac præfulgentium stellarum chorum quæ noctem diemque, menses annosque oriendo & occidendo terminant, die quarto creata esse sermo propheticus declarat. Mundi radices quattuor numerantur, terra, aqua, ignis & aer. Et annorum temporum vices sunt totidem, hyems, æstas, ver, & autumnus. Denique de terræ fructibus Deo oblationes ante annum quartum fieri prohibemur. Sic enim scriptum est: *Fructus terræ tres annos erit vobis immundus, non comedetis ex eo: at anno quarto erit omnis fructus eius sanctus & laudabilis Domino.* Nec immerito, quaternioni enim H insunt omnia, punctum, linea, superficies, & soliditas, mensuræ vniuersorum. Insunt etiam potissimæ symphoniæ musicę. Deinde quadranguli latera oportet esse æqualia. Æqualitas vero mater est iustitiæ, quæ cæterarum virtutum dux est & magistra. Iustitiam ergo quaternarius in- (Luc. 21.) sinuat. Binarius demum nec ipse expers est mysterij. Legimus enim viduam illam insigni laude à Domino commẽdari, quæ æra duo in gazophylaciũ misit. (Luc. 10.) (Ioan. 4.) Samaritanus pro curatione sauciati binos erogauit nummos. Apud Samaritanos biduum transegit Saluator Christus. Bipartitam namque significat charitatem: Dei nempe, & proximi: (Matth. 22.) *In his duobus* (dicit Dominus) *vniuersa lex pendet, & prophetæ.* Mansiones igitur filiorum Israel ab Ægypti finibus vsque ad repromissionis terram, quadraginta duæ à Moyse recensentur. Sic & sanctus Matthæus Christi generationem describens, quadraginta duas enumerat. Inquit enim: (Matth 1.) *Ab Abraham vsque ad Dauid, generationes quatuordecim:*

à Dauid

A à David, *vsque ad transmigrationem Babylonis generationes quatuordecim, & à transmigratione Babylonis vsque ad Christum, generationes quatuordecim*: vt ostenderet quod verus Israelita qui de sæculi eius Aegypto ad cœlum, veram viuentium terram, per tot rerum discrimina & inimicorum tentamenta peruenire festinat, pace per denarium, iustitia per quaternarium; charitate per binarium, armari oportet. Pace, quia scriptum est: *In pace vocauit nos Deus.* Iustitia, quia dicit idem Apostolus: *State induti loricam iustitiæ.* Charitate; quia *charitas operit multitudinem peccatorum.* Christus ergo ad Virginem, Israel ad Iordanem, Christianus ad cœlum pari mansionum numero deueniunt. Sed iam ipsas Israelis profectiones sigillatim consideremus. [Gal. 16. Cor 7. Ephes 6. Pet 4.]

Prima mansio Ramessen.

Profectionum ordo, mansionumque distinctio filiorũ Israel ex Aegypto exeuntium ad terram vsque patribus B repromissam, iis qui post Deum ambulare contendunt, ad virtutumque profectus aspirant, propter mysteria quę includuntur in illis, scitu valde necessaria sunt. Ea enim quæ in populo patrum corporaliter gesta sunt; nedum historiam, rerumque gestarum seriem nobis ostendunt; sed instructioni nostræ spiritaliter intellecta maxime proficiunt. Huc spectabat Apostolus, dum in epistola ad Romanos dicebat: *Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt.* Et ad Timotheum: *Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, & ad erudiendum in iustitia: vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* [Rom. 15. Tim 3.] Legimus ergo quod filij Israel, postquam Aegyptus vniuersa tantis plagis percussa est tempore cœlesti oraculo designato, vt ad immolandum Domino Deo in solitudinem proficiscerentur, terram Gessen, quam ad incolendum acceperant, deserẽtes, in Ramesses vrbem primo conuenerunt; ibi substiterunt, ibique primam fixerunt mansionem. [Exod. 5. Genes 47.] Ramesses Aegypti ciuitas est, ab Hebræis munita, quando sæuiente in eos Pharaone, luto, latere & paleis opprimebantur. Sic enim scriptum est. G *Et ædificauerunt ciuitates munitas Pharaoni, Phiton, Ramessen, & On.* [Exod 1.] Est denique in extremis illius regni finibus sita, vt habetur in libro Exodi. [Exod. 12.] In hac mansione populus patrũ, mactato agno, eiusque sanguine domorũ liminibus, ac vtrisque postibus illitis, exterminatoris euaserũt plagã: in hac Aegyptus primogenita sua vidit extincta: in hac farinã nõ fermẽtatam, vasaq; argentea & aurea ab Aegyptiis mutuo accepta, verbo Dei sibi populus congregauit. [Orig. hom. in Num] Horum quæ dicta sunt, fratres, singula mysteriis referta sũt, & nostræ proficiunt disciplinæ. In primis quia Ramesses secundum aliquos interpretatur *commotio turbulenta,* quæ significat pœnitentiam. Per ipsa enim turbulenta fit in peccatore commotio, vt aboleatur vetustas peccati, & inducatur nouitas gratiæ: vt homo vetus affigatur cruci, & nouus homo resurgat: vt vetere tandem deposita conuersatione carnis nouitas inducatur spiritus. [Cor 4. Rom. 7.] Prouidentia ergo magnam commotionem turbationemque gignit. Id eo propheta: *Postquam cognoui, ego ingemui.* [Rom 6.] Qui ergo ad repromissam æternæ hæreditatis patriam proficisci desiderat, ac Domino Deo seipsum *vt hostiam viuentem, sanctam, Patri placentem* immolaturus accedit, debet primo adire D Ramessen, hoc est commotionem, quæ fit per pœnitentiam, ibique suam figere mansionem. [Hier 31. Rom 12.] Ibi suam mansionem fixit Achab, quando scissa veste sua, induto cilicio ieiunauit, dormiuit in sacco, & demisso ambulauit capite. [3. Reg. 21.] Ibi Niniue rex fixit mansionem, quando surgens de throno suo, abstulit stolam propriam, & sacco indutus sedit in cinere. [Ion. 3.] Ibi Corinthij mansionem fixerunt, quando contristati sunt secundum Deum: *quæ tristitia*, vt scribit Apostolus, *pœnitentiam in salutem stabilem operatur.* [2. Cor. 7. Ibidem.] Deinde agni mactatio quid aliud est quam passio Christi; *qui*, vt Propheta dicit, *tanquam agnus innocens adductus est vt sacrificetur*? [Hier. 11.] Cuius sanguine super domorũ postes effuso liberamur ab exterminatore, quia Christi passione per sacramẽta nobis participata liberamur ab eo qui habebat mortis imperiũ, id est diabolum, vt ad Hebræos scribit Apostolus. [Heb 2. Heb 13.] Ideo in alio loco dicit: *Christus vt per suũ sãguinẽ sacrificaret populum, extra portam passus est.* E In hac etiam mansione Ægypti primogenita extinguuntur; hoc est, praui carnis affectus, & desideria mala quæ militant aduersus animam. [Exod. 12. 1. Petr. 2. Rom 13.] Extinguuntur vero Ægyptij, dum non agis opera tenebrarum: extinguuntur Ægyptij, dum non carnaliter; sed spiritaliter viuis: extinguuntur Ægyptij, dum impuras sordidasque cogitationes vel depellis è corde, vel omnino non recipis. [Rom. 8.] Ideo quęrẽti: *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* respondit Apostolus: *Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.* [Matth 9. Rom. 7. Exod 12.] In hac mansione farina, argentum & aurum cumulantur. Farina, ex qua panis conficitur, doctrina Christi est, quia panis Christus est, dicente Ioanne: *Ego sum panis viuus.* [Ioan 6.] Argentum, diuinum designat eloquium. *Eloquia* enim *Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum.* [Psal 11.] Aurum, mens bona est: quæ non immerito comparatur auro. Nam sicut aurum cæteris præstat metallis, ita mens bona in homine cæteris potior est humanæ substantiæ portionibus. Tria ergo in Ramesse coaceruantur, farina, argentum & aurum: doctrina, eloquium, & mens bona: in quibus census sapientis consistit. [Exod. 12. F] Sed interim pretiosam commutationem consideremus. Filij Israel dederunt paleas, quæ inextinguibili comburuntur igne, & receperunt farinam, in qua sapiens illa mulier fermentum abscondit. [Exod 1. Matth. 3. Luc. 13.] Dederunt lutum, quod deletur quia scriptum est: *Vt lutum platearum delebo eos*: & receperunt argentum, quod est sermo iusti. [Psal. 17.] Scriptum est enim: *Argentum igne examinatum, lingua iusti.* Dederunt lateres, qui cadunt; quia scriptum est: *Lateres ceciderunt*: & receperunt aurum, quod est mens bona, qua seruimus legi Dei. [Prou 10. Esai 9.] Bona ergo commutatio. vnde dicit Apostolus: *Iam saturati estis, iam diuites facti estis.* [Rom. 7.] Has nos diuitias comparemus nobis, quibus intelligibiles animæ nostræ thesauros repleamus: sed ipse Dominus dat nobis gratiam vt ab Ægyptiis illas eripere possimus. [1. Cor 4. Exod 12.] Ideo bene dicit Apostolus ad Hebræos: *Optimum est gratia stabilire cor.* [Hebr. 13] Bona igitur mansio Ramesse.

Secunda mansio Socoth.

G Secunda filiorum Israel profectio fuit in Socoth: ibiq; tentoria Aegypto relicta figentes, secundam mansionem habuerunt. [Exod. 12.] Ideo dicit: *Profecti autem filij Israel ex Ramesse castrametati sunt in Socoth.*] Intentio sancti prophetæ Moysi, qui Dei mandato populi processum ex Ægypto vsque ad Iordanem descripsit, non fuit singula notare loca, ad quæ ei in vniuerso itinere diuertere contigerit, sed illa tantum in quibus aliqua mysteria facta sunt. Socoth vrbs est in montanis, extra terram Ægypti; ei tamen finitima, vt legitur in libro Iesu Naue. [Iosu. 15.] Denique Socoth interpretatur *tabernacula.* Vnde Iacob quando ab Esau, qui ei à Mesopotamia reuertenti occurrit, se diuisit: *Reuersus est*, inquit scriptura, *in tabernacula.* [Genes 33. Ibidem.] vbi alia translatio habet: *Reuersus est Socoth.* & subiungit ibi: *Et fecit Iacob sibi domos, & pecoribus suis fecit tabernacula: propter hoc vocauit nomen loci illius Tabernacula.* Et ibi alia translatio dicit: *Appellauit nomen loci illius Socoth*, id est, tabernacula. In hac quoque mansione coxerunt farinam. [Exod 12. H] Dicitur enim in libro Exodi: *Et fecerunt ex farina subcinericios azymos.* [Ibidem.] non enim fermentata fuit: eiecerunt namque eos Ægyptij. In hac fit insuper annorum computatio quibus Israël fuit in Aegypto. Inquit enim: *At habitatio filiorum Israel, quam habitauerunt ipsi & patres eorum in terra Aegypti, &c.* In hac tandem præcipitur vt huius ex Aegypto liberationis perpetuum extet apud eos memoriale. Inquit enim: *Dixit Moyses ad populum: Recordamini diei huius, in qua egressi estis ex Aegypto, ex domo seruitutis: in manu enim forti eduxit vos hinc Dominus.* [Exod. 13.] In hac demũ solẽnitas azymorũ, ritusq; azyma comedẽdi prępicitur. Nã inquit: *Sex dies comedetis azyma, at die septima festiu Domino: nõ apparebit tibi fermẽtatũ.* [Ibidem.] Hæc quo ad literam. Quo ad mysteria vero, dicimus quod profectus filiorũ Israël in Socoth, quod interpretatur tabernacula, designat quod qui mansionẽ habuit in Ramesse, hoc est in *cõmotione pœnitentiæ*, debet proficisci in Socoth, hoc est, *in tabernacula* quasi per cõsiderationẽ ambulare. Quod sicut ille qui alio tẽdit, nec firmã habet domũ, moratur in tabernaculis (vn-

A

de quid aliud est in tabernaculis habitare, quam peregrinari? sicut Apostolus ad Hebræos de patribus loquens testatur. Heb 11. Inquit enim: *Confitentes quod peregrini & hospites essent super terram*:] & videns se peregrinum in terra, dicat cum Psal 118. Propheta: *Aduena ego sum in terra*. Consideret item Apostoli Hebr. 13. dictum: *Non habemus hic manentem ciuitatem*. Cognoscat denique quod *quamdiu est in corpore, peregrinatur à Domino*. 2 Cor 5. vnde reiiciat ea quæ in mundo sunt: *quia concupiscentia car-* 1 Ioan. 5. *nis est, quia concupiscentia oculorum, & quia superbia vitæ*. Colof 2. Sequatur Apostoli consilium: 1. Cor. 4. *Ne tetigeritis, ne gustaueritis, neque attaminaueritis, quæ sunt omnia in interitum ipso vsu*. Sed ingemiscat habitationem quæ de cœlo est, semper contendés placere Deo. 1 Cor 5. Subcinericiorum coctio azymorum docet, quod *expurgato* eis *veteri* philosophorū *nequitia* & Iudæorum *malitiæ fermento epuletur in azymis sinceritatis & veritatis*. Memoria iugiter vnusquisque nostrum teneat illud Domini præceptum dicentis: Matth 16. *Intuemini & cauete à fermento Pharisæorum*. & Apostoli ne obliuiscatur cautionem: Coloss 2. *Videte ne quis vos deprædetur per philosophiam & inanem fallaciam*. Deinde in Socoth indicitur computatio annorum quibus populus fuit in Ægypto: quia pœnitenti dicitur quod debeat

B

Exod. 12. *sicut hirundo clamare, & sicut columba meditari annos eius amari-* Esa 38. *tudine animæ suæ*: Eccl 5. *nec de propitiatione peccati esse sine timore*; sed Psal. 50. dolore, & cum Propheta dicere: *Et peccatum meum contra me est semper*. Quod *non retro aspiciat*, pristinas appetendo vanitates, *vt vxor Lot, & vt canis reuertens ad vomitum*. Quin potius Genes. 19. *sicut semel exhibuit membra sua seruire immunditiæ & iniquitati prostituit, ita exhibeat membra sua seruire iustitiæ in sanctificationem, vt quantum* 2 Pet 2. *se glorificauerit & in delicijs fuerit, tantum errata sua corrigens &* Rom 6. *in se vendicans, sentiat tormentum & luctum*. Demum festum & perpetua azymorum solemnitas præscribitur, hoc est, Apoc 18. meditationis & operum perseuerantia indicitur: Exod. 13. *quia qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit*. Matth. 10 Vnde Apostolus: Hebr. 12. *In disciplina perseuerate filij*. Profectio igitur ex Ramesse ad Socoth est ad meliora.

Tertia mansio Ethan.

C

Tertia mansio est Ethan. Nam à Socoth recedentes filij Israel, peruenerunt in Ethan: ibique tentoria figentes, tertiam stationem peregerunt. Inquit enim: *Et profecti è Socoth, castrametati sunt in Ethan*. Iudic 15.] Ethan regio est inter Ægy- Ioseph. l. 5. ptum & solitudinem: in qua est Petra oppidum, in cuius Antiquit. spelũca habitauit Samson cum ab allophylis infestaretur: cap 13. *Et sedit*, inquit, *in spelunca Petræ Ethan*, qui locus erat valde munitus, vt testatur Iosephus. Erat autem hæc regio in principio solitudinis. Ideo dicit: *Et est pars deserti*.] Regio- Psal 73. nis huius meminit Dauid propheta, dicens: *Tu siccasti fluuios Ethan*. In hac mansione primum apparuit Dominus nocte in columna ignis, & die in columna nubis, ostendēs iter populo ad terram vsque successionis eorum: Exod. 13. *Et non defecit*, inquit, *columna nubis in die, & columna ignis in nocte corā omni populo*. Verum quia Ethan nobis sonat *fortitudo* (vnde aduersus Ieroboam parans se Roboam defendere: 2. Para. 11. *Aedificauit*, inquit, *ciuitates munitas, Ethan & Thecue*, hoc est, ciuitates fortitudinis) docemur quod vbi in Socoth huius peregrinationis in meditatione & exercitio bonorum operū

D

Psal. 67. vsque in finem perseuerare quis statuerit, ascendit ad Ethan, hoc est, *ad fortitudinem*: quia *ipse Dominus dat virtutem & fortitudinem plebi suæ*. Philip. 4. Hinc dicebat Apostolus: Psal 26. *Omnia possum in eo qui me confortat Christus Iesus*: 1. Pet. 5. immo *per nubem & ignē aperit ei viam, & fit dux itineris eius, donec videat bona Domini in terra viuentium*. Ascendamus igitur & nos in Ethan, vt diabolo resistamus fortes in fide.

Quarta mansio os Eroth.

Quarta mansio dicitur os Eroth. Vnde sequitur: *Et profecti ex Ethan, castrametati sunt ad os Eroth, quæ est contra Beelsephon, & contra Magdalum*, os Eroth alia translatione dici- Exod. 14. tur, *Phiaroth*: vicus est & suburbium Magdali versus mare Rubrum, vt habetur in libro Exodi. In hac mansione indignatus Pharao quod Israel Ægyptum desereret, comparato exercitu grandi eos insequitur, dicens: Ibidem. *Quid fecimus, vt dimitteremus filios Israel, vt non seruirent nobis?* Et subiunxit:

E

Iunxit ergo Pharao currus suos, &c. Quo vero ad morale: Per os Eroth, quod *os nobilium* interpretatur, ostenditur quod assumpta fortitudine in Ethan, ascendimus in os Eroth, quia nobilitamur in Domino. Quod vero os Eroth sit vicus, non caret mysterio: vt primo parua quæque capiantur, est enim ordo vt à paruis ad magna veniatur. Periculosa namque semper fuit in initiis immoderata prosperitas æque ac diuersitas. Sicut ergo per suburbium ad vrbē progredimur, ita per ima ad summa ascendimus. Denique Beelsephon, quod est interpretatum, *Dominus Aquilonis*, Esa. 14. quod diabolum designat, quia dixit, vt testatur Esaias propheta: *Sedebo in monte sublimi super mōtes excelsos ad aquilonem*. Est igitur os Eroth contra Beelsephon, id est, contra dia- Zach. 3. bolum, qui stat semper vt aduersetur euntibus in Hieru- Heb 12. salem, quæ in cœlo est. Ephes. 6. Ideo dicebat Apostolus: *Induite vos armaturam Dei vt possitis stare aduersus insidias diaboli*. Idem quoque designatur per Pharaonem populum insequentem.

Quinta mansio Marah.

F

Marah quinta est mansio. Sic enim dicit: *Et profecti contra os Eroth, transierunt per medium maris in desertum, & ambulauerunt viam trium dierum per desertum ipsi, & castrametati sunt in Marah*.] Marah locus est in deserto Sur, tali vocatus nomine ob aquarum amaritudinem. Sic enim scribitur in libro Exodi: Exod 15. *Venerunt autem in Marah, & non potuerunt bibere aquam de Marah, amara enim erat. propter hoc vocatum est nomen loci illius, Amaritudo*. Circa hanc mansionem tria sunt consideranda: profectio, mansio, & operatio. Profectio, quia in huius itinere filij Israel Rubrum mare sicco vestigio transierunt. Nam dicit scriptura: Exod. 14. *At filij Israel perrexerunt per siccum in medio maris: & aqua erat eis quasi murus à dextris, & murus à sinistris. Pharao vero cum suo exercitu submersus est in aquis vehementibus*. Ibidem. Sic enim de eo scribitur: *Et reuersa aqua operuit currus & ascensores, & omnem exercitum Pharaonis, qui ingressi fuerunt post eos in mare, & non relictus est ex eis vllus*. Exod 15. Mansio,

G

quia inuenerunt aquas amaras, quarum amaritudinem sentientes, bibere nequiuerunt, licet magna vexarentur siti. Operatio, quia mandato Domini Moyses ligno tetigit aquas: & quæ prius erant amaræ, in dulcedinem versæ potabiles effectæ sunt, vnde sitim extinguere potuerunt. per quæ primo significatur nobis, quod ad gratiam properantibus occurrit Pharao cum exercitu suo, hoc est, diabolus cum potestate tam forti, vt, sicut scriptum est, Iacob 41. *non sit quidquam in terra simile factum illi*. Exod 15. Sed tandem vt Pharao Apoc. 20. cum exercitu *submergitur in aquis vehementibus*, ita & diabolus *mittitur in stagnum ignis & sulphuris*. Vnde nec ideo terreamur, vt desertionem faciamus. Exod. 15. Deinde in mansione aquæ gustantur amaræ, quoniam adhuc existentes in gratia multiplices manent tribulationum amaritudines. Apoc. 1. Vnde Ioannes Apostolus dicebat: *Ego Ioannes frater vester & particeps in tribulatione*. Heb 12. Immo Apostolus Paulus dicebat: *Si extra disciplinam estis, adulterini & non filij estis*. Denique in opera- Exod. 15. tione, sicut verbo suo adest Dominus vt dulcescant aquæ,

H

ita præstat in tribulationibus suam nobis præsentiam, di- Psal 60. cente Propheta: *Cum ipso sum in tribulatione*, vt afflictiones Esaiæ 43. mitescant. Hinc Esaias proclamat propheta: *Si transieris per aquam, tecum sum, & flumina non cooperient te: & si transieris per ignem, non combureris*. Act 7. Ideo Stephano *in dulcedinem fuerūt torrentes lapides*: Rom. 5. & Laurentio in refrigerium prunæ. Merito igitur dicit Apostolus: *Gloriamur in tribulationibus*.

Sexta Mansio Elim.

Mansio sexta vocatur Elim. A Marah enim recedentes filij Israel, venerunt in Elim: ibi substiterunt, & ibi tabernacula erexerunt. Vnde dicit: *Et profecti ex Marah, venerunt in Elim. In Elim vero erant duodecim fontes aquarum, & septuaginta arbores palmarū. & castrametati sunt illic apud aquas*.] Idem le- Exod. 15. gitur in libro Exodi. Sed pulcher ordo, felixque virtutis progressus: qui semper tendit ad optima: ex tenebris ad lucem, ex ærumnis ad felicitatem. Ecce filij Israel, post Pharaonis & Ægyptiorum sæuitias, post maris desertiq; discrimina, post triduanæ sitis ardorem, & Marah amari-

tudines

A tudines, venerunt tandem ad palmas, venerunt ad fontes. Per quod inſtruimur, quod qui aſperitatibus prægrauantur, eos tandem læta & amœna loca ſuſcipiunt: quoniam ad requiem non niſi per laborem, & ad gaudia non niſi per triſtia peruenitur. Venit populus ad palmas, ſed prius Aegyptiorum plurimas ſuſtinuit anguſtias. Venit ad fontes, ſed prius trium dierum ſitim, & aquarum amaritudines paſſus eſt. Nec tamen in his adhuc finis eſt itineris, nec vltima laborum requies, quia & grauiora manent. [Sap. 8.] Sed cunctorum diſpenſator Deus, qui omnia ſuauiter diſponit, interſerit in ipſo etiam itinere refrigeria quædam, vt iis refota, viq; reparata anima promptior ad reliquos redeat labores. Denique obſeruandum eſt, quod Elim interpretatur *Arietes*. [Orig. hom. 27. in lib. Num.] Arietes vero duces ſunt ouium. Ideo duodecim fontes, & ſeptuaginta palmæ deſignant Chriſtiani gregis ductores: nempe duodecim Apoſtolos, de quibus ita ſcribit Lucas: [Luc. 6.] *Elegit duodecim ex ipſis, quos Apoſtolos nominauit*, *& ſeptuaginta* diſcipulos quos ſanctus Lucas alibi meminit, dicens: [Luc. 10.] B *Deſignauit Dominus & alios ſeptuaginta, & miſit illos binos ante faciem ſuam*. Quorum diſtinctionē ponit Apoſtolus, agens de Domini poſt eius reſurrectionem apparitionibus. Inquit enim ad Corinthios: [1. Cor. 15.] *Viſus eſt Cephæ, & poſt hoc vndecim.* &c: [Ibidem.] *Deinde viſus eſt Apoſtolis omnibus.* Qui tamen omnes duces & magiſtri ſunt gregis Dominici. Quare de eis ſcriptum eſt: [Matth. 10.] *Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit.* Hauriamus igitur nos de vberrimis huiuſmodi fontibus, & bibamus: carpamus quoq; de ſolidis harum victoriæ palmarum fructibus, & manducemus alacriter, vt talibus cibo potuque refecti, validiores ad reliquas manſiones peragendas inueniamur.

Septima manſio mare Rubrum.

[Exod. 14.] [Exod. 15.] Septima manſio eſt iuxta mare Rubrum. Nam tranſito mari Rubro, & Marah & Elim manſionibus peragratis, occurrit iterum filiis Iſrael ſinus quidam ipſius maris. Et C quia ibi applicuerunt, tentoriaque erexerunt, ideo nunc ad mare caſtrametati dicuntur. Dicit enim: *Et profecti ex Elim, caſtrametati ſunt ſuper mare rubrum.*] Sed obſeruandum quod vident mare, non tamen illud intrant (nam ſufficit ſemel tantum intraſſe & pertranſiiſſe:) quoniam illud mare baptiſmi noſtri figura fuit, vt Apoſtolus ad Corinthios ſcribit, dicens: [1. Cor. 10.] *Quia patres noſtri omnes baptizati ſunt in nube & in mari* Sed baptiſmus eorum in figura fuit, noſtrum autem in veritate. Et quia baptiſmus iterandus non eſt: (cum ſcriptum ſit: [Ephes. 4.] *Vnus Deus, vna fides, vnum baptiſma*) ſicut ſemel baptizari oportuit, ita & ſemel mare intraſſe ſat fuit. Nunc igitur pergenti ad promiſſam hæreditatem populo iterū mare occurrit, vt illud videns, illiuſque vndas aſpiciens, [Ioan. 5.] cautius incedat, ne deterius aliquid ei contingat.

Octaua manſio deſertum Sin.

Octaua manſio eſt deſertum Sin. Ideo dicit: *Et profecti à mari Rubro, caſtrametati ſunt in deſertum Sin.*] Sed obſeruandum D quod tota hæc ſolitudo à mari Rubro vſque ad mōtem Sinai appellatur Sin. In qua filij Iſrael quinque habuerunt manſiones: nempe mare Rubrum, vt ſupra, hanc de qua agimus, & tres ſequentes. Hæc autem ſpecialis eſt, licet communi nomine appelletur deſertum Sin, ex nomine totius deſerti: ſicut & Moab nomen eſt ciuitatis & prouinciæ. [Exod. 3.] Verum quia Sin interpretatur *Rubus*, ſignificat nobis quod ſicut octaua manſione venimus ad Sin, hoc eſt ad rubum, in quo actum eſt de liberatione filiorum Iſrael à ſeruitute Ægypti: ita in reſurrectione, quæ per octauam intelligitur, veniemus ad rubum, in quo agetur de liberatione noſtra à ſeruitute corruptionis: quam expectamus, vt Apoſtolus dicit: [Rom. 8.] *Et ipſi intra nos gemimus, adoptionem filiorum expectantes, redemptionem corporis noſtri.* Et alibi: [Philip. 3.] *Saluatorem expectamus Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritudinis ſuæ.* [Exod. 3.] Et tunc videbimus rubum ardere & non comburi; quia corpus humanitatis noſtræ morietur, ſed non conſumetur: immo reſurget ad maiorem charitatem. E Dicit Apoſtolus: [1. Cor. 15.] *Seminatur in ignobilitate, ſurget in gloria: ſeminatur in infirmitate, ſurget in virtute.* Oremus igitur Deum vt ad octauam manſionem venire valeamus, vel potius ipſa ad nos cito veniat.

Nona manſio Dephcha.

Nona manſio dicitur Dephcha: quæ in manſionibus deſerti Sin tertia computatur. Recedentes enim filij Iſrael à manſione quæ à communi nomine Deſertum appellatur, venerunt ad hanc. [Exod 17.] Quare ſubiungit: *Et profecti de deſerto Sin, caſtrametati ſunt in Dephcha*] Hæc manſio in Exodo non habetur: ſed à Deſerto ad Raphidim tantum profectio ſcribitur. Sub ſilentio igitur præteritur hæc & ſequēs manſio, quia non ille erat locus in quo per verbum Dei profectiones ſeriatim Moyſes recenſeret. Deniq; Dephcha *ſanitas* interpretatur. Perfecta autem animæ ſanitas eſt F qua non contingit ægrotare: quod non niſi in reſurrectione ſuccedit. Tunc enim, ſicut dicit Eſaias propheta: [Eſa. 51.] *In capite eorum laus & lætitia apprehendet eos: fugiet dolor, mœror & gemitus.* Vides igitur ordinem profectuum. Filij Iſrael de octaua manſione aſſequuntur Depcha: & nos à reſurrectione perfectam animæ & corporis adipiſcimur ſanitatem, vt Ioannes Apoſtolus in Apocalypſi teſtatur, dicens: [Apoc. 21.] *Et abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum: & mors vltra non erit neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra.* Sed quia animæ languor peccatum eſt (vnde dixit Propheta: [Pſal. 40.] *Sana animam meam, quia peccaui tibi*) languor animæ noſtræ ſuperbia eſt, auaritia eſt: ideo vnuſquiſque noſtrum cordis & corporis genua flectens oret Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui ſanat omnes infirmitates noſtras: [Pſalm. 102.] & cum propheta dicat: [Hier. 17.] *Sana me Domine: & ſanabor: ſalua me, & ſaluabor*, Dicat & cum Dauid: [Pſalm. 6.] *Sana me Domine, quoniam conturbata ſunt oſſa mea.*

Decima manſio Halus.

G Decima manſio Halus eſt: ad quam à Depcha profecti ſunt filij Iſrael. Ideo dicit: *Et profecti Depcha, caſtrametati ſunt in Halus.*] In exodo nec iſta manſio diſtincte nominatur, ſed comprehenditur ſub manſionibus à deſerto Sin vſque ad Raphidim. Dum enim dicit: [Exod. 17.] *Et profecta eſt omnis congregatio filiorum Iſrael ex deſerto Sin per caſtra ſua ſecundum verbum Domini*: innuit quod plures fuerint caſtrametationes & hoſpitia. Tria in hac manſione geruntur. Primo populus Dei gloriam intuetur. nam ſcriptum eſt in Exodo: [Exod 16.] *Et gloria Domini apparuit in nube.* Deinde paſcitur carnis: [Ibidem.] *Factum eſt veſpere* (vt ibi legitur) *& aſcendit coturnix, & cooperuit caſtra.* [Ibidem.] Tertio cibatur manna de cœlo. Sic enim Moyſes populū alloquitur: *Hic eſt panis quem dedit vobis Dominus ad manducandum: hoc eſt verbum, quod conſtituit Dominus.* [Exod. 34.] Per quæ monemur quod qui in decima quieſcit manſione, id eſt in obſeruatione (legis per denarium enim numerum lex ſignificatur, quæ in decem verbis conſiſtit, vt ſcriptum eſt: [Pſal. 14.] *Et ſcripſit Moyſes verba hæc decem in tabulis fœderis*) Dei gloriam conſpicit. [Ibidem.] Quare ſciſcitanti Prophetæ, *quis habitaturus in Dei tabernaculo, & quis in monte ſancto eius requieturus eſſet*, H reſpondetur, quod ſedulus obſeruator legis, dum dicitur: *Qui ingreditur ſine macula, & operatur iuſtitiam: qui loquitur veritatem in corde ſuo*, &c. Et idem carne & manna cœleſti paſcitur, hoc eſt, pretioſo Domini noſtri Ieſu Chriſti corpore. Cuius corpus eſt vera caro, dicente Ioanne Apoſtolo: [Ioan. 6.] *Caro mea vere eſt cibus*: & verum eſt manna, non in typo, ſed in veritate: [Ibidem.] *Ego ſum*, inquit, *panis viuus qui de cœlo deſcendi*. Eſt vera caro propter veram humanitatem: eſt panis viuus propter diuinitatem. Cum igitur Chriſti corpus manducamus, diuinitatem & humanitatem participamus, vt Apoſtolus ad Corinthios ſcribit. [1. Cor. 11.] Merito autem beneficia hæc potiora in hoc loco præſtantur. Nam Halus interpretatur *labor*. Laboranti autem congruum eſt vt Domini appareat gloria, quo præmij viſione alacrius labores ſuſtineat. Congruum eſt etiam vt ſubminiſtretur cibus, quo refectus inchoatum fortius proſequatur iter.

Vndecima mansio Raphidim.

Vndecima mansio peragitur in Raphidim. Ibi enim populus duro fatigatus itinere refrigerium sumpsit. Ideo sequitur: *Et profecti ex Halus, castrametati sunt in Raphidim: & non erat illic aqua ad bibendum.*] Eadem mansio scribitur etiam in Exodo: *Et castrametati sunt*, inquit, *in Raphidim: non erat autem aqua populo ad bibendum.* Hæc mansio trium admirabilium operum prærogatiua maxime decoratur. Primo, mirabili eductione aquæ à petra. Nam populus montium asperitate & longitudine viæ fessus, magno sitis ardore flagrabat, Veniens autem Raphidim, visoque loco arido, aquisque carente, aduersus Moysen iratus tumultuari cœpit. Vnde *locus iurgij* in scriptura nuncupatus est. At ille accepta virga petram Domini mandato percussit: illa vero percussa tam largam aquarum effudit copiam, vt populus ac iumēta omnem sitim extinguere possent. Quod admirans Dauid propheta, in hæc prorupit verba: *Quoniā percussit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt.* Secundo, memoranda contra Amalechitas victoria. Nam populo suam hic stationem agente, Amalechitarum gentes ei obsistere, eum vexare, eumque valido comparato exercitu oppugnare cœperunt. At Moyses, consideratis populi viribus longi itineris defatigatione iam fractis, & ad repellendam hostium audaciam non satis aptis, ad diuinum confugere decreuit auxilium. Vnde & resistendi hosti, & belli gerendi toto negotio penes Iosue relicto, ipse Deum oraturus in collem secessit. Sed (ô mira orationis potentia) dum Moyses palmas tendebat ad cœlum, præualebat Israël: dum vero remittebat, succumbebat. Aaron autem & Hur manus eius vsque ad solis occasum sustentantibus, adeptus est Iosue victoriam, vt scriptura dicit: *Fugauit Amalech & omnnem populum eius in occisione gladij.* Tertio, prudenti consilio in moderandis rebus publicis Iethro. Nam cernens Iethro Moysen eius generum in audiendis vulgi causis diutius quam par esset occupari, & à diluculo vsque ad vesperum in his tempus omne consumi: consuluit vt iudices, tribunos, & alios belli pacisque præfectos institueret, qui populum iudicarent, causas audirent, lites dirimerent, & breuiter leuia cuncta absoluerent, rebus tantum grauibus eius iudicio reseruatis. Cui Moyses assensit. Ideo scriptum est: *Audiuit autem Moyses vocem soceri sui, & fecit quæcumque dixit ei.* Et quia Raphidim *laus iudicij* interpretatur, merito in eius mansione petra exhibet aquam: quia petra Christus custodienti iudicium suæ aquam gratiæ exhibet. Nam scriptum est: *Beati qui custodiunt iudicium.* vincitur Amalech, quia iudicio damnatur diabolus: docetur recta populi administratio, quia scriptum est: *Iudex sapiens docet populum suum, hic est qui iudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur.*

Duodecima mansio desertum Sinai.

Duodecima mansio habita est in deserto Sinai. Ideo subiungit: *Et profecti ex Raphidim, castrametati sunt in deserto Sinai.*] Celebratissima est mansio hæc: vbi Deus descendit in igne in montem, & Moyses purificato populo, Dei mandato in verticem montis ascendit, & cum eo loquutus est, & accepit præcepta decalogi. Ibi ostenditur exemplar fabricæ tabernaculi, ibi præcipitur victimarum multiplicatio, vasorum distinctio, indumenta Pontificis, Sacerdotum & Leuitarum cæremoniæ. Ibi numerus populorum Leuitarumque, & per singulas tribus populi distributio: oblationes quoque principum in hac mansione descriptæ sunt. Duæ quoque argenteæ tubæ ad promouenda castra ibidem fieri iubentur: ibique præcipitur immundis super anima hominis, qui primo mense Paschæ interesse non potuissent, vt mense secundo conuenirent: & qui longius habitabant, vel immundi fuerent, in secundo mense Pascha iussi sunt facere. Quod nimirum in typum intelligitur populi gentium, quæ cum dæmoniis fornicatæ fuerint, immundæ videbantur in anima, salubri vero fidei confessione in secunda natiuitate, quasi in secundo mense purificari præcipiuntur. Iubetur quoque in hac mansione Nazaræis, vt vinum & siceram non bibant, nec acetum quidem è vino vel sicera: nec vuam recentem comedant, nec vuas quidem passas; quod & in Prouerbiis præcipitur: *Principes qui iracundi sunt, vinum non bibant, ne cum biberint, obliuiscantur sapientiæ.* Quid ergo Nazaræorum nomine nisi abstinentium continentiumque vita significatur; quibus in vino luxuria prohibetur, in sicera omnia voluptas terrena? Sicera enim ex diuerso conficitur genere, sicut voluptas ex diuersa vitiorum oritur colluuie. Vnde illi vinum bibere dicuntur, qui ad decipiendos homines vmbras quasdam & imagines se simulant habere virtutum. Vua passa illi vescuntur, qui propter humanos oculos abstinentiæ pallore inficiuntur, vt gloriam capiant ab hominibus. Acetum autem hi bibūt, qui post vitæ sanctitatem in præteritis relabuntur vitiis, & corruptione veteris nequitiæ delectantur. Præcipit itaque Deus, vt qui sanctitatis induerint titulum, cunctis careant vitiis, nullamque huiusmodi perturbationem, quæ statum mentis euertat, appetant. In hac mansione separantur de castris leprosi, seminiflui, & immūdi: leprosi docttina, seminiflui cogitatione, immondi opere: id est, hæretici, schismatici, & luxuriosi: hi tanquam contagiosi & morbidi à castris eiiciuntur, ne contagione perfidiæ vel morum suorum, vitam polluant innocentium. Denique anno vigesimo & supra annumerantur populi qui ad prælium apti inueniūtur. Sed cur ab anno vigesimo, nisi quia hac ætate contra vnumquemque vitiorum bella nascūtur? Ideoque ad pugnam eliguntur, vt habeāt contra libidinem conflictum, nec luxuria superentur. Hic etiam ab anno vigesimo & quinto Leuitis in tabernaculo seruire mādatur, & à quinquagenario custodes vasorum constituuntur. Quid enim per annum quintum ac vigesimum, in quo flos iuuentutis oburitur, nisi ipsa contra vnumquemque vitiorum bella significantur? Et quid per quinquagenarium, in quo Iubilæi ratione etiam terra quiescit, nisi æterna requies edomita bello mentis exprimitur? Quid per vasa tabernaculi, nisi fidelium animæ figurantur? Leuitæ ergo ab anno vigesimo & quinto tabernaculo seruiunt, & à quinquagenario custodes vasorum fiunt: vt videlicet qui adhuc impugnantium vitiorum certamina per consensum delectationis admittunt, aliorum curam suscipere non præsumāt. Cum autem tentantium bella subegerint, cum apud se iā de intima tranquillitate securi probabiliter æstimantur, tunc animarum custodiæ deputari poterunt. Sed quis hæc prælia sibi perfecte superare potest, cum Paulus dicat: *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ.* Sed aliud est bella fortiter perpeti, aliud bellis eneruiter expugnari. In illis exercitatur virtus, ne quis extolli debeat, in his omnino extinguitur, ne subsistat. Præcepit dehinc lex Leuitas omnes pilos carnis radere: quia hi qui obsequiis diuinis assumuntur, debent ante Dei oculos à cunctis carnis cogitationibus mundi apparere, ne illicitas cogitationes mens proferat, & pulchram animæ speciem quasi pilis excrescentibus deformem reddāt. Post hæc iubentur etiam fieri duæ tubæ, quorum clangore populi mouerentur ad prælium. Sic etiam scriptum est de his ad Moysen: *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles:* & paulo post: *Et cum concisus clangor increpuerit, mouebuntur castra.* Per duas enim tubas exercitus ducitur: quia per duo testamenta, siue per duo præcepta charitatis ad prælium fidei populus vocatur: quæ idcirco argenteæ fieri præcipiuntur, vt prædicatorum verba eloquij nitore refulgeant, & auditorum mentes nulla sui obscuratione confundant. Idcirco autem ductiles, quia necesse est vt hi qui venturam vitam prædicant, tribulationum præsentium tunsione crescant. Bene autem dicitur: *Cum concisus clangor increpuerit, mouebuntur castra*: quia nimirum cum subtilior ac minutior prædicationis sermo tractatur, auditorum mentes contra tentationum certamina ardentius excitantur. Iam ab hinc promouentur filij Israel de monte Sina, & transeunt in Sepulchra concupiscentiæ.

Decimatertia mansio Sepulchra concupiscentiæ.

Decimatertia mansio habetur in Sepulchris concupiscentiæ.

A ſcentiæ. Ideo inquit: *Et profecti de deſerto Sinai, caſtrametati ſunt in Sepulchris concupiſcentiæ.*] Hæc manſio ab euentu nomen accepit. Nam populus manna pertæſus, carnes, piſces, pepones, & allia quæ apud Ægyptios erant gulæ incitamenta, concupiuit, & aduerſus Moyſen rumultum excitauit. Quare iratus Dominus, miſit coturnicum prope terram volantium innumerabilem copiam, quibus eorũ gulam poſſent explere. Sed dicit ſcriptura: *Carnes adhuc erant in dentibus eorum:* hoc eſt, antequam digererentur, *percuſſit Dominus populum plaga magna valde: Et hinc*, inquit, *vocatum eſt nomen loci illius, Sepulchra concupiſcentiæ: quia ibi ſepelierunt populum deſideratorem.* Ex quibus docemur, vt qui conuerſationem reliquimus ſæculi, & Ægyptias ollas, id eſt carnalium deſideriorum feruorem contempſimus, non debere murmurare contra cæleſtem panem, nec virulenta Ægyptiorum appetere, quæ ſunt magnarum carnium, ſed ſimplicem mannæ cibum, id eſt, puram & cœleſtem vitam quærere. Alioquin ſi poſt præcepta, angelicam eſcã, mannaque cœleſtis vitæ, ſiue doctrinæ, ruſus carnes Ægyptias, quæ ſunt carnales huius ſæculi voluptates, & vetuſtorum cõcupiſcentias vitiorum appetere voluerimus, ſtatim ira Domini percuſſi torquebimur, deſideria noſtra vertentur in tumulos, vt ſimus *ſepulchra dealbata, quæ foris apparent hominibus ſpecioſa, intus vero plena ſunt omni ſpurcitia.* In hac manſione Moyſes mandato Dei ſeptuaginta viros ſeniores ex populo delegit, qui ad regendam plebem ei adiutores forent: *Et ſuſtinebunt*, inquit, *tecum impetum populi, & non feres illos tu ſolus.* Super quos poſtea ſpiritus deſcendit, & prophetauerunt. Quod in typo factum eſt: quoniam Spiritus ſanctus in die Pentecoſtes Apoſtolis ſe infudit, vt & ad fundandam Eccleſiam ſapientes eſſent, & ad regẽdam fortes: *Attendite* (inquit, vt in Actibus Apoſtorum legitur) *vobis & vniuerſo gregi, in quo poſuit vos Spiritus ſanctus epiſcopos regere Eccleſiam Dei.* Donum itaque virtutis cœleſtis ꝙ olim in Moyſe & in prophetis extitit, ſuper Apoſtolos viſibiliter apparuit.

Num. 11. · Ibidem. · Ibidem. · B · Matth. 23. · Num. 11. · Act. 2. · 1. Cor. 3. · Act. 20. · Act. 3.

Decimaquarta manſio Aſeroth.

C Decimaquarta manſio in Aſeroth conſummatur. Nam ſubiungit: *Et profecti ex Sepulchris concupiſcentiæ, caſtrametati ſunt in Aſeroth.*] De eadem manſione alibi ſic quoque legitur: *A Sepulchris concupiſcentiæ profectus eſt populus in Aſeroth.* Hic Aaron & Maria ſoror, eo quod Moyſes Æthiopiſſam alienigenam duxerat vxorem, ſatis ei procaciter obtrectarunt. Vnde illa contagione lepræ illico perfuſa ab aliorum conſortio ad ſanitatis vſque tempus eiecta fuit. Quod noui figuram myſterij prætulit euidentem: nempe quod ſacerdotalis illa plebs patrum, zelo Chriſti ſaluatoris noſtri, aduerſus Eccleſiam ex gentibus congregatam inſurrectura foret. Quo perfidiæ impura liuore in Dei tabernacula non admittenda veniret, donec præfinitũ claruerit tempus, quo plenitudo gentium conſummaretur, vt ad Romanos ſcripſit Apoſtolus. Nam tunc tantum priſtinã poterit recuperare ſanitatem, cum ſeptiformis ei ſpiritus gratia ad veniam fuerit ſuffragata. Verum quia Aſeroth *beatitudo* interpretatur: merito à Sepulchris concupiſcentiæ in hanc ſtationem venitur, quoniam niſi carnis concupiſcentias quis ſepellerit, ad æternam beatitudinem peruenire non poterit. Idcirco inquit Apoſtolus: *Caro & ſanguis regnum Dei poſſidere non poſſunt.*

Num. 11. · Num. 12. · Rom. 11. · Eſai. 11. · D · 1. Cor. 15.

Decimaquinta manſio Rethma.

Decimaquinta manſio dicitur Rethma. Ideo ſequitur: *Et profecti ex Aſeroth, caſtrametati ſunt in Rethma.*] Verum quia alibi legitur: *Et poſt hæc profectus eſt populus de Aſeroth, & caſtrametatus eſt in deſerto Pharan:* ne ſcripturæ loca contrariari videantur, attendendum eſt quod hinc vſque ad Aſiongaber, manſiones omnes, quæ decem & octo enumerantur, omnes, inquam, ſequentes ad trigeſimam vſque ſecundã, ſub deſerti Pharan nomine continentur. Appellatur ergo manſio hæc alibi Pharan, communi nomine ſolitudinis cum cæteris multis, ſed Rethma voce propria. Scriptura in alio loco Pharan commendat, dicens: *Deus ab auſtro veniet, & ſanctus de monte vmbroſo Pharan.* Sub hoc deſerto viros duodecim ad terram explorandam mãdato Dei Moyſes deſtinauit, qui botrum vuæ, mala punica, & ficus terræ retulerunt. Sub hoc deſerto Dathan, Abiron & Core filij cum eorum familiis hiatu terræ ob ſeditionem ſorbentur. Sub hoc deſerto Aaron ſacerdos inter viuentes mortuoſque medius conſtitutus, incẽſi oblatione Deum indignãtem placauit, plagam cohibuit. Sub hoc deſerto Aaron virga in tabernaculo arens poſita, miraculo & germinauit & floruit: & alia plurima, prout in libro Numerorum legitur, geſta ſunt, non tamen per ſingulas diſtributa manſiones. Per quæ myſtice docemur, quod viri ad explorandam vberem terram miſſi, & qui populum à promiſſa Domini hæreditate deſperarunt, Scribarum & Phariſæorum prætulerunt imaginem. Sicut enim illi à Moyſe miſſi ſunt vt fœcunditatem ſoli conſideratione ſollicita tractantes, populum ad eius adeptionem animarent: ita & iſti per legem & prophetas, vt ſcripturarum inueſtigatione Dominicum ſpecularentur aduentum, in quo vitam æternam conſequi poſſent, conſtituti ſunt. Sed ſicut illi à ſpe poſſidendæ hæreditatis retraxerunt, vel ipſe populus eorum relatione à Dei promiſſione ſe alienauit: ita & iſti ne in Chriſtum Dominum crederent, plebi fallaciis diſſuaſerunt. Ideo in eos dicitur: *Væ vobis qui tuliſtis clauem ſcientiæ: ipſi non introiſtis, & eos qui introibant, prohibuiſtis.* Botrum vero quem retulerunt, Chriſtus eſt. Ideo in Canticis canticorũ dicit Eccleſia de Chriſto: *Botrus Cyprifrater meus mihi in vineis Engaddi.* Malum punicum ob eius ruborem ſanguis Chriſti eſt. Vnde Eſaias: *Vnde fuluor veſtium de Boſra?* Ficus ob eius ſuauitatem lex euangelica: ideo *iugum meum ſuaue eſt.* Per Dathan & Abiron, quid aliud quam qui hæreſes & ſchiſmata in Eccleſiam introducunt, ſignificantur? Ij ſacerdotis auctoritate contempta, ab eo & Dei Eccleſia ſe ſegregantes, alias eccleſias, aliud altare, alios mores, vt Apollinaris, Nouatianus, & ſimiles, ſomniant: & Dei ordinatione reiecta, proprias conantur ſtatuere vanitates. Hæreticis tandem ſchiſmaticiſque terræ deglutitis voragine, Aaron ſacerdos, id eſt, *Chriſtus Dominus ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedec*, conſtituitur medius ad placãdum Deum: quia *ipſe ſempiternum habet ſacerdotium, ſemper viuens ad interpellendum pro nobis.* Arida virga Aaron quæ poſtea miraculo germinauit, Chriſti caro eſt, quæ virga dicitur à propheta: *Egredietur virga de radice Ieſſe.* Hæc arida floruit, quia mortua reſurrexit.

Num. 33. · Habac 3. · E · Num. 13. · Num. 16. · Ibidem. · Num. 17. · Num. 18. & 19. · F · Luc. 11. · Cant. 1. · Eſai. 63. · Matth. 11. · Pſal. 9. · Heb. 5. · Hebr. 7. · G · Eſai. 11. · Matth. 28.

Decimaſexta manſio Remon phares.

Decimaſexta manſio Remõ phares appellatur. Sequitur enim: *Et profecti ex Rethma, caſtrametati ſunt in Remon phares.*] Hæc eſt manſio ſecunda in deſerto Phatan, quæ in noſtra lingua *diuiſio ſublimis* interpretatur: quia vbi quis in Rethma, quod eſt *os videntis*, commoratus eſt, hoc eſt, perfectam rerum adeptus eſt intelligentiam, venit ad Remõ phares, hoc eſt, ad *ſublimem diuiſionem*, qua à terrenis cœleſtia, & ab infimis ſublimia ſeparare poteſt. Nec immerito: nam vigorato intellectu creſcenteque rerum notitia, infunditur iudicium, quo à temporalibus æterna, & à caducis perpetua diſcernuntur. Ideo per Prophetam dicitur; *Si eduxeris pretioſum à vili, quaſi os meum eris.*

H · Hier. 15.

Decimaſeptima manſio Lebna.

Manſio decimaſeptima in Lebna agitur, quare ſubiungit: *Et profecti ex Remon phares, caſtrametati ſunt in Lebna.*] Hac manſione myſtice docemur, quod in itinere huius vitæ abluti corpore & mundi corde eſſe debemus, vt Apoſtolus ad Hebræos ſcribit, dicens: *Accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aſperſi corda à conſcientia mala, & abluti corpus aqua munda.* Idipſum namque Lebna vocis interpretatio indicat. Sonat enim Latine Lebna idem quod *dealbatio* Non eſt aũt dealbatio, qua culpabiliter dicitur & paries dealbatus, & ſepulchra dealbata: ſed quam Propheta precatur, dicens: *Lauabis me, & ſuper niuem dealbabor*, quã Dominus per Prophetam pollicetur, dicens: *Si fuerint peccata veſtra ſicut phœnicium, quaſi niuem dealbabo: & ſi fue-*

Heb. 10. · Act. 21. · Matth. 24. · Pſalm. 50. · Eſai. 1.

A

si fuerint sicut coccinum, velut lanam candidā efficiam. Hæc dealbatio ex candore iudicij de Remon phares, & claritate visionum de Rethma, vbi veras Israëlita suas peragit mansiones, potenter exurgit.

Decimaoctaua mansio Ressa.

Mansio decimaoctaua in Ressa peragitur. Vnde subiungit: *Et profecti ex Lebna, castrametati sunt in Ressa.* Mystice hac mansione docemur quod quamuis profecisse quis plurimum videatur, grandesque profectus fuerit consequutus, cum tamen tentationes non deserunt. Tantum enim iam profecerat Paulus Apostolus, vt & vsque ad tertium cœlum raptus fuerit, audieritque arcana ineffabilia, nihilominus prodigiosis adhuc tentationibus vrgeri se sentiebat. Vnde querebatur: *Datus est mihi stimulus carnis, angelus satanæ, vt me colaphizet.* Tentationes tamen huiusmodi laudabiles esse, Iacobus Apostolus testatur, dicens: *Omne gaudium existimate fratres, cum in varias tentationes incideritis.* hæ namque velut custodia quædam homini adhibentur. Sicut enim caro quamuis præcipua sit, nisi sale aspergatur, corrumpitur: ita & anima quantumuis perfecta, nisi assiduis saliatur tentationibus, relaxatur. Hoc autem, quia Ressa *laudabilis tentatio* interpretatur.

2. Cor. 12. — ibidem. — Iac. 1.

B

Decimanona mansio Calatha.

Decimanona mansio Calatha dicitur: ad quam filij Israel Ressa abeuntes peruenerunt. Vnde sequitur: *Et profecti de Ressa, castrametati sunt in Calatha.*] Calatha sonat Latine *virgam*, & dominum significat. Iuxta illud: *Virga æquitatis, virga regni tui.* Merito autem post Ressa sequitur Calatha: quoniam vbi anima in Ressa tentationes superauit, ita fortis euadit vt ascendat Calatha, hoc est, vt dominium acquirat nedum inferiorum suarum virtutum, sed & totius mundi. Huc ascenderat Apostolus, quando dixit: *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Castrametemur igitur & nos in hanc mansionem, *vt carnem cum vitiis & concupiscentiis crucifigentes, & facta eius mortificantes,* dicamus cum Apostolo: *Quod autem viuo in carne, in fide viuo filij Dei.*

Heb. 1. — Galat. 6. — Galat. 5. — Rom. 8. — Galat. 2.

C

Vigesima mansio Arsaphar.

Mansio vigesima est in Arsaphar. Ideo dicit: *Et profecti de Calatha, castrametati sunt in Arsaphar.*] Animosa statio ista est, ad ardua quippe nos inuitat, nempe ad bella, & bella asperrima, & contra fortissimos & sæuissimos hostes. De quibus dicebat Apostolus: *Non est nobis lucta aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates huius mundi, aduersus tenebrarum harum rectores,* &c. A quibus vrgeri, vimque sibi inferri idem Apostolus sentiebat. vnde dixit: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* Hoc autē, quia Arsaphar *tubæ clangor,* siue *tubicinatio* est, quod est belli signum. Nec immerito: quoniam anima superioribus mansionibus tot tantisque virtutibus se cernens armatā, contineri non potest quin procedat in medium, & se ad certamina nedum offerat, sed paratam se præferat: quin & tubarum clangore reliquos etiam cum Propheta prouocet, dicens: *Assumite arma, scuta adducite in prælium, sternite equos, ascendite equites, proijcite lanceas.* Immo cum alio Propheta dicat: *Prædicate hoc in gentibus, sanctificate bellum, suscitate pugnatores, accedite viri bellatores.* Hoc bellum tractarunt & vicerunt patres, vt refert Apostolus ad Hebræos: *Obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugauerunt aciē gladij, fortes facti sunt in bello.* Plena igitur roboris ac spiritus hæc mansio est.

Ephes. 6. — Rom. 7.

D

Hier. 46. — Ioel. 3. — Hebr. 11.

Vigesimaprima mansio Arada.

Vigesimaprima mansio Arada est. Ideo dicit: *Et profecti ex Arsaphar, castrametati sunt in Arada.*] Hæc quoque mansio longis est præconiis recolenda. Arada namque *idoneum effectum* indicat. Adest pulcher ordo. sed obseruandi sunt proficiscentium gradus, & series profectuum inspicienda est. Nam vbi anima tentationes superauit, vires inferiores premere audet: & vbi super eis imperium habere se conspicit, aduersariis potestatibus insultat, earumque potentias nedum non timet, sed ad certamen prouocat. Nunc autem de victoria secura ascendit in Arada, id est, gloriatur in Domino se idoneam effectam, & dicit cum Apostolo: *Sufficientia nostra ex Deo est, qui & idoneos nos fecit ministros noui testamenti.* Oremus igitur Deum, vt & nos ad Arada peruenire, & ibi stationem habere valeamus.

E

2. Cor. 3.

Vigesimasecunda mansio Maceloth.

Mansio vigesimasecūda dicitur Maceloth. Idcirco subiungit: *Et profecti de Arada, castrametati sunt in Maceloth.*] Maceloth interpretatur *ab initio*: per quod innuitur, quod qui tendit ad perfectionem, vel eam aliquo modo modo assequutum se sentit, ad rerum initium, à quo vniuersa dependent, respicere, ad ipsumque cuncta referre debet, nec ab eo vnquam recedere. Deus est principium & finis, vt in Apocalypsi scribitur: *Ego sum principium & finis, dicit Dominus Deus, qui est, & qui erat, & qui venturus est omnipotens.* Ideo, ad eum reducenda sunt omnia. Hunc vt principium recognoscebat Propheta, dum dixit: *Nonne tu à principio Domine Deus meus sancte?* Hunc recognoscebat Apostolus, dicens: *Flecto genua mea ad patrem Domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis familia in cœlis & in terra nominatur.*

Apoc. 1.

F

Habac. 1. — Ephes. 3.

Vigesimatertia mansio Thaath.

Mansio vigesimatertia est Thaath. Ideo sequitur: *Et profecti de Maceloth, castrametati sunt in Thaath.*] Verum quia Thaath *longanimitatem* seu *tolerantiam* Latine significat, per ipsam indicatur nobis, quod qui in via Dei proficere, aliisque prodesse contendit, multa pati, multa æquanimiter perferre necesse est. Idcirco Apostolis dicitur: *in patientia vestra possidebitis animas vestras.* Ad tolerantiam nos inuitat Apostolus, præcedentium patrum, Christique exemplū proponens. Inquit enim, *Ideoque & nos tantam habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus & circumstans peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen, aspicientes in auctorem fidei & consummatorem Iesum Christum.* Dominus enim noster Iesus Christus multa erga hominis mansuetudinis, tolerantiæ malorum, prout dilucide recensentur in Euangeliis, exempla, quo eius sequeremur vestigia, vt Petrus Apostolus dicit, nobis exhibuit.

Luc. 21. — Hebr. 12.

G

1. Pet. 2.

Vigesimaquarta mansio Thare.

Mansio vigesimaquarta dicitur Thare. Sequitur namque: *Et profecti de Thaath, castrametati sunt in Tare.*] Thare Latine interpretatur *stupor*, Græce ἔκστασις quæ est vehementis cuiusdam admirationis species, ex arduarum & insolitarum rerum visione proueniens. Nam cum aliqua insolita, naturæ vero impossibilia, humano se offerunt obtutui, quia in inuestigatione huiusmodi causæ sensus deficiunt, & ratio succumbit, mens stupet. Quod Daniel clarius expressit, dicens: *Stupebam visionem, & non erat intelligens.* Vnde cum paralyticum qui portabatur à quatuor, ad solam Domini vocem surrexisse, lectum in quo iacebat tulisse, & in domum suam abiisse, intuitus esset populus, quia hoc supra facultatem erat hominis, obstupuit. Ideo dicit sanctus Lucas: *Et stupor apprehendit omnes.* De hoc ageus Hieremias propheta, ait: *Stupor & horribilia facta sunt in terra.* Et quia in his mansionibus multa præclara & admirabilia edita sunt opera, quorum causas non potest humana mens ratione comprehendere, ideo tandem venitur in Thare, hoc est *in stupore*: sic enim interpretatur. Vnde scriptum est: *Stupebant autem omnes super magnalia Dei.*

Dan. 8.

H

Luc. 5. — Ibidem. — Hiere. 5. — Luc. 9.

Vigesimaquinta mansio Metcha.

Mansio vigesimaquinta agitur in Metcha. Ideo dicit: *Et profecti de Thare, castrametati sunt in Metcha.*] Metcha Latine dicitur *noua mors*. Vt autem intelligatur quę sit noua mors, est obseruādum quod triplicem mortem legimus in scripturis.

A [*1. Cor. 5.*] [*Heb. 9.*] pturis. Vna est mors corporis, qua *terrestris domus nostra huius habitationis*, vt Apostoli vtar verbis, *dissoluitur*, & à corporis tabernaculo anima recedit. De hac scribit Apostol⁹: *Statutum est hominibus semel mori.* Hac Abraham & prophetæ mortui sunt. hac morte omnes moriemur, & sicut aqua [*Ioan. 8.*] effusa super terram, non congregabimur. Alia mors est animæ, qua peccati contagio anima confecta moritur, non [*2. Reg. 14.*] quidem in sui substantia, quæ mori nescit, sed in Dei viuificatrice gratia. Nam merito peccati, Deo recedente, spiritalem anima vitam amittit. Vnde dicit Apostolus: *Quæ* [*1. Tim. 5.*] *viuens mortua est.* Mori autem tunc per peccatum dicitur; quia *anima quæ peccauerit, ipsa morietur.* Morietur autem Do- [*Ezech. 18.*] mino non naturæ infirmitate, sed demerito culpæ; quæ non est ab hac vita recessus, sed lapsus erroris. Tertia est culpæ, qua carnis concupiscentia moritur, vt mens Deo [*Rom. 6.*] viuat, de qua Apostolus: *Vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, vt vltra non seruiamus peccato.* Nec id immerito. nam sicut mortuus vita non est amplius obnoxius culpæ; sic renatus per gratiam non debet vlterius ser- B uire peccato. De qua morte loquitur Apostolus, dicens: *Mortui enim estis, & vita vestra absconsita est cum Christo in Deo.* [*Coloss. 3.*] Huiusmodi mortuos redarguens idem Apostolus, dicit: [*Coloss. 2.*] *Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid tanquam viuentes in mundo decernimini?* Vna igitur mors est naturalis, alia pœnalis, tertia spiritalis. Hanc postremam designat [*1. Cor. 5.*] Metcha, quæ *noua mors* dicitur, quia veterem innouat ho- [*2. Pet. 2.*] minem, & nouam facit creaturam; dicente Apostolo: *Vetera trãsierunt, ecce facta sunt omnia noua.* Itaq; & nos hic mãsionẽ faciamus, vt peccatis mortui, iustitiæ ꝑpetuo viuamus.

Vigesimasexta mansio Esmona.

Mansio vigesimasexta Esmona nuncupatur. Nam dicit: *Et profecti ex Metcha, castrametati sunt in Esmona.*] Esmona Latine dicitur *acceleratio*: quod congrue huic mansioni aptatur. Nam vbi anima morte peccati per superiorem statio- [*Exod. 12.*] nem in nouam euasit creaturam, sistere animo nõ potest, non otio torpere: sed vlterius progredi, & accelerare iter [*Luc. 10.*] contẽdit. Viatoribus autem celeritas aptissima est: ea pro- C pter populo patrum manducare pascha præcipitur, & fe- [*4. Reg. 4.*] stinanter. Hinc Apostolis mandatum est: *Neminem per viam salutaueritis.* Sic Elisæum in Regnorum libro Giezi iniunxisse legitur: *Accinge,* inquit, *lumbos tuos, & tolle baculum meũ* [*Hier. 48.*] *in manu tua, & vade: & si inueneris aliquem, non benedicas ei: & si benedixerit tibi quispiam, non respondeas ei.* Nam opus Dei ꝑ- [*Ioan. 20.*] properam etiam festinationem exigit. *Maledictus,* inquit [*Zach. 3.*] Propheta, *qui facit opus Dei negligenter.* Ideo discipulus ille qui citius Petro ad monumentum præcurrit, immodice cõmmẽdatur. In via Dei vel festinam oportet progressio- [*1. Petr. 1.*] nem esse, vt diabolo, qui stat semper à dextris quo sanctis aduersetur, cœptum iter impediendi spatium non relinquatur. Nos igitur *qui peccatis mortui, iustitiæ* per Metcha *vi-* [*Philip. 3.*] *uimus,* non sequamur modo ad palmam supernæ vocationis, sed in Esmona curramus, *festinantes ad propositũ nobis cer-* [*Hebr. 12.*] *tamẽ. Festinãtes* oĩq; pastores *venerũt, & inuenerũt puerũ Iesũ.* [*Luc. 2.*]

Vigesimaseptima mansio Moseroth.

D Mansio vigesimaseptima appellatur Moseroth. Dicit enim: *Et profecti ex Esmona, castrametati sunt in Moseroth.*] Cõgrue nunc Moseroth succedit. Significat enim *disciplinas.* Vt qui festinationem in Esmona sibi adsciuit, eam modo ad comparandas disciplinas sapienter accersat. Et *fit,* quod [*Iacob. 1.*] Iacobus Apostolus docet, *omnis homo velox quidem ad audiendum.* Deus disciplinæ huius auctor est. Dicitur enim per [*Baruch 3.*] Prophetam *Quis ascendit in cœlum, & accepit eam, & eduxit eã e nubibus? Quis transiuit trans mare, & inuenit eam, & afferet eam auro electo? Non est cognoscens viam eius, neque qui consideret semitas eius: sed sciens omnia cognoscit eam, & adinuenit eam prudentia sua.* Ideo ab ipso expetenda est, dicente Iacobo Apostolo: [*Iacob. 1.*] *Si quis vestrum indiget sapientia, postulet à Deo qui dat omnibus affluenter.* Hæc Deum eiusque opera reuelat. *Doctrix,* inquit [*Sap. 8.*] Salomon, *est Dei disciplina, & electrix operum illius eius custodia, virga correctionis est.* Scriptum est enim: *Plagæ & correptiones* [*Prou. 29.*] *dant sapientiam.* Legitur in Numeris hominem quendam in die sabbati ligna colligentem comprehensum fuisse, [*Num. 15.*] coram Moyse & senioribus sisti mandatum, & tandem iusso Dei morte punitum; lapidibus obrutum: *Morte,* inquit, *moriatur homo, lapidabit eum lapidibus omnis congregatio* E [*Ibidem.*] *extra castra.* Quod in hac mansione aliqui factum putant. Hinc Apostolus quoque dicebat: *Peccantem coram omnibus* [*1. Tim. 5.*] *argue, vt cæteri timorem habeant.* Habeamus igitur stationem in Moseroth: id est, corruptionum mortificatione in disciplina Dei contineamur.

Vigesimaoctaua mansio Baneiacham.

Vigesimaoctaua mansio in Baneiacham peragitur. Inquit enim: *Et profecti de Moseroth, castrametati sunt in Baneiachã.*] Qui in Dei disciplina stationem habet, studium omne omnemque operam, vt ne minimum quidem ex ipsa Dei lege violatum intercidat, sedulo impendere debet: & vt Saluator ait: *ne iota vnum aut vnus apex a lege prætereat.* De- [*Matth. 5.*] bet enim illud Euangelij mente perpetuo retinere, quo dicitur: *Dico tibi: Non exies inde, donec etiam minimum quadrantem reddas.* Nam sicut non prius fœnoris debitum euacua- [*Luc. 12.*] tur, quam totius sortis ad minimum vsque nummulum F quocumque solutionis genere quantitas vniuersa soluatur: sic nec peccati pœna nisi charitatis reliquarumque compensatione virtutum vel stricta satisfactione dissoluitur. Non eluitur peccatum, fratres, nisi pœnis tamdiu noxius exerceatur, vt commissi supplicia erroris expendat. Dicebat Iacobus Apostolus: *Qui totam legem seruauerit, of-* [*Iacob. 2.*] *fendat autem in vno, factus est omnium reus.* Ponderanda est quoque illa Dei sententia, quæ in lege scripta est: *Ego sum* [*Exod. 20.*] *Dominus Deus tuus, Deus zelotes.* Lex igitur Dei exactissima quaque censura examinanda, & omni qua potest maiori sedulitate seruanda, ne ab ea forte excidamus. Hoc nos præsens mansio docet. Baneiacham enim *excolationem* designat. Qui aũt legem Dei percolat, ne minima quidẽ vel syllaba vel apex negligenter labatur, diligenter obseruat.

Vigesimanona mansio Gadgad.

Vigesimanona mansio habetur in monte Gadgad. Dicit namque: *Et profecti de Baneiacham, castrametati sunt in mõtem Gadgad.*] Tentatio animæ fideli custodia, fortitudo & virtutis augmentum est. Nam anima iusti nisi tentationi- G bus interdum se vrgeri sentiret, nedum in custodia non maneret; quin potius, tanquam gratiarum copia diffluens relaxaretur. A Moyse sancto documentum hoc clare habetur. Dum populus lampades & montem fumigantem cerneret, vocesque audiret, & territus à Domino fugeret, [*Exod. 20.*] dixit Moyses: *Confidite, causa enim tentandi vos, venit Deus ad vos, vt sit timor eius in vobis, & non peccetis.* Dicitur quoque *fortitudo.* nam anima à multiplicibus se tentamentis septã agnoscens, cautius incedit, & maiorem à Domino virtutẽ postulat, dicens cum Propheta: *Miserere mei Deus, quoniam* [*Psal. 55.*] *multi bellantes aduersum me.* Virtutis vero augmentum, quatenus anima tentationibus exercita purior egreditur. Ideo Salomon in Prouerbiis dicit: *Sicut probatur in camino ar-* [*Prouerb. 17*] *gentum & aurum, sic electa corda apud Dominum.* Tentationibus animam proficere sanctus quoque Iacobus Aposto- [*Iacob. 1.*] lus testatur, dicens: *Beatus vir qui suffert tentationem: quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Sunt igitur non fugiendæ, sed expetendæ tentationes. Vnde Dauid propheta dicit: *Proba me Domine, & tenta me.* Progredientibus ergo [*Psal. 25.*] H in via Domini tentamenta frequentius ingeruntur, vt cautius fructuosiusque incedant. Hoc nobis mansio hæc insinuat: nam Gadgad *tentamentum* interpretatur. Ne igitur tantarum copia virtutum superiorum mansionũ viator difflueret vel laberetur, superiori ista mansio succedit.

Trigesima mansio Iethebatha.

Mansio trigesima celebratur in Iethebatha. Vnde sequitur: *Et profecti de monte Gadgad castrametati sunt in Iethebatha.*] Tentationum experimento virtus iusti, vt in superiori mansione dictum est, magis conspicua clariorque elucescit. Hinc etiam Petrus Apostolus: *Exultabitis nunc,* in- [*1. Pet. 1.*] quit, *si oportet contristari variis tentationibus, vt probatio vestræ fidei multo pretiosior auro quod per ignem probatur, inueniatur.* Maiorem etiam per illud acquirit gratiam: ideo in libro Sapientiæ scriptum est: *Probata autem virtus corripit insipien-* [*Sap. 1.*] *tes.* Per illud in medio etiam nationis prauæ latens exerit [*Philip. 2.*] se virtus & lucet. Ideo Apostolus Paulus ad Corinthios [*1 Cor. 11.*]

A inquit: *Oportet hæreses esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant in vobis.* Sincerior bonitas è tentationibus prodit: sicut purius argentum è camino ignis. Inquit enim scriptura: Eccl. 2. *Quoniam in igne probatur argentum, & homines receptibiles in camino humilitatis.* Cum igitur purior è tentamento bonitas veluti è camino exeat, merito nunc Iethebatha, quæ *bonitas* interpretatur, succedit.

Trigesimaprima mansio Ebrona.

Mansio trigesimaprima agitur in Ebrona. Ideo dicit, *Et profecti de Iethebatha castrametati sunt in Ebrona.*] Iustus quamuis in hac vita ad bonitatem etiam perfectam deuenerit, haud tamen animo sistit, nec præsenti contentatur statu: quin potius cuncta pertransiens, flagranti etiam desiderio ad meliora contendit. Psal. 41. Hinc Dauid propheta dixit: *Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam: quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis, vsque ad domum Dei.* Psal. 16. B Ibi vero quiescet, ibi implebitur omne eius desiderium. Ideo alio in loco idem Prophet[illegible]t: *Satiabor Domine cum apparuerit mihi gloria tua.* Cant. 2. In hac v[illegible] non quies, sed perennis est trãsitus. Quare sponsus in Canticis canticorum ob cursus pernicitatem *capreæ hinnuloque* ceruorum assimilatur: vnde & *salit super montes, & transilit super colles.* Hoc nos docet mãsio ista, quoniam Ebrona *transitus* est: vt quamuis ad bonitatem per superiorem mansionem perueneris, omnia tamen sunt prætereunda; oportet te ad meliora transire, quousque venias ad illud bonum, quod est summum, & quod omne satiat desiderium, & in quo perpetuo permanere debeas.

Trigesimasecunda mansio Asiongaber.

Mansio trigesimasecunda dicitur Asiongaber: quo filij Israel applicuerunt. Vnde sequitur: *Et profecti de Ebrona, castrametati sunt in Asiongaber.*] Postrema filiorum Israel in deserto Pharan statio hæc est. Nam vt in superioribus diximus, D plurimas ambiens mansiones illa solitudo hucusq; protendit: interpretatur vero *consilia viri.* Et recte intentioni quadrat: quoniam qui tantas peregit mansiones, tot virtutum penetrauit sinus, tot charismatum spiramina sensit, tot se studiis perfectionum exercuit, iam desijt esse 1 Cor. 14. puer sensibus, iam ad mensuram ætatis plenitudinis Christi peruenit, Ephes. 4. iam creuit in virum perfectum, & ideo viri 1. Cor. 13. cõsilia adeptus est; vt cum Apostolo dicat: *Cum autem factus sum vir, quæ paruuli erant deposui.* Quin potius altum adeptus est consilium, quia Salomon in Prouerbiis dicit: Prouerb. 20 *Aqua profunda consilium in corde viri.* De consilio isto sapiens dicebat: Eccl. 32. *Sine consilio nihil facias, & in faciendo ne te peniteat.* Quod non est illud, de quo queritur Dominus per Prophetam, dicẽs: Esai. 30. *Væ filij Apostatæ hæc dicit Dominus: Fecistis consilium non per me, & pactum non per spiritum meum.* Sed illud, de quo sapiens: Eccl. 21. *Cognitio sapientis tanquam inundatio abundabit, & consilium illius sicut fons purus vitæ, quod custodit à malo: quia consilium bonum* Prou. 2. *custodiet te, cogitatio autem sancta seruabit te.* Huc ergo incunctanter pergamus, & nostra hic alacres tẽtoria erigamus, Psal. 110. vt Deo in toto corde nostro, sicut Dauid *in consilio iustorum* G *& congregatione,* confiteri valeamus.

Trigesimatertia mansio Sin.

Mansio trigesimatertia est in deserto Sin. Quare subiungit: *Et profecti de Asiongaber, castrametati sunt in deserto Sin.*] Octaua mansio supra eodem quoque nomine nuncupatur. Inquit enim: *Et profecti à mari Rubro castrametati sunt in deserto Sin.*] Sed attendẽdum quod hic locus alius ab illo est. Ideo infra subiungitur: *De deserto Sin, hæc est Cades.*] Et alibi, dum populus in hac moraretur mansione, mittens nun- Num. 20. tios Moyses ad regem Edom: *Et nunc sumus,* inquit, *in Cades* Psalm. 28. *ciuitate, ex parte finium tuorum.* Num. 20. Hanc meminit Dauid propheta, dicens: *Et commouebit Dominus desertum Cades.* Hic Maria Moysi soror diem suum obiit, mortua & sepulta est, vt supra legitur. Ioseph l. 4. Quod Iosephus quoque describit, di- Antiq. c. 3. cens: *Tunc itaque sororem eius Mariam finis vitæ accepit, cum quadragesimum* Num. 20. *compleßet annum ex quo Aegyptum dereliquit: sepeli*rantque eam publice nimis splendide. Hic denique penuria aquæ laborat populus. Quare iratus tumultuatur in Moysen: à quo petra iussu Dei mirabili virga percussa, aqua manauit copiosa. Vnde bibentibus cunctis cupiditas sitis ablata est.

E

Trigesimaquarta mansio Hor.

Mansio trigesimaquarta est in monte Hor. Dicit enim *Et profecti de deserto Sin (hæc est Cades) castrametati sunt in Hor monte prope terram Edom.*] Stationem apud Cades in deserto Sin filiis Israel agentibus, Moyses ad Idumæorum regem, vt per illius fines viam sibi vna cum suo populo concederet, legatos misit: certiorem tamen eum facturos, vt nec aquam sine pretio sibi exhiberi posceret. Ille vero petitioni non consentiens, nec transitum cedens, respondit: Num. 20. *Nõ transibis per me, alioquin bello in occursum tibi exibo.* Quare populus mandato Dei, vt in Deuteronomio habetur, ab eo Deut. 2. declinauit: & de Cades egressus, ad Hor montem peruenit, F & hanc quam legimus, habuit mansionem. Vbi iuxta Domini præceptum Aaron cum Moyse fratre & Eleazar filio in Hor montem ascendit: vbi Moyses verbo Dei põtificalibus Aaron indumentis nudato, Eleazar filium cui propter ætatem pontificatus obueniebat, vniuerso vel mirante populo, qui ex aduerso stabat, protinus vestiuit. Ibique Aaron vita functo ad suumque populum apposito, Eleazar filius sacerdos pro Aaron patre suo declaratus est. Num. 20. Memorabilis est igitur ista mansio.

Trigesimaquinta mansio Salmona.

Mansio trigesimaquinta habetur in Salmona. Nam sequitur: *Et profecti ex Hor monte, castrametati sunt in Salmona*] Num. 21. Egressus ex Hor monte populus, non rectam quam cœperat, prosecutus est viam, sed Edom terram circumiens, Deut. 2. mare Rubrum versus iter arripuit, vt iuxta verbum Domi- Num. 21. ni, fratres suos bello non incesseret, nec prorsus læderet. Inquit enim: *Ne moueatis contra ipsos bellum.* G Tot igitur viarum fatigatus anfractibus, manna pertæsus, *locutus est,* inquit, *contra Deum & Moysen.* Quare iratus Dominus virulẽtos lethiferosque serpentes, qui morsu internecabant, in populum immisit: vnde periit populus multus nimis. De quibus meminit etiam Apostolus, dicens: 1. Cor. 10. *Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentauerunt, & à serpentibus perierunt.* Tunc orante Moysi pro serpentum extinctione, respondit Deus: Num. 21. *Fac tibi serpentem æneum & pone illum pro signo: & omnis morsus videns illum, viuet.* Fecit Moyses iuxta mandatum Domini, & populus à plaga liberatus est. Verum quia Salmona interpretatur *vmbra,* factum istud mansioni recte aptatur. Serpens namque ligno suspensus, typus & vmbra Christi sui pro salute nostra in cruce pendentis, sicut ipse exponit in Euangelio, dicens: Ioan. 3. *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Frequentemus igitur nos stationem istam, vt aspiciamus Christum pro mundi salute in cruce pendentem: quoniã H salutaria est.

Trigesimasexta mansio Phinon.

Mansio trigesimasexta Phinon nuncupatur. Dicit namque: *Et profecti de Salmona, castrametati sunt in Phinon.*] Linguæ moderationem inter ea quæ homini non minus necessaria quam difficilia sunt, sanctus Iacobus Apostolus fuso enumerat sermone, dicens: Iacob. 3. *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir, potens freno circumducere etiam totum corpus. Ecce equis frena in ora mittimus ad consentiendum nobis, & omne corpus illorum circumferimus. Ecce & naues cum tam magnæ sint, & à ventis validis minentur, circumferuntur à modico gubernaculo quocumque impetus dirigentis voluerit. Ita & lingua modicum membrum est, & magna iactat. Ecce paruus ignis quam magnam siluam incendit. Et lingua ignis est, vniuersitas iniquitatis:* & cætera quæ ibi sanctus Apostolus disserit ad propositum facientia. Si tot mala homini è lingua immineant, quis illam moderatione non indigere, dicere audebit? Ideo sapiens id præcipit, dum dicit: Eccl. 28. *Circumualla possessionem*

sionem

A *sione in tuam spinis, & ori tuo fac ianuas & seras: argentum tuum*
& aurum tuum confla, & sermonibus tuis fac stateram, & ori tuo fac
portam & seram. Verum cum statera, porta & sera pro lin-
Eccl 22. gua non facile ei occurreret, dicebat idem sapiens: *Quis da-*
bit mihi super os meum custodiam, & super labia mea signaculum?
Dauid vero propheta à Domino hæc dona præstari agno-
Psalm. 140. scens, Dominum his precabatur verbis: *Pone Domine custo-*
diam ori meo, & ostium circumstantiæ circum labia mea. Linguæ
moderatio in hac mansione suam habet sedem. Nam Phi-
non *oris parsimonia* interpretatur. Curemus igitur & nos
nostram hic stationem habere, vt quæ, quando, quomodo
Psalm 36. & quibus loqui deceat, scire valeamus, & *os nostrum medi-*
tetur sapientiam, & lingua nostra iudicium loquatur.

Trigesimaseptima mansio Oboth.

Mansio trigesimaseptima dicitur Oboth, quo demum
filij Israel applicuerunt. Sequitur ergo: *Et profecti de Phinon,*
B *castrametati sunt in Oboth.*] De hac mansione alibi legitur: *Et*
Num. 21. *profecti filij Israel, castrametati sunt in Oboth.* Verum attenden-
dum quod maiora perniciosioraque tētamenta quibus a-
nima in hac vita impugnatur, dæmonum illusiones, ma-
gorumque ac Pythonum præstigia omnium consensu æ-
stimantur. Ij namque maleficiis magicisque artibus, vt di-
uinitatis culturam ab hominum cordibus eliminent, ea
efficere protestantur quæ diuinæ tantum naturę sunt pos-
sibilia. Vnde eius potestati perpetuo resistere audent. Sed
tandem vanitatibus eorum detectis, artibusque profliga-
Exod. 7. tis, virtus semper diuina supereminet. Magi coram Pha-
raone Moysi resistere audebant: suasque virgas fieri dra-
cones contendebant. Sed tamen Moysi virga Dei proui-
dentia & virtute in colubrum versa, in magorum draco-
nes insiliens, eos illico deuorauit. Nam à Moyse non er-
rore, non præstigiis, sed veritate ista fiebant, ideo mirabili
Act 13. potentia subsistebant. Legitur etiam in actibus Apostolo-
ibidem rum, quod dum prædicaret Paulus Apostolus coram Ser-
C glo Proconsule, qui verbum Dei audire cupiebat, *resiste-*
bat, inquit, *Elymas magus, quærens auertere Proconsulem à fide.*
ibidem. Denique dum ab Apostolo argueretur, cęcus effectus est,
ita vt circumiens, inquit, *quæreret qui ei daret manum.* Ideo in le-
ge eorum commercium caueri præcipue iubetur. Inquit
Leuit. 20 enim: *Anima quæ secuta fuerit ventriloquos, vel incantatores vt for-*
nicetur post eos, obfirmabo faciem meam contra animam illam, &
perdam illam de populo suo. Hæc statio ad magos perdendos
colitur. Nam Oboth *in magos* interpretatur. Adeamus igi-
tur & nos ad Oboth, erigamus ibi tabernacula nostra, vt
Psalm. 90. *in protectione Dei cœli commorantes, non timeamus à timore noctur-*
no, non à sagitta volante in die, non à negotio perambulante in tene-
bris, nec ab incursu & dæmonio meridiano.

Trigesimaoctaua mansio Ieabarim.

Mansio trigesimaoctaua vocatur Ieabarim. Sic enim
habetur: *Et profecti ex Oboth, castrametati sunt in Ieabarim, in eo*
quod vltra, in finibus Moab.] De hac mansione in alio loco
Num. 21. clarius legitur: *Et discedentes* (inquit) *ex Oboth, castrametati*
D *sunt in Ieabarim, in deserto quod est in conspectu Moab ad orientem*
solis. Propter quod meminisse oportet, quod Idumæi, vt in
superioribus diximus, per eorum terras transitum filiis Is-
rael præstare hostiliter recusarunt. Vnde diuertentes ab
eis, Moabitarum fines circumire coacti fuerunt. Hinc di-
citur quod in finibus Moab ad orientem venerunt. Ieaba-
rim vero *aceruum lapidum transeuntium* sonat: quod est Ec-
clesia iustorum. Lapides enim transeuntes Iusti sunt. Ij
namque propter eorum firmitatem lapides appellantur:
1. Pet. 2. de quibus Petrus Apostolus scribit, dicens: *Et ipsi tanquam*
Ephes. 4. *lapides viui superædificamini domus spiritualis.* Iustis vero firmi-
tas recte adscribitur, eo quod ipsi nec fluctuent, *nec circum-*
Matth 7. *ferantur omni vento doctrinæ*: vnde in Euangelio *domui supra*
firmam petram fundatæ, in quam descēdit pluuia, venerūt flumina,
flauerunt venti, & non cecidit, comparantur. Transeuntes et-
Heb. 11. iam dicuntur: quia secundum Apostolum, *confitentur quod*
hospites & aduenæ sunt super terram. Demque merito Ecclesia
1. Tim 3. dicitur aceruus lapidum: quia ipse est *columna & firmamen-*
tum veritatis. Habeamus igitur & nos stationem in Ieaba-
rim, vt secundum Apostolum Paulum, *teneamus propositam* E
spem, sicut anchoram animæ tutam ac firmam, & incedentem vsque Hebr. 6
ad interiora velaminis, vt iuxta Apostolum quoque Petrum, 2. Petr. 3.
præscientes caueamus, ne errore nefariorum abducti excidamus à pro-
pria firmitate.

Trigesimanona mansio Dibongad.

Mansio trigesimanona habetur in Dibongad. Sic enim
legitur: *Et profecti ex Ieabarim, castrametati sunt in Dibongad*]
Verum de hac mansione longe diuersum in alio loco legi
videtur. Nam scriptum est: *Et discedentes ex Oboth, castrame-* Num. 21.
tati sunt in Ieabarim, in deserto quod est in conspectu Moab ad Oriē-
tem solis. Inde discesserunt, & castrametati sunt in vallem Zared.
hæc ibi. Si ergo in valle Zared castrametati sunt, dices,
Quomodo in Dibongad? Verum ibi locus communis,
hic vero proprius exprimitur. Est enim Dibongad circa
vallem Zared, quæ est inter fines Amorrhæorum & Moa-
bitarum. Mystice vero Dibongad *apiarium tentationum* si- F
gnificat. Quo docemur, quod quāuis iustus perfectionis
vel summæ proximus existat, haud tamen ei tentationes
desunt. Quod est diuinæ cautela prouidentiæ, ne à recto
deflectendi bonis successibus ansam arripiamus. Hinc
Iob dicebat: *Beatus homo quem corripuit Dominus: increpationē* Iob 5.
omnipotentis ne renuas. Quod etsi dum in carne sumus, ten-
tationes nobis amaræ videntur, mirifice nihilominus ad
futuram nobis vitam proficiunt, dicente Apostolo: *Omnis* Hebr. 12.
quidem disciplina in præsenti videtur non esse gaudij, sed mœroris:
postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet iu-
stitiæ. Accedamus ergo nos, & in hanc mansionem ingredi
festinemus: scientes quod *à Domino interdum corripimur,* 1. Cor 11.
ne cum hoc mundo damnemur. Certam quoque spem ha- 1 Cor. 10.
beamus, quod *non patietur nos Deus supra id quod possimus*
tentari, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possimus sustine-
re.

Quadragesima mansio Elmon deblathaim.

Mansio quadragesima in Elmon deblathaim à filiis Is- G
rael peragitur. Sic enim scribitur: *Et profecti ex Dibongad, ca-*
strametati sunt in Elmon deblathaim.] Vox hæc Elmon debla-
thaim sicut est duplex, ita & duo indicat, nempe *contemptū*
ficuum, hoc est *contemptum terrenæ dulcedinis.* Ficus namque
dulcedinem ostendunt. Vnde Hieremias propheta *vidit fi-* Hiere 24.
cus bonas, bonas valde. Et Saluator noster esuriens, Scribarū Matth. 21.
Pharisæorumque amaritudines deserens, accessit ad arbo-
rem fici, vt saltem in plebe aliquam inueniret dulcedinē;
& cum non inuenisset nisi folia tantum, maledixit ei, di-
cens: *Numquam ex te fructus nascatur.* Contemptus ergo ibidem.
terrenarum delectationum ad cœlum properanti appri-
me necessarius est. Nam nisi voluptatum illecebras, & ea
quæ in terris delectare videntur, neglexerimus, ad cœle-
stia nos ipsos erigere non possumus. Ideo Apostolus ad- Coloss 3.
monet, dicens: *Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.* Philip. 3.
Immo sapere terrena, confusio est. Ita scribit Apostolus: Ibidem.
Gloria in pudendis ipsorum qui terrena sapiunt. Verum quia no-
stra conuersatio in cœlis est, qui cum Christo surreximus, H
omni cordis alacritate, calcatis mundi illecebris, in huius
mansionis tabernacula ingrediamur, *quæ sursum sunt quæ-* Coloss 3.
rentes, vbi Christus est in dextera Dei sedens: contendamus- 2 Cor. 5.
que siue absentes siue præsentes placere Domino Deo no-
stro.

Quadragesimaprima mansio Abarim.

Mansio quadragesimaprima fit à filiis Israel in monti-
bus Abarim. Nam sequitur: *Et profecti ex Elmon deblathaim,*
castrametati sunt super montes Abarim contra Nebo.] Verum
longe alienum videtur huic, quod alio loco de hac mā-
sione legitur. Nam inquit: *Castrametati sunt in valle Zared:* Num. 21.
vnde discedentes, castrametati sunt trans Arnon in deserto quod e-
minet à finibus Amorrhæorum. Ex quibus verbis videmus quod
filij Israel non in montibus Abarim, sed in deserto trans
Arnon mansionem post Elmon habuerint. Sed nulla est
diuersitas: quoniam Abarim in deserto est trans Arnon.

[A] [Ibidem.] Quod ergo alibi sub communi, hic sub proprio nomine scriptura expressit. Vnde subiungit: *Est enim Arnon fines Moab inter Amorrhaeos: & ibi habetur mons Abarim, ad cuius radices iuxta Amorrhaeos Arnon labitur amnis.* Dicitur vero mons Abarim [Deut 1.] trans Arnon non ad transitum Hebræorum, sed ad situm terræ sanctæ, sicut mos est Moysi in hac descriptione. Nam in libro Deuteronomij legitur: *Hæc verba quæ locutus est Moyses omni Israel trans Iordanem in deserto ad occidentem.* [Num 21.] Moyses tamen Iordanem nullatenus transiuit: erat ergo citra ad Hebræorum viam, trans vero ad terræ sanctæ situ. Sub hac mansione ad Seon Amorrhæorum regem legatos Moyses destinauit, vt ei cum populo per suas terras commeatum præberet, absque omni suorum prorsus læsione: [Ibidem.] *Transibimus*, inquiunt, *per terram tuam, non declinabimus neque ad agrum, neque ad vineam, neque bibemus aquam de puteo, via regia transibimus.* Seon vero id omnino recusans, dura respondit: immo valido exercitu armato, ad fluuium [B] Arnon, qua Israel transiturus erat, vt viam impediret, oppugnantique resisteret, protinus descendit. Sed diuina factum est virtute, vt rege in prælio extincto, Hebræi Amorrhæorum populum in occisione gladij percusserint, eorumque terras vastantes depopularint. Interim Og rex Basan vt auxilium Amorrhæo præberet amico, ingentes copias armat, quibus Israel hostiliter impugnaturus aggreditur. Sed Israel superna dimicans ope, & ipsum in bello regem peremit, exercitum omnem extinxit: vniuersam denique terram eorum subegit: vnde cum insigni victoria grandes diuitiarum copias reportauit. [Iosephi l. 4. Ant. q. c. 4.] Quæ omnia Iosephus fuso sermone perscripsit.

Quadragesimasecunda mansio apud Iordanem.

Mansio quadragesimasecunda habetur in campestribus Moab apud Iordanem. Ideo dicit: *Et profecti de finibus Abarim, venerunt ad occidentem Moab, supra Iordanem, iuxta Hiericho: ibique castrametati sunt apud Iordanem inter Bethsimon, vsque Belsathim in occidente Moab.*] Alio in loco mansionem eā- [C] [Num 22.] dem meminit scriptura, dicens: *Et discedentes filij Israel, castrametati sunt ad occidentem Moab, apud Iordanem, iuxta Hiericho.* Denique postrema huius laboriosi diuturnique filiorum Israel itineris à Moyse per verbum Dei descripta mansio hæc est. In qua licet plurima dicta gestaque sint memoratu digna, pauca tamen hæc enarrabimus. Primum Balac Moabitarum rex cernens filios Israel tanto proficere incremento, tamque secundis eorum res prosperari successibus, magnam rerum suarum formidinem concepit, vt in [Idem.] iis quæ ad populum Madian prælocutus est, apparet. Inquit enim: *Nunc linget congregatio hæc omnes qui in circuitu nostro sunt, sicut lingit vitulus virētia ex campo.* Quare armis haud eos palam inuadere ausus, deliberauit, ne salterō potentiores efficerentur, ad occultas artes confugere. Vnde Balaam magum ad se accersitum rogauit, vt imprecationibus maleficisque eius artibus populum malediceret, per- [Num 23.] deretque. Quod ab illo nec suasionibus nec muneribus, diuina obsistente prouidentia, obtinere vnquam potuit: [D] quin immo ipse magus Domino os eius aperiente, bona precatus est populo, felicesque prædixit successus: [Num 24.] *Quam pulchra*, inquit, *tua domus Iacob? tabernacula tua Israel? tanquam valles obumbrantes, tanquam horti super fluuium, & velut tabernacula quæ fixit Dominus.* [Ibidem.] & infra: *Benedicentes te, benedicti sint,* [Ibidem.] *& maledicentes te, maledicti sint.* Item: *Orietur stella ex Iacob, & exurget homo ex Israel.* Denique quia Madianitarum amore mulierum populus deserto vero Deo ad idola diuerterat, Phinees Eleazar filius, Aaronque nepos zelo zelatus pro Domino exercituum, antequam per licentiam fortius grassaretur iniquitas, Hebræum & Madianitem fœminam [Num 25.] in fornicatione comprehēsos, & coram Moyse adductos, publice euaginato pugione peremit: cuius exemplo prouocati plerique, arreptis in fornicarios armis insurrexerunt, & ad internecionem cęsa sunt die illa vigintiquatuor hominum millia. Quare peremptis fornicariis, recōciliatus est cum populo Deus: [Ibidem.] *Et cessauit*, inquit, *plaga à filiis Israel.* Insuper quia Chananæorum terra, ad quam filij Israël possidendam per verbum Dei tendebant, è vicino iam prominebat, ipsique terræ sanctæ per quadraginta & plures [E] annos fugientis fere iam oras prendebant: & quia non nisi armata manu, viribusque infractis illam capere ipsis præ- [Num 26.] stabatur: idcirco Eleazar sacerdos nouam populi ad bellum apti computationem facere Dei mandato decreuit, in qua præter tribum Leui, ad specialem Dei cultum destinatam, & mulieres, sexcenta millia & mille septingenti [Ibidem.] triginta viri, à viginti annis & supra, *ad bella parati*, vt scriptura inquit, enumerati sunt. Alia vero quam plurima ad religionem Deique cultum, necnon ad rempublicam bello paceque moderandam spectantia, Moyses Eleazarque sacerdos in hac mansione in ordinem redegerunt, quæ ne in nimis longam nostram protraherent lectionem, vel quia sæpius aliis in locis ea digessimus, nunc omittenda censemus. Silentio tamen prætereundum non duximus, quod Moyses extremum sibi tandem per verbum Dei instare diem agnoscens, declarato sibi successore populique [Deut 31.] duce, mandato Dei, Iesu Naue, præscriptisque benedictio- [Deut. 28.] nibus ac maledictionibus, quibus obseruatores ac præuari- [Deut 33.] catores siue diuinæ legis incurrerent, necnon prænuntiatis [Deut 34.] [F] singulis tribubus quę in illos singillatim superuentura fo- [Heb. 11.] rent, super montem Nebo conscendit, indeque amplam optimamque Chananæorum regionem, terram vtique lacte & melle manantem, patribus repetitis etiam oraculis repromissam, montis Nebo ex aduerso positam, & oculis perlustrauit, & animo considerauit, & vt Apostoli verbis vtar, *è longe salutauit.* Quo deniq; peracto, dixit illi Do- [Deut. 34.] minus: *Ostendi terram hanc oculis tuis, sed illuc non ingredieris. Et confestim per verbum Dei mortuus est, & sepultus in valle. Et sepulchrum eius nemo nouit vsque in hodiernum diem.* Hic finis Moysi, mansionumque populi iussu Dei in ordinem recensitarum. Cæterum nonnulla mystica nunc explicanda forent, nisi horum pleraque per tractatum præsentem sparsissemus; alia vero in aliis locis explicassemus. Illud denique obseruandum operæ pretium iudicauimus, quod vniuersus hic transitus ideo commemoratur, propterea que omnis hic cursus consummandus proponitur, vt ad Iordanē Dei fluuium demum peruenientes, diuinæ vndis sapien- [G] tiæ irrigemur; vt per omnia purificati, promissionis terrā Deo tandem miserante intrare, & cum Apostolo dicere [2. Tim. 4.] valeamus: *Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: & iustitiæ corona quam Dominus iustus iudex reddet in illa die iis qui diligunt aduentum eius, reponatur nobis*: per Iesum Christum Dominum nostrum, cui cum patre & Spiritu sancto omnis est honor, gloria, & perpetuitas in sæcula sæculorum. Amen.

S. AMBROSII DE XLII. FILIORVM ISrael mansionibus tractatus finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, SVPER CAP. XXII. DEVTERONOMII, ANNOTATIO.

[H]

Deut. Cap. XXII.

NE videns vitulum fratris tui, aut ouem eius errantia in via, contemnas ea. reductione reduces ea fratri tuo, & reddes ea. Si autem non appropinquat ad te frater tuus, neque nosti eum, duces ea intro in domum tuam, & erunt tecum quoad quærat ea frater tuus, & reddes ea illi. Sic facies asino eius, & sic facies vestimento eius, & sic facies in omni amissa re fratris tui: quæcunque perierint ab eo, & inueniens ea non poteris negligere. Si videbis asinum fratris tui, aut vitulum eius qui ce-

A *cideri in via, non despicies ea, subleuans subleuabis cũ eo. Non erit vestitus viri super mulierem, neque induetur vir stola muliebri: quoniam immundus est Domino Deo tuo omnis qui fecerit hæc. Si autẽ obuiaueris nido auium ante faciem tuam in via, vel in omni arbore, vel in terra pullis, vel ouis, & mater incubat super pullos aut super oua, non capies matrem cum filiis, dimissione dimittes matrem, at filios tenebis tibi: vt bene tibi sit, & longæuus eris. Si ædificaueris domum nouam, facies coronam domui tuæ, ne facias cædem, si ceciderit cadens ab ea. Nõ seminabis vineam tuam diuerso semine, ne sanctificetur fructus & semen quod seminaueris cum vinea tua. Non arabis in boue & asino in idipsum. Non indueris adulteras a veste, lana & lino in idipsum. Funiculos facies tibi in quatuor*
B *fimbriis vestium tuarum, quibus operiris in ipsis. Si autem quis duxerit vxorem, & cohabitauerit cum ea, & odio habuerit eam, & imposuerit illi occasionarios sermones, & obiecerit ei nomen malum, & dixerit: Vxorem hanc accepi, & ingressus ad eam non inueni eius virginitatem: & tollens pater puellæ & mater, ferent virginitatem puellæ ad senatum ad portam, & dicet pater puellæ senatui: Filiam meam hanc dedi homini huic vxorem, & odio habens eam, ipse nunc imponit ei occasionarios sermones, dicens: Non inueni filiæ tuæ virginitatem, en hæc virginitas filiæ meæ. Et expandent vestem coram senatu ciuitatis: & apprehendet senatus vrbis illius hominem illum, & corripient illum, & condemnabunt illum centum siclis, & dabũt patri puellæ, quoniam diffamauit nomen malum super virginem Israeliticam: & illi erit vxor, nec poterit dimittere eam omni tempore. Si autem in veritate fuerit sermo hic, & non inuenta sit virginitas puellæ,*
C *eycient puellam ad fores domus patris eius, & lapidabunt eam viri ciuitatis illius in lapidibus, & morietur: quoniam fecit nefas in filiis Israel, vt fornicariam faceret domum patris sui, & auferetis malum ex vobis ipsis. Si autem inuentus fuerit homo dormiens cum muliere maritata viro, occidetis vtrumque: virum dormientem cum vxore, & vxorem: & auferetis malum ex Israel. Si autem fuerit puella virgo desponsata viro, & inueniens eam homo in ciuitate, dormierit cũ ea, educetis vtrumque ad portã ciuitatis eorum, & lapidabuntur in lapidibus, & morientur: puellam, quia non clamauit in ciuitate: & hominem, quia humiliauit vxorem proximi sui, & auferetis malum ex vobis ipsis. Si autem in agro repererit homo puellam desponsatam, & vim inferens dormierit cum ea, occidetis hominem dormientem cum ea solum, at puellæ facietis nihil. non est puellæ peccatum mortis, quoniam sicut si*
D *quis insurgat homo contra proximum suum, & occiderit eius animam, sic res hæc, quoniam in agro inuenit eam: clamauit puella desponsata, & qui auxiliaretur non erat illi. Si autem quis inuenerit puellam virginem quæ non desponsata est, & vim faciens illi dormierit cum ea, & inuentus fuerit, dabit homo qui dormiuit cum ea, patri puellæ quinquaginta siclos argenti, & eius erit vxor, quia humiliauit eam: non poterit dimittere eam omni tempore. Non accipiet homo vxorem patris sui, & non reuelabit operimentum patris sui.*

Examinatur causa, cur lex prohibuerit mulieres vti veste virili, atq; viros muliebri indui stola. E

AMBROSIVS IRENAEO.

PERTVLISTI ad me quasi filius, quæsiuisse aliquos à te, quid sibi velit, quod tam seuere lex immundos eos dixerit qui alieni sexus vterẽtur vestibus, vel viros scilicet vel mulieres. Sic enim scriptum est: *Non erit vestitus viri super mulierem, neque induetur vir stola muliebri: quoniam immũdus est Domino Deo tuo omnis qui fecerit hæc.*] Et si vere discutias, incongruum est quod ipsa etiam abhorret natura. Cur enim homo non vis videri esse quod natus es? Cur alienam tibi assumis speciem? Cur mentiris fœminam, vel tu fœmina virum? Suis vnumquemque sexum induit natura indumentis. Denique diuersus vsus, diuersus color, motus,
incessus, diuersæ vires, diuersa vox est in viro & fœmina. F
Sed etiam in reliqui generis animantibus alia species leonis, alia leænæ, alia vis, alius sonus: alia tauri, alia vitulæ. In ceruis quoque quantum distat sexus, tantum discrepat species vt eos etiam eminus possis discernere. In auibus vero etiam propria ad vestitum est inter eos & homines comparatio. In illis enim sexum natura ipsa indumenta discernunt. Paui mares speciosi, fœminæ non item pennarum vario pinguntur decore. Fasianis quoque diuersus color, qui distinguat sexus discretionem. Quid in pullis? Quam canora vox galli, nocturnisque vicibus solemne munus ad excitandum & canendum? Numquid illa mutãt speciem suam? Cur nos mutare desideramus? Et quidem Græco more influxit vt fœminæ virilibus quasi succinctioribus tunicis vtantur. Esto tamen vt illæ imitari videantur melioris sexus naturam: quid viri inferioris sexus mentiri speciem volunt? Mendacium & in verbo turpe est, nedum in habitu. Denique in templis, vbi mendacium fidei, ibi mendacium naturæ. Illic assumere viros muliebrẽ
vestem, gestumque fœmineum, sacrum putatur. Vnde lex G
dicit: *Quoniam immundus est Domino Deo tuo omnis qui fecerit hæc*] hoc est, vir qui stolam muliebrem induerit. Arbitror autem quod non tam de veste, quam de motibus dixerit, vel de vsibus nostris atque actibus, quo alius virum, alius
fœminam decent actus. Vnde & Apostolus ait, quasi in- 1.Cor.4.
terpres legis: *Mulieres vestræ in ecclesia taceant. Non enim permit-* Gal. 1. 1.Tim.2.
titur eis loqui, sed subditas esse, sicut lex dicit. Si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Et ad Timotheum: *Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum.* Quam deforme autem viri facere opera muliebria? Ergo & pariant, ergo parturiant
qui crispant coronam sicut fœminæ. Et tamen illæ velan- 1.Cor 11.
tur, isti bellantur. Verum habeant excusationem qui patrios vsus sequuntur, sed tamen barbaros, vt Persæ, vt Go-
thi, vt Armenij. Maior quidem est natura quam patria. Herod. lib. 5 histor.
Quid de aliis dicimus, qui hoc ad luxuriam deriuandum putant, vt calamistratos & torquatos habent in ministerio, ipsi promissa barba, illos remissa coma? Merito illic
nõ seruatur castimonia, vbi non tenetur sexus distinctio. H
In quo euidentia naturæ magisteria sunt, dicente Aposto- 1.Cor.11.
lo: *Decet mulierem non velatam orare Deum? Nec ipsa natura docet vos: Quod vir quidem si comam habeat, ignominia est illi: mulier vero si capillos habeat, gloria est illi, quoniam quidem capilli pro velamine ei sunt.* Hæc sunt quæ referas requirentibus. Vale, & nos vt filius dilige, quia nos te vt parentes diligimus.

S. AMBROSII IN DEVTERONOMIVM Annotationis finis.

Summarium prioris Apologiæ Dauid.

In cap. I. examinatur apparatus adulterij & homicidij à Dauid perpetrati, vt habetur lib. II.

A Regum cap. XI. circa quæ nonnulla discutiũtur dubia.

A cap. II. vsque ad cap. VII. agitur de lapsu ipso, & pœnitentia Dauid, vt habetur lib. II. Reg cap. XII.

Capita prioris Apologiæ Dauid.

1. *Qua ratione propheta Dauid apologiam arripuerit auctor stylo scribere: cum recitatione historia de adulterio & homicidio per eum commissis, excusatione quoque ipsius ex eo quod iudicari non debeat quẽ Deus iustificauit.*
2. *De cõfessione peccati ipsius David, & de excusatione eiusdem. quemadmodum etiam lapsus in peccatum sæpius prosit: & qua ratione diuina prouidentia curatum sit, vt sancti aliquando laberentur.* B
3. *Qua ratione Deus suos athletas in variis certaminum generibus exerceat & experiatur: & quomodo taiia nobis facta sint in figuram: cum multarum allegoriarum adductione.*
4. *Quale fuerit peccatum Dauid, & qualis pænitentia: quemadmodum etiam multi fortissimi viri in errorem prolapsi sint.*
5. *Quomodo Dauid lapsus proprium peccatum deplorans Domini misericordiam non desperauerit: & de requisitione ouis abducta.*
6. *Quibus operibus Dauid potuerit tegere peccatum: & quomodo iustos peccata sequantur, malos autem præcedant.*
7. *De pugna Dauid contra progeniem gigantum: & quemadmodum aquam sitiuerit ex lacu Bethleem, quam tamen non biberit.* C

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS PRIORIS APOLOGIÆ DAVID LIBER.

II. Reg. Cap. XI.

ET factum est, vertente anno, in tempore egressus regum, misit Dauid Ioab & seruos suos cum eo, & vniuersum Israel, & vastauit filios Ammon, & obsederunt contra Rabbath: & Dauid habitabat in Hierusalem. Factum est autem in tempore post meridiem, & surrexit Dauid a lecto suo, & deambulabat in solario domus regia: & vidit à solario mulierem lauantem se, & mulier pulchra aspectu valde. Et misit Dauid, & requisiuit mulierem, & dixerunt: Nonne hac est Bethsabee filia Eliam, vxor Vria Chettai? Et misit Dauid nuntios, & tulit eam: & ingressus est ad eam, & dormiuit cum ea. & hac erat sanctificata ab immunditia sua. Et reuersa est in domum suam, & concepit mulier: & misit & nuntiauit Dauid, & dixit: Concepi ego. Et misit Dauid ad Ioab, & dixit: Mitte mihi Vriã Chethaum. Et misit Ioab Vriam ad eum. Et venit Vrias ad Dauid. Et interrogauit eũ Dauid, si valeret Ioab, & si valeret populus, & si valeret bellum. Et dixit Dauid Vria: Descende in domum tuam, & laua pedes tuos. Et egressus est Vrias à facie regis, & egressa est post eum portio regis. Et dormiuit Vrias in vestibulo domus regis cũ omnibus seruis domini sui: & nõ descendit in domum suam. Et annũtiauerũt Dauid, dicẽtes quod non D *descẽdit Vrias in domum suam. Et ait Dauid ad Vriã:* E *Nõne de via venisti tu? quare nõ descendisti in domũ tuam? Et ait Vrias ad Dauid: Arca & Israel & Iudas habitant in papilionibus, & dominus meus Ioab & serui domini mei super faciem campi castrametati: & quomodo ego ingrediar in domũ meam, vt comedã, & bibam, & dormiam cũ vxore mea? Per vitam tuã, & per vitam anima tua non faciam rem hanc. Et dixit Dauid ad Vriam: Mane hic & hodie, & cras te dimittam. Et mansit Vrias in Hierusalem in die illa, & crastina: vocauit autem eum Dauid, & comedit coram se & bibit, & inebriatus est: & egressus est vespere, & dormiuit Vrias in cubili cum seruis domini sui, in domum autem suam non descendit. Et factum est mane, & scripsit Dauid epistolam ad Ioab, & misit in manu Vria. Scripsit autem in epistola, dicens: Trade Vriam in* F *prælium forte, & reuertimini à tergo eius, & percutiatur & moriatur. Et factum est cum obsideret Ioab in vrbem, & dedit Vriam in locum vbi sciebat quoniam viri fortitudinis erant ibi. Et egressi sunt viri ciuitatis, & bellabant aduersum Ioab: & ceciderunt de populo de seruis Dauid, & mortuus est Vrias Chettaus. Et misit Ioab, & nuntiauit Dauid omnia verba pralij. Et præcepit Ioab nuntio, dicens: Cum compleueris vniuersos sermones belli loquens ad regem, & erit si ascenderit ira regis, & dixerit tibi: Quare accessistis ad vrbem vt præliaremini? nonne sciebatis quod percutiemini de muro? Quis percussit Abimelech filium Hieroboal? nonne mulier proiecit super eum fragmen molæ de muro, & mortuus est in Thabes? quare accessistis ad murum? & dices: & seruus tuus Vrias Chettaus mortuus est. Et venit nuntius Ioab ad regem in Hierusalem, & nũtiauit Dauid omnia quæ loquutus est Ioab. Et dixit nuntius ad Dauid, quod præualuerunt viri* G *aduersum nos, & egressi sunt viri ad nos in agrum, & venimus contra eos vsque ad portas vestibuli: & sagittauerũt sagittarij ad seruos tuos ex muro, & mortui sunt de seruis regis, & seruus tuus Vrias Chettæus mortuus est. Et dixit Dauid ad nuntium: Hæc dices ad Ioab: Non malum sit in oculis tuis de verbo hoc, quoniã quandoque quidem sic, quandoq; aũt sic consumet gladius: cõforta bellum tuum aduersus vrbem, & destruas eam, & fortifica eam. Et audiuit vxor Vria quod mortuus esset virsuus Vrias, & planxit super virũ suũ. Et transiit luctus, & misit Dauid & accepit Bethsabee in domũ suã, & facta est ei in vxorem, & peperit ei filiũ.*

Qua ratione propheta Dauid apologiam arripuerit auctor stylo scribere, cum recitatione historia de adulterio & homicidio per eum commissis, excusatione quoque ipsius, ex eo quod iudicari non debeat quem Deus iustificauit. H

CAP. I.

POLOGIAM prophetæ Dauid præsenti arripimus stylo scribere, non quod ille indigeat hoc munere, qui tantis meritis enituit, virtutibusq; effloruit, sed quia pleriq; gestorũ eius lecta serie, nõ introspicientes vim scripturarũ, vel occulta mysteriorum, mirantur quomodo tantus propheta adulterij primo, deinde homicidij cõtagia nõ declinauerit. Ideo nobis studio fuit ipsã recensere historiã, qua patuisse peccato videtur. Nãq; legimus, vt audistis, quod deambulans Dauid in solario domus suæ regiæ, prospexerit lauantem se mulierẽ, (nomen illi Bethsabee) formæ gratia, & vultus decore præstãti admodum, quibus illecebris delinitum, potiendæ eius sumpsisse affectũ. Erat autẽ mulier viro nupta, Vriæ nomine, cui mãdatis

regiis

A regiis composita est scena necis. Nam etsi nihil ad impedimentum cupiditatis, plurimum tamen ad verecundiam adulterij obstare vita eius æstimabatur. Itaque vt à planioribus exordiamur, quem Deus iustificauit, tu diiudicas.
Rom. 8. 1. Cor. 4. *Pro minimo mihi est*, inquit Paulus; *vt à vobis diiudicer, aut ab humano die: sed neque me ipsum diiudico*. Et adhuc erat in corpore situs, adhuc tentationi obnoxius. Sed ideo se non diiudicabat, *quia spiritalis à nemine diiudicatur, nisi à solo Deo*.
1. Cor. 2. 1. Cor. 4. Matth. 10. Denique subdit: *Qui diiudicat me, Dominus est. Itaque nolite ante tempus iudicare*. Sed Dauid iam tempus impleuit, & gratiam meruit, & iustificatus à Christo est, quandoquidem Dauid se dici filium ipse Dominus gratulabatur, & qui eum ita confitebantur, illuminabantur. Cur hominem Dei à præmio in iudicium vocas? Iudicauit
3. Reg. 9. iam de eo Dominus, de quo dixit ad Salomonem: *Si ambulaueris in conspectu meo, sicut ambulauit pater tuus in sanctitate cordis & iustitia, vt faceret secundum omnia quæ mandaui ei*. Hic ergo iudicio Dei dignus an præmio est, qui fecit secundum omnia mandata cælestia ambulans in iustitia & sanctitate cordis?
B Vbi aliorum vitia & peccata dilitescunt, ibi Dauid virtutis & gloriæ suæ diuinum accepit testimonium. Et de eius peccato disputamus otiosi, pro cuius merito & gratia aliorum peccata reuelata sunt? Nam cum offendisset Salomon quod non custodisset mandata Domini, & regnum eius dispo suisset Deus scindere in plurimas
3. Reg. 11. partes, ait ad eum: *Veruntamen in diebus tuis non faciam hoc propter Dauid patrem tuum. De manu filij tui accipiam illud. Veruntamen non totum regnum accipiam, sceptrum vnum dabo filio tuo propter Dauid seruum meum*.
Rom. 8. Act. 10. Iustificante igitur Domino, quis est qui tantum diiudicet virum? *Quod Deus*, inquit, *mundauit: tu commune ne dixeris*. Saluo tamen iudicio cælesti, quo etiam ipse tantum honorificat prophetam, in eius actus moresque ingredere. Non miraris hominem, & angelis adæquandum iudicas, plurimum vitæ suæ, immo à pueritia in diuitiis, honoribus, imperiis demorantem, in multis tentationibus positum, se
2. Pet. 2. mel tantum locum errori dedisse, & ei errori quo etiam angeli cælorum, vt scriptura commemorat, de sua virtute & gratia deiecti sunt.

C

II. Reg. Cap. XII.

ET visa est mala res quam fecit Dauid coram domino: & misit Dominus Nathan prophetam ad Dauid, & ingressus est Nathan ad Dauid, & dixit ei: Indica tam mihi iudicium hoc: Duo viri erant in vna ciuitate, vnus diues, & alter pauper: & erant diuiti greges ouium, & armenta boum multa valde: & pauperi non erat quidpiam aliud quam ouis vna parua, quam possedit & fouit, & nutriuit eam, & nutrita fuit cum eo, & cum filiis eius pariter, de pane eius manducabat, de calice eius bibebat, & in sinu eius dormiebat, & erat ei sicut filia sua. Venit autem viator ad virum diuitẽ, & pepercit vt sumeret de grege ouium suo, & de armẽta boum suo, vt faceret viro peregrino venienti ad se:
D *& tulit ouem viri pauperis, & immolauit eam, & fecit epulas viro qui venerat ad se. Et iratus est Dauid nimis indignatione aduersum virum, & dixit ad Nathan: Viuit Dominus, quoniam filius mortis est vir qui fecit hoc: & ouem restituet in quadruplum, eo quod fecit rem hanc, & quia non pepercit. Et dixit Nathan ad Dauid: Tu es vir qui fecisti hoc, Hæc dicit Dominus Deus Israel, Ego vnxi te in regem super Israel, & ego elegi te de manu Saul, & dedi tibi domum domini tui, & vxores eius in sinu tuo, & dedi tibi domum Israel & Iuda: & si pauca tibi sunt, addam tibi sicut hæc Et quare contempsisti verbum Domini vt faceres malum coram me? Vriam Chetæum percussisti in gladio, & vxorem illius accepisti tibi ipsi in vxorem, & eum interfecisti in gladio filiorum Ammon. Et nunc non auferetur gladius de domo tua in sempiternum, causa*
E *huius, quia contempsisti me, & accepisti vxorem Vriæ Chetæi tibi ipsi vxorem. Hæc dicit Dominus: Ecce ego suscitabo super te mala de domo tua, & tollam vxores tuas coram te, & dabo eas proximo tuo, & dormiet cum vxoribus tuis coram sole hoc: quoniam tu hoc fecisti in occulto, & ego faciam hoc verbum coram omni Israel, & in conspectu solis huius. Et dixit Dauid ad Nathan: Peccaui Domino, Et dixit Nathan ad Dauid: Et Dominus abstulit peccatum tuum, & tu non morieris: veruntamen quia irritans irritasti inimicos Dominum in verbo hoc, & filius tuus qui natus est tibi morte morietur. Et reuersus est Nathan in domum suam. Et percussit Deus puerum quem peperit vxor Vriæ Dauid, & ægrotabat. Et deprecatus est Dauid Dominum pro puero, & ieiunauit Dauid ieiunio, & ingressus est & mansit super terram. Et surrexerunt seniores domus eius ad eum, vt eleuarẽt eum de terra, & non voluit neque cœnauit panem*
F *cum eis. Factum est autem in die septima, & mortuus est puer: & timuerunt serui Dauid nuntiare ei quod mortuus esset puer, dicẽtes: Quod adhuc puero viuẽte loquebamur ad eum, & non audiebat vocem nostram: & quomodo dicemus ad eum quod mortuus est puer? & faciet mala. Et vidit Dauid seruos suos quod mussitant, & sensit Dauid quod mortuus esset puer. Et dixit Dauid ad seruos suos: Si mortuus est puer? Et dixerunt: Mortuus est. Et surrexit Dauid de terra, & lauit se, & vnxit se, & mutauit vestem suam: & ingressus est in domum Dei, & adorauit eum: & egressus est in domum suam, & petiuit panem vt comederet. Et dixerunt ei serui sui: Quis sermo iste quem fecisti? Adhuc enim infante viuente ieiunasti & flebas, & vt mortuus est puer, surrexisti & comedisti panem, & bibisti vinum? Et dixit Dauid: Adhuc puero viuente ieiunaui & fleui: quia dixi: Quis nouit si miserebitur*
G *mei Dominus, & viuet infans? Nunc autem mortuus est infans: quare igitur ieiunabo ego? Nunquid potero vt reducam eum? Ego vadam ad eum, ipse autem non reuertetur ad me. Et consolatus est Dauid vxorem suã Bethsabee, & ingressus ad eam, & dormiuit cum ea. & concepit & peperit filium, & vocauit nomen eius Salomon. Et Dominus dilexit eum, & misit in manu Nathan prophetæ, & vocauit nomen eius Ieddedia in verbo Domini. Et expugnauit Ioab Rabbath filiorum Ammon, & cepit vrbem regni. Et misit Ioab nuntios ad Dauid dicens: Expugnaui Rabbath, & cepi vrbem aquarum: & nunc congrega reliquam partem populi, & castrametare contra ciuitatem, & cape eam tu, ne præoccupem ea ego vrbem, & vocetur nomen meum super eam. Et congregauit Dauid omnem populum, & profectus est aduersum Rabbath: & expugnauit eam,*
H *& cepit eam. Et tulit diadema regis eorum de capite eius: & pondus eius talentum auri, & lapides pretiosi: & erat super caput Dauid. Et spolia ciuitatis asportauit multa valde. Et populum qui in ea eduxit, & posuit in serra & in tribulis ferreis, & asciis ferreis, & circumegit eos per ærem: & sic faciebat vniuersis ciuitatibus filiorum Ammon. Et reuersus est Dauid, & omnis populus in Hierusalem.*

De confessione peccati ipsius Dauid, & de excusatione eiusdem: quemadmodum etiam lapsus in peccatum sæpius prosit: & qua ratione diuina prouidentia curatum sit, vt sancti aliquando labarentur.

Cap. II.

VNusquisq; nostrum per singulas horas quam multa delinquit, nec tamen vnusquisque de plebe pecca-

A tum suum confitendum putat. Ille rex tantus ac potens
De pœnit. di 3. c. ille rex. nec exiguo quidem momēto manere penes se delicti pas-
sus est conscientiam, sed præmatura confessione atque
immēso dolore reddidit peccatum suum Domino. Quem
mihi nunc facile reperias honoratum ac diuitem, qui si ar-
guatur alicuius culpę reus, non moleste ferat? At ille regio
clarus imperio, tot diuinis probatus oraculis, cum à pri-
uato homine corriperetur quod grauiter deliquisset, non
Ibidem §. denique Dominum. indignatus infremuit, sed confessus ingemuit culpæ do-
lore. Denique Dominum dolor intimi mouit affectus, vt
Nathan diceret: *Quoniam pœnituit te, & Dominus abstulit pec-
catum tuum.*] Maturitas itaque veniæ, profundam regis
fuisse pœnitentiam declarauit, quæ tanti erroris offen-
sam traduxerit. Alij homines cum à sacerdotibus corri-
piuntur, peccatum suum ingrauant dum negare cupiunt
aut defendere, ibique eorum lapsus est maior, vbi spera-
Ibidem §. sancti. tur correctio. Sancti autem Domini qui consummare pi-
um certamen gestiunt, & currere cursum salutis, sicubi
B forte vt homines corruerint naturæ magis fragilitate
quam peccandi libidine, acriores ad currendum resur-
gunt, pudoris stimulo maiora reparantes certamina, vt
non solum nullum attulisse æstimetur lapsus impedimē-
tum; sed etiam velocitatis incentiua cumulasse. Ergo si
currentium non soluitur cursus, cum forte aliqui ceciderint,
non luctantium contentio, sed inoffensa manent cer-
tamina; quinetiam plerique post vnum aut alterum lapsū,
gratia maiore vicerunt: quanto magis agonem pietatis in-
gressi, non debent vnius prolapsionis offensione censeri,
cum beatus sit qui se potuerit reparare post lapsum, quo-
niam post mortem quoque resurgere, munus beatorum
est. Alias quoque prodesse peccatum possumus compre-
hendere, & prouidentia Domini sanctis obrepsisse deli-
cta. Propositi enim ad imitandum nobis sunt, & ideo cu-
ratum est, vt & ipsi aliquando laberentur. Nam si inoffen-
sum à vitiis inter tot lubrica huius sæculi curriculum per-
egissent, dedissent nobis occasionem infirmioribus æsti-
mandi, cuiusdam superioris eos naturæ ac diuinæ fuisse, vt
delictum recipere, & culpæ consortium non habere pos-
Heb 10. sent. Quæ opinio vtique, vt exortes nos illius substantiæ,
C ab impossibili imitatione reuocaret. Præteriit igitur pau-
lisper illos Dei gratia, vt nobis id imitationem vita eorum
fieret et disciplina, & sicut innocentiæ, ita & pœnitentiæ ma-
gisterium de eorum actibus sumeremus. Ergo dum lapsus
eorum lego, consortes etiam illos infirmitatis agnosco:
dum credo consortes, imitandos esse præsumo. Admonet
2 Cor. 12. etiam Apostolus Paulus prospexisse Dominum Deum
nostrum, ne vel reuelationum sublimitate, vel secundo e-
petum continuante processu, humanus etiam in sanctis
extolleretur affectus; nec sibi deputarent, virtutique attri-
buerent suæ, quod diuina sibi operatione foret collatum.
Ergo ne in tantum iudicium ruerent, atque in perfidiæ fo-
ueam deciderent, passus est Dominus illis subintrare cul-
pam, vt & ipsi aduerterent diuinis se auxiliis indigere, du-
cemque salutis suæ quærendum esse cognoscerent. Deni-
que Paulus infirmitatē sibi profuisse restatur, dicente Do-
Ibidem. mino rogāti sibi, vt à stimulis carnis suæ discederet: *Sufficit
tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate consummatur.* Merito-
que gloriatur in infirmitatibus. sciebat enim virtutis ab-
D undantia plurimos etiam sanctos sine remedio corruisse.
Quanto igitur commodius vni aut duabus reprehensio-
nibus locum dedisse, quam traxisse in perpetuum diuini-
tatis offensam?

Qua ratione Deus suos athletas in variis certaminum generibus exerceat & experiatur: & quomodo talia nobis facta sint in figuram, cum multarum allegoriarum adductione.

Cap. III.

QVid etiam illa adiiciam quæ ex ipso vsu cōiicere pos-
sumus, quia plerūq; cum probauerimus in aliquo
officio, eosdem quasi industrios atque impigros in alio
munere volumus experiri? Quam multi athletæ cum in i-
sto certandi genere præualuerint, ad aliud genus vocātur
certaminis? Quid si & te Dominus Deus tuus cū aliquod E
specimē virtutis dederit tuæ, in alio virtutum genere vult
probare? Iob sanctum currentem inoffense, tentari, cum
filiorū etiam interitu, & corporis totius vlceribus passus
est, vt in hoc quoque eius virtutem probaret, si nec iniu- Iob. 1. & 2.
riis nec acerbitatibus coactus deuotionem sui minueret
affectus. Num liquet quod etiam sanctum Dauid fide no-
bilem, præstantissimum mansuetudine, manu fortem, p-
bare voluerit, quemadmodum vitium tegeret, lapsum e-
mendaret, vt nos doceret quemadmodum amissum possi-
mus operire peccatū? Nisi forte vilis causa alicui videtur,
vt propter nostram correctionem tantus erraret prophe-
ta, cum propter omnium redemptionem infirmitates no-
stras Christus susceperit, qui peccatum pro nobis factus Esai 53.
est cum peccatum non cognouerit. Et indignum æstima- 2. Cor. 5.
tur, nec verisimile creditur, quod Dauid propter posteri-
tatis profectum vnius lapsus opprobrium inciderit, cum
ipse Dominus sit pro nobis factus opprobrium, sicut ipse
ait: *Ego autem sum vermis, & non homo, opprobrium hominum,* Psal. 21.
& abiectio plebis. & alibi: *Et opprobria exprobrantium tibi ceci-* Psal. 68.
derunt super me? Ergo futuræ dispensationis mysterium in F
suis ante præmisit. Et seruuli quidem conditionis suę pec-
cata portarunt, ideo non potuerunt etiam & ipsi exortes
esse peccati. Dominus autem onus suscepit alienum, id-
eo solus fuit sine consortio delictorum. Ad summam A- 1. Cor. 15.
postolo quoque docente cognouimus in figura gesta esse
esse complura, quæ temporibus gesta superioribus sunt.
Nam cum dixisset in deserto patres à serpentibus vulnera-
tos non aliter potuisse sanari, nisi Moyses serpentem suspē- Num. 21.
disset æneum, quo viso lethales illi morsus infusionesque
veneni noxiæ curabantur, subiecit: *Hæc autem in figura facta*
sunt illis ad nostram correctionem. In figurā æneus serpens tan- 1. Cor. 10.
quam confixus cruci, quia verus serpens crucifigendus
generi annuntiabitur humano, qui serpentis diaboli ve-
nena vacuaret, in figura maledictus, in veritate autem qui
totius mundi maledicta deleret. Alibi quoque idem ad Galat. 3.
Galatas ait: *Quia duos filios habuit Abraham, vnum de ancilla,* Gal. 4.
& vnum de libera. Et subdit: *Sed is quidem qui de ancilla, secun-* Ibidem.
dum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem: quæ
sunt per allegoriam dicta: Quid sit per allegoriam, sequenti- G
bus exposuit euidenter, dicens duas illas generationes,
vnam de ancilla, alteram de libera, duo esse testamenta.
Vnum quidem à monte Sina in seruitutem generans, in quo mon-
te legem Moyses accepit à Domino. Alterum autem ab Hierusa-
lem, quæ est libera, quæ in Isaac filios, hoc est, in liberta- Exod. 24.
te gratiæ, non in litteræ seruitute generauit. Seruis e-
nim pœna decernitur, liberis confertur gratia. Nonne in
typo geminæ plebis Iacob duas accepit vxores, ex quibus Genes. 29.
diuersam sobolem procreauit? Cur patriarcha Iudas pro- Gen. 38.
priæ nurus post filij sui mortem legitur expetisse concubi-
tum, quo geminorum partus est editus, nisi vt figura Do-
mini Iesu vtroque præcederet testamento: quorum alterū
in typo futuræ mortis eius est conditum; alterum in Euan-
gelij veritate, duos populos esse generandos, quorum po-
sterior in crucis signo sepem omnem ac munitionē popu-
li superioris incideret? Hic est populus manu prior, ortu Heb. 7.
posterior. Vel quia ipse Dominus Iesus natus ex tribu Iu-
da opera sua ante præmisit, quam nobis ex Virgine nasce- H
retur. Quid de Ioseph loquar, qui à fratribus appetitus,
exutus patrio vestimento, in lacum missus, in seruitutem Genes. 37.
venditus euidens Dominicæ incarnationis expressit in- Philip. 2.
dicium, eo quod ille dilectus patri cum esset in Dei forma,
non rapinam arbitraretur esse se æqualem Deo, sed ipse se exinani-
ret, & formam serui accipiens veniret, & se vsque ad mortem cru-
cis humiliaret: cuius pretio & emptus & venditus à suis
fratribus, genus redemit humanum? In cuius typo Da- 1. Reg. 16.
uid minor electus ex fratribus, vnctus in regnum, solus 1. Reg. 17.
belli grauis periculo, singulari certamine vniuersum po-
pulum liberauit, triumphauit in decem millibus, ita vt pu-
ellæ cum tympanis psallerent: *Saul triumphauit in millibus,* 1. Reg. 18.
Dauid in decem millibus. Quæ figura in illis iuuenculis, nisi
animarum quæ triumphalem Psalmum concinunt Chri-
sto? genuit etiam ex se duos filios, vnum incestum, alium
parricidam, eo quod incestus & parricidalis populus affi-
xam patibulo crucis carnem proprij iugulaturus esset au-
ctoris.

A ctoris. Deniq; in tertio Pfalmo Abeffalon titulus præno-
2. Reg. 15. tatur, & paffio Domini prophetatur. Quid de Salomone
2. Reg. 15. fancto loquar, cuius pofteriora cum graui errore non ca-
Pfalm. 3. reant, vulgus tamen Iudaicum ipfum exiftimat venisse pro
Chrifto? Et qoam multoa grauis erroris offenfa reuoca
uit? Maior itaque culpa plus profuit nē fupra hominem
3. Reg. 11. crederetur qui vitio caruiffet humano. Fuit igitur in eo in-
uidiofa fapientia, & culpæ fuaforia, quæ hominem com-
probaret. Quid igitur obftat quo minus Bethfabee fancto
2. Reg. 11. Dauid in figura fociata fuisse credatur, vt fignificaretur
congregatio nationum, quæ non erat Chrifto legitimo
quodam fidei copulata coniugio, quod tranfuerfariis qui-
bufdam foret veftibulis in eius gratiam præter legis ingref
fura præfcriptum, in qua nuda mentis fynceritas, & aperta
fimplicitas, lauacri inftificante myfterio, veri Dauid & re-
gis æterni meorem traduceret, laceffcret charitatem? Me-
rito venit occultus, & qui falleret principem mundi tan-
quam Vriam illum, qui interpretatione dicitur *lumen*
2. Cor. 11. *meum*, transfigurātem fe in angelum lucis. Venit, inquam,
B in bunc mundum, & venit occultus, tanquam adulter in-
trauit, vt ius legitimum vendicaret.

*Quale fuerit peccatum Dauid, & qualis pœnitentia, quemad-
modum etiam multi fortiffimi viri in errorem pro-
lapfi fint.*

Cap. IV.

Diftinximus allegorias validas, vt arbitramur, & in fi
gura fuiffe te[x]tum huius hiftoriæ comprobauimus,
nunc fuperiora repetamus, & tanquam exutum fpiritali-
2. Reg. 12. bus indumentis introfpiciamus errorem. Peccauit Da-
uid; quod folent reges: fed pœnitentiam geffit; fleuit, inge
muit; quod oon folent reges. Confeffus eft culpam, obfe-
crauit indulgentiam, bumi ftratus deplorauit ærumnam,
ieiunauit, orauit, confeffionis fuæ teftimonium in perpe-
tua fecula vulgato dolore tranfmifit. Quod erubefcunt fa-
cere priuati, rex ooo erubuit confiteri. Qui tenentur legi-
C bus, audent fuum negare peccatum, dedignantur rogare
De pœni iodulgentiam, quam petebat qui nullis legibus tenebatur
dift. 3. c. ille humanis. Quod peccauit, conditionis eft: quod fupplica-
rex ſ quod uit, correctionis. Lapfus communis, fed fpecialis confef-
peccauit. fio. Culpam itaque incidiffe, naturæ eft: diluiffe virtutis.
Prou. 20. *Quis gloriatur*, inquit, *caftum fe habere cor?* Nec vnius diei in-
Iob 14. fans mundus effe fcripturæ teftimonio declaratur. Da mi-
Iudic. 14. hi aliquem fine prolapfione delicti. Validiffimus omniū
Samfou legitur, qui leonem etiam fuis manibus ftrangu-
Iudic 15. lauit, fed vtinam amorem fuum fuffocare potuiffet. Meffes
incendit allophilorum, & ipfe mulieris vnius arfit ignicu
lo. Iephtbe victor ab bofte remeauit, fed vexilla referens
Iudic. 11. triumphalia, fuo victus eft facramento, vt pietatem occur-
rentis filiæ parricidio remunerandam putaret. Primum o-
mnium quid opus fuit tam facile iurare, & incerta vouere
pro certis, qoorum nefciret euentum? Deinde ad quid fa-
Exod. 29. cramenta triftia Domino Deo reddidit, vt cruentis foluat
Exod 14. fus vota funeribus? Nec de facerdotibus fileodum arbi-
Exod. 32. tror, ne noftra videar diffimulare delicta. Aaron ipfe fum-
mos facerdos (quo duce pariter ac Moyfe Rubrum pede
D mare tranfiuit populus Hebræorum) rogatus à plebe vt
deos fibi faceret quos adorarent, aurum popolcit, in i-
gnem mifit, & caput vituli figuratum eft, cui funt oblata
Num. 12. facrificia. Quo indicio claruit auri cupiditatem materiam
effe perfidiæ, & auaritiæ ftudio facrilegia iolere geoerari.
Iterum tantus facerdos locum incidit offenfionis cum fo-
Ibidem. rore fua Maria. Nam dum fratri vterque obtrectat quod
alienigenam duxiffet vxorem, illico Maria cootagio ma-
culofæ carnis effloruit. Quo loci, euidentis fuit figura my-
fterij, quod facerdotalis ille populus patrum fraterno po-
pulo pofterioribus temporibus derogaret, Æthiopiffæ il-
Act. 10. lius nefciens facramentum. Nam fi cognouiffet, non re-
prehendiffet, quod cum veteri myfterio conoenirct. Ita-
que cum Iudæus eum qui ex gentibus credidit, dicit effe
communem, & vult à lege fecernere, lepram habet, quam
non poterit euadere, nifi fpiritalis ei legis agnitio
ad veniam fuerit fuffragata.

*Quomodo Dauid lapfus proprium peccatum deplorauit, Domini mi-
fericordiam non defperauit, & de requifitione ouis
abducta.*

Cap. V.

Ergo & Dauid qui fciebat hominem fe effe, natum la- E
pfum, veniam poftulauit, Domini autem non defpera-
uit mifericordiam. Nec parabola à myfterio videtur dif- Luc. 19.
crepare. Quis enim diues, nifi Dominus nofter Iefus, qui
de fe ait, vt hodie lectum eft, quod *homo quidam cum diues
effet, abiit in regionem longinquam accipere regnum, & reuertit?*
Et vere diues erat maieftatis fuæ opibus, & diuinitatis pro Ioan. 1.
priæ plenitudine, cui angeli & archangeli, virtutes & po- Coloff. 1.
teftates & principatus, throni & dominationes, Cheru- Luc. 15.
bim & Seraphim indefeffo obfequio feruiebant. Sed ta-
men cum diues effet, *reliquit nonaginta & nouem in montibus* Ioan 14.
oues, & vnam ouem quæ laffa remanferat requifiuit Hanc prin-
ceps iftius mundi, contemplatione illius diuitis egenus & F
pauper, quafi filiam alimentis propriis nutriebat. Merito
itaque defecerat, cui fubftantia erat cibus fęculi. Errauerat
hæc ouis in Adam, infidiis follicitata ferpentis. Et oon ma-
la ouis, quæ erat verbis plena, vtpote rationabilis hebdo-
madis filia, & fancti munus auctoris; tamen noo pretiofis 2. Reg 12.
aliquibus, fed vilibus pauperis diu opibus alebatur. Deni- Pfal 72.
que *de pane eius* (inquit) *manducabat, & de calice eius bibebat, &* Hiere. 51.
in finu eius dormiebat.] Non bona efca Æthiopum, ooxius ca Pfalm. 72.
lix aureus Babylonis, qui gentes inebriat. Non vtilis fo-
mnus eft dormientibus, malo vigilare. Deniq; *turbati funt
omnes infipientes corde, obdormierunt fomnum fuum, & nihil in-
uenerūt.* Hofpitij igitur gratia, quia fufceperat hofpitem, vt
ei epulas exhiberet, illam pauperis ouem abftulit. De fuis
enim vel gregibus vel armentis fi quod animal immola-
ret, nobis prodeffe non poterat; quod, nifi immolaffet, nō Efai. 53.
redemiffet. Infirmitates igitur noftræ fragilitatis in fua car
ne hofpitali quodam fufcepit affectu, cuius leuandæ cau-
fa vel potius reficiendæ, carnem fuam falutari illi obtulit
paffioni, vt & cibum nobis vitæ præberet æternę. Et bene Ioan. 6.
ouem dixit fcriptura, qui erat Virginis partus. Bene dignus G
morte pronuntiatur diues ifte iudicio prophetico, quia &
Caiphas prophetauit, dicens: *Expedit vnum hominem mori
pro populo.* Solus autem Dominus Iefus tali dignus electus Ioan. 11.
eft morte, qui tolleret peccatum mundi. Pulchre quoque Ioan. 1.
addidit, *Ouem reftituet:*] quia carnem propriam refufcita-
uit, carnem illam virginalis integritatis reddidit. Nec il-
lud otiofum quod ait: *in quadruplum.*] Quadruplatur enim
refurrectio mortuorum, ficut docet Apoftolus, dicens: 1 Cor. 15.
*Seminatur in corruptione, furgit in corruptione: feminatur in igno-
bilitate, furgit in gloria: feminatur in infirmitate, furgit in virtute:
feminatur corpus animale, furgit corpus fpiritale.* Reftituet plane
in quadruplum ouem etiam illo modo quo poteft homo
dicere: *Si cui aliquid abftuli, reddo quadruplum.* Conuenienter
etiam illud adiecit: *Quia non pepercit.*] Noo enim pepercit fi- Luc. 19.
bi Chriftus, vt omnibus fubueniret. Ideoque dictum eft à
Domino Iefu Chrifto ad feruum fuum Dauid, vt myfteriū
declararet: *Quoniam tu hoc feciſti in occulto, & ego faciam hoc
verbum coram omni Ifrael, & in confpectu folis huius.*] Et primo
quidem nefciens facramentum, commotus eft Dauid in- H
dignatione, fed non errauit affectu. Poftea vero vbi cogno
uit myfterium magnum (*magnum enim facramentum Chrifti
& Ecclefiæ*) videns remiffionem futuram omnium pecca- Ephef. 5.
torum præuidens fulgorem gratiæ per lauacrum regene-
rationis, & infufionem Spiritus fancti, ait fecurus veniæ:
Peccaui Domino:] vt & ipfe in eorum veniret confortium,
quibus culpæ remiffio perueniret.

*Quibus operibus Dauid potuerit tegere peccatum: & quomodo iu-
ftos peccata fequantur, malos autem præ-
cedant.*

Cap. VI.

Aduertis quemadmodū peccatum proprium deplo-
rauerit? Quis igitur miretur ei effe dimiffum? Nunc

confi-

A coofideremus opera eius quibus potuit tegere peccatum. Etenim quia noo poteſt ſioe peccato eſſe bumana fragilitas, cauẽdum oe pluta peccata ſint qusm opera virtutum. 1. Tim. 5. Quod magua vi ſapientiæ ſuæ ſanctos Paulus expreſſit, diceos: *Quorundam hominum peccata manifeſta ſunt præcedentia ad iudicium, quorundam autem & ſubſequuntur.* Hoc eſt, noo inuenitur quiſquam illibatus à culpa, habet quis bona merita, habet & vitia atque peccata. Omnia itaque noſtra quaſi in trutina ponderantur. Si bonis igitur factis Ibidem. peccata præpooderant, præcedunt ad iudicium. Vergunt enim peccata quaſi in profundum, vergunt quia & manifeſta ſunt vel poodere atque acerbitate, vel multitudine. *Quorundam autem*, inquit, *& ſubſequuntur*, hoc eſt, eorum qui ſe egerint ſobrie, ſed fragilitate conditionis dederint aliquando etiam errori locum, bona facta præcedunt, mala ſequuntur. Hi boneſtiores, ſed tamen vt homines lapſi ſunt leuioribus vitiis & erratis. Ergo iuſtos ſequuntur peccata, non præeunt: iniuſtos præcedunt, & præponderant peccata quæ vergunt, ſequuntur autem ſi qua recte facta B ſunt, quaſi quodam præiudicio peccatorum præeuntium Matth. 5. prægrauata. Similiter & facta bona manifeſta ſunt: lucent enim opere virtutum, & ſplendore meritorum: & quæ 1. P. 1. 4. aliter ſe habent, abſcondi non poſſunt. Ergo talia non teguntur, non obumbrat ea charitas, *qua operit multitudinem peccatorum*, non operit bonorum operum grana, non abſcondit virtutum multitudo, quia nuda & intecta Pſal. 16. produntur. Non enim eſt in ijs qui dicat: *Sub vmbra alarum tuarum protege me,* Crux enim Domini omnes abolet Pſal. 56. atque abſcondit errores. Quis igitur magis operuit & texit quam ſanctus Dauid, qui & alibi ait: *Et in vmbra alarum tuarum ſperaui, donec tranſeat iniquitas?* Et ſic dilexit Dominum, vt nimia charitate peccatum omne tegeret atque abſconderet. Etenim ſi Apoſtolus Petrus lapſum Ioan. 21 ſuum confeſſione charitatis aboleuit, Domino dicente Luc. 22. ei tertio: *Simon Ioannis amas me?* (vt quem tertio negauerat, tertio fateretur, atque ita trino quodam dilectionis velamine lapſum trinę negationis abſconderet:) ſi quia ſe- Pſal. 6 mel Petrus fleuit, veniam reportauit; quanto magis Da- Pſal. 41. uid, qui *lauabat per ſingulas noctes lectum ſuum, & lachrymis* Pſal. 101. C *ſtratum ſuum rigabat: cui erant lacryma ſua panes die ac nocte:* Ezech 18. *qui cinerem tanquam panem manducabat, & potum ſuum cum* Luc. 22. *fletu miſcebat.* ? Etenim ſi eius qui cooverſus ingemuerit, miſeretur Ieſus: ſi Petrum aſpexit, & ille fleuit: qoanto magis qui diu fleuit, à conſpectu Domini non receſſit? Negauit Petrus, & non fleuit: quia non reſpexit Ieſos. Negauit ſecuodo, & non fleuit: quia oon reſpexerat Dominus. Negauit tertio, reſpexit Ieſus, *& ſtatim fleuit, & fleuit a-* Pſal. 24. *mare.* Ideo Dauid qui ſemper fleuit, dicebat: *Oculi mei ſemper* Pſal. 118. *ad Dominum.* Quia ſemper videbatur à Chriſto, dicebat: *Per exitus aquarum deſcenderunt oculi mei.* Sed iam etiam fa- 1 Reg. 16. cta eius conſideremos. Quis non tantarum laude virtutũm vnius criminis obumbraret inuidiam? Diuino electus examine, ſtatim probauit indignum ſe tanto non eſſe iudicio. Proceſſit in prælium, & trepidantibus cæteris ſolus 1. Reg. 17. allophylum Goliam verborum iactatoria, & immania corporis mole terribilem, concurrenti ſimul fide ac virtute proſtrauit. Vnius fortitudo facta eſt vniuerſorum victoria. Conferatur, ſi placet, priuatum crimen, & triumphos o- D mnium: mors vnius, & tantorum quos liberauit à morte, 1. Reg. 18. vita populorum. Veniamus ad alia. Inſidias patiebatur à rege, vitam eius quærebat extinguere; ſed diſpoſitione diuina in eius rex poteſtatem traditus, cum totus pateret ad vulnus, ferituris ſociis Dauid ſanctus occurrit, & à corpo- 1 Reg 26. re perituri vulnus lethale retorſit, dicens: *Nolite tangere* 2 Reg. 1. *Chriſtum Domini.* Quin etiam inimici illius vltus eſt mor- 2. Reg. 12. tem; deplorauit interitum, & debitum ſibi imperium diu diſtulit, quod ſciebat Deo auctore deberi. Quo ſolo docuit omnes homioes non præripiendum regnum, etiam ſi debeatur, ſed expectandum vt ſuo tempore deferatur. Vtinam hunc virum imitati eſſent poſteri! ooo tantas bellorum pertuliſſemus acerbitates. Arguis quod vnum occiderit, non cooſideras quod docuerit quemadmodum pax orbi Romano perpetua ſeruaretur. Quam graui adhuc luimus vaſtitate, quam publico qoodam totius orbis funere appetiti, necem regis exoluimus? Hei dira ſupplicia! Inde adhuc nobis barbarus hoſtis inſultat, dum parata aduerſum ſe in nos arma vertuntur. Sic vires ceciderunt E publicæ, ſic Romana virtus ſuis motibus fracta cõſenuit, dum publico rapitur parricidio, qood paternæ ſollicitudinis religiooe ſuſcipitur. Ideoque eo vſq; præcauit, vt cum 3. Reg. 1. Adoniam filium regnum ſibi vſorpare competiſſet, & ſe- 1. Reg. 1. retc conuenns, nõ cum qui prænpere geſtiebat, ſed eum qui expectaret eligeret. Saltabat ante arcam poteotiſſimus 2. Reg. 6. regum, & cum à propria reprehenderetur vxore quod denudatus eſſet ante faciem puellarum, reſpoodit: *Coram Domino nudabor adhuc, & ero nugax ante oculos tuos, vt honorificetur*, inquit, *Dominus qui me pro patre tuo adſciuit in regnum.* docens contuitum regalis potentiæ noo habendum, vbi religioni exhibetur obſequium. Specta aliud memorabile. Parrici- 2. Reg 15. da filius regnum patrium violenter inuaſerat; cedebat priuo pater eius furori, & locum prælij declinabat, vt vel ſic impius à furore reſipiſceret. Bello quoque intereſſe no- 2. Reg 16. luit, rogauit ad prælium profecturos vt parcerent filio. Securus erat victuriæ qui rogabat vt parcerent. Nec pietatis alieous, qui perire debere etiam impium filium ooo F putabat. Fleuit, & magno luctu deplorauit exitum parricidæ, dicens: *Filius meus Abeſſalon, quis dabit mihi mortem* 2. Reg. 18. *pro te, filius meus Abeſſalon?* Vindicandum putabat eum qui pro paternæ vindicta pietatis occiderat. Quam vero iniuriæ patiens & doloris? Cedebat, vt dixi, filij ſui Abeſſalon furori, vallatus dextera læuaque validis bellatoribus. Male dicebat ei vir cui nomen Semei, *cruentum* ap- 2. Reg 16. pellans, & *virum ſanguinis*, dignoque iudicio Domini deiectum eſſe de regno. Sed ne talibus quidem mouebatur conuiciis, mouebantur autem comites eius. Denique vnus ex ſociis (Abeſſa nomen viro) minatus eſt quod iniuriæ pretium caput eius offerret, ſed rex conuerſus ad Abeſſa: *Quid mihi, ait, & tibi eſt fili Saruiæ? Ideo maledicit mi-* Ibidem. *hi, quoniam Dominus dixit illi vt maledicat.* Quam moraliter docuit quod iniuriam vel periculorum noſtrorum tempora, tentationum certamina, & examina probationum ſint, & ideo non ſine diuino ea irrogari ſolere iudicio? Exercetur bonus athleta conuiciis, exercetur laboribus & periculis, vt dignus ſit cui deferatur corona iuſtitiæ: & 2. Tim. 4. ideo ferenda patienter ſunt quæ putantur aduerſa. Deni- G que & alibi te docet ſcriptura diuina, dicente iuſto: *Si bo-* Iob. 2. *na accepimus de manu Domini, quæ mala ſunt cur non ſuſtineamus?* Et addidit ſanctus propheta, dicens: *Ecce filius meus qui exiuit de ventre meo quærit animam meam. Si autem te-* 2. Reg. 16. *mineus maledicit mihi, dimitte illum vt maledicat, quoniam dixit illi Dominus: vt videat humilitatem meam, & retribuat mihi Dominus pro maledicto hoc.* O altitudo prudentiæ! ô inſigoe patientiæ! ô deuorandæ contumeliæ grande inuentum! *Moueris*, ioquit, *Abeſſa, quod mihi maledicat extra-* Ibidem. *neus, quem parricidio petit filius? Dominus dixit ei vt maledicat mihi. Sed non eſt maledicus Dominus, nec delectatur contumeliis.* Vide quam ſingula diligenter cuſtodiat. Non accuſat Dominum quaſi auctorem iniuriæ, ſed magis laudat quod patiatur nos minora perpeti, vt maiorem veniam peccatorum adipiſcamur. Ecce verborum contumelia parricidij leuauit ærumnam, abſoluit procacem, cuius maledicta plus proſiot, quæ diuina remuneratione donantur. Quis ſecum talem non compenſet iniuriam, vt quem homo læſit, eum Deus meliorem retributione ſoletur? H

De pugna Dauid contra progeniem gigantum, & quemadmodum aquam ſitiuerit ex lacu Bethleem, quam tamen non biberit.

Cap. VII.

ALia quoque eius geſta conſideremus. Pugnauit ad- 2. Reg 5. uerſus progeniem gigantum, quando vnus ex illis verſantem in prælio regem pene percuſſerat, quos auſus tamen aduerſarius excepæ pretio mortis exoluit. Hoc quoq; percepto gentis victæ ferocis triumpho, iterum in valle Titanum bellum immane ſuſcepit, nõ minus adoer- 2. Reg. 23. ſus hoſtem, quam aduerſus naturam. Sitiẽs enim cum verſaretur in bello, qood biberet non habebat. *Quis mihi potũ*, inquit, *dabit de lacu qui eſt in Bethleem ad portam?* Erat autem

Inter

A inter lacum & sanctam Dauid intersusus hostis, & media hostilium septa castrorum. Præciderunt tres viri multitudinem aduersariorum, & impleuerunt aquam de lacu qui erat in Bethleem, & obtulerunt regi bibendum: sed rex noluit bibere, & libauit illam Domino. Dignum etenim tanto munere fuit, vt quæ erat diuinæ virtutis insigne, fieret pietatis sacrificium. Dixitque dignam prophetico spiritu sententiam: *Non contingat mihi hoc facere à Domino, ne sanguinem virorum qui abierunt, ex animis illorum bibam.* Vicit ergo naturam, vt sitiens non biberet, & exemplum de se præbuit, quo omnis exercitus tolerare sitim disceret. Exercuit etiam subditos ad virtutis officium, vt etiam per pericula regali imperio voluntarij milites obtemperarent. Quod autem noluit bibere, declarauit probandorum militum se impetrasse gratia, non sitis victum necessitate; prospexisse etiam ne cui regum bibendi vsus alienis periculis quæreretur. Postremo piæ vulnus conscientiæ deprecatum, eo quod aqua tot virorum quæsita sanguine, suauitatem bibendi habere non B posset, quæ propositæ mortis horrore constaret. Quod si altius velis spectare, & introspicere mysterium, sitiebat Dauid non aquam de lacu qui est in Bethleem, sed oriundum ex Virgine Christum spiritu præuidebat. Volebat ergo bibere nō aquam fluminis, sed potum gratiæ spiritalis: hoc est, non aquarum sitiebat elementum, sed sanguinem Christi. Deniq; non bibit oblatam aquam, sed Domino libauit, significans sitire se Christi sacrificium, non naturæ fluentum: illud sacrificium in quo esset remissio peccatorum, illum sitire se fontem æternum, non qui periculi quæreretur alienis, sed pericula aliena depelleret. Tot igitur operibus, tam mirandis, vnius sanguinem tectum non credimus? Merito vox sanguinis Abel iusti clamauit ad Dominū, quia nullis Cain impius bonis operibus tegebatur quia parricidalis erat, quia non confitebatur flagitium, sed negabat. Dauid vero occiderat quidem virum minime reum, sed occiderat non studio crudelitatis impulsus, sed vt obumbraret pudorem, tegeret verecundiam conscientiæ. Non audeo dicere quod vi criminis fuerit oppressus (neque enim oppressus est, qui sciuit quemadmodum à C ruina illa peccati se posset releuare) dico tamen quod vi tentationis inflexus sit. Dixerat enim supra: *Proba me Domine & tenta me, vre renes meos & cor meum.* Et alibi: *ego autem dixi in mea abundantia, non mouebor in æternum* &: *Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.* Voluit enim enim subiacere Dominus tentationi, ne supra hominem sibi aliquid arrogaret: *Nam virtus in infirmitate consummatur.* Neque enim cruento fecit affectu: nihil minus sancto prophetæ adscribi potest, qui etiam vita decedens suprema voce conuenit Salomonem filium, vt innocentem sanguinem à se tolleret, quem fuderat dux eius exercitus Ioab, quando Abner, cum de ineunda societate tractaret, dux licet aduersarij agminis, insidiis appetitus occubuit, quem fleuit, & post luctum eius ambulans depositis infulis potestatis, exequiarum iusta curauit. Quo facto, docuit, etiam aduersariis fidem promissam esse seruandam, honorandam quoque & in hoste virtutem. Nonne tam miti suæ hæreditate pietatis, etiā huius neuum detersit erroris? Quam præclarū autem, quod tribus oblatis si-D bi conditionibus quam vellet eligeret, quando numerato populo contraxit offensam, cum propositum esset vtrum triennio famem super terram fieri vellet, aut tribus mensibus fugere à facie inimicorum suorum persequentium se, aut triduo fieri mortem in terra, tertium elegit, quod Domini se mallet quam hominum committere potestati. Dominus enim cito miseratus ignosceret. Itaque sic ait: *Angustiæ sunt mihi valde in his tribus, sed magis incidam in manus Domini* (quoniam misericordia Domini magna est valde) *quam in manus hominum incidam.* Hæc humilitate, prudentia, mansuetudine fecit (vt verbis scripturæ vtar) *habere Dominum propria commotionis pœnitentiam.* Denique sic scriptum est: *Qui pœnitentiam habuit Dominus super malitiam.* Quam vero illud etiam admirabile, quod angelo ferienti plebem, se obtulit dicens: *Grex iste quid fecit? Fiat manus tua in me, & in domum patris mei.* Quo facto statim dignus sacrificio iudicatus est, qui absolutione æstimabatur

E indignus. Nec mirū si tali sua oblatione ꝑ populo peccati sui adeptus est veniam, cum Moyses offerens se Domino ꝑ plebis errore, etiam plebis peccata deleuerit. Texit igitur peccata sua an non? Sed quis hoc neget, cum hic ipse docuerit propheta, quod remittantur iniquitates, tegantur peccata, non imputentur à Domino? Peccatum remissum sibi esse docuit, sicut scriptum est: *Delictum meum agnosco; & iniustitiam meam non operui. Dixi, pronuntiabo aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem cordis mei.* Si dixit, *Pronuntiabo*, & veniam meruit antequàm pronuntiaret: quanto magis vbi de se pronuntiauit, dicens: *Iniquitatem meam ego agnosco*, remissum est ei omne peccatum? Licet specialiter de hoc & Nathan responderit: *Et Dominus abstulit peccatum tuum.*] Ergo remissionem meruit iniquitatis, & texit charitate: operuit peccata sua, & texit operibus bonis. Nec imputatum est ei peccatum, quia non fuit in eo dolus malitiæ, sed lapsus erroris. Denique quia non fuit improbitatis æstus, F sed vmbra mysterij. Et tamen confessus est delictum suum, agnouit iniquitatem, vidit lauacrum, & vidit, & credidit. Dilexit multum, vt nimia charitate tegere quemuis posset errorem.

[2 Reg 24. Exod 32. Deut 9. — Psal 31. — Psalm 50. — Luc. 7.]

S. AMBROSII PRIORIS APOLOGIAE Dauid finis.

Summarium posterioris Apologiæ Dauid.

A cap. I. vsque ad cap III. excusat sanctus Doctor ipsum Dauid apud gentiles, & eos hortatur vt resipiscant & conuertantur.

In cap. IV. redarguit Iudæos & hæreticos sacram scripturam de filio Dei perperam interpretantes.

A cap. V. vsque ad finem libri docet Christianos mysteria quæ sub Dauid peccato latent: G & partem Psalmi quinquagesimi mystice exponit.

CAPITA POSTERIORIS APOLOGIÆ DAVID.

1. *Dicendorum occasionem proponit, & ad ea recte intelligenda præparat auditorem.*
2. *Quo ordine, & apud quos homines Dauid errantis causam sanctus Doctor sit defensurus explicat.*
3. *Gentiles monet, ne tam errantem, quam pœnitentem Dauid respiciant: quia sicut illud est hominibus peculiare, ita hoc rarum in regibus.*
4. *Iudæos perperam credentes, Dauid qui obnoxius fuit peccato, esse filium Dei, redarguit: & prauam quorundam hæreticorum de filio Dei interpretationem explodit.* H
5. *Corroborat rationes aduersus Iudæos adductas, & sermonem ad Ecclesiam conuertit.*
6. *Ecclesiam docet, cur Dauid ac plerique alij Dominici generis auctores in errorem labi permissi sint: & vt inde facilius mysteria eruat, historiam homicidij & adulterij ipsius Dauid recenset.*
7. *Diuino inuocato spiritu incipit detegere mysteria, quæ sub Dauid & Bethsabee adulterio, & ipsius partu latent.*
8. *Quid domus regia, in qua deambulat Dauid: quid nudatio & lauatio Bethsabee: quid vt quod statim nuda visa amata sit significet, declarat.*

A 9. *Quad melius est detegi ac nudari cum Ecclesia, quam vestiri & velari cum synagoga.*

10. *Captata rursus attentiane, altius mysterium in adulterio Dauidico latens, nimirum incarnatianis verbi diuini scrutatur.*

11. *Ex parabola Nathan de oue, diuite & paupere, elicit allegoriam.*

12. *Rex Dauid ante tribunal diuinæ maiestatis confidenter peccatum fatetur, & diuinam implorat misericordiam ab beneficium incarnationis, ac merita passionis Christi.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS POSTERIORIS APOLOGIÆ DAVID LIBER.

B

Titulus Psalmi quinquagesimi.

Cum ingrederetur Nathan propheta ad Dauid, quando ipse intrauit ad Bethsabee vxorem Vriæ.

Dicendorum occasionem proponit, & ad ea recte intelligenda præparat auditorem.

Cap. I.

PLERОSQVE Psalmi titulus, quem audistis legi fortasse offendit: quod venerit ad Dauid Nathan propheta, cum intrauit ad Bethsabee: simulque non mediocrem scrupulum mouere etiam potuit Euangelij lectio quæ decursa est, in qno aduertistis adulteram Christo oblatam, eandemque sine damnatione dimissam. (Ioan. 8.) C Nam profecto si quis ea auribus accipiat otiosis, incentiuum erroris incurrit, cum legerit sancti viri adulterium, & adulteræ absolutionem: humano propemodum diuinoque lapsus exemplo, quod & homo putauerit adulterium esse faciendum, & Deus censuerit adulterium non esse damnandum. Lubrica igitur ad lapsum via vel veniæ, vel concupiscentiæ. Accedit illud, quod ipsas faces iuuenilis lasciuiæ videtur accendere: quia adulterium suom non erubuerit, non celauerit, sed quadam diuini carminis prædicatione vulgarit. Quid ergo tam impudens, tam improuidus sanctus Dauid fuit, vt ipse suum cantaret opprobrium: maxime cum ipse in alio quoque qui hodie decursus est Psalmus, dixerit: (Psal. 93.) *vsquequo peccatores Domine, vsquequo peccatores gloriabuntur?* Alios de peccato gloriari prohibet, & ipse etiam sacrato carmine gloriatur? Quomodo ista distinguimus? Esto tamen, Dauid petulanter errauit, nonquid & Christus errauit, vt putemus eum oon rectum habuisse iudicium? Bene ergo quasi ad eos (D) Dauid hodie prophetauit, dicens: (Ibidem.) *Intelligite insipientes, & stulti aliquando sapite.* Quomodo enim Christus potuit errare? Fas non est, vt hoc veniat in sensus nostros. *Qui plantauit aurem non audit? aut qui finxit oculum, non considerat? Qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam?* (1 Cor. 4.) Christus ergo interrogare culpam, & accusationem iustam andire nesciuit? Christus petulantiam potuit approbare? Christus qui corripit gentes, arguendam adulteram non putauit? Christus qui nouit vniuscuiusque cordis interna, & scientiam docet legis; aut falli potuit errato, aut contra legis seriem iudicare? Et quomodo ipse dixit: (Matth. 5. Rom. 2.) *Non veni legem soluere, sed adimplere?* Christus qui condemnat occulta, potuit dissimulare vulgata? Christus qui fecit tempora, potest nescire tempora? (Iob. 24. Psal. 93.) Qui nouit cogitationes hominum vanas, non nouit etiam criminosas? Et ideo satis illis responsum sit, qui cum creatorem negare non possint, negant tamen potentiam creatoris: qui cum sapientiam fateantur, insipientiam asserunt, obiiciendo ei (E) imprudentiam futurorum. De quo possemus latius dicere, sed alius propositus nobis videtur esse tractatus. Et licet diuersarum series decursa sit lectionum, in eandem tamen assertionem proficiunt, & maxime Psalmi titulus & euangelica lectio. Sed quamuis conueniat vna assertio, tamen iuxta ordinem lectionum sit ordo tractatus: & ideo de titulo Psalmi prius tractandom videtur.

Quo ordine, & apud quos homines Dauid errantis causam sanctus Doctor sit defensurus explicat.

Cap. II.

PRoposita est historia, quæ adulterium habeat & homicidium. Nam ita reperimus in libro scriptum esse Regnorum; (2. Reg. 11.) quia *Dauid rex, cum deambularet in domo sua, lauantem se Vriæ vidit vxorem, amauitque illico, & iussit accersiri.* Deinde virum eius innocentem (vt scriptura inducit) bellatoribus obiici iussit acerrimis, vt vi opprimeretur hostili. (F) Hæc facta sunt, oec negantur. quomodo igitur defenduntur? Bene admonet euangelica lectio, etiam cum peccatum appareat, sobrium tamen debere esse iudicis iudicium: ac memorem vnumquemque esse oportere suæ conditionis & meriti. Sæpe enim etiam in iudicando maius peccatum iudicij est, quam peccati ipsius de quo fuerit iudicatum. (Deut. 25. Rom. 2.) Nam si præscriptum est à quibusdam sapientibus mundi, vt in iudicādo caueatur ne maior pœna quam culpa sit, idque seruatur: quanto magis id seruandom videtur, (Matth. 9.) vt vnusquisque de alio iudicaturus, de se ipso prius iudicet, ne minora in alio errata condemnet, cum ipse grauiora commiserit? Quis es igitur tu, qui Dauid sanctum virum iudicas? Gentili dico, Iudæo dico, Christiano dico: & ideo tripertito mihi distinguendus esse videtur tractatus, vnus aduersus gentiles, alius aduersus Iudæos, tertius apud Christianos.

Gentiles monet, ne tam errantem, quam pœnitentem Dauid respiciant, quia sicut illud est hominibus peculiare, ita hoc rarum in regibus. (G)

Cap. III.

PRimus ergo aduersus gētiles mihi sermo est, qui plerumque obiectare consueuerunt: Ecce quomodo Christiani innocentiam sequuntur, fidem præferunt, religionem venerantur, castitatem docent, quorum principes & homicidia & adulteria fecisse produntur. (Rom. 1.) Ipse Dauid, de cuius semine vt dicitis, nasci Christus elegit, homicidia sua & adulteria decantauit. Et quales possunt esse discipuli, quorum tales magistri sunt? Quid igitur? Negamus factum? an repudiamus magistrum? Nihil horum. Sed qui speciem obiicit, communitatē cōsideret. Species facti est, cōmunitas naturæ. (2. Par. 6.) Nihil ergo mirum si intra generalitatē species est. Agnosco enim hominem fuisse Dauid, & nihil mirum: agnosco commune, vt homo peccet. Nec enim noua infirmitas conditionis humanæ; immo magis mirum videtur si homo peccato careat, quam si in peccatum incidat. (2. Reg. 11.) Fecit igitur peccatum sanctus Dauid, nullo ambiguo vos tenebo, (H) (2. Reg. 12.) fecit adulterium, commentus est homicidium, & commentus est & peregit. Peccauit, quod solent reges: sed pœnitentiam gessit & fleuit, quod non solent reges. Rogauit veniam, non arrogans potestatis, sed infirmitatis suæ conscius: prostratus in terram cilicio se operuit, oblitus imperij, memor culpæ. (Rom. 2.) Quem mihi tu huiuscemodi reperias virum, qui in potestate constitutus nō magis peccata sua diligat, culpam prædicet, crimina defendat? qui putet sibi quod non decet non licere, qui se legibus obstringat suis: & quod per iustitiam non licet, nec per potestatem licere agnoscat? Non enim soluit potestas iustitiam, sed iustitia potestatem. Nec legibus rex solutus est: sed si peccat, leges suo soluit exemplo. An fieri potest, vt qui de aliis iudicat, suo ipse sit liber iudicio: & in se suscipiat, in quo & alios adstringat? Bonus ergo Dauid: & multo admirabilior qui potestatem vicit, quam qui amo-

rem. Ca-

A

tem. Castitas enim corporis nonnunquam defertur, frequenter errori: potestas Deo subditur: & facilius reperias qui se in amore cohibeat, quam in potestate moderetur. Non ergo ignoscis quod minus est, in quo maiora miraris? Lubrica in omnibus hominibus & prona natura peccandi: lubrica etiam in bonis moribus licentia potestatis, & oblatio facultatis. Non enim distat ira regis ab ira leonis: & qui stimulat illum & admiscetur, peccat in animam suam. Caue ergo ne stimulet aliquis potestatem, ne cassibus anima irretita corporeis, vitio se non possit exuere. Non ergo mirum, si etiam Dauid specie lapsus est potestatis: sed multo amplius admirandum, quod fidei contemplatione reuocatur. Videtis igitur quod potestas hæc sæcularis frequenter nihil prosit, & plerumque obsit. Sæpe enim culpæ exitus, in auctoritate est potestatis. Noli igitur tu quicumque es rex, de potentia & facultate præsumere. *Cor enim regis in manu Domini.* Noli tibi de populorum subiectione blandiri: quia *non saluabitur rex per multam virtutem, nec gigas saluus erit in multitudine virtutis suæ.* Non enim in altis tabernaculorum

B

fastigijs pretiosoque tectorum culmine, sed *super timentibus eum beneplacitum est Domino, & in eis qui sperant super misericordia eius.* Lubricam igitur videmus ad vitia potestatem, nec tamen semper inflexam dixerim: quoniam regali potestate sublimem & Dauid legimus cultus auxisse diuinos, & Salomonem templum Deo consecrasse. Nunc illud quod perstrinximus afferamus: facultatem imperandi, incentiuum esse peccandi: & secundum historiæ seriem prosequamur. Non adulterasset Dauid alienius tori, fœderati pacta coniugij, nisi nudam & lauantem mulierem de domus suæ interioribus vidisset. Et ideo bene scriptum est: *Non intendas in mulieris speciem: & non concupiscas mulierem.* Et alibi: *Ad omnes irreuerentes oculos caue: nihil de continentia tua & virtute præsumas. Etenim fornicatio mulierum in extollentia oculorum, & in palpebris illius agnoscetur:* & ideo causam primo peccati fuge. Nemo enim diu fortis est. Neque fragili tantum, sed omni homini dicitur: *Non te vincat concupiscentia formæ: si non vis*

C

vinci, non congrediare peccatis, ne de te vitia coronentur: neque capiaris oculis, neque abripiaris palpebris. Vilis tibi mulier videtur ad pretium, sed fortis ad vitium; quia virorum pretiosas animas capit. Difficile est itaque, vt quisquam libidinis irretitus illecebris, immunis euadat. Nec mea tantum hoc sententia difficile iudicatur, sed etiam sancti Salomonis Prouerbijs impossibile iudicatum est, qui suo ductus exemplo ait: *Ligabit quis ignem in sinu, vestimenta non comburet? vel ambulabit quis super carbones ignis, pedes autem non comburet?* Caue ergo & tu, ne intra sinum tuæ mentis ignem libidinis & amorem accendas: ne corporeum vestimentum illo animi consumatur incendio, ac perpetuitatem resurrectionis amittas: vel certe vestigium tuæ mentis vratur, si per libidinum faces tibi putaueris esse gradiendum. Nam qui vritur corde, comburitur corpore. Omnibus igitur modis lasciuæ mulieris vitandus occursus est. Et ideo *prudentiam,* inquit, *adquire tibi amicam, vt te custodiat ab vxore aliena & fornicaria: ne te laqueis labiorum suorum teneat obligatum, & crinis vlterroris in*

D

volnus. Itaque vnde debeas cauere meretricem, Propheta te docuit: vt à fenestra caueas huius ingressus. *A fenestra* enim *domus sua intrat.* Fenestra eius, est oculus: & ideo ad omnes irreuerentes oculos caue, ne per fenestram introeat amor, libido penetret. Etenim mulier fornicaria illicit visu amatorem: & nisi petulantem obtutum mentis animique compescas, mors ingreditur per fenestram. Non est desidiosa petulantia meretricis, non otiosa lasciuia: quæ facit iuuenum volare corda, vt propriæ mentis nequeant tenere constantiam, & huc atque illuc feruido amore rapiantur. Caue ergo huiuscemodi mulierem, *quæ pedibus non quiescit, foris errat, insidiatur per angulos, oculis ligat, verbis illicit, instititis lectum intexit suum, & tapetis ab Aegypto strauit.* Neque enim de cogitatione diuina, sed de sæculari illecebra assumit ornatum: quæ merito virum suum dicit absentem, quoniam non potest adultera omnis Christum habere præsentem. Vides igitur quantis retibus etiam sanctorum corda capiantur?

E

& ideo ne miteris, si etiam sanctus Dauid captus est. Vir quidem magnus, & qui allophylum immanem corpore armis quoque bellicis inhorrentem, fide vicerit: sed vtinam se ipse vicisset, vtinam sicut illum aduersarium strauit, sic interiorem aduersarium suum sternere ac superare potuisset! Grauior est pugna eius qui intus, quam illius qui foris dimicat. Sed quid de solo Dauid loquor? Accersamus etiam alios ad tractatum huiusmodi, ne imbecillitatem Dauid magis, vnius scilicet hominis putemus, quam naturæ conditionis fuisse infirmitatem. Samson validus & fortis leonem suffocauit: sed amorem suum suffocare non potuit. Vincula soluit hostium: sed suarum non soluit nexus cupiditatum. Messes incendit alienas: & vnius ipse mulieris accensus igniculo, messem suæ virtutis amisit. Salomon templum Deo condidit: sed vtinam corporis sui templum ipse seruasset. Verum ad ipsum à quo discessit, reuertatur oratio: triumphauit Dauid in decem millibus, sed errauit in viginti & amplius millibus: & quia errauit, hominem se esse

F

cognouit; confessus est culpam, veniam deprecatus est, dicens ad Dominum: *Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me. Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum.* Si Dauid infirmus, tu fortis? Si Salomon lapsus est, tu immobilis? Si Paulus primus peccatorum, tu potes primus esse sanctorum? Ergo si errauerunt iusti, errauerunt tanquam homines: sed peccatum suum tanquam iusti agnouerunt. Si iusti pœnæ atrocioris exceperunt sententiam, tu quemadmodum tibi spem impunitatis proponis, cum Scriptura dicat: *Si iustus vix saluus fit, peccator & impius vbi parebit?* Aduertitis ergo, quam plerumque etiam bonum propositum subruat causa peccandi: & ideo causas ipsas primo fugere & vitare debetis. Non vis amore capi? noli in speciem mulieris intendere: quia *oculi tui cum viderint alienam, os tuum loquetur peruersa, & iacebis tanquam in corde maris, & sicut gubernator in magno turbine.* Magnam enim faciunt tempestatem multitudines cupiditatum: quæ velut quodam in freto corporis nauigantem hinc atque inde perturbant, vt gubernator sui animus esse non possit, die ac nocte caliginem amoris i-

G

gnorans. Oculis igitur excitatur libido, sed ebrietate accenditur. *Omnis enim ebriosus & fornicator, pauper fiet.* Nec tibi de potentia blandiaris potandi. Noë ebriatus est, & qui non inebriatus est diluuio, inebriatus est vino. Sed ille naturam vini ignorabat (non enim ante potauerat) tu in illo didicisti cauere quid debeas. Lot per somnum deceptus est: & tu si non vis decipi, somnum mentis tuæ discute, ne ebrio illudat filius aut filia dormienti. Nō pietas illic, sed ebrietas ridetur: nec pater illic, sed dormiens circumscribitur. Vis non aduri? noli ad ignem accedere. Vis non præcipitari? nutantia fuge, prærupta euita, caue caduca, declina labantia. Vides igitur in illis qui iusti esse meruerunt, non alteram fuisse naturam, sed alteram disciplinam. Post primi namque hominis lapsum, iustamque sententiam, cum in vno carnis damnatus sit appetitus; vitium traxit conditio, infecit culpa naturam; sed naturæ ipsius vitium fides temperauit, & deuotionis

H

intentio mitigauit offensam. *Conuertimini* igitur *ad Dominum gentes, scitote quoniam Dominus ipse est Deus: ipse fecit nos, & non ipsi nos.* Scitote quoniam caro sumus & puluis. Relinquamus ergo quæ fecimus: & ipsum nostri veneremur auctorem, qui vitam dedit, peccata donauit, qui solus potest dicere: *Ego sum, ego sum, qui deleo iniquitates vestras, & memor non ero.* Magnus plane & misericors Deus, qui beneficium confert, nec beneficij munus exprobrat. Miramini quod Dauid regem fecit, victoremq. multarum gentium? Sic seruulos suos consueuit euehere.

Non auarus munerum, nec beneficij parcus, nec gratiæ angustus & frugi: sed opulens largitatis, quos redemit à peccato, auget in præmio. Hæc aduersum gentiles.

[A] *Iudæos perperam credentes Dauid qui obnoxius fuit peccato, esse filium Dei, redarguit: & prauam quorundam hæreticorum de filio Dei interpretationem explodit.*

Cap. IV.

ET quoniam tripartitā diuisionem tractatus huius pollicitì sumus, vnam aduersus gentiles, aliam aduersus Iudæos, tertiam apud Ecclesiam: nunc contra Iudæos videtur esse tractandum. [Psal. 50] Quid igitur nobis propositum sit, recenseamus. Titulus, *in finem Psalmus Dauid, cum ingrederetur ad eum Nathan propheta, quādo intrauit ad Bethsabee.*] [Psal. 79] Nempe historia hæc & adulterū Dauid inducit & homicidam, & hunc vos Iudæi dicitis esse Dei filium? [Psal. 88] Sed Deus, Deus virtutum est, non criminum. Et de hoc dicit Deus pater: *Thronus eius sicut dies cæli*, [Luc. 18] Qui dolum fecerit, peccata non vicerit, quomodo dicitur filius Dei, [B] quia scriptum est: *Nemo sine peccato nisi vnus Deus?* Si igitur non potest non esse Deus qui Dei filius est, vtique Dei filius, [Psal. 71.] arbiter iustitiæ, non obnoxius culpæ. Qua autem opinione vel Dauid Dei filium indicatis, vel Salomonem [1. Par. 22] putatis? An quia scriptum est: *Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis?* & quia titulus Psalmi septuagesimi primi in Salomonem dicitur esse compositus? [3. Reg. 2] Sed quem Salomonem dicat aduertite. Salomon enim *pacificus* est: hoc habet interpretatio, Psalmus in eum dicitur, quem verè scimus esse pacis auctorem. Quomodo autem Salomon pacificus? Non hoc Ioab sanguis ostendit, quem inter altaria templi iussit occidi: non Adoniæ pœna quem affectatæ affinitatis regiæ reum percussit, nec matris obsecratione ab indignatione reuocatus. Quomodo autem in Salomonem Dauid filium existimatis conuenire quod [Psal. 71] scriptum est: Quia *permanebit cum sole & ante lunam in sæcula sæculorum*, [ibidem.] cum ille breuis vitæ adeptus vsuram, angustis terminis viuendi spatium transegerit? Quomodo autem de eo dicitur: *Dominabitur à mari vsque ad mare* [C] cum ille intra Syriam constitutus, hoc est, intra vnius regionis prouinciam, circumscriptos fines habuerit imperij: [Luc. 1] solus autem Christus vsque in orbis totius terminos suum propagarit imperiū? Solus enim iste est, de quo bene Psalmi series prophetauit, quia [Psal. 71] *reges Arabum & Saba dona adducent: & adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient ei.* Hunc enim nouimus gentibus vniuersis & nationibus imperantem: incircumscripto imperio, interminа potestate. Non ergo Salomon Dei filius. Sed qua ratione eum Dei filiū putauistis? [3. Reg. 3 / 1. Cor. 1. cap. 7.] An quia sapiens fuit? Sed hic sapientiā postulauit, vt quam non habebat, acciperet: Christus ipse sapientia est, naturaliter in vniuersum habens quod in rebus humanis Salomon accepit per gratiā. Denique quod accipitur ex tempore, in tempore possidetur. Salomon enim sapientiam nec in principio sui habuit, nec in fine possedit. Neque enim habere se credidit quod poposcit: & postea auersus à Dei cultu, non quasi sapiens, sed quasi insipiens lapsus est, vt offenderet. Offendit in tantum, vt etiam quod meruerat amitteret. [D] Cur igitur hunc Dei filium credidistis? [3. Reg. 11 / 3. Reg. 8] An quia templum Deo condidit? Sed hinc Dominum & Deum non esse credere debuistis, quia scriptum est: [Psal. 126] *Nisi Dominus ædificauerit sibi domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam.* [4. Reg. 25 & 2. Para. 36] In vanum laborauit, qui ædificauit id templum, quod subiectus ignis exussit. [2. Reg. 7. Act. 19.] An quia Dauid patri ipsius dictum est: *Non tu ædificabis mihi domum: sed cum tu dormieris, excitabo semen tuum post te?* Verum ibi quoque templum non corporale, non materiale promittitur (neq. enim Deus in manufactis habitat) sed templum est sancta Ecclesia, quæ vtique non humana, sed cælesti virtute fundatur. Nam si præstantioris licet, sed humanæ tamen virtutis opera miremur, multos huiuscemodi reperiem⁹, quos cum Dauid & Salomone comparare possimus. Et ideo vbi operis æqualitas est, non est excellentis potestatis. Nec plures possumus dicere Dei filios, cum vnum Dei filium legerimus. sed non ex beneficijs suis quæ in parentes nostros cōtulit, facienda est iniuria Dei filio. Multi enim præclari viri: sed per vnum Iesum Naue, [Iosue 10] stetit sol contra Gabaon. [E] Videtis eum vltra Dauid regis processisse virtutem. [Eccl. 46 / Deut. 4. / Iosue 10] Terrenis enim Dauid, nō sideribus imperauit. Videtis etiam solem ministrum esse, non dominum, qui etiam voci seruierit humanæ. Sterit tamen quia in Iesu & typum futuri agnoscebat, & nomen. Neque enim in sua virtute Iesus Naue, sed in Christi mysterio cælestib⁹ luminibus imperabat. Designabatur enim Dei filium in hoc sæculum esse venturum, qui mundani luminis concidentis & iam vergentis in tenebras, virtute diuina differret occasum, lucem redderet, inueheret claritatem. Enoch quoque raptus est ad cælum: sed tamen ille raptus est, hic regressus. [Gen. 5. & Eccl. 44 / Sap. 4.] *Raptus est ille, ne malitia mutaret cor eius*: ipsam malitiam sæculi hic aboleuit. Elias curru atque equis ascendit ad cælum, Christus autem descendit è cælo: nec curru & equis, vt ille, conscendit: quia ille aliter nequiuit, hic autem propria virtute remeauit. [4. Reg. 2 & Eccl. 44 / 4. Reg. 5] Eliseus in Iordane leprosum lauare præcepit, vt ab omni contagio mūdaretur: hic in Iordane totum diluit mundum. Moyses ipse cui crediti sunt populi Iudæorum, aquam diuisit: & ille quidem diuisit elementa, quia non diuisit potentiam Trinitatis. [F] [Exod. 14.] Separauit moles aquarum, quia patrem non separauit à filio. Videtis quanti viri, & qualium documēta operum dereliquerint. Quemadmodum igitur quos pares Dauid regi vel Salomoni virtute cognosciris, conditione impares iudicatis, vt Salomonem Dauid filium putetis ad Dei sedere dexteram? præsertim cum ipse Dauid euidenter de quo dictum esset, expresserit. Neque enim de filio suo diceret: [Psal. 109 / Matt. 22.] *Dixit Dominus Domino meo, sede ad dexteram meam.* Quomodo enim filium suum dominum nominaret? Lex prohibet, repugnat religio, abhorret fides, vt ad dexteram Dei omnipotentis mortalem hominem loces. Alius est ille qui sedet ad dexteram, qui corpus suscepit, non qui cæpit à corpore: *qui ante luciferum genitus est*, id est, ante omnium luminum claritatem: quoniam ipse creauit variorum luminum dignitates. Nam Salomon vtique post luciferum est, Salomon sacerdos non fuit: & ideo dici ei à Domino omnipotente non potuit: *Ex vtero ante luciferum genui te.* Dici ei non potuit: [G] *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*: [Ibid.] maxime cum illo tempore quo Salomon fuit, secundum ordinem Aaron, non secundum ordinem Melchisedech, fuerint sacerdotes. Adhuc enim sacerdotes sanguinem hircorum atq. taurorum pro [Hebr. 7 / Leuit. 16.] peccatis plebis & erroribus offerebant. Postea vero quam Christus aduenit, qui semetipsum pro salute obtulit mūdi (vt quos taurorum sanguis lauare non poterat, Christi [Heb. 9.] sanguis ablueret) semetipsos cæperunt offerre pro hostijs sacerdotes. Itaque vna quæstione Dominus noster Iesus Christus omnium hæreticorum ora sepsit, sacrilegia conclusit. Non solum enim Iudæos, sed etiam Photinianos, & Arianos, & Sabellianos hac redarguit quæstione: & ideo nobis (quoniam Iudæos defecisse iam cernimus, & illam execrabilem perfidiam imminutā) iam de Arianis, qui nō multum à Iudæis differunt: Photinianisque & Sabellianis, aliqua in istius quæstionis tractatu perstringenda sunt. Taceat ergo Photinus, qui Christum Dauid filium, non Dei dicit: & taceat, damnatus voce cælesti. Quomodo enim dicit Christum filium Dauid esse, cum ipse Dauid dixerit in libro Psalmorum: [H] *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?* [Psal. 109 / Luc. 20] *Si Dauid*, inquit, *Dominum illum vocat, quomodo filius est?* Non ergo Dauid filius, sed Dei filius Christus. Taceat etiam Sabellianus; & cum legit Dominum Domino dixisse, intelligat non eundem & ipsum esse, qui dicit, & cui dicitur. Nec enim sibi pater dixit: [Psal. 109.] *Sede à dextris meis*; nec sibi dixit. *Ponam inimicos tuos.* & aliquando intelligant omnes, filium esse qui à dextris sedet: & hanc distinctionem inter patrem filiumq. custodiant, vt sit distinctio patris & filii quod ali⁹ pater, alius filius, quia vna in sede, vna maiestate potiuntur: & sedent, nō pro discerniculo dignitatis, nec pro ordine potestatis, sed pro copula charitatis: in quo vnam patris & filii intelligāt potestatem, in quo & Arius conticescat, qui contraria Sabellio erroris vrget vestigia. Audiat Dominum Domino dicere, audiat ad dexteram patris filium sedere: & desinat de sermone atque ordine hominum diuinitati facere quæstionem.

sessionem. Nec argumentetur hic, quia pater dicit, *Sede*: legimus enim & alibi, etiam sine patris dicto, sedere filium, sicut scriptum est: *Et sedet à dextris Dei.* Et alibi: *Amodo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram Dei.* Ipse est enim cui dicitur, *Sede.* Qui filius hominis nominatur, audit quasi homo, *Sede*: sedet vero quasi Dei filius. Quid hac potest dici præcellentius potestate, quæ etiam carnem hominis ad dexteram Dei collocauit? & infirmum illud conditionis humanæ (postquam tamen verbum caro factum est) diuinitati copulauit æternæ! Sed quid hoc est? Posteaquam Photinus obmutuit, Arius conticuit, Sabellius vocem perdidit, adhuc tamen hæreses diuersa contra Ecclesiam exerentes ora conspicio. Nam ecce Manichæus, & Valentinianus, & omnis deriuatio Manichæorum eo telo nititur, quo alij sunt petemptit & fidei præiudiciū, fidei certificatione molitur. Ait enim detestanda hæresis? Ecce negauit Christus filium se esse Dauid: & ideo, inquit, credendum est quod non susceperit carnem. Quibus apertissime, in ipso principio Euangelij, scriptura respondet, cum dicit: *Liber generationis Iesu Christi filii Dauid.* Cur igitur aut alibi Dauid filius dicitur, aut alibi Dauid filius negatur: nisi vt intelligas aliud esse, secundum substantiam diuinam esse filium, aliud secūdum carnis susceptionem? Nam secundum substantiam diuinam, Dei filius est, secundum carnem, filius Dauid. Itaque vbi generatio secundum carnem describitur Saluatoris, Dauid filius nominatur: vbi vero plenitudo confessionis exigitur (cum designatur generatio Saluatoris) non vult se Dauid filiū, sed Dei nominari. Designatio enim maiestatis, eius naturam interpretatur. Sed iam redargutis sæuis interpretationibus, ad Ecclesiam sermo vertendus est.

Corroborat rationes aduersus Iudæos adductas, & sermonem ad Ecclesiam conuertit.

CAP. V.

VErum quod sæpe titulum quinquagesimi Psalmi repetimus, non præsumptionis, sed infirmitatis exemplum est. Vno enim die vel per angustias ingenij, vel per fragilitatem vocis omnem seriem nō possum explere tractatus. Et ideo die superiori aduersus Iudæos noster sermo directus est, quos quidem eousque documenta fidei subegerunt, vt Christus in cælesti solio locaretur: quod vtiq. in hominem non potest conuenire. Neque enim alium nisi Dei filium ad dexteram Dei sedere, credendum est. Non alius vtiq. nobis sedere ad dexteram patris nisi Dei filius (remotis omnibus ambiguis) æstimandus est. Rursus quoniam scriptura habet: *Ex fructu ventris tui ponam super sedem tuam:* idem vtique Dei filius carnem ex Maria suscepisse credendus est, in quo prophetici fructus est ventris: vt vere successionem originis recognoscas, illumque Dei filium (factum postea filium hominis per susceptionem carnis) in patris throno cœlestis sedere non dubites. Neque enim Christus sedem aliquam regalem hoc habuit in in sæculo: vt putares aliam sedem Dauid seminis esse promissam, cum Ipse maxime dixerit Dominus: *Regnum meum non est de hoc mundo.* Conclusi itaque vndique, eo perfidiæ suæ tentamenta deriuant, vt incredibile esse asserant, quod Deus susceperit carnem. Qua ratione autem nō potuerit suscipere, explicare non possunt. Quæro enim, vtrū impossibilitatis an iniuriæ causa existiment, carnem à Deo suscipi nequiuisse. Si impossibilitatis, aliquid ergo impossibile Deo. Nihil vero est quod facere voluerit, & facere nequiuerit. Superest ergo vt aut voluisse aut noluisse doceatur. Quod autem maius indicium volūtatis, quā quod ipse dixit: *Palam apparui non quærentibus me, expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem?* Si ergo voluit & potuit, an putamus eum causa iniuriæ noluisse? Et quam diuinitas sui sentit iniuriam? Expers enim est contumeliæ, neque subiecta nostris est passionibus. Neque enim caro vel detrimentum diuinitati afferre potuit vel augmentum. Qui tamen hoc objiciunt, quod Dei filius carnem suscipere non potuerit? Si gentiles, cur deos suos humana specie visos esse testantur? An sex eorum, quem illi suis dijs omnibus anteponunt, prodigiales formas potuit pro amore suscipere: Christ⁹ carnem hominis, quem ad imaginem sui fecit, atque illud præstantissimum opus suum suscipere pro mundi salute non potuit? & pulchrius illis videtur, propter adulterium alieni tori, quam propter redemptionem omnium speciem carnis assumptam? Quod si Iudæus hoc objicit, quomodo legit: *Ecce Virgo accipiet in vtero, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel: quod est interpretatum, Nobiscum Deus?* Quomodo legit: *Ecce qui loquebar adsum?* Quomodo autem lectum asserit: *Ecce sicut panthera & sicut vrsus aperiam conclusionem cordis eorum?* Dei ergo filius carnem suscipere non potuit pro redemptione omnium, cum ipsi negare non possint, quod pro nostrorum supplicio peccatorum, affectum quendam Deus ferinæ crudelitatis induerit: vt qui natura pius est & misericors, nostrorum tamen scelerum atrocitate commotus, assumat etiam quādam feritatem bestiarum? Sed iam quia & superiore die & hodie Iudæis satis responsum arbitror: apud vos mihi fratres dilectissimi, prophetica facti ratio præstanda est. Etenim cum primum legeretur hic Psalmi titulus, quod venerit Nathan ad Dauid, cum intrauit ad Bethsabee, diximus plurimos serie historiæ huius offendi, & ideo tractatum eius adsumpsimus tripertitum. Diuisionemq. tractatus ita putauimus esse faciendam, vt apud gentiles lapsus conditionis non negaretur, correctio erroris adstrueretur: apud Iudæos autem ideo lapsum esse sanctum Dauid doceremus, ne amplius perfidia claudicarent, eumq. vel Dei filium desinerent credere, quem viderent communi conditione obnoxium fuisse peccato: Christiani verò, surgentis Ecclesiæ mysteria possint aduertere. Tripertita ergo diuisio facta est: vna secundum naturam, alia secundum fidem, tertia secundum gratiam: nec infirmitas excludit à venia, & fides excusat à culpa. gratiam quoq. promissam iam dudum sacramenta conciliant.

Ecclesiam docet, cur Dauid ac plerique alii Dominici generis auctores in errorem labi permissi sint: & vt inde facilius mysteria eruat, historiam homicidii & adulterii ipsius Dauid recenset.

CAP. VI.

PEccauit Dauid, ne totus mundus erraret: peccauit sibi, vt nobis omnibus emendaret: postremo peccauit in corpus suum (*qui enim fornicatur, in corpus suum peccat*) peccauit in corpus suum, vt in Christi corpore redimeretur. Ecce quem vix defendendum putabamus, iam cernimus prædicandum. Quis enim est qui nolit diuina in se magis munera, quam humana opera prędicari? *Arbitramur* enim secundum Apostolum, *iustificari hominem per fidem sine operibus legis.* Iustificetur ergo ex fide Dauid, qui per legem peccatum agnouit, sed peccati veniam ex fide credidit. Iustificetur Dauid, quia in peccato eius surrectura Ecclesiæ mysteria refulserunt. Dicit aliquis, qua ratione & adulteriū & parricidium commiserit, Dominici generis auctor electus à Deo? At ego aliud dico: Talis auctor Dominici fuit corporis eligēdus. Quid est enim cooperatio, nisi remissio peccatorum? Et ideo exsors peccati esse non potuit, vt diuinam gratiam & exemplo præferret & nuntio. Deniq. ea dispositione Bethsabee & Thamar inter auctores Dominici generis computantur: quarum altera adulterium fecit, altera commisit incestum. Ea dispositione & Achab & Iechonias (sicut Matthæus Euangelista descripsit) adnumerātur maioribus Christi, vt omnes homines redempturus, beneficiū à suis maioribus inchoaret: simul ne qui se subiecit vsque ad corporis passionē, nobilitatem captasse immaculatæ originis videretur. Hominū enim ista iactantia est, nō alienam gloriam, sed suam quærere: & tamen inter ipsos homines maior virtutis quā nobilitatis est gratia. Simul edendum exemplum fuit, vt intelligerent omnes, maiorū probra non posse posteris esse dedecori: quodque vnusquisque successionis maculam propriæ merito posset abolere virtutis. Vides quantos & quam grauiter criminosos Dominicæ generationis series cōprehendat, de quorum origine propter te nasci Christus

A ſtus non erubuit? Et hæc ſi credas, diuinæ miſericordiæ
Rom. 5. munera ſunt: & hoc cœleſtis inſigne eſt poteſtatis. *Supera-*
bundauit enim *peccatum, vt ſuperabundaret gratia.* Non fuit i-
gitur Dauid exceptus à culpa, vt eſſet electus ad gratiam.
Sed iam myſteria ipſius recenſeamus hiſtoriæ, & ex ipſis
ſcripturarum fontibus hauriamus: atque vt omnem ſeri-
em myſteriorum introſpicere poſſimus, textum ipſius re-
petamus hiſtoriæ: Sic nempe in libro Regnorum memi-
nimus expreſſum, quod Dauid cum lauantē vidiſſet Beth-
ſabee Vriæ vxorem, adamauerit: deinde domum venire
præceperit, cum abſens eſſet vir mulieris. Non multo poſt
2. Reg. 11. maritum eius regreſſum eſſe, nuntiantem euentum belli,
religioſum ſanè & deuotū virum, qui belli tempore non
putauerit ſibi ingrediendam domum, cum ſocios bello
videret intentos, nec domeſticis in tabernaculis, ſed in
prælialibus tentorijs excubantes. Poſtea iuſſu Dauid in
bella reuocatum, ſub ea præceptione, vt ubijceretur ad-
uerſarijs bellatoribus, quo morte viri liberam copiam
B potiendæ mulieris rex haberet. Et hic nonnulla eſt pecca-
ti verecundia, & pudor culpæ, quod latebram quæſiuit er-
roris: & iniuſtæ necis nec auctoritatem ſibi iure regiæ po-
teſtatis aſſumpſit, ſed inuidiam declinauit. Culpam fate-
or: ſed tolerabilior eſt quæ premitur verecundia, quam
quæ inſolentia prædicatur. Mortuus eſt igitur Vrias, bel-
latoribus obiectus; ſed poſtea ijdem qui eum peremerāt,
iuſſu Dauid (expugnata vrbe) ſunt interempti. Hæc
eſt hiſtoriæ ſeries, in qua profunda licet ſpectare myſte-
ria.

Diuino inuocato ſpiritu incipit detegere myſteria, quæ ſub Dauid & Bethſabee adulterio, & ipſius partu latent.

Cap. VII.

Et quoniam Dauid non defendendum (neque enim
meo eget auxilio) ſed excuſandum recepimus, vel
C potius prædicandum, ne in tanto myſteriorum profundo
vacillem, iuſtum eſt vt eius ore vtar, cuius vtor hiſtoria.
Vtor ergo reſponſorio prophetico, dicens: *Cor mundum*
Psal. 50. *crea in me Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis*
1. Cor. 2. Nemo.n. ſine Spiritus ſancti infuſione, tanta diuini receſ
ſus poteſt ſpectare myſteria. Etenim ſi ille tantus prophe
ta, Spiritus ſancti petit ſibi munus infundi, quid facere
infirmus debeo, quum præſertim Apoſtolus ſanctus po-
Coloss. 4 puli quoque ſe putet precibus adiuuari, *vt aperiatur ei oſti-*
um adloquendum myſterium verbi! O ſi mihi oſtium illud
Chriſtus dignetur aperire! Pulſemus tamen. Solet enim
exaudire pulſantes, quia ipſe dixit: *Pulſate, & aperietur vo-*
bis. O ſi mihi ipſe ſe reſeret, quia Chriſtus eſt ianua:
Luc. 11. ipſe intus, ipſe extra, ipſe via quæ ducit, ipſe vita ad quam
Ioan. 14 contendimus peruenire! Veni ergo Domine Ieſu, & a-
peri nobis fontes tuos, vt bibamus *de aqua quam qui bibit,*
D *non ſitiet in æternum.* Vel ſi de fonte adhuc tuo haurire nun
poſſum⁹, dignare cōcedere vt de puteo ſaltem haurire poſ-
ſimus, vnde potū Samaritanæ illi adhuc dubitanti pollice-
ris. Et tu quidē de fonte omnib⁹ polliceris, ſed dubitanti-
bus, vt illi Samaritanæ, fons tuus adhuc altus eſt puteus.
Ioan. 4. Bibamus & nos aquam cœleſtium ſecretorum. Et quo-
Ibid. niam ad fontem tuum meruimus peruenire, liceat no-
Ioan. 7. bis imaginem ſaltem myſteriorum videre cœleſtium. Ita-
Ioan. 4. que niſi fallor, per prophetam Spiritum ſanctum intelli-
gimos. per adulteram autem, licet ſynagogæ fornicatiões
varias æſtimare. Et ideo multo ante cernimus reuelatum
ex Spiritu ſancto, ex familia Iudæorum (quorum patres,
Gen. 49. & ex quibus Chriſtus ſecundum carnem) Dominum Ie-
Rom. 9. ſum eſſe generandum, qui quidem quaſi Iudæus ex adul-
tera familia natus eſt, ſed quaſi immaculatus ex Virgine.
Erat ſub lege, erat quaſi ſub viro familia Iudæorum. Abo-
Rom. 7. lenda fuit legis obſeruantia, vt veritas ſubſtitueretur &
gratia. Habemus vnum myſterium, accipite & aliud: ita
tamen, vt memineritis ex prima conceptione Bethſabee
2. Reg. 11. natum eſſe paruulum qui mortuus eſt, poſtea natum eſſe
2. Reg. 12. Salomonem. Illum paruulum, ex conceptione furtiua:
iſtum vero Salomonem, iam ex profeſſione coniugij. Li-
E
Ibidem. quet igitur per Dauid intelligi prophetā, per prophetam
populum propheticum, ex quo & ſynagoga. Primus ille
qui natus eſt (quoniam degenerauerat à maioribus ſuis
per flagitia formatus, & per vitia concretus populus Iu-
2. Reg. 12. dæorum) ad reſurrectionis æternitatem peruenire non
potuit, nec in virum perfectum creſcere, ſed in exigua
ſenſuum paruitate, & quadam virtutis defecit infantia. At
Ephes. 4 verò ille qui poſtea ex legitima conceptus eſt copula, po-
pulus Chriſtianus, ille ſapiens atque pacificus (hoc enim
Salomonis interpretatione referatur) ad incanam longæ-
uæ reſurrectionis ætatem, atque ad regnum illud cœleſte
1. Paral. 22. peruenit. Per illum autem populum lex ſoluta, per iſtum
gratia reformata eſt. Accipite etiam tertium myſterium.
Quod Dauid Hebræi dicunt, Latini *humiliatum* interpre-
tantur. Quis eſt autem vere humiliatus, niſi ille *qui non ra-*
Phil. 2. *pinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo: ſed formam ſerui accipiens*
humiliauit ſemetipſum, factus obediens vſque ad mortem? Hic igi-
tur eſt qui ſignificatur Dauid, excelſus per naturam, ſed
F humiliatus per miſericordiam: ſublimis in diuinitate, ſed
mitis in corpore. Itaque vbi humiliatus; ibi obediens. Ex
eo enim naſcitur obedientia, ex quo humilitas, & in eo de
ſinit. Quum enim *obediens* dicitur *factus vſque ad mortem*
Ibid. (mors autem non diuinitatis, ſed corporis fuit) non vtiq.
obedientia diuinitatis fuit illa, ſed corporis: nec humilitas
maieſtatis illa, ſed carnis. Itaque quantum ad ſuſceptionē
corporis ſpectat, apoſtolica lectio, in quo Chriſti fuerit,
humilitas declarauit: quod vero ad naturam ſpectat diui-
uitatis, euangelica lectio reſerauit: quam pio proſequuti
Ioan. 10. eſtis aſſenſu, cum audiretis legi, dicente Dei filio: *Ego &*
pater vnum ſumus. Vnum enim diuinitate ſunt filius & pa-
ter; ſed non vnum ſunt, corporis ſacramentum, & diuini-
tatis æternitas. Nec ſolus tamen Apoſtolus humiliatum
Matt. 11. dixit eſſe Dominum, ſed ipſe quoque ſe humilem eſſe me-
Psal. 88. morauit, dicens: *Quoniam mitis ſum & humilis corde.* Et ta-
Ibid. men non ſola interpretatione, ſed etiam manifeſta ap-
pellatione ſignatum eſt, quia ſcriptum eſt: *Inueni Dauid ſer-*
uum meum, in oleo ſancto meo vnxi eum. Et infra dicit: *Pater me-*
G *us es tu.* &c: *Ego primogenitum ponam illum, excelſum præ regibus*
terræ. Ergo Dauid quem quærebamus inuenimus: ſeruum
quidem ſpecie, ſed Dominum in veritate.

Quid domus regia, in qua deambulat Dauid; quid nudatio & lauatio Bethſabee; quidue quod ſtatim nuda viſa amata ſit ſignificet, declarat.

Cap. VIII.

Hic ergo Dauid intra domum deambulauit ſuam.
2. Reg. 11. Quæ vtique domus eſt Chriſti, niſi illa de qua dicit:
Ioan. 14 Quia *apud patrem manſiones multæ ſunt?* In illa ergo regia ſi-
tus humanam conditionem nudam vidit, & miſeratus a-
damauit. Erat enim adhuc nuda virtutum, quia per inſi-
Gen. 3. dias ſerpentis, genitalibus erat naturæ ſuæ exuuijs deſti-
2. Reg. 11. tuta. Vidit ergo Dauid mulierem nudam lauantem ſe.
H Quæramus quæ ſit iſta nuda: eſt videlicet humana condi-
Sap. 7 tio, omnibus veſtimentis exuta, naturæ carens amictu,
immortalitatis & innocentiæ ſpoliata velamine. Nudus
Gen. 2. eſt enim qui peccato nudatur & culpæ. Denique ille pri-
Gen. 3 mus noſtri generis peccator (atque vtinam ſolus) ante-
quam peccaret, nudum ſe eſſe non ſenſit, poſteaquam
peccauit, quia nudum ſe eſſe vidit: & ideo tegendum folijs
putauit, quia nudum ſe eſſe cognouit. Factus eſt igitur ſibi
nudus, poſteaquam factus eſt reus culpæ. In illo nudata
Rom. 5. eſt omnis humana conditio, per ſucceſſionem naturæ, nō
ſolum culpæ, ſed etiam ærumnæ obnoxia. Ergo ille ſe nu-
dum ſenſit & vidit. Vnde ita eſt omnis noſtra conditio, vt
quiſ ſe nudum putauerit, nudum ſe videat & ſentiat. Deni-
que qui diuitias concupiſcit, nudus eſt: qui contemnit, o-
pulentus eſt. Adeo quod ſuus cuique ſenſus ærumna eſt,
& ſua cuique virtus expers iniuriæ eſt. Ergo humanam
conditionem primo per legem ſibi Chriſtus in coniugi-
Esai. 50. um vendicauit, quam repudiauit poſtea. Vnde & ait: *Quis*
liber repudii matris veſtræ, quo dimiſi eam? Hoc igitur genere
Chriſtus familiam ſuam nudam vidit, & amauit. Amat
enim ſanctam Chriſtus animam. Denique amabat Ieſus

Laza-

A Lazarum & Mariam. Amabat Christus Ecclesiam suam, quamuis nudam, quamuis nullo adhuc virtutum decore vestitam. Denique vt sciamos propositæ disputationi scripturarum seriem conuenire, discamus Ecclesiam nudam, discamus quærentem, festinantem, & lauantem se ante domum Christi, quando baptizabat Ioannes in Iordane dicens: *Ego quidem baptizo vos aqua, in pœnitentiam; qui autem venit post me, fortior me est, cuius non sum dignus calciamenta portare: ipse vos baptizabit Spiritu sancto.* Ergo quando baptizabatur plebs in pœnitentiam, Christum vtique domui eius iam vicina quærebat, vt perueniret ad gratiam. Quærebat ergo in Ioanne Christum Ecclesia dicens: *Annuntia mihi quem dilexit anima mea:* ipsum causam desiderij, ipsum causam lauacri sibi esse commemorans, sicut habes: *Fusca sum & decora, filia Hierusalem, vt tabernaculum Cedar, vt pellis Salomonis.* Habes causam qua ratione se lauare gestiat, quæ fuscam se esse commemorat. Nam quasi interroganti Ioanni, qua ratione plebs

B multa concurrens gestiret lauari, respondit: *Fusca sum & decora filia Hierusalem.* Quia fusca est, lauari desiderat: quia decora est, videri nuda non metuit. *Nolite,* inquit, *aspicere me, quia obfuscata sum, quia non est intuitus me sol.* Ergo fuscamur quando non videmur à Christo: sed quando videmur, albescimus. Vidit ergo eam *ille cui nuda sunt omnia,* & interna pectoris occulta esse non possunt, quia *scrutator est renum & cordis.* Nihil huic tectum, nihil est inuolutum. Vidit Ecclesiam suam nudam, & vt vidit, adamauit. Vidit nudam dilectam, & quasi filius charitatis adamauit. Videte quemadmodum inuitet, videte quemadmodum vocet. Non hic adulterij opprobria, sed mysteria castitatis sunt. *Tota es,* inquit, *formosa amica mea, proxima mea, & reprehensio non est in te. Ades huc à Libano sponsa, ades huc à Libano, transibis & pertransibis à principio fidei.* Et bene *à principio fidei.* Ergo vbi fidem habes, adulterium timere non debes. Fides enim coniugij est, fraus adulterij. Sed vt adesse possit à Libano, ante præmisit, dicens: *Ex-*

C *urge veni proxima mea, formosa mea, columba mea, perfecta mea. Proxima,* vtique fidei desiderio: *formosa,* decore virtutis: *columba,* gratia spiritali. *Pennæ* enim *columbæ deargentatæ,* æternam illam significant potestatem: & columbæ volatus, sancti Spiritus præsentiam declarauit. Vocat igitur ad se eam Christus vt veniat, quoniam spiritalibus iam pretijs dotata veniebat. *Quia ecce,* inquit, *hyems præterijt, imber abijt, discessit sibi, flores visi sunt in terra.* Videte quemadmodum sancta inuitetur Ecclesia. *Hyems,* inquit, *discessit sibi,* ne hyemem nuda formidet: hyemem, non temporis sed infirmitatis, quæ agrum animæ fœcundum omni flore dispoliat. Est enim hyems non terreni solis, est hyems mentis, quando animo frigus inlabitur, quando vapor animi euanescit, quando soluitur vigor sensus, quando nimius humor exundat & mentem grauat, quando interior calligat aspectus. Et ideo ait Dominus: *Videte ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbato.* Bonum enim vt tunc dies iudicij vel mortis adueniat, quum viget animi blanda temperies, quum cœleste mysterium serena luce resplendet, quum cor nostrum ardet in nobis. Tunc

D enim Christus est præsens, sicut testantur in Euangelio Ammaon & Cleophas, dicentes: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, quum in via aperiret nobis scripturas?* Viget autem animus, quando etiam flos videtur in terris. Quis est iste flos boni odoris, nisi ille qui dixit: *Ergo flos campi, & lilium conuallium?* De quo & in Esaia scriptum est; *Exiet virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet.* Radix vtique familia Iudæorum est, virga Maria, & flos Mariæ Christus. Qui quando nostra resplendet in terra, & in agro animæ redolet, vel in Ecclesia sua vernat, nec frigus possumus timere, nec pluuiam vereri, sed expectare iudicij diem. Et ideo Ecclesia vt hunc florem videret, omni studio festinabat, sicut ipsa testatur dicens: *In cubili, in noctibus quæsiui quem dilexit anima mea: quæsiui eum, & non inueni: vocaui eum, & non exaudiuit me. Exurgam itaque & circumibo ciuitatem, in forum & plateas, & quæram quem dilexit anima mea. Quæsiui, & non inueni eum. Inuenerunt me custodes qui circumeunt ciuitatem, & me percusserunt, tulerunt pallium meum.* Videtis quemadmodum quærat quæ desiderat in-

E uenire, vt non timeat vulnerari. Sed hæc vulnera non metuenda sunt, sed optanda: quia vulnera charitatis sunt, sicut ipsa dicit: *Vulnerata charitatis ego sum.* Bona charitatis vulnera. Denique vtiliora vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici. Ibid. Prou. 7.

Quod melius est detegi ac nudari cum Ecclesia, quam vestiri & velari cum synagoga.

Cap. XI.

MErito ergo nuda, quia pallium perdidit: aut fortassis ideo nuda, quia nonnunquam virtutis est, opertum non habere pectus, cor non habere velatum. 2. Cor. 3.
Denique velatam illam, hoc est synagogam, quæ habebat velamen in lectione veteris testamenti, quod modo reuelatur, quoniam in Christo euacuatur: velatam, inquam, synagogam Christus despexit & spreuit: vnde hodieque velamen super cor Iudæorum est positum. At vero F Ibid.
ea quæ tota ad Dominum mente conuertitur, nuda est atque perspicua. Cum enim quis conuersus fuerit ad Dominum, velamen auferetur, vt gloriam Dei speculantes videre possimus. Denique etiam alibi nudam esse, virtutis indicium est, quia scriptum est: *Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Ibidem. Cant. 5.
Quam igitur tunicam exuerit, & non inuenerit quemadmodum induat eam, de scripturis si possumus, reuelemus. Est enim quædam tunica corporalis, sunt cupiditatum quædam intexta velamina: & ideo interdum melius est nudum esse corpore, quam corde velatum. Vnde etiam Paulus nos admonet, expoliari multo esse melius quam superuestiri, dicens alibi: *Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, induite nouum qui renouatur in agnitione, secundum imaginem eius qui creauit eum.* Ergo quæ expoliata est, & pedes lotos habet, nescit quemadmodum inquinari possit. Obliuiscitur enim per gratiam, quod hauserat per naturam. Magnus igitur hic & iustus amor mulieris, ante Dauid regiam se lauantis. Verum non solum G 2. Cor. 5. Coloss. 3
lauit, sed etiam vocauit, vt in eodem accepimus libro, dicente sancta Ecclesia: *Veni frater meus, exeamus in agrum, requiescamus in castellis diluculo surgamus in vineas, videamus si floruit vitis.* Non solum igitur lauat, sed etiam Christum ad se venire prouocat & inuitat, dicens: *Tibi dabo vbera mea.* Nec sua tantum, sed etiam noua ac vetera pollicetur, sicut habes: *Noua & vetera frater meus seruaui tibi.* Et quasi amoris impatiens quærit adminiculum alicuius, à quo Christus rogetur vt veniat. Videte æstuantem, videte desiderantem. *Quis dabit,* inquit, *te frater mi lactantem vbera matris meæ?* Et qua ratione quærat, & qua gratia inuitet, & quemadmodum possit tenere demonstrat, quemadmodum foris morantem expectet ostendit, & vt domum suam ingrediatur, implorat dicens: *Inueniens te foris, osculabor te, assumam te, & adducam te in domum matris meæ, & in secretū eius quæ concepit me.* Vides quemadmodum nuda sit, quæ non potest tectum habere secretum intemeratæ vtiq. naturæ, secretū intimæ conscientiæ, non resignatum aliqua temeritate vitiorum. Hortus enim clausus, est Ecclesia sancta, & immaculata virginitas, quæ ideo hāc gratiā meretur H Cant. 7. Cant. 7. Ibidem. Ibidem. Cant. 8. Ibid.
à Christo, quia verbum Dei quæsiuit, desiderauit, inuenit, aduigilans ante ostia sapientiæ, sicut ipsa dicit: *Beatus vir qui audit me, & homo qui vias meas custodierit, aduigilans meis ostiis quotidie, custodiens postes mei introitus. Exitus mei, exitus sunt vitæ.* Sic Ecclesiæ suæ Christus speciem concupiuit, & parauit sibi eam vxorem adsciscere. Sed quia erat sub lege (sub lege enim Petrus, Ioannes, cæterique Apostolici viri) prius eos obseruantiæ corporis vinculis relaxandos putauit. Quamuis enim lex religiosa, lex iusta, sicut Vriæ persona inducitur (qui tam religiosus & castus fuit, vt regressus è bello vxorem non recognosceret, nec intraret ad eam) tamen quia Vrias in Dauid, hoc est viro humili, copulam cognouit Ecclesiæ, à synagogæ coniunctione discedens, locum futuris nuptijs præparauit. Vnde & Ioannes typum accepit legis, qui quamuis esset ex patribus *parari vias Domini* nuntiauit, & Ecclesiæ copulam prophetabat: Cant. 4. Prou. 4. Sap. 8. Rom. 7. 2. Reg. 11. Matt. 11.

tabat:& ideo occisus inducitur, vt defectum legitimæ obseruationis ostenderet. *Lex enim & propheta vsq; ad Ioannem.* Ergo iam Vrias occisus est in typo legis, vt synagoga legis laqueis solueretur: *quoniam quæ sub viro est mulier, viuente viro ligata est legi: si autem mortuus fuerit vir, soluta est à lege viri.* Igitur viuente viro vocabitur adultera, si iuncta fuerit alteri viro. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri, ita vt non sit adultera, si fuerit cum alio viro. Ergo non adultera humana conditio, quæ licet sub lege fuerit, tamen abolita quodammodo obseruantia legis, in gratiā vendicata est. Legis autem obseruantiam non Christus aboleuit: Vnde & Vriam non Dauid occidit, sed occidi à bellatoribus passus est: hoc est, profanari ritum obseruantiæ ex lege venientis, per incursionem barbarorum & captiuitatem Iudæorum passus est Christus. Deniq. Vrias, *lux mea* dicitur. Quæ autem Christi lux, nisi lex & Euangelium? *Si enim crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit.* Quia lux Christi in lege præcessit; cuius postea in Euangelij gratia quasi in heptamyxo spiritu vniuersa mundi huius impleuit. Huic ergo legi carnem sustulit, Ecclesiam sibi iunxit: cuius legis lumen populus hostilis imminuit, quando legis sancta violauit. Imminuta ergo lux Dei est in populo Iudæorum, quia *cæcitas ex parte in Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret.*

Captata rursus attentione, altius mysterium in adulterio Dauidico latens, nimirum incarnationis verbi diuini, scrutatur.

CAP. X.

SVperest adhuc & quartum mysterium, quod quæso placidis accipiatis auribus, & mentem nostram non verba pendatis. *non enim in verbo est regnum Dei, sed in virtute.* Adulterium factum est, & homicidium factum. Hoc est quod dictum est ad Prophetam: *Sume tibi baculum nuceum.* Et alibi virgam nucinam legimus, per quam intelligimus ius quoddam & summam prophetiæ, quæ more nucis foris amara, dura in medio, tenera intus est & fructuosa. Etsi igitur in historia amariora auditis, in typo dura cognoscitis, spetate tamen in mysterio fructuosa. Adulterium, inquam, in typo salutis est factum: non enim adulterium omne damnandum est. Denique ad Prophetam dictum est: *Vade, accipe tibi vxorem fornicariā.* Dominus iubet cum ea quæ fornicaria fuerit esse coniugium: cuius coniugij (vt supra diximus) fructus est Christus. Namque illio qui ex fornicatione est natus, à Domino nomen impositum est Iezrahel, quod *diuina* est *generatio.* Si ergo pia illa copula fornicariæ, etiam ista vtiq. pia societas adulteræ copula est. Sed illa de Iudæis. De diuinis autem non audeo, licet pium adulterium nominare, ne quem vel sonus sermonis offendat, licet sensus venerabilior in promptu sit: quod potest tamen cautius dici, etsi non expressius, ex disparibus copulis contubernium pium factum est, quando scilicet *Verbum caro factum est,* Non sunt legitima consortia diuinitatis & carnis: nec vt quodam fœdere conueniente naturæ, caro animæ & anima carni, ita etiam diuinitas & caro iusti seruant quodammodo tori legem. Suscepit carnem Deus, assumpsit animam, per inusitatam nec legitimam incarnationem consortium fecit esse legitimum, *vt sit Deus omnia in omnibus.* Deniq. vt scias esse mysterium, interpretare vocabula. Dauid enim accipis in typo Christi, Bethsabee *filia sabbati,* aut *filia plena,* vel *puteus* dicitur *iuramenti.* Quid igitur expressius, quam quod filia sabbati caro Christi est? quia *misit Deus filium suum factum ex muliere, factū sub lege.* Eadem plena, quia in passione eius legis est plenitudo, vel quia plena Spiritus sancti. *Iesus enim plenus Spiritu sancto regressus est à Iordane.* Eadem etiam puteus iuramenti hoc est, religionis & fidei. Et bene puteus, quia *flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Hanc ergo assumens sibi Deus verbum, copulam fecit esse legitimam: quod mysterium etiam illæ nuptiæ declararunt, quæ sunt in Canticis canticorum, quibus Christo Ecclesia, & spiritui caro nubit. Et ideo circumcursabat & quærebat vbiq. Dei verbum, quia vulnerata, quia nuda, quia adultera in omnibus (etsi immaculata in Christo) quærebat caro misera redemptorē. Hanc sibi Christus iunxit, vt immaculatā redderet: hanc sociauit, vt auferret adulterium. Et quia sub lege erat, moriendum fuit vt liberaretur à lege, vt per illam mortē velut quoddam legis & carnis matrimonium solueretur. Mortua est igitur in Christo caro, *vt nos mortificati legi per corpus Christi* (sicut Apostolus dixit) *essemus alterius qui ex mortuis resurrexit, & passiones cupiditatesq; carnis, & cogitationes peccatorum, quæ per legem erant in membris nostris, in illa morte morerentur: nos autem soluti à lege mortis, quasi noua Christi copula, in nouitate spiritus resurgeremus.* Et tamen qui legem in Christi carne soluerunt, eamque putauerunt esse violandam, omnes iussu Dauid à bellatoribus interempti sunt. Quo indicio ostenditur, id quod posteriora docuerunt, esse signatum, quod eorum qui Christum interfecerunt nullus euaserit: idque euidentissime reuelatur, eos quos ante mortem assumpserat Iesus, sicut Iudæos, perisse paruulos & infirmos: eos vero quos post mortem adsciuit in numerum filiorum, regno esse seruatos. Vnde iuxta hoc mysterium conuenit, quod primus in Iudæis fuerit partus infirmus, vt postea in Christianis fieret fructus æternus. Sed iam ad nuntium transeamus.

Ex parabola Nathan de oue, diuite & paupere, elicit allegoriam.

CAP. XI.

IN superioribus tractatus nobis de illo inuidioso adulterio & homicidio Dauid prophetæ fuit: decursisq; e mysterijs non solum nihil quod condemnaretur, sed etiā quod laudaretur inuenimus. Nunc tractatus incipit esse de nuntio: quem decursi Psalmi titulus iam sæpe repetitus ostendit. Sic enim est: *Psalmus Dauid in finem, cum venisset ad eum Nathan propheta, cum intrasset ad Bethsabee.*] Itaque & hæc pars historiæ retexenda est, quæ huiusmodi est. *Diues* inquit, *& pauper intra vnam erant ciuitatem. Diuiti multa armenta, multæ oues: pauperi vna ouis, quæ de pane & vino pauperis alebatur, & in sinu eius dormiebat. Venit hospes ad diuitem, diues neque de armento suo, nec de gregibus suis aliquid abstulit, sed vnam ouem pauperis occidit.* Hoc vbi cognouit Dauid: *Morietur,* inquit, *vir ille, & restituet in quadruplum.* Respondit Nathan: *Tu es.* Deinde aperuit ei cæleste mandatum dicens mandasse Dominum, quod multa illi bona sublato de pastorū numero contulisset, quodque in eum suam misericordiam profudisset, & ideo quoniam peccato exasperasset Dominum, abducenda eius omnia, rapienda ab hostibus, depopulandam domum. Tunc ait ille: *Peccaui,* Et respondit Nathan: *Quoniam peccasse te confiteris, remittet tibi Dominus peccatum, sed filius tuus qui natus est ex Betsabee, morietur.* Hoc filio ægrotante, Dauid fleuit, humi iacuit, cilicio se operuit, ieiunauit: vbi mortuum cognouit, surrexit, lauit, cœnauit, alios consolatus est. Videte quam multa. Primo omnium, quod Deus pius & misericors est, & quæ nobis aduersa contingunt, pro pretio nostri erroris excipimus. Didicimus igitur captiuitatē pretium esse peccati: hæc enim decernitur pœna pro crimine. Deinde illud aduertim⁹, quod regum lapsus, pæna populorum sit. Sicut enim eorū virtute seruamur, ita etiam errore periclitamur. Vnde optandum est nobis, vt regem gloriosum atq. perfectum habere possimus. Nos ergo qui regē volumus habere perfectum, Deum nolumus habere perfectū? An vero illi possunt velle hominē esse perfectū, qui Deum nolunt esse pfectum? Illud etiam breuiter textus operatur historiæ, vt aduertamus quam cito veniæ spes sequuta sit. Nō mediocre autē, quod Nathā denunciauit ei: hoc est, inferior ꝓpheta. Grauis n. verecundia pudorq. delicti, ab inferiore reprehēdi. Videtis ꝙ culpa gratiam minuat? Sciebat Nathan, quod Dauid nesciebat: adeo caligat animus, obumbratus quadam nube vitiorum. Deinde hic est Nathan, qui in superioribus Dauid acceptū Domino prophetauit, vt doleret eodem redargutum esse peccatum, quo prophetante meritum fuerat prædicatū. Sed iam mysteriū requiramus. *Duo,* inquit, *viri erant in vna ciuitate, vnus diues, & alter pauper.* Quis est hic diues aut pauper, nisi forte vnus popul⁹ Iudæorum,

rum, & alter populus Christianus? Ille diues in lege, diues eloquijs Dei sibi creditis, diues prophetiis, diues oraculis: hic vero pauper. Sed nolite hanc refugere paupertatem, quam sequitur regnum cælorum. Scriptum est enim: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnũ cælorũ.* Bona paupertas, quæ quod habuerit, non amittit. Bona paupertas, quæ si thesaurum non habet pecuniæ, habet tamen thesauros scientiæ atque sapientiæ. Nolite filij quasi vilem despicere paupertatem. *Iste pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum.* Nolite quasi magnis inuidere diuitijs. *Diuites egerunt & esurierunt.* Sed si vultis habere bona, Dominum quærite. *Inquirentes enim Dominum, non deficient omni bono.* Ergo nolite recusare omnem paupertatem. Pauper erat Petrus, & quem donaret nummulum non habebat: sed pretiosiorem omni pecunia donabat salutem. Pauper ille erat Lazarus in Euangelio: sed ille qui ante in ostro diues iacebat & purpura, optabat post exitum vitæ stillante digito pauperis refrigerari. Quamuis ille ostro superbus regio & purpuratis vestibus, vulnera pauperis diues fastidiosus horruerit, tamen in inferis locatus optabat eo loci fuisse quo Lazarus. Quo loco lectio non videtur pecuniarum diuitem pauperemque describere, sed eum pauperem, qui pro fide & deuotione vulnera corporis non horruerit, famem ieiuniumque tolerauerit. Dum igitur haberet populus Iudæorum, in suis gregibus plurimas copias hostiarum, tamen vnam ouiculam quam populus ille pauper habebat eripuit, gloriosæ illi subijciens passioni. Vis scire quam ouem? *Sicut ouis ad victimam ductus est.* Qui pane pauperis alebatur, & potu pauperis vtebatur, & in sinu pauperis dormiebat. Nostris enim alebatur alimentis, in nostri pectoris gremio quiescebat. Nam in Iudæorum sinu quiescere se non posse memorauit, dicens: *Filius hominis non habet vbi caput reclinet. Et venit hospes,* inquit, *ad virum illum diuitem.* Quis est iste hospes, nisi miserabile peccatum? Etenim culpa in hunc mundum tanquam hospes intrauit, aliena nostræ & peregrina naturæ. Itaq; non de suis gregibus hostiam obtulit, sed accepit ouiculam pauperis, & occidit. Cuius quidem passio licet ad sacrificium salutare profecerit, tamen videtur ille sui fuisse furoris augmentum, & cibus culpæ, incentiuumque peccati. Denique Iudas panem accepit à Christo, & tunc magis repletus est diabolo: quia non accepit ex fide, qui tã hospitali Dño proditionem parabat. Et iratus est Dauid ad virum illum. Diximus quod per prophetam Iudæorum populus declaratur, & ideo sub hac figura se ipse condemnat: *Dignus est morte vir ille qui fecit hoc, & ouiculã restituet in quadruplũ;* hoc est, periturum populum Iudæorum, sed cumulatioribus bonis fruiturum populum Christianum: quia præstabilior est præsentibus, stat⁹ qui ex resurrectione debetur. Propositum mihi fuit (vt meminisse dignamini) aduersus eos qui homicidium adulteriumq; sancti Dauid arguendum putant, qualicunq; meo respondere sermone: & ita fauore vestræ vnanimitatis tractatus nostri cursus euasit, vt prædicandus ore omnium videretur, quem putabam⁹ non posse defendi. Sed quoniam nostro vir sanctus auxilio non indiget, iam ipse vobis pro se loquatur, & factum suum ipsius oratio defendat.

Rex Dauid ante tribunal diuinæ maiestatis confidenter peccatum fatetur, & diuinam implorat misericordiam ob beneficium incarnationis, ac merita passionis Christi.

Cap. XII.

Miserere (inquit) *mei Domine, secundum magnam misericordiam tuam.*] Noua, nisi fallor, coniunctio ista sermonis, vt magna misericordia diceretur, & non facile alibi lectum memini, & ideo quæ sit magna misericordia debemus aduertere. Nam etsi magnam misericordiam non facile legerimus, legimus tamen magnam Dei virtutẽ. Et ideo considerantes quæ magna sit virtus, conijcere poterimus, quam misericordiam magnam voluerit designare. Legimus enim in sancto Hieremia: *Quis es Domine? Tu fecisti cælum & terram, in magna virtute tua, & brachio excelso.* Virtus ergo magna cælum fecit. Quę est virtus magna? Patris, an filij? Magna vtiq; patris virtus est: ipse enim per filium cælum fecit & terram, sicut habes: *In principio fecit Deus cælum & terram.* Sed tamen & filius magna virtus est. Nam cum virtutem patris filium legeris, sicut habes *Christum Dei sapientiam atque virtutem,* vtique cum virtus patris filius sit, magna virtus est filius. Quemadmodum igitur omnipotens denegatur, quem fatemur magnam Dei esse virtutem? Hæc igitur magna virtus cælum fecit, quia cælum fecit & filius, sicut habes: *Omnia per ipsum facta sunt.* Ergo si & pater fecit & filius, vtique facti vnitas, operationis indicat vnitatem. Non ergo operatio patris & filij discrepat. Si autem vna opera, vna vtique operationis potestas, & maiestas vna factorum est. Hæc de patre & filio. Quid ergo silemus de spiritu, præsertim cum scriptura nos diuina non patiatur silere? Dat enim locus opportunissimum testimonium, ad sancti Spiritus vnitatem cum patre & filio comprobandam, vt eius quoque operationem ab opere patris & filij dissociare nequeamus. Legimus enim magnã virtutem patris esse, quod cælum fecit, magnam virtutem etiam filium esse, quoniam cælum fecit, nec solum fecit, sed etiam firmauit. *Verbo* enim *Domini cæli firmati sunt.* Ergo si & fecisse & firmasse cælum, magnæ virtutis est, etiam Spiritum sanctum à maiestate magnæ virtutis separare non possumus, quia scriptum est: *Et spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Namque cum cælum fieret & terra, *superferebatur spiritus.* De quo alibi ait propheta Dauid: *Emittes spiritum tuum & creabuntur.* De quo etiam alibi dixit: *Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum.* Non enim corporalibus digitis Deus cælum fecit, sed spiritus gratia septiformis: illo videlicet digito, de quo habes in Euangelio: *Quod si in digito Dei eiicio dæmonia.* Hunc enim digitum alibi spiritum dixit, sicut habes: *Quod si spiritu Dei dæmonia eiicio.* Si igitur digitus Dei spiritus est, quoniam brachium Dei filius est, vtiq; spiritus cooperatus patri & filio, per vnitatem operationis cælum fecit & terram. Ideo enim digitum filius nũcupauit, vt tanquam vnius corporis, ita diuinitatis exprimeret vnitatẽ. Itaq; si magna virtus cęlũ condidit, vtiq; magna sapientia cælũ condidit, quia scriptũ est: *Omnia in sapiẽtia fecisti.* Didicim⁹ igitur q̃ magna sit virtus, colligam⁹ nũc q̃ magna misericordia. Si magna virtus cælos fecit, & magna misericordia debet esse de cælo, & magna iustitia debet esse de cælo. *Iustitia.n. de cælo prospexit,* & misericordia venit è cælo. Magna ergo facta misericordia, quia *verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* Ergo magna virtus cælos fecit, magna virtus cælos inclinauit, sicut legimus: *Et inclinauit cælos, & descendit.* Quo ostenditur nunquam diuinitatis suæ exors fuisse Dei filius, nec cum inter homines versaretur: quoniam etsi suscepit quod non erat, non destitit tamen esse quod erat. Itaque cum dicitur: *Et inclinauit cælos, & descendit:* non tam videtur cælos inclinasse, quam ipse de cælo descendisse. Nam eum pater filium alloqueretur in terris situm, angeli ministrarent, non tam mutasse videretur sedem Dei filius, quã transtulisse. Ergo didicimus magnam esse misericordiam. Itaq; si magna misericordia est descendisse de cælo, quæ sit multitudo miserationũ distinguere atq; intelligere debemus. Sequitur enim: *Et secũdum multitudinem miserationũ tuarum dele iniquitatem meam.*] Nõ enim idem significat vterque versiculus: sed illud ad incarnationem refertur; hoc vero quod sequitur, ad eas referẽdum videtur quas Deus in carne suscepit iniurias, quia ieiunauit, quia esuriuit, quia fleuit, quia vapulauit, quia crucifixus, quia mortuus, quia sepultus est. Hæc enim carnis, non diuinitatis insignia sunt. Et necessarium fuit, vt ærumnarum multitudinem miserationum multitudo depelleret, profuturo nobis Dominicę certamine passionis. Non enim sua peccata delebat, quia peccatum nullum fecerat: sed quia peccatum factus est, nostra erant delenda peccata sicut Dauid dixit: *Dele iniquitatem meam.* Quid est *dele*? Videamus hoc verbum: non enim otiosum est. Denique & alibi ait: *Ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero.* Sũt profecto alte impressa quædam conscientiæ nostræ vlcera delictorum, & quædam mentium nostrarũ animorũq; vibices, quæ errorum nostrorum obducuntur vlceribus. Habet ergo culpa characteres suos & apices, quibus pro-

A dirur:quod non ingenio nostro affingimus,sed propheti-
ca auctoritate signamus. Scripta est ergo, & vbi scripta sit
1. Cor 3. vide. *In tabulis,* inquit, *cordis tui.* Hoc est, ibi scripta est culpæ
Hier. 17. series, vbi etiam forma virtutis: non in tabulis lapideis,
sed in tabulis cordis carnalibus. Sed quæ bona sunt, *non a-*
tramento scribuntur, *sed spiritu Dei viui:* quæ autem vitiosa,
graphio ferreo & vngue adamantino. Talis propemo-
dum scriptura, qualis est pœna peccati. Scribitur illa gra-
phio ferreo, hoc virga ferrea coercetur, sicut scriptum est:
Psal. 2. *Reges eos in virga ferrea.* Alia est illa recta, *virga recta, virga regni*
Psal. 44. *tui:* hæc supplicio coercet noxios, illa innoxios gubernat
imperio. Ergo scripta est culpa, videamus vbi. *Non foris, sed*
Deut. 30 *intus in corde tuo & in pectore tuo.* Sicut enim prope est ver-
bum in ore tuo & in corde tuo, sic infidelibus in ipso cor-
de exprimitur figura peccati, & erroris effigies. Intus igi-
Luc. 8. tur est culpa, intus & virtus. Et ideo Dominus: *Sentio,* in-
quit, *de me virtutem exisse:* vt ostenderet quæ bona sunt de
B interiore procedere, & contra, quæ mala sunt de interio-
re prodire. *Non enim quod intrat,* inquit, *in os coinquinat homi-*
nem, sed quod exit de ore. De corde enim tuo cogitationes
procedunt, & ideo caue ne de corde tuo malæ cogitatio-
nes prodeant, quæ te posteriore tempore arguant & ac-
Mat. 15. cusent. Non enim Deus testimoniis ad te uincendum te
argumentisque indiget, tua te ipsa culpa accusat & prodit.
Rom 2. Deinde bene in hoc Psalmo Dauid dicit: *In multum laua me*
ab iniustitia mea, & à delicto meo munda me. Quoniam iniquita-
tem meam ego cognosco, & delictum meũ contra me est semper.] Væ
Nahum. 3 enim mihi quod latere cupio, & latere non possum. Quo-
Rom 2 modo enim latebo, qui inscripta in pectore meo gero in-
dicia delictorum? Nudabitur in illo iudicij die vniuscuius-
que pectus, *testimonium reddente omnibus conscientia sua, & in-*
uicem accusantibus cogitationibus, aut etiam defendentibus, in die
qua iudicabit Dominus occulta hominum. Quis pudor ille,
cum prodi omnibus cœperit quod putabamus occultum?
cum aperire se cœperit vniuscuiusque imago delicti, vt v-
Sap. 5. nusquisque sui criminis serie reuincatur? Quis pudor,
cum illum quem despicabilem in hoc sæculo iudicabas,
C videris esse prælatum? illum seruum tuum, illum quem iu-
1. Cor 1. xta sæculi huius astutias ineptum & inhabilem arbitraba-
Hier. 4 ris, simplicitatis suæ diuitijs cognoueris honoratum? Er-
Hier. 17. go dum viuimus, confugiamus ad eum qui potest delere
Esai 45. peccatum. Nec verearе quod graphio ferreo scriptum est,
& vngue adamantino: hic enim portas ferreas adamanti-
nasque confregit. Nec timeas culpam fateri. Confessus
est Dauid, agnouit iniquitatem suam, agnouit errorem, &
1. Cor. 15 ideo ait: *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco.*] Dauid agno
scit, & tu non agnoscis? Dauid fatetur, & tu negas? Paulus
se nocentem clamat, & tu te innocentem asseris? Non est
igitur maximus erubescendi locus, quando cum plurimis
peccati mixta consortia sunt. Sequamur tamen studium
corrigendi. Neque rursus paueas, ne confessio teneatur
ad pœnam. Bonus enim & misericors Deus non solum
culpam ignoscere confitentibus, sed etiam præmia corri-
gentibus impertire consueuit: si tamen vnusquisque sibi
donari petat, quod intelligit non latere. Dic ergo iniqui-
D tates tuas, vt iustificeris. Dei vox ista est volentis ignosce-
Esai. 43. re: Dei vox ista est, promittentis quia tuum velit delere
peccatum. *Tibi peccaui* (Dauid dicit) *& malum coram te feci.*]
Hoc est, etsi homines non vident, tu vides. etsi homines
1. Cor. 4. me dijudicare non possunt, qui participes delictorum sũt;
tu tamen iudex es singulorum qui expers es delictorum.
Quamlibet in corde intimo cogitationes noxiæ lateant,
coram te tamen sunt, qui potes dicere: *Quid cogitatis mala*
Matth. 9. *in cordibus vestris?* Nempe Christus hoc dicit. Qui ergo no-
uit quid in corde sit scriptum, potest delere quidquid in
corde conscriptum est. Cui se fatetur noster Dauid non
solum in seipso, sed etiam in primo homine peccasse, dum
præcepta diuina temerantur. Quæ licet aduersetur quem-
admodum omnes hæreses, dum se impugnant, in se re-
currant. Itaque Ariani dum patris & filij separant potesta-
tem, in eum furiose exitum disputationis incurrunt, vt
cum Manichæis eorum concurrat assertio. Illi enim di-
cunt, alterum Deum esse veteris, alterum noui testamen-
1. Cor. 8. ti. Quam profanam assertionem Ecclesia sancta condem-
nat, quæ vnum Deum legit, quia *vnus Deus pater, ex quo om-*
nia, & nos in ipsum: & vnus Dominus Iesus, per quem omnia, & E
nos per ipsum. Vtique omnipotens potestas & vna pa-
tris & filij declaratur, vt nec patrem à noui testa-
menti gratia secernamus, nec rursus ab instauratione mũ-
di filium separemus. Denique consideremus vtrum idem
Deus vtriusque sit conditor testamenti. Nempe omnes Rom. 5.
in primo homine peccauimus, & per naturæ successio-
nem, culpæ quoque ab vno in omnes transfusa successio
est. In quem ergo peccaui? In patrem, an in filium? Vtique
in eum qui mihi credidit, quod non seruando peccaui.
Mandatum est homini, vt ab omnibus gustaret quæ erant
in paradiso, sed lignum scientiæ boni & mali non tange-
ret. Adam ergo in singulis nobis est. In illo enim conditio
humana deliquit, quia per vnum in omnes pertransiuit Gen. 2.
peccatum. Video summam mihi creditam, video quæ Rom. 5.
præuaricationis æra contraxerim, dum vetita & interdi-
cta degusto. Hinc debeo commissæ sortis vsuram, quia
creditum mãdatorum cælestium fœnus, intemerata fide F
seruare non potuit. Agnouimus creditum, agnoscamus
etiam creditorem. Creditoris nempe ius est vt exigat &
relaxet, & ideo idem relaxat, qui ius habet exigendi. Cum
igitur in Euangelio Christus dixerit mihi: *Remissa sunt tibi* Luc. 7.
peccata tua: nonne eundem intelligo dominum sortis, quẽ
arbitrum veniæ recognosco? Aut si pater credidit, & filius
relaxauit, non per vnitatem, vt nos dicimus, sed vt Ariani
asserunt, per distantiam potestatis, alius Deus credidit, a-
lius relaxauit? Vnde incurrunt vt Manichæorũ perfidiam
non euadant. Deinde vnum dicendo bonum Deum ad-
uertant quos laqueos dementiæ suæ incidant. Si bonus
est qui credidit, quomodo non est bonus qui relaxauit?
Ergo cum illis partem habeant Ariani, cum quorum
assertione conueniunt. Nec mirum si is qui semel de-
uiare cœpit à vero, nexibus se alieni erroris inuoluat. Et id
eo vna est sententia, quæ hæreticorum omnium machi-
nas destruat, vt vnius potestatis, maiestatis, atque virtutis
Trinitatem esse credamus, & ideo quod filius fecit, non
separamus à patre, ne ab eo quod mandauit, filium segre-
gemus. Ita enim fiet, vt alterum Deum veteris, alterum G
noui testamenti inducamus. sed per vnitatem potestatis
& filius in patre, & pater intelligatur in filio: & filius fœ-
neretur in patre, pater relaxet in filio. Nam & pater di-
mittit peccatum, filiumque se dimisisse iam diximus. Acci-
pite quia dimittit & pater. *Dimitte,* inquit, *nobis debita nostra,*
sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Vtique ex persona Ioan 14.
nostra hoc filius patri dicit. Nec ideo dicit, quasi dimitte-
re ipse non possit: sed ideo dicit, vt tu vanitatem potesta- Matth. 6.
tis intelligas. Denique si auctoritatem quæris in filio: *Iam*
vos, inquit, *mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.* Ioan. 15.
Dimittit sermone, dimittit imperio. sed cum ratione di- Ioan. 5.
mittit dicens: *Vade, & posthac vide ne pecces.* Habes aucto-
ritatem, quia vetera donauit: habes iudicium, quia futura
præscripsit.

S. AMBROSII POSTERIORIS APO-
logia Dauid finis. H

Summarium libri de Elia & ieiunio.

A cap. I. vsque ad cap. XI. agit de essentia & virtute, origine & vtilitate ieiunij; Eliæ & aliorum patrum exempla inserendo.
A cap. XII. vsque ad cap. XIX. de ebrietate & eius malignitate, & de vini potatoribus, & eorum prauitatis detestatione.
A cap. XX. vsque ad finem libri, de sobrietate & abstinentia, & earum virtute: & quomodo illæ, vt curratur ad brauium, & vt festinetur ad gratiam, sint necessariæ.

CAPI-

A

CAPITA LIBRI.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, DE ELIA ET IEIVNIO Liber.

III. Reg. Cap. XVII.

E*T dixit Elias Thesbites, qui de habitatorib. Galaad ad Achab. Viuit Dominus Deus Israel, cui adsisto coram eo, si erit annis his ros & pluuia, nisi per verbum oris mei. Et factum est verbum Domini ad Eliam. Vade hinc contra orientem, & absconde te in torrente Cherith, qui est contra faciem Iordanis. Et erit,* G *de torrente bibes aquam, & coruis præcipiam vt pascant te ibi. Et abiit & fecit Elias iuxta verbum Domini, & sedit in torrente Cherith, qui est contra faciẽ Iordanis. Et corui deferebãt ei panes & carnem mane, & panes & carnem vesperi, & de torrente bibebat aquam. Et factum est post dies, & siccatus est torrens, quia non facta est pluuia super terram. Et factus est sermo Domini ad Eliam, dicens: Surge: & vade in Sareptam Sidonis, & habitabis ibi: ecce præcepi ibi mulieri viduæ vt pascat te. Et surrexit Elias, & abiit in Sarreptam Sidonis in portam ciuitatis: & ecce mulier ibi vidua colligebat ligna. & clamauit post eam Elias, & dixit ei: Accipe iam mihi paululum aquæ in vase, & bibam. Et perrexit vt acciperet: & clamauit post ipsã Elias, & dixit ei: Accipies iam mihi & buccellam panis in manu tua, & comedam. Et dixit mulier: Viuit Dominus Deus tuus, si est mihi subcinericius, nisi quã-* H *tum pugillus farinæ in hydria, & parum olei in lecytho: & ecce ego colligo duo ligna, & ingrediar, & faciam illud mihi & filiis meis, & comedemus & moriemur. Et dixit ei: Elias: Confide, ingredere & fac secundum verbum tuum: sed fac mihi inde subcinericium paruum in primis, & afferes mihi: tibi autem facies & filiis tuis in vltimo. Quia hæc dicit Dominus Deus Israel: Hydria farinæ non deficiet, & lechytus olei non minuetur vsque in diem qua dabit Dominus pluuiam super terram. Et abiit mulier, & fecit iuxta verbum Eliæ: & comedit ipse, & ipsa, & filii eius Et hydria farinæ non defecit, & lecythus olei non imminutus est, iuxta verbum Domini quod loquutus est in manu Eliæ. Et factum est post hæc, & ægrotauit filius mulieris dominæ domus, & erat languor eius fortis valde, donec non relictus est in eo anhelitus vitæ. Et dixit mu-*

A *lier ad Eliam: Quid mihi & tibi homo Dei? Ingressus es ad me ut rememorares iniquitates meas, & interficeres filium meum? Et ait Elias ad mulierem: Da mihi filium tuum. Et accepit eum de sinu eius, & portauit eum in cœnaculum in quo ipse sedebat ibi, & collocauit eum super lectum suum. Et exclamauit Elias ad Dominum, & dixit: Domine Deus meus etiamne viduam cum qua ego habito cum ea, tu afflixisti ut interficeres filium eius? Et insufflauit puero ter, & inuocauit Dominum, & dixit: Domine Deus meus reuertatur iam anima pueri huius in eum. Et factum est sic: & reuersa est anima pueri in eum. Et exclamauit puer, & tulit eum de cœnaculo in domum, & dedit eum matri suæ. Et ait Elias: Vide, viuit filius tuus. Et dixit mulier ad Eliam: Ecce cognoui quoniam homo Dei es* B *tu, & verbum Domini in ore tuo verum.*

III. Reg. Cap. XVIII.

ET factum est post dies multos, & verbum Domini factum est ad Eliam in anno tertio, dicens: Vade, & ostende te Achab, & dabo pluuiam super faciē terræ. Et iuit Elias ut appareret Achab: & erat fames vehemens in Samaria. Et vocauit Achab Abdiam dispensatorem domus: & Abdias erat timens Dominum valde. Et factum est cum percuteret Iezabel prophetas Domini, & tulit Abdias centum prophetas, & abscondit eos per quinquagenos in duabus speluncis, & aluit eos in pane & aqua. Et dixit Achab ad Abdiam: Age & transeamus in terra ad fontes aquarum, & in cunctos torrentes, si forte inueniamus herbam, & sustētabimus equos & mulos, & non interibunt à nobis iumēte. Et diuiserunt sibi viam ut irent in ea: Achab iuit C *in via una, & Abdias iuit in via altera solus. Et erat Abdias in via solus: & ecce Elias in occursum ei. Et festinauit Abdias, & cecidit super faciem suam, & ait: Si tu es domine mi Elia? Et dixit Elias ad Abdiā: Ego sum, vade, dic domino tuo: Ecce Elias. Et dixit Abdias: Quid peccaui quia tu tradis seruum tuum in manus Achab, ut interficiat me? Viuit Dominus Deus tuus, si est gens aut regnum, quo non misit me dominus meus ad quærendum te. & dixerunt: Non est. Et adiurauit regnum & regiones eius, & non inuenit te, & nunc tu dicis: Vade, & nuntia domino tuo: Ecce Elias. Et erit si ego recessero à te, & spiritus Domini asportabit te in terram quam non noui, & recedam ut nuntiem Achab, & non inueniet te, & interficiet me: & seruus timens Dominum ab infantia sua. Numquid non nuntiatum est tibi quæ fecerim domine mi: cum interficeret Iezabel pro-* D *phetas Domini, & accepi de prophetis Domini centum viros, & abscondi eos per quinquagenos in speluncis, & alui eos in panibus & aqua? Et nunc tu dicis: Vade, & dic domino tuo: Ecce Elias: & interficiet me. Et dixit Elias: Viuit Dominus exercituum, cui adsum in conspectu eius, quia hodie apparebo ei. Et abijt Abdias in occursum Achab, & nuntiauit ei. Et cucurrit Achab, & abijt in occursum Eliæ. Et factum est ut vidit Achab Eliam, & ait Achab ad Eliam: Si tu es ipse peruertens Israel? Et dixit Elias: Non peruerto ego Israel sed tu & domus patris tui, cum dereliquistis vos Dominum Deum vestrum, & abijstis post Baalim: Et nunc mitte & congrega ad me vniuersum Israel in monte Carmeli, & prophetas Baal quadringentos quinquaginta, & prophetas lucorum quadringentos, qui comedunt mensam Iezabel. Et misit Achab ad omnem Israel, & congregauit omnes prophetas in monte Carmeli. Et accessit Elias ad omnem populū, & ait*

E *ad eos: Vsq; quo vos claudicabitis in ambobus poplitib. vestris? Si est Dominus Deus, ite post eum: si autem Baal est, ite post eum. Et non respondit populus verbum. Et ait Elias ad populum: Ego remansi propheta Domini solus, & prophetæ Baal quadringenti & quinquaginta viri. Dent igitur nobis duos boues, & eligant sibi vnum, & in frusta cadant, & imponant super ligna, & ignem non apponant: & ego faciam bouem alium, & ignem non apponam: & clamate in nomine deorum vestrorum, & ego inuocabo in nomine Domini Dei mei. Et erit Deus qui exaudierit in igne, iste est Deus. Et respondit omnis populus, & ait: Bonus sermo quē locutus es. Et dixit Elias prophetis Baal: Eligite vobis bouem vnum, & facite primi, quia vos multi: & inuocate in nomine deorum vestrorum, & ignem* F *non supponatis. Et acceperunt bouem, & fecerunt: & inuocabant in nomine Baal de mane vsque ad meridiem, & dixerunt: Audi nos Baal, audi nos: Et non erat vox, & non erat auditus & transiliebant in altare quod fecerunt. Et facta est meridies, & subsannauit eos Elias Thesbites, & dixit: Inuocate in voce magna, ne forte exercitiū aliquod est ei, & simul ne forte dat responsum ipse, vel ne forte dormit, & excitabitur. Et inuocabant in voce magna, & incidebant se iuxta ritū suum in cultris & in lanceis vsq; ad effusionem sanguinis super eos, & prophetauerunt vsqueque transijt meridies. Et factum est ut tēpus meridiei, ut ascenderet sacrificium, & non erat vox, & non erat auscultatio, & dixit Elias ad populum: Accedite ad me. Et accessit omnis populus ad eum, & curauit altare destructum. Et accepit Elias duodecim lapides iuxta numerum tribuum Israel, sicut locutus est Dominus ad eum, dicens:* G *Israel erit nomen tuum. Et ædificauit lapides in nomine Domini, & curauit altare Domini dirutum. Et fecit aquæ ductū qui capiebat duas metretas seminis in circuitu altaris, & posuit ligna super altare quod fecit: & diuisit in membra holocaustū, & posuit super ligna, & construxit super altare. Et dixit Elias: Accipite mihi quatuor hydrias aqua, & fundite super holocaustū, & super ligna. Et dixit secundo: Facite. & secundo fecerunt. Et dixit tertio: Facite. & tertio fecerunt. Et ibat aqua in circuitu altaris, & aquæductum impleuit aqua. Et cum esset tempus ut offerretur sacrificium, & accessit Elias propheta. & dixit: Domine Deus Abrahā & Isaac & Israel, hodie cognoscat omnis populus iste quia tu solus Dominus Deus Israel, & ego seruus tuus, & propter te feci hæc omnia: Exaudi me Domine, exaudi me, & cognoscat populus iste quia tu Dominus Deus, & tu conuertisti cor populi post te. Et cecidit ignis a Domino de cælo, & deuorauit holocaustum, & ligna,* H *& aquam quæ erat super ipsum, & aquam quæ erat in aquæductu, & lapides & puluerem linxit ignis. Et vidit omnis populus, & cecidit super faciem suam, & dixerunt: Vere Dominus est Deus, Dominus ipse est Deus. Et dixit Elias ad populum: Apprehendite prophetas Baal, nullus saluetur ex eis. Et apprehenderunt, & duxit eos Elias in torrentem Cison, & interfecit eos ibi. Et ait Elias Achab: Surge, & comede & bibe, quia vox sonitus pluuiæ. Et surrexit Achab ut comederet & biberet. Et Elias ascendit in Carmelum, & inclinauit se super terram, & posuit faciem suam inter genua sua, & dixit puero suo: Ascende, & prospice viam maris. Et ascendit, & contemplatus est puer, & ait: Non est quidquam. Et ait Elias: Reuertere, & aspice septem vicibus. Et factum est in septima, & ecce nubes parua quasi vestigium viri, adducens aquam de mari. Et dixit: Ascende, & dic Achab: Iunge currum tuum, & descende,*

A *ne occupet te pluuia. Et factum est usque hic, & hic, & cælum contenebratum est in nubibus & vento, & facta est pluuia grandis. Et equitauit Achab, & abijt in Iezrahel: & manus Domini facta est super Eliam, & adstrinxit lumbum suum, & currebat ante Achab vsque ad Iezrahel.*

III. Reg. Cap. XIX.

E*T nuntiauit Achab Iezabel omnia quæ fecerat Elias, & quomodo occidit prophetas in gladio. Et misit Iezabel ad Eliam, & dixit: Hæc faciant mihi Dei, & hæc addant, quod hac hora cras ponam animam tuam sicut animam vnius ex illis. Et timuit Elias, & surrexit & abijt iuxta animam suam, & venit in Bersabee quæ est Iuda. Et dimisit puerum suum ibi, &* B *ipse perrexit in deserto viam diei, & venit & sedit subter iuniperum, & petiuit animæ suæ vt moreretur, & ait: Sufficiat nunc Domine, tolle iam animam meam à me, quia non melior sum ego super patres meos. Et dormiuit, & obdormiuit sub planta ibi: & ecce quidam angelus tetigit eum, & dixit illi: Surge, & comede. Et respexit, & ecce ad caput suum subcinericius panis siligineus, & lecythus aquæ. Et surrexit Elias, & comedit & bibit, & reuersus dormiuit. Et reuersus est angelus Domini secundo, & tetigit eum, & dixit ei: Surge, & comede, quia multa à te via. Et surrexit, & comedit & bibit: & abijt in fortitudine cibi illius quadraginta diebus & quadraginta noctibus vsque ad montem Choreb. Et ingressus est illuc in speluncam, & mansit ibi. Et ecce verbum Domini ad eum, & dixit: Quid tibi hic Elia? Et dixit Elias: Zelans zelatus sum Domino omnipotenti, quia dereliquerunt te filij Israel: altaria tua destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt in gla-* C *dio: & derelictus sum ego solus, & quærunt animã meam vt auferant eam. Et ait: Egrederis, & stabis corã Domino in monte: & ecce Dominus transibit, & spiritus grandis fortis dissoluens montes, & conterens petras coram Domino: nõ in spiritu Dominus. & post spiritum commotio: non in commotione Dominus, & post commotionem, ignis: non in igne Dominus. & post ignem vox auræ tenuis, & ibi Dominus. Et factum est vt audiuit Elias, operuit vultum suũ in pallio suo, & egressus est & stetit iuxta speluncã: ecce ad eum vox, & dixit: Quid tibi hic Elia? Et dixit Elias? Zelãs zelatus sum Domino Deo omnipotẽti, quia dereliquerũt pactum tuum filij Israel: altaria tua destruxerunt & Prophetas occiderunt in gladio, & derelictus sum ego solus, & quærunt animam meam vt auferant eam. Et ait Dominus ad eum: Vade & reuertere in viam tuam,* D *& venies in viam deserti Damasci: & vnges Azael in regem super Syriã, & Iehu filium Namessi vnges in regem super Israel, & Elisæum filium Saphat de Abelmeula vnges in prophetam pro te. Et erit qui saluatus fuerit de gladio Azael, occidet Iehu: & qui saluatus fuerit de gladio Iehu, interficiet Elisæus. Et derelinquam de Israel septem millia virorum, omnia genua quæ non incurauerunt genu Baal. & omne os quod non adorauit eum. Et profectus est Elias inde, & reperit ibi Elisæum filium Saphat, & ipse erat arans in bobus: Duodecim iuga boum erant corã eo, & ipse in duodecim. Et abijt ad Elisæum Elias, & proiecit super eum pallium suum: & reliquit Elisæus boues, & cucurrit post Eliam, & ait: Deosculabor patrem meum, & matrem meam: & sequar te post te. Et dixit ei: Vade, reuertere: quid feci tibi? Et reuersus est à tergo eius, & tulit iuga boum, & mactauit & coxit ea in instrumentis boum, & dedit populo, & comederunt. Et surrexit & abijt post Eliam, & ministrabat ei.* E

Qua ratione diuinum ad patres resultauerit oraculum, vt egredientes ad bellum tuba canerent: & cur nos etiam tuba canere debeamus.

CAP. I.

IVINVM ad patres resultauit oraculum, vt cum ipsi egrederentur ad bellum, tuba canerent: quod foret signũ, vt reminisceretur Dominus populi sui, & petitum conferret auxilium: insuper & vt diuinæ prouocaret populus incenoua misericordiæ: io dieb. lętitiæ suæ, in neomenijs & festis dieb. concinerent tubarum sono. Vnde & Dauid dicit: *Canite in initio mensis tuba, in die insigni solemnitatis vestræ.* Veniet igitur nobis dies solemnitatis, & iam appropinquat. Canamus tuba tanquam in prælium progredientes: canamus tuba, vt annuntiemus solemnitatis diem. simul nobis & certamen imminet, & victoria repromittitur. Victoria nostra, crux Christi est: trophæum nostrum, pascha est Domini Iesu. Sed ille ante est præliatus, vt vinceret, nõ quod ipse egerat certamine, sed vt nobis formam debellandi pręscriberet, & postea daret gratiam triumphandi. Certameo nostrum, ieiunium est. Denique ieiunauit Saluator, & sic tẽtator ad eum accessit. Et primum gulæ direxit spiculum, dicens: *Si filius Dei es, dic lapidi huic vt panis fiat.* Ille cibum velut escam laquei prætendit, vt sic illaquearet appetentiam corporalem: Dominus ieiunium prætulit, vt laqueos tentatoris sui & vincula dissolueret. Denique sic habes scriptum: *Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei.* Illo laqueo Adam fuerat strangulatus, hac absolutione diabolicæ quæstionis omnis homo est liberatus.

Num. 10. F *Psal. 80.* *Luc. 4.* *Ibid.* *Genes. 3.* G

Quam magna virtus sit ieiunii, quamque speciosa ac valida eius militia; exemplo Christi atque sancti Eliæ comprobata.

CAP. II.

MAgna virtus ieiunij, & tam speciosa eius militia est, vt ieiunare delectaret & Christum: tam valida, vt ad cælum homines eleuaret. Et vt humanis magis quam diuinis vtar exemplis. Eliæ ieiunio ore vox emissa cælum clausit sacrilego populo Iudæorum. Etenim cũ à rege Achab altare esset idolo Baal constitutum, ad verbum prophetæ tribus annis & sex mensib. ros & pluuia non cecidit super terram. Digna pœna, quę intemperantiam digne coerceret, vt cælum impiis clauderetur, qui terrena polluerant. Dignum etiam, vt ad condemnationem regis sacrilegi propheta ad viduam in Sareptam Sidoniæ mitteretur: quæ quoniam deuoo'onem cibo prætulit, meruit vt ariditatis publicæ sola non sentiret ærumnam. Itaque non defecit hydria farinæ, cum torrenos fluenta deficerent. Quid eius reliqua cootexam? Ieiunus filium viduæ ab inferis suscitauit, ieiunus pluuias ore deposuit, ieiun⁹ ignes de cælo eduxit, ieiunus curru raptus est ad cælum, & quadraginta dierum ieiunio diuinam acquisiuit præsentiam. Tunc denique plus meruit, quando plus ieiunauit. Ieiunio ore statuit fluenta Iordanis, & redundantem fluminis alueum repente siccatum, pulueruleuto transmigrauit vestigio. Merito illum dignum cælo diuina iudicauit sententia, vt cum ipso raperetur corpore, quoniam cælestem vitam viuebat in corpore, ac supernæ vsum conuersationis exhibebat in terris.

Matth. 4. *Luc. 4.* *3. Reg. 16.* *3. Reg. 17.* *Ibid.* H *Ibidem.* *3. Reg. 18.* *4. Reg. 1.* *4. Reg. 5* *3. Reg. 19.* *4. Reg. 2.*

A

Quid sit ieiunium: & de ieiunio sancti Ioannis, & qualis esca a nobis quærenda sit.

Cap. III.

QVid est enim ieiunium, nisi vitæ imago cælestis? Ieiunium refectio animæ, cibus mentis est. Ieiunium, vita est angelorum: ieiunium, culpæ mors, excidium delictorum, remedium salutis, radix gratiæ, fundamentum est castitatis. Hoc ad Deum gradu citius peruenitur: hoc gradu Elias ascendit, antequam curru. [Ibid. 3 Reg 19.] Hanc hæreditatem sobrietatis & abstinentiæ ad cælum abiens discipulo dereliquit. In hac virtute & spiritu Eliæ venit Ioannes. [Luc 1 Matt 3.] Denique in deserto & ille vacauit ieiuniis. Esca autem eius erat locusta, & mel siluestre. Et ideo qui vitæ humanæ possibilitatem continentia supergressus fuerat; non homo, sed angelus æstimatus est. [B] De ipso legimus: *Etiam plus quam propheta. Hic est de quo scriptum est: Ecce mitto angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam ante te.* [Matt. 11.] Quis humana virtute equos igneos, currus igneos potuisset ascendere, tegere curr⁹ aëreos, nisi qui naturam humani corporis incorruptibilis ieiunij virtute mutasset? [4. Reg. 2. Lib. de Elia.] Sed de Eliæ gestis plurima iam frequenti diuersorum librorum sermone digessimus. & cauendum arbitror ne in eadem recurramus, cum præsertim in opere suo ipse laudetur. Imitetur ergo illum, & eam escam quæramus cuius virtute quadraginta dieb. ac noctib. progredientes, ad supernorum possimus cognitionem venire. [3. Reg 19] Nō enim omnis esca materialis, nec omnis cibus corporalis. Est cibus mentis, vt diximus, quo epulatur anima, de quo ait Dominus: *Meus cibus est vt faciā voluntatem patris mei qui in cælis est.* [Ioan. 4.] Hic cib. angelorum est, vt diuino famulentur imperio. Nulla illis cura mensarum, nullus conuiuiorum vsus, nullæ repositæ epulæ, nullus vini potus aut siceræ, nulla distentio corporis, nulla ventris offensio.

C

De origine & antiquitate ieiunii, à quo primus vsus mundi cœpit, quod in paradiso pro prima lege constitutum fuit: quodque ieiunium operiat id quod gula denudauerit.

Cap. IV.

ITaque ne terrenum quis aut nouellum putet esse ieiunium, primus vsus mundi à ieiunio cœpit, quando lux clara resplenduit. [Gen. 1.] Secundus dies in ieiunio, quando cæli factum est firmamentum. Tertio die pabulum terra germinauit, natura obsequium præbuit, ieiunium tamen cælestis disciplina seruauit. [Ibid.] Quarto die luminaria facta sunt solis & lunæ, & adhuc ieiunium: Quinto die produxerunt aquæ reptilia animatum viuentium, & volatilia volantia super terram secus firmamentum cæli: *& vidit Deus quia bona, & benedixit ea, dicens: Crescite & multiplicamini, & replete aquas quæ sunt in mari: & volatilia multiplicentur super terram:* [Dist. 35 1. sexto die.] & adhuc ieiunium. [D] Denique *benedixit ea*, sicut scriptum est, *& dixit: Crescite*, & non dixit: *Edite & manducate.* Sexto die bestiæ sunt creatæ, & cum bestiis orta edendi potestas est, & vsus escarum. Vbi cibus cœpit, ibi finis factus est mundi. Vbi cœpit sua incrementa nescire, ibi cœperunt diuina circa eum opera feriari. Quo indicio declaratum est, quod per cibos mundus haberet imminui, per quos desiit augeri. Nemo delictum sciebat, nemo pœnam timebat, nemo nouerat mortem. *Plantauit Dominus paradisum.* [Genes. 2.] ad gratiam beatorum, *posuit ibi hominem operari, & custodire eum.* [Dist & c. nidens §. vt sciamus Gen 2.] Et vt sciamus non esse nouum ieiunium, primam illic legem constituit de ieiunio. Sciebat enim quod per escam culpa haberet intrare. Prima pœna de ieiunij præuaricatione, dicente mandato Dei. *De ligno quod est scientia boni & mali non comedetis: qua die autem manducaueritis ex eo, morte moriemini.* [Dist & c. sed § consequ.] Eousque autem nemo præuaricari nouerat, vt adhuc orta non esset quæ prima est præuaricata edictum. Abstinentiæ lex à Domino Deo, præuaricatio legis à diabolo: culpa per cibum, latebra post cibum. Cognitio infirmitatis in cibo, virtus firmitatis in ieiunio. Denique quamdiu interdictis abstinuēre, nesciebant esse se nudos: [E Gen. 2.] posteaquam manducauerunt de interdicta arbore, nudos esse se cognouerunt. Merito ergo mulier vbi culpæ agnouit auctorem, interrogata respondit: *Serpens decepit me, & manducaui.* [Gen. 3.] Serpens gulę persuadet, Dominus ieiunare decernit. Denique ipse ait. *Ieiunate & orate, ne intretis in tentationem.* [Matt. 26.] Itaque gula de paradiso regnantem expulit, abstinentia ad paradisum reuocauit errantem. Et dixit Deus: *Ecce Adam factus est quasi vnus ex nobis.* [Gen 3.] Irridens vtique Deus, non approbans dicit, hoc est, Putabas te similem fore nostri: Sed quia voluisti esse quod non eras, desisti esse quod eras: intra te eras, sed dum supra te esse affectas, infra te esse cœpisti. Denique *vestiuit eum tunica pellicea, & ait: Ecce Adam,* [Ibid.] quasi dicat: Ecce amictus tuus, ecce dignum te indumentum, hic te vestitus decet. Qui diuina affectant, tali digni habentur ornatu. Ecce quo te tua culpa deduxit, ecce nunc in hac tunica pellicea tanquam vnus ex nobis aperuisti oculos, Circumspice diligenter, nudum te aspicis, quem vestitum putabas. [F] Gula ergo nudos facit, ieiunia operiunt etiam exutos, Vnde Dauid ait; *Operui in ieiunio animam meam.* [Psal. 68.] Bonum operimentum, quod animam tegit, ne à tentatore deprehendatur, ne à tentatore nudetur. Bonum velamen, quod tegit culpam, tegit abstinentia, tegit gratia. *Beati* enim *quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* [Psal. 31.] Tegit gratia, dum remittit, & omnem abolet errorem: tegit abstinentia, dum obumbrat vitium, mœsto abscondit affectu atque extenuat pœnitendo. Etenim ieiunium & eleemosyna à peccato liberant. [Tob 12.] Opertus erat Adam virtutum velamine priusquam præuaricaretur, sed tanquam exutus à præuaricatione vidit se esse nudum, quia indumentum quod habebat, amiserat. [Esai. 58.] In diebus enim ieiuniorum vestrorum *erumpet*, inquit, *tibi matutinum lumen tuum, & sanitas tua mature orietur, & præcedet ante te iustitia, & circumdabit te maiestas Domini.* Bonum vestimentum lux. Scriptum est enim: *Circumdatus luce sicut vestimento.* [Psa. 103.] Bonum vestimentum, quo circumdat Dominus & operit ieiunantes.

G

Quod ebrietas Noe obdormire fecerit & per ignorantiam nudauerit: quodque ebrietas seruitutem & incestum induxerit: & quomodo Abraham non ministrauerit vinum in suo conuiuio: neque Ioannes eo vsus fuerit, neque Moyses amaritudines aquarum vino temperauerit.

Cap. V.

NVdatus erat Noe quando inebriatus est, texit eum pietas filiorum. [Gen 9.] Sed nudatus erat per ignorantiā, nō per intemperantiam. [Dist 35 c. sexto die §. in principio] Adhuc enim vinum nesciebatur In principio generis humani ignorabatur ebrietas. Primus ipse plantauit vineam, vidit naturam, sed ignorauit potentiam. Itaque vinum nec suo pepercit auctori. Quid mirum si cum Dominus ipse creaturas suas laudauerit, & iste miratus est? Itaque cum eum delectaret reperti muneris gratia, tentauit vehementior creatura insuetos senis artus, turbauit noua potio. *Dormitauerunt*, inquit, *qui ascenderunt equos.* [H Psal. 75.] Ascendit corporis voluptates iustus, & obdormiuit. Sed illius ebrietas nobis suadet sobrietatem. Semel enim inebriatus est Noe. Vbi enim malum ebrietatis agnouit, inuentum suum ad remedium temperauit, non effudit ad vitium. Vnde & Apostolus ait: *Modico vino vtere propter frequentes tuas infirmitates.* [1 Tim. 5.] Manebat antequam vinum inueniretur omnibus inconcussa libertas, nemo sciebat à consorte naturæ suæ obsequia seruitutis exigere. Non esset hodie seruitus, si ebrietas non fuisset. Obrepserat quidem iam fraternæ prælationis inuidia, manebat tamen adhuc paternæ pietatis reuerentia. Læsa pietas est, dum ridetur ebrietas. [Gen. 4.] Non illis itaque solis nocent vina quos tentant, sed & illis amplius quorum oculis temulenta ebriorum membra nudantur. Hinc risus irreuerens nascitur, hinc libido flammatur, vt multo maiore temulentia eos vina perturbent, quorum oculos ac mētes inebriauerint, quam quorum membra prostrauerint. Legimus etiam quod patrem Lot inebriauerint filiæ in monte, ad quem [Gen. 19. Dist. &c.]

timen-

A timentes incendium Sodomitarum confugerant, & habitabant in spelunca. Conuenit ebrietati atque coneurrit ætas, sexus, solicitudo, locus ferarum magis latibulis, quam humanis aptior domicilijs. Fuit itaque ebrietas origo incesti, pessimæ generatricis partus deterior. At non Abraham vina in suo conuiuio ministrabat, sed immolabat vitulum, butyrum & lac etiam angelis hospitibus exhibebat. Cæli dominum mundi agnoscebat auctorem: vinum tamen exhibere non poterat. Sed recte illic deerat materia peccati, vbi erat remissio peccatorum. Denique annuntiauit eum Ioannes *neque manducans panem, neque bibens vinum.* Qui enim Christum annuntiat, ab omni vitiorum incentiuo præstare se debet alienum. Vicit igitur sanctum Noe, vel etiam Lot Abrahæ nepotem ebrietas, quorum alter cum ieiunaret diluuio superstes fuit, alter incendio. Moysen quoque cognouimus sitienti populo amaritudines aquarum temperasse, non vina. Cui petra aquam vomuit, potuit & vini abundantia non deesse. Denique dixit Deus: *Percutiens petram, exiet aqua ex ea, & bibet populus.* Non dixit: *Exiet vinum populo.* Periculosum enim erat vinum populo ministrare, quod fortiores ferre vix possent.

e iisdem 5. legimus. Gen. 18. Luc. 7. Exod. 15. Exod. 17. B 3 Esdr. 3.

De lege ieiunij à Moyse data, & de ieiunio eiusdem: & quod sterilitatem matrum Samson & Samuelis, abstinentia vini fœcundauerit: è quibusque cibis Elisæus filios prophetarum aluerit.

CAP. VI.

Denique Moyses de ieiunio legem dedit, de vino non dedit. Ipsum quoque ieiunantem non voces magnæ, non fulgura & nubes nimbosa, non fumigans Sina perterruit. Neque vero introisset in nubem, & vocem Dei loquentis de medio ignis sine periculo salutis audisset, nisi munitus armis ieiunij fuisset. Quadraginta enim diebus ieiunauit in monte cum legem acciperet à Domino Deo nostro. Et in superioribus quidem montis lex dabatur Moysi ieiunanti, in inferioribus populo manducanti præuaricatio sacrilega luxu accendebatur epulantium. Qui spectaculo motus fregit tabulas Moyses, indignum iudicans vt ebrio populo lex daretur. Itaq; tabulas legis, quas accepit abstinentia, conteri fecit ebrietas. Quid vero alia dicam, Nonne sterilitatem matris Samson, vini abstinentia fœcundauit, & parientem fecit ex sterili? Quoniam iuxta præceptum Domini vinum non bibit. Nonne Annam non manducantem exaudiuit Dominus, & infœcunditatem eius soluêre ieiunia? Ex quibus duo generati, vnus fortissimus, alius obseruantissimus, dignos se præbuerunt qui ieiuno gremio diu foti, & quodam abstinenti effusi vtero viderentur. Idem itaque Samson, qui matris sobrietate generatus est, allophylorum insultantium sibi ebrietate perijt. Elisæus vates à magistro quidem didicerat parsimoniam, eum filios aleret prophetarum, vitis agrestis grumulis mensas onerabat inemptis siluestribus oleribus, hospitalis humanitatis implebat officium. Quorum offensi amaritudine, eum manducare non possent, leuis farinæ aspersione omnem illam amaritudinem temperauit, abstinentiæ propheticę munere veneni vires euacuans.

Exod. 19. Exod. 24. C Exod 32. Iudic. 13. 1. Reg. 1. Iudic. 16. 4 Reg. 4. D

Quod tres pueri Hebræorum ieiuni in caminum ignis intrantes, non solum non læsi, sed & illic refrigerati fuerint: & quod Danielis ieiunium etiam leones ieiunare docuerit.

CAP. VII.

Est quædam creaturæ natura, quam amiantum vocant, nullo facilis igni consumi: quæ imposita focis ignescit, illico sublata de flamma tanquam aquarum infusione mundata resplendet. Talia erant Hebræorum corpora puerorum, quæ ieiunio in amianti trans formata naturam, vapore ignis non ad dispendium sui, sed ad gratiam vtebantur. Denique cum furerent fornacis incendia, vt vltra quadraginta cubitos flamma per circuitum funderetur, consumens plurimos quos repererat Chaldæorum, qui naphtha, pice & stuppa atque sarmēto alimēta ignibus ministrabant: vbi, quia ieiuni ingressi sunt discusso ardore flammarum in medio fornacis flatum roris refrigerantis spiritu hausere, ita vt eorum nullus capillus capitis exureretur, quia illam quoque ieiunia comam pauerant. Daniel vir desideriorum, trium hebdomadarum ieiunio leones quoque docuit ieiunare, missus in lacum, & in adamantis rigorem abstinentiæ soliditate membra duratus non patuit vulneri. Sic eum constrixerant ieiunia, vt in eius corpore ferarum morsibus locus esse non posset. Clausa tenebant feri leones ora, quæ abstinentia prophetæ sancti comprimebat, vt ea aperire non possent meriti quibusdam vinculis alligata. Ieiuniū itaq; virtutum ignes extinxit, ieiunium ora obstruxit leonum, ieiunium maris fluenta solidauit, ieiunium petram soluit in fontes aquarum, virtute ieiunii contra suam mutata naturam & fluctus obriguit, & petra inundauit.

Plinius l. 36 c. 19 & Dioscorides l. 5. c. 93. E Dan. 3. Ibidem. Dan. 9. Dan. 14. F Exod 15

De vtilitatibus ieiunij: & de escarum laqueis, & inquietudine & periculis conuiuiorum.

CAP. VIII.

Sed quid vetustis vtar exemplis, eum abundet ieiunium etiam præsentium munerib. gratiarum? Quis deteriorauit domum suam ieiunio? Quis imminuit facultates? Cui non suspecta luxuries? Cui non venerabilis abstinentia? Cuius totum appetiuit parsimonia. Cuius pudorem non læsit ebrietas? Ieiunium continentiæ magisterium est, pudicitiæ disciplina, humilitas mentis, castigatio carnis, forma sobrietatis, norma virtutis, purificatio animæ, miserationis expensa, lenitatis institutio, charitatis illecebra, senilis gratia, custodia iuuentutis. Ieiunium est infirmitatis leuamen, alimentum salutis. Nemo cruditatem ieiunando incidit, nullus per continentiam ictum sanguinis sensit, immo nullus non repressit & repulit. Bonum itineris viaticum, bonum totius vitæ. In mari sedat naufragia, cibum seruat. Qui graue dicunt ieiunium esse, respondeant quis ieiunio defecerit. Multi prandio, plerique dum vomunt epulum, fudêre animam. Quod postremo animal ieiunium sibi causam fuisse mortis ingemuit? Per escam laqueus non cauetur, in esca hamus latet, & cibus inducit in retia, cibus visco etiam aues illigat, cibus volantes deponit ad mortem. Quæ non propter ventrem pericula? Muta animalia crimen nesciunt, & in hoc solo tanquam pro crimine puniuntur. Ieiunium sobrietas mentis est, hoc vigent sensus, in hoc iudicia tractātur, in conuiuio pocula. Ieiunium custodit disciplinam, luxuriam sequitur inopia. Luxuria mater est famis, secundum propheticum dictum. Ieiunium quietem diligit, luxuria inquietudinem. Ieiunium otia quærit, luxus sectatur negotia. Obsonator antequam luceat, fores pulsat alienas, & tanquam bellum aliquod immineat, excitat dormientes. Turbatum vides, anhelantem aduertis, interrogas quæ causa perturbationis sit. Poscit, inquit, dominus meus, vbi vinum melius væneat, quærit vbi durior vulua curetur, vbi iecur mollius, vbi phasianus pinguior, vbi piscis recentior. Cursitat per diuersa: & cum inuenerit, summo cursu properat. Inquietat dominum somnolentum, auctionatur pretia. si pretium mouetur piscis, nusquam meliorem inueniri, immo deesse. Heri, inquit, tempestas, hodie procella, vix istum potui latentem deprehendere. Multi concursant in macellum: si tu reddideris, alter plus dabit, & quid exhibebis in prandio? Istius vini ille natalis est, hæc ex illo lacu lecta ostrea: talis fit de singulis licitatio. Hasta quædam agitatur inter obsonatorem & pastorem. Turbatus addicit patrimonium, rogat adhuc per quos suorum bonorum iura minuantur. Curritur ad coquinam, fit ingens strepitus, fit tumultus. Tota exagitatur familia, maledicunt omnes, quod nulla his requies detur. Tandem aliquando da requiem coquo. Instar statuæ pincernæ dextera summo gelu riget. Ille in frigida exercet manus, illi marmora lauant. Mundant pauimenta vino ma-

G Act 27. Tob. 4. H

A madida,& spinis cooperta piscium:& quanti dum ambulant vulnerantur? In ipso conuiuio clamor epulantium, gemitus vapulantium. Si quis forte displicuit amicis, illi rident, tu indignaris. Sileat aliquando domus à multis per turbationibus huc atque illuc discurrentium, à sono immolatorum animalium, vacet fumo,& semiustulorum nidore. Non coquinam, sed carnificinam putes: prælium geri, non prandium curari: ita sanguine omnia natant. Male
Eccl. 31. domini seruitur gulæ, quæ semper expetit nunquam expletur. Quid enim insatiabilius ventre? Hodie suscipit, & cras exigit. Cum impletus fuerit, disputat de continentia: cum digesserit, vale virtutibus dicit, quærit luxuriam. Inter pocula philosophia prædicatur, inter philosophos vina laudantur *Vigiliæ*, inquit, *& cholera, & tortura homini in-*
Luc. 16. *satiabili*: manducat,& paulo post pœnitet: non illum diuiti⁹ sua intemperantia delectauit. Attende diuitem *qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide*, cuius ad
B ianuas mendicus ille Lazarus iacebat plenus vlcerib. cupiens saturari ex his quæ de mensa cadebant diuitis. Paulo post cū esset mortuus, cœpit rogare positus in inferno, vt extremum digiti sui pauper ille in aquam intingeret, & refrigeraret linguam eius, quæ ardebat incendio. Vbi illæ copiæ? Vbi illę ebrietates? Sitit, qui inebriabatur: abundat qui mendicabat. In ipso conuiuio dum bibunt, sitiunt: & cum inebriati fuerint, amplius bibunt. Quasi aperto gurgite vinum iam non bibitur, sed infunditur: poculum non libatur, sed exinanitur.

Qua ratione potentes prohibeātur vina bibere, & de ieiunio Iudith: quodq́; Hester pulchrior facta sit ieiunio, Aman autem suæ ebrietatis pœnam exoluerit: ac de multis excellentibusque ieiunij præconiis.

Cap. IX.

Prou. 26 Spinæ, inquit, *nascuntur in manibus ebriosi, & ipse se vulnerat,*
C *& vlcera sibi in pectus adigit.* His spinis scidit vestimen-
Prou. 23 tum fidei quod accepit, & thesaurum suum seruare non
Prou. 13. poterit. *Omnis enim ebriosus & fornicator egebit, & induet se*
Iudith 8. *scissa vestimenta insipientiæ.* Et ideo potentes vinum prohibentur bibere: ne cum biberint, obliuiscantur sapientiā. Denique bibebant vinum in ebrietate potentes, qui Holoferni principi militiæ regis Assyriorum se tradere gestiebant: sed non bibebat fœmina Iudith, ieiunans omnibus diebus viduitatis suæ, præter festorum dierum solemnitates. His armis munita processit,& omnem Assyriorum circumuenit exercitum. Sobrij vigore consilij abstulit Holofernis caput, seruauit pudicitiam, victoriam reportauit. Hæc enim succincta ieiunio, in castris prætendebat alienis. ille vino sepultus iacebat, vt ictum vulneris sentire nō posset. Itaque vnius mulieris ieiunium innumeros strauit
Iudith 13. exercitus Assyriorum. Hester quoque pulchrior facta est ieiunio. Dominus enim gratiam sobriæ mentis augebat.
Hester 4. Omne genus suum, id est, totum populum Iudæorum à
Hester 5 persecutionis acerbitate liberauit, ita vt regem sibi faceret
D esse subiectum, non libidinis ardore flammatum, sed cælesti miseratione conuersum, ita vt & pœna retorqueretur in impium, & honor sacris redderetur altaribus. Itaque
Hester 7. illa quæ triduo ieiunauit continuo, & corpus suum aqua lauit, plus placuit,& vindictam retulit. Aman autem dum se regali iactat cōuiuio, inter ipsa vina pœnā suę ebrietatis exsoluit. Est ergo ieiunium reconciliationis sacrificium, virtutis incrementum, quod fecit etiam fœminas fortiores augmento gratiæ. Ieiunium nescit fœneratorem, non sortem fœnoris nouit, non redolet vsuras mensa ieiunantium; non strangulant filium continentis viri paternæ centesimæ: non vexant viduam oppignorata sobrij viri defuncti: non defœnerata excludit hæredem aula ieiuni. Etiam ipsis ieiunium conuiuis dat gratiam. Dulciores post famem epulæ fiunt, quæ assiduitate fastidio sunt,& diuturna continuatione vilescunt. Condimentum cibi ieiunium est. Quanto auidior appetentia, tanto esca iucundior. Commendat sitis poculum, nescit vinum quærere. Ieiunus quidquid hauserit, transmittit ad satietatem, non ad iudicium nari suspendit. Vsu etiam pretiosa degenerant:

quorum autem difficilis possessio, eorum grata perfunctio. Ipse sol post noctem gratior, ipsa lux post tenebras splendidior: & post vigilias sopor dulcior: ipsa salus post ęgritudinis tentamēta iucūdior. Ab ipso mundi conditore didicimus sæpe diuersitatibus cumulari gratiam. Patrocinatur ergo & conuiuio fames, vt gratior fiat mensa ieiunijs. E

Quemadmodum mystica mensa ieiunio comparetur: & quæ fames faciat acceptabile ieiunium: quidque sit quod dicitur: Cum ieiunatis, vngite capita vestra: & de duplici capite, ac de vnguento sobrietatis, & olo lætitiæ.

Cap. X. F

Mystica quoque mensa ieiunio comparatur. Illa Ps. 22.
mensa, de qua dicit Dauid: *Parasti in conspectu meo mensam aduersus eos qui tribulant me.* Mensa ista famis acquiritur pretio: & poculum illud inebrians sobrietate cæle- Esai 55.
stium sacramentorum, siti quæritur. Dixit enim Dominus: *Qui sititis, ite ad aquam: & quicumque non habetis argētum,* Esai 65.
ite & emite, bibite & manducate. Et alibi ait: *Ecce qui seruiunt mihi, manducabūt; vos aūt sitietis.* Qui vos nisi qui ante potastis? De quibus supra dixit: *Parastis dæmoniis mensam, & implestis fortunæ poculum.* Ergo si ad mensam illam venerabilē ieiu- Ibidem.
nia sancta nos perducunt, si hac fame illa quæ sunt æterna mercamur; quid de iis dubitamus quæ in vsu humano sunt, quod etiam suauiora hæc nobis faciat ieiunium? Nō aūt omnis fames acceptabile ieiunium facit, sed fames quæ Dei timore suscipitur. Considera: Quadragesima totis præter sabbatum & Dominicam ieiunatur diebus. Hoc ieiunium Domini Pascha concludit. Venit iam dies Resurrectionis, baptizantur electi, veniunt ad altare, accipiunt sacramenta, sitientes totis hauriunt venis. Merito di- G
cunt singuli refecti spiritali cibo,& spiritali potu: *Parasti in* Psal. 22.
conspectu meo mensam: & poculum tuum inebrians quam præclarum est. Non sola autem fames quæritur, sed plane disciplina ieiunij. Denique aliis dicitur: *In diebus ieiuniorum vestro-* Esai. 58.
rum inuenitis voluntates vestras: & omnes subditos vestros stimulatis. Ad iudicia & rixas ieiunatis & pulsatis pugnis. Vt quid mihi tale ieiunium, ita vt audiatur in clamore vox vestra? Non hoc ieiunium ego elegi, & diem ad humiliandum animam suam hominem: nec si flectas vt circulum collum tuum, cinerem etiam & cilicium substernas, nec sic vocabitis ieiunium acceptum. Non tale ieiunium ego elegi dicit Dominus. Quod ieiunium improbetur, audiuimus: nunc audiamus quod sit probabile. *Sed solue omnem colligationem iniustitiæ tuæ: dissolue obligationes violentarum commutationum, dimitte confractos in remissionem, & omnem conscriptionem iniquam dirumpe. Frange esurienti panem tuum, & egenos non habentes tectum induc in domum tuam: & si videris nudum, cooperi eum: & domesticos seminis tui non despicias.* Vides quæ species sit & forma ieiunij, quis mentis habitus? vt orationi vaces,& in lege Dei die ac nocte mediteris. Ipsa fi- Ps. 1.
gura corporis plena iustitiæ grauitate, nullus rubor ebrie- H
tis circumfusus genas intuentium offendat aspectus, sed vultus castu micet pallore reuerēdus, sermo grauior, oculus verecundior, gressus stabilior atq; moderatior. Plerumque enim in perturbatiore incessu proditur motus animorum. Vultus intentior,& quidam cogitationis suæ arbiter,& tacitus cordis interpres, vt neque tristitiam prætexat neque soluatur risu incontinenti. Non enim super- Mat. 6.
fluum hoc putes nostræ commonitionis, cum sapientia dicat in Euangelio: *Cum autem ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes.* Ideo dixit hypocritas, eo quod simulatione alienam personam induant, sicut in scena qui tragœdias canunt, pro eorum dictis quorum personas gerunt, motus suos exercitant, vt aut irascantur, aut mœreant, vel exultent. Affectant enim isti, vt ieiunare videantur hominibus magis quā Deo, cupientes probari, quod faciebant Iudæi. Ibid.
Ideo nobis dicitur: *Vos autem cū ieiunatis, vngite capita vestra, & faciē vestram lauate, ne pareatis hominibus quia ieiunatis, sed patri vestro qui est in abscondito: & pater vester qui videt in abscon-*

A

Sap. 2.

dito reddet vobis. Quid est, *Vngite caput vestrum?* Sed & luxuriosi dicunt: *Vino & vnguento nos repleamus.* Vnguento enim se vngunt, qui corpori odoris gratiam quærunt. Sed & illa vnguenta libidinis illecebras mouere consueuerunt. Aliud est sobrietatis vnguentum, de quo dicit Ecclesia ad sponsum suum:

Cant. 1.

Vnguentum exinanitum nomen tuum: aliud oleum quo artus animæ & quædam membra pinguescunt. Vnde & Dauid dicit: *Impinguasti in oleo caput meum.* Et hoc est *oleum lætitiæ*, quo vnctus est Christus à Deo patre, vt *præ omnibus* suis emineret *consortibus.*

Psal. 22.
Psal. 44.
& Hebr. 1

Hoc iubet vngere caput nostrum, vt oleo lætitiæ obducatur omnis simulata tristitia, ne videaris ieiunium tuum vendere hominibus, ne videaris contristari in animæ tuæ salute. Nemo enim tristis coronatur, nemo mœstus triumphat. Vnge ergo caput tuum, vbi sensus sapientis sunt; *Oculi enim sapientis in capite eius.*

Eccl. 2.

Psal. 132.

Ad mysteria vocaris, & nescis: disces cum veneris. Et reminiscere illud: *Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron*, tunc cognosces quid sit: *Vngite caput vestrum*, quando placueris Deo, vt tibi sua patefaciat sacramenta, & det gratiam spiritalem.

B

Est & aliud caput mysticum. Quod est illud? Audi: *Caput mulieris vir, caput autem viri Christus.* Mitte in Christum, mitte etiam in caput eius vnguentum. *Caput eius Deus est.* Illa mulier Ecclesiæ typum gerens, quæ in caput eius misit vnguentum, confessa est eius diuinitatem: & quæ in pedes eius misit, confessa est eius passionem.

Matt. 6.

1 Cor. 11.
Ibid.

Vtraque laudatur. Et tu fac quo lauderis, quo remissionem accipias peccatorum. Laua faciem tuã, emunda animam tuam peccatricem, laua illam, & omnem conscientiam tuam. Index enim facies plerumque est cõscientiæ, & quidam tacitus sermo mentis, cum aut peccato compungimur, aut integritate lætamur.

Matt. 26.

Luc. 7.

Noli hanc exterminare faciem, laua illam, & omnem sordem conscientiæ tuæ dilue. Exterminat faciem suam qui aliud corde gerit, aliud foris prætendit. Non nos velut quodam peripetasmate operiamus: quod intus est foris luceat. quod foris est, intus operetur. Nemo in ieiunio culpam includat, præferat innocentiam. Ieiunium etenim culpæ interfectorium est.

C

Quod amara optabiliora sint dulcioribus: & quomodo esca ad horam dulcis, in posterum exemplo Esau amarior efficiatur: & quod nihil prosit ieiunium ad iactantiam factum.

Cap. XI.

NEmo amarioribus præoptet dulciora. Dulcis voluptas videtur, amarum ieiunium. Hoc amaro illud dulce tollatur. Solent amara etiam ipsis plus prodesse corporibus. Sicut enim cum in intimis puerorum visceribus vermes ex cibi indigestione nascuntur, extingui non queunt nisi cum amarior potus infunditur, aut medicamentorum vis inolescit asperior, quorum odore enecantur, ita profundum animæ virtus ingressa ieiunij culpam latentẽ interficit.

Gen. 25.

D

Quid Esau ferculum fratri suo fecit? Nonne esca ad horam dulcis, amara in posterum? Quid Iacob dominiũ fratri dedit? Nonne contemptus cibi, ad tempus amarior, sed salubris in reliquum? Ipsa corpora dulcibus frequẽter inflantur, & melle iecur tenditur, idem tamen escæ amaritudine temperatur. Ideo non mediocris, sed laudata quæstio: *De manducante exiuit esca, & de forti dulcedo.*

Iudic. 14.

Alij habent: *Et de tristi dulce*: Græci codices maxime. Sed & forte laboriosum est. Exit enim dulce de tristitia vel labore. Noli ergo te iactare cum ieiunas, noli gloriari, nihil tibi prodest ieiunium. Quæ enim ad ostentationem fiunt, non in futurum fructum extendunt suum, sed præsentium mercede consumuntur.

3. Reg. 17.
4. Reg. 4.

Elias in deserto erat, ne quis eum ieiunantem videret, nisi soli corui qui eum pascerent. Elisæus in deserto erat, vbi non inueniretur esca, nisi amara. Ioannes in deserto erat, vbi solas locustas & mel siluestre inueniret.

Matt. 3.

Dan. 14.
Exod. 16.
Exod. 32.

Ieiunantib. epulæ pio angelorum ministerio deferabantur. Prandebat Daniel inter ieiunantes leones. Ille prandebat alienum prandium, feræ non tangebant suũ. Ieiunantib. epulæ volant, prandentibus pedes vacillant. Ieiunantibus manna de cælo descendit, epulantibus culpa præuaricationis ascendit.

Quemadmodum ebrietas in omne facinus præcipitet: & de conuiuiis lubricorum hominum.

Cap. XII.

SEd quid est hoc? Dum de ieiunio disputo, strepitus auditur conuiuiorum. Nisi fallor, in sermone meo redoluit prandium. Sonus ergo literarum inuitat, impatientiæ exempla non terrent. Etenim qui ieiunantem, & ea quæ legis sunt ferentem, expectare non passus est populus, vtique *sedit manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.*

Ibidem.

Videmus sacrilegium ebrietati fuisse coniunctum. Nam sicut mater fidei, continentia: ita perfidiæ mater ebrietas est. In quod facinus non ista præcipitat? Sedentes in foribus tabernarum homines tunicam non habentes, nec sumptus sequentis diei, de imperatoribus & potestatibus iudicant, immo regnare sibi videntur, & exercitibus imperare.

F

Fiunt ebrietate diuites, qui sunt in veritate inopes. Aurum donãt, dispensant pecunias populis, ciuitates ædificãt qui non habent vnde caupono potus sui pretium soluant. Peruertet enim vinum in his, & nesciunt quid loquantur. Diuites sunt dum inebriantur: mox vbi vinum digesserit, cernunt se esse mendicos. Vno die bibunt multorum dierum labores. De ebrietate ad arma consurgunt, calicibus tela succedunt. Pro vino sanguis effunditur, & ipsum sanguinem vina fuderunt.

Quam fortes sibi homines videntur in vino, quam sapientes, quam diserti, quam etiã pulcri ac decori, cum stare non possint? Mens titubat, lingua balbutit, pallor exanguis ora suffundit, fœtor ebrietati horror fit. Barbari in ferrum ruunt, vulgus in rixas. Si quis eorum pugno fuerit percussus, videas ora sauciorum vini lachrymas fundere, miserabiles epilogos decantare. Habet enim hoc temulentia, vt & molliat & resoluat corda temulentorum. Sicut enim ignis emollit ferrum durum, ita & vini incendio etiam superborum hominum cor liquescit.

G

Omnes sibi in vino æquales videntur, nullus inferior. Nõ pauper diuiti cedit, vtpote qui pauperem se esse nescit. Non infirmus valido, cui omnis in bibendo est fortitudo. Non mendicans locupletiori, non ignobilis honorato: sed cum bibunt, illum regem habent qui bibendo superauerit cæteros. Meritoque scriptum est: *Æqualis vita hominibus vinum in ebrietate.*

Eccl. 31.

Sed vtinam & quod sequitur audires: *Bibas illud moderate, vt sis sobrius. Non habet quod accuses vinum, in iucunditatem creatum est, non in ebrietatem ab initio. Exultatio animæ & cordis est, si moderate bibas: immoderatio autem potus iracundiam concitat, & ruinas multas efficit.*

Ibid.

Esa. 5.

Sed fortè dicant has esse potationes vulgarium & leuissimorum hominum. Veniamus ergo ad potentium & fortissimorum conuiuia. Non ego hic vnguentatos adolescentulos aut coronatos rosis proferam, qualem ferunt illum fuisse qui delibutus vnguentis, redimitus floribus, subnixus meretricibus, ante lucano potu ebrius, & diurno cereorum comitatu lumine, philosophi auditorium disputantis ingressus sit.

Diogenes Laertius l. 4. in Polemone.

H

Quo audito, coronas, vt aiunt, sertim detraxerit, vnguenta deterserit, scortia vale dixerit: philosophus postea tantus euaserit, vt esset sobrietatis exemplum, qui fuerat ante ebrietatis ludibrium. Nõ emendatum illis inuideo, doceam tamen genus eorum luxuriæ à me non esse simulatum. Certe ille si resipuit à vino, fuit tamen semper temulentus sacrilegij.

De conuiuiis præliatorum & fortissimorum adolescentium; & de pota ad æquales calices: & de furore poculo.

Cap. XIII.

IGitur hinc ad conuiuia præliatorum veniamus. Inter arma prandendũ est. Stipatores hi sunt bellici, qui ministrant, succincti auro, & Babylonicis lumbos suffulti baltheis: aureis torquibus nitent colla, infantiũ aureis bullis zonã regunt; aureis thecis cultros includũt suos, quib. di-

mi-

micent cum epulis diuidendis. Assistunt pueri coma nitentes, ex gente barbarica ad hoc vsus electi, per singularum distincti ætatum vices. Cernas poculorum diuersorum ordines, aciem ordinatam, putes vasa exposita aurea & argentea, pompam arbitreris, cornu in medio vini plenum, non epularis, sed præliaris instrumentum buccinæ, quod discumbentes in certamen accendat. Primo minoribus poculis velut velitari pugna præluditur. Verum hęc non sobrietatis est species, sed bibendi est disciplina. Etenim vt tragœdiarum auctores primo sensim vocem excitant, donec viuæ vocis aperiant iter, vt postea magnis possint clamoribus personare: ita isti quoque in principio prælusoriis se exercent poculis vt irritent sitim, ne forte restinguant eam, & satiati postea bibere non possint. Ergo vbi res calere cœperit, poscunt maioribus poculis: feruor inardescit. Aridus cibus siti exæstuat, & vbi imminui vasa cœperint, potu meraciore reparantur. Certant pocu-

B

la cum ferculis, & inter moras sæpe geminantur. Deinde procedente potu longius, contentiones diuersæ, & magna certamina quis bibendo præcellat. Nota grauis, si quis se excuset, si quis temperandum forte vinum putet. Et hæc donec ad mensas perueniatur secundas. At vbi consummatæ fuerint epulæ, & putes iam esse surgendum, tunc de integro potum instaurant suum: & cum consummauerint, tunc inchoare se dicunt, tunc deferuntur phialæ, tum maximi crateres quasi instrumenta bellorum. Ac ne immoderatum hoc arbitreris, mensura proponitur, certatur sub iudice, sub lege decernitur. Agonothetes illic furor est, stipendium debilitas, victoriæ præmium culpa, pendet anceps diu & dubius belli euentus. Furor enim illic est prelians. Cedunt pincernarum manus vina fundentium, & coquorum labores calida ministrantium, cedunt qui mensuras bonas superfluentes diligenti librant examine ne quid effundant: non cedunt bibentes. Sola illa sunt sine excolatione certamina. In bello si quis se inferiorem viderit, arma conuertit, & meretur veniam: hic si

C

quis calicem conuertat, vrgetur ad potum. In scammate si quis te manu leuat, exors quidem palmæ, sed immunis iniuriæ est: in conuiuijs etsi manum reuocet à vino, ori eius infunditur. Omnes inebriantur, victores victique omnes ebrij iacent, plerique sopiti. Nec portari eos ad sepulchrum licet, priusquam qui pascit, de omnibus vindictam viderit, vt vlciscatur dispendium. Qui autem damna non sentit hanc mensæ suæ gloriam putat, si ex ea vulnerati omnes ac saucij tanquam de arena exeant. Spectaculum triste Christianorum oculis, & miserabilis species. Cernas iuuenes terribiles visu hostibus de conuiuio portari foras, & inde ad conuiuium reportari: repleri vt exhauriant: & exhauriri vt bibant. Si quis verecundior fuerit, vt erubescat surgere, cum iam immoderatos potus tenere non possit, anhelare vehementius, sudare, gemere, signis prodere quod pudet confiteri. Ibi vnusquisque pugnas enarrat suas, ibi fortia facta prædicat, narrat trophæa. Vino madidi & somnolenti nesciunt mente quid lingua proferat. Vnusquisque fertit & potat, dormit & dimicat: & si

D

quando consurrectum fuerit, viri præliatores stare vix possunt, gressu vacillant. Rident seruuli dominorum opprobria, manibus suis portant militem bellatorem, imponunt equo. Itaque hac atque illac tanquam nauigia sine gubernatore fluctuant, & tanquam vulnere icti in terram defluunt, nisi excipiantur à seruulis. Alij referuntur in scutis, sit pompa ludibrij. Quos mane insignes armis spectaueras, vultu minaces, eosdem vesperi cernas etiam à puerulis rideri: sine ferro vulneratos, sine pugna interfectos, sine hoste turbatos, sine senectute tremulos, in ipso iuuentutis flore marcentes.

De reprehensione eorum qui conuiuia illicita præparant: & quod maior sit vis vini, quam veneni.

Cap. XIV.

QVis tale miscuit furoris poculum? Quis tantum infudit mentibus venenum? Periclitatur homo vltu

E

ille de corpore, & ipse sibi reus est insaniæ voluntariæ, corruptelæ spontaneæ: & tamen nec vos excusamini qui vocatis vt amicos, & emittitis vt inimicos. Quanto melius in terram tua vina fudisses? Sed & terra inebriat, & asperiores etiam ipsas feras reddit si vini contigerit odor. Denique vindemiæ tempore si vineam intrare voluerint, solent ebrietate succendi. Quid te delectant damna sine gratia? Rogas ad iucunditatem, cogis ad mortem: inuitas ad prandium, efferre vis ad sepulcrum. Cibos promittis, tormenta irrogas: vina prætendis, venena suffundis. Omne enim quidquid nocet, venenum est. Tollit sensus, viscera exurit, somnum infestat, caput vexat. Etiam maior vis vini quam veneni est. Denique venenum vino excluditur, non vinum veneno. Merito Deus per Moysen non solum veneno, sed etiam draconum veneno, vinum comparauit, dicens: *Furor draconum vinum eorum, & ira aspidum insanabilis.* Et pulchre additur, *Insanabilis.* Multi enim reli- Deut. 32.

F

quorum serpentium veneno curantur, nemo ebrietate. Certe veneno caro vulneratur, vino mens. Noxia est ebrietas ad corporis sanitatem, menti etiam crimen adiungit. Aduerte etiam & perfidiæ venenum, vini declaratum nomine. Ait enim supra de alienigenis, qui nescirent Deum: *De vinea enim Sodomorum vinum eorum, & vitis eorum vitis Gomorrhæ. vua eorum vua fellis, botrus amaritudinis in ipsis.* Ibidem.

Quid de ebrietate Esaias loquatur: & quod non solum vinum, sed etiam sicera inebriet: & quid significet, Calix aureus Babylon in manu Domini: & quomodo vas Apostolorum fictile sit.

Cap. XV.

PVtatis me tanquam vino crapulatum, intemperantius ieiunij prædicatione hunc miscuisse sermonem? & ad- Ibidem.
huc secundum prophetas fortissimos viros quanta præte-

G

rij, quanto minora dixi, quam Dominus locutus est? Audistis quid per Moysen dixerit, audite quid in libro sermonum Esaiæ scriptum sit. Inuenimus enim Dñs huiusmodi verbis vsus, & ait: *Væ ijs qui consurgunt mane, & sectantur siceram, qui ebrij sunt vespertina, vinum eos comburet. Cum cithara enim & psalterio & tympanis vinum bibunt: opera autem Domini non respiciunt, & opera manuum eius non considerant.* Cui væ, Esai. 5.
inquit, *cui iudicia, cui tumultus:* Diuersa singulis, temulentis omnia. Væ enim ijs qui ebrij sunt vesperi. Quid ergo illis qui & ante vesperam, & frequenter in luce madent? Ergo væ sibi debitum. Habent concertationes, conserunt lites, in cædem prosiliunt, & veniunt ad iudicia vel vocantur. Habent ergo & iudicia tanquam rei. Fit nonnunquã grauior tumultus, quia vino mens peruertitur ebriosi; & non meminit regis, nec magistratus, vt scriptum est: *Et omnia aperta facit loqui, & non meminerunt cum biberent, amicitiæ, nec fraternæ necessitudinis. Sed non post multum sumunt gladios: & cum a vino mersi fuerint, & surrexerint, non meminerunt ipsi quæ gesserint.* Habẽt ergo etiam dignam mercedem tumultus. Prov. 23. Esai. 5. 3 Esdr. 3.

H

Prætercam certe ego citharam, psalteria, tympana quæ cognouimus conuiuijs huiusmodi frequenter adhiberi, vt vino & cantu excitentur libidines. Plerique etiam persico more mulieres dignas temulentorum consortio induci iubent, & ab his phialas accipiunt, atque illis se substernunt sedentib. Et hunc ritũ sacratæ habent obseruationes in ebrietatis ministerium. Habent ergo vinũ & Barbari: libenter his Romanus indulget, vt & ipsi soluantur in potus, & eneruati ebrietate vincãtur. Nec solũ vinũ ebrietatem facit, sed sicera. Deniq; Hebræi omnem potum qui inebriat, siceræ nomine vocant. Non immerito ergo væ illis qui mane ebrietatis potum requirunt, quos conueniebat Deo laudes referre, præuenire lucem, & vacare orationi, occurrere soli iustitiæ, qui nos visitat, & exurgit nobis, si nos Christo non vino & siceræ surgamus. Hymni dicuntur, & tu citharam tenes? Psalmi canuntur, & tu psalterium sonas aut tympanum? Merito væ, qui salutem relinquis, mortem eligis. Vix diluculum, & iam cursatur per tabernas, vinum quæritur, excutiuntur tapetes, accubitum festinãt sternere, lagenas argenteas, aureos calices 1. Reg. 1. Sap. 16.

expo-

A exponunt. *Væ, inquit, ista quærentibus. Calix aureus Babylon in manu Domini inebrians omnem terram. A vino eius biberunt omnes gentes. ideo commotæ sunt. Et subito cecidit Babylon & contrita est.* Calix ergo aureus contritus est; quia Babylon contrita
Hier. 51. est, quæ est calix aureus. Sed quamuis auro se iactet & pretio, in Domini & ipsa est potestate. Denique diuina indignatione conteritur. Qua ratione calix aureus? Quoniam quia à veritate deficit, quærit illecebram, vt specie saltem pretiosa ad bibendum aliquos possit illicere. Constitue ante oculus tuos pompam huius sæculi, vide speciosam illecebram, sed inanem gratiam. Non seducant te aurea vasa & argentea.
2. Cor. 4. *Esai 5.* *Habemus & nos thesaurum in vasis fictilibus.* Vas Apostolorum fictile est, sed in eo thesaurus est Christi. Væ siceram mane sectantibus. Aureum est hoc vas, poculum est, & in eo poculo venenum mortis, venenum libidinis, venenum ebrietatis. Hoc qui biberit commouetur & cadit. Commouetur non solum
B corpore, sed etiam corde turbatur. Commoueri enim peccati est.

De magna ebrietatis detestatione.

Cap. XVI.

Gen. 4. Denique *Cain exiens à conspectu Dei, habitauit in terra Naid*, quod per interpretationem significat *commotionem*. Ergo qui calice aureo inebriatur, peccato mouetur.
Ibidem. Quid te sub maledicto constituis Cain illius parricidæ, vt tremens atque profugus mouearis? Sed & persecutores Domini transeuntes mouebant capita sua. Exagitabat enim eos spiritus nequam, qui repleta à se corpora moue-
Matt 27. re consueuit. Et ille cum defuerit, tremor desinit: ebrietas autem perpetuum dat tremorem. Sudant vino corpora temulentorum: si leuius ea terigeris, exprimis vinum. E-
Ephes 5. brietas fomentum libidinis, ebrietas incentiuum insaniæ, ebrietas venenum sapientiæ. Hæc sensus hominum mu-
C tat & formas, per hanc fiunt ex hominibus equi adhinnientes. Siquidem naturali vapore corporis calidi, & præter naturam vini calore flammati, cohibere se non queunt, & in bestiales libidines excitantur, vt nullum tempus præscriptum habeant quod doceat indulgere concubitui. Vocem amittunt, colore variantur, oculis ignescunt, ore anhelant, fremunt naribus, in furore ardescunt, sensu excidunt. Hinc phrenesis periculosa, hinc calculi grauis pœna, hinc exitialis cruditas, hinc vomitus frequens semesas epulas cum internorum viscerum cruore fundentiū. Mentiot nisi eadem: Dominus per Hieremiam locutus est, di-
Hier. 25. cens: *Bibite & inebriamini, & vomite, & cadetis, & non consurgetis.* Hinc etiā vanæ imagines, incerti visus, instabilis gressus, vmbras sæpe transiliunt sicut foueas. Nutat his cum facie terra, subito erigi & inclinari videtur, & quasi vertatur, timentes in faciem ruunt, & solum manibus apprehendunt, aut concurrentibus montibus sibi videntur includi. Murmor in aurib. tāquam maris fluctuantis fragor, & resonantia fluctu litora. Canes si viderint, leones arbi-
D trantur, & fugiunt. Alij risu soluuntur incondito, alij incōsolabili mœrore deplorant, alij cernunt irrationabiles pauores. Vigilantes somniant, dormientes litigant. Vita his somnium est, somnos his mors est: excitari nullis vocibus possunt, quantolibet stimulando impulsu petas, nisi resipuerint, euigilare non possunt. Vnde bene Hieremias huiusmodi hominem tanquam superfluam creaturam deflédum putat. Quid est homo ebrius, nisi superflua creatura?
Hier 48 *Ibidem.* Itaque sic ait: *Sicut fletum Iazer defleo te vinea Sabama: deserta est ciuitas Iazer* Et infra: *Vinum in torcularibus tuis mane non calcauerunt, neq́; vespere fecerunt celeuma. Iazer, Moab, Sabama & Segor factura superflua est.* Moderatio enim naturalis est: supra mensuram quidquid est, superfluum habetur, ita est ebrietas, quæ fletu prophetico deploratur. Vnde ait Apo-
Ephes 5. stolus: *Nolite inebriari vino in quo est luxuria, sed inebriamini spiritu.* Est ergo ebrietas culpæ, est & gratiæ. Et forte hæc na-
Gene. 1. turæ, quæ gratiæ, qui ad imaginem & similitudinem Dei facti, Spiritu sancto repleri esse debemus.

De obtestationibus & sacramentis potantium, quæ violare nefas arbitrantur: & quomodo sæpe vino secretiora hominis extorqueantur: quodq́; frequens ingurgitatio interiora hominis absumat.

Cap. XVII.

E Qvid autem obtestationes potantium loquar? Quid memorem sacramenta, quæ violare nefas arbitrantur: Bibamus, inquiunt, pro salute imperatorum, & qui non biberit, sit reus indeuotionis. Videtur enim non amare imperatorem, qui pro eius salute non biberit. O piæ deuotionis obsequium! Bibamus pro salute exercituum, pro comitum virtute, pro filiorum sanitate. Et hæc vota ad Deum peruenire iudicant, sicut illi qui calices ad sepulchra martyrum deferunt, atque illic in vesperam bibunt, & aliter se exaudire posse non credunt. O stultitiam homi- F
num, qui ebrietatem, sacrificium putant: qui existimant illos ebrietate placari, qui ieiunio passiones sustinere didicerunt! Quot de intemperantia conuiuij nouimus ad tormenta venisse? Dum per ebrietatem de imperio suo certant, & sibi regna promittunt, alijs honores pollicentur, infelices ad pœnam ducti sunt, qui quid dicerent nesciebant. Vnde plerique boni iudices ea quæ per ebrietatem dicta sunt, esse tenenda ad crimen non putauerunt. Plerique etiam vino vtuntur vt equuleo: & quibus tormenta non eliciunt vocem proditionis, eos tentant bibendo, vt patriæ statum, salutem ciuium, defensionis suæ prodant consilia. Virtus enim plerumque vincit dolorem, fidem autem potus excludit. Cognoui plerosque fidiculis exulceratos nomen suum negasse. Quis inter cyathos texit, quod latere cupiebat; Quid retexam audita? Mihi non poculi, sed profluuij genus esse videtur, quod in ora hominum tanquam per fistulas aut canales vina fūduntur. Hos homines an vtres verius æstimauerim? Et tamen ipsi vtres, si immoderata transfusio fit, sæpe rumpū- G
tur. Per cornu etiam fluentia in fauces hominum vina decurrunt, & si quis respirauerit, commissum flagitium, soluta acies loco motus habetur. Aqua decurrens à Libano cautes rumpit & soluit, quomodo mollibus putant nequaquam nocere visceribus vinolentorum impetus fluentorum? Elephantos quoque ferunt promuscide haurire aquæ plurimum eosdem tamen ad sedandam sitim moderato potu esse contentos. Sed si forte ab aliquo caupone fuerint mercede fraudati, indignantes, replete concauum promuscidis, non vt bibant, sed effundant, atque ita momentarijs inundationibus irrogare eius tabernam, de quo se putarint vindicandos. Siccando ad potum subito lacus, ac repente funduntur, natant omnia. Cui non mirum, tam immania belluarum corpora superfluum nil tenere?

Quomodo etiam fœminæ vsq; ad ebrietatem bibant, & inde in plateis inuerecundos sub conspectu adolescentulorum intemperantiam ducant choros: & quid boni sit sobrietas, quid mali intemperantia. H

Cap. XVIII.

Sed quid de viris loquamur, quando etiam fœminæ quas oportet solliciciorem castitatis sobrietatisque adhibere custodiam, vsque ad ebrietatem bibunt? Deinde surgentes, quas etiam inter secreta domus vel audiri ab alienis non conuenit vel videri, prodire audent in publi- *1 Cor 4*
cum non velato capite, vultu procaci. Apostolus mulieres tacere etiam in ecclesia iubet, domi viros suos præcipit interrogare. Illæ in plateis inuerecundas sub conspectu adolescentulorum intemperantium choros ducunt, iactantes comam, trahentes tonicas, scissæ amictus, nudæ lacertos, plaudentes manibus, saltantes pedibus, personantes vocibus, irritantes in se iuuenum libidines motu histrionico, petulanti oculo, dedecoroso ludibrio. Spectat corona adolescentum, & fit miserabile theatrum. Inter saltantium ruinas & spectantium lapsus, cælum im- *Eccl. 19.*

A puro contaminatur aspectu, terra turpi saltatione pol-
luitur, quæ obscenis cantibus verberatur. Quomodo pa-
tienter loquar, pie prætercam, conuenienter defleam?
Vinum nobis tantarum animatium damna intulit. Ete-
nim si vinum & mulieres discedere à Deo faciunt, quod
vel ebrietas vel libido præuaricationis illecebræ sint, si
Eccl 26. singula ac separata hæc faciunt, quid facient vnita? Vnde
Ps.104. non immerito ait Sapiens ante nos: *Mulier ebriosa, ira ma-
gna, turpitudinem suam non celabit.* Quid autem mirum si vi-
no decipiuntur animæ fœminarum, cum omnes illæ tri-
bus patrum eum de petra biberent aquam, manna man-
Deut. ducarent, gentes validissimas vincerent, & non erat in his
vllus infirmus: vbi vero carnes desiderare cœperunt, & de
siderijs in Ægyptum conuertebantur, nequaquam ex tot
millibus hominum in terram promissionis præter duos
peruenire potuerunt? Itaque quid boni sit sobrietas, quid
Num. 21. mali intemperantia, hinc colligi datur, quando qui mur-
B murabant, requirentes Ægypti delicias, à serpentibus
Exod. 15. mordebantur: quando per maris Rubri transibant semi-
tam, aquam bibebant. Nos ergo vereamur exemplum,
nos fugiamus delicias, ne nos futurorum bonorum ade-
ptione destaudent.

Quid sibi sperare debeant bene pasti & luxuriosi: & de visione Tyri: quodq; mare nulla necessitate, sed sola humana intemperantia inquietatum fuerit: & quomodo luxuriosi nauibus assimilentur.

Cap. XIX.

Et quid aliorum vtar exemplis? Ipse bene pasti ac lu-
xuriosi quid sibi sperant, audiamus. Inducit enim eos
Esai 22. Esaias propheta dicentes *Manducemus & bibamus, cras enim
Esai 23. moriemur.* Meritoque exclamat: *Vlulate naues Carthaginis,
quia perierunt, & non amplius erunt.* Quod est dictum de visio
ne Tyri, quam luxuriosam vrbem cognouimus. Ideoque
C nona visio est, non septima aut octaua, quod ea neque le-
gem custodiat, neque Euangelij gratiam: cum & sabbato
legitimo ignes libidinis adolere sit vetitum, & Euangelij
feriæ octauus dies resurrectionis illuceat. Idem autem dies
primus atque octauus, quia Dominica dies in se recurrit.
Luxuria ergo nec finem habet, nec obseruantiam discipli-
1.Tim 6 næ, luxuria seminarium & origo vitiorum est. Nec arbitre
mini me aduersus Apostolum dixisse, quia ille ait *auaritiã
radicem esse vitiorum omnium*: quoniam luxuria ipsius est ma-
Esai.23. ter auaritiæ. Etenim cum exhauserit quis luxuriãdo ꝓprias
facultates, quærit postea auara cõpendia. Audistis hodie quid
lectũ sit: *Mercatores*, inquit, *Phœnicum transmeantes mare in a-
qua multa: semen mercatorum sunt messis quæ defertur.* Vicinæ
sunt istæ ciuitates, Tyrus, Phœnice. Sidon: vicinæ vt locis, i-
ta & vitiis. Mercaturis ac negotiationib. periculosa trãsfre
tatio maris. Lucella quærens solicita vita hominum, in-
quieta conuersatio, & quodam semper in turbine, ventis
ipsis mobilior quibus voluitur, huc atque illuc sæpe iacta-
tur. Et vtiq; accusaris crebra naufragia, quis vos nauigare
D compellit? Quasi non iniuidia opũ & terras faciatis intu-
tas, & ad latrocinium plurimos exciretis. Mare non ad na-
uigandum fecit Deus, sed propter elementi pulchritudi-
nem. Latius pelagi fudit æquora, certe vt freto includeret
terras, ne longius tu vagus & exul errares. Sed tempesta-
te iactatur mare. Temere ergo non vsurpare debetis. Ele-
mentum innocens nihil deliquit, temeritas humana sibi
est ipse discrimini. Deniq, qui non nauigat, nescit timere
Gen 1. naufragium. Dominus dixit: *Dominamini piscium maris*, non
Iona 1. dixit: Nauigate in fluctib. Denique & propheta Ionas, qui
missus est in Niniuem vt pœnitentiam prædicaret, quia vo
luit nauigare vt fugeret a facie Dei; tempestate turbatur, &
Iona 2. sorte ductus & iactatus in mare & exceptus à ceto est.
Propheta quoque Dauid ait, cum Dei circa hominem cõ-
Ps.8. memoraret gratiam: *Omnia subiecisti sub pedib. eius, oues & bo-
ues vniuersas insuper & pecora campi volucres cæli, & pisces maris
qui perambulant semitas maris.* Piscib. dedit, non hominibus,
perambulare semitas maris. Ad escam tibi mare datum,
est, non ad periculum: ad cibum, non ad mercatum vtere.
Cur tibi periculum generas de voluptate? Cur separatio-
ris elementi profunda rimaris? Cur inquietas mundi al- E
tiora secreta? Cur postremo sæpius sulcare atq; exarare flu
ctus impatiens nauta contendis? Cur tentas frequenter
innoxia æquora, irritas procellas? O inexplebilis auaritia
mercatorum. Cedit tibi pelagus, & mare inquietudinẽ tu-
am ferre non potest totiens recurrentib. mercatorib. exa-
ratum. *Erubesce Sidon* dixit mare. Tanquam fatigati elemen- Esai.23.
ti vox ista dicentis est: *Erubesce Sidon*, hoc est, meos fluctus
negotiator arguis, cum sis ipse fluctibus inquietior; & e-
rubesce vel pudore, quoniam periculo non moueris. Ve-
recundiores vẽti sunt, quam vestræ cupiditates. Illi habẽt
otia sua, nunquam vestra quærendi studia feriantur. Et cũ
otiosa tempestas est, numquam vestra otiosa sunt nauigia.
Versatur vnda sub remige, quæ quandoque quiescit à fla- Ibidem.
mine. *Non parturiui*, inquit, *nec peperi, nec enutriui iuuenes*,
quid me inquietant quos nescio, quos non agnosco? *Item* Ibidem.
Carthaginem, vlulate qui inhabitatis insulas. Supra dixit: *Vlula-
te naues Carthaginis.* Carthaginem etenim Tyrij condide- F
runt, & ideo Carthaginenses sequuntur luxuriam condi-
torum, transfusa in se decolora successione nequitiæ, pes-
simorum vitiorum deteriores hæredes. Et bene luxurio-
sos naues dixit. Sicut enim illæ vento, ita hi cibo iactantur
& vino. In insulas repleta potu nauigãt corpora, naufragijs
circumsonant, inunduntur fluctibus ebrietatis, nec per diẽ
nec per noctem quiescunt. Horum igitur mercatorum se-
men in aqua, messis in fluctibus est. In aqua enim labores
suos seminant, vt pericula metant. In aqua eis seges pullu-
lat, in aqua messis exuberat. Fructus ipsis in aqua est, nun-
quam tutus & solidus. Vnde recte ait, *Qui seminabat in ter-* Esai 14. Ezech 28.
ra, non introiuit in negotiationem. immo qui seminabat in cæ-
lo. Sed est & bona terra, in qua quicumque seminauerit,
fructus ei cælestis orietur.

Quis dicatur cantus meretricis, de quo in Esaia: Eritq; post annos septuaginta Tyrus vt canticum meretricis: & de misericordia medici, & saluatoris gratia, & quibus modis quærenda sit.

G

Cap. XX.

Vlulate, inquit, *iterum naues Carthaginis, quoniam periit* Esai.23.
munitio vestra: & erit in illa die, relinquetur Tyrus. Et in-
fra: *Eritque post septuaginta annos Tyrus vt canticum meretricis.*
Videte quibus verbis vtatur propheta, nec refugiat ver-
borum istiusmodi vilitatem. Nos interdum refugimus,
non quod nobis quam illis lingua sit castior, sed auctori-
tas inferior. Maior enim vis rerum in talium expressione
sermonum est: vt qui delicta non erubescunt, erubescant
vel nomina delictorum. *Eritque Tyrus*, inquit, *vt canticum* Ibid.
meretricis. Videte ne cũ aliquis illos choros viderit pia ver-
ba cantare, dicat: *Ecce Tyrus facta est vt canticum meretricis.* O-
raculum propheticæ annuntiationis impletum est. Et sub
iecit: *Accipe citharam, vagare ciuitatem meretrix oblita, bene ci-*
tharizа, plurimum canta, vt fiat memoria tui. Et post septuaginta Ibid.
annos visitationem faciet Deus Tyri. Vnde possumus & in bo-
num canticum Rahab illius meretricis accipere, quæ ex- H
ploratores Iesu fideli mente suscepit. Nam & Dominus Iosue 2.
ait: *Cantauimus vobis, & non saltastis.* Et Dauid ait: *Cantate Do-* Luc 7.
mino canticum nouum, cantate Domino omnis terra. Hoc est can- Ps. 95.
ticum meretricis, quod ante illa meretrix in Adam & Eua
terra cantauit, meretrix in populo nationum. Hæc mere-
tria bona plurimas fecit meretrices: de quibus dictum est
à Domino Iesu ad illum electum & seniorem populum
Dei: *Publicani & meretrices præcedent vos in regnum Dei.* Ergo
quoniam tam misericordem habemus Dominum, qui e- Matt. 21.
tiam graui ignoscat errori, conuertamur nos à vitiis, non
recedamus à lege, præceptum Domini quasi serui sedulis
studiis exequamur. Quid nobis cum impuritatibus & im-
pudicitiis? Quid cum operibus diaboli? Audistis hodie in
lectione decursa quid legio dixerit. *Quid mihi & tibi est Iesu* Luc. 8.
fili David: Et tu dicito, si forte vides pugnare aduersum te
diaboli tentamẽta: Quid mihi & tibi est Belial? Ego Chri-
sti seruus sum, illius redemptus sanguine, illi me totum
mancipaui. Quid mihi & tibi est? Non noui opera tuã ni-
hil tuum quæro, nihil tuum possideo, nihil tuum deside-

A

Depenit. dist. 1. c. medicina. *Eccl 10. Esai 30.* *Tob. 12. Prou 13. Luc 16.*

ro. Quanto magis nos oportet separare à diabolo, si se ille discernit à Christo? Et si fuimus ei aliquando obnoxij, iam non simus: confugiamus ad medicum qui vulnera superiora curauit. Et si quid superest acerbitatis, medela non deerit. Et si quid iniuriæ fecimus, memor non erit qui semel donauit. Et si grauia deliquimus, magnum medicum inuenimus, magnam medicinam gratiæ eius accipimus. Magna enim medicina tollit peccata magna. Habemus enim plura subsidia, quibus peccata nostra redimamus. Pecuniam habes, redime peccatum tuum. Non venalis est Dominus, sed tu ipse venalis es. Peccatis tuis venundatus es, redime te operibus tuis, redime te pecunia tua. Vilis pecunia, sed pretiosa est misericordia. *Eleemosyna*, inquit, *à peccato liberat*. Et alibi dicit: *Redemptio viri, diuitiæ eius*. Et in Euangelio Dominus dicit: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis*. Et veneno frequenter antidotum temperatur, hoc est, venenum veneno excluditur. Veneno mors repellitur, vita seruatur. Fac & tu quasi bonus dispensator de instrumento auaritiæ subsidium misericordiæ, sinceritatis gratiam de corruptionis illecebra.

B

Quomodo intelligendum sit illud prophetæ, Ecce venit Dominus disperdere orbem terrarum: & quomodo athletæ simus, quibus multis certaminibus in stadio currendum est pro brauio: & ideo sobrietate & abstinentiæ exercitio nobis opus sit.

C A P. XXI.

Esai 13.

AVdisti quid lectum sit hodie: *Ecce dies venit, & disperdet Dominus orbem terrarum*. Quasi manu sanctus Propheta demonstret, quasi oculis aduenientem videat iudicij diem, ita dicit: *Ecce dies venit, & disperdet Dominus orbem terrarum*. Immo quia in spiritu prophetis etiam quæ futura sunt tanquam præsentia reuelantur, ideo quæ videbant, nobis quoque demonstrare cupiebant, vt nos ad conuersionem ab errore reuocarent. Nec tamen quisquam frangi debet cum audit, quia disperdet Dominus orbem terrarum.

C

Ne forte dicat, Esto, nos grauia peccata commisimus: quid orbis deliquit, quid cælum, quid terra, vt & illam disperdat? cur perit tam pulcher ornatus? Sed angusti est animi, istiusmodi opinio. Cæterum si altius spectes, inuenies hoc esse pro nobis, quod putas esse contra nos: iudicabis hoc esse pro mundo, quod aduersum mundum arbitraris. Non semper stadium plenum repertum est spectatoribus, non semper certaminibus inquietum, non semper concretum puluere: sed quando certamina, tunc populus in spectaculo, luctator in scamnate, puluis in stadio. Vbi decursa certamina: conuentus soluitur, discedit vnusquisque aut victor ad gratiam, aut victus ad opprobrium: vehit corona victorem, victum premit verecundia, angit iniuria. Si quis ergo postea ingrediatur stadium, videat vacuum celebritatis, dicat agonothetæ, Cur vacat stadium? cur silent certamina? cur solennia feriantur? Respondebit qui agoni præest: Oportet feriari athletas, oportet spectatores requiescere.

D

1 Cor. 4. 1. Cor 9. Philip 3.

Qui enim laboris est fructus, nisi requies post laborem? Similiter & orbis terrarum aliquando soluendus est, vt sit requies fatigationis. Athletæ sumus, in quodam stadio decertamus spiritali. Denique bonus athleta dicebat: *Facti sumus spectaculum huius mundi*. Et alibi: *Sic curro, non vt in incertum: sic certor, non vt aerem cædens, sed castigo corpus meum*. Et alibi: *Superiora obliuiscens, & quæ sunt priora appetens, ad destinatum sequor brauium*. Athletæ ergo sumus, legitimè certandum est. Multa certamina sunt: & qui hodie victus est, cras se reparet. Ante ad brauium contenditur, postea ad coronam. Nunquid Athleta otio vacat, cum semel dederit certamini nomen suum? Exercetur quotidie, vngitur quotidie. Ipse cibus ei agonisticus datur, disciplina exigitur, castimonia custoditur. Et tu dedisti nomen tuum ad agonem Christi, subscripsisti ad competitionem coronæ, meditare, exercere, vngere oleo iustitiæ, vnguento exinanito.

Psal. 44. Cant. 1.

Cibus tuus, cibus sobrietatis sit, nihil habeat intemperantiæ, nihil luxuriæ. Potus tuus parcior, ne quid ebrietatis obrepat: custodi corporis castimoniam, vt possis esse habilis ad coronam, ne existimatio tua offendat spectatoris affectũ, ne te fautores tui negligentem videant & deserant. Spectant te archangeli, & potestates, & dominationes, & illa angelorũ multa millia.

E

Heb. 12.

Sub tantis spectatoribus erubescere considera quam dedecorosum sit. Ingressus stadium puluere rigorem animæ tuæ excita, lacertos excute. Progressus in in scamna, necesse est vt excipias puluerem, subeas æstiui solis flagrantiam. Grauis æstus, sed dulcis victoria. Molesta caligo pulueris, sed speciosa tolerantia. Nemo stadium puluerulentus ingreditur, sed puluerulentum reddunt certamina. Ibi colligitur puluis, vbi palma proponitur. Nemo iterum nitidus coronatur: puluerulentum decet victoria. Veni ergo Domine Iesu, exeat corona tua, admitte victores in requiem, victos ad compunctionem. Etsi disperdideris orbem terrarũ, plura sunt inuisibilia opera tua, quam quæ vidimus. Qui angustioris est animi, illa non cernit: dolet quod disperdas orbem terrarum. Sed qui nouit spectare quæ inuisibilia sunt, gaudet vt venias, & omnes liberes.

F

Matt 6. Rom 8.

Gaudent athletæ qui possunt dicere: *Veniat regnum tuum, fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra*. Gaudet creatura mundi, *vt à vanitate mundi istius liberetur, quæ nunc congemiscit & parturit, quia vanitati etiam illa creatura subiecta est, donec multiplicetur adoptio filiorum, & totius corporis redemptio compleatur*. In bono ergo disperdet orbem terrarum. *Erit etenim cælum nouum, & nox non erit amplius*. Denique *reuelabit*, inquit, *faciem eius, vt reuelata facie spectemus gloriam Christi*.

Apoc 21. Apoc 22. 2 Cor 3.

Qua ratione corpus nostrum ieiuniis castigandum sit, commessationesq; indecora fugiendæ, ne succumbentes in stadio, exortes veniæ, multis fautoribus mœrorẽ afferamus: & de ablutione aqua baptismatis: quodq; festinandum sit ad gratiam.

C A P. XXII.

G

Luc. 15.

ADuertamus ergo in stadio constituti, quantis aut delectationi aut dolori erimus, qui nunc fautores nobis sunt, ne pro nobis incipiant erubescere. Sicut enim *erit gaudium in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente*, ita erit mœstitia super vno peccatore, si exors veniæ, cursum huius vitæ confecerit. Castigemus ergo corpus nostrum ieiunijs, fugiamus indecoras comessationes. Caueamus ne nobis dicatur: *Vlulate à vino*. Ne veniat Moyses, & Leuitas adnotet: & quicumque paratus ad Dominum armatam dexteram gerat, separet se ab his qui manducando & bibendo grauia contraxere peccata.

Osee 8. Exod 32. *2 Thess 3. Ephes 6.*

Et hodie Moyses venit, cum lex recensetur? Moyses vocat, cum lex præcipit. Apostolus docet vt separemus nos ab omni fratre inquiete agente. Percutiamus eum gladio spiritali, qui est verbum Dei. Non fratris, non propinqui accipiamus personam, sed omnem immundum à Christi secernamus altaribus, vt emundet & corrigat lapsus suos, quo ad sacramenta Christi redire mereatur. Si quis autem non est baptizatus, securior conuertatur, & remissionem accipiat peccatorum.

H

Matt 3. 3 Reg 18.

Siquidem baptismus veluti ignis quidam peccata consumit, quia Christus in igne & spiritu baptizat. Denique hunc typum legis in regnorum libris inuenies, vbi Elias super altare ligna imposuit, & dixit vt mitterent super de hydriis aquam, & dixit: *Iterate tertio: & iterauerant tertio & cum manaret aqua, precatus est Elias, & ignis descendit de cælo*. Tu es homo super altare qui ablueris aqua, cuius exuritur culpa, vt vita renouetur. Lignum enim & stipulam consumit ignis. Noli timere ignẽ per quem illuminaris. Ideo tibi dicitur: *Accedite ad Deum, & illuminamini*. Suscipite iugum Christi. Nolite timere quia iugum est: festinare, quia leue est. Non conterit colla, sed honestat.

1 Cor. 3. Ps 33. Matt 11.

Quid dubitatis? quid procrastinatis? Non alligat ceruicem vinculis, sed mentem gratia copulat, non necessitate constringit, sed voluntatem boni operis dirigit. Quid negas adhuc esse temporis? Omne tempus opportunum ad indulgentiam. Si aurum tibi offeram, non mihi dicis, Cras veniã, sed iam exigis. Aurum accipere nemo differt, nullus excusat: redẽptio ani-

A mæ promittitur, & nemo festinat. Ioannes in pœnitentiã *Matt 3.* baptizabat, & omnis Iudæa conueniebat: Christus baptizat in spiritu, Christus gratiam dispensat, & cum fastidio *3. Reg. 18* conuenitur. Typum baptismatis demonstrauit Elias, & cœlum aperuit quod fuit clausum tribus annis & sex men *Ioan. 3* sibus. Quanto maiora munera veritati sunt? Aperuit itaque cælum non pluuia descendens, sed ascendens gratia. Nemo enim nisi per aquam & spiritum ascendit in regnũ *Gen 5.* cœlorum. Clauserat cœlum hominibus perfidia, sed aperuit fides. Patebat & antehac cælum hominibus. Denique Enoch raptus ad cælum est. Iterum clausum est: sed aperuit Elias quia raptus est curru igneo. Et vos potestis *4 Reg 2.* ascendere, si sacramenti gratiam consequamini. Quousq. ad delectationes? Quousque ad commessationes? Instar iudicij dies: dum differs gratiam, mors appropinquat. Quid dicat: Nunc mihi non vacat, occupatus sum, non mihi demonstres lumen, nolo tam cito me redimas, non mihi adhuc opus est regno cælesti? Nonne hoc dicit qui B excusat se à baptismate? Ad quantam gratiam vocaris ó homo? Purgaris, & non exureris: sanaris, & non doles: reformaris, sed non dissolueris: ictum mortis non excipis, & resurgis. Et adhuc dissimulas, adhuc expectas vt viuas sæculo: postea te reseruas Deo? An ignoras quod Cain *Gen. 4. Heb. 11.* propterea displicuerit sacrificium, quoniam non primitiua obtulit, sed primitiuis ipse perfunctus est, de sequentibus munus Deo tentauit offerre: Abel autem primitiarum suarum oblatione prælatus, meruit insigni pietatis laudari oraculo?

S. AMBROSII DE ELIA ET IEIVNIO libri finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, DE IEIEIVNIO ELIÆ

C

SERMO.

In quo quadragenarius ieiunij numerus commendatur ex Eliæ ieiunio, & tanguntur aliqua ex cap. XVII. XVIII. & XIX. lib. III. Regum.

PRopitia diuinitate, fratres ecce iam pene transegimus quadragesimæ indicta ieiunia, & præcepta Christi Domini abstinentiæ deuotione compleuimus. Superest nunc vt quemadmodum famulus eius Elias hunc sacratissimum numerum obseruando gratiam meruit: ita & nos hoc ipsum tempus custodiendo D mereamur, sitque similis remuneratio in perceptione *3. Reg 17.* præmij, quorum similis labor est in obseruatione ieiunij. Elias enim cum esset clausum humanis iniquitatibus cælum & nulla mundanis rebus desuper fluuiarum stillaret vbertas atque omnia longæ siccitatis squalore languerẽt, & esset fames magna vniuerso generi humano (quoniam enim cælum pluuiam non dabat, nec terra pabulum ger- *3. Reg. 18.* minabat) tunc Elias sanctus reserauit ieiunijs suis cælum, terram orationibus fœcundauit. Illius enim siccitatem conuertit in pluuiam, huius sterilitatem resoluit in partũ. Tanta enim eius precibus orbem terrarum imbrium largitas irrigauit, vt arida reuiuiscerent, mortua resurgerẽt, languentia sanarentur. Et ita rebus cunctis fontium qui- *3 Reg. 19.* dam meatus infusus est, vt purificatione facta per pluuiam, omnia creaturarum vitia lauarentur, atque inundationis illius beneficio totius mundi species innouata consurgeret. Igitur & nos eadem quæ Elias obseruantes ieiunia, adhibitis precibus clausum cælum nostris competentibus reseremus, quatenus illos lauacri salutaris imber illuminet. E Clausum enim illis est cælum, quamdiu nondum de cœlo Spiritus sanctus adueniens eorum corda viuificat: siccitatem quodammodo patiuntur, quia nondum gratia baptismatis irrigantur. Laborant etiam fame magna, quoniam velut esurientes cœlestia sacramenta desiderant. Reseremus ergo illis cælum, vt adueniente desuper spiritali pluuia, eorum terra lauacri irriguo satietur: & delictorum sterilitate deposita, incipiant fructus germinare virtutum. Etenim cœlestis imber vitia peccatorum diluit, iustitiæ incrementa producit, discutit aridum concupiscentiæ puluerem, lætificat vtilem castimoniæ puritatem, obruit auaritiæ sordidam fęcem, nutrit æternam misericordiæ largitatem. Sicut enim superueniente Eliæ pluuia omne pabulum terra produxit, ita & superueniente Christi lauacro omnem iustitiam anima germinauit. *3 Reg. 18* Et sicut illic pluuiarum fontes irrigauerunt orbem, vt viuificarentur herbarum mortificata iam semina: ita & fons baptismatis irrigat genus hominum, vt animarum mortificata corda viuificet. Hoc ergo F obseruantium ista ieiunia est meritum, vt orationibus eorum aut innouetur mundus, aut fratres denuo renascantur. Reserandum igitur competentibus nostris est cœlum, quoniam adhuc clausum est apud illos. Clausum est enim cælum illis, quoniam mysterium nondum peruident Trinitatis. Clauso enim sibi cœlo, super cælum quid agatur ignorant: nec scire possunt quæ sit filij patrisque substantia, nisi prius mundi elementa transcenderint. Tunc enim poterit quis Trinitatis aspicere diuina mysteria, cum cælos sua virtute habuerit apertos, sicut beatus Stephanus martyr reserauit sibi martyrio suo cælos, & stantem vidit ad patris dexteram Saluatorem, secundum quod ipse ait; *Ecce video cælos apertos, & stantem Iesum ad dexteram Dei.* *Act. 7.* Ergo cui clausi sunt cæli, agendum est vt aperiantur illi, quatenus super cælos Christum possit aspicere. Nam quamdiu clausi sunt homini, Christum non potest videre regnantem. Quemadmodum autem clausi cœli G aperiendi sunt inquirere nos oportet. Puto autem aliter eos aperiri non posse, nisi claues Petri Apostoli sumpserimus, quas Domino largiente suscepit, sicut ipse dixit: *Tibi dabo claues regni cælorum.* Immo rogemus Petrum vt ipse nobis tanquam bonus ianitor regiæ cælestis aperiat. Quæ autem ista clauis sit, diligentius requiramus. Clauem Petri, fidem esse dixerim Petri, per quam cęlos ape- *Matt 16.* ruit, penetrauit inferna securus, maria calcauit intrepidus. Tanta enim Apostolicæ fidei virtus est, vt cuncta illi elementa pateant, hoc est, non illi angelicæ claudantur ianuę, non portæ præualeant tartari, non aquarum fluenta subsidant. Ista autem ipsa clauis quam fidem dicimus, videamus quemadmodum constet, quemadmodum solida sit. Arbitror illam duodecim artificium operatione conflatam. Duodecim enim Apostolorum Symbolo fides sancta concepta est, qui velut periti artifices in vnum conuenientes, clauem suo consilio conflauerunt. Clauem enim quandam ipsum symbolum dixerim, per quod reserantur diaboli tenebræ, vt lux Christi adueniat: aperiuntur conscientiæ clausa peccata, vt iustitiæ fulgeant opera manifesta. Igitur hæc clauis ostendenda est fratribus nostris, vt & ipsi tanquam discipuli Petri inferna sibi reserare, cælos aperire consuescant. H

S. AMBROSII DE IEIVNIO ELIAE Sermonis finis.

Summarium libri de Nabuthe Iezraelita.

A cap. I. vsque ad cap. VI. ostendit quod pauperes diues opprimit: quantum autem malum hoc sit, ostenditur, & diuites redarguuntur.

A cap. VII. vsque ad cap. XIII. ostendit quod diuites bona cumulare debent vt pauperibus erogent: & explicantur quædam verba textus.

A Cap.

A cap. XIV. vsque in finem libri, quod diuites diuitiarum custodes sunt, & exponuntur quædã scripturæ loca ad rem ipsam facientia.

CAPITA LIBRI DE NABVTHE.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, DE NABVTHE IEZRAELITA LIBER.

III. Reg. Cap. XXI.

ET factum est post verba hæc, erat vinea Nobuthe Iezraelitæ iuxta domum Achab regis Samariæ. Et locutus est Achab ad Nabuthe, dicens: Da mihi vineam tuam, & erit mihi in hortum olerum, quoniam propinquat domui meæ: & dabo tibi pro ea vineam aliam bonam magis quam ea: si vero placuerit tibi; dabo pecuniam pretium pro vinea ista tua. Et dixit Nabuthe ad Achab: Non mihi fiat hoc à Domino, vt dem tibi hæreditatem patrum meorum. Et venit Achab ad domum suam confusus & contristatus super verbo quod loquutus est ad eum Nabuthe Iezraelites, & dixit: Non dabo tibi hæreditatem patrum meorum. Et spiritus Achab turbatus est, & dormiuit super lectum suum, & velauit faciem suam, & non manducauit panem. Et egressa est ad eum Iezabel vxor sua, & dixit ad eum: Quid spiritus tuus turbatus est, & non es tu comedens panem? Et dixit ad eam: Quoniam loquutus sum ad Nabuthe Iezraelitem, dicens: Da mihi vineam tuam argento: si autem non vis, dabo tibi vineam pro ea. Et dixit: Non dabo tibi hæreditatem patrum meorum. Et dixit ad eum Iezabel vxor eius: Tu nunc sic facis regnum super Israel? Surge, & manduca panem & redi ad te: ego dabo tibi vineam Nabuthe Iezraelitæ. Et scripsit Iezabel litteras in nomine Achab, & signauit annulo illius: & misit illas ad seniores, & ad liberos eos qui morabantur cum Nabuthe. Et erat scriptum in litteris, dicens: Ieiunate ieiunium, & constituite Nabuthe in principio populi, & constituite duos viros filios iniquitatis ex aduerso eius, vt falsum testimonium perhibeant aduersus eum, dicentes: Benedixit Deum & regem, & educite illum extra, & lapidate eum, vt moriatur. Et fecerunt viri ciuitatis maiores natu, & liberi habitantes in vrbe eius, sicut misit ad eos Iezabel, & scriptum erat in literis. Et præceperunt ieiunium, & sedere fecerunt Nabuthe in principio populi: & venerunt duo viri filij iniquorum, & sedere fecerunt ex aduerso eius: & testificati sunt contra eum viri rebellionis Nabuthe coram populo, dicentes: Benedixit Deum & regem. Et eduxerunt eum extra ciuitatem & lapidauerunt eum in lapidibus, & mortuus est. Et miserunt ad Iezabel, dicentes: Lapidatus est Nabuthe, & mortuus est. Et factum est, vt audiuit Iezabel dicentes: Lapidatus est Nabuthe, & mortuus est, dixit Iezabel ad Achab: Surge, & posside vineam Nabuthe Iezraelitæ, quia non dedit tibi argento, quia non est Nabuthe viuens, sed mortuus est. Et factum est, cum audisset Achab quia mortuus est Nabuthe, conscidit vestimenta sua: & post hæc surrexit Achab, & descendit ad vineam Nabuthe Iezraelitæ, vt possideret eam. Et dixit

Dominus ad Eliam Thesbitem, dicens: Surge, & descende in occursum Achab regis Israel, qui est in Samaria: ecce ipse in vinea Naputhe, quia descendit ibi vt possideat eam: & dicet ad eum. Hæc dicit Dominus: Occidisti, & possedisti: Propter hoc hæc dicit Dominus: In loco in quo linxerunt canes sanguinem Nabuthe, in eo lingent canes sanguinem tuum: & meretrices lauabunt se in sanguine tuo. Et abijt Elias ad Achab. Et dixit Achab ad Eliam: Si inuenisti me, inimice mi? Et dixit Elias: Inueni, quia venundatus es frustra, vt faceres malum in conspectu Domini, vt irritares eum. Hæc dicit Dominus: Ecce ego induca super te mala: & accendam post te, & destruam Achab mingentem ad parietem, & clausum, & relictum in Israel: & dabo domum tuam sicut domum Hieroboam filij Nabat, & sicut domum Baasa filij Achia, pro irritationibus quibus irritasti & peccare fecisti Israel. Et Iezabel loquutus est Dominus, dicens: Canes comedent eam in antemurali Israel. Mortuum Achab in ciuitate comedent canes, & mortuum eius in agro comedent volucres cæli. Veruntamen non fuit sicut Achab, qui venundatus est vt faceret malum coram Domino, quemadmodum mutauit Iezabel vxor sua, & abominabilis factus est valde, vt ambularet post abominationes secundum omnia quæ fecit Amorrhæus, quem destruxit Dominus à facie filiorum Israel. Et factum est, vt audiuit Achab sermones istos, conscidit vestimenta sua, & operuit se cilicio, & ieiunauit, & dormiuit in sacco, & ambulabat demisso capite. Et factus est sermo Domini ad Eliam Thesbitem, & dixit: Vidisti quemadmodum commotus est Achab à facie mea? Eo quod compunctus est à facie mea, non inducam in diebus eius mala, sed in diebus filij sui inducam mala super domum eius.

Quomodo exemplo Nabuthe & Achab regis Israel pauperes quotidie à diuitibus opprimantur, cum tamen natura omnes æquales produxerit.

Cap I.

NAbuthe historia tempore vetus est, vsu quotidiana. Quis enim diuitum non quotidie concupiscit aliena? Quis opulentissimorum non exturbare contendit agellulo suo pauperem, atque inopem auiti ruris eliminare finibus? Quis contentus est suo? Cuius non inflammat diuitis animum vicini possessio? Non igitur vnus Achab natus est, sed, quod peius est, quotidie Achab nascitur, & numquam huic sæculo moritur. Si vnus occidat, assurgunt plurimi: plures qui rapiant, quam qui amittāt. Non vnus Nabuthe pauper occisus est: quotidie Nabuthe sternitur, quotidie pauper occiditur. Hoc metu perculsum humanum genus cedit iam suis terris, migrat cum paruulis pauper onustus pignore suo, sequitur vxor illachrymans, tanquam ad bustum prosequatur maritum. Minus tamen deplorat illa, quæ deflet suorum funera: quia etsi amisit coniugis præsidium, sepulchrum habet: etsi filios non tenet, tamen exules non dolet, non ingemit grauiora funeribus teneræ prolis ieiunia. Quousque extenditis diuites cupiditates? *Numquid soli habitabitis super terram?* (Psal. 9.) Cur eijcitis consortem naturæ, & vendicatis possessionem? In commune omnibus diuitibus atque pauperibus terra fundata est, cur vobis ius proprium soli diuites arrogatis? Nescit natura diuites, quæ omnes pauperes generat. (Iob 1.) Neque enim cum vestimentis nascimur, nec cum auro argentoque generamur. Nudos fudit in lucem, egentes cibo, amictu, poculo: nudos recepit terra quos edidit, nescit fines possessionum sepulchro includere. Cespes angustus æquè & pauperi abundat & diuiti: & terra quæ viuentis non cepit affectum, totum iam diuitem capit. Nescit ergo natura discernere quando nascimur, nescit quando deficimus. Omnes similes creat, omnes simili claudit gremio sepulchri. Quis discernat species mortuorum? Redoperi terram, & si potes, diuitem deprehende. Eruderato tumulum, & si cognoscis egentem, argue: nisi forte hoc solum quod cum diuite plura pereunt. Sericæ vestes, & auro intexta velamina, quibus diuitis corpus ambitur, damna viuentium, non subsidia defunctorum sunt. Vnguentum accipis diues mortuus, & fœtidus es: perdis alienam gratiam, nec acquiris tuam. Hæredes relinquis qui litigent cum hæredibus, relinquis depositum magis hæreditatium quam commodum voluntarium, qui quod relictum est minuere ac violare formident. Si frugi hæredes sunt, custodiunt: si luxuriosi, exhauriunt. Itaque aut bonos hæredes perpetua condemnas sollicitudine, aut malos dimittis, quo tua facta condemnent.

Quod homines quanto ditiores censu, tanto pauperiores affectu: & quos insatiabilis auaritia gradus habeat: & quid hæc vox, Da mihi, præ se ferat.

Cap. II.

SEd quid arbitraris quod dum viuis abundans omnibus? O diues, nescis quam pauper sis, quam inops tibi ipsi videaris, qui te diuitem dicis? Quanto plus habueris, plus requiris: & quanquam acquisieris, tamen tibi adhuc indiges. Inflammatur lucro auaritia, non restinguitur. Quasi gradus quosdam cupiditas habet: quo plures ascenderit, eo ad altiora festinat, vnde sit grauior ruina lapsuro. Tolerabilius tamen iste cum minus haberet, census contemplatione mediocria requirebat: accessione patrimonij accessit cupiditatis augmentum. Non vult esse degener votis, pauper in desiderijs. Ita duo intolerabilia simul iungit, vt ambitiosam spem diuitis augeat, & non deponat mendicitatis affectum. Denique docet nos scriptura diuina quam miserè egeat, mendicet abiectè. Rex Achab in Israel erat, & pauper Nabuthe. Ille regni opibus affluebat, iste angusti soli cespitem possidebat. Nihil pauper de possessionibus diuitis concupiuit, Rex sibi egere visus est, quia vineam habebat pauper vicinus. Quis igitur tibi pauper videtur? qui contentus est suo, an qui concupiscit alienum? Alter certe pauper censu videtur, alter est pauper affectu. Affectus diues egere non nouit, census abundans nequit auari pectus explere. Ideoque diues cupidus in inuidia possessionis, & paupertatis querela est. Sed iam scripturæ verba consideremus. *Et factum est,* (inquit) *post hæc verba, erat vinea Nabuthe Iezraelitæ iuxta domum Achab Regis Samariæ. Et locutus est Achab ad Nabuthe, dicens. Da mihi vineam tuam, & erit mihi in hortum olerum, quoniam propinquat domui meæ: & dabo tibi pro ea aliam vineam bonam si vero placuerit tibi, dabo pecuniam pretium pro vinea ista. Et dixit Nabuthe ad Achab; Non mihi fiat hoc a domino, vt dem tibi hæreditatem patrum meorum. Et turbatus est spiritus Achab, & dormiuit super lectum suum, & velauit faciem suam, & non manducauit panē.*] (3 Reg. 19.) Exposuerat supra scriptura diuina quia Elisæus cum esset pauper, reliquit boues suos, & cucurrit ad Eliam, & occidit eos, & erogauit popolo, & adhæsit prophetæ. (3. Reg. 18. 3. Reg 18.) Ad condemnationem igitur præmissa sunt diuitis, qui in isto rege describitur, eo quod habens beneficia Dei, sicut iste Achab, cui Dominus & regnum donauit, & pluuiam Eliæ vatis oratione concessit, diuina mandata violauerit. Audiamus ergo quid dicat: *Da mihi,*] inquit. Quæ alia vox egentis est? Quæ vox alia stipem publicè postulantis, nisi, *Da mihi:*] hoc est: Da mihi, quia egeo. Da mihi, quia aliud viuendi subsidium habere non possum. Da mihi, quia non est mihi panis ad victum, nummus ad potum, sumptus ad alimentum, ad indumentum substantia. Da mihi, quia tibi Dominus dedit vnde largiri debeas, mihi non dedit. Da mihi: nisi tu dederis, habere non potero. Da mihi, quia scriptum est: *Date eleemosynam.* Hæc quam abiecta, quam vilia? Non habent enim humilitatis affectum, sed cupiditatis incendium. In ipsa autem deiectio

A ctione quanta impudentia? *Da mihi* (inquit) *vineam tuam.*] Confitetur alienam, vt poscat indebitam. *Et dabo* (inquit) *tibi pro ea aliam vineam.*] Diues quod suum est quasi vile fastidit: quod alienum est quasi pretiosissimum concupiscit. *Si vero placuerit tibi, dabo pecuniam.*] Cito reprehendit errorem suum, pecuniam offerendo pro vinea. Nil enim vult alienum possidere qui totum desiderat suis possessionibus occupare.

Quod omnia animantia socialia sint, & commercium viuendi quærant: solus autem homo consortem excludat, solusq; omnia possidere contendat: & quam turpe sit agrum paternum pro vili vsu alienare.

CAP. III.

ET *erit mihi* (inquit) *in hortum olerum.*] Hæc erat igitur omnis insania, hic omnis furor, vt spacium vilibus oleribus quæreretur. B Non tam ergo ipsi cupitis quasi vtile possidere, sed alios vultis excludere. Maior vobis cura de pauperum spolijs, quam de vestris emolumentis est. Iniuriam vestram putatis, si quid pauper habeat quod dignũ possessione diuitis æstimetur. Damnum vestrum creditis, quidquid alienum est. Quid vos delectant naturæ dispendia? Vniuersis creatus est mundus, quem pauci diuites vobis defendere conamini. Non enim terrena tantum possessio, sed cælum ipsum, aër, mare, in vsum paucorum diuitum vendicatur. Hic ager, quem tu diffusis includis possessionibus, quantos alere populos potest? Numquid angeli diuisa cœli spatia habent, vt tu terram possitis distinguas terminis? Clamat Propheta. *Væ is qui iungunt domum ad domum, & villam ad villam.* Esai. 5. Arguit eos inefficacis auaritię. Fugiunt. n. cohabitare hominib. & ideo excludunt vicinos. Sed fugere non possunt: quia cum hos exclusetint, alios rursum inueniunt: & cum illos propulsauerint, ad aliorum necesse est eos viciniam peruenire. Soli enim super terram habitare non possunt. C Auis auibus se associat: deniq. ingentis plerumque agminis volatu cœlum obtexitur: pecus pecori adiungitur, piscis piscibus: nec damnum ducunt, sed commercium viuendi, cum plurimum comitatum capessunt, & quoddam munimentum solatio frequentioris societatis affectant. Solus tu homo consortem excludis: includis feras, struis habitacula bestiarũ, destruis hominum. Inducis mare intra prædia tua, ne desint belluæ: producis fines terræ, ne possis habere finitimum. Audiuimus vocem diuitis aliena quærentis: audiamus vocem pauperis propria vindicantis. Act. 8. *Non fiat* (inquit) *hoc mihi à Domino, vt dem tibi hæreditatem patrum meorum.*] Quasi quandam contagionem sui, pecuniam esse diuitis arbitretur. quasi dicat: *Pecunia tua tecum sit in perditionem, ego autem hæreditatem patrum meorum non possum vendere.* Habes quod sequaris diues si sapias, vt non vendas agrum tuum pro nocte meretricis, non transfundas ius tuum pro sumptu commessationis, deliciarumque impensis, non adiudices domum tuam ad ludum aleæ, ne ius hæreditariæ pietatis amittas. His auditis *turbatus est spiritus auari regis: &* D *dormiuit super lectum suum, & velauit faciem suam, & non manducauit panem.*] Lugent diuites, si non potuerint aliena diripere: si suis pauper non cesserit facultatibus, vim mœroris tegere non possunt. Dormire desiderant, velant faciem suam, ne quidquam in orbe terrarum alienum videant, ne quidquam in hoc mundo non esse suum nouerint, ne audiant vicinum iuxta se aliquid possidere, ne audiant pauperem sibi contradicentem. Horum animæ sunt, quibus dicit Propheta: *Mulieres diuites exurgite.* Esai 32.

De reprehensione diuitum, qui magis alienum quam suum panem manducant, & quod ideo miseræ luant paupertatis ærumnas.

CAP. IV.

ET *non manducauit* (inquit) *panem suum:*] quoniam quærebat alienum. Etenim diuites magis alienum panem quam suum manducant, qui raptu viuunt, & rapinis sumptum exercent suum. E Aut certe non manducauit panem suum, volens se morte multare, quod ei aliquid negaretur. Compara nunc affectum pauperis. Nihil habet, & ieiunare voluntarius nisi Deo nescit, ieiunare nisi ex necessitate non nouit. Diuites eripitis quidem pauperibus vniuersa, auferris omnia, nihil relinquitis: pœnam tamen pauperum vos potius diuites sustinetis. Illi ieiunant, cum non habeant, vos cum habetis. A vobis igitur prius pœnam exigitis, quam pauperibus erogetis. Vos igitur vestro affectu luitis miseræ paupertatis ærumnas: & pauperes quidem non habent quo vtantur: vos autem nec ipsi vtimini, nec alios vti sinitis. Eruitis aurũ de metalli venis, sed rursum absconditis. Quantorum vitas in illo infoditis auro? Psal. 38. Cur illa seruantur, cum legeritis de auaro diuite: *Thesauros condit, & ignorat cui congregat eos?* Hæres otiosus expectat, hæres fastidiosus increpat, quod sero moriamini. Odit incrementa hæreditatis suæ, ad damna festinat. Quid igitur miserius, quando nec apud illum cui laboratis, gratias derelinquitis? Propter illum totis mœstam diebus toleratis famem, cotidiana mensę vestrę damna metuentes: F propter illum diurna aggeratis ieiunia. Noui ego diuitem in agrum proficiscẽtẽ, panes breuiores vt he delatos numerare solere, vt pro numero panis æstimaretur quot dies in agro futurus esset. Nolebat obsignatum aperire horreum, ne quid de cõdito minueretur. Panis vnus singulis diebus deputabatur, qui tenacem vix satiare posset. Comperi etiam viri fidem, si quando ei ouum esset appositum, queri quod pullus esset occisus. Hoc ideo scribo, vt cognoscatis vindicem esse Dei iustitiam, quæ lachrymas pauperum vestro vicissatur ieiunio.

Quod mensa diuitum, multorum pauperum instruitur sanguine, & de patre qui cogebatur à diuite, cuius mensæ vinum deerat vt filium venderet: & quomodo sæpe mulieres incitamenta sint extorsionis à pauperibus.

CAP. V.

QVam religiosum esset ieiunium, si sumptum conuiuij tui deputares pauperibus? G Tolerabilior iam diues ille, cuius de mensa ea quæ cadebant, pauper Lazarus colligebat, saturari cupiens: sed etiam ipsius mensa multorum pauperum constabat sanguine, & ipsius pocula multorum quos ad laqueum coegerat, rorabant cruore. Quanti necantur vt vobis quod delectat paretur? Funesta fames vestra, funesta luxuries. Ille de summis culminibus ruit, vt frumentis ampla vestris receptacula præpararet. Ille de sublimi arboris cacumine decidit, dum genera viarum explorat quæ deferat, quibus digna cõuiuio tuo vina fundantur. Ille mari mersus, dum veretur ne piscis mensæ tuæ desit aut ostrea. Ille brumali frigore dum lepores inuestigare, aut laqueis studet aues captare, diriguit. Ille ante oculos tuos, si quid forte displicuit, verberatur ad mortem, atque ipsas epulas fuso respergit cruore. Deniq. diues erat qui sibi ad mẽsam caput prophetæ pauperis iussit afferri, & aliud vnde saltatrici præmium soluere non inuenerat, nisi vt pauperem iuberet occidi. Marc 8. H Vidi ego pauperem duci dum cogeretur soluere quod non habebat, trahi ad carcerem quia vinum deesset ad mensam potentis, deducere in auctionem filios suos, vt ad tempus pœnam differre posset, inuentum forte aliquem qui in illa necessitate subueniret. Redit ad hospitium cum suis pauper direpta spectans omnia, nihil sibi ad cibum relictum, ingemiscens filiorum famem, dolens quod eos non potius ei qui posset pascere, vendidisset. Redit ad consilium, vendendi sumit arbitrium. Compugnabant tamen inopiæ iniuria, & paternæ pietatis gratia. Fames vrgebat ad pretium, natura ad officium: commori filijs paratus, quam à filijs separari. Sæpe gradum protulit, sæpe reuocauit. Vicit tamen in eo necessitas, non voluntas, & ipsa concessit pietas necessitati. Consideremus nunc patriæ mentis procellas exæstuantis quem de liberis prius tradere. Quem, Inquit vendam priorem? Scio enim quod non satis est vnius pretium ad pastum reliquorum. Hoc solo diues fœcunditas ad ærumnã. Quem offeram? Quem frumen-

A menti auctionator libenter aspiciat? Primogenitum offeram? Sed primos me patrem vocauit. Hic est maior ex filijs, quem congrue honoro seniorẽ. Sed iuniorem dabo? At istum teneriore amore complector. Illum erubesco, huius misereor. Illius gradum suspiro, huius ætatem. Ille iam sentit ærumnam, iste ignorat. Flectit me illius dolor, huius inscitia. Ad alia me conferam. Ille mihi plus blanditur, iste plus verecundatur. Ille parenti similior, hic vtilior. In illo imaginem meam vendo, in isto spem meam prodo. Me miserum, non inuenio quid faciam, non habeo quid eligam. Circumuallant me facies calamitatum, ærumnarum chorus. Ferina hæc rabies est, eligere quem tradas. Feræ ipsæ cum pericula imminere proli ac sibi sentiunt, solent eligere quod liberent, non quos offerãt. Quomodo igitur discernam affectum naturæ! Quomodo obliuiscar, quomodo exuam patris mentem? Quomodo filij auctionem constituam? Quo sermone paciscar

B pretium? Quibus tradam manibus in seruitutem filium? Quibus oculis aspiciam seruientem? Quibus labijs discedenti vale dicam? Quibus factum excusem sermonibus? Fili, ego te pro meo cibo vendidi. Funestior ergo iam pauperis mensa quam diuitis. Ille addicit alienos, ego meum vendo. Ille necessitatem imponit, ego affero voluntatem.

Gen. 37. Vt sit excusabilior causa, adijciam: Fili, pro fratribus tuis seruies, vt illis quærantur alimenta. Et Ioseph à fratri-

Gen. 42 bus suis in seruitutem venundatus est, postea & ipsos & patrem pauit. Respondebit & ille: Sed non eum vendidit pater, sed fleuit amissum. Sed postea etiam ipsi in potestatem diuitis venerunt, & vix potuerunt liberari. Postea genus eius diuitis Ægypti multa ætate seruiuit. Vende me postremo pater ea conditione, ne diuites emant. Hæsi, fateor: verum quid faciam? Nullum vendam. Sed dum vnum considero, omnes video fame pereuntes. Si vnum tradam quib⁹ oculis videbo cæteros de mea impietate suspectos, ne alios quoque vendam? Quo pudore regrediar domum? Quomodo intrabo? Quo habitabo affe-

Psal. 127. ctu, qui mihi ablegaui filium, quem non morbus absumpsit, non mors abstulit? Qua conscientia considerabo

C mensam meam, quam *sicut nouella oliuarum in circuitu*, tot filij vestiebant? Hæc pauper re præsente deplorat, & tibi auaritia autem obstruxit, nec mens tua facti miserabilis horrore mollitur. Totus populus ingemiscit, & solus diues non flecteris, nec audis scripturam dicentem: *Perde pe-*

Eccl. 29. *cuniam propter fratrem & amicum, & non abscondas eam sub la-*

Eccl. 5. *pide in perditionem.* Et quia non audis, ideo exclamat Ecclesiastes, dicens: *Est languor malus, quem vidi sub sole, diuitias custoditas in malum possidentis eas.* Sed fortasse redeas domum, cum vxore conferas: illa te hortetur vt redimas venundatum. Immo magis hortabitur vt mundum muliebrem conferas, vnde potes vel paruo tempore pauperem liberare. Illa tibi imponit sumptuum necessitatem, vt è gemma bibat, in ostro dormiat, in argentea sponda recumbat, auro oneret manus, ceruicem monilibus. Delectantur & compedibus mulieres, dummodo auro ligentur. Non putant onera esse, si pretiosa sint: non pũtant vincula esse, si in his thesauri coruscent. Delectant

D & vulnera, vt aurum auribus inseratur, & margaritæ dependeant. Habent & gemmæ pondera sua, habent & vestimenta frigora sua. Sudatur in gemmis, algetur in sericis: tamen pretia iuuant: & quæ natura auersatur, commendat auaritia. Smaragdos, & hyacinthos, beryllum, achatem, topazyon, amethystum, iaspin, sardion, summo quærunt furore: vel si dimidium patrimonij petatur, non parcunt dispendio, dum indulgent cupiditati. Non abnuo gratiam quandam lapidum istorum esse fulgorem, sed tamen lapidum. Et ipsi admonent, contra naturam expoliti, vt saxorum deponerent asperitatem, rigorem magis mentis esse expoliendum quam lapidum.

Quod nullæ diuitiæ aliquid conferre possint contra imminentem fati necessitatem: & vnde diuites appellentur: quodq́; diues dormire non possit, nec ipse se quietum esse patiatur.

E

Cap. VI.

QVis artifex vnum diem vitæ hominis potuit adiun-

Luc. 12. gere? Quem diuitiæ eius ab inferis redemerunt? Cu-

Prou. 10. ius ægritudinem pecunia mitigauit? *Non in abundantia diuitiarum*, inquit, *vita eius.* Et alibi: *Nihil proficiunt thesauri iniustis, iustitia autem liberat à morte.* Merito clamat Propheta: *Di-*

Psal. 61. *uitiæ si affluant, nolite cor apponere.* Quid enim mihi prosunt, si me à morte liberare non possunt? Hic acquiruntur, hic relinquuntur. Somnium igitur loquimur, non

1. Tim. 6. patrimonium. Vnde bene ait idem Propheta de diuiti-

Psal. 75. bus: *Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri*

F *diuitiarum in manibus suis.* Hoc est dicere: Nihil inuenerunt in operibus suis diuites, qui nihil pauperibus contulerunt, Nullius inuenerunt inopiam, nihil ad vtilitatem suam proficientes reperire potuerunt. Ipsum nomen considera. Ditem dicunt gentiles inferorum præsulem, arbitrum mortis. Ditem appellant & diuitem, quod nisi mortem diues inferre non nouerit, cui regnum de mortuis, cui sedes inferi sint. Quid est enim diues, nisi quidam inexplebilis gurges diuitiarum, inexplebilis auri fames? Quo plus hauserit, plus inardescit. Sic propheta admo-

Eccl. 5. net: *Qui diligit argentum, non satiabitur argento.* Et infra idem:

Ibid. *Et quidem hic pessimus languor. Sicut enim fuit, ita & abit, & abundantia eius laborat in ventum. Et quidem omnes dies eius in tenebris & luctu, & iracundia multa, & languore & ira.* Tolerabilior conditio seruulorum. Illi .n. hominibus seruiunt, iste peccato. Sic inquit Apostolus: *Qui enim facit pec-*

Rom. 6. *catum, seruus est peccati.* Semper in laqueis, semper in vin-

Ioan. 8. culis est: numquam liber à compedibus, quia semper in criminibus. Quam misera seruitus, seruire peccatis! Na-

G turæ ipsius nescit munia, nec somni ipsius nouit vices, aut

Eccl. 5. cibi fungitur suauitate, cuius nullum est immune seruitiũ. Dulcis enim somnus serui, etsi modicum vel multó edat: at satiato diuitijs, non est qui eum sinat dormire. Excitat eum cupiditas, exagitat cura peruigil aliena rapiendi, torquet inuidia, mora vexat, sterilitas prouentuũ infœcunda perturbat, sollicitat abundantia: Vnde illi diuiti, cuius possessio vberes fructus attulit, qui cogitauit intra se dicens: *Quid faciam quod non habeo quo congregem fructus meos?*

Luc. 12. *& dixit: Hoc faciam, destruam horrea mea, & maiora faciam: illo congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & dicam animæ meæ: Anima habes multa bona in annos multos posita: requiesce, manduca, bibe, epulare. Respondit Deus: stulte, hac nocte animam tuam repetunt a te: quæ autem parasti, cuius erunt?* Ne ipse quidem Deus eum dormire permittit. Interpellat cogitantem, excitat dormientem. Sed nec ipse se quietum esse patitur, qui de abundantia diuitiarum suarum sollicitatur, & in vbertate fructus vocem egentis emittit. Quid faciam, inquit? Nonne hæc pauperis vox est, non habẽtis

H subsidium viuendi? Egens omnium huc atq; illuc respicit, scrutatur hospitiũ, nihil inuenit ad vsum alimenti, considerat nihil miserius quam fame confici, & cibi indigentia mori. Quęrit mortis compendia, & tolerabiliora abeundi supplicia rimatur. Arripit gladium, suspendit laqueum, ignem adolet, explorat venenum: & inter hæc quid eligat, dubius dicit: Quid faciam? Deinde vitæ huius suauitate reuocatus, cupit reuocare sententiam, si possit viuendi substantiam reperire. Aspicit nuda omnia, vacua omnia, & ait: Quid faciam? Vnde mihi alimenta? vnde vestitus? Volo viuere, si habeam quomodo possim vitam hanc sustinere. Sed quibus cibis? quibus subsidijs? Quid faciam, inquit, quod non habeo? Clamat se diues non habere. Paupertatis hic sermo est, de inopia quæritur abundans fructibus. *Non habeo*, inquit, *quo congregem fructus meos*,

Ibidem. Putares illum dicere: Non habeo fructus; vnde viuẽdum est mihi? Beatus qui in abundantia sua periclitatur: immo miserior iste fœcũditatibus suis, quam pauper, cui periculum de egestate est. Habet ille vnde excuset ærumnam, ha-

bet

A bet certe iniuriam, non habet culpam: iste non habet quē præter se arguat. Et dixit: *Hoc faciam, horrea mea destruam.* Putes adhuc dicere illum: Aperiam horrea mea, ingrediantur qui tolerare famem non queunt, veniant inopes, intrent pauperes, repleant sinus suos. Extruant parietes qui excludunt esurientes. Vt quid ego abscondam, cui Deus facit abundare quod largiar? Vt quid repagulis portarum claudam frumenta, quibus Deus totum repleuit camporum ambitum, quæ sine custode nascuntur & abundant?

Quod diuites qui humanitatis prædicatione imitari deberent sanctum Ioseph, potius de bonis faciant mala: quam de malis bona acquirant: & in quæ horrea diuites frumenta condere debeant.

Cap. VII.

Victa est spes auari. Rumpuntur vetusta horrea messibus nouis. Minus, inquit, habui, & frustra seruaui: B plus natum est, cui congregabo? Dum incrementa pretiorum aucupor, amisi vsum beneficiorum. Quantas anni superioris frumento animas pauperum reseruare possem? Hæc me magis delectarent pretia, quæ non nummo æstimantur, sed gratia. Imitabor sanctum Ioseph humanitatis prædicatione, clamabo voce magna: *Venite pauperes, edite panes meos, expandite gremium, suscipite frumentum.* (Gen.) Fœcunditas diuitis, totius orbis abundantia, omnium debet esse fertilitas. Tu vero non hoc dicis, sed ais: *Destruam horrea mea.* Recte destrues ea, quibus nullus pauper onustus renertitur. Horrea iniquitatis sunt receptacula, non pietatis subsidia. Recte destruet, qui sapienter ædificare non nouit. Destruet sua diues, qui nescit æterna. Destruet horrea, qui (Ibidem.) non nouit sua frumenta diuidere, sed claudere. *Et maiora,* inquit, *faciam.* Infelix, vel id dispensato pauperibus, quod pro sumptu ædificationis impendis. Dum liberalitatis gra- (Ibidem.) tiam refugis, damna ædificationis resoluis. Et addidit: *Illo congregabo omnia quæ nata sunt mihi, & dicam animæ meæ: Anima, habes multa bona.* Confitetur auarus semper vbertatem prouentuum, dum vilitatem alimoniæ calumniatur. C Fœcunditas enim vniuersorum est, sterilitas soli auaro est quæstuosa. Delectatur magis enormitate pretiorum, quam abundantia copiarum: & mauult habere quod solus, quam quod cum omnibus vendat. Vide timentem ne superfluat cumulus frumentorum, ne super horrea redundans transfundatur in pauperes, & boni alicuius occasio indigentibus acquiratur. Soli sibi partus terrarum vendi- (Ibidem.) cat diues, non quod vti ipse velit, sed alijs denegare. *Habes,* inquit, *multa bona.* Nescit auarus bona, nisi ea quę quęstuosa sunt, nominare. Sed acquiesco ei, vt bona dicantur quæ sunt pecuniaria. Cur ergo de bonis facitis mala, cum de (Luc. 16.) malis bona facere debeatis? Scriptum est enim: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.* Ei ergo qui vti sciat, multa (Psal. 111.) bona sunt: ei qui vti nesciat, recte mala. *Dispersit, dedit pauperibus, iustitia eius manet in æternum.* Quid hoc melius bo- (Prou. 19.) no, si pauperibus largiaris, in quo tibi debitorem Deum quadam pietatis fœneratione constituas? Bona sunt si aperias horrea iustitiæ tuæ, vt sis panis pauperum, vita egentium, oculus cæcorum, orbatorum infantium pater. D Habes vnde facias, quid vereris? Tua te voce conue- (Luc. 12.) nio. Habes multa bona in annos multos posita, potes & tibi & alijs abundare. Habes fœcunditatem publicam, quid destruis horrea tua? Ostendo tibi vbi melius tua frumenta custodias, vbi bene sepias, vbi fures ea tibi auferre non possint. (Matth. 6.) Include ea in corde pauperum, vbi nulla tinea, nullus gurgulio ea consumat, nulla corrumpat vetustas. Habes apothecas, inopum sinus: habes apothecas, viduarum domos: habes apothecas, ora infantium orpha- (Psalm. 8.) norum, vt dicatur tibi: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem.* Istæ sint tibi apothecæ, quæ maneant in æternū: ista sint tua horrea, quæ fœcunditas futura non destruat. Nam quid iterum facias, si tibi plus natum fuerit anno sequenti? Iterum ergo & illa destrues, quæ nunc facere paras, & maiora facies. Dat enim tibi fœcunditatem Deus, vt aut vincat aut condemnet auaritiam tuam, quo excusationem habere non possis. Tu vero quod per te multis

E nasci voluit, tibi soli reseruas, immo & tibi ipsi adimis. Magis enim seruares tibi, si dispertires alijs. Bonorum enim fructus munerum in eos ipsos qui contulerint, reuertuntur, & gratia liberalitatis in auctorem boni operis redit. Denique scriptum est: *Seminate vobis ad iustitiam.* (Osee. 10.) Esto spiritalis agricola, sere quod tibi prosit. Bona satio in corde viduarum. Si terra tibi reddit fructus vberiores quam acceperit, quanto magis misericordiæ remuneratio reddit multipliciora quæ dederis?

De admonitione diuitis vt timeat, & spe vana non fallatur, ac reprehensione eorum qui dicunt nihil dandum pauperibus, quia Deus eos maledixerit vt egerent.

Cap. VIII.

Deinde homo nescis quia terræ partum præuenit dies mortis, misericordiā autem incursum mortis excludit? Assistunt iam qui reposcant animam tuam, & tu F adhuc differs operum fructus tuorum? Adhuc tu tibi tempora viuendi longa promittis? *Stulte, hac nocte repetunt ani-* (Luc. 12.) *mam tuam à te.* Bene ait *nocte:* nocte enim anima auari repo- (Ibidem.) scitur, quia à tenebris incipit, & in tenebris perseuerat. A- (Prou. 13.) uaro semper nox est, dies iusto, cui dicitur: *Amen amen dico* (Luc 23.) *tibi, hodie mecum eris in paradiso. Stultus sicut luna mutatur: iusti* (Eccl. 27.) *autem fulgebunt sicut sol in regno patris eorum.* (Matth. 13.) Recte arguitur (Esai. 22.) stultitiæ, qui in manducando & bibendo locarit spem suam. Et ideo ei tempus mortis vrgetur, secundum quod dictum est ab ipsis qui gulæ seruiunt: *Manducemus & bibamus, cras enim moriemur.* Recte stultus, quia animæ suæ corporalia subministrat: quia recondit quæ cui seruet ignorat. Et (Luc. 12.) ideo ei dicitur: *Quæ autem parasti, cuius erunt?* Quid quotidie metiris, & numeras, & obsignas? Quid aurum trutinas, argentum ponderas? Quanto melius est liberalem esse dispensatorem, quam sollicitum custodem? Quantum tibi prodesset ad gratiam, multorum pupillorum patrem nominari, quam innumeros stateres in sacculo obsignatos habere? Pecunia enim hic relinquitur: gratia autem operum bonorum nobiscum ad iudicem meriti defertur. Sed fortasse dicas, quod vulgo soletis dicere: Non debemus ei G donare, cui Deus ita maledixit, vt eum egere vellet. Sed non pauperes spiritu maledicti, cum dictum sit à Deo: *Bea-* (Matth. 5.) *ti pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Non de (Prou. 11.) paupere, sed de diuite scriptura dicit: *Captans pretia frumenti, maledictus erit.* Deinde non requiras quid vnusquisque mereatur. Misericordia non de meritis iudicare consueuit, sed necessitatibus subuenire: iuuare pauperem, non examinare iustitiam. Scriptum est enim: *Beatus qui intelligit* (Psalm. 40.) *super egenum & pauperem.* Quis est qui intelligit? Qui compatitur ei, qui aduertit consortem esse naturæ, qui cognoscit quod & diuitem & pauperem fecit Dominus, qui scit quod sanctificet fructus suos, si de his delibet aliquam pauperibus portionem. Ergo cum habeas vnde largiaris, vide ne differas, dicens: *Cras dabo;* ne largiendi amittas co- (Prou. 3.) piam. Periculosa est de alterius salute dilatio. Potest fieri vt dum tu differs illum, ille moriatur. Magis autem mortem præcurre, ne forte auaritia te & cras impediat, & promissa fraudentur.

H

Quomodo Iezabel, quæ est auaritia, promittat diuitibus contra iustitiam possessionem quam desiderant.

Cap. IX.

Sed quid dico, ne differas liberalitatem? Vtinam non approperes rapinam, vtinam quod cupieris, non extorqueas, vtinam alienum nō petas, negatum prætermittas, excusatum patienter feras, non audias illam Iezabel, quæ est quoddam profluuium vanitatis, dicentem: *Ego tibi dabo vineam quam desideras.*] Tu tristis es, quia vis mensuram considerare iustitiæ, vt alienū non eripias: ego habeo mea iura, meas leges, calumniabor vt spoliem: & vt possessio pauperi eripiatur, vita pulsabitur. Quid enim aliud in illa historia, nisi diuitum auaritia describitur, quæ est vanum profluuiū, quod omnia fluuij more rapit, & nulli vsui pro-

A

futura traducit? Hæc est Iezabel illa, non vna, sed multiplex: non vnius temporis, sed temporum plurimorum hæc omnibus dicit, sicut illa dixit viro suo Achab: *Surge, & manduca panem, & redi ad te: ego dabo tibi vineam Nabuthe Iezraelitæ. Et scripsit litteras nomine Achab, & signauit anulo illius, & misit illas ad seniores, & ad liberos eos qui morabantur cum Nabuthe. Erat scriptum in litteris, dicens: Ieiunate ieiunium, & constituite Nabuthe in principio populi, & constituite duos viros filios iniquitatis ex aduerso eius, vt falsum testimonium perhibeant aduersum eũ, dicentes: Benedixit Deum & regem, & educite illum, & lapidate.*]

De consuetudine diuitum, qui contristantur si aliena rapere non possunt: & quid facere debeant vt Deus vel eorum preces exaudiat, vel eorum ieiunium respiciat.

Cap. X.

B

QVam euidenter expressa est diuitum consuetudo. Contristantur si aliena non rapiant, renũtiant cibo, ieiunant, non vt peccatum minuant, sed vt crimen admittant. Videas illos tunc conuenientes ad ecclesiam, officiosos, humiles, assiduos, vt effectum sceleris impetrare mereantur. Sed dicit illis Deus: *Non hoc ieiunium elegi, nec si flectas vt circulum collum tuum, cinerem etiam & cilicium substernas, nec sic vocabitis ieiunium acceptum. Non tale ieiunium elegi, dicit Dominus: sed solue omnem colligationem iniustitiæ, dissolue obligationes violentarum commutationum, dimitte confractos in remissionem, & omnem conscriptionem iniquam disrumpe: frange panem tuum esurienti, egenos non habentes tectum induc in domum tuam: si videris nudum, cooperi, & domesticos seminis tui non despicias, tũc orietur tibi matutinum lumen tuum, & sanitas tua matura orietur, & præcedet ante te iustitia, & maiestas Dei circumdabit te. Tunc clamabis, & Deus exaudiet te, adhuc te loquente dicet: Ecce adsum.* Audis diues quid Dominus Deus dicat? & tu ad Ecclesiam venis, non vt consuetudinem aliquid pauperibus largiaris, sed vt auferas: ieiunas, non vt conuiuij tui sumptus proficiat egenis, sed vt spolium de egentibus adipiscaris. Quid tibi vis cum libro, & charta, & signaculo, & conscriptione, & vinculo iuris? Non audisti: *Solue omnem colligationem iniustitiæ, dissolue obligationem violentarum commutationum, dimitte confractos in remissionem, & omnem conscriptionem iniquam disrumpe?* Tu mihi tabulas offers, ego tibi recito Dei legem. Tu atramento scribis, ego spiritu Dei inscripta repeto oracula prophetarum. Tu testimonia falsa componis, ego testimonium conscientiæ tuæ posco, quia iudicem tuum effugere & declinare non poteris, cuius testimonium non poteris recusare in die qua reuelabit Dominus occulta hominum. Tu dicis: *Destruam horrea mea*, & Dominus dicit: *Sine magis, quidquid intra horreum est, pauperibus deputari, sine, cellas istas pauperibus prodesse.* Tu dicis: *Maiora faciam, & illò congregabo omnia quæ nata sunt mihi*: Dominus dicit: *Frange esurienti panem tuum.* Tu dicis: *Tollam pauperi domum suam*: Dominus autem dicit: *Egenos & non habentes tectum induc in domum tuam.* Quomodo vis diues vt Deus te exaudiat, cum tu Deum non putes audiendum? Si non acquiescatur arbitrio diuitis, scena componitur: Dei æstimatur iniuria, si diuitis petitio refutetur.

Esai. 58. — Ibidem. — C — Ibidem. — 2. Cor. 3. — Rom. 2. — Luc. 12. — Ibidem. — Esai. 58. — Ibidem. — D

Quid est quod duo falsi testes attestati sunt Nabuthe Deum benedixisse & regem: & quomodo diuites cum calumniati nocuerint, simulent se dolere: & quid sibi velit quod meretrices lauerunt se in sanguine Achab.

Cap. XI.

D*Eum (inquit) benedixit & regem.*] Æqualis videlicet persona, vt sit æqualis contumelia. *Benedixit* (inquit) *Deum & Regem.*] Ne diuitem maledicti nomen offendat, & sermonis ipso lædatur sono, benedictum pro maledicto vocatur. Quæruntur duo testes iniquitatis. Duobus enim testibus & Susanna est appetita: duos testes & synagoga inuenit, qui aduersum Christum falsa iactarent: duobus testibus pauper occiditur. *Eduxerunt igitur Nabuthe foras, & lapidauerunt eum.*] Vtinam vel in suis ei liceret mori. Pauperi ipsam diues inuidet sepulturam. *Et factum est* (inquit) *cum audisset Achab quia mortuus est Nabuthe, conscidit vestimenta sua: & post hæc surrexit, & descendit Achab ad vineam Nabuthe Iezraelitæ vt possideret eam.*] Irascuntur diuites, & calumniantur vt noceant, si non obtineant quod desiderauerint. Cum autem calumniari nocuerint, dolere se simulant: tristes tamen, & tanquam mœsti, nõ corde, sed vultu, in possessionis direptæ locum prodeunt, & impressionis suæ iniquitate potiuntur. Hinc diuina mouetur iustitia, & auarum digna seueritate condemnat, dicens: *Occidisti, & possedisti? Propter hoc, hæc dicit Dominus: in loco in quo linxerunt canes sanguinem Nabuthe, in eo lingent canes sanguinem tuum: & meretrices lauabunt se in sanguine tuo.*] Quam iusta, quã seuera sententia, vt quam intulit alteri mortis acerbitatem, eam ipse mortis suæ horrore dissoluere proderetur. Inhumatum pauperem Deus aspicit, & ideo insepultum diuitem iacere decernit: vt & mortuus luat suæ iniquitatis ærumnã, qui nec mortuo putauit esse parcendum. Itaque vulneris sui cruore perfusum cadauer, specie funeris vitæ suæ prodidit crudelitatem. Hęc cũm pertulit pauper, diues arguebatur: cum diues excepit pœnam pauper vindicabatur. Quid sibi autem vult quod meretrices lauerunt se in sanguine eius, nisi forte vt meretricia quædam in illa feritate fuisse regis, perfidia proderetur, vel cruenta luxuries, qui sic fuit luxuriosus, vt olus desideraret: sic cruentus, vt propter olus hominem occideret? Digna auarum, digna auaritiam pœna consumit. Deniq; & Iezabel ipsam comederunt canes, & volucres cæli: vt ostenderetur quod spiritalis nequitię fiat præda diuitis sepultura. Fuge ergo diues huiusmodi exitũ. Sed fugies huiusmodi exitum, si fugeris huiusmodi flagitium. Noli esse Achab, vt possessionem finitimam concupiscas. Non tibi cohabitet Iezabel illa feralis auaritia, quæ tibi cruenta persuadeat, quę cupiditates tuas non reuocet, sed impellat: quæ te faciat tristiorem etiam cum desideratã possederis: quæ te faciat nudum, cum diues fueris.

E — F — 3. Reg. 21. — 4. Reg. 9.

Quod omnis auarus pauperiorem se iudicet, eo quod sibi deesse arbitretur quidquid ab alijs possidetur, & quomodo Elias Achab inuenisse dicatur: quomodo etiam diues puteum suum exundantem vsu aliquo exercere, non otio corrumpi sinere, debeat.

Cap. XII.

G

PAuperiorem enim se iudicat omnis abundans, quia sibi deesse arbitratur quidquid ab alijs possidetur. Toto mundo eget, cuius non capit mundus cupiditates: eius autem qui fidelis est, totus mundus diuitiarum est. Toto mundo fugit, qui considerans conscientiam suam, metuit deprehendi. Et ideo Achab ad Eliam secundum historiam ut, secundum ænigmata autem diues ad pauperem: *Inuenisti me inimicus meus.*] Quam misera conscientia, quæ se proditam doluit. Et dixit Elias ad eum: *Inueni, quoniam fecisti malum in conspectu Domini.*] Rex erat ille, & rex Samariæ Achab: Elias pauper, & indigens pane, cui victus defecisset substantia, nisi corui alimoniam ministrassent. Adeo detecta erat conscientia peccatoris, vt nec regalis potentiæ fastu attolleretur. Itaque quasi vilis & degener: *Inuenisti me* (inquit) *inimicus meus.*] deprehendisti in me quæ latere putabam. Nulla mentis meæ occulta te fallunt. Inuenisti me, patent tibi vulnera mea, captiuitas præsto est. Inuenitur peccator, cum iniquitas eius proditur. Iustus autem dicit: *Igne me examinasti, & non est inuenta in me iniquitas.* Adam cum lateret, Inuentus est: Moysi autem nequaquam inuenta est sepultura. Inuentus est Achab, non est inuentus Elias. Et sapientia Dei dixit: *Quærent me mali, & non inuenient.* Vnde & in Euangelio Dominus noster Iesus quærebatur, & non inueniebatur. Culpa igitur auctorem suum prodit. Vnde & Thesbites ait: *Inueni, quoniam fecisti malum in conspectu Domini.*] quia culpæ reos tradit Dominus, innocentes autem non tradit in potestatem inimicorum suorum. Denique Saul quęrebat sanctum Dauid, & inuenire nõ poterat: Dauid vero sanctus regem Saul quem non quærebat, inuenit, quoniam tradidit eum Dominus in potestatem ipsius. Captiua est igitur opulentia, paupertas libera. Seruitis

Prou. 13. — Prou. 17. — 3. Reg. 17. — H — Psalm. 16. — Gen. 3. — Deut. 34. — 4. Reg. 8. — Prou. 1. — Ioan. 8. — 1. Reg. 19. — 1. Reg. 26.

A uitiis diuites, ac miseram quidem seruitutem, qui seruitis
errori, seruitis cupiditati, seruitis auaritiæ, quæ expleri nõ
potest, gurges quidam insatiabilis: rapidior est cum illata
demergit, & putei modo cum exundat: cœno inquinatur,
terram rodit, nihil sibi profuturam. Vel hoc exemplo vos
admoneri conuenit. Puteus enim, si nihil haurias, inerti o-
tio & degeneri situ facile corrumpitur: Exercitatus autem
nitescit ad speciem, dulcescit ad potum. Ita & aceruus di-
uitiarum, cumulo arenosus, speciosus est vsu, otio autem
Eccl. 3. inutilis habetur. Deriuato igitur aliquid de hoc puteo. *I-
gnem enim ardentem restinguet aqua, & eleemosyna resistit pecca-
tis.* Aqua autem statiua cito vermes facit. Nõ est thesaurus
Luc. 16. tuus, ne ignis tuus stet. Stabit in te, nisi eum operibus tuæ
miserationis auerteris. in quantis vero sis diues incendiis,
considera. Tua vox est ista dicentis: *Pater Abraham, dic Laza-
ro vt extremum digiti sui intingat in aqua, & refrigeret linguam
meam.* Tibi igitur proficit quidquid inopi contuleris? tibi
Prou. 19. crescit quidquid in pauperes erogaueris. Scriptum est: *Qui
miseretur pauperi, fœnerat Deo.* Te illo quem pauperi dederis
B cibo pascis, & fructus iam in his est misericordia. Semina-
tur in terra, germinat in cælo. Plantatur in pauperes, apud
Prou. 3. Deum pullulat. *Ne dixeris*, inquit, *redi, cras dabo.* Qui non pa-
titur te dicere, *Cras dabo*: quomodo patitur dicere, Non da-
bo? Nõ de tuo largiris pauperi, sed de suo reddis. Quod e-
nim commune est in omnium vsum datum, tu solus vsur-
pas? Omnium est terra, non diuitum: sed pauciores qui
non vtuntur suo, quam qui vtuntur. Debitum igitur red-
dis, non largiris indebitum. Ideoque tibi dicit scriptura:
Eccl. 4. *Declina pauperi animam tuam, & redde debitum tuum, & respon-
de pacifica in mansuetudine.*

*Quam stulta sit superbia diuitum gloriantium de nobilitatis pro-
sapia: & quod meritum hæredum non in auro, sed in
virtute consistat.*

Cap. XIII.

QVid enim superbis diues? Quid dicis pauperi: Noli
me tangere? Nonne sic conceptus & natus es ex v-
tero quemadmodũ & pauper est natus? Quid te iactas ex
C nobilitatis prosapia? Soletis & canum vestrorum origines
sicut diuitum recensere, soletis & equorum vestrorũ no-
bilitatem sicut consulum prædicare. Ille ex illo patre gene-
ratus est, & illa matre editus: ille auo illo gaudet, illis se pro-
auis attollit. Sed nihil istud currentem iuuat, nõ datur no-
bilitati palma, sed cursui. Deformior est victus, in quo &
nobilitas generis periclitatur. Caue igitur diues ne in te e-
rubescant tuorum merita maiorum, ne forte & illis dica-
tur: Cur talem instituistis? cur talem elegistis hæredem?
Non in auratis laquearibus, nec in porphyreticis orbibus
hæredis est meritum. Laus ista non hominum, sed metal-
lorũ est, in quibus homines depinguntur. Per egentes au-
rum quæritur, & egentibus denegatur. Laborant vt quæ-
ritur, & egentibus denegatur. Laborant vt quærant, labo-
rant vt inueniant quod habere non norunt. Miror tamen
cur eo vos diuites iactandos putetis, cum aurum materia
magis offensionis quam commendationis gratia sit. Li-
gnum enim offensionis est aurum, & væ iis qui sectantur
Eccl 31. illud. Denique benedicitur diues *qui inuentus est sine macu-
D la, & qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecunia & thesauris.*
Sed quasi is cognitus esse non possit, eum sibi desiderans
Ibidem. demonstrari: *Quis est hic?* inquit, *& laudabimus eum fecit enim
quod mirari magis quasi nouum, quam quod quasi vsitatum, reco-
Ibidem. gnoscere debeamus.* Itaque qui in diuitiis potuerit compro-
bari, is vere perfectus & dignus est gloria. *Qui potuit*, in-
quit, *transgredi, & non est transgressus: & facere mala, & non fe-
cit.* Aurum ergo vobis, in quo tanta illecebra erroris est,
non tam sua gratia, quam hominum pœna commendat.
An vos ampla extollunt atria? Quæ magis debent compũ-
gere: quia cum populos capiant, vocem excludunt paupe-
ris: quamquam nihil prosit audiri eam, quæ etiam audita
nihil proficit. Deinde non ipsa vos pudoris aula admonet,
quia ædificando vestras vultis superare diuitias, nec tamen
vincitis. Parietes vestitis auro, homines veste nudatis.
Clamat ante domum tuam nudus, & negligis: clamat ho-
mo nudus, & tu sollicitus es quibus marmoribus pauimẽ-
ta vestias. Pecuniam pauper quærit, & non habet: panem E
postulat homo, & equus tuus aurum sub dẽtibus mandit.
Sed delectant te ornamenta pretiosa, cũ alii frumenta non
habeant. Quantum ô diues sumis tibi iudicium! Populus
esurit, & tu horrea tua claudis: populus deplorat, & tu gẽ-
mam tuam versas. Infelix, cuius in potestate est tantorum
animas à morte defendere, & non est voluntas. Totius vi- Iob. 29.
tam populi poterat anuli tui gemma seruare. Audi plane
qualis diuitem deceat prædicatio? *Liberaui*, inquit, *pauperem
de manu potentis & orphanum, cui non erat adiutor, adiuui. Benedi-
ctio pereuntis super me venit, os autem viduæ me benedixit. Iustitiam
induebar, oculus eram cæcorum, pes autem claudorum, ego eram pa-
ter orphanorum.* Et infra: *Extra fores meas non habitauit hospes,* Iob 31.
*ostium autem meum omni venienti patuit. Si autem peccaui impru-
dens, non celaui culpam meam, neque reueritus sum multitudinem
plebis, vt non annuntiarem præsentibus eis: si passus sum infirmum
exire ostium meum vacuo sinu. Cautionem quoque si quam habui
debitoris, scissam sine debiti recuperatione reddidi sine mora.* Nam
quid etiam illud repetam, quod in omni infirmo fleuisse
se dixit, & ingemuisse se cum videret virum in necessitate, F
se autem in bonis? Sed & tunc sibi magis fuisse dies malo-
rum, cum se habere cerneret, alios indigere. Si hoc ille di-
cit, qui numquam viduæ oculum fecit tabescere, qui nun-
quam panem suum solus manducauit, & non orphano nõ
tradidit, quem à iuuentute sua nutriuit, aluit, instituit pa-
rentis affectu: qui numquam nudum despexit, qui moriẽ-
tem operuit, qui velleribus ouium suarum infirmorum
calefecit humeros, nõ oppressit pupillum, numquam di-
uitiis oblectatus est, numquam gratulatus est lapsu inimi-
corum suorum: si quis fecit hæc, de summis cœpit egere
diuitiis: si nihil ex patrimonio tanto, nisi solum fructum
misericordiæ reportauit: quid de te futurum est, qui tuo
nescis vti patrimonio, qui in summis diuitiis dies sustines
mendicitatis, quia nulli largiris, nulli subuenis?

*Quomodo diuites custodes sint & serui diuitiarum? & ideo illas po-
tius pauperibus erogare debeant pro melioribus rebus acquiren-
dis: & de pauperibus abundantibus & diuitibus
egentibus.*

Cap. XIV. G

CVstos ergo es tuarum, non dominus facultatum, Matth. 6.
qui aurum terræ infodis: minister vtique eius, non
arbiter. Sed *vbi thesaurus tuus, ibi & cor tuum.* Ergo in illo au-
ro cor tuum infodisti terræ. Vende potius aurum, & e-
me salutem: vende lapidem, & eme regnum Dei: vende
agrum, & eme tibi vitam æternam. Vera allego, quia ver- Matth. 19.
ba adstruo veritatis. *Si vis perfectus esse*, inquit, *omnia quæcum-
que habes vende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cæ-
lo.* Et noli contristari cum hæc audis, ne dicatur & ti-
bi, sicut & illi adolescenti diuiti dictum est: *Quam diffi-
cile qui possessiones habent, in regnum Dei intrabunt?* Magis Ibidem.
cum hæc legis, considera quia ista tibi potest mors eri-
pere, potestas superioris tollere. Deinde quia poteris
parua pro magnis, caduca pro æternis, thesauros pecu-
niæ pro thesauris gratiæ vendere. Isti corrumpuntur, il-
li permanent. Considera quia hos solus non possides:
possidet tecum tinea, possidet ærugo, quę consumit pecu-
niam. Has tibi consortes auaritia dedit. Vide autem quos H
tibi det gratia debitores. *Splendidum in panibus benedicẽt labia* Iacob 5.
iustorum, & testimonium illius fiet Facit tibi partem debito- Eccl. 31.
rem Deum, qui pro munere, quo pauper adiutus est, fœ-
nus exsoluit quasi boni debitor creditoris. Facit tibi debi- Prou 19.
torem filium Dei, qui ait: *Esuriui, & dedistis mihi manducare:* Matth. 25.
*sitiui, & dedistis mihi bibere: hospes eram, & collegistis me: nudus, &
operuistis me.* Quod enim vnicuique minimorum collatum
fuerit, sibi dicit esse collatum. Nescis ô homo struere diui-
tias. Si vis diues esse, esto pauper sæculo, vt sis diues Deo.
Diues fidei, diues est Deo. Qui diues est in misericordia,
hic est diues Deo. Diues in simplicitate, diues Deo est. Di-
ues sapiẽtiæ & scientiæ, diues est Deo. Sunt qui in pauper-
tate abundent, & qui in diuitiis egeant. Abundant paupe- 2 Cor 8.
res, quorum profunda paupertas abũdauit in diuitiis sim- Psalm. 33.
plicitatis suæ, *diuites* autem *eguerunt & esurierũt.* Neq; enim
otiose scriptum est: *Diuitum pauperes præpositi erunt, & pro-* Prou 22.

A

prius serui dominis fœnerabunt, quis diuites & domini superuacua & mala seminant, ex quibus non fructum colligant, sed spinas metant. Ideo pauperibus diuites erunt subditi, & serui dominis spiritalia fœnerabunt, quemadmodum diues rogabat vt sibi stillam aquæ pauper Lazarus fœneraret. Potes & tu diues istam implere sententiam, si largiaris pauperi. *Qui* enim *largitur pauperi, Domino fœnerat.* Pulchre autem sanctus Dauid in Psalmo 75. hymnum Deo concinens ad Assyrium scriptum, hoc est, aduersus nequitias spiritales (Assyrius enim inanem ac vanum principem istius mundi sonat) ita cœpit: *Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius*: hoc est, non in diuitibus, nõ in nobilibus, sed in pœnitentibus, & in anima confitente Deo: non in principibus & consulibus, sed in eo qui Deum videt. Ipse est enim Israel, in quo profunda fides ad cognitionem Dei potuit peruenire. *Et factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion*, vbi quietus affectus nullis diuersarum cupiditatũ exagitatur fluctibus, nullis auaritiæ turbatur procellis, nullis quærendarum diuitiarum ignescit incẽdiis. Ipse est qui speculatur æterna, & habitat in Sion, confringens omnia spiritalium instrumenta bellorum, conterens arcus quibus diabolus ignitis dirigens iacula, graues pectoribus hominum solet inurere passiones. Sed illa iaculis iusto nocere non possunt, cui Deus lux est, tantumq; abest à caligantium horrore tenebrarum, vt aduersarius in eo locum habere non possit, qui etiam principibus se consueuit infundere, sicut infudit Iudæ prodituri, concidens tanquam in silua lignorum fidei ianuas, vt in cor eius haberet ingressum, & æterni nominis tabernaculum possideret. Ergo princeps huius mundi quasi improbus vsurpator concidit ianuas, vt violentus introeat: Dominus autem quasi pius illustrat seruulos, & eorum fulgentibus meritis, & claritate virtutum tenebras mundi huius illuminat. Hanc pacificiatq; mansueti habent apud Deum gratiam, sobria mentis suæ tranquillitate fundati: insipientes autem corde turbantur, & ipsi sibi fiunt propriæ exagitationis auctores, quia desideriorum suorum æstu voluuntur, & quodam salo fluctuant. Qui autem sint isti, Propheta significauit dicendo: *Omnes viri diuitiarum.* Omnes dixit, nullum excepit. Et bene viros diuitiarum appellauit, non diuitias virorum, vt ostenderet eos non possessores diuitiarum esse, sed à suis diuitiis possideri. Possessio enim possessoris debet esse, non possessor possessionis.

Luc. 16.
Prou. 19.
Psal. 75.
Psal. 75.
B
Ioan. 13.
C
Psal. 75.

Quod omnes viri diuitiarum insipientes dicantur, & corde turbati, & quomodo dormiant somnum suum: quomodo etiam dormitarint qui ascenderunt equos.

CAP. XV.

QVicomque igitur patrimonio suo tamquam possessione nõ vtitur, qui largiri pauperi & dispensare nõ nouit; is suarum seruulus est, non dominus facultatum: qui aliena custodit vt famulus, non tãquam dominus suis vtitur. In huiusmodi ergo affectu dicimus quod vir diuitiarum sit, non diuitiæ viri. Intellectus enim bonus vtentibus eo, qui autem non intelligit, is vtique intellectus sibi gratiam non potest vindicare: & ideo somno temulentiæ consopitus obdormit. Huiusmodi igitur viri somnum suũ dormiunt, non Christi dormiunt somnum. Et qui somnũ Christi non dormiunt, non habent Christi quietem, non surgunt Christi resurrectione, quia ipse ait: *Ego dormiui, & quieui, & surrexi, quoniam Dominus suscepit me.* In hoc qui sæculo dormitant, digni habiti increpatione cęlesti, qui ascẽderunt equos, quos refrænare non poterant. Legimus alibi dicentem Ecclesiam siue animam: *Posuit me currus Aminadab.* Si ergo anima currus est, vide ne equus caro sit: agitator autem vigor mentis, qui regit carnem, & motus eius velut quosdam equos prudentiæ habens coercet. *Dormitauerunt* ergo *qui ascenderunt equos*, corporis voluptates, nullo eas moderamine gubernantes. Vnde & ascensores eos quam equites vel agitatores maluit nuncupare. Agitator enim cũ disciplina & arte pro arbitrio suo equos agitat, vel currentes incitat, vel reflectit indomitos, vel reuocat fugatos, vel mansuetus pro sua voluntate conuertit. Vnde cũ reciperetur Elias, & curru quasi ad cælum ferretur, clamauit ad eum Eliseus: *Pater pater agitator Israel, & eques eius*, hoc est, qui populum Domini bono ductu regebas, constantię merito hos accepisti currus, hos equos ad diuina currẽtes. quia moderatorem te humanarum mentium Dominus cõprobauit, ideo tanquam boni auriga certaminis victor æterno præmio coronaris. In Habacuc quoque propheta lectum est, ad ipsum Dominum dictum: *Ascende super equos tuos, & equitatus tuus salus.* Agitauit enim Apostolos suos, quos per diuersa mundi direxit, vt toti orbi Euangelium prædicarent. *Ascende*, ait, quasi rector equorũ, non quasi ascensor. Ascendit enim eques nõ tantummodo vt sedeat, sed vt regat: eo quod desidiosus, piger & somnolẽtus perferre non possit mẽtis incessum. De equite autem lectum est: *Et eques cadet retrorsum, expectãs salutem à Domino.* Etenim quia nemo sine lapsu est: etiam si quis ceciderit, & terrenis aliquibus vitiis fuerit implexus, si tamen nõ abiiciat spem resurgendi, fretus miseratione diuina, perueniet ad salutẽ. De ascensore vero manifestum est indicium, quod reprehensibilis habeatur, quando Moyses ipse ait in cantico Exodi: *Equum & ascensorem proiecit in mare.* Et in Zacharia locutus est Dominus, dicens: *Percutiam omnem equum in amentia, & ascensorem eius in insipientia.* Non dixit solum equum, sed & ascensorem, quomodo & in Exodo habes: *Equum & ascensorem.* Vbi est enim ascensor, qui non potest equum proprium gubernare, equus fertur in pręceps, & indomito furore in prærupta & periculosa raptatur. Quid igitur vobis in equis confiditis diuites? *Mẽdax est equus ad salutem.* Quid in curribus vobis plauditis? *Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Dei magnificabimur. Ipsi obligati sunt, & ceciderũt: nos autem surreximus & erecti sumus.* Nolite amare adhinnientes, nolite fremitu libidinis excitari. Terribilis est Dominus, & cui nemo possit potens & diues resistere, iudicium cæleste iaculatur.

Psal. 119
Psal. 3.
Psalm. 3.
D
Cant. 6.
Psal. 75.
4. Reg. 2.
E
Habac. 3.
Marc. 16.
Habac. 3.
Genes. 49.
F
Exod. 15.
Zach. 12.
Exod. 15.
Psal. 32.
Psal. 19.

Quomodo diuites quiescere & feriari debeant à flagitiis, & confiteri domino in fide, humilitate, & deuota oratione, & quod multi diuites propter perfidiam perierint.

CAP. XVI.

BOnum est vt iam quiescatis, & à flagitiis feriantes reuereamini Domini potestatem. Ideo dictum est parricidæ Cain: *Peccasti, quiesce*, vt modum peccato suo poneret. Cogitationes vestræ confiteantur Domino. Non dicatis: Non peccauimus. Dixit sanctus Paulus: *Etsi nihil mihi conscius sum*, addidit tamen: *Sed non in hoc iustificatus sum.* Et vos etiamsi nihil estis conscij, confiteamini tamen Domino, ne quid sit quod vos prætereat. Qui enim confitetur Domino, etsi reliquias cogitationis adhibuerit ad cõfessionẽ, diem festum mentis celebrabit arcano, & epulabitur *nõ in fermento malitiæ & nequitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis.* Itaq; in conclusione conuersus ad vos Propheta dicit: *Orate, & reddite Domino Deo vestro.* id est, Nolite dissimulare diuites, dies instat, orate pro peccatis vestris, reddite pro beneficiis quę habetis munera. Ab ipso accepistis quod offeratis: ipsius est quod ei soluitis. *Dona*, inquit, *mea & data mea*: hoc est, quæ offertis mihi dona, data sunt mea: ergo ea dedi vobis atq; donaui. Deniq; Propheta ait: *Quoniam bonorũ meorum non eges.* tua tibi offero, quoniam non habeo quod non dedisti. Fides est quę dona conciliat, humilitas est quę oblata commendat. Fide Abel plurimam hostiam obtulit Deo. Ideo super Cain fratris munera placuit munus Abel, quia fide vicit. Nam vnde pauperis hostia magis quam diuitis placet? quia pauper fide ditior est, sobrietate locupletior: & cum sit pauper, ex illis est de quibus dicitur: *Tibi offerent reges munera.* Non enim purpuratis offerentibus, sed motus proprios regentib. Dominus Iesus delectatur, qui corporali lasciuię mentis dominẽtur imperio. Orate ergo diuites, non. n. habetis in operibus quod placeat. Orate pro peccatis vestris atq; flagitijs, & reddite Domino Deo vestro munera. Reddite in paupere, in egeno soluite, in inope fœnerate. Quem vltorẽ timetis, facite vobis debitorẽ. *Non accipiam*, inquit, *de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos, quoniam mea sunt omnes feræ siluarum.* Quidquid obtuleritis, meum est, quia totus orbis meus est. Non exigo

G
Genes. 4.
1. Cor. 4.
Psal. 75.
1. Cor. 5.
Psal. 75.
1. Par. 29.
Num. 28.
H
Psal. 15.
Hebr. 11.
Psal. 67.
Psal. 49.

quod

A *Ibidem.* quod meum est, est quod de vestro mihi possitis offerre. Studio deuotionis & fidei, non sacrificiorum ambitione delector. Tantummodo ô homo, *immola Deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua.* Aut certe, si placet, sic accipiamus. Quoniam dixit obdormisse somnum suum diuites, increpationes præmisit Domini in eos, terrorem subtexuit potentiam prædicauit, cui nec diuites resistent: & cõuersus ad vniuersos, ait: *Diuites dormitent, diuites increpentur.* *Psal. 75.* *Vos orate, & reddite Domino Deo vestro omnes qui in circuitu eius affertis munera.* id est, gratias agite pauperes, quia *non est personarum acceptor Deus.* *Act. 10.* Illi diuitias struant, condant pecuniam, auri aggerent & argenti thesauros: vos orate, qui aliud non habetis: vos orate, qui hoc solum habetis, quod est auro pretiosius & argento. Vos reddite munera, qui à Domino non receditis, qui estis in circuitu: quoniam qui *Ephes. 2.* eratis longe, facti estis prope. Qui autem prope sibi videntur esse per diuitias ac potentiam, longe facti sunt propter *Genes. 3.* *Psal. 72.* auaritiam. Nemo enim foris est, nisi quem culpa excluserit, sicut eiecit Adam de paradiso, & Euam exclusit. Nemo longe, nisi quem flagitia propria relegauerint. Ergo vos B prope positi orate & reddite munera *terribili Deo, & ei qui aufert principum spiritum, terribili apud reges terræ.* eo quod nullo redimatur diuitis pretio, nullo inflectatur potentium supercilio, qui culpæ pretia discriminat, qui quo plus alicui contulerit, eo plus exigit ab eo. *1. Reg. 15.* Saul contulit regnum: sed quia mandatum non custodiuit, & regnum amisit & spiritum. Multos reges gentium propter perfidiam populo patrum Dominus fecit esse captiuos. Et vt iam de proposita loquamur historia, Achab regem cælestibus ingratum beneficiis ita iussit occidi, vt canes eius vulnera lamberent. Etenim quia pauperis vineam cõcupierat, nequaquam tantis opibus expletus imperij, infra omnem inopiam redactus à Domino, nõ qui vulnera eius lauaret, inuentus est, non qui corpus operiret. Defecit circa eum hominum humanitas, canum successit asperitas. Dignos plane sui ministros funeris auarus inuenit.

Quemadmodum Achab dicatur commotus ante faciem Dei, vt in diebus eius non inducerentur super eum mala: & quod Dominus etiam circa indignos promissa sua seruet. C

CAP. XVII.

HOc loco oritur illud quæstionis, quomodo legimus dixisse Dominum ad Eliam: *Vidisti quemadmodum commotus est Achab à facie mea? Non inducam in diebus eius mala, sed in diebus filij eius inducam mala super domum eius.*] Aut quomodo dicimus quia valet apud Dominum pœnitentia? Ecce rex commotus est à facie Dei, & ibat plorans, & conscidit vestimenta sua, & operuit se cilicio, & erat indutus sacco ex illo die quo interfecit Nabuthe Iezraelitam, ita vt Deum misericordia commoueret, & mutaret sententiam. Ergo aut pœnitentia non valuit nec inflexit Dominum *De pœnit. lib. 1. cap. 8. vbi de Achab. & de eo.* misericordem, aut oraculum falsum est. Nam Achab & victus est & occisus. Sed considera quia Iezabel habuit vxorem, cuius ducebatur arbitrio, quæ auertit cor eius, & nimis sacrilegiis execrabilem fecit; & hunc eius pœnitentiæ D reuocauit affectum. *3. Reg. 22.* Dominus autem non potest mutabi- *3. Reg. 16.* lis æstimari, si confessionis immemori non putabat esse *3. Reg. 20.* seruandam quod promiserat confitenti. Accipe & aliud: Dominus etiam indigno seruauit tenorem sententiæ suę, sed beneficia circa se diuina ipse nõ tenuit. Intulerat ei bellum rex Syriæ, qui & ab eo victus est, captiuus quoq; libertati donatus & remissus ad regnum est. Nam primo congressu Achab vicit & fugauit hostem: secundo vicit, & captum imperio suo reddidit. Quod Achab non solum euaserit, sed triumphauerit, diuinæ fuit sententiæ, dicente Propheta: *Ecce ego trado omnem hanc turbam hodie in manus* *Ibidem.* *tuas.* Quod autem postea vinceretur, suæ fuit culpę, dicente vno ex filiis prophetarum ad proximum suum: *Occide me. Et noluit homo occidere eum. Et dixit: Eo quod non obedisti ver-* *Ibidem.* *bo Domini, ecce tu recedes à me, & interficiet te leo. Et recessit ab eo; & inuenit eum leo, & interfecit eum. Et post hoc alius propheta adstitit ante regem Israel, & dixit ad eum: Hæc dicit Dominus, quoniam dimisisti tu virum exterminationis de manu tua; anima tua* E *pro anima illius, & populus tuus pro populo illius.* Liquet igitur his oraculis quod Dominus etiam circa indignos promissa sua seruet: sed impios aut stultitia sua opprimi, aut alia præuaricatione damnari, etiamsi primæ præuaricationis laqueos euaserint.

S. AMBROSII DE NABVTHE IEZraelita libri finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS SVPER CAP. VI. LIBRI IIII. REGVM SERmones.

F

IV. Reg. Cap. VI.

ET dixerunt filij prophetarum ad Elisaeum, Ecce iam locus in quo nos habitamus coram te, angustus est nobis. Eamus iam vsque ad Iordanem, & tollamus inde vir trabem vnam, & faciamus nobis tegmẽ vt habitemus ibi. Et dixit Elisaeus: Ite. Et dixit vnus mansuete: Veni cum seruis tuis. Et dixit Elisaeus: Ego ibo vobiscum. Et abiit cum eis: & venient ad Iordanem, & cædunt ligna. Et factum est, cum vnus succideret trabem, cecidit ex manubrio ferrum in aquã: & clamauit vir, & dixit: Heu iam domine, & ipsum mutuo acceptum. Et dixit homo Dei: Vbi cecidit? Et indicauit ei locum. Et fregit Elisaeus lignum, & misit illuc: & supernatauit ferrum. Et dixit Elisaeus: Attolle, & accipe tibi. Et extendit manum suam, & accepit il- G *lud. Et rex Syriæ erat pugnans contra Israel, & consuluit seruis suis, dicens: in loco illo & illo faciemus insidias. Et misit homo Dei ad regem Israel, dicens: Attende vt non transeamus locum illum, quia ibi Syri insidiantur. Et misit rex Israel in locum quem dixit ei homo Dei, & obseruauit inde non semel neque bis. Et obstupuit cor regis Syriæ de verbo hoc, & vocauit seruos suos, & dixit ad eos: Non nuntiatis mihi quis tradidit me regi Israel? Et dixit vnus de seruis eius: Nequaquam domine mi rex, sed Elisaeus propheta qui in Israel, indicat regi Israel omnia quæcumque loquutus fueris in conclaui cubilis tui. Et dixit rex: Ite & videte vbi est iste, & mittens capiam eum. Et annuntiauerunt ei dicentes: Ecce in Dothaim. Et misit equos & currus, & exercitum grauem: & venerunt nocte, & circumdederunt ciuitatem. Et consurrexit minister hominis Dei vt surgeret mane, & egressus est: & ecce exercitus* H *circumiens ciuitatem, & equi & currus. Et dixit puer eius ad eum: O domine, quid faciemus? Et dixit Elisaeus: Non timeas, quia qui nobiscum, plures sunt super eos qui sunt cum eis. Et orauit Elisaeus, & dixit: Domine aperi oculos eius, & videat. Et aperuit Dominus oculos pueri, & vidit: & ecce mons totus plenus equorũ, & currus ignis in circuitu Elisæi: & descenderunt ad eum. Et orauit Elisaeus ad Dominum, & dixit: Percute iam gentem hanc cæcitate. Et percussit eos Dominus cæcitate, iuxta verbum Elisæi. Et dixit Elisaeus ad eos: Non hæc via, & non ista ciuitas: venite post me, & ducam vos ad virum quem quæritis. Et duxit eos in Samariam. Et factum est, vt ingressi sunt in Samariam, dixit Elisaeus: Domine aperi oculos istorum, & videant. Et aperuit Dominus oculos eorum, & viderunt, & ecce ipsi in medio Samariæ. Et dixit*

A *rex Isroel ad Elisaum vt vidit eos: Si percutiens percutiam pater? Et dixit Elisaus: Non percuties: quos capitiuos cepisti in gladio tuo & arcu tuo, tu percuties. Appone eis panes & oquam, & comedant & bibant, & vadant ad dominum suum. Et apposuit eis praparationē magnam, & comederunt & biberunt, & misit eos, & obierunt ad dominum suum: & non addiderunt vltro occincti Syria venire in terram Israel. Et factum est post hac, & congregauit filius Ader rex Syria vniuersa castra sua, & ascendit, & obsederunt contra Somariam. Et facta est fames magna in Samorio. Et ecce obsidebat contro eam, donec fieret caput asini octoginta siclis argenti, & quarta pars cabi stercoris columbarū quinque siclu argenti. Et erot rex Israel transiens per murum & mulier clamauit ad eum, dicens: Salua me domine rex. Et dixit ei rex: Non, saluet te Dominus: vnde te saluabo? de oreo, vel de torculari? Et dixit ei* B *Rex, Quid est tibi? Et dixit ei mulier: Mulier hac dixit mihi: Da filium tuum, & comedamus eum hodie, & filium meum comedemus eras. Et coximus filium meum, & comedimus eum: & dixit ei in die olia: Da filium tuum, & comedamus eum: & obscondit filium suum. Et factum est, vt audiuit rex verba mulieris, scidit vestimenta sua, & ipse transibat per murum. Et vidit populus, & ecce saccus in carne eius intrinsecus, & ait: Hac faciat mihi Deus & hoc addat, si stabit caput Elisai filij Saphat super ipsum hodie. Et Elisaus sedebat in domo sua, & seniores sedebant cum eo. Et misit rex virum de facie sua od eum, & antequom veniret nuntius ad eum, Elisaus dixit ad seniores: Vidistis quod misit fil us homicida iste vt auferat caput meū? Videte vt venerit nuntius, claudite ostium, & illidite eum in ostio: nonne vox pedum domini eius post eum? Adhuc ipso loquente cum eis, & ecce angelus descendit ad eum, & ait: Ecce hoc malum à Domino, quid depre-* C *cabor Dominum omplius?*

De sancto Elisao propheto Sermo primus.

ÆPE me dixisse memini, quod hostium tumultus bellicosos timere minime debeamos, nec quamlibet copiosam hostium multitudinem formidare: quoniam, sicut ait Apostolus, *maior est qui in nobis est, quam qui in* 1. Ioan. 4. *mundo*, hoc est, potenoot est ad protegēdos famulos suos Christus, quam diabolus ad iustigandos inimicos. Quamuis enim idem diabolus colligat sibi turbas, & crudeli eaa armet insania, tamen facile destruantur, quia melioribus populum suum Saluator circumdat auxiliis. Ait enim Propheta: Psalm. 33. *Immittet angelum Dominus in circuitu timentium eum, & eripiet eos.* Quod si angelus Domini timentes eum de periculis eripit, non potest timere barbarum, qui timuerit Saluatorem; nec potest metuere hostis impetum qui D Christi præcepta seruauerit. Præcepta enim Christi, arma sunt Christianis, & diuinus timot terrorem à nobis expellit hostilem. Arma autem hæc nostra sunt quibus nos Saluator iostruxit oratio, misericordia, atque ieiunium. Ieiunium enim melius quam murus tuetur, misericordia facilius liberat quam rapina, oratio longius vulnerat quam sagitta. Sagitta enim non nisi proxime conspectum percutit aduersarium, oratio autem etiam longius positum vulnerat inimicum. Sic namque Elisæus propheta cum eum vellet rex Syriæ captiuare, ac suæ subdere ditioni, multisque eum armatorum cinxisset agminibus, non est territus, non turbatus, sed annuntianti pueru ait: *Noli timere, plures enim nobiscum sunt, quam cum illis*] O fides sancti prophetæ: non timet aduersarioa quoa prospicit, quoniam scit angelos secum esse quos credit. Non metuit terrenas insidias, quia cælestia adesse sibi nouit auxilia. *Plures* (inquit) *nobiscum sunt quam cum illis.*] Mira res, pluresa è cælo defensores E meretur sanctitas, quam in terris oppugnatores adduxit improbitas. *Plures nobiscum sunt, quam cum illis.*] Videre beatitudinis meritum: propheta nuntiat etiam de multitudine, cum puer adhuc incertus sit de salute. Spiritales oculi carnalibus quanto plus cernunt? Hic perspicit armatorum numerum, & ille non cernit defensionis indicium. Quāta est diuina misericordia? Defertur hominibus beneficium, & non videtur auxilium: periclitantem consequuntur, & nesciūt. Hæc est enim pietas Saluatoris, vt interueoiat saluti, ac non se prodat aspectu: sentiatur beneficiis, & non cernatur obtutibus. Vnde erat qui putat cum prospere aliquid gesserit, propria se fortitudine superasse. Scire enim debet quod aduersarij meritis magis quā virtute vincuntur, & non tam virtute quam sanctitate superantur, sicut sanctus Elisæus hostes suos non armis superabat, sed oratione vincebat. Nam cum idem ministro suo ad depellendum eius timorem plures adesse diceret defensores, nec metus ab illo posset auferri, tunc orauit ad Dominum dicens: *Domine aperi oculos eius vt videat: & aperti sunt oculi eius, & vidit, & ecce mons totus plenus equitatu;*] & F reliqua. Oratio ergo prophetæ aperuit oculos pueri. Non mirum si oratio aperuit oculos, vt videret exercitus. Non mirum inquam, si nouos inserit oculos, qui noua promeretur auxilia. Aut cur non aciei producat obtutū, qui acies instruxerat angelorum? cur, inquam, non oratione sua hebetudinem pupillarum detergeret, qui meriōs suis caliginem nubium penetrauit? Necessario ergo sanctus Elisæus hoc facto ministro formidoloso præstitit securitatem, cui iam refuderat claritatem: dispulit formidinē cordis à quo remouerat visionis cæcitatem, geminoq; eum remunerās beneficio, absoluit eius metum, absoluit obtutum, minus timere cœpit post quam plus videre promeruit, nam & pacem pariter promeruit, & visum. In mōtibus ergo cernuntur armati, apparet eos vere descendisse de cælo, quorum aduentus primum in montibus reperitur. Ipsa enim locorum proximitas hoc demonstrat, quod descendentes de cælo non nisi iuga collium sibi vicina calcauerint. Tunc igitur orauit Elisæus, & omnem hostilem exercitum cæcitate percussit. Non mirum si aduersariis cæcitatem intulit, G qui famulo largitus est claritatem: & si hostibus aufert visum, qui ministro præstat aspectum. Vbi sunt qui dicunt, plus quam preces sanctorum hominum arma posse? Ecce vna oratio Elisæi totum exercitum vulnerauit, & vnius prophetæ meritis omnis est hostiū numerus captiuatus. Quæ cateruæ regum, quæ turba militum talem victoriam perpetrarunt, vt ita hostes prosternerent, vt de illis nullus occumberet? Hæc est vera, hæc incruenta victoria, vbi sic aduersarius vincitur, vt de vincentibus nemo lædatur.

De eodem Sermo alter.

MIRVM forsitan videtur, quod ante dies aliquot sancti Elisæi gratiam describentes diximus in defen- 4. Reg. 6. sionem ipsius de cælis auxilia descendisse, & armatos equites siue quadrigas ei diuinitus affuisse, adstitisse etiam circa ipsum quadrigam igneam. Magna quidem res, sed in Philip. 3. viro sancto miranda non est. Quid enim mirum si is auxilia meretur è cælo, cuius animus semper in cælo est? sicut H ait Apostolus: *Nostra autem conuersatio in calis est.* Ergo si nostra conuersatio in cælis est, & cælestium conuersatio potest esse nobiscum: hoc est, vt quia vita viuamus, angelorū recte consortium mereamur. Est ergo sancte viuentibus quædam inter se cognatio, coniunctio atque societas: nec interest verum in cælis maneant, an in terris: angelici sint habitus vel humani, dummodo in iis sit eadem vita vel sanctitas. Conuersatio enim connectit quos separat elementum, & diuersis licet corporibus diuidantur, iisdem tamen actibus coniunguntur. Atque ideo fit vt sancti sibi quodam consortio cohærentes, à se inuicem non discedant: & modo angeli ad terras veniant, modo homines ad cælestia transferantur; ac profectu meliore quibus vita communis est, incipiunt illis viuendi etiam elementa esse communia. Sed dicit aliquis: Frequenter audiuimus angelos ad homines descendisse, audire etiam cupimus quando homines ad cælestia transmigrarint. Manifesta res

est, & in promptu posita. Elias magister Elisæi nonne angelis ducentibus raptus ad cœlum est, & quadriga ignea impositus quasi in quodam triumpho victor ascendit? Victor enim extiterat non gentium barbararum, sed sæcularium voluptatum. Siquidem grauiores inimici sunt praui mores, quam hostes infesti: vt facilius intelligamus hoc tempore malignitatem hostium vinci posse quam morũ. Ergo Eliam angeli ad cœlum perferunt, Elisæum angeli in terris custodiunt. Sed quid mirum, si angeli qui magistrũ portauerant, discipulum tuebantur, & noua quædam obsequia quæ patri exhibuerant, etiam filio deferebant? Ipse enim Eliæ spiritalis est filius, ipse eius hæres sanctitatis. Recte autem Elisæus Eliæ spiritalis filius dicitur, qui ascẽdens ad cœlum, spiritum duplicem ei suæ gratiæ dereliquit. Cum enim dara esset facultas Elisæo vt peteret quid vellet prius quam ab eo reciperetur Elias, petiuit vt duplex spiritus Eliæ fieret in ipso. Tunc dixit Elias: *Dure petisti, sed fiet tibi.* O hæreditas pretiosa, in qua plus hæredi relinquitur quam habetur: plus consequitur qui accipit, quam possideret qui largitur. Pretiosa plane hæreditas, quæ dũ à patre transfertur ad filium, meritorum quodam fœnore duplicatur. Igitur Elias cum simplicem sanctitatis ipse haberet spiritum, Elisæo duplicem dereliquit. Mirum ergo in modum plus Elias gratiæ dimisit in terris, quam secum portauit ad cœlos: & licet ipse ad altiora totus transfertur corpore, apud filium tamen maiore manet sanctitate. De Elisæi autem meritis quid dicamus, cuius hæc prima laus est quod patrem voluit gratia superare, dum dare sibi amplius postulat, quam scit apud eum esse qui possidet? Auarus quidem est in petẽdo, sed idoneus in promerendo. Dum enim à patre plus exigit quam habebat, facit eum meritis suis plus præstare quam poterat. Nam cum idem Elisæus post ascensum sui magistri venisset Hiericho, & rogaretur à ciuibus vt in eadem consisteret ciuitate, dixerunt: *Commoratio oppidi bona est, sed aqua mala & steriles sũt. Tunc præcepit sibi dari vas fictile, & recondito in eo sale veniens ad exitum aquarum proiecit in aquas, dicens. Hæc dicit Dominus: Sanaui aquas istas, non erit ex eis moriens neque sterilis; & sanatæ sunt aquæ vsque in hunc diem.* Videte ergo Elisæi quanta sint merita, cuius prima in ciuitate hospitalitas, filiorum est magna fœcunditas. Dum enim sterilitatem auertit aquarum, successionem largitur hæredum. Non enim hoc facto vnum Elisæus sanauit hominem, aut vnius domus præstitit medicinam, sed totius ciuitatis populum reparauit. Si enim tardius hoc fecisset, interueniente sterilitate senescentibus cunctis ciuitas sine habitatore remansisset. Igitur Elisæus dum curat aquam, curauit & plebem, & dum fontem benedixit vndarum, fontem quendam indulsit animarum. Nam sicut sanctificatione eius de occultis terræ venis aqua sana prodiuit, ita de occultis vuluæ visceribus soboles sana processit. Non enim sola tantum fluenta benedixit Elisæus, quæ fontium iam gremio tenebantur, sed & illa quæ humido terræ solo adhuc indiscreta paulatim erant in posterum defluxura. Vnde ait scriptura, *ad exitum aquarum benedixisse Elisæum*, vt stillantem aquam prius sanctificatio susciperet, quam sinus fontis includeret. Igitur quoniam dicit Apostolus Paulus, *Hæc in figura contingebant illis*: videamus ergo ipsa figura quam habebat veritatem, hoc est, requiramus quæ sit ista ciuitas quæ sterilitate laborabat, vel quid sibi velit vas fictile, quid etiam vt aspersi sales afferant suauitatem. Legimus in eodem Apostolo dictum esse de Ecclesia: *Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & exclama quæ non parturis.* Ergo Ecclesia est illa sterilis ciuitas, quæ ante aduentum Christi aquarum vitio, hoc est, sacrilegio gentilium populorum sterilitatem sustinens, Deo filios procreare non poterat: at vbi venit Christus, velut vas fictile assumens corpus humanum, sanauit aquarum vitia, hoc est, resecauit sacrilegia populorum: & statim Ecclesia quæ erat sterilis, cœpit esse fœcunda. Vnde & Apostolus dicit: *Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama quæ non parturis: quia multi filij desertæ magis quam eius quæ habet virum.* Plures enim filios ex ea Ecclesia quæ erat sterilis, procreauit, quam synagoga quæ erat fœcunda, susceperit. Aspersi autem sales quæ sint qui attulerunt medicinam, facile cognoscemus. dicit Dominus ad Apostolos: *Vos estis sal terræ.* Ergo si Apostoli salibus comparati sunt, recte figura completur. Sicut tunc effusi de vasculo sales condierũt aquas, ita & nunc missi à Saluatore Apostoli populos cõdiunt vniuersos, vt ablata sterilitate vitiorum, prolem incipiant germinare virtutum.

OPERVM SANCTI AMBROSII Mediolanensis Episcopi Tomi primi finis.

Summarium libri de Tobia.

Pietas, patientia, & cæteræ beati Tobiæ virtutes describuntur: vsuraria prauitas multis reprobatur argumentis: fœneratorum fraudes & eorum pœna & mala explicantur.

Capita libri de Tobia.

1. *Quod humiliter ac patienter vir iste iustus, misericors & hospitalis tulerit captiuitatis ærumnam, quam ob virtutes quibus præditus fuerat, subijt, communem magis iniuriam quam priuatã dolens: quodque nullum humanitatis officium illo sit præstantius quod defunctis corporibus confertur.*
2. *De commendatione sancti viri, qui dum cæcitatẽ incidit, non ingemuerit, nec conquestus fuerit: & quod diligenter cauebat ne quid furtiuum domum suam intraret: quod etiam pecuniam quam proximo suo commodauerat, in tanta indigentia non poposcerit: quod præterea in hoc, quod pecuniam commodauit, & non fœnerauit, iusti seruauerit officium: & de duplici fœnore, cum detestatione execrabilis ac mali fœnoris, & commendatione boni.*
3. *De detestatione duritiæ & auaritiæ fœneratorum.*
4. *Qua ratione fœneratores Iudæ & diabolo comparentur: & quid significetur nominibus creditoris, debitoris fœnoris & sortis.*
5. *Quomodo pecunia fœneratorum nunquam quiescat: quomodo etiam imprudẽter recipientes sub vsuris mutuo statim multos acquirant amicos, cum quibus oppipare & splendide conuiuentur, qui tamen exhausta pecunia soli fœneratori dilacerandi relinquuntur: & de illorum sera pœnitentia.*
6. *De nequitia fœneratorum, qui aliena damna arbitrantur sua lucra, & quomodo sibi fingant lectoriolum sua iniustitia.*
7. *De increpatione adolescentum, qui sub vsuris pecuniam mutuo recipiunt, & de vulnere remedium quærunt: & quam tristis his sit facies creditoris occursantis: & de inductis per eos postulatis, parum tamen profuturis.*
8. *Quod pro paterno debito nonnunquam liberi in auctionem deducantur, & publice sub hasta vendantur: & quomodo obligatus fœneratori venditus dicatur.*
9. *Quod fœnerator peccati nostri diabolus sit, & de comparatione ipsius ad vsurarium: & quod idem sit exactor qui se creditorem appellat.*
10. *Quod à fœneratoribus defunctorum cadauera aliquando tenentur pro pignore, & eis tumulus denegetur: & quod nihil interest inter funus & fœnus, inter mortem & sortem.*
11. *De vsura ab aleatoribus extorta: & de inuiolabili*

A *lege alea, cui subijciuntur etiam ferocissimi homines.*

12. *De odibili fœneratorum exactione, & de variis vocabulis ab eis sub honestatis specie excogitatis: & quod fœneratoris pecunia sit echidna, & imitetur naturam serpentum.*

13. *Vnde dicatur vsura: & quemadmodum simul nascatur & enutriatur, & tam nata parturiat, semperque inexplebilis atque insatiabilis sit.*

14. *De vsura diuina lege prohibita: & quod secundū Catonem fœnerare sit hominem occidere: quodque omne quod prater sortem accipitur, sit vsura, quocumque vocabulo appelletur.*

15. *Quomodo intelligatur illud Deuteronomij: Ab alienigena vsuram exiges, non autem à fratre: & de maledictione vsurarij secundum Ezechielem.*

B 16. *Quibus Dominus in Euangelio doceat fœnerandum: & quod fœneratores à Deo peccatores appellentur: & quis possit esse bonus fœnerator, & quarere bonas vsuras.*

17. *An liceat mutuum danti recipere pignora.*

18. *Quid fœnerandum, & quibus secundum legis statuta, & quod etiam iustus & pauper hoc facere valeant.*

19. *Quomodo patres nostri gentibus fœnerarint: & quomodo hodie sacerdotes fœnerare debeant.*

20. *Quod sit illud pignus quod lex reddi iubet ante solis occasum: & de triplici pignore.*

21. *De reprehensione debitorum mutuum recipientium, & postmodum commodantibus ingratorum in redditione facienda: & de obligatione molæ & lapidis supermolaris prohibita.*

22. *Quem fœneratorem imitari debeamus.*

C 23. *An fœneratores excuset quod etiam superiores nostri id fecerint, & quod antiquum sit vsurarum exercitium: & quomodo Tobias neque pignus neq; fideiussorem receperit: quo pacto etiam quis pro alieno debito fideiubere debeat.*

24. *De aliis virtutibus Tobiæ: & quomodo mercenario merces sit soluenda.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE TOBIA LIBER.

TOBIAS.

Cap. I.

D LIBER sermonum Tobiæ, filij Tobiel, filij Ananiel, filij Aduel, filij Gabael de semine Asael, ex tribu Nepthalim, qui captus est in diebus Enemessaris regis Assyriorū è Thisbe, quæ à dextris prope Nepthalim in Galilæa supra Aser. Ego Tobias viis veritatis ambulaui & iustitia omnibus diebus vitæ meæ. Et eleemosynas multas faciebam fratribus meis & genti meæ, qui ambulauerunt mecum in regionem Assyriorum in Niniuen. Et quando eram in regione mea in terra Israel, iuniore me existente, omnis tribus Nepthalim patris mei recessit à domo Hierosolymorum, quæ electa est ab omnibus tribubus Israel, vt sacrificarent omnes tribus. Et sanctificatum est templum tabernaculi altissimi, & ædificatum est in omnes generationes sæculi. E

Et omnes tribus quæ recesserant, sacrificabant Baal potestati, & domus Nephthalim patris mei: & ego solus ibam multoties in Hierusalem in festiuitatibus, sicut scriptum est omni populo Israel in præcepto sempiterno, primitias & decimas fœtuum, & primitiua habens, & dabam illa sacerdotibus filiis Aaron ad altare omnium fœtuum. Primam decimā dabam filiis Aaron ministrantibus in Hierusalem: at secundam decimam vendebam, & ibam, & expendebam illam in Hierusalem per singulos annos: & tertiam dabam quibus conueniebat, sicut præceperat Debbora mater patris mei, quia orphanus relictus sum à patre meo. Et cum factus essem vir, accepi Annam vxorem de semine familiæ nostræ, & genui ex ea Tobiam. Et quando captiuus ductus fui in Niniuen, omnes fratres mei, & qui de genere meo, edebant de manibus gentilium: ego vero custodiui animam meam ne manducarem, quia memor fui Dei in tota anima mea: & dedit altissimus gratiam & formam in conspectu Enemessari, & fui eius emptor. Et profectus sum in Madian: & tradidi Gabelo fratri Gabriæ in Rages Mediæ argenti talenta decem. Et cum mortuus esset Enemessarus, regnauit Sennacherib filius eius pro eo: & viæ eius cessauerunt, & non amplius potui ire in Madian: Et in diebus Enemessari eleemosynas multas faciebam fratribus meis. Panes meos dabam esurientibus, & vestimenta mea nudis. Et si quempiam de genere meo videbam mortuum & proiectum in muro in Niniue, sepeliebam eū: & si quempiam occidit Sennacherib rex quando venit fugiens de Iudæa, sepeliui eum furatus. multos enim perdidit in furore suo, & quæsita sunt à rege corpora, & non sunt inuenta. Pergens autem vnus Niniuitarū, manifestauit regi de me quod sepeliebam eos, & abscōditus sum. Cognoscens autem quod quæror vt moriar, timens secessi. Et direpta sunt omnes substantiæ meæ, & non est relictum mihi quidquam, præter Annam vxorem meam & Tobiam filium meum. Et non transierunt dies quinquaginta quinque, vsquequo occiderunt eum duo filij eius, & fugerūt in montes Ararath. Et regnauit Asaradam filius eius pro eo. Et constituit Achiacarum Anael filium fratris mei super omnem cōputationem patris sui, & super omnem gubernationē. Et orauit Achiacarus pro me, & veni in Niniuen. Achiacarus autem erat pincerna, & ab annulo, & gubernator, & computator. Et constituit eum Asaradan secundo: erat autem patruelis meus. Cum autem redij in domum meam, & restituta est mihi Anna vxor mea, & Tobias filius meus.

Deut. 16. — F — 1. Paralip. 32. — G — 4. Reg. 19. Esai 37.

Cap. II.

H IN quinquagesimo festo, quod est sanctum septē hebdomadarum, factum est prandium bonum mihi: & accubui vt manducarem. Et vidi cibaria multa, & dixi filio meo. Vade, adhuc quemcumque inueneris de fratribus nostris indigentem, qui memor est Domini: & ecce expecto te. Et veniens dixit: Pater, vnus de genere nostro strangulatus proiectus est in platea. Et ego antequam gustarem, ego exiliens tuli eum in quandam domum, quousque occideret sol. Et reuersus lotus sum, & manducaui panem meum in tristitia: & memor fui prophetiæ Amos, sicut dixit: Conuertentur festiuitates vestræ in luctum, & omnes lætitiæ vestræ in lamentationem. Amos 8. Et fleui, cum occidit sol, abij & effodiens sepeliui eum. Et propinqui deridebant, dicentes: Non adhuc timet hic interfici pro negotio isto, & fugit, & ecce ite-

A *rum sepelit mortuos. Et in eadem nocte dormiui fœdatus iuxta parietem aulæ: & facies mea discooperta erat, & non sciebam quod passerculi in pariete erant. Et oculis meis apertis, immiserunt stercus passerculi calidum in oculos meos: & factæ sunt albugines in oculis meis. Et abij ad medicos, & non profuerunt mihi. Achiacharus autem nutriebat me, quousque profectus sum in Elymaida. Et vxor mea Anna seruiebat in muliebribus, & mittebat dominis: & retribuerunt ei & ipsi mercedem, addentes etiam hœdum. Cum autem venisset ad me, cœpit balare. Et dixi ei: Vnde hœdulus? numquid furtiuus est? Redde illum dominis, non enim licitum est manducare furtiuum. Ipsa autem dixit: Dono datus est mihi supra mercedem. Et non credebã illi & dicebam: Redde illum dominis, & erubescebam* B *ad eam. Illa autem respondens mihi dixit: Vbi sunt eleemosynæ tuæ & iustitia tua? ecce cognita omnia tecum.*

Cap. III.

ET tristatus fleui, & oraui cum dolore, dicens: Iustus es Domine, & omnia opera tua, & omnes viæ tuæ misericordia & veritas: & iudicium verum & iustũ tu iudicas in æternum. Memor esto mei, & respice in me. Ne me vlciscaris ob peccata mea & ignorantias meas, & patrum meorum qui peccauerunt coram te. Non obedierunt enim præceptis tuis: & dedisti nos in direptionem & captiuitatem & mortem & parabolã improperij omnibus in quibus dispersi sumus. Et nunc multa iudicia tua sunt & vera. De me fac pro peccatis meis & patrum meorum, quoniam non fecimus præcepta tua. Non enim ambulauimus in veritate coram D *te: & nunc secundum placitum coram te fac mecum. Præcipe recipere spiritum meum, vt peream & fiam terra, quoniam vtile mihi mori, quam viuere, quia opprobria mendosa audiui, & tristitia est multa in me. Præcipe absolui me de necessitate iam in æternum locũ, ut auertas faciem tuam à me. In eadem die contigit filia Raguelis Sarra in Ecbatanis Mediæ, & hanc approbrari ab ancillis patris sui, quoniam erat tradita viris septem, & Asmodæus nequam dæmonium occidit eos, antequam essent ipsi cum ea vt in mulieribus. & dixerunt ei: Non intelligis quod suffocaueris viros tuos? iam septem viros habuisti, & vnius eorum non es nominata. Quare nos verberas pro eis? Si mortui sunt, vade cum illis, ne videamus ex te filium aut filiã in æternum. Hæc cum audisset, tristata est valde, vt suffocaretur, & dixit: Vna quidem sum patri meo, si fecero hoc, improperium ipsi est, & senectam eius deducã* C *cum dolore in infernum. Et deprecata est ad fenestrã, & dixit: Benedictus es Domine Deus meus, & benedictum nomen gloriæ tuæ sanctum & honorabile in sæcula. Benedicant te omnia opera tua in sæculum. & nũc Domine oculos meos & faciem meam in te dedi. Dixi vt absoluas me de terra, & vt non audiã ego amplius improperium. Tu cognoscis Domine quod munda sum ab omni peccato viri, & non coinquinaui nomen meũ, neque nomen patris mei in terra captiuitatis meæ. Vnigenita sum patri meo, & non est ei filius qui sit hæres eius, neque frater propinquus, neque existens ei filius, vt seruem me ei vxorem. Iam perierunt mihi septem, ad quid mihi reliquum viuere? Et nisi videtur tibi interficere me, præcipe respicere in me & miserere mei, & non audire me amplius improperium. Et audita est oratio amborum in conspectu gloriæ summi Dei: & missus est Raphael vt curaret duos, Tobiæ vt decorticaret* E *albugines, & Sarram filiam Raguel vt daret Tobiæ filio Tobiæ vxorem, & ligaret Asmodæum nequam dæmonium, quoniam ad Tobiam attinet hæreditare eam. In eodem tempore reuersus Tobias, introiuit in domũ suam, & Sarra filia Raguelis descendit de superiori cubiculo suo.*

Cap. IV.

*IN die illa recordatus est Tobias de argẽto quod tradidit Gabelo in Rages Mediæ, & dixit intra se: Ego petij mortem cur non voco Tobiam filium meum, vt ei ostẽdam antequam moriar ego? Et vocans eum dixit: Fili, si mortuus fuero, sepeli me, & ne despexeris matrẽ tuam, honora eã omnibus diebus vitæ tuæ: & fac quod placitum est ei, & ne tristitia afficias eam. Memento fi*F*li quod multa pericula vidit propter te in vtero. Cum mortua fuerit, sepeli eam apud me in vno sepulchro. Omnibus diebus fili, Domini Dei nostri memor esto: & ne velis peccare & transgredi præcepta eius: & iustitiam fac omnibus diebus vitæ tuæ. Et ne ambules in viis iniquitatis, quia facienti te veritatem, prosperitates erunt in operibus tuis, & omnibus facientibus iustitiam. De facultatibus tuis fac eleemosynam, & ne inuideat tuus oculus in faciendo eleemosynam. Ne auertas faciem tuam ab omni paupere, & a te non auertetur facies Dei. Quemadmodũ tibi fuerit secundum multitudinem, fac ex iis eleemosynam: si paucum tibi fuerit, iuxta paucũ ne timeas facere eleemosynã. Præmium enim bonum thesaurizas tibi in diem necessitatis, quoniam eleemosyna à morte liberat, & non sinit intrare in tenebras. Donum enim bonum est eleemosyna omnibus facientibus eam coram altissimo. Atten*G*de tibi fili ab omni fornicatione: & vxorem primum accipe de semine patrum tuorum, & ne accipias vxorẽ extraneam, quæ nõ est de tribu patris tui, quoniam filij prophetarum sumus: Noe, Abraham, Isaac, & Iacob, patres nostri ab æterno. Memor esto fili quod omnes isti acceperunt vxores de fratribus suis, & benedicti sunt in filiis suis, & semen eorum hæreditabit terram. Et nunc fili dilige fratres tuos: & nõ superbias in corde tuo de fratribus tuis & filiis & filiabus populi tui accipere tibi ex eis vxorẽ, quoniam in superbia perditio, & non stabilitas multa, & in inutilitate diminutio & indigẽtia magna. nã inutilitas mater est famis. Merces omnis hominis, quicumq; operatus fuerit tibi, apud te nõ remaneat, sed redde ei statim. Et si seruieris Deo, reddetur tibi. Attende tibi fili in omnibus operibus tuis, & esto eruditus in omni conuersatione tua, & quod oderis, nemini facias. Vinũ ad ebrietatẽ ne bibas, & ne ambulet tecũ ebrietas in via tua. De pane tuo da* H *esuriẽti, & de vestimẽtis tuis, nudis. De omni quod superfuerit tibi, fac eleemosynã: & ne inuideat tuus oculus dum feceris eleemosynam. Effunde panes tuos super sepulturam iustorum & ne des peccatoribus. Consilium ab omni sapiente require, & ne despicias omnino consilium vtile, & in omni tempore benedic Dominum, & ab eo pete vt viæ tuæ rectæ fiant, & omnes semitæ tuæ & consilia tua prosperentur: quoniam omnis gens non habet consilium, sed ipse Dominus dat omnia bona: & quem vult humiliat sicut vult. Et nunc fili, memor esto præceptorum meorum, & ne deleantur de corde tuo. Et nunc indico tibi decem talenta argenti, quæ dedi Gabelo fratri Gabriæ in Rages Mediæ. Et ne timeas fili, quod mendici facti sumus. Sunt tibi multa, si timueris Deum, & recesseris ab omni peccato, & feceris quod placitum est coram eo.*

A

Cap. V.

ET respondens Tobias dixit: Pater, faciam omnia quæcumque præcepisti mihi: sed quomodo potero accipere pecuniam, non cognoscens eum? Et dedit ei chirographum, & dixit ei: Inquire tibi hominem qui eat tecum, & dabo ei mercedem dum viuo; & recipe vadens pecuniam. Et iuit ad quærendum hominem: & inuenit Raphaëlem qui erat angelus, & non cognouit, & dixit ei: Si potes ire mecum in Rages Mediæ, & si expertus es locorum? Et dixit ei angelus: Ibo tecum, & apud Gabelum fratrem nostrum moratus sum. Et dixit ei Tobias: Sustine me, & dicam patri meo. Et dixit ei: Vade, & ne moreris. Et ingressus dixit patri: Ecce inueni qui ibit mecum.
B Ille autem dixit: Voca eum ad me, vt cognoscam cuius tribus est, & si fidelis est ad eundum tecum. Et vocauit eum, & ingressus est, & salutauerunt se inuicem. Et dixit ei Tobias: Frater, de qua tribu & de qua familia tu es? Ostende mihi. Et dixit ei: Tribum & familiam tu requiris, an mercenarium qui eat cum filio tuo? Et dixit ei Tobias: Volo frater cognoscere genus tuum & nomen. Ille autem dixit: Ego de genere Azariæ & Ananiæ magni & fratribus tuis. Et dixit Tobias: Sanus venias frater, & ne mihi irascaris, quia quæsiui tribum tuam & familiam tuam cognoscere: & tu es frater meus de honesta & bona generatione. cognosco enim Ananiam & Ionathan filios Samiæ magni: quoniam iuimus simul in Hierusalem ad adorandum, offerentes primitiua & decimas fœtuum, & non errauerunt errore fratrum nostrorum. è radice magna es frater.
D Sed dic, quam tibi ero mercedem daturus? drachmam in die, & necessaria sicut filio meo? Et insuper addam tibi supra mercedem, si sani reuersi fueritis. Et complacuit eis sic. & dixit ad Tobiam: Paratus sis in viam, & prosperemini. Et parauit filius eius quæ ad viam. Et dixit ei pater eius: Vade cum homine hoc, & in cœlo habitans Deus prosperet viam vestram, & angelus Dei eat vobiscum. Et exierunt ambo vt proficiscerentur, & canis pueri cum eis. Fleuit autem Anna mater eius, & dixit ad Tobiam: Quid misisti puerulum nostrum? nonne baculus manus nostræ est dum ingreditur ipse & egreditur coram nobis? Argentum argentum vtinam non præcessisset, sed reliquiæ filij nostri fiat. Sicut enim datum est nobis viuere à Domino, hoc sufficiens nobis est. Et dixit ei Tobias: Ne curam habeas soror: saluus perueniet, &
C oculi tui videbunt eum. Angelus enim bonus ibit cum eo: & prosperabitur via eius, & reuertetur saluus. Et cessauit flere.

Cap. VI.

ILli autem euntes viam, venerunt vespere ad Tigrim fluuium, & manserunt ibi. At puer descendit vt lauaretur, & saltauit piscis de fluuio, & voluit deuorare puerum. At angelus dixit ei: Apprehende piscem. Et tenuit piscem puer, & proiecit eum in terram. Et dixit ei angelus: Incide piscem, & accipiens cor & iecur & fel, repone secure. Et fecit puer sicut dixit ei angelus: piscem autem assantes comederunt. Et pergebant ambo quousque appropinquauerunt Ecbatanis. Et dixit puer angelo: Azaria frater, quid est cor & iecur & fel piscis? Et dixit ei: Cor & iecur, si aliquem perturbat dæmonium aut spiritus nequam, fac fumigare hæc coram viro aut muliere, & non perturbabitur amplius. Felle vngue hominem qui habet albugines in oculis, & sanabitur. Cum autem appropinquassent Rages, dixit angelus puero: Frater hodie manebimus apud Raguel, & ipse cognatus tuus est: & est ei filia vnigenita nomine Sarra. loquar pro ea vt detur tibi ipsa in vxorem: quia ad te attinet hæreditas eius, & tu solus es de genere eius: & puella formosa & prudens est. Et nunc audi me, & loquar patri eius. Et quando reuersi fuerimus de Rages, faciemus nuptias: quia scio Raguelem, quod non dabit eam viro alteri secundum legem Moysi, vel reus erit mortis, quia hæreditatem te oportet accipere, aut omnem hominem. Tunc dixit puer angelo: Azaria frater, audiui ego puellam datam fuisse septem viris, & omnes in cubiculo mortuos esse: & nunc ego solus sum patri, & timeo ne ingressus moriar, sicut & qui prius, quoniam dæmonium amat ipsam, quod non iniuria afficit quemquam præter accedentes ad eam. Et nunc ego timeo ne moriar, & deducam vitam patris mei & matris meæ cum dolore super me in sepulchrum eorũ: & filius alius non est eis, qui sepeliat eos. Dixit autem ei angelus: Nonne memor sermonum quos præcepit tibi pater tuus super accipienda tibi vxore de genere tuo? Et nunc audi me frater, quia tibi erit in vxorem. & dæmonij nullam rationem habe, quia nocte hac dabitur tibi ipsa in vxorem: & si ingressus fueris ad cubiculum, sumes cineres incensorum, & impones de corde piscis & iecore, & facies fumigare: & odorabit dæmonium, & fugiet, & non amplius redibit in sæculum
F sæculi. Quum autem accesseris ad eam, surgite ambo
G & clamate ad misericordem Deum, & saluabit vos & miserebitur. Ne timeas, quoniam tibi hæc parata erat à sæculo: & tu eam saluabis, & ibit tecũ, & existimo quod tibi erunt ex ea filij. Et vt audiuit Tobias hæc, dilexit eam, & anima eius adhæsit ei valde. Et venerunt in Ecbatana.

Cap. VII.

ET venerunt in domum Raguelis: Sarra vero obuiam exijt eis, & salutauit eos, & ipsi illam. Et introduxit eos in domum, & dixit Raguel Ednæ vxori suæ: Quam similis iuuenis Tobiæ consobrino meo! Et interrogauit eos Raguel: Vnde estis fratres? Et dixerunt ei, Ex filiis Nephthalim captiuis in Niniue. Et dixit eis: Nostis Tobiam fratrem nostrum? Illi autem dixerunt: Nouimus. Et dixit eis: Sanus
H est? Illi vero dixerunt: Et viuit, & sanus est. Et dixit Tobias: Pater meus est. Et exilijt Raguel, & osculatus est eum, & fleuit: & benedixit eum, & dixit ei: Hominis optimi & boni hominis filius. Et audiens quod Tobias perdidit oculos suos, contristatus est, & fleuit. Et Edna vxor eius, & Sarra filia eius lachrymatæ sunt. Et susceperunt eos alacriter, & occiderunt arietem ouium, & parauerunt cibaria multa. Dixit autem Tobias Raphaëli: Azaria frater, loquere de iis quæ dicebas in via, & perficiatur negotium. Et communicauit sermonem Raguëli, & dixit Raguel ad Tobiam: Manduca & bibe, & hilaris sis: te oportet filiam meam accipere: veruntamen ostendam tibi veritatem. Dedi filiam meam septem viris, & quum ingressi sunt ad eam, mortui sunt in nocte: sed in præsenti hilaris sis. Et dixit Tobias: Non gustabo quidquam hic, quousque

fletu

A *stetis & statuatis ante me. Et dixit Raguel: Curam habe eius ex nunc secundum iudicium tu frater es ipsius, & ipsa tui: at misericors Deus prosperet vobis bona. Et vocauit Sarram filiam suam: & venit ad patrem suum, & accipiens manum eius, tradidit eam Tobiæ vxorem, & dixit: Ecce secundum legem Moysi curam habe illius, & duc ad patrem tuum. Et benedixit eos, & vocauit Ednam vxorem suam, & accipiens libellum scripsit conscriptionem, & signauit, & cœperunt manducare. Et vocauit Raguel Ednam vxorem suam, & dixit ei: Soror præpara alterum cubiculum, & introduc eam. Et fecit sicut dixit, & introduxit eam illuc, & lachrymata est. Et suscepit lachrymas filiæ suæ, & dixit ei: Forti animo esto filia, Dominus cæli & terræ det tibi gaudium pro tristitia hac, forti animo esto filia.*

B

Cap. VIII.

P*Ostquam vero perfecerunt cœnare, introduxerunt Tobiam ad eam. Ille autem vadens recordatus est sermonum Raphaëlis, & accepit cinerem incensi, & imposuit cor piscis & iecur, & fecit fumigare. Quando autem olfecit dæmonium odorem, fugit in superiora Aegypti, & ligauit illud angelus. Vt autem conclusi fuerunt ambo, ascendit Tobias super lectum, & dixit: Surge soror, & orabimus vt misereatur nostri Dominus. Et cœpit Tobias dicere: Benedictus es Dominus Deus patrum nostrorum, & benedictum nomen tuum sanctum & gloriosum in sæcula. Benedicant te cæli & omnes creaturæ tuæ. Tu fecisti Adam, & dedisti eam adiutorium Euam firmamentum vxorem eius. Ex istis factum est hominum semen. Tu dixisti, non bonum esse hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile ei. Et nunc*

C *Domine, non propter fornicationem ego accipio sororem meam hanc, sed in veritate. Præcipe misereri mei & cum hac senescere. Et dixit secum: Amen. Et dormierunt ambo nocte. Et surgens Raguel, abyt & effodit sepulchrum, dicens: Num & hic morietur? Et venit Raguel in domum suam, & dixit Ednæ vxori suæ: Mitte vnam ancillarum, & videat si viuit: si autem non, vt sepeliam eum, & nemo sciat. Et introiuit ancilla aperiens ianuam, & inuenit duos dormientes: & egressa nuntiauit eis quod viueret. Et benedixit Raguel Deum, dicens: Benedictus es Deus in omni benedictione munda & sancta: & benedicant te sancti tui, & omnes creaturæ tuæ, & omnes angeli tui & electi tui benedicant te in omnia sæcula. Benedictus es quod lætificasti me,*

D *& non est factum mihi quemadmodum putabam, sed secundum magnam misericordiam tuam fecisti nobiscum. Benedictus quoniam misertus es duobus vnigenitis, fac eis Domine misericordiam: perfice vitam eorum in sanitate cum lætitia & misericordia. Iussit autem seruis replere terra sepulchrum. Et fecit eis nuptias dierum quatuordecim: & dixit ei Raguel, antequam complerentur dies nuptiarum cum iureiurando ne exiret ipse, vsquequo implerentur quatuordecim dies nuptiarum. Et nunc accipiens medietatem substantiæ suæ, vt iret cum salute ad patrem, & reliqua, quando moriar & vxor mea.*

Cap. IX.

E E*T vocauit Tobias Raphaëlem, & dixit ei: Azaria frater, accipe tecum puerum, & duos camelos, & vade in Rages Mediæ ad Gabelum, & porta mihi argentum, & eum adduc ad nuptias, quoniam iurauit Raguel non exiturum me. Et pater meus numerat dies, & si tardauero multum, tristabitur valde. Et abyt Raphael, & mansit apud Gabelum, & dedit ei chirographum. Ille autem obtulit checulas in sigillis, & dedit ei. Et mane surrexerunt simul & venerunt ad nuptias. Et benedixit Tobias vxorem suam.*

Cap. X.

F E*T pater eius Tobias computabat vnumquemque diem. Et vt impleti sunt dies viæ, & non veniebant, dixit Tobias: Nunquid confusi sunt, nunquid mortuus est Gabelus, & nemo ei dat pecuniam? Et tristabatur valde. Dixit autem ei vxor: Peryt puer, quoniam moratus est. Et cœpit flere eum, & dixit: Non cura est mihi fili, quoniam dimisi te lumen oculorum meorum. Et Tobias dixit ei: Tace, ne verbum habeas, sanus est. Et dixit ei: Tace, ne seducas me, peryt puer meus. Et ibat quotidie in viam extra, qua profecti sunt. Per dies autem panem non manducabat, at noctes omnes non cessabat flere Tobiam filium suum, quousque completi sunt quatuordecim dies nuptiarum, quas iurauit Raguel facere eum. Dixit autem Tobias Ragueli: Dimitte me, quoniam pater meus & mater mea iam non sperant videre me. Dixit autem ei socer eius: Mane apud me, & ego mittam ad patrem tuum, & manifestabunt ei quæ*

G *de te. Et Tobias dixit: Non, sed mitte me ad patrem meum. Surgens autem Raguel, dedit ei Sarram vxorem eius, & dimidium bonorum, corpora & iumenta, & argentum, & benedicens eos misit, Dicens: Prosperet vos Deus filij: Deus cæli antequam ego moriar. Et dixit filiæ suæ: Honora soceros tuos: ipsi nunc parentes tui sunt, vt nunquam audiam tuam famam bonam. Et osculatus est eam. Et Edna dixit ad Tobiam: Frater dilecte, restituat te Dominus cæli: & det mihi videre tuos filios è Sarra filia mea, vt lætificer coram Domino. Et ecce trado tibi filiam meam in depositum, & ne tristitiam inferas ei. Post hæc proficiscebatur & Tobias benedicens Deum. Et prosperam fecit viam eius: & benedicebat Raguelem & Ednam vxorem eius.*

Cap. XI.

H E*T profectus est, quousque appropinquarent ipsi in Niniuem. Et dixit Raphael ad Tobiam: Cognoscis frater, quomodo reliquisti patrem tuum: præcurramus ante vxorem tuam, & præparemus domum: accipe iam ad manum fel piscis. Et abierunt, & iuit canis post ipsos. Et Anna sedebat circumspiciens filium suum in via, & præcognouit eum venientem, & dixit patri suo: Ecce filius tuus venit, & homo qui iuit cum illo. Et Raphael dixit: Scio ego Tobia, quod aperiet oculos pater tuus. Tu igitur line felle oculos eius, & compunctus deteret & abyciet albugines, & videbit te. Et currens Anna cecidit super collum filij sui, & dixit ei: Vidi te fili, abhinc moriar & fleuerunt ambo. Et Tobias exyt ad ianuam, & offendit. At filius eius cucurrit ad eum, & apprehendit patrem suum, & sparsit fel super oculos patris sui, dicens: Confide pater. Vt autem compuncti sunt, attriuit oculos suos, & decorticatæ sunt ab angulis oculorum eius albu-*

A gines, & videns filium suum cecidit super collum eius, & fleuit, & dixit: Benedictus Deus, & benedictum nomen tuum in sæcula: & benedicti omnes sancti tui angeli, quia flagellasti, & misertus es: & ecce video Tobiam filium meum. Et introiuit filius eius gaudens, & annuntiauit patri suo magnalia quæ facta fuerant in Media. Et exijt Tobias in occursum nurui suæ gaudens & benedicens Deum ad portam Niniues Et mirabantur videntes ipsum ambulantem, quia vidit. Et Tobias confitebatur coram eis, quod misertus fuisset eius Deus. Et vt appropinquauit Tobias ad Sarram nurũ suam, benedixit eam dicens: Venias sana filia. Benedictus Deus qui duxit te ad nos, & pater tuus & mater tua. Et factum est gaudium omnibus iis qui in Niniue fratribus suis. Et venit Achiacharus, & Nasoas consobrinus eius: & facta sunt nuptiæ Tobiæ cum lætitia
B per dies septem.

Cap. XII.

ET vocauit Tobias Tobiam filium suum, & dixit ei: Vide fili, vt des mercedem homini qui venit tecum, & addere ei oportet. Et dixit ei Tobias: Pater, nõ lædor dans ei dimidium eorum quæ attuli, quoniam me adduxit tibi sanum, & vxorem meam curauit, & argentum meum attulit, & te similiter curauit. Et dixit senex: Iuste fit ei. Et vocauit angelum, & dixit ei: Accipe dimidium omnium quæ attulisti, & abduc saluus. Tunc vocans ambos occulte, dixit eis: Benedicite Deum, & ipsi confitemini, & magnificentiam date ei, & confitemini coram omnibus viuentibus pro iis quæ fecit vobiscum. Bonum benedicere Deum, & exaltare nomen eius, sermones Dei honorifice ostendentes. & ne cunctemini confiteri ei. Mysterium enim re-
C gis, bonum abscondere: at opera Dei reuelare, honorificum. Bonum facite & malum non inueniet vos. Bonũ oratio cum ieiunio & eleemosyna, & iustitia. Bonum parum cum iustitia, quam multum cum iniustitia. Bonum facere eleemosynam, quam thesaurizare aurum. Eleemosyna enim à morte liberat, & ipsa emundat omne peccatum. Facientes eleemosynas & iustitias, replebuntur vita: at peccantes, hostes sunt suæ vitæ. Non abscondam à vobis omne verbum. Dixi autem mysterium regis abscondere, bonum: at opera Dei reuelare, honorificum. Et nũc, quãdo orasti tu & nurus tua Sarra, ego induxi memoriam orationis vestræ coram Sãcto. Et quando sepeliebas mortuos, similiter aderã tibi. Et quando non cunctatus fuisti surgere & relinquere prandiũ tuum, vt abiẽs cooperires mortuum, nõ latui-
D sti me benefaciẽs, sed tecũ eram. Et nunc misit me Deus ad sanandum te, & nurum tuam Sarram. Ego sum Raphael, vnus de septem angelis sanctis, qui offerunt orationes sanctorum, & ambulant ante maiestatem Sãcti. Et turbati sunt duo, & ceciderunt in faciem, quia timuerunt. Et dixit eis: Ne timeatis, quia pax vobis erit. At Deum benedicite, quia non mea gratia, sed voluntate Dei nostri veni. vnde benedicite eum in sæcula. Omnibus diebus apparebam vobis, & non manducaui neque bibi: sed visionem vos videtis. Et nunc confitemini Deo, quoniam ascendo ad eum qui misit me: & scribite omnia quæ consummata sunt in libro. Et surrexerunt, & non amplius viderunt eum: & cõfitebantur opera magna & mirabilia Dei.

Cap. XIII.

ET vt apparuit iis angelus Domini, & Tobias scripsit orationẽ in exultationem, & dixit: Benedictus Deus viuens in sæcula, & regnum eius. quia ipse flagel- E
lat & miseretur, deducit ad inferos & reducit: & non est qui effugiat manum eius. Confitemini ei Israel in conspectu gẽtium, quoniam ipse dispersit nos inter eos. Ibi ostendite magnificentiam eius, & exaltate eum in conspectu omnis viuentis: quoniam ipse Dominus noster, & Deus ipse pater noster in omnia sæcula. Et flagellabit nos in iniquitatibus nostris, & iterum miserebitur. Et cõgregabit nos ex omnibus gentibus, vbi dispersit nos inter eas. Si conuersi fueritis ad eum in toto corde vestro, & in tota anima vestra, vt faciatis ante eũ veritatem, tũc conuertetur ad vos, & nõ abscondet faciem suam à vobis, & videbitis quæ faciet vobiscum. Et cõfitemini ei in toto ore vestro, & benedicite Dominum potestatis, & exaltate regem sæculorum. Ego in terra captiuitatis meæ confiteor illi, & ostẽdo fortitu- F
dinem & magnificentiã eius genti peccatrici. Quis cognoscit si volet vos, & faciet misericordiã vobis? Deũ meum exalta, & anima mea regem cœli, & exaltabit magnificentiam eius. Dicant omnes, & confiteantur ei in iustitia. Hierusalem ciuitas sancta flagellabit te in operibus filiorum tuorum, & rursum miserebitur filios iustorum. Confitere Domino, quoniam bonus: & benedic regem sæculorum, vt iterum tabernaculum eius ædificetur in te cum gaudio, & lætificet in te captiuos tuos, & diligat in te miseros in omnes generationes sæculi. Gentes multæ à longe venient ad nomen Domini Dei, munera in manibus habentes, munera regi cœli. Generationes generationum laudabunt te, & dabunt exultationem. Maledicti omnes qui oderunt te: benedicti erunt omnes qui diligunt in sæculum. Lætare & exulta in filiis iustorum, quoniam congregabuntur & benedicent Dominum iustorum. O beati qui di- G
ligunt te, gaudebunt super pace tua: Beati qui tristati fuerunt in omnibus flagellis tuis, quoniam in te gaudebunt videntes omnem gloriam tuam, & lætabũtur in æternum. Anima mea benedicat Deum regem magnũ, quia ædificabitur Hierusalem sapphiro & smaragdo, & lapide pretioso. muri tui & turres & propugnacula in auro mundo: & plateæ Hierusalem beryllo & carbũculo & lapide è Suphir sternentur. Et dicent omnes vici eius, Alleluiah, & laudabunt dicentes: Benedictus Deus qui exaltauit omnia sæcula.

Cap. XIV.

ET cessauit confiteri Tobias. Et erat annorum quinquaginta octo quando perdidit visum, & post annos octo respexit. Et faciebat eleemosynas: & apposuit timere Dominum Deum, & confiteri ei. maxime autẽ senuit. Et vocauit filium suum, & sex filios filij sui, & H
dixit ei: Fili, accipe filios tuos, ecce senui, & ad discedendum à vita sum. Vade in Mediã fili, quia credidi quæcumque loquutus est Ionas propheta de Niniue, quod subuerteretur. In Media autem magis erit pax vsque Iona.2.
ad tempus: & quod fratres nostri in terra dispergẽtur à bona terra. Et Hierusalem erit deserta, & domus Dei in ea comburetur, & deserta erit vsque ad tempus. Et iterum miserebitur eorum Deus, & conuertet eos in terram. Et ædificabunt domum non qualis prior, vsquequo compleantur tempora sæculi. Et post hæc reuertentur de captiuitatibus, & ædificabunt Hierusalem honorifice: & domus Dei in ea ædificabitur. Et in omnes generationes sæculi ædificatiõ gloriosa, sicut loquuti sunt de ea prophetæ. Et omnes gentes conuertentur vere ad timendum Dominum Deum, & confodient idola sua. Et benedicent omnes gentes Dominum, & populus eius confitebitur Deo. Et exaltabit Dominus

A *populum suum: & gaudebunt omnes qui diligunt Dominum Deum in veritate & iustitia, facientes misericordiam fratribus nostris. Et nunc fili, abi à Niniue, quoniam omnino erunt quæ loquutus est propheta Ionas. Tu autem serua legem & præcepta, & esto amator eleemosynarum, & iustus: vt tibi bene sit. & sepeli me bene, & matrem tuam mecum: & non vltra maneatis in Niniue. Fili, vide quid fecit Aman Achiacharo, qui nutriuit eum, vt è luce duxit eum in tenebras, & quāta retribuit ei. Et Achiacharus quidem saluatus est, illi vero retributio data est, & ipse descendit in tenebras. Manasses in eleemosyna erat, & saluatus est de laqueo mortis quem fixerant ei: Aman autem incidit in laqueum, & perijt. Et nunc fili, vide quid eleemosyna facit, & quomodo iustitia liberat. Et hæc ipso dicēte, defecit anima eius in lecto (erat autē annorū centum quinquaginta octo) & sepeliuit eum honorifice. Et quando obijt Anna mater eius, sepeliuit eam cum patre suo. Abijt autem Tobias cum vxore sua & filijs in Ecbatana ad Raguelem socerum suum: & senuit honorifice, & mortuos soceros suos sepeliuit gloriose: & hæreditate acquisiuit substantiam eorum, & Tobiæ patris sui. Obijt autem & ipse annorum centum viginti septē in Ecbatanis Mediæ. Et audiuit antequam moreretur ipse, destructionem Niniues, quam in captiuitatem cepit Nabuchodonosor & Assuerus. Et gauisus est, antequam moreretur, super Niniue.*

Esther 7.

B

Quam humiliter ac patienter vir iste iustus, misericors & hospitalis tulerit captiuitatis ærumnam, quam ob virtutes quibus præditus fuerat subijt, communem magis iniuriam quam priuatam dolens: quodque nullum humanitatis officium illo sit præstantius quod defunctis corporibus confertur.

D

Cap. I.

Ectu prophetico libro qui inscribitur Tobias, quamuis plene vobis virtutes sancti Prophetæ scriptura insinuauerit, tamē compendiario mihi sermone de eius meritis recensendis & operibus apud vos vtēdū arbitror, vt ea quę scriptura historico more digessit latius, nos strictius comprehēdamus, & virtutum eius genera velut quodam breuiario colligētes. Fuit Tobias vir iustus, misericors, hospitalis, & ob virtutes quibus præditus fuerat, subiit ærumnam captiuitatis: quam ferebat humiliter atq; patienter, communem magis iniuriam quam priuatam dolēs. Nec sibi virtutum suffragia nihil profuisse deplorans, sed magis eam sibi contumeliam minorem peccatorum suorum pretio illatam arbitratus, meruit edictum, ne quem ex filiis captiuitatis mortuum sepulturæ daret. At ille interdicto nō reuocabatur, sed magis incitabatur, ne deserere officium pietatis mortis metu videretur. Erat enim misericordiæ pretium, mortis pœna. Talis flagitij deprehensus reus, vix tandem per amicum potuit direpto patrimonio egenus & exul restitui suis. Iterum in his versabatur officiis: & si quid alimenti foret, peregrinū cum quo cibum sumeret, quærebat. Itaque cum à sepultura fessus reuertisset vna die, appositis sibi edendi subsidiis, misso filio quærebat consortem conuiuij. Dum conuiua accersitur, nuntiatis insepulti corporis reliquiis, cibum deseruit: nec putauit pium vt ipse cibum sumeret, cum in publico corpus iaceret exanime. Hoc illi quotidianum opus, & magnum quidem. Nam si viuentes operire nudos lex præcepit, quanto magis debemus operire defunctos? Si viantes ad longiora in domum deducere solemus, quāto magis in illam terram profectos, vnde iam non reuertuntur? *Ego*, inquit Iob, *super omnem infirmum fleui.* Quis Infirmior defuncto de quo dicit scriptura alibi. *Super mortuū*

Tob. 1.

C Tob 3. Tob 1.

Tob 2.

Esai 58.

plora: Ecclesiastes autem ait: *Cor sapientum in domo luctus, cor autem stultorum in domo epularum.* Nihil hoc officio præstantius, ei conferre, qui tibi iam non possit reddere, vindicare à volatilibus, vindicare à bestiis consortem naturæ. Feræ hanc humanitatem defunctis corporibus detulisse produntur, homines denegabunt?

E Iob. 10. Iob. 30. Ecclesi 22. Eccles 7. Luc. 14.

De commendatione sancti viri, qui dum cæcitatem incidit, non ingemuerit, nec conquestus fuerit: & quod diligenter cauebat ne quid furtiuum domum suam intraret: quod etiam pecuniam quam proximo suo commodauerat, in tanta indigentia non poposcerit: quod præterea in hoc quod pecuniam commodauit & non fœnerauit, iusti seruauerit officium: & de duplici fœnore, cum detestatione execrabilis ac mali fœnoris, & commendatione boni.

Cap. II.

F Tob 2.

TAm sancto fessus officio Propheta dum requiescit iuxta parietem aulæ, cadente de passerum nido stercore, albugine cęcitatem incidit, nec cōquestus ingemuit, nec dixit, Hæc merces laborum meorum? Fraudari magis se doluit obsequiorum quam oculorum munere: nec cæcitatem pœnam, sed impedimentum putabat. Et ne quid furtiuum domum suam intraret, cauebat: sed victum mercede coniugis leuabat. Denique plus honestati quam necessitati cōsulēs, cui sua deerāt, alimoniam commendauerat proximo suo, quam toto vitæ suæ tempore in tanta indigentia non reposcit. Vix vbi se fessum vidit, & depositū senectute, insinuauit filio: non tam cupiens commodatū reposcere, quam sollicitus ne fraudaret hæredem. Quod igitur commodauit pecuniam, & non fœnerauit, iusti seruauit officium. Malum est enim fœnus, quo quæruntur vsuræ: sed non illud fœnus malum, de quo scriptum est: *Fœnera proximo tuo in tempore necessitatis illius.* Nam Dauid ait: *Iustus miseretur & commodat.* Aliud illud fœnus iure execrabile, dare in vsuram pecuniam, quod lex prohibet. Sed Tobias hoc refugiebat, qui monebat filium ne præceptum Domini præteriret, vt ex substantia sua eleemosynam faceret, & non pecuniam fœnetaret, non auerteret faciem suā ab vllo paupere. Hęc qui monet, condemnat vsuras fœnoris, ex quo multi quæstum fecerunt, & multis commēdare pecunias negotiatio fuit. Et quidem eam prohibuerunt sancti. Quo grauius malum fœnus est, eo laudabilior qui illud refugit. Da pecuniam si habes, prosit alij quæ tibi otiosa est. Da quasi non recepturus, vt lucro cedat si reddita fuerit. Qui non reddit pecuniam, reddet gratiam: si fraudaris pecunia, acquires iustitiam. *Iustus est enim qui miseretur & commodat.* Si amittitur pecunia, comparatur misericordia. Scriptum est enim: *Qui facit misericordiam, fœnerat proximo.*

Tob 4.

Eccles. 29. Psal. 30. Deut. 23. Tob. 4.

G

Psal. 111. Eccles 29

De detestatione duritiæ & auaritiæ fœneratorum.

Cap. III.

H Ibidem.

MVlti dispendij metu non fœnerant, dum fraudem verentur. Et hoc est quod petentibus consueuerūt referre. Horum vnicuique dicitur: *Perde pecuniā propter fratrem & amicum, & non abscondas illam sub lapide in perditionem. Pone thesaurum tuum in præceptis altissimi, & proderit tibi magis quam aurum.* Sed obsurduerunt aures hominum ad tam salutaria præcepta, & maxime diuites ære illo suæ pecuniæ aures clausas habēt. Dū pecuniam numerant, respōsa non audiunt. Simul vt aliquis necessitate constrictus, aut pro suorum redemptione sollicitus quos captiuos Barbarus vendit, rogare cœperit, statim diues vultum auertit, naturam non recognoscit, humilitatem supplicis non miseretur, necessitatem non subleuat, fragilitatem communem non considerat, stat inflexibilis, resupinus, non precibus inclinatur, non lacrymis mouetur, non eiulatibus frangitur, iurās quod nō habeat, imo & ipse fœneratorem requirat, vt necessitatibus subueniat suis. Quid addis duritiæ & auaritiæ tuæ iuramentum? Non absolueris periurio, sed ligaris. At vbi vsurarum mentio facta fuerit aut pignoris, tunc

A abiecto ſupercilio fœnerator arridet, & quem ante ſibi cognitũ denegabat, eũdem tãquam paternam amicitiam recordatus oſculo excipit, hæreditariæ pignus charitatis appellat, flere prohibet. Quæremus, inquit, domi ſi quid nobis pecuniæ eſt, frãgam propter te argentum paternum quod fabrefactum eſt, plurimum damni erit, quæ vſuræ compẽſabunt pretia emblematum? Sed pro amico diſpendium nõ reformidabo, cum reddideris, reficiam. Itaq; antequã det, reficere feſtinat: & qui in ſumma ſubuenire ſe dicit, vſuras exigit. Kalendis, inquit, vſuras dabis. fœnus interim, ſi non habueris vnde reſtituas, non requiro. Ita vt ſemel det, frequenter exigit, & ſemper ſibi debere efficit. Hac arte tractat virum. Itaque prius eum chirographis ligat, & adſtringit vocis ſuæ nexibus. Numeratur pecunia, addicitur libertas, abſoluitur miſer minore debito, maiore ligatur. Talia ſunt veſtra diuites beneficia. Minus datis, & plus exigitis. Talis humanitas, vt ſpolietis etiam dum ſubuenitis. B Fœcundus vobis etiam pauper eſt ad quæſtum. Vſurarius eſt egenus, cogentibus vobis habet quod reddat: quod impendat, non habet. Miſericordes plane viri. Quem alij abſoluitis vobis addicitis. Vſuras ſoluit, qui victu indiget. An quidquam grauius? Ille medicamentum quærit, vos offertis venenum. Panem implorat, gladium porrigitis. Libertatem obſecrat, ſeruitutem irrogatis. Abſolutionẽ precatur, informis laquei nodum ſtringitis.

Qua ratione fœneratores Iudæ & diabolo comparentur: & quid ſignificetur nominibus creditorũ, debitorũ, fœnorũ & ſortis.

Cap. IV.

(Pſal. 54.) HAnc præcipue iniuſtitiam deplorat ſanctus Dauid, dicens: *Vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate, & non defecit de plateis eius vſura & dolus.* (Ibidem.) Itaque cum proditionẽ Iudæ ſubiiceret hoc præmiſit: ſiue quod vltra ſacrilegij inuidiam, coniuratis Dominicæ necis fœnoris crimen acceſſerit, D ſiue quod tantum ſacrilegium ſatis abundeque vſura fœnoris vltum. (Matth. 26.) Mali fœneratores qui dederunt pecuniam vt interficerent auctorem ſalutis: mali, & iſti, qui dãt vt interficiant innocentem. Et iſte quoque qui pecuniam acceperit, vt proditor Iudas laqueo ſe & ipſe ſuſpendit. Ipſum Iudam hoc maledicto putauit eſſe damnandum, (Matth. 27.) *vt ſcrutaretur fœnerator eius ſubſtantiam*: (Pſal. 108.) quia quod proſcriptio tyrãnorum, aut latronũ manus operari ſolet, hoc ſola fœneratoris nequitia conſueuit inferre. Doctores autem ipſi fœneratori putant diabolum comparãdum, qui vires animæ, & pretioſæ mentis patrimonium fœnerat, quodam vſurariæ iniquitatis ſic ſumptu capit, ſic auro illicit, ſic reatu inuoluit, ſic caput pro theſauro repoſcit. Quid vobis iniquius, qui nec ſic capitis ſolutione eſtis contenti? Quid vobis iniquius, qui pecuniam datis, & vitam obligatis & patrimonium? (Iuo par. 13. c. 26. §. fœneratores.) Accipitis aurum argentumque pro pignore. & adhuc illum debitorem dicitis, qui vobis plus reddit, quam accepit? Vos creditores aſſeritis, qui amplius debetis. Vos, inquam, dicitis creditores, qui non homini, ſed C pignori creditis. Bene fœnus appellatur quod datis: ita vile a fœnum eſt. Sortem dicitis quod debetur. Etenim velut vrna fatali miſera ſors voluitur, perituri debitoris luẽda ſupplicio. Stant pallentes rei ad ſortis euentum. Non ſic trepidant de quorum damnatione ſors ducitur: non ſic deiecti ac ſuſpenſi pauitant, de quorum captiuitate expectatur ſortis euentus. Illic enim vnius captiuitas, hic plurimorum addicitur. Et fortaſſe ideo ſors, quia in euẽtu ſũt patrimonia quæ ſub hac arte voluuntur. Magnum & memorabile beneficiũ Dei ſpecialiter ore prophetico prædicatur quod in patres contulit, quia ex vſuris & iniquitate liberauit eos. (Pſalm. 72.) Et proprie ait, *Ex vſuris liberauit eos*, quia vſuræ inferunt ſeruitutem. Quaſi diceret: Ex ſeruitutis vinculo ereptos reddidit libertati. Graue vocabulum debitorum. Debita, peccata dicuntur. Debitores quoque criminoſi appellãtur. Sic enim & iſti ſicut & illi de capite decernunt. Culpæ tamen habent nomẽ ſuum, vt factorũ diuerſitatem. Debita quamuis diuerſæ quãtitatis, vnum habẽt nomẽ, vnum onus, vnũ periculum. Neſcit ergo quid poſcat infelix, qui pecuniam petit mutuam & quid accipiat, ignorat. E

Quomodo pecunia fœneratorum numquam quieſcat: quomodo etiã imprudenter recipientes ſub vſuris mutuo ſtatim multos acquirant amicos, cum quibus oppipare & ſplendide conuiuentur: qui tamen exhauſta pecunia ſoli fœneratori dilacerandi relinquuntur: & de illorum ſera pœnitentia.

Cap. V.

NOn nouit pecunia fœneratoris vno diutius loco ſtare, ſolita tranſire per plurimos. Vno teneri ſacculo neſcit, verſari ac numerari expetit: vſum requirit, vt acquirat vſuram. Fluctus eſt quidem maris, non fructus. Pecunia numquam quieſcit. Labitur: velut ſcopulo illiſa, ita gremium debitoris percutit, & continuo relabitur eo vnde proceſſit. Cum murmure venit, cum gemitu reuertitur. Frequenter tamen placidum ſtat ventis mare, ſemper fœnoris vnda iactatur. Mergit naufragos, expuit nudos, F veſtitos exuit, inſepultos relinquit. Nummum ergo petis, (Homerus in 12. Odyſſ.) & naufragium ſuſcipis. Hinc Charybdis circumſtrepit, hinc Syrenæ quæ voluptatis ſpecie, & canoræ dulcedinis ſuauitate in vada deductos cæca, reperendæ domus (vt ferunt fabulæ) ſpe & cupiditate fraudabant. Statim venditores vnguenti & diuerſarum ſpecierum irruunt velut quidam canes ſagaci prædæ vagantis odore perſtricti, venatores, aucupes, caupones quoque miſcentes mero aquam, (Eſai. 1.) qui nobilitatem vetuſti generis & patriæ & natalem diem vini circumſonẽt: circumſtantes repente paraſiti quem ante ſolebant ſpernere, ſalutant, deducunt, ad lætitiam prouocant, ad ſumptum incitant, dicentes: (Sap. 2.) *Venite & fruamur bonis quæ ſunt, & vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter, vino pretioſo & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos roſis antequam marceſcant, nullum pratũ ſit quod non pertranſeat luxuria noſtra, vbique relinquamus ſigna lætitiæ, quoniam hæc eſt pars & hæc eſt ſors noſtra.* Et vere ſors omnis illorum facta eſt, tu aũt remanes exors bonorũ. Nõ tales ſortes tibi ſcriptura monſtrauit. (Pſalm. 67.) Non inter tales ſortes Dauid memorat dormiendum, dicens: G *Si dormiatis inter medias ſortes.* Nam ſi in medio illarum dormiſſes ſortium, id eſt, veteris & noui teſtamenti, (Ibidem.) non te pecuniæ cupiditas in voraginem teterrimi fœnoris demerſiſſet, gratia ſpiritalis fidei tibi dediſſet argẽtum, & in ſpeciem auri diuinæ ſapiẽtiæ inſtitutione formaſſet. Etenim ſi nos vnum teſtimonium diuinæ ſcripturæ poſuimus, & luxurioſum illud cõuiuium declinauimus, vtiq; potuit & iſte ſaluari, ſi oraculis cœleſtibus inhæſiſſet. Reuertamur tamen ad cõuiuiũ, nõ vt eius deguſtemus epulas, ſed cauẽdas aliis demõſtremus. Oneratur mẽſa peregrinis & exquiſitis cibis; adhibẽtur nitentes miniſtri, magno empti pretio, ſumptu paſcẽdi maiori, bibitur in noctẽ, dies cõuiuio clauditur, ebrietati deficit. Surgit ille vini plenus, vacuus opum, dormit in lucem, vigilans ſomnium putat. Etenim vt in ſomniis ſibi videtur ſubito diues ex paupere, ſic etiam egenus ex diuite. Dum defluit interim pecunia, vſura ſuperfluit, tempus minuitur, fœnus augetur, theſaurus exinanitur, ſors accumulatur, paulatim conuiuæ ſe ſubtrahunt, H ſponſores conueniunt, mane fœnerator pulſat ad ianuas, quæritur dies ſolutioni tranſiſſe præſcriptos. iurgiis vigilãtem adoritur, in ſomnis dormiẽtem excitat. Nõ noctes quietæ, nõ dies ſuauis eſt, non ſol iucundus. Diſtrahuntur paulatim deauratæ ac ſericæ veſtes, & veneunt dimidio minoris. Ponit cũ lachrymis ornamẽta cõiunx iam triſtior, empta carius, vendenda viſius. In auctione pueri conſtituuntur menſæ miniſtri, & male aſſueti emptorem auertunt. Offertur pecunia creditori. Vix, inquit, hæc ſoluit vſurã: caput debes. Reddit exhauſto patrimonio capitis reus, & imminuto fœnore accipit inducias, triſtiores bellicis, quaſi poſt biduũ præliaturus. In bello enim incerta victoria, hic certa inopia. Illic ſe clypeo tegit, hic nudus occurrit. Illic lorica pectus includit, hic totus carcere includitur. Illic manus telis onerat, armat ſagittis: hic ære vacuas offert vinculis alligandas. Ducitur plerumque vterque captiuus. Ille habet quem accuſet aduerſum belli euentum, hic præter ſe quẽ accuſet non habet. Nihil eſt intolerabilius hac miſeria,

quæ

A quæ excusari non potest. Acerbat conscientia pondus iniuriæ. Tunc secum reputat, tunc scripturas recordatur, Prou. 5. tunc dicit. Nonne mihi scriptum est: *Bibe aquam de tuis vasis, & de tuorum puteorum fontibus?* Quid mihi cum puteo fœneratoris, vbi & aqua includitur? Suauiora erant olera cum securitate, quam alienæ epulæ pastæ cum sollicitudine. Nō oportuit aliena quærere. Si incideram debita, de meis oportuit fontibus remedium quærere. Erant domi vasa Prouer 15. minutiora. Melius erat ministerium deesse, quam cibum: melius vestem venalem proponere, quam libertatem addicere. Quid profuit quod publicare paupertatem meam verecundatus sum: Ecce alius publicauit. Ego nolui nutritores vendere, ecce alius adiudicat. Sera hæc consideratio. Tunc decuit metuisse tuis, quum acciperes aliena: tunc decuit succurrere, quum vulnera prima proserperent. Melius fuerat in principio tenuare sumptum, & necessitatem debiti, rei familiaris angustiis alleuare, quam vt ad horam ditatus alienis, postea exueteris & propriis.

B

De nequitia fœneratorum qui aliena damna arbitrantur sua lucra: & quomodo sibi fingant tectorsolum sua iniustitia.

Cap. VI.

Accusamus debitorem, quod imprudentius se gesserit. Sed tamen nihil æquius fœneratoribus, qui aliena damna lucra sua arbitrantur: & dispendio suo deputāt quidquid ab aliis possidetur. Aucupātur hæredes nouos, adolescentulos diuites explorant per suos, adiungunt se, simulantes paternam & auitam amicitiam, volunt domesticas eorum cognoscere necessitates. Si quam causam inuenerint, accusant verecundiam, pudorem arguunt, quod non ante de se speratum atque præsumptum. Sin vero in illos laqueos alicuius necessitudinis offenderint, intexunt tabulas, aiunt nobile prædium esse venale, amplam domum, accumulant prouentus fructuum, annuos reditus C exaggerant, hortantur vt coemant. Similiter faciunt pretiosas vestes, & monilia nobilia prædicantes. Neganti se habere pecuniam, ingerunt suam, dicentes: Vtere vt tua: de fructibus emptæ possessionis pretium multiplicabis, debitum reddes. Prætendunt alienos fundos adolescenti, vt eum suis expolient, tendunt retia. Simul vt indagine cincta spatia fuerit ingressus, cogunt eum in retia cautionum, laqueos vsurarum, petunt obligari sibi auitum prætorium, paternum sepulchrum: præstituitur dies solutioni, dissimulatur conuentio, quando potest solutio sustineri, vbi satis securum reddiderint, repente ingruunt, & instant vehementius, causanti incumbunt dicentes: Tu possides tua prædia, nos nostram pecuniam nō habemus. Aurum dedimus, lignum tenemus. Tibi fructuum emolumenta procedunt, nobis nihil accrescunt pecuniæ. Otiosa causatio est, saltem renouetur chirographum.

D

De increpatione adolescentum qui sub vsuris pecuniam mutuo recipiunt, & de vulnere remedium quærunt: & quam tristis his sit facies creditorum occursantium: & de induciis per eos postulatis, parum tamen profuturis.

Cap. VII.

Itaque dum primum adolescēs nihil putat de vestibus suis aut possessionibus esse vendendum, ad hæc facienda poscit dilationem. Vsuræ applicantur ad sortem, accumulantur centesimæ. Iam suspirare incipit, iam malum suū agnoscere. Die ac nocte vsuram cogitat: quidquid occurrerit, fœneratorem putat: quidquid crepuerit, vocem sibi videtur fœneratoris audire. Si habes, cur non soluis? si nō habes, cum malum malo adiungis, & de vulnere remediū quæris? Cur quotidie obsidionem pateris fœneratoris, ex-
Prou. 29. pugnationem times? Vetus sententia est: *Fœneratoris & debitoris inuicem sibi occurrentium, prospectum amborum facit Dominus. Alter quasi carnis prædam requirit, alter quasi fera prædonem*
1 Petr. 5. *declinat.* Ille *quasi leo quærit quem deuoret*, iste quasi bos iuuēculus prædonis impetum reformidat. Ille quasi accipiter

E vnguibus olorem quærit inuadere, iste quasi anser aut fulica mauult se vel in prærupta deiicere, vel in profunda demergere, quam istum humani corporis accipitrem sustinere. Quid quotidie fugis? Etsi non occurrat fœnerator, Prouerb occurrit tibi inopia tanquam bonus cursor. Ambos ergo videt Dominus, fœneratorem, & debitorem. Occurrentes sibi spectat ambos: testis alterius iniquitatis, alterius iniuriæ. Illius auaritiam condemnat, huius stultitiam. Ille gressus debitoris singulos numerat, aucupatur deflexus: iste continuo post columnas caput obumbrat. Nullam enim habet debitor auctoritatem. Ambobus in digitis vsurarum reperitur sæpius calculatio. Par cura, sed dispar affectus. Alter lætatur incremento fœnoris, alter cumulo debitinouis affligitur. Ille quæstus numerat, hic ærūnas. Quid fugis hominem quem poteras & non timere? Quid fugis? aut quousque fugies? Si quis pulsauerit nocte fœneratorē putas, sub lecto illico: si quem subito intrare senseris, tu foris exilis. Canis latrat, & cor tuum palpitat. Sudor effunditur, anhelitus quatit artus, quæris quid mentiaris, vt fœ- F neratorem differas: & cum dilationem impetraueris, gaudes. Fœnore tuo simulat se fœnerator, grauari: sed libēter impertit, quasi venator q feram cinxerit, securus prædæ. Prouerb Tu osculatis caput, amplecteris genua, & quasi ceruus sagittæ toxico ictus paululum procedēs tāquam victus ve- Eccles 9 neno procūbis: aut quasi piscis qui fuscina fuerit infixus, quocumq; fugerit, vulnus vehit. Et vere piscis ille in esca mortem deuorat, ille hamum glutit, dum cibum quærit. Sed tamen hamum non vidit, quem tegit præda, tu hamū cernis, & glutis. Hamus tuus fœnus est creditoris: hamū vitas, sed vermis te semper obrodit. Ipse est esca quæ decipit. Itaq; & tibi fœnoris nec cibus vsui est, & hamus vulneri. An ignoras quia semel illaqueatus nodo, se magis, si fugiat, ipse constringit, & intra retia positus fugiendo magis deiiciat super se retia? In plateas fugis, cum intra parietes tuus esse non possis. Inueniet te cum voluerit fœnerator. Deniq; vbi tempus impleueris, sicut lupus nocte irruit, dormire non sinit, ex lecto ad publicum trahit, tabu- G lis vēditionis cogit subscribere. Vt fugeris pudoris dispēdium, subscribis illico, venditurus auitum sepulcrum. Paternæ sane vt parcatur aliquid verecundiæ, emitur ieiunū solum, iactatur quod infœcunda vendiderit, dispendiis onerauerit emptorem, & superioris temporis adscribūtur dispendiis damna præsentis. Mox & laudata venduntur, & inferuntur iam non instrumenta, sed vincula. Tamen adhuc quærendi fideiussores. Tribuuntur induciæ non vt prædam libertatis inueniat, sed vt consortem seruituris adiungat, qui se societ ærumnoso. At quid iuuare potest alienæ calamitatis accessio? Iam & amici fugiunt, conuinæ nō recognoscūt. Ipse quoq; cōspectus omnium refugit, & vt pugil ictus varios cōcertātium, ita iste honestorum vitat occursus, & sollicitus vbi in aliquem offēderit, vigilāri exit obtutu. Redit paratus ad vincula, redit mortē optans, cogitās eam sibi si moreretur, quietem inferre. Redit misere se ipse condemnans, quod alienam pecuniam non refugerit, & fœneratoris se æri deuinxerit. O quantos mise- Hiere. 2. ros aliena fecerunt bona! *Quid*, inquit, *tibi vt bibas aquam* H *Geon?* Quid, inquam, tibi vt biberes calicem fœneratoris? Multi, inquit, mutati ad tempus, & necessitatibus consuluerunt suis, & pecuniam reddiderunt. Et quanti se propter fœnus strangulauerunt? Illos consideras, hos non enumeras? Reminisceris euasisse aliquos, non reminisceris oppetisse? Nummos redditos imputas, laqueos appetitos nō computas? Quos deformitati tam dedecorosæ cōtentionis plerique verecundiores ad contumeliam, fragiliores ad iniuriam, expetito interitu prætulerunt, opprobriū vitæ amplius quā mortis supplicium pertimescētes.

Quod pro paterno debito nonnunquam liberi in auctionem deducātur, & publico sub hasta vendantur: & quomodo obligatum fœneratori venditus dicatur.

Cap. VIII.

Vidi ego miserabile spectaculū, liberos pro paterno debito in auctionem deduci, & teneri calamitatis

A

hæredes, qui nō essent participes successionis: & hoc tam immane flagitium nou erubescere ereditorem. Iustat, vrget, addicit. Mea, inquit, uutriti pecunia, pro alimonia seruitutem recognoscant, pro sumptu licitationem subeant. Agitetur hasta de pretiis singulorum. Non immerito hasta agitatur, vbi caput quæritur, uon immerito ad auctionem peruenitur, vbi sors poscitur. Hæc est fœneraturis humanitas, hæc debitoris stulticia, vt filiis quibus nou reliquit pecuniam, libertatem auferat, pro testamento chirographum dimittat, pro emolumento hæreditatis, syngrapham obligationis. Quid sibi vult paterni in liberos scripturn maledicti, vbi uulla est impij offensa peccati? An potest durius aliquod esse maledictum, grauiusque quam seruitus? Et illa sæpe post mortem habet defunctus compēdia, q non spectat miserias filiorū. Vendit plerumque & pater liberos auctoritate generationis, sed non voce pietatis: ad auctionem pudibūdo vultu miseros trahit, dicēs: Soluite filij gulæ meæ sumptum, soluite paternæ mensæ pretium. Vomite quod nou deuorastis, reddite quod non accepistis. Hoc meliores, q vestro pretio redimitis patrē, vestra seruitute paternam emitis libertatē. Esto vt aliquis qui subuenire possit, accedat. Quis tantā expleat charybdim? quis rationes fœnetatoris agnoscat? quis auaritiam satiet? quæ non iste pretia exaggeret, cum viderit redemptores? Non enim suo magis lucro quam alieno dettimēto pascitur, Vera profecto est, vtpote Dei, diuina sentētia, qui cum iratus esset propter impietatem populi Iudæorū, quod post deos alieuos abirent: *Cui*, inquit, *vendidi vos fœneratori?* Venditur enim qui obligatus fœneratori fuerit, & venditur non vno pretio, sed quotidiano: venditur non cum definitione, sed cum accessione diurna. Noua vsurarum auctio per menses singulos, noua sub quotidiana licitatione vēditio. Qui plus obtulerit, trahit semper, venalis addicitur, numquam quasi venditus æstimatur. Magna igitur vis cœlestis sententiæ. Non satis iudicauit Dominus dicere: *Cui vendidi vos*: sed addidit, *fœneratori*. Offensus nihil potuit grauius inuenire, quo vindicaret in perfidos. Derelictus expostulat, cur ita fugerint salutis auctorem, quasi fœneratori eos alicui Dominus vendidisset, digna pœna. Dominum relinquentes habent serui quod amplius quā carceris pœnas & vincula reformident, habent liberi q paueant pro libertatis incuria. Simul illud aduerte, quod fœnetatio præuaricationis materia iudicata sit: quod is facile recedat à Domino, qui fœneratori se potuerit obligare. Fœnus enim radix mendacij, causa perfidiæ est. *Ego*, inquit, *vos non vendidi, sed peccatu vestru venditi estis.* ergo qui se fœneratori obligat, ipse se vendit, & quod peius est, vendit se non ære, sed culpa.

B

Esai. 50.

C

Ibidem.

Quod fœnerator peccati nostri diabolus sit: & de comparatione ipsius ad vsurarium: & quod idem sit exactor qui se creditorem appellat.

Cap. IX.

D

S ... ep̄ ... lib. 1 con ... tr. Iul ... Pelag. ca. 2.

QVis iste peccati est fœnerator, nisi diabolus, à quo Eua mutuata peccatum obnoxiæ successionis, vsuris defœnerauit omne genus humanum? Denique quasi malus fœnerator chirographum tenuit, quod postea Dominus suo cruore deleuit. Etenim quod mortis erat scriptum apicibus debuit morte dissolui. Fœuetator ergo diabolus. Denique ostendebat Saluatori diuitias suas, dicens: *Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraueris me.* At vero Dominus æris solutor alieni, nihil ipse debebat, qui poterat dicere: *Ecce venit huius mundi princeps, & in me suum nihil inuenit.* Nihil debebat, sed soluebat pro omnibus, sicut ipse testatur, dicens: *Quæ non rapui, tunc exoluebam.* Quid distat malitia huius, & principis mundi? Fœnerator pecuniæ caput obligat, manum tenet, sorte ducit. O uomen triste de dulci! Dominus ouem centesimam liberauit. Illa centesima salutis, hæc mortis est: & terra bona centuplum fructum reddit. Væ iis qui dicunt quod amarum est, dulce; & quod dulce, amarum! Quid amarius vsura? quid dulcius gratia? Nonne hoc ipso sermone quo centesimam appellant, reuocare deberent in memoriam redemptorem, qui venit centesimam ouem saluare, non perdere? Quis grauior exactor est? Et hoc triste nomen. Denique Dominus ait: *Populus meus, exactores vestri circumscribunt vos.* Et in Euangelio habes: *Dum vadis cum aduersario tuo ad magistratum, da operam liberari ab illo, ne forte perducat te ad iudicem, & iudex tradat te exactori, & exactor mittat te in carcerem.* Quis iste sit exactor agnosce, qui etiam nouissimum quadrantem exigit, & idē se creditorem vocat, atque in hoc etiam nomine fraudē facit: vt qui veneni pocula melle illinit, vt sub grato odore mors lateat, atque illita calicis ora vim fraudis abscondat. Creditor prætexitur, quasi fidelis: & quasi incredulus, ad quem fidelis oppignerat.

C Coloss. 2.

Matth. 4.

Ioan 14.

Psalm. 68.

... 15.

Luc 8.

Esai. 5.

E

Esai. 3.

Luc. 12.

Matth. 5.

Quod à fœneratoribus defunctorum cadauera aliquando teneantur pro pignore, & eis tumultus denegetur: & quod nihil intersit inter funus & fœnus, inter mortem & sortem.

CAP. X.

F

QVotiens vidi à fœneratoribus teneri defunctos pro pignore, & negari tumulum, dum fœnus exposcitur? Quibus ego acquieui libenter, vt suum constringerent debitorem, vt electo eo fideiussor euaderet. Hæ sunt fœneratoris leges. Dixi itaque, Tenete reum vestrum: & ne vobis possit elabi, domum ducite, claudite in cubiculo vestro, carnificibus duriores: quoniam quem vos tenetis, carcer non suscipit, exactor absoluit. Peccatorum reos post mortem carcer emittit, vos clauditis. Legum seueritate defunctus absoluitur, vobis tenetur. certe hic sortem suam iam memoratur implesse. Non inuideo tamen, pignus vestrum reseruate. Nihil interest inter funus & fœnus, nihil inter mortem distat & sortem. Personat funebrem vlulatum fœnoris vsura. Nunc vero capite minutus est quem conuenitis, vehementioribus tamē nexibus alligate, ne vincula vestra non sentiat, durus & rigidus est debitor, & qui non iam nouerit erubescere. Vnum sane est quod non timere possitis quia poscere non nouit alimenta. Iussi igitur leuari corpus, & ad fœneratoris domū exequiarum ordinem duci: sed etiam inde clausorum mugitus ad alta personabant. Ibi quoque funus esse crederes, ibi mortuos plangi putares. Nec fallebat sententia, nisi quod plures constabat illic esse morituros. Victus religionis consuetudine fœnerator (nam alibi suscipi pignora etiam ista dicuntur) rogat vt ad tumuli locum etiam reliquiæ deferantur. tunc tantum vidi humano a fœneratores, grauari me: tamen ego eorum humanitatem memorabar proficere, ne postea sequererentur fraudatos esse, donec feretro colla subiecti, ipsi defunctum ad sepulcra deducerent, grauiori mœrore deflentes pecuniæ suæ suuus.

G

De vsura ab aleatoribus extorta: & de inuiolabili lege aleæ, cui subijciuntur etiam ferocissimi homines.

Cap. XI.

H

ALiud non minoris acerbitatis accipite. Obseruant isti aleatorum conuenticula: & perdētis ærumnam, commoditatem suam iudicant: respondent pro singulis. Varios primo sors ludit euentus, ad diuersos sæpe transfertur victoria, stipendiaque eius vicissim atque ærūna mutantur. Omnes vincuntur & vincunt, fœnerator solus acquirit. Penes alios inane ma[illegible] nomen quod vicerint, penes fœneratorem sulum fructus est, non annuus, sed momentarius. Illi soli faciunt lucrum in omnium detrimento, illis sulis est vluræ victoria. Videas reliquos subito egentes, repente diuites, deinde nudos, singulis iactibus statum mutātes. versatur enim eorum vita, vt tessera. Voluitur census in tabula, fit ludus de periculo, & de ludo periculum. quot propositiones, tot proscriptiones. Clamor plaudentium, fletus despoliatorum, gemitus deplorantium. Sed & hos creditor vt tyrannus damnat, vnumquemque sorte capitali, agitat hastas, feralem instituit de singulorum exutus auctionem. Alios proscriptioni addicit.

A addicit, alios seruituti: non tanti occisi sub tyrannis sunt. Vitæ igitur hanc aleam rectius dixerim quam pecuniæ, sub momento fertur, quod valeat in æternum. Ebrietas indicat, & nullus appellat. Habet & alea suas leges, quas foti intra non soluant. Notatur (si credi potest) infamia qui potauerit retinendum, & infamiam sententia grauius quã censura iudicialis inurit opprobrium: quoniam qui apud iudicem damnantur, apud illos gloriosi sunt: qui apud illos damnantur, apud iudicem criminosi sunt. Nobile constituit Moyses seniorum iudicium: hi tñ de leuioribus iudicabant, verbum graue, hoc est, de potioribus negotiis Moysi iudicio reseruare consueuerant. Hic dicitur, Aleonum consilium iudicauis, & plus eorum timetur potentia, quam dæmonum. Inter has feras viuis fœnerator atque versaris. His bestiis cibum eripis, his tetrior existimaris, his crudelior plus timeris. Fertur Hunnorum populos omnibus bellum inferre nationibus, fœneratoribus tamẽ esse subiectos: & cum sine legibus viuant, aleæ solius legibus obedire, in procinctu ludere, tesseras simul & arma portare, & plures suis quam hostilibus ictibus interire. In victoria sua captiuos fieri, & spolia suorum perpeti, quæ pati ab hoste non nouerint. Ideo nunquam belli studia deponere, quod victi aleæ ludo, cum totius prædæ munus amiserint, ludendi subsidia requirunt, bellandi periculo. Frequenter autem tanto ardore rapi, vt cum ea (quæ sola magni æstimant) victus arma tradiderit, ad vnum aleæ iactum vitam suã potestati vel victoris vel fœneratoris addicat. Denique constitit, quod quidam eorum & imperatori Romano cognitus in fide pretium seruitutis quam sibi tali sorte superatus intulerat, supplicis imperatæ mortis exoluerit. Premit ergo fœnerator etiam colla Hunnorum, & eos vrget in ferrum, premit Barbaros suæ terrore seuitiæ.

De odibili fœneratorum exactione: & de variis vocabulis ab eis sub honestatis specie excogitatis: & quod fœneratoris pecunia sit echidna, & imitetur naturam serpentum.

Cap. XII.

C QVid etiam tetrius eo qui hodie fœnerat, & cras exigit? Est odibilis, inquam, homo huiusmodi. Oblatio quidem blanda, sed immanis exactio. Verum ipsa oblationis humanitas facit ad exactionis sæuitiam: protulit pecuniam, hypothecas exigit, & in suis apothecis recondit. Vna pecunia à fœneratoribus datur, & quam multa à debitoribus exiguntur? Quanta sibi fecerunt vocabula? Nummus datur, & fœnus appellatur. Sors dicitur, caput vocatur. Æs alienum scribitur multorum hoc capitum immane prodigium, numerosam exactionem efficit. Syngraphã nuncupat, chirographum nominat, hypothecas flagitat, pignus vsurpat. Fiducias vocat, obligationem asserit. Vsuras prædicat, centesimas laudat. Echidna quædam est fœneratoris pecunia quæ tanta mala parturit. Echidna tamẽ fœcunda pœnis viscera trahens, partu suo rumpitur, & sobolem parit non sui degenerem. matrem enim illa morsibus suis scindit. Illic ergo vbi nascitur venenum, primum probatur. Pecunia autem fœneratoris omnia mala sua rõcipit, parit, nutrit, atque ipsa magis in sobole sua crescit tristi prole numerosior. Nõ minus flexuosa quam serpẽs, atque in orbem se totam colligens vt caput seruet. Reliquo flagellat corpore, illud solum produxit ad vulnera, spiris ingentibus quos cõprehẽderit ligat, solo capite interficit: saluo capite etiam si reliqua pars eius dilapidata fuerit, reuiuiscit. Diuersa quoque serpentibus sunt cõueniendi & parturiendi tempora: pecunia fœnebris à die initæ cõuentionis crescẽtibus serpit vsuris, quæ parturire nõ nouit, quia dolores magis ipsa in alios transfundit: *Ibi dolores vt parturientis.* Vnde etiam τόκους Græci appellauerunt vsuras, eo quod dolores partus animæ debitoris excitare videantur. Veniunt Kalendæ, parit sors centesimam. Veniunt menses singuli, generantur vsuræ. Malorum parentum mala proles. Hæc est generatio viperarum. Creuit cẽtesima: petitur nec soluitur, applicatur ad sortem. Et maledictum propheticum, dolus in dolo, vsura improbi seminis fœtura deterior. Itaque non iam centesima incipit esse, sed summa: hoc est: non fœnoris centesima, sed fœnus centesimæ.

Exod. 18.

B

Arist. li. 5. hist. anim. & vlt. Plinius lib. 10. hist. natur. cap. 92.

D

Psal. 47.

Matth. 3. Psal. 54.

E

Vnde dicatur vsura: & quemadmodum simul nascatur & enutriatur, & iam nata parturiat, semperque inexplebilis atque insatiabilis.

Cap. XIII.

VSuram quoque ab vsu arbitror dictam, quod vt vestes vsu, ita vsuris patrimonia scindantur. Τόκος Græce lugubre sonat: partum enim qui vox doloris est, significat. Quid ibi potest esse boni, quod à dolore incipit, & ab obligatione? Lepores ferunt generare simul & educare, & cõtinuo parturire. Istis quoque tocoglyphis generatur & supergeneratur vsura, enutritur ac nascitur, & nata iã parturit. Radices quoque arborum primo plantantur vt prendant: cum prenderint, tunc virescere incipiunt, postea pullulare. At vero pecunia fœnebris vix plantata iam pullulat. Semina tempore erumpunt, animalia tempore pariunt. (*Tempus enim pariendi, & tempus moriendi: tempus plantãdi, & tempus euellendi quod plantatum est: tempus occidendi, & tẽpus sanandi.* Et infra: *Tempus acquirendi, & tempus reddendi: tempus custodiendi, & tempus expellendi*, vt Ecclesiastes ait) pecunia fœnebris hodie seminatur, cras fructificat: semper parit, & nunquam interit: semper plantatur, vix euellitur. Vult semper acquirere, nunquam perdere; nunquam custodire, pecuniam suam semper fundere, nunquam sanare, semper occidere. Et quia bonus ad omnia magister Ecclesiastes liber est, Salomoni ipsi paulisper inhæreamus. *Non satiabitur oculus*, inquit, *videndo, & non satiabitur auris auditu, nec fœnerator expletur accipiendo, nec affectus eius quotidiano numerandi æris satiabitur auditu.* Et iterum: *Omne quod fuit, ipsum est quod erit. Crescit semper pecunia, otium nescit auaritia, nescit vsura ferias. Omnes*, inquit, *torrentes vadunt in mare, & mare non adimpletur.* Mare istud fœnerator est. Omnium patrimonia tanquam fluctus absorbet, & ipse nescit expleri. Mari tamen plerique vtuntur ad quæstum, fœneratore nemo vtitur nisi ad dispendium. Illic multorum commodum est, hic vniuersorum naufragium. Multa sunt animantia quæ cito generare incipiunt, sed cito etiam generare desistunt. Sors cito generat, & nunquam desinit: immo cum exordium crescendi acceperit, in infinitum extendit augmentum. Omne deinde quod crescit, cum ad naturæ suæ formam atque mensuram magnitudinemq; peruenerit, vacat incremento: sed fœneratorum pecunia tempore semper augetur, & vltra formam maternæ sortis se extendens, modum non tenet. Pleraque etiam animantium cum cœperint ea quæ ex his orta sunt generare, tanquam effœtis viribus vsum generationis amittunt; sors autem fœnoris cum fuerit crescentibus exæquata centesimis; & vetustatem sui renouat, & partus solitos adiunctione multiplicat.

Arist. li. 6. hist. anim. cap. 33. Plin. lib. 8. cap. 55.

F

Eccl. 3.

Ibidem.

Eccl. 1.

Ibidem.

Ibidem.

G

De vsura diuina lege prohibita: & quod secundum Catonem fœnerare sit hominem occidere quodque omne quod præter sortem accipitur, sit vsura, quocumque vocabulo appelletur.

Cap. XIV.

H NOn nouũ nec perfunctorium hoc malum est, q̃ veteris atq; diuinæ præscripto legis inhibetur. Populus qui despoliauerat Ægyptũ, qui pede transierat mare, monetur à fœnoris pecunia cauere naufragia. Et cum de aliis peccatis semel aut multum iterata admonitione præscripserit, de fœnore sæpius intimauit. Habes in Exodo: *Quod si pecuniã fœneraueris pupillo, orphano, pauperi, apud te non suffocabis eum, non impones illi vsuram.* Ostendit quid sit suffocare, id est, vsuram imponere. *Strangulat enim, & quod primũ est animum liquat creditoris.* Quo sermone & prædonis violentiã, & deformis nodum mortis expressit. *Quod si pignus acceperis vestimentũ proximi tui, ante solis occasum restitues. Illud est enim o-*

Exod. 22.

Exod. 25.

Exod. 23.

pertarium eius tantum, hoc vestimentum turpitudinis eius in quo dormiet. Quod si proclamauerit ad me, exaudiam eum. Audistis fœneratores quid lex dicat, de qua dixit Dominus: *Non veni legem soluere, sed adimplere?* Quam Dominus non soluit, vos soluitis? *Vsuram,* inquit, *petere, suffocare est.* Hoc quoque foris seto est dictum à quibusdam eorum prudentibus. *Quid est,* inquit, *fœnerare: Hominem,* inquit, *occidere.* Sed vtique non Cato prior quam Moyses qui legem accepit. Multo ille posterior. *Si pignus acceperis vestimentum propinqui tui, ante solis occasum restitues illud, ne nudati appareat turpitudo.* Vos autem exuitis atque nudatis, & non redditis. Videte ne sol occidat super auaritiam vestram, ne sol iustitiæ vobis occidat, quia iustitiam non tenetis, aut sol iniquitatis super flagitia vestra condatur. Dies quoque perit inuito, nox irruit sicut Iudæ: qui, cum diabolus misisset in cor eius, surrexit ad proditionem, & facta est nox, sol enim iustitiæ occiderat ei, & recubuerat super eum. Qui in cor eius intrauit, fecit illi tenebras, vt lucis non videret auctorem. Ibi miser periit in illo conuiuio quo alij saluantur. *Reddite vestimentum debitori, in quo dormiat, & quietus sit. Si clamauerit ad me reddere, exaudiam,* inquit, *eum: quia misericors sum.* Si vos non exauditis, ego exaudiam, ego miserebor, ego non despiciam inopis precem. In Deuteronomio quoque scriptum est: *Non exiges à fratre tuo vsuram pecuniæ, & vsuram escarum, & vsuram omnium rerum quascunque fœnerauerit fratri tuo. Si alienigenæ credideris, vsuram exiges ab eo, à fratre autem tuo non exiges.* Vides quantum pondus in verbis sit. Noli, inquit, exigere vsuram à fratre tuo: hoc est, cum quo habere debes omnia communia ab eo tu vsuram exigis? Frater tuus cõsors naturę, & cohæres gratię. Noli ab eo exigere amplius, à quo durum est repetere quod dederis, nisi cum habuerit vnde soluat. Et quia plerique refugientes præcepta legis, cum dederint pecuniam negotiatoribus, non in pecunia vsuras exigunt, sed de mercibus eorum tanquam vsurarum emolumenta percipiunt, ideo audiant quid lex dicat: *Neq; vsuram,* inquit, *escarum accipies, neque omnium rerum quas fœnerauerit fratri tuo.* Fraus enim ista & circumscriptio legis est, non custodia. Et putas te pie facere quia à negotiatore velut mutuum suscipis? Inde ipse fraudem facit in merciũ pretio, vnde tibi soluit vsuram. Fraudis illius tu auctor, tu particeps, tibi proficit quidquid ille fraudauerit. Et esca vsura est, & vestis vsura est, & quodcumque sorti accedit, vsura est. Quod velis ei nomen imponas, vsura est. Si licitum est, cur vocabulum refugis? cur velamen obtexis? Si illicitum est, cur incremẽtum requiris? Quod peius est, hoc vitium plurimorum est, & maxime diuitum, quibus hoc nomine struuntur cellaria. Si quis instaurandum conuiuium putat, ad negotiatorem mittit, vt absynthiaci cupellam sibi gratis deferat: ad cauponem dirigit, vt Picenum vinum aut Tyriacum requirat: ad lanium, vt vuluam sibi procuret: ad alium, vt poma sibi adornet. Itaque humanitatem iudicant quæ alieno periculo constant. Tu bibis, & alius diffluit lachrymis? Tu epularis, & alios cibo tuo strangulas? Tu symphonia delectaris, & alius misera bili deplorat vlulatu? Tu poma degustas, & aliis spinam voras? *Nunquid colligunt de spinis vuas, aut de tribulis ficus?* Spina vsura est, spina centesima est, tribulus est fœnus, male vrit. Quomodo potes fructum habere de spinis? Sic istic fructus de spinis non nascitur, illic nascetur æternus? De ærumnis ditaris, de lachrymis lucrum quæris, de fame aliena pasceris, de exuuiis despoliatorum hominum cudis argentum: & iudicas te diuitem, qui stipem poscis à paupere? Sed audi quid dicat Saluator: *Væ vobis diuitibus, qui habetis consolationem vestram.*

Quomodo intelligatur illud Deuteronomij: Ab alienigena vsuram exiges, non autem à fratre: & de maledictione vsurarij secundum Ezechielem.

Cap. XV.

SEd forte dices, quia scriptum est: *Alienigenæ fœnerabis:* & non consideras quid Euangelium dicat, quod est plenius. Sed hoc interim sequestremus; legis ipsius verba cõsidera: *Fratri tuo,* inquit, *non fœnerabis ad vsuram, sed ab alienigena exiges.* Quis erat tunc alienigena, nisi Amalech, nisi Amorrhæus, nisi hostes? Ibi inquit vsuram exige. Cui merito nocere desideras, cui iure inferũtur arma, huic legitime indicantur vsuræ. Quem bello non potes facile vincere, de hoc cito potes centesima vindicare te. Ab hoc vsuram exige quem non sit crimen occidere. Sine ferro dimicat qui vsuram flagitat: sine gladio & de hoste vlciscitur qui fuerit vsurarius & exactor inimici. Ergo vbi ius belli, ibi etiam ius vsuræ. Frater autem tuus omnis, fidei primum, deinde Romani iuris est populus. *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te.* Denique in Leuitico præscripsit etiam lex vsuram à fratre non esse poscendam. Sic enim habes: *Et viuet frater tuus tecum, pecuniam tuam non dabis illi in vsuram, & in amplum recipiendum non dabis illi escas tuas.* Generaliter hæc sententia Dei omne sortis excludit augmentum. Vnde & Dauid & benedictum æstimauit, & dignum habitatione cęlesti, *qui pecuniam non dedit in vsuram.* Si ergo qui non dedit benedictus: sine dubio maledictus qui ad vsuram dedit. Cur ergo maledictionem potius eligis quam benedictionem? Potestis enim benedicti esse si velitis, potestis iusti esse. *Homo enim iustus,* secundum Ezechielẽ, *qui pignus debitori reddiderit, & pecuniam suam in vsuram non dederit, & superabundantiam non acceperit, & ab iniustitia auertit manum suam. Iustus est,* inquit, *iste: vita viuet, dicit Dominus. Qui autem pignus non reddidit, & in simulachra apposuit oculos suos, iniquitatem fecit, cum vsura dedit, & superabundantiam accepit; hic vita non viuet. Omnes iniquitates istas fecit, morte morietur: sanguis eius super ipsum manet.* Vide quomodo fœneratorem cum idololatria copulauit, quasi crimen æquaret. Elige ergo quod dulcius est. Cur semper tristes? cur semper amarissimi? cur semper solliciti? Procedat aliquando à vobis misericordia, procedat veritas. Obligetur mendaciũ, fraus odio sit. Docuisti periurium. Fœneratorium sacramẽtum dicitur, vbi paratus periurium. Periurastis frequenter, cum reddita fuerit pecunia, quod syngrapha nõ appareat: pieratis postea, quod non receperitis pecuniam. Nolite ergo semper miseri esse, sẽper auari, semper mœsti. Leones sunt, & feritatem suam mutant: *De manducante,* inquit, *exiuit esca, & de forti exiuit dulce.* Græcus *& de tristi* habet. Sic inuenimus. Tamen de forti hoc intelligitur, quia leo fortis est feritate: & qui ferus, tristis. Et de vobis qui pecuniã deuorastis & auaritiã, exeat misericordia. Hæc est enim esca egenorum. Et de tristi exeat dulce, vt dimittatis ei qui non habet vnde soluat. *Quid trahitis peccata vt funem longum, & iugi loro vitulæ?* Quod fit vtique, cũ fœnus producitis. Tenetis pauperẽ debitorem, velut ibi sit aliqua gratia, vbi nulla spes commodi. Et hoc secundum auaritiam vestram loquor.

Quibus Dominus in Euangelio doceat fœnerandum: & quod fœneratores à Deo peccatores appellentur: & quis possit esse bonus fœnerator, & quærere bonas vsuras.

Cap. XVI.

CÆterum Dominus in Euangelio talibus magis existimat fœnerandum, à quibus redhibitio non speretur. Sic enim ait: *Et si mutuum dederitis à quibus speratis recipere, quæ vobis est gratia? Nam peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant, verumtamen amate inimicos vestros, & benefacite eis, & mutuũ date nihil sperantes, & erit merces vestra multa in cœlo, & eritis filij altissimi, quia ipse benignus super ingratos & malos. Estote misericordes, sicut & pater vester misericors est.* Aduertitis quod nomen fœnerator à Domino acceperit, quod nomẽ etiam qui fœnori vestro fuerit obligatus. *Peccatores,* inquit, *peccatoribus fœnerãtur, vt recipiant.* Vterq; peccator, & fœnerator, & debitor. *Vos autẽ,* inquit, *amate inimicos vestros.* Non discutiatis quid mereãtur inimici, sed quid vos facere oporteat. Date mutuũ iis, à quibus nõ speratis vos quod datum fuerit recepturos. Nullũ hic damnum est, sed compendium. Minimũ datis, multum recipietis. In terra datis, & id vobis soluetur in cœlo. Fœnus amittitis, mercedẽ magnam habebitis. Fœneratores esse desinitis, filij eritis altissimi. Eritis misericordes, quo vos patris æterni probetis hæredes. Sed fœneratorũ vos delectat & vsurarũ vocabulũ. Id quoq; nõ

Inui-

A (Prou. 19.) inuideo. Docebo quomodo boni fœnetatores esse possitis, qnomodo bonas quæratis vsuras. Dicit Salomon: *Fœnerat Domino qui miseretur pauperi, secundum datum autem eius retribuet ei.* Ecce bonum fœnus de malo factum est. Ecce irreprehensibilis fœnerator, ecce vsura laudabilis. Nolite ergo iam inuideotem me vestris commodis æstimare. Putatis quod hominem subtraham vobis debitorem? Deum prooideo, Christum subrogo, illum demonstro qui vos fraudare nō possit. Fœnerate ergo Domino pecuniam vestram in mano pauperis. Ille adstringitur & tenetur: ille scribit quidquid egenus acceperit. Euangelium, eius cantio est. Ille promittit pro omnibus indigentibus, ille dicit fidem, quid dubitatis dare? Si quis vobis diues huius seculi offeratur, qui fide promittat sua pro aliquo debitore, statim numeratis pecuniam. Pauper est vobis Dominus cæli, & cooditor mundi huius? & adhuc deliberatis quem ditiorem quærans fideiussorem? Sed allegatis: Quare pauper factus est, cum diues esset? Vidistis ergo quia fides eius diues est, fides eius idonea est: pauper factus est, cum pro nobis solueret, & adhuc paupertas ipsius non decipit. B Nos enim diuites fecit, quos pauperes putatis. Dicit enim (2. Corin. 8.) Apostolus: *Pauper factus est cum diues esset, vt illius inopia vos ditaremini.* Bona inopia, quæ largitur diuitias. Nolite ergo paupertatem timere, vt sitis diuites. Date otiosam pecuniam, & recipietis fructuosam gratiam; & pauperum subuenietis necessitatibus, & vobis custodiæ sollicitudo minuetur. Nō peribit quod pauper acceperit; & vobis quod dederitis inopi, sine custode seruabitur. Quod si incremētum vsurarum quæritis, in lege benedictio, in Euangelio cælestis est merces. Quid suauius benedictione? quid maius est cælo? Si escarum desideratur vsura, ea quoque præsto est, sicut legimus. (Prou. 22.) *Is enim qui miseretur pauperis ipse pascetur.*

An liceat mutuum danti recipere pignora.

Cap. XVII.

C REddite ergo pignora quæ tenetis, quoniam fideiussorem idoneum reperistis. Sed obmurmurāt adhuc, dicentes, quia licet reoere pignora, & se lege defendunt. (Deut. 24.) Aiunt enim: Scriptum est in Deoteronomio: *Si fuerit tibi debitum à proximo tuo quodcumque, non introibis in domum ipsius pignerare pignus, sed foris stabis, & homo apud quem est debitum tuum, proferet tibi pignus foras. Si autem homo ille pauper fuerit, non dormies in pignore ipsius, sed redditione reddes ei pignus ipsius ad occasum solis, & dormiet in vestimento suo, & benedicet tibi, & erit in te misericordia coram Domino Deo tuo.* (Ibidem.) Et alibi, inquiunt, scriptum est: *Non pignerabis molam neque lapidem superiorem molæ: quoniam hic pignerat,* &c. (Ibidem.) Et alibi: *Non accipies pignus vestimentum viduæ.* Vnde argumentantur, pignora interdicta, non omnia, sed specialiter pauperis & viduæ. Molam quoque & lapidem superiorem molæ prohibitum pignerari. (Ezech. 18.) Sed cum per Ezechielem prophetam dicat Dominus, iustum esse qui pignus reddidit, iniustum qui tenuit, vtique non speciale aliquod, (Iob 31.) sed generaliter omne pignus suadet reddendum esse, cum dicat Iob: *Conscriptionem quam habui aduersus aliquem iuramento conceptam, imponens coronam legebam: & si non scindens eam reddidi, nihil accipiens à debitore.* D (Luc. 6.) Cum Dominus nihil ab iis quibus mutuum dederimus, sperandum esse præcipiat: quomodo pignus secundum legem putant retinendum esse?

Quod fœnerandum, & quibus, secundum legis statuta, & quod etiam iustus & pauper hoc facere valeant.

Cap. XVIII.

AT ne pari recrudescant modo, & dicant etiam se ad fœnerandum incitari legis oraculo, quia scriptum (Deut. 28.) est: *Fœnerabis gentibus multis, tu autem non mutuaberis:* tempus est, plenius & expressius disputare & docere quid fœnerandum, & quibus legis statuta præscribunt. Præcedit enim fœnoris causa pignoris causam. E (Psal. 36.) *Mutuabitur*, inquit *peccator: & non soluet: iustus autem miseretur, & tribuet.* Audis debitor quid debeas declinare, audis creditor quid debeas imitari. (Ibidem.) Et infra: *Iunenis fui, & senui, & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem tota die miseretur & fœnerat.* Vnde huic iusto quod tota die fœneret? Ergo diues iustus est: & quanto ditior vnusquisque fuerit, tanto iustior. Qui plus habet vnde fœneret, ipse erit iustior. (Matth. 19.) Sed difficile diues intrat in regnum cœlorum. Quid ergo fœnerat? dic mihi sancte Dauid. Contra me protuli testimonium, nisi mihi subuenis. Tu mihi ergo expone quid fœneret. (Psal. 111.) Dixisti enim: *Beatus qui miseretur & commodat, disponet sermones suos in iudicio.* Inueni quid fœneret iustus. Petrus quoque doceat me & ipse quid fœneret, qui dixit inopi attendenti ad se & (Act. 3.) ad Ioannem: *Argentum & aurum non habeo.* Nihil ergo dabis pauperi Apostole? Das tamen, & plus das quam alij. Das inopi, quod alij dare non possunt. Das inopi, quod egere non possit. Das inopi quod etiam diuites accipere concupiscunt. Das inopi, quod ij qui istud argentum & aurum F habent, conferre non norunt, quia auaritia eos impedit. Das inopi, quod cum diuitibus faciat ditiorem. Incitasti animum meum, cōcupisco hoc donum tuum. Dic cito, rogo, quid des. Noli me diu suspensum reddere, cuplo petere si cito solues. sed soluisti cito: non distulisti inopem, nō despexisti precem pauperis, nō diutius eum desperare fecisti, non vacuus ad templum ascendisti, dicens: (Ibidem.) *Argentum & aurum non habeo.* Non illi soli plenis manibus ascendunt qui argentum & aurum habent. Ascendit & pauper non vacuus: ascendit & ille non vacuus qui aurum & argētum non habet. Audiamus quid det iste pauper: *Sed quod habeo,* inquit, *do tibi: In nomine Iesu Nazareni surge & ambula.* (Ibidem.) O optanda paupertas, ô ditior inopia! Claudicabat, cui diuites dabant. Vnus pauper dedit, & statim qui claudus erat, sanus est factus. Habet ergo iustus quod fœneret, sermones suos fœnerat. Hoc est iusti argentum. (Psal. 11.) *Eloquia* enim *Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum: probatum terra, purgatum septuplum.* Hoc fœnerat qui legem accepit, qui legem meditatur, qui legem exercet. Hoc fœnerauit Petrus, hoc fœnerauit Paulus, quibus dicitur vt ad viros nationum pergerent. G Ad Cornelium centurionem Petrus, cui dicitur: (Act. 10.) *Surge, vade nihil dubitans, quoniam ego misi illos, & surrexit & iuit.* (Ibidem.) Et infra dixit: *Nunquid vetare potest quis ne aqua baptizentur, qui spiritum sanctum acceperunt?* Iussitque eos baptizari. Hoc est: (Deut. 28.) *Fœnerabis gentibus,* vt peccata dimittas, debita auferas: (Psal. 39.) *tu autem non mutuaberis. Mutuatur* enim *peccator, & non soluet* peccata sua, qnia peccator est. (Act. 9.) (Matth. 28.) Paulo dicitur: *Fœnerabis gentibus:* qui missus est ad gentes. Ioanni dicitur: *Fœnerabis gentibus.* Iacobo, & cæteris dicitur: *Fœnerabitis gentibus:* quibus dictum est: *Ite, baptizate gentes.* (Deut. 28.) Dicitur populo patrum: *Si custodieris mandata Dei, benedictus eris, & fœnerabis gentibus multis.* Denique non de pecunia dici significant sequentia: (Ibidem.) *Princeps eris gentibus multis, tibi autem nemo dominabitur. Constituet te Dominus Deus tuus in caput, & non in caudam: & eris tunc supra, & non subter, si audieris vocem Domini Dei tui.* (Ibidem.) Et sequitur: *Si autem non audieris, maledictus tu in ciuitate, & maledictus in agro.* (Ibidem.) Et infra. *Maledicta progenies ventris tui.* Non pecunia vtique benedictum facit, sed cognitio Dei, prædicatio verbi, si gratiam H Domini fœneremus, si indigentibus eloquia Domini conferamus, si obseruemus mandata cælestia. Et è contra, maledictum non facit si desit pecunia quæ fœneretur: sed si desit studium, si desit obseruatio cælestium statutorum, maledictus eris.

Quomodo patres nostri gentibus fœnerarint, & quomodo hodie sacerdotes fœnerare debeant.

Cap. XIX.

DEnique mysterium Ecclesiæ euidenter exprimitur. (Deut. 15.) Primum enim dixit ad discipulum legis: *Si audieris legem, & custodieris, fœnerabis gentibus.* quod factum est à patrib. nostris. Fœnerauit Moyses gētibus, qui proselytos acquisiuit, fœnerauit Iesus Naue, fœnerauit Gedeon, fœnerauit Samuel, Dauid, Salomō, Elias, Eliseus: & si qs volebat ver- (3. Reg. 10.)

A bum cognoscere, pergebat ad eos. *Regina Austri veniebat audire sapientiam Salomonis.* Vbi cœpit populus Iudæorum nō custodire legem, cœperunt aduenæ hoc est, ex populo nationum qui in Dominum Iesum crediderunt, interpretationem scripturarum fœnerare illi vetusto populo. [Act. 16.] Fœnerauit Timotheus patre Græco ortus verbum Iudæis, cum sacerdotium recepisset. Fœneramus hodieque sacerdotes in Ecclesia verbum Iudæis, qui de synagoga ad Ecclesiam transierunt. Fœneramus & nouam & vetustam pecuniam. [Psal. 113.] Etenim quam habuerunt, iam non habent. *Oculos habēt, & non vident: aures habent, & non audiunt.* Pecuniam habent, & non habent, quia vsum eius ignorant, pretium eius nesciunt, figuram eius & formam nō cognouerunt. Nam si cognouissent, nunquam auctorem pecuniæ denegassent, dicentes: [Luc. 19.] *Nolumus hunc regnare super nos.* Qui quidem rediens accepto regno, iussit vocari seruos suos quibus dedit pecuniam, & eos qui fœnerassent pecuniam, prædicauit: ei autem qui pecuniam tenuit otiosam Domini sui, respondit: [Ibidem. B Matth. 6.] *Sciebas quod ego homo austerus sum, tollo quod non posui, meto quod non seminaui: & quare non dedisti pecuniam meam ad mensam, & ego veniens vtique cum vsuris exegissem illam?* Audistis quæ pecunia boni fœneratoris sit, quæ pecunia bonas acquirat vsuras, quæ pecunia non infamet fœneratorem, non opprimat debitorem, quam pecuniam non ærugo possit obducere, non tinea demoliri: quæ pecunia non de terreno sit, sed de æterno: quæ pecunia diuitem faciat accipientem, nec aliquid imminuat fœneranti. [Matth. 13. Luc. 8.] Hæc pecunia vsuram habet: non vt centesimam eius quod dederis portionem, sed centuplum ferat fructum. Expande igitur sinum mentis, vt huius pecuniæ numeratam tibi suscipias quantitatem. Intende cordis obtutu, vt agnoscas pecuniæ [Matth. 22.] huius imaginem & inscriptionem. Certe hanc pecuniam excute, tabulam supra mēsam animæ tuæ, quæ stabilis virtutibus sit, quadratam cōstitue: conde in thesauro pectoris tui, [Mat. 13.] *de quo doctus scriba depromit noua & vetera.* Vides qualis hæc pecunia sit, quemadmodum creditorem, debitoremque inuisa in se coniungit nomina. Qui inuehebar in fœneratores, iam prouoco debitorem. Huius ergo fœneratores pecuniæ vos esse desidero, vt ad vos qui mutuum sumant, sponte festinent: per quam non nummum, sed regnum possitis acquirere: per quam non maledicta quæratis, sed benedictionis gratiam. Hanc pecuniam fœnerat populus nationum, qui scit accipere fœneratum, qui scit cernere, qui scit excutere. Recusasti indicta fœnoris spiritalis, egere cœpisti. [Psal. 36. Deut. 28.] De te ergo dictum est: *Mutuabitur peccator. & non soluet.* Tibi dicitur: *Aduena qui est in te, ascendet super te, tu autem descendes in imum.* Nescit summum, qui Christum ignorat. In inferno semper est, qui non ascendit ad Christum. In summo autem populus qui verbum recipit, hic habet fidei patrimonium omne. De hoc dicit lex: [Ibidem. Esa. 9. & 3.] *Hic tibi fœnerabit, tu autem non fœnerabis ei. Hic tibi erit caput, tu autem eris cauda,* hoc est ille erit primus, tu vltimus & abiectus. Auferam à Iudæa caput & caudam, initium & finem. Initium Christum, qui interrogatus quis esset, respondit: [Ioan. 8. Rom. 10.] *Initium, quod & loquor vobis.* Finem quoque Christum dicit: *Ipse est enim finis legis ad iustitiam omni credenti.* Ergo qui non credit ad iustitiam, nec initium, nec finem habet, sed ipse finis sui est.

D

Quod sit illud pignus quod lex reddi iubet ante solis occasum: & de triplici pignore.

Cap. XX.

[Deut. 24.] Cognouimus fœnus legitimum, cognoscamus & pignus quod lex reddi iubet ante solis occasum. Quid sit istud, audi dicentem Apostolum: [2. Cor. 1.] *Dedit Deus pignus spiritum in cordibus nostris.* Triplicitet & pignus, & commendatum, & depositum dicitur. [2. Tim. 1.] Pignus dicitur quod pro mutuo ære susceptum est: commendatum quod custodiæ causa alicui commisimus. Vnde ait Apostolus: [Ibidem.] *Scio cui credidi, & certus sum, quia potens est commendatum meum seruare in illum diem.* Depositum quoque idem docuit quod esset, dicens: [Luc. 8.] *Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum qui habitat in nobis.* Nunquid spiritus commendati auri argentique custos est, aut per Spiritum sanctum pecunia custoditur? E Spiritale igitur pignus custoditur ab spiritu, ne aues cæli veniant, & auferāt illud de cordibus nostris. Petamus ergo vt custodiat in nobis Christus hoc pignus quod ipse donauit, & depositum suum commendatumque conseruet. Nihil enim accepit à nobis, sed ipse nobis credidit quod nostrum non erat. Et ideo detrimēto honestatis afficitur, qui depositum violarit alienum. Si commendatum hominis nulla debemus fraude violare, quanto magis diuinum & spiritale depositum bona fide seruare nos congruit, ne existimationis grauia dāna subeamus? Hoc igitur pignus est quod lex prohibet pignorari, & violenter auferri. Sic enim habet scriptura: [Deut. 24.] *Si debitum tibi fuerit à proximo quodcumque, non introibis in domum ipsius pignerare pignus: & homo apud quem est debitum tuum, proferat tibi foras pignus. Si autem homo ille pauper fuerit, non dormies in pignore ipsius, sed redditione reddes ei pignus ipsius ad occasum solis, & dormiet in vestimento suo, & benedicet te, & erit in te misericordia.* Dices itaque mihi: Ecce lex auferri pignus prohibuit, non suscipi: pauperi F autem iussit reddi, non omnibus. At de corporalibus quidem pignoribus sanctus etiam Esdras docuit nos, quod iam fœneratores aduersus patrum vestrorum nō possitis venire professionem. [2. Esd. 5.] Nam cum iuberentur qui fœnerauerant & acceperant aliena pignora, vt restituerent ea, dixerunt: *Reddemus, & ab ipsis nihil quæremus.* Boni patres, qui statuerunt pignora debitorum esse reddenda: boni etiam fœneratores qui responderunt quod & pignora redderent, & pecuniam non requirerent quam dedissent. [Deut. 24.] Et sententia nos paternæ censionis his adstringit, & professio creditorem. Est autem & aliud pignus quod lex spiritalis prohibet auferri: & si datum fuerit, reddi iubet ante solis occasum quod homo debitum reddit, & ipse protulit. [Matth. 13.] Debitor est autem omnis qui audit verbum regni & non intelligit, venit malus, & rapit quod seminatum est in corde ipsius. Noli ergo introire in domū eius, vt illud pignus accipias. [Matth. 18.] *Væ enim qui scandalizauerit vnum de pusillis istis!* Si sua stultitia amiserit pignus suum, tu non habebis delictum. Si autem pauper fuerit, redde pignus ante solis occasum. Pignus autem, vestimentum est: Si sibi diues videtur, ipse se decipit si pignus tradiderit suum. G Si autem pauper, qui non habeat diuitias spiritus, redde illi vestimentum suum ante solis occasum. Si de corporali ageretur pignore, vtique magis per diē reddendum fuit, ne turpitudo nudi corporis diurno lumine proderetur. tenebræ enim nudū non produnt. At si hoc moueret quod nō haberet pauper quo dormiens tegi posset, vtiq; aut stragulum aut amictum diceret esse reddendum. Nunc autem dicendo vestimentū, tunicam magis significat qua induimur atq; vestimur. Redde ergo pauperi tunicā suam, vt dormiat in ea nocte. [Matth. 10. Matth. 5. Eccl. 5. Luc. 6. Psal. 3.] Nonne tibi videtur illum pauperem significare, qui cum tunica vna iubetur pergere, alteram non requirere, emissus à Christo ad Euangelium prædicandum? Ipse est enim pauper spiritu, qui dormire possit. Nam satiato diuitiis, nō est qui sinat eum dormire. Dormit enim pauper somnum resurrectionis, quem diues dormire non potest, quia à diuitiis & voluptatibus suffocatur. Dormit Christi quietem dicentis: [Ioan. 19.] *Ego dormiui & quieui, & surrexi.* Hæc est tunica illa desuper texta, qua erat indutus Christus, quam scindere H non potuerūt illi milites quos agnoscis. Nullus enim eorum vestimentum Christi scindit, sed diuidit: sicut scriptū est: [Psal. 21.] *Diuiserunt vestimenta mea sibi, & super vestem meam miserunt sortem.* Diuiserunt sibi Euangelistæ vestimenta eius, & super vestem eius, hoc est super prædicationem Euangelij, qua vestitur hodieque Dominus Iesus, miserunt sortem. [Act. 1.] Illam vtiq; sortem, quæ cecidit super Matthiam, vt Apostolorum duodecimus numero, excluso nomine proditoris, adiungeretur. Bene autem de Euangelistis dictum est [2. Pet. 1.] quia *miserunt sortem.* Sors enim veluti diuino pendet examine. Et ideo quia non in potestate propria sunt locuti, neque omnes eadem omnia, sed pleraque dixerunt diuersa, quæ alius non dixerat, sancti Spiritus gratiam velut sortito illis ea tribuisse cognoscimus, quę loquerentur singuli de operibus Domini Iesu, vt eius gesta sibi describenda pro eius nutu diuiderent. Est & alia tunica quam demonstrat Apostolus, dicens: [Rom. 13. 1 Cor. 12.] *Induite Dominum Iesum.* Hæc est

A *Coloss. 3. 1 Cor. 1.* tunica quæ inhonesta operit nostra, & in iis abundantiorem honestatem circumdat in Christo. Induimus viscera misericordiæ, in Christo, induimus crucis gloriam, *quæ Iudæis scandalum, Græcis stultitia videbatur.* Illi erubescant, *Galat. 6.* qui eam erubescendam putant: *nobis autem absit gloriari, nisi in cruce Domini Iesu.* Hæc ignobilia nostra, honorem abundantiorem habent, quia per passionem Domini regnum nobis paratur æternum. Quo enim quis plus peccauerit, eo plus diligit. *Rom. 6. Coloss. 3.* *Consepeliamur igitur Domino Iesu, vt participes resurrectionis eius esse mereamur. Expoliemus veterem hominem cum actibus suis, induamus nouum, in quo remissio peccatorum est.* Bonus ergo amictus atque vestitus, verbum Dei. *Gen. 9.* Hoc vestitu filij Noe pudenda patris operuerunt, *accipientes super humeros vestimentum, & retrorsum pergentes, ne viderent virilia patris*, hoc est, corporea quæ habent pudorem quendam generationis humanæ. *Ioan. 8.* Et ideo qui videre voluit, angustioris animi dignam mercedem recepit, vt seruus fieret. *Omnis enim qui facit peccatum, seruus est peccati.* Vnde ille terrenus remansit. B *Deut. 24.* Hoc pauperi nemo tollat vestimentum, aut si tulerit, sol non occidat super despoliatum eum, antequam restituat, nec peccatum pauperis fœneratori possit adscribi, & non solum suo, sed etiam alieno incipiat laborare peccato. Hoc pignus in hac seculi nocte reddatur, hoc vestimento in his mundi tenebris induatur. Hoc pignus illius Dominicæ sortis est, non illius contrariæ. *Leuit. 16.* Legimus enim duas sortes in Leuitico, de quibus dictum est: *Vnam Domino faciet, alteram transmissori.* Transmissor sortem suam ad fœneratores transmisit. Serui Domini in sorte sunt Christi. *Num. 18.* In hac sorte constitutus Aaron, contrariæ sortis exclusit ærumnam, cum inter duas partes populi constitutus, mortem à defunctis serpere in sortem viuorum sui corporis nō permisit obiectu. Huius sortis bonum pignus est, verbi amictus. Hanc vobis tunicam nemo auferat debitores, hanc tunicam nulli oppignereris, si vultis nunquam turpitudinem sustinere, vt *dormiatis inter medios clericos*, sicut Aaron, dormiatis inter duo testamenta, vt dormiatis somnum resurrectionis, & vos reparare possitis. *Psal. 67. Prou. 27.* Hoc est vestimentum quod etiam si oppigneraueritis, recipiendum, in Prouerbiis sanctus Salomon præcipit dicens: *Prouer. 31.* *Aufer vestimentum tuum: præteriit enim iniuriosus.* C Sapientiæ vestimentum est ex illis vestimentis, quæ ex bysso & purpura sapientia sibi fecit: hoc est, indumentum fidei constat ex prædicatione cælestium, & dominicæ sanguine passionis. Bysso æthereæ figurantur, purpuræ specie mysterium sacri sanguinis declaratur, quo regnum cæleste confertur. Denique vestimentum sapientiæ significari superiora indicant. *Prou. 27. ibidem.* Præmisit enim, dicens: *Sapiens esto fili, vt lætetur cor meum.* Et intra duos versus ait: *Imprudenter autem superuenientes damnum pendent. Aufer vestimentum tuum.* Aufer igitur, ne damnum recipias imprudentiæ, & ne exutum te proprio vestimento nequissimus ille communis fœnerator agnoscens, confusionem tui detegere conetur opprobrij, & persuadeat tibi vt te foliis tegas, & nudum te esse conspiciens, in Dei verearis venire conspectum. *Gen. 3. Eccl. 29.* *Redde*, inquit, *proximo in tempore, coangusta verbum, & fideliter age cum illo, & in tempore inuenies quod tibi necessarium sit.* Non amat multis innocentia se defendere. Susanna vocis assertione non eguit. D *Dan. 13.* Verbum coangustauit ad Dominum, & statim adipisci meruit castitatis propriæ testimonium. Plurima presbyteri loquebantur, qui laborabant verborum fuco obducere veritatem: sed nunc filia Iuda tacuit apud homines, locuta est Deo. Erubescenda erat in plebe ipsa defensio muliebris: & dum pudor defenditur, impudentia prætendebatur. *Ibidem.* *Coangustauit verbum, dicens ad Dominum: Tu scis quia falsa dixerunt de me.* Et Dominus spiritum Danielis pueri castitatis excitauit vltorem. Coangusta verbum ergo, vt redhibito creditori, non lingua respondeat. Siue mystice: Coangusta verbum, hoc est, consumma. *Esa. 10.* *Verbum enim consummans & breuians faciet Dominus super terram*: hoc est, ex multis ratiocinijs abbreuiata tibi summa conueniat. Deducito quod expensis diuersis est erogatum, vt saluum habeas quod superest: quomodo Dominus de multis dispensationibus Iudæorum ex multo illo ratiocinio peccatorum consummauit tandem atque breuiauit, vt reliquiæ saluæ fierent per electionem *Rom. 11.* E gratiæ, & seruarentur ad semen, per quos intermortuam spem synagogæ resuscitaret.

De reprehensione debitorum mutuum recipientium, & postmodum commodantibus ingratorum in redditione facienda: & de obligatione molæ & lapidis supermolaris prohibita.

Cap. XXI.

Qvam deforme est vt pro beneficio ei qui te adiuuit rependas molestiam, cum istum fraudaueris cui debes, postea in tempore necessitatis tuæ non inuenies creditorem? Quam indignum, vt cum victum tuum sustentare non queas, cum adhuc nihil debeas, putes quod & victum tuum possis & debitum sustinere? Ante cogita vnde dissoluas, & sic mutuum sume. Fructus, inquit, agrorum capio. Sed qui non abundant vsui, quomodo abundant contracti fœnoris incremento? Sed possessionem meam vendo. F Et vnde fructus, quibus vtaris ad sumptum? Fœnus non pecunia sua soluitur; sed augetur: numerando coaceruatur, & crescit. Deinde non cogitas humilitatem & verecundiam postulantis? *Eccl. 29.* Donec accipias, oscularis manus fœneratoris, humilias vocem tuam, ne clarior sonitus vocis tuæ aures eius offendat, ne plures te audiant deprecantem. Paupertas non habet crimen, nulla indigentiæ infamia est: sed debere, verecundum est: non reddere, verecundius. Postulabis dilationem cum cœperis conueniri in tempore præscriptæ solutionis: pro pecunia afferes tædia, causaberis de tempore, excusationes strues. Et cum totum promiseris, ne in vniuersum fraudare videaris, vix dimidium restitues. De amico inimicum facies, pro honore referes contumeliam, pro benedictione maledictum. Quam hæc opinionem lædant considera, quam à viro bono discrepent recognosce. Ergo dum liber es à vinculis, ipse te reuoca à iugo & onere seruitutis. Diues es? non sumas mutuum. Pauper? non sumas mutuum. Diues es? nullam pateris petendi necessitatem. Pauper es? considera soluendi difficultatem. Opulentia vsuris minuitur, paupertas vsuris non leuatur. Numquam enim malum malo corrigitur, nec vulnus curatur vulnere, sed exasperatur. G *Deut. 24.* Hoc vide, ne dum pecuniam petis, molam tuam obliges, aut lapidem supermolarem. Mola est enim qua similago conficitur, *Matth. 24.* *quæ molit similaginem vna mulier quæ assumitur, & altera relinquitur.* Fortasse illa assumitur quæ semper molit verbum Dei, vt habeat similaginem, & spiritalē facit farinam. *1. Cor. 5.* *Expurgate vetus fermentum, vt sitis noua conspersio.* Custodit molam suam, interpretatur scripturas, seruat sibi lapidem supermolarem. Illa autem relinquitur quæ oppignerat molam suam. *Psal. 117.* Cum autem aliquid emoluerit perfunctorie, oppignerat lapidem qui est super molam. Quis iste sit lapis, quæro. Legisti: *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.* Quare super molam? Quia ipse est qui molentes iuuat. *Ioan. 5.* Ipse est qui dicit: *Scrutamini scripturas, in quibus putatis vos vitam æternam habere.* *Luc. 20. Deut. 24.* Noli fœnerator hunc lapidem supermolarem oppignerare, ne cadas super illum. *Omnis enim qui ceciderit super hunc lapidem, conquassabitur: super quem autem ceciderit, comminuet illum.* H Nec viduæ pignus suscipias. Graue etiam secundum litteram vt vsum instrumentorumq; viuēdi egeno auferas, aut viduæ pignus detrahas: sed grauius, si animæ quæ verbi vidua est, verbum teneas, vt ei sterilitatem viduitatis inducas.

Quem fœneratorem imitari debeamus.

Cap. XXII.

Atque vt sciatis quod hæc amantis affectu suadeam, vt sciatis quod liceat bene fœnerare, ostendam vobis quem fœneratorem debeatis imitari. *Luc. 7.* *Duo*, inquit, *debitores erant vni fœneratori, vnus debebat denarios quingentos, alius quinquaginta. Non habentibus illis vnde redderent, donauit vtrisque. Quis ergo eum plus diligit? Respondens Simon Pharisæus dixit: Existimo quia is cui plus donauit.* Et laudata

est sen-

A en sententia eius, dicente Domino: *Recte iudicasti.* Recte iudicauit Pharisęus qui male cogitauit: putans quod ignoraret magis Dominus peccata mulieris, quam donaret. Sed laudatur eius sententia, vt excusatio ei omnis adimatur. Plus remissum est Ecclesiæ, quæ congregata est ex populo nationum, quoniam plus debebat: sed & ipsa plus soluit, non exigenti, sed donanti. *Dedit aquam pedibus Christi* qua sua peccata mundauit. *Osculata est pedes* ferens pacis insignia. *Misit oleum in pedes eius*, misericordiam & ipsa in pauperes conferendo. Isti sunt pedes Christi, in his innocens ambulat Christus. *Et capillis capitis sui tersit.* (Ibi lem.) Christo enim humiliatur, quicumque habet humilitatis affectum. Et ideo inquit: *dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Aduerte quod Dominus & misericordiam impertit vt liberalis, & iudicium cum miseratione dispensat. Ante donauit per gratiam, sed quibus donaret sciebat. Non habet quod excuset Iudæus. Mihi quasi peccatori plura donauit, illi quasi ingrato minora concessit. Sciuit tamen quod & ille quasi ingratus non possit soluere quod
B accepisset, & Ecclesia memor gratiæ eo plura soluerit, quo plura meruisset.

An fœneratores excuset, quod etiam superiores nostri id fecerint, & quod antiquum sit vsurarum exercitium. & quomodo Tobias neque pignus, neque fideiussorem receperit: quo pacto etiam quis pro alieno debito fideiubere debeat.

Cap. XXII.

HAbetis ergo quem sequamini fœneratorem, si vultis laude donari, si vultis non esse quod reprehendatur à nobis. Nos enim non personę obtrectamus, sed auaritiæ. Nec fallit, dixisse aliquos, cum ante biduum tractatus noster eorum compunxisset affectum: Quid sibi voluit Episcopus aduersus fœneratores tractare, quasi nouum aliquid admissum sit, quasi id non etiam superiores fecerint, quasi non vetus sit fœnerare? (Rom. 5.) Verum est, non ego abnuo: sed & culpa vetus est. Denique peccatum ab A-
C dam: ex illa culpa, ex quo & Eua: ex illo præuaricatio, ex quo & humana conditio. Sed ideo Christus venit, vt inueterata aboleret, noua conderet: & quæ inueterauerat culpa, renouaret gratia. Ideo se passioni obtulit, vt renouaretur spiritu, & absolueret vniuersos. (Aug. lib. 1. contra Iul. Pelag. cap. 3.) Diabolus Euam decepit, vt supplantaret virum, obligaret hęreditatem. Quid fœneratores faciunt? Decipiunt defœneratos, obligant fideiussores. (Tob. 1. & 4.) (Sed non Tobias pignus quæsiuit, aut fideiussorem poposcit.) Currendum est igitur vt fideiussorem requiras, vt eum tuis nominibus adstringas. Ecce paratur alter inimicus. Nam cum non habueris vnde debitum soluas, ille pro te tenebitur. Inueniris in eo circumuentor & fallax, qui amicum deceperis. Ille nudabitur, ille pro te in vincula ducetur. (Prou. 6. Eccl. 29.) Illum grauiorem exactorem creditore patieris qui allegat. Stimula ciuem tuum quem spopondisti. Ita fiet vt ipse quoque esse incipias ingratus, & prætereas illud quod scriptum est: *Gratiam repromissoris ne obliuiscaris: dedit enim pro te animam bonam.* Necesse est dicas: Quis enim te quærebat fidem dicere? Nam nisi tu fidem dixis-
D ses, ego non accepissem pecuniam. Adulterinam accepi pecuniam, ęs auro admixtu mihi dedit, vtinam te non obtulisses. Fortasse creditor te subornauit, vel tu illum. Ergo caue ne alieno te obliges debito, ne hoc quoque vendidisse dicaris: ne si quod tibi (vt habet vsus amicitiæ) debetur, aut debitor dederit gratiæ, vt à te videatur emisse. Aut si vis interuenire, moueris amici obsecratus oratis, erubesces negare: ita interueni, vt si debitor soluendo non fuerit, de tuo noueris esse soluendum. In hæc paratus accede. Legisti enim, *non spondeas super virtutem tuam: si enim spoponderis, quasi restituens cogita.* (Eccl. 8. Eccl. 29.) Ex infra: *Recipe proximum tuum secundum virtutem tuam, & attende tibi ne cadas*: id est, ne maiore te obliges numismatis quantitate quam ferre possunt & exoluere tuarum copiæ facultatum. Si enim quod habes tradas, amisisti opes, non amisisti fidem. Famæ tuæ damna non sentis, redemisti amicum sine tui fraude. Alibi quoque id te monent. Prouerbia Salomonis dicentis:

E (Prou. 17.) *Spondens sponde amico tuo, quemadmodum qui obligat se sponsorem amicorum suorum.* Si autem non habes, audi quid Salomon dicat: (Prou. 22.) *Noli te dare in sponsionem, erubescens personam: si enim non habueris vnde soluas, auferent stramentum de sub lateribus tuis.* Bonus ergo fœnerator acquiret gratiam, improbus execrationem.

De aliis virtutibus Tobiæ: & quomodo mercenario merces sit soluenda.

Cap. XXIII.

SEd non his tantum virtutum finibus contentus fuit (Tob. 4.) sanctus Tobias: mercenario quoque sciuit soluendam (Tob. 5. & 12.) esse mercedem, dimidium vsque obtulit, meritoque pro mercenario angelum inuenit. Et tu vnde scis ne forte iustum aliquem mercede fraudes, punisue infirmum? *Væ enim illi qui scandalizauerit vnum de pusillis istis*: qui scis an in eo angelus sit? (Matth. 18.) Neque enim dubitare debes quod in
F mercenario possit esse angelus, cum ipse Christus possit, (Matth. 25.) qui in minimo quoque esse consueuit. Redde ergo mercenario mercedem suam, nec eum laboris sui mercede fraudes, quia & tu mercenarius Christi es, & te conduxit (Matth. 20.) ad vineam suam, & tibi merces reposita est cælestis. (Eccl. 7.) *Non ergo lædas seruulum operantem in veritate, neque mercenarium dantem animam suam.* Non despicias inopem qui vitam suam suo exercet labore, & mercede sustentat. Hoc est enim interficere hominem, vitæ suæ ei debita negare subsidia. Et tu mercenarius es in hac terra. Da mercedem mercenario, vt & tu possis dicere Domino cum precaris: (Eccl. 36.) *Da mercedem Domine sustinentibus te.* Tobias tibi dicit: (Tob. 4.) *Luxuria mater est famis*] Dicit etiam, *Mercedem omni homini qui penes te operatus fuerit, redde eadem die, & non maneat apud te: & merces tua non minorabitur.*] Dicit tibi: (Ibidem.) *Noli vinum bibere in ebrietatem.*] Dicit tibi: (Ibidem.) *De pane tuo communica esurientibus.*] Vide quid te fœnerare cupiat: *Et de vestimentis tuis nudos tege ex omnibus quæ abundauerint tibi, fac eleemosynam. Omni tempore benedic Dominum.*] In his itaque fœnus æternum est, & vsura perpetua.

G

S. AMBROSII DE TOBIA LIBRI finis.

Summarium libri primi de interpellatione sancti Iob.

A cap. I. vsque ad cap. VI. quam fragilis atque imbecilla hominis vita sit describitur, & quod perturbationibus & incommodis Dei fauore iustis consolationes succedunt, enarrãdo sancti Iob vitam vsque ad cap. XII.

A cap. VII. vsque in finem libri exaggerantur humanæ conditionis miseriæ ex beati Iob vita, per ea quæ habentur vsque ad cap. XVII.

CAPITA LIBRI PRIMI DE INTERPELLATIONE.

H

A 4. Quomodo amici Iob ad consolandum eum venerint, & quod optimum solamen in aduersitatibus sit à culpa vacare.

5. Quomodo intelligatur illud: qui facit montes intrerascere, &c & de commotione columnarum: quomodo etiam sol iussus non oriebatur, & quomodo Dominus supra mare tanquam pauimentum ambulet: & agit de multiplici hominis tribulatione, & veloci humanæ vitæ cursu.

6. Deplorat vir sanctus suas & communes hominum calamitates.

7. Quid significet illud: Quare obscripsisti aduersum me mala, & apposuisti mihi adolescentiæ peccata? similiter & illud: Mortalis filius mulieris, breuis vita est, &c. præterea etiam istud: Cum autem dormierit homo, non resurget vsque dum cælum assuatur, &c.

B 8. De intelligentia illius: Vtinam in inferno me conseruares, absconderes autem me donec desinat ira tua, &c.

9. De reprehensione eorum qui curiosius inquirunt secreta altitudinis sapientiæ Dei: quamque beatus sit ille qui sapientiam inuenerit: & quæ sit vera sapientia.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS DE INTERPELLATIONE S. IOB LIBER primus.

IOB. Cap. I.

C HOmo quidam fuit in terra Hus, Iob nomen ei: & erat homo ille verax, immaculatus, vir simplex & rectus, & timens Deum, abstinens ab omni mala re. Fuerunt autem ei filij septem, & filiæ tres. Et fuerunt pecora eius oues septem mille, camelorum tria millia, iuga boum quingenta, & asinæ fœminæ quæ pascebantur quingenta, & famulatus multus nimis. & opera magna erant ei in terra: & erat homo ille magnus eorum qui à solis ortu. Conuenientes autem filij eius adinuicem, faciebant conuiuiũ vnusquisque sua die, assumentes simul & tres sorores suas, vt comederent & biberent cum eis. Et cum consummati essent dies conuiuij, mittebat Iob, & purificabat eos consurgens diluculo, & offerens pro eis sacrificia secũdum numerum eorum. Dicebat enim Iob. Ne quãdo peccauerint, (D) & benedixerint Deum in corde suo filij mei. Sic igitur faciebat Iob cunctis diebus eorum. Et fuit sicut dies hæc, & ecce venerunt filij Dei vt assisterent coram Domino, & diabolus venit in medio eorum. Et dixit Dominus diabolo: Vnde venis? Et respondens diabolus Domino, dixit: Postquam circuiui terram, & deambulaui eam quæ sub cælo est, adsum. Et dixit ei Dominus: Considerasti igitur mente tua contra seruum meum Iob, quoniam non est ei similis ex his qui sunt in terra, homo sine defectu, vir simplex & rectus, & timẽ Deũ, continent ab omni mala re? Respondit autem diabolus & dixit coram Domino: Nunquid frustra Iob timet Deum? nonne tu circumuallasti exteriora eius, & interiora domus eius, & omnium quæ sunt ei in circuitu: operibus manuum eius benedixisti, & pecora eius multa fecisti in terra? (E) Sed mitte manum tuam, & tange omnia quæ habet, nisi in faciem tuam benedixerit tibi. Tunc dixit Dominus diabolo: Ecce omnia quæcunque sunt ei, do in manu tua, sed eũ ne tetigeris. Et egressus est diabolus à Domino. Et fuit sicut dies hæc filij Iob & filiæ eius bibebant vinum in domo fratris sui senioris. & ecce nuntius venit ad Iob, & dixit ei: Iuga boum arabant & fœminæ asinæ pascebantur adhærẽtes eis, & irruit Sabo, & captiuas duxerunt eas, & pueros interfecerunt in gladiis: saluatus autem ego solus veni vt nuntiarem tibi. Adhuc hoc loquente, venit alius, & dixit ad Iob: Ignis à Deo cecidit de cælo: & combussit oues, & pastores consumpsit similiter: & saluatus ego solus veni vt nuntiarem tibi. Adhuc hoc loquente venit alius nuntius, & dixit ad Iob: Chaldæi imposuerunt tres turmas, & circuierunt camelos, & captiuos tulerunt eos, & pueros interfecerunt in gladiis: euasi autem (F) ego solus, & veni vt nuntiarem tibi. Adhuc hoc loquẽte alius nuntius venit, dicens Iob: Filiis tuis & filiabus vescentibus & bibentibus apud fratrem suum seniorẽ, repente ventus magnus irruit ex deserto, & tetigit quatuor angulos domus, & corruit domus super filios tuos, & mortui sunt: euasi autem ego solus, & veni vt nuntiarem tibi. Sic surgens Iob scidit vestimenta sua, & totondit comam capitis sui, & cadens humi adorauit, & dixit: Ipse nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus & reuertar illuc. Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, sic & factum est: sit nomen Domini benedictum. In his omnibus quæ acciderunt ei, nihil peccauit Iob labiis coram Domino, & non dedit stultitiam Deo.

Cap. II.

FVit autem sicut dies hæc, & venerunt filij Dei vt adstarent corã Domino, & diabolus venit in medio (G) eorum vt adstaret coram Domino. Et dixit Dominus diabolo: Vnde tu venis? Tunc dixit diabolus coram Domino: Postquam discurri eam quæ sub cælo, & deambulaui vniuersam, adsum. Dixit autem Dominus ad diabolum: Considerasti igitur seruum meum Iob, quod nõ est secundum eum ex his qui in terra, homo innocens, verax sine defectu, pius, abstinens ab omni malo, adhucque adhæret innocentiæ? Tu autem dixisti, substantiam eius frustra perdere. Suscipiens autem diabolus dixit Domino: Pellem pro pelle, & omnia quæcumque sunt homini pro anima sua dabit: quinimo autem mitte manum tuam, & tange ossa eius & carnes eius, si non in faciem tibi benedicet. Dixit autem Dominus diabolo: Ecce trado tibi eum, tantum animam illius serua. Et egressus est diabolus à Domino, & percussit Iob vlcere malo à pedibus vsq; ad caput. Et accepit sibi (H) testam, vt saniem raderet, & ipse sedebat intus in cinere. Et dixit ei vxor sua: Vsquequo tolerabis? sed dic quoddam verbum contra Deum, & morere. Ille autem inspiciens eam, dixit: Vt quid tanquam vna stultarum mulierum loquuta es? Si bona suscepimus de manu Domini, mala non sustinebimus? In his omnibus quæ acciderunt ei, nihil peccauit Iob labiis coram Deo. Cum audissent autem tres amici eius mala omnia quæ superuenissent ei, venerunt vnusquisque de propria regione ad consolandum eum, Eliphaz Themanorum rex, Baldad Sauchæorum tyrannus, Sophar Minæorum rex. Et venerunt ad eum vnanimiter, vt cõsolarentur & visitarent eum. Cum autem vidissent eũ procul, non cognouerunt. Et exclamantes voce magna plorauerunt, scindentes vnusquisq; suam vestem,

A & spargentes terram, assederunt iuxta eum septem dies & septem noctes: & nemo illorum loquutus est ad eum verbum, videbant enim plogam grauem existentem, & magnam valde.

Cap. III.

Et post hoc aperuit Iob os suum, & maledixit diei suo dicens: Pereat dies in qua natus sum, & nox in qua dixerunt, Ecce masculus. Nox illa sit tenebra, & non requirat eam Dominus desuper, neque veniat in eam lumen: capiant autem eam tenebræ & vmbra mortis, superueniat in eam caligo, & turbetur dies illa & nox illa. Auferant eam tenebræ, non sit inter dies anni, neque numeretur inter dies mensium. Sed nox illa sit dolor, & non veniat super eam lætitia neque gaudium: sed maledicat ei qui maledicit diei B illi, qui futuri sunt suscitare Leuiathan. Obtenebrentur stellæ noctis illius, & non maneant, & in illuminationem non veniant, & non videat luciferum orientem: quia non conclusit ostia ventris matris meæ, abstulit enim laborem ab oculis meis. Quare enim in ventre non mortuus sum, ex vtero autem egressus sum, & non statim perij? Quare autem obuiauerunt mihi genua, cur autem vbera suxi? Nunc vtique dormiens silerem, somnians autem quiescerem cum regibus consiliariis terræ, qui gloriabantur in gladiis: aut cum principibus, quorum multū aurum, qui impleuerunt domos suas argento: aut sicut abortiuū exiens de matrice matris aut sicut infantes qui non viderūt lucem. Illic impij sedauerunt furorem iræ, illic quieuerunt defessi corpore, vnanimiter autem vincti non audierunt vocem exactoris. Paruus & magnus illic est, & seruus non timēs dominum suum. Quare enim data est his qui sunt C in amaritudine lux, vita autem quæ sunt in doloribus animabus? Qui desiderant mortem, & non consequūtur, effodientes quasi thesauros, gaudentes autem fuerunt si repererint. Mors viro requies, cuius via absconta est conclusit enim Deus contra eum. Ante enim cibos meos suspirium venit mihi, & funduntur quasi aqua rugitus. timor enim quem cogitaui, venit mihi, & quem timueram occurrit mihi: neque pacem egi, neque silui, neque quieui, venit autem mihi indignatio.

Cap. IV.

Respondens autem Eliphaz Themanites, dicit: Si cœperimus loqui ad te, moleste accipies? Vim autem verborum tuorum quis feret? Si enim tu admonuisti multos, & manus debiles consolatus es, languentes erexisti verbis, genibusque impotentibus fiduciam circumposuisti. Nunc autem venit su- D per te dolor, & tetigit te, tu autem accelerasti. Numquid non timor tuus est in stultitia, & spes tua, & malitia vitæ tuæ? Recordare igitur, quis existens mundus perit, aut quando veraces radicitus perierunt: quemadmodum vidi arantes absurda: qui autem seminauerunt ea, dolores metent sibi. Mandato Dei peribunt, & spiritu iræ eius interibunt. Rugitus leonis, vox autem leænæ, superbia autem draconum extincta est. Myrmicoleo periit, eo quod non haberet prædam: catuli leonum defecerunt ad inuicem. Ad me autem dictum est: Absconditè in furto, vtrum non suscipiet mea auris indecentia ab eo? In horrore ab visione mea nocturna incidens timor super homines, horror autem mihi occurrit & tremor, & valde mea ossa concussit: & spiritus in faciem meam irruit, horruerunt autem mei pili & carnes. Surrexi & E non cognoui, vidi, & non erat forma ante oculos meos, sed auram & vocem audiui. Quid enim, nunquid mundus erit mortalis coram Domino? aut ab operibus suis inculpabilis vir? Si contra pueros suos non credit, contra autem angelos suos obliquum quid excogitauit. Eos autem qui habitāt domos luteas, ex quibus & ipsi ex eodem luto sumus, percussit eos tineæ in modum, & à mane vsque ad vesperam non amplius sunt, eo quod non potuerunt ipsi se adiuuare, perierunt: abstulit reliquum eorum in eis, perierunt eo quod non habuerunt eis sapientiam.

Cap. V.

Voca autem si quispiam te audiet, aut si aliquem angelorum sanctorum videbis. Etenim stul- F tum interficit iracundia, deceptum autem occidit inuidia. Ego autem vidi stultos radices iacientes, & maledixi pulchritudini eorum statim. Longe fiant filij eorum à salute, contererentur in portis minorum, & non erit qui eruat. Quæ enim illi messuerunt, famescens comedet, ipsi autem ab armatis tollentur. Absorbeatur eorum fortitudo: non enim egredietur de terra labor, neque de montibus germinabit dolor, sed homo nascitur labori, pulli autem aquilarum sublimia volant. Verumtamen & ego deprecabor Dominum: Dominum autem omnium inuocabo: Qui facit magna & inuestigabilia, gloriosaque & mirabilia, quorum non est numerus. Qui dat pluuiam super terram, qui mittit aquam super eam quæ sub cælo. Qui facit humiles in sublime, & perditos erigit. Qui cogitationes destituet versutorum, & non facient manus eorum veritatem. Qui apprehendit sapientes in prudentia, consilium autem G peruersorum abstulit. Per diem occurrent eis tenebræ, at in meridie palpent quasi in nocte. Pereant in bello, impotens autem egrediatur de manu potentis. Sit pauperi spes, iniusti autem os obstruatur. Beatus homo quem corripuit Dominus, increpationem autem omnipotentis ne renuas. Ipse enim dolere facit, & rursus restituit: percussit, & manus eius sanauerunt. Sexies de necessitatibus te eruet, in septima vero non tanget te malum. In fame eruet te de morte, in bello autem de manu ferri saluet te. A flagello linguæ te abscondet, & non timebis à malis venientibus. Iniustos & iniquos deridebis, à bestiis autem feris non timebis. Bestiæ enim feræ pacificæ erunt tibi: postea scies quod pacifica erit tua domus, & visitabis speciem tuam, & non peccabis. Scies quoque quod multum semen tuum: ac genimina tua erunt tanquam omnis herba agri. Ingredieris in sepulcrum, sicut triticum H maturum in tempore messis, aut sicut aceruus areæ ad tempus comportatus. Ecce hæc sic inuestigauimus, hæc sunt quæ audiuimus. Tu autem cognosce tibi, si quid fecisti.

Cap. VI.

Respondens autem Iob, dicit: Vtinam quidem quispiam appendens appenderet meam iram, ac dolores meos tolleret in statera vnanimiter. Et iam arena marina grauior erit, in hoc verbo mea conculcata sunt. Sagittæ enim omnipotentis in corpore meo sunt, quarum indignatio ipsarum ebibit meum sanguinem, cū incepetim loqui pungūt me. Quid enim? Nōne frustra rudet asinus agrestis, sed cibos quærens? si & rūpet

vocem

A vocem bos in præsepi habens escam? si comedetur panis sine sale? si est gustus in verbis vanis? non potest enim mea quiescere anima. Fœtorem namque video cibaria mea sicut odorem leonis. Vtinam det & veniat mea petitio, & spem meam det Dominus. Incipiens Dominus vulneret, in fine autem non me perimat. Sit mea ciuitas sepulcrum, in qua super muros saltabam, in ea non abstineam. non enim fefelli verba sancta Dei mei. Quæ enim mea virtus quia sustinebo, aut quod meum tempus, vt sufferat anima mea? Numquid fortitudo lapidum fortitudo mea, aut carnes meæ sunt æneæ? Numquid non in ipso confidebam? Adiutorium autem à me recessit, negauit me misericordia, visitatio autem Domini despexit me. Non aspexerunt me fratres mei sicut torrens deficiens, aut sicut fluctus præterierunt me. Qui me verebantur, nunc irruerunt B in me sicut nix aut gelu concretum. Quemadmodum liquefactum calore existente, non cognitum est vbi erat, sic & ego derelictus sum ab omnibus. Perij autem, & exulfactus sum. Videte vias Themanorum, semitas Sabæorum, qui despiciunt & confusionem debebunt, qui in ciuitatibus & pecuniis confiderunt. Cæterum quia & vos venistis ad me immiserabiliter, itaque videntes meum vulnus timete. Quid enim? Numquid aliquid vos postulaui, aut à vobis fortitudine egeo, vt saluetis me de inimicis; aut de manu potentium liberetis me? Docete me, ego autem obmutescam. Si quid errau, dicite mihi, sed vt videtur, inania veracis verba. Non enim à vobis fortitudinem peto, neque increpatio vestra verbis me sedabit: neque enim vestrum sermonem verbi feram, nisi quod in pupillum irruitis, insultatis autem in amicum vestrum. Nunc ergo inspiciens in faC cies vestras non mentiar, sedete iam & non sit iniustum, & rursus iusto conuenite. Non enim est in lingua mea iniustitia: aut non guttur meum meditatur intellectum?

Cap. VII.

Nonne piraterium est vita hominis super terram? & sicut mercenarii quotidiani vita eius: aut sicut famulus timens Dominum suum qui se sub illius vmbra obtegat? aut sicut mercenarius expectans mercedem suam? Sic & ego expectaui menses vacuos, noctes autem dolorum data mihi sunt. Si dormierim dico: Quando dies? si autem surgam iterum? Quando vesper? Plenus sum doloribus à vespera vsque ad mane. Fermentatur mihi corpus in putredine vermium, liquefacio autem glebas terræ, saniem radens. At vita mea est lenior fabula. in spe autem vacua periit. Memento igitur quia ventus vita mea, & non amplius reuertetur oculus meus ad videndum bonum. Non circumspiciet oculus viD dentis me, oculi tui in me, & non amplius sum, sicut nubes purgata de cælo. Si enim homo descenderit in infernum, non amplius vnquam descendet, neque cognoscet eum amplius locus suus, neque reuertetur vltra in propriam domum. Verum igitur nec ego parcam ori meo, loquar in necessitate existens spiritus mei, aperiam amaritudine animæ meæ compressus. Numquid mare sum aut draco, quia constituisti in me custodiam? Dixi quod cōsolabitur me lectulus meus, referam autē ad meipsum priuate sermonem stratus meo: Terres me insomniis, & in visionibus me percellis. Liberabis à spiritu meo animam meam, à morte autem ossa mea. Non enim in sæculum viuam, vt patiens sim; recede à me, inanis enim mea vita. Quid enim est homo, quia magnificasti eum: aut quia apponis mentem in eum? aut speculationem eius facies E vsque ad mane, & in requiem eum iudicabis? Vsquequo non sinis me neque dimittis? vsquequo deglutiam saliuam meam in dolore? Si ego peccaui, quid possum tibi facere qui scis mentem hominum? Quare posuisti me contrarium tuum, sum autem in te onus? & cur non fecisti iniquitatis meæ obliuionem, & purificationem peccati mei? Nunc quidem in terram reuertar, mane autem surgens non amplius sum.

Cap. VIII.

Respondens autem Baldab Sauchites dicit. Vsquequo loqueris hæc? spiritus multiloquus oris tui. Numquid Dominus iniuriam faciet iudicans? aut qui omnia facit, turbabit iustitiam? Si filii tui peccauerunt coram eo, dimisit in manu iniquitates eorum: tu autem diluculo surge ad Dominum omnipotentem deprecans: si mundus es & verax, deprecatioF nem exaudiet tuam: restituet enim tibi habitaculum iustitiæ. Erunt quidem prima tua pauca, ac nouissima tuo indicibilia. Interroga generationem primam, inuestiga secundum genus patrum (hesterni quippe sumus, & non scimus, vmbra enim nostra est vita super terram) nunquid non hi te docebunt & non renuntiabunt, & ex corde educent verba? Numquid viret scirpus absque aqua? aut erigetur pratum sine potu adhuc existens in radice, & non metitum fuerit? antequam bibat omnis herba non arescet? Sic igitur erunt vltima omnium qui obliuiscuntur Domini. Spes enim impii peribit, inhabitabilis enim eius erit domus: sicut tela araneï, eius eueniet tabernaculum. Si fulciuerit domum suam, non stabit apprehendente autem ipso, non permanebit. humidus enim est sub sole: & de sterquilinio suo ramus eius egredietur. Super aceruum petrarum dormit: in medio autem silicum viuet. Si vero absorbuerit, locus mentiG tur eum. Non vidisti talia, quoniam subuersio impii talis, ex terra vero alium germinabit: nam Dominus non proiiciet innocentem. Omne donum impii non accipiet, veracium autem os implebit risu, & labia eorum confessione. At inimici eorum induentur confusione habitaculum autem impii non erit.

Cap. IX.

Respōdens autem Iob dicit: In veritate noui quia ita est. quomodo .n. erit iustus mortalis apud Dominū? Si .n. voluerit iudicio cōtendere cum eo, non audiet illū, vt non contra dicat ad vnū verbum eius ex mille. Sapiens namq; intellectu, fortisq; & magnus. Quis tā durus, vt in cōspectu eius possit subsistere? Qui facit mōtes inueterascere, & nesciūt, & euertit eos iracundia. Qui commouet orbem terrarū à fundamentis, & colūnæ eius quatiūtur. Qui dicit soli, & non oritur: aduersus autē sidera consignat. Qui extendit cælū soH lus, & qui ambulat sicut in pauimēto supra mare: Qui facit vergilias, & hesperū, & septentrionem, & austri ministeriū. Qui fecit magna & inuestigabilia, gloriosaq; & immensa quorū non est numerus. Si præterierit me nō videbo: & si me prætergressus fuerit, neq; sic sciam. Si discesserit, quis reducet? aut quis dicet ei, Quid fecisti? Deus cuius inflexibilis ira, ab ipso autem curuata sunt cete quæ sub cælo. Si autem me audierit, discernit verba mea. Si enim iustus fuero, non exaudiet me, iudicium eius deprecabor. Si autem vocauero, & audierit, non credo quod exaudiuit me, ne caligine me conterat: multas autē contritiones fecit mihi in vanum Respirare me non sinit: repleuit autem me amaritudine Et quia virtute est potēs, nemo potest iudicio eius resistere. Si fuero iustus, lingua mea errat: si autem fuero irreprehensibilis, prauus euadam. Si im-

A
pius fui, non noui anima, nisi quod ablata est à me vita. Quapropter dixi, magnum & potentem disperdit ira, quoniam impij in morte graui: iusti autem irridentur, Dati sunt enim in manus impij, vultus iudicium eius operit. Si autem non ipse, quis est? At vita mea est velocior cursore: transiuit, & nihil vidit, tanquam nauis vestigium, aut aquilæ volantis & quærentis escam. Si enim dixero, Obliuiscar loquens, cum inclinauero vultu gemam. Concutior omnibus membris, noui enim quod non insontem me sines. Postquam autem sum impius, ad quid frustra laboro? Si enim lauero niue, & mundauero manibus puris, abunde in sorde me intinxisti, abominata est autem me vestis. Non enim est homo sicut ego, cui contra iudicabor, vt eamus vnanimiter in iudicium. Siquidem esset mediator noster, & arguens & dijudi-
B
cans in medio vtriusq; , auferat à me virgam, at timor eius non me circumagat, & non timebo, sed loquar: non enim sic conscius sum.

Cap. X.

LAborant anima mea, gemens dimittam in me verba mea: loquar amaritudine animæ pressus, & dicam ad Dominum: Ne me impium esse doceas. quare me ita iudicas? An bonum tibi & si iniustus ego sim, quoniam repulisti: opera manuum tuarum, & consilio impiorum intendisti? Numquid sicut mortalis vides, sic vides? aut vita tua sicut hominis, aut anni tui sicut viri: quia exquisisti iniquitates meas, & peccata mea inuestigasti? Nosti quia impiè non gessi: sed quis est qui de manibus tuis eruatur? Manus tuæ plasmauerunt me, & fecerunt me, postea conuertisti
C
& percussisti me. Memento quia lutum me fecisti, & in terram me resolues. Nunquid non vt lac me mulsisti, & confecisti me sicut caseum? Corio & carne me induisti, ossibus & neruis me inseruisti. Vitam autem & misericordiam in me posuisti: & visitatio tua protexit spiritum meum. Hæc habens in te, noui quia omnia potes, impossibile autem tibi nihil. Si enim peccauero, custodies me: ab iniquitate autem immaculatum me non fecisti. Si impius fuero, væ mihi: si sim iustus, non possum me erigere. plenus sum enim confusionis. Inuestigor sicut leo ad necem: rursus autem transmutans grauiter me perdis, instaurans in me examen meum. Ira in me magna vsus es, induxisti enim in me tentationes. Quare de vtero me eduxisti, & non mortuus sum: vt oculus meus non videret, & sicut non existens fuissem? Cur de vtero in tumulum non translatus sum? Numquid non paucum
D
est tempus vitæ meæ? Dimitte me requiescere parum, antequam ego vadam vnde non reuertar, in terram tenebrosam & caliginosam, in terram tenebrarum sempiternarum, vbi non est lumen, neque videre vitam mortalium.

Cap. XI.

REspondens autem Sophar Minæus, dicit: Qui multa dicit, & reaudiet: aut & verbosus putat iustus esse? Benedictus genitus à muliere, qui breuis vita est. Ne multus in verbis sis, non enim est qui respondeat tibi. Nequidem dicas, Quoniam purus sum operibus, & irreprehensibilis coram eo. Sed quomodo vtique Dominus loquatur ad te, & aperiat labia sua tecum? Postea renuntiabit tibi secreta sapientiæ, quod duplex erit ad id quod secundum te: & tunc scies quod

E
digna tibi euenerunt à Domino eorum quæ peccasti. Numquid vestigium Domini inuenies, aut ad vltima venisti quæ fecit omnipotens? Excelsum cælum, & quid facies? profundiora autem his, quæ in inferno, quid nosti? aut longiora mensura terræ, aut latitudine maris. Si autem subuerterit omnia, quis dicet ei, Quid fecisti? Ipse enim nouit opera impiorum, videns autem indecentia, non dissimulabit: homo autem incassum animatur verbis. Mortalis autem genitus de muliere, sicut asinus solitarius. Si enim tu mundum posuisti cor tuum, expandis autem manus ad eum. Si iniquum quid est in manibus tuis, procul fac illud: iniustitia autem in habitaculo tuo non habitet. Sic enim splendebit tua facies, sicut aqua pura. exues autem sordem, & non timebis. Et laboris obliuisceris, tanquam vndam quæ præteriit, & non ti-
F
mebis. At oratio tua sicut lucifer, de meridie autem orietur tibi vita. Confidensque eris, quoniam est tibi spes, de cogitatione vero & cura apparebit tibi pax. Requiesces enim, & non erit qui bellum moueat in te. Transmutati multi te deprecabuntur, salus autem eos relinquet. Nam spes eorum perditio, oculi autem impiorum tabescent.

Cap. XII.

REspondens autem Iob, dicit: Ergo vos estis homines: aut vobiscum morietur sapientia? Et mihi quidem cor sicut vobis est: iustus enim vir & integer factus est in subsannationem. In tempus enim statutum paratus fuerat cadere ab alio, domusque eius destrui ab iniquis. Verumtamen nullus confidat prauus existens innocentem futurum, qui prouocant
G
Dominum. Quomodo non & scrutatio eorum erit? Sed interroga quadrupedia, si tibi dicant: aut volatilia cæli, si tibi renuntient: narra autem terræ, si tibi dixerit, & exponene tibi pisces maris. Quis non nouit in omnibus his, quod manus Domini fecit hæc? si non in manu eius anima omniũ viuentium, & spiritus omnis hominis. Auris quidẽ verba discernit, guttur autem cibos gustat. In multo tempore sapientia, in multa autem vita scientia. Apud ipsum sapientia & potentia, ipsi consilium & intellectus. Si destruxerit, quis ædificabit? si clauserit contra homines, quis aperiet? Si prohibuerit aquam siccabit terram: si autem immiserit, perdidit eam subuertens. Apud ipsum potententia & fortitudo, ipsi scientia & intellectus. Adducens consiliarios captiuos, iudices autẽ terræ stupidos fecit. Collocans reges super thronos, & circumligauit zona lumbos eorum. Emittens sacerdotes captiuos, potentes terræ subuertit. Commutans labia fidelium, in-
H
tellectum senum nouit. Effundens ignominiam super principes, humiles sanauit. Reuelãs profunda de tenebris, eduxit in lucem vmbram mortis. Decipiens gentes, & perdens eas: prosternens gentes, & reducẽs eas. Immutans corda principum terræ, decepit autem eos via quam non nouerant: palpent tenebras & non lucem, errent autem sicut ebrius.

Cap. XIII.

ECce hæc contemplatus est meus oculus, & audiuit auris mea: & noui quæcumque & vos scitis, & non imprudentior sum vobis. Veruntamen ego ad Dominum loquar, arguam autem coram eo si voluerit. Vos vero estis medici iniusti, & sanatores malorum omnes. Sit autem vobis obmutescere, & euadet vobis in sapientiam. Audite increpationem

A oris mei, iudicium autem labiorum meorum attendite. Numquid non coram Domino loquimini, coram eo autem dicitis dolum? numquid verebimini? vos ipsi iudices estis. Bonum si inuest:ganerit vos. si enim omnia facientes addetis ei, nihilominus redarguet vos. Si autem & latenter vultus mirabimini, numquid non reuolutio eius versabit vos? Timor ab eo irruet in vos, recedet autem à vobis elatio tanquam cinis, ac corpus luteum. Obmutescite, vt loquar, & quiescam à furore: accipiens carnes meas dentibus, animam autem meam ponam in manu mea. Si me ceperit potens, quoniam & princeps est, profectò loquar & redarguam coram ipso, & hoc mihi euadet in salutem. non enim coram eo dolus ingredietur. Audite, audite verba mea, renuntiabo enim vobis audientibus. Ecce ego prope sum iudicio meo, noui ego quod iustus

B apparebo. Quis enim est qui iudicabitur mihi, quoniam nunc obmutescam, & deficiam? Duobus autem ne vteris, tunc à facie tua non abscondar. Manum à me abstine, & timor tuus non me terreat. Postea vocabis, ego autem tibi obediam: aut loqueris, ego autem tibi dabo responsum. Quot sunt peccata & iniquitates meæ, doce me quæ sunt? cur à me absconderis? Putasti autem me contrarium tibi: aut tanquam folium quod mouetur à ventro vereberis, aut sicut fœno quod fertur à spiritu, contrapositus es mihi. Quare obscripsisti aduersum me mala, & apposuisti mihi adolescentiæ peccata? Posuisti meum pedem in impedimento; obseruasti autem mea omnia opera in radices pedum meorum venisti, quod veterascit sicut vter, aut sicut vestimentum quod comeditur à tinea.

C

Cap. XIV.

Mortalis filius mulieris breuis vitæ est, & plenus iracundia. Qui sicut flos floruit, & decidit: discedit autem vt vmbra, & non resistit. Nonne & ab hoc oratio quæritur? & hunc fecisti intrare in iudiciũ sub conspectu tuo. Quis enim mundus est à sorde? sed nemo: etiamsi vnius diei sit vita eius super terram. Numerabiles autem menses eius apud te. In tempus posuisti, & non transgredietur. Recede ab eo, vt quiescat, & lætificabit vitam sicut mercenarius. Est vero arbori spes, si enim fuerit excisa, adhuc viridescet, & ramus eius non deficiet. Si autem senuerit in terra radix eius, vel in petra mortua fuerit, truncus eius ab odore aquæ germinabit, faciet autem messem sicut nouella planta. Vir autem defunctus abiuit: & cadens mortalis homo non vltra est. Tempore rarescit mare, fluuius autem desolatus aruit: cum

D autem dormierit homo, non resurget vsque dum cælum assuatur, & non excitabuntur de somno suo. Vtinam in inferno me conseruares, absconderes autem me donec desinat ira tua, & statuas mihi tempus in quo memoriam mei facias. Si enim mortuus fuerit homo, viuet consummans dies vitæ ipsius. Sustinebo donec iterum fiam: donec vocabis me, ego autem te obaudiam, at opera manuum tuarum ne despicias. Numerasti autem meas adinuentiones, nec præteribit te quidquam ex peccatis meis. Signasti autem meas iniquitates in sacculo, & notasti si quid inscius præterius. Et veruntamen mons cadens decidet, & petra senescet de loco suo. Lapides cauauerunt aquæ, & demerserũt aquæ supina cumuli terræ: & expectationem hominis perdidisti. Expulisti eum in finem, & abiuit: imposuisti ei faciem, & emisisti: Multis autem exi-

E stentibus filijs eius, non nouit: sique pauci fuerint, non scit: sed carnes eius doluerunt, at anima eius plorauit.

Cap. XV.

Respondens autem Eliphaz Themanites, dicit: Numquid sapiens responsum dabit intellectus spiritus, & impleuit laborem ventris, arguens in verbis quibus non oportet? In sermonibus quibus nulla vtilitas, non & tu expulisti timorem? consummasti enim verba talia coram Domino. Reus es verbis oris tui, non discreuisti verba potentum. Redarguat te tuum os, & non ego, at labia tua testimonium dent contra te. Quid enim? nunquid primus hominum natus es? aut ante colles inductus es? ordinem Domini

F audisti, in te autem venit sapientia? Quid enim nosti, quod non nouimus? aut quid intelligens, quod non & nos? Et senex & antiquus in nobis grauior patre tuo diebus. Pauca quæ peccasti, verberatus es, valde supra modum loquutus es. Quid ausum est cor tuum? aut quid tulerunt oculi tui, quoniam iram rupisti coram Domino? Protulisti autem ex ore verba talia: Quis enim existens homo, quoniam erit irreprehensibilis? aut vt futurus iustus natus de muliere? Si in sanctis non credit, cœlum autem non mundum coram eo: siue autem abominatus & impurus vir bibens iniustitiam quasi potionem? Renuntiabo autem tibi, audi me: quæ vtique vidi, renuntiabo tibi: quæ sapientes dicent, & non absconderunt patres eorum. Ipsis solis data est terra, & non venit alienus in eos. Omnis vita impij in cura, anni autem numerabiles dati potenti. At timor ipsius in auribus suis cum

G visus fuerit iam in pace agere, veniet eius subuersio. Non credat aduersum esse à tenebris: destinatus est enim iam in manus ferri, ordinatus est in cibos vulturibus. Nouit autem in se quod manet in ruinam. Dies tenebrosa ipsum versabit, necessitas autem & tribulatio ipsum comprehendet sicut dux præfectus cadens: quoniam sustulit manus coram Domino, & contra omnipotentem ceruicem indurauit. Cucurrit autem contra eum in iniuria in crassitudine tergi scuti eius, quoniam abscondit vultum suum in adipe suo: & fecit femorale in cruribus. Habitet ciuitates desertas, ingrediatur autem domos inhabitatas. Quæ vero illi præparauerunt, alij auferent: neq; ditetur, neq; maneant eius facultates. Non mittat in terra vmbram, neque fugiat tenebras. Germen eius tabefaciat ventus, decidat autem eius flos. Non credat quod permanebit, inania enim euadent ei: Incisio eius ante tempus cor-

H rumpetur, & ramus eius non floreat. Comedutur tanquam agresta ante tempus, decidat autem sicut flos oliuæ. Testimonium enim impii mors: ignis autem comburet domos munera accipientium. In ventre capiet dolores, euenient autem ei vana, at venter eius feret dolum.

Cad. XVI.

Respondens autem Iob, dicit: Audiui talia multa, consolatores malorum omnes. Quid enim numquid ordo est verbis venti? aut quid molestum erit tibi, quoniam respondes? Et ego secundum vos loquar. Vtinam supponeretur anima vestra pro mea: postea insultabo vobis verbis: & mouissem vtique super vos cum planctu caput meum. Sit fortitudo in ore meo, motui autem labiorum non parcam. Si enim lo-

quar, non delebo vulnus: si autem & tacuero, quid minus vulnerabor? Nunc vero laceratum me fecit fatuum putridum, & adhæsit mihi: in testimonium factus sum, & surrexit in me mendacium meum, secundum faciem meam respondit. Ira vsus deiecit me, fremuit in me dentibus: sagittæ piratarum eius in me inciderunt. Telis oculorum insultauit acuto, percussit me in genibus, vnanimiter autem decurrerunt in me. Tradidit enim me Dominus in manus iniustorum, in impijs proiecit me, pacificum dispersit me. Accipiens me capillis euulsit, constituit me tanquam signum. Circumdederunt me lanceis percutientes in renes meos, non parcentes effuderunt in terram bilem meam. Iniecerunt mihi ruinam, super ruinam, cucurrerunt ad me potentes. Saccum consuerunt super cutem meam: at robur meum in terra extinctum est. Venter meus combustus est fletu, in palpebris meis vmbra mortis. Iniustum autem nihil fuit in manibus meis, oratio autem mea munda. Terra non cooperias in sanguine carnis meæ, neq; sit locus clamori meo. Et nunc ecce in cælis testis meus, at conscius meus in excelsis. Veniat mea oratio ad Dominum, coram eo autem stillet meus oculus. Sit redargutio viro coram Domino: & filio hominis proximo suo: Anni autem numerabiles venerunt, via autem per quam non reuertar ambulo.

Cap. X.

PEreo, & spiritu circumferor: oro autem sepulturam, & non impetro: precor laborans, & quid faciam? furati sunt autem meas facultates alieni. Quis est hic, manu mea ligetur? quoniam cor eorum abscondervnt à prudentia, propter hæc non exaltabis eos. Parti nuntiabit mala, oculi autem mei in filijs contabuerunt. Posuisti me fabulam in gentibus, risus autem eis euasi, Cæci facti sunt ab ira oculi mei, obsessus sum valde ab omnibus. Stupor tenuit veraces super his, iustus autem super iniquum suscitetur. Teneat fidelis suam viam, mundus autem manibus recipiat audaciam. Quinimo omnes nitimini, & venite iam: non enim inuenio in vobis verum. Dies mei transierunt in horrore, dirupti sunt articuli cordis mei. Noctem in diem posui, lumen prope à facie tenebrarum. Si enim sustinuero, infernus mea domus, in caligine autē stratus est meus lectus. Mortem inuocaui patrem meum esse, matrem autem meam esse & sororem putredinē, Vbi igitur mea est spes, aut bona mea videbo: Aut mecum in infernum descendent, aut vnanimiter in sepulchrum descendemus.

De approbatione per scripturam & exempla sanctorum, quod consolationes, præcipue quæ ex spe futurorum habentur, omnibus præsentibus incommodis & perturbationibus quæ in hac vita sunt, incomparabiliter præponderent.

Cap. I.

MVltas nobis perturbationes in hac vita esse subeundas, scriptura diuina frequentibus demonstrat locis: multasque suppetere consolationes, quibus animus capax vigoris & recti conscius absorbere debeat, quæ præsentium incommodorum sunt, spectare quæ habeant perpetem iucunditatem. Præponderant enim consolationes perturbationibus: quia & præsentium sedationem afferunt, & spem futurorum. Vnde Apostolus Paulus: *Indignæ sunt, inquit, passiones huius temporis ad superuenturam gloriam.* Indignæ vtique ad consolationis comparationem, non ad fructum redemptionis. Quæ est tam præclara cuiusquam vita in terra, vt adæquare cœlestem gloriam possit? Quid sublimius Paulo, qui tantum periculorum subijt, tantum dolorum atque infirmitatum absorbuit? In ijs quas Christi nomine subijt passionibus, quotidie, vt ipse dicit, moriebatur, & nihil dignum perpeti se in hoc tempore pro tantæ gloriæ spe atque expectatione censebat. Elias famem, insidias, mortisque terrores, laborum acerba tolerabat: & tamen solus ille igneis curribus, equis igneis de cœlo deductis ad terras, & de terris reuectis ad cœlum, omne meritum huius militiæ abscondit, atque vltra humana omnia gratiam pij ascensoris euexit. Nam de Petro quid loquar, qui crucem suam futura remuneratione indignam arbitratus, inuerso suspendi poposcit vestigio, vt aliquid passioni suæ adderet, cuius aceruare ipse sibi supplicia non timeret? Vnde non immerito sanctus Dauid ad illam gloriam, cum in cætero opere, tum maximè in quadragesimo primo Psalmo se festinare testatur, dicens: *Quando veniam & apparebo ante faciem Dei?* In quo psalmo & perturbationes humanæ fragilitatis, & consolationes à Domino euidenter expressit. In quo etiam interpellat pro nobis Deum, quod oblitus operis sui, oblitus collatæ in hominem liberalitatis & gratiæ, quem tuendum atque ornandum susceperat, dereliquerit, & infirmum ac naufragum diuersis infirmitatibus relecerit atterendum. Quod idem ante ipsum fecerat sanctus Iob. Sed iste moralius, ille vehementius. Vtriusque igitur interpellationes considerare cordi est: quod in his vitæ humanæ forma exprimitur, causa agitur, prærogatiua formatur. Suo igitur ordine spectandæ nobis sunt.

Quomodo beatus Iob amissis omnibus præter vxorem, tanquam bonus athleta perturbationibus non cesserit, nec certare recusauerit.

Cap. II.

AMissis itaque liberis Iob atque omnibus suis præter vxorem, quæ ei sola ad tentationem fuerat reseruata, perfusus etiam vlcere graui, cum videret amicos suos non ad consolandum venisse, sed ad exaggerandum & acerbandum dolorem, aduertit à Domino datam in se aduersario tentandi sui potestatem. Et quamuis sagittas Domini in corpore suo sentiret esse, à quibus compungi se diceret, tamen quasi bonus athleta, qui dolori non cederet, nec dura certaminis recusaret, addidit: *Incipiens Dominus vulneret, in fine autem non me perimat. Sit mea ciuitas sepulchrum, in qua super muros saltabam, in ea non abstineam, non enim fefelli verba sancti Dei mei. Quæ e. mea virtus, quia sustineo, aut quod meū tempus, vt sufferat anima mea? Nūquid fortitudo lapidū fortitudo mea, aut carnes meæ sunt æneæ? Nūquid nō ipso confidebā, adiutoriū autem à me recessit? Visitatio autē eius despexit me. Nonne piraterium siue tentamentum est vita hominis super terram, & sicut mercenarii quotidianæ vita eius? aut sicut famulus timens dominum suum, qui se sub illius vmbra obtegat, aut sicut mercenarius expectans mercedem suam? sic & ego menses expectaui vacuos. noctes autem dolorum datæ sunt mihi. Si dormierim, dico: Quando dies? si autē surgā iterum: Quādo vesper? Plenus sum doloribus à vespera vsq; ad mane. Fermentatur mihi corpus in putredine vermiū: liquefacio autem glebas terræ, saniem radens. At vita mea leuior est fabula, in spe autem vacua periit. Dixi quod consolabitur me lectulus meus: referam autem ad meipsum priuatæ sermonem stratus mei: Terres me insomniis, & in visionibus me percellis.*

Quod misera conditio hominis & quasi mercenaria sit, & se nisi ex aliena misericordia sustentare non possit: quodq; vana somni delectatio, pœna potius quam requies sit dicenda.

Cap. III.

QVam misera hominis conditio, quæ quasi mercenaria alijs laborat, sibi indiget, & quasi aliena mise-

ricordia

A ricordia sustentare se nequit! Quotidie sub formidine,
Eccl.23. sub timore graue tolerans seruitutem, & ne deprehenda-
tur à Domino erratica atq. fugitiua, sub vmbra quadam
sæculi huius putat se posse delitescere. Considera illum de
quo ait in Ecclesiastico Syrach: *Homo transgrediens in lecto*
Luc.15 *suo, dicens in anima sua: Quis me videt? Tenebræ circumdant me,*
& parietes cooperiunt me, quem vereor? Nonne tibi videtur ille
vere esse mercenarius qui sua prodegerit, vt ille adole-
scens in Euangelio, qui legitur accepisse à patre substan-
tiæ portionem, & egens atque inops, quo famem leua-
Ps 93. ret, pascere greges cœpit alienos, vt mercede sumptum
exerceret suum? Sed ille tandem aliquando conuersus
est, quia reuertit ad patrem, & peccata sua non repressit,
sed prodidit. Hic autem qui se existimat ab eo qui om-
nia videt non videri, & tenebris putat commissa sua pos-
se celari, vmbram prætendit, sed frustra latere se credit,
cum oculus Domini lucidior sole occolta omnia depre
B hendat, tenebrosa illuminet, & intimi cordis penetret
conscientiam, atque in alta & profunda descendat: Vanus
Eccl.23 ergo qui putat tenebris esse se tutum, cum lucem vitare
Ioan.1. non possit, quæ lucet in tenebris, & tenebræ eam non
comprehenderunt. Quasi fugitiuus itaque & malus mer-
cenarius deprehenditur, & antequam se occultet agno-
Sap 8. scitur, quia Domino omnia antequam erant, cognita
Eccl.23 sunt: non solum quæ facta, sed etiam quæ futura sunt. Pe-
Eccl.21 rit igitur in vacua spe qui putat quod suum crimē abscon-
dat: fabula est istud, non veritas. Denique fabola peccan-
tium otiosa, non habens fructum, sed gemitum. *Narratio*
Matt.11. *enim fatui sarcina in via.* Quid enim aliud est peccatum, nisi
sarcina? quæ huius sæculi onerat viatorem graui depres-
sum fasce delicti; qui si nollet oneri subiacere, debuit au-
Iob.7. dire dicentem: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati*
estis, & ego vos reficiam. Quid autem ærumnosius, cum
ipse lectus ad communem quietem datus, graue vulnus
infligat? Tunc enim solemus quæ fecimus recordari: tunc
factorum suorum stimulis compungitur interior consci-
entia. Vnde scriptura ait his. *Quæ dicitis in cordibus vestris &*
C *in cubilibus vestris compungimini?* Remedium quidem dedit,
sed tamen conscientiam vulnerauit. Sed esto vt aliquando
Ps.4. fesso somnus obrepat, terremur insomnijs, exagitamur
visionibus, vt non iam requies, sed pœna sit. Ita enim abe-
Iob.7. unt diuitiæ sæculi, veluti somnium exurgentis. Surrexit
aliquis ex istius corporis somno, & nihil inuenit in mani-
bus suis, idq. ipsum quod se credebat habere, amisit. Con-
Ps.75. stituite mihi nunc diuitem illum, qui quotidiana lucra, &
quæstus varios congerebat, & exagitabatur cupiditatibus
suis, subito resipiscentem, considerantemq. secum, quia
Ps.48. morietur, *non accipiet omnia, neq. descendet cum eo gloria domus*
eius: & quod ea quæ possidet in hac vita, habeant aliquid
voluptatis: non etiam in futurum, aperientem oculos ad
Esai.29. cœlestia. Nonne tibi videtur sicut qui in somnis bibebat
bibisse, & qui in somnis epulabatur, epulatus, aperuille o-
culos, & cognouisse quod anima eius inane sperauit, &
adhuc esuriat, adhuc sitiat, quia modum non habet auari-
tia, nec rapiendo expletur, sed incitatur, eo egentior, quo
plura quæsierit? Et hic ergo surrexit, & vanum est somniū.

D *Quomodo amici Iob ad consolandum eum venerint, & quod opti-*
mum solamen in aduersitatibus sit à culpa
vacare.

Cap. IV.

Iob 9. SEd iterum ipsum audiamus dicentem: *In veritate noui*
quod ita est: quomodo enim erit iustus mortalis, &c.] Incum-
bebant illi amici qui ad consolandum venerunt, & quasi i-
Iob.19. nimici amaris eum perurgebāt sermonibus. Vnum enim
solatij genus est in ærumna & in amaritudine constitutis,
culpa vacare: vt ea quæ perpatiuntur aduersa, non pro de-
Iob 4. licti pretio sustinere videantur. Hoc quoque sancto viro
adimere gestiebant, vt videretur ipse suæ auctor ærumnę,
qui peccatis grauibus Domini contraxisset offensam, &
pro impietatibus suis illa toleraret, describentes impiorū
Iob 8. supplicia, vt qui vitia seminarent, meterent sibi dolores,
Iob.4. quod mandato perirent Dei, & spiritu iræ ipsius interirēt,
Iob.5.

qui insufflaret domos luteas inhabitantibus, & arescerent, cogitati- E
ones destitueret versutorum, os obstrueret iniusti. Quæ vera qui- Iob 9.
dem de Domini potestate, sed non conuenientia tanti vi-
ri meritis asserebant. Is ergo respondit: *In veritate noui quia*
ita est, quomodo enim erit iustus mortalis apud Dominum? Si enim
voluerit iudicio contendere cum eo, non audiet illum, vt non ad vnū
verbum eius ex mille contradicat. Sapiens est enim intellectu, & for-
tis & magnus: quis tam durus, vt in conspectu eius possit subsistere?
Qui facit montes inueterascere, & nesciunt, & euertit eos iracun-
dia. Qui commouet orbem terrarum a fundamentis, & columnæ e-
ius quatiuntur. Qui dicit soli, & non oritur, aduersus autem sidera
consignat. Qui extendit cælum solus, & ambulat sicut in pauimen-
to supra mare. Qui facit vergilias, & hesperum, & septentrionem,
& austri ministerium: qui facit magna & inuestigabilia, gloriosa-
que & immensa, quorum non est numerus. Si præterierit me, non
videbo: & si me prætergressus fuerit, nec sic sciam] Quanto vehe-
mentiore tuba iste crepuit de Domini potestate? Sed in ea
iustorum auxilium, non ruina est. Denique videtur expri-
mi potentia, sed magis redemptionis nostræ mysteria de- F
clarantur.

Quomodo intelligatur illud: Qui facit montes inueterascere, &c. &
de commotione columnarum: quomodo etiam sol iussus non orieba-
tur, & quomodo Dominus supra mare tanquam pauimen-
tum ambulet: & agit de multiplici hominis tribula-
tione, & veloci humanæ vitæ
cursu.

Cap. V.

QVi sunt enim montes quos inueterascere facit, nisi
Moyses, Aaron, & Elias, Iesus Naue, Gedeon, pro-
phetæ, omnes libri testamenti? Venit Dominus Iesus, no-
uum detulit testamentum, & illud quod erat vetus, fa-
ctum est nouum. Innouatus est Christianus, inueteta-
uit Iudæus. Renouata est gratia, inueterauit littera. Euer-
tit montes, & conuertit. Euertit enim & subruit intelle- Rom 7.
ctum secundum litteram, & statuit intelligentiam spirita- G
lem. Intellectus ergo ille legis euanuit carnalis; & factus 1 Cor.7.
est spiritalis. Vnde Apostolus ait: *Scimus autem quia lex*
spiritalis est, ego autem carnalis sum. Sed & ipse qui carnalis H
erat, factus est spiritalis, sicut ipse asseruit, dicens: *Puto*
enim & ego me spiritum Dei habere. Hos ergo montes inuete- 1 Cor.2.
rauit Iesus, & Iudæi nesciunt. *Si enim cognouissent, numquam*
Dominum maiestatis crucifixissent, numquam adhuc Iudaica Act.1.
deliramenta sequerentur. Ipsi sunt ergo qui nesciunt. Vn- Luca 23
de & in Euangelio dicit Dominus Iesus: *Dimitte illis pater,*
quia nesciunt quid faciunt. Sed non excusantur quod nesci-
unt, cum scire noluit quod debuerint cognoscere. Certè
non illis inuidemus, si Domini sequantur sententiā. Sen-
tentia enim soperiora solet absoluere, non futura. Sed nec
ille immunis à scelere qui crucifixit suæ auctorem salotis,
& postea veniam non poposcit. Esto vt ante ignorauerit
quem persequebatur, in cruce tamen positum debuit re- Matt 27.
cognoscere vniuersorum esse dominum elementorum,
sub quo omnia elementa tremuerunt, cælum obscuratū Ibid.
est, sol refugit, terra dissiluit, defunctorum sepulchra pa-
tuerunt, mortui viuentiū receperūt consortia. Vnde & Cē- Luca 10.
turio ait. *Vere Dei filius erat iste*, Cēturio agnoscit alienū, Leui Matt.27.
ta nō recognoscit suū: Gentilis veneratur, Hebræus abiurat. Iob 9.
Non immerito ergo columnæ orbis terrarū concussæ sunt,
quādo non crediderūt principes sacerdotū. Sed cōcussæ
sunt veteres, vt nouæ confirmarentur, sicut ipse digna- Ps 74
tus est dicere. *Ego confirmaui columnas eius.* Audi quas co- Gal. 2
lumnas confirmauerit: *Petrus & Iacobus & Ioannes*, qui vide-
bantur columnæ esse, *dexteras dederunt mihi & Barnabæ com-*
munionis. Quomodo ergo excusant se nescisse, quorum a-
lij viderunt, alij cognouerunt solem non expleto diei cur- Matth 12.
riculo recessisse, & rursus ante peractum spatium noctis
egressum, noctem in die fecisse, in nocte diem? Vtique in-
telligere debuerūt, quia sol iussus se recepit, & iussus exi-
uit. Prædixerat enim Dominus, quia tribus diebus futu-
rus erat in corde terræ, & tribus noctibus. Didicerat hoc
sol, seruabat præceptum. Dubitabat ergo, dicens: Quid Matth.12.
facio? Orior, & dies est: occido, & nox est. Si cursum meū
seruauero, demorabor mundi salutem. Festinemus etiam

[A] ad redemptionem nostram. Festinare etiam debeo ipse ad nouam vitam. [*Esai. 65.*] *Erit enim* beneficio crucis, qua renouantur [*Malac. 4.*] vniuersa, *& sol nouus, & cælum nouum.* Festino ergo, vt illum [*Matth. 27*] possim videre solem iustitiæ, illuminantem animas vniuersorum. Sed quid faciam? Ipse vult post triduum fieri resurectionem. Inueni quid faciam, vt & moras non faciam, & numerum dierum meorum custodiam. Nō faciam integrum diem & integram noctem. Abbreuiabo horas, vt tribus quidem diebus ac noctibus sit inter mortuos Dominus Iesus: citius tamen quam trium dierum & noctium interualla patiuntur, resurgat à mortuis. [*Luc. 23*] Abbreuiabo igitur horas vbi ascenderit crucem. A sexta hora statim fiat nox, ne videam Dontini passionē, sed fugiam parricidalis petsecutioois spectaculum. Occidam, & erit nox horarum trium: egrediar, & innouabo diem, vt sit horarū trium. Percussus est primus dies, sequetur nox secunda spatio suo, sequetur similiter dies, incipiet nox tertia, [B] resurget Dominus in nocte. & erit dies in lumine resurgentis, vt compleatur illud. *Et nox sicut dies illuminabitur.* Hic est [*Psal. 118*] dies ille magnus *quem vidit Abraham, & gauisus est,* de quo & [*Ioan. 8*] Dauid ait: *Hic est dies quem fecit Dominus, exultemus & lætemur in eo.* Cui non ministerio laboris, sed fructu exultationis interero. Ipse ergo Dominus diem ducit, & ante mundi consummationem videbitur lumen, *quod illuminat omnem* [*Ioan. 1.*] *hominem venientem in hunc mundum.* Ipse est Dominus, *qui signat & numerat multitudinem stellarum.* [*Ps. 146*] Ipse est Dominus, [*Ps. 103*] *qui cælum solus extendit, qui ambulat tanquam in pauimento super mare,* quando Petrus vidit eum ambulantem, & dixit: *Domine iube me venire ad te super aquas.* [*Mat. 14*] Et iussit Dominus: sed ille titubauit: & nisi porrexisset ei Dominus dexteram, dimersus fluctibus occidisset. Titubauit caro, saluauit dextera. Et ait illi: *Modicæ fidei, quare dubitasti?* [*Ibid.*] Fides ergo ambulauit in Apostolo, non caro. Denique fides titubauit, & caro sentire cœpit naufragium. Quod non improprie dictum est, quia caro nauis est animæ, sicut scriptum est: *Qui* [*Ps. 109.*] *descendunt mare in nauibus.* [*Ps. 47.*] Et ibi, *Ibi dolores vt parturientis in* [*Ioan. 16*] *spiritu vehementi conteres naues Tharsis.* [C] Animæ enim nostræ cum verbum parturiunt, edunt dolores. *Quæ autem peperit, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est illi ho-* [*3. Reg. 10*] *mo* qui mundum redemit. Naues Tharsis, id est intelligibiles, quæ Salomoni aurum ferebant atque argentum, id est corpora nostra, *quæ habent thesaurum in vasis fictilibus,* [*2. Cor. 4.*] vt Apostolus dixit. Vel quod etiam hic partus dubio conteruntur, iuxta quod dictum est: *Væ prægnantibus & nutri-* [*Luc. 21*] *entibus!* Nam cum anima quatitur, caro fluctuat. Vel spiritu vehementi agitabuntur infuso, cum expleto tempore fuerit resurgendum, [*Ezech. 37*] secundum quod scriptum est: *Veni spiritus, & insuffla in mortuos istos, & viuent.* Vnde & ipse [*Iob 19*] Iob in posterioribus dicit: *Noui n. quia æternus & potens est qui soluturus est me in terrā, & resuscitaturus pellē meam quæ portauit hæc.* Conteruntur autem qui suscitantur ad iudicium. [*Psal. 50*] Est autem bona contritio. *Cor enim contritum & humilia-* [*Ps. 159*] *tum Deus non spernit.* Et alibi: *Sana contritiones eius.* Sed & ad Iosaphat dictum est: *Contritæ sunt naues in Tharsis:* eo quod [*2. Para. 20.*] se sacrilegio miscuisset. Vtrumque igitur contritio significat, quia vtrumque est in die iudicij, *quando omnes qui in* [D] *monumentis sunt audient vocem filii Dei: & procedent qui bona* [*Ioan. 5.*] *fecerunt in resurrectionem vitæ: qui mala egerunt, in resurrectionem iudicii.* Quod etiam Dauid propheta significat, dicens: *Ibi dolores vt parturientis: sicut audiuimus ita & vidimus* [*Psal. 47*] *in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei nostri.* Namque & dolorem futurum, & lætitiam comprehendit: dolorem de iudicio, & de absolutione lætitiam. Sed ad propositæ nobis interpellationis fetiem reuertamur. *Multas* (inquit) [*Iob 9.*] *contritiones fecit mihi, respirare me non finit, replenit autem me amaritudine. Et quia virtute est potens, nemo potest iudicio eius resistere, Si iustus fuero, lingua mea errat. Magnum & potentem* [*Ibid.*] *disperdit ita. Improbi in morte graui, iusti autem irridentur. Dati sunt enim in manum impii, &c.*] Potentibus ira sua grauis est, improbis nequitia, iustis conditionis infirmitas. Ita nihil [*Ibidem*] periculo vacat. Fortitudo & magnitudo viri sua potestate decipitur, improbitas afflictatur, virtus ridetur. Ille quia plus potest, labitur: iste quia nihil potest, affligitur. Conditionis est vitium, quia, *vita mea velocior est cursore. Transiunt, & nihil vidit, tamquam nauis vestigium, aut aquilæ volantis & quærentis escam,*] ita præterit & vita hominis. Quod loquimur, obliuiscimur, nec vllum transitus nostri insigne deprehenditur, nisi quod sit plenum mœroris & gemitus. *Concutior* (inquit) *omnibus membris.*] Vtinam sit mediator noster arguens, & dijudicans inter vtrumque nostrum.

Deplorat vir sanctus suas & communes hominum calamitates.

CAP. I.

Dicam ad Dominum? *Quare sic me iudicas? An bonum tibi* [*Iob 10.*] *est si insustum ego sim, quia repulisti opera manuum tuarum, & consilio impiorum inuendisti? Numquid sicut mortalis videt, sic vides? aut vita tua sicut hominis, aut anni tui sicut viri, quia exquisisti iniquitates meas, & peccata mea inuestigasti? Nosti quia* [F] *impie non gessi: sed quis est qui de manibus tuis eruat?*] Magna fides, magna auctoritas conscientiæ, Deum testem mentis suæ arcessere. Quod conditionis est, non negat: quod impietatis est, repellit: quod infirmitatis est, fatetur. Peccasse conditionis est, quia nemo immunis. Impie agere non conditionis est, sed perfidiæ, & nequissimæ mentis venenum. Lapsus suos agnoscit iustus, sed absolutio hominis in Dei miseratione, non in hominis potestate est. *Manus* (inquit) *tuæ plasmauerunt me, & fecerunt me: postea con-* [*Ibidem*] *uersus percussisti me. Memento quia lutum me fecisti, & in terram me resolues. Numquid non vt lac mulsisti me, confecisti me sicut caseum? Corio & carne me induisti, ossibus & neruis me conseruisti. Vitam autem & misericordiam in me posuisti, & visitatio tua protexit spiritum meum.*] Quanta deploratio sancti viri pro communi infirmitate, quanta conuentionis auctoritas, quod Deus hominem manibus suis fecerit? Excusatur culpa infirmitatis obtentu, commendatur gratia priuilegio operationis æternæ, & protectionis dignatione cœ- [G] lestis. De quo loco etiam Dauid pulcherrime locutus est, dicens: *Quid est homo quod memor es eius, aut filius hominis quia* [*Ps. 8*] *visitas eum?* [*Hæc* (inquit) *habens in te, noui quia omnia potes, impossibile autem tibi nihil. Si enim peccauero, custodies me. ab iniqui-* [*Iob 10.*] *tate autem immaculatum me non fecisti. Si impius fuero, væ mihi! si sim iustus, non possum me erigere. Plenus sum enim confusione, inuestigor sicut leo ad necem.*] Vnde tria: *Si peccauero* (inquit) *custodies me.*] Et ideo ô homo fatere peccatum, vt veniam consequaris: dic iniquitates, vt iustificeris. [*Esai. 43*] Quid erubescis fateri eas in quibus natus es? negantis, non fatentis crimen est, negare quod natus sis. Quod accepisti, vtinam serues. Cur putas te habere quod non acceperis? Ergo peccator fateatur, impius ingemiscat: iustus non se erigat & extollat, ne per arrogantiam fructum iustitiæ amittat. Et pulchre ait: *Si iustus sum, non possum me erigere: plenus enim* [*Iob 10.*] *sum confusionis.*] Iustus enim aduertit magis fragilitatem suam, quam iniustus: & lapsus suos sapiens agnoscit, non agnoscit insipiens. Deniq. lapsibus sapiens compungitur, [*Prou. 18*] insipiens delectatur. Iustus accusator est sui. iniustus assertor. Iustus præuenire vult accusatorem confessione pec- [H] cati. iniustus peccatum suum occultare desiderat. Ille in principio sermonis occurrit vt prodat errorem, iste multiloquio sermonis sui sonum excusationis inuoluit, ne prodat errorem. [*Prou. 10.*]

Quid significet illud: Quare obscripsisti aduersum me mala, & apposuisti mihi adolescentiæ peccata, similiter & illud. Mortalis filius mulieris, breuis vita est, &c. præterea istud: Cum autem dormierit homo, non resurget vsq; dum cælum assuatur.

CAP. VII.

Iterum adijciens dicit: *Quare obscripsisti aduersum me mala, & apposuisti mihi adolescentiæ peccata?*] [*Iob 13.*] Pulchre id ætatis arripuit ad querelam, quæ magis ad vitium lubrica esse consueuit. Habet enim pueritia innocentiam, senectus prudentiam, ipsa vicina adolescentiæ iuuentus bonæ existimationis intuitum, & verecundiam delinquendi. Adolescentia sola est inualida viribus, infirma consilijs, vitio calens, fastidiosa monitoribus, illecebrosa delicijs. In tanto igitur confragoso & procelloso mundi huius turbine, cur tam crebra naufragia improuidæ adscribuntur ætati?

Vnde

Vnde præclare Dauid totius temporis eius veniam sibi à Domino postulauit, dicens: *Delicta iuuentutis meæ & ignorantias ne memineris Domine:* quia tunc maxime calor corporis feruet, & æstu sanguinis vaporantis ignescit. Sed iterũ ipsum audiamus: *Mortalis* (inquit) *filius mulieris breuis vitæ est & plenus iracundia, qui sicut flos floruit, & decidit: discedit autem vt vmbra, & non resistit. Nonne & ab hoc ratio quæritur? Et hunc fecisti intrare in iudicium sub conspectu tuo. Quis enim mundus est à sorde? Sed nemo, etiam si vnius diei sit vita eius super terram.*] Vere miserabilis conditio, vt homo peccati ui quod vitare non possit, rationem præstare cogatur, intrare in conspectu Domini, & iudicium subire omnipotentis compellatur, edere causas gestorum suorum, quæ tot vitæ suæ ætatibus percurrerit, cum mundus à peccato quiuis esse non possit, vt ab ipsis cunabulis prius obrepat infantiæ culpa, quam sit vllus sensus erroris. Quamque illud miserabile, vt breuis sit vita eius, dulcis illecebra, multiplex ærumna, iracundia quotidiana! Itaque in exigua delectatione amaritudo perpetua est. *Est* (inquit) *arboris spes. Si enim fuerit excisa, adhuc viridescit. & si in terra mortua radix eius fuerit, truncus eius adhuc ab odore aquæ germinabit, faciet autem messem sicut nouella planta. Vir autem defunctus abiit, & cadens mortalis homo nõ vltra est. Tempore autem fluctuat mare.*] Spectauimus propheticæ sermonis seriem ex duob. inferiorib. elementis, terra ac mari, quæ omni iniuriæ crebrisque tempestatib. subiacent, quam validum argumentum nostræ expressit ærumnæ? Terrena enim virgulta, nemorosaque arborum etiam cum fuerint mortua, in vsus vitales resurgunt. Mare quoque ipsum temporum vicibus solet fluctuare. At vero caro nostra semper exæstuat, sibique ipsa tempestas est, nec vnquam à montibus procellarum miserandisque naufragiis feriatur. *Cum autem dormierit homo non resurget vsque dum cælum assuatur.*] Quod videtur declarare, donec cælum moueatur. *Erit enim nouum cælum, & terra noua.* sicut scriptum est. Nam quod assuitur, vetus est: quod vetus, mutabitur. Denique audi Dauid dicentem: *Initio terram tu fundasti Domine, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem permanes: & omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium mutabis eos & mutabuntur.* Possumus etiam illud attexere, quoniam quod vetus est, assuitur, quod nouum, cogitur. *A diebus autem Ioannis Baptistæ regnum cælorum cogitur, & cogentes diripiũt illud.* Assuebat ergo illud synagoga in paucis, Ecclesia cogit in multis. Vel quia nunc cælum assui videtur nebulis & caligine, nocturnisque tenebris, & croceo diei surgentis rubore diuersa & discolori specie sæpe contexitur. *Tunc autem nox non erit amplius, & non indigebunt luce, & lumine solis, quia Dominus illuminabit super eos,* sicut dicit Ioannes. Vel quia, *Væ iis qui assuunt ceruicalia ad euertendas animas populi.* Deploranti prophetæ miseriam nostræ fragilitatis, quæ & in hac vita requiem non haberet, & vniuersa subito incursu mortis amitteret, Spiritus sanctus infudit tamdiu non resurrecturos homines, donec veniret qui non assueret vetera nouis, nec vestimẽtum nouum committeret in vestimentum vetus, sed omnia faceret noua, sicut ipse dixit: *Ecce facio noua,* Ipse est enim resurrectio, ipse *primogenitus ex mortuis,* in quo omnes quidem prærogatiuam futuræ resurrectionis accepimus, solus tamen ipse adhuc resurrectione perpetua resurrexit.

De intelligentia illius: Vtinam in inferno me conseruares, absconderes autem me donec desinat ira tua, &c.

Cap. VIII.

Audito igitur quid locutus esset in eo Deus, & cognito per Spiritum sanctum quod filius Dei non solum veniret in terra, sed etiam descensurus esset ad inferos vt mortuos suscitaret (quod tunc quidem factum est ad testimonium præcedentium, & exemplum futurorum) conuersus ad Dominum ait: *Vtinam in inferno me conseruares, absconderes autem me donec desinat ira tua, & statuas mihi tempus in quo memoriam mei facias. Si enim mortuus fuerit homo, viuet consummans dies vitæ ipsius. Sustinebo donec iterum fiam, donec vocabis me, ego autem te obaudiam, at opera manuum tuarum ne despicias. Numerasti autem meas adinuentiones, nec præteribit te quidquam ex peccatis meis. Signasti autem iniquitates meas in sacculo, & notasti si quid inscius præterii.*] Quam suauis locus, qui nos de resurrectione confirmat, & quam videtur voci Dominicæ conuenire, quæ in Euangelio legitur, vbi ait: *Tunc incipient dicere montibus, Cadite super nos: & collibus, Operite nos. Erit enim in consummatione sæculi ira Domini.* Recte ergo sanctus in iudicium mauult resurgere, quam in tempus diuinæ iracundiæ, quæ terribilis etiam innocentib. est. Simul etiam illud prophetare intelligitur, dicendo: *Statuas mihi tempus in quo memoriam mei facias.*] quod in passione Domini resuscitandus foret, sicut in fine huius libri testatur nec tamen deplorare desinit: & quo magis intelligit sibi resurrectionem esse propositam, vitam hac fugere desiderat, videns se in manus traditum aduersariorum, proiectũ se in potestate impiorum, cui etiam amici in inimicos conuersi sunt, qui cum debuerint consolari, ruinam super ruinam inferant: memor tñ conscientiæ suæ puræ, & mundæ orationis, ait: *Terra non cooperias in sanguine carnis meæ:*] vt oratio eius sicut incensum dirigatur ad Dominum, non in terra diuertatur. *Sancti* enim *oratio nubes penetrat:* peccatoris orationem, sicut à Deo Cain dictum est parricidæ, aperiens os suum terra in sanguine carnis abscondit. *Maledictus,* inquit, *à terra, quæ aperuit os suum accipere sanguinem fratris tui de manu tua; quoniam operaberis terram, & non addet virtutem suam dare tibi.*

De reprehensione eorum qui curiosius inquirunt secreta altitudinis sapientiæ Dei: quamque beatus sit ille qui sapientiam inuenerit, & quæ sit vera sapientia.

Cap. IX.

Flebiliter igitur sanctus deplorat vitæ istius tempora: *Peto* (inquit) *& spiritu circumferor, oro autem sepulturam, & non impetro, precor laborans. Et quid faciam? Dies mei transierunt in horrore, dirupti sunt articuli cordis mei.*] Nec tamen derogat iudicio Dei. Scit enim *profundam* esse *altitudinem sapientiæ & scientiæ Dei, & inscrutabilia iudicia eius, atque inuestigabiles vias eius.* [*Non calcauerunt* (inquit) *eam filii se glorificantium nec transiuit per eam leo.*] Quis enim potuit vias eius comprehendere, quæ abdite occulta penetrant? *Vnde* (inquit) *inuenta est sapientia? aut quis locus disciplinæ? Nescit homo viam eius, nec inuenta est in hominib. Abyssus dixit, Non est in me: & mare dixit, Nõ est mecũ.*] Nõ tibi licet scire ô homo alta sapientiæ: ideo tibi scriptum est: *Noli altum sapere sed time.* Quid curiose quæris inuestigare quod tibi non expedit scire, nec cognoscere datũ? Paulus audiuit aliqua secreta sapientiæ, quæ prohibitus est aliis intimare, & ideo raptus est in paradisũ, raptus vsq; ad tertium cælum, vt audiret ea quæ in terris audire non poterat. Si quæ audiuit homo, non licuit ei loqui, quẽadmodũ quod non audiuit inquiris? Imperatoris huius in terris non licet tibi scire consilia, & vis scire diuina? Non licet tibi curiosius inuestigare quæ in terris geruntur, & curiosius requiris quid supra cælũ agatur? Cur tu disputas vnde nata sit sapientia? *nescit homo viam eius, nec in hominib. inuenta est sapientia*] Non in Moyse, non in Aaron, non in Iesu Naue fuit, non in ipso Dauid qui ait: *Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* vnde ipse dixit in posteriorib. *Velut iumentum, factus sum apud te.* Supra te est scire ô homo altitudinẽ sapientiæ, satis est tibi vt credas. *Si enim non credideritis,* inquit, *nec intelligetis.* Abyssum scire nõ potes, abyssũ non potes comprehendere, quomodo altitudinẽ sapientiæ cõprehendes? Abyssus dixit, *Non est in me,* & tu putas dicere quia in te est sapientia? Abyssus ergo dixit, *Non est in me,* quia ipse Dominus dixit: *Non derelinques animã meam in inferno.* Et Apostolus dixit: *Quis descendet in abyssum,* hoc est Christum ex mortuis deducere. Ergo si interrogatur abyssus, Vbi est sapientia? respondet: *Non est in me, quia surrexit.* Si interrogatur mare, *Vbi est sapientia?* dicit, *Mecũ non est, quia calcauit me, nec fluctus mei eam turbare potuerunt.* Et tu ergo in hoc sæculi istius politus freto noli perfectam illam Dei sapientiam in hoc mundo quærere: quia *mundus eam nõ cognouit.* Sed si vis eam inuenire, calca fluctus huius mundi, sicut

A calcauit Petrus,&ambula super aquas huius sæculi,& por
Matt.14. riget tibi dexteram sapientia, sicut porrexit & Petro:quia
nemo fuit quem non sæculi huius vnda turbauerit. Tur-
bauit Abraham,turbauit & Moysen, turbauit & Petrum.
Exod. 14. Moyses per mare transiuit, & per mare peditum duxit ex-
ercitum, sed ante & ipse turbatus est. Petrus super aquas
Matt. 14. calcauit , sed mersus fuerat corpore , quia infirmioris
fidei vestigio claudicauit. Ergo noli sapientiam in mari
quærere quia non dixit cum mari se futurum Dominus
Iesus,sed cum discipulis suis, vt aliqua ex parte eũ cogno-
Mat.28. scerent, quibus ait. *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consumma-
tionem sæculi.* Beati cum quibus est,vtinam & nobiscum sit.
Sed nobiscum mare est, Petrus cum Christo, quia & ipse
calcauit mare. Nobis aurum cordi atque argentum est,sa-
Act. 3. pientia autem supra aurum,non in auro est. Ideo qui sapi-
entiam habere cupiebat: *Argentum* (ait) *& aurum non habeo,
sed quod habeo, do tibi:in nomine Iesu Christi Nazareni surge &
B ambula.* Quia aurum non habebat, in nomine Christi ha-
Iob 28. bebat piæ operationis gratiam. Ideo & tibi dicitur. *Et tra-
he sapientiam in interiora.*]& infra: *Latuit* (inquit) *omnem ho-
minem,& à volatilibus cæli abscondita est.*] Nec homines scie-
bant vbi erat,nec angeli, quia ipsi sunt aues cæli,de quib.
Ibid. dictum est: *Et vidi angelum volantem per cælum.* Nemo potuit
noscere sapientiam, quia *nemo nouit filium nisi pater, & nemo
Apoc. 14. nouit patrem nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.* Ipse ergo re-
Matth. 11. uelauit Ioanni cum quo esset sapientia : & ideo dixit ille,
non quod suum erat, sed quod sapientia infudit ei: *In prin-
Ioan. 1. cipio erat verbum, & verbum erat apud Deum.* [*Nescit sapientiam
interitus, nescit malitia.*] Interitus enim tenere eum non
1 Cor 15. potuit,qui dixit: *Vbi est mors victoria tua? vbi mors aculeus tuus?*
Prou 1. Nescit etiam malitia, quia dixit: *Quærent me mali, & non in-
Eccl 1. uenient.* Possunt dicere: *Audiuimus gloriam eius.*] Solus est De
us qui nouit eam, *quia Deus* (inquit) *bene constituit viam eius.
Ioan. 1. Ipse enim nouit locum eius.*] quod sit receptaculum sapientiæ,
audi discipulum eius dicentem: *Vnigenitus filius qui est in sinu
patris, ipse enarrauit.* Agnouit enim patrem filius, quia ipse
C ait: *Sicut agnouit me pater, & ego agnosco patrem* Æqua mensu-
Ioan. 10. ra est cognitionis, vbi vnitas potestatis est. Pater ergo qui
omnia fecit, nouit ventorum libram, aquarum mensuram:
ipse vidit sapientiam, eum præparauit eam , & enarrauit
eam per Prophetas suos, sicut & filius patrem enarrauit,
quem nihil præterit, & dixit. *O homo, quid vis profunda scire
Iob. 28. sapientiæ quæ supra te sunt?* [*Timere Deum sapientia est, abstinere à
malo disciplina est.*

*S. AMBROSII DE INTERPELLATIO-
ne S. Iob libri primi
finis.*

Sũmarium libri secundi de interpellatione sancti Iob.

D A cap. I. vsque ad cap. IV. vulgarem hominum quæstionem examinat, cur iusti affligantur, impij vero bonis affluant, continuando enarrationem super alia quædam capita libri sancti Iob.

In cap. V. concludit, cum iustos in hoc sæculo affligi sit bonum, nedum non timendas, sed optandas esse afflictiones.

Capita Libri secundi de Interpellatione Iob.

1. *Quod plerique etiam prudentes moueantur cum viderint iniustos affluere rebus secundis, iustos autem frequenter in hoc sæculo affligi.*
2. *Quomodo sanctus Iob in aduersis fortior factus sit: & tacendo irridendoq; suos conuiciatores redarguerit, ostendens quod à Domino Deo sua tentatio venerit.* E
3. *Quantum bonum sit taciturnitas, & quod multi per sermonem decepti sint: quam pulchrum etiam sit ridere cum nobis maledicitur, ex eo quod iniuriarum cumulus bonæ conscientiæ non præiudicet.*
4. *Qua ratione si propter peccata hominibus eueniant mala, impij tanta bonorum copia abundent.*
5. *Quod orandum potius nobis hic sit, subire laborem quam rerum temporalium abundantia affluere, propter diuersum & contrarium vtriusq; finem, eo quod sic vera sapientia inueniatur.* F

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, DE INTERPELLATIONE S. IOB. Liber secundus.

Iob. Cap. XVIII.

RESPONDENS *autem Baldad Sauchites, dicit: vsquequo non cessabis? Mane, vt & ipsi loquamur. Quare vt quadrupedes tacuimus coram te? interfecit te ira. Quid enim si tu mortuus fueris, inhabitabis quæ sub cælo? aut subuertentur montes à fundamentis?* G *& lumen impiorum extinguetur, & non eueniet earum flamma? Lumen eius tenebræ in tabernaculo, at lucerna in eo extinguetur. Venentur minimi facultates eius, erret autem eius consilium. Immittatur pes eius in laqueo, in rete inuoluatur. Veniant super eũ laquei, roborabit in eum sitientes. Absconditus est autẽ in terra funiculus eius, & decipula illius in semitis. In circuitu perdant eum dolores, multi circum pedem eius veniant in fame angusta, ruina autem ei præparata est insignis. Comedantur eius rami pedum, comedat autem eius pulchra mors. Scindatur de tabernaculo eius sanitas, teneat autem eum necessitas accusatione regia. Habitabit in habitaculo eius in nocte eius, dispergentur* H *decentia eius in sulphure. Deorsum radices eius siccabuntur, & sursum corruet messis eius. Memoria eius pereat de terra, & erit nomen ei in faciem extraneo. Expellat eum de luce in tenebras, & ab orbe terrarum transtulerunt eum. Non erit notus in populo eius, neque saluatus in subcælesti domus eius. Sed in rebus eius viuent alij , super eum gemuerunt vltimi, primos autem tenuit stupor. Hæ sunt domus iniustorum , hic autem locus ignorantium Dominum.*

Cap. XIX.

R*Espondens Iob dicit: Vsquequo afflictam facietis animam meam, & occidetis me sermonibus? Cognoscite solum quod Dominus fecit me sic, loquimini contra me. Non reuerentes incumbitis mihi, nempe iam in veritate ego errani , & apud me inhabitat*

A *error. Loquutum esse verbum quod non oportet: & verba mea errant & non in tempore. Sine autem, quoniam in me magnificamini, insultatis vero mihi opprobrio. Cognoscite igitur quod Dominus est qui turbauit, munitionem autem eius in me exaltauit. Ecce rideo opprobrio, & non loquar: clamabo, & nondum iudicium. In circuitu circum ædificatus sum, & non transibo, in facie mea tenebras posuit. At gloriam meam à me exuit, abstulit coronam de capite meo. Dilaniauit me in circuitu, & abiui. excidit autem sicut arborem spem meam. Grauiter mihi ira vsus est, reputauit autem me sicut inimicum. Simul ac venerunt eius tentationes in me, viis meis circumdederunt me insidiatores. A me quidem fratres mei recesserunt, cognouerunt alienos plus quam me. Amici mei immisericordes facti sunt, neque adiunxerunt me, proximi. Et qui*
B *nouerunt meum nomen, obliti sunt mei. Vicini domus, ancillæque meæ, alienus fui coram eis. Seruum meum vocaui, & non obediuit: os autem meum deprecabatur, & supplicabam vxori meæ. Aduocabam adulans filios concubinarum mearum, ipsi autem in sæculum me auersati sunt: quando resurgo, contra me loquuntur. Abominati sunt me qui cognouerunt me: quos autem amaueram, insurrexerunt mihi. In pelle mea putruerunt carnes meæ, at ossa mea in dentib. habentur. Miseremini mei, miseremini mei ô amici, manus enim Domini est quæ tetigit me. Cur autem me persequimini sicut & Dominus, & de carnibus meis non saturamini? Quis vtique det vt scripta sint verba mea, vt posita sint ea in libro in sæculum, in stilo ferreo & plumbeo, aut in petris insculpta esse? Noui enim quia æternus & potens est qui soluturus est me in terram, & suscitaturus pellem meam quæ portauit*
C *hæc. A Domino enim hæc mihi confecta sunt quæ ego mihi conscius sum, quæ oculus meus vidit, & non alius: omnia autem mihi consummata sunt in sinu. Si vero dicetis: Quid dicemus coram eo, & radicem sermonis inuenimus in eo? Cauete & vos à tegmine, furor enim in iniquos superueniet, & tunc cognoscent vbi est eorum materia.*

Cap. XX.

R*Espondens autem Sophar Minæus, dicit: Non sic putabam contradicere te hæc, & non intelligitis magis quam ego. Disciplinam confusionis meæ audiam: & spiritus ex intelligentia respondet mihi. Nonne hæc nosti à principio, ex quo positus est homo super terram? Gaudium impiorum ruina grauior, lætitia au-*
D *tem iniquorum perditio. Si ascenderint in cælum eius dona, & sacrificium eius nubes attigerit. Quando enim videatur iam firmatum esse, tunc in fine periibit. At qui cognouerant eum, dicent: Vbi est? Sicut insomnium quod auolauit, non inuenietur, volauit autem sicut visio nocturna. Oculus aspexit, & non addet, & non amplius aduertet eum locus suus. Filios eius perdant minores, manus eius vrant dolores. Ossa eius repleta sunt adolescentia eius, & cum eo in tumulo terra dormient. Si dulcis fuerit in ore eius malitia, abscondet eam sub lingua sua. Non parcet ei, & non derelinquet eam: & congregabit eam in medio gutturis sui, & non poterit adiuuare eum. Fel aspidis in vtero eius, diuitiæ iniustè congregatæ euomentur, de domo eius extrahat eum angelus. Furorem autem draconum sugat, occidat vero eum lingua serpentis. Non videat mulsionem pastorum, neque pascua mellis & butyri. In vana & inania laborauit, diuitias de quibus non gusta-*

E *bit. Sicut caro neruosa quæ non manditur, quæ non bibitur. Multorum enim impotentum domos fregit: tabernaculum autem rapuit, & non extruxit. Non est eius salus facultatibus, in desiderio suo non saluabitur. Non sunt reliquiæ cibis eius, propter hoc non florebunt eius bona. Cum autem videatur iam saturatus esse, arctabitur: omnis vero necessitas super eum veniet. Si quo modo impleuerit ventrem suum, immittat in eum furorem iræ, lauet in eum dolores, & non saluetur de manu ferri, vulneret eum arcus æneus. Pertereat per os eius sagitta, stellæ autem in tabernaculis eius. Deambulent in eo timores, omnes autem tenebræ ei permaneant. Deuoret eum ignis qui non incenditur, vexet autem eius aduena domum. Reuelet eius cælum iniquitates, terra autem insurgat ei. Inundet domum*
F *eius perditio in finem, dies iræ superueniat ei. Hæc pars hominis impij à Domino & possessio eorum quæ sunt ei à speculatore.*

Cap. XXI.

R*Espondens autem Iob dicit: Audite, audite verba mea, vt sit mihi à vobis hæc cōsolatio. Portate me, ego autem loquar, postea non deridebitis me. Quid enim? numquid hominis mea redargutio? aut cur non irascar? cum inspexeritis in me stuporem habente, manum ponentes in maxilla. Si recordatus fuero, stupui, habent autem meas carnes dolores. Quare impij viuunt, inueterauerunt autem & in diuitijs? Semen eorum secundum animam, at filij eorum in oculis. Domus eorum rectè stant, non est illis timor, non est in eis flagellum à Domino. Bos eorum non fecit abortiuum: saluata est autem eorum in ventre habens, & non of-*
G *fendit. Manent sicut oues perpetuæ, at pueri eorum ludunt accipientes psalterium & citharam, & delectantur voce psalmi. Consummarunt in bonis vitam suā, in requie autem inferni dormierunt. Dicit autem Domino, Discede à me, vias tuas scire nolo. Quid omnipotens, quoniam seruiemus ei? aut quæ vtilitas, quoniam obuiabimus ei? In manib. enim non fuerunt ei bona, opera autem impiorum non aspicit. Verumtamen & impiorum lucerna extinguetur, superueniet eis subuersio, dolores autem eos habebunt à furore. Erunt sicut palea ante ventum, aut sicut puluis quem abstulit turbo. Deficiant filios facultates eius: retribuet ad eum & cognoscet. Videant oculi eius suam interfectionem, à Domino autem non saluetur. Quoniam voluntas eius in domo eius cum eo, & numeri mensium eius diuisi sunt. Numquid non Dominus est qui docet intellectū*
H *& scientiam, ipse autem sapientes discernet. Hic moritur in potentia stultitiæ suæ, totus in abundantia & gratia. Interiora autem eius plena adipe, medullæ vero eius superfluit. Ille autem conficit in amaritudine animæ suæ cursum vitæ, nihilq́; boni epulatus finem accipit. Simul quidem in terra dormiunt: putredo autem eos operuit. Itaq; noui vos, quoniam audacia incumbitis mihi, quoniam dicetis: Vbi est domus principis, & vbi tegmē tabernaculorum impiorum? Interrogate prætereuntes viam, & signa eorum non alienabitis. Quoniam in diem perditionis subleuatur malus, in diem autem furoris eius ducetur. Quis renunciabit in faciem eius viam eius? & ipse fecit: quis tribuet ei? Et ipse ad sepulcra ductus est, & in aceruo vigilauit. Dulces fuerunt ei lapides torrentis & post eum omnis homo abibit, & ante illum innumerabiles. Quomodo autem mihi adijcietis inania? at me quiescere à vobis nihil.*

Cap. XXII.

A Respondens autem Eliphaz Themanites, dicit: Numquid non Dominus est, docens intellectum & scientiam? Quid enim cura est Domino, si tu fuisti operibus irreprehensibilis? Numquid vtilitas, quoniam simplicem facies viam tuam, aut rationem tui facient redarguet te, & simul veniet tecum in iudicium? Numquid non malitia tua est multa, innumerabilia vero tua sunt peccata? Pignerabas quidem à fratribus tuis frustra, vestimentum autem nudorum abstulisti. Neque aqua sitientes potasti, sed esurientium subtraxisti frustum panis. Miratus es quorumdam vultus, habitare autem fecisti pauperes in terra. B Viduas dimisisti vanas, pupillos autem afflixisti. Igitur circumdederunt te laquei, & vrsit te bellum indecens. Lumen tibi tenebræ euasit, dormientem autem aqua te operuit. Numquid non excelsa habitat, qui aspicit? at iniurio latos humiliauit. Et dixisti: Quid nouit fortis? numquid per caliginem iudicabit? Nubes latibulũ eius, & non videbitur, & gyrum cæli perambulat. Numquid semitam æternam custodies, quam calcauerunt viri iniusti, qui comprehensi sunt immaturi: Flumina fluens fundamenta eorum, dicentes: Dominus quid faciet nobis? aut quid inducet nobis omnipotens, qui impleuit domos eorum bonis: consilium autem impiorum longe ab eo. Videntes iusti riserunt, irreprehensibilis autem subsannauit eos: nisi destructa est substantia eorum, & reliquias eorum deuorat ignis. Esto autem durus, si sustinueris, postea fructus tuus erit in bonis. Suscipe de ore illius interpretationem, & recipe verba eius in corde tuo. Si autem reuersus fueris & hu- C miliaueris te ipsum coram Domino, longe fecisti à tabernaculo tuo iniquitatem. Sedebis super aggerem in petra, vt petra torrentis Ophir. Erit igitur tuus omnipotens adiutor ab inimicis, purum autem reddet te sicut argentum igne probatum. Postea cum audacia loqueris coram Domino, cum respexeris in cælum hilariter. Cum oraueris autem tu ad eum, exaudiet te, dabit vero tibi reddere vota. Restituet tibi tabernaculum iustitiæ in viis autem tuis erit lux. Quoniam humiliauit se ipsum, & dices, Superbiuit, & inclinatum oculis saluabit Saluabit innocentem, & saluus esto immundis manibus tuis.

Cap. XXIII.

D Respondens autem Iob, ait: Etiam noui quod ex manu mea redargutio mea est, & manus eius grauis facta est super meum gemitum: Quis igitur nouerit quod inueniam illum, & veniam in terminum? Dicam autem meum iudicium, os autem meum replebo redargutionibus. Sciam vera sanitatem, quæ mihi dicet, sentiam autem quæ mihi renuntiabit. Si in multa fortitudine superueniet mihi, postea in minis me vtetur. Veritas enim & redargutio ab eo, educat autem in finem meum iudicium. In prima enim ambulabo, & non amplius sum: quæ autem in nouissimis, quid noui? Sinistra quæ fecit ipsius non restiti, circumtaciet dextera, & non videbo. Nouit enim iam viam meam, probauit autem me sicut aurum. Egrediar in præceptis eius: vias enim eius custodiui: & non declino à præceptis eius, & non prætercam, in sinu autem mea abscondi verba eius. Si autem & ipse iudicauit sic, quis est resistens ei? Nam ipse voluit & fecit, propter hoc super eum studui. Admonens autem curam habui eius su- E per hoc, à facie eius celer ero, considerabo & perterritus ero ex eo. Dominus emolliuit cor meum, & omnipotens vrsit me. Non enim noueram quod superuenient mihi tenebræ, ante faciem autem meam operuit caligo.

Cap. XXIV.

Cur autem Dominum non latuerunt horæ? impij autem confinia transgressi sunt? Gregem cum pastore diripuerunt: subiunctorium pupilli abduxerunt, bouem viduæ pigneraucrunt. Declinauerunt impotentes de via iusta, pariter obsconditi sunt mansueti terræ. Euaserunt autem sicut asini in agro, super me egressi suam actionem. Dulcis fuit eorum panis in iuniores. Agrum ante tempus non suum demessuerunt, in- F firmi autem in vineis impiorum absque mercede & cibo operati sunt. Detractis vestimentis nudos fecerunt dormire multos: plerisq. quorum anima operimentum ademerunt, stillicidiis humescebant montium: & quia tegumentum deerat, petra sese operiebant. Rapuerunt pupillum ab vbere, eum autem qui cecidit humiliauerunt. Nudos fecerunt iniuste, esurientium autem frustum panis abstulerunt. In tenebrosis iniuste insidiati sunt, viam autem iustam non nouerunt, qui de ciuitate & domibus propriis eiecerunt. Anima puerorum gemuit valde, ipse autem cur horum speculationem non fecit? Super terra existentibus illis & non cognouerunt, viam autem iustitiæ non nouerunt, neq. semitas eius ambulauerunt. Cum cognouit eorum opera, tradidit eos in tenebras, & nocte erit sicut fur. Et oculus adulteri obseruauit tenebras, dicens: Non considerabit me oculus, & operimentum vultus po- G suit. Perfodit in tenebris domos, interdiu sigillauerũt se ipsas, non cognouerunt lucem. quoniam simul eis in aurora vmbra mortis, quoniã cognoscet tumultus vmbra mortis. Leuis est super faciem aquæ, maledicta sit pars eorum super terram, appareant autem plantæ eorum in terra arida. Vlnam pupillorum rapuerunt, postea ad memoriam ductum est eorum peccatum. Sicut nebula roris non apparens factus est, reddantur autem ei quæ fecit: conteratur vero omnis iniustus sicut lignum immedicabile. Sterilis enim non benefecit, & mulieris non misertus est. Furore subuertit impotentes, cum steterit igitur, non credat in suam vitam. Debilitatus non speret sanum esse, sed cadet morbo. Multis enim nocuit sublimitas eius, marcuit autem sicut malua in ardore, aut sicut spica à calamo sponte decidens. Si autem non, quis H est qui dicit mendacia me dicere, & ponet in nihil verba mea.

Cap. XXV.

Respondens autem Baldad Sauchites, ait: Quid enim procemium aut timor ab eo qui facit vniuersum in altissima? Non enim aliquis putet quod est dilatio prædonibus: super quos autem non veniet insidiatio ab eo? Quomodo enim erit iustus homo coram Domino? aut quis mundauerit se natus de muliere? Si lunæ ordinat, & non illucet, stellæ autem non mundæ coram eo. Sine autem, homo putredo, & filius hominis vermis.

Cap. XXVI.

A Respondens vero Iob dixit: Cui appositus es, aut cui auxiliatus es? numquid non cui multa fortitudo, & cui brachium robustum est? Cui dedisti consilium? nonne cui omnis sapientia? Aut quem insequeris? nonne cui maxima potentia? Cui renuntiasti verba? spiritus autem cuius est egressus ex te? Numquid gigantes nutrientur, sub aqua & vicinis eius? Nuda inferna in conspectu eius, & non est amictus nequissimis. Qui extendit boream in nihilum, suspendit terram super nihilum. Alligat aquam in nubibus suis, & non est rupta nubes sub pedibus eius. Qui tenet vultum solij, qui expandit super illud nebulam suam. Præceptum circumdedit in faciem aquæ, B vsque ad consummationem lucis cum tenebris. Columnæ cæli dissiluerunt, & timuerunt ab increpatione eius. Virtute compescuit mare, disciplina autem strauit cetum. Claustra cæli formidant eum: præcepto mortificauit draconem præuaricatorem. Ecce hæ partes viæ eius, & super humorem sermonis audiemus in eo: virtutem tonitrui eius, quis intelliget quando faciet?

Cap. XXVII.

Adhuc autem addens Iob dixit proœmio: Viuit Dominus qui sic me iudicauit, & omnipotens qui amaram fecit meam animam. Siquidem adhuc halitu meo existente, spiritus autem diuinus circumexistens mihi in naribus. Non loquentur labia mea iniqua, neque anima mea meditabitur iniusta. C Ne mihi sit iustos vos ostendere, donec moriar: non enim amouebo innocentiam meam. Iustitiæ autem attendens non tradam: non enim conscius sum mihi quod illicita fecerim. Verum tamen sint inimici mei sicut subuersio impiorum: & in me insurgentes sicut perditio iniquorum. Et quæ enim est spes impio, quoniam continet? Numquid si confidit in Domino, saluabitur? aut deprecationem eius exaudiet Dominus: Aut cum venerit ei necessitas, num habet aliquam sermonis audaciam coram illo? aut sicut cum inuocauerit, ipse exaudiet eum? Sed iam renuntiabo vobis quid est in manu Domini: quæ sunt apud omnipotentem non mentiar. Ecce iam omnes nostis, quod vana vanis inicitis. Hæc pars hominis impij à Domino: possessio autem potentium superueniet ab omnipotente super eos. Si autem multi D fuerint filij eius, in occisionem erunt: si vero viri euaserint, mendicabunt. At superstites eius morte morientur, viduas autem eorum nemo miserabitur. Si congregauerit sicut terram argentum, sicut lutum autem præparauerit aurum. Hæc omnia iusti vendicabunt, at pecunias eius veraces habebunt. Euasit autem domus eius sicut tinea, & sicut tela araneæ. Dormiet diues, & nihil adijciet: aperuit oculos suos, & iam non est. Occurrerunt ei sicut aqua dolores, nocte autem abstulit eum caligo. Tollet eum ventus vrens, & abibit, & ventilabit eum de loco suo. Et inijciet super eum, & non parcet, de manu eius fuga fugiet. Pulsabit super eum manus suas, & exibilabit eum de loco suo.

Cap. XXVIII.

E Est enim argento locus vnde fit: locus autem auro vnde conflatur. Ferrum quidem enim de terra fit, æs autem sicut lapis inciditur. Ordinem posuit tenebris, & omnem terminum ipse scrutatur lapis tenebræ, & vmbra mortis. Incisio torrentis à calce, at qui obliuiscentes viæ iustæ, infirmati sunt ex mortalibus. Terra ex ea exibit panis, subtus eam versa est sicut ignis. Locus sapphiri lapides eius, & tumulus aureus eius semita. Non nouit eam volatile, & non intuitus est eam oculus vulturis. Non calcauerunt eam filij se glorificantium, nec transiuit per eam leo. In rupe extendit manum suam, subuertit autem à radicib. montes. Ripas fluuiorum excidit, omne autẽ pretiosum vidit meus oculus. F Profunda fluuiorum reuelauit, ostendit aũt suam potentiam in lucem. At sapientia vnde inuenta est? aut quis locus disciplinæ? Nescit homo viam eius, neque inuenta est in hominibus. Abyssus dixit, Non est in me: & mare dixit, Non est mecum. Non dabit conclusum aurum pro ea, & non appendetur argentum commutatio eius. Et non comportabitur auro Ophir in onyche pretioso & sapphiro. Non adæquabitur ei aurum & vitrum: & commutatio eius supellectilia aurea. Excelsa & sublimia non commemorabuntur: & trahe sapientiam in interiora. Non adæquabitur ei topazium Aethiopiæ, auro puro non comportabitur: At sapientia vnde inuenta est? qualis autem locus est intellectus? Latuit omnem hominem, & à volatilibus cæli abscondita est. Interitus & malitia dixerunt: Audiuimus gloriam eius. Deus bene constituit viam eius: ipse enim nouit locum eius. Ipse q̃ sub cælum totũ intuetur, videns quæ in terra, omnia quæ fecit, ventorum li- G bram, & aquarum mensuram quando fecit. Hic vidẽs numerauit, & viam in concussione vocis. Tunc vidit illam, & enarrauit eam, cum præparasset inuestigauit. Dixit autem homini: Timere Deum, sapientia est: abstinere à malo, disciplina est.

Cap. XXIX.

Adhuc autem addens Iob dixit proœmio: Quis me ponat iuxta mensem ante dierum quibus me Deus custodiuit: vt quando splendebat lucerna eius super caput meum, quando lumine eius ambulabam in tenebris? Quando fui in diebus iuuentutis meæ. quando Dominus speculationem faciebat domus meæ. Quando fui diues valde, in circuitu autem meo pueri H mei. Quando fluebant meæ viæ butyro, aut montes mei fluebant lacte. Quando exibam diluculo in ciuitatem, in plateis quidem ponebatur mea cathedra, Videntes me iuuenes absconsi sunt, senes autem omnes steterunt. Adulti cessauerunt loquentes, digitum imponentes super os. At qui audierunt, beatum dixerunt me: & lingua eorum gutturi suo adhæsit. Quoniam auris audiuit, & beatum dixit me: oculus autem videns me declinauit. Liberaui enim pauperem de manu potentis: & pupillo, cui non erat adiutor, auxiliatus sum. Benedictio pereuntis super me veniat, os autem viduæ mihi benedixit. Iustitiam indutus sum, vestitus sum autem iudicium sicut diploidem. Oculus fui cæcorum, pes autem claudorum. Ego fui pater impotentum: causam autem quam non sciebam inuestigaui. Contriui molas iniquorum, de medijs autem dentibus eorum prædam euulsi. Dixi: Aetas mea senescet sicut truncus palmæ, multum tempus viuam.

A Radix mea aperta est in aqua, & ros morabitur in messione mea. Gloria mea mea noua mecum, & arcus meus in manu eius ambulabit. Qui me audierunt, attendebant: tacuerunt autem in meo consilio. Super meum verbum non addiderũt, lati autem erant quãdo illis loquebar. Sicut terra sitiens suscipiens imbrem, sic isti meum sermonem. Si risseram ad eos, non credi-

derant, & lux vultus mei non cadebat. Elegit viam eorum, & sedi imperans, & in tabernaculo eram sicut rex in satellitibus. Quemadmodum passionibus affectos consolabar.

Cap. XXX.

B NVnc vero deriserunt me minimi, nunc hortantur me in parte, quorum contemnebam patres eorum, quos non putaui esse dignos canibus eorum gregum. Et fortitudo manuum ipsorum ad quid mihi? Super ipsos periit consummatio, in egestate & fame sterilis, fugientes in aquosam heri pressuram & miseriam. Frangentes auronem insonante, qui auro erant eorum cibaria. Inhonorati & viles habiti, indigentes omnis boni: & qui radices lignorum mandebant præ fame magna insurrexerunt mihi fures. Quorum domus eorum erant foramina petrarum, in medio bene sonantium clamabunt, qui sub sarmentis agrestibus viuebant. Stultorum filij & ignobilium nomen & gloria extincta à terra: nunc autem cithara ego sum eorum, & me prouerbium habent. Abominati sunt me recedentes longe, à facie autem mea non abstinuerunt sputum. Cum aperuisset enim pharetram suam, afflixit me, & frenum faciei meæ emisit. Ad dexteram germinis insurrexerunt, pedes eius extendit, & viam

C fecit in me semitas perditionis eorum. Attrita sunt semita mea, exuit enim meam stolam, sagittis suis iaculatus est me. Vsus est me vt vult, in doloribus completus sum, Reuertuntur mei dolores, abijt mea spes quiescentis, & sicut nebula salus mea. Et nunc in me effunditur anima mea, habent autem me dies dolorum. Nocte ossa mea combusta sunt: at nerui mei dissoluti sunt. In multa fortitudine apprehendit meum vestimentum, sicut circumorale tunica mea circumdederunt me. Reputasti autem me sicut lutum, in terra & cinere mea pars. Clamaui ad te, & non audis me steterunt & considerauerunt me. Insultasti mihi crudeliter: manu potenti me verberasti. Ordinasti autem mihi in doloribus, & eiecisti me à salute. Noui enim quod mors me conteret: domus enim omni mortali terra. Vtinam enim possem meipsum capere, aut deprecatus

D alterum alium, & faciet mihi hoc. Ego autem super omni impotente fleui, gemui vero videns hominem in necessitatibus. Ego expectans bona, ecce occurrerunt mihi magis dies malorum. Venter meus efferbuit & non tacebit, præuenerunt me dies paupertatis. Gemens ambulo sine furore, steti autem in congregatione clamans. Frater fui Sirenum, amicus autem struthionũ. Cutis mea obtenebrata est valde, at ossa mea præ ardore. Et sit in luctum mea cithara, at psalmus meus in fletum mihi.

Cap. XXXI.

FOedus posui oculis meis, & non intelligam super virginem. Et quid diuisit Deus desuper, & hæreditas sufficientis ex altissimis? Væ perditio iniquo, & abalienatio facientibus iniquitatem: Nonne ipse videbit viam meam & omnes gressus meos enumerabit? Si

E autem fui ambulans cum scurris, si & festinauit pes meus in dolum. Appensus sum enim in statera iusta, sciuit autem Dominus iniustitiam meam. Si declinauit pes meus de via, si oculum sequutum est cor meum, si autem & manibus meis tetigi dona. Seram igitur, & alij comedant, eradicatus etiam sim super terram. Si sequutum est cor meum mulierem viri alterius, & insidiator fui ad ostia eius. Placeat igitur & vxor mea alij, at paruuli mei humilientur. Furor iræ irretentibilis, coinquinare viri vxorem. Ignis enim est comburens in omnibus membris: cui vtique superuenerit à radicib. perdidit. Si aũt & vile habui e iudiciũ serui mei aut ancillæ, disceptantibus illis aduersum me. Quid faciã, cum inquisitionem mei faciet Dominus? si autem & speculationem, quod responsum faciam? Numquid

F non vt & ego factus sum in vtero, & illi facti sunt? Impotentes vsu quem quandoque habuerunt, non frustrati sunt, vidua autem oculum non tabefeci. Si & bucellam meam comedi solus, & non pupillum participem feci ex ea. Quoniam ab adolescentia mea enutriui vt pater, & de ventre matris deduxi. Si & despexi nudum pereuntem, & non vesti eum, impotentes autem si non benedixerunt mihi. Ab tonsura agnorum meorum calefacti sunt humeri eorum. Si leuaui pupillo manum, & confidens quoniam multa mihi auxiliatio adest. Recedat igitur humerus meus à iunctura, at brachium meum à cubito meo confringatur. Timor enim Domini cõtinuit me, & à captione eius non feram. Si ordinaui aurum fortitudinem meam, si autem & in lapide pretioso fiduciam habui. Si & lætatus sum multis diuitiis mihi existentibus, si & in innũerabilibus posui manum meam. Aut non video quidem solem lucentem deficientem, lunam autem deficientem. Non

G enim in eis est, & si deceptum est latenter cor meum, si autem & manum meam imponens in ore meo osculatus sum. Et hoc mihi igitur iniquitas maxima computetur, quoniam mentitus sum corã Domino altissimo. Si autem & gaudens factus sum ruina inimicorũ meorum: & dixit cor meum: Euge. Audiat igitur auris mea maledictionem meam: diuulger igitur à populo meo male affectus. Si autem & sæpe dixerunt ancillæ meæ: Quis daret nobis de carnibus eius saturari? Valde me vtili existente, foris autem non morabatur peregrinus, at ostium meum omni venienti patuit. Si autem & cum peccauerim inuite abscondi peccatum meum, non enim auerti multitudinem turbæ: vt non eloquerer coram eis. Si autem & permisi impotentem exire ostium meum sine vacuo. Quis det audientem me, manum autem Domini si non timueram? Syngraphum autem quod habui contra quempiam in hu-

H meris circumponens coronam legebam: & si non scindẽs illud reddidi, nihil accipiẽs à debitore. Si in me aliquando terra gemuit, si autem & sulci eius fleuerunt vna. Si & fortitudinem eius comedi solus sine pretio, si autem & animam Domini terræ apprehendens afflixi. Pro tritico igitur egrediatur mihi vrtica, pro hordeo autem spina. Et cessauit Iob verbis.

Cap. XXXII.

TAcuerunt vero & tres amici eius amplius contradicere Iob: erat enim Iob iustus coram eis. Iratus est autem Elius filius Barachiel Buzites de cognatione Aram, Ausitidis regionis, Iratus vero est aduersum Iob valde, eo quod ostendit se iustum coram Domino. Et contra tres amicos iratus est valde, quoniam non potuerunt respondere contraria Iob, & posue-

A runt ipsum esse impium. Eliu quidem expectauit dare responsionem Iob, quoniam seniores eo sunt dieb. Et vidit Eliu quod non est responsum in ore trium virorum, iratus est furor eius. Respondens igitur Eliu filius Barachiel Buzites, dixit: Iunior quidem sum tempore, vos autem estis seniores. Idcirco tacui, timens vobis renuntiare meam scientiam. Dixit autem, non tempus est loqui, in multis enim annis non nouerunt sapientiam: sed spiritus est in hominibus: inspiratio autem omnipotentis quæ docet. Non longæui sunt sapientes, neque senes norunt iudicium. Ideo dixi: Audite me, & nuntiabo vobis quæ noui. Auribus percipite mea verba, dicam enim vobis audientibus. Vsquequo scrutem nos sermones? Et vsque ad vos intelligam, & ecce non fuit. Ipse Iob redarguens, respondens eius verba ex vobis. Ne dicatis: Inuenimus sapien-
B tiam Domino addentes, homini autem commisistis loqui talia verba. Timuerunt, non responderunt amplius, antiquos fecerunt ex ipsis sermones. Expectaui, non enim loquuti sunt, quoniam steterunt, non responderunt. Respondens itaque Eliu dicit: Rursus loquar, plenus enim sum verbis, perdit me spiritus vteri: at venter meus sicut vter meus musti feruens ligatus, & sicut follis fabri ferrarij ruptus. Loquar, vt requiescam cum aperuerim labia. hominem enim non verebor, quinetiam neque mortalem non reuerebor: non enim scio mirari personam. Si autem non, & me tinea comedant.

Cap. XXXIII.

C VErumtamen audi Iob verba mea, & sermonem auribus percipe meum. Ecce enim aperui os meũ, & loquuta est lingua mea. Mundum meum cor verbis. intellectus autem labiorum meorum munda cogitabit. Spiritus diuinus qui fecit me, spiraculum autem omnipotentis est docens me. Si potueris, da mihi responsum, ad hæc expecta, sta ante me, & ego ante te. De luto confectus es tu, sicut & ego, de eodem perfecti sumus. Non timor meus te stupefaciet, neque manus mea grauis erit in te, sed dixisti in auribus meis: Vocem verborum tuorum audiui, quoniam dicis: Mundus sum eum non peccauerim, immaculatus enim sum, nam iniquitatem non feci, accusationem autem contra me inuenit. Arbitratus est autem me sicut aduersarium: posuit in ligno meum pedem, custodiuit autẽ vias meas omnes. Quomodo enim dicis: Iustus sum, & non exaudiuit me? æternus enim est superior hominibus. Dicis autem: Cur iustitia mea non exaudiuit omne
D verbum? Semel loquutus est Dominus, secundo autem in somnium aut in meditatione nocturna, aut sicut cum incidat grauis timor super homines. In dormitationibus in cubili, tunc reuelat mentem hominum, in speciebus timoris talibus illis exterruit. Auertat hominem de iniustitia, at corpus eius à ruina liberauit. Pepercit autem anima eius à morte, & non cadere ipsum in bello. Rursus autem increpauit illum in mollitie in cubili, & multitudinem ossium eius debilitauit. Omne autem comestibile frumenti non possit accipere, & anima eius cibum desiderabit. quousque putrescant eius carnes, & ostendat ossa eius vacua. Appropinquauit in mortem eius anima, at vita eius in inferno. Si fuerint mille angeli mortiferi, vnus eorum non vulnerabit eum. Si cogitauerit corde reuerti ad Dominum, renuntiet autem homini suam accusationem: at iniquitatẽ eius ostendat, resistet vt non cadat ipse in mortem. Reiuuenescere faciet eius corpus sic-

E ut vnctionem in pariete, at ossa eius implebit medulla. Mollificabit eius carnes sicut paruuli, restituet autẽ eum virum factum in hominibus. Deprecatus Dominum, & accepta erunt, ingredietur autem vultu puro cum enarratione. Reddet hominibus iustitiam, postea accusabit homo ipse se ipsum, dicens: Qualia confitebam, & non digna scrutatus est me qui peccaui? Libera animam meam ne pergat in interitum: & vita mea lucem videbit. Ecce hæc omnia operatur fortis vias tres cum viro, sed liberauit animam meã de morte, vt vita mea in luce laudet eum. Auribus percipe Iob, & audi me: obmutesce, & ego sum, loquar. Si est tibi sermo, responde mihi loquere: volo enim iustum esse te. Si autem non, tu audi me: obmutesce, & docebo te sapientiam.

Cap. XXXIV.

F REspondens autem Eliu, ait: Audite me sapientes, eruditi auribus percipite bonum. Quoniam auris sermones probat, & guttur gustat escam. Iudicium eligimus ipsis, cognoscamus in media ipsorum quod bonum. Quoniam dixit Iob, Iustus sum: Dominus amouit meum iudicium. Mentitus est autem iudicio meo, violenta sagitta mea sine iustitia. Quis vir vt Iob, bibens subsannationem sicut aquam, qui non peccauit, neque impius fuit, neque omnino communicauit cum facientibus iniqua, vt ambularet cum impijs? Non enim dicas: Quoniam non erit speculatio ipsi à Domino. Ideo prudentes corde audite me, ne mihi sit coram Domino impium esse, & coram omnipotente turbasse iustitiam. Sed reddat homini secundum quod facit vnusquisque eorum, & in semita viri inueniet
G eum. Putas autem Dominum absurda facturum? aut omnipotent conturbabit iudicium, qui fecit terram? quis autem est faciens subcælestem, & quæ insunt omnia? Si enim voluerit continere, & spiritum apud eum detinere, finietur omnis caro simul. Omnis enim homo in terram redibit, vnde & formatus est. Si autem non admonitus es, audi hæc auribus, percipe vocem verborum. Vide tu facientem iniqua, & perdentem malos, existentem æternum iustum, impium facis? dicens regi: Iniquus es, impijssimus principibus. Qui non veritus est personam honorabilis, neque nouit honorem ponere adultis, mirari personas eorum, vna autem ipsis euenient clamasse & orasse virum: vsus est enim inique, exclusis impotentibus, ipse enim conspector est operum hominum latuit autem illum nihil eorum quæ faciunt. Neque est locus vt abscondantur facientes iniqua, quoniam non in virum ponet adhuc.
H Nam Dominus omnes inspicit, qui comprehendit inuestigabilia, gloriosaque & excellentia, quorum non est numerus. Cognoscent eorum opera, & vertet noctem & humiliabuntur. Extinxit impias, conspicui autem coram eo, quod declinauerunt à lege Dei iustificationes eius non cognouerunt. Vt adducerent ad eum clamorem pauperis, & clamorem egenorum exaudiet. Et ipse silentium præbebit, & quis condemnabit? & abscondet faciem, & quis videbit eum? Et super gentẽ & super hominem simul qui regnare facit hominem hypocritam ob difficultatem populi, quoniam ad fortem dicens: Accepi, non alienabo, sine me ipsa videbo, tu ostende mihi: si iniustitiam operatus sum, non addam. numquid à te soluet eam, quoniam tu expulisti? quoniam tu eliges, & non ego, & quid nosti, loquere. Ideo prudentes corde dicent hæc, vir autem sapiẽs audiuit meum verbum. Iob vero non intellectu locutus

A est, at verba eius non in scientia: Verumtamen discę
Iob, ne dederis amplius responsionem, quemadmodum
stulti. Ne addamus super peccatis nostris, iniquitas au-
tem in nobis computetur multa loquentibus verbo co-
ram Domino.

Cap. XXXV.

RESpondens autem Eliu, ait: Quid hoc putasti in
iudicio? Tu qui es, quoniam dixisti: Iustus sum
coram Domino? Quoniam dices: Quid faciam cum
peccauerim? Ego autem tibi dabo responsum & tribus
amicis. Suspice in cælum, & vide, contemplare nebu-
las, quod alta à tę. Si peccasti, quid facies? si autem &
multo deliquisti, quid potes facerę? Quoniam igitur
B iustus es, quid dabis ei, aut quid de manu tua accipiet?
viri similis tui impietas tua, & filia hominis iustitia
tua. A multitudine calumniati clamabunt, vocife-
rabuntur à brachio multorũ. Et non dixit. Vbi est Deus
qui fecit me, ordinans custodias nocturnas, diuidens
me à quadrupedibus terræ, & à volucribus cæli? Illic
clamabunt, & non exaudiet, & ab iniuria malorum.
Indecentia enim videre non vult Dominus, ipse enim
omnipotens conspector est perficientium iniqua, & sal-
uabit me. Iudicare autem coram eo, potes laudare eum
vt est. Et nunc quoniam non est qui consideret iram e-
ius, & non nouit in delicto valde. Et Iob frustra aperit
os suum, ignorantia verbo ponderat.

Cap. XXXVI.

ADdens autem Eliu adhuc ait: Expecta me paulu-
C lum amplius, vt doceam te: adhuc enim in me est
sermo. repetens scientiam meam longam, operibus au-
tem meis iusto dicam in veritate, & non iniusta ver-
bo iniuste intelligens. Cognosce vero quoniam Domi-
nus non repellet innocentem. Potens fortitudine cor
impiorum non viuificabit, & pecuniam mendicorum
dabit. Non aufert à iusto oculos suos, & cum regibus in
solio collocabit eos in victoriam, & exaltabuntur. Et
vincti in manicis comprehendentur in fune pauper-
tatis. Et renuntiabit eis opera eorum & delicta eorum,
quoniam fortes erunt. Sed iustum exaudiet, & dixit:
Quoniam reuertentur ex iniquitatę. Si audierint
& seruierint. complebunt dies suos in bonis, & annos
suos in gaudiis. Impios non saluat propter non velle i-
psos scire Dominum, & quoniam admoniti inaudien-
tes fuerunt. Et hypocritæ corde ordinabunt furorem,
non clamabunt, quoniam ligauit eos. Moriatur igitur
D in iuuentute anima eorum, at vita eorum vulnerata
ab angelis: eo quod compresserunt debilem & impotẽ-
tem, iudicium autem mansuetorum exponit. Et præte-
rea quoniã decepit ex ore inimici, immensa cõfusio sub
ea, & descendit mensa tua plena pinguedine. Non
deficiet à iustis iudicium, furor autem in impios erit,
propter impietatem donorum quæ susceperunt in in-
iustitiis. Ne te declinet voluntaria mens, depre-
cationis in necessitatę existentium impotentium, &
omnes robustos fortitudinę. Ne protrahas no-
ctem, vt ascendant alii pro eis, sed cauę nę facias
indecentia: ab his enim liberatus es à paupertatę.
Eccę fortis confirmabit in fortitudine sua, quis
enim est secundum eum potens? quis autem est scru-
tans eius opera? aut quis quod dixisti fecit iniusta?
Memento quod magna opera eius sunt, quorum do-
minati sunt viri: Omnis homo nouit in eo, quicum-
que vulnerati sunt mortales. Ecce fortis multus, & nõ

E cognoscemus, numerus annorum eius est infinitus. Nu-
merabiles autem ei stillæ pluuiæ, & infundentur
pluuia in nubem. Fluent antiquitates, inumbraue-
runt autem nubila in indicibilibus tonitruis. Et si cõ-
posuerit extensiones nubis, æqualitatem tabernaculi
sui. ecce extendit super illud nubem suam, & funda-
menta maris abscondit: in eis enim iudicabit populos,
dabit escam forti. In manib. abscondit lumen & præce-
pit de eo in occurrenti. Renuntiabit de eo amico eius
possessio, & de iniustitia.

Cap. XXXVII.

ET propter hanc turbatum est cor meum, & deflu-
xit de loco suo. Audi auditionem in ira furoris Do-
mini, & meditatio dę ore eius egredietur. Sub toto
F cælo principatus eius, & lumen illius super alas terræ:
Post eum clamabit voce, tonabit in voce iniuriæ suæ, &
non commutabit eos, quoniam audiet vocem eius. To-
nabit fortis in voce sua mirabili, horam pasuit bestiis:
norunt autem cubilis ordinem. In his omnibus non ex-
urgit tua sententia, neque mutabitur tuum cor à cor-
porę. Fecit enim magna quæ non nouimus, disponens
niues. Esto super terram, & tempestas pluuiarum po-
tentia sua. In manu omnis hominis subsignat, vt sciat
omnis homo suam infirmitatem. Ingressa sunt feræ sub
tectum, quieuerunt autem in cubilis. De penetralibus
veniunt dolores: à promontoriis autem frigus, & à vẽ-
to forti dabit glaciem. Gubernat aquam sicut volue-
rit, & electum format nubes. Disperget nubilum lu-
men eius, & ipse circuitus peruertit in gubernaculis
opera eorum. Omnia quæcumque vtiquę præceperit
eis, hæc coordinata sunt ab eo super terram siue in di-
G sciplinam, siue in terram eius, siue in misericordiam
inuenerit eum. Auribus percipe hæc Iob: sta admonere
potentiam Domini. Nouimus quoniam Dominus po-
suit opera eius, lumen qui fecit è tenebris. Scit discre-
tionem nubilorum, magna autem ruinam malorum.
Tua vestis calida, quiescit autem super terram à noto.
Firmabit eum eo in antiquitates, fortes vt inspectio-
nes infusionis. cur doce me, quid dicemus ei? & cessabi-
mus multa dicentes: Numquid liber aut scriba mihi
adsunt, vt hominem cum steterim silere faciam? Om-
nibus autem non visibile lumen, lucidum est in anti-
quitatibus, sicut ab eo in nebulis. Ab aquilone nubes
splendentes, in his magna gloria & honor ab omnipo-
tente, & non inuenimus alium similem fortitudini e-
ius. Qui iusto iudicat non putas exaudire eum: ideo
timebunt eum homines, timebunt autem eum & sapi-
H entes corde.

Cap. XXXVIII.

POstquam autem cessauit Eliu à sermone, dixit Do-
minus Iob per turbinem & nubem: Quis iste ob-
scondens consiliũ, continens verba in corde, me autem
putat abscondere? Cinge sicut vir lumbum tuum, in-
terrogabo autem te, tu vero mihi responde. Vbi eras,
in fundando me terram? Nuntia autem mihi, si scis in-
tellectum? Quis posuit mensuras eius si nosti? aut quis
qui induxit funem super eam? super quo anuli eius
confixi sunt? Quis est qui misit lapidem angularem
in ea, quando facta sunt astra? Laudauerunt me voce
magna omnes angeli mei. Conclusi autem mare
portis, quando fluctuabat de ventro matris suæ proce-
dens. Posui ei nebulam vestimentum, caligine autem
eam quasi pannis inuolui. Posui ei terminos, circum-

ponens

A *ponens claustra & portas. Dixi autem ei: Vsque huc venies, & nõ transgredieris, sed in ipso conterentur tibi fluctus. Aut in te ordinaui lucem matutinam, lucifer autem sciuit suum ordinem? Apprehendere alas terræ, excutere impios ex ea. Et tu accipiens terræ lutum, formasti animal, & loqui potens ipsum posuisti super terram? Abstulisti ab impiis lumen, brachium autem superborum confregisti? Venisti in terram maris, in vestigiis autem abyssi deambulasti? Aperiuntur tibi timore ianuæ mortis: ianitores autem inferni videntes te stupuerũt? Admonitus fuisti latitudinem subcælestium: nuntia ergo mihi quanta est: Quali autem terra habitat lux, tenebrarum quoque qualis locus: Si duxeris me in terminos earum, si autem & scis semitas eorum? Noui igitur quoniam tunc natus es, numerus autem annorum tuorum multus. Venisti in*

B *in thesauros niuis, thesauros autem grandinis vidisti? Repositum est tibi in horam inimicorum in diem belli & pugnæ. Vnde autem egreditur pruina, aut dispergitur auster in subcælestem. Quis præparauit pluuiæ impetuosæ fluxum, viam autem tumulti? vt plueret super terram vbi non vir, desertam vbi non est homo in ea. Vt saturaret inuiam & inhabitabilem, & vt produceret exitum herbæ virentis. Quis est pluuiæ pater? Quis autem est qui genuit guttas oris: ex ventre cuius egreditur gelu? Glaciem autem in cælo quis peperit? quæ descendit sicut aqua fluens. Vultum abyssi quis tabescet? composuisti autem vinculum Pleiadis, & septum Orionis aperuisti? aut aperies Mazurothin tempore suo, & Vesperum cum coma sua duces eum? Scis versiones cæli, aut quæ sub cælum simul facta? Vocabis nebulam voce, & tremore aquæ impetuosæ*

C *obediet tibi: Mittes fulmina, & ibunt, dicent autem tibi: Quid est? Quis dedit mulieribus texturæ sapientiam, aut variegatiuam scientiam? Quis numerat nebulas sapientia, cælum autem in terram declinauit? Fusum est sicut in terra puluis, conglutinaui autem, sicut lapide cubum? Capies leonibus cibum, animas autem draconum implebis? timuerunt enim in cubilibus suis, sedent in siluis insidiantes? Quis autem præparauit coruo escam? pulli enim eorum ad Dominum clamauerunt, vagantes, cibos quærentes.*

Cap. XXXIX.

SI nosti tempus partus capræ siluestris in petra: obseruasti autem dolores partus ceruarum? Numerasti menses earum plenos partus: dolores autem earum soluisti? Enutriuisti earum fœtus extra timorem: dolores autem earum emittes? Abrumpent filii earum,

D *emplebuntur in genimine, egredientur & non reflectent ipsis. Quis est qui dimisit asinum agrestem liberum, vincula autem eius quis soluit? Posui habitaculum eius desertum, & tabernacula eius terram salsam. Deridens tumultum ciuitatis, accusationem autem exactoris non audiens. Considerabit montes pascuum suum, & post omne viride quærit? Volet tibi vnicornus seruire, aut dormire in præsepi tuo: Legabis in loris iugum eius, aut trahet tuos sulcos in agro? Fiduciam habuisti in illo quoniam multa fortitudo eius, derelinques autem ei opera tua? Credes quod reddet tibi semen, inducet autem tibi aream? Alæ eorum quæ delectantur gloriosa, si comprehenderis ciconia & accipiter? Quoniam relinquet in terram oua sua, & in puluerem calefaciet. Et oblita est quoniam pes sparget, & bestiæ agri conculcabunt. Indurauit filios suos vt non*

se: in vanum laborauit sine timore. Quoniam tacuit ei Deus sapientiam, & non diuisit ei in intellectu. Se- E *cundum tempus in altitudine extollet, deridet equum & ascensorem eius. Aut tu circumposuisti equo potentiam, induisti autem collum eius timorem? Circumposuisti ei armaturam, gloria autem pectorum eius audacia? Effodiẽs in pede superbit, egreditur autẽ in cãpũ in fortitudine, occurrens iaculo. Deridet, & non auertetur à ferro. In eo autem gloriatur arcus & gladius, & ira desolabit terram, non crediderit quousque signum det tuba. Tuba autem significante dicit, Euge: à longe autem olfacit bellum cum saltu & clamore. Ex tua scientia stetit accipiter, expandens alas immotus, aspiciens quæ ad austrum? In tuo præcepto exaltatur aquila, vultur autem in nido suo sedens habitat? In eminentia petræ & abscondito, illic existens quærit cibos, de longe oculi eius speculantur. Pulli eius polluũtur* F *in sanguine, vbicumque autem fuerint mortui, statim inueniuntur. Et respondit Dominus Iob, & dixit: Numquid iudicium cum idonea iudicas? arguens Deum respondebit ei. Respondens autem Iob, ait Domino: Quid adhuc ego iudicor admonitus & redarguens Dominum, audiens hæc nihil existens? Ego vero quam responsionem dederim ad hæc? Manum ponam in ore meo, semel loquutus sum, in secundo autem non addam.*

Cap. XL.

AMplius autem respondens Dominus, dixit Iob de nebula: Minime, sed accinge sicut vir lumbum tuum, interrogabo autem te, tu vero mihi responde. Numquid repelles meum iudicium? putas autem me aliter tibi respondisse? aut vt appareas iustus: Numquid brachium tibi est contra Dominum? aut voce se- G *cundum eum tonas? Resume altitudinem & potentiam, gloriam autem & honorem induere. Mitte angelos ira, omnem autem contumeliosum humilia. superbum quidem extingue, putrefac autem impios statim. Absconde in terram simul extra, at facies eorum ignominia imple. Et ego confitebor vtique, quod potest dextera tua saluare. Sed enim ecce bestias apud te, fœnum sicut boues comedit. Ecce autem fortitudo eius in lumbo, at potentia eius in vmbilico ventris. Erexit caudam vt cupressum, at nerui eius complicati sunt. Latera eius, latera ænea, at tergum eius, ferrum fusile. Hoc est principium ficti a Domini factum, vt illuderetur ab angelis eius, accedens autem ad montem præruptum, fecit gaudium quadrupedibus in tartaro. Sub omnigenas arbores dormit, iuxta papyrum* H *& calamum & siluam. Obumbrant autem ei arbores cum ramis, & rami plantæ. Si fuerit inundatio, non senserint: confidit quoniam offendet Iordanis in os eius. In oculo eius accipiet eum, intortus perforabit narem. Duces draconem in hamo: circumponens autem circulum circum nasum eius? aut ligabis annulũ in nare: armilla terebrabis labium eius? Loquetur autem tibi deprecationes supplicationis molliter? Ponet tecum pactum, accipies autem eum seruum sempiternum? Illudes in eum sicut auem, aut ligabis eum tanquam passerem puero? Pascuntur autem in eo gentes, diuidunt eum Phœnicum generationes? Omne nauigabile conueniens non ferant: pellem vnam caudæ eius, & in nauigiis piscatorum caput eius? Impones ei manum, memor belli facti in corpore eius, & non vltra fiat, non vidisti eum.*

A

Cap. XLI.

NEque in dictis miratus es? neque timuisti quoniam praparatum est mihi? Quis enim est mihi resistens? aut quis resistet mihi, & sustinebit? Si omnis subcælestis mea est, non tacebo propter eum, & sermonibus potentia miserabitur aqualem ei. Quis reuelabit faciem indumenti eius? in rugam pectoris eius quis vtique ingrediatur? Portas vultus eius quis aperiet? in circulo dentium eius timor. Interiora eius scuta ænea, coniunctio quidem eius sicut smirites lapis. Vnus vni agglutinantur, spiritus autem non ingrediatur eum. Sicut vir fratri suo agglutinabuntur: conuenient & non auellentur. In sternutatione eius splendet lumen, at oculi eius species luciferi. B *De ore eius procedunt lampades accensæ, & iaciuntur craticulæ ignis. De naribus eius procedit fumus camini accensi igne carbonum. Anima eius carbonis, flamma autem de ore eius procedit. In collo eius habitat potentia, ante eum currit perditio. Carnes corporis eius cohærentes sunt, effundit in eum, non commouebitur. Cor eius induratum est vt lapis, stetit autem sicut incus impulsata. Cum versus fuerit ipse, timor bestiis quadrupedibus in terra saltantibus. Si occurrerint ei lancea, non timebunt hastam sublatam & thoracem. Reputauit quidem ferrum paleas, æs autem vt lignum putridum. Reputauit aptum quidem fænum, non vulnerabit eum arcus æneus. Vt calamus reputat: sunt mallei, deridet autem concussionem igniferam. Lectus eius abelisci acuti, omne autem aurum maris in illum sicut lutum. Indicibilis feruere facit abyssum tanquam officina ferrarij.* C *Reputauit autem mare tanquam spongiam, at tartarum abyssi sicut captiuum, æstimauit abyssum in deambulationem. Non est quidquam in terra simile illi factum, vt illudatur ab angelis meis. Omne sublime videt, ipse autem rex omnium qui in aquis.*

Cap. XLII.

REspondens autem Iob Domino ait, Noli quod omnia potes, impossibile est autem tibi nihil. Quis enim est qui celat à te consilium? parcens autem verbis, & te putat abscondere. Quis renuntiabit mihi quæ non noueram, magna & mirabilia quæ non noram? Audi autem me Domine, vt & ego loquar. Interrogabo te, tu autẽ me doce. Auditionem quidem auris audiui tua prius, nunc autem oculus meus vidit te. D *Idcirco vilipendi me ipsum, & liquefactus sum, reputaui autem me ipsum terram & cinerem. Factum est vero postquam loquutus est Dominus omnia verba hæc Iob, dixit Dominus Eliphaz Themanitæ: Peccasti tu & duo amici tui, non enim loquuti estis coram me verum nullum, sicut seruus meus Iob. Nunc autem accipite septem vitulos, & septem arietes, & ite ad seruum meum Iob, & faciet libationem pro vobis. Quoniam si non faciem eius accipiam? nam si non propter eum, perdidissem vtique vos: non enim loquuti estis verum contra seruum meum Iob. Abijt autem Eliphaz Themanites, & Baldad Sauchites, & Sophar Minæus: & fecerunt sicut præcepit eis Dominus, & solui t peccatum eis propter Iob. At Dominus auxit Iob. Cum orasset autem ipse & pro amicis suis, dimisit illis peccatum. Dedit autem Dominus dupla quæcumque erant prius Iob in duplicationem. Audierunt autem omnes fratres eius & sorores eius* E *omniaque quæ acciderunt ei & venerunt ad eum, & omnes quicumque viderant eum à prima. Cum comedissent vero & bibissent apud eum, consolati sunt eum, & mirati sunt in omnibus quæ induxit in eum Dominus. Et dedit ei vnusquisque agnam vnã, & quadridrachmium aureum sine signo, At Dominus benedixit nouissimis Iob magis quam prioribus. Fuerunt autem pecora eius, oues decem & quatuor mille, cameli sex mille, iuga boum mille, asinæ pascentes mille. Nascuntur quoque ei filij septem & filiæ tres, & vocauit quidem primam Diem & secundam Casiam, at tertiam Amalthea cornu: & non inuentæ sunt secundum filias Iob meliores eis in subcælesti: deditque eis pater hæreditatem inter fratres. Vixit autem Iob post plagam annos centum quadraginta. Et* F *vidit Iob filios suos & filios filiorum suorum, quartam generationem. Et mortuus est Iob senior, & plenus dierum.*

Quod plerique etiam prudentes moueantur cum viderint iniustos affluere rebus secundis, iustos autem frequenter in hoc sæculo affligi.

Cap. I.

SVPERIOR nobis disputatio fuit de interpellatione sanctorum quam fragilis & imbecilla conditio sit humana, quæ nusquam sui habeat firmitatem, nisi in protectione cælesti: ea vero nobis hodie sumenda est, qua vulgus hominum, plerique etiam prudentium valde mouentur, cum videant iniustos affluere rebus secundis, iustos autem frequenter afflictari in hoc sæculo. Et vere lubric° hic locus, in quo etiam sancti vix potuerunt veræ opinionis tenere vestigiũ. Deniq; turbat° est G & ipse Dauid, qui in superiorib. dixerat: *Occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Verumtamen confirmauit se ipse postea, & perfectæ rationis viam inuestigauit. Iob quoq; sanctus cum tribus illis veteribus amicis, qui ad consolandum venerant, de ea opinione in sermone luctatus est. Vtriusque igitur disputationes in medium proferamus. Digni enim sunt qui nobis magisterium viuendi afferant, quando quidem in aduersis positi, plus Deo placere meruerunt. Audiamus igitur vtrumque suo ordine. Increpuerant vehementer sanctum Iob, Eliphaz Themanorum rex, & Baldad Sauchæorum tyrannus, & Sophar Minæorum rex, eo quod propter peccata sua tantum supplicij sustineret. Infirmo etenim ingenio non aduertebant quod Dominus eum tentandum dedisset, vt athleta Dei tentationibus eruditus, ad maioris gloriæ coronam perueniret. Non videntes itaque tantum sapientiæ sacramẽtum, angusti cordis timore, ne viderentur iniustitiæ Deum arguere, qui pœnis affici innoxium perpeteretur, in sanctum Iob pœnarum merita retorquebant dicentes, quia *omnis vita impij in sollicitudine, & diuitiæ iniuste congregatæ euomentur*: H omnia quæ patiuntur homo grauia in terra, propter peccata sua eum perperi. Qui etiamsi in reb. prosperis sit, perpetuari ei secunda non posse, & tanquam somnium cito euanescere, vt non inueniatur locus eius, lętitiam autem impiorum esse grauiorem ruinam. Ideoq; etiam sanctum Iob à prosperis in aduersa mutatum, delictorum suorum pretio à summis in vltima corruisse: labi eum qui se assereret innocentem, cum portio impij huiusmodi sit, vt superueniens in eum à Domino indignatio iungat ei dolores, & interitus domum eius inuoluat.

Psal. 50. Iob. 4. Iacob. 5. Iob. 20. Ibidem.

Quomodo sanctus Iob in aduersis fortior factus sit: & tacendo irridendoq; suos conuiciatores redarguerit, ostendens quod à Domino Deo sua tentatio venerit.

Cap. II.

AVdiebat hęc sãctus Iob, & quasi athleta fortis in stercore sedens, in tantis vibicib. & sæui dolorib. vulneris, totũ corpus diris perfusus vlcerib. mysteria loquebatˢ

Iob. 2.

A necacquirendis propriæ remedijs ægritudinis, sed sacris
Rom. 10. vacabat sermonibus. Fortiores itaque sermones ægri ho-
minis, quam illorum qui non ægrotabant. Illi enim loque
bantur iustitias, sed non secundum sciẽntiam: prædicabãt
diuina iudicia pœnas reorum, præmia sanctorum, sed re-
Iob. 16. um à iusto dicernere nesciebant. Quem enim Dominus
iustum pronuntiauit, eum condemnabant iniustitiæ, ar-
cessebant iniquitatis. Ignorabant ergo quid vnicuiq; con-
ueniret. At vir sanctus Iob discernebat spiritu quomodo
vnicuique oporteret loqui: fortior sane quam ij qui qui sa
ni & incolumes videbantur. Et quid dicam fortiorem in-
uentum cæteris? Fortior seipso inuentus est. Fortior ęger,
Iob. 2. quam cum sanus fuerat, secundum quod scriptum est: *Vir-*
2. Cor. 12. *tus in infirmitate consummatur.* Ergo & Iob cum infirmaret,
tunc validior erat. Non enim ægrotabat animo, etsi dole-
ret corpore: quia non erat in carne eius anima, cuius pas-
B sionibus non adhærebat : sed in spiritu , cuius
virtute se texerat. Ideo ergo non carnis gemitus & cor-
Iob. 7. poris infirmitates, sed voces spiritus loquebatur, quib. vr-
geret, non quib. cederet. Et primo quidẽ lenius, vt illis pu-
dorem incuteret, quia vrgebant iustum iniuste, dicentes
Iob 19. q minora peccatis suis supplicia sustineret: & non erube-
scebant ipsi peccatores falsis accusare innocentẽ. Esto, in-
quit, ego errauerim, & apud me deuius ille inhabitet, qui
mentibus hominum offundit errores: & loquar verbum
quod non oportet, sicut vos dicitis, & errent verba mea,
nec opportune sermo meus promatur: cur vos in me insi-
litis & conuiciamini non considerantes quia à Dño mihi
venit ista tentatio, qui me vallo quodam perturbationũ
arbitratus est sepiendũ? Exerceor aduersis, circumuallar⁹
vndiq; laborib. & periculis, & insultatis adhuc volẽtes op-
primere quẽ debetetis leuare. Ecce rideo in opprobriis, &
Ibidem. nõ loquar nec respõdebo cõuicijs vestris. Nõ. n. vos estis q
1 Cor. 4. iudicatis, sed q iudicat me, Dñs est, & ipsius tñ iudicij tẽp⁹
Rom. 12. nondum aduenit. Quid opus clamare ante iudicium? Bo-
num est tacere dum expectatur qui iudicat. Bonum est cõ-
uicium conuicio non referre, ne & nos inter detrahentes
C adnumeremur. Imitemur ergo hunc virum, qui silentio
suo redarguebat conuiciantes. Ostendebat enim virtutẽ
animi sui, quem contumeliæ non mouerent: & conscien-
tiæ innocentiam manifestabat, qui obiecta non recogno-
sceret, sed quasi aliena rideret. At vero si nobis aliquid ob-
ijciatur: dum nos purgare volumus, acerbamus: dũ vlcisci
Prou. 27. cupimus confitemur: cum dicat scriptura *vt auertas dedeco-*
Ibidem. *ris sermonem, & auferas vestimentum tuum: Præterit enim inurio-*
sus. Taceamus ergo, vt prætereat, ne vestimentum nostrũ
Eccl. 8. prouocatus exurat. Scriptum est enim: *Noli incendere carbo-*
nes peccatoris, ne forte exuraris in igne flamma eius. Propterea er-
Reg 16. go sanctus tacet: & si seruus proteruit, & si pauper conui-
Iob 16. ciatur, tacet iustus: & si peccator opprobria iacit, iustus ri-
1 Cor 4. det, & si infirmus maledicit iustus benedicit. Tacebat Da-
Matt. 5. uid cum Semei filius Gera malediceret, Iob ridebat, Pau-
lus benedicebat, sicut ipse ait: *Maledicimur, & benedicimus.*
Luc. 23. Magisterio quippe diuino processus humanæ virtutis ex-
creuit, quia iam venerat qui ex infirmis faceret fortiores,
Iob. 19. & audierat dicentem: *Benedicite maledicentes vobis, & orate*
D *pro calumniantib. vos.* Quod verbo dixit, exemplo probauit.
Denique & in cruce positus de persecutoribus suis con-
uiciantib. sibi ait: *Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt:*
vt oraret pro calumniantibus, quib. poterat ipse dimitte-
re. Iob ergo ridebat, quia nondum venerat Christus, cui
soli seruabatur magnarum prærogatiua virtutum, quia i-
pse est virtutum principium, sicut dixit: *Dominus creauit*
Prou. 8. *me principium viarum suarum.*

Quantum bonum sit taciturnitas, quod multi per sermonem decepti sint: quam pulchrum etiam sit ridere cum nobis maledicitur, ex eo quod iniuriarum cumulus bonæ conscientiæ non præiudicet.

Cap. III.

Iob 19. ET ridens tacebat. Qua ratione tacendũ sit, docet: *Cla-*
mabo, & nõdum iudiciũ. Ipse (inquit) *Dominus turbauit me.*]
hoc est, ipse Dñs voluit hæc me perpeti. Tanquam mura-
lib. tentationis clausus non possum effugere, donec place- E
at Deo destruere altitudines tentationum mearum. Nunc
enim si clamo, nondum iudicium. Adhuc in agone sum, 2. Tim. 2.
adhuc luctor, adhuc certamen superest mihi; nondum e- Iob 1
nim exiuit corona. *Nemo autẽ nisi qui legitime certauerit, coro-*
natur. Debebatur illi certamen tertiũ, amiserat omnia sua,
id est, patrimonium cum filiis. Patiebatur vulnera caro e- Iob. 2
ius, manebat vt tentationes verborum vinceret. Non me-
diocre certamẽ. Sermone deceptus est Adã, verbo victus
Samson. Nihil. n. sic penetrat animã sicut sermo fucat⁹: ni- Gen 3.
hil iterum sic mordet, vt durior sermo. Multi cum vicerint
adhibita tormenta, sermonum duritiam non sustinuerũt. Iudic. 16
Laborat Iob, sed sustinebat, & verborum ictus iuxta vul- Iob. 38. &
nerum onera portabat. Vidit eum agonotheta suus, de 40.
nube & turbine manum laboranti dedit, & obluctantes
graui lapsu cecidisse pronuntiauit, victorem asseruit, co-
ronam detulit. Quid autem pulchrius, quam ridere cum
maledicitur nobis? Gaudere enim debemus si aliena di- F
cantur. Primum quidem, quia volens inimicus aliquid di-
cere aduersum nos, quo crimen adfingeret, non inuenit
quod verũ est, sed falsa pro veris cõposuit. Deinde, quia di-
xit ipse Dominus in Euangelio de huiusmodi criminatio-
ne quæ innocentibus falso irrogaretur propter iustitiam: Matt. 5.
Gaudete & exultate, quoniam merces vestra multa est in cælo. Ta-
cere ergo debet qui recognoscit obiectum, nę vulnus exa
speret, & scindatur cicatrix: tacere & qui non recognoscit.
audit enim alterius non suum crimen. Quod si referat, su-
um facit: si tacet, retorquet, & conuiciantem vulnerat. Ta-
cere debet etiam ille qui de memorata mercede pręsumit.
Non enim patitur præiudicium cui non est iudicium. Et
si fuerit præiudicium in sęculo, non erit in iudicio Dei. De
inde vt cognoscas quia non præiudicat contumelia bonæ
conscientiæ, audi sanctum Iob dicentem, locupletiorem
vtique testem quam in imperio orbis Romani potius es-
set: *Nunc obmutescam & deficiam: si nunc mihi præiudicium est,* Iob. 13.
tunc à facie tua non abscondar.] Hæc ergo parcius in exordio
respondit, vt admoneret illos iudicij Dei atque ab insolẽ-
tia & furore reuocatos quasi bonus medicus faceret resi- G
piscere. Sed posteaquam eos aduertit perseuerare in con-
tumeliis, plura & fortiora reperiuit, & tanquã pugno eos
validiore percussit, qui verborum suorum saxis lapidabãt
innoxium. *Audite* (inquit) *verba mea, vt sit mihi à vobis hæc con-*
solatio: portate me, quia fortiora loquar, graue erit pondus verbor- Iob. 21.
rum meorum.] Dicam & ego secundum opinionem vestram,
eo quod multi abundant in hoc sæculo rerum secunda-
rum successibus, & alij grauantur ære. In ærumna positi
sunt, & videntur secundum hoc sæculum peccatorum me-
rito deseri. Quod & si dicam, nolite redire quasi vobis ac-
quieuero: & si peccator sum, non sum homini reus quia
sub peccato est & ipse qui iudicat, & sibi in potestatem vẽ-
dicat. Aut si iudicor quasi homo commune est illud, in-
crepari non debeo. Infirmitas conditionis est, non specia-
lis improbitas.

Qua ratione si propter peccata hominibus eueniat mala, impij tanta bonorum copia abundent H

Cap. IV.

SEd dicite mihi: Si propter pecatũ meum hoc patior,
sicut obiicitis, quare impij viuunt? Nec solum viuunt, Ibid.
sed etiam repleti sunt diuitiis, & fructus multiplicant, sed
etiam filiis potiuntur, abundant domus eorum? Hæc eui-
denter specie bona, sed altiori mysterio inuenies; quoni-
am quæ putantur bona, non sunt bona: & quæ putantur
mala non sunt mala, & peiora illis æstimantur. *Inueterа-* Iob. 21.
uerunt autem, & in diuitiis παλαιώσαν dixit, vt non tam
diuturna diuitiarum possessio, quam inueterata copia-
rum molestia significata videatur, sicut vidit Ecclesiastes, Eccl. 5.
diuitias custodiri in malum possidenti eas, quæ pereunt
in summa districtione ac sollicitudine. Pereunt enim quæ
hic relinquuntur, & mortuo prodesse non possunt. Ha-
buit igitur defunctus ex illis sollicitudinem, requiem in-
inuenire non potuit, qui reliquit quod erubesceret, nec
secum abstulit quod teneret: longe dispar ab eo de quo
scri-

A scriptum est: *Beatus homo qui repleuit desiderium ex his: non cō-*
Psal 126 *fundetur cum loquetur inimicis suis in porta.* Cui hæreditas Do-
mini est, & merces ex Mariæ virginis fructu: hic in exitu
Prou. 1. sapientię laudibus prędicatur, quoniam non habuit quod
erubesceret, qui nihil eorum quæ sunt sæculi concupiuit,
sed aduersarium depositis veteris hominis exuuijs, telo
continentiæ vulnerauit, vt obstrepere ei in huius vitæ fine
non posset vulnere claudus, & virtutum admiratione cō-
fusus. Habes ergo non esse laudabilem qui inueteratus in
pecuniæ cupiditatibus sit non reuocatus in preceptione
Iob. 21. gratiæ. Videamus aliud. *Semen eorum* (inquit) *secundum ani-*
mam:] id est non inter iustos habetur. Iusti enim in spiritu
semināt, & de spiritu metent vitam æternam. Illi vero qui
secundum animam seminant, spiritalia metere non pos-
Gal. 6. sunt; quia *animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei:*
stultitia enim illi est, & non potest scire quæ sunt spiritus : & ideo
1. Cor. 2. non repletur spiritalibus, sed iudicatur. *Filii eorum in oculis,*]
Iob. 21. id est, q̃ faciunt ideo faciūt, vt videantur ab hominib. non
B quia boni consulant vt hoc eligant q̄ futuro iudicio cō-
Matt. 23. probetur. Filios ergo scriptura pro operibus frequenter
vsurpat, eo quod locupletior in bonis factis quam in filijs
sit nostra posteritas. Vnde & Ezechias de graui ægritudi-
Esai. 38. ne liberatus: *Ex hodierno*, inquit, *filios faciam qui nunciabunt iu-*
stitiam tuam Domine Deus salutis meæ, & non cessabo te benedicens
cum psalterio omnes dies vitæ meæ. Bona enim posteritas deuo-
tionis & fidei, quæ captiuitati nesciunt succumbere, quā
Esai. 39. filii Ezechiæ pertulerunt. Et addidit, dicens: *Non est illis ti-*
Iob. 21. *mor, non est in eis flagellum à Domino.*] Iustus autem dicit: *Quo*
Ps. 72. *niam flagellatus sum tota die*, & optat flagellari, vt recipiatur à
Eccl. 1. Domino: & vult timere Dominum, quia *timor Domini ini-*
Iob. 21. *tium sapientiæ est.* Nec beatitudinem putat si non abortit
bucula sua, sicut putant stulti. Per bouem enim quid si-
gnificatur, nisi ruralis culturæ labor? qui semper redit in
Gen. 13. orbem, & nunquam desinit: sed cum expleri videtur, reuo
catur in exordium. Isti sunt qui colunt Sodomam & Go-
morrham. Ergo qui colunt Ægyptum, glebasque terra-
rum aratro quodam mentis solidæ inuertunt, laborem si-
C bi pariunt, & dolorem metunt. Ideo bucula eorum non
abortit, sed parit, vt augeatur labor eorum, & quæ conce-
perunt, omnia generant sine timore Dei, iusti autem lon-
ge aliter gloriantur. Non enim in abundantia diuitiarum
nec in partu pecorum, sed in Domino gloriantur, dicen-
Esai 26 tes: *De timore tuo in vtero accepimus, & parturiuimus spiritum sa-*
lutis. De iustis ergo dicitur, quia spiritum salutis generaue-
runt, quem acceperunt de timore Dei, non de malitia hu-
ius sæculi, de qua legimus: *Ecce parturiuit iniustitiam, concepit*
Psal. 7. *dolorem, & peperit iniquitatem.* Melior ergo abortus quam
partus sæcularium. Denique de homine qui in hoc sæcu-
lo vexit, & vanitatem mundi huius & tenebras pertulit
longæuitate diuturna, Ecclesiastes pronuntiauit quia me-
Eccl 6. lior illo abortiuus. Huic enim requies magis quam illi,
qui non expertus varietatem sæculi, in qua etsi mille an-
nos quis vixerit, quod bonum est videre non potuit. Fu-
gisse ergo hæc magis est gratiæ, quam subisse. Et fortasse
moueat illud quod adiunxit: *Quia manent sicut oues perpetuæ,*
pueri autem eorum ludunt accipientes psalterium & citharam voce
D *psalmi. Consummauerunt autem in bonis vitam suam, in requie au-*
Iob. 21. *tem inferni dormierunt.*] Distingue hæc, & quia spiritalis es,
diiudica. Impij autem sicut æterni sunt, non æterni, quia
1. Cor. 2. non possunt æternitatem accipere ab eo qui non sit æter-
2. Cor. 11. nus. Non ergo potest dare quod non habet, nec potest il-
luminare, quia non possidet lucem, sed transfigurat se in
angelum lucis, vt decipiat incredulos. Trāsfigurat autem
se simulatione falsæ lucis, non splendore perpetuæ clari-
tatis. Vnde & Saluator ait: *Videbam satanam sicut fulgur cadē-*
Luc. 10. *tem de cælo.* Nec fulgur est, sed sicut fulgur. Considera hęre-
ticum aliquem intentum abstinentiæ corporis, & contē-
plationi cælestium sacramentorum, sicut æternus puta-
tur, non habet æternæ vitæ stipendium, quia falsam habet
1. Tim. 5. imitationem, qui fidei non habet veritatem. Huius par-
Esai. 29. uuli ludūt: sicut illa quæ cum luxuriata fuerit, nubere vult.
Luxuriata est in psalterio & cithara, id est, in sono vo-
cis, non in sacramentorum profundo, vt labijs
resultaret, non in corde con-
ferret.

Quod orandum potius nobis hic sit, subire laborem, quam rerum
temporalium abundantia affluere, propter diuersum & con-
trarium vtriusq; finem, eo quod sic vera sapientia
inueniatur. B

Cap. V.

HVIusmodi itaque in bonis sæculi consummauerunt
vitam suam, hanc vtique qua viuebant, non illam
cuius mercedem sperabant, & ideo in requie inferni Iob. 21.
dormierunt, non in requie cælesti. Nos autem oremus,
hic potius laborem subire, vt in regno cælorum conso-
lationem quietis æternæ mereamur adipisci. Magna
enim illecebra delinquendi est rerum affluentia sæcula- Matt. 5.
rium. In superbiam enim extollit, obliuionem auctoris
infundit. Considera illum diuitem in Euangelio super o-
strum & purpuram recumbentem, cuius de mensa mi- F
cas iustus ille pauper Lazarus colligebat. Nonne tibi Luc. 16.
videtur diues ille ad Deum dicere: *Discede à me, vias tuas*
scire nolo?] Et vere scire noluit huiusmodi vias Domini. Si e-
nim voluisset, cognouisset. Sed quia plenę sunt laboris fu-
giuntur & declinantur à perditis. Quasi ebrius itaque nō
recognoscit salutis auctorem. Denique conuersus ad com
potatores suos: *Manducemus*, inquit, *& bibamus. quid enim*
prodest si seruiamus ei? aut quæ vtilitas *si obuiemus illi?* Hæc ita- Sap. 2.
que dicit sęcularium abundantia rerum temulentus, quia Luc. 21
non continuo in sæculo scelerum merita rependuntur.
Supinabatur enim, quia in manibus ei ad voluptatem o-
mnia suppetebant, & conscius impietatis suæ, cuius pœ-
na sequestrabatur, putabat quod Deus impiorum
scelera non videret. Huius ergo stultitiæ respondet san-
ctus Iob. Noli esse securus ac dissolutus, æstimans quod Ibidem.
ad te in hoc sæculo Domini flagella non veniant. *Verumta-* Ioan. 14.
men & lucerna impiorū extinguetur:] ad tempus lucet, nō ha-
bet lucē æternā, & ipsis quāuis sæculum fauet (quia eius q̃ Iob. 21.
principatum habet in hoc sæculo, faciunt voluntatem) so-
let venire rerum subuersio, & dolores ab ira & indigna- G
tione cælesti, vt ventilentur sicut paleę à vento. Iniusti sic- Matt. 3.
ut paleæ ventilantur, iusti sicut triticum. Denique audi di-
centem Petro Dominum: *Ecce satanas expetiuit vos vt venti-* Luc. 22
let sicut triticum, ego autem rogaui pro te vt non deficiat fides tua.
Deficiunt illi qui sicut paleæ ventilantur, non deficit qui
ad similitudinem illius grani est quod cecidit, & resurrexit Ioan. 12.
plurimorum fructuum accessione cumulatum. Ideo dicit
Propheta: *Heu me, quia factus sum sicut qui colligit stipulam in*
messe. Stipulæ igitur quæ cito exuritur, impietas compara- Mich. 7
tur & pulueri. Ideo postquam dixit: *Erunt sicut palea ante vē-*
tum:] subtexuit versiculus statim dicens: *Aut sicut puluis quē*
abstulit turbo.] Denique vt cognoscas quia impius sicut pul Iob. 21.
uis cito fatiscit, atque euanescit, habes in primo dictum: Ibid.
Non sic impii, non sic, sed tanquam puluis quem proiicit ventus à fa-
cie terræ. Et facit discretiones inter iustum & impium. *Hic* Psal. 1.
(inquit) *morietur in stultitia sua potentia totus in abundantia &* Iob. 21.
gratia: interiora autem eius plena sunt adipe: medulla vero eius su-
perefluit. Ille autē conficit in amaritudine animæ suæ cursum vitæ,
nihilque boni epulatus finem accipit.] cui pro meritis suis quid H
potest dignum repræsentari? In sepulchra inducitur, & in
tumulo vigilat suo. Ne hæc quidem pœna mediocris, mor
tis requiem non habere, deferri eum non ad terram vi-
uentium, sed ad tumulos mortuorum. Qui viuit enim, nō Ps. 141.
inter mortuos quæritur, sed in Abrahæ sinu vitam carpit Luc. 16
æternam. Ideo viri illi duo in veste fulgenti dicebant ad Luc. 24.
mulieres: *Quid quæritis viuentem cum mortuis? Non est hic.* De- Luc. 24.
inde enumerat scelera impiorum, q̄ confinia transcende-
rint, & cum pastore diripuerint gregem, subiunctorium
pupilli abduxerint, pignerauerint bouem viduæ, agrū de-
messuerint non suum, infirmi aūt in vineis eorū sine mer-
cede & cibo operati sint: detractis vestimentis nudos fe-
cerint dormire. Pleriq; quorum animæ operimentum ad-
emerint, stillicidiis humescebant montium: & quia tegu-
mentum deerat, petra sese operiebant. Rapiebantur pu-
pilli ab vberib. matrum suarum, lapsi opprimebantur, qui
magis erigi debuissent. Esurientes fraudabantur cibo, &
anima infantulorū grauiter ingemiscebat. Nūquid hæc i-

gno-

A ignorare potuit, quem nihil præterijt? *Nuda inferna in conspectu eius, & non est amictus nequissimum:*] quia latere non possunt: *Extendit boream in nihilum: suspendit terram super nihilum, alligans aquam in nubibus suis, & non est rupta nubes sub pedibus eius, columnæ cæli dissiluerunt, & timuerunt ab increpatione eius. Virtute compescuit mare, disciplina autem strauit cetum. Claustra cæli formidant eum, præcepto mortificauit draconem præuaricatorem. Virtutem tonitrus eius quis intelligit?*] In tantis ergo flagitijs, *quæ spes impio est? Numquid si confidit in Domino, saluabitur? Dicam* (inquit) *vobis, quid sit in manu Domini.*] & definite inanibus inania addere. Et describit quam miserabilis impiorum portio sit. Quod etsi plures habeant filios, sine posteritate sunt, quibus deest bonorum meritorum successio. Illa enim posteritas, quæ non in terris, sed in cœlo est. Huiusmodi ergo viris hæreditas inopia est, & mors successio. Cum diuitias coacervauerint, mendicabunt: quia cum superstites fuerint, indigebunt, & morientur qui requiem inuenire non possunt.

Iob 26. *Iob 27.*

B *Viduas eorum nemo miserabitur,*] sed manebunt desertæ, atque omnis copulæ solatio destitutæ. Et si congregetur pecunia sicut terra, atq. vt lutum præparatum fuerit aurum, inanis erit sicut aranea substantia eorum, & omne patrimonium eorum tanquam à tineis consummabitur. *Dormiens diues nihil adducet: aperit oculos suos, & iam non est.*] permanet in doloribus. Nihil enim sunt omnia quæ in hoc mundo sunt. Aurum in metallis, argentum in metallis. De metallo eruitur, & in metallum reuertitur. Quid enim aliud nisi metallum est mens auari? quæ tanquam defossum tenet quidquid receperit, & in venis terræ ac latibulis abscondit, eo quod vti nesciat. Quotidie aurum de metallis promitur. de auaro proferre quis potuit? Cum igitur nihil prosit: vana fames auri; quia qui congregauerint, labuntur. Miserandi profecto qui deseruerunt viam iustitiæ, & obliti sunt eam, cui pretiosi lapides haud quaquam sunt comparandi: difficilis inuestigatu, impervia superbis, interclusa iactantibus; humilioribus plana, aperta sapientibus.

Ibid. *Iob 28.*

C Et ideo sapientiam debemus quærere, vt ambulemus in via iusta, per quã aduersarius ille *sicut leo rapiens & rugiens*, qui percutit hunc mundum, transire non potuit. Sed qui sapientiam vult inuestigare, non in abysso eam quærat, sicut philosophi, qui arbitrantur quod ipsi sua sponte, suo ingenio, profunda eius possint cognoscere. Non in mari eam requirat. Etenim vbi tempestas, vbi procella venti est, non potest ibi esse sapientia, Sed ibi quærat, vbi est tranquillitas mentis, & pax quæ super omnem intellectum est. Decursa est igitur interpellatio sancti Iob.

1. Pet. 5. *Iob. 28.* *Phil. 4.*

S. AMBROSII DE INTERPELLATIONE S. Iob libri secundi finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, SVPER CAP. VII. IOB SERMO.

In quo humanæ vitæ miserias docet: quod propter Christi assistentiam hostes humanæ salutis non sunt timendi; quod sumpto cibo Deo largitori gratiæ sunt agendæ.

D FRequenter admonui vos fratres, vt dum licet tempus in spatio est, saluti vestræ omnibus modis consuleretis, & in hac vita breui, vitam vobis prouideretis æternam. Sapiens enim quisque intelligit quod hæc vita homini non ad quietem data sit, sed ad laborem: hoc est, vt hic laboret, & in posterum requiescat. Hic autem requies nulla est. Tantis enim malis hæc

Iob 14.

E vita repleta est, vt comparatione eius mors remedium putetur esse, non pœna. Nam ideo breuem illam Deus fecit, vt molestiæ eius quas prosperitate non poterant, temporis exiguitate finirentur. Deniq. sanctus Iob dicit: *Piraterium est vita hominis super terram.* hoc est, siue quod homines in hac vita omnia experiantur mala. Piraterium enim Latine tentamentum dici potest. Seu certe piraterium, quod in hac vita circa homines diabolus tanquam pirata desæuiat. Piraterium enim habitaculum piratarum est. Tamdiu ergo in piraterio sumus, quamdiu in hac carne positi prædonũ spiritaliũ tentationib. subiacemus: quamuis in hac ipsa vita etiã carnales nobis piratæ nõ desunt, minus tamen eos timeo, qui etsi auferunt patrimonia, non possunt auferre iustitiam: si autem tollunt, Christum tollere certe non possunt. si diripiunt argentum, non possunt diripere saluatorem. Quis igitur non festinet habere sibi Christum, quem non possit ab eo prædo diripere, nec hostis auferre, nec captiuitas separare?

Iob 7.

F Qui enim habet Christum, hominem non veretur inimicum. Quid enim facturus sapienti? Pecora eius abducet? hoc etiam morbi lues facere consueuit. Armenta diripiet? istud damnum abactores tolerando iam didicit. Ipsum fortassis occidet? non illi admouet tædia, sed remouet. hoc enim illi intulit, quod maiore cum molestia febris afferret, præsertim cum dicat Dominus: *Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere.* Illi igitur spiritales plus metuendi piratæ sunt, qui non solum corpora hominum, sed & animas spoliare consueuerunt: qui non tam aurum mundi, quam aurum fidei auferre nituntur: qui non tam sæculi substantiam, quam Christi sapientiam deprædãtur. Nam ipsi spiritales hostes nobis carnales immittunt, vt probemus in tribulatione positi, quam simus confidẽtes in Deo, quam de solo ipso remedium postulemus.

Matth. 10.

G Sunt enim quidam qui in tribulatione positi dicant malis artibus hostes vincere, ijsdem eos artibus debere superari, desperantes de Deo, à dæmonibus victoriam flagitantes. Miseri homines, nesciunt quid faciant, quid loquantur. Dum enim rebus suis metuunt, obliti sunt religionis ac fidei. Qui res quidem suas forte non perdent, sed quod est amplius, suas animas perdiderunt. Dicit sanctus Iob: *Si bona excepimus de manu Domini, quare non & mala sustinebimus?* hoc est, si bonis superuenientibus iucundamur, quare non & aduersis accidentibus confortemur? aduersa tolerare, sapiẽti virtutis exercitium, insipienti præuaricationis est occasio. Dixi ergo frequenter, vt in hac vita breui, vitam vobis prouideatis æternam: quod doleo cur hoc facere contemnatis. Cum.n. ieiunandum dicimus, præter paucos nemo ieiunat. Cum eleemosynas faciendũ, maior auaritia vos constringit. Orationem, & gratias Deo agere quid sit, plerosq. de vobis etiam arbitror ignorare, qui surgentes primo diluculo nonnisi de prandio cogitent: cum pranderint, somno se tradunt, nunquam diuinitati gratias referentes: quæ illis & prandium ad refectionem, & somnũ dederit ad quietem. Vtiq. tu Christiane si es vtilis, meminisse debes cuius panem comedis, & ei laudem dicere.

Iob. 2. *Iob. 14.*

H Dic mihi, nonne si aliquid de tuo cuicumq. largiris, expectas vt tibi gratias agat, vt benedicat domũ de qua ei humanitas sit tributa? Qui si forte gratias nõ agit, quemadmodum à te denotatur ingratus? Ita ergo & à nobis expectat qui nos pascit Deus, vt pro præstitis ab eo escis illi gratias referamus, & saturati donis ipsius, laudes ei dicamus. Hæc enim beneficiorum est retributio diuinorum, vt cum refecti fuerimus, bene nos confiteamur acceptos. Cæterum accipientes diuina munera, taciti & immemores fuerimus, tanquam ingrati & indigni eorum subministratione fraudabimur: vt Deum quem beneficiis non cognouimus, malis ingruentibus requiramus, & aduersis stimulemur ad rogandum, qui prosperis gratias non egimus ad fruendum: sicut nunc contingit, vt qui in pace pigri fuimus ad laudes referendas, modo in tribulatione trepidi existamus ad pericula deploranda.

Psal. 22.

S. AMBROSII IN CAP. VII. IOB SERmonis finis.

A

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS IN VNVM ET VIGINTI PSALMOS DAVID ENARRATIONES.

IN LIBRVM PSALMORVM DAVID ARGVMENTVM.

Qvantam summum virtutis incrementum proposuit Deus futuræ beatitudinis delectationē: idcirco vehementius quoque calcar erroris, delectationem diabolus excogitauit. (G n 2. Gen 3. Gen 2.) Vtriusq; sententiæ præstet indiciũ (B) primus humani generis Adam à Domino Deo in paradiso voluptatis positus, vt æterna delectatione frueretur, ad virtutem futuræ sobolis prouocandam. Neque enim erat incognitum Deo, locum eum errati daturum, (Gen. 3 Rom. 7.) & cæteris propositam spem salutis esse debere, qua in præceptam humana sedem generis contenderēt reformari. Et idem per speciem serpentis præfigurantis delectationis illecebram, vxaria persuasione deceptus. (Gen 2.) Occasione igitur accepta aduersarius per delectationē mihi operatus est mortem. Itaq; quod diuina gratia tribuit, in me erat ad vitā, factum est mihi in mortē: eoq; (Esai 6. Apoc 4 & 19) faciliarē inimicus assēsum hominis habuit ad lapsum, quo speciem prætendit naturæ. Delectarunt enim opera sua Dominum: delectarunt primu naturæ exordia. Quæ videns Dominus ait: Bona valde. Laudant angeli Dominum, psallunt ei potestates cœlorum, & ante ipsum initiũ mundi Cherubim & Seraphim cum suauitate canoræ vocis suæ dicunt: Sanctus sanctus, sanctus. (C) Innumera angelorum millia assistunt, seniores 〈…〉 magna sicut voces aquorum multarum concinunt: Alleluia. Ipsum axem cœli fert quorundam sermo, quadam perpetui concentus suauitate versari: vt si assurgendo permitteret, sonus eius extremis terrarum partibus audiretur, vbi sunt quadā secreta naturæ. Nec id ab ipsius naturæ vsu alienum videtur: quādoquidem vox emissa gratiore plausu in nemoribus resultet, aut montibus, & suauiore sono ipsi reddant quod acceperint, in scopulis quoq; ipsis & lapidibus reperit natura quod delectaret. Aliorum specula, aliorũ visus delectat aut gratia. Feræ ipsæ atq; aues: loci amœnioris aut modulatioris vocis delectatione mulcentur. Lactantib. quoq; paruulis aut seueritas terrori est, aut blanditiæ voluptati. Naturalis igitur delectatio est. Vnde & Dauid sanctus qui aduerterat vnde homo & (D) quis esset fraude deiectus, nam si tenuisset infusam sibi à Domino æternæ illius castisq; delectationis gratiā, nec sæcularibus captus amisisset illecebris, numquam tam miserabilis ærumnæ subisset iniurias) reparare eam studens ac reformare psallendi munus cœlestis nobis instar conuersationis instituit. Etenim licet omnis (2. Tim. 3.) scriptura diuina Dei gratiā spiret, præcipue tamen dulcis Psalmorum liber: quandoquidem ipse Moyses qui plana gesta maiorum sermone descripsit, vbi eamē per (Exod. 14) mare Rubrum populum patrum memorabili admiratione transduxit, demersum aspiciens regem Pharaonem cum suis copijs, in maiore ingenium attollens suũ (Exod. 15) (quia maiora viribus suis fuerat assecutus,) canticum Domino cecinit triumphale. Maria quoq; tympanum sumens, cæteras hortabatur, dicens: Cantemus Dño: gloriose enim honorificatus est: equum & ascen- (Deut. 32.) sorem proiecit in mare. Ipse etiam Moyses cum legē Domini legisset, quo eius memoriam pectoribus affigeret audientium, per canticum locutus est, dicens: Audi (E) (Deut. 32.) cælum, & loquar: Expectetur sicut pluuia eloquium meum: & descendāt sicut ros verba mea, sicut imber super gramen, sicut nix super (Exod. 15.) fœnum. Delectatur igitur cantico Deus non solum laudari, sed etiam reconciliari. Inde & Moyses tunc maxime cantico vsus est, quando cœlum (Deut. 32.) testificabatur & terrā, vt salutem suam cælestis sono gratia concinentem auidius mundus audiret, & sacra suauitate dulcedinis in æternum legis obseruantiā mētibus inoleret humanis. Denique legis tabulæ priusquam (Iudic. 5) cantico firmarentur, per indignationē Moysi fractæ & comminutæ sunt. Vbi vero tali signaculo consecratæ sunt, humana locum ira non habuit, quia sanctificatio eam sacræ suauitatis exclusit. Canticum itaq; Domini sicut ros mellior descēdit è cælo, & fidem hominum sicut gramen imbre quadam gratia spiritalis infudit. (F) Duo igitur hæc cantica in libris Moysi tanquam duo mundi oculi, cœliq; lumina, totum corpus operis eius illustrant. At vero Dauid principaliter à Domino ad hoc munus electus est: vt quod in alijs rarũ præminere reliquo in opere videtur, in hoc iuge & continuum refulgeret. (Esai. 26.) Vnum canticum legimus in libro Iudicum, reliqua historiæ more decursa, quibus expressa sunt gesta maiorum. (Dan. 3. Habac. 3) Vnum Esaias canticum scripsit, quo legentiũ corda mulceret: in reliquis terribili tuba correptionis insfremuit. Cāticum et ne ipsi quidem inimici obijcere potuerunt, qui eum propter alia dicta vsq; ad necē sunt persecuti. Vnum Daniel, vnum Habacuc. Salomon ipse Dauid filius licet innumera cantica cecinisse dicatur, vnum tamē quod Ecclesia receperit, Cāticorum canticum dereliquit. In alijs igitur singula aduertere licet. (G) Historia instruit, lex docet, prophetia annunciat, correptio castigat, moralitas suadet.

In libro Psalmorum profectus est omniũ, & medicina quadā salutis humanæ. Quicunq; legerit, habet quo propria vulnera passionis speciali possit curare reme- (Psal. 79.) dio. Quicumq; certare voluerit, tanquā in communi animorum gymnasio, & quodam stadio virtutum diuersa genera certaminum reperiēt præparata, id sibi eligat, cui se intelligit aptiorē, quo facilius perueniat ad (Rom. 13) coronā. Si quis gesta recensere maiorum studeat, atque imitari velit, intra vnum Psalmum totā paternæ historiæ seriem accipit cōprehensam, vt thesaurum memoriæ compēdio lectionis acquirat. Faciliora quoq; videntur quæ breuius explicātur. Illud etiam quantæ altitudinis, quod breui interuallo offensionum aduersa (Psal. 6.) (H) distinxit, & reconciliationis secunda subtexuit? vt simul cognosceres, quid incredulitatis obesset offensa, quid fides prōpta conferret. Si quis vim legis explorat, quæ tota in vinculo charitatis est (qui .n. diligit proximũ, legem impleuit) in Psalmis legat quanto dilectionis affectu pro totius plebis opprobrio repellēdo periculis se grauibus solus abiecerit. in quo non imparem charitatis gloriā triumpho virtutis agnoscet. Si quis (Psal. Prou. 14.) correptionū sana formidat, audiat dicentem: Domine ne in ira tua arguas me, neq; in furore tuo corripias me. (Ephes. 6.) & dicat quēadmodum debeat irati iudicis (1 Reg. 26.) seperare censuram. Si quis patientia cognoscere gestit exemplum, legat in Psalmis: Si reddidi retribuentibus mihi mala. & aduertat quia præceptum euāgelicum spiritu præuidit, virtute præuenit. Habes itaq; illud prouerbiale: Quia mansuetus homo cordis est medicus. Si quis prætereo aduersus nequitiæ spiritalis incursus vult esse munitus, quid magis quam psallendũ sibi esse nouerit? Psallebat Dauid adolescentior, & Sau-

lis

A *lis nequam ſpiritus fugabatur, qui eum ante adſtringebat. De virtute autē prophetiæ quid loquar? Quod alij annunciauerunt per ænigmata, huic ſoli palam atque aperte videtur eſſe promiſſum, vt Dominus Ieſus ex eius ſemine naſceretur, ſicut dixit ad eum Dominus:* [Pſal. 131.] De fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam. *In Pſalmis itaq; nobis non ſolum naſcitur Ieſus, ſed etiam ſalutarem illam ſuſcipit corporis paſſionem, quieſcit, reſurgit, aſcendit ad cælum, ſedet ad dexteram patris. Id quod nemo præſumpſerat hominum dicere,* [Act. 14] *hoc ſolus hic propheta annunciauit: poſtea ipſe Dominus in Euangelio prædicauit. Omnes præterea ſcriptores in ſuis ſcriptis exempla poſuerunt aut aliqua ſuperiorum: Pſalmi nihil præter quod ſuum eſt habent. Quid igitur Pſalmo gratius? Vnde pulchre ipſe Dauid:* [Pſal. 146.] B Laudate, *inquit*, quoniam bonus eſt Pſalmus: Deo noſtro ſit iucunda decoraque laudatio. *Et vere, Pſalmus enim benedictio populi eſt, Dei laus, plebis laudatio, plauſus omnium, ſermo vniuerſorum, vox Eccleſiæ, fidei canora confeſſio, auctoritatis plena deuotio, libertatis lætitia, clamor iucunditatis, lætitiæ reſultatio. Iracundiam mitigat, ſollicitudinem abdicat, mœrorem alleuat. Nocturna arma, diurna magiſteria. Scutum in timore, feſtum in ſanctitate. Imago tranquillitatis, pignus pacis atque concordiæ, citharæ modo ex diuerſis & diſparibus vocibus vnam exprimens cantilenam.* [1.Cor.4.] *Diei ortus Pſalmum reſultat, Pſalmum reſonat occaſus. Mulieres Apoſtolus in Eccleſia tacere iubet: Pſalmum etiam bene clamant. Hic omni dulcis ætati, hic vtriq; aptus eſt ſexui. Hunc ſenes rigore ſenectutis depoſito canunt, hunc veterani triſtes in cordis ſui iucunditate reſpondent. Hunc iuuenes ſine inuidia cantant laſciuiæ, hunc adoleſcentes ſine lubricæ ætatis periculo & tentamento concinunt voluptatis, iuuenculæ ipſæ ſine diſpendio matronalis pſallunt* C *pudoris, puellulæ ſine prolapſione verecundiæ, cum ſobrietate grauitatis hymnum Deo inflexa vocis ſuauitate modulantur. Hunc tenere geſtit pueritia, hunc meditari gaudet infantia, quæ alia declinat ediſcere. Ludus quidam eſt iſte doctrinæ, maioris profectus, quam cum ſeria traditur diſciplina. Quantum laboratur in Eccleſia vt fiat ſilentium cum lectiones leguntur? Si vnus loquatur, obſtrepunt vniuerſi. Cum pſalmus legitur, ipſe ſibi eſt effector ſilentij.* [2 Reg 6] *Omnes loquuntur, & nullus obſtrepit. Pſalmum reges ſine poteſtatis ſupercilio reſultant. In hoc ſe myniſterio Dauid gaudebat videri. Pſalmus cantatur ab Imperatoribus, iubilatur à populis. Certant clamare ſinguli, quod omnibus proficit. Domi Pſalmus canitur, foris recenſetur. Sine labore percipitur, cū voluptate ſeruatur. Pſalmus diſſidentes copulat, diſcordes ſociat, offenſos reconciliat.* D *Quis enim non remittat ei, cum quo vnam ad Deum vocem emiſerit? Magnū plane vnitatis vinculum in vnum chorum totius numerum plebis coire. Diſpares citharæ neruī ſunt, ſed vna ſymphonia. In pauciſſimis chordis ſæpe errāt digiti artificis, ſed in populo ſpiritus artifex neſcit errare. Pſalmus nocturni pauoris ſolatium, diurni laboris requies. Inſtitutio incipientiū, perfectorum confirmatio. Angelorum myniſteriū, militia cæleſtis, hoſtia ſpiritalis. Pſalmum & ſaxa reſpondent. Pſalmus canitur, & ipſa etiam ſaxoſa pectora molliuntur. Vidimus flere praeduros: flecti immiſericordes. Certat in Pſalmo doctrina cum gratia ſimul. Cātatur ad delectationem. Nam violentiora præcepta non permanent: quod autem cum ſuauitate perceperis, id infuſum ſemel præcordiis non conſueuit elabi.*

[Pſ 44] *Quid eſt quod non tibi occurrat Pſalmos legenti? In his lego canticū pro dilecto, & ſacra deſiderio charitatis inflammor: in his torcularia diuini myniſterij recognoſco: in his reuelationum gratiam, reſurrectionis recēſeo teſtimonia, repromiſſionis munera: in his diſco vitare peccatum, dediſco erubeſcere pœnitentiā delictorum.* E [Pſ 8 80. & 83. Pſal. 50.] *Tantus rex, tantus propheta ſuo me præuocauit exemplo, vt aut commiſſum ſtudeā extenuare peccatum, aut non commiſſum cauere. Quid igitur Pſalmus, niſi virtutum eſt organum? Quod ſancti ſpiritus plectro pangens Propheta venerabilis, cæleſtis ſonitus fecit in terris dulcedinē reſultare. Simul cum ille in fidibus & chordis, hoc eſt, in reliquiis mortuis diuerſarū vocum modulatus diſcrimina, diuinæ laudationis ad cæleſtia dirigeret cantilenam, docuit vtiq;, prius nobis peccata eſſe moriendum, & tunc demum in hoc corpore diuerſa opera diſcriminanda virtutum, quibus ad* F *Dominum deuotionis noſtræ gratia perueniret, vt occupatis intentione cæleſtium nulla irreperet terrenorum libido vitiorū, ſimul animus cæleſtis gratiæ ſuauitate niteſceret. Merito igitur tanti miniſtrum muneris Dominus laudans ait.* [Act 13. M T Cic. actione 3. in Verrem. 1 Cor 14.] Inueni Dauid ſecundū cor meum. *Aiunt etiam, eorum qui cithara canunt peritiores intus canere, vt ferunt fabulæ de Aſpendio citharista: cauſas quoque modulaminum, & quædam clauſtra rhythmorum in ſuperiore parte eſſe pſalterij. Docuit ergo Dauid intus nos canere oportere, intus pſallere: quemadmodum canebat & Paulus, dicens:* Orabo ſpiritu, orabo & mente: pſallam ſpiritu, pſallam & mente, *& ad ſuperiorem intuitum vitā noſtram actusq; formare, ne delectatio dulcedinis excitet corporis paſſiones, quibus nō redimitur noſtra anima, ſed grauatur: cum ad redemptionem animæ ſuæ pſallere ſe ſanctus Propheta memorauerit dicens:* [Pſal. 70.] Pſallam tibi in cithara ſanctus Iſrael: gaudebūt labia mea cum cantauero tibi: & anima, quam redemiſti. G *Sed iam pſalmi iſtius qui propoſitus eſt nobis, ingrediamur exordia.*

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS IN PSALMVM PRIMVM DAVID

Præfatio.

B*Eatus vir qui non abiit in conſilio impiorum.*] Quam aptū, quam opportunum principium! Namque vt ij qui agonis aliquam ſolemnitatem receperint exhibendam, proponere præmium ſolent, iactare coronæ nobilitatem, quo certaturi ſtudio maiore conueniant, niſuque propenſiore decertent: ita Dominus noſter Ieſus regni cœleſtis gloriam, perpetuæ quietis gratiam, vitæ æternæ beatitudinem, ad virtutis humanæ incentiua propoſuit. H Imperator quoque cum progreditur ad bellum, donatiuum militi, & promotiones dignitatum numeris militaribus pollicetur, vt ſpes commodi furetur labores, & metum abſcondat periculi. Velut præco igitur magni Imperatoris ſanctus Dauid hortatur milites, athletas vocat, præmium exprimit dicens: *Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum.*] A præmio cœpit, vt pondus futuri certaminis eleuaret: mercedem præmiſit, vt vnuſquiſq. præſentium rerum ſollicitudines ac labores corde tranſiliens, ad emerendam beatitudinem futurorū auida feſtinatione contenderet. *Beatus* (inquit) *vir.*] Quid plus potuit homini donari, quam quo nihil amplius potuit Deo apoſtolica auctoritate deferri? [1. Tim 6.] *Beatus* enim, *& ſolus potens, & rex regū, & Dominus dominantium.* Deus dictus eſt. Ille *ſolus potens*, ille *rex regum*, ille *Dominus dominantiū*, beatitudinis tamen non ſupgreditur poteſtatem. Donauit nobis appellationis eius com-

A communic consortium, quæ digna æstimata est honore diuino. Consideremus nunc qua ratione, *Beatus vir,*] dixerit: & non magis, beati homines: cum vterq. sexus vocetur ad gratiam. Nunquidà consortio beatitudinis exclusit mulieres, quia virum solum beatum nuncupauit? Absit. Quia nec à consortio creaturæ exclusit Deus fœminas, quia prius virum condidit. Dixit enim Deus: *Faciamus hominem secundum imaginem nostram, & secundum similitudinem nostram.* Genes. 1 *Et fecit,* inquit, *Deus hominem: ad imaginem Dei fecit illum: masculum & fœminam fecit eos.* In homine vterq. signatur, in viro sexus exprimitur. Genes. 2. Sed quemadmodum cum homo dicitur, vterq. comprehenditur: ita cum vir nominatur, & mulier cuius vir ille sit, intelligitur. Denique *hæc vocabitur,* inquit, *mulier, quoniam de viro suo sumpta est.* Accedit illud, quoniam quorum natura eadem, eorum operationes vtiq. non possunt esse discretæ: & quorum opus æquale, eorum vtiq. æqualis & merces. Ibid. B Virum igitur scriptura dicendo, consortem copulæ non prætermisit: quia & hominem dicendo, consortem non tacuit naturæ. Itaque quemadmodum illic hominem factum legimus, & cum sit vna natura, tamen principalem sexum prius creatum negare non possumus: ita & hic cum legimus virum, de principali portione sexum quoq. supparem recognoscimus. Paria igitur studia virtutis, quia par prærogatiua est creaturæ. Quid autem sexum discutias, vbi non corporis à te, sed animæ certamina postulantur, quæ sexum non habet? Non ergo illic discernas honorem, mercedem diuidas, vbi non discernitur sexus. Non incaute tamen, si prior vocetur ad exercitium, qui fuit posterior ad lapsum. Quæ male cæpit, sequi debet, non præcedere: vt vel post experimentum sit verecundior. Malè Eua naturæ ordinem prætermisit: expectare debuit præcedentem. Astute serpens à posteriore cœpit. ideo Propheta ad superiorem reuertitur: eum vtique qui lapsus non esset, nisi esset posteriorem secutus. Deniq. prius non reuocauit à lapsu, quam ad palmam victoriæ prouocauit. *Beatus* (inquit) *vir qui non abiit in consilio impiorum.*] C Vide vbi beatus appelleris, ô homo. Non in diuitijs, non in potestatib. & honoribus, nō in nobilitate generis, aut decore & pulchritudine, non in corporis salubritate: in quibus nihil naturæ est bonum. Deniq. non solum facile commutationem habent in contraria, verumetiā ministerium ad culpam exhibent ei qui vti his nesciat. Quis.n. iustus propter pecuniā? Quis humilis in potestatibus? Quis misericors propter nobilitatē? Quis castus propter decorem? Illecebrosa hæc magis sunt ad peccatum, quam fructuosa ad virtutis profectum. Quid sibi deinde vult quod maluit dicere: *Non abiit, & non stetit;*] quasi de præterito, cum potuerit dicere: Beatus vir qui nō abijt in consilio impiorum, & in via peccatorum non stat, & cathedra pestilentiæ nō sedet? Vide dogma. Non enim statim beatus, qui non est impius aut peccator, propter incerta exitus. Non enim otiosè scriptum est. *Ante mortem ne laudaueris aliquem.* Eccl. 11. D Ergo dum in hac vita quisquam est, non potest definita prædicatione laudari, qui patere adhuc possit errori. Ille autem qui vitā sine offensione concluserit, iure beati appellatione censetur, quia vtitur consortio beatorū. Sed forte dicas: Qua ratione ergo alibi dixit: Psal. 40. *Beatus qui intelligit super egenum & pauperem?* Nō enim dixit beatum qui intellexerit, sed eum qui intelligit: quoniam qui bonum operantur, in ipso opere & quo probentur inueniunt, remunerationem sui in ipso opere consequentes. Siquidem beatæ fructus est cōscientiæ, bonum factum. Qui autem à malo temperant, nō si semel aut bis declinauerint culpam, statim beati: sed si potuerint culpæ contagium per omne vitæ suæ tempus euadere. Ecclesi. 31. Nūc illud occurrit, cur beatum dicere maluerit, non eum qui pietatis aliquo sit functus officio, sed eum qui ab impiorum consilio temperauerit. Videtur enim magis laudandus qui virtutis munus impleuerit, quam qui peccatum euaserit. Siquidem nec bos: nec equus, nec lapis in peccato esse consueuit, aut sedere in cathedra pestilentiæ. Sed illa beatitudinis non habent fructum, quæ virtutis non habent sensum. Nam quomodo perueniunt ad legis præmium, quæ nō habent sequendæ legis affectū? De rationabilibus ergo propositum est, hoc est de nobis.

E Psalm. 36. Nobis autem initium bonorum, abstinentia peccatorum est: quoniam legimus: *Declina a malo, & fac bonum.* Hinc enim ordo est disciplinæ, vt ab inferioribus ad perfectiora cōtendas, ne terrearis mole malorum, qui leuiorum exordio debeas prouocari. Scalarum enim similem esse scriptura nos docet pietatis ascensum, per quas vidit angelos Genes. 28. Domini ascendentes & descēdentes sanctus Iacob, vir exercitationis, qui nobis propositus est, vt per illum cognosceremus gradum virtutis paulatim nos proferre debere, & ita posse ab imis ad summa cōtendere, si per processus gradiamur exiguos ad ea quæ videntur humanæ altiora naturæ. Has tibi scalas semper habeto propositas. Ne timeas ô homo gradus hos ascendere disciplinæ. Primus gradus vicinus est terræ, sequens similis est priori. Sic per æquales gradus ad summa conscenditur. Ne fastidias ô homo primum illum velut vilissimum gradum. Ille primus ascēsus te à terris separat. Aetem calcas, vbi ab humo eleuineris vestigium. F In virtute positus surgendo liquisti terram. Terram relinquis, si culpam declinas. Exordium ergo processionis ad virtutem, est abstinere à peccato. Vt sciamus autem hanc disciplinam esse doctrinæ, audi legem dicentem: Exod. 20. *Non adulterabis, non homicidium facies.* Imperfectis enim ista præcepta conuenientia videbantur. Deniq; ipse Dominus Iesus sciens imperfectum à quo interrogabatur quibus ad vitam æternam operibus perueniret, respondit ei: Mat. 19. *Non adulterabis, non homicidium, non furtum facies,* &c. Deinde dicenti quod fecisset illa omnia, adiecit perfectiora: dicens: Ibidem *Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo.* Tantumque abesse docuit inter malorum declinationem, & imitationem bonorum, vt nec abnueret, quia illa sibi facilia iudicabat. Sed quia nec illa ascenderat, ideo ad hæc se aptare non potuit. Nam si dilexisset proximum, potuisset pauperibus subsidia sui patrimonij non negare. Ideoque gradum primum legis ascende, vt possis ad Euangelij cœlestium fastigium peruenire. Vnde arbitror quod quasi sub lege positus, Psalm. 40. G morem legis in primo Psalmo secutus, ex sua persona sanctus Propheta magis cauenda denunciet, quam sequenda proponat. In quadragesimo autem Psalmo, qui ex persona dicitur Saluatoris, adhortatio magis virtutis fiat, quam erroris depressio. De passione enim Saluatoris loquitur, & ideo Euangelij dispensator etiam, sicut possumus æstimare, cum audiamus dicentem: Mat. 5. *Beati misericordes.* Et in Psalmo itaque propriæ passionis & in Euangelio misericordiam coronauit. Sed adoriamur iam Psalmi explanationem, & virtutem inspiciamus propheticam.

Psalmus primus Dauid.

Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum, & in via peccatorum non stetit, & in cathedra pestilentiæ non sedit. H

Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum.] Possumus dicere tres esse species peccatorum, quas hic putamus expressas: cogitationis, operationis, permansionis: beatumque eum significari, qui & non cogitauerit quod malum est. Rom. 2. Nam quomodo potest beatus esse, qui suis cogitationibus accusantibus in die iudicij reuincendus est? Etiamsi hominem fefellit, testem refugit, accusatorem euasit: se tamen sui accusatorem vitare non poterit, quem maxime debet timere, quia & accusatorem habebit, & confitentem reum. Beatus ergo est qui & non cogitauerit quod malum est, & non operatus fuerit peccatū (quia interdum & sine cogitatione delinquimus: Prou. 10 *Ex multiloquio* enim *non effugimus peccatum*) & non perseuerauerit in peccato. Vel sic: Qui & non cogitauerit quod fiat erroris, vel in ea cogitatione non steterit: vel certe non perseuerauerit in iis cogitationib quas plenas erroris aduerterit. Sed hæc vtrum recte conueniant, qui legerit, æstimabit. Nam qui semel male cogitauit: nec stare in eo debuit, nec perseuerare. Sed etsi perseuerauit, beatus esse non potuit: quia stetit in eo quod improbe cogitauit. Et si non

stetit,

A stetit, tamen eo ipso quod cogitauit malè, verum habeat beatitudinis fructum, clemẽtem aliquem quærere debet interpretem. Prou 20 Postremo quia nemo potest dicere mundum se habere cor: esto, vt veniabilis cogitatio sit, nunquid veniabilis operatio peccatorum? Postremu si veniabilis statio, numquid etiam plena beatitudinis, eo quod non perseuerat in crimine? Deinde qui non cogitauit quæ improba sunt, quomodo in peccato stare potuit, aut perseuerare? vt beatus sit, qui tria hæc iure seruauerit. Certè ordo diuisus est. Primum est enim, vt non perseuerauerit in peccato: secundum, vt non steterit in eo: tertium, vt non cogitauerit quod esset erroris. Qui enim non perseuerauerit, potuit tamen stare: qui non stetit, potuit cogitare: qui autem nec cogitauit, vere beatus est. Vnde alteram quoque traditionem non prætermittendam putaui, quo tres gradus recto ordine factos asseramus: vt qui beatus vult esse, non abeat in consilio impiorum; hoc est, in eorum cogitationibus non B ambulet: deinde non stet in via peccatorum: tertio, non sedeat in cathedra pestilentiæ. Factus ergo Christianus vel ad gratiam tendis, abstine ab impiorum consilijs, vt possis dicere: Psal 25 *Ne perdas cum impiis Deus animam meam & cum viris sanguinum vitam meam.* Nec cogites quæ sunt impia. Quæ sunt illa, nisi quæ in Dei excogitantur iniuriam? Pietas enim prima in Deum, secunda in parentes. Et quidem inimicus inserit frequenter diuersa mentibus nostris: & ideo cautè Propheta cogitationes magis quam infusiones improuisas putauit ad crimen tenendas. Abstinuisti ergo ab impiorum consilijs? Rectè: non tamen Ioan. 1 statim beatus. Caue etiam ne in via peccatorum steteris. Quanto examine scripturæ diuinæ verba ponuntur? Etenim quia omnes sub peccato sumus, Iob 14 non à te exigit quod vltra naturam est, vt peccatum non facias: quia *nec vnius diei infans sine peccato:* sed non vt maneas in peccato quadam statione diuturna. Non omnes impij: ideo reuocaris ab omnibus cogitationibus, & conuersationibus impiorum? sed omnes peccatores: ideo admoneris vt desinas peccare. Si fueris adolescentioris lapsus ætatis, debet C te maturitatis emendare processus. Ergo in grauiora non Esai 48 abeas, in leuioribus non stes. Habes hoc & in Esaia dictum à Domino: *Exi à Babylone, fugiens à Chaldeis.* Hoc est Rom. 7. est: Etsi intrasti in confusionem vitiorum, exi. Non oportuit intrare. Sed ingressus es, carnis lege cogente, & captiuante te in lege peccati. Exi, egredere vel seruus, exue te seruitio graui. Non potuisti non introire in peccatum per fragilitatem: datur tibi exire peccato per sobrietatem. *Exi* ergo *de Babylone, fugiens à Chaldeis,* Babylon *confusio* est, quæ virtutum ordinem non tenet. Confusa enim illecebris mente delinquimus. Chaldæi sunt qui siderum cursus vanæ studio superstitionis explorant, & impiæ terunt gentilitatis errores. Ab his fuge, ne te capiant, ne te graui laqueo captiuitatis innectant. Gen 11 Abraham Chaldæus fuit, sed fugit à Chaldæis, & ante legem: tu sub lege iam Gen. 12 damnatus es, fuge ab impijs. Ille hæreditatem patrum respuit, vt fidei possideret: tu successionem corporis derelinque, hæreditatem deuotionis acquire. Si autem in peccato non steteris, nec sic beatus: adhuc habes quo cauere D debeas. Multę sunt illecebræ, multi à virtute deflexus. Grauia irritamenta sunt voluptatum, grauis fomes auaritiæ, cupiditas potestatum, honoris ambitio: quæ velut veneno quodam mentes hominum, & quadam animas pestilenti vitiorum tabe contaminant. Hæc est *cathedra pestilentiæ, super quam sederunt Scribæ & Pharisæi, qui imponunt* Matt 23. Matth. 11. *hominibus onera grauia, ipsi autem digito nolunt ea mouere.* Has cathedras de templo Saluator eiecit eorum qui se de honore iactarent, primatus quærerent dignitatum: eorum qui sacerdotio vel primatu honoris vterentur ad quæstũ: eorum qui indulgentes gulæ nequaquam debitam continentiæ præstarent custodiam. Hæc vera est pestilentia. Denique Heli filij, erant filii pestilentiæ. In hac quadam 1 Reg 2 sede vitiorum prohibet scriptura nos ceruicem reflectere, viresque totius corporis reclinare. Aduerte igitur proprietates.

Et in via peccatorum non stetit.] Viam dicit vitæ huius cursum, in dubium non venit; cum ipsa scriptura dicat: *In via hac qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi.* & : *Esto con-* E *sentiens aduersario tuo cito, dum es cum illo in via.* Psal 141 Matt 5. Etenim quoniam cursum vitę huius currimus, habemus semitam per quam ambulemus quotidie, donec perueniamus ad finem. Etsi non videmur corporaliter ire, progredimur. Nam sicut in nauibus dormientes ventis aguntur in portus, etsi nullus quiescentibus sensus est nauigandi, tamen cursus eos vrgit ad finem, & impellit ignaros: sic vitæ nostræ spatio defluente, ad proprium vnusquisq; finem cursu latente deducitur. Vnde dicitur: *Surge qui dormis.* Tu enim Ephes 5. dormis, & tempus tuum ambulat. Et vide ne dum diu dormis, prætereat tempus. Ideo etsi dormis, cor tuũ vigilet, cor tuum non ferietur. Si cor otiosum non sit, nõ sunt oti- Cant 5. osa tempora tua. In via es ô homo, ambula vt peruenias, ne te nox in via occupet, ne consumator dies vitæ antequam progressũ virtutis acceleres. Viatores vitæ huius: omnia transeunt, omnia post te fiunt. Omnia in hac via cernis, & transis. Vidisti amœnitatẽ arborum, herbarum vi- F riditatem, puritatem fontium, & quodcumq; huiusmodi quo delectantur oculi. Iuuit spectare, delectauit parumper attendere. Dum attendis, pertransisti. Iterum dum ambulas, incidisti scopulosum & confragosum iter, concaua rupium, prærupta montium, densa siluarum. Tædiasti parum, iterum transisti. Talis hæc vita est, cuius nec prospera permanent, nec diuturna sunt. Ergo quasi in via locatum neque secunda extollant, neque aduersa te frangant: nec plausibilia remorentur, nec mœsta detineant. Festina semper ad finem, festina vt peruenias. Elige tamen viam antequam curras. Duæ viæ sunt: vna iustorum, altera peccatorum. Vna æquitatis, altera iniquitatis, de qua dixit Propheta: *Et vide si via iniquitatis* Psal 138 *in me est.* Non solum ergo vita nostra via est, sed etiam in ipsa vita nostra aut virtutis via est, aut iniquitatis. Caue igitur ne in te gressus suos collocet auaritia, & sis via cri- Matth 7. minis: ne improbitas, ne libido, & sis via iniquitatis itinerantibus in detrita flagitijs. Licet tibi eligere quos sequaris: aut iustos, aut iniustos. Iustorum via angustior est, iniustorum latior. Illa sobrietatis angustior, hæc ebrietatis latior, vt possit capere fluctuantes. Hæc habet sæculi G huius illecebras, illa habet futurorũ præmia. In istis fru- 1 Cor. 2. ctus præsentior, in illis spes tardior. Quæ enim suauia sunt, non differunt diuturna expectatione perfunctionẽ, sed habent pręsentem. Quod autem serum est, labore quæritur, quod beata cogitatione vix capitur; quia *oculus non vidit, nec auris audiuit, quæ præparauit Deus diligentibus se.* Difficile solemus credere quæ non videmus. & ideo anima æstuat, & huc atq; illuc velut oculos quosdam circumfert cogitationes suas. Tunc illi occurrunt diuersarum rerum species, seque offendunt. Si ad sempiterna intendat, virtutem eligit: si ad pręsentia, voluptatem præponit. Graue & iniquum certamen aduersus delectationes præsentium. Hic libertas est cupiditatum, illic seruitutis iniuria, facere quæ non vis, & ab ijs quæ desideraueris, abstinere. Hic conuiuium, illic ieiunium. Hic intemperantia gaudiorum, illic perseuerantia lacrymarum. Hic saltatio, illic oratio. Hic cantus dulces, illic gemitus graues. Scriptum est quidem: *Cor sapientium in domo luctus, & cor stul-* Eccl 7 H. *torum in domo epularum. Melius est audire increpationem sa-* Ibidem *pientis, magis quam virum audientem canticum stultorum.* Sed pauci hæc audiunt, pauciores sequuntur. Allicit homines magis dulce peccati, quod ad præsens influit & impinguat audientis affectum, quam triste virtutis, quæ fidei spem velut quodam cortice amari laboris inuoluit. Beatus ergo atque mirabilis, qui talium viarum positus in electione, non fuerit illecebris voluptatis inflexus, vt gradũ suum super vadosa & praua constituat. Non dicitur ei: *Væ* Prou 25 *qui dereliquistis semitas directas, abeundo in vias tenebrarum.* Cognouimus igitur quæ sit via peccatorum, in qua standum non esse Propheta nos admonet, sed & Ecclesiastes do- Eccl 8 cet, qui ait: *Noli stare in sermone malo:* hoc est, non persistere in sermonibus malis, similiter & operibus improbã- dis. Quomodo in bonis sit standũ, sanctus idem Propheta Psal 121 præcipit, dicens: *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem.* In Hierusalem standum est, de Babylone fugiendum. Deut. 5. Et Moysi dicitur: *Tu autem hic sta mecum,* qui de Ægypto Matt 20. fugit,

A fugit, & cum Domino stans perseuerabat. Et in Euange-
lio, qui steterant vsque ad horam vndecimam, æqualem
Mat. 25 mercedem operantibus acceperunt. Et quæ steterũt vir-
gines vsque ad aduentum sponsi, ad nuptias simul intro-
ire meruerunt. Quæ autem discesserunt, & postea reuer-
Rom. 11 terunt, Dominicæ excluduntur auctoritate sententiæ. Di-
dicimus ergo non stare in via peccatorum, stare autem in
in virtutis officio, quia scriptum est: *Tu autem fide sta.*
Nunc consideremus quid sit:

Et in cathedra pestilentiæ non sedit.] Et quidem præmisi-
Psal. 100 mus, quod non simplex consessus in huiusmodi quod
in vsu est solio reprehẽdatur. Quid enim inuidiæ haberet
ad culpam? Sed cum oculi Domini semper super fideles
terræ sint, tanquam sub conspectu Imperatoris locati, &
velut in ministerio quodam positi, stare debemus. Miles
in procinctu stat, non sedet. Miles in armis nõ se reflectit,
sed excitat atque erigit. Ideoque militibus Christi dicitur:
Psal. 134 *Ecce nunc benedicite Dominum omnes serui Domini, qui statis*
B *in domo Domini.* At contra iniquitas in talento plumbeo
Zach. 5 sedet, eo quod fixa in peccato, sea b eo separare non pos-
sit. Etenim inueterati in errore, & studiose flagitijs in-
Ps. 126 hærentes, sedere dicuntur, qui nolunt assurgere, nec au-
dire dicentem: *Surgite postquam sederitis.* Denique hic ipse
Propheta alibi ait: *Sederunt principes, aduersum me detra-*
Psal. 118 *hebant.* An ignoramus quod tantum vim habeat inue-
terata consuetudo peccandi, vt excludat naturam? Quæ
cum sit medicabilis ad salutem, diuturno tamen tempo-
re passionibus deprauata immedicabilis inuenitur. Non
ergo permaneamus in vitijs, sed vnusquisque etiam si
aliquando fuerit, exiliat à culpa sicut scriptum est de mu-
Prou. 7 liere meretrice: *Ne intendas in eam oculum tuum, sed exi-*
li, ne moreris: exili antequam te anni iuuentutis inueni-
ant. Sed (quod grauius est) plerique luxuriam corporis
nec albenti erubuere canitie, & vsque ad senectutis æta-
tem vitam produxere maculosam. Intimis enim conce-
Prou. 6. pta visceribus lues culpæ, processu temporis coaceruna-
tur. Caue igitur ab impiorum consilijs, non penetrent
C huiusmodi consilia mentem tuam, ne dicatur de te: *Al-*
ligauit quis ignem in sinu, vestimenta autem non comburet?
Etenim qui semel in sinu mentis flagitij flammam fer-
uentis adoleuerit, cito corporis sui vestimenta comburet.
Et in stipulam ignis exiliens, inhæret ac permanet,
donec omne quod corripuit, absumat: ita vel exigua
scintilla peccati si quo vitiorum fomite fuerit excitata, in-
cendium grande excitat. Noli ergo stare in peccato. Po-
stremo posuisti vestigium supra voraginem culpæ, cito
aufer pedem: ne supra plantam tibi ascendat pollutio, &
lapsu faciliore deceptus, supra lutum resideas. Cauenda
ergo prima sunt vitia, ne in plura deinde grauiora proser-
pant. Etenim sicut ij qui se in luto versant, quo magis volu
tantur, eo amplius inquinantur: ita qui semel se luto im-
probitatis asperserit, nisi ab eo velociter exiliat, grauius
sibi dedecoris sui cœnum per singulos dies lutulẽtæ con-
uersationis obducit. Itaque graui odore terræ illius ac fla-
gitiosæ voraginis contrahitur quædam animarum pesti-
D lentia, corruptoque salubrium cogitationum spiramine,
lues æstuantium passionum miseranda grassatur. Hinc le-
thale se mentibus virus infundit, hinc subrepit ægritudo
corporibus, languor animis. Est enim malus languor, er-
Eccl. 5. roris languor, auaritiæ languor, inexplebilis cupiditatis
languor. Istæ diuitiæ sunt, vt dicit Ecclesiastes: *Est languor*
malus quem vidi sub sole, diuitias custodiri in malum possidentis e-
Ibidem *as.* Dic mihi ô Ecclesiastes, qua causa malus hic languor
sit. Respondebit, quia *multos auara spes deuorat.* Insatiabi-
lis edacitas cupiditatis est. Nescit satiari argento qui con-
Ibid. cupiscit argentum. Distendunt diuitiæ, non explent. Et si
quis satiatus fuerit diuitijs, non est, inquit, qui sinat eum
dormire. Et quidem *omnes dies eius in tenebris, & luctu & i-*
racundia multa, & languore, & ira. Quomodo enim potest
dormire, qui sollicitam auri exercet custodiam, qui dam-
na formidat, qui lucra cogitat, qui vsuras computat, qui
hypothecas numerat? Malus ergo languor, qui bonam
Coloss. 3 aufert mentis quietem. Est languor malus luxuria, libido,
concupiscentia, delectatio, sæcularis ambitio, quæ cito
corrumpit salutem sobrietatis. Omnis postremo mundi

huius corruptela, pestilentia est. *Ne ergo tetigeritis, ne atta-* E
minaueritis eam. Lues est, contaminat: morbus est, pollu- Ibid.
it. *Ne gustaueritis quæ sunt omnia ad corruptelam ipso vsu,* vt A- 1 Tim. 6.
postolus dixit, qui & alibi clamat: *Radix omnium malorum* Ibidem.
est auaritia. Morbos excitat, dolores inserit. Denique qui
eam appetierunt, inseruerunt se multis doloribus. Ista est
pestilentia, quę plerunque neque calidos, neque frigi- Apoc. 3
dos, sed (quod & calidis est deterius & frigidis) tepidos
facit, vt euomantur ex ore Domini Iesu, quos propter
grauia peccata reiecerit. Illa est quæ non paucorum, sed Esai. 1.
omnium excitat ægritudines. *Omne caput in dolore, o-*
mne cor in mæstitia. A pedibus vsque ad caput peccatorum
vlcera. *Omne caput in dolore,* quando qui sapientes æsti- Eccl. 2
mantur, dolore cruciantur auaritiæ. *Sensus enim sapientis*
in capite eius: quod referri potest etiam ad Ecclesiæ præmi-
nentes. *Omne cor in mæstitia,* quando sapimus quæ sunt
carnalia, & corporeis voluptatibus aciem nostri cordis
offundimus. Vnde ait Dominus ad huiusmodi, quod Ezech. 11.
dederit illis cor carneum. A pedibus tamen vsque ad caput
serpit lues dira morborum, quando laborat contagio, F
quando compatiuntur alij si quis affectu libidinis defrau-
detur, viduæ pudorem expugnare non potuit, agrum in-
uadere: & ægre cuncti inuicem languores transferunt.
Quotiens ingemiscunt seniores quod diu potare non
possint? quotiens dolẽt quod scortari desierint, cum scor-
tandi habeant voluntatem? quotiens inter fabulas ebri-
orum virtutes probro sunt, peccata laudi, honestas ludi-
brio, continentia risui, misericordia vanitati? Isti sunt
morbi quia mala sua in multos transferunt. A paucis cor-
ruptela ad omnes peruenit. Sedent in consilijs derogan-
tes sobriis, ructantes crapulam: sedent in tabernis de e-
brietate certantes. Inter hos meretrix plena vino, huic ar-
ridens, illum adurens, & omnes ardore inflammans libi-
dinis. Verecundus si transeat, erubescit, à singulis carpi-
tur: si flagitiosus, omnium ore laudatur, & tanquam mor-
bus transit in animas singulorum. Qui enim in flagitiis
celebris, plurimos ad imitationem adducit erroris. Itaque
dum peccatum imitantur alienum, suum faciunt malum. G
Non sedeas inter eos, quos sanctus Propheta fugiebat. Il-
lum imitare, fugientem vtique, non sedentem, qui ait: Ps. 25.
Non sedi in consilio malignantium, & cum iniqua gerentibus non
introibo. Qua ratione eos fugiebas Dauid, explica nobis.
Demonstra has partes, vt & nos eas fugere possimus, ne
inficiamur earum contagio. *Corrupti sunt,* inquit, *& ab-* Ps. 13.
ominabiles facti sunt: non est qui faciat bonitatem, non est vsque
ad vnum. Generaliter ergo ad omnes flagitiosos potest re-
ferri, deinde specialiter ad irrisores bonorum, quos Aqui-
la χλευαστὰς dixit, quod isti morbi sunt, qui irridendo bo-
nos, plurimum animis operantur errorem, mentesque
corrumpunt. Quanta dixit à quibus beatus vir debeat ab-
stinere. Et adhuc adijcit alia.

Sed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte.

Hoc est, beatus ille qui hæc facit consilio, ratione, pru-
dentia. Potest enim & paruulus non per virtutem, sed H
per impossibilitatem & inscientiam delinquendi, ab ijs
quæ dicta sunt abstinere. Potest & irrationabili pecudi
conuenire, cui nulla vis consilii, nullus sensus erroris est.
Hoc est ergo quartum quod sequitur, in quo definitio be-
ati viri à pecude discernitur: quia vir sapiens subditus legi
est voluntate, non necessitate. Plurimum enim refert:
quia in voluntate, mercedis est fructus: in necessitate, dis-
pensationis obsequium. Ita enim docuit nos Apostolus, 1. Cor. 9
dicens: *Si volens hoc ago, mercedem habeo: si inuitus, dispen-*
satio mihi credita est. Ordo autem conueniens, vt primo di-
ligas legem, secundo vt mediteris. Qui diligit ex volunta- Deut. 6.
te facit mandata legis: qui timet, inuitus obseruat. Hanc Ibid.
disciplinam docendi etiam Dei iustitiam in lege accepi-
mus. Sicut. n. scriptũ est. *Audi Israel, Dominus Deus tuus, De-*
us vnus est. &: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo,*
& ex tota anima tua, & ex tota virtute tua. Et erunt verba hæc
quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo & in anima tua: & demon-
strabis ea filiis tuis, & loqueris ei sedens in domo, & ambulans
in itinere, & in quiete, & in vigilia. Et alligabis ea in signum in

manu

A [Deut. 10.] *manu tua, & erunt immobilia ante oculos tuos: & scribes ea super limina in domiculis tuis, & in ianuis tuis.* Et infra: *Et nunc Israel, quid abs te postulas Dominus Deus tuus, nisi vt diligas* [Sap. 6.] *Dominum Deum tuum, & ambules in omnibus viis eius?* Sapientia quoque dicit. *Concupiscite ergo sermones meos, diligite illos, & habebitis disciplinam. Clara est, & quæ nunquam marcescit sapientia, & facile videtur ab iis qui diligunt illam, & inuenitur ab iis qui quærunt illam.* Legitime ergo docemor à sancto Propheta voluntatem in lege habere, meditationem secundum legem. Voluntas in lege non solum in studio, sed etiam in facto est. Prior voluntas, secunda [Matth. 8.] operatio. Denique & Dominus dicenti sibi: *Si vis, potes me mundare:* respondit: *Volo, mundare.* quo ostenderet operationibus nostris voluntatem præuiam esse debere. [Psalm. 18.] Denique lex voluntarios quærit: quia *lex Domini irreprehensibilis est, conuertens animam.* Nemo autem conuertitur, nisi qui voluntate conuertitur. Voluntarius autem abscondit, & non sensum furatur laboris. Ideoque die & nocte in lege meditatur. In quo non tam continua legendi B postulatur intentio, quam seruandæ legis affectus. Ille e- [Rom. 2.] nim plene meditatur, qui ipse sibi lex est, scriptũ in corde suo opus legis intendens. Aquila tamen diem tantummodo posuit, non etiam noctem. Quod non tam à ceteris discrepans, quam alio referens posuit: quoniam qui legem [Philip. 2.] meditatur, semper in luce est, noctem non habet. Etenim cuius lucent opera, non potest vtiq; in tenebris ambulare: quia iustitia eius sicut lumen effulget. Meditetur ergo legẽ vita nostra, meditetur cõuersatio, meditetur actus, meditetur intellectus mysteriorum cęlestium. Lex enim exemplar est & vmbra cælestium, *vmbra futurorum bonorum*, quæ is qui credit in lege, in Euangelio recognoscit. Meditatur in tenebris & die: id est, & in aduersis positus, & in prospe- [Hebr. 10.] tis. Lex enim præcipit vt diligamus Dominũ. Qui diligit, in omni statu suo debet seruare diuturnæ charitatis affe- [Hebr. 12.] ctum. Pater diligit filium, diligit etiam cum arguit, diligit etiam cum verberat baculo. *Qui enim parcit baculo suo, odit fi-* [Prou. 13.] *lium suum.* Nos quoq; Dominus castigat, & diligit. Itaq; etiam cum digna coercione committimus, ille tamẽ diligit, [Prou. 3.] qui etiam recipit offensum. *Castigat* enim *Dominus omnem* C *filium quem recipit.* Et tu cum castigaris, dilige: quia ideo castigaris, vt recipiaris. Nam quid grande est si tunc diligas Dominum Deum tuum, cum tibi abundant omnia, cum frueris optatis, cum honoribus, facultatibus, liberis gaudes? Et homini, à quo acceperimus beneficiũ, gratiam re- [Iob. 2.] ferre consueuimus. Deniq; cum laudaretur Iob iudicio cęlesti, hoc retulit diabolus, minime mirum si gratus esset Deo, cui tanta suppeteret affluentia prosperorum. Sed tũc probandum, si illa amittat vniuersa, & pij cultoris præstet officium. Hæc igitur prima virtus, vt non frangaris aduersis, non extollaris secundis. Id te lex docet, vt in afflictione [Deut. 8.] non relaxes intentionem, nec desperationem induas. Victor non dicas: Virtus mea & fortitudo mea hæc tribuit mihi: sed omnis noueris diuinæ misericordiæ deputanda. [Esai. 8.] [Esai. 9.] Clamat Esaias: *Non confundetur qui in angustia est vsq; in tempus. Hoc primum bibe.* Quid est, *hoc primum bibe?* Sequestremus mystica, persequamur moralia, quæ docet littera. Propter errorum gratia, graues contritiones & vexationes populi dicit futuras. Et oportuit eas præcedere, vt se- D queretur misericordia. Bibe ergo primum tribulationem. [Act. 14.] *Per multas enim tribulationes oportet nos introire in regnum Dei.* Bibe, vt sensus tribulationis pectoris tui infundatur internis. Bibe cum patientis affectu mœrentis dolorem. Dum enim cõuersus ingemueris, tunc Dominum tibi recon- [Ezech. 33.] [Deut. 32.] ciliabis offensum. Hoc ergo primum bibe, vt sis in dolore & angustiis. Cito lætitia infundit errorem. *Pinguis factus & incrassatus populus surrexit ludere, & recessit à Domino.* Prodest [1. Cor. 10.] tibi cor habere contritum. Hoc primum bibe, vt sacrificium tuum accipiatur à Domino. Doceat te Apostolus quid sit, Hoc primum bibe: hoc est: tribulationis pocu- [Rom. 5.] lum. *Tribulatio enim patientiam operatur.* Non potest esse patientia, nisi ante fuerit tribulatio. *Tribulatio,* inquit, *patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem: spes autem non confundit.* Bibe primum tribulationem, vt postea tibi tot virtutum pocula ministrentur. Et vt scias quia [Psal. 50.] bibitur tribulatio, audisti dicentem hodie Prophetam: *Po-*

E *tasti nos vino compunctionis.* Et in posterioribus ait. *Et potum* [Psal. 79.] *dabit nobis in lacrymis in mensura.* In mensura petit potum, non supra mensuram: ne ferre non possit. Denique quam bono hoc precaretur affectu, suo probabat exemplo, qui *potum suum cum fletu miscebat,* vt Domini in se inclinaret mi- [Psal. 101.] sericordiam. Bibe ergo hoc primum, vt bibas & secundum. Nunc iam tempus est vt inseramus mystica. Bibe primum vetus testamentum, vt bibas nouum testamentum. Nisi primum biberis, secundum bibere non poteris. Bibe primum, vt sitim mitiges: bibe secundum, vt bibendi satietatem haurias. In veteri testamento compunctio, in nouo lætitia est. Vide quemadmodum Dominus artibus diaboli pro suis seruulis obuiauerit. Ille cibo fraudis decepit [Gen. 3.] vnum, vt in vno omnes circumueniret: Iesus autem cibo salutis omnes redemit, vt in omnibus & illum qui deceptus fuerat reformaret. Ille calicem aureum Babylonis ex- [Hier. 51.] cogitauit, vt qui plus biberent, plus sitirent: & quia potus placere non poterat; aut pretio illiceret ad bibendum. Propinauit de vino suo, cui metalli suffragia requisiuit. F At vero Dominus Iesus aquam de petra effudit, & om- [Num. 20.] nes biberunt. Qui biberunt in typo, satiati sunt: qui bibe- [Esai. 48.] runt in veritate, inebriati sunt. Bona ebrietas, quæ infun- [Psal. 22.] deret lætitiam, non afferret confusionem. Bona ebrietas, [Prouer. 6.] quæ sobriæ stabiliret mentis incessum. Bona ebrietas, quę vitæ munus rigaret æternæ. Hoc ergo poculum bibe, de quo dixit Propheta. *Et poculum tuum inebrians, quam præclarum est.* Nec te moueat quod Babylonis aureum poculum [Ioan. 15.] est: quia & tu bibis poculum sapientiæ, quæ sit auro argen- [1. Cor. 10.] toque pretiosior. Vtrumque ergo poculum bibe, veteris & noui testamenti: quia in vtroque Christum bibis. Bibe Christum, quia vitis est. Bibe Christum quia petra est, quę [Ioan. 4.] vomuit aquam. Bibe Christum, quia fons vitæ est. Bibe [Psalm. 45.] Christum, quia flumen est: *cuius impetus lætificat ciuitatem Dei:* Bibe Christum, quia pax est. Bibe Christum, quia *flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Bibe Christum, vt bibas san- [Ephes. 2.] guinem quo redemptus es. Bibe Christum, vt bibas sermones eius. Sermo eius testamentum est vetus: sermo e- [Ioan. 7.] ius testamentum est nouum. Bibitur scriptura diuina, & [Eccl. 24.] deuoratur scriptura diuina, cum in venas mentis ac vires animæ succus verbi descendit æterni. Denique *non in solo* G *pane viuit homo, sed in omni verbo Dei.* Hoc verbum bibe, sed [Deut. 8.] ordine suo bibe. Primum bibe in veteri testamento; inde [Mat. 4.] fac cito vt bibas & in nouo testamento. Vnde & tamquam festinet, dicit. *Regio Zabulon, & terra Nephthalim, & cæteri Pa-* [Esai. 9.] *raliam inhabitantes, & trans Iordanem Galilaæ gentium: populus qui ambulabat in tenebris, lucem vidit magnam: qui habitatis in regione vmbræ mortis, lux fulgebit super vos.* Bibe ergo cito, vt lux tibi effulgeat magna. Lux non quotidiana, non diei, non solis, non lunæ, sed lux illa quæ vmbram mortis excludat. Nam qui in vmbra mortis sunt, lucem vtique solis aut diei videre non possunt. Et quasi requirenti tibi vnde tantus splendor, tanta gratia sit, respondet: *Quo-* [Ibidem.] *niam puer natus est nobis; filius datus est nobis.* Puer, quia ortus ex Virgine est: filius, quia ex Deo natus tantæ auctor est lucis. *Puer nobis natus est. Nobis,* qui credimus: non Iu- [Ioan. 1.] dæis, qui non crediderunt. *Nobis,* non hæreticis: *nobis* non Manichæis. *Nobis* natus est: quia *verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Nobis* natus est, quia carnem suscepit H ex Virgine, quia homo natus est ex Maria. Caro nascitur [Rom. 8.] nobis, verbum datur. Quod nostrum est, inter nos natum est: quod supra nos est, nobis donatum est. Satis ex- [Tob. 13.] currimus, vt putamus: sed non otiose, vt doceremus quia & in tribulationibus diligere Dominum debemus, nec recedere ab eo, quoniam & lætitiæ tribulatio sæpe succedit, & lætitia tribulationi. Denique qui tribulatione non frangitur, & legem sequitur; beatus est.

Et erit tamquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum: quod fructum suum dabit in tempore suo, &c.

Quæ ista beatitudo est, quæ ligno arboris comparatur, nisi intelligamus in paradiso, illo beatorum loco, lignum vitæ in medio lignorum aliorum de terra productorum? Inter multa enim ligna quæ erant speciosa ad aspectum, & [Gen. 2.]

bona ad escam, etiam hoc lignum terra produxit in medio paradisi, vt cætera ligna eius viriditate florerent. Quid esse hoc lignum dicimus, nisi per quod nobis salus venit? Et lignum hoc terra produxit, quia eum Virgo generauit, quæ erat terra, secundum auctoris sententiam, quæ in hominem dicta est: *Terra es, & in terram ibis.* Pulchre quoque in medio legitur lignorum aliorum, quia erat in medio discentium. Vel quia in medio erat mentis & cordis, sicut ipse sit. *Medius vestrum stat, quem vos nescitis.* Et alibi ait. *Ego autem in medio vestrum sum.* Denique & de ipso Salomon dixit. *Lignum vitæ est omnibus percipientibus eum.* Qui ergo beatus est, imitator erit Domini Iesu, qui est lignum vitæ, lignum sapientiæ, plantatum in vtero Virginis voluntate patris: à quo in perpetuum mansurum plantatur, vt fructum daret in tempore suo. Non enim potuit arescere ista plantatio, quæ habebat vbertatem in se manentem gratiæ spiritalis. Denique *plenus Spiritu sancto Iesus regressus est ab Iordane.* Hi sunt decursus aquarum, de quibus dicit Euangelium: *Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dicebat de spiritu quem incipiebant accipere qui credituri erant in eum.* Est & alia traditio: quia sunt aquæ de quibus prohibet nos bibere Hieremias, dicens: *Quid tibi & viæ Ægypti, vt bibas aquam Geon?* Est & Tigris fluuius Assyrios prætersfluens. Est & Euphrates in Babyloniam tendens. Est & Phison, qui Latina interpretatione *oris* dicitur *commutatio*, circumiens terram Euilath, *vbi est aurum, & aurum terræ illius bonum, & lapis carbunculus, & lapis prasinus.* Merito os illic commutatur, vt non teneatur promissorum fides, sed sit in ore dolus, vbi est aurum bonum. Auaritia enim fidem frangit, nec tenet verborum simplicitatem. Ornamenta quoq; pretiosa mentem animumque commutant: vt aliud in pectore, aliud in sermone sit. In illis ergo regionibus fluminum fuerunt Iudæi vt captiui abducti in Ægyptum, & ad Assyrios, & ad Babylonios, vbi *super flumina Babylonis sedebant, & flebant* suæ calamitatis ærumnam; vt idem ipse Propheta testatur. *Illic suspenderunt organa sua*, & omnem deposuere lætitiam, vbi grauiora tolerarunt. Deniq; reliquæ decem tribus ad Assyrios ductæ sunt: duæ autem Iuda & Beniamin tanquam grauioris reæ flagitij in Babyloniam transierunt. Atrocius enim sacerdotis filia adultera quam cætera puniuntur: quia sacerdotalis generis gratiam turpi opprobrio decolorauit. Sicut illi ergo in tentationibus grauissimis fuerunt, ita multis tentationibus se Saluator noster obiecit, vt nulla tentationis nostræ certamina præteriret. *Plantatus* ergo recte dicitur *secus decursus* horum *fluminum*, non in ipsis decursibus: vt finitimum, non demersum intelligas. Fuit illi congressio prima carnis & sanguinis. Denique ait: *Pater transfer a me calicem istum: sed non quod ego volo, sed quod tu vis.* Fuit diuitiarum obiecta tentatio, cum omnia regna terræ ei inimicus offerret, *si procidens* Dominus *adoraret eum.* Habes duorum fluminum decursus, Geon & Phison. Fuit illi colluctatio aduersus principes mundi: fuit in ipsa passione certamen aduersus tentatores, quos Persas Hebræa appellat interpretatio: qui falsa testimonia deferebant. Aduersus eos qui dicebant: *Descendat nunc de cruce, & credimus ei*: quæ diabolus suggerebat. Habes Tigrim & Euphratem flumina. Quadripertitum autem nobis certamen esse etiam Apostolus comprehendit, dicens: *Quia non est nobis luctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates, aduersus mundi huius rectores & tenebrarum, aduersus spiritalia nequitiæ quæ sunt in cælestibus.* Hi sunt fluuij qui de paradiso exeunt. Vnde puto quod is qui in paradisum gestit redire, hos debeat transire decursus aquarum. Quod non otiose expressit idem ipse sanctus Propheta, demonstrans quod qui tentationes omnes subegerit, debetur sibi iam paradisi requies. Itaque sic ait. *Per decursus aquarum descenderunt oculi mei.* Sicut enim romphæa est in ingressu paradisi ignea, vt qui redit, per ignem reuertatur, vrat peccata sua, probet aurum suum: ita qui redit, per hos decursus redit. Meritoque dicunt sancti: *Transiuimus per ignem & aquam.* De istis decursibus & Esaias dicit. *Si transeas per aquam, flumina non te concludent.* Quæ flumina? Audi dicentem Dauid de iis qui festinabant ad paradisum: *Forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.* Quamuis nonnulli de istis quatuor tentationibus etiam illud accipiunt: *Super aspidem & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.* Vt ambulauerit in incarnatione, conculcauerit in passione, vel in traditione regni conculcet, *quod patri tradet, cum omnem euacuauerit principatum.* Pulchre autem Aquila τὸ μεταπεφυτευμένον dixit, hoc est transplantatum, eo quod primo sit plantatus in Virgine, postea transplantatus in paradisum: sicut dixit ad latronem: *Amen amen dico tibi: Hodie mecum eris in paradiso.* Hoc lignum igitur *fructum dabit in tempore suo.* Ligna terrena fructum non dare, sed ferre dicuntur. Sed lignum vitæ ac sapientiæ dat fructum, hoc est, largitur & donat. Rursus illud occurrit: Si lignum est sapientiæ, cur in tempore dabit, & non semper? Ne forte graue sit nobis hoc sentire de Christo: sed tu qui legisti, quia *dispensatorem fidelem & prudentem constituet Dominus supra familiam suam, vt det illis in tempore tritici mensuram,* in tempore vtique, non semper, turbari vtique non debes. Potest sapientia semper fructum dare: sed quia sapientia est, debet sapienter dare, dispensare prudenter, si quando nos plenam mensuram aut mereamur, aut possimus accipere. Sicut hic extremum tempus fructum, ita & illic dabit fructum bonum in gentibus, vt resurrectionis eius consortium capere, ac seruare possimus. Nunc non possumus, in hoc sæculo non sustinemus: Hoc enim corruptela est, & cauendum fuit ne corrumperemus bonos fructus, quos lignum vitæ daret: quia nunc corrupti, illic autem incorrupti: *quando & mortui,* inquit, *resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptelam, & mortale hoc induere immortalitatem.* Quid ergo proderat morituro accipere, quod ei mors habebat auferre? Nouit ergo sapientia quibus quando dare debeat, quæ nec folium amittit ligni sui. Et ideo qui fructus sit sapientiæ, quod folium consideremus.

Et folium eius non defluet: & omnia quæcunque faciet prosperabuntur.

Fructus, interior est: folium; quo fructus vel à sole torrenti; vel à frigore defenditur. Fructus videtur esse fides, pax, doctrina, excellentia veræ cognitionis, intentio mysteriorum, ratio. Hos fructus bona vita custodit: mala etiamsi percepit, amittit. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas?* In mysticis fructus est, in moralibus folium contemplatione mysteriorum cælestium. Nam virtutes sine fide, folia sunt: videntur virere, sed prodesse non possunt. Agitantur vento, quia non habent fundamentum. Quanti gentiles habent misericordiam, habent sobrietatem, sed fructum non habent, quia fidem non habent? Labuntur cito folia, vbi ventus flauerit. Et aliqui Iudæi habent castimoniam, sedulitatem lectionis multam, & diligentiam, sed sine fructu sunt, & versantur vt folia. Hæc forte sunt folia quæ Saluator in illa ficu reperit, sed fructum non inuenit. Mystica saluant, & à morte liberant: moralia autem ornamenta decoris sunt, non subsidia redemptionis. Præstare autem mystica moralibus etiam ipse Dominus docet in Euangelio suo, dicens de Maria, *quæ sedens secus pedes Domini audiebat verbum illius,* cum Martha circa ministerium festinaret, & quereretur quod soror eam circa mensæ ministerium non iuuaret: *Martha Martha, Maria optimam partem sibi elegit, quæ non auferetur illi.* Si quæ Christo ministrabat ad mensam, non conferebatur ei quæ verbum cupiebat audire: quem operantem studioso cognitionis æternæ conferre poterimus? Ita tamen, vt nec illius operationi fides, nec huius cognitioni, sicut Mariæ, desit operatio: ne vel folia sine fructu sint, vel fructus sine munimentis naturalibus sit intectus, & pateat iniuriæ. Possumus etiam illud intelligere, quia foliis se texerunt Adam atque Eua, corporea vestimenta quærentes, eo quod resurrectio Dominici corporis prophetaretur: quia nec caro, quæ antea vice foliorum interire consueuerat, peritura esset in Christo: iustorumque omnium, qui secundum Euangelium ad imitationem ligni sapientiæ nati ex Virgine, vitam suam actusque formarent. Nam Græcus ita

dixit:

A lixit. ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει, quod potest ad beatum referri. μακάριος καρπὸν δώσει Græce: Latine autem sic dicitur; vt sit: *Beatus qui dabit fructum*: in resurrectione scilicet sua, quando potest perpetuum dare. Potest & sic ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ, ὑπὲρ ξύλον vt referatur ad lignum, cuius facta omnia prosperabuntur. In quo euidens testificatio est quia de Saluatore dictum est. Cuius enim nisi ipsius facta possunt vniuersa laudari, & prosperos habere exitus? Aquila autem, *Dirigentur*, ait; quod & ad quemcumque hominem referendum videtur, quem dirigit Dominus fauore cælesti. *A Domino enim diriguntur gressus viri*: & orationem suam in conspectum Dei Dauid propheta dirigi postulauit. [Prou. 20. Psalm. 140] Sed & ipse Dominus direxit opera sua, vt nullu erroris curuarentur anfractu. Sequitur:

Non sic impij, non sic: sed tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ.

Hoc est, non sic vt beatus vir, qui ideo beatus; quia *non abiit in consilio impiorum*, quia in peccato *non stetit*, *in consilio pestilentium non sedit*, volentium vel credentes, pie B vel viuentes peruertere: qui *voluntatem habuit in lege*, *& meditabitur in ea*. Aut (sicut Aquila posuit) *resonabit in lege*: vt præcepta legis resonet vita eius, mores resultent sicut illorum quorum: *in omnem terram exiuit sonus*. [Psal 18. Cor. 13.] Fortè hic sonus doctrinæ hominum exeat, illic autem vbi facie ad faciem dabitur videre, plenior quædam verbi fieri videatur expressio. Non ergo sicut beatus iste qui hæc fecerit, *qui erit tanquam lignum plantatum, cuius gesta omnia prosperabuntur*, ita erit & impius. Ideo repetiuit vel qui scripsit, vel qui postea addidit (vt quidam putant) quo confirmatior fieret reperita sententia, ita dicendo: *Non sic impij, nō sic*:]qui erunt tanquam puluis. Sunt enim terrent: & sicut puluis proiicitur à facie venti, ita & isti proiicientur & dissipabūtur à Spiritu sancto, qui terræ fertili atque fœcundæ animæ salutaris sicut ventus Auster aspirare consueuit. Huic vento dicitur in Canticis: *Veni Auster*, [Cant 4.] vt clementia aëris mollioris cordis nostri arua laxentur, quæ brumali gelu C stricta recipiendis gremium seminibus denegabant. Bonum est nobis vt hic ventus aspiret, qui naues Tharsis ferentes vero Salomoni quæ ad templum eius necessaria [Par 9.] videntur, tutos deducat in portus. Sed tunc iste ventus aspirat, si Boreas ille grauis ventus flare desierit. [Prou 27. Cant. 4.] Ideo vel Ecclesia vel anima pia dicit. *Exurge Borea, & veni Auster*, hoc est: Tu Borea recede, & veni Auster, aspira hortum meum, vt flores nō decutias, sed serues. Anima igitur plena floribus pietatis hortū habet, vel ipsa hortus est, qui fructus ferat. Anima quæ impietati paret, puluerem habet, qui est infœcundus ad fructum. Fructiferam quidem illam fecit Dominus, sed ipsa sibi collegit impietatis puluerē. Quid te iactas ô plene impietatis? [Apoc 3. Psal. 36.] An quia honoribus es potēs, & abundas diuitiis? Non aduertis quia puluis es? & tu dispergeris & dissipaberis. *Vidi*, inquit, *impium superexaltatum & eleuatum super cedros Libani*: *& transiui*, *& ecce non erat*. Quid gloriaris quia multa te seruitia ambiunt, multi amici tegunt latera tua, plurimi te equi sequuntur? Quorum nobis enarras prosapiam, & tanquam maiorum tuorum D genus? Præfers diuitias, quia conuiuiis pascis sodales. Vtinam egenos pasceres: vtinam non iocorum ministros, sed votorum adiutores. Iactas quia prodeunti illico ceditur, & homines te tanquam feram declinant aut bestiam. [Psal. 143. Psal. 48.] Num hæc esse aliquid putas? Non audis quia ea omnia *tanquam vmbra prætereant*? Quid iuuant consulares prætextæ, aut nitentes auro triumphales palmatæ? [Iob 2.] Nudus exibis; nemo illic consulem cognoscet. Quid prosunt innumeræ possessiones? publicæ sunt, non tuæ. Hodie tu tenes, cras alius. Cum tu exieris, alius intrat. Vix mouisti pedem, alius gressum intulit. Quanti ante te illic fuerunt, quanti post te dominabuntur? & hoc putas esse priuatū? [Prou. 11.] *Quem vnquam a morte diuitiæ redemerunt?* Immo quem non ad mortem diuitiæ coëgerunt? Quem ab inferis suæ reuocauerunt opes? Quem potentia excusauit à pœna? Puluis est impietas, sicut puluis est impiorum potentia. Caliginem infert, dare salutem non potest. [Psal 67.] Simul vt vehemens flare cœperit spiritus, spargit eam atque dissoluit. Aerem turbat, solum nudat, vt puluis proiicitur, deficit vt fumus, E liquescit vt cera. Hinc plerique non mediocrem mouerunt quæstionem, vtrum perituram naturam videatur asserere scriptura diuina, maxime quia alibi dicit: *Comminuam eos vt puluerem ante faciem venti, & vt lutum platearum delebo eos*. [Psal 17. Esai. 41.] Et alibi. *Ecce confundentur & reuerebuntur omnes aduersarij: erunt enim tanquam non sint*. Primum ergo interrogo, vtrum impietatem secundum naturam putent esse, an præter naturam. Si secundum naturam asserant, errare eorum opinionem certum est, Denique dicant, vtrum naturæ peccatum conueniat, an non. Sed certum est, peccare, deuiare esse ab eo quod est secundum naturam. Quid igitur tam ineptum, quam vt dicant minus videri, impium esse, quam peccatorem: cum omnium acerbissimum sit, quidquid in Dei fieri videtur iniuriam? Quod si impie agere, non est præter naturam: viuere ergo impie, secundum naturam est, nec peccati loco habendum, nec dignum reprehensione existimandum. Nemo enim reprehenditur, qui operatur secundum naturam. Vnde concluditur, quia impietas præter naturam est. Quomodo igitur cum perditione consuetudinis, ἀπολλυμένας φύσεις hoc est, perituras naturas inducit scriptura, cum impietas non vtique F naturalis sit, sed præter naturam? Quod enim non habet, non amittit: nec potest ea substantia perire, quæ non fuit. Nam & puluis commotus, aut in aquæ substantiam transfertur, aut in aërem, aut in ignem: hoc est, in aliam videtur sæpe transire naturam. Non ergo in nihilum deficit, sed in aliud transit. [2. Cor 5. 1. Cor. 15.] Quid obstat igitur quin & ille qui verbi virtute & ratione comminuitur vt puluis, non in nihilum dissipetur, sed commutetur in melius, vt ex terreno fiat spiritalis homo, & vt lutum platearum sic deleatur, vt tollatur quidquid asperum ac sordidum videtur, remaneat quidquid planum ac mundum est? Et quod ait de aduersariis Hierusalem: *Erunt sicut qui non sunt*: [Psal. 17. Esai. 41.] vtique potuit dicere, *Non erunt*. Sed cum dixerit, *Confundentur & reuerebuntur*: vtique intelligis quia erunt per substantiam, & profectum conuersionis, sed non erunt quasi aduersarij, quod fuerunt. Itaque per improbitatis defectum, non erunt, erunt fide ac deuotione mutati. Denique & alibi ex peccatoris persona dicitur. *Et iram Dei sustinebo, quia peccaui, donec iustificet iudicium meum*. [Micha 7. Malac 3. Micha 7.] Conuertere enim Deus cupiens peccatorem, punit eum & vrit, vt purget: G Vnde ait. *Et educet me in lucem*. [Sap. 3.] Nam & ceram vrit ignis, & liquescit vt purgetur. Et nos per ignem probamur. Et fumus consumpto omni materiali expurgatur, & neque naturam transit. Itaque & anima purgata ab omni labe, in id quod est deficit, non in id quod non est; vt ait Balaam: *Moriatur anima mea in animis iustorū*: [Num. 23.] vt moreretur lapsus eius, & quidam improbitatis vsus; transiret autem in cōsuetudinem, vitamque iustorum. Omnia enim Deus salua vult esse. Vnde & Salomon ait: *Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum. Fecit animam vt sit: creauit hominem in corruptionem, quem ad imaginem sui fecit*: [Sap 1. Sap. 2. Genes. 1.] sed homines à naturæ munere deuiantes, obnoxios fecere se morti, vt quasi terreni corrumpantur. Sed Deus per tribulationes ad pœnitentiam cogit, vt per pœnitentiam vratur & consumatur illud accidens malum improbitatis, & pereat: & locus ille animæ, qui erat accidētis impietatis possessio, pateat ad receptionem virtutis & gratiæ. H Certum est autem animæ naturam esse pretiosam, quæ ad similitudinem Dei facta receptionem omnis virtutis admittit: [Sap 11.] vtpote quæ cognitionis supernæ non sit fraudata consortio. Nunc illud superesse arbitramur, quod in multorum ore versatur, qua ratione Deus, *cuius sine voluntate nec passer vilissimus cadit, & apud quem capilli capitis numerati sunt*, [Matth. 10. Luc. 12. Esai. 40.] dixerit per Esaiam: *Sic omnes gentes, vt stillicidium de vrceo, sicut momentum staterę æstimatæ sunt, & vt sputum æstimabuntur*. Ita ergo peribunt omnes gentes sicut stillicidium de vrceo, & vt sputum perit, & ad nullos vsus proficit? Sed tu qui nosti quia gentes non eo vsque pro nihilo habuit Deus noster, vt & Abrahæ dixerit: *Benedicentur in te omnes gentes*: [Gen. 12. Psal. 2. Psal. 71. Esai. 43. 1. Tim 2. Coloss 1.] & per Dauid locutus sit ad filium, dicens: *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam*. & infra. *Quia obtulit Deus filium suum pro omni gente, vt saluos faceret peccatores*: debes hoc loco vim diuinæ sententiæ considerare. Contemplatione etenim

A Psalm 17. Dan 7. Heb. 21. creaturarum cælestium, quæ multæ sunt, nempe angelorum, archangelorum, principaruum, potestatum, thronorum, dominationum, millium, & decem millium, & innumerabilium millium, gentes vt stillicidium de vrceo æstimatæ sunt. Nam sicut cælum adeo maius est quam terra, vt à plerisque comparatione cæli terra vt punctum sit æstimata: ita & eius plenitudo. Ex illa igitur plenitudine cælesti tanquam gutta cadens æstimaræ sunt gentes. Quomodo enim poterant maximæ videri, cum ipsa terra in qua sunt gentes, minima mundi portio sit, & omnium quæ operatus est Deus, tanquam Esai 40. cap 11. stateræ exigua inclinatio gentes sint? Simul cognosce per hanc stateram omnia Deum cum iustitia condidisse, & in ipsis gentibus inesse quiddam naturaliter, in quo iustitiæ videretur vel exiguum esse momentum, & sputum ipsum tanquam ex vniuersitate totius corporis interiorem existere portionem. Magis ergo hic misericordia prædicatur: quoniam qui venit quærere quod perierat, nec stillicidium illud quasi vile contempsit, sed alleuauit momentum B stateræ, & sputo illi substantiam corporis donans, dignatus est omnes gentes in vnum corpus Ecclesię congregare. Inter gentes autem & Israel annumerari potest nequaquam expers Luc. 19. Ioan. 11. diuinæ iustitiæ: quia ipse Moyses dixit de Israel: *Ecce populus sapiens, & disciplina tenax, gens magna.* Et vt scias quia supra meritum nostrum Dei bonitas redundauit, Aposto-Deut. 4. lus hunc prophericum locum interpretatus, air: *Conclusit Deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur.* & subiunxit: Rom. 11. Ibidem. *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei: quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* Hunc autem locum præmittens Pro-Esa. 40. pheta, ait. *Sicut omnes gentes vt stillicidium de vrceo æstimatæ sunt,* & reliqua: vt agnoscas intellectum istum cum interpretatione apostolica conuenire. Sed quid euidentius eo, quod perituras naturas non videatur inducere, cum ipse subiecerit sanctus Propheta.

Ideo non resurgunt impij in iudicio: neque peccatores in consilio iustorum.

C Ioan. 3. Non dixit: *Non resurgunt,*] quia resurgunt quidem, sed non resurgunt in iudicio. Qui autem resurgit, est vtique, & manet: sed *quia non credit in Christum, iam iudicatus est:* & ideo non venit in iudicium, quem peracti iam manet pœna iudicij. Et de resurrectione quidem plurima diuinarum scripturarum sunt testimonia, quæ non prætermisimus in Ibidem. libris consolationis & resurrectionis. De eo autem quod ait: *Non resurgunt impij in iudicio:*] secundum Euangelium 2. Cor 5. absoluta sententia est, *quia non omnes iudicabuntur.* Apostolus autem ait: *Omnes enim oportet nos stare ante tribunal Christi, vt recipiat vnusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum, siue malum.* Et putant plerique esse contraria: nec aduertunt quia Saluator de perfidis dixit atque impiis, qui non crediderunt in Dominum Iesum. Sic e-Ioan 3. nim ait. *Qui credit in me, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est: quia non credit in nomine vnigeniti filij Dei. Hoc autem est iudicium, quia venit lux in hunc mundum, & dilexerunt magis homines tenebras quam lucem, erant enim ma-*D *la ipsorum opera.* Liquet igitur de quibus dictum sit: hoc est, de iis qui non crediderunt in Dominum Iesvm. Apostolus quoque etsi dixit omnes, de iis vtique dixit qui crediderunt, sed actuum suorum rationem in die iu-Rom. 2. dicij redditur sunt. Denique ipse alibi ait. *Quia testimonium conscientiæ nostræ in die iudicij reuelabitur, cum inuicem cogitationes nostræ aut accusabunt se, vt scriptum est, aut defendent: & patebunt cordis occulta.* Quid autem hoc euidentius 1. Cor. 15. quod ait alibi: *Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur?* Immutabuntur enim iusti in incorruptionem, manente corporis veritate. Daniel quoque dicit: Dan 7. *Iudicium sedit, & libri aperti sunt.* Ostendit ergo iudicium Dan. 12. futurum, maxime cum alibi idem dicat: *Multi qui sedent in tumulo terræ, exurgent, isti in vitam æternam, & isti in opprobrium & confusionem æternam: & intelligentes splendebunt sicut splendor cæli, & de iustis multis sicut stellæ lucebunt.* Quod illud est iudicium sedentium iudicum, & qui libri aperti, nisi conscientiæ nostræ, velut libri peccatorum nostrorum seriem continentes? Quamquam hoc ipsum vi- E le sit æstimare quasi humani simile iudicij. Aliud est Christi iudicium, vbi conscientia ipsa se prodit, quæ latere non potest occultorum arbitrum, vbi cogitationes lucent apud eum, qui adhuc cogitantibus dicebat: *Quid cogitatis ma-* 1. Cor. 5. *la in cordibus vestris?* Cum Iudæis diceret, dicebat omnibus: Matth. 9. ne quis putaret quod occulta possent esse quæ faceret: ne quis putaret quod parietibus clausus testem occulti erroris effugeret. Ideoque & Euangelista testatur, dicens: *Iesus* Eccles. 12. *autem sciebat cogitationes eorum.* Quomodo ergo ait: *Libri a-* Luc. 9. *perti sunt?* Non vtique atramento scripti, sed vestigiis deli- Dan. 7. ctorum, & flagitiorum inquinamento. Aperietur liber conscientiæ tuæ, aperietur liber cordis tui, culpa nostra recitabitur. Est ibi liber, vbi est tabula. Immo sunt libri inscripti, vbi sunt inscriptę tabulę, quas inscribit Spiritu sancto apostolica doctrina, sicut legimus dicente Paulo: *Epi-* 2. Cor. 3. *stola nostra vos estis, inscripta non atramento: sed spiritu Dei viui: non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.* Sunt ergo tabulæ cordis inscriptæ Spiritu sancto: istæ recitabũtur. Si F bene egeris, manebit scriptura. Vide ne tollas Spiritus sancti gratiam: vide ne deleas, & scribas atramento flagitia tua, ne veniat dies iudicij, & dicat iudex: Recitentur libri, recitentur tabulæ gestorum eius, & dicat tibi: *Ego scripsi tabulas* Psal. 44. *tuas, cur delesti apices meos?* Ego scripsi dona mea, quomodo delesti munera mea, & scripsisti opprobria tua? Non legisti quia scribo? Non tibi dixi per os Prophetæ mei: *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis?* Iudicium autem verbi est. *Multi ergo dormientium in tumulo terræ surgent, qui bene egerunt, in resurrectionem vitæ: qui male egerunt, in resurrectionem iudicij.* Quod Daniel ait, *in vitam æternam,* hoc Saluator *in re-* Dan. 2. *surrectionem vitæ* dixit. Item quod ait Daniel, *In opprobrium &* Ioan. 5. *confusionem:* Saluator dixit, *in resurrectionem iudicij.* Vnde non expedit nobis ad iudicium venire? immo expedit non venire: ne aut prædamnati videamur, aut in hac labe vitiorum subeamus tanti pondus iudicij. Propheta rogat *ne in-* Psalm. 42. *tret Dominus in iudicium cum seruo suo:* quanto magis nos iudicium Domini timere debemus? Pone quia misericors Dominus ignoscet. Quanta prodentur quæ latere credebam? Qui pudor, quæ cõfusio erit, cum ipse qui alios pro- 1 Cor. 9. Rom. 2. fitebar docere, in eo deprehendar in quo alios arguebam? G Et ideo quoniam & Saluator duo genera resurrectionis Ioan. 5. posuit, & Ioannes in Apocalypsi, dicens: *Beatus qui habet* Apoc. 20. *partem in prima resurrectione:* (isti enim sine iudicio veniunt ad gratiam. qui autem non veniunt ad primam resurrectionem, sed ad secundam reseruantur, isti vrentur donec impleant tempora inter primam & secundam resurrectionem: aut si non impleuerint, diutius in supplicio permanebunt) ideo ergo rogemus vt in prima resurrectione Matth. 17. partem habere mereamur. Sunt qui resurrexerunt in pas- Ioan. 5. sione Christi: & isti plane beati, quia acceperunt Christi Matth. 27. gratiam, & audierunt vocem eius, de qua scriptum est: *Ve-* Hebr. 12. Matth. 25. *nit hora, quando audient mortui vocem filij Dei: & qui audierint, viuent. & ingressi sunt in sanctam ciuitatem.* Puto quod magis illam significet supernam, quam istam Hierusalem, quam reliquit, quam incusauit, quod in istam pedibus, in illã autem supernam meritis intrauerint. Sed & illud caueamus, Psal. 5. vt hic positi surgamus de tumulo terræ. Sunt qui viuentes sepulcro sunt circumdati, & repleti mortuis, quorum gut- H tur sepulcrum est, non loquentium verba vitę, sed mortis. Si hic resurreximus à mortuis, & illic resurgemus. Si hic Ezech. 37. non fuerimus ossa arida, sed acceperimus rorem verbi, humorem Spiritus sancti: & illic viuemus. Si hic nos excitauerit Iesus voce sua magna, vt excitauit Lazarũ, & per discipulos suos soluerit à vinculis mortis, & induxerit in Be- Ioan. 11. thaniam, vbi erat Lazarus, hoc est *in domum obeditionis,* & Ioan. 12. adhibuerit hic cõuiuio suo: & illic cum eodem recumbemus, & illic cum eo semper epulabimur, & illic nobis redolebit vnguentũ, quod solus proditor dolebat effusum. Ergo *impij non resurgunt in iudicio:*] hoc est, in portionem eorum subituri sunt: *nec peccatores resurgunt in consilio iustorum.*] Vides quia surgunt impij, & non surgunt in iudicio iustorum: quia peccatores etsi nõ resurgunt in consilio iustorũ; resurgunt tamen in iudicio. Vnde videntur qui bene crediderunt, & fidem suam etiam operibus executi sunt, ipsi

non

A non iudicari, ſed ſurgere in conſilio iuſtorum. Peccatores
autem qui non poſſunt inter iuſtos ſurgere, ſurgent in iu-
Ioan 3. dicio. Habes duos ordines. Tertius ſupereſt impiorũ, *qui*
quoniam non crediderunt, iam iudicati ſunt: & ideo non reſurgunt
in iudicio, ſed ad pœnam *Dilexerunt enim magis tenebras quam*
lucem. Et ideo iudicium eorum pœna eſt, & forte pœna te-
nebrarum. Et poterat quidem intelligi quod ij qui mala o-
pera habent, credentes tamen in Chriſtum, volentes qui-
dem recte viuere, ſed victi illecebris peccatorum, *dilexe-*
runt plus tenebras quam lucem: id eſt, vtramque dilexerunt, ſed
magis tenebras. Sed quia de illis præmiſit qui non credi-
derunt: ſic accipiendum puto, quod dilexerunt tenebras,
& non lucem. Lux enim Chriſtus. Qui ergo non credide-
runt luci, abſurdum eſt vt lucem vel dilexiſſe credantur,
Pſal 81. quam neſcierunt. *Neſcierunt enim, neque intellexerunt, in tene-*
bris ambulant: ſicut ſcriptum eſt. Sequitur.

Quoniam nouit Dominus viam iuſtorum, & iter impiorum peribit.

Pſalm. 30. Aduerte ſenſum: *Non reſurgunt impij in iudicio: quoniam no-*
Prou. 20. *uit Dominus viam iuſtorum.*] Vias eorum vtique nouit, quo-
Ioan. 14. rum dirigit greſſus. Sunt enim greſſus hominum, qui à
Domino diriguntur. *Diriguntur à Domino & via viri.* Has no-
uit Dominus vias, quæ ſunt rectæ, quę ad illam vitam ten-
2. Tim 2. dunt dicentis: *Ego ſum via, & veritas, & vita.* Hæc bona eſt
Luc. 13. via. Tortuoſa autem eſt via ſæculi. Non dignatur illam viã
noſſe. Illos enim agnoſcit, qui ſunt ipſius, qui operantur
opera eius: Qui autem operantur iniquitatem, his dicit
Dominus. *Diſcedite à me omnes operarij iniquitatis: non noui vos.*
Non per ignorantiam, ſed per id quod indigni ſint ſcien-
tia Dei, neſciuntur. Pulchre autem ait: *Et iter impiorum peri-*
bit.] Separauit Latinus, vt iter diceret, & tanquam diſcre-
nit iter à via: Gręcus autem in vtroq; viam dixit. Non otio-
ſe tamen Latinus: quia & Dominus, *Ego ſum via*, dixit: non
Ioan. 14. dixit, *Ego ſum iter.* Perit autem iter impiorum dixit, non
impios. Seruat eorum ſubſtantiam: qui ſi conuertantur,
ſolum iter impietatis amittent: quod nec ab initio fuerit,
C nec erit. Quod accidens igitur eſt, perit: quod ſubſtanti-
um, manet: Pereunt autem ita impij, quomodo dicitur:
Ezech. 18. *Anima quæ peccat, ipſa morietur*: vt peccati aculeo, non omni
ſubſtantiæ ſuæ diſſolutione moriantur.

S. AMBROSII IN PSALMVM I. DAuid enarrationis finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS IN PSALMVM DAVID VIGESIMVMPRIMVM Enarratio.

Titulus Pſalmi XXI.

D In finem, pro ſuſceptione matutina, Pſalmus ipſi Dauid.

Pſalmus XXI.

DEus, Deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti? longe à ſalute mea verba delictorum meorum.

Deus meus clamabo per diem, & non exaudies: & nocte, & non ad inſipientiam mihi.

Tu autem in ſancto habitas, laus Iſrael.

In te ſperauerunt patres noſtri: ſperauerunt, & liberaſti eos.

Ad te clamauerunt, & ſalui facti ſunt: in te ſperauerunt, & non ſunt confuſi.

Ego autem ſum vermis, & non homo: opprobrium hominum, & abiectio plebis.

Omnes videntes me deriſerunt me, loquuti ſunt labiis, mouerunt caput. E

Sperauit in Domino, eripiat eum: ſaluum faciat eum, quoniam vult eum.

Quoniam tu es qui extraxiſti me de ventre, ſpes mea ab vberibus matris meæ, in te proiectus ſum ex vtero.

De ventre matris meæ Deus meus es tu, ne diſceſſeris à me.

Quoniam tribulatio proxima: quoniam non eſt qui adiuuet me.

Circundederunt me vituli multi, tauri pingues obſederunt me.

Aperuerunt ſuper me os ſuum, ſicut leo rapiens & rugiens.

Sicut aqua effuſus ſum, & diſperſa ſunt omnia oſſa mea. F

Factum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens in medio ventris mei.

Aruit tanquam teſta virtus mea, & lingua mea adhæſit faucibus meis: & in puluerem mortis deduxiſti me.

Quoniam circundederunt me canes multi, conſilium malignantium obſederunt me.

Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea: ipſi vero conſiderauerunt & inſpexerunt me.

Diuiſerunt veſtimẽta mea ſibi, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem.

Tu autem Domine ne elongaueris auxilium tuum à me, ad defenſionem meam conſpice.

Erue à framea Deus animam meam, & de manu canis vnicam meam.

Salua me ex ore leonis, & à cornibus vnicornium humilitatem meam. G

Narrabo nomen fratribus meis, in medio eccleſiæ laudabo te.

Qui timetis Dominum, laudate eum: vniuerſum ſemen Iacob glorificate eum.

Timeat iam eum omne ſemen Iſrael: quoniam non ſpreuit neque deſpexit deprecationem pauperis.

Neque auertit faciem ſuam à me, & cum clamarem ad eum, exaudiuit me.

A te laus mea, in eccleſia magna confitebor tibi, vota mea reddam in conſpectu timentium eum.

Edent pauperes & ſaturabuntur, & laudabunt Dominum qui requirunt eum, viuent corda eorum in ſæculum ſæculi.

Reminiſcentur & conuertentur ad Dominum vniuerſi fines terræ.

Et adorabunt in conſpectu eius vniuerſa familia gentium. H

Quoniam Domini eſt regnum: & ipſe dominabitur gentium.

Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terræ, in conſpectu eius cadent omnes qui deſcendunt in terram.

Et anima mea illi viuet, & ſemen meum ſeruiet ipſi.

Annuntiabitur Domino generatio ventura, & annuntiabit iuſtitiam eius populo qui naſcetur, quem fecit Dominus.

PSALMI qui lectus eſt feriem decurſuri, diligenter prius debemus intendere quid in ſuperſcriptione contineat: vt cognita eius origine, intelligentiam ipſius facilius conſequamur, & manifeſtato capite poſſint rectius membra diſtribui. Inſcribitur enim ita: *in*

A *finem. pro susceptione matutina, Psalmus ipsi Dauid.*] Nisi fallor, susceptio matutina solis ortum semper anteuenit, & prius quam orbem radiorum clarus splendor illuminet, matutinum noctium tenebris terminum ponit, ac resoluta sensim caliginum cæcitate, rebus cunctis facies quædam ac lumen infunditur. & cum velutí sub vna materie tenebrarum mundus in confusione iacuerit, interueniente matutino diuersa specierum varietate distinguitur, hoc est, cum omnia cæca fuerint, oculi omnium reparantur. Nox enim quodammodo aufert oculos mundo, aurora restituit: atque ita ante matutina susceptione perfruimur, vt gloriosius postmodum solis splendore potiamur. Sed quoniam sicut dicit Apostolus: *Lex spiritalis est*, & spiritalibus spiritalia comparanda sunt: solem hic iustitiæ arbitror designari, hoc est, Christum Dominum, qui nobis ignorantiæ tenebris, & peccatorum cæcitate submersis, cælestis doctrinæ suæ lumen infudit, & quos nō habebam⁹ oculos cordis inseruit, & velut radios quosdam Apostolos suos misit, qui nos de nocte teterrima delinquentiæ liberarent, & paulatim resolutis in nobis tenebris peccatorum, matutina susceptione consuescerent, vt perfecti facilius possimus tolerare solis ardorem; hoc est, primum nos præceptis simplicioribus erudirent, quo capaciores efficerent cælestium secretorum. Huius itaque solis iustitiæ matutino, peccatorum caligo tota perimitur: sicut ipse Propheta ait ex persona Domini: *In matutinis interficiebam omnes peccatores terræ*: hoc est, oriente in nobis sole iustitiæ, qui habitaculum Domini sumus, omnis cogitatio iniqua subuertitur. Cuius solis etiam beatus Salomon meminit ex persona reputantium sibi ac dicentium peccatorum: *Sol non ortus est nobis, & iustitiæ lumen non luxit nobis.* Hanc quoque matutinam susceptionem in Euangelio sancto possumus adscribere Mariæ Magdalenæ, quæ mature ac diluculo ad monumentum vigilans, Saluatoris resurrectionem Domini prima suscepit: & clarescente mundi sole, solis iustitiæ ortum præ omnibus sola cognouit, ac susceptione quidem matutina gauisa est diem redditum, sed magis gauisa Christum à mortuis suscitatum: atque in ipsa completa est prophetia: *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* Totus autem hic Psalmus digestus est ex persona Domini Saluatoris: quippe cum plura de eo in nouo sint posita testamento, Dicit itaque: *Deus Deus meus respice in me.*] & reliqua. Quare assumpti hominis agit causam, & interrogare quodammodo videtur, dicens: Deus omnium, qui es Deus meus, quare me dereliquisti? nihil enim mihi conscius sum. Secundum Prophetam enim *nesciebat peccatum, nec erat dolus in ore eius.* Hæc autem dicit, vt manifestaret propter nos se esse derelictum, quorum peccata portabat: ac videntes disceremus pro ipso sancto & iusto mori, cum pro peccatoribus ille moreretur. Denique hac voce in passione vsus est, sicut in Euangelio legimus: *Eli eli, lamma sabacthani?* hoc est, *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?* Hac, inquam, voce vsus est, vt quod prophetica annuntiauerat, rei exitus approbaret. Et quoniam sequentia pene manifestata sunt, illum inspiciamus versiculum, in quo ait: *Ego autem sum vermis, & non homo*:] Cur totius Dominus creaturæ vermiculo se voluerit comparari. Possumus hoc quidem humilitati primitos assignare, quæ sanctorum virtus est maxima, sicut sanctus Moyses ante Deū mutum se animal profitetur: Dauid pulicem se sæpe commemorat. Sed magis illud accipiendum puto, quoniam vermis nulla extrinsecus admixtione alieni corporis, sed de sola & pura terra procreatur, ideo illum comparatum Domino: quoniam & ipse Saluator de sola & pura Maria generatur. Legimus etiam in libris Moysi de manna vermiculos procreatos. Digna plane & iusta comparatio. Siquidem de manna vermiculus gignitur, & Dominus Christus de virgine procreatur. Quin potius ipsam Mariam manna dixerim: quia est subtilis & splendida, suauis & virgo, quæ velut cælitus veniens, cunctis ecclesiarum populis cibum dulciorem melle defluxit. Quem qui edere aut manducare neglexerit, vitam in semetipso habere non poterit, sicut ipse Dominus ait. *Nisi quis manducauerit meam carnem, & biberit meum sanguinem, non habebit vitam in semetipso*: sed potius ipse cibus in iudicium conuertetur, sicut Apostolus dicit: *Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat.* Quod filiis Israel subtiliter prophetatum est in veteri testamento. Manna enim illis contra diuina præcepta tractantibus vermes effecti sunt: id est, contumaciæ vltores & iudices. Quæ similitudo Christum indicat Dominum: quem qui suauem cibum & dulcem potum haurire neglexerit, iudicem patietur, sicut ipse ait: *Neque enim ipse pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio.* Nam quod idem sit vermis & iudex, alibi Propheta testatur, de peccatoribus dicens: *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur vsque in hodiernum diem.* Quod autem ait: *Diuiserunt vestimenta mea sibi, & super vestem meam miserunt sortem*:] hoc factum in Euangelio reperimus, quod *milites qui crucifixerunt Saluatorem, in quatuor partes eius sibi diuiserunt vestimenta: vestem vero eius quæ assuta non erat, sed erat desuper contexta, forte perceperunt.* Quæ igitur ista vestimenta sint, videamus, qui milites, quod-ve etiam vestimentum. Vestimenta esse puto prophetias, vel scripturarum cælestium lectiones, quibus Christi Domini annuntiatum est sacramentum: quas prophetias vnum canentes, & vnum per omnia nuntiantes, aduersarij Saluatoris, hoc est peruersi hæretici, qui quotidie in illum tanquam milites manus impias ingerunt, hoc est, pro sua diuidunt sibi voluntate, & vnius corporis vestimenta per varia membra distribuunt, atque spoliantes Dominum, sua falsa dogmata vestierunt. Vestem autem eius quæ non erat consuta, sapientiam eius cælestem possumus approbare, quia *erat desuper contexta.* Nostra enim sapientia, hoc est humana, consuitur. Assuitur enim cum liberos damus ad studia grammaticis, tradimus philosophis, erudimus eos, vt sapientia in illis quæ non erat, acquiratur. Domini autem sapientia non assuta est, non quæsita. Non enim didicit à magistro, sicut ipsi Iudæi dicunt: *Quomodo hic litteras nouit, cum non didicerit?* Et ipse dicit: *Mea autem doctrina non est mea, sed eius qui me misit*: hoc est quod ait, *desuper contexta*: quo vestimento, vel quibus omnibus vestimentis Ecclesia catholica semper amicta est, sicut Propheta ait: *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato.*

S. AMBROSII IN PSALMUM XXI. enarrationis finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, IN PSALMUM DAVID XXXV.

Præfatio.

Dicturus Propheta in Psalmo trigesimoquinto quæ esset forma iusti, ante formam expressit iniusti. Neque enim possumus cognoscere quæ sit forma iustitiæ, nisi cognoscamus quæ sit iniquitatis effigies. Sunt enim sibi aduersæ atque contrariæ. Namque in altera simplex habitudo naturæ, in altera fallax versutia nequitiæ. Alia virtutum imagines præfert, alia vitiorum commercia prætendit. Conuenire autem hunc ordinem & ipsa ratio docet: & si de contrariis sumenda sunt testimonia, ipsi doctores philosophiæ confessi sunt, dum sequuntur. Quis autem dubitat longe anteriorem Dauid Platonis fuisse temporibus? quem non solum magister eius, sed nec aui quidem auorum eius videre potuerunt: cum ille in principio regni fuerit Iudæorum (quod per innumera annorum curricula propagatum est) iste post tempora captiuitatis, quibus regnum gentis eius iam fuerat dissolutum. Ergo ipse qui tenet inter omnes sæcularis sapientiæ principatum, cum diceret non posse formam iustitiæ comprehendi, nisi ante discutiendam iniustitiæ seriem putauisset:

exem-

exemplum attulit quod ij qui velint aorum quęrere, prius se luto oblinant. Aurom itaque iustitia, iniquitas lutum est. Quod à nostris quoqoe prius dictum esse non dnbium est, cum scriptum sit: *vt lutum platearum delebo eos.* Et vere lutum: quia eos inquinat qui sibi apptopinquauerint. Fugiamus ergo iniustitiam, ne luteis sordibus inquinemur, atque in eius voraginem non pes noster exterior, sed (quod est grauius) mens nostra mergatur. Et philosophia quidem aurum se quęrere dicit, sed lutum versat, quæ diuinitatem quærit in statuis: sed *vasa figuli virga confringet.* Nos aurum quærimus, quo corpora nostra mundemus, *mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu Christi in corpore nostro manifestetur.* Bonum aurum, sanguis est Christi, diues ad pretium, profluus ad lauandum omne peccatum. Ordinem diximus, titulum consideremus.

Titulus Psalmi XXXV.

In finem seruo Domini per Dauid.

IN toto Psalterij corpote solus hic titulus est quo Psalmum seruo Domini se scripsisse testatur. Quis iste est seruus Domini, videamus: quid Psalmi series significet, cui dictus hic Psalmus sit audiamus ad quem loquatur. *Domine*, inquit, *in cælo misericordia tua, & veritas tua vsque ad nubes. Iustitia tua sicut montes Dei, iudicia tua sicut abyssus multa.* Cui hoc, nisi filio Dei dicitur? Hæc enim non humanæ, sed diuinæ sunt potestatis. Sed quid sibi vult qood seruo Domini dici Psalmum hunc titulus declarauit, cum orationem Moysi hominis Dei maluerit quam serui Domini in posteriore titulo nuncupare? Quod ergo consilium Prophetæ fuerit, non intelligo, vel potius ipsius Domini saluatoris, qui locutus est in Propheta. Vere *iudicia eius sicut abyssus multa*, vt seruo honorificentiam reseruaret, sibi conditionem seruitutis adscriberet. Videor mihi intelligere, videor hausisse aliquid de gratia spiritali. Aduersus iniustitiam, vt diximus, Psalmus hic scriptus est: & ideo plus grauatur iniustitia perfidorum qui Christum Iesum Dominum recipere noluerunt: cum ille propter ipsos susceperit seruitutem. Quid enim tam iniquum, quam ingratos fuisse tantis beneficiis: vt quibus ille salutem daret, hi sanguinem eius effenderent? Denique alibi cum de sua passione loqueretur, ad acernandam Iudaicæ impietatis inuidiam sic ait: *Ne auertas faciem tuam à puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me. Pauper & dolens ego sum.* Veni Paule, interpretare nobis qua ratione Dominus cœli atque terrarum se pauperem dixerit, quæ sit ista paupertas. Tu certe illum diuitem dixisti. Quomodo idem diues & pauper est? Audiamus testimonium Pauli. *Scitis*, inquit, *gratiam Domini nostri Iesu Christi: quia propter vos pauper factus est, cum diues esset: vt vos eius inopia ditaremini.* Veni & tu Esaia, interpretare nobis quomodo se dolentem dixerit Christus, qui dolores vulnerum sanare consueuit. Medicus venit vt sanaret ægrotos. Quid ipse habuit quod doleret? Audiamus etiam Esaiæ testimonium. *Pro nobis*, inquit, *dolet: & nos æstimauimus eum esse in doloribus.* Expressit medici affectum: qui etiam si ipse nullum vulnus habuit quod doleret, tamen compassus est vulneratis. Hoc igitur in Psalmo Dominus exprobrat Iudæis: Ego propter vos pauper, ego pro vobis dolens, & vos mihi manus impias intulistis, dicentes: *Tollamus iustum, quia inutilis est nobis. Iniiciamus lignum in panem eius.* Bene panem dixit pro carne eius. Ille alimentum detulit, isti pro beneficio retulere supplicium. Non mirum ergo si esuriunt, qui sibi vitæ æternæ alimoniam denegarunt. Pulchre etiam duo ista iunxerunt: *Iniiciamus lignum in panem eius.* Nesciebant quid loquerentur Iudæi, & mysterium loquebantur. Paradisum nobis crux reddidit Christi. Hoc est lignum quod Adæ Dominus demonstrauit, dicens *de ligno vitæ, quod esset in medio paradisi, edendum: de ligno autem scientiæ boni & mali non edendum.* Errauit Adam, mandata non tenuit, interdictum gustauit. Per lignum cœpimus esurire, quia situm caro accepit alimentum. Ideo Dominus in Christo carnem iunxit & lignum, vt fames antiqua cessaret, vitæ gratia redderetur. Beatum lignum Domini, quod omnium peccata crucifixit: beata caro Domini, quæ victum omnibus ministrauit. De paupertate igitur & dolore Domini idonea, vt arbitror, sanctorum promisimus testimonia, quorum alter vidit & dixit, alter est electus vt diceret. Ipsorũ igitur qui probati sunt, de seruitute Domini testimonia iterum proferamus, immo sua quæ de se ipse locutus est in vtroque. Audiamus ergo quid dicat. *Sic dicit Dominus, qui finxit me ex vtero seruum sibi ad congregandum Iacob & Israel ad eum.* Aduertitis ergo quod præter congregationem populi formam susceperit seruitutis. Audis Iudæe, & pro gratia contumeliam refers: & hoc ad perfidiam deriuas, propter quod magis credere debuisti. Ad te vocandum venit, & conuiciaris? Ex vtero seruum se dixit. Audi Ariane. Ex quo vtero? Paululum supra recurre. *Ex vtero*, inquit, *matris meæ vocauit Dominus nomen meum.* Quod nomen eius sit audiamus, quo eum pater vocauit. *Ecce Virgo in vtero accipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel: quod interpretatur, Nobiscum Deus.* Quod nomen Christi quid aliud est nisi filius Dei? Accipe aliud. Dixerat quidem & Gabriel ad Ioseph de Maria: *Pariet filium, & vocabis nomen eius Iesum.* Accipe Dei vocem. *Et tu Bethleem Iuda non es minima inter principes Iuda: ex te enim exiet princeps qui regnat populum meum.* Aduerte mysterium. Ex vtero virginis idem & seruus exiuit & dominus. Seruus ad operandum, Dominus ad imperandum: vt regnum Deo in hominum mentibus radicaret. Vterque vnus non alter ex patre, & alter ex Virgine, sed idem qui ante sæcula ex patre, ipse postea carnem suscepit ex Virgine. Ideo ergo & seruus vocatur, & dominus. Propter nos seruus, sed in vnitate diuinæ substantiæ Deus ex Deo, princeps ex principe, æqualis ex æquali. Neque enim degenerem genuit, in quo seipse complacere memorauit. *Magnum*, inquit, *tibi est vocari puerum meum, vt statuas tribus Iacob.* Seruat vbique suæ vocabula dignitatis. Magnus Deus, & magnus puer: nec in carne magnitudinis suæ nomen amittit, *cuius magnitudinis nullus est finis.* Meritoque securus, *cum in forma Dei esset*, vt Apostolus dicit, *non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & specie inuentus vt homo: humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.* Hic est ergo æqualis quasi Dei filius. Hic serui formam in carne suscepit, hic mortem gustauit. cuius magnitudo non habet finem: quia *finis legis est Christus ad iustitiam omni credenti*: vt in ipsum omnes credamus, hunc intimo adoremus affectu. Bona seruitus, quæ omnes liberos fecit. Bona seruitus, quæ *nomen super omne nomen* adquisiuit. Bona humilitas, quæ fecit *vt in nomine eius omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum. & omnis lingua confiteatur quoniam Dominus Iesus in gloria est Dei patris.* In hunc ergo finem dirigitur hic Psalmus, vt & nos serui simus ad iustitiam, non superbi ad arrogantiam. Seruitutis enim stipendium, libertas est: stipendium autem arrogantiæ mors est. Sed iam ipsam Psalmi seriem adoriamur.

Psalmus Dauid trigesimus quintus.

DIxit iniustus vt delinquat sibi: non est timor Dei ante oculos eius.

Dixit iniustus, &c.] sed quid dixerit, non expressit: & ideo sic intelligendum arbitror, quia quidquid dicit iniustus, peccatum est. Omnis enim iniustitia, peccatum: quoniam vbi organum vitiosum, quomodo potest cantus non esse vitiosus? Degeneris materiæ decolor partus est. Quidquid ergo loquitur iniustus, iniquitas est, quæ in suum refertur auctorem sicut viperæ partus, qui primo suam scindit parentem, vt frequens sermo est. Sibi ergo delinquit. Nihil hac sententia sublimius dictum arbitror. In illis qui sibi sapientiam sæculi vendicarunt, nihil tale legi, nihil tale cognoui. Nec mirum quandoquidem illi humano ingenio locuti sunt, hoc infudit spiritus Dei; spiritus veritatis, quia iniustus sibi delinquat, sibi generet vulnera, se ipse confodiat. Nam sicut spi-

næ nascuntur in manu ebriosi, vt scriptura asserit: ita & in iniusti sermone nascuntur quæ compungant loquentem. Loquitur iniustus, & interior eius conscientia vlneratur: quia in omni sermone quem loquitur, non est fraudis immunis. Cuius enim grauior est pœna, quam propria cum pro omni sermone det pœnas? Serpens aliis infundit venenum, iniustus sibi. In eum enim refunditur quidquid effuderit. Iniustus igitur & aliis inutilis, & sibi noxius: iusti autem vita fructuosa aliis, & sibi dulcis. Dicit enim Salomon: *Fili, si sapiens eris, tibi sapiens eris, & proximis: si autem malus euaseris, solus haurities mala.* Aduertimus ergo quia iustitia aliis est potius nata, quam sibi. Commune commodum, non suum expectat, & alienum bonum pro suo ducit emolumento. Beata & præclara iustitia, cuius bonum omnibus proficit. Ex vno plerumque proficiscitur; atque ad omnes peruenit. Iustus Dauid, qui parcebat inimico, & malebat innocentiam suam, quam vitam tueri, ne malo publico vindicaretur, atque appetendi principis in malis quoque causis aliis exemplum ederet, si ipse vindictam de insidiatore sumpsisset. Iustus Abel, qui de omnibus suis quas ei Dominus dederat, primitias Domino putauerit offerendas: & ideo plus placuit Deo, quia moram non fecit, deuotionem probauit. Sed hoc impius ferre non potuit, iustitiæ præuaricator, radix iniquitatis: & ideo fratrem occidit, quia hostia eius Deo magis quam oblatio sua fuerat comprobata. Sed ille occisus Deo loquebatur in voce sanguinis sui, hic viuus à facie Domini repellebatur: & cum adhuc à Domino pœna cessaret, torquebat eum suorum conscientia peccatorum. Latebat miser tremens & timens: & cum adhuc percussor deesset, ipsa sese iniusti vita cruciabat. Acceperat signum, ne eum aliquis occideret: non vt vitæ suauitate frueretur, sed ne mors auferret ærumnam, vt percussorem suum quotidie timendo pateretur. Meruerat quidem vt percussor inhiberetur: sed sine vlla intermissione ipse sibi suus carnifex erat, ipse percussor. Quæ pœna maior, quam timere quod vitare non possis, nec quod timueris euadere? Vnde præclare Dauid exprimens conuentionem grauissimam conscientiæ peccatricis, ait: *Quoniam iniquitatem meam ego agnosco, & delictum meum coram me est semper.* Ostenditur enim nobis vltrix nostri imago peccati: nec quietum reum suum esse permittit, inferens miseram seruitutem: atque in sua vincula trahit, vt enodare se non queat, quoniam volens ipse se vendidit, cui liberum erat delictorum æra non capere, & libertatem innocentiæ reseruare. Itaque dum oramus, peccatum offunditur: vbi somnus sensum corporis relaxauerit, peccatum recurrit. Semper nobis error noster tanquam malus exactor occurrit, vel tanquam improbus fœnerator conueniens debitorem. Vnde Dominus ait. *Qui facit peccatum, seruus est peccati.* Sed iustus nouit quemadmodum peccatorum suorum vincula dissoluat, nec expectat accusatorem, sed præuenit vt confitendo suum alleuet omne delictum: ne habeat quod aduersarius criminetur. Ideoque scriptura tibi dicit: *Iustus in principio sermonis accusator est sui.* Vocem enim eripit aduersario, & quasi dentes quosdam paratos ad prædam criminationis infestæ, peccatorum suorum confessione constringit. Dixit Iudas Iscariotes vt delinqueret sibi. Quid dixit? *Quem osculatus fuero, ipse est: tenete eum.* Hoc dixit, & se ipse proprio ore egit in mortem. Quantos putamus in ipso fuisse tortores, vt sibi ipse tam grauis pœnæ exactor incumberet, & semetipse laqueo strangularet? *Dixit iniustus, & deliquit sibi.*] Locutus est iustus: *Ecce ego pastor male feci, & grex iste quid fecit?* Et remissum est omne peccatum. Dixit ergo iustus, & sibi profuit. Dixit Cain: *Nunquid ego custos sum fratris mei?* Et sibi ipse mentitus est. Dixit Ananias *omne se venditi sui rurìs pretium pertulisse*, & mentitus est sibi, qui potuit minus offerre sine fraude. Ideoque præclare ait: *Et mentita est iniquitas sibi.* Sibi enim ante mentitur, qui in suum mentitur exitium: sibi delinquit, qui sibi innocentiæ eripit suauitatem. Quis enim puritate & simplicitate pectoris dulcior fructus? Quis cibus suauior, quam is quem animus bene sibi conscij, & mens innocentis epulatur? At vero iniquitas velut quodam plumbeo talento (vt scriptura testificatur) conscientiam grauat. Meritoque Dauid ait: *Sicut onus graue grauatæ sunt super me.* Et Salomon: *Sicut vua acerba dentibus, & fumus oculis: ita iniquitas omnibus vtentibus ea.* Grauis pœna quæ cibum impedit, aspectum obducit, & (quod est amplius) oculis mentis internæ tenebrosam offundit caliginem, vt quod verum est, videre non possit iniustus: ideoq; delinquit sibi qui sibi quæ pretiosa sunt eripit. *Dixit* ergo *iniustus, vt delinquat sibi.* Iustus autem loquitur, vt aliis & sibi prosit. Ille loquitur ad perniciem, hic loquitur ad salutem. De iustis vero & fidelibus dictum est: *Corde creditur ad iustitiam, ore confessio fit ad salutem.* Illius lingua vulnerat, lingua autem prudentum sanat. Vnde cum expostularet Dauid cum rege Saul, quod oblitus beneficij, salutis ingratus eum persequeretur ad mortem, à quo totiens iam videret se esse seruatum, & vitam eius appeteret qui vitam suam pro regis salute periculis obtulisset: ait sibi fructum non perire iustitiæ, qui insidiatorem suum in manus suas à Domino sibi traditum non peremisset. *Ab iniustis iniquitas prodiuit, venenum à serpentibus effusum est; venenum & iniquitatis arma peruenerunt.* Ideo scriptum est: *Dixit iniustus, vt delinquat sibi.* Quid dixit? *Ponam thronum meum super nubes, & ero similis altissimo.* Effectum non habent verba, sed peccatum habent. Inanis quidem pompa iactantiæ, sed superbiæ spiritu criminosus, non timet conuicio maiestatem violare diuinam. Etenim si vllus Dei timor eius inesset affectui, non in conspectu Dei plena doli gerenda sibi ausu temeratio credidisset, quasi Deus non possit occulta cognoscere qui scrutator est internorum. Spectat omnia Deus: nihil est quod eum prætereat, nemo qui fallat: cui omnia præsentia quæ futura sunt, & manifesta quæ latent. Etenim si sol iste mundanus clausis plerumque domicilorum habitaculis suum lumen interserit: quanto magis Deus summus, æternus, etiam secreta penetralia mentis humanæ, atque omne angelorum consilium scientia sua scrutatur & præuenit? Quid ergo aliud agit iniustus, nisi vt iniquitatem sibi quærat & odium? Sic enim scriptum est:

Quoniam dolose egit in conspectu eius, vt inueniret iniquitatem suam, & odium.

Quid est, *inueniret? Omnis enim qui quærit, inuenit.* Ergo si malum quæritur, agitur vt inueniatur. Sed quemadmodum laudabilis est ille qui bonum quod quæsiuit inuenit: ita inueniabilis qui laborauit vt malum quod quæsierat inueniret. Bonis enim rebus, non flagitiis atque criminibus laborem nostrum nos oportet impendere. Quid igitur nisi summæ stultitiæ atque dementiæ est, odium quærere, iniquitatem malis artibus inuenire, quam bonus nemo quæsiuit? Quomodo igitur improbi iniquitatem suam & odium quærant, consideremus. Nempe Herodias erat Tetrarchæ Philippi legitimo nexa coniugio, regiæ abundans opibus potestatis: quæ Herodem Romam adusque tendentem quasi germanum mariti, hospitij & affinitatis iure suscepit: cum quo despecta suam copulam, non multo post relicto viro consortij sui iura mutauit. Nonne ea quæsiuit iniquitatem & odium, quæ coniugium deseruit, vt inueniret adulterium? Et quia sanctus Baptista nuptias illicitas constanter increpuit, dicens Herodi: *Non licet tibi eam vxorem habere, quæ maritum contra legem reliquit*, & fratri mariti quasi ex lege conuenit: commota est adultera, vt eum vellet occidere. Sed cognito quod Herodem ad necem iusti non facile posset inflectere, excogitauit qua via istud efficeret. Natalis erat Herodis, quem luxu nimio (vt plerisque regibus mos est) celebrare consueuerat. Adornauit filiam, vt in conuiuio regis pignus regale saltaret. Et cum placuisset Herodi, quod displicere debuit patruo, obtulit ei, vt quod vellet præmium pro saltationis opprobrio postularet. Matrem illa consuluit: cuius impulsu caput Baptistæ poposcit. Victus Herodes, quia sacramento se constrinxerat daturum quidquid neptis propria peoisset, iussit occidi Ioannem, & caput eius afferri. Quod allatum puellæ dedit, & illa matri suæ pertulit. Verum est ergo quod iniquitas & odium requirantur: quandoquidem ea mulier

quod

A quod facili petitione impetrare non poterat, prauis artibus excogitatæ fraudis elicuit. Quid de Iuda proditore loquar qui quæsiuit auaritiam, & inuenit sacrilegium, dicēs: Matth.26. *Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradam?* Nec expletus pauperum spoliis, ad plenitudinem criminum grauissimorum crimina ferendo peruenit, pia miscens charitatis Ibidem. sacramenta flagitiis, cum diceret: *Quem osculatus fuero, ipse est, tenete eum.* vt vere de eo dictum dubitari non queat:

Verba oris eius iniquitas & dolus: noluit intelligere vt bene ageret.

Verba oris eius, &c.] Oscula labiis ferebat, offundebat venena pectoribus. Meditabatur acerba supplicia, gratiæ pignus afferebat. Bene ergo Propheta addi fecit: *Noluit intelligere vt bene ageret.*] Matth.10. Non enim per naturam deliquit, sed per voluntatem. Denique Apostolus erat, audiebat quo- B tidie diuina mandata, discebat cœleste mysterium: potuit Ioan.13. intelligere vt bene ageret, si voluisset. Matth.11. Videbat sanari paralyticos, cæcis refundi lumen, mortuos resuscitari: non debuit intelligere quod Deus esset, qui talia posset operari? Ioan.3. Sed intelligere noluit, quia auarus homo & pecuniæ intentus à cognitione diuinitatis vigorem suæ mentis auertit. Ioan.12. Vnusquisque enim qui se flagitiis ingurgitauerit, non vult intelligere quæ cœlestium mandatorum sunt, ne reuocetur à vitiis. Prou.18. Vide illum fugientem intelligere, qui ait. *Tenebræ operiunt me, & circumdant parietes, quis scit* Eccles.23. *an videat Dominus?* Non vult enim quærere & inuenire quod Deus omnia videat atque cognoscat: ne metu 3.Reg.21. retrahatur à crimine. Vide regem Achab petentem à Nabuthe vineam eius: cognosce respondentem illum: *Absit vt cedam hereditatem patrum meorum.* Non debuit intelligere quod iniusta referebat? Sed, *noluit intelligere vt bene ageret*,]& Luc.4. aliena non quæreret. Non debuit intelligere quod vero Iacob.5. Deo Elias seruiebat, cū videret in verbo Eliæ clausum cælum tribus annis & sex mensibus, & ad preces eius pluuias C esse demissas, vt arida omnia rigarentur? Sed noluit intelligere, ne perfidiam condemnaret, sequeretur fidē. Quin etiam, inquit:

Iniquitatem meditatus est in cubili suo: adstitit omni via non bona, malitiam autem odio non habuit.

Iniquitatem meditatus est in cubili suo;] vbi verum quærere debuisset. In cubilibus enim compungere nos debent nostra peccata, non in ipsis delinquendo committi, di- Psal.4. cente Propheta: *Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini.* [*Adstitit* (inquit) *omni via non bona: malitiam autem odio non habuit.*] Non immerito iniusta meditatur, qui in via erroris adstitit, & malitiam diligit, quam odisse deberet. Plus dixit, *adstitit*,] quasi iam dudum in via nequitiæ diuturna statione permaneat. Ille e- Psal.1. nim *beatus qui in via peccatorum non stetit*, non is qui in ea stare non desinat. Et ideo prima præcepta sunt sancti pro- D phetæ Dauid, impietatem fugere, in peccato non stare, in lege meditari: vt intelligas quæ bona sunt, & iusta atque iniusta secernas. In omnibus igitur radix est spectanda gignendis, ne eam inutilis ab exordio succus inficiat: grauioraque multo sunt animorum vitia, quam virgultorum. Cauendum ergo præ cæteris, ne humano ingenio malitiæ vsus inolescat, atque omnis ætas secutura Matth.7. Rom.7. degeneret. *Arbor enim mala fructus malos facit.* Nam si plerunque quod nolumus hoc agimus, & vitare non possumus: & quod odio habemus, hoc facimus victi quadam aut delectatione flagitij, aut obreptione peccati: quomodo possumus vitare quod amamus? Adstringimur & inuiti, quomodo possumus voluntarij non teneri? Vix se exsoluit Paulus erroribus quotidiana decertatione luctando, vt vinculis captiuitatis exutus, per Christi gra- 2.Tim.2. tiam seruaretur: & tu putas quod adsistendo delictis possis ad cœlestium repromissionum merita peruenire? Luctando corona quæritur, non reluctando: studio, non refragio comparatur. Certantibus quoque diuinæ misericordiæ suffragia postulanda sunt, vt corona iustitiæ pro laborum meritis deferatur. Denique quid sequatur consideremus. E 1.Tim.4.

Domine in cælo misericordia tua: & veritas tua vsque ad nubes.

Iustitia tua sicut montes Dei: iudicia tua sicut abyssus multa.

Nonne hunc locum secutus est Paulus vt diceret: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Iesum Christum Dominum nostrum.* Rom.7. Vbi enim mens humana turbatur, & certaminum dura atque aspera nos fatigant, Domini auxilium postulandum est. Ideoque conuersus ad Dominum, ipsum inuocat & implorat, vt laborantibus adiutor assistat. Misericordia ergo petenda de cœlo est, & veritas Dei ex prophetarum oraculis colligenda, qui quasi nubes mysteria diuinæ cognitionis obtexunt. F *Posuit enim tenebras Deus latibulum suum*: vt primo plu- Eccli.19. uiam mysticæ fertilitatis accipias, & tunc infusus rore cœ- Psal.17. lesti fulgorem reseratæ lucis agnoscas, vt possis dicere: Ioan.1. *Ex plenitudine eius accepimus.* Quis enim potest secreta Dei facile comprehendere, cuius iustitia sicut montes Dei? vel (sicut Aquila posuit) vt montes validi: eo quod validæ virtutis plena præcepta sunt. Vnde & Apostolus videns esse sublimia quæ audiuit, dicit. *O altitudo diuitiarum* 2.Cor.12. *sapientiæ & scientiæ Dei: quam inscrutabilia sunt iudicia eius,* Rom.11. *& inuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit?* Altitudinem itaque diuitiarum sapientiæ retulit ad altitudinem montium. Audi quorum montium. Ipse enim Dei filius mons magnus est: & ideo Esai.40. *ascende in hunc montem qui Euangelizas Sion*, vt stes radicatus & plantatus in Christo. Est & mons quasi sapientia Dei, est mons quasi iustitia, est mons quasi scientia Dei, est mons quasi sanctificatio, est mons quasi redemptio, est mons quasi resurrectio. Demonstrauit nobis hos montes 1.Cor.1. scriptura, quæ dixit. *In ipso autem vos estis in Christo Iesu, qui factus est sapientia nobis à Deo, & iustitia & sanctificatio & re-* G *demptio.* Vel quia angelis angelus factus est Dei filius, prophetis propheta: cuius iudicia sicut abyssus multa. Audi bona: *Abyssus abyssum inuocat in voce cataractarum tuarum.* Psal.41. Id est, scriptura veteris testamenti, noui aduocat seriem testamenti ad consummationem sanctificationis & plenitudinem gratiæ, sonitu quodam atque profluuio redundantiæ spiritalis.

Homines & iumenta saluos facies Domine: sicut multiplicasti misericordiam tuam Deus.

Filij autem hominum in protectione alarum tuarum sperabunt.

Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrentē voluptatis tuæ potabis eos.

Homines & iumenta saluos facies, &c.] Quid est, *homines & iumenta?*] Rationabiles vtique, & irrationabiles. Rationa- H bilibus iudicia, irrationabilibus misericordia. Alij reguntur, alij nutriuntur. Ideoque addidit: *Filij autem hominum in* Matth.3. *protectione alarum tuarum sperabunt.* Id est, *non generatio vipera-* Esai.25. *rum*, sed *filij hominum*, qui ad imaginem & similitudinem 1.Cor.3. Dei viuunt, non in pascuis, sed in conuiuiis collocantur. Alij enim in loco pascuorum, alij in priuilegio sacramentorum. Imperfectis succus lactis, perfectis mensa refectionis, de qua dixit: *Parasti in conspectu meo mensam.* In Psalm.22. qua panis viuus, id est, verbum Dei: in qua oleum sanctifi- Ioan.6. cationis, quo impinguatur caput iusti, & sensus firmatur Psal.88. interior, vt aboleatur oleum peccatoris: in qua etiam Psal.140. *poculum* illud *inebrians quam præclarum*, vel quam validum. Psalm.22. κράτιστον enim dixit Græcus. Validum enim, quo abluuntur flagitia vel delentur. Bona ergo ebrietas poculi salutaris. Sed est alia ebrietas de redundantia scripturarum: est & alia ebrietas per infusionem Spiritus sancti. Denique illi qui diuersis linguis in Apostolorum actibus Act.2. loquebantur, musto pleni audientibus videbantur. Do-

mus

A mus ergo Ecclesia est: vbertas domus, redundantia gratiarum: torrens voluptatis, Spiritus sanctus. Nec te nomē aut mos torrentis offendat, quod aliquando aridior aut exilior sit, vt eius soleant fluenta cessare. Cessauit & hic noster, cessauit aliquando torrens profluuij spiritalis in populo Iudæorum. Quid dicam, torrens cessauit; cum mare cessauerit, sicut lectio hodierna nos docuit, dicente Deo: *Ecce ego increpatione mea desolabo mare, & ponam flumina deserta, & arefient pisces eorum*; vtique Iudæorum suæ ariditate perfidię, *vt enatare non possint*? Cessauit ergo torrens propter synagogæ sacrilegia: quia erat illa plebs fide arida, sterilis operibus, captiua peccatis. Quid enim flueret, nō bibentibus, vel contaminantibus sacros meatus, cum ipsum fontem necarint? Bonus torrens, qui illis cessauit vt nobis abundaret, & sitim humanæ cupiditatis auerteret, *sicut torrens in austro*. Vnde & scriptura dicit: *Surge aquilo, & veni auster, qui arbusculas paradisi perflare consueuit*. Diximus sensum; etiam elocutionem consideremus. cur *torrentem voluptatis* dixerit *potabis eos*, & non torrente, quasi de torrēte; nisi quia auiditatem bibentium voluit exprimere, quasi torrentem ipsum vellent ebibere si possent? Hic est forsitan torrens voluptatis quem in Genesi legimus, fontem *qui abluit paradisum, & diuiditur in quatuor flumina, qui circumeunt totam terram*. Ex hoc fonte virtutes profluūt spiritales: prudentia, temperantia, fortitudo, iustitia. Bonus fons, gratiæ & splendoris eiusdem atque naturæ, cuius & illud flumē, de quo in posterioribus dicitur: *Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei*. Aptissime itaque subdidit:

Esai 50. Psalm. 125. Cant. 4. B Genes. 2. Psal. 45.

Quoniam apud te est fons vitæ: & in lumine tuo videbimus lumen.

Etenim post commemorationem cœlestium beneficiorum, iure gratiæ referuntur auctori Domino nostro Iesu Christo, qui vt fons vitę irriguus æternæ descendit in terras, quo ariditatem nostri pectoris irrigaret: idem est *splendor gloriæ Dei patris, & imago substantiæ eius*, & ideo *in lumine eius vero, quod illuminat omnem hominem venientem in hūc mundum, videbimus*, inquit, *patrem*: quia *Deus lux est*. Recte etiam dicitur *In lumine tuo videbimus lumen*:] secundum illud: *Qui me videt, videt & patrem meum. Apud te ergo fons vitæ*, præsentem videbimus patrem. Sicut enim tu, apud patrem eras in principio Deus verbum: ita apud te semper est pater, quia in te est. Est enim apud ipsum, in quo est. Prophetatur autem aduentus Domini Saluatoris, qui venturus in terram diceret: *Ego & pater vnum sumus*. Id est, vnum sumus lumen, sicut vnum nomen. Per luminis & nominis vnitatem ambo vnum sumus, immo trinitas vnum in vnitate substantiæ, sed distinctione vniuscuiusque personæ. Trinitas distinctionem significat personarum, vnitas potestatem. Potest & ad patrem dici: *Quoniam apud te est fōs vitæ*, id est, ex quo vita processit, quod erat verbum, & semper erat, quia apud te erat. *Omnia per ipsum & in ipso facta sunt*: & ipse est vita vniuersorum: & ipse te nobis manifestauit, vt corda hominum ad cognitionem tuæ maiestatis illuminaret.

Ioan 7. Heb 1. Ioan. 1. 1. Ioan. 1. C Ioan. 14. Ioan. 1. Ioan 14. Ioan 10. Ioan. 1. D

Prætende misericordiam tuam scientibus te, & iustitiam tuam iis qui recto sunt corde.

Prærogatiua prętenditur, vt mereantur misericordiam quibus cognitionis tuæ meritum suffragatur. Denique in posterioribus etiam vilioribus personis studium scientiæ agnouimus suffragatum, dicente Domino: *Memor ero Rahab & Babylonis scientibus me*. Id est, meretricis illius Rahab, & confusionis illius memor ero apud scientes me, vel inter ipsos, quia meretrix illa me agnouit quem populus non agnouit. Inter illos ergo qui me sciuerunt, commemorabitur Rahab, vt dignum fidei præmium adipiscatur. Vnde & in Euangelio dictum aduertimus: *Meretrices & publicani præcedent vos in regno cœlorum*. Sed quia inualidi sumus ad exequendum, licet deuoti ad credendum: tu *prætende misericordiam tuam* in te *credentibus*, quo deuotioni & fidei facta quoque nostra conueniant: nec studium mentis nostræ desti-

Psalm 86. Iosue 2. Esa 1. Matth. 21.

E tuat corporis huius infirmitas, sed in ipsis tentationibus & infirmitatibus gloriemur, in quibus gloriabatur Apostolus, dicens: *Libentissime itaque gloriabor in infirmitatibus meis, vt prætendat in me virtus Christi*. Pulcherrime itaque addidit. 2. Cor. 12.

Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatorum non moueat me.

Superius quidam accipiunt torrentem voluptatis, in tentationibus fortitudinem, sicut est martyrum: quibus placuit Deo exhibere suauis & grati certaminis voluptatem. Etenim si hiemes pro tentationibus accipiuntur: vnde & orandum Dominus admonet, *ne fiat fuga nostra hieme aut sabbato*, hoc est, vel in tentatione, vel otio: hieme autem crescit torrens, & adimpletur atque intumescit: torrens vtique pro grauiore tentatione potest accipi, quæ est in persecutionibus. Et ideo bene torrēs voluptatis dicitur: quia *vbi superabundauit peccatum* persecutionis *superabundauit & gratia* confessionis. Vide virtutem propheticæ distinctionis. Primo iniustum exposuit, qui vel in corde suo vel in sermone dicit vt sibi delinquat, vt in se delinquat. habet enim Gręcus codex ἐν ἑαυτῷ, id est, *in seipso*: sed non omnes. Et forte ideo, quia insipiens in corde suo dixit: *Quia non est Deus*. Ne forte & iniustus intra se dicat, & intra se delinquat, licet Deum palam negare dementis sit: iniustitiam autem plerique pro laude profitentur. Rapere enim nocere etiam iis qui non læserint, & circumuenire, plerique sibi existimant gloriosum. Ergo primo iniusti vitam exposuit, postea sacramentum diuinæ cognitionis adiunxit, vt timentes Deum, iniquitatem & iniustitiam declinemus. Precem addidit, vt ab iniustorum consortio iustos suos liberare dignetur: vt in iis quoque qui mundo sunt corde, iniustitia diuina prætendat quasi speculatrix pia, ne nobis peccatorum velut hostium incursus obrepat, & capiat dormientes. Ideo vigilandum est, semper castra Domini munienda sunt: quia nocte aduenit inimicus & aduersarius, quando somno sensus tenetur, cibo corpus distenditur. Orandum vt iustitia Dei prætendat in nobis, quæ in infirmitate positos faciat fortiores, vt possit vnusquisque nostrûm dicere: *Cum infirmor, tunc potens sum*. Deinde etiam specialiter pro se orat: vt nos doceat quemadmodum orare debeamus ad Dominum. *Non veniat* (inquit) *mihi pes superbiæ*.] id est, non in superbiam incidam. Denique & alibi meminit sui dicens: *Neque ambulaui in magnis*. Hic orauit, ibi impleuit. Non impleset, nisi orasset. Cauenda superbia, quę etiam in prosperis supplantat. Denique grauius Adam in paradiso cecidit, quam si cecidisset in terra. De altissimis cadere, præcipitium est: in planis, lapsus vocatur. Ideo pes erat superbi, quia caput non tenet. *Oculi enim sapientis in capite eius*. Non mirum ergo si errat vestigium, vbi oculus non habetur. Præcedat oculus, vt pes sequatur. Quomodo enim in tenebris viator incederet? Cito pes offendit in nocte, si quasi quidam mundi oculus viam luna non monstret. Et tu in nocte es sæculi, mōstret tibi Ecclesia viam: ex alto te iustitiæ sol illuminet, vt lapsū timere non possis. Et quia pedem dixerat superbiæ, addidit: *Et manus peccatorum non moueat me*.] Etenim sicut sancti membra sunt Christi, ita impij membra sunt diaboli. *Manus peccatorum non moueat me*.] id est, actus eorū qui peccāt, non me de iustitiæ statione dimoueant. Plerumque enim, dum videmus peccatores propriis abundare successibus, nutamus affectu, & quasi quadam peccatorū manu de radice virtutis auellimur. Cauēdum ergo ne quos in domo Dei manus diuina plantauit, manus aduersa supplantet. pulchre tamen hoc dicit qui à persecutoribus verberatur. Qui autem mouentur de radice sua, qua iam Christo inhæserant, cadunt. Vnde addidit.

Matth 24. F Psal. 13. Prou. 1. G Matth. 13. 2. Cor. 12. Psal. 130. Eccles. 2. Ioan. 11. H 1. Cor. 6. Psalm. 72.

Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem: expulsi sunt, nec potuerunt stare.

Quid est: *Ibi ceciderunt*?] Vtrum vbi est superbia, vbi est manus peccatorum? An vbi stabant, vbi erant ante plan-

tati,

tari, ibi ceciderunt? An in cœno, an in continenti, quasi in ipso tempore, in ipso loco? Et videtur ambiguum. Sed alibi docemur quid sit *Ibi,*] vbi dicitur: *Ibi dolores sicut parturientis.* Bonus dolor ei cui partus est fidei, quo Christus in Ecclesia formatur & nascitur. Et alibi dicit: *Memor ero Rahab & Babylonis scientibus me. Etenim alienigenæ & Tyrus & populus Aethiopum, hi fuerunt ibi.* Id est, vbi scientes me, vbi *fundamenta in montibus sanctis,* ibi & alienigenæ: quia & ipsi in me putauerunt esse credendum. Ibi ergo ceciderunt, vbi magis stare debuerunt: quia & in paradiso cecidit Adam, & *Christus in ruinam venit, & in resurrectionem:* vt ruina sit perfidorum, iustorum autem & fidelium resurrectio. Denique *expulsi sunt;*] quia iniusti in loco sancto stare non poterant. Vnde & Apostolus dixit: *Et tu qui stas, vide ne cadas.* Et vtique ei dixit qui non corpore, sed fide stabat. Possumus & in futurum intelligere *Ibi,*] vt est: *Ibi erit fletus, & stridor dentium.* &. *Nudus ibi pergam.* Quam breuis in exitu & quanta conclusio. Non sim, inquit, superbus, vt peccem: non peccem, ne mouear: non mouear, ne cadam: non cadam, ne expellar, sicut Adam de paradiso expulsus est, quia in ipso primum princeps superbiæ stare non potuit. Nescit stare superbia & si ceciderit, non nouit resurgere. Et ideo pulchre iste & in superioribus locutus est de superbis: *Hi in curribus: & hi in equis: nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur.* Hoc enim stabile, illud infirmum. Et subiecit. *Ipsi obligati sunt & ceciderunt: nos vero surreximus, & erecti sumus.* Et in libro Michææ prophetæ scriptum est. *Noli supergaudere mihi inimica mea, quia cecidi: sed resurgam.* Cecidimus enim in hoc mundo; sed in Christo resurreximus. Cui est honor, gloria, virtus perpetuitas & a sæculis, & nũc & semper, & in omnia sæcula sæculorum. Amen.

S. AMBROSII IN PSALMVM XXXV. enarrationis finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, IN PSALMVM DAVID XXXVI. Enarratio.

Præfatio in Psalmum Dauid XXXVI.

OMNIS scriptura diuina, vel naturalis, vel mystica, vel moralis est. Naturalis in Genesi, in qua exprimitur quomodo facta sunt cœlum, mare, terra, & quemadmodum mundus iste sit constitutus. Mystica in Leuitico, in quo comprehẽditur sacerdotale mysterium. Moralis in Deuteronomio, in quo secundum legis præceptum vita humana formatur. Vnde & Salomonis tres libri ex plurimis videntur electi: Ecclesiastes de naturalibus, Cantica canticorum de mysticis, Prouerbia de moralibus. Sed quia omnium Psalmorum corpus vnũ est, idcirco nihil in his diuisum est atque distinctum; sed prout se obtulit ratio, nulla intermissa doctrinæ istiusmodi disciplina est. Namque & naturalem euidentissime cõprehendit, dicendo de angelis atque virtutibus, sole & luna & stellis, & lumine cæli cælorum, & aqua quæ super cœlos est: *Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. Statuit ea in sæculum sæculi, præceptum posuit, & non præteribit.* Et de mysticis locutus est, cum de occultis, & sacræ vnctionis vnguento, & de consummatione scripserit tabernaculi. Quorum multiplex gratia: quoniam *multifariam & multis modis locutus est Dominus in prophetis.* Nam & venturum præfatus est Dei filium principem sacerdotum, & passurum esse pro nobis, & sanguine suo mundaturum nostra peccata, tituli *Pro torcularibus* declararunt: & resurrecturum Psalmus resurrectionis expressit: & alius postea titulus indicauit, in quo terra eius est restituta, commutationem quoque vniuersorum futuram fidei sacramentis. Et de moralibus plura contexuit, diuersaque virtutum genera demonstrauit: & dedit præcepta viuendi, quibus vlcera nostrorum sanauit errorum: moresque renouauit humanos, atque intimos mutauit affectus: sicut docet Psalmus trigesimustertius, quem etiam Petrus sanctus in epistola sua tamquam medicamentum nostris pectoribus affixit: atque iste qui nobis hodierna lectione propositus est. Nam isti præ cæteris ethici reperiuntur: sed iste diffusior, qui trigesimus sextus inscribitur. Nam etsi ille prædulcis & lucidus est, iste tamen dulcior, quoniam ille me docuit *cohibere linguam à malo:* iste *desinere ab ira,* indignationem relinquere. Ille præcepit sine dolo loqui: iste instituit esse mansuetum, qui præmia mansuetudinis demonstrauit. Quæ maiora fomenta sunt cordis humani, quam mansuetudo atque simplicitas: quibus & dolor omnis acceptæ leuatur iniuriæ, & labes criminis omnis excluditur? Ad hæc igitur manum medicamenta mittamus, vt vulnera nostra curemus: ne si velimus dicere quod alios curare possimus, dicatur nobis: *Medice cura teipsum.* Ergo quod etiam non medicis, sed vulgo quoque solet esse commune, vt medicinam pauci profiteantur, plurimi tamen remedia eius aliqua scire se dicant; vel quod medicorum pueri faciunt, nos quoque alieno medicamento remedium indigentibus deferamus. Diues magistrum adhibeat, pauper ministrum. Qui perfecti altitudinem capit, sumat ex ipso: qui planiora desiderat, in valle pascatur, vt paruulus. Qui fluuium metuit, de riuulo bibat: & qui profundum pauet, ad litus enatet. Pulchre autem sanctus Dauid in superiore Psalmo iniusti vitam describit, hic iusti. Ibi iniustus exponitur, hic iustus instituitur. Ille sibi delinquit, hic tollit etiam aliena peccata. Et ideo quod primum medicamentum sit iustitiæ, consideremus.

Psalmus Dauid trigesimus sextus.

NOli *subæmulari inter malignantes.*

Primum discamus quid sit *subæmulari:*] licet minor vis sermonis huius sit in Latino quam in Græco. Nam & in bono æmulationem legimus, & in malo. Denique Apostolus dicit, *Bonum est æmulari in bono semper.* Et supra ipse dixit: *Aemulantur vos non bene: sed excludere vos volunt, vt illos æmulemini.* Et iterum ipse ait, *Aemulamini meliora charismata.* Et ad Romanos habes: *Dico ergo, numquid sic offenderunt vt caderent? Absit, sed illorum delicto salus est gentibus, vt illos æmulentur.* Et infra: *Vobis enim dico gentibus: Quamdiu ego sum gentium Apostolus, ministerium meum illustrabo, si quo modo æmuler carnem meam, & saluos faciam aliquos ex ipsis.* hoc est, afficiam carnẽ meam. Denique παραζηλοῦν Græcus habet. Nam & hic: μὴ παραζήλου ἐν πονηρευομένοις habet: μὴ δὲ ζήλου τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν, hoc est: *Noli malignos in æmulationem excitare:* quoniam nonnulli non de bono, sed de malo certant. Quid est, in æmulationem excitare? Exemplo si possumus aperiamus. Intemperantes mulieres quædam sunt, quæ aliorum coniugum corda sollicitant: quos cum consuetudini suæ probroque subdiderint, non contentæ erroris sui habere secretum, student coram iugalibus eorum suũ iactare flagitium, vt eas in zelum sui excitent & inflamment, triumphum quendam de dolore probarum mentium & commotione captantes. Quæ æmulatione fœminea tori proprij contumeliam non ferentes, soluũt complaciti vincla coniugij aut quotidiana rixa decertant. Fitque ex æmulatione discordia, ex dissensione diffidium, quo domus tota turbetur. Exemplo igitur proteruæ mulieris cognosce qui legis, partes esse nequissimæ detestabilisque versutiæ, improba æmulatione alterius animam commouere: aliudque esse zelum, aliud parazelum. Hæc est enim praua æmulatio, quæ bonorum subintrat affectum: qua etiam Iudæus errauit, qui à vero & bono Euan-

gelio

A gelicæ disciplinæ, deuius legis æmulatione deflexit; sicut
Act 13. de se Apostolus ait, *quod secundum æmulationem legis persequebatur*
Philip 3. *batur Ecclesiam Christi*. Ergo quamuis Deus noster ingratis
Rom. 11. Iudæorum offenderetur frequenter affectibus & quere-
Osee 14. lis, tamen assumptum semel & electum sibi populum mi-
nime relinquebat: sed synagoga vt meretrix procax irrita-
re eum cœpit in æmulationis amaritudinem, præuarica-
tionis se miscendo sacrilegiis. Denique dixit ad sacerdotẽ
Exod. 32. Aaron. *Fac nobis deos quos adoremus*: & vituli caput adorare
cœperunt. Vnde per canticum magnum Moysi Dominus
Deut 32. In ore ipsius resultauit, dicens: *Ipsi excitauerunt me in æmula-*
tionem in non Deo: irritauerunt me in simulachris suis. Ego autem
Hiere. 3. *excitabo eos in æmulationem in non gente: in natione insipiente ir-*
ritabo eos. Quomodo Dominus condemnauit synagogam
propter meretricios mores, quod ipsorum in eos versu-
tiam retorqueret, vt suo afficerentur ingenio, qui Domi
num Deum suum à quo assumpti fuerant, grauibus sacri-
legiis refutarunt, deos sibi quos colerent eligentes, assu
Matth. 21. mens è contra sibi Ecclesiam de profanis; quos prælatos
B sibi sine lege, sine gratia, Iudæorum populus ingemisce
ret: atque eo amplius in æmulationem illorum excitare-
tur affectus, quo viliorum facta esset electio. Nam ante
Deut 21. quo afficeretur ille populus non habebat, cum solum se à
Act 13. Domino consideraret electum. Vbi vero aduertit adscitã
ex nationibus conuenam plebem, quæ sibi legem Domi
ni, prophetarum oracula: testamentum nouum, Deum
vendicaret, tunc demum excruciari nimio cœpit affectu,
posteaquam se repudiatum esse cognouit. Denique si vi-
deat gentilium cæremonias, non mouetur, si audiat pro-
fectum Ecclesiæ, misera torquetur inuidia. Completur
Deut 32. ergo in Iudæa, *Ego in æmulationem vos excitabo in non gente.*
Accedit ad cruciatus grauioris ærumnam, quod ex genti-
bus peccatores sibi videntur esse prælati, qui ne gentis
quidem, aliciusue nationis nomen attollãt. Nam omnis
congregatio cuiusq; regionis nomen sibi vendicare con-
sueuit, vt Ægyptij, Æthiopes, Syri, Iudæi, Arabes, prouin-
ciæ suæ terrarumque suarum vocabulum præferunt. Nos
C de diuersis populis congregari, vocabulum nobis vnius
1 Cor. 1. gentis non possumus vsurpare: & ideo quia nomen non
habebamus in terris, de cœlo accepimus, vt Christi popu-
lus diceremur. Sed hoc *gentilis stultitiam putat, Iudæus oppro-*
Ezech 16. *brium.* Verum est ergo quod scriptum est, quia *vltus est Deus*
Deut 32. *propriam contumeliam*, Ecclesiam sibi ex non gente quæren-
Exod. 19. do, & eam ex gente insipiente vetusto illi atque regali po-
pulo præferendo. Quæ sit gens insipiens quæ prælata sit,
1. Cor 1. audi dicentem: *Quoniam stulta mundi elegit Deus, vt confundat*
1. Cor 3. *sapientes*, Et iterum: *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæ-*
culo, stultus fiat, vt sit sapiens. Reddidit ergo non intulit Do-
minus æmulationis communionem, vt esset non in for-
ma imitationis, sed in pœna iniquitatis. Denique Latinus
interpres volens distinctionem facere inter æmulationẽ
1 Cor. 10. virtutis, & æmulationem offensionis, ait: *Numquid æmula-*
mur Domino? hoc est: Numquid Domino offensionem æ-
Deut 32. mulationis inferimus, vt de iis edamus quæ immolata si-
mulachris sunt: sicut Iudæi, cum sacrificando simulachris,
exasperauerunt? Quod si inter homines excitandæ æmu-
D lationis offendit intentio, & frequenter si persona exaspe-
rati superior inuenitur, incentori æmulationis fraudi esse
consueuit: cuius stultitiæ est maiestatem irritare diuinam,
& offendiculo æmulationis increscere, vbi nulla vltionis
est difficultas? Non debemus igitur malignis æmulandi
aduersum nos aculeos ministrare, qui etiam non lacessiti,
Gen. 4. inuidiæ stimulis excitantur, vt noceant, sicut Cain fratrẽ
occidit, quia magis illius sacrificium acceptum esset quam
quod ipse putauerat offerendum. In quo non æmulatus
1 Ioan 3. Abel, sed inuidus Cain prælationis gratiam scelesto parri-
cidio persecutus est. Non enim ille fratris voluit obum-
brare sacrificium, sed seruare sacrificij disciplinam: vt pri-
mitias nulla desidia moraretur, nec aliqua in vsus pro-
prios deriuata vsurpatione violaret. Saul quoque trium-
1 Reg 18. phatorem Palæstinorum Dauid propheram, & propriæ
1 Reg 19. conseruatorem salutis, iuuencularum sibi sermone præ-
latum tentauit insidiis, teli iaculo parauit occidere. Ac pe-
ne sanguinem generi fuderat innocentis, nisi vulnus ille
æmulati corporis inflexione elusisset. Quæ ibi malitia, si
iuuenculæ dixerunt: *Saul in milibus, Dauid in decem milibus?* E 1. Reg. 18.
Quam atrox autem inuidia regis Saul, qui sermonis erro-
rem in innocentis exitium deriuauit?

Neque æmulatus fueris facientes iniquitatem.

Non repetiuit quod dixerat, sed mutauit. Aliud est e-
nim subæmulari; aliud æmulari. Subæmulatio astutiam
habet, æmulatio simplicitatem. Sed tamen etiam ipsa cau-
ta debet esse simplicitas & prouida, vt nouerit quid cauẽ-
dum sit. Neque enim otiose dictum est. *Estote astuti sicut ser-* Matth. 10.
pentes, & simplices sicut columbæ. Spiritalis ergo debet esse a-
stutia, quæ seruet salutem, dolum nesciat. Spiritalis debet
esse simplicitas. Videtur autem etiam alio loco distinctio-
nem subæmulationis scriptura fecisse, cum dicit. *Et aufere-* Esai. 11.
tur zelus Ephrem, & inimici Iuda peribunt. Non erit æmulus Ephrẽ
Iuda, & Iuda non vexabit Ephrem. Alibi autem habes. *Sic &*
vos, quoniam æmulatores estis spiritalium ad ædificationem Eccle- 1. Cor. 14.
siæ, quærite vt abundetis. Æmulatores pro bonis & bonæ rei F
imitatoribus posuit, æmulum pro obliquo & inuido. Pri-
mum est ergo, ne malignos ad æmuletionis malignitatem
lacessas: secundum, vt non æmularis iniquitatem facien-
tes. Plerumque enim videntes pij fraude aliquos & astutia
quæsisse diuitias, & peruenisse ad honores, æmulatione
deformi vias eorum sequi gestiunt, vt ad diuitias & hono-
res simili arte perueniant, vel in contrahendo coniugio
circumscribant adolescentulas.

Quoniam tamquam fœnum velociter arescent: & tamquam olera herbarum cito decident.

Quid enim prodest, cum ipsę diuitiæ & omnis gloria
sæcularis *tanquam fœnum cito arescat, & tanquam olera*
herbarum in ipsa specie sui floris *intercidant? Omnis caro fœnũ,* Esa. 40.
& omnis gloria hominis vt flos fœni. Noli ergo magnopere af-
fectare quod perpetuum esse non possit. Noli esse æmu-
lus & obliquus: noli esse contentiosus & decertator in ze-
lo. Vnde & Aquila dixit. *Noli concertare in malignantibus.* 1. Cor 12.
Symmachus, *noli contendere.* Noli etiam esse imitator ini- G
quitatis & fraudis, sed esto apostolicæ doctrinæ, prophe- Heb 6.
ticæ gratiæ, sanctorumque virtutis imitator, vt fructum
feras, & messem bonitatis recondas, sicut Ioseph, qui mul-
titudine frumenti famem diuturnæ sterilitatis exclusit: vt
Habacuc, qui prandium messoribus deferendo, eleuatus Gen. 41.
ab angelo aërij tramitis iter carpsit, & redditus terris inter Dan. 14.
sæuos leonum strepitus pio prophetæ dulce conuiuium
ministrauit. Recte ergo dicit Propheta:

Spera in Domino, & fac bonitatem: inhabita terram, & pasceris in diuitiis eius.

Quæ est terra quam suadet inhabitandam, nisi anima
tua, quam bene debes excolere, frequenter spiritalibus
inarare vomeribus, ne longo inhorrescat situ? Bonus e-
nim agricola quotidiana operatione & peruigili sollicitu- H
dine exercet agrum suum, & propria rura custodit, ne de- Psalm. 79.
uastet ea *aper de silua*, & fructus maturos raptor eripiat. A- Luc 8.
ra ergo terram tuam, vt cum venerit qui seminat verbum,
animam tuam inueniat præparatam: ne supra inculta cor- Ibidem.
dis tui decidat semen, *& veniant aues cœli, & diripiant quod*
fuerit seminatum. Quæ sit ergo terra, audi dicentem: *Ecce ex-*
ijt qui seminat seminare semen suum: & dum seminat, aliud cecidit
secus viam, aliud supra petram, aliud supra terram bonam. Quod
autem supra terram bonam, ij sunt qui in corde bono audientes ver-
bum retinent, & fructum afferunt per patientiam. Mundum sit
ergo cor tuum, munda sit anima tua, vt fructum bonitatis
possis afferre, hoc est, gratiæ spiritalis. Bonitas enim fru-
ctus est spiritus sancti, sicut scriptum est. *Fructus autem spiri-* Galat 5.
tus est charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, fides,
modestia, continentia. Hi sunt fructus quorum diuitiis pasci- Gen. 9.
mur, & vbertate satiamur. In hac terra vitem illam fructi-
feram iustus Noë plantauit, & de fructu eius bibit, atque
intimo corde solutus est, quando eum laudabili pietatis a-
mictu induit virtutum suarum geminata posteritas. Alio

A Psalm. 118.

quoque loco nobis istas propheta sanctus diuitias demõstrauit, quibus erat diues in Christo, & omnibus quæ ad vitam æternam conducerent, abundabat. Et reuera quis ditior, quàm qui diues in Domino est, vt possit dicere: *In via testimoniorum tuorum delectatus sum quasi in omnibus diuitiis?* Quid enim poterat deesse viro qui cœlestibus ditabatur oraculis? Et ideo suadet hoc Psalmo vt thesaurum illũ nobis quæramus æternum, & delectationem eius acquisitione capiamus. Ideoque ait.

Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.

Quare non dixit tuas, sed *cordis tui?*] Petitiones exterioris hominis interiorisque communes sunt: nec omnes probantur à Christo: quia lex carnis legi mentis frequenter repugnat. Quæ autem interioris sunt hominis, qui renouatus est spiritu, illas petitiones Dominus petitus donat affectu. Vnde & alibi ait. *Tribuat tibi Dominus secundum cor tuum, & omnes petitiones tuas confirmet. Secundum cor* ait, nõ secundum appetentiam carnis: & illas petitiones, inquit, quæ prodeunt ex intimo corde, confirmet, non quæ ex carnis huius illecebra & voluptatibus diriguntur.

B Rom. 7. 1 Cor 4. Psalm. 19.

Reuela ad Dominum viam tuam, & spera in eum, & ipse faciet.

Et educet sicut lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum sicut meridiem.

Reuela ad Dominum viam tuam.] Hoc solo versiculo qualis esse debeas declarauit. Quis enim reuelat viam suam, nisi qui Deo occultorum suorum arbitro interna sui pectoris confitetur? Bene ait, *reuela:*] hoc est, aperi conscientiam, ne eam sæculi istius grauet vmbra vel carnis. Prorũpentia semina si fuerint obumbrata, tenuantur: soli oblectâ pinguescunt. Quid de seminibus loquor? Ipsas arbusculas, quo minus se in altum subiiciant, vmbra siluestris internecat, & prohibet brachia ramosa diffundere. Pulchre autem dixit: *Reuela ad Dominum viam tuam:*] quia natura hominum prona peccato velut quoddam menti nostræ velamen obducit: ne nostra Domino peccata fateamur, qui potest vulnera nostra sanare: vt erubescat quis ore proprio postulare medicinam, ne coram hominibus sua prodantur opprobria. Premit igitur se intra hominem conscientia, cum latere non possit: & tamdiu differt, quoad vulnus efferueat: vt iam non fidei salubritate, sed immedicabili atrocitate vlceris deregatur. *Reuela* (inquit) *ad Dominum viam tuam:*] hoc est, aperi viam tuam, noli abscondere, sicut abscondebat Cain, qui latere cupiebat. *Omnis enim qui male agit, odit lucem:* reuelabat Dauid viam suam, qui ait: *Dico ego opera mea regi.* Aperi sensum tuum, vt nihil sit quod timeas reprehendi. Reuelauit & Paulus, qui præsumpsit dicere: *Nihil mihi conscius sum.* Isactus, ea via sit, *vt via tua coram patre tuo luceat, qui in cælis est.* Sed quia obnoxia fragilitati omnis humana conditio est, & non nostræ est potestatis iter nostrum ex voluntate dirigere: ideo tibi dicit. *Spera in eum, & ipse faciet,*] hoc est: vt aperiat viam tuam, nec talem te esse permittat, vt fugias lucẽ dum times prodire: & diligas tenebras, vt possis tua occultare flagitia, dicens: *Tenebræ operiunt me, quis scit si videt altissimus?* Quomodo enim potest qui adulterium molitur, non noctem suis accommodam quærere te tentamentis? Qui falsum cogitat testem suæ fraudi adhibere, qui corruptelam iudicis captat, vt opprimat innocentem, iniquitatis non explorare secretum? Latro solitudines obsidet, noctis tenebras opperitur, vt sceleri cedat effectus. Iniquitas ergo tenebræ sunt: *Deus lux est.* Et si tu velis tuam occultare iustitiam, Deus eam educet in lucem: nec patitur latere iudicium quo ea quæ bona sunt elegisti: quæ improba refutasti. Nec solum facit tuum lucere iudicium, sed *lucere sicut meridiem,* quando se sol iste in splendorem totus effundit. Meridies erat quando Ioseph cum fratribus epulabatur, non volens iniuriam, sed oblitus.

C Gen. 8. Hier 30. Ioan. 4. Ioan. 3. Psalm. 44. 1 Cor. 4. Matth 5. Hier 10. D Eccles 23. Ioan. 1. Gen 43.

E

Subditus esto Deo, & obsecra Dominum.

Non solum vt subiectus sis Deo moneris, sed etiam vt obsecres Dominum quo possis tuæ studium subiectionis implere: sicut & supra non solum reuelare viam tuam te conuenit, sed etiam sperare in Dominum. Bona autem subiectio, non abiecta, non vilis, sed gloriosa atque sublimis. Ille enim Deo est subditus, qui facit Domini voluntatem. Denique quis ignorat quod sapientia mentis præstãtior quam carnis sapientia sit? *Sapientia autem mentis subiecta est Dei legi: sapientia autem carnis non est subdita.* Et addidit Apostolus: *Nec enim potest.* Esto ergo subditus, hoc est, proximus Christo, vt legem impleas. Denique Christus faciendo voluntatem patris, legem impleuit. Et ideo *finis est legis, & plenitudo est charitatis:* quia diligens patrem, effectum omnem eius adhibuit voluntati. Vnde pro gloria Apostolus dixit: *Cum autem subiecta illi fuerint omnia, tunc & ipse subiectus erit illi qui sibi subiecit omnia: vt sit Deus omnia in omnibus.* Et ipse de se ait: *Nonne Deo subdita est anima mea? ab ipso enim salutare meum.* Denique pro pietate *erat*, non pro infirmitate, *Ioseph & Mariæ parentibus subditus.* Gloria autem Christi maxima, vt se vniuersorum hominum pectoribus infundat, & omnes reuocet ab impietate perfidiæ, & gentilitatis affectu, vt sibi faciat esse subiectos. *Cum autem sibi subiecerit omnia, cum intrauerit plenitudo gentium, & saluum factum fuerit omnis Israel, & toto orbe vnum fuerit corpus in Christo: tunc erit & ipse subiectus, munus suum Deo patri offerens, & quasi princeps omnium sacerdotum & cœlestibus compos altaribus, vt sit sacrificium fides omnium.* Pietatis ergo est ista subiectio, quod erit subiectus in corpore Dominus Iesus, cuius nos sumus corpus & membra. Esto ergo homo subiectus Christo, hoc est, subditus sapientiæ Dei, subditus iustitiæ, subditus virtuti: quia hæc omnia Christus est. Omnis homo Deo se subiiciat. Non enim vnum, sed omnes docet vt subiiciant cor suum, subiiciant animam suam, subiiciant carnem suam, *quo sit Deus omnia in omnibus.* Subiectus ergo est qui plenus est gratiæ, & suscipit iugum Christi, & mandata Domini strenue & incunctanter exequitur. Sine subiectione autem, qui se frustra extollit, sensu propriæ carnis inflatus, insolens deuotionis & piæ delinquens obseruationem seruitutis, quam ipso iure naturæ auctori debemus æterno. Postremo *qui sine peccato est, subiectus est Christo, quoniam redemptus à Domino est. Qui autem in peccato est, non potest dici liber, sed seruus,* quem grauia tenent vincula peccati. Sequitur:

Rom. 8. Ibidem. Ioan 6. Rom. 10. 1. Cor 15. F Psalm. 61. Luc 2. 1. Cor. 15. Rom. 11. 1. Cor. 15. 1. Cor. 12. 1. Cor. 15. Coloss. 2. G 1. Cor. 7. Ioan. 8.

Ne æmulatus fueris eum qui prospere dirigitur in via sua, faciens iniquitatem.

Euidenter hic quid superius senserit, intimauit: nõ excitandos malignos æmulatione ad malignitatem, neque imitandos facientes iniquitatem. Non enim iniquitas, sed prosperæ res quæ proueniunt iniqua gerentibus, nos sæpe sollicitant vt eos putemus imitandos, quo ad eorum possimus peruenire successus, dicentes: *Ecce ipsi peccatores, & abundantes in sæculo, obtinuerunt diuitias. Et dixi: Ergo sine causa iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas: & fui flagellatus tota die.* Si igitur flagellatus est Dauid, cauere debemus ne & nos flagellemur: & dicatur nobis quia diuitiæ, honores, potentiæ, generationi huic videantur esse dispositæ quasi vaga & incerta pecuniæ opera, iniquitatisque compendia, non quasi præmia vlla virtutis: ideoque velut somnium veniant, & cum somno resurgente deficiant. Ipsos athletas, cum vicerint, certum est coronari, non antequam vincant. Nobis lucta cum sæculo est. Vince ante sæculum vt coronam petas. *Nemo ante coronatur, nisi certamen impleuerit. Qui stadium currunt, numquid ante brauium accipiunt, quam stadium percurrerint?* Quanti priores in exitu cadunt, & cursus sui celeritate fraudantur? Numquid tu Deo quam Paulus acceptior? *Ille vas electionis, ille gentium doctor* numquam sibi in hoc sæculo coronam ausus est postulare. Denique audi dicentem: *Certamen bonum certaui, cursum consummaui, fidem seruaui. Quod reliquum est, reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die.*

Psalm. 72. H Ibidem. 2. Tim. 2. 1. Cor. 9. Act. 9. 1. Tim. 2. 2. Tim 4. 2. Cor. 12.

[A] [2.Tim 4.] Paulus ille *raptus in tertium cælum, qui audiuit arcana quæ non licet homini loqui : verum corpore esset raptus, an sine corpore, nescit* : sicut ipse testatus est. Paulus ergo dicit, *in illa die* coronam sibi esse reddendam, tu hic tibi vt reddatur insistis? Imple ergo certaminis tui tempus. Non semel athleta luctatur, nec semel præliatur miles vt stipendia sua possit implere: & tibi non cum vna passione luctamen est. Superiores, si euaseris passiones, ira succedit : & ideo tibi dicit scriptura.

Desine ab ira, & relinque indignationem : ne æmuleris vt nequiter agas.

Sunt multa vitia quæ obrepunt insipientibus. Ira grauis passio est : plerumque accendit inuitum: & volentem mitius vindicare, in furorem rapit, vt perimat quem putauerit coercendum. Commotus, gladio sæpe transuerberat innocentem. Amicos & fratres per indignationem [Prou 14.] [B] plurimi peremerunt. Ideo sapiens dicit. *Ira perdit etiam sapientes.* Salomonis dictum est, quia non solum quoscumque de medio homines, sed etiam ipsos perdat ira sapientes. Et Dauid sapientem monet, dicens : *Desine ab ira* :] ne cum accenderis eam, illa non desinat priusquam te eius flamma consumat. *Relinque* (inquit) *indignationem*,] hoc est: Natura te rapit, mouet affectus, culpa te alicuius excitat vel offensa vt indigneris: sed non vsquequaque, vt modũ nescias. Relinque eam, finem impone, ne te in peccatum [Psalm.4.] trahat. Hoc est quod supra dixit, *Irascimini, & nolite peccare.* Non enim hortatur vt irascaris, sed ad tempus cedit affectui. Dat tamen medicamentum, ne diutius vis vlceris serpat. *Irascimini* quo ait, tuæ est passionis. Medicus enim non statim adhibet medicamenta languori, Si dolor feruet, fomenta adhibet, vt mitescat dolor. Si febris exæstuat, remedij tempus expectat. Ipsum potum sitientibus negare consueuit. Non dicit: Nolite febrire, cum vapor feruet ægroti: sed dicit, Expecta, desinat febris, digeratur commotio. [C] Sic & Propheta non potuit dicere homini, cuius caro vt variis morborum, ita commotionum passionibus excitatur: *Non irascere*, sed dicit: *Desine ab ira, & indignationem* [Ephes.4.] *relinque*,] ne pecces. Ira enim grauis est magistra peccati. Alius quoque medicus dicit. *Sol non occidat super iracundiam vestram*: ne dum diu differs, veniat ille qui calefactum corporis somno excitare consueuit & stimulet te, inferat tibi cogitationes, & in secreta tui cordis immergat, dicens: Vindica iniuriam tuam, virum te esse cognosce. Fœmineæ infirmitatis est, non capere vindictam. Ergo contemnere te debuit seruus? frater decipere? amicus illudere? & tu adhuc tuam non vlcisceris contumeliam? Proscribas necesse est : gladio oportet insurgas, & dolorem tuum aduersarij morte soluas. Vir fuit ille qui suum occidit inimicum, merito prædicatur: quia ita se vendicauit, vt alius irrogare ei non auderet iniuriam. His stimulis plus accenditur, plus mouetur, vt compleatur quod scriptum est. [Prouerb 14] *Ira perdit etiam sapientes.* Ergo tu ne audias eum, *ne æmuleris vt nequiter facias.*

[D] *Quoniam qui nequiter agunt, exterminabuntur: sustinentes autem Dominum, hæreditate possidebunt terram.*

[Rom.14.] Exterminantur qui radices non habent, sicut olera vel fœnum. Olera infirmus manducet. Tu autem vitem insere in agro tuo, vineam institue. Et si venerit Achab qui tibi dicat : [3. Reg 21.] *Da mihi vineam tuam vt olera mihi seram* : noli ei adquiescere, ne ex consensu tuo caduca serat, abscindat æterna. Ideo Nabuthe inter sanctos habetur, quia maiorum suorum hæreditatem ne regi quidem putauit esse credendam: & lapidari maluit, vt vineam suam non daret in direptionem. Hæreditas maiorum, fides vera est. Extiterunt Ariani regali subnixi potentia, qui templum Domini putarent sibi esse tradendum, supplicia acerba minitantes. Sed absit vt apud mentem Domino seruientem præponderarit magis pœnæ formido, quam forma pietatis. Non præualuit perfidia, quia fides restitit. Est etiam quædam vinea in pectoribus fidelium, de qua dicit E- [E] [Esaia 5.] saias. *Vinea facta est in dilecto in cornu, in loco vberi.* Hanc vineam Dominus plantauit in cordibus nostris : & ideo legimus dicentem Deum : *Ego te plantaui vitem fructiferam totam veram.* Nemo ergo de agro animæ nostræ hanc auferat vitem: quia benedicta est ea vitis. Ideoque dictum est de sanctis: *A fructu frumenti vini & olei, multiplicati sunt.* Bonum est ergo habere intra te torcularia vino redundantia, vt fluat tibi vinum in vas tuum *de vinea Sorech, poculum illud inebrians quam præclarum.* Sorech enim vinea, noui principij noua est æquitas. Vnde & dicitur nobis: *Cantate Domino canticum nouum, magnificate nomen eius ab extremo terræ.* Hæc ergo vinea vuas faciat, non iniquitatem. Ideo relicta est vinea Iudæorum, *quia iniquitatem fecit*, vt scriptum est, *& non iudicium*, Nos ergo fructum feramus in Christo, vt perpetui esse mereamur. *Sustinentes enim Dominum hæreditate possidebunt terram.*] Illam vtique viuentium terram. Est quædam terra cœlestis, quæ fructum cœlestibus ferat, de qua ait. *Credo videre bona Domini in terra viuentium.* Hæc terra [F] multo hominum sudore ventri ministrat alimenta : illa terra bona Domini sine vllo labore fructificat, in qua iustorum diuturna possessio, & piæ mentis hæreditas est. Et bene ait. *Sustinentes autem Dominum hæreditate possidebunt terram.*] Hæc est enim terra quæ non præterit. Nam *cælum & terra præteribunt, verba autem Domini non præteribunt.* Et ideo nec illa intelligibilis terra poterit præterire paradisi, in qua sunt qui Domini verba conseruant. In hac terra collocatus est Adam, vt fructum æternæ caperet vitæ : sed quia verba Domini seruare on voluit, ideo in possessione quam acceperat, manere non meruit. Qui autem verba Domini custodit, confidenter dicit. *Expectans expectaui Dominum, & respexit me.* Adam autem quoniam non expectauit Dominum (quomodo enim expectauit qui refugit?) & offerre se timuit: ideo nec Dominus eum videre dignatus est. *Oculi enim Domini super iustos.* Hunc autem eousque videre nolebat, vt quæreret, dicens: *Adam, vbi es?* Qui quæritur, pro absente habetur. Fides est quæ nos repræsentat [G] Deo, perfidia quæ facit impios exulare. Nullus itaque absens est Deo, nisi qui se absentem fecerit. Et ideo dicit. *Fiat tibi secundum fidem tuam. Qui enim ignorat ignorabitur.* Ergo Adam quasi peccator locum suum seruare non potuit. De paradiso eiectus, in castellum est relegatus, vt ageret pœnitentiam. Accepit dilationem, ne continuo penitus interiret, vt salua fieret Eua per generationem filiorum, fidem sancti Abel, prophetarum gratiam, Ecclesiæ posteritatem. Sed qui per hæc redimi noluerit, & in peccato perseuerandum ducit; de eo dicit Propheta.

Et adhuc pusillum, & non erit peccator : quæres locum eius, & non inuenies.

Quomodo enim peccator esse poterit in futurum, cùm peccantis locus diuturnus esse non possit? Hæc est enim *terra quæ aperuit os suum, vt sanguinem susciperet innocentis.* Et ideo in hac terra locus est peccatorum. Præterit terra, quomodo peccatoris locus poterit inueniri? Ego arbi- [H] tror quod ideo firmamentum inter aquam & aquam Deus esse præceperit, vt à virtutibus peccata discerneret, & superior aqua quæ laudat Dominum, vacua esset erroris, inferior peccato esset obnoxia. Denique illa Deum videt, hæc non videt. Quæ super cœlos, videt, quæ in abysso, non videt. Vnde etiam dictum est: *Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ, & timuerunt : turbatæ sunt abyssi, multitudo sonitus aquarum.* Merito turbantur abyssi super quas tenebræ sunt deformes, & ideo pacem habere non possunt. Vnde rogauit legio dæmoniorum vt in abyssum mitteretur, & se cum magno tumultu præcipitauit in fluctus, vt porcorum gregem quem repererat, strangularet. P.ccatores itaq; abyssum petunt, vbi caligo tenebrarum reseruata est.

Mansueti autem possidebunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.

Merito terrã possident, in quibus Deus ipse requiescit: sicut

[Marginal references, right column: Esaia 5. Hier.2. Psalm.4. Prouer 5. Esaia 5. Psalm.22. Esaia 42. Esaia 5. Ioan.19. Psal.26. Gen.8. Matth.24. Gen.2. Psal.39. Genes.3. Psalm 33. Gen.3. Matth 6. 1 Cor.14. Genes 3. 1. Tim.2. Genes.4. Genes.1. Psal 148. Psalm.76. Genes.1. Luc.8. 2. Petr.2.]

A (Esaie 66.) ficut diuino per Esaiam resultauit oraculo, dicens: *Supra quem requiescam, nisi supra humilem & quietum, & trementem verba mea?* Qui sunt mãsueti, nisi quos nullus stimulus dissensionis exagitat, non ira perturbat, non sæuitia exasperat, non rabies crudelitatis inflammat? Et ideo quia non vina, non epulas, non diuitias, sed pacem Domini dilexerunt in corpore constituti, pro illa delectatione corporalium voluptatum, qua se putarunt esse fraudandos, vt gratiam adipiscerentur æternam. *delectabuntur in multitudine pacis,*] quam Dominus noster Iesus in diebus suis generi donauit humano: sicut prophetia quæ non mentita est (Psalm. 71.) comprehendit, asserens: *Orietur in diebus eius iustitia, & multitudo pacis, donec extollatur luna.* Quæ igitur est pax qua cunctæ Ecclesiæ multiplicatus est populus, nisi illa de qua (Ioan. 14.) Dominus dixit: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis?* Dedit pacem, qui animorum bella sedauit. Sequitur.

B

Insidiabitur peccator iusto, & fremet super eum dẽtibus suis.

Dominus autem irridebit eum: quoniam prospicit quod veniet dies eius.

Et fremet super eum dentibus suis.] Indignantis quidem & efferuescentis in iracundiam consuetudo est, dentibus fremere. Sed habet etiam cor maligni dentes suos, qui nõ resonare, sed lacerare consueuerunt. Insidiæ, commenta nequitiæ, dentes sunt peccatoris. Insidiatur ergo peccator iusto, quia inuidet. Iusti enim vita redarguit peccatorẽ, quem tacita maiore auctoritate condemnat, quam si clara voce loqueretur. Sed iustus timere non debet fremitum peccatoris: quia improbitas non potest esse perpetua. Insidiæ temporales sunt: munimenta autem virtutis æterna. Mors peccatoris omnem eius potentiam fraudemque dissoluit. Plus adiicit.

C

Gladium euaginauerunt peccatores, extenderunt arcum suum vt deiiciant pauperem & inopẽ, vt vulnerent rectos corde.

Gladium euaginauerunt peccatores, &c.] Quis est gladius peccatoris, nisi contrarius gladio Spiritus sancti? Docuit hunc scriptura me gladium, docuit Apostolus, dicens: (Ephes. 6.) *Quia habemus loricam iustitiæ, & scutum fidei, & galeam salutis, & gladium spiritus, quod est verbum Dei.* Ergo verbum Dei, gladius Spiritus sancti est. Et contrario vtique gladius spiritus nequissimi, verbum est malum. Hoc Petrus Apostolus Ananiam & Sapphiram sermonis sui quodam ense (Act. 5.) percussit. Hoc gladio Paulus Elimæ aduersanti disputatio- (Act. 13.) nibus suis, oculorum lumen eripuit, & noctem cæcitatis infudit. Considera nunc mihi iurgantes peccatores, atque acerba iactantes insolentiæ, & criminationum opprobria proferentes: nonne si eos audias, dices: *Gladium euaginauerunt peccatores:*] quãdo sermo turpis tãquam de vagina petulanti ex ore profertur, quem cohiberi par fuit & recondi? Similiter vt gladius verbum Dei dicitur, & idem sermo est peccatoris: ita & arcus quem extendunt peccato-

D

res, mens eorum est: & sagitta quam iaciunt, sermo est ve- (Esa. 49.) nenatus. Sicut enim sagitta est Christus, qui est verbum Dei, cui dicitur: *Posui te sicut sagittam electam, quæ profertur ex pharetra Dei:* ita sagittæ sunt perfidorum, quæ arcu quodã (Ephes. 6. Ibidem.) iniquitatis emissæ, incautum vulnerant innocentem, nisi ignita eorum iacula scuto fidei repellantur. Et ideo sollicitus esse debes miles in prælio, quia *pugna* tibi *non solum aduersus carnem & sanguinem est, sed aduersus ipsas quoque nequitias spiritales quæ non videntur.* (2. Cor. 10.) Abundent tibi arma fortia Deo, vt facile possis quæ volueris tela depromere: ne pauperem te & inermem hostis possit opprimere. Esto (Prou. 13.) Deo fortis, Deo diues, vt dicatur de te: *Redemptio animæ viri, diuitiæ eius.* Abundato thesauro sapientiç, esto diues in verbo & operibus bonis, vt possis esse munitus. Fuge diuitias peccatoris, ne inueniat vbi vulnerare te possit. Esto mise- (Ps. 40. infr.) ricors, vt inuulnerabilis maneas: vel curare te possis, si fueris vulneratus. Est & pauper quem volunt aduersarij (Matth. 5.) vulnerare, ex illo numero de quo Saluator dixit: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Et ideo.

E

Framea peccatorum intret in corda ipsorum: & arcum eorum confringat Dominus.

(Matth. 10.) Vt quemadmodum reuertitur pax in Dei seruulos ab eis qui non receperint benedicentium pacem: ita etiam malitia peccatorum, qua iusto nocere conantur, in eorum perniciem reuertatur, quo suis telis & vulneribus trucidentur. Sæpe enim iacula in ipsos qui ea iecerint, refunduntur. Quod etiam proximo accidit bello, cum infideles & sacrilegi lacesserent aliquem in Domino confidentem, & regnum eius eripere contenderent, Ecclesiis Domini persecutionum sæua minitantes, vt subito ventus oriretur, qui infidelibus excuteret scuta de manibus, ac tela omnium atque missilia in peccatoris exercitum retorqueret. Adhuc hostis deerat, & iam illi ventorum prælia ferre non poterant, suisque spiculis sternebãtur. Et quod peius est, non erant corporum grauiora vulnera illa, quam mentium. Deficiebant enim corde, cum Deum aduersum se pugnare cognoscerent. Exierant itaque prouocantes, & de pharetra cordis sui aduersus populum Christianum venenata perfidiæ iacula proferebant: sed in caput eorum sua reuertebatur impietas. Denique ipsi inter se sua perfidia sunt soluti, paratasque fidelibus insidias dissipauit Dominus: vt non solum piis nocere non possent, sed propriis auxiliis nudarentur, atque ad hostem arma sua transirent. Quanto melius non protulissent gladium de vagina: hoc est, impia nequaquam verba prompsissent? Nam si *pro otioso sermone redditurus est vnusquisque rationem,* quanto magis verba sacrilega grauibus suppliciis expiabit? *Igne nos examinasti,* dicit Dauid. Ergo omnes igne examinabimur. Et Malachias dicit: *Ecce venit Dominus omnipotens: & quis sustinebit diem introitus eius? aut quis sustinebit cum apparuerit nobis? Quoniam ipse introibit sicut ignis conflatorij, & sicut herba lauantium & sedebit conflans & purgans sicut aurum & argentũ: & purgabit filios Leui, & effundet eos sicut aurum, & sicut argentũ, & erunt Domino offerentes sacrificium in æquitate.* Igne ergo purgabuntur filij Leui, igne Ezechiel, igne Daniel. Sed hi etsi per ignem examinabuntur, dicent tamen: *Transiuimus per ignem & aquam.* Alij in igne remanebunt: illis torabit ignis, vt Hebræis pueris, qui incendio fornacis ardentis obiecti sunt: ministros autem impietatis vltor ignis exuret. *Væ mihi si opus meum arserit, & laboris huius patiar detrimentum.* Et si saluos faciet Dominus seruos suos, *salui erimus per fidem, sic tamen salui quasi per ignem.* Et si non exurimur, tamen vremur. Quomodo tamen alij remaneant in igne, alij pertranseant, alio loco nos docet scriptura diuina. Nẽpe in mare Rubrum demersus populus est Ægyptiorum, transiuit autem populus Hebræorum. Moyses pertransiuit, præcipitatus est Pharao, quoniam grauia eum peccata merserunt. Eo modo præcipitabuntur sacrilegi *in lacum ignis ardentis,* quia superbia in Deum iactauêre conuicia. Sequamur ergo hic positi columnam ignis, quæ nos in hoc corpore positos illuminet, & viam monstret, vt in futurum nobis nebula refrigeret noctis, quo sæua incendia releuare possimus. Vide autem scriptura quid dicat: *Arcum peccatorum Dominus confringat.*] Arcum autem suum posuit in nube, quo diluuia cessarent, tranquillitas refunderetur. Vnde credendum quia aduersarius & malignus arcum extendit suum, vt quietis animis moueat tempestates, exciret flatus. Oremus ergo vt arcum malignitatis dissoluat Dominus Deus noster: adsit pauperi suo & inopi, qui propter Dei timorem duxit non affectandas esse diuitias, non occupanda minorum prædia, non viduas relictis maiorum hæreditatibus euendas.

(Matth. 12.) (Psalm. 65.) (Malac. 3.) F (Psalm. 65.) G (Dan. 3.) (1 Cor. 3.) (Exod. 14.) (Apoc. 19.) (Exod. 13.) (Genes. 9.) H (Psalm. 71.)

(Socrates, & Theodoritus lib. 5. hist. Eccles. cap. 24. S. August. lib. 5. de ciuit. Dei ca. 26. Orosius li. 7. hist. cap. 35. & alij.)

Melius est parum iusto, super diuitias peccatorum multas.

Non ergo diuitiæ accusantur, sed diuitiæ peccatorum, nisi forte quia peccator dixit. (Luc. 4.) *Omnia hæc mihi tradita sunt, & cui volo, do illa.* Deinde quoniam diuitiæ magis faciem cupiditatis inflammant: & vnusquisque dum maiora desi- (Luc. 16.) derat, non declinat diuerticula peccatorum. Vnde &

A Saluator dixit. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis.* Iniquitatis enim census est, qui in diaboli potestate est, vt cui ille voluerit conferatur. Potest & illud intelligi: *Melius*
Sap 13. *est parum iusto, super diuitias peccatorum multas:*] quia est quidem diues in verbis, vt sunt philosophi istius mundi, subtilia disputantes de motu siderum, de stella Iouis ac Saturni, de generationibus hominum, de simulacrorum cultu, de geometria, de dialectica. Philosophi ergo in sermone diuites sunt, fidei inopes, veritatis exortes. Et sunt plerique simplices Domini sacerdotes, in sermone pauperes, abstinentia & virtute sublimes. Illi multis loquuntur perfidiam: isti paucis fidem asserunt. Illi suos amittunt quondie sacerdotes: hic pauper populos acquirit Ecclesiæ, numeroque credentium. Qui ergo hos audierit, & viderit operum qualitatem, dicit. *Melius est parum iusto, super diuitias peccatorum multas.*] Hinc Salomon deriuauit illud,
Prou 10. quod quasi suum ipse posuit: *Ex multiloquio non effugies peccatum.* Dialectica ergo diuitiis verborum fluit, pietas
B timorem Dei seruat. Ideo hic parcus in verbis, diues in spiritu, magis vult timere, quam vana veri verba iactare.
Prou. 15. Timor enim disciplina sapientiæ est, loquacitas innocentiæ virtutisque naufragium, atque incentiuum prolapsionis & culpæ.

Quoniam brachia peccatorum conterentur, confirmat autem iustos Dominus.

Brachia peccatorum conteruntur: vt actus eorum iusto
Psal 124. impedimentum afferre non possint, *ne derelinquatur virga*
Rom. 16. *peccatorum super sortem iustorum.* Et Paulus ait, *Conterat Deus satanam sub pedibus vestris.* Si enim brachium eius contritum fuerit, totus ipse conteretur, vt conculcentur eius
Psalm 90.
Psalm. 37. commenta sicut venena serpentis. *Confirmat autem iustos Dominus,*] brachio aduersarij dissoluto. Et ideo iustus dicit.
Iob 19. *Et confirmasti super me manum tuam.* Et Iob ait. *Manus Domini tetigit me.* Misit ergo Dominus manum suam in seruum suum: & manum peccatoris quam in eum accepta mise-
Iob 2. rat potestate, brachiumque contriuit. Ita diabolus suo
C sermone deceptus est, qui dixit: *Mitte manum tuam in eum, & videamus si in faciem te non benedicat.* Non enim ausus est dicere, *maledicat*, sed hoc intelligendum reliquit. Misit
Matth 8
Matth 9. Deus manum suam, & confirmatus est Iob. Cœpit benedicere, qui maledicere credebatur. Sanat enim iustos, cum tangit manus diuina, non vulnerat. Misit manum suam, & leprosi macula omnis abscessit. Tetigit cæcorum oculos,
1 Cor. 10 & cæcitate depulsa lumen refulsit oculorum. Pete ergo semper vt confirmeris, quoniam & *tu qui stas, vide ne cadas.* Nos stare debemus, vt confirmemur à Domino. Lubricũ est sæculum, citò labimur. Ideo rogemus vt nos Dominus stabilire & confirmare dignetur. Nuli putare quia viam tuam nesciat Dominus. Si iustus es, nouit. Crede dicenti Prophetæ.

Nouit Dominus vias immaculatorum: & hæreditas eorum in æternum erit.

D *Nouit Dominus vias, &c.*] Qui nouit Dominum, scitur à Domino. Nouit iustos, nescit iniustos. ideo iniustis dicit. *Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem: nescio vos,* hoc
Matth. 7. est, quia estis indigni cognitione diuina. *Nescio vos,* quia me ipsi nescire voluistis. Opera vestra me nesciunt: facta vestra me nesciunt. Et si dicatis quia me scitis, redarguunt vos
1 Ioan. 3. peccata vestra. *Omne peccatum à malo est:* qui autem non peccat, in me manet. Hoc scripsit Ioannes. Quid de Domino dicam qui dedignatur impium scire? Paulus dedignatur, qui dixit. *Si quis in vobis propheta est, aut spiritalis, cognoscet quæ*
1. Cor. 14. *scribo vobis. Qui autem ignorat, ignorabitur.* Et alibi scriptum
2. Tim. 2.
Ibidem. est. *Cognouit Dominus qui sunt eius.* Simus ergo Domini, vt cognoscat nos Dominus, & discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini. Græcus habet: *Nouit Dominus dies immaculatorum.* Sunt enim dies Eliæ, sunt
Luc. 4.
3. Reg. 17. dies Nabuchodonosor. Ideo Euangelium habet: *In diebus Eliæ, quando clausum est cælum.* Nox erat perfidis, sed Eliæ lumen erat. Clausum erat perfidia cœlum, sed Eliæ patebat. Fames erat perfidis, sed Eliæ vbertas. Ne- E
que enim esurire poterat, cui cibum cœlestia ministra- 3. Reg 19.
bant. Nec esuriebat qui alios ipse pascebat. Ergo sibi dies est iustus in tenebris: quia & lux in tenebris lucet. Et
Ioseph in Ægypto erat, & lucebat ei meridies: vnde infra Ioan. 1.
dixit. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias* Genes 43.
meas? Iustitia lumen est, quis supra habes: *Et educet sicut* Psalm. 49.
lumen iustitiam tuam. Habes ergo quod in te luceat, si iu- Psal. 36.
sup.
stitiam sequaris. Splendet tibi dies, lucet tibi nox, quia fi- Psal 138.
deli *& nox sicut dies illuminabitur.* Dies igitur iusti nouit Do- Ioan 1.
minus quia *ipse illuminat omnem hominem venientem in hunc* Hiero. 3.
mundum, hoc est, illum qui ad imaginem & similitudinem Dei viuit. Illum qui se hominem esse cognoscit, vt refugiat equorum libidinem adhinnientem, ferarum rabiem, lepusculorum formidinem, vulpium fraudem, rapinam
luporum. Illum hominem qui sic agit, quasi in hunc Ioan. 1.
mundum superuenerit: *qui non ex sanguine, neque ex voluntate carnis, sed ex Deo natus sit.* Venisti ergo: noli re- F
manere, noli adhærere terrenis. Vt scias autem quia dies
boni sunt, audi dicentem: *Abraham diem meum vidit, & gau-* Ioan 8.
sus est. Bonum habet diem, qui Dei filium bonum Deum
nouit, & Dominum confitetur. Et rursus ipse nos admo- Ephes 5.
1 Ioan 3.
net cauere debere, *quia dies mali sunt.* Qui mali sunt dies? 1 Ioan 5.
In quibus vtique malum cognoscitur, quod est à malo. Aut forte dies sæculi mali sunt, quia *sæculum in maligno positum est.* Sed legimus etiam post sæculum diem malum: *In*
die mala liberabit eum Dominus. hoc est, in die iudicij propter Psalm. 40.
multorum supplicia. Necesse est enim vt torqueantur in- Luc. 15.
iusti, compatiantur iusti: quia & angeli gaudent cum peccator à morte seruatur vnus. Compatiuntur igitur cum
punitur, etsi alibi legerimus. *Lætabitur iustus. cum viderit vin-* Psal. 57.
dictam impiorum: quod suo loco reseruo: etsi frequenter audieris cur lætetur: sed occupationes occupationibus non inseramus. *Nouit Dominus dies immaculatorum:* quia immaculatæ innocentiæ gratia eius & plenitudo miseretur, nõ miseretur errantibus. Isti non habent diem quia lucem
fugiunt de quibus pulchre dictum est: *Dies eorum sicut vm-* Psal 143.
bra prætereunt. Cognitio ergo Dei, dignationis est, non vi- G
sionis. Oculi eius lux sunt. Quos aspicit, illuminat: & ideo oculi eius, dies iustorum sunt. Vnde *& hæreditas eorum in æternum erit:*] quia æterna bona, non temporalis hæreditatis compendia quæsierunt.

Non confundentur in tempore malo: & in diebus famis saturabuntur, quia peccatores peribunt.

Non confundentur,] hoc est, non habebunt de quo eru-
bescant, *in tempore malo:*] id est, iudicij cœlestis: *& in* Matth. 4.
diebus famis saturabuntur:] quia *non in solo pane viuit homo, sed* 2. Cor. 12.
in omni verbo Dei. Sed quis homo? *Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim (siue in corpore, siue extra corpus, ne-* Rom. 8.
scio, Deus scit) raptum eiusmodi vsque ad tertium cælum. Ille ergo 2. Cor. 12.
homo qui in Christo est, qui se in carne esse non nouit, qui non in carne ambulat, sed in spiritu: ille qui rapitur non solum ad cœlum, sed etiam *ad tertium cælum, rapitur ad paradisum, & audit arcana verba quæ non licet homini loqui: qui*
non in virtutibus suis, sed in infirmitatibus gloriatur: ipse *non* Matth 4.
in solo pane, sed in omni verbo Dei viuit. Verbum enim Dei H
vita est: quia *verbum caro factum est.* Vnde præclare di- Ioan. 1.
xit Euangelista: *Quod factum est in ipso, vita est.* Alexandrini quidem & Aegyptij legunt: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil quod factum est.* & interposita distinctione subiiciunt. *In ipso vita est.* Salua sit fidelibus illa distinctio: ego non vereor legere: *Quod factum est in ipso, vita est,* & nihil habet quod teneat Arianus, quia non illius venena considero, sed lectionis sacræ consuetudinem recognosco. Non enim dixit. Factum est verbum ante omne principium. Non dixit. Factum est verbum, sed si quod di-
xerit audire desideratis: *Verbum,* Inquit, *erat apud Deum.* E- Ibidem.
rat apud Deum, quod cum ipso operabatur, cum ipso do- Coloss 2.
minabatur. Non dixit, Factum est verbum: sed dixit, *Deus erat verbum* Deus aũt non factura, sed factor est & creator.
Aperi aures, & audi: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso fa-* Ioan. 1.
ctum est nihil. Discis esse filium, in quo diuinitatis est pleni-
tudo. Aperi aures adhuc paululũ, & audi dicentẽ: *Quod fa-* Ioan. 1.

ctum

A ctum est in ipso, vita est. In ipso, inquit, factum est : non Dei
verbum factum est. Aut si hoc mouet te ad calumniam,
quia dixit: *In ipso factum est* : numquid & Deo patri calum-
niaris, quia Dei filius dixit: *Qui autem facit veritatem, venit ad*
lucem, & manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta ? Aut
Psal. 117. quia Dauid dixit. *Confitebor tibi Domine, quoniam exaudisti me,*
& factus es mihi in salutem. hoc est, conuersus es mihi in sa-
lutem, operatus es ad salutem ? Possem aliis vti, sed nolo
mihi credas, ne putes argumenta esse ingenij, non testi-
Marc. 3. monia veritatis. Ipse tonitrui filius, ipse qui in Christi pe-
Ioan. 13. ctore recumbebat, ipse cui secreta sua Dominus non ta-
cebat. cui Petrus innuit vt Dominum interrogaret, &
ille interrogauit, & Dominus reuelauit: ipse exponat
Ioan. 1. quid senserit de eo quod ait : *Quod factum est in ipso, vita est.*
Audi ergo interpretantem, quia tuas Ariane calumnias
1. Ioan. 1. iam cauebat. *Quod erat ab initio: & quod audiuimus, & vidimus*
oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ scrutatæ sunt de
verbo vitæ, & vita apparuit. Caro ergo est quæ in Chri-
B sto apparuit, vel Christus in carne: ipse nostra in omnibus
vita est. Ipsius diuinitas, vita est: ipsius æternitas, vita est:
ipsius caro, vita est: ipsius passio, vita est. Vnde & Hiere-
Thren. 4. mias ait. *In vmbra eius viuemus.* Vmbra alarum, vmbra cru-
cis, vmbra est passionis. Ipsius mors, vita est: ipsius vulnus,
Rom. 6. vita est: ipsius sanguis, vita est : ipsius sepultura, vita est : i-
psius resurrectio vita est vniuersorum. Vis scire quoniam
Ioan 12. mors ipsius vita est? *In morte,* inquit, *ipsius baptizati sumus, vt*
cum ipso in nouitate vitæ ambulemus. Et ipse ait. *Amen amen dico*
vobis, nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum so-
lum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Ipse
granum pro nobis corpore solutus & mortuus est: vt fru-
ctum multum afferret in nobis. Mors itaque eius fructus
est vitæ. *Quod factum est ergo in ipso, vita est.* Caro facta est in i-
pso, vita est. Infantia facta est in ipso, vita est. Iudicium fa-
ctum est in ipso, vita est. Mors facta est in ipso, vita est. Re-
missio peccatorum facta est in ipso, vita est. Vulnus factũ
est in ipso, vita est. Illusio facta est in ipso, vita est. Diuisio
facta est in ipso, vita est. Sepultura facta est in ipso, vita est.
C Resurrectio facta est in ipso, vita est. Vide quanta in ipso
facta sunt, quibus vitæ nostræ facta conuersio est, vt quæ
...ae 22. perierat, redderetur. Ad postremum venditio facta est in
Pet 1 ipso, vita est. Redemptio facta est in ipso, vita est. Ad mortẽ
Ioan. 1. venditus est à Iuda, emptus à Iudæis ad mortem, vt pre-
tioso eius sanguine nos redimeremur ad vitam. Hæc est
vita quæ facta est, hæc est vita quæ apparuit, hæc est vita
quam audiuimus, hæc est vita quæ erat apud patrem:
Cor 12. quia ipse qui erat in principio, ipse postea est natus ex Vir-
Coloss. 1. gine, vt esset vita mortuis. Ipsum hunc propositum no-
bis locum interrogemos. Quid est, *hominem in Christo?* hoc
est, factum in Christo, in quo facta sunt omnia, siue sedes,
siue dominationes, siue principatus, siue potestates, om-
nia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes,
& omnia in ipso constant: hoc est, in virtute eius. *Homo* er-
go *in Christo,* qui factus est ad imaginem eius & similitudi-
nem. *Homo in Christo,* qui totus in Christo sit. Sicut enim
Deus per vnitatem & plenitudinẽ diuinitatis pater Deus
totus in filio est, & filius in patre : ita per intentionem &
D & pietatis affectum (vt exempli vice, non comparationis
Cor 6 vtamur) homo totus in Christo. *Qui enim adhæret Domino,*
Cor. 15. *vnus spiritus est.* Homo ergo in Christo, non ille terrenus,
Thes. 2 non ille peccati, sed homo Christi. Quid ergo mouet:
Ioan 1. *Quod factum est in ipso, vita est* : si & homo præcipue interior,
2. Cor. 2. in ipso factus est, in ipso crucifixus, in ipso renouatus, in i-
pso sepultus, & cum ipso consepultus, in ipso resuscitatus?
Genes 2. Quid mouet (vt dixi) quia scriptum est. *Quod factum est in i-*
Psal 17. *pso, vita est*: cum homo dixerit: *In Deo faciemus virtutem* ? Si
quæris quæ vita sit, noueris quod factum sit in ipso, accipe:
Tim. 2. Nempe vita, Ecclesia est. In ipso facta est, in eius costa, in
ipso resuscitata Eua: Eua autem vita, hoc est quod factum
est : quia Eua quæ perierat, salua facta est per Ecclesiam:
hoc est, *per filiorum* suorum *generationem,* sicut scriptum est:
quia delictum superioris sobria emendauit hæreditas.
2. Cor. 12. Vnde & ipse Paulus raptus est ad vitam, qui ante erat
Act 9. persecutor ad mortem. Prolixius euagati sumus, vt de eo
Math 4. homine qui *non in solo pane, sed in omni verbo Dei* viueret, di-
ceremus. Reuertamur ad Psalmum. Et ideo immacula-
ti *non confundentur in die iudicij, & in diebus famis saturabun-*
tur.

Inimici vero Domini, mox vt honorati fuerint & exaltati, deficientes sicut fumus deficient.

Deficientes sicut fumus deficiẽt.] Græcus ἐξέλιπον habet, hoc
est, *defecerunt.* Vides subito aliquem ad potestatem venisse,
& honoris insignia: sublimem iudica. Vides illi esse suc-
cessum: nonne dicis de eo : Vbi honoratus & exaltatus est
iste? Defecit. Ideo plus dixit Græcus: quia vbi honorari &
exaltari quis creditur, ibi defectu proprio præuenitur, vt
meatus fluminum præterisse citius quam venisse com- Sap. 5.
prehendas : & dum ventura opperiris fluenta, te adhuc
expectante fluxerunt. Contra, humiles atque mansueti
dum subijciuntur à diuitibus & opprimuntur, exaltati 2. Cor. 12.
sunt à sua humilitate, & subito refulserunt. Ideoque Pau-
lus in infirmitatibus sibi placuit, non in virtutibus. Sed
consideremus, ne quis putet eum in reuelationibus glo- F
riatum, & repetamus ea, vt se ipse defendat humilitatis Ibidem.
magistrum. *Scio,* inquit, *hominem in Christo ante annos qua-*
tuordecim, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, raptum
eiusmodi vsque ad tertium cælum. Ante annos quatuordecim
reuelatum sibi dicit, & tamen reuelationem tamdiu a-
pud se tenuit & repressit: nec dixisset, nisi vtile nobis iudi-
casset vt diceret: ne nos reuelationibus extolleremur. Si e-
nim in tanta gratia non est gloriatus Paulus, nec nos glo-
riari oportet. Iuuenis ipse non gloriatus est, senex gloria-
retur? Deinde raptum se vsque ad tertium cœlum negare
non potuit : & tamen vtrum in corpore, an extra cor-
pus raptus esset, se ignorare testatus est. Non ergo de sciẽ-
tia, sed de ignorantia gloriatur, & Dei circa se gratiam præ-
dicat. Quod scientiæ est, negat: quod charitatis est, confi-
tetur. *Scientia* enim *inflat, charitas vero ædificat.* Et iterum, ra- 1 Cor. 8.
ptum eiusmodi hominem dixit : quemadmodum raptus 2. Cor. 12.
esset, vtrum in corpore, an extra corpus, incertum sibi esse
memorauit. Vide stateram sapientiæ. Constituit vnum in Ibidem.
Christo, & se alterum qui ait, Nescio. Quod alienum est, G
attollit : quod suum, humiliat, *Et audiuit,* inquit, *verba in-*
effabilia. Non dixit, Audiui : sed quod alter audierit,
non negauit. Verecunde itaque testem se maluit signifi-
care quam vatem, & refugit videri cælestium arbiter se-
cretorum. Testimonium enim dicere, veritatis est: meri-
tum elationis non refugere, gloriantis est. Ideoque ait.
Pro huiusmodi gloriabor, pro me autem non gloriabor. Quid est Ibidem.
autem quod ait, *audisse hominem illum in Christo, quæ non licet*
homini loqui? Quomodo hoc conuenit, vt non licuerit ho-
mini loqui, quæ licuerit homini audire? Si ipsi homini
qui audiuit, non licet loqui, quomodo ei creditum est
audire quod non permissum est loqui? Quæ ista distantia
est? Si alteri homini qui esset exterior, quomodo potuit
homo cognoscere quod homini non licebat audire? Vn-
de videtur non gratia loquendi illi homini defuisse qui es-
set in Christo, cui non defuit: sed eis qui audirent, locum,
tempus, meritum defuisse. Ille enim in cœlo audiuit: & id-
eo non competere iudicatum est, vt id loqueretur in ter-
ris quod audisset in cœlo, cum in ipsa terra sit ista discre- H
tio, vt quod in altera regione canitur, in altera non cana-
tur, secundum quod scriptum est. *Quomodo cantabimus can-*
ticum Domini in terra aliena? Denique Hebræi non canebãt Psal. 136.
in terra captiuitatis, quod in sua patria canere consueue-
rant. Hæc terra, captiuitatis est: alia terra, libertatis est. Ista
peccati, illa quietis æternæ: vallestris ista, illa cœlestis. Er-
go in cœlo illa nunc prædicat Paulus, quæ in terris ante 1. Cor. 2.
prædicare non poterat. Inter perfectos enim secreta sa-
pientię sunt loquenda. Attamen quid commemoratio i-
stius reuelationis operatur, nisi vt doceat quod in reuela-
tionibus minime gloriandum sit, sed in infirmitatibus?
quia infirmitas, & remedium reuelationis, & virtutis ex-
ercitium est. Contra autem reuelatio, elationis lubricum
est. Namque ne reuelationis sublimitate extolleretur ipse 2. Cor. 12.
Paulus, qui raptus in tertium cœlum est, stimulum carnis
accepit. Subuenit ergo infirmitas, ne gratia in periculum
verteretur. Vtilior ergo infirmitas quam gratia. Eadem
quoque infirmitas, officina virtutis est; sicut ipsi Apostolo
testi-

testificatus est Dominus; *quia virtus in infirmitatibus consummatur.* Denique iste ipse post reuelationem rogauit remedium sanitatis, & non impetrauit. In infirmitate autem remedium non quæsiuit, sed cursum consummauit, & coronam inuenit.

Mutuatur peccator, & non soluit: iustus autem miseretur, & tribuit.

Hoc quoque personæ conuenit Pauli: quia *Iustus miseretur, & tribuit.*] Vide illum Domini eloquia diuidentem, vide argentum Domini fœnerantem. *Vnam mnam accepit, duas reddidit.* Duas accepit, quattuor reddidit. Quinque accepit, decem reddidit. Non ligauit in sudario quod acceperat, sed nummulariis erogauit: & quod erogauerat, cum vsuris recepit. Ita & accipientem à peccato maximo liberauit, ne apud eum pecunia Domini deperiret: & ipse vt decem ciuitatibus præficeretur emeruit. Quæ sint decem ciuitates, in epistolis recognosce quas scripsit: etsi Apostoli præscripto numero non teneantur, quibus dictum est: *Ite per orbem vniuersum, & prædicate Euangelium vniuersæ creaturæ.* Hic ergo ab Hierusalem per Orientem & Illyricum & Italiam Domini pecuniam dispensauit. Et ne quis putaret quod suam fœneraret, Domini esse pecuniam testabatur, dicens: *His autem qui matrimonio iuncti sunt, denuntio non ego, sed Dominus, vxorem a viro non discedere.* Et alibi: *Quid experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus?* Denique ipse textra dixit, in quo figura est Domini. *Oportuit te pecuniam meam committere nummulariis. Meam,* inquit, nõ tuam. *Iustus ergo miseretur, & tribuit.*] Quomodo tribuat, audi dicentem, Per omnes ecclesias doceo. *Peccator autem mutuatur, & non soluit.*] Vide diuitem mutuantem, & non reddentem: pauperem accipientem, & continuo remunerantem, ne diutius in ære alieno sit. Hæc moralia. Vide nunc pauperem mysticum, id est, simplicem & timentem Dei nomen, audientem verbum de castitate, & soluentẽ: audientem de misericordia, & soluentem: audientem de placiditate, & non irascentem. Diuitem vero illum arrogantem & superbum, audientem quidem, sed post se reiicientem sermones Dei: audientem de condemnatione luxuriæ, & magis luxuriãtem. Denique Ecclesia soluit quod accepit, synagoga non soluit. Cognosce Ecclesiam soluere. *Tui,* inquit, *erant, & mihi eos dedisti. & verbum tuum seruauerunt.* Et alibi. *Ipse enim pater diligit vos, quia vos me diligitis.* Reddidit ergo Ecclesia quam accepit à Domino pecuniã charitatis: sed synagoga non reddidit. Ideoque de Iudæis dicitur: *Si non venissem, & locutus non fuissem, hi peccatum non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo: quia audierunt vtique, & non crediderunt.* Probatum est ergo quia mutuati sunt peccatores, & non soluerunt. Peccator igitur eget semper: iustus autem abundat & tribuit, cuius diues est conscientia. Ideoque Iudæi in suis diuitiis eguerunt: *Diuites eguerunt & esurierunt:* Christiani autem in diuitiis simplicitatis suæ non defecerunt. Bonus ergo iustus. Et ideo addidit scriptura.

Quoniam benedicentes eum possidebunt terram: maledicentes autem eum disperibunt.

Quomodo iustus possidet terram, aut quam terram, cum scriptura dicat: *Numquid soli habitabitis super terram?* & alibi. *Væ habitantibus super terram,* quod increpationis est atque maledicti. Cuius ergo terræ benedicta possessio est? Non istius quæ tenebris absconditur & amaritudinibus impletur, sed illius *quæ fluit mel & lac,* id est, habens gratiam suauitatis, & fulgorem lucis æternæ. Accipe mellis boni suauitatem, immo supra mel. Fugiet dolor & gemitus & tristitia, quia suauitas gratiæ amaritudinem humanæ fragilitatis excludit. Et alibi. *Et delebit omnem lachrymã de oculis eorum: & mors non erit amplius, neque luctus.* Accipe etiam lactis nitorem. *Et non indigebunt lucerna, & lumine solis. Ipse enim Dominus illuminabit super illos, & regnabunt in sæcula sæculorum, amen.* Est etiam mysticus iustus, *qui miseretur & tribuit,* qui omnia verba quæ accepit à patre dedit nobis, & peccatorum nostrorum nobis æra dimisit, & sanguinẽ suum pro nostris debitis soluit: vt non in fœnore essemus alieno, sed in suo ære bonus creditor nos haberet. Est & peccator ille qui congregauit quæ non peperit, & mutuatus est quod non tenebat, nec vult restituere quod accepit. Audi quia mutuatus est diabolus: *Tibi,* inquit, *dabo potestatem hanc vniuersam & gloriam illorum (quia mihi tradita sunt, & cui volo, do illa) si procidens adoraueris me.* Nequissime, accepisti ad tentationem, non ad mortem, hoc est: Accepisti vt probarentur Dei seruuli, non vt extinguerentur. Accepisti vt Deus adoraretur, non vt negaretur. Accepisti sæcularia, cur eripis quæ æterna sunt? Accepisti quæ mundi sunt, cur vis auferre quæ Christi sunt? Da illa cui vis: nõ inuidemus. Cur nobis à te quæ nos volumus inuidentur? Tu adorari vis, qui omnibus nequior, ipsa quoq; indignus es seruitute?

A Domino gressus viri dirigentur: & viam eius cupiet.

Gressus viri dirigentur.] Gressus, Græcus διαβήματα dixit hoc est, *transitus.* Et ideo dicitur tibi: *Si transeas per aquam, flumina te non concludent.* Transi ergo, noli cessare: sicut bonus viator cum venerit ad aliquod viæ signum, non stat, sed pertransit. & tu in via es quamdiu in hoc cursu es constitutus. Paulus si stetisset, cursum suum non consummasset. Vide ne ideo dicat. *Et tu qui stas, vide ne cadas.* Non enim qui transiuit, potest timere ne cadat. *Vidi,* inquit, *impium superexaltatum, & eleuatum supra cedros Libani: & transiui, & ecce non erat.* Videns ergo impium superexaltatum, qui nõ stetit, non offendit. Si stetisset, & miratus illum fuisset, & secutus esset, offẽdisset, & cecidisset sicut impius. Ideo Moyses vidẽs rubum relucere & non ardere, ait: *Transiens videbo hoc visum magnum.* Qui transit de hoc sæculo, magnum visum videt. Qui soluit vincula istius nexus quo ligamur huic corpori, visum magnum videt. Moyses in Exodo legitur, multa videt miracula in Exodo. Non tanta alius videt qui non est in Exodo. Idem Moyses transiuit: transiuit & populus patrum, qui de terra captiuitatis exibat. Dirigebãtur itaque à Domino gressus eorum, quibus per noctẽ ignis columna lucebat, per diem nubis: vt nec diei ardor afficeret cõmeãtes, nec impedimẽtum viantibus tenebræ noctis afferrẽt. Et tu mitere factis, votisq; deposce vt gressus tui à Domino dirigantur, ne moueãtur pedes tui: quia scriptum est: *Mei autem pene moti sunt pedes, paulominus effusi sunt gressus mei.* Cauẽdum est quoq; ne rectam semitam derelinquas, & diuerticula te viarum tortuosarum decipiãt. Ideo dicitur. *Parate viam Domino, rectas facite semitas eius.* Paremus ergo viam Domino Deo nostro in mẽtibus nostris. Rectas faciamus animorum semitas, ne labamur. Non effũdãtur gressus nostri sicut vxoris Lot, quæ post se respexit, & gressus tenere nõ potuit, sed effusi sunt, cum in salẽ esset repente cõuersa. Nõ effundantur sicut Ægyptiorum, quorum gressum maris fluctus effudit. Ipsis Hebræis qui cum Moyse erant, quia peccauerunt in deserto, ceciderũt vestigia pedum, ne in terram repromissionis intrarẽt. Nõne etiam de his pulchre dicitur quia effusi sunt processus eorum, quorum spes lapsæ, in vanum effusus labor, vota sunt destituta? Cõsidera enim aliquem per aliquot annos habuisse studium probitatis, castitatis custodiam, vitæ austerioris affectum, piæ propositum seruitutis, sedulæ obseruationis officium, subitoq; eum esse mutatum, discessisse de monasterio, valedixisse ieiuniis, continentię renũtiasse, indulgere deliciis, studere luxuriæ. Dudum de monasteriis exierunt, & nunc luxuriæ sunt magistri, disseminatores incontinentiæ, incentores petulantiæ, obtrectatores pudoris. Nõne de his pulchre dixeris: *Effusi sunt gressus eorum?* quos bene vixisse pœnituit. Egerunt itaque nouũ generis pœnitentiam pro virtutibus, & non agunt pro delictis. *Sed hi ex nobis exierunt,* dicit Ioannes: *sed non erant ex nobis. Si enim ex nobis fuissent, nobiscum perseuerassent.* Hi ergo viam suam condemnauerunt, quibus conuenit dici: *O qui derelinquitis semitas rectas, abeuntes in vias tenebrarum! ò qui lætamini in malis, & gaudetis in euersione mala, quorum*

A *semita praua, & flexuosi cursus eorum, sicut lubricus & flexuosus auctor ipsorum, cur odisse cœpisti viam rectam, & iustum consilium deseruisti? Non vos direxit Dominus. Quem autem dirigit Dominus, viam eius cupiet, sicut scriptum, & ipsius semitas delectabitur.* Vtrumque tamen intelligi potest: & quod ipse qui à Domino dirigitur, *viam Domini cupiet*, quia duce ipso omnis leuatur labor, omnia impedimenta remouentur, incentiua subministrantur: ipse Dominus non aspernatur, sed libenter accipit viam viri quem ad virtutem ipse direxerit. Pulchre autem viri gressus dirigi dicuntur à Domino, (Rom. 9.) quia *non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei*, sine offensione seruare vestigium. (1. Cor. 3.) *Qui enim plantat & rigat, nihil sunt, sed qui dat incrementum Deus.* Ipsi soli gloria virtutum iure defertur.

Cum ceciderit, non conturbabitur: quia Dominus confirmat manum eius.

Iustus etiam cadit interdum: sed si iustus est, *cum ce-* B *ciderit, non conturbabitur.*] Quod conditionis est, cadit: quod iustitiæ, resurgit: quoniam iustum Deus non derelinquit, sed *confirmat manum eius.*] Qua ratione non pedem, sed manum dixit? Nisi forte ea, quoniam qui cadit, non magis pede labitur, sed infirmius lubrico sæpe decipitur, vel offendit in petra. Hic autem iusti casum intellige, id est, fortioris. Denique de populo qui luctatur, si genu fixerit, vel pede lapsus fuerit, pro victo habetur. Athleta qui luctandi peritiam habet, & ad coronam luctatur, etiam volens genu figit, vt vincat. Et si lapsus fuerit, non excluditur: & si ab eo qui superior sit, prematur, manibus tamen se sustinens, iure decertat: nec aufertur brauium, nisi fuerit fusus in ventrem, aut distentus vinculo lacertorum. Inde oriuntur crebra certamina, quia multa & incognita plerisque sunt genera ruinarum. N[...]sus eos proprie appellant ruinam, Græce enim πλάσματα nuncupantur. Ergo quum stringitur & vrgetur, sæpe [...], & fit supra qui inferior habebatur, superior [...] dum surgit elidit: quod videtur scriptura significare cum dicit. (Psal. 40.) *Vniuersum stratum versasti in infirmitate eius.* Itaque de eo dicitur: C *Cum ceciderit bonus athleta, non conturbabitur.*] Plerique enim volunt teneri, quo maturius vincant, qui de arte præsumunt. Sed etiam si assignatus, vt ipso verbo vtar, & primo & secundo fuerit, non excluditur: licet ei interdum reparare luctamen: & vincere sæpe contingit, & cedere eum qui secunda contentione superauerit. Ita ergo etiam iustus etsi offendiculum incurrerit & ceciderit, non relinquat tamen studium deuotionis & fidei, sobrietatem teneat, pœnitentiam gerat, sæpe se reparet. Ideo interrogat (Matth. 18.) Petrus: *Si peccauerit in me frater meus, quotiens remittam ei? vsque septies? Et respondit Dominus: Non solum septies, sed etiã septuagies septies.* Vt scias autẽ quia athletæ sumus, & [...], & alij ruunt, & plerique eliduntur, audi dicentẽ (Psal. 144.) *Suscipit Dominus omnes qui ruunt, & corrigit omnes elisos.* (Psal. 117.) Vnde & ij se de (Psal. 144.) se dicit Dauid, vt ille qui locutus est in Propheta: *Impulsus subuersus sum vt caderem, & Dominus suscepit me.* Ipse enim non cecidit, sed impulsus est. Etenim cum ipse conuertat elisos, quomodo ipse potuit elidi? (Hiere. 8.) Iustum autem, (Ibidem.) cum ceciderit, posse resurgere, testatur scriptura, quæ di- D cit. *Numquid qui cadit, non adiiciet vt resurgat? aut qui auersus fuerit, non reuertetur? Væ iis qui auertuntur auersione impudenti, dicit Dominus.* (Rom. 8.) Vtinam quidem inelectabilis & insuperabilis sit Christi athleta, & in omni ætate, in omni virtutum genere gloriosus, sicut ille ait: *Sed in omnibus superamus propter eum qui nos dilexit.* Quid est *in omnibus*? Sunt athletæ qui vocentur pueri: ephebi, viri, hoc est, παῖδες ἔφηβοι ἄνδρες. Etiam scriptura has in luctatoribus nouit ætates, dicente Dauid: (Psal. 68.) *Ne auertas faciem tuam à puero tuo.* &, (Psalm. 36.) *Iunior fui, & senui.* Vnde & Ioannes ait. (1. Ioan. 2.) *Scribo vobis pueri, quia cognouistis patrem. Scribo vobis iuuenes, quia vicistis malum. Scribo vobis patres, quia cognouistis eum qui est ab initio.* Maturior itaque ad patres scribens, maturos designat fidei deuotionisque processu. Virtutum ergo istæ, non infirmitatis ætates sunt. (Esa. 8.) Neque enim sine virtute puer est, qui cognouit patrem Deum virtutum. Ex illo puero isti sunt pueri, qui prius quam sciret vocare patrem aut matrem, *accepit virtutem Damasci, & spolia Samariæ.* Ipse est *puer qui natus est nobis, filius qui datus est nobis: cuius principium super humeros eius.* Ipse nos docuit pueritiam esse virtutem, dicens: *Sinite pueros, & nolite eos prohibere ad me venire.* Et alibi. *Amen amen dico vobis nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut puer iste, non intrabitis in regnum cælorum.* Ipsa quoque corporis fortitudine pueri plerumque viros vincunt. Et vtique si ætatem pueritiæ consideremus, non potest puer aut vsum omnem scire, aut vim subire luctandi. Nouimus tamen quod frequenter pueri quos non poterant portare, vicerunt. Adeo vigor animi infirmitatem excludit ætatis. Quales autem pueri, tales & ephebi, hoc est spiritales. Nouit scriptura adolescentem Paulum, iam proximum conuersioni. Nouit & Eutychum adolescentem, qui cum sermonibus Pauli intentus hæreret, somno victus de tristecto cecidit, & resurrexit. Nouit & Ioannem adolescentem in Christi pectore recumbentem, qui tam fortis fuit, vt persecutionem non timeret, malum vinceret. Hic est puer qui patrem genitalem reliquit, sequutus est patrem eum quem cognouit æternum. Adolescens amictus sindone Dominum sequebatur tempore passionis, qui sua omnia dereliquerat. Maturior, *Deum verbum in principio* ipso semper fuisse atque esse cognouit, & manere in se probauit. Viros quoque scriptura nos docuit spiritales, Agabo propheta dicente: *Virum hunc cuius est zona hæc, sic alligabunt Iudæi in Hierusalem.* Et Festus ait: *Vir quidam est relictus à Felice in custodia.* Ante passionem suam Paulus adolescens dicitur, in passione vir significatur: qui cursu cõsummato esset iam proximus ad coronam. Cognouimus ætates pro fide & deuotione certantes, cognoscamus etiam genera certaminum singulorum. Hæc quoque scripturæ nos doceat tenor. In hoc itaque sæculari agone alij sunt qui simplici quodam & legitimo genere luctantur, & ligaturis tantum corporis certant, verberare non norunt, qui palæstræ vocantur. Alij qui cædem, & pulueris iactum membrorum nexibus miscent, omni sibi verberãdi iure permisso: quos παγκρατιαστὰς vocant eo quod omnis litis & pugnæ aduersum se habeãt potestatem. Alij qui cæstibus aduersum se decernunt, & dilaceratis capitibus cruentantur. Hi πύκται feruntur. Hæc omnia certamina subiit Paulus Apostolus: sicut ipse demonstrat, cum dicit. *Quoniam non est nobis pale aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, &* (vt compendio vtar) *aduersus nequitias spiritales.* In Latinis plerisque *colluctatio* reperitur, in Græcis omnibus πάλη scribitur. πάλη enim Græcorum, lucta est Latinorum. Et vera pale, quia caro & sanguis, & nequitiæ spiritales patientia & continentia corporis, & animi moderatione superantur. Ita furor, cædes, arma sunt diaboli. Alibi quoque plagis supra modum cæsum se esse significat, dicens: *In plagis supra modum, in mortibus frequenter*, Hierosolymis autem pugnis se esse percussum: vbi cum interuenientibus militibus aliquando cessassent Iudæi percutere Paulum, ipse Pontifex Ananias circumstantibus iussit percutere os eius: cui respondit Apostolus: *Percutere te incipiet Deus, paries dealbate. Et tu sedens iudicas me secundum legem, & contra legem iubes me percuti?* Sciuit profecto referire, qui grauiore pugno pontificem repercussit. Ipse enim corporaliter cæsus est: illi retulit quod in animam percuteretur à Christo. In prima quoque epistola ad Corinthios scribens ait. *Ergo igitur sic curro, non vt in incertum: sic caestor, non vt aera cædens.* Quod Latine dixit *caestor*: Græce ait, πυκτεύω. Et vere quasi bonus pyctes non aerem, sed aerias potestates & Iudæorum capita verberabat: quia caput omnium Iesum Dominum non habebant. In omni itaque certamine Apostolus est probatus, qui etiam coronam cursu consummato accepit. Vnde & ipse ait. *Omnia possum in eo qui me confortat.* Habet & Christus, qui in pueritia sua æui maturos vicerit: & Daniel puer spiritu valido seniores illos redarguit Iudæorum, & de victoriæ iure deiecit in mortem. Habet & alios qui priusquam nascerentur, in matris ventre luctati sunt. Deniq; Iacob fratrem supplantauit Esau, & malum vicit, atque ita de vtero matris exiuit, vt victoriæ insigne monstraret, & pedem senioris degeneris victor inuerteret.

Hieremias in vulua matris sanctificatus est & probatus. Ioannes Baptista principem agonis humani, præmiatoremque luctantium necdum natus venisse cognouit, atque in vtero matris exiliens piæ brauium confessionis emeruit. Recte iam tunc designatus est ad coronam, qui ante omnes ad Christi agonem fidei testis & præco virtutis suum nomen obtulerat. Bonus præco, qui ad certamen alios excitabat. Et vere bonus præco, qui tam magna voce clamauit, vt ad eius sonum secreta cælestia resultarent. Quid multa? Terram mouit, cælum impleuit. Ideoque vocis nomen accepit, quia verbum Dei vox sacrata præcessit: quemadmodum ipse nos docuit, dicens: *Ego vox clamantis in deserto.* Dixit hoc Esaias propheta: de se dictum iste firmauit. Audiuimus quid dixit præco: *Parate viam Domini, rectas facite semitas eius.* Hæc est vox singularis, & sola, tam sonora, vt ab omnibus audiretur: tam dulcis, vt vniuersorum corda mulceret. Istos ergo athletas suos Dominus confirmauit, vt vincerent. Numquam enim suos deserit & relinquit. Et ideo addidit Propheta.

Iuuenis fui, & senui: & non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem.

Iuuenis fui, & senui:] sic Latini. Aliqui autem iuxta Græcos habent: *Iuuenis fui, etenim senui.*] Simpliciter qui vult intelligere, patet sensus, quod vitæ suæ tempore Dauid non viderit iustum derelictum. Sed hoc & breuis temporis est, & incredibile. Siquidem multos videmus in sæculo iustos ab hominibus derelinqui, quando eos aliqui potentium persequuntur: & nullus ad eos audet accedere, cum in timore aut iniuria viderit constitutos. Vnde Iob dicit, *Fratres mei discesserunt, agnouerunt extraneos magis quam me. Amici mei misericordes facti sunt: & qui me nouerant, obliti sunt nomen meum.* Dauid quoque non solum destitutum, sed etiam impugnatum se ab amicis & proximis clamat: *Amici*, inquit, *mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt.* Ergo si in hoc sæculo reperiuntur iusti derelicti, quomodo sibi contraria dixit Dauid? nisi intelligas quod iustus etsi in sæculo derelinquitur, à Domino tamen non derelinquitur; Neque enim Iob cum esset in stercore, à Domino derelictus est, quem in angelorum concilio Dominus ipse sua voce laudabat: quem tentari passus est, vt coronaret. Tentationem autem in corpus dedit, in animam denegauit. Nec derelictus Dauid cui regnum dedit, vt populo imperaret electo: quem parricidalibus præliis appetitum, regni sui depulsum finibus, victoriæ inte restituit. Ipsi quoque Iacob, Elias & Elisæus, & Ioannes Baptista, & cæteri *qui in caprinis pellibus circumeuntes errabant in solitudinibus & montibus & speluncis & foueis terræ*, licet ludibria multa & acerba supplicia tolerasse videantur, tamen non derelicti sunt. Siquidem cum fratrem fugeret Iacob, & per deserta incomitatus erraret, obdormiuit, & surgens vidit ibi multitudinem cælestis militiæ, & ait. *Hic locus vocatur castra angelorum.* Non satis fuit castrum vocare, sed castra, quæ tantæ multitudini conuenirent. Vides ergo quia solum se putabat, & castra eum cælestis exercitus sequebantur? Sicut & *patres nostros* Moysi tempore, ne in deserto sitirent, *petra* (vt scriptum est) *sequebatur.* Nam cum in Exodo legerimus quod sitiente populo percussit Moyses de virga petram, & aqua fluxit, & bibit populus Dei: iterum in Leuitico legerimus, vel in Numeris quod rursus Moyses tetigerit petram virga, & scaturiuerit aqua patribus ad bibendum præclare Apostolus hoc interpretatus est, dicens: *Bibebant autem de consequenti eos petra: petra autem erat Christus.* Illos igitur querulos, illos murmurantes, illos præuaricantes, tamen non deserebat Dominus, sed sequebatur. Quid de Elia & Elisæo dicam, quibus per deserta gradientibus equi de cælo, & igneus currus occurrit? Quomodo derelictus Elias, qui est inuitatus à Christo? quomodo derelictus in terris, qui raptus ad cælum? quomodo egens & nudus & inanis, qui geminati spiritus hæreditatem discipulo dereliquit, vt vna melotide heres donatus, fluuios sisteret, Iordanem reuocaret in fontem, regum exercitus

E

pasceret in deserto, & potum sitientibus ministraret? Ad eius arbitrium de cælo profluebant pocula, in terris mortui resurgebant. 3. Reg. 19. Quomodo derelictus Elisæus, qui cum Syriorum vallatus esset exercitu, vt captiuus raperetur ad regé, dicente Giezi seruo: *Domine, quid faciemus?* ait. 4. Reg. 6. *Noli timere: quoniam plures nobiscum sunt quam cum illis. Et dixit: Domine aperi oculos eius, vt videat. Et aperti sunt oculi eius, & vidit montem & omnia in circuitu equis innumeris & cælestibus repleta legionibus.* Paulus quoque qui dixit, *periculis in mari, periculis in desertis* se esse iactatum, 2. Cor. 11. tamen ipse testificatus est, dicens: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Rom. 8. Ergo si ille derelictus & destitutus ab hominibus, apud Deum abundat & profluit. Nam & Elias destitutus erat, ita vt diceret: *Domine accipe animam meam*; 3. Reg. 19. & tamen vigebat apud Deum, vt ipsis esset regibus virtute terribilis. Quomodo iuuenis hoc Dauid potuit comprehendere? Iuuenis enim magis temporalia quam æterna considerat: quia ætas ea propendet ad vitia. Sed sunt quidam in iuuentute senes, & alij iuuenes in senectute. Sunt, inquam, viri quorum animi senilium grauitate censentur, Sap. 4. in quibus ætas senectutis sit vita immaculata, in quibus vigeat incana prudentia:

F

qualis erat Hieremias, qui cum se iuuenem contuitu memoraret ætatis, & per iuuentutem excusaret quod prædicandi impar officio videretur, ait illi Dominus: Hier. 1. *Noli dicere, Quia iuuenis ego sum: quoniam ad omnes ad quoscumque misero te, abibis.* Ita iuuenem non putauit, quem aptum propheticæ gratiæ iudicabat. Talis ergo iuuenis fuit Dauid, cum renouatus esset, Psalm. 102. *& refloruisset* (vt ipse dixit) *velut aquilæ iuuentus sua.* Sic ergo intelligi oportet: *Iuuenis fui,*] sed sanctificatus, sed propheta in gentibus positus, qui iam possem regni cælestis sacramenta cognoscere, & vera præmia considerare iustitiæ: sed *non vidi iustum derelictum.*] Postea quoque senui, id est, & vsu roboratus & munere adquisiui incrementa sapientiæ. Eadem circa iustum visa est mihi gratia permanere. Explanauimus vt potuimus, quomodo dixerit: *Iuuenis fui:*] sed quomodo addiderit, *Et senui,*] consideremus. Bona iuuentus, sed melior senectus. Matth. 10. *Qui enim vsque in finem perseuerauerit, hic saluus erit.* Vnde non perfunctorie de patriarcha Abraham dictum est quod *nutritus esset in senectute bona.* Genes. 25. Ioan. 2. Et Ioannes senex cœpit scribere Euangelium, & epistolas:

G

qui cum refugeret Apostolum se scribere, seniorem scripsit. Act. 9. Nec minor est æstimatus, cui cygnea quædam suppeteret gratia senectutis. Ipse vas electionis dominicæ scribens ad Philemonem ait: Philem. *Cum sis talis, vt Paulus senex, nunc autem & vinctus Christi Iesu: obsecro te pro meo filio quem genui in vinculis, Onesimo.* Volens itaque illi plurimum deferre, seniori Paulo eum non iuueni comparauit, & ibi se senem est gloriatus, vbi iam in vinculis tenebatur. Act. 7. Et videte distantiam. Adolescens significatus est in alterius passione, senex in sua. Ibi vt adolescens, quia Iudæorum vestimenta seruabat: hic senex, vbi sui corporis exuuias exuebat. Ioan. 21. Denique & Petrus ibi senex dicitur, vbi certamen est passionis. *Cum iunior,* inquit, *esses cingebas te, & ambulabas vbi volebas: cum autem senueris, extendens manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum.* Ante certamen iunior dicitur, in certamine senex, qui omne certamen impleuit. Hoc ergo dicit Dauid ille in iuuentute bellator, in senectute pacificus: *Iuuenis* (inquit) *fui:*] sed nolo me adhuc iuuenem putes: *Et senui,*

H

& non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem.] Quod est semen iusti? *Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius, non dicit, Et seminibus, tanquam in multis: sed sicut in vno, Et semini tuo, quod est Christus.* Galat. 3. Audi iusti semen: *Filioli mei, quos ego parturio donec formetur Christus in vobis.* Galat. 4. Et nunc si quis ex gentibus veniens, sermonem audiat nostrum, & Dominus iuuare dignetur vt formetur Christus in animo eius, quo partus fidei ferat: semen ei Christus erit. Illic in vtroque. Abraham itaque & generationis pater erat secundum carnem, & is qui verbum Domini in pectoribus iustorum primum infuderit. Et ideo hoc semen Abrahæ panes istos quibus præbeatur corporalis alimonia, non requirit: quia habet panem iustitiæ, qui descendit de cælo. Ioan. 6. Sicut enim negantur filij Abrahæ qui opera Abrahæ non fecerint: ita semen Abrahæ sunt, & inter filios

reci-

A Ioan. 8. 3. Reg. 19. recipiuntur, qui opus eius effecerint. Verum Abrahæ semen Elias, cui angelus alimenta præbebat, & in virtute escæ illius quadraginta dierum curriculis ambulabat. Non requirebat istam corporis huius alimoniam verum semen Abrahæ, cui panes deferebantur de cælo: denique corui ei quotidianum conuiuium ministrabant. Ita indigus erat omnium, vt nihil haberet suum; & mittebatur vt victum aliis largiretur. Dan. 14. 3. Reg. 17. Verum semen Daniel, cui inter leones posito sêria fercula per Habacuc prophetam referta messorum epulis vehebantur. Est ergo *panis angelorum, quem manducauit homo.* Psal. 77. Psal. 22. Sic enim scriptum est. *Panem angelorum manducauit homo.* Hic est panis, de quo dixit Dauid: *Dominus pascit me, & nihil mihi deerit, in loco viridi ibi me collocauit. Super aquam refectionis educauit me.* Bonus Dauid docuit me panem angelorum, & ipse me docuit aquam refectionis. Hæc refectio spiritalis est, hæc refectio requies est mentis internæ. Bona aqua, quæ peccatum lauit, mundat interna. Ioan. 7. Quæ sit aqua hæc, audiamus. *Si quis*, inquit, *sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* B *Hoc autem dicebat de spiritu quem incipiebant accipere qui credituri erant in eum.* Ergo nec hoc pane nec aqua refectionis indiget iustus, cui Spiritus sanctus est requies & refectio.

Tota die miseretur & fœnerat: & semen eius in benedictione erit.

Quomodo poterit indigere, qui *tota die miseretur & fœnerat?*] Quid est quod fœnerat iustus? Psal. 11. Luc. 19. Non æs, non ferrum, non plumbum: sed *argentum igni examinatum.* Hoc defert ad mensam Domini, & diuidit requirentibus: cui vnam, cui duas, cui quinque minas quotidie diuidit, & numquam deficit. Sed fœnerationem audiuimus in lege reprehensam, dicente Moyse: *Non fœnerabis.* Duplex est fœneratio: vna pecuniæ, altera gratiæ. Diuide vtramque: Deut. 23. quia scriptum est, *Si recte offeras, non recte diuidas, peccasti: quiesce.* Et tu recte diuide, ne pecces. Ipse Moyses doceat te diuidere, qui admonuit recte diuidendum: Gen. 4. vt sequaris, quod Abel egit, qui recte diuisit: fugias quod C Cain parricida fecit, qui recte diuidere nesciebat. 1 Cor. 12. Diuidit ergo Spiritus sanctus diuisiones, *qui operatur omnia diuidens singulis prout vult.* Ille prout vult, tu prout potes, prout ingenio vales, diuide quando lex de pecunia dicat, quando de gratia. Deut. 15. Dixit enim tibi: *Fœnerabis gentibus*, cuius Dominus vsuras exigit: *tu autem non mutuaberis.* Est & pecunia fœnoris, est & gratia, cuius Dominus vsuras exigit. Pecunia fœnoris, æs habet: gratia fidem confert. Fœnerato ergo fidem gentibus, vt tibi abundet gratia. Tu autem noli mutuari quasi indigus: sed quasi diues & locuples fœnerato. Fœnerauit Petrus, fœnerauit Paulus, fœnerauit Ioannes Euangelista vel vterque, & non indiguit: hoc est, fœnerarunt pecuniam Christi, non fœnerarunt pecunias ad vsuram. Fœnera ergo & noli desistere fœnerare. Audis quid dicat scriptura: *Tota die miseretur & fœnerat.*] Iustus per diem fœnerat, auarus in nocte. Gratia enim lucis est, auaritia autem vsura tenebrarum est. Et ideo semen fœnerantis fidem in benedictione erit, habens vtique præmium benedictionis.

D

Declina à malo, & fac bonum: & inhabita in sæculum sæculi.

Quoniam Dominus amat iudicium, & non derelinquet sanctos suos: in æternum conseruabuntur.

Iniusti punientur, & semen impiorum peribit.

Iusti autem hereditate possidebunt terram, & honorificabunt Deum in sæcula sæculorum.

Heb. 4. Rom. 2. His versiculis demonstrat Propheta quod pertineamus ad Dominum, & ipse arbiter cogitationum operationumque nostrarum fit, spectans merita singulorum, qui nihil sine iudicio agit, sed malos & bonos actus iudicio discernit. Declinandum ergo est à malo, & faciendum bonum. Psal. 33. Ne bona malaque confundas, prius est vt crimine careas: postea vt innocentiæ fructum deferas, quo possis esse perpetuus. Noli putare quod Deum tua peccata prætereant. Sic enim plerique labuntur. Ipse vniuersa cernit & damnat, E & impiorum semen exterminat. Semen vtique non corporalis generationis, sed mentis internæ & impietatis successionem. Gen. 36. Nam vtique Iob de semine Esau genitus scripturæ testificatione signatur. Quomodo ergo semen Esau periit in Iob, cum tantus iste vir fuerit, vt venturum in terras Dominum præuideret, Iob 26. qui cetum istius sæculi diabolum subiugaret? Ergo hoc quæritur, ne malitia transfundatur in posteros. Ephes. 4. Galat. 4. Hoc per baptismatis sacramentũ Christus operatur, vt exuat vnusquisque quod natus est, induat quod renatus: fiat non famulæ hæres, sed gratiæ, vt perpetuum domicilium habitationis æternæ sibi possit adquirere. Qui autem habitare meruerit in sæculum sæculi, & ipse honorificabit Deum in sæcula sæculorum. Vbi moralibus iustum instituit disciplinis, vt qualis deberet esse, te doceret, quæve esset perfectæ forma iustitiæ, ad sapientiã & theoremata mentem vult eius assurgere: excitat eius intentionem vt spectet intento corde cælestia, & diuina intra se voluat oracula, Iosue 1. atque ad ea quæ complaceant Deo, suum informet affectum: F sit meditatus in lege, nec vlla eum Domini mandata prætereant. Moris diuini sacramenti cognosce. Denique ab hunc vide in præceptis sanctum prophetam assurgere.

Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium.

Superiora moralia, hæc intelligibilia. 2. Cor. 4. Quod est *iusti os* quod *meditabitur sapientiam*, nisi interior homo? Ephes. 2. Duo sunt enim homines in singulis: vnus interior, alter exterior. Interior cogitat quæ mentis sunt, quæ mentis sunt loquitur; exterior quæ sunt corporis. Tamen adueniens Dominus vtrumque coniunxit, & duos in vno homine condidit, ne diuersis sese impugnent motibus, sed inuicem sibi voluntatum suarum vnitate socientur. Ideo *os iusti meditabitur sapientiam.*] Iam enim & ipse exterior homo iusti in interioris hominis transfusus est disciplinam: & in eius conformatus naturam, ipsius exercet officia, vt caro meditetur quod mentis internæ est. Sed ne hoc incredibile tibi videatur, audi Apostolum dicentem, quia G *Dominus Iesus transfiguravit corpus humilitatis nostræ, vt conforme fieret corpori gloriæ suæ.* Philip. 3. Quis audeat dicere carnem sine peccato, carnem assumptam ex virgine, Luc. 1. carnem spiritu Dei in Maria superueniente generatam, quæ in nullo discrepauit à sapientiæ disciplinis, interioris hominis exortem fuisse virtutum, nec in vsus eius transire potuisse, cum supra hominem fuerit quod tactu eius sanabantur ægroti, cæcis refundebatur aspectus, mortui resurgebant? Matth. 11. Competenter ergo scriptum est: *Os iusti meditabitur sapientiam:*] eo quod totus homo fit spiritalis, non vtique terrenus. 1. Cor. 15. Qualis enim terrenus, tales & terreni: & qualis cælestis, tales & cælestes. Abiit ergo terrenus, remansit cælestis. Ideoque in tempora redemptoris referens Propheta, *meditabitur,*] dixit: licet vnus è pluribus *meditatur* scripserit. Nec abhorret à sensu, quia prophetarum spiritui futura pro præsentibus sunt. Alij putant os pro mente dictum. Eccles. 27. Pulchre autem istud exposuit nobis Salomon, dicens: *Narratio iusti semper sapientia: stultus autem sicut luna mutatur,* id est, quod sæpe varietur, nec in sua perseueret sententia, & tanquam in tenebris lumen videatur offundere, nec tenere. H Sit ergo tibi semper in corde & ore meditatio sapientiæ, & lingua tua loquatur iudicium, lex Dei tui in corde tuo sit. Deut. 6. Ideo tibi dicit scriptura: *Loqueris in illis sedens in domo, ambulans in via, dormitans, resurgens.* 1 Cor. 1. Ioan. 1. Prou. 31. 1 Cor. 1. Ephes. 6. Ioan. 14. Loquamur ergo Dominum Iesum, quia ipse est sapientia, ipse est verbum, & verbum Dei. Nam & hoc scriptum est: *Aperi os tuum verbo Dei.* Ipsum spirat, qui sermones eius resonat, & verba meditatur. Ipsum semper loquamur. Cum de sapientia loquimur, ipse est. Cum de virtute loquimur, ipse est. Cum de iustitia loquimur, ipse est. Cum de pace loquimur, ipse est. Cum de veritate & vita & redemptione loquimur, ipse est. Prou. 31. *Aperi os tuum Dei verbo.* Scriptum est: Tu aperi, ille loquetur. Psal 84. Psalm. 80. 3. Reg. 3. Ideo dixit Dauid: *Audiam quid loquatur in me Dominus.* Et ipse Dei filius dicit: *Aperi os tuum, & adimplebo illud.* Sed non omnes vt Salomon possunt percipere

sapien-

sapientiæ perfectionem: non omnes vt Daniel. Omnibus tamen pto pussibilitate infunditur spiritus sapientiæ, sed omnibus qui fideles sunt. Si credas, habes spiritum sapientiæ. Ideo Psaltes dicit. *Credidi, propter quod locutus sum.* Cum eredideris, accipies loquendi gratiam. Et qui credit, redimitur: & qui orat, redimitur, si pie intendat oratinnibus, & in oratione assiduus sit. Diem præueniat, noctem frequenter, soli matutino occurrat, vt ante ipse illuminetur à Christo, quam terra solis exortu. Et qui psallit, redimitur: & qui compungitur, redimitut. Ideo semper meditare, semper loquere quæ Dei sunt, sedens in domo. Domum possumus accipere Ecclesiam, possumus accipete domum interintem in nobis: vt intra loquamur: Sedent iudices in Hierusalem: *sederunt sedes in iudicio. Sedit* etiam *iudicum consilium, & libri aperti sunt*, Propheta dicit: *& tu cum consilio omnia fac.* Cum consilin de factis tvis iudica, cum consilio vinum bibe: cum consilio loquere, vt effugias peccatum, ne incidas per multiloquium. Sedens loquere tecum, quasi qui iudices. *In via loquere, ne vnquam vaces.* in via loqueris, si in Christo loquatis, *quia via Christus est. In via loquere* tibi, loquere Christo. Audi qnomodo illi loquaris: *Volo*, inquit, *viros in omni loco orare, leuantes puras manus sine ira & disceptatione.* Loquere ô homo dormitans, ne tibi somnus mortis obrepat. Audi quomodo dormitans loquaris. *Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.* Vince naturam diligentia, exclude corporis somnum. Naturam nobis formare non possumus, possumus diligentiam. Homo erat Dauid: indulgebat aliquid somno pet noctem, sed excludebat somnum, *lauans per singulas noctes lectum suum, & lachrymis irrigans stratum suum.* Ideo memor erat in stratu suo semper Domini sui, & in ipsu meditabatur, vt dilnculum præueniret, & in tenebris ei illucescetet Christus, dicens: *Surge qui dormis.* Non in omnibus hæc gratia est: sed potest esse & in pluribus diligentia. Ne igitur expectes vt excitet te Christus, sed potius Christum excita. Excitat eum qui de ipso dormitans cogitat. Si tu illum excitaueris, & ipse te excitabit à somno, resuscitabit à morte, dicens tibi: *Exurge à mortuis.* Cum surges ergo vel resurges, ipsum loquere, vt impleas quod iuberis. Audi qnomodo te Christus excitet. Anima tua dicit: *Vox fratris mei pulsat ad ianuam.* Et Christus ait. *Aperi mihi soror mea sponsa.* Audi quomodo tu exsuscites Christum. Anima dicit: *Adiuraui vos, filiæ Hierusalem, si suscitaueritis & resuscitaueritis charitatem.* Charitas Christus est. Audi etiam quomodo durmiens loquaris. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Hæc communiter. Attolle nunc paulo altius mentem tuam. Loquere sedens in domo, *in hac terrestri domo huius habitationis, quæ dissoluitur, in qua peregrinamur à Domino.* In corpore enim isto positi, dum superuestiri magis quam expoliari volumus, exulamus à Christi, & grauiter ingemiscimus. In hac sedens ergo confitere peccata tua: quia sedisti: & non stetisti, & non dixisti: *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem.* Loquere magis, & noli occultare delicta. Loquere sedens, vt audias dicentem: *Surgite postquam sederitis qui manducatis panem doloris.* Loquere in via ambulans, id est, carpens vitæ istius cursum. Hic loquere, ne illic obmutescas: sicut ille obmutuit qui angelo Christi ante non credidit: postea tamen cum credidisset, vocem recepit. Loquere dormiens & quiescens, *consepultus in Christo*, vt cum ipso *in nouitate vitæ* resurgas. Loquere etiam sepultus in tumulo: sicut loquebantur animæ sanctorum, petentes de mortis auctore vindictam: *Vsquequo Domine sanctus & verus non iudicas & vindicas sanguinem nostrum?* Loquere postremo cum surgis, sicut docuit ille qui dixit: *Ego dormiui, & quieui, & resurrexi: quoniam Dominus suscipiet me.* Et illic ergo *os iusti meditabitur sapientiam.*] donec ad subliniora tabernaculi secreta cælestis, ac sacræ plena iucunditatis atque lætitiæ ipse perueniat: quemadmodum scriptura nos docuit, dicente Dauid: *Hæc recordatus sum, & effudi super me animam meam: quoniam ingrediar in locum tabernaculi admirabilis, vsque ad domum Dei. In voce exultationis & confessionis sonus epulantis.* Ergo & sedentes in hac corporea domo, & egressi hinc, atque ambulantes in via, cum *rapiemur*, si meremur, *obuiam Christo*: & dormientes loquemur. Accipe tertiam ἀναγωγὴν, qua se anima eleuat iusti. Est enim quidam spiritalis somnus intelligendus, de quo Salomon ait: *Si enim sedeas, sine timore sedebis: si dormias, suauiter requiesces, & non timebis pauorem qui superueniat tibi, neque impetus impiorum superuenientes tibi.* Cum suauitate requiesce, & pauorem & superuenientes impiorum impetus non timebis, si lingua tua loquatur iudicium Dei, & semper illud ante oculos habeas, vt peccato locum nullum relinquas: & noueris quod delicti pretium supplicij retributione soluetur. Ipse enim hoc in nonagesimo interpretatus est Psalmo, dicens: *Non timebis à timore nocturno, & à sagitta volante per diem: à negotio perambulante in tenebris, ab occursu & dæmonio meridiano. Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis: ad te non appropinquabit. Verumtamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorum videbis.* Iustus enim cum loquitur iudicium Dei, vel cum loquitur ipse quæ iusta sunt, & veri plena iudicij, non cum iracundia loquitur, non ex animi mœrentis afflictione, non ex dolore, non ex aliqua passione, sed loquitur ex veritate, loquitur ex æquitate: vt non propendat affectu, sed quæ loquitur, vero pendat examine. Iudicat enim quæ dicenda sint, vel non promenda. Cui simile est illud: *Labia sapientium alligata sunt sensu*: eo quod omnia quæ loquuntur, vera sensui conuenire videantur, & sensus sui prudentia intelligant quæ loqui debeant vel tacere: vt quæ sienda sunt, cohibeant claustro quodam nexuque labiorum: in iis autem quæ oporteat dici, labiorum vincula resoluantur. Merito ergo præmisit: *Os iusti meditabitur sapientiam.*] Meditatio enim diuturna plenum poterit habere iudicium: quod loquetur iustus in tempore, cum ea quæ perfecta sunt, facie ad faciem viderit. Nunc enim de iis quæ non comprehendimus, loqui vera non possumus. Denique nec Paulus præsumpsit dicere, qui *raptus in paradisum audiuit secreta cælestia*: sed volens non in iis errare quæ diceret, ait. *Quam inscrutabilia sunt iudicia Dei & inuestigabiles viæ eius!* Nunc autem absolutus corpore, forsitan inuestigabilium viarum genera, & *iudicia eius*, quæ *sicut abyssus multa sunt*, comprehendit. Adhuc iustitiæ forma describitur & augetur, dicente scriptura.

Lex Dei eius in corde ipsius: & non supplantabuntur gressus eius.

In corde iusti lex Dei est. Quæ lex? Non scripta, sed naturalis. *Iusto enim non est lex posita, sed iniusto.* In corde eius lex est, non perfunctorie, sicut in labiis Iudæorum. *Corde enim creditur ad iustitiam.* Qui credit, & loquitur: qui autem loquitur, non continuo credit. Denique non credidit populus, de quo dictum est: *Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe est à me.* Si igitur gentes cum ea quæ legis sunt faciunt, ipsi sibi sunt lex, cognoscentes quæ sequi debeant vel cauere: quanto magis fidelis & iustus, qui ad imaginem & similitudinem Dei viuit, decora nouit & honesta decernere, & vti legitimo quodam naturalis sapientiæ gubernaculo, ne eius supplantentur vestigia, sicut Esau, quem propter gulæ auiditatem frater supplantauit vt caderet, atque in mortem vestigia eius effudit? Quo magis iustus est quisque, eo magis illi insidiatur inimicus: & ideo ait scriptura.

Considerat peccator iustum, & quærit perdere eum. Dominus autem non derelinquet eum in manibus eius: nec damnabit eum, cum iudicabitur illi.

Considerat peccator iustum.] Videns peccator quia iustus in ore suo loquitur, & in corde meditatur sapientiam, quia in lingua sua iudicium loquitur, & in corde suo legem Domini custodit: mortem peccati ei conatur inferre: sed Dominus tuetur eũ. Et ideo nõ timeamus insidias peccatoris: quoniam Deus pro nobis est. *Si ergo Deus pro nobis, quis contra nos?* Propterea non derelinquet iustum suum Deus, nec damnabit eum cum habuerit de ipso iudicium.

A

Verus enim iudex eſt: & ideo iuſtitia non poteſt periclitari. Vnde & Aquila dixit. *Nec damnabit eum in iudicando eo.*] Symmachus: *Nec damnabit cum iudicatur iuſtus.*] Sed quia Septuaginta viri ſic poſuerunt: *Cum iudicabitur illi*:] putamus quod ad illud reſpexerit, quod ſcriptum eſt. *Quoniam ipſe Dominus veniet in iudicium.* Sed in quod iudicium? Audi dicentem: *Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.* Ideo ergo præbet ſe Dominus audiendum, vt de ſe iudicetur: quo magis vincat: Quomodo ſe præbeat, audi: *Populus meus, quid feci tibi? aut in quo contriſtaui te? aut quid moleſtus tibi fui? Reſponde mihi. Quia ex Ægypto eduxi te: & de domo ſeruitutis liberaui te.* Et alibi: *Ego ſum, ego ſum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero: tu autem memor eſto, & iudicemur.* Graue hoc iudicium, cum Dominus de ſe poſtulat contra hominem iudicari: Quid enim reſpondeas ei qui vniuerſa tibi contulit, omnibus te præfecit? Subiecit tibi Ægyptios, ad quos hoſpes adueneras, inſectantes poſtea mari merſit. Ille tuos deleuit hoſtes, atque ſubuertit. Ille te creauit & condidit, ille ſuo ſanguine te redemit: & tu tradis te vt ſeruias eius inimico? ille tibi omnia peccata dimiſit, & tu grauiora committis? Vocat te, in iudicium venies, quid reſponſurus es ei, qui niſi iterum tibi donet, periſti? Ideoque videns ſanctus Dauid hac quadam moralitate Dei amplius ſe grauari, iudicium refugit, miſericordiam poſcit, dicens: *Et ne intres in iudicium cum ſeruo tuo: quoniam non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens.* Confitetur *ſe in tenebris ſicut mortuum ſæculi* collocatum. Caute *ſicut mortuum ſæculi* dixit, non mortuum. Non enim mortui ſæculi ſunt qui moriuntur in Chriſto. Illi autem ſunt mortui ſæculi, qui omnem vitam ſuam qua vixerunt in ſæculo, in interitu & morte conſtituunt. Et ideo quaſi deſperatus ad remedium confugit, dicens: *Cito exaudi me Domine, quia defecit ſpiritus meus.* Talis enim iudicij propoſita ſibi oblatione defecit, in quo examinanda veritas foret potius quam miſericordia conferenda. Tamen tam pius eſt Dominus, vt etſi *nemo iuſtificetur in conſpectu eius viuens* (quis enim quamuis iuſtus non obnoxius eſt peccato? aut cuius talis eſt vita, vt digna iudicetur Dei ſimilitudine?) vtique ad imaginem & ſimilitudinem Dei factus, debet, ſicut Deus ſine peccato eſt, ita & is qui ad imaginem eius eſt, ſine peccato eſſe. Qua ergo dignus eſt pœna, qui gratiam tantam dominicæ operationis, & ſimilitudinem diuini decoris amiſit? Sed quia miſericors eſt: etiamſi ipſe ſe iudicio ſubiiciat, iuſtum tamẽ non iudicat, ſed iniuſtum. Iuſto parcit, quaſi conditionis fragilitate peccanti: iniuſtum punit, quaſi qui deteſtetur ingratum. Deinde etiamſi multa habeas opera iuſtitiæ, noli eſſe impatiens atque arrogans, quo præmia tibi iuſtitiæ in hoc ſæculo exiſtimes flagitanda, aut indigne tibi aduerſa accidiſſe aliqua conqueraris. Quamdiu enim viuis, certamen tibi debetur, non præmium.

Eſai. 5. Pſal. 50. Michea 6. Eſa. 43.

B

Gen. 1. Exod. 14. Gen. 47. Deut. 32. Apoc. 5. Pſalm. 142. Ibidem. Ibidem. Eccleſ. 19. Iob 15.

C

Gen. 1. Coloſ. 2.

Expecta Dominum, & cuſtodi vias eius: & exaltabit te, vt hereditate poſſideas terram: cum perierint peccatores videbis.

D

Expecta dominum;] nempe, vel auxiliatorem vel remuneratorem Dominum: *& cuſtodi vias eius*] hoc eſt, expecta, & eius quem expectandum putas, mandata conſerua. Etſi contereris, etſi affligaris, etſi ægritudine deficias, tamen expecta Dominum, non te confundet ſpes. Veniet Dominus, *& exaltabit te, vt hereditate poſſideas terram.*] Liquet ſuperiorem eſſe terram, non iſtam in valle terrenam: ſed illam quæ eſt repromiſſionis æternæ: in qua quicumque conſtituitur, exaltator is Domino. *Videbis autem cum perierint peccatores.*] Tunc enim iuſtorum remuneratio erit, cum iudicium fuerit de meritis impiorum. Sed non vno genere pereunt peccatores. Ante tibi pereunt, ſi eorum potentiam, diuitias non miteris: ſi non te moneat cum eos honoribus, liberis, amicis abundare cognoueris. Hæc enim ſæculi ſunt, & ſæculum ſæculare ſubiacet malignitati: & princeps mundi iis qui ſibi ſeruiunt, fauet, ſecundum illud: *Omnia tibi dabo, ſi procidens adoraueris me.* Quid quæris vt ea tibi dentur, cum ipſe impius qui dat, in eis diutius eſſe non poſſit? Tranſit etiam ipſe: quomodo poſſunt non tranſire quæ contulit? Tu modo conſtantem animum gere, iuſtitiam tene, nemo te moueat, & videbis nihil eſſe impium. Denique audi dicentem.

Rom. 5. Pſal. 26. Pſal. 72. Ioan. 14. Matth. 4.

E

Vidi impium ſuperexaltatum, & eleuatum ſuper cedros Libani.

Et tranſiui, & ecce non erat: quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius.

Vidi impium.] Vidi eum in ſæculo hoc, vidi oculis corporis. Vidi etiam eleuantem ſe, & ſuperexaltãtem ſermonibus ſuis, *exiſtimantem ſe aliquid eſſe, qui nihil eſt.* Quomodo ſe ſuperexaltat? *Ponam*, inquit, *thronum meum ſuper nubes: & ero ſimilis altiſſimo.* Exaltat ſe, vt videas eum *ſicut cedros Libani ſuperexaltatum.* Cedri & ipſæ altæ ſunt, & in monte ſunt altiſſimo. Merito ergo ſuperexaltatæ ſunt: & ſuperexaltatus videtur impius, qui ſe in illo monte conſtituit, de quo ſcriptum eſt: *Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis huic monti: Tollere, & iactare in mare.* Huic. Cui? Dæmonio, inquit, à quo iſte inuaſus fuerat & oppreſſus, quem miramini eſſe ſanatum. Ideo charitatem magis habet in Chriſto, quam poteſtatem in diabolo. Vides cedrum in monte altiſſimo ſuperexaltatum: ſed vento frangitur, ſed igni exuritur, ſed vetuſtate diſſoluitur. Ita eſt diues in ſæculo. Fulget quidem ſplendore quodam gratiæ ſæcularis vt Libanus, nixus eſt mundi potentia, opibus & diuitiis exultat. Videtur tibi aliquid eſſe antequam dicas: *Tranſiens videbo.* Sicut enim Moyſes animo & mente tranſiuit materialia, & Deum vidit: ita & tu ſi tranſeas hinc, ad Dei gratiam veſtigium tuæ mentis attollens; videbis eum nihil eſſe qui in hac terra ſibi potẽtiſſimus videbatur. Ideo animæ tuæ dicit, menti tuæ dicit Deus verbum: *Ades huc à Libano ſponſa, ades huc à Libano: tranſibis & pertranſibis.* Si tranſeas ſæcularia, pertranſies ad paradiſum. Audi tranſeuntem: *Memento mei Domine cum veneris in regnum tuum.* Audi iterum pertranſeuntem: *Amen amen dico tibi: Hodie mecum eris in paradiſo.* Quid eſt, *Ecce non erat?*] *In principio* vtique *verbum erat.* Et qui verbum videt, qui particeps verbi eſt, vtique & ipſe eſt: quia verbum Dei ſemper eſt. Et ſermo qui de ipſo eſt, non eſt, eſt & non, ſed eſt: & manet in eo qui ſequitur Deum. Qui autem neſcit verbum, non eſt: quia non adhæret ei qui dixit, *Ego ſum qui ſum.* Qui autem adhæret ei, vnus ſpiritus eſt. Vbi autem ſpiritus, ibi & vita. Ideo tibi dicit ſcriptura de Deo. *Qui viuificat mortuos, & vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt*: hoc eſt, vocat gentes quæ non erant, tanquam populum ſuum qui erat. Erant enim patres noſtri, qui erant electi Dei. Et alibi dicitur: *Cognouit Dominus qui ſunt ipſius*, non cognoſcit eos qui non ſunt. Et Eſther ait. *Non des virgam regni tui iis qui non ſunt.* Recte ergo iuſtus dicit: *Et tranſiui, & ecce non erat*] hoc eſt, vidi eum ſuperexaltatum in ſæculo antequam conſiderarem quia nihil eſt ſæculum. Vbi autem tranſiui mente ſupra mundum, vidi quia iam non erat qui ante erat ſuperexaltatus in hoc mundo. Et tu ſi iuſtus es, tranſi à præſentibus ad ea quæ futura ſunt, & tranſibunt tibi præſentia. *Cœlum & terra tranſibunt: verba autem mea non prætéribunt.* Iuſto ergo omnia tranſeunt. Tranſit impius, ſimilis vanitati eſt, & *dies eius ſicut vmbra prætereunt.* Nec ſolum prætereunt iuſto præſentia, ſed etiam cum ad ea quæ ſunt futura intenderit, iam iſta prætereunt. Vide quomodo iuſto præſentia præteriẽre. Vtique temporibus Dauid prophetæ ſynagoga erat, Eccleſia ex gentibus non erat: & tamen futuris quaſi præſentibus dicit: *Benedicite gentes Deum noſtrum.* Deinde ſupra ait: *Aſcendit Deus in iubilatione.* Tranſiuit perfidiæ ventura tempora, non ætate, ſed mente: & reſurrectionem Domini multo poſt ſæculo futuram pia fidei deuotione celebrauit, dicens: *Pſallite Deo noſtro, pſallite, pſallite regi noſtro, pſallite ſapienter.* Quaſi intereſſet ipſis Chriſti & Eccleſiæ nuptialis copulæ ſacramentis, ita tripudiat & gaudet. Cauſam quoque celebritatis expreſſit, dicens: *Regnabat Dominus ſuper omnem terram.* Ergo ſi nos prætereamus, & illa

Galat. 6. Eſa. 14. Amos. 2.

F

Matth. 17. Ibidem. Zach. 11. Exod. 3. Cant. 4. Luc. 23. Ibidem. Ioan. 1.

G

Eſa. 40. 1. Cor. 1. Exod. 3. 1. Cor. 6. Rom. 4. 2. Tim. 2. Eſther 14.

H

Matth. 24. Pſal. 143. Pſal. 67. Pſal. 46. Ibidem. Ibidem.

præter-

A præteriſſe quæ futura ſunt, nobis videntur: vt ſi in nauigando terram prætereas, illam quoque videas prætetite, & quaſi à te diſcedere. Sæpe nautæ, maxime in poteſtate, fugiunt terram. Et tamen cum eá fugiunt nauigantes, ipſa potius fugere videtur à nauigantibus. Et tu ſi fugias mundum hunc, & ipſe te effugiet: ſi prætereas terram hanc, & ipſa te præterit. Et tu in mari hoc nauigas, & in hoc ſæculo fluctus fuge: terra ſaxa habet, lapides habet ſicut ſcriptum eſt: *Lapides de via proiicite.* Esai. 62. Si feſtines per ſèrium hoc profundum ad portum diuinæ voluntatis, videbis tibi hæc omnia præteriſſe. Quid enim intereſt vtrum præterierint, an tibi ea iudices prætetiſſe? Eſt & alius impius qui videtur exaltatus & eleuatus ſuper cedros Libani: & ſi tranſeas, non erit, nec locum eius inuenies. Vide mihi ſcribam Iudaicum reddentem ſeriem veterum ſcripturarum, ſed non ſequentem. Audis quia labiis reddidit, miraris vt doctum. Interrogas quid ſentiat: reſpondet ſecundum litteram, percurrit hiſtoriam. Superexaltatus videtur tibi & eleuatus ſi litteram cogites.
B Tranſi ad intelligentiam ſpiritalem, quia lex ſpiritalis eſt; Rom. 7. vides illum nihil eſſe, tum dicis: *Vidi impium ſuperexaltatum: & tranſiui, & ecce non erat: & quæſiui eum, & non eſt inuentus locus eius.*] Quæſiui eum vbi eſſe debuerat: vbi ita eſt, non illum inueni. Non erat ibi vbi vita erat, quia mortuus erat, & ideo nec locus eius inuentus eſt. Qui enim mortui locus, qui non erat nec fuit vnquam? Non enim fuit, qui in littera erat. *Littera enim occidit, ſpiritus autem viuificat.* 2 Cor. 3. Quæſiui ergo eum, vt inuenirem: ille ſe non præbuit, vt inueniretur: hoc eſt, ego eum volui conuertere, ille ſe mihi præbere noluit vt conuerteretur. Feci quæ erant quærentis: ille refugit ea quæ eſſe debuerant reuertentis Denique anima quæ conuerti vult, verbum requirit: & Cant. 3. cum inuenerit, dicit, *Tenui eum, & non dimittam eum*, hoc eſt, Dei filium, Dei verbum. Iniuſtum autem qui ſanari noluit, quæſiui eum, & non inueni eum, & ideo non illum imiteris.

Cuſtodi innocentiam, & vide æquitatem: quia ſunt reliquiæ homini pacifico.

C *Iniuſti autem diſperibunt: ſimul reliquiæ impiorum interibunt.*

Matth. 5. Pſal. 44. *Cuſtodi innocentiam, &c.*] Qui cuſtodit innocentiam, æquitatem videt: quoniam *qui mundus eſt, Deum videt*; cuius virga recta eſt, & recta iuſtitia, vt auerſetur eos qui declinauerint ad ſtudia prauitatis. Bona innocentia, quæ Deum videt. Denique alij poſuerunt: *Cuſtodi perfectionem.* Perfectus eſt enim qui malitiam neſcit, nec dolum nouit. Ideo, inquit, *cuſtodi perfectionem*, [*quia ſunt reliquiæ homini pacifico.*] Reliquiæ dicuntur hominis de corpore mortui, de eius exuuiis. Ideo reliquiæ, quia poſt mortem hominis videntur ſupereſſe. Superſunt enim quæ ſeruantur ad reſurrectionem. 1 Cor. 15. *Oportet enim hoc corruptibile induere incorruptionem, & hoc mortale induere immortalitatem.* Ergo magis reliquiæ ſunt hominis ſpes reſurrectionis, & fides conuerſionis, & gratia dilectionis: Pſalm. 1. quoniam *impij non reſurgunt in iudicium.* Vita autem iuſtorum nota eſt Deo, & iudicio Domini comprobatur. Rom. 11. D Huic loco pulchre illud conuenit: *Reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt.* Eſa. 41. [*Iniuſti autem diſperibunt ſimul, reliquiæ impiorum interibunt.*] Iuſtorum reliquiæ virtutes ſunt: impiorum reliquiæ, improbitas, atque perfidia ac peccatum. Ea delebuntur vt non ſint.

Salus autem iuſtorum à Domino: & protector eorum in tempore tribulationis.

Et adiuuabit eos Dominus, & liberabit eos, & eruet eos à peccatoribus: & ſaluabit eos, quia ſperauerunt in eum.

Salus autem iuſtorum à Domino.] Non à ſæculo, non ab elemento. Mat. 24. *Cælum & terra præteribunt.* Non committo ſalutem meam cælo, quia & ipſum præterit, quia de pluribus Pſalm. 101. Heb. 1. cælis dictum eſt: *Ipſi peribunt, tu autem permanes.* Deo ſoli committo, qui permanet, qui poteſt peccata donare, vt protector meus ſit in tempore tribulationis, & adiuuet me, & liberet me, & eripiat me à peccatoribus iudicij ſui tempore: & ſaluum me faciat, quoniam ſperaui in eum. In ipſum ſolum ſperaui. Non vult enim nos & ſibi & alij ſeruire. Qui ipſi ſoli ſeruit, liberatur: quoniam ipſi eſt laus, gloria, perpetuitas à ſæculis, & nunc & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculorum. E

S. AMBROSII IN PSALMUM XXXVI. enarrationis finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, IN PSALMUM DAVID XXXVII. Enarratio. F

Præfatio in Pſalmum XXXVII.

DE pœnitentia duos iamdudum ſcripſi libellos: & iterum ſcribendum arbitror. Primum, quia vtile eſt vel quotidie veniam delictorum precari: deinde, quoniam in illis duobus libellis adhortatio pœnitentiæ vel profectus eſt, ſi geratur: nunc autem quemadmodum agi pœnitẽtia debeat, exprimendum eſt. Nihil enim prodeſt agere, niſi ita agatur vt oportet. In quo ſanctus Dauid ſequendum nobis propoſuit magiſterium, qui ideo mihi videtur guſtaſſe peccatũ, vt doceret quemadmodum peccatum poſſet aboleri. Vnde enim medicina niſi de vulnere ſumpſit exordium? Dũ prima ætas generis humani docet alios quod ſibi profuit, & quemadmodum vulnus ſuum ſanauerit, aliis oſtendit, vſus artem fecit, & ægritudo magiſterium. Ipſa eſt enim prima & valida ſecta medicinę, quam experientia non cõiectura formauit. G Ideoque ab experientia, ἐμπειρικοὶ primo medici ſunt vocati, & ex ea ſecta cæteræ deriuatæ ſunt, atq; ab ea vſum quendam ſuæ ſumpſere virtutis. Quid autem eſt ad cohortationẽ pœnitentiæ validius, quam quod ſanctus propheta Dauid peccatorum noſtrorum nos docuit pœnitere? Quis enim dedignetur humiliare ſe Deo, cum rex ſe humiliauerit? Aut quis dubitet affligere animam ſuam, cum propheta tantus afflixerit, ſoluens pretiũ lachrymarum pro redemptione peccati? Et quamuis toto ſcriptorum ſuorum corpore gerendæ pœnitentiæ præcepta diffuderit (quis enim eius Pſalmus non medicamentũ eſt conſcientiæ peccatricis? Pſal. 119. Pſal. 49. cum alibi quemadmodum impulſus ſit, alibi quemadmodum conturbatus oſtenderit: vt non ſolum quemadmodum ſint ſananda, ſed etiam quemadmodum cauenda vulnera, demonſtraret, & ſuo nos doceret exemplo. quis autẽ ſtare ſe credat, vbi lapſus eſt etiam fortior?) tamen in trigeſimo ſeptimo Pſalmo maiorem vim doloris interni, & lamentabilis deplorationis H expreſſit. Denique in exordio ipſe nos titulus admonet huiuſmodi præcepta formari. Sic enim legimus.

Titulus Pſalmi XXXVII.

In commemorationem diei ſabbathi. Pſalmus Dauid.

Plena pœnitentiæ definitio, commemoratio eſt delictorum, vt vnuſquiſque peccata ſua velut quodam quotidiani ſermonis caſtiget flagello, & commiſſa ſibi flagitia condemnet. Sic enim docemur, dicente Domino: *Dic iniquitates tuas, vt iuſtificeris.* Eſai. 43. Et Apoſtolus ait. *Ore confeſſio fit ad ſalutem.* Rom. 10. Sed forte moueat, quia non dixit, Peccatorum

commemorationem, sed de die sabbati, aut (sicut alius habet) sabbatorum. Quid est autem sabbatum, nisi requies futurorum, leuamen præsentium, quo lex iubet hominum opera feriari, onera deponi? Quæ sunt grauiora onera, nisi nostra peccata? Hæc deponuntur in sabbatorum diebus: hoc est, in hoc vitæ istius tempore. Septem enim diebus hebdomas omnis concluditur: *sex diebus mundus iste formatus est, septimo die requieuit Dominus ab opere suo*: qui in nostra mansuetudine requiescit, sicut ipse dixit: *Super quem requiescam, nisi supra humilem & mansuetum?* Absolue te ergo omni sabbato & alleua pondus errorum, vt securus ad illius futuri sabbati requiem peruenire merearis. Nam si hinc peccata grauia portaueris, illic requiem non habebis. Exonera igitur tuam mentem, reijce omnia quibus cõscientia grauatur & premitur, *ne fiat fuga tua hyeme vel sabbato.* Vita hæc in labore est, illa in requie. Leuiorem te sæculi huius reperiat consummatio, ne oneratus peccatis fugere non possis. Ante fuge, vt præuenias. Fugit sæculum, qui sæculi illecebris non tenetur, qui se omni cura eius absoluit. Fuge iram futuram, hoc est, iudicij diem. Fugit eam qui egerit pœnitentiam. Sic enim definiuit Ioannes Baptista, dicens: *Generatio viperarum, quis vobis demonstrauit fugere ab ira ventura? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ.* Audistis hodie legi quia *Ioannes baptizabat in Aenon iuxta Salim.* Ænon dicitur *oculus suppliciorum*, Salim *ipse ascendens.* Hoc habet interpretatio. Qui ergo baptizari eligit, supplicia præuidet. Et ideo confugit ad baptismatis sacramentum, vt peccatum omne deponat, ne obnoxius incipiat esse supplicijs. Et forte supplicia præuidet qui baptizatur baptismo pœnitentiæ: at vero ille gratiam spectat, qui baptizatur in Christo. Baptismus ergo Ioannis, oculus suppliciorum est: baptismus Christi, oculus gratiarum. Tametsi in Ænon baptizabat Ioannes, iuxta ascendentem baptizabat. Hoc .n. & ista habet interpretatio, vt Salim dicatur *ipse ascendens.* Proximus ergo erat Christo, qui eius nuntiabat aduentum. Etenim *filius hominis qui descendit de cælo ipse est & qui ascendit in cælum, vt impleret omnia.* Sed quia qualis cœlestis, tales & cœlestes: & ille ascendit in cœlum, qui terrena deponens consepelitur in Christo, vt cum Christo resurgat à morte peccati ad nouitatem vitæ, hæreditarisque consortium, vt fiat sicut scriptum est, *Dei hæres, Christi cohæres.* Vera ergo medicina est gerere pœnitentiam: quæ tunc legitimè prædicata est, quando medicus venit è cœlo qui non exasperaret vulnera, sed sanaret. Bonus medicus, qui docuit quemadmodum in hac terra corporis nostri remedia quæreremus, cum flos nobis herbæ salutaris oriretur, qui de peccato damnauit peccatum in carne. Antidotum ergo facta est caro, quæ erat venenum antè peccati, quia erat illecebra peccatorum. Audi quemadmodum antidotum caro. *Dei verbum factum est caro: misit manum in cauernam aspidum*; venenum enacuauit, peccatum abstulit: id est, de peccato damnauit peccatum in carne. Et vt hoc possit plenius considerari, ipsum Apostoli capitulum recenseamus. Namque ita scriptum est. *Deus mittens filium suum in similitudinem carnis peccati, de peccato damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis, vt non secundum carnem ambulemus. sed secundum spiritum.* Venit ergo Dei filius in similitudine carnis peccati. Non vtique in similitudine carnis venit, qui veram carnem suscepit: sed in similitudine carnis peccati, id est, carnis peccatricis. Facta enim erat fraude & veneno infusa serpentis caro nostra caro peccati. Postquam & obnoxia facta peccato, facta erat caro mortis: quia erat morti debita. Huius carnis iam reæ, iam præiudicatæ similitudinem Christus in sua carne suscepit: quia etsi naturalem substantiam carnis huius susceperat, non tamen contagia vlla susceperat, nec in iniquitatibus conceptus, & natus est in delictis, *qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed de Spiritu sancto natus ex Virgine est.* Quid ergo est: *De peccato damnauit peccatum in carne?* Vtrum de similitudine carnis peccati? an quia peccata nostra Christus non vsu, sed qualitate suscepit: non crimine, sed suæ misericordiæ sacramento, & *peccatum pro nobis factus est, qui peccatum ipse non fecit?* An vero quia etiam de ista carne peccati, hoc est, nostra hac obnoxia & præiudicata damnauit peccatum in carne, docendo quemadmodum in carne positi non secundum carnem ambulemus, sed secundum spiritum? Peccatum quippe est secundum carnem ambulare: quia luxui & voluptatibus & lasciuiis & carnis cupiditatibus viuit, qui secundum carnis sapientiam conuersatur. *Sapientia* enim *carnis inimica est Deo.* Vnde qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Ideoque peccatum damnat de peccato: qui se à carnis vitijs alleuando, secundum spiritum viuit; totus Deo deditus, & cælestibus intentus oraculis, propter quod Christus aduenit, vt non suam, id est carnis, sed Dei faceret voluntatem. Si quis ergo illum sequatur, vt faciat quæ placẽt Deo, & carnis suæ comprimat appetentiam: imitator est Christi. Quid senserimus, expressimus. Qui legis, elige quid sequaris. Nullus error vbi simplex pietatis affectus, atque omnis fidelis est sensus. Damnauit peccatum Christus suscipiendo similitudinem carnis peccati, vt delicta nostræ carnis aboleret. Damnauit peccatum, *vt peccata nostra in sua carne crucifigeret, factus pro nobis ipse peccatum: vt nos in ipso essemus iustitia Dei*, qui eramus captiuitas mortis, & præda serpentis. Ergo pietatis est susceptio peccatorum ista, non criminis. Per hoc peccatum nos Deus æternus absoluit, *qui filio suo proprio non pepercit, sed peccatum eum fecit esse pro nobis.* Deinde damnauit peccatum Christus in carne de ipsa carne peccati, quæ iudiciali quodam vigore & auctoritate censoria odit vitia quæ amare consueuerat, & horret impudicitiam, quam voluptatem putabat. Segregat se à lasciuijs, abdicat à cupiditatibus, renuntiat criminibus atque flagitijs, propulsat auaritiam, quæ virilitatem quandam carnis effœminat. En tibi illum Christi imitatorem, & ipsum de peccato peccatum in carne damnantem. *Sic curro*, inquit, *non vt in incertum: sic luctor, non vt aera cædens, sed castigo corpus meum, & seruituti redigo: ne cum alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar.* Non superfluo (vt arbitror) euagati sumus; quia & hoc ad medicinam hominis pertinebat: cui medicinæ prospiciens Deus sicut terram istam salubres herbarum atque arborum succos ferre præcepit, quibus carnis vulnera curarentur: ita etiam præceptis salutaribus repleuit diuinarum seriem scripturarum, quibus infirmitas animæ sanaretur. Itaque quam graue est vt muta animalia medicari sibi nouerint, & vulneribus suis herbas salubres requirant, deligere non refutent: & hominum industria non requirat, quibus etiam medicus est missus, qui medicinæ salutaris in veteribus scripturis semina demonstraret & noua ipse deferret? Quam multa itaque salubria sunt, quæ noxia perfunctoriè iudicantur? De ipsa terra sumamus exempla. Serpens alit venenum, morsus noxios habet, vulnerat carnem: sed in ipso quoque eius veneno antidotum reperies, si requiras. Denique caro eius exuritur, cuius puluere theriaca conficitur: quia veneni vis consueuit hebetari, vt nocere non possit. Non terra ergo in vitio, quæ serpentem generat: sed ille qui nescit cauere serpentem. Ipse serpens potest tibi prodesse, si intelligas: immo si medici præcepta non spernas, imitandum disce quem putas esse fugiendum. *Estote*, inquit, *astuti sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.* Serua caput tuum sicut serpens: & si laceratus toto corpore fueris, reuiuisces. Caput tuum Christus est, quia *caput ipse est viri.* Si seruaueris fidem, etsi mortuus fueris sicut serpens, & tu resurges. Imitare serpentem, qui exteriorem suum exuit, vt renouetur interior. Imitare serpentem, qui venenum suum euomuit. Beatus si & tu cogitationes tuas malas euomas, & malitiæ tuæ venena deponas. Celebris sermo est, & scriptorũ auctoritate robustus, serpentem aquis appropinquantem sibilo sibi fœminæ anguis sponsare concubitus: illam propriæ consulentẽ saluti, ea spondere lege petitos coitus sui vsus, si serpens venenum euomat, captumque obedire iussis, arma deponere, ac proprij more conuentus caput ori eius inserere: atque, vbi calescere cœperit cõsuetudo, seu naturæ quadam violentia, seu libidinis ardore fœminam stringere ora, morsusque libidinis oculis premere, atque ita caput serpen-

Marginal notes: A — Exod. 20. Hebr. 4. Hier. 17. Exod. 23. Esai. 66 Matt. 24 — B — Matth. 3 Ioan. 3. Matth. 3. Ioan. 3. Ephes. 4 1. Cor. 15 — C — Rom. 6 Rom. 8 Ibidem. Ioan. 1. Esai. 11. Rom. 8 Ibidem. — D — Psal. 50. Ioan. 1. Matt. 1. Rom. 8. 2. Cor. 5. — E — 1. Petr. 2 Rom. 8. Ibid. Ioan. 6 Galat. 5 — F — Rom. 8. 2. Cor. 5. Rom. 8 2. Cor. 5. 1. Cor. 9 — G — Eccl. 38 — H — Mat. 10. 1. Cor. 11.

A Genes. 3. tis abiciendi. Nonne in natura serpentis mysterium fidei
recognosces? Serpens ille paradisi prior fœminam ad cul-
pæ adulterium prouocauit: sed vbi venenum eius effu-
1.Cor. 15 sum est in hunc mondum, soboles illius fœminę circum-
uentione parentis, & fraude multa serpentis, armis eum
suis exuit, & caput illius amputauit. Quod si venena
præualuerint, & peccatum in quo est aculeus mortis
irrepserit: vtere medicorum exemplo, vt tibi serpens
vel sero moriatur. Conteras eius venenum, corpusque
comminuas, & admixtum salutaribus succis noueris
temperandum, vt non solum vim suam & virus amit-
tat, sed etiam fiet remedium de veneno. Moritur au-
tem tibi serpens ille intelligibilis, si tu moriaris peccato
& tibi tua peccata moriantur. Sic conteritur eius vene-
num si te tua facta compungant: sic omne virus eius abole
tur, si bonis operibus tegas, & fideli confessione tem-
peres crimen admissum. Audi quemadmodum virtus
B draconis ipsius conteratur *Conterat*, inquit, *deus satanam*
Rom. 16. *sub pedibus vestris*. Contere primo cor tuum, in quo erat
Heb. 9. draconis cubile, vt non inueniat vbi possit habitare. Con-
tere draconis carnes. Carnes eius, peccata nostra sunt.
Iob 40. Ideo tibi, dicit Deus *Epulantur in eo gentes*. Et infra ait:
Iob 41. *Præcurrit mors ei; carnes autem corporis eius sunt adhærentes ei.*
1 Cor. 12. Sicut enim sancti, corpus & membra sunt Christi: ita
peccatores qui peccatum non deserunt, sed peccato inhæ-
rent, corpus draconis membra sunt. Ideo nos Christi cor
Iob. 40. pus epulamur, illi autem corpus epulantur draconis. Nos
epulamur qui Christo adhærere contendimus, remissio-
nem quotidianam & veniam peccatorum. Illi autem qui
peccatis quotidie peccata connectunt, continuationem
flagitiorum epulantur & criminum. Contere igitur has
carnes, & super eas contritionem tui cordis asperge.
Deinde *mitte super os eius Iordanis aquã*. Iordanis enim descẽ-
sio & ascensio est: quoniã qui in fontem sacrum descende-
rit, & ascendit, vt quæ superiora sunt quærat. Descendit
Iosue. 3. enim in mortem Christi, qui baptizatur in Christo, & in
Rom. 6. resurrectionem eius ascendit. Si autem iam baptizatus es
tasti, mitte aquam lachrymarum, non mendacem, sed
C Psal. 129. veram, vt de profundo clames ad Dominum Deum tu-
Ierem. 31. um, vt dicatur de te: *Vox audita est in Rama fletus & vlulatus*
multus, Rachel plorans filios suos, noluit consolari, quia non sunt.
1 Reg. 8. Rachel Ecclesia est, in qua benedicetur plebs Dei. Ipsa
pro te fleat, ipsa tua peccata deploret & fleat plurimum,
vt consolationem facile non admittat, quemadmodum
Luc. 15. qui plurimum dolent. Ideo consolari se noluit quoniam
qui eras, esse desisti. Sed hac perseuerantia doloris & fle-
tus emereatur vt dicat: *Filius meus mortuus erat, & reuixit:*
perierat, & inuentus est. Aut forte *consolari se noluit Rachel in*
Matth. 2. *filiis Iudæorum quia non sunt*: quos vtique ideo genuerat, vt
Matth. 23. essent: & ideo non admisit consolationem occisis paruu-
lis ab Herode, quia nec in aduentum Iesu crediderunt,
mensuram sceleris adimplentes, vt & paruulos interfice-
rent, vt inter eos & filius Virginis necaretur. Ergo Eccle-
sia Domini in Iudæis consolari se noluit, *quia non sunt*: in
Christianis autem qui ex nationibus congregati sunt epu-
D larur & gaudet: quoniam cœperunt esse, qui nõ erant. Mi-
sisti ergo aquam Iordanis, aquam gratiæ: hoc primum bi-
Psal. 9 be. Misisti aquam lachrymarum, aquam pœnitentiæ. hoc
Prouerb. 9 secundum est poculum, vt primum repares. *Bibe aquam*
de tuis vasis, bibe aquam de tuis fletibus, vt dicas: *Et potum*
Psal. 101. *meum fletu temperabam*. Fletus ergo tuus, potus est tuus, &
lachrimæ tuæ cibus est tuus: *Fuerunt*, inquit, *mihi lachry-*
Psal. 41. *mæ meæ panis*. Si lachrymæ panis, habes ex peccato iniqui-
tatis cibum conuersionis, secundum illud quod legis in
Luc. 7. Euangelio: *quoniam cui plus dimittitur plus diligit*. Vnde
sæpe videmus aliquos qui ante negligentes fuerunt Chri
stiani, peccato aliquo commisso fieri diligentiores, &
ex illo per pœnitentiam euadere solere perfectos Sicut igi-
tur ex peccato conuersio, ita remedium de veneno. Au-
Prou. 18. di hoc remedium. *Iustus in principio sermonis accusator est sui*.
Venenum, peccatum est: remedium, accusatio sui crimi-
nis. Venenum iniquitas est: confessio, remedium pro-
lapsionis Et ideo vere remedium de veneno est, si dicas
Esai. 43. iniquitates tuas, vt iustificeris: Sed iam Psalmum adori-
amur, vt ipse nos doceat, quemadmodum agenda pœni-
tentia sit. Itaque sic incipit. E

Psalmus trigesimus septimus.

D*omine ne in ira tua arguas me: neque in furore tuo corripias me*

Qui pœnitentiam agit, paratus esse debet ad opprobria
perferenda, iniuriasque subeundas, nec commoueri, si
quis ei peccati sui crimen obiciat. Cum enim ipse accusa-
re se debeat, quemadmodum alium non sustinet arguen-
tem? Quod si ab homine argui timere non debet, quan- Heb. 12.
to magis à Domino Deo suo, cui omnes etiam in iis quæ
sunt occulta peccamus? cum præsertim condemnatio præ
sentium, absolutio futurorum sit. Qui autem non con- Psal. 72.
demnantur in sæculo, *cum hominibus non flagellabuntur*. Væ
mihi si de me dicatur: *Recepit mercedem suam*. Si bonum Matth. 6.
factum hac condemnatur sententia: quanto magis cri- F
men grauatur? Nam si misericordia facili iactata sermo-
ne, fructu fraudatur æterno: quanto magis iniquitatis
pœna acerbioris tenoris accessione differtur? Ergo qui pœ-
nitentiam agit, offerre se debet ad pœnam vt hic pu- 1 Pet. 5.
niatur à Domino, non ad supplicia æterna seruetur: nec 2.Reg. 24.
expectare tempus, sed occurrere diuinæ indignationi.
Vide facta Dauid eius precibus conuenire. Offenderat
Dominum, quia numerari iusserat populum. Confessio-
ne præuenit Dei nuntium, peccasse se valde, & nimis
stulte fecisse commemorans: non quasi admoneret ob-
litum, sed quasi vrgeret morantem, ne diutius commo-
tionem differret offensæ. *Peccaui*, inquit, *valde, quoniam* 1.Par. 21.
verbum hoc feci. Et nunc Domine dele iniquitatem serui tui. Quo-
modo autem deleantur peccata, audi dicentem: *Solutum* Esai. 40.
est peccatum eius, quia recepit de manu Domini duplicia peccata
sua. Non ergo penitus sibi peccatum remitti postulat, sed
moderata solutione deleri: hoc est, vt in futurum eius 1.Par. 21.
memoria deleatur. Denique quasi interpellantis voce
conuentus Dominus ne vindicta commissi protelare- G
tur erroris, misit ad eum Gad prophetam: & ille venit
ad regem, & dixit ei; *Quod fieri velis, elige: triennis famem su-*
per terram, aut tribus mensibus fugere te a facie inimicorum tuo-
rum, & illos persequentes: aut triduo fieri mortem in terra. Et
nunc scito, & vide quid respondeam illi qui misit me. Vide do-
cen em Deum qua moderatione eius indignatio leniatur
si non penitus verbera recusemus, sed qualitatem leuan-
di, non euitandi supplicij postulemus. Tria proposuit,
vt quod moderatius putaret, eligeret. Vide etiam quem- Rom. 2.
admodum ad pœnitentiam prouocat, vt nos offera-
mus iniuriæ: eligere pœnam mandans, vt in ipsa pœna
electionis quædam prærogatiua seruetur, & reo suo blan-
diatur hoc verbo *Et dixit Dauid ad Gad: Angustiæ mihi sunt in* 1. Par. 21.
his tribus: sed magis incidam in manus Domini (quoniam magna
est misericordia illius) quam in hominum manus. Numquid do-
nari sibi pœnam poposcit erroris? Quod si fecisset, im-
pudentiæ notaretur, qui moderationi diuinæ fuisset in-
gratus. Nam plurimum suffragatur reo verecunda con- H
fessio: & pœnam quam defensione euitare non possu-
mus, pudore leuamus. Elegit non quod à flagello esset
immune, sed quod moderatius iudicauit: vt Dei lenitati
magis, qui nosset ignoscere, quam hominum se commit-
teret potestati, qui mensuram vltionis frequenter exce-
derent. Miseretur itaque, qui nescit errare: non misere-
tur qui erroris est particeps. Nec fefellit sanctum Dauid
fides sua, sed in ipsa quoque offensione gratiam diuinæ
miserationis emeruit. Nam qui proposuerat mortem tri-
duo exercere in terra: ne vnum quidem diem passus est 2. Reg. 24.
præterire, sed ad horam prandij libenter indulsit, &
(vt verbo scripturæ vtar) *habuit pœnitentiam super malitiam*.
Vide quomodo te scriptura hortatur vt & tu pœniten-
tiam non refugias, si sequaris Deum, quem sequi
debes. Bene addidit, *Super malitiam*: quia videtur
omnis dura esse vindicta. Ideo dies iudicij, *dies* di-
citur *mala*, de qua beatus est qui per Deum liberatur,
vt scriptum est: *In die mala liberabit eum Dominus*. *Et*

dixit,

A Pſal.40. 2.Reg.24. *dixit*, inquit, *angelo Dominus vt remitteret manum ſuam.* Videat autem quia quando vult Dominus ignoſcere, dat gratiam & fiduciam deprecandi. *Et vidit Dauid ferientem angelum, & dixit: Ego ſum, ego peccaui, & ego paſtor malefeci, & iſta oues quid fecerunt? Fiat manus tua in me & in domum patris mei.* Par.21. Si mandauerat Dominus angelo vt parceret, quomodo feriebat adhuc angelus: niſi quia Dominus etſi vult ignoſcere, vult rogari, & vt rogetur, hortatur? Nec vidiſſet homo angelum ferientem, niſi Dominus eius oculis angelum reuelaſſet. Vnde & Eliſæus dicit: *Domine aperi nunc oculos pueri huius, vt videat.* 4.Reg.6. *Et aperti ſunt oculi pueri eius, & vidit montem equis repletum & curribus in circuitu Prophetæ.* Nec te moueat quod perſona vilior ferunli quam Prophetæ vel Regis, quia vilior & equorum & curruum ſpecies quam ſanctitas angelorum. Pſal.91. Et fortaſſe aliquibus perfunctoriè legentibus durum videatur quod Dauid ille humilis corde atque manſuetus, B 2.Reg.24. qui parcebat inimicis, mortem magis populi elegit, quam ſuam fugam, aut famem ſuper terram. Famem populi vitauit, quia grauior morte & omnibus ſupplicijs habetur, quam ſequitur etiam peſtilentia, quæ cœlum contaminat, mortem accruat. Suam fugam nō popoſcit, propter illud, quia propheta pro populo deprecari poterat ſicut factum eſt, populus pro propheta interuenire non poterat. 1.Reg.2. 2.Reg.24. Scriptum eſt enim: *Si populus errauerit, ſacerdos orabit pro eo: ſi ſacerdos errauerit, quis rogabit pro eo?* Et tamen vbi vidit occidi populum, ipſe ſe angelo ferienti obtulit, vt ipſe potius pro populo feriretur. Plus eſt quod nec ipſa perterritus ſpecie mortuorum gladio ſe obtulit, quam ſi ſermonem propoſitæ conditionis optaſſet. In electione itaque rationem ſecutus eſt, in dolore pietatem. Vide autem Domini gratiam, quod & ipſe à propoſita conditione deflexit. Numquid aliquod miſerationis eſt crimen, quia plus minatur, & minus exigit, qui in remuneratione præmiorum ſua promiſſa cuſtodit, in exactione pœnarum præſcriptum remordet? C Cum iraſcitur in reum, differt: cum miſeretur properat, vt abſoluat: terret, vt corrigat: admonet vt emendet: præuenit, vt ignoſcat. Vnde & alibi ait Propheta de Domino: Pſal.74. *Calix in manu Domini vini meri plenus eſt mixto, verumtamen fex eius non eſt exinanita.* Ad terrendum plenus eſt calix, ad feriendum non eſt exinanitus. Plenus erat calix cum mors per triduum mandaretur: ſed occurrit 2.Reg.24. miſericordia Dei, tenuit manum angeli priuſquam calicem iuſtum exinaniret. Vt ſcias autem quia calix pœna vel gladius eſt, audi dicentem: *Accipe calicem vini meri huius de manu mea, & potabis omnes gentes ad quas ego mitto te, &* Hier.25. *voment, & inſanient à facie gladii.* Et ad Hieruſalem dicitur: *Bibiſti calicem iræ de manu Domini: calicem enim ruinæ bibiſti, & exinaniſti, nec erat qui te conſolaretur.* Eſa.51. Hieruſalem ſupra menſuram bibit, quia ſupra menſuram peccauit. Eccleſia Chriſtianorum calicem iræ exinanire non potuit, ſed exinanitum vnguentum, propter quam ſe Cant.1. Philip.2. Chriſtus exinaniuit, vt vbique fragraret. De manu Domini hoc munus accepit: poculum autem mortis ignorat. Duos calices lego, vnum mortis, alterum vitæ. D Mortis calicem ſuo Chriſtus exinaniuit in ſanguine: & nouum calicem miniſtrauit, vt dicamus: *Calicem ſalutaris ac-* Pſal.115. *cipiam.* Noui calix eſt teſtamenti, qui in remiſſionem effunditur peccatorum. Mat.26. Effunditur hic calix, & *fex eius non inanitur*, quia mundat omne delictum. Diximus quemadmodum in vlciſcendo inflectat Dominus commotionem ſuam: dicamus quemadmodum in remunerando præueniat noſtram precationem, & doceamus exemplo. Audi illum ex duobus latronem dicentem Domino: Luc.23. *Memento mei Domine cum veneris in regnum tuum. Reſpondit Dominus: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiſo.* Ille adhuc rogabat vt meminiſſet ſui cum veniſſet in regnum: & Dominus cum nondum veniſſet, ei iam regnum cæleſte tribuebat. Quam velox miſericordia? Tardius votum precantis, quam remunerantis eſt præmium. Ideo ergo Dauid moderationem tenuit, non remiſſionem orauit dicens: *Domine ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me.*] Furor Græcè θυμὸς dicitur, & iræ impetus. Hoc ergo Latinus voluit exprimere: Neque in ira neque in ipſo impetu iræ arguas me, aut corripias. Correptio autem, eruditio eſt. Ipſa Græcè dicitur παίδευσις, de qua dicitur: *Beatus homo quem tu erudieris Domine.* Non enim Deus paſſioni patet, vt iraſcatur, cum ſit impaſſibilis: ſed quia vindicat, videtur iraſci. Nobis hoc videtur, quia ipſi cum commotione vindicare conſueuimus. Plerumque tamen & homines inueniuntur eum vindicant non moueri; ſed ſumma patientia celebrare vindictam, exercere tormenta. Cur ergo mireris in Deo, ſi hoc interdum in homine recognoſcas? Vindictam autem iram eſſe ſupra diximus. Denique vſus habet vt dicamus de quoquam punito; quia iram incidit legum. Non quia legum iram, ſed quia legum ſeueritatem incidit. Sic & alibi de decem plagis Ægyptiorum ait: *Miſit in eos iram per angelos malos, id eſt vindictam.* Lex enim neſcit iraſci, ſed ſcit legum miniſter. Neſcit ergo iraſci qui auctor eſt legum: cui terrendi eſt voluntas, non puniendi. Imitamini ergo Imperatores exemplum diuinum, vt ſitis in ſtatuendis legibus ſeueriores, in exigendis ſupplicijs miſericordes. Seueritas legum inſolentem reſtringat audaciam: miſericordia principū reos ſubtrahat pœnæ. Recognoſcit igitur Propheta culpam ſuam, videt vulnera, curari poſtulat. Qui ſanari vult, argui non reformidat: ſed non vult argui in furore, ſed in verbo Dei. Verbum Dei, ſanitas eſt. Sic enim legimus: *Miſit verbum ſuum, & ſanauit eos.* Non vult erudiri in ira, ſed in doctrina: vt ſi medicum roges ne ſecet vulnus tuum, ſed medicamentum apponat, vrget medicamento, ſed non ſecat. Denique eſt dolor, ſed non ſupra menſuram doloris. Mordet, ſed non cruentat. Et addidit:

Quoniam ſagittæ tuæ infixæ ſunt mihi: & confirmaſti ſuper me manum tuam.

Quoniam ſagittæ tuæ infixæ ſunt mihi.] Eadem videtur dicere, quæ ſanctus Iob: ſed diuerſa ſunt. Nam & ille ait: *Sagittæ enim Domini in corpore meo ſunt, quarum furor bibit ſanguinem meum, cum incipio loqui, compungunt me.* Ille de vulnere ſui corporis queritur: hic deplorat animæ ſuæ vulnera. Et forte hic agit pœnitentiam de peccato, ille cauſam agit infirmitatis humanæ: & quaſi noſtræ imbecillitatis aſſertor, ad remedium operis auxilium creatoris expoſcit. Hic igitur precatur, ille patrocinatur. Ideoque vehementior huius eſt dolor, quia animę vulnera grauiora quam carnis ſunt. Ille dicit ſagittas Domini in ſuo eſſe corpore, iſte deplorat infixas. Illius ſanguis bibitur, huius effunditur. Ille compungitur, hic vulneratur. Illum *manus Dei tetigit*, ſuper hunc *graui pondere confirmata eſt.* Hic animam ſuam deflet illuſionibus eſſe completam, ille ſuum corpus vlceribus. Manū autem Dei, virtutem intelligimus puniendi. Hæc manus regem Ægyptiorum propter Abrahæ iniuriam ob tentatam Sarræ pudicitiam flagellauit. Hæc manus Ægyptiorum currus, equos & populos Rubri maris demerſit profundo. Hæc manus mentem grauauit regis Saul vt gratiā ſui cōſeruatoris odiſſet: & pro præuaricatione cæleſtis imperii deſertus à ſociis, interemptis quoque filiis deſtitutus, victus ab hoſtibus (quo ſpectaculo nihil eſt deformius regi) gladium in ſe ſuum ipſe conuerteret, ne captiuus ſenex viueret filijs & regno ſuperſtes. Hanc manum Dauid in ſeipſo expertus & liberis, alterius inceſtum, alterius parricidium deplorauit, & (quod pio patri grauius eſt ſalutis ſuæ exitiis) ſimul ſibi opprobria ſobolis, & pietatis defleuit excidia: quorū alter ad inceſtum accenſus de germanitatis affectu, alter ad parricidium armatus eſt ſtudio caſtitatis. Vide quemadmodum illos in grauiſſimis criminibus confinia luſêre virtutum. Vtinam aut ille ſororē non amaſſet, aut hic non vindicaſſet. Ad poſtremum & ipſe patriæ finibus pulſus à filio, fugiebat hoſtem, quem optabat hæredem: metuebat vincere, ne pietatis diſpendio vinceretur. Sed forte aliquis dicat: Quomodo in parricidio vel inceſtu manus fuerit Dei, cum opus illud inimici ſit? Cognoſcamus igitur quoniam & vbi diabolus vulnerat, ſagittæ Domini vulnerare dicantur. Nempe ſic legimus, quod cum in concilio angelorum ſanctum

A
Iob. 1. Iob seruulum suum Dominus conuersus ad diabolū prædicaret, vt vreretur inuidus, & humani generis aduersarius (laus enim inferioris, condemnatio eius est qui de statu superiore deiectus est) respondere diabolus quia non gra
Iob. 2. tis Iob Dominum veneraretur; qui nutu Dei omnibus abundaret. *Sed mitte*, inquit, *manum tuam, & tange omnia quæ habet: videamus si non in faciem te benedicat.* Et Deus potestatem dedit diabolo vt mitteret manum suam in omnia quæ haberet Iob. Quibus gestis cum sanctus Iob immobilis in sua fortitudine permaneret, quia non est motus Iob aut interitu filiorum, aut dispendio facultatum: iterum Dominus: ad diabolum dixit, illudens ei, quod dissipasset omnia quæ habuerat Iob, filios eius interemisset, ipsum tamen nequaquam mouere de virtutis statio-
Ibidem ne potuisset. Et ille respondit. *Quæcunque habet homo, pro anima sua dabit. Sed mitte*, inquit, *manum tuam, & tange carnem & ossa eius.* Et accepit iterum potestatem vt mitteret
B manum suam in corpus eius: tamen vt animam ipsius custodiret. Et perfudit vlceribus sanctum Iob, vbi est egressus à Domino. Aduertimus ergo quod manus Domini dicatur, vbi est hominis diabolo insistante tentatio.
Iob 19. Iob. 6. Ibid. Siquidem & Iob manum Domini dixit esse quæ se tetigit, & sagittas Domini esse memorauit, sagittas piratarum: *Et tradidit*, inquit, *me in manus iniusti.* Ipse itaque absoluit: quia cum diabolus vulnerat, Domini sunt sagittæ, qui vulnerandi permisit diabolo potestatem. Denique si mandes vt tuus seruulus verberetur, nonne etiam si ab astante alio cædatur, à te dicitur
Heb. 4. verberatus? Est & illa ratio, quia Dominus ideo dat tentatori potestatem, vt hominum in tentationibus probetur affectus. Ideo fit persecutio, vt fides luceat, virtus ex-
Luc. 2. cellat, mens interna omnibus manifestetur. Ergo tentatio quasi sagitta penetrat interiora hominis, & quasi gladius Dei, qui scrutatur interna. Gladius autem verbum est Dei, validum, & acutius omni gladio acutissimo: de quo gladio audiui dicentem Mariæ Symeonem: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, vt reuelentur multorum cordiū*
C
Heb. 4. Ibid. Matt. 25. *cogitationes.* Verbo enim Dei omnia reuelantur, *in cuius conspectu nuda & aperta sunt omnia.* Anima ipsa videtur, medullæ interiores, cogitationesque manifestæ sunt: *nec vlla* postremo *est creatura* (vt scriptura dicit) *quæ se a cognitione*
Iob. 2. *eius abscondit.* Ergo vendamus omnia, vt verbum emamus, ipsumque in nostris visceribus recondamus. Ipse postremo diabolus testificatur. *Quia omnia dat homo quæ habet, pro anima sua*, nec dignum illud pretium totius patrimonii pro redemptione vnius animæ confitetur. Quid parcimus patrimonio, quod & ipse diabolus vile iudicat
Mat. 4. pro salute? Parum dixi pro salute: parum esse & pro errore testatur. Denique, *hæc omnia*, inquit, *tibi dabo, si procidens adoraueris me.* Nec solum diuitias mundi, sed etiam ho-
Leuit. 16. nores & regna monstrauit. Si tanto constat vt diabolus adoretur, quantum Christianus debet offerre, vt cum Christo resuscitetur? Sed diabolum dimittamus quasi hir-
2. Cor. 11. cum emissionis in desertum. Neque enim fidelis assertor est veritatis, etsi aliquando transfiguret se in angelum lucis. Abundant nobis diuinarum testimonia scripturarum,
D quibus instruimur nihil esse in homine pretiosius fide,
Matt. 16. Genes. 12. nullum tantum esse patrimonium quod salutis nostræ atque animæ pretio conferatur. Fide Abraham patriam suā reliquit & terram, & proximos etiam quos videbat: &
Hebr. 11. eum quem non videbat, tanquam aspiciens sequebatur. Moyses quoque animæ suæ pretium maius omnibus Æ-
Ibid. Iosue 2. gypti diuitiis æstimauit. Quid de viris sublimibus loquar? Rahab meretrix alienigena illa de sæculo, tamen animam suam non solum contemptu omnium quæ habebat, sed etiam vitæ periculis putauit esse redimendam: quæ exploratores Iesu Naue ciuibus suis quærentibus denegauit, & hostes patriæ, legatos tamen fidei, maluit occultare quam prodere. Non eam minæ ciuium, non bellorum pericula, non incendia patriæ, non suorum discrimina terruerunt. Disce vir, disce Christiane quomodo verum Iesum sequi debeas, quando fœmina contempsit
Prou. 13. omnia sua, & Iesum in figura propter similitudinem nominis est secuta. Vnde præclare Salomon dixit: *Diuitiæ viri, redemptio animæ eius.* Redime ergo animam tuam.

E Vilis est pecunia, sed fit pretiosa per fidem. Vilis est
Psal. 111. cum conditur, pretiosa cum dispergitur. Sic enim scriptum est. *Dispersit, dedit pauperibus: iustitia eius manet in sæculum sæculi.* Si igitur talis fueris, vt possis contemnere non solum omnia tua, sed etiam ipsam carnem tuam pro iustitia, contemne, quia nulla potest locupletior esse posses-
Prou. 16. Esai. 43. sio: (*possessio enim pretiosa, homo mundus*) & si flumina te superiora concluserint, transibis. Nam etsi dederit tentandi tui Dominus potestatem, mandat tamen diabolo vt animam tuam ipse custodiat: secundum quod scriptum est:
Iob. 2. Psal. 8. Iob. 39. *Vt destruas inimicū & defensorē.* Tentat. n. vt aduersarius, defēdit vt seruus. Scriptum est enim. *Et volet tibi vnicornis seruire.* Seruit enim, qui non ex volūtate sua quod optat exequitur, sed ex necessitate mandatis imperialibus inuitus obtemperat. Vide altitudinem Christi, quemadmodum se-
Rom. 7. torsit in diabolum malitiæ suæ pretium. Ille nos cogit, quod odio habemus, hoc facere. *Non enim quod volo, hoc ago*, vt Apostolus dixit: *sed quod odi, illud facio.* Retorsit in il-
F lum Dominus, vt & ipse plerumque, non faciat quod vult
1. Tim. sed quod odit, hoc faciat. Denique animam quam vult expugnare, custodit. Nos corruptelam carnis condemnamos, & sequimur: vt illa vidua quæ *promissam marito fidem irritam facit* & postea nubere vult: quod ante fugiebat. Ille inimicus est sanctis, & defensor adhibetur, quo amplius puniatur vt nocere non audeat, qui nocere desiderat. Et quanto tolerabilius est amare virtutes, etsi implere non possis: quam odisse virtutes, quibus nocere non possis.

Non est sanitas in carne mea à vultu iræ tuæ: non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum.

Non est sanitas in carne mea à vultu iræ tuæ.] Exposuit nobis
Esai. 64. hunc locum Esaias: *Peccauimus, & tu iratus es nobis.* Quis est tamen iræ Domini vultus? Ne forte ille, quia *oculi Domini*
G *super facientes mala.* Si enim *oculi Domini super iustos*, quomo-
Psal. 33. do à vultu iræ Dei infirmatur Propheta? Vide & illud considera, quod ipse Dauid in posterioribus dixit: *Quo-*
Ibidem. *niam ex omnibus tribulationibus eripuisti me, & super inimicos meos respexit oculus tuus.* Sicut enim bona iustorum respicit,
Ps. 53. ita & peccatorum occulta deprehendit. Nisi forte ad Christum hoc referas, qui ab omnibus, à quibus contenebatur, ereptus est, quando se exuit à populo Iudæorum, qui eum frequentibus sacrilegiis & quotidianis impietatibus conterebant: & inimicos suus vocauit ad gratiam, quos oculus Dei & vidit & amauit. Ergo quia pius est Deus, nequaquam est desperandum. Et si irascitur, ignoscit: & si percutit, sanat: *& si tradit in interi-*
Habac. 3. *tum carnem, spiritum saluat.* Noli ergo timere carnis infirmitatem: quia *sanctus cum infirmatur, potentior est.* Quid autem est quod ait. *Non est pax ossibus meis à facie peccatorum*
2. Cor. 5. *meorum?*] Quæ sunt ista ossa? Vtrum animæ, an corporis?
2. Cor. 12. Sed non tanta esset doloris cura corporei, vbi & anima laborat: cum sancti sit velle carnem propter animam fla-
H gellari: sicut se flagellabat & Paulus, ne eius reprobare-
Gal. 1. tur assertio. Sunt quædam interioris ossa hominis, sicut & membra sunt cætera, oculi mentis, & nares; sicut
1. Cor. 9. Iob dixit, *Spiritus diuinus qui est in naribus meis.* Sunt ergo & ossa, quibus charitatis quædam compago formatur. Vnde & Adam dixit de consorte charitatis, & cohære-
Iob. 27. de gratiæ vitæ: *Hoc nunc os de ossibus meis, & caro de carne mea.* Quod Apostolus interpretatus ait. *Sacramentum hoc*
Genes. 2. Ephes. 5. *magnum est: ego autem dico in Christo & in Ecclesia.* Christi autem & Ecclesiæ sacramentum non carnale, sed spiritale esse quis dubitet: cum bonos quisque in ipso coniugio nō carnis, sed virtutis decore teneatur, & mores diligat in vxore, non vsus? Denique audi quia non secundum car-
Ps. 138. nem loquitur, sed secundum virtutem interiorem: *Non est absconditum os meum, quod fecisti in occulto.* Virtus itaque non caro est, quæ Dei patris nouit abscondita. Ergo non est pax animæ virtutibus, quando ante oculos nobis nostra peccata concurrunt, & ostendunt se menti-

bus

bus nostris. Et hoc bene interpretatus est gentium doctor electus, in Epistola secunda ad Corinthios dicens: *Nam & cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra: sed in omnibus sumus afflicti: foris pugnæ, intus timores.* Illum Macedonum peccata vexabant: quanto magis propria vnumquemq. nostrum peccata perturbant, vt requies nobis esse non possit? Grauior aduersarius nobis culpa est nostra, quæ sollicitat otiosos, affligit sanos, contristat lætos, inquietat placidos, exagitat mites, excitat dormiẽtes. Rei sumus sine accusante, sine tortore cruciamur, sine vinculis adstringimur, sine venditore vendimur. Vnde & scriptura dicit: *Peccatis vestris venditi estis.* Hæc igitur peccata sunt quæ contra nos semper sunt vt dixit propheta: *Vendiderunt nos, & dominantur nobis.* Seruus qui venditur, superiore seruitio exit, vt ad Dominum alterum migret. Nos nec superiorum iugum deponimus, & ad noua peccata curuamur. Vnde & ingemuit sanctus, dicens:

Quoniam iniquitates meæ superposuerunt super caput meum: & sicut onus graue grauatæ sunt super me.

Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ, à facie insipientiæ meæ.

Quoniam iniquitates meæ superposuerunt, &c.] Hoc est, iniquitates meæ supertransierunt caput meum, & supereminent mihi, vt sensus meos deprimant. *Oculi* enim *sapientis in capite eius.* Et ideo Nabal malus erat & durus, quia sensus eius malitia & iniquitas obstruebant. Vnde & Abigææ verbum ferre non potuit, sed obduruit cor eius, & quasi infirmus occubuit. Aut vide ne hoc sit caput, de quo ait Apostolus: *Quia non tenet illud, mente carnis inflatus.* Hoc autem caput Christus est, quia *omnis viri caput Christus.* Hoc est caput quod *per compaginationes & colligationes totius plebis crescit in incrementum Dei:* quia in omnibus nobis per singula membra sua Christus assurgit. Ergo quando nos ingrauant nostra peccata, & talento quodam iniquitatis plumbeo ad terrena deprimitur, *dirumpamus vincula eorum, & proiiciamus à nobis iugum ipsorum:* vt possimus oculos nostræ mentis attollere, & audire dicentem: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego vos reficiam.* Denique Ægyptum auaritia onerabat, pecunia vexabat, mercatus Æthiopum, sicut scriptum est: *Labor Aegypti, mercatum Aethiopum, & Sabaim viri excelsi ad te transibunt.* Laborauit Ægyptus antequam cognosceret veritatem: sed iam non laborat postquam transiuit ad Christum. Sequuntur volentes Sabæi viri, qui ante fugiebant: quia tenent eos vincula charitatis, quæ adamante fortiora sunt. Pulchre & illud Esaiæ huic loco aptatur: *Omne caput in dolore, & omne cor in mæstitia: à pedibus vsque ad caput est vulnus, cicatrix, ac plaga, cum feruore.* Feruet enim iniquitas cum dominatur, super caput nostrum sese extollens, & locum occupans, ne eum Christus magister teneat pœnitentiæ. Non mediocrem vim habeant istæ iniquitates, si consideres *hominem illum iniquitatis qui venturus est secundum opera satanæ in omni virtute & signis & prodigiis mendacibus, & omni seductione iniquitatis:* quem cauendum nobis Apostolus demonstrauit, quia *operationem erroris accipiet, vt probentur fideles,* iudicentur infidi. Merito ergo sub iniquitatibus positus, & (quod peius est) suis corruptas esse & *computruisse* dicit *cicatrices suas à facie insipientiæ suæ:* quia leuantem onera iniquitatum tardius remedium sequebatur. Tamen & Iob sancto qui saniem radebat suorum vlcerum, *perfusus vlceribus à pedibus vsque ad caput,* sanitas est refusa: & Lazarus pauper *qui iacebat ad ianuam diuitis,* lambentibus vlcera eius canibus, de cicatricum suarum fœtore sublatus ab angelis in Abrahæ sinu est collocatus. Est ergo in sancto Dauid spes & remedium sanitatis, quia non vnguentum redolent, sed fœtorem suorum vulnera peccatorum: & quia affligitur his atque curuatur, & non delectatur. Specta nunc epheborum aliquem lasciuum, & egregiæ libidinosum, qui in stupris vitam suam exigat, more illius diuitis in bysso & ostro iacentem, atque epulantem quotidie splendide, cui natent pauimenta vino, tegatur humus floribus & spinis cooperta piscium, incensis diuersorum thymiamatum odoribus triclinia compleantur; quemadmodum se beatum putet, & bene se olere iudicet: cumque grauia atque diuturna animæ suæ vulnera gerat, & corruptum sanguinem fluat, nullũ tamen fœtorem suæ cicatricis accipiat: obstructas enim cœno nares habet, nec potest dicere: *Spiritus diuinus, qui est in naribus meis.* Ideo diues ille remedium salutis inuenire non potuit, pauper inuenit. Denique alter apud inferos in supplicio, alter in requie. Inuenit ergo perpetuæ salutis remedium etiam sanctus propheta Dauid, qui fœtere sibi animæ suæ vulnera fatebatur, & *à facie insipientiæ suæ computruisse* sibi *cicatrices* proprias loquebatur. Sed est & insipientia, quæ per stultitiam prædicationis credentibus salutem affert. Refugit ergo Propheta Euangelico iam spiritu sapientiam istius mundi, qua non cognoscitur Deus: quæ tegit sua vulnera, non reuelat ad Dominum. Melior igitur insipientia, quæ oculos habet vt videat vlcera sua, quam sapientia quę non habet. Et ideo insipientiæ suæ obtutu admonitus spiritali tantus rex, afflictum se miserijs protestatur, vt remedium possit pœnitentiæ reperire, quod Iudas *qui agrum de iniquitatis mercede possedit,* reperire non potuit.

Miseriis afflictus, & curuatus sum vsque in finem: tota die contristatus ingrediebar.

Curuatus sum vsque in finem.] Vsque in quem finem? In finem scilicet pœnitentiæ. Vel vt amplius & mystice intelligas, *vsque in finem,* hoc est, vsque ad Christum, *qui finis legis est:* qui se passus est verberari, passus est corpus suum mortuum vulnerari: sed nullum fætorem pœnitentiæ, odorem vero omnem gratiæ vulnera illa redolebant. Denique non tabes mortis de vulnere eius, sicut hominum cæterorum, sed fons vitæ scaturiuit æternæ, vt scriptura nos edocet, dicens: *Et saliet aqua cum delectatione de fontibus Saluatoris.* Exiliuit ergo de vulnere aqua vt nos biberemus salutem. *Bibent omnes peccatores terræ,* vt peccata deponant. Vide singula. Miserijs afflictus est Christus, vt beatos faceret homines, qui erant in miserijs constituti. Nemo miserum eum qui sit iustus appellet, quia ipse dixit: *Vos nemo facit miseros.* Curuatus est ille, vt nos erigeremur: contristatus est ille, vt nos lætificaret, secundum quod scriptum est: *Si enim ego contristo vos, & quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me?* Qui contristatur ergo ex Domino Iesu Christo, ipse lætificat Christũ, & ipse lætificatur à Christo. Ideo ergo & nos non perfunctorie satisfaciendum à nobis esse cognoscimus. Curuemur vsque in finem, id est, non solum Christo fidem, sed etiam passionum nostrarum perseuerantiam deferentes, & gaudeamus in passionibus nostris, sicut & Christus gaudebat in passionibus suis: quas ille suscipiebat pro seruulis, nos subeamus pro Domino. Hic ergo finis. *Vt adimpleam,* inquit, *quæ desunt tribulationum Christi in carne mea pro corpore eius, quæ est Ecclesia, cuius sum factus minister.* Videmus quid nobis suscipiendum sit, qui ministerium sacerdotale suscepimus: vt non solum pro nobis, sed etiam pro Ecclesia Domini sustinere fortiter passiones corporis debeamus. Dauid autem addidit & animæ passiones. Denique ipse ait:

Quoniam anima mea completa est illusionibus: & non est sanitas in carne mea.

Incuruatus sum & humiliatus sum nimis: rugiebã à gemitu cordis mei.

Quoniam anima mea completa est illusionibus.] Aduertimus hinc laborem animæ maiorem esse quam carnis. Denique quibus anima illusionibus compleatur intellige, eo quod in tẽtationibus diabolus ei videatur illudere, & insultare quasi grauiter laboranti. Symmachus tamen ait *lumbos,* in quibus seminaria sunt generationis humanæ. Vnde præcinctos lumbos habere te præcipit Sapientia Dei, ne tua castimonia resoluatur. Denique vt scias quia in lum-

A lumbis sint libidinis commotiones, quæ plerumque ex-
1. Cor 6 citantur à diabolo, quando contendit dissipare membra
Iob 40 Christi, & facere membra meretricis: *Ecce*, inquit,
fortitudo eius in lumbis, & virtus eius in vtero. In lumbis
viri semina sunt: in vtero autem fœminæ. Illudit ergo
1. Cor 6. diabolus in his, vt faciat adulterium, incestum, forni-
cationem. Et ideo *qui fornicatur, in corpus suum peccat,
non extra corpus.* Primum, quia infirmatur caro quæ in
libidinibus diffluit, & non seruat moderamina castita-
tis: deinde, quoniam seminaria quę debent soboli pro-
ficere procreandæ, inquinamentum corporis, non fru-
ctum posteritatis operantur. Illæ itaque dicuntur illusio-
nes fortasse, quod in his corporis æstus sine coitus cele-
britate frequenter illudat. Vnde bene Septuaginta viri a-
nimæ illusiones dixerunt, eo quod diabolus afflictis ali-
quibus illudens, in vanum studeat vires eius effundere,
Psal. 72. virtutem vacuare, resoluere fortitudinem. Ideoque alibi
B ait: *Et renes mei resoluti sunt.* In quo nos etiam beatus confir-
mat Apostolus, quod nō illusiones animæ, non carnis in-
firmitatem metuere debeamus: quia & animæ & corpo-
ris nostri Christus est virtus: qui curat ægrotos, quasi me-
dicus: confirmat inualidos, quasi omnium fortitudo. De-
Ezech. 34 nique *etsi foris homo noster corrumpitur, sed renouatur interior de*
2. Cor 4 *die in diem.* His itaque animæ illusionibus fatigatus incur-
uauerat & humiliauerat se nimis sanctus Dauid, non quo
iniquitatibus superponentibus se supra caput eius (vt
Ps. 72. diximus) locum daret, aut inimico cederet, qui in po-
sterioribus docet ei non esse cedendum, dicens: *Quanta
maligne operatus est inimicus in sanctis tuis, & gloriati sunt qui
oderant te, in medio festi tui? Posuerunt signa sua signa, & non
cognouit sicut in via supra summum. Quasi in sylua lignorum
securibus consciderunt ianuas eius. Inimicis meis*, inquit, *signa
iniquitatis sua supra summum ponentibus.* Quid est sum-
mum, nisi caput tuum, vbi sensus sunt, vbi Christus est
sapientia? *Ego non cognoui*, id est, non acquieui, non his
consensi, & meæ sententiam cogitationis adiunxi. Vnde
Psal. 70. & alibi habes: *Non cognoui verbum nequam*, &: *Declinan-*
C *tes à me malignos non cognoscebam.* Denique eum om-
Psal. 100 nia nouerit Christus, peccatum non cognouit. Co-
1. Cor. 3 gnoscit enim quæ sua sunt, id est, quæ virtutum sunt, non
2. Tim. 2. quæ flagitiorum. Ideoque scriptura tibi dicit: *Cognouit*
Luc. 13 *Dominum qui sunt ipsius.* Iniquis autem dicit: *Discedite a me,*
Hier. 11. *quia non noui vos.* Et per Hieremiam locutus est, dicens:
Sicut agnus ductus sum ad immolandum, & nesciui. Quomodo
nesciebat quod futurum ante prædixerat? Sed *nesciui*, in-
Psal. 15. quit, *cogitationes eorum*, id est, malitiam eorum. Nolo sci-
re quæ sanguinis sunt. Denique *non congregabo conuenticula*
Esai. 43. *eorum de sanguinibus.* &: *Deleo iniquitates eorum, & memor
non sum.* Nolo scire quæ remissurus adueni. Non cogno-
1. Cor. 3 ui ligna quæ ardeant, nec quæ in aceruu lignorum sunt
posita, vel stipulam vel fœnum, vt citius ea nutrimentis
Ioan. 15. suis flamma consumat. Illa volo scire quæ maneant, vt fru-
ctum suæ mercedis accipiant. Illa volo scire quę supra fun-
damentum ædificata sunt, vt meliorentur: non quæ in via,
vbi ea diripiunt transeuntes. Illa volo scire quę vitis
sunt, illa certe ligna quæ ferant fructum, non ea quæ in
D fasces collecta ad incendium præparantur. Id est, non
sum illis arbiter & socius, quæ caduca sunt. Non ergo
societas alicuius rei, sed societas criminosa in culpa est.
Ps. 78. Qua ratione autem non cognouit in infructuosis & fra-
gilibus gloriantes? Quia malis operibus & iniquitatis
suæ securibus euertunt animæ fidelis ingressus, & cru-
delibus factis scindunt piæ mentis vestibula, ne per ea
Psal 23. possit Christus intrare. Debet autem vnusquisque por-
tas suas & ianuas custodire, *vt cum venerit Christus & pulsa-
uerit*, dicant ministræ potestates quæ præeunt & præcur-
Eccl. 10 runt: *Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æterna-
les.* Vere principes, qui se bene rexerint, vt in animas eo-
rum Christus ingressus sit. Simile quoque illud est Salo-
monis: *Si spiritus habentis potestatem ascenderit aduersum te, lo-
cum tuum non relinquas: quia cura mitigabit delicta magna.* Dili-
gentia enim & fides superiorem locum tenent, inferiorē
perfidia. Ideo ascendat ad te bona diligentia, quæ insidias
Eccl. 8. excludit inimici, & aufert peccatum, ne malitia potesta-
tem habentis nocere possit. *Hanc* videt Ecclesiastes in can-
ticis *malitiam sub sole*, hoc est, in mundo: vnde & subsola- E
num locum hunc scriptura memorauit. Sub sole ergo vi-
dit, non supra solem, vbi pax angelorum est, vel sanctitas
cœlestium potestatum. Aut forte sub sole iniquitatis dixit.
Malitiæ enim diabolus præsidet, virtutibus Christus. Ita-
que vt vinceret spiritum potestatem habentem, quam ad
tempus accepit, incuruabat se in oratione Dauid, ceruí-
cem sicut circulum flectens, & humiliabat in precibus.
Oratio enim *se humiliantis, nubes penetrat, &* elementorum Eccl. 35
alta transcendit, vt Christo appropinquet. *Et rugiebat à ge-
mitu cordis sui.* Rugit, qui gemitum solum, non verba ex- Rom. 8
primit. Hæc est ergo illa præclara oratio, quando *interpel-
lat pro nobis spiritus gemitibus inenarrabilibus*: vt vas electio-
nis asseruit. Hic est gemitus quem non despicit Deus: *qui* Eccl 35
non despicit seruum iuniorem orbatum patre, nec viduam si effun- Rom. 8.
dat loquelam gemitu. Ergo ante omnia signum quod inimi-
cus ponit non recipiamus: quale signum Antichristus
ponet, vt legimus. Deinde custodiamus animæ nostræ
ianuas, ne multiloquiis quasi securibus scindatur nostræ F
confessionis ingressus. Nihil insolens & superbum no-
stro ex ore procedat, ne securim leuemus aut malleum, Matth. 4.
quæ non intrant in Ecclesiam Domini. Claude ianuam
eum oras, ne se ingerat spiritus nequam: vt ibi peccatum
extorqueat, vbi lucrum volumus pietatis acquirere. Qui
sic orat, non est à Domino gemitus eius absconditus. De-
nique sancti Petri gemitus & cognitus, & exauditus est, Luc 22.
quando fleuit amarissimè. Vtique non lachrymæ amaræ,
sed amarus qui eos fundebat affectus. In ipso perfido 3. Reg. 22.
Achab gemitus inuenisset gratiam, nisi manens inuidia
cumulasset offensam. Non enim perfunctorius gemitus Ezech. 18
prædicatur, sed qui habet conuersionem. Scriptum est e- & 33.
nim: *Si conuersus ingemueris, saluus eris.*

***Domine ante te omne desiderium meum: & gemi-
tus meus à te non est absconditus.***

Constituamus etiam ante Dominum omne desideriū
nostrum. Quid est desiderium? Bonæ enim rei legi deside- G
rium: *Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum*: Et *cer-* Luc 22.
uus desiderat ad fontes aquarum. Puto autem quod is qui pœ- Psal 41
nitentiam gerit, qui se affligit, non bona suadebeat, sed
commissa sibi enumerare peccata. Denique versiculis il-
lis (vt arbitror) hoc docemur, quibus ait: *Deus vitam me-
am nuntiaui tibi: posuisti lachrymas meas in conspectu tuo.* Non Psal. 55.
enim quasi innocentem vitam annuntiat vbi lachrymæ
funduntur, quæ solent legationem suscipere pro delictis.
Nisi forte sic intelligamus, quod etsi innocens quisque
sit, securus esse non possit, cui sunt aduersus grauissimos
hostes quotidiana certamina. Et ideo hæc licet læta sit
conscientia, tamen pugna lachrymabilis. Iuxta hos ergo
versiculos concupiscentiā possumus accipere magis quā Ephes. 6.
desiderium. ἐπιθυμίαν enim Græcus posuit. Concupiscen-
tia autem & desiderium ἐπιθυμία dicimr. Sed concupiscē- Ps. 83.
tia & de bono & de malo dicitur, *Concupiscit, & deficit ani-* Rom. 7
ma mea in atria Domini, pro bono. In lege autem aliter: *Nam* Exod 20.
concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces, vti- Rom. 7
que pro malo. Denique subiecta nos doceant: Quia occa- H
sione accepta peccatum per mandatum operatur omnem
concupiscentiam in hominis affectu. Possumus tamen sic
accipere: *Ante te omne desiderium pono:*] hoc est, tibi manife-
sto quæ impetrare desidero: vt ad seriem petitionum, non
ad iactantiam referendum videatur esse virtutum. Iactan-
tia enim insolens etiam in integro, deprecatio etiam in
peccatore laudabilis. Addidit etiam Propheta.

***Cor meum conturbatum est, dereliquit me fortitu-
do mea: & lumen oculorum meorum, & ipsum non
est mecum.***

Quia cor suum conturbatum sit, deseruerit se forti- Rom. 10.
tudo sua. Magnum periculum si cor exagitetur, quo cre-
dimus ad iustitiam. Sed tamen vt in magnis periculis
ægritudinum si dolor sentitur, & sensus eius exprimi-
tur, remedium salutis ostenditur: (dolere enim tolera-
bilius est, quam non dolere: aliud enim viuificationis ad-

A huc manentis insigne, si doleas: aliud supremæ mortis in-
1 Reg. 25. dicium, si nullus sensus doloris sit) ita & cor salutis signa
demõstrat, quando causas suę peturbationis agnoscit. De-
nique turbatum est cor Dauid aduersus Nabal hominem
pestilentem, & gratiam reperit dum occurrit Abigæs,
quæ mitigaret commotionem indignationis, & sanctifi-
cationem benedictionis acciperet. At vero Nabal duro &
rigido corde verbum vxoris ferre non potuit, & obstupe-
factus obriguit, & in mortem incidit. Quæ autem Pro-
2. Cor. 12. phetam deseruit fortitudo? vtrum carnis, an mentis? Si
carnis, non vtique desperanda sanitas. Nam *virtus in infir-
mitate perficitur.* De quo non mediocriter disputauit arbi-
ter & breuiator, qui luctam mentis & corporis sciens, tẽ-
Rom. 7. perabat vtriusque certamen, vt restringeret carnem, si eer
neret fortiorem, ne in legem peccati captiuam duceret
2 Tim. 4. mentem. Reuocabat itaque carnem, virtutem autem mẽ-
tis iungebat: sic ad coronam meruit peruenire. Ergo hoc
B dicit Propheta. Si carnis fortitudo deseruit, mentis forti-
tudo præualuit. Quod si fortitudinem mentis accipimus
deseruisse, non mirum si in grauissimis tentationib. cor-
de turbato putat se homo mentis suæ fortitudine deseri.
Ps. 117. Ipse te doceat, dicens: *Fortitudo mea & laudatio mea Domi-
Mat. 8. nus.* Dominum ergo quærebat: & iden ne deseri mereref,
sæpios putabat esse quærendum: & sicubi fluctuabat, pu-
tabat se esse desertum. Sic Apostoli excitabant dormien-
4. Reg. 2. tem, ne obdormiret sibi: non quia eum obdormisse crede
bant. Sic Elisæus (vt superioribus vtamur exemplis:) *Vbi est,*
inquit, *Deus Eliæ?* nõ quod putaret absentem, sed quia præ-
Hier. 17. sentiam eius in beneficijs requirebat. Sic Hieremias eum
sequebatur vt medicum, dicens: *Sana me Domine & sanabor,
salua me, & saluabor. Non laboraui sequens post te.* Sic Ecclesia
Cant. 3. requirebat eum in Canticis canticorum, & rogabat filias
Hierusalem, si suscitarent dilectionem. Quęrebat vt inue-
niret, quem sua dilectione retinebat; nec vnquam sentie-
bat absentem. Sic ergo & Dauid non quærebatur à Chri-
sto se esse desertum, sed iudicabat illo præsente se nõ pos-
C se turbari. Denique vt scias de Christo magis intelligen-
dum, addidit: *Et lumen oculorum meorum, & ipsum non est me-
cum*] Quod est verum lumẽ omnium, nisi Christus Iesus:
Ioan. 1. de quo Ioannes dicit: *Erat verum lumen, quod illuminat om-
nem hominem venientem in hunc mundum:* quia ipse est qui illu
minat & corporis oculos, & mentis obtutum. Rogemus
ergo vt semper nobis suum lumen infundat, & semper
Psal. 35. nobiscum sit, sicut erat cum Dauid, & ideo audebat dice-
re: *Quoniam apud te est fons vitæ & in lumine tuo videbimus lu-
men.* Ille certe quasi propheta magnum viderat lumen:
nobis lucerna eius luceat, ne possimus errare. Et lucerna
verbum est, sicut verum lumen est verbum; quod totum
Psal. 118. illuminat mundum. Denique *lucerna pedibus meis, verbum
tuum Domine.* Et lucernam illam etiam Propheta quære-
bat, non laternam. Lucernam autem illam Ioannes inue-
nit, & demonstrauit. Cum laterna persecutor aduenit & de-
Ioan. 5. monstrauit. Laterna enim clausum habet, non liberum
Ioan. 18. lumen. Lumen Iudæorum quasi *lucerna sub modio*, vel fax
Matt. 5. sub velamine, potest videri, sed non videt. *Nos autem
2. Cor. 3. reuelata facie gloriam Domini speculamur æternam, vt ad eius i-
D maginem à gloria in gloriam per Spiritum sanctum reformemur.*
Ioan. 18. Venit ergo persecutorum turba cum laternis: & ideo in-
clusam in eis lucem videre eorum oculi nequiuerunt. Ve-
nit cum facibus, quæ plus habent in fumo caliginis, quam
splendoris in lumine. Denique facibus mortuorum cada-
uera ardere consuęrunt. Sibi ergo Iudæi iam ferebant in-
cendia, qui persequebãtur salutis auctorem. Venêre cum
Luc. 19 armis, significantes armis se perituros esse Romanis vsq;
ad excidium totius ciuitatis & templi, qui pacem Domini
recusarunt.

*Amici mei & proximi mei aduersum me appropin-
quauerunt & steterunt.*

*Et qui iuxta me erant, à longe steterunt, & vim fa-
ciebant qui quærebant animam meam.*

*Et qui inquirebant mala mihi, locuti sunt vanita-
tem: & dolum tota die meditabantur.*

Amici mei & proximi mei, &c.] Video qui sint qui argute ista
discutiant. Mihi in primo præcipuæ isto versiculo Domi- E
ni videtur tenenda sententia: quia in tentationibus inimici Matt. 10
fiunt *homines* etiam *domestici eius.* Hoc ergo sanctus Da- Mich. 7
uid pure sique sincere & dolenter fatetur. Verus enim
dolor est & interioris cordis confessio, quando enume-
rantur omnia quibus secreta mentis viscera amarissimo
compunguntur affectu, & domestico felle exacerbantur.
Deplorat igitur Propheta ab amicis se & proximis impu-
gnatum, à quibus vtique non impugnari debuit, sed iu-
uari. Quod vtique cum sancti Iob querimonia concurrit: Iob. 16.
quia & ipse arguebat tres illos reges consolatores malo-
rum, qui maiora ei inferebant certamina, cum ad conso-
landum eum amicitiæ gratia conuenissent: quod vtique
cauendum est nobis. Consolatio enim mitis esse debet,
non aspera, quæ magis dolorem leniat, feruorem mitiget,
quam commotionem excitet. Certe ipsius corporis me-
dicina nos doceat, quæ feruentib. vulnerib. molliora me-
dicamenta consueuit adhibere, quibus dolorem alleuet.
Ideoque fouentur primo vulnera, post secantur, ne offen- F
dat ipsa durities, & incisio vulnus exasperet. Quanto igi- Iob 2.
tur magis cauere nos conuenit, vt cum venerimus ad con- Iob 3.
solandum, non facile, non perfunctiore loquamur? Se-
ptem diebus tacuit Iob, tacuerunt amici, nec locuti essẽt,
nisi Iob dolore prorupisset in vocem. Quærendum est e-
nim vnde incipias: ne in ipso sermone offendat consolatio
tua. Etiã taciturnitas ipsa medicina est: & velox in sermo-
nib. magis vulnerat. Quid miraris si alterum vulnerat, cũ Prou. 10.
frequenter ipse vulneretur? quia *ex multiloquio peccatum non
effugit.* Etenim si medicus medendi tempus expectat, vt
digestis ægritudinibus medicinæ subsidia deferantur, ne
acerba adhuc & immatura (vt asserunt) ægritudo cura-
tionis remedijs relocte:ur, & beneficium sentire non
possit: quanto magis explorare nos conuenit vt oppor-
tune à nobis medicinalis sermo procedat, qui non accen-
dere luctum, sed lenire videatur? Vis vrget doloris: premi
tur cor mulieris afflictæ, quæ immaturo obitu maritum
amisit, aut filios. Quid properas, cum te illa non audiat, ni- G
si deferuescat dolor? Sæpe lites de consolationib. vidimus
excitatas. Venisti vt doleas, non vt litiges. Ordo sermonis Iob. 16.
ipse quærendus est: ne peccatum apud Deum incurras,
dum desideras hominem consolari: & ne dicatur tibi: *Au-
diui talia multa, consolatores malorum.* Ne in luctu alteri⁹ cer-
tamẽ garrulæ disputationis inducas: ne non accedas cum
oporteat: ne accedas, & durior sit tuus sermo. Denique
quid dicatur de talibus, doceat te sanctus Iob: *Simul mihi Iob. 19.
venerunt tentationes eius, viis meis circumdederant me insidian-
tes: fratres mei discesserunt à me, cognouerunt extraneos magis
quam me. Amici mei immisericordes facti sunt.* Hic ergo natura-
lis est sensus etiam sancti prophetæ Dauid, vt queratur se
ab amicis impugnatum, à proximis destitutum. Sed ne
mysticus quidem abhorreat pietatis affectus, vt pro ange
lis dixerit, qui prætendunt timentib. Dominum, vt eri- Ps. 33.
piant eos de tentationibus quas ferre non possunt. Quo- Heb. 1.
modo ergo longe stant, qui ad adiumentum sũt attributi?
Sed non illi se separant, sed qui vrgetur tentationibus,
putat eos longe abesse, quos propius sibi adesse deside-
rat: & arbitratur dissimulare, cum illi iuuandi tempus H
nutu sui imperatoris expectent, qui athletam suum quo
gloriosius vinceret, diutius certare præcepit. Et videtur
hoc magis sequentibus conuenire, quia angelis prote-
ctionis excubias relaxantibus, insidiantur inimici, quæ-
rentes in anima eius inuenire quod noceat. Tunc enim
potestas illis grauioris tentationis permittitur cum cul-
pa animæ grauior reperitur. Vnde habes illud in libro 3. Reg. 21
Regnorum regis Achab ad Eliam dictum, quando eum
propheta vehementer increpauit, & mortem ei denun-
tiauit. *inuenisti quid in me? Et respondit Elias: Inueni quia fecisti
malignum in conspectu Domini.* Vides ergo quia regibus non
temere vel à prophetis Dei, vel à Sacerdotibus faci-
enda iniuria sit, si nulla sint grauiora peccata, in quib. debe
ant argui. Vbi aũt peccata grauiora sunt, ibi non videtur à
sacerdote parcendum, vt iustis increpationib. corrigãtur.
Tamen Dauid in hoc loco dicit, quod nihil inuenisse vi-
deantur: & ideo inimici eius vanitatem locuti sunt, quo-
niã nihil q; pro veritate loquerẽtur, inuenerint. Aut certe,

A quia etsi peccaui, tamen peccata mea pœnitenti dolore purgabam. In quo illi cum dolo mecum loquebantur, vt me obiurgatione confunderent, & à conuersione reuocarent. Et vide ne hoc magis senserit, quæsisse illos mala eius: sed cum vellent accusare, præuentos: quoniam vulnera sua ipse patefecerat, sui accusator existēs: & ideo vim accusationis eorum esse annullatam: locutos autem fuisse vana, quæ confessā culpam nocere iam non possent. Exclusi igitur à criminationis insidia, dolum adhibebant, vt insurgerent, & mihi insultarent, quo me stimularent ad aliquam commotionem.

Ego autem velut surdus non audiebam: & sicut mutus non aperiens os suum.

Et factus sum sicut homo non audiens, & non habēs in ore suo redargutiones.

B *Velut surdus non audiebam.*] Hoc est, malorum ego dolum videns, *velut surdus non audiebam.*] considera vim sermonis. Non dixit, quia simulabam non me audire quæ dicerent, sed, *non audiebam,*] dixit, & quod intentione mētis vocem loquentis excluderet, nec aperiret os suum, sicut mutus. Beatus qui potest tantam habere virtutem, vt lacessitus non irascatur, commotus se nolit vlcisci: inimici hoc agunt vt prouocent ad iracundiam. Maledicunt vt maledicamus: criminantur, vt crimen retorqueamus: conuiciantur vt excitent nos ad vicissitudinem contumeliæ. Vnde præclare Petrus de Domino Iesu in epistola sua posuit: 1 Pet 2. Quia *cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur.* Ad eius ergo similitudinem atque imaginem iustus suæ vitæ cupiens instituta formare, accusatus tacet, læsus remittit, dissimulat lacessitus, & non aperit os suum: vt illum imitetur, qui Esai 53. Hier 11. *sicut agnus ad victimam ductus est, & non aperuit os suum.* Et cum possit habere quod referat, magis vult silere quam dicere. Ipse enim Dominus C Iesus cum accusaretur, tacebat: & cum percuteretur, non repercutiebat. Denique percussus respondit. *Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si bene, quid me cædis?* Io an. 18. Vide quemadmodum quasi vere infirmus, & quasi is se vindicare non posset, puerili quodam loquebatur affectu. Ita ergo & tu si habeas quo redarguas arguentem, melius tacebis: ne redarguendi vicissitudine commotionem tuam prodas. Melius est enim dissimulare iniuriam, quam cum redarguis vindicare. Bonus mutus, qui loqui male nescit: cuius ex ore crimen exire non nouit. Hic est mutus vere beatus, qui cū tacet, intra se loquitur. Esai 50. *Dominus dat mihi linguam eruditionis, vt sciam quādo oporteat me dicere sermonem.* Luc. 1. Talia loquebatur intra se Zacharias cum obmutuisset. Et vere, quia loqui ei non profuerat, ne loqueretur obmutuit: & vt loqueretur, exauditus à Christo est. Deniq; scripsit quod Christus exaudiret: & vocem recepit, quam Christus induisit, & gratiam adiunxit, quam ante non habuit, vt prophetaret eum, cuius mandatis ante non crediderat. Quid Psal 23. Dan 13. de Domino omnium virtutum loquor, cum mulier Su- D sanna nec sexus infirmitate turbata, cum se ad periculum mortis cognouit addictam, vocem emiserit? Accusabatur, & tacebat. Ducebatur ad mortem, & silentio se tegebat, ne nudaret pudorem. Intra se tamen loquebatur Deo, qui eam magis audiuit tacentem. Quæ si voluisset loqui, forsitan non esset audita. Et tu ergo qui proposuisti satisfacere pro delictis Domino Deo tuo, illi soli interiore corde te purga, illum conuerte qui potest peccata diluere. Adiuuat te, qui putauit arguendum. Denique cum malediceretur Dauid, & eius dux Abessa iniuriam regis vellet vlcisci, dixit ad eum Dauid, 2. Reg 16. *Dimitte illum, vt maledicat; quoniam dixit illi Dominus; si forte videat humilitatem meam, & retribuat mihi Dominus bona pro maledicto hoc.* Vides igitur quod à conuiciantibus adiuueris vt Dominus audiat te, & peccatum tuum remittat? Nam cum ipse accusator tui esse debeas, & coaceruare flagitia, teque ipsum offerre supplicio: Esai 43. quomodo negare obiecta desideras? Pœnitentia patientiam quærit, patientia mitigat delicta magna. Quomodo irasceris alijs, tuæ ipse reus conscientiæ? Quomodo commoueris, cum debeas esse miserabilis? Qui arguitur, & (quod est amplius) à semetipso, curare debet sua E vulnera, non alterum vulnerare. Nemo alium vlnerando se sanat. Luc. 4. *Medice cura teipsum.* Si medicus, quanto magis reus prius curare se debet? Confiteris peccatum tuum, & medicum te profiteris alienum? & si veritatis est quod retorques, temporis non est. Psal 49. *Peccatori enim dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas?* Vsurpasti tibi vt de lege arguas, qui contra legem ipse fecisti? Exod 23. Mat 12. Quid lachrymarum tempus amittis? Quid concertando vanos sermones aut audis aut loqueris, cum tibi scriptum sit. *Non accipias auditum vanum;* cū legeris in Euangelio, *pro omni sermone otioso iudicium esse subeundum?* Et si alius loquitur, tace: & si alius conuiciatur, aurem tuam obstrue. Dauid tacendo vicit aduersarios suos: & quia sicut mutus factus est, vocem recepit, quia conuersus ad Dominum loquebatur, dicens:

F *Quoniam in te Domine speraui, tu exaudies me Domine Deus meus.*

Quia dixi ne aliquando exultent in me inimīci mei: & dum commouentur pedes mei, in me magna locuti sunt.

Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus in conspectu meo semper.

Quoniam iniquitatem meam annuntiabo, & cogitabo pro peccato meo.

Quoniam in te Domine speraui, &c.] Tacebat Dauid, loquebantur inimici: prouocabant vt aliquid & ipse loqueretur. Dicebant: Audiamus vocem tuam. Intra se ille tacitus loquebatur. Quid opus est vt ista audiant quibus prodesse non possunt? *In te Domine speraui:*] tibi soli loquor: tu audi, qui exaudire potes. A te semper poposci, *ne aliquando exultent in me inimici mei:*] quia etsi peccaui, tu peccatum dimittis: etsi ego cecidi, tu resuscitas; ne habeant vnde exultare possint qui peccatis lætantur alienis. Plus enim acquisiuimus, qui plus peccauimus: quia beatiores facit tua gratia, G quam nostra innocentia. Habemus hunc sensum & in libro Michææ prophetæ: Mich. 7 *Noli gaudere super me inimica mea quia cecidi, sed resurgam.* Non est grauis infirmitatis ruina, si non sit etiam voluntatis studium ab ea non surgendi. Habe voluntatem surgendi, præsto est qui faciat vt surgas. Dixit ergo Dauid in corde suo, petens vt exaudiretur à Domino, & vt non exultarent in eum eius inimici, petens etiam vt in conuersionis suæ proposito permaneret, ne dum propositi sui gressus quasi quidam pedes suæ animæ commouentur, in eum aduersarij superba & magniloquentiæ plena loquerentur, vt faciunt qui insultare desiderant. Tametsi moueatur vt homo, paratum ad flagella se dicit, vt vel supplicio soluat errorem. Etsi cessent flagella Domini, se tamen dolore proprio memorat flagellari, vt non inueniat culpa quod damnet, quam bona confessio præuenerit. Hoc est ergo quod ait. *Et dum commouentur pedes mei, in me magna locuti sunt.*] Eo quod tam prompti sunt ad insultationis ludibria, vt in commotione H pedum meorum paratam habuerint magniloquentiam. vel certe sic: Psal 72. *Dum commouentur pedes mei,*] putantes quod caderem, superba iam & magniloqua sunt locuti. Sed quia ipse in posterioribus pene motos pedes suos dixit: ne quid oriatur hinc scrupuli, considera hic doceri nos affectu pœnitentiæ, ibi opinionem eius erroris excludi, quod diuitiæ & successus prosperior flagitiosorū nos mouere non debeant. Consuetudo autem locutionis in scripturis diuinis huiusmodi reperitur. Sic enim & alibi, Ps. 125. *Dum conuerteret Dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati.* 1. Cor. 2. Quamquam sanctus non in ostensione verborum, sed in virtute spiritus probari se velit. Sensus ergo nobis spectandus est semper: quem etiam ipsum frequens translatio ex Hæbræo in Græcum, ex Græco in Latinum attenuare consueuit. Ad omnia itaque superiora pulchrum remedium, quod in flagella paratus est, & offert se Domino, vt quæ placuerint Deo, flagella sustineat. Elegisse quidem lego sanctum Dauid flagelli genus, quod æquanimiter sustineret. Sed elegit, quia de tribus ei conditionibus eligendæ vnius necessitas mandabatur. 1. Par 21

A Vbi autem non mandatur, ad omnia paratus eſt Dei ſer-
nulus, ſeu corporalem ægritudinem ſubeat, ſeu fugam à
facie inimici, ſiue obitum filiorum, quos non timet præ-
mittere, quia recipere poteſt imperterritus. Nam &
ſciens quod ſi hic fuerit punitus ſupplicio temporali, le-
Heb. 12. uare in futurum perpetuæ poſſit pœnam ærumnæ. Rogat
ergo vt recipiatur petitio ſua, & caſtigetur ipſe, vt recipia-
tur. *Caſtigat* enim *Dominus omnem filium quem recipit.* Si
ſeruulum tuum videas peccata propria confitentem, vl-
tro offerre ſe pœnæ, inflecteris, ignoſcis: & de Domini
miſeratione diffidis? Iudex ipſe cui non licet in plurimis
cauſis à gladio temperare, quia legibus ſeruit, poteſt ta-
men lucrum donare pœnarum: & tu adhuc trepidas quid
à legum Domino & miſericordiæ auctore depoſcas, cui
lex voluntas eſt, & donandi ius? ſi tamen tu petas tibi
tua peccata donari, nec confideres honores tuos, aut e-
1. Reg. 16. rubeſcas amicos tuos, ne dignitatem tuam deflexiſſe vi-
B dearis. Amicus Dei, Propheta Dei, rex ab ipſo electus
Deo, & vnctus in regnum, flagellis ſe ſpontaneus offeré-
bat, nec erubeſcebat: & tu erubeſcis? Non multum iſta vé-
recundia tibi opitulabitur cum ad iudicium Dei veneris:
ſed pudoris te iſtius pœnitebit cum in conſpectu non ſo-
lum hominum, ſed etiam angelorum & omnium poteſta-
tum cæleſtium conſtitutus cœperis peccata propria non
negare. Quomodo excuſabis, cum tanta commiſeris? Præ-
tendes conditionis infirmitatem, quia nemo ſine pecca-
Iob 14. to? Reſpondebitur tibi: Debuiſti ergo agere pœnitentiam
dederam remedium: cur refutaſti? Subtexes pudorem,
quod honores tuos erubueris? Dicet: *Si tu erubuiſti me co-
ram amicis tuis, & ego te erubeſcam coram patre meo qui eſt in cælis.*
Diſce verum eſſe quod ſcriptum eſt, quia *eſt verecundia ad-
ducens peccatum.* Dauid in conſpectu ſuo dolorem ſuum po-
nebat, ne vnquam obliuiſceretur: Dauid iniquitatem ſu-
am ipſe pronuntiabat: Dauid de peccato ſuo, non de opi-
bus cogitabat: Dauid non erubeſcebat ſua recenſere pec-
cata, ne de iis erubeſceret in meo iudicio conſtitutus: &
Pſal. 51. tu erubeſcebas? Non eſſet hodie in requie ſeruulus meus
C Iob, ſi erubuiſſet tres illos reges amicos ſuos: nec ipſe Da-
Iob. 42. uid, ſi erubuiſſet delicta propria confiteri. Ergo quia non
erubuit mihi ſua aperire peccata: nec ego erubeſcam ei
mea ſecreta reſerare. Et quia vterque eorum non erubuit
factorum ſuorum pretium in mea ponere poteſtate, meo
ſe iudicio voluntatique committere: nec ego de talibus
ſeruulis erubeſcam, vt appellem amicos, qui meam ſtu-
duerint facere voluntatem. Ideoque, quoniam illi ante
in mœrore, nunc in conſolatione: tu quia in delicijs, nunc
Ioan 16. in ſupplicijs. *Chaos inter vos magnum eſt: vt neque ille illorum
Luc. 16. ad te gratia, nec tua ad illos poſſit pœna tranſire.* Audis ergo quid
dicat Dauid? Audi, dum tibi corrigere, & emendare per-
mittitur. Si hic emendaueris, illic requieſces. Non te deli-
cia mundi & ſæculi huius amœna delectent. grane enim
fel vomere conſueuerunt. Non ille iucunda quærebat poſi-
tus in regno, qui potius eligebat mortem ſanctorũ, quam
vitam flagitioſorum.

D *Inimici mei viuunt, & confirmati ſunt ſu-
per me: & multiplicati ſunt qui oderunt me ini-
que.*

*Qui retribuunt mala pro bonis detrahebant mihi:
quoniam ſubſecutus ſum iuſtitiam.*

Inimici mei viuunt, &c.] Quanto illuſtrior ille, qui quo-
1. Cor. 15 tidie moriebatur, vt populum ſuum viuificaret, & corpus
ſuum mortis vulneribus offerebat? ſicut ipſe ait? *In mortib.
frequenter.* Mors enim honeſta, redemptio vitæ eſt etiam
2. Cor. 11 decoloris, aut innoxiæ firmamentum. Exitus autem mor-
tis in manu vitæ. Et ideo malebat Apoſtolus quotidie mo-
1. Cor. 15 ri, vt vitæ ſuæ meritum comprobaret. Scriptum eſt enim:
Eccl. 11. *Non laudes hominem in vita ſua.* Qui enim viuunt, moriẽtur:
qui moriuntur, reſurgent. Propior ergo ſaluti eſt qui mo-
ritur vt reſurgat, quam ille qui viuit vt moriatur. Quis eſt
1. Cor. 15. autem qui quotidie moritur, niſi qui mortem Domini Ie-
2. Cor. 4 ſu in ſua carne circumfert, vt omnia ei peccata moriantur?
Confirmati autem & multiplicati ſunt inimici Dauid in
hoc ſæculo: ſed non idoneum firmamentum, niſi eius qui E
confirmatur à Chriſto. Denique illi confirmantur in ſæ-
culo: qui oderunt iuſtum inique. Non ergo iuſtum odiũ,
ſed iniuſtum cum odiſſent inique. Sed vide diſtantiam. In Pſal. 68.
poſterioribus ait. *Qui oderunt me gratis,* hic habet: *Qui oderũt
me inique.*] Sed ibi ex perſona Chriſti, hic ex pſona ſua. Vbi
ex perſona Chriſti loquitur, *gratis* odio habetur: vbi ex ſua,
inique. Homo enim poteſt vni alicui vulneri non patere,
vt puta iniuſtitiæ, intemperantiæ, impudicitiæ: alijs autem Ioan. 8.
vulneribus patet. In Chriſto autem nulla cauſa eſſe potuit
qua peccati alicuius potuerit vulnus accipere, immunis à Heb. 7.
culpa, & integer à delicto, atque immaculatus a vitio. Sunt
autem qui putant vtrumque Pſalmum ex perſona Chriſti
eſſe decurſum, qui pro noſtris peccatis ſatisfaciebat patri.
Hic ergo dicebat ſe appetitum contra iuſtitiam, illic con-
tra gratiam. Et bene addidit, vt probaret ſe iniuſte appe-
titum: *Quoniam ſubſecutus ſum iuſtitiam.*] Quãta vis verbi in
vnius ſyllabæ adiectione, vt ſubſecutum ſe diceret iuſtiti- F
am, non ſecutum? Propior eſt enim qui ſubſequitur, quã
ille qui ſequitur: & ſuppar, quam par: & ſucceſſio hæredis
magis quam acceſſio nuncupatur. Et tamen quamuis ſub-
ſequatur iuſtitiam non ſuæ virtutis putat eſſe, ſed gratiæ
cæleſtis, ſi non deſeratur à Chriſto, eoque orat impenſius,
dicens:

*Ne derelinquas me Domine Deus meus: ne diſceſſe-
ris à me.*

*Intende in adiutorium meum, Domine Deus ſalu-
tis meæ.*

Ne derelinquas me Domine] Hoc eſt, homines me dereli-
querunt, amici mei impugnauerunt dilectum ſibi proxi-
mum: non appropinquarunt. Fugiebant me quaſi mortu-
um, & abominati ſunt, quia peccata mea tibi aperire deſi-
deraui, & confiteri, quia flagellis tuis me obtuli vulneran-
dum, quia elegi cicatrices vulnerum ſuper epulas regum
& tactum potentum poteſtatum. Tu ſolus me non derelinquas,
tu hæreas ſeruulo tuo, *qui de terra ſuſcitas inopem, & de ſterco- G
re erigis pauperem* Tuo comitatu fretus, frequentiorem me Pſ. 112.
ambientibus populis æſtimabo. *Computruerunt* quidem *cica-
trices meæ*: ſed adhuc tuorum verborũ deſidero cicatrices,
quæ ſanatis vulnerib. obducuntur, vt poſtea nullum vlcus
appareat. Bonæ triumphalium vulnerum cicatrices, qui-
bus victores huius terreni prælij gloriantur. Quanto illu- Hier. 30.
ſtriora vulnera, quæ pro fide & nominis tui gloria viden-
tur excepta? Iſta eſt cicatrix quæ cælum aperit, regnum ac-
quirit, immortalitatem inuenit. Hæc ergo fratres eſt cica- Apoc. 22.
trix beata, quoniam *beati qui lauerunt ſtolas ſuas in ſanguine a-
gni.* Sic cœpit ſtola eſſe gloriæ, caro mortis: in qua & Paul⁹ Rom. 7.
ante periclitabatur elect⁹ Dei, niſi periſſet ſe liberari *de cor-
pore mortis huius,* vt legimus. Et ideo qui ſumus in hoc cor-
pore mortis, oremus ne bonus ille dilectus Dei medicus
nos derelinquat, quem patriarcha Dauid ne à ſe diſcede-
ret precabatur. Ipſi nos committamus, parati quo velit eu-
rari medicamento. Nemo dicit medico corporis ſui, quẽ-
admodum ſit curãdus. Nouit medicus, quæ ſingulis vul-
neribus medicamenta conueniant, cuius vlceris putredo
ferro ſit amputanda, ne in totius corporis ſerpat exitium. H
Si dixerit medicus medicinæ genus quo curari æger de-
beat, & ille faſtidiat: diſcedit medicus, & ægrum relin-
quit. Vide eum qui curari velit, omni genere medico ac-
quieſcentẽ. Attende ordinẽ. Aperit primo vulnera ſua me-
dico, & dicit: Cura me: ſed rogo ne in ira tua; quia non ſu-
ſtinet durã medicinã: infirmitates meæ. Medicina Chriſti, Heb 12.
correptio eſt. *Corripit. n. Deus quẽ vult conuertere.* Ideo & Pau- 2. Tim. 4.
lus ad medicũ dicit: *Argue, obſecra, increpa.* Nõ ergo recuſat
curari, q̃ petit argui, ſed leuare vult pœnã, ne in ira arguat,
& impetu iræ corripiat. Et vide proceſſũ. Primo petit ar-
gui: poſtea (q̃ maius eſt) corripi. Deinde non ſolũ confite-
tur peccata ſua, ſed etiã numerat & accuſat. Nõ vult. n. late-
re ſua delicta. Nam vt febres in alto ſitæ non queunt miti- Prou. 18.
gari, cum foras erupetint, ſpem afferunt deſinẽdi: ita pec-
catorum morbos dum tegitur, inardeſcit; ſi confeſſionib.
proditur, euaporat. Et ideo *iuſtus accuſator eſt ſui in principio
ſermonis*, priuſquam contagio vlceris ſerpat intrinſecus
Grauat enim conſcientiam memoria delictorum, niſi me
dici-

A [Psal. 37. sup. 1. Par. 21. Esai. 40. Iob. 2.] dicina poscatur. Et si differt medicus, æger offerre se debet, vt citius secetur: sicut offerebat se Dauid in flagella Domini, dicens. *Ego in flagella paratus sum.* & alibi. *Fiat manus tua in me.* hoc est: Redde mihi doplicia peccata, dummodo hic vindices. Noli me deserere, noli auertere faciem tuam à me noli dedignari atqoe horrescere fœtorem vuloerum meorum. Et Iob seruus tuus *percussus erat vlcere à pedibus vsque ad caput*, & remedium suæ sanitatis inuenit: licet illud vulnus virtutis fuerit, istud erroris. Fœtebant vulnera, quę medici curare oon possent. Locutus es Domine mysteria sacramentorum tuorum, manifestasti vulnera serpentis, & solius sermonis tui medicameoto serui tui curata sunt vulnera, quia tu eum non deseruisti: *& non derelinquas me Domine Deus meus, ne discesseris à me.*] Homines me dereliquerunt, quia sordent illis vulnera mea, quæ pietati tuæ putaui esse reseruanda. Illi dicunt: *Exi à nobis, quia peccator es tu: discede, ne nos polluas.* Tu autem Domine curas, & non pollueris: adiuuas, & noo contaminaris: quia *Deus salutis meæ es*] & manus tua non perdere, sed sanare consueuit. B Compleuimus Psalmum etiam cum eius interpretatiooe versiculi quem Græci oonnulli codices habét, sed omoes Latini. [Ioh. 5.] Nam ante responsorium proximum versiculus est: *Et proiecerunt me sicut mortuum abominatum*; hoc est, illi qui [Psal. 142. Psal. 14.] reddebant mihi mals pro bonis. Sed tu, *ne derelinquas me Domine Deus meus, ne discesseris à me.*] hoc enim sequitur: id est, Tu ne derelinquas, qui mortuum fœtentem curare cõsuesti. Denique habemus hoc io Euangelio. Nam cum [Ioan. 11.] venisset ad monumeotum Lazari, & dixisset: *Tollite lapidem*; ait Martha: *Iam fœtet, quatriduanus est enim*, respondit ei. *Non dixi tibi, quia si credideris, videbis gloriam Dei? Et clamauit Lazarum, & sanus exiuit.* Credamus ergo & nos vt de vulneribus nostris acquiramus medicinam salutis, & futuram gloriam. In orationibus igitor & obsecrationib. cum dolore & lachrymis exigenda pœnitentia est, vt illam gloriam Dei videre mereamur. Neque te moueat quod luctus, dolor, eum maceratio corporis, grauissimęque passiones [Rom. 8.] C sunt: Etsi grauissimæ videntur tamen *indigna sunt huiusmodi passiones ad superuenturam in gloriam*: sicut testis tibi est Apostolus Paulos. Non pigeat ergo nos hic leuiora deferre, vt ibi plena laudis & gloriæ possimus adipisci, pro temporalibus laboribus perpetua præmia reportantes, per [1. Cor. 4.] Dominum Iesum: cui est laus, honor gloria, perpetuitas à sæculis, & nunc, & semper, & in omnia sæcula sæculorum, Amen.

S. AMBROSII IN PSALMVM XXXVII. enarrationis finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, IN PSALMVM DAVID XXXVIII. enarratio.

D

Titulus Psalmi XXXVIII.

In finem pro Idithum canticum ipsi Dauid.

N superiori Psalmo expressa forma pœniteotiæ est, in hoc sequenti patiéciæ forma signatur. [Ps. 38.] Quem Psalmum Dauid scripsit, & Idithum viro disciplinis Leuiticis & sacerdotalib. erudito canendum dedit: qui ante arcam Domini Psalmorum seriem pangendi solertissimus præcinebat. [1. Par. 25] Ergo quia non Idithum scripsit hunc Psalmum, sed Propheta Dauid, & Idithum viro caneodi perito psallendum dedit: ideo sic inscriptus est titulus. E Denique etiam in sæcularibus scriptis alij erant qui scribebant, alij qui in scens vel comedias vel tragœdias canere consueuerant. Et illi quidem coronam Olympicam postulabant: vnde & ἐπινίκιον hymnum eorum scripta in fine testantur. [1. Cor. 9. 1. Pet. 5.] Dauid autem qui oon hæc serta coronarum marcentium requirebat, sed illam incorruptibilem & incontaminatam remunerationum cælestium hæreditatem, pia desiderabat affectu, hymnum ooo victoriæ ἐπινίκιον, sed ei scripsit, qui victoriam io se credentibus impertiebat, qui finis est omnium quæ pia mente deposcimus. Siue enim sapientiam quæras, siue virtuti studeas, siue veritati, siue viæ atque iustitiæ, siue resurrectioni, in omnibus tibi sequendus est Christus, qui est *virtus Dei atque sapientia, veritas, via, iustitia, resurrectio.* [1. Cor. 1. Ioan. 14.] Ad quem igitur contendas, nisi ad perfectionem omnium, summamque virtutum? Et ideo tibi dicit. *Veni sequere me.* F [Ioan. 12. Marc. 10.] hoc est, vt ad consummationem virtutum peruenire merearis. Ergo qui sequitur Christum, ipsum pro possibilitate sua debet imitari, vt præcepta eius secum ipse mediterur & diuinorum exempla factorum. [Psal. 84. Psal. 34.] Et ideo Dauid secum ipse meditabatur, quod Christum in se locutum esse retinebat: vt cum aliqui ei essent molesti, & eum ad contentionem lacessere conarentur, patientiam indueret, certandi studia declinaret, ex quibus inanis strepitus & iurgia frequenter oriuntur. Ideoque cum sancto Dauid plerique eius virtutibus inuidentes, qui eum de proposito maosuetudinis, & humilitatis affectu crederent deducendum, frequenter ingruerent, ipsæ quoque præcipue *nequitiæ spiritales in cælestibus*, [Ephes. 6.] aduersus quas graue luctamen est iustis, ad commouendum cum ministros suæ improbitatis impellerét: ne inter obstrepenoũ crebra certamina, & disceptationom tumultus sermo aliquis sibi offensionis excideret, tacere sanctus Propheta proposuit. [Prou. 19] O validum scutum, circumspectæ munitionis silentium! O fidissimum stabilitatis fundamentum: in quo si quis potuerit stare, lubricum verbi timere non possit! G Multi enim etiam stabili corde firmati, incauti tamen, sermonis fluctuantis errore sæpe ceciderunt. Videns igitur huiusmodi insidijs & vano concertantium strepitu se Propheta tentari, intra se ipse tacitus conferebat, legem sibi taciturnitatis imponens: & cum taceret, insultantibus sibi, & vt loqueretur aliquid prouocantib. qualia solent insolentium esse certamina atqoe sermones: Responde nobis, si de æqualitate præsumis, Vides & to esse te victum, & nihil habere quod referas? cum se prope ad vocem cõuicij videret impelli, se ipse reuocabat, vt loqueretur in corde.

Psalmi XXXVIII.

D*Ixi custodiam vias meas: vt non delinquam in lingua mea.*

H *Dixi:*] hoc est, proposui, confirmaui, imperaui mihi, locutus sum cordi meo: *Custodiam vias meas.*] Si alijs dixissem sermo meus stare deberet: quanto magis stabile debet esse quod mihi ipse constitui? Si quis alienum fallat, indecorum est: si quis proximom, graoe: quanto igitur grauius, si quis se ipsum eo quod sibi promiserit, putet esse fraudandum, vt ipse sibi infidelis suo iodicio & despicabilis æstimetur? Cui enim idoneus videri potest, qui sibi vilis est? Teneamus igitur animæ constantiam nostræ, ne in offensionem labia loquendi festina prorumpant. Et Iob plagã [Iob. 2.] suam silentio vicit, & tolerantiam suam taciturnitate superauit. Non bene creditur carni. Vicissemos, si Eua tacuisset. [Genes. 3.] Ergo primom illud processit ex voce peccatum, & serpens ille nequissimus atque versutus per vocem nos ante tentauit. Atque vtinam aut Adam surdus fuisset, aut Eua obmutuisset. Ille, ne vocem suæ vxoris audiret: ista, ne loqueretur marito, & lubricæ vocis ministeriũ serpentis in virum venena transfonderet. Cain qooq; etsi parricidio [Gen. 4.] naturam violauit humanam, & obliterauit impius iura pietatis, tamen per vocem sacrilegium sceleri suo addidit,

vt

A *Exod. 14. Exod. 16. Exod. 32.* garet Deo necati fratris interitum. Quid de singulis dicam? Populus ipse electus à Domino, cui tacitus Moyses aperuit mare, ingratus cælestibus beneficijs obmurmurabat: quo diuinam contraxit offensam. Deinde ipsum ducẽ inuij illius atq; inusitati itineris, Moysẽ respuit, & à fratre eius Aaron deos sibi fieri, quos coleret, postulauit. Vnde etiam ipse considerans tanta vocis pericula: *Dixi* (inquit) *custodiam vias meas.*] Quæ sint autem istæ viæ hominis, quę & magnopere pręcauendæ, ne quid grauioris offensionis incurrant, admonet nos tantus Propheta diligentius considerare. Admonet etiam Salomon eius filius paternæ mentis interpres perspicacius examinare, qui scripsit: *Tria mihi sunt impossibilia intelligere, & quartum quod non agnosco: Vestigium aquilæ volantis, & viam serpentis in petra, & semitas nauis in pelago nauigantis, & vias viri in iuuentute.* *Prou. 30.* Talis via mulieris adulteræ, quæ postquam egit, abluta, nihil egisse se dicit iniquum. Tria ergo impossibilia sibi esse dixit ad intelligendum, & quartum, quod ille habens inter homines sapientiæ signaculum, non agnosceret: viarum videlicet viri in iuuentute processum. B Quarum igitur est vel inexplicabilis vel difficilis agnitio, potest facilis earum esse custodia? Vnde non immerito ipse Dauid delictorum iuuentutis suæ non defensionem obtulit, sed obliuionem rogauit: *Delicta,* inquit, *iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris.* *Psal. 24.* Non immerito igitur Salomon dixit se non agnoscere quod pater eius (in quo maior Dei gratia fuit) se ignorasse testatus est. Et fortasse delicta iuuentutis ad feruorem retulit carnis, ignorantiam autem ad verborũ prolapsionem: quæ non ex sententia nostra, sed impetu quodam & cursu loquendi plerumque funduntur: quod periculosum esse Propheta cognoscens, ait: *Credidi propter quod loquutus sum.* *Psal. 115.* Supra fundamentum ergo virtutis vox tuta est; sine fundamento, lubrica. Ideo quasi quodam tubæ sono scripturæ diuinæ electus interpres increpuit: *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* *Rom. 10.* Fides credentium principalis est, confessio executionis. C Quomodo igitur proposuerit sanctus Propheta Dauid, aut propter quid custodire vias suas, audiamus: *Vt non* (inquit) *delinquam in lingua mea.*] Si hoc cauet Propheta, tu non caues? Si hoc metuit, in quo Dei gratia loquebatur: tu non metuis, qui erroris verba non refugis, & theatralib. sermonibus delectaris? Tu non reformidas, cui scriptum est in Euangelio, quia *pro omni otioso verbo rationem es redditurus?* *Matt. 12.* Si pro otioso verbo periculum est, quãto magis pro criminoso: Non omne quod otiosum, & criminosum: sed omne quod non fructuosum, periculosum atque eradicabile. *Omnis enim arbor non faciens fructum, excidetur, & in ignem mittetur.* *Matth. 3.* Cum mouetur animus & exagitatur stimulantib. aduersarijs, obstrepentib. illudentib. eminantibus, excidit verbum commotionis. Ideo silentium & tutum est, & decorum, quod seruat cũ grauitate cautelam. Quid enim labia nostra, nisi quædam nostra vincula sunt? *Prou. 5. Eccl. 20.* Deniq; vinculis labiorum suorum vnusquisq; constringitur. Ideo sapiens in tempore tacet, & secum ipse considerat quo tẽpore loqui debeat. *Prou. 15.* De quo pclare ipse Salomon. *Labia sapientis alligata sunt intellectu.* D Quando ergo vides illudentib. proteruis sapientem tacere, dic: Ligauit iste intellectu labia sua: hoc *Ecclesi. 20.* est prudenter tacet, ne labiorum suorum vinculis alligetur. *Posuit ori suo custodiam:* *Psal. 11.* sepsit aures suas spinis, vectẽ adhibuit foribus oris sui, seruat thesaurum cordis sui & argentum eloquij sui, vt examinatum & purgatum quando oportet proferat: ne quisquam prius fur in cor eius aut perturbator irrumpat, & ad eos captiuum trahat, quib. flagitia sua vendat. *Ioan. 13.* Meditabatur Iudas Christum vendere: sed reuocat eum tanta Domini gratia, & quædam paternæ delinimenta pietatis, quibus furor eius molliebatur: nec erupisset in scelus, nisi se in cor eius, quia Christum fallere se putabat, aduersarius demersisset. Non ergo dubites quando aliqui tibi molesti sunt volenti seruare iustitiam, ministros esse illius nequissimi, qui omnium auctor est flagitiorum. Videbat Dauid propheticis oculis, agnoscebat eius figuram; ideo tacebat, ne illius faceret voluntatem, qui turbare gestit affectum. Premebat vocem, claudebat portas suas silentio, prætendebat in eo patientia, & taciturnitatis vigilabat custodia, ne inimicus obreperet, ne de claustris oris vagus aliquis sermo & incautus exiret. Ideo fortior est patiens, qui seipsum continet, quam qui vrbes capit. Iustus ipse sibi claustrum est, ipse sibi peruigil custos. Cum sibi ergo ipse prætenderet, loquebatur in suo corde:

Posui ori meo custodiam, dum consistit peccator aduersum me.

Adest semper inimicus, qui semper insidiatur. Etsi illum non vides, adest: etsi illum non sentis, incursat. Si non vides, videnti crede. *Cõsistit* (inquit) *peccator aduersum me*] Qui videt peccatum suum, videt etiam peccatorem sibi in iis quæ gesserit illudentem. Qui autem peccatorem præuiderit, potest vitare peccatum. Videbat Dauid consistere aduersum se peccatorem, quando Semei maledicebat & lapidabat regem suum, & clamabat: *Exi vir sanguinum.* Neque enim tam præruptus foret, vt nec tanti regis reuerentia moueretur, nec armatum eius timeret exercitum, cum vnus de exercitu eius conuiciantem potuisset occidere: sed amentem diabolus fecerat, qui eum impellebat ad mortem. Ideo Dauid aduersus auctorem magis præliabatur, quam ministrum persequebatur. Quid enim magnum, de homine inualido vindicari, quem ad furorem alter vrgebat, in cuius nece peccator habuisset volũtatis effectum? Non gladio diabolus, sed verbo Dei vincitur. Ideo taceat lingua hominis, Dei verbum loquatur. Denique & Christus tacebat ante Pilati iudicium constitutus, vt nobis daret formam tacendi: quia lingua corporis facilis est ad errorem, procliuis ad lapsum. Sunt autem & qui tacentes loquantur, sicut Moyses qui stabat attonitus, & tacebat: cui dixit tacenti Deus: *Quid clamas ad me?* Vt Susanna, quæ tacuit in periculis suis, & Dominus exaudiuit eam. Ergo etiam si in te verbum Dei sit: & tacebis in Dei verbo, & tacitus clamabis, vt audiaris à Christo. Meditare ergo quæ Christi sunt, quæ secum meditabatur propheta Dauid, in quo ea quæ secum in hoc Psalmo meditatum esse se dicit, ante in eo locutus est Christus. Sic enim scriptũ est. *Ego autem cum in aliquo mihi molesti essent, induebam me cilicio, & humiliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in sinu meo conuertetur.* Quid est, *In aliquo?* Quia tunc maxime aut sermo importunus elabitur, aut affectus mouetur, quando vel in ardore aliquo & tristitia sumus, vel indignatione animus ægrescit, vel aliquibus sollicitudinibus impeditur, aut disceptationibus occupatur. Qui igitur molesti? Primum de ipso auctore peccati & angelis suis intellige: deinde de iis qui malunt sequaces eius esse quam Christi. Impellitur vxor, vt sancti Iob: amicus, quod in illo ipso libro manifestatur: filius, vt Abessalon: seruus, libertus, domesticus; quia *inimici hominis etiam domestici eius,* vt exagitent eum singuli. Quod igitur remedium aduersus huiusmodi animorum ægritudines, nisi patientia, nisi silentium? Et (quod est grauius) ille te magis lacessit qui beneficiis tuis vsus sit: & inter ipsos amplius esse exasperat, qui plus tibi debeat: quo magis ingrati hominis acerbitate, aut vilis alicuius personæ indignitate monearis. Ergo iustus, etsi amicus ei est insolens, dolet pro amico, quia idcirco amicus suus labitur, quia à tentatore impellitur. Si pro amico dolet, multo magis pro vxore, pro filio, si eos quoque sibi insolentes experiatur. Etsi frater exagitat, vt Esau sanctum Iacob: dolet & quærit sibi fratrem recõciliare, vel fugere à facie eius, vt Rebecca suadebat, ne iracundia fratris occasionem nocendi aliquam reperiret. Et si proximus aut domesticus, dolet: & si minister aut libertus aut seruus fert patienter, & in his omnib. tacet, ne ei respõdeat à quo eũ cernit impelli. Conuiciatur ergo ex domesticis aliquis? dolet & tacet. Conuiciatur libertus? tacet. Conuiciatur seruus? tacet. Sic vincitur qui laqueum eius animæ per escam vocis extendit. Tace ergo & tu cum tibi indignus cõuiciatur. Tace cum tibi seruus, & maxime tuus, contumeliã facit, & dic in corde tuo. Ego taceo, tu aũt ne taceas Domine. & adde. *Ne discedas à me,* vt Dauid propheta dicebat; hoc est, ne solum me impugnantibus derelinquas. Non est enim solus, cui Deus præsens est. Accipe testimoniũ:

A *Ecce,* inquit, *venit hora vt diſpergamini vnuſquiſque in ſua, & me*
Pſ.108 *ſolum relinquatis: ſed non ſum ſolus, quoniam pater mecum eſt.* Iu-
ſtus ergo aduerſus inſultantes ſibi tacet, iuſtus orat. Audi
1.Cor 4. iuſtum orantem: *Pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi: ego*
autem orabam. Iuſtus maledicentibus ſibi benedicit: vt fa-
ciebant Apoſtoli, ſicut Paulus aſſerit, dicens: *Maledicimur,*
& benedicimus. Iuſtus diligit inimicos ſuos. Vide quemad-
modum paulatim per gradus ſingulos aſcendere docetur
Mat. 5. ad incrementa virtutum, dicente Domino: *Diligite inimi-*
Ibid. *cos veſtros.* Iuſtus orat pro calumniantibus: quia & hoc
præcipit Dominus, adiungens: *Benefacite iis qui oderunt vos,*
orate pro calumniantibus & perſequentibus vos. Ipſe eſt per om-
nis iuſtus, qui hæc cuſtodit & ſeruat. Primum, quia tacet,
& non reſpondet inimicis. Deinde, quia orat: hoc eſt,
non eſt otioſus affectu. Et qui orat, bona orat, non ea quę
cuique poſſint ſuo inimico nocere. Plus eſt ergo orare,
quam tacere. Iuſtus maledicentibus ſibi benedicit. Plus
B eſt & hoc quam orare pro ſe. Securus enim lui benedicit
ei quem non timet, aut etiam ei quem ante metuebat,
Iuſtus diligit inimicum.* Plus eſt diligere, quam benedi-
cere: quia maior eſt mentis dilectio, quam ſermonis gra-
tia. Iuſtus benefacit ei cuius odiis appetitus eſt. Iuſtus
orat pro calumniantibus. Bona charitas, & pietas bona,
vtrūq; Dei, & vtrumque eſt Deus: quia *charitas eſt Deus*, vt
1 Ioan 4 dixit Ioannes in epiſtola. Ideo vtrumque coniunctum eſt.
Matt. 5. *Diligite inimicos veſtros, & orate pro calumniantibus & perſequen-*
Rom.13. *tibus vos. Plenitudo legis eſt charitas:* ſed etiam hæc Euangelij
Iob. 42. plenitudo, pro calumniantibus & perſequentibus nos iu-
bet orare, vt peccatis eorum veniā poſtulemus: ſicut diui-
no iudicio Iob ſanctus electus eſt, cuius oratio regum il-
lorum calumniantiom iuſto aboleret offenſam. Ergo etſi
infirmus es, ora: etſi fortis es, ora. Infirmus pro te oras,
fortis pro inimico tuo oras. Bonum ſcutum infirmitatis,
oratio. Tu oras, & Dominus te protegit. Bonum ſcutum
Rom 12 etiam triumphantis, vt inimicum tuum quem poſſis feri-
Pſal 34. re defendas, ne ab aliquo trucidetur. & (quod eſt maius)
à Chriſto, qui dixit: *Mihi vindicta: ego retribuam.* Hæc eſt
C oratio quæ in ſinum conuertitur deprecantis, fructum
referens eorum quæ voluit impetrare, vt dona eius ada-
nimam ac mentem recurrant, quæ popoſcit à Domino:
ſicut in poſterioribus hic idem Propheta te docuit, dicēs:
Pſ 62 *Sic benedicam te in vita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas.*
Tanquam adipe & pinguedine repleatur anima mea. Ipſe eſt ſi-
nus animæ, ſecretum, orationis eius, penetralia volunta-
tis, & quædam recurrentium votorum intima receptacu-
Luc.16. la. Vnde & iuſti in Abrahæ ſinu requieſcere leguntur:
quod in eius gratia, in eius requie, in eius placiditate re-
quieſcant, qui conformem ei induerint fidem, & eandem
in bonis operibus fecerint voluntatem. Sed forte miretur
Pſal 34. aliquis, quum Dominus dixerit per os Dauid *quod humi-*
Pſ 190. *liabat in ieiunio animam ſuam*; quomodo ipſe Dauid ait in po-
ſterioribus. *Si non humiliter ſentiebam, ſed exaltaui animam*
P 34. *meam.* Verum ex his conſidera aliud eſſe quod ad ſapienti-
Pſal.130 am mentis refertur, aliud quod ad humilitatem cordis
Sapientia mentis ſublimis eſt, ſapientia autem carnis non
D debet inflari. *Humiliabat* ergo Dauid *in ieiunio animam ſu-*
am, vt caſtigandum noſtræ carnis tumorem doceret. Exal-
Luc.14. tabat animam Propheta, per ſublimem Dei gratiam: quo-
niam *& qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exalta-*
Heb 4. *bitur.* Nec ſolum ſuperbus retunditur, & humilis attolli-
tur digna remuneratione meritorum, ſicut primum eſt in-
telligendum: ſed (quia *verbum Dei ex omni parte acutum eſt,*
velut gladius qui ex duab. acutus eſt partibus) ego arbitror
Philip.4 poſſe intelligi, quia & qui ſe exaltat, nouit ſe humiliare:
& qui ſe humiliare nouit, etiam exaltare ſe nouit. Quod
Paulus oſtendit, dicens: *Ego autem didici in quibus ſciam*
ſufficiens eſſe. Scio & humiliari, ſcio & abundare. Ergo &
Dauid non humiliter ſentiendo de Chriſto quem
humiliant & deijciunt Ariani: exaltabat animam ſuam,
hoc eſt, ſenſus vigorem, fidei gratiam, virtutem hu-
militatis pio repræſentabat affectu. Ideo ergo dice-
bat.

Obmutui, & humiliatus ſum, & ſilui à bonis: &
dolor meus renouatus eſt.

Obmutui.] Quia nouerat quādo ſe humiliare deberet, & E
nouerat quando ſilere deberet. Obmutuit, ne ipſa litigio-
ſa cum obſurgantibus contentione perſtreperet: humi-
liatus eſt, vt tumorem deijceret ſuperborum, vel vt ipſos 1.Cor 2.
quomodo humiliare ſe deberent, ſuo doceret exemplo.
Siluit à bonis, quia bona conſcientia non eget defenſione
verborum, quæ ſuo nixa eſt teſtimonio, ipſa ſui iudex. Id- Eſai.50.
eoque iuſtus dicit. *Quis contradicat aut quis reſiſtat mihi?* Et 1 Cor 4.
Paulus dicit: *Mihi enim pro minimo eſt vt à vobis diiudicer, aut ab*
humano die. Aduerſum calumniantes & peccatores iuſtus
ſuo iudicio contentus eſt: meritorum autem ſuorum iu-
dicium Chriſto reſeruat. Ideoque addidit: *Qui diiudicat me* Ibidem
Dominus eſt. Pulcherrime eum iudicem elegit, qui nulla Pſ.108.
fraude fallatur, vt eum nec occulta prætereant, nec infir-
mæ conditionis lapſus offendat: qui fragilitati norit igno-
ſcere. Ad omnia igitur vtile ſilentium. Si peccatum agno-
ſcis, tace: ne negādo exaggeres. ſi non agnoſcis, tace, ſecurus
de innocentia. Non poſſunt aliena verba crimen affligere F
quod propria non recepit conſcientia. Sequitur: *Et do-*
lor meus renouatus eſt.] Adhuc inferiore virtutis gradu po-
ſitus hæc verba depromit: quod dolor ſibi peccatorum
veterum obiectione renouatus ſit, quæ deleta iam ob-
duxiſſe videbatur obliuio, vel bonorum operum texerat
compenſatio. Denique in poſterioribus quaſi fortior di-
cit. *Viderunt me, & mouerunt capita ſua:* eo quod minarentur, Pſal. 108.
& nocere non poſſent. Et addidit. *Maledicent illi, & tu benedi-* Ibidem.
ces. Et hoc quaſi validior loquitur, negligens iniuriæ vel
pudoris, cui benedictio Domini pro omnibus abunda-
ret. Ergo in iſto Pſalmo trigeſimooctauo quaſi in quadam
meditatione, nondum tamen in omni locatus perfectio-
ne virtutis, dicit ſibi dolorem eſſe renouatum. Validiſſi-
mus enim cicatricis offenſionem ſentire non nouit, nec
plagam poteſt timere qui fortior eſt. In ipſo pugilum cer-
tamine ſolet plerumque qui fortior eſt expectare vt infe-
rioris ictu aliquo laceſſatur, quo acrior offenſus inſurgat:
ita exercitatione nimia atque patientia roboratus, vt tan-
quam inſenſibilis ad dolorem, plagam ſentire non poſſit; G
percuſſus ridet, laceſſitus minatur. At vero inferior ſi for- Iob. 39.
te ictum ferientis ſupra obductam cicatricem veteris vul-
neris exceperit, renouatum ſentit dolorem. Sic eſt cui ob-
ijciuntur peccata ſuperiora, quæ competenter doluit at-
que defleuit, vt ſatisfactione congrua vulneri peccatorum
ſuorum obduceret cicatricem. Si perfectus eſt, tacet con-
uiciantibus, nullo ſibi dolore renouato: quia etſi peccauit
ſecutus eſt: quia ſine pœnitentia ſunt Dei dona: & ideo
quæ ſemel donauit, reſoluere ac renouare non ſolet, cum Rom. 11.
ipſe dixerit. *Ego ſum, ego ſum, qui deleo iniquitates, & memor*
non ero. Si autem imperfectus & immemor cæleſtium Eſai.43.
præceptorum, dolor ei tanquam reſciſſa cicatrice repara-
tur.

Concaluit cor meum intra me, & in meditatione
mea exardeſcet ignis.

Grauiora vulnera, ſicut nouimus, cauſtico medicamē-
to vel admoto igne curantur. Ergo vir ſapiens ipſe medi-
cus eſt, vulnus ſuum curat. Ideoque ſi non plene conſum- H
matus eſt ad inoffenſæ habitudinem ſanitatis, vaporatur
eius cor, habet febrem, igneſcit ad obiecta conuicia. Et ſi
tacet, vel intra ſe teritur. Lapis ſi ad lapidem teratur, ignē
excutit. Ita etiam bona conſcientia pudore ſuccenditur, ſi
renouetur ei ſuorum recordatio delictorum. *Et in ipſa me-*
ditatione ignis exardeſcit.] Non malus ignis, qui adurat, ſed Exod.3.
non exurat. Talis ignis quem Moyſes in rubo vidit, quan-
do rubus vrebatur, ſed non exurebatur. Eſt ergo ignis qui
peccatum minuit, & ſuo culpam ardore depaſcit. Eſt & i- Hier.20.
gnis qui cæleſtium ſcripturarum meditationibus excita-
tur, velut ille de quo dicit Hieremias. *Et erat ignis flammi-*
gerans in oſſibus meis. Aut ille de quo Cleophas, & qui ſimul Luc.24.
iter agebat, quando poſt reſurrectionem eis ſe Chriſtus Luc. 12.
adiunxit, ſermone mutuo conferebant, dicentes. *Nonne*
cor noſtrum ardens erat in nobis cum aperiret nobis ſcripturas? Ideo
& Dominus *venit, vt ignem hunc in terram mitteret*, quo il-
luminaret animas vniuerſorum, ſtudium accenderet, cri-
men exureret.

La-

Loquutus sum in lingua mea: notum fac mihi Domine finem meum:

Et numerum dierum meorum, qui est, vt sciam quid desit mihi.

Loquutus sum in lingua mea.]Bonus ignis, qui fecit vt Propheta loqueretur. Et vide ne ipse sit ignis qui visus est, quando in die Pentecostes in vnum locum discipulis congregatis, *decidit* cum vi magna super eos *Spiritus sanctus, & linguis variis loquebantur.* Sic enim scriptum est: Quia *visæ sunt linguæ eorum dispertitæ tanquam ignis.* Hic est ergo qui dixit ad Hieremiam. *Ecce dedi in os tuum verba mea ignem.* Hanc ergo & Dauid linguam ignis accepit, vt diuinæ cognitionis succensus ardore loqueretur: *Notum fac mihi Domine finem meum.*]Non de morte sua quærit(neque enim hic finis resurrecturo) sed de eo fine quærit, de quo Apostolus dixit: Quia *ille finis, quando Dominus Iesus tradet regnum Deo patri, & euacuabit omnes principatus & potestates, & quando mors nouissima omnium destruetur; vt mala deficiant, & bona æterna succedant.* Et ideo dictum est *Fugit dolor, tristitia, & gemitus.* Hunc finem in hominibus operabatur & Paulus, dicens: *Et quis est qui lætificat me, nisi qui contristatur ex me?* Obiurgando enim dolorem, tristitiam, gemitus excitabat, vt agerent pœnitentiam, quia irreuocabilem veniam & salutem, cuius Deum non pœniteret, mererentur. Ille igitur qui verus est finis, non vnus erit finis, sed omnium. Quomodo ergo *finem meum* dixit? Sed considera quis loquatur. Vtique homo, vel vnus ex hominibus vsus communitate substantiæ, vel qui ad formam vniuersorum describitur, & ad perfectionem consummati hominis eruditur. Vnde & addidit *notum sibi fieri numerum dierum qui est, vt sciat quid desit sibi.* Ad perfectionem vtique quid desit, non ad istius corporis vitam, de quo propheta Dauid cupiebat absolui, dicens: *Heu me! quia incolatus meus prolongatus est, & habitaui cum habitantibus Cedar.* Denique dierum numerum cognoscere volebat, non etiam noctium. His enim dies & noctes sunt. Ibi ergo dies solis, ibi lumen perpetuum atque diuturnum. Et ideo addidit. *Qui est.*]Qui est: non qui transeat. *Cœlum* enim *& terra præteribunt*, fides autem permanet, & dies Christi: quia *heri & hodie ipse est, & in sæcula.* Quem autem numerum quærat, accipe. *In domo*, inquit, *patris mei mansiones multæ sunt.* Dat ergo vnicuique locum Dominus Iesus, hoc est, aptam pro vniuscuiusque meritis mansionem. *Vnusquisque* enim *in suo ordine.* Præcessit ergo, vt pararet in se credentibus locum. Vnde etiam & dixit. *Si abiero, & parauero vobis locum iterum venio ad vos, & accersam vos ad meipsum: vt vbi ego sum & vos sitis: & quo vado scitis, & viã scitis.* Est ergo via per quam resurgens Christus ascendit. Et ille quidem ascendit super omnes cęlos ad Dei sedem: homines autem à primo cælo ad secundum, & deinceps à secundo ad tertium, & ab illo per distinctiones fere ad septimum cælum, atque in ipsam apsida & summitatem cælorum qui merentur ascendunt. Si ergo numerus viarum est & numerus mansionum, vtique dierum est, per quos ad cæli altitudinem peruenitur.

A — Act. 2. — Ibidem. — B — Hier. 5. — Esai 35. — 2. Cor. 2. — Psal. 119 — C — Matt. 24 — Hebr. 13 — Ioan. 14. — 1. Cor. 15. — Ioan. 14 — Ephes. 4 — D

Ecce veteres posuisti dies meos: & substantia mea tanquam nihilum ante te.

Ecce veteres posuisti dies meos.]Alius habet: *Palæstas posuisti dies meos*]Si secundum Septuaginta viros veteres accipimus dies, hoc est secundum veterem hominem, intelligimus exactos. Sed *vetus homo noster affixus est cruci.* Ergo & vetus dies præteriit, nouus venit. Alius enim dies hominis, alius dies Christi, quem *Abraham vidit, & gauisus est.* de quo & Dauid ait. *Hic est dies quem fecit Dominus, exultemus & lætemur in eo.* Sanctus ergo in die Domini exultat, in die nouo, in quo Deus Dominus illuxit nobis & dedit nouam lucem in innoxiam vitam & integram reformatis. Ideo iustus securus nouæ lucis & gratiæ Dei, dicit *erit mihi cælum nouum & terra noua, & nouum lumen.* Non enim lucerna, & lumen solis illic lucebit, aut lunæ: sed *Dominus illuminabit super populum suum.* Illa ergo desideraui, illa exoptaui: & ideo diem hominis non requisiui. Quod si palæstas accipimus dies, ex nomine intelligimus plenos certaminis & laboris: quoniam palæstæ luctatores in agone dicuntur, qui luctantur ad coronam. Ergo quia & *nobis lucta non solum aduersus carnem & sanguinem est, sed & aduersus spiritalia nequitiæ in cælestibus* dies nostri, hoc est vitæ istius, in labore sunt & dolore. Vnde & in posterioribus ait. *Anni nostri sicut aranea meditabuntur: dies annorum nostrorum, in ipsis septuaginta anni. Si autem in potentatibus, octoginta anni: & plurimum eorũ labor & dolor.* Vnde & Apostolus Paulus *abundantius cæteris Apostolis laborauit*, vt legitime certando ad coronam quam cuperet, perueniret. Sed tamen quia & architectorum mensuræ palæstæ dici feruntur, quibus ad structuræ numerum vel modum spatij colligendum, ædificia metiuntur, locumq; eum in quo ædificia sunt locanda; & per Esaiam locutus est Deus: *Qui mensus est manu aquam, & cælum palmo, & vniuersam terram clausa manu? quis statuit montes in pondere, & rupes in statera?* videamus ne forte hic sensus hoc sermone sit colligendus, eo quod cognitos dies omnium habeat Deus: cui nihil immensum sit, qui omnia mensura quadam suæ scientiæ comprehendat, nihilque ei sit inæstimabile, nihil inexaminatum atque innumerabile, qui ait. *Sed & capilli capitis vestri omnes numerati sunt.* Hoc ergo dicit Propheta: Ecce nouisti dies meos: non te prætereunt quotidiani actus mei: peccata mea ante oculos tuos posuisti: & ideo *substantia mea tanquam nihil ante te.*] *Quid enim est homo, quia memor eius es? Homo vanitati similis factus est.* Homo in peccato, & si aliquid habeat probitatis atque virtutis, recte cæteris terrenis animantibus antefertur, & in conspectu animantiũ quibus est prępositus, antecellit: in cõspectu autem Dei tanquam nihil est eius substantia. Vnde & alibi ait: *Quoniam non iustificabitur in conspectu tuo omnis homo viuens.* Quod Symmachus manifestius expressit, dicens: *Et vita mea tanquam nihilum ante te.* Sunt autem qui breues putant dies dictos, quia Symmachus σπιθαμὰς posuit. σπιθαμὴ autem palmus est: & quia palmo mensus dicitur Deus cælum (palmus autem portio manus est metientis, & aliquid comprehendentis) ideo tanquam breues dies existimant nuncupatos, cum cognitio Dei per mensuram (vt supra diximus) possit intelligi. Cælestis autem ista cognitio, vt ad mensuram facta sint omnia. Non ergo breues, sed magni illos Prophetæ possunt intelligi, quos Deus mensus est palmo, quo mensus est cælum. Neque enim breues suæ vitæ dies diceret, quia postea ait. *Heu me! quia incolatus meus prolongatus est*: nisi forte quia propter peccata hominum breuiores vitæ istius dies fecit Deus quæ ante & nongentis & septingentis annis extendebatur, & nunc intra centum annorum curricula clauditur. Sic ergo intelligendum est: *Ecce peccato obnoxios dies meos nosti.* Dies enim vitæ huius, quæ peccato est obnoxia, breues sunt: dies autem vitæ æternæ, sine fine. Aut certe sic (nostrum est enim argumentis quærere veritatem, tuum est eligere quid sequaris:) Ne peccatum, inquit, cresceret, abbreuiasti dies vitæ humanæ qua viuimus in his terris: & tamen cum maturior in hoc breui cursu istius vitæ finis sit peccatorum, mortis celeritate *substantia mea tanquã nihilum ante te:*] quia etsi ad imaginem & similitudinem Dei facti sumus, grauat tñ nos in hoc corpore constitutos q̃dã terrena contagio, q̃ non grauaret, si nos exuere magis veterem hominem cum induimus gratiam, quam superuestire mallemus. Minorem etiam laborem nobis expoliatus homo vetus quam superuestitus afferret. Nã quod expoliamus, abiicimus: quod superuestimus, induimus. Et ideo ingemiscimus & laboramus, donec mortale hoc veteris hominis indumentum, & errori effectum obnoxium, nouitate suæ vitæ spiritalis absorbeat: vt si supra venenum plurima mella fundantur, ægre ac nimis sero venenis virus aboletur. Aqua etiam multa diu cum veneni felle luctatur, si non illud expuat, sed absorbeat. Ideo laboriosa pœnitentia, suauis gratia: quia peccatum expoliatur, vbi gratia est: absorbetur, vbi pœnitentia: ibi remittitur, hic absconditur. Et ideo scriptum est: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Et requieuit paulisper, ingemiscens humanæ conditionis ærumnam, quia dixerat:

Esai 65. — Apoc 22. — Esai 60. — Hier. 17. — Rom. 6. — Ioan. 8. — Ps. 117. — Ibid. — E — 1. Cor 9. — Ephes 6. — Psal 89. — 1. Cor. 15. — 2. Tim 2. — Esai. 40. — F — Luc 12 — Psal. 8. — Ps. 143. — Genes 1. — Ps. 142. — Esai. 40 — G — Psal. 119. — Gene. 5. — Ezel 18 — Iob. 14. — Gen. 2. — cap. 2. — H — 2. Cor 5. — Ephes 4. — 2. Cor 5. — Psal. 31.

A

Verumtamen vniuersa vanitas, omnis homo viuens.

Et quamquam in imagine Dei ambulet homo: tamen vane conturbatur.

Thesaurizat, & ignorat cui congregat ea.

Verumtamē vniuersa vanitas, omnis homo viuēs.] Et post diapsalma resumpto spiritu ait. *Quamquam in imagine Dei ambulet homo, tamen vane conturbatur. Thesaurizat, & ignorat cui congregat ea.*] Vide quomodo ante asperitatem suæ sententiæ temperauit, postea rationem suæ vocis absoluit. Temperauit dicendo, Quia *in imagine Dei ambulat homo.* Beatus homo, qui ad similitudinem Dei per fidem ambulas. Beatus, qui in te fidem habes: beatior si auaritiā non haberes. Aliud bonum mentis est æternum, aliud vanum, carnalis cupiditatis incendium. Fides enim Deo militat, auaritia tentatori. Ista congerit quod sibi prosit: illa quod proficiat alienis. Quid igitur tam vanum, quam nescire cui laboret heredi? Quis enim scit si sibi filius aut nepus proprius superuiuat? Sæpe aut in tabulis testamenti

B

scriptus hæres funesto ambitu testatorem præcedit ad tumulū, aut hæreditatem superstes absorbet, aut luxuriosus dissipat, aut stultissimus nō tuetur, aut proscriptus amittit. Si quem ergo videris studiose diuitias congregantem, dic & tu. *Vane conturbatur: thesaurizat, & ignorat cui congregat ea.*]

1. Tim 6. Psal. 48.

Neque enim secum potest auferre quæ possidet: & cum moritur, *relinquet alienis diuitias suas,* succedit frequenter inimicus & ingratus, & decessori successor insultat. Quos ille dilexit, iste persequitur: quos ille nutriuit, hic vendit. Græcus tamen non habet: *In imagine Dei:*] sed tantummodo, *In imagine.*] in qua ergo imagine ambulat homo? In ea vtique ambulat ad cuius similitudinem factus est: id est ad imaginem Dei. Imago autem Dei Christus: qui *splendor gloriæ & imago substantiæ eius.* Christus ergo imago Dei venit ad terras, vt iam non in vmbra ambularemus sed in imagine. In imagine autem ambulat, qui sequitur Euangelium. Ideo discipulo suo dicit: *Vade retro post me, vt me sequaris.* Ideo errauit populus Iudæorum, quia in vmbra ambulauit. Ideo non errat populus Christianus, quia in imagine ambulat, habens solem sibi iustitiæ refulgentem. Bona imago, non ceris picturæ fucata radiantis, sed plenitudine diuinitatis expressa. In qua imagine & pater simul videtur & filius: quia vtrumque eorum vnitas operationis effulget. Etsi iam resurrexit Christus, tamen in Euangelio nobis adhuc eius imago monstratur. Lego quod Lazarum suscitauerit: & patris opus & filij credo. Filius vocauit, pater audiuit, Lazarus ambulauit. Lego quia eum dęmones fatebantur & patrē, qui Dei filium precabantur. Fatebantur & ipsum, quia per ipsum eiiciebantur. Scriptū est. n. *Quod si in Beelzebub eiicio dæmonia, filii vestri in quo eiiciūt?* Primum igitur, vmbra præcessit, secuta est imago, erit veritas. Vmbra in lege, imago vera in Euangelio, veritas in cælestibus. Vmbra Euangelii & Ecclesiæ in lege, imago futuræ veritatis in Euangelio, veritas in iudicio Dei. Ergo quæ nunc celebrantur in Ecclesia, eorum vmbra erat in sermonibus prophetarū: vmbra in diluuio, vmbra in rubro mari, quando *baptizati sunt Patres nostri in nube & in mari:* vmbra in petra quæ aquam fluxit & populum sequebatur. Nonne illud in vmbra erat sacrosancti huius mysterii sacramentum? Nonne vmbra erat aqua de petra quasi sanguis ex Christo, quæ fugientes se populos sequebatur vt biberent, & non sitirent: redimerentur, & non perirent? Sed iam discessit vmbra noctis caliginis Iudæorum, dies appropinquauit Ecclesiæ. Videmus nūc per imaginem bona, & tenemus imaginis bona. Vidimus principē sacerdotū ad nos venientem, vidimus & audiuimus offerentē pro nobis sanguinem suum: sequamur, vt possumus sacerdotes, vt offeramus pro populo sacrificiū: etsi infirmi merito, tamen honorabiles sacrificio: quia etsi nunc Christus non videtur offerre, tamē ipse offertur in terris, quando Christi corpus offertur. Imo ipse offerre manifestatur in nobis, cuius sermo sanctificat sacrificium quod offertur. Et ipse quidem nobis apud patrem aduocatus adsistit. sed nunc eum non videmus, tūc videbimus

C

Coloss. 2. / Malach. 4. / Coloss. 2. / Ioan. 14. / Ioan. 11. / Marc 3. / Matth. 12. / Ioan. 1.

D

1. Cor. 10. / Exod. 17. / Rom. 15. / Heb. 4. / Heb. 5. / Heb. 13.

E

cum imago transierit, veritas venerit. *Tunc iam non per speculum, sed facie ad faciem ea quæ sunt perfecta videbuntur.* Ascende ergo homo in cælum, & videbis illa quorū vmbra hic erat vel imago. Videbis *non ex parte, non in ænigmate, sed in consummatione:* non in velamine, sed in luce. Videbis verū lumen æternum atque perpetuum sacerdotem, cuius hic imagines videbas, Petrum, Paulum, Ioannem, Iacobum, Matthæum, Thomam. Videbis perfectum hominem iā non imagine, sed in veritate. Qualis enim cælestis, tales & cælestes. Vtique & ipsi iam in gloria vel decore, iam in resurrectionis gratia, nō in corpore mortis, & corruptionis deformitate. Vide ne eo deferas imaginem terrestris, vbi lux cælestium est. Hic si quis tyranni imagines habeat, qui iam victus interiit, iure damnetur. Quomodo tu hostis & aduersarij imaginem in ciuitatem veri Imperatoris inducis, nisi vt ipse te damnes? Etsi volueris imaginē terrestris inferre, cōtradicet tibi princeps istius mūdi, & dicet: Mea est imago hæc: & quæ offers, mea sunt. Quid facies deprehensus, cum tibi dixerit: Mea est auaritia, mea est ambitio, meę diuitiæ, quarum imaginem in te recognosco? Ipse est enim aduersarius & defensor. Quod si fueris qualis Iacob, dices Labe, *qui se transfigurat in angelum lucis.* Recognosce si quid tuorum in me inuenis. Tunc ille requiret, & non inueniens confusatus abscedet: quia abscondisti atque obliterasti omnia simulachra vitiorum. Beatus qui potest dicere: *Veniet huius mundi princeps, & in me suum inueniet nihil.* Quæ sua sunt enim, quærit, ille non illa quæ Christi. Si ergo quæ sunt Christi sequeris, noli quas non habeas affectare diuitias, augere quas habeas: & diuitem te sibi sentiat pauper. *Induc in domum tuam inopem, frange panem esurienti, & nudum operi, vt tibi thesaurus condatur in cælo qui tecum transeat.* Pauper Christus est factus cum diues esset, vt nos sua inopia diuites faceret. Nuli ergo propter diuitias vane conturbati, excitari de somno, cogitare quemadmodum pecuniā tuam seres, opes tuas augeas, de nocte procedere, excubare ad iudicis domum vt aliena diripias, litem moueas pauperi, verearis exactorem tributi. Vana est ista conturbatio: & ideo iustus dixit.

1. Ioan. 3. / 1. Ioan. 13. / 1. Cor. 13. / 2. Cor. 3. / Hebr. 7. / 1. Cor. 15. / Ioan. 14.

F

2. Cor. 11. / Genes. 31. / Ioan. 14. / Philip. 2. / Luc. 12. / Esai. 58. / Luc. 12. / 2. Cor. 8. / Luc. 12.

G

Et nunc quæ est exspectatio mea? nonne Dominus: & substantia mea ante te est.

Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me: opprobriū insipienti dedisti me.

Et nunc quæ est exspectatio mea?] Spes & patientia nostra Christus est: ipse factus est redēptio nostra, ipse est nostra expectatio; vt dicamus singuli: *Exspectans exspectaui Dominum & respexit me.* Respice ergo nos in iudicio tuo. Respiciat super nos misericordia tua: vt qui de merito diffidimus nostro, per tuam misericordiam liberemur, in cuius potestate est animæ nostræ vitæque substantia. Et ideo non timeamus corporis mortem, sed eum qui potest animam nostram vel seruare vel perdere, cuius substantiæ virtus est quam Deus ad similitudinem sui pectoribus infudit humanis. Quisquis igitur habet istam substantiam animæ suæ, dicit: *Ab omnibus iniquitatibus meis eripe me.*] Non vnius criminis lapsum fatetur, qui ab omnibus se iniquitatibus solui precatur. Scit enim quod, nisi Dominus ignoscat, nemo saluus esse possit quicumque natus est sub peccato, quem ipsa noxiæ conditionis hæreditas adstrinxit ad culpam. *Opprobrium* (inquit) *insipienti dedisti me.*] Quis est insipiens, nisi qui peccatum facit, & eligit mala pro bonis? Ergo qui auctor est peccatorum, ipse insipiens magis quam eius minister. Cum peccamus igitur, in opprobrium tradimur aduersario, vt ille nos quasi inimicus in die iudicij accuset & prodat. Suscipiamus ergo opprobrium crucis Christi, quod suscepit Moyses, & Ægypti thesauris regalibus prætulit: & ideo non est insipienti in opprobrium traditus. Alij habent codices: *Opprobrium insipienti ne tradas me*]. Sed magis Dauid eam consuetudinem habet, vt sua magis opprobria & peccata fateatur, ne de peccatis suis erubescat & opprobrijs, qui scit in confessione esse veniā, & in peccati sui cō-

2. Cor. 1. / Psal. 39. / Psal. 118. / Iob. 22. / Luc. 12.

H

Apoc. 12. / Hebr. 13. / Hebr. 11.

demna-

A demnatione iustitiam. Denique ex his quæ sequuntur, manifestatur hic sensus, quia subiecit.

Obmutui, & non aperui os meum, quoniam tu fecisti me: amoue à me plagas tuas.

Obmutui, & non aperui os meum.] Hoc est, *dedisti me in opprobrium insipienti*: ideo *obmutui, & non aperui os meum*, ne peccata maiora contraherem. Agnoui voluntatem tuam, vt ad tempus erubescerem, & postea saluus fierem veniam postulando. 1. Cor. 5. Prodest ergo interdum & opprobrium. Siquidem etiam ipse prodest carnis interitus, vt testificatur Apostolus, dicens: *Tradidi eum in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die Domini nostri Iesu Christi.* Opprobrium 2. Reg. 16. quoque prodesse Dauid ipse testatus est, dicens ad Abessam: *Sine maledicat mihi Semei, quoniam dixit illi Dominus: vt videat humilitatem meam; & retribuet mihi Dominus* B *bona pro maledicto hoc.* Et re vera vidit opprobrium eius Do- Ibid. minus, quod flens ibat & excalciatus, operto capite, & amouit eius opprobrium. Liquet igitur quia cum damnis in opprobrium Dauid fugeret, & humiliatus sit, & nudis pedibus Domino satisfecerit, & lapides iacientem 2. Reg. 22 non repercusserit, & in maledicentem non permiserit vindicari, & post hæc regno suo integro restitutus sit: quia 2. Reg. 18 & opprobrium à Domino sit, & prosit magis sustinere opprobrium, quam repellere. Denique victoria post secuta est. Ergo opprobrium prodest. Sed quid est quod addidit: *Quoniam tu fecisti me?*] Nonne ideo obmutuisse se dicit, & non aperuisse os suum, quia agnouit Domini voluntatem, & propterea patienter se pertulisse, vt satisfieret Domino per opprobrium pro peccato? Vnde & Psal. 37. adiunxit. *Amoue à me plagas tuas.* Quomodo hoc sibi congruit, quod in superiore Psalmo flagellis se obtulit, hic fla- Esai. 40 gella à se postulat amoueri; nisi quia soluit iam de manu Domini duplicia peccata sua, et erubescendo, opprobria sustinendo? Compunctiones cordis sunt, & cogitationum, C sunt & increpationum flagella. Videamus tamen ne ideo dixerit ante Deum esse substantiam animæ suæ, quia non impugnaret aduersarius eam, nisi potestatem accepisset Psal. 33. à Domino. Quod enim fecit Dominus, & tuetur. Denique angelus in circuitu est hominis, qui prætendit ne quis noceat ei. Non discedit angelus, nisi iussus à Domino, vt suus athleta decertet. Ergo quasi substantia Domini præsumit veniam sibi iniquitatum suarum à conditore suo posse concedi. Et ideo rogat, quia nouit auctorem suum misericordem. Deinde quia datus sit in opprobrium, non resistit, sed patitur aduersum se assistere peccatorem, & silet sustantiæ suæ conscientia, quæ bona est, & potest corporis ferocitatem refrænare, vt virtus succedat, culpa ponatur. Postremo quia factus à Domino est, citius sibi posse donari peccatum confidenter existimat, qui fortitudinem manus Domini potuerit sustinere. Et hoc vtique bonæ substantiæ est, etsi à fortitudine manus Domini defecisse se dicat. Fortis manus sicut male per- Iob. 5. cutit, sic cito sanat. Quæ fortis ad vulnus, fortis & ad re- D Deu. 32 medium est. Vnde & ipse ait: *Percutiam & sanabo*, vt nō meminerit vulneris, qui sanatus euasit. Denique hæc manus Iob. 42. Domini sancto Iob omnia abstulit, & omnia repræsentauit, immo omnia cumulo auxit, vt amissa geminaret. Non Ps. 144. ergo te moueat quod defecisse se dicit. Est qui deficit, & fortior surgit. *Suffulcit* enim *Dominus omnes qui ruunt, & cor-* Act. 9. *rigit omnes elisos.* Cum virtute enim surgit quicumque corrigitur. Defecit Paulus à fortitudine manus huius. Cecidit persecutor, & surrexit Euangelij prædicator. Hoc est quod ait.

A fortitudine manus tuæ ego defeci: in increpationibus super iniquitatem erudisti hominem.

Et tabescere fecisti sicut araneam animam eius: verumtamen vane conturbatur omnis homo.

A fortitudine manus tuæ ego def. &c.] Et addidit: *In increpationibus super iniquitatem erudisti hominem & tabescere fecisti sicut araneam animam eius*] Græcus, ὑπὲρ ἀνομίας dixit, hoc est, *pro iniquitate*:] & integrū versum, ἐν ἐλεγμοῖς ὑπὲρ ἀνομίας ἐπαίδευσας ἄνθρωπον posuit: quod est, *In increpationibus pro iniquitate erudisti hominem.*] Ideo Sapiens dixit. *Quis mihi imponet* E Eccli. 23 *cogitationum mearum flagella? & quis dabit mihi labiorum meorum signaculum?* Vt cor suum ipse suis cogitationibus flagellaret, & signaret labia sua: quo & vetera peccata minueret, nec alia loquendo renouaret, quo proprijs increpationibus eruditus, exercitia virtutis indueret. Tabescit autem anima, quando peccatum minuitur: vel, cum anima tabescit, culpa deponitur: incrassatur, cum peccata cumulantur. Vnde ait Dominus de peccatoribus. *Non permanebit in his spiritus meus in æternum, quoniam carnes sunt* Et alibi Gen. 6 Scriptura dicit. *Incrassatum est cor populi huius.* Ideo & Hiere- Bar. 1. mias primum baculum vidit nuceum, deinde ollam feruentem, vt tabesceret anima prophetæ incipientis, quo culpa discederet, vt accederet gratia. Sed cur prius baculum, postea ollam? Quoniam qui baculo non corrigitur, in ollam mittitur, vt ardeat & tabescat. Et ideo ad prophe- Ezech. 4. tam Ezechiel dicitur. *Accipe tibi sartaginem, & accipies iniqui-* F *tates domus Israel, & consummabis & tabescent*, inquit, *in suis iniquitatibus.* Et alibi in eodem libro dicit Dominus. *Et ego magnum faciam titionem, & multiplicabo ligna, & succendam ignem,* Ezech. 24 *vt liquefiat caro, & minuatur ius.* Quibus testimoniis significatur, quod animæ perfidorum admoto igne tabescant, vt deponant crassitudinis quendam carnalis humorem. Mittuntur ergo in sartaginem & animæ peccatorum, vt defluat quædam peccati caro, quæ obduxerat animæ ac mentis vigorem, & velut iure quodam, ita quibusdam infuderat animam illecebris cupiditatum. Expectant igitur nos quædam sartagines, ideo hic conteramus cor nostrum, vt subtile fiat, & deponat omnem duritiem & pinguedinem quandam carnalis aruinæ: quod patientur qui luxuriati sunt in hac vita, & magis ludibria decorum: quam opera illa virtutum exercenda sibi more Iudaico crediderunt. *Incrassatus est* enim *Iacob, & pinguis factus est, & surrexit ludere.* Deut. 32 Exod. 32 Quem à fidei veritate lusus ille in perfidiæ traduxit errorem. Merito ergo Paulus *castigabat corpus suum*, ne nutriret corpus peccati. Luxuriando enim facimus membra pec- 1. Cor. 9 cati, sobrietate autem membra iustitiæ. Non natura ergo, G sed culpa delinquit. Ne iterum vana & inania sequamur, Rom. 6 ne telam araneæ texere iudicemur, eo quod peccata nulla Esai. 59. perpetuitatis possunt habere substantiam. Vnde cum videris aliquos studere facultatibus ampliandis, cumulandis potestatibus, affectando decori, dicas illud Esaiæ. *Telam araneæ texunt*, quæ diuturna esse non potest, sed cito Ibidem scinditur, atque opus eius omne dissoluitur. Non enim supra solidum aliquod firmamentum locatur, sed in vacuo suspenditur. Nihil laxum, nihil molle verum Christi Matt. 11. militem decet. *Ecce enim qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt.* Arguti sibi & industrij omnes auari videntur. Iob 8 Quid argutius, quid sollicitius aranea, quæ operi suo die- Matt. 7 bus ac noctibus semper intendit, nec vllo sumptu vllaque impensa conficit vestimentum, sed vanum est omne quod fecerit: Sic homo omnis est qui opus suum supra Christi non constituit fundamentum. Vane noctibus & diebus & ipse turbatur, cum eum plerumque araneæ modo etiam in ipso suæ improbitatis molimine operis sui ruina conualnat. Et ideo sapiens qui cognoscit huius seculi H vanitatem, non diuturnam vitæ huius precatur vsuram, 2. Cor. 5. sed ad illa æterna festinat, & labore huius corporis & dolore gestit absolui: sicut Propheta desiderasse cognoscitur, dicens:

Exaudi Domine orationem meam & deprecationem meam: auribus percipe lachrymas meas.

Ne sileas à me, quoniam aduena ego sum apud te in terra, & peregrinus sicut omnes patres mei.

Alius est incola, alius aduena, alius accola. Incola, qui de loco est, & genitalem locum incolit: aduena qui aliunde venit: accola, qui ad tempus colit, & mutatur annorum vicibus. Hoc est ergo quod dicit Dauid, *Apud te aduena sum, dum in terra sum,*] non sum paradisi tui incola. Vnde exposuit hoc ipse, subiiciens. *Et peregrinus sicut omnes patres* Ibid. *mei.*

A *mei.*] Quando aperuit & Apostolus Paulus, asserens quoniam *cum sumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino,* 2. Cor. 13. 2. Cor 5. qui etsi fides in nobis est, per fidem tamen ambulamus, non *per speciem;* id est, *non facie ad faciem* quasi præsentes: *Videmus enim in ænigmate adhuc, non in veritate.* Denique addidit. *Audemus ergo & confidimus magis peregrinari à corpore, & adesse ad Dominum. Audemus*, præsumptionis & fidei, non temeritatis est verbum. Et *consentimus*, id est volentes adquiescimus & optantes, non plenioris scientiæ auctoritatem velut principaliter nostro iudicio defendentes, volumus verum esse quod cupimus, vt approqinquemus ad Dominum, à quo nos videtur futurorum & præsentium distantia separare. Audemus ergo adesse: & ideo subiungit, Ibid. *Connitimur.* Cognoscis verbum volentis adhuc peruenire, non eius qui peruenenierir. Affectus igitur in hoc sermone, non effectus ostenditur. Denique ipsum testem sui sermonis interroga, immo audi dicentem, vel potius audi dubitantem, cum dicit. B Ibidem. *Ideo connitimur siue absentes siue præsentes placere illi.* Absentes adhuc per fidem, præsentes per speciem. Vnde & hoc potest intelligi, quod & hic positi, & illic placere nostro iudici, redemptori quoque nostrarum desideramus animarum. Necesse est enim nos ei assistere per speciem, Rom. 14. 2. Cor. 5. vt vnusquisque operum suorum merita dignæ adipiscatur sortis examine: vel iustus in requie, vel impius in ærumna. Fundit igitur lachrymas, quoniam quum aduena in rerram venerit demoretur & separetur à patria longo detentus exilio. Considera nunc mihi illum Adam de paradiso eiectum, Matt. 25. Genes. 3. in castellum relegatum, spectantem vnde deiectus sit, flentem vbertim, quia reminiscitur quid amiserit, quove deciderit. Et ideo gratias agamus Deo, qui nos perpetuo exilio liberauit, aperiens ianuam qua reuertamur ad patriam. Vnde Apostolus præsumpsit dicere: Ephes 2 *Ergo iam non estis aduenæ atque peregrini, sed estis ciues sanctorum, & domestici Dei.* Hoc volens recipere Dauid antequam Christus veniret in terras, dixit.

C

Remitte mihi vt refrigerer priusquam eam, & amplius non ero.

Remitte mihi:] hoc est: Hic mihi remitte, vbi peccaui. Nisi hic remiseris mihi, ibi remissionis requiem inuenire non potero. Mat. 18. *Quod enim in terra ligatum manserit, ligatum manebit in cælo: quod solutum in terra fuerit, solutum erit in cælo.* Propheta enim, & prædicator Ecclesiæ congregandæ, euangelico spiritu indulgentias Domini præuidebat: & præcipienda Apostolis ei Dominus reuelabat. Immo hæc erat vetus sententia, vt qui se ligasset in terris, vinctus migraret à corpore. Ideo Dominus, quod ante erat iudicij sui, dedit Apostolis, peccata remittendi æquitatem: ne cito soluenda, diu ligata manerent. Denique audi dicentem: Matt. 16. *Tibi dabo claues regni cælorum: & quodcumque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælo: & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cælo. Tibi,* inquit, *dabo claues regni cælorum,* Ibidem. vt soluas & liges. Hoc Nouatianus non audiuit, sed Ecclesia Dei audiuit. D Ideo ille in lapsu, nos in remissione. Ille in impœnitentia, nos in gratia. Quod Petro dicitur, Apostolis dicitur. Non potestatem vsurpamus, sed seruimus imperio: ne postea cum venerit Dominus, & ligatos inuenerit quos oportuit solui, commoueatur aduersus dispensatorem qui ligatos seruauerit seruos quos Dominus iusserat solui, dicens quoniam *qui cognouit voluntatem Domini sui, & non fecit secundum voluntatem eius vapulabit multum: qui autem non cognouit, & non fecit digna, plagis vapulabit minus.* Luc. 12. Merito ergo Dauid remitti sibi postulat quod sciebat non esse ijs qui secundum Aaron erant sacerdotibus attributum, sed Euangelio reseruatum. Luc. 6. Cui ergo non remittitur, in exilio est, in peregrinationis iniuria perseuerat. Hic ergo petenda est venia. Hic enim dictum est: *Beati qui nunc fletis, quia ridebitis.* Hic locus est veniæ postulandæ. Deploremus igitur in terris, vt mereamur indulgentiam. Nisi remissum peccatum hic fuerit, non habebimus requiem. Si requies non fuerit, non erit vita æterna: si vita æterna non fuerit, non erimus. Ideo petit remitti sibi antequam eat, vt sit. Si enim remissum non E fuerit, non ero (inquit) cum ijs qui in paradisum merentur ascendere. Qui autem non est, consumetur *cum descendentibus in lacum,* qui in catenis & carcere fuerit derelictus Psal. 87. Non ergo definitiue dicit: *Non ero;*] quia alibi dicit. Psal. 70. *Psallam tibi in cithara Deus sanctus Israel. Gaudebunt labia mea cum cantauero tibi, & anima mea quam redemisti.* De redemptione ergo præsumit. Ps. 114 Et alibi audi dicentem: *Placebo domino in regione viuorum.* Erit ergo qui placere præsumit. Potest & sic intelligi: quia dixit. *Aduena ego sum apud te in terra, & peregrinus, sicut omnes patres mei.*] & ideo *remitte mihi,* qui peregrinus esse desinam: remitte mihi exilium quo relegatus sum. Si remiseris antequam descendam hinc, non ero amplius exul atque peregrinus. Ephes. 2. Hebr. 12. Cum enim tu remiseris, non ero peregrinus, sed ciuis ero sanctorum tuorum. Ero cum patribus meis, qui & ipsi fuerunt ante peregrini, nunc vero iam ciues sunt. Ero domesticus Dei, vt pœnam non timeam, gratiam merear: F per Dominum nostrum Iesum Christum, cum quo tibi est laus, honor, gloria perpetuitas, cum Spiritu sancto à sæculis, & nunc & semper, & in omnia sæcula sæculorum. Amen.

S. AMBROSII IN PSALMVM XXXVIII. enarrationis finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, IN PSALMVM DAVID XXXIX. enarratio.

IN superioribus Psalmis pœnitentiam prædicauit: G deinde de patientia sua, & perturbatione hominis est locutus. Ps. 37 Psal. 38. Matt. 10. In trigesimo autem nono Psalmo, nouum annuntiat testamentum. Qui enim malorum pœnitentiam agit, expectat: sed non est perfecti expectare, sed expectasse. *Nemo enim nisi qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit.* Ideo inquit.

(Psalmus trigesimus nonus.)

EXpectans expectaui Dominum, & intendit mihi, & exaudiuit preces meas.

Et eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fæcis: & statuit supra petram pedes meos: & direxit gressus meos.

H

Et immisit in os meum canticum nouum, carmen Deo nostro.

Videbunt multi & timebunt, & sperabunt in Domino.

Expectans expectaui Dominum.] Vbi quæso hoc dicitur recte, nisi in Euangelio? in quo iam nobis qui expectabatur, aduenit: in quo iam nobis non legis caligat vmbra, sed veritas fulget: quia Christus illuxit, qui exaudiuit deprecationes suorum, & *eduxit nos de lacu miseriæ, & de luto fæcis,* vbi iam demersi tenebamur nostrorum voragine peccatorum, Ioan. 3. & totus homo noster inhærebat, nec poterat se se animus noster cauere, obrutus multiplicis labe flagitij. Gratias igitur Domino Iesu, vnigenito Dei filio redemptori nostro, qui nobis peccata omnia remissurus descendit è cælo, Rom. 7. Colo. 2. 2. Cor. 4. vt nos de lacu ac limo istius mundi, & cœnulenta quadam palude terrarum, de corpore quoque mortis huius eriperet, atque in carne sua statueret animi nostri interiora vestigia, vt confirmati in Dei verbo, & per crucē

A ni corporis paſſionibus abſoluti, ambulemus iam non in
opprobrio dedecoris, ſed in remiſſione peccati. Confir-
matus igitur & radicatus in Chriſto, ſupra petram ſibi me
morat pedum ſuorum ſtatuta veſtigia. Vnde dicit Apo-
1 Cor 10. ſtolus. *Bibebant autem de conſequenti eos petra: petra autem e-*
Exod.17 *rat Chriſtus.* Petra, eo quod ſitientes ſequatur, confirmet
labentes: ne ſitientibus aqua deſit, labentibus firmamen-
tum. Expectanti ergo mihi Domine Ieſu, aliquando
veniſti, direxiſti, greſſus meos in Euangelio, *immiſiſti*
Apoc 14. *in os meum canticum nouum*, quod eſt nouum teſtamentum.
Matth 19 Gaudentes iam canamus hymnum Deo noſtro, quia no-
Matth.5. uarum virtutum præcepta cognouimus: iam noſtra om-
nia relinquamus, Chriſtũ ſequentes, & noſtros diligamus
inimicos. Nouos enim hauſimus mores, vt pro perſe-
1.Cor.4. quentibus nos precem Domino deferamus. *Maledicentes*
Matth.22 *ecce benedicimus.* Neſcimus opera noſtra iactare, aut celare
Eccleſ.1. peccata. Angelorum etiam more nuptias refutamus.
Quid multa? De illo ærumnoſo peccatore beatus homo
factus eſt, iam non reſpiciens in iſtius mundi varias
vanitates. *Vanitas* enim *vanitatum*, *& omnia vanitas*,
B totus hic mundus eſt, ſicut dixit ſapiens Salomon. Quid
Pſal.143. enim niſi vanum eſt ea ſequi quæ perſeuerare non poſ-
ſunt, *& omnia tanquam vmbra prætereunt*? Inſaniæ autem fal-
ſæ aut certamina iſta bellorum, in quibus pro temporali
poſſeſſione ſanguis tantus effunditur, aut contentionum
theatralium diſtentiones, aut Circenſium plena furoris
ſtudia declarantur, aut hæreticorum doctrina feralis,
aut pſeudoprophetarum in modum oraculorum cæle-
ſtium ſimulati geſtus, verba compoſita. Sic enim dicit
Propheta.

Beatus vir cuius eſt nomen Domini ſpes eius: & non reſpexit in vanitates, & inſanias falſas.

Multa feciſti tu Domine Deus meus mirabilia tua: & cogitationibus tuis non eſt qui ſimilis ſit tibi.

Et non reſpexit in vanitates, & inſanias falſas.] Sunt ergo &
1.Cor 14. veræ inſaniæ, & forſitan prophetarum, qui in exceſſu mẽ-
C tis poſiti prophetabant, repleti Dei ſpiritu, vt quibuſ-
dam inſanire viderentur, cum propriæ ſaluris immemo-
Eſai.20. res, nudi plerumque & excalceati, ſicut Eſaias ſanctus
per populus currerent: vociferantes non quæ ipſi vellent,
ſed quæ à Domino iuberentur. Ex his igitur intelligitur
Geneſ.3. affulſiſſe remedium ſalutis: quoniam qui expectabatur,
Geneſ.7. adeſt. Expectauit eum Adam de paradiſo eiectus, vt lon-
go liberaretur exilio. Expectauit eum in Noe iuſto, qui
ad ſemen futurorum eſt reſeruatus, vt ex illo iuſtitiæ ſe-
Geneſ.8. mina in hominibus pullularent. Ipſum putabat publicæ
Geneſ.9. ſalutis auctorem, qui diluuio ſuperſtes eſſe meruiſſet. Ip-
ſum ſapientiæ principem, qui excoluiſſet vitem, & ex e-
ius fructu inebriatus foret. Quid eſt enim vitis niſi ſapi-
entia? ſicut aperuit nobis Dauid cæleſtis interpres ora-
Pſ.127. culi, dicens: *Vxor tua ſicut vitis abundans in lateribus domus tuæ.*
Eo quod in ipſo eſſet ſapientiæ plenitudo, quæ expecta-
Coloſ.2. batur in Chriſto, qui nouo repletus ſapientiæ ſacra-
mento, *quod oculus non vidit, nec auris audiuit*, inuſitatum no-
1.Cor.2. bis deferre myſterium properauit, vt nudus iaceret, & e-
D xuberantis ſapientiæ pocula inaudita profluerer; vt obliti
ſuperiorum, in nouos mores & nouam ſobrietatem vitæ
reſurgeremus æternæ, quo per ſtultitiam prædicationis
1 Cor. 1. Deus agnoſceretur, quem per ſapientiam non cognouit
Geneſ.9. hic mundus. Denique in figura illa dormientis & nudati
patris, qui ſtultitiam riſit: maledictus eſt: qui venerati ſũt,
benedictionis gratiam ſunt adepti. Ideoque qui mortem
vnigeniti filij Dei patris & creatoris omnium ad offendi-
culum aut opprobrium noſtræ fidei obiciendam eſſe
crediderint, peccatorum ſuorum nexibus ad perpetuæ
maledictionis ærumnam tenentur adſtricti: qui vero eã
pro totius humani generis abſolutione ſuſcipiunt, vir-
1.Cor.1. tutis æternæ præſidio fulciuntur. *Crux enim Chriſti Iudæis*
offendiculum, Græcis ſtultitia, vt Apoſtolus dixit: *nobis autem*
qui credimus in Dominum Ieſum, virtus Dei atque ſapientia eſt.
Exod.14 Expectatus eſt in Moyſe, cum ſcinderet vndas maris, &
impoſſibile virib. humanis, pedeſtris viæ aperiret in flu- E
ctibus iter: ſequeretur petra, & vomeret aquas, vt ſitien- Exod 17
tium patrum in medio deſerti viſcera interna ſatiaret. Ex-
pectatus eſt & in Aaron principe ſacerdotum, qui inter
viuos ac mortuos medius ſtetit, & per ſerpentem ſtatuit
lumen mortis, ne à cadaueribus defunctorum ad viuen-
tium tranſiret interitum. Quid enim tam proprium Chri- Num 16.
ſti, quam aduocatum apud Deum patrem adſtare populo- Num 21.
rum, morte ſuam offerre pro cunctis, repellere necem, vi- 1 Ioan 2.
tam reformare perituris? Expectatus eſt & in Ieſu Naue, Ioſu.1.
& certe venit: qui & poteſtatem ſuam & nomen accepit,
vt & populum in terram repromiſſionis induceret: & ve-
re Ieſu nomine vocaretur. Siccauit fluenta, conuertit a- Ioſue 3.
mnem in ſuum fontem, ſolem ſtatuit donec conſumma- Ioſu 10.
ret in virtute victoriam. Sed adhuc figura erat illa, non ve- Ieſu 5.
ritas. Denique verus dux militiæ effulſit, & adorauit eum
Ieſus Naue, quamuis nondum in corpore verus adſtite-
rat, ſed adhuc venerat in figura: Quando igitur verus ad-
uenit? Audi dicentem:

Annuntiaui & locutus ſum: multiplicati ſunt ſuper numerum. F

Sacrificium & oblationem noluiſti, corpus autem perfeciſti mihi.

Annuntiaui & locutus ſum.] Quid euidentius, quam quod Dan.9.
cum Euangelij ſui munere nobis Ieſus verus aduenit? I-
pſe locutus eſt, & innumeri credentium populi congre-
gati ſunt, qui vix ſinguli ante credebant. Ipſe venit in car- Hebr 9.
ne, & ceſſauit ſacrificium Iudæorum. Ceſſauit oblatio Hebr.10.
pro peccato, quia peccatorum remiſſor aduenerat. Non
erat remedium neceſſarium legis, vbi legis, auctor adſta-
bat.

Holocauſta & pro peccato non poſtulaſti: tunc dixi ego venio.

In capite libri ſcriptum eſt de me, vt faciam volũtatem tuam, Deus meus volui, & legem tuam in medio cordis mei.

G
In capite libri ſcriptum eſt de me.] Scriptum profecto de Gen 2.
Chriſto in principio veteris teſtamenti, quod venturus Galat.2
eſſet, vt in redemptione hominum, Dei patris faceret vo- Geneſ 2.
luntatem, quando ſcriptũ eſt quia Euam in ſpecie Eccle
ſiæ ad hominis adiumenta formauit. Quid enim nobis in
hac corporis infirmitate, & ſæculi iſtius perturbatione
præſidio poteſt eſſe, niſi ſola Eccleſiæ gratia, qua redimi-
mur, & fides noſtra, qua viuimus? *In capite libri ſcriptum eſt.*
Os de oſſibus meis, & caro de carne mea. Propter hoc relinquet
homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuæ. & erunt duo
in carne vna. Quis iſte ſit qui locutus eſt, aut de quo i- Epheſ.5.
ſtud ſit ſacramentum audi dicentem: *Sacramentum hoc ma-*
gnum eſt: ego autem dico in Chriſto & in Eccleſia. Vnde & ad-
monet vt ſic diligat homo vxorem ſuam, quemadmo- Ibidem
dum Eccleſiam Chriſtus; *quoniam membra ſumus corpo-*
ris eius, de carne ipſius, & de oſſibus eius. Quæ igitur maior ſa-
lus, quam eſſe cum Chriſto, & ei vnitate quadam cor-
poris adhærere, in quo nec macula ſit vlla, nec forditudo Geneſ.4.
peccati? Scriptum eſt in capite libri, quod Abel iuſti H
placuit hoſtia Deo, diſplicuit oblatio parricidæ. Nonne Geneſ.23.
aperte ſignificauit Dominus Ieſus offerendum ſe eſſe
pro nobis, vt in ſua paſſione noui ſacrificij gratiam con-
ſecraret, ritum populi parricidalis aboleret? Quid autem
expreſſius, quam quod à ſancto patriarcha oblatus eſt
filius, & aries immolatus eſt? Nonne aperte oſtendit ho-
minis carnem, quæ omnibus terrenis eſt communis ani-
mantibus, non diuinitatem vnigeniti filij Dei obno-
xiam futuram ſacræ vulneri paſſionis? Scriptum eſt in
capite libri, venturum hominem qui poteſtatibus cæle- Geneſ.28.
ſtibus imperaret. Impletum eſt quando Dominus Ieſus Matt.4.
venit in terras, *& angeli miniſtrabant ei*: ſicut Ipſe dignatus
eſt dicere: *Ex hoc videbitis cælos apertos, & angelos Dei aſcenden-* Ioan.1.
tes & deſcendentes ad filium hominis. Scriptum eſt in capite li- Exod.12.
bri: *Agnus ſine macula, mundus, maturus, maſculus, anniculus erit*

[A] *vobis, & occidet eum omnis synagoga.* Quis iste sit agnus, [Ioan. 1.] audistis dicentem: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum* [Act. 4.] *mundi.* Hic est qui occisus est ab omni populo Iudæorum: quem adhuc hostili odio persequuntur. Et illum quidem [Act. 3.] oportebat pro omnibus mori vt in eius cruce fieret re- [Ibidem.] missio peccatorum, & sanguis ipsius mundi inquinamenta lauaret. Sed væ illis qui auctorem salutis propriæ nega- [Esai 10. Act. 3.] uerunt! *Fecistis,* inquit, *consilium, sed non per me.* Quomodo poterat probare parricidium, qui consilium non probabat? Et tamen quanta pietas? Abhorrebat quidem à consi- [Dan 18.] lio: sed si conuerterentur, remedium non negabat. Scriptum est etiam, nõ solum in capite, sed in omni legis complexione, venturum hominem ad conseruandum hominum genus, qui omnia vellet quæ Deus vellet. Vnde intelligis quoniam diuinitatis eiusdem est, qui eiusdem est [Esai 53. Ps. 53. Mat. 26.] voluntatis. Vnde etiã ad sacrificiũ passionis voluntarius accessit, meritoq; prędixit. *Volũtarie sacrificabo tibi.* Sed forte dicas, quomodo in Euãgelio dixit: *pater, si possibile est trãsfer à me calicem hunc: sed non sicut ego volo sed sicut tu vis?* Et videtur quidem esse distantia voluntatis: verum intelligimus aliud esse quod secundum vnitatem diuinitatis [B] [Ioan. 10.] exprimitur, vbi dicit. *Ego & pater vnum sumus*: aliud quod secundum hominis est locutus affectum, quem inuit cautum esse debere, nec præsumere quod facile implere [Matt. 10.] nõ possit: ne dum pręmium quęrit, incidat sacrilegiũ. Vnde ait. *Cum persequentur vos, in hac ciuitate, fugite in aliam.* Merito ergo subiturus corporis passionem, *cœpit contristari, & mœstus esse: & assumptis Petro & duobus filiis Zebedæi,* [Matt. 26.] *Tristis est anima mea,* ante pręmisit: & subiecit postea. *Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Spiritus promptus est, caro autem infirma.* Vides vbique eum secundum hominẽ loqui, secundum hominem orare, secundum hominem tristem esse, secundum hominem dixisse: *Pater meus, si* [Ibidem. Act. 1.] *possibile est.* Quod vtique non impossibile Deo: sed hominis est dubitare, Dei confirmare. Ideo promptiores assumpsit quasi electos vltimi iudicij sui testes, qui verbo- [Matt. 26.] rum eius agnoscerẽt sacramentum. Denique alij dormiebant: isti soli fida mente vigilabant. Vnde & per Hiere- [Hiere 11.] miam nondum suscepto corpore ipse ait: *Ego sicut agnus innocens ductus vt sacrificetur, & nesciui.* Quid est quod ne- [C] [Ioan. 1.] sciat sapientia Dei, quæ in arcano patris semper est, & ideo enarrauit omnia filius Dei, quia Dei patris ipse sa- [1 Cor. 1.] pientia est? Quomodo præsciuit se sicut agnum esse ducendum, & quo duceretur nescisse se dicit? Aut quomodo [Psal. 21] in superioribus, per os ipsius Dauid ait, *Deus Deus meus, respice in me: quare me dereliquisti?* Quomodo derelinqui- [Ioan 16. Ps. 87.] tur à patre filius, qui ait. *Et non sum solus, quia pater mecum est* & alibi. *Traditus sum, & non egrediebar.* alibi. *Exsurrexi, &* [Psal. 138.] *adhuc tecum sum*: nisi vt aduertas quod hominum sensũ exprimit, qui putant se à Domino suo, quando sunt in [Psal 21.] periculis derelictos? Denique audi quod sequitur: Longe, inquit, *à salute mea verba delictorum meorum.* hoc est alia verba sunt delictorum, alia sacramenta salutis æternæ. Non præiudicant verba virtuti: suis viribus substantia diuina fulcitur. Homo videtur, homo auditur, Deus in [Hier 17.] operibus agnoscitur. Et tamen de hoc homine dictũ est: *Et homo est, & quis cognoscet eum?* Quid est *quis?* Non quo nemo, sed quo rarus, quo sapiens, sicut illud: *Quis ascendet* [Psal. 23.] *in montem Domini? Quis sapiens & intelliget hæc?* Deinde alibi. [D] *Vir insipiens non cognoscit ea, & stultus non intelliget hæc.* Et tu [Osee. 14. Psal. 91.] ergo cum legis Euangelium, quasi sapiens & non stultus cognosce quæ legis: illuminet te sapientiæ fulgur æternæ. Verba quidem sunt, sed & ipsa mundant, & ipsa [Luc 11. Ioan. 6.] illuminãt, & ipsa confirmant, & ipsa viuificant. Vnde ait Petrus: *Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes, &* [Matt. 26.] *nos relinquemus te?* Deinde vt aduerteremus quod secundũ hominem locutus esset, paulo post dixit. *Ecce appropinquat hora vt filius hominis tradatur in manus peccatorum.* Et [Luc 22.] Iudæ osculanti ait. *Iuda, osculo filium hominis tradis?* hoc est, venenum infandis osculo, quo gratia charitatis infunditur? osculo, quod sacræ pacis insigne est? osculo, quo amicitia fida firmatur? osculo quo fides sancta signatur? Hoc ergo osculo tradis periculo, quem propter osculi cõmerciũ venerari deberes? Et tradis filiũ hominis homo, qui propter hominum salutem descendit de cęlo? Sic enim scriptum est. *Filius hominis qui est in cælo, ipse est qui descendit è* [E] [Ioan. 3.] *cælo.* Filium hominis tradis, qui te ex peccatore apostolũ [Luc. 6.] fecit? Filium hominis tradis, qui venit vt in sanguine suo [Apoc. 1.] omnium peccata dilueret? Ego osculum non nego: ipse videris, qui violaueris osculi sanctitatem. An non legisti quod *meliora sunt vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici?* [Prou 27.] Nec immerito grauiore telo tantæ dignationis percussus est Iudas, quam si eum fulmine percussisset. Denique patientiam Domini ferre non potuit cuius maiestatem [Matt. 27.] prodidit, vt sibi tanti sceleris reatus posset ablui: sed abiit, pecuniam refudit; hoc est, condemnauit auaritiam [Actor. 2.] suam tantæ impietatis auctorem, pretium perfidiæ synagogę reddidit. Non excusatur proditor, qui pœnitentię locum inuenire non potuit: sed aceruatur sacrilegium [Hebr. 12.] Iudæorũ, qui etiam proditoris vocibus arguuntur. Ille suum crimen agnouit, dicens *quod tradiderit sanguinẽ iustum*: [Mat. 27.] isti & pretiũ sceleris receperunt, & acrioribus studiis iustitiæ principem persecuti sunt. Ideo ad istorum omnium perpetuam condemnationem latro crucifixus absolui- [Luc. 23.] tur quia ille Christum in suppliciis agnouit; quem isti in beneficiis non agnouerunt; & peccatum suum confessus [F] est Christo, qui sciret ignoscere: quia in cruce sua regnũ Domini mente conspexit, quod in conuiuio Christi [Matt. 26. Luc. 23.] Iudas videre non potuit. Ideo precationem latronis vox secuta est cælestis huiusmodi: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* Tripudiabas draco, quod apostolum subtraxeras Christo: plus amisisti quam sustulisti, qui latronem vides in paradisũ esse translatũ. Nemo est qui possit [Apoc. 12.] excludi, quando receptus est latro. Minister tuus eo peruenit, vnde ipse deiectus es. Subtexuimus ista propter il- [Ioan. 2.] lũ versiculũ, quia dixit. *Vt faciam voluntatem tuam, Deus meus volui*:] hoc est, diuinitatis mihi tecum pater vna voluntas est, & quia vna voluntas, vna substantia est: & insepa- [Marc. 14. Matt. 26.] rabilis maiestas & potentia Trinitatis. Sed alia vox carnis, & tamen ad voluntatẽ Dei & ipsa consensit, dicens: *Non quod ego volo, sed quod tu vis.* Et alibi. *Si non potest hoc transire, nisi illud bibam, fiat voluntas tua.* Communis affectatus est mortẽ timere quam suscepit Christus, vt crucifigeret, sicut crucifixit & carnẽ. Mihi enim est luctatus, vt mihi vinceret. Etsi caro Christi fortis, nec peccato obnoxia, tamen [G] peccata suscepit: infirmitates suscepit, etsi nihil habuit quod doleret. Deniq; audi dicentẽ, quia *pro nobis dolet, donec eiiciat in veritate iudicium.* Non enim alteram carnem sed [Esai 53. Esa. 42.] hanc suscepit, vt Apostolus docet, dicens: *Oportet enim* [1. Cor. 15] *corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc immortalitatem.* Etsi de virgine natus est & Spiritu sancto, tamen [Matt 1.] hominis est filius, quia homo virgo, Et ideo *quod natum est ex carne, caro est*: & qui natus est de homine, homo dici- [Ioan. 3.] tur, *mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus.* Propterea [1. Tim. 2.] incorruptibilis suscepit hanc carnem, vt faceret incorruptibilem: & immortalis, vt faceret immortalem. Si quis ergo sequitur, induet immortalitatem. *Si quis* [Ioan. 12. Luc. 23.] *voluntatem eius facit, non morietur in æternum,* sed dicet ei Christus: *Hodie mecum eris in paradiso.* Quid est *hodie?* hoc est, de nocte transisti, mecum eris in lumine. Noli tene- [Ibidem. Gen. 3] bras formidare, quem æterna lux suscepit. Pulchre etiam subiũxit. *Mecum eris in paradiso,* hoc est, noli dubitare de carne: & me in carne vidisti, Noli timere ne tu cadas de para- [Ioan. 17.] diso, sicut cecidit Adam: sed audi quia *mecum eris,* quo pręsente cadere non possis. Ceciderat caro in paradiso ante- [H] [Luc. 10.] quam susciperetur à Christo. Ibi eris susceptus: vbi & ille qui suscepit, quia non mentitus est, dicens. *Volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum.* Non recedet pastor à gregibus suis; [Apoc. 20 Gen. 9.] licet iam lupum in paradiso timere non possis; cui dictum est. *Videbam satanam sicut fulgur de cælo cadentem.* Ideo ante [Matth. 22.] consummationem aduersarius deiicitur in incendium, catenis quoq; in perpetuis alligatur, vt tu iam nullas insidias pertimescas. Et Adam vt caderet, à serpente deceptus est, & flexus est ab vxore. Ideo iam *nullæ in paradiso nuptiæ, sed omnes erunt sine celebritatibus nuptiarum, sicut angeli in cælo.* Non dixerat Adæ *mecum eris*: quia sciebat illum esse casurum, vt redimeretur à Christo. Felix ruina, quæ reparatur in melius: ideo iam pius pastor, bonus negotiatur gregem suum & mercem propriam non reliquit. Erit quidem & adhuc in paradiso cum angelis pugna serpenti,

donec

A donec deiiciatur. Sed qui cum Christo est, timere non
poterit. Adam cum Christo non fuit quando deceptus
est. Nam si cum Christo fuisset, in eius præceptione man-
sisset, nec perire vtique potuisset. Non mansit in Chri-
sto, quia non in eius sermone permansit. Deinque au-
Ioan. 15. di de iis qui manent in Christo: *Si manseritis*, inquit, *in me*,
Ibidem. *& verba mea in vobis manserint: quodcunque volueritis petetis,*
& fiet vobis, Et infra. *Si præcepta mea seruaueritis, manebi-*
Ioan. 3. *tis in mea dilectione.* Vis scire quia cum Christo Adam
non erat? dixit ei Dominus: *Adam Vbi es?* Quem vti-
que quasi absentem requirit; non autem diceret: *Vbi*
Ibid. *es?* si eum in se manere cognosceret. Sed quis eum
Gen. 14. absentem fecerit, audiamus. *Absconderunt se, inquit, am-*
Tim. 2. *bo à facie Domini.* Omnes videt Christus: sed qui se
abscondit, absconderur: quoniam *qui ignorat, ignora-*
bitur. Cognoscit enim eos Dominus qui sunt ipsius. Ille om-
nes suus vult esse, quos condidit & creauit. Vtinam tu
homo non fugias, & te ipse à Christo abscondas. Ille
etiam fugientes requirit, absconditos non vult perire
Ion. 3. sed clamat dicens: *Adam Vbi es?* hoc est, homo, Vbi es?
B Ego te in lumine posui, tu tenebras requisisti. Deni-
que in paradiso, vbi semper matutinus erat dies, vesper
est factus: quoniam omnia peccata tenebrosa sunt. Ideo-
Ibid. que habes quia *audierunt vocem Domini Dei deambulantis*
ad vesperam in paradiso. Simul cognosce mysterium. Ma-
Pet. 3. ne errasti? ad vesperam liberaberis. Quomodo enim
Ephes. 1. vespera, vbi Christus est? Nam licet *sedes eius supra ca-*
lum calorum, tamen in sanctis suis Christus est. Quomo-
do ergo vespera vbi Deus est, cum Deus lux sit? Deni-
que Saulo in itinere lux refulsit, quando ei Christus
occurrit. Vnde etiam lumine Dei refulgente cæcatus est
Ioan. 1. persequutor. Cur ergo cæcatus, nisi quia non agnouerat
Act. 9. Christum? Nam si cognouisset lucis arbitrum, non ami-
sisset lumen oculorum. Denique vbi agnouit, recepit. In-
dicio est quod non agnouerit Christum, quia audita voce:
Ibid. *Saule, Saule, quid me persequeris?* respondit: *Quis es Domine?*
non quæsisset quis esset, si cognouisset. Vnde & Dominus
Ibid. quasi ignoranti dicit. *Ego sum Iesus, quem tu persequeris. Du-*
rum tibi est aduersus stimulum calcitrare. Et ille dixit. Domine
C *quid me vis facere?* Vide congruentia vtrimque magi-
steria. Medicus minatur, vt corrigat: terret, vt curet:
æger primo medici personam requirit, si sit idoneus à quo
sanari se posse præsumat. Vbi medicinæ audiuit auctorem,
remedium poposcit, salutem inuenit. Denique ab acce-
dente non solum expulit cæcitatem, sed etiam lucem
quam non habuerat accepit, vt Christum videret quem
antea non viderat. Sed videamus sequentia, repetito ta-
men versiculo, de quo videtur esse tractatus: *Ecce venio, vt*
faciam voluntatem tuam, Deus meus volui, & legem tuam in me-
dio cordis mei.

Annuntiaui iustitiam tuam in Ecclesia magna: ec-
ce labia mea non prohibebo, Domine tu cognouisti.

De superiore itaque versiculo intelligimus: *Ecce venio*,
non solum *vt voluntatem tuam faciam*, sed etiam *legem*
tuam in medio cordis mei. Alij habent: *in medio ventris mei.*
Est enim venter & mentis, qui semine verbi concipit spi
Esai 26. ritum, de quo Esaias dixit. *In vtero accepimus, & parturiuimus*
1. Cor. 4. *spiritum salutis.* Hoc vtero parturiuit & Paulus qui ait. *Fi-*
D *lioli mei quos ego parturio donec formetur Christus in vobis.* Chri-
stus ergo non in ventre corporeo, sed in animæ quodam
vêtre formatur. Hoc vêtre Apostolus genuit, sicut scri-
Ibidem. ptum est. *Ego vos per Euangelium genui.* Ideo alij habent *In*
medio cordis, alij *in medio vêtris*: vt interioris hominis ventrê
intelligas, qui in medio esse cordis accipitur, in quo na-
turalis legis præscripta seruamus: quę non solum custodi-
tur, sed etiam fit in cordibus nostris. Vnde & scriptum est,
Rom. 2. quia *non auditores legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis*
Ibid. *iustificabuntur.* Sunt enim qui naturaliter ea quæ legis sunt
faciunt, sicut gentes quæ legem non audiunt, & sibi lex
sunt, qui cognita sibi legis præcepta conseruant. Ergo qua-
si gentilis populi congregator, personam nostram suscepit
hoc loco Christus, vt diceret facere se legem *in medio cordis*
Act. 3. *sui.* Siquidem populus nationum legem quam non audi-
uit impleuit, vt agnosceret Christum, quem populus Iu-
dæorum qui legem acceperat, non recepit, nec cogno-
scendum putauit, quia scriptum est. *Agnouit bos possessorem* Esai 1.
suum, & asinus præsepe Domini sui: Israel autem me non cognouit.
Hic ergo credentium venter est, in quo spiritus sanctus
operatus est, & eum semine spiritali implere consueuit:
sicut testificatur in Euangelio Dominus Iesus, qui ait.
Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent Ioan. 7.
aquæ viuæ Ex illo flumine ista sunt flumina, de quo legi-
mus, *Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei.* De quibus ergo Ps. 45.
fluunt huiusmodi flumina spiritalia, de his bene dicitur: Psal. 92.
Eleuauerunt flumina Domine, eleuauerunt flumina vocem su- Psal. 148.
am. Eleuabunt flumina fluctus suos à vocibus aquarum multarũ,
hoc est, à vocibus aquarum spiritalium, quæ supra
cælos Deum laudant. Qui eleuauerit vocem suam, hic
potest dicere bene. *Annuntiaui iustitiam tuam in Ecclesia*
magna.] Quid est quod addidit, *magna*,] nisi quia fuit ante
non magna? Quæ est magna, nisi de totius orbis terrarũ Matt. 8.
partibus congregata: quando ab Oriente & Occidente,
Septentrione & Meridie populi gentium sunt vocati? Ps. 34.
Alibi tamen legimus magnam ecclesiam: *Confitebor tibi*
Domine in ecclesia magna, in populo graui laudabo te. Ibi ergo F
ecclesia magna, vbi populus grauis: hoc est, non inquie-
tus & mobilis, *qui sedit manducare & bibere, & surrexit ludere.* Exod. 32.
Grauis populus est qui fidem Deo suo seruat, & qui non
aliqua leuitate mutetur, neque nutet & fluctuet, sed cha- Ephes. 4.
ritate sit fundatus in Christo, vt possit dicere: *Confido enim* Rom. 8.
quia neque mors, neque gladius, neque tribulatio separare me
possit à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu. Qui autem prædicat
in ecclesia magna, *non abscondit iustitiam Dei in corde*
suo, sed exaltat viribus vocem suam, annuntians Chri-
stum. Non timet eum coram populo prędicare, non eru-
bescit crucem eius, sed gloriatur in illa Domini passio- Esai 40.
ne. Non sequitur litterã legis, sed eruit profunda myste- Rom. 2.
ria, quibus reuelet Domini Iesu gloriã, quẽ lex significauit Gal. 6.
esse venturum ad Ecclesiam, quę magna est, congregan-
dam, Iustitia igitur fides est. Deinde *credidit Abraham Deo,*
& reputatum est ei ad iustitiam: [*Ecce labia mea non prohibebo,* Gen. 15.
Domine tu cognouisti.] Sic & alibi *Tu cognouisti sessionem meam,* Rom. 4.
& resurrectionem meam. Ps. 138.
G

Iustitiam meam non abscondi in corde meo, veri-
tatem tuam & salutare tuum dilexi.

Non abscondi misericordiam tuam & veritatem
tuam à concilio multo.

Tu autem Domine ne longe facias miserationes tu-
as à me: misericordia tua & veritas tua semper susce-
perunt me.

Quoniam circundederunt me mala, quorum non
est numerus: comprehenderunt me iniquitates meæ,
& non potui vt viderem.

Multiplicata sunt super capillos capitis mei, & cor
meum dereliquit me.

Complaceat Domine vt eruas me, Domine ad adiu-
uandum me respice.

Confundantur & reuereantur simul qui quærunt
animam meam, vt auferant eam.

Auertantur retrorsum & reuereantur, qui volunt
mihi mala. H

Ferant confestim confusionem suam, qui dicunt mi-
hi, Euge Euge.

Exultent & lætentur super te omnes quærentes te
Domine: & dicant semper.

Magnificetur Dominus, qui diligunt salutare tuũ.

Ego vero mendicus sum & pauper, Dominus solli-
citus erit mei.

Adiutor meus & protector meus es tu, Deus meus
ne tardaueris.

Iustitiam meam.] Ad patrem dicit: *Iustitiam meam nõ abscõ-*
di in corde meo: veritatem tuam & salutare tuum dilexi.] Totus
ex persona Christi Psalm⁹ iste est: ideo *iustitiã meam*] dicit:

licet non arroganter & homo possit dicere iustitiam suã, qui Deo credit, & fidem suam sibi reputari ad iustitiam confitetur. Veritatem & misericordiam diligit, qui fidem prædicat veram, & peccata dimittit. Ideo enim Christus aduenit, vt fidem statueret, remissionem tribueret peccatorum. Et quia ex persona Saluatoris totum hunc esse diximus Psalmum; ne forte dicant Apolinaristę: Ecce *corpus*, dixit, *perfecisti mihi*, non etiam animam: audiant in inferioribus Psalmi huius dicentem: *Confundantur & reuereantur simul, qui quærunt animam meam, vt auferant eam.*] Hæc sunt quæ in hoc Psalmo difficiliora arbitrati sumus: reliqua plana & facilia, nec indigna interpretationis existimauimus: cũ si in tractatum incidant, in alio Psalmo in quo videtur esse repetita, rectius prosequemur, fauente Domino Iesu: cui est laus, honor, gloria perpetuitas à sæculis, & nunc & semper, & in omnia sæcula sæculorum Amen.

S. AMBROSII IN PSALMVM XXXIX. enarrationis finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, IN PSALMVM DAVID XL. enarratio.

Titulus Psalmi XL.

In finem, Psalmus ipsi Dauid.

BONO ordine qui in superiore Psalmo dixit: *Ecce venio*: in hoc iam venit, & patitur: & ideo quadragesimus Psalmus inscribitur, quia quadraginta dieb. ieiunauit Dns Iesus, vt eo numero cõsummaret hominis qui perierat perfectionem. Sicut enim per appetentiam interdicti fructus amiserat gratiam, ita per ieiunium reparari eius virtutem oportuit: vt qui perierat in Adam, repararetur in Christo. Ideo ergo *in finem*, quia ipse finis est spei nostrę, ad ipsum studia nostra dirigimus ad ipsum vota nostra conferimus, quia ipse est plenitudo, ipse est consummatio vniuersorum, ipse omnium summa virtutum. Ideo ipsi Dauid, quasi ei qui solus ex omnib. in sua carne nostra peccata suscepit: qui solus Dei agnus peccatum totius mundi abstulit: qui *solus chirographum decreti sanguinis sui effusione deleuit, & tulit de medio, atque suffixit cruci*: quasi sapientia, sciens quomodo vetus peccatum mũdi solueret: quasi redemptio quomodo hominem renouaret à culpa: quasi sanctificatio, quomodo eum sanctificaret ad gratiã. Hinc ergo titulus, hoc principium.

Psalmus quadragesimus.

BEATVS *qui intelligit super egenum & pauperem.*

Aperi aures tuas, qui incipis sacramenta dominicæ cognoscere passionis. Ideo tibi dicitur. *Qui habet aures audiendi, audiat.* Ideo surdo illi & muto aures & labia tetigit Dominus in Euangelio, vt sciret quid audiret in mysterio, quid etiam loqueretur, & quando loqueretur. Neque enim otiose scriptum est: *Dominus mihi dedit linguam eruditionis, vt scirem quando oporteat sermonem dicere.* Scire ergo debes quid audias, scire quid loqui debeas, scire etiam quando loqui debeas. Audi ergo dicentem: *Beatus qui intelligit super egenum & pauperem.*] Beatus quidem qui compatitur pauperi, qui haurit eius necessitates: scit quid mali inopia afferat indigenti. Sed quid vult istud exordium in Domini passione? Verum est quidem quod propter pauperes passus est: sed tamen ipse corripuit Iudam dicentem de illo vnguento quod effuderat Maria super pedes Christi: *Potuit hoc venundari trecentis denariis, & dari pauperibus.* Idem & cæteri Apostoli senserant, sed alio affectu. Ille per auaritiam, isti per misericordiam. Iudas enim furto prospiciebat, discipuli pauperem alimoniæ consulebant. Quibus in commune respondit. *Sinite illam, vt in diem sepulturæ meæ seruet illud. Pauperes enim semper habetis vobiscum, me autem non semper.* Ergo alius intelligendus est hic beatus qui intelligit super pauperem. Hic de fide dicit, alibi de misericordia. Prior ergo fides, secunda misericordia. Cum fide, pretiosa misericordia: sine fide nuda; sine fide instabilis. Fides enim virtutum omnium stabile fundamentum est. Beatus ergo qui intelligit super Christi inopiam & paupertatem: *qui propter nos pauper factus est, cum diues esset.* Diues in regno, pauper in carne: quia suscepit hanc pauperum carnem. *Pauperes enim facti sumus nimis* quia virtutum exuuias pretiosas fraude serpentis amisimus, exclusi de paradiso, eiecti de patria, in exilium relegati, ipso quoqe nudati corporis integimento: quod ante virtutum septa muniebant, postea delicta nudarunt. Si ergo egenus & pauper in carne vtique egenus & pauper in carnis istius passione. Non ergo in diuitiis suis, sed in nostra passus est paupertate. Ideo non *plenitudo diuinitatis*, quæ *in illo corporaliter habitat*, vt scriptura testatur, sed caro passa est: Hoc intellige, hoc persequere, id tene, ne dicatur tibi: *Noluit intelligere super egenum & pauperem.* Nam si hic dubitas, certe in illo Psalmo qui aduersus proditionem Iudæ ex persona dicitur Saluatoris, de illo versiculo dubitare non poteris, in quo ait: *Et persecutus est hominem inopem & medicum.* Intellige ergo paupertatem Christi, vt diues sis: intellige infirmitatem eius, vt accipias sanitatem intellige crucem eius, vt non erubescas: intellige vulnus eius, vt vulnera tua cures: intellige mortem eius, vt adquiras vitam æternam: intellige sepulturam eius, vt inuenias resurrectionem. Sed forte dicas: Quomodo diues in paupertate Christus? Etsi mihi ingenium deficiat, tamen non deficiunt diuinarum subsidia lectionum, cum dixerit Apostolus. Quoniam *Dominus Iesus pauper factus est, cum diues esset, vt vos eius inopia ditaremini.* Quæ ergo ista paupertas quæ diuites facit? Consideremus eam, intendamus in ipsum venerabile sacramentum. Quid purius potest eo esse atque simplicius? Non taurino quisquam perfunditur sanguine, vt sacra dicuntur habere gentilium: non hircorum atque arietum cruore peccator lauatur: (neque enim quisquam ita purificatur. caro enim lauatur non culpa diluitur:) sed *exiliet*, inquit, *aqua cum delectatione de fontibus Saluatoris: & paratur in conspectu tuo mensa cælestis, & poculum inebrians quam præclarum.* Hæ sunt diuitiæ simplicitatis, in quibus est Christi pretiosa paupertas. Est & in moribus paupertas bona: vnde & Dominus dixit. *Beati pauperes spiritu.* Et in Psalmis inuenimus quia *Dominus humiles spiritu saluabit.* Est & in collatione tenui paupertas abundans, si abundet fides. Vnde Apostolus ait: *Et profunda paupertas eorum abundauit in diuitiis simplicitatis eorum.* Vt autem & ex aliis vocibus eius intelligamus quia ipse se pauperem dixerit, habemus alibi scriptum. *Pauper & dolens Ego sum*: hoc est, quia pro nobis doleret, vt legimus. Neq; enim in se habuit quod doleret. Si ergo pro nobis dolet, vt Esaias interpretatus est, qui eum vidit in spiritu; pro nobis vtique tristis erat: iuxta quod animam suam *tristem* appellauit *vsque ad mortem*, tamen non propter mortem: & carnem dixit infirmam quæ mortis subiacuit infirmitati, vt aculeum mortis refringeret, quo nos in die iudicij liberaret, quam non perfunctorie malam dixit. sic enim subtexuit.

In die mala liberabit eum Dominus.

Quoniam amara videtur, quæ plures adiudicat pœnæ.

A Mat. 7. Via enim virtutis angusta est, lata delicti. Ideo rariores in
virtute ambulant, plures in flagitio versantur. Quo fit vt
inferior eorum sit numerus, qui præmia remunerationis
accipient, quam qui ob pretium grauium peccatorū for-
tem aduersam iudicij reportabunt. Quasi dolens igitur
Luc. 15. Ibid. dixit malum iudicij diem. Nam si angeli in vnius peccato-
ris absolutione lætantur, quanto magis homines in tan-
Sophon. 1. 2. Petri 3 torum condemnatione hominum macerabuntur? Et be-
ne dolet pro ea oue quam humeris suis ipse reportauit, &
ad ouile suum reuocauit errantem. Affectu nostro loqui-
tur Dei filius: quia nobis dies iudicij acerbior est, quam ti-
Rom. 2 1. Petr. 4 memus. Omnibus mala videtur, quia plena terroris est,
qua Deus non solum forensia hominis, sed etiam occulta
dijudicat, qua cogitur vnusquisque aperire quod fecit, aut
quod sensit. Ideoque multi damnantur, pauci coronātur.
Sed etiam ipsi qui coronantur, dolebunt. Iusti enim coro-
nabuntur. Iustus autem quasi suam putat fratris ærumnā.
Et quis ego sum qui de illa iudicem, qua homo angelorū
B concilijs inseretur? Ipsius Domini audiamus sententiam:
Matt. 22. Ioan. 5. *Veniet*, inquit, *hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, au-
dient vocem filii hominis: & procedent qui bona egerunt, in re-
surrectionem vitæ: qui vero mala egerunt, in resurrectionem iu-
dicii.* Iudicabuntur ergo qui mala egerunt: & ideo ma-
Esai 53 la dies & aspera ab ipso iudice nuncupatur, vt scias quia
ipse nobis compatitur in Euangelio, qui compassus est in
Prophetis. Sed & sic possumus accipere, *In die mala*]
1. Ioan. 5 Matt. 6 hoc est, in tempore malo. *Mundus* enim *in malo positus est*:
& ideo mali dies istius mundi: & abundat diei malitia sua.
Non mediocre est vt hic liberemur ab insidijs peccato-
ris. Qui fuerit hic liber à crimine, ibi erit liber à pœna, &
seueritatem iudicij subire non poterit. Et ideo votis opus
Hebr. 4. est & precibus quotidianis, & aduocatione pontificis ma-
1. Ioan. 2. gni, de quo dicit Ioannes Euangelista. *Aduocatum habemus
apud patrem Dominum Iesum, & ipse est propitiatio pro peccatis
nostris.* Hic ergo *aduocatus noster & propitiatio pro peccato totius
sæculi*, orat pro eo qui intelligit & credit in Christum, &
dicit.

C *Dominus conseruet eum, & viuificet eum, & bea-
tum faciat eum.*

*Et emundet in terra vitam eius: & non tradat in
manus inimici eius.*

Rom. 4 *Dominus conseruet eum.*] *Conseruet* à periculis, *viuificet*
tanquam in mortis tenebris constitutum, beatum face-
re bonorum operum accessione dignetur. *Et emundet* (in-
quit) *in terra vitam eius.*] Bene addidit, *In terra*:] quia nisi
hic mūdatus fuerit, ibi mundus esse non poterit. Vel cer-
te hoc modo: *Emundet in terra.*] Quomodo enim quis
mundus in luto, cum terra eum oblinat? ergo Domini
manus est necessaria, quæ fecit de terra corpus, vt ipsa
mundare dignetur. *Et non tradat eum in manus inimici eius.*]
1. Pet. 5. Quis est inimicus, nisi *leo ille qui circuit rugiens, quærens quem
deuoret*? Alij habent: *Et non tradat eum in animas inimicorum
eius.*] Animas pro manibus posuit, eo quod inimicorum
D animæ bonis insidientur, & cogitationibus suis iustum
conentur euertere. Dicuntur & animæ pro hominibus:
Gen. 46 *Omnes animæ ex Iacob, quæ descenderunt in Aegyptum, septuagin-
2. Para. 21. taquinque.* Ideo & Dauid maluit Dei se committere pote-
stati, quam insidijs inimicorum qui parcere sua voluntate
nescirent. Sequitur.

*Dominus opem ferat illi supra lectum doloris eius:
vniuersum stratum eius versasti in infirmitate eius.*

Quis est lectus doloris, nisi caro infirmitatis? Et bene
Rom. 7. *lectus doloris*; quia corpus est mortis, de quo se liberari de-
precatur Apostolus, vt tanquam de tumulo quodā possit
assurgere, in quo ægra iacet anima, & quasi quodā decum-
bit in lectulo. Symmachus *lectū miseriæ* dixit. Aquila *graba-
tum miseriæ*: expressius Septuaginta viri *lectum doloris* puta-
uerunt esse dicendum. His ergo versiculis vtendum est a-
pud eos qui diutius infirmitate corporis detinētur, vt ha-
beant medicinam Dei, quo sani esse mereamur. Lectus
ergo animæ, caro infirma est: cuius ægritudini anima no- E
stra compatitur: quæ si habeat adiutorem Dominum, di-
cit ei: *Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.* Quo Luc. 5
confortatus Dei verbo qui æger erat, surgit & tollit lectū
suum in quo iacebat, & redit in statum pristinū sanitatis.
Hoc est in domum suam regredi, vt habitet in domicilio
robustissimæ valetudinis. Qui habitat, regit: qui regit, vir-
tutis habet sibi gratiam suffragantem. Sed etiam stratum
omnem versat Dominus in infirmitate languentis, cui ad-
esse dignatur. Quod versatur, statum mutat: aut ex sanitate
in ægritudinem, aut ex ægritudine ad sanitatem. Hic ergo
qui ægrotat, versat se ad remediū sanitatis. Sic ergo Domi-
nus Iesus etsi *vulneratus est propter peccata nostra*, tamen non Esai. 53. Rom. 6
in illa infirmitate permansit, sed se ipse versauit in melius
ad vniuersorum salutem. Itaq. passione infirmitas est so-
luta, mors resurrectione. Sicut ergo se ipse versauit ad po-
pulorū redemptionem nec sensit aculeum mortis, aut vul
neris infirmitatem: sic eum qui in se credit, etsi grauiter
ægrotantem, vt à morte liberet, versat ad vitam. Omnem F
ergo stratum, hoc est, vniuersorum hominum infirmitatē
in sua infirmitate versauit. Suscepit enim infirmitates om
nium in sua carne, erexit se in crucem, & versauit omnium
infirmitates in sui corporis infirmitate. Vnde dicit Esaias, Esai 53
Liuore eius nos sanati sumus. Habent hoc luctatores, vt se sub- Ibidem.
ijcientes ijs quibus congrediuntur atque luctātur, vt op-
primi posse videantur, & subito cum existimāntur elisi,
quadam arte se versant, vt effundant superiorem. Cadit
qui portabatur: & is qui portabat, superior inuenitur, vt
sternat vrgentem. Spiritali itaque palæstra Dominus Ie-
sus onera nostra suscipiens, in illa se passionis suæ cōgres-
sione subiecit & infirmitatis specie, vt cum aduersarius
hominem parem cęteris iudicaret, quem facile posset op-
primere: diuinitatis arma deposuit, humanitatis tegmen
assumpsit. Securus victoriæ propius tētator accessit. In co- Ioan. 19.
sta eum telo militis voluit vulnerare, reputās & hunc sic-
cut Adam per costam posse prosterni. Sed vulneratus la-
tere Dominus Iesus vitam produxit è vulnere, euacua-
uit omne peccatum, deiecit aduersarium, cui mortem la- Luc 23
tronis eripuit: & in illa morte, in illa sui corporis sepultu- G
ra cum existimaretur, elisus, sua se virtute versauit: cecidit
aduersarius, Dominus resurrexit. Sequitur.

*Ego dixi, Domine miserere mei: sana animam me-
am, quia peccaui tibi.*

Potest ex persona regis Dauid hoc dici: qui vidēs in spi-
ritu tantam victoriam & gratiam Christi, petit vt in illa re-
missione peccatorum omnium & sui misereatur: quoniā
ipse etsi legibus, quasi rex, non teneretur humanis, Deo
tamē obnoxium se pro peccatis suis esse cognoscit. Con-
fitetur ergo peccatum suum, vt accipiat remissionem, & 2. Cor 5.
generalis indulgentiæ munus inueniat. Potest & ex per-
sona Saluatoris hoc exprimi, qui nobis misericordiā Dei
postulat, & peccasse se dixit, quia pro nobis peccatum fa-
ctus est. Simul nos docet, cum in aliquo sumus aduersus
inimicos Dei certamine constituti, vt Dei imploremus
auxilium: ipsi peccata nostra fateamur, & tunc maximè cū H.
vrgemur & terimur: cum dolore & amaritudine proster-
namur, ne tacuisse videamur: quo medicina citius nostris
vulneribus deferatur vt sanati aduersario resistamus. Quo
modo enim potest congredi vulneratus? Vnde discimus
quia peccatorum nostrorū aculeis vulneramur? Vulnus
medicum quærit, medicus confessionem exigit. Hinc
quoque magis ac magis aperire Saluator sacramētum suæ
incipit passionis: quod cum Euangelio concordare non
dubium est. Nam maledicebant ei Iudæi, mortem eius Matt. 27
expetebant: insidiabantur, vrgebant, crescentem quotidie Ioan 11.
gloriam operis eius non ferentes. Hoc ergo prophetia
annuntiat, quód in Euangelio completum est.

*Inimici mei dixerunt mala mihi: quando morie-
tur, & peribit nomen eius?*

Amentes, qui vitæ auctorē mori posse credebant: sed Act. 3.

vota

A
Pſ. 44. vota eorum Eccleſia deſtruebat, credens quod etiã mor-
tuus ſecundum corporis conditioné, ſuum nomen ange-
Can. 1. ret: & ideo pſallebat ei dicens: *Memor ero nominis tui in omni*
generatione & generationem Repetebat: *Vnguentum exinani-*
Hebr 1. *tum eſt nomen tuum.* Moriantur illi qui te mori poſſe
præſumunt, non moriar ego quæ te noui vitæ arbitrum,
Ioan 20 ſalutis auctorem. Nouimus enim quod tempore paſſio-
nis & reſurrectionis orabant diſcipuli cõgregati, quando
Luc. 24. eis Maria Magdalena reſurrexiſſe Dominum nuntiauit, &
quando eis clauſa ianua Dominus ſe in corpore reſurre-
Ioan 20 ctionis oſtẽdit, quando Thomas vulnera eius vidit, & cre-
didit. Inſultabant ergo Iudæi quaſi mortuo: ſed Dominus
Ioan. 12. viuentem ſe Apoſtolis reuelabat. Cum ergo dicerent Iu-
Ioan. 7. dæi: *Ecce mundus totus poſt eum abiit*: cum dicerent quia mira-
bilibus operibus ſuis *ſeducit populum*: quid aliud dicebant,
Ioan. 19 niſi: *Quando morietur, & peribit nomen eius?*] Et ideo in eius
Matt. 27. paſſione clamabant: *Tolle, tolle, à terra hunc*, &: *Crucifigatur,*
Matt 20. *crucifigatur.* Factum eſt quod petebant, ſublatus à terra eſt:
B reſurrexit, ad cælum aſcẽdit, & regnum ſuum de nouis pa-
radiſi ſedibus reformauit. De Iuda quoq. proditore eui-
dens prophetia ſubtexitur in his verſiculis qui ſequũtur.

Et ingrediebatur vt videret, vana locutus: cor eius congregauit iniquitatem ſibi.

Egrediebatur foras, & loquebatur in idipſum.

Matth. 26. Sic diſtinctum Græcis in codicibus inuenimus. Ingre-
diebatur ergo Iudas, quærens prodere Saluatorem, vt vi-
deret quid ageret, quidue loqueretur, vt eum caperet in
ſermone, & Iudæis annuntiaret. Sed nihil inueniebat, qui
Ioan. 13. nihil intelligebat. Bene ait ſcriptura quia *intus cum Ieſu non*
erat, qui de doctrina eius receſſerat, & inſtitutiones eius
Ephes. 5. reliquerat. Volebat intrare, ſed penetrare non poterat:
quia eum ſua excludebat perfidia. *Omnis enim impudicus, aut*
auarus, aut immundus (quod eſt idolorum ſeruitus) non habet hæ-
reditatem in regno Chriſti & Dei. Non ſolum ergo ingredi
moliebatur, & non ingrediebatur: ſed etiam volebat vi-
Matth 13. dere, & non videbat. Denique loquebatur Ieſus in para-
C bolis: ſed non audiebat Iudas. Denique diuina non vide-
bat myſteria. Non enim omnes audiunt verbum Dei, qui
Luc 8. ſibi videntur audire. Nam ſi omnes audirent, non diceret
Ieſus: *Qui habet aures audiendi, audiat.* Et ideo quia non
Matt. 26. audiebat, neque videre poterat, loquebatur vana pro ve-
Ioan. 10 ris, & putabat quod Ieſum falleret, dicens: *Potuit hoc ve-*
Ioan 12 *nundari, & dari pauperibus*, cum furtis ſuis, non pauperi-
Pſal. 35. bus prouideret; appellans rabbi atque doctorem, à cu-
ius magiſterio deuiabat: *cuius cor* (in quod ſe immerſerat
diabolus) *congregabat ſibi & augebat iniquitates.* Sibi enim
erat iniquus, ſibi iniuſtus: ſibi delinquebat, qui intra ſe
Ioan 13. dolum meditabatur, qui latere nõ poterat. Non enim cir-
Matth 26. cumueniebatur Ieſus: qui prodebatur volens, & teſtifica-
batur: *Vnus ex vobis me tradet.* Deniq. confeſſus eſt Iudas, di-
cens: *Nunquid ego ſum, rabbi?* Et Dominus ait, *Tu dixiſti.* Nec
ſic intellexit Iudas quod cognoſceretur. Nam ſi intellexiſ-
ſet, non prodidiſſet. Sed nihilominus, *egrediebatur foras, &*
Matth 27. *loquebatur.*] Aptus verſiculus aduerſum eos qui ſecretum
D alicuius produnt. Pulchrè ait: *Egrediebatur foras.*] Foris enim
Luc 1 lupi, foris prædones: intus Moyſes in nube cum Ieſu. Foris
Galat 4 Iudæi, intus Zacharias ſacerdos in templo. Foris multitu-
do, intus *Spiritus ſanctus in cordibus noſtris clamat, abba pater.*
1 Pet 5. Foris aduerſarius noſter ſicut leo peruigilat ad rapinã. Fo-
ris infideles, intus fideles. Et ideo eos qui foris ſunt, iudi-
1. Cor 5. cabit Deus: eos autẽ qui intus ſunt, Chriſtus abſoluit. E-
grediebatur igitur Iudas, & loquebatur. Egrediebatur de
Ioan. 13 fide, egrediebatur de conſilio & numero Apoſtolorum.
Egrediebatur de conuiuio Chriſti ad latrocinium diaboli.
Egrediebatur de gratia ſanctificationis ad laqueũ mortis:
qui vana ad perfidos loquebatur. Egrediebatur foras, qui
vitæ internæ myſteria relinquebat. Egrediebatur, qui ſcri-
pturæ interiora nõ nouerat. Si enim ſciliet, intellexiſſet di-
Pſ. 40. centem: *Nunquid qui dormit, non adiiciet vt reſurgat?* Intelle-
infra. xiſſet etiã illud: *Tu vero homo vnanimis, dux meus & notus me-*
Pſal. 54. *us, qui ſemper mecum dulces capiebas cibos: in domo Dei ambulaui-*
mus cum conſenſu. Non intellexit ergo hunc Pſalmum, non
centeſimum atq. octauum, non alios, non alia teſtimonia

E
ſcripturarum. De quo bene Euangeliſta dicit Ioannes, &
de cæteris infidelibus. *Ex nobis exierunt, ſed non erant ex nobis.* 1. Ioan. 2.
Si enim ex nobis fuiſſent, nobiſcum manſiſſent.

Aduerſum me inſuſurrabant omnes inimici mei, aduerſum me cogitabant mala mihi.

Non manebat ergo cum Apoſtolis proditor, qui foras Ioan 13.
exibat, & cum perfidis ſuſurrabat. Quo verbo vſa eſt ſcri- Matth. 26.
ptura diuina, demõſtrans ſine auctoritate eſſe perfidiam,
quæ timet quod loquitur deprehẽdi. Fideli autem dicitur: Eſai. 58
Exalta viribus vocem tuam. En quod deciderat Apoſtolus Iu-
das, qui miſſus erat fidem gentibus pleno auctoritatis præ-
conio prædicare, vt in aurem inſuſurraret inſidiatoribus
magiſtri ſui quod timeret audiri. Nonne indicio ſuo ſe ipſe
damnauit? Sed erubeſcebat audiri, quod facere non time- Pſal. 34
bat. Erubeſcebat, quia aduerſus vitæ ſuæ ſanctificationis
& honoris auctoré cogitabat mala, nec gratiam beneficiis
rependebat, ſed mala pro bonis bono referebat magiſtro:
quod etiam ſæculi homines damnare conſueuerunt. Erube-
ſcebat ingratus deprehendi, erubeſcebat auarus videri, cũ
pro pecunia auctoris ſui ſalutem proderet. Erubeſcebat F
videri perfidus: ſimiliter & Iudæi qui aduerſus fidei magi-
ſtrum falſos teſtes perfidi ſubornabant, vt dicerent quod Matth. 26.
prædicaſſet templum Dei quod Salomõ condidit, deſtru-
endum: cum ille de templo ſui corporis ſignificaſſet: *Solui-*
te hoc templum, & in triduo excitabo illud. Verè foris erant, qui Ioan. 2.
à cognitione, verbi cæleſtis erant excluſi.

Verbum iniquum propoſuerunt aduerſum me: nunquid qui dormit, non adiiciet vt reſurgat?

Verbum iniquum.] Id eſt, illicitum, & contra ius & fas ſer-
monem propoſuerunt, mihi facientes de humano ſan-
guine pactiones, quem ſceleratiſſime vendidit Iudas, Iu-
dæi quoq. emendum non minore ſcelere crediderunt, va- Matt. 26
niſſimi homines, *quaſi qui dormit*, inquit, *nõ adiiciat vt reſur-*
gat. Quid ſit adiectio, conſideremus. Naturale eſt omni-
bus terrenis animantibus, & volatilibus cæli, & piſcibus Geneſ 1.
maris naſci & mori. Homini, quem pretioſiorem cæteris
terræ animantibus Deus fecerat, hanc præcipuè contulit
gratiam, vt mortuus reuiuiſcat. Hæc ergo adiectio dicitur G
ad renouationem vitæ ſuperioris. Deniq. & Ezechiæ regi
cum præſcripſiſſet Dominus quod vitæ ſuæ tempus im-
pleſſet, & per Eſaiam mandaſſet, *vt ordinaret domum ſuam,*
quia moriturus eſſet, atque ille oraſſet ad Dominum, *& fleuiſ-* Eſai. 38
ſet fletu magno, miſertus Dominus mandauit ei. *Ecce adiicio*
ad tempus tuum annos quindecim. Et alibi ſanctus Dauid ait,
Dies ſuper dies regis adiicies annos eius. Inuentum ergo homini Ibidem.
quod addatur: Deo autem addi nihil poteſt, quia ſcriptũ
eſt. *Non eſt adiicere, neque minuere, in quo perfecta & plena ſunt* Pſal 60.
omnia. Et ſi Chriſtus reſurrexit, vtique in eo quod aſſum-
pſerat, reſurrexit: in quo plenitudini diuinitatis eius nihil Eccl. 18.
vel decedere potuit, vel accedere. Deus enim incorpore-
us & immortalis eſt, cuius ſumma natura & plenitudo Colo. 2.
virtutum, ſine vlla carnis acceſſione ſignatur. Caro autem
diſpenſationis in Chriſto eſt: quam miſerationis titulo, &
pietatis iure ſuſcepit, vt captiuam redimeret, ablueret con
taminatam, mortuam reſuſcitaret. Et pulchrè ait. *Num-* Ephef. 4
quid qui dormit, non adiiciet vt reſurgat?] Non dixit, non ad- H
iicitur: ſed, *non adiiciet vt reſurgat*,] eò quod ipſe ſe Dei fi-
lius reſuſcitauit, ſicut ſupra diximus dixiſſe eum Iudæis:
Soluite hoc templum, & in triduo excitabo illud. Adiectionem Ioan 2.
accepit caro quaſi ſumpta de homine, ſuſcepta de Virgine.
Sed quaſi Deus adiectionem ipſam operatus eſt, qui vir-
tute propria reſurrexit, vt eſſet ſuæ reſurrectionis opera-
tor. Cum igitur legas quod & pater filium, & filius ipſe ſe
reſuſcitauerit: agnoſce operationem illam diuinæ fuiſſe
virtutis: quia patri & filio vna virtus, communis operatio:
quandoquidem vna atque eadem ſubſtantia Trinitatis eſt.
Sed quid ego cæteros arguo? dicit Dominus Ieſus: *Quid*
mirum ſi populus me non cognouit, & cruci adiudicauit, cum Apo- Eſai. 1.
ſtolus meus mercedem proditionis exegerit, cum conuiua meus mor- Matt. 26
tem meam vendiderit?

Etenim homo pacis meæ, in quẽ ſperaui, qui edebat panes meos, ampliauit ſuper me ſupplantationem.

Aliqui

A
Matt. 27.
Aliqui Iudam excusandum putant, quia refudit pecuniam quam pro mercede proditionis acceperat. Sed ecce quia supra Iudæorum condemnatur infidelitatem.
Luc. 12.
Cui enim plus datum est, plus exigitur ab eo. Quid vero de aliis queritur? *Homo* (inquit) *pacis meæ,*] cui pacem meam dederam,
Io. 14.
pacem meam relinquere volueram; persecutoribus deductis me tradidit, & fefellit me, *in quo speraui.* Numquid ignorauit proditorem sui futurum, de quo ante prædixit:
Ioan. 13.
vnus ex vobis me tradet: (*hoc autem dicebat de Iuda*, sicut scriptum est in Euangelio.) Non vtique, sed quo amplius condemnaret eum de fide eius sperasse se dixit.
Ibidem
Aliqui, *Confisus eram,*] dixit: Simmachus posuit, *Confidebam.*] Plus enim grauamus eum in quo plurimum spei vel fiduciæ habuisse nos dicimus, si postea spem nostram opinionemque destituit. Simul ostendit quanta vis diuinæ sanctificationis sit, quę excludat malitiam & deprauatum emendet ingenium, si forma propositi melioris accedat.
1. Tim. 4.
Luc. 19
Quantos scimus esse conuersos? Mutatus est Zachæus ille publicanus, & ad quæstum auaro intentus affectu, qui postea quadrupli redhibitione soluit errorem, cōdemnauit in se auaritiam, temporis superioris abiurauit lucra,
B
Luc. 23.
compensauit in pauperes, si deesset exactor. Latro ipse nequitiam suam proposito meliore mutauit, agnouit in cruce Christum, confessus est Dei filium, regem voce propria nuncupauit.
Matth 26.
Matt. 27.
Quo tempore iusti plerique nutabant: ipsi certe latebant Apostoli: carnifex ipse Centurio non negauit. Quid de tempore Euangelij loquor?
Iosue 2.
Rahab meretrix erat, quæ perfidiæ atque intemperantię se alebat stipendijs. Tamē vbi exploratores vidit quos miserat Iesus Naue, fidē induit, & periculo imminente iustitiā seruauit: nec susceptos prodidit, sed fideli humanitate protexit.
Philip 3.
Ideo ergo sperasse se dicit, quasi iure præsumpserit vt Apostolus superiora deponeret, anteriora sequeretur: & qui sanctifi. aliis munus acceperat, ipse in se sanctitatis gratiam custodiret, & sinceritatis inhæreret officijs.
Deut. 30.
Bene ait, *Speraui:*] quia homini dedit eligendi arbitrium quid sequatur. *Posui* inquit, *ante te bonum & malum.* Si malum elegeris, non natura delinquit, sed eligentis affectus. Si vnusquisque hominum condemnatur qui malum elegerit:
C
quid de Iuda dicimus, qui prodidit eum cui copulabatur suauitate conuiuij; *Qui edebat* (inquit) *panes meos, ampliauit super me supplantationem.*] Quid est quod addidit,
Matt. 4.
Psal. 54.
Panes meos;] Potuit dicere: qui edebat panes mecum: nisi illā intelligas q̄ specialis est Christi, hoc est, verbi cęlestis alimoniam. *Non enim in solo pane viuit homo, sed in omni verbo Dei.* Denique alibi dicit: *Qui semper mecum dulces capiebas cibos.* Quibus versiculis bene vtimur aduersus eos qui necandos esse crediderint cum quibus videntur epulati. Gentiles hoc custodire memorantur hostes plerumque, latrones etiam, vt pareant iis cum quibus recordentur se inisse conuiuium, feræ ipsæ pabulorum societate mitescunt. Vnde propter huiusmodi affectum gratiæ conuiualis, si verba consideremus, non otiose *dulces cibos* dixit. Quomodo enim dulces, qui cito corrumpuntur? Sed vide ne dulces cibos dixerit verba vitæ. Hos enim cibos nulla amaritudo corrūpit, nulla mortis corruptela cōtaminat. Vnde & *semper* dixit. Non enim semper edere quis poterat. Semper autem verbo Dei possumus inhærere,
Iosu. 1.
D
& noctibus & diebus, si *in lege Dei die & nocte meditemur.* Quid est etiam, *ampliauit?*] Græcus ἐμεγάλυνεν dixit, hoc est, magnificauit. Vtrumque nobis exposuit Dominus quod monere nos posset, dicens in
Ioan. 13.
Euangelio: *qui manducat mecum panem, leuauit super me calcaneum.* Vnde assumptus hic sermo sit consideremus.
Tit. 3.
Fuimus, inquit, *increduli, errantes, seruientes desideriis & voluptatibus varijs.* Fateamur errorem, vt diluamus. Et ego vidi aliquem puer athletam, cum elisisset aduersarium, frontem eius percussisse calcaneo: quod signū fuit quod insultauerit
Ioan. 13.
Genes. 3.
Ioan. 13.
victo. Hoc est quod ait: *Magnificauit super me supplantationē.*] Quo verbo insultantis iactantiam declarauit. *Leuauit* ergo & Iudas super Christum *calcaneum suum*, cum proderet eum: sed non leuauit impune. Adhuc Adam calcaneum leuat: quod à serpente est vulneratum. Et vtique ei pedes lauerat Christus. Audierat dicentē: *Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus.* Sed quod lauit gratia, inquinauerat perfidia. Iudas ergo calcaneum leuauit ad vulnus.
E
Vere non tenuit caput, qui calcaneum super Christū leuauit. Adam super se leuauit, hic super Christū: & ideo eum serpēs grauius quā ceteros vulnerauit. Leuauit calcaneum suum, qui fraudulentum osculum porrigebat, quo supplantaret auctorem. Ideoque scriptum est in propheta: *Ampliauit super me supplantationem.*] Esau quoque ait de fratre suo: *Bis me iam supplantauit.*
Genes. 27.
Ioan. 18.
Qui supplantat, dolum facit quo aduersarium elidit aut vulnerat, Ideo & Iudas supplantasse dicitur, quia osculo suo vulnus inflixit, quo inuadendi Saluatoris signum persecutoribus demonstrauit. Supplantauit ergo quasi serpens, quia serpens ore venenum infundit, & vulnerat dente calcaneum. Et hic enim non diuinitatem Christi, sed corporis extremum calcaneum vulnerauit. Leuauit etiam Iudas calcaneum quasi luctator insolens & superbus, in quo caput percuteret Saluatoris: sed caput Christi ferire non
1. Cor 11.
potuit, quia *caput Christi Deus.* Suum sane caput informis
Matth 27.
laquei nodo ligauit, vt remediū sibi salutis auferret. Vide si pie potes illud aptare, quod in Genesi dixit sanctus pa-
Gen 49.
triarcha Iacob cum de filiis prophetaret: *Dan iudicabit populum suum tanquam vnam tribum in Israel.* &: *Fiat Dan sicut serpens in via, sedens in semita, mordens calcaneum equi: & cadet eques retrorsum, salutem expectans à Domino.*
F
Ibidem.
Iudic 13.
2. Thess 2.
Legimus quidem quod Samson de tribu Dan iudex fuerit in Israel. Sed alius hic significatur futurus, qui ex ea tribu progressus populum supplicijs sacrilegę impietatis affliget, antichristus ille, *qui sedebit in templo tanquam sit Deus,* vere iudicium, quod
Genes. 49.
habet interpretatio. Dan enim iudicium significatur. Et pulchre dixit quia populum suum iudicabit, qui perpetuæ
Ioan. 3.
pœnæ fiet obnoxius. *Qui enim non credit, iam iudicatus est. Qui autem credit, non iudicabitur: quia credit in Dei filium* animæ suæ redemptorem? & ideo tanquam iudicij liber
1. Cor. 4.
dicit: *Qui diiudicat me, Dominus est.* Iudicaturus est ergo populum impietatis, non plebem. Illi enim iudicantur qui cadunt ruina perfidiæ, non qui resurgunt fidei libertate. *Sedebit* igitur *in via, & insidiabitur in semita sicut serpens, vt vulneret transeuntes, & mordeat equi nostri calcaneum.* Animam enim fidelium non poterit vulnerare. In qua
G
Luc. 14.
autem via sedebit & in qua semita, nisi ea quibus Christus Dominus (vt legimus) nationum populum vocauit ad cœnam suam, dicens: *Exi in vias, & circa sepes, & compelle vt intrent, vt impleatur domus mea?* Et quia similiter Iudas amplificasse super Christum legitur supplantationem, videtur hoc loco ipse signari quod mordere haberet
Habac 3.
calcaneum equi quo Christus Dominus vehebatur. Vnde dictum est: *Equitatus tuus salus:* quod caro eius,
Psal 32.
Esai 53.
Hiere 9.
mundi totius erat susceptura peccatum, vt salus pro exitio, & vita æterna pro morte succederet. Vulneratus est ergo *equus* solus, non *fallax ad salutem*. Vulneratus est equus qui mundi totius peccata suscepit, & onera nostra portauit: & non fuit fatigatus. Vulneratus est equus qui ad furorem concubitus adhinnire nesciuit. Et ideo fortassis
Apoc. 19.
Ioanni Euangelistæ cælum apertum, & albus equus est demonstratus, super quem sedebat *habens in capite diademata multa, & in femore suo nomen scriptum: Rex regū. & Dominus dominantium.* Albus erat, qui erat immaculatus, qui nulla peccati inquinamēta cognouerat. Nā si libido tenebrosa est, recte sanctimonia relucet & splendet. Hic ergo equus
H
est vulneratus, sed nō retardatus, Denique cū ipso vulnere de tumulo resurrexit, cucurrit ad cœlum supra omnes
Ephes 1.
angelos & archangelos, velocior omni equitatu militiæ cælestis inuentus supra equos etiam illos igneos qui-
4. Reg 2.
bus Elias raptus est. Et merito velocior, qui super omnes cælos & supra cælum cælorum ad sedem Dei omnipoten-
Ephes 4.
tis ascendit, & sedet, vt scriptura nos docuit, dicens: *Videbitis ab his filium hominis sedentem ad dexteram virtutis*
Marc. 14.
Dei. Hic itaque equus in figura & ante est demonstratus tempore Machabæorū, super quē sedebat dux ille militiæ
2. Mach 3.
cęlestis aureis armis refulgens, q Heliodorū depeculatorū illum depositi vidualis, cæterorumq; quę sacrę fuerant commēdata custodiæ, & strauit & pepulit, & prostratū Oniæ sacerdotis precib' vitali vsu re[illegible]auit. Vnde vere in eo arma aurea refulserūt, quia sol' equū hunc sedit, & vicit, in quo null' culpę immūis euasit. Nō Enoch, qui rapt'

est ne

eſt ne malitia mutaret cor eius. Non Abraham, non Iſaac, non Iacob, non Moyſes. Omnes enim ſub peccato, omnes ſub morte. Denique regnauit mors ab Adam vſque ad Moyſen. Solus iſte eſt *qui peccatum non fecit*: ſolus eſt Chriſtus qui peccatum abſtulit mundi: qui dixit morti: *Vbi eſt mors victoria tua? vbi eſt mors aculeus tuus*? Quomodo ergo ampliauit ſuper hunc ſupplantationem ſuam Iudas, & cecidit eques retrorſum? Quod in Iuda eſt, dolum fecit: ꝙ in Chriſto, volens paſſus eſt. Sæpe videmus fortiorem velle percuti, vt acrior laceſſitus inſurgat, vehementius excitetur. Momordit ergo ſerpens calcaneum equi, virus ſuæ fraudis euomuit: volens eques ſe ipſe deiecit, volens cecidit, vt nos leuaret. Quid eſt tamen, quod ait ſcriptura: *Et cadet eques retrorſum*? Cur retrorſum, niſi vt regeret retro ſe ſequentes? Retrorſum erat Petrus, cui dixit: *Vade retro poſt me.* Retro erant Apoſtoli & cæteri diſcipuli. Ideo retrorſum cecidit, quia ſuper quos cadit, ſaluat. *Omnis* enim *qui ſuper hunc lapidem*, inquit, *ceciderit, conquaſſabitur: ſupra quem autem ceciderit, emundabit eum.* Alij habent, *Ventilabit eum.* Alij, *Comminuet.* Qui enim ventilat frugem, mundat à paleis: qui comminuit aliquid, in puluerem redigit, vt mollitia pulueris vel poculo ſalubri vel reliquo medicinæ vſui ſine vlla perturbatione proficiat. Vnde colligimus cauendum ne quis ſemel per baptiſmum ſuſceptus à Chriſto, ex eius decidat corpore, hoc eſt, excutiatur ab Eccleſia. Ipſa eſt enim mortis ruina perpetuæ. Illum autem qui venit crediturus in Chriſtum: vt eum mors Chriſti inueniat, crux eius aſſumat, clauus infigat, ſanguis infundat, ſepultura quoque eius inuoluat, gratia reſurrectionis attollat, de ſomno ſuſcitet, à morte viuificet: illum, inquam, à ſæculo liberat, à peccato mundat, ſanat à vulnere, à duritia impietatis inflectit, ad manſuetudinem pietatis emollit, vt circumciſo corde ſuauem illum & incomprehenſibilem hauriat ſpiritum, bibat poculum ſalutis æternæ. Cecidit ergo eques retrorſum. Accipe & aliud, cur retrorſum: quia poſt ipſum omnes, nemo ante ipſum. Cecidit ergo non ſibi, ſed omnibus: vt duritiam cordis noſtri ſuper nos cadendo molliret. Cecidit ſuper Adam, quem quærebat, vt inueniret. Retro eum quæſiuit, vt ſupra humeros ſuos bonus paſtor imponeret, ſecumque paradiſo in illius redemptione latronis inueheret. Sed forte dicas: Et perſecutores ceciderunt retrorſum. Sic enim ſcriptum eſt: Quia principis ſacerdotum miniſtri quos adduxerat proditor Iudas, & cæteri qui ad comprehendēdum venerant Dominū Ieſum, *abierunt retrorſum, & ceciderunt in terram.* Hoc eſt quod & ego dico, quia ſuper peccatores voluit cadere, non ſuper iuſtos. *Iuſtus* enim *medico nō indiget, ſed peccatores.* Si Apoſtolorū vmbra ſanabat, quanto magis caro Chriſti quos tangit, à morte defendit? Denique leproſum tetigit, & ſine dilatione mundauit. Vt ſcias autem qui legis, quia & perſecutores ſuos voluit liberare, teſtem Chriſti interroga. Nam cum inueheretur Petrus in Iudæos quod principem vitæ interfeciſſent, remedium demonſtrauit, vt agerent pœnitentiam, qua remitti ſibi peccatum quod admiſerūt, mererentur. Quid autem dubitas quod ideo cecidit vt reſuſcitaret, cum ipſe dixerit: *Percutiam, & ſanabo*? Verborum tamen vide diſtantiam. In Geneſi habetur: *Cadet eques retrorſum, ſalutem expectans à Domino*, hoc eſt, vt oculos non auertat, actio mentem propriam non reflectat, reſurrectionis ſuæ prærogatiuam vendicet, & diuina ſe reſuſcitet poteſtate. Hic autem habetur: *Abierunt retrorſum, & ceciderunt in terram.* Qui terrenus eſt, in terram cadit: qui cæleſtis, cælo inhæret. Etſi corpore cadit, virtute non cadit: nec ijs quæ ſua ſunt, ſed quę ſurſum, ſemper intendit. Semper enim ad patrem reſpicit, vt eius circa nos impleat voluntatem. Vtinam & iſti non abiiſſent retrorſum, ſed Chriſtum excepiſſent, ſicut excepit Ioſeph, *& ſepeliuit eum in monumento nouo.* Qui fidelis eſt, in terram non cadit. Qui infidelis, cadit, & deſcendit in inferiora terrarū, ſicut ſcriptum eſt: *Deſcendant in infernum viuentes.* Ergo perſecutor ſuper terram, & in infernum cadit: Chriſtus ſuper reſurrecturos, Chriſtus ſuper petram, Chriſtus ſuper Eccleſiam. Audi quomodo ſuper Eccleſiam cadat. Retro erat Petrus, & ſequebatur eum cum à Iudæis ad Caiphæ domum ſynagogæ principis duceretur. Ipſe eſt Petrus cui dixit. *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meā.* Vbi Petrus, ibi Eccleſia: vbi Eccleſia, ibi nulla mors, ſed vita æterna. Et ideo addidit. *Et portæ inferi non præualebunt ei: & tibi dabo claues regni cælorum.* Beatus Petrus, cui non inferorum porta præualuit, non cæli porta ſe clauſit: ſed econtrario deſtruxit inferni veſtibula, patefecit cæleſtia. In terris itaque poſitus cælum aperuit, inferos clauſit. Poteſt & illud conuenire huic loco, quod Samaritanus deſcendentem de Hiericho hominem vulneratum illum à latronib. non præteriuit, ſed *ſuſcepit eum, & vulnera eius curauit, infundens oleum & vinum, & impoſuit ſupra iumentum ſuum, & duxit ad ſtabulum.* Quid dubitas de equo bono, cum bonum & iumentum legeris? Cum legeris in ſanctam Hieruſalem illam, & equites multos & plurimos cum quadigis & curribus introire? Nec te moueat quod legiſti: *Hi curribus, & hi in equis: nos aūt in nomine Domini Dei noſtri inuocabimus. Ipſi obligati ſunt, & ceciderunt.* Sed Elias non cecidit, qui in curru introiuit. Vbi enim Dei nomen eſt, ibi nullus obligatur: ſed abſoluuntur vniuerſi. In nomine autem Dei noſtri & pauper eſt tutus & diues, & nobilis & ignobilis, & infirmus, & potens. Fidei non præiudicant opes, ſi nō vti opib. nouerimus. Et ideo nomen Dei in ſe habens dicit.

Tu autem Domine miſerere mei, & reſuſcita me, & retribuam illis.

Quod vtique non quaſi de reſurrectione dubitans dicit, qui poteſtatem habebat dicere: *Soluite templum hoc, & triduo excitabo illud*: ſed formam dat homini, vt miſericordiam à Deo, & reſurrectionem de Deo ſperet. Deinde non reſuſcitari ſe petit, ſed reſuſcitari ſibi poſtulat Mathiam in locum Iudæ, vt Apoſtolicus numerus impleatur, Etenim *quia neceſſe habebat perire filius perditionis, vt ſcriptura impleretur, oportebat in locum ipſius ſubrogare filium ſalutis.* Tertium accipe: Reſuſcitari ſe, hoc eſt corpus ſuum, poſcit. *Corpus autem Chriſti, Eccleſia eſt.* Et quia Iudas figura erat infidelis populi Iudæorum, qui pecunia vel emit, vel vendidit Chriſtum (quod faciunt qui pluris ducunt pecuniam quam religionem) pro interitu plebis infidelis ſignificat Eccleſiæ ſibi gratiam reſurrecturam. Vnde & ipſa dicit in Canticis: *Si ſuſcitaueritis & reſuſcitaueris charitatem*: cum quæreret de iuuenculis Chriſtum; quia Chriſtus charitas eſt. Quod autem ait. *Retribuam illis*: hoc intelligimus, quia florentis Eccleſiæ proceſſibus cruciabuntur, & tunc cognoſcent quæ pœna perfidiæ ſit, cum aduerterint qui fidei ſit ſplendor, & gratiæ. Vel quia bonus Dñs eſt, qui poterat dicere: *Retribuebant mihi mala pro bonis*; & mediū verbū eſt retributionis, vel in bono, vel in malo: retributurum in bono eſſe ſe dicit: quia etſi cæcitas in Iſrael ex parte contingit, tamen cum plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Iſrael Chriſti miſeratione ſaluabitur. Et ſubiecit.

In hoc cognoui quoniam voluiſti me: quoniam non lætabitur inimicus meus ſuper me.

Superius de paſſione ſua loquutus eſt quaſi homo: hinc iam aperit maieſtatem ſuam, quod ſolus ſine peccato, ſolus cui peccator inſultare non potuit, ſolus quem pater vt vnicum filium dilexerit. Qua ratione ergo inimicus non eſt lætatus ſuper eum? Quia etſi mortem ſuſcepit pro nobis, reſurrexit tamen: & ipſe inſultauit inimico, cuius victoriam deſtruxit, & aculeum mortis infregit. Et nos licet in ſæculo mœſti ſimus, atque in mœrore noſtro & contritione cordis animiq; noſtri lætetur inimicus; tamen reſurgentes eius gaudium deſtruimus. Vnde & Michæas dicit: *Noli ſuper me gaudere inimica mea, quia cecidi: ſed reſurgam.* Reſurrectio eſt ergo qua inimici omnia vincula ſoluuntur, triumphus omnis aboletur. Sequitur.

Propter innocentiam aūt meam ſuſcepiſti me, & confirmaſti me in conſpectu tuo in æternum.

Innocens nulli nocet, in neminem peccat. Ideo ſine peccato,

A cato, sine dolo Christus, scripturæ diuinæ auctoritate signatur. Hoc igitur & hic declaratur, vbi dicit: *Propter innocentiam autem meam suscepisti me.*] Quæ autem susceptio significatur? Nam & alibi legimus: *Suscepisti me ex vtero matris meæ.* (Psal. 138.) Ergo quia ab omni concretione generationis humanæ mundus est natus, qui de spiritu est natus & virgine: ideo eum pater suscepit, quia ortum illius nulla corporeæ generationis concretio vsitata fuscauit. (Matth. 1.) Suscepit eum resurgentem, quia nulla eum offensio prolapsionis aspersit. Immaculatus ad patrem rediit, à quo immaculatus exiuit quando descendit in terras. Vnde dicit ei pater: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*: hoc est, generationis meæ in te priuilegium recognosco, quem nulla macula potuit inquinare peccati. (Psalm. 2.) Ita inter peccatores versatus es, peccata omnium suscepisti, peccatum pro omnibus factus es, maledictum pro omnibus factus es: sed nullus vsus potuit ad te transire peccati. (2. Cor. 5.) Ita inter peccatores versatus es, quasi inter angelos versareris. Fecisti terram esse quod cælum est: vt & ibi peccatum tolleres. B *Hodie te genui, in quo complacuit.* Probasti te filium, qui impleisti in omnibus patris voluntatem. (Galat. 3. 1 Petr. 2. Matt 3. Heb. 13.) *Hodie te genui*, in quo locem immaculatæ prolis agnosco. Heri mihi & hodie ipse es, & in sæculum. Nox in te nulla est, quia totus es dies. Bene *confirmatus in conspectu patris* dicitur *in æternum* quia apud patrem semper est: & vere in conspectu eius, *cuius splendor est gloriæ, & imago substantiæ.* (Heb 1.) Sed quemadmodum complacet in filio pater, ita & filius benedicit patrem. (Ioan 17.) *Pater enim honorificat filium, & filius honorificat patrem.*

Benedictus Dominus Deus Israel à sæculo & in sæculum: fiat, fiat:

Benedictus Dominus Deus Israel.] hoc est, populi Deum videntis, qui & Dominum suum & Deum credit: *A sæculo & in sæculum: fiat, fiat.*] In Hebræo habet: *Amen amen:*] vt asseruerunt qui librum legerunt Hebraicis litteris scriptum. Græcus hoc loco γένοιτο. γένοιτο dixit: quod est *Fiat, fiat.* C Quod verbum diuersas significationes haber, vt sit interdum imperantis, interdum precantis, interdum confirmantis aliquid. Imperantis est cum superior inferiori statuit quid faciendum sit vel sequendum. Precantis est, sicut illud: *Fiat voluntas tua.* (Matth. 6.) Non enim Deo quis imperat, sed precem fundit. Confirmantis est cum benedicit propheta, vel sacerdos, vel sanctus aliquis, & populus respondet: *Fiat, fiat.*] Hic ergo magis confirmatio mihi videtur benedictionis, quam oratio vel deprecatio, maxime quia repetitio ipsius facta sermonis est. Et videtur Hebræus quidem sermo motatus: sed idem sensus expressus. Sicut enim cum sacerdos benedicit, populus respondet, *Amen*, confirmans benedictionem fi-[illegible] quam plebi sacerdos à Domino deprecatur: ita in Psalmo responsum est: *Fiat, fiat*], quasi, *Amen, amen.* Amen autem confirmationis verbum euidenter ostenditur in Euangelio, vbi Dominus confirmans sermonem suum dicit: *Amen dico vobis.* (Matth. 19 Ioan. 2.) Maior autem vis est vbi repetitus est sermo: quod in libro Euangelij secundum Ioannem frequentius inuenimus; quia ipse maxime de cælestibus & profundis mysteriis est locutus, sicut scriptum est: D *Amen amen dico tibi: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* (Ioan 3.) Et alibi: *Amen amen dico vobis: Si quid petieritis à patre in nomine meo, dabit vobis.* (Ioan 14.) Abundant duo exempla, reliqua vero si quis quæsierit inueniet. Iudicium quoque est libri finiti, *fiat, fiat.*] Nam in quinque libros diuisum videtur esse Psalterium. (Primus liber Psalterij.) Primus liber hoc Psalmo finitur, hoc est quadragesimo. Et pulchre vsque ad passionem Saluatoris quadragesimus Psalmus est comprehensus, qui finem libro daret: quoniam passio Domini finis est quadragesimæ: vt secundus liber à mysteriis renouationis inciperet: qui liber, vtpote quinquagesimæ, perfectiora sacramenta complectitur. (Secundus liber Psalterij.) Nam & baptismatis prænuntiat sacramenta cum dicit: *Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum.* & requiem sanctorum, qui ad tabernaculum cæleste peruenerint: (Ephes. 4.) & spiritus sancti descensionem, quando effusa est gratia spiritalis in quadam voce cælestium cataractarum: E quia *virtute magna spiritus ferebatur*, vt legimus in Actibus Apostolorum: (Act. 2.) & ingressum renouati hominis ad altare, & Saluatoris ascensum, & sanctificationem propositi virginalis. (Ibidem. Psal 71.) Qui liber finitur in Psalmo septuagesimo primo, quo regnum Christi pacificum toto orbe diffusum prophetico sermone annuntiatur, remissioque peccatorum: vbi cum benedictionem Domini præmisisset, subtexuit: *& replebitur maiestate eius omnis terra: fiat, fiat.* Tertius quoque liber octuagesimooctauo Psalmo, & ibi habet: *Benedictus Dominus in æternum: fiat, fiat.* (Tertius Psalterij liber. Psal. 88.) Quartus liber finitur Psalmo centesimoquinto, ibi habet: *Benedictus Dominus Deus Israel à sæculo & vsque in sæculum: & dicet omnis populus: fiat, fiat.* (Quartus Psalterij liber. Psal. 105.) Quintus liber vsque ad finem est, vbi pro hoc verbo Propheta dicit: *Omnis spiritus laudet Dominum.* (Quintus Psalterij liber. Psal. 150.) Sed iterum forsitan te moueat, quomodo quinque libros asseram, cum vnum Psalterium sit. Sed etiam Euangelium vnum est, & quatuor libros esse negare non possumus. Vnum autem Euangelium esse, & alibi (ni fallor) intimauimus: & si iterum exigitur, F facile possumus edocere, cum Saluator dixerit: *Amen dico vobis: Vbicumque prædicatum fuerit hoc Euangelium.* (Lib. 1. in Lucam, in proœmio. Matth. 26.) Et Apostolus: *Miror quod sic tam cito transferamini in aliud Euangelium, quod non est aliud, nisi si qui sunt qui vos perturbant.* (Galat. 1.) Et alibi: *Notum enim facio vobis fratres Euangelium.* Nec vsquam habes aliter de corpore isto quatuor librorum nisi Euangelium significatum. (1. Cor. 15.) Denique quia vnum corpus est etiam Psalmorum, scriptura dixit: *Scriptum est enim in libro Psalmorum.* (Act. 1.) Et iterum: quia plures Psalmi sunt, tanquam libri, dixit etiam alibi: *necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me.* (Luc 24.) Pulchre autem quinque libri & vnum Psalterium: quoniam quinque sensibus homo exterior viuificatur, & rursus quinque spiritalibus sensibus ille absconditus cordis *homo noster consummatur interior, qui solus ante Deum locuples* Petri Apostoli testimonio *reperitur.* (Ephes. 3. 1 Pet. 3.) *Qui habet*, inquit, *aures audiendi, audiat.* (Luc. 8.) Habes vnum sensum. Et sicut sunt qui oculos habent, & non vident: ita sunt qui oculis non videntibus plus videre creduntur. (Psal 113. 1. Reg 9.) Vnde & prophetæ dicebantur. Videntes, etiam qui oculis non viderent. G Bonus etiam ille odor, de quo Apostolus dixit: *Bonus odor Christi sumus Deo.* (2. Cor 2.) Vnde & Iob dicebat: *Et spiritus diuinus, qui est in naribus meis.* (Iob. 27.) Idem ergo est odor Christi & Spiritus sancti Deo: quia vnus odor est Trinitatis. Est & interior cibus, de quo dixit Dominus: *Meus cibus est vt faciam voluntatem patris mei qui in cælo est.* (Ioan. 4. Luc. 8.) Est & interior tactus, quo Christum tetigit mulier illa in Euangelio quæ per duodecim annos sanguinem profluebat, nec à medicis acceperat sanitatem, sed accepit à Christo. Fidei tactus est quo tangitur Christus. Denique eam homines non videbant, sed vidit Iesus, & se vidisse testatus est, dicens: *Tetigit me aliquis nam & ego cognoui virtutem de me exisse.* (Ibidem.) Cognitio Christi, collatio sanitatis est. Ergo quoniam decem sensus homini inesse manifestum est: ideo Dauid, qui & foris & intus canebat, foris corpore, intus corde, dicit in Psalmo: *In decachordo psalterio psallam tibi.* (Psal. 143.) Psalterium ergo est homo consummatus in Christo: in quo sicut arte concinentium fila chordarum, ita conuenientium resonant opera canora virtutum, vt possit dicere: *Psallam tibi Deus in cithara sanctus Israel: exultabunt labia mea cum cantauero tibi: & anima mea, quam redemisti.* (Psal 70.) H Paulus ait de se: *Foris pugnæ, intus timores.* (2. Cor 7.) Hic & intus & foris gaudet: sed ille adhuc in certamine, iste in redemptione: quia redemptionem animæ suæ se meruisse cognouerat. Qui psallit, in lætitia est: qui luctatur, in sollicitudine. (Psal. 48.) Verum & Paulus sciebat psallere, sed adhuc se processibus reseruabat, cum foret plenius comprobatus, vt psalleret, & ideo dixit: *Orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente.* (1. Cor. 14.) Et quia geminum psallendi officium demonstrauit, geminam quoque vocem esse scriptura edocuit, Propheta dicente: *Voce mea ad Dominum clamaui, vox mea ad Deum, & intendit mihi.* (Psal. 76.) Quid est *mea*? Potuit enim dicere: *Clamaui ad Dominum.* Sed quæ nostra est vox, nisi ista quæ melior est, quæ nescit errare? Nam ex

A [Prou. 10. Exod. 14. 1. Reg. 1.] *multiloquio peccatum incurrimus*, & vitare non possumus. Illa vox Prophetæ est quæ ad Deum peruenit, quæ tacente Moyse clamauit ad Dominum: quæ etiam in orationibus suis Anna clamabat, cum oris sui labia non moueret: & impetrauit filium, quem ante diu non impetrauerat, cum corporis voce clamasset. [Matth. 6.] De hac voce dixit Dominus: *Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum, qui est in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.* Quid est *reddet*? hoc est, quod deprecatus es, quod orasti. [Esaia 40. Act. 10.] Sicut enim *peccatores de manu Domini recipiunt peccata sua duplicia*, ita è contrario iusti recipiunt cum effectu propria postulata. [Tob 12. Psal. 34.] Audi quomodo recipiant: Ascendit oratio tua ad Deum, & descendit ad te. Vnde & in Psalmo legimus: *Et oratio mea in sinum meum conuertetur*, vt fructum scilicet referat postulanti. *Benedictus Dominus Deus Israel*,] qui tanta nobis aperuit mysteria, *à sæculo, & in sæculum*:] id est, ex infinito in infinitum: *fiat, fiat.*

B

S. AMBROSII IN PSALMVM XL. enarrationis finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, IN PSALMVM DAVID XLI.

Enarratio.

Quæ sub titulo de interpellatione Dauid circumferebatur.

Præfatio in Psalmum XLI.

C [Iob 2. Psalm. 41.] MVLTI quidem deplorauerunt infirmitatem fragilitatis humanæ: excellentius tamen cæteris sanctus Iob, & sanctus Dauid. Ille superior, directus, vehemens & acer, & quasi grauibus exasperatus doloribus mœrore euclutus: hic blandus, placidus atque mansuetus, mitiore affectu: vt vere, quem imitandum sibi proposuit, cerui imitaretur affectum. Nec te moueat, si tantum prophetam feræ similitudine videat prædicare, [Matth. 10.] cum legeris ad Apostolos dictum: *Estote astuti sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.* Sed tamen quamuis istiusmodi similitudines plis adstruantur exemplis, sitque innocens & mitis natura ceruorum, illum ceruũ ad imitationem Prophetę propositum hoc loco arbitror, de quo Salomon [Prouer. 5. Roman. 13.] paternæ mentis assertor in Prouerbiis dixit: *Ceruus amicitiæ, & pullus gratiarum confabuletur tibi.* Verus enim Dei filius in semetipso naturam quam animantibus ipse donauit expressit, qui in hunc mundum tanquam ceruus aduenit: & cum in his se mira simplicitate iungebat, à quibus ei parabantur insidiæ. D Fertur enim huiusmodi ceruorum esse simplicitas, vt cum se exagitari viderint, his sese equitibus adiungant, qui ministerio fraudis appositi, fugæ specie ac simulatione societatis inductos, ad retia vsque deducant. Ita ergo Dominus, tanquam ignarus periculi atque improuidus, Iudæis dolum sibi struentibus admiscebatur, & societatem Iudæ proditoris sibi adsciuit, cuius simulatione funesta, vsque ad crucis laqueos & passionis [Luc. 22.] retia peruenit. Vnde conuersus ad eum dixit: *Iuda, osculo filium hominis tradis?* Et hoc modo quidem venit ad synagogę retia, volćíque se induit: sed non implicitus est, nec instructus, qui omnes resoluit. [Cant. 2. Ioan 1. Cant. 2.] Denique *eminebat super retia.* Et quia *eum sui non susceperant*, vocabat Ecclesiam, & suam ei gratiam conferebat, sicut ipsa sancta Ecclesia in Canticis protestatur, dicens: *Adiuraui vos filiæ Hierusalem in virtutibus & fortitudinibus agri, ne suscitaueritis, & ne excitaueritis charitatem, vsquequo voluerit.* Petit ergo in odore agri quem olebat sanctus Iacob, id est, illa fide, illa deuotione excitari sponsam suam à filiabus Hierusalem vt E [Genes. 27.] festinet ad sponsum, & excitari eius in se charitatem, aut etiam ipsum excitari, quia charitas sponsus est. [1. Ioan. 4.] *Deus enim charitas est*, sicut dixit Ioannes. [Psal. 18.] Sed ille non est passus se ab eis excitari, quia sponte properabat, *egressus de thalamo exultauit vt gigas ad currendam viam.* [Cant. 2.] Vidit eum sponsa, & vocem venientis audiuit, subitoque conuersa ait: *Ecce hic aduenit saliens in montes, transiliens super colles.* Maiores enim salit, minores transilit, ne piæ festinationis impedimenta patiatur. [Ibidem.] *Similis est*, inquit, *consobrinus meus capreæ: hinnuloque ceruorum super montes Bethel.* Bonus ceruus, cuius mons est domus Dei, in quam tanta celeritate currebat, vt sponsæ vota & desideria præueniret. Denique quem de longinquo venientem viderat, repente sibi adesse cognouit, vnde & ait: [Ibidem.] *Ecce hic stat post parietem nostrum, prospiciens per fenestras, eminens per retia. Respondet consobrinus meus, & dicit mihi: Exurge, veni proxima mea, formosa mea, columba mea, quia ecce hyems præteriit, imber abiit, recessit sibi, flores visi sunt in terra.* Hyems, synagoga est: imber, populus Iudæorum, qui solem videre non potuit: flores Apostoli sunt. F Et addidit: *Messis incisionis aduenit vox turturis audita est in terra nostra.* Messis illa, Ecclesiæ fides est: *vox turturis*, pudicitia est.

Psalmus quadragesimus primus.

SIcut desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus.

[Gen. 3.] Ceruí similitudinem suscipit etiam Christus, quia veniens in terras serpentem illum diabolum sine vlla sui offensione protriuit: cui calcaneum suum obtulit, sed eius venena non sensit. [Psalm. 90.] Vnde dictum est ei. *Super aspidem & basiliscum ambulabis.* Simus ergo & nos cerui, vt super serpentes ambulare possimus. [Psal. 18. Marc. 16. Iob 39.] Erimus cerui, si vocem Christi sequamur, quæ nos & præparat ceruos, & facit morsus serpentium non timere: ac si qui forte fuerint vulnerati, aufert eorum dolorem, soluendo delictum. G De his ceruis dicit Dominus ad Iob: *Obseruasti partum ceruarum, numerasti autem menses earum, plenos partus? Dolores autem earum soluisti, & nutristi filios earum, vt non timeant?* Audi quomodo non timeant filij ceruarum talium. [Esaiæ 11.] Doceat te Esaias, dicens: *Et puer paruulus mittet manum in cauernam aspidum, & non illum nocebunt.* Et vt agnoscas quod Ecclesiæ filios significare videtur, addidit: [Iob 39.] *Partus autem eorum emittet, dirumpent filij earum, & multiplicabuntur in generatione. exibunt & non reuertentur retro.* [Luc. 9.] *Nemo enim mittens manum ad aratrum, & aspiciens retro. habilis est regno Dei.* Merito ergo ceruus factus est Dominus, vt tales sibi ceruos Domini vox præpararet, de quibus ait: [Psalm. 18. Marc. 16.] *In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si mortiferum quid biberent, non eis nocebit.* Tollebant enim serpentes, cum spiritu oris sui sancti Apostoli de latebris corporum eruerent nequitias spiritales, nec venena mortifera sentiebant. [Act 28.] Denique cum exiliens de sarmentis Paulum vipera momordisset, videntes Barbari pendentem viperam de manu eius, putabant repente moriturum. At ille stabat intrepidus, nec vulnere mouebatur, nec veneno infundebatur. H Vnde videntes eum, non tanquam hominis conditione gentium, sed tanquam Dei gratia editum, supra hominem esse arbitrantur. Vide ceruum viperam de latebris eruentem, spiritu diuino qui erat in naribus eius, sicut dixit Dominus ad Iob. [Iob. 27. Act 16.] *Conuersus*, inquit, *Paulus in spiritu, & respiciens cum dolore ait ad Pythonem: Præcipio tibi in nomine Domini nostri Iesu Christi, continuo exire ab ea. Et exiuit eadem hora.* Vide ceruum venientem ad baptismum, qui sacri fontis ablutus irriguo, omnia persecutionis venena reiecit. [Matth. 3.] Vide ceruum Dominum Iesum, quando venit ad Ioannem Baptistam, & dicente sibi Ioanne: *Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me?* respondit: *Sine modo.* Et hoc dictu, in aquas, salutem sitiens publicam, tota auiditate descendit. Sed iam satis nobis in exordio tractatus, sicut in principio anni, more vulgi ceruus allusit. Pergamus ad cætera.

Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum: quando veniam, & apparebo ante faciem Dei.

Æstuat sanctus, nec se se capit. Maior animi magnificentia, quam cuiuslibet corporis magnitudo: & securus meriti, de terrenis ad cælestia euolare desiderat, sicut & alibi dicit ipse: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam?* Hic enim sunt laquei, quibus etsi non implicatur iustus, tamen impeditur: hic dolores & sollicitudines, illic lætitia, ibi gratia: hic postremo corporis vincula, quæ Paulus soluere gestiebat, vt omnibus exutus impedimentis, Domino liber assisteret. Hoc ergo sitiebat anima Dauid, vt iam non *per fidem, sed facie ad faciem* Deum videret, nec solum *peregrinaretur à corpore*, sed corpore solueretur. *Dissolui enim & cum Christo esse* multo melius, quia *iusto mori est lucrum*. Et grande quidem lucrum carere peccato, delictorum illecebris non moueri. Quis enim mundus à sorde, quando nec vnius diei vita hominis in terra caret delictorum contagio? Viuendo ergo damna contrahimus innocentiæ, morte finem erroris adipiscimur. Lucrum ergo morte acquiritur, vitæ autem vsu tanquam miseris debitoribus vsurarij nominis ad reatum fœnus augetur. Et bene sitit anima, quæ festinat ad fontem, non aquæ istius, sed vitæ æternæ, de quo supra dixit: *Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* Merito ergo Dauid properabat peruenire & *apparere ante faciem Dei*, cuius vultus lumen est, quia omnes quos Dominus spectat, illuminat.

Fuerunt lacrymæ meæ mihi panis die ac nocte dum dicitur mihi quotidie: Vbi est Deus tuus.

Isti bene lacrymæ panis sunt, vbi esuritur iustitia. *Beati* enim *qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.* Sunt igitur lacrymæ quæ *panis sunt, & confirmant cor hominis.* Cui disputationis etiam illud Ecclesiastes conuenit dictum: *Mitte panem tuum ante faciem aquæ*, quia vbi panis cælestis, ibi aqua gratiæ: quoniam recte accipiunt substantiam verbi & mysticæ rationis alimentum, quibus *flumina aquæ viuæ de ventre labuntur.* Similiter quoque hic panis ibi viuus, vbi aqua lacrymarum, & fletus est pœnitentiæ. Sic enim scriptum est: *In fletu exierunt, & in consolatione reuocabo eos.* Beati ergo quorum panis lacrymæ, qui ridere meruerunt, quia *beati qui flent*.

Horum memor effudi super me animam meam: quoniam ingrediar in locum tabernaculi admirabilis, vsque ad domum Dei.

Sanctus sese colligit ab his quæ foris sunt, & supra se effundit animam suam, vt anima supra corpus effusa infirmitatem carnis abscondat, tegat corpus ad pœnitentiam & virtus vbique animæ mentisque prætendat. Vnde & in posterioribus dicit: *Effundam in conspectu eius orationem meam.* Vbi effunditur oratio, ibi peccata sunt tecta. Quorum autem memorem se dicit? Eorum vtique quæ desiderabat vt *veniret, & appareret in conspectu Dei*, vt eius aulam illam videret æternam, in qua spatiabatur animo, & præsumpto delectabatur ingressu: *Quoniam ingrediar* (inquit) *in locum tabernaculi, vsque ad domum Dei.*

In voce exultationis & confessionis, soni festa celebrantis.

Quis non erigeret animum, qui posset sperare, in tabernaculo cælesti beata illa sibi consortia reseruari? Non immerito flebat iam Propheta, quoniam versabatur in terris, cui cælestia tabernacula debebantur, & quem aulæ potentis expectabat introitus. Denique illam solam omnibus regni sui opibus præferebat, sicut ipse testificatus est alibi, dicens: *Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo domini omnibus diebus vitæ meæ, & vt videam delectationem Domini.* Delectatio Domini in Ecclesia est: Ecclesia vero est imago cælestium. Etenim postquam vmbra præteriit, imago successit. Vmbra synagoga est. In vmbra lex, in Euangelio veritas. Ideo in Euangelij lumine veritatis imago refulget. Flebat igitur Propheta, quia differebantur plena gratiæ bona & referta lætitiæ. Denique & in posterioribus dicit: *Heu me, quia incolatus meus prolongatus est.* Et ideo interpellabat Dominum, quia ad meliora properabat. Et licet in ipsis afflictionibus sæculi magna esset consolatio præsentium, spes futurorum: tamen quia infirmæ conditionis plerumque futura tædio sunt, præsenti vexatione, ideo & sancti Prophetę insurgentibus corporis fluctibus anima turbabatur.

Quare tristis es anima mea: & quare conturbas me?

Nolo mireris si propheta animam suam dicit esse exagitatam, cum dixerit ipse Dominus Iesus: *Nunc anima mea turbata est.* Qui enim suscepit infirmitates nostras, nostrum quoque suscepit affectum, in quo & *tristis erat vsque ad mortem*, non propter mortem. Mors enim voluntaria mœstitiam habere non poterat, in qua futura erat vniuersorum lætitia, vniuersorum refectio. De qua & alibi dixit: *Exsurrexi, & vidi, & somnus dulcis factus est mihi.* Bonus somnus qui fecit non esurire esurientes, non sitire sitientes, quibus sacramentorum dulcedinem pręparauit. Quomodo ergo anima eius timore turbata est, qui fecit aliorum animas non timere? Tristis ergo vsque ad mortem, donec consummaretur gratia: quod probatur ipsius testimonio, dicentis de morte sua: *Baptismate habeo baptizari, & quomodo angor, dum perficiatur?* Turbatus igitur Dauid lubricis anfractibus sæculi dixit: *Quare tristis es anima mea: & quare conturbas me.*

Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi: salutare vultus mei, & Deus meus.

Quando anxij sumus & solliciti, spes nos futurorum expectatione confirmet. Vide singula: *Spera* (inquit) *in Deo, quoniam confitebor.*] Non *confiteor*, sed *confitebor*, hoc est, tunc melius confitebor, quando *reuelata facie gloriam Domini speculatus*, in eandem imaginem reformabor. Subito cum se consolaretur, in se reuersus ait.

Ad me ipsum anima mea conturbata est: propterea memor ero tui de terra Iordanis & Hermonim, à monte modico.

Ad me ipsum anima mea conturbata est.] Id est, qui alios cõfirmare debeo, ipse conturbor. Et quia ex me non habeo firmamentum, de auctore sumamus. *Propterea* (inquit) *memor ero tui de terra Iordanis & Hermonim.*] Memor est de terra Iordanis, in quo gratia memoriam deuotionis accumulat. In Iordanem Naaman Syrus ille descendit, & mundus à lepra factus est. In Iordane baptizatus est Christus, quando formam lauacri salutaris instituit. Iordanis nomen *descensionis* significat, qua descendit Dominus Iesus, qui à contagio delictorum vicinos Iordanis fluminis emundauit. Hic flumius exit contra Ægyptum, & diuidit terram repromissionis. Ergo qui turbatur, si boni consulit, contra Ægyptum exit, & sequitur viam lucis. Hermonim etiam *viam lucernæ* interpretati sunt. Exi ergo prius contra Ægyptum, si vis lumen Christi videre. Exiuit Chananæa à finibus gentium, & Christum inuenit, cui dicebat: *Miserere mei fili Dauid.* Exiuit & Moyses ex Ægypto, & propheta factus est, & remissus ad populum, vt de terra afflictionis populum liberaret. Lucerna sutem in Christi corpore. Hæc tibi lucerna viam monstrat. Vnde & sanctus Dauid ait: *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* Lucerna, quod illuminauerit animas vniuersorum, & in tenebris viam monstrauerit. Euangelium, via lucernæ est. In vmbra lucet, id est in sæculo. Vnde & alibi habes: *Niue dealbabuntur in Selmon*, id est, in vmbratione. Iordanis quoque Christus diuidit terram. Quomodo diuidat, audi: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, ad reuelandas multorum cogitationes cordium*;

eo quod sit nostrarum diuisor animarum, qui in intima
Ioan. 9. cordis secreta descendat, & cogitationes mentium depre-
hendat. Hic gladius verbum est Dei viuum. Denique ad
Hebræos sic legis: *Viuum est Dei verbum & validum, & acu-
tius omni gladio acutissimo, penetratque ad diuisionem animæ &*
Ioan. 8. *spiritus, artuumque & medullarum.* Hic est fons Siloa, qui di-
Iosu. 14. citur *missus*, quoniam Christus à patre dixit se esse missum.
Est & illa diuisio quæ colligitur ex eo quod vtramque ri-
pam Iordanis tribus incoluerint Iudæorum, quoniam fi-
lius hominis qui posterioribus temporibus descendit è
cælo (verus ille Iordanis, verus ille terrestrium atque cæ-
lestium diuisor) possessionem diuiduā patribus dedit: v-
nam quæ possideretur in terris, alteram quæ futuræ vitæ
meritis seruaretur. Quorum vtrumq; conuenit soli Chri-
Hier. 17. sto, vel cælestia diuidere, vel occulta deprehendere. Inte-
riora enim diuidit, qui occulta deprehendit, quod est vti-
Psal. 59. que diuinitatis insigne. Denique sic habes scriptum, quia
Dominus dixit: *Lætabor & diuidam Sichimam.* Hæc est
B illa magnifica portio, quam Iacob filio suo Ioseph præ-
Genes. 48. stantiorem omnibus deputauit. Vnde ait: *Ego do tibi
Sichimam, magnificam super fratres tuos, quam accepi de ma-
nu Amorrhæorum, in gladio meo & sagitta.* Quæ diuisio
soli Domino debetur, quæ verbo, hoc est, spiritali il-
1 Reg. 2. lo veri Salomonis gladio comprehenditur. Quid est *soli*?
Ioan. 1. Patri sine Christo, aut Christo sine patre? Minime. Cum
solum dico patrem, filium non separo, quia in sinu & se-
Ioan. 16. creto patris filius est. Cum solum filium dico, & patrem
1. Tim. 6. iungo, sicut iuxit & filius, dicens: *Ecce venit hora, vt me solum
relinquatis: sed non sum solus, quoniam pater mecum est.* Sic
ergo & pater solus beatus & solus potens dicitur, vt ab eo
filius non sequestretur, qui in patre semper est. Denique
Ioan. 1. præclare Ioannes: *In principio erat verbum*, sed sine patre
non erat. Et Deus pater erat, sed sine verbo non erat, quia
Cant. 6. *verbum erat apud Deum.* Hæc Sichima Ecclesia est. Ipsam
enim elegit Salomon, cuius latentem sibi distinxit affe-
Luc. 2. ctum. Hæc Sichima Maria est, cuius animam gladius
Dei transit & diuidit. Hæc Sichima, est *ascendens*, sicut
interpretatio habet. Quæ sit ascendens, audi dicentem
de Ecclesia: *Quæ est quæ ascendit dealbata innitens super fra-
C trem suum?* Hæc est actinosa, quæ Græce ἀκτινώδης dici-
Cant. 8. tur, quod fide operibusque resplendeat: cuius filius di-
cit: *Opera vestra luceant coram patre meo, qui in cælis est.*
Matth. 5. *Memor* ergo est Dei Dauid *de terra Iordanis & Hermonim,
à monte modico.* Quis est *mons modicus*? Consideremus ne
forte diuinitas Christi, mons magnus. Denique *cælum
Hier. 23. & terram compleo, dicit Dominus.* Si ergo diuinitas Chri-
sti mons magnus est, vtique incarnatio eius mons exi-
Psalm. 146 guus est. Vtrumque ergo Christus, & mons magnus
& minor: magnus vere, quia *magnus Dominus & magna
Psal 8. virtus eius*: minor, quia scriptum est: *Minorasti eum paulo-
Esa. 53. minus ab angelis.* Vnde & Esaias dicit: *Vidimus eum, & non
habebat speciem neque decorem.* Idem tamen & ex magno
Philip. 2 minor factus. & ex minore magnus. Ex magno minor,
quia *cum in forma Dei esset, semetipsum exinaniuit, & formam
Dan. 2. serui accepit*: ex minore magnus, quia dicit Daniel: *Et la-
pis qui elisit imaginem, factus est mons magnus, & impleuit o-
Psal 117 & mnem terram*: Lapis hic qui sit requiris, agnosce. *Lapi-
Matth. 21. dem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput an-
D guli.* Idem tamen cum & exiguus videretur, magnus e-
Esaie 9. rat. Cui rei adstipulatur Esaias, dicens: *Puer natus est no-
bis. filius datus est nobis, cuius principium super humerum eius, &
vocabitur magni consilij angelus.* Omnia propter te Christus.
Coloss. 3. Lapis propter te, vt tu ædificeris: mons propter te, vt tu
ascendas. Ascende ergo super montem, qui cælestia petis.
Ideo inclinauit cælum, vt tu esses vicinior: ideo surrexit
Psalm. 17. in verticem montis, vt te eleuaret. Non immerito ergo
Mich. 4. *abyssus abyssum inuocat*, vt iste mons fieret exiguus, de quo
Propheta ait.

*Abyssus abyssum inuocat, in voce cataractarum
tuarum: omnia excelsa tua, & fluctus tui super me
transierunt.*

*In die mandabit Dominus misericordiam suam, &
nocte canticum eius.*

Abyssus abyssum inuocat.] Non præualebat vetus testa- E
mentum ad istius mundi redemptionem: inuocabat, & Hebr. 4.
quasi ad auxilium arcessebat nouum testamentum. Cla-
mabat lex, annuntians Euangelium. Erat enim semiplena,
& ideo erat necessarium, vt veniret qui legem impleret.
Finis enim legis Christus, ad iustitiam omni credenti, qui *venit* Rom. 10.
legem implere, non soluere. Quomodo abyssus lex, audi Micha. 5.
Dauid dicentem, *Iudicia tua abyssus multa.* Simul hinc in-
tellige, vtrumque vnius esse sapientiæ testamentum,
quod quasi suum venit implere. Cataractas autem intelli- Psal. 35.
gimus profunda verborum, & vim cælestis eloquij: quæ
fluxere nobis sicut imber è cælo. Ergo remedium tæ- Psal. 55.
diorum omnium Christus, & scriptura diuina: atque in 2. Tim. 3.
tentationibus vnum refugium. Denique vbi aduertit Da-
uid quod eleuationes fluctuum sæcularium supereni-
rent (quas necesse est plurimas subeamus in istius salo vi-
tæ) memor Domini miserationum quas innumeris pro-
misit oraculis, ad preces conuersus interpellat Deum: sci-
ens quod misericordia eius in luce mandatur, id est in le-
ge, quia *lux præceptatua*: in tentationibus autem quasi in F
noctis tenebris, manifestatur. Vnde tanquam viator qui Esai. 26.
repatriare desideret, & peruenire quo tendat, confragoso
tamen vitæ huius itinere fatigatus, ducem arcessit, & alle-
uamentum obsecrat.

*Apud me oratio Deo vitæ meæ, dicam Deo: susce-
ptor meus es.*

Bene nota iam sibi quærit auxilia, & promissi aucto-
rem conuenit, atque visitati muneris præbitorem: vt in
subueniendo si meritum hominis offendit, diuinum non
offendat exemplum. Dicunt aliqui: Quando suscepit eum
Deus? Vt hoc adstruamus, veni mecum ad scripturæ sa-
cræ exordium: & vide quomodo Dominus manibus suis
de luto hominem figurauerit. Vnde & hic in posteriori- Gen. 2.
bus dicit: *Manus tuæ fecerunt me & plasmauerunt me.* Qua- Psal. 118.
si figulus quidam fabricam carnis est operatus huma-
næ. Et ad Hieremiam dicitur: *Descende in domum figuli,* Hier. 18.
& audies illic verba mea. Figulo vtique sæpe contingit,
vt dum vas fingitur, cadat de manibus eius: & iterum col- G
ligat lutum, vt vas reformet. Denique & Hieremias di- Ibidem.
cit: *Descendi, & vidi quomodo cecidit vas, quod ipse faciebat
manibus suis. Et iterum* inquit, *fecit vas aliud, quomodo pla-
cuit ei.* Recte ergo susceptor dicitur, qui manibus suis
nos ipse plasmauit, ipse plasmauit. Humani figuli vasa sunt Rom. 9.
illa, *alia in honorem, alia in contumeliam.* Omnes sumus
vasa fictilia: & si rex sit aliquis, tamen fictile vas est. Vnde 2. Cor. 4.
& Paulus: *Habemus*, inquit, *thesaurum istum in vasis fictili-* Hiere. 22.
bus. Et propheta de rege dicit: *Depretiatus est Iechonias fic-
ut vas, cuius opera non sunt necessaria.* Et addidit: *Terra au-* Ibidem.
di verbum Domini: scribe virum istum abdicatum. Quasi pa- Hier. 17.
trio iure, Deus noster filios solet abdicare degeneres:
ideo & in terra eos scribit, quia filij terræ sunt. Vnde Ioan. 8.
cum Iudæi accusarent adulteram, *Dominus Iesus digito scri-
bebat in terra.* Iusti autem non in terra scribuntur, qui-
bus dicitur: *Gaudete quod nomina vestra scripta sunt in cælo.* Luc 10.
Suscepit ergo nos Dominus, quando nos finxit: susci- Ibidem.
pit & quando nos iubet nasci. Vnde & iustus ait: *Suscepisti* Psal. 138.
me ex vtero matris meæ. Cuius matris? *Priusquam te formarem
in vtero, noui te.* Quos format & exeuntes quoque suscipit. H
Et priusquam exires de vulua matris, sanctificaui te. Susceptor Hier. 1.
est qui susceperit manibus, vt generis humani operator
dicitur: & qui visitatione susceperit, vt protegat. Vnde a- Psal. 90.
libi ipse dicit Propheta: *Qui habitat in adiutorio altissimi, di-
cet Domino, susceptor meus es tu, & refugium meum.* Prima su-
sceptio est operationis, secunda defensionis. Denique au-
di Moysen dicentem: *Extendens alas suas assumpsit eos, & susce-* Deut. 32.
*pit eos super scapulas suas: sicut aquila suscipit, quæ fetus suos exami-
nare consueuit, vt teneat atque enutriat*, quibus veri indolem
partus, & incorruptæ gratiam naturæ adstipulari aduerte-
rit: aut repellat, in quibus degeneris originis infirmitatem
in tenera adhuc ætate deprehenderit.

*Quare mei oblitus es, & quare me repulisti? & qua-
re contristatus incedo dum affligit me inimicus?*

Quare

A *Quare mei oblitus es?*] Deus non obliuiscitur. Impossibile (Sap. 8.) est enim vt obliuiscatur, cui omnia quæ sunt facta & futura præsentia sunt: sed nostra peccata meritum obliuionis ei infundunt, vt obliuiscatur eos quos indignos sua visitatione cognouerit. (2. Tim. 2.) Eos enim *cognoscit Dominus, qui sunt eius.* (Matth. 7.) Tamen vbi aliqui iniquitatem operantur, his dicit, *Non noui vos.* Quis ergo qui possit Deo dicere: *Quare mei oblitus es?*] Sed tamen commune hoc sanctis, nobisque infirmis est. Sanctus dicit quasi meriti sui conscius: & tamen quo sanctior, hoc humilior. Quod si vix sanctus dicit, quod ego dicam peccator, nisi ad illud referam: *Quare operis tui oblitus es? quare visitationis tuæ oblitus es? postremo, quare infirmitatis meæ oblitus es? Quid est* enim *homo nisi quia visitas eum?* (Psalm. 8.) Non ergo obliuiscaris infirmum. (Psalm. 6.) Memento Domine quia infirmum me fecisti: (Iob 10.) memento quia de puluere me finxisti. Quomodo stare potero, nisi solidaturus hoc lutum semper intendas: vt de vultu tuo soliditas mea prodeat? (Psal. 103.) Cum auerteris faciem, turbabuntur omnia: si intendas, væ mihi, non habens quod in me aspicias, nisi contagia delictorum: nec deseri vtile, nec videri est: quia dum videmur, offendimus. B Possumus tamen æstimare, quia non repellet quos videt: quia emundat quos aspicit. Ignis ante eum ardet, qui crimen exurat. (Ioel. 2.) *Bonum est ergo nobis, vt non repellamur.* Ideo queritur Dauid, quia repulsum se credidit, qui fuerat ante susceptus. (Psalm. 70.) Denique in posterioribus dicit: *In te confirmatus sum ex vtero.* Sed & supra scriptum habemus: (Psalm. 21.) *In te proiectus sum ex vtero: de ventre matris meæ Deus meus es tu.* Bonum est & proiici, sed in Deum. Denique ex persona Christi, hoc in vigesimoprimo Psalmo dicitur: qui vere in patrem de vtero proiectus est Virginis. Non enim terrena eum excepere morientem. (Luc. 23.) Vnde in cruce positus, cum emitteret spiritum, ad patrem ait: *In manus tuas commendo spiritum meum.* Non ergo addant, *Domine*, vt psaltæ faciunt, quod neque in Latino codice inueni meo, neque in Græco, neque in Euangelio, quod est euidentius. (Ibidem.) Denique supra dixerat: *Pater dimitte illis hoc peccatum.* (Ioan. 1.) Et ideo tanquam patri, in manus eius commendare se spiritum suum, in cuius sinu semper est filius: quamquam, etsi addant C quod dixerit *Domine*, considerent quod quasi homo in morte positus hoc loquatur. Ergo proiectus est de vtero in patrem, de ventre matris suæ, hoc est, definiuit quod ille vterus qui proiecit eum, venter est matris. (Psal. 109.) Pater autem dixit: *Ex vtero ante luciferum genui te.* Non proiecit vtique pater filium, à quo numquam digressus est filius, (Psal. 87.) sicut ipse ait: (Psal. 21.) *Traditus sum, & non egrediebar.* Non proiecit eum, cui eiusdem substantiæ vnitate connectitur. Potest ergo & sic legi; *In te proiectus sum ex vtero de ventre matris meæ,* vt sequatur, *Deus meus es tu, ne discedas à me.* (Iona 2.) Potest & sic, *De ventre matris meæ Deus meus es tu,* quoniam in vtero positus à te numquam recessi, tecum eram, qui tanquam Ionas in vtero ceti positus, te pro populo deprecabar. Et vere de matris suæ ventre cum Deo erat, secundum (Esa. 7.) quod scriptum est: Quoniam *priusquam sciret puer bonum* (Esaia 8.) *aut malum, elegit quod bonum est. Et antequam patrem vocaret aut matrem, virtutem Damasci & spolia Samariæ deprædatus est*: vt gentibus euocatis regnum patri piæ deuotionis acquireret.

D

Dum confringuntur ossa mea, exprobrauerunt mihi qui tribulant me inimici mei: dum dicunt ipsi mihi per singulos dies: Vbi est Deus tuus?

Quare tristis es anima mea? & quare conturbas me?

Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi: salutare vultus mei & Deus meus.

Quare tristis es anima mea?] Prima interpellatio querelam habuit, quod comperendinaretur bona quorum iam fructus desiderabatur. Secunda interpellatio, quod expectatus prudentibus Christi deferebatur aduentus, quem lex annuntiauerat, quem prophetæ pollicebantur: & eo impatientius æstuabant corda iustorum, quoniam ad redemptionem cognouerant esse venturum vniuersorum. Quorum vniuersorum? E Quibus euangelico tramite viam virtutis aperiret, bonorumque operum semitas demonstraret: sicut ipse dixit in Prouerbiis: (Prouer. 8.) *Dominus creauit me principium viarum suarum.* Ideo ergo dicebatur ei, *Vbi est Deus tuus?* quia adhuc non venerat Christus, sed sperabatur. Sæuiebat ergo diabolus, vt obtereret quos sciebat in aduentu Domini credituros: & diuersis affligebat exitiis. Interpellat ergo Dauid, vt morantem excitet, & questu prophetico festinare vrgeat, admoneat subuenire. (Psal. 78.) Habemus similitudinem huius interpellationis etiam in posterioribus, vbi dicit idem Propheta: *Vt quid repulisti nos Deus in finem?* Et ibi aperte, quod congregationis suæ oblitus sit, & virgam hæreditatis suæ abiecerit, flebiliter deplorauit: & quod in plebem Dei insurrexerint eius inimici, de quibus (Ibidem.) ait: (4. Reg. 25.) *Et gloriati sunt qui oderunt te, in medio festi tui.* Forte hic versiculus videretur Assyrios designare, qui triumphauerunt populum Iudæorum, nisi sequeretur: *Posuerunt signa sua signa, & non cognoui.* Signa semper in bello sunt, quæ præliaturos præire consueuerunt, & agmen ducere F militare. Vnusquisque numerus aut legio signa sua sequitur. Et si dispersi fuerint bellorum tumultu, eo vbi signa sua prospexerint esse, quamlibet longe positi reuertuntur. Vnusquisq; ductor hæc signa constituit, & sequenda præscribit. Sed sunt etiam alia signa, quæ victor hostis impo- (Apoc. 7.) nit, & tanquam captiuis obseruanda decernit: (Apoc. 13.) sed qui fidelis est miles, propria signa sequitur, non agnoscit aliena. Quæ sint aliena signa, intensius & impensius consideremus. Signum suum posuit Deus in frontibus singulorum: (Rom. 2.) ibi quoque antichristus sua signa ponet, vt proprios reco- (Psal. 73.) gnoscat. Sed qui in occulto Iudæus est, ille verus confessor dicit: *Posuerunt signa sua signa, & non cognoui.* Posuerunt diabolus & ministri eius, sed ego nesciui illa: quia non cōsensi artibus eius, non acquieui imperiis eius. Posuit Assy- (Dan. 1.) rius Nabuchodonosor signa pueris Hebræorum, & mu- (Dan. 3.) tauit illis nomina: & præcepit vt adorent imaginem eius, & recederent à solemnibus patrum suorum, ritusque Chaldæos posthabita Dei lege sequerentur. Constituit (Dan. 1.) hoc rex: sed statuit Daniel in corde suo, vt regalis mensæ contagia declinaret. Recte ergo ei conuenit dicere: *Signa non cognoui aliena.* G Iussum erat vt Hebræi pueri adorarent imaginem regis. (Dan. 3.) Responderunt ei: *Non adoramus imaginem tuam.* Aperte dixit vnusquisque eorum: *Posuerunt signa sua signa, & non cognoui*: id est, non sum expertus, non vllo consensu recepi, non aliqua societate in me transtuli. Vnde & de Dei filio legimus quod peccatum non co- (2. Cor. 5.) gnouit. Et alibi habes: (Eccle. 8.) *Qui custodit mandatum, non cognoscet verbum nequam*: cum liquido clareat, quia non cognitio improbitatis, sed societas criminosa sit. (Psal. 100.) Ipse etiam Dauid in posterioribus dicit: *Declinantes autem malignos à me, non cognoscebam.* Vbi autem voluerint hæc signa aduersarij deponere, declarat: (Psal. 73.) *Sicut in via*, inquit, *super summum, quasi in silua lignorum securibus conciderunt ianuas eius in idipsum, in bipenni & ascia deiecerunt illud.* Quid hoc sibi vult, nisi vt ostendat quia fides nostra non quasi in via esse debeat, ne veniant volucres cæli, & auferant (Luc. 8.) eam, sicut verbum illud, quod legis in Euangelio non debere circa vias & semitas seminari? Ergo sancti volentes fidem huiusce aduersarij eradicare, qui non vident signa sua in corde eius, tentauerunt quasi in via, id est, in peruio H collocare. Cor autem in summo est: quia *oculus sapientis* (Eccl. 2.) *in capite eius.* Et *posuerunt signa quasi in silua lignorum*: quæ cito exuruntur igni, aut securibus conciduntur. (Iudic. 9.) Exit enim ignis de siluis, & exurit etiam cedros Libani. (Psal. 73.) Hoc au- (2. Cor. 6.) tem faciendum putauerunt, vt polluerent diuini nominis tabernaculum, quod est in nobis. Sicut enim templum Dei sumus, ita sumus & tabernaculum Dei, in quo festa Domini celebrantur. Ergo tu ô homo summum tuum custodi, vt conquasses (Psal. 67.) *capita inimicorum verticem capilli perambulantium.* In superfluis enim perambulant, non in sanctis. In vertice capilli, non in vertice deuotionis & fidei. Et *si spiritus potestatem habentis in te ascendat*, vt habes in Eccle- (Eccles. 10.) siaste, locum tuum ne derelinquas. (Genes. 1.) Etenim superiorem te Christus constituit quem ad imaginem Dei fecit. Tene ergo superiorem fidei & pietatis locum, quem à Deo accepisti: vt superior factus, ascendentem de inferioribus,

A Psal. 73. hoc est, de terrenis & secularibus, spiritum nequam facile repellas, & signa eius non suscipias in pectore tuo, non occupet animæ tuæ vestibula, nec introitus mentis tuæ, & quasi in sylua lignorum ignibus suis caduca & fragilia populetur, aut securibus suis ianuas tui cordis excidat. Sit igitur in nobis non silua, sed vinea, sit porta nostri oris Eccles. 28. & cordis clausa diligentius, ne hostis introeat. Cito deiicit Apoc. 3. ianuam, si patentem eam inuenerit. At vero Christus pul- Psal. 147. sat, non deiicit, *qui confortauit ò Hierusalem seras portarum tuarum.* Christus manu pulsat vt aperias, aduersarius se- 3. Reg. 6. curibus concidit: & ideo scriptum est, *ne securis & malleus in domum Dei intret.* Foris debet esse superbia & fallacia, non intus. Foris enim pugnæ, pax intus, quæ supra o- Psal. 104. mnem intellectum est. Non scindatur ferro anima tua, sed vt anima Ioseph, ita anima tua per ferrum pertranseat, ne principale tuum, velut quoddam tabernaculum verbi, in ipso fidei principio & doctrinæ spiritalis diruatur ingressu. Fundatus enim vsu atque exercitatione immobilis 2. Cor. 11. perseuerat, nec locum dat ei qui in summum (quasi *transfi-* B *gurans se in angelum lucis*) conatur ascendere: qui si in nobis sua signa non viderit, auctoritatem resistendi habere non poterit. Ergo ne affligat nos inimicus, ne ossa nostra con- Matth. 15. fringat, non deficiamus perseuerare in Christo, vt dicat de nobis: *Triduo iam perseuerant mecum, & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via.* Beatus cui ipse cordis dederit firmamentum, vt deficere non possit in istius Genes. 49. vitæ tramite constitutus. Non deficit qui sperat in Domino, atque ei intimo confitetur affectu, quandoquidem eques ille cuius equi calcaneum serpens momordit, etsi retro cecidit, deceptus tamen non est, quia salutem expectauit à Domino.

S. AMBROSII IN PSALMVM XLI. enarrationis finis.

C

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, IN PSALMVM DAVID XLII. Enarratio.

Psalmus Dauid quadragesimus secundus.

IVdica me Deus, & discerne causam meam de gente non sancta: & ab homine iniquo & doloso eripe me.

TErtia Prophetæ interpellatio, qua in medio hominum nequitias exercentium constitutus, causam suam ab eorum contagio cupit separari. Quod multi ad Dominum referendum putant, eo quod ipsius solius Iob 10. est non timere iudicium, *qui vincit cum iudicatur.* Ha- Rom. 3. bet enim à viro iniquo iudicium, in quo volens Chri- Mich. 6. stus ingreditur, vt habes scriptum, *Popule meus quid feci tibi, aut in quo contristaui te?* Cæterum cum omne iu- Ioan. 5. dicium illi dederit pater, non quasi infirmo vtique, sed quasi filio, quod potest ipse subire iudicium? Si iudicium patris arbitrantur filio esse subeundum, *pater vtique non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio, vt omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem.* Pater honorat filium, & tu diiudicas? Hoc eo posuimus, ne quis nos arbitraretur quasi metu quæstionis in locum Domini subrogare personam Prophetæ, cum sanctus Dauid præuidens spiritu, insurrecturos Iudæos aduersus Domini passionem, suæ fidei indicio roboratus non pertimescat. Discerni quoque causam suam à persecutorum gente deposcit, ne malis generis sui & posteritatis hæredibus, prosapia totius Iudaici generis implicetur.

Quia tu es Deus meus, fortitudo mea: quare me repulisti, & quare tristis incedo, dum affligit me inimicus? E

Non immerito turbatur, qui vidit sibi *aduersus carnem & sanguinem* esse luctamen, atque in seipso sibi graue esse naufragium, & in suo corpore tempestatem, quam Ephes. 6. sustinere non valeat, nisi cæleste auxilium suffragetur. *Nemo enim grauior hominis hostis, quam domestici eius.* Quid Mich. 7. autem tam domesticum quam sibi homo, & suæ carnis infirmitas? Et ideo festinat Propheta, & toto pre- Gal. 5. catur affectu, vt Christus adueniat fortitudo vniuersorum, qui suscipiat omnes infirmitates, & faciat vtraque Esaia 53. vnum, vt compugnantes sibi mentis & carnis inimici- Ephes. 2. tias, sublato soluat pariete, qui internum (quo minus in concordiam conueniret) diuidebat affectum. Ergo quia in seipso sibi erat pugna, erat à proximis, qui legis & æquitatis immemores, laqueos fraudis & insidias præparabant, speratumque differebatur remedium; repulsum se arbitrabatur, quasi recusaret venire qui promiserat remedio se futurum. F

Emitte lucem tuam, & veritatem tuam: ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuũ, & in tabernacula tua.

Tanquam ab spe lucescentis diei in tenebrarum profunda reuocatus, orat vt squalorem huius sæculi repulsura lux irradiaret, æterna adesset veritas, quæ fallacem imaginem mundi huius aboleret. Adfuit Deus votis, qui solet & improuisus adsistere, & non rogantibus se manifestare, sicut ipse ait: *Palam factus sum non quærentibus me.* Esai 65. Et piis stipulatus oratis, votorum seriem celeri præuenit effectu: subitoque in Ecclesiam & in tabernacula sua sanctum Prophetam deduxit in spiritu, atque ante oculos eius sacrum altare constituit, in quo futura totius mundi esset redemptio, & vniuersorum toto orbe remissio peccatorum. Videns ergo in spiritu illam dulcedinem sacramentorum cælestium, illam mensam quæ G repellit atterentium insidias (sicut ipse in superioribus dixit: *Parasti in conspectu meo mensam aduersum eos qui* Psal. 22. *conterunt me*) ait:

Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam.

Pulchre dixit: *Et introibo,*] quasi Adam. Eiecti eramus Gen. 3. de paradiso Domini, ex quo Adam peccati sui conscius vultum Domini declinauit. Decotè quoque addidit: *Et introibo ad altare Dei,*] quasi in conspectum Dei rediret. Aduersus enim erat muneribus nostris, quando Cain parricidæ illius munera non probauit. Latebat Cain a- Gen. 4. lienus à Domini conspectu, furens effera vi animi, quod in fratris sui Dominus respexerat munera, in sua autem non respexerat, sub offensione proprios reliquit hæredes. Occiderat autem Abel, non sibi, cuius & sanguis Ibidem. clamabat ad Dominum, sed occiderat omnibus nobis. Nullius prope iam sacrificium probabatur, quia *non e-* Psal. 13. *rat qui faceret bonitatem, non erat vsque ad vnum,* quando H nec Deo fides, nec fratri germanitatis pietas seruata est. Venit Dominus Iesus vt resuscitaret Adam. Resuscitatus est & Abel, cuius munera placuerunt Deo. *Obtulit semetipsum Dominus Iesus. id est, primitias corporis sui, in sanguinis aspersione, melius loquente, quam sanguis Abel* locutus est in terra. Respexit Deus in eius munera, ex quo ipse reconciliationis diuinæ gratiam, bonis reliquit hæredibus. Re- Genes. 4. cte igitur sanctus Dauid, quasi ex persona reconciliationis Hebr. 9. hominis ait: *Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iu-* Hebr. 12. *uentutem meam.*] Adstruamus hunc locum si possumus etiam alterius prophetæ exemplo, quemadmodum & hominis auersatus sit Dominus primum sacrificia, & postea sit eidem reconciliatus. Habemus in Esaiæ libro scriptum dicente Domino: *Quid mihi multitudo sacrificiorum vestro-* Esaia 1. *rum, dicit Dominus? Plenus sum,* id est, abundo *meis, vestra*

non quæro: holocaustomata arietum, & adipem agnorum, & sanguinem taurorum nolo & hircorum, nec sic veniatis in conspectu meo. Et vtique à fœtu pecorum obtulerat Abel sacrificium in quo placuerat Deo: sed typum non requirebat, qui expectabat sacrificij veritatem. Expectabatur enim passio Domini salutaris. *Quis enim*, inquit, *ista requisiuit de manibus vestris?* Calcare regiam meam non apponetis. Et infra: *cum extenderitis manus ad me, auertam faciem meam à vobis. Sed lauamini, mundi estote, auferte malitiam ab animis vestris. Iudicate pupillo, & iustificate viduam, & venite disputemus, dicit Dominus.* Claret igitur quod & ante auersatus sit Dominus sacrificium hominis, & postea reconciliatus, vt respicere in nostra sacrificia dignaretur. Ideo ergo securus intrat, qui ad Domini ingreditur misericordiam. Denique bono seruo dicitur: *Intra in gaudium Domini tui.* De seruo autem nequam dicitur: *Ejcite illum in tenebras exteriores.* Ideo & Adam eiectus de patria cœlesti & illa sed paradisi, in insulam peccati, est relegatus. Recte ergo dicit scriptura: *Renouamini insulæ.* quia peccatorum fluctibus, sicut insulæ in illius mundi freto circumuenimur. Istæ ergo insulæ per aduentum Domini peccatorum remissione renouatæ sunt, id est, homines in lauacro medij inter aquas quasi insulæ cōstituti, tundebantur vndarum molibus, sicut insulæ consoporis peccatorum resilientibus fluctibus, in quibus ante velut fraudum scopulis erant simplicibus crebra naufragia, quia dolus erat in corde, in ore blandiciæ. At vero posteaquam Dominus Iesus, in quo dolus non est, adueniens in hunc mundum, cœlestis expositione doctrinæ humanarum profunda mentium serenauit, & tranquillitatem refudit affectibus singulorum, auferens sepem discordiæ, quasi quædam portuum cœpere appropinquantibus effugia, vt vnusquisque nauigium suæ quietis in proximi aut fratris constituat affectu, & in leni effuso quodam præ mentis habeat litorali. Non immerito ergo tanquam renouatus clamat Dauid: *Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam:*] vt qui superius se inueterasse inter inimicos suos dixerat (vt in sexto legimus Psalmo) hic ait iuuentutē sibi ex inueterata prolapsionis humanæ senectute renouatam. Renouamur enim per lauacri regenerationem, renouamur per Spiritus sancti infusionem. Renouabimur etiam per resurrectionem, sicut in posterioribus dicit. *Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua.* Quomodo renouemur, audi: *Asperges me hyssopo, & mundabor: lauabis me, & super niuem dealbabor.* Et in Esaia est: *Si fuerint peccata vestra vt phœnicium, vt niuem dealbabo.* Recte renouatur, qui de tenebris peccatorum in lucem virtutum mutatur, & gratiam: vt qui terra prius colluuione sordebat, supra niuem albenti nimis fulgore resplendeat.

Confitebor tibi in cithara Deus Deus meus: quare tristis es anima mea: & quare conturbas me.

Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi salutare vultus mei, & Deus meus.

Confitebor tibi in cithara.] Habet chitaram suam anima nostra. Neque enim diceret Paulus: *Orabo spiritu, orabo & mente psallam spiritu psallam & mente:* nisi haberet citharam quæ plectro sancti Spiritus resultaret. Cithara est caro nostra, quando peccato moritur, vt Deo viuat. Cithara est caro nostra, quando septiformem accipit spiritum in baptismatis sacramento. Testudo enim dum viuit, luto mergitur: vbi mortua fuerit, tegmen eius aptatur in vsum canendi, & piæ gratiam disciplinæ, vt septem vocum discrimina numeris modulantibus obloquatur. Similiter caro nostra, si viuat illecebris corporalibus, in quodam cœno viuit, & voragine voluptatum. Si luxuriæ moriatur atque incontinentiæ, tunc veram vitam resumit, tunc edere incipit bonorum operum dulce modulamen. Dulcis sonus est castimoniæ, dulcis sonus timentium Deum. Denique *in omnem terram exiuit sonus eorum.* Dulcis sonus est fidei, *quæ annuntiatur*, vt scriptum est *in vniuerso mundo.* Hic sonus à nobis exeat ad Deum, sicut exiuit à Thessalonicensibus, vt etiam non canentes canamus, & bonorum concentu operum Dominum prædicemus: cui est honor, gloria, perpetuitas à sæculis, & nunc & semper, & in omnia sæcula sæculorum. Amen.

S. AMBROSII IN PSALMVM XLII. enarrationis finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS IN PSALMVM DAVID XLIII. Enarratio.

Titulus Psalmi XLIII.

In finem filiis Core intellectus, Psalmus Dauid.

PSALMI titulus est: *In finem filiis Core intellectus.*] Vbi passionis Dominicæ, & baptismatis, & ingressionis ad altare sacrosanctum, decursa mysteria sunt: docet sanctus propheta Dauid quemadmodum athletam suum, cuius nomen teneatur in agone sanctorum, Christus exerceat. Sicut enim sine labore nostro, non ex operibus, sed ex fide per gratiam suam nobis peccata donauit, & ad coronæ petitionem indulgentissimus nos & benignus admisit, nec superiora nobis fecit obesse flagitia, quibus tanto certamine iudicaremur indigni: (quæritur enim etiam in iis qui lustrale certamē hoc subeunt, etiam disciplina viuendi) ita rursus ne tanta peccatorum donatione resoluti, in superiora flagitia vel desidiam reuertamur: Psalmus iste nos admonet multa nobis & grauia certamina esse proposita, vt nemo nisi qui legitime certauerit coronetur. Luctandum est igitur *aduersum carnis huius illecebras, & feruorem sanguinis.* Luctandum est *aduersus nequitias spiritales.* Nemo grauior domestico aduersario, nemo nocentior hoste eo cui cœlestis substantiæ potentia suffragatur. Cum dico nemo, diuini memento sermonis, quem dixit Dominus. Quia *maior ex natis mulieris Ioanne Baptista nemo.* Nam qui natus est ex virgine, ipse super omnes est: & ideo neminem vereamur: qui Christum habemus: quoniam *si Christus pro nobis, quis contra nos?* Certemus ergo vsque ad finem, vt euacuatis omnibus quæ aduersum Iesu Domini voluntatem in nostro ante corpore militabant, veræ exercitiis virtutis intenti, soli Deo nostro & Domino seruiamus. Hic enim finis, vt scriptum est: *primitiæ Christus*: deinde finis, *cum tradiderit regnum Deo & patri, cum euacuauerit omnem principatum & potestatem & virtutem*, vt mors nouissima destruatur, & incipiamus Deo esse subiecti, regnum in nobis cœleste seruantes, vbi erat ante colluuio peccatorum. Merito ergo, *In finem filiis Core intellectus.*] Psalmus inscribitur, vt in eo cognoscendo non vulgaris auditus, sed intellectus spiritalis operetur. Denique Aquila Psalmum disciplinæ posuit. Et ideo tibi dicit scriptura. *Da in disciplinam cor tuum, aures tuas præpara sermonibus intellectus.* Et alibi. *Ad sciendum sapientiam & disciplinam.* Sapientia est quæ sensu scaturit disciplina, in habitudinem quandam naturæ coalita forma virtutum, & mentis confirmata sententia scientiæ disciplinis. Intelligere quoque obscurum sermonem atque dictiones prudentiæ & ænigmata, Prouerbiorum scriptura nos docuit, cuius auctoritate colligimus has prudentiæ principales esse virtutes: eo quod sapientia semper quasi mater fœcunda parturiat, disciplina quasi seuerior magistra distinguat, intellectus quasi diligens quæsitor inueniat, & veram iustitiam iudiciumque timemr. Doceamos hæc sacræ testimoniis lectionis. Sapientia dicit. *Ego quasi*

A
fons à paradiso, dixi : Rigabo meum hortum, & adhuc doctrinam
Prou. 3. *quasi prophetiam effundam.* Nam cogitationes suas menti
Hebr. 12. hominis, & bonos sensus quasi pia mater infundit. Acci-
pe etiam testimonia disciplinæ : *Fili ne neglexeris disciplinam*
Dei, nec defeceris ab eo correptus, Quem enim diligit Deus corripit.
Seuera quidem in corripiendo, sed dulcis in corrigendo
est disciplina: ne fluitemus & vagemur errantes, sed reci-
Prou. 10. piamur à Christo. *Disciplina* enim *non examinata errat* , vt
scriptum est. Sed pro conseruatione hic posuit disciplinā.
Tamen sicut sapientia , ita & disciplina & perfecta & im-
perfecta eodem nomine nuncupatur. Sed vbi sine adie-
Psal. 110. ctione, vel disciplina vel sapientia nuncupantur, definitio-
nem perfectionis accipiunt. Inexaminata ergo fluitat di-
sciplina, sed examinata non fluitat. De intellectu quoque
eadem scriptura definit , quia *intellectus bonus est omnibus qui*
eum faciunt: intellectus autem cum in se & sapientiæ gratiā
habeat, & ordinem disciplinæ , vtique docemur quod &
sapientia & disciplina bonæ sint eis qui earum instituta
B suis ministeriis exequuntur. Diximus de titulo, Psalmum
adoriamur.

Psalmus Dauid quadragesimustertius.

D*Eus auribus nostris audiuimus.*

Sic Symmachus. Theodotion vero , *In auribus nostris,*]
dixit, sicut & septuaginta viri. Quid est, quod ait: *Auribus no-*
stris?] Quasi non satis esset, *Audiuimus.*] certe si hoc placue-
rat: *Auribus audiuimus,*] plenum erat, cur ergo additum est,
Nostris?] Quid sibi hoc vult, nisi vt intelligas illa esse nostra,
quæ mentis sunt, & ea esse meliora, quam quæ istius cor-
poris? Et ideo quasi de alio dicit hic ipse Propheta. *Non ti-*
mebo quid faciat mihi caro. Et alibi. *Voce mea ad Dominum cla-*
Psal. 55. *maui, vox mea ad Deum, & respexit me.* Illa vox mea, quæ au-
Psal. 76. ditur à Christo, non quæ resultat in publico. Non vult igi-
tur suum esse, quod corruptibile atque terrenum est , qui
C ad imaginem Dei & similitudinem meminit se creatum.
Gen. 1. Denique scriptura nos edocet, prius ad imaginem Dei ho-
Genes. 2. minem esse formatum, postea de luto factum. Quasi supe-
rior ergo (superior enim qui antiquior) & gubernator &
rector huius corporis animæ vigor dicit. *Auribus nostris au-*
Luc. 8. *diuimus.*] Quis iste est, nisi cui dicitur: *qui habet aures audien-*
di audiat? Sunt enim qui aures habent , & audire mysteria
non possunt: de quibus dicit Iesus in reuelatione Ioannis:
Apoc. 22. *Foris canes & veneficos & impudicos :* quibus flagitiorum cu-
piditas, & ærugo pecuniæ aurem obstruit audiendi. Con-
sideremus igitur quæ audisse se dicant, vel à quibus audis-
se commemorent.

Et patres nostri annuntiauerunt nobis , opus quod operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis.

Qui sunt isti patres nostri? Titulus habet quia Psalmus
D filiis Core scriptus sit , vt ab ipsis canatur , qui psallendi
munus receperant, & in huiusmodi officium fuerant de-
1 Par. 26. putati: Core autem & Dathan & Abiron cum aliis qui ad-
Num. 16. uersum Moysen & Aaron insurrexerant studio contuma-
ci , terræ hiatu in deserto vorati sunt & necati. Quibus
mortuis, qui alij patres eorum filiis mirabilia opera Do-
mini annuntiare potuerunt ? *In maleuolam* enim *animam*
Sap. 1. *non ingreditur sapientia.* Si sui ergo patres non annuntiaue-
runt filiis, alieni multo minus , qui declinarunt sobolem
perfidorum. Qui sunt itaque isti patres ? Vide ne illi, de
quibus dictum est: *Interroga patrem tuum, ipse tibi dicet.* Inter-
Deut. 32. roga quando legis Paulum vel si non legis: & mouet te ali-
quid, in ipso require. Ipse enim bonus pater , qui potest
docere & formare in nobis Dominum Iesum : sicut ipse
Gal. 4. testatus est, dicens: *Filioli mei, quos ego parturio, donec formetur*
Christus in vobis. Ostendit tibi hos patres Euangelista Ioan-
1. Ioan. 2. nes, qui ait. *Dico vobis patres, qui cognouistis quod est ab initio.* Isti
sunt patres, quorum senectus vita immaculata est. Ideo in
Sap. 4. *conuentu seniorum appone digitum ori tuo , vt audias quod tibi pro-*
Eccl. 32. *sit, & vitæ æternæ sacramenta cognoscas : ne interstrepas insolens ty-*
ro doctoribus: & qui adhuc discere debeas, docere præsumas. Quid i- E
gitur isti patres annuntiauerint Core filiis audiamus: *Opus*
(inquit) *quod operatus es in diebus antiquis.*] Qui sunt isti dies
in quibus Deus magna & mirabilia operatus sit , requira-
mus. Et docet nos scriptura esse aliquos præclaros dies in
quibus refulserint facta diuina , cum lectum sit, quia *sol in*
tenebras conuertetur, & luna in sanguinem, priusquam veniat dies
Domini magnus & illustris. Et erit, quicumque inuocauerit nomen
Domini saluus erit. In ipso enim die Christus hominibus Act. 2.
resurrexit, & ideo specialiter de ipso dictum est. *Hic est dies* Ioel. 2.
quem fecit Dominus: exultemus & lætemur in eo. Cum igitur o- Rom. 10.
mnes dies Deus fecerit, huic tamen diei præ cæteris diui- Psal. 117.
ni operis prærogatiua delata est, quo peccatum omne sub- Gen. 1.
latum est. Dies autem alij peccatorum sunt. Hic ergo est Malac. 4.
dies quem illuminauit sol ille iustitiæ. Nam & ipse ortus
suos & occasus habere consueuit. Vnde & scriptum est. Psal. 71.
Orietur in diebus eius iustitia , & abundantia pacis. Sunt ergo
dies Christi quibus orta iustitia est , & pacis abundantia: F
sunt dies Christi quibus orta sapientia est. Audi quomodo
exoriatur sapientia. *Si quis videtur sapiens esse inter vos in hoc sæ-* 1 Cor. 3.
culo, stultus fiat vt sit sapiens. Ideo dicit *sapientia quæ stulta huius* 1 Cor. 1.
mundi elegit. Dominus creauit me principium viarum suarum in o- Prouer. 8.
pera sua. Sicut enim in diebus Oziæ regis, & in diebus Na- Esai. 1.
buchodonosor exorta perfidia est , dominata captiuitas: Daniel. 4.
sic in diebus Domini Iesu exorta est fides, quæ splendorē
suæ claritatis & luminis toto orbe diffudit. Qui enim
meliores dies, quam quibus refulsit nobis visio Dei, sicut
dixit Iacob? Sic enim scriptum est. *Vidi Deum facie ad faciem:* Genes. 32.
& salua facta est anima mea. Et continuo exortus est ei sol.
Quis iste sol , nisi qui dies fecit fulgere iustitiæ, quibus in
terra natus est Christus ex Virgine ? In specie vidit Iacob,
& Deum vidisse se dixit : in veritate viderunt Iudæi, & non
crediderunt. Ideo illis breuiati sunt dies , nobis illumina-
ti : quoniam illis deficiebat dies, nobis appropinquabat. Psal. 101.
Vnde Iudaicam sanctus Dauid refugiens cæcitatem ait. Ioel. 2.
Ne deducas me in dimidium dierum meorum. Sic enim dies Do-
mini magnus & illustris est, vtique non prolixitate tem-
poris , sed iustitiæ vel gratiæ claritate. Ergo sunt dimidij G
dies, quibus breuiantur dies impietatis caligine , & squa-
lore perfidiæ: quibus *occidit sol super prophetas*, sicut scriptum
est. Namque vt iustis oritur sol iustitiæ, sic occidit infide- Micha. 3.
libus. Sed occurrit illud quod dicit Dominus. *Propter electos* Malac. 4.
breuiabuntur dies. Et videtur contrarium, nisi diligenter ad-
uertas, & superiora repetas. Dicit enim Dominus. *Tunc si* Mat. 24.
quis vobis dixerit: Ecce hic Christus, aut ecce illic, nolite credere. Sur- Ibidem.
gent enim pseudochristi, & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna
& prodigia, ita vt in errorem inducantur , si fieri potest, etiam electi.
Et ideo ne decipiantur electi , admonet Dominus quid
sequendum sit , vt non falsorum prophetarum sermone
capiamur , neque nos eorum aliqua prodigia facta deci- Psal. 72.
piant. Sed tunc credamus Christum esse venturum, cum Matth. 24.
dies pleni iustitiæ cœperint refulgere. Christus enim ple-
no maiestatis suæ lumine reuelabitur : *& sicut fulgur exit ab*
Oriente, & toto lumen suum vsque in Occidentem orbe diffundit: sic
& filius hominis cum suis angelis veniens illuminabit hunc mundū,
vt credat omnis homo, & salua fiat omnis caro. Non ergo creda-
mus antichristo, de quo dicent falsi prophetæ. *Hic est Chri-* H
stus. Dies enim perfidiæ erunt antichristi dies. Non creda-
mus iis qui dicent: *Christus in deserto , Christus in penetralibus.*
Iam enim omnia plena sunt Christi , vbi appropinquare
cœperit Christus. Sed cum viderimus facta quæ Christus
in Euangelio suo ante prædixit, tunc credamus eius aduē-
tum: nè dum verum quærimus lumen , in infidelitatis te-
nebras incidamus. Cauenda ergo signa perfidiæ, quibus Ibidem.
breuiantur dies atque minuuntur. *Sol enim obscurabitur,* Dan. 12.
stellæ cadent, hoc est, iusti Dei. Sunt enim *qui fulgeant sicut stel-*
læ in cælo. Cum hæc videris, crede adhuc tardare Christū.
Vbi enim Christus, ibi fides clarior. Vbi antichristus, ibi Psal. 119.
dies dimidij: de quibus vtique non quereretur Dauid pro-
pheta , si ad temporis breuitatem videretur esse referen-
dum, cum ipse alibi dixerit : *Heu me quod incolatus meus prolō-*
gatus est. Quomodo enim aut illum dilatum incolatum cę- Psalm. 101.
lestem , aut hunc terrenum comperendinatum doleret,
qui ante poposcerat , ne in dimidium dierum suorum de-
duceretur , cum dierum breuitas celerandi cursus istius

A Exod. 20. compendium videretur afferre. Vnde colligitur & illud quod ait. *Honora patrem & matrem, vt longæuus sis super terram* quomodo intelligere debeamus. Multi enim qui honorant, cito sæpe rapiuntur, vt immatura ætate moriantur. Multi etiam qui minus deferunt parentibus suis, longæuæ fruuntur stipendiis senectutis. Et nisi longæuitatem illam vitæ accipiamus æternæ, inuenitur scriptura destitui subsidio veritatis. Vnde Græcus expressius dixit. *Vt sis multorum dierum:* hoc est, πολυήμερος. Quicunque enim cultus pios sedulo seruat officio, à tenebris noctis alienus, in dierum luce versatur. Et ideo qui legit Deuteronomium: Deut. 17. *Leget*, inquit, *illud omnibus diebus vitæ suæ.* Non vtique noctibus, sed diebus: quia dies fulget legenti mysteria veritatis, & diuinæ pietatis oracula. Consideremus sequentia.

Manus tua gentes disperdidit, & plantasti eos: afflixisti populos, & expulisti eos.

B Iosu 23. Genes. 12. Scimus quidem quod multas gentes eradicauerit Dominus & euerterit, vt possessionem sibi Iudæorum populus inueniret: quarum gentium terras Abrahæ semini daturum se Dominus declarauit. Sed cum Psalmus iste Euangelium Domini & temporaduentus eius annuntiet, non mihi videtur quæ superius à Iudæis gesta sunt recensere, sed futura signare, quemadmodum crediturus esset populus nationum. Confirmat igitur fidem Ecclesiæ antequam nuntiet, & victorias pietatis eius enumerat quæ 2. Cor. 10. non in brachio, neque in gladio suo feras expulit gentes, & non certamine bellico turmas fugauit hostiles, sed mansuetudine ac fide terras inimicorum sine vllo cruore possedit. Fides enim sola pugnauit: & ideo triumphos meruit, quos non reuocaret perfidia, sed augeret: quia persecutionibus suis non vincitur Ecclesia Domini, sed probatur. Quæ sunt igitur istæ gentes quas vicerit Ecclesia cognoscamus. Vetera dico vocabula, sed mysteria noua. Chananæi sunt, Chettæi, & Amorrhæi, Pherezæi. & Exod. 3. cæteri, quorum infra vocabola digeremus. Hæc autem C populorum sunt nomina: sed passionum infirmitates, & humanorum incentiua & opprobria peccatorum designant. Quod primum est igitur, homo in Christo ipse se Galat. 2. domuit, & ipse se vicit, vt sibi viueret. Sibi enim viuit, qui Deo viuit, vt vitam Christi viuat æternam. Non ergo pugnauit militaribus armis, & ferreis telis populus Ecclesiæ, sicut pugnauit populus Iudæorum. Ille in figura pugnauit, nos pugnamus in spiritu. Ille aduersum alienigenas pugnauit; nos ipsi bellum habemos in nobis: & ideo prius nobis vincendæ sunt proprij corporis passiones. Rom. 6. Audi pugnantem Apostolum Paulum aduersus gentem Chananæorum: *Video*, inquit, *legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati.* Nunc se erigit caro nostra, nunc deiicit. Erigit menti, deiicit potestati: & vbi se vrgeri viderit, constantiam deserit & ad subiectionem parata docitur in legem peccati, vt fidem Deut. 2. deserat, perfidiæ succumbat: & Chettææ infirmitatis indicio destituta vero, cedat mendacio, seruiat crimini, D adquiescat errori, & tanquam Amorrhæus loquatur amara pro dulcibus. Fides enim dulcis, amara perfidia est. Vnde præclare Petrus quid fides esset expressit, di- Ioan. 6. cens: *Domine ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes, & nos credimus. quomodo igitur vis vt discedamus à te?* Captus enim cœlestium suauitate verborum, discedere nolebat à Christo. Qui autem negat Christum, ipse se separat à Christo. Sed neque versura Amorrhæorum disputatio eiusmodi, quæ per philosophiam nonnullos à veritate transdu- Coloss. 2. cit: neque Iebusæorum turpis abiectio, quæ se inicit atque substernit cursum currentibus sæcularem, qui non potest esse perpetuus, sed in portis deficit mortis, de qui- Psalm. 9. bus exaltatum Dauid propheta se gaudet: neque Cinæus, Num. 24. qui per suam pecuniam possidetur, sicut insatiabili auarus affectu: neque Cenezeus, qui putat in diuitiis possessionem esse perpetuam, & vnam spem constituit in caducis, atque inani opinione se iactat: neque Raphaim qui profitetur aliis se ferre medicinam, cum vulnera sua curare non possit: & ideo si quis ad huiusmodi medi-

E cum confugerit, necesse est prius partim obluta suum omne consumat, quam profectum sanitatis accipiat: sicut Luc. 8. illa mulier in Euangelio quæ per duodecim annos fluentem sanguinem corporalium voluptatum sistere non potuit, nisi posteaquam confugit ad Christum. Intellexit enim quod nemo perfectus medicus, nisi qui descendisset è cœlo: de quo cognouerat dictum: *Misit verbum suum & sanauit eos*. & aduertit de ipso dictum: *Ecce dedi verba mea in os* Psal. 106. *tuum, & constitui te hodie super gentes & regna, eradicare, & destruere, & perdere, & ædificare, & plantare.* Nam licet frequen- Hier. 1. ter Deus loquutus sit in prophetis, in quo tamen expres- Hebr. 1. sius quam in suo loquutus est filio? qui virtutem omnem exprimens patris ait: *Mea doctrina non est mea, sed eius qui me misit.* Non ergo Hieremias, qui tempore captiuitatis sus- Ioan. 7. cepit exiliom, sed Dominus Iesus suis verbis eradicauit ex intimis pectoribus vitia gentilium, perfidiam nationum, & versutarum cogitationum praua commenta destruxit, atque omnia vestigia iniquitatis aboleuit. Deinde infudit F postea fidem, & continentiæ disciplinam, ne tanquam in vase corrupto confusione vitiorum coacescerent sacramenta virtutum. Vnde pulchre tibi Apostolus dicit. Rom. 5. *Sed regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen.* Quid est Moyses, nisi lex? Quoniam ipse interpres est legis: *finis autem legis Christus.* Regnauit ergo peccatum in hoc mundo, & in peccato mors, sæua atque intollerabilis quædam pœna peccati. Docuit quidem nos Moyses leuare ad Do- Rom. 10. minum manus, pij cultus instituens disciplinam. Do- Rom. 5. cuit quemadmodum Amalech versutia vinceretur: vt si Exod. 17. mores nostros & opera leuaremus ad Christum, sic destrui posse perfidiam. Si vero deiiceremus animam, inclinaremus affectum, & à continentiæ studio auerteremus ingenium, vt persuasio nos vana superaret: nullum Ibidem. remedium futurum, nisi Iesus depressa iam brachia Moysi tanquam infirmitatem legis attolleret, & sua misericordia fulciret. Sed infirmum adhuc fuisset legis auxilium, nisi ipse Iesus venisset in terras, qui in se nostras susciperet Esaia 53. infirmitates, quem solum nostra peccata grauare non possent, nec inclinare manus eius, *qui se inclinauit vs-* G *que ad mortem, mortem autem crucis:* in qua expandens Philip. 2. manus suas, totum orbem qui erat periturus, erexit: leuauit iacentes, atque ad se omnium gentium fidem traxit, dicens homini. *Hodie mecum eris in paradiso.* Hoc est Luc 23. ergo disperdere atque plantare, vt vitiosa eradicentur, Hier. 1. meliora plantentur in pectoribus singulorum. De quo præclare Moyses in Exodi cantico ait. *Inducens plantato eos in montem hæreditatis tuæ, in præparatum habitaculum tuum:* Exod. 15. petens vt induceret Dominus populum suum in illa præcelsæ virtutis sapientiæque plantaria, ibique plantaret in opera sua, & institueret præceptorum cœlestium disciplinis, atque in eo præpararet sibi suæ sanctificationis habitaculum: quod vtique non hæreditario iure, nec nostrorum contemplatione meritorum, sed pro sua gratia Dominus conferre dignatur. Quomodo enim, vbi manere non potuimus, eo redire possemus, nisi priuilegio fulti redemptionis æternæ? Et ideo pulchre dixit Propheta. H

Quoniam non in gladio suo possederunt terram, & brachium suum non liberauit eos:

Sed dextera tua, & brachium tuum, & illuminatio vultus tui: quoniam complacuit tibi in illis.

Quoniam non in gladio suo possederunt terram.] Quæ nam terra est, quæ non brachio capiatur, non gladio possideatur, nisi terra repromissionis, de qua hic ipse dixit Propheta: *Credo videre bona Domini in terra viuentium?* Non immeri- Psalm. 26. to igitur eius tam præclara possessio est, in qua non sæculi aduersa dominantur, sed Domini bona æterna fructificant. Ideoque non gladio acquiritur, sed mansuetudine possidetur, sicut Dominus Iesus testificatus est, dicens: *Beati mites; ipsi enim possidebunt terram.* Nemo Matth. 5. ergo impacificus, nemo arrogans aut superbus, sed mansuetus & humilis corde, qui nihil sibi arroget, sed totum

ad gra-

A ad gratiam referat, nō in sua fortitudine glorietur, sed dex-
Matth 18. tera Dei credat se esse protectum, dicens: *Dextera Domini*
Psal 117. *fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me.* Gladio quoque
Dei memoret se esse seruatum, illuminatum quoque Dei
vultu omnipotentis: in quibus omnibus Christus est pro-
Luc. 2. rector, dextera; defensor, & gladius. Vnde & Symeon di-
xit ad Mariam, *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius. Gla-*
Hebr. 4. *dius* enim *Dei verbum est, quod acutius omni gladio vsque ad diui-*
siones animæ cogitationesque pertransiuit, vt nulla cognitionem
eius occulta prætereant. Vultus quoque paterni splendor
Ioan 14. est Christus; & ideo dicit. *Qui me videt, videt & patrem.* quasi
Hebr. 1. *splendor gloriæ eius, & imago substantiæ.* Ad ipsum ergo om-
nia iure referenda sont. Ipse Moyses, ipse Aaron, ipsi etiā
patres sacrabant vniuersa quæ gesserant, vt de hostibus
Iosue 10. triumpharent. Neque enim in sua confidentia dixit Iesus
Naue: *Stet sol cōtra Gabaon*: sed quia præsumebat in Christo,
quem ducem militiæ cœlestis agnouit, & suppliciter ado-
Iosue 5. rauit: & ideo gentes feras eradicare promeruit, & populū
Iosue 1. patrum in terram repromissionis inducere, quia nihil suis
B operibus deputabat, credens indigna esse opera hominū
tanta gloriæ remuneratione cœlestis, quam Dominus ex
sua magis misericordia, quam pro nostrorum contem-
platione factorum statuit in se credentibus conferendam.
Gen. 15. Vnde & Abraham impigre Deo credidit, vt apud eum iu-
stificationis gratiam reperiret, quem mercedem sui ope-
Rom. 4. ris collocaret. Vberiora enim dona sunt largientis, quam
Matth. 20. merces operantis. Propterea & illi qui æqualitatem mer-
cedis inuiderat, respondit Dominus. *Si ego bonus, oculus tuus*
quare nequam? Patres ergo nostri, vtpote proximi & hære-
des patriarcharum, plantati in terra repromissionis, non
Deut 37. suis hoc meritis vendicabant. Ideo nec Moyses eos indu-
xit, ne legis hoc existimetur esse, sed gratiæ. Lex enim me-
Cor. 3. rita examinat, gratia fidem spectat. Vnde præclare Apo-
stolus fidem patrum sequutus ait. *Sed neque qui plantat, est*
quicquam, neque qui rigat: sed qui incrementum dat Deus. Non
Iosue 15. enim Iesus Naue qui induxit, neque qui plantauit eos,
C sed Deus qui incrementum populo dedit, habet gloriæ
Psalm. 43. principatum. Nec te moueat quia superius dixit. *Manus tua*
supra. *gentes disperdidit, & plantasti eos.* Hinc enim colligis quia non
omnis qui plantat, aut qui rigat, incrementum dat: sed qui
incrementum potest dare, potest ipse plantare: sicut gen-
Ibidem. tes plantasse dicitur Dominus. Ipse enim plantauit, qui
plantationis donauit effectum. In iis tamen qui per fidem
Christi Domino placere meruerunt; cui soli à patre dici-
Marc. 1. tur Deo: *Filius meus tu es, in te complacui.* Qui ergo participes
Christi sunt, ab eo placendi gratiam consequuntur. Et
pulchre ait. *Complacui tibi in illis:*] vt distantia videatur iure
seruata. Recte enim Deus in filio complacet, quia æqualis
est patri; nec in vllo decolor inuenitur: quia complacet di-
uinæ iure naturæ, & vnitate substantiæ. Et recte compla-
cet in filio pater: quia *pater honorificatur in filio, sicut in patre fi-*
Ioan 17. *lius.* In nobis autem Deo complacuit: quia nobis ipse do-
nauit vt ei placere possimus. Pie autem & hoc homini spe-
cialiter donatum, non arrogantius vsurpatum scriptura
Genes. 1. nos docuit. Decet enim vt in iis complaceat Deo, quos ad
similitudinem suam fecit, & quos per imaginem suam
D voluit prærogatiuam gratiæ habere cœlestis. In imagine
ergo sua Deus complacet: in iis autem qui secundum ima-
1 Cor. 13. ginem ipsius sunt, complacet Deo. In his autem suum mu-
1 Ioan 3. nus, & suum donum: quod *tunc reuelabitur, cum perfectum il-*
lud aduenerit: quia *cum apparuerit quod sumus, similes ei erimus*, vt
scriptum est. Ergo qui non in brachio suo, hoc est, in sua
operatione præsumit, sed in Dei gratia, credens quod nō
facta sua vnumquemque iustificant, sed fides prompta, di-
cit Domino:

Tu es ipse rex meus, & Deus meus, qui mandas sa-
lutes Iacob.

Rom. 6. Non perfunctorius sermo est, vt dicas: *Tu es ipse rex meus.*]
Non quicumque hoc dicit, sed in quo Dei regnum est. In
quo autem regnat Deus, vtique in eo peccata non regnāt.
1. Cor. 6. Non enim Deo regnum est commune cum crimine. Quis
autem dicit Deum meum, nisi qui ipsi exhibet plenum
Exod. 20. reuerentiæ & pietatis affectum? Iusto enim dicitur: *Ego*
sum Deus tuus. Denique & Thomas vbi tetigit manu pro- E Ioan 20.
pria latus Christi, & euidentia indicia indubitatæ resurre-
ctionis inuenit, respondit. *Dominus meus, & Deus meus. Do-*
minus, quia redemit seruulos suos: *Deus*, quia non solum
resurrexit, sed etiam ipse se suscitauit. Mandauit autem sa-
lutes Iacob: quia in singulis oraculis salus est. In singulis
quoque salus est mansionibus: salus in ministeriis angelo-
rum, qui ad protectionem hominum deputantur. Ex mā- Hebr. 1.
dato ergo Dei salus homini, non ex sua operatione con-
fertur. Deus enim maluit vt salus homini fide potius quā
operibus quæreretur, ne quis gloriaretur in suis factis, & 1. Cor. 10.
peccatum incurreret. Qui autem gloriatur in Domino,
fructum pietatis acquirit, & iactantiæ crimen euadit.
Hic igitur est qui potest dicere:

In te inimicos nostros ventilabimus cornu.

Quid est *ventilare*? Dedit Dominus cornua pluribus a-
nimantibus, vt possint se à ferarum incursione defendere. F
Ideoque & bos leoni frequenter resistit, vrsum proterit.
Ceruus quoque quamuis sit pauidus, tamen & ipse corni-
bus se tuetur. Aries quoque arietat lupum. Ergo ea quæ
cornua habent animalia, ventilare dicuntur. Sed homo
cornua non habet. Quomodo ergo ventilat? Vnde? Vi-
de scriptura quid dicat: *In te (inquit) inimicos nostros ventilabi-*
mus cornu. Cornu nostrum es tu Domine Iesu. Et ideo sicut 2. Reg. 22.
non in brachio nostro præsumimus, ita nec in cornibus
nostris ventilandi habemus præsidium, sed in Christo.
Habet enim fides cornua sua, quæ mutuatur à Christo. Si- Deut. 33.
quidem non otiose in benedictionibus Moysi legimus.
Qui visus est in rubo, veniat super caput Ioseph, & super verticem
eius, glorificatus inter fratres suos primogenitus: tauri decor ipsius,
cornua vnicornui cornua ipsius. in ipsis gentes ventilabit simul vsque
ad extremum terræ. Hæc decem millia Ephraim, & hæc millia Ma-
nasse. Quis est in rubo visus Moysi, nisi primogenitus Dei Exod. 3.
filius, qui ait. *Ego sum Deus patrum tuorum, Deus Abraham,*
Deus Isaac, Deus Iacob? Ideo se demonstrauit humanis aspe- Ibidem.
ctibus, quia venturus erat vt ab omnibus videretur. Ideo Gen. 3.
rubus vrebatur, & non exurebatur: quia terram istam quæ G
nobis spinas germinabat & sentes, disponebat vrere per Psal. 25.
continentiæ disciplinam, non consumere per mortis æ-
rumnam. Vnde dicit Propheta. *Vre renes meos, & cor meum.*
Reuelauit ergo futurum quoddam corporei splendoris
indicium, quo per resurrectionem caro ista fulgeret. Quid
enim significabat ignis innoxius, nisi lumina resurgentiū?
Vnde præsumpsit Apostolus dicere. *Quia sicut stella à stella* Matth 13.
differt in claritate, ita & resurrectio mortuorum. Hic ergo, in- 1. Cor. 15.
quit, *Veniat super caput tribus Ioseph, vt exaltet caput populi sui.*
Veniat etiam super verticem, vt verticem capilli perambulet, Deut. 33.
amputaturus superflua delictorum, sanctificaturus orna- Psal. 67.
menta virtutum. Hic est glorificatus inter fratres suos, sic- Psal. 21.
ut ipse dicit. *Narrabo nomen tuum fratribus meis.* Quæ maior
est gloria, quam peccatoribus nationum cognitionem di-
uinitatis infundere? Quem in visione vidit Ioseph, quum Genes. 37.
manipulum eius adorarent fratrum manipuli, adorarent
eum sol & luna cum stellis. Manipulus ille in figura carnis Esa. 40.
accipitur. *Omnis* enim *caro fœnum.* Fœnum hoc nostrum H
suscepit, vt suum triticum germinaret, & fructum resur-
rectionis afferret. Quæris testimonium? Audi de se dicen-
tem. *Nisi granum tritici cadens in terram moriatur, ipsum solum* Ioan 12.
manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Deni- Deut. 33.
que vt scias quia de Dei filio dicit Moyses, ait. *Glorificatus* Genes. 49.
inter fratres suos primogenitus. Vtique non Ioseph erat primo-
genitus inter filios Iacob, sed Ruben. nam Ioseph post
plurimos erat. Sed primogenitus dicitur, qui venturus erat Genes. 30.
vt nationum populos congregaret. Vnde pulchre ait scri-
ptura. *Tauri decor eius.* Sicut enim taurus ducit armentum:
ita Christus plebem gentium duxit ad Ecclesiam, inducit Psalm. 22.
ad pascua, vt posset dicere: *In loco pascuæ ibi me collocauit: super*
aquam refectionis constituit me. Huius tauri decore pro captu
nostræ fragilitatis, armenta secuta sunt præcedentem, vt
vitam adipiscerentur æternam. Mugiuit hic taurus, & Amos 3.
mors refugit. Leo rugit: & quis non timet? Vere maxima Virgil. in
taurus victima, vt ab aduersariis assumamus testimonia. Georgic.
Quæ maior enim victima, quam quæ mundi totius pec-
catum

[A] catum ſuo cruore mundauit? Audi quia ipſum taurum dicit etiam ſanctus Propheta Iacob cum reuelaret Domini [Geneſ. 49.] paſſionem, quem Iudæi poſtea perſecuti ſunt. *In furore*, inquit, *ſuo ſubneruauerunt taurum*. Et vt aperiret quia de Iu- [Ibidem.] dæis dicebat, addidit, *Diuidam eos in Iacob, & diſperdam illos in* [Geneſ. 32.] *Iſrael.* Hic eſt homo qui luctatus eſt cũ Iacob, & femur ei⁹ tetigit: quo tactu, patriarchæ neruus obſtupuit: ſignificãs ex eius ſucceſſione ſecundum carnem ſe eſſe venturum, qui ſuboeruandus eſſet à populo Iudæorum in ſui corporis paſſione. Quod non intelligentes myſterium, ſtatoe- [Ibidem.] runt ne neruum manducarent filij Iſrael. Et ideo ſacri ſanguinis ſe redemptione fraudarunt, ſalutiferæ quoque paſſionis ſe beneficiis abdicarunt, ne vitam mereantur æternam: quia ſcriptum eſt: *Niſi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis in vobis ipſis vitam.* [Ioan. 6.] *Qui autem manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem,* [Coloſſ. 2.] *habebit vitam æternam.* Accipe aliud. Quid eſt neruus, niſi [Epheſ. 4.] quo corpus omne conſtringitur? Corpus Chriſti Eccleſia [B] eſt, quæ vinculo ſtringitur charitatis. Quid aliud in Chriſto Iudæi, niſi charitatis vinculom omne ſoluerunt? Merito Petrus ſacerdos eligitur, q̃ ſpiritu charitatis diuinæ triplici ſe ligauit. Accipe adbuc quia ipſũ ſignificauit Moy- [Eccleſ. 4.] ſes. Adiecit. *Cornua vnicorni, cornua ipſius: in ipſis gẽtes ventila-* [Ioan. 21.] *bit.* Sed noli timere quia ventilat. Dixit enim. *Percutiã & ſa-* [Deut. 33.] *nabo.* Bona cornua, quibus incluſit orbem terrarum. Bona [1. Pet. 5.] cornua quibus leonẽ illũ noſtrũ aduerſarium ventilauit. Bona cornua, quibus fecit vt cornua aduerſarij timere nequeamus, quia & ſatanas habet cornua ſua, ſicut teſtificatur Daniel, dicens: *Videbam & cornu illud quod faciebat pu-* [Dan. 7.] *gnam cum ſanctis, & inualeſcebat eis, donec venit antiquus dierum.* Hic eſt *antiquus dierum.* Quis autem vnicornuus, niſi vnigenitus Dei filius, & vnicum Dei verbum, *quod erat in prin-* [Ioan. 1.] *cipio apud patrem*? Quod verbum ſuis cornibus gentium populos mortificauit, & viuificauit, *vt fierent in decem millia Ephraim vſque ad terminos terræ, & vſque in millia Ma-* [Deut. 33.] *naſſe*: eo quod crediturus eſſet in eum populus nationum, qui totum repleret orbem terrarum: crediturus eſ- [Rom. 11.] ſet poſtea etiam populus Iudæorum, ex obliuione con- [C] uerſus ad gratiam. Oblitus eſt enim ſalutẽ ſuam, qui tam [1. Reg. 18.] ſero conuerteretur ad Chriſtum. Ideo *Saul in millibus, Dauid in decem millibus*: quia durus in paucis, manſuetus in pluribus neque tamen abnuo ſi quis quaſi ad Ioſeph dictum putat: *Primogenitus tauri decor eius*: & ſic diſtin- [Deut. 33.] guendum putat, quia dedit & ſanctis ſuis cornua. *Exultauit* enim *cornu populi ſui.* Et Anna mater prophetæ Sa- [Pſal. 148.] muel dicit. *Exultauit cor meum in Domino: & exaltatum* [1. Reg. 2.] *eſt cornu meum in Domino meo.* Habuit vtique & Ioſeph [Geneſ. 49.] in Domino cornua ſpiritalia. Accipiatur itaque Ioſeph, dummodo in ipſa figura ſit Chriſti, cui dicitur: *Ioſeph filius meus amplificatus, filius meus iunior, ad me reuertere.* Neque enim Ioſeph ad Iacob reuertitur, ſed Chriſtus à mortuis reſuſcitatus ad patrem Deum reuertitur: vt ſcriptum eſt. *A ſummo cœlo egreſſio eius, & occurſus eius vſque* [Pſal. 18.] *in ſummum eius.* Eſto tamen vt de Ioſeph accipiatur, *Re-* [Geneſ. 49.] *uertere ad me*: quia populus reuertitur in terram Cha- [Gen. 24.] nanæorum, in qua ante habitauerant patriarchæ. Vnde [D] dicit Iſaac ad Iacob. *Non accipies vxorem à filiabus Chananæo-* [Geneſ. 49.] *rum*: & miſit eum in Meſopotamiam, vt ibi ſibi coniugem reperiret. Numquid ei inſidiati ſunt domini ſagittarum? Numquid ipſe propter benedictionem vteri mater- [Epheſ. 1.] ni in toto orbe benedictus eſt, & non Dominus Ieſus, quem virgo generauit? Et ideo non ſolum ſupra homines, ſed etiam ſupra angelos & archangelos, & ſupra omnem ſublimitatem cœleſtium benedictus eſt poteſtatum, ſicut ſcriptura teſtatur, dicens: *Benedictus qui venit in no-* [Pſal. 117.] *mine Domini: Deus Dominus, & illuxit nobis.* Dominus enim Deus ipſe eſt *rex regum, & dominus dominantium*, dominus eorum quæ habentur in cœlis. Propter hæc cor- [Apoc. 19.] nua Domini Ieſu, & Dauid *in voce tubæ corneæ* canens au- [Pſal. 97.] ditus à Chriſto eſt: & Moyſes docuit ſacrificij ritus tu- [Num. 10.] bæ ſonitu eſſe celebrandos, ſicut ſcriptum eſt. *Canite in initio menſis tuba.* Cui hoc, niſi nobis ſcriptum eſt? Menſes e- [Pſalm. 80.] nim ab initio lunæ veteres obſeruare conſueuerant. Lu- [Pſal. 71.] na autem Eccleſia eſt: quæ ſpiritalibus & euangelicis prædicationibus *in abundantia pacis*, vt Propheta dixit, extollitur. In Chriſto ergo ventilabimus inimicos noſtros. [E]

Et in nomine tuo ſpernemus inſurgentes in nos.

Quid eſt nomen, niſi quo proprie vnoſquiſque ſignificatur, quod ei non ſit commune cum cæteris? Homo enim commune vocabulum eſt. Niſi addas qui vocetur, non poteſt declarari. Nomen ergo proprietas vniuſcuiuſque eſt, quo poſſit intelligi. Vnde arbitror quod & Moyſes volens propriom Dei & aliquid de eo ſpecie cognoſcere, quod non eſſet commune cum cæleſtibus poteſtatibus, interrogauit. *Quod eſt nomen tuum?* Deniquc cognoſcẽs [Exod. 3.] mentem eius Deus, non reſpondit nomen, ſed negotium: hoc eſt, rem expreſſit non appellationem, dicens: *Ego ſum,* [Ibidem.] *qui ſum*, quia nihil tam proprium Dei, quam ſemper eſſe. Qui ergo negant Chriſtum coæternum patri, videant quia Deum negant, cuius eſt ſemper eſſe nec aliquando non fuiſſe. Hac ergo cognitione proprietatis diuinæ [F] Moyſes inſurgentes in ſe volebat ſpernere: vel, vt Aquila aut Symmachus dixerunt, *calcare reſiſtentes ſibi tanquam ſerpentes & ſcorpiones*: quos etiam Dominus dicit in Euan- [Luc. 10.] gelio eſſe ſpiritalibus veſtigiis proterendos, vt viam noſtram impedire non poſſint, quæ ducit ad ſecreta paradiſi. Habemus ergo in nobis ſtudium diuinæ cognitionis. Habemus Dei verbum, quod eſt nomen patris. Hæc vere [Ioan. 5.] proprietas Dei, quia pater Chriſti eſt: & ideo in nomine patris venit, qui venit vt patris faceret voluntatem. Et ideo ait. *In nomine patris veni, & non me ſuſcepiſtis: ſi alius venerit in nomine ſuo, illum ſuſcipietis*; ſignificans Iudæos in antichriſtum credituros, qui in Chriſtum credere noluerunt. Ergo qui in Chriſtum credit, non in arcu ſuo, nec in gladio ſuo ſperat, ſed in nomine eius ſpem victoriæ locat. Et ideo ait.

Non enim in arcu meo ſperabo: & gladius meus non ſaluabit me.

Liberaſti enim nos ex affligentibus nos: & eos qui oderunt nos, confudiſti. [G]

In Deo laudabimur tota die: & in nomine tuo confitebimur in ſæcula.

Non enim in arcu meo ſperabo.] Sed ſi in arcu ſperandũ eſt, in Dei certe arcu ſperandum eſt, quem poſuit in nube, vt à diluuio genus humanum timere deſineret. Iſto enim [Geneſ. 9.] arcu nos protegit: quo & iaculatur ſagittas, quibus percutiat inimicos & aduerſarios noſtros. Vnde & ait. *Liberaſti enim nos ex affligentibus nos: & eos qui oderunt nos, confudiſti. In Deo laudabimur tota die: & in nomine tuo confitebimur in ſæcula.*] Audi quomodo nos liberaret: quia ſagittis quæ iaculantur è cœlo, terræ noſtræ interiora penetrantur, vt motus omnis terrenus intereat & quieſcat: ſicut in poſterioribus ait. *De cœlo iaculatus es iudicium: terra tremuit, & quieuit.* Sic igitur liberamur, dum confunduntur inimicæ & ad- [Pſal. 75.] uerſariæ poteſtates, vel ſapientia carnis iſtius retuſa cœleſtibus imperatis, in ſuis criminibus erubeſcit, & flagitio- [Rom. 6.] rum ſuorum pudore confunditur: adulter in libidinis ſuæ [H] flammis, & veſani amoris incendio: auarus in immodicæ cupiditatis ardore; qui aliena rapiendo, quo plura inuaſerit, eo maiora deſiderat: ebrioſus in temulentia: facinoroſus in ſcelere: qui & hic confunduntur grauiſſime, ſed multo amplius confundentur cum viderint ſanctos Do- [Eſaiæ 65.] mini reſurgentes, & euangelicum illud impleri quod ait [Ioan. 5.] Dominus. *Multi dormientium in terra monumentis reſurgent: ip-* [Dan. 12.] *ſi in vitam æternam, & hi in opprobrium & perpetuam confuſionem.* Cum cœperint ergo illi reſuſcitari in confuſionem perpetuam, ſanctus Domini dicit. *In Deo laudabimur tota die: & in nomine tuo confitebimur in ſæcula.*] Opulentus in diuitiis laudatur, luxurioſus in conuiuiis, ſcortator in nocte, potens in hac vita quæ habet noctes: ſanctus autem non in hac vita, ſed in Deo laudabitur, qui Domino per omnia placere geſtiuit, qui poteſt dicere: *Fortitudo* [Pſalm. 117.] *& laudatio mea Dominus.* Laudabitur tota die: quia ho- [Prouer. 28.] neſte egit, & opera ſua non abſcondit & crimina, ſed regi [Rom. 13.]

A patefecit æterno, in die ambulans, non in tenebris & occultis. Vnde Apostolus. *Sicut in die honeste ambulemus*: hoc est, non in ganeis atque gurgustiis, *non in cubilibus & impudicitiis*, in quibus stultus se putat parietibus esse tectum, vt (Eccles. 23.) possit Dei scientiam præterire, cum inuelata apud Deum vniuersorum flagitia sint, & occulta diuinæ cognitioni peccata hominum esse non possint. Ergo sanctus laudabitur in futurum, quia nō quæsiuit præsentium laudem, sed (2. Cor. 10.) gratiam futurorum. Vide tamen distantiam. Hic dum est, in Domino gloriatur: illic in domino laudabitur, & pro breui tempore mercedem æternitatis accipiet. Aquila tamen posuit: *in Domino gloriabimur tota die.* Symmachus ait: *Deo hymnum dicemus per omnem diem.* Concordat omnium sensus vt non desinamus circa Dei laudes siue hymnum dicendo, siue diuinam per omnia momenta gloriam concinendo. Qui enim hymnum dicit, puro corde & spiritaliter dicit, & omne genus passionis excludit humanæ, vt nullo mœrore, nullius doloris acerbitate impe- B diatur eius officium, exasperetur eius affectus, sed hymnū dicens Deo immobilis atque irreuocabilis perseueret: (Psal. 33.) sicut ipse Dauid qui ait: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.* (Iob. 1.) Sicut Iob, qui amissis filiis, interemptis omnibus suis, direptis facultatibus, ait: *Dominus dedit, Dominus abstulit: sit nomen Domini benedictum.*

Nunc autem repulisti & confudisti nos:

(Psalm. 93.) Cum ipse sanctus Dauid alio loco dixerit: *Quia non repellet Dominus plebem suā*: quomodo hoc loco ait: *Repulisti nos:*] (Psalm. 43. infra.) præsertim cum hæc de plebe dicat, quæ non mediocria insignia propriæ virtutis enumeret? Neque enim mediocre est dicere quod tempestates & variæ tentationes super se venerint, *& obliti non sint Dominum Deum suum, & inique non egerint in testamento eius*, & cætera quæ sequuntur. Vnde (Rom. 11. Rom. 10. Esa. 65.) etiam Apostolus sanctus interpretatur, & dicit quod eo vsque non repulerit plebem suam Dominus, vt posuerit loquentem eum: *Tota die expandi manus meas ad plebem non* C *credentem, & contradicentem.* (Rom. 11.) Cuius sermonis auctoritate subnixus ait: *Dico igitur: Numquid repulit Deus hæreditatem suā? Absit. Nam & ego Israelita sum, ex semine Abraham, de tribu Beniamin.* Non repulit Deus plebem suam, quam præsciuit. Sed potest hoc loco dici quoniam ideo non repulit ple- (Ibidem.) bem, *quia reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt.* Et videtur in paucis non repulisse quidem populum: tametsi (Ibidem.) non totum populum, sed ex eo plurimos repulisse. Vnde addidit ponendo responsum Dei, quod non solum in paucis seruauerit plebem, sed etiam *septem millia virorum sibi re-* (3. Reg. 19.) *liquerit qui non curuauerunt genua Baal.* Verum fuerit hoc dictum ab Apostolo secundum Euangelium, quoniam Dominus transierat ad gentes: responsi autem diuini tempus referatur ad zelum adhuc fidei feruentem, quando etiam prophetarum gratia redundabat populo Iudæorum. Vn- (Ibidem.) de si Eliæ tempore negauit Dominus à se plebem repulsam, multo magis tempore Dauid, vel filiorum Core, quo adhuc fides electi populi prænitebat. Tamen vt & ipsum sanctum Dauid interrogemus, quomodo Dominus (Ierem. 31.) plebem suam non repulerit, colligamus. Nam cum sit D Deus appropians, non elonginquans, sicut habet scriptura veteris testamenti: vtique qui appropiat, non repellit. (2. Pet. 3.) Est enim misericordiæ diuinæ, vt nulli causa sit mortis, & omnes putet esse redimendos. Sed vide ne ille repellatur (Psal. 72.) qui se elongat à Domino, sicut dicit Dauid. *Quoniam ecce qui se elongant à te, peribunt: perdidisti omnes qui fornicantur abs te.* Quid est, *abs te fornicantur*? Quia turpitudinis suæ ludibriis te relinquunt, & à te recedunt, & à præceptis tuis de- (Hebr. 13.) uij sunt. Denique alibi habes scriptum: *adulteros autem iudicabit Deus.* adulteros enim iudicat Deus disperdens eos à se. Repulisti ergo, hoc est, alienando abs te perdidisti eos. Ergo qui se à Domino separat, ipse à Domino separatur. Et (1. Cor. 14. Matth. 7.) *qui non cognoscit Dominum, à Domino non cognoscitur: & qui ignorat, ignoratur*; sicut ipse Dominus dixit. *Discedite à me omnes operarij iniquitatis, nescio vos.* Nō enim scire dignatur iniustitiæ ministros & iniquitatis auctores. Peccator ergo non repellitur, quia ipse se repellit. Hoc igitur genere dicit: *Nunc autem repulisti & confudisti nos.*] Quomodo tamen repellat Deus, qui sequitur versiculus exponit.

Et non progredieris Deus in virtutibus nostris.

E Deus quando non adiuuat, repellere videtur. Vnusquisque enim qui adiumenta non sentit diuinitatis sibi opitulatione conferri, repulsum se putat atque desertum. Quid est autem quod ait: *Non progredieris Deus*?] Et quid sibi vult quod Deus interdum aut progredi dicitur, aut egredi, aut exurgere, aut descendere? Non enim corporaliter Deus mouetur, aut de aliquo loco exit, aut ad alterum trāsit, qui supra omnia est: aut vere exurgit, quasi in aliquo iaceat cubili, vel in aliqua sede corporaliter sedeat: sed hæc dicuntur vt tu intelligas quando & ad quem egredi dicatur, & ad quem exurgere. Legimus enim hoc ipso Psalmo: (Psal. 43. infra. Matth. 8.) *Exurge, quare obdormis Domine?* Et considerandum ne quando nostris improbabilibus actibus obdormire videatur, vt in Euangelio legimus, cum adhuc imperfecti essent A- F postoli, quod his Iesus Christus dormiebat. Verum vbi metu naufragij & timore perculsi sunt, Christum excitauerunt dormientem. Perfidis ergo dormit Dominus Ie- (Ibidem. Apoc. 3.) sus, fidelibus vigilat. Denique & qui fidelis est, intrat ad eū, & à negligente Deus videtur exire, atque discedere. Certe imperfectos & adhuc infirmos attrahit ad se Dominus; (Cant. 1. Psal. 103. Exod. 24.) sicut legisti dicentes iuuenculas: *Attrahe nos; post odorem vnguentorum tuorum curramus.* At vero Moyses qui iam fortior erat, & electus à Domino, & ascendere legitur & intrare ad Dominum Deum suum, sicut scriptum est. *Et ascendit Moyses in montem, & circumdedit nubes montem, & descendit maiestas Dei in montem Sina, & cooperuit eum nubes sex diebus, & vocauit Dominus Moysen die septimo de media nube. Aspectus autem maiestatis Domini tanquam ignis ardens super verticem montis coram filiis Israel. Et intrauit Moyses in mediam nubem.* (Exod. 33.) Sicut ergo hic Moyses intrabat in nubem vbi primum ad montem vocatus à Domino est: ita in posterioribus perfectior, *cum ipse intraret in tabernaculum suum, descēdebat ad eum colum-* G *na nubis, & stabat ad ostium tabernaculi: & stans totus populus adorauerunt vnusquisque ad ostium tabernaculi sui: in nube autem Dominus. Posuit enim tenebras latibulum suum.* (Psal. 17. Exod. 33. Ibidem.) Vt scias autem quia de Domino dicit: *Et locutus est*, inquit, *Dominus ad Moysen.* Quod autem extra castra tabernaculum Moysi positū esse commemoratur, vt occurreret Deo, non videtur esse contrarium. Qui enim Deum quærit, quasi ad Deum intrat, & tota mente ad cognitionem eius ingreditur. Iustus ergo intrat ad Dominum, sicut Moyses intrabat in nubē: *in nube autem Deus.* Denique, *Ecce Dominus venit in nube leui.* Et (Exod. 24. Esa. 19. Matth. 6.) in Euangelio habes scriptum: *Cum autem oras, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito: & pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.* Ergo intus quasi in cubiculo tuo Deus est. Audi etiam alibi quia intus est (Mich. 1.) Deus. *Ecce*, inquit, *Dominus procedet de loco suo, descendet & ascēdet super excelsa terræ, & mouebantur montes sub eo, & valles liquescent.* Scriptura hoc dicit: & iam tunc signi ficabat quod desereret populum Iudæorum, & transiret ad gentes. De- (Psalm. 18. Apoc. 3.) nique & in Psalmo hoc inuenimus expressum, cum dicit Dauid. *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo. Exultauit tanquam gigas ad currendam viam.* H His igitur generibus reperimus egressum Dei, aut eius ingressum: sicut & Dominus dicit Iesus quia ad virum timentem veniat, *Ecce*, inquit, *sto ad ianuam, & pulso: & si quis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam, intrabo ad eum, & cœnabo cum illo, & ipse mecū.* Hæc igitur diximus propterea quod ait Propheta: *Repulisti nos, & non progredieris Deus in virtutibus nostris.*] Simpliciter autem & illud accipimus, quia Deus progressus est in vir- (Iosu. 5. Iosu. 6.) tutibus Iudæorum, quando Iesus Naue ducem militiæ cœlestis adorauit: & ideo sine ferro vicit, & sine vlla obsidione destruxit vrbem Hiericho, quæ habebat validissimos muros. Quando enim progressus est in virtutibus seruorum suorum Deus, victoria consecuta est. Nam pro- (Esaiæ 37.) gressus est angelus ad Ezechiæ preces, & strauit innumeras copias Assyriorum. Sed interdum & quos vult in certamine coronari Dominus, veluti derelinquit ad tempus, vt fide vincant, nec rebus secundis & prosperis deuotio remittatur. Deque sæpe qui prosperorum cursu, & secundorum

A dorum vſurpatione ceciderunt, corriguntur aduerſis. Ideo frequenter inuenimus Iudæos poſt victoriam lapſos, poſt ſeruitium correctos: quia precibus & deplorationibus Deum ad ſe redire fecerunt. Vnde & illud quod ſecũdum hominem dictum eſt, & hominis affectu, huic ſententiæ non repugnat, quia dixit Dominus. ſal. 21. ian 6. *Deus Deus meus reſpice, quare me dereliquiſti?* Non quod derelictus ſit Dominus, qui ait alibi, *Quoniam ſolus non ſum, quia pater mecum eſt*; ſed quia ſecundum carnem hominis & affectum; qui in certamine graui eſt conſtitutus, derelictus videtur à Domino. uc. 4. Denique non otioſe ait ſcriptura, quia *poſt tentationẽ primam diſceſſit ab eo diabolus vſque ad tempus*, hoc eſt, vſque ad certamen. Vbi enim magnum certamen ſacræ paſſionis aduenit, iterum aduerſarius ad tentamenta ſucceſſit. Homo autem quando velut in ambiguo conſtitutus eſt, putat ſe à Deo ſuo eſſe deſertum. Sed quemadmodum hoc ſecundum carnis affectum accipimus, quia ſibi homo viſus eſt derelictus, cuius proceſſum operatus eſt Chriſtus B in corpore ſuo: ita etiam diuinitate ſciebat ſe nunquam ian. 14. derelinqui à patre, quia ipſe dixit. *Ego in patre, & pater in me*: & ſolum ſe non eſſe ſignificauit. Subſtituit etiam verſiculum iſtum.

Auertiſti nos retrorſum præ inimicis noſtris: & qui oderant nos, diripiebant ſibi.

Non bene progreditur qui retrorſum auertitur: quia uc 9. *nemo mittens manum in aratrum, & reſpiciens retro, habilis eſt regno Dei.* ien. 19. Denique vxor Lot quia *retro reſpexit*, ad verticem montis, hoc eſt, ad ſuperiora peruenire non potuit: ſed *in ſalem conuerſa eſt*, quæ ſpecies cito ſoluitur, nec poteſt vſum habere diuturnum. Sic ſunt qui temporalia ſequuntur, & Eccleſ 14. hilip. 3. non ſequuntur æterna: & hic infatuantur à ſtultitia ſua, & futurorum gratiam habere non poſſunt. Sunt tamen qui retro poſiti obliuiſcuntur ſuperiorum, & ad priora ſe Luce 8. extendunt, vt ad brauium valeant peruenire. Et Petro dicitur: *Vade retro me ſatana*: vt in melius prouocetur. Et in C numero prior eſt, qui poſt Chriſtum eſt. Ideo ergo *præ inimicis*] quia illi nos affligunt, & inſectantur: Domine retrorſum nos eſſe voluiſti, vt extendamus nos ad ſuperiora & ſemper ante nos attendamus, perſequentes inimicos noſtros, & eorum locum tranſire cupientes. Denique ſic Theodotion habet quomodo Septuaginta viri, hoc eſt, quomodo iſte verſus expoſitus eſt. Aquila habet, *Auertiſti nos retro ab affligente*:] Symmachus, *Ordinaſti nos nouiſſimos ab omni aduerſario.*] Contraria nobis quæ ſunt, niſi voluntaria iſtius ſæculi, & plena deliciarum atque laſciuiæ, ienef. 19. quæ ſunt incentiua luxuriæ? Vxor Lot decepta eſt, quia poſt ſe habebat luxuriam Sodomitanorum, & regionis eius illecebras. Vnde decepta eſt? quia poſt ſe reſpexit. Et tu ergo ne ad inimicos tuos reſpicias. Poſuit te Deus nouiſſimum in ſæculo. Vel: Qui humilitate ſe vltimum facit, non conuertitur retro, ſed ſemper ante reſpicit. Vt ſcias Baruch. 3. autem qui ſint inimici tui, audi dicentem. *Audi Iſrael: Quid eſt quod in terra es inimicorum, pollutus es in mortuis?* Quis tamẽ tã inimicus & hoſtis tuus, quã princeps iſtius mũdi, & eius D ſocij, qui perſequuti ſunt vſque ad crucem Dominum Ieioan. 14. Cor. 2. ſum, eius potentiam neſcientes? *Si enim cognouiſſent, nunquam Dominum maieſtatis crucifixiſſent.* Ergo tu etſi uc 9. nouiſſimus es, noli inimicos tuos ſequi, ſed ſequere Dominum Ieſum, & crucem eius leua, & inſiſte veſtigiis eius. Qui enim Chriſtum ſequitur, poſt ſe non reſpicit, id eſt, ad luxurias atque illecebras peccatorum: & idem poPſal. 43. infra. teſt dicere cum ſanctis: *Non receſſit retro cor noſtrum.* Vnde intelligitur quod & is qui ante inimicos ſuos eſt, corde ſit nouiſſimus atque poſtremus, ſi ad illos reſpiciat, & carnalibus potius quam ſpiritalibus affectu mentis intendat. Poteſt etiam qui nouiſſimus eſt, corde prior eſſe, ſi ea quæ in cœlo ſunt conſideret, & non quæ in terris. Audi qui nouiſſimus in ſæculo, inter primos ſit apud Chri- Coloſſ 3. ſtum. *Puto quia Deus nos Apoſtolos nouiſſimos oſtendit ſicut morti deſtinatos, vt ſpectaculum ſimus huic mundo, & angelis & ho-* Cor. 4. Philip. 3. *minibus.* Nouiſſimum ſe dixit, & idem tamen quod primus eſſet oſtendit cum dicit. *Noſtra autem conuerſatio in cælis eſt.* Sequitur eſt: *Et qui oderant nos, diripiebant ſibi.*]

E Miraris forſitan quod cum in poſterioribus (vt diximus) ſummam habeant fidei conſtantiam qui loquuntur: hic dicant quod ab iis qui oderant eos, diripiebantur. Sed non te iſta perterreant. Multi enim hic diripiuntur, & tamen merita eorum à Chriſto non queunt ſeparari. Rom. 8. Act. 4. Rapiebantur Apoſtoli, cędebantur virgis, in carcerem trudebãtur, ſeparabantur à ſe, & tamen cum Chriſto manebant: immò hoc ipſo quod rapiebantur à perfidis, eorum merita creſcebant, & gratia in cœleſtibus augebatur. Act. 5. Non enim ſtatim qui ab hominibus diripitur, etiam vincitur. Vide Apoſtolum Paulum gratulantem in periculis ſuis, 2.Cor. 11. Act 9. Dan.1. vide gloriantem quod *per feneſtram in ſporta demiſſus* ſit. Vide quemadmodum ſanctus Hieremias, ſanctus Ezechiel, ſanctus Daniel in captiuitatem deducti, & ab Aſſyriis directi, nullam tamen captiuitatem propriæ fidei pertulerunt, nec in teſtamentum Domini, deliquêre, qui ſeruauerunt in captiuitate etiam legis præcepta diuinæ, nec de interdictis cibis putauerunt contra inſtitutionem maiorum aliquid vſurpandum. F Vnde bene Theodotion dicit. *Et qui oderant nos, inſultabant ſuper nos.*] Inſultatio enim inimicorum non affert præiudicium bonis mentibus, ſed nec direptio inimicorum. Rom. 8. Ibidem. Ideoque ſanctus dicit, qui certus eſt quod direptio ſibi obeſſe non poſſit. *Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio? an anguſtia*, & cætera. *Sed in his omnibus ſuperamus & ſuperuincimus per eum qui dilexit nos: ſcientes quod neque mors, neque vita, neque angelus, neque poteſtates, neque præſentia, neque futura ſeparare nos poſſit à charitate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro.* Ergo qui talis eſt, non ſeparatur à Chriſto. Vnde etiam ſi corporaliter diripiatur, ſpiritaliter tamen liber eſt: & non ſolum direptioni obnoxius non eſt, ſed etiam rapinam ſibi laudabilem quærit: Matth 11. ſicut illi de quibus ſcriptum eſt. *A diebus Ioannis Baptiſtæ regnum cœlorum cogitur, & cogentes diripiunt illud.* Victor eſt itaque qui in terrenis poſitus, captiuus perfidię eſſe non potuit: nec ſolum ei non diripitur quod præclarum eſt, ſed magis ipſe diripit quod æternum eſt.

Facti ſumus ſicut oues eſcarum. G

Sunt etiam qui fiant oues eſcarum. Bonus Dominus noſter Ieſus Chriſtus qui factus eſt ouis epulationis noſtræ. Quæris quomodo factus ſit? Audi dicentem, Cor.5. *Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus.* Et conſidera quemadmodum parentes noſtri in figura diripientes agnum manducabãt, Exod.12. ſignificantes Domini Ieſu paſſionẽ, cuius quotidie veſcimur ſacramento. Per ipſam igitur ouem *facti ſunt greges eſcarum*. ſicut Aquila dixit: vel *greges in eſcas*, ſicut Theodotion locutus eſt: vel *paſcua edentium*, ſicut Symmachus dixit. Sed bona eſt epulatio non ſolum non metuenda ſanctis, ſed etiam concupiſcenda. Aliter enim ad regnum cœlorum non poteſt perueniri, cum ipſe Dominus Ioan 6. dixerit: *Niſi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum ſanguinem, non habebitis vitam æternam.* Probatum eſt igitur quod Dominus noſter ſit cibus, epulatio, vel alimentum Ibidem. edentium: ſicut ipſe ait. *Ego ſum panis viuus qui de cœlo deſcendi.* Et vt ſcias quia hæc omnia propter nos facta H ſunt, ex quo ille deſcendit, ex illo ſanctus ait: *Nos omnes* 1.Cor.10. *vnus panis ſumus.* Non ergo timeamus quia facti ſumus oues eſcarum. Sicut enim Domini caro, & ſanguis ipſius nos redemit, ita etiam Petrus pro Eccleſia multa tolera- Act.12. uit. Multa etiam ſanctus Apoſtolus Paulus, & cæteri Apo- 2 Cor.11. ſtoli pertulerunt, cum cæderentur virgis, cum lapidarentur, cum in carceres truderentur. Illa enim tollerantia iniuriarum, & vſu periculorum, Domini fundatus eſt populus, & Eccleſia incrementum eſt conſecuta, cum cæteri ad martyrium feſtinarent, videntes per illas paſſiones nihil Apoſtolorum deceſſiſſe virtutibus, ſed etiam propter hanc breuem vitam immortalitatem illis eſſe quæſitam. Quod oſtendit etiam qui ſequitur verſiculus, quia dixerunt.

Et inter gentes diſperſiſti nos.

Matth.2 Similiter Theodotion dixit. Aquila ait & Symmachus, *In gentibus*, aut *inter gentes ventilaſti nos.*] Miſſi ſunt enim

A sancti Apostoli ad gentes, & dispersi sunt inter gentes, sicut & prophetæ sancti, de quibus supra diximus, vt in illa dispersione fructus plurimi nascerentur. Vt enim Dominus noster Iesus Christus *sicut granum cecidit in terram, & mortuus est, vt multum fructum afferret*: ita etiam dispersi sunt Apostoli sancti, vt bonum inter gentes semen afferrent, quo ad eorum similitudinem fructus gentium pullularet. Denique scriptura hoc dicit dixisse Dominum. Quia propterea *vos misi, vt vos eatis, & fructum plurimum afferatis, & fructus vester maneat*. Factus est ergo Dominus sicut semen, secundum quod dictum est ad Abraham: *Multiplicabo semen tuum* quod interpretatus Apostolus dixit. *Et semini tuo, quod est Christus*. Semen ergo omnium Christus. Et ideo se cadere passus est & spargi, *vt conforme corpori suo transfiguraret corpus humilitatis nostræ*. Hoc ergo semen salutare omnibus hominibus pullulauit, & ex illo ad eius imaginé figurati, quasi semina Apostoli sancti missi sunt per diuersa atque dispersi vt agrum Ecclesiæ gentes congregatæ diuersis fructibus refulgerent toto orbe terrarum. Istæ ergo dispersiones dicuntur, sicut etiam in posterioribus idé Dauid dicit: *Aedificans Hierusalem Dominus, & dispersiones Israel congregans*. Dispersi sunt enim vt nouos fructus facerent, & postea velut triticum nouum Ecclesiæ horreis inueherentur. Hæc autem dispersio non in inferioribus fit, hoc est, non in terra, sed in cœlo. Denique legis hoc præcepta confirmant, per quam dicit Dominus: *Si fuerit dispersio tua à summo cœlo vsque ad summum cœli, inde congregabo te, dicit Dominus*. Quæ est dispersio à summo cœlo vsque ad summum cœlum? Quis iste tantus, qui sic potuerit disseminari? Si homo in terra natus est: ab imo, non à summo cœpit. Si ista te mouent atque perturbant, redi ad superiora istius sancti Prophetæ, & audi quis ille sit tantus qui huiusmodi in terris segetes fœcundauit, vt fructus earum ad cœlestia receptacula perueniret. Est autem ille sponsus qui quasi gigas percurrit hanc viam totam, inuiam aliis, sibi peruiam: & ex illo cœpit peruia iam esse mortalibus: ita tamen, vt isti ascenderent: solus tamen ille ipse ante descenderet, vt post ea sancti eius mererentur ascendere. Audi ergo quomodo disseminatio fuerit de cœli summo ad cœli summum. *A summo*, inquit, *cœlo egressio eius & occursus eius vsque ad summum eius*. Cui homini hoc possit attribui? Moyses in verticem Sinæ montis vix ascendit, & hoc quia vocatus à Domino est, & hortatus est voce cœlesti. A summo cœlo quis descenderet nisi Christus; qui & cum descendit in terras, manebat in cœlo? *Nemo enim ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlis*. Vides ergo quia & eum descenderet & ascenderet, ipse erat & manebat in cœlo. Ipse enim dixit. *Cœlum & terram ego compleo, dicit Dominus*. Ipse est, qui est in cœlo. Hæc de dispersione satis dicta sint. Cæterum quod ait: *Ventilasti nos:*] etsi verbo distat, sensu congruit. Sicut enim illi qui dispersi sunt, probati, ita etiá qui ventilati sunt, ad probationem peruenire meruerunt. Sicut enim triticum si ventilatur, & à paleis separatur, mundum est: si autem ventilatum non fuerit, mundum esse non poterit, sed extat paleis concretum atque permixtum: ita etiam homo nisi tentationibus fuerit ventilatus, fragilia quæque veluti paleas à se non potest separare. Vnde etiam ad Petrum dictum est. *Simon ecce satanas expostulauit vt ventilet vos sicut triticum: ego autem rogaui patrem meum, vt non deficiat fides tua*. Vide quid dicit, & intellige. Ventilatur Petrus, vt Christum negare cogatur. Incidit in tentationes, quædam locutus est quasi plena palearum: sed locutus est verbo, vt fundatio esset affectu. Denique fleuit, & paleas suas lauit, & illis tentationibus meruit vt pro se Christus interueniret. Quanto maius est patrocinium, quam perturbationis illius tentamentum? Et ideo plus quam passus est acquisiuit. Acquisiuit enim Christum sibi patrocinantem. Cogitur autem & aduersarius sanctos Domini ad sua damna tentare. Dum enim tentat meliores reddit, vt qui tentatur, possit alios instituere, qui sibi ipse inualidus videbatur. Denique Petrus Ecclesiæ præponitur postquam tentatus à diabolo est. Ideoque ante significat Dominus quid sit illud quod postea eum pastorem elegit Dominici gregis. Nam huic dixit. *Tu aliquando conuersus confirma fratres tuos*. Conuersus est ergo sanctus Apostolus Petrus ad bonam frugem, & ventilatus est sicut triticum, vt esset ipse cum sanctis Domini vnus pa is, qui nobis esset alimentum. Dum enim Petri actus legimus, Petri præcepta cognoscimus, sit nobis vitæ æternæ & salutis alimentum.

Marginal notes (left): Ioan. 12. — Ioan. 15. — Gen. 22. — Gal. 3. — Philip. 3. — Matth. 28. — B — Psal. 146. — Matth. 13. — Deut. 30. — Psalm. 18. — Ioan. 16. — C — Psalm. 18. — Exod. 24. — Ioan 3. — Hier. 23. — Matth 3. — D — Luc 22. — Ibidem.

Marginal notes (right): E — Ibidem. — 1. Cor. 2.

Vendidisti populum tuum sine pretio.

Emendi & vendendi videtur æqualis quidem esse contractus: sed tamen si ementis & vendentis affectum consideres, vnusquisque sibi viliorem vendit, & complacitum emit. Vt enim præter id genus hominum loquamur qui negotiationem vendendis mancipiis exercent: non facile quisquam vendit nisi eum qui sibi displiceat, & quem vsui suo inhabilem putet: & iterum, vnusquisque emere desiderat eum quem vtilitati vel ministerio accommodum iudicauerit. Sed & ipsi qui vendendis mancipiis sumptum exercent suum, & sectantur lucra, vtique ita viles habent eos quos vendunt, vt eis viliores sint quam pecunia: & sæpe etiam ipsi quos negotiationi suæ magis habiles existimauerint, malunt tenere quam vendere. Ita ergo & Deus viliorem vendidit, potiorem emit. Vendidit populum Iudæorum, non inclementia Dei, sed sua culpa: quibus recte dicitur. *Ecce peccatis vestris venditi estis, & propter iniquitates vestras dimisi matrem vestram*. Hoc itaque genere venditus populus Iudæorum, emptus est populus Christianus. Ille peccatis venditus, hic emptus sanguine. Vnde Petrus ait. *Non corruptilibus argento vel auro empti estis, sed pretioso sanguine*. Cuius est sanguis pretiosus, nisi agni illius immaculati, hoc est, Domini nostri Iesu Christi? Ergo sine pretio populus Iudæorum, pretiosus autem populus Christianus. Ille pretium non habet, quia peccatum habet: iste in pretio est, cui peccatum remissum est. Vnde recte Ecclesiæ filiis dicitur. *Pretio empti estis, nolite fieri serui hominum*. Si tibi dicitur, *Ne seruus fias hominum*, & perdas propriam libertatem: multo magis dicitur tibi, *Ne seruus fias peccati*, & iterum, *Ne seruus fias serpentis*, inimici, & aduersarij: sed seruias soli Domino, qui propria te redemit charitate, quia ipse est suorum redemptio seruulorum. Non vendit ergo Dominus nisi seruum malum: non vendit vtique bonum. Nam etsi Ioseph véditus est, non dixit tamen Propheta, *A Domino venditus est Ioseph*: sed, *In seruum venditus est Ioseph*, quem fratres proprij vendiderunt, quem Dominus tamen in figura propriæ passionis redemit à seruitute, renouauit ad gratiam. Vendiderunt itaque eum fratres, & acceperunt pecuniam: sed Dominus eum non solum libertati reddidit, sed etiam dignitate cumulauit. Figuram autem in eo fuisse Domini Iesu ostendit scriptura, quæ dicit. *Filius meus zelo appetitus, ad me reuertere* & alibi. *Primogenitus tauri decor eius, eo quod exaltauerit Deus pater cornu Christi sui*. Qui ergo venditur, vilis & sine pretio est, quasi qui magis non fit, quam qui fit. Vnde & Apuila dixit. *Tradidisti populum tuum, vt non esset*.] Et Symmachus: *Tradidisti populum tuum sine substantia*.] Nó sunt enim, qui repudiantur à Christo. Sunt autem qui eliguntur à Domino: quoniam *Dominus vocat quæ non sunt, tamquam quæ sint*. Et electæ sunt gentium nationes, vt destrueretur perfidia Iudæorú. In nihilum ergo traditus est ille populus, quia peccato suo venditus erat. Nullam enim habet culpa substantiam. Vnde dictum puto:

Et non fuit multitudo in commutationibus eorũ.

Hoc est: Gratis nos dispersi per nationes. Neque enim tu quidquam per commutationem accipis, vt animam tradas hominis. Nihil enim tibi gratius est animæ conuersione. Sed si conuerti detrectat, ipsa se tradit nihilum, vt peccato & flagitio mancipetur. Ideo tu sine pretio & sine commutatione degenerem populum vendidisti. Vnde in posterioribus ait. *Non enim est illis commutatio*. Quare non est illis commutatio? quia *non timuerunt*, inquit, *Deum*. Duplex autem intellectus quare commutationem non habuerit populus erroris: quia non potest homo argento vel auro vel possessionibus redimere animã suam.

Marginal notes (right): F — Esai. 50. — 1. Cor. 6. — 1. Petr. 1. — 1. Cor. 7. — G — 1. Cor. 1. — Gen 37. — Psalm. 104 — Gen 41. — Gen 49. — Deut. 33. — 1. Reg. 2. — Hier. 4. — Rom. 4. — 1. Cor. 1. — H — Matth. 16. — Thren 1. — Psalm. 54. — Ibidem.

suam. Quam enim dabit commutationem animæ suæ; quum illa temporalia vel caduca sunt: anima autem permaneat vel ad præmium vel ad pœnam? Non fuit autem illa commutatio etiam in impiis, quæ est in resurrectione, de qua dicit Apostolus: *Omnes resurgemus, non omnes immutabimur.* Potest quoque & sic intelligi, quia etsi pauci redempti immutari meruerunt, vt Abraham, Isaac, Iacob, Moyses, non tamen ad omnes commutatio ipsa peruenit. Est etiam illud, vt nõ sit multitudo in commutationibus grauium peccatorum, secundum quod scriptum est, quia *quorumdam hominum peccata manifesta sunt præcedentia in iudicium: quorumdam autem & subsequuntur.* Quæ grauia sunt atque manifesta, præcedunt, & sine vlla dubitatione merguntur: quæ autem leuiora sunt, bonis operibus sæpe relaxantur. *Beati enim quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Vbi autem iniquitas propendet, nulla bonorum operum commutatione reuocatur. Ergo & si quis redemptus est de populo Iudæorum, non ideo redemptus quia multam habuit æstimationem sui, nec quia multitudinem habuit in commutatione sua: sed redemptus est gratis, quod te docet Apostolus, dicens: *Reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt.* Vbi autem gratia, nõ vtique merito operum, nec iustificatione virtutum, sed liberalitate donantis, electione redimentis: quod æque scriptura te docuit, dicente Apostolo Paulo: *Si autem gratia, iam non ex operibus: alioquin gratia iam non est gratia.* Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus. Quare non sit consecutus, agnosce: quia se iustificare cupiebat, quia operum suorum iactantiam requirebat, quia fidem non detulit, nec gratiam recognouit: & ideo electio consecuta est, quæ vocantem audiuit, aodieotem suscepit. Merito ergo in persona populi illius dicitur.

Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, illusionem & derisum iis qui sunt in circuitu nostro.

Qui sunt isti vicini, seu finitimi, & quemadmodum ad viciniam Israelitæ populi pertinuisse videantur, non est facile discernere, si spiritalis vicinia requiratur, habẽs quod iam lumen cognitionis ad inuestigandum mysterium Christi, præsertim cum in ipso libro Salomonis qui inscribitur Ecclesiastes, didicerimus quia quo magis quæritur sapientia, eo profundior iudicetur. Sic enim scriptum est. *Dixi, sapientiam requiram, & ipsa longe facta est à me, longe magis quam erat.* &: *In profundo altitudinem quis inueniet eius?* Vnde usi tentia oboritur mihi scrutari diuinitus spirantis scripturæ mysteria, & eius examinare sermones: quod ille digne potuit, qui inter perfectos sapientiam loquebatur. ego perfectos video, nec immerito perfectos dixerim, cum videam vos sensus exercitatos habere ad discretionem boni & mali. sed & ipse tamen qui sciebat solidiores capere cibos, adiumenta quærebat, vt in eo verbum Domini curreret. Nec iste quoque sine precatione hoc potuit vsurpare, vt laudatio eius iucunda fieret Deo. Non enim vsurpantis, sed precantis affectio est. Tamen ne penitus refugisse videamur, consideremus qui vicini tribubus fuerint Iudæorum. Nam vt vetera recenseamus, Philistiim tribui Iudæ finitimi habebantur: ex alio latere iidem tribui Ruben appropinquabant. Ammonitæ quoque in deserto erant: & qui erant in finibus Tyri & Sidonis, Galilææ copulabantur, hoc est, tribui Zabulon, & tribui Nepthalim, quæ erant in Galilæa; sicut Esaias dixit. *Terra Zabulon, & terra Nepthalim via maris & trans Iordanem Galilææ gentium.* Vnde potest quis colligere quæ proprietas vniuscuiusque singularum fuerit tribuum, vt certis quibusque finitimis iungerentur, quo paulatim etiam gentibus infunderetur cognitio cœlestium sacramentorum. Quod vtique potest intelligi de illa muliere Chananæa, quæ exiuit de finibus suis, vt Domino Iesu occurreret transeunti, & posthabitis simulacris suis adoraret verum salutis auctorem: cui testimonium dedit Dominus noster Iesus Christus quod magna esset fides eius. Resplendebat quidem iam gratia Euangelij, & præsentiæ lumen auctoris: sed tamen quia sponte exiuit, & misericordiam postulauit, & Dominum pia voce confessa est, & quasi fastidio habita, in clamore petitionis propriæ perseuerauit: non mediocrem prærogatiuam accepit istiusmodi mulier, quæ prima exiuit de gentium nationibus, & perseueranti obsecratione tantum Domini testimonium meruit reportare. In quo quidem loco velut dubitasse quosdam cognoui quid sit quod ait: *Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel*: quasi nobilitatem generis electi ad saluandas animas Dominus quæsisse videatur, qui venit vt omnes redimerentur. Sed ostendere dignatus est propositum, quod eos quos primo elegerat, nequaquam refutare cupiebat, & sæpe deuios & errantes paterno quodam reuocare quærebat affectu. Sed vbi ipsi auctorem proprium reliquerunt, sciens se Deum montium esse, & regnum cœlorum non à fastidientibus, sed à cogentibus diripi, paulatim conuersus ad gentes est, vt & nationum plus probaretur affectus, & illorum merito pertinacia condemnaretur. Quid deinde sibi vult quod ait. *Non licet accipere panem filiorum, & mittere catulis?* Vtique filios dixit Israelitas, hoc est, populum Iudæorum: catulos autem populum nationum. Quid ergo? Diuitum aut nobiliorum est accipere sacramenta cœlestia, & non eorum qui magis ad cognitionem mysterij cœlestis pio mentis feruore contendant? Et si Israelita fuerit aliquis remissus & negligens vel contumax, qui reiiciat post se sermones Dei; Chananæus autem qui impigre velit adquirendis mentem intendere sacramentis, ille potius qui dissimulat, quam iste qui defert studium, præferendus est? Non vtique. Et ideo diligenter oportet intendi qoid expresserit, qui cum dixisset: *Non licet accipere panem filiorum, & mittere catulis,* respondente Chananæa, *Quia & catuli canum edunt de micis quæ cadunt de mensa dominorum suorum:* studium eius humilitatemque laudauit, quæ non sibi profundum sapientiæ à primordio vendicauit, quamuis de finibus Tyri & Sidonis iam esset egressa: sed micas quasdam verbi salutaris quæ de mensa dominorum suorum caderent, crederet colligendas. Qui enim diligenter & subtiliter scripturæ verba rimatur, is ad altitudinem mysteriorum peruenire consueuit. Vnde & huic dicitur. *Magna est fides tua: fiat tibi sicut vis.* hoc est, vt aperiatur tibi ostium verbi, & refulgeat vitæ æternæ salubre mysterium. Ergo qui vicinus est, exeat, & Christum videre desideret, & in oratione clamet, sicut ista Chananæa exiuit de finibus suis, & Christum vidit, & iugi voce clamauit, vt eius misericordiam reportaret. Credentibus itaque Chananæis Iudæus in opprobrio sit, quia ipse non credidit: & illudi sibi doleat, & derideri se ab iis qui in circuitu sunt, ingemiscat. Et videtur prophetia hæc esse de nationibus credituris: quia Iudæorum delicto salus in gentibus: & quæ illis in figura gesta sunt, ad cognitionem nostram profecisse Apostolo auctore cognouimus. Et vere in opprobrium positi sunt gentibus, quia gentes opprobrium crucis dominicæ omnibus diuitiis sæcularibus prætulerunt. Qui autem crucem illam putauit opprobrium, & quasi opprobrium refugit, is vere in diuturno mansit opprobrio. Tamen quia non secundum carnem Israelitæ videntur, qui potuerunt dicere: Quia *inique non egimus in testamento Domini: nec recessit retro cor eorum à Domino*: vide ne iis se in circuitu positis illusioni & derisui fuisse commemorent, de quibus dicit Dominus. *Circumdederunt me vituli multi.* Circumdederunt enim eum persecutores, quando secundum consilium voluntatis suæ subiit passionem. Vnde & alibi ait, *Circumdantes circumdederunt me, & in nomine Domini vltus sum in eos.* Ideo melius est viam rectam tenere, in qua facinorosi ambulare non possunt. Cito cadunt, qui non in direction ambulant. Vnde & illi quando voluerunt Iesum Dominum comprehendere, vbi respexit eos, ceciderunt. Propter hos igitur qui in circuitu ambulare consuerunt, angelum Dominus apposuit, quià tergo insidiantes repellat inimicos. *Prætendit* igitur *angelus Domini in circuitu timentium eum*, & eos tuetur atque custodit. *In circuitu* enim *impij ambulant*, sicut scriptum est. Vide itaque distantiam. *Impij in circuitu ambulant: angelus* autem *prætendit in circuitu* eorum qui non ambulant in circuitu: & ideo prætendit vt eruat iustos ab insidiis per-

A sequentium. Isti ergo spiritales Israelitæ videntur esse qui hæc loquuntur: eo quod tentationibus sæculi subiacuerint, & opprobrium fuerint vicinorum: hoc est, eorum qui Hierusalem patriam non incolebant. **Ephes. 6.** Illusioni etiam fuerunt spiritalibus nequitiis & potestatibus, contra quas iustis lucta esse consueuit. Denique historia te doceat quod abducti Iudæi in Babyloniam, etsi propter peccata sua videbantur esse subiecti, tamen multo meliores gentibus habebantur. Peiores enim erant in circuitu eorum, qui insultabant eis cum ipsi peccatorum grauium essent mole curuati. **Psalm. 136.** Primus ergo intellectus de captiuis patribus vsurpandus est, quibus insultauerunt Assyrij, illudentes eis in Babylonia: quibus etiam rex ille nequissimus dominabatur Nabuchodonosor. Secundus intellectus ad altiora referendus, quod sæuissimus rex diabolus est, ipse est Assyrius Nabuchodonosor, qui **1. Cor. 4.** bonis insidiari solet, vt eos in peccatum trahat per carnis illecebram. Attende igitur hunc regem eo loco vbi dicit **B** Apostolus. *Video legem carnis meæ repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati*: hoc est, in illa lege carnalis illecebræ. Aduersarius leo est, qui vrget obnoxios, iustos fatigat. Vnde pulchre posuit Aquila. *Spretionem & pompam posuisti nos iis qui in circuitu nostro sunt.* Ita enim despicabiles æstimabantur, *qui theatrum facti sunt huic mundo, & angelis & hominibus*: quia etsi in testamento non peccent Dei, nec carnis illecebris reflectantur à Domino, tamen quasi in pompa quadam circumferri videntur & despici: quandoquidem peccatores humilitati iustorum insultare consueuerint, vt opprobrium ducant **1. Cor. 4.** crucem Domini saluatoris, humilitatemque iustorum. Denique quasi in quadam pompa theatri constitutus Apostolus dicit. **2. Cor. 12. Philip. 1.** *Placeo mihi in iniuriis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis.* In istis placet sibi, qui *omnia quæ mundi sunt, detrimentum putat, vt Christum lucrifaciat*: **Philip. 1.** ipsum solum siue per vitam siue per mortem requirens (*cui viuere Christus est, & mori lucrum*) vt inueniatur in Christo. Adiiciunt adhuc isti Israelitæ, dicen**C**tes.

Posuisti nos in parabolam gentibus, commotionem capitis in populis.

Quibus gentibus positi sunt in parabolam, nisi credituris? **1. Cor 10.** Ea enim quæ acciderunt Iudæis, in similitudinem figuræ facta sunt, vt fieret nobis typus & figura excidium Iudæorum, atque ex illa similitudine per parabolam solutionem præsentibus requiramus, quo exempla eorum cauere possimus. Deinde quia Iudaicæ res omnes quasi parabolæ sunt, hoc est, quasi figuræ, egentes solutione. **Matth. 13.** Denique Dominus Iudæis in parabolis loquebatur, vt imperiti non intelligerent, intelligerent sapientes; vt intelligebant Apostoli; & in quo mouebantur, interrogabant Dominum: Iudæi autem nec intelligebant, nec iterum discere non intellecta cupiebant. **Galat. 4.** Quid sit parabola, accipe. *Abraham duos filios habuit: vnum de ancilla, & vnum de libera.* Non intelligebat hoc Iudæus nisi secundum litteram. **D** Nesciebat quis de filiis duobus acciperet hæreditatem patris, quia ad carnalia propendebant. Egebat parabola solutione. **Ibidem.** Venit gentium doctor, & fides nationum: & intellexit quod duæ illæ mulieres duo sint testamenta: *vnum à monte Sina, quod in seruitutem generauit populum Iudæorum, quod est Agar.* Et ideo Sina, quod per interpretationem *mensuram eius* significat. Mensura autem legis est: superabundans autem gratia est. Sina quoque merces dicitur; & conuenit populo Iudæorum qui iustificari se mercede operum quam fidei gratia maluerunt. *Ergo quæ sub lege erat Hierusalem cum filiis suis seruiebat: quæ autem sursum est Hierusalem, libera est.* Et ideo Sarra, quæ *principalis* dicitur, libertatem habet, quod princeps sui sit qui iustus atque integer est. Ex duobus igitur testamentis duo populi: vnus Iudæorum, alius nationum. Ille nationum qui in Christum credidit: ille Iudæorum qui non credidit, & seruit. Ipse est secundum carnem natus: quia secundum carnem interpretatus est scripturam diuinam, & secundum litteram, non secundum spiritum. *qui autem de libera natus est, per repromissionem*: hoc est, cui repromissio ex fide, ipse est Ecclesiæ filius, tenens gratiæ libertatem: propter quem Ecclesia dicit. **E** **Genes. 21. Galat. 4.** *Expelle ancillam, & filium eius, non enim hæres erit filius ancillæ cum filio meo Isaac.* Et Apostolus ait. *Itaque fratres, non sumus ancillæ filij, sed liberæ.* Hæc est ergo solutio, quia quod ignorabat Iudæus, fides gentium soluit, infusa à Paulo doctore mentibus nationum. Ideo ergo illorum gesta nobis parabola sunt. **Psalm. 68.** Sed & Dominus dixit. *Factus sum illis in parabolam: aduersum me exercebantur qui sedebant in porta.* In parabolam autem factus, quia dicitis, inquit: **Luc. 4.** *Medice, cura te ipsum.* In parabolam factus est, quia sedentes in porta increpabat. **Psalm. 68. Matth. 24.** In exitu enim non otiosi, sed exerciti esse debemus. Ideoque scriptum est. *Videte ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbatho*: hoc est, non in otio, sed in negotio. Ergo pigri sedebāt Iudæi, quia stare non poterant: qui veræ Hierusalem atria nesciebant. **Psal. 121. Psal. 126.** Si enim scirent illam Hierusalem, requisiuissent. Isti ergo fatigati in porta sedebant. Nec solum dixit, *sedebant*; sed etiam, *oderant* Dominum in portis redarguentem. **F** **Amos 5.** In porta enim erat, qui subiturus erat sui corporis passionem, per quā migraret è terris, rediret ad cœlum. In porta erat cum diceret: **Ioan 12.** *Ambulate dum lucem habetis.* Quid est ergo: **Psal 68. Rom. 10.** *Factus sum illis in parabolam*, nisi quia *finis legis est Christus*, & mors eius soluit ænigmata prophetarum: eaque quæ ante Iudæis erant incognita cum propheterentur, postea manifestata sunt Dominicæ passionis effectu? **Matth 15. Ephes 3. Ioan. 12.** Factus est illis in parabolam, quia quasi vilem se præbuit, ingerens se illis, ne refugiens eorum seditiones, & perducens eos ad tempus beneplaciti sibi, vt moreretur pro omnibus hominibus, quo illius sanguine genus hominum mundaretur. Similiter in parabola scriptum est. **Deut. 25.** *Non alligabis os boui trituranti.* Soluit hanc parabolam Apostolus, dicens: **1. Cor. 9.** *Numquid de bobus cura est Deo? An propter nos vtique dicit? Nam propter nos scripta sunt. Qui est qui arat, nisi qui in spe arat, vt in iudicio Domini metat?* **1. Cor 10. 1. Cor. 9. 1. Cor. 3.** Et ideo quasi boni agricolæ, vbi per spem inarata fuerit terra nostra continentia corporali, non carnalia, sed spiritalia seminemus: quoniam de carnalibus corruptela colligitur, spiritalibus vita æterna adquiritur. **G** Typus igitur & figura nobis sint gesta maiorum. Typus lex scripta in cordibus nostris, vt nobis in ea quædam futurorum figura, non veritas sit. Lex ergo quasi figura sit nobis: Euangelium quasi lumen & signaculum veritatis. In parabola ergo Dominus ostendit se **Luc 8.** Iudæis, sed non intellexerunt parabolam, quia medicum non receperunt qui curaret animas laborantium, & omni ægritudine & inæqualitate incommoditatis absolueret. Factus est etiam in parabolam, quia carnem suscepit, quam crucifixerunt Iudæi, non intelligentes parabolam spiritalem. **Act. 4. Matth. 27.** Eousque enim intellexerunt, vt cum auctorem vitæ crucifigerent, & suspensum in cruce cernerent carnem Domini salutarem, mouerent caput. Nam si intellexissent, vtique non insultassent, sed ingemuissent. Et tamen ipsa commotio capitis illis in parabolam cessit, vt non hoc significaret quod illi sentiebant, sed quod mysteria declarabant. Illi enim secundum vulgi vsum insultantes Domino mouebant caput suum, sicut qui iustis insultare desiderant, si forte eos viderint in hoc sæculo fatigari, mouent caput. **H** Quæ commotio capitis geminum intellectum habet. **Ibidem. Marc. 15.** Reprehensibiles enim videntur secundum scripturæ auctoritatem qui mouent caput, cum dicat & Matthæus: *Qui transibant, blasphemabant Dominum Iesum mouentes capita sua* & Marcus: **Psal. 79.** *Qui præteribant.* Transeuntes autem quod reprehensibiles æstimentur, docet hic ipse Propheta, qui dicit de vinea Sabaoth: *Et vindemiant eam omnes transeuntes viam.* Denique & qui sequitur versus, hoc signat. **Ibidem.** *Deuastauit eam aper de silua, & singularis ferus depastus est eam.* **Psalm. 128 Psal. 133.** Et in posterioribus ait. *Et non dixerunt transeuntes viam: Benedictio Domini super vos.* eo quod qui transit, & non stat in atriis Domini, non dat benedictionem. **Matth 27. 1. Cor. 12.** Ita ergo Iudæi mouebant caput super Dominum Iesum, vt præteriret, quia firmum solidumque fidei vestigium habere non poterāt. Mouebant autem caput suum, quorum caput Christus esse debuerat, quem non debuit dimouere & deturbare perfidia Iudæorum. Sed quia non passi sunt membra se esse Christi, ideo caput eorū non fuit Christus. Nō erat eis

A lex caput eorum, quia expoliabantur & lege à populo na-
tionum. Non fuit his caput verbum Dei: quia amiserant
prophetas, & Apostolos non habebant. Hoc de reprehē-
E thes. 2. sibili commotione capitis dictum sit. Est tamen & lauda-
bilis capitis commotio: reprehensibilis Iudæis, laudabilis
populi nationum. Quid est enim caput, nisi in quo sen-
sus sunt? *Oculi enim sapientis in capite eius*: quos moueri opor-
tet oculos, id est, mentis tuæ sensus, ne aliquo torpore pi-
grescant. Moue ergo prudentiam tuam, moue sapiētiam;
moue cogitationes tuas cęlestium collatione sermonum,
& propheticorum disputatione verborum, ita vt non
preces in testamento Dei, sed fides firma sit. Sunt enim
hæretici qui mouent sensus suos, vt perfidiam tamen
1 Cor. 11. non fidem excitent: Sed iam expressius de ipsa capitis cō-
Rom. 7. motione quæ in similitudinem populis est posita, dicen-
dum est. Quis est caput populorum, nisi Christus? *Caput e-
nim mulieris vir, caput viri Christus.* Sed & lex caput intelligi-
bilis mulieris. Denique sub lege tanquam sub viro est po-
B pulus Iudæorum, quia lex νόμος dicitur Græce: & ideo sy-
1 Cor. 7. nagoga νόμῳ quasi masculo copulata est: sed legi corpora-
Rom. 7. li, non spiritali: hoc est, ritui legis Iudaico, cuius vinculis
alligata est, legitimi nesciens sacramenta coniugij. Si autē
mortua fuerit lex, hoc est, legis interpretatio corporalis,
tunc plebs quasi mortuo coniuge priore legitime nubet
Deut. 25. secundo viro, qui ex mortuis resurrexit. Est etiam caput
Galat. 3. mulieris huius Euangelium. Vnde quidam mystice inter-
pretati sunt, mortificato ritu Iudaico, tanquam fratri de-
functi Euagelio mulierem eam nubere ex lege voluerunt,
quia lex annuntiauerit Euangelium. Ideo prior lex vir,
postea secundi viri nuptiæ, hoc est, Euangelij sacramenta
sunt. Duo enim quasi coniugia, duo sunt testamenta. V-
Rom. 9. num coniugium vetus est testamentum, quod morte viri
Deut. 25. prioris solutum est. Et ideo mulier illa cui lex mortua est,
recte in secundum coniugium conuenit, hoc est, testamē-
tum nouum. Sic duobus fratribus vna cōiungitur, cui su-
Rom. 7. periora peccata moriuntur, meliora postea sacramenta
renouantur. Hoc nobis Apostolus euidenter exposuit, di-
C cens. *Quoniam quæ sub viro est mulier, viuente viro ligata est* legi:
Ephes. 5. hoc est, viri sui legi, vt ei debeat castitatem. *Si autem mortuus
fuerit vir, soluta est à lege viri*: id est, vt cui velit nubat dum-
modo mortuo viro nubat: *quia viuo viro*, inquit, *adultera vo-
cabitur, si iūcta fuerit alteri viro*. Si aūt mortuus fuerit vir eius,
liberata est à lege viri, ita vt non sit adultera si fuerit cum
Rom. 7. alio viro. Hoc autem sacramentum ad Christum & Eccle-
siam pertinere, etiam alibi demonstrauit, dicens. *Hoc ma-
gnum est sacramentum: ego autem dico in Christo & in Ecclesia.*
Hic quoque non prætermisit, dicens: *Itaque fratres mei, &
vos mortificati estis legi per corpus Christi, vt sitis alterius, qui ex
mortuis resurrexit.* Quomodo mortificatus es legi, ni-
si vt tibi legis vmbra moriatur cum accedis ad sacramenta
cœlestia? Nec enim aliter debes accedere ad Euange-
lium, nisi solutus interpretationis corporalis impedi-
Coloss. 1. mentis. Alioquin adulterium est, veris falsa miscere. Pudi-
citia autem spiritalis, si anima tua exuta omnibus impedi-
dimentis deuiæ cognitionis, sine ruga accedat ad Dei ver-
bum. Ergo sicut Ecclesiæ caput Christus, ita & synagogę
1 Cor. 9. caput lex; hoc est, iis qui sub lege sunt: propter quos *Aposto-
D lus fecit se esse sub lege*, cum sub lege non esset, *vt eos qui sub lege
sunt lucrifaceret.* Et iterum doctor gentium factus est quasi
Ibidem. esset ipse sine lege, *cum sine lege Dei non esset, vt eos qui erant
sine lege, acquireret Christo.* Pulchre autem ait *quod sine lege
Dei non esset, & in lege Christi maneret.* Lex autem synagogæ
caput non à principio, quia Christus erat caput veteris
synagogæ, quam Moyses fundauit & condidit. Quod au-
Heb. 11. tem verbo Domini fundata sit, audi dicentem: *Fide Moy-
ses grandis factus negauit se esse Pharaonis regis nepotem.* Maluit
enim afflictis compari, quam temporibus delectari:
maioresque diuitias æstimauit, & prætulit thesauris Ægy-
pti, improperium Christi. Aspiciebat enim mercedem
repromissionum Dei, quæ est resurrectionis gratia. Sed
vbi propter perfidiam Iudæorum mortuum est infideli-
bus Dei verbum, & excidit pectoribus Iudæorum, legis
spiritalis intellectus occubuit, & nupsit synagoga ritui
corporali, obseruationique perfidiæ. Sed non fuit illa so-
brietas spiritalium nuptiarum, sed adulterium castitatis.

Ideo synagoga libera esse non potuit, quæ male nupserat, E
& non crediderat resurrectionem Christi futuram. Vnde
bene ei nupsit Ecclesia, cui secundum sacram dispensatio-
nem secundum carnem mortuus est Christus, vt illa Iu- Rom. 7.
dæa anima quæ ante fuerat ligata peccato, per mortem
Christi absolueretur vinculo delictorum. *Non nubit* er-
go *mulier alteri viro, nisi mortuus fuerit vir suus*: hoc est, nisi à
vinculo legitimi amoris fuerit absoluta. *Si autem mortuus* Dan. 13.
vir eius fuerit, liberata est. Sane tenenebatur ex lege vt fratri
proprij coniugis copularetur, si semen nullum maritus
ei reliquisset. Quod vinculum magis nectebat interpreta-
tio litteræ, quam gratia spiritalis. Denique habebat in vo- Ibidem.
luntate frater defuncti, vt si nollet non acciperet fratris
vxorem ad semen defuncti resuscitandum. Vnde calcea-
mentum suum soluere iubebatur, vt esset à nexu copulæ
eius exutus, quam à sui gratia ostendisset alienam. Sic e- Ruth. 4.
nim scriptum est. Quia *soluebat vir calceamentum suum, & da-
bat proximo suo, dicens. Accipe, & acquire tu tibi propinquitatem
meam: & hoc erit in testimonium in Israel, & soluebat calcea-* F
mentum suum. Dicebant etiam adstantes: *Det tibi Domi-* Ibidem.
*nus vxorem quæ intret in domum tuam sicut Rachel & sicut Lia,
quæ ædificauerunt vtraque domum Israel, & fecerunt virtutem in
Ephrata.* Ad hoc ex litteræ interpretatione Iudæum liga-
bat. Cæterum figura erat quod Christus venturus esset in Psal. 21.
terras, qui semen defuncti populi resuscitaret merito fra- Rom. 9.
tris, quia dictum est. *Narrabo nomen tuum fratribus meis: &
quorum patres, & ex quibus Christus secundum carnem.* Vel qui Matth. 27.
Euangelium defunctæ legis reparationem operaretur in
posteris, vt semen quod lex non reliquerat, Euangelium
resuscitaret. Non mirum ergo si caput suum praua inter-
pretatione mouerunt, vt ipsi à se deturbarent sapientiam,
suæ salutis auctorem: aut certe mouendo caput suum
causa fieret commotionis capitis non paucis, sed popu-
lis. Commotio hæc capitis facta est quandoquidem *in om-* Psal. 18.
nem terram exiuit sonus eorum, vt fieret omnis terra Domi- Psal. 95.
ni, & regnum Domini esset in nationibus. Vnde & in po- Psal. 98.
sterioribus dicit. *Dominus regnauit, irascantur populi: qui sedes
super Cherubim moueatur terra.* Quod pulchre Aquila inter- G
pretatus est, vt ἀνάκλασμα diceret, hoc est *transmutationem*,
quæ de loco ad locum, de Iudæa ad populos nationum.
Quod ex ea lectione quæ in Euangelio est, liquido pote-
rit manifestari, quemadmodum lex mota sit, dicente scri-
ptura: *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. Omnia* Matth. 23.
*ergo quæ dicunt vobis, seruate & facite: secundum opera eorum no-
lite facere. Quæ enim dicunt, non faciunt. Alligant autem onera
grauia, & imponunt super humeros hominum, ipsi autem digito
suo nolunt ea mouere. Omnia autem faciunt, vt videantur ab ho-
minibus.* Quid est, *Sederunt Scribæ*, nisi quia littera scribitur?
vnde & γραμματεῖς Græce dicuntur Scribæ, litteræ se- 2 Cor. 3.
quentes interpretationem, non spiritus intellectum. *Litte-
ra autem occidit.* Litteram ergo occidentem sequentes, &
ipsa appellatione resonantes Scribæ. Pharisæi autem sunt,
hoc est, *qui à veritatis vnitate diuisi sunt.* Phares enim *diuisio* di-
citur. Diuidunt autem Pharisæi hoc genere, vt verba legis Rom. 7.
resonent, vt in ipsa meditentur, spiritalis autem mysteria
legis & sacramenta non videant. Nam si lex spiritalis est,
vtique præcepta legis sunt spiritalia, & opera eius spirita-
lia sunt. Docentes ergo quæ Moyses scripsit, onera grauia H
ligant corporalibus legis. Grauia sunt enim quæ contra-
ria iugo Christi sunt: & per doctrinam suam deuiam gra- Matth. 11.
uia onera imponunt auribus audientium, quæ ipsi ne tan-
tum quidem volunt mouere, vt à corporalibus legis ad
spiritalia scripturæ verba commoueant. Sic enim intelli- Matth 23.
gendum, quia *digito suo nolunt mouere illa*, hoc est, nec exi-
guo puncto atque momento transferunt se ad intelligen-
tiam spiritalem. Hinc est & illud quod scriptum est. *Quod* Luc. 11.
si in digito Dei ego eijcio dæmonia. Quid sit digitus, interpreta- Matth. 12.
tur ipsa scriptura quæ dicit in alio libro Euangelij. *Quod si* Ioan. 4.
in spiritu Dei ego eijcio dæmonia. Digitus ergo Dei, spiritus Dei
est. Deus enim spiritus est, & nihil habet in sua substantia
corporale, sed totus est spiritus. In spiritu ergo Dei eiicit
dæmonium, qui in digito Dei eiicit. Vnde & sanctus Da- Psalm. 8.
uid ait. *Quoniam videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum*: hoc Psal. 32.
est, spiritus tui opera sunt cœli, sicut & scriptum est. *Verbo
Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.*

A Genes. 1.

Vt ergo concludamus disputationem, scribæ & Pharisæi nihil ad interiorem hominem referunt, qui vt ipse ad imaginem Dei & similitudinem factus est, ita in iis quæ cogitat, & quæ meditatur, debet magis quæ spiritalia sunt, quam quæ carnalia cogitare. Totum ergo ad illum exteriorem, ad illum terrenum hominem referre cōtendunt:

Matth. 6.

& ideo omnia eorum talia sunt, *vt videantur ab hominibus*, non vt placeant patri *qui in abscondito videt*. Timent enim sua opera reuelare. Hæc est ergo commotio capitis quæ facta est in populis: vel, sicut Aquila & Symmachus dixerunt, *in gentibus*. Omnes enim gentes mouerūt caput suū, vt legem spiritaliter interpretarentur. Nemo secundum literam legis se putet esse saluandum : quia littera legis

Galat. 3.

maledictum habet, spiritus benedictionem affert. Nemo ex operibus legis iustificari potest : quia sub maledicto

Ephes. 2.

sunt omnes, qui sub littera sunt. Fugiant ergo omnes maledictum legis, & confugiant ad benedictionis gratiam: vt benedictionem habeant in cœlestibus in Christo Iesu, qui

B

mortuus est pro nobis vt fides transiret ad gentes: qui etsi vir fuit ante synagogæ, nec ipsam deseruit, & nos redemit. Illā enim nō deseruit, vt reliquię saluæ fierēt: nos redemit eligendo populos nationum. Hæc ergo electio gentium salus Iudæis. Reliquię enim non per opera sua, sed per ele-

Rom. 11. Ibidem.

ctionem gratiæ saluæ factæ sunt. Gratia est ergo Christi, quæ & nos redemit, & reliquias viuificauit. Commotio autem capitis facta est in gentibus : sed ex hac commotione non mediocris mutationis gratiam Iudæi pertulerunt, quorum reliquiæ saluæ factæ sunt. Sequitur

Tota die verecundia mea contra me est, & confusio vultus mei operuit me.

Psal. 43. sup.

Quid est quod interdum ex persona vnius, interdum ex persona plurimorum Psalmus hic dicitur? Nam à principio à pluribus cœpit, vt est, *Deus auribus nostris audiuimus*: & cætera quæ sequuntur. Deinde ait. *Tu es ipse rex meus, & Deus meus.* Iterum. *In te inimicos nostros ventilabimus.* Et postea: *Non enim in arcu meo sperabo.* & : *In Deo laudabimur tota die.* &: [*Tota verecundia mea contra me est.*] Quid sibi vult ista

C

mutatio, quæ frequenter in Psalmis reperitur, sicut & in centesimo octaoo Psalmo ait. *Deus laudem meam ne*

Psal. 108.

tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est? Hoc

Ibidem.

de vno, sequitur de pluribus. *Loquuti sunt aduersum me lingua dolosa : & odium pro dilectione mea.* Deinde de vno: *Constitue super eum peccatorem.* Quod videtur in eo Psalmo aliud ad populum Iodæorum referri, aliud ad Iudam proditorem. Quando pluraliter dicta, ad populum: quando singulariter, ad Iudam. Hic quoque possumus dicere, quando pluraliter dicta, ad sanctos, quando singulariter, ad Dominum nostrum Iesum Christum referri: qui æstimari potest & ꝓ pluribus in Propheta locutus, & ipse pro se, & ideo dixerit: *Verecundia mea contra me est.*] qoæ dicitur ἐντροπή. ἐντροπὴ autem est quando verecundiam vult quis incutere alicui vt inflectat propositum suum, sicut est:

Matth. 27.

Descendat nunc de cruce, & credimus ei, confidit in Deo: liberet nunc eum. Pulchre autem ait, *Tota die:*] quia incarnatio Domini

D

nostri Iesu Christi lucem attulit mundo. Dies itaque incarnationis est, de quo idem dicit Dominus. *Ambulate dum*

Ioan 12. Ioan 8.

lucem habetis. & : *Abraham diem meum vidit.* Ergo hæc verecondia habet in se confusionem. Vnde & Symmachus: *Tota die* (inquit) *confusio mea contra me est.*] Quæ autem confusio Christi, nisi crux, quod nudus pependit in ea? Et be-

Matth. 27.

ne, *tota die:*] quia ex quo affixus est cruci, *vsque in horam nonam tenebræ factæ sunt*: & post horam nonam lux refulsit vsqoe in vesperum. Hic dies ex tribus primus. Potest tamen & chorus sanctorum pluraliter de se & singulariter loqui. Chorus enim quasi singularem personam habet, sed ounerus plurimorum est; sicut illud est. *Populus hic labiis me*

Esaia 29.

honorat, cor autem eorum longe est à me. Quæ autem est confusio quæ operuit Dominum Iesum, cum cohfusionem peccata faciant? Ipsa sunt enim quæ operiunt peccatorem.

1. Petr. 2. Eccl. 4.

Hic autem peccatum non fecit. Sed quemadmodum est confusio adducens peccatum, ita est confusio quæ peccatum abolet : vt confusio crucis Domini nostri Iesu Christi, per quam peccata mundantur. Est etiam omnis confusio bona, quam pro Christi nomine subeas, & admodum gloriosa, si verbi gratia in persecutione lex sit vt verberetur Christianus, vt dignitatem amittat, vt careat priuilegio, vt in vincula ducatur. Hæc vtique confusio etsi priuilegium non habet, habet gloriam piæ confessionis. Est autem & Christi confusio, sicut ipse ait. *Qui me confusus*

Luc. 9.

fuerit coram hominibus, confundam & ego eum coram patre meo qui in cœlis est. Bona ergo confusio. Plerisque tamen huiusmodi confusio Christi amara est, hoc est, non credentibus, iucunda credentibus. Siue erdo velis confusionem Christi intelligere crucem eius, quæ Iudæis videbatur esse confusio, qui insultabant ei, quasi erubesceret Christus in eo opere in quo publicam operabatur

1. Cor. 1. Matth. 27.

salutem : siue etiam hanc confusionem, quæ ingeri videbatur.

A voce exprobrantis & obloquentis, à facie inimici & persequentis.

E

Erubescebat Dominus sic lapsum esse electum populum suum, & confundebat eos apud patrem, quorum finis aduenerat. Præsens enim erat filio pater, à quo numquam

Ioan. 8. Matth. 23.

potest filius separari. Et ideo pater audiebat dicentem Iudæis. *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.* Sunt autem qui etiam io confusione sua gloriantur, sicut illi de quibus

Philip. 3. Heb. 12. Eccl. 4.

dicit Apostolus, quia *gloria eorum in confusione ipsorum*: quibus contraria est gloria Christi, qui crucem suscepit, nec confusionem refugit. Quam nos quoque minime timere debemus, nec formidine aut fastidio declinare, ne peccatum supra nos addocat, quæ potest adducere gratiam vitæ. Est enim & confusionis gloria: vt si in multos gentiles incidas vel philosophos, & illi tibi obiiciant crucem Christi, & verbo respondere non possis, nec salutaria quisquam audiat verba referentem, est confusio, *sed à voce exprobrantis & obloquentis, à facie inimici & persequentis.*] Et

Prou. 26. Psalm. 37.

ideo *noli respondere insipienti ad insipientiam eius.* Esto *sicut homo mutus & tacens, & quasi non audiens verba insultantium*

G

& obloquentium : non quo respondere nequeas, sed quo respondere non debeas. *Omni enim rei tempus. Tempus*

Eccles. 3.

tacendi, & tempus loquendi. Tacendum est, quando paratum non inueois auditorem : loqoendum est, quando

Esaia 50.

Dominus linguam eruditionis indolget, vt sermo tuus operetur in affectibus audientium. Quomodo aotem te audiat, qui ideo tibi obloquitur, eo quod salubrem tuum nolit audire sermonem ? Aut quomodo tibi acquiescat, qui persecutor est, & velit te sibi vendicare? Aut, vt Aquila dixit, vel Symmachus, *vt vlciscatur & puniat in te quod Christi hæreditas ad gentes videatur esse transfusa?* Longe itaque ista

Act. 13. Eccl. 4.

confusio à confusione & opprobrio peccatoris. Istius enim conscientia illuminatur, qui oblitus non est Dei sui; illorum confunditur, quorum ingeniom caligat atque perturbat recordatio delictorum. Et ideo bene sibi conscij dicunt:

Hæc omnia venerunt super nos, & obliti non sumus te, & inique non egimus in testamento tuo:

H

Et non recessit retro cor nostrum : & declinasti semitas nostras de via tua.

Quoniam humiliasti nos in loco afflictationis, cooperuit nos vmbra mortis.

Quoniam humiliasti nos in loco afflictationis.] Videtur versiculus hic vltimus non concordare superioribus. Nam quomodo declinarunt ij quibus diuinitatis nulla obrepsit obliuio, nec alicuius iniquitatis conscientia, nec vlla desi-

1. Petr. 4.

dia ? Sed si consideres quia *iustus vix saluus fit*, intelligis profecto & ipsius nonnumquam titubare vestigia, & auctorem declinationis eorum Deum videri : quia ipse qnoque patitur iustos sæpe tentari, quo magis probentur tentationibus eruditi. Quis est autem tam fortis, vt

1. Petr. 2.

nequaquam in tentatione moueatur, nisi Dominus adiutor ei adsistat? Denique conturbatus est & ipse propheta Dauid, quia *dixit in sua abundantia, Non mouebor in æternum.*

A [Psal. 43.] Aut quis est ille quem locus afflictationis, & terræ corruptela non moueat, quum diuina sententia neminem exceperit qui sit ab exercitio & à fatigatione terræ huius immunis, cui dictum est. [Genes. 3.] *Maledicta terra in omnibus operibus tuis: spinas tibi & tribulos germinabit?* Denique ipse Paulus dominicæ vas electionis [Act. 9.]; à maledictione veteris sententiæ absolutus Domini Iesu passione, tamen captiuum se duci in legem peccati vehementissime deplorauit; nec quemquam nisi Christum à quo liberaretur inuenit, cum [Rom. 7. Ibidem.] eum lex sui corporis & vmbra mortis vrgeret. Diximus sensum: sed expressius qui locus sit afflictationis, considerare nos conuenit. Vtrum hic mundus, *qui in maligno positus est*, an vero caro nostra, in qua anima nostra humiliatur, dum in istius carnis descendit societatem: an aduersa quibus exercemur in hoc corpore constituti, in quo ingemiscimus grauati, quo nolumus spoliari, sed superuestiri. [1. Ioan. 5. 2. Cor. 5.] Grauis enim labor est dum expectamus vt absorbeatur morale hoc à vita, quo nos expoliare debemus. Minore enim labore expoliatur, quam absorbetur. B Et vide ne ea diuersitas sit expoliantis se & expectantis vt absorbeatur à vita. Expoliat gratia, absorbet pœnitentia. Expoliat sublimitas mentis, absorbet diligentia. Quomodo autem dubites quod afflictationis hic locus sit, quando corpus est [Rom. 7. Psalm. 118.] mortis, in quo operit nos etiam vmbra mortis? Et ideo ad lucernam illam semper debemus intendere, quæ est verbum Dei, vt sciamus quemadmodum nostri animi semitas dirigamus, vt vestigia mentis internę, vt lux animorum soluat tenebras corporales. Pulchre autem Aquilæ interpretatio quemadmodum intelligere debeamus locum afflictationis, expressit dicendo: *Quomodo humiliasti nos in loco Syrenum,*] vt non caro in vitio sit siue natura, sed ea quę carnem [Esa. 13. Hier. 50. Mich. 1.] corruptibilem esse fecerunt. Denique Syrenes, quarum secundo & tertio mentionem fecit scriptura diuina, quasdam fuisse puellas Gentilis tradit historia, quæ vocis propriæ suauitate, canendi illecebris, audiendique studio illectos nauigantes ad litus admouere nauigia prouocabāt: eosque (cum gratiam vocis sequerentur) scopuloso in [Homerus lib. 12. Odyss.] loco naufragium facere solitos vetustas posteris tradidit. C Earum autem interpretatio hæc est, *voluptas vocis, & quædam adulatio.* Ita ergo sæculi voluptas nos quadam carnali adulatione delectat, vt decipiat. Vt ergo illic non litus in vitio erat, sed canora dulcedo, quæ faciebat asperitatem littoris non caueri: ita non caro in vitio, sed [Iacob. 1. Eccles. 43.] ea quibus caro ista sollicitatur & fluctuat. Denique mare, si tempestas desit, quietum est: si procella sæuiat, periculosum. Et septuaginta virorum videtur cum his sententia conuenire, cum dicunt quia scriptum est: *Quoniam humiliasti nos.*] Cuius interpretationis testimonia de scripturis sunt nobis accersenda diuinis. Ait enim Deutero[Deut. 21.]nomium: *Si exieris in pugnam aduersus inimicos tuos, & tradiderit tibi eos Dominus Deus tuus in manus tuas, & depredatus fueris spolia eorum, & videris in ea depradatione mulierem bonam specie, & cohabitaueris cum ea.* & infra: [Ibidem.] *Si nolueris eam postea, dimittes eam liberam, quia humiliasti eam.* Vides ergo quoniam non natura sui eam, sed is qui ei integritatem [Rom. 7. Deut. 22.] pudoris eripuit, humiliasse perhibetur. Humilitas ergo operis est, per quod caro ista, peccati corpus effecta est, & locus afflictationis. Iterum alibi: *Si puella* D *virgo desponsata fuerit viro, & inueniens eam homo in ciuitate, dormierit cum ea, educentur ambo ad portam ciuitatis suæ, & lapidabuntur, & morientur: iuuencula, quia non clamauit in ciuitate, nec inuocauit hominem qui subueniret: & vir, quia humiliauit mulierem proximi sui.* Et hic eadem est huius causa sermonis, vt à corruptore humiliata dicatur. Tertium quoque habes de hac re testimonium, & plura, si quæras. [Ibidem.] tamen de eodem libro audi: *Si quis inuenerit virginem quæ non fuerit desponsata, & vim faciens ei dormierit cum ea, & inuentum fuerit, dabit homo qui dormiuit cum ea, patri iuuenculæ quinquaginta denarios, & erit vxor eius, quia humiliauit eam, nec poterit dimittere eam per omne tempus, propter quod humiliauit eam.* Ipse sermo repetitus est, vt intelligas quia non conditio carnis videatur nos humiliare, sed culpa. Nec tamen negare possumus quod multis humilietur & caro, loco ipso, illecebris ipsis, fragilitate quoque qua patuit errori. Licet enim non à mediocri aduersario serpente decepta sit Eua; habebat tamen non mediocrem gratiam, E antequam peccatum irreperet. in conspectu erat Dei A[Gen. 3.]dam, in paradiso vigebat, cælesti gratia refulgebat, loquebatur cum Deo. Numquid eum humiliatum ante legisti, nisi posteaquam præuaricatio eum humiliauit sua? Cuius vitij hæreditatem ad nos vsque transmisit, vt in hoc corpore constituti nolimus peregrinari de corpore, & adesse Deo. Et ideo humiliamus animam nostram quæ se ad Deũ [2. Cor. 5. Sap. 9.] gestit attollere, sed corruptibile hoc corpus grauat animã, terrenaq; habitacula præponderant, vt mens deuota Deo frequenter inclinetur ad sæculum, nec se subiicere Deo possit: quoniam subiectionem sui sapiẽtia carnis ignorat, quæ nostrum inuoluit affectum. Dicentes hæc de nobis, quid de carne Domini nostri Iesu Christi dicemus? Qui [Philip. 2.] vtique suscepit carnis istius veritatem: & ideo *semetipsum humiliauit vsque ad mortem, mortem autem crucis.* Diligenter attende, & considera singula. Vide quia volens suscepit [Rom. 8. Rom. 3.] hanc formam corporis nostri, & tuæ obsequia seruitutis, *in similitudinem hominum factus*, non in similitudinem carnis, sed in similitudinem hominum peccatorum. Omnis F enim homo sub peccato. Ideo *& specie inuentus vt homo*, vt scriptum est de eo. [Philip. 2. Hier. 17.] *Et homo est, quis cognoscet eum?* Homo secundum carnem, sed vltra hominem secundum operationem. *Vt homo*, inquit, *humiliauit semetipsum*: quia ad eos Deus venit qui humiliati fuerant, liberandos. Ipse se [Philip. 2.] ergo humiliauit propter nos. Non ergo corpus illius corpus mortis: siquidem corpus est vitæ. Nec caro illius, vmbra mortis: siquidem fulgor est gloriæ. nec in eo locus afflictationis: siquidem in illo corpore omnibus gratia consolationis. Humiliauit se, vt disceres quid sit humi[Hebr. 2.]litas. Denique audi dicentem: *Discite à me quia mitis sum, & humilis corde.* Ille se humiliauit, vt tu exaltareris. [Matth. 11. Luc. 14.] *Qui enim se humiliat, exaltabitur.* Sed non omnes qui humiliantur, exaltabuntur. Multos enim crimen humiliat ad ruinam. Humiliatus est autem Dominus vsque ad mortem, vt de [Psalm. 9.] portis mortis exaltaretur. Ecce, vide gratiam Christi, vide beneficia eius. Posteaquam Christus aduenit, hæc caro quæ erat vmbra mortis, cœpit per gratiam Domini G refulgere, & habere lumen proprium: vnde & dictum [Matth. 6.] est. *Lucerna corporis tui est oculus tuus.* Sed vide de quo oculo [Ibidem.] dicat: non de exteriore, sed de Interiore. *Si oculus*, inquit, *tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit.* Interior vtique est oculus, qui totum hominis corpus illuminat. Interior est etiam oculus, qui aufert toti corpori cæcitatem; quia scriptum est. [Ibidem.] *Si autem nequam fuerit oculus tuus, totum corpus tuum tenebrosum erit.* Vides iam in vno homine vnde tenebræ nascantur, vnde lumen oriatur. Ipse ergo tibi es caligo, vel lumen. Caligo, iniquitatis est, tenebræ peccatorum; lumen innocentiæ. Ipse tibi ergo es vel iniuriæ auctor, vel gratiæ. Operatio diuina nihil errat. Lumen in teipso est, quia innocens infantia tua est. Pura mens hominis ante adolescentiæ lubricum, & iuuentutis errorem. Tu tibi ergo tenebras fecisti esse quod lumen est. Denique idem oculus, hoc est, sensus hominis, tenebrosus est in peccatore, splendidus in innocente. Nec illud prætereamus quod Symmachus ait: [Gen. 3. Psal. 84.] *Afflixisti nos in loco deserto.* Ideo affligimur, quia interdum destituimur protectione cælesti. & regio i- H sta sub maledicto est, vel in lubrico sęculari. Necdum quoque benedixerat terram suam Dominus noster Iesus Christus: & ideo laborabant, nec ad lumen pietatis eius oculorum spiritalium intendebatur obtutus. Deinde quia voluptas & delectatio mundi frequenter irrepit. [Homerus in 12. Odyss.] Vnde non vinculis hominis illius ligare nos atque vincire debemus, nec cera aures claudere, sed auertere aurem quotiescumque aliena à fide, & contraria vel aduersa vtilitati nostræ aliquis existimat obloquenda, ne in eo sermone operiat [Luc. 11.] nos vmbra mortis. & si quid tale profertur, nos tamen Dei verbum debemus inserere, quod mentis nostræ oculos fulgore disputationis illuminet. Sequitur.

Si obliti sumus nomen Dei nostri, & si expandimus manus nostras ad Deum alienum.

Nonne Deus requiret ista? ipse enim nouit occulta cordis.

A *Quia propter te morte afficimur tota die: æstimati sumus vt oues occisionis.*

Quid est quod ait: *Nonne Deus requiret ista?*] Quasi si non requirat, ignoret? Et sic requiret Deus obliuionem tuam quæ irrepsit, vt auferat eius omne vestigium. Vnde & Aquila dixit, *Inuestigabit ista:*] Symmachus, *Inueniet ista.*] Nam vtique qui nouit cordis occulta, quomodo quærit; cui etiam ea quæ sunt interiora, manifesta sunt? [Act. 1. Rom. 2.] Siquidem apud Deum conscientia vniuscuiusque se prodit, & cogitatio hominis apud eum se aut condemnat, aut purgat. Denique Aquila *visiones cordis* dixit, eo quod videat cor nostrum, & omnis nostri cogitatio cordis in promptu sit apud Deum, atque ei cogitationum nostrarum imago resplendeat. Bene illud ait Aquila, *In te morte afficimur:*] quoniam in Christo mori, arduum est, & gloriosum: & in ipso moritur, qui pro eius nomine sacra passione est coronatus. [Hebr. 4. Act. 10.] Sed quid miraris quod requirentem Deum occulta cordis, versiculus iste declaret, cum alibi Deum scrutatorem B legeris cordis? Quid etiam miraris si verbis nostris maiestas diuinæ substantiæ explicari non possit, cum ait Apostolus: *Nolite ante tempus quid iudicare, donec veniat Dominus, qui illuminabit occulta tenebrarum, & manifestabit consilia cordium: & tunc laus erit vnicuique à Deo?* [Hier. 17. 1. Cor. 4.] Tenebras cordis sæpe loco criminis legimus, immo prope vbique. [Rom. 2.] Vide ergo ne ista sint occulta tenebrarum, quæ sunt cordis occulta: ideoque tenebrarum nomen acceperint, quod ea ab aliis non deprehendantur, sed lateant. Et ideo Dominus in die iudicij *illuminaturus* asserit *occulta tenebrarum*: quia cor vniuscuiusque manifestabitur, quod ante occultum erat: [Matth. 10.] soli tamen Christo cognitum, qui sciens iudicij sui gratiam, ait. *Nihil est occultum, quod non manifestabitur.* Sunt enim multa quæ propter verecundiam premimus, & vt impleamus cæleste mandatum, tacito apud nos tenemus affectu, [Matth. 6.] ne videamur in iis quæ nostra sunt gloriari, & eorum fructum vulgando incipiamus amittere. Sunt autem occulta sapientiæ, quæ raptus in paradiso Apostolus Paulus audiuit: & quia non licebat ea homini loqui, apud se tegebat: non quia vsum eorum aut gratiam aliis inuideret, sed quia C non licebat homini loqui, forte etiam homini audire non proderat: quę tunc illuminabit Dominus, cum illuminandorum secretorum tempus aduenerit. [2. Cor. 12. 1. Cor. 4.] Vide ne etiam in Euangelio distantiam aliquam reperias, vbi dixit. *Nihil occultum, quod non manifestabitur: neque opertum, quod non reuelabitur.* [Matth. 10.] Illud tamen adstipulatur ad superiorem interpretationem, vt vtramque de bonis esse credamus, quia scriptum est. *Cognoscit Dominus qui sunt ipsius.* [2. Tim. 2.] Suos ergo cognoscit, & eos cognoscit qui cognoscunt Deum: ignorat autem eos qui ignorant Deum. *Qui enim ignorat, ignorabitur.* Dominus ergo quæ bona sunt recognoscit: ea quæ sunt plena cognitionis diuinæ, ea quæ sunt occulta sapientiæ, nouit Dominus. [1. Cor. 14. Psal. 50.] Aduersatur autem ea quæ sunt plena iniquitatis atque peccati. Denique si istorum personam consideres, quos nulla diuini cultus obliuio separauit, vt alieno Deo expanderent suas manus, atque aperire suas animas noluerunt, intelliges quod in occultis suis non flagitia aliqua erant, sed ea quæ essent innocentiæ continebant: quandoquidem morte afficiebantur D pro Dei cultu, totaque die versabantur in morte, sicut versabatur & Paulus, qui ait. *Quotidie morior per vestram gloriam.* [1. Cor. 15. 2. Cor. 11.] Et vere quotidie Paulus moriebatur secundum carnem, *in ieiuniis, in naufragiis, in diuersis periculis, in miseriis* constitutus: sed non totus moriebatur. [2. Cor. 4.] Moriebatur homo eius exterior, sed renouabatur interior: & ideo non deficiebat cum tot periculis vrgeretur: quia etsi exterior homo eius corrumpebatur, interior renouabatur de die in diem: quia diem sibi vniuscuiusque fides & gratia operationis illuminat. [Ibidem.] Vnde nec Paulus Apostolus noctem sciebat: quia qui renouatur, semper in luce est. [1. Thess. 5.] An tibi non videtur in luce, qui Christi in se continet charitatem? Et ideo innouationis securus dura non refugit: nec eum persecutio vlla, aut fames, aut gladius potest à Christo Domino separare, quē vincula diuinæ charitatis adstringunt. [Rom. 8. Iacob. 1.] Interim tamen in bonis etiam operibus mens humana turbatur, & tentationibus quatitur. Verum & hoc iustorum est, vt cum se

E tentari viderint, adiumentum deposcant, sicut Apostoli in Euangelio cum Christus dormiret in naui, tempestatem fluctuum formidantes excitauerunt Dominum Iesum, vt ab his formidinem propulsaret. [Matth. 8.] Nonne tibi videntur tunc sancti Apostoli istos dixisse versiculos:

Exurge, quare obdormis Domine? exurge & ne repellas nos vsque in finem.

Certe etsi littera distare videatur, cum supradictis tamen Euangelij verbis concordat sententia. Neque vero vel in corpore constitutus ita dormiebat Dominus noster Iesus Christus, vt ignoraret tempestatem maris, & exorta procella ventorum cognitionem eius per altitudinem soporis excederet. Dormiebat corpore, sed virtute vigilabat. [Cant. 5. Matth. 8.] Et dispositio illa fuit vt ascenderet in nauem Dei filius, Dei verbum: ascenderent etiam simul discipuli sui: quos remissos & negligentes esse non passus, quasi de Domini præsentia & fauore securos, somno corporis sese cō- F posuit. Ergo illa specie somni, dormire se mondo huic, Apostolis verbum Dei demonstrabat. Vigilabat tamen eius potestas & prouidentia, quæ excitauit tempestatem in mari, vt nauis propemodum insurgentibus fluctibus operiretur: qua discipuli tempestate turbari, vtrum salubri [Ibidem.] consilij prouisione fulcirent, an vero remedium exciperent cognosceretur. Sed illis, quibus Iesus non dormiebat, vigilabat fides: & ideo *surgentes excitauerunt Dominum Iesum, dicentes: Domine, salua nos, perimus.* [Ibidem. Iona 1.] Vide etiam si illud discrepat ab Euangelio quod de Iona legimus; qui dormiebat in ventre nauis, & stertebat: in quo sacræ passionis figura præcessit. Sic enim Ionas dormiebat in naui, & stertebat securus, quasi non metuens deprehendi: ita Dominus noster Iesus Christus, qui figuram illam sacramento suæ mortis impleuit, tempore Euangelij in naui dormiuit. [Matt 12. Iona 2.] Et *sicut ille tribus diebus & tribus noctibus fuit in ventre ceti: ita filius hominis tribus diebus & tribus noctibus fuit in corde terræ,* in sui corporis passione. [Matth. 12.] Qui vbi se excitauit à morte, & somnū sui corporis relaxauit, vt pro salute resurgeret vniuersorum, discipulos visitauit. Hic est ergo verus Ionas, qui obtulit animam suam in redemptionem pro nobis. [Ioan. 10. 1. Tim. 2.] Propterea ergo sublatus est & missus in mare, vt exciperetur & deG uoraretur à ceto, quo intra aluum ceti positus eius interiora vacuaret. De quo ceto hoc dictum sit, audi Iob dicentem. *Qui habet*, inquit, *magnum cetum captiuum reddere.* [Iob 3.] Quis iste est? Vtique cognoscis, cum legis quod Dominus noster Iesus Christus *captiuam duxerit captiuitatem.* [Ephes. 4. Psal. 67.] Deuicto enim aduersario & inimico, nos quia captiui eramus, cœpimus libertatem possidere per Christum. Denique ipsa oratio sancti Ionæ docet Dominicæ passionis esse mysteria, cum dixit. *Clamaui*, inquit, *ad Dominum meum in tribulatione mea, & audiuit me de ventre inferni.* [Iona 2. Ephes. 4. 1. Petr. 3.] Vides quia inferni ventrem dixit, non ceti? Dominus autem non in cetum, sed in infernum descendit: vt illi qui in infernis erant, à perpetuis vinculis soluerentur. Denique plerique etiam resurrexerunt. [Matth. 27. Iona 2.] Quæ autem flumina circumdederunt Ionam, aut de qua abysso dixit Ionas: *Abyssus circumdedit me nouissima, mersit caput meum in fissuras montium, descendi in terram, cuius sera sunt continentes æternales?* Vtique hoc ad personam H Ionæ non quadrat nec conuenit. Filius autem Dei descendit in fissuras montium, quando descendit in tumulum. Ipsum enim *Ioseph* (sicut Euangelium docet) *posuit in monumento suo nouo, quod exciderat in petra, & aduoluit saxum magnū ad ostium monumenti.* [Mat. 27.] Denique & in alio libro. *Posuit*, inquit, *eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat.* Quis autem est qui cum voce laudis & confessionis Domino sacrificauit, nisi princeps omnium sacerdotum, qui & vota pro omnibus vouit, & reddidit? [Ioan. 19.] Solus enim effectus sui habuit potestatem. Sicut enim Ionas missus est in mare, & quieuit mare à commotione sua: ita Dominus noster Iesus Christus venit in hunc mundum, vt mundum lucrificaret, & *sanguine suo omnia pacificaret, siue terrena, siue cælestia.* [Iona 2. Coloss. 1.] Aduentu igitur suo redemit vniuersos homines, & prouocauit ad Dei cultum operibus suis, cum mortuos resuscitaret, sanaret infirmos, timorem Dei humanis infundens affectibus. Ipse est qui sacrificauit Domino sacri- [Psalm. 4.]

ficium

A ficium salutare pro nobis, & dignas conuersionis nostræ hostias Deo obtulit. Ipse est enim qui dormiuit, & euigilauit. Cauendum est ergo, ne obdormiat peccatoribus. Obdormire enim videtur iis quibus non resurrexit, & quos in finem repellit. (1. Cor. 5. Rom. 8.) Quis autem est qui repellitur, nisi qui peregrinatur à Domino, quia non peregrinatur à corpore? Quomodo enim possunt Deo placere qui in carne sunt? Et ideo non in carne simus, sed spiritu adhæreamus Domino Iesu, qui se in octogesimo & octauo Psalmo (Psalm. 88.) repulsum dicit pro nobis: *Tu vero repulisti pro nihilo, distulisti Christum tuum, auertisti testamentum serui tui.* (Psal. 48.) Itaque repulsus pro nobis *factus est in opprobrium vicinis suis.* Ille enim suscepit opprobrium crucis, (Rom. 9. Gal. 3.) vt nos gloriam suæ resurrectionis indueret. Repulsus videtur quasi mortuus, & perfusus confusione quasi crucifixus: sed benedictus est in æternum, qui maledictionem sustulit, & benedictionis gratiam comparauit. Sequitur:

Quare faciem tuam auertis?

B Auertere à nobis Deum faciem suam putamus, quando sumus in aliquibus afflictionibus constituti, vt tenebræ nostro offundantur aspectui, quibus impediti fulgorem veritatis oculis nostris haurire nequeamus. Etenim si in nostrum Deus intendat ingenium, & nostram mentem visitare dignetur; certe scimus quod nulla res nobis caliginem possit obducere. Nam si vultus hominis cæteris membrorum partibus plus refulget: & quemcumque intuemur, vel incognitum agnoscimus, vel cognitum recognoscimus, quem aspectus noster latere non patitur: quanto magis Dei vultus quem spectat illuminat? De quo vt cætera eius sunt, ita & hoc præclarum sancti apostoli, qui vere interpres est Christi, vt apertiore eum sensu & sermone nostris infunderet mentibus, vnde ait: (2. Cor. 4.) *Quoniam Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Christi Iesu.* Vbi igitur in nobis reluceat Christus, audiuimus. (Luc. 11. 2. Cor. 3.) Est enim fulgor æternus animorum: quem ideo pater misit in terras, vt in eius illuminati vultu, æterna & cælestia spectare possimus, C qui ante terrena caligine tenebamur inclusi. Quid de Christi loquar? cum etiam Petrus Apostolus dixerit ad illum claudum ex vtero matris suæ, *Respice in nos*, qui respexit in Petrum, & fidei illuminatus est gratia. (Act. 3.) Neque enim accepisset remedium sanitatis, nisi fideliter credidisset. (Luc. 19.) Vnde cum tanta gloria esset in Apostolis, audiens transire Dominum Iesum *Zacchæus, ascendit in arborem, quia et genus & pusillus præ turba eum videre non poterat.* Vidit Christum, & lumen inuenit. Vidit eum: & qui ante aliena rapiebat, sua contulit. Merito ergo dicunt isti: *Quare faciem tuam auertis?*] Aut fortasse propterea dicitur, quia desiderantibus Christi moram faciebat aduentus. (Heb. 1.) Ipse enim est vultus patris, *qui est imago & gloria Dei.* Certe si non adincarnationis eius hoc accipimus sacramentum, recte etiam illud vsurpant sancti dicentes: (Psal. 4.) *Quare faciem tuam auertis?*] hoc est: Et si auertis faciem tuam à nobis, tamen *signatum est in nobis lumen vultus tui Domine.* Tenemus illud in cordibus nostris, & in intimo splendet affectu. Neque enim quisquam potest subsistere, si tu auertas faciem tuam. (Psalm. 103.) D *Omnia enim à te expectant, vt tu des illis cibum in tempore. Dante te his, colligent: aperiente te manum tuam, vniuersa implebuntur bonitate: auertente autem te faciem, turbabuntur. Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. Emittes spiritum tuum, & creabuntur: & renouabis faciem terræ.* Agnoscis quæ sit esca quam Deus hominibus subministrat? Ipse est cibus quem secundum voluntatem patris vnigenitus filius eius Dominus noster epulatur, sicut ipse ait. (Ioan. 4.) *Meus cibus est vt faciam voluntatem patris mei qui in cælis est.* Hic cibus nobis est salutaris, & omnia Dei sunt salutaria. Audis quædam Dei membra, cognosce virtutes. Manus quippe eius, plenitudo bonitatis est: facies eius, illuminatio mentis est. Et ideo semper ab eo omnia bona speremus, in ipsum vota nostra & omnia studia dirigamus: nec desperemus, etsi corporaliter eum videre non possumus. Neque enim desperauit Moyses, cui dictum est. (Exod. 33.) *Non poteris videre faciem meam, non enim videbit faciem meam homo, & viuet.* Et addidit Dominus. E (Ibidem.) *Ecce locus apud me, stabis in petra: & cum transierit gloria mea, ponam te in cauernam petræ, & operiam te manu mea donec transeam: & tollam manum meam, & videbis posteriora mea: faciem autem meam videre non poteris.* Non ergo videtur ab homine facies Dei. Est tamen locus in quo fide se monstret homini Deus. Est hic locus apud Deum: & ideo si steterimus in petra, id est, in carnis istius conscientia, & fidei firmitate, etsi plenitudinem eius videre non possumus, tamen quantum possumus quasi reliquias eius luminis hauriemus. (1. Cor. 13.) Neque enim Moyses totam diuinitatis eius plenitudinem vidit, quæ habitat in Christo corporaliter, sed vidit posteriora Christi: vidit splendorem eius vt homo, vidit eius gloriam passionis, per quam regnum nobis cæleste reserauit. (Coloss. 2.) Aquila autem: *Quare faciem tuam abscondis?*] posuit. sed etiam cæteri, quod videtur conuenire cum Moysi dictis, qui ait: (Exod. 33.) *Demonstra te mihi.* quasi diceret: Noli vultum tuum mihi abscondere, sed magis demonstra videre cupienti. Et addidit.

F

Obliuisceris inopiam nostram & tribulationem nostram.

Quoniam humiliata est in puluere anima nostra: adhæsit in terra venter noster.

Exurge Domine, adiuua nos, & redime nos propter nomen tuum.

Obliuisceris inopiam nostram.] De qua inopia dicit sanctus Propheta quod in obliuionem venerit Dei? Aut quæ est ista inopia, quam excidisse Domino conqueritur? Non otiosa ista est inopia, nisi forte ea quæ protectorem Deum & remuneratorem habere consuerit. Si enim est inopia, cui patet regnum cælorum, recte isti inopiam suam diuinis excidisse sensibus arbitrantur, qui animam suam humiliatam in puluere deplorabant, & ventrem suum in terra hærere dicebant. Qui autem in terra hærent, videntur diuina protectione priuari. (Matth. 5.) Quæ sit ergo ista inopia, audi: *Beati pauperes spiritu: ipsorum enim est regnum cælorum.* (Psalm. 40.) Si ergo beata paupertas est, cui patet cælum, terrenas istas diuitias negligamus, G corporalem redundantiam declinemus. (Act. 4.) Sequamur vestigia Apostolorum, ante quorum pedes vnusquisque quod habebat pecuniæ ex suorum agrorum pretio conferebat, vt pauperibus dispensaretur. Istam igitur inopiam euangelicam hi sancti viri multo ante exercere cœperunt, & ideo dicebant: *Obliuisceris inopiam nostram.*] Tale est hoc, quale istud apostolicum: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te.* (Matth. 19.) Bona ergo paupertas, quæ à pietate procedit, & virtutum exercitatione suscipitur. Nec solum inopiam, sed etiam tribulationem suam in obliuionem Deo venisse deplorant. Bonæ sunt & tribulationes quæ sunt propriæ iustorum: quæ non pro meritis suis, sed pro pietate eas sustinent: in quibus iustus non atteritur, sed dilatatur: sicut sanctus Propheta declarat, dicens: (Psalm. 4.) *In tribulatione dilatasti mihi.* Et ipse Dominus Iesus ait: (Psalm. 117.) *In tribulatione inuocaui Dominum, & exaudiuit me in latitudinem.* (Act. 9.) Dilatauit sancto Apostolo Paulo, quando ei oculorum lumen eripuit. Ita enim confessus est Christum, quem negabat antea. Ideo vas electionis esse promeruit. H Denique vt scias quia dilatauit Paulo Dominus Iesus, audi ipsum Apostolum dicentem: (2. Cor. 6.) *Os nostrum patet ad vos ô Corinthij: cor nostrum dilatatum est.* Aperi ergo os, confitere Christum, quia plenitudo est, vbi plenitudo, ibi etiam latitudo. Et quasi bonus magister, qui discipulos habere optaret æquales, nos quoque hortatus est vt dilataremur, dicens: (Ibidem.) *Dilatamini & vos.* Cum autem Deus alicui in tribulatione dilatat, tunc fiet *latitudo cordis sicut arena maris innumerabilis.* (Gen. 22.) Quæ sit ista latitudo, audi dicentem sanctum Salomonem: (Sap. 7.) *Optaui, & datus est mihi sensus: & inuocaui, & venit in me spiritus sapientiæ.* Vt enim acciperet sapientiam à Deo, non diuitias, non nobilitatem, non potestatem, sed sapientiam postulauit, & in illa omnia quæ etiam non postulauit, inuenit. (3. Reg. 4.) Vnde scriptura dicit, quia *talis erat latitudo cordis eius sicut arena maris innumerabilis.* Vnde hanc percipias latitudinem, ait de seipso cognoscens: *In latitudine cordis tui describe eam.*

A Prou. 3. Prou. 1.

Et ideo qui habet sapientiam, non in occulto tenet eam, non ad momentum, sed canat eam in exitu: vbique quod sentit, cum auctoritate prædicet. Symmachus autem pro tribulatione *afflictionem* posuit. Siue tamen afflictatio sit, siue tribulatio, opus est vt nos maneam' in Domino, nec ab eodem recedamus: quoniam præsule Domino & assistente nobis omne certamen fortiter possumus sustinere. Si autem Dominum negligamus, & longe nos faciamus à Domino, facimus nobis aduersarium fortiorem. (Philip. 4.)

S. AMBROSII IN PSALMVM XLIV. enarrationis finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS IN PSALMVM DAVID XLV. Enarratio.

B

Titulus Psalmi Dauid XLV.

In finem, filiis Core pro occultis, Psalmus Dauid.

TITVLVS Psalmi huius ita inscribitur: *In finem: filiis Core pro occultis, Psalmus Dauid.*] Quid est, *pro occultis*?] Occultorum habuisse se cognitionem per reuelationem Domini Iesu, in quinquagesimo quoque Psalmo sanctus Propheta commemorat, dicens: *incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.* Quæ autem illa sint occulta, in Euangelio sancto docemur, dicente Dei filio, quod *mysteria sapientiæ abscondita sint sapientibus, & paruulis reuelata.* Hæc sunt illa, ni fallor, *quæ oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparauit Dominus diligentibus eum.* Ergo in occulto cordis nostri occulta sapientiæ recondamus, non temere aliquibus diuulgemus, nisi sacramentorum consortibus, quos Dominus vocauit ad gratiam suam, qui se in abscondito vult rogari, quoniam solus est qui abscondita & occulta cognoscat. Denique ipse Dominus ad percipiendam legem solum Moysen, non absque Iesu tamen, in montem voluit ascendere. In Euangelio quoque Petro, Ioanni, & Iacobo solis ex omni numero discipulorum resurrectionis suæ gloriam reuelauit. Ita occultum suum voluit esse mysterium: & admonebat frequenter, ne cui facile quæ viderant annuntiarent, ne offendiculum quisquam subiret infirmior, qui vim sacramentorum fluctuanti ingenio haurire non posset. Denique ipse Petrus nesciebat quid diceret, qui *tria tabernacula* Domino & seruulis credederet esse facienda. Deinde fulgorem gloriæ Domini transfigurantis se sustinere non potuit: sed in terram cecidit, ceciderunt & filij tonitrui Iacobus & Ioannes, & nubes operuit eos: nec potuerunt surgere, nisi postquam Iesus venit & tetigit eos, & iussit vt surgerent, & formidinem sequestrarent. Introierunt ergo in nubem, vt abdita & occulta cognoscerent: atque ibi audierunt vocem Dei dicentis: *Hic est filius meus dilectus, in quo complacui: ipsum audite.* Quid est, *Hic est filius meus dilectus?* Hoc est, noli errare Simon, vt seruulis filium Dei conferendum putes. Hic est filius meus. Non Moyses filius, non Elias filius; quamuis alter aperuerit mare, alter clauserit cælum. In verbo enim Domini vterque naturam vicit elementi: sed illi ministerium præbuerunt, hic est qui solidauit aquas, cælum siccitate clausit, & quando voluit, in imbres resoluit. Vbi testimonium resurrectionis adsciscitur, adstipulantur ministeria seruulorum. Vbi gloria Domini resurgentis ostenditur, seruulis splendor absconditur. Namque ipsos stellarum globos sol exortus obducit, & omnia earum lumina mundano sub sole vanescunt. Quomodo ergo sub æterno sole iustitiæ, atque illo fulgore diuino videri poterant stellæ carnales? Vbi ergo sunt illa lumina quę nostris ante oculis quodam miraculo refulgebant? Tenebræ sunt vniuersa, comparatione lucis æternæ. Alij ministerijs suis Deo placere festinant: hic solus est verum lumen & æternum, in quo pater complacet, vel in quo beneplacitum est mihi, vt meum sit quidquid hic fecit: & quidquid ego feci, filij opus esse iure credatur. Ipsum audite dicentem: *Ego & pater vnum sumus.* Non dixit, *Ego & Moyses vnum sumus.* Non dixit sibi & Elię vllum diuinæ glorię esse consortium. Quid tria tabernacula præparas? Non in terris habet iste tabernaculum, sed in cælo. Audierunt Apostoli, & ceciderunt pauore turbati. Venit Dominus, & leuauit eos, & iussit ne cui dicerent quod vidissent. Huic ergo tua occulta serua-to, cui Dauid sua occulta mandabat, dicens: *Ab occultis meis munda me Domine.* Munda enim debent esse receptacula, in quibus sunt pietatis occulta mysteria. Et ideo tibi dicitur: *Bibe aquam de vasis tuis, & de puteorum tuorum fontibus: & in plateis supereffluant aquæ tuæ,* vt irriguo fonte munderis. Ideo tibi dicitur: *Vino torcularia tua redundent.* Ideo tibi dicitur: *In tribulatione inuocasti me, & liberaui te, & exaudiui te in abscondito tempestatis: probaui te in aqua contradictionis.* Est enim quædam in tribulationibus interna peccatorum sæua tempestas, quando sunt *foris pugnæ intus timores.* Est aqua contradictionis, quando velut quodam maritimi salis æstu fluctuant nostræ cogitationes, nec vlla in profundo mentium definitionis stabilitate placidantur. Tunc tempestas in abscondito, tunc aqua contradictionis, quæ solo potest Christi sermone sedari, quo peccata nobis nostra dimittit, secundum quod ipse dignatus est dicere: *iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.* Loquere Domine Iesu, verbum tuum medicina est, verbum tuum lumen est, verbum tuum nostræ colluuionis ablutio est, verbum tuum fons est. Tu loqueris, & culpa lauatur. Et quia *de abscondito tempestatis & de aqua contradictionis* dulcius est sermo, omnia nobis factum est Dei verbum. *Caro factum est*, vt carnem seruaret. Aqua factum est, vt aquam contradictionis sua gratia temperaret, & amaritudinem impietatis auferret. Ideoque scriptum est: *Aqua alta verbum in corde viri.* Alibi verbum, alibi iterum consilium. Ibi enim bonum consilium, vbi bonum est Dei verbum. Et ideo tibi lex dicit: *Attende tibi ne fiat tibi verbum malum in corde tuo*; & dicat Iesus: *Quid cogitatis mala in cordibus vestris?* Misit enim Deus verbum suum vt sanaret hominem, non vt perderet. Hoc verbum medicina est, non pœna. Hoc verbum in corde tuo & in ore sit tuo. Hoc verbum sit in occultis, vbi diabolus insidiatur: intret verbũ, exeat diabolus. Nam si irrepserit diabolus, Christus recedit: quomodo recessit à Iuda postquam se diabolus in cor eius immersit. Et tu ergo dic: *Ab occultis meis munda me Domine:* ne diabolus *insidietur in occultis, sicut leo in cubili suo.* Quod si Christo occulta pie fideliterque seruaueris, insidiandi diabolo locus esse non poterit. Ideoque in Psalmo nono Dauid de occultis scribens Domini sacramentis, quod est conuersio peccatorum, vocatio gentium, Dei regnum, præparatio cordis, iudicium pauperum, refectio inopum, ante de occultis pectoris sui atque secretis exterminandum aduersarium dicit: *ne sedeat in occultis interficere cupiens innocentem.* Ideoque tibi dicitur: *Intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito.* Illò tua descendat oratio, vbi eam audiat qui scrutatur abscondita: ibi tuam patientiam deprehendat, vel regendæ iniuriæ, vel iactantiæ declinandæ. Occultat enim sapiens iniuriam suam. Ibi est latibulum sapientiæ. *Posuit enim tenebras latibulum suum. Quærent me mali, & non inuenient.* Ideo Abraham puteum fodit, vt aquam qui quæreret, inueniret. Ideo puteum fodit Isaac. Ideo *Dominus Iesus sedebat ad puteum, erat autem ibi fons Iacob.* Sedebat ad puteum, vt quæreres. Fons ibi est, vbi Christus est. Fons est, vt aquæ supereffluant requirentibus: quo & vniuersa carnis vel flagitia diluantur, vel restinguantur incendia. Hæc ergo est *altitudo sapientiæ & scientiæ Dei*, vt mali eam non inueniant, boni quærant, atque in eius adquirendæ studio & meditatione versentur. Vis scire quam verum sit? Audi sapientiæ ipsius verba: *Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pulsate, &*

Marginal notes, left column: Psal. 50. Matth. 11. C Matt. 6. 1 Cor. 2. Psal. 43. Exod. 24. Mat. 17. Ibidem. Marc. 3. D Matth. 17. Exod 14. 3 Reg. 17. Malac. 4.

Marginal notes, right column: E Matth. 19. Ioan. 10. Matth. 17. Psal. 18. Prouerb. 5. F Prou. 5. Psalm. 80. 2 Cor. 7. Num. 20. Psal. 80. Ioan. 15. Psalm. 80. Ioan. 1. Ioan. 4. 1 Petr. 18. G Prou. 20. Deut. 15. Matth. 9. Psal. 106. Deut. 30. & Rom. 10. Ioan. 13. Psal. 10. Psal. 9. H Matth. 6. Sap. 9. Prou. 18. Psal. 17. Prou. 2. Gen. 21. Gen. 26. Ioan. 4. Ioan. 7. Rom. 11. Luc. 11. Ioan. 16. Coloss. 4.

sate, & aperietur vobis. Pulsa ergo ianuam, quia Christus est ianua. Pulsa ostium verbi, vt aperiatur tibi ad eloquendum mysterium Christi, & absconditos in Christo sapientiæ possis inuenire thesauros. In ipso nostra sapientia, *in ipso vita nostra abscondita est*: sicut Paulus asseruit, *qui vsque ad tertium raptus est cælum, vt audiret ea quæ homini non licet loqui.* Quanta occultorum est disciplina? Licet scire homini, & non licet loqui. Scire vita est, loqui mors est. Cognoscentes ergo quia finis occultorum, qui Græce *τέλος* dicitur, hic est, atque hæc summa, vt & indigni non apprehendant sapientiæ disciplinam: sed qui desiderium habent (vitæ tamen & fidei meritis suffragantibus) cognitionem diuinorum capere sacramentorum, laboribus & quotidianis exercitationibus desudant, vt intentionis suæ fructum mereantur adipisci: nonum Psalmum & quadragesimumquintum diligentius legamus, vt absconditam in mysterio sapientiam fideli possimus mente comprehendere. Soli enim isti de occultis titulum prætulerunt. Sed iam Psalmum adoriamur.

Psalmus quadragesimus quintus.

DEus noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis.

Quid est, *Deus noster*?] Hoc est, eorum qui in te credimus. Sic & alibi: *Domine refugium factus es nobis. Nobis*, inquit, credentibus, non incredulis: nobis quærentibus, non refugientibus veritatem. Ille enim hoc potest dicere qui in solius Dei præsidio suæ constituit spem salutis. *Nobis ergo refugium factus es: & nostrum refugium & virtus*, qui sumus ex populis nationum. Iudæi te negauerunt, Iudæi non te receperunt: & ideo es conuersus ad gentes, vocasti nos, & refugium factus es nostrum, & virtus es nobis. Vis scire quia de nobis qui sumus ex gentibus, dictum sit? *Crux Domini Iudæis offendiculum, Gentibus stultitia: nobis autem virtus Dei atque sapientia est.* Et infra: *Ex ipso autem vos estis in Christo Iesu, qui factus est sapientia nobis à Deo.* Vtique Paulus non de Iudæis, nec de gentibus dixit, sed de iis qui conuersi ad Dominum Iesum, prædicarent suæ salutis auctorem. Confugisti ergo ad Christum? Non deseras fundamentum, confirmatorem tuum non derelinquas: vt te qui suscepit, ipse tueatur, & mercem suam pius animarum nostrarum negotiator agnoscat. *Adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis.*] Bene *nimis*] ad vtrumque respondit, & vt in tribulationibus quæ nos nimis inuenerunt, & adiutor nimis possit intelligi. Quanto enim maiores tribulationes fuerint, tanto maiora nobis & vehementiora adiumenta sunt necessaria. Et ideo plerumque fit vt in grauioribus, & asperioribus certaminibus coronemur, qui lacrymis & gemitibus & orationibus frequentioribus æternæ opem nobis diuinitatis adsciscimus.

Propterea non timebimus dum turbatur terra, & transferunt montes in cor maris.

Sonuerunt & turbata sunt aquæ eius, conturbati sunt montes in fortitudine eius.

Quo fit vt non timeamus cum terra nostra turbatur, & transferuntur montes: quia *si tu pro nobis, quis contra nos?* Timere non possumus fragilitates istius carnis, quæ timore ac mente frangitur, flammatur cupiditatibus, luxuria mollitur, deliciis eneruatur, vaporatur febribus, dolore vexatur, exanimatur angustiis. Vel cum transferuntur illi montes in cor maris, de quibus dixit Saluator. *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, non solum de ficulnea facietis, sed etiam si monti huic dixeritis, Tollere, & iactare in mare: nihil impossibile erit vobis.* Misit se hic mons in cor Iudæ, & mentem eius graui tempestate turbauit, diuersarum exagitans fluctibus passionum. Sicut enim terrarum fertilitati fœcunda bonis operibus & deuotionis ac fidei fructibus anima comparatur; vt *odor Iacob, sicut odor agri pleni*: ita etiam procellosi maris inquietudini figuratur animus eius qui quietus esse non nouit, & amaris cogitationibus excitat graues fluctus. Denique nec osculo suo Dominus Iesus Iudæ proditoris amaritudinem temperauit. Suscepit osculum proditor, infudit venenum, mortem irrogauit: cuius aculeum quidem Christus obtudit, sed solus proditor non euasit. Et vt euidenter montem huiusmodi nobis manifestaret, alibi quoque cum dæmonium ab homine iussisset exire, Apostolis interrogantibus qua causa illud ipsi eiicere nequiuissent, ait: *Non eiicitur hoc genus nisi in oratione & ieiunio.* Et addidit: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic monti. Transi hinc illo*, manu significans quis ille mons esset quem posset perfecta transferre fides. Perfecta enim fides grano sinapis comparata est, dicente Apostolo: *Et si habeam omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem non habeam, nihil mihi prodest.* Sunt etiam qui ita distinguunt: *Et transferuntur montes*:] vt sequatur: *in cor maris sonuerunt, & turbata sunt aquæ eius: conturbati sunt montes in fortitudine eius.*] Non bonæ aquæ quæ sonant, atque turbantur, & potum præbere non possunt. Meliores sunt quæ pertranseunt, sicut scriptum est: *inter medios montes pertransibunt aquæ, & potabunt omnes bestiæ agri: suscipient onagri in sitim suam.* Denique vbi legio dæmoniorum petiit & accepit potestatem vt introiret in porcos, magno impetu se præcipitauit in mare, & aquæ illæ gregis sui præcipitatione turbatæ sunt. Alibi quoque idem Dauid propheta sic posuit: *Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ, & timuerunt.* Hoc est, bonæ virtutes, quæ verbi cælestis cognitione sunt placidæ, non sonitu & fragore terribiles. De malis autem virtutibus quid dicit? *Et conturbata sunt abyssi, multitudo sonitus aquarum.* Abyssi Deum non vident, & ideo turbationibus semper obnoxiæ sunt. Et exposuit quid essent abyssi: *Multitudo*, inquit, *sonitus aquarum.* Nam & bestia illa antichristus ex abysso ascendit, vt aduersus Eliam atque Enoch, atque Ioannem, qui propter testimonium Domini Iesu terris sunt redditi, prælietur, vt legimus in Ioannis Apocalypsi: cui datum est os loquendi magna, vt aduersus Deum plena furoris conuicia & sacrilegij personaret. *Sonuerunt* ergo *aquæ*, id est, immundi spiritus, cum turbarentur videntes opera Dei, in Domini salutaris aduentu appropinquare sibi iudicium pertimescentes. *Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ* in Domini passione. Vnde & dictum est: *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania?* Et alibi scriptura dicit: *Periit memoria eorum cum strepitu.* Diabolus sonum quærit, Christus silentium. Denique *sicut agnus coram tondente, sic non aperuit os suum.* Et alibi, *Non clamabit, neque contendet, nec quisquam audiet in platea vocem eius, donec eiiciat in victoriam iudicium.* Quæ est ista nisi de serpente victoria? In hac fortitudine filij Dei *conturbati sunt montes*, cum diabolus & ministri eius viderent mortuos resurgentes. Isti sunt montes qui turbantur. Illi montes qui transferuntur in paradisum, quibus dicitur: *Hodie mecum eris in paradiso.* Et alius cui dicitur: *Si eum volo manere donec veniam, quid ad te? tu me sequere.* Et *Enoch qui raptus est ne malitia sæculi mutaretur.*

Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei: sanctificauit tabernaculum suum altissimus: Deus in medio eius, & non commouebitur.

Post Domini passionem quid aliud sequi debuit, nisi quia de corpore Domini flumen exiuit, quando *de latere eius aqua fluxit & sanguis*, quo lætificauit animas vniuersorum, quia illo flumine lauit peccatum totius mundi? Est & fluuius qui de Edem exit, & circuit vniuersam terram, verbum Dei, quo paradisus intelligibilis irrigatur, & omnis anima vocatur ad gratiam Christi, dicente ipso Dei verbo: *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Cui ego dedero aquam, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Ex illo enim vnico Dei verbo quatuor fluuiorum prudentiæ & fortitudinis, temperantiæ quoque & iustitiæ fluenta manarunt. *Alij enim per spiritum datur sermo sapientiæ, alij fides in eodem spiritu, alij gratia curationum in vno spiritu, alij operatio virtutum. Hæc enim operatur omnia vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult.* Hi sunt impetus fluminis, cum se in gratiam ministeriorum operationis atque virtutis

tutis spoutanea diuisione transfundit. His igitur fluminis superni meatibus ciuitas illa in qua Deus inhabitat, irrigatur, & sanctificatur altissimi tabernaculum, omnis anima quæ inhabitatur à Christo, vel corpus illud quod Virgo generauit, de quo Gabriel angelus dixit: *Et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Dei filius.* Bonum tabernaculũ, quod nulla potuerunt obumbrare peccata. Admirabile templum Dei, & aula cælestis, quod solutum corrumpi non potuit, sed intra triduum resurrexit, resuscitatum ab ipso qui mortuus videbatur. Nec mirum, quando Deus in medio ciuitatis eius erat, nec commotus est: siue quia nullius peccati prolapsione commotus est Dei filius, nec alicuius erroris offensione titubauit, aut corporalis illecebræ nutauit impulsu: siue quia non reliquit animam eius Dei gratia, sed inseparabilis in ea mansit, quod ab omni colluuione delicti immaculata durauerit. Vnde & ad patrem Dei filius dixit: *Nec derelinques animam meam in inferno.* Ergo quia suberat ei nec in carne peccare, diuine ait: *Ego in patre, & pater in me.* Et alibi: *Traditus sum, & non egrediebar.* Ab eo vtique non egrediebatur, cui dixit postea: *Exsurrexi, & adhuc tecum sum.* Vbi autem aliquis grauius peccat, commouetur in eo Deus, vt ab eo transeat. Vnde & Adæ peccanti deambulare visus est, & Stephano stare: quia ille in præuaricatione lapsus est, hic in martyrio coronatus. Et in Zachariæ libro ita scriptum est: *Ambulabit in commotione indignationis iræ suæ Dominus.* Simile & in Euangelio dictum est Iudæis: *Ecce derelinquetur vobis domus vestra deserta.* Dereliquit enim Dominus Iudæos, & statim secuta est ruina synagogam. Quod si eam Christus non deseruisset, numquam eam supremum sequutum esset excidium. Aperuimus ergo quod dictum est: *Deus in medio eius non commouebitur.*] Sequitur.

Adiuuabit eam Deus mane diluculo.

Mane diluculo.] Quo significatur quia resurrectio matutina adiumentorum nobis cælestium subsidia confert, quæ noctem repulit, diem refudit, dicente scriptura: *Surge qui dormis, & exurge à mortuis: & illucescet tibi Christus.* Vide autem mysterium. Vespere passus est Christus: ideo & secundum legem ad vesperam agnus occiditur. Mane surrexit. Sic enim scriptum est: *Vna autem sabbatorum venit Maria Magdalene ad monumentum mane, cum adhuc esset obscurum, & vidit lapidem amotum ab ostio.* Ad vesperam mundi occiditur, deficiente iam luce: quia in tenebris erat hic totus mundus, & maioribus fuisset tenebrarum squaloribus inuolutus, nisi Christus nobis è cælo lux æterna venisset, innocentiæ tempora generi refusurus humano. Passus est ergo Dominus Iesus, & sanguine suo nostra peccata deleuit, lux refulsit conscientiæ purioris, & dies resplenduit gratiæ spiritalis. Vnde & Apostolus ait: *Nox præcessit, dies appropinquauit.* Euigilauimus igitur, iam non dormiamus. Vestem lucis induimus, non in amictu tenebrosæ conuersationis atque exuuias reuertamur. Comessationibus atque deliciis, quæ nocturni sunt temporis, valediximus: sobrietatem elegimus, cuius gratia Iacob primatus quos non habebat inuenit. In aliis quoque codicibus inuenitur: *Adiuuabit eam Deus vultu suo.*] Quid hoc quoque significet, ipse Propheta nos docet. Namque ipse in posterioribus dixit: *Ostende faciem tuam, & salui erimus.* Aspectus ergo Dei, salus nostra est: atque in eius vultu nostrum est adiumentum. In quo quanta vis sit, diuina scriptura declarat, quæ non otiose attexuit quod *respexit Deus super munera Abel, super Cain autem non respexit*: & ideo contristatus est Cain, quod sacrificium suum Deo displicuisse cognouit, placuisse germani. Vnde & illud quod hodie in Psalmi responsorio decantatum est, plurimum nostræ conducit assertioni: *Expectans expectaui Dominum, & respexit me.* Quem Dominus respicit, saluat. Denique in Domini passione cum titubaret Petrus sermone, non mente (licet ipse Petri sermo titubantis fidelior sit, quam doctrina multorum) respexit eum Christus, & Petrus fleuit: quo proprium lauit errorem. Ita quem visus est voce denegare lacrymis fatebatur.

Conturbatæ sunt gentes, inclinata sunt regna: dedit vocem suam Altissimus, & mota est terra.

Aduentu Domini saluatoris aduersariæ potestates cum sua legione turbatæ sunt iussæ ab humanis exire corporibus, & precatæ vt mitterentur in porcos. Turbatis nequissimis potestatibus, necesse fuit turbari cultores simulacrorum, inclinari quoque regna peccati. Erat enim graue regnum, quod sibi in graue seruitium subiugauerat omnium animos peccatorum. *Qui enim facit peccatum, seruus est peccati.* Regnum autem peccati mortis est regnum: quod diu toto orbe præualuit. Vnde & Apostolus ait: *Sed regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen, etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ, qui est forma futuri.* Venit veritas, figura cessauit. Venit vita, regnum mortis euanuit. Venit remissio peccatorum, & peccati vincula resoluta sunt. Ante etiam leuiora delicta mortis nexibus stringebantur, post aduentum autem Domini salutaris etiam grauiora flagitia sunt remissa. *Inclinata sunt* ergo *regna spiritualium nequitiarum quæ sunt in cælestibus*, quia cultus simulacrorum & illecebra peccati cœpit imminui euangelicæ prędicatione doctrinæ. Inclinata est perfidia postea quam cœpit fides in nationum regnare pectoribus. Inclinantur regna peccati, cum legitur: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Inclinauit omnia regna perfidiæ voce sua Dominus, dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis: & ego reficiam vos.* Hanc vocem dedit altissimus, & omnes eum secuti sunt populi nationum, dura peccati regna fugientes, & perpetuæ mortis atrocitatem, atque intolerabilem flagitiorum omnium seruitutem, cum polliceretur fessis requiem, captiuis remissionem, seruientibus libertatem, & excusso iugo ferreo Babilonij regis, iugum suum suaue ceruicibus fidelium subrogaret, ne vacua colla gentilium rursus inimicus catenis suæ iniquitatis adstringeret. Christus enim quos alligat, liberat: & quos adstringit, absoluit. Denique qui seruus vocatus à Domino est, libertus est Domini: & qui liber vocatus, seruus Christi est. Ideoque in suis vinculis Paulus gloriatur, dicens: *Paulus vinctus Iesu.* Quod sub aliis contumelia est, sub Christo gloria est. Dedit vocem suam in passione Dominus, & vniuersa elementa tremuerunt, omnis terra cõmota est, vt ritus ille gentium solueretur, fieretque *terra Domini, & plenitudo eius*, vt scriptum est, cessarent auguria perfidiorum, & sacrificium impietatis cognitio fidei & studium deuotionis abolerent. Dat vocem suam Dominus quotidie, & resultat in cordibus singulorum, vt terrenum omne decidat eius qui bene credit affectu, atque omnes interiorum sensus animorum ab errore, à corruptione luxuriæ & dissolutione ad cognitionem cælestium sacramẽtorum, & studium castitatis, à nequitia ad virtutem pia cõfessione moueatur. Motos ergo eos dicit qui in terra sunt; vel quia terra erant omnes homines, in quibus erat terrena corruptio, quia oculos mentium ad sublime gratiæ cælestis eleuare atque attollere nesciebant, nec poterant dicere:

Deus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob.

Deus virtutum nobiscum.] cum quibus non erat nisi prolapsionis incentor, & auctor erroris. Sed posteaquam vox Domini in Euangelio resultauit, audet Propheta dicere: *Deus virtutum nobiscum.*] Bene dicit: *Deus virtutum nobiscum,*] qui credidit quod Virgo in vtero concepit, & peperit. Audemus & nos dicere: *Deus virtutum nobiscum,*] posteaquam Emmanuel, hoc est, Deus cœpit esse nobiscum. Vbi ergo Emmanuel, ibi Deus virtutum nobiscum. *Susceptor noster Deus Iacob.*] Imitemur ergo patriarcham Iacob, odorem eius, virtutem eius, laborem eius. Sicut enim Abrahæ opera facere debemus, vt filij eius appellari iure mereamur: ita etiam exercitia atque certamina sancti Iacobi subire debemus, vt Deus Iacob Deus noster esse credatur. Nam si opera Iacob, vel (quia illum æquare non possumus) studia operis eius ac fidei nõ agnoscat in nobis: quomodo quasi Deus Iacob nos iuuare dignabitur? Dum hęc diceret, ecce per Spiritum sanctum præsens imago ei infusa est futuro-

rum: &

A rum: & videns ex grani perturbatione bellorum pacem toto orbe diffusam in aduentu Domini salutaris, clamat ad vniuersos, dicens:

Venite, & videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram.

Auferens bella vsque ad fines terræ, arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igni.

Venite, & videte.] *Venite*, ad congregationem spectat, *Videte*, ad intentionem, & cognoscendæ studium veritatis. *Videte*, inquit *opera Domini* plena miraculis, in quibus magnarum sunt signa virtutum. Denique τέρατα Græce, prodigia dicuntur Latine. Non ergo quasi prodigialis horroris accipias opera Domini, sed quasi plena admirationis. Præclare posuit *super terram*.] id est in terram. *Auferens bella vsque ad fines terræ, arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igni.*] Et vere antequam Romanum

B diffunderetur imperium, non solum singulatim vrbium reges aduersum se prælhabantur, sed etiam ipsi Romani bellis frequenter ciuilibus atterebantur. Pugnauit Marius aduersus Cinnam, In vtraque parte Romanus fusus est sanguis. Sylla surrexit, & Mario victori rursus ciuilia bella commouit. Lepidus Sertoriusque rebelles se Romano imperio præbuerunt. Cæsar Pompeium est persecutus, & Galliarum furorem excitauit aduersus arma Romana. Deuicto seniore Pompeio, iuniorem in Hispaniarum partibus debellauit. Quid Triumuiros loquar, ex hostibus amicos, ex amicis rursus in hostiles tumultus esse progressos? maria quoque Actiaco bello infecta sanguine Romanorum? Vnde factum est, vt tædio bellorum ciuilium Iulio Augusto Romanum deferretur imperium: & ita prælia intestina sedata sunt. Hoc autem eo profecit, vt recte per totum orbem Apostoli mitterentur, dicente Domino Iesu: *Euntes, docete omnes gentes.* Illis quidem etiam interclusa barbaricis montibus regna patuerunt, vt Thomæ India, Matthæo Persia. Sed tamen

C quo plura obtinent spatia terrarum, in exortu Ecclesiæ potestatem Romani imperij toto orbe diffudit, & dissidentium mentes, terrarumque diuortia donata pace cõ posuit. Didicerunt omnes homines sub vno terrarum imperio viuentes, vnius Dei omnipotentis imperium fideli eloquio confiteri. *Abstulit* ergo *bella vsque ad fines terræ*, quod factum esse non dubium est. Sed vide ne bella infirmitatis abstulerit, quæ sunt in corde titubantium. Qui enim terrena transierit, iam non dicit, *Foris pugnæ intus timores*: sed dicit; *Nostra autem conuersatio in cælis est.* Transi ergo mundum, vt incipias esse supra mundum. περάσαι enim transire est, vel vt dicam expressius, transfretare. Abstulit ergo Dominus bella quæ mouebat nobis nequitia spiritalis: & deuicto diabolo pacem suam nobis reliquit. *Arcum confringit*, de quo ignita aduersarij iacula spargebantur: *& scuta perfidiæ combussit igni*, vt scutum fidei inuiolabile permaneret.

D *Vacate, & videte quia ego sum Dominus.*

Vox Domini post bella sedata. *Vacate*, vt nulla animarum sit occupatio, ne offusio sæcularium perturbationum, internæ oculum mentis obducat. Vacate, inquit, ab erroribus, vacate à perturbationibus, vacate à peccatis: quia *omnis qui peccat, non vidit Deum, nec cognouit eum*: sicut in epistola sua dixit Ioannes Euangelista. Vacate ergo studio cognoscendæ diuinitatis: nolite terrenis operibus occupari. Ideo rex Ægyptiorum augeri iubebat numerum laterum: & cætera onera Iudæorum, ne cognoscerent Deum, & cultui sacro vacarent offensus Moysi & Aaron voce sanctorum, qui dicebant: *Dimitte populum Dei, vt eamus & seruiamus Domino Deo nostro.*

Exaltabor inter gentes, & exaltabor in terra.

Exaltabor inter gentes.] Erat sublimis Dominus in excelsis, id est in Angelis & Archangelis, in Patriarchis & Pro- E pheris, qui de illo sublimia sentiebant, nec eum terrenis imaginibus & simulachris scrupeis conferebant. sed non erat sublimis in populis nationum, qui Deum suum in antris & spelæorum habitaculis requirere videbantur. Denique reprehenditur Magdalena, quæ Christum quasi mortuum flebat, & quasi sepultum quærebat in tumulo. Vnde dicit ad eam Christus, *Maria quid ploras? quem quæris?* numquid eum qui posset auferri? Audiuit vocem, & recognouit eum, & volebat contingere, & ait Dominus: *Noli me tangere*, quem putas mortuum. *Ad patrem vado.* Miraris quod in tumulo non inuenisti, quem cœlestia præstolantur? Aut forte reprehenditur, quia Christum nisi fides perfecta non tangit: sicut hæmorrhoissa plena eum tetigit fide. Vnde ait Dominus, *Tetigit me aliquis: sentio enim de me virtutem exisse.* Quo dicto agnouit in se illa quod exeunte fuerat virtute curata: & statim confessa est sui conscia quod Dominum ipsa tetigisset. Vnde Dominus ait. *Fides tua te saluam fecit. vade in pace.* Exaltatus autem in terra Dominus

F est, secundum quod ipse ait. *Cum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.* Vel quod facta est *voluntas eius sicut in cælo & in terra.* Et repetit, dicens.

Deus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Deus Iacob.

Deus virtutum nobiscum.] Repetit quod supra dixerat. Repetitio autem confirmatio est. Vel quia non solum quando natus ex Virgine est, factus est nobiscum Deus: sed etiam post resurrectionem ipse dixit. *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem mundi.* Cui est honor & gloria, perpetuitas à sæculis, & nunc, & semper, & in omnia sæcula sæculorum. Amen.

S. AMBROSII IN PSALMVM XLV. enarrationis finis.

G

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, IN PSALMVM DAVID XLVII. Enarratio.

Titulus Psalmi XLVII.

Psalmus cantici filiis Chore, secunda sabbati.

PSALMI huius titulus hic est: *Psalmus cantici filiis Chore, secunda sabbathi.*] Boni filij Chore, & Psalmis iam superioribus approbati, eo quod congruis sensibus, & cogitationibus ad virtutũ studia conuenientibus in semetipsis

H pangerent spiritale psalterium, & cognitioni diuinitatis peruigiles speculo mentis intenti, cœlestium mysteriorum digni forent haurire secreta. Et ideo cum Psalmorum ante arcam Domini quotidie canendorum munus & officium recepissent, videntur electi vt Psalmum cantici in secunda sabbati specialiter reciperent concinendum. Etenim quibus recte videbatur esse commissum vt ascensionem Domini ab inferis resurgentis voce sua psallerent, his vtique deferendum fuit vt ipsum resurrectionis diem munere suo ministerioque celebrarêt. Quid est enim *secunda sabbati*, nisi Dominica dies, quæ sabbatum sequebatur? Dies autem sabbati erat dierum ordine posterior, sanctificatione legis anterior. Sed vbi finis legis aduenit, qui est Christus Iesus (*finis enim legis Christus, ad iustitiam omni credenti*) & resurrectione sua octauam sanctificauit, cœpit eadem prima esse, quæ octaua est, & octaua quæ prima, habens ex numeri ordine prærogatiuam, & ex resurrectione Domini sanctitatem. Vnde & in Euange-

A Luc. 6. angelio legimus δευτερόπρωτον sabbatum, quod Latine dicitur *secundo primum*. Vbi enim dominica dies cœpit præcellere qua Dominus resurrexit, sabbatum quod primum erat, secundum haberi cœpit à primo. Prima enim requies cessauit, secunda successit. Heb. 4. Vnde & ad Hebræos scribens Apostolus ait. *Post hæc die.* restat ergo requies populo Dei. Festinemus igitur intrare in illam requiem. Requies ergo vera iam non in operis cessatione, sed in resurrectionis est tempore. Ideoque qui sabbati secundum legem solemnitatem custodiebant, vnam sabbati nuncupabant, quasi vnum esset sabbatum, & non aliud. Nos qui obseruantiam induimus spiritalem, & ad similitudinem & requiem Dei cupimus nostram formare miliciam, atque in illa ciuitate cœlesti nostrum exhibere ministerium, vbi est non exemplar, non vmbra, sed veritas: primam dicimus sabbati, sicut est scriptum. Matth. 28. *Vespere autem sabbati, quæ lucescit in primam sabbati.* Nihil pulchrius, nihil expressius. Ante resurrectionem sabbatum dixit, post resurrectionẽ B primam sabbati nuncupauit. Ioan. 20. Ioannes quoque Euangelista dicit. *Prima sabbati venit mane Maria Magdalene cum adhuc tenebræ essent.* Tenebræ pro tempore, mane pro gratia. Sed isti expressius secundum Euangelium, quasi reciso velamine: Matth. 27. Dauid autem sub lege positus & modulationem tenuit debitæ cantionis, & mysterium non repressit, vt secunda sabbati diem Dominicam declararet: quo Iudæis ordinem numeri putaret esse seruatum, & spiritale sacramentum agnosceret reuelatum. Audiamus igitur quid dicat qui in secunda sabbati Deo psallit.

Psalmus quadragesimus septimus.

MAgnus Dominus & laudabilis nimis, in ciuitate Dei nostri, in loco sancto eius.

Non ergo vbique Deus magnus & laudabilis est? Verum ille quidem vbique magnus & potens est, sed angusta mens non capit magnitudinem diuinæ eius potestatis & C gratiæ. Quantu autem magis appropinquat Deo nostra cognitio, tanto præcellentior eius nobis videtur esse maiestatis. Ioan. 20. Denique Thomas qui ante dicebat: *Nisi videro in manibus eius fixuras clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam?* vbi misit digitum suum, & euidentia resurrectionis cognouit indicia, admirans intra se Dei gratiam: Ibidem. *Dominus*, inquit, *meus, & Deus meus.* Tunc ergo plenissime diuinitatem eius dominationemque confessus est, vbi eum resurrexisse non dubitauit ab inferis. Psalm. 64. Denique *in Sion hymnus Deum decet, & votum exsoluetur in Hierusalem.* Quid igitur mirum si in ciuitate cœlesti, & in illo superno & æthereo loco potentia eius vehementius prædicatur? Addidit.

Dilatans exultationem vniuersa terræ: mons Sion latera Aquilonis, ciuitas regis magni.

Deus in gradibus eius dignoscetur, cum suscipiet eam.

D *Dilatans exultationem vniuersa terræ.*] Recte supra dixit: *Magnus Dominus.* nam vere magnus dicitur, quia istius terræ in qua ante intolerabilium peccatorum germina pullulabant, vbi erat mœror, tristitia & gemitus, exultationem toto orbe diffudit. Esa. 35. Itaque hominum conscientia quæ ante flagitiorum suorum gurgitibus demersa lugebat, Esaia 61. nunc per indulgentiam Christi, & remissionem omnium peccatorum metu absoluta lætatur. Conuenit igitur & si ita intelligamus vt diximus: sed quia in vetustis exemplaribus aliquibus reperimus, εὐρίζῳ ἀγαλλιάματι πάσης τῆς γῆς, id est, *bona radicis exultatione vniuersæ terræ*, sensum quidem eundem aduertimus: quia diuina in nobis Hier. 2. Dei patris dona laudantur, qui dedit nobis exultationem bona radice fundatam, Deum videlicet Iesum, veram & fœcundissimam vitem, de qua sacramenta fluxere cœlestia; in quibus est perpetua & diuturna lætitia, quod his abluatur omne peccatum, & conscientia interna mundetur. Elocutionemque conuenire cognoscimus: quia bene radicata exultatione lætamur, qui exultamus in Christo. E Seculi enim lætitia temporalis est, perpetua autem lætitia eius qui gaudet in Domino. *Mons Sion latera Aquilonis, ciuitas regis magni. Deus in gradibus eius dignoscetur, cum suscipiet eam.*] Quæ sit exultatio vniuersæ terræ, euidenter expressit, quoniam Dominus Iesus Ecclesiam sibi ex peccatoribus congregauit. Itaque qui erant ante *latera Aquilonis*, id est, socij & inhærentes diabolo, cui dicitur: Cantic. 4. *Exurge Aquilo, & veni Auster*: facti sunt Christo fideles. Psalm. 124. Ipsi sunt enim de quibus dicitur: *Qui confidunt in Domino Sicut mons Sion.* Prouer. 27. Facti sunt itaque mons Sion per gratiam Christi, & baptismatis sacramentum. Aquilonis intelligibilis grauis est flatus, qui prius tempestates asperrimas & procellas humanis mouebat affectibus, cœpit suos amittere, qui vexabat alienos. Gentem omnem euerterat Iudæorum, nationes omnes suo reuinctas tenebat imperio, ipsius erant latera, hoc est, aspirabant cum eo. Sicut enim principis latera dicimus stipatores eius & comites, & sicut mulier latus Genes. 2. F est viri, eo quod morigera ei societate iungatur: ita latera erant diaboli qui faciebant ipsius voluntatem. 1. Tim. 2. Ij ergo nũc sunt *mons Sion*, qui Deum speculantur æternum, & ipsi noctibus & diebus intendunt. Psalm. 1. 1. Cor. 15. Vide Paulum cum persequeretur Ecclesiam Dei, latus aquilonis fuisse: vide nunc cum legitur in Ecclesia, montem esse speculatorium, per quẽ Christi gloriam cognoscimus, & videmus. Et quia Græcus montes dixit, hoc est ὄρη. Vide quomodo seruuli Christi montes sint. *Montes in circuitu eius:* Psalm. 124. in quibus est Ecclesia Domini, quæ est *ciuitas regis magni.* Simul quia Dominus secundum cœli tractum in Veneratio passus est, qui erat locus in latere Aquilonis. Ibi autem & mons Sion, ibi Hierusalem quæ in terris. Vide ne id quoque videatur expressum, quia congregatio plebis Dei quæ erat Aquiloni coniuncta per culpam, Ecclesia Christi est facta per gratiã, vt iam non synagoga, sed Christi Ecclesia nuncupetur. Et quia *reliquiæ Iudæorum per electionem gratiæ saluæ factæ sunt*, Rom. 11. in ipsis Deus cognoscitur, in Petro, Paulo, Ioanne, Iacobo, Galat. 2. qui graues & excelsi viri velut fundamenta & culmina G sunt Ecclesiæ. Quasi fundamenta, grauia, quos nulla grauis Prouer. 27. Aquilonis flabra concusserint, sed immobile fidei seruauerint Matth. 7. fundamentum, nec Ecclesia tota nutaret. Præcelsi quasi culmina, qui verticem eius turribus suæ virtutis erexerint. Etenim sicut in operibus suis conditor, & in ædificationibus suis ædificator agnoscitur, vt etiamsi nomẽ non audias, tamen ex operum qualitate artificem deprehendas: (& quid mirum de humanis, cum ipsius creatoris æterni, qui non videtur à nobis, *inuisibilia* tamen *eius per ea quæ facta sunt, intelligamus*?) Rom. 1. ita in excelsis & magnis domibus (quæ domus nos sumus, Hebr. 3. si libertatis & gloriæ fundamentum vsque ad finem firmum tenuerimus) Deus habitator agnoscitur, vt Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Ipse enim verus Deus, qui tales viros præceptorum suorum institutione fundauit. Ergo sicut in illis se Deum demonstrauit æternum; ita, inquit, cum regis magni suscipiet ciuitatem, gradibus eius receptionem suæ cognitionis infundet, *vt fiant docibiles Dei* Ioan. 6. qui mandatum eius & audierint, & putauerint exequendum ne ab illius domus H ædificatæ in petra firmitate degenerent.

Quoniam ecce reges terræ congregati sunt, transierunt in vnum.

Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, cõmoti sunt, tremor apprehendit eos.

Reges terræ congregati sunt.] Boni reges qui sui corporis possunt se præbere rectores, ab ipsa patriarchæ Abrahæ origine & institutione manantes, qui docuit peccatum posse superari. Ideo verus rex, qui flagitiis esse nesciuit obnoxius, in quo culpæ & erroris illecebra regnare non potuit. Vnde & dictum est ad huiusmodi virum à filiis Chet: Genes. 23. *Rex à Deo tu es nobis.* Tales ergo reges terræ, qui carni imperitarent, congregati sunt, vt in vno essent corde, & in vno spiritu; sicut legimus: Act. 4. *Quia multitudo credentium habebat vnam animam, & cor vnum, & non erat in his aliqua separatio.* Ij sunt qui transierunt in vnũ, non tã locũ,

A [Eccles. 19. Luc. 17.] quam in eundem affectum atque propositum. Probato enim dicitur: *Transi, recumbe.* Neque enim mediocris virtutis est, ab improbis ad honesta, à terrenis ad æterna trāsire, & carnalis vitæ consuetudinem commutare, omnēque eius abolere vsum, nouos mores assumere, totumque statum conuersationis veteris detorquere. Meritoq; [Esa. 43.] dicitur ei: *Si transieris per aquam, tecum sum.* Cum transeunte est Deus, non cum desistente. Ij ergo qui intra semetipsos erant ante discordes, vbi in vnum, mente & studio conuenerunt, recepta pace *quæ fecit vtraque vnum, & inimicitias in carne sua medij parietis destructione dissoluit*, admirati sunt vel eum qui in gradibus suis dignoscitur, vel homines ita esse conuersos, [Ephes. 2.] vt qui ante diabolo seruiebant, nunc Domino Iesu iusti pietate seruitij mancipati sint. Et [Rom. 7.] quia reges sui corporis in semetipsis viri non mediocris laboris experti (neque enim facile atque mediocre est animum vincere, resecare cupiditates, edomare carnis lasciuiam, euacuare luxuriam, quæ repugnabat & Paulo, vt B captiuum sub peccati lege constringeret) sicut gratiam in his qui virtute processerant, mirabantur: ita etiam ne quis relaberetur in vitia de superiore virtutum delectus fastigio commonebantur. Procliuis enim & mutabilis in vtrumque est humana conditio, vt quocumque intenderit, eo propendeat & vergat: vel ad studia virtutum, vel ad illecebram delictorum. Et ideo non mediocri quatiebantur affectu, ita vt ex formidine tremor apprehēderet eos, [Prou. 28. Luc. 22.] considerantes illud quod scriptum est: Quia *in locis impiorum ingemiscent iusti*: Denique vide Petrum amarissime flentem quod ei error obrepserit, & virtutem suæ mentis prolapsione corporeæ fragilitatis inflexerit: meritoque à Christo suppresse reprehensum quod ausus sit vsurpare constantiam, nec obnoxiam consideraret naturam. Et hic quidem per gratiam emendauit errorem, sed Iudas mansit in crimine, perseuerauit ingemitu. Iussus erat [Matth. 27. Matth. 10.] cum Apostolorum numero necteretur, sed quia supplantatus à diabolo est, in locis nunc deplorat & ingemit impiorum, quod de gratia sit relapsus ad pœnam. Ergo cadē- [Ioan. 13. 1. Reg. 15.] tibus huiusmodi viris, qualis fuit proditor Iudas, vel Saul C à Domino Deo suo accitus ad regnum, etiam fortes viri [1. Reg. 12.] trepidabant.

Ibi dolores sicut parturientis.

Conferentes deinde viri forte quanto certamine perueniretur ad finem, quantæ contritiones iustorum, quantæ sollicitudines, qualis aduersarius, quanto diuturno labore contentio, quantæ amaritudines propositi terroris, quæ vincula continentiæ, quæ conscientiæ verbera non mediocriter conturbabantur, ne quis tantis vel laboribus vitæ austerioris cederet, vel doloribus. Sunt enim ibi dolores acerbi & graues: id est, in Ecclesia, *in illa ciuitate regis magni sunt dolores sicut parturientis, donec formetur Christus* [Galat. 3.] *in nobis.* Neque enim sine dolore Paulus erat cum videret in Galatis insipientibus doctrinæ suæ tardiorem profe- [Galat. 4.] ctum. Ideoque dicebat: *Filioli mei quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis.* Testificatur & Dominus in D Euangelio graues esse parturientis dolores, cum dicit: [Ioan. 16.] *Mulier cum parturit, tristitiam habet, quia venit dies eius: cum autem pepererit, iam non meminit tristitiæ propter gaudium: quia natus est puer in hoc mundo.* Magnus ergo labor vt aliquis sibi Christum adquirat, ne sine gubernatore quasi nauis [Ibidem.] in sæculi istius salo fluctuet. Denique Apostoli tristes erant cum se Christus ad patrem rediturum esse memoraret, quod absente rectore destituti se putarent. Gaudium [Esaia 26.] Christus est. Ipse est & puer quem parturit qui in vtero suæ mentis accepit spiritum salutis. Qui pepererit, & enutrierit, exultat: qui parturit, quatitur atque compungi- [Exod. 23. Matth. 24.] tur. Bonum est vt & parias, & enutrias eum. *Non coquas agnum in lacte matris suæ*, ne dicatur tibi: *Væ in vtero habentibus & nutrientibus*: Sic enim Christus natus est ex Ma- [Esaia 1. Deu. 32.] ria: vt agnoscas eum, sicut *bos agnouit possessorem suum*: & scias quia ipse te creauit, & maiores tuos ipse possedit. Non eum quasi paruulum nutrias, sed quasi verum atque perfectum Deum ex vtero & perfecto Deo noueris adorandum. Sic eum Magus adorauit, vt non in lacte matris agnum coqueret, sed quasi Deum veneraretur æternum. E Denique vt eum inueniret, cœlum aspiciebat. Non ergo [Matth. 2.] quærebat in terris, quem de cœlo fulgens stella monstrabat. Ideo eum Maria non parturiuit, sed peperit; quia & [Ibidem.] Dominum salutare sciebat ex se esse generandum, sicut ipsa testatur, dicens: *Magnificat anima mea Dominum: & lætatus est spiritus meus in Deo salutari meo.* [Luc. 1.] Ibi ergo *dolores sicut parturientis.* Dolor est vt parturias: dolor est vt enutrias, quem in principio debes habere perfectum. Ideoque plerique grauiter conteruntur, sicut versiculus significat qui sequutus est:

In spiritu vehementi conteres naues Tharsis.

Dum ad fidei perfectionem Dei famuli peruenire desiderant, commacerant corpus suum castigando seuerius, [1. Cor. 9. Esa. 11.] & redigendo in ministerium seruitutis, ne reprobentur qui fuerant iam probati. Hoc autem faciunt *in spiritu valido atque vehementi.* Est enim spiritus consilij atque virtutis, F vt omni abstinentia dissoluant corpus suum, quo omnes eius euacuent voluptates, vt dicatur illis: *Conualescite* [Esaia 35.] *manus remissæ & genua dissoluta.* Cum enim solutus quis fuerit ab ista compage terrena, tunc fortior ad vitam resurgit æternam. Mentior, nisi adstipulatur scriptura, quæ dicit, *Dissolui & cum Christo esse, multo melius.* Qui dissoluitur, [Philip. 1.] incipit esse cum Christo. Et alibi: *Tempus meæ resolutionis instat.* [2. Tim. 4.] Qui ergo meditatus fuerit seipsum dissoluere per abstinentiam, diem passionis suæ timere non poterit. Et bene ait spiritum vehementem, naues dicturus. Naues autem de corporibus dixit, quæ vago diuersarum passionum fluctu mouentur: & cito merguntur, nisi habeant gubernatorem. Vnde & alibi ait: *Qui descendunt mare in* [Psalm. 106.] *nauibus.* Bene autem nauigant, qui in nauibus Christi crucem sicut arborem præferunt, atque inde explorant flabra ventorum, vt corpora sua dirigant ad sancti Spiritus gratiam, in ligno Domini tuti atque securi: nec permittūt naues suas vago fluctu errare per maria, sed ad portum salutis & ad consummationem gratiæ cursus sui directione G contendunt, vt fida statione potiantur, quo dissolutæ cursus suos possint in resurrectione reparare, vbi naufragium timere non possint. Et nos igitur circumspectemus hanc [1. Petr. 2.] gratiam, speculatores eius simus, exploremus eam, vt fiant corpora nostra naues Tharsis. Tunc enim caro ad seruitutem redigitur, cum ad Dei intendimus gratiam: vt id quod amarum ad tempus sit, sicut est ieiunium, non quod dulce & voluptarium, sequamur. Tharsis ergo est speculatorium gratiæ, intelligibilis ciuitas, vt Sion superior. Ad eam festinabat Ionas. De ea dicit scriptura, [Iona 1. 2. Par. 20.] *quia sociatus est Iosaphat Ochoziæ regi, & sic placuit vt facerent naues, & irent in Tharsis.* Sed quia impio se coniunxit, ideo missus est ad eum Propheta, qui diceret ei: *Destruxit Dominus opus tuum, & contritæ sunt naues tuæ, & non potuerunt ire in Tharsis.* Quo significatur [Ibidem.] quod præuaricantium mandatum Dei opera ad consummationem gratiæ peruenire non possint. Ad Salomonem [3. Reg. 10.] autem, vtpote sapientem & pacificum virum, naues de Tharsis cum auro & argento & dentibus eburneis sine H vlla offensione veniebant, & eo ipse mittebat. Habebat [Ibidem.] enim cum rege Hiram lactæ negotiationis spiritale commercium, & mutuæ gratiæ concertantis affectum. Has ergo naues ij qui regali in se auctoritate potiuntur, ad coercendam ferociam corporalem, videntes ex corruptibilibus incorruptas, ex maculosis summa gratiæ luce fulgent, ex dissolutis atque detritis esse renouatas, viuere ex mortuis, ex sepultis resurgere, celebri sermone commemorant.

Sicut audiuimus, ita & vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei nostri: Deus fundauit eā in æternum.

Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio tēpli tui.

Sicut audiuimus,]&c. Audiuimus extra ciuitatē, vidimos [Apoc. 21.]

A in ciuitate, cui Deus est lumen æternum. Fulget enim dies sine sole mundano, luna non quæritur: fundamentum eius non temporale, sed æternum est. *Suscepimus* (inquit) *Deus misericordiam tuam in medio templi tui.*] Sed ad filium Dei dicitur, templum ita intelligimus, secundum quod ipse de corpore suo dixit: *Ioan. 2.* *Soluite templum hoc, & in triduo excitabo illud.* Vere templũ Dei corpus est Christi, in quo est nostrorum purificatio peccatorum. Vere templum Dei caro illa, in qua nullum peccati potuit esse contagium, sed ipsa pro delicto mundi totius fuit sacrificium. Vere templum Dei caro illa in qua Dei imago fulgebat, *Coloss. 2.* & *corporaliter plenitudo diuinitatis habitabat*: quoniam ipse Christus est plenitudo. Ergo ad ipsum dicitur. *Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui.*] Quod quid est, nisi quod ait: *Ioan. 1.* *Medius vestrum stat, quem vos nescitis*? hoc est, in medio vestri est, & non videtur: Si autem ad patrem refertur: quid est, *In medio templi tui,*] nisi quia *2. Cor. 5.* *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi*? In illo ergo templo *suscepimus* (inquit) *misericordiam tuam*:] hoc est B *Ioan. 1.* *verbum quod caro factum est, & habitauit in nobis.* Sicut enim redemptio Christus ita & misericordia. Quæ autem maior misericordia quam quod pro nostris flagitiis se præbuit immolandum, vt sanguine suo mundum lauaret, cuius peccatum nullo alio modo potuisset aboleri? Etenim si de sanctis viris Apostolus dixit: *1. Cor. 3.* *Templum Dei vos estis, & spiritus sanctus habitat in vobis*: *1. Cor. 6.* quanto magis carnem Domini Iesu templum Dei dixerim; qui semper plenus Spiritu sancto legitur, & ipse testificatur, dicens: *Luc. 4.* *Luc. 8.* *Sentio de me virtutem exisse*; quæ virtus omnium vulnera acerba sanabat? Potest & illud intelligi quod dixit suscepisse se cum populo Dei misericordiam in medio templi eius: quoniam ipse Ecclesiam suam fundauit, & propagauit in æternum: quoniam ipse vere cum filio suo vnigenito hanc gratiam plebi suæ contulit, quem ædificatorem etiam demonstrauit dicens: *Esaia 45.* *Hic ædificabit mihi ciuitatem*; quæ diffusa toto orbe terrarum, fecit vt tota terra plena laudis eius esset & nominis. Sicut enim scriptum est: C *Habac. 3.* *Laudis eius plena est terra*: ita scriptum est: *Philip. 2.* *Datum est ei nomen super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu curuetur, cælestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur quod Dominus Iesus in gloria est Dei patris.* Vnde proprie dixit Propheta.

Secundum nomen tuum Deus, ita & laus tua in fines terræ: iustitia plena est dextera tua.

Non mirum est si plenus est iustitiæ Dei, qui est *Coloss. 3.* *dextera Dei.* Idem autem est *virtus Dei, & iustitia Dei*, vt & secundum id quod iustitiæ Dei plenus est, eam iustitiæ plenitudinem in eo esse quam pater habet, noueris: & secundum id quod virtus & iustitia Dei patris & sapientia legitur, nihil in eodiuinæ maiestatis intelligas esse diuersum, sed omnia *Rom. 1.* *1. Cor. 1.* *Heb. 4.* *Ioan. 14.* accepisse à patre filium, & omnis gloriæ paternæ filium splendorem esse cognoscas, & eius characterem substantia qui ita expressit patrem, vt in eo totus sit pater; sicut in patre totus est filius. Et quia vidit in spiritu Propheta laudes Christi terris in omnibus prædicandas: velut epilogo D quendam faciens suscepti sermonis excessum, ad lætitiam nos & cultum nominis eius hortatur, dicens:

Lætetur mons Sion, & exultent filiæ Iudææ, propter iudicia tua Domine.

Lætetur mons Sion.] Id est, *qui confidunt in Domino*, sicut ipse postea interpretatus est, dicens: *Psalm. 124.* *Qui confidunt in Domino sicut mons Sion*, &c. Ipse Dominus Iesus, qui est mons & altitudo Ecclesiæ suæ quæ Christum suum toto speculatur affectu, lætetur fide eius & deuotione quæ complacuit Deo: quoniam repudiata est infidelis. Potest igitur & hoc pie intelligi, quoniam etiam superior omnibus ipse est mons, in quem is ascendere iubetur qui fidem prædicat, dicente scriptura: *Esaia 40.* *In montem excelsum ascende qui euangelizas Sion.* *Psal. 75.* *Exultent*, inquit, *animæ confidentes tibi.* Ipsæ sunt filiæ Iudææ illius *in qua notus est Deus.* Nam ista Iudæa quæ in E carne est vel littera, non agnouit Dominum. Nam si agnouisset, etiam recepisset. Sed non agnouit quem non recepit, & iudicia eius refugit: quibus eos non ex patre Abraham, sed ex diaboli semine manare memorabat: *Ioan. 8.* quoniam *omne peccatum semen inimici est.* Confessionis autem filiæ peccatum non faciunt, sed obumbrant. *1. Ioan. 3.* Et ideo *beati quorum tecta sunt peccata.* *Psal. 31.* Meritoque exultabunt filiæ confessionis propter iudicia domini, cum cognouerint iudicia eius, & vias eius, quæ in hoc sæculo inscrutabilia & inuestigabilia sunt hominibus. *Rom. 11.* Et cum facie ad faciem spectare cœperint veritatem: tunc illa quæ nunc videntur inscrutabilia, comprehendent, & eorum cognitione gaudebunt. *1. Cor. 13.*

Circumdate Sion, & complectimini eam, narrate in turribus eius.

Qui intelligunt Sion, circumdant eam, & complectũtur suis sensibus, vt teneant, & non dimittant eam: ne sibi F speculatoriæ disciplina virtutis possit auferri. Ideo illa in Canticis dicit: *Cant. 3.* *Tenui eum, & non dimittam eum*; quæ Dei sapientiam requirebat, & complectebatur iustitiam Dei brachiis charitatis, & quibusdam fidei & deuotionis lacertis. Ipse enim piæ mentis amplexus. Comprehendamus ergo & nos quantum possumus interna mysteria veritatis, & scribamus ea atque affigamus ea sensibus nostris, virtutemque cœlestis oraculi: quam vt assequeretur *Act. 7.* *Exod. 24.* *Psal. 30.* Moyses ille *peritus in omni sapientia Aegyptiorum in montem ascendit, atque in nubem intrauit*, vt operta & occulta cognosceret, adhærente sibi socio Iesu: quia nemo sine vero Iesu potest incerta sapientiæ & occulta comprehendere. Et ideo in specie Iesu Naue, veri Saluatoris significabatur affutura præsentia, per quem fierent *omnes docibiles Dei*, *Ioan. 6.* qui legem aperiret, Euangelium reuelaret. Ergo qui Sion circundederunt prudentia sua, & complexi fuerint intellectu ascendentes super turres eius, narrant desuper ei qui non potuerit ascendere in turres eius, quid G agendum, vel quid cauendum sit. Mutata est enim ciuitas Dei: ideoque alibi dicit Dominus: *Esaia 49.* *Ecce ego Hierusalem pinxi muros tuos.* Distincta est turribus, de quibus insidiator possit, si appropinquare cœperit, deprehendi. Habet ille exercitus suos, quibus animas Dei obsidere consueuit, admouere machinas, vt possit turres expugnare munitas. *Psal. 123.* Sed vos, inquit, *narrate in turribus.* Est enim in turribus Hierusalem abundantia. Prædicate iustitiam, monete custodiam. *Proverb. 1.* *Sapientia* enim *in exitu canitur, & in murorum altissimis prædicatur.* Et alibi iterum dicit: *Esaia 62.* *in muris tuis constitui custodes, diebus ac noctibus in finem non tacebunt.* Narrate ergo sine intermissione, sine fine. *1. Petr. 5.* Aduersarius vigilat, circuit, & rabie ferina quærit quos inuenerit deuorare. Ideo semper canendus est Dominus, qui *Psalm. 57.* dentes leonum conterat, & ora confringat, vt nobis nocere non possint.

Ponite corda vestra in virtute eius, & distribuite gradus eius, vt enarretis in progente altera.

H *Quoniam hic est Deus, Deus noster in æternum, & in sæculum sæculi: ipse reget nos in sæcula.*

Ponite corda vestra in virtute eius.] Id est, vt virtutem eius intelligas: *& distribuite gradus eius, vt enarretis in progenie altera. Quoniam hic est Deus, Deus noster in æternum, & in sæculum sæculi: ipse reget nos in sæcula.*] *Βάρεις* dicit Græcus hodieque excelsas & turritas domos. Propheta cum de ciuitate Dei & inhabitantibus eam loqueretur, *distribuite* (inquit) *gradus eius*:] hoc est, mansiones eius altas atque sublimes in cœlestibus. Quo docet ordinem seruandum esse meritorum. *1. Cor. 15.* *Vnusquisque* enim *in suo ordine.* Vnde & Dominus *Ioan. 14.* *ire præparare* se dicit *discipulis mansiones*, vt pro suorum ratione meritorum digna vnusquisque habitacula consequatur, in quibus requiem illam carpat æternam. Sunt etiam sublimia & alta præcepta, in quibus sunt occulta pietatis mysteria, & theoremata sermonum cœlestium. Hæc, inquit, distribuite, & pro captu vniuscuiusque

A que diuidite, quantum possit vnusquisque ingenio proprio comprehendere. Neque enim omnibus Paulus eadem disputabat. 1.Cor. 2. Aliis nihil prædicabat *nisi Christum Iesum, & hunc crucifixum, non in persuasione sapientiæ verbi, sed in ostensione spiritus atque virtutis.* Ibidem. Inter perfectos autem sapientiam loquebatur : quia non quibat vniuersus populus percipere sapientiam in mysterio quæ abscondita est. Ideo enim eam Christus Matth. 13. *abscondit , vt eam stulti non intelligant,* prudentes studiosius quærant, *& enarrent in progenie altera,* quæ spiritus foret virtute perfectior: quoniam generatio superior per infirmitatem fidei perfectæ sapientię cognoscere sacramenta non potuit. Et ideo signum quærebat, veritatem repudiabat, cum vtique non veritas signi, sed signum veritatis sit. Matth. 12. Vnde respondit ei Dominus : *Generatio nequam & adultera signum quærit ; & signum non dabitur ei nisi Ionæ prophetæ.* Ad arguendam itaque perfidiam Iudæorū, Ionæ 1. Ionæ 3. Ionæ exemplum accersitur, eo quod Niniuitæ signo crediderunt, & prædicationem Ionæ qui fuerat in vtero ceti, B sequendam putarunt: Iudæi autem nec post resurrectionē Domini Iesu crediderunt ; qui de corde terræ post triduum resurrexit, & viuit ac regnat per omnia secula. Amen.

S. AMBROSII IN PSALMVM XLVII. enarrationis finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS IN PSALMVM DAVID XLVIII. Enarratio.

Psalmus quadragesimusoctauus.

C

Huius titulus est. In finem filiis Core, Psalmus David.

A*Vdite hac omnes gentes: auribus percipite omnes qui habitatis orbem terræ.*

IN principio ipso vocem Domini salutatis agnoscimus gentes vocantis ad Ecclesiam, vt errori renuntient, veritatem sequantur, & pij cultus munus agnoscant. Esa 55. Ioan. 3. Sed quia serpentis venenis infecta erant corda successionis humanæ, & peccatis obnoxia conscientia dum desperat veniam, se reuocare nō poterat: remedium pollicetur, indulgentiam sponte pietatis suæ largitate promittit, vt reus non timeat, bene conscius gratuletur, quod bono Domino exhibeat ministerium seruitutis, qui nouerit peccata donare, honorare virtutes. Matth. 11. Denique eadem serie vocationis D etiam in Euangelio nos Dominus adhortatur, dicens. *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam.* Ibidem. *Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.* Deinde *iugum suum suaue, & onus leue* esse commemorat: quoniam qui desperauerit medicinam, sanus esse non poterit. Luc. 5. Esaiæ 53. Et ideo omnibus grata est mansuetudo, quæ vulnera interiorum curat animorum. Venturus igitur ad ægrotos, venturus vt medicus, qui grauia vlcera nostra curaret, medicamenta proponit vt videant homines & ad remedium salutis fida sedulitate concurrant. Matth. 9. Sic illa in Euangelio meruit sanitatem, quæ profluuio sanguinis per duodecim annos laborauerat. Audiuit medicum venisse, festinauit contingere dicens: Ibidem. *Si tetigero fimbriam vestimenti eius, salua ero.* Intra se hoc dixit, & Christus audiuit, & tetigit fimbriam vestimenti eius, & virtus de Saluatore processit, quæ curauit ægram, firmauit inualidam, profluuium statuit, pietatem probauit. Prou. 8. Similiter ergo & hic omnes gentes vocat ad sapientiæ fontem atque prudentiæ, redemptionem omnibus pollicetur, vt nemo trepidet,

E nemo desperet, vbi nullus excipitur, sed omnis anima inuitatur ad gratiā, vt sine pretio redimatur à crimine, & fructum vitæ adipiscatur æternæ. Hic sensus est Psalmi: quē suo ordine dirigemus, cum explicauerimus superiorum vim qualitatemque verborum. Præcipiuntur enim *audire gentes & auribus percipere qui inhabitant orbem terræ.* Esaiæ 52. Illum vtique orbem, de quo supra dixit: Psal. 23. *Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & qui habitant in eo. Ipse super maria fundauit eum: & super flumina præparauit eum.* Quam Græci οἰκουμένην dicunt, eo quod inhabitetur à Christo, sicut ipse dixit. Leuit. 26. 2.Cor. 6. *Quoniam inhabitabo in illis.* Inhabitat enim, vt impleat quæ vacua videbantur. Quæ est ergo οἰκουμένη, nisi sancta Ecclesia templum Dei, & habitaculum Christi? Nec incongrue Latini dissono quidem sermone, sed pari sensu orbem terræ nūcupauerunt; eo quod vita sanctorum qui inhabitabantur ab spiritu, sicut rota in orbem sine vlla cursus sui offensione voluatur. 2 Cor. 6. In tribulationibus igitur fundatur Ecclesia in tempestatibus & procellis, in sollicitudinibus & mœrore, F in rebus aduersis & in fluminibus præparatur. In quibus fluminibus? Psal. 92. Audi dicentem. *Eleuauerunt flumina vocem suā.* Ioan. 7. Eccl. 24. Audi & in Euangelio: *Qui credit in me sicut dicit scriptura. Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dicebat de spiritu quem accipere incipiebant credentes in eum.* In his ergo fluminibus præparatur Ecclesia, in quibus profluit Dei gratia. Hi sunt fluuij qui aure percipiunt verbum Dei, & loquuntur, vt verbum infundant pectoribus singulorum. Ideoque scriptura discretionem fecit, dicendo: *Audite hæc omnes gentes; auribus percipite omnes qui habitatis orbem terræ.*] Possunt omnes audire, non omnes tamen auribus percipere, nisi electi Dei. Luc. 8. Ideoque Saluator dicit: *Qui habet aures audiendi, audiat.* Illas aures dicit interioris hominis spiritales, cuius & nares legimus, dicente Iob: *Spiritus diuinus qui est in naribus meis.* Non omnes homines has aures, & has nares habent. Alia est enim forma corporis, alia gratiæ spiritalis. Iob 27. 1.Cor. 2. Qui *spiritalis est, audit omnia, & iudicat omnia: animalis autem homo non percipit quæ sunt spiritus Dei.* Hic enim terrigena est, ille cœlestis. Ideoque addidit.

G

Quique terrigenæ, & filij hominum: simul in vnū diues & pauper.

Hoc dicit, vt ostendat quod vniuersos vocat. Sap. 7. Ioan. 1. Nam quis est terrigena nisi filius hominis? Quis est spiritalis, nisi Dei filius? 1.Cor. 1. 2. Cor 8. Psal. 33. Ille ex sanguine concretus & carne & viri voluptate generatus, iste ex Deo natus. Alius diues in omni verbo, & scientia, alius pauper, gratia tamen diues: quia & *pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum.* E contrario est & diues in superbia, & pauper in humilitate. 1.Tim 2. Omnes vocantur ad Ecclesiam, vt omnes redimantur à Christo. Qui æger est, medicum inuenit: qui sanus, sapientiam acquirit, captiuus redemptorem, liber remuneratorem. Omnes ædificat scriptura diuina. In ea inuenit vnusquisque quo aut vulnera sua curet, aut merita confirmet. Simul autem in vnum diuitis & pauperis facta vocatio, in quandā humilitatem æqualitatemque nos prouocat: vt neque diues fastidiat inopem, neque diuiti pauper inuideat, sed vtrumque sibi gratia vna connectat; H quia & *Dominus pauper factus est, cum diues esset*, 2 Cor 8. vt idem & pauperum saluator esset & diuitum. Et subtexuit.

Os meum loquebatur sapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam.

Merito omnes vocantur, quia omnibus sapientiæ fōs abundat, Eccles 24. Sap. 7. nec thesauro pecuniario comparatur quæ pretiosior thesauris omnibus declaratur. Ideoque nec diues auertitur, nec pauper excluditur: quia sapientia non facultates discriminat, sed voluntates. Ille aptior, qui prior affectu, & proximus disciplina. Quod si meditatio cordis prudentiam loquitur, quanto magis perfecta doctrina? Eccles 18. Deinde admonemur non tumultuarium proferre sermonem, sed exercitio quodam meditationis, & statera mentis internæ examinare dicenda: quia scriptum est alibi. Prou. 20. *Abominatio Domino duplex statera, & iugum dolosum non bonum coram eo.*

A

Inclinabo ad parabolam aurem meam : aperiam in psalterio propositionem meam.

Sapiens auditor intendit, atque inclinat aurem suam vt Prou. 2. intelligat parabolarum figuras. Ipsum autem suam dicit Luc. 8. Saluator, *qui aurem habet audiendi.* Matth. 13. Aperit etiam Dominus clausam propositionem suam, cum aptum organum sibi & vas electionis inuenerit : quod psalterium vocat, cuius similis Paulus dulcis gratiæ cantilenam neruis omnibus sibi concinentibus resultauit, sancti Spiritus plectro interiorem cordam exterioremque pulsando, vt & linga oraret & mente. Ideoque ait. *Orabo spiritu, orabo & mente: psallā* 1. Cor. 14. *spiritu, psallam & mente.* Huiusmodi ergo virum Christus multo ante promittit, per quem manifestaret abscondita, & inooluta prophetici obscuritate sermonis aperiret. Bonum psalterium, cum fidei vita consentit, & caro animæ, Psal. 77. virtuti aspirat voluntas. Hoc est dulce psalterium, vbi canora est disciplina viuendi, vt impleatur illud quod scri- B ptum est. Esa. 35. *Clara erit lingua mutorum.* Sequitur.

Vt quid timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circundabit me.

Hoc est, cum *os meum loquatur sapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam,* in die iudicij timere quid possum? Nisi forte *calcanei mei iniquitas* mihi sit abluenda. Alia est iniquitas nostra, alia calcanei nostri, in qoo Adam dente serpentis est vulneratus, & obnoxiam hæreditatem successionis humanæ suo vulnere dereliquit, vt omnes illo vulnere claudicemus. Vnde Dominus discipulis pedes Ioan. 13. lauit, vt lauaret venena serpentis: & Petrus reprehenditur Ibidem. quod excusabat ne sibi Dominus pedes laueret. Ideoque dictum est ei : *Nisi lauero tibi pedes, non habebis mecum partem.* Quo audito *non solum pedes, sed etiam manus* obtulit abluendas *& caput.* Cui Dominus respondit; *Qui lotus est, non habet necesse vt lauet, nisi pedes, sed est mundus totus.* Ergo Dauid dicit: Psal. 37. *Iniquitates meæ superposuerunt super caput meum:* Psalm. 50. qui se nouerat C in ioiquitate esse conceptum, & in delictis à matre generatum. Dominus autem qui sua peccata non habuit, nec 2. Cor. 5. cognouit proprias iniquitates ait. *Iniquitas calcanei mei circumdabit me:*] hoc est : iniquitas Adæ, non mea: sed ea non potest mihi esse terrori. Ezech. 18. In die enim iudicij nostra lo nobis, noo alienæ iniquitatis flagitia puniuntur. Vnde reor iniquitatem calcanei magis lubricum delinquendi, quam reatum aliquem nostri esse delicti. Meritoque Dominus qui pro nobis vniuersa suscepit: Esaia 53. Ioan 13. *Lauemus,* inquit, *& pedes, vt calcanei lubricum possimus auferre,* quo fida statio possit esse virtutum, ne paterno quis errore labator, qui suo paratus est stare proposito. Non metuat lubricum hęreditaris, qui Gen. 3. cupit vestigiū tenere virtutis. Iniquitas ergo calcanei nostri præuaricatio est Adæ, per quem prolapsus est in contemptum & dissimulationem cœlestium maodatorum. Est etiam iniquitas calcanei, Iudæ hęsitanda proditio. Calcanei ideo, quia scriptum est. Ioan 13. *Qui manducat mecum panem, leuabit super me calcaneum suum* Bene & ibi suum, & hic meū D dixit. Suum, quia Christus sine iniquitate, hæc autem solius iniquitas proditoris: meum autem calcaneum, quasi vltimum sui corporis Iudam Christus appellat, cuius nos 1. Cor. 12. sumus corpus & membra. Apostoli præstantiora & actuosa membra sunt Christi, Iudas calcaneum, quasi extrema pars corporis serpenti obnoxia, & patens vulneri. Primū ergo calcaneum Adam, secundum calcaneum Iudas. Ille Gen 9. Esaia 54. ipsius totius hæreditatis, hic solius proditoris, qoi hæreditatem implicare non potuit, quia iam non carnales sumus, sed redemptoris hæreditas, scriptura dicente: *Est hæreditas seruientibus Domino.* Est & illa iniquitas calcanei sui, qui circumdedit Christum. *Circumdantes,* inquit, *circumdederunt me, & in nomine Domini vltus sum in eos.* Calcaneus eius synagoga est, decor & gloria vultus eius Ecclesia; sicut scri- Psal. 117. ptum est. *Dominus regnauit, decorem induit.* Illi ergo sunt calcaneum, de quibus dicit.

Qui confidunt in virtute sua : quique in abundantia diuitiarum suarum gloriantur.

E

Frater non redimit : redimet homo : nec dabit Deo Psal. 91. *propitiationem suam, nec pretium redemptionis animæ suæ.*

Et laborabit in æternum : & viuet vsque in finem.

Quique in abundantia diuitiarum suarum gloriantur.] Recte hæc dicta sunt: Psal. 33. *Diuites enim eguerunt & esurierunt.* Quod de Iudæis dictum est. Sed & omnes qui luxuriose viuunt, & non tenent caput, calcaneum Christi sunt. Sed hæc ge- Coloss. 2. neralia, quæ late patent. Ioan 13. Cæterum specialiter de Iuda locutus est proditore, qui sibi validus & diues apostolatus gloria videbatur. Denique de passione Domini sermo contexitur: *Frater non redemit, redimet homo: nec dabit Deo propitiationem suam & pretium redemptionis animæ suæ.*] Hoc est, *vt quid timebo in die mala?* Quid enim potest mihi nocere, qui noo solum non indigeo redemptore, sed ipse omniū sum redemptor? Alios liberos faciam, & pro me ipso trepidabo? *Ecce faciam noua omnia,* Esa. 43. quæ supra ipsum F germinantis affectum sint atque pietatem. Quem frater eodem matris vtero effusus in lucem redimere non potest, quia parilis naturæ infirmitate retinetur, redimet homo, sed ille homo de quo scriptum est, quia *mittet il-* Esa. 19. *lis Dominus hominem qui saluabit eos,* qui de seipso dixit. *Quæritis me occidere : hominem qui veritatem locutus sum vobis.* Ioan 8. Sed qoamuis homo sit, quis cognoscit eum? Hier. 17. Quare nemo cognoscit? Quia *sicut vnus Deus, ita & vnus mediator Dei &* 1. Tim. 2. *hominum homo Christus Iesus.* 1. Ioan. 3. Ipse est solus qui redimet hominem, vincens pietate germanos : quia pro alienis sanguinem suum fudit, quem nemo potest offerre pro fratre. 1. Tim. 2. Itaque corpori proprio non pepercit vt nos redimeret à peccato, *& dedit semetipsum redemptionem pro omnibus,* sicut verus eius testis asseruit Apostolus Paulus, qui ait: Rom. 9. *Veritatem dico, non mentior.* Ioan. 15. Sed quare solus hic redimet? Rom. 3. Quia nemo potest eum æquare pietate, vt pro seruulis suis animam suam ponat, nemo integritate. *Omnes enim sub peccato :* omnes Adæ illius subiacent prolapsioni. Solus redemptor eligitur, qui peccato veteri obnoxius G esse non possit. Ergo per hominem Dominum Iesum 1. Petr. 2. intelligamus, qui suscepit hominis conditionem, vt Coloss. 2. in carne sua peccatum omnium crucifigeret, & chirographum vniuersorum suo cruore deleret. Sed forte dicas. Quomodo redempturus frater negatur, cum ipse dixit: *Narrabo nomen tuum fratribus meis?* Psal. 21. Sed non quasi frater nobis, sed quasi homo Christus Iesus, in quo Deus erat, 2. Cor. 5. nobis peccata dimisit. Sic enim scriptum est : *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.* Ioan. 1. In illo Christo Iesu de quo solo dictum est. Quia *verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* Non ergo quasi frater, sed quasi Dominus habitauit in nobis, cum habitaret in carne. Cum igitur reconciliauerit Deo mundum, vtique ipse reconci- 2. Cor. 5. liatione non eguit. Pro quo enim peccato suo propitiaret Deum qui nulla peccata cognouit? Exod. 30. Denique didrachmum poscentibus Iudæis, qood pro peccato dabatur ex Matth. 17. lege, dixit ad Petrum : *Simon, reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum? à filiis suis, an ab alienis? Respondit Petrus: Ab alienis.* H Cui dixit Dominus : *Ergo liberi sunt filij. Vt autem non faciamus illis offendiculum, mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit tolle, & aperto ore eius inuenies staterem : illum tollens dabis pro me & pro te.* Ioan. 8. Ostendit ergo quod non pro se propitiationem debeat peccatorum, quia seruus peccati non erat, sed ab omni erat liber errore filius Dei. Filius enim liber, seruus est in reatu. Ergo liber iste ab omnibus nec pretium redemptionis animę suæ dat, cuius 1. Ioan 2. sanguinis pretium poterat abundare ad vniuersa mundi totius redimenda peccata. Recte ergo alios liberat, qui pro se nihil debeat. Plus adiicio : Non solum pro se Christus pretium non debet suæ redemptionis, aut propitiationem pro peccato, sed etiam si de fideli quocumque homine accipias, possit intelligi, quia non debeant Ibidem. singuli propitiationem suam, quia propitiatio omnium Christus est, & ipse est vniuersorum redemptio. Cuius e- 1. Cor. 1. nim hominis sanguis iam idoneus est ad redemptionem sui, cū pro redemptione omnium suum sanguinem Christus effuderit? Est ergo cuiusquā sanguis qui Christi possit

sangui-

A

1. Cor. 5.
1. Ioan. 2.
1 Tim. 2.

sanguini comparari? Aut quis tam potens homo qui pro se propitiationem suam dare possit supra eam propitiationem quam in se obtulit Christus, *qui solus Deo mundum reconciliauit per suum sanguinem*? Quæ maior hostia? quod præstantius sacrificium? qui melior aduocatus, quam *qui pro peccatis omnium factus est deprecatio, & animam suam dedit pro nobis redemptionem*? Non quæritur ergo propitiario aut redemptio singulorum, quia omnium pretium sanguis est Christi, quo nos redemit Dominus Iesus, qui solus

Matth. 11.
Psal. 68.
Genes. 49.

patrem reconciliauit, *& laborauit vsque in finem*, quia nostrum laborem ipse suscepit, dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis, & ego reficiam vos.* Vide laborantem: *Laboraui clamans, rauca facta sunt fauces meæ.* Et alibi. *Issachar quod bonum est concupiuit, requiescens inter fortes.* Et infra: *Supposuit humerum suum ad laborandum, & factus est vir agricola.* Ergo homo non dabit iam propitiationem suam nec redemptionem, quia semel ablutus est à peccato per sanguinem

Ioan 8.

Christi. Laborabit tamen vt seruet præcepta viuendi, & à mandatis cælestibus non recedat. Dum viuit, in labore

B

Matth. 23.

sit, & perseueret in eo, vt viuat in finem, nec & ipse morte moriatur, cum sit iam redemptus à morte. Qui autem seruauerit mandata vitæ, non videbit interitum, cum viderit mori eos qui sibi sapientissimi & prudentissimi in hoc sæculo videbantur. Quod specialiter ad Scribas & Pharisæos spectat, qui sibi cathedras in synagogis vendicant, quasi sapientiæ principatum. Hi vere frustra laborant, cum putant quia per didrachmum liberentur, cum spiritale pretium redemptionis animę suæ, atque illud singulare dominici corporis sacrificium, inani quadam legis interpretatione contempserint, refugientes baptismatis

Hebr. 9.
Leuit. 17.

sacramentum. Neminem enim sanguis redimit hircorum atque taurorum, sed omnes vnus sanguis liberat Christi, cuius in Leuitico figura, non veritas est. Non enim didrachmo, sed illius solius sanguinis pretio liberamur.

Non videbit interitum, cum viderit sapientes morientes: simul insipiens & stultus peribunt, & alienis relinquent diuitias suas.

C

Et sepulchra eorum domus illorum in sæculum, tabernacula eorum in progenie & generatione: inuocauerunt nomina eorum in terris ipsorum.

Ioan 6.

Non videbit interitum, &c.] Simus ergo *docibiles Dei*, vt nemo nostrum videat interitum in illo die quando damnabuntur morte perpetua sapientes istius mundi, vel principes Iudæorum, quando *simul insipiens & stultus peribunt.* Non idem est vtrumque. Stultus est qui nihil sapit, &

Psal. 13.

stulta intelligit: insipiens, qui mala sapit. *Dixit insipiens, quia non est Deus.* Quomodo iniquus, non qui æquitatem nesciat, sed qui improbitate cordis sui iniqua committat: improbus quoque dicitur, eo quod probitatem malitia sua destruere velit, non quia probitatem ignorat. Ipse ergo insipiens & stultus quando pereunt, *alienis relinquunt diuitias suas.* Suum enim & legitimum stultitiæ & improbitatis hæredem reperire non possunt. Legitimi enim di-

Ioan 5.
Rom. 8.

cimur, quia filij Dei sumus. *Si autem filij, & hæredes, hæredes*

D

quidem Dei, cohæredes autem Christi si tamen compatimur, vt & simul glorificemur. Insipientes ergo diuitias non habent, quia nec hæreditatem habent. Non habent diuitias infidi, non possessionem. Fideli enim totus mundus possessio est. Non habent hæreditatem, quia *sola est hæreditas seruientibus Domino.* Suas autem diuitias habent. Ideoque auarus dicit. *Non habeo quo congregem fructus*

Prou. 17.

meos. Non enim verus fructus, sed auari fructus, pecunia est. Et Dominus auaro dicit: *Vade, vende bona tua,*

Esa. 54.
Luc. 12.
Ibidem.

& veni, sequere me. Non enim perfectum bonum est patrimonium, sed hæc sunt auari bona, quæ in emolumento aliquo constituta sunt. *Vende*, inquit, quæ putas tua esse, cum tua non sint, quia ad alios fluminis modo transeunt: *& sequere me*, vt bonum immortale cognoscas. Sapientes

Matth. 11.

ergo in interitum deducuntur, quibus Deus abscondit quæ paruulis reuelauit. Peribunt simul, & in vno eodemque loco erunt Insipiens & stultus, *& alienis relinquent diuitias suas*:] quia non inuenit nequitia legitimum successorem. *Et sepulchra eorum domus illorum in sæculum, tabernacula eorum in progenie & generatione: inuocauerunt nomina eorum in terris ipsorum.*] Vbi scriptura sepulchra pro vilibus ducit:

E

Psal. 5.

quibus degeneres & vitæ huius cupidi comparantur. *Sepulchrum patens est guttur eorum.* His ergo qui ad diem & de die viuunt, sepulchra pro domibus sunt. Dominus enim iustorum non in terra est, sed in cælo, sicut Apostolus docuit, dicens. *Nostra autem conuersatio in cælis est.* Ipsa est do-

Philip. 3.
Hebr. 3.

mus nostra, quæ domus est Christi. Vnde ait scriptura. *Et Moyses quidem fidelis in tota domo eius, tanquam famulus in testimonium eorum quæ dicenda essent; Christus vero tanquam filius in domo sua.* Piis ergo domus est Ecclesia, piis pa-

Psal. 38.

tria cælum est. Ideoque iustus ait. *Aduena ego sum apud te in terra & peregrinus, sicut omnes patres mei.* Luxuriosis domus sepulchrum est. Denique tanquam in sepulchro vi-

Esai. 22.

uunt, qui possunt dicere: *Manducemus & bibamus, cras enim moriemur*: resurrectionem ante oculos non habentes, ideoque tumulis suis affixi atque attumulati adhærent, quia resuscitari se posse non crediderunt. Habitaculum ergo illis in suo busto est, *& tabernaculum eorum in progenie & gene-*

F

ratione terrena est, qui vermes sui corporis hæredes relinquunt: vt hic tantum sit memoria eorum, & in æternum transire non possit. Denique *nomina eorum in terris ipsorum:*]

Eccles. 10.

quia opera eorum corruptibilia atque terrena. Et ideo ibi scribuntur eorum nomina, vbi viuere maluerunt. Qui au-

Luc. 9.

tem eleuauerunt opera sua, iis dicitur: *Nolite gaudere quia dæmonia vobis subiecta sunt, sed gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cælo.* Hinc ergo intelligimus quia non otiose

Matth. 23.

Dominus eos arguit *qui ædificabant sibi sepulchra vel tumulos prophetarum, & exornabant ea.* Condemnantur enim Iu-

Matt. 8.

dæi qui prophetis quos occiderant, terrena solatia, non æterna præmia deferebant. Ideoque prohibet vt discipulus suus sepeliat patrem, quia æterno patri sine cessatione esse debet intentus. Et in Esaiæ libro scriptum est. *Quid tibi*

Esai 22.
Luc 24.
Matth. 27.

est hic, quia ædificasti & excidisti tibi sepulchrum? Et reprehenditur Maria quæ Christum in tumulo cequirebat. Relinque sepulchra, quæ reliquerunt qui audita voce Domini

Ephes. 5.

in ipsius passione surrexere de tumulis. Noli inter mortuos habitare, qui viuis. Audi vocem resuscitantis Iesu: *Sur-*

G

Act. 2.

ge qui dormis, & exurge à mortuis, vt lumen tibi Christi infundatur æternum. Lumen eius Spiritus sanctus est, qui Apostolis sanctis in dispersione linguarum tanquam ignis illuxit. Sequitur.

Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis quæ sine sensu sunt, & similis factus est illorum.

Hæc via eorum in offendiculum ipsis, & postea in ore suo complacebunt.

Genes. 2.

Quis *non intellexit homo cum in honore esset* (est autem honor, quia ad imaginem Dei factus est, factus est rationis

Psal. 8.

capax) *comparatus est iumentis* quæ sensum non habent: qui autem intellexit, angelis comparatur. Et ideo hic bonorũ operum claritate magnificatus est, ille sicut equus adhin-

Hier. 5.

niens æstimatur colluuione viuendi, quæ viæ offendiculum affert in turpitudine & obscœnitate viuentibus. *Insi-*

Prou. 13.

pientia enim viri contaminat vias eius. Huiusmodi autem viri

H

viuunt secundum appetentiam suam, quæ offendiculum creat, & post offendiculum *complacebunt in ore suo*, sed non

Psalm. 61.

in corde. Non enim boni de quibus dicitur: *Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.* Quo responsum est etiam iis qui habent in codicibus suis ita scriptum. *Et postea in ore*

Rom. 10.

suo benedicent. Verbum enim tuum prope, & in ore tuo sit, & in corde.

Sicut oues in infernum deducentur, mors depascet eos:

Et dominabuntur eorum iusti in matutinum, & auxilium eorum veterascet in inferno à gloria eorum.

Ioan 10.

Mors depascet eos.] Qui noluerũt vt pasceret eos Christus depascet eos mors. Quis ergo dimittat bonum pastorem qui *pro ouibus suis animam suam ponit* quia pertinet ad eum gregis sui cura? Aut quis eligat mercenariam mortem,

A Et ideo qui habet sapientiam, non in occulto teneat eam,
Prou. 5. Prou. 1. non ad momentum, sed canat eam in exitu: vbique quod
sentit, cum auctoritate prædicet. Symmachus autem pro
tribulatione *afflictionem* posuit. Siue tamen afflictatio sit,
siue tribulatio, opus est vt nos maneam⁹ in Domino, nec
ab eodem recedamus: quoniam præsule Domino & assi-
stente nobis omne certamen fortiter possumus sustinere.
Philip. 4. Si autem Dominum negligamus, & longe nos faciamus à
Domino, facimus nobis aduersarium fortiorem.

S. AMBROSII IN PSALMVM XLIV. enarrationis finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS IN PSALMVM DAVID XLV. Enarratio.

B

Titulus Psalmi Dauid XLV.

In finem, filiis Core pro occultis, Psalmus Dauid.

TITVLVS Psalmi huius ita inscribitur:
*In finem: filiis Core pro occultis, Psalmus
Dauid.*] Quid est, *pro occultis*?]Occul-
torum habuisse se cognitionem per
reuelationem Domini Iesu, in quin-
quagesimo quoque Psalmo sanctus
Propheta commemorat, dicens: *in-
certa & occulta sapientiæ tuæ manifestasti*
Psal. 50. *mihi.* Quæ autem illa sint occulta, in Euangelio sancto do-
Matth. 11 cemur, dicente Dei filio, quod *mysteria sapientiæ abscondita*
C *sint sapientibus, & paruulis reuelata.* Hæc sunt illa, ni fallor, *quæ*
Matt. 4. *oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt,*
1 Cor 2. *quæ præparauit Dominus diligentibus eum.* Ergo in occulto cor
Psal. 41. dis nostri occulta sapientiæ recondamus, non temere ali-
Exod. 24 quibus diuulgemus, nisi sacramentorum consortibus,
Mat. 17. quos Dominus vocauit ad gratiam suam, qui se in abscon-
dito vult rogari, quoniam solus est qui abscondita & oc-
Ib dem. culta cognoscat. Denique ipse Dominus ad percipiendam
legem solum Moysen, non absque Iesu tamen, in mon-
tem voluit ascendere. In Euangelio quoque Petro, Ioan-
ni, & Iacobo solis ex omni numero discipulorum resurre-
ctionis suæ gloriam reuelauit. Ita occultum suum voluit
esse mysterium: & admonebat frequenter, ne cui facile
quæ viderant annuntiarent, ne offendiculum quisquam
subiret infirmior, qui vim sacramentorum fluctuanti in
genio haurire non posset. Denique ipse Petrus nesciebat
quid diceret, qui *tria tabernacula* Domino & seruulis crede-
ret esse facienda. Deinde fulgorem gloriæ Domini trans-
figurantis se sustinere non potuit: sed in terram cecidit, ce-
Marc. 9. ciderunt & filij tonitrui Iacobus & Ioannes, & nubes o-
D peruit eos: nec potuerunt surgere, nisi postquam Iesus ve-
nit & tetigit eos, & iussit vt surgerent, & formidinem se-
questrarent. Introierunt ergo in nubem, vt abdita & oc-
culta cognoscerent: atque ibi audierunt vocem Dei dicen-
Matth. 17. tis: *Hic est filius meus dilectus, in quo complacui: ipsum audite.* Quid
est, *Hic est filius meus dilectus*? Hoc est, noli errare Simon, vt
Exod 14. seruulis filium Dei conferendum putes. Hic est filius
3 Reg 17. meus. Non Moyses filius, non Elias filius; quamuis alter
aperuerit mare, alter clauserit cælum. In verbo enim Do-
mini vterque naturam vicit elementi: sed illi ministerium
præbuerunt, hic est qui solidauit aquas, cælum siccitate
clausit, & quando voluit, in imbres resoluit. Vbi testimo-
nium resurrectionis adsciscitur, adstipulantur ministeria
seruulorum. Vbi gloria Domini resurgentis ostenditur,
Malac 4. seruulis splendor absconditur. Namque ipsos stellarum
globos sol exortus obducit, & omnia earum lumina mu-
dano sub sole vanescunt. Quomodo ergo sub æterno sole
iustitiæ, atque illo fulgore diuino videri poterant stellæ E
carnales? Vbi ergo sunt illa lumina quę nostris ante oculis
quodam miraculo refulgebant? Tenebræ sunt vniuersa, Matth. 17.
comparatione lucis æternæ. Alij ministeriis suis Deo pla-
cere festinant: hic solus est verum lumen & æternum, in
quo pater complacet, vel in quo beneplacitum est mihi, vt
meum sit quidquid hic fecit: & quidquid ego feci, filij o-
pus esse iure credatur. Ipsum audite dicentem: *Ego & pater* Ioan. 10.
vnum sumus. Non dixit, *Ego & Moyses vnum sumus.* Non dixit
sibi & Elię vllum diuinæ glorię esse consortium. Quid tria
tabernacula præparatis? Non in terris habet iste taberna-
culum, sed in cælo. Audierunt Apostoli, & ceciderunt pa- Matth. 17.
uore turbati. Venit Dominus, & leuauit eos, & iussit ne
cui dicerent quod vidissent. Huic ergo tua occulta serua-
to, cui Dauid sua occulta mandabat, dicens: *Ab occultis meis* Psal. 18.
munda me Domine. Munda enim debent esse receptacula, in
quibus sunt pietatis occulta mysteria. Et ideo tibi dicitur: Prouerb 5.
*Bibe aquam de vasis tuis, & de puteorum tuorum fontibus: & in
plateis supereffluant aquæ tuæ,* vt irriguo fonte munderis. Ideo
tibi dicitur: *Vino torcularia tua redundent.* Ideo tibi dicitur: *In* F
tribulatione inuocasti me, & liberaui te, & exaudiui te in abscondi- Prou. 3.
to tempestatis: probaui te in aqua contradictionis. Est enim quæ- Psalm. 80.
dam in tribulationibus interna peccatorum sæua tempe-
stas, quando sunt *foris pugnæ intus timores.* Est aqua contra- 2 Cor. 7.
dictionis, quando velut quodam maritimi salis æstu flu- Num 20.
ctuant nostræ cogitationes, nec vlla in profundo mentiū Psal. 80.
definitionis stabilitate placidantur. Tunc tempestas in ab-
scondito, tunc aqua contradictionis, quæ solo potest Chri Ioan. 15.
sti sermone sedari, quo peccata nobis nostra dimittit, se-
cundum quod ipse dignatus est dicere: *iam vos mundi estis
propter sermonem quem locutus sum vobis.* Loquere Domine
Iesu, verbum tuum medicina est, verbum tuum lumen
est, verbum tuum nostræ colluuionis ablutio est, ver-
bum tuum fons est. Tu loqueris, & culpa lauatur. Et Psalm. 80.
quia *de abscondito tempestatis & de aqua contradictionis* du- Ioan. 2.
ctus est sermo, omnia nobis factum est Dei verbum. Ioan 4.
Caro factum est, vt carnem seruaret. Aqua factum est, vt 1 Ioan. 18.
aquam contradictionis sua gratia temperaret, & amaritu-
dinem impietatis auferret. Ideoque scriptum est: *Aqua alta* G
verbum in corde viri. Alibi verbum, alibi iterum consilium. Prou. 20.
Ibi enim bonum consilium, vbi bonum est Dei verbum.
Et ideo tibi lex dicit: *Attende tibi ne fiat tibi verbum malum in* Deut 15.
corde tuo; & dicat Iesus: *Quid cogitatis mala in cordibus ve-* Matth 9.
stris? Misit enim Deus verbum suum vt sanaret homi-
nem, non vt perderet. Hoc verbum medicina est, non pœ- Psal. 106.
na. Hoc verbum in corde tuo & in ore sit tuo. Hoc ver- Deu 30. &
bum sit in occultis, vbi diabolus insidiatur: intret verbū, Rom. 10.
exeat diabolus. Nam si irrepserit diabolus, Christus rece-
dit: quomodo recessit à Iuda postquam se diabolus in cor
eius immersit. Et tu ergo dic: *Ab occultis meis munda me a Do-* Ioan. 13.
mine: ne diabolus *insidietur in occultis, sicut leo in cubili suo.* Psal. 18.
Quod si Christo occulta pie fideliterque seruaueris, in-
sidiandi diabolo locus esse non poterit. Ideoque in Psal-
mo nono Dauid de occultis scribens Domini sacramen- Psal. 9.
tis, quod est conuersio peccatorum, vocatio gentium, Dei
regnum, præparatio cordis, Iudicium pauperum, refectio
inopum, ante de occultis pectoris tui atque secretis ex-
terminandum aduersarium dicit: *ne sedeat in occultis interfi-*
cere cupiens innocentem. Ideoque tibi dicitur: *Intra in cubi-* H
culum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito. Il- Matth 6.
lò tua descendat oratio, vbi eam audiat qui scrutatur ab- Sap 9.
scondita: ibi tuam patientiam deprehendat, vel regendæ Prou. 12.
iniuriæ, vel iactantiæ declinandæ. Occultat enim sapi- Psal 17.
ens iniuriam suam. Ibi est latibulum sapientiæ. *Posuit e-* Prou. 1.
nim tenebras latibulum suum. Quærent me mali, & non inuenient.
Ideo Abraham puteum fodit, vt aquam qui quæreret, in- Gen. 21.
ueniret. Ideo puteum fodit Isaac. Ideo *Dominus Iesus sedebat* Gen. 26.
ad puteum, erat autem ibi fons Iacob. Sedebat ad puteum, vt Ioan. 4.
quæreres. Fons ibi est, vbi Christus est. Fons est, vt aquæ
supereffluant requirentibus: quo & vniuersa carnis vel fla- Ioan 9.
gitia diluantur, vel restinguantur incendia. Hæc ergo est
altitudo sapientiæ & scientiæ Dei, vt mali eam non inueniant, Rom. 11.
boni quærant, atque in eius adquirendæ studio & medita-
tione versentur. Vis scire quam verum sit? Audi sapientiæ Luc. 11.
ipsius verba: *Petite, & dabitur vobis: quærite, & inuenietis: pul-* Ioan 16.
Coloss 4.

sate, &

fate, & aperietur vobis. Pulsa ergo ianuam, quia Christus est ianua. Pulsa ostium verbi, vt aperiatur tibi ad eloquendum mysterium Christi, & absconditos in Christo sapientiæ possis inuenire thesauros. In ipso nostra sapientia, *in ipso vita nostra abscondita est*: sicut Paulus asseruit, *qui vsque ad tertium raptus est cælum, vt audiret ea quæ homini non licet loqui.* Quanta occultorum est disciplina? Licet scire homini, & non licet loqui. Scire vita est, loqui mors est. Cognoscentes ergo quia finis occultorum, qui Græce *τέλος* dicitur, hic est, atque hæc summa, vt & indigni non apprehendant sapientiæ disciplinam: sed qui desiderium habent (vitæ tamen & fidei meritis suffragantibus) cognitionem diuinorum capere sacramentorum, laboribus & quotidianis exercitationibus desudant, vt intentionis suæ fructum mereantur adipisci: nonum Psalmum & quadragesimumquintum diligentius legamus, vt absconditam in mysterio sapientiam fideli possimus mente comprehendere. Soli enim isti de occultis titulum prætulerunt. Sed iam Psalmum adoriamur.

Psalmus quadragesimus quintus.

DEus noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis.

Quid est, *Deus noster*?] Hoc est, eorum qui in te credimus. Sic & alibi: *Domine refugium factus es nobis. Nobis*, inquit, credentibus, non incredulis: nobis quærentibus, non refugientibus veritatem. Ille enim hoc potest dicere qui in solius Dei præsidio suæ constituit spem salutis. *Nobis ergo refugium factus es. & nostrum refugium & virtus*, qui sumus ex populis nationum. Iudæi te negauerunt, Iudæi non te receperunt: & ideo es conuersus ad gentes, vocasti nos, & refugium factus es nostrum, & virtus es nobis. Vis scire quia de nobis qui sumus ex gentibus, dictum sit? *Crux Domini Iudæis offendiculum, Græcis stultitia: nobis autem virtus Dei atque sapientia est.* Et infra: *Ex ipso autem vos estis in Christo Iesu, qui factus est sapientia nobis à Deo.* Vtique Paulus non de Iudæis, nec de gentibus dixit, sed de iis qui conuersi ad Dominum Iesum, prædicarent suæ salutis auctorem. Confugisti ergo ad Christum? Non deseras fundamentum, confirmatorem tuum non derelinquas: vt te qui suscepit, ipse tueatur, & mercem suam pius animarum nostrarum negotiator agnoscat. *Adiutor in tribulationibus quæ inuenerunt nos nimis.*]Bene *nimis*] ad vtrumque respondit, & vt in tribulationibus quæ nos nimis inuenerunt, & adiutor nimis possit intelligi. Quanto enim maiores tribulationes fuerint, tanto maiora nobis & vehementiora adiumenta sunt necessaria. Et ideo plerumque fit vt in grauioribus, & asperioribus certaminibus coronemur, qui lacrymis & gemitibus & orationibus frequentioribus æternæ opem nobis diuinitatis adsciscimus.

Propterea non timebimus dum turbatur terra, & transferuntur montes in cor maris.

Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ eius, conturbati sunt montes in fortitudine eius.

Quo fit vt non timeamus cum terra nostra turbatur, & transferuntur montes: quia *si tu pro nobis, quis contra nos?* Timere non possumus fragilitates istius carnis, quæ timore ac metu frangitur, flammatur cupiditatibus, luxuria mollitur, deliciis eneruatur, vaporatur febribus, dolore vexatur, exanimatur angustiis. Vel cum transferuntur illi montes in cor maris, de quibus dixit Saluator. *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, non solum de ficulnea facietis, sed etiam si monti huic dixeritis, Tollere, & iactare in mare: nihil impossibile erit vobis.* Misit se hic mons in cor Iudæ, & mentem eius graui tempestate turbauit, diuersarum exagitans fluctibus passionum. Sicut enim terrarum fertilitati fœcunda bonis operibus & deuotionis ac fidei fructibus anima comparatur; vt *odor Iacob, sicut odor agri pleni*: ita etiam procellosi maris inquietudini figuratur animus eius qui quietus esse non nouit, & amaris cogitationibus excitat graues fluctus. Denique nec osculo suo Dominus Iesus Iudæ proditoris amaritudinem temperauit. Suscepit osculum proditor, infudit venenum, mortem irrogauit: cuius aculeum quidem Christus obtudit, sed solus proditor non euasit. Et vt euidenter montem huiusmodi nobis manifestaret, alibi quoque cum dæmonium ab homine iussisset exire, Apostolis interrogantibus qua causa illud ipsi eiicere nequiuissent, ait: *Non eiicitur hoc genus nisi in oratione & ieiunio.* Et addidit: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic monti. Transi hinc illo*, manu significans quis ille mons esset quem posset perfecta transferre fides. Perfecta enim fides grano sinapis comparata est, dicente Apostolo: *Et si habeam omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem non habeam, nihil mihi prodest.* Sunt etiam qui ita distinguunt: *Et transferuntur montes*:] vt sequatur: *in cor maris sonuerunt, & turbatæ sunt aquæ eius: conturbati sunt montes in fortitudine eius.*] Non bonæ aquæ quæ sonant, atque turbantur, & potum præbere non possunt. Meliores sunt quæ pertranseunt, sicut scriptum est: *inter medios montes pertransibunt aquæ, & potabunt omnes bestiæ agri: suscipient onagri in sitim suam.* Denique vbi legio dæmoniorum petiit & accepit potestatem vt introiret in porcos, magno impetu se præcipitauit in mare, & aquæ illæ gregis sui præcipitatione turbatæ sunt. Alibi quoque idem Dauid propheta sic posuit: *Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ, & timuerunt.* Hoc est, bonæ virtutes, quæ verbi cælestis cognitione sunt placidæ, non sonitu & fragore terribiles. De malis autem virtutibus quid dicit? *Et conturbatæ sunt abyssi, multitudo sonitus aquarum.* Abyssi Deum non vident, & ideo turbationibus semper obnoxiæ sunt. Et exposuit quid essent abyssi: *Multitudo*, inquit, *sonitus aquarum.* Nam & bestia illa antichristus ex abysso ascendit, vt aduersus Eliam atque Enoch, atque Ioannem, qui propter testimonium Domini Iesu terris sunt redditi, præliaretur, vt legimus in Ioannis Apocalypsi: cui datum est os loquendi magna, vt aduersus Deum plena furoris conuicia & sacrilegij personaret. *Sonuerunt* ergo *aquæ*, id est, immundi spiritus, cum turbarentur videntes opera Dei, in Domini salutaris aduentu appropinquare sibi iudicium pertimescentes. *Sonuerunt & turbatæ sunt aquæ* in Domini passione. Vnde & dictum est: *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania?* Et alibi scriptura dicit: *Periit memoria eorum cum strepitu.* Diabolus sonum quærit, Christus silentium. Denique *sicut agnus coram tondente, sic non aperuit os suum.* Et alibi, *Non clamabit, neque contendet, nec quisquam audiet in plateæ vocem eius, donec eiiciat in victoria iudicium.* Quæ est ista nisi de serpente victoria? In hac fortitudine filij Dei *conturbati sunt montes*, cum diabolus & ministri eius viderent mortuos resurgentes. Isti sunt montes qui turbantur. Illi montes qui transferuntur in paradisum, quibus dicitur: *Hodie mecum eris in paradiso.* Et alius cui dicitur: *Si eum volo manere donec veniam, quid ad te? tu me sequere.* Et *Enoch qui raptus est ne malitia sæculi mutaretur.*

Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei: sanctificauit tabernaculum suum altissimus. Deus in medio eius, & non commouebitur.

Post Domini passionem quid aliud sequi debuit, nisi quia de corpore Domini flumen exiuit, quando *de latere eius aqua fluxit & sanguis*, quo lætificauit animas vniuersorum, quia illo flumine lauit peccatum totius mundi? Est & fluuius qui de Edem exit, & circuit vniuersam terram, verbum Dei, quo paradisus intelligibilis irrigatur, & omnis anima vocatur ad gratiam Christi, dicente ipso Dei verbo: *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Cui ego dedero aquam, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Ex illo enim vnico Dei verbo quatuor fluuiorum prudentiæ & fortitudinis, temperantiæ quoque & iustitiæ fluenta manarunt. *Alij enim per spiritum datur sermo sapientiæ, alij fides in eodem spiritu, alij gratia curationum in vno spiritu, alij operatio virtutum. Hæc enim operatur omnia vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult.* Hi sunt impetus fluminis, cum se in gratiam ministeriorum operationis atque vir-

tutis

A tutis spontanea diuisione transfundit. His igitur fluminis superni meatibus ciuitas illa in qua Deus inhabitat, irrigatur, & sanctificatur altissimi tabernaculum, omnis anima quæ inhabitatur à Christo, vel corpus illud quod Virgo generauit, de quo Gabriel angelus dixit: *Et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Dei filius.* (Luc. 1.) Bonum tabernaculũ, quod nulla potuerunt obumbrare peccata. (Ioan. 2.) Admirabile templum Dei, & aula cælestis, quod solutum corrumpi non potuit, sed intra triduum resurrexit, resuscitatum ab ipso qui mortuus videbatur. (1. Pet. 2.) Nec mirum, quando Deus in medio ciuitatis eius erat, nec commotus est: siue quia nullius peccati prolapsione commotus est Dei filius, nec alicuius erroris offensione titubauit, aut corporalis illecebræ nutauit impulsu: siue quia non reliquit animam eius Dei gratia, sed inseparabilis in ea mansit, quod ab omni collutione delicti immaculata durauerit. (Psal. 15.) Vnde & ad patrem Dei filius dixit: *Nec derelinques animam meam in inferno.* Ergo quia suberat ei nec in carne peccare, diuine ait: (Ioan 14.) *Ego in patre, & pater in me.* (Psal. 87.) Et alibi: *Traditus sum, & non egrediebar.* B Ab eo vtique non egrediebatur, cui dixit postea: (Psal 138.) *Exsurrexi, & adhuc tecum sum.* Vbi autem aliquis grauius peccat, commouetur in eo Deus, vt ab eo transeat. (Genes 3.) Vnde & Adæ peccanti deambulare visus est, & Stephano stare: quia ille in præuaricatione lapsus est, hic in martyrio coronatus. (Act. 7.) Et in Zachariæ libro ita scriptum est: (Zach. 9.) *Ambulabit in commotione indignationis iræ suæ Dominus.* Simile & in Euangelio dictum est Iudæis: (Matth. 23) *Ecce derelinquetur vobis domus vestra deserta.* Dereliquit enim Dominus Iudæos, & statim secuta est ruina synagogam. Quod si eam Christus non deseruisset, numquam eam supremum sequutum esset excidium. Aperuimus ergo quod dictum est: *Deus in medio eius non commouebitur.*] Sequitur.

Adiuuabit eam Deus mane diluculo.

Mane diluculo.] Quo significatur quia resurrectio matutina adiumentorum nobis cælestium subsidia confert, quæ noctem repulit, diem refudit, dicente scriptura: (Ephes. 9. Matth 27 Exod 12.) *Surge qui dormis, & exurge à mortuis: & illucescet tibi Christus.* Vide autem mysterium. C Vespere passus est Christus: ideo & secundum legem ad vesperam agnus occiditur. Mane surrexit. (Ioan 20.) Sic enim scriptum est: *Vna autem sabbatorum venit Maria Magdalene ad monumentum mane, cum adhuc esset obscurum, & vidit lapidem amotum ab ostio.* Ad vesperam mundi occiditur, deficiente iam luce: (Esa 9) quia in tenebris erat hic totus mundus, & maioribus fuisset tenebrarum squaloribus inuolutus, nisi Christus nobis è cælo lux æterna venisset, innocentiæ tempora generi refusurus humano. (Apoc. 1. 1 Pet. 2.) Passus est ergo Dominus Iesus, & sanguine suo nostra peccata deleuit, lux refulsit conscientiæ purioris, & dies resplenduit gratiæ spiritalis. (Rom. 13.) Vnde & Apostolus ait: *Nox præcessit, dies appropinquauit.* Euigilauimus igitur, iam non dormiamus. Vestem lucis induimus, non in amictu tenebrosæ conuersationis atque exuuias reuertamur. (Gent. 9.) Comessationibus atque deliciis, quæ nocturni sunt temporis, valediximus; sobrietatem elegimus, cuius gratia (Gen. 25.) Iacob primatus quos non habebat inuenit. In aliis quoque codicibus inuenitur: *Adiuuabit eam Deus vultu suo.*] D Quid hoc quoque significet, ipse Propheta nos docet. (Psal 79.) Namque ipse in posterioribus dixit: *Ostende faciem tuam, & salui erimus.* Aspectus ergo Dei, salus nostra est: atque in eius vultu nostrum est adiumentum. (Genes. 4.) In quo quanta vis sit, diuina scriptura declarat, quæ non otiose attexuit quod *respexit Deus super munera Abel, super Cain autem non respexit*: & ideo contristatus est Cain, quod sacrificium suum Deo displicuisse cognouit, placuisse germani. Vnde & illud quod hodie in Psalmi responsorio decantatum est, plurimum nostræ conducit assertioni: (Psalm 39.) *Expectans expectaui Dominum, & respexit me.* (Luc. 22.) Quem Dominus respicit, saluat. Denique in Domini passione cum titubaret Petrus sermone, non mente (licet ipse Petri sermo titubantis fidelior sit, quam doctrina multorum) respexit eum Christus, & Petrus fleuit: quo proprium lauit errorem. Ita quem visus est voce denegare lacrymis fatebatur.

E *Conturbatæ sunt gentes, inclinata sunt regna: dedit vocem suam Altissimus, & mota est de terra.*

(Luc. 8.) Aduentu Domini saluatoris aduersariæ potestates cum sua legione turbatæ sunt iussæ ab humanis exire corporibus, & precatæ vt mitterentur in porcos. Turbatis nequissimis potestatibus, necesse fuit turbari cultores simulacrorum, inclinari quoque regna peccati. (Ioan. 8.) Erat enim graue regnum, quod sibi in graue seruitium subiugauerat omnium animos peccatorum. *Qui enim facit peccatum, seruus est peccati.* (Rom. 6.) Regnum autem peccati mortis est regnum: quod diu toto orbe præualuit. Vnde & Apostolus ait: *Sed regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen, etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ, qui est forma futuri.* Venit veritas, figura cessauit. Venit vita, regnum mortis euanuit. Venit remissio peccatorum, & peccati vincula resoluta sunt. Ante etiam leuiora delicta mortis nexibus stringebantur, post aduentum autem Domini salutaris etiam grauiora flagitia sunt remissa. (Ephes. 6.) *Inclinata sunt* F ergo *regna spiritualium nequitiarum quæ sunt in cælestibus*, quia cultus simulacrorum & illecebra peccati cœpit imminui euangelicæ prædicatione doctrinæ. Inclinata est perfidia posteaquam cœpit fides in nationum regnare pectoribus. (Rom. 6.) Inclinantur regna peccati, cum legitur: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Inclinauit omnia regna perfidiæ voce sua Dominus, dicens: (Matth. 11.) *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis: & ego reficiam vos.* Hanc vocem dedit altissimus, & omnes eum secuti sunt populi nationum, dura peccati regna fugientes, & perpetuæ mortis atrocitatem, atque intolerabilem flagitiorum omnium seruitutem, cum polliceretur fessis requiem, captiuis remissionem, (Esaia 61. Hier 28. & 30.) seruientibus libertatem, & excusso iugo ferreo Babilonij regis, iugum suum suaue ceruicibus fidelium subrogaret, ne vacua colla gentilium rursus inimicus catenis suæ iniquitatis adstringeret. Christus enim quos alligat, liberat: (1 Cor. 7.) & quos adstringit, absoluit. Denique qui seruus vocatus à Domino est, libertus est Domini: & qui liber vocatus, seruus Christi est. Ideoque in suis vinculis Paulus gloriatur, (Philem.) dicens: *Paulus vinctus Iesu.* Quod sub aliis contumelia est, G sub Christo gloria est. Dedit vocem suam in passione Dominus, (Matth. 27. Psal. 23.) & vniuersa elementa tremuerunt, omnis terra cõmota est, vt ritus ille gentium solueretur, fieretque *terra Domini, & plenitudo eius*, vt scriptum est, cessarent auguria perfidiorum, & sacrificium impietatis cognitio fidei & studium deuotionis abolerent. Dat vocem suam Dominus quotidie, & resultat in cordibus singulorum, vt terrenum omne decidat eius qui bene credit affectu, atque omnes interiorum sensus animorum ab errore, à corruptione luxuriæ & dissolutione ad cognitionem cælestium sacramẽtorum, & studium castitatis, à nequitia ad virtutem pia cõfessione moueatur. Motos ergo eos dicit qui in terra sunt; vel quia terra erant omnes homines, in quibus erat terrena corruptio, quia oculos mentium ad sublime gratiæ cælestis eleuare atque attollere nesciebant, nec poterant dicere:

Deus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Iacob.

H *Deus virtutum nobiscum:*] cum quibus non erat nisi prolapsionis incentor, & auctor erroris. Sed posteaquam vox Domini in Euangelio resultauit, audet Propheta dicere: (Esaia 7.) *Deus virtutum nobiscum.*] Bene dicit: *Deus virtutum nobiscum,*] qui credidit quod Virgo in vtero concepit, & peperit. (Matth. 1.) Audemus & nos dicere: *Deus virtutum nobiscum,*] posteaquam Emmanuel, hoc est, Deus cœpit esse nobiscum. (Genes. 27.) Vbi ergo Emmanuel, ibi Deus virtutum nobiscum. *Susceptor noster Deus Iacob.*] (Ioan. 8.) Imitemur ergo patriarcham Iacob, odorem eius, virtutem eius, laborem eius. Sicut enim Abrahæ opera facere debemus, vt filij eius appellari iure mereamur: ita etiam exercitia atque certamina sancti Iacobi subire debemus, vt Deus Iacob Deus noster esse credatur. Nam si opera Iacob, vel (quia illum æquare non possumus) studia operis eius ac fidei nõ agnoscat in nobis: quomodo quasi Deus Iacob nos iuuare dignabitur? (Luc. 1.) Dum hæc diceret, ecce per Spiritum sanctum præsens imago ei infusa est futuro-

rum: &

A Luc. 2. rum: & videns ex graui perturbatione bellorum pacem toto orbe diffusam in aduentu Domini salutaris, clamat ad vniuersos, dicens:

Venite, & videte opera Domini, quæ posuit prodigia super terram.

Auferens bella vsque ad fines terræ, arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igni.

Venite, & videte.] *Venite*, ad congregationem spectat, *Videte*, ad intentionem, & cognoscendæ studium veritatis. *Videte*, inquit *opera Domini* plena miraculis, in quibus magnarum sunt signa virtutum. Denique τέρατα Græce, prodigia dicuntur Latine. Non ergo quasi prodigialis historiis accipias opera Domini, sed quasi plena admirationis. Præclare posuit *super terram*] id est in terram. *Auferens bella vsque ad fines terræ, arcum conteret, & confringet arma & scuta comburet igni.*] Et vere antequam Romanum B diffunderetur imperium, non solum singulatim vrbium reges aduersum se præbabantur, sed etiam ipsi Romani bellis frequenter ciuilibus atterebantur. Pugnauit Marius aduersus Cinnam. In vtraque parte Romanus fusus est sanguis. Sylla surrexit, & Mario victori rursus ciuilia bella commouit. Lepidus Sertoriusque rebelles se Romano imperio præbuerunt. Cæsar Pompeium est persecutus, & Galliarum furorem excitauit aduersus arma Romana. Deuicto senatore Pompeio, iuniorem in Hispaniarum partibus debellauit. Quid Triumuiros loquar, ex hostibus amicos, ex amicis rursus in hostiles tumultus esse progressos? maria quoque Actiaco bello infecta sanguine Romanorum? Vnde factum est, vt tædio bellorum ciuilium Iulio Augusto Romanum deferretur imperium: & ita prælia intestina sedata sunt. Hoc autem eo profecit, vt recte per totum orbem Apostoli mitterentur, dicente Domino Iesu: *Euntes, docete omnes gentes.* Matth. 28. Illis quidem etiam interclusa barbaricis montibus regna patuerunt, vt Thomæ India, Matthæo Persia. Sed tamen C quo plura obtinent spatia terrarum, in exortu Ecclesiæ potestatem Romani imperij toto orbe diffudit, & dissidentium mentes, terrarumque diuortia donata pace composuit. Didicerunt omnes homines sub vno terrarum imperio viuentes, vnius Dei omnipotentis imperium fideli eloquio confiteri. *Abstulit ergo bella vsque ad fines terræ*, quod factum esse non dubium est. Sed vide ne bella infirmitatis abstulerit, quæ sunt in corde titubantium. Qui enim terrena transierit, iam non dicit, *Foris pugnæ intus timores*: sed dicit; *Nostra autem conuersatio in cælis est.* Transi ergo mundum, vt incipias esse supra mundum. πάσχα enim transire est, vel vt dicam expressius, transfretare. Abstulit ergo Dominus bella quæ mouebat nobis nequitia spiritalis: & Ephes. 6. deuicto diabolo pacem suam nobis reliquit. *Arcum confringet*, de quo ignita aduersarij iacula spargebantur: *& scuta perfidiæ combussit igni*, vt scutum fidei inuiolabile permaneret.

D *Vacate, & videte quia ego sum Dominus.*

Vox Domini post bella sedata. *Vacate*, vt nulla animatũ sit occupatio, ne offusio sæcularium perturbationum, internæ oculum mentis obducat. Vacare, inquit, ab erroribus, vacare à perturbationibus, vacare à peccatis: quia *omnis qui peccat, non vidit Deum, nec cognouit eum*: sicut in epistola 1. Ioan 3. sua dixit Ioannes Euangelista. Vacate ergo studio cognoscendæ diuinitatis: nolite terrenis operibus occupari. Ideo Exod. 5. rex Ægyptiorum augeri iubebat numerum laterum & cætera onera Iudæorum, ne cognoscerent Deum, & cultui Ibidem. sacro vacarent offensus Moysi & Aaron voce sanctorum, qui dicebant: *Dimitte populum Dei, vt eamus & seruiamus Domino Deo nostro.*

Exaltabor inter gentes, & exaltabor in terra.

Exaltabor inter gentes.] Erat sublimis Dominus in excelsis, id est in Angelis & Archangelis, in Patriarchis & Pro-

E phetis, qui de illo sublimia sentiebant, nec eum terrenis imaginibus & simulachris sculpteis conferebant. sed non erat sublimis in populis nationum, qui Deum suum in antris & spelæorum habitaculis requirere videbantur. Denique reprehenditur Magdalena, quæ Christum quasi mortuum flebat, & quasi sepultum quærebat in tumulo. Vnde dicit ad eam Christus, *Maria quid ploras? quem quæris?* Ioan. 20. numquid eum qui posset auferri? Audiuit vocem, & recognouit eum, & volebat contingere, & ait Dominus: *Noli* Ibidem. *me tangere*, quem putas mortuum. *Ad patrem vado.* Miraris quod in tumulo non inuenisti, quem cœlestia præstolantur? Aut forte reprehenditur, quia Christum nisi fide perfecta non tangit: sicut hæmorrhoïssa plena eum tetigit fide. Vnde ait Dominus, *Tetigit me aliquis: sentio enim de me* Matth. 9. *virtutem exisse.* Quo dicto agnouit in se illa quod exeunte fuerat virtute curata: & statim confessa est sui conscia quod Dominum ipsa tetigisset. Vnde Dominus ait. *Fides tua te* Ibidem. *saluam fecit vade in pace.* Exaltatus autem in terra Dominus est, secundum quod ipse ait. *Cum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.* Vel quod facta est *voluntas eius sicut in* F Ioan. 12. Matth. 28. *cælo & in terra.* Et repetit, dicens.

Deus virtutum nobiscum, susceptor noster Deus Deus Iacob.

Deus virtutum nobiscum] Repetit quod supra dixerat. Repetitio autem confirmatio est. Vel quia non solum Matth. 1. Matth. 28. quando natus ex Virgine est, factus est nobiscum Deus: sed etiam post resurrectionem ipse dixit. *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem mundi.* Cui est honor & gloria, perpetuitas à sæculis, & nunc, & semper, & in omnia sæcula sæculorum. Amen.

S. AMBROSII IN PSALMVM XLV. enarrationis finis.

G

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, IN PSALMVM DAVID XLVII. Enarratio.

Titulus Psalmi XLVII.

Psalmus cantici filiis Chore, secunda sabbati.

PSALMI huius titulus hic est: *Psalmus cantici filiis Chore, secunda sabbati.*] 1. Par. 25. Boni filij Chore, & Psalmis iam superioribus approbati, eo quod congruis sensibus, & cogitationibus ad virtutũ H studia conuenientibus in semetipsis pangerent spiritale psalterium, & cogitationi diuinitatis peruigiles speculo mentis intenti, cœlestium mysteriorum digni forent haurire secreta. Et ideo 1. Para. 15. cum Psalmorum ante arcam Domini quotidie canendorum munus & officium recepissent, videntur electi vt Psalmum cantici in secunda sabbati specialiter reciperent concinendum. Etenim quibus recte videbatur esse commissum vt ascensionem Domini ab inferis resurgentis voce sua psallerent, his vtique deferendum fuit vt ipsam resurrectionis diem munere suo ministerioque celebrarẽt. Quid est enim *secunda sabbati*, nisi Dominica dies, quæ sab- Ioan. 20. batum sequebatur? Dies autem sabbati erat dierum ordine posterior, sanctificatione legis anterior. Sed vbi finis Rom. 10. legis aduenit, qui est Christus Iesus (*finis enim legis Christus, ad iustitiam omni credenti*) & resurrectione sua octauam sanctificauit, cœpit eadem prima esse, quæ octaua est, & octaua quæ prima, habens ex numeri ordine prærogatiuam, & ex resurrectione Domini sanctitatem. Vnde & in Euange-

A Luc. 6. aogelio legimus *δευτερόπρωτον* sabbatum, quod Latine dicitur *secundo primum*. Vbi enim dominica dies cœpit præcellere qua Dominus resurrexit, sabbatum quod primum erat, secundum haberi cœpit à primo. Prima enim requies cessauit, secunda successit. Vnde & ad Hebræos scribens Apostolus ait. *Post hac die.* restat ergo requies populo Dei. Festinemus igitur [illegible]trare in illam requiem. Requies ergo vera iam non in operis cessatione, sed in resurrectionis est tempore. Ideoque qui sabbati secundum legem solemnitatem custodiebant, vnam sabbati nuncupabant, quasi vnum esset sabbatum, & non aliud. Nos qui obseruantiam induimus spiritalem, & ad similitudinem & requiem Dei cupimus nostram formare militiam, atque in illa ciuitate cœlesti nostrum exhibere ministerium, vbi est non exemplar, non vmbra, sed veritas: primam dicimus sabbati, sicut est scriptum. *Vespere autem sabbati, qua lucescit in primam sabbati.* Nihil pulchrius, nihil expressius. Ante resurrectionem sabbatum dixit, post resurrectionē primam sabbati nuncupauit. Ioannes quoque Euangelista dicit. *Prima sabbati venit mane Maria Magdalene cum adhuc tenebræ essent.* Tenebræ pro tempore, mane pro gratia. Sed isti expressius secundum Euangelium, quasi reciso velamine: Dauid autem sub lege positus & modulationem tenuit debitæ cantionis, & mysterium non repressit, vt secunda sabbati diem Dominicam declararet: quo Iudæis ordinem numeri putaret esse seruatum, & spiritale sacramentum agnosceret reuelatum. Audiamus igitur quid dicat qui in secunda sabbati Deo psallit.

(Margin: Hebr. 4. — Matth. 28 — B — Ioan. 20. — Matth. 27)

Psalmus quadragesimus septimus.

M*Agnus Dominus & laudabilis nimis, in ciuitate Dei nostri, in loco sancto eius.*

Non ergo vbique Deus magnus & laudabilis est? Verum ille quidem vbique magnus & potens est, sed angusta mens non capit magnitudinem diuinæ eius potestatis & gratiæ. Quanto autem magis appropinquat Deo nostra cognitio, tanto præcellentior eius nobis videtur esse maiestatis. Denique Thomas qui ante dicebat: *Nisi videro in manibus eius fixuras clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam?* vbi misit digitum suum, & euidentia resurrectionis cognouit Indicia, admirans intra se Dei gratiam: *Dominus*, inquit, *meus, & Deus meus.* Tunc ergo plenissime diuinitatem eius dominationemque confessus est, vbi enim resurrexisse non dubitauit ab inferis. Denique *in Sion hymnus Deum decet, & votum ei soluetur in Hierusalem.* Quid igitur mirum si in ciuitate cœlesti, & in illo superno & æthereo loco potentia eius vehementius prædicatur? Addidit.

(Margin: C — Ioan. 20. — Ibidem. — Psalm. 64.)

Dilatans exultationem vniuersæ terræ: mons Sion latera Aquilonis, ciuitas regis magni.

Deus in gradibus eius dignoscetur, cum suscipiet eam.

D

Dilatans exultationem vniuersæ terræ.] Recte supra dixit: *Magnus Dominus.* nam vere magnus dicitur, quia istius terræ in qua ante intolerabilium peccatorum germina pullulabant, vbi erat mœror, tristitia & gemitus, exultationem toto orbe diffudit. Itaque hominum conscientia quæ ante flagitiorum suorum gurgitibus demersa lugebat, nunc per indulgentiam Christi, & remissionem omnium peccatorum metu absoluta lætatur. Conuenit igitur & si ita intelligamus vt diximus: sed quia in vetustis exemplaribus aliquibus reperimus, *εὐρίζῳ ἀγαλλιάματι πάσης τῆς γῆς*, id est, *bona radicis exultatione vniuersa terra*, sensum quidem eundem aduertimus: quia diuina in nobis Dei patris dona laudantur, qui dedit nobis exultationem bona radice fundatam, Deum videlicet Iesum, veram & fœcundissimam vitem, de qua sacramenta fluxere cœlestia: in quibus est perpetua & diuturna lætitia, quod his abluatur omne peccatum, & conscientia interna mundetur. Elocutionemque conuenire cognoscimus: quia bene radicata exultatione lætamur, qui exultamus in Christo. Seculi enim lætitia temporalis est, perpetua autem lætitia eius qui gaudet in Domino. *Mons Sion latera Aquilonis, ciuitas regis magni. Deus in gradibus eius dignoscetur, cum suscipiet eam.*] Quæ sit exultatio vniuersæ terræ, euidenter expressit, quoniam Dominus Iesus Ecclesiam sibi ex peccatoribus congregauit. Itaque qui erant ante *latera Aquilonis*, id est, socij & inhærentes diabolo, cui dicitur: *Exurge Aquilo, & veni Auster*: facti sunt Christo fideles. Ipsi sunt enim de quibus dicitur: *Qui confidunt in Domino Sicut mons Sion.* Facti sunt itaque mons Sion per gratiam Christi, & baptismatis sacramentum. Aquilonis intelligibilis grauis est flatus, qui prius tempestates asperrimas & procellas humanis mouebat affectibus, cœpit suos amittere, qui vexabat alienos. Gentem omnem euerterat Iudæorum, nationes omnes suo reuinctas tenebat imperio, ipsius erant latera, hoc est, aspirabant cum eo. Sicut enim principis latera dicimus stipatores eius & comites, & sicut mulier latus est viri, eo quod morigera ei societate iungatur: ita latera erant diaboli qui faciebant ipsius voluntatem. Ij ergo nūc sunt *mons Sion*, qui Deum speculantur æternum, & ipsi noctibus & diebus intendunt. Vide Paulum cum persequeretur Ecclesiam Dei, latus aquilonis fuisse: vide nunc cum legitur in Ecclesia, montem esse speculatorium, per quē Christi gloriam cognoscimus, & videmus. Et quia Græcus montes dixit, hoc est *ὄρη*, Vide quomodo serui Christi montes sint. *Montes in circuitu eius*: in quibus est Ecclesia Domini, quæ est *ciuitas regis magni.* Simul quia Dominus secundum cœli tractum in Venerario passus est, qui erat locus in latere Aquilonis. Ibi autem & mons Sion, ibi Hierusalem quæ in terris. Vide ne id quoque videatur expressum, quia congregatio plebis Dei quæ erat Aquiloni coniuncta per culpam, Ecclesia Christi est facta per gratiā, vt iam non synagoga, sed Christi Ecclesia nuncupetur. Et quia *reliquiæ Iudæorum per electionem gratiæ saluæ factæ sunt*, in ipsis Deus cognoscitur, in Petro, Paulo, Ioanne, Iacobo, qui graues & excelsi viri velut fundamenta & culmina sunt Ecclesiæ. Quasi fundamenta, grauia, quos nulla grauis Aquilonis flabra concusserint, sed immobile fidei seruauerint fundamentum, nec Ecclesia tota nutaret. Præcelsi quasi culmina, qui verticem eius turribus suæ virtutis erexerint. Etenim sicut in operibus suis conditor, & in ædificationibus suis ædificator agnoscitur, vt etiam si nomē non audias, tamen ex operum qualitate artificem deprehendas: (& quid mirum de humanis, cum ipsius creatoris æterni, qui non videtur à nobis, *inuisibilia* tamen *eius per ea quæ facta sunt, intelligamus*?) ita in excelsis & magnis domibus (quæ domus nos sumus, si libertatis & gloriæ fundamentum vsque ad finem firmum tenuerimus) Deus habitator agnoscitur, vt Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob. Ipse enim verus Deus, qui tales viros præceptorum suorum institutione fundauit. Ergo sicut in illis se Deum demonstrauit æternum; ita, inquit, cum regis magni suscipiet ciuitatem, gradibus eius receptionem suæ cognitionis infundet, *vt fiant docibiles Dei* qui mandatum eius & audierint, & putauerint exequendum ne ab illius domus ædificatæ in petra firmitate degenerent.

(Margin: Esa. 35. — Esaia 61. — Hier. 2. — E — Cantic. 4. — Psalm. 124. — Prouer. 27. — Genes. 2. — F — 1. Tim. 2. — Psalm. 1. — 1. Cor. 15. — Psalm. 124. — Rom. 11. — Galat. 2. — G — Prouer. 27. — Matth. 7. — Rom. 1. — Hebr. 3. — Ioan. 6. — H)

Quoniam ecce reges terræ congregati sunt, transierunt in vnum.

Ipsi videntes sic admirati sunt, conturbati sunt, cōmoti sunt, tremor apprehendit eos.

Reges terræ congregati sunt.] Boni reges qui sui corporis possunt se præbere rectores, ab ipsa patriarchæ Abrahæ origine & institutione manantes, qui docuit peccatum posse superari. Ideo verus rex, qui flagitiis esse nesciuit obnoxius, in quo culpæ & erroris illecebra regnare non potuit. Vnde & dictum est ad huiusmodi virum à filiis Cheth: *Rex à Deo tu es nobis.* Tales ergo reges terræ, qui carni imperitarent, congregati sunt, vt in vno essent corde, & in vno spiritu; sicut legimus: *Quia multitudo credentium habebat vnam animam, & cor vnum, & non erat in his aliqua separatio.* Ij sunt qui transierunt in vnū, non tā locū,

(Margin: Genes. 23. — Act. 4.)

A quam in eundem affectum atque propositum. Probato enim dicitur: *Transi, recumbe.* Neque enim mediocris virtutis est, ab improbis ad honesta, à terrenis ad æterna trâsire, & carnalis vitæ consuetudinem commutare, omnémque eius abolere vsum, nouos mores assumere, totumque statum conuersationis veteris detorquere. Meritoq; dicitur ei. *Si transitas per aquam, tecum sum.* Cum transeunte est Deus, non cum desistente. Ij ergo qui intra semetipsos erant ante discordes, vbi in vnum, mente & studio conuenerunt, recepta pace *quæ fecit vtraque vnum, & inimicitias in carne sua medij parietis destructione dissoluit*, admirati sunt vel eum qui in gradibus suis dignoscitur, vel homines ita se conuersos, vt qui ante diabolo seruiebant, nunc Domino Iesu iusti pietate seruitij mancipati sint. Et quia reges sui corporis in semetipsis vim non mediocris laboris experti (neque enim facile atque mediocre est animum vincere, resecare cupiditates, edomare carnis lasciuiam, euacuare luxuriam, quæ repugnabat & Paulo, vt captiuum sub peccati lege constringeret) sicut gratiam in B iis qui virtute processerant, mirabantur: ita etiam ne quis relaberetur in vitia de superiore virtutum deiectus fastigio commouebantur. Procliuis enim & mutabilis in vtrumque est humana conditio; vt quocumque intenderit, eo propendeat & vergat: vel ad studia virtutum, vel ad illecebram delictorum. Et ideo non mediocri quatiebantur affectu, ita vt ex formidine tremor apprehéderet eos, considerantes illud quod scriptum est: Quia *in locis impiorum ingemiscent iusti*: Denique vide Petrum amarissime flentem quod ei error obtepserit, & virtutem suæ mentis prolapsione corporeæ fragilitatis inflexerit: meritoque à Christo suppresse reprehensum quod ausus sit vsurpare constantiam, nec obnoxiam consideraret naturam. Et hic quidem per gratiam emendauit errorem, sed Iudas mansit in crimine, perseuerauit in gemitu. Lætus erat cum Apostolorum numero necteretur, sed quia supplâtatus à diabolo est, in locis nunc deplorat & ingemit impiorum, quod de gratia fit relapsus ad pœnam. Ergo cadétibus huiusmodi viris, qualis fuit proditor Iudas, vel Saul C à Domino Deo suo accitus ad regnum, etiam fortes viri trepidabant.

Ecclesi. 19. Luc. 17. Esa. 43. Ephes. 2. Rom. 7. Prou. 28. Luc. 22. Matth. 27. Matth. 10. Ioan. 13. 1. Reg. 15. 1. Reg. 12.

Ibi dolores sicut parturientis.

Conferentes deinde viri fortes quanto certamine perueniretur ad finem, quantæ contritiones iustorum, quantæ sollicitudines, qualis aduersarius, quanto diuturno labore contentio, quantæ amaritudines propositi terroris, quæ vincula continentiæ, quæ conscientiæ verbera non mediocriter conturbabantur, ne quis tantis vel laboribus vitæ austerioris cederet, vel doloribus. Sunt enim ibi dolores acerbi & graues: id est, in Ecclesia, *in illa ciuitate regis magni sunt dolores sicut parturientis, donec formetur Christus in nobis.* Neque enim sine dolore Paulus erat cum videret in Galatis insipientibus doctrinæ suæ tardiorem profectum. Ideoque dicebat: *Filioli mei quos iterum parturio donec formetur Christus in vobis.* Testificatur & Dominus in D Euangelio graues esse parturientis dolores, cum dicit: *Mulier cum parturit, tristitiam habet, quia venit dies eius: cum autem peperit, iam non meminit tristitiæ propter gaudium: quia natus est puer in hoc mundo.* Magnus ergo labor vt aliquis sibi Christum adquirat, ne sine gubernatore quasi nauis in sæculi istius salo fluctuet. Denique Apostoli tristes erant cum se Christus ad patrem rediturum esse memoraret, quod absente rectore destituti se putarent. Gaudium Christus est. Ipse est & puer quem parturit qui in vtero suæ mentis accepit spiritum salutis. Qui pepererit, & enutrierit, exultat: qui parturit, quatitur atque compungitur. Bonum est vt & parias, & enutrias eum. *Non coquas agnum in lacte matris suæ*, ne dicatur tibi: *Væ in vtero habentibus & nutrientibus*: Sic enim Christus natus est ex Maria: vt agnoscas eum, sicut *bos agnouit possessorem suum*: & scias quia ipse te creauit, & maiores tuos ipse possedit. Non eum quasi paruulum nutrias, sed quasi verum atque perfectum Deum ex vtero & perfecto Deo noueris adorandum. Sic eum Magus adorauit, vt non in lacte matris E agnum coqueret, sed quasi Deum veneraretur æternum. Denique vt eum inueniret, cœlum aspiciebat. Non ergo quærebat in terris, quem de cœlo fulgens stella monstrabat. Ideo eum Maria non parturiuit, sed peperit; quia & Dominum salutare sciebat ex se esse generandum, sicut ipsa testatur, dicens: *Magnificat anima mea Dominum: & lætatus est spiritus meus in Deo salutari meo. Ibi ergo dolores sicut parturientis.* Dolor est vt parturias: dolor est vt enutrias, quem in principio debes habere perfectum. Ideoque plerique grauiter conterũtur, sicut versiculus significat qui lequutus est:

Galat. 3. Galat. 4. Ioan. 16. Ibidem. Esaia 26. Exod. 23. Matth. 24. Esaia 1. Deu. 32. Matth. 2. Ibidem. Luc. 1.

In spiritu vehementi conteres naues Tharsis.

Dum ad fidei perfectionem Dei famuli peruenire desiderant, commacerant corpus suum castigando seuerius, & redigendo in ministerium seruitutis, ne reprobentur qui fuerant iam probati. Hoc autem faciunt *in spiritu valido atque vehementi.* Est enim spiritus consilij atque virtutis, F vt omni abstinentia dissoluant corpus suum, quo omnes eius euacuent voluptates, vt dicatur illis: *Conualescite manus remissæ & genua dissoluta.* Cum enim solutus quis fuerit ab ista compage terrena, tunc fortior ad vitam resurgit æternam. Mentior, nisi adstipulatur scriptura, quæ dicit, *Dissolui: & cum Christo esse, multo melius.* Qui dissoluitur, incipit esse cum Christo. Et alibi: *Tempus meæ resolutionis instat.* Qui ergo meditatus fuerit seipsum dissoluere per abstinentiam, diem passionis suæ timere non poterit. Et bene ait spiritum vehementem, naues dicturus. Naues autem de corporibus dixit, quæ vago diuersarum passionum fluctu mouentur: & cito merguntur, nisi habeant gubernatorem. Vnde & alibi ait: *Qui descendunt mare in nauibus.* Bene autem nauigant, qui in nauibus Christi crucem sicut arborem præferunt, atque inde explorant flabra ventorum, vt corpora sua dirigant ad sancti Spiritus gratiam, in ligno Domini tuti atque securi: nec permittũt naues suas vago fluctu errare per maria, sed ad portum salutis & ad consummationem gratiæ cursus sui directione G contendunt, vt fida statione potiantur, quo dissolutæ cursus suos possint in resurrectione reparare, vbi naufragium timere non possint. Et nos igitur circumspectemus hanc gratiam, speculatores eius simus, exploremus eam, vt fiant corpora nostra naues Tharsis. Tunc enim caro ad seruitutem redigitur, cum ad Dei intendimus gratiam: vt id quod amarum ad tempus sit, sicut est ieiunium, non quod dulce & voluptarium, sequamur. Tharsis ergo est speculatorium gratiæ, intelligibilis ciuitas, vt Sion superior. Ad eam festinabat Ionas. De ea dicit scriptura, *quia sociatus est Iosaphat Ochoziæ regi, & sic placuit vt facerent naues, & irent in Tharsis.* Sed quia impio se coniunxit, ideo missus est ad eum Propheta, qui diceret ei: *Destruxit Dominus opus tuum, & contritæ sunt naues tuæ, & non potuerunt ire in Tharsis.* Quo significatur quod præuaricantium mandatum Dei opera ad consummationem gratiæ peruenire non possint. Ad Salomonem autem, vtpote sapientem & pacificum virum, naues de H Tharsis cum auro & argento & dentibus eburneis sine vlla offensione veniebant, & eo ipse mittebat. Habebat enim cum rege Hiram sacræ negotiationis spiritale commercium, & mutuæ gratiæ concertantis affectum. Has ergo naues ij qui regali in se auctoritate potiuntur, ad coercendam ferociam corporalem, videntes ex corruptibilibus incorruptas, ex maculosis summa gratiæ luce fulgere, ex dissolutis atque detritis esse renouatas, viuere ex mortuis, ex sepultis resurgere, celebri sermone commemorant.

1. Cor. 9. Esa. 11. Esaie 35. Philip. 1. 2. Tim. 4. Psalm. 106. 1. Petr. 1. Ionæ 1. 2. Par. 20. Ibidem. 3. Reg. 10. Ibidem.

Sicut audiuimus, ita & vidimus in ciuitate Domini virtutum, in ciuitate Dei nostri: Deus fundauit eã in æternum.

Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio têpli tui.

Sicut audiuimus,]&c. Audiuimus extra ciuitatẽ, vidimus in

Apoc. 21.

A in ciuitate, cui Deus est lumen æternum. Fulget enim dies
sine sole mundano, luna non quæritur: fundamentum
eius non temporale, sed æternum est. *Suscepimus* (inquir)
Deus misericordiam tuam in medio templi tui.] Sed ad filium
Dei dicitur, templum ita intelligimus, secundum quod i-
Ioan. 2. pse de corpore suo dixit: *Soluite templum hoc, & in triduo ex-*
citabo illud. Vere templ ũ Dei corpus est Christi, in quo est
Coloss. 2. nostrorum purificatio peccatorum. Vere templum Dei
caro illa, in qua nullum peccati potuit esse contagium,
sed ipsa pro delicto mundi totius fuit sacrificium. Vere
templum Dei caro illa in qua Dei imago fulgebat, &
corporaliter plenitudo diuinitatis habitabat: quoniam ipse
Christus est plenitudo. Ergo ad ipsum dicitur. *Suscepimus*
Ioan. 1. *Deus misericordiam tuam in medio templi tui.*] Quod quid est,
nisi quod ait: *Medius vestrum stat, quem vos nescitis*? hoc est,
in medio vestri est, & non videtur: Si autem ad patrem
refertur: quid est, *In medio templi tui,*] nisi quia *Deus erat in*
2. Cor. 5. *Christo mundum reconcilians sibi*? In illo ergo templo *suscepi-*
B *mus* (inquit) *misericordiam tuam*:] hoc est *verbum quod caro fa-*
Ioan. 1. *ctum est, & habitauit in nobis.* Sicut enim redemptio Christus
ita & misericordia. Quæ autem maior misericordia quam
quod pro nostris flagitiis se præbuit immolandum, vt
2. Cor. 2. sanguine suo mundum lauaret, cuius peccatum nullo alio
modo potuisset aboleri? Etenim si de sanctis viris Apo-
stolus dixit: *Templum Dei vos estis, & spiritus sanctus habitat*
1. Cor. 6. *in vobis*: quanto magis carnem Domini Iesu templum
Dei dixerim; qui semper plenus Spiritu sancto legitur, &
Luc. 4. ipse testificatur, dicens: *Sentio de me virtutem exisse*; quæ vir-
Luc. 8. tus omnium vulnera acerba sanabat? Potest & illud
intelligi quod dixit suscepisse se cum populo Dei miseri-
cordiam in medio templi eius: quoniam ipse Eccle-
siam suam fundauit, & propagauit in æternum: quoniam
ipse vere cum filio suo vnigenito hanc gratiam plebi suæ
contulit, quem ædificatorem etiam demonstrauit dicens:
Esaia 45. *Hic ædificabit mihi ciuitatem*; quæ diffusa toto orbe terrarum,
fecit vt tota terra plena laudis eius esset & nominis. Sicut
enim scriptum est: *Laudis eius plena est terra*: ita scri-
C ptum est: *Datum est ei nomen super omne nomen, vt in no-*
Habac. 3. *mine Iesu omne genu curuetur, cælestium, terrestrium, &*
Philip. 2. *infernorum, & omnis lingua confiteatur quod Dominus Ie-*
sus in gloria est Dei patris. Vnde proprie dixit Prophe-
ta.

Secundum nomen tuum Deus, ita & laus tua in fi-
nes terræ: iustitia plena est dextera tua.

Coloss. 3. Non mirum est si plenus est iustitiæ Dei, qui est *dextera*
Dei. Idem autem est *virtus Dei, & iustitia Dei*, vt & secundum
id quod iustitiæ Dei plenus est, eam iustitiæ plenitudinem
in eo esse quam pater habet, noueris: & secundum id
quod virtus & iustitia Dei patris & sapientia legitur, nihil
Rom. 1. in eo diuinæ maiestatis intelligas esse diuersum, sed omnia
1. Cor. 1. accepisse à patre filium, & omnis gloriæ paternæ filium
Heb. 1. splendorem esse cognoscas, & eius characterem substan-
Ioan. 14. tia qui ita expressit patrem, vt in eo totus sit pater; sicut in
patre totus est filius. Et quia vidit in spiritu Propheta lau-
D des Christi terris in omnibus prædicandas: velut epilogo
quodam faciens suscepti sermonis excessum, ad lætitiam
nos & cultum nominis eius hortatur, dicens:

Lætetur mons Sion, & exultent filiæ Iudææ, propter
iudicia tua Domine.

Lætetur mons Sion.] Id est, *qui confidunt in Domino*, sicut ipse
Psalm. 124 postea interpretatus est, dicens: *Qui confidunt in Domino si-*
cut mons Sion, &c. Ipse Dominus Iesus, qui est mons & al-
titudo Ecclesiæ suæ quæ Christum suum toto speculatur
affectu, lætetur fide eius & deuotione quæ complacuit
Deo: quoniam repudiata est infidelis. Potest igitur & hoc
pie intelligi, quoniam etiam superior omnibus ipse est
mons, in quem is ascendere iubetur qui fidem prædicat,
Esaia 40. dicente scriptura: *In montem excelsum ascende qui euangelizas*
Psal. 75. *Sion. Exultent*, inquit, *animæ confidentes tibi.* Ipsæ sunt filiæ
Iudææ illius *in qua notus est Deus.* Nam ista Iudæa quæ in
carne est vel littera, non agnouit Dominum. Nam si a- E
gnouisset, etiam recepisset. Sed non agnouit quem non
recepit, & iudicia eius refugit: quibus eos non ex patre A- Ioan. 8.
braham, sed ex diaboli semine manare memorabat: quo-
niam *omne peccatum semen inimici est.* Confessionis autem fi-
liæ peccatum non faciunt, sed obumbrant. Et ideo *beati* 1. Ioan. 1.
quorum tecta sunt peccata. Meritoque exultabunt filiæ con-
fessionis propter iudicia domini, cum cognouerint iudi- Psal. 31.
cia eius, & vias eius, quæ in hoc sæculo inscrutabilia & in-
uestigabilia sunt hominibus. Et cum facie ad faciem spe- Rom. 11.
ctare cœperint veritatem: tunc illa quæ nunc videntur in-
scrutabilia, comprehendent, & eorum cognitione gaude- 1. Cor. 13.
bunt.

Circumdate Sion, & complectimini eam, narrate
in turribus eius.

Qui intelligunt Sion, circumdant eam, & complectũ- F
tur suis sensibus, vt teneant, & non dimittant eam: ne sibi
speculatoriæ disciplina virtutis possit auferri. Ideo illa
in Canticis dicit: *Tenui eum, & non dimittam eum*; quæ Cant. 3.
Dei sapientiam requirebat, & complectebatur iustitiam
Dei brachiis charitatis, & quibusdam fidei & deuotionis
lacertis. Ipse enim piæ mentis amplexus. Comprehenda-
mus ergo & nos quantum possumus interna mysteria
veritatis, & scribamus ea atque affigamus ea sensibus no-
stris, virtutemque cœlestis oraculi: quam vt assequeretur Act. 7.
Moyses ille *peritus in omni sapientia Aegyptiorum in montem* Exod. 24.
ascendit, atque in nubem intrauit, vt operta & occulta cogno- Psal. 50.
sceret, adhærente sibi socio Iesu: quia nemo sine vero Iesu
potest incerta sapientiæ & occulta comprehendere. Et id-
eo in specie Iesu Naue, veri Saluatoris significabatur affu-
tura præsentia, per quem fierent *omnes docibiles Dei*, qui le-
gem aperiret, Euangelium reuelaret. Ergo qui Sion Ioan 6.
circumdederunt prudentia sua, & complexi fuerint in-
tellectu ascendentes super turres eius, narrant desu-
per ei qui non potuerit ascendere in turres eius, quid G
agendum, vel quid cauendum sit. Mutata est enim ciui-
tas Dei: ideoque alibi dicit Dominus: *Ecce ego Hierusa-* Esaia 49.
lem pinxi muros tuos. Distincta est turribus, de quibus insi-
diator possit, si appropinquare cœperit, deprehendi.
Habet ille exercitus suos, quibus animas Dei obsidere
consueuit, admouere machinas, vt possit turres expu- Psal. 121.
gnare munitas. Sed vos, inquit, *narrate in turribus.* Est e-
nim in turribus Hierusalem abundantia. Prædicate iusti-
tiam, monete custodiam. *Sapientia* enim *in exitu canitur,* Prouerb. 1.
& in murorum altissimis prædicatur. Et alibi iterum dicit:
in muris tuis constitui custodes, diebus ac noctibus in finem non Esaia 62.
tacebunt. Narrate ergo sine intermissione, sine fine. Ad-
uersarius vigilat, circuit, & rabie ferina quærit quos inue- 1. Petr. 5.
nerit deuorare. Ideo semper canendus est Dominus, qui
dentes leonum conterat, & ora confringat, vt nobis no- Psalm. 57.
cere non possint.

Ponite corda vestra in virtute eius, & distribuite
gradus eius, vt enarretis in progenie altera. H
Quoniam hic est Deus, Deus noster in æternum, &
in sæculum sæculi: ipse reget nos in sæcula.

Ponite corda vestra in virtute eius.] Id est, vt virtutem eius
intelligas. *& distribuite gradus eius, vt enarretis in progenie alte-*
ra. Quoniam hic est Deus, Deus noster in æternum, & in sæcu-
lum sæculi: ipse reget nos in sæcula.] *βάρεις* dicit Græcus ho-
dieque excelsas & turritas domos. Propheta cum de ciui-
tate Dei & inhabitantibus eam loqueretur, *distribuite* (in-
quit) *gradus eius*:] hoc est, mansiones eius altas atque subli-
mes in cœlestibus. Quo docet ordinem seruandum esse
meritorum. *Vnusquisque* enim *in suo ordine.* Vnde & Domi- 1. Cor. 15.
nus *ire præparare* se dicit *discipulis mansiones*, vt pro suorum Ioan. 14.
ratione meritorum digna vnusquisque habitacula con-
sequatur, in quibus requiem illam carpat æternam. Sunt
etiam sublimia & alta præcepta, in quibus sunt occul-
ta pietatis mysteria, & theoremata sermonum cœle-
stium. Hæc, inquit, distribuite, & pro captu vniuscuius-

A qui diuidite, quantum possit vnusquisque ingenio pro-
prio comprehendere. Neque enim omnibus Paulus ea-
1. Cor. 2. dem disputabat. Aliis nihil prædicabat *nisi Christum Iesum,*
& hunc crucifixum, non in persuasione sapientiæ verbi, sed in osten-
Ibidem. *sione spiritus atque virtutis.* Inter perfectos autem sapientiam
loquebatur: quia non quibat vniuersus populus perci-
pere sapientiam in mysterio quæ abscondita est. Ideo e-
Matth. 13. nim eam Christus *abscondit*, *vt eam stulti non intelligant,*
prudentes studiosius quærant, *& enarrent in progenie altera,*
quæ spiritus foret virtute perfectior: quoniam generatio
superior per infirmitatem fidei perfectæ sapientiæ cogno-
scere sacramenta non potuit. Et ideo signum quærebat,
veritatem repudiabat, cum vtique non veritas signi, sed si-
Matth. 12. gnum veritatis sit. Vnde respondit ei Dominus: *Generatio*
nequam & adultera signum quærit; & signum non dabitur ei nisi
Ionæ prophetæ. Ad arguendam itaque perfidiam Iudæorũ,
Ionæ 3. Ionæ exemplum accersitur, eo quod Niniuitæ signo cre-
Ionæ 2. diderunt, & prædicationem Ionæ qui fuerat in vtero ceti,
B sequendam putarunt: Iudæi autem nec post resurrectionẽ
Domini Iesu crediderunt; qui de corde terræ post tri-
duum resurrexit, & viuit ac regnat per omnia secula. A-
men.

S. AMBROSII IN PSALMVM XLVII. enarrationis finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS IN PSALMVM DAVID XLVIII. Enarratio.

Psalmus quadragesimusoctauus.

C *Huius titulus est. In finem filiis Core, Psalmus Dauid.*

AVdite hæc omnes gentes: auribus percipite omnes
qui habitatis orbem terræ.

IN principio ipso vocem Domini sa-
lutaris agnoscimus gentes vocantis
ad Ecclesiam, vt errori renuntient, ve-
Isa. 55. ritatem sequantur, & pij cultus mu-
Ioan. 3. nus agnoscant. Sed quia serpentis ve-
nenis infecta erant corda successionis
humanæ, & peccatis obnoxia conscientia dum desperat
veniam, se reuocare nõ poterat: remedium pollicetur, in-
dulgentiam sponte pietatis suæ largitate promittit, vt reus
non timeat, bene conscius gratuletur, quod bono Domi-
no exhibeat ministerium seruitutis, qui nouerit peccata
Matth. 11. donare, honorare virtutes. Denique eadem serie vocatio-
D nis etiam in Euangelio nos Dominus adhortatur, dicens.
Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam.
Ibidem. *Tollite iugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum, &*
humilis corde. Deinde *iugum suum suaue, & onus leue* esse com-
memorat: quoniam qui desperauerit medicinam, sanus
Luc. 5. esse non poterit. Et ideo omnibus grata est mansuetudo,
Esaia 53. quæ vulnera interiorum curat animorum. Venturus igi-
tur ad ægrotos, venturus vt medicus, qui grauia vlcera no-
stra curaret, medicamenta proponit vt videant homines
Matth. 9. & ad remedium salutis fida sedulitate concurrant. Sic illa
in Euangelio meruit sanitatem, quæ profluuio sanguinis
per duodecim annos laborauerat. Audiuit medicum ve-
Ibidem. nisse, festinauit contingere dicens: *Si tetigero fimbriam vesti-*
menti eius, salua ero. Intra se hoc dixit, & Christus audiuit, &
tetigit fimbriam vestimenti eius, & virtus de Saluatore
processit, quæ curauit ægram, firmauit inualidam, proflu-
Prou. 9. uium statuit, pietatem probauit. Similiter ergo & hic om-
nes gentes vocat ad sapientiæ fontem atque prudentiæ,
redemptionem omnibus pollicetur, vt nemo trepidet,

nemo desperet, vbi nullus excipitur, sed omnis anima in- E
uitatur ad gratiã, vt sine pretio redimatur à crimine, & fru-
ctum vitæ adipiscatur æternæ. Hic sensus est Psalmi: quẽ
suo ordine dirigemus, cum explicauerimus superiorum
vim qualitatemque verborum. Præcipiuntur enim *audire* Esaia 52.
gentes & auribus percipere qui inhabitant orbem terræ. Illum vti-
que orbem, de quo supra dixit: *Domini est terra, & plenitudo* Psal. 23.
eius, orbis terrarum, & qui habitant in eo. Ipse super maria fundauit
eum: & super flumina præparauit eum. Quam Græci [illegible]
dicunt, eo quod inhabitetur à Christo, sicut ipse dixit. *Quo-*
niam inhabitabo in illis. Inhabitat enim, vt impleat quæ vacua Leuit 26.
videbantur. Quæ est ergo [illegible] nisi sancta Ecclesia tẽ- 2. Cor. 3.
plum Dei, & habitaculum Christi? Nec incongrue Latini
dissono quidem sermone, sed pari sensu orbem terræ nũ-
cupauerunt; eo quod vita sanctorum qui inhabitabantur
ab spiritu, sicut rota in orbem sine vlla cursus sui offensio-
ne voluatur. In tribulationibus igitur fundatur Ecclesia in 2 Cor. 6.
tempestatibus & procellis, in sollicitudinibus & mœrore,
in rebus aduersis & in fluminibus præparatur. In quibus F
fluminibus? Audi dicentem. *Eleuauerunt flumina vocem suã.* Psal. 92.
Audi & in Euangelio: *Qui credit in me sicut dicit scriptura. Flu-* Ioan. 7.
mina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dicebat de spiritu Eccl. 24.
quem accipere incipiebant credentes in eum. In his ergo flumini-
bus præparatur Ecclesia, in quibus profluit Dei gratia. Hi
sunt fluuij qui aure percipiunt verbum Dei, & loquuntur,
vt verbum infundant pectoribus singulorum. Ideoque
scriptura discretionem fecit, dicendo: *Audite hæc omnes gen-*
tes, auribus percipite omnes qui habitatis orbem terræ.] Possunt o-
mnes audire, non omnes tamen auribus percipere, nisi e-
lecti Dei. Ideoque Saluator dicit: *Qui habet aures audiendi,* Luc. 8.
audiat. Illas aures dicit interioris hominis spiritales, cuius
& nares legimus, dicente Iob: *Spiritus diuinus qui est in nari-*
bus meis. Non omnes homines has aures, & has nares ha-
bent. Alia est enim forma corporis, alia gratiæ spiritalis.
Qui *spiritalis* est, *audit omnia, diiudicat omnia: animalis autem* Iob 27.
homo non percipit quæ sunt spiritus Dei. Hic enim terrigena 1. Cor. 2.
est, ille cœlestis. Ideoque addidit.

Quique terrigenæ, & filij hominum: simul in vnũ G
diues & pauper.

Hoc dicit, vt ostendat quod vniuersos vocat. Nam quis Sap. 7.
est terrigena nisi filius hominis? Quis est spiritalis, nisi Ioan. 1.
Dei filius? Ille ex sanguine concretus & carne & viri volu- 1. Cor. 1.
ptate generatus, iste ex Deo natus. Alius diues in omni 2 Cor. 6.
verbo, & scientia, alius pauper, gratia tamen diues: quia & Psal. 33.
pauper clamauit, & Dominus exaudiuit eum. E contrario
est & diues in superbia, & pauper in humilitate. Omnes 2. Tim. 3.
vocantur ad Ecclesiam, vt omnes redimantur à Christo.
Qui æger est, medicum inuenit: qui sanus, sapientiam ac-
quirit, captiuus redemptorem, liber remuneratorem. Om-
nes ædificat scriptura diuina. In ea inuenit vnusquisque
quo aut vulnera sua curet, aut merita confirmet. Simul au-
tem in vnum diuitis & pauperis facta vocatio, in quandã
humilitatem æqualitatemque nos prouocat: vt neque di-
ues fastidiat inopem, neque diuiti pauper inuideat, sed v-
trumque sibi gratia vna connectat; quia & *Dominus pauper* H
factus est, cum diues esset, vt idem & pauperum saluator esset 2. Cor. 8.
& diuitum. Et subtexuit.

Os meum loquebatur sapientiam, & meditatio cor-
dis mei prudentiam.

Merito omnes vocantur, quia omnibus sapientiæ fõs
abundat, nec thesauro pecuniario comparatur quæ pre- Eccles. 24.
tiosior thesauris omnibus declaratur. Ideoque nec diues Sap. 7.
auertitur, nec pauper excluditur: quia sapientia non facul-
tates discriminat, sed voluntates. Ille aptior, qui prior
affectu, & proximus disciplina. Quod si meditatio cor-
dis prudentiam loquitur, quanto magis perfecta doctri-
na? Deinde admonemur non tumultuarium proferre ser- Eccles. 18.
monem, sed exercitio quodam meditationis, & statera
mentis internæ examinare dicenda: quia scriptum est ali-
bi. *Abominatio Domino duplex statera, & iugum dolosum non bo-* Prou. 20.
num coram eo.

Inclinabo ad parabolam aurem meam : aperiam in psalterio propositionem meam.

[Prou. 2. Luc. 8. Matth. 13.] Sapiens auditor intendit, atque inclinat aurem suam vt intelligat parabolarum figuras. Ipsum aurem suam dicit Saluaror, *qui aurem habet audiendi.* Aperit etiam Dominus clausam propositionem suam, cum aptum organum sibi & vas electionis inuenerit : quod psalterium vocat, cuius similis Paulus dulcis gratiæ cantilenam neruis omnibus sibi concinentibus resultauit, sancti Spiritus plectro interiorem cordam exterioremque pulsando, vt & lingaorarei & mente. Ideoque ait. [1. Cor. 14.] *Orabo spiritu, orabo & mente psallā spiritu, psallam & mente.* Huiusmodi ergo virum Christus multo ante promittit, per quem manifestaret abscondita, & inuoluta prophetici obscuritate sermonis aperiret. Bonum psalterium, cum fidei vita consentit, & caro animæ, [Psal. 77.] virtuti aspirat voluntas. Hoc est dulce psalterium, vbi canora est disciplina viuendi, vt impleatur illud quod scriptum est. [Esa. 35.] *Clara erit lingua mutorum.* Sequitur.

Vt quid timebo in die mala? iniquitas calcanei mei circumdabit me.

[Psalm. 48. ... August. ... Iudam.] Hoc est, cum *os meum loquatur sapientiam, & meditatio cordis mei prudentiam*, in die iudicij timere quid possum? Nisi forte *calcanei mei iniquitas* mihi sit abluenda. Alia est iniquitas nostra, alia calcanei nostri, in quo Adam dente serpentis est vulneratus, & obnoxiam hæreditatem successionis humanæ suo vulnere dereliquit, vt omnes illu vulnere claudicemus. Vnde Dominus discipulis pedes lauit, vt lauaret venena serpentis: & Petrus reprehenditur [Ioan. 13.] quod excusabat ne sibi Dominus pedes lauaret. Ideoque dictum est ei : *Nisi lauero tibi pedes, non habebis mecum partem.* Quo audito *non solum pedes, sed etiam manus* obtulit abluendas *& caput.* Cui Dominus respondit; *Qui lotus est, non habet necesse vt lauet, nisi pedes, sed est mundus totus.* Ergo Dauid dicit: [Psal. 37. Psalm. 50.] *iniquitates meæ superposuerunt super caput meum*: qui se nouerat in iniquitate esse conceptum, & in delictis à matre generatum. Dominus autem qui sua peccata non habuit, nec [2. Cor. 5.] cognouit proprias iniquitates ait. *Iniquitas calcanei mei circumdabit me.*] hoc est : iniquitas Adæ, non mea: sed ea non potest mihi esse terrori. [Ezech. 18.] In die enim iudicij nostra in nobis, non alienæ iniquitatis flagitia puniuntur. Vnde reor iniquitatem calcanei magis lubricum delinquendi, quam reatum aliquem nostri esse delicti. Meritoque Dominus [Esa. 59. Ioan. 13.] qui pro nobis vniuersa suscepit: *Lauemus*, inquit, *& pedes, vt calcanei lubricum possimus auferre*, quo fida statio possit esse virtutum, ne paterno quis errore labatur, qui suo paratus est stare proposito. Non metuat lubricum hereditatis, qui [Gen. 3.] cupit vestigiū tenere virtutis. Iniquitas ergo calcanei nostri præuaricatio est Adæ, per quem prolapsus est in contemptum & dissimulationem cœlestium mandatorum. Est etiam iniquitas calcanei, Iudæ hesitanda proditio. Calcanei ideo, quia scriptum est. [Ioan. 13.] *Qui manducat mecum panem, leuabit super me calcaneum suum.* Bene & ibi suum, & hic meū dixit. Suum, quia Christus sine iniquitate, hæc autem solius iniquitas proditoris: meum autem calcaneum, quasi vltimum sui corporis Iudam Christus appellat, cuius nos [1. Cor. 12.] sumus corpus & membra. Apostoli præstantiora & actuosa membra sunt Christi, Iudas calcaneum, quasi extrema pars corporis serpenti obnoxia, & patens vulneri. Primū ergo calcaneum Adam, secundum calcaneum Iudas. Ille [Gen. 9. Esaia. 54.] lapsus totius hæreditatis, hic solius proditoris, qui hæreditatem implicare non potuit, quia iam non carnales sumus, sed redemptoris hæreditas, scriptura dicente: *Est hæreditas seruientibus Domino.* Est & illa iniquitas calcanei sui, qui circumdedit Christum. *Circumdantes*, inquit, *circumdederunt me, & in nomine Domini vltus sum in eos.* Calcaneus eius synagoga est, decor & gloria vultus eius Ecclesia; sicut scriptum est. [Psal. 117.] *Dominus regnauit, decorem induit.* Illi ergo sunt calcaneum, de quibus dicit.

Qui confidunt in virtute sua : quique in abundantia diuitiarum suarum gloriantur.

[Psal. 31.] *Frater non redimit : redimet homo : nec dabit Deo propitiationem suam, nec pretium redemptionis animæ suæ.*

Et laborabit in æternum : & viuet vsque in finem.

[Psal. 33.] *Quique in abundantia diuitiarum suarum gloriantur.*] Recte hæc dicta sunt: *Diuites enim eguerunt & esurierunt.* Quod de Iudæis dictum est. Sed & omnes qui luxuriose viuunt, [Coloss. 2. Ioan. 13.] & non tenent caput, calcaneum Christi sunt. Sed hæc generalia, quæ late patent. Cæterum specialiter de Iuda locutus est proditore, qui sibi validus & diues apostolatus gloria videbatur. Denique de passione Domini sermo contexitur: *Frater non redemit, redimet homo: nec dabit Deo propitiationem suam & pretium redemptionis animæ suæ.*] Hoc est, *vt quid timebo in die mala?* Quid enim potest mihi nocere, qui non solum non indigeo redemptore, sed ipse omniū sum redemptor? Alios liberos faciam, & pro me ipso [Esa. 43.] trepidabo? *Ecce faciam noua omnia*, quæ supra ipsum germinantis affectum sint atque pietatem. Quem frater eodem matris vtero effusus in lucem redimere non potest, quia parilis naturæ infirmitate retinetur, redimet [Esa. 19.] homo, sed ille homo de quo scriptum est, quia *mittet illis Dominus hominem qui saluabit eos*, qui de seipso dixit. [Ioan. 8.] *Quæritis me occidere : hominem qui veritatem locutus sum vobis.* Sed [Hier. 17. 1. Tim. 2. 1. Ioan. 3.] quamuis homo sit, quis cognoscit eum? Quare nemo cognoscat? Quia *sicut vnus Deus, ita & vnus mediator Dei & hominum homo Christus Iesus.* Ipse est solus qui redimet hominem, vincens pietate germanos : quia pro alienis san- [1. Tim. 2.] guinem suum fudit, quem nemo potest offerre pro fratre. Itaque corpori proprio non pepercit vt nos redimeret à peccato, & *dedit semetipsum redemptionem pro omnibus*, [Rom. 9. Ioan. 12. Rom. 3.] sicut verus eius testis asseruit Apostolus Paulus, qui ait: *Veritatem dico, non mentior.* Sed quare solus hic redimet? Quia nemo potest eum æquare pietate, vt pro seruulis suis animam suam ponat, nemo integritate. *Omnes enim sub peccato* : omnes Adæ illius subiacent prolapsioni. Solus redemptor eligitur, qui peccato veteri obnoxius [1. Petr. 2. Coloss. 2.] esse non possit. Ergo per hominem Dominum Iesum intelligamus, qui suscepit hominis conditionem, vt in carne sua peccatum omnium crucifigeret, & chirographum vniuersorum suo cruore deleret. Sed forte dicas: Quomodo redempturus frater negatur, cum ipse dixit: [Psal. 21. 2. Cor. 5.] *Narrabo nomen tuum fratribus meis?* Sed non quasi frater nobis, sed quasi homo Christus Iesus, in quo Deus erat, nobis peccata dimisit. Sic enim scriptum est : *Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.* [Ioan. 1.] In illo Christo Iesu de quo solo dictum est. Quia *verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* Non ergo quasi frater, sed quasi Dominus habitauit in nobis, cum habitaret in carne. Cum [2. Cor. 5.] igitur reconciliauerit Deo mundum, vtique ipse reconciliatione non eguit. Pro quo enim peccato suo propitiaret Deum qui nulla peccata cognouit? Denique didrach- [Exod. 30. Matth. 17.] mum poscentibus Iudæis, quod pro peccato dabatur ex lege, dixit ad Petrum : *Simon, reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum? à filiis suis, an ab alienis? Respondit Petrus: Ab alienis.* Cui dixit Dominus : *Ergo liberi sunt filij. Vt autem non faciamus illis offendiculum, mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit tolle, & aperto ore eius inuenies staterem : illum tollens dabis pro me & pro te.* [Ioan. 8.] Ostendit ergo quod non pro se propitiationem debeat peccatorum, quia seruus peccati non erat, sed ab omni erat liber errore filius Dei. Filius enim liber, seruus est in reatu. Ergo liber iste ab omnibus nec pretium redemptionis animæ suæ dat, cuius [1. Ioan. 2.] sanguinis pretium poterat abundare ad vniuersa mundi totius redimenda peccata. Recte ergo alios liberat, qui pro se nihil debeat. Plus adicio : Non solum pro se Christus pretium non debet suæ redemptionis, aut propitiationem pro peccato, sed etiam si de fideli quocum- [Ibidem.] que homine accipias, possit intelligi, quia non debeant singuli propitiationem suam, quia propitiatio omnium Christus est, & ipse est vniuersorum redemptio. Cuius e- [1. Cor. 1.] nim hominis sanguis iam idoneus est ad redemptionem sui, cū pro redemptione omnium suum sanguinem Christus effuderit? Est ergo cuiusquā sanguis qui Christi possit

sangui-

A fanguini comparari? Aut quis tam potens homo qui pro fe propitiationem fuam dare poffit fupra eam propitiationem quam in fe obtulit Christus, [1. Cor. 5. 1. Ioan. 2. 1. Tim. 2.] *qui folus Deo mundum reconciliauit per fuam fanguinem*? Quæ maior hoftia? quod præftantius facrificium? qui melior aduocatus, quam *qui pro peccatis omnium factus eft deprecatio, & animam fuam dedit pro nobis redemptionem*? Non quæritur ergo propitiatio aut redemptio fingulorum, quia omnium pretium fanguis eft Chrifti, quo nos redemit Dominus Iefus, qui folus [Matth. 11. Pfal. 68. Genef. 49.] patrem reconciliauit, *& laborauit vfque in finem*, quia noftrum laborem ipfe fufcepit, dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis, & ego reficiam vos.* Vide laborantem: *Laboraui clamans, raucæ factæ funt fauces meæ.* Et alibi. *Iffachar quod bonum eft concupiuit, requiefcens inter fortes.* Et infra: *Suppofuit humerum fuum ad laborandum, & factus eft vir agricola.* Ergo homo non dabit iam propitiationem fuam nec redemptionem, quia femel ablutus eft à peccato per fanguinem [Ioan 8.] Chrifti. Laborabit tamen vt feruet præcepta viuendi, & à mandatis cæleftibus non recedat. Dum viuit, in labore B fit, & perfeueret in eo, vt viuat in finem, nec & ipfe morte [Matth. 23.] moriatur, cum fit iam redemptus à morte. Qui autem feruauerit mandata vitæ, non videbit interitum, cum viderit mori eos qui fibi fapientiffimi & prudentiffimi in hoc fæculo videbantur. Quod fpecialiter ad Scribas & Pharifæos fpectat, qui fibi cathedras in fynagogis vendicant, quafi fapientiæ principatum. Hi vere fruftra laborant, cum putant quia per didrachmum liberentur, cum fpiritale pretium redemptionis animæ fuæ, atque illud fingulare dominici corporis facrificium, inani quadam legis interpretatione contempferint, refugientes baptifmatis facramentum. Neminem enim fanguis redimit hircorum [Hebr. 9. Leuit. 17.] atque taurorum, fed omnes vnus fanguis liberat Chrifti, cuius in Leuitico figura, non veritas eft. Non enim didrachmo, fed illius folius fanguinis pretio liberamur.

Non videbit interitum, cum viderit fapientes morientes: fimul infipiens & ftultus peribunt, & alienis relinquent diuitias fuas.

C *Et fepulchra eorum domus illorum in fæculum, tabernacula eorum in progenie & generatione: inuocauerunt nomina eorum in terris ipforum.*

[Ioan 6.] *Non videbit interitum, &c.*] Simus ergo *docibiles Dei*, vt nemo noftrum videat interitum in illo die quando damnabuntur morte perpetua fapientes iftius mundi, vel principes Iudæorum, quando *fimul infipiens & ftultus peribunt.* Non idem eft vtrumque. Stultus eft qui nihil fapit, & [Pfal. 13.] ftulta intelligit: infipiens, qui mala fapit. *Dixit infipiens, quia non eft Deus.* Quomodo iniquus, non qui æquitatem nefciat, fed qui improbitate cordis fui iniqua committat: improbus quoque dicitur, eo quod probitatem malitia fua deftruere velit, non quia probitatem ignorat. Ipfe ergo infipiens & ftultus quando pereunt, *alienis relinquunt diuitias fuas.* Suum enim & legitimum ftultitiæ & improbitatis hæredem reperire non poffunt. Legitimi enim dicimur, quia filij Dei fumus. [1. Ioan 3. Rom. 8.] *Si autem filij, & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chrifti: fi tamen compatimur, vt* D *& fimul glorificemur.* Infipientes ergo diuitias non habent, quia nec hæreditatem habent. Non habent diuitias infidi, non poffeffionem. Fideli enim totus mundus poffeffio eft. Non habent hæreditatem, quia *fola eft hæreditas feruientibus Domino.* Suas autem diuitias habent. Ideoque auarus dicit. [Prou. 17.] *Non habeo quo congregem fructus meos.* Non enim verus fructus, fed auari fructus, pecunia eft. Et Dominus auaro dicit: [Efa 54. Luc 12.] *Vade, vende bona tua, & veni, fequere me.* Non enim perfectum bonum eft patrimonium, [Ibidem.] fed hæc funt auari bona, quæ in emolumento aliquo conftituta funt. *Vende*, inquit, quæ putas tua effe, cum tua non fint, quia ad alios fluminis modo tranfeunt: *& fequere me*, vt bonum immortale cognofcas. Sapientes [Matth. 11.] ergo in interitum deducuntur, quibus Deus abfcondit quæ paruulis reuelauit. Peribunt fimul, & in vno eodemque loco erunt infipiens & ftultus, *& alienis relinquent diuitias fuas:*] quia non inuenit nequitia legitimum fucceffo-

E rem. *Et fepulchra eorum domus illorum in fæculum, tabernacula eorum in progenie & generatione: inuocauerunt nomina eorum in terris ipforum.*] Vbi fcriptura fepulchra pro vilibus ducit: [Pfal. 5.] quibus degeneres & vitæ huius cupidi comparantur. *Sepulchrum patens eft guttur eorum.* His ergo qui ad diem & de die viuunt, fepulchra pro domibus funt. Dominus enim iuftorum non in terra eft, fed in cælo, ficut Apoftolus docuit, dicens. *Noftra autem conuerfatio in cælis eft.* Ipfa eft do- [Philip. 3.] mus noftra, quæ domus eft Chrifti. Vnde ait fcriptura. [Hebr. 3.] *Et Moyfes quidem fidelis in tota domo eius, tanquam famulus in teftimonium eorum quæ dicenda erant; Chriftus vero tanquam filius in domo fua.* Piis ergo domus eft Ecclefia, piis patria cælum eft. Ideoque iuftus ait. [Pfal. 38.] *Aduena ego fum apud te in terra & peregrinus, ficut omnes patres mei.* Luxuriofis domus fepulchrum eft. Denique tanquam in fepulchro viuunt, qui poffunt dicere: [Efai. 22.] *Manducemus & bibamus, cras enim moriemur*: refurrectionem ante oculos non habentes, ideoque tumulis fuis affixi atque attumulati adhærent, quia refufcitari fe poffe non crediderunt. Habitaculum ergo illis in fuo bufto eft, F *& tabernaculum eorum in progenie & generatione* terrena eft, qui vermes fui corporis hæredes relinquunt: vt hic tantum fit memoria eorum, & in æternum tranfire non poffit. Denique *nomina eorum in terris ipforum:*] [Ecclef. 10.] quia opera eorum corruptibilia atque terrena. Et ideo ibi fcribuntur eorum nomina, vbi viuere maluerunt. Qui autem [Luc. 9.] eleuauerunt opera fua, iis dicitur: *Nolite gaudere quia dæmonia vobis fubiecta funt, fed gaudete quia nomina veftra fcripta funt in cælo.* Hinc ergo intelligimus quia non otiofe Dominus eos arguit [Matth. 23.] *qui ædificabant fibi fepulchra vel tumulos prophetarum, & exornabant ea.* Condemnantur enim Iudæi qui prophetis quos occiderant, terrena folatia, non [Matt. 8.] æterna præmia deferebant. Ideoque prohibet vt difcipulus fuus fepeliat patrem, quia æterno patri fine ceffatione effe debet intentus. Et in Efaiæ libro fcriptum eft. [Efai 22. Luc 24. Matth 25.] *Quid tibi eft hic, quia ædificafti & excidifti tibi fepulchrum?* Et reprehenditur Maria quæ Chriftum in tumulo requirebat. Relinque fepulchra, quæ reliquerunt qui audita voce Domini in ipfius paffione furrexere de tumulis. Noli inter mor- [Ephef. 5.] tuos habitare, qui viuis. Audi vocem refufcitantis Iefu: *Surge qui dormis, & exurge à mortuis*, vt lumen tibi Chrifti infun- G datur æternum. Lumen eius Spiritus fanctus eft, qui A- [Act. 2.] poftolis fanctis in difperfione linguarum tanquam ignis illuxit. Sequitur.

Homo cum in honore effet, non intellexit, comparatus eft iumentis quæ fine fenfu funt, & fimilis factus eft illorum.

Hæc via eorum in offendiculum ipfis, & poftea in ore fuo complacebunt.

Quia *non intellexit homo cum in honore effet* (eft autem ho- [Genef. 2.] nor, quia ad imaginem Dei factus eft, factus eft rationis capax) [Pfal. 8.] *comparatus eft iumentis* quæ fenfum non habent: qui autem intellexit, angelis comparatur. Et ideo hic bonorũ operum claritate magnificatus eft, ille ficut equus adhinniens æftimatur colluuione viuendi, quæ viæ offendicu- [Hier. 5.] lum affert in turpitudine & obfcœnitate viuentibus. *Infipientia enim viri contaminat vias eius.* [Prou. 18.] Huiufmodi autem viri H viuunt fecundum appetentiam fuam, quæ offendiculum creat, & poft offendiculum *complacebunt in ore fuo*, fed non in corde. Non enim boni de quibus dicitur: [Pfalm. 61.] *Ore fuo benedicebant, & corde fuo maledicebant.* Quo refponfum eft etiam iis qui habent in codicibus fuis ita fcriptum. *Et poftea in ore fuo benedicent.* Verbum enim tuum prope, & in ore tuo fit, [Rom. 10.] & in corde.

Sicut oues in infernum deducentur, mors depafcet eos:

Et dominabuntur eorum iufti in matutinum, & auxilium eorum veterafcet in inferno à gloria eorum.

Mors depafcet eos.] Qui noluerũt vt pafceret eos Chriftus [Ioan 10.] depafcet eos mors. Quis ergo dimittat bonum paftorem qui *pro ouibus fuis animam fuam ponit* quia pertinet ad eum gregis fui cura? Aut quis eligat mercenariam mortem,

A quæ operum pessimorum digna mercede referatur? Simul cognosce ô homo quia Christus verus est pastor, qui suos pascit ad vitam. Mors sibi intrauit, quæ ad interitum adducit alienos, & deuorat eos quibus potest propter eorum flagitia præualere. Quibus licet in hac vita studium potentiæ fuerit & diuitiarum, vt aliis dominarentur, sed in resurrectione erit seruitus, cum iusti matutinus splendor illuxerit: quorum figura est quod Iacob Dominus Gen. 25. præponitur fratris. Miserabilis itaque seruitus, vt eo tempore quo alij vocantur in gloriam splendoris & luminis, horum gloria veterascat, & consumatur in tenebris inferorum. Meritoque de his dicitur. *De honore suo & gloria sua expulsi sunt?* quia temporalis hæc gloria.

Veruntamen Deus liberabit animam meam de manu inferni, cum acceperit eam.

Ne timueris cum diues factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus eius:

B *Quoniam non cum morietur accipiet omnia: neque simul descendet cum eo gloria domus eius.*

Libera animam meam de manu inferni.] Bene hoc dicit, qui sciebat animam suam in inferno non derelinquendam. Psal. 15. Ephes. 4. Descendit enim vt captiuos absolueret de faucibus inferorum, non vt in his captiua remaneret. Ergo quoniam hæc, quæ in isto sæculo sunt, nobiscum transire non possunt, ideo tibi dicitur. *Ne timueris cum diues factus fuerit homo, & cum multiplicata fuerit gloria domus eius: Quoniam non cum morietur accipiet omnia: neque simul descendet cum gloria domus eius.*] 1. Tim. 6. Noli, inquit, expauescere diuitias & potentiam diuitis, & gloriam sæcularem, quoniam caduca illa sunt, & citius abeunt quam venerunt. Esaia 29. Somnium est iste thesaurus: euigilas, & recessit, quoniam qui potuerit crapulam mundi istius edormire, & sobrietatem virtutis assumere, ista contemnit, & pro nihilo pecuniam ducit. *Neque timueris cum multiplicatam gloriam domus alicuius potentis audieris:* Inspice diligenter, & vacua est, quæ nihil habet in se de fidei plenitudine. Et quid de domo dicam? Vacuus erat totus hic C mundus antequam numero credentium eum Christus Psal. 109. impleret. Ideoque scriptum est: *Iudicabit inter gentes, replebit ruinas.* Quid enim aliud erat ante in hoc mundo, nisi ruina Matth. 24. perfidiæ? Quid est ruina? Audi dicentem. *Vbi ruina, ibi & aquilæ.* Id est, vbi ruina, ibi & resurrectio. Ruina, vacua firmitatis est: resurrectio, plenitudo viuendi est. Ideoq; nos Adæ illius ruina vacuauit: sed Christi repleuit gratia. Ideo se ille exinaniuit, vt nos repleret, atque in carne hominis Philip. 2. plenitudo virtutis habitaret. Quid sit ruina, cognosce. Dum viuus est homo, infusus est spiritu: vbi mortuus fuerit, vacuus vtique huius vitalis est spiritus. Multo magis vacuum facit amissio gratiæ spiritalis, quem gratia replere Ioan. 1. consueuit, vt possimus dicere: Quoniam *nos omnes de plenitudine eius accepimus, & gratiam pro gratia.* Esaie 49. De alio dicitur. *In vacuum laborauit: iustus autem sicut odor agri pleni.* Gen. 27. Iob 1. Quid autem non vacuum quod sæculare atque mundanum, cum recte dixerit qui mundum istum sobria virtute contempsit: 1. Tim. 6. *Nudus sum natus, nudus & moriar?* Numquid secum quis potest auferre quæ possidet? Hic omnia derelinquit, solus intrat D in tumulum, & vacuum illius diuitis est sepulchrum, quẽ nec ipsa terra capiebat. Vnde dictum est: Esa. 5. *Numquid soli habitabitis super terram?* Numquid descẽdit in illud sepulchrum gloria domus eius, aut copiæ? Vide vim scripturæ. Gloria sæculi non descendit cum peccatore, sed gloria virtutis ascendit cum innocente. Et vt compendiosius dicamus, gloria hominis cum ascendente ascendet: cum descendente non descendet. Quod gratiæ est ac virtutis ascendet. In Psalm. 54. paradisum ascenditur, in infernum descenditur. *Descendãt,* Luc. 16. inquit, *in infernum viuentes.* Ideoque Lazarus per angelos in Abrahę sinum est eleuatus. Diues luxuriosus eleuans in inferno oculos suos rogat Abraham vt mittat pauperem, & digito suo contingat linguam eius, quo requiem aliquã in ardore maxime constitutus posset adipisci. Vide illum pauperem bonis omnibus abundantem, quem sancti Patriarchæ requies beata circumdabat. Vide hunc vacuum, qui sibi in hoc sęculo abundare omnibus videbatur, cuius E anima in vita ipsius benedicebatur: sed nunc iners morte cruciatur. Vnde pulchre sequitur.

Quoniam animam eius in vita ipsius benedicent: confitebitur tibi cum benefeceris ipsi.

Benedicent, inquit, eum benedictione terrena. Stulti homines, qui præsentia, non futura considerant. Benedicent eum affeclæ eius atque parasiti. Ipse quoque beatum se putat, si agrum aliquem quem desiderabat inuaserit. Confitetur tunc Deo, cum ei in hoc sęculo secunda succedunt: quando autem aduersa contingunt, impio ore maledicit. Hoc ergo dicit, quia sæcularis non agit gratias in paupertate potius & aduersis: iustus autem in angustiis magis Dominum grato benedicit affectu. Denique diabolus ad Deum dicit. Iob 1. *Quid mirum si te benedicit Iob? abundant ei omnia. Sed mitte,* inquit, *manum tuam, & tange ea quæ possidet: videamus si in faciem te benedicet.* Et dedit ipsi Dominus potestatem vt quæ sæculi essent huius, auferret: carnem ipsius vlceris atrocitate perfunderet. Iob tamen Deum be- F nedicebat, dicens: Ibidem. *Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum.*

Introibit vsque in progeniem patrum eius, vsque in sæculum non videbit lumen.

Et homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis quæ sensum non habent: & similis factus est illorum.

Introibit vsque in progeniem patrum eius.] Ideo, inquit, iste *in progeniem patrum suorum introibit.* Qui est pater impiorum, Dominus declarauit dicens. Ioan. 8. *Vos ex patre diabolo estis.* Sunt & illi patres de quibus dicitur: Matth. 8. *Relinque mortuos sepelire mortuos suos.* Ideo & *Moabita vsque in tertiam & quartam generationem* Deu. 23. prohibiti sunt introire in Ecclesiam Domini, vt filij eorum propter peccata patrum suorum introirent in eorum generationem, quorum facta imitabantur & mores. Vnde & scriptum est: Sap. 3. *Filij adulterorum in consummatione erunt.* Matth. 6. Ergo qui non illum patrem qui in cælo est sequitur, sed illum terrena colluuione viuentem, in progeniem terreni patris intrat. Qualis enim terrenus, tales & terreni: vt G sit eius vita terrena, requies nulla post mortem. *In æternum non videbit lumen,* quoniam temporale quæsiuit. Ille autem qui Christi secutus est gloriam, qui desiderauit illud lumen, 1. Cor. 15. *quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum,* inueniet & videbit lumen æternum: quia eum Christus redemit à morte. Ioan. 1. Tunc ergo cogitabit secum, quia *cum in honore esset, non intellexit:*] & ideo erit similis iumentorum qui similis debuit esse angelorum, per Domini nostri Iesu Christi gratiam: cui est honor, gloria, perpetuitas à sæculis, & nunc, & semper, & in omnia sæcula sæculorum, Amen.

S. AMBROSII IN PSALMVM XLVIII. enarrationis finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, IN PSALMVM DAVID L. ENARRATIO.

H

Hæc sub titulo de Apologia Dauid in aliis impressionibus circumferebatur.

Præfatio in Psalmum Dauid L.

CVM priorum gestorum suorum historiam sanctus propheta subiecerit, nempe de perditione Doech Syri, cuius est titulus in Psal. 51. Psalmo quinquagesimoprimo, & Zyphæorũ, quæ comprehendi titulo videtur Psalmi Psal. 53. quinquagesimitertij, istam quæ posterior est, præmisit historiam;

A 1. Reg. 22. 1. Reg. 23.

ſtoriam; cum Doech ante prodiderit vel Zyphæi, quam regnum Dauid propheta ſuſciperet. Quandoquidem regem Saul fugiens, adhuc per diuerſa deſerta exul errabat. Bethſabee autem iam cum regnaret, accepit. Cur ergo ſecundum geſtorum ordinem Pſalmorum quoque ordo non quadrat? Quia nõ tam ordinem quam myſterium geſtis voluit conuenire: ideoq; numerum remiſſionis aptare huic voluit hiſtoriæ. Quinquageſimus enim numerus remiſſionis eſt, ſicut in Euangelio Dominus ipſe nos docuit, dicens: *Duo debitores erant cuidam fœneratori, vnus debebat denarios quingentos: alius quinquaginta: non habentibus illis vnde redderent, donauit, vtriſque. Quis ergo eum plus diligit?* Et in lege habes, quia Iubilæus dicitur numerus quinquagiota annorum recurſus, celebrabilis admodum, quo debita vacuantur, confirmantur Hebræorum libertates, poſſeſſionum refuſiones. Hunc numerum læti celebramus poſt Domini paſſionem, remiſſo culpæ totius debito, chirographo quoq; vacuato ab omni nexu liberi, & ſuſcipimus aduenientem in nos gratiam Spiritus ſancti, die Pentecoſtes vacante ieiunio, laus dicitur Deo, alleluia cantatur. Denique & puellæ pater illius quæ per vim concubitus nulli deſpõſata pertulerit, quinquaginta didrachmata argentea accipiet, ipſa autem in coniugio permanebit. Hoc etiam numero vitia vertuntur in gratiam. Magnus igitur Pſalmus, quo docemur quemadmodum agenda pœnitentia ſit.

Leuit. 25. Luc 7. Leuit. 25. Diſt. 7 & c. ſcire debet in fin. C. laſſ. 2. 30. q. 2. c. denique. B Deut. 22.

Pſalmus quinquageſimus.

Miſerere mei Deus, ſecundum magnam miſericordiam tuam.

Et ſecundum multitudinem miſerationum tuarum dele iniquitatem meam.

Quis noſtrum, etiam ſi confiteatur delictum ſuum, nõ perſtringendum potius, quam repetendum putet? quis ſecundo repetat, aut tertio? Vide quot verſibus tantus propheta peccatum ſuum reſonet, quam nullus verſus ſine confeſſione delicti ſit. Congeſſit omnia ſimul, *iniquitatem* ſuas & *iniuſtitiam* perſonando, iungens delicta peccatis: atque ea ſæpe repetendo, merito *magnam miſericordiam* poſcit. Nec ſolum *magnam miſericordiam*, ſed etiam *multitudinem miſerationum*. Quod ergo peccatum talis non diluat deploratio? quam culpam precatio huiuſmodi non emũdet? Ille pro vno peccato miſerationum multitudinem deprecatur, nos pro pluribus peccatis vix ſemel eius miſericordiam credimus obſecrandam. Deinde legimus, quia *in virtute ſua magna, & brachio ſuo excelſo populum ſuum de terra Aegypti liberauit*, quando traduxit eum per mare Rubrum, in quo fuit figura baptiſmatis. Si ergo virtus magna in figura fuit ſacramentorum, quanto magis in veritate eorum magna miſericordia eſt? Recte quoquè illic poſcitur miſerationum multitudo, vbi multitudo peccantium eſt.

C Exod. 14. Pſal. 135.

In multum laua me ab iniuſtitia mea, & à delicto meo munda me.

D Leuit. 11. & 15.

Non tam ſæpius, quam plenius lauari petit, vt conceptam ſordem poſſit eluere. Nouerat ſecũdum legem plura quidem mundandi eſſe ſubſidia, ſed vnum plenum atque perfectum. Ad illud ergo perfectum tota intentione feſtinat, quo iuſtitia omnis impletur, quod eſt baptiſmatis ſacramentum, ſicut ipſe docet Dominus Ieſus. Nam cum veniſſet ad Iordanem, ait Baptiſta: *Ego a te debeo baptizari, & tu venis ad me?* Reſpondit Dominus: *Sine modo: ſic enim decet nos implere omnem iuſtitiam.* Sed poſteaquam baptizatus eſt Chriſtus, & Spiritus ſanctus ſuper eum tanquam columba deſcendit, & pater filium ſignauit è cælo, iuſtitia omnis impleta eſt. Ideo Propheta dicit: *In multum laua me ab iniuſtitia mea.*] Grãdis enim ſqualor & macula non exiguo, ſed multo aufertur lauacro. Quod ſi quis aliter accipere vult, poteſt ita ſuum formare intellectum: Mundat ſermo diuinus, mundat noſtra confeſſio: ille dum auditur, iſta dum promitur. Mundat bona cogitatio, mundat honeſta operatio, bonæ quoq; vſus conuerſationis. His mundatus, vnuſquiſque facilius haurit, & tanquam in ſe rapit ſplendorem gratiæ ſpiritalis. Denique non vna infuſione velleris ſtatim pretioſus ſuccus irradiat, ſed primum ſucco ignobili vellus inficitur, deinde aliis atq; aliis ſuccis naturalis eius ſpecies frequenter eluitur, & diuerſo ſæpius colore mutatur, ac ſi poſtea velut pleníoris lauacri adhibetur infectio, vt purpuræ verior atq; perfectior fulgor irradiet. Sicut igitur muricum plurimum in purpuræ infectione, ita in lauacro regenerationis miſerationum eſt multitudo cæleſtium, vt iniquitas deleatur. Itaq; qui in multum lauatur, ab iniuſtitia mundatur & à delicto, & peccandi quandam inolitam ſtudiis ac moribus deponit habitudinem, & obliuiſcitur qualitatem. Et bene lauatur ab iniuſtitia vel iniquitate, quæ maior eſt: mundatur à delicto, quod minus eſt. Ideoque addidit.

Hebr. 10. Matth. 3. ibidem. E Ioan 15. 1. Ioan. 1.

Quoniam iniquitatem meam ego agnoſco: & delictum meum contra me eſt ſemper.

F Pſal. 18. Pſalm. 14. Prou. 2.

Non mediocre eſt vt agnoſcat vnuſquiſque peccatum ſuum. Ideoque & ſupra ait: *Lapſus quis intelliget?* Id eſt, quis eſt tantus vt intelligat? Quomodo illud: *Quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis aſcendet in montem Domini?* Non vtique nullus, ſed rarus. Qui enim poteſt agnoſcere, poteſt declinare, poteſt quid ſequatur eligere. Plerique in ſuis lapſibus gloriantur, & putant ea laudis eſſe quæ criminis ſunt. Si alienum coinquinauit torum, & pudicæ fœminæ expugnauit affectum, ſi viduæ propoſitum aliqua fraude mutauit: alius necem hominis, latrocinij inſidias, & rapto viuere putat eſſe virtutis. Nonnulli circumuenire ac fallere arbitrantur eſſe ſapientiæ. Ex his nullus poteſt dicere: *Quoniam iniquitatem meam ego cognoſco.*] Sed ille qui poteſt dolere quod fecerit, condemnare quod deliquerit, quem ſua vitia compungunt. Vnde & Propheta ait: *Quæ dicitis in cordibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini.* Plerique equorum cum ciderint, ſe iactare conſueuerunt: quos caſus non læſerit, iactando ſe debilitant & frangunt. Alij (qualis Græcorum equorum fertur natura) cum vel in certamine curruli eliſi fuerint, vel fortuito ciderint, nequaquam ſe mouere conſueuerunt, & quandam tenent quietis & patientiæ diſciplinã. His ſi caſus non nocuit, quies prodeſt, certe non acerbatur offenſio. Nonne mutis animalibus deteriores æſtimandi, qui ſe in flagitiis ſuis iactant, & putant inſigne eſſe virtutis vbi lapſus eſt criminis? Ideo quaſi muto dicitur iumẽto: *Peccaſti, quieſce.* Vnde pulchre addidit: *Et delictum meũ contra me eſt ſemper.*] Inſipiens enim delectatur erroribus ſuis, & nouis vetera obumbrando peccatis ſe exiſtimat adiuuari, ideoq; exultat in crimine. At vero ſapiẽs aduerſum ſe iudicat eſſe delictum ſuum, & tanquam hoſtiles acies, ita lapſus culparum ſuarum aduerſantium modo ſibi arbitratur obſiſtere. Quidquid perſonuerit, quidquid increpuerit, culpa ei propria ſemper occurrit: quidquid fuerit dictum aut lectum, in ſe dictum putat: quidquid intenderit, ſe nutu, ſe oculis ſignari putat. Si epuletur, ſi cogitet, ſi oret ac deprecetur, ante oculos eius ſemper eſt error proprius, & momentis omnibus culpa pulſat conſcientiam, nec quieſcere, nec obliuiſci ſinit, velut grauis cẽſor exagitat ſe terrore ꝑpetuo. Omnia igitur aduerſa habet, qui ipſe ſibi diſplicet, ipſe ſui accuſator, ipſe ſui teſtis eſt, nec inuenit quo fugiat, quippe ſe perurget, & ſtimulat. Sed hoc bonæ mentis eſt, vulnus ſentire peccati. Nã qui expertes doloris ſunt, nõ ſentiunt vulneris acerbitatem, quod eſt immedicabilis ęgritudinis. Qui autem aliquo dolore pungũtur, ſicut doloris ſenſu non carent, ita etiam non carent ſanitatis profectu. Vbi enim doloris ſenſus, ibi etiam ſenſus eſt vitæ. ſentire enim, vitalis vigoris ac muneris eſt. Vnde & ille qui errorem ſuum non agnoſcit, inſanit, furit, deſipit: qui autem agnoſcit, vtique reſipiſcit, non reſpuit remedia ſanitatis, ſe ipſe reſtringit, pœnitet eum culpæ, de ipſa ſemper cogitat, & cogitando ſe ipſe condemnat. *Iuſtus enim in primordio ſermonis accuſator eſt ſui.* Qui ſe accuſat, iuſtus eſt, ſobrius eſt, ſanus eſt. Iuſtus fauere ſibi neſcit, rigorem iudicij etiam circa ſe nõ nouit inflectere, recordationem

Pſal. 4. G Gen. 4. H Rom. 2. Prou. 18.

A nem lapsus proprij peti orrescit, & commissum erubescit errorem, omnem eius memoriam pauet, metuit, reformidat, grauem sibi se iudicat, se ipsum arbitrum refugit, nec sese sibi audet committere, Luc. 9. quod nullum putat sibi esse grauiorem, quum eum quem latere non possit, fallere nó queat, fugere ac vitare non reperiat, nisi *vt se sibi abneget, & Dominus crucem tollat*. Gen. 3. Gen. 4. Magna vis obnoxiæ conscienciæ. Magna supplicia timebant Adam & Eua: & cum Domini vocem in paradiso ambulantis audirent, cupiebant se abscondere, quos nemo quærebat. Cain quoque metuebat *ne omnis cum quicumque inueniret, occideret*. Ita in se ipse ferebat sententiam, quo dignus esset cui nullus ignosceret. Vnde bene ait: *Et delictum meum contra me est semper*,] hoc est, sine interuallo aliquo recordatio & species ipsa mei me erroris impugnant. Considera quomodo nos confundat, cum aliquid deliquimus, quomodo incurset oculos, quomodo in memoriam semper recurrat. Quem cómissi pudet, nescit postea aliquid tale committere, vnde similiter erubescat. Præcedit autem iniquitas, peccatum B sequitur. Radix est iniquitas, fructus autem radicis est culpa. Vnde videtur iniquitas ad mentis improbitatem referri, peccatum ad prolapsionem corporis. Grauior iniquitas tanquam materia peccatorum, leuius peccatum. Denique iniquitas per lauacrum remittitur, peccatum tegitur bonis factis, & bonis operibus tanquam alis obumbratur. Psal. 31. Vnde bene supra hic ipse ait: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Charitas* enim 1 Pet. 4. abscondit errorem, & *operit multitudinem peccatorum*. Multa quoque charitas remittit etiam ipsa peccata, sicut scriptum est de ipsa muliere quæ super Dominum fudit vnguentum: *Remissa sunt peccata eius multa, quoniam dilexit multum*. Luc. 7. Sunt etiam qui accipiunt priorem versiculum de lauacro esse, secundum de pœnitentia. Qua gratia etiam Petrus, quia ante fuerat baptizatus, interrogatus, Ioan. 21. postquam visus est Dominum negasse: *Simon Ioannis diligis me?* dicit ei: *Vtique tu scis Domine quia diligo te*. Et iterum interrogatus, *Simon Ioannis diligis me?* Et iterum respondit: *Tu scis quia amo te*. Et tertio interrogatus: *Simon Ioannis amas me?* Et *contristatus est*, quia dixit *ei tertio, Amas me?* C & dixit ei: *Domine omnia tu scis, tu nosti quia amo te*. Et dictum est ei trina vice: *Pasce oues meas, sequere me*; Ioann. quasi qui peccatum suum nimia charitate texisset. Nec otiose post confessionem nimiæ charitatis iubetur plebem regere, qui etiam turbatus non amiserat quemadmodum ipse se regeret. Hæc propter gratiam diximus charitatis, eo quod peccatum tegat. Denique nonnulli ideo trinam interrogationem dilectionis factam esse dixerunt, quia trina fuerat negatio, vt trinæ lapsum negationis professio charitatis totiens repetita deleret. Ioan. 21.

Tibi soli peccaui, & malum coram te feci: vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.

Tibi soli peccaui] Rex vtique erat, nullis ipse legibus tenebatur: quia liberi sunt reges à vinculis delictorum. Neque enim vllis ad pœnam vocantur legibus, tuti imperij potestate. Homini ergo non peccauit, cui non tenebatur obnoxius. Sed quamuis tutus imperio, deuotione tamen D ac fide erat Deo subditus: & legi eius subiectum se esse cognoscens, peccatum suum negare non poterat, sed quasi reus cum amaritudine fatebatur, qui sciret maioribus Luc. 12. Rom. 3. vinculis se teneri, quia maiora deberet: quoniam *plus ab eo exigitur, cui plus commissum est*. Possumus etiam & ita accipere: Quis me diiudicat, cum omnes sub peccato sint? De- Ioan. 8. Rom. 2. nique Dominus de illa adultera: *Qui sine peccato* (inquit) *est, prior lapidet eam*. Et nemo lapidauit. Hoc igitur ait Propheta: *Tibi soli peccaui*.] qui solus sine peccato es. Qui autem peccato obnoxius est, quasi peccatorem non potest iudicare. *Inexcusabilis est enim omnis homo, qui in alio ea quæ agit ipse, condemnat: In quo enim alium iudicas, semetipsum adiudicat*. [*Tibi* (inquit) *peccaui, & malum coram te feci: vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris*.] *Tibi peccaui* qui me ad virtutis studia prouocasti, qui me erudisti in lege tua. *Tibi soli peccaui*,] quem solum absconditæ co- 1. Cor 4. gitationum, & mentis occulta non fallunt. *Et malum coram te feci*.] quem solum sanctificatio decet. E Hominis testimonium declinamus, & in conspectu tuo ea quæ sunt indigna committimus. Iniuria est homini spectare flagitia: Deum arbitrum omnium esse scimus, & eo ipso teste peccamus, & tamen in his iustificatur magis Dominus Deus noster, quia iniustitia nostra Dei iustitiam commendat, & mendacium nostrum concelebrat veritatem Dei. Rom. 3. *Sit enim Deus verax, omnis autem homo mendax*. [*Vt iustificeris in sermonibus tuis*.] Sermones Dei pleni veritatis sunt atque iustitiæ, ideoque vera sunt quæcumque locutus est Dominus de fragilitate humana, quia *inclinatum est cor eorum ad nequitiam*, propendet ad standem: & quia definiuit, eo quod Genes. 8. 2 Para. 6. Psal. 13. non sit homo qui non peccet. *Omnes* enim *declinauerunt, & inutiles facti sunt*. Ideo *vincit dum iudicatur*, quoniam prolapsione vniuersorum probauit quæcumque de nostra iudicauit fallacia. Ergo si dixerimus quia iniquitatem fecimus, iustificamus Deum in sermonibus suis. 1 Ioan 1. Hebr. 6. Rom. 3. *Si autem dixerimus quia non peccauimus, mendacem facimus Deum*: sed impossibile est mentiri eum. Nos igitur omnes sub pec- F cato esse manifestum est. Quantum igitur crimen, vt homo peccatorem se neget? Quoniam quantum in ipso est, summum Deum videtur arguere mendacij, qui tam moderatus & patiens est, vt vincat cum iudicatur. Micha. 6. Veniens enim ad iudicium Deus dicit: *Populus meus quid feci tibi, aut quid contristaui te, aut quid molestus fui tibi? Quia eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruitutis liberaui te, & misi ante faciem tuam Moysen, Aaron, & Mariam. Plebs mea in mente habeto quid cogitauerit de te Balach*. Num. 23. Singula in conspectu tuo locat beneficia sua, vt tanquam de his iudices quæ seruare debueras, quo magis reus fias, qui diuinis non potueris stare beneficiis. Micha. 6. *Quid feci*, inquit, *tibi?* Tanquam reum se constituit, & te iudicem. *Aut quid contristaui te?* Offensi vultus non abnuit crimen, si tu Deo es contristatus auctore. *Aut quid molestus tibi fui?* Interpellationis iniuriam confitetur, si molestior æstimata est: addit beneficia quorum gratiam non erubuit, qui existebat ingratus. In hac quoque causa considera quomodo Dominus se ipsi Dauid iudicandum præbuit, vt vinceret. Dicit 2. Reg. 12. G enim Natham: *Hæc dicit Dominus Deus Israel: Ego vnxi te in regem super Israel, & ego liberaui te de manu Saul, & dedi tibi omnia quæ erant domini tui: & vxores illius in sinum tuum dedi, & dedi tibi domum ipsius Israel: & si pauca sunt, adiciam tibi. Et quare pro nihilo duxisti Dominum, vt faceres nequitiem in conspectu eius*: Horum commemoratione conuentus cum Ibidem. videret inferiorem se esse, cum iudicat, ait: *Peccaui Domino*. Ita iustificauit Dominum, qui peccatum suum negare ausus non est. Luc. 7. Luc. 3. Possumus & ita accipere: *Iustificat Dominum qui peccatum fatetur*. Denique in Euangelio habes, quia *publicani iustificauerunt Deum baptizati baptismo Ioannis*. Baptista autem Ioannes baptismum fecit pœnitentiæ. Qui autem agit pœnitentiam, delicta non abnuit. Ergo quia Dauid semper habebat delictum suum contra se, vtique non negabat quod & erubescebat, non negabat quod & agnoscebat. Non negando autem, vtique commissi pœnitentiam gerebat erroris, atque ita confitendo delictum, iustificabat Dominum, & ipse iustificabatur à Domino. Iustificatur enim Dominus, dum eius prædicatur iustitia, & ab eo venia postulatur. Simul & ipse iustificat confiten- H tem, & *iustificatur in sermonibus suis*, sicut scriptum est: Esaia 43. *Dic iniquitates tuas, vt iustificeris*.

Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea.

2. Reg. 12. Quis tanto affectu egit pœnitentiam? Humi stratus iacuit fusus in lachrymas, cibum non gustauit, lauacro se abdicauit. Quid iam reliqua dicam, quod abstinuerit ornatu & comitatu regio? Adiunxit confessionem iniquitatis suæ, & in perpetua sæcula toto canendam orbe transmisit. S. Aug. lib. 4. contra duas epist. Pelag. lib. 11 & lib. 1. cont. Iulia. Pelag. c. 4. *Ecce* (inquit) *in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis peperit me mater mea*.] Antequam nascamur, maculamur contagio: & ante vsuram lucis, originis ipsius excipimus iniuriam, in iniquitate concipimur. Non expressit vtrum parentum, an nostra. Et in delictis generat vnumquemque mater sua. Nec hic declarauit vtrum in delictis suis mater pa-

riat,

[A] [Iob 14. Heb 13. 1. Cor. 7.] riat, an iam fiot & aliqoa delicta nascentis. Sed vide oe vtrumque intelligendum sit: quoniam & parentes oon carent lapsu, nec conceptus iniquitatis exors est. Nam si nec *vnius diei infans sine peccato est*, molto magis oec illi materni conceptus dies sine peccato sunt. Boo um quidem coniugium, sancta copula: quia *honorabile connubium, & torus immaculatus*. sed tamen *qui habent vxores, ita sint ac si noa habentes: & nemo alterum fraudare debet, nisi forte ad tempus: vt vacent orationi, & iterum in vnum conuenire, ne tentet satanas propter incontinentiam.* [S. Aug. lib. 2. cont. Iul. Pelag. c. 7.] Concipimur ergo in peccatis parentum, & [Leuit 12.] in delictis eorum nascimur. Sed & ipse partus habet contagia sua. nec vnum tantummodo habet ipsa natura contagium. Vnde in lege dies partus, & pleriqoe alij à sacrificio feriati sunt. muliet enim quæ generauit, non potest in diebus purgationis suæ offerre sacrificium, nec ingredi sanctuarium donec legitimo ritu mundetur à fœtu. Ideo in quo voluit Dominus nulla huiusmodi originis esse cōtagia, dicit illi: [Hier. 1.] *Priusquam te formarem in vtero matris tuæ, noui te: & priusquam exires de vulua, sanctificaui te, & prophetam in* [B] *gentibus posui te.* Quis tantus, cui tam magna delata sunt? Numquid Hieremias? Non vtiqoe. Ille enim non in gentibus propheta propositus, sed in Iudæa tantum, licet nunc etiam in nationibus, quæ in Iesum Dominom crediderunt. [Luc 1.] Vide igitur ne illi dicatur, qui antequam nasceretur ex Virgine, tam dudum erat. & erat semper, & operabatur in vtero Mariæ constitutus, & ita sanctus erat, vt sanctificaret prophetas suos, in quo solo & conceptus virginalis & partus sine vllo fuit mortalis originis inquinamento. [S. August. lib 4 cont. duas epist. Pelag. c. 11.] Dignum etenim fuit vt qui non erat habiturus corporeæ peccatum prolapsionis, oullum sentiret generationis naturale contagium. Merito ergo Dauid flebiliter in se deploraoit ipsa inquinamenta naturæ, quod prius inciperet io homine macula quam vita. Dum hæc dicit, & peccatorum specialium atqoe communium colluuiem confitetur, subito ei splendor veritatis, & candor gratiæ spiritalis effulsit. Supergressus enim vmbram spiritu prophetico ipsa vidit mysteriorum sacramenta cælestium, [Exod. 24. Cant 5. Coloss 2.] qoorum typum Moyses præfigurauit in lege. Vulneratus [C] igitur charitatis vulnere, & indagandę captus veritatis cupiditate, in superiora suæ mentis extendit intuitum, & in futura prospiciens, thesauros sapientiæ & scientiæ vidit io Christo, præuidit baptismatis sacramentorum, & miratus gratiam, exclamauit subito, dicens.

Ecce enim veritatem dilexisti: incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi.

[Coloss 2.] Non incerta mysteria, quia certa sunt: nec incerta secreta & arcana sapientiæ, sed non manifesta. Hoc enim significat, quia nullis adhuc essent manifestata. [Esai. 64.] *Quod enim oculus noa vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, hoc præparauit Deus diligentibus se.* [1. Cor. 2.] Videns igitur ea, dicit: Ecce iam non in vmbra, nec in figura, nec in typo, sed in veritate lux aperta resplendet. Ecce nunc veritatem aspicio, splendorem veritatis agnosco, nunc te maiori Domine Deus noster veneror affectu. *Ecce enim veritatem dilexisti*,] *non per speculum, noa in ænigmate, sed facie ad faciem* te mihi Christe demonstras, in tuis te teneo sacramentis. Hæc sunt tua [D] [Cor. 13.] vera sacramenta sapientiæ, quibus mentis occulta mundantur. Itaque iam lætus atque securus, quod vibrasset ei sapientiæ plenitudo, dicit ad Dominum.

Asperges me Domine hyssopo, & mundabor: lauabis me, & super niuem dealbabor.

[Exod 12.] Bene & veteris testamenti sacramenta non euacuat, & euangelica docet mysteria præferenda: *hyssopo mundari* secundum legem postulat, *Lauari* secundum Euangelium concupiscit: & *supra niuem* se existimat, si lotus fuerit, [Leuit 14.] *dealbandum*. Per hyssopi fasciculum aspergebatur agni sanguine, qui mundari volebat typico baptismate. *Lauatur* autem, qui diluitur æterni fontis irriguo: *& supra niuem dealbatur*, cui culpa dimittitur. Denique de ipsa anima dicitur: *Quæ est hæc quæ ascendit dealbata?* Antequam baptizaretur ipsa est quæ dicebat: *Nigra sum & decora filiæ Hierusalem.* [E] Erat enim nigra, tenebroso peccatorum horrore deformis: sed posteaquam abluta per baptismum remissionem meruit delictorum, dealbata ascendit ad Christum. [Cant. 8. Cant. 1. Esaiæ 1.] Inde & per Esaiam Dominus locutus est, dicens: *Si fuerint peccata vestra sicut phœnicium, vt niuem dealbabo*: id est, si cruenta, si tetra, mundabo. Hæc est nix intelligibilis, de qua ait quod [Matth. 17. 2. Cor. 5.] *Domini Iesu* in Euangelio *refulserint vestimenta sicut nix*: eo quod peccatum non cognouerit. caro enim qua se induit, ab omni fuerat munda delicto. Quid miraris si vidit baptismatis sacramenta, cum supra dixerit, vbi descripsit passionem Domini: [Psal 22. Psal 28. Psalm. 22.] *Dominus pascit me, & nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocauit. super aquam refectionis educauit me.* Et alibi: *Vox Domini super aquas, Deus maiestatis intonuit.* Et de ipso sacramento plenius dixit: *Parasti in conspectu meo mensam, impinguasti in oleo caput meum, & poculum tuum inebrians, quam præclarum est?* Merito ergo iste quoque exultans ait.

Auditui meo dabis & gaudium & lætitiam: & exultabunt ossa humiliata.

[F] [Matth 24. Matth. 13.] Probasti Domine Iesu quia numquam verba tua prætereunt. Probasti illud euangelicum qood dixisti: *Multi prophetæ & iusti voluerunt videre quæ vos videtis, & audire quæ vos auditis.* Ecce Dauid sola lætatur auditu, quia futura esset peccatorum remissio: & propherat quia *exultabunt ossa humiliata*. [Psal 34. Luc. 18.] Sicut enim omnia iusti ossa dicent: *Domine, quis similis tibi?* sic *exultabunt ossa humiliata*. Humiliantes enim animam suam iusti dicuntur, ergo ossa virtutes dicuntur, ipsa enim velut quidam animi motus humiliantur peccatis, & exultant gratiæ cælestis munere. Dicuntur & ossa populi Ecclesiarum. [Psal 138.] Vnde habes dictum & in Psalmo: *Non est absconditum os meum, quod fecisti in occulto.* Os suum Ecclesiam dixit, & plebis deuotæ conuentus sacros, quoniam *sumus membra corporis Christi de carne ipsius,* [Ephes 5.] *& de ossibus eius.* Hoc igitur dicit, quia Ecclesia Domini omnia opera diuina cognoscet, & fidem resurrectionis accipiet. Sequitur:

[G] *Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.*

Vsitata est deprecatio, vt eos quos læsimus, obliuisci offensionis propriæ postulemus. [Heb 4.] Moraliter ergo Deum rogat Propheta vt *auertat faciem suam a peccatis eius*, & tanquam obliuia peccatorum eius assumat. [Psalm. 103.] Sed quia omnia spectat, & nihil eum præterit, obliuisci non potest, sicut nos, qoos breui interuallo temporis eorum quæ cognouerimus, memoria subterfugit. [Psal. 50.] Ideo bene agit vt faciem suam auertat, non ab ipso, ne deficiat destitutus: sed à peccatis, vt vires non possint habere peccata ipsius. [Psal. 16.] *Quos enim aspicit Dominus, illuminat*, & in vultu Domini pietas atqoe indulgentia est. Ideoque hic ipse ait: *De vultu tuo iudicium meum prodeat.* De vultu enim Domini venia, non pœna procedit. Rogandus est ergo vt nos aspiciat, auertat autem faciem suam à peccatis nostris, vt deleat ea. [Esaia 43.] Quæ enim non aspicit, delet: & quæ deleuerit, ea cum eorum memoria sepeliuntur, sicut ipse Dominus ait. *Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero: tu autem memor esto, &* [H] [De pœn. di. 3 c illa sent. § peccatū aut donatur.] *iudicemur.* Peccatum autem aut donatur, aut deletur, aut tegitur. Donatur per gratiam, deletur per sanguinem crucis, tegitur per charitatem. Similiter & iniquitas, quæ æstimatur habitudo mentis iniustæ: licet Ioannes in epistola eum qui fecerit peccatum & iniquitatem fecisse dixerit, [1 Ioan. 3.] sicut habemus scriptum: *Omnis qui facit peccatū, & iniquitatem facit.* Peccatū est iniquitas, quia in peccato ipso iniquitas est. Tamen vt nobis videtur, omne peccatum est iniquitas: iniquitas. s. operatrix culpæ aut delicti. Plus est ergo vt ipsa iniquitas deleatur, excidatur radix & seminariū peccatorum: mala tollatur radix, ne malos fructos ferat: aboleatur erroris omnis affectus: vniuersa iniquitatum genera tollantur. Itaque quemadmodum intraos in animam sapientis disciplina, imprudentiam tollit, & scientia ignorantiam: sic perfecta virtus iniquitatem, & remissio peccatorum delet omne peccatum. Vnde præclare Apostolus

A *Coloss. 2.* stolus ait: *Quia donauit nobis peccata Dominus Iesus, delens chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum,* inquit, *de medio tulit, affigens illud cruci.* Deleuit sanguine suo atramentum Euæ, deleuit obligationem hæreditatis obnoxiæ. Fides igitur peccatum minuit. Et ideo Dominus dimittens *Matth. 9.* peccata dicebat: *Confide fili, remittuntur tibi peccata tua.*

Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis.

Psalm. 18. *Ephes. 4.* Superius mundari ab occultis se petit, hic postulat cor mundum creari sibi: quod ei prouenit qui renouatur spiritu. In nouo enim homine cor mundum est, in quo vetus tum delictorum fuerit deleta colluuies, nec inscripta manserit aliqua iniquitatis effigies. Grāde autem munus, cordis esse mundi. Vnde pulchre Salomon: *Prou. 20.* *Quis gloriabitur castum se habere cor?* Et Dominus in Euangelio: *Matth. 5.* *Beati mundo corde, ipsi enim Deum videbunt.* Propterea etiam Dauid cor mundum habere cupiebat, ne à facie Domini proijceretur. In B quo autem cor mundum est, innouatur in eius interioribus spiritus. *2. Cor. 4.* Viscera enim velut interiora sunt animæ. Sicut enim viscera sunt interiora corporis, ita sunt & intelli- *Coloss. 3.* gibilia viscera animæ, vt sunt viscera misericordiæ, vt sunt interiora quæ benedicunt Dominum, de quibus ait: *Psalm. 102.* *Benedic anima mea Dominum, & omnia interiora mea nomen sanctum eius.* Viscera autem animæ adinuentiones sensuum sunt, bonæ cogitationis studia, virtutum perseuerantia, postremo illæ quæ Græce ὀσπλάγχνα dicuntur. Rectus autem spiritus, qui bene dirigit, qui *deducit in viam rectam* *Psal. 142.* hic est *spiritus veritatis*, vel certe recta hominis conscientia nullis inflexa peccatis, vel spiritus qui in homine est. Non prætermisimus quid alij sentiant, tamen nobis videtur, quoniam de mysterijs dicit lectio, & futuræ gratia renouationis exprimitur, Spiritusque sancti infusio postulatur. Denique sequitur.

Ne proijcias me à facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas à me.

C Si quis nos offenderit seruulorum, auertere ab eo vultum solemus. Plerique autem diutum amandare consueuerunt mancipia sua, & per agellos relegare, & hæc pœna grauior æstimatur. Denique solent magis se offerre verberibus. Si apud homines hoc graue ducitur, quanto magis apud Dominum Deum nostrum? Quasi non hinc dolor parricidalis (reprimendus quidem si qua eum pietas temperare potuisset) eruperit, quod faciem suam *Gen. 4.* *Deus à Cain muneribus auertit, respexit autem super munera Abel.* Itaque tacito vultu alterum innocentem pronuntiauit, alterum peccatorem. Ergo quasi vltimus seruus humiliat se: & quasi in peccato deprehensus, & offensæ reus, obsecrat vt flagelletur potius, quam proijciatur à facie Domini. *Matth. 22.* Quomodo proijciat Deus à facie sua, audi dicentem: *Mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium.* Qui non emendatur, à facie eius in tenebris constituitur. Ideo iustus ne tenebras patiatur, ait: *Psalm. 26.* *Vultum tuum Domine requiram.* Vbi enim Domini vultus, ibi lumen est, sicut scriptum est: *Faciem tuam illumina super seruum tuum.* D Deniq; vbi primum *Psal. 118.* intuitus Petrum, illuminauit. Grande igitur supplicium, *Luc. 22.* proijci à facie Dei. *Gen. 3.* *Proiectus est Adam de paradiso*, nec immerito: ipse enim ante se absconderat à facie Dei. *Exiuit & Cain à facie Dei*, non solum post parricidale commissum, sed etiam quando Deum putauit esse fallendum, vt crimen ne- *Gen. 4.* garet. Peccator igitur excluditur à facie Dei, iustus autem dicit: *Ecce ego.* Denique ipse Dauid cum videret interire po- *Esa. 6.* pulum, semetipsum obtulit, dicens: *2. Reg. 24.* *Ego sum, ego peccaui, & ego pastor male feci.* & sic ira Domini mitigata est, & venia donata. Simul ostendit quia sancti permanent, criminosi proijciuntur. Ideoque seruanda est nobis gratia spiritalis, ne propter peccata nostra auferatur à nobis. Non enim *Esa. 59.* proijcitur in quo Spiritus sanctus est, sed inoffenso muneris sui fructu studet se Domino semper offerre, sicut ille *Ioan. 6.* qui dicenti Domino, *Numquid & vos vultis abire?* respondit: *Ad quem ibimus? Verba vitæ æternæ habes, & nos credimus.* Simul illud considerandum, quia non aufertur spiritus nisi Domini voluntate. E Qui vtrique cum datur, non quasi coactus *Ioan. 3.* operatur, sed pro sua voluntate diuiditur, sicut scriptum *1. Cor. 12.* est, dicente Apostolo: *Hæc autem omnia operatur vnus atque idem spiritus, diuidens singulis prout vult.* Cum igitur non auferatur nisi Domini voluntate, apparet quia vna Trinitas voluntatis est.

Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me.

Cui debetur lætitia salutaris, redditur: redditur autem rationali naturæ. *Lætitia vero & gaudium fructus est spiritus.* *Galat. 5.* Firmamentum quoque nostrum spiritus principalis est. Denique is qui principali confirmatur spiritu, non est obnoxius seruituti, nescit seruire peccato, nescit fluitare, nescit errare, nec studio nutat incertus, sed firmatus in petra solido stabilitur vestigio. Quem putamus dici spiritum *Ioan. 1.* principalem? Plerique spiritum rectum ad Dominum re- *Apoc. 1.* ferunt Iesum, qui peccatum mundi abstulit, & omne ho- F minum genus sui sanguinis effusione renouauit: & ideo dictum est: *Spiritum rectum innoua in visceribus meis.* Spiritum *Ioan. 14.* autem sanctum, de quo dicit: *Spiritum sanctum tuum ne auferas à me* spiritum intelligūt veritatis: spiritum vero principalem, Deum patrem arbitrantur. Quam moraliter autem ait: *Ne proijcias me à facie tua*: Fideliter timet auferri sibi *Psal. 24.* quam acceperat gratiam. Ideoque alibi ait: *Oculi mei semper ad Dominum.* *Psalm. 122.* Et in posterioribus: *Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum, & sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ: ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nostri.* Certe hic est spiritus, auctor & princeps, qui regat mentem, confirmet affectum, quo velit trahit, & in superiorem viam dirigat. Sunt & qui acceperunt spiritum hominis, qui in ipso est. Ideo ait Apostolus: *1. Cor. 2.* *Quis enim scit hominum quæ hominis sunt, nisi spiritus qui in ipso est?* Qui potest scire omnia, & quem hominis occulta non fallunt, potest in homine habere principatum.

Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur.

G Ille præcipuus est gubernator, qui scopulo in litore nauim gubernat. Ille doctor bonus, qui duriora acuit ingenia ad eruditionis profectum. Ille bellator egregius, dux mirabilis, qui timidiores accendit in prælium, exploratisque locorum ingenijs fulcit, vt infirma virium commoda stationis opportunitate compenset. Ille similiter magnus etiam fidei zelator, qui iniquos docet. Vnde pulchre ait: *Docebo iniquos.*] Non dixit: Docebo iustos (nouerunt enim iusti vias Domini) sed, *iniquos*] (inquit) *docebo.*] Denique auctor prudentiæ & magister omnium dicit: *Matth. 8.* *Non veni iustos vocare, sed peccatores.* *Ibidem.* Et medicus ille cælestis: *Non opus est sanis*, inquit, *medicus, sed infirmis.* Siue igitur ex persona illius qui gentes vocauit, siue ex sua, bene posuit: *Docebo iniquos vias tuas*] quia commutare vitiosos affectus potest, propositumque conuertere doctrina cælestis: & operatio diuina sacrilegis pectoribus studia pietatis infundere, vt hi qui sine lege viuebant, conuertantur ad Dominum. *Ephes. 2.* Verum qui ante auertebantur, regalis quoque exemplo pœnitentiæ, H qui iniquitates & acerba exercent flagitia, corrigantur: & fide atque opere conuersi, doctrinæ remedium salutaris accipiant, ingrediantur Domini vias, in quibus nullos erroris anfractus, nulla diuerticula præcipitis prolapsionis offendant. Sicut enim bonæ vitæ specimen & virtutis exemplar in iis viris est, qui inoffensa vitæ suæ tempora percurrerint, ita qui ante actis renuntiantes flagitiis vel incredulitatis erroribus emendauerint cursum posterioris ætatis, his ad imitandum propositi sunt qui vel opere vel cogitatione labuntur. Sequitur:

Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ: & exaltabit lingua mea iustitiam tuam.

Libera me de sanguinibus.] Et ad Vriæ mortem potest re- *2. Reg. 11.* ferri, quod mandatæ necis eius conscius, veniam tanti po- *Rom. 2.* stulat admissi: & quamuis rex legibus absolutus, suæ tamen

reus

A reus sit conscientiæ. Quibus vinculis se enodari desiderans, diuinum sibi precatur auxilium, vt ab omni criminis perpetrati labe mundetur. Et re vera cum mitis & corde mansuetus egregia semper dederit sanctus Propheta suæ mansuetudinis & pietatis insignia, ita vt aduersariis suis frequenter ignouerit, atque ab eorum nece putauerit *Ps. 131.* abstinendum, non est mirum quod tā grauiter doleat fundendi sanguinis innoxij sibi obrepsisse peccatum. Ideo liberari se à sanguinibus, hoc est, à peccatis mortalibus, postulauit. Laudauit Dominum Deum suum, iustitiam Domini prędicauit, ideoque addidit:] *Exaltabit lingua mea iustitiam tuam.*

Domine labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam.

Psal. 17. *Psal. 49.* *Qui laudat Dominum, ab inimicis suis erit saluus*, vt scriptum est. Et certe supra dixerat in quadragesimonono Psalmo: *Peccatori autem dixit Deus. Quare tu enarras iustitias meas?* Cum ergo per os suum dixerit quod peccatorem B prohibuerit Deus suas enarrare iustitias, vtique ipse enarrando iustitiam Dei, declarauit cōmissum hoc nequaquā sibi imputatum esse peccatum. Et addidit: *Labia mea aperies, & os meum annuntiabit laudem tuam,*] Os peccatoris Deus claudit, ne loquatur iustitias Dei: iusti aperit vt loquatur. Cuius ergo labia aperit, hunc peccati absoluit reatu. Illius autē aperit labia Dominus, qui accipit verbū in apertione oris sui, Vnde & apostolus petit se *adiuuari orati-* *Colos. 4.* *onib⁹ plebis, vt aperiatur sibi ostiū verbi ad loquendū mysteriū Christi.* Linguam vero pro sermone accipimus eius qui exultat in Dei laudibus. Vnde & illud sic æstimatur: *Lingua* *Psal 44.* *mea calamus scribæ velociter scribentis*, sermo infusus Prophetę. Quod si ex persona Christi dictum accipimus, vide ne *scriba sit velociter scribens* verbum Dei, quod animæ viscera percurrat & penetret, & inscribat in ea vel naturæ dona vel gratię. Lingua autem sit sanctum illud corpus ortū ex *Heb. 4.* virgine, quo vacuata sunt venena serpentis, & Euangelij opera toto orbe celebranda decursa sunt. Accedit ad C euacuandū peccatū, quod humilitate suscepit. Contriuit cor suum, quod magis sacrificiū Dominus elegit quā holocausta pro peccatis, quæ secundum legem offerri solebant. Denique supra ait: *Holocausta & pro peccato non postu-* *1 Pe. 2.* *Hebr. 10* *lasti, tunc dixi, Ecce venio*: id est, *non rapinam arbitratus esse me æqualem Deo venio formam serui accipiens*: venio in specie susceptionis humanæ, in veritate crucis, mortis humi- *Psal 39.* *Philip. 2.* litate obedientiam probaturus, vt inobedientia deleatur. Merito ergo & hic dicit:

Quoniam si voluisses, sacrificium dedissem vtique: holocaustis non delectaberis.

Sacrificium Deo spiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non spernit.

Sicut supra dixi, certum est mysterio conuenire quod ipse Dominus Iesus videtur hic quoque ex sua persona loqui, qui superius illud personæ suæ euidenti testificati- *Eccles. 47.* one deprompsit. Ipse enim verus Dauid manu fortis, verus, humilis, atque mansuetus, primus & nouissimus: D æternitate primus, humilitate vltimus: per cuius obedientiam humani generis culpa deleta, refusa iustitia est. Ipse inquam Iesus vmbræ finis & legis, aduenit humilitatis magister, docere superbos sensu, & tumore cordis in- *Rom. 10.* flatos, ad mansuetudinem & simplicitatem esse migrandum. Quomodo igitur in typo eius mysterij peccatum imputari potest, cum in ipso mysterio sit remissio peccatorum? Nisi forte ideo Dauid iniquitatem suam, peccatumque confessus est eius admissi vt & ipse ad remissionem peccati, & gratiam mysterij pertineret.

Benedic Domine in bona voluntate tua Sion, & ædificentur muri Hierusalem.

Quid sibi vult quod vir peccatum suum confitens, de Sion & Hierusalem psallit, dicens: *Benedic Domine in bona voluntate tua Sion, & ædificentur muri Hierusalem:*] nisi quia E accelerare ei placet Ecclesiæ congregationem per vocati- *Galat. 5* onem gentium: quæ *non ancillæ filij, sed libera Hierusalem il-* *Hebr. 12.* *lius quæ in cælo est*, fidei suæ prosapiam toto orbe diffunderet, spiritualium septa murorum doctrinæ apostolicæ fundaret assertione? Muri itaque Hierusalem fidei propugnacula, disputationum munimenta, virtutum culmina sunt. Muri Hierusalem Ecclesiarum conuentus sunt *Cant. 8.* toto orbe fundati, Ecclesia enim dicit: *Ego murus, & vbera mea turris.* Et bene muri Hierusalem, Ecclesiarum *Apoc. 22.* conuenticula sunt. quoniam quisquis bona fide atque *1 Pet. 2.* opere ingreditur Ecclesiam, fit supernæ illius ciuis & incola ciuitatis quæ descendit de cælo. Hos muros lapidum ædificat structura viuorum. Videns igitur Hierusalem veram & Sion dixit; *Cum benedixeris in bona voluntate tua Hierusalem & Sion.*

Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ, oblationes & holocausta: tunc imponent super altare tuum vitulos.

F *Tunc acceptabis sacrificium iustitiæ:*] hoc est, sacrificium corporis Christi, qui ait, cum de propria passione loqueretur: *Aperite portas iustitiæ, & ingressus in eas confitebor Domino:* *Psal. 117.* Et in Euangelio ait ad Ioannem. *Sine modo. sic enim oportet nos implere omnem iustitiam.* Et infra: *Beati qui persecuti-* *Matth. 3.* *Matth. 5.* *onem patiuntur propter iustitiam.* Iustitia Christus est. Sacrificium ergo Christi acceptabile futurum patri asserit. Hoc est ergo de quo & supra ait: *Sacrificate sacrifi-* *1 Cor. 1.* *Psal. 4.* *cium iustitiæ, & sperate in Domino.* Hæc est iustitia spiritalis, oblatio & holocaustum feruentia deuotionis, & infusionis Spiritus sancti, quod dicit futurum, cum ad illud spiritale Domini altare cœperint admoueri animæ credentium, quę renuntiātes voluptatibus atque deliciis, tanquam aratrum in visceribus suis ducant, vt fructus possint ferre piæ culturæ. Vel certe ita. Cum benedixeris Ecclesiam ex gentibus acquisitam, & spiritale sacrificium iustitiæ cœperit frequentari, tunc & martyres sancti, qui suum pro Christum corpus obtulerint exarandum, tanquam vituli sacris altaribus offerentur, G sicut in Apocalypsi Ioannis scriptum inuenimus, quia *Apoc. 6.* sub altari erant animæ eorum qui pro Domini Iesu nomine corpora sua obtulerunt martyrio, vt Christi sibi gratiam mercarentur: cui est honor & gloria, laus, perpetuitas cum Deo patre & spiritu sancto à sæculis & nunc & semper & in omnia sæcula sæculorū. Amen.

S. AMBROSII IN PSALMVM L. enarrationis finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, IN PSALMVM DAVID LXI. enarratio.

H

Titulus Psalmi LXI.

In finem, pro Idithum, ipsi Dauid Psalmus.

OMNIVM nostrum indubia consuetudo est, vt festinemus ad finem, & eorum quæ legimus vel vidimus & audiuimus, velimus summā cognoscere. Vnde titulus ipse otiosos nos esse non patitur, nec feriatis preterire auribus desiderij communis indiciū. Præ

A cæteris enim, licet etiam in cæteris clareat, diuinum tamen in huiusmodi Psalmo refulget oraculum. Vnde diligentius quid sit finis consideremus. Finis enim dicitur τέλος, & summa rei eius quã volumus explicare. Finis dicitur Christus: quia ipse est finis legis sicut scriptum, *Finis enim legis Christus ad iustitiam omni credenti.* Finis etiam dicitur quia *ipse est principium & finis.* Ergo isti Psalmi qui titulantur, *In finem,*] aut de Christo sunt, aut ipsius Christi. De Christo, cum ipse annuntiatur: ipsius Christi, cum ipse se nuntiat, venturumq; promittit in terras, & futurã nobis reuelare dignatur proprij corporis passionem. Ideoque ipsi Dauid inscribuntur in titulo: quasi vero Dauid ipsi à Domino prophetici oris ministerio deputentur, per quem humanæ vocis officio vis cœlestis increpuit, & diuina sententia resultauit. Meritoque pro Iditbũ qui fuit propheta, & Psalmus cum sex filiis canebat suis, velut quędã prę fatio est, eo φ esset his venia pro phetãda, qui in psallẽdi ministerio constituti, diuina oracula humana voce loquerentur. Et quia pro totius mundi abolendo errore suscipienda Dominici corporis passio furet, huius licet nomine cuius sedulitas probaretur, commendatiorẽ eruditionem plebis expressit. Itaque ipsum audiamus loquentem. B

Rom. 10. Apoc. 22. Para. 15. 1. Ioan. 2.

Psalmus sexagesimus primus.

N*Onne Deo subdita erit anima mea? ab ipso enim salutare meum.*

Susceptturus carnem hominis Dominus noster Iesus, vt in se eam ipse mundaret, quid prius quam peccati veteris primum debuit abolere contagium? Nam quia per inobedientiam culpa irrepserat, dum mandata diuina temerantur, obedientiam vtique præ cæteris debuit reformare, vt seminariũ erroris excluderet. Fibra enim inde manauerat: & ideo sicut bonus medicus radices prius vlceris debuit amputare, vt medicamẽtorum salubre remedium vulneris ora sentirent. Frustra enim cicatricem curaueris, si serpant interiora contagia: immo acerbatur vulnus, si foris clauditur, cum interius virus exæstuat. Nã C quid prodetat donasse peccatum, si peccandi maneret affectus? Hoc erat non sanare cicatricem, sed claudere. Voluit itaque mundare vulnus, vt affectũ sanaret, ne inobedientiæ sordes vlla remaneret. Suscepit ipse obedientiam, vt nobis eam transfunderet. Sic enim oportebat: vt quoniam per inobedientiam vnius hominis peccatores constituti erant plures, per vnius rursus obedientiam iusti constituerentur multi. Vnde valde errare eos res indicar, qui carnem hominis à Christo aiunt esse susceptam, affectum negant: & contra ipsius Domini Iesu venire consilium, qui hominem ex homine tollunt, cum homo sine affectu hominis esse non possit. Nã caro sine affectu, & præmij immunis & culpæ est. Illud ergo suscipere debuit & sanare, vnde culpa manauerat, vt originem erroris & quasdam prorumpentis delicti fores clauderet. Vnde ego hodie hominem agnoscerẽ Dominum Iesum, cuius carnem non video, affectum lego? vnde, inquam, hominem eum agnoscerem, nisi esurisset, nisi siuisset, nisi fleuisset, nisi dixisset: *Tristis est anima mea* D *vsque ad mortem?* Denique scriptum est. *Et homo est quis cognoscet eum?* Sed homo per ista cognoscitur, qui per opera diuina supra homines æstimatur. Itaque ipse eousque se hominem credi volebat, cum Deus esset: vt se appellaret hominem, dicens: *Quid me quæritis occidere, hominem qui veritatem locutus sum vobis?* Nec solum hominem, sed etiam filiũ hominis diceret. sicut ait. *Quẽ me dicunt esse homines filiũ hominis?* Vnde ille summam tenere fidei pronuntiatus est, qui & Dei filium cognouit, & hominem non negauit. Ipse igitur vtrumque vnus, inseparabilis numero, & agnoscendus operis distinctione, non varietate personæ. Non alter ex patre, & alter ex Maria: sed qui erat ex patre, carnem sumpsit ex virgine: affectum assumpsit ex matre, vt infirmitates nostras ipse susciperet. Vnde ait propheta. *Et pro nobis dolet.* Quomodo dolebat meo dolere, si meum non gerebat affectum? *Homo,* inquit, *in plaga, & sciens ferre infirmitatem.* Itaque quasi homo infirmatus est, quasi homo doluit, *& nos quasi hominem æstimauimus esse in doloribus:* sed quasi victor infirmitatum, nõ infirmitatibus victus, pro nobis non pro se dolebat, *& infirmatus est* non propter sua sed *propter nostra peccata, vt nos suo liuore sanaret.* Quid vtique est *homo in plaga, & sciens ferre infirmitatem,* nisi quia plagæ habebat compassionẽ? Aut quomodo sciebat ferre infirmitatẽ, si sensũ infirmitatis excluserat? Quod enim portam⁹, hoc pro onere sustinemus. Suscepit ergo peccata nostra, vt portaret: suscepit etiã vt purgaret. Deniq; scriptũ est. *Et peccata multorũ ipse purgauit,* Ideo ipse *hæreditate possidebit multos, & fortium partietur spolia.* Ibi enim maior triumphus, vbi mens interna mundatur. Quod portat igitur, ad remissionem pertinet; quod purgat, ad correctionem. Suscepit itaque compassionem nostrã, suscepit & subiectionem. Quod enim subiecit sibi omnia, suum est: quod subiectus est, nostrum est. Ideoq; ait. *Nonne Deo subdita erit anima mea?*] *Anima,* inquit, *subdita,* non diuinitas: anima subiecta, non Dei virtus. Virtus enim Dei nõ potestati subdita est, sed vnitati, & consortio eius vtitur potestatis. Illa subiecta est quę humanę conditionis fragilitate plerumque mutatur, non quę mutari non potest. Anima carni compatitur & animę caro, quę sibi quodam contubernio copulantur. Illa subiicitur, quæ tristis est, quia scriptum est: *Tristis est anima mea vsque ad mortem.* Illa subiicitur, quæ suscepta, non ex Deo patre nata: quamquam ipsa subiectio non in specie quidem infirmitatis sit, sed in operatione virtutis: dispensationis magis temporariæ arbitra, quã perpetuo seruitio mancipata. Vnde & ait. *Nonne Deo subdita erit anima mea?*] Cur dixit *erit,*] si sempiterna subiectio est? Sed quia filius Dei qui loquebatur, æternus est, animã autẽ suscepit ex tempore, ideo futurã subiectionem animæ suæ dicit. Per ipsã ergo obedientia, per ipsam humilitas: quæ tamen nõ ad infirmitatem potentiæ suscepta sunt, sed ad magisteriũ disciplinæ. Ipse enim Dominus Iesus *cum esset in Dei forma, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudine hominum factus, in specie inuentus vt homo: humiliauit semetipsum, factus obediẽs vsque ad mortem,* sicut Apostolus dicit: non iugem & perpetuam, sed temporalem subiectionem cupiens declarare, qualis sit suscepta cum carne, & deposita cum ipsius corporis ærumnæ. Sic etiam ad Hebræos scriptum est. Nam cum proposuisset exemplum dicens: *Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec:* subiecit idem Paulus: *Qui in diebus carnis suæ preces & supplicationes adhibuit ei qui posset liberare eum de morte, cum magna voce & lachrymis: & exauditus ab illo metu. Et quamquam esset filius, didicit ex his quæ passus est, obedientiam: & consummatus obtemperantibus sibi causa factus est salutis æternæ: vocatus à Deo sacerdos secundum ordinem Melchisedec.* Nonne igitur euidenter clamauit Apostolus, dicens obedientiam illam & humilitatem non diuinitatis fuisse, sed carnis? Quod enim discitur, temporale est. Quasi homo ergo ex his quæ passus est didicit obedientiam, vt consummaretur in carne, & per obedientiæ transfusam in successionem causa fieret nobis salutis æternæ, quibus ante per inobedientiæ hæreditatem primus ille Adam causa factus est mortis. Subiectio ergo magisterium virtutis humanæ, non diuinæ imminutio potestatis est. Nam si illum minorẽ filiũ & inæqualem patri dicunt, quia erat subditus patri Deo; numquid & matre ideo minor, quia erat subditus matri. Lectũ est enim de Ioseph & Maria: *Et erat subditus illis.* Sed pietas omnibus nobis non dispendio, sed incremento est, per quam omnibus nobis Dominus Iesus fidẽ infundit & gratiã, vt nos spiritu fideli subditos patri faciat Deo: & ideo nouo & profundo consilio Apostolus ait quod *ipse patri erit nobis subiectus in nobis,* cum fuerit in omnibus plenitudo fidei, & quædã deuotionis vnitas. Nunc enim quãdiu sententiis discrepamus quodãmodo regnũ Christi minuimus: quia nõdũ ei subiecta sunt õnia, cui⁹ regnũ vnitas est, *Cum autẽ subiecta illi fuerint omnia, tunc & ipse subiectus erit illi qui sibi subiecit omnia vt sit Deus omnia in omnib⁹,* sicut scriptũ est. Nunc enim potestate supra omnes est sed op⁹ est vt sit in omnibus volũtate. Volet autẽ,

Marginal notes: E Ibidem. 1. Pet. 2. Esai. 53. 1. Cor. 15. Ioan. 10. F Matt. 26. Esai. 53. Philip. 2. G Hebr. 5. Ibid. H Rom. 5. Luc. 2. 1. Cor. 15. Hebr. 2. 1. Cor. 15. Ioan. 9. — Left margin: Rom. 5. ibidem. Matth. 26. Iier. 17. Ioan. 17. Marc. 8. & Matt. 16. Esai. 53.

cum omnia in nobis cognouerit sui plena, & vacua delictorum. Nondum igitur subiectus est patri, quia nondũ omnia & in omnibus Christus. Cum autem fuerit omnia & in omnibus Christus, erit omnia & in omnibus Deus. Vnde colligitur vnum esse regnum patris & filij, & etiam spiritus sancti: quia qui filium receperit, recipit & patrẽ, recipit & Spiritum sanctum: quia vna potestas, vna gratia, vna operatio Trinitatis est. Meritoque addidit Dominus: *Ab ipso enim salutare meum.*] Quasi diceret: Nolite turbari quia dixi animam meam fore Deo subditam. Anima erit subdita, quæ vestri est portio: salutare autem meum ab ipso; hoc est, quia à patre & in patre semper sum. A patre enim veni in hunc mundum: etsi videris hominem, Dei filium credite. *Cum venerit autem paracletus quem ego mittam vobis à patre meo, spiritus veritatis, qui à patre meo procedit, ille testimonium perhibebit de me.* Et filius à patre procedit, & spiritus ab ipso procedit. De vnitate ergo diuinitatis ambiguum nihil. Ideoque concupiuit Dauid hoc salutare Dei nobis dari: quia ipse est vita æterna, si & patrem verum Deum cognoscamus, & filium, quem pro nostra certum est salute venisse. Sed *non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.* Assertionem suę diuinitatis sequestrat, & dispensationis humanę repræsentat officium. Ideoque adiunxit statim.

Etenim ipse est Deus meus, & salutaris meus, defensor meus: non mouebor amplius.

Hæc vtique quasi homo loquitur, quia in Deo spem nostram debemus reponere, ne facile labamur: quamquam in eo quod locutus est, *Non mouebor amplius.*] ostendat habere se diuinæ insignia potestatis. Habes enim alibi dicentem: *Adhuc ego semel cælum & terram mouebo.* Mouit diluuio, quando præter arcam Noe caro omnis interiit. Mouit cum Sodoma & Gomorrha sacro igne cõsumptæ sunt. Hæc supernę indignationis indicia sunt. Sed quia elegit genus hominum Dominus magis seruare quam perdere, non mouebitur amplius ad indignationẽ, qui venit ad misericordiam: venit vt redimeret nos suo sanguine, non vt nostrum effunderet. Venit vt se offerret pro nobis, & quasi bonus negotiator mercedem suam proprij corporis passione fenoraret. Et cum hoc diceret, leuauit oculos suos & vidit hinc persecutores, inde nequitias spiritales in vnum conuenire, & ait.

Quousque irruitis in hominem, interficientes vniuersos tanquam parieti inclinato, & maceriæ impulsæ?

Quousque irruitis in hominẽ?] Hoc est: Quid delere genus festinatis humanum: Nescitis me pro omnium redemptione venisse? Obtuli me pro cunctis, vt omnes mea oblatione protegerem. Hominem ergo aut pro humana omni accipimus multitudine: aut si de vno accipimus, de ipso dictum intelligimus. Irruitis sed in hominem, qui supra Deum irruere non potestis: sicut habes alibi: *Quid me quæritis occidere hominem?* Neque enim diuinitas morti poterat esse subiecta, sed humana susceptio. Si ergo in me irruitis, & me vultis tenere: quid eos qui mecũ sunt, vultis occidere? Satis est vobis habere quẽ quęritis. Non quæro consortem passionis, qui ad salutem omniũ adiutore non egeo. Non requiro legatum, nuntium non præmitto: sed ipse me nuncius obtuli nõ quęrentibus: me tradidi non comprehendentibus, vt liberarem eos qui mortis laqueis fuerant comprehensi. *Irruitis* igitur *tanquã parieti inclinato, & maceriæ impulsæ* ignari quia veni non vt inclinatem parietem, & maceriam impellerem, sed vt soluerem. *Veni enim pax vt faciam vtraque vnum & medium parietem maceriæ soluens,* qui carnem & animam diuidebat, vt vnum sentire non possent: & ideo caro animæ repugnabat, & subdita imperio eius esse non poterat, quia obiecti parietis obstaculo gubernaculis eius parere non poterat. Lex igitur carnis legi mentis aduersabatur. Hunc parietẽ veterum inimicitiarũ velut murum sustulit Dominus Iesus, & peruios fecit esse conuentus mentis & carnis, vt in vnum coeuntes, id quod erat vtrique salutare sequerentur. Paries ergo quædam eminentia delictorum est. Vnde ad pontificem Iudæorum dicit Paulus. *Percutere te incipiet Deus paries dealbate.* Paries enim luto cementisque construitur. Hinc ædificabant Ægyptij ciuitates quando Iudæi lateres facere cogebantur. In Ægypto lutum conficiebatur, & populus Dei peccatum illic operabatur. Ideo gemebat: ideo exauditus & liberatus est à peccato. Ideo lex data, promissa gratia: vt lex peccatum ex parte resecaret, gratia omne donaret. Et cum hæc nobis conferret, hæc pro nobis subiret, nos pretium eius repellebamus. Vnde ait

Veruntamen pretium meum cogitauerunt repellere: cucurri in siti, ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant.

Pretium meum voluerunt repellere.] quando scilicet pretium referente Iuda proditore, Iudæi in loculum mittere noluerunt dicentes: *Non licet nobis mittere in corbonam quia pretium sanguinis est.* Damnatur hic iudicio suo proditor, qui refudit pretium quod accepit: infirmus ad facti muneris testimonium, sed validus sceleris sui testis. Vnusquisque enim grauior accusator est sui, & inexcusabilem in se fert ipse sententiam. Principes synagogę suo condemnant se iudicio. Profitentur enim pretium esse sanguinis quod dederunt, dum arguunt refundentẽ. Nã si recipiendo non fuit, nec soluendõ fuit. Atque vtinã aut non dedissent, aut quia dederãt, nec recepissent. Repudiarũt enim quod in corbonam mittere noluerunt, *& emerunt inde agrum in sepulturam peregrinorum.* Merito ergo gentiles, quibus ager eius qui morte emptus est Christi, sepultura profecit, *iam non sunt aduenæ atque peregrini, sed ciues sanctorum facti sunt, & domestici Dei;* quia consepeliuntur Dei filio. Iudæi autem qui passionis eius pretium repudiarunt, peregrinantur à Christo. Tolerabilior illis vel in hoc proditor, quod confitetur errorem: illi autem crimen suum excolando acerbant. Verecundior est enim confessio post delictum. Impudenter igitur refellebant commune sacrilegium confitentem: dicentes. *Quid ad nos: tu videris.* Quid enim dicebat proditor nisi hoc: *Peccaui quod tradiderim sanguinẽ iustũ?* Quod erat crimen tradentis, quomodo suscipientis non poterat esse peccatũ, cum scelus sceleri sit adiunctum: vt quem scelerate emerunt, sceleratius trucidarent? *Cucurri* (inquid) *in siti.*] Verum est quidem quod Dominus noster Iesus sitiuit. Beata Domini sitis: quia sitiuit pro nobis, & maxime in passione. Deniq; dixit. *Sitio.* Tunc itaq; sitiebat, quando de latere suo restinctura sitim omniũ viuę aquæ fluenta fundebat. Deniq; scriptũ est *flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ.* Sed Græco medie positũ est, quia ἔδραμον & singularẽ & pluralem numerũ significat. Ergo etiam, *cucurrerunt,*] iuxta Græcũ possumus intelligere. diximus autẽ quid exprimat *cucurri,* hoc est, festinaui sitim omniũ suscipere. vt vniuersos perpetui fontis vbertate satiarẽ. (*cui enim dedero aquã non sitiet nec hic nec in futurũ,* sicut dictũ est ad Samaritanã) nunc dicamus quid significet, *Cucurrerunt in siti:*] hoc est, festinauerunt vt perfidiæ suę æstu fontẽ viuum negantes æterna fauces suas arditate siccarent, sicut ipse Dominus ait. *Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & fecerunt sibi cisternas lacus.* Nec mirũ si sitierunt, qui aquam fontis æterni tenere non poterãt, lubrici perfidiæ suæ rimis. Sitierunt ergo, quia se potu priuauerunt spiritali, quem hauriebant *de consequenti petra.* Vnde & Simmachus ait: τῷ ψεύδει αὐτῶν εὐδόκησαν hoc est, *placuit illis in mendacio,* cum obijcerent falsa proferris. Omne mendacium sitim habet, veritas vbertatem, quæ in perpetuũ perseuerat. Et quã cito probauit, quia cucurrerunt in mendacio. *Ore suo* (inquit) *benedicebant, & corde suo maledicebant.*] Misera perfidorũ sitis, qui aliud tenebant corde, ore aliud loquebantur. Vbi autẽ fidei exundat vbertas, *corde creditur ad iustitiam, ore confessio fit ad salutem.* Quomodo autem benedixerint ore, & corde maledixerint, series passionis ostendit, cum dicerent: *Descendat nunc de cruce.* Stulti, de morte surrexit, & nõ crediderunt. quomodo si de cruce descenderet credidissent? *Sperauit in Domino,*

A

Psal. 21.

eripiat eum: liberet nunc eum, quoniam vult eum: quia illudentes potius quam optantes ista dicebant, & interrogabant vtrum esset Dei filius, verbis pacifica loquentes, corde accusationem sacrilegij cogitantes.

Matt. 27.

Sed hæc mystica: veniamus ad moralia. Etenim quoniam non semel appetitur Christus: appetitus est semel in suo corpore quod suscepit in Virgine, appetitus est freqnenter in eo corpore quod est Ecclesia.

Colos. 1. 1. Cor. 12.

Nos enim sumus corpus Christi & membra. Appetitur & in singulis sanctis suis & innocentibus, qui Domino se dicarunt, Recordamur aliquē proxime ab omnibus appetitum, à suis destitutum ac proditum, qui dudum in suggestu locatus imperij, sobito egēs omnium ab ipsis quorum hæreditatem fuerat sortitus obsequium, cœpit vrgeri, ingruentibus in exitium, inferentibus mortem, nullo auxiliatore, nullo iam socio sui, nullo comite.

Vertit ax post onem ad u com Gra ians Imp.

Quid aliud melius dixerit, quam quod ex ipso cui se deuouit, acceperat: *Nonne Deo subdita erit anima mea?* Hoc est, quid persequimini? quid furitis? quid insultatis; Carnem potestis interficere, animam non potestis. Vitam istam corporis potestis eripere? meritum non potestis extinguere. Scriptum est enim. *Nolite timere eos qui possunt occidere carnem, animam autem non possunt: sed potius eum timete, qui potest animam & corpus perdere in gehennam.*

B

Matt. 10.

Anima ergo quæ Deo subdita est, non est humanæ subdita potestati. Ab ipso enim vitæ fructum sperat æternæ, & perpetuæ salutis auxilium. Ille ergo cui me tradidi, & necatum tuebitur, & mortuum resuscitabit & vlciscetur occisum. *Raptus est iustus, ne malitia mutaret cor eius.*

Sap. 4.

Mors ergo ista magis peccati fuga, quam morientis est detrimentum. *Etenim ipse est Deus meus, & salutaris meus, defensor meus: non mouebor amplius.* Qui labitur, commouetur, eo quod de integritatis & innocentiæ suæ quadam statione defluat. Semel enim in petra Christi locatus, lubricum non debet habere vestigium sed tenere status proprij firmamentum.

Matt. 7.

Vnde immobilis dicitur qui seruat immobilem, voluntatem, & propositū aliquod intentione animi fidelis exeqoitur. Nam & Dei immobilem voluntatem legimus, sicut habes ad Hebræos: *In quo amplius Deus ostendere volens heredibus repromissionis immobilitatem voluntatis suæ, interposuit iusiurandum.*

Hebr. 6.

C

Recte ergo immobilis voluntas Dei, quæ nullius peccati mouetur illecebris.

Num. 23

Homines vero mobiles, lubrici ad delinquendum, faciles ad errandum. Denique de Iudæis dictum est. *Transeuntes autem blasphemabant eum, mouentes capita sua.*

Matt. 27.

Et ipse Dominus in Psalmo ait. *Omnes qui videbant me aspernabantur me: & locuti sunt labiis, & mouerunt caput.*

Psal. 21. Ephes. 4

Caput omnium Christus est. Melius est igitur vt maneat Christus in nobis, quam aliqua nostri commotione moueatur.

Act. 22. Luc. 8

Vnde Iudæi mouentes capita sua dicebant: *Tolle à terra hunc hominem.* Hunc Geraseni rogabant vt de finibus eorum recederet:

Gen. 3.

Ecclesia autem tenuit eum, nec dimisit eum. Ideo illa quæ tenuit eum, possidet: illi qui mouerunt, tenere non possunt.

Mat. 27. P. 133. Luc. 10.

Pulchre autem ait Euangelista quia *transeuntes mouebant capita sua.* Trāseuntes, non stantes. Stamus in atriis sanctis, præterimus in plateis.

Psal. 128.

Sacerdos præterit, Leuita pertransiuit, stetit ille qui vulnera inflicta curauit.

Psal. 79.

Et ideo illi non dixerunt qui transibant viam, *Benedictio Domini super vos: benedicimus vos de domo Domini.*

D

Stantes enim, non transeūtes sunt pedes benedicentium. Deniq; & vineā cuius soluta munitio est, transeūtes vindemiant, non manentes. Transeuntes sibilant, sicut in Threnis Hieremię legimus: *Tenuerunt super te manus omnes transeūtes per viam sibilauerunt, & mouerunt caput suum super filiam Hierusalem.*

Thren. 2.

Psal. 143 Act. 6.

Ideo sacerdos non potuit coronari, Leuita non potuit, quia transierunt, & tanquā vmbra prę erierunt. Stephanus autē martyrio coronatus est, quia *stantē videbat* Dominum Iesū, immobilē, non prętereuntē. Immobilis ergo fide Stephanus immobilem Christum videbat: nullo erat mortis timore commotus. Non mouit se Stephanus, non mouit se Christus.

Psal. 108.

Cōmoti sunt filij proditoris, de quibus dicitur: *Cōmoti amoueantur filii eius, & mendicent.*

Ps. 33.

Eget enim & mendicat qui mouetur: Inops peccator, diues est iustus: quia nullo bono deficit: qui Dominū semper inquirit. Et quia iudetractus est sermo, quia dixit, *Non mouebor amplius:* quod moueri ad culpam sit, ostendit ipse Dauid, dicens: *Qui posuit animam meam ad vitam, & non dedit commoueri pedes meos.*

E

Ps. 25.

Vnde & sancto dicitur à Domino Deo nostro: *Tu autem hic sta mecum* quoniam qui Deo proximus est, lapsui non potest esse vicinus.

Deut. 5.

Omnis enim culpa velut aduersario nisu de loco deiicere, & de proprio statu mentem mouere consueuit: quod vel ab hoste vel ab luctamine tractum videtur. Perturbat ira, incendit libido, stimulat inuidia, excruciat auaritia, timor deiicit, mœror affligit.

Marc. 8. Matth. 4. Marc. 8

Et Petro dictum est à Domino Iesu: *Veni retro post me.* Non dixit, *Vade retro* (hoc enim diabolo soli dixit) sed, *Veni retro post me.* Non est enim retro, qui post Christum est. Sed quia errabat Petrus, sicut Dominus ipse ait ad ipsum: *Quia non sapis,* inquit, *quæ Dei sunt, sed quæ sunt hominum; ideo retro post me veni,* vt incipias non humana, sed diuina sentire. Ideo & hic iustus rapiendus è terris ait. Non mouebor amplius. *Dissolui enim, & cum Christo esse multo melius.*

Philip. 1.

Non enim labi poterit qui cœperit esse cum Christo: quia mors iusto non naturę finis, sed culpę est. Inter has voces subito videt agmina persequentium, & inter pericula positus non de se sollicitus, sed de his quos liberare cupiebat ait: *Quousque irruitis in hominem, interficientes vniuersos?*

F

Matt. 26. Ioan. 18.

Si me quæritis, cur alios vultis occidere? Offero meipse pro multis, quia pro omnibus solus se ille potuit offerre, qui auctor est omnium. Ipsius ergo quem sequebatur imitator, ait. *Si me quæritis, sinite hos abire* vt impleatur sermo quem dixit Iesus: Quia *non perdidi ex ipsis quemquam præter vnum* (hoc enim in alio libro sententia Domini comprehendit) qui tamē sua magis periit voluntate, quam mea seueritate punitus est.

Ioan. 17. Ps. 108.

Et cum ego me sponte offeram, *irruitis* & incumbitis *tanquam parieti inclinato, & maceriæ impulsæ,* hoc est: Apex dudum nobilis sedis augustæ, & circumfusi toto orbe Romano validus quondam murus imperij, sicut paries inclinatus, aut maceries impulsa collabor. Sed esto, ad mortem me vsque appetierunt, quæsierunt ad necem, dicentes: *Tollamus iustum, tollamus misericordem, quia grauis est nobis etiam ad videndum:*

Sapien. 2.

sed etiam existimationem meam, castimoniam meam sauciandam falsis calomniis putauerunt. hoc est enim, *Pretium meum cogitauerunt repellere:* quia pretium nostrum pudicitia est, quę nos separat à pecudibus, angelis iungit.

G

Tob. 12

Pretium nostrum misericordia est, quę nos dum confertur in opibus, redemit à morte. Pretium nostrum fides est, quæ omnes homines gentili errore & seruitute depressos Christo acquisiuit. Pretium nostrū bona existimatio est, quia vniuscuiusque nostrū meritorum series æstimatur. Preciū nostrum munditia atq; simplicitas est, quia scriptū est: *Possessio pretiosa vir mundus.*

Prou. 12. 2. Cor. 8

Nihil enim pretiosius viro simplici. Vnde Apostolos pulchre, *Abundant,* inquit, *in diuitiis simplicitatis suæ.* Quid enim simplicitate ditius? quę sicut bonus paterfamilias satis sibi abundat, & sua puritate cōtenta, non quęrit alienū, nec abrodit, sed de cætero fingit. Innocens enim credit omni verbo, nec se in artes varias sæpe commutat:

Prou. 14

sicut astutia, quæ vt sit cauta, timet omnia, nec se consiliis suis credit: versat suas ipsa sententias. Simplicitas autem timere nil nouit. Hoc igitur genere pretium iusti repellere tentauerunt, et si possit & illud intelligi, quia aurum eius manibus accipiebant, corde intimo repellebant prædam tenentes, fidem negantes.

Prouer. 10

H

Vnde & ait. *Cucurri in siti,* eo quod fidem quæreret & inuenire nō posset: destitutus à sociis, à propriis derelictus. Sic Dominum Iesum legimus in Euangelio & esurisse, & sitisse, cum esuriret fidem nostram, sitiret opera nostra, quærere videretur aliena.

Matth. 4 Ioan. 19.

Aut vt ad sitim corporis referamus, quanta indignitate dicit, *Cucurri in siti:* hoc est: Ego sitiebam, cum alij mea vina ructarent: & ex illo suggestu sublimis imperij, opulentiaq; regali, ad extrema sitis plebeia quadam vilitate deductus sum. Et quia Græcus habet ἐδίψαμεν, quod significat & *cucurri* singulariter, & *cucurrerunt* pluraliter, potest & sic intelligi. Cucurrerunt in siti, quorū fauces æstu nimio fundendi mei sanguinis aruerunt. Sicut enim est sitis fidei, ita & perfidiæ, Sitim illam iustus sitit, qui ait. *Sitiuit anima mea ad te Deus.*

Psalm. 42 Esa. 41.

Ista n perfidi, quorum lingua præ siti aruit, Quam sitiuit ille qui inter conuiuii dapes & pocula constitutus

inno-

A

Innocentis conuiuæ necem moliebatur Auguſti? Nonne tibi videbatur impie, cum manducares, cædem parares, quod humana ſub dentibus tuis oſſa crepitarent? cũ vinum biberes, & parricidium cogitares, quod illis poculis ſanguinem tibi innocentis infunderes? Ita prorſus alienus non ſolum ab imitatione, ſed etiam à lectione diuina, vt non tibi veniret in mentem verſiculus ille Pſalmorum: *Tu vero homo vnanimis, dux meus & notus meus, qui ſimul mecum dulces capiebas cibos*, atque ille alius, cuius meminit in Euangelio ipſe Dominus Ieſus: *Qui edit mecũ panem, leuabit ſuper me calcaneum ſuum.* Quid tibi faciem Ephraim? quid tibi faciem Iuda? Plures reliquiſti nobis proditionis tuæ & fraudis hæredes. Hæc enim ad proditorem Iudam poteſt per apoſtrophen deriuari. Prodidiſti vitam, regnum, Dominum. Sed Ieſus Dominus ſemel in ſe, frequenter in ſeruulis ſuis proditur. *Quod enim vni horum minimorum feciſtis, mihi* (inquit) *feciſtis.* Tu enim miſſos tibi loculos & pecunias pauperum ſuſcepiſti, iſte prouincias ſibi creditas. Tu Apoſtoli honorẽ, ille militiæ dignitatem, adminiſtrationis inſulas. Numero honores eius, vt crimen exaggerem. Conuiuij violaſtis vter que conſortium: tu tamẽ de conuiuio ad proditionẽ ſurrexiſti, iſte ad necem. hoc eſt, tu licet in ſcelere, verecundior, qui negaſti quod inferendam necẽ crederis Domino quem prodebas, qui pretiũ refudiſti, ne reſidere apud te merces parricidij videretur. Iſte non ſolum tenuit acceptam, verũ etiam extorſit non oblatã mercedem proditionis. Iſte non ſolũ deceptus non eſt alieno mendacio, ſed ſefellit ſuo, & ſefellit vt occideret. Et cum ille conuiuium recuſaret, qui ſe videret eſſe perimendũ: iſte ſacramentum obtulit, ne qua periret ſibi cumulandi pars criminis. Poſtremo ſuperioris proditoris pecunia profecit ad ſepulturam peregrinorũ: iſte ſepulturam integram ſuo principi denegauit, Nec defuit qui manus lauaret, dicens: *Innocens ſum à ſanguine iuſti huius*: in quo ſe Pilatus non diluit, ſed inquinauit: & implicauit, non exuit. Nam etſi nullum pondus in perditorũ iudiciis, tamen vinculum maius in confeſſionibus. Iuſtos enim non abſoluit ſententia, ſed ſua vita. Iniuſti ſeipſos vehementius ſuis vocibus alligant, quia alios alligare non poſſunt. Tamen ne huic quoq; deeſſe confeſſio propria videretur, iurauit vt peieraret. Lauit manus cum Euangeliũ tangeret, ne quid deeſſet exemplo. Lauit aqua manus, vt ſceleratius inquinaret innocentis ſanguine. Nec Herodes defuit, cui alter Pilatus ſe placiturum credidit, ſi captum principem deſtinaſſet. Quid aliud quoq; dicam, quod is quoque veſtem dealbatam indutus eſt ad illudendum, poteſta quoque regia veſte donatus eſt ad moriendum, ne amiſiſſe honorẽ debitum videretur? Nam etſi ſcelere interiit, ius tamen collatæ ſibi poteſtatis etiam mortuus reſeruabat, eorum ipſorum à quibus negabatur, vel miniſterio, vel aſſenſu. Addebatur huic tanto ſceleri pompa feralis: niſi is qui impatienter iſta deflebat, cognitis quæ parabantur, iuſto commotus dolore increpaſſet victorem ſuperbum, tyrannis illa non regibus inferri ſolere. Sic horrorem flagitij ſic citus depoſuit teterrimi ſceleris apparatum. Nec petitor igitur ſepulturæ defuit, etſi Ioſeph ille qui iuſtus dicebatur, defuit. Sed longe Maximus ſæuior denegabat, quod ipſe Pilatus auferre non potuit. In quo parricidæ humanitas defuit, innocenti tamen non defuit gratia: & ad tempus aſſumpta patientia, vindicta paululum comperendinata eſt. Ideoque ait,

Pſ. 54. Ioan 13. Oſee 6. Matt. 25. Ioan 12. Matt 28. Ioan. 13. B Mat. 27. Act. 1. Matth. 27 C Luc. 14. Marc. 15. Luc. 23. D

Verumtamen Deo ſubiecta eſto anima mea: quoniam ab ipſo eſt patientia mea.

Etenim ipſe eſt Deus meus, ſalutaris meus, ſuſceptor meus: non emigrabo.

In Deo ſalutare meum, & gloria mea: Deus auxilij mei, & ſpes mea in Deo eſt.

Non emigrabo:] Hoc eſt, Nunquid ſepultura corpori negata, perpetuæ quietis manſionem mihi abſtulit? Habeo habitaculum meum in Domini tabernaculo, & in ſancto monte eius requieſcam: non emigrabo humano ſcelere, qui Domini fauore ſuſceptus ſum: *quia neque mors, neque gladius, neque tribulatio à charitate Chriſti me ſeparare poterunt.* Non enim innocens de tabernaculis iuſtorum, ſed peccator emigrat. Migrant Iudæ proditoris hæredes; de quibus & ſimilibus eorum merito dicitur: *Commoti amoueantur filij eius, & mendicent, eiciantur de habitaculis ſuis.* Quod bene & ad Dominũ Ieſum Chriſtum refertur, qui cũ deſcẽdiſſet in terras vt crucifigeretur, vt ſepeliretur non emigrauit à patre, ſed in patre manſit. *Traditus ſum, & non egrediebar.* Nec depoſuit quod erat, ſed reſeruauit: nec deſiuit eſſe in Dei forma, ſed perſeuerauit, non imminuta per ſuſceptionem corporis Dei gloria, ſed manente, triumphum acquiſiuit, potentiam non amiſit. Vnde ipſe *Amodo videbitis filium hominis ſedentem ad dexteram virtutis.* Vnde conuocatos gentium populos, & acquiſitos patri ſuo ſanguine, hortatur ad fidem, dicens.

Pſ. 4. v. 8. E Pſal. 108 Ioan 14. Pſalm 87. Philip 2. Marc. 14.

Sperate in eum omnes conuentus plebis: effundite coram illo corda veſtra: quia Deus adiutor noſter in æternum.

F

Sperate in eum omnes conuentus plebis.] Hoc eſt, non ſolus Iſrael, ſed omnes, inquit: nec ſolæ reliquiæ, ſed etiã gentium plenitudo: nec ſolæ gentes, ſed Iſrael. *Cum enim intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Iſrael ſaluus erit.* Quis poteſt diuina myſteria comprehendere, quorum tanta multitudo eſt, vt iure Paulus miretur, meritoq; dixerit: *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei!* Repulſæ gentes ſunt, vt eligeretur Iſrael: cæcatus eſt poſtea Iſrael propter vocationem gentium: & cæcati Iſrael reliquię ſecũdum electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt, poſtquam intrauit gentium plenitudo. Ita culpa Iſrael profuit gentibus, fides gentium Iſrael rursum populũ liberauit. *Effundite* (inquit) *coram illo corda veſtra.*] Qui induit fidem, prius perfidiam debet exuere, euacuare cor ſuum omni labe malitiæ, vt capax fiat cor eius gratię ſpiritalis. Ideoq; Apoſtolus ait: *Renouamini ſpiritu mẽtis veſtræ.* Cum enim effunditur vetus malitia, noua ſumitur gratia, qua vnuſquiſque renouatur. Dicit ergo filius Dei: *Effundite coram illo corda veſtra*] quia ſciebat patrem eſſe dicturum: *Effundam de ſpiritu meo ſupra omnem carnem.* Eſt etiam illa traditio, vt cor noſtrum videamur effundere, quando omnes cogitationes alicui & voluntates noſtri cordis aperimus. Ergo iactemus in Deũ cogitationes noſtras, nec aliquid eũ latere credamus. Effundamus cor noſtrũ corã ipſo: effundimus autem, cum diſceptationes exinanimus humanas.

Rom 11. Ibid. Epheſ 3. G Ioel 2. Iob 34.

Verumtamen vani filij hominum, mendaces filij hominum in ſtateris, vt decipiant ipſi de vanitate in idipſum.

Si vani filij hominum, & mendaces filij hominum, poſſunt nõ vani eſſe filij Dei: *qui non ex ſanguine, neq; ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt.* Nã filij hominum videntur ſibi ponderare æquitatem, & grauitate ſeuerioris iudicij examinare iuſtitiam, duri aliis remiſſi operibus iniquis, ſermone cenſores. Vnde Salomon ait *Execrabile Domino duplex pondus, & ſtatera fallax non bona.* In quo ſignificat eos qui rapinam inexplebili corde meditantur, & ſobrietatem fronte prætendũt. Tales Scribæ Iudæorum ſunt, qui onera grauia aliis obſeruantiæ durioris imponunt, non habentes rectum iugum animæ ſuæ, ſed propenſa iniquitate curuati: ipſi autem ſuorum refugi præceptorum ſunt. Inuenimus itaque in auaritia tanquam in radice vitiorum omnium, quę ſit caput iniquitatis & fomes: quam homo renuntians mundo, & conſepultus Chriſto per baptiſmatis ſacramentum, qui ſit mortuus ſæculo, declinare debet atque defugere.

Ioan 1. H Prou 20. Matt 23. 1. Tim 6. Rom 5.

Nolite ſperare in iniquitate, & rapinam nolite concupiſcere: diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere.

A [Iob. 1. 1. Tim. 6.] Vides quia fluunt, non vides quia præterfluunt? Nudus es natus, nudus moriturus es. Quid excipere quæris quod tecum auferre non possis? Fluenta sunt quæ mirata: quomodo veniunt, sic transeunt & recedunt. [Psal. 113.] Solus Iordanis retrorsum conuersus est, in quem conscendisti: qui te admonet vt in ipsum naturæ fontem & originem reuertaris quæ te nudum, non veste amictum edidit, vt discas superflua non requirere. Hoc quod erubescis, [Gen. 3.] esse nudum, culpa docuit, non natura. Nulla enim esset verecundia genitalium, si culpa nõ esset. Neque enim cætera animalia vestiuntur, vt tegantur, neque vestiuntur vt muniantur. Satis munita sunt omnia naturæ suæ tegmine: nos dum superflua quærimus, tegmen naturæ amisimus, ius commune perdidimus. Ideoque in hoc Psalmo adscribitur doctrina medicabilis, quia vel Idithum vel seipsum illius nomine exercitio spiritali subeundis tentationibus erudiuit, vt in angustiis quis positus subiiciat se Deo: & si peccauit ante, peccare desistat, nec recidiuo errore moueatur.

B *Semel loquutus est Deus, duo hæc audiui: quia potestas Dei est, & tibi Domine misericordia: quia tu reddes vnicuique iuxta opera sua.*

Semel loquutus est Deus, & plura audita sunt, quia nõ [Ioh. 33. Ezech. 17.] per litteras & syllabas est loquutus. Loquutus est per ænigmata, loquutus est per visiones, loquutus est per diuisiones gratiarum, loquutus est per spiritum singulorum. Nos autem plura loquimur, & vix audimur. Semel loquutus in lege est, eadem iterum loquutus est in Euangelio. [1. Cor. 12. Hebr. 1.] Aut fortè (vt ego puto) quia *multifariam loquutus est in prophetis, nouissimè autem loquutus est in filio suo.* Semel loquutus est, quando loquutus in filio est: & audita sunt etiam illa quæ ante audita non erant ab iis quibus loquutus fuerat per prophetas. Semel ergo loquutus est in nouo testamẽto, & vetus auditum est testamentum, quod non audiebatur, quia ipse Dominus dixit de populo Iudæorum. [Esaiæ 3.] *Videbunt, & non videbunt: audient, & non audient.* C Audient aure corporea, sed non audient mentis auditu. [Marc. 4.] Nobis ergo, hoc est Ecclesiæ, semel loquutus est, & duo audita sunt: quia & illa audiuimus & intelleximus, quæ nõ intellexerant qui legerunt, non audierunt qui audierunt. [Apoc. 5. Rom. 2.] Solus enim Christus autem aperuit humanam ad cognoscenda mysteria, solus libri signaculũ soluit, & resoluit ænigmata prophetarum, Ideoque ipse *reddet vnicuique secundum opera sua:* in quo & qualitatem operum comprehendit: vt aut complurium & meliorum restituat præmia meritis singulorum, aut contra & numero grauemur & acerbitate meritorum. Cui est honor & gloria, perpetuitas à sæculis & nunc & semper, & in omnia sæcula sæculorũ, Amẽ.

S. AMBROSII IN PSALMVM LXI. enarrationis finis.

D

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, IN PSALMVM DAVID LXXII. ENARRATIO.

Hæc sub titulo de Interpellatione Dauid circumferebatur.

Titulus Psalmi LXXII.

Defecerunt Psalmi Dauid filij Iessæ, Psalmus Asaph.

IPse quidem Dauid pluribus in locis de sæculi vanitate non tacuit, & inania esse quæ putãtur bona huius mũdi, frequenter asseruit, in Psalmo maximè trigesimooctauo, in quo dicit: *Veruntamen vniuersa vanitas, omnis homo viuens & quamquam in imagine Dei ambulet homo, tamen vanè cõturbatur, thesaurizat, & ignorat cui congregat ea.* [Psal. 38.] E Et alibi: *Vsquequo peccatores Domine, vsquequo peccatores gloriabũtur?* [Ps. 93.] hoc est, quod qui habent hic vmbratilem gloriam, vbi de sæculo excesserint, fructum consolationis inuenire non possint. Idem tamen inseruit in hoc Psalmo septuagesimosecundo, in quo ipse sub Asaph nomine protestatur quod eius fuerit principium prolapsionis, & non mediocri dolore pstrictus sit, cũ videret peccatores in hoc mundo affluere diuitijs, abundare rebus secundis; se autem, qui iustificauerit cor suum esse in afflictionibus & ærumnis. Nec mediocrem traxisse offensam in exordio, sed postea per Domini flagella correctum, & illuminatum diuinæ cognitionis gratis, veræ didicisse seriem traditionis. Nusquam autem inuenio sanctum Asaph aliquibus aduersis fuisse vexatum: at vero sanctus Dauid plurima grauia & periculorum plena tolerauit: de suis enim laboribus dicit. Vnde & Psalmus non quasi sancti Asaph, sed quasi sancto Asaph vt docet titulus, superscribitur, quod ex Græco Psalterio F apertius manifestatur, vt videatur Dauid etiam huic Asaph, sicut & aliis, canẽdum quem scripserat ipse Psalmũ dedisse. [1. Par. 16.] Sed quia scriptum est in ipso titulo, defecisse Psalmos Dauid; quomodo autem defecerunt, cum decursis his decem Psalmis, postea Psalmus Dauid titulorum inscriptionem comprehendit vsque in vltimum finem? Ideo sequestrata huiusmodi definitione, quæ sit Psalmi series consideremus, & à primo versiculo interpellationis propheticæ ducamus exordium.

Psalmus septuagesimus secundus.

QVam bonus Israel Deus rectis corde?

Elucet in principio emendationis profectus. Nemo enim potest Deum bonum fateri, nisi hic qui non ex successibus commodorum suorum, sed ex cælestium mysteriorum profundo, & diuinæ dispositionis altitudine, G bonitatem eius cognoscit, quæ non specie præsentium, sed futurorum vtilitate pensanda est. Iusto itaque semper bonus est Deus, & cum torquetur doloribus corporis, & cum affligitur acerbitate pœnarum, semper dicit: [Iob. 2.] *Si bona accepimus de manu Domini quæ mala sunt cur non sustineamus?* Gratulatur hic se conteri, vt in futurum consolationem inuenire possit, sciens quoniam qui bona receperit in hac vita, habet mercedem suam: [Luc. 16.] futura præmia sperare non poterit, qui non luctatus, non exercitatus sit diuersorum certamine præliorum. Qui vero siue iuste siue iniuste afficitur in hoc sæculo, gratulatur vel quod hic soluat pretia delictorum suorum, vel quia nouit eam esse [2. Tim. 2.] apud Deum vberiorem gratiam, si iniuste pro eius nomine, pro bono aliquo opere acerba aliqua patiatur, secundum quod scriptum est: Quia *nulla est gloria si peccantes puniuni & suffertis, sed si bene facientes, & patientes: hæc est gratia apud Deum.* [1. Pet. 2.] *In hoc enim vocati estis, quia Christus pro nobis mortuus est, relinquens vobis exemplum vt sequamini vestigia eius: qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: qui cum maledicerentur, non maledixit: cum pateretur, non comminabatur.* H Ergo iustus etiam si in equuleo sit, semper iustus est, quia iustificat Deum, & minor se peccatis suis dicit sustinere. Semper sapiens est: non enim aufertur equulei tormentis vera perfectaque sapientia. Non amittit quod est, quia timorem excludit foras studio & proposito charitatis: nouit vt sapiens dicere, quia *indigna sunt quæ in hoc corpore sustinemus, remuneratione futura gloria:* [1. Ioan. 4. Rom. 8.] & omnes huius temporis passiones superuenturam mercedem æquare non possunt. Bonus igitur huic semper est Deus, qui nouit quo tẽpore metat. [2. Cor. 4.] Et ideo quasi bonus agricola hic arat agrum suum quodam rigidioris abstinentiæ vomere, hic stirpat quadam falce virtutẽ amputatrice vitiorum, hic stercorat humiliãdo se vsque ad terram, sciens quia *Deus de terra suscitat inopem, & de stercore erigit pauperem* [Psalm. 112.]

A

rem. Denique Apostolus Paulus nisi & se æstimasset vt stercora, numquam Christum potuisset sibi acquirere. *Philip. 3* Hic custodit fructus suos, vt illic securius recondat. Semper itaque ei bonus Deus, quia semper quæ bona sunt de Deo sperat. Accipe aliud: *Quam bonus* (inquit) *Deus Israel rectis corde?*] Non ergo omnibus bonus est Deus. *1. Tim. 4.* Ille quidem omnibus bonus est, quia saluator est omnium, maxime fidelium. *Luc 19. Ioan. 1.* Et ideo *venit Dominus Iesus, vt saluum faceret* quod perierat. Venit enim vt peccatum mundi tolleret, vulnera nostra curaret. Sed quia non omnes medicinam expetunt, sed plerique refugiunt, ne medicamentis compungatur vis vlceris, ideo volentes curat, non adstringit inuitos. Accipiant igitur sanitatem qui medicinam expetunt: illi autem qui refutant medicum, nec requiritur, bonitatem medici quam non experiuntur, sentire non possunt. Qui autem curatur, etiam sanatur. Ideoque his bonus est medicus quos sanauit. His igitur bonus est Deus quibus peccata donauit. Qui autem insanabile peccatum habet mentis suæ vlcere, quomodo potest medicum bonum æstimare, quem refugit? Pulchre autem Apostolus,

B

vt præmisimus, explanauit quia & omnibus bonus est Deus, qui vult omnes homines saluos fieri: & maxime fidelibus diuinæ pietatis prærogatiua seruatur, *1. Tim. 2* quibus & voluntas Dei opitulatur & gratia. Sed & Psalmista dicendo: *Quam bonus Deus Israel rectis corde,*] ad ipsorum sententiã retulit, qui aliter de Deo sentire non norunt, nisi quia bonus ad omnia & in omnibus est. Denique & in sequentibus exponit ipse quid senserit, dicendo.

Mei autem pene moti sunt pedes: paulo minus effusi sunt gressus mei:

Quia zelaui in peccatoribus, pacem peccatorum videns.

Quia non est reclinatio morti eorum: nec firmamentum in plaga eorum.

In laboribus hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur.

C

Mei autem pene moti sunt pedes.] Non vtiq; pedes corporis appellat gressus, sed directionem mentis, & gressum, de quo alibi dicit: *Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me.* *Ps. 35.* Ideo semper petendum est vt dirigat Dominus nostrorum animorum vestigia ne labantur, & lubrico quodam erroris effusa, stabilitatem sui tenere non possint. Prolapsionis autem ea causa est, quod pacem æmulatus est peccatorum. Æmulari autem debemus quæ bona sunt, non ea ea quæ plena dedecoris, sicut & Paulus Apostolus expressit, dicens: *Gal. 4* *Bonum est autem æmulari in bono semper.* Nec te moueat quod pacem in malo posuit: quia & in Euangelio habes esse pacem quam respuit Christus, vt ipse ait: *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis.* *Ioan. 14.* *Non quomodo mundus dat ego do vobis.* Est enim pax quæ non habet offendiculum, est quæ habet. Quæ ex dilectione est, non habet offendiculum: quæ ex simulatione habet. *Ezech 13 Prou. 1.* Ideo & Propheta ait: *Pax, pax, & non est pax.* Refugiamus ergo pacem peccatorum: conspirant enim aduersus innocentes, coeunt vt iustos opprimant, viduam extermineot, vel expugnent eius pudorem. Et ideo *non*

D

est reclinatio morti eorum. Non *declinatio*, vt plerique codices Latini scripti sunt, sed *reclinatio*. Quando enim laboramus & incuruamur ad opus aliquod, atq; inclinamur, nos reclinare consueuimus. Peccatores autem grauium scilicet delictorum, & maxime impij se reclinare non possunt, de quibus dictum est: *Psal. 68. Ps. 1.* *Et dorsum eorum semper incurua.* Non enim se erigunt ad cælestia, qui Christo non adhæserunt. Et ideo non resurgunt cum eo, quorũ mors pessima, sicut scriptum est: *Psal. 33 Rom. 6.* *Mors peccatorum pessima.* Qui aũtẽ Christo cõmoritur, & consepelitur cum illo, non solum reclinatur, sed etiam resuscitatur. De quo pulchre illud conuenit dictum, *Ps. 40.* *Vniuersum stratum versasti in infirmitate eius*, maximè si martyr sit, cuius infirmitas passione soluitur, mors resurrectione. *Luc. 16.* Vidimus illum diuitẽ qui *indutus purpura & bysso* in hoc sæculo recumbebat, *& epulabatur quotid e splendidè*, de cuius mensa quæ cadebant pauper Lazarus colligebat,

E

quemadmodum in tormentis positus in inferno se reclinare non poterat, sed vix ad Abraham, non totum se, sed oculos erigebat, *rogans vt mitteret Lazarum qui extremum digiti sui in aquam intingeret, & linguam eius refrigeraret.* Ergo illius morti reclinatio non erat, nec firmamentum in plaga eius. *Psal. 87. Iob. 7.* Nil enim prosunt flagella post mortem. Et ideo Dauid dum esset in istius corporis vita, in flagella se præparabat vt eum Dominus reciperet castigatum. Considera iterum mihi sanctum Iob, qui perfusus erat vlceribus, & concutiebatur omnibus membris, & plenus erat totius corporis sui doloribus, glebas terræ vulnerum suorum sanie & bomore dissoluens, quemadmodum cum se in hoc corpore positus reclinare non posset, requiem mortis inuenerit, ideoque conscius sui dixit: *Iob. 3.* *Mors viro requies.* Is igitur in plaga non motus est, nec nutauit sermonis sui lubrico, qui *in illis omnibus nihil peccauit labijs suis*, *Iob. 2.* sicut scriptura testatur, sed magis plagæ suæ reperit firmamentum, per quam confirmatos in Christo est. Ergo & Iob & Dauid, quia flagellati hic sunt, firmamentum habuerunt in plaga sua, quia flagellat pater filium quem recipit: qui autem

F

hic non flagellantur, ibi non suscipiuntur vt filij. *Hebr. 12* Ideoque *in laboribus hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur.*

Ideo obtinuit eos superbia, cooperti sunt iniquitate & impietate sua.

Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum: transierũt in dispositionem cordis.

Cooperti sunt iniquitate.] Malum vestimentum iniquitas, quod si quis voluerit in nobis tenere, remittere nos oportet, ne incipiat in iudicium venire nobiscum: & si quis *Matth. 5* tunicam nostram quam accepimus spiritale m auferre conetur, remitte pallium iniquitatis, sume operimentum fidei atque patientiæ, quo se Dauid operiebat in ieiunio, ne amitteret tegumenta virtutis. *Psal. 68.* Ipsum ieiunium operimẽtum est. Denique nisi sanctum Ioseph texisset sobrietas ieiuna, adulteræ proteruitas exoisset. Quo ieiunio, si se tegere voluisset Adam, nudus non fuisset effectus. Sed quia

G

de ligno scientiæ boni & mali contra interdictum cæleste gustauit, & imperatum ieiunium præuaricatus est incontinentię cibo, *Genes. 3. Gen. 3.* nudum se esse cognouit. Quod si ieiunasset, fidei seruasset exuuias, nec se aspexisset intectum. Nõ ergo nos induamus iniquitate & impietate, ne de aliquo nostrum dicatur: *Psal. 108 Gen. 3* *Et induit se maledictione.* Malè se induit & Adam, qui dum quærit integumenta foliorum, maledictionis excepit sententiam. Induerunt se maledictione Iudæi, de quibus scriptum est: *Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in dispositionem cordis.*] Adeps dicitur pingue. Sicut enim anima bonis pasta, & referta virtutibus, tanquam adipe & pinguedine repletur, vt scriptum est: *Psal 62.* sic iniquitas quæ quasi ex adipe procedit, non tenuis & exilis significatur, sed plena vitiorum. Denique non fortuito quodam lapso in errorem incidẽre, sed consilio & dispositione in sacrilegium transierunt.

H

Cogitauerunt & locuti sunt nequitiam: iniquitatem in excelso locuti sunt.

Posuerunt in cælum os suum, & lingua eorum trãsiuit in terra.

Ideo reuertetur huc populus meus, & implebit dies vitæ sua.

Et dixerunt. Quomodo scit Deus? & si est scientia in altissimo?

Ecce ipsi peccatores & abundantes in sæculo, obtinuerunt diuitias.

Posuerunt in cælum os suum.] Ponere in cælum os suum quid sit, docet nos ille ex fratribus adolescentior, qui regressus ad patrem dixit: *Luc. 15.* *Pater peccaui in cælum & coram te.* Ponunt autem in cælum os suum, qui sibi criminũ auctores, natiuitatibus putãt quadã necessitate deferri, Hi nec cęlo

A nec terris parcere solent, vt cursu quodam stellarum arbitrentur vitam hominis gubernari. Nihil prouidentiæ, nihil bonis moribus derelinquunt. Atque vtinam & isti, sicut ille de duobus adolescentibus, reuertissent: bonus Dominus remedium non negasset: & tamen etiam ipsis si volunt sanari, reseruat Dominus regressionis gratiã; Rom. 11. vt qui in Israël expulsi sunt per cordis proprij cæcitatem, per plenitudinem Ecclesiæ reuertantur, & non vacuos dies vitæ istius ducant, sed plenos habeant bonæ operationis & fidei, quum repleuerit eos Dominus gratia spiritali. Quomodo autem reuertantur, accipe. Quia *cæcitas*, ibidem. inquit, *ex parte Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret & sic omnis Israel saluus fieret.* Sed quia mysterium oportebat impleri, vt concluderet Deus omnia in incredulitate, id est, redargueret atque conuinceret (cum enim duo ibidem. contendunt, si vnus superior sit, dicitur, Cõclusit alterũ) ideo per suam misericordiã vt subditus fieret Deo mundus, regressus quidem est populus in heredibus, sed is sceleris errore traductus est vt Deum non crederet occultorum esse præscium. Sed Dominus illis, vt quandoq; redi- B mantur, salutis futuræ gratiam reseruauit dicens: *Ideoque reuertetur huc populus meus.*] Quid est *huc*?] Id est, ad me, ad æquitatem & iustitiam meam, ad cultum meũ. *Et implebuntur dies vitæ suæ.*] Quod vtrumq; sic accipies, vt populus quidẽ redimatur qui crediderit in eo. Et si non redimantur qui non crediderunt, tamen redempti populi Deo prerogatiua defertur. Isti ergo in errorem positi dixerunt: *Quomodo scit Deus? & si est scientia in altissimo?*] Putant enim non esse in Deo scientiam, quia peccatores abundant prosperis sæcularibus, & adhuc inducit eos loquentes: *Ecce ipsi peccatores & abundantes in sæculo, obtinuerunt diuitias.*] Habes hoc in Euangelio planius expressum, vbi Simon ille Pharisæus videns quod mulier illa peccatrix venit in domum eius, & super pedes Christi effudit vnguentum, Luc. 7. dicebat intra se: *Hic si esset propheta, sciret vtique quæ & qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est.* Sed patientia Dei non præiudicat veritati: & præscientia eius & prouidentia hoc ipso amplius probatur, quod in peccato positus successu affluit sæcularium prosperitatum. C Quod fortior videns ridet, incautus traducitur & mouetur. Denique Psalmista dicit:

Et dixi, Ergo sine causa iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas:

Et fui flagellatus tota die, & vindex meus in matutinis.

Si dicebam, Narrabo sic: ecce generationi filiorum tuorum sic disposui.

Et dixi, Ergo sine causa iustificaui cor meum.] Hoc est, Video illos abundare, video illis commoda omnia secundari, me autem conteri atque exagitari tentationibus plurimis. Frustra ergo dedi me innocentiæ atque ad studia sobriæ conuersationis intendi. Et pulchre ait: *Laui inter innocentes manus meas:*] vt non arrogare sibi summam innocentiæ, sed sedulũ deferre studiũ videretur. Interea nõ impunè huiusmodi à se sermonẽ exisse testatur. Nã tota die flagellatũ se memorat, quia frustra iustificare se Domino D cor suum dixerat: post flagella autem continuo secuta est prauæ opinionis correctio. Statim enim *vindex meus* (inquit) *in matutinis*:] id est, in aperto & perspicuo. lux enim veritatis comprehendens eum, non siuit hæc sentire quæ dixit. Reuincebat itaque & redarguebat me veritatis lumẽ offusum animo meo, eo quod non rectè dixerim. *Sine causa iustificaui cor meum.*] Locutus sum enim illa tanquam in tenebris constitutus, & recordanti illa mihi cor compungebatur. Compuncto autem corde illuminabatur Hier. 20. affectus, vt fieret in corde meo ignis flammigerans, qui faciebat in me diei spiritalis principium. Illuminata itaq; oriente mihi die, & quasi mulctis matutinis positus intelligebam quia extra constitutionẽ generationis filiorũ Dei factus sum. Qui cum primo credidissem, eo quod operator mundi prouidens generationi humanæ, omnia ad vtilitatem nostri vel tristia, vel ea quæ parũ delectent fecerit, tam bonam sententiam postea prauis opinionibus turbatus amiserim. Cõferebam itaq; cum corde meo, E & dicebam mihi: *Si narrabo sic, quia sine causa iustificaui cor meum,*] occurrebat mihi Dei vox, dicens: *Ecce generationi filiorum tuorum sic disposui:*] id est, Ecce his scripturis inueni s ô tu Adam, quia disposui generationi filiorum tuorum, quia fortuitu diuitiæ ad impios, nõ aliquo merito deferantur, nec præmia virtutis sũt emolumenta thesauri; nec econtrario inopia pœna peccati est, sed indiscretè venerũt ista, quæ modo fluminis quodam sæculi profluuio voluũtur. Et existimabam & videbar mihi cognoscere hoc esse verum, hoc congruere diuinæ prouidentiæ & conuenire, me autem frustra in iis turbatum esse, in quibus adhærere non debui. Ideo sequitur:

Existimabam me cognouisse & hoc labor est ante me, donec introeam in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimo.

Quia propter eorum tergiuersationes posuisti eis bona, deiecisti eos cum alleuarentur.

F Itaque quia videbar mihi veram scientiã comprehendisse, & cognitionem rei ipsius esse assecutus, dicebam mihi: *Hic labor est ante me donec introeam in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimo.*] Id est solus mihi superest labor vt ingrediar in sanctuarium Dei vbi est Cherubim, id est cognitionis profundũ, & non labor qui est in incertis & vanis opinionibus. *Narratio* enim *fatui, sicut sarcina in* Eccles. 21. *via.* Ideo ingrediamur adytum cognitionum sacratum atque interiora penetralia veritatis, vt non sit nobis labor. sapientia enim nos à sensu laboris abducit. Denique *non* Num. 23. *est labor in Iacob.* Causa autem laboris ignorantia est, quoniam qui nescit iustis reposita esse præmia, non reficitur à laboribus, sed magis imprudentiæ suæ labore curuatur & frãgitur. Ingrediamur igitur sanctuariũ Dei, vbi Exod. 25. sunt Cherubim, in quib. est recordatio sacræ cognitionis & veri illius atq; æterni luminis. In illo candelabro imago resplendet, quo possumus intelligere in nouissimo. G Sanctus etenim in vltimo cognoscit, & perfectam sapientiam processu ætatis adipiscitur, dicens: *Notum fac* Ps. 38. *mihi Domine finem meum, & numerum dierum quis est vt sciam quid desit mihi.* Quis est finis, nisi ille cum traditur regnum Deo patri, quando reuelantur occulta sapientiæ? Hunc 1. Cor. 15. finem nostri certaminis requirebat Propheta, cupiens cognoscere quid suæ deesset perfectioni. Finis enim disciplinæ nostræ & studiorũ, perfectio est. Hæc ergo prima vera ratio cognitionis, quia fortuitu accidant quæ in sæculo sunt secunda illa: *quia propter eorum tergiuersationes posuisti eis bona,*] id est, successus profluos sæcularium commodorũ, & abundantiam diuitiarũ: ne causarentur propter inopiam, seu acerbitatem alicuius doloris & luctus, minus fuisse deuotos atque in culpam latrocinij, & direptionis studiũ, necessitate egestatis impulsos. Non enim ad tranquillitatem vitæ vsuramq; lætitiæ diuitiis opimati, aut honoribus eleuati sunt, sed vt querela excluderetur, coacerbaretur ærumna. Deiiciuntur itaque dũ alleuantur huiusmodi. Non enim viri gratia, sed ruina est, vbi nec diuturni vsus muneris reseruatur, & adimitur excusatio delinquendi. Quod enim grauioris pondus querelæ, quã il- H lud diuinum quod habes in Michææ prophetæ libro: *Po-* Mich. 6. *pule meus quid feci tibi? aut in quo contristaui te? aut quid molestus fui tibi? Responde mihi, Nonne eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruitutis liberaui te?* Ecce quomodo deiiciuntur impij dum alleuantur, querela eorum excluditur, pœna acerbatur: Cœlestibus enim beneficiis inuitati, deserere nõ debuerunt vitæ securitatis & prosperitatis datorem, cui magis debuerant obtemperare. Sed sicut iustitia Dei magna, ita etiam seuera vindicta. Quando enim impius perseuerare consueuit, de quo & alibi habes scriptum: *Vidi impium* Psal. 36. *superexaltatum & eleuatum sicut cedros Libani, & transiui, & ecce non erat: & quæsiui eum, & non est inuentus locus eius.* Incredibilis celeritas extinctionis eius. Vides subito impium in hoc sæculo potentem: dum tu transis, ille iam non est. Quanta est enim vmbra in terra? quã nõ diuturna? Tran-

spone

[A] ſpone veſtigium, & vmbra præterijt. Aut ſi hic aliquid mouet, ad ea quæ futura ſunt attolle mentis veſtigium, & inuenies illic impium non ſututum, quem hic eſſe credebas. [2. Tim. 2] Non enim eſt, qui nihil eſt. Denique *Dominus eos cognouit qui ſunt eius*: qui autem non ſunt, eos non agnoſcit, quia ipſi eũ qui eſt non agnouerunt. De ipſis ergo & hic dicit

Quomodo facti ſunt in deſolationem? ſubito defecerunt, & exterminati ſunt propter iniquitatem ſuam, velut ſomnum exurgentis.

Domine in ciuitate tua imagines ipſorum ad nihilum rediges.

Velut ſomnium exurgentis:] Id eſt, ita deficiunt & euaneſcunt impij ſicut ſomnium exurgentis à ſomno primum: quia in tenebris ſunt, & in tenebris ambulauerunt, nec reſedit aliquid eorũ boni operis veſtigiũ, ſed ſimiles eorum qui ſomniũ vident. Qui autem ſomniat, in nocte ſomniat, nox autem in tenebris. [1. Theſſ. 5.] Filij tenebrarum ſunt [B] priuati ſole iuſtitiæ, & ſplendore virtutis, dormientes ſemper, & non vigilantes, de quibus bene dicitur: [Sapien. 5.] *Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt.* [Pſal 75.] Etenim cum animæ eorum à corpore ſeparatæ, tanquam reſoluti à corporis ſomno nihil inuenerint, nil tenebũt: & quod ſe tenere arbitrabantur, amittent: [Pſal 48.] quoniam *ſtultus & inſipiens cum diuitiis exundauerit, relinquet alienis diuitias ſuas, neque ſimul ad inferna deſcendet cum eis gloria eorum.* [Hebr. 12.] Sequentia quoque [Eſai. 49.] demonſtrant quomodo impius non inueniatur, ſed intereat. Quoniam imago eius in ciuitate Domini illa ſuperiore Hieruſalem non inuenitur. Dominus enim pinxit nos ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, ſicut ipſe docet, dicens: [1. Cor. 15.] *Ecce ego Hieruſalem pinxi muros tuos.* Si bene egerimus; manet in nobis iſta imago cæleſtis: & ſi male quis agit, deletur in illo hæc imago (illius vtique qui deſcendit de cælo) & eſt in eo imago terreni. [Geneſ. 3.] Vnde & Apoſtolus dicit: *Sicut portauimus imaginem illius terreni, portemus imaginem huius cæleſtis.* Bonorum ergo imagines perſeuerant, [C] & in illa Dei ciuitate reſplendẽt. Si quis autem ad grauiora peccata deflexerit, nec egerit pœnitentiã. imago eius aboletur vel deijcitur, ſicut Adam de paradiſo eiectus eſt & excluſus. Quicunque autem piè honeſteque ſe geſſerit, intrat in ciuitatẽ Dei, & infert imaginẽ ſuam vt in illa Dei fulgeat ciuitate. *Domine in ciuitate tua imaginẽ ipſorum ad nihilum rediges.*] Quia iſti in lumine fulgere non poſſũt, qui tenebroſis ſe operibus induerũt. Exemplũ acceſſimus de ſæculo. Vide quemadmodũ in ciuitatibus bonorũ principũ imagines perſeuerent, deleantur verò imagines tyrannorũ. Hæc ergo conſiderans, animoq; intendens ſanctus Propheta delectatus eſt, qui fuerat antè turbatus. Vnde ait ipſe:

Quia delectatum eſt cor meum, & requieuerunt renes mei.

Et ego ad nihilum redactus ſum, & neſciui: & velut iumentum factus ſum apud te, & ego ſemper tecum.

[D] *Delectatum eſt cor meum.*] Nam cum cognouiſſem quia Deus humana curat & reſpecit, *requieuerunt renes mei,*] hoc eſt, ex maxima fatigatione veteris imprudentiæ requieui per agnitionẽ boni cæleſtis & gratiæ. Sũt enim quidã renes animæ, qui vexantur in nobis per ignorantiæ laborẽ: ibi reſoluũtur ad requiſcendũ cæleſtis agnitione doctrinæ, & quaſi pulchro quodam fulcro cæleſtiũ præceptorum ſubnixi fouentur. Tunc, inquit, intellexi, quia vanè fatigabar quoniam id quod verum eſt neſciebam, *& velut iumentum factus ſum.*] Pulchrè addidit, *Apud te.*] Cõparatione enim cæleſtium homo quid eſt niſi iumentum irrationabile? Nam ſtellæ cum ſint lucidæ, vaneſcunt ſolis exortu. [Exod. 4.] Et Moyſes ait: *Non ſum idoneus ab heſterno die, ex quo cœpiſti loqui cum ſeruo tuo; tenui* (inquit) *voce & tardiloquus ſum.* Ita ergo & homo non dicam Chriſti, ſed angelorũ comparatione maturum videtur eſſe iumentum. Sed tamen nemo deſperet, quia *homines & iumenta ſaluos facit Deus.* [E] [Pſal 35.] Et ideo quia non ex me, ſed ex te didici, tibi adhærebo ſemper, vt deſinã eſſe iumentum, & dicas mihi: [Deut. 5.] *Tu autem hic ſta mecum.* Circumfuſus enim Dei gratia homo incipit eſſe, qui per imprudentiam prętendebat inſenſibilitatẽ, & ſcientiam beſtialem. Homo enim probatur, ſi capax ſit rationis & gratiæ.

Tenuiſti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxiſti me, & cum gloria aſſumpſiſti me.

Tenuiſti manum dexteram meam.] Itaque à multis animalibus ſeparatũ ſe eſſe gaudet, & in hominum aſcitum eſſe conſortia, quæ Deus viſitat & tuetur. [Pſal 8.] *Quid enim eſt homo niſi quia memor eſt eius Dominus, aut quia à Domino viſitatur?* Vnde quaſi viſitatus ab eo dicit? *Tenuiſti manum dexteram meam, & in voluntate tua de duxiſti me, & cum gloria aſſumpſiſti me.*] Sic accepimus, & ſecundum Gręcum ſic conuenit. Dixit autem Græcus: *ἐκράτησας τῆς χειρὸς τῆς δεξιᾶς μου* id eſt, *Tenuiſti manũ dexteram meam.*] [F] Bene dirigitur, cuius dexteram manu ſua tenet. poteſt dicere: [Pſal 15.] *Dominus à dextris meis, ne commouear.* Adam ſi à dextris ſuis Dominum habuiſſet, nõ eſſet à ſerpente deceptus. Sed quia oblitus eſt mandatũ Dei, & voluntatẽ ſerpẽtis impleuit, manũ eius diabolus tenuit, & ad lignum ſcientiæ boni & mali extendi fecit, vt interdicta decerperet. [Gen 3.] [Rom 5.] Præiudicatum eſt in illo omnibus, & cœpit vniuerſis aduerſarius à dexteris ſtare. [Pſal 108.] Vnde & illa in Iudam maledicti forma proceſſit: [Zach. 3.] *Et diabolus ſtet à dextris eius.* Si illud maledictum graue, maxima eſt iſta benedictio, qua maledictionis duræ vincula laxantur. Ideo Dominus Ieſus ad dexteram ſibi diabolum ſtatuit, ſicut in Zachariæ libro legimus. Hominis enim cauſam locumque ſuſceperat. Ibi ergo ſtetit, vbi Adæ ſtetit hæreditas Quaſi bonus athleta permiſit eum ad dextrã ſibi ſtare, vt eum retrorſum repelleret, dicens: [Matt. 4.] *Vade retro ſatana.* Itaq; aduerſarius loco deiectus receſſit: tibi autem ne diabolus à dextris ſtaret ait: [Matt. 19.] *Veni ſequere me.* Præuidens igitur Dauid aduentum Domini, qui nos à poteſtate aduerſarij liberaturus deſcendit è cælo, ait: [Pſal. 15] *Dominus à dextris eſt mihi, ne commouear.* [G] Cui autem à dextris erat diabolus, mouebatur. Merito ergo & hic ait: *Tenuiſti manum dexteram meam,* Id eſt, vt iam peccare non poſſim: vt ille lubrico antè fluctuabundus veſtigio, fida iam poſſim ſtatione conſiſtere. Quam bene hoc Apoſtolus dixit, quando eum turbatum Dominus vidit, & extendens dexteram manum ſuam turbari non paſſus eſt, atq; intrepido firmauit inceſſu? Liberatus itaq; Petrus quid aliud eſt locutus [Matt. 14.] niſi hos propheticos verſus: *Tenuiſti manum dexterã meam & in voluntate tua deduxiſti me, & cum gloria aſſumpſiſti me:* Quę eſt dextera niſi actuoſa animæ virtus? Quæ ſi Domini voluntate dirigatur, nihil aliud deſiderat, nil quærit, nullas mundi huius opes, nulla adiumenta depoſcit? Ideo dicit ſanctus Dauid:

Quid enim mihi reſtat in cælo, & à te quid volui ſuper terram?

[H] *Defecit cor meũ & caro mea, Deus cordis mei & portio mea, Deus in æternum.*

Quoniam ecce, qui elongant ſe à te peribunt: perdidiſti omnes qui fornicantur abs te.

Mihi autem adhærere Deo bonum eſt, ponere in Domino ſpem meam.

Vt annuntiem omnes prædicationes tuas in portis filiæ Sion.

Quid enim mihi reſtat in cælo?] Hoc eſt: Tu portio mea es, abundans mihi ad omnia, nihil quæſiui aliud niſi vt te patrẽ haberem, nulli me cæleſti, vt gentiles, ſubdidi creaturæ, nullas ſæculi huius diuitias, & voluptatum illecebras concupiui. Nullius egeo, qui à te aſſumptus ſum: nec ſupereſt in cæleſtibus quod ãplius quærã. Nihil habens omnia habeo, quia Chriſtũ habeo, [Rom. 8.] *cui pater altiſſimus nõ*

peper-

A *pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. quomodo ergo non cum illo omnia nobis donauit?* sicut Apostolus dixit: (Coloss. 1.) *Omnia enim in Christo, per quem omnia, & in quo constant omnia.* Omnia ergo in illo habens, aliam non quæro mercedem, quia ipse merces est vniuersorum. Ideoque perfecto dixit: (Mat. 8.) *Tolle crucem tuam, & sequere me.* Qui illum sequitur, non præmio ducitur ad perfectionem, sed perfectione consúmatur ad præmium. Imitatores enim Christi non propter spem boni sunt, sed pro amore virtutis. Christus enim per naturã bonus non propter præmij cupiditatem. Ideo passus est, quia benefacere eũ delectauit. non quia incrementũ gloriæ ex sua passione quærebat. Ideo qui illũ imitari cupit, non quod sibi, sed quod alijs prosit operetur. Vnde non immerito deficit sibi, alijs autẽ virtutis incremento valescit. Et conuenienter dicit: *Defecit cor meum & caro mea, Deus cordis mei.*] Neque enim possunt perpetua succedere, (2. Cor 4.) nisi terrena defecerint. Deficit ergo caro, quando mortificantur quę sunt carnalia. Deficiunt & illi *qui mortificationem Iesu Christi in sua carne circumferunt.* Mors enim Christi in illis operatur vt omnis errorum moriatur illecebra. B Vnde colligitur quia & cor hominis deficit, quando mortificantur cogitationes malæ quæ à corde procedunt, (Ezech 13. Matt. 5.) vt terrena omnia abscondat obliuio, & fiat Deus cordis eorũ, qui mũdo corde Deũ videre mereãtur, vt appropinquent ei, & non se segregent. (Hier 23.) Deus enim appropians, non repulsor appropiantiũ est. omnibus enim vult salutis causa esse, nõ mortis. Deniq; neminẽ repellit, nisi qui se ab eius conspectu (Hebr 5.) putauerit sequestrandũ. *Quoniam ecce* (inquid *qui elongant se à te peribunt.*] Vnusquisque enim operibus suis pietatis tuæ sese aut iungit aut separat. Fugit enim Deum qui operatur ea quorum cognitione metuat deprehendi; sicut ille qui tectus parietibus & circumfusus tenebris a Domino Deo sese existimat non videri. (Eccles 23. Rom. 7.) videtur autem, cũ dicitur: *Perdidisti omnes qui fornicantur abs te.*] Sicut enim mulier quæ fornicatur, non adhæret viro suo, nec vna caro efficitur cũ eo, nec vnus spiritus est, sed diuidit sese ac separat fornicando: ita quæcumque anima non adhæret Deo, sed vanis dolorum cultibus inseruiens fornicatur C & diuidit se sacrilegij obscenitate, & longe fit à Domino, quæ propè esse deberet. Perit autem qui separatur à Domino. Vnde sanctus qui Dei iudicium reformidat, semper adhærere vult Christo, & in eo spem suam ponere, (Sap 14.) vt laudet Deum, cui est honor, gloria, perpetuitas à seculis & nunc & semper, & in omnia secula seculorum. Amen.

S. AMBROSII IN PSALMVM LXXII. enarrationis finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, EX VERBIS PSALMI. DAVID CIV. TRACTATVS.

D

Psalmus Dauid CIV.

Alleluya.

Confitemini Domino, & inuocate nomen eius: annuntiate inter gentes opera eius.

Cantate ei, & psallite ei: narrate omnia mirabilia eius.

Laudamini in nomine sancto eius: lætetur cor quærentium Dominum.

Quærite Dominum, & confirmamini: quærite faciem eius semper.

E

Mementote mirabilium eius quæ fecit, prodigia eius & iudicia oris eius.

Semen Abraham serui eius, filij Iacob electi eius.

Ipse Dominus Deus noster, in vniuersa terra iudicia eius.

Memor fuit in sæculum testamenti sui, verbi quod mandauit in mille generationes.

Quod disposuit Abraham, & iuramenti sui Isaac.

Et statuit illud Iacob in præceptum, & Israel in testamentum æternum:

Dicens, tibi dabo terram Chanaan, funiculum hæreditatis vestræ.

Cum essent ipsi numero modici, paucissimi & incolæ in ea.

Et pertransierunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum.

F

Non reliquit hominem nocere eis: & corripuit pro eis reges.

Nolite tangere christos meos, & in prophetis meis nolite malignari.

Et vocauit famam super terram, omne firmamentum panis contriuit.

Misit ante eos virum, in seruum venundatus est Ioseph.

Humiliauerunt in compedibus pedes eius, ferrum pertransiuit anima eius.

Donec veniret verbum eius, eloquium Domini vssit eum.

Misit rex, & soluit eum: princeps populi, & dimisit eum.

Constituit eum dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ.

G

Vt erudiret principes eius sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret.

Et intrauit Israel in Aegyptum, & Iacob accola fuit in terra Cham:

Et auxit populum suum vehementer, & firmauit eum super inimicos eius.

Conuertit cor eius vt odirent populum eius, vt dolum facerent in seruos eius.

Misit Moysen seruum suum, Aaron quem elegit sibi.

Posuit in eis verba signorum suorum, & prodigiorum suorum in terra Cham.

Misit tenebras & obscurauit, quia exacerbauerunt sermones suos.

Conuertit aquas eorum in sanguinem, & occidit pisces eorum.

Edidit terra eorum ranas, in penetralibus regum ipsorum.

H

Dixit, & venit cynomya, & ciniphes in omnibus finibus eorum.

Posuit pluuias eorum grandinem, ignem comburentem in terra ipsorum.

Et percussit vineas eorum & ficulneas eorum, & contriuit omne lignum finium eorum.

Dixit, & venit locusta, & bruchus cuius non erat numerus.

Et comedit omne fœnum in terra eorum, & comedit omnem fructum terræ eorum.

Et percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum.

Et eduxit eos in argento & auro: & non erat in tribubus eorum infirmus

Lætata est Aegyptus in profectione eorum:

A *quia incubuit timor eorum super eos.*

Expandit nubem in protectionem eis: & ignem vt luceret eis per noctem.

Petierunt, & venit coturnix: & pane cæli saturauit eos.

Disrupit petram, & fluxerunt aquæ: abierunt in siccis flumina.

Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod ad Abraham puerum suum:

Et eduxit populum suum in exultatione, & electos suos in lætitia.

Et dedit illis regiones gentium, & labores populorum possederunt:

Vt custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant.

B

De vera libertate ac seruitute eleganter disputat: solumque sapientem illa gaudere, hac vero insipientem tantum seruire validissimis argumentis comprobat.

AMBROSIVS SIMPLICIANO.

PROXIME cum veteris amoris vsu familiaris inter nos sermo cæderetur, delectari te insinuasti mihi cũ aliquid de Psalmistæ mysteriis, vel de Pauli Apostoli scriptis coram populo ad disputandum assumerem, quod eorũ profundum in consiliis vix comprehẽdatur, sublime in sententiis audientem erigat, disputantem accendat: tum quia in plerisque ita se ipsi suis exponant sermonibus, vt is qui tractat, nihil inueniat quod adiiciat suum, ac si velit aliquid dicere, grammatici ma-

C gis quã disputatoris fungatur munere. In eo tamen, tum quoniam & veteris affectum amicitiæ, & quod plus est, paternæ gratiæ amorem recognosco: (nam veritas habet aliquid cum pluribus consociabile, patrius amor non habet) tum quia non ieiune me fecisse iam quod postulas arbitratus es, parebo voluntati tuæ admonitus præsertim & prouocatus exemplo meo, quod mihi nõ difficillimũ, quia non magnum aliquem, sed meipsum imitabor, cum in meos non magnos aliquos vsus reuertor. Et de consiliis quidem, cum beatæ vitæ imago atque effigies nostro sermone exprimeretur, putamus eam factam complexionem, vt pluribus fortasse aliis, tibi certe amanti nostri non improbemur; licet difficilius sit tuo iudicio quam plurium nõ displicere. sed iudicij pondus affectu ableuas, eoque mihi blandior. Hæc autem epistola quoniam te absentem offendit de Psalmo est CIII. qui hodie lectus est, & de sententiis Pauli Apostoli, qui nos à seruitute in

1 Cor. 7.
D libertatem vocat, dicens: *Pretio empti estis, nolite fieri serui hominum*, ostendens libertatem nostram in Christi esse sapientia. Quæ sententia magno à philosophis fluctuata atque iactata est disputationis molimine, dicenti-

Cicero in paradox 5.
Eccl. 23
Ephes. 4
bus quia *omnis sapiens liber, omnis autem insipiens seruus*. Sed multo hoc prius Dauid filius dixit, quia ait: *Stultus sicut luna mutatur*. Sapiens enim non metu frangitur, non potestate mutatur, non attollitur prosperis, nõ tristibus mergitur. Vbi enim sapientia, ibi virtus animi, ibi constantia & & fortitudo. Sapiens ergo idem est animo, non minuitur, non augetur rerum mutationibus: *nec vt paruulus fluctuat, vt circumferatur omni vento doctrinæ, sed manet perfectus in Christo, fundatus charitate, radicatus fide*. Sapiens ergo defectus rerum ignorat, & varium animum nescit, sed

Matt. 13.
fulgebit sicut sol iustitiæ, qui in regno patris sui fulget. Vnde tamẽ hoc pleni⁹ hausere philosophia, de qua patrum disciplina & prudentia, consideremus. Nonne primus Noe,

Genes. 9.
cũ aduertisset quia insipienter filius suus Cham riserat nudatum patrem, maledixit ei, dicens: *Maledictus Chanaan, ser-*

Genes. 25.
uus domesticus erit fratribus suis: & præposuit ei fratres eius dominos, qui sapienter patris senectutem honorandam

E putarant? Nonne etiam fons ille disciplinatum omnium

Genes. 27.
Iacob, vbertatẽ disputationis huius omnium pectoribus infudit, qui sapientiæ merito prælatus est fratri seniori? Denique pater pius qui inter duos filios affectu certaret paterno, sed discreparet iudicio (affectus enim necessitudini defertur, meritis autem iudicia formantur) cum diuideret alteri gratiã, alteri misericordiam: sapiẽti gratiã insipienti misericordiam, quia ad virtutem se propriis viribus erigere non poterat, nec spontaneum gressum attollere, benedixit eum vt seruiret fratri suo, & esset ipsius seruus; ostendens ita deteriorẽ esse insipientiam, vt remedio ei seruitus sit, quia stultus regere se non potest: & nisi moderatorem habeat, præcipitatur propriis voluntatibus. Diligens ergo pater & consulens, seruum eum fratris sui fecit, vt eius regeretur consilio. Ideo inconsultis populis sapientes quiqui adhibentur rectores, qui plebeiam insipientiam vigore proprio regant, vt potentiæ specie dominentur, quo vel inuitos auctoritate potestatis subiiciant

F ad obediendum prudentioribus, & obsequendum legibus. Imposuit igitur insipienti velut indomito iugum, & cui in gladio suo viuendum dixerat, libertatem negauit, ne temeritate laberetur: præfecit ei fratrem, cuius auctoritate & moderatione subiectus proficeret ad conuersionem. Et quia seruitus habet discretionem (est enim necessitatis infirmior, voluntatis fortior, quia pulchrius est bonum quod non ex necessitate fit, sed ex voluntate) ideo ei primo iugum imposuit necessitatis, postea bene-

Gen 25. & 27.
dictionem ei voluntariæ subiectionis impertiuit. Nõ igitur natura seruum facit, sed insipientia: nec manumissio

Genes. 36.
Genes. 4.
liberum, sed disciplina. Denique Esau liber natus est, & seruus factus est: Ioseph venditus in seruitutem est, & & electus est ad potestatem, vt suis emptoribus imperaret. Non dedignabatur tamen obsequium sedulitatis, sed tenebat virtutis fastigium, conseruabat libertatem innocentiæ, integritatis auctoritatem. Vnde pulchre Psalmista ait: *In seruum venundatus est Ioseph: humiliauerunt in compedibus pedes eius.*] *In seruum*, inquit, *venundatus est*, non seruus factus. *Humiliauerunt pedes eius*, non animam

G eius. Quomodo enim humiliata est anima de qua dicit: *Ferrum pertransiuit animam eius?*] Nam cum aliorum animas peccatum transeat (ferrum enim peccatũ est, quod est penetrabile) Ioseph sancti anima ita non patuit peccato,

Gen. 39
vt magis peccatum ipsa penetraret. Denique nec herilis illecebræ flexus est delinimento. nec immerito flammas non sensit libidinis, quia maiore diuinæ flagrabat ardore gratiæ. Vnde & hoc pulchre de eo dictũ est: *Quia eloquium Domini vssit eum:*] quo restinxit ignitas diaboli sagittas.

Ephes. 6
Genes. 41.
Genes. 47.
Quomodo hic seruus, qui erudiuit principes populi in illa frumentaria dispensatione, vt futuræ inopiæ consulerent & prouiderent? At quomodo seruus, qui totam ter-

Ibid.
ram acquisiuit, & vniuersum populum Ægyptiorum in seruitutem redegit? Non vt conditionem seruitij ignobilis irrogaret, sed vt tributum constitueret, præter possessionem tamen sacerdotalem, quam à tributis immunem reseruauit, vt apud Ægyptios quoque inuiolabilis haberetur religio sacerdotalis. Non fecit igi-

Gen. 37.
H tur eum seruum venditio. nam vtique negotiatoribus erat venditus. verum si pretium spectes, multos inuenies qui emerunt sibi puellulas formæ elegantioris, quarum amore capti turpi seruitio se dederunt. *Videbatur*

3 Esdra 4.
Apeme concubina Darij regis sedens ad dexteram eius, auferens de capite eius diadema, & suo imponens vertici, palmis faciem eius sinistra manu verberans, quam rex aperto ore intuebatur, gaudens si quando arrideret ei mulier: quod si ea indignaretur, miserum se atque afflictum putaret, vt potestate submissa blanditias obtexeret, & conciliari sibi eam deprecaretur. Sed quid ista magno allegamus ambitu? Non videmus plerumque in potestatem piraticam vel immanium Barbarorum redactos parentes à filiis redimi? Numquid leges pecuniæ potiores quam leges naturæ? Numquid in seruitute accersitur pietas? Pleriq. emptores leonum sunt, & tamen non dominantur leonibus, sed ita subiiciuntur versa vice, vt si exasperatos eos excutere ceruice toros viderint, fugiant & delitescant. Nihil ergo præiudicat pecunia, quæ plerumque sibi dominos emit: nihil tabulæ

au-

A

auctionales, quibus emptor frequenter adiudicatur a ... addicitur. Contractus non mutat genus, nec sapientia libertatem adimit. Denique *famulo sapienti multi* (vt scriptum est) *seruiunt liberi: & est seruus intelligens qui regat dominos stultos.* Quem ergo magis liberum censes? Sola est sapientia libera, quæ diuitibus pauperes præficit, & quæ seruos proprios fœnerare dominis facit, fœnerare non pecuniam, sed intellectum, fœnerare talentū illius dominici æternique thesauri, qui numquam corrūpitur, cuius & vsura pretiosa est; fœnerare illud intelligibile eloquiorum argētum cœlestium, de quo lex dicit: *Fœnerabis gentibus, tu autem non mutuaberis.* Quod Hebrꝗus fœnerauerit gentibus, ipse autem non acceperit à populis doctrinam, sed tradidit, cui aperuit Dominus thesaurū suū, vt gentes pluuia sermonis sui faceret hūescere, & fieret princeps gentiū, ipse autem supra se principem nullū haberet. Liber est, ergo qui sapiens est, pretio emptus oraculorum cœlestiū: illo auro, illo argento sermonis diuini, pretioq; emptus sanguinis (non enim minimum est emptorē agnoscere) pretio emptus gratiæ, qui audiuit & intellexit dicentē: *Qui sititis ite ad aquam: & quicumque non habetis argentū, ite, & emite, bibite, & manducate.* Liber est ille, qui progrediens in bellum, si viderit mulierē bonam aspectu, & deprædatus opes inimicorū suorū, repertam illic concupierit eam, demptis superfluis, & indumento captiuitatis detracto, in vxorem eā sibi copulauerit, iam non seruam, sed liberam. intelligit enim famulatui prudentiam & desciplinam non subiacere. Ideoque lex dicit: *Non venumdabitur pecunia. Omne enim pretiosum non est dignum.* Et Iob dixit: *Attrahe sapientiā in interiora.* Non illi compatabitur Æthiopiæ topazion quod auro habetur argentoque pretiosius. Sed non ille solū liber qui dominum licitatorē nō pertulit, aut tollentē digitum non vidit: sed ille magis liber, qui intra se liber est, qui legibus naturæ liber est; legem sciens naturæ præscriptam esse moribus, non conditionibus, & mensuram officiorum consentaneam non hominis arbitrio, sed naturæ disciplinis. Verum igitur iste liber tibi tantummodo, an quidam censor videtur, & præfectus moribus? Vnde verè ait scriptura quia *pauperes diuitum præpositi erunt, & priuati vtique administrantium.* An tibi liber videtur qui pecunia suffragium sibi emit? qui plausum populi magis quam iudicium requirit prudentium? Ille ergo liber est qui popularibus auris mouetur, ille qui reformidat sibilū vulgi? Sed non ista libertas, quam manumissus accipit, & palma lictoris donatus acquirit. Non enim munificentiā, sed virtutem libertatē esse arbitror, quæ non suffragiis defertur alienis, sed magnanimitate propria vindicatur ac possidetur, sapiens enim semper liber est, semper honoratus, semper iā qui præsit legibus. Denique *iusto nō est posita lex, sed iniusto. iustus enim ipse sibi lex est,* non habens necesse longius sibi accersere formam virtutis, quam corde inclusam gerat? *scriptum habens opus legis in tabulis cordis sui,* cui dictum sit: *Bibe aquā de tuis vasis, & de puteorum tuorum fontibus.* Quid enim nobis tam proximum quam Dei verbum? Hoc est verbum in corde nostro, & in ore nostro, quod non videmus & tenemus. Sapiens ergo liber, quoniam qui ea facit quæ vult, liber est. Sed non omnis bonæ voluntatis, sed sapientis tantū est, omnia quę bona sunt velle. Odit enim malum, quia quod bonū est elegit. Ergo si quod bonū est elegit, arbiter electionis, & eligens operationis liber est, quia quod vult facit. Liber ergo sapiens. Sapiens omnia quæ facit, bene facit. Qui autē bene facit omnia, rectè facit omnia. Qui vero rectè facit omnia, vtique inoffensè & irreprehensibiliter, & sine damno & commotione sui facit omnia. Cui igitur hoc subest, vt inoffense faciat, faciat irreprehensibiliter, faciat sine commotione sui, sine damno; nihil insipienter faciat, sed sapienter omnia. Qui autem sapienter facit, nihil habet quod metuat. Metus enim in peccato est. Vbi autem nulla formido, ibi libertas: vbi libertas, ibi potestas faciendi quod vult. Solus ergo sapiens liber est. Etenim qui neque cogi potest, neque prohiberi, is nequaquam seruus: sapientis autem est neque cogi, neque prohiberi: non est igitur seruus sapiens. Prohibetur enim qui non fungitur usquæ desiderat. Quæ autem desiderat sapiens, nisi ea quæ virtutis & disciplinæ sunt, sine quibus esse non potest? In ipso enim sunt, nec diuiduntur ab eo. Quod si diuelluntur, iam non sapiens, qui ... virtutis vsu ac disciplina, quibus ipse se fraudet si non sit voluntarius virtutis interpres. Quod si cogitur, manifestum est quod inuitus faciat. In omnibus autem factis aut à virtute correctiones sunt, aut à malitia prolapsiones, aut media ac indifferentia. Virtutis non coactus, sed voluntarius executor est sapiens, quoniam omnia quæ placent agit: malitiæ fugitans, nec somnium eius admittit. Indifferentibus ita non mouetur, vt vllis momentis sicut vulgus hominum huc atque illuc inclinetur, sed tanquam in statera mens eius æqua lance pendeat vt neque ad voluptatia propendeat, neque omnino ad ea quæ sunt auersanda, vel leuiter studium ... inclinet suum, sed immobilis maneat affectu. Vnde liquet ... nihil inuitus facit sapiens, neque cogitur: quia si seruus esset, cogeretur. liber igitur est sapiens. Apostolus quoque sic definit, dicens: *Non sum ego liber: non sum Apostolus?* Sed adeo liber, vt cum subintrassent quidam tentare libertatem eius, *nec ad horam* (vt ipse ait) *cederet subiectioni, vt veritas Euangelij prædicaretur.* Qui ergo non cessit, volens prædicauit. Vbi voluntas, ibi merces voluntatis. Vbi necessitas ibi obsequium necessitatis. Melior ergo voluntas quam necessitas. Velle ergo sapientis est; parere & seruire, insipientis. Hæc etiā Apostoli definitio dicentis: *Si enim volens hoc ago, mercedem habeo: si autē inuitus, dispensatio mihi credita est.* Sapienti igitur merces defertur, sapiens autem ex volūtate facit (liber itaq; secundū Apostolū sapiēs.) Vnde & ipse clamat: *vos enim in libertatem vocati estis, tantū ne libertatē in occasionē carnis detis.* Sequestrat à lege Christianū, ne inuitus videatur legi succumbere, vocat in Euāgeliū quod volentes & prædicant & operantur. *Iudæus sub lege, Christianus per Euangelium.* In lege seruitus, in Euangelio libertas, vbi cognitio sapientiæ. Omnis ergo qui Christū recipit, sapiens: qui autem sapiens, liber. Omnis igitur Christianus & liber & sapiens. Docuit me tamē Apostolus quod vltra ipsam libertatem sit, vt & seruire libertas sit. Cum liber, inquit, *essem, omnium me seruum feci, vt plures lucrifacerem.* Quid est, vltra libertatem, nisi habere spiritum gratiæ, habere charitatem? Libertas enim liberum facit hominibus, charitas amicum Deo. Vnde ait Christus: *Vos autem dixi amicos.* Bona charitas, de qua dicitur *per charitatem spiritus seruite in inuicem.* Seruiuit & Christus, vt omnes liberos faceret. *Manus eius in co, hino seruierunt: qui non rapinam arbitratus esse se æqualem Deo, formam serui accepit, & omnia omnibus factus est, vt omnibus salutem afferret.* Cuius imitator Paulus, & quasi sub lege erat, & quasi sine lege viuebat pro eorum vtilitate quos cupiebat lucrari: *& infirmus volens fiebat infirmus, vt eos confirmaret: & currebat vt comprehenderet, & corpus suum castigabat, vt potestates aereas in Christo triumpharet.* Est ergo sapienti & seruire libertas. Vnde colligitur quia stulto & imperare seruitus est & (quod peius est) cum paucioribus præsit, pluribus dominis & grauioribus seruit. Seruit enim propriis passionibus, seruit cupiditatibus suis, quarū dominatum nec nocte potest fugere, nec die, quia intra se dominos habet, intra se seruitium patitur intolerabile. Gemina enim seruitus est, altera corporis, animorum altera. Domini autem corporis quidem homines, animorum autem malitiæ & passionis, à quibus sola animi libertas sapientem vendicat, vt seruitio ei liceat exire. Quæramus igitur illum vere sapientem, vere liberum, qui quamuis sub plurimorum dominatu degat, libere dicit: *Quis est qui meū iudicio contendat? Tu solus manum tuam à me abstine, à cuius conspectu non potero me abscondere, & timor tuus non me percellat.* Quē secutus Dauid rex ait: *Tibi soli peccaui.* Regali enim subnixus fastigio, quasi legum dominus legibus reus non erat, soli Deo obnoxius tenebatur, qui dominus est potestatū. Alium audi liberū: *Mihi autē pro minimo est vt à vobis diiudicer, aut ab humano die: sed neque me ipsum diiudico. nihil enim mihi sum conscius. qui autem diiudicat me Dominus est.* Vera libertas hominis spiritalis, *quia diiudiat omnia, ipse autem a nemine diiudicatur,* nec à quocumque creaturæ participe, sed soli Deo

se sub-

Marginal notes (left): Eccl. 10. Prou. 17. Prou. 22. Luc. 12. Matt. 25. Deu. 15. Deu. 28. B Esai 55. Deut. 21. Ibidem Prou. 3. Iob. 28. C Prou. 22. 1 Tim. 1. Rom. 2. Prouer. 5. Deut. 30. D Cicero in paradox. 5.

Marginal notes (right): E F 1. Cor. 9. Galat. 2. 1. Cor. 9. Galat. 5. G 1. Cor. 9. Ioan. 15. Galat. 5. Psal. 80. Philip. 2. 1. Cor. 9. Ibidem. H Philo in lib. quod omnis probus lib. Iob. 13. Psalm. 50. 1. Cor. 4.

A

Iob. 27.
Iob 15. & 25.
Ibidem.

se subditum nouit, qui solus sine peccato est, de quo dicit Iob: *Viuit Dominus, qui si. me iudicat.* Solus enim ille potest iudicare iustum, *cuius in conspectu cælum non est mundum, nec stellarum pura & clara lumina.* Quis est qui Sophoclea in medium ferat carmina dicentia: *Iupiter mihi præest, nullus autem hominum?* Quanto antiquior Iob, quanto vetustior Dauid? Agnoscant ergo de nostris se habere, quæcumque præstantiora locuti sunt. Quis igitur sapiens, nisi qui ad ipsa peruenit diuinitatis secreta, & manifestata sibi

Psal. 50.

cognouit occulta sapientiæ? Solus igitur sapiens, qui duce Deo vsus est ad cognoscenda veritatis cubilia, & mortalis homo immortalis Dei hæres & successor est factus per gratiã, & quidem iucunditatis particeps, sicut scri-

Psal. 44.

ptum est: *Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Si quis igitur propius ipsa introspiciat rerum negotia, cognoscet quanta sapienti adiumenta, & quanta in ipsis insipienti refragia sint; quod huic adiumento libertas, impedimento seruitus sit. Insurgit enim sapiens quasi victor debellatis à se ac triũphatis libidine, timore,

B

ignauia, mœstitudine, cęterisque vitiis, donec ea de possessione suę mẽtis eliminet, & omnib⁹ terminis finibusq. suis propulset atq; arceat: quoniã dux cautior nouit excursus cauere latrocinantium, & quędã furta belli, quę iniquissimi animę nostrę aduersarij ignitis sæpe pettẽtant

Ephes. 6.

spiculis. Sunt enim nobis quędã & in pace prælia, & in bello pax. Vnde & ille ait: *Foris pugnæ, intus timores. Sed in his omnibus superamus propter eum qui dilexit nos.* Dicit hoc

2 Cor. 7.
Rom. 8.

quia neq; angustiis, neque persecutionibus, neque fame, neque periculo mortis terretur. Qui vero hæc timet, qui mortẽ reformidat, quomodo non seruus? Seruit profecto, & miseram quidem seruitutẽ. Nihil enim sic animã ad omnem seruitutẽ deiicit, quomodo formido mortis. Quomodo enim se erigat abiectus & vilis sensus atque ignobilis, demersus in omnem infirmitatis voraginem vitę huius cupiditate? Vide quam seruus: *Abscondam me,*

Genes. 4.

inquit, *& ero gemẽs & tremens super terram: & erit, omnis qui inuenerit me, occidet me.* Itaque quasi seruus signum accepit,

C

nec sic tamen necem potuit euadere. Seruit igitur peccator formidini, seruit etiam cupiditati, seruit auaritię, seruit libidini, seruit malitiæ, seruit iracundiæ, & videtur sibi liber: sed magis seruit, quam si sub tyrannis positus. Illi autem liberi sunt, qui legibus viuunt. Lex autẽ vera sermo

2 Cor. 3.
Rom. 2.

rectus, *lex vera non insculpta tabulis, nec ære incisa, sed impressa mentibus, atque infixa sensibus,* quando sapiens non sub lege, sed ipse sibi lex est, opus legis in corde suo continens, naturali sibi stylo & quadã inscriptione formatũ. Tantũne igitur cæcitatis est, vt non videamus manifestas rerũ expressiones, & virtutum imagines? Et quam indignũ, vt populi integri obediant humanis legibus, quo sint libertatis participes: sapientes autem veram legem naturæ expressam ad imaginem Dei, veramque rationem signiferã libertatis negligant & derelinquant, cum in ea tanta libertas sit, vt paruuli seruire vitiis nesciamus, alieni ab ira exortes auaritiæ, ignari libidinis? Quam miserum igitur, vt qui nascimur in libertate, moriamur in seruitute! Sed hoc fit leuitate animi, atq; infirmitate morum: quia cu-

D

ras inanes voluimus, & operamur superuacua. Sapientis autẽ cor, actumq; & opus radicatum esse decet atque im-

Exod. 17.

mobile. Hoc docuit Moyses quando manus ei grauiores fiebant, ita vt vix sustineret eas Iesus Naue. Ideoq; vincebat populus quando nõ perfunctoria gerebantur opera, sed plena ponderis atque virtutis, non nutantis animi, nec titubantis affectu, sed fundatæ mentis stabilitate. Ergo sapiens extendit manus suas, stultus autem contra-

Eccl. 4.

hit; sicut scriptum est: quia *stultus cõplexus est manus suas & vorauit viscera sua.* carnalia magis cogitans quã spiritalia. At non filia Iuda quæ expandens manus clamauit

Dan. 13.

ad Dominum: *Tu scis quia falsum testimonium aduersum me dicunt.* Melius est arbitrata non peccare, & incidere in calumnias accusantium, quã peccatum subire sub impunitatis velamine. Ea ergo contemptu mortis seruauit

Iudic. 11.
Plutarch. in vita Alexandri Magni.

innocentiã. Sed nec filia Iephthe, quæ votum patris de immolatione sua proprio atque hortatorio firmauit assensu. Nõ enim ego de contemptu mortis libros philosophorum depromo, aut gymnosophistas Indorum. quorum præ cæteris Calani laudatur responsum Alexandro, cum eum iuberet sequi: *Quia me,* inquit, *laude dignum Græciã petere poscis, si possum cogi facere quod nolo?* Et vere ple-

E

Indo in l. mod om is probus sit.

nus auctoritatis sermo, sed magis mens libertatis. Denique & epistolam scripsit Calanus Alexandro: *Amici persuadent tibi manus & necessitatem inferre Indorum philosophis. nec in somnis quidem videntes nostra opera. Corpora transferes de loco ad locum: animos non magis coges facere quod nolunt, quam saxa & ligna vocem emittere. Maximum ignis viuentibus corporibus dolorem gignit & corruptionem: super hunc nos sumus, viui enim exurimur. Non est rex neque princeps qui extorqueat à nobis facere quod non proposuimus. nec similes sumus Græciæ philosophorum, qui verba pro rebus meditati sunt ad opinionis celebritatem. Nobis res socia verbis, & verba rebus: res celeres, & sermones breues: in virtute nobis libertas beata est.* Præclara verba, sed verba: p̃clara cõstantia, & viri præclara epistola, sed philosophi. Apud nos aũt & puellæ de mortis appetẽtia sublimes vsq; ad cę-

Sapien. 4.

lũ erexere virtutũ gradus. Quid Theclam, quid Agnen, quid Pelagiam loquar, quæ tanquam nobilia vitulamina

F

pullulantes, ad mortem quasi ad immortalitatem festinauerunt? Inter leones virgo exultauit, & rudentes bestias expectauit intrepida: Et vt nostra cum Indorum gymnosophistis conferamus: quod ille verbis gloriatus est, sanctus Laurentius factis probauit, vt viuus exureretur, & flammis superstes diceret: *Versa, manduca.* Haud de-

Dan. 3.

gener Abrahamitarum, & Machabæorum concertatus puerorum, quorum alij super flãmas canebant; alij cum exurerentur, non rogabant vt parceretur, sed inuehebantur, vt amplius persecutor inflammaretur. Liber igitur sapiens. Quid autem sublimius sancta Pelagia, quæ vallata persecutoribus, priusquam tamen in eorum conspectum veniret, aiebat: *Volens morior, nemo me continget manu, nemo oculo proteruo violabit virginem, mecum feram pudorem, mecum incolumem verecundiam: nullum prædones lucrum sua capient insolentia. Pelagia Christum sequetur, libertatẽ nemo auferet, nemo captiuam videbit liberam fidem insignemque pudicitiam, & prosapiã prudentia. Quod seruum est, hic manebit nullos in vsus debitum.* Magna igitur piæ virginitatis libertas, quæ

G

septa agminibus persecutorum, inter maxima pericula integritatis & vitæ nequaquam inclinata est. At non ille cui dominatur ira: subiicitur enim iugo peccati. *Homo enim iracundus peccatum effodit. Qui autem peccatum facit, seruus est peccati.* At non ille liber, qui seruit auaritiæ, non

Prou. 29.
Ioan. 8.

1 Thess. 4.
1 Cor. 6.

potest enim possidere vas suum. Non ille liber, qui seruiens desideriis & voluptatibus vago fluitat errore. Non ille liber, qui curuatus ambitu, (seruit enim alieno) sed ille liber, qui potest dicere: *Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar potestate. Esca vẽtri, & venter escis.* Ille liber, qui ait:

Ibidem.
Prou. 26.

Quid enim libertas nostra iudicatur ab infideli conscientia? Libertas igitur sapienti conuenit; quoniam *qui illigat lapidem in fundiculo, similis est ei qui dat imprudenti claritatem:* seipsum vulnerat, sibique potius dum intorquet iaculum, affert periculum. Certe sicut tormento acerbatur, & germinatur malum saxi mina, sic insipienti in libertate ruina vehementior est. Recidenda igitur insipienti potestas, non adiiciẽda libertas est. Seruitus enim ei conuenit. Ideoque

H

Ibidem.

addidit: *Spinæ nascuntur in manu ebriosi, seruitus autem in manu impudentis:* quia sicut ille suis vulneratur poculis, ita insipiens suis factis. Ille bibendo se peccato inserit, iste operando se culpæ adiudicat, & factis suis trahitur in seruitutem. Videbat se Paulus in captiuitatem trahi à lege

Rom. 7.

peccati. & ideo vt liberaretur, confugit ad libertatis gratiam. Nõ sunt igitur liberi insipientes, quibus dicitur:

Psal. 31.

Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus, In fræno & chamo maxillas eorum constringe, qui non appropinquant tibi. Multa flagella peccatorum: quia multis flagellis, opus

Prouer. 13.

est vt eorum imprudentia coerceatur. Disciplina hoc exigit, non inclementia. Denique *qui parcit baculo suo, odit filium suum:* quia vnusquisque grauius suis peccatis flagellatur. Grauia enim delictorũ pondera, grauia criminum

Ps. 37.

verbera, *sicut onus grauatur graue*, & infligunt animæ cicatrices, & putrescere faciunt mentis vlcera. Deponamus igitur tam grauem seruitutis sarcinam, renuntiemus luxuriæ ac deliciis, quæ nos quibusdam adstringunt nexi-

Prou. 19.

bus cupiditatum, & vinculis ligant. *Nihil enim prolis deli-*

A *ia stulto. Et quis à pueritia dederit se deliciis, manebit in serui-*
Prou 19 *tute, vt viuens mortuus sit.* Recidatur ergo luxuries, deliciæ
resecentur. Et si quis fuit luxuriosus, valedicat superiori-
bus. Recisa enim vinea fructum affert, semiputata fron-
1.Tim. 5. descit, neglecta luxuriat. Ideoque scriptum est: *Tamquam*
agricultura homo imprudens, & tamquã vinea homo egens sensu, si
Prou 24 *reliqueris eum, desertus erit.* Colamus ergo corpus hoc no-
strum, *castigemus* illud, *redigamus ad seruitutem*, non illud
despiciamus, sunt enim membra nostra arma iustitiæ,
1.Cor. 9. sunt & arma peccati. Si eleuenmr, arma iustitiæ sunt, vt
Rom.6. peccatũ in his non dominetur: si mortuũ fuerit peccato,
non regnabit in eo culpa, & erunt membra nostra à pec-
Ibid. cato libera. Non obediamus igitur cupiditatibus eius, *neq;*
exhibeamus mẽbra nostra arma iniquitatis peccato. Si videris mu-
Matt.5. *lierem ad concupiscendam eam*, membra tua arma peccati
sunt. Si locutus es ad sollicitandã eam lingua tua & os tu-
um membra peccati sunt. *Si abstulisti terminos à patribus*
Prou. 22 *positos* membra tua arma peccati sunt. *Si festinasti velociori-*
Esa 59. *bus pedibus ad effundendum innocentium sanguinem*, membra
Esai 58. tua arma iniquitatis sunt. Contra *si vidisti egenum, & in*
B *duxisti in domum tuam*, membra tua arma iustitiæ sunt. *Si*
Esai.1. *eripuisti iniuriam accipientem, vel eum qui ducebatur ad mortem,*
Prou 24 *si scidisti chirographum debitoris*, membra tua arma iustitiæ
Iob 31. sunt. Si cõfessus es Christũ (*arma* enim *intellectus labia sapi-*
Prou 24 *entis*) labia tua membra iustitiæ sunt, qui potest dicere:
Iob 29. *Oculus eram cæcorum, pes claudorum, pater infirmorum*, mem-
Rom 6. bra eius membra iustitiæ sunt. Ergo liberati à peccato,
quasi pretio empti sanguinis Christi, non subiiciamur
seruituti hominum vel passionum. Non erubescamus
peccatum nostrum fateri. Vide quam liber qui poterat di-
1 Cor. 7. cere: *non reueritus sum multitudinem populi: vt non annuntiarem*
Iob. 31. *in conspectu omnium peccatum meum.* Qui enim confitetur
Domino, exuitur à seruitute. *Iustus enim accusator est sui*
Prou 18 *in principio sermonis* Non solum liber, sed etiam iustus: sed
iustitia in libertate est, & libertas in confessione Simul e-
nim ac confessus quis fuerit, absoluitur. Denique: *Dixi,*
pronuntiabo aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu re-
misisti impietatem cordis mei. Mora ergo absolutionis in cõ-
C fitendo est, confessionẽ sequitur peccatorũ remissio. Sa-
Psal. 31 piẽs est igitur qui confitetur: liber cui peccatũ dimissum
est, nulla iam contrahens æra peccati. Vale, & nos dilige,
vt facis, quia & ego te diligo.

S. AMBROSII IN PSALMVM CIV. enarrationis finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, IN PSALMVM DAVID CIX. SERMO PRO DIE PENTECOSTES.

D

Psalmus Dauid CIX.

Dixit Dominus Domino meo, Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum:

Virgam virtutis emittet tibi Dominus ex Sion: & dominare in medio inimicorum tuorum.

Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum tuorum: ex vtero ante luciferum genui te.

Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum: Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.

Dominus à dextris tuis confregit in die iræ suæ reges.

Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, conquassabit capita in terra multorum

De torrente in via bibet, propterea exaltabit caput. E

NOsse vos crede, fratres, quę sit ratio quod venerabilem hunc Pentecos diem non minore lætitia celebremus, quam sanctum Pascha curauimus: & quod eadẽ deuotione huius solemnitatis obseruantiam decurrimus, sicut illius obsequia festiuitatis impleuimus. Tunc enim, sicut modo fecimus, ieiunauimus sabbato, vigilias celebrauimus, orationibus pernoctantes institimus: vnde necesse est similis obseruantia similem lætitiam subsequatur, Est lætitia plane consimilis. Tunc enim ab inferis resurgentem suscepimus Saluatorem, modo autem spiritum sanctum expe- Act.1.
ctamus è cœlis. Tunc anxij & soliciti Christi precabamur aduentum, modo trepidi & ieiuni Paracleti desideramus aduentum. In omnibus enim Deus saluti prouidit F
humanæ. Tunc enim nobis ad resurgendum tartara Saluator aperuit, modo nobis ad regnandum Paracletus cælestia reserauit: & quibusdã quasi profectuũ gradibus, tunc de morte ad vitam didicimus remeare, modo autẽ de terris ad cælos meditamur ascendere. Hęc autẽ omnia operatur in nobis Christus Dominus qui priusquã rediret ad cœlos, promisit discipulis suis, dicens *Cum autem* Ioan.14.
ascendero rogabo patrem meum, & mittet vobis alium paracletũ qui vobiscum sit in æternum, spiritum veritatis. Vnde credendum est, ad patrem peruenisse Christũ, cum videmus ad Apostolos descendisse Paracletum. Credendũ, inquã est, sicut ait de Saluatore Dauid, *in Dei dextera considere*: quia credimus spiritum sanctum, sicut promisit Dominus, in discipulis exultare. Ait ergo propheticus Psalmus: *Dixit Dominus Domino meo sede ad dexteram meam.*] Secundum cõsuetudinem nostram illi consessus offertur, qui aliquo opere prefecto victor adueniens honoris gratia promeretur vt sedeat. Ita ergo & homo Iesus Christus passione sua diabolũ superans, resurrectione sua inferna reserans, tamquam perfecto opere ad cælos victor adueniẽs, G
audit à Deo patre: *Sede ad dexteram meam.*] Nec mirum si vnius sedis offertur filio consessus à patre, qui vnius est substantiæ & naturæ cum patre. Cur autem ad dexteram filius dicatur, moneat aliquem fortasse. Licet enim dignitatis gradus non sit, vbi plenitudo diuinitatis est: tamen ideo ad dexteram sedet filius, non quo præferatur patri, sed ne inferior esse credatur. Et ideo ad dexteram filius, quia secundum Euangelium *ad dexteram oues, ad sinistram* Matt. 25.
vero constituẽtur hœdi. Necesse est ergo vt ouium partem primus agnus obtineat, & securo immaculato gregi locum dux immaculatus anticipet, sicut ait Ioannes in Apocalypsi, dicens: *Hi sunt qui sequuntur agnum quocumque* Apoc.14.
vadit, qui se cum mulieribus non coinquinauerunt. Refert ergo propheta Dauid: *Dixit Dominus Domino meo: Sede ad dexte-* Ephes 1
ram meam.] hoc est Dominus pater Domino Deo Christo filio throni sui offert sublimem consessum, honoris gratia ad dexteram suam illum æterna sede constituit. Legi- H
mus in Actibus Apostolorum, dicente beato Stephano cum lapidaretur à Iudæis: *Ecce video cælos apertos, & Iesum* Act.7.
stantem ad dexteram Dei. Videamus ergo quæ sit ratio quod idem Dominus à Dauid sedens prophetatur, stans verò à Stephano prædicatur. Primo omnium Deus qui incorporeus & inuisibilis est (est enim spiritus, sicut ait Dominus: *Deus autẽ spiritus est*) sedere aut stare quomodo Ioan.4.
potest? deinde autem quali subsellio sedeat Deus qui infinitus est & immensus, intra se ipse magis creaturã cunctam contineat? Hæc autẽ propterea à sanctis viris dicta arbitror esse de Domino, non quo sint contraria sibi, sed vt modo eius potentia, modo misericordia describatur. Nã vtique pro potestate regis sedere dicitur, pro bonitate intercessoris stare suggeritur. Ait enim beatus Apostolus: Quia *aduocatum habemus apud patrem Iesum Christũ.* 1.Ioan. 2.
Iudex ergo est Christus, cum residet: aduocatus est, cum assurgit. Iudex plane Iudæis, aduocatus Christianis: Hic enim stãs apud patrem, Christianorum licet peccantiũ

A causas exorat: ibi residens cum patre Pharisæorum persequentium peccata condemnat. Illis indignans vehementer vlciscitur, his interueniens lenitet miseretur. Hic stat, vt suscipiat Stephani martyris spiritum: ibi residet, vt condemnet Iudæ proditoris admissum.

S. AMBROSII IN PSALMVM CIX. enarrationis finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, EX PSALMO DAVID CXVII. PRO SANCTO die Paschæ Sermo.

B

Psalmus Dauid CXVII.

Alleluya.

Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.

Dicat nunc domus Israel quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.

Dicat nunc domus Aaron, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.

Dicant nunc omnes qui timent Dominum, quoniã bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.

De tribulatione inuocaui Dominum, & exaudiuit me in latitudine.

Dominus mihi adiutor, & non timebo quid faciet mihi homo.

Dominus mihi adiutor, & ego despiciam inimicos meos.

C *Bonum est confidere in Domino, quam confidere in homine.*

Bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus.

Omnes gentes circuierunt me, & nomine Domini vltus sum in eos.

Circundantes circumdederunt me, & nomine Domini vltus sum in eos.

Circumdederunt me sicut apes fauum, & exarserunt sicut ignis in spinis, & nomine Domini vltus sum in eos.

Impulsus euersus sum vt caderem, & Dominus suscepit me.

Fortitudo mea & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem.

Vox exultationis & salutis in tabernaculis iustorum.

D *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me.*

Dextera Domini fecit virtutem: non moriar, sed viuam, & narrabo opera Domini.

Castigans castigauit me Dominus, & morti non tradidit me.

Aperite mihi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor Domino.

Hæc porta Domini, iusti intrabunt in eam.

Confitebor tibi quoniam exaudisti me, & factus es mihi in salutem

Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.

A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.

E *Hic dies quem fecit Dominus: exultemus & lætemur in eo.*

O Domine saluum me fac iam, ô Domine bene prosperare iam.

Benedictus qui venit in nomine Domini: benediximus vobis de domo Domini.

Deus Dominus, & illuxit nobis: constituite diem solemnem in condensis, vsque ad cornua altaris.

Deus meus es tu, & confitebor tibi: Deus meus es tu, & exaltabo te.

Confitebor tibi quoniam audisti me, & factus es mihi in salutem.

Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.

F NON immerito fratres hodierna die Psalmus hic legitur, in quo Propheta exultandum præcipit, & lætãdum. Omnes enim creaturas ad huius diei festiuitatem Dauid sanctus inuitat. Nam in hac die per resurrectionem Christi aperitur tartarus, per neophytos Ecclesiæ innouatur terra, cælum per spiritum sanctum reseratur. Apertus enim tartarus reddit mortuos, innouata terra germinat resurgentes, cælum reseratum suscipit ascendentes. Denique ascendit latro in paradisum, sanctorum corpora ingrediuntur in sanctam ciuitatem: ad viuus mortui reuertuntur, & profectu quodam in resurrectione Christi ad altiora cuncta elementa se tollunt. Tartarus quos habet, reddit ad superos: terra quos sepelit, mittit ad cælum: cælum quos suscipit, repræsentat ad Dominum. Et vna eademque operatione Saluatoris passio eleuat de imis, suscitat de terrenis, collocat in excelsis. Resurrectio n. Christi defunctis est vita, peccatorib. venia, sanctis est gloria. Oẽm ergo creaturam ad festiuitatem resurrectionis Christi Dauid sanctus inuitat, dicens: *Hic dies quem fecit Dominus: exultemus & lætemur in eo.*] Ait ergo exultandum in hoc die, quẽ fecit Dñs, & lætandum. Sed dicit aliquis: Si in hoc die gratulandum est, ijs vtique gratulandum quos dies ipse complectitur: cælum autẽ & tartarus extra huius mundi diem sunt constituta. quomodo igitur possunt ea elementa ad festiuitatem huius diei vocari, quæ huius diei ambitu non tenentur? Sed hic dies quẽ fecit Dñs, penetrat omnia, vniuersa continet, cælum & terram, tartarumque complectitur. Lux enim Christi non parietib. obstruitur, non elementis diuiditur, non tenebris obscuratur. Lux inquã Christi dies est sine nocte, dies sine fine, vbique splendet, vbique radiat, vbique non deficit. Quod aũt iste dies Christus sit, Apostolus dicit. *Nox præcessit, dies autẽ appropinquauit. Præcessit*, inquit, *nox*, non sequitur: vt intelligas superueniẽte Christi lumine, & diaboli tenebras effugari, & peccatorum obscura non subsequi, & iugi splendore præteritas caligines depelli, subrepentia delicta prohiberi. Nam quia hic dies Christus, cælum, terram, tartarumque collustret, scriptura testatur. Quod enim super terram fulgeat, dicit Ioannes: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Quod in inferno luceat, ait Propheta: *Qui sedebant in regione vmbræ mortis, lux orta est illis.* Quod in cælis dies iste permaneat, refert Dauid dicens: *Ponam in sæculum sæculi semen eius, & sedem eius dies cæli.* Quis autem est dies cæli, nisi Christus Dominus, de quo dicitur per Prophetam: *Dies diei eructat verbum*: Ipse est enim dies filius, cui pater dies diuinitatis suæ eructat arcanum: Ipse, inquã, est dies, de quo ait Propheta: *Et ambulemus in lumine Domini.* Sicut ergo diem cæli nox omnino non sequitur, ita & Christi iustitiam peccatorum tenebræ non sequuntur. Semper enim dies cæli splendet; lucet & fulget, neque aliqua potest obscuritate concludi: ita & lumen Christi semper micat, radiat, coruscat, nec aliqua põt delictorum caligine comprehendi. Vnde ait Euangelista Ioannes: *Et lux in tenebris lucet & tenebræ eam non comprehenderunt.* In resurrectione ergo Chri-

Luc. 23. Matt. 27. — G — Rom. 13. — H — Ioan. 1. — Esai. 9. — Psal. 88. — Ps. 18. — Esai. 2. — Ioan. 1.

A sti elementa omnia glotiantur. Nam & solem ipsum arbitror esse in hac die solito clariorem. Necesse est enim vt sol in eius resurrectione gaudeat, in cuius passione condoluit: & cuius mortem lugubri quadam caligine prosequutus est, eiusdem vitam nitidioris lucis splendore suscipiat: & tamquam bonus minister, sicut tunc obscuratus est ad exequias sepulturæ, modo coruscet in resurrectionis obsequium. In passione enim Christi caliginum se nocte circumdedit, & Iudæorum facinus mundo teste congemuit. (Luc. 23.) Indicium enim quoddam doloris in sole est, tanto sceleri officium luminis denegasse, & vltione quodam Iudæorum oculis tenebras infudisse: vt quorum mentem cæcitas inuaserat, eorum oculos cæcitas occuparet; nec luceret eis mundi lumen, à quibus fuerat lumen salutis extinctum. Damnatio igitur quædam ingeritur Pharisęis, vt tenebras in die iudicij peccatoribus repromissas iam apud superos patiantur. Apud superos ergo crucifixo Christo immorantur tenebræ. Quid mirum si apud superos sunt tenebræ, cum lux descendit ad inferos? Igitur fratres, omnes in hoc die sancto exultare debemos, nullus se à communi lætitia peccatorum conscientia subtrahat, nullus à publicis votis delictorum sarcina reuocetur. B Etenim peccator in hoc die de indulgentia nō debet desperare: est enim prærogatiua non parua. Si enim latro paradisum meruit, cur non mereatur veniam Christianus? (Luc. 23.) Et si illi Dominus cum crucifigitur miseretur, multo magis huic miserebitur cum resurgit. Et si passionis humilitas tantum præstitit confitenti, resurrectionis gloria quantum tribuet deprecanti? (Luc. 12.) Largior enim ad præstandum solet esse sicut ipsi scitis, læta victoria, quam addicta captiuitas.

S. AMBROSII IN PSALMVM CXVII. SERMONIS FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, IN PSALMVM DAVID CXVIII. ENARRATIONES.

Argumentum in Psalmum CXVIII.

C LICET mystica quæque veluti tubæ sono increpuerit Dauid propheta: tamen in eo quantum excellat ethica, (Psal. 10) Psalmi huius declarat gratia. Siquidem cum suauis omnis doctrina moralis sit, (Eccl. 37.) hæc tum maxime suauitate carminis, & psallendi dulcedine delectat aures, animumque demulcet. Vnde plerisque locis moralium sententias Psalmorum tamquam stellarum lumina, quæ lucent atque emicant in orbe, sanctus Propheta diffundit. Centesimum vero & octauum decimum Psalmum, velut pleni luminis solem meridiano feruentem calore, in perfecta libri constituit ætate: vt neque matutini ortus semiplena exordia, neque vespertini occasus quidam senilis defectus, claritatis aliquid perfecto splendori decerperent. Quem per singulas Hebræorum digessit litteras, vt quemadmodum paruulorū ingenia primis litterarum elementis legendi vsum addiscunt: ita nos huiusmodi elementis vsum discamus viuendi. D Litteris autem singulis octonos versiculos adscripsit, (Act. 17.) vt simul & vnitatem doceret (vnitas enim coercet omnia & regit, cui subiecta sunt) & purgationem legitimæ sanctificationis adstrueret. (Leuit. 12.) Octaua enim die solemnis purgatio ex lege est: & octaua die circumcisionis solemnitas impleri statuta est: quia totus mundus coinquinatus erat (Psal. 19) peccatis nostris, & totis septem pollutus dieb. Vbi autem resurrectionis dies aduenit, conuiuificati Dño Iesu *surreximus, & erecti sumus*, (Num. 8.) in nouitate vitæ ablutionis gratiam præferentes. Meritoque primogenita offerimus Deo in figura primogeniti filij Dei, & pro eis castitatis & simplicitatis animantia (spiritale sacrificium Deo acceptum) (Leuit. 12.) non quarta aut quinta die, immundum aut inconsummatum sit, (Leuit. 12.) sed octaua qua omnes in Christi resurrectione non solum resuscitati, sed etiam confirmati sumus. Vnde licet in baptismate plena sit statim purgatio: tamen quia (Ta.) ablutionis ipsius sacrificijque rationem baptizatus debet E cognoscere, non offert sacrificium, nisi octauum ingrediatur diem: vt innuat quod informatus agnitione sacramentorum cælestium, & non quasi rudis, sed quasi rationis capax, tunc demum suum munus altaribus sacris offerat, cum cœperit esse instructior, ne offerentis inscitia contaminet oblationis mysterium.

Titulus Psalmi CXVIII.

Alleluya.

Titulus Psalmi, *Alleluya*] est, hoc est, *laus Deo*. In ijs enim vere Deus laudatur, in quibus est peccatorum remissio. Denique in superiore Psalmo passio Domini quæ totum abluit mundum, præmissa est, (Psal. 117.) vt dignos faceret populos qui Deum immaculato ore laudarent. Ipsa quoque litterarum elementa, vt omnia Hebręa nomina, non sunt rationabilis interpretationis vacua atque immunia, quorum significationes locis suis aperiemus. Psalmos centesimus decimus mihi ita scriptus videtur: & centesimus vndecimus per has litteras in Hæbræo in principijs versiculorum digestus est, & est totus ethicus. F Denique vicenos & binos versus habent, & singulis verbis singulæ explicantur sententiæ. (Psal. 110. & 111.) Vnde & per metra asseruntur esse descripti.

In primum octonarium enarratio.

ℵ Aleph.

Prima littera Aleph dicitur, cuius interpretatio *doctrina* est. Sollicitus ergo auditor plenos doctrinæ versus esse qui sequuntur, debet præsumere.

BEati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.

Beati qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum.

Quam pulcher ordo, quam plenus doctrinæ & gratiæ. non prius, *Qui scrutantur testimonia eius,*] dixit (potuit enim conuenire secundum litteram) sed prius, *Beati immaculati in via.*] Ante enim vita quam doctrina quærenda est. Vita enim bona etiam sine doctrina habet gratiam, doctrina sine vita integritatem non habet. *In maleuolam* etenim *animam non cadit sapientia.* Ideoque ait: *Quærent me mali, & nō inuenient*: G quia improbitate cæcatur mentis oculus, & caligante sibi iniquitate mysteria profunda inuenire non potest. (Sap. 1. Prou. 1.) Primum ergo exercenda est vitæ militia, corrigendi mores. (Sapien. 1.) Cum hæc instituerimus ad cursum debitum, vt sit offensionis correctio, puritatis gratia: tunc ad studia percipiendæ cognitionis veniamus suo ordine & via. Prima igit. sunt moralia, secūda mystica. In illis vita, in his cognitio: ita vt si perfectionē requiras, nec vita sine cognitione, nec cognitio sine vita sit. Vtrūq; adstipulet. alteri. Ideoq; ait scriptura: *Seminate vobis ad iustitiā, vindemiate ad fructū vitæ, illuminate vobis lumē cognitionis.* (Osee. 10.) Non prius illuminate, sed seminate: nec solum seminate prius ad iustitiam, sed etiā *vindemiate*, inquit, *ad fructū vitæ*, & sic illuminate lumē cognitionis: vt perfectio non solū consitis, sed etiā receptis fructib. approbet. In primo quoq; Psalmo hunc ordinē tenuit vt in via ambulandū doceret prius, & tūc in lege meditandū. *Qui* enim *non abijt in consilio impiorū*, vtiq; de pietatis via & iustitiæ semita non recessit: (Ps. 1.) meritoq; in via ambulās beat. pronuntiat. & in die ac nocte meditationē legis exercēs, habet gratiā beatitudinis. H Quā institutionē secut. Salomō, librū de Prouerbijs scripsit, in quo moralē locū vberi. expressit, naturalē in Ecclesiaste, mysticū in cāticis canticorū: quamq̄ si diligenter discutias, in Prouerbijs mystica pleraq; reperies, & in Canticis moraliū suauitatē. Nā vtiq; mysticū est: *Sapientia ædificauit sibi domū, & subdidit columnas septē, interfecit suas hostias.* (Prouer. 1.) In Canticis canticorū & mysticum, & morale, in quo blanditiarum suauitas & affectus amātis exprimitur. *Osculetur me ab osculo oris sui quoniam optima vbera tua super vinum, & odor vnguentorum tuorum super omnia aromata.* (Cant. 2) Constitue ergo virginem desponsatam multo tempore, & iusto feruentem amore, quæ multa præclara opera dilecti probabilium testium assertione cognouerit, desiderijs suspensam, dilatam frequenter, iam non ferentem moras, quę omnia fecisset vt sponsum videret, aliquando votis potitam suis, ad improuisum sponsi aduentum gaudio turbatam, non quærere pri-

mor-

A Ephes 5. mordia ſalutationis, nō verborum vices, ſed ſtatim quod deſideraſſet exigere. Ita ergo & ſancta Eccleſia quæ in primordiis mundi deſponſata in paradiſo, præfigurata in diluuio, annunciata per legem, vocata per prophetas, diu redemptionem hominum, Euangelij decorem, dilecti expectaſſet aduentum, impatiens moræ in oſcula ruit, dicēs: Cant 1. *Oſculetur me ab oſculis oris ſui.* Ibidem. Et delectata oſculis adiicit: *Quoniam optima vbera tua ſuper vinum.* Gen. 3. Et vt moralius dicamus, intellige mihi carnem illam quæ madefacta fuerat in Adam ſerpentis veneno, quæ criminum marcebat fœtore, Eſaia 3. *quæ procedebat in filiabus Sion alta ceruice, & nutibus oculorum, & itinere pedum trahens tunicas, & pedibus ſuis ludens*, crinium cincinnis & compoſitis vultibus, atque redimiculis & omni affectato decore plus dedecens: Eſaia 40. eandem plurimis edoctam oraculis quod venturus eſſet qui ſerpentis illecebris excluſis, Pſalm 64. ſancti Spiritus infunderet gratiam, *vt omnis caro videret ſalutare Dei*, omnis caro ad Deum veniret; inarſiſſe deſiderio; ſed metuentem ne vt impatiens, vt laſciua, B Matth 25 vt luxurioſa, vt querula, ſicut ante fuerat, diſpliceret, & lōgiore quam ferre iam poterat, morantis aduentus Domini expectatione quateretur: non immutmutantem tamē, 1 Tim. 2. nec tranſgredientem, ſed *leuantem in omni loco puras manus ſine ira & diſceptatione in habitu ordinato, cum verecundia & ſobrietate ornantem ſe*, nō intortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut veſte pretioſa, ſed iis quæ caſtitatis & bonæ cōuerſationis decerent gratiam, orare dicentem: Cant. 1. 1 Cor. 6. *Oſculetur me ab oſculis oris ſui, quoniam optima vbera tua ſuper vinum.* Iam volebat adhærere Chriſto caro, iam feſtinabat innubere, vt eſſet vnus ſpiritus, & fieret caro Chriſti, quæ erat ante meretricis. *Oſculetur*, inquit, *me.* Oſculatur nos Dei verbū, quando ſenſum noſtrum ſpiritus cognitionis illuminat. Et tamquam deſpiciens omnes iucunditates & delectationes ſuas, cœleſtibus cupiens inhærere mandatis, ait: Quoniam optima præcepta teſtamentorum tuorum ſuper omnem appetentiam carnis, & ſeculi voluptatem. Meminerat enim ſe in Eua ante ſe elapſam: vt dum voluptatē Cant 1. corporis præfert mandatis cœleſtibus, ait: *Vnguentum exinanitum nomen tuum.* G hoc eſt, totis immundis impuritatibus diuerſorum facinorum fœtebat hic mundus; nunc ſpirat vbique ſuauitas pudicitiæ, vnguentum fidei, flos integritatis. Et à moralibus venit ad myſtica, dicens: Ibidem. *Introduxit me rex in cubiculum ſuum, exultemus & lætemur in te, diligamus vbera tua ſuper vinum.* Simplex eſt enim oſculum, negotioſum autem cubiculi ſecretum. In ipſo quoque Euangelio pulcherrimus de moralibus locus eſt, vt vnuſquiſque Matth 23. Ibidem. vas ſuum mundet, dicente Domino: *Phariſæe cæce, munda prius quod intus eſt calicis & paropſidis, vt fiat & id quod foris eſt, mundum.* Nam niſi ſe vnuſquiſque intus mundauerit; etiā ſi foris ſpecioſus videatur & iuſtus, ſimilis erit dealbatis ſepulcris, vt foris quidem iuſtus videatur, intus vero ſit fœtidus. Sic eſt doctrina ſine vitæ innocentia. Sed nec ipſa doctrina poteſt mercedem habere, vbi gratiam non habet innocentiæ, Pſalm 49. *Peccatori* enim *dixit Deus: Quare tu enarras iuſtitias meas?* Sed reuertamur ad propoſitum Pſalmum.

Beati (inquit) *immaculati in via, qui ambulant in lege Domini. Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius, in toto corde exquirunt eū.*] D Pſalm. 117. Primus verſus moralis, ſecundus myſticus. Quis hoc dicit? Propheta vtique, qui fungebatur carnis alloquio, & dicit hoc poſt eum Pſalmum quo deſcripta eſt Domini noſtri Ieſu Chriſti paſſio. Vbi ergo & diuina ſacramenta reuelata ſunt, & induit Dominicæ reſurrectionis lætitiā, & paſſionis deguſtauit gratiam, vidit iuſtorum congregationes, populorum redemptionem, perditorum ſalutem, mortuorum reſurrectionem, ſanctificationem ſacramentorum, exclamauit dicens: *Beati immaculati in via.*] hoc eſt: Geneſ. 3. Ecce maledicta terra in Adam cœpit habere beatitudinē, ſi tamen legem Domini non derelinquat. Ecce immaculatus eſt homo, qui erat ante pollutus. Prouer. 3. Quam pretioſum eſt cuſtodire præceptum Domini, quam pretioſum etiā præcepti ipſius ſcire myſterium? Sed quis eſt immaculatus? Ioan. 14. Prouer. 6. Non vtique qui in quacumque via ambulat, ſed qui in Chriſto ambulat. Ipſe enim dixit: *Ego ſum via.* In hac via qui ambulat, errare non nouit, ſi tamen ab hac via nūquā recedat. Deut. 5. Eſt & lex via: & ideo dum qui in lege Domini ambulat, immaculatus eſt; nec ambulare in hac via deſinat, nec immaculatus eſſe deſiſtat. *Non declinet in dexteram aut læuam*, non titubet, non reſiſtat, non expectet, ſed ambulet E ſuperiora obliuiſcens, & ea quæ ſunt anteriora appetens, ad deſtinatum ſequatur brauium: feſtinet, contendat vſq; Philip. Rom 10. in finem. *Finis enim legis eſt Chriſtus.* Multi volunt ambulare in via, ſed non vſque ad finem. Non ambulant Iudæi vſque ad finem, qui non vſque ad Chriſtum ambulant. Non ambulat Manichæus in via, qui legem refutat: ſed ambulat vera fides, quæ & legem ſuſcipit, & plenitudinem legis agnoſcit. Si quis ergo in via ambulat, ſcrutetur teſtimonia Domini. Quod licet myſticum ſit, tamen etiam moralia in ſe habet: quoniam melius poteſt ambulare in via qui ſcrutatur Domini teſtimonia. Rom 3. Nam vt quis intemperantiſſimo captus adulterinæ cupiditatis æſtu, & victus libidine, vel indulgens flagitiis, qui repugnare nolit appetentiæ ſuæ carnis, conuerſus huc atque illuc, ſi neminem forte videat flagitij ſui teſtem, in facinus ruit: idem tamen quāuis inueniat paratam occaſionem potiendi, explorat diligēter omnia, in diuerſum oculos ſuos, incurioſus iuſtitiæ, F ſollicitus famæ, detorquet frequenter, erubeſcens teſtimonium erroris, qui non erubeſcit errorem: ac ſi quem forte ſpectatorem cognouerit facinoris ſui, verecundia ſequeſtrat intemperantiam: & quamuis cum ancilla vel meretrice vulgari, vbi nullum ſit deprehendendi periculum, tentamenta mulcat libidinis, pudore tamen inceptum deſerit: quanto magis ſi quis alleuet mentis oculus, & conſideret plena eſſe angelorum omnia, aera, terras, mare, eccleſias, quibus angeli præſunt (Apoc 2. Pſalm 33. *mittit* enim *Dominus angelos ſuos ad defenſionem eorum qui heredes futuri ſunt promiſſorum cœleſtium*) concepto poteſt renuntiare peccato? Vnde illa turba innocentium, niſi ex illa peccatoribus? Eadem natura eſt omnium, ſed diuerſa diſciplina. *Circumciſio nihil eſt, & gentilitas nihil eſt: ſed obſeruantia mandatorum Dei*, naturæ ipſius auget gratiam; merita commutat ille qui dicit: *Tenebræ in circuitu, & parietes me operiunt, peccatorum meorum non erit memor altiſſimus.* 1 Cor 7. Eccl 23. Non reueritus eſſes angelorum præſentiam, ſi præſentes eſſe crederes? G Non memeres non dicam facere, ſed loqui, aut etiam cogitare q prauum eſt, ſi tibi diuina ſcriptura ſuaſiſſet, quia Deus cogitationum arbiter, ſecretorum teſtis eſt verax, ſicut ipſe ait: *Eſtote mihi teſtes, & ego teſtis, dicit Dominus Deus, & puer meus quem elegi?* Eſa. 43. Hominem vereris præſentem, Dei patris & filij non vereris præſentiam? ſed non vis credere, ne poſſis cauere: non vis audire cum legitur quia *Deus nouit occulta hominum*, ne incipias ſcire quod timeas, & timere ne pecces. Audi ergo ſcripturam diuinam, vt conuertaris à via praua & maligna. Noli ſicut cæcus oculis corporalibus, aut ſicut ſurdus (qui eo quod non poteſt videre nec audire præſentes, ſolum eſſe ſe credit, & in plurimorum cœtu, dum putat nullum eſſe præſentem, perpetrare adoritur quod arbitrabatur eſſe ſecretum. Pſalm 49. Ezech. 33. non poteſt enim videntes videre qui non videt,) ſimiliter & tu mentis cæcatus oculis æſtimare quod ſine teſte delinquas, quia hominis præſentiam declinare potuiſti. Plures ſunt qui redarguunt, quam quos cauere potuiſti. Ipſum te fugere tui accuſatorem non potes, quem conuenit propria conſcientia. Rom 2. Et ſi negas aliis, tibi non negas. H Et ſi homini inficiaris, Deo fateris. Et ſi volueris negare, tuæ te cogitationes reuincunt. 4 Reg 6. Eliſæo aſſiſtebant angeli, quos videbat: & ideo agmina hoſtium non timebat; ſed timebat puer eius qui angelos non videbat. Aperuit oculos eius ad vocem prophetæ gratia Dei, vidit angelorum exercitus, & credidit eſſe præſentes, quos antea, quia non videbat, putabat abſentes. Et tu lege prophetam vt videas, lege vt aperiat oculos tuos, nec te hoſtilis legio perterreat, & obſeſſum te eſſe credas, qui liber es, qui munitus es ſpiritalibus turmis, ſi prophetam non derelinquas. Hier 32. 4 Reg 6. Cum tibi propheta loquitur, quia Deus dixit: *Ego cœlum & terram compleo*: cum tibi propheta dicit, quia *plures nobiſcum ſunt*, quia *in circuitu noſtro angeli ſunt*: attolle oculos mentis, & videbis non ſolum angelos, Cant 5. Apoc. 3. ſed etiam Deum, qui dicat tibi: *Aperi mihi ſoror mea, proxima mea.* Pulſat ad ianuam etiam quando tu dormis: ſi tamen vel excitatus euigiles, vel vocatus ianuam tui pectoris aperias, introibit. Quod ſi fugias lectionem propheticam, ſi domi non legas, in eccleſia audire nolis: nonne ſicut ille

A

qui auerso coniuet obtutu, videat quod possis videre, claudit oculos ne aspiciat, cui potestas videndi est: aut sicut in furore plerique iniecere manus oculis suis: ita & tu primo auerteris conuiuenti magis dissimulatione, quam refragatione prærupta: Nam cum ad ecclesiam venis, & Christianum te asseris, sanus videris, aperis oculos quibus possis videre: sed dum audire dissimulas quæ leguntur, claudis ne videas tibi, etsi aliis videre videris: inicis etiam quasdam perfidiæ & intemperantiæ manus oculis animæ tuæ, & cæcitatem infers cordi tuo (quod est grauius) voluntariam, vt videns non videas, audiens non audias. Putas te solum esse cum fornicaris, & non recordaris quia *oculi Domini vident orbem terrarum*? Non audis dicentem: *Ecce venit hora vt dispergamini vnusquisque in sua, & me solum relinquatis: sed non sum solus, quia pater mecum est?* Adest ergo pater, adest & filius, adsunt ministri, adsunt Cherubim & Seraphim, qui dicunt: *Sanctus, sanctus, sanctus: plena est terra maiestatis tua.* Plenus est enim mundus sanctarum virtutum, quia plenus est nequitiarum. Plenus est orbis terrarum remediis, quia plenus est laqueis. Putas quod in lupanari Christus te non videat, quem videt lupanar ingredientem? Putas quod in adulterio te non deprehendat, quem videt adulterium cogitantem? Num parietes refugis, qui spectat errores? & secretum criminis auersatur, qui scenam criminis intuetur? An putas tunc primum te intrare meritorium, cum fornices meretricis ingrederis? Intrasti iã, quando cogitationes tuas meretrix introiuit. Intrasti iam, quando ad potiendæ prostibuli cupiditatem gressu mentis intrasti. Pulsasti lupanaris fores, quando ad mulieris concupiscendæ decorem oculos mentis aperuisti. Et si verum audire vis, quomodo te in lupanari non vidit Christus, quando te vidit quia adulterando in corde tuo teipsum lupanar effecisti? Denique ipse dicit Dominus Iesus *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam adulterauit eam in corde suo.* Vnde tamen tam religiosus in opinione, qui tam probrosus in crimine? Sed acquiesco tibi quod Iesus te nolit videre, nolit reuincere, qui nolit accusare? nolunt videre & angeli: sed videt diabolus, qui tecum introiuit, immo qui te introduxit. vident, ministri eius qui te circumdederunt, ne videres angelos Dei. vidit Belial, vidit legio qui te impulerunt, ne quis reuocaret, ne quis teneret. Noli putare quod colludium tibi præstet silentij, qui volet tecum supplicij habere consortium. Studet plures similes sui videre, & in eo habet gloriam quod plures perditos fecerit. Ipse est incentor, ipse accusator, ipse in Iudam introiuit, ipse eum ad proditionem impulit, ipse misit ad laqueum. Quanti dicturi sunt in illo die aduersus eum: Tu nos circumuenisti, tu impulisti? Exemplum quæris? Accipe dicentem Euam, præuaricationis suæ auctorẽ fuisse serpentem. Sed illum implicuit, non se absoluit. Cui respondit Dominus: *Non præceperam ne gustares tu de ligno solo quod est in medio paradisi?* Respondebit & pluribus: Diabolũ audistis suadentem noxia, me non potuistis audire vitalia mandantem? Et ideo operemur iustitias.

Esa. 6. & Matth. 13. — Prou. 15. — Ioan. 16. — Esa. 6. 1. Ioan. 2. Ecclesi. 9.

B

Matth. 5.

C

Apoc. 12. Luc. 12. Matth. 27.

Genes. 3. — Ibidem.

Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt.

Tu mandasti mandata tua custodiri nimis.

D

Non solum *mandasti*, inquit, *custodiri mandata tua*, sed etiam *custodiri nimis*. Quando hoc mandauit? In paradiso quidem mandauit Adæ vt custodiret mandata. Sed fortasse non mandauerat *nimis custodire*: & ideo lapsus est, ideo inflexus voce mulieris suæ, & ideo deceptus erat à serpente, putans quod si in parte aliqua recederet à mandato, non penitus erraret. sed quia semel à semita mandatorum recessit, totam deseruit viam, inuenit eum serpens extra viã, & expoliauit, omnibusque nudum reliquit. Ideo Dominus, quia lapsus erat qui in paradiso erat, postea te per legem, per prophetas, per Euangelium, per Apostolos monuit, vt nimium custodias mandata Domini Dei tui. *Omne*, inquit, *verbum otiosum quod locuti fueritis, reddetis pro eo rationem.* Noli dissimulare: *ab aliquo in eo lato iota vnum aut vnum apex non præterit.* Noli recedere de via. Si in via ambulans vix tutus es à latrone, quid facies si te extra viam vagantem inuenerit? Dirigantur gressus tui: & si infirmus sis ad dirigendum, precare vt dirigat Dominus vias tuas, sicut hic propheta optat,

Genes. 2. Genes. 3. — Luc. 10. — Matth. 12. — Matth. 5.

E

Psalm. 5.

Vtinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas.

Tunc non confundar, cum perspiciam in omnia mandata tua.

Vtinam dirigantur viæ meæ.] Alibi dicit: *Expectans expectaui Dominum, & exaudiuit me: & statuit pedes meos in petra, & direxit gressus meos.* Roga ergo & tu vt Dominus dirigat vestigia mentis tuæ, quo possis Domini custodire iustificationes. Non confunderis cum respexeris in omnia mandata eius. Ante enim confusus es in Adam & Eua. Denique nudus factus es: operuisti te foliis, quia confundebaris abscondisti te à conspectu Dei, quia erubescebas, ita vt tibi diceret Deus: *Adam, vbi es?* Cum ille dicit, tibi dicit. Adam enim interpretatione Latina *homo* dicitur. hoc est, *Homo, vbi es?* Et Adam respondit: *Timeui, quia nudus eram, & tota mente confusus, ante conspectum tuum venire non ausus sum.* Ergo ne confundamur, custodiamus mandata Domini, & custodiamus omnia. Nam *si quis vnum mandatum custodiat, & aliud præuaricetur, nihil ei prodest.* Custodiuit se aliquis à sanguine, non custodiuit ab adulterio, vtique in vno conuictus punitur etiam legibus sæcularibus: nec prodest ei alterius criminis abstinentia, si in altero fuerit deprehensus.

Psalm. 39. — Genes. 3.

F

Ibidem. — Iacob. 2.

Confitebor tibi in directione cordis, in eo cum didicero iudicia iustitiæ tuæ.

Iustificationes tuas custodiam: non me derelinquas vsquequaque.

In directione cordis.] Aduertis quas vias dirigas. *In eo cum didicero iudicia iustitiæ tuæ. Iustificationes tuas custodiam: non me derelinquas vsquequaque.*] Hoc loco mystica plenius cognoscere se velle testatur, vt ingrediatur penetralia mysteriorum cœlestium, & aperiantur sibi *thesauri sapientiæ & scientiæ in Christo absconditi.* Vnde & Salomon ait: *Attrahe nos post te: in odorem vnguentorum tuorum nos curremus. Introduxit me rex in cubiculum suum.* Et fortasse illud quod ait supra: *Osculetur me ab osculis oris sui:* significat Spiritus sancti superuenientis gratiam. sicut angelus ad Mariam dixit: *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi.* Quando autem introduxerit eam rex in cubiculum suum, passionis tempus, lateris compunctio declarat, sanguinis effusio, sepulturæ vnguentum, resurrectionis mysterium: vt osculum quasi sponsa acceperit, in cubiculum autem Christi fit introducta Ecclesia, non iam quasi tantummodo desponsata, sed etiam quasi nupta: nec solum thalamum fit ingressa, sed etiam legitimæ clauẽs copulæ consecuta fit. Ideoque quasi in thalamo sita ait: *Colligatio guttæ frater meus mihi, inter media vbera mea requiescit.* Quod si cubiculũ quærimus, ipse nos edocet qui ait: *Tu autem cum orabis, intra in cubiculum tuum: & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito.* Cubiculum Ecclesiæ, corpus est Christi. Introduxit eam rex in omnia interiora mysteria, dedit ei claues vt aperiret sibi thesauros secretiores sacramentorum, clausas antea fores panderet: cognosceret quiescentis gratiam, defuncti somnum, virtutem resurgentis. In illo cubiculo iustitias Domini Iesu nupta reperit. Quæ sunt illæ iustitiæ? Vtique sacramenta baptismatis, sicut legimus; qui cum venienti ad baptismum diceret Ioannes: *Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me, respondit Iesus: Sine modo: sic enim decet nos adimplere omnem iustitiam.* In illo cubiculo iustificationes Domini didicit, cognouit consilium Dei, sicut scriptum est: *Quia omnis populus audiens, & publicani iustificauerunt Deum baptismo Ioannis: Pharisæi autem & legisperiti consilium Dei spreuerunt in se, non baptizati ab eo.* Quod illi spreuerunt, nos eligamus, & sequamur consilium Dei, quo nihil potest esse sublimius: hoc enim diuinum, quo fit remissio peccatorum. Cum didiceris itaque iustitias Domini, Deum timens non confunderis. Denique & Paulus ait: *In nullo confundar.*

G

Coloss. 2. — Cant. 1. — Ibidem. — Luc. 1.

Cant. 1. — Matth. 6.

H

Cant. 1. — Matth. 3. — Luc. 7. — Philip. 1.

A *fundar.* Et quia nullus potest perfectus esse sine fauore
Dei, neque tutus: ideo rogare debet ne penitus eum relin-
quat Deus. Nam supra rogauit Dauid ne derelinqueretur,
Psalm. 37. dicens, *Ne derelinquas me domine Deus meus.* hic ait: *Ne derelin-
quas me vsquequaque:*] hoc est, multum. Supra forte quasi
adhuc imperfectus, & in magnis perturbationibus posi-
tus se derelinqui timebat: hic autem iam fortior nō timet
derelinqui vt teneretur, sed rogat ne penitus derelinqua-
Luc. 15. tur. Plerumq; enim derelinquit Deus quos vult probari:
Iob 2. penitus autem derelinquit quos deserit. Dereliquit peni-
tus Iudam, non dereliquit autem sanctum Iob, in cuius
patrimonium ius tyrannidis aduersario tribuit, in cuius
corpus potestatem diabolo dedit; in animam autem non
Iacob 1. dedit. Nam si dedisset in animam, penitus dereliquisset
eum. Numquid non ideo derelictus est Iob, vt relictus
probaretur, probatus coronaretur? Dereliquit igitur Iu-
Ioan. 13. dam, cui ait: *Quod facis, fac celerius.* Dereliquit enim penitus
quem sceleris sui permisit affectui. Alios autem non de-
reliquit Apostolos, quos cum vidisset esse turbatos, quia
B dixerat: *Quo ego vado, vos non potestis venire*; addidit, *Non
Ioan. 14. turbetur cor vestrum.* Et infra: *Iterum venio, & accipio vos ad
meipsum, vt vbi sum ego, & vos sitis.* Denique turbatus Pe-
Ioan. 13. trus qui derelinqui timebat, ait: *Domine, quo vadis?* Vidit
Matth. 14. Dominus turbari eum, & respondit ei: *Quo ego vado, non po-
tes me modo sequi: sequeris autem postea.* Sic & in mari cum ti-
tubaret, clamauit ad Christum, & porrexit ei dexteram
Christus, ne penitus derelictus periret. Nemo autem de-
bet inflari quod numquam derelinquatur, vel dolere
quod aliquando derelinquitur. Siquidem ipse filius se di-
Psal. 21 & cit derelictum, sicut habes: *Deus Deus meus respice in me, qua-
Matth. 27 re me dereliquisti?* Et ille quidem numquam derelictus à
Ioan. 16. patre est, cum quo pater semper est. Scriptum est enim:
*Ecce iam venit hora vt dispergamini vnusquisque in sua, & me so-
lum relinquatis sed non sum solus, quoniam pater mecum est.* Sed
secundum corpus in quo est traditus passioni, vox ista
processit, quoniam derelinqui nobis videmur quando su-
Rom. 8. mus in periculis constituti. Vnde & Paulus ait de patre
Deo: *Qui filio proprio non pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit
eum.* Dereliquisse videtur, quia non pepercit qui tradidit
C morti, sed non penitus dereliquit: *Quia non derelinques a-
Psal. 5. nimam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corru-
Act. 2. ptionem.*

In octonarium secundum enarratio.

ב Beth.

SVperiorum octo versuum non absurda nobis eeci-
dit disputatio: ideoq; & sequentia persequi studiū fuit.
Et primum litteræ secundæ, hoc est Beth, interpretatio
consideranda est, quæ in Latinum conuersa, *confusio* dici-
tur. Sed qui viam suam corrigit, non confundetur. Verum
quia is qui corrigit, ante in errore fuit (quomodo enim
corrigitur, nisi quod ante deflexit?) vtiq; in lapsu positus,
& adolescentiæ luxu, ac lasciuæ ætatis captus illecebris, v-
bi ad iuuentutis prouectus confinia sobria mēte resipuit,
Philip. 3. tamquam confusus animo, quomodo erubescenda depo-
nat, & plena probitatis affirmat, diu secū voluit, & diuersis
D fluctuans cogitationibus librat atq; examinat, *quæ retro sunt
obliuiscens, & ea quæ sunt anteriora appetens*, quemadmodum
viam suam corrigat, offensionemq; adolescentioris æta-
tis seria iuuentutis fronte protexat. Vnde ne diu dubitet
huiusmodi, & in incerto hæreat, dat Propheta consilium,
quasi cum eo ipse deliberans. Tunc enim salubriora con-
silia credimus, si propensiore meditatione examinata vi-
deantur. Sed ipsa deliberationis susceptio docta definitio-
ne distinguitur, vt diuersarum cogitationum anfractus
conuersus auferat, dicens.

*In quo corrigit iuuenior viam suam? In custodien-
do verba tua.*

In quo corrigit, &c.] Hic deliberantis est finis, quo viam
suam corrigit. Et respondet: *In custodiendo verba tua.*]

Et bene ad Deum conuersus respondit deliberanti, qua- E
si prece atque oratione delata consilium hoc Domini
inspiratione reperiret, vt non præsumptionis humanæ,
sed dignationis diuinæ remedium crederetur. Mens e-
nim nostra verborum cælestium conspersa seminibus,
quæ ante degenerabat in stirpibus, meliores cultus e-
dere, fructusque afferre incipit. Dirigamus igitur semi- Osee 14.
tas nostras, nec tortuosi serpentis sequamur anfractus. Prou. 2.
Via enim *Domini recta*; *peruersa autem via errantium*, de Ibidem.
quibus dicitur: *Væ qui reliquerunt semitas rectas.* In ordi-
nem seges læta porrigitur, atque in versum quendam
vineta ponuntur, ceruorum cursus directior, vulpecu-
læ flexuosus. Ideo de Herode dicitur: *Ite, dicite vulpi illi.* Luc. 13.
quia deflexerat à via recta, nec iter suum in iuuentute
correxerat: dignus Hieremiæ threno, quo deflentur Thren. 3.
peccatores, qui iugum verbi in iuuentute suscipere re- Baruch 3.
cusarunt. Ideo captiui ducti sunt, ideo deplorantur
tamquam mortui, quia vitæ nescierunt semitas, & di-
gna opera cadauerum busto non declinauerunt. Flens
ergo mortem perpetuam Iudæorum dicit Hieremias: *Bo-* F
*num est viro cum tollit iugum in iuuentute: sedebit singulariter, & Thren. 3.
silebit, quia tulit in se.* Non solum tollere iugum verbi, sed in
iuuentute debemus tollere. Si enim sero tollamus, inci-
pimus pœnitentiam superiorum magis habere, quam te-
nere gratiam. Prætereamus ergo iuuentutis annos corre-
ctione congrua, vt magis dicamus singuli: *Deus qui pascit* Gen. 48.
me à iuuentute mea. quam recordationem habētes lapsuum
defleamus, dicentes: *Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias* Psalm. 24.
meas ne memineris. Hoc debilitatis est remedium, illud
robur salutis. Salutis medicina vulneri quæritur: gratia
sanitati. Ideoque ait: *Bonum est viro cum tollit iugum in iuuen-* Thren. 3.
tute. Ei autem qui post decursæ iuuentutis annos iugum
tulerit, non est statim perfectum bonum. Stimulant enim
eum peccata sua, exagitat conscientiam consuetudo pec-
candi, & vsus erroris instabilem facit. Luctandum est diu
huiusmodi vitio, vt abolefaciat inueterata atque diuturna.
Huic in periculo est, illi in bono. Denique sedebit ille sin- Ibidem.
gulariter, quasi is qui facile non inueniat æqualem, singu-
laribus donatus præmiis: & silebit quietus & feriatus ab
omni interpellatione mundanæ sollicitudinis aut volu- G
ptatis, & diuinis vacabit oraculis, quæ solent singulariter
sedentibus reuelari, sicut sancto Dauid, qui ait: *Quoniam tu* Psalm. 4.
Domine singulariter in spe constituisti me. Et hic quidem non in
secreto solus sedebat, cum præesset populis; singulari ta-
men gratia præminebat. Elias solus sedebat, cum ab ange- 3 Reg. 19.
lo, vel etiam coruis cibum deferentibus pasceretur. Solus 3 Reg. 17.
nō solum secretus à turbis, verumetiam segregatus à me-
ritis plurimorum. Denique reuelationes illi diuinæ gratię Thren 3.
refulgebant, cuius muneris fructum pro mercede adipi-
scebatur: quia à iuuentute sua iugum verbi suscipiendum
putauit, nec trahenda longo diutius fune peccata. Potest Esa. 5.
iuuenior iste qui fecit bonum, tollendo in iuuentute iugū 1 Cor. 15.
verbi, nondum perfectus, segregans vero se à colloquiis Eccl. 8.
æqualium (quæ plerumq; corrumpunt bonos mores) & Eccles. 39.
contagia volens fugere peccantium, ita intelligi singulari- Eccles. 28.
ter sedere & silere, ne rudis ætatis facilitate labatur: sed in- Prou. 10.
tendere seniorum dictis, prophetarum oraculis, Aposto-
lorum magisteriis: laudandus eo, quia prius vult loquen-
da cognoscere, quam proferre quæ sentiat antequam lo-
qui discat, timens ne multiloquio peccatum contrahat. H
Vnde puto & Pythagoram illum philosophum imitatorē
iuuenis huius prophetici instituisse sectam, vt discipuli
sui quinquennio non loquentes tanto silentio loqui disce-
rent: cum præsertim & Dauid superioris ætatis quam Py-
thagoram fuisse non dubium sit, qui ait: *Dixi, custodiam vias* Psalm. 38.
meas, vt non delinquam in lingua mea. posui ori meo custodiam.
Et quia forte aliquando aliquid locutus esset incautius: id-
eo postea à Deo poni ori suo custodiam postulauit. Esaiam
quoque Pythagoricis anteriorem fuisse quis nesciat? qui
cum audisset, *Clama*: non prius clamauerit, quam audi- Esa. 40.
ret quid clamare deberet. Respondit enim: *Quid clamabo?*
Et dictum est ei: *Omnis caro fœnum: verbum autem Domini ma-
net in æternum.* Et Prophetica voce clamauit. Vterque i-
gitur iuuenis prædicandus: ille tamen serius, hic cautus:
ille seipso contētus, & numquam sibi solus; iste pulchram

A

ætati lubricæ disciplinam adsciscens silentij: nec adhuc sibi abundans, sed aliis se timens credere: quærenatamen à iuuentute congregare quæ in senectute & sibi & proximis suis prosint, ne dicatur ei: *Quæ in iuuentute non collegisti, quomodo inuenies in senectute?*

Eccle. 25. Sap. 8.

Ergo is si in concilio seniorum sederit, manum adhibebit ori suo: vt audiens sententias colligat, quod sibi ad maturiorem seruet ætatem: quemadmodum Maria cum verba Christi audiret, *conferebat ea omnia in corde suo.*

Luc. 2. Ioan 13.

Quemadmodum Ioannes cum caput suum supra pectus ei, u Domini reclinaret, hauriebat profunda secreta sapientiæ. En tibi iuuenem qui viam suam in iuuentute correxit. Piscator erat cum fratre suo, vidit Dominum Iesum cum plicaret retia sua, & audiuit dicentem: *Venite, faciam vos piscatores hominum: & relictis retibus suis, & patre, secutus est eum*: viam sæculi cœperat currere, sed audiens Christi imperiis deseruit viam mundi, secutus est Christum, probauit quia in eo corrigit iuuenior viã suam.

Math. 4.

Si Christi verba custodiam, dicens ad eum: *Diligamus vbera tua super vinum.*

Cant. 1. Psalm 103

B

Sic tamen bibebat, vt non absorberetur vino: sed gratia eius lætitiam cordis hauriret, non corporis ebrietate titubaret. Denique bibens hoc vinum aperuit oculos suos, & vidit viam rectam, reliquit tortuosas vias, dicens: *Æquitas dilexit te*; hoc est, non flexuosa itineta te sequuntur, sed solus ad te potest iustitiæ trames peruenire.

Cant. 1.

Qui enim diligit iustitiam, non se auertit à Christo. Quomodo. n. arbitrum iustitiæ, remuneratoremq; meritorum innocens metuat conscientia? In hoc ergo iuuene viam suã corrigente spectato magna mysteria, quæ in Canticis canticorum sanctus Salomon repletus Domini spiritu resultauit. Constitue Dominum Iesum recumbentem in conuiuio, reclinantem se Ioannem supra pectus eius, mirãtes alios quod seruus se supra Dominũ reclinaret, quod caro illa peccatrix supra templum verbi recumberet, quod anima illa carnis vinculis innexa, aulam diuinæ plenitudinis scrutaretur.

Ioan 13.

Hæc ergo mirantibus aliis, respondit anima Ioannis: *Fusca sum, & decora filia Hierusalem.* *Fusca* per culpã, *decora* per gratiam.

Cant. 1.

Dicit & caro: *Fusca sum & decora.* *Fusca* puluere sæculari, quem certando colleg: *decora* oleo spiritali, quo mundi huius puluerem squaloremq; detersi.

C

Fusca per vitium; sed *decora* iam per lauacrum, quod abluit omne delictum. *Fusca sum*, quia peccaui: *decora*, quia iam me diligit Christus, quam relegauerat in Eua, recepit ex virgine, suscepit ex Maria. Dicit etiam synagoga, cuius mysteria hoc loco plerisq; videntur exprimi: quæ cum se relicti iam videret propter totius plebis impietatem, solabatur se tamen, quia ipsum Christum de populo suo, nõ tantum, sed & Petrum, Ioannem, Iacobum, Christo adhærentes videbat: quia habebat eloquia sibi credita. & ideo dicebat: *Fusca sum & decora filia Hierusalem.*

Rom. 3. Cant. 1.

Fusca per incredulitatem, *decora* per legem: *fusca* per lapsum; *decora, quia dilexit me sol, & prior facta sum congregatio Dñi.* *Nolite refugere me quia fusca sum.* ideo *fusca sum*, quia sol me reliquit iustitiæ, qui ante illuminare consueuerat, amisi colorem vultus mei, obtusa facta est acies oculorum meorum, quibus ante solem videbam. in tenebris ambulo, quia diem Christi nescio.

Malac. 4.

Ioan 11.

Nolite tamen despicere me, quoniam qui reliquit, potest rursum aspicere, misereri iterum. Solet congregare dispersos, desertos requirere, colligere destitutos.

Ezech. 34. Cant. 1.

Omnes tribus israel conuenite, aspicite me decoram ante, dilectam: *Nolite aspicere me quoniam obfuscata sum*: hoc est, non hoc solum aspiciatis quia obfuscata sum. *Non est intuitus me sol*, & ideo obfuscata sum. Sed *lucet sol super iustos & iniustos*.

D

Matth. 5.

Super iustos pro gratia, super iniustos pro misericordia: illis mercedem meritorum tribuens, istis peccata dimittens. Et gentibus non lucebat ante, nunc lucet. Nunc illis oritur, qui oriebatur mihi: qui illis remisit, remittet & mihi. Nolite arbitrari quoniam obfuscata sum, quod penitus reliquerit me sol, & iam non intueatur, nec reuisat nigram. Dissimulatur à me, quia non seruaui mandata eius: reconciliabitur cum viderit meorum pœnitentiam delictorum. Non vidit me sol, quia non recepi aduenientem. non aperui fenestras vt lumen vitæ intraret.

Ioan 1.

Cum aperuero, illuminabit oculos meos, qui venit vt totum mundum illuminaret, & videãt etiam non videntes. *Filij matris meæ pugnauerunt aduersus me, posuerunt me custodem in vineis: vineam meam non custodiui.*

Cant. 1.

Putant aliqui hoc de illis dici, qui synagogam ad legis præcepta constringunt, vt legem custodiat, vineam suam tueatur, quam custodire non potuit. Denique *Custodiebat vt faceret vuas, fecit autem spinas.*

E

Quæ sit igitur vinea, venit Dauid testificari nobis, dicens: *Vineam ex Aegypto transtulisti, eiecisti gentes, & plantasti eam.*

Esaia 5. Psalm. 79.

Possunt & Apostoli esse filij matris eius, qui vere impugnauerunt synagogam, dicẽtes: *Ecce conuertimur ad gentes*, & nationibus verbum Dei seminare cœperunt.

Actor. 13

Possunt & prophetę intelligi, qui monendo denuntiandoq; vt vineam suam custodiret synagoga, nihil profecerunt. Fecit enim spinas improbitatis, quæ virtutis vberes fructus deferre debuerat.

Esaia 31.

Et ideo confitetur, quia populum suum custodire non potuit. Meritoq; sero quærit tenere, quem cum teneret amisit: multo dissimilior eius quæ dicit: *Inueni quem dilexit anima mea, tenui eum, & non relinquam eum.*

Cant 3.

Denique illa inuitat in hortum suum sponsum, hæc vbi pascat requirens, dicit ad ipsum: *Annuntia mihi quem dilexit anima mea.*

Cant. 1.

Cur *quem dilexit anima mea* dicis, & non *quem diligit*? Cur dimisisti quem tenebas? Dilexisti patrum fide, amisisti incredulitate: tenebas charitatis vinculis, amisisti longo fune perfidiæ.

F

Ideo nescis vbi pascat, vbi maneat. nam si scires, non quæreres. Dicis enim: *Vbi pascis? vbi manes in meridie?*

Ibidem.

Meridiem nosti esse Ecclesiam, quæ tenet Christum: & tu eum in noctibus quæris? Dic, inquit, mihi Christe, responde vel propter id quia ante carus fuisti atque dilectus mihi, etsi ego tantæ prærogatiuam charitatis amisi: tu tamen quasi pius responde mihi, *Vbi pascis? vbi manes?*

Ephes. 2.

Reliquisti me, abijsti ad gentes, recessisti longe à me: & illis propior factus es, à quibus lõge eras: sed factus es prope, quia crediderunt in sanguine tuo. A me recessisti, quia ego crucem tuam non suscepi vt mundi redemptionem, sed vt noxij damnationem. Qui. n. receperunt te Domine sicut salutis auctorem, in meridie sunt. Illis luces, illis refulges, illis calet gratia tua sicut meridies. Mihi matutinus eras cum adhuc crederem, sed non credebam plene, quia non sum inuenta in meridie, sicut Ioseph qui cum fratribus suis cœnabat meridie.

Gen. 43.

Illis meridies factus es, qui pascemur in diuitiis tuis, & in te sperãt. Hoc vt dixit Dauid, *Deducet eorum iustitiam tamquam lumen, & iudicium eorum tamquam meridiem.*

Psal. 39.

G

Quęris ergo tamquam aliena, quæ proxima eras: tamquã pauper, quæ diues fuisti. Vis sequi quæ præcedebas: atq; vtinam vel sequaris quos præcedere debuisti. Mercenaria esse desideras, quæ ante mercenarios colligebas. Mercenariæ vtiq; vox ista dicentis est: *Ne forte fiam circũducta super greges sodalium tuorũ.*

Cant. 1. Exod 12.

Quæ proselytos ex gentibus ante suscipiebas, nũc ipsa in nationibus vis te proselytis suscipi, & tamquam aduena cõgregari. Respondit Iesus: *Nisi noscas te decora inter mulieres.*

Cant. 1. Gen. 1. Genes 2.

Quid est se noscere, nisi vt sciat vnusquisq; hominem ad imaginem & similitudinem Dei factum rationis capacem, qui terram suam excolere tamquam bonus agricola debeat aratro quodam, & falce sapientię, vt vel dura fundantur, vel luxuriantia recidantur, qui inferiorem sui portionem animi imperio debeat gubernare? Vnde etiam in lege scriptũ est: *Attende tibi ne fiat verbum absconditum in corde tuo.*

Deut. 15.

Tibi, inquit, *attende*, non vtique dicit pecuniæ tuæ, non possessionibus tuis, non viribus corporis, sed animo tuo ac menti tuæ, vnde omnia consilia, facta, cogitationesque dimanant. *Tibi* ergo *attende*, ibi, vbi potiorem esse te nosti. *Nosce teipsum*, quod Apollini Pythio assignant gentiles viri, quasi ipse auctor fuerit huius sentẽtiæ, cum de nostro vsurpatum ad sua transferant, & longe anterior Moyses fuerit, qui scripsit librum Deuteronomij, quam philosophi qui ista finxerunt.

H

Vnde & Salomon oraculum diuinum secutus scripsit in Canticis Canticorum: *Nisi scias te decora inter mulieres*: hoc est, nisi cognoscas te mortalem, rationalẽ, & cito tua peccata fatearis, cito dicas iniquitates tuas vt iustificeris, nisi conuertaris, & prior accuses delicta tua? venit dies mortis, & iam nullum conuersionis remediũ est, pręueniris dum non cogitas.

Cant 1. Esaia 43.

Prou 28.

Accẽde facem tuam priusquam sponsi tibi claudatur ianua, qui expectare diu nõ solet negligentes.

Matth. 25.

Nisi scias te, inquit, *decora inter mulieres, & dicas. Fusca sum, sed decora* *Fusca sum*. quia peccaui: *sed decora*, quia diligit, quia genus sum Abrahę, electum genus, dilectũ Deo: nihil tibi proderit patrum gratia. *potens est enim Deus de lapidibus*

Cant. 1. 1. Petr. 2. Matth. 3. Luc 13

A dibus istis suscitare filios Abrahæ. Et alibi in Euangelio legisti,
quia Abrahæ filiam ligauit diabolus nequitiæ suæ vincu-
lis, quam soluit Dominus die sabbati. Nisi ergo scias te,
nihil tibi proderit. Et si dicas; Abrahæ sum filia, quę non
credis, quę errorem non corrigis: Abraham quidem sal-
uatur; sed te nobilitas generis non iuuabit, nisi fidem ser-
uaueris. Non te decipiat data patribus repromissio. Non
suscipio personā hominis, non suscipio pręrogatiuam
generis, nisi videro congruentē generi motū nobilitatē,
vt fiat iusti generis electio. Quod si scias te, & cognoscas
quia peccato obnoxia es: exeundum in calcaneis gregum
Cant. 1 est tibi. Exi ergo nuda pedes, & pasce hædos tuos in tabernaculis
pastorum. Quę sine peccato est, agnos pascit, oues pascit.
Quę autem peccato obnoxia est, pascit hœdos qui à sini-
stris sunt. Non enim potest esse dextera pastoris boni, se-
Matt. 25. quatur magis dicentem Petro: Vade retro me satana Se-
Marc. 8 quendo Petrus in dextera meruit collocari. Ideoque ei
dicitur: Pasce agniculos meos. Sed quo exeat audi: Ad taberna-
Ioan. 21. cula, inquit, pastorum, hoc est, ad gentes, ad dispersionē.
& Ideoque dixit: Percute pastorem, & dispergentur oues gregis, vt
Cant. 1 repleatur totus orbis terrarum grege Christi: significās
Zach 13 tunc fore saluā synagogā, cum se huic dispersioni & ipsa
Rom. 11 sociauerit, quę repleuit omnem mundum. Tabernacula
enim pastorum, regna sunt terrę. Ideoque propheta Da-
uid nationes annuntians crediturus, ait: Regna terræ canta-
Ps. 67. te Deo. Ergo sciat se iunenior, vt corrigat viam suam. Sed
dicis: Quis potest cognoscere viam suam iunenior vt cor-
rigat, cum Propheta dicat: Tria sunt impossibilia mihi intelli-
Prou. 30 gere, & quartū quod non agnosco: vestigia aquilæ volantis, viam
serpentis in petra, & semitas nauis nauigantis, & vias viri in iu-
uentute? Si Salomon fatetur quod non cognoscat vias viri
in iuuentute, quomodo potest iunior cognoscere? Cui
respondebitur quod illę viæ viri in iuuentute nō cogno-
scantur, quæ sunt: secus vias serpentis in petra, & secus semitas
nauis fluctuantis, & vestigia volantis aquilæ: quæ vngues aspe-
ros habet, prædā includit, & supra nubes volat, in aëre er-
rat, in mari piscē interficit: & tamen impossibile non est
2. Tim. 2 hoc quartū sicut illa tria. Cognoscit enim Dominus qui sunt ip-
G sius, & vult vt sciat se, vnusquisque sciat se populus Dei.
Luc 13. Sed isto nō cognoscātur erraticū viæ sicut dicit Domi-
nus: Nō noui vos, discedite à me operarij iniquitatis. hic autem
iunenior qui potest corrigere viam suam, fortasse iuue-
nior sit ætate, non moribus, & habeat in primo flore iu-
Sap. 4. uentutis suę senilem intellectū, de quo ait: Canities autem
est intellectus hominibus quibus maturitas consilij, grauitas-
Hier. 1. que suppetit. Vnde & Hieremię dicitur: Noli dicere quia iu-
uenis sum. Et vtique erat ætate iuuenis, sed prohibet eum
iuuenē se dicere, qui esset maturioris prudentiæ. Daniel
Dan. 13 quum puer esset, accepit spiritum quo dignus senectutis
Sap. 4. primatus haberetur, vt redargueretur senes, ipse non se-
nior longæuitate, sed gratia. Erat enim in illo ætas sene-
ctutis vita immaculata. Cui bene competit Dauidicum il-
Ps. 118. lud dicere: Super seniores intellexi. Ideoq; tamquā de vete-
vers. a rani consilij, & senilis scientiæ viro diuinū pronuntiauit
Ezech. 28 oraculum: Quis prudentior quam Daniel? Nunc illud aduer-
tamus, si possibile est vt corrigat iunior viam suam, an nō.
Si non est, ergo mentitur Propheta: sed quia non menti-
D tur, possibile est. Ita tamen possibile, vt quod impossibile
videatur fiat possibile, si custodiat iunior verba Dei: si
autem non custodiat, impossibile. Vnde illud euāgelicū:
Mat. 19. Facilius est camelum per foramen acus transire, quam diuitē intra-
re in regnum cælorum. Quod quālibet impossibile esse dixit,
sic tñ intelligim⁹ impossibile esse, qa diuites nō custodiūt
mandata Dei: si aūt custodiāt, fit possibibile ꝙ impossibile
videbatur. Hic est camelus qui intrat per augustam viam:
quæ illum ante capere non poterat concupiscentē, capit
custodientem mandata diuina. custodientem autē verba
Exod. 7 Dei Moysen quasi seniorem elegit: & nunc quibus hoc
spiritu Dei committitur officij, vt eligant seniores viros,
eligunt sine dubio inter seniores iuuenem corrigentē vi-
am suā in custodiendo verba Dei. Et si senioris ætatis vi-
rum elegerint: non quasi longæuū vtique elegerunt, sed
quasi custodientem verba Dei. quod si reperitur in iu-
niore, vtique & ipse est eligendus. Liquet igitur ex his,
quod non senectutis longæuitas eligatur, sed custodia

verborum Dei. Denique ipse Moyses Iesum Naue & Ca- E
leb iuuenes præ cæteris approbabat, quorum consilium Num 14
in terræ electione magis quam multorum seniorū & ipse
sequutus est, & Deus prætulit. Vnde & illud de Iacob
quod supra diximus: Deus qui pascit me à iuuentute mea, Genes. 48.
manifestat nobis de eo dictum qui tulerit iugum verbi in Thren. 3.
iuuentute sua, & recedens ab Esau & similibus eius, sedit
singulariter, in se tempus expectans, quo possit cum di-
sciplina proferre sermonem, & propterea spiritali est do-
natus alimento, adhuc æui integer, sed veteranus consi-
lio. Neque enim dignum est vt credamus quod tantus Hebr. 12
patriarcha de corporali cibo dixerit: Deus qui pascit me Esai. 30.
à iuuentute mea: qui nec corporalem panem desiderabat Genes. 28.
quum diceret: Si Dominus Deus mecum est, & det mihi panem
manducare, & vestem indui, omnium quæ das mihi, decimam de-
cimabo tibi. Nam si patres nostri spiritalem escam manducauerūt, 1. Cor. 10.
& spiritalem potum biberunt, quanto magis sanctus Iacob
cibo pastus est spiritali? Ille quoque intellectus hoc loco
suppetit, nec alienus à vero est: quia iunenior ex congre-
gatione gentium populus: qui antequam in Christo cre- F
deret, tortuoso errabat anfractu; in eo corrigit viam suam
quia Dei verba custodiuit, quæ noluit custodire populus
Iudæorum: & ideo ille viam salutis inuenire non potuit.
Consideremus & sequentem versum.

In toto corde meo exquisiui te, ne repellas me à mandatis tuis.

Si Deus repellit vnumquemque quem repellendum
putat, videamus ne excusationem ei tribuat, qui cum se-
qui Deū velit, repulsus sit. Et primum quemadmodū bo-
nus Deus non repellit sequentem, nisi ipse mereatur re-
pelli, sicut ipse Dominus ait: Vulpes foueas habent, & ideo Matt. 8.
quasi vulpem repellit. Et alibi: Quia omni habenti dabitur, Matt. 25.
ab eo autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab
eo. Cui addendum, nisi ei qui toto corde exquirit Deum, vt
quod deest naturæ, id Dei operatione acquirat & gratia?
Sicut Salomon, qui ex toto corde exquirens Deū, sapien-
tiam postulauit: & quia non opes sibi regias, sed diuinæ
munus gratiæ depoposcit, accipere meruit sapientiæ di-
sciplinam, repletus est Dei spiritu, vt cognosceret mandata omnia. G
Qui autem non habet, vt in corde suo exquirat Deum, & 1 Reg 3
facit quidem opus Dei, sed negligenter facit, maledicto
subiectus est, sicut legimus: Quia maledictus omnis qui opus
Dei facit negligēter. Merito ergo repellitur, quia maledicto Hier. 48
dignus est: quia polluit magis & impedit opus quod ne-
gligenter putauerit exequendum. Consideremus ergo
vtrum bonitas sit, repelli ab opere negligentem, an vero
retineri. Et imaginem rei huius ex aliis sumamus artibus.
Curat medicus ægrotum, sed negligenter: desidia medici
virus alta vulneris serpit. Quanto igitur melius remouer
huiusmodi medicum qui tempus terit, cum profectum
nullum sentiat vulneratus, vt curandi officium ad eum
medicum transferatur qui maturius possit ægroto suo
diligentia subuenire: Nonne clementior est qui repellit
nihil proficientem, quam qui retinet ad discrimen ægro-
ti? Constitue aliquem propositum ædificantibus, vel et-
iam texentibus, qui debeat summam operis explicare, vt-
rū is tibi ꝓbabilior videt̃ si in id diligēter insistat, ac si quē
forte incuriosū aduerterit de ijs qui operātur in domo ali- H
qua construēda, repellat eū, melius credēs non ædificare,
quam hiantibus rimis ædificata dissolui, atque aliquem
in eius substituat locum qui cum diligentia ædificet? Simi
liter etiam textrini præpositum repulsorem negligenti-
um, vt substituat diligentes, ne longa textrinum corrum-
pat incuria, non magis probabis quam illum qui desides
in sua negligentia perseuerare patiatur? Transi nunc ad
eos qui mandata ædificant, & legem intexunt, & animam
vniuscuiusque receperunt sanandam. Nonne si quis eo-
rum ædificat domum Dei cum iustitia, texit indumen-
tum cum diligentia, sanat animam cum gratia, opus bo-
num facit? Si vero incuriosus ac remissus aliquis fabri te-
xtoris medici spiritalis locum occupet, vt sacerdos sum-
mus, vt presbyter, vt minister altaris sacri: nonne com-
modius est non subire vnūquemq; id muneris quod im-
plere non queat, quā subeuntē, neq; ipsum strenuè susce-
pto fungi munere, & eripere locū alteri qui nauiter eum

pos-

[A] possit tueri? Quid quod etiam ipsi consulitur, qui remissior cum sit repellitur, ne plus offensionis contrahat? Quid sit autem repelli, consideremus. Lectum est enim: [Psal. 78] *Sicut vulnerati dormientes proiecti in monumentis, quorum non meministi amplius, & quidem ipsi de manu tua repulsi sunt.* Aduertamus igitur quos vulneratos & proiectos in monumentis repellit, quorũ non meminerit amplius. Isti sunt [Psal. 49.] qui à mandatis Dei repelluntur. *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas?* Et qui à mandatis Dei repelluntur, repelluntur vtiq; de manu Dei. Et bene prospexit ne [Ioan 10.] quis de manu Dei videatur eripi: quia nemo potest quemquam rapere de manu Dei. Qui ergo priuatur muneris suscepti officio vel gratia, non rapitur, sed reiicitur, vt dixit Dominus Iesus ad Hierusalem: [Matt. 23.] *Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti? Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta.* Abstulit illis sanctificationem, altare thymiamatis, & orationis sacrarium, propitiatorium, altare sacrificiorum, sacerdotum & leuitarum ministeria: & tamen cum hæc sublata essent omnia quæ secundũ legis mandata habe-[B]bant, ait Apostolus, *Numquid repulit Deus hæreditatẽ suam?* [Rom. 11.] *Nõ*, inquit, *repulit, sed conclusit omnia in incredulitate vt omnium misereatur.* Sunt ergo qui ad tempus à mandatis propter misericordiam repelluntur, sicut & illis consulitur qui vomuntur. Nã quemadmodũ manens in corpore quod vomendum est, plus acescit: ita qui debet excludi, si retineatur, nec se corrigit, totum corpus exulcetat. Merito [Apoc. 3.] itaque angelo Laodiceę dicitur: *Hæc dicit testis fidelis & verus: Scio opera tua; quia neque frigidus es, neque calidus vtinam frigidus esses, vel calidus. sed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo.* Aperte negligentiam grauiori damnat iudicio quã imprudentiam. Frigidus est enim qui fidem nescit: [2. Par. 2.] calidus est qui spiritus sancti feruore succensus est. Qui enim calorem fidei non habet, tolerabilius illi fuerat fidẽ non accepisse, quã neglexisse. Est enim tepidus peior fri-[Rom. 2.]gido, vt Iudęus qui sibi videtur fidem habere quam non habet. Quanto tolerabiliorem causam gentilis habet, qui potest dicere: Non cognoui legem, non audiui prophetas, ideo non credidi: quam ille qui legit omnia, ex qui-[C]bus venturum Iesum crederet, & non credidit? Neuter quidem excusatur, nec ille qui legit, nec ille qui legere [1. Pet. 2.] noluit: sed plus delinquit qui negauit quod legerat, quam qui opera non fecit quæ facienda non nouit. Quanta autem fidei & iustitiæ gratia est, vt in ore Dei sit q fidẽ tenet, & opera exercet iustitiæ: & quantum amittit quem euomuerit ex ore suo Dominus Iesus, & ex suis visceribus eiecerit: quam pius tamen, qui & iustos in ore suo tenet, & iniustos non ante euomit quam denontiet euomendos, vt vel huiusmodi admonitione conuersi, dignum aliquid efficiant quo non vomantur. Nunc tertium versiculum consideremus.

In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi.

[Tob. 12] [Matt. 7.] Propterea ergo *mysterium regis bonum est abscondere.* Pec-[D]cat enim Deo, qui cõmissa sibi mysteria putauerit indignis esse vulganda. Periculum itaque est non solum falsa dicere, sed etiam vera, si quis ea insinuet quibus non oportet. Quod vitium quadripertitũ est, vel adulationis, vel auaritiæ, vel iactantiæ, vel loquacitatis incauręquia dum adulari vult aliquis ei cui loquitur, effundit mysteriũ. Nõnulli etiam studio lucri mercedem proditionis sequũtur. vt tegenda silentio vendant loquendo. Alij, vt plura nosse videantur, & scientiã suam iactitent, aperiunt quod celare deberent. Plerique dum sine iudicio loquũtur, ver-[Iob 38 & Prou. 10. Esa. 10.]bum emittunt, quod reuocare non possunt. Ideo vir laudatur tectus, & non otiosus. Erat homo abscondens sermones suos, vt Apostolus Paulus, qui nouit quid loqua-[1. Cor 3.]tur singulis, & quando quid loqui debeat. Vnde & Corinthiis dicit: *Lac vobis potum dedi, non escam; nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis.* Ideo hos *in transitu* vidit: [1. Cor. 16] manet autem apud Ephesios, *quod ostium sibi magnum apertum esset, notum facere gentibus mysteriũ Christi.* Ideo & Salomõ [Eccl. 3.] *tempus tacendi, & tempus esse loquendi* docet. Præ cæteris aũt Dominus Iesus in Euangelio declarat suo, dicens *simile esse regnum cælorum thesauro abscondito in agro.* [E] [Matt. 13.] Vtique nõ aurũ, nõ argẽtũ, non pecunia cõparari põt regno cælorũ: sed *eloquia Domini, eloquia casta, argentũ igne examinatũ.* [Psal. 11] quib. ipsũ regnum acquiritur. *Hunc ergo thesaurum sapientiæ & cognitionis absconditum in agro,* [Matt. 6] in quo plantata sunt verba scripturarum cælestium, *quem inuenerit homo, abscondit illum in corde suo,* nec diuulgat eum, sciens quia si diuulgauerit Babylonis thesaurum Dei, magnam offensam contrahet, vt dicatur ei sermone prophetico: *De semine tuo accipient & facient spadones in domo regis,* [Esai. 39.] per quæ significatur, quia is qui prodiderit diuina mysteria, posteritatem animæ suæ, seminariumque meritorum habere non possit. Caue ergo ne diuitias tuas perfidis prodas: & si amicitiam simulent, non illis aperias interiora domus tuæ, non referes thesauros regios, quos Babylonij scire non debent, ne veniant [Ibid.] & capiant posteros tuos, & seminarium virtutis abscindant. Hoc est quod etiam in Euangelio dicit Dominus: *Nolite mittere margaritas vestras porcis.* Ideo bene facit qui [Matt. 7.] abscondit eloquia Domini in corde suo, sicut abscondebat propheta Dauid, sicut Maria *quæ conseruabat omnia verba Domini Iesu in corde suo:* [F] Etenim si *bonum est viro sermones suos abscondere,* quanto magis sermonem Dei cordis nostri gremio debemus operire, debemus abscondere? [Luc. 2.] Quarto versu dicit. [Prou. 8.]

Benedictus es Domine, doce me iustitias tuas.

Non enim quicumque dixerit: Domine Domine, ipse intrabit in regnum cælorum, sed qui voluntatem Dei fecerit. [Matth. 7.] Ideo iste qui correxerit viam suam à iuuentute sua, custodierit verba Dei in toto corde, quæsierit Dominum Deum suum, nec repulsus sit à mandatis Dei, & dignus habitus cui committerentur arcana sapientiæ, absconderit ea in corde suo, ne peccaret Deo; quasi habens eloquia Dei gratias agit dicens: *Benedictus es Domine.*] & sic desiderat ipsum doctorem habere, cupiens cognoscere secreta legis. Et [G] quemadmodum interpretationem habet: *Si emeris puerum Hebræum, & seruierit tibi annis sex, &c.* [Exod. 21.] quibus præmissum est, has iustitias discere, quas proponit in conspectu filiorum Israel: hæc à Domino quærit dicere, quæ homines docere non poterant, nisi Deus ante docuisset: quæ [Cant. 1.] posteaquam à Christo didicerunt Apostoli, Ecclesia dicit: [Colos. 2.] *Introduxit me rex in cubiculum suum.* hoc est, in illud secretum suum, in quo sunt thesauri scientiæ & cognitionis suæ. [Matt. 6.] Ideo tibi dicitur. *Cum oras, intra in cubiculum tuum.* quod significat mentis animique secretum. In hoc cubi-[Cant. 1]culum iustitiarum sponsa se poposcit induci, cum post odorem vnguenti excurreret, quod semper fluit, & nunquã deficit. Ideo quasi edoctus propheta iustitias quinto versu dicit:

In labiis meis pronuntiaui omnia iudicia oris tui.

Et quomodo alibi dicit: *Iudicia tua sicut abyssus multa:* [H] Quomodo Apostolus ait: *O altitudo sapientiæ & scientiæ Dei quam inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius! Quis enim cognouit sensum Domini?* [Psal. 35.] [Rom. 11.] Si inscrutabilia sunt iudicia, quomodo ait Propheta: *Pronuntiaui omnia iudicia oris tui?*] Sed fortasse non eadem sunt iudicia Dei, quæ [Ps. 39.] indicia oris eius. Si alia sunt, bene dicitur: *Cogitationibus tuis quis similis erit?* [1. Cor. 13] Et ideo inscrutabilia sunt iudicia eius: quia *ex parte cognoscimus. & ex parte prophetamus.* Si autem eadem, nullus nisi Christus hoc dicit, qui potest dicere: *Ego & pater vnum sumus.* [Ioan 10.] Distinguamus tamẽ, nec vereamur ne impugnet se velut contrariis scriptura venerabilis. Cõsideremus enim quia non dixit: Iudicia oris eius sicut abyssus multa: sed, *Iudicia tua,* dicit. nec Apostolus posuit, Inscrutabilia iudicia oris eius: sed *Inscrutabilia iudicia eius.* [Psal. 35.] [Rom. 11.] Possumus enim iudicia Dei estimare, quę occulta nobis non patefecerit: iudicia aũt oris eius, quæ annũtiauerit, id est,

A quæ per os prophetarum locutus est. Os enim Dei propheta intelligitur, cui dicitur: *Clama*. Et ille ait: *Quid clamabo?* *Esa. 40* Et inspiratum est vt diceret: *Omnis caro fœnum*. Quod vtique loquutus, oris Dei functus officio est, quia loquutus est iudicium Dei. *Apoc. 5* Ergo prophetica oracula iam non sicut abyssus, sed etiam ipsa abyssus: quia nemo potuit in cælo & in terra aperire librum, nisi Christus. Veniamus nunc ad sextum versum.

In via testimoniorum tuorum delectatus sum sicut in omnibus diuitiis.

Alij in auro, alij in argento, alij in vestibus, alij in possessionibus, vinetis, oleis, segetibus, alij in operibus picturæ marmorum, in diuersis denique singuli delectationes habent: spiritalis in via testimoniorum cælestium delectatur, tanquam omne possidens patrimonium: in omnibus *1 Cor. 1* diues, sicut Apostolus dicit: *Gratias ago Deo meo semper pro vobis, in gratia Dei quæ data est vobis in Christo Iesu, quia in omnibus diuites facti estis in ipso in omni verbo, & in omni scientia.* *1 Cor. 3.* Tantum doctrina Apostoli Corinthij profecerunt, vt qui ante non poterant nisi sicut paruuli, lac solum bibere, *B* postea in omnibus diuitijs abundarent cognitionis & verbi. Delectabatur ergo Dauid in omnibus diuitijs cognitionis, scientiæ, sapientiæ, & in omni actu bonorum operum. Et si quia nunc intentus diuinis, triplicem illam sapientię hauriat disciplinam, θεωρητικὴν, πρακτικὴν, λογικὴν, bonus studio percipiendæ cognitionis, pulchrior erit exequendæ rationalis moralisque doctrinæ gratia tenens. Qui prophetica ænigmata Dei spiritu reuelante cognouerit, Euangelij altitudinem in operibus comprehenderit & consilijs, apostolici sermonis moralitatem aduerterit: is tanquam in omnibus diues, vberem capiet voluptatem. Et quia suauis est corporalis voluptas, ideo non quasi pro gratiæ qualitate cum spiritalibus comparatur, sed quasi ad testimonium suauitatis arcessitur. Siquidem & Apostolus docet *Rom. 1.* *inuisibilia & sempiterna Dei à nobis per ea intellecta esse quæ facta sunt.* In Canticis quoque *Cant. 1.* habemus scriptum: *Equæ meæ in curribus Pharaonis assimilaui te proxima mea.* In quo dum velocium equorum cursui similitudo Ecclesiæ comparari videtur, *C* æstimatur diues eius gratia. Non igitur vnam equam diuitis regis accipias, sed absolute pro equitatu, vt sæpe diximus, qualis ouis illius est pro grege ouium. Pharao igitur vt potentissimus *Exod. 15.* rex, & prædiues habebat equos potentes: vnde & scriptura dicit: *Currus Pharaonis*. *Exod. 14* quasi potentissimum genus ad bellorum vsum, & subsidium præliandi. Denique his curribus Pharao fugientes Hebræos facile comprehendit. Sicut ergo equi iuncti concorditer trahunt currum, & patienter suscipiunt iugum, & portant congrua cum gratia, & iugi illius susceptione mansuescunt: sic & congregatio nationum gentilibus indomita moribus se ante iactabat. *Mat. 11.* Vbi vero suscepit iugum dicentis: *Tollite iugum meum super vos, quia leue est: & onus meum, quia suaue est*: & cœpit sponsa Christi concordia & mansuetudine populorum esse sublimis, & toto circumferri orbe: tanquam currus equis velocibus supra mundum rapta ascendit ad sponsum. Deni-*Cant. 1* *Cant. 6* que & in posterioribus Canticorum partibus dicit: *Posui te sicut currus Aminadab*. Multos currus habet in se Ecclesia, *D* quos omnes spiritalibus habenis Dominus regit: & vna anima multas cogitationes habet, quas Domini habena restringit & reuocat, ne quod in præruptũ noster hic currus feratur. Aminadab autem interpretatione, significa-*Num. 2.* tur *Pater beneplaciti*, cuius filius legitur in Numeris Naa-*Ioan. 3.* son princeps populi. Quis sit, intelligis interpretatione, *serpentinus*: & agnoscis istud, si repetas: quia sicut serpens, pependit in ligno qui te redemit. Ergo anima currus est Dei, vt ira eius, & libido, & timor, & omnes sæculares cõcupiscentiæ refrenentur. Ecclesia quoque currus est Dei, quæ regenda est gubernaculis Christi ne diuersorum populorum motus eam dissensionesq; perturbent. Ille quoque Naason bene intelligitur Christus, quia virga Aaron conuersa in serpentem, illos serpentes Ægyptis deuora-*Exod. 7* uit. Has ergo diuitias habeamus, his delectemur, vt currant nobis equi rationabiles, & commoremur in præceptis eorum. Et ideo ait:

E *In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas.*

Et in tuis iustitiis meditabor, non obliuiscar verborum tuorum.

In mandatis tuis exercebor.] Qui exercetur in verbis Apo-*Apoc. 2.* stolorum, Iesu Domini mandata cognoscit, & considerat vias eius, quibus finis est Christus, qui ait: *Ego sum via.* *Ioan. 14.* [*Et in tuis iustitiis meditabor, non obliuiscar verborum tuorum.*] Admonet hic locus memores scripturarum nos esse debere, & iustitias eius non solum sermone, sed etiam operis imitatione meditari. Non enim qui disputant legem, *Rom. 2* & non faciunt quæ legis sunt, sed qui factores legis sunt, iustificantur.

In octonarium tertium enarratio.

ג Gimel.

F Tertia litera secundum Hebræos est Gimel, quæ Latine *retributio* dicitur. Denique primo statim versu hoc dicitur.

Retribue seruo tuo, viuam, & custodiam verba tua.

Retribue seruo tuo.] Quomodo supra ipse Dauid ait: *Psal. 102* *Non secundum peccata nostra reddas nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuas nobis*: & hic poscit retributionem? illa videtur vox peccatoris esse, hæc bene sibi conscij, qui præmia boni operis exposcat. Vnde possumus etiam hoc intelligere, quod de eius persona Psalmus iste formetur, qui natus ex Virgine pro totius mundi redemptione ad dexteram patris sedere præsumat, sicut ipse ait: *Mat. 26* *Amodo videbitis filium hominis sedentem ad dexteram virtutis.* Non est tamen alienum, nec arrogans, si etiam Dauid re-*G* munerationem à Domino Deo suo pro egregijs laboribus postulet. Prærogatiua est fidei atque iustitiæ, de Do-*1 Tim. 4.* *Mat. 14* mini fauore mercedem vsurpare. Deniq; reprehenditur Petrus, quia super fluctus ambulans, humano magis dubitauit affectu, quam apostolica auctoritate præsumpsit. In *Luc. 17.* Euangelio quoque docemur habere fidem, & non hæsitare de ijs quæ supra hominem sunt gerendis. *Psalm. 102.* Merito ergo Dauid in superioribus quasi adhuc imperfectus, secundum peccata sibi reddi refugit atque declinat: In hoc autem Psalmo qui est posterior, quasi fundatus virtutis processu, retribui sibi secundum fidei operisque certamina deprecatur. *1 Cor. 15.* Siquidem etiam Paulus, qui ante dixerat: *Non sum dignus vocari Apostolus*, postea ait: *Reposita est mihi co-*2 Tim. 4* *rona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex: nõ solum autem mihi, sed & ijs qui diligunt aduentum eius.* Et Apostolus ibi pollicetur, hic autem verecundius adhuc precatur: quod vtique non insolentis arrogantiæ, sed innocentis est conscientiæ, ab ipso cui seruieris, petere mercedem quam desperare, si gnitiei est materia: sperare autem, incentiuum laboris est. Pete igitur confidenter, si merita *H* suffragantur, vt talia petendo studiosius elabores, quo ea petitione sis dignior. Quis athleta si desperet coro-*Rom. 5* nam, descendat in stadium? aut si eam postulet victor offendat? Probatio spem facit, spes confidentiam. Iusti ergo talis oratio est: delectatur Dominus tali precatione, vt pro puritate conscientiæ vtaris auctoritate. Tamen quo minus videatur petitio arrogans, bene addidit, *Ser-*1 Cor. 7.* *uo tuo*:] in quo & humilitatis est gratia, & præmium seruituris. Qui enim vocatus est in Domino seruus, li-*Esai 6.* bertus est Domini. Quare non præsumat fauorem Do-*Ioan 8* mini tam pretioso emptus sanguine? Magnum tibi est vo-*Luc 17.* cari puerum meum, quasi ad seruum dicitur. Si quis ergo est seruus, & bene seruit Domino, & nihil facit quasi seruus peccati, sed qui dicit: *Seruus inutilis sũ, q; debui facere, feci*: bene is dicit, *Retribue seruo tuo.*] Gloriosa seruitus, qua pro nobis seruiuit & Christus. Beata seruitus, qua & tu seruis: sed ita

si ni-

A si nihil possit aduersarius de tuo sibi, seruitio vendicare. Amat ergo Christus boni libertatem seruuli. Denique in Canticis dicit: *Quam speciosæ factæ sunt genæ tuæ sicut turturis, ceruix tua sicut redimicula.* Vultus liberior est vbi est castitatis conscientia: & portare Christi iugum suaue est, si ornamenta putes ceruicis tuæ esse, non onera. Attolle ergo oculos semper ad Dominum Deum tuum, & quære Deû, & inuenies. Erige ceruicem, redimicula non vincula geris. Muta quoque animalia redimiculis gaudent, & phalerari sibi magis quam nudari videntur. Genæ sicut turturis præferent insignia verecundiæ, redimicula ceruicis libertatis attollent fiduciam. Leue est enim iugum Christi, & ideo ceruix eo non premitur, sed leuatur. *Similitudines,* inquit, *auri faciemus tibi ex distinctionibus argenti, quoadusque rex est in declinatione sua.* Ex iis enim qui ex lege sunt & prophetis, mediocriter ante crediderant gloriam Domini Iesu: sed hæreditas eius diffusa per populos, quo frequentius examinata, hoc amplius est approbata. Crebræ enim persecutiones Ecclesiæ, iustorum nobis titulos martyrij victorias ediderunt. Itaque sicut aurum bonum ita Ecclesia
B quum vritur, detrimenta non sentit, magis fulgor eius augetur, donec Christus veniat in regnum suum, & reclinet caput suum in Ecclesiæ fide. Qui quum venisset ad oues perditas domus Israel, nô habebat vbi caput suû reclinaret: nunc autê iam redolet fides, ideoq; dicit Ecclesia *Nardû meum dedit odorem suû.* Et dicit eum præsumptione, expectans retributionê. Fragrat vnguentum gratiæ, ex quo Virgo generauit, & Dñs Iesus sacramentum incarnationis assumpsit. *Colligatio,* inquit, *gutta cõsobrinus meus mihi: inter vbera mea requiescet.* Corpus enim suscipiens Dominus Iesus, charitatis se vinculis illigauit, & non solû se membris nostris & passionibus naturalibus, sed etiã cruci vinxit: ideoque sicut colligatio in Ecclesiæ fide, & mortali requiescit gratia. *Botrus Cypri, consobrinus meus in vineis Engaddi.* Engaddi, si locû quærimus, regionis cuiusdam quæ in Iudæa est, locus sic dicitur, in quo opobalsamum gignitur: si interpretationê, *tentatio* Latinè significatur. In illis enim vineis lignum est, quod si quis compungat, vnguentû e-
C mittit. hic fructus est ligni. Si non incidatur lignum, non ita fragrat & redolet: quû autem compunctû fuerit artificis manu, tunc lachrymã distillat: sicut & Christus in illo tentationis ligno crucifixus illacrymabat populû, vt peccata nostra dilueret, & de visceribus misericordiæ suæ fundebat vnguentû, dicens: *Pater dimitte illis, quia nesciunt quid faciunt.* Tunc ergo in ligno cõpunctus est lancea, & exiuit de eo sanguis & aqua, omni vnguêto suauior, accepta Deo hostia: per totum mundû odorem sanctificationis effundens: & quasi balsamû ex arbore, sic virtus exibat è corpore. Vnde ait: *Sentio virtutem exisse de me.* Inde opobalsamum expressiꝰ dicitur, eo quod cõpunctione ligni balsamû per cauernã punctionis erûpit. Compûctus igitur Iesus odorem remissionis peccatorum & redemptionis effudit. Nã & constrictus erat, verbum eum esset, homo factus: & *pauper factus, cum diues esset, vt nos illius inopia ditaremur.* Potens erat, & despiciendum se præbuit, ita vt Herodes sperneret eum, & illuderet ei. Terram mouebat, & hærebat in ligno: cælum obducebat tenebris, mundum crucifigebat,
D & crucifixus erat: inclinabat caput, & exibat verbum: exinanitus erat, & replebat omnia. Descendit Deus, ascendit homo: verbum caro factum est, vt caro sibi verbi solium in Dei dextera vendicaret. Vulnus inflictû erat, & fluebat vnguentum. Scarabæus audiebatur, & Deus agnoscebatur. Respondit & Christus: *Ecce es bona proxima mea, ecce es bona.* Quoniam cognouerat Ecclesia mysterium, & pro totius mundi redemptionis crucifixum Dominum Iesum prædicabat, meruit audire: Ecce es bona, quæ me bonum dicis: & ipsa bona es, quæ vidisti gloriæ meæ decorem, & ipsa speciosa es & decora. Quid est autem Christum dicere, *Bona es, & decora es,* nisi illud euãgelicum: *Constans esto filia, remissa sunt tibi peccata tua?* Ergo cui Christus peccata donauit, rectè dicit: *Retribue seruo tuo, viuam, & custodiam verba tua.*]Non habet in retributione quod desperet, quia Dominus Iesus venit mundum saluare, non perdere. Ideoq; immemor est iniuriæ, memor gratiæ, sicut in prophetico libro testificatur ipse dicens: *Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero, tu autem memor esto, & iudicemur:*

E dic tu prius iniquitates tuas, vt iustificeris. Quicumq; ergo dicit iniquitates suas Deo, iustificatur & qui rumq; iustificatur, retributionem nõ timet, sed exposcit: qui retributionê non timet, viuet. Sed quare dixit, *Viuam:* & nõ dixit, *Viuo?* Quia hæc vita non est loco præmij, quæ in loco mortis est. Dolet Propheta in puluerem mortis se esse deductum. Apostolus cupit ex hoc mortis corpore liberari: & putamus quod de hac vita sibi blandiatur Propheta? Omnia hic plena mortis sunt. Intrat mors per fenestrã, intrat per ostium, nisi Dominus ostio tuo ponat custodiam. Deniq; ex multiloquio peccatum nascitur. Lege mandata legis, inuenies scriptum: *Qui viuens mortuum contigerit, inquinatur.* Quantos tangimus mortuos? inter quantos mortuos versamur? Ideo tibi auctor vitæ dicit: *Relinque mortuos sepelire mortuos suos.* Ideo tibi alibi dicitur: *Surge qui dormis, & exurge à mortuis.* Quomodo tibi diceretur: *Surge à mortuis,* nisi inter mortuos viueres? Ponamus te mundum esse ab operibus mortuis, & peccati colluuione. Quomodo mû-
F dus, qui in corpore mortis es, qui inter sepulchra viuis mortuorum? Oportebat primum loqui mortuis, vt prodirent de sepulchris suis. Indigemus ergo purgatione, quia tetigimus mortuos. Lex nos mundari iubet. Qui tantus, vt supra legem sit? Ipsum Nazareum sanctum Dei lege, si is tetigerit mortuum, lex immundum pronuntiat. Ideoque radit caput suum, & deponit capillum quasi non sanctum, & iterum orat vt exaudiatur, qui ante propter mortui attractum orare non potuit, irrationabiles duxit dies, quia irrationabili appropinquauerat. Deponit igitur mortua, & superflua capitis sui, vt Christo reconcilietur. Ergo si Nazaræus purificatur, & nos purificari oportet. Omnes contigimus mortuum. Quis enim gloriabitur castum se habere cor? aut quis audebit dicere purum se à peccatis? Sit aliquis fortasse qui in sermone non deliquerit, licet rarus sit iste, de quo Deus dicat, sicut de sancto Iob: *ille non peccauit labiis suis.* tamen non semper habere potuit mundas cordis sui cogitationes, iniicit se diabolus in cor hominis. Pone parata semper & peruigili cu-
G stodia quis, quam cor suum sepserit, tamen in medio peccatorum versatur, necesse habet etiam ipse purificari, vt Esaias cum dixisset: *Miser ego quoniam immunda labia habeo, & in medio populi versor immunda labia habentis:* statim descêdit vnus de Seraphim, & contigit labia eius carbone, vt immunda eius labia mundaret. Non vnum est baptisma: vnum est quod hic tradit Ecclesia, per aquam & spiritum sanctum, quo necesse est baptizari cathechumenos. Est & aliud baptisma, de quo dicit Dominus Iesus: *Baptismo habeo baptizari quod vos nescitis.* Et vtique iam baptizatus in Iordane fuerat, sicut superiora declarant: sed sit hoc baptismum passionis, quo etiam sanguine suo vnusquisque mundatur. Est etiam baptismum in paradisi vestibulo, quod antea non erat: sed postea quam peccator exclusus est, cœpit esse romphæa ignea, quam posuit Deus, quæ antea non erat, quando peccatum non erat. Culpa cœpit & baptismum cœpit, quo purificentur qui in paradisum redire cupiebant, vt regressi dicerent: *Transiuimus per ignê & aquam.* Hic per aquam, illic per ignem. *Per aquam,* vt abluãtur peccata *per ignê,* vt exurantur. Sed quod est grauius,
H & bis ignem, & illuc sustinemus. Quis est qui in hoc igne baptizat? Non presbyter, non Episcopus, non Ioannes, qui ait: *Ego vos baptizo in pœnitentiam:* non angelus, non archangelus, non dominationes, non potestates, sed ille de quo Ioannes ait: *Qui venit post me, fortior me est, cuius non sum dignus calceamêta portare: ipse vos baptizabit in Spiritu S. & igne, Habet ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili.* Non de hoc baptismate, quod fit per Sacerdotes Ecclesiæ, dictum ipse Dominus testificatur. Siquidem post consummationem sæculi missis angelis qui segregent bonos & malos: hoc futurû est baptisma, quando per caminû ignis iniquitas exuretur, *vt in regno Dei fulgeãt iusti sicut sol in regno patris sui.* Et si aliquis vt Petrus sit, vt Ioannes, baptizatur hoc igni. Venit ergo baptista magnus (sic enim eum nomino, quomodo nominauit Gabriel, dicês: *Hic erit magnus*) videbit multos ante paradisi fores vestibu-

A [Genes. 3. Matth. 25. Esa. 66. Ezech. 22.] stibulum, mouebit romphæam versatilem, dicet iis qui à dextris sunt, non habentibus grauia peccata: *Intrate qui præsumitis, qui ignem non timetis.* Prædixeram enim vobis: *Ecce venio sicut ignis.* Et per Ezechielem dixeram: *Ecce profusi sunt in Hierusalem, & insufflabo in vos in igne iræ meæ, vt tabescatis à plumbo & ferro.* [Deut. 4. Malac. 3. Psalm. 25.] Veniat ergo ignis consumens, exurat in nobis plumbum iniquitatis, ferrum peccati, faciatque nos aurum sincerum. Vrat renes meos, & cor meum, vt bona cogitem: ea quæ castitatis sunt, concupiscam. Sed quia hic purgatus, iterum necesse habet illic purificari: illic quoque nos purificet, quando dicat Dominus: [Matth. 25.] *Intrate in requiem meam*, vt vnusquisque nostrum vstus rompæa illa flammea, non exutus, introgressus in illam paradisi amœnitatem, gratias agat Domino suo, dicens: *Induxisti nos in refrigerium.* [Psalm. 65] Qui ergo per ignem transierit, intrat in requiem. Transit à materialibus atque mundanis ad illa incorruptibilia atque perpetua. [1. Cor. 3.] Alius iste ignis quo exuruntur peccata non voluntaria, sed fortuita, quem parauit seruulis suis Dominus Iesus vt eos ab ista commemoratione, B quæ permixta est mortuis, emundet: alius ille ignis, quem deputauit diabolo & angelis eius, de quo dicit: *Ite in ignem æternum.* [Matth. 25. Luc. 16.] quo ille diues ardebat, qui stillari sibi de Lazari digito poscebat humorem. At vero Lazarus in Abrahæ sinu recumbens, vitam carpebat æternam, quam sibi promittit Propheta dicens: *Viuam, & custodiam verba tua.*] *Viuam*, ait, quasi nondum viuens, hic enim in vmbra viuimus. Ergo ista vita in corpore, vmbra est vitæ atque imago, non veritas. [Iob 8. Psalm. 38.] Denique *in imagine ambulat homo*, & in regione vmbræ mortis consistimus. [Esa. 9.] Sed si quis non ad terrena oculos mentis intendat, sed ad spiritalia erigat, vt possit dicere: *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus:* [Thren. 4. Ioan. 14. Psalm. 16. 2. Cor. 5.] dignus erit qui dicat: *In vmbra eius viuemus.* Christus enim vita est: & ideo qui in vmbra Christi viuit, in vmbra vitæ est. Meritoque alibi dicit sanctus Domino: *In vmbra alarum tuarum protege me.* Omnes ergo, etiam sancti, in vmbra sunt quamdiu sunt in corpore: non perfecte vident, sed ex parte cognoscunt. Ipse Paulus ait: [1. Cor. 13. Act. 9.] *Ex parte enim cognoscimus.* Ipse vas electionis, cui Christus oculos reddidit, C & sua illuminauit gratia, *non facie ad faciem, sed per speculum* videbat. [Psalm. 118. inf.] Et Dauid reuelari oculos suos petit, vt remoueretur vmbra, quæ integrum oculorum impediebat obtutum. Regionem autem hanc mortuorum esse quis dubitet, cum sanctus ipse dicat: [Psalm. 114.] *Placebo Domino in regione viuorum?* Quia perfecte hic placere nemo potest, vbi etiam si fieri possit vt sua peccata non habeat, in ipsa tamen mortuorum regione viuendo purificatione indiget, [Num. 19.] quæ à contagione eum regionis huius absoluat. In vmbra igitur hic viuimus, & ideo in vmbra custodimus verba Dei. Et vt exemplo vtamur, vtique ante eramus sub vmbra legis, quando custodiebamus neomenias & sabbata, quæ sunt vmbra futurorum: sicut hodieque Iudæi, qui verum sabbatum non vident, qui exemplari & vmbræ deseruiunt. [Coloss. 2. Hebr. 8. Ioan. 1. Psal. 16. Luc. 19.] Nos quoque secundum Euangelium nunc viuentes, vmbram sequimur verborum Dei. Nathanael sub arbore fici videtur, Dauid *in vmbra alarum Domini Iesu sperare* se dicit, Zachæus in arborem sycomori ascendit vt Christum videret. Nobis quoque expandit manus suas Iesus, vt totum mundum obumbraret. [Esaia 65.] Quomodo non sumus in vmbra, D qui crucis eius protegimur velamento? Quomodo non sumus in vmbra, [Cantic. 2. Ioan. 1.] quos crucifixus à malignitate sæculi, & corporis ardore defendit? An nescimus quoniam verbum Dei veniens in hunc mundum, non sicut verbum aduenit, quale in principio erat, quale erat apud Deum, sed [Philip. 2. Esaia 19. Luc. 1. Philip. 3.] *semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens?* Venit in nube leui: & cum esset virtus altissimi, obumbrauit Mariæ, vt transfiguraret corpus humilitatis nostræ conforme fieri corpori gloriæ suæ. Sicut ille ergo mutauit formam, cum ex Virgine nasceretur: ita & nobis sermones Dei transfigurati videntur cum leguntur in Euangelio, cum species eorum videtur in scripturis quasi per speculum, [1. Cor. 13.] quia tota veritas hic non potest comprehendi. Cum autem venerit quod perfectum est, non iam per descensionem, non per speciem vt transfigurati, sed integra atque expressa veritate resplendent. Neque te moueat quod ait: *Et custodiam verba tua.*] quasi multa, & non vnum verbum. E Nam qui vnum verbum cognouerit, multa verba custodit. In vno enim multa sunt, & in multis vnum est. Probandum est igitur quomodo vnum verbum multa sint, & multa verba vnum verbum sit. [Coloss. 1.] Nec est difficile doceri, cum dixerit Apostolus, quia ipse est *imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, in quo creata sunt omnia in cælestibus & in terra, siue visibilia siue inuisibilia, siue sedes, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum, & in ipso creata sunt.* Vnum est igitur verbum quod operatur in singulis: & cum in singulis operatur, operatur omnia in omnibus. [1. Cor. 12. Ioan. 1.] Hoc verbum vnicum apud patrem se diffudit in plurima, quia *de plenitudine eius omnes accepimus.* Itaque si videas singula omnium quæ creata sunt in ipso, videbis in singulis vnum verbum esse omnium, cuius pro captu nostro participes sumus. In me verbum est humanum, in alio verbum cæleste, verbum angelorum, plerique sunt qui habent verbum dominationum & potestatum. Verbum est iustitiæ, verbum castitatis, verbum prudentiæ,* verbum pietatis, verbum etiam virtutis. F Sic vnum verbum multa sunt, & multa verba vnum sunt. [Sap. 7. 1. Cor. 12.] Nec vero arduum istud æstimari, cum legerimus quia omnia potest spiritus sapientiæ. Itaque sicut *alij datur per spiritum sermo sapientiæ, & alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alij fides in eodem spiritu, alij gratia curationum in vno spiritu, alij operatio virtutum, alij spiritus cognitionis,* [Esaia 11. 1. Cor. 12.] *alij spiritus consilij plenioris, alij spiritus fortitudinis, alij pietatis spiritus, & in omnibus vnus atque idem spiritus est, diuidens singulis prout vult:* ita est spiritus prophetarum, & spiritus Apostolorum, [Eccles. 7. Exod. 31.] est etiam artificum spiritus, sicut & Beseel & Ooliab, quos impleuit Dominus spiritu diuino sapientiæ & scientiæ, & omnis artis, vt facerent amictum & tabernaculum atque altare secundum sensum quem dedit his Deus, sed etiam cæteris sapientibus intelligere & facere omnia opera secundum omnia quæ Deus imperabat. [Exod. 36. 1. Cor. 12.] Itaque fecerunt quæ non didicerant, nec viderant, secundum ea quæ his spiritus Dei demonstrabat. Et plerisque videtur alius Apostolorum spiritus, alius prophetarum, & diuersus in singulis: sed non est diuersus, sed vnus est spiritus, diuidens genera diuersa virtutum. G Vnde non dubium videri debet, si aliis verbum apostolicum, aliis propheticum, aliis euangelicum, aliis verbum operatorium est datum: & vnum est verbum diuidens se singulis pro nostra possibilitate, vel pro sua voluntaria largitate. [1. Cor. 13.] Hoc verbum igitur, quod est caput omnium, hic per speculum video, & ideo verba Dei hic custodire non possum: sed cum videro gloriam eius reuelata facie, tunc viuam, & ita viuens etiam verba diuina custodiam. Ideo ergo secundo versu dicit:

Adaperi oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.

Qui adaperiri sibi oculos petit, vtique & grauari intelligit. [Matth. 9. Psal. 106.] Neque enim medicũ rogat, nisi qui remedium ægritudini suæ poscit. Dicit ergo iste ad medicum venientem de cælo: *Adaperi oculos meos.*] Si turbatus est oculus, facile dolor omnis sedatur collyrio. sin vero acies eius humoris suffusione prætexitur, maiora remedia quæruntur. H Est ergo sicut in oculis corporis, iam etiam in oculis animæ huiusmodi quædam passio, quæ ingrauescat necesse est, nisi bonus medicus velamen illud abstulerit, & nebulam quãdam concreti humoris, quæ impedire, vel potius operire, ne videat quæ videbat, mentis æstimatur obtutum. [1. Cor. 5.] Irrepsit ægritudo veteris fermenti, eo quod non exuimus vel gentilem, vel Iudaicam suffusionem, quum primum venitemus ad Ecclesiam, non audiuimus dicẽtem boni medici discipulum: [Coloss. 3. 2. Cor. 3. 2. Cor. 3.] *Expoliantes veterem hominem cum actibus suis, induite nouum, qui renouatur in agnitione secundum imaginem eius qui creauit eum.* Superuestiuit ergo se aliquis, non expoliauit: serpit grauior ægritudo, grauat oculos diuturnum velamen, non potest quisquam illud auferre, non angelus, non virtutes, non dominationes, non potestates. [Ibidem.] Manet velamen, lectionem impedit, visionem obducit, quod nõ reuelatur, inquit Apostolus, hoc est, à quocumque alio, nisi in Christo fuerit euacuatum. Quum ve-

A ro conuersus huiusmodi fuerit ad Dominũ, auferetur velamen. Habes igitur quomodo auferas velamen quod manet supra oculos cordis tui. Conuertere ad Dominum, & velamen cadet. *Act. 9.* Conuersus est Paulus ad benedictionem Ananiæ, *velut squama ceciderunt ab oculis eius*: & vidit, qui per triduum ante non viderat: simul oculus corporis animæq; sanatus, quia medicamẽtum ei medicus demonstrauerat ille de cælo, de quo scriptum est: *Psal. 106. Eccles. 38.* *Misit verbum suum, & sanauit eos, & ex omnibus infirmitatibus suis liberauit eos.* Non est medicus iste de terris, qui omnes curat infirmitates, & populos integre sanat. Mitte ergo pater medicum istum, veniat verbum tuum, aperiat oculos meos. Et Apostolorum oculi clausi erant, nisi eos Iesus aperuisset. *Luc. 24.* Denique duob. ex his euntibus in castellum cui nomen Emmaus, quum interpretaretur scripturas, & benediceret eos: *Ibidem.* *Aperti sunt*, inquit, *oculi eorum, & cognouerunt eum.* Ergo nisi Iesus aperuisset nobis oculos, nemo vidisset: nisi Iesus sustulisset velamen, nulli Euangelij gratia refulsisset. *Matth. 17.* Et Petrus clausos habebat oculos, & Ioannes clausos habebat oculos, & Iacobus clausos habebat.

B Denique in monte grauati erant somno, sed excitante maiestatis fulgore diuinæ, oculos cordis sui aperuerunt. *Ibidem.* Et quia siti in corpore, plene videre nõ poterant, obumbrauit eos nubes, ne corporis oculos gloriæ cælestis fulgor hebetaret. Quis igitur tantus vt aperiat oculos, & legis videat sacramenta, nisi ei Christus demonstret? Non Moyses tantus. *Exod. 4.* Denique iubente Domino *virgam proiecit, & facta est serpens, & fugit ab ea: apprehendit iterum caudam serpentis, & facta est virga*: & adhuc non cognoscebat mysterium, *Philip. 2.* quo declarabatur descensurum in terras Dominum Iesum, qui quum se exinanisset, poni in crucem, & proiici pateretur in tumulum, quasi serpẽs de virga factus: *1. Cor. 15.* quia in tumulum proiectus, de quo secundum oracula legis resurgens, in gloriam Dei diuinæq; sedis regale consortium de serpente remearet. Apprehendamus ergo & nos caudam serpentis illius crucifixi, vt potestatem eius regiam possimus agnoscere. Et illa quæ in pedes eius misit vnguentum, tenuit eum. *Luc. 7. Matth. 28.* Caudam ergo serpẽtis apprehendit Moyses, & apertum est os eius. *Exod. 4.* Non ergo loquutus esset de eo, nisi ipse Dominus os eius aperuisset.

C David adaperiri sibi oculos hic petit, & in superiorib. dixit: *Psal. 4.* *Quis ostendit nobis bona?* Erat sub lege nutritus, sciebat *Heb. 10. Heb. 8.* *quia lex vmbram habet futurorum bonorum*: ipsa bona iam non per vmbram, sed apertis oculis videre cupiebat. Nouerat quia exemplari & vmbræ cælestium mysteriorum seruiebant: *2. Cor. 3.* qui secundum legem Moysi deseruiebant. Volebat ipsam cultus diuini comprehendere veritatem & ideo vt ab oculis suis velamen decuteret, cõuersus ad Dominum deprecabatur, dicens: *Adaperi oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Intelligebat vere militiam esse cælestem, quam possit vnusquisque ex lege cognoscere, cui tamen Dominus reuelasset. Quis enim de terrenis ad cælestia, de vmbra ad claritatem, de exemplari ad penetralia veritatis *Esaia 66.* humano gradu sine diuino ductu possetascendere? Quis potest considerare altare illud cæleste, verumque illud templum, sacerdotes & leuitas, non istos secundum carnis officia, sed illos secundum spiritus gratiam? Denique hanc solam sibi gratiam pro maximis optauit David dicẽs: *Psal. 26.* *Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ: & vt videam delectationem Domini, & considerem templum eius.*

D *Deut. 16.* Quis poterat cognoscere quod offerret diues magnum munus, secundum quod potest manus eius, *Leuit. 14.* vt soluatur eius peccatum? Quis poterat intelligere, si non haberet quis offerre, verbi gratia arietem, *Leuit. 12. Rom. 7.* quia non soluebatur eius peccatum? Quis poterat aduertere quæ essent illæ immundiciæ, quas soluit non lex quam putant Iudæi, sed lex spiritalis, quam Paulus agnouit? Quis poterat videre remissiones peccatorum veras, quarum exemplar in lege, veritas in Euangelio est, dicente Domino Iesu: *Leuit. 25. Luc. 7.* *Dimissa sunt tibi peccata*, non per hircorum sanguinem, sed per hostiam sui corporis? *Hebr. 9.* Ille vtique diues in lege, qui perfectæ maiestatis in Christo plenitudinem confitendo, & quasi eam quibusdam ad illud altare cæleste fidei manibus offerendo, peccatum suum soluerit. Ille videt verum sacerdotem, qui videt principem sacerdotum: ille templum verum considerat, qui audit dicentem: *Soluite templum hoc, & in triduo excitabo illud.*

E Magnum templum, *de quo virtus exibat, & curabat omnes.* *Ioan. 2. Luc. 6.* Mirabile illud altare in quo vnius agni sacrificium tulit peccata mundi. *Ioan. 1.* Ille præstantissimus leuita, *Luc. 22.* qui venit vt non ministerium exigeret, sed vt omnibus exhiberet suæ ministerium passionis, *Num. 18.* cui portio Deus, qui hic nihil possederit, vt omnia possideret. *Exod. 21. Psalm. 76.* Quid autem dicam de Hebræo, quem lex sex tantummodo iubet seruire annis, & septimo anno exire à seruitio? Quis iste Hebræus seruus? Quis Hebræus liber poterat intelligi? Quis tantus, *vt annos æternos in mente habens* videat verum Hebræum, qui nõ in perpetuum manet seruus: sed annis seruili functus obsequio, septimo anno gratiam libertatis adipiscitur? Cuius videtur Isaac patriarcha seruitutis & libertatis non ignorasse mysterium, qui ait: *Genes. 27.* *Seruies fratri tuo, & erit cum deposueris & solueris iugum eius à collo tuo*, significans fore tempus, quo & si quis seruierit, hic positus, fratri suo, postea tamen exactis annis, qui sex istis diebus, *Leuit. 25.* atque istis quos hic exigimus mensibus colliguntur, soluat iugum à ceruice sua, quod fit septimo anno remissionis.

F Coniicere possumus verum Hebræi typum in Ioseph, *Gen. 39.* qui portauit seruitutis iugum, sed eum culpa nõ cœpit, non carcer inclusit, non Ægyptus decolorauit. *Act. 15.* Coniicimus in Petro, Ioanne, Iacobo, qui creati & instituti sub iugo legis, soluerunt tamen fratris sui Iudaicum iugum, vbi legitime tempus quietis aduenit, quando refulsit his remissio peccatorum: & hoc tamẽ hic in vmbra adhuc gestum comparatione cælestium. Quãta autem quies illa, quæ ex lege coniicitur, in Euangelio reuelatur, dicente Domino Iesu: *Ioan. 17.* *Volo vt vbi ego sum, & isti sint mecum?* Quam beatus, qui istius habitationis fructum, quietis consortium illic potuerit promereri? Tunc intelligit quid sit *aperuisse oculos, vt videret mirabilia de lege Dei.* Bene admonuit lectio Euangelij quæ decursa est, in qua sanatus est leprosus ille, qui ait: *Luc. 5.* *Si vis, potes me mundare*: in voluntate Domini constituens potestatis effectum. *Ibidem.* Cui respondit similiter: *Volo, mundare.* Præmissa pietas voluntatis, sequuta potestatis auctoritas est. Omnibus dicit Iesus, *Volo*: qui non vult esse peccatum. Velle Christi, commune in omnes est: mundari, fidei est credentis in Christum. *Et tetigit eum.* Tãgit eos, quorum fide tangitur.

G Denique dicit: *Luc. 8.* *Tetigit me aliquis, sentio enim virtutem exisse de me.* Habes operationem immaculati corporis, habes remissionem diuinitatis. Sed vt plenius sanaretur, aperuit oculos eius, dicens: *Luc. 5. Hebr. 7.* *Vade, ostende te sacerdoti.* Multos sacerdotes habebat synagoga: sed qui oculos aperit falsos non vidit sacerdotes, verum aspicit. Quis est verus sacerdos, nisi ille qui est *sacerdos in æternum*: *Psal. 109. Luc. 5.* Et ideo pater dixit ad eum: *Tu es sacerdos in æternum.* Aperuit ergo oculos eius, & vidit, & intellexit quale munus pro emundatione sui deberet offerre. Beatus qui audit hæc, quanto beatior, qui videt, qui se vero potest ostendere sacerdoti, vt non habeat quod timeat in se videri, qui se prius aspicit facie reuelata? *Apoc. 2. Matth. 13* Nam nisi ipse se prius viderit, non audebit se ostendere, sicut Adam qui se occultare *Gen. 3.* cupiebat, quia se non agnoscebat. Sed iam etiam id quod sequitur consideremus.

Aduena ego sum in terra: ne abscondas à me mandata tua.

H Non cuiuscumq; vox ista est, sed eius qui terrenis rerũ *1. Pet. 1.* renuntiauerit voluptatibus, & omnis mundanæ cupiditatis exuerit affectum. *Psal. 141 Psalm. 119.* Ille est in hac terra aduena, qui potest dicere: *Nostra autem conuersatio in cælis est* qui suam habet in Domino portionem, qui potest dolere quod diutius viuat in terris, qui vitæ huius longæuitate lassatur, cui prolixitas habitationis huius fastidio sit, quam sanctus aduersatur, & dicit: *Apoc. 8.* *Væ iis qui habitant in terra.* *Philip. 1.* Qui dissolui non timet: & si soluatur, præsumat se cum Christo futurum: *Ephes. 2.* hic vere peregrinus in terra est, quia *sanctorum est ciuis, & Domesticus Dei*, *Luc. 12* & thesaurum sibi condit in cælo. *Num. 14.* Non vtique is exiens de Ægypto, in hanc intelligibilem Ægyptum remeare desiderat, nec depositæ senectutis & mortis pauescit confinia, nec horrea struit messibus recondendis iam alienis *Luc. 12.* victurus ætatibus, sed sola diues virtutum fœcunditate, ea congregat quæ sibi nec senectus perditum dare, nec mors possit auferre. Meritoque dicit.

Concu-

A *Concupiuit anima mea deſiderare iudicia tua in o-*
mni tempore.

Quod vtiquenon facit niſi liber à vinculis, nec ſolum
à vinculis ſollicitudinis ſæcularis, ſed etiam à vinculis cha-
ritatis humanæ. Vincula compluta ſunt in hoc ſęculo: vin-
cula ſunt deſideria viuendi, vincula ſunt oblectamenta vo-
luptatum, vincula ſunt honorum, vincula coniugij. Deni-
1.Cor. 7. que dicit tibi bonus magiſter: *Solutus es ab vxore? ne quæſieris*
vxorem. Nec tamen peccat qui vxorem acceperit, ſed inne-
Ibidem. ctit ſibi vincula mẽtis, quia ſollicitus eſt quomodo placeat
vxori. Beatior eſſet, ſi Deo ſoli placere deſideraret. Cernis
autem quia ligatus eſt, quia ſui non habet corporis pote-
Deut 6 & ſtatem. Ergo quia mandatum Dei eſt, quod legis oraculo,
Matth. 10. & apoſtolico ſermone deprompṫum eſt, ne quis vxorem,
diuitias, honorem, neceſſitudines Deo præferat: qui au-
tem prætulerit, fit obnoxius iudiciis Dei: ideo prius po-
poſcit ne abſcondat ab eo Deus mandata ſua. Qui enim
mandata Dei cognouerit, & cuſtodierit, non refugit iudi-
B cia diuina, ſed deſiderat; meritoque tanquam reuelatis ſi-
bi mandatis ait: *Concupiui deſiderare iudicia tua in omni tempo-*
re.] Non dixit, Concupiui iudicia: ſed, *Concupiui deſiderare.*]
Sicut enim vita viuere plus eſt quam viuere (viuere nam-
que commune etiam huius eſt vitæ, vita autem viuere bea
torum eſt) ſic concupiſcere vt deſideremus iudicia Dei,
plus eſt quam deſiderare iudicia. Concupiſcimus enim
deſiderare, quaſi non ſit poteſtatis noſtræ deſiderium, ſed
gratiæ Dei. Cum enim Dominus oblectari nos viderit cu-
piditate deſiderii iudiciorum ſuorum, ſobrium auget affe-
ctum. Cum autem peccamus, non concupiſcimus deſide-
rare iudicia Dei. Neq; enim ægrotus vri deſiderat, vel in-
cidi, vt poſſit recipere ſanitatẽ. Refugit qui grauius ægro-
tat, ne vratur, ne incidatur, ne alligetur, ne abſtineat à cibo.
Qui autem ſalutarem habet valetudinem, medico ſecurus
occurrit. Vnde etiam Dominus non otioſe ait: *Deſiderio de-*
ſideraui hoc paſcha manducare vobiſcum. non ſolum deſide-
rans, ſed etiam geminato deſiderio concupiſcens remiſ-
ſionem retribuere peccatorum. Concupiſcamus ergo &
Luc 22. nos deſiderare iudicia Dei. Bona conſcientia quæ cum ex-
C aminatur, probatur. Et concupiſcamus *deſiderare in omni*
1.Cor. 11. *tempore*, vt nullum momentum bonæ prætereat vacuum
cupiditatis.

Increpaſti ſuperbos: maledicti qui declinant à man-
datis tuis.

Philip 2. Cum Dominus Ieſus per obedientiam genus huma-
num redemerit, iuſtitiam reformauerit, ſerpẽs autem per
Gen 3. inobedientiam peccatum introduxerit, quid vitij habeat
ſuperbia, hinc æſtimare poſſumus, cuius auctor diabolus
1 Ioan. 3. eſt, quem inducit Propheta dicentem: *Ponam thronum meũ*
Eſaia 14. *ſuper nubes, & ero ſimilis altiſſimo.* Itaq; cum ſit nequiſſimus,
vt honorem non dederit Domino Deo noſtro, peiores ta-
men diſcipulos erudiuit. Ille enim ſe ſic exaltauit, vt vellet
æquari & ſimilis eſſe altiſſimo: diſcipulus autem eius: vt ſi-
gnificatur ab Apoſtolo, indignaturus eſt æqualem ſe ſimi-
2. Theſſ. 2. lemq; æſtimari Deo. Scriptum eſt enim: *Cum reuelatus fue-*
rit homo iniquitatis, & filius interitus. qui aduerſatur & extollitur
D *ſupra omne quod dicitur Deus.* Magiſter igitur ſimilem hono-
rem præſumit, hic ſuperiorem. Ideoque & Dominus ad
Ioan 14. diſcipulos ſuos dixit, *Maiora his facietis.* vt quibus ſerpens
plus ademerat, quam ipſe amiſerat, maiora Chriſtus face-
Ibidem. re donaret, quam ipſe in terris fecerat. In ſe enim voluit
principem mundi fallere, in diſcipulis triumphare. Itaque
à tanto volens crimine vindicare humanum genus, intro-
Luc. 18. duxit Phariſęum & publicanum in templo orantes: & do-
cuit, etiam ſi bona cętera habeat, quod magis ſuperbus of-
fendat, quam humilis, qui nulla virtutum dote ſubnixus
ſit. Studet enim ſupplantare diabolus bonis operibus in-
tentos. Quantum laborauit Phariſæus ille ne raperet alie-
na, ne iniuſtus eſſet, ne adulteraret? Quãtum laborauit ne
peccaret, ſicut peccabat publicanus? Quantum laborauit
vt bis in ſabbato ieiunaret? Quantum laborauit vt decimã
daret omnium quæ acquireret? Quis noſtrum hæc facit?
Quanti habent poſſeſſiones, & ſoli incubant fructibus, &
ſolis ſibi meſſes recondunt? Aduertit hoc diabolus, & per E
fudit eum vlcere graui vt non teneret caput, mente carnis Luc 12.
inflatus: & in eo in quo laudabilis fore crederetur, ibi re- Coloſſ 2.
prehenſibilior iudicaretur. *Agebat enim gratias Deo quod non* Luc. 18.
eſſet raptor, adulter, iniuſtus. Quam noxie et luctatus eſt ſer-
pens, & grauibus eum ſpiris ligauit? Superiorem fecit, vt
de altiore deiiceret: inferiorem ſe præbuit, vt ſublimiorẽ
caſu grauiore proſterneret. Mala ruina eſt arrogantiæ, quę
ſuperiorem ſubruit. Mala hæc lucta ſerpentis, qua ſe in
plurimos torquet anfractus. Inflare volebat & Paulum.
Quem Paulum? Illum vtique Apoſtolum, *non ab homini-* Galat 1.
bus, neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum. Et pœne dece- 2.Cor 12.
perat, ita vt ſtimulum carnis ſuæ, qui ſe humiliabat roga- Ibidem.
ret auferri. Sed bonus Dominus, qui Paulum infirmitati-
bus vellet facere fortiorem, adhibuit ei angelum ſatanæ, Luc. 18.
vt ſuis diabolus artibus vinceretur. Nõ mentiebatur Pha- Ibidem.
riſæus, immo etiam vera dicebat: ſed omnis qui ſe exaltat,
etiam ſi vera dicat, offendit. Denique probatior Phariſęus Matth 21.
ingreſſus eſt templum, quam publicanus: & tamen con-
demnatus exiuit. Quantum crimen ſuperbi, vt etiam ad- F
ulteri præferantur? Denique Dominus, qui aliis donat, Iacob. 4.
ſuperbis reſiſtit, tanquam congreditur iis qui ſe exaltant,
ſibique hoc certamen vendicat: & qui aliis compatitur,
arrogantes increpat: quia nihil grauius, quam vt fratres
noſtros pauperes ſuperbo oculo deſpiciamus; conformes
nobis intollerabili repellamus faſtidio, noſtra indignos
gratia iudicantes, quia ſunt inopes: quum paupertas faci-
lius ſit Deo quam theſaurus acceptior, *Maledicti* (inquit)
qui declinant à mandatis tuis.] Supra dixerat: *Ne abſcondas a me*
mandata tua. & ideo quaſi reuelata ſibi mandata cogno-
ſcens, condemnat eos qui declinauerint à mandatis cæle-
ſtibus. Et bene dixit: *Qui declinant.*] directum enim manda-
tum eſt: ideo ab eo nemo deflectat. Monet autem qua ra-
tione hic dixerit: *Ne abſcondas à me mandata tua.* Quod enim Pſal. 18.
abſconditur, obſcurum fit & occultum; cum ſupra dixerit: Luc. 11.
Mandatum Domini lucidum, illuminans oculos. Si lucidum
mandatum, quomodo abſconditur, cum *lucernam nemo po-* Pſal. 35.
nat ſub modio? Niſi forte lucidum eſt vnum mandatum,
multa autem mandata abſcondita ſunt. Nam *iudicia tua,*
inquit, *ſicut abyſſus multa.* non iudicium ſicut abyſſus, ſed iu- G
dicia dicuntur. Vide autem ordinem. Supra ait: Ne repel-
las me à mandatis tuis, in ſequenti ait: *Ne abſcondas à me mã-*
data tua. hic ait: *Maledicti qui declinant à mandatis tuis.*] Vere
maledicti qui declinant à mandatis tuis, qui referre gra
tiam debuerunt: primo, quia non ſunt repulſi, ſecundo
quia non abſcondi à ſe diuina mandata meruerunt. Decli-
nat ergo aliquis quod optauit.

Aufer à me opprobrium & contemptum: quoniam
teſtimonia tua exquiſiui.

Si contemptus opprobrij loco ducitur, quomodo ſcri-
ptum eſt: *Contemptibilia mundi elegit Deus?* Sed conſidera Cor. 1.
quia mundi contemptibilia dixit, non Dei. Quod enim in
hoc mundo contemptibile, hoc pretioſum eſt apud
Deum. Deniq, humilitas in hoc mundo contemnitur, ſed
Dei iudicio cõprobatur. Et ſi publicanus ſe humiliauerit,
exaltatur. Audi quem ꝓ nihilo nõ habeat Deus. Quicum- Luc 18.
que ſanctus eſt, qui ſine macula viuit, veritatem cuſtodit, Pſal 14.
non appetiuit proximum ſuum, ad nihilum deductus eſt in con- H
ſpectu eius malignus, omnia quæ malitiæ ſunt reprobauit:
talis enim ſi ſit gentilis, deuotione humilitatis à Deo
comprobatur. Superbi autem velut phariſæus, arrogan-
tia ſua pro nihilo ab illo æſtimantur. Denique gentilitas Eſai. 10
non eſt, deuotio autem manet in æternum. Caue ergo ne
Chriſto opprobrio ſis. Nolo mihi quicumque maledicat,
& quaſi peccatorem deſpiciat. Quam graue, ſi Chriſtus di-
gnum opprobrio ducat? *Væ tibi*, inquit, *Corozaim & Bethſai-*
da, quæ condemnantur quia non egerunt pœnitentiam
delictorum ſuorum. Nos ergo agamus vt à nobis aufera-
tur opprobrium. Quis autem eſt qui non eſt opprobri
dignus? Qui exquiſiuit Domini teſtimonia. Multi quidem Luc 10.
ſunt qui volunt inferre opprobrium ſeruis tuis, ſed ipſi
ſunt magis probroſi: quia pro nomine tuo pati oppro-
brium glorioſum eſt. Et ideo ait:

A

Etenim sederunt principes, & aduersum me detractabant: seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis.

Sap 5. Act. 5.

Vox martyris est, qui perductus ad iudicium persecutorum, cum cogeretur idolis immolare, & constanter resisteret: iudices autem sedentes in tribunalibus stipati officiis, indignantes quod suis non obsecundaretur imperiis, cum conferrent quo dignum supplicio censerent, stabat intrepidus dicens: *Sederunt principes, & aduersum me detractabant.*] Est etiam Domini vox ista, cum conuenisset presbyterium plebis, & principes sacerdotum & scribæ, & ad concilium Iudæorum deductus esset dicentium:

Matth. 26. Matth. 27. Ioan. 19.

Quid adhuc desideramus testes? audiuimus enim de ore ipsius. Et cum staret ante præsidem, & duceretur ad crucem, quid pulchrius diceret, quam, *Sederunt principes, & aduersum me detractabant?*] hoc est, me stante sederunt principes. Et quia tribunalium fulcro sublimes erant, Dominum non videbant. Sedebant ergo elati fastidio principatus, nec principem principum cogitabant. Sed parum hoc. *Aduersum me* (inquit) *detractabant.*] Ego eorum redemptor adueneram, ego veneram vt omnium peccata mundarem, vt recuperarem amissos, restituerem paradiso sancti Iacob hæreditatem: & illi *aduersum me detractabant.*] Et ideo imitatores mei, discipuli mei, nolite iniuriam erubescere, *si steteritis ante principes pro nomine meo*, cum ego steterim pro vestra salute.

B Esaia 49. Luc 10.

Denique traditus in custodiam Petrus cum cæteris Apostolis, & postera die statutus ante concilium, constanter dicebat:

Act. 4.

Principes populi, & seniores Israel, si nos hodie diiudicamur quod benefactum sit homini infirmo, in quo iste saluus factus sit, notum sit omnibus vobis, & omni plebi Israel, quod in nomine Iesu Christi Nazareni, quem vos crucifixistis, quem Deus suscitauit à mortuis, in hoc iste adstat coram vobis sanus. hoc est, vos estis qui statuistis & Christum. Gloriæ loco ducimus istam iniuriam, quia arguimur pro ægroti hominis sanitate: hanc hæreditatem seruulis Saluator omnium dereliquit.

Act. 5.

At illi confremebant inter se, dicentes: Quid faciemus istis hominibus? Et dimiserunt eos. Gloriabatur ergo Petrus, & vnusquisque Apostolorum, quia digni habiti sunt qui iniuriam pro Christi nomine sustinerent. Recte ergo tunc dicerent singuli: *Etenim sederunt principes, & aduersum me detractabant.*]

C Esaia 1. Hier. 38. 2 Para. 24. Dan. 13.

Sederunt principes aduersus Esaiam, & disputauerunt vt secaretur: sed non timebat eos qui dicebat: *Audite principes Sodomorum.* Sederunt aduersus Hieremiam, vt mitteretur in lacum. Sederunt aduersus Zachariam, *qui occisus est inter templum & altare.* Sederunt aduersus Susannam, & contra castitatis fœminam iudicabant. Sed vt ostenderetur principum bonum non esse concilium, excitauit pueri spiritum Dominus, & quam principes ream mortis pronuntiauerant, eandem propheta totius innoxiam criminationis absoluit. Sunt & alij principes qui aduersus nos detractant, de quibus dicitur:

Ephes. 6.

Quoniam non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates, aduersus mundi huius rectores tenebrarum harum, aduersus spiritalia nequitiæ, quæ sunt in cælestibus. Isti sedent & explorant qui iustus sit in hoc seculo, qui Christianus iuuante Deo seruiat, studiosus boni operis & facti.

Sap 2.

Detractant de eo, dicentes: *Insidiemur illi, impediamus eum, prohibeamus eum efficere quæ desiderat: conteramus eius mentem,*

D

frangamus animum eius aduersis frequentibus ac repentinis: & si Deo probatus est propter iustitiam, rogemus dari nobis tentationes eius.

Iob 1 & 2

Neque enim in tantum prophetam, potestatem habere potuissent, nisi Dominus probandi sui militis ansam dedisset, vt maiore eum gloria coronaret.

1. Reg. 18. 1. Reg. 6

Quis igitur regem Saül excitauit in eum, nisi spiritus malus, sicut legimus, qui se dolebat excludi quotiescumque Dauid vel citharæ sono, vel bonorum consiliorum operumque fidibus ac neruis mentem regis animumque mulcebat?

1. Reg. 22. 2 Reg. 13. 2. Reg. 15. 2. Reg. 17.

Quis excitauit Doech Syri nequitiam, vt sanctum virum proderet, & hospitalem humanitatem deduceret in periculum sacerdotis? Quis inflammauit ardorem Amnon, vt domum incestaret propheticam, & contristaret animum patris alterius incesti libidine, alterius iniuria, & qui aliis prophetabat, domus suæ mala prouidere non potuerit? Quis armauit furorem Abessalon, vt patrem domo excluderet, & parricidali persequeretur prælio?

E 2. Reg 18. 2. Reg 19.

Sed cum prope viribus regni iam esset sanctus inferior, hoc vno incensa aduersum se diaboli restrinxit spicula, quod eum filius necem peteret patris, ille tamen salutem filij pietatis mandabat affectu. Ergo principes populi, vt Architophel, & cæteri bellantium duces sederunt. Tractabunt principes populi cum Abessalon aduersus prophetam. Et ideo dicit: *Etenim sederunt principes, & aduersum me detractabant: seruus autem tuus exercebatur in iustificationibus tuis.*] Aduertimus arma iusti, quibus omnes aduersariorũ repellat impetus.

Psal. 108.

Alibi ait: *Circuierunt me, & expugnauerunt me gratis: pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi, ego autem orabam.* hic ait quod studium ei non exercendæ ad belli artes fuerit iuuentutis, non decipiendi aduersantis astutia vlla cordis, vt illum vinceret quem videbat: sed aduersum eos prælabatur quos non videbat, maiorque in eo pietas quam virtus corporis militabat. Itaque in Dei exercebatur iustificationibus, vt contrario ictu diabolum vulneraret. Ille eum ab intentione iustitiæ & studio deuotionis, occupationibus bellicis conabatur abducere, hic magis se diuini operis & cultus meditatione occupabat.

F

Itaq; Dominus protexit eum, in quem sperauit, cum quo loquebatur, cui toto adhærebat affectu. Iustus enim aut cum Deo loquitur orando, aut diuina loquitur opera laudando: & semper loquitur opera Dei, *ne loquatur os suum opera hominum.* Nihil terrenum iustus loquitur, nihil mortale agit. Ideoque dicit:

Psal. 16.

Etenim testimonia tua meditatio mea est, & consilia mea iustificatio tua.

Aduertis quid doceat, quod hæc debeant esse consilia iusti, vt mediteur mandata Dei, & exerceatur in Dei laudibus & oraculis, vt iustificet Dominum semper. Quid facit quæ Deus mandat, quæ credit Deo placere, Deum iustificat. Quod ex lectione Euangelij possumus intelligere, dicente Euangelista, quia *Pharisæi spreuerunt consilium Dei, non baptizati baptismo Ioannis: Publicani autem iustificauerunt Deum, baptizati ab eo.* Ideo Dominus ad Ioannem dicentem: *Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me?* respondit:

G Luc. 7. Matth 3. Sap 9.

Sine modo sic enim oportet nos implere omnem iustitiam. Qui ergo facit mandata Dei, iustificat Deum, quia facit eius iustitiam: & bonum est vt consilium Dei sequantur hominum consilia: quia Dei consilium certum semper, nostra autem plerumque incerta consilia ex rerum probantur euentu.

In octonarium quartum enarratio.

ד Daleth.

QVarta littera secundum Hebræos Daleth, significat Latine *timorem.* vel (vt alibi inuenimus) *natiuitatem.* Sed vtrumque potest congruere & conuenire sensui. Natiuitas enim eorum est quæ generantur in hoc sæculo, per quam intelligimus corporalia & materialia, quæ sunt caduca: & ideo à timore non distat. Ex corporalibus enim & materialibus nascitur timor. Quid enim est terrena natiuitas, nisi timor? Denique inde cœpit versus:

H

Adhæsit pauimento anima mea: viuifica me secundum verbum tuum.

Gen. 3. Ibidem. 2. Cor 12.

Per pauimentum terram intelligimus, per terram materialia. Peccatori autem dictum est: *Terra es, & in terram ibis.* eo quod diuinis mandatis inhærendum non putauerit, sed in materialia & corporalia deflexerit, cum impressa fuerit vitæ huius sæcularis delectatio. Denique eiectus de paradiso, hoc est, ex illo sublimi & cælesti loco, ad quem raptus est Paulus, *siue in corpore, siue extra corpus nesciens:* ex illo ergo eminenti loco deiectus in terram, deplorat Adam dicens: *Adhæsit pauimento anima mea.*] Sicut alibi ait:

Psalm. 43. 2. Cor 12.

Humiliata est in puluere anima mea, adhæsit in terra venter meus. Pœnitentiã gerentis hæc vox est, qui meminisset adhærẽtem se Deo nescisse nec potuisse discernere (quod non discreuit & Paulus) *verũ in corpore esset an extra corpus:* ita infirmitatem pi-

A Esai. 53. tem pigritiamq; corporis minime sentiebat, cui Domini
adhærebat præsentia. Spiritus ergo propheticus, qui do-
lorem expressit, vel Dominus, qui suscepit infirmitatem,
personam repræsentat Adæ,& assumit eius affectum. Lo-
quatur ergo Adam: *Adhæsit pauimento anima mea.*]Qui ante
beatissimus auram carperat ætheream, curas vitę huius &
tędia nesciebat: is nunc sollicitudine mundi huius, luxurię
studio, pecuniæq; cupiditate curuatus, vt vulpis foueis se
inserit, latibulisq; terrestribus. Merito adhærebat pulueri:
qui se leuare non poterat, nisi eum supra crucē suam Chri-
Ioan 11. stus leuasset. Merito adhærebat pauimento, qui se abscon-
Gen. 3. debat à Christo. Non adhæret pauimento, cui dicit Iesus:
Ioan. 1. *Sequere me.* Non adhæret pauimento qui audit & sequitur
Deut. 10. legem dicentem: *Post Dominum Deum tuum ambulabis, & ipsi*
adhærebis. Quomodo ergo pauimento adhæreat vnusquis-
1. Cor. 6. que, quomodo Deo, audi dicentem: *Qui adhæret meretrici, v-*
num corpus est: qui autem adhæret Deo, vnus spiritus est. Terra ista
quam gerimus, meretricis quibusdā nos illecebris capit,
& quasi vultus quosdam voluptatum, corporaliumq; de-
B lectationum fucis illinit, vt lateat in his veritas, & forensi
quadam specie decipiant appropinquantes. Sed quum in-
teriorem oculum mētis ad tempus obduxerint, postea ta-
men decusso velut quodam puluere voluptatū huiusmo-
di decore, quam sit inanis gratia sæculi huius aut corporis,
Psalm. 72. facile deprehenditur. Bonum est igitur adhęrere Deo, nec
inflexam ceruicem habere ad mundum. Ideoq; Ecclesiæ
Cantic. 4. vel forti animæ dicit Sapientia: *Sicut turris Dauid ceruix tua*
quæ ædificata est in Talphioth, mille clypei pendent in ea, omnia ia-
cula potentium. Erecta enim ad Deum ceruix, & iugo Christi
habilis, quæ nulla in terras illecebratum inflexione curue-
Hier. 27. tur, sicut Christi regalis est turris, cui iugum suum Nabu-
2. Para. 11. 1. Reg. 17. chodonosor non possit imponere. Condidit enim turrim
illam Dauid, ille manu fortis, & supra murorum ędificauit
excelsa, vt subsidio pariter & decori sit. Subsidio, quia ho-
stem præuidet & repellit: decori, quia non solum inter hu-
milia, sed etiam inter excelsa supereminet. Ita tamen sub-
sidio vel decori, si habeat in se verbi dogmata velut quædā
phaleratum monilia: habeat etiam iacula potentium pro-
phetarum, quæ aduersus omnem extollentem se altitudi-
C nem lacertis quibusdā fidei diriguntur. Noli igitur in pul-
2. Cor. 10. uerē mortis deducere animam tuam, cui Dominus etiam
Psal. 21. naturalem altitudinem tribuit, & vigorem quo se excitet
& assurgat. Vnde etiam de hac cōiunctione animæ & cor-
poris dictum oportune accipitur, eo quod in naturali vitę
nostrę mysterio cōnexa anima corpori velut humi repet,
& pauimento adhęreat: partim propter hoc terrenum ha-
bitaculum, partim quia corpus istud de terra est. Et regio-
nis igitur diuersoriū, & materia ipsa corporis nostri huic
2. Cor. 5. concurrit sententiæ. Ideoq; pulchre Apostolus de mortis
Gen. 2. huius corpore liberari cupit: quia carcere quodam claudi-
Rom. 7. mur, & in quodam luxurię gurgustio siti, tenebris inuolui-
mur delictorum. Ergo secundum voluntatem Dei ambu-
lemus, vt adhærere dicamur Deo. Nam qui secūdum cor-
poris appetentiam viuit, caro est: qui secundum præcepta
Rom. 8. Dei, spiritus est. Non ergo fiat anima nostra caro, hoc est,
vt dicamur caro, sicut & illi qui in diluuio perierunt, de
Genes. 6. quibus dictum est, *Quia caro sunt*: sed magis caro nostra o-
bediens animæ gubernaculo, fiat anima, & hoc appellari
D mereatur nomine, sicut appellata est familia patriarchæ
Iacob, & generationis eius sancta posteritas. Sic enim scri-
Genes. 46. ptum est: *Hi filij Balæ quam dedit Laban Rachel filiæ suæ, peperit*
hæc Iacob animas septem. Et ibidem: *Omnes autem animæ quæ*
intrauerunt cum Iacob in Aegyptum, quæ exierunt de femoribus il-
Exod. 1. *lius, præter vxores filiorum, sexaginta sex.* Et in principio Exodi
Gen. 46. Matth. 22. legimus: *Erant autem omnes animæ de Iacob quinque & septua-*
ginta. Ergo illi qui habitabant cum Ioseph, & de Ægypto
exierunt animæ sunt. Qui autem cum essent angeli Dei,
hoc est, vitæ probitate angelorum imitantes gratiam (*qui*
enim non ducunt vxores, & quæ non nubunt, erunt sicut angeli in
cælo) qui ergo cum angeli viderentur, capti sunt decore fœ-
Gen. 6. mineo, hi caro sunt, sicut Dominus Deus dixit: *Non perma-*
nebit spiritus meus in hominibus istis in æternum, propter quod caro
sunt. Et merito expertes libidinis angelis comparantur;
Rom. 8. caro non sunt, quia non sunt in carne, sed in spiritu, qua-
les erant illi qui doctorem Apostolum sequebantur, qui-
bus ait: *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu.* Qui autem E Gen. 6.
corporea fœminarum capiuntur libidine, caro sunt: at-
que vtinam caro tantum, & non etiam equi adhinnientes, Hier. 5.
quia in vxorem, inquit, *proximi sui adhinniebant.* Rogat ergo
qui deiectionem animæ suæ sentit ad pauimentum vsque
curuatæ, vt viuificetur secundum verbum Dei, quod ani-
mas ad se trahit quascumque, & miseratione sui leuare
cupiens abduci à terris. Viuificatur autem anima quæ
vias ambulat Christi, peccato mortua, Deo viuens, ita vt Rom. 6.
mors peccati dominatum in ea post hæc habere non pos-
sit, posteaquam consepulta cum Christo iustificata est à
peccato. Sed qui viuificari cupit, vias suas ante pronuntiet.
Ideoque secundo versu ait:

Vias meas pronuntiaui, & exaudisti me: doce me iustificationes tuas:

Pulchro ordine ad iustificationēs Dei perueniendum
putat, vt primum sua peccata fateatur. Sic enim docemur
& alibi: *Dic iniquitates tuas, vt iustificeris.* Itaque scire debe- F
mus quid sit vias suas ambulare h[illegible]inem, & vias Dei. Esaia 43.
Qui facit voluntates carnis, & viuit secūdum concupiscē-
tiam mundi huius, vias suas ambulat, quibus delectatur &
gaudet. Qui autem venit voluntatem facere patris sui qui Ioan 6.
in cælis est, *cuius cibus est vt mandatum Dei compleat*, qui non Ioan. 4.
quærit quod sibi voluptati sit, sed quod complaceat Deo:
ille viam Domini pergit, illam viam quæ ait: *Ego sum via,* Ioan. 14.
veritas, & vita. Vides ergo quia ille viuit secundum verbum
Dei, qui viam ambulat Christi. Ipse etiam Dominus Deus Deut. 10.
in Deuteronomio docet quomodo in viis suis ambules,
dicens: *Et nunc Israel quid Dominus Deus petit à te, nisi vt timeas*
Dominum Deum tuum, & ambules in viis eius, & diligas eum, ser-
uias Domino Deo tuo ex corde tuo, & ex tota anima tua custodias
mandata eius & iustitias eius? Liquet igitur alias vias esse car-
nis, alias Dei: & sic quis velit ambulare vias Dei, sciat ei
prius esse vias carnis & corporis & sæcularis sapientiæ de-
serendas. Relinquens itaque eas Dauid, pronuntiat, & a- Psal. 31.
pud Deum non tacet. Confitetur errores, nō tacet lapsus.
Simile illi hoc dixit: *Annuntiabo aduersum me iniquitatem meā*
Domino. Si enim se accusauerit iustus, vocem parati accusa- G
toris excludit, qui solet aceruare peccata, & vniuscuiusq;
exaggerare flagitia. Obstruit ergo os eius, qui ipse de se fue-
rit ante confessus, & præstruit veniam confitentis. Vere-
cundia excusat reum, pudor suus accusat auctorem. Qui e- Prou. 18.
nim sua delicta non tacuit, videtur in se doluisse quod fe-
cit, in diabolo prodidisse quod suasit. Ideoque ait scriptu-
ra: *Iustus in exordio sermonis accusator est sui.* Qui se accusat, etsi Gen. 3.
peccator est, iustus esse incipit, quia nec sibi parcit, & Deo
iustitias confitetur, quem putat latere nihil posse. Vtinam
Adam se prius accusare quam celare voluisset. Sed non sa- Matth. 23.
tis est vt confiteamur errorem: verumetiam si corrigi vo-
lumus, à Domino postulemus vt doceat nos iustificatio-
nes suas, ne postea errare possimus. A Domino igitur do-
ceri petit, quia *vnus est magister noster*, vt ait Christus. Nec o- Psal. 93.
tiose hoc petit. non enim ille beatus quem docet homo:
sed *quem tu erudieris Domine.* Vbique meminit sui, nec putat
satis esse vt doceat eum iustificationes suas Dominus H
Deus noster, sed addidit:

Viam iustitiarum tuarum insinua mihi, & exercebor in mirabilibus tuis.

Vide ordinem. Prius est vt discamus Domini iustifica-
tiones, deinde vt gradus quosdā iustificationum & ordinē
nouerimus, quid prius quid consequens esse debeat. Nam
scire quid facias, & ordinem nescire faciendi, non est per-
fectæ cognitionis. offendunt plerumq; præpostera. Deni- Prou. 18.
que iustus est qui se in exordio sermonis accusat: iniustus
autem, qui quod prius negauerat confitetur. Ille verecun-
diæ inuenit gratiam: hic notam incurrit impudentiæ. Ita
ordinis ignorantia conturbat negotiorum naturam, for-
mamq; meritorum. Ille autem qui didicerit primo myste-
ria Dei, deinde ordinem mysteriorum, exercetur in mira-
bilibus Dei. Græcus ἀδολεσχήσω posuit, quod dicit Latinus,
hallucinabor. In quo videtur esse aliqua sermonis offensio

A secundum vulgarem consuetudinem, quia ἀδολεσχῆσαι vulgo æstimatur, vel hallucinari, plus quã oportet aliquid loqui, & superfluum dicere quod audienti fastidio sit: & videtur esse præter ordinem quum ordo rerum videatur afferre fastidiũ, vt si causam velis enarrare aliquam, & ordinem non serues, auditor autem ad rerum festinet exitum, superiora fastidit. Sed non potest plene instrui, nisi qui ordine sui cuncta cognouerit, vnde non solum factum deprehenditor, sed etiam facti pondus, & facientis affectus. Ideoq; Dauid quasi bonus sui iudex atq; arbiter, prope vsque ad fastidium vult doceri, & vel superfluo immorari tẽpore, quam necessarium ordinẽ præterire. ἀδολεσχία enim vel *hallucinatio*, videtur lunga quædam esse meditatio, & morosa quædã mentis intentio: à quo non longe abest exercitium vel animi vel corporis. Nam vt ille qui exercet membra sua palæstra, diurius excreet, vt roboret: ita qui exercet mentem suam in scripturis diuinis vel in consiliis, diutius exercere debet. Exiuit in campum Isaac. Gen. 24. Græcus dixit ἀδολεσχῆσαι Latinus *deambulare*, vel *exerceri*. B Rebecca veniebat, typus in ea præfigurabatur Ecclesię, parabãtur nuptię, Ephe. 5. in quibus sacramẽtum foret magnum. Psal. 110. Videns patriarcha ista mysteria, exiuit in campum, diffundens acrimoniã suę mentis, & deambulans in innocentia cordis sui. Diuersis vtique cogitationibus exercebat animum, & in mirabilib. mysteriis delectabatur: cuius vt imitator euaderet sanctus Propheta, doceri iustificationes Dei, & viam iustitiarum cælestium cognoscere gestiebat, vt non dormiret anima eius sæculi istius somnum, nec mundanæ captus vanitatis illecebris, à persequenda veritatis intentione difflueret. Qua ratione ergo doceri velit, subtexuit dicens.

Stillauit anima mea præ tædio: confirma me in verbis tuis.

Stillauit.] Aliqui codices habent, *dormitauit*, quia ἐνύσταξεν & ἔσταξεν duabus litteris dissonant. Potuit interpres vel antiquatius scriptor hic falli. νυστάζειν dormire est στάζειν stillare. Perfectus non dormitat, at qui diuinis animũ intendit mysteriis. Psal. 131. deniq; ipse alibi dicit: *Si dedero somnum oculis meis, aut palpebris meis dormitationem.* C sed vigilat semper: & si caro Cantic. 5 dormit, cor vigilat. Non ergo dormiebat, qui templũ condere Domino cogitabat verborũ cælestium ex ædificatione, non lapidũ. Verbum.n. Dei repulsorium tædiorum est, quo somnus animę, sopor mentis excluditur. Ex tristitia enim & sollicitudine sæcularium somnus irrepit. Qui autẽ adhæret Deo, curarum fugitans, voluptatem capit cognitionis æternæ, nullũ illic mutationem rerum sæcularium pertimescẽs. Qui faciliotibus igitur laborum vtuntur cõpendiis, *dormitauit*, accipiunt: sed Origenes, qui multorum interpretationes diligenti discussit indagine, *stillauit*, secutus est, eo quod perfecti anima quasi bene composita & confirmata non stillat, vt fastigia culminum quæ bene tecta atq; munita sunt: cęterum incomposita cito stillant. Inde vsurpatum est: Prou. 27. *Stillicidia eiiciunt hominem in die hyemali de domo sua*: in q̃ua frigoris asperitate, & frequentia aeris mutatione tentamur. Denique docemot prouidere, ne fuga Matth. 24. 21. nostra fiat hyeme vel sabbato. Paratos enim iam nos dies 1. Petr. 3. debet reperire vel iudicij vel mortis, ne viduatos viriditaD tibus prosperorum, & omni spoliatos secundorum flore successiuum exitus mortis inueniat. Caueamus ergo ne vnusquisque nostrum eiiciatur de statu mentis suę, & naturali quadam mansione, si habet foramina mansionum, è quibus fluentia stillicidia tanquam ex fundamentis subruant hominem nulla sapientiæ soliditate fundatum. Ideoq; ait Propheta: Prou. 5. *Fili ne defluas.* Confirmanda est igitur anima nostra ne stillet: & indiuidua virtutum compage solidanda, vt possit regis æterni seruare mysterium. Cæterũ is quicumq; est facilis in verbis, velut *plenus rimarum, hac atque illac affluens*, interiora euacuat sua, & exterioribus passionibus inundatur, regere se nesciẽs, nec tenere verbum quod acceperit, Luc. 2. sicut sancta Maria *quæ conseruabat omnia verba in corde suo*, ne quod ex eius ore deflueret. Tali se munitam dote virtutum Ecclesia loquitur, vt digna videatur in cuius inuitatus sponsus succedat hospitium. Hinc primum se præsumit esse placituram, si bene tectam, & fida seruantem silentia Christus aspiciat. E Cant. 1. *Ecce es*, inquit, *formosus consobrinus meus, & quidem pulcher: acclinatio nostra opaca, trabes domorum nostrarum cedri, lacunaria nostra cupressi.* Laudat sponsi decorem Ecclesia, quem plus vnusquisque tacito laudat affectu, & fidus mysteriorum interpres tacendo plus prædicat. Prou. 27. Nam qui arcana diuulgat, imminuit Christi decorem. Matth 7. Ideo nemo mittat margaritas suas porcis, ne conculcari faciat ornamenta pretiosa. Prou. 10. Non ergo in tabernaculo loquacis & garruli, quia multiloquio peccatum admittitur: sed in viri serij, qui sit parcus alloquij nec sermonis intempetans, & verborum sobrietate temulentiam loquacitatis euitans, caput suum Christus reclinat. Ioan 19. Et merito opacam significat acclinationem, Luc. 1. quia in Ecclesia constitutos virtus obumbrat altissimi. Psal. 120. Hac vmbra Dauid protegi se postulabat, ne eum *per diem sol vreret, vel luna per noctem.* Hanc vmbrã spiritalis ministrat gratia, torrida sæculi huius, & mundi æstiua fugientibus. Cantic. 1. Opaca igitur reclinatio Cantic. 2. Christi & Ecclesiæ sunt, quibus Dei patris æterna illa requies aspirat. F In hac ergo requiescamus vmbra, peccatorum nostrorum ęstibus fatigati. Si quos adussit libido, hos Domini crux refrigeret, in qua se reclinauit vt nostra delicta susciperet. Si quos culpa lassauerit, hos Iesus gremio suscipiat suo, & molli foueat amplexu. Vnde audeo dicere quod caro Christi acclinatio sit Ecclesiæ. Cantic. 1. *Trabes domorum nostrarum cedri.* Cedri specie, maiorum qui iusti fuerunt, gloria declaratur. *Iustus enim vt palma florebit, & sicut cedrus, quæ in Libano est, multiplicabitur.* Psal. 91. Sicut enim cedrus non putrescit, ita nec maiorum gloria vlla vetustate corrumpitur. Cantic. 1. *Lacunaria nostra cupressi.* Genus hoc arboris numquam amittit viriditatem suam, hyeme iuxta, vere atq; æstate comam pascit, nec diuerso colore mutatur. Solam hanc arborem vẽtus suo nunquam bonore despoliat, sola numquam veteri exuitur amictu, aut nouo flore vestitur. Sic apostolica quoque gratia nescit defectum, sed vetustate sui floret. Anima ergo corrumpi nescit, quæ florentibus meritis vigens, semper iustitiæ cæterarumq; virtutum culmina patienti magnanimitate sustentat: & ideo non defluit neq; deficit, Psal. 72. quia nihil in ea rimosum est ac remissum, nihil mobile, nihil lubricum, nihil quod vitio sermonis ex ea possit effundi. G Ideoque confirmari se petit in verbis suis Propheta, ne Matth. 7. moueantur pedes eius, ne effundantur gressus eius. Quæ, si quis recto vigeat corde, non paritur, sed radicatus atque fundatus aduersus omnes passionum fluctus immobilis perseuerat, Confirmatus igitur in verbis ait.

Viam iniquitatis amoue à me, & lege tua miserere mei.

Non dixit, Amoue me à via iniquitatis: sed, *Viam iniquitatis amoue à me*:] quasi in nobis sit, & nobis inesse videatur. Quamdiu enim exercemus aliquod improbũ, via iniquitatis interius manet, & non recedit à nobis: ideoque studiose agamus vt eam à nobis separemus. Sed quia hæreditarium iniquitatis glutinum mentibus inhæsit humanis, opus est liberantis auxilio. Rom. 7. Precare & tu, dicito: *Infelix ego homo, quis amouebit à me iniquitatis viam? Gratia Dei, per Iesum Christum Dominum nostrum.* Et pulchre viam dixit iniquitatis, non iniquitatem, eo quod non quasi naturalis iniquitas sit in nobis, sed maiorum post peccata currentium sit H attrita vestigiis. Sap. 16. Meritoque, quia vulnus grande ac vetus est & diu serpens, perfectioris medicinæ remedia deposcit, obsecrans vt Domini legitima miseratione curetur. Cito enim refricatur vulnus quod sanatum medicinæ lege non fuerit, immo etiam seriorem curatio sentit profectum. Ideoque si virus in interiora proserpit, medicamenta foris apposita non sentit. Exigit ergo medicinæ ratio, vt aut sectione, aut adustione curetur. Nisi enim putrefacta recidantur, aut humor inutilis decoquatur, frustra medicinæ manus adhibentur ad vulnera. Ideoque bonus medicus huiusmodi ægrum legitime dicit esse curandum, vt possit medicina proficere. Lege ergo misceretur, qui cũ iustitia sapientiaque miseretur, vt ea dimittat quæ scit iure posse dimitti: ne cũ alterius miseretur, seipsum legi faciat obnoxiũ. Agag postquã miseratione donatus est, fecit peccare Saul. Peccauit.n. in ipsa misericordia, & ideo peccauit 1. Reg. 15.

A Rom. 1. Iob 12. Rom. 1.

post misericordiam. Consideremos etiam oe &ipsum deteriorem faciamus, cuius miseremur iniuste. Plerumque enim non coercere delinquentes, maioris austeritatis est, quam si vlciscaris. Traduntur enim in passiones ignominiæ, qui cum aliquid inhonestum commiserint, nullum culpæ pretium ferunt. Denique eos qui cognitorem Deū suorum scelerum non putabant, & quasi sine iudice & sine lege viuebant, *tradidit illos*, inquit, *Deus in reprobum sensū, quia elegerunt viam iniquitatis, viam autem veritatis eligere noluerunt.* Sed Propheta qui sincero conuerti voluit affectu, inquit:

Viam veritatis elegi, iudicia tua non sum oblitus.

B Luc. 12. Luc. 16. Psalm. 118. conf. 2. Cor. 5. 1. Cor 15.

Non potest hoc dicere qui errat in vano dogmate. Nō potest Arianus hoc dicere, non potest Sabellianus, non Manichæus, non potest dicere auarus, qui sæcularia & materialia concupiscit, non potest dicere qui negotiatur, non est enim via veritatis, habendi studium, cupiditas possidendi. Quomodo via veritatis, cum ille diues in sæculo nequeat secum suas transferre diuitias, & incipiat mendico illo Lazaro egentior esse post mortem? Non est via veritatis honor sæculi, sollicitudo mundi. Denique q viam veritatis elegit, paulo post dicit: *Auerte oculos meos ne videant vanitatem.* Vanitas temporalium est, veritas æternorum. Si volumus igitur ambulare viam veritatis, peregrinemur sæculo magis quam Deo, & ambulemus per fidem. Qui enim per fidem ambulat, Deo præsens est: qui autem ambulat per speciem, adest sæculo, peregrinatur à Domino: sed hic cito confunditur. Vnde refugus ab huiusmodi viro dicit Dauid:

Adhæsi testimoniis tuis Domine, ne confundas me.

C Philip 3. Luc. 7.

Adhæret testimoniis Domini qui eius mandata non respuit iudicia non obliuiscitur, nec voluptatibus indulget suis. Qui adhæret Domini testimoniis, renuntiat mūdo, superiora obliuiscitur, ad priora contendit, vt perueniat ad brauium, quod est insigne victoriæ. Non ergo confunditur quem mundi huius illecebrosa non ceperint nō confunditur, etiam si erubescenda commiserit, qui veniā delictorum poscit à Christo. Ideoque respondetur ei: *Dimissa sunt tibi peccata tua, vade in pace.* Sed ita non confunditur, si fuerit in eo operata peccatorum remissio, vt non solum peccata, sed etiam peccandi affectum auferat. Iustitia remittat iniquitates, fortitudo timorem, temperantia impuritatem, vt non solum temporalis, sed etiam perpetua fiat remissio peccatorum. Intret in animam tuā Christus, inhabitet in tuis Iesus mentibus, vt in tabernaculo virtutis peccato locus esse non possit.

Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilataris cor meum.

D 2. Cor. 6. Ibidem. 3. Reg. 4. Abac 3. Prouerb 1. Cor 9. 2. Tim. 4. Abac. 3.

Neque enim poterat viam currere, si cor eius coarctaretur angustiis. Denique currentibus viam Domini ait Apostolus: *Dilatamini & vos, & nolite iugum ducere cum infidelibus.* Et de se ait: *Os nostrum patet ad vos, ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est.* Ideo & de Salomone dicitur: *Latitudo cordis eius, sicut arena maris.* Et vide distantiam: Via sit angustior, cor latius, vt patris, & filij, & spiritus sancti sustineat mansionem: ne veniat verbum Dei, & pulset, & videns cordis eius angustias dedignetur habitare. Denique sapientia in exitu canitur, in plateis autem cum fiducia agit. Plateæ latæ sunt. Non igitur in viis, sed in cordis latitudine sapientia decantatur. In hoc igitur campo interioris hominis, non in angustiis mentis currendum nobis est vt comprehendamus. Scriptum est enim: *Sic currite, vt comprehendatis.* Denique comprehendit qui ita cucurrit vt diceret: *Cursum consummaui.* Cucurrit enim vt bonus equus. Siquidem habet equos suos Christus, de quibus dicit Propheta: *Immisisti in mare equos tuos, turbantes aquas multas*, eo quod gentium populos, qui mouentur vt aquæ multæ, & excitantur vt fluctus aquarum

E Psal 91. Habac. 3. Ezech 1. Ioan. 16. Ezech 10.

multarum, euangelizando commouerint Apostoli, vt assurgentes à terrenis idolorum cæremoniis in Christum crederent. Et supra ait: *Ascendisti in equos tuos, equitatus tuus sanitas.* O bonorum equorum duodecim iugum mirabile, quibus fræna pacis, habenæ sunt charitatis, constricti inter se concordiæ vinculis, & iugo fidei subiecti, quatuor totius Euangelij mysterium totius orbis finibus inuehentes, bonum aurigam portantes Dei verbum: cuius flagello fugatæ sunt illecebræ sæculares, exterminatus mundi istius princeps, iustorum cursus impletus est. O rationabilium equorum grande certamen! ô mirandum mysteriū! rota intra rotam currebat. & non impediebatur. Nouum testamentum in veteri testamento erat, intra illud currebat per quod annunciabatur. In quatuor partes ibant rotæ, & non conuertebantur retrorsum, quia spiritus vitæ erat in iis qui currebant in quatuor partes totius mundi, & sine offensione currebant, qui bona equorum via quadrabat. Currebant igitur equi, quia *non dormiebat qui ascenderat equos.*

F Psalm 75. Ibidem. Exod 15.

Animarum igitur nostrarum auriga Iesus, qui nos quoque vult ascendere equos nostros, hoc est, nostra corpora, & vigilare semper, ne dicatur nobis: *Dormitauerunt, qui ascenderunt equos.* Transeundum est hoc mare impigre, vix transitur à vigilantibus. Si quis autem dormierit, transire non poterit, sed demergitur vt Ægyptius, cuius & anima & corpus interiit. *Equum enim & ascensorem proiecit in mare*, qui non sequebantur legem, sed persequebantur.

In octonarium quintum enarratio.

ה He.

Esaia 40. Heb. 13. Ezech. 33.

SEquitur quinta littera He, quæ Latine significat, *est* vel vt alibi inuenimus, *viuit*: Conuenit sibi vtraque interpretatio, qui enim est, viuit: & qui viuit, est. Denique gentiles non sunt, & ideo non viuunt, sed mortui sunt. *Iesus autem heri & hodie ipse est, & in sæcula*: & qui est, viuit. *Viuo enim ego, dicit Dominus.*

G Rom. 4. Ioan. 14. Galat. 2. Psalm. 113. 19 in 18

Quomodo enim potest non esse qui viuit? Viuit autem Iesus, qui mortuos viuificat, & *vocat quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt.* Nihil mirum si Domino cedit natura, vt viuificentur & mortui, & incipiant esse qui non erant. Et ideo quia via etiam vita est, secundum illum qui ait: *Ego sum via, veritas, & vita*: viam quæramus, vt vitam habere mereamur. Audiamus ergo illum qui viuit in Christo. Viuit autem qui ait: *Sed nos qui viuimus, benedicimus te Domine.* In Christo enim Iesu etiam quicunque mortuus fuerit, viuit. Audiamus, inquam, quid dixit vt viueret.

Legem mihi constitue, Domine, viam iustitiarum tuarum, & quæram illam semper.

H Deut 5. Num. 20. Num. 33.

Miles qui ingreditur iter, viandi ordinem non ipse disponit sibi, nec pro suo arbitrio viam carpit, nec voluntaria captat compendia, ne recedat à signis, sed itinerarium ab imperatore accipit, & custodit illud, præscripto incedit ordine, cum armis suis ambulat, rectaque via conficit iter, vt inueniat commeatuum parata sibi subsidia. Si alio ambulauerit itinere, annonam non accipit, mansionem paratam nō inuenit, quia imperator iis iubet hæc præparari omnia qui sequūtur, nec dextera nec sinistra à præscripto itinere declināt, meritoque nō deficit qui imperatorem sequitur suum. Moderate enim ambulat, quia imperator non quod sibi vtile, sed quod omnibus possibile cōsiderat: ideo & statiuas ordinat, triduo ambulat exercitus, quarto requiescit die. Eliguntur ciuitates, in quibus triduum, quatriduum & plures interponantur dies, si aquis abundant, commerciis frequētantur: & ita sine labore cōficitur iter, donec ad eam vrbem perueniatur, quæ quasi regalis eligitur, in qua fessis exercitibus requies ministretur. Hanc legem viandi esse præscriptam Christo docente sanctis commeantibus recognoscas velim. Profecti sunt enim & patres nostri de terra Ægypti per longa spatia terrarū, quorū statiuæ omnes, mansionesq; descriptæ sunt, donec Cades, id est, ad sanctam terram perueniretur. Istæ sunt statiuæ filiorum Israel, quas descripsit Moyses ex præ-

A pro Domini. Aduertimus ergo quis has ordinauerit mansiones, quomodo ambulare oporteret filios Israel. *Præibat enim illos Deus per diem in columna nubis*, vt refrigeraret viantibus: *noctu autem in columna ignis*, vt viam ostenderet ambulantibus, & tenebras dimoueret. Lex viarum columna erat & ignis, & nubis. Denique *in columna nubis loquebatur ad eos*, vbi volebat exercitum requiescere labore itineris, non mouebatur columna ignis, nec transibat nebula lucis. Quando autem volebat exercitum mouere, prouehebatur & columna ignis in nocte, columna autem nubis in die. Illa autem columna nubis specie quidem præcedebat filios Israel, mysterio autem significabat Dominum Iesum *in nube venturum leui*, sicut dixit Esaias, hoc est in virgine Maria, quæ nubes erat secundum hæreditatem Euæ, leuis erat secundum virginitatis integritatem. Leuis erat, quæ non homini quærebat placere, sed Domino. Leuis erat, quæ non in iniquitate conceperat, sed spiritu superueniēte generabat: nec in delicto, sed cum gratia parturiebat. Aliter quoque hanc interpretationem sumere licet. B venit *in nube leui* Christus in Aegyptum, hoc est, venit in susceptione corporis in hoc sæculum. In nube venit, quem nebula corporis obumbrabat. Sed leuis erat caro, quam nulla sua grauabant delicta. Quomodo enim peccatis grauaretur suis, quia auferebat omnium peccata populorum? *Ecce*, inquit Ioannes, *agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Ante hesternum lectum est, quia stabat Iesus, & habebat vestimenta sordida: mea enim peccata portabat. Sumpsit vestimenta nostra, vt nos splendore immortalitatis indueret. Venit in nube leui quasi iustitia: *iniquitas enim in talento plumbeo sedet*, Christus in corde iustorum, quos peccata non onerant. Et ideo bene lectum est hodie: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Pro nobis verbum suscepit carnis infirmitatem, pro nobis esuriuit, vapulauit, crucifixus est, mortuus est, vt nobis, in quibus ante vita ignobilis & degener habebatur, inciperet mors esse pretiosa. Sed reuertamur ad confectionem itineris, & C ordinem mansionum. Et tu sequere spiritaliter hanc legē viandi, vt exeas ex Ægypto, & inde promouens fige tabernaculum *in Socoth*. hæc prima tibi statio sit. Socoth prima mansio est, significans *tabernaculum*. Fige ergo tabernaculum quod in te est, mentisque tuæ stationem confirma, vt radicatus atque fundatus maneas in fide Christi. Sequitur mansio *in Mara*, hoc est, *in amaritudine*. Non omnes mansiones æquales sunt. Inde ventum est *in Helim*, vbi fontes duodecim sunt, & septuaginta arbores palmarum. Post amaritudinem, ne populus deficeret, debuerunt amœna & fœcunda succedere. Inde *Raphidin*, quod est *laudatio iudicij*, inde sequitur *Sina*, habens in se & populi tentationem, & legis promulgationem. Variantur merita mansionum, quia nulli iugis in hoc sæculo viuēdi potest esse successus. Bonus igitur imperator alibi manna esurienti populo ministrauit, alibi potum de petra fluere, quo sitim populi restingueret, augusta prouisione præcepit, alibi legem dedit, alibi triumphos donauit, vt his beneficiis fotus exercitus nullum prolixi itineris sentiret laborem. Itaque in illo populo typus fuit, in nobis veritas. Nos igitur D committamus iter nostrum ductui Domini Iesu, qui legem primo introduxit, & antea per Iesum terram repromissionis in possessionem populo suo dedit. Sed etiam quando Moyses videbatur ductor esse, aderat illi Iesus: aderat autem illi non palam, nec aperte ductorem aut principem populi sese gerens. Expectabat enim donec Moyses tempus expleret suum, quo completo successit Iesus. Itaque si consideres scripturam dicentem: *Erunt dies eorum anni centum viginti*: videbis mysterium plenitudinis temporum ex centum viginti annis, post quos & Moyses in monte requieuit, & Iesus manifeste mansionum suscepit principatum, vt iam non sub legis timore sit populus, sed resuscitatus à mortuis fructu vitæ fruatur æternæ. Ambulemus igitur secundum legis doctrinam: via nobis lex Dei sit. Hāc viam ambulans Ecclesia dicit: *Ego flos campi, & lilium conuallium. sicut lilium in medio spinarum.* In totam enim terram fides populi credentis exiuit, & in spatio posuit pedes suos Christus. Et ideo pulchre ait florem se esse campi. Flos erat etiam Paulus, qui dicebat: *Bonus odor Christi sumus Deo.* Et vere flos, qui poterat noua & vetera de sui cordis proferre thesauro. Pulchre etiam lilium dicitur Ecclesia. Sicut enim lilium fulget, ita etiam splendent opera sanctorū. Pulcherrime etiam dictum est, *Lilium conuallium*, quia in humilibus magis elucet gratia. Sed hoc lilium in medio spinarum, hoc est, inter Iudæos & hæreticos, hoc est, inter sollicitudines huius sæculi, quæ mentem hominis animūque compungunt. Possumus etiam aliter accipere, quia sicut lilium inter spinas eminet, ita super omnes conuentus Ecclesia Dei refulget. Refert etiam considerare quod hoc lilium splendore circumfusum sit, intus autem quod habet, rubeum sit, boni & ipsum odoris, eo quod caro Christi velut morali diuinitatis claritudine circumspecta, cœlestis habuerit protectionem gratiæ. Denique in posterioribus ait: *Fraternus meus candidus & rubeus. Candidus* claritate diuina, *rubeus* specie coloris humani, quem sacramento incarnationis assumpsit. Meritoque & ipsum quod est rubeum, bene olet, quia caro Christi sine peccato est, F quam perfidi contrectantes, manus suas inquinauerunt, sancti venerantes, pietatis odore fragrarunt. Accepit hūc odorem Dominus Iesus fragrantis Ecclesiæ suæ, & ait: *Ecce proxima mea bona.* Et Ecclesia dicit ad Christum: *Ecce bonus fraternus meus: ecce es bonus tanquam malum in lignis siluæ.* Huiusmodi pomum odorem gratum habet, vt cæterorum pomorum fragrantiam vincat. Christus ergo affixus ad lignum sicut malum pendens in arbore, bonum odorem mundanæ fundebat redemptionis, quæ peccati grauem detersit fœtorem, & vnguentum potus vitalis effudit. *Tanquam malum*, inquit, *in lignis siluæ, ita consobrinus meus in medio filiorum*; eo quod super prophetas & Apostolos intima corda hominum verborum suauitate mulcebat. Sed non solum odor verum etiam cibus suauis in malo est. Ergo cibus suauis est Christus. *In vmbra* inquit, *eius concupiui & sedi.* Legem enim acceperat, hanc sequebatur, hanc currebat viam. In lege itaque requiescens, in vmbra Christi requiescebat. Bona vmbra, quæ nos ab iniquitatis sole defendit. Cui autem dubium quod lex vmbra sit Christi? G quid est lex diei festi, neomeniæ sabbatorum, nisi vmbra futurorum? Qui dies secundum legem Moysi, vt videam sex dies, & iterum septimum diem, & sic perpetua sæcula? Qui mensis secundum legem Moysi, vt sciens mensem, sciam primam mensis neomeniam, & vota sancta in neomeniis offerenda? Qui secundum legem Moysi annus, sex illis diebus constat, de quibus ait: *Sex annis seruiet Hebræus, & septimo anno liberabitur*: vt inueniantur sex anni quibus aliquis operatur terram, septimo autem anno remittit illam proselytis, & pauperibus, & bestiis terræ? Qui septimus annus quo conceduntur debita omnia Hebræis? In hac vmbra requiescebat patrum fides, prophetarum sancta deuotio. Dicit ergo congregatio religiosa, vel sancta anima: *In vmbra eius concupiui & sedi.* Vmbra eius est iubilæus annus. Quis enim eius mystica videt, vt facie ad faciem cognoscat, quæ anno quinquagesimo complenda lege præscripta sunt? Vmbra sunt dies festi secundum legem primo mense, decima die mensis vsque ad quartamdecimam, & inde vsque ad vigesimamprimam mensis. H Quæ vmbra est celebritas illa inter primum & septimum mensem, in tempore illo anonymo? Vmbra est, sanctificata libertas in sabbato. Vmbra est dies festus septimi mensis neomeniæ, & memoriale tubarum septimi mensis, dies decimus, dies expiationis. Vides quia monas & decas duo festi dies. Itē quintadecimus dies, dies tabernaculorū per octo dies. In vmbra hæc omnia. In vmbra prima dies vocata, & octaua dies vocata in vmbra, quæ in scenopegiis præscripta secundum legem. Constitue mihi aliquos ex circumcisione credentes, in lege doctos, obseruantiæ sollicitæ viros, & nunc Euangelij agnitione illuminatos, spiritalis saginatos gratia. Dicit in his Ecclesia quæ videt Christum, quæ sponsum recipit, quæ cibo eius pascitur: In *vmbra eius concupiui & sedi*, *& fructus eius dulcis in faucibus meis.* Qui fructus eius dulcis, nisi prædicatio Dominicæ passionis, vt ipse ait, *Ecce hæreditas Domini filij, merces fructus ventris*? Qui enim dulcior fructus potest esse in faucibus nostris, quam remissio peccatorum? Et bene flos est Ecclesia quæ fructum annuntiat, hoc est, Dominum Iesum

A Christum, de quo dictum est Mariæ: *Benedicta tu inter mu-*
Luc. 1. *lieres, & benedictus fructus ventris tui.* Ergo vbi gustauit fructũ
suauitatis, impatiens ad perfectiora festinat, dicens: *Intro-*
Cant. 2. *ducite me in domum vini, constituite in me dilectionem, confirmate*
me in vnguentis, stipate me in malis, quia vulnerata charitatis ego
sum. Læua eius sub capite meo, & dextera eius complectetur me.
Adiuraui vos filiæ Hierusalem in virtutibus & fortitudinibus agri, si
suscitaueritis & excitaueritis dilectionem vsquequo voluerit. Me-
rito quærit eum, merito desiderat, quia bene omnia in
hoc cursu atque itinere disposuit imperator noster. Pri-
mum omnium fidei fundamento tabernaculum hoc cõ-
firmandum putauit. Deinde si qua est nobis aspera atque
arida & prærupta mansio, imperator tamen iste turbata
discernit, arida irrigat, deserta fœcundat. Si quid amaritu-
dinis, si quid tentationis, si quid infirmitatis est, ductor
noster & amara temperat, & sollicita mitigat, dura dissol-
uit, & inualida confirmat. Sicubi vult requiescere rex ter-
B ræ exercitum suum, non ignobilem vicum, non commea-
tibus indigentem, non arenosa & nuda gignentium, sed
vrbem ædificiis nobilem refertam & vberem copiarum,
aut agrum amœnum & virentem pascuis, aut nemorosa &
campestra statiuis opportuna decernit. Ergo si reges terræ
norunt commoda prouidere sequentibus se, quanto ma-
Luc. 11. gis Deus qui bonus est, nouit quemadmodum profutura
disponat diligentibus se? Ac primum si incognitum car-
pendum est iter, duces eliguntur viarum, qui præcurrant
agmini. Sed hoc imperatores isti iniuriosum sibi arbitran-
tur: Deus autem præibat cum Hebræi facerent iter. De-
Exod. 13 nique *in columna nubis loquebatur ad eos.* Et vt scias quia præi-
Psalm. 98. bat: *Deus*, inquit, *præibat illos: interdiu quidem in columna nubis*
Exod. 13. *ostendens illis viam, nocte autem in columna ignis & non deficie-*
bat columna nubis interdiu. Hanc præcedentem nobis co-
lumnam sequens Ecclesia, non deficientem, ne ipsa defi-
Cantic. 2. ceret, vmbra eius refrigerabatur, & adeo dicit: *In vmbra*
Psalm. 22. *eius concupiui, & sedi, & dulcis eius fructus in faucibus meis,* quia à
Cantic. 2. Domino pascebatur, & *deducta in locum pascuum, & aquam*
refectionis. Introducite me in domum vini. Iis copiis præpara-
C tis quærit progredi ad aliam mansionem in qua mysterio-
rum gratiam, & lætitiæ capiat suauitatem. Hinc quoque
Ibidem. promouens verum iter, ait: *Constituite in me dilectionem.* Bo-
na statiua, vbi plenitudo est charitatis. *Confirmate me,* in-
quit, *in vnguentis, stipate me in malis.* Habes alias mansio-
nes, ad quas Ecclesia cum delectatione succedit. Istæ
Ioan 19. mansiones sunt crucis Christi & sepulturæ, in quibus vul-
nerata est Ecclesia, sed vulnere charitatis. Vulnus enim
est quod Christus excepit, sed vnguentum est quod effu-
Cantic. 2. dit. Pomum est quod pependit. Hoc pomum gustauit Ec-
clesia, & ait: *Et fructus eius dulcis in faucibus meis.* Et vt scias
Ibidem. quia pomum est Dominus, legisti supra: *Tanquam*
1. Cor. 1. *malum in lignis siluæ, ita consobrinus meus.* Nos quoque vul-
nus fatemur cum prædicamus Christum crucifixum:
2. Cor. 2. *sed bonus odor sumus Deo, quia crux Christi Iudæis scandalum,*
Græcis stultitia, nobis autem virtus Dei atque sapientia est. Hoc
Cor. 1. vulnere Ecclesia vulneratur, cum Saluatoris sui prædicat
mortem, sed hoc vulnus est charitatis. Denique qui non
credit, negat: qui diligit, confitetur. Manichæus negat,
Prou. 27. Christianus fatetur, & ideo scriptum est: *Vtiliora vulnera*
D *amici, quam voluntaria oscula inimici.* Pulchre ergo dicit ec-
clesia: *Quia vulnerata charitate ego sum.* Nudemus mem-
bra nostra bono vulneri, nudemus sagittæ electæ. Sagit-
Esaiæ 49. ta hæc, Christus est, qui dicit: *Posuit me sicut sagittam electam.*
Bonum est ergo hac vulnerari sagitta. Non mediocris
mansionis iste processus: non omnes possunt dicere quia
Act. 5. vulnerati sunt dilectione. Dicebant Apostoli cum pro
Christo lapidarentur, & Christum prædicarent. Dicebat
2. Cor. 11. Paulus cum ter virgis cæderetur, & die ac nocte Chri-
Act. 20. stum adorandum gentibus disputaret. Dicunt hoc mar-
tyres, qui vulnerantur pro Christo: & quia vulnerari
pro eius meruerunt nomine, plus diligunt. Ad hanc ergo
veniens mansionem Ecclesia, ad hunc processum, vt pro
Christo filios suos offerat, vt excipiat vulnera charitatis,
quasi bona fidei alimenta repetens, pietatisque fructus,
gustauit ipsa, & hortari cœpit cæteros, dicens: *Gu-*
Psal. 33. *state, & videte quoniam suauis est Dominus* sicut malum.
Cant. 2. Et in malo vulnus est, sed tamen suaue est. Venit iterum

ad vallem Botryonis, vidit ingentis vuam magnitudinis, E
quam duo portare vix poterant, vnus qui præcederet, a- Num. 13.
lius qui sequeretur. Gustauit mysterium in Iesu Naue. gu-
stauit in Caleb, qui dicebant populo: *Vidimus terram pro-* Ibidem.
fluentem mel & lac. Gustate, & videte quoniam suauis est Domi- Psal. 33.
nus. Et addidit Ecclesia dicere. *Læua eius sub capite meo, & dex-* Cantic. 2.
tera eius complectetur me. Adiuraui vos filiæ Hierusalem in virtuti-
bus & fortitudinibus agri, si suscitaueritis & excitaueritis charita-
tem vsquequo voluerit. Et istæ mansiones sunt via regali in-
cedentis Ecclesiæ. *Multæ* enim *sunt mansiones apud patrem* Ioan. 14.
meum: testificatur Dominus Iesus. & *Ecce venio: & accersam* Ibidem.
vos. Bona mansio sapientiæ, & siue in læua eius, siue in dex-
tera, bona mansio, quia via regalis est. Ideoque sapientes
nuntij dicunt: *Via regali ibimus, non diuertemus in dexteram ne-* Num. 20.
que in sinistram, quoadusque transeam terminos tuos. Hoc dixe-
runt missi à Moyse nuntij ad regem Edom, hoc est, terre-
num: quia terrena omnia siue in dextera, siue sinistra, ma-
la sunt. Mala mansio insipientia, mala mansio intemperã-
tia, & ideo pertransit has mansiones Hebræus, non diuer- F
tit ad eas, sed pertransit vt perueniat ad sinistram sapientiæ
& dexteram, & in ipsis maneat, vbi diuinæ simplicitas, vbi
gloria, vbi longitudo vitæ est. *Longitudo* enim *vitæ in dexte-* 2. Cor. 6.
ra eius, vt ait Salomon: *in sinistra autem eius diuitiæ & gloria.* In
dextera vita est, in sinistra requies. Vtinam super sinistram Prou. 3.
eius requiescam, ne quæram ceruicalia. *Væ* enim *iis qui as-*
suunt ceruicalia. Ezechiel dicit. Has mansiones præparat Ezech. 13.
Ecclesiæ suæ bonus ductor, & per vias sapientiæ dirigit i-
ter eius. Denique laudat sapiens vias eius. *Viæ eius viæ bonæ,* Prouerb. 3.
& omnes semitæ eius in pace. Sed quia sapientia, honestas, cla-
ritas, ita perfecta sunt, si habeant charitatem (*plenitudo e-* Rom 13.
nim legis charitas est,) suscitari & excitari vult charitatem. Sus- 1. Ioan. 4.
citari in veteri testamento, excitari in nouo. *Charitas Deus*
est, vt legimus, *charitas Christus est.* Suscitatur vt leo, & catu-
lus leonis, vt Iudæ ascendat ex germine. Resuscitatur vt Galat. 4.
dormiens, vt recumbens: quia non humana, sed sua & pa-
tris maiestate est suscitatus à mortuis. Vnde ait scriptura:
Quis suscitabit illum? Non enim poterat illum aut angelus, Ibidem.
aut potestas suscitare aliena, cum ille alios resuscitaret. Er- G
go cum hic dicit: *Si suscitaueritis aut excitaueritis charitatẽ v-* Osé. 6.
squequo voluerit: de iis dicit qui resurrectionem eius possint
congrue prædicare, vt audientibus ardorem fidei & de-
uotionis accendant. Vel suscitatur Christus in iis qui pri-
mum accedunt, excitatur in iis qui postquam accesserunt,
dormierunt. Dormit ergo Christus negligentibus, susci-
tatur in sanctis. Habet ergo Ecclesia per quæ gradiatur,
habet tabernacula mãsionum, in quibus requiescunt san-
cti, de quibus iste est qui dicit: *Legem mihi constitue Domine*
viam iustificationum tuarum.] Bene ait: *Constitue,*] vt in pectore
eius immobilis & fixa permaneat, nec aliquo sæculi turbi-
ne ab eius conuellatur affectu, vt *ipse lex sit sibi, opus habẽs le-* Rom. 2.
gis scriptum in corde suo. [*Et quæram* (inquit) *illam semper.*] Non
est enim mediocre quod requiritur paradisi gratia, Dei re-
gnum, angelorum consortium, immortalitatisq; domici-
lium. Non ergo vno die quæritur, nec duobus, aut paucis
mensibus, sed quæritur semper, & quæritur per omnia: vt
meritorum multa concurrant suffragia. *Διαπαντὸς* enim &
omne tempus significat, & per omnia. Cum dicit igitur, H
Quæram semper,] sine fine dicit esse quærendum. Sed non
satis est quærere, nisi intelligas etiam quod requiris. Ideo-
que ait:

Da mihi intellectum, & perscrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo.

Quærendum primum, deinde intelligendum perscru-
tandumque legis omne mysterium, & in corde custodiẽ-
dum. Quis autem potest custodire legem Dei, nisi intel- Hier. 6.
lectum acceperit? Qui autem intelligit & scrutatur, scru- Psal. 118.
tando in semitam mandatorum deducitur. In quo illud sup.
aduertendum, quia lex est iustitia, mandatum iudicium; Ibidem.
sicut & in hac littera legimus. Est legis via: *State in viis legis.* Hier. 6.
est via iustitiarum, secundum primum versiculum. Est
& testimoniorum via; *In via testimoniorum tuorum dele-*
ctabar. Est & via mandatorum: *Viam mandatorum tuo-*
rum cucurri. Interrogemus ergo has vias, vt dicatur nobis:
State in viis legis. & interrogate semitas æternas, & videte quæ via

meliot,

melior, & ambulate in ea. Quum omnes igitur ambulauerimus vias, veniemus in omnium finem viarum, qui ait: *Ego sum via.* Christus ergo finis viarum. *Ipse enim est finis legis ad iustitiam omni credenti.* Hinc audeo dicere, quia finis iustitiarum Christus, qui est iustitia: finis testimoniorum Christus, de quo dictum est: *Estote mihi testes, & ego testis, dicit Dominus, & puer meus quem elegi.* Aduertimus igitur quantum nobis ambulandum sit vt veniamus ad Christum. Ambulandum in lege, quia *finis legis Christus est.* Sine lege ergo non peruenitur ad Christum. Vnde manifestum est quod hæretici qui legem veteris non accipiunt testamẽti, etsi dicant quod Christum teneant, tamen non possunt tenere finem qui initium non tenuerunt. Ipse Iesus est *initium & finis.* Oportet igitur vt ambulemus secundum legem spiritalem, vt inueniamus ad legis finem Dominũ Iesum. Oportet vt sequamur testimonia, vt peruenire possimus ad magnum testimonium Dominum Iesum. Oportet etiam vt in præceptis Domini ambulemus, vt perueniamus ad magnum præceptum, de quo legisti: *Dictum est antiquis, Non occides: ego autem dico vobis.* hoc est, super omne præceptum dico. Itaque non vsurpatorie dixerim, sed vere, quia sicut sunt sancta sanctorũ, ita præceptum est præceptorum. Sed vt ista seruare possimus, intellectum petamus à Domino. Intelligamus quid sit circumcisio. Circumcidit Iesus petrinis gladiis, & abstulit opprobrium Ægypti à filiis Israel: *Petra Christus est.* Circumcidat te verbum Dei, & gladius oris eius: & sic Ægypti carebis opprobrio. Non igitur corporis, sed cordis intelligenda est circumcisio. Si intellexeris legem, seruabis eam in corde tuo. Iudæus in corde legem non seruat, sed in labiis legẽ recitat, & legem ignorat. Denique *populus hic,* inquit, *Labiis me honorat: cor autem eorum longe est à me.* Quomodo potest legem tenere, qui longe est à legis auctore? Tertius versiculus quid habeat, consideremus.

Deduc me in semitam mandatorum tuorum quoniam volui eam.

Quis hoc dicit, nisi qui sequitur Christum? Non potest alius hoc dicere, nisi qui illud exequitur quod scriptum est: *Post Dominum Deum tuum ambulabis, & ipsi adhærebis, quia ipse te deducit.* Quomodo deducat, audi: *Nisi quis tulerit crucẽ suam, & post me sequutus fuerit, non est me dignus.* Præcedit ergo Christus vt nos sequamur, præcedit verbum. Principium Christus est, ideo sapientia dicit, *Dominus creauit me principium viarum suarum.* Aduertimus quod & principiũ Christus, & finis viarum sit. Non vereor ne quis dicat: Creatũ ergo Christum asseris? Respondebo: Ita creatum dico, quemadmodum factum legi, hoc est, *factum ex muliere, factum sub lege:* hoc est: secundum susceptionem carnis creatum, secundum quod est natus ex Virgine. Creatus est, vt redimeret creaturas: homo factus est, vt homines à morte perpetua liberaret. Creatus est vt vias mihi demonstraret æternas, quibus homo redire possit ad Dei regnum. Ergo quia principium est viarum Dei: hoc principium sequamur. Primus viam noui ingressus est testamenti, vt viã deuotionis sterneret nobis. Si ieiunamus, ante nos ille ieiunauit: si pro nomine eius sustinemus iniurias, prius ille sustinuit pro nostra redemptione. Ceruices suas posuit in flagella, maxillas suas in palmas: ascendit crucem, vt doceret mortem non esse metuendam. Denique quasi præcedens ait Petro: *Tu me sequere.* Et ideo Petrus cursum consummauit, quia secutus est Christum. Sequitur versus quartus.

Inclina cor meum in testimonia tua, & non in auaritiam.

Vtilitatem alij habent: & puto quod ideo mutatum sit, quia vtilitas bonæ rei videtur esse expetenda potius quam declinanda. Sed quia plerique lucrum pecuniarum vtilitatem, suam putant esse, ideo si legimus vtilitatem, non animæ vtilitatem accipere debemus Prophetam declinare, sed vtilitatem pecuniæ. Sanctus enim lucra ista non nouit, sed omnia hæc detrimentum arbitratur, vt Christum lucretur, & recte. Quod enim putamus lucrum esse pecuniæ, damnum est animę, quia virtutis est detrimentum. Ergo secundum eos qui ita acceperunt vt optet Propheta inclinare cor suum in testimonia, & non in auaritiam, & nos congruimus assensu: atque vtinam precem sancti sequentes & oremus quod ille orauit, & quod oramus imitemur effectu. Quid enim mihi prodest si orem vt auertat cor meum Deus ab auaritia, & ipse diebus ac noctibus pecuniæ quæram compendia? Si oramus sermone, compatiamur & mente. Audit sensum nostrum Iesus, & cognoscens duobus istis non conuenire, sermoni, & cupiditati, non exaudit loquentem. Et ideo qui bene volebat orare, dicebat: *Orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente.* Ita magis audit orantem, si aspernetur auaritiam. Sed quia inualidi sumus, & plerumque volentes auertere cor nostrum à pecunia vel auro, vel argento, capimur aspectu, & agrum aut ædificium videntes alienum concupiscimus, bene addidit Propheta, dicens:

Auerte oculos meos ne videant vanitatem: in via tua viuifica me.

Etenim qui in via est Dei, vanitates non aspicit. Via perfecta Christus est. Qui igitur in Christo est, quomodo potest vanitates aspicere, cum Christus in carne sua omnes mundi huius crucifixerit vanitates? Auertamus igitur oculos nostros à vanitatibus, ne quod oculus viderit, animus concupiscat. Mystica enim differamus interim. Vtinam hac interpretatione possimus reuocare ad diuersa Circensium ludorum atque theatralium spectacula festinantes. Vanitas est illa quam cernis. Pantomimum aspicis, vanitas est: luctatores aspicis, vanitas est, quia cernis eos de vili luctantes corona. Illi enim veri sunt luctatores, qui aduersum huius sæculi luctantur illecebras. Non capiat oculos tuos palæstra membrorum. Equos currentes aspicis, vanitas est: quia vane currunt, quia ascendentem saluare non possunt. Deniq; recursus ipse te doceat, quia vane currunt, qui non directum conficiunt iter, obliuiscentes superiora, & ea quæ anteriora sunt appetentes. Ante nos est Christus, ante nos brauium eius, ad quod peruenit qui non in incertum currit, nec reuocauit cursum suum, sed iteritauit. Ad hunc dirige oculos tuos, auerte à spectaculis, auerte ab omni sæculari pompa. Sicubi populares cognoueris plausus, auerte oculos tuos ab his, inflecte, deprime, & serua eos, vt erigas melioribus. Erige ad cœlum, vel nocte stellarum monilia, orbem lunæ decorũ, vel die solem aspice. Specta mare, terram circumspice, vt opere facta diuino omnis creatura te pascat. Quæ formarum gratia in ipsis bestiis? Quantus decor in hominibus? quanta in auibus pulchritudo? Hæc intuere, & nõ videbis *iniquitatem & contradictionem in ciuitate.* Hæc vide, & non *introibit mors per fenestras oculorum tuorum. Si videris mulierem ad concupiscendum eam, intrauit mors per fenestram.* Si videris possessionem minoris aut viduæ, & concupieris diripere eam, intrauit mors per fenestram. Si videris aliena monilia, aurum, argentum, & concupieris vt extorqueas, intrauit mors per fenestram. Claude ergo hanc fenestram, cũ videris alienæ mulieris pulchritudinem, ne mors possit intrare. *Oculi tui ne videant alienam, nec lingua peruersum loquatur.* Tuam ergo fenestram claude, ne morti pateat intranti. Sed etiam alienam fenestram caue. *A fenestra* enim *domus sua intrat fornicaria.* A fenestra sua intrat, cum aliquem petulantis oculi tentat lasciuia. Occlude igitur hanc fenestram verbi ostio, ne capiaris oculis meretricis, & abripiaris palpebris eius. Sed non est vna fenestra per quam mors consueuit intrare. Est & fenestra verborum, per quam sermones commeant meretricis. Et ideo te ab aliena vxore custodi, ne te sermonibus gratiosis adoriatur, *à fenestra* enim *domus sua intrat.* Intrat mors per oscula: & ideo caue, ne te laqueis labiorum suorum alliget. Intrat mors si meretrix te osculetur. Intrat mors si cito acquiescas loquenti. Intrat mors si multum loquaris. Multiloquio enim peccatum incurritur. Intrat mors etiam si non loquaris, & Christum timeas confiteri.

A *Eccl. 28.* *Ore enim confessio fit ad salutem.* Intrat mors etiam per cauernas aurium: & ideo aures sunt spinis sepiendæ, vt illecebras meretricij sermonis excludas. Hæc moralia. Sunt etiā mystici oculi: quos auertere debeas à vanitate. Est enim & *Ephes. 4.* sensuum vanitas, quam oculi animæ tuæ videre non debeant, quia illi eam vident, quos Apostolus damnat. Vnde ipso magis auctore discamus quæ vanitas, & qui oculi sint. *Manifestum est* enim *esse plerosque qui vanitate sensus sui obscurati sunt corde, & alienati à via Dei propter ignorantiam quæ in ipsis est, propter cæcitatem cordis eorum:* illos tamen gentes Apostolus dicit. Ignoret igitur gentilis ille quod non didicit, ignoret quod non credidit, tibi ignorare non licet quę confiteris. Christus non in vanitate venit, sed in virtute, non in antiquitate, sed in nouitate: non inflauit sensum hominis, sed viuificauit: non cæcitatem cordis, sed illu*Gen. 1.* minationem mentis operatus est. Inflammauit cor tuum, vt comprehenderes quæ mandatorum cœlestium ratio, quæ animæ substantia, quæ vitæ futuræ gratia, in quo sta-B tu post hæc erimus. Erige igitur mentem, vtere naturali ingenio, *ad imaginem Dei factus es*, vt superna aspicias, & terrena non quæras. Noli curuare ceruicem tuam mundi premendam pondere, noli inhiare auro atque argento, *Matth. 10.* ne te sæculi vincula alligandum præbeas. Ideo dixit Dominus: *Nolite possidere aurum atque argentum.* ne nos auri atq; argenti cupidita auara possideat. Noli ergo inserere collum tuum diaboli laqueis. Strangulat auaritia pauperem in hoc sæculo, sed in perpetuum diues suis laqueis suffocatur: cuius sermo in vanitate est, in tenebris ambulat, qui in iis laborat quæ sibi prodesse non possint. Vanitas est sollicitudo vitæ huius. Vnde non in crapula & ebrietate, non in delicijs corporis, sed in cognitione præceptorum cœlestium delectationem nostram debemus ponere. In *Psalm. 143.* vanitate currit, qui sibi successibus videtur affluere sæcularibus, quianquam vmbra prætereunt. *Auerte* igitur *oculos tuos ne vanitatem videant.* Sed non satis est vt tu auertas, ne forte velis & non possis, si offundat tibi diabolus vanitatum spectacula, incentiua inserat voluptatum, petere vt D Dominus auertat oculos tuos. Et hæc gratia Dei, & hoc munus est Domini, vt oculos animæ nostræ à negotiis *Psalm. 37.* mundi huius auertat. Beatitudo enim omnis à Domino est. *Beatus* autem *vir, cui nomen Domini spes eius, & non respexit in vanitates & insanias falsas.* Qui non respicit hæc, beatus est: qui autem respicit, insanus atque furiosus est: & ideo resipiscat vnusquisque à furore sæcularium cupiditatum, quæ mentem animumque perturbant, vt compos sui esse non possit. Si in nauigio fluctuante sis constitutus, auertis à sentina oculos, ne vomitum moueat tibi. Si in ciuitate ambulans aliquid fœtidi odoris offendas, longe fugis atque declinas. Si quid occurrat quod horreat oculus tuus, clauditur aut auertitur. In salo sæculi huius fluctuas, influit sentina vitiorum. In hoc nauigio tui corporis mouetur æstus cupiditatum, & non auertis oculos animæ tuæ ne videant sentinam libidinum, ne aspiciant mundi huius stercora, ne fœtor immundus nares repleat tuæ mentis, in quibus Spiritus sanctus esse consueuit, vt *Iob 27.* possis dicere: *Spiritus diuinus quiescit in naribus meis?* Na-G res igitur animæ tuæ à fœtore auertantur criminum diuersorum. Est enim in his velut quoddam insigne iudicij. *Cant. 7.* Vnde dicitur sponsæ: *Nares tuæ sicut turris Libani, prospiciens* *Psalm. 132.* *faciem Damasci.* eo quod vnguentum veri sacerdotis, *quod descendit de capite in barbam*, hoc est, odor ille diuinus, odor gratiæ spiritalis, qui de patre in Christo erat, & sacramento incarnationis descendit in terras, vt omnia fusu replerentur vnguenti, emineat præcelsi potestate iudicij. & nares repleat animæ, vt beneuolentia discernat, & fœtida olentia sanctorum (qui possunt dicere: *Christi enim bonus o-* *2. Cor. 2.* *dor sumus Deo*) à fœtidis peccatorum. Hæ sunt nares sicut *Cant. 7.* turris Libani præcelsæ supra mundum, & ideo prospicit faciem Damasci, gentilem scilicet populum, odoratam fidē eius, cuius gratia delictorum suorum detergit fœtorem. Facies igitur Damasci, fides est gentium nullo obumbrata amictu, nullo adoperta vestitu, nuda ac libera, cœlo magis intenta quam terris. Hanc speculantur & prospiciunt *Philip. 2.* nares Ecclesiæ, quod suaue in ea & odorum est aspirationis & gratiæ colligentes. Et bene nares eius sicut turris Libani, quia in sacrificiis odor suauis Ecclesiæ est, in quibus E est boni odoris hostia, remissio peccatorum. Sume igitur has nares, ô homo, vt à graueolentibus flosculenta secernas, & tunc viuificabit te Dominus. Cum enim aduertit quod de ipso petis, vt auertat oculos mentis tuæ à vanitate, cooperatur animæ tuæ, vt si specie aliqua capitur, aut duritia aut infirmitate non flectitur, flectat eam iugo verbi, & habenis suis regat, vt voluntate Dei abducatur à vitiis, & vitæ odorem capiat æternæ. Non enim hæc vita perfecta est, sed est vita in vmbra. Ideo vt homo Christus Iesus ex Virgine nasceretur, *obumbrauit virtus altissimi* matrē *Iob 8.* futuram, quia in vmbram descendit, ab vmbra incipiens *Luc. 1.* operari salutem hominis, & consummaturus charitate solis æterni. Vmbra est ergo vita hæc: festinat ad solem, vt *Esa. 9.* te defendat ab vmbræ huius frigore, & calorem tibi pro-*Iob 8.* fundat æstiuum. Et ideo suadet orandum *ne fiat fuga nostra* *Matth. 24.* *hyeme, vel sabbato*, non tempus diemque significans, sed frigere nos meritis prohibens, & bonorum operum esse ie-F iunos. Disce nunc quemadmodum auertat oculos eius cui misereatur Dominus, à vanitate. Ex his enim quæ sequuntur, hoc intelligere possumus. Subiecit enim.

Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo.

Initium esse sapientiæ timorem Domini dicit Propheta. Quid *Psal. 110.* est autem initium sapientiæ, nisi sæculo renuntiare? Quia *1. Cor. 1.* sapere sæcularia, stultitia est. Denique *sapientiam huius mundi, stultitiam esse apud Deum*, Apostolus dicit. Sed & ipse *Rom. 10.* timor Domini nisi secundum scientiam sit, nihil prodest, immo obest plurimum. Siquidem Iudæi habent zelum Dei, sed quia non habent secundum scientiam, in ipso zelo & timore maiorem contrahunt diuinitatis offensam. Quod circumcidunt infantulos suos, quod *Rom. 7.* sabbata custodiunt, timorem Dei habent: sed quia nesciunt legem spiritalem esse, circumcidunt corpus, non cor suum. Ignem sabbato adolere formidant, cum lex sanctificationis die libidinum ignem prohibeat accendi. G Et quid de Iudæis dico? Sunt etiam in nobis qui habent *Rom. 10.* timorem Dei, sed non secundum scientiam, statuentes duriora præcepta, quæ non possit humana conditio sustinere. Timor in eo est, quia videntur sibi consulere disci-*Eccles. 2.* plinæ, opus virtutis exigere: sed inscitia in eo est, quia non compatiuntur naturæ, non æstimant possibilitatem. Non sit ergo irrationabilis timor. Etenim vera sapientia à timore Dei incipit, nec est sapientia spiritalis sine timore Dei: ita timor sine sapientia esse non debet. Basis quædam verbi est timor sanctus. Sicut enim simulachrum aliquod in basi statuitur, & tunc maiorem habet gratiam cum in basi statua fuerit collocata, standique accipit firmitatem: ita verbum Dei in timore sancto melius statuitur, fortius radica-*Luc. 8.* tur in pectore timentis Dominum, ne labatur verbum de corde viri, ne veniant volucres, & auferant illud de incurioso & dissimulantis affectu. Sed etiam verbo Dei timor ipse aptari ad vtilitatem & constabiliri videtur, vt non sit alienus scientiæ, sicut basis accepta statua non est aliena gratiæ. Timor ergo verbi est locus, sicut in pace lo-H cus eius. Timor quædam statio verbi, verbum timoris est *Psalm. 75.* disciplina. Plenus enim disciplinæ timor non nutat ad lapsum. Et quia basim verbi timorem diximus, ne quid alienum à scripturis posuisse nos quisquam putet, accipiat lectum de Dei verbo in Canticis canticorum: *Crura eius co-* *Cant. 5.* *lumnæ marmoreæ fundatæ super bases aureas* significans colum-*Galat. 2.* nas esse Ecclesiæ Apostolos, qui fundati sunt in timore sancto. Nam sicut Petrus, Iacobus, Ioannes & Barnabas *Apoc. 3.* columnæ esse videbantur Ecclesiæ, sic & quicumque vi-*Psalm. 74.* cerit hoc sæculum, fit columna Dei, quam confirmat qui dicit: *Ego confirmaui columnas eius*: ita & basis aurea *Cant. 5.* timor plenus disciplinæ, quia initium sapientiæ est. In ti-*Psal. 110.* more ergo sapientium apostolica prædicatio tanquam super basim auream columna firmatur. Christi igitur eloquio & apostolico sermoni tribunal est timor iusti, & basis aurea plena prudentiæ, simulachrum autem bonū tanquā effigies veritatis, sermo sanctorum. Et vide tanquam basim auream esse sanctorum timorem: Lege Esaiam: vide quantis subiecerit timorem, vt faceret irreprehensibilē &

bonum

bonum timorem. *Spiritus*, inquit, *sapientia & intellectus, spiritus consilij atque virtutis, spiritus cognitionis atque pietatis, spiritus timoris Domini.* [Esai 11.] Quantis timorem subiecit, vt haberet quod sequi possit? Informatur per sapientiam, instruitur per intellectum, consilio dirigitur, virtute firmatur, cognitione regitur, pietate decoratur. Tolle timori Domini ista, & est irrationabilis & insipiens timor, vnus ex illis: *Foris pugnæ, intus timores.* [2 Cor. 7.] Quibus afflictus esset & Paulus, nisi habuisset Dominum consolantem. Nec otiosum est in Prouerbiis: *Tunc intelliges timorem Domini.* [Prouer. 2.] Quid est *tunc*? *Cum sapientiam inuocaueris, & prudentiæ dederis vocem tuam: & si quæsieris illam vt pecuniam, & vt thesauros scrutatus fueris eam, tunc intelliges timorem Domini.* [Ibidem.] Et ideo tanquam super basim bonam dicit: *Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo.*] Plena disciplinæ oratio, per quam docemur, quemadmodum debeamus orare vnusquisque. Sermo doctrina est deprecandi. Et quia docuit nos orare, q sit istius orationis affectus, ostendit septimus versus.

Aufer à me opprobrium meum quod suspicatus sũ: iudicia enim tua dulcia.

Quod suspicatus sum.] Subobscure dictum videtur, sed explanauit Apostolus quod hic videbatur obscurum, vbi ait: *Nihil quidem mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum.* [1 Cor. 4.] Sciebat enim se esse hominem, & sibi cauebat vt poterat, ne post susceptam baptismi gratiam peccaret: ideoque delicti conscius sibi non erat, sed quia homo erat, peccatorẽ se fatebatur, sciens vnum esse Iesum lumen verum, *qui peccatum non fecit, nec est inuentus in ore eius dolus*, [1. Petr. 2.] ipsum solum iustificari qui vere alienus esset à lapsu. Similiter ergo Propheta etsi peccatum declinare cupiebat, tamen quasi Deũ repulsorem peccati esse sui cupiebat. Volebat auferri *opprobrium quod suspicatus est*, vel quia cogitauerat in corde, & non fecerat, & pœnitentia licet abolitum, suspectus tamẽ erat ne forte adhuc maneret eius opprobrium, & ideo Deum precatur vt illud auferat, qui solus nouit quod nescire potest etiam ipse qui fecit. Denique alibi ipse dixit Propheta: *Sin opprobrium meum.* [Psal 68.] Quamquam istud opprobrium Christi sit, quod non est verum opprobrium sed gloria Dei. *Crux enim Christi Iudæis scandalum, Græcis stultitia.* [1 Cor. 1.] Illis ergo opprobrium, mihi virtus est, per quam aduersarios repello, sæculum vinco. Mihi sapientia, per quam insipientiæ laqueos euado. Hoc opprobrium thesauris Ægypti Moyses prætulit, maius æstimans Ægypti thesauris opprobrium Christi. [Hebr. 11.] Si opprobrium tuum gloria est, Domine Iesu, quanta est gloria tua? Tuæ igitur gloriæ participatione quid erimus, cuius sumus opprobrio gloriosi? *Dorsum meum posui in flagella, maxillas meas in palmas, os autem meum non auerti à confusione sputorum.* [Esa 50.] Ecce opprobrium tuũ Domine, in quo salus est vniuersorum, in quo mundi redemptio: per quod opprobrium cœpimus non erubescere q erubescebamus: non confundi, qui confundebamur. Denique scriptum est: *Accedite ad eum, & illuminamini, & vultus vestri non erubescent.* [Psalm 33.] Hoc opprobrium auferri à nobis nolumus, opprobrium crucis Domini Iesu, quo nostra auferuntur opprobria. [Gal. 3. Philip. 2.] Sicut enim maledictum factus est, vt nostra maledicta deleret, homo factus est, vt leuaret hominis infirmitates: ita opprobrium factus est, vt omniũ auferret opprobria. [Psalm 21. Psalm 43.] Non vno tempore, non semel abstulit opprobria: aufert quotidie, peccatum incidimus, non vnum, sed multa, cooperti sumus opprobrio & confusione. Venimus ad baptismum, dilotum est omne peccatum, & cum peccato opprobrium. Abstulit opprobrium meũ Dominus Iesus opprobrio suo, quia crucifixus est mihi: quia *quicumque baptizati sumus in Christo, in morte ipsius baptizati sumus.* [Rom 6.] Non habeo igitur quod auferri petam, sed si post baptismum incidi opprobrium, debeo agere pœnitentiam, vt dicam: *Aufer à me opprobrium meum.*] Si non agã pœnitentiam, quomodo dicam: *Aufer à me opprobrium meũ:*] cum hoc ipsum peccati opprobrium sit, quia non ago pœnitentiam? Si autem pœnitentiam vt oportet ago, recte dico: *Aufer à me opprobrium meum quod suspicatus sum iudicia enim tua dulcia.*] Quid timeo confiteri? quid timeo dicere peccata mea? Quid vereor opprobrij mei mentionem facere apud eum, cuius iudicia dulcia sunt? Quod seuerum in aliis, in Christo dulce est, in Christo suaue est, quia ipse suauis est. Denique *gustate & videte quoniam suauis est Dominus.* [Psalm 33.] Dulcia iudicia confitenti, quia ipse dicit: *Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero: tu autem memor esto, & iudicemur: dic iniquitates tuas, vt iustificeris.* [Esa 43.] Dulcia iudicia agenti pœnitentiam, quia ipse dixit: *Gaudium erit in cœlis super vno peccatore pœnitentiam agente, quam in nonaginta & nouem iustis qui non indigent pœnitentia.* [Luc. 15.] Si dulcia sunt igitur iudicia Domini, suauitatis fructus percipere elaboremus. Vis scire quam dulcia iudicia Domini? *Non resurgunt impij in iudicio.* [Psal. 1.] Qui autem in iudicio resurgunt, habent spem veniæ: quoniam crediderunt. Impij non sunt, peccatores esse possunt, fidem habent & si culpam non declinarunt, per fidem credunt. *Qui autem credit in ipsum, non iudicatur.* [Ioan. 3.] Dulcia ergo iudicia credẽtibus. Qui autem non credunt, non Christi iudicio damnati sunt, qui venit non vt iudicet mundum, sed vt saluet & redimat: [Ibidem.] sed impietatis suæ subire iudicium, qui in remissionem peccatorum credere noluerunt. Non enim possunt ad eius pertinere beneficiũ, quem cognoscere refutarunt. Ergo qui non crediderunt in eum, iudicio eius videntur indigni. Iudicium enim eius quid sit, agnosce dicente ipso: *Hoc autem iudicium est, quia lux venit in hunc mundum.* [Ibidem.] Dulce ergo, quod lux est: dulce iudicium quod præcepit misericordia. Sic enim scriptum est: *Misericordiam & iudicium cantabo tibi Domine.* [Psal 100.] Et quia cognouit dulcia iudicia, dicit:

Ecce concupiui mandata tua, in tua iustitia viuifica me.

Bona iudicia auctoritate agit. Ecce amat libertatem fidei, qui libertatem dedit. Diligi se gaudet, qui ideo venit in hunc mundum, quia hunc mundum dilexit. [Ioan. 3. 1. Ioan. 4.] Amari exigit, qui omnes amat, quia charitas est. Concupiuit mandata Dei vt bonus seruus, vt cultor sedulus. Concupiuit non vt amator meretriciam copulam, non vt auarus pecuniã, non vt luxuriosus lasciuiam. De illis enim lex dicit: *Non concupisces.* [Exod 6. Deut. 6.] Dominum autem Deum præcepit diligendum, & teneto, id est tenaci quodam atque materno amandum cupiditatis affecto. Et quia amicus est qui diligit, seruus est qui timet, quasi amicus qui omnia fecerit quæ præcepit ei Dominus: *Vos*, inquit, *amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.* [Ioan. 15.] [*In tua iustitia viuifica me.*] audet & dicere quia illa sit vera vita, quæ viuit secundum Dei iustitiam, qua viuebant Apostoli, immo quia viuunt. Sunt enim qui viuentes, mortui sunt: & qui mortui, viuunt. [1. Tim. 5.] Denique alij *descendunt in infernum viuentes*, [Psal 54.] alij cum sint corpore mortui, meritis suis viuunt. *Sunt enim qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis de cœlis reuertentem*, [Matth 16. 1. Cor. 15.] quando cum gloria sancti resurgent.

In Octonarium sextum enarratio.

ו Vau.

SExta littera Vau, cuius interpretatio est, *Est & ille.* Alius interpres ait, *Non est alius.*

Et veniat super me misericordia tua Domine, salutare tuum secundum eloquium tuum.

Quid significet interpretatio litteræ, quoniam subobscura est, ex Psalmi serie colligendum putaui. Nam cum Propheta postulet: *Veniat super me misericordia tua Domine, veniat salutare tuum:*] non est dubium quem videre deposcat, hoc est, in quo fructus & misericordiæ veniat & salutis. Denique in superioribus idem poposcit in Psalmo octogesimoquarto, [Psal. 84.] in quo euidentius Domini Iesu prophetauit aduentum. Nam terram quam benedici postulet, satis notum est, illam videlicet quæ peccatum in Adã contraxerat, cui dicitur: *Terra es & in terram ibis.* Maledixerat autem Deus non elementum terræ, neque substantiã aut naturam carnis, sed in elemento carnem præuaricatricem.

[A] [Rom. 8.] tricem. Benediciturergo in Chriſto terra, hoc eſt caro, vt à priore maledicto ſoluatur. Benedicitur caro, quam benedictus filius Dei aſſumpta hominis conditione ſuſcepit. [Pſalm 84.] Et ideo ſubdidit: *Deus tu conuertens viuificabis nos, & plebs tua lætabitur in te. Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam, & ſalutare tuum da nobis. Audiam quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem ſuam, & ſuper ſanctos ſuos, & in eos qui conuertunt ad ipſum cor ſuum. Veruntamen prope timentes eum ſalutare ipſius, vt inhabitet gloria in terra noſtra.* [Rom. 4.] [Ioan 12.] Totus hic locus Ieſum Dominum ſonat, qui viuificauit mortuos, Lazarum ante paſſionem, plurimos [Matth. 27.] tempore propriæ paſſionis. Ipſe eſt miſericordia, vtpote remiſſio peccatorum. Ideo dicit: *Oſtende*, quem videre poſſet in corpore. [Ioan 1.] Nam Deum in maieſtate ſua videre non poterat, quia *Deum nemo vidit vnquam*. Auidus Propheta deſiderat videre, quem ſperat tenere: quem ſi viderit, deſiderat propriis manibus comprehendere. Ideoque [Pſal 84.] ait; *Et ſalutare tuum da nobis.* [Ephe. 2.] Salutare Dei virtus eſt, ſalutare Dei Chriſtus eſt, & ideo prope timentes hoc ſalutare. [B] Longe erat Chriſtus à nobis, longe erat à nationibus; deſcendit in terras, factus eſt prope, cœpimus non timere. [Pſalm. 33.] Nam qui Chriſtum timet, non timori eſt ſubditus, ſed deuotioni. Pietatis hic timor, non infirmitatis eſt. [Pſalm 84.] Denique *nihil deeſt timentibus eum.* Quomodo autem factus ſit prope, audi: *Vt inhabitet*, inquit, *gloria in terra noſtra.* Quis [2. Cor. 1.] eſt gloria, niſi Dominus Ieſus? Vnde & Apoſtolus Paulus ait: *Deus Domini noſtri Ieſu Chriſti, pater gloriæ.* Merito [Matth. 3.] complacet in eo pater, quia patris gloria eſt. Huncqui à patre ſeparat, maiorem patri iniuriam facit, quem vult eſſe ſine gloria. Hunc quiſquis æqualem patri non putat, inferiorem & partem iudicat, cum alio verbo patrem plus laudare non poſſit, cuius ſumma laus gloriæ Chriſtus eſt. [Hebr. 1.] Rogatur ergo vt veniat ſalutare Dei. Ille eſt qui rogatur, hoc eſt, Dominus Ieſus, & non eſt alius, ſicut habet litteræ interpretatio: & vel ſic non ſolus pater rogatur. Eſt & ille, hoc eſt, & filius qui rogatur, & rogatus aduenit, & ſalutare mundo dedit, Ideo σωτὴρ, hoc eſt ſaluator, ideo Ie[Matth. 1.]ſus, ſicut angelus dixit: *Quia ſaluum fecit populum ſuum.* Quē [C] inuocaret igitur Propheta, aderat: vt probaret illud, Quia [Eſaia 58] adhuc loquentibus nobis dicit, *Adſum* Adeſt, quia ſuſcitatus à filiabus Iudæ, quaſi excitatus à filiabus Hieruſalem, [Cantic. 2.] audit Eccleſia ſonum vocis eius, & dicit: *Vox conſobrini mei. Ecce hic aduenit ſaliens ſuper montes, tranſiliens ſuper colles.* Manipularis eſt liber, multas habens perſonas nobiles, velut manipulos triumphales; multoſque actos ſignificans, quos intelligere magis quam expreſſos tenere poſſumus. Nam quaſi aduenientem ſponſum audierit, cum aliquibus pariter viantibus colloquentem dicit ſponſa: [Ibid.] *Vox conſobrini mei.* Dum loquitur cum filiabus Hieruſalem, & rogat vt excitent & ſuſcitent ſponſum, ſubito tanquam de longinquo miſſæ vocis ſonum ſentiens, dixit: [Ibidem.] *Vox conſobrini mei*, annuntians quem nuntiari ſibi ante quærebat, quē cupiebat ab aliis ſuſcitari, ſua prece reſuſcitatum à patre venire iam credens, læta dicit: *Vox conſobrini mei*, Bene addidit, *conſobrini mei*, vt non aliæ; ſed conſobrina ſola ſibi eius vendicaret aduentum. *Ecce*, inquit, *iſte aduenit.* [D] Adhuc ego eum quæro, & ille iam venit, adhuc ego ſuffragia capto vt veniat, & ille iam proximus eſt. Ego ſuſcitari mihi charitatem cupio, ego me vulneratam charitate puto, & ad me plus charitas ipſa feſtinat. Ego dixi: Veni, ille ſalit & tranſilit: ego rogo eum venire cum gratia, ille gratiarum operatur augmenta: & dum venit, incrementa gratię ſecum vehit, & veniendo acquirit, quia ſtudet etiam ipſe ſuæ placere dilectæ. Salit ſuper excelſa, vt aſcendat ad ſponſam. Sponſæ enim thalamus tribunal eſt Chriſti. Salit ſuper Eccleſiam, tranſilit ſuper Synagogam. Salit ſuper gentes, tranſilit ſuper Iudæos. Videamus ſalientem. Salit de cœlo in virginem, de vtero in præſepe, de præſepio in Iordanem, de Iordane in crucem, de cruce in tumulum, in cœlum de ſepulchro. Proba mihi Dauid ſalien[Pſal. 18.]tem, proba currentem. Tu enim dixiſti: *Exultauit tanquam gigas ad currendam viā, a ſummo cælo egreſſio eius & occurſus eius vſque ad ſummum eius, nec eſt qui ſe abſcondat à calore eius.* Ergo & nunc ſalit, & nunc currit de corde patris ſuper ſan[Pſalm 67.]ctos ſuos, de Oriente ſuper Occidentem, de Septentrione ſuper Meridiem. *Ipſe eſt qui aſcendit ſuper Occaſum, ipſe ſuper cælos cælorum ad Orientem.* [E] Ipſe aſcendit ſuper montes, ipſe ſuper colles. Vtinam ego miſer dicam, dicat anima mea: [Cant. 2.] *Ecce iſte aduenit*, & aduenit non ſuper terrena, non ſuper valles, ſed aduenit *ſaliens ſuper montes.* Deus enim, Deus montium eſt. Vbi ergo ſalit? Super montes ſalit. Si ſis mons, ſalit ſuper te. Salit ſuper Eſaiam, ſalit ſuper Hieremiam, ſalit ſuper Petrum, Ioannem, Iaco[3. Reg. 20.]bum. [Pſal. 124.] *Montes in circuitu eius.* Si non potes mons eſſe, nec præuales, eſto vel collis, vt ſuper te Chriſtus aſcendat, & ſi tranſilit, ita tranſiliat, vt te tranſitus eius vmbra cuſtodiat. Diximus de Chriſto & Eccleſia, dicamus de anima & verbo. [Sap. 8.] Anima iuſti ſponſa eſt verbi, hæc ſi deſideret, ſi cupiat, ſi oret, & oret aſſiduo, & oret ſine vlla diſceptatione, & tota intendat in verbum, ſubito vocem ſibi videtur eius audire quem non videt, & intimo ſenſu odorem diuinitatis eius agnoſcit: quod patiuntur plerumque qui bene credunt. Replentur ſubito nares animæ ſpiri[F]tali gratia, & ſentit ſibi præſentiæ eius flatum aſpirare quem quærit, & dicit: *Ecce iſte* quem requiro, ipſe quem deſidero. Nonne cum aliquid de ſcripturis cogitamus, & explanationem eius inuenire non poſſumus, dum dubitamus, dum quærimus, ſubito nobis quaſi ſuper montes altiſſima dogmata videntur aſcendere: deinde quaſi ſuper colles apparens nobis, illuminat mentem, vt infundat ſenſibus quod inuenire poſſe difficile videbatur? Ergo quaſi ex abſente fit præſens verbum in cordibus noſtris. Et rurſus cum aliquid nobis ſubobſcurum eſt, tanquam ſubducitur verbum, & tanquam abſentis aduentum deſideramus. Et cum iterum apparet, oſtendit ſe nobis, tanquam præſens ſit nobis in iis quæ requirimus cognoſcen[Cantic. 2.]dis. Salit ergo in vniuſcuiuſque corde frequenter: tranſilit & exit, & reuertitur, ſi ſequaris, ſi requiras, ſi tibi fidelium gratia diſceptatione doctorum verbum quod exierat atq; tranſierat, poſtules exſuſcitari, ſicut illa quæ quæſiuit & [Cant. 5.] inuenit, quæ dixit: *Frater meus tranſiuit, anima mea exiuit in verbo eius.* Ergo & ſi ſuper montes ſalit, ſequere: & ſi ſuper colles, ſequere. Reperiuntur enim in montibus & in col[G]libus venatores Domini, qui inueſtigant eos qui capiun[Hier 16.]tur ad vitam. Sic enim dixit per Hieremiam Deus: *Ecce mitto multos piſcatores, & multos venatores, & venabuntur eos ſuper omnem montem, & ſuper omnem collem.* Ibi ergo po[Pſalm 81.]pulus Dei quæratur, & inueniatur in Petri & in Pauli do[Pſalm 75.]ctrina, gratia, diſciplina, vt non in conualle ſint, vbi fletus, ſed in montibus, à quibus vnumquemque Chriſtus illuminat. Et cum Petrum legimus, Chriſtus illuminat. Et cū [Act 20.] Paulum legimus, Chriſtus illuminat. Curauit Paulus, [Act. 9.] Chriſtus illuminauit, quoniam inuocato Domini Ieſu no[Pſalm. 75.]mine reſurrexit, cuius ſanatus eſt munere. Suſcitauit mortuam Petrus, Chriſtus illuminauit. Et ideo ait: *illuminans tu mirabiliter à montibus æternis.* [Hier. 16.] Nos igitur qui montes eſſe non poſſumus, ſtemus in montibus vel in collibus, vt cū [Matth. 13.] miſerit *piſcatores ſuos* Dominus, *& venatores, vt venentur eos qui ſuper omnem montem ſunt, vel ſuper omnem collem*, id eſt, in legis & prophetarum præceptis, noui & veteris teſtamēti cognitione omnem habentes conuerſationem, [H] inueniant nos paratos, & velut bonas colligant ſpicas oppor[Matth. 3.]tuno miſſi meſſores tempore: quia ſi quis extra montem aut collem fuerit repertus, colligi velut bona ſpica non poterit ab iis, qui (vt comparationis faciamus alterius mētionem) triticum à paleis ſeparare mittentur. Plurimarū igitur operationum ſolertes miniſtros Dominus habet. Iidem piſcatores, iidem etiam venatores ſont, atque meſſores. [Cantic. 2.] Si in tempore meſſis, quo diriguntur iſti metere, [Pſal. 103.] maturus expectes, ſalientem in montibus poteris intueri, & videbis Dominum Ieſum *ſimilem capreolæ, aut hinnulo ceruorum ſuper montes Bethel.* Salit enim ſuper Eccleſiam, quæ eſt *domus panis*, eo quod fidelium corda confirmet. Merito ſicut capreola, quia caprea in altis paſcitur. Dorcas dicitur à videndo. Dorcadum etenim viſus acutior eſt. [Ioan 1.] [Matth. 11.] [Cantic. 2.] Quid hoc aptius Chriſto, qui patrem vidit, quem vidit nemo? Aut ſi quis vidit in Chriſto, ipſe filius reuelauit. Merito ſicut hinnulus ceruorum: hinnulus quaſi filius, cui paternæ inoleuerit vis naturæ, vt eum occulta non lateant, ſerpentes fugiant, venena non lędant. Denique e-

ductus de latibulis suis serpens qui educebatur ex homine, dicebat: *Quid venisti ante tempus torquere nos.* Spectemus ergo salientem hunc hinnulum, vt non possimus timere serpentem. Non timebat Dauid. Denique de his dicebat serpentibus:

Et respondebo exprobrantibus mihi verbum, quia speraui in verba tua.

Quasi bonus ceruus qui bibisset de fontibus aquarũ, nequaquam humanorum serpentium spiras & maledicorum venena metuebat. Coluber illi non erat noxa, sed præda. Cibus erat serpentini virus alloquij, & cibus laudis de quo dicebat: *Deus laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est.* Saginabatur venenatorum sermonibus. Illi sibila obtrectationum ora tollebãt, & sermonibus odij circumdabant innocentem. Bonus ceruus inter multos colubros positus non timebat, ceruus amicitiæ, & pullus gratiarum. Simulabant charitatẽ, fundebant obtrectationem: *ego autem,* inquit, *orabam.* Bonus ceruus in medio viperarum innocuus pascebatur. Illi trisulcis ore linguis micabant, hunc autem sancta pascebat oratio, immo cibum obtrectantibus offerebat. Respondit obtrectantibus sibi verbum. Verbum enim cibus est. Denique *non in pane solo viuit homo, sed in omni verbo Dei. Viderunt, me,* inquit, *& mouerunt capita sua. Maledicebant, ego autem benedicebam. Maledicebant* qui obtrectabant: *benedicebam,* qui verbum Domini prædicabam. Quam bonum est ferre conuicium, & non referre? Dem præsulem acquirit, qui conuicianti nescit irasci. Denique quanta patientiæ gratia dicentis: *Maledicent ipsi, & tu benedices?* Beatus qui maledicta non sentit. Beatus quem maledicta nõ permouent. Non enim potest maledictio moueri, qui maledicta hominum diuinæ munere benedictionis excludit. Non potest sentire maledictum, qui habet verbum: & nõ potest referre maledictum, cui in ore semper est verbum. Sed est etiam bonus serpens, quem iste ceruus non lædat. *Estote,* inquit, *astuti sicut serpentes.* &c: *Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis.* In serpente æneo figuratus est meus serpens. In ligno illo exaltatus est meus serpens. Bonus serpens, qui de ore suo remedia, non venena fundebat. Potest non timere serpentes, qui hunc nouit adorare serpentem. De hoc serpente dicit illa quæ diligit. *Ecce hic stat post parietem nostrum prospiciens per fenestras, eminens super retia. Respondit consobrinus meus & dicit mihi: Surge, veni proxima mea formosa mea, columba mea, quia ecce hyems præterijt, imber abijt, discessit sibi, flores visi sunt in terra.* Serpens profecto est, qui decursa hyeme amictu corporis se volebat exuere, vt specioso decore vernaret. Idem ergo est ceruus & serpens. Ceruus habens cornua legis & gratiæ. Cornua eius duo sunt testamenta. velox gressu, impiger incessu, qui totum facile orbẽ percuteret vno momẽto, vbique celebrabilis. Serpens quoque bonus, cuius priora dentes legis immordeant, posteriora non vulnerent Euangelij lenitate. Caput defendit à vulnere, qui legem venit non soluere, sed tueri ab interpretationibus perfidorum. Caudam in flagella diffũdit liberam, cupiens aduersarios magis flagellare quam perdere. Bonus coluber in gremiũ dilectæ, atque in ipsum intimæ sinum mentis facilis illabitur, & attactu nullo implicans ignem ossibus, præcordia ipsa depascitur. Pulchre lectum est hodie: *Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum.* Celebramus enim diem quo reuelata sunt populis corpora sanctorum martyrum, qui velut boni serpentes depositis carnis exuuiis, tentationũ hyemalium rigore superato, & Spiritus sancti renouati gratia, æstiua mundo luce fulsere, *missi vero vt agni in medio luporum.* Lupi sunt enim persecutores, lupi sunt hæretici omnes: docere nesciunt, vlulare consuerunt. Sed nemo moueatur si in medium luporum mittitur. Beneficio Christi & lupus ipse mutatus est. *Beniamin lupus rapax*, Apostolus Paulus factus est, non iam insidiator ouium Christi, sed defensor & custos. Cum hoc lupo versari libet, per hunc lupum factum est vt simus tuti in medio luporum. Nemo iam veretur lupos cum his pascitur, sicut scriptum est: *Tunc lupi & agni simul pascentur.* Sed iam consideremus quid sit quod ait Propheta:

Et ne auferas ex ore meo verbum veritatis vsquequaque, quia in iudicijs tuis speraui.

Viderat Ecclesia vel anima iusti *salientem sicut hinnulum super montes*: repente proximum aspiciens *post parietem domus suæ, prospicientem per fenestras, eminentem super retia,* exultat & gaudet, quia etiam ipsa amatur à spõso, qui tanquam & ipse vulneratus charitatis decore, dilectæ primo cum abesset, ad oscula rogatus affuerit. Rogatur enim cum dicitur: *Osculetur me ab osculis oris sui.* Deinde preces sponsæ blanditiasque non spreuerit, dilecta sibi vbera præbentis, atque in interiora domus eam benignus induxerit. Deinde tanquam lasciuienti ludens amore, quia velit pertentare sensus amantis, sæpe egressus vt quæreretur à sponsa, sæpe regressus vt inuitaretur ad oscula, *adstiterit post parietem* & *prospexerit per fenestras, eminens super retia,* vt non totus abesset, nec quasi totus intraret, & ipse ad se sponsam vocaret, vt veniendi ad se inuicem fierent grauiora commercia, amorisque vim mutuis adolerent sermonibus. *Exurge,* inquit, *veni proxima mea, formosa mea, columba mea.* Et tu si habeas fundatum parietem, non illum medium qui domus vnius separet membra, sed *ædificatum supra fundamentum Apostolorum & prophetarum, vt compaginatæ tuus structura crescat in templum*, nec disterminet eius interna, sed muniat. Si habeas ergo in te ædificationem Dei, & ad Orientem pateant semper fenestræ tuæ, venit verbum, *stat post tuum parietem (oculi enim Domini super iustos) prospicit per fenestras tuas.* Quæ sunt fenestræ istæ? Legimus fenestras, de quibus dicit Hieremias: *Intrauit mors per fenestras.* per quas intrauit auaritia, intrauit libido. Oculus tuus fenestra est. Si videris mulierem ad concupiscendum eam, intrauit mors per oculum tuum. Si videris possessionem viduæ vel minoris, & concupieris inuadere, indefensam putans ætatem esse vel sexum (sed non sunt indefensi, quos Dominus vult esse defensos) intrauit mors per fenestram. Si videris decorem mulieris, aut thesauros minoris, & tuas excitaueris cupiditates: intrauit mors per fenestram. Sicut ergo per hæc intrat mors, intrat & vita. Si decorem puellæ aspiciens factæ, venerens Dominum Iesum, quod in teneris annis venerit ætas senectutis, vita immaculata: & ipse filiam tuam offeras, vt pio consecretur velamine: si possessionem minoris non tanquam sollicitus inuasor aspicias, sed quasi parens sedulus religioso tuearis affectu: per has fenestras prospicit Christus, vt vocet sponsam *eminens super retia.* Bene *eminens*, quia solus est quem retia non inuoluerint peccatorum. Omnes intra retia erant, immo adhuc intra retia sumus: quia *nemo sine peccato nisi solus Iesus, quem non cognoscentem peccatum, peccatum pro nobis fecit pater.* Etenim tradidit eum laqueis, tradidit eum retibus, mittens eum non in peccato, in quo erant omnes homines, sed *in similitudine carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatum in carne.* Peccatum erat caro secundum illud, quia hæreditario erat damnata maledicto. Peccatum erat illecebra & ministra peccati. Venit Dominus Iesus, & in carne peccato obnoxia militiam virtutis exercuit. Facta sunt membra nostra iam non arma libidinis, sed arma virtutis. Namque vbi erant incentiua libidinis, ibi nunc sunt domicilia castitatis. Hic ergo venit ad laqueos, sed voluntarius: venit ad retia, sed securus. Plena erant omnia laqueis, referta retibus. Audi dicentem: *In via hac qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi.* Et in libro Sapientiæ Syrah moneris vt cognoscas *quia in medio laqueorum ambulas.* Quot vitia, tot retia: quot peccata, tot laquei hæreditarij iam te nexus tenebant. Venit ad laqueos Iesus, vt Adam solueret: *venit liberare quod perierat.* Omnes retibus tenebamur, nullus alium eruere poterat cum seipsum non posset eruere. Talis ergo necessarius fuit quem vincula generationis humanæ delictis obnoxia non tenerẽt, non cepisset auaritia, non ligasset dolus. Is solus erat Iesus

[*Cant. 2.*] qui cum huius carnis se circumdedisset vinculis, captus non erat, non erat alligatus: sed dirumpens ea atque dissoluens, ad se magis vocauit Ecclesiam, *prospiciens per laqueos, eminens super retia*, vt & ipsa disceret vinculis non teneti. Denique eousque non longe à vinculis fuit, vt pro [*Esa. 53. Psalm 87. 2 Tim. 2. Ioan. 2.*] nobis subiret & mortem: sed tamen non seruus mortis effectus, sed liber inter mortuos. Liber enim erat, qui soluendæ mortis potestatem habebat. Denique ipse te doceat, qui ait: [*Cant. 2.*] *Soluite hoc templum, & in triduo suscitabo illud.* Audiamus itaque quid dicat: *Exurge, veni proxima mea.* hoc est, surge à mortuis, exurge à vinculis, quibus circumdata tenebaris. Exurge, quia ego resurrexi tibi: solue vincula iniquitatis, quia ego iam solui tibi: veni, quia iam [*Esa. 52. Matth. 1. Ephes. 2.*] retia tibi soluta sunt. Virgo peperit, puer natus ex virgine est. Nihil debet muliebri hæreditati, quia quasi filius mulieris non tenetur. Cerne medium parietem maceriæ iam solutum, qui internorum affectuum concordiam di- [*Cant. 2.*] uidebat, & in diuersum excitabat dissensiones corporalium passionum. Veni ergo secura, cupio videre faciem tuam, & audire vocem tuam: veni vt iam me non per retia videas, sed facie ad faciem vultibus amatoriis dilecta potiaris. Ethice ista decursa sint. Mystica autem illa, si possumus, [*Ephes. 2.*] vel linea intueamur extrema. Sedebat intra domum sponsa deuota Domino, intra parietem legis & prophetarum spiritalium lapidum exædificatione fundatum, qui claudebat atque vallabat domum regiam plenam iucunditatis atque lætitiæ. Mirabatur thesauros regios, & intuebatur sollicite, cupiens sapientiam, quæ has sibi diuitias demonstraret, adsciscere. In secreto erat, sed secreti i- [*Cant. 2.*] psius interpretem requirebat. Venit Dominus Iesus saliens super montes. Nobis sero videbatur venire, sed ille properabat. Saliebat denique & transiliebat, vt Iudæorum corporalia & saxosa dogmata transiliret. Adstitit post parietem domus, quæ erat in veteri testamento, prospiciens per legis fenestram, prophetarum cauernas. Nondum erant domus illius aperta vestibula, nondum claues scientiæ portarum claustra patefecerant, quibus legis claudebantur interna. De superiore tamẽ, hoc est, spiritali parte prospectans, Ecclesiam vocat, vt per legem & prophetas, Euangelij vertice sublimis assurgens, retia Iudaicæ interpretationis & nodos intrepido calcet vestigio. Ideoque proxima vocatur, vt adhæreat Christo, mundana [*Rom. 10.*] non quærat: ideo formosa, vt *speciosi evangelizantium pedes* proterat: ideo columba, vt spiritalia petat, terrestria dere- [*Cant. 2.*] linquat. *Ecce*, inquit, *hyems præterijt, imber abijt, discessit sibi flores visi sunt in terra.* Ante aduentum Christi hyems erat. venit Christus: fecit æstatem. Tunc omnia erant florum indiga, nuda virtutum: passus est Christus, & omnia cœperunt nouæ gratiæ fœcundari germinibus. *Imber abijt* luxuriæ profluentis, & nubila tetris ora flagitiis, æstiua iam puræ [*Matth. 24. Luc. 14. 2. Cor. 2.*] conscientiæ serenitate laxantur. Ideo non euadunt, quorum fuga hyeme fit, quia non sequuntur Domini passionem: non tollunt crucem suam, & Christum sequuntur: Imber impedit flores, at nunc flores videntur in terra. Boni flores Apostoli, qui diuersorum scriptorum atque operum suorum fuderunt odorem. [*Cant. 2. Ioan. 4. Psalm. 83. Luc. 13. Psal. 79.*] *Tempus secandi aduenit*, quo matura in horreis frumenta conduntur: & qui metit, mercedem accipit. *Vox turturis audita est*, quia *inuenit sibi nidum.* Ecclesia enim domus est castitatis. Ficus, quæ propter infœcunditatem iubebatur excidi, fructus iam ferre cœpit. Vinea translata ex Ægypto, iam non maceriis destructa depositis, incursatur à bestiis, nec informis sentibus, sed odora iam floribus, quæ [*Esa. 5. Zach. 8.*] solebat facere spinas, fructu curuescit vuarum. Merito igitur sanctus Dauid pascha Domini celebrans, & feruenti spiritu tempora ingressus æstiua, qui in verbo Dei fructus varios colligebat, hyemis aduersa declinans ait: *Et Ne auferas ex ore meo verbum veritatis vsquequaque, quia in iudiciis tuis speraui.*] Quantus labor est, vt verbum percipias? Quan- [*1. Tim. 4.*] tum iterum periculum si amittas? Et ideo tibi dicitur: *Noli negligere gratiam quæ in te est. Excole diligenter quasi bonus* [*Prouer. 27.*] *agricola campum tuum, vt pascantur agni tui, & sata tua floreant. Non auferatur ex ore tuo verbum*, ne forte factis verba tua non congruant, & deforment iniquitatis opera magisterium disciplinæ. Tollitur ex ore verbum, cum dicitur peccato- ri: *Quare tu enarras iustitias meas?* Et ipsa obmutescit facun- [*Psal. 4.*] dia, si ægra sit conscientia. Veniunt aues cœli, etiam ipsæ tollunt verbum ex ore tuo. Sunt enim tempora tentationum, quæ tollunt verbi semen è saxo, ne radicem haben- [*Luc. 8. Ibidem.*] tes, nec etiam fructum afferant. Nunc consideremus, vtrũ etiam ex corde possit auferri verbum veritatis. Radicatum enim verbum atque depressum, & infixum mentibus nostris, difficile auferri potest. Denique dictum est à Domi- [*Psalm. 49.*] no: *Quare tu enarras iustitias meas?* Non dixit: Quare cogitas iustitias meas? *Et assumis testamentum meum per os tuum?* non dixit, Per cor tuum. Sermo mihi cohibetur indigni animi, obstruitur pœnitentia: insolentiam prohibet, non excludit correctionem. Cauendum tamen est ne & ipsa interius corda turbentur, & offundat tenebras malitia, vt cor vanis cogitationibus obcæcatum lucem veritatis amittat, fulgoremque verbi capere non possit. Si igitur Dauid orat ne auferatur ex ore suo verbum, & si auferatur, non vsquequaque, id est, non penitus auferatur; quis tantus est, qui in potestate sua gratiam disputationis esse commemoret, præsertim si vita redarguat quod doctrina præsumat, & iudicio Dei damnanda committat? Is enim qui in iudiciis Dei sperat, seruare potest verbum veritatis: quia dum veretur pœnam, custodit gratiam. Ideoque ait,

Et custodibo legem tuam semper, in æternum & in sæculum sæculi.

Semper in æternum, & in sæculum.] Duo dixit, cum vnum satis esse posset, si vnum significare voluisset. Sed quia non solum in præsenti vitæ huius tempore, sed etiam in futuro post huius vitæ curriculum custodienda lex promittitur: ideo arbitror quia & secundum eos qui exemplari & [*Hebr. 8. Philip. 3.*] vmbræ seruiunt cœlestium, & secundum eos qui in cœlestibus siti secundum veram legem cultus Deo deferunt, pollicetur sibi esse viuendum, vt & hic & ibi legem custodiat. Hic in exemplari, in speculo, in ænigmate: illic in ipsa facie veritatis. Possumus & illud intelligere, quia *διαπαντὸς* [*1 Cor. 13.*] non solum id significat quod dicitur, *Semper*, sed etiam id quod, *Per omnia*: quia ille per omnia legem custodiat, qui cum sit eruditus in lege, sub lege natus, & supra legem deuotionis suæ gradum promouẽs, liberatur à lege. Chri- [*Act. 22. Gal. 3. 1 Cor. 9.*] stus enim nos redemit à maledicto legis: & ideo non sine lege Dei, sed in lege factus est Christi. Aut certe sic per omnia legem custodiemus, si legitimam pueritiæ atque adolescentiæ disciplinam, iuuentutis conuersationem, senectutis maturitatem, tramitemque singulis præscriptũ ætatibus nequaquam vitæ nostræ vsus excedat. Similiter etiam animæ nostræ quædam esse videntur ætates, per quas percurrit & transit, vt possit dicere: *Cursum consummaui.* Denique animæ ætas est illa, de qua dicitur: *Et ætas senectutis vita immaculata.* [*2. Tim. 4. Sap. 4.*] Per omnia ergo legem custodit, qui & in his corporis nostri ætatibus, & in illis animæ nostræ processibus non deuiarit à lege.

Et ingrediebar in latitudine, quia testimonia tua exquisiui.

[*Matth. 7.*] Qui secundum mandata angustam & arctam graditur [*Psalm 4.*] viam ambulat in latitudine. Vnde legimus: *In tribulatione dilatasti mihi.* Et alibi: *In tribulatione inuocaui Dominum, & exaudiuit me in latitudine.* [*Psalm 17. Psal. 100. Prouer. 5.*] Sapiens enim in cordis sui ambulat innocentia, & de eius fonte supereffluunt aquæ super eius plateas, qui mentem suam non intra corporalia & terrena concludit, sed dirigit ad cœlestia, vt conuersatio [*Philip. 3.*] eius in cœlo sit. Audi nullas angustias sentientem: *Pressurã*, inquit, *patimur, sed non angustiamur.* [*2. Cor. 4. 2. Cor. 6. Ibidem.*] Et quomodo coangustari poterat, cuius os semper patebat, ne credentes coarctarentur? Ipse exponit quid sit ingredi in latitudine, dicit enim: Quia etsi corpus angustatum est, *cor nostrum dilatatũ est. Non angustiamini in nobis: coarctamini autem in visceribus vestris.* Coangustari in Paulo non poterant, in quo erat altitudo sapientiæ, & fidei latitudo. Quomodo enim poterant [*Actor. 9.*] coartari in eo, qui erat vas electionis æternæ? Sed coar-

A Esa 5. tabatur in semetipsis: quia improbus in seipso coartatur, malitiæ suæ laqueis strangulatus. Constitue mihi auarum, villarum quotidie terminos proferentem, excludentem vicinos. vtrum is tibi dilatari, an coangustari videtur, quē terra ipsa non capit? Quantumcumque spatia domus suæ porrexerit, clauditur angustis opinionis suæ finibus, cui, quod habet, non est satis. Sed non talis est qui potest dicere: *Et ingrediebar in latitudine.*] Addidit etiam causā: *Quia testimonia* (inquit) *tua exquisiui.*

Et loquebar de testimoniis tuis in conspectu regū, & non confundebar.

Grate conuenit ista vox martyri, qui vocatus ad sacrilegium, exprobrantibus sibi regibus crucifixum Iesum non Act. 5. erubescebat: sed magis gloriabatur in cruce Christi & illam mundi salutem esse testimoniis cœlestibus adstruebat. Hos vocat Christus in sponsa dicens in Canticis can- Cant. 2. B ticorum: *Et veni ô columba mea in tegmento petræ iuxta præmunitionem* hoc est, veni iuxta Euangelium. Propugnacula fidei tuæ gesta sunt sunt Christi: muri tui subsidia verba sunt Ibidem. Domini: passio dominici corporis tua virtus est. *Ostende mihi faciem tuam, & insinua vocem tuam: quia vxor tua suauis* Rom 10. *est, & facies tua pulchra.* Suauis est vox, quia *ore confessio fit ad salutem*: & decora facies, quæ non erubescit auctorem, nō confunditur redemptore. Ostendit ergo faciem suam, signaculum crucis præferens: & insinuat vocem suam, auctoritatem prædicationis assumens. In tegimento enim corporis Christi, quo redempta est à peccato, munimentum gratiæ spiritalis inuenit, vt salutaria sibi & sentiat & loquatur. Suauis ergo vox quæ in diuinis testimoniis loquebatur: decora facies, quæ in conspectu regum non cō- 1. Pet 2. Psalm 67. fundebatur. Possumus & illos reges intelligere, quibus dicitur à Petro: *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus in adoptionem.* Sunt enim reges qui offerunt in Hierusalem sapientiæ suæ munera, quibus data est gratia verbum loqui, & quadam potestate regali fle- C ctere populos, & animos mulcere sanctorum, non erubescentes in eo, quia nihil alienum ab honestate loquūtur: quos nemo redarguat & repellat, quasi non sunt di- 2. Cor. 3. gni quos idoneos Christus ministros noui fecerit testamenti, & iam in illo non erubescentes, eo quod non meruerent ne confunderentur disceptantium contraria assertione superati. Reus igitur est qui non erubescit, ne in actu reprehendatur, redarguatur in sermonibus, eo quod & vita debeat esse fundatus & verbo. Itaque quamuis perfectus ita esset Propheta, vt non erubesceret in conspectu regum: tamen meditabatur in præceptis Dei omni vitæ suæ tempore, & opera sua eleuabat, nihil agens quod terrenis cupiditatibus adhæreret. Ideoque ait:

Et meditabar in præceptis tuis, quæ dilexi nimis.

Pulcherrimus ordo iste, vt primo meditemur, & eorū præceptorum quæ diligimus, sit nobis assueta meditatio. Meditatione enim mandatorum cœlestium operis boni D vsus inolescit. Nam sicut meditationi verborum finis memoria est, vt quæ meditamur verba, teneamus: sic meditationis præceptorum cœlestium intentio vel finis operatio est, actusque directus ad implenda præcepta diuina: quæ nisi quis diligat, implere non poterit: nec solum diligat, sed etiam nimis diligat. Ideo prius posuit: *Et meditabar in præceptis tuis, quæ dilexi nimis.*] Et subiecit.

Et leuaui manus meas ad præcepta tua quæ dilexi nimis, & exercebar in iustificationibus tuis.

2. Cor 9. Philem. Ioan. 15. *Et leuaui manus meas.*] Post meditationem etenim bonum est leuare actus nostros ad præcepta Dei, atque id facere cum charitate & gaudio, vt non ex necessitate sit bonum nostrum: non cum mœrore atque mœstitia, sed voluntarium: quia seruus inuitus facit, amicus voluntarius. Nos autem studeamus vt dicatur nobis: *Iam non dicam vos seruos sed amicos: quia* quasi amici mandatum Dei et voluntate fecistis. Qui autem meditatur & diligit, & actus suos E leuat, vt faciat quæ placeant Deo, is debet non negligere nec transcurrere mandata diuina, sed exercere se in his, immorari plurimum, iustificationes Dei crebro reuoluēs sollicitæ mentis affectu.

In octonarium septimum enarratio.

ז Zain.

Littera secundum Hebræos Zain, significat Latine, *ductor*; alibi significat, *huc*, Quid sibi velit ista interpretatio, non satis liquet, nisi forte vt vnusquisque se regat, & ipse sui ductor sit. Vel huc, id est, quo litteræ huius versiculi vocant, dirigat iter. Meritoque in primo statim versu requiem suam postulat, quia ipsius litteræ septimus numerus est quietis. Quæ autem maior requies, quam vt in verbo Dei requiescat, atque eius se gratia & consolatione demulceat. F

Memento Domine verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti.

Verbum Dei deiectos nos atque depressos ad cœlestē 2. Cor. 4. gratiam prouocauit, vt desideremus æternitatem, despiciamus præsentia, temporalia recusemus: futura & inuisi- Matth. 11. bilia requiramus. Vocat igitur nos ad se Dei verbum, sicut habes scriptum: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.* Ideoque sequamur vocantem Dominum Iesum, vt à sæcularibus ad perpetua transeamus, nosque ipsos regere valeamus. Ergo Dauid vocatus erat verbo Dei, & spem in eo habuit, quoniam sæpe responsis 2. Reg 7. erat inuitatus cœlestibus quibus remunerationem fidei meritorumque speraret fore, sicut habes scriptum dicente Deo per Nathan prophetam: *Accepi te de ouili ex vno grege, vt sis in principem super populum meum Israel, & eram tecum in omnibus quibus ingrediebaris: & exterminaui omnes* Ibidem. *inimicos tuos à facie tua.* Et infra: *Et requiem tibi dabo ab om-* G Ibidem. *nibus inimicis tuis.* Quo responso accepto ait Dauid: *Quis sum ego Domine Deus meus, & quæ domus mea, quoniam dilexisti me in his, & minorata sunt minima hæc in conspectu tuo Domine, & locutus es pro domo serui tui in longinquum?* & infra ait: *Et* Ibidem. *nunc Domine Deus meus, Domine tu es Deus, & verba tua sunt vera, & locutus es pro seruo tuo bona hæc: & nunc incipe & benedic domum serui tui, vt sit in æternum in conspectu tuo, quoniam tu Domine Deus meus locutus es, & benedictione tua benedicatur domus serui tui in æternum.* Hoc igitur responso & aliis inuitatus Dauid sperare non desiuit, & propheticæ fidei au- Ezech. 18. Leuit. 26. ctoritate conuenit Dominum, vt meminerit promissorum suorum, quorum immemor esse non soleat. Sanctis enim quodcumque spoponderit, implere consueuit, nostrarum immemor iniquitatum, suarum non immemor Esaia 43. sponsionum. Denique scriptum est: *Ego sum, ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero: tu autem memor esto & iudicemur.* Vult obliuisci quæcumque minitatus fuerit peccatoribus, si vias aliquando conuertant: vult etiam conueniri, vt si quis proposita secutus virtutibus præ- H mia bene certauerit, fructum remunerationis expectet, Esaia 1. 2. Tim. 4. quinetiam exigat, sicut habes scriptum: *Certamen bonum certaui, cursum consummaui: reposita est mihi corona iustitiæ.* Non est enim arrogans vsurpatio, sed fidelis: quia verum Deum non posse fallere confitetur. Ideoque admonet & Hebr 6. 2. Reg 7. Dauid dicens: *Vt meminerit Dominus verbi sui*; quo nos ad sperandum prouocat, vt terrenis renuntiemus, inhæreamus cœlestibus. Dicit ergo Dauid: *Certamen certaui sum, brauium peto verbi tui, quod promisisti mihi: memor esto promissorum tuorum, quæ spopondisti seruo tuo.* Non vsurpatorie speraui, quæ vt sperarem ipse fecisti. Seruus sum, expecto alimentum à Domino: miles sum, exigo ab imperatore stipendium: vocatus sum, postulo ab inuitante promissum. Verecunde autem auctoritatem suæ fidei temperauit, dicendo se seruum: quia *oculi seruorum in manibus dominorum suorum.* Hæc ex persona Dauid propria bene prompta sunt. Psalm. 122. Cæterum si quis informationem cuiusque hominis cōsiderat, potest Leuitis cōmunia pmissa librare, sicut habes:

Date

A Deut. 33.

Date Leui veros eius, date Leui manifestos eius. Potest etiam populis credentibus, populis electis alloquium istud aptari, potest & surrecturæ Ecclesiæ conuenienter aptari, cui per typum Ioseph primo in typo eius nominis, deinde per tribuum in primæ electionis hæredes transfusa est diuina promissio, dicente Moyse: (Ibidem.) *Primogenitus tauri decor eius, cornua vnicorni cornua eius, in ipsis gentes ventilabit simul vsque ad terminum terræ.* Vnicum enim verbum Dei hoc prophetatur oraculo, toto per gentes orbe fundendum. Hoc ergo surrecturæ Ecclesiæ promissum Dauid verecundus sui, impatiens vero communis profectus morantis exigere videtur. Et addidit.

Hæc me consolata est in humilitate mea, quoniam verbum tuum viuificauit me.

Hæc spes, quæ verbo tuo obuenit mihi, consolata est me, vt tolerarem acerba præsentium. (Act. 9. 2. Tim. 2.) Dum facit Paulus contra nomen, non habet spei consolationem: dum patitur pro nomine, haurit de spe consolationem; & fidelis factus quomodo nos consoletur accipe. (B Rom. 8.) *Quis nos separabit,* inquit, *à dilectione Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an periculum, an gladius? sicut scriptum est: Quia propter te mortis tradimur tota die, æstimati sumus vt oues occisionis.* (Psalm. 43.) Et qua ratione illa patienter tolerari possint, addidit: (Rom. 8.) *Sed in his omnibus superamus, propter eum qui nos dilexit.* Ergo si quis vult aduersa superare, si est persecutio, si est periculum, si mors, si ægritudo grauis, si incursus latronum, si facultatum proscriptio, si quidquid eorum quæ putantur in isto aduersa sæculo: facile superantur si sit spes quæ consoletur. Nam etsi illa acciderint, tamen grauia esse non possunt dicenti: (Ibidem. Rom. 3.) *Existimo enim quod indignæ sint passiones huius temporis ad futuram gloriam.* Quisquis enim meliora sperat, nunquam leuioribus frangitur. In tempore igitur humilitatis nostræ spes consolatoria est, quæ non confundit: tempus autem tentationum, tempus humilitatis animæ nostræ arbitror. Humiliatur enim anima nostra dum traditur tentatori, (C Deut. 8.) duris examinanda laboribus, vt luctetur & exerceat, congressum contrariæ experiens potestatis: sed in his tentationibus viuificatur alloquio Dei. Hæc est enim animæ nostræ vitalis substantia, qua alitur, pascitur, gubernatur. (Ephes. 4.) Nec quidquam aliud est quod viuere faciat rationabilem animam, quam alloquium Dei. Sicut enim augetur sermo Dei in anima nostra, dum suscipitur, dum intelligitur, dum comprehenditur; ita etiam vita eius augetur. Et quemadmodum e contrario alloquium Dei deficit in anima nostra, ita & incurrit eius vita defectum. Itaque vt connexio ista animæ & corporis nostri spiritu vitali animatur atque alitur & tenetur: ita verbo Dei & spiritali gratia anima nostra viuificatur. Vnde omni genere studere debemus, vt reliqua omnia posthabentes, congregemus nobis alloquia Dei, & congeramus in principale nostrum, in sensus, in sollicitudines, considerationes, actusque nostros: vt alloquiis diuinarum scripturarum facta nostra conueniant, ne à serie præceptorum cœlestium actus nostri discordare videantur, quo possimus & nos dicere: (D)

Quoniam eloquium tuum viuificauit nos.

Superbi inique agebant nimis: à lege autem tua nō declinaui.

(Eccles. 10. Gen. 3.) Maximum peccatum in homine superbia est, quandoquidem inde manauit nostri origo delicti. Hoc telo nos primum diabolus vulnerauit, & perculit. Nam nisi homo serpentis persuasione deceptus sicut Deus esse voluisset, (1. Cor. 2.) & verum falsumque cognoscere, quod penitus discernere humana fragilitate non poterat, ideoque quod sequeretur acceperat, ne temeraria vsurpatione de illa paradisi felicitate decideret: nisi, inquam, homo suis non contentus finibus interdicta temerasset, nunquam feralis culpæ ad nos transisset hæreditas. (Ezech. 28. Esaia 14.) Et quid de homine dicam? Ipse diabolus per superbiam naturæ suæ amisit gratiam. Denique dum dicit: *Ponam thronum meum super nubes, & ero similis altissimo:* (E) consortiis excidit angelorum, cuius criminis digna mercede damnatus, hominem sibi participem requisiuit, in quem consortium suæ transfunderetur offensæ. Quid igitur hoc peccato potest esse deterius, quod à Dei cœpit iniuria? Ideoque scriptura dicit: (Iacob. 4.) *Dominus superbis resistit.* Tanquam suæ contumeliæ propulsator, veluti quoddam suscepit aduersus superbiam speciale certamē. Tanquam dicat: Meus iste aduersarius est qui me lacessit, mihi debetur ista congressio. (1. Tim. 6.) Vnde & Apostolus multiplicis culpæ materiam esse superbam declarauit, dicens de hæretico: Quia ei quæ secundum pietatem est doctrinæ non acquiescit superbus, nihil sciens, sed languescens circa quæstiones & pugnas verborum, ex quibus oriuntur inuidiæ, contentiones, sacrilegia, suspiciones malæ, conflagitiones hominum mente corruptorum, & à veritate alienorum, existimantium quæstum esse pietatem. Quantorum itaque expressit causam esse delictorum superbiam? Vnde Dauid commendare volens deuotionem suam nonnulla superborum iniquitate attentatam, ait: (F) *Superbi inique agebant nimis.*] Non solum iniquitatem agentium, sed etiam nimiam iniquitatem pariter declarauit, quæ conueniret superbis. Quorum ne aliquo tentaretur contagio, audi alibi dicentem: (Psal. 100.) *Superbo oculo, & insatiabili corde, cum hoc non edebam.* Itaque quoniam quanta vis mali in superbis esset, expresserat: quemadmodum vinceretur, debuit nos docere. Meritoque quasi bonus doctor demonstrat remedium, qui exaggerauit venenum. Audi ergo quomodo excludas virus superbiæ: *A lege* (inquit) *tua non declinaui.*] Lex igitur Dei sola potest superbiæ virus hebetare, quæ informauit virum deuotione deditum, docens quali se regere debeat cautione. (Hier. 12.) Multi enim non solum alieni à fide, sed etiam qui videntur non mediocria scripturarum præcepta gustasse, tentari solent prosperis superborum processibus, videntes eos qui præuaricantur legem, impietatis arbitros, arrogantes, contemptores fidelium, extollentes se aduersus eos qui humiliant cor suum secundum timorem Dei, & præcepta cœlestia, (Psalm. 72.) abundare in hoc sæculo diuitiis, (G) præconiis, honoribus, potestatibus, eisque quo grauiora commiserint, affluentiores successus commodorum sæcularium fœcundare: contra autem iustos viros plerumque laborare inopia, amissionibus filiorum, sterilitatibus coniugum; exagitari atque turbari, sensum mentis inclinant, vt putent Dei in hoc quondam errare iudicium, (Coloss. 2. 1. Cor. 3.) non tenentes caput veritatis: quo euidentissime comprehenditur non in hoc sæculo, sed in futuro repositam nostrorum remunerationem esse meritorum. Sed paucorum est istud aduertere. Denique in principiis etiam Dauid ipse tentatus est, sicut habes scriptum: (Psalm. 72.) *Ecce ipsi peccatores & abundantes in sæculo, obtinuerunt diuitias, & dixi: Ergo sine causa iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas, & fui flagellatus tota die?* Ita igitur & nostrum vnusquisque, qui perfecti non sumus, hæc videns dicit: Vbi est prouidentia Dei? vbi iustitia? Superbus iste abundat, arrogans iste locupletatur, (Habac. 1.) impius iste beatus & potens est: iustus autem ille vides quemadmodum iacet deiectus atque despectus, quemadmodum ipso victu indiget, afficitur contumeliis ab isto impio, ab isto insolente conculcatur, excluditur? (H) Non mediocris vtique ista tentatio est, nisi ab ea quæ sunt ventura prospicias, nisi præceptis plenius cœlestibus instruaris. Denique & Dauid putabat se ante hæc cognoscere, sed nesciebat: & ideo anxios fluctuanti animo laborabat. Vnde ait: (Psal. 72.) *Et existimabam me cognouisse, & hoc labor est ante me, donec ingrediar in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissima.* In quibus per id quod se extulerunt superbi vidit prophetico spiritu deiectiores fore, & ait, (Ibidem.) *Quomodo facti sunt in desolationem, subito defecerunt, & exterminati sunt propter iniquitatem suam, sicut somnium exurgentis?* Cognouit igitur impiorum successus in hoc sæculo somnii esse similes, non veritatis, (Esaia 29.) quorum emolumenta tamdiu videntur esse, dū dormiunt. Vbi edormierint somnum suum qui videbantur sibi potare, iam sitiunt: qui epulabantur, esuriunt: nihil solidum ex isto somno perfectumque referentes. Et bene somnum suum dormiunt sæculares viri, qui licet sæculo vigilent, Deo dormiunt. De quibus bene sanctus Iob, qui

A Iob 21. eorum ante affluentiam mirabatur, ait: *Quia sicut palea iactantur à vento, & sicut puluis turbine dissipantur: moriuntur autem cum amaritudine animæ suæ, nihil manducantes, nihilque boni habentes.* Iustus autem habens bonæ fiduciam conscientiæ, in suis magis nouissimis gratulatur, & se vitæ huius exitu à laboribus intelligit liberari, mercedemq; boni 2. Tim. 4. operis & factorum requirit, dicens: *Reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & omnibus iis qui diligunt aduentum eius.* Sed hoc ille ait, qui poterat dicere: *A lege autem tua non declinaui.*] In quo non solum boni operis elucet gratia, sed etiam intimæ puritas conscientiæ. Lex enim non solum agendi munus informat, verumetiam secretæ emundat mentis affectum. Non enim solum in operibus. sed etiã in ipsis oculis secundum legem Domino militamus, quia Deut. 15. lex dicit: *Non fiat verbum occultum in corde tuo iniustitiæ:* vt nõ solum nihil in opere factisque delinquas cum superbos videris gloriari nec sermone labaris; sed ne in corde qui- B dem intimo, dum de Dei iudicio disceptas, contrahas iniquitatis offensam: quæ quo putatur occultior, eo frequentior esse cõsueuit: quia puto hoc viri sancti esse propositum, quo putat vnusquisque quod huiusmodi discrepatione velut sepius visceribus suis, conscientiæ suæ eredat, cum ipse sui accusator in die iudicij sit futurus; qua Rom. 2. reuelantur cordis abscondita, testimonium perhibente conscientia accusationibus nostris. Cuiusmodi igitur sit propositum viri sancti, hoc euidentius loco exponitur. Primum enim memor esse debet promissorum cælestiũ, secundum quæ viuentibus merces statuta debetur. Deinde aliud propositum viri sancti est, vt etiam si in periculis Psalm. 72. & in aduersis positus sit: spe tamen quam hausit ex serie diuinarum scripturarum, se debeat consolari. Tertiũ propositum, vt etsi impios & sacrilegos videat, & superbos inique agentes, abundare diuitiis in hoc sæculo: nõ quasi incredulus declinet a lege, sed in eius semitis perseueret, & fugiat superborum contagia. Contaminat enim omnis immundus: immundus autem superbus, de quo scriptum Pro er 16. est: *Immundus ante Deum omnis tumidi cordis.* Quartum pro- C positum viri sancti, vt memor sit iudiciorum cœlestium, sicut Dauid asserit, qui dicebat.

Memor fui iudiciorum tuorum quæ à sæculo sunt, & me consolatus sum.

Nisi enim vnusquisque legis instructus & formatus exemplis, credat semper vera esse Dei iudicia, cito declinat a lege. Qui autem præterita repetit, & diligenter colligit seriem vetustatis, cognoscit quod neque peccator pœnã Gen. 3. suæ improbitatis euadat, neque iustus æquitatis suæ præmiis defraudetur. Retexit enim animo quod ab initio Adam propter mandati cœlestis præuaricationem de paradiso eiectus sit incolatu, & Cain parricidalis sceleris pre- Gene. 4. tium diuinæ sententiæ auctoritate damnatus exoluerit: Gen. 5. quod Enoch propter deuotionem raptus ad cœlum, ter- Gen 7. renæ malitiæ virus euaserit: quod Noe propter iustitiã diluuij victor; generis factus superstes humani sit: quod D Abraham propter fidem seminarium posteritatis suæ toto orbe diffuderit: quod Israël propter laborum toleran- Genes. 32. tiam, populum credentium proprij nominis signaculo consecrauerit: quod ipse Dauid propter mansuetudinem 1. Reg. 15. regali honore donatus, senioribus fratribus antelatus sit: 4. Reg. 2. quod Elias propter zelum Dei, curru eleuatus in aerem, cœlestis sedis hospitium noui generis acquisierit incolatu. Hæc qui nouit retexere, habet vnde gratiam suæ consolationis acquirat: econtra, qui non nouit, non habet vnde consoletur. Quapropter custodiamus iudicia Dei, quia Psal. 18. *iudicia Dei vera, iustificata in semetipsa, desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum, & dulciora super mel & fauum: etenim seruus tuus custodit ea.* Custodienti igitur dulcia sunt diuina iudicia, negligenti autem ea amara esse non dubium est: quia non aduertit in opprobrij turpitudine peccatorum Rom. 8. propositum sibi diuinæ euentum esse sententiæ. Qui autem bene sibi conscius est, non turbatur vtique, dicens: *Hæredes sumus Dei, cohæredes autem Christi: si tamen compatiamur, vt & simul glorificemur.* Sed quis nostrum huiusmodi, vt se diuinorum iudiciorum serie consoletur? Terribilia E sunt peccatoribus etiam humana iudicia, quanto magis diuina formidini sunt? Denique vt hoc illa quæ æterna sunt, colligamus exemplo, videmus in hoc sæculo innocentes lætos ad iudicium festinare, odisse moras, celeritatem affectare iudicij: reos autem refugere & pauere, dif- Apoc 22. ferre, vitare, mœstificari: denique cum diem iudicij audierint constitutum. Beatus itaque ille qui illud cœleste iudicium lætus expectat. Scit enim sibi regnum cœlorum, an- Luc. 21. gelorum consortium, coronamquoque bonorum repo- 2. Tim. 4. sitam esse meritorum. Consideremus nunc quod sit aliud propositum viri sancti, & ex sequentibus æstimemus.

Pusillanimitas detinuit me à peccatoribus derelinquentibus legem tuam.

Non est hoc commune cum multis. nam plurimorum est contristari si quam ab aliquo patiantur iniuriam, si læsi si appetiti, si decorati sint. Nostra enim causa est: nos infir- F miores fraudi nobis aliquos dolemus fuisse. At vero qui fortior est, non propriam contumeliam dolet, sed aliena peccata: & in sua iniuria lapsum alterius ingemiscit: & causam se fuisse deplorat lædentis erroris. Exemplum accipe Apostolicum. Paulus enim peccatum flebat alienum, 2. Cor. 2. sicut ipse ait: *Nam ex multa tribulatione & angustia cordis scripsi vobis per multas lachrimas.* Et cũ ipse tristaretur, eos ipsos Ibidem. quos arguebat, contristari nolebat. Denique addidit: *Non vt contristemini, sed vt sciatis quam charitatem habeam in vobis abundantius.* Contristari enim volebat vsque ad pœnitentiam lapsos, non vsque ad mœstitiam profundiorem, tantum vt eorum qui arguebantur, mœstitia gaudium fieret arguenti. Vnde ait: *Si enim ego contristo vos, quis est qui me lætificet, nisi qui contristatur ex me?* Arguit itaque vt alleuet diutur- Ibidem. 2. Cor 7. nitatem mœstitiæ, quo pœnitentia fieret in salutem: damnat, vt absoluat: excludit, vt recipiat: non ignoscit, vt liberet. Ideo talis Paulus, quia bene peritus in lege, cognouerat præceptum dicentis: *Pusillanimitas detinuit me à peccatori-* Act. 22. *bus derelinquentibus legem tuam.*] Dolebat Dauid, non quia G contemnabatur, non quia ipse appetebatur, sed quia lex Dei relinquebatur: & eorum qui hoc faciebant, damnum dolebat, quod perirent Deo. Sicut bonus pater in phrenesi constituti filij cum ab eo maledicatur, verberetur, afficiatur iniuriis, non suam, sed ægroti deflet ærumnam: & contumeliam dolet non quod sibi sit irrogata, sed quia per furorem quid faciat æger ignorat: ita vir bonus cum Sapient. 2. videt peccatorem non revereri, non honorare etiam canos senioris, quo præsente faciat aliquid indignum, non agnoscere quadam peccandi insania, quam indecora & inhonesta cõmittat, quasi moriturum dolet, quasi desperatum à medicis ingemiscit: & vt bonus medicus primo monet, deinde etiam si grauia patiatur, tamen tanquam ille ægrum, etsi cædatur, sustinet: & si maledicatur, non relinquit: & quidquid potest medicinæ adhibere, non denegat: nec tanquam contumacem deserit, sed tanquam bene de se meritum omni studio sanare contendit: exercens non solum artis peritiam, sed etiam mentis benignitatem. Ita ergo etiam iustus & cum contemnitur à pecca- H tore non auertitur: & cum læditur, furoris illud putat esse, non improbitatis: magisque vulneri eius medicinam afferre desiderat, & compatitur & dolet: non propter se, sed propter illum qui desperato laborat incommodo, & dicit hunc vnum ex fratribus sic laborare, sic affici, vt faciat mihi iniuriam: qui si agnosceret me, honoraret vtique, non læderet. Quid enim? Læsus est meo facto, vt habeat lædẽtis affectum? Ergo cum non suppetit causa lædendi, non potest culpa esse propositi. Ergo si iustus sum, afficior propter charitatem, propter dilectionem, propter Ecclesiæ damnum, propter corporis detrimentum. Possum etiam illud dolere, quod etiam si ego lædentem non læserim, & non sim mihi conscius quod eum in me aliquibus iniuriis excitauerim, tamen causa illi fuerim lapsus eius, quod innocentem me lædendo delinquat, quod factus sim ei materia peccati. Hoc ergo dolet Dauid, & ideo dolet, quia cũ 1 Cor. 12. vnum membrum patitur, & cætera membra compatiuntur. Ideo forte & illud positum est: *Iustus in exordio sermonis* Prouer. 18.

accusa-

A accusator est sui. Nam etsi possit iustus habere nihil in se
quod accuset, & iustus non esse (quia nemo sine peccato
Marc 10. præter vnum Deum) & possit etiam peccator hoc ipso iu-
Esaia 43. stus esse, quia accusator est sui, secundum illud: *Dic iniquita-
tes tuas, vt iustificeris*: attamen forsitan etiam aliquibus non
videatur absurdum vt etiam de illo dictum sit, quod iustus
sit qui se accusat pro alio, etiam si in se nihil habeat quod
1 Para. 21 accuset. Quam igitur in his omnibus sancto Dauid viri iu-
sti persona conueniat, consideremus. Accusauit se nullo
accusante, peccatum confessus est proprium, quando
percussus est in corde, eo quod numerauit plebem. Qui
& dixit ad Dominum. *Peccaui Domine, quod fecerim hoc ver-
bum: & nunc Domine aufer iniquitatem serui tui, quod deliqui
vehementer.* Itaque quamuis scriptura habeat quod appo-
sita est ira Dei vt irasceretur in Israel quo regis prolapsio
excusari videretur: tamen cum vidisset angelum qui stra-
gem plebis efficiebat, percutientis ictui seipsum obiecit,
3. Reg 24. dicens: *Ecce ego peccaui, & ego pastor malignum feci: & hic
B grex quid fecit? Fiat manus tua in me, & in domum patris mei.*
Prouer. 18 Quasi iustus ergo accusator sui fuit in ipso sermonis
exordio, & peccatum suum agnouit, & iniquitatem pro-
priam confitendo, iustificatus est in semetipso. Alibi quo-
2 Reg. 12. que de Vriæ morte coargutus à propheta ait: *Peccaui Domi-
2. Reg. 16 no*, cui responsum est, propter pœnitentiam ablatum à Do
mino eius esse peccatum. Item alio loco cum Semei ma-
lediceret ei, & lapidaret eum septum bellatoribus, per
quos vindicare se posset, patienter ferebat, ne verbo qui-
dem referens contumeliam: quinetiam cum Abessa dux
Ibidem. caput maledicentis vellet auferre, ait rex: *Quid mihi & tibi
est filo Saruiæ? Quod maledicit mihi, Dominus dixit ei maledicere
Dauid.* Primū igitur culpā eius excusauit, & causam ad Do-
mini retulit volūtatem. Secundo in suum meritum retor-
sit, vt non illum errasse, sed se meruisse significaret. Tertio
maledictionem illius sibi non solum non nocere, sed et-
Ibidem. iam prodesse memorauit, sicut scriptum est: *Et dixit Dauid
de Abessa, & ad omnes pueros eius: Ecce filius meus qui exiuit de se-
mine meo, quærit animam meam: quanto magis filius Iemini?*
Granditer impetum fregit vltoris. Quomodo enim ma-
C ledictum extranei pro regis iniuria vindicaret, cum filij
adhuc parricidium inultum maneret? Non vtique extra-
Ibidem. nei maledictum, & filij parricidium æqua esset lance pen-
sandum. Et addidit: *Sinite illum maledicere, quoniam dixit illi Do-
minus, donec videat humilitatem meam, & tribuat mihi Dominus
bona pro maledictione.* Est & aliud iusti propositum longe o-
mnibus perfectius & potentius, interuenire pro perse-
quentibus, & excusare peccantes, quod legimus in Euan-
Luc. 23. gelio dicente Domino Iesu cum crucifixus esset à perfi-
dis: *Pater, dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.* Liquet igi-
tur his magisteriis doctrinæ cælestis quod iustus se accu-
Matth. 1. sare malit, quam alium deformare. Denique de Ioseph cui
desponsata erat Maria mater Domini scriptum est quod
*cum eam grauem vtero vidisset, cum esset iustus, voluit eam tra-
ducere*: & vtique nullum adhuc audierat oraculum. Ita non
solum ab vltionis atrocitate, sed etiam ab accusationis se-
ueritate persona iusti aliena est: potiusque ducit suam re-
missionē accusari quod non vindicauerit, quam alienum
Psal 57. crimen vrgere. Sed dices, Quomodo dixit ipse Dauid: *Læ-
tabitur iustus cum viderit vindictam impiorum?* Mihi videtur
D quia lætetur quod ipse euaserit, non quia impij puniantur.
tur. Quæramus aliud propositum ex sequentibus. Itaque
dicit:

*Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, in loco pe-
regrinationis meæ.*

Merito peregrinationibus non frangebatur, superbos
declinabat, eorumque prosperis successibus non moue-
batur. Consolabatur se in iudiciis cælestibus, angebatur in
alienis peccatis, quia cantabiles habebat iustificationes
Dei. Quæ enim bene tenemus, cantare consueuimus: &
Leuit 11. quæ melius cantantur, melius nostris adhærent sensibus.
Non ergo perfunctorie transeamus quæ legimus, vt tunc
tantum cum legimus ea, in memoriam eorum redire vi-
deamur: sed etiam cum abest codex manibus, tanquam a-
nimantia quæ probantur & munda habentur in lege, et-
iam quando non pascuntur ruminare consueuerunt, ex E
semetipsis alimenta sibi recondita proferentia, ita & nos
de nostræ memoriæ thesauro, de interioribus nostris ru-
minādum nobis pabulum spiritale promamus. Hymni no Matth. 11.
bis, canticum nobis, psalmi nobis iustificationes Domini 1 Cor 14.
sint. *Psallamus spiritu, psallamus & mente*: ne si obliti fuerimus,
in tempore necessitatis dicatur vnicuique nostrum: *Abie- Psalm. 49.
cisti sermones meos post te.* Ideoque vt expelleretur & elimi- 2. Para. 5.
naretur obliuio à domo sancta sua, cantores sibi fecit rex
vetus Salomon, qui toto spiritu inquirendæ cognitioni
diuinitatis intenderent, ne psallentes deessent Ecclesiæ
suæ, quorum cantu nequam spiritus fugaretur, sicut Da- 1 Reg 16.
uid sancti docemur exemplo, quo psallente malus ille spi-
ritus expellebatur, qui Saul regis corda vexabat. Prophe- 4 Reg 3.
tæ quoque vt prophetarent, psallendi peritum iubebant
psallere, quo suaui inuitata dulcedine spiritalis infundere-
tur gratia. Et in Euangelio legimus in domo patris illius Luc 15.
filium recuperantis percrepuisse symphoniam qua epu-
lantes delectabantur fideles, perfidus autem impatienter
audiebat. Dulcis igitur cantilena, quæ non corpus effemi- F
nat, sed mentem animumque confirmat. Ideoque canti-
cum dicitur Domini testamentum, quia remissionem o-
mnium peccatorum, Dominique iustitias in scripturis
Euangelij suaui mentis exultatione concinimus. Ipse
quoque Dominus non dedignatus est dicere: *Cantauimus Luc. 7.
vobis, & non saltastis.* Cantauit nobis in Euangelio veniam
delictorum: debuerunt Iudæi mentem attollere, non hi-
strionico corporis motu, sed sancto spiritu. Non fecerunt,
ideo reprehenduntur. Sed etiam corporis saltatio in ho-
norem Dei laudabilis habetur. Denique *saltauit Dauid an- 2. Reg. 6.
te arcam Domini, & vidit Melchol filia Saul eum saltantem, &
percutientem in organis ἀρμοσμένοις in conspectu Domini, & ait
ad eum posteaquam se domum recepit: Quid vtique honorificatus est
rex Israel, quia denudatus est hodie in oculis puellarum suarum an-
cillarum, sicut vnus ex saltatoribus? Et dixit Dauid ad Melchol: Ibidem.
Saltabo in conspectu Domini. &: Benedictus Dominus qui elegit me
super patrem tuum, & super omnem domum istius, vt constitue-
ret in principem super plebem eius Israel & Iuda: saltabo in conspe-
ctu Domini, & denudabor adhuc sic, & ero nugax in conspectu
tuo, & cum puellis cum quibus dixisti me nudatum, glorifica- G
bor. Et Melchol*, inquit, *filia Saul non erat filius vsque in diem
mortis eius.* Euidens itaque exemplum quod Propheta qui
& percutiebat in organis, & saltauit ante arcam Domini,
iustificatus est; & illa quæ reprehendit eum, sterilitate da-
mnata est. Sed non satis est vt aliquis cantabiles habeat iu-
stificationes Dei, nisi terrenarum exuat se vitio sollicitu-
dinum. Ideoq; addidit. *In loco peregrinationis meæ:*] Conuenit
sibi. siquidem & alibi ait: *Aduena sum ego in terra hac.* Vnde & Psal 38.
Apostolus non vult nos in domo Dei, fidei vocatione *ad- Ephes 2.
uenas esse & peregrinos, sed ciues sanctorum & domesticos Dei.*
Qui enim domesticus Dei est, exul est mundo: qui conuer 1 Cor. 5.
satur in cælestibus, peregrinus est terris. Peregrinabantur Dan 3.
in hoc mundo Hebræi tres illi pueri, naturam incendij nō
sentientes. Cantabiles habebant iustificationes Dei, cum
hymnum Deo de creaturarum laudatione cantarent. De-
inde qui cantat, vacuus est, diuersitatum cogitationum cu-
ras releuat, culpas relegat, sequestrat auaritiam, & non so-
lum corporis voce, sed etiam mentis suauitate se mulcet.
Non enim tanquam mœstus inopiæ sollicitudine, sed tan- H
quam liber ab omnibus corporalium affectibus passio-
num canebat idem Propheta: *Psallam tibi in cithara sanctus Psalm. 70.
Israel. Gaudebunt labia mea cum cantauero tibi, & anima mea
quam redemisti.* Cantabat hæc lætus tanquam his meliori-
bus epulis pasceretur. Epulabatur enim animus piæ de-
uotionis alimento. Non solum itaq; hymni & psalmi, sed Exod. 15.
etiam legis præcepta cantabilia sanctis sunt. Deniq; canta-
uit Moyses qui legem accepit, cum prætergressus pedibus
mare seruati populi ductor iustificationes Domini prædi-
caret. Superest adhuc propositum egregium viri iusti: quia Psal. 5.
omni tempore circa Dei laudes esse debet intentus, non
solum die, sed etiam nocte. Ideoque addidit.

*Memor fui nocte nominis tui Domine, & custodiui
legem tuam.*

A Videamus si & ille memor est qui vocat Dominum
verbo, non custodit autem mandata diuina. De quo di-
Math 7. ctum est satis, quia *non quicumque dicit, Domine domine, acce-*
ptus est: sed qui operibus bonis fidelem suum probare po-
tuerit affectum. Fides ergo, probitas, innocentia memo-
1 Cor. 12. rem probant. Quod autem ait: *Memor fui nominis tui,*]plena
deuotio est: quia *nemo dicit Dominum Iesum, nisi in spiritu san-*
cto. Hoc nomen inuocetur diebus ac noctibus, nullum
tempus prædicandi vacuum sinat sancta deuotio præteri-
te. Si studentes igitur doctrinis secularibus perparum so-
mno indulgent: quanto magis qui Deum cupiunt cogno-
scere, non debent somno corporis impediri, nisi quãrum
Psal. 6. naturæ satis est? Dauid *per singulas noctes lectum suum lachrymis*
Psal. 118. *diluebat*: surgebat etiam noctis medio, vt Domino confi-
infra. teretur: & tu totam noctem sopori existimas deputandũ?
Tunc magis tibi orandus est Dominus, tunc præsidia po-
stulanda, culpa cauenda, quando videtur habere secretum:
tunc maxime quando tenebræ in circuitu meo, & parie-
tes me operiunt, considerandum quia Dominus omnia
Eccli 23. intuetur abscondita. Ne dixeris ergo circumfusus tene-
B bris. *Quis me videt?* Et quetu vereor septus parietibus & in-
Psalm. 33. clusus? Quia *vultus Domini super facientes mala*. Deinde si ar-
bitrum non vides, teipsum non vides? Tuæ conscientiæ
Rom. 2 testimonium non vereris? Nescis illam caliginem noctis,
non opertorium, sed incentiuum esse peccati? Cum so-
mno & cibo feruent corpora, tunc etiam vigor mentis so-
pore laxatur, somno resoluitur, tunc irrepit impuri libido
concubitus, tunc perturbatur cor: squalor immunditiam
non veretur, castitatis puritas non consideratur, pudicitię
Ioan 18. gloria non recensetur. Nox erat quando Iudas prodidit,
quando Petrus negauit. Illo igitur præcipue tempore iu-
stificationes Dei animo retexendæ sunt, relegenda man-
data hortatoria. Illa de castitate præcepta non absint, vt
hic occupata mens flagrantiam libidinis, carnis restinguat
Psal 6. ardorem. Tene illud animo: *Lauabo per singulas noctes lectum*
meum. Quis enim stupris deditus, flagitiis inuolutos, lauat
per singulas noctes lectum suum? Nescit flere qui flenda
cõmittit: & cum sit ipse lachrymabilis, nõ habet culpæ la-
1 Cor. 9. chrymas suæ. At ille qui castigat corpus suum, & sui solli-
C citus gubernator est, atque ingemiscens & dolens lapsus
Psalm. 6. superioris offensam, quęrit quomodo abluat fletibus pœ-
nitentiæ: hic lauat per singulas noctes lectum suum. Non
dormiamus ergo totis noctibus, sed maximam partem ea-
Cant. 3. rum lectioni & orationibus deputemus. Audi Ecclesiæ
vocem quærentis etiam in noctibus Christum: *In cubili,*
inquit, *meo in noctibus quæsiui quem dilexit anima mea.* Accipe
Psal 17. secundum litteram. Quæsiuit in noctibus orando, depre-
cando, etiam lachrymis deplorando. Quæsiuit in nocti-
bus, quia *posuit tenebras latibulum suum*, vt quærere eum sol-
licitius disceremus. Quæsiuit igitur in prophetis Ecclesia
ex gentibus congregata, & ideo credidit. Denique aduen-
tus dominici testimonia de prophetis Euangelistæ pal-
Psal. 18. misque posuerunt. Vnde scriptum est, quia *nox nocti indicat*
scientiam. Quæsiuit in noctibus, in persecutionibus & ad-
uersis, in tribulationibus & laboribus duris. Nox est om-
nibus quibus non est perfecta securitas. Vnde ait Domi-
Ioan 9. nus: *Veniet nox, quando nemo potest operari*. Cum in hoc mun-
Ioan. 3. do sũ, lux huius mundi sum. Non ergo operemur in tene-
Ephes 5. bris. Si enim luceut opera nostra, non operamur in tene-
D bris, sed in lumine. Dies est quibus adest Christus: nox est
quibus se denegat. Non magnum ergo si tunc Domino
gratias agas, quando in prosperis & secundis es: sed si tunc
adhæreas Christo, quando te persecutor exagitat, quando
aliqua procella perturbat. Amisisti filium? In illo dolore,
in illa nocte, in illa destitutione memento Domini Dei
tui, ne quasi non exauditus, ingratus sis, & in tua præuari-
ceris ærumna. Pulsus es in exilium? Memento Domini
Dei tui, ne patriæ interdictæ charitatem Deo præferas. A-
licuius diuitis oppressus potentia amisisti proprias facul-
tates, indiges sumptu? Memento Domini Dei tui, ne nox
te egestatis abducat à deuotionis affectu. Hoc est enim
Psalm. 117. mandatum legis, vt in nocte magis quæras, quando magis
exaudiaris à Domino, & possis dicere: *In tribulatione inuoca-*
Cantic 3. *ui Dominum, & exaudiuit me in latitudine.* Sed nec quærere
persunctorie abundat ad gratiam, sed vt insistas & inten-
das muneri. Denique ista vel Ecclesia vel anima quæ re- E
quisiuit in cubili, quæsiuit in noctibus: primo non inue- Math. 26.
nit, quia fortasse in cubili quæsiuit: sed posteaquam surre-
xit, & abiit in ciuitatem (vide ne illam ciuitatem in qua
Dominus celebraturus pascha discipulos destinauit, di-
cens: *Ite in ciuitatem ad quendam*) posteaquam in foro, vt di- Math. 26.
xi, quæsiuit, inuenit quem dilexit, vbi oleum venditur, Rom. 7.
quod expectantes sponsum emere consuerunt; vbi ios, v-
bi leges. Si lex spiritalis, & forum est vtique spiritale, vbi
disputant periti legis æternę. Quod forum non litibus tu- Luc. 14.
multuosum est, sed Christi tribunalibus gloriosum. Vbi
quæsiuit, inquam? In foro, & post quæsiuit in plateis, de
quibus hi qui ad patrisfamilias euangelici prandium con-
uenirent, colligebantur: qui vocati excusandum se ab ho- Cant. 3.
iusmodi epulis non putarunt. Posteaquam in foro, in-
quam, & plateis quæsiuit, incidit in eos qui circumeunt
ciuitatem, & tunc demum potuit inuenire quod quære-
ret, fortasse quod in tribulatione & metu posita magis in-
ueniat gratiam. Denique posterius ait: *Inuenerunt me qui cir-* Ibidem.
cumeunt ciuitatem, tulerunt mihi pallium. Habuit ergo certa- F
men, sed qua ratione supra non tulerint pallium, hæreo
reperire: nisi forte quia ibi interrogasse se dixit: *Numquid* Ibidem.
quem dilexit anima mea, vidistis? Quæ Christum loquebatur,
ne exuta est pallio, & quem quærebat inuenit. Disce quẽ-
admodum quæratur Christus. Ab his vtique qui non per-
functorie quærũt, violẽter retinetur: sicut ista quæ ait: *Te-*
nui eum, & non dimisi eum fide inuenit, meditatione con- Ibidem.
strinxit. Si bonos custodes accipimus, vtique angeli sunt.
Qui vero angelos transiuit, verbum inuenit: ideo nõ mul-
tum interualli fuit cum transiuit ab his & inuenit Iesum.
Quomodo ergo infra tulerunt pallium, nisi forte quasi
processu operis siue fidei Ecclesia dum nudatur, à Domi-
no plus amatur, *expolians se veterem hominem vt nouum induat,* Coloss. 3.
quem non operiunt indumenta, sed mentis secreta clari-
ficant: aut quia amictum sapientiæ secularis ad Christum
ventura deposuit? Et Noe exutus est pallium posteaquam Genes. 9.
cœpit esse perfectior. Simus ergo memores iustificatio-
num cælestium, vt dum eas secreta mentis voce canta-
mus, memores simus in nocte nominis Domini, & dica-
mus vt scriptum est: G

Hæc facta est mihi, quoniam iustificationes tuas ex-
quisiui.

Hæc facta est mihi.]Hoc est, hæc memoria facta est mihi,
vt memor essem & in nocte nominis tui, non ebrietate
sopitus, non epulis resolutus in somnum, non curis secu-
laribus occupatus, ne obliuia mihi tuæ venerationis irre-
perent: sed quotidiana meditatione membra castigans, &
intentionem mentis exercens, vt assiduitate fiat nobis
cursus iste solemnis, vt Dominum Iesum etiam in nocti-
bus toto veneremur affectu, cui est gloria, laus, perpetui- Coloss. 3.
tas à seculis, & nunc, & semper, & in secula seculorum.
Amen.

In octonarium octauum enarratio.

ח Heth. H

OCtaua littera Heth, quæ interpretatione Latina di- Genes. 15.
citur *pauor*. Sanctorum pauor esse consueuit. Deni-
que pauor cecidit in Abraham, cum sacrificium offerret Psalm. 115.
plenum mysterij spiritalis, ipse quoque Dauid ait; *Ego dixi* Esaia 18.
in pauore meo, omnis homo mendax. Religionis enim reueren-
tiam significat magis quam infirmitatem timoris: licet et- Eccl. 1.
iam ipse timor secundum Deum sanctus sit. *Initium* enim
sapientiæ timor Domini. Ergo qui timent Deum, sapientes
sunt: qui autem sapientes, beati. *Beatus* enim *quem tu erudie-* Psal. 93.
ris Domine, & de lege tua docueris eum. Hi quoque qui timent
Deum, beati sunt, sicut exempli extat auctoritas, quia *beati* Psalm. 127.
omnes qui timent Deum. Hoc ita colligitur, quia timentes Psalm. 18.
Deum, & sapientes sunt, & beati. Sanctus igitur timor Do-
mini, quia vere sanctorum est pauor. Denique præmissa
hac littera, statim sequitur persona iusti, dicens:

A *Portio mea Dominus, dixi custodire legem tuam.*

Codices plerique hunc versiculum qui primus est lit-
teræ octauæ, vltimo loco litteræ habent septimæ. Sed se-
cundum Hebræos emendatus apud Græcos Psalmorum
liber hunc versum docuit nos octauæ litteræ copulandũ.
Deinde ordo ipse & numerus versuum ita conuenit, vt ab
eo incipiat octaua littera. *Portio* (inquit) *mea Dominus.*]
2. Tim 2. Quam rarus in terris qui potest dicere: *Portio mea Domi-
nus,*] quam alienus à vitiis, quam segregatus ab omni la-
be peccati, qui nihil habeat commune cum sæculo, nihil
mundi huius vendicet sibi, cui non sit corporalium pos-
sessio cupiditatum, quem non inflammet libido, non sti-
mulet auaritia, non lasciuia effeminet, non luxuria deco-
loret, non sternat ambitio, non maceret inuidia, non
aliqua negotiorum sæcularium cura sollicitet, verus mi-
nister altaris, Deo non sibi natus. Leui enim (vt habet
interpretatio) significat *ipse mihi assumptus*, significat & *i-
pse meus*, significat *& tantum assumptus*, significat *assum-
B ptus mihi.* Idem & mihi Leui & Deo est: quomodo idem
& mihi sacerdos & Deo est, & mihi aduocatus, & Domini
deprecator; pro me offerens sacrificium, & idem se offe-
rens Domino. Denique & alibi Leui interpretatione di-
citur, *pro me.* Etenim si à me nominetur Leui, pro me est.
Si pro me offerat, pro me est: si pro me interueniat, pro
me est. Sin autẽ vocetur à Domino, ipse mihi dicitur: hoc
est, non alij tributarius, non decimarius, non de possessio-
ne munificus, ipse mihi, hoc est, tanquam abundans: pro
his omnibus, non ab hoc decimas, non fructus, non dona
quæro, non munera, ipse mihi ꝓ munere est, ipse est pro
tributo, nõ in possessione sua munificus mihi, sed ipse mi-
hi possessio, ipse meus fructus, ipse meus sensus, assumptꝰ
mihi, vel assumptus à me. Non potest hoc sine diuina esse
gratia. Sicut. n. possessio non potest mea esse nisi emero eã,
sic non potest esse Leui, nisi fuerit assumptus à Domino.
Cum enim assumptus fuerit, recte dicitur ipse meus. De-
niq; cum Moysi dictum esset vt populo Iudæorum per tri-
bus singulas diuideret incolatus, & distribueret singulis
Deut. 10. tribus portiones, tribũ Leuiticã excepit Deus, dicens: *Fi-
C liis Leui non erit portio neq; sors in medio fratrum suorum, quia Do-
Deut. 18. minus Deus pars eorum est.* Et alibi: *Ego Dominus portio eorũ.* Ne-
Leuit. 18. gatur his terrena diuisio, vt ipsi dũ sęcularem sibi non ven-
dicant portionem, fiant cælestis possessio. Vel hoc solum
nouerint possidere, hoc est, fidei & deuotionis obsequiũ
multo ditiores quam qui possessionum suarum spatia am-
pla diffundunt. Quantũlibet fines suos extendant, & terra
deficit, & mare includit insanas cupiditates, & pendunt
tributa maiora quam fructus sunt. At vero iste nihil possi-
dens, nulli nisi Deo militat, supra terrã eius est portio, non
eum terra deficit, nõ mari clauditur. Cui portio Deus est,
totiꝰ possessor est naturæ. Pro agris igitur ipse sibi satis est,
habens bonum fructum, qui nunquam possit perire. Pro
domib. satis est sibi, vt sit habitatio Domini: & templũ Dei,
1. Cor. 3. quo nihil potest esse pretiosius. Quid. n. pretiosius Deo?
Gal. 6. Aut quid deest ei viro qui potest dicere: *Non contingat mihi
Ioan 14. gloriari nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi
Ibidem. mundus crucifixus est, & ego mundo?* Non potest in hoc prin-
ceps mundi huius sibi consortium vindicare, in quo nihil
D suum inuenit. Ideoque Dominus qui venit docere vt fie-
ret nobis Deus portio, ait: *Venit enim huius mundi princeps, &
Matth. 10. in me inuenit nihil.* Meritoque imitatores sui esse volens,
Actor. 3. ait: *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam.* Vn-
de Petrus ostendens in Deo portionem sibi esse, non in
sæculo, ait: *Argentum & aurum non habeo, sed quod habeo, hoc
tibi do: In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula,* hoc
est, Hæc est sors mea, id est, portio mea Christus est.
In nomine igitur Christi Iesu surge & ambula. hoc est:
in portione mea diues sum, in portione mea potens sum:
merito tales præsumo fructus istius portionis, vt salus
& vita donetur: quia hoc est istius patrimonium por-
Ibidem. tionis quam elegi mihi. Dixit hoc claudo & surrexit qui
erat claudus ab vtero matris suæ. Quomodo ergo Petrus
poterat portionis suæ damna sentire, quæ naturæ damna
reparabat? Quare non habeas argentum atque aurum Pe-
tre, dic nobis: dic etiam quid sit istud quod habere te dicis,
quia omnia quæ habeas, te relequisse dixisti. Sic enim lo- E
cutus est Domino: *Ecce nos omnia dereliquimus, & secuti sumus* Matth. 19.
te. hoc est non quæsiuimus quæ sæculi sunt, non quæsiui-
mus partem de possessionibus, sed te eligimus portio-
nem. Reliquisti ergo omnia Petre quæ habebas, vnde ha-
bes quod habere te dicis? Surgit claudus, & sono tui ser-
monis erigitur. Sanitatem aliis donas, qui indigebas i-
pse tuæ salutis auxilio. Reliquisti ergo quæ habebas, &
cepisti quæ non habebas. Christus tibi portio, Chri-
stus tibi possessio est. Illius nomen tibi munificum, il-
lius nomen tibi est fructuosum, illius nomen tibi tribu-
ta dependit, & bona tributa, non pecuniæ, sed gratiæ. Por-
tio tua non ariditate siccatur, non imbre diluitur, non fri-
gore vritur, non tempestate quassatur. *Per diem sol non vret* Psal. 120.
te, neque luna per noctem. Serua portionem quam elegisti. Ea
est enim portio, quam terrenæ partes æquare non pos-
sunt. Quid enim est quod conferri possit his, de quibus Leuit. 26.
Deus dicit: *Et inhabitabo in illis?* Quid magnificentius ho- &
spite cælesti? Quid beatius possessione diuina? *Et deambula-* 2. Cor. 6.
bo, inquit, *inter eos.* Alij queruntur de sui ruris angustiis, in F
te Deo est ampla possessio, in quo deambulare se dicit,
hoc est, laxæ spatia habitationis inueniens, qui terram in-
cludit manu. Sic enim scriptum est: *Quis mensus est manu a-* Esai. 40.
quam, & cælum palmo, & vniuersam terram clausa manu? Cui
mundus angustus est, tu ei ampla es domus. *Portio* (in-
quit) *mea Dominus.*] Dicit hic martyr. Ipsi ergo viuamus,
cui mori est gloriosum. Aliis verbis quam bene dixit hoc
Paulus ostendens nullam habere se in hoc sæculo portio-
nem. Sic enim scriptum est: *Vsque ad hanc horam & esurimus,* 1. Cor 14.
*& sitimus, & nudi sumus, & colaphis vapulamur, & instabiles su-
mus, & laboramus, operando manibus nostris. Maledicimur, &
benedicimus: persecutionem patimur, & sustinemus: blasphema-
mur, & obsecramus. Tanquam purgamenta huius mundi
facti sumus omnium lustramenta vsque adhuc.* Fortasse mo-
ueat quod purgamentum se esse dixit. Non enim est,
sed hoc sæcularibus videtur, qui putant summam in di-
uitiis esse gloriam, vel decorem. Nonne isti vniuersos
purgamenta esse putant, quicumq; illis obsequuntur pro-
pter diuitias, & mirantur eos propter opes, timent pro-
pter potentiam, laudant propter nobilitatem? Sed hæc o- G
mnia Paulus detrimenta magis putabat esse, quam com-
moda. Ideoque ait: *Quæ mihi lucra fuerunt, hæc duxi propter* Philip. 3.
*Christum detrimenta esse, propter eminentem scientiam Christi Ie-
su Domini mei, propter quem omnium detrimentum passus sum,
& æstimor stercora, vt Christum lucrifaciam.* Æstimor, inquit, Sap. 5.
non est hæc mea, sed aliena sententia. Frequenter enim æ-
stimatur pauper ille irridendus & execrandus propter il-
luuiem vestium, aut vulnerum cicatrices, eo quod in ter-
ra nullam habeat portionem, & tamen portio eius in cælo
est. Anima eius ibi sibi patrimoniũ collocauit, quia audiuit
Iesum dicentem: *Nolite thesaurum vobis condere in terra: sed* Matth 6.
thesaurum, inquit, *vobis condite in cælo.* Sed hoc diuites audire
non possunt. Clausas aures habent, & sono æris obtusas:
nummus magis illis resonat, quam verba diuina. Denique
accessit quidam diues ad Dominum, qui portionem Do- Luc. 18.
minum non habebat. Habebat enim multas possessiones, 2. Cor. 6.
sed Dominus non inter multa numeratur. non enim di-
gnatur habere cum sæculo consortium. Quæ enim portio
iustitiæ cum iniquitate? Dicit ergo hic diues: *Quid faciens* H
vitam æternam possidebo? Respondit ei Dominus: *Mandata* Luc. 18.
*nosti? Non homicidium facias, non adulterabis, non falsum te-
stimonium dices:* ostendens vitam æternam in his esse
mandatis. *At ille iustificare se volens, dicit: Hæc omnia feci, quid
mihi restat?* Ad quem Dominus ait, volens ei se fieri por-
tionem, non pecuniam, non possessiones, sed vtique ve-
rum Deum: *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da* Ibidem.
*pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me. Ve-
rum ille* cui portio aurum atque argentum erat, sine quibus
esse non poterat, & cum quibus Dominus illi portio esse
non poterat, *contristatus est.* Vnde Dominus pronuntiauit
impossibile esse vt diues intret in regnum cælorum: sed quod im-
possibile per humanas cupiditates, hoc per diuinam gra-
tiam solam posse esse possibile. Alibi quoque ait: *Quicum-* Matt. 19.
*que reliquerit patrem aut matrem, domum aut fratres aut sorores,
centuplum accipiet in hoc sæculo, & vitam æternam possidebit.*

A Forsitan dicas: Vtique qui relinquendo domum (per do-
mum autem totum censum intellige) qui relinquendo
propinquos Deum secutus fuerit, portio Domini est, &
portio Deus illi est; habet etiam vitam æternam: & quia
accepto centuplo fit in hoc sæculo diues: diues, inquies,
intrat in regnum cælorum. Deinde si centuplum dat Do-
minus eorum quæ etiam simpla impedimentum afferre
consueuerunt ad perceptionem hæreditatis æternę: centum
ergo possessiones reddit pro vna possessione, centum pō-
dera auri pro vno pondere. Multos quidem in hoc sæculo
qui sua pauperibus donauerunt, vberiore thesauro locu-
pletatos fuisse cognouimus. Est pulcherrimus locus, vt
etiam ad misericordiam prouocentur. Sed non debent à
Domino secularem huiusmodi exigere mercedem, nec
Matth. 5. separare quæ mundi sunt: sed magis quia iis qui omnia re-
linquerint, Deus portio est. Ipse est vtique merces perfe-
cta virtutum, qui non centupli enumeratione, sed perfe-
Gen. 17. ctæ plenitudinis æstimatione censetur. *Ego, inquit, Deus*
B *tuus sum.* Nō dixit ero, sed iam sum, iam inhabito, iam pos-
sideo. Aufert dilationem, vbi inuenit iusti confessionem.
Luc. 23. Sanè alibi ait: *Hodie mecum eris in paradiso.* Futurum promit-
tit, sed id quod futurum est, vnius diei spatio non patitur
protelari. Denique potuit dicere: *Mecum eris in paradiso:* sed
addidit, *hodie*, ne dilatione gratia minueretur. Sed non illi
soli dicit Dominus Iesus, *Hodie mecum eris in paradiso:* sed &
tibi dicit, *Mecum eris in paradiso:* si confitearis Dominum Ie-
Ibidem. sum, si eius patrocinium tibi poscas, si & ipse dicas: *Memen-
to mei Domine dum veneris in regnum tuum.* Sed tibi non dicit,
Hodie mecum eris: dicit martyri, *Hodie mecum eris in paradiso.* Ti-
bi non dicit, quia adhuc in hoc febrienti corpore consti-
tutus es, in hoc concupiscenti, in hoc terrena adhuc desi-
Psal 115. deranti, sed cum potueris dicere: *Dirupisti vincula mea*, hoc
Rom 7. est, soluisti cursum istius vitæ, liberasti me ex hoc mortis
corpore, tunc tibi dicit: *Hodie mecum eris in paradiso.* Habes
igitur homo iorer multa proposita etiam huiusmodi por-
tionem. Proposuit tibi Dominus in portione possessio-
nes, in portione aurum, in portione argentum, in portio-
ne honores, in portione nobilitatem. Proposuit etiam in
C portione seipsum. Habes igitur plurimas portiones, elige
quā putas. Non te numerus perturbet, sed excitet gratia:
non te labor auertat, sed fructus inuitet. In portione diui-
na gemitus & labores sunt. Vnde & sanctus Apostolus,
Rom 8. cui portio Deus erat, ait: *Heredes sumus Dei, cohæredes autem
Christi: si tamen compatimur, vt simul glorificemur.* Vides quia v-
bi hæreditas Christi est, ibi debeat esse compassio. Qui au-
tem compatitur, non perfunctorie compatitur: sed vt pas-
Coloss 1. siones Christi in corpore suo impleat, sicut implebat &
Thren. 3. Paulus, Implebat & Hieremias, qui ait sub hac ipsa littera:
*Misericordia Domini est quod non defecimus, quia non sunt consum-
ptæ miserationes eius. renouabit illas sicut lux matutina. Multi sunt
gemitus mei, & cor meum defecit. Sors mea Dominus dixi: ideo su-
stinebo eum.* Qui ergo sustinuit Dominum, sors Domini est.
Vnde & Dauid qui ait: *Sustinui Dominum, & respexit me.* hoc
Psal. 39. loco portionem sibi Deum esse profitetur. Quam rarus
qui istud vsurpet sibi. non nobilitate, non diuitiis vsurpa-
Sap 7. tur. Denique res ille diues ait: *Sum quidem & ego mortalis ho-
mo similis omnibus, ex genere terreno illius qui prior factus est, & in
D ventre matris figuratus sum caro: decem mensium tempore coagula-
tus sum in sanguine ex semine hominis, & delectamento somni con-
uenientis, & ego natus hausi communem aerem, & in similiter fa-
ctam decidi terram, & primam vocem similem omnibus emisi plo-
rans, in inuolumentis nutritus sum, & curis magnis.* Et addidit:
Ibidem. *Nemo enim ex regibus habuit aliud natiuitatis initium.* Vnus er-
go omnibus est introitus ad vitam, & similis exitus. Et
quia vidit commune esse natiuitatis exordium, elabora-
uit esse portio Dei, & inuocauit, & venit in eum spiritus
sapientiæ. Sed luxuriosi aliam partem eligunt, qui dicunt:
Ibidem. *Vino pretioso & vnguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos
Sap 2. temporis. Coronemus nos rosis antequam marcescant.* Et infra:
Ibidem. *Quoniam hæc pars nostra, & hæc sors.* Quam magnum conte-
Exod. 2. mnere diuitias, sed quam rarum hoc ipsum est. Vtique &
Moyses potuit regis esse successor, nutritus à regis filia.
Potuit ergo esse non solum quasi Pharao, sed ipse Pharao
potuit esse. Vterque enim homo, sed omnis potentia ho-
minis in affectu est. Moyses noluit rex esse cum posset, sed
opprobrium Christi thesauris Ægypti arbitratus est præ- E
ferendum: & fugiendo potentiam, potentior factus est. Hebr. 11.
Factus est enim in Deum regi Pharaoni. Rex erat Pharao,
sed Deus non erat: Moyses factus est illi Deus, hoc est, re- Exod. 7.
gi ipsi terribilis, quem rex metueret & timeret. Sed hæc e- Psalm. 81.
rat potentia sanctitatis. In talium congregatione deco-
rum Deus stat atque discernit. Et tu si vis tanquam Deus
peccatoribus esse terrori, regibus reuerentię, vt tanquam
Deo tibi videantur esse subiecti, quia operaris in Dei no-
mine: contemne quæ sæculi sunt, & Dominicæ passionis Heb 11.
opprobrium contende omnibus præferre diuitiis. Op- 1 Cor. 1.
probrium dico quod illis videatur opprobrium, hoc est
*Iudæis scandalum gentibus stultitia, nobis autem virtus Dei atque
sapientia.* Sed hoc Pharao opprobrium putans, hoc est ino-
piam, ignobilitatem, contumelias, maluit diaboli esse
quam Dei portio: & ideo qui Deo subiectus esse nolebat,
intercessioni hominis ipse subiecit. Ergo quia portio Dei
erat sanctus propheta Dauid, rectè ait: *Dixi custodire legem*
tuam.] Spiritalem vtique legem dicit, sicut & Paulus osten- F
dit. Nam qui corporaliter legem interpretati sunt, non Rom 7.
custodiunt legem, sed præuaricantur. Veniamus ad secun-
dum versum, qui ita est.

*Deprecabor vultum tuum, Domine, in toto corde
meo: miserere mei secundum verbum tuum.*

Legimus in veteri testamento quod deprecatus sit Exod 33.
Moyses vt vultum Dei videret, vt responsum sit ei: *Nemo
videbit faciem meam, & viuet.* Mystice hoc primum intelli-
gamus. Moyses legis figuram accepit: lex per occulta my-
steria nuntiauit Christum, non autem facie ad faciem sic-
ut Euangelium demonstrauit. *In ipso enim facie ad faciem lo-* Galat 3.
quebatur. nam licet in Euangelio homo natus ex Virgine Philip 2.
apparuerit: verbum tamen se per opera demonstrauit. & Ioan 15.
fortasse hoc declaratum fuit Moysi, quod populus Iudæo- 2 Cor 3.
rum moriturus esset, & quod cum facie ad faciem Chri-
stum vidisset, non crederet. Quod si ad legem referas, et-
iam *finis legis Christus est*, secundum illud apostolicum: *Finis* Rom. 10.
enim legis est Christus ad iustitiam omni credenti. Et mortuo est G
legis interpretatio corporalis, vbi Dominus Christus Ie-
sus spiritalem eius gratiam demonstrauit. Vel certe quia
omnes qui Christum vidimus, & baptizati in Christo su-
mus, mortui sumus peccato, quia viuentes legis vinculis
tenebamur. Vbi autem in Christo mortui sumus, mortifi- Rom. 6.
cati vtique sumus legi per corpus Christi, vt simus alterius Rom. 7.
qui ex mortuis resurrexit. Sed hoc mysticum est. Morale
autem historiæ veteris facit nos meminisse debere, quæ
est de sancto Moyse, qui rogauit Deum vt se demonstra- Exod. 33.
ret ei, & facie ad faciem eum videret. Norat vtique san-
ctus vates Domini quod inuisibilem Deum facie ad faciē
videre non posset, sed deuotio sancta mensuram super-
greditur, & putauit Deo etiam hoc esse possibile, vt cor-
poreis oculis faceret id quod est incorporeum compre-
hendi. Non reprehensibilis hic error, sed etiam grata cu-
piditas atque inexplebilis, quod Dominum suum velut
manu tenere, & obtutu oculorum videre cupiebat. Scie-
bat enim ad imaginem & similitudinem Dei factum esse H
hominem. Quando enim electus à Domino Deo est ad Genes. 1.
populum liberandum, impletus est spiritu sapientiæ. Vi- Exod. 3.
derat angelum illum & faciem eius in gloria. Denique ful-
gore eius lumine pauefactus est, & vidit rubum vri, &
non exuri. Viso cepit fulgorem, quem miratus accessit,
cupiditate & gratia prouocatus, vt diligentius fulgorem Ibid.
illum in rubo consideraret. Itaque si tantum accepit ar-
dorem, tantam subiit cupiditatem cum angelum vidisset
in flammaignis de rubo, vt licet pauore apprehensus con-
siderare non auderet, considerare tamen vellet: quanto
magis vultum Domini corporaliter videre desiderabat,
dicens intra se: vultum illum plenum lucis, plenum glo-
riæ, plenum virtutis, plenum diuinitatis quem esse dicam? Eccl. 18.
Non plus possum dicere vel sentire de Deo. *Cum enim cō-
summauerit homo, tunc incipit & cum finierit, tunc aporiabitur,*
vt scriptum est, quia incomprehensibilis est Dei æterna
maiestas. Irritus quidem erat postulationis effectus, sed

affectus

A eff: ctus probabilis ſerui, qui vltra naturam ſuam deuotione progreſſus de Domini angelis æſtimabat, quantum du Domini vultu plus deſideraret, quo cupiditatem ſuam geſtiret explere. Nouerat in ipſo homine aliam poſt mortem futuram gloriam, aliam claritatem. (1. Cor. 15.) *Sicut enim ſtella differt à ſtella in claritate, ita & reſurrectio mortuorum. Quæ etſi ſeminatur in corruptione, ſurgit tamen in incorruptione*, ſurgit in gloria, ſurgit in virtute, ſurgit corpus ſpiritale. Qui ergo hæc ſcire poterat, merito præſumebat vt vultum Dei videre cuperet, quem eſſet obita corporis morte viſurus. Talem certe etiam formam receperat, talem Dominus iam probabat, vt non diſtaret ab angelis cæleſtis miniſtat & executor oraculi. (Matth. 18.) Et ideo cum ſciret quia *angeli puſillorũ quotidie viderent faciem patris qui in cælis eſt*, putauit quod iam eam videre deberet, tamquam oblitus corporis, & carne depoſita, ſicut ille qui in corpore adhuc poſitus, cum raperetur in paradiſum, (2. Cor. 12.) *vtrum in corpore, ſiue extra corpus raptus eſſet ad tertium cælum* neſcire ſe dixit. (Rom. 8. Philip. 3.) B Sancti enim etiam cum gerunt corpus, non ſunt tamen in carne, ſed in ſpiritu, quoniam qui in cupiditate & conuerſatione ſunt carnali, Deo placere non poſſunt. Sancti autem conuerſatione in carne non ſunt, ſed in cælo, ſicut Paulus oſtendit. Et quid dicamus de probabili deſiderio vultus diuini? Homines qui ſunt, ſi quem nobilem, ſi quem fortem, ſi quem ſapientem eſſe audiunt, tamquam ſupra hominem arbitrantes, concupiſcunt videre. Procedit imperator, cui ius regiæ datum eſt poteſtatis, cui commiſſa pars eſt orbis terrarum, concurrunt omnes, & in tanta multitudine illum ſolum aſpicere geſtiunt, & de fulgore purpuræ plus quiddam eſſe in vultu imperatoris exiſtimant. Miraris ſi Dei deſiderabilis vultus eſt, cum conformem ſui hominẽ humanus omnis miretur affectus? Hinc datur intelligi etiam illud, quod imperatori vnuſquiſque nullius reus criminis geſtit occurrere. Nam & ſi crimen habeat conſcientia, tegunt illud tamen cordis occulta, dummodo publico non ſit inuolutus reatu, nec ſit aliquod eius crimen expreſſum. Deniq; vbi rei aliqui fuerint adnotati, & imperatori ſe & ipſis iudicibus offerre prohibentur, quemadmodum turpes lenonum meretricumque perſonæ à conſpectu vel iudicis, vel imperatoris arcentur, ne turpiſſimorũ C viſus offendat vultus regij claritatem. Qui autem bene ſibi conſcius eſt, nullius criminis reus, quaſi innocens prodit in medium. Ex his ergo ſancti Moyſi comprehendamus affectum. Videre Dei vultum quaſi innocens volebat, velut quodam vultu conſcientiæ deſiderabat aperire et faciem mentis internæ. Cognoſci plenius geſtiebat & Moyſes, & ipſe ſanctus Dauid, qui alibi ait: (Pſalm. 26.) *Proba me Domine, & tenta me.* Non enim valeret probari ſi in ſe crimen agnoſceret, nec tentari ſi paſſionibus grauibus ſe ſciret obnoxium. Liber igitur à peccato, Deo ſe cupidus offerebat. Sed fortaſſe quia adhuc frequentioribus Dei viſitationibus mundus à vitio non foret, nec fuerit in principio perfectus, vtpote cui ante paululum dictum erat; (Exod. 3.) *Solue calceamentum pedum tuorum*: illud vtique calceamentum quod de Ægypto detulerat, hoc eſt, corporeæ conuerſationis inuolucrum. Quando autem id dictum ſit, conſidera. Nondum ei dictum erat: (Exod. 7.) *Faciam te in Deum regi Pharaoni.* Adhuc homo erat, proceſſu ei debebatur, vt in Deum fieret, & ideo dictum eſt ei: D *Solue calceamentum.* De homine dixit: (Exod. 3. Exod. 33.) *Deſiſte hominis habere peccata, & videbis faciem meam. Qui enim faciem meam videt, debet eſſe ſine peccato.* Sed quia homo ſine peccato eſſe non poteſt, ideo vt in Dei appellatione poſſit excreſcere, commonetur. Et quid de Dei appellatione dicam? Eſto angelus, hoc eſt, diuini miniſter imperij, obſequere mandatis Domini. Cum fueris angelus, videbis faciem Domini. Magnum eſt videre Dei vultum. (Exod. 34.) Lex tibi dicit vt tertio te offeras coram Domino. Ipſe Dominus Ieſus ait: (Matth. 5.) *Beati mundo corde: ipſi enim Deum videbunt.* Aduertis quid à te exigatur, vt videas Deum; cui vitæ propoſita ſit prærogatiua videndi Deum. (Pſalm. 50.) Emunda igitur cor tuum, vt quaſi nouus ereeris renouato ſpiritu. Omnes pollutas cogitationes de corde tuo abijce, nihil ſit quo tuus inquinetur affectus: ſimplex mẽs, pura ſinceritas ſit. Talibus ſe Dominus cum inuolucrum corporis depoſuerint, demonſtrare dignatur. Nunc de reliqua ipſius verſus parte dicamus. *Miſerere* (inquit) *mei ſecundum verbum tuum.*]

E Miſericordia quidem iuſtitiæ portio eſt, vt ſi velis donare pauperibus, hæc miſericordia iuſtitiæ eſt, ſecundum illud: (Pſalm. 111.) *Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in æternum.* Deinde quia conformis tuus, iniuſtum eſt ſi non adiuuetur à ſocio, (Pſal. 113. Geneſ. 1.) quum præſertim Dominus Deus noſter terram hanc poſſeſſionem omnium hominum voluerit eſſe communem, & fructus omnibus miniſtrare: ſed auaritia poſſeſſionum iura diſtribuit. Iuſtum eſt igitur, vt ſi aliquid tibi priuatim vendicas, quod generi humano, immo omnibus animantibus in commune collatum eſt, ſaltem aliquid inde pauperibus aſpergas: vt quibus iuris tui conſortium debes, his alimenta non deneges. Eſt etiam miſericordiæ donare peccatũ: & miſericordiæ eſt, & iuſtitiæ eſt. Denique iuſtitiæ adſcribit ſcriptura diuina veniam peccatorum, ſecundum illud quod hodie lectum eſt: (Sap. 14.) *Benedictum lignum per quod fit iuſtitia, maledictum autem quod fit per manus hominum.* Superius ad crucem Domini retulit, poſterius ad errorem gentilium, qui ligna venerantur. F Iuſtitia autem quæ eſt crucis, (Coloſſ. 2.) niſi quod aſcendens illud patibulum Dominus Ieſus Chriſtus, *peccatorum noſtrorum chirographum crucifixit*, & totius orbis peccatum ſuo cruore mundauit? In quo ergo iuſtus Deus, niſi in eo quia ſciuit quod de limo terræ hominem figurauit, (Gen. 2. Geneſ. 2. Sap. 8.) quæ terra vtique corruptelæ obnoxia eſt, ac vitio lubricæ paſſionis? Propterea ergo Dominus, qui ſecundum animam te ad imaginem & ſimilitudinem ſui fecit, hoc eſt, rationalem, iuſtum, pudicum, (in eo enim ad imaginem Dei es, ſi ſis iuſtus, vt ſis imago iuſtitiæ, ſi ſis caſtus, vt immaculata in te figura præfulgeat,) ſciens ergo ſecundum corporis fragilitatem corruptelæ petere hominem, quaſi iuſtus fragili lubricæque naturæ delicta cõceſſit. (Geneſ. 3. Geneſ. 2.) Ac ne forte dicat aliquis: Cur ergo Adam maledicto ſententiæq; ſubiacuit? numquid iniuſtus Deus? Non vtique: ſed quia quaſi fragili atq; infirmo quid caueret ante præſcripſit, (infirmus enim non vſurpare debet, ſed obedire mandatis) (Geneſ. 3.) ideo præuaricationis reum tenuit, quem prolapſioni addixit. In illum igitur iuſta ſeueritatis proceſſit ſententia quia ſcire voluit quod ſcire non profuit. G Nobis autẽ qui hæreditario vinculo tenemur adſtricti, qui in hac carne ſumus, quæ priorũ præiudicio detrita iam atque aſſuefacta peccatis non poterat emergere, quaſi iuſtus indulſit. Iuſte enim ignouit hæredi, qui præiudicio laborabat auctoris. Eſt ergo iuſta miſericordia, eſt etiam iniuſta miſericordia. Denique in lege ſcriptum eſt de quodam: (23. q. 4. c. eſt iniuſta. Deut. 19. 1. Reg. 15.) *Non miſereberis illius.* Et in libris regnorum legis, quia Saul propterea contraxit offenſam quia miſeratus eſt Agag hoſtium regem quem prohibuerat ſententia diuina ſeruari. Vt ſi quis latronem filiis deprecantibus motus, & lacrymis coniugis eius inflexus, abſoluendum putet, cui adhuc latrocinandi aſpiret affectus: nõne innocentes tradit exitio, qui multorum liberat exitia cogitantem? Certe ſi gladium reprimit, vincula diſſoluit, laxat exilium; cur latrocinandi qua poteſt clementiore via non eripit facultatem, qui voluntatem extorquere non potuit? Deinde inter duos, hoc eſt, accuſatorem & reum pari periculo de capite decernentes, alterum ſi non probaſſet, alterum ſi eſſet ab accuſatore conuictus, non id quod iuſtitiæ eſt index ſequatur, ſed dum miſeretur rei, damnet probantem: H aut dum accuſatori fauet qui probare non poſſit, addicat innoxium. Non poteſt hæc dici iuſta miſericordia. In ipſa Eccleſia, vbi maxime miſereri decet, teneri quam maxime debet forma iuſtitiæ, ne quis à communionis conſortio abſtentus, breui lacrymalia atque ad tempus parata, vel etiam vberioribus fletibus communionem quam plurimis debes poſtulare temporibus, facilitate ſacerdotis extorqueat. (1. Cor. 5.) Nonne cum vni indulget indigno, plurimos facit ad prolapſionis contagium prouocari? Facilitas enim veniæ, incentiuum tribuit delinquendi. Hoc ideo dictum eſt, vt ſciamus ſecundum verbum Dei, ſecundum rationem diſpenſandam eſſe miſericordiam debitoribus. (Eccl. 18.) Medicus ipſe ſi ſerpentis interitus inueniat vulneris cicatricem, cum debeat reſecare vlceris vitium, ne latius ſerpat, tamen à ſecandi vtendique propoſito lacrymis inflexus ægroti, medicamentis tegat quod ferro aperiendum fuit: nonne iſta inutilis miſericordia eſt, ſi propter breuem

incisio-

incisionis vel exustionis dolorem corpus omne tabescat, vitæ vsus intereat? Recte ergo & sacerdos vulnus graue, ne latius serpat, à toto corpore Ecclesiæ quasi bonus medicus debet abscindere, & prodere virus criminis quod latet, non fouere: ne dum vnum excludendum non putat, plures faciat dignos quos excludat ab Ecclesia. Iure ergo Apostolus diuino nos hortatur exemplo, dicens: *Vide ergo bonitatem & seueritatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt, seueritatem: in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate.* ostendens Iudæorum populum iure esse à corpore Ecclesiæ separatum, ne perfidiæ virus contaminaret Ecclesiam: populum autem gentium bonitate Domini receptum, & obedientiæ munere gloriari. Iure igitur huic diuina pietas suffragatur, quamdiu in diuina bonitate permaneat. Si vero & ipse desciscat, pro criminis sui qualitate damnabitur. Qua gratia Dominus & lux & ignis esse describitur, vt in tenebris ambulanti luceat quasi lumen, ne diutius possit errare qui quærit luminis claritatem. Ei autem qui multa fuerit operatus quæ manere non debeant, sed ardere, ignis est Dominus, vt operis nostri fœnum stipulamque consumat, atque vtili nos faciat saluos detrimento, sicut aurum qood dum excoquitur, plus probatur. Fortasse dicat aliquis, qua ratione scripserit Propheta: *Miserere mei secundum verbum tuum?*] Verbum enim Dei iustitia est. Si igitur iustitia fretus erat, cur misericordiam ante præmisit? Aut si misericordiam requirebat, cur eam ad mensuram iustitiæ putauit esse poscendam? Qui enim bene agit, & bene viuit, opus non habet misericordia, quia *misericordia a peccato liberat.* Denique non diuitibus, non fortibus & felicitate subnixis misericordia conferri consueuit à nobis, sed egentibus vel debilibus, vel iis qui ex diuitiis in paupertatem aut captiuitatem, aut necessitatem aliquam deciderunt: Ergo qui eget misericordia, peccator est: qui autem peccator non est, vtique iustus est, & non eget misericordia Dei. Secundum quid igitur vnusquisque, hoc, secundum quem statum egeat misericordia, aut iustitiam habeat, considerandum est. Aliter enim eget iustitia Dei angelus, aliter homo. Aliter eget misericordia archangelus, aliter homo. Angelica enim natura non vtique ita corruptelæ obnoxia est, vt natura generis humani: & ideo illa eget misericordia Dei, ne possit errare, & auersa a se Dei gratia labatur in vitium. Homo autem etsi iam firmiore proposito est, tamen propter contractorum seriem peccatorum, misericordiam Dei quærit. Itaque etsi vterque misericordia Dei indiget, aliter tamen angelo misericordia, aliter homini debetur. Leue enim vitium in angelo iudicio grauiore censetur. Peccatum quoque adolescentiæ in homine, mitiore sententia, quam peccatum senectutis adstringitur, & citius relaxatur. Propheta igitur in isto versiculo diuidit causas, vt & misericordiam quasi homo postulet, quia nemo sine sorde peccati: & iustitiam quasi propheta deposcat: vel certe, quoniam licet peccauerit sicut homo, & quasi peccator misericordia egeat, tamen correxit errorem, pœnitentiam gessit, abstinuit à temulentia delinquendi sobrietate virtutis. Petit ergo iustitiam secundum verbum Dei, quia verbi Dei sententia est, vt conuersus venia donetur, si legitime est facta conuersio.

Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua.

Diuiduus sensus; aut quia vias superiores meas cogitaui plenas lapsus atq; peccati, & ideo vt remissionem peccatorum possim mereri, motum conuersione, studioque virtutum *conuerti pedes meos in testimonia tua*,] vt non iam meis gressibus, quibus ante sum lapsus, sed testimoniorum tuorum itineribus ambularem, quo tuorum semitæ mandatorum me errare non sinerent, nec vestigium in deuia & tortuosa deflecterem. Frequenter enim ignorantes iter, si strata viarum sequantur, perueniunt quo desiderant peruenire, & carent erroris anfractu. Sin autem vsurpent scire quod nesciunt, & putent aliqua sequenda compendia, à publici actus itinere recedentes, erroris labyrinthos frequenter incurrunt, vt eos de itinere deflexisse pœniteat: & ideo post multa laborum dispendia ad iter quod reliquerant redire contendunt. Hic ergo sensus vnus est: alius autem ita. *Cogitaui vias meas*,] non superiores, sed futuras vt ante meos actus cogitationibus præuenirem, ne inconsulta operatione progressus, aliquid in ipsis actionib. offensionis inciderem: vt si agere aliquid velim, ante cogitem vtrum agendum sit illud quod desidero, aut quo agendum modo: similiter si alloquendum, vtrum alloqui debeam, deinde publice an secreto loqui, præsentibus aliquibus, aut nullis: sicut illud est, vt si velis fratrem corripere, *primo solus corripias, secundo præsentibus duobus aut tribus testibus; tertio, si non audierit, coram Ecclesia.* Itaque si prætermisso ordine velis coram ecclesia fratrem increpare, quem ante monere debueras, erratum ipse cognoscis. Omnia igitur cum cogitatione facito, vt non te pœniteat operis tui. An vero si viam ingressus, cum veneris ad compitum aliquod (ita enim appellatur plurimarum velut quidam concursus viarum) si nescis quod iter ingredi debeas, stas tamen & cogitas ipse tecum, vtrum primam an secundam, an tertiam, an quartam, vel certe quintam, si ita est, viam eligas quam sequaris, nec putas prius adoriendum iter, quam animo definieris, & pleniore mentis intentione decideris. Stas igitur cogitans quæ sit via quæ in ciuitatē ducat, ad quam tibi putas esse pergendum. Quanto igitur magis animo debes ac mente consistere qui ad regnum cæleste contendis, & cogitare tecum, quia non omnis via illo ducit, non omnis via illo dirigit ad Hierusalem illam quæ in cælo est? Sunt viæ quę malos exitus habent, quas diaboli tentamenta triuerunt: & ideo exitus earum, exitus mortis sunt. Hæ nempe sunt viæ, de quibus legisti in Prouerbiis: *Quia sunt viæ quæ videntur viro rectæ esse, vltima autem earum aspiciunt in profundum inferni.* Est autem via angustior illa quæ ducit ad Dei regnum. Volens ergo eam ingredi viam quę ad Deum ducit, non circumspicies, non tecum ipse tractabis, non considerabis, ne facili capiaris affectu, si viæ latitudine prouocatus ingrediaris iter qood ad inferna deducat? Cogita ergo ante atque perpende quid facias. *Qui viderit*, inquit, *mulierem ad concupiscendum eam, iam adulterauit eam in corde suo.* Hoc vtique cogitauit vt videret mulierem, vt videret ad concupiscendum: sed mala hæc cogitatio relinquat vias suas. Alius non cogitauit quidem, sed subito aspexit, & captus est, & vidit, & concupiuit, & ideo lapsus est. Quod si fragilem suum considerasset affectum, & ante timuisset ne cum vidisset mulierem oculo, caperetur animo, vtique non prospexisset ad mulierem, ne concupisceret eam. Videns ergo mulierem nō direxit pedem suum in testimonia Domini: qui si ante lapsum suum cogitare potuisset, forsitan direxisset. Vnusquisque ergo prius cogitet quomodo videat mulierem, vt non videat ad concupiscendum eam, aut non attendat in eam. Si autem videns repente, vel bona cogitatione fundatus dirigat pedem suum ad testimonia Domini, ne in captiuitatem permaneat: vtique ei profuit cogitatio. Postremo amans mulierem strauerit non tantum pedem, sed & mentem, vt diligens & concupiscens Christum, consideret iudicium eius, testimonia eius de præmiis castitatis, & relinquat vias concupiscentiæ, sequatur vias Christi: & habebit laudem in eis, si contemplatus Dominum Iesum contemnat carnis ardorem, flammamque libidinis quasi quodam fonte restinguat, allidat teneras & infirmas cupiditates ad petram Christi. Cogitet ergo, vt eadem repetam, quemadmodum videat, quemadmodum loquatur. Bene cogitauit qui dixit: *Pone Domine custodiam ori meo*: ne forte dum mens inflammat ardorem, lingua sermone labatur, aut multiloquio incauto etiam quod mens non cogitauit, incurrat loquendi facilitate: cogitet quemadmodum pedem suum dirigat, manum ad se ferat, ne impetu indignationis impulsus, cum repellere debeat iniuriam, ipse alteri ictum notabilis cædis illidat. Cogitandum est igitur quid geramus. Vbi enim præcedit cogitatio, maturitas operationis adhibetur. Itaque pes iste, fidei vestigium est, quem meditatione perpensa à corporalibus motibus ad testimonia diuina deflexit. Quid igitur prosit cogitate ante, quod postea facturus sis, docet versiculus qui sequitur.

A *Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua.*

Eccles. 32. Vbi cogitatione quis præuenit quod acturus est, semper paratus ad agendum est, semper fixus & validus, vt nõ queat subita aliqua accidentium offensione turbari. Nulla eum flabra scopulosæ nimis ambitionis excutiunt, nulla procella atque tempestas iniustæ inuasionis exagitat, non petulantis oculis meretricis illaqueat. Prouer. 7. *Oculus enim meretricis, laqueus amatoris est.* In aliena miser capitur possessione, qui improuiso igne præuentus possessionem suæ mentis amittit. Si persecutio ingruit, inuenit iam paratum, vt vbi possit esse perturbatio salutis incertæ, ibi sperata sacri corona certaminis, prouida futuri meditatione demulceat. Matth. 10. Sed maledictis obtrectatorum frequenter obroditur. Cogitet quia *non est discipulus super magistrum, neque seruus supra dominum.* Si supra Dei filium opprobria exprobrantium nefanda ceciderunt, quemadmodum seruus exortem eorum sperare se poterit? Psal. 68. Ideoque mentem suam præparare B debet, vt cum ista acciderint, turbare se non queant. Præparet animum, & meditatione componat, vt possit dicere, si tamen possit: Rom. 8. *Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio, an angustia, an fames? &c.* Ibid. Quare autem non separetur adiecit: *Sed in his omnibus superamus,* inquit, *propter eum qui dilexit nos.* Ibidem. Meritoque confirmatus ait: *Certus sum enim quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque potestates, neque præsentia, neque futura separare nos poterunt à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu.* Ephes. 6. Multa Apostolus dixit, contra quæ lucta nobis est, sed alia facilia sunt, vel certe non huius temporis aut loci, vt discutere omnia debeamus quæ sint quæ nos separare possint à charitate Dei, nisi diligentius resistamus. Illud nunc quod videtur obscurius, non prætermittimus, quia ait: Rom. 8. *Neque altitudo, neque profundum:* quæ sunt grauia tentamenta. Denique habes in Esaia scriptum ad regem Achaz: Esai. 7. *Pete tibi signum à Domino in profundum, aut in altum.* Respondit ille: *Non petam, neque tentabo Dominum.* Mysticum illi propositum est, sed non intellexit, & veritus est ne tentare Dominum videretur si signum peteret in altum, aut in profundum. C Dominus autem volens grauia tentamenta remedio supplantare diuino, ait: Ibidem. *Ecce virgo concipiet in vtero.* Hoc est magnum signum, quod altitudinis, & profundi tentamenta destruxit. Philip. 2. Dominus enim Iesus *non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo,* neque quæ sua sunt requisiuit, *sed formam serui accepit, humiliauit se vsque ad mortem.* Itaque neque elatus est potestate, neque mortis quadam deiectione turbatus. Hoc igitur signum proponitur regi, vt petat sibi remedium, per quod nec regiæ potestatis extolleretur supercilio, nec certe ærumnæ alicuius exceptione perturbaretur, vt erat corde turbatus cum bellum sibi videret ab Assyriis inferri. Diuini igitur exemplo oraculi volumus ostendere quæ essent hæc grauia tentamenta, quibus remedium solus potuit Christus afferre. Verumtamen & prophetico sermone facile est docere sarcinam quandam horum tentamentorum. Hæc enim tentamenta duo maxima sanctus Salomon oratione propria declarauit, & rogauit vt posset excludere, dicens: Prou. 30. *Diuitias autem & paupertatem ne dederis mihi, sed ordina mihi quæ opus sunt,* D *& quæ abundent: ne repletus mendax fiam, & dicam, Quis me videt? aut pauper rapiam, & periurem nomen Dñi.* Potes igitur tu ista tentamenta contemnere, quæ formidauit Salomon, qui sapientiam postulauit & meruit? Diues erat, timuit extolli: pauper fieri formidauit, ne paupertatis 3 Reg. 3. necessitate abstinentiæ gratiam non teneret. Quam multi qui videbantur sancti esse, ceciderunt ab altitudine cordis sui? Quam multi aliqua necessitate deiecti non potuerunt contenti esse iniuria, qui fuerant virtutum exercitio roborati? Iob. 1. Iob. 2. Rarus Iob inuenitur in terris, qui & diuitias amisit & filios, & vibicibus corporis exarabatur, cum vermes toto corpore fluerent: à Dei tamen charitate non potuit separari. Paremus igitur affectum nostrum, ne imparatum vis repentina perturbet. Deniq; sciens Dominus cito nos frangi solere, ait etiam Apostolis: Ioan 14. *Non turbetur cor vestrum, neque formidet.* Si te cupiditas appetentiaque tentauerit, lege Euangelium, dicat tibi Iesus: *Non turbetur cor tuũ.* E Si quis terror ingruerit dicat tibi Christus: *Non turbetur cor tuum neque formidet.* Si qua supplicia persecutor inflixerit, lege Euangelium, dicat tibi Iesus: *Non turbetur cor tuum, neque formidet.* Rom. 8. Lege Apostolum dicentem: *Indigna enim passiones sunt huius temporis ad superuenturam gloriam.* Marc. 6. Si in mari nauiganti grauis fluctus insurgat, tempestas atra desæuiat, tibi dicat Iesus: *Ego sum, noli turbari.* Veniens igitur in certamen aliquod magnum & graue, dic prius: *Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua.*] Et quid de sæcularibus dicam? Esto paratus non solum aduersus ea quæ vides, sed etiam aduersus ea quæ non vides. 2 Cor. 7. Rom. 8. *Foris,* inquit, *pugna, intus timores.* In te ipso tibi bellum est, bonum est vt in tranquillitate sit animus tuus, & in quadam serenitate. Sed gubernator ille melior est, qui in tempestate nauim gubernat. Rege igitur te ipsum, quando turbatur animus, mens fluctuat. Laudauerim virtutem gubernatoris qui nullas procellas senserit, & cursum nauigij direxerit nulla tempestate iactatus? Sed illum laudauerim, qui aduersus ventos renititur, insurgit aduersus fluctus, non F timet vel cum in altum eleuatur vndis nauigium, vel cum ad profundi ima deponitur. Ita & ille laudandus est gubernator sui qui ea quæ aduersa sunt, vincit patientia, virtute superat, secundis non extollitur, aduersis non frangitur. Ephes. 6. Bellum tibi est etiam *aduersus nequitias spiritales.* Aduersus eum quæris tibi est prælium? Et ideo meditare ista tuo animo, vt procedens ad prælia dicas: *Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua.*

Funes peccatorum circumplexi sunt me, & legem tuam non sum oblitus.

Funes peccatorum, &c.] Hoc est, funibus me circumdederunt peccatores, vt mea implicarent vestigia, ne possim incursus eorum præuidendi celeritate euitare. Non ergo illi funes sunt, de quibus scriptum est: Psalm. 15. *Funes ceciderunt mihi in præclaris.* Sunt etiam funes illi quibus vtuntur qui terminos metiuntur agrorum, limitesque distinguunt, & possessionum spatia determinant. Tenduntur ergo illi funes quoad possessio vniuscuiusque diffunditur. Deut. 32. Sic factus est funiculus hæreditatis suæ Israel. Esa. 5. G Boni ergo illi funes. Isti autem funes *quibus trahuntur peccata, vt fune longo, & vt loro iugi vitula, iniquitates.* Vitula enim indomita plus se iactat & excutit cum tenetur, nec acquiescit imperio, nec adstringitur vinculo, sed magis cum loro retrahitur, exasperatur. Itaque nec coacta se subiicit, nec tamen libera vinculorum est. Prouer 9. Sicut ergo trahit vitula lorum iugi, quæ etsi non tenetur è proximo, tenetur tamẽ, nec se explicat, & absoluit: ita trahit vnusquisq; peccator indomitis moribus iniquitates, qui putat se liberum, quia nõ est iugo subditus, subiectusq; iudicio: & nescit quod non sit exutus, sed magis vt illa vitula & ipse se implicat suorum nexibus peccatorum. Hi sunt ergo funes delictorum nostrorũ, quibus inuoluimur & ligamur. Luc. 5. Esa. 49. Esa. 52. Et ideo Saluator, qui habet in potestate peccatum dimittere, dicit his qui sunt in vinculis. *Exite,* vtinã & mihi dicat: Exi de vinculis tuis, exi de nexib. peccatorum tuorũ: solue funes erroris tui, quibus circundatus & ligatus es. Etsi enim nequissimus sim omnium, & detestabilis sim vsu peccatorum, illo tamen iubente liber H ero, qui sub vno momento latrocinij damnatũ reum supplicio eripuit, constituitq; in regno suo. Luc. 23. Sunt ergo vincula quibus constringimur, etsi videamur nobis liberi. Beatus qui hæc soluit sibi vincula. Et ideo Dauid ait: Psal. 2. Hier. 2. *Dirumpamus vincula eorum: & abiiciamus à nobis iugum ipsorum.* Non manu vtique visibilia vincula dicit esse rumpenda, sed inuisibiles criminum nexus morum conuersione & fidei professione soluendos. Aut si manu, & tunc Esaia 58. Tob 4. *opera manuum tuæ eroga pauperibus, debiles eleuato, redime captiuos:* & soluisti vincula tua. Prou. 24. Prou. 5. *Eleemosyna enim à peccato liberat.* Eripe eum qui ducitur ad mortem: hoc est, eripe eum intercessione, eripe gratia tu sacerdos, aut tu imperator eripe subscriptione indulgentiæ: & soluisti peccata tua, eruisti te à vinculis: Vinculis enim peccatorum suorum vnusquisq; constringitur, sicut ipse legisti. Iacob. 1. Rom. 7. Ligat nos vinculis carnis illecebra. Vinculum nostrum auaritia est, vinculum nostrum ebrietas est, vinculum nostrum concupiscentia est, vinculum nostrum

A superbia est. Sunt & diaboli vincula. Deniq; scriptum est: (Luc. 13.) *Hanc autem filiam Abrahæ, quam ligauit satanas decem & octo annis.* Ligat nos diabolus criminum nexu, ligat nos vinculo fornicationis, vinculo adulterij, vinculo perfidiæ, qua Christus negatur, vinculo inuidiæ, qua frequenter etiam frater appetitur: vinculo crudelitatis, qua nonnunquam socius & consortis occiditur. Hæc sunt vincula quibus ligatus vnusquisq; ita inclinatur, vt animam suam leuare nõ possit, nec obtutus ad cęlum mentis erigere, nisi ei dixerit Dominus: (Ibidem.) *Dimissus es ab infirmitate tua*, & munere eum suæ benedictionis erexerit. Hæc sunt scelerarorum vincula, quibus dure peccatores ligant diabolus & ministri eius: vel (Genes. 10.) certe Nemroth, hoc est *amaritudo*: vel certe Esau, hoc est, (Genes. 25. & 27.) *terrenus & callidus*. Isti enim venatores erant, qui feras laqueis captare consueuerunt, & muta animantia vinculis illigare. Inutiles venatores, qui capiant bestias, quæ in põpam spectaculo populari præbeant ministeriũ crudelitati. Deniq; nullum inuenimus in diuinarum serie scripturarũ de venatoribus iustum. At vero alia vincula sunt Domini (Esa. 45. Osee 2.) Iesu, *quem sequuntur*, inquit, *alligati vinculis*: hoc est, vinculis B astricti charitatis, fidei vinculis alligati. Licet sic possit intelligi: Alligati vinculis Christum sequuntur: hoc est, peccatorum & criminum remissorem, fontem indulgentiarum, redemptionis auctorem. Sequamur ergo vincula Christi, fugiamus vincula venatorum: ne dũ incedimus, dum ignoramus, laqueos eorum pes nostrę mentis incurrat: ne animæ nostræ ceruicem nexibus inseramus. (Hier. 5.) Insidiantur enim quasi pessimi venatores: & quando prosperorum euentu animum relaxamus, ac secundis rebus remittimus, nec excubias cautionis habemus intentas, tũc plus iactant laqueos suos, aut in via qua ambulamus abscondũt (Psalm 141.) vt cum fuerint eorum laqueis annexa vestigia, trahãt quo securum supplantent viantem, vt collo adstricto strangulent commeantes. (Esa. 3.) *Noli ergo alta ambulare ceruice, sicut filiæ Iudæ. Altis enim ceruicibus cito laqueus innodatur.* Noli ad sæcularia mentem animumque defigere, sed circumspice oculis (Psal. 10.) animæ diligenter (quia *pluit laqueos super peccatores*) ne cadentes illigare te possint: quos poteris euitare, si legem Domini non obliuiscaris. Etenim etiã qui ligatus est, si sibi C sit conscius libertatis, obliuisci libertatem suam non desinit, & causam nonnunquam dicitè vinculis, eamq; sibi legum præscripto defendit, ac iudicio frequenter absoluitur. Ergo & tu si peccaueris, memor esto legis. Si peccaueris, memor esto Christi, qui te liberat, dicens: (Esaia 45.) *Ego sum ego sum qui deleo iniquitates tuas, & memor non ero.* Ipsum diebus ac noctibus tene ipsi tua confitere peccata. Docet te Propheta quomodo teneas Dominum Iesum.

Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super iudicia iustitiæ tuæ.

(Luc. 6. Hier. 7.) Non satis est dies ad deprecandum, surgendum est & nocte, & media nocte. Ipse Dominus pernoctauit in oratione, vt te proprio ad deprecandum inuitaret exemplo & vtique peccatis tuis ille indulgentiam postulabat. Postulabat à patre, operabatur propria potestate. Non tibi dicit Propheta, vt tantummodo media nocte surgas, sed vt surgas nocte, & maxime nocte media. Nocte enim surgendum ante præmisit dicens: (Supra.) *Memor fui in nocte nominis tui* D *Domine.* Potest vnusquisque memor esse, & non surgere: potest vnusquisque & surgere, & cum surrexerit, ea quæ proprio arbitrio federint, postulare. Addidit: *Media nocte surgebam,*] docens te surgendum esse media nocte. Nec otiosum est quod adiunxit: *Ad confitendum tibi,*] hoc est, vt illo maxime tempore deprecari Deum, & propria debeamus deflere peccata: nec solum de præteritis veniam postulare, sed etiam pręsentia declinare, futura cauere. Multa enim illo in tempore tentamenta proserpunt. Tũc feruet carnis illecebra, tunc tentator illudit: coquitur cibus, potusq; digeritur. Stomachus æger, mens somnolenta, animus occupatus est. Itaque aut quiescenti calor soporis augetur, aut vigilanti nondum plenior refusus est vigor, qui errorum cauere possit incursus. (Ephes. 6.) Tunc igitur tentator assistit, tunc retia iacit, quibus turbare possit mentem improuidam. Tunc spiritales nequitiæ tenebras offundunt, tunc omne nefas suadere contendunt, quando nullus arbiter E culpæ, nullus criminis conscius, nullus potest esse erroris testis. Tunc varias disceptationes pectori dormitantis infundunt, vt primo de statu mentis deiiciant reluctantẽ, & aliquorum qui sancti habentur, proponatur exemplum, quod illi aliquando deliquerint, sed postea veniã sint adepti, & texerint superiora delicta. (Eccli. 5.) Nam etsi omnem emendationem nostri inimicus exosus sit, tamen ad tempus, vt sobriæ mentis virum possit elidere, prętendit futuram indulgentiam, vt præsentia peccata persuadeat: & cum impulerit aliquem ad erroris assensum, si viderit eum iam non amore virtutis à culpa, sed pœnæ contemplatione reuocari, inserit varias disceptiones, vt dicat sibi: (Eccles. 23.) *Quis me videt? Et tenebræ circumdant me, & parietes: quem vereor? Non videt altissimus, non ad eum peccata nostra perueniunt*, non dignatur spectare quæ turpia sunt. Hæc vtique vsu exemploque cognoscimus. Nemo enim potest esse expers tentationis. Itaque vt tempus habile hoc tentamentis, ita enim tempus est pœnæ quod ex lectione diuina possumus edoceri. F Non enim otiose Dominus Deus noster cum posset quocumque momento primitiua Ægyptiorum extinguere, hoc tamen tempus dolori & luctui peccatoribus opportunius iudicauit. Sic enim scriptum est: (Exod. 12.) *Quia media nocte primogeniti Aegyptiorum ab exterminatore sint interempti*, Ideoque sanctus Moyses propheta, vt hoc præueniret (Ibidem.) tempus, ac sine Hebræorum fraude transiret, agnum ante immolauit, hoc est vesperi, vt manducantes eum, & pascha Domini celebrantes, non occuparentur exterminatoris insidiis, ne inermes & vacuos spiritalis alimenti nocturna spicula tenebrosi hostis opprimerent. Hæc diligenter intende, prudenter intellige, sollicite require. Non perfunctorie ista dicuntur, sed diuina tibi mysteria declarantur. Præueni & tu insidias tentatoris, instaura prius cæleste conuiuium. Indictum est ieiunium, caue ne negligas. Et si te fames quotidianum cogit ad prandium, vt intemperantia declinet ieiunium, tamen cælesti magis te seruato conuiuio. Non epulæ paratæ extorqueant, vt cælestibus sis vacuus sacramentis. Differ aliquantulum non longe finis est diei: immo plerique sunt eiusmodi dies, vt statim meridianis horis adueniendum sit in ecclesiam, canendi hymni, celebranda ob- G latio. Tunc vtique paratus assiste, vt accipias tibi munimentum, vt corpus edas Domini Iesu, in quo remissio peccatorum est, postulatio diuinæ reconciliationis, & protectionis æternæ. Suscipe ante Dominum Iesum tuæ mentis hospitio. Vbi corpus eius, ibi Christus est. Cum hospitium tuum aduersarius viderit occupatum cælestis fulgore pręsentiæ, intelligens locum tentamentis suis interclusum esse per Christum, fugiet ac recedet, & tu mediam noctem sine vlla offensione transibis. Admonet etiam sacrificium vespertinum, vt numquam Christum obliuiscaris. Non potes obliuisci, cum lectum ascendes eius Domini, cui in occasum precem fuderis diei, qui esurientem te sui corporis epulis expleuerit. Etenim quod vesperi cogitaueris, cito cum euigilaueris recensebis. (Ephes. 5.) Excitabit te ipse Dominus Iesus, admonebit vt surgas, & eo tempore arma orationis assumas, quo solet incursare tentator. (Act. 10. Jol. 49.) Vnde non otiose Paulus Apostolus & Silas trusi in carcerẽ, cũ in neruo pedes haberent, media tamen nocte surgebant mentis H vestigio, exorabant Dominum, & laudis sacrificium deferebant. Ideoq; vbi non defuit deuotionis officium, adfuit (Act. 16.) etiam solutionis remedium. Subito enim media nocte terræmotus factus est grandis, ita vt mota sint fundamenta carceris, valuæ apertæ, omnium vincula soluta sint. Audis quemadmodum si ligatus fueris, quibus manibus, quib. operibus ipse te soluas, quemadmodum custodes timere non possis? Surge igitur ad precandum. Ea hora est, qua tẽtator nocere consueuit, & nequitia consueuit irruere. Ea hora est, qua solet aduersus tentationes graues remedium venire cæleste. Excubandum tibi est, ne qua fraude vincaris: prouidendum vt eo tẽpore quo potes vincere, nequaquam vincendi tempus amittas. Et quia orationem subeundã media nocte diximus, nõ minus etiã de huiusmodi (2 Cor. 6.) hora diei dicẽdum videtur. contraria. n. diei nox est. Quid (Exod. 12.) enim luci commune cum tenebris? Et ideo aduersa sibi

A eadem nocturna est diurnæ. Sicut enim media nocte primitiua Ægyptiorum exterminator occidit, & ex eo cognoscitur quod ea maxime hora operetur aduersarius; ita è contrario quod meridiano tempore virtus diuinę lucis operetur. Gen. 18. Vnde & Abraham circa meridiem sobrias tendebat excubias, & boni aliquot expectabat euentus, leuans oculos suos, ac finitima perlustrans, quod eo tempore aduenientem gratiam sibi quæreret. Illo igitur tempore cū duobus angelis suis diuinus ei hospes aduenit, illo tēpore Christum suscepit hospitio: illo tempore illa quæ legis & intelligis, celebrata mysteria sunt. Quando enim magis debuit fidelē virum diuina illuminare præsentia, quā quo lux diei plenior refulgeret? Gen. 43. Meritoq; etiam sanctus Ioseph receptis fratribus, & accersito iuniore germano, quē maxime diligebat, meridie instaurat conuiuium. Erat enim meridies in sancti Ioseph pectore, quādo lætas epulas fratribus splendentis gratiæ ministrabat, suauissimiq; cibos alloquij diuidebat: vt cum illi pœnam fratris metuerēt appetiti & venditi in seruitutem, ille diuino iudicio ipsis diceret esse prouisum, B Gen. 45. vt in Ægyptum deduceretur, qui famem sustinentibus alimoniam non negaret. Habeamus ergo in nobis meridiem. Meridies est ei, cuius iustitiæ sol refulget, & cuius opere bono, vel cogitationib. innoxiis, Malac. 4. & pura mente atq; sincera pascitur Christus. Disce igitur Psalm. 36. quemadmodum tibi ipsi fias meridies: *Reuela*, inquit, *Domino viam tuam, & spera in eum, & ipse faciet, & educet sicut lumen iustitiam tuā, & iudicium tuum sicut meridiem.* Vbi enim vera est fides, ibi veri luminis gratia est. Vbi innocentiæ prolixior custodia, virtutumq; longa meditatione processus: ibi splendor bonæ consciētiæ diu permanens, ibi intelligibilis est meridies, ibi & tu Christo mentis tuæ epulas exhibebis, & in diuitiis eius etiam ipse pasceris: ita vt nō luminis præmaturus veri sequatur occasus, nec quidam studiis tuis tenebrosus cito vesper incūbat, & opera bona interie- Iob 3. ctus impediat. Quod si tentationum nox aduenerit, non immerito media nocte surgendū, & orandū diu, & protrahenda psalmis tempora, donec veniat dies, & illucescat ti- 2 Pet. 1. bi Christus. Vide igitur ne & per diem tibi media nox fiat, Ioan. 14. quo mundi princeps tenebrosus & squalidus plenitudinē C tibi tentationis offundat. Surge igitur, & excita tuam mē- Ephes. 5. tem. non dormitat qui custodit te, si te non reperiat dor- Psalm. 120 mientem: sed surget, si & ipse fuerit tuæ animæ vigiliis ex- Marc. 4. citatus: *& imperabit vento, & fiet tranquillitas* in tuo pectore, quod diuersarum procellarum turbine fluctuabat. Surgēdum igitur nobis est media nocte. solet enim sponsus me- Matth. 25. dia nocte venire. Caue ne redormientē inueniat, caue ne facem tuam non queas somnolentus accendere. Surgendum, inquam, & Domino cōfitendum est, vt gratias agas. Confitenda etiam eius iudicia æterna, & quidquid nobis boni accidit, eius iustitiæ deputemus: ac siue diuites sum⁹, siue salubriter valemus, iustitiæ Domini deferamus: quia iustus est, vt opus suū tueatur ac seruet, vt quos nudos indotata quadam naturæ sorte in hanc proiecit corporis infirmitatem, vigore animi, & misericordię suæ dote pauperes vestire dignetur. Quod vtiq; omni agendum tempore manifestum est, vt nec die, nec nocte, nec vllo tempore à gratiarum actione debeamus vacare.

D *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.*

Psalm. 44. Rom. 8. Habet & Christus participes atque consortes suos. Denique Dauid probat, dicens: *Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Habet participes carnis, quia carnem suscepit: habet prophetiæ, quia *prophetam*, inquit, *vobis su-* Deut. 18. *scitabit Dominus Deus vester de fratribus vestris: tamquam me: ipsum audietis per omnia quæcumque loquetur vobis. Erit autem, omnis anima quæ non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe.* Ipse est verus propheta, qui sine alterius munere futura cognoscit: qui ea quæ ventura erant, locutus est in Eccles. 48. prophetis. An non est propheta, qui facit alios propheta- Luc. 16. te? Ipse est qui auditur sicut lex, quia & lex est ipsius. Denique *si Moysen*, inquit, *& prophetas nō audiunt: nec si quis ex mor-* Rom. 11. *tuis ad illos abierit, credent.* Ideoque populus Iudæorum quia Matt. 3. non audiuit hunc prophetam, de plebe exterminatus est; vt populus Dei esse desineret, qui ante populus Dei dice- E batur. Habet consortes baptismi, quia baptizatus pro no- 1. Cor. 1. bis est: habet consortes iustitiæ, quia ipse iustitia est, & nobis de suo dedit sui habere consortium: habet consortes Ioan. 14. veritatis, quia ipse veritas est, & nos tenere voluit verita- Ioan. 11. tem: habet consortes resurrectionis, quia ipse est resurre- 1. Petr. 1. ctio: habet consortes immaculatæ vitæ, quia ipse immaculatus est. Et quicumq; in nouitate vitæ ambulauerit, quicumq; tramitē iustitiæ tenuerit, particeps Christi est. Ha- Rom. 6. bet etiam tribulationis suæ participes: ideoque qui particeps eius esse cupiebat, & dixit: *Nunc gaudeo in passionibus pro* Coloss. 1. *vobis, & adimpleo ea quæ desunt tribulationum Christi in carne mea, pro corpore eius, quod est Ecclesia.* Rom. 6. Sepulturæ quoque eius participes sumus. Quisquis enim consepultus est cum ipso per baptismum in mortem, particeps eius est. Ideoq; ipse Apostolus adstruēs quam nobis gratiam dederit Dominus Iesus, ait: *Participes enim Iesu Christi facti sumus.* Sed & Hebr. 3. Matth. 25. ille particeps Christi est, qui lugentem mœsto consolatur affectu: qui in carcere constitutum proprio non defraudat officio; F qui lecto ægrotantis assidet, non vt capiendæ hæreditatis tendat aucupium, sed vt morbi vim sollicito mitiget ministerio, vt sedulo fessum sermone demulceat: qui nudos vestiat, esurientes reficiat. In his enim frequenter est Christus, sicut ipse ait: *In carcere eram, & venistis ad me:* Tob. 4. *nudus eram, & operuistis me. Quod enim vni eorum fecistis, mihi fecistis.* Matth. 25. Si oderim mendacium, particeps Christi sum: quia Ephes. 4. veritas Christus est. Si fugiam iniquitatē, particeps Christi sum: quia Christus iustitia est. Ioan. 14. Beatus qui hoc potest di- Psalm. 10. cere. Sicut enim membrum particeps esse dicimus totius corporis, sic coniunctum omnibus timentibus Deum, qui non dicat alteri, *Non es de corpore meo*: hoc est, non dicat 1. Cor. 12. pauperi diues, non ignobili nobilis, non ægro sanus, non fortis debili, non imperito sapiens dicat: *Non estis mihi necessarij.* Ibidem. Particeps corporis Christi est, quod est Ecclesia. Sed qui sciat quod ij qui videntur in Ecclesia debiles, pauperes, imprudentes, etiam peccatores, abundantiori indigeant honestate, & maiore præsidio fulciendi sint? Qui Coloss. 1. 1. Cor. 12. hoc nouerit, ipse potest dicere: *Particeps ego sum omnium timentium te.*] Qui compatiatur magis huiusmodi hominibus, quam fastidiat eos: cōpatiatur infirmis, vt sciat quod G vnum corpus omnes sumus: & membris membra con- Rom. 12. 1. Cor. 12. nexa, vt alterum sine altero esse nō possit: & cum alterum dolet, compatiatur alteri. Iste ergo recte potest vsurpare huius vocis auctoritatem. Vide autem quam verecunde Propheta dixerit: *Particeps ego sum timentium te.*] Non dixit imitantium, sed *timentium. Initium* enim *sapientiæ est timor* Eccles. 1. *Domini.* Inter rudes se constituit humilitate, cum veteranos deuotione superaret. Sed tamen & timere virtutis est, Psal. 33. quia scriptum est: *Timete Dominum sancti eius.* Sed ne aliquibus timor iste non sanctus videatur (quia sunt qui ignaua formidine pertimescunt, & hebeti trepidant metu) addidit: *Et custodientium mandata tua.*] vt ostenderet se sancti timoris esse consortem. Aut sic: Potest quidem timere corde deuotus, sed opere piger, vt sit religiosus affectu, otiosus actu. Non tamen potest piger esse, qui mandata Domini custodit. Qui ergo timet, custodit: ergo eius est custodire, qui timeat. Sanctus itaque hoc dicit: ego autem hoc mihi vsurpare non possum. Quanti enim sunt qui ti- H meant Deum, & non illis compatior? Quærunt opem, & ferre nolo misericordiam: indigent sumptu, & non adiuuo. Quisquis autem hæc facit, ipse potest dicere se timentium Christum esse consortem.

Misericordia tua Domine plena est terra? iustificationes tuas doce me.

Quomodo misericordia Domini plena est terra nisi per passionem Domini nostri Iesu Christi, quam futuram præuidens quasi promissam Propheta concelebrat? Prophetis autem es quæ ventura sunt præuidentibus; moris est quasi iā decursa memorent quæ posterioris ętatis sunt. Plena est ergo terra misericordia Domini, quia omnibus est data remissio peccatorum. Super omnes sol oriri iube- Matth. 5. tur. Et hic quidem sol quotidie super omnes oritur. Mysticus autem sol ille iustitiæ omnibus ortus est, omnibus ve-

A
Malac. 4. nit, omnibus passus est, & omnibus resurrexit, ideo autem
Ioan. 1. passus est vt tolleret peccatum mundi. Si quis autem non
credit in Christum, generali beneficio ipse se fraudat: vt si
quis clausis fenestris radios solis excludat, non ideo sol nō
ortus est omnibus, quia calore eius se ipse fraudauit: sed quod
solis est, prærogatiuam suam seruat: quod imprudētis est,
communis à se gratiam lucis excludit. Super omnes plu-
uia est, & hoc diuinæ misericordiæ deputatur, quia *pluit su-*
Matt. 5. *per iustos & iniustos.* Aut certe sic interpretandum, quod mi-
sericordiæ diuinæ plena sit terra, quia *Domini est terra & ple*
nitudo eius: ipse super maria fundauit eam, & super flumina præpa-
Psalm. 23 *rauit illam.* Etenim per Ecclesiam in omnes gentes diffusa
est misericordia Domini, in omnes gētes diffusa est fides.
Fortasse dicas: Qua ratione non dictum est, *Misericordia Do-*
mini plenum est cælum? Quia sunt etiam spiritales nequitiæ
in cælestibus, sed non illæ ad commune ius indulgentiæ
Ephes. 6. Dei, remissionemque pertinēt peccatorum, quibus ignis
seruatur æternus: & illa quæ cælestium vel potestatum vel
Iuda. ministeriorum sunt, licet auxilio Domini fulciantur, ta-
B men non tanta eius indigent misericordia, quanta ea quæ
sunt inferiora atque terrena. Non enim illa carnis inuolu-
cro vestiuntur, in qua est frequentis erroris illecebra. Id-
Rom. 7. eoque in superioribus ait idem Propheta: Quia *cælum cæli*
Domino, terram autem dedit filiis hominum. Vnde & cælum pu-
rius & defæcatius ab omni labe peccati est, longeque re-
Psal. 113. motius ab illo de quo scriptum est: *Sicut volatilia cæli.* Hoc
enim cælum velut medius quidam inter cælum & terram
aerius locus dicitur, in quo sunt etiam spiritales nequitiæ
Matth. 6. in cælestibus. Nam in illo non appellatiuo, sed vero cælo,
Ephes. 6. etiam si diabolum legerimus in conspectu Dei angelo-
rum non defuisse concilio, puto tamen nulla operari ten-
Iob. 1. tamenta nequitiæ. Denique scriptum est, quia angeli ama-
uerunt filias hominum, eo quod terrenis capti detineantur
illecebris princeps mundi istius ac ministri eius, in
Gen. 6. quibus nequitia spiritalis venenis quibusdam carnis hu-
Ioan. 14. tus imbuta, & humanis infecta criminibus. Ideoque Do-
Matth. 6 minus in Euangelio suo ait: *Fiat voluntas tua sicut in cælo & in*
Esaia. 10. *terra.* Non eadem est illic iniquitas vicinum possessionis
finitimo iure depellere, viduam hæreditatis fraudare cō-
C pendiis, minores consortij iure detrudere, intra lignum
denique & quodcumque argenti atque auri vel æris me-
tallum velut effigiem quandam cælestem includere po-
testatem. Hæc cum sint maximi plena sacrilegij, in cælis
Psalm. 32. vacant, in terris frequentantur. *Verbo Domini cæli firmati*
I *sunt,* non terra firmata est: & ideo iustificationes Dei ab i-
pso Domino vult doceri, quia difficile est in terra magi-
strum huiusmodi reperire, qui ea doceat quæ ipse non vi-
derit. Ad illum igitur doctorem intimo Propheta conten-
Matth. 22. dit affectu, qui solus magister est verax. Quomodo enim
Psalm. 115. potest homo quasi verum docere quod nesciat, cum ipse
sit mendax? Meritoque ait Dominus, *vt nemo super terram*
vocet sibi quemquam magistrum, quia vnus est magister omnium.
Matth. 23 Et quomodo posset Dauid alium doctorem quærere, cum
Psalm. 93 ipse de Deo dixerit: *Qui docet hominem scientiam?* Docet au-
tem Deus, & mentes illuminat singulorum, & claritatem
cognitionis infundit, si tu aperias ostia cordis tui, & cæ-
Matth. 7. lestis gratiæ recipias claritatem. Quando dubitas, diligen-
ter inquiras. *Qui enim quærit, inuenit: & ei qui pulsat, aperitur.*
D Multa obscuritas est in scripturis propheticis: sed si manu
quadam mentis tuæ scripturarum ianuam pulses, & ea
quæ sunt occulta, diligenter examines, paulatim incipies
rationem colligere dictorum, & aperietur tibi non ab a-
Apoc. 5. lio, sed à Dei verbo, de quo legisti in Apocalypsi quod a-
gnus librum signatum aperuit, quem nullus ante aperire
Matth. 13 poterat: quia solus Dominus Iesus in Euangelio suo pro-
phetarum ænigmata, & legis mysteria reuelauit: solus sci-
Esaia 22. entię clauium detulit, & dedit aperire nobis. Dicunt se Iu-
dæi habere clauim scientiæ, sed non habent. nam si habe-
rent, ipsi ingrederentur, ipsi agnoscerent penetralia scri-
Matth. 18. pturarum. Nunc autem *væ vobis scribæ & pharisæi, qui abstuli-*
Luc. 11. *stis clauim scientiæ, & ipsi non introistis, & introeuntes prohibuistis.*
Quomodo enim clauim potestis habere scientiæ, qui sci-
entiæ negastis auctorem? Et ideo ad ipsum conuersus Da-
uid ait: *Tu me* (inquit) *doce iustificationes tuas,* quia tu es vera
1. Cor. 2. iustitia. Tu doce quæ sapienter dicta sunt, quia tu es sapiē-
tia. Tu aperi cor meum, qui aperuisti librum. Tu aperi il- E
lud ostium quod in cælo est, quia ipse es ianua. Per te si
quis introierit, regnum illud possidebit æternum. Per te si Apoc. 5.
quis intrauerit, non decipietur: quia falli non potest qui- Ioan. 10
cumque domicilium fuerit veritatis ingressus.

In octonarium nonum enarratio.

ט Teth.

NOna littera Teth, cuius interpretatio est, *Exclusio.*
Quid est exclusio? Numquid sicut domo aliquis ex-
cluditur, hospitioque deiicitur, ita qui excluditur à Dei re- Matth 25.
gno, bonis illius fraudatur, sicut illæ exclusę sunt virgines,
quæ secum oleum non tulerunt: & dum venit sponsus,
extinctę sunt faces earum, atque emendo oleo inflammā-
disque facibus occupatæ fecerunt moram, & ingresso iam
sponso introire cupientes leguntur exclusæ? Non arbi-
tror. Nam quomodo diceret bonis sanctus Propheta, si F
esset deiectus atque exclusus à Dei regno: *Iucunditatem feci-* Psalm. 118.
sti cum seruo tuo; Nec Prophetæ meritum huiusmodi intel- inf.
lectum videtur admittere, nec series subditorum. Audis
dicentem: *Suauis es Domine, & in iucunditate tua doce me iustifi-*
cationes tuas. Audis dicentem: *Bonum mihi lex oris tui super*
millia auri & argenti. & potest dicere quod sit exclusus à
regno qui non est exclusus à lege? Quid ergo intel-
ligimus; Hæret interpretatio. Obscuritatem sensus
sui sermo videtur offundere. Vocant merita Prophetæ,
vocat eius gratia, vocat subiectorum series, vt altio-
ris intellectus aliquid debeamus eruere, & occurrit
in interpretatione quod interdum excludamur in bono.
Scriptum est enim: *Perfecta charitas timorem excludit foras.* Et 1. Ioan. 4.
generaliter quidem charitas excludit timorem. Vt miles
qui imperatorem diligit, bella pro imperatore suscepta
non metuit: vt seruus amans dominum, quamuis per de-
uia & prærupta mittatur: tamen omnia pericula domini
amore contemnit, ac si quis dominum perat, seipsum of-
ferre non trepidat: vt qui trans mare positos filios videre
desiderat, non metuit naufragia liberorum charitate, in-
greditur maris fluctus, subit incerta nauigij, & metum G
discriminis leuant desideria filiorum. Quam pulchre et-
iam de martyribus dicitur, qui vere militant Christo, qui
persecutiones, vngulas, gladios, incendia non timentes,
infestis se regibus obtulerunt? Timorem etenim quem Act. 5.
poterant habere pœnarum, excluserunt amore martyrij.
Hunc sensum autem esse interpretationis huius, etiam
de Threnis Hieremiæ possumus approbare. Nam & ibi
sub hac littera scriptum est: *Bonus est Dominus sustinentibus* Thren. 3.
eum, animæ quæ quærit eum. Bonum est sustinere & sperare in sa-
lutare Dei. Bonum est viro cum portauerit iugum graue à iuuen-
tute sua: sedebit singulariter, & silebit, quia tulit iugum graue.
Hæc vtique quid aliud astruunt, nisi bonæ exclusionis
hanc interpretationem videri? Quis enim sustinet Do-
minum nisi studio charitatis? Quis est qui sperat, nisi
quod optat, & diligit? Quod enim speramus, per patien- Rom. 8.
tiam expectamus. Ergo qui sperat, sustinet: qui sustinet,
impatientiæ vtique excludit affectum. Quis est qui por- Thren. 3.
tat iugum graue à iuuentute sua, nisi qui deliciis renūtiat,
luxuriam fugit? Quis est qui singulariter sedet, nisi qui sæ- H
cularibus voluptatibus abdicatis, molestiarum omnium
excludit tumultus? Iste ergo nihil timere poterit, qui cha-
ritatis gratia vim timoris absorbuit. Est & alius qui exclu- 1. Cor. 5.
datur in bono, vt ille qui apostolica auctoritate sublatus è
medio plebis est: & quia malū opus fecit, traditus est in car-
nis interitum, vt eius spiritus saluaretur. Ex quo intelligi-
mus, quia in bono excluditur qui iubetur agere pœniten-
tiam vt humilietur, & compungatur corde. Hæc enim re-
conciliationis solēt esse suffragia. Deniq; etiam Hieremiæ
scripta sub hac littera id videntur significare. Sic enim le-
gimus de Hierusalem illa terrena: *Immunditia eius ante pedes* Thren. 1.
eius. Non fuit memor nouissimorum suorum, & cecidit valide, non
est qui consoletur eam. Vide Domine humilitatem eius, quia
magnificatus est inimicus. Et quia humiliatur Hierusalem,
merito postea ei dicitur: *Defecit iniquitas tua, filia Sion.* Et Thren 4.
omni qui pœnitentiam egerit, lacrymisq; propriis peccata
defleuerit

defleuerit, bene dicitur: *Defecit iniquitas tua.* Alibi quoque ſub hac littera dicit Hieremias: *Boni erant vulnerati gladio, quam vulnerati fame. Abierunt compuncti à natiuitate agrorum.* Compungimur igitur, quando noſtrorum agimus pœnitentiam delictorum, compungimur etiam recordatione delictorum, Vnde ait propheta Dauid: *Quæ dicitis in cordibus veſtris, & in cubilibus veſtris compungimini.* Qui autem compungitur, vtique delectationem excludit erroris: & qui agit pœnitentiam, excludit pudorem, ſequeſtrat verecundiam flagitij confitendi, vt recuperandæ ſpem ſalutis inueniat. Meritoque & ipſe Dauid vbi cognouit errorem: *Peccaui,* inquit, *Domino.* Tantus rex, tantus propheta non erubuit peccatum proprium confiteri, & ideo dictum eſt ei: *Et Dominus abſtulit peccatum tuum.* Sublato igitur peccato, ait.

Iucunditatem feciſti cum ſeruo tuo, Domine ſecundum verbum tuum.

Multa videntur in hoc ſæculo iucunda eſſe, quæ non ſunt: multa ſuauia, bona plurima. Luxuries videtur eſſe iucunda, ſed exhauſto fit amara patrimonio. Dulcis libido cum feruet, ſed eadem horrida & execranda cum proditur. Suaues epulæ cum ſumuntur, ſed fœtidæ cum egeruntur. Bona multa in hoc ſæculo, dum viuimus, æſtimantur, quia vſui nobis ſunt, vt pecunia, honor, aurum, argẽtum, poſſeſſiones: eadem nihil poſſunt prodeſſe defunctis, hic omnia relinquuntur. Quinetiam maiori dolore quis moritur, cum his ſe fraudari copiis ingemiſcit. Non eſt ergo iucunditas vera, niſi illa quæ ſecundum verbum Dei eſt, vt quis bonorũ meritorum atq; virtutum ſubſidiis gaudeat ſe eſſe munitum. Hac Dauid iucunditate vel bonitate Dei lætatur, quia iugum graue à iuuẽtute portauit & ſuſtinuit, atq; expectauit Domini in ſe gratiam, non præripuit, qui ſæpe occidendi regis Saul tributa ſibi copia, maluit tamen expectare à Domino deferendi tempus imperij, quam occiſo rege præripere. Semper Deus bonus eſt: ideoque & Paulus ait: *Vide ergo bonitatem & ſeueritatem Dei.* Bonitas enim in omnes eſt, ſeueritas in paucos. Denique ſubdidit idem Apoſtolus: *In eos quidem qui ceciderunt, ſeueritatem, in te autem bonitatem. Si enim non cecidiſſent, vtique vterentur & ipſi bonitate Dei. Nam & tibi ideo bonus eſt, quia permanes: quod ſi non permanſeris in bonitate, & tu excideris.* Non ergo Deus propterea bonus eſſe deſiſtet quia tu lapſus es, & indiges ſeueritate. Siquidem eſt & ſeueritas Dei in bonitate, vt recurrat vnuſquiſque caſtigatus, pedem referat à peccatis, & ad virtutum tramitem, bonamque conuerſationem recurrat. Denique docet & de illis qui ceciderunt, Apoſtolus: Quia *ſi non permanſerint in incredulitate, inſerentur. Potens enim eſt Deus iterum inſerere illos.* vt quemadmodum inſerta virgulta: ita & homines velut candicibus quibuſdam virtutis inſerti, bonorum fructus poſſint ferre meritorum. Accuſeſne medicum crudelitatis, quia putrefactas vulnerum fibras ferro putauerit exſecandas: quia noxia & ſerpentia vlcera igni aduſſerit, ne virus in vlteriora proſerperet: vel quia magiſter diſcipulum verberauerit negligentem, vt metu verberum indueret diligentiam? Caſtigare enim amantis eſt, non execrantis, & ideo bonitatis eſt, non crudelitatis. Recte ergo & Dominus vbiq; eſt bonus, & cum remittit flagitia, & cum peccata caſtigat. *Caſtigat enim Dominus quem diligit.* Caſtigatus eſt etiam Dauid. Vnde ait: *Et fui flagellatus tota die.* Sed vir ſapiens, qui intellexit caſtigationem illam ſibi Domini profuiſſe, ait: *Bonitatem feciſti cum ſeruo tuo Domine ſecundum verbum tuum.*] hoc eſt. Etſi ad tempus amara viſa eſt mihi caſtigatio ſecundum carnem, ſecundum mœſtitiam corporis, tamen ſecũdum verbum tuum caſtigatio illa fructus bonitatis attulit. Illã mihi caſtigationem intelligo profuiſſe, illa caſtigatione me à vitiis eſſe reuocatum, illa caſtigatione nõ diu aliquid in me licuiſſe flagitiis, per illam caſtigationem Domini nihil in me aduerſario licuiſſe, nil morti. Deniq; *caſtigans caſtigauit me Dominus, & morti non tradidit me,* ipſe Propheta memorauit. Caſtigatur enim qui recipitur: qui autem non recipiuntur, non flagellantur. *In laboribus enim hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur.* Ideoque ſupra ait: *Quam bonus Iſrael Deus rectis corde?* Ergo bonus omnibus quia omnes recto vult eſſe corde. Qui autem cor declinauerit, ipſe à ſe gratiam diuinæ bonitatis auertit.

Iucunditatem & diſciplinam & ſcientiam doce me, quia in mandatis tuis credidi.

Iuxta Apoſtolum χρηστὸν, bonum intelligimus, quia dixit: *Vide ergo bonitatem Domini.* Iuxta Euangelium χρηστὸν, ſuaue accipimus. Dixit enim: *Tollite iugum meum, quia leue eſt: & onus meum, quia ſuaue eſt.* Dixit enim, τὸ φορτίον μου χρηστὸν Vnde merito bonitatem Dei ab ipſo quærit doceri, ne forte quis perfunctorie accipiens bonum Deum eſſe, in erroribus perſeueret, quod per miſericordiam Dei ſciat impunitatem ſuis dari poſſe peccatis, quum etſi indulgeat Dominus, tamen fœda eſt conuerſatio, in criminibus ſemper hærere. Non ergo bonitas iſta vulgaris eſt, ſed quæ ſemper diſciplinæ expectet profectum. Ideoque qui intelligit altam Dei eſſe bonitatem, doceri deſiderat etiam diſciplinam. Nam plerique auertuntur à ſtudio diſciplinæ, dum eam ſeueram & triſtem arbitrantur: ſed perſpicatior ſenſu intelligit quod diſciplina ſi triſtis ad tempus ſit, poſterioribus fiat iucunda temporibus. Sed eſt diſciplina vel correptio ſeuerior, eſt etiam moderatior. Moderatior, de qua dicit Dominus: *Corripiam eos in auditu tribulationis eorum.* Eſt ſeuerior, quæ eſt in ira & furore correptio. Vnde refugiens eam correptionem dicit: *Domine, ne in ira tua arguas me, neque in furore tuo corripias me.* Et Hieremias: *Corripe nos Domine in iudicio, & non in furore.* Omnis ergo diſciplina, etſi ad tempus habeat amaritudinem, habeat perturbationem, poſtea tamen pacificos fructus generare conſueuit. Sed qui petit doceri bonitatem & diſciplinam, debet petere etiam ſcientiam doceri. Niſi enim habeat ſciẽtiam moleſta eſt diſciplina, moleſta correptio. Quid ſit ſcientia, doceat te Salomon, qui ait de Domino Deo noſtro: *Ipſe enim mihi dedit eorum quæ ſunt cognitionem veram.* Et alibi hic idem Propheta ait: *Qui docet hominem ſcientiam.* Qui autem petit ſcientiam, credit mandatis Dei. Aliud eſt autem in mandatis Dei credere, aliud mãdatis credere. Qui enim mandatis Dei credit, cito efficit vt ſit in mandatis Dei, & in ipſis conuerſetur. Per fidem igitur ſcientia aſſumatur, per ſcientiam diſciplina. Quod enim ſcimus placere Deo poſſe, in eo nos conuerſatio ipſa delectat. Denique ſcriptum eſt: *Noſtra autem conuerſatio in cælis eſt.* Præceſſit ſcientia, ſequuta eſt conuerſatio. In mandatis autem Dei credere, eſt in ipſis eſſe, & credere quia vera ſunt. Niſi enim credideris mandatis Dei, eorum vtique ſcientiam, quæ per mandata Dei docemur, habere non poteris.

Priuſquam humiliarer ego deliqui, propter hoc verbum tuum ego cuſtodiui.

Priuſquam humiliarer ego deliqui.] Alia editio habet, *Priuſquam humiliarer, ego deſciui.* Vnde putant aliqui quod hominis anima hoc dicat: *Priuſquam humiliarer,* vt in hoc lutum corporis introirem, tua quæ non legeram, mandata neſciui. Sed quia Septuaginta virorum ſententias magis ſequitur Eccleſia, & hic ſenſus eſt planior, & nihil offenſionis admittens quod poſſit aliquibus ſcrupulum cõmouere: ideo accipiamus, *humiliarer* ita dictum, eo quod peccato videatur humiliatus. Propter peccatum enim tentationes ſæpe naſcuntur. Deniq; Adam & Eua poſt culpam vtique eiecti ſunt. Ergo humilitatis noſtræ cauſa peccatum eſt, vel humiliationis. non enim hoc fugio. Poteſt enim de aduerſis plerumq; intelligi humilitas, vt eſt illud: *Bonũ mihi quod humiliaſti me, vt diſcam iuſtificationes tuas.* &, *Niſi lex tua meditatio mea ſit, tunc forſitan periſſem in humilitate mea.* &, *Humiliatus ſum valde.* Hic ergo oſtendit humilitatem ortam eſſe de culpa. Et quia culpa præceſſit, ideo humiliatum ſe oſtendit, hoc eſt, attritum tentationibus & aduerſis, & traditum anxietatibus: quemadmodum & ille qui *traditus eſt* à Paulo *in interitum carnis,* humiliatus vtiq; eſt, vt poſtea poſſet reconciliationem mereri. Sed quamuis humilitas iſta, hoc eſt, velut quædam deiectio perturbationis, nõ virtutis ſit, virtutem tamen ſæpe generat, & fit non pœna, ſed remedium delinquentis. Nam ſi peccatis tuis tribuas quod hu-

A

m liatus es, quidquid acciderit, in te retorques, & ex eo incipies esse iustus, quia te ipse condemnas. *Iustus enim accusator est sui in exordio sermonis.* Nec potes indignum te iudicare humilitate, qui propris errata cognoscis, in quibus erubescendo non vtique extolleris, sed homiliaris. Vides ergo quia ideo humiliatus es, quia deliquisti, & non seruasti eloquia Dei. Vnde serua diligentius, ne pecces, ne iterum quia deiectus sis, tristitia absorbearis, & fiat tibi deiectio tua incrementum iniquitatis, quæ deberet correctionis esse occasio. Etenim in tentationibus homo, sicut aurum in conflatorio comprobatur. Vides Propheta quid dicit: *Priusquam humiliarer* (inquit) *deliqui.*] Iure ergo tentationibus traditus est, quoniam delinquebat. Delinquebat autem, quia Dei eloquium non tenebat. Verum inde ordinem emendationis inuenit, vnde culpa processerat. Cœpit esse subiectus eloquio diuino, & culpa desiuit.

Prou. 18. 1 Cor. 2. Sap. 3.

B

Bonus es Domine, & in bonitate tua doce me iustitias tuas.

Etiam vsus disciplinæ secularis accepit, vt vnosquisque iudicem suum laudet. Vnde Apostolus sequens diuinarum ordinem scripturarum, cum diceret causam, ita cœpit: *De omnibus quibus accusator, rex Agrippa, à Iudæis, æstimo me felicem, apud te incipiens rationem reddere.* Et infra: *Credis rex Agrippa prophetis? Scio quia credis.* Ergo si laudantur homines, in quibus plerumque aliena laudantur: quanto magis vnusquisque Dei sibi gratiam conciliare debet, vt dicat: *Bonus es Domine?*] Nam si hoc dicatur homini, vt esse admoneatur quod forsitan non sit, & bonitas etiam ipse prædicatione mitescat, terroremque immitis deponat affectus: quanto magis Deo laus sua est deferenda, qui nisi bonus esset, super terram stare quis posset? Proprium autem Dei est vt bonus sit. Denique in Euangelio habes quia *arbor bona fructus bonos facit.* Fructus eius angeli sunt, fructus eius homines sunt: hoc est, rationabiles sancti, si Domini præcepta custodiunt. Fructus eius sunt ij qui nascuntur in terris, fructus eius sunt virtutes hominũ. Merito ergo arbor buna bonos fructus facit. Prius igitur sa[illegible] laudetur, vt fructus possit probari. Sed & alibi ait idẽ Dominus Iesus: *Et pater vester, qui bonus est, dabit bona data petentibus se.* Sed quamuis bonus Deus sit, cuius etiam amara plus prosunt (non enim inferuntur vt noceant, sed vt corrigant) rogatur tamen *vt in bonitate sua doceat nos iustitias suas.* Considera medicum vtilia apponentem medicamenta vulneribus, ea tamen quæ mordeant vlceria virus: aut certe ferro putrefacta resecantem: cum in eo ipso bonus sit medicus, quia vtilitatem operatur ægroti, & facit quod prodesse nouerit: tamen quia æger dolorem aut non vult aut non potest sustinere propter infirmitatem affectus sui, rogat vt medicus eum quadam bonitate & suauitate sua curet, & non asperitatem adhibeat medicamentorum, non ferro incidat vulnerum fibras: aut si aliter non potest, vt cum moderatione faciat, & quadam subtilitate mitiget vim doloris: Et ideo in Euangelij bonitate melius docentur iustificationes Dei, quam in legis seueritate. Opus autem iustitiæ iustificatio est. Vnde scriptum est quia *Pharisæi se iustificare noluerunt, non baptizati baptismo Ioannis.* In eo enim iustificationem non fecerunt, quia noluerunt agere pœnitentiam delictorum: quam Propheta in bonitate vult agere, vt ei fiat peccatorum remissio sine atrocitate damnationis, cum remissionis gratia.

Act. 25. Ibidem. Psalm. 103 Luc. 18. Matth. 7.

C

Rom. 12. Matth. 7. Heb. 12. Luc. 7.

D

Multiplicata est super me iniquitas superborum: ego autem in toto corde meo scrutabar mandata tua.

Quanto magis quis Deo seruire desiderat, tanto magis in se excitat aduersarios: & tamquam athleta fortis coronã iustitiæ reportare desiderans, irritat in se plurimos & lacessit, qui inuident nostro profectui. Quod etiam in posterioribus euidenter ostendit. *Cum odio habentibus pacem, eram,* inquit, *pacificus.* Nihil enim tranquillitas eius proficiebat, vt eos qui pacem oderant sua tranquillitate componeret, & eorum studia comprimeret. *Cum loquebar illis impugnabant me gratis:* hoc est, cum causas impugnandi non haberent, tamen impugnandi studium non deponebant. Ita ergo multiplicantur siue nequitiæ spiritales, siue homines, & multiplicatur iniquitas eorum super iustum. Verbi gratia, si filium iustus amittat (quod sæculi vsu sæpe contigit) si amittat patrimonium, vel diuersis afficiatur incommodis rerum, vel corporis infirmitatibus, tunc dicunt superbi: *Vbi est iustitia eius? vbi misericordia? Ecce quia sic multatus est, ecce quia ei innocentia sua nihil prodest.* Ideoque ad vitæ huius specimen extrahendum, tres illi sancto Iob specie amici, obtrectatione autem inimici, probitatis atque iustitiæ eius inuidi, exprobrantes grauia opprobria congerebãt: & qui venerant ad consolandum, insultare cœperunt. Sed iustus his non mouetur, ideoque nec Iob frangebatur. Denique in amissionibus filiorum vel patrimonij dicebat: *Dominus dedit, Dominus abstulit: sit nomen Domini benedictum.* Ergo & in aduersis positi dicamus: *Bonitatem fecisti cum seruo tuo.* Potest enim Dominus in melius mutare quæ facta sont, vt Iob sancti habemus exemplum: & quæ amissa sunt, reddere. Potest quis & amissis filiis generare meliores. Numquid Deõ est difficile meliora donare? Potest etiam si nihil donet, hoc ipso tamen iusto esse prospectum, si forte futuri improbi rapti sunt, *ne mutaret malitia cor eorum.* Similiter & de patrimonio, quasi non videamus plurimos propter opes patrimonij in periculum salutis esse deductos, plurimis ex diuitiarum abundantia ortam esse causam peccandi. Qui enim non habet quod donet, ascribi ei culpa non potest quod non donauerit. qui autem habet quod donet, & non dat, vtique obnoxius esse incipit peccato.

Ecclesi. 2. Psalm. 119 Ibidem. Ephes. 6. Iob 4. Iob 15. Iob 2. Iob 16. Iob 19. Iob 32.

E

Iob 1. Supra.

F

Iob 42. Ibidem. Sap. 4. Eccli. 5. Ecclesi. 11. 2 Cor. 8.

Coagulatum est sicut lac cor earum: ego autem legem tuam meditatus sum.

Subtile cor sanctorum, coagulatum est vero cor superborum. Vt enim lac natura sui purum, speciosum atq; sincerum est, sed corruptione coalescit: sic mentis & cordis humani natura pura, sincera, perspicua est priusquã vitiorum admixtione coalescat. Coagulato enim lacte fit quædam cõcretio, nec suauitatem habens eandem, nec gratiã, Ita homines, qui ante sedulitate gratiæ, suauitate verborũ, lactis speciem præferebant nulla inuidia corruptam, si cœperint inuidere, coagulatur in vitium cor eorum, & fit de suauitate amicitiæ amaritudo maleuolentiæ, & insuauis quidam horror inuidiæ. Ergo coagulatũ est cor per superbiam, per inuidiam, quæ lenitate naturæ fluentem beneuolentiam malitiæ concretione vitiarunt. Iniquorum ergo cor coagulatur, iustus autem humiliatur, legis præcepta meditando, qui habet humilitatis magisterium.

1 Petr. 2.

G

Bonum mihi quod humiliasti me, vt discam iustificationes tuas.

Hoc sequutus Apostolus: *Placeo mihi,* ait, *in infirmitatibus, in iniuriis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis.* Cum enim complacet in infirmitatibus, & non frangitur animo, nec cedit iniuriæ, discere iustificationes Dei, & meruit & impleuit. Ergo hic, *humiliasti me,*] hoc est, diuersis tentationibus & incommodis exercuisti. Quod aperuit & Symmachus, scribens. *Profuit mihi quod afflictus sum, vt discerem iustitias tuas.* Ergo qui humiliatur, non deiciat animum, neque frangat, sed magis humiliando proficiat, vt superbum humilitate sua mitiget, insolentes morum seueritate confundat, contumeliosos patientia sua frangat, auaros nõnumquam etiam æquanimitate dispendij à iurgij intentione deducat. Sic enim legisti: *Quia iustificata est sapientia à filiis suis,* dum Christus se offert supplicio, cedit iniuriis, non subducit opprobriis, nec à confusione sputorum auertit faciem suam: & ideo omnes sapientia sua instruxit, & liuore sanauit.

2 Cor. 12. Hier. 31.

H

Luc. 7. Esaia. 50. 1 Petr. 2.

Bonum mihi lex oris tui, super millia auri & argenti.

Non quicomque hoc dicit, immo rarus hoc dicit: id est, qui legem Dei auro atque argento præfert: qui potest

Rom. 6.

propter

A propter legem Dei omnia relinquere. Sed nec Christus
hunc reperit, nisi de iis quos ipse docere dignatus est. Pe-
trus hoc dixit, & probauit effectu, quia pluris legem
Act. 3. quam aurum habuit. Ideoque ait: *Aurum & argentum
non habeo.* Non auarus hoc dicit, qui de fosso auro incubat.
Non dicit pecuniosus, qui quotidiana emolumenta solli-
cito rimatur affectu, qui quotidie opes aggerat, qui hære-
ditatis tendit aucupia, qui circa ægrotantis lectulum in-
defessas exercet excubias. Hic aliqui legem oris Dei tan-
Ioan. 6. quam legem verbi Dei accipiunt, vt si dicas; legem dextræ
Dei: Bene ergo & hoc conuenit Petro dicenti: *Verba vitæ æ-
ternæ habes, & nos relinquemus te?* hoc est, *Lex oris tui super millia
auri & argenti est,*]& possumus tantum deserere bonum, &
Num. 12. sæculi huius emolumenta captare? Sed Moyses lex oris
Exod. 19. Dei potest dici, per quem Dominus loquutus est, & dedit
legem.

B

In octonarium decimum enarratio.

י Iod.

Decima littera apud Hebræos Iod, quæ Latina signi-
ficatione *confessio* dicitur, vel certe *desolatio.* Nec dis-
cors ac dissonans videtur interpretatio. Siquidem qui de-
solati sunt, citius confitentur. Magis enim secundis rebus
Psalm. 77. animus extolli solet: cum autem vrgetur aduersis, tunc
demum implorat auxilium. Nam in iis quæ humana
sunt, hunc vsum esse cognoscimus, vt cui succedunt pro-
spera, animus elatior sit: cui mundi huius infesta sunt ex
potentia alicuius aduersa, tunc confugiat, tunc opem quæ-
rat, vt vel rogando superioris mitiget potestatem, vel se vi-
ribus armet adiunctis, ne quasi inferior potentioris, vi-
ribus opprimatur. Denique Hieremias sub hac littera sic
Thren. 1. ait: *Manum suas extendit qui tribulat in omnia desideria eius.* Vidit
enim gentes introeuntes in sanctificationem suam, qui-
bus mandasti ne introirent in ecclesiam tuam. De Hieru-
C salem vtique hoc dicit Propheta, cuius deplorat ærum-
nam, cuius præcessit desolatio ac destitutio, vt postea se-
Hebr. 12. queretur confessio. *Castigat* enim *Dominus omnem filium
quem recipit.* Receptutus igitur Hierusalem, ante captiuita-
Coloss. 2. tis flagellauit ærumnis. Nimium enim insolenerat, & in-
flato sese corde iactauerat, vt caput tenere non posset
Dominum Iesum, id est, humilitatem, gratiam, iustitiam,
sapientiam: hoc est, veræ fidei magisterium non teneret.
Et ideo Dominus castigauit eam, qui moderator omnium
nouit, quemadmodum vnumquemque castiget. Vt enim
medicus grauiora vulnera asperioribus medicamentis
curare consueuit, ita & Deus noster grauiora peccata ma-
iore seueritate castigat. Sed ipsa castigatio ad salutem pro-
Deut. 32. ficit. Dixit enim Dominus: *Percutiam, & ego sanabo.* Deniq;
de Hierusalem spem cœpit Hieremias propheta promit-
Thren. 3. tere. Nam in posterioribus sub hac littera ait: *Dabit percu-
tienti maxillam suam, & satiabuntur opprobriis. Dabit in sepultu
ram os suum, si tamen est spes.* In euangelio Dominus Iesus
Matth. 5. docens virtutem insignem patientiæ, ait: *Qui te percusse-
rit in maxillam, præbeto & alteram.* Vult enim discipulos
D suos & iniuriarum esse patientes, nec referire facile, ne
dum ferire potens iniuriam faceret, indicium humilitatis
non exhiberet. Patientia enim humilitatis indicium est.
Et ideo quoniam desolata erat ac destituta Hierusalem:
Thren. 3. *Dabit*, inquit, *percutienti maxillam suam*, vt non se subducat
iniuriæ, nec declinet cædis dolorem, sed percutienti ma-
xillam offerat. Vtrumque intelligi potest, siue ei qui per-
cutere incipiat, siue ei qui iam percusserit, vt illud euange-
Matth. 5. licum compleatur: *Qui te percusserit in maxillam, præbeto & al-
teram.* Et prophetice hoc positum est, vt doceret Hierusa-
lem, hoc est, plebis Iudaicæ ecclesiam non aliter esse ser-
Esa. 52. uandam, nisi per Euangelij disciplinam: vt eum cœperit
Euangelij præcepta seruare, & operibus implere mandatũ
Domini Iesu, tunc iugum captiuitatis de suæ animæ cer-
Thren. 3. uice deponat, & se subdat iugo Christi. *Et satiabitur*, inquit,
opprobriis. Non dixit, Subibit opprobrium. Facile est
enim vnam aut alteram contumeliam sustinere. Addidit,
Satiabitur opprobriis, quo facilius Dominus moneat miseri-
cordiam, opprobriorum complurium deformitate mise-

rabilis. Quod vtique ex libro Regnorum potes intellige- E
re. Quippe cum conuiciaretur Semei filius Gera sancto 2. Reg. 16.
Dauid, virum sanguinarium appellans, & malediceret
ei quando fugiebat filium suum Abessalon: parricidalia
ad tempus bella declinans tacebat rex, & summum patien-
tiæ insigne præstabat. Etenim cum tentationis suæ tem-
pus intelligeret, vt ei parricidale prælium moueretur, ma-
gis humilẽ se volebat videri, quo Dñi mitigaret offensam,
quam exasperandum eius arbitrabatur in sua tentatione
iudicium, si forte suas iniurias vltum iret. Vnde & po-
puli duci Abessa vindicare cupienti ait: *Quid mihi & tibi* Ibidem.
*est fili Saruia? Ideo maledicit mihi, quoniam Dominus dixit illi
vt maledicat. Ecce filius meus qui exiuit de ventre meo, quærit a-
nimam meam. Si autem modo extraneus maledicit mihi, dimitte
illum vt maledicat, quoniam Dominus dixit illi, vt videat humili-
tatem meam: & retribuet mihi Dominus bona pro maledicto hoc.*
Quod & prophetico dixit spiritu, & probauit euentu.
Cum enim repleta fuerit humilitas, peccatum soluitur. F
Denique & in Esaiæ libro habes quia dixit Dominus: *Sa-* Esaia. 40.
*cerdotes loquimini ad cor Hierusalem: consolamini eam, quia
repleta est humiliatio eius, solutum est peccatum eius: quia accepit de
manu Domini duplicia peccata sua.* Aduertis igitur quia vbi
desolatio, ibi humilitas. Desolationem enim sequitur hu- Prouer 16.
militas iusto ordine, humilitatem patientia, patientiam
probatio, probationem consolatio. Quod habes & in A-
postolo scriptum; *Quia tribulatio patientiam operatur, patien-* Eccl. 2.
tia autem probationem, probatio autem spem: spes autem non con- 2. Pet. 1.
fundit, quia *charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum
sanctum,* qui vtique nostrorum consolator est affectuum. Rom. 5.
Quod autem ait: *Dabit in sepulturam os suum*; ostendit quan- Thren. 3
dam supra modum patientiæ taciturnitatem, vt tamquam
sepeliat os proprium ne loquatur, & velut quodam agge-
re virtutum obstruat, ne vocem doloris emittat, tantum
pondus afferens patientiæ quam spes foueat, vt vocem i-
psam velut busto quodam ac tumulo sepeliat ac includat,
quã nulla extorquere, nulla excitare possit iniuria. Huius
ergo litteræ interpretationem, vt potuimus, explicaui-
mus: veniamus ad Psalmum. G

***Manus tuæ fecerunt me, & parauerunt me: da mi-
hi intellectum vt discam mandata tua.***

Magno commendationis exordio vsus est, vt opus Dei
esse se diceret, quo facilius circa operis sui gratiam fauor
inclinaretur auctoris. Grandis enim prærogatiua est in re-
bus humanis, vt aliquis operibus & beneficiis faueat suis:
nec meritum spectet alienum, sed in suæ gratiæ munus
intendat, ne videatur abrogare quod ipse donauit. Ita- Genes. 2.
que etsi de luto corporis nostri substantia sit, & carne in- cap 7.
duamur, corpus ossibus intexatur & neruis, tamen Iob 10.
quod simus pretiosissimum opus Dei, nemo dubitauerit. Eccl. 17.
Nam & fabricam ipsam humani corporis si quis conside-
rare velit, nihil poterit in terra pretiosius iudicare. Est e-
nim homo statu celsus, vultu decorus, cæsarie gratus: non
in aluum cæterorum more curuatus animalium, sed ipso
naturæ iure sublimis, qui in cœlum libero spectet obtutu, H
nulla captiuæ seruitute ceruicis depressus in terram, sed
tanquam propriæ conscius libertatis, & locuples sui testis
auctoris. Verumtamen in cæteris animantibus membro-
rum forma laudetur, in quibus præter gratiam corporis
nihil est aliud quod requiratur. Homo in eo est pulchrior,
quod non videtur: non in corpore, quod videtur: in se ha-
bens æternitatis gratiam, & præsentium venustatem.
Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non 2. Cor. 4.
videntur, æterna. In hoc terrestri hospitio indutus ha- 2. Cor. 5.
bitatione cœlesti, cui simul competit & in terris videri, &
Deo coniungi. Magnum sane munus, si se ipse cognoscat,
& quædam forma iustitiæ, mundo magis quam sibi nasci.
Vnde Salomon ait: *Grande homo, & pretiosum vir mise-* Prou. 20.
ricors: virum autem fidelem opus est inuenire. Et vere ma-
gnus est qui diuini operis interpres est, & imitator
Dei. Homo est enim qui potuit dicere: *Imitatores mei* 1. Cor. 11.
estote, sicut & ego Christi: terram excolit, mari tamquam pos-
sessione vtitur, cœli ornamenta grandis miratur assertor.
Euanuetat rerũ natura, nisi qui ea vteretur, diuina proui-

A

dentia esset adiectus. Denique postquam fecit Deus cœlũ & terram & maria, posteaquam omnia reptilia, volatilia, animantia protulit, hominem fecit, quem animantibus viuentibus anteferret. De quo non immerito cœlestis sẽtentia resultauit: *Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram*. Cætera *dixit, & facta sunt: mandauit, & creata sunt*: vt homo fiat, specialis quidam Dei accedit hortatus, vt tamquam laborantis Dei in huius munere creaturæ significetur operatio. Deus quidem expers laboris est, sed tamen scripturæ verba quid aliud, nisi studiosum tui ob gratiam operationem eius ostendunt? Ergo si Deus maiore quodam studio te creauit, cur ipse tui studium derelinquis? Si Deus in te laborauit, qui laborare non nouit, cur ipse fugitans sis laboris? *Manus tuæ* (inquit) *fecerunt me, & parauerunt me*.] Clamat ad Deum Propheta: *Opus tuum, Domine, ne deseras*, non derelinquas. Te auctorem conuenio, te teneo conditorem, præsidia aliena non quæro. In adiumentum accingere, qui accinctus es vt creares. Dic ipse

B

Dauid quid senseris, cur dixeris: *Manus tuæ fecerunt me*?] Sed dixisti inferius: *Domine retribues pro me, Domine misericordia tua in sæculum, opera manuum tuarum non omittas*. hoc est dicere: Bestias non fecerunt manus tuæ, sed dixisti: *Producant aquæ reptilia animarum viuentium: & produxit terra secundum genus quadrupedia, & reptilia, & bestias terræ*. Me autem, inquit, fecisti, me tuis manibus figurasti: hoc est, non figurasti bestias manibus tuis, non reptilia, non volatilia. *me autem fecerunt manus tuæ, & parauerunt me*.] Non mediocre opus est quod paratum est, cum sapientia vnumquodque disponitur & paratur. Denique sapientia dicit: *Cum pararet cœlos, cũ illo eram*. Quod de hominibus dicit idem Propheta: *Vox Domini præparantis ceruos*, Quæ vox Domini Dei est, nisi, *Faciamus hominem*? Qui sunt isti cerui, nisi inimici serpentibus, qui super aspides ambulant, & venena non sentiunt? Non vile igitur, non corporale arbitror quod parauit Deus. Nosce te ipsum homo, tuæ animæ dicitur in Canticis canticorum: *Nisi cognoueris te formosam mulieribus*. Cognosce te anima, quia de terra, non de luto es, quia *insufflauit in te Deus, & fecit te in animam viuentem*. Opus magnificum est homo, Dei inspiratione formatum. Attende tibi, vt lex dicit: tibi, id est animæ tuæ. Sæcularia te & mundana

C

ne teneant, terrestria non moreantur. Ad illum tota intentione festina, ex cuius inspiratione consistis. *Grande*, inquit, *homo, & pretiosum vir misericors: virum autem fidelem opus est inuenire*. Disce homo vbi grandis, vbi pretiosus sis. Vilẽ te terra demonstrat, sed gloriosum virtus facit, fides rarũ, imago pretiosum. An quidquam tam pretiosum quam imago est Dei? Quæ primum tibi fidem debet infundere, vt in corde tuo refulgeat quædam auctoris effigies: ne qui mentem tuam interrogat, non agnoscat auctorem. An quidquam tam pretiosum, quam humilitas, vt naturam corporis animæque perspiciens, altero te subiicias, altero te recognoscas? Prona in vitium carnis illecebra; misericordia suadet quia quod alteri contuleris, tibi soluis: quidquid a te procedit, in te recurrit: & quidquid feceris, tibi proficit. Viuacis animæ vigor sensus rationis & intellectus capax atque iudicij, vt digna domus tanto habitatore

D

videatur, non amittet suæ prærogatiuam naturæ, vt hominis nomen amittat. Scriptura enim eum hominem dicit, qui est ad imaginem & similitudinem Dei: peccantem autem non hominem, sed aut serpentem, aut *equum adhinnientem feminis* aut vulpeculam, aut iumentum vocare cõsueuit. *Nolite fieri sicut equus aut mulus, quibus non est intellectus. In camo & freno maxillas eorum constringe, qui non appropinquãt tibi*. &: *Dicite huic vulpi* de Herode inquiens. *Et generatio viperarum* á Ioanne plebs hominum dicitur. Magnum ergo opus Dei es, ô homo & magnũ est quod dedit tibi Deus. Vide ne quod Deus tribuit, amittas. Magnum illud munus, quod es ad imaginem Dei: & hoc in te punitur magis. Deus enim non punit similitudinem suam, sed eum punit qui ad similitudinem Dei factus, hoc quod accepit, seruare non voluit. Punitur ergo illud quod ad similitudinem Dei esse desistit, hoc est, peccatum tuum. Nam suã Deus non damnat imaginem, nec illam in incẽdium mittit æternum, sed magis vindicat imaginem suam de eo qui imagini illi fecit iniuriam, vt per malitiam quod eras, homo esse desineres, & fieres mulus ex homine. Vindi-

E

catur ergo imago, non condemnatur. Vindicatur quasi expulsa, non condemnatur quasi rea. Postquã enim peccasti, aliud esse cœpisti: & illud quod eras, esse desiisti. Quomodo igitur punitur in te, quod in te non inuenitur? Nam si inueniatur in te imago Dei & similitudo, non supplicio incipis dignus esse, sed præmio. ita imago illa quia ad imaginem & similitudinem Dei factus es, non condemnatur, sed coronatur. Condemnaris autem in eo, quod ipse mutatus es vt fieres ex homine serpens, mulus, equus, vulpecula. His enim nominibus iam nos scriptura damnauit, quia exuti cœlestis imaginis ornamento, etiam, nomen hominis amittimus, qui gratiam hominis non tenemus. in aliquibus tamen codicibus inuenimus. *Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me*.] Nec istud alienum, quia & Iob dixit: *Manus tuæ plasmauerunt me & fecerunt*. Vnde & hic edicitur, vt meminerit Deus quia puluis sumus: vt vberioris gratiæ munus infundat, nec infirmum opus deserat. Gubernator fluctuante nauigio plus laboris impen-

F

dit, quam cum secundo labitur fluctu, aut ventorum flatu suppáro prosperante procurrit. *Manus tuæ* (Inquit) *plasmauerunt me*.] Manus dicit pluraliter, non manu. At vero alibi ait: *Ego manu mea solidaui cœlum*. &: *Manus mea fecit hæc*. In hominis constitutione videtur non abundare, quod toti mundo vt fieret abundauit. Cælum vna firmauit manus, vt scriptum est: & vtraque Dei manus hominem figurauit, vt legimus. Cœlum non ad similitudinem, homo ad similitudinem. Angeli ad ministerium, homo ad imaginem. Esto vt & angeli ad imaginem, scriptura tamen de homine locuta est quod sit ad imaginem. Habemus enim aliquid quod fortasse angeli non habeant. *Vbi enim abundauit peccatum, superabundauit gratia*. Nobis est natus Christus ex Virgine. Legimus enim: *Puer natus est nobis, filius datus est nobis*. Nobis carnem suscepit, immo potius nos in illa carne suscepit, quando filium hominis in Dei sede constituit. Non lego angelos in Dei sede nisi stantes, nisi ministeriũ deferentes. Non lego angelos, sed homines *consepultos*

G

Christo, & in Christo resuscitatos. Denique ait Apostolus, Quia *conuiuificauit nos in Christo, cuius gratia estis saluificati: & simul suscitauit, simulque sedere fecit in cœlestibus in Christo Iesu*. Filius ergo hominis ad dexteram Dei, non angelus, non archangelus, nec Cherubim & Seraphim. Illi laudant, filius hominis sedet. Filius hominis angelorum ore laudatur, quod angelos malos vicerit, *de nequitiis spiritalibus quæ sunt in cœlestibus*, triumphauerit: quod fecerit similes angelorum homines, in quibus ante erant contagia mortuorum. *Verbo*, inquit, *Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum*. Homo quoque spiritu Domini perfectionem vitæ, consummationemque virtutis accepit. *Inspirauit in eum Dominus spiritum vitæ, & factus est homo in animã viuentem*. Vita ergo nostra cœpit ex inspiratione diuina: sed vita hæc secessione animæ corporisque dissoluitur, inspiratio autem diuina non soluitur. Et ideo intellige aliud esse quod figuratum est, aliud quod factum est vel paratũ. Meritoque dupliciter habes scriptum de homine. Primũ enim scriptum est: *Faciamus hominem ad imaginem & simili-*

H

tudinem nostram: & dominabitur, inquit, *vel principatum habebit* & fecit Deus hominem ad imaginem Dei. Secundo autem loco ita scriptum est: Quia *accepit Deus puluerem de terra, & plasmauit hominem*. Vbi puluis, ibi plasmatio: vbi autem non puluis ibi non terra, non materia, sed incorporeum, sed admirabile: ibi non materia sed immateriale. Quod enim secundum imaginem est, non est in corpore, nec in materia, sed in anima rationabili. Ibi operatur, ibi ostenditur homo ad similitudinem & imaginem Dei, vbi iustitiæ, vbi sapientiæ, vbi omnis forma virtutis assumitur. Si intelligas imaginem, videbis ad imaginem. Homo enim non est imago Dei, sed ad similitudinem factus. Alius est imago Dei inuisibilis, primogenitus vniuersæ creaturæ, per quem facta sunt omnia. Ille non ad imaginem, sed imago: tu non imago, sed ad imaginem. Habes ergo in tua substantia aliquid de imagine & similitudine Dei, quod sit diuinæ simile imagini. Propterea imago ad eum qui ad imaginem venit, & quærit imago eum qui est ad similitudinem sui, vt iterum signet, vt iterum conformet, quia a-

mi.isti

A misisti, quod accepisti. Insufflauerat enim tibi Deus vt inspirationis suæ dono haberes gratiam, quam tibi tua culpa sustulerat: *factus eras in animam viuentem* [Genes. 2.] Audi quid dicat: non in carnem, sed *in animam viuentem*. Sed quia peccator signaculum tenere non potuit, & in crimine positus non sapiebat quæ Dei sunt, sed quæ hominum; propterea venit Dominus noster Iesus Christus [Matth. 16.], legisti in Euangelio, & à mortuis resurgens cum clausos discipulos reperisset, claustris ingressus est manentibus, & dixit: *Pax vobis. Sicut misit me pater, & ego mitto vos. Cumque hoc dixisset, & insufflauit, & dixit eis: Accipite Spiritum sanctum.* [Ioan 20.] Videsne ergo quæ manus fecerint hominem, aut quem hominem fecerint? Illum vtique quem secundum Christum induimus, *expoliantes veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum, qui renouatur ad agnitionem secundum imaginem eius qui creauit eum* [Coloss. 3.], vbi non est seruus & liber, sed omnia & in omnibus Christos. Christum ergo induimus, sicut & alibi dictum est: *Christum induistis.* [Galat. 3.] Accepimus Spiritum sanctum [Ioan 20.], qui non solum nostra peccata dimittit, B sed etiam nos facit sacerdotes suos aliis peccata dimittere. [Matth 18.] Ideo ait Propheta: *Tu finxisti me, & posuisti super me manum tuam.* [Psalm. 138.] *Finxisti* per lutum, *posuisti* per gratiam spiritalem. Licet plerique hunc Psalmum ex persona dictum Saluatoris accipiant. Audi quia manus Domini etiam spiritus dicitur. Clamat Iob: *Spiritus diuinus, qui fecit me.* [Iob 33.] Istæ sunt ergo manus quæ hominem parauerunt, Christus & spiritus. Ergo Dominus Iesus & corporis auctor est nostri, qui primum fecit hominem ad Imaginem, & postea de luto finxit, & voluit saluare quod fecerat, saluare quod plasmauerat [Genes. 1. Gen 2.], vt totum hominem saluum faceret, sicut ipse dixit in Euangelio: *Mihi irascimini quia totum hominem saluum feci in sabbato.* [Ioan 7.] Quod specialiter Ecclesia docet, quia non solum anima, sed etiam caro nostra saluatur. Anima per cognitionem Dei, caro per resurrectionem: quorum alterum docuit diuini auctoritate sermonis, alterum propriæ resurrectionis exemplo. [Iob 19. Sapient. 7.] Hic est ergo homo geminæ substantiæ. Alia est enim facti substantia, alia insufflati. Ista de Dei spiritu, illa de limo. Propterea ait Iob: *Resuscitabit corium meum* [Iob 19.], G quia quod de limo est, resuscitatur. terra enim in terram redit, quod autem statutum est vt principatum haberet super cætera animantia [Genes. 1.], id præstantius esse intelligis. Luti etiam bestiis nobiscum commune consortium est, & ideo animæ specialis prærogatiua donata est, vt homo cæteris animantibus imperet: sed vt possit imperare, debet Deo esse subiectus. Docetur igitur seruire, vt ad regnum peruenire mereatur. Qui enim seruit Christo, placet Deo. [Genes. 9. Rom 14.] Qui seruit Christo, seruit vtique veritati, ideo debet nescire mendacium. Qui seruit iustitiæ, debet repellere iniquitatem. Qui seruit Immaculato, debet tenere castimoniæ disciplinam. Qui seruit luci, debet odisse tenebras peccatorum. Ergo quia corpus infirmum est, visitationem Domini postulemus. Vnde Propheta ait: *Quid est homo quod memor es eius? aut filius hominis, quoniam visitas eum?* [Psal. 8.] Et nunc in reliqua versiculi portione ait: *Da mihi intellectum vt discam mandata tua.*]Spiritalē D igitur se esse cognoscit Propheta per gratiam Spiritus sācti. Etenim intellectum dari à Domino in apostolica lectione didicisti. [2 Tim. 2. Esaia 11. 1 Cor 12.] Propheta vero primo loco sapientiæ, inde intellectus donum inter munera gratiarum constituit. Et quia vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem, ideo Dei donum petit propheta. *Da mihi intellectum vt discam mandata tua.*] Sed vide ordinem. Intellectus præmittitur vt scientia sequatur. Nam nisi quis intellexerit, doctus esse non poterit. Doctrinam igitur intellectus facit, non memoria. Nihil enim prodest multa legisse, nisi intelligas ipsa quæ legeris. Et in Apostolo post manifestationem spiritus sermonem scientiæ legisti postea substitutum [Ibidem.], vt scias intellectum memoriæ præferendum, & illum posse habere scientiam, cui ante intellectus affulserit. Simul & humilitatem considera. Si Propheta intellectum dari sibi postulat, quis tam arrogans, qui profiteatur in sua potestate esse intelligentiam? Intellectum petit, vt ipse se nouerit, & naturæ suæ possit scire rationem. At illi qui de rerum natura disputant, cœli scrutantur plagas, qui seipsos scire non possunt, putant intelligentiam sine Dei dono posse concedi. [E] Vnde & nos humilitatem debemus assumere, ne extollamur, si forte vnam aliquam de scripturis parabolam cognouerimus: aut quia interdum secundum litteram plane legimus, si forte secundum litteram aliquid intellexerimus, doctrinæ nobis assumamus scientiam. Propheta ille qui accepit Spiritum sanctum, postquam vnctus est in regnum, vnctus est in prophetam [1. Reg. 9.], centesimum octauum decimum Psalmum scribens, intellectum sibi dari poscit vt mandata Dei intelligat. & scit, nisi à Domino acceperit gratiam, intelligere eius se mandata non posse. In Euangelio quoque lego quia proponebat parabolas Dominus Iesus, & Apostoli non intelligebant. Denique explanationem propositæ parabolæ postulabant. Ipse Dominus Iesus cum diceret, vt legisti in libro Euangelij secundum Matthæum scriptum [Matth. 13.]: *Beati pauperes spiritu*; subiecit in posterioribus: *Qui autem fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regno cælorum.* [Matth 5.] & in alio loco: *Omnis qui audit verba hæc, & facit ea, similis erit viro sapienti.* [ibidem.] Non ergo qui audit tantummodo similis erit, sed F qui facit quæ audierit. Ergo neque qui facit sine auditu [Matth. 7.], neque qui audit sine facto potest esse sapienti similis, sed qui audit & facit. Audiamus igitur, vt intelligamus; faciamus, vt intellexisse nos quod audiuimus, comprobemus.

Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur: quia in verba tua supersperaui,

Fortasse aliquibus videatur hoc esse contrarium, quia iustus dicit: *Qui timent te, videbunt me, & lætabuntur.*] Multis enim iustus grauis est cum videtur. [Sap. 2.] Denique in Euangelio plerique Dominum Iesum videre non poterant, sicut Gerasenï rogabant eum vt abiret de regionibus eorum [Luc. 8. Luc. 9.]: & alij ei transitum denegabant, quando tantum per eos transire volebat. Vnde puto quod sicut illic Iudaicæ forma impietatis exprimitur, ita hic Ecclesiæ gratia reuelatur. Propheta enim totum orbem replendum esse timore diuino, & ideo quasi timentes Deum sanctorum dicit cognitione lætari. G Qui enim videt iustum & gaudet, etiam ipse vult esse iustus. Pulchrū est enim vt eo in aliis delectetur, quod vult ipse in se seruare si possit. Est enim insitum bonis, vt castum pudicus, prudentem sapiens affectu pio diligat, misericors liberalem, & virtutes suas in aliis amet. Plerisque enim iusti aspectus, admonitio correctionis est, perfectioribus vero lætitia est. Quam pulchrum ergo vt videaris & prosis? [Prou 20.] Bonum ergo vir iustus. Propterea denique Paulus Apostolus ascendit Hierosolymam [Gal. 1.], vt iustos videret: & cum Petro mansit diebus quindecim vt ex eius aliquid cohabitatione proficeret. Propterea ipse Paulus & Barnabas [Actor. 15.], cum Hierosolymam ingrederentur, magnifice excipiebantur ab Ecclesia, ab Apostolis, & maioribus natu. Cum autem abire vellent, ne discederent rogabantur: & vt postea de Paulo legimus, cum lachrymis deducebatur. [Act. 20.] Nam si est tanta vis in naturalibus, vt animal visu prosit ictericis [Plin. li. 30. hist. natur. cap. 11.], ita vt mortui quoque corpus eius animalis prodesse dicatur, si fuerit demonstratum iis qui huiusmodi inciderint passionem: dubitare possumus quod iusti sanet aspectus? H Ergo vile animal irrationabile tantam virtutem habet, vt sanare possit hominem momento exiguo, quo videtur homo iustus, si tamen cum fide ab eo cōspiciatur qui vtilitatē ab eo percipere desiderat, nihil conferet? Nōne vel ipsi oculorū radij virtutē quandam videntur infundere iis qui fideliter eum videre desiderāt? Sed quēadmodum iustus lætificat cor innocētium cum videtur: ita & improbi iustorum cognitione torquentur, quia vel tacitis sanctorum moribus arguuntur. Torquet castitas incontinentiam, auaritiam liberalitas, impietatem fides. De hoc quoque parile vilis animantis sumamus exemplum. Nam sicut prodesse diximus mutum animal cū videtur, ita obesse percipimus lupum si aliquem videndo præuenerit. [Plin. lib 8. cap 22.] Vocem enim feruntur amittere quos prior lupus viderit. Basiliscus quoque (hic est noxius serpens,) si quodcumque prior viderit animal, fertur occidere: & allegatur statim necari, qui potuerit à serpente huiusmodi præuideri. [Idem. lib. 29 cap. 4.] Ipse quoque serpens mori dicitur si fuerit

A

rit hominis præuentus aspectu. Ergo si tanta virtus vel in oculis serpentis vel in oculis est hominis, vt si alter alterũ prior viderit, possit occidere: non est virtus in oculis iusti, qui repletus virtutis est gratia, cum præsertim tantum operetur fides, vt & illa quæ fimbriam Domini tetigit, sanaretur, & ille cui intendit Dominus Iesus, statim ex eius oculis gratiam sanitatis hauriret? (Matth. 9. Luc. 9.) Sed qui videt iustum, debet scire quid videat. non illum videt in corpore, non in vestimento, non in patrimonio, non in vultu, sed intus videt. Non inquam illum videt, nisi eius viderit mentem, nisi eius sermonem intenderit, nisi sensum illius potuerit comprehendere, sapientiam de tractu eius assumere. Tũc igitur lætabitur, cum ipsa perspexerit, cum ista cognouerit. Ita ergo & nos sicubi audiuerimus iustum, festinemus videre, sicut illa mulier quæ audiuit in domo Pharisæi discumbere Dominum Iesum, & ingressa est, & eius pedes perfudit vnguento. (Luc. 7.) Illius imitatores simus: quia Ecclesiæ in illa mulier figuram esse quis dubitet? Sicubi ergo iustus

B

sedeat, sicubi accumbat, festinemus videre eum. Pretiosũ est videre virum iustum, vt videas eum secundum imaginem Dei. Quod foris est, nihil prodest: quod intus est sanat. Sane & in eo qui foris est, illum qui intus est frequenter aspicimus: vt si viderimus pauperem, illum ad cuius similitudinem factus est, honoremus in paupere, de quo ait: (Matth. 25.) *Dedistis mihi manducare: quia quod vni eorum dedistis, mihi dedistis.* Qui enim coronat imaginem imperatoris, vtique illum honorat, cuius imaginem coronauit: & qui statuam contempserit imperatoris, imperatori vtique cuius statuam consputauerit, fecisse videtur iniuriam. Gentiles lignum adorant, quia Dei imaginem putant: sed inuisibilis Dei imago non in eo est quod videtur, sed in eo vtique quod non videtur. Vides ergo quia inter multas Christi imagines ambulamus? Caueamus ne coronam imagini detrahere videamur, quam vnicuique Christus imposuit. Caueamus ne aliquid detrahamus iis quibus debemus adiungere. Sed quod peius est, non solum non honestamus pauperes, sed etiam dehonestamus, destruimus, persequimur: & ignoramus quas Dei imagini congeramus iniu-

C

rias, cum factos ad imaginem Dei putamus esse lædendos. Qui enim irridet pauperem, exacerbat eum qui fecit illum. (Prou. 10.) Sed aderit ille qui dicat: (Matth. 25.) *Esuriui, & non dedistis mihi manducare: sitiui, & non dedistis mihi bibere: æger eram, & non visitastis me.* Et quanto ista leuiora sunt, quam si dicat: Iniurias mihi fecistis, nudastis me, verberastis me? Quem si quis interrogauerit: Quando tibi iniurias fecimus? quando spoliauimus? quãdo etiam verberauimus? dicet: (Ibidem.) *Quando vni horum minimorum fecistis, mihi fecistis.* Propterea caueamus diligentius ne cui vel minimo contumeliam irrogemus: ne ipsi Domino in illis minimis contumeliosi fuisse videamur. Qua ratione autem dixerit: *Qui timent te, videbũt me, & lætabuntur:*] ipse exposuit dicens: *Quia in verba tua superſperaui.*] hoc est dicere: Intus me viderunt, intus me tetigerunt, intus me aspexerunt vbi spem assumpsi de tuis verbis, vbi tua verba percepi. Beati ergo qui vidẽt iustum, & lætantur, quia sperant in Dei verba. Quam multi autem

D

sunt qui oderunt iustos: qui perscrutantur Dei verba, qui iusti sunt, & cum aliquos doctos audiunt, impie eos propter doctrinam vitare consueuerunt.

Agnoui Domine, quoniam iusta iudicia tua, & in veritate tua humiliasti me.

Quoniam iusta iudicia tua.] Qui potest intelligere quæ sũt diuinæ prouidentiæ, vtitur eo sermone quo vsus est propheta sanctus Dauid: quia omnia iudicio Dei fiunt, vt ægrum corpus aliquis habeat aut salubre, vt diues, vt pauper sit, vt moriatur iuuenis, vel senex. Si quis intendat scripturis diuinis, intelliget hæc fieri iudicio Dei. Nihil enim est præter Dei scientiam. (Iob. 1.) Exemplum quærimus; Non est absconditum. Siquidem Iob nunquam amisisset proprias facultates, nisi esset traditus aduersariæ potestati. Dedit enim Dominus diabolo potestatem in facultates eius, vt tentaret qualem amisso patrimonio haberet affectum. (Iob 2.) Dedit in filios, dedit in corpus eius, vt probaret, num defunctorum dolore liberorum, aut cruciatu corporis à cõstantia mentis animique defatisceret. Dominus quidem nouerat fortẽ, sed in illo docere atque examinare nos voluit vtrum imitatores eius esse possemus. Denique & Abraham tentauit, (Genes. 22.) quando filium senis vnicum sibi petiit immolari. Sciebat vtique mentem Abrahæ, sed sciens tãta Dominus, sicut legisti in Euangelio, quia cũ interrogasset (Ioan. 6.) Dominus Iesus discipulos quot panes haberent, & illi respondissent quia quinque tantum, ait: *Quid sunt inter tantos homines?* & subiecit Euangelista: (Ibidem.) *Hoc autem dicebat tentans eos, sciebat enim quid facturus esset.* Qui ergo iustus est, examine iustitiæ suæ agnouit, quia Dei *iusta iudicia sunt*: vel secundũ Græcum, quia *Dei iudicia sunt ipsa iustitia.* Sed hoc vt agnosceret, fecit præmissa precatio, quoniam intellectum sibi dari poposcit vt mandata Dei disceret. Accepta ergo intellectus & cognitionis gratia, agnouit iusta esse Dei iudicia. Agnoscere autem perfecti est. Denique aliud est credere, aliud cognoscere. Fides timentis agnitio est sapientis. Qui enim timet, rationem non quærit: sapiens autem & agnitionem eorum inuestigat quæcumque percipere

F

desiderat. (Psal. 115.) *Credidi, inquit, propter quod locutus sum.* Cognouit autem intelligens quod locutus est. In quo iusta iudicia Dei sunt: quia per labores & tribulationes & afflictiones ad cœleste præmium peruenitur. (Act. 14. 2 Tim. 2.) Sicut enim certantibus athletis corona defertur iusto iudicio hominum, ita legitime certantibus Christianis diuino iudicio palma decernitur. (Apoc. 3.) *Vincenti, inquit, dabo sedere mecum in sede mea.* Vita ergo nostra examinatur igne sicut splendor argenti, vt virtus certaminibus approbetur. (Psal. 16. Psalm. 65. Prouer. 16.) *Transiuimus, inquit, per ignem & aquam, & induxisti nos in refrigerium.* Per hæc igitur vera iudicia tua esse cognoui. Humiliatus enim sum vt hæc viderẽ: quia ij qui exaltati sunt corde oculos ad veritatem aperire non possunt. Cum autem humiliamur, peccata nostra cognoscimus, & ipsa humilitate delicta nostra purgamus. (Psal. 114.) *Humiliatus sum, inquit, & saluum me fecit.* In veritate ergo humiliatus est, qui humiliatus est ad salutem: nec vane pertulit passionem, qui salutem veritatis secutus est. Distat igitur inter cognoscere & timere, vt eo reuertamur.

G

Denique Euangelij lectio docere nos debet. Ait enim Dominus ad eos qui credebant ei ex Iudæis: (Ioan. 8.) *Si manseritis in verbo meo, cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Si manseritis, inquit, cognoscetis.* Vides ergo quia non à principio potuit cognoscere quicumque Deum timens verbum eius audiuit. Non solum autem non idem est timor & cognitio, verumetiam non idem est fides & cognitio. Siquidem etiam Apostolus docuit diuersa esse munera gratiarum. (1 Cor 12.) *Alij enim, inquit, per spiritum datur sermo sapientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alij fides in eodem spiritu.* Si ergo alij fides datur, alij cognitio: vides quia vbi fides, non statim cognitio. Vbi autem cognitio, & fides est & prudentia, nec ab ea possumus separare. (Li. 3 sent. dist. 24. §. post hoc.) Habuit ergo cognitionem sanctus Dauid, vtpote propheta perfectus, quandoquidem ita perfecte cognouit, vt humiliaretur in ipsa veritate. Siue ergo in aduersis positus, agnouit probationis gratiam, ea quæ laboriosa & aduersa sunt, sustinendo; iustum autem esse Dei iudicium: & ideo bene certantes nunquam deseri vel relinqui, & coronam his post laborem posse deferri:

H

siue in secundis & prosperis positus, cognouit etiam diuitias rerum, diuersosque successus, tentationis causam solere suppetere, vt is qui his vtitur, rerum prosperitate tentetur. In eo igitur propheta Dauid laudandus, quia cum ista agnosceret, humiliabatur, vt humilitate sua vel prosperorum excluderet tentamenta, vel aduersorum subiret cõstanti æquanimitate tolerantiam. Non ergo magnopere laudabilis esset propheta, si laudaret iudicia Dei vsus affluẽtia secundorum. Quid enim magnum facimus, si quãdo in secundis sumus, laudamus Deum, quando in diuitiis sumus, quando nullis vexamur iniuriis? Illud est magnificum, si subiectus iniuriis, contumeliis, iudicium Dei laudes: si vexatus ægritudine, iudicia Dei prædices: si te inopia non reuocet quo minus laudes iustitiam Dei. Ergo semper laudanda sunt iudicia Dei, sicut scriptum est: (Psalm. 47.) *Exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua.* Quæ sunt filiæ Iudæ, nisi animæ religiosæ, animæ Ecclesiæ quæ Iesum Christum Dominum confitentur, quæ videntes rationem iudiciorũ suorum semper exultant? Qui enim non ex aliquo secun-

dorum

dorum prouentu, ſed ex cognitione rationis induit lætitiam, is in exultatione perpetua conſtitutus eſt.

Fiat nunc miſericordia tua vt exhortetur me, ſecundum verbum tuum ſeruo tuo.

Vt exhortetur me.] Aliqui codices habent in hoc loco: *Vt conſoletur me.* Sed etiam in Apoſtolo legimus exhortationem pro conſolatione dictam, & conſolationem pro exhortatione. Magna eſt ergo miſericordia Dei, quæ non ſolum remiſſionem tribuit peccatorum, ſed etiam certantibus adhibet exhortationis calcaria, ne ſuſcepti certaminis paſſiones imbelli formidine derelinquant. Non ergo miſericordiam quaſi is qui victus cedat, aut vt veniæ precator implorat, ſed vt Dei miſeratione ſuccinctus, maiora viribus tanto munere fultus expediat. Egregiam & ſingularem Prophetæ ſpectato virtutem. Alius enim humiliatus ærumnis poſceret vt circa eum tentamenta deſinerent, & ſedare Dominus aduerſa dignaretur, ne tribulationum procella in eum ſæuiret; iſte autem tanquam athleta fortis & patiens, qui exerceri & angi animam ſuã tribulationibus noſſet, non triſtia dimouere, non impugnantia declinare deſiderat, non omne illud deſinere quod fatigationem & laborem afferret, expoſcit; ſed magis in tẽpore laboris ſui aduerſus tentationum procellas dari ſibi verbum conſolationis expoſcit, vt poſſit forti quæ ingruunt mente tolerare, ne aliqua mœſtitiæ perturbatione laſſetur. In eo igitur obſecrat miſericordiam Dei, ne auxilio deſtitutus, cœptam militiam derelinquat. Denique adhortationem diuinæ eſſe miſericordiæ, euidens teſtimonium docet. Moyſi enim dicit Deus: *Miſerebor cui miſertus ero, & miſericordiam præſtabo cui miſericordiam præſtitero.* Igitur *non eſt volentis neque currentis, ſed miſerantis Dei eſt.* Forte dicas: Ergo non debemus vel velle vel currere? Atqui negligentes Deus deſerere conſueuit. Non ergo hoc dicit, ſed quid dicat conſideremus. Non volentis neque currentis hominis perſeuerantia eſt. Non eſt enim in hominis poteſtate, ſed miſerantis Dei eſt, vt poſſis complere quæ cœperis. Denique iterum Moyſi dicit: *Quia in hoc ipſum te ſuſcitaui, vt oſtendam in te virtutem meam.* Colligitur igitur adhortationem diuinæ miſericordiæ deputandam. Vnde ſequitur: *Ergo cui vult miſeretur, & quem vult obdurat.* Hunc miſeratus hortatur, illum non reuocat execratus. Et vere miſericordia eſt Dei noſtrarum militia paſſionum, per quam nobis peccata minuuntur. Denique Lazarus pauper quia in hac vita tolerauit mala complurima, in gremio Abrahæ requiem conſolationis inuenit: ille autem diues qui conſolationem habuit in ſæculo, poſt curricula vitæ huius fructum quietis animum amiſit. Quẽ ſi miſeratus eſſet Deus, caſtigaſſet potius in hoc ſæculo, vt poſtea nõ flagellaretur. Denique Iob licet grauiter flagellatus, & quidem flagellis plurimis inopiæ, amiſſionis filiorum, doloribus corporis, opprobriis amicorum; conſolatione tamen fruitur æterna. Ergo quanto maiores tribulationes fuerint, tanto vberior conſolatio reſeruatur. Et tamen ne cadas atque ſuccumbas: quanto maiores tentationes videris, tanto magis roga verbum Dei, vt adhortationem tibi afferat: ſicut rogauit & Paulus qui ait: *Benedictus Deus & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, pater miſericordiarum, & Deus omnis conſolationis, qui nos exhortatur in omni anguſtia, vt poſſimus & ipſi conſolari eos qui ſunt in omni tribulatione, per exhortationem qua & ipſi aduocamur à Deo: quoniam ſicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita per Chriſtum abundat etiam conſolatio noſtra.* Tanta vi apoſtolicæ petitionis rogat vt conſolationem accipiat à Domino in omni tribulatione, quo non ſolum ipſe induat tolerantiam, verumetiam alios conſoletur, vt & ipſi poſſint propriæ mentis anguſtias ſuſtinere. Si igitur ipſe in omni tribulatione idoneus fueris approbatus, tunc demum dignus eris qui conſolationem accipias in omni tribulatione. Et tamen non omnis paſſio digna conſolatione eſt: ſed quæ paſſio pro Chriſto eſt, hæc conſolationem Chriſti meretur. Pulchre autem addidit: *Secundum verbum tuum ſeruo tuo.*] Ipſe enim Dominus pro ſuo nomine præliantibus auxilium pollicetur, dicens: *Cum ergo tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Nõ enim vos eſtis qui loquimini, ſed pater meus qui loquitur in vobis.* Ergo ne impares ſimus certamini, diuinum ſemper oremus auxilium, vt nobis tribuat adhortationem. Si enim habeamus eum qui nos exhortetur, non facile cedimus. Plerique autem habent: *Qui conſolatur nos,* nec abhorret à vero. Inſtigantis enim aliquem blanda quædam eſt exhortatio, quæ certantem ſtudio laudis accendat, & velut quadam conſolatione demulceat, ne laborum aſperitate reuocetur.

Veniant mihi miſerationes tuæ, & viuam: quia lex tua meditatio mea eſt.

Cui lex Dei meditatio eſt, huic præſto ſunt miſericordiæ, vt viuat in æternum. Quomodo enim beatus quis poteſt eſſe ſine miſeratione diuina? Beatus autem qui in Domini lege die ac nocte meditatur. Sed qui meditatur in lege, eruditur in lege: & quem lex erudierit, Dominus erudit, qui locutus eſt legem. Ideoque ſcriptum eſt: *Beatus quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum.* Diſcamus ergo & nos in lege meditari, non auocemur ſæcularibus illecebris, non occupemur impedimentis, ſed ſemper ad legem ſimus attenti. Scriptum eſt enim: *Os iuſti meditabitur ſapientiam, & lingua eius loquetur iudicium.* Hoc in veteri teſtamento. Audi dicentem & in nouo: *Prope eſt verbum in ore tuo, & in corde tuo.* Et maxime hanc meditationem ſacerdotibus neceſſariam oſtendit ad Titum ſcribens: *Quia debet epiſcopus amplecti eum qui ſecundum doctrinam eſt fidelem ſermonem, vt potens ſit exhortari in doctrina ſana, & eos qui contradicunt arguere.* Quod vtique ſollicitæ atque intentæ meditationis eſt, non perfunctoriæ lectionis. Et ad Timotheum ſcribens ait: *Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ.* Lectio enim frequens, nec intermiſſione aliqua deſtituta, doctrinæ munus operatur. Quod autem poſcit vt viuat, frequenter oſtendimus huius corporis vitam veræ vitæ gratiam non habere, ſed illam veram vitam fore, cuius bona vnuſquiſque ſanctorum credit, ſe videre in terra viuentium. Quod credimus nos viſuros non præſens vtique, ſed futurum eſt.

Confundantur ſuperbi, quoniam iniuſte iniquitatem geſſerunt in me: ego autem exercebor in præceptis tuis.

Confundantur ſuperbi.] Superius ait idem Propheta: *Si reddidi retribuentibus mihi mala.*] Numquid hic maledicit iis qui in ſe iniqua geſſerunt? Non vtique. Videbat enim charitatem etiam inimiciſſimis deferẽdam, cum veniſſet Euangelij prædicator. Vnde arbitror, quis quaſi medicus velit eos ipſos ſanare qui læſerint, vt iniquitatis ſuæ contemplatione conuenti, de propriis flagitiis erubeſcant: in quo non ſolum propheticam incipiunt probare patientiam, verumetiam emendare ſuam inſolentiam. Pudor enim plerumque corrector eſt noſtri: & dum incipit nos pudere commiſſi, ne diutius pudeat, deſerere quæ erubeſcenda ſunt, admonemur. Non ergo maledicit Propheta, ſed quaſi bonus medicus vult illos cognoſcere quid fecerint, vt cum in ſuam conſcientiam receperint, quãta ſuorum ſit colluuies delictorum, incipiãt erubeſcere: erubeſcẽtes autem poſſint prioribus renũtiare peccatis. Cõſideremus nũc aliquos fornicãtes, inequitantes viduis ac pupillis, aliena rapientes, & in his nõ ſolum nõ erubeſcere, ſed etiam gloriari ſolere, tanquam vel pulchritudinis vel potentiæ ſuæ titulos deferẽtes: de quibus bene dicit Apoſtolus, quod *eorum gloria in cõfuſione ipſorum:* eo deteſtabiliores ipſis criminibus ſuis, quod cum tãta cõmittant, nõ cõfundantur. Verum eorũ ſi quis poſtea veniat in Eccleſiam, credat in Dominum Ieſum, audiat Euangelium, compungatur corde, tunc demum incipiet quam atrocia & grauia deliquerit agnoſcere, & in iis quæ agnouit, erubeſcere. Quid ſit aũt exerceri in præceptis Dñi, quomodo exiſtimarem, niſi quia quod dixit: *Ego autem exercebor in præceptis tuis;* in lege didiciſti: hoc eſt; *ſi bos aduerſarij ceciderit vel iumen-*

A

iumentum, vt non deferendum existimet, sed potius eleuandum. Quod autem ait, *Iniuste iniquitatem gesserunt:*] in quem hoc dicatur considera; si in eum qui forte iuste iniquitatē gerat, id est, si læsus per legem se cupiat vindicare, iuxta præcepta Moysi, iuste videtur facere iniquitatem, sed non secundum Euangelij præcepta. Et ideo ait: *Non veni vocare iustos, sed peccatores:* quia Iudæi ad vindicandum se auctoritate legis vtuntur. Habes hoc & in Apostolo: *Sobrij estote iuste.* Non solum sobrios nos, sed etiam iuste sobrios esse debere docuit. Etenim potest aliquis & sobrius esse, & non iuste sobrius; vt sobrius sit à vino, & non sit sobrius æquitate, atque iustitia. Est enim crapula iniquitatis. Potest & aliquis ebrietati & luxuriæ semper indulgens, dum aliena tamen diripere conatur, eo occupatus studio sobrius esse à vino, & non sobrius à rapina, nec iste iuste sobrius. Ideo Apostolus admonet vt sit in nobis iusta sobrietas. Deniq; addidit: *Et nolite peccare.* Qui enim peccat, etsi sobrius sit, nō potest tamen tanquam iuste sobrius prędicari. Ideo supra: *Nolite*, inquit, *seduci*; hoc est, ne alieni erroris ebrietas vos faciat temulentos. *Corrumpunt bonos mores colloquia mala*, eo quod ore & labiis infidelium tanquam ebrietas quædā moribus audientis infunditur. Meritoque addidit: *Sobrij estote iuste, & nolite peccare.* Ignorantiam enim Dei quidam habent: vt sobrius ille sit qui non habet ignorantiam Dei, nec titubat ebrietate perfidiæ: iuste autem sobrius, in quo operum gratia cum fidei sobrietate resplendet.

Exod. 21.
Matth. 9.
1. Cor. 15.
Esaia 5.
1. Cor. 15.
Ibidem.
B
Ibidem.
Ibidem.

Conuertantur ad me qui timent te, & qui sciunt testimonia tua.

Conuertantur ad me.] Alius habet, maxime iuxta Græcū: *Conuertantur mihi.* Si *ad me* legimus: conuertantur qui timent Deum, ne commissis propriis erubescant, vel certe luant supplicia delictorum: conuertantur autem ad Dei seruulum, propheticamque doctrinam, vt dedíscant pudenda committere, & tanti emendatione doctoris exuāt mores suos, delictorumque labe detersa, virtutum induant disciplinam. Si autem ita legimus: *Conuertantur mihi*, hoc est, quoniam exercebor in præceptis tuis, conuertantur mihi iam non peccanti, iam non erranti. Conuertantur, inquit, qui timentes te propriis renuntiauere peccatis, vt consortio iustorum Propheta ad vberius proueharur, & ipse de ea gratia quæ in ipso est, plurimum conferat audientibus. Conuertantur igitur iam non peccante me, iusti ad iustum. De testimoniis autem puto iam non opus esse repetere, cum ante iam dictum sit.

C
Supra.

Fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, vt non confundar.

Quanto excelsior est Propheta vel munere prophetiæ, vel regni gratia, tanto magis sequitur humilitatem, & docet quid nos debeamus imitari, eo quod propheta tantus immaculatum cor fieri sibi deposcit. Supra postulauit: *Cor mundum crea in me Deus.* Non dixit *fac*, sed *crea*, vt de integro cor eius instauret & mundet. Maior quidam in hoc sermone ambitus est. Grāde enim cor est à Domino creatum, quod recipiat verbum de cœlestibus virtutibus ac potestatibus. Grande cor quod recipiat ipsum Dominum dicentem: *Inhabitabo in illis, & deambulabo in ipsis*, vt hæc igitur recipiat, creatorem sibi cordis sui non angelum fieri, sed ipsum Dominum deprecatur, qui cœlum creauit & terram. Et bene ait, *Immaculatum*: quia cor hominis quadam velut indecentium cogitationum colluuione maculatur. Si cogitatio ipsa polluit, quanto etiam facta ipsa contaminant? Noli extraordinariis cogitationibus aduersa naturæ contaminare penetralia, ne id inquinamento graui polluas quod putas habere te mundum. Manus lauas quasi possis crimina eluere, cum mentem tuam vel nudis cogitationibus inquinatam lauare non possis. Et Pilatus manus lauit, sed cor suum lauare non potuit. Mansit scelere pollutus, quamuis manus suas aquæ infusione lauisset. Audi quia & cogitatio inquinat. *Non quod intrat in os, coinquinat hominem, sed quod exit de ore. De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ: Hæc sunt quæ coinquinant hominem.* Si ergo intus coinquinaris, prius mūda quod intus est. Si quod intus est mundaueris, & exteriora mundasti: vt si aqua turbida influat, frustra putas lacum esse mundandum. Si fons profluat cœnolentus, receptacula tersisse nihil proderit, cum in fonte sit vitium. Ipse tibi ante purgādus es, vt fluat omne quod purum est. Cor tuum cogitationum tuarum est scaturigo. In illo fonte vel turbida aqua impuritatis euomitur, vel sinceræ pietatis vnda prorumpit. Didicisti cor esse mundandum, disce quemadmodum mundes. Mundat hunc fontem iustificatio legitima, hoc est, confessio peccatorum. Denique publicanus ille qui peccata propria fatebatur, *iustificatus magis de templo quam pharisæus exiuit*, quia ieiunia sua & munera pharisæus atque innocentiam præferebat. Munda ergo aquam tuam, illam aquam de qua dictum est: *Aqua alta consilium in corde viri.* Bonam tibi aquam natura dedit, nisi eam cœno tuo polluas: ipsa te diluit, si pura, si simplex, si etiam naturalis sit, si nihil habeat sordidum atque terrenum. Quid mali est si ea aqua quæ mundare debeat, polluat? Sed non est aqua tua quæ te polluit. Ista aqua aliena est. Denique dictum est tibi: *Ab aliena aqua abstine te.* Aliena aqua mentitur & fallit, & contrarium naturæ profluit. Ideo ait: *Filij alieni mentiti sunt mihi.* nam si alieni non fuissent, vtique non fefellissent. *Nemo enim glorietur castum se habere cor*, quemadmodum Salomon dixit: sed *qui gloriat. vt in Domino glorietur*, qui sanctis suis cor mundum creare dignatus est, & immaculatum facere iustificationibus suis. Quæ sint iustificationes, audisti dicentem: *Dic iniquitates tuas, vt iustificeris.* Ergo qui iniquitates suas dicit, iustificatur: qui autem iustificatur, non cōfunditur, quia pudorem peccatorum matura confessione præuenit.

D
Psalm. 50.
Leuit. 26.
& 2. Cor. 6.
Psalm. 123.
Matth. 27.
Matth. 15.
E
Matth. 23.
Matth. 15.
Luc. 18.
Prou. 20.
F
Prouer. 5.
Psalm. 17.
Prou. 20.
2. Cor. 10.
Esaia 43.

In octonarium vndecimum enarratio.

כ Caph.

VNdecima littera Caph, quæ Latina interpretatione significat, *Curuati sunt.* Sonus interpretationis ipse nos docet quid sit curuari. Qui enim inclinatur in terram, curuari videtur. Vnde ait Propheta sub hac littera: *Paulo minus consummauerunt me in terra.* Curuatur autem qui agit pœnitentiam, eo quod ceruicem suam curuat dum humiliatur ad Dominum, & interiorem magis ceruicem, id est, ceruicem mentis & cordis. Nam de hac ceruice dictum est: *Nec si flectas vt circulum collum tuum.* Qui enim cor suum non flectit, frustra ceruicem suam flexerit. Docet etiam Hieremias propheta humilitatem hac interpretatione signari. Ait enim sub hac littera in Threnis: *Quia non repellet in æternum Dominus: quia cum humiliauerit, miserebitur secundū multitudinem misericordiæ suæ: quia non humiliauit ex toto corde suo, neque repulit filios hominum.* Bonum ergo curuari, vt humiliemur Domino, & Dominus misereatur. Denique & in superioribus sub hac littera idem Hieremias propheta ostendens gemitus & humilitatem plebis, ait: *Omnis populus eius ingemiscentes, quærentes panem, dederunt desideria sua in escam vt reficiant animam. Vide Domine & aspice quia facta est sine honore.* Ergo qui animæ suæ quærit refectionem, humilitate curuetur, quo possit citius ad Domini peruenire misericordiam. Ideoque tanquam curuatus multo amplius anima ac mente quam corpore, exorsus est Dauid, dicens:

G
Infra.
Esaia 58.
Thren. 3.
H
Thren. 1.

Defecit in salutare tuum anima mea, & in verbū tuum speraui.

Non vsitatus sermo nos capiat, vt tanquam corporeas fatigationes defectionem huiusmodi iudicemus. Neque enim hoc solum dixit, *Defecit anima mea*: sed, *defecit in salutare tuum.*] Itaque vt de vsu capiamus exemplum, si verbi gratia dicamus: *Defecit ille in illam*, videtur exprimi hoc ver-

bo

A bo quod totus lo mulieris desiderium cupiditate transierit. Et quidquid est quod vehementer expetimus, nisi eius maturiorem habeamus effectum, id nos videtur longua quadam intentione lassare. Amor impatiens die noctuque meretricias fores pulsans, si diutius potiendi desideria differantur, ipsa deficit expectatione dum sperat: in quo vtique non finis amoris, sed incremẽtum est. Et quidquid est desiderabile, si non contingat desideranti, deficit in illud, & quasi ipsam deponit animam qui desiderat: si tamen spes propior assurgat, dat vires spes proxima. Si autem absentia sit dilecti, eo ipso quo absentem desiderat quæ concupiuit, animæ suæ patitur defectionem. Itaque quanto longius est illud quod desideratur, tanto magis deficit qui desiderat. Id ergo deficere est, in id vnumquemque totis studiis migrare quod diligat: illud cogitat, illi adhæret, illud personat quod receperit diligendum, in id quadam animæ defectione transfunditur: vt si mater filij expectet præsentiam, quemadmodum expectabat Tobiæ vxor filium peregrinantem, deficiens à desiderio, & in angustiis constituta, & tanquam resoluta viribus. Quid enim aliud nisi defectum quendam eius verba significant? Sed quo magis lassatur affectus, eo amplius amor crescit: & quo diutius abest qui desideratur, eo expectantis desideria maiore quadam vi amoris ignescunt. Caro deficit, sed cupiditas alitur & augetur. Hinc ergo colligere possumus quid sit: *Defecit in salutare tuum anima mea.*] Etenim spiritui adhærens anima deficit ab eo quod est anima, & fit vnus spiritus: quoniam *qui adhæret Domino vnus spiritus est.* Itaque sanctus & timens Deum, nescit aliud desiderare, nisi salutare Dei, quod est Christus Iesus. Illum concupiscit, illum desiderat, in illum totis intendit viribus, illum gremio mentis fouet, illi se aperit & effundit, & hoc solum veretur ne illum possit amittere. Itaque quanto maiore desiderio excitata fuerit anima cupiens adhærere salutari suo, tanto magis deficit. Ergo ista defectio imminutionem quidem fragilitatis, sed assumptionem virtutis operatur. Denique ipse alibi dicens: *Sitiuit in te anima mea*; subtexit infra: *Adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua.* Qui enim sitit, cupit semper adhærere fonti, nec aliud sibi nisi aquam expetere & contingere videtur, vt ipso pascatur affectu. Suscipiens ergo me Dei dextera, animæ meæ inhians, & de sua virtute mihi impartiens, facit eam esse quod non erat, vt dicat: *Viuo autem iam non ego, viuit vero in me Christus.* Disce autem etiam hoc exemplo defectionem istam nimiæ esse cupiditatis. *Concupiscit*, inquit, *& deficit anima mea in atria Domini.* Ante concupiscens, & quasi totam se effundens in concupiscentiam, longo fine suspensa defectione dissoluitur. Denique quomodo deficiat anima in salutare Dei, Hieremias docet. *Et factum est*, inquit, *in corde meo vt ignis ardens, flammans in ossibus meis, & dissolutus sum vndique, & ferre non possum.* Hoc igitur inflammatus desiderio ait, Dauid. *Defecit in salutare tuum anima mea, & in verbum tuum speraui.*] Recte speraui dixit in verbum. Ante enim spes præcedit, & inde sequitur defectio. Sperauit autem in verbum quod prædicatum est esse venturum, quod potest intelligi de Dei verbo: Aut certe in verbum sperauit, qui verbo cœlesti credidit, quo Domini nostri IesuChristi annuntiatur aduentus, vel quo eius gloria declaratur. Ergo Propheta considerans quæ legerat, & cernens quod cum adesset corpori velut quibusdam ligatus vinculis huius vitæ, aberat á salutare Dei, concupiscebat, desiderabat, deficiebat, & toto dissoluebatur affectu, vt totus illius fieret quod desiderabat: sicut etiam in posterioribus ipse dicit: *Effundo in conspectu eius orationem meam, tribulationem meam ante ipsum pronuntio, in deficiendo ex me spiritum meum.* Defecit enim eius spiritus, imo ab eo defecit spiritus, qui seipsum negat vt adhæreat Christo. Vnde semitæ eius cognoscuntur à Domino, quia non sunt carnis, sed Christi semitæ. Etenim requirentium Deum via Christus est. Et nos igitur concupiscamus illud æternum salutare Dei, non concupiscamus pecuniam, quam auarissimi concupiscunt, non concupiscamus alienæ vxoris decorem, non ambitionis exagitemur desiderio, non sæculari intendamus gloriæ, non fallacis circumscriptioni studiis occupemur, non proximum circumuenire iniquitate cupiamus, non postremo partes vulpium simus in terrenæ voluptatis interiora demersi, tanquam exules æternorum, & de illa supernæ spei præsumptione deiecti. Attollat igitur se anima nostra deficiens viribus suis, vt adhæreat salutari Dei, qui est Christus Dominus Iesus, quod interpretatione dicitur *Dominus salus.* Ipse est enim salus vera, veritas, virtus atque sapientia. Qui igitur deficit sibi, vt Christi adhæreat, amittit quod suum est, accipit quod æternum est.

Defecerunt oculi mei in verbum tuum, dicentes: Quando consolaberis me?

Supra πρακτικῶς hic θεωρητικῶς ibi in salutare deficit anima, eo quod concupiscit eum cuius passione seruata est, hic in verbum Domini Prophetæ oculi defecerunt. Et videamus ne quemadmodum illic adhærens Christo anima deficit, & fit vnus spiritus, ita & deficiant oculi vt fiat vna mens. Oculi enim mẽtis isti sunt oculi scilicet interioris hominis, non hi oculi qui ministerio funguntur obtutus. Est enim oculus & mentis & carnis. Sed ille cæcus est oculus qui non videt quæ diuina sunt, qui frustra mente carnis inflatus est. Est & alius oculus, sensus Christi, quo Ecclesia videt Christum, sicut ipse dicit ad sponsam: *Corde nos cepisti ab vno oculorum tuorum.* Merito vno oculo Christus videtur, quia non videtur oculo carnali; aut quia duos oculos habens Ecclesia, moralem & mysticum, fidei oculo plus videt Christum. Mysticus enim oculus acutior est, moralis dulcior. Et fortasse isti oculi sunt, quibus Paulus videbat æterna, vbi cœpit corporalia non videre. Denique qui Christum non videbat priusquam oculos amitteret, vidit eum postea quam visum amisit oculorum. Vidit eum qui dixit: *Quis es Domine?* Videbat vtique Christum, quem etiã Dominum fatebatur. Et infra: *Domine*, inquit, *quid me vis facere?* Non ergo videbat eum, cuius expectabat imperium? Quibus igitur oculis videre Paulus plus cœpit, nisi iis quos nobis ipse monstrauit, dicens: *Orabo spiritu, orabo & mente?* Denique vt scias quia vidit orando: *Factum est*, inquit, *reuertente me in Hierusalem, cum orarem in templo, pauorem habui, vidi illum dicentem mihi: Festina, exi citius de Hierusalem: non enim recipient testimonium tuum de me.* Isti ergo oculi in verbum Dei deficiunt, & dicunt: *Quando consolaberis me?* Istis oculis prophetæ dicebantur videntes, quia per reuelationem ea quæ erant abscondita, mente cernebant. Quid est oculos deficere? De corporalibus dicamus, vt intelligamus de spiritalibus. Nonne quando aliquem desideramus & speramus adfore, eo dirigimus oculos, vnde speramus esse venturum? Itaque contenti diu quotidiana expectatione deficimus. Sic Anna circumspiciens in viam, sollicitis aduentum filij explorabat excubiis. Sic Dauid propheta currente de prælio altero post alterum qui nuntiaret, positis in turre exploratoribus interrogare de salute filij pater sedulus gestiebat. Sic teneræ vxor ætatis de specula litorali, indefessa expectatione coniugis præstolatur aduentum, vt quamcumque nauim viderit, illic putet coniugem nauigare, metuatque ne videndi gratia dilecti alius anteuertat, nec ipsa possit prima dicere: Video te marite. sicut Anna dicebat ad filium: *Video te fili, amodo libentius moriar.* mortis videlicet dolorem exoptati conspectus suauitate non sentiens. Ergo vt illa quæ aduenienti viro se optat offerre, ablegatis omnibus domesticis occupationibus, semitas viantis aut pedum vestigia legit: sic Propheta curis exutus sæcularibus, interiorum oculorum in verbum Dei peruigil custos vsque ad defectionem sui intendebat obtutus, corpus suum redigens seruituti, & animam suam ad humilitatis patientiam araneæ modo tabescentis erudiens. *Desiderabat* enim *sicut ceruus fontes aquarum, & sitiebat in Dominum Deum suum*, cupiens eius videre præsentiam, & *apparere ante faciem Dei*: nimioque desiderio & vehementi cupiditate deficiens, tunc se habiliorem iis quæ à Domino posceret impetrandis, prophetica gratia præsumebat. Et nos igitur intendamus cor nostrum, vt possimus intelligere series scripturarum, &

Margin notes (left): Tob. 5. — B — 1 Cor. 6. — Luc 2. — Psalm. 62. — C — Ibidem. — Galat 2. — Psalm. 83. — Hier. 20. — D — Psalm. 141. — 2 Cor. 6. — Prou. 6.

Margin notes (right): E — Psalm. 69. — Act. 28. — 1 Cor. 6. — 1 Cor. 6. — F — Coloss. 3. — Cant. 4. — Actor. 9. — Ibidem. — G — 1 Cor. 4. — Actor. 22. — Tob. 10. — 2 Reg. 8. — H — Tobit. — 1 Cor. 9. — Psal. 30. — Psal. 41.

verbum vitæ nobis venire à Domino postulemus, atque intellectum dari. Si quis de longinquo verbum Dei obtutu mentis aspexerit, nondum planum atque distinctum, is velut quibusdam oculis interioribus verbi nauigium appropinquare animæ suæ cernit. Quo autem expressius videre cœperit, eo magis quasi ad portum veritatis festinat accedere, vt sit proximus inuehendę. Defecerunt ergo oculi Prophetæ in verbum Dei, dicentes: *Quando consolaberis me?*] Si oculi isti significati sunt, quibus cernimus & videmus, dicere debuerunt: *Quando consolaberis nos?* hoc est, non singulariter, sed pluraliter. Sed quia oculus mẽtis & oculus carnis vnus oculus fiunt, & tunc homo consolatione fulcitur, cum caro & mens diuersa non cupiunt, sed vnum desiderant, vnum requirunt: ideo intuenti ad eum qui ait: *Ego & pater vnum sumus*: isti quoque oculi vnum esse se confitentur, quia vno atque eodem desiderio officioque funguntur. Deficiebat ergo in verbum Propheta. Nos autem otiosos nos putamus, si verbo tantummodo studere videamur: & pluris æstimamus eos qui operantur, quam eos qui studium cognoscendæ veritatis exercent? Dicunt enim plerique: Ecce homo, & opera eius. quasi qui verbo studeat, non operetur: cum magis opus istud quam cætera sint. Si enim opus iustitia est, si opus temperantia, si opus fortitudo: vtique opus est etiam sapientia. Istæ enim quatuor principales virtutes habentur. Nam si operatur Christus secundum quod iustitia est, vtique operatur secundum quod verbum est. Et operabatur cum esset in principio apud patrem. Denique per ipsum omnia facta sunt, vt scias operatorem omnium esse, & opus nostrum esse Christum Iesum. Etenim secundum quod verbum est, verbum inquirentibus, grande opus verbum est. Vnde cum Martha festinaret circa ministerium, Maria autem verbum Domini audiret: ea quæ audiebat, ei quæ ministrabat meruit anteferri. Dicenti enim Marthæ: *Domine non est tibi curæ quod soror mea reliquit me solam ministrare? Dic ergo illi: vt me adiuuet.* respondẽs dixit Dominus: *Martha Martha, Maria bonam partem elegit, quæ non auferetur illi.* Ita verbum cognoscere maius opus esse quam ministrare, diuinæ auctoritate sententiæ definitur. Sed forrasse dicat aliquis dictum esse ab Apostolo: Quia *non in sermone regnum est Dei, sed in virtute.* Scriptum nõ nego, sed in quo sermone, cognosce. nempe quem inflatus effuderit, qui audientibus sermo prodesse non possit, qui sine ostensione sit spiritus atque virtutis, hunc sermonem Paulus non dignatur cognoscere. Vult enim magis virtutem sermonis commendare. Denique nolebat talem suum esse Apostolum sermonem, qui in infirmitate veniebat vt alios saluos faceret, & fortiores in timore & tremore: vt timentes, nihil metuerent nisi Dominũ Iesum: trementes, pacem eius tranquillitatemque seruarẽt. Audi ergo qualem Apostolus sermonem habebat. *Et sermo,* inquit, *meus & prædicatio mea non in persuasione humanæ sapientiæ verborum, sed in ostensione spiritus & virtutis*: quia fides non in forensi sermone sapientiæ, sed in ostensione spiritus, sed Dei virtute firmatur. Ergo in sermone sanctorum virtus est, in sermone autem forensi isto ac philosophico vanitas mundi. Virtutem autem esse in sermone sanctorum etiam iste Propheta te doceat, qui ait: *Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa.* hoc est, vt multa possint virtute Euangelium prædicare. Probatum est ergo quod in Euangelij prædicatione sit virtus. Prædicatio autem Euangelij sermo sanctorum est. Ita dubium non residet quia in sermone sancto sit virtus.

Quoniam factus sum tanquam vter in gelicidio: iustificationes tuas non sum oblitus

Factus sum tanquam vter in gelicidio.] Vox ista, vox iusti est, qui mortificauerit suum corpus. Recte enim vter dicitur iustus, qui expoliatus, non nudus inueniatur. Vter namq; de exuuiis fit animantis mortui. Igitur & nos peccato moriamur, vt viuamus Deo, atque repleti spiritus iucunditate, & suauitate lætitiæ, erimus exuuiæ spiritales, carentes infirmitate corporea, & integro mentis in sinu infusam nobis diuinorum mysteriorum gratiam seruantes. De his vtribus dicit, quia vinum nouum in vtres nouos mittunt, qui volunt vtrumque seruare, & corpus, & gratiam. Non effluat igitur tuus hic vter, non rimosus sit, non terreno inueterascat situ, nec vinum nouum veteres vtres rumpat, quo scindantur vtres, fundatur gratia. Non iterum sole iniquitatis & nimia vi caloris arescant, sed feruentium viscerum cupiditates diuersæ niuali quodam frigore temperentur. Frigescat æstus libidinis, & quodam continentiæ gelu, ieiuniorumque restrictus, matutina roratione perfluatur: quando sicut ros, ita super terram nostram Dei verba descendunt, *sicut imber super gramen: & sicut nix super fœnum.* Nescit vtrem bonum ista nix lædere, nix quæ diuini splendore fulget eloquij. Nix hæc refrigerat, non adurit: fœcundat sata, non internecat. Nix hæc præceptio continentiæ est, quæ calorem facit corporeum frigere, & omnem naturæ interioris restinguit ardorem. Et forte ideo cum Iesus resurrectionis suæ demonstraret gloriam, *vestimenta eius erant candida sicut nix*: vt non solum ipse alienus æstimaretur á contagione peccati, verumetiam vt quicunque resuscitatur, congelatis coniugij cupiditatibus resurgere frigidus videretur. *In resurrectione enim neque nubunt, neque vxores ducunt, sed erunt sicut angeli Dei in cælo.* Boni ergo vtres frigidi, hoc est, in gelicidio constricti pruinis, non libidinis calore resoluti. Vtrem autem corpus hoc dici, licet ex pluribus locis, tamen etiam inde intellige, quod Adam & Eua vbi imaginem deposuere cœlestis, quam ante portabant, imaginem terreni hominis induentes, tunicas dicti sunt vestiti esse pelliceas. Corporales enim eos de spiritalibus fecerat culpa commissa. Nec illud absurdum ad intelligendum, quod ita se dicat factum Dauid sicut vtrem in gelicidio, eo quod in asperitate licet positus glaciali, mortificauerit tamen corpus suum ne sentiret hyemis illius asperitatem, quam Saluator dicit grauem futuram esse fugientibus. Sicut enim glaciem non sentit vter, quia pellis est mortui: ita mortuus peccato Propheta frigus peccati sentire non poterat. vel certe quod non frangantur necessitatibus, nec resistat caro menti, sed molliori ductu animæ se inflectat imperiis, & in hoc mundi gelicidio non arescat, vel quia corpus afflictionis sumus, & morte Domini Iesu semper in nostro corpore circumferre debemus. Hic est vter qui castigat corpus suum, non vt ille incrassatus & obesus populus, *qui sedit manducare & bibere, & surrexerunt ludere.* Hic est vter qui inebriat non vino, sed spiritu. in quo non *botryo amaritudinis, non draconum furor, non furor aspidum,* sed *poculum inebrians quam præclarum!* In hoc ergo gloriatur Dauid, *quia factus est sicut vter in gelicidio*, operationem peccati non sentiens. Et bene peccatum gelicidio comparatur. Sicut enim gelicidium ad nullum vsum vtile est, ad nullam operationem: sic culpa nulli prodest vsui, nulli operationi: & ideo sicut gelicidium declinanda est, ne noceat & adurat. Bonum ergo mihi est fieri sicut vtrem in gelicidio, vt non possim obliuisci iustificationes Domini, sed earum liquore perfusus refrigeretur omnis feruor internæ cupiditatis. Non ergo vacuum, sed plenum hunc vtrem esse oportet, plenum spiritus, plenum iustificationum: vt peccata mea ipse confitear, vt luxuriam carnis meæ comprimam. Moriendum est enim mundo, vt viuamus Deo. Si autem viuamus carni, mors vtique est carnis prudentia: viuere non possumus Deo, quia inimica est Deo carnalis ista sapientia, & vita sæcularis.

Quot sunt dies serui tui? quãdo facies mihi de persequentibus me iudicium?

Potest sic accipi: *Quot sunt dies serui tui?*] quasi dicat: Quãti sunt dies humani? quantum tempus, quantum spatium? Cur inuidetur tam breui vitæ, ne tranquillo cursu istius sæculi perfruamur? Cur in breui spatio tam multi persequentium nos laquei redduntur? Adsit iam iudicium, in quo pœna est perfidorum, in quo persecutoribus digna impietatis suæ pretia tenduntur: Vel sic: Quousque insultare poterunt, quousque inquietare, qui nos diuersis modis quærũt affligere? Nõ serous erit terminus. Etenim

Pro-

A Propheta quasi celeritatem transcurrendæ istius vitę, non annorum, sed dierum æstimatione subducit, dicens: *Quot sunt dies serui tui?*] Et bene dies dixit, vt non solum moras annuas prophetica visione transcurreret, verumetiam splendidum sibi vitæ huius periculum virtutum lumine declararet. Meritoque securus ait: *Quando facies mihi de persequentibus me iudicium?*] Mihi, inquit, iudicium de persequentibus facias, non de me persequentibus iudicium *Psalm. 8.* dabis: quoniam *non resurgunt impij in iudicio. Sed mihi*, inquit, *da iudicium*, vt cum remuneraueris innocētiam, fidem probatas, misericordiam corones, impij persecutores meritorum pœnis prophetricorum iudicentur. *Iob 14.* Non absurdū etiam illud, vt quia breues dies & pauci sunt istius vitæ, nō diutius gratiam suam Dominus circa prophetam suum differat, sed ipsi iudicium de persequentibus faciat. Nam hic quoque iudicium est de persecutoribus. Siquidem *qui* *Ioan. 3.* *non credunt in Christo, iam iudicati sunt.* Iudicium autem hoc *Luc 10.* est, quod dedit seruulis suis Dominus Iesus, dicens: *Habetis potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omnem* B *Matth 8* *nem virtutem inimici* Et verum iudicium, in quo torquetur inimicus, sicut ipse confessus est, dicens: *Quid venisti ante tempus torquere nos?* Hoc ergo deposcit virtutum stabilitate fundatus Propheta, vt subiiciatur sibi non homo, sed ille qui locum sibi in homine vendicauit. *Rom 16.* Vnde & Apostolus ipsum magis in hominis peccata putauit esse damnandū, ipsum subiiciendum; de quo ait: *Conterat Deus satanam sub pedibus vestris cito.* Ex hoc ergo persecutore iudicium sibi *Psalm 17.* fieri gestit, vt fidei propheticæ vestigiis aduersarius conteratur, & *comminuat eum sub pedibus suis* Propheta, *sicut pulverem ante faciem venti*: & in hac corporis sui militia consti- *Iob 7.* tutus, quamuis dies vitæ breues sint, triumphum tamen *2 Tim 2.* de aduersario adipiscatur, quo reformati hominis in vete- *Rom 8.* rem gratiam, quem ante delictorum vinculis tenebat adstrictum, & feruentis libidinis lassabat æstu, libertatem in- *Apoc. 12.* gemiscat, potestatem semiat. Subiectus est igitur aduersarius secundum Domini sententiam. *Ephes 1.* Etenim Dominus Iesus veniens in hunc mundum per virginis partum, subC iecit animæ nostræ omnes contrarias potestates, vt fide tua, verbo tuo, conuersatione tua & operibus conteratur. Si ergo non conteris aduersarium, tua culpa est, qui permissa non vteris potestate. In nobis est igitur vt aut subiiciatur aduersarius, aut resultet. Si enim actus noster Deo displiceat, incipit aduersarius superbire. si autem bo- *Genes 3.* ni, inhæreamus operibus, exerceamus studia castitatis, *Iud. 8.* iustitiæ, continentię; calcamus serpentem & scorpionem. *1. Cor 2.* Calcamus enim serpentem pedibus castitatis, cōterimus & scorpionem continentiæ vestigiis, verecundiæ, iustitięque gressibus: ne possit excutere. Possumus ergo & in hac breui vita triumphum de aduersariis habere perpetuum.

Narrauerunt mihi iniusti exercitationes, sed non sicut lex tua Domine,

Bene optat iudicium sibi fieri de persequentibus, qui *1. Tim. 1.* non solum opera iusti impedire, verumetiam fidem superflua narratione subuertere conati sunt. D Etenim quasi fabulæ cuiusdam nænias narratas sibi dicit ἀδολεσχίας, hoc est, superfluas loquacitates. Narratores enim superflui, sicut hirundines, disputationis suauitatē loquacitatis cōtinuatione corrumpūt, vt Aristotelis sententia est. Superflua igitur loquitur hæreticus, qui non loquitur veritatē, *1. Tim 4.* nō loquitur secundum legem. *1. Cor 2.* Qui autem fūdatus in lege est, nouit à veris falsa discernere: spiritalis eruditione doctrinæ, hæretica ab Euangelicis dogmata separare. Ideoq; *Tit. 3.* ne multi decipiantur, iubetur à Domino tacere peccator. *Peccatori enim dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas?* Con- *Psal 49.* ticescat igitur perfidia, quę tramitem veritatis tenere non nouit, quæ Dei præcepta non seruat. Cur enim per os suum assumunt peccatores Euangelium veritatis, in quo- *Psalm. 5.* rum ore veritas non est? Omnia autem præcepta Dei veri- *Ioan 14.* tas, Christus autem veritas. Non ergo est Christus in disputationibus perfidorum, qui dicit perfido: *Os tuum abundauit nequitia, & lingua tua concinnauit dolum.* Lingua enim quæ vult adstruere mēdacium, dolum vtique nectit asser- *Psal 49.* tis. Sed huiusmodi fur est, & cum fure concurrens. Multi enim fures sunt, qui verbum Dei non ad vtilitatem suam E furantur & rapiunt, sed ad fraudem: & patrimonium quod- *Ioan 10.* dam cœlestium scripturarum in sua furta detorquent, ad- *Psalm. 49.* ulterina, sibi compendia colligentes, dolo magis quam *Ioan 10.* veritate quæsita. Sed hi sunt qui miscent aquam vino, tanquam caupones pessimi, adulterantes verbum Dei, & insincerum proferentes quidquid perfido & tanquam e- *Esa 1.* brio ore deprōpserint: & ideo aliena loquūtur à lege. *2 Cor. 4.* Vnde eos bene Propheta refutat atque reprebendit, sciens quid præscripto legis acceperit. Recte ergo ait sequenti versiculo;

Omnia præcepta tua veritas: iniuste persecuti sunt me, adiuua me.

Quasi bonus miles bella non refugit, nec conflictus *Iosue 19.* quamuis grauium præliorum bellator pauescit assuetus: sed fidelis & prouidus aspirare sibi diuinitus orat auxilia, F & piæ deuotionis fidelia sibi adiumenta deposcit. Ideoq; non petit vt persecutiones quiescant, sed in persecutionibus se postulat adiuuari. Sciebat enim quod *omnes qui vo-* *2 Tim 3.* *lunt pie viuere in Christo Iesu persecutiones patiuntur.* Mauult ergo persecutiones pati, vt pie viuere in Christo possit. Et bene non vnam persecutionem, sed multas persecutiones dixit: nec expressit vocabula persequētium, quia multi per- *Ephes 6.* secutores, non solum quos videmus, sed etiam quos non videmus. Persequūtur nequitiæ spiritales, persequitur hęreticus, Iudæus, gētilis. Omnes ergo sub persecutoribus, qui volūt pie viuere: quia vbi multi persecutores, nullū à *Heb. 12.* persecutionibus vacat tēpus pie viuere gestiēti. Et fortasse cum persecutiones non patimur, tanquam condemnati habemur, quia nequaquam pie viuere volumus in Christo. Nam vtique cum sit definita sententia quod *omnes qui* *2. Tim 3.* *volunt pie viuere in Christo Iesu, persecutiones patiuntur*: videtur is qui persecutiones non patitur, abdicatus, quod non sit piæ intentionis in Christo. deuotionem etenim fidei prælia persequuntur. Si desint certamina, vereor ne deesse videatur qui certare desideret. *Omnia* (inquit) *præcepta tua ve-* G *ritas.*] Quæ præcepta nisi illa: *Si me persecuti sunt, & vos perse-* *Ioan. 15.* *quentur?* Hæc præcepta Dauid anterior licet incarnationis sacramento, iam tamen audiebat in spiritu, & quasi Christi discipulus non subtrahebat se passionibus, sed certaminibus offerebat. sciebat hoc solum sibi ad gloriā fructuosum hoc ad custodiam salutis tutum, vt frequentibus exercitiis iusti pietas confirmaretur. Cito enim fides inexercitata languescit, & crebris otiosa tentatur incommodis. Remissas excubias callidus insidiator irrumpit: assuetum autem bello virum externa fraus instruit, & gloriosæ prouehit palma victoriæ. *Eccl. 33.* Pax ergo fidei, corruptelæ materia est. Quam pulchre nobis persecutionis processēre tempora. Intentus erat intimæ ad Deum mentis affectus, illi adhęrebat, nec vllas cogitationes obstrepentes sibi precātis animus sentiebat, totis visceribus fundebatur oratio, & quidam miscebatur sermo cum Domino: quotidiana meditatio habebat iam cōtemptum periculi, & vsum calcandæ mortis receperat: quod quia amisimus exercitium, H tentant otia quos bella non fregerant. Periculosa igitur & pacis otia. In pace plures persecutiones esse cœperunt. Nullus erat tempore persecutionis adulator, qui callida *Act. 5.* mentem adulatione tentaret. Non vacabat animo, corporis delectatione dissolui, & huiusmodi quæ secundis temporibus excitari solent, admittere passiones. Ideo Apostoli cū *Luc 22.* cæderentur, includerentur, exultabant quod illis iniuriis *2. Cor 11.* æternæ gloriæ meritum lucrabantur, qui digni fuerant pro Christi nomine iniurias sustinere. Non illis erat cura de patrimonio, studium de potestatibus & honoribus, non de prælatione, quæ etiam iustos exagitare consueuit: sed ille se præferri putabat, qui esset pluribus verberibus flagellatus. Merito ergo Dauid occasiones expetit triumphandi, & certandi copiam pro deuotionis eruditione nō metuit, qui nouerit persecutiones iniquorum proficere ad incrementa virtutis. Non enim dixit: Quia persecutiones patior, adiuua me: sed, *iniuste* (inquit) *persecuti sunt me, adiuua me*] Potest enim quis & persecutiones pati, sed nō iniuste: quia est etiā iusta persecutio, si oderimus obscœnos,

A nos, si infesti simus iniustis, si iniquos velimus upprimere, ne pluribus noceant, si auarum fraudis suæ compendiis exuamus, si execremur insolétiam superborum. Qui [*Matth. 5.*] autem pro fide, pro iustitia, pro castitate persecutionem patitur, bene is dicit: *Iniuste persecuti sunt me, adiuua me.*

Paulo minus consummauerunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua.

Non superfluo diuinum quæsiuit auxilium, qui sciebat [*Ephes. 6.*] sibi aduersus fortes esse certamen, pluraque sibi prælia præparata dimicaturo nunc *aduersus nequitias spiritales, quæ sunt in cœlestibus*, nunc aduersus calorem sanguinis, & innumeras corporis huius illecebras quarum nexu vario & diuturna colluctatione lassatus, pudendo corruisset certamine, nisi fidei se radice tenuisset. Discamus cauere quę gerimus. hic nobis hostis domesticus, hic inimicus grauis B est nostri ipsius corporis. Inflammatur vino, ardet libidine, decore mulieris occursantis accenditur, spe alitur, desperatione vritur, illecebris exuritur, non euaporat affectu, timore turbatur, metu frangitur, luxuria mollitur, lasciuia dissoluitur, labore afficitur, sollicitudine fatigatur, passione conteritur. Miraris si inter tot aduersarias passionum vices se etiam iustus tenere vix possit, cum impares simus etiam singularum certamini? Quem vel sola libido nō vēdicet? quem nō subiūget auaritia? quem formido nō quatiat? quem luxuria nō eneruet? quem lasciuia nō emolliat? quem nō supplātet ebrietas? Quasi cōscius igitur carnalis infirmitatis, & explorator persecutionis hostilis, dicit: *Paulominus consummauerunt me in terra.*] In hac vtique [*Genes. 3.*] terra, in qua Adam primus corruit, & pudēda prolapsione [*Gen. 4.*] deiectus, totius gressum futurę posteritatis inflexit. In hac terra, in qua Cain munera fraterna dolēs suis esse prælata, ruina est iratus inuidiæ. Denique *vox fraterni sanguinis clamauit à terra.* In hac terra Noe sanctus, quem totius orbis [*Gen. 9.*] diluuia in tantis procellis & fluctibus peruigilem probauerunt: vbi tamen otioso curas laxauit corpore, ibi somno C ebrietatis offēdit, quādo mediastino filio delitante, cōtumeliam paternę pietatis incurrit, docēs periculosa otia secura esse virtuti. In hac terra Lot reuerēdi parētis imitator, [*Genes. 19.*] quem nō luxuriantis Sodomitanæ plebis decolorauit impuritas, nō flamma Sodomæ ardentis inuoluit, veniabilis q iem ignorātiæ, pudēdæ tamē commixtionis non euasit incestum. Vritur iste flammis mulierum, quem sulphurea flamma non vssit. In hac terra etiam Dauid propemodum [*Psalm. 72.*] consummatum esse se dixit. Siquidem *pene motos pedes suos, & gressus suos paulo minus* sensit *effusos*, quia diuitias sęculares, & successus corporalium prosperorum loco beatitudinis æstimauit peccatoribus abundare. Propter quod etiam flagellatus est, sed flagella iusto remedia salutis sunt. *Casti-* [*Hebr. 12.*] *gat enim Dominus quem recipit.* Vnde etiam Dauid cōuersus ad Dñi charitatem, atq; in eius eruditus præceptis, non ignorās q caducis caduca fortuito quodam deferantur euentu, & quia non diuitiarum abundantia, sed virtutum gratia vitę probabilis merita pēsantur, dilexit magis quam D reliquit mādata Dei, quibus solis potuit lugruētes nequitias spiritales, & insurgentes huius corporis appetitus in [*Ephes. 6.*] in hac tam fragilis naturæ infirmitate superare. Magna igitur virtus, quæ sub tantis persecutionibus constituta, & pene oppressa, tamen suum non est oblita præsidium, nec mādata Dei dereliquit. Ideo quia solum sibi Deū profuisse cognouit, preces ad Dominum dirigens, ait versu sequēti.

Secundum misericordiam tuam viuifica me, & custodiam testimonia oris tui.

[*Su Oct. 3. vers. 1.*] *Viuifica me.*] Quam viuificationem sibi postulet, supra diximus: quia non id precatus est quod habebat, sed quod desiderabat: id est, vt viueret in æternum, intelligens vitæ beatitudinem in hoc fluctuanti & infido nobis corpore esse non posse, cuius imbecillitas propositum animæ derelinquat. Opus est ergo misericordia Dei, vt continua & perpetua sit in hoc corpore viuificatio, quo quotidie iustus Deo viuat, peccatoque moriatur. Si enim culpa moriatur in nobis, erit vita Deo viuens, & custodia præ- E [*Rom. 6.*] ceptorum cœlestium perseuerans: quam vtique ille custodit, qui viuificatur à Domino. Denique viuificari se autre poscit à Domino, & postea custodiam mandatorum cœlestium pollicetur. Non enim communis hæc vita custodit cœleste mandatum, sed illa quæ munere fulcitur æterno per operationem gratiæ spiritalis. Possumus etiam sic intelligere, quia iam propheta quæ erant legis agnouerat, optat aduentus dominici misericordiam, vt accipiat præcepta quibus lex adimpleatur: vt non solum adulterium sciret esse vitandum, sed etiam concupiscentiam adulterij declinandam. Os enim patris Iesus Dominus [*Matth. 5.*] locutus est in Euangelio, eum *qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, in corde suo adulterium perpetrasse.* Quantum Euangelio profecerunt studia castitatis, quo non so- [*Supra.*] lum turpioris facti, sed etiam studij degeneris ablegatur opprobrium? Qui sunt autem de quibus dicit quod *paulominus consummauerunt eum in terra*, nisi persecuto- F res? De quorum vno ait Dominus Iesus: *Ite, dicite vulpi illi,* [*Luc. 13.*] hoc est, de Herode. Et alibi cum se fraudulēter interrogari aduerteret, dixit: *Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos vbi requiescant*, eo quod fraudulenter in terrestrium pas- [*Matth. 8.*] sionum quibusdam latibulis demorentur. Vnde etiam *Samson binas vulpes sibi nexuit, ad quarum caudas alligauit faces,* [*Iudic. 15.*] *& dimisit eas per messes allophylorum*, per hanc figuram significans, quod improbi ac fraudulenti homines, & maxime hæretici, liberam linguam habent ad latrandum, sed exitus impeditos: aut religiosa principia, finem vero fraudis suæ incendio deputatum. Ideoque & [*Iuda.*] trecentas vulpes dimisit, eo quod perfidi crucis quidem se prædicatione commendare desi ierant, sed mysterium eius tenere non possunt, qui hac prædicatione composita & falsa atque simulata vrere magis fructus conantur alienos: cum vtique vera crux Domini non exurat aliena merita, sed fœcundet. Meritoque scriptum est in Can- [*Cantic. 2.*] ticis canticorum: *Prendite nobis vulpes pusillas exterminantes vineas, vt vinea nostra floreant.* Quo ostenditur quod vel G Dominus Iesus, vel Ecclesia fraudulentorum dolos à vineis suis exterminandos esse præcipiat, ne pauxillulis vineis noceant, quia adultis iam viribus nocere nō possunt. Hæreticus enim imperfectum tentare potest, non potest supplantare perfectum.

In octonarium duodecimum enarratio.

ל Lamed.

LAmed littera duodecima est, cuius interpretatio, *cor* vel vt alia interpretatio habet, *sermo.* Vnde videtur admonere vel prudenter hæc intelligenda, vel sollicite seruāda pcepta. nam hoc primus statim versiculus admonet. Cor etenim sibi mundum creari in superioribus hic Pro- [*Psalm. 50.*] pheta, vt legimus, postulauit. Cor sibi prudens dari ora- [*3. Reg. 3.*] uit à Domino filius huius Salomon. Qui ergo habet cor mundum, qui habet cor prudens, ipse intelligit seriem subditorum versuum atque virtutem. Vnde & alibi inue- H nimus: *Cor vnum*, vel cor aliud, *quod nulla illecebra huius sæculi* [*Ezech. 11.*] *impediat, & carnis possit interturbare sapientia.* Qui autem [*Rom. 8.*] habet cor, seruat mandata Dei: quemadmodum legisti de Maria, quæ *conseruabat omnia Domini Saluatoris in corde suo* [*Luc. 2.*] *vel dicta, vel gesta.* Circumcidamus ergo cor nostrum: ni- [*Deut. 10.*] hil corporeum, nihil vile quæramus: vile autem omne terrenum. Nihil ergo terrenum, nihil sæculare, nihil corporeum, nihil leue atque mutabile in eloquiis constituamus cœlestibus, *Eloquia* enim *Domini, eloquia casta*, vt in [*Psalm. 11.*] his mysteriorum cœlestium immaculata & pudica sinceritas spiritali interpretatione resplendeat. Non adulterina quadam opinione misceamus terrena diuinis, & illud inuiolabile sacramentum propheticæ visionis, aut perennis oraculi naturæ nostræ æstimatione violemus. Ideo enim addidit: *Argentum igne examinatum, probatum terra purgatum* [*Ibidem.*] *septuplum*: vt tanquam boni nummularij spiritu examine- [*Zach. 12.*] mus prophetici sermonis argentum, secernentes Domini pecuniā, atq; ab omni labe terrena salutaris fōtis infusio-

ne

A Matth. 6. ne purgantes, vt Christo digne sentire videamur, qui ait: *Nolite thesaurizare vobis in terra, vbi ærugo & tinea exterminat: sed thesaurizate vobis in cælo.* Thesaurus tuus est fides, pietas, misericordia: thesaurus tuus Christus est. Noli eum æstimare de terris, hoc est de creaturis, quia Dominus totius creaturæ est. Hier. 17. *Maledictus*, inquit, *homo qui spem habet in homine.* 1 Cor. 15. Sed mihi salus per hominem venit. Vide tamen quid scriptura vetus dixerit: Hier. 17. *Et homo est, & quis cognoscet eum?* Ille ergo homo non humana mihi, 2 Cor. 5. sed diuina potestate omnia peccata donauit, Isa. 9. Deus in corpore Dominus Iesus mundum reconcilians sibi, quem redimebat à culpa. Matth. 6. Thesaurus noster pretiosus intellectus est. Si terrenus intellectus fuerit, si fragilis, hæretica eum tinea & impietatis ærugo consumet. Leuemus ergo & erigamus sensus nostros, nec impossibile iudicemus, vt hæc humani corporis infirmitas ad cognitionem mysteriorum cœlestium proueharur, cum iam ad nos Dominus Iesus, *in quo absconditi erant scientiæ sapientiæque thesauri*, diuina sua miseratione descenderit, B Coloss. 2. vt clausa reseraret, aperiret latentia, reuelaret occulta. Apoc. 3. Veni ergo Domine Iesu, aperi nobis & istius prophetici sermonis ianuam, multis enim clausa est, etsi prima specie aperta videatur.

In æternum, Domine, permanet verbum tuum in cælo.

Vides etiam in te permanere debere quod etiam in cælo permanet ac perseuerat? Serua ergo verbum Dei, & serua in corde tuo, Prouer. 3. & ita serua, ne obliuiscaris. Serua legem Domini, & meditare, ne iustificationes Domini de tuo corde labantur. Docet te litteræ interpretatio vt serues diligenter. Infra. Docet Propheta in subditis, dicens: *Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc forte periissem in humilitate mea. In æternum non obliuiscar iustificationum tuarum.* Legis ergo meditatio facit, vt tempora tribulationis, tempora quibus humiliamur aliquibus aduersis, sustinere & tolerare possimus: vt neque humiliato nimis, neque deiecto frangatur affectu. C 1 Cor. 10. Denique Dominus non frangi nos humilitate vsque ad desperationem vult, sed vsque ad correptionem. Thren. 3. Vnde & Hieremias sub hac littera in Threnis ait: *Vt humiliaret sub pedibus omnes vinctos terræ, vt declinaret iudicium viri contra faciem altissimi, ad condemnandum hominem cum iudicatur, Dominus non dixit.* Ibidem. Et infra: *De ore altissimi non exibunt mala.* Humilitas ergo quæ à Deo est, plena iustitiæ, plena est æquitatis, quia nõ exeunt mala de ore Domini. Denique qui humiliabatur à Domino, dicebat: Psalm. 114. *Humiliatus sum, & saluum me fecit.* Ergo sicut prudenter considerandum est, quando humilitas à Domino fit causa probationis, quando etiam ipsa ab homine inferendæ humilitatis impressio, quæ tamen in ipsa soler patientia & magnanimitate tolerari: ita etiam sapienter considerandum, quid sit *in æternum in cælo verbum Domini permanere*, vel sicut aliqui codices habent, *in sæculum*: quia Græcos *εἰς τὸν αἰῶνα* posuit, quod diuerse interpretati sunt translatores. Alij in æternum, alij in sæculum. *In sæculum* ergo *permanet, Domine, verbum tuum in cælo.* Matth. 24. Et quomodo ipse dixisti: D *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt?* In sæculum permanet verbum, non vltra sæculum & sæcula? Secula enim temporis sunt. *Cælum ergo & terra*, id est, istius mundi opera, 1 Cor. 2. *præteribunt*, & tempora permanebunt? Alius qui spiritalis est, & iudicat verba legis: *In æternum* (inquit) *Domine permanet verbum tuum in cælo.*] Æternitas enim verbi manentis, opinionem verbi prætereuntis excludit. Quomodo autem permanet verbum in cœlo, si ipsum cœlum præterit? Et quomodo possunt stare culmina, si cadant fundamenta? aut quomodo permanet habitator in habitatione sua, nisi & habitatio perseueret? Sed forte illud occurrat, quia scriptum est: Esaia 65. *Erit cælum nouum.* Verum nec si solubile, quia nec hoc potest permanere quod præterit, nec illud potest dici mansisse, cum cœperit. Tinea intellectum tuum scindet, si putes verbum Dei sicut cœlum vel incipere, vel præterire. Rom. 1. Vnde si virtutem prophetici sensus cognoscere volumus, primum in his quæ visibilia & sensibilia sunt eum consideremus, vt ex eo quæ sunt intelligibilia manifestemus. Si verbum Dei in cœlo permanet, imitemur cœlum vbi permanet verbum: permanet ordo solemnis cœlestium statutorum, & beneficiorum Domini crebræ vices solemnibus muneribus perseuerant. E Supernis nempe vel pluuiis, vel calore, vel fotu aeris huius Esaia 55. infunditur terris, atque alitur larga fœcunditas. Gen. 1. Cœlo annus labitur per dies ac menses, Gen. 8. & tempora autumni atque hyemis, veris quoque & puræ digestus æstatis. De cœlo vitæ tuæ imaginem cape: etiam quando non germinas fructum, sere tamen semen ad fructum. Sunt semina quæ de cœlo sunt, & seruntur in terris. Est etiam superna vindemia, vnde ait Propheta: Osee 10. *Serite vobis ad iustitiam, vindemiate ad fructum.* Et quando non florent opera tua, fove tamen semina tua, ne lasciuiendo luxurient. Quod luxuriat in flore sermonis, tenuatur & hebetatur in fructu. Fructus ipsos vsque ad maturitatem decoque. Imitatores etiam ipsios cœlestis simus elementi, non semper sole feruet ardenti, frequenter nubibus tegitur, pluuiis vehementibus inhorrescit, iactis nimbus tegit terram. Non ergo sit in te diuturna lasciuia, F succedant mœsta seniliom curarum tempora, & tanquam incana maturitas agrum hunc tui corporis reprimat. Vtilior sæpe tristitia est, quæ comitem solet habere grauitatem. Nomquid vlla in ipso est sole præuaricatio? Nonne quotidianos cursus suos seruat? Nomquid continuos non nouit luna defectus, & commissi monus deserit ministerij? Eccles. 1. Hisdem nempe vicibus annus redit, eodem statu reparantur tempora, hisdem obsequiis reformantur. Sol diem illuminat, tempora statuta custodiens. Fulget splendoribus luna nocturnis, & lux eius in tenebris micat. Stellarum nitentium rutilat globus, solemnique statione & conuersione ac demutatione funguntur. Lex vna diuersis, constitutorum semel vices cursuum custodire, nec fines transire præscriptos. Manet ipsa immutabilis demutatio, & cõuersio vertere ordinem suum nescit. Vna omnium obedientia discretis muneribus indiscretam præscriptæ constitutionis tenet cõcordiã. In cœlo Luc. 10. ergo permanet verbum, satanas de cœlo cecidit: Esaia c. 14 quia non habebat in cœlo locum, Apoc. 12. propterea cecidit. Quo cecidit G nisi in terras? Ideo hic adulteria, homicidia, ebrietates abundare cœperunt. Inde exclusus acrior ad nos venit, & tẽtationes solito asperiores tanquam iratus exercet. In cœlo igitur permanet verbum, quia inde deiectus est diabolus: in terris non permanet, quia huc totus aduenit. Et vide vtrum hic permanere verbum possit in nobis, vbi tantos laqueos diabolus aspersit: qui cum esset in cœlo, nec ibi verbum poterat permanere. Denique quia ipse & verbum Ezech. 18 non tenuit, cecidit è cœlo. Matth. 24. In cœlo ergo verbum permanet, & quod secundum verbi dispositionem regitur & gubernatur. Sed quia & ipsum cœlum præterit, ideo non dixit *in sæcula* permanere, sed *in sæculum*: quamquam prætereat, vt fiat nouum cœlum & noua terra, 2 Cor. 3. nouum testamẽtum, Iob. 4. vt facie ad faciem gloriam Domini videre possimus. Verumtamen quia & in cœlo fuit vitiis locus (nam vtique non cecidisset inde aduersarius, nisi in criminibus deprehensus: nam & *stultus vt luna mutatur*, Eccles. 27. & cœlum ipsum tenebris obducitur) videtur vtique non de elemento dictũ, sed de virtutibus potestatibusque cœlestibus. Sunt enim sanctæ virtutes in cœlo, H in quibus nihil lubricum atque terrenum sit. Sunt etiam in terris *cæli qui enarrant gloriam Dei.* Psalm. 18. Qui sunt isti cœli? Audi dicentem: 1 Cor. 15. *Sicut portauimus imaginem illius terreni, portemus & imaginem huius cælestis.* Isti igitur sunt cœli, qui etiam in terris positi audent dicere: Philip. 3. *Nostra autem conuersatio in cælis est.* Isti sunt cœli, in quibus fides, grauitas, continentia, doctrina, vita cœlestis est. Nam quemadmodum terra dictus est, qui lapsus ex illa præuaricatione cælestis gratiæ, & in hæc terrena deiectus, præuaricationis suæ se vinculis religauit: ita econtrario cœlũ dicitur, qui vitam angelorum custodia integritatis exercet, & corpus suum continenti sobrietate moderatur: mẽtem quoque suam miti tranquillitate componit: pecuniã pauperibus misericordi liberalitate dispensat. Est ergo & in terris cœlum, in quo possunt virtutes esse cœlestes. Esaia 66. Cælum mihi thronus, Act. 7. ego magis iusti affectum quam elementum intelligo. Illum puto cœlum, ad cuius animam venit Christus, Ioan. 14. & pulsat ianuam, & si aperuerit, ingreditur. Nec solus ingreditur, sed etiam cum patre, sicut ipse

ait: *Ego & pater veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Vides igitur quod verbum Deus & otiosum prouocat, & dormientem excitat? Qui enim venit & ianuam pulsat, vult semper intrare. Sed in nobis est quod non semper ingreditur, non semper manet. Pateat aduenienti ianua tua, aperi ianuam tuam, expāde gremium mētis tuæ, vt videat diuitias simplicitatis, thesauros pacis, suauitatem gratiæ. Dilata cor tuum, occurre soli lucis æternæ, *qui illuminat omnem hominem.* Et illud quidem verum lumen omnibus lucet: sed si quis fenestras suas clauserit, æterno lumine se ipse fraudabit. Excluditur ergo & Christus, si tu mentis tuæ ianuam claudas: & si possit intrare, non vult tamen importunus irruere, non vult inuitos cogere. Ortus ex virgine, processit ex aluo, vniuersa totius orbis irradians, vt luceret omnibus. Capiunt qui desiderant fulgoris perpetui claritatem, quam nox nulla interpolat. Soli enim huic quem quotidie cernimus, nox tenebrosa succedit: sol autem iustitiæ numquam occidit, quia sapientiæ numquam succedit malitia. Beatus ergo ille, cuius pulsat ianuam Christus. Ianua nostra fides est, quæ totam domum, si fuerit robusta, communit. Per istam ianuam Christus ingreditur. Vnde & Ecclesia dicit in Canticis: *Vox fratris mei pulsat ad ianuam.* Audi pulsantem, audi introire cupientem: *Aperi mihi soror mea sponsa, columba mea, perfecta mea: quia caput meum repletum est rore, & crines mei guttis noctis.* Considera quando maxime pulsat ianuam tuam Deus verbum, cum repletum est caput eius rore nocturno. In tribulatione etenim & tentationibus positos visitare dignatur, ne quis forte succumbat victus ærumnis. Repletur ergo caput eius rore vel guttis, quando corpus eius laborat. Tunc ergo vigilandum, ne cum sponsus venerit, recedat exclusus. Si enim dormias, & cor tuum non vigilet, discedit antequam pulset. Si cor tuum vigilet, pulsat, & aperiri sibi ianuam poscit. Habemus ergo animæ nostræ ianuam, habemus & portas, de quibus dictum est: *Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ.* Est ergo & cœlum in iis in quibus portæ sunt æternales. Si has fidei tuæ portas velis attollere, intrabit ad te rex gloriæ, triumphum portans propriæ passionis. Habet etiam iustitia portas. Nam etiam de his legimus scriptum dicente Domino per Prophetam suum: *Aperite mihi portas iustitiæ.* Et infra ait propheta Dauid: *Lauda Hierusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion: quoniam confortauit seras portarum tuarum.* Est ergo anima quæ habet ianuam, est quæ habet portas. Ad hanc ianuam venit Christus & pulsat, pulsat & portas. Aperi ergo illi: vult introire, vult sponsam inuenire vigilantem. Noli ergo bono amatori facere moras: cito recedit, & tu somno corporis tui videris exclusisse pulsantem. Excludis enim cum desidiosus es, cum piger, cum somnolentus. His repagulis Christus excluditur, & si castus, & si sobrius sis, caue ne negligens sis. Maiorem Christo facit iniuriam, qui aduenientem repellit. Nonnumquam etiam, si moraris, mittit manum suam per fenestram, sicut ait sponsa: *Frater meus misit manum suam de prospectu, & venter meus conturbatus est super eum. Exsurrexi ergo aperire fratri meo. Manus meæ distillauerunt myrrham, digiti mei myrrha pleni.* Primum ergo tanquam de prospectu mittit manum suam, quando Deus esse operibus æstimatur. Vnde ait: *Si mihi non creditis vel operibus credite.* Deinde augetur amor, & intimis visceribus conceptus inolescit. Inde intelligibili ventro, in quo est receptaculum verbi, seminibus eius infusis, plenitudinem eius corporaliter inhabitantem haurire anima nostra desiderat. Non enim turbatur venter fœminarum, nisi qui fuerint aluo graues. Surgit igitur anima, vt aperiat Dei verbo: sed dum se expandit atque aperit, vt opera mundi istius verbi receptione mortificet, sicut ille qui ait: *Mortificationem Domini Iesu in corpore nostro circumferimus:* ergo dum aperit, transit sponsus. Vult enim semper quæri, frequentius inueniri: & si clausam inuenerit ianuā, pulsat: & si per moram fuerit exclusus, recedit: Sed cito redit, & iterum pulsat, vt vel postea sponsam inueniat præparatam. Potest quidem & sic accipi: *Frater meus transiuit,* sicut legimus quod penetrauit dilectæ intima medullarū, & quemadmodum ad Mariam dictum est: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, vt reuelentur multorum cordium cogitationes.* Denique addidit sponsa animam suam exisse in verbo eius. quod fit quando anima peregrinatur à corpore, & Deo præsens est. Explanauimus igitur vt potuimus, quid esset: *In æternum Domine, permanet verbum tuum in cælo.*] Possumus tamen & sic intelligere, quia in cœlo magis permanet in æternum, vbi angeli & archangeli, Cherubim & Seraphim: quoniam homines quamuis sancti sint, tamen affectus eorum sæpe mutatur. Nunc gaudemus, continuo mœremus, irascimur, ingemiscimus. In ipsa pœnitentia non vult nos satis contristari Apostolus, ne tristitia absorbeamur. Vbi ergo iracundia, vbi tristitia grauis, nō permanet ibi verbum. Denique de solo Domino Iesu dictum est à Ioanne, quia *vidit Spiritum sanctum descendentem de cælo sicut columbam, & manentem super eum.* Nam & prophetæ non semper prophetabant, sed cum infunderet his gratiam spiritus prophetandi. Denique nec Dauid præsciuit quid annuntiaret Nathan propheta missus à Domino: & vtique inferior Nathan propheta cognouit quod Dauid præstantior nesciebat. Et alius dixit propheta: *Celauit a me Dominus.* Vnde & plerique accipiunt in cœlo permanere Dei verbum, in potestatibus cœlestibus, in quibus non sunt affectuum varietates. Aliqui autem de ipsa accipiunt Trinitate, quæ sola immutabilis sit: & ideo in cœlo permanet verbum, id est in patre, quia verbum dixit *Ego in patre, & pater in me.*

In generatione & generationem veritas tua: fundasti terram, & permanet.

In generatione & generationem veritas tua.] Multi sunt qui dicuntur dij, sed non sunt. Ergo in gentibus mendacium est, in Ecclesia veritas. Hanc tamen veritatem habuit primo synagoga, quæ habebat eloquia Dei. Est enim veritas & in veteri testamento, quæ fuit ante in populo Iudæorū. *Notus enim in Iudæa Deus.* Deus autem veritas est: ergo in Iudæa veritas. Fuit igitur veritas in patribus, Moyse, & Iesu Naue, in Samuel, in Dauid, Elia, Elisæo, & in illis septē millibus virorum qui non curuauerunt genua ante Baal. Sed quia posterior soboles Iudæorum à patrum moribus deuiauit, recessit ab illis veritas, & ad Ecclesiam venit. Recessit enim ab illis quando dixerunt de Domino Iesu: *Tolle, tolle, crucifige eum.* Tradiderunt enim veritatem, & elegerunt iniquitatem. Omnes ergo aliæ generationes veritatis exortes, omnium hæreticorum generationes non tenent veritatem: sola Ecclesia veritatem pio affectu possidet: quia generatio Iudæorum, quæ ante eam possidebat, amisit. Populus ergo Iudæorum, prior fidei generatio, & ideo infantior & infirmior, quia lubrico adolescentiæ stare non potuit: populus autem Christianus, fidei secunda generatio, ideo robustior & venerabilior, quia maturior senectute. Illa generatio legis, hæc gratiæ. Vnde & alibi ait: *In generatione & generationem annuntiabo veritatem tuam. Fundasti terram & permanet.* Quomodo fundauerit Deus terram, scriptura nos docuit, dicente Propheta: *Deus sapiētia fundauit terram parauit autem cælos in intellectu.* Terra aūt tanquam fundamentum est, in qua consistimus: licet ipsā in meditullio cœli esse, & is qui foris est sermo cōcelebret, & scriptura significare videatur, dicēte Iob: *Suspēdens terram in nihilo.* Includitur ergo orbe cœlesti: & ideo sol noctibus nō videtur, quia gyrādo in inferiore inuenitur orbis parte cœlestis. Sed nō est cura sanctis, axem cœli & elementorū spatia philosophico more numerosq; describere. Quid enim hoc prodest saluti? Quia sācti spiritalibus semper intēdunt, & vitæ æternæ futura vel cognoscere gestiunt, vel docere. Deniq; hūc locum pulchre nobis aperuit Ecclesiastes, spiritalem esse, nō materialem dicens: *Quæ abundātia homini in omni labore suo quo laborat sub sole? Generatio vadit, & generatio venit, & terra stat in sæculum:* hoc est, quæ abūdātia spiritali homini laborāti sub sole iustitiæ? Et subiecit: *Generatio vadit, & generatio venit.* Vadit generatio, quia *diuites eguerunt & esurierunt.* Qui ante abundabant gratia, postea tamen propter perfidiam suam egere cœperunt. Qui autem pauperes erant populi nationum, iam per fidem Christi satiantur & abundant, sicut scriptū est. *Edēt pauperes, & saturabuntur.* Audierunt enim dicentem: *Abundātes in*

anima

A Ibidem. 2. Cor. 8. Prouer. 21

omni verbo, non in pecuniis vtique, non in auro & argento, sed *in omni verbo*, inquit, *& cognitione*. Et alibi ait: *In diuitiis simplicitatis*. Hæ diuitiæ sunt salubres: nam copiæ sæculares salutem afferre non possunt. Qui autem habuerit abundantiam spiritalem, huius terra fructifera stat in sæculum, benefundata radice virtutum: vel anima bonos vtique germinans fructus, vel caro nullis cupiditatibus mobilis ad prolapsionem. Hanc terram circuit sol iustitiæ salutaris, de quo scriptum est: *Et oritur sol, & occidit, & in locum suum trahit. Ipse Oriens illuc vadit ad Austrum, & gyrat ad Aquilonem: grando gyrat spiritus, & in gyros eius conuertitur spiritus*. Oritur sol iustis, occidit autem iniustis: oritur tranquillitati piæ mentis, occidit iracundiæ. Vnde ait: *Sol non occidat super iracundiam vestram*. Hinc potest colligi quia iisdem oritur & occidit, quorum & vitia sepeliat, & illuminet gratiam. *Mortuus est* enim *peccato, vt Deo viueret*: hoc est, peccato sumus in illo mortui, vt Deo in perpetuum viueremus. Vide ipsum mysterium prænuntiatum: *Et oritur*, inquit, *sol, & occidit, & in locum suum trahit*. Hoc est quod ait Dominus: *Cum exaltatus fuero, omnia traham ad me ipsum*. Traxit enim ad se omnium studia, vt vel peccata nostra crucifigeret, vel bonum ingenium ad iustitiam prouocaret. Aduerte quemadmodum trahat ad se: *Pater, volo vt vbi ego sum & isti sint mecum*. Et ad latronem ait: *Hodie mecum eris in paradiso*. Aduerte quomodo omnia trahat. Exaltatus est in cruce, & totus credidit mundus. *Ipse Oriens*, inquit, *vadit ad Austrum, & gyrat ad Aquilonem*. Ille vtique Oriens, qui ait, *Oriens nomen est mihi*, qui semper oritur piis, numquam occidit. Ipse oriens populo Hebræorum ad Austrum iuit, ad molliorem populum, luxuria magis feruentis corporis lubricum, quam impietatis immanitate præduratum: aut certe ad nobiliorem plebem, quæ erat genus electum, vendicans sibi patriarcharũ prosapiam. Sed quia perseuerabat in vitiis, nec emendabat errorem: ideo sol iustitiæ gyrauit ad gentes, quæ ante eloquiis cælestibus defraudatæ, immanes & ignobiles habebãtur. Aquilo enim grauis ventus, & populi nationum. Sed qui erant graues ante perfidia, nunc super aquilas leuiores facti sunt fide atque pietate, postquam venit qui diceret: *Ab Oriente adducam semen tuum, & ab Occidente congregabo te: dicam Aquiloni, adhuc: & Africo, ne prohibeas*. Et in Euangelio: *Venient ab Oriente & Occidente, ab Aquilone & Austro, & recumbent in regno Dei. Et ecce sunt nouissimi, qui erunt primi: & sunt primi, qui erant nouissimi*. Denique & ipse Psalmista ait: *Mons Sion, latera Aquilonis ciuitas regis magni*. hoc est, qui erant Aquilonis latus, populus factus est regis æterni, qui solus est magnus Dominus. Sed forte dicas: Quomodo in Canticis est dictum: *Exurge Aquilo, & veni Auster*? Plerique enim accipiunt quasi proiiciatur Aquilo, & inuitetur Auster. Quod si ita accipiunt, exturbatur ab Ecclesia perfidiæ glacialis asperitas *ne fiat fuga nostra hyeme vel sabbato*, & inuitatur Australis verna temperies. Aut certe: *Exurge Aquilo*: hoc est, *Surge qui dormis, & exurge à mortuis*. Populus nationum, qui diu ante dormisti, euigila aliquando, *& illucescat tibi Christus*. Postremo omnes inuitantur ad Ecclesiam, & synagogæ populus, & gentilium, sed prius synagogæ, quia priores ex Iudæis Apostoli crediderunt, per ipsos postea nationum populi congregati sunt. Vide ergo venientem solem nostrum ad Austrum, postea gyrantem ad Aquilonem: *Hierusalem, Hierusalem*. Venit vtiq; ad eam, quam etiam vocare dignatus est. Sed Hierusalẽ terrena est, quæ occidit prophetas, hoc est, synagoga Iudæorum. *Quotiens*, inquit, *volui congregare filios tuos sicut gallina pullos suos, & noluisti? Ecce relinquetur domus vestra deserta*. Gyrauit igitur ad gẽtes, gyrando autem gyrauit spiritus Dei, & in gyros suos conuersus est, vt fieret Deus omnia, & in omnibus. Ideo sanctus cælum dicitur, quia vicinior eum claritas solis semper illustrat. Habet splendorem suum domesticum, vt tenebras noctis nõ sentiat. Ideo Ecclesia & cælum dicitur, & mundus, quod habeat sanctos angelis & archangelis comparandos, habeat etiam plerosque terrenos. Dicitur & *orbis terrarum, quia est fundatus super maria, & super flumina præparatus*. Denique quasi orbis terrarum dicit Ecclesia, *Nolite aspicere me, quoniã fusca sum quia non respexit me sol*: eo quod velut pruinis hyemalibus, geluq; coõstrictam gentilis erroris congregatio-

[Left margin notes, in order: Malac. 4. Eccle. 1. — Ephes. 4. — Rom. 6. — Ecclesi. 1. Ioan 12. B — Ioan 17. Luc. 23. — Ecclesi. 1. Zach. 6. — Ephes. 4. Prouer. 17. — Hier. 4. — Esa. 43. C Luc. 13. Matth. 20. — Psalm. 47. Ibidem. — Cant. 4. Matth. 24. Ephes. 5. — Esech. 3. Matth. 23. D Ibidem. — 1. Cor. 15. — Matt. 22. Psal. 23. Cantic. 1. Malac. 4.]

nem gentium sol iustitiæ diu indignam æstimauerit, quam serena vultus sui luce lustraret. Nonne tibi videbatur hiberni rigor temporis, quando *notus* erat *in Iudæa* tantummodo *Deus*? Nunc autem plenitudo lucis effulget æstiuæ, quando *omnia & in omnibus Christus*. Nonne *terra Domini, & plenitudo eius*? Et vere *orbis terrarum* in Ecclesia, in qua non Iudæus tantummodo aut Græcus, non Barbarus aut Scytha, non seruus aut liber, sed omnes in Christo vnum sumus. Sol omnibus fulget, dies omnibus lucet. Ideoque ait.

[Right margin: E — Psalm. 75. Coloss. 1. Psalm. 23. Coloss. 3. 1. Ioan. 2.]

Dispositione tua permanet dies, quoniam vniuersa seruiunt tibi.

Dispositione tua permanet dies.] Nam nisi ita accipias: quomodo permanet dies, cum post breue momẽtum diei sequatur occasus, & fiat noctis successio? Sed sunt quibus semper dies est, illis vtiq; quib. Christus adest, q. dicit: *Ambulate, dum lucem habetis*. Hic est dies quem vidit Abraham, dies remissionis peccatorum, de quo legis: *Hic est dies quem fecit Dominus, exultemus & lætemur in eo*. Sunt ergo sancti quibus sol numquam occidit, quia Dominus lux eorum est, sicut scriptum est: *Et erit illis Dominus lumen æternum*. Expressit causam permanentis diei, atque subtexuit: *Quoniam vniuersa seruiunt tibi.*] Videtur itaq; significare futurum illud, quando *nox non erit amplius, & non indigebit lucerna vel solis lumine, quoniam Dominus illuminabit eos*. Qui sunt illi? Supra ait, dicens: *Et serui eius seruient ei*, hoc est, Domini facient voluntatem. Nunc enim nos omnes seruimus. *Quum autem tradiderit regnum Deo & patri, tunc subiecta erunt omnia ei, qui sibi vniuersa subiecit, acquirens omnium fidem per vnigeniti passionem*. Subiectio igitur mentium facit sedulam seruitutem. Ergo cum omnes crediderint in Dominum Iesum, tunc vniuersa Deo seruient, *vt sit Deus omnia, & in omnibus*. Nunc autem non omnes serui Dei, quia plerique serui peccati. *Qui enim peccatum facit, seruus est peccati*. Dominus autem non vult cũ alius consortium habere dominatus. Permanet ergo dies immutabilis. Potuit ergo dicere, Permanebit: sed prophetis futura pro præsentibus præsto esse videntur in spiritu.

[Right margin: Ioan 12. Ioan 5. Psalm. 117. F Esa. c. 60. Apoc. 22. Ibidem. 1. Cor. 15. Ibidem. Ioan 8. 2 Cor 6.]

Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc forsitan perissem in humilitate mea.

G

Lucebat Propheta vt dies, cui meditatio lex erat. Etenim oleum luminis accipiebat ex lege. Deniq; in corpore mortis lux diei posset extingui, ambulabat in lege, & ideo ambulabat in lumine. *Alioquin* (inquit) *perissem in humilitate mea.*] Humilitas nõ semper virtutis est, sed etiã afflictionis: hoc est, non semper voluntaria, sed etiã quæ ex necessitate suscipitur, quando aliqua afflictione tentamur. Alioqn nemo perit in humilitate, quæ magis seruare cõsueuit. Ergo quando in afflictionis tẽpore sumus, & quatimur aduersis, meditatio nobis in lege sit, ne imparatos procella tẽtationis affligat. Athleta nisi exercitio palæstræ prius fuerit assuefactus, non audet subire certamẽ. Vngamus igitur oleo lectionis nostræ mentis lacertos. Sit nobis tota die ac nocte exercitij vsus in quadam cælestium scripturarum palæstra, artusq; animorum nostrorum salubris spiritaliũ ferculorum esca confirmet, vt cum aduersarius assistere cœperit, & puluere nos suæ tentationis asperserit, stemus intrepidi: *nitamur non vt in incertũ, nec vt aera cædentes*. Melius percutimus verberati, si percutienti maxillã alteram præbeamus, si vindictã non requiramus, sed ei qui dixit: *Mihi vindicta, ego retribuam*: causam vindictæ integrã reseruemus. Cædimus aerias potestates, si nos ipsos castigare nouerimus. Castigabat carnẽ suam Paulus, vt aduersarios verberaret: & seruituti redigebat corpus suum, vt dominaretur inimicis. Exerceamur igitur indefesso meditationis vsu, exerceamur ante certamen, vt simus certamini semper parati: & cum frequentior aduersarij ictus ingruerit, nunc inopia, nunc rapina, nunc orbitate, nũc corporis ægritudine, nũc mœrore animi, nũc terrore mortis, & acerbitate pœnarũ, dicat vnusquisq; nostrũ qui potuerit sustinere ac perpeti: *Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc forsitan perissem in humilitate mea.*] Quãta simul coaceruata sunt vt in illa afflictione Iob sanctus periret? Sed quia patriarcharũ moribus infor-

[Right margin: Prouer. 6. Rom. 7. — Psal. 37. — Eccl. 2. — H 1. Cor. 9. Matth. 5. Deut. 32. 1. Cor. 9. — Iob. 1.]

A

matus, oraculorumque cælestium & naturalis legis erat institutione firmatus, ideo in tentationibus tantis perire non potuit. Denique cum amisisset tam amplas subito facultates, charissimos filios: quasi is cui meditatio quotidiana esset in lege diuina, ait: *Nudus exiui de ventre matris meæ, nudus ibo eo. Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.* Perfusus etiam corporis totius vlceribus, cum tentaretur vxoris alloquiis, qui meminisset Adam sic esse deiectum dum propriæ credit vxori, respondit: *Sicut vna ex insipientibus mulieribus locuta es.* Quod si illam quasi sapientem voluisset audire, ipse sapiens non fuisset. Tentatus etiam diuersis alloquiis amicorum, cum fidei stabilis, immobilisque patientiæ præmia meruisset à Domino, nonne dicebat: *Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc forsitan periissem in humilitate mea?*] Quam grate hoc dicit hodie qui in martyrio plurima flagella sustinuit, equuleo & vngulis, plumbo, laminis ardentibus, gladioque comprobatus? Potuit enim perire, nisi meditatus in lege, grauiora præsentibus futura supplicia credidisset.

Iob. 1. Genes. 3. Iob. 2. Iob 19.

B

Quanta sanctus Ioseph pertulit, quam acerba, quam dura? Primum fratrum odia, degeneris seruitutis ærumnas, parentibus defraudatus, ablegatus exilio, negotiatorum vernula, & Ægyptij ignobilis vile mancipium. Quæ potuit nobilis prosapiæ puero grauior esse tentatio, quam vt tanto familiæ splendore deiectus, seruiret apud Ægyptios? Est consolabilis seruitus, seruire vel iustis. Æquitate Domini leuatur iniuria seruitutis. Tantum igitur genere deiectus satis gratum habebat si ministro regio suum obsequium probaretur. Nec hoc quidem satis fuit ad tentationis acerbitatem: redit aduersarius ad suas artes, totasque vires suas omni fraude commouit, vt per mulierem laqueos innoxiæ necteret conscientiæ. Concitauit in eum libidinis stimulis vxorem Domini sui, quæ adulterinos à seruulo concubitus flagitaret: vt si acquiesceret, crimen impleret: si recusaret, incideret offensam, noxam calumniæ non euaderet. Denique trusus in carcerem, & innocens inter noxios æstimatus, ab eo amplius cœpit vrgeri, cui fidem suam cum periculis præstitisset. Sed quia contumeliæ virum frangere nequiuerunt, mutata est tentatio, longe asperior specie prosperorum.

Genes 37. Gen. 39. Ibidem.

C

Plurimos enim supplantauerunt secundæ res, quos supplicia acerba non fregerant. Producitur è carcere nutu regio, interpretatur somnium, eligitur vt honore præstantior omnibus Ægyptiis, vt regi secundus, esurientibus populis alimenta diuideret. Obiiciuntur ei fratres, qui eum ad seruitutis iniuriam non fraterno amore vendiderant, vt vel contumeliæ & appetitæ salutis dolore tentatus excuteret germanitatis affectum. Sed vir iustus oblitus est contumeliam, cumulauit gratiam: eoque se magis fratrem voluit exhibere, quo fratres ipse non fuisset expertus. Denique hoc munere & fratres recepit, & patrem pia fraude quæsiuit. Quid igitur aliud melius diceret sanctus Ioseph, quam istud ad Dominum: *Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc forsitan periissem in humilitate mea?*] Fertur prophetæ cuidam (& plerique ferunt de Esaia in carcere posito) cum mole imminentis vrgeretur exitij, dixisse diabolum: *Dic quia non à Domino locutus es quæ dixisti, & omnium in te mentes affectusque mutabo: vt qui indignantur iniuriam, absolutionem conferant.*

Genes. 41. Genes 42. Gen. 43

D

Sed ille gratius iudicauit pro veritate supplicium, quam pro adulatione beneficium. Quod vtique non fecisset, nisi meditatione legis fuisset exercitatus. Sit ergo nobis quotidiana lectio pro exercitio, vt quæ legimus, meditemur imitari. In hac desudemus virtutum palæstra, vt cum increpuerint tentamenta, non tanquam inexercitatos, non tanquam inexpertes spiritalium ciborum, & attenuatos ieiunio lectionis tentationum tempus inueniat. Quod si athleticis epulis pastam animam nostram poterit inuenire, si sit euangelicus succus in nobis, si apostolicis escis mancitas nostræ mentis totos, animæq; robusta solidauerit: si frequenti meditatione memoria tenax præceptorum cælestium parata ad tempus exempla deprompserit, nulla tentationum poterit nos perturbare congressio.

Eccl. 48. Iosu. 1. 2. Tim. 4.

In æternum non obliuiscar iustificationum tuarum: quoniam in ipsis viuificasti me.

E

Lex secundum Apostolum *pædagogus est paruulorum, donec ad perfectæ fidei maturiorem quandam veniamus ætatem.* In lege autem mandata sunt iustificationes, testimonia iustitiæ præcepta. Viuificabimur ergo in lege. Vnde ait Apostolus: *Lex autem non est ex fide, sed qui facit illam, viuet in ea.* Sed quia idem supra ait: *Quoniam in lege nemo iustificatur*: intelligis vtique quia iustificatio legis, species est & imago, non veritas. Secundum veritatem ergo & perfectionem nemo iustificatur in lege, secundum speciem iustificatur. Ergo sanctus Propheta, qui adhuc in legis iustificatione viuebat, viuebat autem fulgore Euangelij, quasi memor veteris disciplinæ legis, tanquam pædagogo vtili gratiam reseruabat. Considera aliquem excedentem ex ephebis in diuitiis & honoribus constitutum, pædagogo honorificentiam reseruatam habere, cuius officiis informatum se esse cognosceret, vt maturiorem regere possit ætatem. Monet siquidem etiam ipsa lex, vt his quæ nobis aliquando profuerunt, nequaquam esse debeamus ingrati. Nam sicut habemus in veteri testamento, pascha celebratum est in Ægypti finibus, cum adhuc sub rege Pharaone positi patres nostri deplorarent miseræ seruitutis iniuriam: & postea liberati rursos in terra repromissionis pascha celebrarunt: superius ad commonitionem, posterius ad recordationem.

Galat. 3. Ibidem. Ibidem. Heb. 10. Rom. 4. Gal. 3. Exod 12. Iosu. 5.

F

Si quis ergo interroget Hebræum, qua ratione in Ægypto pascha celebratum est, respondebit: Quia regi Pharaoni adhuc seruitutis vinculo obnoxij tenebamur. Ille agnus patrum populum liberauit, ille agnus vocauit ad libertatem, ille agnus maris profunda solidauit, vt Ægyptum transire possemus. Quotiens ergo pascha celebramus, meminisse debemus veteris seruitutis, & nouæ libertatis: quid fuerimus, & quid acceperimus. Non enim potest plene quis intelligere quid acceperit, nisi meminerit ante quid fuerit. Non ergo obliuiscamur, quia Dominus Iesus agnus Dei, mundi hostia, soluit nos grauium nexibus delictorum, quibus Pharao ille teterrimus, non vnius Ægypti, sed sæculi istius princeps vinculo seruitij grauis nos tenebat adstrictos. Non obliuiscamur in æternum, vt cum venerimus in illam vere terram repromissionis, vbi est regio viuorum, meminerimus quanta hic nobis Pharao dirus intulerit, quid perpessi in hoc sæculo simus, quibus tandem erepti malis, & agamus gratias eripienti nos Domino Iesu, qui perturbatorem omnium fecit esse captiuum.

Exod. 13. Deut. 6. Ioan. 1. Heb. 9. Ioan. 14. Psalm. 114.

G

Coloss. 2

Tuus sum ego, salua me Domine: quoniam iustificationes tuas exquisiui.

Tuus sum ego.] Facilis vox, & communis videtur, sed paucorum est. Satis tarus est enim qui potest dicere Deo, *Tuus sum.*] Ille enim dicit, qui adhæret Deo totis sensibus, qui aliud cogitare non nouit. Ille hac voce vtitur, qui potest dicere Domino: *Ostende nobis patrem, & sufficit nobis.* Numquid hac voce vtitur auidus pecuniæ, honoris, potestatis? Multis non est satis Deum scire, & quidem pluribus. Tanti populi, tantæ nationes, tanti diuites paupertatem putãt Domino seruire, & qui supra omnes est, illis exiguus & angustus est: illis non est satis Dei filius, in quo sunt omnia. Denique ille diues in Euangelio, cui dictum est: *Si vis perfectus esse, vende omnia quæ habes, & da pauperibus*: Deum sibi non sufficere iudicauit. Denique & *contristatus est*, quasi pluris esset quod relinquere iuberetur, quam quod eligere.

1. Cor. 6. Ioan. 14. Coloss. 2. Matth. 19. Ibidem.

H

Ille ergo dicit, *Tuus sum,*] qui potest dicere: *Ecce omnia reliquimus, & sequuti sumus te.* Apostolorum itaq; vox ista est, nec omnium tamen Apostolorum. Nam & Iudas Apostolus fuit, & in conuiuio Christi inter Apostolos recumbebat. Dicebat & ipse, *Tuus sum:*] sed voce, non corde. Venit & introiuit in eum satanas, & cœpit dicere: Non est tuus Iesu, sed meus est. Denique ea quæ mea sunt, cogitat: quæ mea sunt, in pectore suo voluit: tecum epulatur, & mecum pascitur, à te panem accepit, à me pecuniam: tecum bibit, & mihi tuum sanguinem vendit: tuus est apostolus, & meus mercenarius. Non potest dicere sæcularis, *Tuus sum,*] plures enim dominos habet. Venit libido, & dicit, Meus es: quia ea quæ sunt corporis, concupiscis: in illius adolescentulæ amore te mihi vendidisti, in illius concubitu

Matth. 19. Ioan. 13. Luc. 22. Malac. 26.

A cubitu meretricis pretium pro te annumeraui. Venit auaritia, & dicit: Argentum & aurum quod habes, seruitutis tuę pretium est: possessio quam tenes, iuris tui emptio, vēditio libertatis tuę est. Venit luxuria, & dicit: Meus es, vni' diei conuiuium, pretium tuæ vitæ est: Ille sumptus epularum, tui capitis licitatio, tui est summa cōtractus: & quod peius est, caro emptus es pretio, vilior cibo es tuo: pretiosior est vnius diei mēsa tua, quam totius tēporis vita. Inter calices te redemi, inter epulas acquisiui. Venit ambitio, & dicit tibi: Plane meus es. Nescis quod ideo imperare aliis te feci, vt mihi ipse seruires? Nescis quod ideo potestatem in te contuli, vt meæ te subiicerem potestati? An ignoras ipsi Domino Saluatori dictum esse ab huius mundi principe, Matth 4. cum ei ostendisset omnia regna mundi: *Hæc omnia tibi dabo, si procidens adoraueris me?* Ante ergo ipse subiicitur, qui alios vult habere subiectos. Veniunt omnia vitia, & singula dicunt: Meus es. Matth 7. 1. Ioan. 3. Quem tanti competunt, quam vile mancipium est? Quomodo ergo tu qui huiusmodi es, potes Christo dicere: *Tuus sum?*] Respondebit tibi ille. B *Non quicumque dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum:* Luc. 9. Luc 16. Tit. 1. non quicumque dicit mihi, *Tuus sum,*] meus est. Meus plane es, si vocem non redarguat conscientia, si sermonem tuum animus aut opera non refutent. Ego non nego meum esse eum qui ipse se non neget, aut certe si pro me seipsum sibi abneget. Nolo habere seruulum plurimis dominis seruientem. Nam quomodo meus est, si mihi dicat verbo, *Tuus sum:*] & operibus neget, & factis se diabolo adiudicet & obstringat? Non est meus quem libido succēdit, quia mea est castitas. Non est meus quem cura spoliandi minores exagitat, quia mea largitio est. Non est meus quē aura mobilitatis inquietat, quia mea tranquillitas est. Non est meus vini crapula temulentus, illuuie ambitionis impurus, gloriæ sæcularis cupidus, ebrius in periculum, qui Ephes. 2. non potest sobriæ moderationis seruare vestigiū. Pax sum ego, litigare non noui. Vt quid mihi eū de quo veniat diabolus, & dicat: Meus est? Nā mihi sua colla curuauit, mea in illo plura reperio: nomen sibi tuum vendicat, & meum munus. Nō est ergo Christi, nisi qui est alienus à crimine: non est Christi, nisi qui potest semper se Christi seruulum C demōstrare. Nam si quis mutabilis est, vt ego qui aut mœrore mutor, aut indignatione, non est Christi. Venit ira, & dicit: Meus est: ante horam meus erat, spero quod iterum meus fiat. Venit tristitia, & dicit: Meus est: ante horam in mea possessione fuit, in meo iure: erigere animū præ mœrore non poterat, nec oculos leuare: & si triste aliquid acciderit, ad me illico reuertetur. Quis ergo est Dei, nisi qui 1. Cor. 4 Rom. 1. potest dicere: *Nihil mihi conscius sum?* Ideo dicebat: *Paulus Apostolus, seruus Iesu Christi*, quia nulli alij obnoxius tenebatur. Ego autem nunc Dei mei sum, nunc tristitiæ, nunc iracundiæ, nunc verbi otiosi: & ideo qui plures dominos ha- 1. Cor 8. bet, non potest dicere: Domine Iesu, tuus sum. Vnde arbitror etiam de huiusmodi dominis dixisse Paulum: *Nam etsi sunt qui dicantur dij, siue in cælo, siue in terra: nobis tamen vnus* 1. Cor 13. *Deus pater, ex quo omnia, & nos in illo: & vnus Dominus Iesus, per quem omnia, & nos per ipsum.* Verbi igitur totus erat Apostolus Paulus, ideo dicebat: *Quoniam experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus.* Ille ergo dicebat, Christi sum: & Act. 9. respondebat ei Dominus, Meus es. Qui vere dicit, *Tuus sum:*] audit à Domino, Meus es. Denique Dominus ad A- D naniam cum mitteret eum ad sanandum Paulum, ait: *Va-* 2. Tim 4. *de, quoniam vas electionis est mihi.* Et quia perseuerauit Christi esse, quasi impleto certamine coronam meruit inuenire iustitiæ. Recte ergo propheta Dauid dixit: *Tuus sum,*] qui Esaia 5. semper in Deo mansit. Et qua ratione dixerit: *Tuus sum,*] addidit: *Iustificationes tuas exquisiui.*] hoc est, nihil aliorum quæsiui, sed id solum quod tuum est desideraui. Alij quærunt monilia pretiosa, ego solas iustificationes tuas quasi quædam serta iustitiæ. Alij domum ad domum, villam ad villam iungunt, quasi soli habitare possint in terra hac, & Psalm 72. Psalm. 15. elementum volūt occupare commune: alij possessionem aeris ipsius vendicare: mihi in tuis iustificationibus omne patrimonium est. Nescio possidere nisi quod tui iuris est. In tuis eloquiis spiritalis mihi cura refulsit argenti. Mihi portio Deus est. *Tuus sum ego,*] quia pars mihi hæreditatis non in auro, non in argento est, sed in Christo Iesu.

Me expectauerunt peccatores vt perderent me: testimonia tua intellexi. E

Vt perderent me.] Potest vox ista conuenire martyrio, in quo positus sanctus iam de iudicio persecutoris egressus dicat: *Me expectauerunt peccatores vt perderent me.*] hoc est, adhibuerunt omnia genera pœnarum, omnes artes persuasionum, sed de proposito abducere nequiuerunt. Vicit fides vitæ huius illecebram corporisque cruciatum, expectauerunt peccatores vt de me triumphum referrent: sed gratias Christo, qui mihi dedit de persecutoribus triumphare. Redite victi, qui sperabatis vos esse victores: redite deiecti, qui veneratis superbi. *Vbi est mors victoria tua? vbi est mors aculeus tuus?* 1. Cor. 15. Non tua iam, sed nostra cœpit esse victoria: quia in te vincimus, in qua antea vincebamur. Bene ergo dicit martyr: *Me expectauerunt peccatores vt perderent me.*] Post momentum, immo in corpore adhuc positus videt deducentium choros, angelorum gaudia. Qui enim super vnius peccatoris conuersione lætantur, quanto magis in passione iustorum: Videt gloriam, & ait: *Me expectauerunt* F *iusti vt deducerent me.* Luc. 15. Videt Dominum Iesum, & ait: *Me expectauit Christus, vt coronaret me.* Aliter qui vult intelligere: Multi, inquit, peccata persuadere, atque ex pectore fidem extorquere conati sunt mihi, alius adulterium, alius hominis necem, alius oppressionem viduæ vel pupilli, alius aliud, & putabant me suis retibus esse capiendum. *Expectauerunt me, vt perderent,*] contagione peccati: sed ego non illecebris peccatorum mentem à studio diuinæ cognitionis auerti, nec intentionem meam Domine à mandatorum tuorum serie declinaui, sed *intellexi testimonia tua.*] Si enim non intellexissem, peccatores me vtique illi perdidissent. Quæ intellexi vtique sensu, etiam operibus secutus sum. Psalm. 40. Neque enim nudus intellectus est, sed quem etiam facta testantur. Denique *beatus qui intelligit super egenum & pauperem.* Ille vtique intelligit super egenum & pauperem, qui largitur pauperi. Nam quid prodest misereri inopis, nisi alimoniam eidem largiaris?

Omnis consummationis vidi finem: latum mandatum tuum valde. G

Non possumus in omnibus vim Græci sermonis exprimere: Rom. 10. Matth 28. Apoc. 1. maior in Græco plerumque vis & pompa sermonis est. τέλος dicitur Græce, quod nos Latine & finem dicimus & consummationem. τέλος autem & consummationis ipsius finis est: sicut *finis legis est Christus ad iustitiam omni credenti.* Habes scriptum: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi.* 1. Reg. 180. Consummatio ergo sæculi, finis sæculi est: finis autem omnium Christus. Consummationes autem multæ. Est consummatio, & resurrectio ad salutem. Matth. 13. Matth. 24. Consummatum quoque opus, dicitur perfectum opus. Consummata malitia dicitur plena, id est, cui 1 Cor 15. ibidem. nihil desit ad studium, & artem nocendi. Est cōsummatio hominis, & multę consummationes, donec ad perfectum veniat. Legimus ergo & consummationē sæculi, legimus & finem. De consummatione sæculi supra posuimus exēplum, quam sequitur resurrectio. *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur.* Post resurrectionem consummatio, *vnusquisque autem in suo ordine, primitia Christus, deinde ij qui sunt Christi, qui in aduentum eius crediderunt: deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & patri, cum* H *euacuauerit omnem principatum & potestatem.* Ergo consummationem sæculi sequitur finis, iuxta Apostolum. Vnde colligitur quod sequatur finis omnem cōsummationem. 1. Ioan 5. *Mundus in maligno positus est*, vt dixit Ioannes: ergo & sæculum in maligno est: mundus plenus peccati. Consummauerat malitiam suam mundus, sicut consummauerat Saul, cuius videns consummatam malitiam Ionathas filius in Dauid prophetam, eidem nuntiauit vt declinaret & 1 Reg 20. fugeret. Est ergo consummatio malitiæ, cōsummatio peccatorum. Ioan. 1. Rom. 10. Venit agnus Dei, qui tulit peccatū mundi, qui est Christus Iesus. Finis legis, principium & finis, & remissio peccatorū. Hunc finem cōsummationis vidit Propheta in spiritu, qui consummatū sæculi aboleret errorē, vidit sanguine eius diuersa omnium peccata mundari. Bene ergo

dixit:

dixit: *Omnis consummationis vidi finem.*]hoc est, vidi consummati adulterij remissorem, vidi consummatæ luxuriæ atque lasciuiæ, consummatæ crudelitatis atque sæuitiæ, omnis postremo flagitij per crucem suam delicta donantem. Est & etiam consummata virtus, consummata sapientia, consummata iustitia, sed habet finem. Finis omnium virtutum Christus, *qui finis est legis ad iustitiam omni credenti.* Vides quia finis est fidei? Bene ergo ait, *Omnis consummationis vidi finem.*]Nunc quia consummationis fidem agnouimus, agnoscamus quid sit: *Latum mandatum tuum valde.*] Legimus quod angusta sit porta per quam ingrediantur qui æternæ vitæ fructum adipiscuntur. Rara enim virtus, difficilis est passionum tolerantia. Plures sunt qui seculi huius spatiosa sectentur, qui dicant: Angusta & arcta nobis est via quæ ad Dominum ducit: conterimur in illa, relinquamus eam. Quomodo ergo dicit Propheta latum mandatum Dei, & valde latum? Ideo quia angustæ viæ latum mandatum necessarium est. Denique hic ipse Propheta ait: *In tribulatione dilatasti mihi.* Et iterum: *In tribulatione inuocaui Dominum, & exaudiuit me in latitudine.* Hæc latitudo mandatorum cælestium cor Prophetę dilatabat, dilatabat & Apostoli. Denique & ipse dicebat: *Os nostrum patet ad vos: ô Corinthij, cor nostrum dilatatum est.* Dispensando enim cælestia mandata cor suum dilatauerat: & quod ante persecutiones perfidia coarctabat, hoc Christi amplificauit gratia. Et qua ratione latum mandatum? Ne nos coarctaremur angustijs mandatorum. Vnde ait: *Non angustamini in nobis.* Si hoc Paulus, quanto magis Christus, qui clausa reseratuit? Ergo dicit: Nolo coarctetur in me populus meus in angusto virtutum tramite, debet latitudo præcepti mei viantibus esse solatio, ne quis deficere possit aut conteri. Ambulemus ergo in Dei mandato, quia satis latum est. Est enim latum mandatum sapientia, *quæ in exitu canitur, in plateis autem fiducialiter agit.* πλατεῖα enim Græci sermonis est, quæ Latine dicitur latitudo. Dilatemus igitur cor nostrum, vt recipiamus apostolicæ vim sententiæ, quæ ait: *Capite nos.* Recipiamus ergo eius sermones in cor nostrũ induamus viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, patientiam. O homo quam latus es, si ad amplitudinem præceptorum cælestium sinum mentis tuæ expandas. Quam latum mandatum est charitas? *Diligite* inquit, *inimicos vestros.* Omnes vtique affectu charitatis inclusit, qui non exclusit inimicos. Quis enim videtur exceptus, cum recipiatur inimicus? Vnde Apostolus ait? *Si fieri* inquit, *potest, cum omnibus hominibus pacem habentes.* Non potest hoc Iudæis dici, non gentibus, vt cum omnibus pacem habeant. Illi vix suos diligunt, Christiano etiam inimicos non licet non amare. Christianum cum dico, perfectum dico. In Christo enim plenitudo diuinitatis est: cuius nomen vsurpas, cuius vocabulum geris, interpretationem vocabuli perfectionemque cur refugis? Audi latum mandatum: *Benedicite eos qui persequuntur vos, & nolite maledicere.* Iste qui latum dicit esse mandatum, probauit supra, dicẽs *Illi quidem detrahebant, ego autem orabam.* Quid orabas Dauid? dicito nobis ipse. Sed dixisti. Legi enim dicentem: *Maledicent illi, & tu benedices.*

In octonarium tertiumdecimum enarratio.

מ Mem.

MEm littera Hebręa tertiadecima sonat in Latinum, *Ex intimis*, vel vt alij: *Ignis ex vltimis.* Et vtrumque nõ discordat à textu. Nam statim primus versus internorum viscerum charitatem exprimit, quę vtique ex vltimis procedit medullis, & quodam nexu caloris implicatur ossibus. Denique in Threnis Hieremiæ textus litteræ huius hoc continet: *Ex alto suo misit ignem in ossibus meis.* Bonus ergo Deus qui nobis immittit vnde diligentes eum, meritum sub conspectu eius inuenire possimus. Quem mittat ignem, ipse nos doceat. *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt accendatur?* Bonus ignis quem desiderat omnium Saluator accendi, cum præsertim ipsum Deum legerimus ignem esse; qui nostra peccata consumat, intimisque pectoribus nostris diuinæ cupiditatem agnitionis incendat, vt ardeat in nobis cor nostrum cum legimus diuinarum seriem scripturarum, si forte aliquid quo aperiantur propheticæ lectionis occulta, intellectu assumamus spiritali. Hoc igne Cleophas cor suum dicebat ardere, cũ ipsi & socio eius Christus scripturas aperiret. De hoc igne dixit Dominus in libro Ezechiel: *Ego recipiam vos in medio Hierusalem sicut recipitur argentum, æs, & ferrum, & plumbum in medio, &c. Et insufflabo super vos in igne iræ meæ, & conflabimini in medio eius sicut conflatur argentum in medio fornacis.* Profunda in verbis vsitatis videmus mysteria. Totum hoc spiritale. Quibus precibus emereat, vt veniat Dei verbum, intret Ecclesiam, fiat ignis consumens, vt exurat fœnum & stipulam, & quidquid est sæculare consumat? Graue plũbum iniquitatis, quod in plerisque est, liquefiat igne diuino, & ferreus quidam peccati rigor superno mollescat incendio. Meliorentur vasa aurea & argentea, vt omnis sapientium sensus, omnis sermo prudentium, flagrantium passionum calore recoctus incipiat esse pretiosior. Bonus ignis charitatis, quo corpus omne Ecclesiæ in mutuam adolescit gratiam. Bonus ignis dilectionis, quo vnusquisq; sanctus ad reuerentiam sui auctoris accenditur. Sed qui Deum diligit, non perfunctorie diligit, sed diligit legem eius, præcepta custodit, iustificat cor suum, non dictorum sonora prædicatione, sed studiosa imitatione factorum. Doceat igitur nos Deus quemadmodum à sanctis suis ipse diligatur. Sic inquiens Propheta dicit:

Quomodo dilexi mandatum tuum, Domine tota die meditatio mea est.

Diligentis circa studium cognoscendæ legis hæc vox est, quæ instruit perfectionem hominis, quam totus hic Psalmus informat. Et quoniam maximum mandatum in lege esse cognouit, *vt diligamus Dominum Deum nostrum ex toto corde nostro, & ex tota anima nostra:* sui imitatione nos quoque, quos erudire studet, vult esse perfectos dicens, *Quomodo dilexi mandatum tuum Domine.*]Hoc ipso charitatis crescit affectu, quod ipsum testem aduocat, cui munus dilectionis impenditur, nec speciem, sed plenitudinem charitatis tali conuentione testatur. Hac vsus est Petrus: *Tu scis,* inquit, *Domine quia diligo te.* Sed qui diligit Deum, legem eius diligit, sicut Maria diligens filium, *omnia verba eius in corde suo materno conferebat affectu. Diligens te, feci voluntatem tuam,* scriptum est. Ideo commisit Christus Petro vt pasceret gregem suum, & Domini faceret voluntatem, quia charitatem eius agnouit. Qui enim diligit, ex voluntate facit quæ sibi sunt imperata: qui timet, ex necessitate. Itaque Dominus operationes seruulorum suorum spontaneas probat, potius quam coactas. Iden ex seruis liberos facit, vt magis voluntatum nostrarum munera, quam necessitatum obsequia conferamus. Non potest dicere Marcionita: *Quomodo dilexi legem tuam:*] qui legem non suscipit. Non potest dicere Iudæus, qui legem spiritalem ignorat, & litteram legis nudam, non sensum legis intellectumque meditatur. Solus ergo dicit Christianus, qui multum iam legis cognitione profecerit, qui non pœnam legis pauido corde formidet, sed diuina mysteria veri Hebræi, veri sabbati, veræ remissionis intrepido miretur affectu. Vere ergo diligit qui sine tristitia, sine timore, voluntario potius studio quam coacto præcepta conseruat.

Super inimicos meos intelligere me fecisti mandata tua: quia tu es.

Cito probauit diuturnæ meditationis affectum, quando intellexit super inimicos suos Domini mandatum. Sed quos habet inimicos Propheta, qui aut sui populi viros legitima debet charitate complecti, aut alienigenas euangelica prædicatione inuitare ad Dei gratiam? Ferę consortem naturæ suæ diligunt: quomodo dilectionem conformis sui Propheta respuerit? Esse igitur iustam aliquam causam oportet qua ij quos significat, iure videantur inimici. Ea quæ sit, possumus inuestigare si meminerimus quia alibi idem iste dixit: *Super inimicos tuos tabescebam, & iusto odio oderam illos.* Istos ergo euangelica auctoritate suos inimicos di-

cos dicit esse, quia inimici sunt Dei. Nam si is qui non relinquit parentes propter Dei nomen, non est Deo dignus: quanto magis qui diligit eius inimicos, acceptus Deo esse non poterit? Quos ergo inimicos habet? Si gentiles, quomodo super eos intellexit, quos prophetico credituros spiritu prævidebat? Denique vt benedicant & ipsi Dominũ, in superioribus adhortatus est. Et quæ magna laus, super eos intelligere qui metalla & saxa venerando, similem rigorẽ stuporis attraxerint? Quos igitur habet inimicos, nisi hæreticos? Ipsi enim sunt impugnatores fidei, veritatis inimici. Quos inimicos, nisi Iudęos? Ipsi enim sunt grauiores inimici, qui ex amicis facti sunt inimici. Super eos intelligit, qui legem spiritalem esse intelligit. Quid ergo prodest lex, si finem legis ignores, si mysterium nescias, si sacramẽta non noueris? Iudæis ex ouibus agnus occiditur pro celebritate paschali: nobis pro redemptione mundi vnigenitus, Dei partus virginis immolatur. Quid proficiũt Iudæi, quod sanguine agni domos & postes suos illinunt? Nihil vtique, quoniam ligna his aut saxa prodesse non possunt. Nobis proficit omne mysteriũ, qui abhorrere credimus à gratia spiritali, vt habitationes nostras sanguine pecudis cruentemus, ora nostra cruore tingamus, sed corpora nostra sacramento crucis dominicę consecremus, & confessione mortis Domini nostri Iesu Christi sanctificemus oris alloquia. *Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Quid prodest quod Hebræi aurem serui pertundũt subula, & præputia sui circumcidunt corporis? Non intelligunt penitus quid lex diuina discernat. Signa sunt ista non veritas. Sed ille intelligit, qui cor suum spiritali circumcisione castificat, vt colluuiem omnem corporeæ labis emundet. Ille intelligit, qui subulã & aurem mẽtis vigore transcendit, & illam animam quam pertransiuit gladius ad reuelanda cordis occulta, perpetuæ præmio libertatis attollit: vel examinandis sermonibus sollicite seruiens, quoscumque virtutis suæ aure susceperit, mysterio sanctificat spiritali. Azyma sibi Iudæus quotannis facere consueuit, & nescit se malitiæ esse fermentum. Sed qui intelligit quid sit, *vetus expurgare fermentũ, ne totam massam corrumpat: veterem hominem cum actibus suis expurgat, vt fiat noua conspersio veritatis.* Iudæo ista dicta sunt, & Christianus audiuit: quia dum aurem suam ille subula pertundit, audire non potuit, vulneratam aurem gerens, non legis: sed stultitiæ suæ subula cruentauit aurem suam, illa audiendo quę spiritaliter reuelantur. Perforauit aurem suam ferro. Maluit enim in ferrum quam in verbum credere. Ideo Iudęus seruit, ideo liber esse non meruit, ideo nec completi temporis ei gratia suffragatur, quia plenitudinem temporis non recepit, quo filius Dei missus est ad salutem, & venit ad redemptionem factus sub lege, natus ex virgine, victor mortis, largitor resurrectionis. Manet ergo vulnus illi, cui Christus non resurrexit. O vulnus quod sarciri non possit, nisi forte relinquat subulam, & sumat sibi gladium quo Christi nomen non refutet, vel quo corporalia à spiritalibus, vmbram à veritate distinguat: sumat Dei verbum, gladium bis acutum, & ex illo diuino ore doceatur, mandatum Domini præscriptum legis agnoscere, quod non temporalis habeat obseruantiam celebritatis, sed salutaria & sempiterna remedia succo gratiæ spiritalis infundat. Tota ergo die in lege meditare, non perfunctoria tibi debet esse transcursio. Si agrum emere velis, si mercari domum, prudentiorem adhibes, & quid iuris sit, diligenter consideras: & ne in aliquo forte fallaris, tibi ipse non credis. At nunc tu ipse emendus es tibi, de tuo pretio tracta. considera qui sis, quod nomen habeas: quid acquiras tibi: non agrum, non pecuniam, non gemmarum monilia, sed Christum Iesum, cui nulla possint pretia, nulla ornamenta conferri. Adhibe tibi consiliarios, Moysen, Esaiam, Hieremiam, Petrum, Paulum, Ioannem, ipsum magnum consiliarium Iesum Dei filium, vt acquiras patrem. Cum his tractandum, cum his conferendum est tibi, tota meditandum est die. Sic meditabatur Dauid, & hæc erat illi sola meditatio. Non sæcularibus animus traducebatur illecebris, non pecuniaria coaceruandi patrimonij cupiditate flagrabat, non proferendi limitis, excludendique finitimi anxius curru m æstus, ab studio meditationis intentum reflectebat affectum. Quidquid poterat tẽporis dies habere, hoc totum sola sibi in lege meditatio vendicabat. Sed etiam hoc parum est diligenti, qui velit ad beatitudinis gratiam peruenire. Beatus enim die ac nocte meditatur in lege. Angustior dies est meditatione doctrinæ. Non tantus dies in tempore, quantus meditatus in lege. Vnde vide ne illud magis videatur significare, quod ei qui in lege meditatur, semper dies est, & lumen sine defectu quod nullæ tenebræ noctis interpolent. Alioquin, quomodo negligentiorem in processu operis declararet, quem diligẽtiorem in ipsis operis sui Propheta principiis esse voluisset? In die ergo meditatur legis & Euangelij prędicator. Et fortasse illi qui nouum non recipiunt testamentum, in nocte legerunt, & ideo nescierunt neque intellexerunt. Vnde etiã Saluator, ne nos legeremus in tenebris, admonet ambulandum in die, dicens quia nõ offendit qui in die ambulat. videt enim gratiam lucis. Qui enim ambulat in tenebris, scopulum offensionis incurrit.

Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est.

Doctrinam profitentur scribæ Iudæorum, quia legem & prophetas ipsi priores habere meruerunt. Sed illi profitentur docere, & non docent. Ei autem populo qui ex gẽtibus credidit, competit dicere: *Super omnes docentes me intellexi:*] quia illi non intellexerunt. Respondet Iudæus: Vnde habuisti intelligere? Scriptum est: *Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi: seniores, & dicent tibi.* Ego sum pater tuus, me interroga. *Sed etsi interrogauero, non respondebitis mihi,* dixit Iesus: & ex illo noui respondere, & ex illo supra illos intelligo quod non intelligebant, quia testimonia didici, quæ non nouerant. Didici: *Qui sequitur me, tollat crucem suam.* Didici: *Diligite inimicos vestros.* Et ideo optat anathema esse Paulus pro fratribus genere, inimicis fide. Videretur inconueniens esse verecundiæ prophetali huiusmodi vsurpatio, ea quod præsumpserit dicere quod super omnes docentes intellexerit, cum vel legem Moyses acceperit à Domino, & populo eius instituta tradiderit, Aaron sacrificiorum omnium decursu ritu sacerdotalem docuerit disciplinam, Iesus Naue significauerit, quemadmodum circumcisio possit iterari, Samuel vnctionis propheticæ pariter ac regiæ sacramenta monstrauerit. Videretur, inquam, incongrua præsumptio, nisi pręmisisset superiora, quibus non immerito super docentes intellexisse se comprobaret. Debuit hanc assumere confidentiam, qui docebatur à Domino: & mandatum quo docebatur, Domini erat: & ipse Dominus, qui docebat. Merito super omnes intellexit, quem docebat ipsa sapientia. Vnde & alibi ait, *Beatus quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eũ.* Ostendit igitur, quod diuinum est, homines docere non posse: & ideo qui docere præsumũt, nesciunt, sed agnoscit discipulus qui docetur. In quo? Propter donum scientiæ quod de Spiritu sancto fuerat consecutus. Moralis quoque suauis locus est, quod multi docẽtes sunt, qui id quod non intelligunt, docere se dicunt: & plurimi sunt discipuli qui studio suo assequuntur & industria quod non didicerunt à magistris. Denique ante nos quidam interesse dixit inter docentes atque doctores fortasse hoc arbitrans, quia doctores sunt alieno iudicio ad hoc munus electi, docentes autem qui propria vsurpatione hoc sibi munus assumpserint. Sed cedant necesse est ei doctores quoque, quem testimoniorum meditatione cælestium doctrina Dei docentis imbuerit.

Super seniores intellexi, quia præcepta tua exquisiui.

Nec hoc quidem difficile, vt is quem Dominus docuerit, super seniores intelligat. siquidem Dei gratia erogata doctrina, maturitatem ætatis supergrediatur senilis. Cum enim *ætas senectutis vita immaculata sit*, vtique doctrina vitæ immaculatæ senilem præstat ætatem. Denique excusanti Hieremiæ quod iuuenis esset, responsum est: *Noli dicere, Iuuenis sum.* eo quod non æstimaretur iuuenis de-

A
Ibidem
Eccles. 8
Eccl. 32
Dan. 13

stitutione diuina, qui canam haberet prudentiam, quæ sanctificationis cælestis gratia relueeret. Verumtamen non mihi videtur se ipsum laudare Propheta, & præferre senioribus, cũ legerit: *Non te prætereat narratio seniorum: & ipsi enim didicerunt à patribus.* Nam & alibi Sirach dixit sapientia: *Vbi sunt senes non multum loquaris.* Sed nouit quibus se præferat senioribus, inueteratis scilicet in peccato, & veterno impietatis, atque senio perfidiæ delirantibus. Isti sunt seniores plebis qui Dominum Iesum Pilato præsidi tradiderunt.

Marc. 14.
Marc. 15.
Act. 4.

Conuenerunt enim *sacerdotes, & scribæ, & seniores*, vt ait Marcus. Et iterum: *Fecerunt sacerdotes concilium cum senioribus, vt eum traderent.* Et aduersum Apostolos, in Actibus eorum, quod seniores Israel conuenerint, Petrus sanctus & Lucas Euangelista testantur. Non ergo senili derogauit ætati, sed voce populi iunioris, indocilem Dei vetustum illum dierum Iudæorum fore populum prophetauit, qui quod in iuuentute sua non acquisierit, & in senectute inuenire non potuit.

Eccl. 25.
Psalm. 94

Namque à principio frequentibus Dominum exasperauit offensis. Cuius igitur gratiam cum esset iuuenis non poterat emereri, huius aduentum senex

B

non meruit agnoscere, huius donum tenere non potuit.

Eccl. 25

Speciosum autem incanæ iudicium senectutis: & veterani consilij scientia, intellectus maturitate, non vitę longęuitate præfertur. Exquiramus ergo mandata Dei, vt super seniores intelligamus. Fugiamus viam lubricam peccatorum,

Genes. 25.

vt possimus præcepta custodire cælestia. Hoc enim declarant sequentia. Super seniorem Esau intellexit Iacob iunior frater: quia cum senior Esau prærogatiuam sibi benedictionis priuilegio ætatis exposcit, reliquit epulas mitiores, dum quærit agrestes.

Genes. 27.

Profecto illo in venationem, iunior frater vestimenta eius accepit, & mihi tradidit populo nationum, materno vsus consiliu. Illam ergo sapientiæ stolam quam habuit antea populus Iudæorum, induit me Rebecca. Stola eius bona, lex & prophetæ. Hac stola ille populus est nudatus, nos induti sumus. Induit nos *ma-*

Galat. 4.

ter illa Hierusalem, quæ in cælo sursum est. Accedimus ergo ad patrem, offerimus illi epulas mitiores, patientiæ cibos, misericordiæ lenitatem, intellectus suauitatem. Accipio benedictionem, præripio fratri seniori gratiam spiritualem: Venit ille, irascitur: non inuenit quod accipiat. Mater

C
Genes. 27.

occurrit, & pio nos furtum informat. Residet penes me stola illa bonis intexta mandatis.

Ab omni via maligna prohibui pedes meos, vt custodiam verba tua.

Vere dignus qui super seniores intellexerit, quandoquidem diuino est honoratus spiritu, vt seniores doceret

Genes. 8.

non solum intellectus veritatem, verumetiam peccati fugam, culpæque cautelam. Itaque cum fragilitas humana prona sit vt labatur non ad vnum affectibus malum, sed vniuersum toto vestigio feratur in vitium, & currentem cuncta in præceps suscipiant probra: docet quemadmodum vitæ istius lubricam declinans semitam, itineria huius anfractus viantem implicare non possit. *Probibui* (inquit) *pedes meos à maligna via,*]hoc est, ab istius sæculi vani-

Prou. 18.

tate, quia *sæculum in maligno positum est.* Dubium quidquid est, & ancipitis effectus, hoc malignum est; vt lux dubia,

D

maligna dicitur: ita malignum est, quidquid admiscet malitiæ tenebras veritati. Reuoca ergo ab istiua mundi lubri-

1 Ioan. 15.

eo pedes animi tui, & mentis incessum. Prohibe, inquam, resiste cupiditatibus, obsiste motibus, qui videntur irruere sicut bestiæ atque iumenta, vt teneros fructus & noua ruris huius nostri culta depascant. *Probibui* (inquit) *pedes meos.*] Non vtique corporis pedes prohibuit, qui mentis piæ plerumque obsequuntur arbitrio. Neque enim prohibendi sunt cum prodeunt ad Dei templum, viduę opem ferre festinant, impium præuenire, supplantare aliquem fraudulentum. Alius igitur est pes qui iure prohibetur.

Psalm. 35.

Qui ille sit, ipse Propheta nos doceat. *Non veniat*, inquit, *mihi pes superbiæ.* Est etiam pes Iniquitatis, qui cito labitur, & stare non potest, sicut perfidorum est, de quibus scri-

Ibidem.

ptum est *Ibi ceciderunt operantes iniquitatem, expulsi sunt, nec potuerunt stare.* Prohibe ergo pedes tuos ne cadas. Sunt enim non solum criminum; sed etiam infirmitatis pedes.

E

Et videndum ne cadas. Et videris tibi forsitan bene stare, sed dicit tibi Paulus: *Et tu qui stas, vide ne cadas.* Diligenter at- 1 Cor. 10.
tende viam tuam, vt audias: *Tu autem hic sta mecum.* Stans e- Deut. 5.
nim cum Domino, lapsum timere non poteris. Stans cum Domino, poteris dicere: *Eruit pedes meos à lapsu.* sed ita eruit Psal. 114.
Dominus pedes tuos ab omni lapsu, si cognouerit quod tu prohibeas pedes tuos à lapsu. Ideo hoc meruit Dauid, vt Deus à lapsu pedes eius erueret, quoniam pedes suos ipse prohibeat, ne præcipiti atque incauto peccatorum laberentur vestigio, vnde & potuis verba custodire diuina. Non enim custodire quis poterit, nisi poterit prius stare. Quum autem custodierit, ipsi incipit Dei verbum ferre Ioan. 14.
custodiam. Prohibitos pedes suos à via maligna bene dicit, qui Christum viam esse nouit.

A iudiciis tuis non declinaui, quoniam tu legem posuisti mihi.

Exposuit qoid esset à via maligna prohibere pedem, à iudicijs vtique non declinare diuinis, & firmum atq; im- F
mobile perseuerantis innocentiæ tenere vestigium, non deflectere gradum, nec de curriculo auertere disciplinæ, sed semitis non solum veteris in Sina, sed etiam nouæ legis insistere, secundum Euangelij claritatem. Est etiam Euangelij lex, de qua dixit in superioribus hic Propheta: *Constitue Domine legis latorem super eos, sciant gentes quoniam ho-* Psalm. 9.
mines sunt. Aduentum vtique Domini intelligimus pro- Ephes. 2
phetari, vocationem gentium quæ ante in lutum quoddam corporis huius videbantur infixæ voluptati corruptionis suæ tanquam fæci & libidini inhærentes, quia Dominum nescierunt. Et ideo iratus: *Auertantur*, inquit, Psalm. 9.
peccatores in infernum: vt non viderent descendentem & a- Ephes. 4.
scendentem animam Domini Iesu, & conuerterentur ad Dominum qui conuerti cum viuerent noluerunt. Sed & Psal. 9.
de illis dicit gentibus quæ obliuiscuntur Dominum. Scierunt ergo & obliti sunt: tamen prophetica benignitate orat, vt exurgat Dominus, non præualeat homo, vt cogita- Ibidem.
tiones terrenæ & motus omnes feruentes huius corporis conquiescant. *Iudicentur gentes*: quoniam tunc cognoscitur
Dominus, cum timentium conuertit affectus, grauis ter- G
rore iudicij: *& discant gentes quoniam homines sunt*, luti corru- Gen. 2.
ptione solubiles, & limo durescente formari: quod ante qui legem non acceperant, nesciebant. Vnde Propheta quasi & ipse perturbatus terrenæ fragilitatis contemplatione ait: *Vt quid Domine recessisti longe?* Bene timet, qui ho- Psalm. 9.
minem se esse cognoscit. sed quia plus timet nobis, qui sumus ex gentibus peccatores, precatur ne longe fiat à suis Galat. 2.
gentibus: vt qui longe eramus, incipiamus esse propiores, Ephes. 2.
& sciamus quia homines sumus, ad imaginem scilicet & Gen. 1.
similitudinem Dei facti, quibus per virginis vterum eti- Heb. 2.
am Christus nostri conformis est factus. Recte ergo & ad infirmitatem accipitur, & ad gratiam: *Sciant gentes quoniam homines sunt*: altero per commune quoddam atque carnale consortium bestiarum, altero per imaginem Dei, & carnis Dominicæ sacramentum, dignitas esse cœpit quę ignobilitas videbatur. Merito ergo non declinauit à iudicijs Dei populus nationum, qui potest dicere: *Quoniam tu legem posuisti mihi.*] Non per Moysen, non per prophetas, sed ipse H
per te Iesu *legem posuisti mihi*,]hoc est, Euangelium. Ideo non declinaui, quia te aspexi, & itinera tua cognoui, & te sequutus veram cognoui viam. Ideo itaque prædicationem audiens Euangelij quam propheticus spiritus præcinebat, ait:

Quam dulcia faucibus meis verba tua, super mel & fauum ori meo.

Et bene dulcia, quibus prædicatur remissio peccato- Act. 10.
rum, vitæ perennitas, resurrectio autem defunctorum, quæ perpetuæ mortis & acerbæ amaritudinem temperarunt. Per hæc mortem cœpimus non timere, qui cœpimus dicere: *Vbi est mors victoria tua?* Et bene *faucibus dulcia,* 1 Cor. 15.
eo quod intimis infusa visceribus gratia spiritalis fit. *Super mel & fauum* (inquit) *ori meo dulcia.*]Et ideo quia dulcia nobis verba tua esse cœperunt, dicis ad Ecclesiam: *Fauum di-*

stillant

A *ſtillant labia tua ſponſa.* Qui ſit fauus, docet nos Salomon. Tu
Cant. 4. enim dixiſti: *Fauus mellis, ſermones boni.* Et vere bonus fa-
Prou. 16. uus, quem manducat Eccleſia, multorum prophetarum
Cant. 5. velut apum ſpiritali vbertate congeſta mella redolentem.
Pſalm. 103. Hoc eſt mel de quo ait: *Manducaui panem meum cum melle*
meo, bibi vinum meum cum lacte meo. Myſticus ſermo cæle-
ſtium ſcripturarum ſicut panis eſt, *qui confirmat cor homi-*
nis, velut fortior cibus verbi. Suaſorius autem ethicus,
dulcis & mollior, eo quod ethica prædicatione mentis
interna mulcentur. Sicut enim oris amara quæ febribus
vel aliis acciderunt ægritudinibus, mel mitificat, ita triſtia
delictorum pœnitentia miti corda ſermone dulceſcunt.
Cant. 5. Stillant mel labia prædicantis, quando colliſa duris caſi-
bus vel ruinis, lapſæ animæ membra refouentur. Eſt etiam
vis feruentior verbi, ſicut & vini. Eſt etiam in lactis ſpecie
Pſalm. 22. ſermo lucidior. *Edite*, inquit, *proximi mei, & bibite, & ine-*
briamini. Bona ebrietas, quæ ad meliora atque iucunda
facit quendam mentis exceſſum, vt immemor ſollicitu-
dinum animus noſter vino iucunditatis hilaretur. Bona
B menſæ ſpiritalis ebrietas. Denique *poculum inebrians quam*
Pſal. 64. *præclarum.* Sed & alibi habes: *Riuos eius inebria, multiplica*
Eſaiæ 55. *generationes eius*, eo quod ebrietas terræ quum infuſa fue-
rit imbre cæleſti, ſuſcitare ſemina, fructus multipli-
care conſueuerit. Itaque vbi verbum quod ſicut pluuia
deſcendit de cælo, venas terræ noſtræ, id eſt animæ
ac mentis, inebriauit prædicatione diuina, excitantur
virtutum ſtudia diuerſarum, fructuſque fidei & caſtæ de-
Pſalm. 64. uotionis adoleſcit: meritoque ei dicitur: *Viſitaſti terram,*
& inebriaſti eam. Suſceptione etenim corporis viſitauit,
vt ſanaret infirmos: inebriauit gratia ſpiritali, vt anxios
Cant. 4. iucunditate mulceret. Recte ergo ſponſæ dicitur: *Fauum*
Prou. 16. *diſtillant labia tua ſponſa, mel & lac ſub lingua tua.* Os enim
iuſti diſtillat ſapientiam, de ore iuſti ſuauitatis & miſericordia
mella procedunt. In ore iuſti nullus dolus, nulla fallacia,
nulla eſt amaritudo peccati. Audit Eccleſia verba iuſti,
audit plebs Dei præcepta ſapientis, delectatur alloquij
ſuauitate, moralis diſputationis iucunditate mulcetur,
Prou. 25. dicens: *Quam dulcia faucibus meis verba tua, ſuper mel & fauum*
ori meo] quia mel apum ad horam delectat, ſed cito ſapor
C eius euaneſcit, & plerumque viſcera vitioſa læduntur: ver-
borum autem moralium etſi pungunt mella, non lædunt.
Prou. 23. Cognoſce tamen cui illa credantur. Scriptum eſt enim:
In aurem inſipientis nihil dicas, ne quando irrideat prudentes ſermo-
nes tuos. Euomet enim, & reiiciet ſermonem tuum ſtultus,
qui eius non poteſt ſentire ſuauitatem.

A mandatis tuis intellexi, propter hoc odio habui o-
mnem viam iniquitatis.

Eccl. 1. Conſequens huic verſiculo eſt: *Concupiſcens ſapientiam,*
ſerua mandata. Sed nemo poteſt ſeruare, niſi qui intelligit.
Denique redduntur quotidie omnia verba legis à quibuſ-
dam ſenioribus Iudæorum, & nemo eorum poteſt custo-
dire mandatum. Neque enim arborem dixerim custodire
fœcunditatem naturæ, quæ luxuriat in foliis, vaneſcit in
fructu. Nec terram illam dixerim cuſtodire fructus ſuos,
quę quum filicem inuiſam paſcit agricolis, ede re frumen-
ta non ſoleat. Nec paſtor cuſtodire videtur pecus, qui eli-
D gere pabula profutura non nouerit, lupos cauere, canibus
vallare ouilia ſua, neſciat potum, quum opus ſit, miniſtra-
1. Cor. 3. re. Nam producere tantummodo ſine vlla cura mutum
Pſalm. 22. pecus tantundem eſt quãtum ſcripturas legere populum
Eſa. 56. Iudæorum, & neſcire vbi ſint ſpiritalis paſcua ſacramenti,
vbi littera occidat, vbi intelligibiles incurrant lupi, vbi ſit
requies refectionis, vbi ſpes reſurrectionis, qui ſint canes
qui pro gregis poſſint latrare cuſtodia, populus & ipſo
Pſalm. 49. grege magis mutus ignorat. Itaque ſi dicat, Mandata cu-
ſtodio: reſpondetur ei; *Tu vero odiſti diſciplinam, & proiecisti*
ſermones meos poſt te. Si videbas furem, ſimul currebas cum eo, &
cum adulteris portionem tuam ponebas. Os tuum abundauit nequi-
tia, & lingua tua concinnabat dolos. Sedens aduerſus fratrem tuum
detrahebas. Non eſt hoc cuſtodire mandata, ſed præuarica-
ri: ſtatutis facere contraria, non eſt intelligere, ſed ignora-
Cant. 4. re. Quomodo poſſunt verba Dei dulcia eſſe in faucibus
Pſalm. 49. tuis, in quibus eſt amaritudo nequitiæ? Quomodo mel &
lac ſub lingua tua, cum dolum lingua tua componat, vt a- E
liud pectore concipias, aliud forenſi ſermone prætendas,
vt decipias incautum? cum tibi Petrus Apoſtolus dicat, *vt*
deponas omnem malitiam, & fucum ſimulationis abiicias, di-
cens: *Sicut dudum geniti infantes, rationabiles, & ſine dolo, lac cõ-* 1. Petr. 2.
cupiſcite. Oſtendens enim nobis quid ſit mel & lac habere Ibidem.
ſub lingua, docet vt non maledicere maledicentibus, ſed
benedictionem referre nouerimus: neſciamus odiſſe niſi
viam iniquitatis, vt facere quod execramur, reluctandi ca-
ueamus affectu. Ideo Paulus cauebat in carne ſua malum,
quia oderat. Ideo Ioannes monet in epiſtola ſua *ne diliga-* Rom. 7.
mus ſæculum, quia omne quod in ſæculo eſt, concupiſcentia eſt carnis, 1. Ioan. 2.
& concupiſcentia oculorum, & iactantia vitæ. Eſt ergo in nobis
vt & bene aliquid oderimus, & bene aliquid diligamus.
Sicut bene enim amare poſſumus ſeruos Dei, & bene dili-
gere poſſumus inimicos noſtros ſecundum mandatum
Domini: ita bene odiſſe poſſumus inimicos Dei, odiſſe i- Matth. 5.
niquitatem, odiſſe perfidiam, odiſſe turpitudines, odiſſe
mundi iſtius vanitates. Odio igitur eſſe debent quæ ſæcu-
li ſunt, nec ſecuris affectibus & otioſis blanda conciliati- F
cula voluptatis irrepat illecebra. Facile capit oculos petu- Prou. 6.
lantis forma meretricis, niſi eos odia premant iuſta, & im-
puritatem indignatus auertat affectus. Inflat plerumque
homines, & tumido reſupinat faſtigio nobilitatis iactan-
tia, & rerum affluentia ſæcularium, niſi pudeat in re aliena
magis quam propria laudari. Chriſtus cũ diues eſſet, pau-
per factus eſt: in paupere, non diuite te redemit. Confiten- 2. Cor 8.
tibus Dei filiũ imperabat tacere, vt operibus magis quam Luc. 4.
ſermonibus Deus agnoſceretur: & tu nobilem te dicis, Sap 7.
qui es factus è terra? Dauid rex dixit: *Memento Domine quia* Pſalm. 102.
puluis ſumus: & tu in hoc caduco atque limoſo genere glo- Luc. 12.
riaris, & diuitem te putas, qui cras potes eſſe mendicus,
cum vita tua non in abundantia tua, ſed in Dei ſit miſeri-
cordia? Cui honor, gloria, laus, perpetuitas à ſæculis, &
nunc & ſemper, & in omnia ſæcula ſæculorum. Amen.

In octonarium quartumdecimum enarratio.

נ Nun.

G
NVn littera in Hebræo eſt quartadecima: cuius inter-
pretatio eſt, *Vnicus*: vel ſicut in alia interpretatione
habetur, *Paſcua eorum.* Ecce ipſæ Hebræorum litteræ te-
ſtantur Dominum Ieſum eſſe vnicum patris filium, ver-
bum Dei. Denique primo ſtatim verſu Dauid de vnico fi-
lio Dei dicit, *Lucerna pedibus meis verbum tuum Domine, & lux*
ſemitis meis.] Vnde intelligimus, ideo per litteras Hebræo- Epheſ 4.
rum Pſalmum hunc eſſe digeſtum, vt homo noſter tan-
quam paruulus, & ab Infantia per litterarum elemẽta for-
matus, quibus ætas puerilis aſſueuit, vſq; ad maturitatem
virtutis excreſcat. Litteræ autem ſingulæ velut tituli ſunt
eorum verſuum qui ſub iiſdem litteris adſcribuntur, ſeriẽ
& continentiam declarantes, ſicut hic vnicum ſignificat
littera, & de vnigenito Dei filio, atq; eius æterni luminis
claritate, Pſalmi eius portio prophetatur. Nec ſane ab
iſta abhorret etiam alia in alio reperta codice litterę huius
interpretatio, quæ eſt, *Paſcua eorum*, hoc eſt, fidelium. Quæ Pſal. 22.
ſunt paſcua, niſi Chriſtus? In cuius paſcuis ſe locatum Pro-
pheta lætatus eſt, dicens: *In loco paſcuæ ibi me collocauit.* Ipſe e- H
nim nos paſcit, & reficit. Bona paſcua diuina ſacramenta
ſunt. Carpis illic nouum florem, qui bonum odorẽ dedit
reſurrectionis. Carpis lilium, in quo ſit ſplendor ęternita- Cantic. 2.
tis. Carpis roſam, hoc eſt, Dominici corporis ſanguinem. Eccleſ. 39.
Bona etiam paſcua libri ſunt ſcripturarum cæleſtiũ in qui-
bus quotidiana lectione paſcimur, in quibus recreamur
ac reficimur, cum ea quæ ſcripta ſunt deguſtamus, vel ſum- Ezech 34.
mo ore libata frequentius ruminamus. His paſcuis grex Cantic. 2.
Domini ſaginatur. Bona enim Chriſti paſcua, montes cõ- Pſal. 109.
uallium (nã & in his paſcit Chriſtus ſicut capreolus aut hin-
nulus ceruorum) hoc eſt *in ſplendoribus ſanctorũ*, qui ſicut lu-
minaria iſtius mundi ſedula humilitate fulgentes, virtutũ
diuerſarum præſtant cacumine, & ſupra mundum meritis
ſuis eminent. Iſti ſunt de quibus dicitur: *De hoc mundo non* Ioan. 17.
ſunt, ſicut & ego non ſum de hoc mundo: quia ſupra mundũ ſunt
qui Chriſtum ſequuntur. Conuallis. 2. mundus eſt. Ideoq;

disposuit in conualle fletus, eo quod in hoc mundo fletus sint lachrymæque. Et prouidens Dominus disposuit in hoc mundo testamentum suum, vt magis hic fleamus peccata nostra, quam flenda seruemus. Pascua nostra etiam isti vet sæculi sunt, de quibus hodie tractaturi sumus, in quibus Dauid dicit: *Pascebam oues patris mei*. ostendens veram lucernam, docens humilitatem. In pascuis talibus verus Dauid, verus humilis, & manu fortis, *qui non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit. & homo natus per virginis partum, humiliauit se vsque ad mortem*, oues patris sui diuina prædicatione pascebat, cum secundum scripturas suum probaret aduentum, cum quinque panibus & duobus piscibus quinque hominum millia satiaret. Hæc ergo nostra sunt pascua, hæc eorum qui possunt dicere: *Quam dulcia faucibus meis verba tua*. Hæc eorum pascua sunt qui dicunt:

Lucerna pedibus meis verbum tuum Domine, & lux semitis meis.

Pascitur os nostrum verbo, cum loquimur mãdata Dei verbi. Pascitur & oculus noster interior lucernæ spiritalis lumine quæ nobis in hac mundi nocte prælucet, ne sicut in tenebris ambulantes in certis titubemus vestigiis, & viã veram inuenire nequeamus. Intelligibilis enim pedum gressus, intelligibilis & lucerna, quia verbum Dei lucerna est. Nonne hoc *in principio erat verbum apud Deum*? Quomodo ergo lucerna est? Nonne hoc erat *verum lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*? Quomodo ergo lucerna dicitur Esaias clamabat: *Populus qui sedebat in tenebris, lucem vidit magnam*. quomodo hic dicitur lucerna? Sed videamus ne forte idem verbum Dei aliis magna lux sit, aliis lucerna. Mihi lucerna, angelis lux est. Petro lux erat, quando *adstitit ei angelus in carcere, & lumen refulsit ei*. Paulo lux erat, quando euntem ad persequendum populum Christianum *circumfulsit eum lux de cælo, & audiuit dicentem sibi: Saule, Saule, quid me persequeris?* Et magna quidem lux. Denique lucernæ Pauli lumen euanuit, vbi diuinæ splendor lucis emicuit. Et vere lucerna est mihi Christus, quando is nostro ore recensetur. Lucet in limo, fulget in vase fictili *thesaurus ille quem habemus in vasis fictilibus*. Lumen lucernæ est; mitte oleum, ne deficiat tibi lumen lucernæ. Et oleum non olei terrestris, sed illud oleum cælestis gratiæ quo vngebantur prophetæ. Oleum tuum humilitas est, quo ceruicis nostræ dura mollescunt. Oleum tuum misericordia tua est, quo etiam collisa scopulis peccatorum fouentur corpora. Hoc oleum vulnerato illi à latronibus descendẽti ex Hierusalem, euangelicus ille Samaritanus infudit, *qui videns eum, misericordia motus est, & alligauit vulnera eius, infundens oleum & vinum*. Hoc oleum curat ægrotos. *Misericordia enim à peccato liberat*. Hoc oleum lucet in tenebris, *si opera nostra luceant coram hominibus*. Hoc oleum lucet in Ecclesiæ solemnitatibus. Denique quibus oleum non defuit, nec lumen fidei defecit, sed cum lampadibus in locum nuptiarum introire meruerũt. Quæ autem in vasis suis oleum non tulerunt, hoc est, non habuerunt fidem, non prudentiam, non misericordiam animæ in hoc constrㄩtæ corpore, merito infidelitatis exclusæ sunt. Ideo & tu habeto semper lucernam ardentem, vel lucentem facem. Si enim neq; lucerna neque lampas tua luceat, stulta virgo diceris, nec introibis in thalamum sponsi tui superioris, sed remanebis in tenebris cæcitatis, quasi qui oderis lucem, ne opera tua flagitiosa prodantur. *Omnis enim qui male agit odit lucem*. Habeto fidem, habeto prudentiam, vt semper habeas in vasis tuis oleum misericordiæ, deuotionis gratiam, quia *prudentes acceperunt oleum in vasis suis cum lampadibus suis*. Vngite ô homines lampades vestras: cum ieiunatis, vngite caput vestrum. Infundamus mentibus nostris oleum, vt corpus nostrum lucidum sit. Luceat tibi semper lucerna verbum Dei, luceat & lucerna corporis tui oculus tuus. Conscientia tua lucens bene in hoc corpore lucernæ lux est, quia ipsa est oculus tuus. Si purus oculus tuus, si conscientia tua munda sit, mũda est caro tua. Si autẽ in te est tenebrosa conscientia tua, etiam corpus tuum conscientiæ tuæ nocte tenebrosum erit. Lucerne ergo & nos sumus toto operti corpore, vix aliquid exiguũ habentes vnde lucere possimus. Deniq; & Ioannes lucerna erat, sicut dixit Dominus de eo: *Ille erat lucerna ardens, & illuminans*. Bona lucerna, quæ lumen accipiebat à Christo, vt lucere posset in hoc sæculo. Merito ardens, merito illuminans, qui erat nuntius Christi, illuminans prædicatione fidei pectora singulorũ. Sed & istis lucernis dedit vt lux mundi essent, dicens ad Apostolos: *Vos estis lux mundi*. Ergo si gloria sanctorũ nunc sicut lucerna, nunc sicut lux mundi fulget in hoc sæculo, quid dicimus de verbo Dei, quod & lucerna est pedibus meis? Et fortasse vbi non sunt tenebræ, non est lucerna verbũ Dei, sed supra lucernam, quia lux est. Tenebræ iis non sunt qui vident lucẽ. Deniq; *tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum*. Et fortasse secundũ legem lucerna est verbum Dei, secundum Euangeliũ lux magna est. Iudæis lucerna est, sed lucerna sub modio. Lucet lex, sed non videtur, quia operta eorum doctrina est & contagione vitiorum, & cæcitate perfidiæ: populo nationum lux est. Deniq; *populo qui sedebat in regione vmbræ mortis, lux orta est eis*. Aperi igitur fenestras tuas, vt splendor tibi magnæ lucis introeat. Paratum fac cãdelabrum tuum, vt lux tua non operiatur integumento corporis tui, & mensura terrenæ huius fragilitatis, sed supra mensuram corporeæ infirmitatis animæ tuæ virtute præfulgeas. Aut si mensuram tenueris, vide ne deficiant ipsæ mensuræ, nec superefluant: sed bonis seminibus sint contentæ. Non sit otiosus sermo tuus, non ferietur & vacet verbum tuum, ne fiat lucerna sub modio. Potens est Deus qui super candelabrum constituat lucernam tuam, *vt luceat omnibus qui in domo sunt, & qui ingrediuntur vt lumen videant*. Candelabrum principale nostrum est. Pone sermonem in principali tuo, & omnibus lucet qui ingrediuntur in Ecclesiam. Accipe & aliud candelabrum. Considera os tuum, considera & sermonem tuum. Nonne os tuum candelabrum est, & verbum tuum lucerna est, cũ de ore tuo profertur? Hæc lucerna semper tibi luceat, hoc est, verbum tuum luceat, & nũquam extinguatur. Quæris vt doceam quomodo non possit extingui? Scriptum est: *Lumen iusti semper inextinguibile est, lumen autem impiorum extinguetur*. Hoc lumen erat lucernæ, quæ lucebat in tabernaculo testimonij, & hodie lucet in Ecclesia, vir sapiens. Hic est oculus Ecclesiæ, qui non dicit manibus, hoc est operantibus (cum sit quidem angustus opertus, sed non angustus ad intelligendum:) *Non estis mihi necessary*. Ergo super candelabrum lucebat, qui dicebat: *Nostra autem conuersatio in cælis est*. Nam & Dauid tota mente iam conuersabatur in cælo, & adhuc tamen dicebat: *Lucerna pedibus meis verbum tuum*.] Aut fortasse quasi bonus magister mihi præire cupiebat, vt lumen sequi discerem, & illius pedibus ambularem. Ostendit ergo mihi lucernam hanc, sequar in istius ignorantiæ tenebris, in istius corporeæ fragilitatis operimento constitutus, vt Christum sequens, nullum lapidem offensionis incurram. Errabat Petrus in tenebris ignorantiæ, negabat Christum esse moriturum, quia adhuc non videbat moriturum & resurrecturum esse pro nobis. Conuersus ad eum Dominus ait: *Vade post me*. Ostendit illi lucernam quam deberet sequi, post me, dicens. Sequutus verbum Dei confirmatus est: postea cœpit inhærere Christo, timẽs ne iterum aliquo laberetur errore. Nonne & ipse qui dicebat: *Lucerna pedibus meis verbum tuum*:] ad hãc lucernam festinauit cum diceret in mari: *Domine, iube me venire ad te super aquam*? Sed quia non sequebatur lucernam, motus est atque titubauit naturæ vehementioris mole turbatus. Sequamur ergo lucernam hanc, & sicut in nocte ambulemus ad lumen. Multæ foueæ, multi scopuli in istius sæculi caligine non videntur. Præfer tibi lucernam quam Propheta monstrauit, vide quod debeas trãsferre vestigium, contuere vbi pedem ponere mentis internæ, per singulos cura sit gressus, nulli credas tuum nisi præeunte lucernæ istius luce processum: nam vbi putas quod luceat, ibi gurges est. videtur lucere, sed polluit: & vbi putas solidum esse vel siccum, ibi lubricum est. Sed & si lucerna tibi lõgius sit, sit ergo fides tibi itineris tui præuia, sit tibi iter scriptura diuina. Bonus est cælestis ductus eloquij. Ex hac lucerna accende & tu lucernam; vt luceat interior oculus

tuus,

A

Luc. 12.
Luc. 12.

tuus, qui lucerna est tui corporis. Multas habes lucernas, accende omnes, quia dictum est tibi; *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes.* Quia multæ sunt tenebræ, multę sunt lucernæ necessariæ, vt meritorum nostrorum in tantis tenebris lumen eluceat. Istas lucernas lex significauit semper lucere debere in tabernaculo testimonij, nō illas quas

Exod. 27.

Iudæi accendunt quotidie. Illæ sub vmbra lucent, & extinguuntur quotidie: quia quod faciunt, non vident: quod legunt, nesciunt: accipientes secūdum litteram quod præ-

2. Cor. 3.

cipitur secundum spiritum. Tabernaculum enim testimonij corpus hoc nostrum est; in quo Christus aduenit: *per*

Hebr. 9.

amplius & perfectius tabernaculum, sicut scriptum est, *vt per sanguinem suum intraret in sancta, & conscientiam nostram ab omni opere mortuo & labe mundaret*, quo in corporibus nostris quæ suorum testimonio & qualitate factorum cogitationum nostrarum abscondita & occulta testantur, lucernarum modo luceat nostrarum lux clara virtutum. Istę sunt lucernæ ardentes, quæ die ac nocte in templo Dei lu-

B

Rom. 2.
1. Cor. 3.
1. Cor. 6.
2. Cor. 6.
Luc. 12.
Ioan. 5.

cent. Si templum Dei in corpore tuo seruas, si membra tua membra sunt Christi, lucent virtutes tuæ, quas nullus extinguit, nisi eas tuum crimen extinxerit. Hoc lumine castæ mentis, & piæ deuotionis solemnitatis nostrę festa resplendeant. Luceat ergo semper lucerna tua. Arguit Christus eos qui vtuntur lucerna, si non semper vtantur, dicens: *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes.* Non ad horam exultemus in lumine. Ad horam exultat, qui audit verbum in ecclesia, & gaudet, egressus autem obliuiscitur

Ioan. 12.
Rom. 13.

quod audiuit, & negligit. Iste est qui sine lucerna in domo sua ambulat: ideoque in tenebris ambulat, qui opera tenebrarum facit, *in comessationibus & ebrietatibus, in cubilibus & impudicitiis, in contentionibus & æmulationibus*, induens vestimenta diaboli, non Christum. Hæc fiunt quando verbi lucerna non lucet. Nunquam ergo negligamus verbum Domini, ex quo nobis omnium origo virtutum est, vniuersorumque operum quidam processus. Si membra corporis nostri sine luce operari recte nonqueunt (nam pedes vacillant sine lumine, & manus errant) quanto magis ad verbi lumen dirigenda sunt animæ nostræ vestigia, at-

Ioan. 20.

C

que mentis incessus? Sunt & manus animæ quæ bene tangunt (vt tetigit Thomas dominicæ resurrectionis indicia) si verbi præsentis nobis lumen luceat. Hæc lucerna accensa sit in omni verbo, in omni opere. Ad hanc lucernam gressus noster forensis internusque moueatur. Sed iam progrediamur ad extera, & fiat *pedibus meis lucerna verbum Dei, & semitis meis lux.*] Pedibus lucerna satis ad ambulandum, sed semitis non est satis ad illuminandum: idem verbum tamen & pedibus lucerna est, & semitis lux est: quia

1. Ioan. 2.

idem vnigenitus Dei filius & delinquentibus aduocatus, & remunerator est fortibus, peccatorum remissor, præmiorum largitor. Itaque cui lucerna fuerit verbum Dei, huic quocunque perget, lucent semitæ, sicut lucebant sancto Dauid: & ideo quasi in lumine ambulans dicit:

Iuraui, & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ.

1. Cor. 10.

Vox ambulantis in lumine est cum auctoritate dicere: *Iuraui & statui.*] Qui enim statuit, non mouetur, non metuit ne cadat: quia plus est statuere, quam stare. Stat igitur

D

Dauid mentis statione fundatus, nec timet ne in his mundi tenebris possit errare. Si enim metueret, non iuraret: si trepidaret vtrum diuina posset custodire iudicia, non eum iusiurandi statueret sacramento. Nemo bene iurat, nisi qui potest scire quod iurat. Iurare igitur, iudicium scientiæ, testimonium conscientiæ est. Et bene iurat, qui ad lucernam verbi pedes suos dirigit, qui lucem in semitis suis cernit. Lux tibi præeat, si iurare disponis: id est cognitio veritatis præcedat, vt vinculum sacramenti tibi non possit nocere. Vbi religio sanctior, ibi fides veritatis est plenior. De-

Matth. 5.

nique ideo Dominus qui venit docere paruulos, imbuere nouos, firmare perfectos, ait in Euangelio: Non iurandum omnino, quia infirmis loquebatur. Denique non ad solos Apostolos loquebatur, sed ad turbas. Voluit enim

Ibidem.

te non iurare, ne periures. Et addidit non iurare *neque per cælum, neque per terram, neque per Hierosolymam, neque per caput tuum.* per hæc videlicet quæ subiecta non sunt tuæ pote-

E

Psalm. 109.
Heb. 7.

stati. *Iurauit Dominus, nec pœnitebit eum.* Iuret ergo ille quem sacramenti sui pœnitere non poterit. Et quid iurauit Dominus? Quia Christus in æternum sacerdos est. Numquid incertum, numquid impossibile erat quod iurauit Dominus? Numquid poterat esse mutabile? Noli ergo vsurpare exemplum sacramenti qui implendi sacramenti non habes potestatem. Quid igitur iurauit Dauid? *Custodire iudicia iustitiæ Domini.*] In nullo videlicet iam perfectum,

Psalm. 72.

iam instructum diuinæ iustitiæ mouebant iudicia. Quanti mouentur cum vident iustum aliquem orbatum liberis, dispendiisque frequentibus ad vltimæ egestatis deductum necessitatem, vt ipsa alimentorum subsidia habere non possit, fractum ęgritudine graui, & perpetua debilitate vexatum, vt obire nequeat communis officia naturæ? Sed qui firmus est, non mouetur, & is magis intelligit iu-

Heb. 12.

stitiam Dei prædicandam, quia *corripit Dominus quem diligit.* Numquid non frequentius corripitur filius quam seruulus? Iniusta ergo pietas patris, magis quam Domini seue-

F

ritas? Asperius exercet pater filium, quam dominus vernaculum. Sed dura patris non æstimantur impartita flagella, quia vult filium meliorem esse quam seruulum. Eru-

Iob 1.

ditio ergo plena iustitiæ est. Orbatus est sanctus Iob liberis suis, in quos Dominus potestatem diabolo dedit. Nūquid iniquus Deus? Absit. Immo iustus, quia probaturus iustum suum, per huiusmodi exercitia in quibus eius est probata patientia, magis dignum qui probaretur, effecit.

Iacob. 1.

Quo enim clarius meritum coronati, hoc vberior iustitia coronantis. Nudatus est facultatibus cum diues esset, & hæc Deo subiit permittente dispendia. Nō erant pecuniæ iam damna, sed vitæ, cum deesset alimonia ademptis om-

Iob 1.

nibus. Quis accuset iustitiam Dei, cum Iob si non omnem amisisset pecuniam, nō tantam inuenisset gratiam? Athletam suum nudum vngere voluit Deus oleo patiētiæ, vt & subeundo faceret certamine fortiorem, & emerendo pręmio digniorem. Perfusus totum corpus vlcere graui sede-

Ibidem.

bat in stercore, radens saniem sæuis vlcerum vibicibus defluētem: & hoc permissu Domini diabolus intulerat iusto viro. Videretur vicisse sibi diabolus nisi accepta quam poposcerat potestate, esset etiam ipse superatus. Quid igitur

G

fuit illa tentatio, quid inopia facultatum, destitutio filiorum, tolerātia vulnerum, nisi exercitium fidei, insigne patientiæ, eruditio gloriosa virtutis, cōfessio plena victoriæ, vt qui ante contradicentem habebat diabolum, postea non haberet? Nemo ergo dura putet esse, quæ iusta sunt.

Iob. 1.

Non videbantur dura ei qui poterat dicere, *Nudus natus sum, nudus exibo. Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum.* Benedicit enim Dominus iustus cum laborat, peccator cum luxuriatur. Non ergo ex infirmitate nostra vis æstimanda iustitiæ est, qui durum putamus esse quicquid per imbecillitatem animi ferre non possumus. Tolle persecutiones, & martyres desunt. Sed & persecutores Deus atque potestates sæculi est passus assurgere, ne deessent qui vincerent Christo. Quis tunc non dixit infirmus: Domine cur dedisti plebem tuam in potestatē persequentium? Sed quis hodie neget beatiores illos esse qui passi sunt, quam illos quos nulla vexarunt supplicia persecutorum? Iustus ergo optat probari, tentari non timet.

Psalm. 25.
Ephes. 4.

H

Qui enim statuit custodire iudicia Dei, non timet tentationes. Vbi statuit, nisi in corde? Illic enim radicari & fundari esse debemus, *non fluitantes, neque mobiles omni vento doctrinæ.* Intus ergo statuamus in corde nostro, in pe-

Prou. 12.
Psalm. 25.

ctore, in animo, vt nobis fiat illud propheticum: *Cogitationes iustorum semitæ.* In his semitis bene ambulat iustus: ideoque dicit: *Proba me Domine, & tenta me.* Denique hoc loco auctoritati respondens suæ, qui iurauerat & statuerat custodire iudicia iustitiæ Dei, probari se voluisse dicit, qui humilitatem subeundam credidit esse pro Christo: Ideoque ait:

Humiliatus sum nimis Domine, viuifica me secundum verbum tuum.

Nō solum humiliatum, sed etiam nimis humiliatum se esse gaudet. Beatus qui gloriatur humilitate magis quam potestate. Potestas decipit, humilitas non destituit. Bona

A humilitas, quæ etiam in Christo laudem virtutis inuenit.
Hanc in illo plus veneror quam creationem: quia creati
Iob. 5. ad laborem sumus, redempti ad quietem. Denique ipse
aduocans populos ad misericordiam suam, de humilitate
Esaia 65. propria gloriatur, dicens: *Palam factus sum non quærentibus*
Esaia 50. *me, apparui iis qui me non interrogabant.* Et alibi: *Scapulas*
meas dedi in flagella, maxillas meas in palmas, faciem autem
Coloss. 1. *meam non auerti à confusione sputorum.* Recte ergo Dauid
humiliare se voluit, vt tribulationum Christi in se ipso
quod deesset impleret. Potest & ipse ex sua persona
per os Dauid locutus dixisse, *Humiliatus sum usque:*] qui
Matth. 11. dixit in Euangelio: *Venite ad me omnes qui laboratis, & one-*
Ibidem. *rati estis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meum super vos, &*
discite a me, quia mitis sum, & humilis corde: & inuenietis re-
quiem animabus vestris. Discamus ergo ab eo qui docere nos
voluit quod proficeret ad salutem, & nobis dicit, *discite à*
Ibidem. *me.* Non est mediocre quod dicit, *Discite:* sed addidit, *A me*
discite. Non facile potest quisquam humilitatem docere
inflatus, quamuis sit humana præditus sapientia. mentis e-
B nim inflatur quam superbia carnis extollit. Et qui paupertate contentus est, non est contentus iniuria: & qui potest
Coloss. 2. tate contentus est, non est contentus iniuria: & qui potest
ferre verberum pœnas, exagitatur verborum contume-
liis: & qui potest administrationem contemnere, dolet si-
bi aliquem in honorificentia esse prælatum. Grande est in o-
Eccl. 10. mnibus humilitatis tenere mensuram. Superbia homi-
nem prima deiecit. Quapropter dum plus volumus, et-
iam quod minus est solemus amittere. Bona humilitas,
quæ nihil appetendo, totum quod contemnit adipiscitur.
Ipse enim Dominus Iesus se humiliauit, vt nos eleuaret, &
humiliauit vsque ad crucem: propter quod exaltauit illum, inquit,
Philip 2. *Deus vt in nomine eius omne genu flectatur.* Quanta fecit Do-
minus, audeo dicere, & non flexi ei genu? Sed flexi ei
postquam se humiliauit: Sic enim, hoc est, per humilita-
tem, per crucem sibi Ecclesiam congregauit. Dauid rex e-
Psalm. 50. rat, *incerta & occulta sapientia sibi patefacta* testatur, & ideo se
magis humiliabat. At vero Ezechias cecidit ab altitudine
4. Reg. 20. cordis sui. Ille laudabilis rex, qui de obsidione, de ægritu-
dine beneficiis Domini mirabilibus est liberatus, cecidit
per superbiam, & gratiam meriti superioris imminuit.
C Quid fuisset Ioseph, si humilis non fuisset? Sciuit sibi ipse
Gen. 37. obfuisse, quod prælatus erat fratribus: etiam prius amor
miseriam prælationis inuenerat. Prælatio armauit fratres,
humilitas conciliauit extraneos. Prælatio concitauit ger-
manos, humilitas regem subditum fecit: vt vere quasi ex
persona Ioseph dictum putemus, quod hic ipse supra di-
Psalm. 114 xit: *Humiliatus sum & saluum me fecit.* quanquam si consi-
deremus quæ iste tolerauit, ex persona sua eum dixisse re-
periemus. Nam Golia superato occurrerant iuuenculæ
1 Reg. 18. psallentes: *Saul in millibus, Dauid in decem millibus. commotum*
est fel regis & quærebat eum occidere: & humiliauit se Dauid ante
Ionathan filium regis, & conuertit eius affectum, vt quem succes-
sorum patrij regni poterat habere suspectum, eundem ad-
1 Reg. 19. uersum studia paterna seruaret, dicens patri: *Quid peccas in*
sanguinem innocentis? Et id voce extorqueret inuito, quod
Psalm 114. non mereretur occidi Dauid. Recte ergo ait: *Humiliatus*
2 Reg. 12. *sum, & saluum me fecit.* Et iterum cum ad eum propheta ve-
nisset, & indignationem Domini in causa Bethsabee mu-
lieris denuntiasset, humiliauit se, & ait: *Peccaui Domino. Et*
dixit Nathan ad eum: Quoniam pœnituit te, abstulit Dominus pec-
D *catum tuum, non morte morieris.* Bona igitur humilitas. De-
nique humiliatus est, & saluus factus est alio loco cum
propter numeratum populum Dominus esset offensus,
2 Reg 24. & misisset prophetam Gad, qui regi Dauid diceret: *Elige*
tibi quid velis fieri, triennio famem super terram, aut tribus mensi-
bus fugere te à facie inimicorum tuorum persequentium te, aut fieri
Ibidem. *triduo mortem in terra;* respondit Dauid: *Angustiæ sunt mihi*
hæc tria: sed magis incidam in manum Domini, quoniam magna
est misericordia illius valde, quam in manus hominum. Et cum
dedisset Dominus mortem in Israel à mane vsque ad horam pran-
dij, septuaginta millibus hominum mortuis, respexit Dauid ad
Dominum: & cum vidisset angelum ferientem populum, ait:
Ibidem. *Ecce ego qui peccaui, ego pastor male feci: & isti in hoc grege*
quid fecerunt? Fiat manus tua in me, & in domum patris mei.
Et propitius factus est Dominus, cum sacrificium reconciliationis ei
esset oblatum. Bona ergo humilitas, quæ regem plebem-

que seruauit. Itaque reconciliato Domino, ait Dauid: *Be-* E
num mihi quod humiliasti me. Bona ergo humilitas, præser- Supra.
tim si adiungatur ei deuotio voluntaria. Ideoque se *viuifi-*
cari secundum verbum petit, vt secundum verbum viuat, &
omnia cum ratione faciat, non secundum carnis volunta-
tem. Vnde mysticum illud etiam moraliter accipi potest: Ioan. 1.
In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat
verbum. hoc erat in principio apud Deum. omnia per ipsum facta
sunt, & sine ipso factum est nihil. Et tu imitator esto Dei.
Quomodo imitator? Numquid cælum putes facere, aut
terram, aut mare? Non vtique, sed vt omnia per verbum
facias, nihil sine verbo: omnia cum ratione, nihil sine
ratione: quia non es irrationabilis ô homo, sed ratio-
nabilis.

Voluntaria oris mei comproba Domine, & iudicia tua doce me.

Qui se humiliat, viuificatur secundum promissum Do-
mini: qui viuificatur spiritu Dei, voluntarius est minister. F
plurimum enim refert vtrum ex voluntate quid facias, an Psalm. 53.
ex necessitate quod placeat Deo. Denique voluntarius 2. Cor. 9.
minister habet præmium, coactus dispensat obsequium,
sicut Apostolo dicente cognouimus. Scripsit enim: *Væ-* 1 Cor. 9.
nim mihi est si non euangelizauero. Si enim volens hoc ago, mer-
cedem habeo. Si autem inuitus, dispensatio mihi credita est. Vi-
de voluntarium executorem cælestis arbitrij. Liber erat Ibidem.
ex omnibus, & omnium seruus est factus, voluntate vti-
que, non necessitate vt plurimos lucraretur. Iis quidem
qui legis vinculo tenerentur, quasi sub lege esset, se exhi-
buit, cum sub lege nō esset, vt eos seruaret qui sub lege vi-
uebāt. Infirmis infirmus factus est, vt infirmos assumptio-
ne infirmitatis propriæ sustineret. *Omnibus* vero *omnia fa-* Philem.
ctus est, non legitima necessitate, sed voluntatis obsequio.
Aperuit mihi huius altitudinem consilij in epistola ad
Philemonem scripta, quis quod ipse esset, alium esse vel-
let, vt voluntate potius quam necessitate detulisse Domi-
no videretur. Itaque pro Onesimo interueniens sic ait: Ibidem.
Tu autem illum vt mea viscera suscipe, quem ego volueram me-
cum detinere, vt pro te mihi ministraret in vinculis Euangelij: sed G
sine consilio tuo nil facere volui, ne velut ex necessitate bonum
tuum esset, sed voluntarium. Quam sedulus suasor, qui Actor 9.
cum esset vas electionis diuinæ, consortium consilij
non dedignabatur alieni, ne alterum fructu voluntatis
propriæ defraudaret. Recte ergo Dauid ait quasi prophe-
ta, *Voluntaria oris mei comproba Domine.*] Iouis sui offerens Do- Prou. 6.
mino sacrificium voluntariū; eo quod vt apis illa prophe- Virgilius
tica bonos flores colligere ore consueuerit, fauos ore fin- li. 4. Georgic.
gere, mella ore componere, & ex herbis suauibus ore na-
tos legere, quæ cum sit, inquit, robore infirma, sapientiæ
prælatione substantię suę producit ætatem. Quod sit istud
voluntarium oris sacrificium, recognosce: *Immola,* inquit, Psalm 49.
Deo sacrificium laudis. Expectat Dominus voluntarios mini- 2. Petr. 5.
stros. Denique in libro Esaiæ dicit Dominus: *Quem mittam?* Esaia 6.
Vtique seruulo suo poterat imperare, quem dignum qui
mitteretur inuenerat, sed maluit eū spontaneæ oblationis
non fraudare mercede, qui vt ipse se offerret, præstolatus
est. Et quamuis eius sciret affectum, expectauit tamen vo-
cem, vt cumularet gratiam. Vnde se offerens Esaias ait, *Ecce*
ego, mitte me. & sic postea missus est ad populum. Ideo de eo H
dictum est: *Quia Esaias audet & dicit.* Etenim quasi volun- Ibidem.
tarium organum vberiore spiritus sui gratia Christus im- Rom. 10.
pleuit. Nec otiose hoc positum puto, quia voluntaria oris
sui placere desiderat Domino. Multi prophetæ, sed non in
omnibus oris voluntaria placēt. Excusabat Hieremias, di-
cens: *Quis es dominator Domine? Ecce nescio loqui, quia iunenior* Hier. 1.
sum ego. Et dixit ei Dominus: *Noli dicere, quia iunenior sum ego:*
quia ad omnes ad quoscumque misero te, adibis; & secundum
omnia quæcumque mandauero tibi, loqueris. Verecunde pro-
pheta ætatem corporis prætendebat: ne exequendis cæ-
lestibus imperatis impar esse adolescentia deprehende-
retur. Sed Deus vt qui morum magis quam annorum
iudicaret ætatem considerandam, & iuuenili corpore
maturitatem robustæ sapientiæ in suo seruulo præuide-
ret, ait: *Noli dicere, iunenior sum ego.* hoc est, prohibuit Ibidem.

eum

A eum iuuenilis ætatis contemplatione vires suas perpen-
Hier. 20. dere, cui fides cautiem sapientiæ ministraret. Et iterum
in posterioribus cum dixisset idem Propheta: *Seduxisti me*
ibid. *Domine, & seductus sum. Et dixi: Non nominabo nomen Domi-
ni, & non loquar in nomine eius vltra: addidit: & factum est in
corde meo vt ignis ardens, flammans in ossibus meis: & dissolutus
sum vndique, & ferre non possum.* Aduertimus igitur quod
iis etiam qui aut excusandum officium suum, aut certa ali-
qua causa negandum putauerint, Dominus noster aut ra-
tione persuadeat, aut cupiditate propheticæ reuelationis
inspiret, vt ad subeundum officium voluntate concur-
rant, non necessitate conscendant, quo merces ad eos in-
tegræ deuotionis possit plenior peruenire. Prophetauit
Ioan. 11. & Caiphas, quia *expedit vnum hominem mori pro populo*: sed
hoc voluntarium oris ministerium non erat quia loque-
batur inuitus: denique quid diceret, nesciebat. Quæ ergo
voluntaria oris sui Domino Dauid placere desiderat?
Psalm. 83. *Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in ta-*
Psal. 84. *bernaculis peccatorum. Audiam quid loquatur in me Dominus*
B *Deus. Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab*
Psalm. 77. *initio sæculi. Paraui lucernam Christo meo.* Corpus suum,
Psalm. 131. quod erat ante limosum, & cœno hæreditariæ colluuio-
nis obstructum, vt oleum spiritale recipere posset, Chri-
sto parauit, vt luceat. Christo lucet, cuius opera in Chri-
sti lucent lumine. Christo lucebat Petrus, cum diceret: *In
nomine Iesu Christi Nazareni surge, & ambula.* Christo luce-
Act. 3. bat idem cum diceret: *Sanet te Dominus Iesus.* Christo lu-
cebat martyrum lucerna, qui pro Christo subière marty-
Act. 9. rium. Christo lucebat Dauid, qui poterat dicere: *Cor me-
Psalm. 83. um & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Christo paraue-
1. Reg. 24. rat mentem, cum de eo, à quo frequenter ad mortem
fuerat appetitus, diceret: *Non mihi contingat à Domino, si fece-
ro hoc verbum Domino meo, Christo Domini inijcere manum
meam*: cum maiorem haberet causam tuendæ salutis suæ
vt occideret persequentem, qui etiam alios qui suadebant
inimico non esse parcendum, quem Dominus iuxta pro-
missum suum, in manus ipsius tradidisset, ab eius necandi
2. Reg. 13. cupiditate reuocabat. Christo lucebat Propheta, cum de
2. Reg. 11. eo qui patris domum turpi maculauerat incestu, qui pa-
C tris salutem parricidalibus præliis appetebat, pius tamen
2. Reg. 18. pater diceret ad prælium profecturis: *Parcite filio meo Abes-
salon.* Tacebat improbitatis scelus, pietatis autem gradum,
& nomen necessitudinis præferebat, vt pugnaturi non
aduersarium regis, sed filium cogitantes, dolorem læsæ
pietatis inhiberent. Et post mortem eius operuit faciem
ibid. suam, & voce magna clamabat, dicens: *Filius meus Abessalon,
filius meus.* Hanc vocem parricida non meruit, sed Christi
prophetabat gratiam. Didicerat propheta de Christo bo-
Psal. 35. nus esse pater, qui bono filio seruiebat. Denique ideo di-
Rom. 11. cebat: *Et iudicia tua doce me*:] quia *iudicia Dei sicut abyssus mul-
ta, & inscrutabilia*, vt Apostolus dicit. Ideo non poterat
Matth. 23. ea nisi Christo docente cognoscere, quia *vnus magister om-
Matth. 3. nium Christus est.* Hæc autem Christi iudicia sunt, vt iis qui
nobis insidiati fuerint nouerimus non vicem iniuriæ re-
pendendam, sed pro iniuria magis deferendam gratiam.
1. Petr. 2. Denique *maledicentibus non remaledixit, percutientes non reper-
cussit*, sed magis etiam crucifixus pro persequentibus se piæ
intercessionis apud patrem auxilium deferebat dicens: *Pa-
Luc. 23. ter dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt.* Hæc igitur quis-
D quis spiritaliter intellexerit, & fecerit legis iudicia, remu-
neratione donatur à Christo. Sed quis iudicia Dei docere
potest, nisi qui animam suam semper intenderit ad Domi-
num? Qui potest dicere;

*Anima mea in manibus tuis semper, & legem tuam
non sum oblitus.*

In manibus tuis.] Aliqui habent: *Anima mea in manibus meis
semper:*] hoc est in actibus meis; hoc est in operibus meis.
Psalm. 43. Quamuis in periculis positus dicit iustus ad Dominum:
Rom. 8. Propter te quotidie morior, quotidie periclitor: pericli-
1. Cor. 15. tor ab insidiatore, periclitor ab obtrectatore, periclitor ab
iis quos arguo, quos reuinco, periclitor pro veritate atque
iustitia. propterea, *in manibus meis anima mea*;] ego tamen
nec periculis territus, tuæ legis oblitus sum. Sed quia ple-
riq; habent: *Anima mea in manibus tuis semper:*] hoc latius ex- E
planandum arbitror. Scit Propheta, scit vbi animæ suæ Prou. 21.
præsidium locet, vnde opem speret, in manibus Dei con-
stituere vult animã suam, quia *cor regis in manu Dei est.* Qui-
cunque proprium corpus subegerit, nec eius passionibus
turbari animam suam rector sui congrua viuacitate permi-
serit, is bene regia quadam potestate se cohibens, rex dici-
tur, quod regere se nouerit, arbiter sui iuris sit, ne non ca-
ptiuus trahatur in culpam, nec præceps feratur in vitium.
Hoius anima non perit in æternum, nec quisquam rapit
eam de manu patris omnipotentis aut filij. *Manus* enim *Dei* Ioan. 10.
quæ solidauit cælum, quos tenuerit non amittit. Quæ sint igitur Esaiæ 48.
istæ manus, consideremus. In Canticis habes: *Læua eius sub* Cant. 2.
caput meum, & dextera eius complectetur me. Hæc loquitur
sponsa de Christo, anima de verbo Dei. Christus autem i-
dem est verbum Dei atque sapientia. beata ergo anima
quam complectitur sapientia. Magna est sapientię manus, 1. Cor. 1.
magna dextera, totam complectitur animam. Tota enim
munita est, quę desponsata Dei verbo est, plenitudo enim
sapientiæ, timere Deum. Quæ ergo Deum timet anima, F
pleno se munit ipsa præsidio, mittit sapientia læuam suam Eccles. 1.
sub collum eius, dexteram autem in complexum eius. V- Cantic. 2.
trumq; quidem brachium eius ad vtilia extenditur. Habẽt & 8.
tamen propria sua singulæ manus: *sapientiæ in dextera longi-
tudo vitæ est; in sinistra autem diuitiæ & gloria.* Bonis vtique Prou. 31.
manus vtraque dotata est dotibus. In eo tamen habent va- Prou. 3.
rietatem sui muneris, quod præsentia & futura tempora Sap. 8.
comprehendunt, vt læua præsentium remuneratrix, de-
xtera futurorũ sit. Possumus hoc etiam de prophetia san-
cti patriarchæ Israel cognoscere. Nam cum dexteram suã Genes. 48.
posuisset super Ephraim, sinistram autẽ super Manassen,
& conuertere eas Ioseph ætatum cõsideratione voluisset,
vt dexteram patris super caput Manasse senioris filij collo-
caret, noluit & dixit: *Scio fili, & hic erit in populum, & hic exal-* Ibidem.
tabitur, sed frater iunior maior illo erit. In quo maior? In eo vti-
que quia benedictione prælatus est, dicentibus: *Faciat vos
Deus sicut fecit Ephraim & Manassen.* vel quia semen eius mul- Ibidem.
titudo gentium sit, quæ in hoc sæculo laborem elegit, cre-
dens in Dominum Iesum, vt consolationem habeat futu- G
rorum. Manasses autem semen, est *populus obliuionis*, qui
proprium oblitus auctorem, exaltatus ad tempus in hoc
sæculo, est daturus in reliquum pœnas graues, quia Deum
suum & Dominum denegauit. Hoc ideo diximus, vt pro-
baremus ea esse potiora, quæ futura sunt. Denique lęua sa- Cant. 2.
pientiæ sub capite sponsæ est, dextera autem superior, quę
totam complectitur sponsam. Itaque illa quasi fulcrum est
quietis præsentis, quo anima innixa requiescit. Habet vbi Prou. 3.
reclinet caput suum; quia in læua sapientiæ sunt diuitiæ &
gloria. Ad tẽpus hęc demulcent, & ex parte solatio sunt. Et Matth. 8.
ideo *filius hominis non habebat vbi caput suum reclinaret*, quia cũ 2. Cor. 8.
diues esset, pauper factus est: nec gloriam aliquam istius
sæculi requirebat, quia venerat non vt in portione, sed vt
vniuerso humano generi subueniret dicens; *Mihi indigna-* Ioan. 7.
mini, quia totum hominem sanum feci in sabbato? Hoc est totũ,
non vt facultatum collatione ditaret, non vt honorum in-
signibus, non vt gloriæ sæcularis cumularet augmento:
hæc enim non habent beatitudinis & gratiæ plenitudinẽ:
sed totum, hoc est, quod longitudinem vitæ complecte-
retur æternæ. Neque enim communis vitæ similis vita in H
dextera est sapientiæ, sed longitudo vitæ est, vt qui accipit Prou. 3.
vitam à sapientia, non exiguitatem vitæ, sed perpetuita- 2. Cor. 5.
tem, & æternitatis longitudinem adipiscatur. Bonus ami-
ctus æternitas vitæ. Hoc pallium cælestis sponsæ custo- Cant. 5.
des murorum voluerunt auferre, quo primus homo fue- Cant. 3.
rat exutus: sed anima Deo deuota quæsitum diu tenendo,
& non dimittendo dilectum, pretioso charitatis diuinæ se
vestiuit inuolucro. Beati igitur qui tali pallio vestiuntur, &
amictum huiusmodi legis obseruatione meruerunt, quia
non sunt legis obliti, sed quę erant legis operati sunt. Nam
qui præter legem agit, legis oblitus est. Et ideo hæc anima
candida ascendit è terris, quia fulget amicta veste sapiẽtiæ,
& dicunt de ea virtutes illæ quæ portas cæli custodiũt: *Quæ* Cant. 8.
est hæc quæ ascendit candida innitens super fratrem suum? Quomo- Cant. 8.
do ea quæ posuit caput suum super læuam sapientiæ, vt a- Prou. 31.
periret manus pauperi ad subueniendum inopi: parturis

A aut derelictis sibi, non inoasis atq; direptis diuitiis vtetetur, quæ gloriæ cupida bonis eam operibus acquisiuit, nō Cant. 8. inani sæcularis iactantia ambiuit dignitatis. Hoc est enim caput suum, & quoddam sensuum principale supra manum constituere sapientiæ. Ea, inquam, anima meritis ascendit albentibus ex isto vitæ huius (vt habent plerique) deserto, ad illum florentem semper locum iucunditatis æternæ. Istæ sunt virtutes quæ & in Esaię libro loqui dicuntur? Esaia 63. *Quis est iste qui aduenit ex Edom, ruber vestimentorum ex Bosor. fis speciosus in stola?* Istæ, inquam, sunt quæ mirantur ex isto confragoso scopulosoque deserto aliquam ascendere animam posse sine magnorum labe vitiorum: & ideo gratulantur repertam quæ vestimenta innocentiæ naturalis non polluerit attamento insipientiæ sæculari, sed magis sapientiæ spiritalis & gratiæ candore mundarit. Dicit ergo ea anima iam secura, iam læta:

Posuerunt peccatores laqueum mihi: sed à tuorum mandatorum non declinaui semitis.

B Digna vox relinquĕris hoc sæculum, eo quod retia persequentium, & insidiatorum laqueos euaserit. Hebr. 11. Vox digna martyribus, quibus multa supplicia proponebantur, multa etiam offerebantur præmia, vt à martyrij studio vel terrore pœnarum, & sæuæ mortis horrore, vel præmiorum reuocarĕtur illecebra. Grauis laqueus prŏscriptionis, qui sæpe frangit sanctos inopię deformitate, quos mortis formido non fregerit: laqueus alius incĕdij, laqueus carceris, diuturnique supplicij. Grandis laqueus cum diuitiæ promittuntur, cum honores, cum amicitiæ tyrannorum. Qui ergo hęc euaserit, & ad martyrium peruenire potuerit, recte dicit: 2. Tim. 4. *Posuerunt peccatores laqueum mihi, sed à tuorum mandatorum non declinaui semitis;*] cui despicienti præsentia, futura quærenti, regnum cæleste diuinitatis tuæ promissione reseratū est. Qui sunt isti peccatores, qui posuerunt laqueos? Aperuit tibi Apostolus auctorem omnium peccatorū, & 1. Tim. 6. demonstrauit, dicens: *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli.* Aduertis laqueum diaboli esse Matth. 4. diuitias, quem tetendit etiam Saluatori. Ioan. 14. Sed ille qui nihil C habuit quod posset princeps istius mundi veniens suum dicere, laqueorum eius vincula dissoluit. Ac ne mediocrĕ hunc laqueum putes, hic laqueus Iudam apostolum strangulauit. Matth. 27. Qui miser, cum esset illaqueatus vt proderet Dominum, vbi aduertit quantum sceleris esset admissum, laqueo se ipse suspendit. Sed & ipse laqueus diaboli fuit, vt non ageret pœnitentiam, sed laqueo se suffocaret. Deus enim etiam in ipsos pius est proditores; vt ad pœnitentiam prouocentur, atque à flagitiosu proposito reflectantur, & resipiscant à diaboli laqueis, à quo captiui tenentur ad ipsius voluntatem. 2. Tim. 2. Iam non ærumna est incidisse, sed crimen: qui non solum se dedidĕre capiendos, sed etiam ad voluntatem diaboli tenentur adstricti, cum possint dicere: Psalm. 2. *Dirumpamus vincula ipsorum.* Dedit enim tibi scriptura diuina vt non solum caueas diaboli laqueum, sed etiam per pœnitentiam eius vincula dirumpas. Quid tibi homo cū deliciis ac voluptatibus? 1. Cor. 6. Non capit laqueus, nisi ante esca te ceperit. Dum prædam petis, laqueo ipse te nectis. Esca laquei auaritia est. esca diaboli, luxuries est, quibus nos vult inescare, non pascere. Et ideo clamabat Apostolus: D *Ne attaminaueritis, ne gustaueritis, quæ sunt omnia ad corruptelam ipso vsu.* Coloss. 2. Noli ergo attaminare luxuriam, & illa te contaminare non poterit. Noli gustare auaritiæ corruptelam, & eris immunis à laqueo. Coloss. 3. Quid tibi postremo cum terris? *Qui cum Christo resurrexistis, quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est: quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui sumus terris, vitam nostram cum Christo absconditam in Deo nostro. non iam nos viuimus, sed Christus viuit in nobis.* Galat. 2. Quid iterum ad terrena remeas? Psalm. 54. *Ecce elongaui fugiens*, dicit sanctus. Ibidem. Vidi laqueos iniquitatis & contradictionis in ciuitate. Laquei sunt enim vbi est vsura & dolus. Elongauit ille fugiens terrena dedecora, ideo ad cælestia peruenit præmia. Genes. 5. Quid, inquam, te reflectis in terram, 4. Reg. 2. si in Enoch raptus ad cælum es, in Elia 2. Cor. 12. leuatus es curru, in Paulo raptus ad paradisum, conuersatus in cælis, Psalm. 54. in Dauid exauditus vt pennas columbæ assumeres, & volares, in Christo exaltatus volucris factus in

E spiritu? Quando sicut columba descendit spiritus, illas tibi alas dedit, vt tu disceres euolare de terris. Luc. 3. Neque vero cunctandum putes quomodo tibi volandum sit, quibus alarum remigiis. Dixit quidem Dauid: Psalm. 54. *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam?* Et quasi dubitasse visus est à quo pennas posset accipere, licet sic soleat diuina gratia declarari, quæ in terris non potest inueniri. idem tamen in posterioribus, quæ sint istæ pennæ, docuit euidenter, dicens: Psalm. 67. *Si dormiatis inter cleros medij pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora eius in specie auri.* Et si dormias, exurgunt tamen pennæ tuæ. Sunt enim qui vigilant dormientes, vt vigilabat illa quæ dixit: Cant. 5. *Ego dormio, & cor meum vigilat.* Etsi nox est, vigilat spiritus, de quo scriptum est: Esaia 26. *De nocte vigilat ad te spiritus meus.* Tunc tibi panduntur alæ ex eloquiis spiritualibus, pretiosæque auri prudentiæ volatus assurgit. Vbi ergo laqueos poteris pertimescere, cui remigium præsto spiritale est? Si sinceritas animi, si puritas mentis affulgeat, columba es. Ideo tibi dictum est. Matth. 10. *Estate simplices sicut columbæ.* Si maiora desunt remigia, vel minora ne spernas. F Esto vel passer, vt laqueos sagaci indagine præuideas, & pene captus illecebris peccatorum, tamen aliquando reuocatus possis dicere: Psalm. 123. *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium, laqueus contritus est, & nos liberati sumus.* Lib. 9 in Luc. ca. 12. De quo quoniam alibi putauimus esse tractandum, nunc alio transeundum videtur. Satis est tibi vt auem te esse noueris, assumptum in naturam volandi, dicente Domino per prophetam: Psalm. 90. *Liberabit te ex laqueo venatorum, & à verbo conturbationis.* Prou. 1. Non enim iniuste tenduntur retia auibus. Psalm. 102. Auis es ô homo, qui sicut auis in quandam aquilæ renouatus es iuuentutem. Quid te in terram deiicis, qui iam cælum petebas? Non iniuste renouato tenduntur retia, quia iam Christi esse cœpisti, venantium esse desisti. Ante te laqueo venator, ante quasi prædam suam diabolus suo iure capiebat: nunc Dominicæ crucis mercem cur alienus incursat? Potes tamen etiam hos laqueos euitare, ne dicas: Psalm. 123. *Venantes ceperunt me sicut passerem*: si laqueum cordis euadas, quē Ioan. 13. misit diabolus in cor Iudæ, & ita eum in facinus proditionis armauit. Psalm. 10. Auertat à nobis Deus hos laqueos, *quos super peccatores pluit.* Psalm. 34. Et ideo dicit Propheta: Cant. 4. *Dabis illis Domine laqueū cordis eorum, quem parauerant nobis.* G Nobis autem da Domine auxilium, vt post te sequamur, tuis alligati vinculis. Nulla enim vehementiora, nulla sunt gratiora, quam vincula charitatis. Qui tibi ligatus est, solutus est mundo.

Hæreditate quæsiui testimonia tua in æternum, quoniam exultatio cordis mei sunt.

Etiam ista vox martyrum est, dicentium quod hæreditatem acceperint cælestium testimoniorum. Dicit ergo Propheta: Hæres sum mandatorū meorum, successionem tuam fidei pietatisq; iure quæsiui. Non potest dicere istud, nisi qui mandata custodit, cælo & terra testibus acquisita. Exod. 20. Dixit enim Dominus: Esaia 1. *Audi cælum, & auribus percipe terra.* Deut. 30. Testatur elementa Dominus ad redarguendos eos qui nolunt præcepta diuina seruare, vt refugia omnia excusationis obsepiat. Testatur & homines, dicens: Esaia 43. *Estote mihi testes, & ego testis. dicit Dominus.* Mandata ergo Domini plena sunt testimoniis, & ipsa sunt testimonia, quorum satis idoneus Tit. 1. testis est qui non mentitur Deus, apud quem & conscientia tua testis est Rom. 2. cogitationibus accusantibus, aut etiam de- H fendĕtibus, satis fidelis etiam in infido pectore. quoniam arbitrum omnium quæcumque commissa sunt latere nō possunt. Nam si in iudicio terrestri etiam is qui ad mentiĕdum venerit subornatus, tamen si testimonio fuerit conuictus alterius, solet prodere veritatem: quanto magis in iudicio cælesti apud Dominum Iesum necesse habet quæ vera sunt confiteri, quem nouit scire quod factum est? Et bene ait: *Hæreditate, quæsiui testimonia tua:*] quoniā sicut an- Rom. 8. te hæredes fuimus peccatoris, ita nunc hæredes sumus Christi. Illa fuit criminū, hęc est virtutis hęreditas. Illa nos obligauit, hæc soluit. Illa obæratos fœnore delictorū adiudicauit inimico, hęc redĕptos titulos Dominicę passionis, Christo acquisiuit. Mala Euæ successio totum hominē denotauit; præclara Christi hæreditas totum hominē liberauit. Non ad vnū quidē, non ad paucos, sed ad omnes testa- Rom. 7.

A

Hebr. 8.

mentum suum scripsit Iesus. Omnes scripti hæredes sumus, non proportione, sed pro vniuersitate. Testamentum commune est; & ius omnium, hæreditas vniuersorũ, & soliditas singulorum. Nouum testamentum & singuli adeunt, & omnes possidẽt: nec minuitur hæredi, quidquid à cohæredibus vendicatur. Manet emolumentum integrum: & eo magis singulis crescit, quo pluribus fuerit acquisitum. Alia conditio est hæreditatis humanæ. Si diuisa fuerint emolumenta, minuuntur: & hæredis est damnum adscriptio cohæredis. Indiuisum regnum Christi est, indiuisa hæreditas. Quomodo fieri poterat vt diuisa esset hæreditas, cum hæreditatis fructus sit indiuisus, quod est regnum cœlorum? Aurum, argentum, prædium, ab homine pluribus derelictum distribuitur ac secatur; solida ad singulos Christi dona perueniunt: omnes habent, & nemo fraudatur. Audiamus igitur commoda hæreditaria. Remissio peccatorum, hæreditas Christi est. Certe solida

B

per singulos, & in commune est lucratiua. Quibuscumq; enim collata fuerit, solida est, nulli decedit, accedit omnibus. Corpori acquiritur, quicquid vnicuique relaxatur. Nã

Luc. 15.

si angeli super vno peccatore pœnitentiam agente lætantur, quia lucrum suum putant hominis redemptionem: quanto magis lucrum est generis, quod est lucrum naturæ? Hæreditas, Christi est resurrectio. Hanc quis quam damnum suum dixerit, quæ in vno communis gratiæ nu-

1. Cor. 15.

men inuenit? Christus enim resurgens, omnibus surrexit, quoniam per hominem resurrectio mortuorum. Quomodo igitur potest singulorum esse dispendium, quæ est

Philip. 3.

Heb. 10.

Hier. 31.

totius corporis & humani generis reformatio. Recitetur igitur testamentum, & institutiones eius consideremus. Testis autem nobis est Spiritus sanctus. Cum enim dixerit: *Hoc autem testamentum quod testabor ad illos post dies illos, dicit Dominus: Dabo leges meas in cordibus eorum & in sensibus eorum scribam eas, & peccata & iniustitia eorum non ero memor.* O vere testator æternus, qui nostris cordibus leges affigit suas, & scribit in sensibus, vt nihil aliud cogitare nisi diuina præcepta possimus, nihil aliud sentire, nisi Dei oracula

C

debeamus. Dedit gratiam, reformauit naturam, sibique commiscens, qui obliuisci nihil solet, memoriam meorum abstulit peccatorum, mihique dedit legem præceptorum suorum. Noli ergo tollere de corde tuo legem Dei, & affigere legem peccati. Noli scribere in sensibus

Esaia 49.

tuis diaboli illecebras, & Dei delere mandata. *Ecce ego*, inquit, *pinxi muros tuos*, dicit Dominus ad Hierusalem; hoc est, ad animam studiosam tranquillitatis & pacis, quam fecit ad imaginem suam. Noli inquam, auferre imaginem

Esaia 35. & 61.

cœlestem, & imaginem mortis imponere. Recusasti hæreditatem sæculi, serua Christi testimonia, quoniam in his exultatio atq; lætitia est, quandoquidem *omnis fletus delebitur, & mors nõ erit amplius, neq; luctus neq; fletus neq; clamor.* Pas-

Apoc. 21.

Esa. 42.

Luc. 23.

Esaia 25.

sio Christi, imago fuit regni cœlestis. Nemo audiuit in plateis vocem eius, quia illo silentio passionis suæ clamorem omnem in posterum impiæ vocis abolebat. Nolebat fleri, qui dicebat ad filias Hierusalem: *Filiæ Hierusalem nolite me flere, sed vos ipsas flete.* Ablaturus enim omnes lachrymas suæ beneficio crucis in passione propria futuræ initia beatitudinis lætitiam exhibebat vt nemo fleret, nisi qui Christi beneficia non teneret. Merito igitur vir euangelicus

D

dicit: *Hæreditate quæsiui testimonia tua in æternum, quoniam exultatio cordis mei sunt.*] Quis non exultet, quia cœlum & terrã hæreditate quæsiuit? (quæ duo elementa contestatus est

Deut. 4. & 10.

Hier. 3.

etiam Deus, cum legem daret) quia quæsiuit Deum, de quo dicit sanctus: *Portio mea Dominus.* Quæsiuit Dominum Iesum, quæsiuit Spiritum sanctum, & post illa quæsiuit angelos, & cum illis viuit, non hodie tantum & cras, sed in

Heb. 13.

Act. 5.

æternum, nec vllis pro nomine Domini contristatur iniuriis. Denique gaudebant Apostoli cum verberarentur, cum in carcerem traderentur. Exultans autem in testimoniis Domini iure dicebat.

Inclinaui cor meum ad faciendas iustitias tuas in æternum, propter retributionem.

Matth. 5.

Qui retributionem bonorum operum sperat à Christo, & ad eum festinat, inclinat cor suum vt faciat Christi iustitias. Quæ est Christi iustitia? *Sine nos*, inquit, *implere omnem iustitiam*: qua peccatum minuitur, culpa laxatur. Et

E

bene ait, *Inclinaui*] vt non sit tibi arduum atque difficile, cum mentem tuam quasi ad humilia & plana conuerteris: aut

Rom. 8.

1. Cor. 2.

Philip. 2.

certe quoniam sapientia carnis legi Dei non est subiecta, videtur inclinare cor suum, qui legi facit esse subiectum, extollentem se corporis sensum, eumque religionis inflectit: atque ille dudum extollens se frustra, & inflatus mente carnis suæ, cum se humiliat, inclinat. Humiliauit enim & ipse se Christus, vt nouum conderet testamentũ.

Matth. 1.

Cum lego Euangelium, audio filium Dei carnem sumpsisse de Maria, videor mihi cum Christo ipse descendere.

Philip. 2.

Lego enim eum *qui cum in forma Dei esset, semetipsum exinaniuit. Exinaniuit autem, vt formam serui acciperet, & specie inuentus vt homo humiliauit se vsque ad mortem.* Lego eum dicentem:

Matth. 11.

Ibidem.

Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. &, *Discite à me quia mitis sum, & humilis corde.* Non dixit: Discite à me quia potens sum, non dixit: Discite: quia

F

gloriosus sum: sed, *Discite quia humilis sum*, quod potestis imitari. Nolite extollere vos, *nolite exaltare cornu vestrum.* Do-

Psalm. 74.

cuit ergo me humiliari, & inclinare *cor meum ad faciendas iustitias*] non ad iniquitatem, sed ad æquitatem inclinare, *propter retributionem.*] Retributio, regnum cœlorum, & paradisi est incolatus.

In octonarium quintumdecimum enarratio.

ס Samech.

SAmech littera decimaquinta, quæ interpretationem habet, *audi.* Est & alia eius interpretatio, quæ dicitur, *Firmamentum.* Quid est, audi? Non otiose dicitur quod commune est omnibus, & suppetit vniuersis ipso iure naturæ. Et ideo non est otiosum quod admoneris vt audias, cum etiam muti & aliud agentes, sonum tamen aut vocem audire soleamus. Sed quia non est solum audire hoc quod

Rom. 2.

suppetit officio naturæ, sed etiam illud quod maius est, vt audias non vsu tantum corporis, quantum intellectu mẽ-

G

tis: ideo diligentius consideranda istius literæ interpretatio est, seriemque versuum qui sequuntur. Vt noueris autem mysticum esse audire, vt audias & intelligas mysteria, de Iudæis scriptum est: *Aure audietis*, &c. quia mysteria legis audierunt, sed non intellexerunt. Vnde ait Dominus:

Esaia 6.

Psal. 49.

Rom. 7.

Audi populus meus, & loquar. Lex vtique spiritalis est; audi ergo spiritaliter. Denique qui se sciuit audire, ait: *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus.* id est, vt cognoscam quid

Psalm. 84.

Psal. 77.

locutus in me fuerit Deus. Ideoque alibi ait: *Quanta audiuimus & cognouimus ea.* vt comprehenderet non solum audisse se, sed etiam intellexisse. Nemo enim cognoscit, nisi prius intellexerit. Audi ergo, ne si te videat negligentem,

Matth. 26.

veniat Petrus, arripiat gladium, abscindat auriculam tuã quod superflue habeas autem corporis, qui audire & examinare non noueris. Et fortasse virtutem animæ quæ examinat quæcumque audiuntur, habent amputatam, qui ea aliitudine qua scriptum est, audire non possunt. Meritoque hanc literam firmamentum alii interpretati sunt: quod cum superiore interpretatione concurrit.

H

Nisi enim vnusquisque audierit quid sequi debeat, non firmatur. In officio igitur audiendi, omnium firmamentũ est. Dicit igitur tibi in Threnis Hieremias propheta per hanc litteram, id est, *Audi.* & vt scias mysticum esse quod audire debeas, subiecit huiusmodi seriem huic litteræ: *Abstulit omnes fortes meos Dominus de medio mei. Vo-*

Thren. 1.

cauit contra me tempus, vt contereret electos meos. Lacum calcauit Dominus virgini filiæ Iuda. Non tunc abstulit omnes Iu-

4. Reg. 25.

dæ fortes Dominus, quando in Babylonis regionem captiuus ductus est populus Iudæorum; sed quando Christus aduenit, & libertatem animæ suæ captiua non vidit, nesciens grauibus incuruata peccatis mentis suæ erigere ceruicem, & quædam fidei colla ad lucem cognitionis attollere. Ideo lacus factus est Iudæis passio

2. Cor. 3.

Saluatoris, quæ gentibus portum salutis ostendit, quia crux Domini non credentibus præcipitium est, vita credẽtibus. Hac ratione præmisit, *Audi*, vt futura cognosceres.

Thren. 2.

Ibidem.

Alio quoque loco literæ huic ista subiecit: *Sonuerunt super*

A *Ibidem.* *te manus omnes transeuntes per viam, sibilauerunt & mouerunt caput suum super filiam Hierusalem. Hæc est ciuitas, dicent, corona gloriæ, & iucunditas vniuersæ terræ?* Passionem Domini Saluatoris prophetari liquet & defleri ab Hieremia, non excidium Iudæorum: quod cum ex aliis, tum ex illo intelligi *Thren. 4.* potest, quia in posterioribus habet: *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus, comprehensus est in interitu nostro. sub cuius vmbra, diximus, viuemus inter gentes.* Quid hoc manifestius, quando & nomen expressum est, & comprehensio inter manus persequentium perfidorum est declarata, & vmbra viuificans, & gratia gentibus conferenda descripta est? Sed etiam ipsa verba significant quæ in Euangelio de passione Domini legimus, quia hoc loco mors eius annũ- *Matth. 27.* ciata est per Prophetam. Sic enim Matthæus scripsit: *Trãseuntes autem blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicentes Vah qui destruebas templum Dei, & in triduo illud reædificabas: libera te, si filius Dei es.* Vulgus populi cum insultat alicui, sibi- B lare consueuit. simul quia vocem non habebant qui verbum negabant, sicut irrationabilia animalia sibilabant. Et ideo transibant viam, qui in via stare debuerant. Non stabant ergo quasi constantes, sed transibant quasi mobiles. *Psalm. 121.* Iusti autem pedes stabant in atriis Hierusalem, in quibus perfidi stare non poterant, & ideo præteribant, sicut Mar- *Marc. 15.* cus significauit. Præterit vmbra, non veritas. Dies eius sic- *Psalm. 143.* ut vmbra præteriet, quia obliuiscitur quod deliquit. Sed & transire infideles legimus, sicut est illud: *Et vindemiant* *Psalm. 79.* *eam omnes transeuntes viam.* Quis enim nisi perfidus despoliat vineam Christi? Sed & alibi scriptum est: *Et non dixerunt* *Psalm. 128.* *transeuntes viam, Benedictio Domini super vos.* Stantibus enim dicitur: *Ecce nunc benedicite Domino.* Tamen & in bono legi- *Psal. 133.* mus transire, vt est illud Moysi: *Transiens videbo hoc visum* *Exod. 3.* *magnum.* Et qui *vidit impium exaltatum vt cedros Libani: Tran-* *Psalm. 36.* *siui,* inquit, *& ecce non erat.* Et nemo dicit seruo: *Transi, recumbe.* Quæ ergo distinctio sit consideremus: nisi forte illa, *Luc. 17.* quia vbi in bono accipitur transire, absolute dictum est; *Psal. 36.* non dixit, hoc aut illud transiens, sed tantummodo transiens. Vbi in malo: *Transeuntes,* inquit, *viam.* Via enim bona C est quæ à commeantibus frequentatur, non facile incursatur à latronibus, qui auersa viarum obsidere consuerũt. Iter regale munitum est. Moyses autem non transiuit viã, *Deut. 5.* sed in via stetit, cui dictum est: *Tu autem hic sta mecum.* Stetit *Ioan. 14.* cum illo qui ait: *Ego sum via, & veritas, & vita.* Hanc qui viam transit, labitur. Moyses autem non lapsus est, sed pertransiuit à sæcularibus ad spiritalia, à temporalibus ad æterna. *Psalm. 36.* Et qui vidit impium, nec remansit, sed pertransiuit, euasit, *1. Cor. 6.* quia non hæsit impio, ne fieret vnum corpus, sed se ab eodem separauit. Et cui dicitur: *Transi, recumbe;* euadit vtique *Luc. 17.* laboriosam præsentem seruitutem, vt habeat gloriosam *Cant. 4.* futurorum quietem. Et sponsæ dicitur: *Ades huc à Libano sponsa, ades huc à Libano, transibis & pertransibis a principio fidei.* Transit & pertransit, quæ festinat ad sponsum. Pertransit sæculum, & festinat ad Christum. Nunc discutiamus quid sit mouere caput. Quis est populi caput, nisi Christus? *Thren. 2.* *Caput enim mulieris vir, caput autem viri Christus.* Sed etiam lex *1. Cor. 11.* intelligibilis caput mulieris. Denique mulier sub lege tã- *Rom. 7.* quam sub viro fuit. Mortificato autem ritu Iudaico qui e- *Deut. 25.* rat secundum litteram legis, nupsit ei mulier qui à mor- D tuis resurrexit. Vnde quidam mystice interpretati, mortificato ritu Iudaico tamquam fratris defuncti ritu veteri, euangelico mulierem illam intelligibilem nubere ex lege voluerunt, quia lex Euangelium fraterna quadam prædicatione præcessit. Ergo synagogæ caput mortuum est, hoc est, caput eius lex mortua est, obseruatio videlicet legis, e- *2. Cor. 3.* uacuata est legis littera, spiritalis eius intellectus adstruitur. Huius commonitionis meminit Dauid in XLIII. Psal- *Psalm. 43.* mo, dicens: *Posuisti nos in parabolam gentibus, commotionem capitis in populis,* eo quod à lege in Euangelium sit facta cõmotio, quasi transitus quidam. In vicesimo autem & primo Psalmo, in quo & totius prophetatur series passionis, sic habetur: *Omnes qui conspiciebant me, aspernabantur me. &* *Psalm. 21.* *locuti sunt labiis, & mouerunt caput. Sperauit in Domino, eripiat* *Rom. 10.* *eum, saluum faciat eum, quoniam vult eum.* Mouerunt ergo le- *Matth. 27.* gem quæ immobilis videbatur, & finis legis Christus intrauit. Qui mouerant capita, Pharisæi fuerunt, id est, *à veritate diuisi.* Vnde & in veritatem non crediderunt. Sed & ste potest accipi. Mouerunt caput suum Christum, qui in E sua venerat. Sed mouerunt eum, quia *sui eum non receperunt.* *Ioan. 1.* Mouerunt autem, dicentes: *Tolle, tolle, crucifige eum.* Et mo- *Ioan. 19.* uerunt capita sua, qui onera sua mouere nolebant, cum li- *Matth. 23.* garent *onera grauia & aliis imponerent, ipsi autem digito,* inquit, *ea mouere nolunt.* Quod est mysticum, quia corporalis ritus *Deut. 9.* obseruationem nunquam mutare voluerunt, & introdu- *Rom. 7.* cere intellectum spiritalem. Digitum enim pro spiritu le- *Matth. 12.* gimus: vt lex digito Dei scripta est, & ideo spiritalis est. Noluerunt ergo onera sua mouere, quæ sunt grauia, & leue Christi iugum atque onus eius suaue suscipere. Verum quia passio Saluatoris omnes redemit, non absurdum est intelligere ita hos mouisse capita sua, sicut prophetabat princeps ille synagogæ: *Expedit vnum mori pro populo.* Aliud *Ioan. 18.* dicere volebat, aliud significabat. Et isti aliter mouebant caput quasi insultantes, & aliud annuntiabant, quia ipse erat qui venit vt pigrum illud atque terrenum principale hominum commoueret, quo euacuata obseruatione lit- F teræ, mysterium quæreremus in verbis. Vnde ait: *Posuisti nos* *Psalm. 43.* *in parabolam gentibus, commotionem capitis in populis.* Quod in bono vtique accipitur, quia præmisit: *Et in nationes dispersisti nos.* Dispersi sunt enim Iudæi, vt reliquiæ eorum saluæ *Ibidem.* fierent secundum electionem gratiæ. In parabolam autẽ *Rom. 11.* positi sunt, vt ea quæ per parabolam dicta sunt, reuelata esse illorum exitu disceremus, vel eorum exemplo admonerentur cauere perfidiam. Tunc enim cognouit magis *Thren. 4.* Hieremias Iudæam esse deflendam, & ideo Hierusalem captam esse tunc temporis prophetauit, quando redemptorem proprium non recepit. Illi igitur insultatur, de qua dicent: *Hæc est,* inquit, *ciuitas corona gloriæ, & iucunditas v-* *Ibidem.* *niuersæ terræ?* eo quod vbi erat ante fidei iucunditas, ibi nũc sit amaritudo perfidiæ. Vel certe mouendo caput suum, & de corporalibus ad spiritalia transeundo mereatur audire, cum crediderit in Christum, quod corona sit gloriæ. Quæ est autem corona gloriæ, nisi Ecclesia, quæ caput suũ *Ibidem.* Christum coronat? Quæ iucunditas vniuersæ terræ, nisi domus populi Christiani, aula sanctorum, de quibus scriptum est: *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis* *Psalm. 18.* *terræ verba eorum?* Ergo quia corona gloriæ est Ecclesia, i- G dem dicitur in Canticis: *Egredimini filiæ Sion, & videte regem* *Cant. 3.* *Salomonem in corona qua coronauit eum mater eius in die sponsalium eius, & in die iucunditatis cordis eius.* Ad animas dicitur vt è gurgustiis & claustris exeant corporalibus, extra corporis cogitationes exeant, egrediantur à cupiditatibus, & à curis & cæteris carnis istius & affectus lubrici passionibus supra mundum ascendant, de hoc mundo exeant, Christo *Matth. 25.* occurrant, paratæ adsint facibus ardentibus relucentes. Quasi angeli Christi hæc loquuntur: Non potestis videre *Cant. 3.* claritatem eius, gloriam eius, nisi egrediamini humanæ fragilitatis curas, filiæ Hierusalem. Quasi dicant: Quid vi- *Luc. 24.* uentem inter mortuos quæritis? Non intra hunc mundũ quæritur Christus, qui supra mũdũ suos voluit esse discipulos. Quæ est corona qua coronaretur Christus nisi co- *Ioan. 15.* rona gloriæ? Ioseph coronam habuit castitatis, Paulus iustitiæ, Petrus fidei. Singularum virtutum coronæ sunt. Solus Christus habet coronam gloriæ, quia eum Ecclesia coronauit. In hac corona omnes coronę sunt, quia gloria non H portio vnius coronæ, sed præmium omnium coronarum est. Tertia traditione mouerunt caput suum, hoc est Christum, qui est caput suæ plebis. Caput eius aurum cephas. *1. Petr. 5.* Vnde & Aquila, petram aurum dixit: Symmachus, lapidẽ *Cant. 5.* aurum. quod significat stabilem eminentemque sapientiam. Corpus Christi, Ecclesia est. Huius caput aurum, id *Coloss. 1.* est, sapientia pretiosa sanctorum est; hoc est, viri iusti atq; *Cant. 5.* prudentes. *Crines eius abietes nigri sicut corax.* de quo alibi ait: *Capillamentum tuum vt grex tonsarum.* Ideo capillamentum, *Cant. 6.* quia virtus omnium sensuum in capite est. *Oculi* enim *sapientis in capite eius.* Profunda igitur doctorum prudentia, *Eccles. 2.* quæ potest ea quæ obscura sunt reuelare, & alta aperire sensuum. Et huiusmodi disputatores crines Ecclesiæ sunt, sicut pulli coruorum, quibus Dominus escam dat: sicut *Psalm. 146.* dedit sancto Iacob à iuuentute eius, & eum pauit. Hos altos ac profundos vbertate doctrinæ pascit Dominus cœ- *Genes. 48.* lestibus sacramentis. *Oculi* quoque *eius sicut columbæ.* Oculi *Cant. 5.* sunt viri, videlicet spiritualibus ornati sensibus, qui ad vi-

[A] [1. Petr. 2. Cant. 5. Cant. 6.] denda mysteria sunt acuti, & parati ad penetranda scripturæ secreta diuinæ, rationabili lacte fulgentes, in quibus non sit aliqua doli maculosa confusio, sed simplicis affectus pura & immaculata sinceritas. Ideo in aquarum abundantia lotas has columbas in lacte memorauit. *Dentes & genas, & sicut coccinum resticulum labia sponsæ*, intelligimus animæ esse virtutes, doctorumque diuersitates: qui vel spiritalem menti alimoniam dispensatione sedula subministrent, vel prædicatione Dominicæ crucis, sicut verbi quadam linea alligent audientem; vel modestia verecundi, & iuuentutis flore gratissimi. [Psalm. 132.] Et si à tactu pudore reuocentur, redolent tamen in his odor Christi: & sicut in genus, quasi de capite sacerdotali descendit vnguento, sic & in his eluceat pulchritudo doctrinæ. Et hoc caput mouit synagoga, & ideo abstulit Dominus mirabilem consiliarium, & prudentem architectum, & sapientem auditorē. [Esaia 3. Ibidem Coloss. 2.] *Caput*, inquit, *& caudam*: quoniam qui caput non tenuerāt, nouissima habere non possunt. Sed iam ea quæ annexa sunt, consideremus.

[B]

Iniquos odio habui, legem autem tuam dilexi.

Quanto Dominus noster perpendat affectum, sanctus propheta Dauid hoc versiculo declarauit, quia cum suos inimicos nequaquam sit persecutus, vtpote qui & regis [1. Reg. 24. 2. Reg. 1. 2. Reg. 18. 2. Reg. 16.] Saul, à cuius insidiis periculum salutis cauere vix poterat, nec vitam putauerit appetendam, & mortem æstimauerit vindicandam, & parricidæ filij ingemuerit interitum, & multorum persequentium se flagitiis appetitus ignouerit, vt ipse ait, quia vicem iniuriæ lædentibus non [Psalm. 7. Psalm. 131.] rependerit: præuaricatores tamē diuinæ legis exosus horrescat: in quo vtique & clementia motum eius, mansuetudoque [Matth. 5.] pietatis, & vehemens deuotionis aperitur intentio, euangelici præcepti conueniens disciplinæ, quam prophetico spiritu præuidebat. Etenim Dominus Iesus & nostrorum inimicorum dilectionem nobis expetendam esse præcepit, & Dei hostes etiam si nobis aut parentum: aut filiorum, aut coniugij germanitatisque necessitate copulen- [C] [Luc. 14.] tur, odio persequendos. Sic enim scriptum est: *Si quis venerit ad me, & non oderit patrem & matrem, & vxorem & filios, & fratres & sorores, adhuc etiam & animam suam non est me dignus.* Quod si quis otiosis accipiat auribus, fortasse dicat: Tu Domine Iesu legem dedisti, dicens: *Dilige Dominum Deum* [Deut. 6. Leuit. 19. Matth. 22. Ioan. 4.] *tuum, dilige proximum tuum.* Et vt impleres hanc legem, venisti. Dixisti per legem, *Honora patrem & matrem*: & in Euangelio iubes vt parentes oderim? Quomodo sibi conueniūt ista præcepta? Sic mitis & humilis corde venisti? Non possum saluo pietatis iure odisse patrem, cui debeo quod creatus sum, nec matrem longo decem mensium fastidio pro fœtus onera portantem, cui in absolutione plus periculi, in delatione plus tædij est. Quid dulcissimi merentur filij, vt paterno excludantur amore, cum sit impium mori nolle pro liberis? Quid vxor charissima quædam vitæ co- [Gen. 2.] hæres, & consortium communis naturæ? Quid fratres iisdem concreti visceribus, atque formati eodem naturæ hospitio, in hunc vsum lucis emissi? Oderim ergo pignora [D] charitatis? Ita Euangelij lenitate rigorem præduræ legis Iudæis inflectis, vt quorum lex condemnat iniurias, eorū tu in Euangelio tuo condemnes gratiam? Video istiusmodi assertioni me respondere non posse, sed tu Domine responde. Nec enim indiges, vt excuseris: qui non eguisti, vt vinceres. Respondebit igitur: Egone condemno pietatē, qui odi iniquitatem? parentes præcipio non amandos, qui inimicos suadeo diligendos? Sed non legisti. *Tempus amandi, & tempus odio habendi, & tempus belli, & tempus pacis?* [Matth. 5. Eccl. 3.] De quo hoc dicit Ecclesiastes? Nonne de eo quod ratione temporis fiat, vt pie & amare & odisse possimus: vt quos dilexeris, odisse: & quos oderis, amare conueniat? Non ego parentum infudi odia pectoribus filiorum, nec coniugum suasi fastidia mentibus maritorum. Naturam interroga quid exegerim, quæ vtique auctoris arbitrium genitali singularum necessitudinum testatur affectu. Amare parentes filios, lex naturæ est: maritos coniuges, lex diuina est. quæ coniugij charitatem in naturam vertit, vt fiat [Gen. 2. & 1. Cor. 6.] vna caro, & vnus spiritus. Diligere fratres naturæ prærogatiua est, quæ eodem domicilio diu fotos assuefecit ad [E] gratiam charitatis. Non ergo necessitudinum intestina bella mandaui, sed illecebram suspectam habui. An non iure suspectam, cum serpens ille callidus & astutus ad cōstruendas nequitiæ suæ artes, quo incorruptæ ac rudis naturę dote fundamētū primogeniti Adā labefactaret af- [Genes. 3.] fectū, fœmineis magis illecebris, quam suis commisit venenis? Itaque fœmina virum quem serpens tentare non ausus est, cibo oris & vi amoris inflexum, molli quadam conciliatricula vxoriæ sedolitatis affectione traduxit. Et adhuc Eua liberos non habebat, quorum gratia vt dulcis ad amorem, ita esset facilis ad lapsum. Vt plurimos à mar- [1. Tim. 2.] tyrij consummatione sæpe reuocauit? Denique sæpe cognouimus, quoniam quem formidolosa carnificum pōpa non terruit, nec diuisi lateris sulcus infregit, nec ardentes laminæ à triumphalis fortitudinis rigore abducere potuerunt, eum inter sacra iam præmia constitutum, vxor teneræ sobolis oblatione miserabilis, vnius lachrymæ miseratione decepit. Samson captus est per vxorem, num- [Iudic. 16.] [F] quid tu fortior? Salomon captus est in vxore, numquid tu sapientior? Ille igitur cuius sapientia totis celebratur sæ- [3. Reg. 1.] culis, factus est insipiens, quia nimium amauit vxorem. Quid de fratribus dicam? Experta est in liberis & prophe- [Prouerb. 27.] tæ domus, detestabiliora inimici oscula, quam odia esse fraterna. Itaq; fratricidium pater quidem fleuit, sed magis [2. Reg. 13.] est indignatus incestum. Denique licet parricidam, percussorem tamen reuocabat incesti. *Tempus* igitur *amandi*, [Eccles. 3.] *tempus odio habendi*: hoc est, tempus martyrij, quādo ea quæ diuina sunt, omni charitati necessitudinum pręferēda sūt. Tempus belli, quo etiam bellum pro Christi nomine perfidis pignoribus inferamus. *Tēpus pacis*, quia *in pace locus eius.* [Psalm. 75.] Denique ipse in Euangelio euidenter exposuit, qua ratione nostros debeamus odisse, dicens: *Qui diligit patrem aut* [Matth. 10.] *matrem plus quam me, nō est me dignus.* Nō dixit indignos esse qui parētes suos diligūt, sed eos indignos ait, qui plus parētes quam Christū diligunt. Si enim ideo deferimus parentibus, quia nostræ generationis auctores sunt, quanto [G] magis Christum oportet amare, qui ipsorum est auctor parentum? Isti dederunt quod non potestatis est, sed ministerij sui: Christus donat salutem, qui parentum beneficia conseruat. Pulchre autem dixit: *Iniquos odio habui, legem autem tuam dilexi:*] quia si legem amamus, odisse debemus aduersarios legis, qui operibus suis præcepta legis impugnant. Græcus melius eos, & proprie nuncupauit, dicens παρανόμους. παράνομος exlex vocatur, quia extra legem est. Hos ergo odit qui in lege Christi est, quia legis mandata non seruant. Non solum enim qui legem nescit, sed etiam ille qui non agit secundum legem, exors legis est, quia *non* [Rom. 2.] *auditores legis, sed factores legis iustificabuntur.* Redarguit me ipse Dauid si aliter intelligam. Quomodo iniquos homi- [2. Reg. 18.] nes oderat, qui parricidam filium commendabat prælia- toribus, ne eum aliquis occideret? qui Saul regis mortem [2. Reg. 1.] etiam vindicauit in eum, qui à se nuntiauit occisum? Ergo non iniquos homines, sed iniquos sermones oderat. Denique *iniquos* (dixit) *odio habui*;] non addidit, viros. Denique [Matth. 5. Rom. 12.] cum dicat Iesus in Euangelio: *Diligite inimicos vestros*, & dicat Apostolus: *Benedicite eos qui persequuntur vos, & nolite maledicere*: quomodo excusaretur iste vir sub euāgelica viuens [H] disciplina, si iniquos homines odisset: nisi intelligas quod iniquitatem odio habuit, non eos qui etsi operentur iniquitatem, possent tamen euangelica prædicatione conuerti? Aut certe nisi ita accipiamus, quia sicut ille qui non honorat patrem, iniquus est: idem tamen secundum illud exosus patrem, quod scriptum est: *Qui non odit patrem, aut* [Luc. 14.] *matrem, aut fratres, aut sorores, aut animam suam, non potest meus esse discipulus*; etiam laudabilis habetur: sic & iste qui iniquos odio habuit. Eodem modo & eos oderat, quo patrē præuaricantem, aut animam suam, præferens videlicet vitæ huius suauitati gratiam Christi.

Adiutor & susceptor meus es tu, & in verbum tuū speraui.

Adiutor & susceptor.] Adiutor per legē, susceptor per Euangelium. Quos lege adiuuit, in carne suscepit, quia scri-

ptum

A
Esaia 53.
Philip 3.

ptum eſt: *Hic peccata noſtra portat*, & ideo in verbum eius ſperaui. Græcus tamen ἐπήλπισα habet, quod eſt *ſuperſperaui*: quod de eo dicitur qui ſemper addidit ad ſperandum, & cum ſperauerit aliquid, iterum ſperat, & ſpe proficit, extendens ſe ſemper ad ſuperiora, & ea quæ præterit obliuiſcens. Pulchre autem ait: *In verbum tuum ſperaui*;] hoc eſt, non in prophetas ſperaui, nõ in legem, ſed *in verbum tuum ſperaui*;] hoc eſt, in aduentum tuum, vt venias & ſuſcipias peccatores, delicta condones, ouem laſſam tuis in cruce humeris bonus paſtor imponas. Si quis ſperat in Chriſtum, ſeparare ſe debet à conſortio perfidorum. Ideoque dicit:

Luc 15.

Diſcedite à me maligni, & ſcrutabor mandata Dei mei.

B
Sap 1.
Prou 1.
2 Cor 6.

Huius verſiculi teſtimonio ſignificatur, quia vbi malignitas eſt, ibi cuſtodia mandatorum cœleſtium eſſe non poſſit. *In maleuolam* enim *animam non intrat ſapientia*. Et alibi: *Quærent me mali, & non inuenient.* Simplicem mentem ac defæcatum animum diligit Chriſtus, nec poteſt immaculatæ virtuti vllum cum maculoſis contubernium eſſe: flagitia odit, refugit, aſpernatur contagia, qui dicit: *Diſcite à me quia mitis ſum* Magnos repellit, laborantes vocat. Dicit illis Ieſus: *Diſcedite a me omnes qui operamini iniquitatem.* Iſtis ait: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati eſtis.* Non vtique malignitate mentis, ſed infirmitate carnis onerati. Onerati, inquam, alieni hæreditate peccati. Laborantibus ſubuenio, fraudulentis prodeſſe non debeo, ne pluribus noceant. Hos pœna compeſcat, illos emendet gratia. Malitia enim fons peccati eſt: culpa, infirmitatis eſt lapſus. Illi debeo ſubuenire, qui laborat: illum etiam odiſſe, qui decepit. Malas igitur operationes repellit. Nam niſi ita accipias, videtur dicere: *Diſcedite à me quia mundus ſum* quia purus ſum. Hoc Phariſæus dicebat, & reprehenſus à Chriſto eſt. Non ergo propheta dicit, *Mundus ſum*: ſed, *Cor mundum crea in me Deus.* Ideoque relegato conſortio malignorum, quaſi qui ante permixtus illis ſuſcipi non poſſit a Domino, dicit:

Matth 11.
Pſalm 6 &
Mat. 6 7
Matth. 11.
Luc 18.
Pſalm. 50.
C

Suſcipe me ſecundum eloquium tuum, & viuam: & non confundas me ab expectatione mea.

Luc. 16.
Coloſſ 3.
Ioan. 16.

Si viuit qui in ſinu eſt patriarchæ Abrahæ, vt ille Lazarus pauper, quanto magis viuit qui ſuſcipitur à Chriſto? Quomodo enim poteſt non in æternum viuere, quem ſempiterna vita ſuſcepit, quem totum ſibi Chriſtus aſſumpſit, qui totus verbi eſt, *cuius vita abſcondita eſt in Chriſto Ieſu*? Sed & qui in ſinu Abrahæ ſedet, ſuſceptus à Chriſto eſt. Intolerandæ autem præſumptionis videretur dicere Deo, *Suſcipe me*:] niſi promiſſum eius adiũgeret: hoc eſt. Vt hoc auderemus, ipſe feciſti, tuo te chirographo conuenimus, quoniam noſtrum chirographum ſuſtuliſti. Nos fecimus chirographum mortis, tu ſcripſiſti chirographum vitæ. Ergo non cõfundas ab expectatione ſua ſeruulum tuum, quia in te ſpero. *Spes enim non confundit.* Et ſi tribulamur, patientiam ſubminiſtra, vt ferre poſſimus: vt quia te expecto, non opprimar infirmitatibus, non ſuccumbam tentationibus, non affligar procellis, in quibus eſt probanda patientia, vt probatio conſequatur ſpem quæ confirmat & roborat, quæ non confundit. hoc eſt, Frangimur frequenter laboribus, fatigamur: ſed ſi ſpes deſit, confundimur, & tota mente turbamur. Sed eſto, ſint aliqui duri ad labores, firmi ad iniurias perferendas: ſi ſpem auferas, nõ poteſt perpetua eſſe patientia. Ipſa patientia non probatur ſi fides deſit, cuius radix ſpes eſt. Quæ enim poteſt probatio eſſe, niſi pro Chriſti nomine vel incommoda vel pericula vniuerſa ſuſtineas? Ideo ſpes eſt ſola quæ noſtrum nõ confundit affectum. Vbi eſt ſpes, apoſtolicum illud, *Foris pugnæ, intus timores*, nocere non poſſunt. Alia interpretatio habet: *Non erubeſcere facias.* Non erubeſcet qui ſperat in Chriſtum. Ideoque qui bene ſperat, dicit: *In te confido non erubeſcam.* Et bene ait, *Confido.* Robur enim ſpei noſtræ, & quæ iam ſperantis auctoritas, confidentia eſt. Spera igitur ſemper, & nemo te ab expectatione confundit. Expectatio noſtra, vita æterna eſt. Expectatio noſtra eſt regnum Dei: angelorum conſortium, benedictiones ſunt ſpiritales. Spera quotidie. Finem iſta res non habet, neſcit inducias. Spera etiam poſitus in aduerſis. Si quis dicat tibi aliqua forte neceſſitudinum amiſſione percuſſo: *Quid tibi prodeſt iuſtitia tua?* tu tamen ſpera, non deficiat fides tua. Si quis dicat tibi: *Quid tibi quotidiana profuere ieiunia?* quid caſtitas corporis, pudor mentis? ecce ſicut iniuſtus & impius vulneratus es: non deficiat fides tua. nam etiam ſi infirmus es, fidelis tamen ſollicitus eſt pro te Chriſtus. Dicit ad diſcipulos: *Date illis vos manducare ne deficiant in via.* Habes apoſtolicum cibum, manduca illum, & non deficies. Illum ante manduca, vt poſtea venias ad cibum Chriſti, ad cibum corporis Dominici, ad epulas ſacramenti, ad illud poculum quo fidelium inebriatur affectus, vt lætitiam induat de remiſſione peccati, curas ſæculi huius, metũ mortis, ſollicitudineſque deponat. Hac ergo ebrietate corpus non titubat, ſed reſurgit: animus non confunditur, ſed cõſecratur.

Coloſſ 2.
D
Rom 5
Ibidem.
2. Cor. 7.
Pſalm. 24.
E
Iob. 12.
Iob. 21.
Matth 14.
F

Adiuua me, & ſaluus ero: & meditabor iuſtificationes tuas ſemper.

Pſalm 26.
Pſal. 90.

Adiuua me.] Qui ſperat, præſumit iuuari. vbi autem adiumentum Dei, ibi certum ſalutis auxilium. Supra dixit: *Adiutor & ſuſceptor meus es tu*: hic iterum iuuari petit, quaſi dicat: Sine ceſſatione me adiuua. Non mihi ſatis eſt quod popoſci, iterum peto vt ſaluus fiam. Hic non magna, non vera eſt ſalus: tunc ſaluus ero, cum fuero in ipſo paradiſo, cum viuere cœpero inter electos tuos angelos, cum laqueus terræ huius euaſero. Sed ne forte adiuti in neceſſitatibus, poſtea in proſperis poſiti negligamus, docet nos immemores beneficiorum cœlaſtium nequaquam eſſe debere, ſed meditari iuſtificationes Domini, vt & cum boni operis aliquid fecerimus, ſemper tamen ei noſtra peccata fateamur. Hæc enim eſt iuſtificatio Domini. Denique *phariſæi non iuſtificauerunt Deum, qui baptizari baptiſmo pœnitentiæ noluerunt.* Ergo ille iuſtificatur, quem ſuorum pœnitet delictorum. Quem enim pœnitet, confitetur, vt eſt illud: *Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis.* Ideoque publicanus magis iuſtificatus exiuit è templo, quia Phariſæus ſe iuſtificabat, ſuas iuſtitias prædicando: publicanus autem iuſtificabat Deum, iniquitates proprias confitendo. Ergo qui meditatur iuſtificationes, ſemper humiliatur. Non hodie humiliatur, & cras exaltatur, ſed ſemper humilis corde & mitis affectu eſt. Plus eſt autem ſemper, quam die ac nocte, vel tota die: hoc enim ſupra tempus eſt. Ergo vel inter angelos annumeratus dicas oportet iuſtificationes Dei ſemper, & illam quam adeptus eſt gloriam, non tuis meritis arroges, ſed diuinæ miſerationi ſemper adſcribas, ne tibi dicatur: *Quid habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis?* Omnis enim creatura quæcumque bona habet accepit à Chriſto, qui totius eſt auctor creaturæ.

G
Luc. 17.
Esaia 43.
Pſalm. 50.
Luc. 18.
Matth. 11.
Pſalm 1.
Sap odlo 5.
1 Cor 4.
H

Spreuiſti omnes qui diſcedunt à iuſtificationibus tuis, quia iniqua cogitatio eorum.

Prou. 16.
Prou. 8.
Ioan 6.
Luc. 15.
Eſaia 59.
Geneſ 3

Omnis ſuperbus immundus eſt in conſpectu Dei, quia non poteſt per ſuperbiam ſuam mundare peccata, qui arroganti ſpiritu coaceruat errorem. Ideoque ſpernitur atque deſpicitur, quia deſpectui habet diuina mandata. Bene autem cœleſtis ſeruatur prærogatiua clementiæ, quia nullum repellit: ſed quicumque noluerint peccata propria confiteri, ipſi diſcedunt à Domino Deo noſtro. Denique ille diſceſſit, qui peregre profectus, omne quod acceperat à patre, fidei & gratiæ patrimonium diſſipauit. Et quia cum diſceſſiſſet pœnituit, poſtea eſt regreſſus ad patrem quem reliquerat tunc, cum peccatum proprium vollet confiteri. Non ergo interuallo locorum Deus relinquitur, ſed prauitate morum, & deformitate geſtorum. Diſcedit à Domino, qui ſe elongat ab eo, quemadmodum

audita

A
Pſalm. 42. audita præſentia Dei Adam latere cupiebat. Sed diſcedens
à Domino ſalutem habere non poterat, quoniam ſcriptũ
eſt: *Ecce qui elongant ſe abs te, peribunt.* Vnuſquiſque igitur ſuis
ſtudiis ſeſe aut iungit aut ſeparat. Denique quod pleroſque
nec locorum interualla ſecernant, vel finitima vel vicina
connectant, indicio eſt quia ſunt plerique in corpore ſiti
qui peregrinantur à corpore, & adſunt Deo, vt ille qui di-
2. Cor. 5. cente Deo: *Quem mittam?* reſpondit: *Ecce ego.* Audet & Pau-
Esa. 6. lus adeſſe Deo, quia nihil inter ſe præter carnis materiam
2. Cor. 5. videbat eſſe corporeum. Exiuit Cain à facie Dei, poſtquã
Gen. 4. commiſſo parricidio gerendam peccatorum ſuorum pœ-
nitentiam non putauit. Recte autem ait: *Spreuiſti omnes qui
Rom. 3. diſcedunt à iuſtificationibus tuis.*] vel vt alij: *Ad nihilum deduxiſti
præuaricatores.* Non peccatores dixit, ſed præuaricatores.
Nam quæ nobis ſpes foret, quando omnes ſub peccato
ſumus? Etiam illud pulchre: *Ad nihilum deduxiſti omnes præ-
uaricatores.* Siue ille diues ſit, nihil illi diuitiæ ſuæ proſunt:
ſiue honoratus, nihil dignitas: ſiue potens, nihil potentia.
B Sed aliud eſt præuaricatorem eſſe diſcedentem à iuſtifica-
tionibus Dei, aliud præuaricatorem eſſe terræ. Illud gra-
uius, hoc leuius. Ideoque ſuperiora ne turbent, vide quid
ſubiecit his.

*Præuaricatores æſtimaui omnes peccatores terræ:
propterea dilexi teſtimonia tua ſemper.*

Recte præuaricator dicitur, qui diſcedit à Domino.
Denique Græce à diſcedendo apoſtata nominatur. Vnde
Eccleſ. 19. & ille: *Vinum & mulieres faciunt apoſtatare.* Cauenda ergo
incentiua & lenocinia delictorum, ne in ſcelus vergant.
Præuaricator autem Latine & tranſgreſſor vocatur, eo
Deut. 10. quod à lege Domini tranſeat ad errorem, & tranſgredia-
Rom. 8. tur mandata cœleſtia, cui dictum eſt vt adhæreat Domino
Deo ſuo. Adhæreto igitur indiuiduo ſemper affectu, ne te
ab eo vis vlla poſſit auellere. Si quid tarum, ſi quid inter-
miſſum aduerſarius viderit, ſtatim ſe immittit in pectus &
cor tuum, vt te laqueo teneat ſuæ fraudis, & hoſtilis
C vinculo poteſtatis innexus, à deuotione retrahaeris. Sed non
ſolus ille præuaricator eſt, qui poſthabita Eccleſia ad cul-
tus tranſgreditur idolorum, ſed etiam quicunque legis
mandata non ſeruat. Omnis igitur peccator, præuarica-
Heb. 2. tor. Vnde illud: *Omnis præuaricatio iuſtam accipit remuneratio-
nem.* Non enim commune, ſed diuerſa merita delictorum,
& pretia ergo diuerſa culparum. Quid ſibi vult quod ait,
Peccatores terræ.] Sunt ergo & cœli peccatores, ſicut ille qui
Luc. 15. ait: *Peccaui in cælum & coram te.* Sunt qui dicant, quia is qui
cœleſtia non ſeruat oracula, præuaricator eſt cœli. Sed ſiue
hoc, ſiue illud ſit, è diuerſo vnum ſignificamus peccato-
rem, alterum præuaricatorem, quia minuit gratiam quam
accepit è cœlo, quam Spiritus ſanctus infudit; ſiue quia a-
uis cœli factus, non debes in terram redire de cœlo. In
cœlum ergo peccas, ſi cœli incola cœlum relinquas. Di-
uerſitas igitur eſt eorum. Alij peccatores cœli, alij pecca-
Pſalm. 100 tores terræ ſunt. *In matutinis,* inquit, *interficiebam omnes pec-
catores terræ.* Quomodo vnus omnes interficere poterat
peccatores terræ? Sed ſi conſideres iuſtum, cui *nox præceſſit,*
D *dies appropinquauit*: potes videre quomodo exoriente ti-
bi ſole iuſtitiæ de luce vigilans interficias fomenta om-
Rom. 13. nia delictorum. Vtinam mihi aſpiret hæc gratia, vt gla-
Mala. 4. dio ſpiritali, qui eſt verbum Dei, ab Eccleſia Domini in-
Ephoſ. 6. cendia vniuerſa poſſim abolere vitiorum, & terrena au-
ferre delicta, quibus in foueam quandam lubrici præcipi-
tamur erroris, vt de ciuitate Dei expellatur iniquitatis o-
Pſal. 100. perator. Ciuitas Dei, Eccleſia eſt, Eccleſia, corpus eſt
Coloſſ. 1. Chriſti. Peccat in cœlum, qui cœleſtis ciuitatis iura con-
Luc 15. taminat, & immaculati corporis violat ſanctitatem ſuorũ
colluuione vitiorum. Et vide ne forte ſint qui cœli & terræ
Geneſ. 3. peccatores ſint. Nam vtique Adam cum in paradiſo eſ-
ſet, cœleſtis erat: poſt lapſum autem terrenus eſt factus, &
de paradiſo expulſus eſt & eiectus. Vnde & Apoſtolus ait:
1. Cor. 15. *primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cœlo cœleſtis.* Ab-
iciatur ergo à nobis imago terreni, ſuſcipiatur imago
cœleſtis, non fuco expreſſa, non ceris, non colo-
ribus adumbrata, ſed moribus, in qua Chriſtus ſe agno-
ſcat.

*Confige clauis à timore tuo carnes meas, à iudiciis
enim tuis timui.* E

Qui diligit Domini teſtimonia, configit clauis carnes Rom. 6
ſuas, ſciens quia vetus homo ſuus cum Chriſto confixus
cruci, luxuriam deſtruat carnis, ne cupiditates eius indo-
mito feruore laſciuiant, ne radix auaritiæ ſerpentibus ſe
fundat radicibus. Confige ergo clauis, & deſtrue fomenta
peccati, moriatur in carne tua omnis illecebra delictorũ,
libertatem vagandi, cupiditas voluptatum cruci affixa Ibidem
non habeat. Eſt quidam clauus ſpiritalis, qui patibulo
crucis Dominicæ affigat has carnes. Et fortaſſe ſunt
carnes quædam animæ, ſicut corpus eſt animæ. Carnes a-
nimæ ſunt carnales cogitationes. Configit has carnes
timor Domini & iudiciorum eius, & ſeruituti redigat.
Quod ſi carnes iſtæ reiiciunt clauos diuini timoris, haud 1 Cor 9.
dubie dicitur: *Non permanebit ſpiritus meus in hominibus, quo-* Geneſ. 6.
niam carnes ſunt. Niſi igitur affigantur cruci hæ carnes, &
configantur clauis à timore Domini, non permanebit in F
his ſpiritus Dei. Sicut ſunt aculei timoris, quibus com-
pungimur: ita ſunt claui timoris, quibus configimur. qui
compungitur, excitatur: qui configitur mortificatur, vt
peccato deficiat, Deo viuat. Vt ſciamus autem clauos ſpi-
ritales eſſe, etiam ſtimuli ſpiritales ſunt de quibus ſcriptũ
eſt: *Durum tibi eſt aduerſus ſtimulum calcitrare.* Hoc ſtimulo Rom 6.
Paulus ſtimulatus ſurrexit è terra, & ſe leuauit, vt conuer- Act 9.
ſaretur in cœlo. Confixus eſt clauis Apoſtolus Thomas, Philip 3.
vt diceret: *Niſi videro in manibus eius fixuras clauorum, & mit-* Ioan 20.
tam digitum meum in locum clauorum. Claui erant bonæ cu- Galat. 2.
piditates, claui erant, etſi non perfectæ fidei, tamen fidei 1. Cor 4.
incrementa quærentis. His configitur clauis, qui Chri- Cant 8.
ſto commoritur, vt cum Chriſto reſurgat. His configi-
tur clauis, *qui mortificationem Domini Ieſu in corpore ſuo portat.*
His clauis configitur, qui meretur audire dicentem Ie-
ſum: *Pone me vt ſignaculum in cor tuum, vt ſigillum in brachium
tuum, quia valida eſt vt mors charitas, durus ſicut inferni zelus.* In-
fige ergo pectori tuo & cordi tuo hoc ſignaculum cruci-
fixi, infige & brachio tuo, vt opera tua peccato mortua G
ſint. Nihil in his criminis reuiuiſcat, nihil erroris reſur- Rom 6.
gat. Fortaſſe hanc imaginem claui non ſolum timoris, ſed
etiam charitatis affigunt, quia *valida eſt vt mors charitas, durus* Cant 8.
ſicut inferi zelus. Non te ergo offendat duritia clauorum,
quia eſt duritia charitatis: nec validus clauorum rigor,
quia valida eſt etiam charitas ſicut mors. Charitas enim Petr. 4.
culpam & omnia peccata mortificat. Charitas ſicut mor-
tis ictus interimit. Denique moritur flagitiis atque pec- Ioan 4.
cato, dum Domini mandata diligimus. *Charitas eſt Deus,* Hebr. 4.
charitas Dei verbum eſt, *quod eſt validum, & acutius omni* Cant 8.
*gladio acutiſſimo, vſque ad diuiſionem animæ ac ſpiritus, artuumque
& intima penetrans medullarum.* Eſt durus ergo zelus chari-
tatis, qui non cedat inferis cum pro Dei zelo vnuſquiſque
nec ſuis parcat. His clauis charitatis configatur anima no- Cant. 5.
ſtra & caro noſtra, vt & ipſa dicat: *Quia vulnerata charitate e-* Prouer. 27.
go ſum. Habet ergo clauum ſuum charitas, habet gladium
ſuum, quo anima vulneratur. Felix qui hoc gladio meruc-
rit vulnerari. Hæc ſunt vulnera quæ oſculis præferuntur:
vtiliora vulnera amici, quam voluntaria oſcula inimici. His nos Ioan 8.
vulneribus offeramus, quibus quicumque mortuus fue- H
rit, mortem videre non poterit. Talis eorum erat mors, Matth. 16.
qui Dominum ſequebantur, de quibus dictum eſt: *Sunt a-
liqui de iſtis adſtantibus qui non guſtabunt mortem, donec videant* Matth. 26.
filium hominis venientem in regno ſuo. Merito Petrus non ti-
mebat hanc mortem. Non timebat enim qui dicebat,
*quia etſi oportuerit eum pro Chriſto mori, non eum relinqueret aut
negaret.* Tollamus ergo crucem Domini, quæ configat
carnes noſtras, peccatum deſtruat. Eſt timor qui configit
carnes. *Niſi,* inquit, *quis tulerit crucem ſuam, & ſecutus me fue-* Matth. 10.
rit, non eſt me dignus. Ille enim dignus eſt, qui habet Chriſti Galat. 5.
timorem, vt cruci figat omne carnale peccatum. Hunc ti- Rom 6.
morem ſequitur charitas, quæ conſepulta cum Chriſto,
non diuellatur à Chriſto, moriatur in Chri-
ſto, attumuletur Chriſto, reſurgat
cum Chriſto.

A

In octonarium decimumsextum enarratio.

ע Ain.

Ain littera decimasexta; cuius interpretatio est, *Oculus, siue fons.* Oculo vtimur videndi munere: sed videmus ea quæ complacent, & sæpe quæ displicent: nec in eo oculi est vel culpa, vel probitas, pro eorum qualitate quæ viderit. Oculi est enim officium nuntiare quæ viderit. Est sane vel offensa vel gratia, si aut delectetur suauibus, aut offendatur aduersis. Ideo frequenter oculus suppliciorum dicitur, oculus tentationis, oculi hœdi, oculus vitulę, oculus generationis, aut fons generationis. Legimus in Euāgelio *Ioan 3.* quia *baptizabat Ioannes in Ennō.* Ennō *oculum suppliciorum* interpretati sunt. Itaque nemo venit ad baptismum, nisi qui desiderat sibi propria peccata dimitti, quorum supplicia corde prouido perhorrescat. Itaque B licet oculus suppliciorum dicatur, præuidentis est tamen supplicia, non sustinentis: licet baptismum pœnitentiæ habeat aliquam de suppliciorum susceptione tolerantiā. *Matth 5.* Oculi est vt intuendi officio fungatur, tuum est cauere *Matth 5.* quod videris. Denique & oculus tentationis dicitur, quia *Prouerb. 7.* per oculum sæpe tentamur. *Oculus meretricis, laqueus a-* *Matth. 5.* *matoris.* Sed oculus nihil delinquit. Ideoque Saluatoris sētentia plena iustitiæ est, dicentis: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam adulterauit eam in corde suo.* Non dixit, Qui viderit mulierem, sed ad concupiscendum viderit. Oculum absoluit, mentem ligauit. Non dixit, *Adulterauit eam in oculo,* sed *in corde.* In oculo visus est, in corde pecca- *Matth 25.* tum. Oculus hœdi ad sinistram est: quod ea quæ à dextera *Psalm. 15.* sunt, peccator videre non possit. Sanctus autem dicit: *Prouidebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam a dextris est mihi, ne commouear.* Et Petro sancto Apostolo, cum tota nocte nihil cepisset, vt legimus in Euangelio, à Saluatore di- *Ioan 21.* ctum est: *Mitte in dexteram partem nauigij retia.* Itaque fretus imperatis cœlestibus, misit retia, & plurimum piscium C congregauit. In sinistra nox erat, in dextera diuini sermo- *Esa. 5.* nis claritudo fulgebat diurna. Est & oculus vitulæ: quod æque ad peccatores refertur: quia sicut iugi loro vitulæ, ita peccatores attrahunt iniquitates, non dirumpentes neq; abscindentes proprium, sed longo trahentes fune peccatum. Indomita enim vitula sero mansuescit, & trahit lora, non suscipit, quia impatiens est tenendi: & quo diutius traxerit, eo amplius impeditur. Oculus quoque generationis, aut fons generationis dicitur, quia ex oculorum *Prouerb. 6.* conspectu, aut bona aut aduersa generantur. Vidisti mulieris pulchritudinem, laudasti artificis opus, venustatem naturæ: generatio fidei, deuotionis est partus. Contentus fuisti formæ decore, non census ambitione, sumpsisti iu vxorem, genuit filios liberalioris gratiæ: oculus tibi fuit generatio prosperorum. Contemplatus es sacram puellā, pressit oculos tuo sangustæ reuerentia castitatis: prædicasti Dominum Iesum, qui senilem dedisset in adolescentula ætate grauitatem, immaculatamque vitam inter infirmas tam lubricæ huius carnis illecebras humanis infudisset affectibus; oculus tibi factus fons bonorum est. Vidisti D *Esa. 10.* possessiones pupillorum, non ad inuadendum, sed ad iuuādum: & paternis ingemuisti visceribus si quid aduertisti de minoris commodis esse neglectum, repulisti eum qui fines eius volebat inuadere, iudicasti pupillo: oculus tuus *Esaia 1.* fons tibi fuit & origo iustitiæ. Iudicasti viduæ. Sicut enim *Hier 22.* mala drachma, non est drachma: sic malum iudicium, non vtique iudicium. Iudicasti ergo sicut iustus & bonus iudex. Vidisti vsurpatorem improbum, qui maritali auxilio destitutam suam prædam putat: et iniquitatem non passus es, attulisti indefensæ opem: quo adiuta præsidio, inoffensa opera castitatis exercuit, nec auxilium quærere maritale *Esaia 1.* compulsa est, dicit tibi Dominus: *Venite disputemus, quia iu-* *Tob 4.* *dicasti viduam,* oculus tuus fons gratiæ tibi factus est. Vidi- *Luc. 10.* sti nudum corpus inopis iacere defuncti, non præteristi, vt ille qui exponitur in Euangelio, sacerdos atque leuita: sed continuo miseratus, sepulturæ te solatiis tradidisti: generauit tibi oculus materiam redemptionis. Contra, si aspiciens agrum pupilli vineis cōsitum, lætum segetibus, E nemoribus vmbrosis, aut fluuiis decurrentibus, aut fontibus scaturientibus, aut riparum herbosis amœnum toris, & auaritiæ facibus accensus transtulisti patrum limites, atque in possessionem indefensam improbus irruisti: *Prouer. 22.* oculus tuus tibi mortis perpetuæ acerba generauit. Viciniæ viduæ iura temerasti, coegisti eam, quæ aut dolorem suum aut pudorem secretis clausa parietibus fouere deberet, prosilire in publicum, inuerecundius quam iniustius litigare: oculus tuus partus iniquitatis est factus. Vi- *Psalm 100.* disti inopem *superbo oculo, & insatiabili corde,* despexisti pre- *Ezech. 22.* cem pauperis: & quem misereri debueras, cum fastidio præteristi: oculus tuus fons tibi fuit & origo peccati. Ideoque oculi tui non lupi oculi sint, & insidiantes ad præ- *Cant 7.* dam, sed sicut sponsæ dicitur: *Oculi tui stagna in Esebon, in portu filia multorum: nares tuæ sicut turres Libani.* Stagna in Esebon quid est, nisi in cogitationibus rationabilibus abundantia, quæ est in portis Ecclesiæ, cui merito defertur multitudo doctrinæ? Filia enim multorum, plurimarum F doctrinarum posteritas est, cuius nares odor est sacrificio- *2. Cor 2.* rum floribus omnibus præstans. Quid enim Christi odore sublimius, qui aboleuit thuris frangrantiam? Oculus ergo iste prouideat quæ futura sunt: & si aduersa imminere præuiderit, fletu lachrymisque emollire ac mitigare nō desinat. Ideo Hieremias in captiuitate gentis Iudææ positus, futuram præuidens perpetuæ captiuitatis ærumnam, quam perfidiæ pretio Iudæorum populus habebat exoluere, dicebat in Threnis sub hac eadem litera: *Thren. 1.* *in hoc ego fleo, oculi mei caligauerunt à fletu, quia elongauit à me qui me consolabatur.* Non igitur abductum se esse de terris suis dolebat, sed à Christo populum relinquendum, consolationemque futuræ vitæ cernebat amissam. Hæc est vere dolenda captiuitas, quæ æternæ spei libertate priuata videbatur. Alio quoque loco sub hac eadem littera repetiuit in Threnis, dicens: *Ibidem.* *Fecit Dominus quæ cogitauit, consummauit verbum suum quod mandauit a diebus antiquis. Destruxit, & non pepercit, & lætificauit super te inimicum, & exaltauit cornu tribulantis te.* Nonne euidenter futurum iudicium Christi an- G nuntiatur, sicut in Psalmo quoque præsenti declarari certum est? Oculus ergo præuideat quæ futura sunt, & ea aut profusione lacrymarum, aut erroris correctione detorqueat. Denique Hieremias flebat, quia malam causam impiæ plebis susceperat, quæ perfidiæ pertinacia proprium *Act 3.* negabat auctorem. Dauid autem prophetico spiritu iudicium præuidens Christi, in quo nemo innocens periclitabitur, nemo sceleratus eludet, bona fretus conscientia dicit.

Feci iudicium, & iustitiam, ne tradas me nocentibus me.

Prou. 27. Non quasi gloriosus ac insulens se ipse laudat, cum vtique peritus legis, alterius magis quam proprio ore vnūquemque laudandum esse non ignoraret. Non inquam prædicatoris iactantia est hic vlla virtutum, sed vitæ innocentis assertio iure præsumpta, ne dignus æstimaretur qui propter grauia peccata à Domino relinqueretur, & nocē- H tium potestati traderetur. Defensio est igitur, non arrogantia, quando non excellentia aliqua honoris assumitur, sed formidabilis ærumna propulsatur. Denique Petrus *Matth. 19.* hoc genere defensionis vtitur, dicens: *Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo erit nobis?* In quo si dicti arrogantis decolor aliquis næuus fuisset, non tantum gra- *Ibidem.* tiæ de Domini Saluatoris sententia retulisset, vt non solū minime subdendus ipse iudicio, sed etiam iudicaturus de aliorum meritis ipse nuntiaretur. Neque enim in iudicio, si quis innocentiæ suæ tuendæ gratia quid fecisset aperiret, ad iactantiam potius quam ad defensionem causæ dictum æstimaretur. Aliud est dignum se præmio dicere, aliud indignum iniuria. Et tamen ille ipse philosophię sum- *Plato in Apologia Socratis. & Cicero lib. 1. de Oratore.* mus, vt aiunt, magister, cum accusaretur interrogatus qua tandem pœna se dignum putaret, respondisse fertur, vt in prytaneo publico quotidie conuiuio susciperetur. Ille honorem vsurpauit, hic ærumnam deprecatus est: ille gloriā arrogauit, hic humilitatem seruauit. Nam quæ maior esse humilitas potest, quam vt conscius sibi iudicij & iustitiæ refer-

A reſeruatæ, tradi poteſtati diaboli vereatur? Hominem ſe eſſe cognouit, impar ſibi bellum aduerſum ſpiritalia nequitiæ in cœleſtibus Ephes. 6. (.Cor 5.); raptum Enoch eſſe, *ne malitia mutaret cor eius.* Gen. 5. Sap. 4. Noe inebriatum, Loth inceſtatum, Gen. 9. ſacerdotem primum ipſum Aaron cum Maria ſorore tentatum, lepræ maculis aſperſam Mariam primum, poſt abſolutam; Moyſen pene internecatum, niſi in circumciſione filij, & eiuſmodi ſanguinis fuſione Sephora mulier eius omne ab eo Gen. 19. Num. 12. Exod. 4. periculum depuliſſet. His igitur commonitus exemplis nequaquam ſe fortitudini ſuæ credit: ſed cauta humilitate diuinum ſibi precando adſciſcit auxilium, petens ne tradatur nocentibus. Scit enim auctorem eſſe principem 1 Ioan 1. mundi omnium delictorum. Ipſe indiuiduos proximorũ iratum ſtimulis excitatis ſcindit affectus, ipſe flammam accendit libidinis, ipſe adolet auaritiæ cupiditates: vt quo plus rapuerimus, eo amplius requiramus: ipſe ſuggerit & miniſtrat fomenta luxuriæ. Ipſe odia exaſperat, & immodicæ ſtudia ambitionis inflammat. Quod virium blandũ

B in exordio, ſæuum in proceſſu, nec fraternæ germanitatis Gen. 4. potuit contemplatione reuocari. Quum enim dolet ſibi gratiæ cœleſtis ambitor fratrem eſſe prælatum, de ſacrificio proceſſit ad parricidium. Auctorem igitur incontinentiæ diabolũ eſſe Apoſtolus docet: *Ne tẽtet vos,* inquiens, 1. Cor. 7. *ſatanas propter incontinentiam veſtram.* Incentorem quoque auaritiæ ipſum eſſe legimus, dicente Paulo: *Qui volunt* 1 Tim. 6. *diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli.* Et alibi: Coloſſ 3. *Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiſcentiam malam, & auaritiam, quæ eſt idololatria.* In his enim diaboli voluntatem facimus & exequimur poteſtatem, qui per carnis iſtius deſideria incentiuum ſuæ fraudis operatur. Quemcumque ergo in vitiorum ſuorum poſſeſſione repererit, tanquam obnoxium ſuo iuri vendicabit. Adulterium qui facit, luxuriam exercet, aliena diripit, portio diaboli eſt: pudicus autem & continens & miſericors, Chriſti portio eſt. 2. Cor. 6. Chriſti ergo ſeruum ſibi non poteſt vendicare, niſi forte lapſum in vitia deprehenderit: nec tum quidem vendicat,

C ſed tamquam ſuum ſibi tradi poſtulat. Ideo ergo dicit Dauid: *Feci iudicium & iuſtitiam:*] non vt arroget, ſed excuſet, ne quaſi peccator deſeratur à Chriſto. Exemplo ſit nobis apoſtolica lectio, quam ob rem vnuſquiſque tradatur. 1. Cor. 5. Illum enim qui vxorem patris habuit, quia ſic operatus eſt, tradidit ſatanæ Apoſtolus. Non ergo eſſet traditus, niſi opera feciſſet diaboli. Vnde non immerito recuſat Propheta nocentibus tradi, qui allegat non diaboli opera ſe feciſſe, ſed Chriſti. Dominus enim dicit: *Iudicate pupillo,* Eſa. 1. *& iuſtificate viduam.* Hoc eſt ergo: *Feci iudicium & iuſtitiam,*] in iudicio non contempſi pauperem, non oppreſſi viduam, perſonam diuitis non recepi, in omnibus operibus iuſtitiam ſeruaui. Iudicij finis iuſtitia eſt. In altero veritatis cuſtodia, in altero fructus eſt æquitatis: vtraque tamen nõ priuata virtus, ſed publica. Nam immaculatum corpus à virili permixtione ſeruare, & palmam caſtimoniæ ſumoſo in corpore vſque ad angelorum conuerſationem cuſtodia integritatis euchere, vtilitas priuata, laus publica eſt. Frugi eſſe ac modeſtum, & ſobriæ parcitatis te-

D nere menſuram, probatur à pluribus, ſed ſibi ſoli proficit. Fortitudo in prælijs eminet, in otio friget: cuius opus in tempore neceſſarium in voto aduerſum. Malunt enim homines non pugnare, quam vincere. Sola iuſtitia eſt quæ omnibus temporibus aliis potius nata quam ſibi, quotidiano vſu & fructu, publico ſuo damno alienas cuſtodit vtilitates, quæ nihil habeat vtilitatis, & plurimum laudis. Hanc igitur Propheta prætendit ad ſui meriti commendationem dicens. *Feci iudicium &* Tob 4. *iuſtitiam, ne tradas me nocentibus me*] Vbi iuſtitia, ibi miſericordia. *Miſericordia à peccato liberat*, Quomodo ergo peccatoribus trador? Simile illud in Canticis: *Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Laui pedes meos,* Cant. 5. Rom. 9. *quomodo inquinabo eos?* Exui tunicam peccatoris, velamenque terreni: cur quaſi peccator atque terrenus adiudicor? Laui pedes meos, ne qua delicti ſors poſſet adhærere veſtigio: cur das in me delinquentibus poteſtatem?

Suſcipe ſeruum tuum in bono: non calumnientur me ſuperbi. E

Quaſi iudicij & iuſtitiæ ſibi conſcius, auctoritate prophetica progreditur, vt ſeruum Domini ſe dicere non reformidet. Seruus enim Domini nihil debet alienis. Pretioſa hæc ſeruitus, quæ virtutum conſtat expenſis. Cur autem timeat nocentibus tradi, aperit euidenter, quia calumniatores ſunt, qui oderint veritatem, impugnent innocentiam, quia ſuperbi ſunt. Qualis enim aduerſum ſeruulos Dei poteſt ſuperbos eſſe, qui aduerſus Deum ſe exaltat, & dicit: *In cœlum aſcendam, ſuper ſidera cœli ponam ſedem meam, ſedebo in monte excelſo, ſuper montes altos qui ſunt ad* Eſaia 14. *Aquilonem: aſcendam ſuper nubes, & ero ſimilis altiſſimo?* Quid igitur mirum, ſi grauare homines poteſt, qui peruicaci ſpiritu nec Deo cedit? Quomodo menſuram veritatis, & fidem in hominem ſeruabit, qui ſacrilego impudentique mendacio omnipotenti ſe Domino adæquandum eſſe

F promittit? Quomodo non calumniatur ſingulos, qui totam irritauit terram, Ibidem. concuſſit reges, poſuit vniuerſum orbem deſertum, & ciuitates deſtruxit: eos qui in abductione erant, non ſoluit? Caueamus ergo ne muros animæ noſtræ deſtruat, ne propugnacula noſtræ mentis diruat, ne ſuper ſidera thronum ſuum ponat. Ponit ſuper ſidera, Ibidem. quando electum decipit, quando iuſtum circumuenit, Philip 2. cuius opera elucent ſicut ſtellæ in cœlo. Nonne & Iudas proditor inter cæteros audiebat: *Vos eſtis lux mundi?* Nonne Matth. 5. diabolus lumen eius extinxit? Quin etiam quos non potuerit circumuenire, calumniatur, inuidens regni cœleſtis gloriam: vt quos illecebris ſuis à Chriſto non potuit ſeparare, eos calumniis ſuis debiti honoris fructu fraudare conetur. Fugiamus ergo malos calumniatores, qui peccatum operantur in nobis: & ipſi nobis calumnias infeſtiſſima accuſatione componunt, id quod ipſi fecerint arguentes. Ecce manus Domini parata eſt, quæ te fugientẽ ab aduerſariis tueatur ac protegat. Pharao te in partibus Exod. 14. tenebat ſuperbus, immitis: fugiſti ab eo, ſuſcepit te ma-

G nus Domini, & de periculis liberauit. Non dimiſiſſet te Pharao, niſi tu ad Dominum confugiſſes. Dicebat Pharao: *Dominum neſcio, & Iſrael non dimitto.* Vides quam ſuperbus? Merito ergo ſuſceptus in bono eſt, qui malum fugit. Non Exod. 15 patitur ergo Deus in malo nos eſſe, ſuſcipit in bono: nec Exod. 5. patitur ſuos calumniis ſubiacere.

Oculi mei defecerunt in ſalutare tuum, & in eloquium iuſtitiæ tuæ.

Oculi mei defecerunt.] Qui ſunt iſti oculi conſidera, qui in Chriſtum deficiunt, dum eius præſtolantur aduentum. Animæ videlicet oculi, non corporis, tota fidei intentione defixi. In eo enim quem diligimus, totis oculis occupamur, nec quidquam aliud videre delectat. Non poteſt hoc dicere niſi qui à mundanis ſollicitudinibus & ſæcularibus voluptatibus intentionem omnem ſuæ mentis auertit. Nam quomodo hoc dicit qui theatralibus ludi-

H bris occupatur? Sed ille hoc dicit, qui ſupra dixit: *Auerte* Sup. oct. 5. *oculos meos ne videant vanitatem.* Qui autem ſunt oculi qui deficiunt in eloquium Dei, niſi oculi interioris hominis, obtutuſque animæ, qui tenduntur vt videant Dei verbum, & nimia intentione & expectatione deficiunt in ſalutare Dei, defectum ſui patientes, vt aſſumant quod verbi eſt? Et quia eloquium Dei pleroſque mouere poteſt, ideo addidit: *Eloquium iuſtitiæ*] vt mouere nõ debeat. Mouere autem poterat, quia ſcriptum eſt: *Maior ſeruiet minori.* Gen 25. Nam niſi ad myſterium accipias, naturæ iniuria eſt. Et dedi Ezech 20. vobis præcepta non bona. Ergo Deus mala dat dat præ- E ᴀᴀ 5. cepta? Et ego Dominus creans mala. Sed & de præceptis ſic ſoluitur, quia infirmis non dare debuit perfecta præcepta, quæ ſuſtinere non poſſent. Quando audiret Iudæus: *Dimitte omnia tua, & ſequere me?* Quando audiret Iudæus: Matth. 19. *Qui non tulerit crucem ſuam, & ſecutus me fuerit, non eſt me di-* Mat h.10. *gnus?* Sed hæc perfectiora præcepta Euangelio reſeruata Eccl 39 ſunt. Et mala non creauit Deus, ſed hæc quæ videntur no- 1 Tim 1. bis auſtera, verbera, mors & huiuſmodi alia, quæ propter

A emendationem præſcripta ſunt noxiorum. *Iuſto enim non eſt lex poſita, ſed iniuſto.* Nam ſi noxij nihil timerent, innocentes ſemper pertimeſcerent. Qui ſunt igitur iſti oculi qui deficiunt in ſalutare Dei? Diximus oculum ſuppliciorum eſſe, qui præuidens futura ſupplicia peccatorum, gerendam annuntiat pœnitentiam. Demonſtrauit hunc oculum Baptiſta Ioannes, dicens: Luc. 3. *Generatio viperarum, quis oſtendit vobis fugere ab ira ventura? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ.* Ad baptiſmum Ioannis veniebat, qui habebat oculum ſuppliciorum: ad Chriſti autem baptiſmum venit, qui videt gratiam. Pſal. 16. Ioan. 3. Hic enim oculus eſt quem dominicæ paſſionis vmbra tuetur & protegit. Aliud ergo Aenon, aliud Ain. In Aenon baptizatur conſcius grauium delictorum: qui autem purum oculum habet, gratiam ſuſcipit ſpiritalem. Et imperfectæ fortaſſe animæ oculus ſuppliciorum eſt: perfectę autem oculus gratiarum eſt purior atque ſincerior, qui ſignificatur hac litera, ad quam iuſti forma dirigitur: quia imperfecta peccati tantũmodo B iudicium declinare deſiderat, perfecta vero meritum regni cæleſtis acquirere. Præſumimus tamen quod vtrumque oculum vna anima habeat, & oculum ſuppliciorum & oculum gratiæ: læuum oculum ſuppliciorum, dexterũ gratiæ: quia non à primo homine poſſunt eſſe perfecti, Pſalm. 83. ſed per proceſſum virtutis aſcendũt. Ante igitur vnaquæque anima quaſi ad baptiſmum Ioannis venit, vt præmittat pœnitentiam delictorum, & in proceſſu paulatim, vbi peccata ſua defleuerit, ſpiritali abluta baptiſmate, Chriſti accipit ſacramentum. Vnde videtur & in Canticis canticorum Eccleſia prædicari, cui dicitur: Cant. 4. *Cor meum cepiſti ſoror mea ſponſa, cor meum cepiſti vno ab oculis tuis.* vt iſte oculus gratiæ ſit, qui Chriſti ſibi pleniorem acquiſiuerit charitatem. Plerique tamen hoc loco accipiunt duos oculos Eccleſiæ: vnum qui myſtica videt, alterum qui moralia: eo quod ſancta Eccleſia non ſolum moralium teneat diſciplinam, ſed etiam cæleſtis doceat ſecreta myſterij. Ibidem. Eccleſ. 3. Vnde dictum eſt de ea: *Oculi tui ſicut columba, extra taciturnitatem tuam.* quod & ſpiritaliter videat: & nouerit tempus C tacendi, & tempus loquendi: vt in tempore ſermonem Eſai. 50. ſuum proferat, nec importunitate loquendi peccatum poſſit incurrere. Habe ergo oculos columbæ ad ſimilitudinem Chriſti, quia de ipſo lectum eſt: Cant. 5. 1. Cor. 3. *Oculi tui ſicut columbæ, ſuper abundantiam aquarum lotæ in lacte ſedentes ſuper plenitudinem.* Baptizat in lacte Dominus, id eſt, in ſinceritate. Et iſti ſunt qui vere baptizãtur in lacte, qui ſine dolo credũt, & puram fidem deferunt, immaculatam in diuinis gratiam. Cant. 6. Ideo candida ſponſa aſcendit ad Chriſtum, quia in lacte Cant. 8. baptizata eſt. Ideo mirantur eas virtutes, dicentes: Cant. 1. *Quæ eſt hæc quæ aſcendit dealbata?* Ante paululum dicebat *Nigra ſum,* nunc dealbata cernitur, & aſcendit ad cœlum: & iuxta Dei verbo, alta iam penetrat. Nec immerito illic aquarum abundantia, vbi Chriſtus, vnde mens humana repleri cupiat. Has ſitit aquas ceruus, quas cum biberit, ſi ire non Pſalm 41. poſſit. Has aquas ſitit Propheta cum dicit: *Sitiuit in te anima mea.* Sedet ergo Chriſtus ſuper abundantiam aquarum, & Ioan. 4. ſuper plenitudinem. Et ideo qui baptizatur in aqua dicit: Pſalm. 41. *Et nos omnes de plenitudine eius accepimus.* Vnde & oculus ſuppli- D ciorum non alienus eſt ab Eccleſia, quia etſi baptizabat Ioan. 1. Ioannes in Aenon, baptizabat iuxta Salim, vbi erat aquarũ abundantia, & duodecim fontes. Hos fontes habet Eccleſia, hoc eſt in veteri teſtamento duodecim patriarchas, in nouo duodecim Apoſtolos. Ideoque dictum eſt: Ioan. 3. Geneſ. 49. *In eccleſiis benedicite Dominum Deum de fontibus Iſrael.* His fontibus ante Matth. 10. perfunditur quicumque myſteria ſacroſancta conſequi- Pſalm. 67. tur. Iſti enim fontes ex æterno fonte manantes, toto orbe fluxerunt. Vbi iſti fontes, ibi aſcenſio animarum. Deniq; Salim interpretati ſunt, *Ipſum aſcendentem.* Ille enim vere aſcendit, qui propria peccata deponit. Hoc igitur verbo purificatoriæ ſanctificationis vſus exprimitur. Vnde etiam bene in Canticis Chriſtus dicit ad Eccleſiam: Cant. 4. & 6. *Dentes tui ſicut grex tonſarum, quæ aſcenderunt à lauacro, quæ omnes geminos creant & infœcunda non eſt in eis.* Quod ſpecie de capris dicitur, myſtice autem de Eccleſiæ grege. Nec vilia tibi videantur iſta animalia. Denique audi quæ de his ſanctus loquatur ſpiritus: Ibidem. *Capillamentum tuum vt grex caprarum quæ reuelata ſunt à monte Galaad. Dentes tui vt grex tonſarum, quæ aſcenderunt de lauacro.* Vides quod in altis grex iſte paſcitur, audax in monte. Itaque vbi aliis præcipitia, ibi capris nullum periculum: vbi aliis periculum, ibi gregis huius alimentũ; ibi cibus dulcior, ibi fructus electior. Spectantur à paſtoribus ſuis dumoſa de rupe pendentes, vbi luporum incurſus eſſe non poſſunt, vbi fœcundæ arbores fructum integrum ſubminiſtrant. Cernere licet vberi lacte diſtentas, ſuper teneram ſobolem materna pietate ſollicitas. Ideo elegit eas Spiritus ſanctus quibus cœtum venerabilis Eccleſiæ compararet. Et vt myſtice audias capillamentum, Eccleſ. 2. verbi eſt altitudo, & eminentia quædam iuſtarum animarum, quoniam *ſenſus ſapientis in capite eius.* In altitudine enim cogitationis humanæ certum eſt eſſe ſapientiam: & quemadmodum tondentur capræ vt ſuperflua deponant; ita etiam tonſarum animarum gregem, hoc eſt, multarum animarum virtutes habet ſancta Eccleſia, in quo grege nihil poſſis inſenſibile reperire, nihil ſuperfluum: quoniam fides ſapientes fecit, ſpiritalis autem gratia ab omni ſuperfluorum labe mundauit. Merito igitur reuelatæ F Cant. 4. ſunt animæ iuſtorum, & reuelatæ à monte Galaad, hoc eſt, à tranſmigratione teſtimonij, eo quod à ſynagoga ad Eccleſiam teſtimonium cœleſte migrauit. In hoc itaque Geneſ. 37. monte naſcitur thymiama, reſina, & cæteri odores, quos negotiatores illi Iſmaelitæ, vt habes in primo libro teſtamenti veteris, deferebant. Hos odores habet Eccleſia, quos mercatores ex gentibus congregati, fide & deuotione vexerunt. Itaque ſicut capræ bonis refectæ cibis, & ſolis calore vernantes, lauantur in flumine, & exultantes mundæ ſurgunt de flumine: ita animæ iuſtorum aſcendunt ab Cant. 4. ſpiritali lauacro. Iſtæ ſunt vere quæ geminos creant, in quibus nõ eſt infœcunditas aliqua virtutum, ſterilitas vlla meritorum. Bene geminos creant, quia congeminant ſenſus ſuos. Vnde habes in Prouerbiis ſcriptum: Prou. 22. *Et tu ſcribe hæc tibi tripliciter, in conſilium & in cognitionem.* Triplicem præmiſit ſcriptionem, & duo ſubdidit, conſilium, & cognitionem. Sed cognitio gemina eſt: vna incorporalium, altera corporalium. Diximus de fœcunditate, G dicamus de dentibus. Nam & nauigantes plerique, & properantes itinere terreno, vbi viderint ſpecioſum aliquem locum, delectationis gratia demorantur, paſcunt oculos, animumque alleuant, nec mora vlla commeandi putatur, ſed gratia. Ita & nobis pulcherrimos dentes iuſtarum animarum conſiderare cordi eſt. Docuit enim ſcriptura pulcherrimos dentes eſſe iuſtorum, dicens ſe- Geneſ. 49. cundum literam quidem de patriarcha Iuda, ſpiritaliter autem de Chriſto. *Hilares oculi eius à vino, & dentes ſuper lac.* In quo non vtique carnis humanæ officia, ſed diuinæ gratiæ munera prædicauit. Docet igitur exemplum, dentes non eſſe prætereũdos, vbi de oculis diſſerimus. Qui ſunt igitur iuſtarum dentes animarum, niſi qui informem ac durum accipientes cibum, vel frigidum plerumque, vel ſupra modum calentem: nunc comminuunt, nunc fouẽt, nunc temperant, prout qualitas fuerit alimentorum? Dura comminuunt, ne aſperitas litteræ in veteri teſtamento & ſæcularis intellectus rigor, niſi fuerit ſpiritali dente ſolutus vitalia ipſa interclujis ciborum ſalutariũ meatibus, H & gulam quandam animæ incurioſa edacitate ſuffocet. Par eſt igitur vt diuidas primum, ſi ſolida tibi videtur eſca quæ ſumitur, & diſtinguas eam: atque emollitam ſine noxa aliqua animæ in omnia eius membra naturali diuiſione tranſfundas, vt vitalem ſuccum omne eius corpus epuletur. Nihil cadaueroſum, nihil mortuum ore tuo ſumas, ne dicatur: Pſalm. 13. *Sepulchrum patens eſt guttur eorum.* ſed viuum hauriaſ verbum, vt in tuæ mentis viſceribus poſſit operari. Hi dentes ſuper lac candidiores, quia dentes iuſtorum ſunt. Geneſ. 49. Denique cũ omnes in Moyſe baptizati in nube & in mari 1. Cor. 10. patres noſtri fuerint, non otioſe tamẽ ſcriptum eſt, Ibidem. *quia omnes eãdem eſcam ſpiritalem mãducauerũt. & omnes eũdem potum ſpiritalem biberũt.* vt iſtis ſanctorum dẽtibus maior quidem Exod. 15. fulgor accederet, quos poſt tranſitum maris Rubri Mirrhæ fõtia amaritudine per ligni gratiam tẽperata, agnoſcimus eſſe mũdatos: deinde duodecim fontiũ potu, poſtre- Num. 20. mo petræ ſpiritalem vndã vomẽtis irriguo. 1. Cor. 10. *Petra enim erat Chriſtus.* Vnda & mãna mãducauerũt, vt toties abluti mãdu- Exod. 16. carẽt panẽ, vt ſcriptũ eſt, angelorũ. Nũc quoq; in Euãgelij Pſalm. 77.

myſte-

A 1.Cor.11. mysteriis recognoscis baptizatos licet toto corpore, postea tamen esca spiritali potuque mundari. Merito ergo Dauid & oculos interiores purificatos, & dentes tamquam illuminatos spiritalium dentium candore, sermone Sup. ver. 1. profert, dicens: *Feci iudicium & iustitiam.* Ille est verus dentium fulgor, vbi bene sibi consciæ mentis resonat canora confessio. Ille mundus oculus, quem peccatorum grauiū trabes nulla depresserit: quem purgamentorum leuium Matth. 7. festuca nulla turbauerit. Iste oculus iustitiæ defecit in ver- 1.Cor.6. bum iustitiæ. *Qui enim Christo adhæret, vnus est spiritus.* Et Ba- Num. 23. laam petebat vt anima sua deficeret in animis iustorum, id est, vt proprij obliuisceretur erroris: quod suum erat, deponeret: quod iustitiæ & æquitatis, assumeret. Sed progrediamur ad cætera.

Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustitias tuas edoce me.

B Præstruxit viam, & commendationis suæ incrementa Sup. ver. 1 & 2. præsumpsit. Supra poposcit, ne nocentibus traderetur, iterum petit vt susciperetur in bono, ne calumniarentur ei superbi: hoc est, non declino iudicium, sed calumniam perfidorum. Illi enim iudicare nesciunt, calumniari sciūt. Ad te confugio, qui nostri repræsentare iudicium. Et bene non vult calumniatoribus tradi. Multa enim Iob passus est iustus postquam traditus est nocenti. Sed difficile fuit Iob. 2. illud & grande certamen, quod nisi Iob nimia patientia haud facile quisquam superare potuisset: & tamen ille non totus est traditus, sed meliore exceptus est portione, qui Sup. ver. 1. dicit: *Non tradas me.* quæ maiora sunt, comprehendit. Plus autem in anima, quam in carne sumus. Iustis enim dicitur: Rom. 8. *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu.* Tradi ergo animam suam recusat, qui corpore sicut aranea tabescebat. Hoci- Psalm. 38. gitur loco maiore quodam familiaritatis vsu potiora præsumens, ait: *Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustitias tuas doce me.*] Misericordiā sibi deferri poscit, iustitias doceri. Alibi quoque, hoc est in posterioribus, habes Psalm. 142. hunc sensum: *Et ne intres in iudicium cum seruo tuo.* Etenim C nostrorum conscij peccatorum, misericordiam magis petere Dei nostri, quam iustitiam implorare debemus. Aliis veniam largitur, aliis examen impertit. Quæ spes hominibus certandi apud eum, quem occulta non fallunt, quem latere peccata non possunt? Ideoque sciens eius Psalm. 50. potentiam, qui hominem non timeret, ait: *Tibi soli peccaui.* Iob. 14. Non potest hoc iustus negare, quia nemo sine peccato: non potest rex, quia etsi leges in potestate habet vt impune delinquat, Deo tamen subditus est qui nulli debet: immo plus ipse debet, cui plus commissum est. Hoc ergo dicit: *Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam.*] quia etsi quid boni feci, plura debeo quam seruus. Non vno facto seruus absoluitur, quia *nemo seruum habens arantem, aut oues* Luc. 12. *pascentem, dicit illi: Transi, recumbe: sed dicit illi, Para quod cœnem, & præcinge te, & ministra mihi.* Numquid gratiam habet ser- Luc. 17. uo si fecit quod imperatum est ei? Ergo & quum fecerimus quod nobis imperatum est, non statim nos exaltare debemus, sed magis humiliare: quia non statim si aliquid D fecimus, impleuimus omnia seruitutis obsequia. Quis tanta naturæ munera, vitæ salutisque seruatæ diuina beneficia digno possit æquare seruitio? Quis potest soluere quod accepit? Ideoque sciens omnia, misericordiam petit Psalm. 142. potius quam excusationem: *Quoniam*, inquit *non iustificabitur in conspectu tuo omnis homo viuens.*

Seruus tuus sum ego: da mihi intellectum, vt sciam testimonia tua.

Esaia 11. *Da mihi intellectum.*] Intellectus spiritale munus est: & ideo quod Dei est, à Domino postulatur. Nec quasi extraneus poscit, qui seruum se confitetur. Bene ait: *seruus tuus* Luc. 12. *sum.*] Seruus enim voluntatem domini sui facit. Seruus quærit seruitutis stipendia, remunerationem non sperat. Seruus Domini non potest idem esse seruus peccati: & Rom. 6. ideo intellectum sibi dari poscit vt possit cohibere peccatum. Habebat quidem intellectum, sed vt redundare sibi crederet, vberiorem inquirit. Est autem & intellectus naturæ, & est intellectus non bonus. Ideo & Salomon ait: E *Intellectus autem bonus dat gratiam.* Prouerb. 13. Nam si omnis intellectus bonus esset, non opus fuisset additamento. Iure ergo gratiam Domini sui quærit. aliter enim scire non potest secreta Domini, nisi intellectus spiritalis munus acceperit. Habes hoc in Hieremia: *Notum mihi fac Domine.* Hier. 11. Et scio, quia nisi Deus notum fecerit hominibus, mysterium suū scire non possumus.

Tempus faciendi Domine: dissipauerunt legem tuā iniqui.

Bene ait *tempus faciendi esse. Est enim tempus tacendi, & tempus loquendi.* Eccles. 3. Sed loquendi tempus aduenit, ac per hoc dominici aduentus tempus esse iam memorat: vt quia legis facta est præuaricatio, veniat finis legis, & consummatio Rom. 10. Coloss. 2. eius, & plenitudo Dominus Iesus, qui donet hominibus vniuersa delicta: & abolito chirographo debitorum, absoluat omnes & liberet peccatores. F Tempus est faciendi, vt si ingrauescente ægritudinis alicuius incommodo, curras ad medicum, vt citius veniat, ne postea subuenire non possit. Medicus enim tunc amplius desideratur, quum grauis incubuerit ægritudo languenti. Ergo cum videat in spiritu Propheta præuaricationes populi, luxuriam, delicias, dolos, fraudes, auaritiam, temulentiam, quasi pro nobis interueniat, currit ad Christum, quem solum tantis sciebat subuenire posse peccatis: vrget vt veniat, nec patitur fieri moras. *Tempus* (inquit) *faciendi Domine;*] hoc est, vt pro nobis crucem ascendas, mortem subeas. Totus in periculum vltimum mundus vrgetur, veni vt tollas peccatū mundi. Ioan. 1. Veniat vita morientibus, veniat resurrectio iam sepultis. Ioan. 11. Factum tuum subueniat, quoniam nec tua præcepta prodesse potuerunt. In lege præceptum est, in Euāgelio mysterium. Cæcus omnis populus proprium non videbat auctorem. Esaia 1. Claudus erat mundus, & titubante vestigio fidei fluctuabat. Luc. 8. Non erat qui malagma imponeret, neque oleum neque alligaturam. Luc 8. Omne patrimonium suum in medicos erogauerat mulier illa euangelica, G speciem habens congregationis humanæ, quæ coibat ex gentibus cui nec fluentem sanguinem, & inueteratæ passionis lethale profluuium poterant sæculi huius medici restringere. Principis populi posteritas interierat, & omnis occiderat eius hæreditas. Videns hæc propheta, dicit ad Christum: *Tempus faciendi Domine.*] Esa. 63. Non iubendi, inquit, sed faciendi: quia non legatus, neque nuntius, sed Dominus saluaturus erat populum suum. Esaia 45. Et ille quidem tempus sciebat, & non differebat: Matth. 24. & nos nesciebamus quo melius tempore subueniret: & iam venit, & abiit, & iterum vult venire, & tempus nescire. Marc. 11. Aut fortasse vult à nobis admoneri, vult rogari: immo si rogatus fuerit, & ante tempus venit, & venit ad ficulneam, & ante horam venit, vt dicit ad matrem. Illa rogabat pro nobis, illa festinabat, dicens: *Vinum non habent, fili. Respondit ei Iesus: Quid mihi & tibi est, mulier? Nondum venit hora mea.* Ioan. 2. Et mater quę sciebat eius affectum, dicit ministris: *Quodcumque dixerit vobis facite.* Ibidem. H Iesus quoque qui horam suam venisse negauerat, fecit quod ante differebat. Omnia Deus tempore fecit. Eccl. 3. Quidquid facit non est extra tempus: sed totum oportunum est quod fecerit, & mihi tempore suo aduenit. Omne enim tempus oportunum salutis, nihil præproperum pro salute periclitantium: sed volebat expectare adhuc synagogę correctionem; Marc. 11. ideo ante tempus ad ficulneam venit: hoc est, cito Iudæis venit, oportune gentibus. Cito venit perituris, commode credituris.

Propter hoc dilexi mandata tua super aurum & topazion.

Lex annuntiatrix Christi est: præcepta ergo legis spem Galat. 2. futurorum bonorum deferunt. Mandatum est enim Domini: *Attende tibi, ne derelinquas leuitem per omne tempus quod* Deut. 12. *dixeris super terram.* Quis est iste leuites? Intelligis si consi- Matth. 20. deres qui sit ille qui venit ministrare, *qui sacerdos est in æter-*

A Deut. 16. Ibidem. Exod. 12.

num. Aliud mandatum audi: *Custodi mensem nouorum, & facies pascha Domino Deo tuo.* Et infra: *In loco quem elegerit Dominus Deus tuus inuocari nomen suum, ibi occides pascha vespere ad occasum solis in tempore quo existi de Aegypto.* Ergo mandata Dei habeo futuræ redemptionis indicia, resurrectionis insignia: ideo *super aurum & topazion* memorat sibi esse dilecta. Quid enim salute gratius, resurrectione pretiosius? (1. Cor. 1.) Vel quia *quæ stulta sunt mundi, Christus elegit*, vt quoniam per sapientiam mundus non cognouit Deum, per stultitiam prædicationis salutem afferret credentibus, ideo ait: Super sapientiam operationis cœlestis, & mundanæ constitutionis, & super ornamenta solis & lunæ, stellarumque pretiosa monilia, dilexi obaudientiam dominicæ passionis. Plus enim redimendo mihi contulit, quam creando. Tunc enim sine sensu natus sum, nunc cum voluntate saluatus. Sed non hoc quicumque dicit: *Dilexi mandata tua super aurum & topazion.* Non dicit auarus, qui auro incubat, diuitiis inhiat, ornamenta desiderat, sed ille dicit, qui potest dicere: *Aurum & argentum non habeo*, (Act. 3. B) quoniam non requiro, quoniam nihil mihi aurum prodest: præceptum autem & mandatum cœleste me redemit. Diximus continentiam sensus, nunc de topazion lapide exprimamus historiam. De quo inuenimus scriptum in historia Xenocratis, qui scripsit quasi lithosnomon, nasci eum vel inueniri circa Thebaidis ciuitatem Alabastrum, vel Topazió, vt aliqui putant: vnde & nominatus est ab eo loco in quo gignitur. (Plin. li. 37 nat. hist. 8.) Sunt autem qui putauerunt insulam nuncupari Topazion, ad quam appulsos Trogloditas, orta subita commotione maritima, quod nauium vsum non haberent, reuerti nequiuisse. Deinde plurimo immorantes tempore, in insula inuenisse lapidem, & delectatos colore eius repetisse domum, & Arabibus negotiatoribus aduenientibus vendidisse, ab illis emisse Philonem, & ad matré Ptolemæi secúdi, cui nomen erat Berenice, ab ipso esse perlatum: illam autem quamuis regalibus ornamentis abundaret, supra modum tamen colore eius stupefactam, elaborasse vt diutius species tam pretiosi lapidis non lateret: (G) ideoque studio eius quæsitum lapidem, in vsus frequentiores venisse. Diximus quomodo innotuerit topazion lapis, nunc expressius de eius qualitate dicamus. Duorum colorum est in hoc lapide *ἀγῶνες* hoc est, quædã temperata permixtio. *ἀερανθὲς* & chrysocheron, similis chrysopraso, secundum vtramque velut quasdam extendens colorum figuras, & plenius quidem à peritis fertur extendere. Est autem parychrus, & satis purus, & chrysoebrus, & pinguis, resplendenti similis, maxime cum solis splendore percotitur. Est etiam pulcherrimus & mirabilis super omnes chrysoprasos magnitudine, vt dixi, vsu pinguior. Natura huiusmodi, vt si polire & leuigare eum velis, asperetur magis, vsu minuitur. Est autem quodam genitali opere naturæ euglyphus, hoc est, bene figurabilis, & summo studio dignus habetur. Difficile inuenitur, & repertus insignitur: raro tamen in vsu hominum est, quasi is quem diues regina mirata sit. Sed iam sicut Troglotidæ illi quasi pretio suæ mansionis lapide inuento repetierũt domum: ita & nos emolumento mortis huius recepto redeamus eo vnde diuertimus. (D) Nec par est nos ornamentis regiis diuina sermonis nostri quædã admouere brachia, cum habeamus in manibus crucem Christi. quam admonet Propheta super aurum & topazion præferendam, quæ ab omni errore culpaque reuocat & corrigit. Quis enim iustorum non ambiat Christi morte solatium, in resurrectione consortium? Quis nõ reflectat gradum, quãdo audit sibi superiora omnia peccata donari? Hoc enim plerique ad conuersionis studium reuocari nolebant, quod delictorum suorum cóscij nullam spem veniæ præsumerent: & Ecclesiæ quanto sanctiora præcepta, tanto sine venia putarent esse peccata. Ideoque ait octauo versiculo:

Propterea ad omnia mandata tua corrigebar: omnem viam iniustam odio habui.

1. Petr. 4. 1. Cor. 13.

Merito corrigebatur, quoniam diligebat. *Charitas enim operit multitudinem peccatorum.* Vide quanta operiat, quanta corrigat. *Charitas patiens est, benigna est. Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet: charitas numquam excidit.* (E, Ibidem.) In inferioribus tria perfecta posuit, spem, fidem, charitatem, maioré auté dixit charitatem, & recte: Charitas enim omnia sperat, omnia credit. Cum igitur spes & fides in charitate sint, non est dubium quod maior charitas sit. Et bene sibi respondit Propheta. Supra enim dixit: *Lex Domini irreprehensibilis, conuertens animam.* (Psalm. 18.) Si lex animam conuertit, vtique qui diligit, legis dilector est. Deinde in hoc ipso centesimo decimooctauo Psalmo primo posuit: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* (Sup. octo. 1.) Si immaculatus est is qui in lege Dei ambulat, vtique cõuertitur, qui diligit Dei legem. Ergo si lex immaculatú facit, recte *charitas multitudinem operit peccatorum*, quia *plenitudo legis charitas est.* [*omnem* (inquit) *viã iniustam odio habui.*] (1. Pet. 4. Rom. 13.) Si is qui præcepta iustitiæ diligit, facit illa quæ diligit: vtique is qui odit iniquitatem, non facit quod exosus est. (F) Nec immerito ad omnia præcepta Domini corrigitur, qui omnem viam odit iniquitatis. Nam nisi omné viam iniquitatis oderit, non potest in omnibus præceptis Dei corrigi. Potest enim fieri vt aliquis se temperet à crudelitatis horrore: lubrico tamen deceptus amore meretricis, & semitas incontinentiæ iuuenilis ingressus, impressum semel non queat reuocare vestigium. Multos enim vitia blandiora decipiunt, econtra auertit à se plurimos tristis & nimium seuera crudelitas. Sed iuuentus ad amorem liberior, ad lapsum incautior, ad infirmitatem fragilior, ad correctionem durior est. Alius se restringit à luxu, sed auaritiæ cupiditate raptatur. Plerumque enim peccata huiusmodi sunt, vt si alterum declines, incurras alterum: & naturæ vsus adiuuat infirmitatem. Odis tu luxuriam quasi frugi, sed frugalitatis studio habendi cupiditas frequenter irrepit. Auaritiæ ipsi rapina est subdita. Et quanto tolerabilius est propria profundere, quam aliena diripere? (Matth. 12. G) Sunt qui metuentes aliquid proprio minuere de censu, etiam inopi sumptum negent, & misericordiam detrimentum putent. Sunt qui degenerem vitantes ignobilitatem, flabro sæcularis ambitionis agitentur, & sicut quassatæ arundines huc atque illuc ferantur incerti. Sunt etiam qui dum maiorum suorum statum sequuntur, veluti digna conuersatione contenti, ne errores quidem patrios existiment declinandos, vt fide mutandam perfidiã non arbitrentur: cum in melius mutare propositum non leuitas, sed virtus: neque culpa, sed gratia sit. Alius Circensibus ludis, atque theatralibus sollicitatus voluptatibus, aut cæteris vanitatibus occupatus, ecclesiam nõ frequentat: alium ruris quieta delectant, eaque causa ad Ecclesiam rarus accessus est. Itaque diuerso vsu in eundem indeuotionis errorem vterque concurrit. Sed qui omnem viam iniquitatis odit, ad vniuersa corrigitur & emendatur. Et bene posuit, *Viam iniquitatis.* Ille enim facilius iniquitatem declinat, qui vias eius non fuerit ingressus.

In octonarium decimumseptimum enarratio. (H)

פ Phe.

PHe littera decimaseptima, Latine significat, *Errani*; siue, *Os aperui.* Merito hæc lachrymabilis series Psalmi subiecta est huic litteræ: *Respice in me, & miserere mei, & non dominetur mei omnis iniquitas. Faciem tuam illumina super seruum tuum*: (Infra. Esa. 9. Esaia 61.) vt ei qui erat in vmbra mortis, populo, cœlestis misericordiæ lumen oriretur; adueniret Christus remissio peccatorum, captiuorum redemptio, subsidium laborantium. Sed quia venire tardius desiderantibus videbatur: *Exitus*, inquit, *aquarum transierunt oculi mei.* (Infra.) In Hieremiæ quoque Threnis lacrymabilior series sub hac littera est. *Expandit*, inquit, *Sion manus suas, non est qui consoletur eam.* (Thren. 1.) Dignam remunerationem recipit, vt quæ expandentem manus audire neglexit, & sub alas eius succedere; ipsa postea expanderet manus, & consolantem inuenire non posset. Nam etsi aduentum Domini Hieremias captiui- (Esaia 65.)

tatem

A Matth. 2. tatem Iudæorum à Babylonis illatam deflere videatur, tamen prophetico ſpiritu iſtam magis captiuitatem præuidens, qua eos intelligibilis Babylonius in perpetui erroris vincula coniecit, & domeſticæ virtutes extorres de ſtatu paternæ deuotionis eliminans, longeque afficiens peregrinationis exilio, miſerabili dolore deplorat. Nulla enim patria verior quam fides: quæ eos qui longe erant, prope eſſe fecit, Ephes. 2. & aduenas atque peregrinos ciuitatis ſupernæ iure connexuit, ſicut ſcriptum eſt: Ibidem. *Ergo iam non eſtis aduenæ atque peregrini, ſed eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei.* Alibi quoque Hieremias dicit ſub hac littera: Thren. 2. *Aperuerunt in te os ſuum omnes inimici tui, ſibilauerunt & fremuerunt dentibus, & dixerunt: Deglutiuimus eam. verumtamen hæc eſt dies quam ſperabamus, inuenimus eam, vidimus.* Et hic ſicut Iudæorum populus os aperuit in Chriſtum, quemadmodum in vigeſimoprimo Pſalmo de eius paſſione legiſti, Pſalm. 21. quod aperuerunt os ſuum maledicentes: dignæ ſortem remunerationis agnoſcis, vt ipſi ab inimicis ſuis talia ſuſtinerent, fremeret in eos dentibus intelligibilis iſte peccator diabolus B 1. Petr. 5. *ſicut leo rugiens, & requirens quem deuoraret.* Illi igitur non dixerunt: Pſalm. 123. *Benedictus Dominus qui non dedit nos in capturam dentibus eorum*; quia ſperandum de Domino non putauerunt. Ergo eacidinum eorum diabolus quod præſumebat inuenit. Amos 3. Deglutiuit eos, quoniam deerat paſtor eſſuſus, qui extraheret de ore leonis crura ouis, aut auris cartilaginem. ſequi noluerunt, audire noluerunt: ideo decedente paſtore, veſtigia eorum atque aures ſuis faucibus leo occupauit: *quia faciem ſacerdotum non receperunt & nobilibus miſericordiam non dederunt*; vt Hieremias ſub hac litera dicit in Threnis. Thren. 4. Qui erant nobiles, niſi qui non obſcuram hanc vitam, ſed in lumine ſanctitatis egerunt? Et omnibus quidem miſericordia inopibus intedebetur, ſed maior quædam cum ex diuitibus atque nobilibus in vltimum ſtatum atque egeſtatis neceſſitatem aliquos ærumna deiecit, miſerationis pulſat affectus. Hieremias ergo flebiliter ſatis, vtpote qui perpetuæ aculeo moris deploraret amiſſos: Dauid vero moderate, quaſi qui obreptionem doleret erroris, 2. Cor. 2. remedium non deſperaret correctionis, C vt contriſtaretur, non abſorberetur. Denique cōfirmatus ſobrietate pœnitentiæ, & ſpe veniæ prouocatus, ſic cœpit.

Mirabilia teſtimonia tua, propterea ſcrutata eſt ea anima mea.

Prouer. 18. Moralis oratio, vt quoniam eum pudere erroris, Deū tamen propriæ miſerationis teſtimoniis conueniret. Hoc eſt dicere: Luc. 18. Ego in exordio ſermonis loquens mea peccata, non audeo leuare oculos meos ad Deum viuum, ſed tu Domine me ad ſperandam veniam, tantarum indulgentiarum titulis prouocaſti. *Mirabilia teſtimonia tua.*] Cum in Abraham collapſu incuriæ iuuenilis offenſus es; Geneſ. 12. dum vt Chaldæorum errores, patrumque cognationem relinqueret, euocatum virtutis exercitus erudiſti, cū Hebræorum populum à paternæ ſtudio nobilitatis aduerſum, Exod. 15. & viles eſcas Ægypti ſuper diuina munera præferentem, nō D ſolum ſolidatis Rubri maris fluctibus liberaſti, verumetiam eum triumphis plurimis euexiſti ad gloriam & vberis terræ poſſeſſione donaſti ad quietem. Ioſu. 5. Iudic. 6. Iudic. 8. 1. Reg. 15. Te ſotus ſecuritate deſtitutæ bellorum acerbitate depreſſus inuocauit; & vt iniurias tuas obliuiſceretis, emeruit. Te Ieſus Naue ducem ſibi cœleſtis militiæ veniſſe cognouit. Te populus triumphator vt Madian ſibi dominaretur, offenderat: te vt Madian vinceretur, orauit. Tibi in Saul rege non obtemperauit, 2. Reg. 8. vt de eo alienigenæ triumpharent. Tibi Dauid 2. Reg. 24. præeunte ſeruiuit, vt de alienigenis victoriam reportaret. Ego quoque paſtor malignum feci, & cōfeſſione peccati veniam reportaui: Pulcherrimus itaque verſiculus ad martyrij cohortationem. Denique prophetica anima ſic profecit in melius, dum mirabile credit Dei teſtimonium: & quia credidit, diligenti indagine requiſiuit. Profectum quæris? agnoſce ex his verſiculis qui ſequuntur.

Manifeſtatio ſermonum tuorum illuminat me: & intellectum dat paruulis.

In Euangelio, cum mitteret diſcipulos ſuos Ioannes ad Dominum Ieſum, E Matth. 11. dicebat: Ioan. 5. *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Reſpondit Ieſus *cæcos videre, claudos ambulare, audire ſurdos.* Hoc enim aduentus ſui teſtimonium fore, per Eſaiam prophetam ſignificauerat. Eſaia 1. Hæc ergo quæ annuntiauit per prophetas, in Euangelio manifeſtauit. & quod ipſe locutus eſt per prophetas, in Euangelio ipſe compleuit. Ipſius ergo ſermo erat propheticus ſermo, ſicut habes ſcriptum: Matth. 11. *Audi cælum, & percipe auribus terra, quoniam Dominus locutus eſt.* Intellectus ergo datus eſt etiam his qui perfectam ſapientiam non haberent, dum muti loquuntur, mortui reſuſcitantur. Pſalm. 33. His enim ſignis intellectum eſt ab iis qui rudes erant, & adhuc quaſi in cunabulis fidei conſtituti, vt erat populus nationum, ipſum veniſſe qui expectabatur. Illuminat igitur fidei claritate, reſurrectionis ſuæ gloria, diuinorum operum poteſtate, *& intellectum dat paruulis.*] Matth. 11. Quibus vtique, niſi de quibus in Euangelio gratias agit patri, in eo quod ipſe operabatur filius, quod myſteria F ſua Deus *abſcondiſſet a ſapientibus, & paruulis reuelaſſet*: oſtendens citius plebem ex gētibus, vel ſtatus inferioris viros, quam ſcribas & principes Iudæorum, & diuites huius ſæculi credituros? Pſal. 33. Ideo *diuites eguerunt & eſurierunt: pauper autem clamauit, & exauditus eſt.*

Os meum aperui, & duxi ſpiritum: quoniam præcepta tua concupiſcebam.

Habemus in Euangelio quod Dominus Ieſus aperuit os ſuum, Matth. 5. cum benedictione cdiceret. Sed ille os aperuit, vt daret aliis ſpiritum: Dauid aperuit vt acciperet. Deniq; Ieſus dicit: Ioan. 20. *Accipite Spiritum ſanctum*: Dauid dicit: Pſalm. 80. *Dilata os tuum, & adimplebo illud* hoc eſt, homini dicit. Rom. 10. Plenitudo enim Chriſtus eſt. Qui implet omnia, implet os tuum. Scribe ergo quæ dicit in altitudine cordis tui, hoc eſt, os tuum clamet ad Dominum. Clamat os tuum & cum tacet, ſicut & Moyſes cum taceret voce, clamabat ſpiritu. Exod. 14. Ab hominibus non audiebatur, apud Deum perſonabat. Eſt enim interioris clamor affectus, qui auditur è cœlo. 1. Reg. 1. Anna quoque cum oraret, tacita clamabat: G labia non mouebat, & interiori voce piæ mentis excitabat Ieſum. Rom. 8. Denique eum effectu tenuit, quæ cum ſilentio precabatur, quia clamabat in ea ſpiritus Dei, qui etiam tacentibus nobis clamat, *Abba pater* Intellige ergo quid os ſit, vtrum cor, an interioris hominis habitus. Habet & os anima, quæ habet membra. Hoc os aperit non ſolum Chriſto, ſed etiam Chriſti diſcipulo, qui os ſuum Chriſto implendum præbuit, & ideo dicit; 2. Cor. 6. *Os noſtrum patet ad vos ô Corinthij, cor noſtrū dilatatum eſt.* Philip. 3. Ideo imitatores nos ſui eſſe debere admonet, ſicut ipſe Chriſti eſt. Qui ſanctior eſt, Chriſto aperuit os ſuum: qui inferior, Apoſtolo. Prius propheta legitur & Apoſtolus, Leuit. 19. & ſic Euangelium, in quo verba lucida, ſed validiora præcepta. Matth. 5. Lex dicit: *Diliges proximum tuum.* Et Euangelium dicit tibi: *Diliges inimicum tuum.* David ergo quaſi perfectus propheta os ſuum Chriſto aperuit, & ideo in parabolis aperuit os ſuum. Pſal. 77. Sup. oct. 13. Aperuit os, duxit ſpiritum. Merito ait: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel & fauum ori meo.* H Sponſa Chriſti os ſuum ſponſo aperuit, percepit omni melle dulciora præcepta. Et ideo teſtata eſt, dicens: Cant. 5. *Fauces eius dulcedines, & totus deſiderium.* Delectata igitur tenuit eum, & non dimiſit eum. Cant. 8. *Et introduxi*, inquit, *eum in domum matris meæ, & in ſecretum eius quæ me concepit.* Fortaſſe domus eſt, in qua præſulget moralium diſciplina: ſecretum autem illud eſt, in quo ſunt altiora myſteria. Merito ergo concupiſcebat præcepta Domini, in quibus diuinæ gratiæ mella redolebant. An non omni melle dulcior peccatorum remiſſio? Nonne omni flore gratior reſurrectio mortuorum?

Reſpice in me, & miſerere mei, ſecundum iudicium diligentium nomen tuum.

Pulchre addidit: *Reſpice in me, & miſerere mei,*] Exod. 14. quia reſpicit & iratus, vt reſpexit ſuper caſtra Ægyptiorum, & ligatis axibus curruum, omnes eos deiecit in fluctus. Geneſ. 19. Reſpe-

A xit super Sodomam & Gomorrham, quarum vtraque peccatorum suorum luitura supplicium, diuinæ pretium soluit offensæ. Scriptum est etiam: *Aspicies super terram, & facies eam tremere.* [Psal. 103] [Gen. 4.] Econtra respexit super munera Abel, super Cain autem munera non respexit. Quo exasperatus Cain, patricidali crimine cruorem fratris effudit: Quid sit autē respicere Deum, euidentissime illo testimonio declaratur: *Quia respexit super filios pauperum, & despexit preces eorum.* [Psalm. 101] Oculus enim Domini non aspernatur iustorum munera. Denique oculos nostros cum in aliquem mouemur, auertimus, quasi indignum eum aspectu iudicemus, quem oderimus affectu.

Gressus meos dirige secundum verbum tuum, & non dominetur mei omnis iniquitas.

Gressus pro profectibus animæ accipiendos frequentibus scripturarum testimoniis admonemur. Nam quis tam stolido ingenio est, qui puret Dauid de pedum suorū corporalium gressu esse sollicitum, & his diuinæ resurrectionis auxilium postulare? B Ille vero vt sanctus vitæ suæ cursum dirigi gestiebat, sicut & alibi scriptura testatur, dicens: *A Domino diriguntur gressus viri.* [Prouer. 20] Denique ipsius vtamur testimonio, qui ait in superioribus: *Paulo minus effusi sunt gressus mei, quia zelaui in peccatoribus pacem.* [Psalm. 72.] Animi itaque sui ostendit claudicasse vestigium, dum pacem peccatorum putat esse mirandam. Videntur quidem habere tranquillitatem, videntur quiete frui, sed non est quies, vbi animus inquietus est: non est tranquillitas mētis, vbi animus exagitatur obnoxiæ stimulis conscientiæ. Quomodo securitas, vbi diuersarum pugna est passionū, vbi cōflictus grauium cogitationum? Vnde Dominus definiens quid sit pacem habere, ait: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis: non sicut mundus dat, ego do vobis,* [Ioan. 14.] ostēdens pacem quam mūdus dat, veræ pacis gratiam non habere. Ideoq; non in nomine esse pacem volēs docere, addidit: *Pacem meam relinquo vobis.* [Ibid. m.] Et iterum: *Pacem meam do vobis.* Deniq; Propheta dicebat: *Pax pax, & vbi est pax?* [Hier. 8.] Manifestum est igitur eum C de titubatione suæ dixisse sententiæ, in qua animi, nō corporis titubauerat gressus. Et Moyses ait: *Transiens videbo hoc visum magnum.* [Exod. 3.] Etenim vt Deū videret, progressione quadam virtutis ad altiora processit. Pastor erat ouium, & dux factus est ciuium. Erat sponsam dicitur in Canticis: *Speciosi facti sunt gressus tui in calciamentis filia Aminadab: moduli femorum tuorum similes torquibus opere manuum artificis.* [Cant. 7.] Nō est dubium gressus hic quoque Ecclesiæ, vel animæ profectus significari. *Quam speciosi pedes sunt euangelizantium pacem, euangelizantium bona.* [Esa. 52.] Vtique speciosos pedes dicit Euangelicæ prædicationis & disputationis progressus, vt alibi dicitur: *Transgredere flumina,* [Esaia 47.] hoc est fluentia & lubrica istius mūdi trāscurre stabili mētis incessu. Quod de animæ gressibus hic dicit, in posterioribus ipse Dauid euidenter ostēdit, asserēs quod torrentem iniquitatum sua anima transierit. [Psalm. 123.] Sed reuertamur ad sponsæ gressus. Quid sibi vult quod ait, in calceamentis speciosos esse gressus Ecclesiæ? [Cant. 7.] Legimus itaque dictum ad Moysen: *Solue calceamentum pedum tuorum.* [Exod. 3.] D quo videtur admonitus ne corporalibus vinculis teneretur astrictus. Ergo speciosam significat in Canticis animæ pulchritudinem, quæ carne tanquam calciamēto vtitur, & in ipso impedimentum non patitur, sed incessus decore præcellit. Calciat se ergo carnis anima ecclesiastica gratia, vt cursum vitæ huius & transitum cum decore prætereat. Quod fit, si calciamentum suum non inquinet luto corporali, nec in vitiorum merset voragine, si castiget carnē suam ne moretur ad cursum, & animæ pinguis pondere prægrauetur. [1. Cor. 9.] Bonum calciamentum animæ, pudicitia est. Bonus gressus, vestigium est castitatis. Sapientiæ autem amictus est animæ. Vnde scriptum est: *Honora eam, & amplectetur te.* [Prou. 4.] Vtamur ergo corpore tamquam calciamēto, ad inferioris opera virtutis: ad ministerium, non ad præcipitium: ad obsequium, nō ad delectationem: ad obediētiam, nō ad dissensionem: & in via sapientiæ vestigium collocemus, ne gressus nostros vis torrentis aliqua concludat. Ideo ad Moysen dictum est: *Solue calciamētum.* [Esaia 43.] [Exod. 3.] Dictum est & ad Iesum Naue. [Iosue 5.] De Christo autem dictum non est, sed magis scriptum est, dicēte Baptista: *Post me venit vir, cuius non sū dignus calciamenta portare.* [Matth.] F quia illi bene admonentur vt soluant calciamentum suum qui sine peccato esse non poterant. Hic autem non solum calciamentum non soluit, sed etiam calciamenta aliorum absoluit, quia non solum corpus suum à peccatis immune seruauit, sed etiam omnium dedit indulgentiam peccatorum. Ergo Ecclesia ad imitationem Christi speciosa est, & in calciamentis omni ablura delicto. [Luc. 4.] [Cantic. 7] [1. Cor. 2.] Et fortasse quando sapientiam inter perfectos loquitur, speciosa est in superioribus membris: quandò autem etiam inferioris status aut doctrinæ homines verbum sequuntur, fidei seriem non obliuiscūtur, sacerdotis præcepta custodiunt speciosa est in calciamentis. Plerumque clerus errauit, sacerdotis nutauit sententia, diuites cū sæculi istius terreno rege senserunt, populus finem propriam reseruauit. Vnde etiam de Domino Iesu bene possumus dicere, quia & in his quæ corporalia sunt, speciosos gressus verbum habeat, quum de moralibus disputatur. Et Apostoli ideo fortasse nudis mittuntur pedibus, ne obumbretur eorum disputatio, sed eluceat. [Matth. 10.] F Itaque Ecclesia filia Aminadab, hoc est, voluntarij vel beneplaciti, quia voluntarius eam & beneplacitus congregauit, & in calciamentis speciosa est. [Cantic. 7.] Meritoque additum est in Canticis: *Moduli femorum tuorum similes torquibus opere manuum artificis:* [Ibidem.] vt posteritatis Ecclesiæ ornamenta canerentur. Per femur enim insigne generationis agnoscimus, iuxta illud: *Accingere gladium tuum super femur potentissime.* [Psalm. 44.] quo significatur quod filius Dei cum semetipsum exinaniuisset, verbi accinctus diuinitatem, & generationem calciatus humanam prodiret ex Virgine, omnibus esset daturus salutem. [Philip. 2.] Moduli autem dicuntur ornamenta pretiosa quæ suspendi matronarum ceruicibus solent. Tantus ergo processus Ecclesiæ significatur, vt ornamentis pretiosissimis comparatus sit, & torquibus triumphantium. Hæc enim ornamenta sunt bellatorum. Vnde & Symmachus ὀμφαχήλια dixit. hoc est, *quæ sint circa collum.* Siue ergo generatio Christi ex Virgine, siue Ecclesiæ propagatio, specie quidem tanquam manu artificis torquibus adornatis, vere autem virtutis insigniis spiritalibus ceruices fidelium coronauit. G Denique tota ista descriptio membrorum Ecclesiæ plena decoris & laudis est. Nam & *vmbilicus eius tanquam crater tornatilis* prædicatur, *mixto non deficiens,* [Cant. 7.] eo quod in omni doctrina tornatus plenitudine cognitionis, & potu non deficiat spiritali, & venter eius non solum aceruo tritici, id est, cibis fortioribus cœlestis mysterij saginetur, verumetiam tanquam liliis quibusdam moralium suauitate repleatur. Vnde & ipsa tamquam benemerita regina Christi sanguine coronatur, sicut scriptum est: *Et ornatus capitis tui sicut purpura.* [Ibidem.] Sanguis Christi purpura est, qui inficit sanctorum animas, non solum colore resplendens, sed etiam potestate, quia reges facit, & meliores reges, quibus regnum donet æternum. Meritoque ad tantum Ecclesiæ decorem, cui Christi sanguis irrutilat, Spiritus sanctus inclamat: *Quam pulchra & suauis facta es charitas in deliciis tuis!* [Ibidem.] Pulchra decore virtutis, suauis iucunditate gratiæ, remissione vitiorum, quam nulla vexat amaritudo peccati, & ipsa iam charitas quæ diligendo Deum ipsius & nomen acceperit, quia Deus charitas est. H [1 Ioan. 4.] Recte ergo Dauid petit gressus suos dirigi secundum verbum Dei, vt fiant & ipsi speciosi, & non dominetur ei iniquitas: quam iure præcauit. Sciebat enim & Abraham gressus suos secūdum præcepta Domini dirigentem, & apperito speciosæ vxoris pudore tētatum, sed nō cōfusum: [Genes. 20.] & in vnici immolatiō e filij postliata patriæ mētis pietate luctatum, sed coronatum. [Genes. 22.] Se quoq; in furore Saul, incestu Amnon, Abessalon parricidio, iniquitatis improbæ feralibus tentationibus appetitum, hoc solo euasisse, [2. Reg. 13.] [2. Reg. 15.] quod dirigens gressus suos secūdum pietatem Domini à paterno non recessit affectu, inter se gemēs crimē incesti, à se relegans odia parricidæ: *filium meum Abessalon, filium meum,* inquit, *Abessalon, quis dabit mihi mortem pro te?* [2. Reg. 18.] memor naturæ pietas, offensæ immemor, de quo ante quæsiuit: *Puerne viuit?* [Ibidem.] Et fortasse quærendum sit qua ratione ante puerū dixit, postea filium nominauit: cur nō in vtroq; aut puerū dixit, aut filiū? Si viueret, puer erat, quia parricidio petebat patrem. Nō ergo pietatis nomen

A accipere debebat, sed infirmitatis. Ideoq; vir iustus quod religionis fuit, tacuit: quod infirmitatis, aspexit. Vbi vero est mortuus, apud pium patrem personæ crimen defecit, naturæ nomen remansit.

Libera me à calumniis hominum : vt custodiam mandata tua.

Non vnum genus est nostræ afflictionis: est tentatio, est & calumnia: sed tentatio leuior, calũnia grauior: siquidem tentatio potest esse calumnia, calumnia in se & tentationem habet. Est humana tentatio, quam ferre possumus: calumnia autẽ grauis est. Et ideo Dominus quæ sunt grauiora suscepit, & calumniis appetitus silentium detulit triumphale. Calumnia autem eo grauior est, quia non solum falsa componit, verumetiam quæ pie gesta sunt decolorat: vt Ioseph non solũ adulterij oblatione tentatus est, & inuitatus ad crimen herili illecebra, verumetiam tentatus calumniis, composito quod ipse adulterinm dominæ suæ inferre voluisset, comprehensusq; exuerit vestem, ne ipse vt fraudis indicium, atq; insigne criminis teneretur: amictumque ideo fugiens reliquerit, vt laqueos vim ferentis, & nexus illecebrosæ artis euaderet. Ipse Dauid senserat quod timebat Saul, & quibus calumniis laborabat: perterritis omnibus, allophyli impetum lusit, & singulari certamine summam belli, & totius prælij pondus excepit, virtute sua solus commune crimen refellens, & totius retorquens in hostem plebis opprobrium: & tamen quia iuuẽculæ dixerunt: *Saul triumphauit in millibus, Dauid in decem millibus*: gloria in inuidiam versa, odio cœpit vrgeri. Et (vt de posterioribus loquamur) Susanna bene sibi conscia erat, sed apud homines sibi adesse non poterat. Duo presbyteri senes falsum testimonium deferebant, numerus sacerdotum atq; senectus vocem auferebant puellæ, sola conscientia erat apud Deum libera. Deniq; hominum damnata iudicio, nutu est absoluta diuino. Ideo ait Propheta: *Libera me à calumniis hominum: vt custodiam mandata tua.*] Qui enim opprimitur calumnia, non facile potest custodire mandata diuina. Tristitiæ necesse est plerumq; aut timori cedat, & affligatur vel metu calumniæ, vel dolore.

1 Cor. 10.
Matth. 26.
Genes. 39.
B
2 Reg. 17.
1 Reg. 18.
Dan. 13.
Ibidem.
C

Vultum tuum illumina super seruum tuum: & doce me iustitias tuas.

Illuminat Dominus sanctos suos, & lucet in corde iustorum. Itaque cum sapientem videris, cognosce quia descendit super eum Dei gloria, illuminauit eius mentem scientiæ fulgore, cognitionisq; diuinæ. Illuminauit etiã corporaliter faciem Moysi, & transfigurata est gloria vultus eius, quem videntes Iudæi trepidauerunt: & ideo factum est vt Moyses velamen poneret super faciem suam, ne in eam filij Israel intenderent, & superturbarẽtur. Simul declarabitur mysterium, quod illud velamen quod in facie Moysi corporaliter ponebatur, in cordibus Iudæorũ mystice poneretur, eo quod veram legis claritatem videre non possent. Vultus enim Moysi fulgor est legis: fulgor autem legis non in littera, sed in intellectu est spiritali. Itaq; quamdiu vixit Moyses, & alloquebatur Iudæorum populum, velamen habebat in facie sua. Mortuo autem Moyse, Iesus Naue iam non per velamen, sed facie reuelata & presbyteros alloquebatur & populum, & nemo trepidabat: cum vtique & ipsi dixerit Deus quod cum ipso ita esset futurus, vt fuit cum Moyse, & eum similiter illuminaret: gestorum vtique, non vultus gloria: hoc significãte Spiritu sancto, quod venturus esset verus Iesus, ad quem si quis conuerteretur, & eum vellet audire, de corde suo velamen auferret, & reuelata facie verum Saluatorem videret. Ergo Deus omnipotens pater, qui in Moysi facie excæcauit populum Iudæorum, non duritia, sed præscientia: nec malitia, sed æquitate atque iustitia (*ipsi enim sibi velamen posuerunt, qui legem intelligere noluerunt. Lex enim spiritalis est*, sicut dixit Hebræus ex Hebræis) is vtique secundum illud quod dat vnicuique nostrum (in quo non tribuentis, sed non diligentis est culpa) iste, inquam, Dominus illuminauit cor populi nationum in facie Christi Iesu per

2 Cor. 4.
Luc. 11.
Exod. 33.
Exod. 34.
2 Cor. 3.
Exod 34.
Deut 34.
Iosu. 1.
D
Ibidem.
2. Cor. 3.
Exod. 34.
Rom. 7.
Philip. 3.

eius aduentum: quod euidenter apostolico declaratur exemplo, sicut scriptum habemus: *Quoniam Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Christi Iesu.* Ideo ergo dicit Dauid ad Dominum Iesum: *Vultum tuum illumina super seruum tuum.*] Faciem Christi videre cupiebat, vt mens eius illuminari posset. Et secundum incarnationem potest accipi. *Multi enim prophetæ & iusti videre voluerunt*, vt ipse Dominus declarauit. Quod autem negatum Moysi fuerat, non quærebat, vt corporaliter Dei vultum in corpore videret (si tamen & Moyses tam sapiens & eruditus hoc potuerit simpliciter magis quam in mysterio postulare) humanum tamen est desideria supra nos extendere. Nec immerito faciem eius aduenientis ex Virgine quærebat videre vt illuminaretur in corde, sicut illuminabantur etiam illi qui dicebant: *Nonne cor nostrum ardebat in nobis cum aperiret nobis scripturas?* Quod si quis ad Deum patrem dictum vult videri, potest accipi vultus patris, filius. *Qui enim videt filium, videt & patrem.* Illuminat tamen vultus Dei, secundum quod oculi eius super iustos habentur. Quod cum specialiter sit probandum, tamen quia incidit illuminationis vultus Moysi historia, ne quis putet corporaliter id fieri non potuisse, cognoscat. Etenim vi solis, quod multis etiam pallore confectis totius corporis figura mutatur, & ignis vapore calefactis species vultus rutilantis offunditur. oriente die rubẽt terræ croceo colore perfusæ, imaginem de beneficio mutuatæ. gemmarum quoque monilia coruscantia transfunduntur finitimis quod ipsa radiauerint: & miraris si Moysi vultus diuinæ infectus sit claritate præsentiæ? Miraris si refulgente Dei gratia iusti vaporetur ingenium? Non dubitauit Propheta, qui poposcit illuminari prius, vt iustitias Domini posset addiscere.

E
2 Cor. 4.
Ibidem.
Luc 10.
Exod 33.
Actor. 7.
Luc. 24.
Ioan 14.
F
Psalm. 33.
Exod. 14.

In decursus aquarum descenderunt oculi mei, quia non custodiui legem tuam.

Grandiret affectum pœnitentiam gerentis expressit, dicens quod in aquatum decursus oculi sui descenderint, siue quia per eos tanquam per meatus vndantium fluentorum, ita exuberãtium lachrymarum se quidam ductus effuderit, & fletus irrigui per continuum quoddam & iuge profluuium; siue quod ipsi descenderint oculi. Habet enim hoc vis summi doloris, vt cum lachrymis oculi quodammodo ipsi videantur descendere: eo quod tanta vis lachrymarum fit, vt putentur oculi in fletus resolui, & in lachrymas effundi. Oculi ergo ipsi tanquam in decursus descendunt aquarum, quo verbo impetus deplorantium vehemens expressius declaratur, secundum illud quod in Canticis scriptum est: *Fons hortorum, puteus aquæ viuæ, & impetus descendens à Libano.* Hos impetus Ecclesia deduxit à Libano; hoc impetu diluuntur peccata, hoc impetu puri fontis Spiritus sancti affluit à Libano sponsa, & à principio fidei transiuit sæculum, & pertransiuit ad regnum. Aliis fons est, aliis puteus pro captu nostro gratia spiritalis; aliis hortus clausus, fons signatus; aliis hortorum fons, qui in Ecclesiæ dote numeratur; aliis impetus descendens à Libano; & magnus impetus, qui nunquam deficit. Non enim deficient de petra vbera, neque nix à Libano, neque aqua quæ fertur valide vento virgini Israel. Descendit impetus à Libano, quando collectis in vnum Apostolis & pluribus credentibus, *factus est subito de cælo sonus, tanquam vi magna spiritus ferretur, & repleti sunt omnes Spiritu sancto* diuersitates donante linguarum. Bonus impetus, qui lædere nesciat, norit implere. Si quis igitur hunc impetum superuenientis è cælo gratiæ vult mereri, descendat etiam ipse oculis in decursus aquarum. Qui hunc primum impetum fuderit, illum merebitur. Descendit oculis suis in hos ductus aquarum, quæ lachrymis irrigauit in Euangelio Domini pedes: & ideo fidei suæ pretio emit animæ suæ & corporis sanitatem, iam non sanguinis proflua, sed gratiæ spiritalis. Descendit ergo Dauid propheta, ideo de peccato gratiam retulit. Descendit in aquarum ductus, hoc est, repleuit eos, & decurrentium aquarum lachrymis suis fluenta cumulauit, aut inanes & vacuos ductus solis repleuit fle-

G
Cant. 4.
Ibidem.
Ioan 4.
Cant. 4.
Hier 18.
Actor. 2.
H
3 Reg. 19.
Luc. 7.
Luc. 8.

A uit fletibus, aut (quod elocutionis moralis quidam sensus ostendit) descendit in aquarum ductus, transiuit eos. Et possemus dicere: Transcendit eos, & supergressus est: sed minuitur vis eloquij, quo vis maior affluentiæ descendentis quam ascendentis exprimitur. Vide rogo quid de vsu verba habeant, imperium suum sermo propheticus non amittat, licet vsus ipse scriptorum sensui seruire maiore decore consueuerit. Diuerse hoc & sæpe significauit, & propemodum incrementa semper assumpsit. Dixit enim primo: *Psalm. 6.* *Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis stratum meum rigabo.* *Psalm. 41.* Dixit iterum: *Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes.* *Psalm. 101.* Dixit etiam: *& potum meum cum fletu miscebam.* Hic addidit, dicens: *In decursus aquarum descenderunt oculi mei.*] Hoc secutus in Threnis Hieremias, affectum doloris expressit, vim oculi descendentis imitatus. *Thren. 2.* Sic enim habes: *Defecerunt in lachrymis oculi mei, conturbatum est cor meum.* Tanquam descenderint oculi, qui deficiunt in lachrymis. *Thren. 3.* Et alibi: *Oculus meus absorptus est.* Sed plus est aquas lachrymis vincere, quam oculos absorberi fletibus. Et alibi idem Hieremias: B *Thren. 2.* *Clamauit cor eorum ad Dominum: muri filiæ Sion deducant vt torrentes lachrymas die ac nocte. Noli dare tibi requiem, non sileat pupilla oculi tui.* Oculi igitur qui torrentes deducunt lachrymis suis, ipsi in ductus aquarum descendunt; hoc est, cumulantur vt faciant eos suis augentes fletibus impetu exundare torrentium. Sunt tamen codices qui habent *διεξόδους ὑδάτων κατεβίβασαν οἱ ὀφθαλμοί μου*, hoc est, *Ductus aquarum direxerunt oculi mei.* Sed ego in Græco codice meo *κατέβησαν* legi, hoc est, *descenderunt.* in quo potest fieri vt in vtramlibet partem duarum adiectione aut diminutione litterarum scriptor errauerit. Et habuit quidem multa quæ fleret, vel incestum filiæ, vel interitum filiorum: sed hic non hoc fleuisse se dicit, sed quia non custodiuit legem *2. Reg. 11.* Domini. A sancto viro plus culpa quam ærumna defletur. *2. Reg. 18.* Fleuit itaque quando ei Nathan de Vriæ morte indignationem *2. Reg. 12.* Domini nuntiauit: & peccatum suum de præuaricatione *Ibidem.* legis agnouit. Denique filio in ægritudine constituto, neque cibum sumpsit, neque regium thronum aut cubile conscendit: sed stratus in terra ieiuna ora lachrymis diluebat, non tam filij mortem, quam peccati pœnam in C illo lauare desiderans. Fleuit, quando numerato populo *2. Reg. 12.* repente corde percussus est. Denique *peccaui,* inquit, *grauiter peccaui stulte.* Fleuit igitur primo, quia elatus regia potestate, quærendo numerum plebis, mensuram egressus est conditionis humanæ: deinde quia sui erroris pretio vindicabatur in plebem. Sed à Domino hæc proposita pœna *Ibidem.* fuerat; non à rege est postulata: Domini tamen se committendo misericordiæ electionis causam probauit, simul quia propter eum populus laborabat, ipseque se offerendo pro populo, elationis soluit iniuriam, pietatis probauit affectum.

In octonarium decimumoctauum enarratio.

צ Zadic.

SEquitur Zadic littera decimaoctaua, quæ Latina in- *Thren. 3.* terpretatione dicitur *Consolatio.* Post more torrentium lachrymas defluentes, & graues fletus doloris, oportebat *Esai. 40.* consolationem sequi. Nam qui in doloribus sunt, conso- D latione indigent: *Matth. 5.* & qui grauibus ærumnis pœnas commissorum luerunt, sperant indulgentiam: & qui fletibus & lachrymis propria delicta lauerunt, requiem promerentur. Hæc omnia in scripturis diuinis qui quærit, inuenit. Nam & primum illud, vt in dolore positos consolemur, docet illa quæ in libro Hieremiæ flebiliter clamabat ad *Baruch. 4.* captiuos & exules Iudæorum: *Ite, proficiscimini filij: ego autem relicta sum deserta. Exui me stola pacis, indui autem me sacco precationis meæ; clamabo ad excelsum in diebus meis. Animo æquo estote filij, clamate ad Deum, & extrahet vos de manu principum inimicorum. Ego enim speraui in illo æterno salutem vestram.* Credentibus igitur in Dominum, est in Domini misericordia consolatio. Est etiam aliud consolationis genus iis qui graues *Esaia 40.* soluerint pœnas, vt habes scriptum in Esaiæ libro: *Consolamini, consolamini populus meus, dicit Dominus: sacerdotes loquimini in cor Hierusalem, consolamini eam, quoniam repleta est humiliatio eius, solutum est peccatum eius; quoniam accepit de manu* E *Domini duplicia peccata sua.* Etiam si fides deerat, pœna satisfecerat. Reuelantur solutione pœnarum, qui absoluuntur commendatione meritorum. Tertium est, cum lachrymis crimen abluitur, vt est illud: *Psalm. 6.* *Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudiuit Dominus vocem fletus mei.* Quod etiam hoc loco, & plerisque aliis, in libro Psalmorum facile reperitur. *De pœnit. de 3. e. prima consolatio. & li. 2. sent. di. 15. § attende lector.* Consolatio igitur prima ordine est, quoniam non obliuiscitur Deus facere misericordiam, neque in æternum proiicit quos parauerit coercendos. Secunda, quod decursis suppliciis quę propter peccata nostra tolerauimus, ad veniam pertinemus. Vnde nonnulli philosophi disputauerunt obesse improbis absolutionem, prodesse mortem: eo quod in illa sit incentiuum delinquendi, in morte autem finis. Hoc sumptum esse de nostris cui dubium, cum in Prouerbiis Salomonis sit: *Prou. 3. & 13.* *Qui parcit baculo, odit filium suum: castigat enim Dominus quem diligit?* *Item 26.* Et infra: *Flagellum equo, & stimulus asino, virga autem nationi imprudenti.* Pœna enim corrigit & emendat errantem. Si F talis est qui emendari non queat, aufertur è medio, ne grauiora committat: Mortuus enim iam nescit errare. Ideoq; *Eccles. 4.* & Ecclesiastes ait: *Et laudaui ego mortuos magis quam viuentes, & optimum iudicaui supra hos eum qui nondum natus est, qui non vidit hoc opus malum.* Mortuus præfertur viuenti, quia peccare desinit. Mortuo præfertur qui natus non est, quia peccare nesciuit. Nunc dicamus etiam de iis qui pœnas scelerum soluerunt suorum. Nonne isti tulerunt culpæ pretiũ, & iam non integra his pœna debetur? *Esaia 40.* Clamat per Esaiam Dominus: *Consolamini populus meus; qui recepit de manu Domini duplicia peccata sua.* *Plat. in Menone.* Discite vnde Plato hæc sumpserit. Eruditionis gratia in Ægyptum profectus, vt Moysi gesta, legis oracula, & prophetarum dicta cognosceret, audiuit consolationem populi, qui supra peccati modum videbatur fuisse punitus: & hunc locum quadam ad apertum dote verborum in dialogum transtulit quem scripsit de Virtute. Quem locum tamen Dominus in Euangelio plenius comprehendit, & apertius declarauit, dicens per Abrahæ personam ad illum diuitem sæculi huius: *Luc 16.* *Fili recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem* G *hic consolationem habet, tu vero cruciaris: & in his omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum est, vt ij qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare.* Sed iam audiamus quid iustus in consolando se loquatur.

Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.

Vere iustus vir, qui lachrymis profluens, inuolutus ærumnis, graui supplicio delicta persoluens, non tædio vincitur, non metu frangitur, non labore lassatur, non ingratus aut tristis est. *Prou. 18. Luc. 23.* Plerumque enim vulgus hominum sua delicta non repetens, iniuste se putat tolerare quæ patitur. At vero vir iustus, qui seipsum statim in exordio sermonis accusat, Iustitiam Domini prædicat, quod meritis suis digna patiatur. Dicẽdo autem iustum Deum, de sua quidem iniustitia ante pronuntiat, sed de iustitia Domini sperat & veniam. Iustus enim non semper irascitur. sicut enim vltor culpæ ita moderator est pœnæ: sicut vindex peccatorum, ita remunerator est virtutum, omniumque meritorum. Qui vult dare præmium debet expectare certamen, quia *nemo sine certamine coronabitur.* H *2. Tim. 2.* Sinit ergo nos sæpe tentari, volens iuxta præmia dare, luctanti vtique, non dormienti. Non decet redimitos flotibus corona, sed puluerulentos: nec molles deliciis, sed labore exercitatos ornat victoria. Iustus ergo in aduersis suis iustitiam Dei laudat. Sed non hoc sentit amissis teneris parens liberis, non immaturo nuptæ viduatus consortio, non æger in dolore, non naufragus in periculo, non reus in iudicio, non captiuus in laqueo. *Hier 22.* Clamat tamen Hieremias, cum futuræ annuntians populis captiuitatis ærumnam, in luti voragine turpi necandus illuuie mergeretur. *Thren. 1.* *Iustus es Domine.* Clamabat iterum, cum victæ plebis miserandis seruitiis *Ibidem.* angeretur: *Iustus est Dominus, quia os eius ad iracundiam irritaui.* Et sub alia littera: *Fortis sine fine fecit, vt ab intus mors:* hoc est, sicut in paradiso fecit, ita & in huius sæculi ærumnam desæuit. *Sapient. 2.* *Inuidia enim diaboli mors introiuit in orbem terrarum.* Clamabant

mabant Hebræi cum propter virtutem deuotionis, & fidei gratiam, fornacis ardentis ambirentur incendiis: *Iustus es Domine in omnibus quæ fecisti*: & ideo meruerunt vt illæsi ignibus, Domini iustitias prædicarent. Daoiel quoq; propheta secundo in lacum missus leonum, & immanium ferarum sæuitia atque horrore circumdatus, tecta omnia in conspectu esse Domini imperterrito clamore iactabat. Ionas inclusus vtero bestiali, anhelandi vix habens commeatum. Iustus iniustorum sorte damnatus, clamabat de ventre ceti in mari cum voce laudis & confessionis: *Immolabo tibi*. Dauid cum fugeret à facie Abessalon parricidalibus armis & terris pulsus, & regno egressus, cum pro totius populi se offerret excidio, dicebat: *Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.*] Grex innocens iste quid fecit? Ego pastor feci malum apud iustum Deum, pœna de culpæ auctore sumatur. Ipse pater fidei Abraham, cum ad immolandum vnicus à sene filius posceretur, paternæ pietatis affectum diuinæ confessione iustitię temperabat dicens: *Iustus es Domine.*] Non enim poscis alienum, sed tuum reposcis: ipsum tibi restituo quem dedisti. Hunc imitatus Iob extinctis liberis, patrimonioq; nudatus amisso, amictū sui corporis scindens, ait: *Nudus natus sum, nudus*: inquit, *& moriar. Dominus dedit, Dominus abstulit: sit nomen Domini benedictum.* Omnes ergo iustum Dominum prædicemus: & qui moribunda sepulchro sua membra componit, & qui damno feritur, aut funere filiorum, dicat: *Iustus es Domine.*] Quid enim nostrum amittimus? Clamat Apostolus: *Quid habes quod non accepisti?* Quod habemus ergo, accepimus: quod igitur amittimus, reddimus, non amittimus. Iustus Dominus in periculis, iustus in damnis, iustus in vltionibus est non solum quia vnusquisque iuste culpæ suæ pœnas luit, verumetiam quia dum vnus punitur, plurimi corriguntur. Ananias & Sapphira in Actibus Apostolorum fraudati pretij quod de agri venditione perceperant, crimen admiserunt, qui putarant nihil offerre, & crimen euadere. Verum ne quis impune circumscribendos Apostolos arbitraretur, aut misericordiæ suæ munus fraude contaminaret perfidiæ, morti addictis æternæ perfidis, vniuersos ad fidei studium iusto terrore composuerunt. Pharao cum populo suo fluctibus mersus, mundanæ conuersationis exemplum est, ne quis Dei populum persequatur. Denique potuit eum Deus voluntati suæ facere obedientem, sed eius pœna omnes voluit emendari. Ideoque dicit ad eum Dominus: *Quia ad hoc ipsum te excitaui, vt ostendam in te virtutem meam, & annuntietur nomen meum in vniuersa terra.* Non vtique Dominus suæ laudis, sed nostræ correctionis incrementa quærebat. Omnes ergo sapientes dicunt: *Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.*] Neque enim tradimur aduersariis sine iudicio ipsius, neque sine ipsius iudicio in tribulationes venimus. Hæc iustorum est consolatio, hoc est Domini iudicium. Denique & supra habes: *Memor fui iudiciorum tuorum quæ à sæculo sunt, & me consolatus sum.* Aduertis ergo quia iudicia Domini consolationes sunt.

Mandasti iustitiam testimonia tua, & veritatem tuam nimis.

Vtrum nimis mandasti, an nimiam veritatem? Sed & nimia veritas plena laudis, & nimium mandare, prouidentiæ atque cautelæ est. Etenim infirmos nouerat, ideo sæpius admonebat, vt non obliuiscerentur.

Exquisiuit me zelus domus tuæ, quoniam obliti sunt verborum tuorum inimici mei.

Exquisiuit me zelus.] Est zelus ad vitam, & est zelus ad mortem. Ad vitam zelus est diuina præcepta seruare, & amore Domini eius custodire mandata vt fecit Phinees, de quo legimus in numeris, dicente Domino ad Moysen: *Phinees filius Eleazer filij Aaron sacerdotis sedauit furorem meum à filiis Israel, in eo quod æmulatus est zelum meum in illis, & non consummaui filios Israel in zelo meo. Sic dic: Ecce ego do ei testamentum pacis, & erit illi & semini eius post eum testamentum sacerdotij æterni, propter quod æmulatus est Deum suum, & exorauit pro filiis Israel.* Cæsa iacebant vigintiquatuor millia populorum, tendebat pœna in omnes, nec vllus finis exitij. Arripuit Siromastem Phinees, duos occidit interdicta sibi consuetudine copulatos, redemit omnes, indignationem Domini mitigauit, dedit victoriam quibus negabat salutem. Quam salutaris est igitur Dei zelus? Non vnius temporis illud vitium fuit: & nunc Madianitis miscetur Iudæo. Madianitis est quæ nullo est vxoris legitimæ copulata coniugio, nullo fidei iuncta consortio. Madianitis est hæreticorum perfidia, cum populum Dei tentat. Quam multis populis meretrix ista feralis irrepsit, quæ publico funere totum populum communi morte tumulauit? Veni & nunc Phinees, arripe gladium verbi, interfice perfidiam, iugulato hæresim, ne propter eam populus vniuersus intereat. Vrget ita cælestis, percute ipsam vuluam impietatis, generatorium que perfidiæ, ne partus formetur infelix, ne adulterina conceptio diffundat seminariū præuaricationis & sceleris, vt Dominus tecū statuat testamentum pacis, & testamentum gratiæ, testamentum promissionū cęlestium. Zelum habere debet sacerdos, qui incorruptam seruare studet Ecclesiæ castitatē. Et ideo princeps sacerdotum dicit: *Zelus domus tuæ deuorauit me.* Et Phinees sacerdos erat, & nepos sacerdotis, & filius sacerdotis. Bonus zelus & vtilis in sacerdote, præcipue ne negligens, ne remissus sit. Melius est vt vnius aut duorum damnatione plurimi liberentur, quam duorum absolutione plures periclitentur. *Exquisiuit* (inquit) *me zelus domus tuæ.*] Vides quia zelus Dei gratia est, qui exquirit, qui superuenit, qui se iusti infundit pectori. Zelus Dei vita est. Denique Dominus ait: *Zelus domus tuæ deuorauit me.* Sicut enim ante in Adam deuorauerat hominem mors præualens, ita zelus deuorauit quem viuificauit in Christo. Zelum habuit Elias, & ideo raptus ad cælum est. *Zelāt*, inquit, *Zelaui Dominum.* Zelum habuit Marathias bat Ioannis, qui aduersus sacrilegia Antiochi excitauit Dei plebem. Zelum qui habent, omnes sibi inimicos suos putāt qui sunt hostes Dei, quamuis patrem, fratres, sorores. Omnibus dicit: *In hostes facti sunt mihi*: sicut Dauid ait. Quid multa? Apostolus quoque Domini hoc declaratus est nomine, vt Simeō Zelotes diceretur, sicut legimus in Euangelio Zelo fidei populus gētilium vitam sibi acquisiuit ęternam, quam negligentia atq; desidia Iudæorum populus amisit. Ideoque scriptum est: *Zelus apprehendet populum ineruditum* Quoniam populus qui erat eruditus in lege, nullum fidei habebat ardorem. Contulit se zelus ad gentes: cuius tanta est gratia, vt vt electionis prærogatiuam vicerit, & eruditionis industriam superarit. Denique apprehendens populum ineruditum, fecit esse meliorem. Itaque ea gratia operata est in populo nationum, vt hæreditatem Domini mereretur, quam operatus est Dominus, vt Ecclesiam sibi ex nationibus copularet. Zelus ergo charitas est. Denique *valida est sicut mors charitas, durus sicut inferi zelus.* Durus zelus, quem vitæ huius nulla vincit illecebra. Durus sicut inferi, per quem peccato morimur vt viuamus Deo. Angeli quoque sine zelo nihil sunt, & substantiæ suæ amittunt prærogatiuam, nisi eam zeli ardore sustentent. Denique in Apocalypsi Ioannis Dominus ad Angelum Laodiciæ dicit: *Scio operatuo, quod neque frigidus es, neque calidus. Vtinam frigidus esses, aut calidus: sed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo: quia dicis, Diues sum & ditatus, & nullius egeo; & nescis quod tu es miser, & miserabilis, & mendicus, & nudus, & cæcus. Consulo tibi vt emas à me aurum igne probatum.* Hic est Dei zelus, hic est fidei vapor, deuotionis feruor, qui nos velut suauem cibum in Christo remollit & format. Quanta Domini gratia, vt nos in suo ore constituat, & quasdam meritorum nostrorum epuletur dapes, ac si mereamur, deuoret, si nostri cibi suauitatibus delectatur? Beatus quē sapientia deuorauerit quem virtus hauserit, quem iustitia receperit. culpa in eo habere non potest portionem quem absorbuerit remissio peccatorū. Vbi.n. error inueniet, quē integritas immaculata susceperit? Et quid miremur, si angeli eū habent. p se Deus pater ait: *Zelans zelabo Hierusalē Zelo magno.* Quia Deus magnus, ideo & zelus eius magnus est; & pro vniuscuiusq; potentiæ qualitate, ita & zelus aut mediocris aut magnus est. Zelo vindicatur Hierusalem, zelo Ecclesia cōgregatur,

zelo

A

zelo fides acquiritur, zelo pudicitia possidetur. Dominus quoque Iesus ait: *Zelus domus tuæ comedit me*: increpans Iudæos quod domum orationis fecerint speluncam latronum, fecerint & domum negotiationis. Sed non solum locum Ecclesiæ zelare debemus, sed hanc quoque interiorem in nobis domum Dei, ne sit domus negotiationis, aut spelunca latronum. Si enim lucra, quæstus, & pecuniæ emolumēta aucupemur, domom negotiationis fecimus. Si inuadamus alienas possessiones, fines viduæ vel minorum, fecimus speluncam latronum. Veniat ergo verbum Dei, & de hac domo proiiciat fures, direptores, caupones, vt mundum sit cor tuum, pectus tuum. Sed est zelus ad culpam, est zelus ad gratiam. Nam & ipse Dauid ait: *Zelaui in peccatoribus pacem*. Et in Ecclesiastico scriptum est: *Non zeles mulierem sinus tui, ne ostendat super te malitiam doctrinæ nequam.* Et mulier zelotypa in muliere fideli iure reprehenditur. Aduertimus ergo quod mensura quædam & disciplina sit zeli, sicut disciplina virtutis. Et ideo beatus qui zeli nouerit disciplinam, & oderit eos

B

qui Domini gratiam relinquentes, salutem propriam deserunt, errorem sibi fraudis adsciscunt. Ideoque ait: *Quoniam obliti sunt verborum tuorum inimici mei.*] Qui sunt isti inimici? Si populus Iudæorum, quomodo inimici? Si populus Iudæorum, quomodo inimici erant sub eius imperio constituti? Dauid enim Iudæos omnes regno proprio gubernabat. Si gentiles quomodo obliti verborum Dei, qui legem Domini nesciebant? Nemo enim nisi id quod perceperit, obliuisci potest. Illi ergo inimici mei, qui inimici tui, qui Dominum in propria sua venientem non erant recepturi. Hos graues hostes, hos inimicos suos Propheta testatur, non qui sibi essent, sed qui Christo rebelles. Denique alibi ait: *Et super inimicos tuos tabescebam. Iusto odio oderam illos.* grauiora putans arma perfidiæ esse, quam pugnæ. Nemo enim grauior hostis omnium, quam qui omnium lædit auctorē. Ideo ergo zelo magno acquisitus est populus nationum, quoniam à suo Deus populo negabatur. Nec enim poterant aut fidei deuotionem, aut disciplinam tenere virtutis, qui memoriam præceptorum

C

cælestium non tenebant. Sic Adam de paradiso eiectus, sic populus Iudæorum de prærogatiua electionis exclusus est.

Ignitum alloquium tuum nimis, & seruus tuus dilexit illud.

Ignem quidem Dominus misit in terram, non vt ea Sodomitano rursus, sicut scriptum est, arderet incendio; nec vt eam donatæ munere fœcunditatis, aut vsu vel flore viriditatis exueret. Opus enim suum Dominus probare magis atque augere, quam minuere aut damnare consueuit. Neque vero dignum erat vt elementa innoxia nostri luerent sceleris vltionem. Quid namra deliquerat, si adulta iam soboles errauit? Non erat partus in vitio, si deuio lapsa est errore progenies. Non est hic natura, sed vsus in culpa. Quem ergo Dominus ignem in nouo sparsit testamēto? Qui secretos mentium diuinæ ardore cognitionis inflammaret affectus, qui vaporem fidei & deuotionis adoleret, qui cupiditatem virtutis accenderet. Hoc igne cale-

D

factus dicit Hieremias: *Et erat ignis flammigerans in ossibus meis.* Hoc sermonum igne cælestium vaporati Cleophas & ille alius qui simul cum Domino ab Hierusalem vsque ad castellum confecerant iter, dicebant: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, cum aperiret nobis scripturas?* Ignis ergo hic, sermo Christi est. Et bonus ignis, qui calefacere nouit, nescit exurere, nisi sola peccata. Hoc igne super bonum fundamentum posito, apostolicum illud aurum probatur: hoc igne illud morum vel operum examinatur argētum: hoc igne pretiosi illi lapides illuminantur, fœnum autem & stipula consumitur. Mundat ergo hic ignis animum, consumit errorem. Vnde & Dominus ait: *Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.* Hic est ignis qui ardet ante Dominum. Nisi enim qui flagrantiam deuotionis sumpserit, præsentiam Domini habere non poterit. Accende hunc primum ignem in mentibus tuis, vt Christi tibi lumen effulgeat. Hoc igne vrebatur rubus, & non

E

exurebatur. Vrit enim sermo diuinus, vt corrigat conscientiam peccatoris, non exurit vt perdat. Hic ignis hebetare, hic ignis extinguere materialium sæua flammarum consueuit incendia. Denique Hebræi hoc igne succensi, fornacis ardentis vaporem nec timere, nec sentire potuerunt. Merito ergo bonus seruus diligit ignitum Domini alloquium, quo induitur charitas, quæ excludit timorem. Pulchre autem addidit, *nimis*,] quia omnis quidem doctor inflammat audientis affectum, sed supra omnes est sermo Dei, *diuisiones artuum & intima penetrans medullarum.* Tripliciter ergo describe tibi ignitum alloquium Dei, vel quod mundat, vel quod accendit, vel quod illuminat audientes. Ideo ait Dominus: *Scrutatus sum Hierusalem ad lucernam.* Sed neminem in ea vel qui mundaretur, vel qui incenderetur, aut illuminaretur, inuenit: ideo eam in tenebris dereliquit. Nec mireris si seruus diligit ignitum Domini alloqoium, quod & sponsa dilexit, quæ ait: *Sicut resticula coccinea labia tua.* In cocco enim species ignis, & crucis Dominicæ sanguis irrutilat. Coccinea labia

F

Domini, quę passionem propriam loquebantur. Denique in Exodo coccum pro igne collocatum est. Non enim ex cocco mundus, sed ex quatuor constat elementis. Sed in cocco figura ignis expressa est, cuius vapor nisi cælum atque aerem, maria, terrasque penetraret, omnia tanquam effœta viribus soluerentur. Per resticulam igitur vinculum persuasionis agnoscimus: per coccum vel cupiditatis ardorem qui scintillat in animis audientium, vel indicium passionis. Vnde & alibi ait sponsa: *Labia eius lilia stillantia myrrham plenam.* Per myrrham enim passionis vnguentum, & resurrectionis gratia declaratur, quæ redimitum vitæ odorem suscitatis mortuorum visceribus infundit. Merito igitur alloquij eius accipiens suauitatem, exclamans sponsa testatur: *Fauces eius dulcedines, & totus desiderium.*

Iuuenis sum ego, & despectus: iustificationes tuas non sum oblitus.

Iuuenis sum ego.] Multis sanctorum qui à prima adolescentia exercitati sunt duris laboribus, potest hic versiculus

G

conuenire. Nam & Ioseph cum à fratribus iunior in Ægyptum venderetur, iuuenis erat & despectus, qui ad seruitutis iniuriam vendebatur; & postea cum eductus è carcere, præpositus Ægypto, populis frumenta diuideret, fratribus vicem iniustæ non referret, sed refuso pretio alimenta donaret, senilem patris à fame atque ieiunio vindicaret ætatem, curruque submisso obuius, & famulantibus cæteris amplæ potestatis insignibus adoraret, iure dicebat; *Iuuenis ego sum & despectus, iustificationes tuas non sum oblitus.*] Ipse Dauid quoque iunior fratribus, cum patris oues pasceret tanquam vili ablegatus obsequio, non oblatus est sacerdoti, quasi indignus qui vngeretur in regnum, sed à sacerdote quæsitus, & accersitus à pascuis, prerogatiuam regiæ vnctionis accepit. Postea quoque progressus ad bellum, cum Golias totum populum Iudæorum corporis sui mole despiciens, singulari certamine prouocaret, timentibus ceteris poposcit à rege, vt congrediendi sibi permitteret facultatem. Necdum quidem tanto certamini habilis æstimatus est, rege dicente: *Non potes ire ad Allophylum, & pugnare cum eo, quoniam tu puer es, & ille vir bellator est à iuuen-*

H

tute sua. Neque esset admissus, nisi fecisset fidem quod in sua adolescentia leonem suis manibus strangulatum, extractis raptæ ouis cruribus peremisset. Ipse etiam despectus ab Allophylo, quod aduersus armatum præliatorem cum virga & lapidibus processisset, retulit non viribus se fretum esse, non armis, sed in nomine Domini confitentem ad prælium esse progressum, vt lacessitæ plebis auferret opprobrium. Hic ergo iuuenis atque despectus strauit Allophylum, potitusque victoria, in decem millibus iuuencularum psallentium testimonio triumphauit. Gerebat enim typum eius qui quasi despectus venturus esset in terras, & sine legato, sine adiutore, sine nuntio totum populum mundi huius: crucis suæ prelio liberaret: cui applauderent animæ sanctorum, per baptismatis sacramentum renouatæ, quod verum illum Goliam reuelatum nobis ac proditum verbi sui gladio trucidasset. Iacet igitur

A verus Golias humilitate filij Dei stratus, amisit caput, quod in multas artes vertebat & fraudes. Psallunt securæ iam animæ, quæ ante peccatorum suorum tormenta deflebant. Dicunt tympanis, hoc est; corpo- [1. Reg. 18.] ribus suis peccato mortuis resultantes: *Saul triumphauit in millibus, Dauid in decem millibus.* Rex ille durus indignatur, & irascitur diabolus, eo quod canerent [Ibid. 102.] iuuenculæ: quia duritiæ filius paucos decepit, Christus totum mundum redemit. Dicit ergo Christus natus ex Virgine: *Iuuenis ego sum & despectus, iustificationes tuas non sum oblitus.*] Dicit etiam populus nationum, ille in prima lectione despectus, rudis adhuc fide, & studio primæuæ deuotionis adolescens, vel certe renouatus aquilæ iuuentute per baptismatis sacramenta: *Iuuenis ego sum & despectus, iustificationes tuas non sum oblitus.*] Ille ego despectus ante, iam præferor, iam ante ponor electus. Ille ante despectus populus peccatorum, habeo cælestium sacramentorum veneranda consortia. Iam mensæ cælestis honore suscipior, epulis meis non pluuia vndatur, non B terræ partus laborat, non arborum fructus. Potui meo nõ flumina quærenda, non fontes: Christus mihi cibus, Chri- [Ioan. 6.] stus mihi potus. Caro Dei cibus mihi, & Dei sanguis est [Num. 11.] potus: Non iam ad satietatem mei annuos expecto prouentus, Christus mihi quotidie ministratur. Non verebor ne qua mihi cæli intemperies, aut sterilitas ruris immi- [Exod. 16.] neat, si pij cultus diligentia perseueret: non iam coturnicum pluuias mihi opto descendere, quas ante mirabar: nõ manna, quod ante cibis omnibus præferebam, quia qui [Ioan. 6.] manna manducauerunt patres esurierunt. Meus cibus est, [Psal. 104.] quem si quis manducauerit, non esuriet. Meus cibus est, [Psalm. 77.] qui non corpus impinguat, sed confirmat cor hominis. Fuerat mihi ante mirandus panis de cælo. scriptum est enim: *Panem de cælo dedit eis manducare.* sed non erat verus ille [Ioan. 6.] panis, sed futuri vmbra. Panem de cælo illum verum mibi seruauit pater. Mihi ille panis Dei descendit de cælo, qui vitam dat huic mundo. Non Iudæis descendit, nõ synago- [Ibidem.] gæ descendit, sed Ecclesię descendit, sed populo Dei iuuniori descendit. Nam quomodo Iudæis descẽdit panis qui vitam dedit, cum omnes qui illum panem manducauerũt, C hoc est manna, quem putauerunt Iudæi verum panem, in deserto mortui sunt? Quomodo synagogę descendit, cum synagoga omnis interierit, & æterno ieiunio fidei mace- [Ibidem.] rata defecerit? Denique si accepissent panem verum, non dixissent: *Domine da nobis semper panem hunc.* Quid petis Iudæe, vt tribuat tibi panem quem dat omnibus, dat quoti- [Psalm. 72.] die, dat semper? In re ipso est vt accipias hunc panem. Ac- [Ioan 6.] cede ad hunc panem, & accipies eum. De hoc pane dictum est: *Omnes qui elongant se abs te, peribunt.* Si te elongaueris ab eo, peribis: si appropinquaueris ad eum, viues. Hic est panis vitæ. Qui ergo vitam manducat, mori non [Ibidem.] potest. Quomodo enim morietur, cui cibus vita est? Quo- [Ioan. 4.] modo deficiet qui habuerit vitalem substantiam? Accedi- [Psal. 33.] te ad eum, & satiamini, quia panis est: accedite ad eum, & [2. Cor. 3.] potate, quia fons est: *accedite ad eum, & illuminamini*, quia [Ioan 1.] lux est: accedite ad eũ, & liberamini, quia vbi spiritus Domini, ibi libertas: accedite ad eum, & absoluimini, quia remissio peccatorum est. Qui sit iste, quęritis? Audite ipsum [Ioan 6.] dicentem: *Ego sum panis vitæ: qui venit ad me, non esuriet: & qui* D *credit in me, non sitiet vnquam.* Audistis eum, & vidistis eum, [Exod. 14.] & non credidistis ei, ideo mortui estis: vel nunc credite, vt possitis viuere. Sed miramini Moysen, quia patres vestros per mare siccis duxit vestigiis. Moyses non imperauit, sed impetrauit: non iussit mari, sed seruiuit iubenti fluctibus. [Ibidem.] Moysen laudatis, quia regem Pharaonem cum exercitu suo mersit. Moyses orabat, & alius imperabat. Moyses precabatur, Christus operabatur. Moyses fugiebat, Christus insequebatur. Moyses columnam sequebatur, vt no- [Exod. 15.] [Exod. 17.] [Exod. 14.] cturnas tenebras declinaret, Christus illuminabat. Moysen agnoscis, qui aquæ amaritudinem temperauit. Moysen agnoscis, qui aquam produxit de petra: Christum non agnoscis, qui veri illius Ægyptij regis strauit exercitum, & abyssi mersit profundo. qui nos liberat quotidie de [Num. 26.] mundi huius fluctibus, ne nos sæculi huius procella de- [Num 20.] mergat. Quid profuit patribus transire per mare Ru- [Deut. 34.] brum, quibus ad terram repromissionis non licuit peruenire? Quicumque enim exierunt de Ægypto perierunt in E deserto. Mortuus est Aaron, mortua est Maria, mortuus est & ipse Moyses: solum Iesum Naue nominis sacri similitudo seruauit. Plaudat Iudæus, quia sitienti illi vndam saxa vomuerunt: mihi de corpore Dei fons fluxit æternus: meas amaritudines bibit Christus, vt mihi suæ donaret [Esa. 53.] gratiæ suauitatem. Dicit ergo populus Christianus: *Iuuenis ego sum & despectus, iustificationes tuas non sum oblitus.*] Bene hoc dicit, qui iustificauit Deum baptismatis sacramentis. Qui enim baptizatur, iustificat Deum, quia peccata propria confitetur, & à Domino suorum præstolatur indul- [Matth. 3.] gentiam peccatorum. Iustificauit Deum Dauid, qui ait: *Ti-* [Psalm. 50.] *bi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis.* Non iustificauerunt Deum Pharisæi, qui baptizati [Luc. 7.] Ioannis baptismo noluerunt, vt in Euangelio legisti. Non solum iustificare satis est, sed etiam non obliuisci iustificationum Dei, id est, vt intemerata gratiæ spiritalis dona custodiat, & sacræ remissionis munera illibata atque inof- [Matth. 11.] fensa conseruet. Hæc generalia. Sed etiam specialis singu- F lis Christianis suppetit prærogatiua dicendi, *Iuuenis ego sum & despectus,*] si humilis corde, si mitis atque mansuetus. Dicat ergo: *Iuuenis ego sum & despectus.*] Pręmittat ætatis generalem iactantiam, quo plus commendet humilitatis suæ gratiam. Non mirabilis humilitas in senectute, quæ effœta viribus, fracta debilitatibus, tristis doloribus, anhela suspiriis, coacta curarum æstibus, & ipso viuendi affecta fastidio, alacritatem est oblita iactantiæ. Rara sane in iuuenibus est humilitas, ideoque miranda. Dum ætas viget, dum vires solidæ sunt, dum sanguis exæstuat, dum sollicitudo nescitur, dum ignoratur debilitas, dum lætitia frequentatur, tunc feruet iactantia, tunc se manentis superbus extollit affectus, tunc humilitas quasi vilescit, abiecta contemnitur: tunc subiectio, degeneris conscientiæ [Ezech. 28] æstimatur infirmitas. Grandis igitur morum est assuefaci- [Gen. 3.] enda maturitas, quæ vincat naturam. Denique si consideremus, in paradiso defecit humilitas, & ideo venit è cælo. In paradiso orta est inobedientia, & ideo obedientia cum saluatore descendit. Inflabat caro, vnde subiectio mansuetudinis inueniri non poterat in terris. Intumuerat omnis [Philip. 2.] præuaricatoris hæreditas. Veniens Dominus Iesus pri- G mum se exinaniuit, *non rapinam arbitratus esse se æqualem Deo, formam serui sibi accipiens, & specie inuentus vt homo, humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem.* Non te moueat, quia scriptum est, *vt homo.* Non enim similitudinem suscepit hominis, sed veritatem. Nam ipse Apostolus ait alibi: [1. Tim. 2.] *Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus.* Et vt de Euan- [Ioan. 1.] gelio afferamus exemplum: *Vidimus*, inquit Ioannes, *gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre, plenum gratia & veritate.* Numquid quia dixit, *Quasi vnigeniti*; similitudinem magis vnigeniti, quam veritatem voluit æstimari? Non enim superuacuo Christus aduenit. Iam potest dicere homo: *Iuuenis ego sum & despectus,*] qui erat ante in populo priore senex superbus. Dicit ergo, *Iuuenis sum & despectus:*] quomodo Ecclesia, *Nigra sum, & decora.* Præ- [Cant. 1.] misit nigram, vt augeret decorem. Sic & hic præmisit iuuenem, vt augeret humilitatem. Non dixit, *Nigra sum decora,* ne quod nigrum est, decorum æstimaretur. Nec dixit, *Iuuenis sum despectus:* ne iuuentus despicabilis putaretur. H sed ait, *Iuuenis,*] & quod inireris, humilis, non superbus, deiecto propior quam tumenti. Sic & ibi: *Nigra sum* superiore peccato, *sed decora* confessione peccati, & correctionis studio, atque amore virtutis. Quamuis ergo, &, syllaba, vt grammatici appellant, coniunctiua sit, habeat tamen distinctionem, qua confosio disiungitur ac separatur: vt si dicas Ambrosium Basilium intus esse, vnus putatur. Sin autem asseras Ambrosium & Basilium ioris esse, [Psalm. 50.] duo vtique intelliguntur. Dicat ergo: *Iuuenis sum & despe-* [Luc. 16.] *ctus*: quia Christus in paupere atq; deiecto mundum redemit, quia Christus humilitate diabolũ vicit. Dicat: Despectus sum, quia cor humiliatum Deus non spernit, quia despectus ille Lazarus in Abrahæ nunc requiescit sinu, & [Exod. 3. & 4.] diues ille iactantior affligitur in inferno. Despectus erat [Hier. 1.] Moyses, nec sibi idoneus videbatur, cum ad liberandum Hebræorum populum mitteretur. Despectus erat Hieremias, qui dicebat: *Dominator Domine, ecce nescio loqui, quia*

A emendationem præscripta sunt noxiorum. *Iusto enim non est lex posita, sed iniusto.* Nam si nostri nihil timerent, innocentes semper pertimescerent. Qui sunt igitur isti oculi qui deficiunt in salutare Dei? Diximus oculum suppliciorum esse, qui prævidens futura supplicia peccatorum, gerendam annuntiat pœnitentiam. Demonstrauit hunc oculum Baptista Ioannes, dicens: (Luc. 3.) *Generatio viperarum, quis ostendit vobis fugere ab ira ventura? Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ.* Ad baptismum Ioannis veniebat, qui habebat oculum suppliciorum: ad Christi autem baptismum venit, qui videt gratiam. (Psal. 16. Ioan. 3.) Hic enim oculus est quem dominica passionis vmbra tuetur & protegit. Aliud ergo Aenon, aliud Ain. In Aenon baptizatur conscius grauium delictorum: qui autem purum oculum habet, gratiam suscipit spiritalem. Et imperfectæ fortasse animæ oculus suppliciorum est: perfectę autem oculus gratiarum est purior atque sincerior, qui significatur hac littera, ad quam iusti forma dirigitur: quia imperfecta peccati tantúmodo iudicium declinare desiderat, perfecta vero meritum regni cælestis acquirere. B Præsumimus tamen quod vtramque oculum vna anima habeat, & oculum suppliciorum & oculum gratiæ: læuum oculum suppliciorum, dexterũ gratiæ: quia non à primo homine possunt esse perfecti, (Psalm. 83.) sed per processum virtutis ascendũt. Ante igitur vnaquæque anima quasi ad baptismum Ioannis venit, vt præmittat pœnitentiam delictorum, & in processu paulatim, vbi peccata sua defleuerit, spiritali abluta baptismate, Christi accipit sacramentum. Vnde videtur & in Canticis canticorum Ecclesia prædicari, cui dicitur: (Cant. 4.) *Cor meum cepisti soror mea sponsa, cor meum cepisti vno ab oculis tuis:* vt iste oculus gratiæ sit, qui Christi sibi pleniorem acquisiuerit charitatem. Pleri que tamen hoc loco accipiunt duos oculos Ecclesiæ: vnum qui mystica videt, alterum qui moralia: eo quod sancta Ecclesia non solum moralium teneat disciplinam, sed etiam cœlestis doceat secreta mysterij. (Ibidem.) Vnde dictum est de ea: *Oculi tui sicut columba, extra taciturnitatem tuam.* (Eccles. 3.) quod & spiritaliter videat: & nouerit tempus C tacendi, & tempus loquendi: vt in tempore sermonem suum proferat, (Esa. 50.) nec importunitate loquendi peccatum possit incurrere. Habe ergo oculos columbæ ad similitudinem Christi, quia de ipso lectum est: (Cant. 5.) *Oculi tui sicut columbæ, super abundantiam aquarum lotæ in lacte sedentes super plenitudinem.* (1. Petr. 2.) Baptizat in lacte Dominus, id est, in sinceritate. Et isti sunt qui vere baptizãtur in lacte, qui sine dolo credũt, & puram fidem deferunt, immaculatam induunt gratiam. (Cant. 6.) Ideo candida sponsa ascendit ad Christum, quia in lacte (Cant. 2.) baptizata est. Ideo mirantur eas virtutes, dicentes: (Cant. 1.) *Quæ est hæc quæ ascendit dealbata?* Ante paululum dicebat *Nigra sum*, nunc dealbata cernitur, & ascendit ad cœlum: & innixa Dei verbo, alta iam penetrat. Nec immerito illic aquarum abundantia, vbi Christus, vnde mens humana repleri cupiat. His sitit aquas ceruus, quas cum biberit, si ire non possit. (Psalm. 41.) Has aquas sitit Propheta cum dicit: *Sitiuit in te anima mea.* Sedet ergo Christus super abundantiam aquarum, & super plenitudinem. (Ioan. 4.) Et ideo qui baptizat in aqua dicit: (Psalm. 41.) *Et nos omnes de plenitudine eius accepimus.* Vnde & oculus suppli- D ciorum non alienus est ab Ecclesia, quia etsi baptizabat (Ioan. 1.) Ioannes in Aenon, baptizabat iuxta Salim, vbi erat aquarũ abundantia, & duodecim fontes. Hos fontes habet Ecclesia, hoc est in veteri testamento duodecim patriarchas, in nouo duodecim Apostolos. (Ioan 3. Genes. 49. Matth 10. Psalm 67.) Ideoque dictum est: *In ecclesiis benedicite Dominum Deum de fontibus Israel.* His fontibus ante perfunditur quicumque mysteria sacrosancta consequitur. Illi enim fontes ex æterno fonte manantes, toto orbe fluxerunt. Vbi isti fontes, ibi ascensio animarum. Deniq; Salim interpretati sunt, *Ipsum ascendentem.* Ille enim vere ascendit, qui propria peccata deponit. Hoc igitur verbo purificatoriæ sanctificationis vsus exprimitur. Vnde etiam bene in Canticis Christus dicit ad Ecclesiam: (Cant 4 & 6.) *Dentes tui sicut grex tonsarum, quæ ascenderunt à lauacro, quæ omnes geminos creant, & infœcunda non est in eis.* Quod specie de capris dicitur, mystice autem de Ecclesiæ grege. Nec vilia tibi videantur ista animalia. Denique audi quæ de his sanctus loquatur spiritus: (Ibidem.) *Capillamentum tuum vt grex caprarum quæ reuelatæ sunt à monte Galaad. Dentes tui vt grex tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro.* E Vides quod in altis grex iste pascitur, audax in monte. Itaque vbi aliis præcipitia, ibi capris nullum periculum: vbi aliis periculum, ibi gregis huius alimentũ; ibi cibus dulcior, ibi fructus electior. Spectantur à pastoribus suis dumosa de rupe pendentes, vbi luporum incursus esse non possunt, vbi fœcundæ arbores fructum integrum subministrant. Cernere licet vberi lacte distentas, super teneram sobolem materna pietate sollicitas. Ideo elegit eas Spiritus sanctus quibus cœtum venerabilis Ecclesiæ compararet. Et vt mystice audias capillamentum, verbi est altitudo, & eminentia quædam iustarum animarum, quoniam (Eccles. 2.) *sensus sapientis in capite eius.* In altitudine enim cogitationis humanæ certum est esse sapientiam: & quemadmodum tondentur capræ vt superflua deponant; ita etiam tonsarum animarum gregem, hoc est, multarum animarum virtutes habet sancta Ecclesia, in quo grege nihil possis insensibile reperire, nihil superfluum: quoniam fides sapientes fecit, spiritalis autem gratia ab omni superfluorum labe mundauit. F Merito igitur reuelatæ sunt animæ iustorum, & reuelatæ à monte Galaad, (Cant 4) hoc est, à transmigratione testimonij, eo quod à synagoga ad Ecclesiam testimonium cœleste migrauit. In hoc itaque monte nascitur thymiama, resina, & cæteri odores, quos (Genes. 37.) negotiatores illi Ismaelitæ, vt habes in primo libro testamenti veteris, deferebant. Hos odores habet Ecclesia, quos mercatores ex gentibus congregati, fide & deuotione vexerunt. Itaque sicut capræ bonis refectæ cibis, & solis calore vernantes, lauantur in flumine, & exultantes mundæ surgunt de flumine: ita animæ iustorum ascendunt ab spiritali lauacro. (Cant. 4.) Istæ sunt vere quæ geminos creant, in quibus nõ est infœcunditas aliqua virtutum, sterilitas vlla meritorum. Bene geminos creant, quia congeminant sensus suos. Vnde habes in Prouerbiis scriptum: (Prou. 22.) *Et tu scribe hæc tibi tripliciter, in consilium & in cognitionem.* Triplicem præmisit scriptionem, & duo subdidit, consilium, & cognitionem. Sed cognitio gemina est: vna incorporalium, altera corporalium. G Diximus de fœcunditate, dicamus de dentibus. Nam & nauigantes plerique, & properantes itinere terreno, vbi viderint speciosum aliquem locum, delectationis gratia demorantur, pascunt oculos, animumque alleuant, nec mora vlla commeandi putatur, sed gratia. Ita & nobis pulcherrimos dentes iustarum animarum considerare cordi est. Docuit enim scriptura pulcherrimos dentes esse iustorum, dicens secundum litteram quidem de patriarcha Iuda, spiritaliter autem de Christo. (Genes. 49) *Hilares oculi eius à vino, & dentes super lac.* In quo non vtique carnis humanæ officia, sed diuinæ gratiæ munera prædicauit. Docet igitur exemplum, dentes non esse prætereũdos, vbi de oculis disserimus. Qui sunt igitur iustarum dentes animarum, nisi qui informem ac durum accipientes cibum, vel frigidum plerumque, vel supra modum calentem: nunc comminuunt, nunc fouẽt, nunc temperant, prout qualitas fuerit alimentorum? Dura comminuunt, ne asperitas litteræ in veteri testamento & sæcularis intellectus rigor, nisi fuerit spiritali dente solutus vitalia ipsa interclusis ciborum salutariũ meatibus, & gulam quandam animæ incuriosa edacitate suffocet. H Par est igitur vt diuidas primum, si solida tibi videtur esca quæ sumitur, & distinguas eam: atque emollitam sine noxa aliqua animæ in omnia eius membra naturali diuisione transfundas, vt vitalem succum omne eius corpus epuletur. Nihil cadauerosum, nihil mortuum ore tuo sumas, ne dicatur: (Psalm. 13.) *Sepulchrum patens est guttur eorum:* sed viuum haurias verbum, vt in tuæ mentis visceribus possit operari. Hi dentes super lac candidiores, quia dentes iustorum sunt. (Genes. 49.) Denique cũ omnes in Moyse baptizati in nube & in mari (1 Cor. 10.) patres nostri fuerint, non otiose tamẽ scriptum est, (Ibidem.) *quia omnes eũdem escam spiritalem mãducauerũt, & omnes eũdem potum spiritalem biberũt.* vt istis sanctorum dẽtibus maior quidem (Exod. 15.) fulgor accederet, quos post transitum maris Rubri Merrhæ fõtis amaritudine ligni gratiam tẽperata, agnoscimus esse mũdatos: deinde duodecim fontiũ potu, (Num. 20.) postremo petræ spiritalem vndã vomẽtis irriguo. (1 Cor. 10.) *Petra enim erat Christus.* Vnda & mãna mãducauerũt, (Exod. 16.) vt toties abluti mãducarẽt panẽ, vt scriptũ est, angelorũ. (Psalm. 77.) Nũc quoq; in Euãgelij myste-

A mysteriis recognoscis baptizatos licet toto corpore, postea tamen esca spiritali, potuque mundari. *1.Cor.15.* Merito ergo Dauid & oculos interiores purificatos, & dentes tamquam illuminatos spiritalium dentium candore, sermone *Sup. ver.1.* proferri, dicens: *Feci iudicium & iustitiam.* Ille est verus dentium fulgor, vbi bene sibi consciæ mentis resonat canora confessio. Ille mundus oculus, quem peccatorum grauiũ trabes nulla depresserit: quem purgamentorum leuium *Matth. 7.* festuca nulla turbauerit. Iste oculus iustitiæ defecit in verbum iustitiæ. *1. Cor 6.* *Qui enim Christo adhæret, vnus est spiritus.* *Num. 23.* Et Balaam petebat vt anima sua deficeret in animis iustorum, id est, vt proprij obliuisceretur erroris: quod suum erat, deponeret: quod iustitiæ & æquitatis, assumeret. Sed progrediamur ad cætera.

Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustitias tuas edoce me.

B Præstruxit viam, & commendationis suæ incrementa *Sup. ver. 1 & 2.* præsumpsit. Supra poposcit, ne nocentibus traderetur, iterum petit vt susciperetur in bono, ne calumniarentur ei superbi. hoc est, non declino iudicium, sed calumniam perfidorum. Illi enim iudicare nesciunt, calumniari sciũt. Ad te confugio, qui nosti repræsentare iudicium. Et bene non vult calumniatoribus tradi. Multa enim Iob passus est iustus postquam traditus est nocenti. Sed difficile fuit *Iob. 2.* illud & grande certamen, quod nisi Iob nimia patientia haud facile quisquam superare potuisset: & tamen ille non tonis est traditus, sed meliore exceptus est portione, qui *Sup. ver. 1.* dicit: *Non tradas me.* quæ maiora sunt, comprehendit. Plus autem in anima, quam in carne sumus. Iustis enim dicitur: *Rom.8.* *Vos autem non estis in carne, sed in spiritu.* Tradi ergo animam suam recusat, qui corpore sicut aranea tabescebat. Hoc igitur *Psalm. 38.* loco maiore quodam familiaritatis vsu potiora præsumens, ait: *Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustitias tuas doce me.*] Misericordiã sibi deferri poscit, iustitias doceri. Alibi quoque, hoc est in posterioribus, habes *Psalm. 142* **C** hunc sensum: *Et ne intres in iudicium cum seruo tuo.* Etenim nostrorum conscij peccatorum, misericordiam magis petere Dei nostri, quam iustitiam implorare debemus. Aliis veniam largitur, aliis examen impertit. Quæ spes hominibus certandi apud eum, quem occulta non fallunt, quem latere peccata non possunt? Ideoque sciens eius *Psalm. 50.* *Iob. 14.* potentiam, qui hominem non timeret, ait: *Tibi soli peccaui.* Non potest hoc iustus negare, quia nemo sine peccato: non potest rex, quia etsi leges in potestate habet vt impune delinquat, Deo tamen subditus est qui nulli debet: immo plus ipse debet, cui plus commissum est. Hoc ergo dicit: *Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam.*] quia etsi quid boni feci, plura debeo quam seruus. Non vno facto seruus absoluitur, quia *nemo seruum habens arantem, aut oues* *Luc.12.* *pascentem, dicit illi: Transi, recumbe: sed dicit illi, Para quod cœnem, & præcinge te, & ministra mihi.* Numquid gratiam habet seruo *Luc.17.* si fecit quod imperatum est ei? Ergo & quum fecerimus quod nobis imperatum est, non statim nos exaltare debemus, sed magis humiliare: quia non statim si aliquid **D** fecimus, impleuimus omnia seruitutis obsequia. Quis tanta naturæ munera, vitæ salutisque seruatæ diuina beneficia digno possit æquare seruitio? Quis potest soluere quod accepit? Ideoque sciens omnia, misericordiam petit *Psalm.142.* potius quam excusationem: *Quoniam,* inquit *non iustificabitur in conspectu tuo omnis homo viuens.*

Seruus tuus sum ego: da mihi intellectum, vt sciam testimonia tua.

Esaia 11. *Da mihi intellectum.*] Intellectus spiritale munus est: & ideo quod Dei est, à Domino postulatur. Nec quasi extraneus poscit, qui seruum se confitetur. Bene ait: *seruum tuus* *Luc.12.* *sum.*] Seruus enim voluntatem domini sui facit. Seruus quærit seruitutis stipendia, remunerationem non sperat. Seruus Domini non potest idem esse seruus peccati: & *Rom 6.* ideo intellectum sibi dari poscit vt possit cohibere peccatum. Habebat quidem intellectum, sed vt redundare sibi crederet, vberiorem inquirit. **E** Est autem & intellectus naturæ, & est intellectus non bonus. Ideo & Salomon ait: *Prouerb.13.* *Intellectus autem bonus dat gratiam.* Nam si omnis intellectus bonus esset, non opus fuisset additamento. Iure ergo gratiam Domini sui quærit, aliter enim scire non potest secreta Domini, nisi intellectus spiritalis munus acceperit. *Hier 11.* Habes hoc in Hieremia: *Notum mihi fac Domine.* Et scio, quia nisi Deus notum fecerit hominibus, mysterium suũ scire non possumus.

Tempus faciendi Domine: dissipauerunt legem tuã iniqui.

Ecclef.3. Bene ait *tempus faciendi esse. Est enim tempus tacendi, & tempus loquendi.* Sed loquendi tempus aduenit, ac per hoc dominici aduentus tempus esse iam memorat: vt quia legis *Rom 10.* *Coloss 2.* facta est præuaricatio, veniat finis legis, & consummatio eius, & plenitudo Dominus Iesus, qui donet hominibus **F** vniuersa delicta: & abolito chirographo debitorum, absoluat omnes & liberet peccatores. Tempus est faciendi, vt si ingrauescente ægritudinis alicuius incommodo, curras ad medicum, vt citius veniat, ne postea subuenire non possit. Medicus enim tunc amplius desideratur, quum grauis incubuerit ægritudo languenti. Ergo cum videat in spiritu Propheta præuaricationes populi, luxuriam, delicias, dolos, fraudes, auaritiam, temulentiam, quasi pro nobis interueniat, currit ad Christum, quem solum tantis sciebat subuenire posse peccatis: vrget vt veniat, nec patitur fieri moras. *Tempus* (inquit) *faciendi Domine;*] hoc est, vt pro nobis crucem ascendas, mortem subeas. Totus in periculum vltimum mundus vrgetur, veni vt tollas peccatũ *Ioan.1.* mundi. Veniat vita morientibus, veniat resurrectio iam *Ioan.11.* sepultis. Factum tuum subueniat, quoniam nec tua præcepta prodesse potuerunt. In lege præceptum est, in Euãgelio mysterium. Cæcus omnis populus proprium non videbat auctorem. *Esaia 1.* Claudus erat mundus, & titubante vestigio *Luc 8.* fidei fluctuabat. Non erat qui malagma imponeret, neque oleum neque alligaturam. *Luc 8.* Omne patrimonium suum in medicos erogauerat mulier illa euangelica, **G** speciem habens congregationis humanæ, quæ coibat ex gentibus cui nec fluentem sanguinem, & inueteratæ passionis lethale profluuium poterant sæculi huius medici restringere. Principis populi posteritas interierat, & omnis occiderat eius hæreditas. *Esa.63.* Videns hæc propheta, dicit ad Christum: *Tempus faciendi Domine.*] Non iubendi, inquit, sed faciendi: quia non legatus, neque nuntius, sed *Esaia 45.* Dominus saluaturus erat populum suum. Et ille quidem *Matth 24.* tempus sciebat, & non differebat: & nos nesciebamus quo melius tempore subueniret: & iam venit, & abiit, & *Marc.11.* iterum vult venire, & tempus nescire. Aut fortasse vult à nobis admoneri, vult rogari: immo si rogatus fuerit, & ante tempus venit, & venit ad ficulneam, & ante horam venit, vt dicit ad matrem. Illa rogabat pro nobis, illa festi*Ioan 2.* nabat, dicens: *Vinum non habent, fili. Respondit ei Iesus: Quid mihi & tibi est, mulier? Nondum venit hora mea.* Et mater quę sciebat *Ibidem.* eius affectum, dicit ministris: *Quodcumque dixerit vobis* **H** *facite.* Iesus quoque qui horam suam venisse negauerat, *Eccl 3.* fecit quod ante differebat. Omnia Deus tempore fecit. Quidquid facit non est extra tempus: sed totum opportunum est quod fecerit, & mihi tempore suo aduenit. Omne enim tempus oportunum salutis, nihil præproperum pro salute periclitantium: sed volebat expectare adhuc sy*Marc. 11.* nagogę correctionem; ideo ante tempus ad ficulneam venit: hoc est, cito Iudæis venit, oportune gentibus. Cito venit perituris, commode credituris.

Propter hoc dilexi mandata tua super aurum & topazion.

Galat 3. Lex annuntiatrix Christi est: præcepta ergo legis spem futurorum bonorum deferunt. Mandatum est enim Do*Deut.12.* mini: *Attende tibi, ne derelinquas leuitem per omne tempus quod* *Matth 20.* *dixeris super terram.* Quis est iste leuites? Intelligis si consideres qui sit ille qui venit ministrare, *qui sacerdos est in æter-*

A Deut 16. Ibidem. Exod 12.

num. Aliud mandatum audi: *Custodi mensem nouorum, & facies pascha Domino Deo tuo.* Et infra. *In loco quem elegerit Dominus Deus tuus inuocari nomen suum, ibi occides pascha vespere ad occasum solis in tempore quo existi de Aegypto.* Ergo mandata Dei habent futuræ redemptionis indicia, resurrectionis insignia: ideo *super aurum & topazion* memorat sibi esse dilecta. Quid enim salute gratius, resurrectione pretiosius? Vel quis *quæ stulta sunt mundi, Christus elegit*, vt quoniam per sapientiam mundus non cognouit Deum, per stultitiam prædicationis salutem afferret credentibus, ideo ait: Super sapientiam operationis cœlestis, & mundanæ constitutionis, & super ornamenta solis & lunæ, stellarumque pretiosa monilia, dilexi obaudientiam dominicæ passionis. Plus enim redimendo mihi contulit, quam creando. Tunc enim sine sensu natus sum, nunc cum voluntate saluatus. Sed non hoc quicumque dicit: *Dilexi mandata tua super aurum & topazion.* Non dicit auarus, qui auro incubat, diuitiis inhiat, ornamenta desiderat, sed ille dicit, qui potest dicere: *Aurum & argentum non habeo*, quoniam non requiro, quoniam nihil mihi aurum prodest: præceptum autem & mandatum cœleste me redemit. Diximus continentiam sensus, nunc de topazion lapide exprimamus historiam. De quo inuenimus scriptum in historia Xenocratis, qui scripsit quasi lithosnomon, nasci eum vel inueniri circa Thebaidis ciuitatem Alabastrum, vel Topaziō, vt aliqui putant: vnde & nominatus est ab eo loco in quo gignitur. Sunt autem qui putauerunt insulam nuncupari Topazion, ad quam appulsos Trogloditas, orta subita commotione maritima, quod nauium vsum non haberent, reuerti nequiuisse. Deinde plurimo immorantes tempore, in insula inuenisse lapidem, & delectatos colore eius repetisse domum, & Arabibus negotiatoribus aduenientibus vendidisse, ab illis emisse Philonem, & ad matrē Ptolemæi secūdi, cui nomen erat Berenice, ab ipso esse perlatum: illam autem quamuis regalibus ornamentis abundaret, supra modum tamen colore eius stupefactam, elaborasse vt diutius species tam pretiosi lapidis non lateret: ideoque studio eius quæsitum lapidem, in vsus frequentiores venisse. Diximus quomodo innotuerit topazion lapis, nunc expressius de eius qualitate dicamus. Duorum colorum est in hoc lapide ... hoc est, quædā temperata permixtio. ... & chrysocteron, similis chrysoprasso, secundum vetustatque velut quasdam extendens colorum figuras, & plenius quidem à peritis fertur extendere. Est autem parychrus, & satis purus, & chrysochrus, & pinguis, resplendenti similis, maxime cum solis splendore percutitur. Est etiam pulcherrimus & mirabilis super omnes chrysoprasos magnitudine, vt dixi, vsu pinguior. Natura huiusmodi, vt si polire & leuigare eum velis, asperetur magis, vsu minuitur. Est autem quodam genitali opere naturæ euglyphus, hoc est, bene figurabilis, & summo studio dignus habetur. Difficile inuenitur, & repertus insignitur: raro tamen in vsu hominum est, quasi is quem diues regina mirata sit. Sed iam sicut Troglodidæ illi quasi pretio suæ mansionis lapide inuento repetierūt domum: ita & nos emolumento mortis huius recepto redeamus eo vnde diuertimus. Nec par est nos ornamentis regiis diutius sermonis nostri quædā admouere brachia, cum habeamus in manibus crucem Christi, quam admonet Propheta super aurum & topazion præferendam, quæ ab omni errore culpaque reuocat & corrigit. Quis enim iustorum non ambiat Christi morte solatium, in resurrectione consortium? Quis nō reflectat gradum, quādo audit sibi superiora omnis peccata donari? Hoc enim plerique ad conuersionis studium reuocari nolebant, quod delictorum suorum cōscij nullam spem veniæ præsumerent: & Ecclesiæ quanto sanctiora præcepta, tanto sine venia putarent esse peccata. Ideoque ait octauo versiculo:

1. Cor. 1. — Act. 3. — B — Plinius 37 nat. hist. — C — D

Propterea ad omnia mandata tua corrigebar: omnem viam iniustam odio habui.

1. Petr. 4. 1. Cor. 13.

Merito corrigebatur, quoniam diligebat. *Charitas enim operit multitudinem peccatorum.* Vide quanta operat, quanta corrigat. *Charitas patiens est, benigna est. Charitas non æmulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet: charitas numquam excidit.* In inferioribus tria perfecta posuit, spem, fidem, charitatem, maiorē autē dixit charitatem, & recte: Charitas enim omnia sperat, omnia credit. Cum igitur spes & fides in charitate sint, non est dubium quod maior charitas sit. Et bene sibi respondit Propheta. Supra enim dixit: *Lex Domini irreprehensibilis, conuertens animam.* Si lex animam conuertit, vtique qui diligit, legis dilector est. Deinde in hoc ipso centesimo decimooctauo Psalmo primo posuit: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* Si immaculatus est is qui in lege Dei ambulat, vtique cōuertitur, qui diligit Dei legem. Ergo si lex immaculatū facit, recte *charitas multitudinem operit peccatorum*, quia *plenitudo legis charitas est*, [*omnem* (inquit) *viā iniustam odio habui.*] Si itaqui præcepta iustitiæ diligit, facit illa quæ diligit: vtique is qui odit iniquitatem, non facit quod exosus est. Nec immerito ad omnia præcepta Domini corrigitur, qui omnem viam odit iniquitatis. Nam nisi omnē viam iniquitatis oderit, non potest in omnibus præceptis Dei corrigi. Potest enim fieri vt aliquis se temperet à crudelitatis horrore: lubrico tamen deceptus amore meretricis, & semitas incontinentiæ iuuenilis ingressus, impressum semel non queat reuocare vestigium. Multos enim vitia blandiora decipiunt, econtra auertit à se plurimos tristis & nimium seuera crudelitas. Sed iuuentus ad amorem liberior, ad lapsum incautior, ad infirmitatem fragilior, ad correctionem durior est. Alius se restringit à luxu, sed auaritiæ cupiditate raptatur. Plerumque enim peccata huiusmodi sunt, vt si alterum declines, incurras alterum: & naturæ vsus adiuuat infirmitatem. Odis tu luxuriam quasi frugi, sed frugalitatis studio habendi cupiditas frequenter irrepit. Auaritiæ ipsi rapina est subdita. Et quanto tolerabilius est propria profundere, quam aliena diripere? Sunt qui metuentes aliquid proprio minuere de censu, etiam inopi sumptum negent, & misericordiam detrimentum putent. Sunt qui degenerem vitantes ignobilitatem, flabro sæcularis ambitionis agitentur, & sicut quassatæ arundines huc atque illuc ferantur incerti. Sunt etiam qui dum maiorum suorum statum sequuntur, veluti digna conuersatione contenti, ne errores quidem patrios existiment declinandos, vt fide mutandam perfidiā non arbitrentur: cum in melius mutare propositum non leuitas, sed virtus: neque culpa, sed gratia sit. Alius Circensibus ludis, atque theatralibus sollicitatus voluptatibus, aut cæteris vanitatibus occupatus, ecclesiam nō frequentat: alium ruris quieta delectant, eaque causa ad Ecclesiam rarus accessus est. Itaque diuerso vsu in eundem indeuotionis errorem vterque concurrit. Sed qui omnem viam iniquitatis odit, ad vniuersa corrigitur & emendatur. Et bene posuit, *Viam iniquitatis.* Ille enim facilius iniquitatem declinat, qui vias eius non fuerit ingressus.

E — Ibidem. — Psalm. 18. — Sup. vers. 1. — 1. Pet. 4. Rom. 13. — F — Matth. 12. G

In octonarium decimumseptimum enarratio. H

ם Phe.

PHe littera decimaseptima, Latine significat, *Errauit*; siue, *Os aperui.* Merito hæc lachrymabilis series Psalmi subiecta est huic litteræ: *Respice in me, & miserere mei, & non dominetur mei omnis iniquitas. Faciem tuam illumina super seruum tuum*: vt ei qui erat in vmbra mortis, populo, cœlestis misericordiæ lumen oriretur; adueniret Christus remissio peccatorum, captiuorum redemptio, subsidium laborantium. Sed quia venire tardius desiderantibus videbatur: *Exitus*, inquit, *aquarum transierunt oculi mei.* In Hieremiæ quoque Threnis lacrymabilior series sub hac litera est *Expandit*, inquit, *Sion manus suas, non est qui consoletur eam.* Dignam remunerationem recipit, vt quæ expandentem manus audire neglexit, & sub alas eius succedere; ipsa postea expanderet manus, & consolantem inuenire non posset. Nam etsi aduentum Domini Hieremias captiuitatem

Infra. — Esa. 9. — Esaia 61. — Infra. — Thren. 1. — Esaia 65.

A Matth. 2. Ephes. 2. Ibidem. Thren. 2. Psalm. 21.

tatem Iudæorum à Babylonis illatam deflere videatur, tamen prophetico spiritu istam magis captiuitatem præuidens, qua eos intelligibilis Babylonius in perpetui erroris vincula coniecit, & domesticæ virtutes extorres de statu paternæ deuotionis eliminans, longæque afficiens peregrinationis exilio, miserabili dolore deplorat. Nulla enim patria verior quam fides: quæ eos qui longe erant, prope esse fecit, & aduenas atque peregrinos ciuitatis supernæ iure connexuit, sicut scriptum est: *Ergo iam non estis aduenæ atque peregrini, sed estis ciues sanctorum, & domestici Dei.* Alibi quoque Hieremias dicit sub hac littera: *Aperuerunt in te os suum omnes inimici tui, sibilauerunt & fremuerunt dentibus, & dixerunt: Deglutiuimus eam. verumtamen hæc est dies quam sperabamus, inuenimus eam, vidimus.* Et hic sicut Iudæorum populus os aperuit in Christum, quemadmodum in vigesimoprimo Psalmo de eius passione legisti, quod aperuerunt os suum maledicentes: dignæ sortem remunerationis agnoscis, vt ipsi ab inimicis suis talia sustinerent, fremeret in eos dentibus intelligibilis iste peccator diabolus, *sicut leo rugiens, & requirens quem deuoraret.*

B 1. Petr 5. Psalm. 123. Amos 3. Thren 4. 2. Cor. 2. C

Isti igitur non dixerunt: *Benedictus Dominus qui non dedit nos in capturam dentibus eorum*; quia sperandum de Domino non putauerunt. Ergo excidium eorum diabolus quod præsumebat inuenit. Deglutiuit eos, quoniam deerat pastor offensus, qui extraheret de ore leonis crura ouis, aut auris cartilaginem. sequi noluerunt, audire noluerunt: ideo decedente pastore, vestigia eorum atque aures suis faucibus leo occupauit: *quia faciem sacerdotum non receperunt & nobilibus misericordiam non dederunt*; vt Hieremias sub hac littera dicit in Threnis. Qui erant nobiles, nisi qui non obscuram hanc vitam, sed in lumine sanctitatis egerunt? Et omnibus quidem misericordia inopibus iure debetur, sed maior quædam cum ex diuitibus atque nobilibus in vltimum statum atque egestatis necessitatem aliquos ærumna deiecit, miserationis pulsat affectus. Hieremias ergo flebiliter satis, vtpote qui perpetuæ aculeo mortis deplorare tamissos: Dauid vero moderate, quasi qui obreptionem doleret erroris, remedium non desperaret correctionis, vt contristaretur, non absorberetur. Denique cõfirmatus sobrietate pœnitentiæ, & spe veniæ prouocatus, sic cœpit.

Mirabilia testimonia tua, propterea scrutata est ea anima mea.

Prouer. 18. Luc. 18. Genes. 12. Exod 15. D Iosu. 5. Iudic. 6. Iudic 8. 1. Reg. 15. 2 Reg. 8. 2 Reg. 24.

Moralis oratio, vt quoniam eum pideret erroris, Deũ tamen propriæ miserationis testimoniis conueniret. Hoc est dicere: Ego in exordio sermonis loquens mea peccata, non audeo leuare oculos meos ad Deum viuum, sed tu Domine me ad sperandam veniam, tantarum indulgentiarum titulis prouocasti. *Mirabilia testimonia tua.*] Cum in Abraham collapsu incuriæ iuuenilis offensus es; dum vt Chaldæorum errores, patrumque cognationem relinqueret, euocatum virtutis exercitiis erudisti, cũ Hebræorum populum à paternæ studio nobilitatis aduersum, & viles escas Ægypti super diuina munera præferentem, nõ solum solidatis Rubri maris fluctibus liberasti, verumetiam eum triumphis plurimis euexisti ad gloriam, & vberis terræ possessione donasti ad quietem. Te fotus securitate deseruit: te bellorum acerbitate depressus inuocauit; & vt iniurias tuas obliuisceceris, emeruit. Te Iesus Naue ducem sibi cœlestis militiæ venisse cognouit. Te populus triumphator vt Madian sibi dominaretur, offenderat: te vt Madian vinceretur, orauit. Tibi in Saul rege non obtemperauit, vt de eo alienigenæ triumpharent. Tibi Dauid præeunte seruiuit, vt de alienigenis victoriam reportaret. Ego quoque pastor malignum feci, & cõfessione peccati veniam reportaui: Pulcherrimus itaque versiculus ad martyrij cohortationem. Denique prophetica anima sic profecit in melius, dum mirabile credit Dei testimonium: & quia credidit, diligenti indagine requisiuit. Profectum quæris? agnosce ex his versiculis qui sequuntur.

Manifestatio sermonum tuorum illuminat me: & intellectum dat paruulis.

E Matth. 11. Esa. 35. Esaia 1. Matth. 11. Psalm. 33. Matth. 11. F Psal. 33.

In Euangelio, cum mitteret discipulos suos Ioannes ad Dominum Iesum, dicebat: *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Respondit Iesus *cæcos videre, claudos ambulare, audire surdos.* Hoc enim aduentus sui testimonium fore, per Esaiam prophetam significauerat. Hæc ergo quæ annuntiauit per prophetas, in Euangelio manifestauit: & quod ipse locutus est per prophetas, in Euangelio ipse compleuit. Ipsius ergo sermo erat propheticus sermo, sicut habes scriptum: *Audi cœlum, & percipe auribus terra, quoniam Dominus locutus est.* Intellectus ergo datus est etiam his qui perfectam sapientiam non habebant, dum muti loquuntur, mortui resuscitantur. His enim signis intellectum est ab iis qui rudes erant, & adhuc quasi in cunabulis fidei constituti, vt erat populus nationum, ipsum venisse qui expectabatur. Illuminat igitur fidei claritate, resurrectionis suæ gloria, diuinorum operum potestate, *& intellectum dat paruulis.*] Quibus vtique, nisi de quibus in Euangelio gratias agit patri, in eo quod ipse operabatur filius, quod mysteria sua Deus *abscondisset à sapientibus, & paruulis reuelasset*: ostendens citius plebem ex gẽtibus, vel status inferioris viros, quam scribas & principes Iudæorum, & diuites huius sæculi credituros? Ideo *diuites eguerunt & esurierunt: pauper autem clamauit, & exauditus est.*

Os meum aperui, & duxi spiritum: quoniam præcepta tua concupiscebam.

Matth. 5. Ioan. 20. Psalm. 80. Rom 10. Exod. 14. 1. Reg 1. G Rom 8. 2. Cor. 6. Philip 3. Leuit 19. Matth 5. Psalm. 77. Sup. oct 13. H Cant. 5. Cant. 3.

Habemus in Euangelio quod Dominus Iesus aperuit os suum, cum benedictione ediceret. Sed ille os aperuit, vt daret aliis spiritum: Dauid aperuit vt acciperet. Deniq; Iesus dicit: *Accipite Spiritum sanctum*: Dauid dicit: *Dilata os tuum, & adimplebo illud* hoc est, homini dicit. Plenitudo enim Christus est. Qui implet omnia, implet os tuum. Scribe ergo quæ dicit in altitudine cordis tui, hoc est, os tuum clamet ad Dominum. Clamat os tuum & cum taces, sicut & Moyses cum taceret voce, clamabat spiritu. Ab hominibus non audiebatur, apud Deum personabat. Est enim interioris clamor affectus, qui auditur è cœlo. Anna quoque cum oraret, tacita clamabat: labia non mouebat, & interiori voce piæ mentis excitabat Iesum. Denique cum effectu rediit, quæ cum silentio precabatur, quia clamabat in ea spiritus Dei, qui etiam tacentibus nobis clamat, *Abba pater* Intellige ergo quid os sit, vtrum cor, an interioris hominis habitus. Habet & os anima, quæ habet membra. Hoc os aperit non solum Christo, sed etiam Christi discipulo, qui os suum Christo implendum præbuit, & ideo dicit; *Os nostrum patet ad vos ô Corinthij, cor nostrũ dilatatum est.* Ideo imitatores nos sui esse debere admonet, sicut ipse Christi est. Qui sanctior est, Christo aperuit os suum: qui inferior, Apostolo. Prius propheta legitur & Apostolus, & sic Euangelium, in quo verba lucida, sed validiora præcepta. Lex dicit: *Diliges proximum tuum.* Et Euangelium dicit tibi: *Diliges inimicum tuum.* Dauid ergo quasi perfectus propheta os suum Christo aperuit, & ideo in parabolis aperuit os suum. Aperuit os, duxit spiritum. Merito ait: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel & fauum ori meo.* Sponsa Christi os suum sponso aperuit, percepit omni melle dulciora præcepta. Et ideo testata est, dicens: *Fauces eius dulcedines, & totus desiderium.* Delectata igitur tenuit eum, & non dimisit eum. *Et introduxi*, inquit, *eum in domum matris meæ, & in secretum eius quæ me concepit.* Fortasse domus est, in qua præfulget moralium disciplina: secretum autem illud est, in quo sunt altiora mysteria. Merito ergo concupiscebat præcepta Domini, in quibus diuinæ gratiæ mella redolebant. An non omni melle dulcior peccatorum remissio? Nonne omni flore gratior resurrectio mortuorum?

Respice in me, & miserere mei, secundum iudicium diligentium nomen tuum.

Exod 14. Genes 19.

Pulchre addidit: *Respice in me, & miserere mei,*] quia respicit & iratus, vt respexit super castra Ægyptiorum, & ligatis axibus curruum, omnes eos deiecit in fluctus. Respe-

A xit super Sodomam & Gomorrham, quarum vtraque peccatorum suorum luitura supplicium, diuinæ pretium soluit offensæ. Scriptum est etiam: Psal. 103. *Aspicies super terram, & facies eam tremere.* Gen. 4. Econtra respexit super munera Abel, super Cain autem munera non respexit. Quo exasperatus Cain, parricidali crimine cruorem fratris effudit: Quid sit autē respicere Deum, euidentissime illo testimonio declaratur: Psalm. 101. Quia *respexit super filios pauperum, & despexit preces eorum.* Oculus enim Domini non aspernatur iustorum munera. Denique oculos nostros cum in aliquem mouemur, auertimus, quasi indignum eum aspectu iudicemus, quem oderimus affectu.

Gressus meos dirige secundum verbum tuum, & non dominetur mei omnis iniquitas.

Gressus pro profectibus animæ accipiendos frequentibus scripturarum testimoniis admonemur. B Nam quis tam stolido ingenio est, qui putet Dauid de pedum suorū corporalium gressu esse sollicitum, & his diuinæ resurrectionis auxilium postulare: Ille vero vt sanctus vitæ suæ cursum dirigi gestiebat, sicut & alibi scriptura testatur, dicens: Prouer. 20. *A Domino diriguntur gressus viri.* Denique ipsius vtamur testimonio, qui ait in superioribus: Psalm. 72. *Paulo minus effusi sunt gressus mei, quia zelaui in peccatoribus pacem.* Animi itaque sui ostendit claudicasse vestigium, dum pacem peccatorum putat esse mirandam. Videntur quidem habere tranquillitatem, videtur quiete frui, sed non est quies, vbi animus inquietus est: non est tranquillitas mētis, vbi animus exagitatur obnoxiæ stimulis conscientiæ. Quomodo securitas, vbi diuersarum pugna est passionū, vbi cōflictus grauium cogitationum? Vnde Dominus definiens quid sit pacem habere, ait: Ioan. 14. *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis: non sicut mundus dat, ego do vobis,* ostēdens pacem quam mūdus dat, veræ pacis gratiam non habere. Ideoq; non in nomine esse pacem volēs docere, addidit: Ibidem. *Pacem meam relinquo vobis.* Et iterum: *Pacem meam do vobis.* Deniq; Propheta dicebat: Hier. 8. *Pax pax, & vbi est pax?* Manifestum est igitur eum C de titubatione suæ dixisse sententiæ, in qua animi, nō corporis titubauerat gressus. Et Moyses ait: Exod. 3. *Transiens videbo hoc visum magnum.* Etenim vt Deū videret, progressione quadam virtutis ad altiora processit. Pastor erat ouium, & dux factus est ciuium. Et ad sponsam dicitur in Canticis: Cant. 7. *Speciosi facti sunt gressus tui in calciamentis filia Aminadab: moduli femorum tuorum similes torquibus opere manuum artificis.* Nō est dubium gressus hic quoque Ecclesiæ, vel animæ profectus significari. Esa. 52. *Quam speciosi pedes sunt euangelizantium pacem, euangelizantium bona.* Vtique speciosos pedes dicit Euangelicæ prædicationis & disputationis progressus, vt alibi dicitur: Esaia 47. *Transgredere flumina,* hoc est fluentia, & lubrica istius mūdi trāscurre stabili mētis incessu. Quod de animæ gressibus hic dicit, in posterioribus ipse Dauid euidenter ostēdit, asserēs quod torrentem iniquitatum sit anima transiret. Psalm 123. Sed reuertamur ad sponsæ gressus. Quid sibi vult quod ait, Cant. 7. in calceamentis speciosos esse gressus Ecclesiæ? Legimus itaque dictum ad Moysen: Exod. 3. *Solue calciamentum pedum tuorum,* D quo videret admonitus ne corporalibus vinculis teneretur astrictus. Ergo speciosam significat in Canticis animæ pulchritudinem, quæ carne tanquam calciamēto vtitur, & in ipso impedimentum non patitur, sed incessus decore præcellit. Calciat se ergo carnis anima ecclesiastica gratia, vt cursum vitæ huius & transitum cum decore prætereat. 1. Cor. 9. Quod fit, si calciamentum suum non inquinet luto corporali, nec in vitiorum mersēt voragine, si castiget carnē suam ne moreretur ad cursum, & aruinæ pinguis pondere prægrauetur. Bonum calciamentum animæ, pudicitia est. Bonus gressus, vestigium est castitatis. Sapientiæ autem amictus est animæ. Vnde scriptum est: Prou. 4. *Honora eam, & amplectetur te.* Vtamur ergo corpore tanquam calciamēto, ad inferioris opera virtutis: ad ministerium, non ad præcipitium: ad obsequium, nō ad delectationem: ad obedientiam, nō ad dissensionem: & in via sapientiæ vestigium collocemus, ne gressus nostros vis torrentis aliqua concludat. Esaia 43. Ideo ad Moysen dictum est: Exod. 3. *Solue calciamētum.* Dictum est & ad Iesum Naue. Iosue 5. De Christo autem dictum non est, sed magis scriptum est, dicēte Baptista: E Matth. 3. *Post me venit vir, cuius non sū dignus calciamenta portare.* quia illi bene admonentur vt soluant calciamentum suum qui sine peccato esse non poterant. Hic autem non solum calciamentum non soluit, sed etiam calciamenta aliorum absoluit, quia non solum corpus suum à peccatis immune seruauit, sed etiam omnium dedit indulgentiam peccatorum. Luc. 4. Ergo Ecclesia ad imitationem Christi speciosa est, Cantic. 7. & in calciamentis omni abluta delicto. 1. Cor. 2. Et fortasse quando sapientiam inter perfectos loquitur, speciosa est in superioribus membris: quando autem etiam inferioris status aut doctrinæ homines verbum sequuntur, fidei seriem non obliuiscūtur, sacerdotis præcepta custodiunt speciosa est in calciamentis. Plerumque clerus errauit, sacerdotis nutauit sententia, diuites cū sæculi istius terreno rege senserunt, populus finem propriam reseruauit. Vnde etiam de Domino Iesu bene possumus dicere, quia & in his quæ corporalia sunt, speciosos gressus verbum habeat, quum de moralibus disputatur. Matth. 10. Et Apostoli ideo fortasse nudis mittuntur pedibus, ne obumbretur eorum disputatio, sed eluceat. F Cantic. 7. Itaque Ecclesia filia Aminadab, hoc est, voluntarij vel beneplaciti, quia voluntarius eam & beneplacitus congregauit, & in calciamentis speciosa est. Ibidem. Meritoque additum est in Canticis: *Moduli femorum tuorum similes torquibus opere manuum artificis:* vt posteritatis Ecclesiæ ornamenta cantarentur. Per femur enim insigne generationis agnoscimus, iuxta illud: Psalm 44. *Accingere gladium tuum super femur potentissime.* Philip. 2. quo significatur quod filius Dei cum semetipsum exinanisset, verbi accinctus diuinitatem, & generationem calciatus humanam prodiret ex Virgine, omnibus esset daturus salutem. Moduli autem dicuntur ornamenta pretiosa quæ suspendi matronarum ceruicibus solent. Tantus ergo processus Ecclesiæ significatur, vt ornamentis pretiosissimis comparatus sit, & torquibus triumphantium. Hæc enim ornamenta sunt bellatorum. Vnde & Symmachus ἐπιτραχήλια dixit, hoc est, *quæ sint circa collum.* Siue ergo generatio Christi ex Virgine, siue Ecclesiæ propagatio, specie quidem tanquam manu artificis torquibus adornatis, vere autem virtutis insigniis spiritalibus ceruices fidelium coronauit. G Denique tota ista descriptio membrorum Ecclesiæ plena decoris & laudis est. Cant. 7. Nam & *vmbilicus eius tanquam crater tornatilis* prædicatur, *mixto non deficiens,* eo quod in omni doctrina tornatus plenitudine cognitionis, & potu non deficiat spiritali, & venter eius non solum aceruo tritici, id est, cibis fortioribus cœlestis mysterij saginetur; verumetiam tanquam liliis quibusdam moralium suauitate repleatur. Vnde & ipsa tamquam benemerita regina Christi sanguine coronatur, sicut scriptum est: Ibidem. *Et ornatus capitis tui sicut purpura.* Sanguis Christi purpura est, qui inficit sanctorum animas, non solum colore resplendens, sed etiam potestate, quia reges facit, & meliores reges, quibus regnum donet æternum. Meritoque ad tantum Ecclesiæ decorem, cui Christi sanguis irrutilat, Spiritus sanctus inclamat: Ibidem. *Quam pulchra & suauis facta es charitas in deliciis tuis!* Pulchra decore virtutis, suauis iucunditate gratiæ, remissione vitiorum, quam nulla vexat amaritudo peccati, & ipsa iam charitas quæ diligendo Deum ipsius & nomen H acceperit, quia Deus charitas est. 1. Ioan. 4. Recte ergo Dauid petit gressus suos dirigi secundum verbum Dei, vt fiant & ipsi speciosi, & non dominetur ei iniquitas: quam iure præcauit. Sciebat enim & Abraham gressus suos secūdum præcepta Domini dirigentem, Genes. 20. & appetito speciosæ vxoris pudore tētatum, sed nō cōfusum: & in vnici immolatiōe filij postlata patriæ mētis pietate luctatum, sed coronatum. Genes. 22. Se quoq; in furore Saul, incestu Amnon, 2 Reg. 13. Abessalon parricidio, 2. Reg. 15. iniquitatis improbæ feralibus tentationibus appetitum, hoc solo euasisse, quod dirigens gressus suos secūdum pietatem Domini à paterno non recessit affectu, intra se gemēs crimē incesti, à se relegans odia parricidæ: 2 Reg. 18. *filius meus Abessalon, filius meus,* inquit, *Abessalon, quis dabit mihi mortem pro te?* memor naturæ pietas, offensæ immemor, de quo ante quæsiuit: Ibidem. *Puerne viuit?* Et fortasse quærendum sit qua ratione ante puerū dixit, postea filium nominauit: cur nō in vtroq; aut puerū dixit, aut filiū? Si viueret, puer erat, quia parricidio petebat patrem. Nō ergo pietatis nomen

ac-

A accipere debebat, sed infirmitatis. Ideoq; vir iustus quod religionis fuit, tacuit: quod infirmitatis, aspexit. Vbi vero est mortuus, apud pium patrem personæ crimen defecit, naturæ nomen remansit.

Libera me à calumniis hominum : vt custodiam mandata tua.

Non vnum genus est nostræ afflictionis: est tentatio, est & calumnia: sed tentatio leuior, calũnia grauior: siquidem tentatio potest esse calumnia, calumnia in se & tentationem habet. Est humana tentatio, quam ferre possumus: calumnia autẽ grauis est. 1 Cor. 10. Matth. 26. Et ideo Dominus quæ sunt grauiora suscepit, & calumniis appetitus silentium detulit triumphale. Calumnia autem eo grauior est, quia non solum falsa componit, verumetiam quæ pie gesta sunt decolorat: Genes. 39. vt Ioseph non solũ adulterij oblatione tentatus est, & inuitatus ad crimen herili illecebra, verumetiam tentatus calumniis, composito quod ipse adulterium dominæ B suæ inferre voluisset, comprehensusq; exuerit vestem, ne ipse vt fraudis indicium, atq; insigne criminis teneretur: amictum que ideo fugiens reliquerit, vt laqueos vim ferentis, & nexus illecebrosæ artis euaderet. 1 Reg. 17. Ipse Dauid senserat quod timebat Saul, & quibus calumniis laborabat: perterritis omnibus, allophyli impetum lusit, & singulari certamine summam belli, & totius prælij pondus excepit, virtute sua solus commune crimen refellens, & totius retorquens in hostem plebis opprobrium: & tamen quia iuuẽculæ dixerunt: 1 Reg. 18. *Saul triumphauit in millibus, Dauid in decem millibus*: gloria in inuidiam versa, odio cœpit vrgeri. Et (vt de posterioribus loquamur) Susanna bene sibi conscia erat, Dan. 13. sed apud homines sibi adesse non poterat. Duo presbyteri senes falsum testimonium deferebant, numerus sacerdotum atq; senectus vocem auferebant puellæ, sola conscientia erat apud Deum libera. Ibidem. Deniq; hominum damnata iudicio, nutu est absoluta diuino. Ideo ait Propheta: *Libera me à calumniis hominum: vt custodiam mandata tua.*] Qui enim opprimitur calumnia, non facile potest custodire mandata diuina. C Tristitiæ necesse est plerumq; aut timori cedat, & affligatur vel metu calumniæ, vel dolore.

Vultum tuum illumina super seruum tuum: & doce me iustitias tuas.

2 Cor. 4. Luc. 18. Illuminat Dominus sanctos suos, & lucet in corde iustorum. Itaque cum sapientem videris, cognosce quia descendit super eum Dei gloria, illuminauit eius mentem scientiæ fulgore, cognitionisq; diuinæ. Exod. 33. Illuminauit etiã corporaliter faciem Moysi, & transfigurata est gloria vultus eius, quem videntes Iudæi trepidauerunt: & ideo factum est vt Moyses velamen poneret super faciem suam, Exod. 34. ne in eam filij Israel intenderent, & superturbarẽtur. 2 Cor. 3. Simul declarabitur mysterium, quod illud velamen quod in facie Moysi corporaliter ponebatur, in cordibus Iudæorũ mystice poneretur, eo quod veram legis claritatem videre non possent. Exod. 34. Vultus enim Moysi fulgor est legis: fulgor autem legis non in littera, sed in intellectu est spiritali. Deut. 34. Iosu. 1. Itaq; quamdiu vixit Moyses, & alloquebatur Iudæorum populum, velamen habebat in facie sua. Mortuo autem Moyse, D Iesus Naue iam non per velamen, sed facie reuelata & presbyteros alloquebatur & populum, & nemo trepidabat: cum vtique & ipsi dixerit Deus quod cum ipso ita esset futurus, vt fuit cum Moyse, & eum similiter illuminaret: Ibidem. gestorum vtique, non vultus gloria: hoc significãte Spiritu 2. Cor. 3. sancto, quod venturus esset verus Iesus, ad quem si quis conuerteretur, & eum vellet audire, de corde suo velamen Exod. 34. auferret, & reuelata facie verum Saluatorem videret. Ergo Deus omnipotens pater, qui in Moysi facie excæcauit populum Iudæorum, non duritia, sed præscientia: nec malitia, Rom. 9. Philip. 3. sed æquitate atque iustitia (*ipsi enim sibi velamen posuerunt, qui legem intelligere noluerunt. Lex enim spiritalis est*, sicut dixit Hebræus ex Hebræis) is vtique secundum illud quod dat vnicuique nostrum (in quo non tribuentis, sed non diligentis est culpa) iste, inquam, Dominus illuminauit cor populi nationum in facie Christi Iesu per eius aduentum: quod euidenter apostolico declaratur E exemplo, sicut scriptum habemus: 2 Cor. 4 *Quoniam Deus qui dixit de tenebris lumen splendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Christi Iesu.* Ibidem. Ideo ergo dicit Dauid ad Dominum Iesum: *Vultum tuum illumina super seruum tuum.*] Faciem Christi videre cupiebat, vt mens eius illuminari posset. Luc. 10. Exod. 33. Actor. 7. Et secundum incarnationem potest accipi. *Multi enim prophetæ & iusti videre voluerunt*, vt ipse Dominus declarauit. Quod autem negatum Moysi fuerat, non quærebat, vt corporaliter Dei vultum in corpore videret (si tamen & Moyses tam sapiens & eruditus hoc potuerit simpliciter magis quam in mysterio postulare) humanum tamen est desideria supra nos extendere. Nec immerito faciem eius aduenientis ex Virgine quærebat videre vt illuminaretur in corde, sicut illuminabantur etiam illi qui dicebant: Luc. 24. *Nonne cor nostrum ardebat in nobis cum aperiret nobis scripturas?* Quod si quis ad Deum patrem dictum vult videri, potest accipi vultus patris, filius. Ioan 14. *Qui enim videt filium, videt & patrem.* F Illuminat tamen vultus Dei, secundum quod oculi eius super iustos habentur. Psalm 33. Exod. 14. Quod cum specialiter sit probandum, tamen quia incidit illuminationis vultus Moysi historia, ne quis putet corporaliter id fieri non potuisse, cognoscat. Etenim vi solis, quod multis etiam pallore confectis totius corporis figura mutatur, & ignis vapore calefactis species vultus rutilantis offunditur. oriente die rubẽt terræ croceo colore perfusæ, imaginem de beneficio mutuatæ. gemmarum quoque monilia coruscantia transfunduntur finitimis quod ipsa radiauerint: & miraris si Moysi vultus diuinæ infectus sit claritate præsentiæ? Miraris si refulgente Dei gratia iusti vaporetur ingenium? Non dubitauit Propheta, qui poposcit illuminari prius, vt iustitias Domini posset addiscere.

In decursus aquarum descenderunt oculi mei, quia non custodiui legem tuam.

Granditer affectum pœnitentiam gerentis expressit, di- G cens quod in aquarum decursus oculi sui descenderint, siue quia per eos tanquam per meatus vndantium fluentorum, ita exuberãtium lachrymarum se quidam ductus effuderit, & fletus irrigui per continuum quoddam & iuge profluuium; siue quod ipsi descenderint oculi. Habet enim hoc vis summi doloris, vt cum lachrymis oculi quodammodo ipsi videantur descendere: eo quod tanta vis lachrymarum sit, vt putentur oculi in fletus resolui, & in lachrymas effundi. Oculi ergo ipsi tanquam in decursus descendunt aquarum, quo verbo impetus deplorantium vehemens expressius declaratur, secundum illud quod in Canticis scriptum est: Cant. 4. *Fons hortorum, puteus aquæ viuæ, & impetus descendens à Libano.* Ibidem. Hos impetus Ecclesia deduxit à Libano; Ioan 4. hoc impetu diluuntur peccata, hoc impetu puri Cant. 4. fontis Spiritus sancti affluit à Libano sponsa, & à principio fidei transiuit sæculum, & pertransiuit ad regnum. Aliis fons est, aliis puteus pro captu nostro gratia spiritalis, aliis hortus clausus, fons signatus; aliis hortorum fons, Hier 18. qui in Ecclesiæ dote numeratur; aliis impetus descendens Actor. 2. à Libano; & magnus impetus, qui nunquam deficit. Non enim deficient de petra vbera, neque nix à Libano, ne- H que aqua quæ fertur valide vento virgini Israel. Descendit impetus à Libano, quando collectis in vnum Apostolis & pluribus credentibus, *factus est subito de cælo sonus, tanquam vi magna spiritus ferretur, & repleti sunt omnes Spiritu sancto* diuersitates donante linguarum. 3 Reg. 19. Bonus impetus, qui lædere nesciat, norit implere. Si quis igitur hunc impetum superuenientis è cælo gratiæ vult mereri, descendat etiam ipse oculis in decursus aquarum. Qui hunc primum impetum fuderit, illum merebitur. Descendit oculis suis in hos ductus aquarum, Luc. 7. Luc. 8. quæ lachrymis irrigauit in Euangelio Domini pedes: & Ideo fidei suæ pretio emit animæ suæ & corporis sanitatem, iam non sanguinis proflua, sed gratiæ spiritalis. Descendit ergo Dauid propheta, ideo de peccato gratiam retulit. Descendit in aquarum ductus, hoc est, repleuit eos, & decurrentium aquarum lachrymis suis fluenta cumulauit. aut inanes & vacuos ductus solis reple-

uit fle-

A uit fletibus, aut (quo de locutionis moralis quidam sensus ostendit) descendit in aquarum ductus, transiuit eos. Et possemus dicere: Transcendit eos, & supergressus est: sed minuitur vis eloquij, quo vis maior affluentiæ descendentis quam ascendentis exprimitur. Vide rogo quid de vsu verba habeant, impetum suum sermo propheticus non amittat, licet vsus ipse scriptorum sensus seruire maiore decore consueuerit. Diuerse hoc & sæpe significauit, & propemodum incrementa semper assumpsit. Dixit enim primo:

Psalm. 6. *Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis stratum meum rigabo.*

Psalm. 41. Dixit iterum: *Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes.*

Psalm. 101. Dixit etiam: *& potum meum cum fletu miscebam.* Hic addidit, dicens: *In decursus aquarum descenderunt oculi mei.*] Hoc secutus in Threnis Hieremias, affectum doloris expressit, vim oculi descendentis imitatus. Sic enim habes:

Thren. 2. *Defecerunt in lachrymis oculi mei, conturbatum est cor meum.* Tanquam descenderint oculi, qui deficiunt in lachrymis. Et alibi:

Thren. 3. *Oculus meus absorptus est.* Sed plus est aquas lachrymis vincere, quam oculos absorberi fletibus. Et alibi idem Hieremias:

B

Thren. 2. *Clamauit cor eorum ad Dominum: muri filiæ Sion deducant vt torrentes lachrymas die ac nocte. Noli dare tibi requiem, non sileat pupilla oculi tui.* Oculi igitur qui torrentes deducunt lachrymis suis, ipsi in ductus aquarum descendunt; hoc est, cumulantur vt faciant eos suis augentes fletibus impetu exundare torrentium. Sunt tamen codices qui habent διεξόδους ὑδάτων κατεβίβασαν οἱ ὀφθαλμοί μου. hoc est, *Ductus aquarum deuexerunt oculi mei.* Sed ego in Græco codice meo κατέβησαν legi, hoc est, *descenderunt.* in quo potest fieri vt in vtramlibet partem duarum adiectione aut diminutione litterarum scriptor errauerit. Et habuit quidem multa quæ fleret, vel incestum filiæ, vel interitum filiorum: sed hic non hoc fleuisse se dicit, sed quia non custodiuit legem Domini. A sancto viro plus culpa quam ærumna defletur.

2. Reg. 11. 2. Reg. 10. 2. Reg. 12. Ibidem. Fleuit itaque quando ei Nathan de Vriæ morte indignationem Domini nuntiauit: & peccatum suum de præuaricatione legis agnouit. Denique filio in ægritudine constituto, neque cibum sumpsit, neque regium thronum aut cubile conscendit: sed stratus in terra ieiuna ora lachrymis diluebat, non tam filij mortem, quam peccati pœnam in

C illo lauare desiderans. Fleuit, quando numerato populo

2. Reg. 12. repente corde percussus est. Denique *peccaui*, inquit, *grauiter, peccaui stulte.* Fleuit igitur primo, quia elatus regia potestate, quærendo numerum plebis, mensuram egressus est conditionis humanæ: deinde quia sui erroris pretio vindicabatur in plebem. Sed à Domino hæc proposita pœna

Ibidem. fuerat, non à rege est postulata: Domini tamen se committendo misericordiæ electionis causam probauit, simul quia propter eum populus laborabat, ipseque se offerendo pro populo, elationis soluit iniuriam, pietatis probauit affectum.

In octonarium decimumoctauum enarratio.

צ Zadic.

SEquitur Zadic littera decimaoctaua, quæ Latina interpretatione dicitur *Consolatio.*

Thren. 3. Post more torrentium lachrymas defluentes, & graues fletos doloris, oportebat

Eccl. 7. consolationem sequi. Nam qui in doloribus sunt, conso-

D lationem indigent: & qui grauibus ærumnis pœnas com-

Matth. 5. missorum luerunt, sperant indulgentiam: & qui fletibus & lachrymis propria delicta lauerunt, requiem promerentur. Hæc omnia in scripturis diuinis qui quærit, inuenit. Nam & primum illud, vt in dolore positos consolemur, docet illa quæ in libro Hieremiæ flebiliter clamabat ad

Baruch. 4. captiuos & exules Iudæorum: *Ite, proficiscimini filii: ego autem relicta sum deserta. Exui me stola pacis, indui autem me sacco precationis meæ; clamabo ad excelsum in diebus meis. Animo æquo estote filij, clamate ad Deum, & extrahet vos de manu principum inimicorum. Ego enim speraui in illo æterno salutem vestram.* Credentibus igitur in Dominum, est in Domini misericordia consolatio. Est etiam aliud consolationis genus iis qui graues

Esaia 40. soluerint pœnas, vt habes scriptum in Esaiæ libro: *Consolamini, consolamini populus meus. dicit Dominus: sacerdotes loquimini in cor Hierusalem, consolamini eam, quoniam repleta est humiliatio eius, solutum est peccatum eius; quoniam accepit de manu* E

Domini duplicia peccata sua. Etiam si fides deerat, pœna satisfecerat. Reuelantur solutione pœnarum, qui absoluuntur commendatione meritorum. Tertium est, eum lachrymis crimen abluitur, vt est illud: *Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudiuit Dominus vocem fletus mei.* Psalm. 6.

Quod etiam hoc loco, & plerisque aliis, in libro Psalmorum facile reperitur. Consolatio igitur prima ordine est, quoniam non obliuiscitur Deus facere misericordiam, neque in æternum proiicit quos putauerit coercendos. Secunda, quod decursis suppliciis quæ propter peccata nostra toleramus, ad veniam pertinemus. Vnde nonnulli philosophi disputauerunt obesse improbis absolutionem, prodesse mortem: eo quod in illa sit incentiuum delinquendi, in morte autem finis. Hoc sumptum esse de nostris cui dubium, cum in Prouerbiis Salomonis sit: *Qui parcit baculo, odit filium suum: castigat enim Dominus quem diligit?* Et infra: *Flagellum equo, & stimulus asino, virga autem nationi imprudenti.* Pœna enim corrigit & emendat errantem. Si talis est qui emendari non queat, aufertur è medio, ne grauiora committat: Mortuus enim iam nescit errare. Ideoq; & Ecclesiastes ait: *Et laudaui ego mortuos magis quam viuentes; & optimum iudicaui supra hos eum qui nondum natus est, qui non vidit hoc opus malum.* Mortuus præfertur viuenti, quia peccare desiuit. Mortuo præfertur qui natus non est, quia peccare nesciuit. Nunc dicamus etiam de iis qui pœnas scelerum soluerunt suorum. Nonne isti tulerunt culpæ pretiũ, & iam non integra his pœna debetur? Clamat per Esaiam Dominus: *Consolamini populus meus; qui recepit de manu Domini duplicia peccata sua.* Discite vnde Plato hæc sumpserit. Eruditionis gratia in Ægyptum profectus, vt Moysi gesta, legis oracula, & prophetarum dicta cognosceret, audiuit consolationem populi, qui supra peccati modum videbatur fuisse punitus: & hunc locum quadam ad [illegible]pertum dote verborum in dialogum transtulit quem scripsit de Virtute. Quem locum tamen Dominus in Euangelio plenius comprehendit, & apertius declarauit, dicens per Abrahæ personam ad illum diuitem sæculi huius: *Fili recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolationem habet, tu vero cruciaris: & in his omnibus inter nos & vos chaos magnum firmatum est, vt ij qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque inde huc transmeare.* Sed iam audiamus quid iustus in consolando se loquatur.

De parad. 3. c. prima consolatio & li. 4. sent. di. 15 §. attendo libr. — Prou. 3 & 13. Prou 26. — F — Eccles. 4. — Esaia 40. Plat. in Menone. — Luc 16. — G

Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.

Vere iustus vir, qui lachrymis profluens, inuolutus ærumnis, graui supplicio delicta persoluens, non tædio vincitur, non metu frangitur, non labore lassatur, non ingratus aut tristis est. Plerumque enim vulgus hominum sua delicta non reperiens, iniuste se putat tolerare quæ patitur. At vero vir iustus, qui seipsum statim in exordio sermonis accusat, iustitiam Domini prædicat, quod meritis suis digna patiatur. Dicẽdo autem iu[illegible]m Deum, de sua quidem iniustitia ante pronuntiat, sed [illegible] iustitia Domini sperat & veniam. Iustus enim non semper irascitur. sicut enim vltor culpæ ita moderator est pœnæ: sicut vindex peccatorum, ita remunerator est virtutum, optimorumque meritorum. Qui vult dare præmium [illegible]bet expectare certamen, quia *nemo sine certamine coronabitur.* Sinit ergo nos sæpe tentari, volens iuxta præmia dare, luctanti vtique, non dormienti. Non decet redimitos floribus corona, sed puluerulentos: nec molles deliciis, sed labore exercitatos ornat victoria. Iustus ergo in aduersis suis iustitiam Dei laudat. Sed non hoc sentit amissis teneris parens liberis, non immaturu nuptæ viduatus consortio, non æger in dolore, non naufragus in periculo, non reus in iudicio, non captiuus in laqueo. Clamat tamen Hieremias, cum futuræ annuntians populis captiuitatis ærumnam, in luti voragine turpi necandus illuuie mergeretur. *Iustus es Domine.* Clamabat iterum, cum victæ plebis miserandis seruitiis angeretur: *Iustus est Dominus, quia os eius ad iracundiam irritaui.* Et sub alia littera: *Fortis sine filiis fecit. vt ab intus mors:* hoc est, sicut in paradiso fecit, ita & in huius sæculi ærumnam defæuit. *Inuidia enim diaboli mors introiuit in orbem terrarum.* Clamabant

Prou. 18. Luc. 23. — H — 2. Tim. 2. — Hier 12. — Thren. 1. Ibidem. — Sapient 2.

A Dan 3. mabant Hebræi cum propter virtutem deuotionis, & fidei gratiam, fornacis ardentis ambirentur incendiis: *Iustus es Domine in omnibus quæ fecisti*: & ideo meruerunt vt illæsi ignibus, Domini iustitias prædicarent. Dan 14. Daniel quoq; propheta secundo in lacum missus leonum, & immanium ferarum sæuitia atque horrore circumdatus, recta omnia in conspectu esse Domini imperterrito clamore iactabat. Iona 2. Ionas inclusus vtero bestiali, anhelandi vix habens commeatum. Iustus iniustorum sorte damnatus, clamabat de ventre ceti in mari cum voce laudis & confessionis: *Immolabo tibi.* 2 Reg 15. David cum fugeret à facie Abessalon parricidalibus armis & terris pulsus, & regno egressus, cum pro totius populi se offerret excidio, dicebat: *Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.*] 2. Reg. 24. Grex innocens iste quid fecit? Ego pastor feci malum apud iustum Deum, pœna de culpæ auctore sumatur. Genes 22. Ipse pater fidei Abraham, cum ad immolandum vnicus à sene filius posceretur, paternæ pietatis affectum diuinæ confessione iustitię temperabat dicens: *Iustus es Domine.*] 1. Para. 29. Non enim poscis alienum, sed tuum reposcis: ipsum tibi restituo quem dedisti. B Hunc imitatus Iob extinctis liberis, patrimonioq; nudatus amisso, amictū sui corporis scindens, ait: Iob 1. *Nudus natus sum, nudus*: inquit, *& moriar. Dominus dedit, Dominus abstulit: sit nomen Domini benedictum.* Omnes ergo iustum Dominum prædicemus: & qui moribunda sepulchro sua membra componit, & qui damno feritur, aut funere filiorum, dicat: *Iustus es Domine.*] Quid enim nostrum amittimus? 1 Cor. 4. Clamat Apostolus: *Quid habes quod non accepisti?* Quod habemus ergo, accepimus: quod igitur amittimus, reddimus, non amittimus. Iustus Dominus in periculis, iustus in damnis, iustus in vltionibus est non solum quia vnusquisque iuste culpæ suæ pœnas luit, verumetiam quia dum vnus punitur, plurimi corriguntur. Act. 5. Ananias & Sapphita in Actibus Apostolorum fraudati pretij quod de agri venditione perceperant, crimen admiserunt, qui poterant nihil offerre, & crimen euadere. Verum ne quis impune circumscribendos Apostolos arbitraretur, aut misericordiæ suæ munus fraude contaminaret perfidiæ, morti addictis æternæ perfidis, vniuersos ad fidei studium iusto terrore composuerunt. Exod. 14. C Pharao cum populo suo fluctibus mersus, mundanæ conuersationis exemplum est, ne quis Dei populum persequatur. Denique potuit eum Deus voluntati suæ facere obedientem, sed eius pœna omnes voluit emendari. Ideoque dicit ad eum Dominus: Exod. 9. *Quia ad hoc ipsum te excitaui, vt ostendam in te virtutem meam, & annuntietur nomen meum in vniuersa terra.* Rom 9. Non vtique Dominus suæ laudis, sed nostræ correctionis incrementa quærebat. Omnes ergo sapientes dicunt: *Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.*] Neque enim tradimur aduersariis sine iudicio ipsius, neque sine ipsius iudicio in tribulationes venimus. Hæc iustorum est consolatio, hoc est Domini iudicium. Denique & supra habes: Octon 7. *Memor fui iudiciorum tuorum quæ à sæculo sunt, & me consolatus sum.* Aduertis ergo quia iudicia Domini consolationes sunt.

Mandasti iustitiam testimonia tua, & veritatem tuam nimis.

D Vtrum nimis mandasti, an nimiam veritatem? Sed & nimia veritas plena laudis, & nimium mandare, prouidentiæ atque cautelæ est. Etenim infirmos nouerat, ideo sæpius admonebat, vt non obliuiscerentur.

Exquisiuit me zelus domus tuæ, quoniam obliti sunt verborum tuorum inimici mei.

Exquisiuit me zelus.] Est zelus ad vitam, & est zelus ad mortem. Ad vitam zelus est diuina præcepta seruare, & amore Domini eius custodire mandata vt fecit Phinees, de quo legimus in numeris, dicente Domino ad Moysen: Num. 25. *Phinees filius Eleazer filij Aaron sacerdotis sedauit furorem meum à filiis Israel, in eo quod æmulatus est zelum meum in illis, & non consummaui filios Israel in zelo meo sic dic: Ecce ego do ei testamentum pacis, & erit illi & semini eius post eum testamentum sacerdotij æterni, propter quod æmulatus est Deum suum, & exorauit pro filiis Israel.* E Num. 26. Num 25. Cæsa iacebant vigintiquatuor millia populorum, tendebat pœna in omnes, nec vllus finis exitij. Arripuit Siromasten Phinees, duos occidit interdicta sibi consuetudine copulatos, redemit omnes, indignationem Domini mitigauit, dedit victoriam quibus negabat salutem. Quam salutaris est igitur Dei zelus? Non vnius temporis illud vitium fuit: & nunc Madianitis miscetur Iudæo. Madianitis est quæ nullo est vxoris legitimæ copulata coniugio, nullo fidei iuncta consortio. Madianitis est hæreticorum perfidia, cum populum Dei tentat. Quam multis populis meretrix ista feralis irrepsit, quæ publico funere totum populum communi morte tumulauit? Veni & nunc Phinees, arripe gladium verbi, interfice perfidiam, iugulato hæresim, ne propter eam populus vniuersus intereat. Vrget ira cælestis, percute ipsam vuluam impietatis, generatoriumque perfidiæ, ne partus formetur infelix, ne adulterina conceptio diffundat seminariū præuaricationis & sceleris, vt Dominus tecū statuat testamentum pacis, & testamentum gratiæ, testamentum promissionū cęlestium. F Zelum habere debet sacerdos, qui incorruptam seruare studet Ecclesiæ castitatē. Et ideo princeps sacerdotum dicit: Ioan 2. Num. 25. *Zelus domus tuæ deuorauit me.* Et Phinees sacerdos erat, & nepos sacerdotis, & filius sacerdotis. Bonus zelus & vtilis in sacerdote, præcipue ne negligens, ne remissus sit. Melius est vt vnius aut duorum damnatione plurimi liberentur, quam duorum absolutione plures periclitentur. *Exquisiuit* (inquit) *me zelus domus tuæ.*] Vides quia zelus Dei gratia est, qui exquirit, qui superuenit, qui se iusti infundit pectori. Zelus Dei vita est. Denique Dominus ait: Ioan 2. 4. Reg 2. 3. Reg 19. 1. Mac 4. *Zelus domus tuæ deuorauit me.* Sicut enim ante in Adam deuorauerat hominem mors præualens, ita zelus deuorauit quem viuificauit in Christo. Zelum habuit Elias, & ideo raptus ad cælum est. *Zelās*, inquit, *Zelaui Dominum.* Zelum habuit Marathias bar Ioannis, qui aduersus sacrilegia Antiochi excitauit Dei plebem. Zelum qui habent, omnes sibi inimicos suos putāt qui sunt hostes Dei, quamuis patrem, fratres, sorores. Omnibus dicit: Psalm 138. Luc 6. *In hostes facti sunt mihi*: sicut Dauid ait. Quid multa? Apostolus quoque Domini hoc declaratus est nomine, vt Simeō Zelotes diceretur, sicut legimus in Euangelio. G Zelo fidei populus gētilium vitam sibi acquisiuit ęternam, quam negligentia atq; desidia Iudæorum populus amisit. Ideoque scriptum est: Esaia 26. *Zelus apprehendet populum ineruditum.* Quoniam populus qui erat eruditus in lege, nullum fidei habebat ardorem. Contulit se zelus ad gentes: cuius tanta est gratia, vt vt electionis prærogatiuam vicerit, & eruditionis industriam superarit. Denique apprehendens populum ineruditum, fecit esse meliorem. Itaque ea gratia operata est in populo nationum, vt hæreditatem Domini mereremur, quam operatus est Dominus, vt Ecclesiam sibi ex nationibus copularet. Cant. 8. Zelus ergo charitas est. Denique *valida est sicut mors charitas, durus sicut inferi zelus.* Durus zelus, quem vitæ huius nulla vincit illecebra. Durus sicut inferi, per quem peccato morimur vt viuamus Deo. Rom 6. Angeli quoque sine zelo nihil sunt, & substantiæ suæ amittunt prærogatiuam, nisi eam zeli ardore sustentent. Apoc. 3. Denique in Apocalypsi Ioannis Dominus ad Angelum Laodiciæ dicit: *Scio opera tua, quod neque frigidus es, neque calidus. Vtinam frigidus esses,* H *aut calidus: sed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo: quia dicis, Diues sum & ditatus, & nullius egeo; & nescis quod tu es miser, & miserabilis, & mendicus, & nudus, & cæcus. Consulo tibi vt emas a me aurum igne probatum.* Hic est Dei zelus, hic est fidei vapor, deuotionis feruor, qui nos velut suauem cibum in Christo remollit & format. Quanta Domini gratia, vt nos in suo ore constituat, & quasdam meritorum nostrorum epuletur dapes, ac si meremur, deuoret, si nostri cibi suauitatibus delectatur? Beatus quē sapientia deuorauerit quem virtus hauserit, quem iustitia receperit. culpa in eo habere non potest portionem quem absorbuerit remissio peccatorū. Vbi. n. error inueniet, quē integritas immaculata susceperit? Et quid miremur, si angeli eū habent I p se Zach. 8. Deus pater ait: *Zelans zelabo Hierusalē Zelo magno.* Quia Deus magnus, ideo & zelus eius magnus est; & pro vniuscuiusq; potentiæ qualitate, ita & zelus aut mediocris aut magnus est. Zelo vindicatur Hierusalem, zelo Ecclesia cōgregatur,

zelo

A zelo fides acquiritur, zelo pudicitia possidetur. Dominus quoque Iesus ait: *Zelus domus tuæ comedit me*: [Ioan. 2. Matth. 21.] increpans Iudæos quod domum orationis fecerint speluncam latronum, fecerint & domum negotiationis. Sed non solum locum Ecclesiæ zelare debemus, sed hanc quoque interiorem in nobis domum Dei, ne sit domus negotiationis, aut spelunca latronum. Si enim lucra, quæstus, & pecuniæ emolumēta aucupemur, domum negotiationis fecimus. Si inuadamus alienas possessiones, fines viduæ vel minorum, fecimus speluncam latronum. [Ibidem.] Veniat ergo verbum Dei, & de hac domo proiiciat fures, direptores, caupones, vt mundum sit cor tuum, pectus tuum. [Psalm. 72. Eccles. 9. Eccles. 26.] Sed est zelus ad culpam, est zelus ad gratiam. Nam & ipse Dauid ait: *Zelaui in peccatoribus pacem.* Et in Ecclesiastico scriptum est: *Non zeles mulierem sinus tui, ne ostendat super te malitiam doctrinæ nequam.* Et mulier zelotypa in muliere fideli iure reprebenditur. Aduertimus ergo quod mensura quædam & disciplina sit zeli, sicut disciplina virtutis. Et ideo beatus qui zeli nouerit disciplinam, & oderit eos B qui Domini gratiam relinquentes, salutem propriam deserunt, errorem sibi fraudis adsciscunt. Ideoque ait: *Quoniam obliti sunt verborum tuorum inimici mei.*]Qui sunt isti inimici? Si populus Iudæorum, quomodo inimici? Si populus Iudæorum, quomodo inimici erant sub eius imperio constituti? Dauid enim Iudæos omnes regno proprio gubernabat. Si gentiles quomodo obliti verborum Dei, qui legem Domini nesciebant? Nemo enim nisi id [Ioan. 1.] quod perceperit, obliuisci potest. Illi ergo inimici mei, qui inimici tui, qui Dominum in propria sua venientem non erant recepturi. Hos graues hostes, hos inimicos suos Propheta testatur, non qui sibi essent, sed qui Christo rebelles. [Psalm. 138.] Denique alibi ait: *Et super inimicos tuos tabescebam. Iusto odio oderam illos.* grauiora putans arma perfidiæ esse, quam pugnæ. Nemo enim grauior hostis omnium, quam qui omnium lædit auctorē. [Rom 11.] Ideo ergo zelo magno acquisitus est populus nationum, quoniam à suo Deus populo negabatur. Nec enim poterant aut fidei deuotionem, aut disciplinam tenere virtutis, qui memoriam præceptorum C cælestium non tenebant. [Genes. 3. Rom. 11.] Sic Adam de paradiso eiectus, sic populus Iudæorum de prærogatiua electionis exclusus est.

Ignitum alloquium tuum nimis, & seruus tuus dilexit illud.

[Luc. 12. Gen. 19. Genes. 13. Gen 1.] Ignem quidem Dominus misit in terram, non vt ea Sodomitano rursus, sicut scriptum est, arderet incendio; nec vi eam donatæ munere fœcunditatis, aut vsu vel flore viriditatis exueret. Opus enim suum Dominus probare magis atque augere, quam minuere aut damnare consueuit. Neque vero dignum erat vt elementa innoxia nostri luerent sceleris vltionem. Quid natura deliquerat, si adulta iam soboles errauit? Non erat partus in vitio, si deuio lapsa est errore progenies. Non est hic natura, sed vsus in culpa. Quem ergo Dominus ignem in nouo sparsit testamēto? [Luc. 12.] Qui secretos mentium diuinæ ardore cognitionis inflammaret affectus, qui vaporem fidei & deuotionis adoleret, qui cupiditatem virtutis accenderet. Hoc igne cale- D factus dicit Hieremias: *Et erat ignis flammigerans in ossibus meis.* [Hier. 20.] Hoc sermonum igne cælestium vaporati Cleophas & ille alius qui simul cum Domino ab Hierusalem vsque ad castellum confecerant iter, dicebant: [Luc. 24.] *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, cum aperiret nobis scripturas?* Ignis ergo hic, sermo Christi est. Et bonus ignis, qui calefacere nouit, nescit exurere, nisi sola peccata. [1. Cor. 3. Psalm. 111.] Hoc igne super bonum fundamentum posito, apostolicum illud aurum probatur: hoc igne illud morum vel operum examinatur argētum: hoc igne pretiosi illi lapides illuminantur, fœnum autem & stipula consumitur. [1. Cor. 13.] Mundat ergo hic ignis animum, consumit errorem. [Ioan. 15. Leuit. 6.] Vnde & Dominus ait: *iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis.* Hic est ignis qui ardet ante Dominum. Nisi enim qui flagrantiam deuotionis sumpserit, præsentiam Domini habere non poterit. Accende hunc primum ignem in mentibus tuis, vt Christi tibi lumen effulgeat. [2. Cor. 4. Exod. 3.] Hoc igne vrebatur rubus, & non

E exurebatur. Vrit enim sermo diuinus, vt corrigat conscientiam peccatoris, non exurit vt perdat. Hic ignis hebetare, hic ignis extinguere materialium sæua flammarum consueuit incendia. [Dan. 3.] Denique Hebræi hoc igne succensi, fornacis ardentis vaporem nec timere, nec sentire potuerunt. Merito ergo bonus seruus diligit ignitum Domini alloquium, quo induitur charitas, quæ excludit timorem. [1. Ioan. 4.] Pulchre autem addidit, *nimis,*]quia omnis quidem doctor inflammat audientis affectum, sed supra omnes est sermo [Hebr. 4. Prou. 18.] Dei, *diuisiones artuum & intima penetrans medullarum.* Tripliciter ergo, describe tibi ignitum alloquium Dei, vel quod mundat, vel quod accendit, vel quod illuminat audientes. [Sophon. 1.] Ideo ait Dominus: *Scrutatus sum Hierusalem ad lucernam.* Sed neminem in ea vel qui mundaretur, vel qui incenderetur, aut illuminaretur, inuenit: ideo eam in tenebris dereliquit. Nec mireris si seruus diligit ignitum Domini alloquium, quod & sponsa dilexit, quæ [Cant. 4.] ait: *Sicut resticula coccinea labia tua.* In cocco enim species ignis, & crucis Dominicæ sanguis irrutilat. Coccinea labia F Domini, quę passionem propriam loquebantur. [Exod. 35.] Denique in Exodo coccum pro igne collocatum est. Non enim ex cocco mundus, sed ex quatuor constat elementis. Sed in cocco figura ignis expressa est, cuius vapor nisi cælum atque aerem, maria, terrasque penetraret, omnia tanquam effœtis viribus soluerentur. Per resticulam igitur vinculum persuasionis agnoscimus: per coccum vel cupiditatis ardorem qui scintillat in animis audientium, vel indicium [Cant. 5. Ioan. 19.] passionis. Vnde & alibi ait sponsa: *Labia eius lilia stillantia myrrham plenam.* Per myrrham enim passionis vnguentum, & resurrectionis gratia declaratur, quæ rediuiuum vitæ odorem suscitatis mortuorum visceribus infundit. [Cant. 5.] Merito igitur alloquij eius accipiens suauitatem, exclamans sponsa testatur: *Fauces eius dulcedines, & totus desiderium.*

Iuuenis sum ego, & despectus: iustificationes tuas non sum oblitus.

Iuuenis sum ego]Multis sanctorum qui à prima adoscen- G tia exercitati sunt duris laboribus, potest hic versiculus conuenire. [Genes. 37. Genes. 40. Genes. 41. Genes. 44.] Nam & Ioseph cum à fratribus iunior in Ægyptum venderetur, iuuenis erat & despectus, qui ad seruitutis iniuriam vendebatur; & postea cum eductus è carcere, præpositus Ægypto, populis frumenta diuideret, fratribus vicem iniuriæ non referret, sed refuso pretio alimenta donaret, senilem patris à fame atque ieiunio vindi- [Gen. 47.] caret ætatem, curruque submisso obuius, & famulantibus cæteris amplæ potestatis insignibus adoraret, iure dicebat; *Iuuenis ego sum & despectus, iustificationes tuas non sum oblitus.*] [1. Reg. 16.] Ipse Dauid quoque iunior fratribus, cum patris oues pasceret tanquam vili ablegatus obsequio, non oblatus est sacerdoti, quasi indignus qui vngeretur in regnum, sed à sacerdote quæsitus, & accersitus à pascuis, prerogatiuam [1. Reg. 17.] regiæ vnctionis accepit. Postea quoque progressus ad bellum, cum Golias totum populum Iudæorum corporis sui mole despiciens, singulari certamine prouocaret, timentibus cęteris poposcit à rege, vt congrediendi sibi permitteret facultatem. Necdum quidem tanto certamini habi- [Ibidem.] lis æstimatus est, rege dicente: *Non poteris ire ad Allophylum, & pugnare cum eo, quoniam tu puer es, & ille vir bellator est à iuuentute sua.* H Neque esset admissus, nisi fecisset fidem quod in sua adolescentia leonem suis manibus strangulatum, ex- [Ibidem.] tractis raptæ ouis cruribus peremisset. Ipse etiam despectus ab Allophylo, quod aduersus armatum præliatorem cum virga & lapidibus processisset, retulit non viribus se fretum esse, non armis, sed in nomine Domini confitentem ad prælium esse progressum, vt lacessitæ plebis auferret opprobrium. [1. Reg 18.] Hic ergo iuuenis atque despectus strauit Allophylum, potitusque victoria, in decem millibus iu- [Esaia 63.] uencularum psallentium testimonio triumphauit. Gerebat enim typum eius qui quasi despectus venturus esset in terras, & sine legato, sine adiutore, sine nuntio totum populum mundi huius: crucis suæ prēlio liberaret: cui applauderent animæ sanctorum, per baptismatis sacramentum renouatæ, quod veterem illum Goliam reuelatum nobis ac proditum verbi sui gladio trucidasset. [Luc. 12.] Iacet igitur

verus

A verus Golias humilitate filij Dei stratus, amisit caput, quod in multas artes vertebat & fraudes. Psallunt secutæ iam animæ, quæ ante peccatorum suorum tormenta deflebant. Dicunt tympanis, hoc est; corporibus suis peccato mortuis resultantes: *1. Reg. 18.* *Saul triumphauit in millibus, Dauid in decem millibus.* Rex ille durus indignatur, & irascitur diabolus, eo quod canerent iuuenculæ: *Psalm. 101.* quia duritiæ filius paucos decepit, Christus totum mundum redemit. Dicit ergo Christus natus ex Virgine: *Iuuenis ego sum & despectus, iustificationes tuas non sum oblitus.*] Dicit etiam populus nationum, ille in prima lectione despectus, rudis adhuc fide, & studio primæuæ deuotionis adolescens, vel certe renouatus aquilæ iuuentute per baptismatis sacramenta: *Iuuenis ego sum & despectus, iustificationes tuas non sum oblitus.*] Ille ego despectus ante, iam præferor, iam ante ponor electus. Ille ante despectus populus peccatorum, habeo cælestium sacramentorum veneranda consortia. Iam mensæ cælestis honore suscipior, epulis meis non pluuia vndatur, non B terræ partus laborat, non arborum fructus. Potui meo nõ flumina quærenda, non fontes: Christus mihi cibus, Christus mihi potus. *Ioan. 6.* Caro Dei cibus mihi, & Dei sanguis est potus: *Num. 11.* Non iam ad satietatem mei annuos expecto prouentus, Christus mihi quotidie ministratur. Non verebor ne quis mihi cæli intemperies, aut sterilitas ruris immineat, *Exod. 16.* si pij cultus diligentia perseueret: non iam coturnicum pluuias mihi opto descendere, quas ante mirabar: nõ manna, quod ante cibis omnibus præferebam, quia qui *Ioan. 6.* manna manducauerunt patres esurierunt. *Psal. 103.* Meus cibus est, quem si quis manducauerit, non esuriet. *Psalm. 77.* Meus cibus est, qui non corpus impinguat, sed confirmat cor hominis. Fuerat mihi ante mirandus panis de cælo. scriptum est enim: *Panem de cælo dedit eis manducare.* *Ioan. 6.* sed non erat verus ille panis, sed futuri vmbra. Panem de cælo illum verum mihi seruauit pater. Mihi ille panis Dei descendit de cælo, qui vitam dat huic mundo. Non Iudæis descendit, nõ synagogæ descendit, *Ibidem.* sed Ecclesiæ descendit, sed populo Dei iuniori descendit. Nam quomodo Iudæis descẽdit panis qui vitam dedit, cum omnes qui illum panem manducauerũt, C hoc est manna, quem putauerunt Iudæi verum panem, in deserto mortui sunt? Quomodo synagogæ descendit, cum synagoga omnis interierit, & æterno ieiunio fidei macerata defecerit? *Ibidem.* Denique si accepissent panem verum, non dixissent: *Domine da nobis semper panem hunc.* Quid petis Iudæe, vt tribuat tibi panem quem dat omnibus, dat quotidie, dat semper? *Psalm. 72.* In te ipso est vt accipias hunc panem. *Ioan 6.* Accede ad hunc panem, & accipies eum. De hoc pane dictum est: *Omnes qui elongant se abs te, peribunt.* Si te elongaueris ab eo, peribis: si appropinquaueris ad eum, viues. Hic est panis vitæ. Qui ergo vitam manducat, mori non potest. *Ibidem.* Quomodo enim morietur, cui cibus vita est? *Ioan. 4.* Quomodo deficiet qui habuerit vitalem substantiam? *Psal 33.* Accedite ad eum, & satiamini, quia panis est: *2. Cor. 3.* accedite ad eum, & potate, quia fons est: *Ioan 1.* *accedite ad eum, & illuminamini*, quia lux est: accedite ad eũ, & liberamini, quia vbi spiritus Domini, ibi libertas: accedite ad eum, & absoluimini, quia remissio peccatorum est. *Ioan. 6.* Qui sit iste, quæritis? Audite ipsum dicentem: *Ego sum panis vitæ: qui venit ad me, non esuriet: & qui D credit in me, non sitiet vnquam.* Audistis eum, & vidistis eum, *Exod 14.* & non credidistis ei, ideo mortui estis: vel nunc credite, vt possitis viuere. Sed miramini Moysen, quia patres vestros per mare siccis duxit vestigiis. Moyses non imperauit, sed imperauit: non iussit mari, sed seruiuit iubenti fluctibus. *Ibidem.* Moysen laudatis, quia regem Pharaonem cum exercitu suo mersit. Moyses orabat, & alius imperabat. Moyses precabatur, Christus operabatur. Moyses fugiebat, Christus insequebatur. *Exod. 15.* Moyses columnam sequebatur, vt nocturnas tenebras declinaret, *Exod. 17.* Christus illuminabat. *Exod. 14.* Moysen agnoscis, qui aquæ amaritudinem temperauit. Moysen agnoscis, qui aquam produxit de petra: Christum non agnoscis, qui veri illius Ægyptij regis strauit exercitum, & abyssi mersit profundo. qui nos liberat quotidie de *Num. 26.* mundi huius fluctibus, ne nos sæculi huius procella demergat. *Num. 20.* Quid profuit patribus transire per mare Ru- *Num. 14.* brum, quibus ad terram repromissionis non licuit peruenire? E Quicumque enim exierunt de Ægypto perierunt in deserto. Mortuus est Aaron, mortua est Maria, mortuus est & ipse Moyses: solum Iesum Naue nominis sacri similitudo seruauit. Plaudat Iudæus, quia sitienti illi vndam saxa vomuerunt: mihi de corpore Dei fons fluxit æternus: *Esa 53.* meas amaritudines bibit Christus, vt mihi suæ donaret gratiæ suauitatem. Dicit ergo populus Christianus: *Iuuenis ego sum & despectus, iustificationes tuas non sum oblitus.*] Bene hoc dicit, qui iustificauit Deum baptismatis sacramentis. Qui enim baptizatur, iustificat Deum, quia peccata propria confitetur, *Matth. 3.* & à Domino suorum præstolatur indulgentiam peccatorum. *Psalm. 50.* Iustificauit Deum Dauid, qui ait: *Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis.* *Luc. 7.* Non iustificauerunt Deum Pharisæi, qui baptizari Ioannis baptismo noluerunt, vt in Euangelio legisti. Non solum iustificare satis est, sed etiam non obliuisci iustificationum Dei, id est, vt intemerata gratiæ spiritalis dona custodiat, & sacræ remissionis munera illibata atque inoffensa conseruet. *Matth. 11.* Hæc generalia. Sed etiam specialis singu- F lis Christianis suppetit prærogatiua dicendi: *Iuuenis ego sum & despectus,*] si humilis corde, si mitis atque mansuetus. Dicat ergo: *Iuuenis ego sum & despectus.*] Præmittat ætatis generalem iactantiam, quo plus commendet humilitatis suæ gratiam. Non mirabilis humilitas in senectute, quæ effœta viribus, fracta debilitatibus, tristis doloribus, anhela suspiriis, coacta curarum æstibus, & ipso viuendi affecta fastidio, alacritatem est oblita iactantiæ. Rara sane in iuuenibus est humilitas, ideoque miranda. Dum ætas viget, dum vires solidæ sunt, dum sanguis exæstuat, dum sollicitudo nescitur, dum ignoratur debilitas, dum lætitia frequentatur, tunc feruet iactantia, tunc se iuuentutis superbus extollit affectus, tunc humilitas quasi vilescit, abiecta contemnitur: tunc subiectio, degeneris conscientiæ *Ezech. 28.* æstimatur infirmitas. *Gen. 3.* Grandis igitur morum est assuefacienda maturitas, quæ vincat naturam. Denique si consideremus, in paradiso defecit humilitas, & ideo venit è cælo. In paradiso orta est inobedientia, & ideo obedientia cum saluatore descendit. Insibabat caro, vnde subiectio mansuetudinis inueniri non poterat in terris. *Philip. 2.* Intumuerat omnis præuaricatoris hæreditas. G Veniens Dominus Iesus primum se exinaniuit, *non rapinam arbitratus esse se æqualem Deo, formam serui sibi accipiens, & specie inuentus vt homo, humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem.* Non te moueat, quia scriptum est, *vt homo.* Non enim similitudinem suscepit hominis, sed veritatem. *1 Tim 2.* Nam ipse Apostolus ait alibi: *Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus.* *Ioan. 1.* Et vt de Euangelio afferamus exemplum: *Vidimus*, inquit Ioannes, *gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre, plenum gratia & veritate.* Numquid quia dixit, *Quasi vnigeniti*; similitudinem magis vnigeniti, quam veritatem voluit æstimari? Non enim superuacuo Christus aduenit. Iam potest dicere homo: *Iuuenis ego sum & despectus,*] qui erat ante in populo priore senex superbus. Dicit ergo, *Iuuenis sum & despectus:*] quomodo Ecclesia, *Nigra sum, & decora.* *Cant. 1.* Præmisit nigram, vt augeret decorem. Sic & hic præmisit iuuenem, vt augeret humilitatem. Non dixit, *Nigra sum decora*, ne quod nigrum est, decorum æstimaretur. Nec dixit, *Iuuenis sum despectus*: ne iuuentus despicabilis putaretur. H sed ait, *Iuuenis,*] & quod mireris, humilis, non superbus, deiecto propior quam tumenti. Sic & ibi: *Nigra sum* superiore peccato, *sed decora* confessione peccati, & correctionis studio, atque amore virtutis. Quamuis ergo, &, syllaba, vt grammatici appellant, coniunctiua sit, habeat tamen distinctionem, qua confusio disiungitur ac separatur: vt si dicas Ambrosium Bassum intus esse, vnus putatur. Sin autem asseras Ambrosium & Bassum intus esse, *Psalm. 50.* duo vtique intelliguntur. *Luc. 16.* Dicat ergo: *Iuuenis sum & despectus*: quia Christus in paupere atq; despecto mundum redemit, quia Christus humilitate diabolũ vicit. Dicat: Despectus sum, quia cor humiliatum Deus non spernit, quia despectus ille Lazarus in Abrahæ nunc requiescit sinu, & *Exod 3. & 4.* diues ille iactantior affligitur in inferno. *Hier 1.* Despectus erat Moyses, nec sibi idoneus videbatur, cum ad liberandum Hebræorum populum mitteretur. Despectus erat Hieremias, qui dicebat: *Dominator Domine, ecce nescio loqui, quia*

A *iuuenis sum ego.* Sed facilior iste despectus eligitur. Denique Ibidem. dicitur ei: *Noli dicere quia iuuenis sum ego: quia ad omnes quoscumque misero te, adibis: & omnia quæcumque mandauero tibi, loqueris. Non timeas a facie eorum, quia ego tecum sum, dicit Dominus, vt liberem te.* Luc. 18. Despectus erat ille publicanus, qui oculos ad cælum non audebat leuare, & ideo facilius quam ille Pharisæus exaudiebatur. *Omnis enim qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur.*

Iustitia tua, iustitia in æternum, & lex tua veritas.

Possunt quidem singuli facere opera iustitiæ, sed non in Luc. 16. æternum manentia. Diues ille cui abundauerant diuitiæ in hoc sæculo, forsasse fecerat aliqua opera iustitiæ, quorum remunerationem in præsenti vita acceperit, quæ ad vitam æternam non pertinuerint, quod non magna fuerint opera illa, nec remuneratione digna perpetua. Quid quod etiam si facimus opera aliqua iustitiæ, facimus tamen non continua, sed rara? Plerique non rapiunt aliena, B sed nesciunt de proprio largiri. Alij inuadentes indebitas facultates, quo speciem iustitiæ sibi quærant, solent conferre pauperibus. Non est ista in æternum iustitia. Multi iusti plerumque grauiter deliquerunt non habentes æternæ fructum iustitiæ. Soli Deo suppetit in perpetuum per omnia possidere iustitiam, qui pascit iustos & iniustos. Psalm. 103. Non enim beneficus solis referenda iustitia est, sed illa vera iustitia est, quæ ipsis quoque defertur inimicis. Merito-Matth. 5. que ait iustitia Dei: *Diligite inimicos vestros.* Ergo sicut in æternum est iustitia solius Dei, ita lex Dei veritas. Sed quomodo istud accipimus? Vtrum quia lex Dei veritas est, hoc est vera: & quod statuit Deus omne verum est, sicut supra Sup. eod. 11 ait: *Omnia præcepta tua veritas?* An quia veritas lex Dei est, quia non mentitur Deus? Apud eum igitur veritas lex est, Hebr. 6. fallacia præuaricatio est. Sed & sic potest accipi: Lex Dei veritas est. Apud Iudæos ergo non est lex Dei, quia non recipiunt veritatem. Lex Dei spiritalis est, sicut Apostolus Rom. 7. dixit. Non habent ergo veram legem, qui eam non acceperint spiritaliter. Quod autem non verum, mendax est: 2 Cor 3. quod mentitur, occidit. Littera ergo quæ occidit, mentitur: spiritus qui viuificat, verus est. Accipiamus & sic: Lex C Hebr. 8. Dei, non typus, non vmbra, non exemplar cælestium, sed Rom. 10. ipsa cælestia. Vnde & scriptum est, quia *finis legis est Christus.* Matth. 5. Non defectus vtique, sed plenitudo legis in Christo est: quia *venit legem non soluere, sed adimplere.* Sicut enim testamentum vetus venit non soluere, sed implere, ita nouum certi-Cor 10. ficare. Sed sicut omnis veritas in nouo est testamento, ita Exod. 12. & lex per Moysen data, figura legis est veræ. Ergo illa lex veritatis exemplar est. In exemplari enim agni sanguis effunditur, in veritate Christus immolatur. Meritoque Apostolus cum præmisisset vitulorum immolationem se-Heb 9. cundum legem, adiecit: Necessarium itaque est exemplaria cælestium his mundari, nam ipsa cælestia melioribus hostiis. non enim in manu facta sancta intrauit Christus exemplaria verorum, sed in ipsum cælum, & nunc apparet Hier 31 vultui Dei pro nobis. Vt cognoscamus autem quia legem Heb 10. nouam dedit Dominus Iesus, habes dicentem spiritum: *Hoc autem est testamentum quod testabor ad eos, dicit Dominus: Dabo leges meas in cordibus eorum, & in sensibus eorum scribam eas, 2. Cor 3. & peccata & iniustitiæ eorum non ero memor.* Vbi ergo remis-D sio, iam non oblatio pro peccatis. Quo euidenter ostenditur omnem veritatem in Euangelio contineri, quia lex Dei in sensibus hominum & in cordibus scribitur, non in tabulis lapideis. Qui ergo præcepta Dei non habent in cordibus suis, non habent legem, siue quia inueteratur in Iudæis, renouatur in nobis, vmbra est, non veritas: vt cum fiat oblatio pro peccatis secundum legem, non fiat remis-Hebr 10. sio peccatorum. Impossibile est enim sanguine taurorum & hircorum peccata mundari. Mendax ergo erat illa remissio, donec remissionis veritas adueniret. Quid inde manifestius, quam Ioannis Euangelistæ sententia, qui ait: Ioan. 1. *Quia lex per Moysen data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est* κατ' ἀντιδιαστολὴν legis, retulit veritatem. Nam cum sit, autem, disiunctio, intelligendum est disiunctionem ideo interpositam, quia si veritas fuisset in lege, non fuisset gratia facta per Christum. Possumus & sic in-

E telligere: Veritas Christus est, ergo veritas lex est. Et si Ioan 14. mandatum Domini lex est, multo magis viuum & operatorium verbum Dei lex est.

Tribulatio & necessitas inuenerunt me: mandata tua meditatio mea est.

Quærunt tribulationes & necessitates iustum, & inter-Iacob 1. dum inueniunt, interdum non inueniunt eum. Inuenitur, cui corona debetur: non inuenitur, qui idoneus certamini non probatur. Tribulatio igitur velut quædam gratia est. Psalm. 50. Denique *sacrificium Deo spiritus contribulatus.* An non est gra-Rom 5. tia, quæ operatur patientiam? Qui ergo nouerat tribulationis profectum esse: quæsitus à tribulatione inuentus est, nec refugit. Dicit sapientia: *Quærent me mali, & non inue-*Prouer. 1. *nient.* non quia Dominus nolebat inueniri ab hominibus, qui se omnibus etiam non quærentibus offerebat; sed quia his operibus quærebatur, vt indigni essent qui quærerent inuenire. Cæterum Symeon qui eum expectabat, inuenit. Esaia 65. Inuenit Andreas qui ait ad Simeonem: *Inuenimus Messiam,* F quod interpretatur Christus. Philippus quoque dixit ad Nathanael: *Quem scripsit Moyses in lege, & prophetæ, inuenimus* Luc. 2. *Iesum filium Ioseph. qui est a Nazareth.* Et vt ostenderet quem-Ioan. 1. admodum Christus inueniretur ait: *Veni, & vide.* Qui ergo Christum quærit, veniat non corporis gressu, sed mentis Ibidem. vestigio: videat eum non exterioribus oculis, sed internis. Æternus enim corporalibus nō videtur aspectibus, quo-Ibidem. niam quæ videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. Christus igitur non temporalis, sed ex patre ante tempora, quasi Deus verus Dei filius, & quasi vir-2. Cor. 4. tus sempiterna supra tempora est, quem nullus temporū finis includat, quasi vita supra tempora, quem nunquam dies mortis inueniat. *Quod enim mortuus est peccato, mortuus* Rom. 6. *est semel: quod autem viuit, viuit Deo.* Audis quid dixerit hodie Apostolus? *Peccato,* inquit, *mortuus est semel.* Semel tibi pec-Ibidem. catori mortuus est Christus. Noli iterum peccare post baptismum. Omnibus in commune semel mortuus est, & 2. Cor 5. singulis semel moritur, non frequenter. Peccatum es, ô 1. Petr. 2. homo: ideo peccatum fecit Christum suum omnipotens 2. Cor 5. pater. Hominem tu fecit, qui peccata nostra portaret. Mihi Rom 6. G ergo peccato mortuus est Dominus Iesus, vt nos in illo essemus iustitia Dei. Mihi est mortuus, vt mihi resurgeret. Semel est mortuus, semel resurrexit. Et tu cum illo mortuus, cum illo sepultus, cum illo in baptismate resuscitatus, caue ne cum mortuus fueris semel, moriaris iterum. Iam non peccato morieris, sed veniæ: nec cum resurrexeris, moriaris secundo. *Christus enim resurgens ex mortuis, iam non moritur, mors in eum iam non dominabitur.* Ergo mors do-Ibidem. minata est in eum. Vtique qui dixit, Non dominabitur, ostendit esse dominatum. Noli tantum amittere beneficiū ô homo. Propter te Christus dominationi mortis se subdidit, vt te iugo dominationis exueret. Ille suscepit mortis seruitutem, vt tibi tribueret vitæ æternæ libertatem. Qui quærit ergo Christum, quærit & tribulationem eius, nec refugit passionem. Denique Dauid qui dignus erat vt à tribulatione quæreretur, tribulationem & ipse quæsiuit. Nam nisi quæsisset, non inuenisset. Quod inuenerit au-Psalm 114. tem, ipse testatur, dicens: *Tribulationem & dolorem inueni, & nomen Domini inuocaui.* Et alibi: *in tribulatione inuocaui Domi-*Psalm. 117. *num, & exaudiuit me in latitudine.* Bona ergo tribulatio, quæ H dignos facit nos qui in latitudine exaudiamur à Domino. Gratia est autem exaudiri à Domino Deo nostro. Qui quærit igitur tribulationem, non refugit: qui non refugit, inuenitur. Non enim refugit, qui mandata Dei sensu operibusque meditatur. Nam vtique illum athletam certamina inueniunt, qui in vsu exercitij fuerit constitutus, qui vero exercitium dereliquerit, sine dubio non poterit reperiri, quia indignus est vt quæratur. Dauid ergo quasi bonus athleta dicit: *Tribulatio & necessitas inuenerunt me,*] quia paratum semper habuerunt, non refugientem necessitatum & tribulationum prælia, sed petentem.

Iusta testimonia tua in æternum: intellectum da mihi, & viuam.

Quis tantus, qui possit intelligere Domini testimonia?

A

Eccl. 1.
Prou. 1.

Et ideo intellectus à Domino postulandu a est, cuius tanta est vis, vt initium eius sit plenitudo virtutis. Denique scriptum est: *Pietas autem in Deum, initium intellectus* quæ virtutum omnium fundamentum est, iuxta humanarum rerum & cælestium disciplinam. Pietas amica Deo, parentibus grata, Dominum conciliat: necessitudines fouet, Dei cultura est, merces parentum, filiorum stipendium. Pietas, inquam, iustorum tribunal, egenorum portus, miserorum suffugium, indulgentia peccatorum. Qui enim habet intellectum, ipse vere est pius. Intelligit enim humanę lubricum fragilitatis, & cito ignoscit erranti. Intelligit e commune nobis datum naturæ, vsusque consortium, & ideo pauperibus tanquam debitum soluit, non inficiatur tanquam indebitum. Intelligit vicea esse calamitatum, & ideo tanquam naufragiis mundi istius portu quodam suæ humanitatis occurrit. Hæc perfecta virtus in hominibus, hæc plena in Deo laus est. Merito intellectum sibi etiam Salomon, magisterium secutus paternum, à Domino postulauit, dicens:

3. Reg. 3.
B

Ego sum puer humilis, & ignoro introitum meum, & exitum meum, & seruus tuus in medio populi tui quem elegisti, populum multum sicut arena maris qui dinumerari non potest præ multitudine; & dabis seruo tuo cor prudens audire & iudicare cum iustitia populum tuum, & intelligere inter bonum & malum. Vnde complacuit Domino, quia non sibi longæuitatem vitæ, & regalium diuitiarum copias, sed sapientiam ad intelligenda Domini iudicia & iustitias depoposcit:

Ibidem.

& ideo tantum populum regno pacifico gubernauit, quia non vsurpauit vt Adam boni & mali scire distantiam, sed intelligendæ eius gratiam orauit à Domino.

Gen. 3.

Quod enim scire diuinum est, hoc à domino Deo tuo vt possis cognoscere promerendum est. Si petisset & Adam sicut petiuit Salomon, nequaquam illos inextricabiles erroris laqueos incidisset, quibus omnis eius hæreditas strangulatur: Ideoque mortuus est, & quod grauius est, morte peccati, qui ante vsurpauit scire, quam intellectum quo viuificaretur, acciperet. Viuificat ergo intellectus vt spiritus, quia ipse intellectus gratia spiritalis est: ideoque intellectum munere suo spiritus sanctus operatur.

Esa. 11.
Psal. 110.
C

Intellectus autem bonus est omnibus qui eum faciunt. quo docemur, quia non solum sensu complecti, sed etiam factis, id quod intelligimus, exequi debeamus.

In octonarium decimum nonum enarratio.

ק koph.

Littera decima nona est Koph; cuius interpretatio est, *Conclusio*: & sicut alibi inuenimus, *Aspice*. Distat littera, congruit sensus. Nam qui concluditur circumspicere se debet, & causam periculi non dissimulare, maxime cum lethale discrimen sit. Concluditur vnusquisque tumescentibus visceribus, internisve faucibus, cum intercluso spiritus commeatu, spirandi ac respirandi commercia coartantur. Concluditur fœmina cum fit peridrome matricis, qua pectoris ipsius premitur principale, vnde graues oriuntur angustię, & nisi in locum suum illa recipiendorum seminum aula reuocetur, vitam consueuit excludere. Ita etiam qui animo angitur, & quibusdam aduersis imminentibus perurgetur, concludi dicitur non minoribus angustiis mentis quam corporis.

D

Maiores enim æstua febresque sunt animorum quam corporum. Conclusus igitur viscerum tumore, medicum quærit vt possit propulsare periculum, & constricta laxare. Veniens medicus tentat omnia, explorat interna. Et tu ergo conclusus animi feruore, aspice teipsum interiore oculo. Morbi vis vrget, feruet noxia conscientia, moles peccatorum premit, intercipiunt sensum mentis angustiæ: cognosce teipsum, & orationis quære medicinam, posce vt veniat medicus ille qui descendit è cælo, qui maxime ægrotos requirit, sicut ipse ait:

Matth. 9.

Non opus est sanis medico, sed iis qui male habent. Habes vulnera? ne differas. non est apud eum vlla comperendinatio sanitatis. Habes vlcera? ne timeas: verbo, non ferro curare consueuit.

Psalm. 120.

Aspice igitur illis oculis, quibus Dauid auxilium quæsiuit & meruit. *Leuaui*, inquit, *oculos meos ad montes: quæsiui vnde mihi veniret auxilium.* Non inuenit nisi à Domino. Qui

Psal. 24.

E

enim mundum condidit, tuetur accolas mundi. Aspice ergo, & semper aspice, quia *iusti oculi semper ad Dominum.* Hoc monet te etiam Hieremias in Threnis sub hac ipsa littera, dicens ad Hierusalem:

Thren. 2.

Surge meditari in nocte, in principio vigiliæ tuæ effunde sicut aquam cor tuum coram facie Domini, extolle ad Dominum manus tuas pro animabus paruulorum tuorum qui deficiunt fame in plateis omnium itinerum. Nonne & aperte conclusionis ostendit angustias, & monet vt intentione cordis, in quo est oculi melioris obtutus, remedium tibi salutare prouideas? Denique etiam infra, iterum sub hac littera ait:

Ibidem.

Appropinquauit tempus nostrum, repleti sunt dies nostri, aduenit finis noster. Leues facti sunt qui persecuti sunt nos, super aquilas cæli. In montibus accensi sunt, in deserto insidiati sunt nobis. Demonstrauit summam conclusionem, nec vllum remedium nisi in aduentu Domini nostri Iesu Christi, qui solus desperatis possit afferre medicinam. Et quasi ostendens eum, dicit:

Ibidem.

Spiritus ante faciem nostram, Christus Dominus comprehensus est in interitu nostro. In vmbra eius viuemus inter gentes. Et infra: *Bibes*, inquit, *& inebriaberis.* Adhuc: *Visitauit iniquitates tuas, reuelauit super peccata.*

F

Quam breuiter aduentum & passionem eius expressit, remissionemque omnium peccatorum, quam aperte congregationem futuram gentium declarauit. Hinc illud Apostolicum,

Rom. 11.

quia cæcitas ex parte Israel contigit, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Veni Domine Iesu, sed iam non in vmbra, sed in sole iustitiæ.

Mala. 4.

Si vmbra profuit, si passionis tuæ vmbra protexit, si corporis vmbra saluauit, quantum conferre poterit claritas aperta virtutis? Per vmbram lepra curata est, per vmbram quoque illius fœminæ quæ fimbriam vestis Dominicæ attigit, sanguis stetit; per vmbram te vidimus, quando non habebas speciem neque decorem.

Matth. 8.
Matth. 9.
Esa. 53.

Vmbra tua caro fuit, quæ nostrarum æstus refrigerauit cupiditatum, quæ compescuit insolentiam vitiorum, quæ restrinxit ignes libidinum, quæ auaritiæ diuersarumque passionum incendia temperauit. Et quid dicam de vmbra Domini, quando & Apostolorum vmbra sanabat?

Act. 5.

Veniente etenim Petro vnusquisque offerebat ægros suos, quos transeuntis Apostoli vmbra reddidit sanitati. Audi quia caro Domini vmbra erat.

Esa. 19.

Ecce Dominus sedet super nubem leuem, & veniet in Aegyptum. Dauid dicit:

G
Psalm. 16.

Sub vmbra alarum tuarum protege me. Factus est igitur exinanitus vmbra nobis, quos sol iniquitatis exusserat. Vidimus ergo eum in vmbra eius, cum adhuc fides prima procederet. Sed nunc iam totum illuminat mundum, & tamen adhuc eum per sui corporis, quæ est Ecclesia, vmbram videmus, nondum facie ad faciem.

Coloss. 1.
1. Cor. 13.

Neque enim oculi corporis diuinitatis possunt recipere fulgorem. Hæc quoque vmbra totum quotidie protegit orbem terrarum. Profuit igitur conclusio:

Rom. 11.

Conclusit enim Deus omnia in incredulitate, vt omnium misereatur. Sed iam consideremus quid in conclusione dicendum sit, & vnde incipiendum.

Exclamaui in toto corde meo, exaudi me Domine, iustitias tuas exquiram.

Cum impressiones patimur corporales, exclamare cõsueuimus, vt alios ad præsidium nobis vocare possimus. Premebatur sanctus Propheta appropinquantibus sibi persecutoribus.

1. Reg. 24.
2. Reg. 17.
H

Saul primo infestus armato eum insequebatur exercitu: postea parricida filius iminebat: non contentus fugientis exilio, vitam patris quærebat eripere. Sed ab illis minus pati poterat quos in presenti videbat, quam ab aliis quos non videbat.

Ephes. 6.

Est enim colluctatio sanctis non solum aduersus carnem & sanguinem, sed etiam aduersus principatus & potestates huius mundi, rectoresque tenebrarum, qui latronum modo in istius sæculi nocte humanis insidiantur affectibus. Horum igitur sanctus Dauid cum graues aduersum se videret fieri incursus, exclamauit in toto corde suo. Enim aduersus diabolum non vocis magnitudine, sed magnanimitate cordis vtendum est. Est tamen & vox cordis, quia est & vox sanguinis, quæ ad Deũ peruenit. Denique Deus dicit:

Genes. 4.

Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Clamat ergo cor nostrum, non sono corporis, sed cogitationum sublimitate, concentuq; virtutum. Grandis fidei clamor. Denique

Rom. 8.

in spiritu adoptionis clamamus Abba pater, & ipse spiritus Dei

A Genes. 4. 1. Tim. 5. *clamat in nobis*. Magna vox iustitiæ, magna est castitatis, per quam & mortui loquuntur: nec solum loquuntur, sed etiam sicut Abel clamant. At vero iniusti anima nec viuens clamat, quia Deo mortua est. Nihil in illa sublime, nihil
Psalm. 18. magnificum est, quale eorum, *quorum sonus in omnem terram*
Exod. 4. & 14. *exiuit, & verba in fines orbis terrarum.* Gracili voce erat Moyses, nec loquebatur: plus omnib. tamen audiebatur. Quo-
Act. 28. tidie auditur in Ecclesia: ab illis solis, hoc est, à Iudæis non auditur, qui aure audiunt, sed corde non intelligunt. Prophetæ dicitur alteri: *Exalta viribus vocem tuam.* Anna tamen
Esa. 58. 1. Reg. 1. non clamabat in corde suo sicut Moyses, sed loquebatur: fortasse quia filios postulabat, hoc est, bona quidem, sed priuata, non publica, clamabat. Sed quia a Domino postulabat, & Domino eum, si quem susciperet offerebat, loquebatur Deo. Clamabat autem Moyses, quia non pro se, sed pro omni populo precabatur. Vnde dictum est ei à
Exod. 14. Domino: *Quid clamas?* Clamabat affectu pio, & sensu profundo, & personabat in cælo, miraculis petens digna cęlestibus, vt mundi elementa mutaret. Denique vt ipsius loci
B Ibidem. seriem recenseamus: Instabat Pharao, & innumeris Ægyptiorum stipatus curribus vrgebat Hebræos, hinc circūfusus hostis, inde interfusum mare plebem Dei clauserat. Nulla in armis fiducia, spes nulla in viribus. Strepebat tantummodo querela miserabilis, quod commodius sibi foret dura in Ægypto seruitutis onera subire, quam acerba in deserto morte consumi: querela nihil præsidij ferens, plurimum offensæ afferens. Stabat ergo Moyses mœstus, sollicitus, anxius populi & periculis & querelis, expectans fidem cælestium promissorum: & tacitus secum ipse voluebat qua tandem Dominus ope, iniuriæ immemor, me-
Ibidem. mor gratiæ, subueniret. Dicit ad eum Dominus: *Quid clamas ad me?* Sonum eius nō audio, vocem eius agnosco: silentium eius lego, clamorē eius in operibus deprehendo. Clamabat populus, & non audiebatur: tacebat Moyses, & audiebatur. Non populo dictum est: Quid clamas ad me? Non enim ad Deum clamabat populus, quia iniusta & vitiis indigna clamabat. Sed Moysi dictum est: *Quid clamas ad me?* hoc est, Tu solus ad me clamas, q d de me speras. tu solus ad me clamas, qui virtutem meam excitas. tu solus ad
C me clamas, qui per vniuersam terram annuntiari meū nomen expectas. Clamabat ergo Moyses in corde suo, & o-
Eccl. 9. mnis sapiēs in corde suo clamat. Denique sapientia cum al-
Prou. 9. tissima prædicatione conuocat ad craterem, dicens: *Relinquite insipientiam, & quærite sapientiam.* Magnæ sublimitatis, magnæ vocis hæc prædicatio est, quę stultis sapientiā pol-
Ioan. 7. licetur. Et Iesus Dominus clamabat: *Si quis sitit, veniat ad me, & bibat.* Et voce vere magna clamabat, qui vocabat homines ad regnum cælorum ad illum venerabilem potū quo
Marc. 12. Luc. 16. vitæ æternæ fructus infunditur. Et tu cum oras, magna ora: id est, ea ora quæ æterna sunt, non quæ caduca. Ora quæ diuina sunt atq; cælestia, vt sis sicut angeli in cælo. Noli orare pro pecunia, quia ęrugo est: noli pro auro, quia metallum est: noli pro possessione, quia terra est. Ista oratio ad Deum non peruenit. Non audit Deus nisi quod dignū suis ducit esse beneficiis: sed audit piam vocem plenam deuotionis & gratię. Non solum ergo clamandum in corde, sed etiam in toto corde clamandum est. Sicut enim corporaliter tunc bene clamatur, cum toto ore clamatur: ita spiri-
D taliter toto est clamādum corde, si volumus magna referre, & à Domino quę poscimus impetrare. Hanc Dominus vocē exigebat à populo, quam populus nesciebat. Ideoq;
Esa. 29. Matth. 15. dixit Dominus: *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.* Qui ergo appropinquauerit corde, ipse audietur à Domino. Cor ergo prius clamet, vt sermo possit audiri. Sed non satis est clamare ad Dominum, sed etiam iustitias eius exquirere. Exquirit autem iustitias, qui id quod in omnibus creaturis, & maxime in animantibus rationabilibus vel etiam irrationabilibus insitum est, prouidentiæ adscribit diuinæ. Vnde turturi studium pudicitiæ, quæ compare amisso, concubitui indulgere non nouit, quod homines seruare non possunt? Vnde plerisq; animantibus tā sobria partus cura seruandi, vt ibi conceptionis munus agnouerint, coitum non putent esse repetendum, ne receptorum seminū fiat adulterina permixtio? Phœnix coitus corporeos ignorat, libidinis nescit illecebras, sed de suo

E surgit rogo sibi auis superstes, ipsa & sui hæres corporis, & cineris sui fœtus. Aquila ne degeneres partus nutriat, diligenti librat examine, & adhuc teneros fœtus pro vngue suspendit, solisq; offert radiis, vt si forte oculos suos vi fulgoris inflexerint, tanquam degeneres laxato in præceps vngue dimittat. sin vero naturæ vigore cōstanti aduersum radios solis obtutum potuerint vēdicare, dignæ indolem sobolis onere grato reportet. *Volatilia cæli omnia non serunt* Matth. 6.
neque metunt, & Deus pascit illa, quia iustitias Domini custodiunt, nihil sibi proprium vēdicando, sed ligno fructifero, quod Domini iudicio communem ad escam datū est, fa- Genes. 1.
mem releuare contenta. Ex his igitur nos cognoscimus q̄ Ibidem.
diuinæ subsidia prouidentiæ hominibus non deessent, si Matth. 6.
Dei iustitiam seruare vellemus. Qui illas aues, non aleret homines quos ad imaginem & similitudinem sui fecit? Nonne pluris sumus illis? Naturæ prærogatiua pluris sumus, sed inferiores diminutione gratiæ, & præuaricationis iniustitia.

Clamaui ad te, salua me, & custodiam mādata tua. F

Repetit quod ad Deum clamauerit, & custodem se ꝑ- Deut. 32.
mittit cælestium statutorum, quæ cælo terraque testibus Esa. 1.
Dominus Deus sanxit, vt præuaricatores elementorum testimoniis arguantur. Quomodo cælum aspiciat præuaricationis suæ conscium? Quomodo fructus de terra expectet, quæ nouit ingratos? Vide igitur quam non parua promittat Propheta. In clamando fidelis & promptus affectus exprimitur, in custodiendo testimonia tua, continentiæ virtus, obsequij sedulitas declaratur.

Anticipaui in maturitate, & clamaui: in verba tua speraui.

Anticipaui] Græcus ἐν ἀωρίᾳ dixit, quod est, ante horam, Iudith. 8.
ante tēpus. Qui ergo Dominum deprecatur, nō velut pre- 1 Cor. 10.
scripta præcipue temporis præstoletur, nec vt sciens in obsecrationibus Domini tēpus esse aliquod, sed semper in ipsis sit. Siue manducamus, siue bibimus, Christum annūtiemus, Christum rogemus, Christum cogitemus, Christum loquamur, in corde nostro semper, semper in ore sit G
Christus. Sed fortasse dicas: Quomodo scriptum est: *Tēpus* Eccles. 3.
omnibus, & tempus omni rei, sub cælo est. Sed Dominus Iesus su- Ibidem.
pra cælum est, nullo circumscriptus est tempore. Claudat os suum Ariana perfidia. *Tempus*, inquit, *omni rei sub cælo*: quanto magis sub Deo tempus, nun supra Deum? Generatio ex patre non habet tempus. Neque enim opus ante auctorem, sed auctor ipsius operis exordium. Fortasse obiiciant quia dixit: *Tempus meum nōdum aduenit.* Et iterum di- Ioan. 7.
xit: *Pater venit hora.* Sed hæc hora est passionis. Est etiam Ioan. 17.
tempus virginalis conceptionis. *Ecce virgo in vtero accipiet*: Esa. 7.
Quia virgo sub tempore, & ideo præscripta ætate concepit. Qui rogat itaque, semper roget: & si non semper precatur, paratum semper habeat precantis affectum. Perno- Luc. 6.
ctabat in oratione Dominus Iesus, non indigens precationis auxilio, sed statuens tibi imitationis exemplū. Ille ꝑ te rogans pernoctabat, vt tu disceres quomodo ꝑ te rogares. Redde igitur ei quod pro te detulit. Audi supra dicentem Octon. 8.
Prophetam: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.* Et tu H
surge vel media nocte, si non potes tota semper nocte vigilare, vt dum oras nocte, veri solis pectori tuo splendor irradiet: quia omnis anima quæ Christum cogitat, in lu- Ioan. 12.
mine semper est. Nam diei lucem tibi Christus aspirat. Sed quia sequens versiculus de tempore precandi euidēter expressit, in isto versiculo actutum magis operumq; arbitror quam orationis tempus intelligendum. Præcurrit ætatis maturitatem quisquis in adolescentia positus senilē grauitatem induit, & iuueniles annos veterana quadā continētia regit, feruoremq; iuuenilis corporis maturans morū maturitate cōponit. Nam quid potest habere laudis, si effœtum Sap. 4.
corpus voluptatibus, & iam senectutis gelu frigidum, ad sera deuotionis officia deposito iam frigidior vigore conuertat? Non est corona, nisi vbi fuerit difficilioris lucta cer- 2. Tim. 2.
taminis. Ad quam non attingere possunt, nec omnes qui ingressi fuerint stadiū, peruenire. Ille laudabilis, cui est in 1 Cor. 9.
seipso ante certamen, qui carnem suam reluctantem sibi

mentis

A mentis coercet imperio, parca frugalitate caſtigat, & ſeruituti redigit, ne effrænata libertate luxuriet, atq; indomita feruens cupiditate habenas animi regentis abrumpat. In hora eſt ergo ſenex, ſi munis ſobriæ maturitatis exerceat: ante horam præcurrens iuuenis, ſi ſenili pondere incentiua comprimat voluptatum, ac feruentes illecebras cupiditatis extinguat. *Bonus eſt* enim *Dominus ſuſtinentibus eum.* (*Threr. 3. Ibidem.*) Hieremias dicit: *Et bonum eſt viro qui graue portauit iugum a iuuentute: ſedebit ſingulariter, & ſilebit, quia tulit iugum verbi.* Qui enim à iuuentute iugum portauerit, & habenis maturi moderaminis teneriora volens colla ſubdiderit, ſedebit ſingulariter remotus à ſtrepitu interpellãtium paſſionum, & quietus ſilebit, cui neceſſe iam non ſit iurgari cum corpore, decertare cum variis cupiditatibus, quia tulit iugum verbi anima quæ quærit Deum, quæ captiuas ſibi fecit omnes delicias iuuentutis. Vnde forsiſſe & illud dominicum, (*Matth. 12. ex Eſa. 42.*) *Non clamabit neque contendet, neque audiet quiſquam in plateis vocem eius*: non ſolum ad defenſionis ſilentium, abſolutioniſque contemptum, & tolerantiam paſſionis, ſed etiam ad compreſſiones omnium ſu- B ſcipere poſſumus corporalium voluptatum. Vnde & alibi ſcriptum eſt: (*1. Petr. 2.*) *Qui peccatum non fecit.* Recte igitur tacebat in mortis periculo conſtitutus, qui mortis aculeum non timebat. *In verba* (inquit) *tua ſperaui.*] Græcus ἐπήλπισα dixit, quod eſt ad ſperandum ſemper creſcere, & ſpem ſpei adiungere. Iuſtus ſemper ſperat, (*Prou. 28.*) & in aduerſis poſitus, & frequentibus afflictus ærumnis deſperare non nouit, ſed quo grauiora tolerauit, magis ſperat, & ſperandi ſumit profectum, ſecundum illud oraculum: (*Eſa. 40.*) *Conſolamini, conſolamini populus meus dicit Dominus ſacerdotes loquimini in cor Hieruſalem, conſolamini eam, quia repleta eſt de octio, & ſolutum eſt peccatum eius, quia recepit de manu Domini duplicia peccata ſua.* Quam cito dixit plenitudinem delectionis ſolutionem eſſe peccati, & repetinit cauſam conſolationis eo maius eſſe reconciliationis inſigne, quo numeroſior fuerit pœna quam culpa. Iob tot grauatus incommodorum acerbitatibus, (*Iob 2. Iob 18. Prou. 13.*) pio ſpem cumulabat affectu, diſcretam à piis cauſam aſſerens impiorum, quorum lumen extinguitur. *Lux* autem ſecundum Salomonem *ſemper iuſtis.* Vnde colligitur C quis iuſtus ſemper in verba Dei ſperat, & ſpem adiicit ſpei. Quod euidentius expreſſit Eſaias, dicens, (*Eſa. 28.*) *Tribulationem ſuper tribulationem, ſpem ſuper ſpem.* Ad perlactaros & abductos ab vberibus loquebatur, hoc eſt, ad eos qui prima infantiæ alimenta tranſiſſent, cibo iam habiles fortiori. Exemplo ſit, quod ablactatus Iſaac patriarcha tantus euaſerit, vt adhuc inter rudimenta primæuæ poſitus ætatis, nequaquam tamen gladium ferituri parentis horruerit. Plures filios habuit Abraham, nullum ablactauit alium, ſed in hoc ſolo feciſſe legitur epulum magnum. Et bene magnum epulum ſcriptura dixit, quia typus erat eius, quem ſemper epulantur corda ſanctorum.

Præuenerunt oculi mei mane, meditari verba tua.

Supra ait: *Anticipaui.* ἐν ἀωρίᾳ hoc eſt, ante horas, ante tempus: hic ait, *Mane,*] aliud ſignificãs tempus orandi atq; pſallendi Domino, vt ſit illud prius ſecundum quod ait. *Media nocte ſurgebam:* hoc autem iuxta illud: *Præueni orientem ſolem.* D Graue eſt enim, ſi te otioſum in ſtratis radius ſolis orientis inuerecundo pudore conuenjat, & lux clara feriat oculos ſomnolento adhuc torpore depreſſos. Arguit nos tanti temporis ſpatium, ſine vllius deuotionis munere ac ſacrificij ſpiritalis oblatione feriata nocte tranſmiſſum. An neſcis ô homo quod primitias tui cordis ac vocis quotidie Deo debeas? Quotidiana tibi meſſis quotidianus eſt fructus. Occurre ergo ad ſolis ortus, vt te oriens inueniat iam paratum, ne lumina tua madido adhuc ſopore emergentia, primus diei fulgor exagitet. (*Cant. 3.*) *In cubiculo meo in noctibus quæſiui quem dilexit anima mea.* dicit Eccleſia. Ideo meruit eum inuenire, ideo eius gratiam promereri, quia etiam in cubiculo quæſiuit in noctibus, propterea copiam eius adepta, in poſterioribus loquitur ad ſponſum: (*Cant. 7.*) *Veni frater mi, exeamus in agrum, requieſcamus in caſtellis, diluculo ſurgamus ad vineas.* (*Ioan. 1.*) Aduertis quemadmodum ſponſa verbum inuitet Dei, vt veniat in terras, & tollat peccata mundi? E Ager hic erat ante deſertus, ſentibus noſtrorum ſqualidus delictorum, horridus ſpinis. Caſtellum erat in quo relegatus Adam (*Gen. 3.*) perpetuo ſuæ poſteritatis hæredes ſtringebat exilio. Illo ergo ducit Eccleſia Chriſtum, vt Adam liberet. Deinde exulibus abſolutis cœpit mũdi iſtius ager idoneos habere cultores: & qui erat ante ieiunus, factus eſt vitis æternæ plantatione fœcundus. Nec tamen ſic ſpiritalibus læta palmitib. euagatur, ſed ad has vineas vocat Chriſtum, vbi pſallẽtes ſint & orantes, vbi noctibus ac diebus fructus innoxius perſeueret. *Ibi,* inquit, *dabo vbera mea tibi;* (*Cant. 7.*) *dederunt mandragoræ odorem.* Plerique diſcernunt quendam inter mãdragoras ſexum, vt & mares putent eſſe & fœminas grauis odoris. Significat ergo gentes quæ ante fœtebant, cum eſſent infirmiores, cuiuſdam quadam imbecillitate perfidiæ, boni odoris fructus ferre cœpiſſe, poſtquam in aduentum Domini crediderunt. Legimus etiam quod (*Geneſ. 30.*) mandragoras acceperit ſancta Rachel à ſorore ſua Lia, vt concederet ei illa nocte dormire cum ſancto Iacob. Mandragoras Ruben primogenitus attulerat matri ſuæ Liæ, q̃ F lippientibus oculis ſynagogæ figuratum erepit, quia Chriſti gratiam accepit, quia Chriſti gratiã videre non potuit, hebetato debilis mẽtis obtutu. (*Ibidem.*) Quo declaratur, ꝙ fructus quos ante ſynagoga à primogenito Dei filio ſuſceperat, Eccleſiæ cõceſſit. Sed quia illius noctis potita concubitu cõcepit & genuit Lia ſuæ poſteritatis hæredẽ, impletur myſterium, (*Rom. 11.*) quoniam credentibus Apoſtolis reliquiæ Iudæorum per electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt. Vnde ait Eccleſia: (*Cant. 7. Cant. 8.*) *Noua & vetera frater meus ſeruaui tibi. Quis dabit te fratrem lactentem vbera matris meæ? Inueniens te foris, oſculabor te, & quidem non ſpernent me. Aſſumam te & inducam in domum matris meæ, & in ſecretum eius quæ concepit me, ibi docebis me.* Habens igitur informationem nouarum & veterum ſcripturarum, nec deſpicabilem ſe eſſe ſentiens, non ſolum orationibus in ſecreto cordis verbum tenet, verum etiam pſallentis chori vocibus velut quibuſdam eum oſculis gratiæ oſculatur. (*Cant. 2.*) Itaque malorum granatorum, hoc eſt, diuerſorum & innumerabilium fructuũ, & præcipue fidei odoribus, gratiæ, ſapientiæ, & gloriæ, vitæque æternæ ſubnixa diuitiis, quæ ſunt circa ſiniſtram & dexteram G ſponſi, per animas ſanctas laudantium congregationum plauſibus excitat Chriſtum, dicens: (*Cant. 8.*) *Adiuraui vos filiæ Hieruſalem, ſi ſuſcitetis & excitetis dilectionem vſquequo voluerit.* Vnde eam mirantur filiæ Hieruſalem, ſanctæ animæ patriarcharum & Prophetarum, veterumque iuſtorum, vel cæleſtes potentiæ, dicentes: (*Ibidem.*) *Quæ eſt hæc quæ aſcendit dealbata innitens ſuper fratrem ſuum?* Hoc eſt, talibus ſolemnitatibus fulget Eccleſia: & quæ ante per diem fuſca erat, iam ſplendet in noctibus & relucet. Ipſe quoque Dominus tanto munere pſallentium delectatus ait: (*Cant. 1. Cant. 8. Ibidem.*) *Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum, vt ſigillum ſuper brachium tuum, quia valida eſt vt mors charitas, durus ſicut inferi zelus. Alæ eius, alæ ignis flammæ: aqua multa excludere non poterit charitatem, & flumina non obruent eam.* (*Ioan. 3.*) Quia vidit tantam deuotionem Eccleſia, idoneos putat eſſe iam populos qui in corde noſtro & in brachio ſignaculum eius portare poſſimus. Ipſum enim pater ſignauit, & qui teſtimonium eius accepit, ſignauit, quia Deus verax eſt: & ideo operantes cibum permanentem in vitam æternam, ſignati ſunt ad imaginem & ſimilitudinem (*Ioan. 6.*) H Chriſti, qui eſt imago inuiſibilis Dei. (*Coloſſ. 1. Ioan. 6.*) Sicut ergo Deus verax eſt, & tu ſigna in tuo ſenſu & opere veritatem, vt os tuum non loquatur mendacium: manus tuæ non operentur opera hominum, quæ ſunt fallacis iſtius mundi, ſed illa quæ Dei ſunt, vt pauperibus largiantur, debiles ſubleuentur, mortuos honorent tumulis ſepulturæ. His operibus charitas quæritur, vt nemo poſſit à Chriſto vel periculo mortis auelli. (*Rom. 8.*) Vnde ille ait: *Quis nos ſeparabit à Chriſto? Tribulatio, an anguſtia, an perſecutio?* Et infra: *Confido enim, quia neque mors, neque vita, neque Angeli.* Ea ſpecie etiam *zelus durus eſt charitatis, & alæ eius alæ ignis.* (*Ibidem. Cant. 8.*) Habet alas ſicut columba. Sunt enim pennæ columbæ deargentatæ, (*Pſalm. 67. Pſalm 54. Pſalm 103. Matth. 4.*) quibus euolat qui diligit, dicens: *Ecce elongaui fugiens, & manſi in ſolitudine.* Sed alæ charitatis, alæ ignis, quibus dilectionis inflammat ardorem. Hoc vapore feruentes *fecit Dominus angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem vrentem,* ſed non exurentẽ. Legimus & alam templi, ſupra quam diabolus tentans fe-

A eit ascendere Saluatorem, quæ erat in templi culmine. Sunt ergo fastigia pietatis, sunt culmina charitatis, quę vaporem gratiæ pectoribus humanis adolere consueuerūt: & multa aqua extinguere atque excludere non queat charitatem, & flumina eam sæculariū tempestatum nulla concludant. Cum ergo tanta Ecclesię gratia, tanta nos pręmia deuotionis inuitent, præueniamus orientem solem, occurramus ad eius ortus, antequam dicat: *Ecce adsum.* [Cant. 8. Sap. 16. Esai. 5.] Vult se præueniri sol iustitiæ, & vt præueniatur expectat. Audi quemadmodum expectet & cupiat pręueniri: Dicit angelo Pergami ecclesiæ: *Age pœnitentiam, si quo minus veniam tibi cito.* Dicit angelo Laodiceę: *Æmulare ego, & pœnitentiam age. Ecce sto ad ianuam, & pulso: & si quis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam, intrabo ad illum.* [Apoc. 2. Apoc. 3. Ioan. 20.] Poterat intrare denique, quia nec resurgentem eum cum corpore vlla clausarum valuarum repagula retinere potuerunt, subito se apostolicis penetralibus improuisus infudit, sed studia deuotionis tuæ desiderat experiri. Apostolos enim iam probatos habebat. Aut forte in persecutione præuenit: vbi tranquillitas est, præueniri cupit. Præueni certe hunc quem vides solē. B *Surge qui dormis, & exurge à mortuis, vt illucescat tibi Christus.* [Ephes. 5. 2 Cor. 5.] Si hūc solem præueneris antequam iste surgat aspicies Christum illuminātem. Ipse prius in tui cordis illucescit arcano, ipse tibi dicenti, *De nocte vigilat ad te spiritus meus,* [Esai. 26.] matutinum lumen temporibus faciet splendere nocturnis, si mediteris verba Dei. Dum enim meditaris, lux est: & videns lucem non temporis, sed gratiæ, dices: *Quia lux præcepta tua.* [Ibidem.] Cum autem te meditantem verba diuina dies inuenerit, & tam gratum opus orādi & psallendi delectauerit tuam mentē, iterum dices ad Dominum Iesum: *Exitus matutinos, & vespere delectaberis.* [Psalm. 64. Exod. 18.] At vero Moyse magistro vsus est populus Iudæorū quotidie in sermonibus suis, à mane vsq; ad vesperam iudicium Dei operiendo. Quod videns cognatus eius esse intolerabile, consiliū dedit negotij consummādi, partito cum aliis onere qui ad hoc munus electi sunt. Noctibus ac diebus sine vlla cessatione recenseto scripturas diuinas, quia & si quid aliud seniorem interrogaueris, nescit nisi scripturę diuinę seriem resultare. Vacat illic sermo de sæculo, sola illic scriptura conteritur, singulorum sibi per vices ora succedūt, ne quando sacer ille tonus mandatorum C cælestium feriatur: & tu Christiane dormis, cui magister est Christus? & non vereris ne de te dicatur: *Populus iste me labiis me honorat?* [Esa. 29. & Matth. 15.] Iudæus vel labiis, tu vero nec labiis. Si ille ius qui vel labiis honorat, cor longe est à Deo: quomodo cor tuum prope esse, qui etiam labiis non honoras? Quādiu te somnus, quamdiu te sæcularia tenent, quamdiu sollicitudo istius vitæ, quamdiu terrena? Diuide saltē Deo & sæculo tempora tua: vel quando non potes agere in publico quę sunt istius mundi, & tenebræ prohibent noctis, Deo vacato, Indulge orationibus: & ne ob intermiscas, psallito: somnum tuum bona fraude fraudato: mane festina ad ecclesiam, defer primitias pij voti: & postea si vocat sæcularis necessitas, non excluderis dicere: *Præuenerunt oculi mei mane, meditari verba tua.*] & sic securus procedis ad tuos actus. Quam iucundum inchoare ab hymnis & canticis, à beatitudinibus quas in Euangelio legis? quam prosperum: vt te Christi sermo benedicat, & dum recantas Domini benedictiones, studium alicuius virtutis affirmas, vt etiam D in te benedictionis diuinæ meritum recognoscas?

Vocem meam exaudi secundum misericordiam tuā Domine, secundum iudicium tuum viuifica me.

Semper homo, etiam si sanctus, si iustus sit, debet orare, vt exaudiat eum Dominus secundum misericordiam suam, non secundum merita virtutis alicuius: quia rara virtus, multa peccata: & secundum iudicium suum viuificet, vt infirmis opem ferat. [Tit. 2.] Et maxime hoc debemus orare cū aliquibus vrgemur aduersis. Vnde non otiose à sancto Dauid præmissa est diuinæ misericordiæ postulatio.

Appropinquauerunt persequentes me iniquè, à lege autem tua elongauerunt.

Græcus sic posuit: *Appropinquauerunt persequentes me iniquitate:*] hoc est, cum iniquitate me persequebantur. Quāto magis mihi appropinquauerunt, tanto amplius se à lege tua separauerunt: quoniam *qui fratrem suum persequitur, à lege seueritur.* [F Deut. 6.] Lex etenim dicit: *Diliges Dominum Deum tuum, diliges proximum tuum.* [Leuit. 19. 1 Ioan. 4.] Non ergo oderim fratrem, ne dicatur mihi: *Si fratrem tuum non diligis quem vides, quomodo potes Deum diligere quem non vides?* Nescis fratrem tuum mercem esse sanguinis Christi? Mercem ergo non diligis Christi, si fratrem non diligis. Ergo persecutor mihi appropinquat, vt noceat, sed is se à lege disterminat. [Cor. 6.] *Quæ enim portio iustitiæ cum iniquitate?* Qui autem à lege Dei se separat, separat se ab æterna vita. Lex enim vita est. [Deut. 30. Leuit. 18. & Galat. 3.] Deniq; ostendens Propheta legem Dei, ait: *Ecce ista est vita quoniā qui facit ea quæ legis sunt, viuet in eis:* quod legi conuenit vtriq; spiritali. Et fortasse qui mihi appropinquat vt noceat mihi, dum separatur à lege, separatur à Christo, quia Christus est vita. [Ioan. 14. Iob. 2.] Ego autem si adhæream Christo, nec mihi appropinquat: qui etiam si corporis mei habeat potestatem, animæ tamen meæ nocere non poterit. Denique persecutores martyrum quam longe ab eorum meritis separati sunt. Sed forte dicas. F Quomodo sancti adhærent Deo? Et ideo sequitur:

Prope es tu Domine, & omnia præcepta tua veritas.

Prope est Dominus omnibus, quia vbiq; adest: nec fugere eum possumus, si offendimus: nec fallere, si delinquimus, nec amittimus, si colamus. [Psalm. 144. Hebr. 4.] Spectat omnia Deus, omnia videt, assistit singulis, dicens: *Deus appropinquans ego sum.* [Hier. 23.] Et quomodo potest deesse alicubi Deus, cum de spiritu Dei legeris? *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum?* [Sapient. 1.] Quia vbi Domini spiritus, ibi Dominus Deus. *Cælum & terram ego compleo, dicit Dominus.* [Hier. 23.] Vbi igitur deficit qui implet omnia? aut quomodo *de plenitudine eius omnes accepimus,* nisi omnibus appropinquet? [Ioan. 1.] Deniq; Dauid sciens illum vbique esse & implere cælum & terram & maria, ait: *Quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cælum, tu ibi es: si descendero in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas ante lucem, & habitem in nouissimo maris: etenim ibi manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* [Psal. 138.] Quam cito significauit vbique Deum esse: & vbi est Dei spiritus, ibi Deum esse: & vbi est G Deus, ibi spiritum Dei esse præsentem. Quo loco indiuidua copula Trinitatis expressa est. Siquidem hæc per os prophetæ locutus est Dei filius, in persona hominis locutus, qui per incarnationem descendit in terras, per resurrectionem ascendit in cęlum, per corporis mortem penetrauit infernum, vt solueret alligatos. [Ephes. 4. 1. Petr. 3.] Aut si ad prophetam referas, aduertis expressum, quod vbiq; manus & dextera Dei Christus assistat, vbi pater Deus, & sanctus Dei spiritus. An cum de sole dubitare nequeamus quod procedens toto orbe radios diffundat suos, & omnibus lumen infundat, quem etiam illi qui videre non possunt, sentiunt tamē aeris ipsius fotu esse præsentem? Vbi enim deest calor illius? Quo radij eius non perueniunt, cum discussis noctis aut nubium tenebris illuminat terram? In cælo fulget, in mari rutilat, feruet in terris. De sole ergo nō dubitas quod vbiq; resplendeat: de Deo dubitas, quod non vbiq; fulgeat splendor gloriæ eius, & imago substantiæ? [Hebr. 1. Sap. 1.] Quid nō penetret verbum Dei, splendor ęternus, qui etiam occulta mētis illuminat, quæ non potest iste sol penetrare? H *Verbum enim Dei gladius spiritalis est, vsque ad diuisiones animæ atque artuum medullarumque perueniens.* [Hebr. 4.] De quo dicit iustus ad Mariam: *Et tuam ipsius animam pertransibit gladius, vt reuelentur multorum cordium cogitationes.* [Luc. 2.] Penetrat ergo animā, & quasi candor æternę lucis illustrat. [Sap. 7.] Sed quamuis diffusē per omnes & in omnes & supra omnes potestates sit, quia omnibus ortus ex Virgine est, & bonis & malis, sicut & *solem suū oriri iubet super bonos & malos:* [Ephes. 1. Matth. 5.] illum tamen souet qui appropinquat sibi. Sicut. n. à se fulgorem solis excludit qui fenestras domus suæ clauserit, locumq; tenebrosum in quo diuersetur, elegerit: ita qui se auerterit à sole iustitiæ, non potest splendorem eius aspicere. [Malac. 4.] In tenebris ambulat, & in omniū luce ipse sibi causa est cæcitatis. Aperi igitur fenestras tuas, vt tota domus tua veri fulgore solis illucescat. [Matth. 7.] Aperi oculos tuos, vt videas orientē tibi solē iustitiæ. Sed caue ne eos vlla stipulæ festuca perturbet. Si quid sordis in oculo fuerit men-

A rit mentis tuæ, nõ poteris eum intueri: ſi quid ęgritudinis,
plus grauabit, cum confuſam oculorum aciem lux ferit,
Luc. 11. maioremq; dolorem excitat. Sit ergo ſimplex oculus tuus,
ne incipiat totum corpus tuum eſſe tenebroſum, & vacil-
let in lumine; ſicut ſunt cæcorum veſtigia. Nũquid ſi quis
oſtia domus ſuæ claudat, ſolis eſt culpa quod non illumi-
nat domum eius? Ergo ſi quis peccatorum ſuorum repa-
gulis obſeruandam mentem propriam iudicauerit, vt ver-
bi à ſe ſplendorem ſtultus auertat, ac ſibi inſerat inſipiẽtiæ
cæcitatem, cauſari poterit quod ſol iuſtitiæ noluerit intra-
re? aut infirmitatem luminis cæleſtis arguere? Pulſat ianuã
Apoc. 3. tuam Dei verbum. *Si quis mihi aperuit*, inquit, *intrabo*. Si quis
ergo non aperuerit, numquid? non ingredientis, & non
magis non aperientis eſt culpa? Nihil quidem Deo eſt ob-
ſeratum, nihil clauſum æterno lumini, ſed portas malitiæ
dedignatur aperire, conclauia non vult penetrare nequi-
tiæ. An vero quum animæ noſtræ vigor putrem corporis
refugiat portionem, quod eius gratiam corrupti artus ſen-
tire non poſſint, Deus corruptæ animæ membra quædam
B dignatur habitare? Animæ tamen vigor per corpus o-
mne diffunditur: ſiue manus, ſiue pes, ſiue digitus par-
ticeps ſenſus eſt: Dei poteſt alicubi deeſſe ſapientia,
Coloſſ. 1. alicubi eius deeſſe maieſtas? Sane fugientes non re-
Coloſſ. 2. tinet, non cogit inuitos, ſed neque faſtidit appro-
pinquantes: & illius quidem virtus, illius verbum, Deus
omnibus prope eſt. *In ipſo enim conſtãt omnia, & ipſe eſt caput*
Pſalm. 72. *corporis Eccleſiæ, in quo omnis inhabitat plenitudo diuinitatis.* Sed
pleroſque ab eo peccata ſecernunt, de quibus dictum eſt:
Ibidem. *Ecce qui elongant ſe à te, peribunt.* Vnde ſanctus Propheta ait:
Act. 17. *Mihi autem adhærere Deo bonum eſt.* Et Apoſtolus ait: *non eſſe*
Eſai. 66. *longe Deum ab vnoquoque noſtrum*: *In ipſo enim*, inquit, *viuimus*
& mouemur & ſumus. Vitalem etenim omnibus gratiam
ſubminiſtrans, omnibus præſto eſt munere bonitatis ſuę,
ſed ꝓpior eſt illis qui cõtrito ſunt corde. Quod vetus quo-
Exod. 24. que per ænigmata hiſtoria docet. Moyſes in montis Sina
ſupercilio erat, & ſolus erat: populus in valle, in imo mon-
tis, presbyteri in parte montis ſupra merita plebis, ſed plu-
rimo interuallo à Moyſi meritis ſeparati. Non omnes in
C vertice, neque in imo omnes, ſed populus. Moyſes ſolus
in vertice Sina montis, qui Latina interpretatione dicitur
Pſalm. 50. tentatio. Et tu ſi ſupra tentationes aſcenderis, & contrito
corde detuleris precem, Deo proximus eris: Si mundo
Matth. 5. corde fueris, & tu Deum videbis. *Beati mundo corde, quia ipſi*
Deum videbunt. Qui ergo Deo proximus eſt, dicit: *Prope es*
Domine, & omnia præcepta tua veritas.] Iudæus hoc non po-
teſt dicere, qui non recipit Dominum Ieſum. Separauit e-
Ioan. 5. nim ſe, nec in veritate, ſed in vmbra credit. Quomodo di-
cet: *Præcepta tua veritas*,] cum gratia & veritas per Ieſum
Chriſtum facta ſit, cum eum non agnoſcat, qui veritate
& plenitudine circumciſionis ſuæ totum mundum re-
demit?

Initio cognoui de teſtimoniis tuis, quia in æternum fundaſti ea.

Pſalm. 18. De teſtimoniis, inquit, tuis ab initio cognitionem &
Geneſ. 2. fidem aſſumpſi, quod in æternum ſundata ſunt. *Teſtimo-*
D *nium* enim *fidele eſt, & præſtat paruulis ſapientiam.* Si cognouiſ-
ſent Adam & Eua quod quaſi paruulis data eſſent eis cau-
tiora præcepta, ne vſurparent ſibi ſcientiam boni & mali,
quam recto diſcrimine definire non poſſent, paradiſi in-
Geneſ. 4. colatum in perpetuum vendicare potuiſſent. Si conſide-
Deut. 30. rent homines quia ſanguis hominis ad Deum clamat,
Eſaiæ 1. manus proprias à nece hominis abſtinebunt. Si cu-
ſtodiant præcepta quæ dedit Dominus coram cælo & ter-
ra teſtibus (vnde dixit Propheta: *Audi cælum, & auribus perci-*
pe terra) ſcientes quia quidquid flagitij commiſerint, ad-
uerſus legem Domini feciſſe, quod angelorum & poteſta-
tum, ſanctorum quoque hominum teſtimoniis arguan-
tur: ſupra hæc teſtimonia fundamentum ſibi conſtituent,
1. Cor. 3. quia æterna ſunt atque perpetua. Et nos ergo opus no-
1. Petr. 1. ſtrum ædificemus ſupra fundamentum teſtimoniorum
cœleſtium, vt non ardeat ſicut lignum aut ſtipula, ſed
ſicut aurum probetur, vt æterno maneat
nixum fundamine

In octonarium vigeſimum enarratio.

ר Res.

E RES littera, Latina interpretatione *Caput* dicitur, vel
Primatus. Caput eſt, vt formam generis humani con-
ſideremus, quod fouet membra omnia, & dirigit atq; im-
plet ſenſibus. *Senſus enim ſapientis in capite eius.* Inde ductus Eccleſ. 2.
venarum, meatuſq; ſpiritus, ſanguinis vires in totius par-
tes corporis deriuãtur. Luſtrat omnia, ornat omnia. Sub-
lato capite, corpus ſine nomine eſt. Nõ agnoſcitur nec vl-
la ſupereſt vſura viuendi. Propterea qui in aliquo dãnatur
crimine, eo q͂ ornamentum eſt totius corporis, capite ab-
dicatur: & q͂ turpi vel ſceleſto reatu beluinę obſcœnitatis
illuuiem, vel beſtialis immanitatis horrorem commiſiſſe
deprehenſi ſunt, tanquam ij qui propoſito humanæ modera-
tionis exciderint, formam quoque humanæ conditionis
iubentur exuere. Reciſo enim capite, reliqui corporis trũ-
cus beſtiarum corpori comparatur, & ſapientiæ arce frau- F
datur, qui ſapientiæ nõ potuit tenere rationem. Sepelitur
igitur ſine decore ſuo corpus. In capite etenim vigor vitæ,
in capite eſt gratia venuſtatis. Fertur coluber, cum vrgetur
periculo, caput ſemper abſcondere, & in orbem ſe colli-
gẽs, obiecta reliqua parte corporis hoc ſolum tueri, quod
læſa ſerantur membra cætera, ſaluo capitis vigore repara-
ri. Hoc & tu moraliter caput ſerua, hoc ſeruato & myſtice. Coloſſ. 1.
Myſticum caput Chriſtus eſt, quia *omnia in ipſo conſtant, &*
ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ. Hoc caput qui amiſerit, viuendi
vſum habere non poterit. Hoc ſolo diſtamus à beſtiis, ad i-
maginem Dei & ſimilitudinem virtutum vigore formari.
Fides nos ab irrationabilium pecudum comparatione ſe- Sapient. 2.
cernit. Hoc caput homani ſeruare ſerpentes, etiã ſi omnia
membra cædantur, totum vratur corpus incẽdiis, merga-
tur profundo, euiſceretur à beſtiis, hoc tamẽ capite cuſto-
dito, vita integra, ſalus tuta eſt. Nemo enim poteſt perire,
cui non ſublatus eſt Chriſtus. Eſt & caput, ſumã ſtudij atq;
operis noſtri, ſumma negotij, ſumma ſpei, ſumma virtutũ.
Omnis antẽ ſumma eſt ſtudij noſtri, vt ſimus humiliores, Coloſſ. 2.
veritatem ſequamur, quam non videt extollens ſe fruſtra G
inflatus mente carnis ſuæ, & non tenens caput. Quod ſit
hoc caput, euidenter expreſſit, dicens: *Ex quo omne corpus per* Ibidem.
compaginationes & colligationes ſubminiſtratum & copulatũ cre-
ſcit in incrementum Dei. Et in Eſaiæ libro dicit Dominus per Eſaia 9.
ꝓphetam: *Auferam à Iudæa caput & caudam, initium & finem.* Ioan. 1.
Hoc caput Iudæa quod tenebat, amiſit, quæ Ieſum Domi- Apoc. 1.
num non recepit. Vbi fides eſt, & Initium & finem habe- Apoc. 22.
mus. Vbi perfidia, nec initium nec finis eſt. Eccleſia princi- Rom. 10.
piũ habet, quæ Chriſtum habet. Chriſtus enim Eccleſiæ Coloſſ. 1.
principium eſt *primogenitus ex mortuis*. Habet & finem, quia Philip. 2.
ipſe eſt primus & nouiſſimus. *Ipſe eſt finis legis ad iuſtitiam o-* Epheſ. 4.
mni credenti. Synagoga nec initium nec finem habet, quia
nec in principio inuenit quod ſequatur, nec in fine quod
ſperet. Inflatus ergo caput non tenet, hoc eſt, illam humi-
litatem Chriſti qua deſcendit vſque ad crucem, deſcendit
vſque ad infernos. Ideo Iudæus non credidit, quia contẽ-
pſit dicentem: *Diſcedite à me, quia mitis ſum, & humilis corde.* Matth. 11.
Hæc humilitas virtutum omniũ caput eſt, quæ totũ velut
quoddam noſtrorum actuum fouet corpus: Quamuia io- Luc. 14.
timus aliquis ſit, pauper, ignobilis, tamen ſi non ſe extollat H
& præferat, ipſa ſe humilitate cõmendat. Sit aliquis prędi-
ues & nobilis, idem ſi nobilitatẽ generis & diuitias ſuas ia-
ctet, inſolentia ſibi vilis eſt. Sit aliquis facũdus & fortis, qui
amore facundię ac virtutis elatus plurimum ſibi arroget:
nonne ei propter verecundiam & inſipiens plerumq; &
inualidus antefertur? Deniq; Phariſęus in Euangelio cum Luc. 18.
abſtinens & parcus eſſet alieni, liberalis ſui, nõ refugus ie-
iunij, vt ipſe dicebat: tamen propter iactantiã, etiam illa q͂
habere poterat amiſit. Nihil ei tot genera virtutum vno vi- Ibidem.
tio decolorata prodeſſe potuerunt. Publicanus qui nihil
enumerare poterat quod poſſet probari, propter humili-
tatẽ tamen iuſtificatus magis quam ille Phariſæus deſcen-
dit è templo: ſecũdum quod ſcriptũ eſt in Propheta: Quia Pſalm. 33.
humiles ſpiritu ſaluabit. Hoc autem eſſe caput q͂ hæc littera
exprimat, euidenter etiã in Hieremiæ Threnis docemur. Thren. 4.

A

Nam prælata hac littera ait Propheta: *Spiritus ante faciem noſtram Chriſtus Dominus, ſub vmbra eius in gentibus viuemus.* Hoc ergo caput vere eſt, quod omnium caput eſt. Diximus de capite, dicamus & de primatu: quod licet ſermone diſtet ac littera, ſenſu tamen in eandem cocurrit intelligentiam. Primatus enim legimus in veteri teſtamento, quos in primogenitis Eſau fratri ſuo ceſſit, & ideo vocatū eſt nomen eius *Edom*, hoc eſt, *terrenus & callidus.* Iſti ſunt autem fratres, de quibus rogatus eſt Dominus ab Iſaac patre eorum vt daret ei ſuæ poſteritatis hæredes de Rebecca vxore ſua, quę per viginti annos nullum dederat generationis ſuæ inſigne. Exaudiuit eum, & concepit Rebecca, & rogauit Dominum cum luctari inter ſe paruuli viderentur in vtero eius, & reſponſum accepit: *Duæ gentes in vtero tuo ſunt, & duo populi ab vtero tuo ſeparabuntur, & populus populum ſuperabit, & maior ſeruiet minori.* Nonne apertum eſt myſterium, duos ſignificari populos, hoc eſt, populum Iudæorum ſeniorem, & Chriſtianum populum iuniorem, qui propter eſcam lentis primatus fratris accepit ſenioris?

B

Quo inditio euidenter exprimitur quod populus ſenior ille terrenus propter intemperantiam gulæ primatum quem habuit, amiſit. Populus autem Eccleſiæ per ſobrietatem & continentiam, primatus quos ordine non habebat ætatis, & ceſſione fraterna, & pio furto paternæ benedictionis eripuit. Quid eſt igitur quod populus rapuit Chriſtianus, niſi Dominum Ieſum? *A diebus* enim *Ioannis Baptiſtæ regnum cælorum cogitur, & cogentes diripiunt illud*, ſicut ipſe Dominus declarauit. Bona fraus, quæ vitam furatur ęternam. Sed quoniam ſatis dictum de litterę huius interpretationibus arbitramur, conſideremus ea quæ huic litteræ Propheta ſubiecit. Primus itaque verſus eſt:

Vide humilitatem meam, & erue me, quoniam legem tuam non ſum oblitus.

Vide humilitatem meam.] Fortaſſe dicat aliquis: Gloriatur de ſe Propheta. Et ſi gloriatur, gloriatur in infirmitatibus ſuis, in quibus & Apoſtolus gloriatur, dicens: *Gloriabor in infirmitatibus meis.*

C

Alius in diuitiis, alius in titulis nobilitatis ac proſapiæ ſuæ, alius in adminiſtrationibus & honoribus gloriatur, iuſtus in humilitate gloriatur. Bona enim gloria, Chriſto eſſe ſubiectum. Vt ſcias autem quia iactare non ſe cupiat, ſed Domini in ſe gratiam prouocare, alibi idem Propheta ait: *Vide humilitatem meam, & laborem meum.* Ergo quaſi is qui humiliauerit cor ſuum, quaſi is qui plurimum laborauerit, ibi ſibi dimitti peccata deſiderat, hic erui ſe precatur. Conſtitue aliquem ſacerdotem pro miniſtri ſalute ſollicitum, quem probatum aduertat Deo, aliquem patrem pro filio in ægritudine conſtituto graui, aliquā fœminam vel pro filio, vel pro viro mœſtā orationib. incubantem, fundentem vberes lacrymas noctibus ac diebus, humiliantē ſe ac ſternentem ſolo, multiplicantē ieiunia, & quod his grauius eſt, mentis atq; animi dolore confectam, morbi ac periculi dilatione torpentem, dicere ad Dominum: *Vide humilitatē meam, & erue me.*] Conſidera etiam quia ſpiritali quodam oleo cæleſtiū præceptorum vngit nos atq; exercet quotidie ſcriptura diuina, & Dominus noſter plurimos ad ſubeūda certamina geſtiens prouocare, diuerſa poſuit pręmia coronarum.

D

Conſidera, inquam, Chriſti athletam innumeris contētionibus fatigatum, ac prope iam laſſatis viribus reſiſtētem, periculi mole turbatum, cum videat ſibi non ſolū aduerſus carnem & ſanguinem, ſed etiā aduerſus ſpiritales nequitias, quæ ſunt in cæleſtibus, eſſe luctamen, diceret: *Vide humilitatem meam, & erue me, quoniam legem tuam non ſum oblitus.*] Non enim potuit obliuiſci qui ſecundū eius pręcepta certauit. Contuere etiam aliquē in martyrio conſtitutū, frequentibus afflictum ſuppliciis, retruſum in tenebras, graui fractum pōdere catenarum, neruis crura diſtentū, euiſceratum equuleo, exaratum vngulis, aduſtum candentib. laminis, perſeuerātis fidei virum, ſed iam tædiantis animi quod diutius differatur ſacræ mortis corona, dicentē: *Vide humilitatem meam, & erue me, quoniam legem tuam non ſum oblitus.*] Non ſolum.n. in ſtudiis atq; propoſitis, ſed etiam in tentationibus humilitate dici poſſe, teſtimoniis ſcripturarū docemur. Siquidem lectū eſt: *Homines acceptabiles in fornace humilitatis.* ταπεινώσεως enim Græcus dixit, quod eſt humilitatis. Hoc ideo potui, quia plurimi habent Latini, in fornace afflictionis. Latinus diſcernit, Græcus non ſeparat. ταπείνωσις & humilitas virtutis dicitur, & humilitas afflictionis. Nihil impedit ſi Latinus ſeparat. Non enim Græcus ex Latinis tranſtulit, ſed Latinus ex Græco. Deniq; & Hebræi quandiu in Ægypto erant: in fornace erant ferrea, hoc eſt, in fornace tentationis, in fornace afflictionis, cum duris affligerentur imperiis. Vnde & ſcriptum eſt: *Quia eduxit vos Deus de fornace ferrea ex Aegypto.* Fornax erat ferrea, quia nullius adhuc in Ægypto opera virtutum plena lucebant, nullius aurū illic fuerat comprobatum, nullius plumbum iniquitatis exuſtum. Dura fornax, fornax mortis perpetuę. Quam fornacē nullus poterat euadere, quæ omnes conſumeret, in qua ſolus dolor ineſſet & luctus. At vero fornax, in qua Ananias, Azarias, Miſael hymnum Deo canebant, fornax aurea illa, non ferrea, per quam toto orbe ſapientia fide deuotionis illuxit. Erat quidem etiam hęc fornax in Babylonia: vbi aurum non erat ſpiritale, niſi forte captiuum. *Captiuam* enim *Dominus duxit captiuitatem.*

F

Hoc erat aurum in Dei ſanctis, qui captiui erant apud Babylonios corpore, ſpiritu autem liberi apud Deum, ſoluti vinculis captiuitatis humanę, iugo gratiæ ſpiritalis innexi. Et fortaſſe eadem fornax ferrea fragilibus eſt, aurea perſeuerantibus. Omnes oportet per ignem probari, quicumq; ad paradiſum redire deſiderant. Non. n. otioſe ſcriptum eſt, quod eiectis Adam & Eua de paradiſi ſede, *poſuit Deus in exitu paradiſi gladium igneum verſatilem.* Omnes oportet tranſire per flammas, ſiue ille Ioannes Euangeliſta ſit, quem ita dilexit Dominus, vt de eo diceret ad Petrū: *Si eum volo manere, quid ad te? tu me ſequere.* De morte eius aliqui dubitauerunt, de tranſitu per ignem dubitare non poſſumus, quia in paradiſo eſt, nec ſeparatur à Chriſto. Siue ille ſit Petrus, qui claues accepit regni cælorū, qui ſupra mare ambulauit, oportet dicat: *Tranſiuimus per ignem & aquam, & induxiſti nos in refrigeriū.* Sed Ioanni cito verſabitur igneus gladius, quia non inuenitur in eo iniquitas, quē dilexit æquitas. Si quid in eo vitij humani fuit, charitas diuina decoxit. *Alæ* enim *eius ſunt alæ ignis.* Qui habuerit hic charitatis ignem, illic ignem gladij timere non poterit. Ipſi Petro, qui toties mortē ſuam pro Chriſto obtulit, dicet, *Tranſi, recumbe.* Sed ille dicet. *Igne nos examinauit, ſicut examinatur argentum.*

G

Etenim in quo aqua multa excludere nō potuit charitatem, quomodo eam ignis excludet? Sed ille examinabitur vt argentū, ego examinabor vt plūbum: donec plumbum tabeſcat, ardebo. Si nihil argenti in me inuentum fuerit, heu me, in vltima inferni detrudar, aut vt ſtipula tota exurar. Si quid inuentū in me fuerit auri vel argenti, non per meos ac[illegible] ſed per miſericordiā & gratiā Chriſti, per miniſteriū ſacerdotij, dicam fortaſſe ego: *Etenim qui ſperant in te, non confundentur.* Illo igitur *igneo gladio iniquitas exuretur, quæ ſedet ſuper talentum plumbeum.* Ideo vnus ignem illum ſentire non potuit, qui eſt *iuſtitia Dei Chriſtus, quia peccatum non fecit.* Nihil enim ignis in eo quod exuſtere poſſet, inuenit. Deniq; illi ſoli *eleuatæ ſunt portæ æternales, vt intraret rex gloriæ*, non reus cauſæ. Et hic quidem mortem caro illius guſtauit. neq; enim aliter poſſet reſurgere. Quod legi, præſumo: quod non legi, veneratus ſcientibus derelinquo: vnū confitēs, quia quidquid caro illius ſubiit, ideo ſubiit, vt viam cæteris vel triumphandi per martyrij paſſionem, vel tranſeundi in paradiſum ſuis veſtigiis reformaret.

H

Nemo ergo ſibi arroget, nemo de meritis glorietur, nemo de poteſtate ſe iactet, ſed omnes ſperemus per Dominum Ieſum miſericordiam inuenire, quoniā *omnes ante tribunal eius ſtabimus.* De illo veniam, de illo indulgentiam poſtulabo. Quę enim ſpes alia peccatoribus? Et qui ſe hic aurum putat, habet plumbū. & qui putat ſe granū tritici, habet paleam quę poſſit exuri. Sed hic ſibi multi aurum videntur. Non illis inuideo. ſed tamen aurum examinabitur, vretur vt poſſit probari. Sic enim ſcriptum eſt: *Sicut aurum in conflatorio probabo illos.* Ergo aduertant, quia examinabuntur omnes. Multi ergo qui ſe aurum putant, & ipſi humilitatem ſequantur, vt vitia ſua decoquant. Sed hic inanis iactantia eſt. Ideo multis qui ſe maſſas putant auri, dicit ſapientior auri maſſa: *Omnes nos fornax probabit.* Ergo

quia

A
quia examinandi sumus, sic nos agamus, vt iudicio proba-
1. Pet. 1. ri mereamur diuino. Teneamus hic positi humilitatem,
1. Cor. 3. vt cum vnusquisque nostrum venerit ad iudicium Dei, ad
illos ignes quos transituri sumus, dicat : *Vide humilitatem*
meam, & erue me.] Nam si superbus fuerit, si arrogans, si cō-
tumax, non poterit hoc dicere. Nemo autem dicet. Vide
superbiam meam: sed, *Vide humilitatem meam:*] vt eius gra-
tia erui ab illo igne mereatur. Est ergo humilitas laboris
& fatigationis, est & humilitas virtutis atque propositi,
quam & in secundis & prosperis & in otio positus tenet
iustus. Nullo licet fractus labore, nullius certaminis du-
bius euentu, humilem omnibus affectum exhibet, nec
sua extollere studet, sed magis minuere operis sui pretiū,
1. Cor. 15. & meriti sui gratiam. Audi iustum humiliantem se : *Ego*
Actu. 9. *sum*, inquit, *minimus Apostolorum.* Ille vas electionis diuinæ,
ille gētium doctor minimum esse se dicit, indignum eius
1. Tim. 1. officij nomine quod suis operibus præferebat, nihilque
Rom. 4. sibi arrogat, sed totum gratiæ Dei deputat. Hoc vtique
Genes. 18. decet iustum. Hac humilitate Abraham pater fidei nun-
B
cupatus est: qui cum diuino participaretur alloquio, terrā
Psal. 21. se esse dicebat, & limum. Ipse quoque Dominus ait: *Ego*
autem sum vermis, & non homo: opprobrium hominum, & abiectio
1. Cor 10. *plebis*, cum de sui corporis passione loqueretur, qui non
quæ sua sunt quæsiuit, sed quæ aliorū. Cuius nos imitato-
Philip. 2. res vult fieri Apostolus, atque hortatur, dicens: *Hoc enim*
sentite in vobis, quod & in Christo Iesu: qui cum in forma Dei esset,
non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exi-
naniuit formam serui accipiens. Nec nos igitur nobilitatem
generis, nec diuitias requiramus, si volumus Christum
1. Cor 8. sequi. Exinaniuit se, cum esset in Dei forma: cum diues es-
set, pauper factus est. Noli & tu contemnere plebeium,
quia nobilis es: noli despicere seruum, quia potens es: no-
li pauperem fastidire, quia diues es. Numquid nobilior,
numquid potentior, numquid locupletior Christo es? Il-
le pro te suscepit illa quæ tu despicis. Ille pro te humiliauit
se vsque ad mortem & mortem crucis, vt tuæ lapsum abo-
Philip. 2. leret superbiæ, vt quod per vnius Adæ inobediētiam per-
Rom. 5. dideramus, per vnius Christi humilitatem reciperemus:
C
propter quod Deus, inquit, *illum exaltauit, & dedit illi nomen quod*
est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur: quo-
Philip. 2. *niam Dominus Iesus in gloria est Dei patris.* Considera O homo,
quid legas. Non laborauit Apostolus potentiam Christi
probare, sed obedientiam prædicare, sed demonstrare
quanta sit humilitatis gratia, quantus eius profectus. Si
simplicibus accipias auribus, & Christum exaltauit. Sed
Ioan. 12. Christus non quæ sua, sed quæ sua erant, illa humilitate
quærebat, *Ego*, inquit, *si exaltatus fuero a terra, omnia traham*
ad me ipsum. Accipe ergo argutis auribus : Moraliter tibi
Matth. 20. profuit, mystice tuam redemit salutem. Quod ad vos in-
Ioan. 19. tellige: salus est tua. Si putas quod Christo profuit humili-
Ioan. 13. tas sua, cui ergo non proderit? Si illum exaltauit, quem
Matth. 27 non augebit? Factus est minister omnium Dominus, &
auctor omnium vapulauit, pedes lauit, crucifixus est,
mortuus est. Sed in his omnibus detrimentum nullum
video diuinitatis eius, profectum operationis agnosco.
Qui nihil habebat quod ad potestatem suam adderet, ha-
D
buit quod ad cultum suæ maiestatis adiungeret. Audeo
dicere: Operationis suæ munus amiserat, nisi id humilitas
recepisset. Itaque nos quidem redemit, sed etiam sibi ac-
quisiuit. Nihil ergo humilitas affert dispendij. Ille qui se
Philip 2. exinaniuit, plenus est. Ille qui *non rapinam arbitratus est esse se*
Ephes. 3. *æqualem Deo, formam serui accipiens, in gloria est Dei patris.* Su-
scepi quem nesciebam, agnoui quem non cognosce-
bam, confiteor quam negabam. Ipsi genu corporis flecto,
ipsi genu mentis inflecto, ipsum adoro, quem ante fugie-
Genes. 1. bam. Gratias tibi agimus Iesu Christe, quod creasti nos:
sed creatos, feris bestiis, mutis animantibus præfecisti.
Maiora sunt visitationis tuæ munera. Visitatos maiestatis
Psalm. 21. tuæ consortiis honorasti, dicens : *Narrabo nomen tuum fra-*
tribus meis. Suscepto enim corpore frater es factus, nec
Ioan. 11. Dominus esse desisti. Maior redēptionis gratia, quia peri-
clitantes morte propria redemisti, sicut scriptum est:
Expedit vnum hominem mori pro populo. Suscitasti mortuum
Ioan. 2. dicens : *Soluite templum hoc, & in triduo resuscitabo illud.*
In illo enim templo dominici corporis omnibus ius re-

E
surrectionis accreuit. Resurgentes adæquasti angelis,
Matth. 22. sicut dixisti : *Quoniam qua non nubunt, & qui non ducunt vxo-*
res erunt sicut Angeli Dei in cælo. Postremo ad dexteram Dei
in illo filij hominis solio collocasti, sicut ipse dignatus es
Luc 22. dicere : *Ex hoc autem erit filius hominis sedens ad dexteram*
Ephes. 2. *virtutis Dei.* Vnde Apostolus admirans diuinæ dona pie-
tatis, simul ostendens vnam patris & filij liberalitatem,
ait : *Deus autem qui diues in misericordia, propter multam*
charitatem qua dilexit nos. Audis in quo debeas homo di-
ues esse, quas habere virtutes ? Amorem Dei te habere
probato, imitare cœlestis charitatis dulcedinem. Et addi-
Ibidem. dit. *Et iam cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in*
Christo, cuius gratia estis saluati, & simul suscitauit, simul fecit
sedere in cælestibus in Christo Iesu. In Christo vtique ho-
noratur & caro. Ille igitur qui ad dexteram Dei sedet,
Matth. 11. propter nos humiliatus est. Ideoque dicit nobis : *Di-*
scite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Non dixit: Discite
à me, quia potens sum, sed humilis corde : vt tu illum
F
imiteris, vt tu ei dicas : *Domine audiui vocem tuam: impleui*
præceptum tuum. Dixisti vt à te disceremus humilitatem:
didicimus non solum sermone, sed etiam actu tuo : feci
quod imperasti, *Vide humilitatem meam.*] Athleta bonus
membra sua monstrat, vt conuersationis suæ probet disci-
plinam. Monstrat etiam tunc membra sua, quando post a-
liqua certamina grauiora, iterum certare compellitur, vt
iudex videns fessum corpus, nequaquam eum certare
compellat. Et tu ostende cordis tui humilitatem, vt titu-
los virtutis ostendas. Ostende & corporis tu certamina,
2. Tim 4. vt dicas: *Certamen bonum certaui, cursum consummaui:* & vidēs
spiritalis iudex certaminis agonem, coronam iustitiæ de-
cernat, quoniam legem agonis implesti.

Iudica iudicium meum, & libera me: propter ver-
bum tuum viuifica me.

Festinant innoxij ad iudicium, & propriæ innocentiæ
arbitriis desiderant citius comprobari. Habet hoc vsus et-
Hebr. 4. iam in sæculo, quod est commune cum sanctis. Verum is
G
qui apud Deum iustus est, habet aliam causam iudicij non
timendi, quia apud misericordem iudicem sibi causa est,
apud redemptorem suum vult cito & sperat absolui. Ab-
solutio enim matura sanctorum est. Vnde & Dominus ait
per Ezechielem ad angelos qui ministri sunt vltionum: *A*
Ezech 9. *sanctis meis incipite.* Nō vult Dominus commune sanctis cū
Psalm. 72. diaboli sociis consortium esse iudicij. Diabolus enim &
ministri eius *cum hominibus nō flagellabūtur.* Separata est pœ-
na, vbi distat & culpa. Ideoq; alio loco scriptura ait: *Tempus*
1. Petr. 4. *est incipere iudicium à domo Dei.* Quos miseratur enim cito ca-
Hebr. 12 stigat, vt nō diutius afficiātur futuri exspectatione iudici j,
Esaia 40. nō prolixius misera reatus sorte macerētur, vt vnusquisque
reddat etiam duplicia peccata sua, quo tādem possit absol-
ui. Pœna enim reorum, quędam absolutio delictorum est.
Videmus in hoc sæculo insertos nexibus catenarum reos
in specie pompæ miserabilis duci : & nōnumquā hoc pa-
tiūtur insontes, vt tolerabilius sit mori, quam talia subire
supplicia. Optāt vtiq; audiri, bene sibi cōscij. Optāt etiam
H
hi qui grauibus flagitiis vrgētur, pœnam mortis celeritate
trāsigere, vt aliquāta compēdia pœnarum lucrentur. Spes
est etiam de iudicis misericordia. Ipso exilio claustra car-
ceris duriora sunt, nec reditus in perpetuum omnibus in-
1. Petr 2. tercluditur relegatis. Si hoc operatur humanum examen,
quanto magis Christi est omnibus expetendum? Differ-
tur diaboli iudicium, vt sit semper in pœnis reus, semper
Luc. 12. improbitatis suæ innoxus catenæ, cōsciētiæ suæ vt in per-
petuum sustineat ipse iudicium. Ideo diues ille in Euāge-
lio, licet peccator pœnalibus vrgetur ærumnis, vt citius
possit euadere. Diabolus autem nequaquam puniri adiu-
dicium demōstratur, nequaquam adhuc pœnis esse subie-
ctus, nisi quas ipse tantorum conscius scelerum soluit ti-
more perpetuo, ne aliquando securus sit : immo vt verius
dicam, sanctus ad iudicium venit, impius non venit; quo-
Psalm. 1. *niam non resurgunt impij in iudicium.* Hic petit vt absoluatur,
alius vt coercitus dimittatur. Qui autem non credit, non
Ioan. 3. iudicatur, sed impietatis suæ iudicio ipse punitur. Apud
imperatores istos non puniūtur sceleris rei barbari quod

A in sua gente commiserint, quia non sibi subditi: sed graniore nomine hostes habentur, qui sine interrogatione priuati sceleris puniuntur. Ita & Christus suos castigat quos diligit, alienos tamen generali damnatione impietatis adstrictos pœna damnat æterna. nouissima enim destruetur mors. & tamen verecunde docet Propheta exemplo sui, vt etiam qui diffidit operibus suis, propter verbū tamen Dei clementiorem speret sententiam. Alius propter diuitias viuere cupit, alius propter filios, hic propter verbum Dei viuificari petit, sicut Symeon Domini expectauit aduentum: vnde & Dominum accipiens in templo, ait: *Nunc dimitte seruum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum*: afferens viuendi sibi cupiditatem aliam non fuisse, nisi vt Christum videret. Denique vidit, & vinculis solui corporis postulauit. Possumus etiam intelligere: *Iudicat iudicium meum*:] quasi grauior nobis causa sit de iudicio nostro, quam de errore dicenda. Erranti enim facilius datur venia, quam improbe in alium iudicanti. Necesse B est enim eam formā in te redire iudicij, quam in alium ipse decernendam putaueris.

Heb. 12. 1 Cor. 15. Luc. 2. Ibid. in.

Longe est à peccatoribus salus, quòniam iustitias tuas non exquisierunt.

Quorum serum est iudicium, eorum salus longe est: sed ipsi sunt sui auctores periculi, qui Domino non appropinquarunt. Ideo facti sunt longe, quia voluntate sua à salutis se gratia separauerunt. Non refugit eos salus, sed ipsi salutem, qui se elongauerunt. Venit ad Iudæos, sed illi salutem non receperunt. Quomodo non receperunt? Audi: Iesus salus est, Iesus filius hominis nuncupatus est. *Venit filius hominis quærere & saluum facere quod perierat*: sed Iudæi dimitti sibi latronem postulauerunt, Iesum repudiauerunt. Quis autem est qui se longe facit à Domino, nisi qui non exquirit iustitias eius? Qui vero iustitias exquirit, prope est, adhæret Deo. Et ideo iustitias Dei quærentibus dicit Apostolus: *Vos qui eratis longe, facti estis prope, in sanguine Christi*. Sanguis Christi iustitia est. Denique ipse ait ad Ioā- C nem: *Sine nos implere omnem iustitiam*.

Ioan. 9. Ioan. 5. Luc. 19. Ioan. 18. Ephes. 2. Matth. 3.

Miserationes tuæ multæ nimis Domine, secundum iudicium tuum viuifica me.

Et si longe est à peccatoribus salus, tamen nemo desperet, quia multæ sunt misericordiæ Domini. Qui suo peccato pereunt, misericordia Domini liberantur. *Miserebor*, inquit, *cui misertus fuero*, &c. Palam apparuit non quærentibus, vocauit refugientes, congregauit ignotos, pro omnibus se obtulit passioni. Non ergo multum misericors? Misericordia enim hominis in proximum suum, misericordia Domini in omnem carnem, vt omnis caro ad Dominum ascenderet, illa Domini miseratione donata. Sed cum dixerit multas esse Domini miserationes, quomodo secundum iudicia eius viuificari petit, maxime cum alibi ipse dicat: *Et non intres in iudicium cum seruo tuo*? Sed aliud est D illud iudicium beneficiorum Dei, cui respondere non possumus (quis enim potest debitum referre naturæ, debitum saluti & gratiæ?) aliud iudicium quo fragilitatis nostræ æstimatione censemur. In hoc ipso tamen iudicium cum misericordia copulatum est, vt veritas iudicij miseratione Domini temperetur. Aut forte, quia dixerat: *Iudica iudicium meum*, ideo subtexuit miserationes Domini tuimium multas esse. Graue est enim de alio iudicare. Vnde etiam scriptum est: *Nolite iudicare, & non iudicamini*. Cum enim vnusquisque sit suorum conscius peccatorum quomodo potest de alterius iudicare peccato? Iudicet de alterius errore, qui non habet quod in seipsū condemnet. Iudicet ille, qui non agit eadem quæ in alio putauerit puniēda: ne cum de alio iudicat, in se ferat ipse sententiam. Iudicet ille qui ad pronuntiandum nullo odio, nulla offensione, nulla leuitate ducatur. Audisti hodie quid iudex verus & iustus locutus sit: *Non possum*, inquit, *ego à me facere quidquam*. Non nulli hæretici solebant hinc facere quæstiones, quasi infirmus esset filius, qui à se nihil faceret, quasi secū-

Thren. 3. Exod. 33. & Rom. 9. Esa. 65. Psalm. 145. Luc. 6. Quis in dicet. Rom. 2. Ioan. 5.

dum diuinitatem quoque subditus, & paterno subiectus imperio: nec aduertunt quod hoc quoque magis potestatis diuinæ vnitas comprobetur, vbi putant inter patrem & filium esse distantiam potestatis. Nihil à se fecit filius, quia per vnitatem operationis nec filius sine patre facit, nec sine filio pater. Denique pater dicit ad filium: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*: communem afferens operationem esse, vbi commune consilium est. Quid sine sapientia facit, qui omnia in sapientia fecit? vt lectum est: *Omnia in sapientia fecisti*. Denique sapientia dixit: *Quum faceret cœlos, cum illo eram, & ego eram cui applaudebat*. Et Euangelista ait: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil*: vt doceret non solum operatorem omnium filiū, sed etiam paternæ operationis consortem esse. Ego tamen arbitror quod hic locus ad iudicij formam videatur esse referendus. Euangelium etenim non solum fidei doctrina, sed etiam morum est magisterium, & speculum iustæ conuersationis. Inuenio in Euangelio quod Dominus Iesus multorum affectus & officia suscepit, vt doceret quomodo nos in his conuersari oporteret officiis. Suscepit personam pastoris, & ait: *Pastor bonus animam suam ponit pro ouibus suis*. Ideoque pro rationabili grege seipsum passioni corporis non negauit, vt ouem lassam crucis suæ humeris superponens, pij oneris defunctione recrearet. Suscepit aduocati personam. Ipsum enim aduocatum habemus apud patrem. Pernoctabat in oratione pro nobis, vt nos suo informaret exemplo quemadmodum veniam nostris debeamus exorare peccatis. Non enim ideo pernoctauit, quasi qui aliter patrem nobis reconciliare non posset, sed vt qualis aduocatus esse debeat, demonstraret qualis sacerdos, vt non solum diebus, sed etiam noctibus pro grege Christi debeat precator assistere. An impetrandi egebat auxilio, qui facere ipse poterat quod rogabat, quemadmodum ipse dicebat: *Ego ad patrem vado: & quodcūque ab eo petieritis in nomine meo, hoc faciam*: Denique alibi ait, cum Lazarum resuscitaret: *Sciebam quod semper me audis*. Hic quasi infirmus pernoctabat, qui sciebat quod semper auditur, & clamauit: *Lazare veni foras*. Locuta est resurrectio, mors recessit. Suscepit etiam affectum rei, & stetit ante iudicem quasi reus, nec dedignatus Dominus omnium præsidis vtilitatem. Interrogatus tacebat, ostendens non in clamore vocis, nec in forensis assertione patrocinij, sed in conscientiæ integritate esse innocentiæ defensionem: nec salutem corporis ambiendam, sed animi puritatem. Denique qui Susannam absoluit tacentem, se obtulit morti. In illa causam ostendit, vt nemo desperaret: in hac, vt redimendæ vniuersitatis sacrificium non negaret. Cæsus postremo, non conuiciatus est, non repercussit: & Dominus cœli atque terrarum studium deposuit vltionis, vocem humilitatis emisit, dicens: *Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis?* Quasi infirmus, cædis deplorat iniuriam: & cum se posset vlcisci, queri maluit quam vindicare. Ergo & hic personam iudicis propositumque suscepit, dicens: *Non possum à me facere quidquā*. Bonus enim iudex nihil ex arbitrio suo facit, & domesticæ proposito voluntatis: sed iuxta leges & iura pronuntiat, statutis iuris obtemperat, non indulget propriæ voluntati, nihil paratum & meditatum domo defert: sed sicut audit, ita iudicat, & sicut se habet negotij natura, decernit. Obsequitur legibus, non aduersatur: examinat causæ merita, non mutat. Discite, iudices sæculi, quem in iudicando tenere debeatis affectum, quam sobrietatem, quam sinceritatem. Dominus omnium dicit: *Non possum ego à me facere quidquam*. Alibi lego: *Negare semetipsum non potest*. Non potest vtique, non per infirmitatem, sed per integritatem: non per impossibilitatem faciendi, sed per obseruantiam iudicandi. Quid non potest qui omnia potest, nisi quod posse nolit? Non vult posse quod damnet, non vult posse aduersus fidem, non vult posse aduersus veritatem. Audi postremo ipsum dicentem cur non possit à se facere quidquam: *Sicut audio*, inquit, *iudico*. hoc est, non ex mea potestate decerno quod libitum, sed ex iudicandi religione quod iustum est: & ideo iudicium meum verum, quia non voluntati meæ indulgeo, sed æquitati. Audite quid iudex dicat cœlestis: *Non possum*

E Gen. 1. Psalm. 103. Prou. 8. Ioan. 1. Ioan. 5. F Ioan. 10. Luc 15. 1 Ioan. 2. Luc. 6. Ioan. 14. Ioan. 11. Ibidem. G Ioan. 19. Dan. 13. 1. Petr. 2. Ioan. 18. Ioan. 5. Quis in dicet. & bonus. H Ioan. 5. 2. Tim. 2. Ioan. 5.

A possum à me facere quidquam, sed sicut audio, iudico. Et Pilatus dicebat ad Dominum Iesum: *Potestatem habeo dimittendi te, & potestatem crucifigendi te.* Ioan. 19. Vsurpas ô homo, potestatem quam non habes, cum Dominus neget se habere, qui habet super omnia potestatem? Audi quid iustitia dicat: *Non possum à me facere quidquam.* Audite quid iudex æquitatis asserat: *Sicut audio, ita & iudico.* Audite quid iudex iniquitatis loquatur: *Potestatem habeo dimittendi te, & potestatem habeo crucifigendi te.* Act. 3. Tua Pilate voce constringeris, tua damnaris sententia. Pro potestate igitur, non pro æquitate crucifigendum Dominum tradidisti: per potestatem absoluisti latronem, auctorem vero vitæ iutet fecisti. Sed nec istam à te habuisti, quam habere te asseris potestatem. Ioan. 19. Luc 22. Denique dicit tibi Dominus Iesus: *Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi data tibi esset desuper.* Mala potestas posse quod non liceat: Potestas ista tenebrarum est, verum non videre, sed spernere. Ioan. 5. B Audite quid verus iudex loquatur: *Non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me.* Quasi homo loquitur, quasi iudex docet: quoniam qui iudicat, non voluntati suæ obtemperare debet, sed tenere quod legum est. 3. q. 7. c. iudicet § qui. Constitue iudicem de hoc sæculo: numquid potest aduersum imperialis formam venire rescripti? Numquid potest normam angustæ definitionis excidere? Quanto magis diuini formam debemus seruare iudicij? Ioan 5. Christus dicit: *Non quæro voluntatem meam*: hoc est, hominis, quæ vel odio dirigitur, vel studio intenditur, vel gratia inflectitur, vel aliorum mendacio deprauatur. Psalm. 115. *Omnis enim homo mendax. Sed voluntatem*, inquit, *eius qui me misit*: hoc est, diuinę cognitionis formam veni docere, vt in iudicando magis cordi sit veritatis custodia, quam obedientia voluntatis. Non ergo hic quoque infirmitas potentiæ, sed forma est expressa iustitiæ. 3. q. 7. c. iudicet § in iudicando. Iustum igitur est iudicium filij Dei, quia est secundũ voluntatem Dei, non secundum hominis affectum. 2. Cor. 1. Deus enim misericordiarum plenus est, & misericordia eius cum iudicio, & iudicium cum misericordia. Neque enim sine iudicio miseretur, neque sine misericordia iudicat. C Esa 28. Psalm. 61. Denique scriptum est: *Misericordia eius in statera. Filij autem hominum mendaces in stateris, vt decipiant.* Examinat ergo & trutinat Deus merita singulorum, & quemadmodum per mensuram dat gratiam, ne supra mensuram sit, ita per mensuram dat misericordiam. Ephes. 4. Luc 6. Matth 7. Vnde ait: *Mensuram bonam, confertam, commotam, supereffluentem dabunt in sinum vestrum. Eadem vero mensura qua mensi fueritis, redetur vobis.* Similiter in statera singulorum opera pensantur, vt si bona malis præponderent, remuneratio præmij deferatur: si peccata virtutibus, tristior reum pœna constringat. quod expressum habes ad Timotheum, dicente Apostolo Paulo: 1. Tim. 5. *Quorundam hominum peccata manifesta sunt præcedentia ad iudicium, quosdam autem & subsequuntur.* Similiter & facta bona manifesta sunt: & quæ aliter se habent, abscondi non possunt. Sap. 11. Omnia ergo à Domino Deo nostro mensura quadam & pondere fiunt. Esa 40. *Quis posuit*, inquit, *rupes in statera?* Ibidem. Et supra: *Quis mensus est manu aquam, & cœlum palmo?* Qui nostra examinat, sua vtique examinata largitur, & saluo omnia decernit examine. D Ponderat misericordiam, ponderat vltionem: in vtroque certum pondus, habilisque mensura est. Psalm. 79. Vnde & Dauid ait: *Et potum dabis illis in lachrymis in mensura.* ne sine moderatione mensuræ pœnæ cumulo grauarentur, & sustinere non possent. Psalm. 74. Et alibi idem ait Propheta: *Calix in manu Domini vini meri plenus est misto. Et inclinauit ex hoc in hoc, verumtamen fæx eius non est exinanita.* Hier. 51. Et Hieremias ait: *Calix aureus Babylon in manu Domini, à quo inebriatæ sunt gentes*: hoc est, pœna à nationibus persoluta est, ne diutius insultarent, quod Dei populum acerbissima populatione vexauerint. Sensus igitur versus Dauidici hic est: Parata & plena est pœna quæ debetur impiis, quam Dominus declinat in perfidos: sed tamen miseratione sua non vsque ad fæcem dignatur effundere: ne plenitudinem supplicij ferre non possent. Inclinat ergo calicem, non euacuat. Quod inclinat, censuræ est: quod non euacuat, misericordiæ. Ergo iudicium quoque misericordia temperat Dominus Deus noster. Habac. 3. Quis enim nostrum sine diuina potest miseratione subsistere? Quid possumus dignum præmiis facere cœlestibus? Quis nostrum ita assurgit in hoc corpore, vt animum suum eleuet, quo iugiter adhæreat Christo? E 1 Cor 15. Quo tandem hominum merito defertur, vt hæc corruptibilis caro induat incorruptionem, & mortale hoc induat immortalitatem? Quibus laboribus, quibus iniuriis possumus nostra leuare peccata? Rom. 8. *Indignæ sunt passiones huius temporis ad superuenturam gloriam.* Non ergo secundum merita nostra, sed secundum misericordiam Dei cœlestium decretorum in homines forma procedit.

Multi persequentes me, & tribulantes me: à testimoniis tuis non declinaui.

Non est magnum, si tunc à Dei testimoniis non declines, cum te nullus affligit, nullus persequitur. Quis enim inoffense cum prosperorum euentuum secundant successus, fieret ingratus? Quis diuitiis affluens, iugi salute robustus, non ad Dei gratiam referat quod sibi illa concessa sint? F Denique cum sanctum Iob prædicaret Dominus, ait aduersarius: *Numquid gratis colit Iob Deum? Nonne tu vallasti eum? Mitte manum tuam in omnia quæ habet, si non in faciem te benedicet.* Iob 1. Tunc igitur plus probatus est, quando amissis opibus & filiis, à Domini cultu & gratia non recessit. Sed non vnus persecutor est, multos ministros habet: sed non te terreat. *Per multas enim tribulationes oportet nos introire in regnum Dei.* Actor. 14. Si multæ persecutiones, multæ probationes: vbi multæ coronæ, multa certamina. Tibi ergo proficit quod multi persecutores sunt, vt inter multas persecutiones facilius inuenias quomodo coroneris. Vtamur exemplo Sebastiani martyris, cuius hodie natalis est. Hic Mediolanensis oriundus est. Fortasse aut iam discesserat persecutor, aut adhuc non venerat in hæc partium, aut mitior erat. Aduertit hic aut nullum esse, aut tepere certamen. Romam profectus est, vbi propter fidei studium persecutiones acerbæ feruebant. ibi passus est, hoc est, ibi coronatus. Itaque illic, quo hospes aduenit, domicilium immortalitatis perpetuæ collocauit. G Si vnus persecutor fuisset, coronatus hic martyr vtique non fuisset. Sed quod peius est, non hi solum persecutores sunt qui videntur, sed etiam qui non videntur, & multo plures persecutores. Sicut enim vnus persecutor rex multis persecutionis præcepta mittebat, & per singulas vel ciuitates vel prouincias erant diuersi persecutores: ita etiam diabolus multos ministros suos dirigit, qui non foris tantum, sed etiam intus faciant persecutiones in animis singulorum. De his dictum est persecutionibus: *Omnes qui volunt pie viuere in Christo Iesu, persecutiones patiuntur.* 2. Tim. 3 *Omnes* dixit, nullum excepit. Hebr 4. Quis enim exceptus potest esse, cum ipse Dominus persecutionum tentamenta tolerauerit? Persequitur auaritia, persequitur ambitio, persequitur luxuria, persequitur superbia, persequitur fornicatio. Vnde & Apostolus ait: *Fugite fornicationem.* 1 Cor 6. Osee 4. Nam qua causa fugares, si nulla te persequeretur? Est enim malus spiritus fornicationis, est malus spiritus auaritiæ, malus spiritus superbiæ. Isti sunt persecutores graues, qui sine gladij terrore mentem hominis frequenter elidunt, qui illecebris magis quam terroribus animos expugnant fidelium. H Hi tibi hostes cauendi, hi grauiores tyranni, per quos Adam captus est. Genes. 3. Multi in persecutione publica coronati, occulta hac persecutione ceciderunt. *Foris*, inquit, *pugnæ, intus timores.* 2. Cor. 7. Aduertis quam graue certamen sit quod est intra hominem, vt secum ipse confligat, cum suis cupiditatibus prælietur. Rom. 7. Ipse Apostolus fluctuat, hæret, adstringitur, captiuari se asserit in lege peccati, & mortis corpore debellari, nec potuisse euadere, nisi esset Domini Iesu gratia liberatus. Verum vt multæ persecutiones, ita multa martyria. Quotidie testis es Christi. Tentatus es spiritu fornicationis, sed veritus Christi futurum iudicium, temerandam mentis & corporis castimoniam non putasti: martyr es Christi. Tentatus es spiritu auaritiæ, vt possessionem minoris inuaderes, indefensæ viduæ iura temerares: & tamen contemplatione cœlestium præceptorum opem magis ferendam, quã inferendã iniuriam iudicasti: testis es Christi. Denique tales vult testes Christus assistere, secũdũ quod scriptum est: *Iudicate pupillo & iu-* Esaie 1.

A *& iustificate viduam, & venite disputemus, dicit Dominus.* Tentatus es spiritu superbiæ, sed videns inopem atque egenũ, pia mente compassus es: humilitatem magis quam arrogantiam dilexisti: testis es Christi, & quod est amplius, non sermonis tantùmmodo, sed etiam operis testimonium perhibuisti: testis es Christi. [1. Ioan. 4.] [1. Ioan. 2.] Quis enim locupletior testis est, quam qui confitetur Dominum Iesum in carne venisse, eum Euangelij præcepta custodit? Nam *qui audit & non facit, negat Christum:* & si verbo fatetur, operibus negat. [Tit. 1.] [Matth. 7.] Quam multis dicentibus: *Domine, Domine, nonne in tuo nomine prophetauimus, & dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimus,* in illa die, respondebit: *Discedite à me omnes operarij iniquitatis!* Ille ergo testis est, qui adstipulantibus factis Domini Iesu præcepta testatur. Quanti ergo quotidie in occultis martyres Christi sunt, & Iesum Dominum confitentur? [2. Cor. 1.] Nouit hoc martyrium Apostolus, & testimonium Christi fidele, qui dixit: *Hæc est enim gloriatio nostra, testimoniũ conscientiæ nostræ.* Quanti foris confessi sunt, & intus negauerunt? B Namque vxoris ducendæ gratia, quæ gentili viro à Christianis parentibus negabatur, simulata ad tempus fide, plerique produntur quod foris confessi sunt, intus negasse. An fornicationis causa tantummodo putamus [Num. 25.] Dominum Deum nostrum in populum Iudæorum tam fenere esse commotum, vt quatuor & viginti millia de populo necarentur, propterea quod Madianitæ gentis fœminis concubitu miscerentur, ac non eo quod per illos concubitus alienigenarum discedere à fide, negare Dominum cogerentur? [1. Ioan. 4.] *Nolite,* inquit, *omni spiritui credere, sed à fructibus eorum cognoscite quibus credere debeatis.* Venit quis in Ecclesiam, dum honorem affectat sub Imperatoribus Christianis, simulato metu orationem se fingit deferre, inclinatur, & solo sternitur qui genu mentis non flexerit: videt illum homo, Christianum putat: videt homo orantem suppliciter, & credit: sed Deus audit negantem. Discedit probatus ab homine, sed condemnatus à iudice. Quanto tolerabilius fuerat homini negasse, & Deo esse confessum? licet hoc quoque sit reprehensibile. Perfecta [Rom. 10.] C enim confessio & animi quærit deuotionem, & vocis professionem. *Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Ergo in persecutionibus interioribus esto fidelis & fortis, vt in istis forensibus persecutionibus approberis. Et in intimis persecutionibus sunt reges & præsides terribiles iudicij potestate. Habes exemplum in Domini tentatione quam pertulit. Demonstrata sunt ei omnia regna, & dictum est ei: [Matth. 4.] *Tibi dabo hæc omnia, si procidens adoraueris me.* [Rom. 6.] Lectum est & alibi: *Non regnet peccatum in vestro mortali corpore.* Vides ante quos reges statuaris ô homo, ante quos præsides peccatorum, si culpa regnat? Quot peccata, quot vitia, tot reges. Et ante hos adducimur, & ante hos stamus. Habent etiam isti reges tribunal in mentibus plurimorum. Sed si quis Christum fateatur, statim regem illum facit esse captiuum, deijcit de solio suæ tuentis. Quomodo enim poterit diaboli tribunal manere in eo, cui Christi tribunal affulgit? *Multi ergo persequentes & tribulantes me.*] Et fortasse Christus hoc dicit, & dicit in vocibus singulorum. Ipsum enim aduersarius persequitur D in nobis. Si declines persequentem, Christum abiicis, qui se tentari patitur, vt vincat. Vbi illum viderit diabolus, ibi parat insidias, ibi tentationum machinas admouet, ibi dolos nectit, vt illum, si possit, excludat. [Roma. 8.] Vbi autem diabolus præliatur, ibi Christus assistit. Vbi diabolus assidet, ibi Christus includitur, ibi murorum spiritalium septa defendit. Ergo qui persecutorem refugit, reiicit etiam defensorem. Sed cum audis: *Multi persequentes & tribulantes me.*] noli timere, quia potes dicere: *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Verum hoc dicit ille qui à testimoniis Domini nullo vitiorum declinat anfractu.

Vidi non seruantes pactum, & tabescebam, quoniã verba tua non custodierunt.

Beatus qui in charitate Dei tabescit, quia videt non seruantes pactum. Alius propter vitiosos amores tabescit, qui distillat dum est dilatus amore dilectæ, & dum protelatur flagrantis cupiditatis affectus, animus deficit, vires corporis quadam deformitate palloris, fessorumque artuum tabe minuuntur. E Alius qui pecuniam concupiscit, donec potiatur eam, auaro miser tabescit affectu. Alius immodice capessendi honoris impatiens, si desideria longa suspicet, non mediocri mentis tabe conficitur. Non talis est qui dicit: [Psalm. 62.] *Quam distabuit caro mea in terra deserta, inuia, & sine aqua.* Hic enim castigabat carnem suam, & tabescere faciebat, dum indefesso desiderio diuinæ cognitioni intentus, & lucem diei sollicita expectatione præueniens, antelucanum soluere Domino canticis & hymnis gestiebat obsequium. Tabescit ergo vir pacificus quando alios videt pacta rescindere, consensuum abolere concordiam, iurgia de pace reparare, in tumultus redire de gratia. Quod vnque non facit qui Domini præcepta custodit. [Ioan. 14.] Non facit qui audit dicentem: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis.* Ergo qui pactum seruat, is Christi obedit imperiis. Qui autem non seruat ille Christi præcepta contemnit: & quod peius est, comperta fastidit & negligit.

F

Vide quia præcepta tua dilexi, Domine, in misericordia tua viuifica me.

Vide quia præcepta tua dilexi.] Hic quoque inuitat Dominum, vt plenum charitatis suæ spectet affectum. [Exod. 34.] [Exod. 23.] Nemo dicit, *vide,* nisi qui indicat se, si videatur, esse placiturum. Et pulchre dixit, *Vide,*] & secundum legem dixit, quia lex præcepit vt vnusquisque ter in anno se offerat in cõspectu Domini. Quotidie se sanctus offert, quotidie apparet, & non vacuus apparet. Non est enim vacuus, qui de plenitudine eius accepit. [Ioan. 1.] Non erat vacuus Dauid, qui ait: [Psal. 25.] *Repletum est gaudio os nostrum;* quia gaudium fructus est Spiritus sancti. [Galat. 5.] Et sicut *de plenitudine verbi nos omnes accepimus,* quemadmodum dixit Ioannes, [Ioan. 1.] Ita etiam Spiritus sanctus de plenitudine sua repleuit orbem terrarum. [Sap. 1.] Non erat vacuus Zacharias, qui repletus est Spiritu sancto, & prophetauit aduentum Domini Iesu. Non erat Paulus vacuus, qui euangelizabat in abundantia, & repletus erat accipiens odorem bonæ suauitatis, [Luc. 1.] [2. Cor. 2.] & ab Ephesiis placentem Deo hostiam. G Non erant Corinthij vacui, in quibus abundabat Dei gratia, iuxta eiusdem Apostoli testimonium. [Ephes. 5.] [1. Cor. 1.] Offerebat se ergo Dauid quotidie Deo, & non vacuus offerebat, qui poterat dicere. *Os meũ aperui, & adduxi spiritum.* Ideo ergo dicebat: *Vide quia præcepta tua dilexi.*] [Su Oß 17.] Audi in quo te offerre debeas Christo. Non in his quæ videntur, sed in occultis, sed in abscondito: *vt pater tuus qui videt in abscondito, reddat tibi,* [Matth. 6.] & fidelem remuneret affectum. *Præcepta* (inquit) *tua dilexi.*] Non dixit *seruaui,* non dixit *custodiui.* Nam imprudentes non custodierunt præcepta Domini. [Deut. 23.] Aliqui enim codices habent *ἀσυνέτους* hoc est insipientes, non intelligentes. Ergo qui non intelligunt, non sapiunt, hi non custodiunt. Qui autem perfectus est intellectu, perfectus sapientia, diligit: quod est amplius quam custodire. Custodire enim necessitatis plerũque est & timoris, diligere charitatis. [1. Cor. 9.] Custodit qui euangelizat, sed qui volens euangelizat, mercedem accepit: quanto magis qui diligit, mercede donatur? Possumus etiam non amare quod volumus, non possumus nolle quod amamus. H Sed quamuis mercedem perfectæ charitatis expectet, & miserationis diuinæ suffragium poscit, vt in ea viuificetur à Domino. Non ergo arrogans debitæ mercedis exactor, sed verecũdus misericordiæ diuinæ est deprecator.

Principium verborum tuorum veritas: in æternũ omnia iudicia iustitiæ tuæ.

Cum principium verborum Dei veritas sit, veritas vtique fidei fundamentum est. Primum etenim oportet credamus vera esse Dei summi quæ in diuinis scripturis legimus oracula. Secundum est vt virtutem eorum pleniore cognitione discamus. Sicut est *initium sapientiæ timor Domini,* [Eccles. 1.] ita plenitudo sapientiæ dilectio. [Eccles. 1.] Lex enim sapientia, *plenitudo autem legis dilectio:* [Rom. 13.] ita plenitudo verborum Dei sapientia, cognitioque iustitiæ. Nam sicut à timore Domini processus quidem est ad gratiam charitatis, ita à veritate

A

ritate ad iudicium iustitiæ diuinæ, quidam videtur fieri processus. Venisti ad Ecclesiam, audisti vnum Deum dici, vnde lex incipit, sicut habes scriptum: *Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est*: (Deut. 6.) crede vnum Deum esse, non plures deos. Cum autem cœperis legere Dominum Iesum Dei filium in carne venisse propter totius mundi redemptionem, distingue sapienter *vnum Deum patrem esse, ex quo omnia, & nos in illum: & vnum Dominum Iesum, per quem omnia, & nos per ipsum.* (1. Cor. 8.) Cognosce quia ideo venit, vt virtutis semitis nostros informet affectus, vt morum mansuetudinem conuersationis eius disceremus exemplo, vt aboleretur culpa per gratiam: & tunc à veritatis confessione ad cognitionem iustitiæ processisti. Fides principium Christiani est, plenitudo autem Christiani iustitia est. Fides in confessione populorum, iustitia in martyrum passione. Scientes igitur in æternum mansura iudicia omnia iustitiæ Dei, caueamus ne opera nostra displiceant, & in æternum incipiamus subire iudicium: nec si aliquid boni fecimus, te supino soluamur affectu.

B

Omnes oportet nos ante tribunal Christi assistere, vt recipiat vnusquisque quod gessit, siue bonum sit, siue malum. (2. Cor. 5.) Vides quia & ipse Paulus assistet, vt ipse commemorat. Caue ne ligna, caue ne stipulam ad iudicium Dei tecum deferas, quæ ignis exurat. (1. Cor. 3.) Caue ne cum in vno aut duobus habes quod probetur, in pluribus operibus defectas quod offendat. *Si cuius opus arserit, detrimentum patietur, potest tamen & ipse per ignem saluari.* (Ibidem.) Vnde colligitur quia idē homo & saluatur ex parte, & condemnatur ex parte. Cognoscentes itaque multa esse iudicia, opera nostra examinemus omnia. In viro iusto graue est detrimentum, graue operis alicuius incendium, in impio pœna miserabilis: sint magis omnia iudicia plena gratiæ, plena florentium coronarum, ne forte dum trutinantur facta nostra, culpa præponderet.

In octonarium vigesimumprimum enarratio.

ש Scin.

C

SEquitur littera Scin, quæ Latine dicitur, *Super vulnus*. (Luc. 10.) Super vulnus quid est, nisi medicamentum, quo vulneris acerbitas mitigatur? Super vulnus oleum infunditur, vt omnis vulneris asperitas molliatur. (Esa. 1.) Super vulnus malagma, super vulnus alligatura, à quibus omne vulnus fouetur. (Ibidem.) Vbi ergo spes refundendæ est sanitatis, ibi adhibentur medicamenta vulneribus. Vbi autem *omne caput in dolore, & omne cor in mæstitia*, non est vulnus neque cicatrix, non plaga cum feruore. hoc est, vbi non portio, sed vniuersitas periclitatur, & quadam totius constitutio corporis tabe consumitur, ibi non est malagma imponere, neq; oleum, neque alligaturam. Multo igitur commodius est vt sit vulnus quod foueas atque constringas quam sine vulnere morbus serpat interior. Sed est non solum corporis vulnus, sed etiam mentis, quod oleo quodam mollioris alloquij, & pacifici sermonis suauitate mitescit. Sunt fomenta verborum, sunt medicamenta cœlestium præceptorum, quibus omne nequitiæ virus abolescit. (Prou. 15.) Sunt legis vincula quæ non adurant, sed magis liberant alligatos, & malagma spiritale, quo collisa animæ quædam membra solidentur.

D

Consideremus igitur quid sit vulnus, quid supra vulnus. *Principes persecuti sunt me gratis*, vulnus est. *Exultabo autem in verbis tuis, sicut qui inuenit spolia multa*. supra vulnus est, quia verbis Dominicis vulnera dura curātur. In Threnis quoque Hieremiæ habes sub hac littera scriptum: *Audisti opprobrium eorum Domine, omnia consilia eorum aduersum me, labia insurgentium mihi, & meditationes eorum aduersum me tota die, sessionem eorum & resurrectionem eorum*, vulnus est. Sed subiecit: *Aspice in oculos eorum, redde illis retributionem Domine secundum opera manuum ipsorum*: (Thren. 3.) super vulnus est, quia vindicta plerumque solet dolorem vulneris mitigare. Et infra idem Hieremias ait: *Gaude & lætare filia Idumææ, quæ habitas in terra Hus & quidem ad te pertransibit calix: bibes, & inebriaberis adhuc*: (Ibidem.) super vulnus est. Calix enim Domini remissio peccatorum est, quo sanguis effunditur, qui totius mundi peccata redemit. (Thren. 4.) Hic calix inebriauit gentes, ne proprij meminissent doloris, sed veterem obliuiscerentur errorem.

E

Bona igitur ebrietas spiritalis, quæ turbare nescit corporis incessum, leuare mētis non nouit vestigiū. (1. Ioan. 1.) Bona ebrietas poculi salutaris, quæ mæstitiam peccatricis abolet conscientiæ, iucunditatem vitæ infundit æternæ. Ideo scriptura dicit: *Et poculum tuum inebrians quam præclarum est.* (Psalm. 22.) Medicamentum igitur super vulnus est, quia Dominus Iesus ipse est medicus, qui vulnera nostra curauit, *infundens vinum & oleum, & alligans vulnera Adæ illius, qui descendens ab Hierusalem à latronibus vulneratus est.* (Luc. 10.) Caueat igitur vnusquisque ne descendat ab Hierusalem. Peccatis enim suis vnusquisque descendit, & meritis ascendit. Aut quia fragiles sumus, qui descendit, currat ad illum Samaritanum, custodem corporis sui, custodem legis & gratiæ, vt vulneri suo possit inuenire medicinam: qui alligaturam verborum cœlestium super vulnus imponat, dicens. *Pœnitentiam agite appropinquauit enim regnum cœlorum.* (Matth. 3.) Bona alligatura, quæ fracta animæ tuæ ossa connectat, & soliditate reparata in pristinas vires reformet, ac discissos artus sine vlla cicatricis offensione restituat.

F

De litteræ interpretatione satis pro captu nostro dictum putamus: adoriamur sancti Prophetæ versus considerare, quos Spiritu sancto reuelante subiecit.

Principes persecuti sunt me gratis, & à verbis tuis trepidauit cor meum.

Si veterem repetamus historiam, & Saul & Abessalon, & multi alienigenæ principes sanctum Dauid persecuti sunt, sed nemo potuit de eo triumphare. Sunt & principes mundi, rectoresque tenebrarum, (Ephes. 6.) qui te in tuo pectore conantur opprimere, (Matth. 4.) & persecutionum læua intus operantur, promittentes regna terrarum, honores atque diuitias, si fragili mente succumbas, (Ioan. 14.) & obediendum eorum imperiis arbitreris. Isti principes interdum gratis persequuntur, interdum non gratis. Gratis persequuntur, apud quem nihil suum inueniunt, & eum subiugare contendunt: non gratis persequuntur eum, qui se eorum dederit potestati, & in possessionē sæculi totus intrauerit. (1. Tim. 2.)

G

In suos enim iure sibi dominatum vendicant, atque ab his mercedem iniquitatis efflagitant. Bene hoc martyr dicit, quod iniuste persecutionum tormenta sustineat, qui nihil rapuerit, nullum violentus oppresserit, nullius sanguinem fuderit, nullius torum putauerit esse violandum: qui nihil legibus debeat, & grauiora latronum sustinere cogatur supplicia: qui loquatur iuste, & non audiatur, qui loquatur plena salutis, & impugnetur, vt possit dicere: *Cum loquebar illis, impugnabant me gratis.* (Psalm. 119.) Gratis igitur persecutionem patitur, qui impugnatur sine crimine: impugnatur vt noxius, cum sit in tali confessione laudabilis: impugnatur quasi veneficus, qui in nomine Domini gloriatur, cum pietas virtutum omnium fundamentum sit. (Prou. 1.) Vere frustra impugnatur, qui apud impios & infidos impietatis arcessitur, cum fidei sit magister. Verum qui gratis impugnatur, fortis debet esse & constans. Quomodo ergo subtexuit: *Et à verbis tuis trepidauit cor meum?* Trepidare infirmitatis est, timoris atq; formidinis. Sed *est etiam infirmitas ad salutem*, est etiam timor sanctorum. *Timete Dominum omnes sancti eius*, &: *Beatus vir qui timet Dominum.* (Psal. 33. Psalm. 111.) Qua ratione beatus? *Quia in mādatis eius cupit nimis.*

H

Pone ergo martyrem inter pericula constitutum, cum inde immanitas bestiarum ad incutiendum terrorem infremat, aliunde stridor cādentium laminarū, & flāma fornacis ardētis exæstuet, ex parte alia personent tractus grauium catenarum, hinc carnifex cruentus adsistat: pone, inquā, circumspectātem cūcta plena suppliciis, deinde cogitātem mādata diuina, illum ignem perpetuum, illud sine fine incēdium perfidorū, illam pœnæ recrudescētis ærumnam, trepidare corde, ne dum præsētibus cedat, perpetuis se dedat exitiis: perturbari animo, dū futuri iudicij thōpheam illam terribilē quadam cōspectus specie cōtuetur. Nōne ad hāc trepidationem fiduciæ viri cōstantis, æqualis in eūdem cōcurrit effectum cōfidentia cupiētis æterna, & diuina trepidātis? Sit tamen fortior ille qui sperat, sit fortior qui præsumit. Vtinā ergo talis esse merear, vt si forte persecutor ingruerit, nō cōsiderē suppliciorū meorum acerbitates, nō metiar tormenta, non pœnas, nō

cogitem

cogitem vllius atrocitatem doloris: sed hæc omnia leuia ducam, trepidem autem Christum, ne Christus me neget, ne Christus excludat, ne me repellat de concilio sacerdotum, si indignum eo collegio me iudicauerit: videat magis licet permotum corporalium terrore pœnarum, plus tamen trepidantem futura iudicia. Et si dixerit mihi: *Modicæ fidei quare dubitasti?* porriget tamen dexteram, & insurgentis huius sæculi fluctus mole turbatum, fida mentis statione firmabit.

Exulto ego in verbis tuis, sicut qui inuenit spolia multa.

Bona trepidatio à verbis Dei, si exultationem generat. Qui enim trepidat à verbis Dei, postea exultat in verbis Dei. Ergo qui habet in aula sua, corde videlicet suo, verba Dei, excludit sermones principum à corde suo, excludit timor timorem. Si enim ingressus quis balneas, solis deponit æstus, & calor excludit calorem: quanto magis diuini iudicij terror hunc terrorem excludit humanumúe feruorem gratiæ sæcularis, gratiæ feruor æternæ? Exultat ergo qui habet verbum Dei. Habet enim spolia multa, quæ Iudæis abstulit, habet prostrati hostis exuuias. Sicut Dauid abstulit Goliæ gladium, & ipsius gladio caput eius exsecuit: sic verus Dauid humilis atque mansuetus Dominus Iesus, intelligibilis Goliæ caput armis ipsius amputauit. Arma diaboli gentes erant. Fide autem gentium vulneratus, caput quod habebat, amisit. Detracta sunt spolia prostrato, vasa eius direpta, quia alligatus est fortis. Vas diaboli caro erat hominis peccatoris: sed posteaquam in Christum credidimus, caro nostra cœpit esse vas electionis, vt habes de Apostolo Paulo, qui ad gentes missus est, dictum à Domino Iesu ad Ananiam: *Vade, quoniam vas electionis mihi est.* Merito ergo vocatum nomen est Christi: Velociter spolia detrahe, diuide cito: quia *priusquam sciat puer vocare patrem aut matrem, accipiet virtutem Damasci, & spolia Samariæ contra regem Assyriorum.* Ergo rex Assyriorum, eorum scilicet, quos vanos sua perfidia fecerat, amisit spolia quæ tenebat. Et vt iterum cognoscas quia spolia Christus à diabolo, quæ in Adam ille inuaserat, vendicauit, & Saba dona adduxit: viri excelsi ad Dominum Iesum alligati vinculis transierunt, atque cœperunt illum adorare, qui *captiuam duxit captiuitatem.* Ideo caput eius abstulit, vt ipse caput esset corporis interempti. Merito nunc gentes toto orbe caput regale circumferunt, quia membra sunt Christi. Cognouisti de nationibus, cognosce etiam de Iudæis, quibus Dominus Iesus abstulit spolia: hoc est, regnum cœlorum abstulit, & dedit genti facienti fructum eius. *Abstulit virtutem panis, & virtutem aquæ, prophetam, & admirabilem consiliarium, & prudentem architectum, & sapientem auditorem.* Illis abstulit, nobis dedit. Merito *exulto, sicut qui inuenit spolia multa.*] Sine labore meo inueni spolia quæ non habebam. Inueni heptateuchum, inueni Regnorum libros, inueni Prophetarum scripta, inueni Esdram, inueni Psalmos, inueni Prouerbia, inueni Ecclesiasten, inueni Cantica canticorum, inueni admirabilem consiliarium Christum, inueni Paulum prudentem architectum, inueni sapientem auditorem populum Christianum, qui noluit ea quæ leguntur, audire. Ille enim audit, qui ea quæ audit, intelligit. Lex spiritalis est. Non illam audit Iudæus, qui audit corporaliter: sed ille audit, qui audit in spiritu. Habent illi libros, sed sensum librorum non habent. Habent prophetas, sed non habent quem illi prophetauerunt. Quomodo enim habent, quem non receperunt? Ideoque cum Moyse & Elia mihi apparuit, quia ab illis recessit. Multa habet spolia, qui habet Dei verbum. Habet resurrectionem, habet iustitiam, virtutem atque sapientiam, habet omnia, quia in ipso constant omnia. Hebræi spoliauerunt Ægyptios, & vasa eorum abstulerunt. Iudæorum spolia habet populus Christianus, & totum habemus quod illi habere se nesciebant. Illi aurum & argentum materiale abstulerunt, nos aurum mentis accepimus, nos acquisiuimus cælestis sermonis argentum.

Iniustitiam odio habui, & abominatus sum, legem autem tuam dilexi.

Merito odit iniustitiam, qui habet arma iustitiæ. Hebræus cum haberet hæc arma, hoc est, legem & prophetas: murem, & hominem abominabatur mortuum, quia lex dicit: *Omnis qui tetigerit mortuum, immundus erit*: & humanitatis suprema negabat officia defunctis, sed legi non est mortuus, nisi qui iniustus est. Hæc enim immunditia iustis quæ iniquitas. Quid enim immundius, quam mentem, qua nihil homini pretiosius est datum, turpibus commaculare criminibus, & atrocibus efferare commentis? Quid illis prodest quod mortuum hominem visere reformidant? Vtinam vita eorum non pollueret appropinquantem, quorum mors contaminare neminem potest. Mors nemini nocet, vtinam vita non noceat. Contagium enim colluuionis, consortium iniquitatis est. Quomodo ergo contaminare potest, qui iniquus esse iam non potest, cum etiam si fuit, tamen esse desiuit? Fuge ergo iniquitatem, ne te comprehendat. Fuge iniustitiam, quæ viuentes adhuc mortuos facit. Sed nemo fugit iniquitatem, nisi qui diligit æquitatem. & ideo ait: *Legem autẽ tuam dilexi.*] In lege æquitas est, si spiritalem accipias legẽ, si consurgas cum Christo, & ibi altare sacrosanctum illud cœleste consideres, non altare terrenum, quod hostili populatione destructum est. Si illam Hierusalem spectes quæ in cœlo est, non istam quæ à populo Iudæorum frequentabatur in terris, quæ propter incolarum perfidiam à Romano exercitu triumphata, iniecto flagrauit incendio. Si intuearis illum principem sacerdotum, de quo scriptum est: *Habentes itaque magnum sacerdotem egressum de cælis, Iesum filium Dei, teneamus confessionem fidelem: qui quotidie aduocatus pro nobis est apud patrem*: vt pro quibus in diebus carnis suæ misericordiæ est compassus affectu, pro his operetur remissionem quotidie peccatorum. Quæ enim spes alia generi humano, nisi omnium viuentium delicta donentur? Ille ergo princeps solus est sacerdotum, cui adstant pij sacerdotes, intra cœlestium sacrarium illud altissimum merito proprij cruoris ingressi. Illa ergo lex diligenda est, in qua verus Hebræus liber ab omni seruitute vitiorum, in qua magnum sabbatum, & inoffensa requies defunctorum, in qua mortui populi semen resuscitatur, non commixtione fraterna, sed redemptione. Secundum hanc ergo legem odio habet sanctus iniustitiam, non iniustum qui potest sæpe conuerti: nec mortuorum reliquias, sed mortuam iniquitatem execratur & refugit.

Septies in die laudem dixi tibi, super iudicia iustitiæ tuæ.

Septies in die.] Et numero quidem studium sanctæ deuotionis exprimitur. Sed puto magis quod purus & quietus ac vacuus ab omni onere delictorum declaretur affectus: vt sine vllo iracundæ imprecationis, aut flagitiosæ cupiditatis incendio deferatur oratio, nihil quod alij noceat postulemus, nihil quod nos sæcularibus petitionibus decoloret. Laudemus in hymnis & canticis, vera semper & iusta ea quæ de diuinis canimus laudibus confitentes. Non sit anceps & dubia sententia, non discolor mentis intentio, non materialibus negotiis occupata à propositi spiritalis executione deflectat. Iustificatur semper iustitia Dei tranquillo animo, non otio feriato.

Pax multa diligentibus nomen tuum, & non est illis scandalum.

Supra diximus quia charitas excludit timorem: nunc diximus quia excludit omnem perturbationem. Etenim qui Deum diligit, profunda est ei confirmatæ mentis trãquillitas. *Aquæ*, inquit, *multæ excludere non potuerunt charitatẽ, & flumina non obruent eam.* Multa aqua diuersarum est passionum, & flumina sæcularium cupiditatum corporalibus motibus incitata, quæ tamen murum charitatis subuertere non

re non

A *Psal. 123* *Exod. 14.* re non possunt. Ideoque charitate fundatus dicit: *Torrentem pertransiuit anima nostra.* Numquid aqua maris excludere Moysi potuit charitatem? Et vt secundum litteram tibi Psalmorum series suffragetur, nempe diligens Deum tutum sibi credidit iter esse per maria. Qui autem non dilexerunt Deum, hi demersi fluctib. dignum sacrilegijs suis *4 Reg. 2.* exitum pertulerunt. Elias atque Eliseus Iordanem transierunt pede, & hæc fuit nimiæ merces & gratia charitatis. *Esai. 43.* Hi igitur vt transiere aquas fluuij Iordanis, passionum fluenta nostrarum mentis prius vestigio transierunt. De hac aqua dicit Dominus: *Si transieris per aquam tecum sum, & flumina non inundabunt te.* Adest iustis suis semper cum aliquibus terrentur aduersis, si tamen transeant mente constanti, non dubitanti, non si fluctuabuntur incerto. Transi ergo & tu fidelis animi directione, si diuinam vis tibi adesse præsentiam, si non solum pax, sed etiam multa pax sit in animo tuo, nulla te prælia diuersæ cupiditatis impugnent, non iracundia stimulet, non libido: etsi est pugna, tamen foris, non intus sit. Præliare aduersus persequentes te, licet & ipsis silentio sæpe cedendum sit, quia tibi vincunt. Illorũ potẽtia, tua victoria est. Tunc deniq; triũ- B phant, cũ se vicisse crediderint. Non ergo te impugnet auaritia, nõ cupiditas exagitet, non tristitia deijciat, nõ inflãmet libido, nõ resupinet superbia, nõ curuet ambitio, nõ formido consternat. Pax multa abundet, *quæ exuperat omnẽ mentem,* secundum Apostoli sententiã: quo nihil pulchrius dici potuit. Summus enim sapientiæ finis est, vt simus mente tranquilla. Non commentitijs poetarum fabulis lubricus turbetur affectus. Summus finis est iustitiæ, vt iniquitas mentem iusti mouere non possit. Virtutis totius hic finis est, & corporeæ ipsius fortitudinis, vt confecto bello miles pacem reformet. Paci ergo & ipsa plerumque militat fortitudo bellandi: nemo ergo pacificum turbet affectum. Multa generantur ad perturbationem hominis, & vxor plerumque decepta serpentis insidijs animum viri exagitare conatur: & pater fidem filij frequenter irridet, & vir coniugis suæ mentem tentat opprobrijs. Sed in his omnibus superat iustus, & dicit: *Quis nos separabit à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an persecutio?* Quoties bene facta crimini dantur? quoties virtus opprobrio ducit? C quoties ipsa ingrata est gratia? Vendidit iustus facultates suas, dispensauit pauperibus, nihil sibi reliquit: contemnitur plerumq; in ipsa ecclesia quia diues esse desiuit: sicut scriptum est: *Si dederit vir omnes facultates suas in charitate, contempta contemnet eas.* Non ergo moueatur. Nõ enim mercedem huius sæculi, nec gratiam, sed vitæ quæsiuit æternæ. Non indignetur, quia homines pecunijs magis quam operibus bonis deferunt. Nam si ei propter bonum opus in hoc sæculo deferatur, & huius studij fructum hic adipiscatur, dicetur de eo: *Percepit mercedem suam.* Habet quidem opus bonum & hic gratiam, sed breuis portio emerendæ salutis est. Se tua futuris mercedem tuam, & istius sæculi opprobria incrementa mercedis tuæ iudica. Cogita semper Apostolicum illud, *quod indigna sint passiones huius temporis ad superuenturam gloriam.* Nullis ergo iustus frangatur iniurijs, nullis moueatur periculis, nullis tentetur procellis, siue mors ingruat, siue vita, siue angeli cælorum. Neque deijciatur aduersis, nec extollatur secũdis. Nusquam sit eius infirmus affectus. Et mors tentat, & vita tentat. D Caueat scandalum. Qui pacem habet, quæ omnem mentem superat, magnus est, non de pusillis istis. Ideo scandalum pati non debet, quia pusillorum est exagitari scandalo. Vnde & Dominus ait: *Quicumque scandalizauerit vnum de pusillis istis minimis.* Non solum pusillos, sed etiam minimos dixit, quos perturbant scandala: & ideo graui obnoxius pœnæ est, vt legisti, quicumque turbauerit infirmæ mentis infantiam. Sicut enim grauiori dignus supplicio est qui persuaserit crimen infantulo, & incautam præcipitet ætatem: ita qui inualidum & insipientem & improuidum circumscripserit persuasione erroris, aut exagitatione cordis affectum. Vis scire quam infirmus sit qui scandalizatur? *Non manducabo,* inquit, *carnem ne fratrem meum scandalizem.* Quanta infirmitas, & quædam infantia animi, vt eum etiam esca fratris exagitet. Vnde non potest homini esse præcipitium, quando etiam hinc est periculum? Et quod peius est, Infirmitas huiusmodi serpit in mul- E tos. Vides inopem iustum, tentaris. vides diuitem iniquum, tentaris. vides sine liberis sanctum, tentaris. vides liberis, honoribus, laudibus sæcularibus abundantem iniustum, tentaris. Quantæ foueæ, quanti laquei, & quod est grauius, quot multos strangulent. In Sodomitana vrbe vix vnus Lot qui non tentaretur inuentus est, cuius tamen vxor non potuit tentationis laqueos euadere. Hebræorum populus maria transiuit, sed non potuit tentamenta transire. Tentati sunt omnes præter Iesum & Caleb, qui ideo de senioribus terrã repromissionis introire meruerunt, quia fuerunt tentationis expertes. Nec Aaron introiuit, nec Maria, quia & ipsi tentati sunt. Nec Moyses introiuit, qui dux erat populi qui tentabatur, typus legis qui excludere tentamenta non poterat, non poterat in terram resurrectionis inducere, quia ista Euangelio gratia debebatur. Lex pacẽ non potuit dare: ideo Moyses quoad vixit, semper præliatus est, semper legis populus versatus in ancipiti bellorum est: Iesus autem Naue plebis animos profunda pace composuit; quoniam qui sub lege est, agitatur in certis: qui sub Euangelio, audit dicentem. *Pacem relinquo vobis pacem meam do vobis.* ideoque diligentibus F non est scandalum. Accipe aliter: *Crux Christi Iudæis scandalum, Græcis stultitia est.* Scandalum est perfidis, quia dicit Iudæus: Ergo hic Deus est, qui homo visus est? Hic Deus qui ieiunauit? hic Deus est, qui vapulauit? hic Deus est, qui crucifixus est? qui de cruce descendere, & se liberare non potuit? Denique hoc dicebant tempore Dominicæ passionis: *Descendat de cruce, & credimus ei. Confidit in Deo, liberet eum nunc, si vult.* Non te ista tentent, non te ista perturbent, non in animum tuum huiusmodi se inserant cogitationes. Vbi pax, & multa pax, vbi crux Christi non opprobrio, sed saluti est. Non fuit opprobrio Petro crux Christi, qui tantum eius gloriæ dedit, vt inuersis Christum honoraret vestigijs, metuens ne si ea specie crucifixus esset qua Dominus, affectasse Domini gloriam videretur. Crux ergo opprobrium perfido, fideli autem gratia, fideli redemptio, fideli resurrectio est: quia pro nobis passus est Dominus, quia illo nos redemit sanguine, illa ad paradisum resurrectione reuocauit. Qui hæc credit quo- G modo potest turbari, cui spes regni cælestis assurgit?

Psal. 72. *Genes. 19.* *Exod. 14.* *1 Cor. 10.* *Num. 10* *Deut. 34.* *Iosu. 1.* *Ioan 14.* *1 Cor 1.* *Matt. 27.* *1 Cor. 1.* *1 Pet. 2*

2 Cor. 7. *Iacob 1.* *Philip 4* *Gen. 3.* *Rom. 8.* *1 Cor 9.* *Cant. 8.* *Mat. 6.* *Rom 8.* *Ibidem* *Philip. 4.* *Matth. 18* *Ibidem* *Leuit 19* *1 Cor 8.*

Expectabam salutare tuum Domine, & præcepta tua feci.

Qui expectat, sperat charitatem. Ergo spes præcedit, sequitur salus. Spes igitur præcurrit effectum. ideo qui expectauit salutem à Domino, præcepta Domini fecit. Vnde & Dominus appellat amicos in Euangelio, non seruos, qui sua præcepta fecerunt. Qui diligit enim, facit: & qui fecerit, merito dilectionis remuneratione donatur. *Ioan. 15.*

Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea nimis.

Plus est diligere quam custodire, vt supra diximus: quia custodire, interdum necessitatis est vel timoris: diligere charitatis. Ideo quum hic dixisset, *Custodiui,* adiecit, *Dilexi:*]vt custodia amantis fuerit, non timentis. Qui nimium diligit, nimium custodit. *Octon. 20. vers. 7.* H

Seruaui præcepta tua & testimonia tua: quoniam omnes viæ meæ ante te Domine.

Beatus qui potest dicere: *Omnes viæ meæ ante te.*]qui nolit abscõdere omnes cogitationes suas, omnes actus suos abscondebat. Adam viam suam, abscondebat Eua post culpam, abscondebat Cain necem fratris. In affectu habemus abscondere, non in effectu. Plena abscondentis perfidia, etsi apud Deum nulla sit latebra. Ideo Ecclesia in Canticis sua ei secreta monstrabat, dicens: *Assumam te, & inducam te in domum matris meæ & in secretum eius quæ concepit me.* Nam etsi Deus omnia videat cordis occulta, bonum ta- *Psal. 31.* *Genes. 3.* *Gen. 4.* *Cant 8* *Hier. 23.*

[A] men est vt vnusquisque animam suam ei aperiat & expandat, & tanquam lumini vel calori eius occurrat. Nec immerito [Sap. 16.] gloriatur Ecclesia dicens: *Ego eram in oculis eius tanquam inueniens pacem*, [Cant. 8] quoniam vias suas prodere non timebat. Iusti ergo est ista vox. *Oculi enim Domini super iustos.* [Psal. 33.] Itaq; Domino Iesu Christo, qui est via & veritas, bene hoc dicitur ab ijs qui illam veram viam fide, moribus, actuque desiderant conuenire: *Omnes viæ meæ ante te Domine.*] Nulla [Ioan. 14.] enim potest via esse bona, nisi quam tu illuminandam tui visitatione luminis iudicaueris: cui est honor & gloria, laus, perpetuitas à sæculis, & nunc & semper, & in sæcula sæculorum. Amen.

In octonarium vigesimum secundum enarratio.

ת Tau.

VLtima littera Tau, quæ Latina interpretatione significat, *Errauit*: alia interpretatio habet, *Consummauit*. Quid est errauit? Vigesimasecunda littera est, q̃ apud He- [B] bræos est vltima. Psalmo autem isto, hoc est centesimo o- [Sus. in præfat. huius Psalm.] ctauodecimo, profectum hominis diximus significari, qui doctrinæ moralis magisterijs eruditus, deponeret omnem exercitatæ mentis infantiam, assumeret aũt veterani consilij scientiam, & prudentiæ senilis ætatem. Vbi autem error est, culpa signatur. Hic ergo est profectus finis, vt etiam culpæ sit. Sed vide quid interpretetur. *Errauit*, [Sap. 4.] inquit: non *errat*. Errasse, præteriti est temporis: errare, præsentis. Qui errauit, desinit errare, & veterem condemnat errorem. De eo enim dicitur *errauit*, qui in eo errore iam non sit. Nam is qui adhuc in errore permanet, non errasse dicitur, sed errare. Errare enim permanentis in vitio est: errasse, corrigentis est lapsus. Denique emẽdator mo- [Tit. 3.] rum ait: *Eramus enim aliquando insipientes, increduli, errantes in desiderijs & voluptatibus.* Non dixisset vtique, *Eramus aliquando insipientes*, nisi qui adeptus esset postea sapientiæ di- [Ibidem] sciplinam. Neque dixisset, *Eramus errantes*, nisi superiorem deposuisset errorem. Denique vt abolitum lapsum doceret, nec vllum offensionis resedisse vestigium, ait: *Cum au-* [C] *tem benignitas & humanitas illuxit Saluatoris nostri, non operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis Spiritus sancti.* Veteri ergo errore deposito, & spiritu, atque omni [Ibidem.] morum emendatione renouatus dicit: *Eramus enim aliquãdo errantes.* Vides ergo quia errori renuntiasse non vitij, sed profectus est. Postremo ipse te doceat Dominus Iesus, si humanis consilijs vel sententijs non putas esse credendum. Namque in Euangelio suo ipse asseruit quod *pastor* [Luc. 15.] *relinquit nonaginta & nouem oues, & vnam requirit quæ errauit.* Centesima ouis est quam dicit errasse. perfectio & pleni- [Ibidem.] tudo numeri ipsa te instruat & informet. Non immerito cæteris antefertur, quia plus est à vitio se reuocasse, quam ꝓpe vitia ipsa nescisse. Imbutos enim vitijs animos exuisse frænis cupiditatum atque emendasse, non solum perfectæ virtutis, sed etiam cælestis est gratiæ. Emendare etenim futura, attentionis humanæ est: præterita damnare, [Ibidem] diuinæ est potestatis. Denique inuentam pastor ouem humeris imponit suis. Agnoscis vtique mysterium, quomo- [D] do ouis lassa reficiatur; quia non potest aliter humana cõditio lassa recreari, nisi sacramento Dominicæ passionis, [Esa. 9.] & sanguinis Iesu Christi; *cuius principium super humeros eius.* [Esai. 53.] In illa enim cruce infirmitates nostras portauit, vt ibi o- [Luc. 15.] mnium peccata vacuaret. Merito gaudent angeli, quia is qui errauit, iam non errat, iam suum est oblitus errorem. Non error igitur, sed consummatio est, vt altera docet interpretatio. Consummatio autẽ, perfectio disciplinæ est. [Thren. 4.] Vnde & Hietemias in suis Threnis sub hac littera ait: *Defecit iniquitas tua filia Sion, non adiciet te expellere adhuc. Visitauit iniquitates tuas filia Edom, reuelauit super peccata tua.* Aduertis quoniam iniquitas non potuit sine Dei visitatione deficere, nec plena esse correctio nisi per gratiam Domini saluatoris. Quomodo autem deficiat iniquitas, audi dicentem Ecclesiam. *Exui tunicam meam, quomodo induam eam? Laui pedes meos, quomodo inquinabo eos?* Veteris igitur hominis vestimentum vitiis erroris intextum, in lauacri regeneratione depositum, nescit quomodo possit induere. [E] Studio enim correctionis inoleuerat obliuio peccato- [Cant. 5.] rum. Tanta vis consummatæ emendationis est, vt in quãdam pueritiæ redeat spiritalis ætatem, quæ vias erroris i- [1. Pet. 2.] gnoret, crimen etiam si velit, non possit admittere, quia desueuerit vsum nosse peccandi. Et iam de huius litteræ interpretatione satis dictum arbitror, nunc cognoscamus ex subditis, quæ sit viri consummati sententia. Itaque sic ait:

Appropinquet oratio mea in conspectu tuo Domine, secundum verbum tuum mihi tribue intellectum.

Volare facit orationem bona vita, & dat alas precibus [Eccl. 35.] spiritales, quibus sanctorum ad Deum euahatur oratio. [Psal. 140.] Sed & spiritus quo oramus, subleuat precem iusti, maxime si corde contrito compatiens eam commendet affectus. Consummati autem viri illa est confidentia. Deni- [Octon. 14. ver. 1.] que ipse Dauid in superiorib. istius Psalmi lucernam suis [F] pedibus requirebat, ne in hoc itinere terreno ambulans posset errare. Nunc autem quasi iam in processu positus & in fine, consummato viandi munere totus assurgit, & orationem suam dirigit in cælestia, mittit eam in conspectum Domini saluatoris, dans illi flabra iustitiæ sapientiæ flamina, remigia deuotionis & fidei, innocentiæ, puritatisque subsidia. Peccato enim grauescit oratio, & longe fit à Deo. Tanto autem plus grauatur, quanto improbior est vita deprecantis. Innocentium autem ascendit oratio, & gemitus compatientis affectus, si Ægyptium lutum oderint, & opera terrena declinent. Denique sic legisti, quod Hebræorum, qui dura Ægyptio- [Exod. 1.] rum imperia ferre non poterant, & vt grauia, ita & lutulenta opera indigna sui nobilitate generis recusabant, *gemitus & vox ascenderit ad Dominum Deum nostrum.* Ascendit enim oratio; quia etsi operabãtur, tamen operabantur in- [Exod. 2.] uiti. Descendebat itaque ad illos Dei misericordia, quia illorum ad Deum ascendebat deuotio. Ascendebat itaq; non corporaliter. neque enim propheta tantus precationem suam petebat corporaliter appropinquare. Nam [G] qui ita putat, vtique is Deum certo aliquo loco ac sede [Hier. 23.] concludit, vt diffusiorem locum in quo Deus sit arbitre- [Confess. 8] tur, cum vtique inuisibilis, ineffabilis, incomprehensibi- [Exod. 24.] lis, impleat omnia, & diuinitatis in eo habitet plenitudo. Legi Moysen appropinquasse Deo cum legem acciperet: sed solita Dauid verecundia nõ semetipsum, sed orationẽ suam Deo appropinquare postulat, vt videatur ordo quidam esse distinctus, quod ij qui perfectiores sunt, ipsi appropinquarent Deo, sequentis autem ordinis iusti viri satis habeant si appropinquet oratio. Ex vsu autem nostri sermonis consideremus quid sit appropinquare. Constitue magistrum atque discipulum, si discipulus studiosius magistri vel hausit ingenium, vel præceptis intendit, ita vt ad similitudinem operis eius atque doctrinæ proxime videatur accedere, nonne dicere solemus quod appropinquauit magistro? Ergo & tu si imitatorem te præbeas [1. Cor. 4.] Christi sicut & ille qui ait: *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi*: si dolum nescias, mendacium oderis, veritatem sequaris iustitiam non refugias, diligas castimoniam, ap- [H] propinquasti Christo, & per Christum Deo. Ipse via est [Ioan. 14.] qua peruenitur ad patrem, qui apud patrem semper est. Didicimus quid sit appropinquare orationem, hoc est, vt eleuetur actibus nostris. Si eleuas actus tuos, eleuasti orationem tuam. Qui nouit leuare manus suas, dirigit orationem suam in conspectu Dei, sicut infra legisti: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, eleuatio* [Psal. 140.] *manuum mearum sacrificium vespertinum.* Hæc vtique oratio ad vitam: alia oratio in peccatum. *Et oratio*, inquit, *eius fiat* [Ps. 108.] *in peccatum.* Et tu si sæcularia petas, si flagitiosa postulas, oratio tua non ad Deum dirigitur sed in peccatum. Ideoque intellige quæ petas. *Secundum* (inquit) *verbum tuum mihi tribue intellectum.*] Aduerte quid postulet. Non intellectum generaliter dixit, sed *intellectum secundum verbum Dei.* [Rom. 8.] *est* enim *intellectus ad mortem, sicut est prudentia ad in-* [Luc. 16.] *teritum. Filij huius sæculi prudentiores sunt quam filii lucis*

A *in hac generatione.* Sed prudentia ista quæ sæculi est, ad vitam non suffragatur æternam. Circa honorem, circa lucella est, quæstib. coacervandis intenta, non meritis com- Coloss. 2 parandis. Postremo circa elementa mundi est, phalerata Sap. 5. magis quam vera sapientia: vt est philosophia omnis, quæ aliena quærit, cum sua nesciat scrutatur cæli plagas, mundi spatia rimatur, quæ sibi prodesse non possunt: Deum ignorat, quem solum deberet inquirere. Ideo verus sapiens dicit: 1. Cor. 3. *Si quis videtur sapiens esse inter vos in hoc sæculo, stultus* Ibidem. *fiat, vt sit sapiens. Sapientia enim huius mūdi, stultitia est apud De-* Coloss. 2. *um.* Elaborandum est igitur vt in huc sæculo stulti simus, nihil nobiscum philosophia, ne fidem nostram per elementa mundi huius traducat à vero, ne quis assertionem nostram per philosophiam deprædetur. Sic enim Aria- 2. Cor. 2. nos in perfidiam ruisse cognouimus, dum Christi generationem putant vsu huius sæculi colligendam. Relinquerunt Apostolum, sequuntur Aristotelem. Reliquerunt sapientiam quæ apud Deum est, elegerunt disputationis tendiculas, & aucupia verborum secundum dialecticæ Coloss. 2. disciplinam, cum clamet Apostolus: *Ne quis vos deprædetur per philosophiam, & inanem seductionem, secundum traditiones* B 1. Cor. 3. *hominum, secundum elementa huius mundi, & non secundum Christum.* Vtinam possim imitari illam stultitiam qua sim sapiens, illum virum habentem amplas possessiones, sed negligentem fructuum, intentum Deo: illum virum qui honores etiam delatos sibi respuat, doctrinam philosophiæ non requirat: & si ante cognouit, tamen scire dissi- 1. Cor. 10. mulet, & non requirendo deducat. Non quærat quæ sua sunt, sed alijs sua conferat, sibi acquirat æterna. Hic potest dicere: *Secundum verbum tuum mihi tribue intellectum.*] id est, non secundum philosophos, non secundum causidicos, non secundum mercatores huius sæculi, non secundum architectos domorum, sed *secundum verbum tuum*, quod est veræ sapientiæ bonorumque operum fundamentum, vt super illud constituat Propheta *aurum* cordis sui, *argentum* 1. Cor. 3. sermonis sui, *lapides pretiosos* operationum suarum, vt opus suum labi & perire non possit.

C *Intret postulatio mea coram te: secundum verbum tuum libera me.*

Sup. ver. 1. Vide ordinem primum dixit: *Appropinquet oratio mea:* postea intellectum poposcit, secundum verbum tuum: tertio ait: *Intret postulatio mea coram te.*] Nonne quodam Dominus inuitat vsu, & & suscipere dignatur affectu? Nōne cum aliquem de primatijs viris desideras conuenire, primum ad eius domum appropinquas, postea quæris informari atque instrui, vt cognoscas mentem patrisfamilias, deinde vt eius domum ingrediaris, imploras ne quis te abijciat & excludat? Pulsa ergo & tu regiam illam cæle- Cant. 5. Ioan. 20. stem, pulsa manu corporis, sed quadam rationis tuæ dextera. Non sola manus corporis pulsat, pulsat & vox. Scriptum est enim: *Vox fratris mei pulsat ad ianuam.* Pulsamus & digito. Denique & Thomas digito meruit ianuam resurrectionis aperire. Et tibi dicit Iesus: *Infer digitum tuum huc, & mitte manus tuas in latus meum, & noli esse incredulus, sed fi-* Ioan. 10. *delis.* Pulsa ergo digito, si non potes tota manu. Pulsa ia- D nuam. Christus est ianua, qui ait: *Per me si quis introierit, saluabitur.* Cum hanc igitur ianuam pulsaueris, vide quomodo ingrediaris, ne forte iam ingressus extra conspectum regis sis. Multi ingrediuntur palatia, & non statim regem illum terræ vident, sed frequenter obseruant, vt aliquando videre mereantur. Nec præsumunt videndi copiam, sed iussi repræsentantur, & precem fundunt, vt cum beneuolentia suscipiantur. Primus hic sui sermonis ingressus est, ne quid titubet, ne quid offendat. Quanto magis Coloss. 4. rogandus est Deus, vt ostium misericordiæ suæ nostra ingrediatur oratio? Denique & Paulus rogat *vt aperiatur sibi ostiū verbi ad loquendū mysteriū Christi.* Sed quia Græcus habet, εἰσελθέτω ἀξίωμά μου, hoc est. *Intret dignitas mea:* licet potuerit scriptor errare, & fecerit ἀξίωσις, hoc est *deprecatio*: tamen hoc quoque explanemus vt possumus. Nempe cum hominem rogas, regem te dicis, vt contemplationem habeat honoris tui, tangat eum tuæ contempla-tio dignitatis: vt aut misereatur si venia est postulanda, aut E deferat pro ordine dignitatis. Et quid dicam, rogas? Sic vnusquisque ingreditur, vt dignitatibus deferatur. Rectè ergo & deuotus Deo dicit: *Intret dignitas mea coram te.* Habet & Christianus dignitatem suam, qui tanto imperatori militat. Sunt maximæ etiam veræ fidei dignitates, sunt honorum diuersi & apud Christum ordines. *Posuit Deus in* Ephes. 4. *Ecclesia primum Apostolos, secundo prophetas, tertio doctores.* Sed istæ administrantium dignitates. Sunt etiam priuatorum, vt est pietas, iustitia, sobrietas, castimonia, disciplina. Sunt etiam orationis dignitates: si pro vidua roges, si roges pro pupillo, si roges pro misericordi, si roges pro nimium deuoto ac fideli, si roges in tribulatione, roges cum dolore, si mœsto & ipse qui rogas compatiaris affectu: intrat oratio tua Dei gratiam, intrat domum eius, si tecum Ecclesia deprecetur, si populus vniuersus imploret, vt 2. Cor. 2. Domini inclinet fauorem. Quid autem rogat? Vt eruatur, vt liberetur, eo quod iam diu aduersus nequitias spiritales, aduersus tentamenta huius seculi prælietur, eo Ephes. 6. quod graue est satis longæuo, cursus istius diuturnam sustinere militiam. Denique & infra dicit: *Heu me quod inco-* F *latus meus prolongatus est.* Ingemiscit enim quod indefessas Ps. 119. iugi labore tendat excubias. Ideo petit à tot aduersantib. liberari, nec cum terrenis hominibus vult habere consortium.

Eructabunt labia mea hymnum, cum docueris me iustificationes tuas.

Eructauit hymnum, qui potest dicere: *Bonus enim odor* 2. Cor. 2. *Christi sumus Deo.* Et bene eructat, qui plurima & suauia præcepta Domini gustauerit. Eructat hymnum, qui eructauerit verbum. Denique & Dauid ante eructauit ver- Ps. 44. bum bonum, hic eructat hymnum. Bonum enim panem Ioan. 6. gustauit, qui de cælo descendit. Bonum panem, *quem si quis manducauerit, non morietur in æternum.* Habet verbum Dei epulas suas, alias fortiores, vt est lex & Euangelium: alias suauiores, vt sunt Psalmi, & Cantica canticorum. Eructabat hymnum Ecclesia, vel anima pia, cui dicebat Dei ver- G bum: *Insinua mihi vocem tuam, quia vox tua suauis est.* Eructa- Cant. 2. bat hymnum, cui dicebat: *Fauum distillant labia tua ô sponsa, mel & lac sub lingua tua.* Sed non potest quis ante eructare Cant. 4. hymnū, nisi didicerit iustitias Dei, & didicerit ab ipso Domino Deo suo. Ideo specialiter hoc Dauid petit, vt eum Mat. 23. doceat Deus. audierat enim & cognouerat in spiritu, quia vnus magister est, & ideo vbique ipsum doctorem fieri postulabat, vt ab ipso disceret iustificationes eius. Quo- Psal. 136 Rom. 7. modo cantare potest in metu positus, & timore pœnarū? Quomodo enim cantare potest grauium sibi conscius delictorum, nisi prius fiat veniæ securus? Denique in posterioribus habes: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena*, in qua impugnetur, in qua captiuetur in lege peccati, in qua defleat atque deploret suæ captiuitatis ærumnas? Et tu ergo ede scripturarum cælestium cibos, & ede vt permaneant tibi in vitam æternam, & ede quotidie, vt non esurias, ede vt replearis, ede vt verborum cælestium eructes saginam. Spiritales epulæ non obesse solent, sed prodesse satiatis: ideo repleri volebat Propheta, qui H dicebat: *Repleatur os meum laude, vt cantem gloriam tuam.* Psal. 70. Qui cantat Dei gloriam, hymnum Domino cor eius eructat.

Loquetur lingua mea verbum tuum, quoniam omnia mandata tua iustitia est.

Qui didicerit iustitias Dei, loquitur verbum Dei: & qui Matt. 12. verbum Dei loquitur, otiosum verbum non loquitur. Psal. 16 Otiosum verbum est, loqui opera hominum. Ideo san- Matt. 12 ctus dicit dari sibi à Domino gratiam, *vt non loquatur os suum opera hominum*, quia otiosum verbum est: nec solum otiosum, sed etiam periculosum, pro quo rationem reddituri sumus. *Omne enim verbum otiosum quodcumque locuti fueritis, reddetis pro eo rationem.* Non enim mediocre periculum est, cum habeas tanta eloquia Dei, & Dei opera quæ fecit in Genesi, fecit in Exodo, fecit in Leuitico, Nume-

A

ris Deuteronomio, Iesu Naue, Iudicum libro, Regnorum, atque Esdræ liberis, fecit in Euangelio, in Actibus Apostolorum; illis prætermissis, loquaris quæ sæculi sũt, audias quæ sæculi sunt. *Sepi aures tuas spinis.* vtinam & linguam obsepias, ne loquaris quæ seculi sunt, audias quæ seculi sunt. Sed quod peius est, circumdata est lingua tua spinis, quæ compungunt & vulnerant loquentem quæ mundi sunt. Ideo aduersarius etiam orantibus frequenter sæculares offundit cogitationes. Si ergo non debemus audire aliena vel superflua, quanto magis non debemus obloqui, cum dicat vnicuique nostrum scriptura venerabilis: *Argentum & aurum tuum alliga, & ori tuo fac iugum & pondus?* Alliga sensum tuum fide, taciturnitate alliga sermones tuos, impone iugum ori tuo, ne indomita ceruice verborum se iactet. Impone pondus, vt cauto omnia quæ loquimur trutinemus examine. Quibus tamen spinis sepias aures tuas, vt scriptura tibi dicit, nisi contrito corde, & timore iudicij? Salubriter ista compungunt, stimulant ista, non vulnerant, licet & vulnera vtilia sint amici. *Omnia* (inquit) *mandata tua iustitia est,*] quia sunt mandata iustitiæ, & ideo sine iustitia esse non possunt. Mandatum Dei est, *vt diligas Dominum Deum tuum.* Et Apostolus Paulus ait: *Qui diligit proximum suum, legem impleuit.* Scriptum est enim: *Non adulterabis, non occides, non furaberis, non concupisces: & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur.* Si in hoc verbo instauratur omne mandatum, quod verbum iustitia est: (quid enim tam iustum quam vt diligas Deum tuum, & diligas fratrẽ tuum?) vtique omnia Dei mandata iustitia est. Sicut enim qui occidere potest fratrem suum, vtique non diligit: qui adulterat fratris vxorem, vtique non diligit fratrẽ: qui furatur, qui concupiscit alienum, vtique non diligit eum quem fraudare desiderat: ita qui superbe despicit fratrem, qui eum deformare conatur, qui pascitur eius iniuriis, à consortio charitatis alienus est.

Eccl. 28 · 1 Cor. 9. · Eccl. 28. · Esai. 66. · Prou 27 · B · Deut 6. · Rom 13. · Exod. 20. · 1. Ioan 4.

Fiat manus tua saluum facere me, quoniam mandata tua elegi.

C

Aduentũ Domini videtur orare, quia manus Dei Christus est. Ipsum legimus dexterã Dei, de qua supra ait: *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me.* Cur ergo hic manum dixit, nisi forte non solum propter diuersitatem gratiæ quam scriptores non prætermittere solent, sed etiam propter quandam proprietatem manuum vt ibi dextera dicatur, vbi scribitur quod exaltauit cum virtute: hic manus, vbi intelligi oporteat quod cum humilitate seruauit? Potest & sic intelligi manus Domini, sicut dicitur in vsu: *Magna est manus illius regis*; hoc est, magnus exercitus. & illius inferior est manus, vt etiam hic intelligamus: Fiat adiumentum tuum atque subsidium, vt mittas angelos tuos, opem tuam, subsidia potentiæ tuæ ad liberandum populum tuum. Hæc est manus Dei, de qua scriptum est: *Nonne omnes ministri spiritus sunt, qui mittuntur in ministerium propter eos qui futuri sunt hæredes salutis?* Qui ergo elegit mandata Dei, vtitur confidentia, vt cum auctoritate deposcat sibi diuina subsidia.

Ps. 117. · Hebr. 1.

D

Concupiui salutare tuum Domine, & lex tua meditatio mea est.

Alius longæuitate vitæ istius delectatur, & cõcupiscit vsque ad depositæ senectutis tempora corporis huius vitam producere. Alij franguntur ægritudinis infirmitate, de quibus nemo potest dicere: *Cum infirmor tunc potens sum.* Beatos se putant, si inoffensa valetudinis commoditate potiantur, quibus non est infirmitas ad salutem. Horũ quoque nemo potest dicere: *Concupiui salutare tuum Domine*] suam enim magis salutem quam salutare Dei quærunt, medicis potius quam scripturis obedientes. Contraria autem studiosis diuinæ cognitionis, præcepta sunt medicinæ. A ieiunio reuocant, lucubrare non sinunt, ab omni intentione meditationis abducunt, Itaq; qui se medicis dedent, se ipsum sibi abnegat. Qui autem quærit salutare Dei, Christum sequitur, qui dicitur *salutare Dei*: nõ quæ corporis, sed quæ æternæ sunt quærens. Qui autem salutare Dei quærit, die vtique & nocte meditatur in lege. Iugis illi meditatio est diuinorum decretorum neque alia cura corporis huius auertitur à studio disciplinæ.

2. Cor. 12. · De cons di. 5. contraria. · Luc. 5. · E · Ps. 2.

Viuet anima mea, & laudabit te & iudicia tua adiuuabunt me.

Viuet anima mea.] Futuræ vtique vitæ, non præsentis sibi remuneratione blanditur. Hæc enim vita quomodo dici potest de qua scriptum est: *Et in puluerem mortis deduxisti me?* Quam multi viuentes in inferno sunt? Ipse Paulus cupiebat de corpore mortis huius liberari, qui vere concupiuit salutare Dei, dicens: *Dissolui enim cupio, & cum Christo esse, multo melius permanere autem in carne magis necessarium, quam voluntarium* Quomodo ergo viuit anima operta mortis inuolucro? aut quæ est vita, q in vmbra est, In regione vmbræ mortis sumus: abscondita est vita nostra, non libera. Erit enim libera in regione viuorũ, in qua fiduciã complacẽdi iustus assumit, *vt placeat Domino in regione viuorum.* Ibi ergo viuit anima nostra, vbi nihil mortale, nihil infirmũ amicta sit, nihil debitum pœna. Ibi laudabit Dominum, vbi deposito infirmitatis corpore, conformis esse cœperit gloriæ corporis Christi. Nã dũ in peccato sum, quomodo laudare quid possim? *peccatori enim dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas?* In vmbra sumus hic positi, in vmbra viuimus, in vmbra laudamus, perfecte in vmbra laudare non possumus. Denique in terra alieni sumus audisti autem in posterioribus dicentes: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Adiuuant autẽ iustitia Dei sanctos, cum bonis operibus remuneratio vitæ confertur æternæ. Beatus qui dicit: *Et iudicia tua adiuuabunt me.*] Ego infirmus, ego peccator timeo iudicia Dei propter cõscientiã delictorũ: mihi terrorẽ afferunt, me exagitant, sanctos adiuuant. Sed tamen iuuabunt etiam peccatorem, licet diuerso modo. Sanctus adiuuabitur, dum probatur: peccator adiuuabitur, dum humiliatur, dum castigatur, vt peccata soluat duplicia: *dum opus eius exuritur, vt ipse saluus fiat, sic tamen quasi per ignem.* Fortassis etiam sic conuenit sensus: Si dignus fuero iudicio, dignus ero vt exuar consortio impiorum, *quoniam non resurgunt impij in iudicium.* Et adiuuabunt me iudicia, quoniam *qui credit in Domino, non iudicatur*: Proderit illi fides, & suffragabitur ad veniam, etiam si qua in operibus offensa sit.

Psal. 21. · Psalm. 96 · Rom 7. · Philip. 1 · Esai 9. · Coloss 3. · Ps. 24. · F · Philip 3 · Psal. 49. · Ps. 136. · G · Esai 40. · 1 Cor. 3. · Psal. 1. · Ioan. 3.

Erraui sicut ouis quæ perierat: viuifica seruum tuum, quoniam mandata tua non sum oblitus.

Viuifica seruum tuum.] Græcus habet: *Quære seruum tuum* hoc est, ζήτησον, & potuit falli scriptor, vt scriberet ζῆσον quod est, viuifica. Sensus quidem vterque constat, ita oportunior est huic loco, *Quære seruum tuum:*] quoniam ouis quæ errauit, quærenda est à pastore, ne pereat. Ideo dicit, *Erraui.*] *Dic & tu iniquitates tuas, vt iustificeris.* Quod lapsum fateris, in eo tibi cum omnibus commune consortium; quia nemo sine peccato: negare hoc, sacrilegium est. Solus enim Deus sine peccato est. Confiteri hoc Deo, impunitatis remedium est. *Erraui,*] inquit. Sed qui errauit in via põt redire in viã, reuocari potest in viã. Et pulchre addidit: *Sicut ouis quæ perierat.*] Nõ enim perit qui agnoscit errorem. *Quære* (inquit) *seruum tuum quoniam mandata tua non sum oblitus.*] Veni ergo Domine Iesu, quære seruum tuum, quære lassam ouem tuã; veni pastor quære sicut oues Ioseph. Errauit ouis tua, dum tu moraris in mõtibus Dimitte nonagintanouẽ oues tuas, & veni vnã quærere quæ errauit. Veni sine canibus, veni sine malis operariis, veni sine mercenario, qui per ianuã introire non nouit. Veni sine adiutore, sine nuntio, iam dudum te exspecto venturum. Scio enim venturum, *Quoniã mandata tua non sum oblitus*] Veni non cum virga, sed cum charitate, spirituq; mãsuetudinis, Noli dubitare relinquere in mõtib. nonagintanouẽ oues tuas, quia in mõtib. constitutas lupi rapaces incursare nõ possũt. In paradiso semẽ nocuit serpẽs

Luc 15. · Esai. 43. · Iob. 14. · Marc. 10. · H · Luc 15. · Ezech. 34. · Psal 79. · Philip 3 · Ioan 10. · Esai 63. · 1 Cor. 4. · Gen 3.

amisit

A amisit ibi escam post quam Adam inde depulsus est, illic
iam nocere non poterit. Ad me veni, quem lupo-
rum grauis vexat incursus. Ad me veni, quem eiectum de
paradiso serpentis diu vlceris venena pertentant, quia er-
raui à gregibus tuis illis superioribus. Nam & me ibidem
collocaueras, sed ab ouilibus tuis lupos nocturnus auer-
Habac. 1. tit. Quære me, quia ego te requiro. Quære me, inueni
me, suscipe me, porta me. Potes inuenire quem tu requi-
ris: dignare suscipere quem inueneris: impone humeris
quem susceperis. Non est tibi pium onus fastidio, non
tibi oneri est vectura iustitiæ. Veni ergo Domine, quia
Luc. 15. etsi errani, tamen *mandata tua non sum oblitus*:] spem medi-
cinæ reseruo. Veni Domine, quia erraticam solus es re-
uocare qui possis, & quos reliqueris, non mœstificabis.
Et ipsi enim peccatoris reditu gratulabuntur. Veni vt fa-
Esa. 63. cias salutem in terris, in cœlo gaudium. Veni ergo & quę-
re ouem tuam iam non per seruulos, non per mercena-
rios, sed per temetipsum. Suscipe me non in carne, quæ
in Adam lapsa est. Suscipe me non ex Sara, sed ex Maria,
vt incorrupta sit virgo, sed virgo per gratiam, ab omni
B integra labe peccati. Porta me in cruce, quæ salutaris er-
rantibus est, in qua sola est requies fatigatis, in qua sola vi-
uent quicumque moriuntur. Pulchre autem etiam viuifi-
ca potest dici eo quod mori non possit, quem humeris su-
is virtus portauerit. Dicit ergo & anima, dicit & Ecclesia:
Cant 3 *Erraui sicut ouis quæ perierat.*] Sed dicit: *Quæsiui quem dilexit*
anima mea. hoc est dicere: *Viuifica seruum tuum, quoni-*
am mandata tua non sum oblitus] Ego te quæsiui, sed in-
uenire non possum te, nisi tu volueris inueniri. Et quo qui-
dem vis inueniri, sed vis diu quæri, vis diligentius inda-
gari. Nouit hoc Ecclesia tua, quia non vis vt te dormiens
Cant 3 quærat, non vis vt te iacens inuestiget. Denique pulsas
Ephes. 5. ad ianuā, vt excites dormientem: exploras si cor vigilat. &
Cant 5. caro dormit. Vis iacentem leuare, dicens: *Surge qui dormis,*
Supra Octon. 8. *& exurge à mortuis.* Mittis manum per cauernam, vt sur-
gat: & si tardius surrexerit, derelinquis. Vis vt quærat ite-
rum, & quærat à multis, & non obliuiscatur quærere, non
obliuiscatur sermones tuos: & si tenet eos, offeras te vi-
dendum, non refugias teneri. Quæ cum te meruerit am-
C plecti, ostēdet fructus suos, docebit non oblitam se man-
Cant 7. datorum tuorum, dicensque tibi: *Veni frater meus, exeamus*
in agrum: in foribus nostris omnis germinatio arborum poma noua
& vetera frater meus seruaui tibi. Hoc est dicere: Teneo man-
data omnia noui & veteris testamenti. Sola hoc dicere
Ecclesia potest. Non dicit alia congregatio, non dicit sy-
Cant 8. nagoga, nec secundum litterā noua tenens, nec secundum
spiritū vetera. Non dicit hæresis Manichæa: *Vetera seruaui*
tibi, quę prophetas non suscipit. Merito dealbata cernitur,
quæ vtriusque fulgeat gratia testamenti. Respondit ei
Ibidem. sponsus: *Pone me vt signaculum super cor tuum, vt sigillum*
super brachium tuum, quia noua & vetera seruasti mihi. Si-
Gen. 1. gnaculum meum es, ad imaginem meam es & similitu-
dinē. Fulget in te imago iustitiæ, imago sapientiæ, imago
virtutis. Et quia imago Dei in corde tuo est, sit & in ope-
Matt. 5. ribus tuis, sit effigies Euangelij in tuis factis, vt in tuis
Matt 16. moribus mea præcepta custodias. Effigies Euangelij erit
in te, si percutienti maxillam alteram præbeas, si diligas
inimicum tuum, si crucem tuam tollas, & me sequaris. I-
D deo crucem ego pro te portaui, ne tu propter me porta-
re dubitares. Audierunt hoc filiæ Hierusalem, quod iam
Dominus Iesus sibi Ecclesiam copulabat: & quia consi-
derantes magnitudinem verbi, impares se tantis nuptiis
æstimabant, ne forte tantæ copulæ pondus sustinere non
Cant 8. possent, excusant dicentes: *Soror nostra parua, & vbera non*
habet. Sic enim qui volunt differre nuptias, excusare con-
sueuerunt, vt prætendant immaturæ ætatis infirmitatem:
& adstruant quod vbera non habeant, quæ nubilis signi
ficāt tempus ætatis. Hoc solet symbolum commune om-
nibus virginibus esse nupturis, vt cum vbera cœperint
eminere, tunc coniunctioni habiles iudicentur. Turbatæ
Ibidem. igitur quòd studio dilectionis vrgeat nuptias spōsus, di-
cunt: *Quid faciemus sorori nostræ in die qua loquetur in ea?*
vel, vt Symmachus, *qua loquatur ei.* hoc est, sponsalium
celebritate solet fieri collocutio & confirmatio nuptia-
rum. Quid ergo faciemus, dicunt turbatæ, quia vrgetur
coniunctio spiritalis? A tantis nuptiis excusare non pos- E
sunt. Nemo enim est qui copulam vel animæ & spiritus,
vel Christi & Ecclesiæ non beatam putet. Sed quia pleni-
tudo verbi vel Spiritus sancti vibrat & fulget, & nihil est
quod illis possit æquari, ideo differre desiderant, vt illa
dilatione vel anima vel Ecclesia possit esse perfectior. Di- Ibidem.
cunt ergo: *Si murus est, ædificemus super eum receptacula argen-*
tea: & si ianua est, sculpamus super eam tabulas cedrinas. Murus est
anima sancti. Habet & Ecclesia muros suos, quæ iam
perfectior dicit: *Ego ciuitas munita.* Hic est murus qui ha- Esai 27.
bet duodecim portas apostolicas, per quas populo natio- Ezech 48.
num patet ingressus in Ecclesiam. Sed murus quamuis Apoc. 21.
ambitum totius vrbis includat, tunc tamen est munitior,
cum receptacula habuerit præparata, in quibus propu-
gnatores vrbis tutum spectandi ac tuendi possint habere
subsidium. Sed quia rationalis hæc ciuitas est, & omnis Cant. 8
spes eius in Dei verbo est: non ferrea, sed argentea ei pro-
pugnacula requirūtur, eloquiis cælestibus magis quā cor-
poris voluptatibus hostiles impetus repulsare consueta.
Eo fulta præsidio, eo splendore fulgens habilior Christi Ioan. 10
copulæ iudicatur. Et quia ianua Christus est, qui ait: *Per* F
me si quis introierit, saluabitur: & Ecclesia ianua nuncupatur,
quia per ipsam patet populis aditus ad salutem: ne hære-
ticorum corrūpatur tineis aut vermibus, dicūt filiæ Hie-
rusalem, vel angeli, vel animæ iustorum: *Aedificemus su-* Cant. 8.
per eam tabulas cedrinas. hoc est, fidei sublimis bonum odo-
rē. Est enim suauis huius materię odor, quā non vermis, Luc. 12.
non tinea corrūpat. Ideo huius materiæ vsus eligitur te-
ctorū fastigiis eleuādis, formandisq; litterarum elemētis,
quibus ętas puerilis ad studiū liberalis eruditionis imbui-
tur. Est ergo materia ista sublimis ad gratiam, leuis ad o-
nus, suauis ad odorem, vtilis ad instrumentū scientiæ, ha-
bilis ad ministerium cognitionis æternæ. Sed quēadmo-
dū sponsam suam diligens Christus vrgebat ad copulæ
spiritalis solemnitatē, ita & Ecclesia verbi decore iam ca-
pta festinabat ad nuptias, Ideoque morarum & dilationis
impatiens, quas filiæ Hierusalem innectere gestiebant, Cant. 8
dicit: *Ego murus, & vbera mea turres;* hoc est, nolite dubi-
tare vtrum murus sim. Illæ enim dixerant, *si murus est:* ego: G
inquit, *murus sum*, & non parua vbera habeo, sed vt turres
vbera mea sunt. Quomodo dicitis quia non habeo vbe-
ra? Sensus vt turres habeo sapientiæ, in quibus est abun- Psal. 121.
dantia, sicut scriptum est: *Et abundantia in turribus tuis.* His
vberibus, id est sensibus, habilem se tantis nuptiis æstima
bat: sed filiæ Hierusalem adhuc non poterant æstimare, Cant. 8
quia sensuū eius abundantiā non videbant, Et addidit: *Ego*
eram in oculis eius tanquam inueniens pacem. hoc est, delibera- Philip. 4
tis de meis sensibus, cum pacem Dei inuenerim, *quæ exu-*
perat omnem mentem, & custodit & corda & sensus in Christo Prou. 12.
Iesu. Talis, inquit, *eram in oculis sponsi, qualis quæ habet pacem.*
Scriptum est enim: *Qui recte quærunt pacem, gaudebunt.* Fe-
stinantibus igitur dilecto atque dilecta, celebrata coniun-
ctio spiritalis est, mutuo expetita consensu. Ideoque tan- Cant. 8
quam nuptiale carmen, exaltauit spiritus in propheta di-
cens, *Vinea facta est Salomoni in Beelamon, dedit vineam suam iis*
qui seruant. Clamat ergo spiritus, Plantata est congrega-
tio populorum, sed vitis æternæ radice fundata, & spiri- Matt 21.
talia sub iugum verbi corde mansueto colla subiecit. Plan- Luc 13.
tata autem in multitudine nationum. Hoc enim intelli- H
gendū Beelamon, Symmachus, Aquila, aliæque transla-
tiones Græco sermone docuerunt. Repudiata est vetus
copula, quæ fructum afferre non poterat: data est vinea
nouis fidelibusque cultoribus, qui non solum facere fru-
ctum possent, sed etiam custodire. Vna igitur ouis erra-
uit, sed reuocata totius spatia orbis impleuit. Vnā ouem
error abduxerat, sed multitudinem populorum Domini
gratia congregauit. Errauit homo sed Ecclesia iam mu-
rus est, & murus validus. Errauit Adam, murus est Da-
uid, qui mandata Dei oblitus non est. Custodita igitur &
vallata hæc vinea munimine spiritali, mille fructus dat
Christo, ducentos autem custodibus. Ideoque ait Eccle- Cant 8.
sia: *Vitis mea in conspectu meo mille Salomoni, & ducenti seruanti-*
bus fructum. Perfectio & plenitudo Christi est portio ser- Genes 43.
uulorum. Habes hoc mysteriū in Genesi, vbi quinq; partes
Beniamin fratri iuniori tribuit Ioseph, singulas reliquis

A fratribus. Domino igitur quinque sensuum portio & prærogatiua defertur, quam illi vtique tribuit ipse quem diligit, sicut dilexit Paulum, & cui dedit ad euocandas gentes sapientiæ principatum. His igitur fructibus delectata Ecclesia dicit ad Christum: *Qui sedes in hortu, amici intendentes sunt voci tuæ: vocem tuam insinua mihi.* Delectabatur enim quod in hortis Christus sedebat, & in hortis positi amici intendebant voci eius. Sed quia amici illi de cælestibus erant archangeli, vel dominationes & throni (homines enim expulsi de paradiso fuerant propter inobedientiam cælestium mandatorum, atque ideo adhuc Ecclesia vocem eius audire non poterat, quam cupiebat audire) ideo ait: *vocem tuam insinua mihi.* Vnde & nos si volumus eum in nobis sedere, simus horti clausi atque muniti, feramus virtutum flores, gratiæ suauitatem, vt disputantem cum angelis Dominum Iesum audire possimus. Sed quia futurum erat vt eum ad plenitudinem Ecclesia peruenisset, persecutionibus varijs tentaretur; ideo cum verbi gratia delectaretur, subito cernit insidias persecutorum: & quæ plus sponso quam sibi timeret, aut

Act. 22. *Cant. 8.* *Genes. 3.* *Cant. 8.*

B quia à persecutoribus Christus magis appetitur in nobis, ideo ait: *Fuge frater meus, & similis esto tu capreolæ, aut hinnulo ceruorum super montes aromatum.* Propter infirmos fugit, qui tentamenta grauiora ferre non possunt. Ideo scriptum est, vt de ciuitatibus ad ciuitates fugiamus: *& si nos in hac ciuitate fuerint persecuti, fugiamus in aliam.* Propter infirmos igitur, & diximus, fugiat persequentes: aut fugiat ab infimis, & transeat ad montes aromatum, qui pro martyrio odorem possu beatæ resurrectionis afferre. Montes aromatum sancti sunt. Ad eos confugit Christus, quia *fundamenta eius in montibus sanctis.* Ad eos igitur confugit, qui sunt eius stabilia fundamenta. In nobis fugit, in illis fida statione consistit. Mons igitur aromatum Paulus est, qui potest dicere: *Bonus enim odor Christi sumus Deo.* Mons aromatum Dauid, cuius orationis odor ascendebat ad Dominum; & ideo dicebat: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Symmachus autem & Aquila interpretati sunt quod Christus dicit ad Ecclesiam: *Quæ sedes in hortu*, hoc

Ibidem *Matt. 10.* *Psal. 86.* *2. Cor. 2.* *Psal. 140.* *Cant. 8*

C est, iam in hortis sedes superno digna es paradiso, & ideo *vocem tuam insinua mihi*, cui amici intendunt. Ego quoque eam audire desidero. Cœpit in hortis esse Ecclesia, postquam in hortis captus est Christus.

Ioan. 18.

S. AMBROSII IN PSALMVM CXVIII. enarrationum finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, DE SALOMONE LIBER.

Capita Libri de Salomone.

D

1. *Miratur quod sapientissimus hominum propheta Salomon proposuerit tria sibi impossibilia esse scitu, & quartum adhuc esse quod non valeret agnoscere, cum tam locuples possessor sapientiæ fuerit, vt omnia cognouisse visus sit: & de hac admiratione rationem reddit.*
2. *De repetitione superius propositorum, & apertione mysterij absconditi in primo quod Salomõ testatus est se scire non posse, videlicet vestigia aquilæ volantis.*
3. *De expositione mysterij quod in secundo impossibili ad sciendum occultatur, vias scilicet serpentis super petram.*
4. *Quid mystice significetur per tertium impossibile quod Salomon se scire non posse dixit, id est, semitas nauis nauigantis.*
5. *De mysterio quarti, viarum scilicet viri in iuuentute, quod Salomon se non valere cognoscere asserit.*

E

Prouerb. Cap. XXX.

HAEc dicit vir credentibus Deo: Et quiesco, stultissimus enim sum omnium hominum, & prudentia hominis non est in me. Deus docuit me sapientiam, & cognitionem sanctorum cognoui. Quis ascendit in cælum, & descendit? Quis congregauit ventos in sinu? Quis conuertit aquam in veste? Quis dominatus est omnium summitatum terræ? Quod nomen ei? aut quod nomen filijs eius vt cognoscas. Protegit autem ipse eos qui timuerentur eum. Ne addas sermonibus eius, ne redarguat te, & mendax fias. Duo peto à te, ne tollas à me gratiam antequam moriar ego. Vanum sermonem & mendacem longe à me fac: diuitias autem & paupertatem ne mihi dederis: constitue autem mihi necessaria & sufficientia: ne repletus mendax fiam, & dicam, Quis me videt? aut pauper factus furer, & iurem nomen Dei. Ne tradideris seruum in manus Domini, ne forte maledicat tibi, & delearis. Filius malus patrem maledicit, at matri non benedicit. Filius malus iustum se iudicat, at exitum eius non lauit. Filius malus excelsos oculos habet, et palpebris suis extollitur. Filius malus gladios dentes habet, & molares forcipes: vt consumat imbecilles à terra, & pauperes eorum ex hominibus. Sanguisugæ tres filiæ fuerunt dilectione dilectæ, & tres istæ non repleuerunt eam, & quarta non contenta est dicere, satis. Infernus, & amor mulieris, & terra non repleta aqua: & aqua & ignis non dicent, Sufficit. Oculum qui deridet patrem & qui inhonorat senectutem matris, eruant eum corui de conuallibus, & comedant eum pulli aquilarum. Tria autem sunt impossibilia mihi scire, & quartum quod non cognosco: Vestigia aquilæ volantis, & vias serpentis super petram, & semitas nauis nauigantis, & vias viri in iuuentute. Talis via mulieris meretricis, quæ cum fecerit, posteaquam abluta est, nihil dicit se fecisse mali. Per tria mouetur terra, at quartum non potest ferre: Si seruus regnauerit, & stultus repletus fuerit ciborum, & serua si eiecerit suam dominam, & odiosa mulier si sortita fuerit virum bonũ. Quatuor autem sunt minima in terra, hæc autem sunt sapientiora sapientibus: Formicæ, quibus non est fortitudo, & præparant vere cibum. Et cherogrylli gens non valida, qui fecerunt in petris suas domos. Absque rege est locusta, & egreditur tamquam acies ab vna iussione ordinate. Et calamotes psicis manibus innitens, & captu facilis existens, habitat in munitionibus regis. Tria autem sunt quæ prospere gradiũtur, & quartum quod bene incedit: Catulus leonis fortior bestiis, qui non auertitur, neque horret bestiam: & gallus conscendens fœminas clementer, & hircus præcedens gregem, & rex concionans in gente. Si immiseris te in lætitiam, & extenderis manum tuam cum pugna, inhonoraberis: Mulge lac, & erit butyrum, si autem expresseris nares, exibit sanguis. Si autem extraxeris sermones, exibunt iudicia & pugnæ.

F G H

Mira-

A

Miratur quod sapientissimus hominum propheta Salomon proposuerit tria sibi impossibilia esse scitu, & quartum adhuc esse quod non valeret agnoscere, cum tam locuples possessor sapientiæ fuerit, vt omnia cognouisse visus sit: & de hac admiratione rationem reddit.

Cap. I

MIRVM satis est, quòd in hoc capitulo sapientissimus omnium hominum Salomon propheta proposuit tria impossibilia esse quæ scire non posset, quartum adhuc esse quod non valeret agnoscere: (3. Reg. 3.) *Vestigia aquilæ volãtis, vias serpentis super petram, & semitas nauis nauigantis, & vias viri in iuuentute.*] Hæc se nescire testatur ille propheta Salomon, qui vt primum transactis infantiæ rudimentis annos iuuentutis ingressus est, in quibus posita adhuc infirma ætas, quem cursũ vitæ diligat, nutat incerta: (B) (Sap. 9. 2. Par. 1.) nihil aliud à Deo quam sapientiam postulauit, inter ipsa, vt dixi, vitæ tentamenta iam sapiens, quam delectatione rerum, quod omnibus præterea elegit. (Sap. 7.) Sic enim ipse in libro Sapientiæ suæ se Dominum omnipotentem depeccatum fuisse commemorat: *Da mihi*, inquit, *sedium tuarum assistricem sapientiam: vt sciam dispositionem orbis terrarum, virtutes elementorum, initium & consummationem & medietatem rerum, mutationes temporũ, anni cursus, & dispositiones stellarum, naturas animalium, iras bestiarum, vim ventorum, & cogitationes hominum, differentias arborum, & virtutes radicum. Omnium enim artifex*, ait, *docuit me sapientia.* (Ibidem. Ibid.) Et alibi ipse in eodem libro: *Inuocaui*, inquit, *& venit in me spiritus sapientiæ.* Et quidem quod tam locuples possessor sapientiæ Salomon, (Eccl. 1. 3. Reg. 4.) cum omnia cognouisset quæ in arcanis abditarum dispositionum tenebantur absconsa, hæc sibi impossibilia esse prætendit: quippe qui à Deo esset sapientiam consecutus, qui nouerat mundanæ dispositionis introitum, qualiter esset hoc cælum (C) (Sap. 6.) omne quod cernimus, ardua sublimitate suspensum, quẽadmodum fieret aëris istius circumiectus & fusus æquo moderamine libratus in medio, quibus modis pigro ad imum dilapsa pondere terra subsisteret, qua ratione intra certas litorum metas liquidi elementi impatiens fluctus lapsus exæstuet: quod principium rerum, quis finis, & quæ essent media. (Ibidem.) Quem iterum diuisiones & mutationes temporum non latebant, qui comprehenderat qualiter sibi annorum mutua vicissitudo redeunte orbe succederet, qua causa varios stellarum ageret cursus præcedendo se nonnumquam aut subito subsequendo, vnde earum esset ortus aut obitus, & alia multa, quæ sapientia docente cognouerat. Mirum, inquam, quod ista quæ sibi impossibilia esse dicit, aut scire non potuit, aut videre. Sed quia omnia quæ in libris diuinis prophetarũ (Tit. 1.) annuntiatione congesta sunt suis sunt temporibus reseruata, merito Salomon ante aduentum Domini nostri Iesu Christi, quid aquila volans, quid serpens in petra, quid (D) nauis nauigans, quæ iuuenis via in iuuentute esset, scire non potuit. (Colos. 2.) Adhuc non erat tempus quo vmbra corpus fieret, aut veritas de figura. Nobis vero, quibus Dominus (Ioan. 5.) noster Iesus Christus ostendit, quod omnia de ipso essent (Matt. 10.) in lege conscripta, quibus nihil est occultum quod non (Apoc. 5.) reueletur, posteaquam signatum illum septem sigillis librum nemo alter potuit reserare quam Christus; permissum & indultum est nobis vt omnia & videre possimos & nosse, (Matt. 11.) sicut ipse Dominus ait: *Pater confiteor tibi, quia abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti ea paruulis.* (Luc. 8.) Et iterum: *Vobis*, inquit, *permissum est scire mysterium hoc.*

Quæ ideo tetigi, vt non tam Salomonem quod non potuisset scire reprehenderim, quam quod non fuisset temporis vt sciret.

E

De repetitione superius propositorum, & apertione mysterij absconditi in primo quod Salomon testatus est se scire non posse, videlicet vestigia aquilæ volantis.

Cap. II.

SEd iam ne proposita lectio diutius differatur, pauca vobis quæ ita in quæstionem veniunt, propitio Deo nostro cogitaui exponere. *Tria sunt* (inquit) *impossibilia mihi scire, & quartum quod non cognosco: Vestigia aquilæ volantis, & vias serpentis super petram, semitas nauis nauigantis, & vias viri in iuuentute.*] Quis enim vnquam potuit ista cognoscere? Quasi vero sit facile vt suspensa aquila in altum celeri elatione pẽnarum, plausus sui & lapsus vestigia manifesta constituat, aut viam signet in vacuo, & lineã sui volatus figat in liquido? Quis cursum nauis deprehendat in fluctibus? Quis indiciũ eius, per quos aggeres & limites feratur, intelligat? (F) Crebra semper & inquieta mutatio, dum vndis sequacibus aut obruitur quod præcessit, aut opprimitur quod secutum est. Quis in petra signum aliquod serpentis agnouit, quum & materia sit dura saxorũ, & lubrica natura serpentum? Aut quomodo possunt viæ viri in iuuentute cognosci qui vnde veniat, & quo eat, nõ potest deprehendi? Hæc sunt quæ sapientissimus Salomon propheta dixit se non posse cognoscere. Nũc ergo de singulis rebus istis quid dicamus, audite. Aquilã in hoc loco Christum Dominum nostrum debemus accipere, (1. Cor. 15 Ephes. 4 Osee 13. Ezech. 1.) qui post venerandam resurrectionem, qua docuit humanum genus in vitam redire post mortem, velut aquila reuolauit ad patrem, prædam secum referens, id est hominem, quem rapuerat de faucibus inimici. Hæc est aquila, quam Ezechiel propheta in illa quadriformi sede & Cherubim vidisse se retulit inter animalia, quæ mysticum vehiculum rotis iuncta portabant. Vnũ enim animal simile vituli, aliud leonis, tertium hominis, quartum aquilæ, sicut in Apocalypsi Ioannes se vidisse conscripsit. (Apoc. 4) *Primum* inquit, *animal simile vitulo, secundum leoni, tertium hominis, & quartum aquilæ.* (G) Sed de horũ animaliũ qualitate alter locus ad tractandum necessarius est. Nunc interim quod cœpimus, explicemus. Hęc est aquila, de qua scriptum est: (In proœmio in Lucam Deut. 32 Psal. 56 Psal. 104.) *Sicut aquila tegit nidum suum*, id est, Christus Ecclesiam. Et iterum, inquit: *In vmbra alarum tuarũ sperabo.* Et iterum: *Renouabitur sicut aquilæ iuuentus tua.* Nam vt aquila colona, quasi mater nidi semper vnius est, nec ad procreandam sobolẽ aliud aliquando cubile perquirit, & cum primum calidis ouis maturo onu fœtus erupent interior, pullos educit implumes: hos contra faciem feruidi solis opponit, qui ægram & inualidam corusco radiorum appulsu aciem submiserit oculorum, materno damnatus arbitrio, & à fratrum consortio separetur, & deiiciatur in terram. Et sicut auis ista inimica serpentum est, quos cum in aere alarum remigio subuectando supportat, hos obunco rostro, & armatis quasi quibusdam telis pedibus suis lacerat ac diuellit; quos cum deuorat, calore suo interno noxium illud virus extinguit: ita & Christus Dominus vnam diligit Ecclesiam, vt aquila nidum suum, quam ac æstu persecutionis alarum suarum defendit vmbraculo. (H) (Ephes. 5.) Sic quoque extra Ecclesiam proiicit in quibus fidei lumen infirmum est, qui ignem Euangeliorum lucem vitiis sæcularibus inquinati ferre non possunt. Et vt aquila serpentes deuorat, & eorum venena calore coquit interno: ita & Christus Dominus noster percusso dracone, id est diabolo lacerato, dum humanum sibi corpus assumit & peccatũ illud quod hominem tenebat obnoxium, tanquam perniciosum virus exonxit, sicut Apostolus ait: (Rom. 8 2. Cor. 5) *Et de peccato damnauit peccatum in carne sua.* Et alibi: *Qui cum peccatum non nosset, pro nobis peccatum fecit.* Ad hoc quoque Moyses serpentem æneum in eremo suspendit in ligno, qui proprius erat typus corporis Christi, (Num. 21 Ioan. 3.) vt quicumque in eum aspiceret, non periret. Corpus enim hominis per transgressionem vas fuerat serpentis effectum. Sic & alibi Moyses virgam proiecit in terram, quæ in similitudinẽ est corporata serpentis: (Exod. 4 Exod. 7.) quæ quia & ipsa imago erat cor-

A poris Christi, & tantæ virtutis in se typum gerebat, omnium Ægyptiorum potestatem absorbuit. Hoc est ergo quod ait, *Vestigia aquilæ volantis*:] quia etsi post passionem & resurrectionem suam præsentibus Apostolis Dominus noster ascendit in cælum, (Act. 1.) tamen cuius hominis tam altus sensus & tantus est, vt explicare possit quomodo illa tanta maiestas de cælo aut venire dignata fuerat, aut redire; cum hoc solum nobis scire liceat, quod aut venit, aut rediit? (Ioan. 1. Esai. 7. Esai. 53.) Quis enim cognoscere potest quemadmodũ Verbum in virginem venerit, vt repente conciperet, vt tam felicem fœtum partus virginalis effunderet, vt hominem Deus indueret, quem totus mundus non potest nec sufferre nec capere? Id est quod ait, *Vestigia aquilæ volantis*:] id est, Christi Domini aduenientis ad terram, ac redeuntis ad cælos, vestigia comprehendi enarrariq; non posse.

De expositione mysterij quod in secundo impossibili ad sciendum occultatur, vias scilicet serpentis super petram.

CAP. III.

B ET *vias* (inquit) *serpentis super petram*.] Dixi iam quod sinuosis labens membris nitidus & volubilis coluber tractibus suis vestigium aliquod in petra, quia res est dura, non faciat. Indicium enim monstri huius non nisi molli signatur in puluere. Nũc ergo videamus quis sit iste serpens, aut quæ petra, in qua serpentis vestigium non apparet. Hanc petram Dominum nostrum esse ambigere non debemus. Sic enim Apostolus ait: *Bibebant autem de spiritali sequenti petra, petra autem erat Christus*. (1.Cor. 10.) Et Psalmographus: *In petra*, inquit, *exaltasti me*. (Psal. 60.) Et Moyses in cantico Deteronomij: (Deut. 32.) *Lactauit eos mel ex petra, & oleum de solida petra*: id est, quod dulcem daturus is esset Euangelij suauitatem, aut Spiritum sanctum per chrismatis vnctionem. Et alibi ait: (Ps. 136.) *Beatus qui tenebit & allidet infantes tuos ad petram*: quod vtique in religiosis parricidium esset, si petra ista figuram Christi corporis non haberet. Nemo enim beatus in funere est, qui infantes allidit ad petram: sed ideo beatus est, quod illos coniungit ad petram. Dixit ergo petram Dominum & Saluatorem nostrum in scripturis omnibus inueniri. C Serpens autem ex ipso nomine, quod sit callidior omnium bestiarum quæ sunt super terram, apparet quod est diabolus: qui ideo serpens dicitur, quod occulte serpat, & quod sensus hominis lenuiter illabendo pertentat: (Gen 3.) quos si conuicerit, medullis se hominum atq; ossibus implicat & immergit. Qui in corpore hominis, quod omnipotens Christus induerat nulla malitiæ suæ potuit imprimere vestigia, quamuis illud ausus fuerit sæpe tentare, sicut ipse Dominus in Euangelio ait: (Ioan 14.) *Ecce venit princeps mundi huius, & nihil in me inuenit*. Et alibi: (Psal. 88.) *Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non nocebit eum*. Hæc est ergo petra, id est est caro Christi, nulla inimici iniquitate respersa, in qua serpentis, id est, peccati alicuius vestigium non appparet, vt scriptum est: (1.Pet. 3.) *Qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius*.

Quid mystice significetur per tertium impossibile quod Salomon se scire non posse dixit, id est, semitas nauis nauigantis.

CAP. IV.

ADhuc quid subiungat, audite. *Et semitas* (inquit) *nauis nauigantis*.] D Nauem adæque Ecclesiam debemus accipere in salo mundi istius constitutam, quæ crebris ventorum fluctibus, id est tentationum plagis & verberibus fatigatur: quam turbidi fluctus, id est, huius sæculi potestas conatur ad saxa perducere. (Matt. 14.) Quæ etsi vndarum fluctibus aut procellis sæpe vexatur, tamen numquam potest sustinere naufragium, quia in arbore eius, id est in cruce, (Marc. 6.) Christus erigitur, in puppi pater residet gubernator, proram paraclitus seruat spiritus. Hanc per angusta huius mundi freta duodeni in portum remiges ducunt, id est duodecim Apostoli, & similis numerus prophetarum. Inde Montani antra latratu falsi carminis resonant, qui duabus fœminis prophetissis Priscilla & Maximillia tamquam alicuius Scyllæ rabidis succinctus est canibus. In ista naue Ecclesiæ ea fæliciter præterimus. Inde in Photinianam Charybdim non incidimus, Inde in illud barathrum, quasi Dathan & Abiron, id est in profundum mortis Vrsacij & Valentis non incurrimus. E (Num. 16.) Inde Arium archipiratam, qui nos per mare sæculi ad instar Pharaonis insequitur, non timemus, illam stellam seruantes in cælo quę magos perduxit ad Christum, (Exod. 14. Matt. 2.) per quam nos regnum Dei, qui malorum omnium futurus est portus, expectat. Inde numquam nos de hac naui Ecclesiæ præcipitatos, Marcion ille cetus absorbuit. (Psal. 103.) Inde Sabellius pirata non cepit. Inde nobis aquilo nocere non poterit, quamuis inde sint antichristi violenta flabra ventura, sicut scriptum est: (Hier. 1.) *Ex aquilone exardescent mala*. Inde Syrtes gentilium, & periculosas hæreses & scopulos euitamus, quos superiacens aquæ tenuis occultat allapsus, (1.Tim. 6. Rom. 16.) quia hæretici sub prætextu nominis Christiani abscondsa perfidiæ saxa fallaci confessione oris obducunt, in quæ homines, dũ illis quod Christiani sint fides habetur, impingunt. Hæc ergo nauis Ecclesia est, quæ etsi quotidie sæculum istud tamquam aliquod pelagus sortitur infestum, numquam eliditur ad saxum, nec mergitur ad profundum. Nauem autem Ecclesiam esse diuinis testimonijs probam⁹, sicut ait: (Ps. 103.) *Illic transierunt naues*. Et alibi. (Esai. 2.) *Ad omnem nauem maris*; quia sunt Ecclesiæ sæculi quæ totam sibi spem, quod sit in hoc tempore, non tam de Deo, quã de potestatibus huius sæculi repromittunt. F Sed quod ait, *Vias nauis nauigantis*,] proprie significat quod in tempore miro modo persecutionis comprehendi omnino non posset, quemadmodum viuida per interitum & diues per damna reddatur, sicut ait ex persona ipsius Psalmographus: (Psalm. 4.) *In tribulatione dilatasti me*. Quæ ob hoc multis in locis aut soli comparatur, aut lunæ: (Cant. 6.) quæ etsi tunditur, non mouetur: & si moueatur, resurgit.

De mysterio quarti, viarum scilicet viri in iuuentute, quod Salomon se non valere cognoscere asseruit.

CAP. V.

ET *vias* (ait) *viri in iuuentute*.] Vir iste, Christus Dominus noster est, sicut in Actibus Apostolorum scriptum est: (Act 2.) *Viri Israelitæ audite hæc verba: Iesum Nazarenum virum à Deo electum, in vobis virtutibus & signis & portentis approbatum*. Et Apostolus: (Ephes. 4) *Vt omnes in virum perfectum occurrere possumus in mensuram ætatis plenitudinis Christi*. Et alibi: (2.Cor. 11.) *Destinaui vos vni viro virginem castam exhibere Christo*. Hic est vir cuius viæ cognosci in iuuentute non possunt. G Quis enim æstimare animo possit, aut capere quanta ille opere exercuerit, cum secundum hominem moraretur in terris? (Luc. 24.) q̃ itinera virtutum duxerit, in quas vias beneficiorum circa humanum genus fuerit ingressus, (Matt. 11.) dum claudis pedum restituit firmitatem, dum cæcis lumina amissa reddit, dum eloquium præstat mutis, & surdis insinuat auditum, (Marc 16. Ioan 11.) dum largum in sanguine fluxum siccat in Martha, dum dæmones pellit ex Maria, dum corpus tetriduani spiritus calore constringit in Lazaro: & quod mors sibi vendicarat ad pœnam, lux denuo recepit ad vitam? (Matt. 14. Ioan. 6.) Quid ille solidus gressus in fluctib⁹? quid reliquiæ de paucis panib⁹? plus superesse saturata multitudine, quam fuisse? Quid inopem in vino Galilæi coniugis apparatum, (Ioan. 2.) sed Domini operibus pretiosum? Et alia multa, sicut in Euangelio dictum est, *quæ si omnia scripta essent, mundus ea capere non posset*. Aut quid postremo descensus ad inferos, aut ascensus ad cælum? (Ioan 21.) Quid illud quod in passione ipsius integram lucis consuetudinem sol habere non potuit, vt taceam ruptum velum, lapidem reuolutum? (Ephes 4. Mat. 27) Hæ ergo viæ sunt in iuuentute, quas nõ tam deprehendere Propheta, quam enarrare se non posse testatus est. H (Marc. 16.) Tales hic etiam dicit *vias meretricis, quæ postea quam abluta est, dicit se nihil mali fuisse*.] Meretrix ista Ecclesię typus est, aliquando in gentibus constituta, idolorum cultib. vitiata, quam vanæ superstitionis stupra polluerant, quam falsorum deorum adulteram fecerat multitudo: lasciuosq; ac turpes incompositis motib. saltus nemorum & lucorum inculta lustrabat, dedita luxuriæ, pompæ gentilium mancipata. Hanc posteaquam Dominus noster Iesus Christus puro baptismatis fonte perfudit, ablutionem & criminis accepit & nominis. (Ephes. 5. 1 Cor. 11 Iosu 6.) Post meretricem fit virgo, quia vni se destinauit sponso. Nam & Raab illa meretrix Hierichuntis, quæ speculatores Iesu Naue excepit hospitio, & quod signo cocci signata est, qui color figuram Christi sanguinis indicabat, & quod euersionem ciuitatis euasit, Ecclesiæ typum habuit, quæ per sanguinem

A Osee. 1. Apoc. 14. Apoc. 2. Esai. 1.

Christi ruinam mundi istius secura non metuit. Sic enim ait propheta: *Accipe, inquit, tibi vxorem fornicariam, & facfilios fornicationis.* Vbiq; enim cultura idolorũ, fornicationũ eupara est, vt in Apocalypsi scriptũ est: *& sinus fornicari seruos meos, & mãducare idolis immolata.* Deniq; Hierusalem ciuitas illa quondam nobilis Hebræorum, quotiescumque à veritate deflexerat, & idolis seruiebat, statim meretricis vocabulo nominabatur, sicut clamat Esaias: *Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis Sion?* Inde est ergo quod ait Salomon: *Talis autem via mulieris meretricis, quæ posteaquam abluta est, dicit se nihil mali fecisse.*

Fragmentum enarrationis super eodem capite.

1. Pet. 1. Sap. 7. B

ANte aduentum Christi saluatoris nostri prophetæ multi concepto Spiritu sancto futura nuntiarũt, inter quos & Salomon loco suo & ordine pro temporib. numeratur: sed inter alios & ipsum est aliqua distantia. Ideoque cæteri solo spiritu loquuti sunt, Salomon autem & spiritu & adiuncta sapiẽtia est loquutus. Deniq; hoc testatur lectio, quam ex verbis eius audiuimus recitatam. Nã dum quorundã mysteriorum propriã profitetur ignorãtiã, assignare distantiã videtur inter sapientiam sibi collatã & spiritũ. Dicit ergo: *Tria sũt mihi impossibilia scire, & quartum quod non cognosco: Semitas nauis nauigantis, vias serpentis super petrã, & vestigia aquilæ volantis, & quartũ quod non cognosco, vias viri in iuuentute. Talis via mulieris meretricis: quæ cum fecerit postquã abluta fuerit, nihil dicit se se fecisse mali.*] Hæc verba ex cõmuni sensu quasi de vulgo videntur collecta, sed in omnib. sunt sancta mysteria: tria in Christo, & vnũ in Ecclesia. Nã quod dixit, vias nauis nauigantis se inuenire non posse, hoc non est sine mysterio verbũ. Nam quis inter fluctus ostenderet vel præscriberet viam, qua nauis transierit? Nauis enim transitu suo vndas scindit, & ilico se vndę condensant: vt videatur quia trãsit, & non sciatur qua trãsierit. Visum enim habere põt, vestigiũ facere non potest.

Hebr. 4. C

Christus est nauis, in qua ascendunt omniũ credentiũ animæq; vt firmius inter fluctus euehatur, de ligno fabricatur, & ferro configitur, hoc aũt est Christus in cruce. Sed dicit nauem sine vestigio; quia verbũ Dei viuum & efficax per aurẽ penetrat ad viscera sine læsione, & homine assũpto verbũ inter homines nascitur sine sui diminutione, & Maria virgo generat sine corruptione. Transit ergo nauis per mare, & nulla in vndis vestigia remanent, quia venit Christus de cælo, aute concipitur, vtero tẽpore certo portatur: & talis Maria virgo remansit postquã peperit, qualis fuit anteq̃ verbum aure conceperit & vtero gestauerit.

Sap. 6. Genes. 3. D

Merito Salomon inter Spiritũ sanctum & infusam sapientiam distantiã ponit dũ ignorare se per Spiritũ sanctum mysteriũ indicat, quod per collatã sapientiã non ignorabat. Deinde profitetur se non videre semitas serpẽtis super petram. Cõmune est, & omnib. hominib. patet; quia æstatis tẽpore cum terra soluitur in puluerem, de latibulo suo egressus serpens, impressione corporis sui in terra corrupta põt designare semitã: sed cum ad petrã peruenit, non facit in lapide q̃ fecit in puluere. Sic & serpens diabolus in ipsis natalib. mundi inuenit corruptibilẽ terram, Adam & Euam libenter audientem quæ eis loquutus est. Fecit in aurib. semitam, fecit & in pedibus, quibus interdictum fuerat iter ad arborẽ: fecit & in manibus, quibus contrectata sunt poma: fecit in laterib. dum ab eis nõ vt fuerant concessæ celebratæ sunt nuptiæ. Tunc serpens potuit in primitiuum hominem quasi in puluerẽ vestigiũ facere, peruenit ad petrã, q̃ est Christus (talis. n. factus erat Adam limo, qualis & Christus est ex Virginis vtero) vidit hominis similitudinem, sed coopertam corpore cognoscere non potuit maiestatem; potuit & ipsum tentandum aggredi.

1. Cor. 10. 1. Cor. 15. 1. Cor. 2. Matt. 4. Apoc 12. Ioan. 14.

Sed Christus nec obtẽperauit, nec iratus est, quia ita opus est diaboli. Sed quia diaboli contempta sunt verba, serpens in petra vestigiũ non fecit. Tertium vero se nõ intellexisse restare, nempe vestigia aquilæ volantis. Aquila intelligitur Christus, qui volatu suo descendit ad terras. Quod animalis genus non nutritur, nisi primum castitas comprobetur matris, vt apertis oculis absq; palpitatione totum aspiciat solem. Merito enim hoc animal comparatur Saluatori; quoniam cum aliquid rapere voluerit, non vestigijs ambulat terras, sed excelsum eligit locum. Sic & Christus alta cruce suspensus, tonante strepitu & terribili volatu impetum ab inferis fecit, sanctosque rapiens ad superna remeauit.

E Ioan. 12. Ephes. 4. 1. Cor. 12. Ephes. 2. 2. Cor. 5. Ezech. 18. Ephes. 5.

Quartum quod dicit de vijs viri in iuuentute, & muliere meretrice: hæc mulier Ecclesia intelligitur, quæ dum sequens idola, vt fornicaria ibat post deos alienos. Sed vbi cognita veritate sedes quas dudum elegerat, relinquens, cum semel fuerit baptismo à peccato lota, carens delictis dicit se numquam peccasse: fit mũda, fit noua, deposita conuersatione seculi: moritur diabolo, renascitur Deo, vt scribit Apostolus ad Corinthios. Si quis ergo in Christo noua creatura est; *vetera transierunt, ecce facta sunt omnia noua.* Deniq; merito dicit se nihil fecisse mali, quia per generationis sacramentum ita sunt eius abolita peccata, ac si facta non fuissent; nec sunt in Dei memoria, vt Ezechiel propheta testatur, dicens: *Vita viuet, & non morietur: omnium delictorum eius quæcumque fecit, non recordabitur ei. In hoc namque in mortem se tradidit Christus,* vt Apostolus ad Ephesios scribit, *vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam non habentem maculam neque rugam.*

F

S. AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, IN CAP. XXXI. PROVERBIORVM SALOMONIS ENARRATIONES.

Prouerb. Cap. XXXI.

G

MEi sermones dicti sunt à Deo rege, responsum q̃ docuit mater eius. Quid fili custodies, quid? Sermones Dei, primogenite tibi dico fili, quid fili mei vteri? Quid fili meorũ votorũ? Ne dederis mulierib. tuas diuitias, & tuã mentẽ & vitã in pœnitentiã. Cũ consilio omnia fac, cũ consilio bibe vinũ. Principes iracundi sunt: vinum ne bibant, ne cũ biberint, obliuiscãtur sapiẽtiæ, & recte iudicare: ne obruãt debiles. Date merũ his qui sunt in mœrorib. & vinũ bibere his qui sunt in dolorib. vt obliuiscantur egestatis, & laborũ nõ recordentur amplius. Fili aperi tuum os verbo Dei, & iudica oẽs sane. Aperi tuũ os, & iudica iuste, diiudica aũt pauperem & imbecillẽ. Mulierẽ fortẽ quis inueniet? pretiosior aũt est lapidibus pretiosis quæ talis est. Confidit in ea cor viri eius talis bonis spoliis nõ indigebit. Operatur. n. viro bonũ & non malũ toto vita. Filans lanam & linum fecit vtilia manibus suis. Facta est quasi nauis mercaturã exercens, de longe cõgregans suas diuitias. Exurgit de noctibus, & dedit cibaria domo, & opera ancillis. Prospiciens agrũ, mercata est eũ: de fructibus autem manuũ suarum plantauit possessionẽ. Accincta fortiter lumbũ suum, firmauit brachia sua ad opus. Gustauit quia bonum est operari. & non extinguitur tota nocte lucerna eius. manus suas extẽdit ad vtilia, at digitos suos firmat ad fusum, Manus suas aperuit pauperi, fructũ autem extendit mendico.

H

Nõ habet curã eorum q̃ sunt in domo vir eius cũ alicubi moratur. oẽs n. ab ea induti sunt. Binas vestes fecit viro suo: ex bysso aũt & purpura sibi indumẽto. Conspicuus fit in portis vir eius, quãdo vtiq; sederit in cõcilio cum seniorib. terræ. Sidones fecit & vẽdidit: cinctoria aũt Chananæis. Fortitudinẽ & honestatẽ induit, & lætata est dieb. vltimis. Os suũ aperit sapienter & legaliter, at gratia eius in lingua eius. Angusta semita domus eius, cibos autem otiosa non comedit. Surrexerunt filij eius. & diuites facti sunt, & vir eius laudauit eã. Multæ filiæ acquisierũ diuitias, multæ fecerunt potentiã: excellis tu & supergressa es vniuersas. Fallaces gratia, & vana species non est in te. Mulier enim prudens benedicitur: timorem autem Domini ista laudet. Date ei de fructib. manuum eius, & laudetur in portis vir eius.

A

Mulierem fortem Ecclesiam, eius virum Christum filios martyres interpretatur. Enarratio in die SS. Machabæorum habita.

CAP. I.

PRÆSTABIT nobis qui hunc diem commendauit in sanctis suis, vt infirmitas vocis nostræ sufficiat intentioni vestræ. Hoc ideo commemoraui, vt vos me oratione & silentio adiuuare dignemini. Animus enim mihi erga vos promptus est, caro autem infirma. Et ipse animus quæcumque gaudia scriptura fortè concepit & parturit, in auribus & mentibus vestris cum Dei auxilio ingerere sedulo gestit.
Marc. 26.
Parate in vobis nidum sermoni. Commendatur enim in scriptura *turtur quærens sibi nidum vbi ponat pullos suos.*
Esai. 29.
Psal. 83.
Et hoc quod manibus gestamus, scriptura scilicet quam videtis, commendat nobis inquirendam & laudandam mulierem quandam, de qua paulo ante cum legeretur, audistis, magnam, magnum habentem virum
B
eum virum qui inuenit perditam, & ornauit inuentam. De hac secundum scripturæ quam me portare conspicis tenorem, pauca pro tempore vt Dominus suggesserit,
Luc. 15.
dicam, Dies iste, dies est martyrum, ideo mater martyrum est specialiter laudanda. Iam quæ sit ista mulier, me proloquente accepistis, videre vt etiam me legente cognoscaris, Omnis nunc auditor, vt ex aspectu vestro soris apparet, dicit in corde suo: Hæc mulier Ecclesia debet esse? & confirmat cogitationem istam. Nam quæ alia poterit esse martyrū mater? Verū ipsa est quidē q̄ vos cogitastis, mulier de qua aliquid dicturi sumus, id est Ecclesia. Non de quacumque alia muliere loqui nos decet, quamquam & in recitatione passionis martyrum audiuimus fœminas, de quibus decenter loquamur. Sed nec eas prætermittimus, quando earum matrem laudamus.

CAP. II.

Attendite cuius membra estis, inspicite cuius filij estis. *Mulierem* (inquit) *fortem quis inueniet?*] Congruit diei martyrum fortitudo mulieris: Nisi enim ipsa fortis esset, eius
C
pignora in passione defecissent. Inquit ergo: *Mulierem fortem quis inueniet?*] Difficile est inuenire eam; immo difficile nescire eam. Nonne ipsa est *ciuitas supra montem posita,*
Matth. 5.
quæ abscondi non potest? Quare ergo dictum est: *Quis inueniet*]? cum dici debuerit: *Quis non inueniet?* Verum to ciuitatem supra montem positam vides: sed vt supra montem poneretur, inuenta est quæ perierat. Quando illustrata
Luc. 15.
est, quis eam non videt? Quando latebat, quis eam inuenisset? Ipsa enim ciuitas, est illa ouis vna, quam perditam pastor quæsiuit, & inuentam gaudens in humeris reportauit. Ipse pastor mons est, ouis autem in humeris eius ciuitas est supra montem. Facile est vt videas collocatam in monte. Quando eam inuenisses cum lateret in vepri-
Matt. 5.
Luc. 15.
bus, in spinis vtique delictorum suorū? Ibi eam quæsisse magnum est: ibi eam inuenisse mirabile est. Hæc difficilis eius inuentio commendatur, cum dicitur: *Mulierem fortem quis inueniet?*] Quis enim, quia vnus? nō, quia nec vnus. Nā
Apoc. 5.
Ibidem.
dixit Ioannes Apostolus? *Nemo dignus inuentus est neque in cælo neque in terra*: sed responsum est tandem: *Vicit leo de tribu Iuda.*
D
Sic solus inuenit eam. De hoc Propheta ante prædixit:
Genes. 49.
Ex germine fili mi ascendisti recumbens, dormiuisti vt leo. Ascendisti vtique in crucem, *dormiuisti* vtique in morte. *Ascendisti* ecce crux: *dormiuisti*, ecce mors. Quid est enim *ascendisti*, nisi quod scriptum est: *Et crucifixerunt eum?* Vnde & ipse ait:
Luc. 24.
Ioan. 3.
Sicut exaltauit Moyses serpentem in eremo, sic exaltari oportet filium hominis: vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternā. Quid est recumbens, nisi quod scriptū est. *Et inclinato capite tradidit spiritū.* Cū ergo dixisset
Ioan. 19.
Gen. 49.
ibi: *Ascendisti recumbens*: ilico sequutus est: *Dormiuisti vt leo. Dormiuisti*, inquit, *vt leo*: nō fugisti vt vulpes. Quid est autē: *Dormiuisti vt leo?* Quia potestate moriens est non necessitate. Dixit enim:
Ioan. 10.
Potestatem habeo ponendi animam meā, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Vbi autem dictum est
Gen. 49.
Dormiuisti vt leo, subiungitur. *Quis suscitabit eum*: Dixit vero
Act. 4.
quis, non quia nullus, sed quia nemo hominum. Solus
Philip. 2.
Ioan. 2.
illi Deus: *qui eum suscitauit a mortuis, donauit ei nomen quod est super omne nomen*. Suscitauit se & ipse: vnde ait: *Soluite templum hoc, & in triduo excitabo illud.* Modo cum auditis:
E
Mulierem fortem quis inueniet?] nolite putare de Ecclesia dici quæ latebat (illam enim solus inuenit Deus sicut dixit Apostolus:
2. Tim. 2.
Cognouit Dominus qui sunt sui) sed de Ecclesia, quæ iam inuenta est, vt neminem lateat. Hæc ergo describatur, laudetur, commendetur. Est enim vnius vxor, vt scribit Apostolus ad Ephesios, dicens:
Ephes. 5.
Galat. 4.
Ibidem.
Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Est quoque mater, sicut dictum est. *Illa autem quæ sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater nostra: & multorum filiorum, quia multi filij desertæ.* Mulierem ergo fortem iam inuentam, iam conspicuam, iam supra montem positam æqualem isti quis inueniet? quasi dicat, Nullus. Ideo subiungit: *Pretiosior est autem lapidibus pretiosis quæ talis est*]. pretiosior est hæc mulier lapidibus pretiosis, ideo ab omnibos amanda. Nam si ad humanam respiciatis cupiditatem, & iuxta proprietatem accipiantur lapides pretiosi, vere mulier hæc amanda est. Sed quid magnum, quod lapidib. pretiosis pretiosior est Ecclesia, cum lapides prætiosi in illa
Apoc. 21.
F
sint? Dicit enim Ioannes *Structura eius ex lapide iaspide, ipsa vero aurum mundum: & fundamenta omni lapide pretioso ornata*
1. Pet. 2.
Immo lapides hos Petrus Apostolus appellat viuos dicēs: *Et ipsi tamquam lapides viui superædificamini.* Verum pro modulo, & pront capere potestis, de his lapidibus pretiosis volo aliquid charitati vestræ commendare. Sunt in Ecclesia lapides pretiosi, & semper fuerunt: docti, abundantes scientia & institutione legis. Pretiosi plane lapides isti sunt. Sed ex eorum numero aberrauerunt quidam, & ab ornamento mulieris istius deciderunt. Quantū enim pertinet ad doctrinam, vnde hæc mulier fulget, lapis pretiosus erat Cyprianus, & mansit in huius ornamento: lapis pretiosus erat Donatus, sed resiliuit à compage ornamenti. Ille qui mansit, in ea se amari voluit: ille qui inde excussus est, extra illam nomen sibi quæsiuit. Ille permanens cum illa, ad illam collegit: ille resiliens, non colligere, sed dispergere concupiuit. Mali filij, quid sequimini lapidem pretiosum de ornamento huius mulieris excussum?
Luc. 11.
Respondebitis fortè: Quid enim? Tu sic intelligis, quomodo ille? Tu sic loqueris, quomodo ille? Aut tu doctior es illo? Sed sit licet intelligens, sit licet
G
doctus, sit licet lapis pretiosus: si non sit in ornamento huius mulieris, sordescit, iacet in tenebris: oportet permanere in vestimento huius mulieris, quæ pretiosior est lapidibus pretiosis. Redeat ergo ad compagem ornamenti eius. ego fidenter dico. Isti lapides dicuntur pretiosi, quia charitate valēt. Iam vilis est, iam pretium perdidit qui non habet charitatem. Iactet quis doctrinam suam, iactet linguam: si audit æstimatorem verorum lapidum, si artificem huius ornamenti, non pretiosus, sed vilis reputabitur lapis.
1. Cor 13.
Audi dicentem Apostolum: *Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam factus sū velut æramentū resonans aut cymbalū tinniēs.* Vbi iā lapis ille? Nō lapis, sed cymbalū: nō fulget, sed tinnit. Ergo negotiatores regni cælorū discite æstimare lapides pretiosos. Nul lus lapis placeat vobis extra huius mulieris ornamētum.

CAP. III.

Sequitur: *Confidit in ea cor viri eius.*] Plane confidit, & vt
Psal 71.
confidamus & nos, docuit. Commendauit enim Eccle-
H
siam vsque ad terminos orbis terrarū, per omnes gentes, & à mari vsque ad mare. Hæc si non vsque ad finem perseueraret, in ea cor viri eius non vtique confideret.
Num. 23.
Cōfidit vero vt præscius futuri, & qui falli non potest. Non dictum est: *Confidit in ea cor filiorum* (possunt enim filij paruuli falli) sed cor viri cuius cor nullum mendacium recipit.
Rom. 3.
Est enim Deus verax, vt inquit Apostol9 seduci nō pōt. Perseuerabit ergo Ecclesia fine fine. *Talis bonis spoliis nō indigebit.*] Mulier hæc spoliis non indiget nō quia nō q̄rat, sed quia abundat multis. Vndique mundum spoliat, rapit vndique trophæa diabolo. Ideo dicit viro suo, sicut scriptum
Psal. 118.
Odon ...
est in Psalmo: *Exulto ego in verbis tuis, sicut qui inuenit spolia multa.* Quemadmodum spoliis indigebit, quæ vndique rapit, vndique trahit, vndique acquirit, vndique operatur bona? Ideo sequitur:
2. Cor. 5.
Operatur enim viro bonum & non malum tota vita.] Hinc mutiet ista quia expoliat mundum, rapit gentes tota vita. Operatur bonum: verū non sibi, sed viro: vt quæ iam non sibi viuat, sed qui pro omnibus mor-

A 1 Pet. 3. Gal. 1. Philip. 2. B Esai. 54. Psal. 112. C Matt. 5. Esai. 26. Psal. 118. Ozion. 8. Ephes. 5. 1. Pet. 3. D Ps. 115. CAP. IV. Rom. 8. 2. Cor. 4. Genes. 3.

est & resurrexit. Viro ergo operatur bonum, illi seruit, illi deuota est, illum diligit, illi placere semper studet. Non se ornat, nec propter suos, nec propter alienos oculos: nō quærit hominib. placere, non quærit quæ sua sunt; operatur omnia viro suo. *Filans lanam & linum fecit vtilia manibus suis.*] Lanificam & linificā matronam hanc sanctus sermo describit. Quæritur modo à nobis quid sit lana, quid sit linum. Lanam carnale quid puto, linū spiritale. Hoc audeo conijcere ex ordine vestimētorum nostrorū. Nam vestimentorū nostrorum interiora sunt linea, exteriora lanea. Quidquid carne operamur, in propatulo est: quidquid spiritu, in secreto. Operari carne, & non operari spiritu quāuis bonum videatur, vtile non est: operari vero spiritu, & non operari carne, pigrorum est. Inuenis hominem porrigentē manu eleemosynam pauperi de Deo tamen ibi nec cogitantem, sed hominibus placere cupientem? lanea vestis est quæ videri potest, interiorē lineam non habet. Inuenis alium dicentē tibi: Sufficit mihi in conscientia mea Deum colere, Deo seruire: quid mihi opus est in Ecclesiā ire, aut visibiliter misceri Christianis? lineam hic vult habere sine lanea tunica. Non nouit, non commendat talia opera mulier ista. Docēda quidem sunt hæc spiritalia; sed doceri sine carnalibus nō possunt. Illi tamen qui recipiunt, debent tenere spiritalia; & carnalia spiritaliter operari. Filauit hæc mulier lanā & linum, *& fecit vtilia manibus suis.*] Multi filant lanā & linum sed pauci faciunt vtilia manibus suis. Mulier hæc filauit, & fecit. Ideo ei alibi dicitur: *Protende funiculos tuos, & clauos conforta, adhuc in dextris & sinistris dilata: & semen tuum gentes possidebit.* Nunc vero subiungitur, *Facta est quasi nauis mercaturam exercens, de longe congerens suas diuitias.*] Diuitiæ huius mulieris, laudes sunt viri eius. Videte quam de longe congerat sibi diuitias. Dicit enim scriptura: *A solis ortu vsque ad occasum, laudabile nomen Domini* [*Exurgit de noctibus, dedit cibaria domo, & opera ancillis.*] Exurgit de noctibus: quid valent noctes in eam? Non eam premunt, non eam in tenebris iacere cogunt: ipsa vincit noctes, de noctibus ipsa consurgit. Noctes tribulationes sunt. Hæc ergo de noctibus exurgit quia in tribulationib. proficit. *Dedit cibaria domo.*] Quis comedit de nocte? prorsus hæc in nocte dedit cibaria. nec immerito. Nā illi quibus dedit escas, semper esuriunt. *Beati enim qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quia ipsi saturabuntur.* & in nocte esuriunt. vt scriptum est: *De nocte consurgit spiritus meus ad te Deus:* &, *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.* Hæc alimenta nocturna abundant in domo mulieris huius: nemo ibi famem patitur, nec palpat vt inueniat quod manducet. Sed numquid manducandum, & vacando? non vtique. Nam illa quæ dedit escas domo, dedit & ancillis opera. Sed istæ ancillæ sunt ipsius, an viri eius? An quia ancillæ viri, & ipsius sunt? an quia multæ, ancillæ, & ipsa est? Ipsa enim quāquam materfamilias, tamen ancillam se appellare non dedignatur. Sed attendat ista pretium suum, diligat Dominum suum, agnoscat se ancillam, nec erubescat conditionem: quia nec vir dedignatur eam sibi vxorem assumere, quam tanti emit. *Christus dilexit Ecclesiam*, inquit Apostolus, *& seipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret.* *Bona coniux virum suum Dominum vocat: sicut Sara obediebat Abrahæ.* dicebat Petrus Apostolus, *dominum eum vocans:* bona, inquam, coniux nō solum vocat virū suum dominum, sed hoc gestat corde, hoc profitetur ore: tabulas matrimoniales instrumenta emptionis suæ deputat. Est ergo ancilla dans opera ancillis; & eius est mater filij qui dicit? *Ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ.*

Quæres forte quid agat illis operibus etiam nocturnis. Respondit: *Prospiciens agrum, mercata est eum*] *Prospiciens* nō in præsenti, sed in futuro, & *prospiciens* fide, spe, & charitate. Et inde est quod de noctibus exurgit. Quod enim non videmus, speramus, & per patientiam expectamus. Et multis tribulationibus mercatur agrum, quam prospicit Hinc enim mulier fortis dicitur. Sed quid sunt noctes illæ pro agro illo? Respondit Apostolus: *Leue & momentaneum tribulationis nostræ in sublime æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non prospicientibus quæ videntur, sed quæ non videntur.* Verum qualis est ager ille? quæ pulchritudo eius?

E Genes. 27. Ps. 49. Matt. 13. 2. Cor. 9. Matt. 6. Deut. 10 Hebr. 11. F Luc. 12. Luc. 9. Ps. 33. CAP. V. Matt. 5 Ps. 17. G 1. Cor. 9. Rom. 8. Ibidem. Luc. 12. Ps. 71. Esai. 54. H

Non est ille, de quo Adæ dictum est: *Comedes herbam agri in tristitia diebus vitæ tuæ.* Sed est ager benedictionis, quem sentiens Isaac patriarcha dixit: *Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus.* Eius pulchritudo est, de qua dixit per Prophetam Dominus *Et species agri mecum est.* Hic ager non coactū, sed spontaneum requirit mercatorem. Ideo commendatur ille *qui vendit omnia sua, & emit agrum illum.* Requirit cor, dicente Apostolo. *Vnusquisque prout destinauit in corde suo:* *& quia vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.* Requirit non segnem, sed industrium mercatorem. Ideo sequitur de muliere: *De fructibus manuum suarum plantauit possessionē.*] Ideo opera dabat ancillis, vt de suarū fructibus manuū plantaret possessionem in æternum. Illam ergo dixit possessionē quæ futura est: non terrena, sed cælestis de qua scriptum est: *Et tribui Leui non dedit Moyses possessionem: Dominus enim Deus Israel ipse est possessio illorum.* Hoc insinuauit dum dixit, *Prospiciens.*] Nam à longe aspiciebat, significans se futuram inquirere. Subiungit: *Accincta fortiter lumbos suos firmauit brachia sua ad opus.*] Vide si est ancilla: quam deuote seruit, quā accurate, ne qua parte influant concupiscentiarū fluxus, & operantē impediant. Accingit lumbos, vt nihil superfluū calcet, dum festinat in opus, & vt castitatē custodiat. Castitas enim huius mulieris, zona præcepti constricta, ad omne bonū opus semper est parata. Hoc docet Christus Dominus in Euangeliu dum, dicit: *Sint lumbi vestri præcincti.* [*Firmauit vero brachia sua ad opus;*] quasi non defectura: quia *qui aspicit retro, iam non est habilis regno Dei.* Sed hoc quorsum? *Gustauit* (inquit) *quia bonum est operari.*] Sed vbi est palatū quo gustatur hoc? Fugiunt homines laborē, & quasi amarū timent gustare. Et quid facit laborē amare? conscientia bona. Conscientia bona dulce opus facit: nam conscientia mala pungit, & omnia reddit amara. Gusta ergo opus Dei, & videbis quantū sapiat, & te ita delectabit, vt nō desinas, sed totū cōsumes. *Gustate,* inqt, propheta, *quia suauis est Dominus.* Gustauit ergo mulier qa bonū est operari.

Non extinguitur tota nocte lucerna eius.] De lucerna dicitur: *Nemo accendit lucernam, & ponit eam sub modio*, & alibi: *Tu illuminabis lucernam meam Domine:* Lucerna eius spes eius: ob illam operatur omnis homo. Sic testatur Apostolus. *Quoniam qui in spe arat & triturat, debet spe sua fructū percipere.* Quidquid boni facit homo, ob spem facit. *Spe enim salui facti sumus*, scribit Apostolus. Et bene lucerna ista ardet in nocte. Quod enim speramus nō videmus, ideo nox est. Si autem non videmus, nec speramus; nox est & lucerna nō ardet. Quid tenebris huiusmodi infelicius? Vt autem in tenebris non deficiamus, sed per patientiam expectemus: quod no videmus, speremus. Tota ergo nocte ardeat lucerna nostra. Et quia qui nobis quotidie loquitur verbū, oleum infundit, ne lucerna extinguatur: ideo quotidie audiamus verbum, suscipiamus oleum, sustentemus lucernas ardentes, vt docet Dominus: *Et lucernæ ardentes in manibus vestris.* Sic enim mulieris fortis huius exemplum imitabimur, quæ *manus suas extendit ad vtilia.*] Quantum has manus extendit? *A mari vsque ad mare.* dicit scriptura, *à fluminibus vsque ad terminos orbis terrarum,* Ecce quo perueniunt. Vnde non frustra alibi etiam dictum est: *Adhuc in dextris & sinistris dilata.* [*Extendit ergo manus suas ad vtilia, & digitos suos firmat ad fusum.*] Vocat *fusū* non quo infundit, sed quo filat: est enim lanificij instrumentum. De hoc fuso aliquid dicam, neque lanificia sunt à viris aliena. Fusum ergo non frustra dixit, quamuis per ipsum nō absurde lanificium intelligi videatur. De lanificio enim bonum opus tamquam castæ mulieris, & matronæ impigræ & diligentia procedit. Tamen quid ego per fusum intelligam non tacebo. Qui per opera bona in sancta viuit Ecclesia, non neglector, sed effector est præceptorum Dei. quid cras facturus sit non æstimat, quid fecerit hodie perpendit. De futuro opere timet, de præterito gaudet, & vt perseueret in bono vigilat, ne forte futurorum diligens, præteritum amittat. Itaque in omni operatione & deprecatione sua non habet firmam conscientiam de opere futuro, sed de præterito, confidens in eo quod fecit, non in eo quod facturus est. Iam ergo si mecum hoc verum esse consentitis, attendite præterea

A In lanificio duo instrumenta, colum & fusum: in colo lana inuoluta est, vt filo trahenda & nenda transeat in fusum. Quod in colo est inuolutum, est futurum: quod in fuso collectum, iam præteritum est. Opus ergo tuum in fuso, non in colo est. In colo est quod facturus es: in fuso quod fecisti. Vide ergo si aliquid habes in fuso, ibi firmentur digiti tui. Ibi sit fortis conscientia tua, ibi securus eris. Deo enim dices: Da, quia dedi: dimitte, quia dimisi: fac, quia feci. Nec enim respicis pretium, nisi operis gesti, non gerendi. In omni ergo opere tuo totus animus ad fusum sit: quia quod pendet in colo, ad fusum traijciendum est: non autem illud quod in fuso collectum est, ad colum est reuocandum. Itaque vt recte agas, vide quid habeas in fuso, vt firmes in fusum digitos tuos, vt totum colligatur ad fusum, vt habeat aliquid fusus quod te consoletur, quod te confirmet, quod tibi det fiduciam deprecandi & sperandi promissa. Sed forte dicis: Quid agam: quid me iubes habere in fuso? Audi ergo, nec nos pudeat lanificium sanctum docere vos. Videte, si quis habet plenum sacellum, plenum horreum, plenam apo- B thecam: omnia ista in colo sunt: transeant in fusum. Videte quemadmodum neat, immo videte quemadmodum neet. Dum populi instruuntur, grammatici non timeant.

CAP. VI.

Sequitur enim: *Manus suas aperuit pauperi, fructum autem extendit mendico.*] Manus pauperi, fructum mendico. Est quidem pauper, manus tuas quærit: est etiam mendicus, fructum tuum quærit. Qui à te non vult nisi quod necessitati suæ prosit, pauper est: manus tuas quærit. Est vero mendicus, de quo scriptum: (2. Cor. 6) *Tamquam nihil habentes, & omnia possidentes.* hic non quasi necessitati suæ vult satisfieri de dato tuo, sed tamquam in arbore Dominica, quam (1 Cor. 3.) plantauit & rigauit, fructum quærit. Apostolum audi de talibus dicentem: (Philip. 4) *Non quia quæro datum, sed requiro fructum.* [*Non habet curam eorum quæ sunt in domo vir eius, cum alicubi moratur.*] Quomodo curam non habet eorum quæ sunt in domo vir iste, cum scriptum sit: (2. Tim. 2.) *Nouit Dominus qui sunt eius*, & alibi: (Rom. 8.) *Quos prædestinauit, hos & vocauit: quos vocauit, hos & iustificauit: quos iustificauit, illos & clarificauit.* & deinde: (ibid.) *Si Deus pro nobis, quis contra nos?* Si vir C iste nouit, prædestinat, vocat, iustificat, & clarificat; si etiam protegit, quomodo curam non habet? Sed hic cura pro metu, animique anxietate accipitur, non pro diligentia & studio. Habet enim hic vir eorum quæ sunt in Ecclesia diligentiam: *Nam capilli capitis vestri omnes numerati sunt, & vnus ex illis non cadet.* & alibi: *Et capillus de capite vestro non peribit.* (Luc 11. Luc 12.) Sed animi anxietate non torquetur; quia nemo rapiet oues de manu sua. (Ioan 10) &: *Non perdidi ex eis quemquam.* (Ioan. 18.) Curam ergo non habet eorum, hoc est, angorem non patitur quod illi sint perituri: quia non cadent. & quia *ipse supponit manum.* [*Cum alicubi moratur.*] Vbi aut moratur, nisi vnde venturus est? Venturus est autem è cælo, (Ps. 56.) quia *à summo cælo egressio eius.* Moratur igitur in cælo, (Psal 18) quia *cælum mihi thronus est.* (Esai 66.) Dicitur vero ibi morari, quod tardet. Multi namque desiderant eius aduentum, sed spes eorum differtur donec matronæ huius filiorum numerus (Apoc. 6.) compleatur. Multi etiam ad eorum perniciem pro sua impietate illius abutuntur tarditate. Dicit enim malus seruus: *Tardat dominus meus: & incipit cædere conseruos, & inebriari cum malis. Sed veniet Dominus eius in die qua nescit, & in hora qua ignorat: & diuidet eum, partemque eius cum infidelibus ponet.* (Luc 12 13 Ibid.) *Diuidet eum*, quia *separabit malos de medio iustorum: partemque eius ponet cum infidelibus*, quia *ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam.* (Mat. 13. Matt. 25.) Nunc interim, & dum alicubi moratur, curam, id est, anxietatem non habet eorum quæ sunt in domo. Et reddit rationem: *Omnes enim ab ea induti sunt.*] Numquid de nuditate seruorum suorum sollicitus est, cum alicubi moratur, habens coniugem talem? Non vtique: nam optime vestiti sunt. Quam optime, vultis nosse? (Galat. 3) *Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis.* Omnes ab ea vestiti sunt, & boni & mali serui: sed boni vestiti sunt quia Christum induerunt non tantum in forma sacramenti, sed etiam in opere exempli, sequentes vestigia Domini sui: alij vero vsque ad sacramentum, de veste red- (2. Cor. 5.) dituri rationem. Non cessat illa mulier omnes vestire, vt nemo queratur, nemo dicat: Ideo non sum bene operatus, quia non sum vestitus. E Videte ergo quemadmodum induti esse debeatis: & quod vt vestiamur, necesse est vt opera faciamus. Nam vt supra vidistis, mulier hæc dedit ancillis opera: & sic ab ea induimur. Sed quæ seruos vestit, viro suo quid operatur? Sequitur:

CAP. VII.

Binas vestes fecit viro suo.] Operatur ergo viro suo duplices vestes. Iam acclamatis. agnoscitis enim quæ sint binæ vestes, quas Ecclesia facit viro suo: vestes nempe fidei, confessionis, prædicationis. Dicuntur vero binæ, quia Christum Deum & hominem confitetur. Dupliciter ergo & tu lauda, simpliciter lauda, dupliciter, vt Christum Deum & hominem confitearis: simpliciter, vt non sis fictus. Quędam mulier apud Photinum ab huius ornamento mulieris pretiosum lapidem excussum, iam vilem & abiectum (vnde hæretici Photiniani nuncupantur) elegit simplicem vestem facere viro suo. Ille ergo simplicem vestem accepit à coniuge sua: ideo Christum solum hominem dixit. Rursus extitit nescio quædam alia detestanda mulier, quasi texens viro suo simplicem vestem: texens autem F pannosas fabellas. Dicit enim: Christus est Deus tantum, omnino hominis nihil habens. Hoc Manichæi profitentur. Photiniani hominem tantum asserunt, Manichæi Deum tantum. Illi nihil diuini in Christo confitentur, isti totum diuinum: & tam diuinum, vt nihil humani fateantur in Christo. Verum si non erat homo, ergo mortuus non est, crucifixus non est; ergo nec resurrexit. Qui resurgere potuit ille, qui mortuus non est? (1. Cor. 15.) Ergo dubitanti discipulo falsas cicatrices ostendit. (Ioan. 20) Proculdubio enim falsæ cicatrices illæ fuerunt, si vera vulnera non præcesserunt. Si autem vera præcesserunt vulnera, vera erat caro: si vera caro, vera mors, verax crux, verus homo: & totum veritas quidquid de tela huius mulieris procedit. Qui duplicem hanc non agnouerunt vestem, duplici ligati mendacio remansere. Sicut ergo binas vestes fecit hæc mulier viro suo, sic confiteamur Christum Deum, confiteamur hominem: laudemus Deum in homine, confiteamur hominem in Deo. Texuit hæc mulier pretiosissimam illam vestem laudis: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum: hoc erat in principio apud Deum.* (Ioan. 1.) Texuit & a- G liam vestem propter conuersationem inter homines quotidianam: *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* (Ibidem.) Has igitur binas vestes fecit viro suo.

CAP. VIII.

Sibi quoque fuit vtilis, ideo subnectit scriptura: *Ex bysso autem & purpura sibi indumenta.*] Vestimenta itaque fecit & sibi. Non enim decebat tot filiorum matronam, tanti viri coniugem, vel nudam, vel pannosam incedere. Fecit de bysso & purpura indumenta sibi. De bysso, propter candidam confessionem: de purpura, propter gloriosam passionem. Huius byssum, cum oramus, agnoscimus, huius purpuram in martyribus collaudamus. *Conspicuus fit in portis vir eius.*] Ille qui alicubi moratur, ille qui ob talem coniugem de domo sua sollicitus non est, ille quem alicubi morantem nunc nemo videt, conspicuus fiet in portis. Attende quando. audi quod sequitur: *Quando vtique sederit in consilio cum senioribus terræ.*] Nihil euidentius. lege aliam prophetiam: (Esai. 3.) *Veniet ad iudicium cum seniorib. populi, & principibus suis.* In illo concilio, hoc est in vniuersali iudicio, iudicantibus secum sanctis, quibus dictum est: *Sedebitis super sedes, iudicantes duodecim tribus Israel*: (Matt 19. Marc 25.) conspicuus erit. *Veniet* enim, sicut dixit, *filius hominis in maiestate sua: & omnes angeli eius cum eo.* H Ibi omnes angeli & archangeli cælorum, & omnes angeli annuntiatores verbi Dei, etenim & propheta dictus est angelus: angelus autem nuntius est, sicut scriptum est: (Matt. 3.) *Ecce ego mitto angelum meum, qui præparabit viam ante faciem meam.* Quod de Ioanne dictum esse Euangelij testatur scriptura dicens: (Luc. 7.) *Hic est, de quo scriptum est: Ecce ego mitto angelum meum.* &c. Paulus Apostolus scribit: (Gal. 4) *Sicut Angelum Dei excepistis me.* Ille ergo, ille qui alicubi moratur, de quo multi dicunt: Quando venturus est, aut qualis venturus est? conspicuus erit in portis: hoc est, in aperto & in manifesto. In portis conspicuus erit: sed alios admittet, contra alios claudet. Erit conspicuus vir eius, cum sederit in concilio cum senioribus terræ. Quod donec fiat, interim operetur quis, non cesset, expectet illum futurum conspicuum in portis, non contremiscat sanctum con-

cilium

A cilium iudicij Dei cum bona conscientia veniat, lætanter
veniat: quia ipsius membra sunt, ipsius filij sunt, qui sunt
cum eius viro iudicaturi.
Cap. IX. *Sindones fecit & vendidit.*] Bene vendidit sindones, quia
Phillip. 4. fecit. Sed quare vendidit, nisi quia non quærit datum, sed
requirit fructum? Venditionem istam fratres, primo in-
telligite gratuitam. Ergo aliquis, inquies, emit gratis? Nã
si gratis tollit, non emit: si emit, pretium dedit, non gratis
Esa 55. tollit. Sed vbi est: *Qui sititis, ite ad aquam: & quotquot non ha-
betis argentum, euntes emite, & emite absque argento & pretio?*
Quando emis, non argentum das, & tamen emis. Si emis,
aliquid da: non tamen argentum da: te ipsum da. Sindo-
nes autem referte ad illa linea spiritalia, quæ facit & præ-
dicat ista mulier per omnes terras. Et forte vendere dicẽ-
1. Cor. 6. da est, quia dixit Apostolus: *Si nos vobis spiritalia seminauimus,
magnum si vestra carnalia metamus?* Etenim illa ratio est dati
& accepti: quandoquidem in omni venditione ratio dati
& accepti versatur. Contristatur vero Apostolus aduersus
Philip. 4. fora quædam, vbi non venduntur sindones: *Nulla,* inquit,
B *ecclesia communicauit in ratione dati & accepti. Ille qui sindones
vendit, non quærit datum, sed requirit fructum: ne quasi venditorem*
1 Cor 9. *Euangelij putetis.* Est quidem ille mercator Domini sui: sed
magis pretium quærit. nam quidquid prorsus vendit, dat
spiritalia: & quid quærit? forte carnalia? non vtique: nam
debentur quidem & ista, sed non ista quærebat Aposto-
2 Cor. 12. lus, cum dixit: *Non enim quæro vestra, sed vos ipsos quæro.* Date
Genes 42. ergo pretium, date vos ipsos. Neque enim & Ioseph in
Ægypto frumenta non vendebat, & tamen pretium non
recipiebat, sed ipsos ementes seruos regios faciebat. Vo-
lentes viuere in illa fame, frumenta accipiebant, & regis
fiebant serui: timemus nos fieri serui; Vę nobis si non fue-
rimus illius serui. Quid nobis prodest recusare talem do-
minum? Si eum recusamus, sub diabolo erimus, famem
Psalm. 58. patiemur, vt scriptum est: *Et famem patientur vt canes.* & ta-
Psalm 138. men potestatem veri Domini non effugiemus: Quoniam
*si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris:
etenim illuc manus tua deducet me.* Teipsum ergo da, eme tibi
sindonem, id est, spiritale amictorium: sicut etiam cuius-
C dam panis pretium, ipse te das. Quid enim? cum das te vo-
luptati, non efficeris vnius panis pretium? nonne pro
concupiscentia carnis, tamquam emas meretricem, te i-
psum das pretium? Pretium enim scorti quantum & v-
Prou. 6. nius panis: Quanto melius est vt Deo des, *panem viuum* ti-
Ioan. 9. bi emas, *qui de cœlo descendit*, eodem ipso pretio quo te das
meretrici? *Cinctoria autem Chananæis.*] Fecit cinctoria Cha-
nanæis, vt & ipsi se cingant: operentur, veniant, sint serui
de domo ista, vt omnes vestiti, omnes pasti sint. Cinctoria
eis fecit, vtique ad opus: nam & ipsa opus faciens, accinxit
fortiter lumbos suos. Qui sunt Chananæi? gentes alieni-
genæ, vicinæ tamen populo Israel. Sic enim scriptum est:
Iosu 16. *Et habitabat Chananeus in Ephraim vsque in diem hanc.* Ij nos
sumus, *qui aliquando eramus longe, facti sumus prope in sanguine
Christi: & qui eramus peregrini testamentorum, & promissionis*
Ephes. 2. *spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo: nunc ciues sanctorum,*
Matth. 15. *& domestici Dei effecti.* Acceptis itaque cinctoriis operamini
in Dominica domo, iam facti domestici ex Chananæis:
vnde erat illa mulier modo in Euangelio recitata, Chana-
næa erat, ad mensam filiorum accedere non audebat,
Ibidem. sed tamquam canis micas requirebat. Vide quemadmo-
D dum præcinxerit se ad opus. Præcinctorium eius fi-
des. Hoc Dominus laudat: *O mulier, magna est fides
tua.*
Cap. X. Sequitur: *Fortitudinem & honestatem induit.*] *Honestatem*
tamquam byssum, *fortitudinem* tamquam purpuram. Quia
Esa. 52. fortis lætatur in passione: quia honesta, *speciosi pedes euange-
lizantium pacem, euangelizantium bona.* [*Et lætata est in diebus vl-
timis.*] In diebus vltimis lætatur, quia in mundo hoc iugi-
Matth. 5. ter tribulatur. Quare pulchre scriptum est: *Beati qui lugent,*
Ioan. 16. *quoniam ipsi consolabuntur.* Et Dominus ad discipulos.
Ibidem. *In mundo pressuram habebitis:* & : *Tristitia vestra conuertetur in
gaudium.* Sine tribulatione vnde haberet purpureum in-
dumentum? Hinc sciscitanti Prophetæ: *Quare rubra sunt
vestimenta tua, & indumenta tua sicut calcati torcularis,* respon-
Esa 93. det: *Torcular calcaui solus,* &c. Mox subiungit: *Os suum aperit
sapienter & legaliter.*] Præstet nobis Dominus in illius mu-

E lieris domo constitutis, illam laudantibus, illi cohærenti-
bus, cum illa & in illa virum eius expectantibus, & vt nos
sapienter os nostrum aperiamus. Non temere, sed caute,
sed legaliter, *cum timore & tremore multo fui apud vos*, Apo- 1. Cor. 2.
stolus dixit: ac si diceret, vt subiunxit: *Os meum, non temere* Ibidem.
aperui: sed prædicatio mea fuit in ostensione spiritus & virtutis.
Et alibi: *Os nostrum patet ad vos ô Corinthij:* quia sapienter a- 2. Cor. 6.
peruit. Quocirca fidelium se orationibus alibi commen-
dans, dicit: *Vt detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia,* Ephes. 6.
notum facere, &c. [*At gratia eius in lingua eius.*] Gratia in eius
lingua, quia nihil perturbatum, nihil inordinatum docuit.
Non accipiens in vanum nomen Domini Dei sui: non sentiens Exod. 20.
creaturam de creatoris existere substantia: non propo-
nens potioribus inferiora, nec inferioribus potiora sub-
mittens, sed omnia iuste disponẽs, laudans Deum vt crea-
torem, angelos vero & homines vt creaturam. Nihil pul-
chrius ordine. Vnde & ipsa dicit: *Ordinate in me dilectionem.* Sap. 12.
Nolite præpostere agere, nolite perturbare & confunde-
re quæ Deus ordinauit. Ordinate me in dilectionem: a- Cant. 2.
mate me tamquam me, amate Deum tamquam Deum, ne F
Deum offendatis propter me: nec me offendatis propter
alium quempiam: Beata filia eius in hoc ordine constituta
cuius inter cæteras celebramus hodie passionem. Paulo
ante audiuimus confessione ordinans linguam suam: *Ho-* Matth. 22.
norem, inquit, *Cæsari tamquam Cæsari reddite, timorem autem* Rom 13.
Deo. Os ergo suum aperuit sapienter, & gratia in lingua
eius.
Angustæ semitæ domui eius.] Angustæ, quia non est vbi de- Cap. XI.
fluant, non amant dissolutionem. *Cibos autem otiosa non co-
medit.*] Est ergo mulier hæc laboriosa, vigilans, sollicita,
surgens de noctibus, anxia ne lucerna extinguatur, in tri-
bulatione fortis, promissis nondum acceptis patiens,
digitos suos ad fusum firmans, panem pigra non mandu-
cans. Sed post labores istos quasi paupertatis & necessita-
tis sæcularis, quid erit ei? quia in diebus vltimis lætata est.
Quid erit, audire vultis? Audite propter quam spem ar-
deat tota nocte lucerna sua. Audite: *Surrexerunt filij eius, &
diuites facti sunt.* Modo cum dormimus, in paupertate sur-
gimus, & cum vigilamus, in paupertate degimus: tunc au- G
tem surgemus diuites effecti, & sine paupertatis timore 1. Cor. 15.
perpetuo viuemus. Dicebat Apostolus: *Seminatur in ignobi-
litate, surget in gloria.* tunc ditabuntur filij eius, ideo dicit:
Surrexerunt filij eius, & diuites facti sunt.] Compara nũe quas- Matth. 6.
libet diuitias terræ huius, furibus & tineis obnoxias fore
inuenies. Qui igitur te iactas? Pauper es, multa sunt tibi
necessaria: opus est vt vestiaris, quia frigus ferre non po-
tes: infirmus es? opus est vt iumentis veharis, quia pedi-
dibus ambulare non vales. Ista fulcimenta sunt infirmita-
tis, non ornamenta potestatis. Tibi dicitur: *Nescis quod tu es* Apoc. 3.
miser & miserabilis, pauper, cæcus, & nudus? Quæ diuitiæ sunt
angelorum? Vnam vestem habent lucis, quæ numquam
teritur, numquã sordidatur. Illæ sunt verę diuitię, vbi nul-
la erit inopia, nulla indigentia. Quid modo quęris hoc an-
tequam surgas? Si filius es mulieris huius, attẽde quando
tibi diuitiæ promittantur. *Surrexerunt filij eius, & diuites facti
sunt.*] Para ergo te diuitias resurrectionis accipere. Noli
terrenas amare diuitias, vt merearis ad eas peruenire. *Et
vir eius laudauit eam.*] Nos eam laudamus, sed modo, quia
præsentia nos delectant: ipse vir laudat eam, sed quando H
surrexerunt filij eius ditati. Tunc attẽdit eam, tunc inspe-
xit, tunc laudauit. Quis nolit audire quomodo laudauerit?
Si tam iucunde auditis cum laudatur à nobis, quomodo
non audietis cum laudatur à viro? Sed laudat eam in resur-
rectione. Cum ergo resurgemus, tunc audiemus. At &
modo nõ tacuit laudem ipsius. Hæc est laus, qua eam mo-
do prosequitur. Audiamus ergo.
Multæ filiæ acquisierũt diuitias: multæ fecerunt potentias.] Quę Cap XII.
filiæ huic comparandæ sunt? nulla profecto. Attendite,
iam in fine sumus lectionis. Vereor ne vos fatigatos ha-
beam, vbi maxime intentos exigo. Subiungit: *Excellis tu &
supergressa es vniuersas.*] Quasi tu omnibus præstas, tu supe-
rasti cunctas. Filiæ quæ diuitias acquisiere, quæ potentiã
fecere, sunt hæreses. Hæreses quare filiæ? quia & illæ ex
hac muliere natæ sunt, dicebat Ioannes Apostolus: *Exie-* 1. Ioan 2.
runt ex nobis. Sunt ergo filiæ, sed filiæ malæ: filiæ non inte-

A gritate morum, sed similitudine sacramentorum. Habent enim & ipsæ sacramenta nostra, habẽt Scripturas nostras, habent Amen, Alleluia nostrum habent. Pleræque symbolum nostrum habent: multæ baptismum nostrum habent: ideo & filiæ. Quocirca de hac muliere dictum est in Canticis canticorum: *Sicut lilium in medio spinarum, sic amica* Cant. 2. *mea in medio filiarum.* Mirum dictu; easdem dixit spinas & filias. sed & illæ spinæ faciunt potentiam. Plane non videtis quemadmodum ipsæ hæreses orent, ieiunent, dent eleemosynas, laudent Christũ? Possum dicere ibi esse pseudoprophetas, de quibus dictum est: Matth. 24. *Dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur, si fieri potest etiam electi. Ecce prædixi vobis*, Faciunt & spinæ potentiam; de qua potẽtia dicitur: Matth. 7. *Nonne in nomine tuo prophetauimus, in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus?* & alibi: *Manducauimus coram te & bibimus, & in plateis nostris docuisti.* Luca 13. *Manducauimus & bibimus*, inquiunt, sed non de quocumque cibo aut potu; sed de fraudulento & pernicioso: Matth. 7. *& virtutes multas fecimus.* Faciunt ergo & malæ filiæ potentiam, non negamus. B nam & spinæ florem habent, sed fructum non habent. Hæc nihilominus mulier supergressa est vniuersas, quia non florem solum, sed & fructum habet. Denique quem fructum habet? Vnde vniuersas supergressa est? dicatur mihi. 1. Cor. 12. *Et adhuc*, inquit, *magis excellentiorem viam vobis demonstro.* Quare magis excellẽtiorem viam? quia inde ista excellit, inde supergressa est vniuersas. 1. Cor. 13. *Si linguis*, inquit, *hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æramentum resonans, aut cymbalum tinniens.* Loquitur linguis; ad potentiam illam flores pertinent. Ibidem. *Et si sciam omnia mysteria, & omnem scientiam, & habeã omnem prophetiam, & omnem fidem, ita vt montes transferam* (quanta potentia?) *charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* Audi adhuc alias potentias ad florem, non ad fructum pertinentes: Ibidem. *Et si erogauero omnem substantiam meam pauperibus, & si tradidero corpus meum vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest.* Sola hæc mulier hanc magis excellentiorem viam habet. Vnde illi dictum est: *Multæ filiæ &c.*] quia multæ fecerunt potentias, multæ loquutæ sunt linguis, scierunt mysteria, dæmonia excluserunt, res suas pauperibus distribuerunt, corpora sua ignibus cremanda tradiderunt: tamen quia charitatem nõ habuerũt, inflatæ sunt, & laude & præmio defraudatæ remanserunt. Hæc vero mulier & flore & fructu abundat, quia charitate plena est, quam spiritus fructum testatur Apostolus ad Galatas. Ipsa est botrus vineæ dilectæ: ab ea enim procedunt cæterarum perfectiones virtutum, quas Apostolus ad Galatas enumerat, dicens: Galat. 5. Cant. 8. Galat. 5. *Fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, patientia, longanimitas*, &c. Verum quia in his filiis quæ & potentias fecerunt, defuit charitas, ideo illis dicitur:

Cap. XIII. 1. Cor. 13. *Fallaces gratia, & vana species.*] Quia sine charitate sunt *sicut æramentum resonans, & sicut cymbalum tinniens*: nihil sunt, nihil virtutes prosunt. Igitur *fallaces gratiæ.*] Ista vero quia quæsiuit quid intelligeret, quia intellectum custodiuit, merito sapiens, merito commendatur. Quare sequitur: *Mulier enim prudens benedicitur; timorem autem Domini ista laudet.*] Ista vnde benedicitur? quia prudẽs est. Quo autem ad prudentiam ac sapientiam perducta est? Timore vtique Domini: Psalm. 110. D quia *initium sapientiæ timor Domini*, dicit Propheta. Tandem in tot operibus laboriosa, inter tot discrimina fortis, tot noctibus vigilans, prouida ad expectandum, patiens ad tolerandum, constans ad perseuerandum, consommatis laboribus quid erit illi? *Date ei de fructibus manuum eius.*] Quid date? quod scriptum est: Matth. 25. *Percipite paratum vobis regnum.* Quare paratũ? propter fructus vtique manuũ eius. Qui fructus? Ibidem. *Esuriui enim, & dedisti mihi manducare.* Quid vltra? *Et laudetur in portis vir eius.*] Portus nostrum laborum est videre Deum, laudare Deum. Hoc docet Ioannes in Apocalypsi, Apoc. 19. dum beati in regno cœlorum se mutuo inuitantes dicunt: *Gaudeamus & exultemus, & demus gloriam Deo.* Non ibi dicitur: *Labora, vesti seruos, vesti te ipsam, orna te purpura, da escas ancillis, attende nec extinguatur lucerna, sollicita esto*, surge de noctibus, aperi manũ pauperi, traiice de colo in fusum: non erunt opera necessitatis, vbi nulla indigentia, non erunt opera misericordiæ, vbi nulla miseria. Non

E enim frangis pauperi panem, vbi nemo mendicat: non suscipis peregrinum, vbi quilibet in patria quiescit: non visitas ægrotum, vbi omnes perpetua potiuntur sanitate: nõ vestis nudum, vbi cuncti æterna induti sunt luce: nõ mortuum sepelis, vbi omnes sine termino viuunt. Nec tamen ista non agendo eris otiosus. Quid ergo facies? Docet Propheta: Psalm. 26. *Vt videam voluptatem Domini.* Videbis quem desiderasti, eumque laudabis indeficienter. Hunc recipies fructum. Tunc potieris illa vna quam poposcisti, dicens: *Vnã petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ.* Ibidem. *Tunc mors vltra non erit, neque luctus, neq; dolor.* Apoc. 21. *Tunc laus, exultatio & gaudium comprehendet, & fugiet dolor & tristitia & gemitus.* Esaiæ 35. *Tunc erit Deus omnia in omnibus.* 1. Cor. 15. Tunc [*laudabitur in portis vir eius.*] quia *beati qui habitant in domo tua, Domine, in sæcula sæculorum laudabunt te.* Psalm. 83. Qui viuis & regnas in æternum. Amen.

S. AMBROSII IN PROVERBIA SALOMONIS ENARRATIONUM FINIS.

F

SANCTI AMBROSII EPISCOPI SUPER CAPUT IV. ECCLESIASTES, AD CLERICOS exhortatio.

Ecclesiastes Caput IV.

ET versus sum ego, & vidi cunctas calumnias quæ geruntur sub sole: & ecce lacrymæ calumniam patientium, & non est eis consolator: & à manu calumniantium eos fortitudo, & non est eis cõsolator. Et laudaui ego simul mortuos qui iam mortui sunt, super viuentes, quicumque ipsi viuunt nunc: & optimum iudicaui supra hos eum qui nondum natus est, qui non vidit hoc corpus malum quod factum est sub sole. G *Et vidi ego omnem laborem, & omnem fortitudinem operis: quoniam hoc zelus viri ab amico suo. Et hoc vanitas, & electio spiritus. Stultus complexus est manus suas, & deuorauit viscera sua. Bonum repletio pugilli quietis super repletiones duorum pugillorum laboris & electionis spiritus. Et cõuersus sum ego, & vidi vanitatem sub sole. Est vnus, & non est secundus, & filius & frater non est ei, & nõ est finis omnis labori suo, & oculus eius non repletur diuitiis: & cui ego laboro & fraudo animam meam à bonitate. Et hoc vanitas & occupatio mala est. Optimi duo super vnum, quibus est merces bona in labore ipsorum: quoniam si ceciderit vnus, alter eriget socium suum. Væ ipsi vni cum ceciderit, & non est secundus qui erigat eum. Et si dormierint duo, est calor eis, sed vnus quomodo calefiet? Et si* H *victus fuerit vnus, duo stabunt contra eum: & spartũ triplex non cito rumpetur. Et bonus puer pauper & sapiens super regem senem & stultum, qui non nouit præcauere vltra: quoniam de domo vinculorum exibit ad regnandum: quoniam & in regno suo natus est pauper. Vidi cunctos viuentes qui ambulant sub sole: cum adolescente secundo, qui resurget pro eo. Non est finis omni populo omnibus quicumque fuerunt ante eos & vltimi non lætabuntur in eo, quoniam & hoc vanitas & electio spiritus. Custodi pedem tuum, in quo vtiq; ambulaueris in domum Dei. Et prope vt audias super domum stultorum sacrificium tuum: quoniam non sunt scientes facere bonum.*

Monet

A

Monet clericos ne propter aliquorum offensionem ab iniuncto eis munere desistant, ad constantiamque hortatur.

MEROSTVS clericis. Plerumq; humanis obrepit mentibus, vt aliqua leui offensione perstricti, si non illis cedant pro studio voluntaria, officio desistant: quod in alio genere hominum tolerabile: in iis vero qui rei diuinæ intendunt plenum doloris. Sunt enim aliqui in clericorum munere, quibus inimicus obrepere studet, si alias eos non potuerit circumuenire, vt læsis huiusmodi inserat cogitationes. Quid mihi prodest in clero manere, subire iniurias, labores perpeti, quasi non possit ager meus me pascere, aut si ager desit, quasi aliter exercere sumptum non queam? [B] Itaque huiusmodi cogitationibus etiã boni mores ab officio retrahuntur: quasi vero hoc solum sit in clerico, vt sumptum expediat suum, & non vt diuinum sibi post mortem potius subsidium locet: quanquam ille post mortem abundet, qui tuius hic potuerit decernere aduersum tot inimicorum insidias. Vnde Ecclesiastes ait: *Optimi duo super vnum, quibus est merces bona in labore ipsorum: quoniam si ceciderit vnus, eriget socium suum.*] Vbi sunt duo optimi super vnum, nisi vbi Christus est, & is quem Christus tuetur? Quoniam si ceciderit qui cum Domino est Iesu, erigit eum Iesus. Sed qua ratione dixit: *In labore ipsorum?*] Ergo & Christus laborat? [Psalm. 68.] Vtiq; laborat, qui ait: *Laboraui clamãs.* [Ioan. 4.] Laborat, sed in nobis. Denique ad puteum fatigatus sedebat. Sed quomodo laboret, docuit nos Apostolus minore exemplo, dicens: *Quis infirmatur, & ego non infirmor?* [2. Cor 11.] Docuit & ipse Dominus sua voce: *Aeger eram, & non visitastis me: nudus eram, & non operuistis me.* [Matth. 25.] Laborat vt me iacentẽ erigat. [4. Reg. 4.] Vnde & in Elisæo figura Domini præcessit, qui proiecit se, vt mortuum erigeret: in quo symbolum est quod nobis Christus commortuus sit, vt nobis resurgeret. [C] Proiecit itaque se vsque ad nostram Christus fragilitatem, vt nos erigeret. Proiecit se, nõ cecidit, sed erexit consortem. Ipse enim consortes nos sibi fecit, vt scriptum est: Quia *vnctus est oleo lætitiæ præ consortibus suis.* [Psalm. 44.] Vnde pulchre ait Ecclesiastes: *Quoniam qui ceciderit, eriget socium suum.*] non ipse erigitur. Christus enim non alterius auxilio atque ope erectus est, sed ipse se resuscitauit. [Ioan. 2.] Denique *soluite*, inquit, *hoc templum, & in triduo illud resuscitabo. Hoc autem dixit de templo corporis sui.* Nec immerito erectus non est ab alio, qui nõ cecidit. Nam & ille qui à secundo erigitur, cecidit: & qui cecidit, indiget auxilio vt erigatur. Quod & subiecta docent, dicente scriptura: *Væ illi qui cum ceciderit, & non est secundus qui eum erigat. & si dormierint duo, est calor illis.*] [2. Tim. 2.] Cõmortui enim sumus Christo, & ideo cõuiuimus. Christus nobis commortuus est, vt nos calefaceret, qui ait: *Ignem veni mittere in terram.* [Luc 12.] [Rom 6.] Mortuus eram, sed quia in baptismate commortuus Christo sum, accepi lumen vitæ à Christo. Et qui in Christo moritur, per Christum calefactus vitæ & resurrectionis vaporem accipit. [4. Reg 4.] [D] Frigidus erat puer, calefecit eum Elisæus spiritu suo, dedit ei vitæ calorem. Cõdormiuit ei, vt eum calor quietis eius qui in symbolo cõsepultus ei fuerat, excitaret. Frigidus itaque est qui non moritur in Christo. Calefieri non potest, cui ignis ardens non appropinquat. Inualescere non potest alteri, qui secũ non habet Christum. Et vt cognoscas secundum mysteriũ dictum, non secundum numerum, quia optimi duo quam vnus, subiecit mysticum: *Et spartum triplex nõ cito rumpetur.*] Tria enim quę non sunt composita, non rumpuntur. Trinitas itaque incompositæ naturæ rumpi non potest, quia Deus vnum & simplex & incompositum est quidquid est. Quod autem est, permanet, non subiicitur. *Bonum est*, itaque *adhærere alteri, & inserere collum in torques eius. & subiĳcere humerum, & portare illum, nec tædiare ad vincula, quia de domo alligatorum exibit qui regnet, puer ille qui super regem seniorem & stultum est.* [Esaia 45.] [Ephes 3.] [Ephes 4.] Ideoque qui eum sequuntur, alligati vinculis sunt. Denique *Paulus vinctus Iesu Christi.* Vnde & ipse Iesus [E] *captiuam duxit captiuitatem.* Non satis visum est ei soluere captiuitatem, quam diabolus imposuerat, ne iterum liberos vacantesque inuaderet: sed perfecta absolutio existimata est sub Christo degere, & inicere pedes in compedes sapientiæ ipsius, captiuum esse, vt sis liber ab aduersario. [Esa. 9.] Recte puer, quoniam *puer natus est nobis.* & vere optimus puer, cui dictum est à patre Deo: *Magnum tibi est vocari puerum meum.* [Esai. 49.] Sapiens quoque, vt Euangelium docet; *Quia proficiebat ætate & sapientia.* [Luca 2.] Conenienter etiam pauper, *quia cum diues esset, pauper factus est, vt nos sua inopia ditaret.* [2. Cor 8.] [Psalm. 71.] Et ideo non fastidit in regno suo pauperem, sed exaudit eum, & liberat ex omnibus angustiis & molestiis. Sub hoc ergo viuamus vt rex ille senior & stultus, *qui non nouit præcauere vltro*, nullam habeat potestatem supra nos. Qui dum vult regnare quasi voluntatis suę dominus, nec sub vinculis esse Domini Iesu, inueteratus in peccatis, stultitiæ incidit deformitatem. Quid enim stultius quam relictis cœlestibus ad terrena intendisse, & posthabitis perpetuis, elegisse ea quæ caduca sunt & fragilia? [F] Nemo ergo dicat: *Non est nobis portio in Dauid, neque hæreditas in filio Iesse.* [3 Reg 12.] Nemo dicat: *Non sum in clero*, quia scriptum est: *Date Leui cleros eius.* [Deut 33.] Et iterum Dauid ait. Quia is qui inter cleros duos medius requiescit, ipse ad superna alis euolat spiritalibus. [Psalm 67.] Non dicas de Deo tuo, Grauis mihi est: nec de loco tuo, Inutilis mihi est, quia scriptum est: *Locum tuum noli relinquere*: [Sapien 2.] [Eccles 10.] [Eccles. 45.] Vult enim auferre eum aduersarius, vult te abducere, quia inuidet spei meæ, inuidet muneri. Sed tu quicumque in clero es Domini, portio eius & possessio, noli recedere de Domini possessione, vt dicas Domino: *Possedisti renes meos, suscepisti me ex vtero matris meæ.* [Psalm 138.] Et ille tibi quasi bono seruo dicat: *Transi, recumbe.* [Luc. 17.] Valete filij, & seruite Domino, quia bonus Dominus.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS, SVPER CAP. III. ECCLESIASTICI DE ELEEMOSYNA SERMONES DVO.

Eccli. Cap. III.

[G] M*E patrem audite filij, & sic facite, vt salui sitis. Nam Dominus honorauit patrem in filiis, & iudicium matris firmauit in filios. Qui honorat patrẽ, veniam impetrat peccatorum, & sicut thesaurizans, qui honorat matrem suam. Qui honorat patrem lætabitur in filiis, & in die orationis sua exaudietur. Qui honorat patrem, longam vitam viuet: & qui obedit Domino, quietem dabit matri sua. Qui timet Dominum, honorabit patrem, & quasi dominis seruiet his qui genuerunt se. In opere & sermone honora patrem tuum & matrem, vt superueniat tibi benedictio ab hominibus. Benedictio enim patris firmat domos filiorum, maledictio autem matris eradicat fundamento.* [H] *Ne glorieris in contumelia patris tui: non enim est tibi gloria patris ignominia. Nam gloria hominis ex honore patris sui, & dedecus filiis mater in ignominia. Fili, adiuua in senecta patrem tuum, & ne contristes eum in vita tua: & si defecerit sensu, veniam habe, & ne inhonores eum in tota virtute tua. Eleemosyna enim patris tui non dabitur obliuioni, & pro peccatis reædificabitur tibi. In die tribulationis recordabitur tui: sicut serenitas in glacie, sic soluentur tua peccata. Quam malæ famæ qui relinquit patrem suum, & maledictus à Domino qui exasperat matrem suam. Fili, opera tua in mansuetudine perfice, & ab homine acceptabili diligeris. Quantum magnus es, tantum humilia teipsum, & coram Domino inuenies gratiam.*

A *Multi sunt excelsi & gloriosi, sed mansuetis reuelantur mysteria. Quoniam magna potentia Domini, & ab humilibus honoratur. Difficiliora te ne quæras sine sensu, & fortiora te ne exquiras cum stultitia. Quæ præcepta sunt tibi, hæc cogita sanctè: non enim est tibi opus occulta videre oculis. In superuacuis sermonum tuorum ne sis curiosus: plura enim intellectu hominum ostensa sunt tibi. Multos supplantauit suspicio illorum vana, & cogitatio praua labefecit sententiam eorum. Pupillas non habens indigebis luce, cogitatione autem carens ne profitearis. Cor durum male habebit in nouissimis: & qui amat periculum, in illo peribit. Cor durum grauabitur laboribus, & peccator adijciet peccata super peccata. In adductione superbi non est sanitas: virgulta enim eius eradicabuntur. planta enim nequitiæ radicet misit in eo. Cor sapientis cogitabit parabolam: & auris auditoris desiderium sapientis.* B *Ignem ardentem restinguet aqua, & eleemosyna resistit peccatis: & Dominus qui retribuit gratias, meminit in posterum, & in tempore casus sui inueniet firmamentum.*

Sermo primus.

Dicit scriptura diuina: *Ignem ardentem restinguet aqua, & eleemosyna resistit peccatis.*] Magna plane & cunctis ambienda sententia, quæ hominibus pene iam mortuis, & peccatorum suorum incendio arefactis rediuiuum quoddam beneficium pollicetur, vt interueniente eleemosyna, sicut aqua intermortuis, succus refrigerium arescentibus infundatur, hoc est, vt miseri homines qui in mortem peccatis aruerant, ad vitam eleemosynis reuiuiscant; sitque illis misericordia fons salutis, C quibus auaritia fuerat mortis incendium, vt flammas quas sibi peccando incenderant, largiendo restinguant: atque vtiliore commercio qui pecuniam quondam dederat vt adulterium perpetraret, nunc pecuniam eroget vt adulter esse iam desinat, & emat sibi quodammodo innocentiam, qui sibi emerat aliquando peccatum. Dicit enim Dominus ad discipulos suos: *Date eleemosynam; & ecce omnia munda sunt vobis.* Quamuis ergo pollutus, quamuis multis criminibus circumseptus, si eleemosynas feceris, innocens esse cœpisti. Abstergit enim eleemosyna quod auaritia polluebat, & maculam qua res alienas diripiendo contraxeras, tuas erogando purificas. Vide ergo quæ sit misericordiæ gratia, quæ vna & sola virtus cunctorum est redemptio peccatorum. Videamus namque interpretationem ipsius diuinæ sententiæ, vt intelligamus cui rei eleemosyna compararetur. Ait enim: *Ignem ardentem restinguet aqua & eleemosyna resistit peccatis.*] Aqua ergo misericordiæ comparatur: sed quia aquam inuenio de fonte procedere, necesse mihi est misericordiæ fontem quærere. D Inuenio plane fontem misericordiæ, fontem, de quo dicit Propheta: *Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* Ipse inquam est fons, qui in Euangelio à Samaritana muliere, sicut lectum nuper audiuimus aquam postulat, sed peccata condonat: aquam putei reprobat, sed fontem vitæ perennis indulget. Ait enim. *Omnis qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego dabo illi, non sitiet in æternum.* Aquam ergo Saluator à muliere postulat, & sitire se simulat: vt sitientibus æternam gratiam largiatur. Neque enim poterat fons sitire, neque in quo est aqua viua, poterat vndam terrenæ fæcis haurire. Sitiebat ergo Christus? Sitiebat plane, non potum hominum, sed salutem sitiebat: non aquam mundi, sed redemptionem generis humani. Mirum igitur in modum fons super puteum sedens misericordiæ ibidem fluenta producit, & mulierem sexto iam non viro, sed adulterio fornicantem, viui metus vnda purificat, nouoque admirationis genere mulier quæ ad puteum Samariæ meretrix aduenerat, à Christi fonte casta regreditur; & quæ aquam E petere venerat, pudicitiam reportauit. Statim etiam indicante Domino suo peccata recognoscens, confitetur Christum, annunciat Saluatorem, & relinquens aquæ vasculum, ad ciuitatem non refert hydriam, sed fert gratiam. Vacua quidem videtur reuerti onere, sed plena reuertitur sanctitate. Plena inquam redit, quia quæ peccatrix aduenerat, reuertitur prædicatrix. Et quæ hydriæ vasculum amiserat, Christi plenitudinem reportabat, in nullo ciuitati suæ inferens detrimentum. Nam etsi ciuibus aquam non retulit, tamen fontem salutis inuexit. Sanctificata ergo per fidem Christi mulier domum redijt. De hac igitur dixisse Prophetam puto: *Einsmodi est*, inquit, *via mulieris meretricis, quæ cum se abluerit, nihil se dicit fecisse prauum.* De hac plane dictum est, quæ posteaquam est fonte abluta Saluatoris, delictorum vitia non meminit, virtutem prædicationis assumit, & viua aqua abstergens maculas suas, ad euangelizandum non conscientia peccati retrahitur, sed F fidei calore compellitur. Nihil enim se dicit fecisse prauitatis, dum fit nuntia veritatis: & obliuione abnegat impudicitiam, dum deuotione prædicat castitatem. Hæc enim virtus Christi est Domini, vt quamuis peccator qui eius vnda se lauerit, denuo in virginem reparatus, non meminerit ante quod fecerit, & rediuiua natiuitate infantiæ innocentiam præferat, iuuentutis scelera non agnoscat; sitque virgo fide Christi, qui fuerat adulter corruptione peccati. Prou. 30.

Sermo secundus.

Retinet vestra dilectio ante dies aliquot cum sermonem ad vos de eleemosynis faceremus, primitus nos originem misericordiarum quærere voluisse, & reperto earum fonte virtutum ostendisse quod mulieris Samaritanæ sordes melius Christi vnda diluerit, quam Samariæ, Ioan. 4. aqua purgarit, & quod mundius misericordia detererit peccata quam puteus. Mundius plane misericordia quam puteus detergit maculas, quia putei aqua tantum corporis cutem abluit, misericordiæ autem bonitas animæ interna purificat. Hoc etiam demonstrasse, quod huic euangelicæ mulieri illa prophetica meretrix conueniret, quæ po- G Prou. 30. steaquam viua aqua se lauit, obliuione possessa prauitatis, nitore puritatis exultat. Neque enim de meretrice huius mundi talem sententiam Propheta diceret, cuius pollutio non solum aqua non diluitur, sed etiam polluit ipsa quod tangit, dicente Apostolo: *Qui autem se iungit meretrici, vnum corpus efficitur.* Quod si vnum corpus tactu suo efficit, & in 1. Cor. 6. cohærentem sibi ignominiæ suæ membra transfundit, quomodo potest purificari ipsa, cum polluat? Quæ ergo sit ista meretrix, quæ ista Samaritana mulier, cuius adulterij sordes fons Christi deterserit, solliciti requiramus. Ego hanc mulierem Ecclesiam esse puto de gentibus congregatam, & transactis annis quinque millibus, cum in sexto millesimo anno idolorum fornicationibus subiaceret, omnem ignominiam suam adueniente Christi fonte purgauit, & maculas quas adulterijs sacrilegis contraxerat, fide Saluatoris abstersit, ac relinquens sicut inanem hydriam priorem patrium cultum, vniuerso orbi Domini annuntiauit aduentum. Hæc, inquam, illa est meretrix, quæ po- Prou. 30. H steaquam lota est, nihil se dicit fecisse prauum. Posteaquam enim Ecclesia baptismi nitore purgata est, diabolicæ impietatis non meminit, religione veritatis exultat, factaque de meretrice virgo non recordatur priorum scelerum, sed gloriatur in integritate. Ait ergo Propheta: *Ignem ardentem restinguet aqua, & eleemosyna resistit peccatis.*] Sæpe quidem videmus hoc fieri, vt aqua effusa flammarum restinguat incendia; sed & econtrario interdum videmus quod immensi ignium globi aquarum fluenta consumant, & velut ab aquis accepta esca vehementius rediuiuis ardoribus conualescant, ita vt videatur aqua non extinxisse incendia, sed auxisse. Quænam est illa aqua, quæ consumit flammas, nec ipsa consumitur: Illa est puto, quæ in lauacro de Christi fonte profluens non consumitur à peccatoribus, sed gehennæ consumit incendia. Quæ dum per baptismum infunditur, & ipsa in hominibus, & tartari restinguit ardorem. Viuit plane in hominibus, sicut ait Dominus: *Aqua*

Luc. 11. Luc 19. Psalm 35. Ioan. 4.

A *autem quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis*, & reliqua.
Ioan. 4. Mirum ergo in modum aqua Christus vna eademque o-
perationе & viuificat & extinguit. Viuificat enim animas,
delicta restinguit: has lauacri sui refrigerio reparat, illas
gurgitis sui vnda cõsumit. Et quod ad maiorem baptisma-
tis pertinet gratiam; apud superos mysterium celebratur,
& apud inferos gehenna restinguitur: hic fluunt aquæ, &
illic tepescit incendium: hic in fonte homo mergitur, &
illic de tartaro liberatur. Sed nec mirum si in baptismi sa-
cramento aperiatur infernus, cum tunc quoque reseretur
& cœlum. Aperiuntur enim hæc elementa, vt ad lauacrũ
Christi conueniat libertas & gratia: libertas de inferno,
gratia de cœlo. Libertas resurrecturis tribuitur, gratia re-
gnaturis. Illi eruuntur de pœna, hi assumuntur in gloria.
Illi qui erant serui peccati, liberi fiunt iustitiæ: hi qui angu-
stis sæculi tenebantur, paradisi amœna percipiunt. In ba-
ptismo ergo Christi aperiuntur cœli, aperiuntur & tarta-
ra. Inde vt Spiritus sanctus adueniat, illuc vt misericordia
B Saluatoris accedat: deferatur de cœlo vita, mors à tartaro
Rom. 6. destruatur. Ita igitur eleemosyna resistit peccatis, sicut a-
qua baptismi gehennæ restinguit incendium. Ergo elee-
mosyna quodammodo animarum aliud est lauacrum, vt si
Luc. 11. quis forte post baptismum humana fragilitate deliquе-
rit, supersit ei vt iterum eleemosynis emundetur, sicut ait
Dominus: *Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis.*
Heb. 6. Nisi (quod salua fide dixerim) indulgentior est eleemosy-
na quam lauacrum. Lauacrum enim semel datur, & semel
veniam pollicetur: eleemosynam autem quotiens feceris,
totiens veniam promereris. Hi ergo duo misericordiarũ
fontes sunt, qui & vitam tribuunt & peccata condonant.
Qui vtrumque custodierit, regni cœlestis honore ditabi-
tur. Qui autem maculato fonte viuo, ad misericordiæ se
fluenta contulerit, & ipse misericordiam consequetur.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS SVPER CAP. I. ESAIÆ PROPHETÆ SERMONES.

C

Esaiæ Cap. I.

V*isio q*[illegible]*idit Esaias filius Amas, quam vidit,
contra Iuda*[illegible] *contra Hierusalem in regno
Oziæ & Ioathan, Achaz & Ezechiæ, qui regnauerunt
in Iudæa. Audi cœlum, & auribus percipe terra, quia
Dominus loquutus est: Filios genui, & exaltaui, ipsi
autem me spreuerunt. Agnouit bos possessorem suum,
& asinus præsepe Domini sui: Israel autem me non co-
gnouit, & populus me non intellexit. Væ genti pecca-
trici, populo pleno peccatis, semini pessimo: filij iniqui
dereliquistis Dominum, & ad iracundiam concitastis
sanctum Israel, alienati sunt in retro. Quid vltra
percutiemini addentes iniquitatem? Omne caput in
D dolore, & omne cor in mæstitia: à pedibus vsque ad ca-
put non est vulnus neque cicatrix, non plaga cum fer-
uore: non est malagma imponere, neque oleum, neque
alligaturam. Terra vestra deserta, ciuitates vestræ
succensæ igni, regionem vestram coram vobis alieni
deuorant eam: & desolata est subuersa à populis alie-
nis. Derelinquetur filia Sion sicut tentorium in vinea,
& sicut pomorum custodia in cucumerario, sicut ciui-
tas obsessa. Et nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis
semen, quasi Sodoma vtique fuissemus, & quasi Go-
morrha vtique assimilati essemus. Audite verbum
Domini principes Sodomorum, attendite leges Dei
nostri populus Gomorrhæ. Quid mihi multitudo vi-
ctimarum vestrarum, dicit Dominus? Plenus sum
holocaustis arietum, & adipem agnorum, & sangui-
nem taurorum & hircorum non volo, neque veneri-
tis apparere mihi. Quis enim quæsiuit hæc de mani- E
bus vestris? calcare atrium meum non apponetis.
Si obtuleritis similaginem, vanum: incensum abomi-
natio mihi est. Neomenias vestras & sabbata, &
diem magnum non feram. Ieiunium & otium & neo-
menias & festiuitates vestras odio habet anima mea:
facti estis mihi in satietatem. Non amplius remit-
tam peccata vestra: cum extenderitis manus auer-
tam oculos meos à vobis: & si multiplicaueritis ora-
tionem, non exaudiam vos: nam manus vestræ san-
guine plenæ. Lauamini, mundi estote, auferte nequi-
tias ab animabus vestris coram oculis meis: cessate
à nequitiis vestris, discite bonum facere, quærite iudi-
cium, liberate iniuria oppressum: iudicate pupil-
lo, & iustificate viduam, & venite & disceptemus,
dicit Dominus. Et si fuerint peccata vestra sicut ru-
beum, quasi niuem dealbabo: si autem fuerint sicut F
coccinum, velut lanam dealbabo. Et si volueritis, &
exaudieritis me, bona terræ comedetis. Si autem non
volueritis, neque audieritis me, gladius vos deuora-
bit: nam os Domini loquutum est ista. Quomodo
facta est meretrix ciuitas fidelis Sion plena iudicio? in
qua iustitia dormiuit, in ea nunc autem homicidæ.
Argentum vestrum reprobum, caupones vestri mi-
scent vinum aqua, Principes tui non obediunt, parti-
cipes furum, diligentes munera, sequentes retributio-
nem, pupillis non iudicantes, & iudicium viduarum
non attendentes. Propter hæc hæc dicit dominator
Dominus sabaoth: Væ fortes Israel, non cessabit enim
meus furor contra aduersarios, & iudicium de inimi-
cis meis faciam: & inducam manum meam in te, & i-
gne examinabo te ad purum, at inobedientes per-
dam. Et auferam omnes iniquos à te, & omnes su-
perbos. Et instituam iudices tuos sicut prius, & con-
siliarios tuos sicut ab initio. Et post hæc vocaberis ci- G
uitas iustitiæ, metropolis fidelis Sion. Cum iudicio e-
nim saluabitur captiuitas eius, & cum eleemosyna: &
contere ntur iniqui & peccatores simul, & qui dereli-
querunt Dominum consumentur: quia confundentur
ab idolis suis quæ ipsi voluerunt: & erubuerunt in hor-
tis quæ desiderauerunt. Erunt enim sicut terebinthus
quæ deposuit folia, & sicut hortus aquam non habens.
Et erit fortitudo eorum sicut stipula stipula, & opera
eorum quasi scintilla ignis. Et succendentur iniqui &
peccatores simul, & non erit qui extinguet.

NON incommode ante dies paucos
prosecuti sumos functionem hanc sa-
cerdotalem vicem quandam negotij
retinere, & quæstum esse non modi-
cum hoc clericatus officium. Est quę-
stus plane non modicus, vbi lucrum
non pecuniarum, sed adquiritur ani- H
marum: est magna negotiatio, vbi redemptio hominis
constat, non annumeratione pretij, sed annuntiatione
præcepti. Præceptum enim Christi talentum quoddam
est pretiosum, quo salus comparatur, quo vita redimitur:
& magna est redemptio, cum & pretium datur, & pecunia
non videtur. Talentum ergo magnum præceptum est Sal-
uatoris, quod commodati vice apud idoneos proficere
potest, apud negligentes non potest deperire. Aliis enim Matth. 25.
cum multiplici gratia restituitur, ab aliis cum pœnarum
vsura deposcitur. Christus enim talentum quod commẽ-
dat, necesse est vt requirat, & soluenti gratiam referat non
soluẽtem subdat iniuriis. Subdit plane iniuriis more mũ-
di, vt debitor qui redhibitione substantiæ satisfacere non
potest, satisfaciat vel corporis vltione. Hoc ergo talentum
fratres, nos prædicatione nostra vestris pectoribus com-
mendamus, vt lucrum aliquod salutis vestræ Domino de-

A signemus. Rationem daturi sumus qualiter aut prædicatio nostra proficiat, aut obedientia vestra fructificet. Non enim sine causa Euangelium annuntiat, Apostolus clamat, sacerdotes loquuntur; in cuiuscumque aures vox sancta peruenerit, aut beatus erit de deuotione, aut reus de contestatione. Loquimur enim beatitudinem credentibus, contestamur iudicium criminosis. Mercimonium igitur est administratio sacerdotum. Vnde & Propheta hodie dicit ad filios Israël: *Caupones vestri miscent vinum aqua.*] Non enim de iis cauponibus Esaias sanctus loquitur qui publicis ministeriis seruientes, meram vini speciẽ fraudulenta aquæ colluuione permiscent, nec enim hoc ad beatum virum more iudicis sæculi pertinere poterat, cum corruptis tabernarum vasculis minus ebrioso potu populus vteretur: sed de illis vtique cauponibus loquitur qui præsunt ecclesiis, non tabernis qui sitiẽtibus populis non concupiscentiæ calicem porrigunt, sed virtutis: non ebrietatis ministrant poculum, sed poculum Saluatoris.

B Istos ergo caupones Propheta arguit & obiurgat, & queritur eos vini speciem aquæ permiscere. Hoc increpat in eis: cum functionum diuinarum essent præsules, sectatores rerum facti sunt humanarum, sicut ipse ait Propheta:

Agga. 1. *Sectamini vnusquisque domum suam.* Quisquis enim sacerdos relicto pontificali officio, mundi oblectationibus delectatur: hic aquæ vinum permiscet, hoc est, res sanctas & feruidas inserit rebus vilibus & frigidis. Sed & sic possumus accipere, quod iidem Iudæorum sacerdotes aquæ vinum miscuerint, cum Dominum Saluatorem non sicut Deum susciperent, sed sicut hominem iudicarent, & sinceram ac meram eius diuinitatem turbido cuidam ac sordido inferre voluerint, dicentes ad eum: *Quia cum sis homo, facis teipsum Deum.* Et iterum: *Nos ex prostitutione non sumus nati.* Dum enim se ab adulterio prostitutionis excusant, illum in diuinitate natiuitatis suæ adulterare nituntur. Sed adhuc diligentius videamus quid sit quod ait: *Miscent aqua vinum.*] Legimus vinum in Ecclesia specialiter abundare, sicut in Euangelio dictum est, *vinum nouum in vtres nouos esse condendum*: hoc est, in nouos homines neophytos Spiritus sancti gratiam conferendam. Si igitur pretiosa & spiritalis vini gratia abundat in Ecclesia, aqua vilis & fœtida non nisi in synagoga est requirenda. Fœtida enim synagogæ aqua est, quæ baptismate suo peccata non diluit, sed adquirit: quæ hominem non purificat proprio lauacro, sed polluit. Denique sicut in vini vtribus Ecclesia honoratur, ita & eum aquæ vtre synagoga proiicitur. Nam illa Agar quæ typum synagogæ gestabat, de qua ad Abraham dicitur: *Eiice ancillam, & filium eius*: vtique cum eiiceretur, non cum vini, sed cum vtre aquę de tabernaculis effugabatur. Certe domus Abrahæ erat diues, locuples, abundans: attamen non vinum, non oleum, non panem accepit, quæ sunt vitæ alimenta firmissima. Et recte vitæ synagoga alimenta non accipit, quia vitam quæ est Christus, ignorat: aqua sola æger protrahitur, languidus sustentatur. Conueniens enim erat, vt quæ viuentis non merebatur alimoniam, vel solatium morientis acciperet. Arguuntur enim sacerdotes Iudæorum cur ecclesiasticum vinum pretiosum aquæ synagogæ abiectæ iam & reprobatæ voluerint permiscere. Aqua enim in Ecclesia misceri non solet, sed mutari, sicut Dominus inuitatus ad nuptias hydriis plenis aqua non vinum miscuit, sed eam mutauit in vinum. Ne quid enim in sancto conuiuio vilitatis Iudaicæ resideret, maluit naturam vertere, quam adulterare substantiam.

Margin notes: Ioan. 10. Ioan. 8. Luc. 5. C Genes. 21. Galat. 4. Ioan. 14. Ioan. 2. D

S. AMBROSII IN CAPVT I. ESAIAE Sermonis finis.

E

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS SVPER CAP. LII. ESAIÆ PROPHETÆ enarratio.

Esaiæ Cap. LII.

EXurge, exurge, induere fortitudine tua Sion, & tu induere gloria tua Hierusalem ciuitas sancti: non vltra adiiciet vt pertranseat per te incircumcisus & immundus: Excute puluerem, & surge, sede Hierusalem: solue vinculum colli tui captiua filia Sion. Quia hæc dicit Dominus. Gratis venundati estis, & non cum argento redimemini. Quia sic dicit Dominus Deus, In Ægyptum descendit populus meus prius, vt peregrinaretur ibi, & in Assyrios violenter adducti sunt. Et nunc quid erit hic? Hæc dicit Dominus: Quia captus est populus meus gratis dominati sunt, & vlulate. Hæc dicit Dominus: propter vos semper nomen meum blasphematur in gentibus. Propter hoc sciet populus meus nomen meum, propter hoc in die illa: quia ego ipse qui loquebar, adsum. Sicut hora super montes, sic pedes annuntiantis auditum pacis, sic euangelizantis bona: quia auditam faciam salutem tuam, dicens: Sion, regnabit Deus tuus. Vox custodientium te exaltata est, & voce simul lætabuntur: quia oculi ad oculos videbunt, quando misertus fuerit Dominus Sion. Erumpant lætitiam simul deserta Hierusalem, quia misertus est Dominus eius, & eruit Hierusalem. Reuelabit Dominus brachium sanctum suum in conspectu cunctarum gentium. & videbunt omnes fines terræ salutare quod à Deo nostro. Recedite, recedite, egredimini inde, & immundum ne tangite, exite de medio eius, separamini, portantes vasa Domini. Quia non cum tumultu exibitis, neque cum fuga ibitis: præcedet enim prior vos Dominus, & congregans vos Deus Israel. Ecce intelliget puer meus, & exaltabitur, & glorificabitur, & sublimis erit valde. Quemadmodum stupebunt super te multi, sic in gloria erit ab hominibus species tua, & gloria tua à filiis hominum. Sic mirabuntur gentes multæ super eum, & continebunt reges os suum: quia quibus non est annuntiatum de eo, videbunt: & qui non audierunt, intelligent.

Margin notes: Genes. 46. F 4. Reg. 25. G

Verbi Dei prædicatione ad Christi cognitionem peruenimus quo summum adipiscimur bonum.

Ad Irenæum.

AMBROSIVS Irenæo. Inter legendum, cum paululum requieuissem animo (nam à lucubratione destiterã) versiculum illum cœpi mecum voluere, quo vesperi in vigiliis vsi fueramus: Ὡραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων. ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων αὐτόν. Et vere nihil speciosius illo summo bono, cuius etiam prædicatio speciosa est nimis, & maxime perseuerantis sermonis processus, & quædam apostolicæ prædicationis vestigia. Sed illa qui possunt? Quibus donauit Deus non solum vt Christum annuntiarent, sed etiam pro illo paterentur. Nos quantum possumus intendamus illo animum, & in illo simus, illud animo teneamus, quod est pulchrum, decorum bonum, vt fiat illuminatione eius & fulgore speciosa anima

Margin notes: H Rom. 10. Philip. 1.

nostra,

A nostra, & mens dilucida. Nam si oculi nostri cum aliqua obducuntur caligine, pascuntur agrorum viriditate, & specie memoris vel collis herbosi omnem inæqualitatem ægrescentis obtutus repellunt, & quadam salubri specie pupillæ ipsæ atque orbes colorati videntur: quanto magis hic mentis oculus cum illud summum intuetur bonum, & in eo versatur, atque eo pascitur, splendescit atque enitet, vt fiat illud quod scriptum est: *Tanquam adipe & pinguedine repleatur anima mea?* Deuique qui scienter agnoscit animas gregis sui, curam adhibet herbis campestribus, vt sint ei pascua plurima. Herbis enim suauioribus & agni pinguiores fiunt, & succus lactis salubrior: quibus pascuis vsi sunt *diuites illi qui manducauerunt & adorauerunt.* Sunt enim bona fide pascua, in quibus collocatur sanctus Dei. Est ergo & fœnum, quo aluntur greges ouium, qui emittunt vellera sapientiæ, & dant amictum prudentiæ. Et fortasse hoc est fœnum montanum, in quod verba deciderunt Prophetæ sicut nix super fœnum, & quod diligenter colligit sapiens; vt sint ei oues ad vestitum, spiritalis vitique velaminis. Habet ergo cibum suum & amictum anima quæ illi summo bono adhæret, quod est diuinum, quod Apostolus Petrus suadet quærendum, vt per eius cognitionis acquisitionem diuinæ simus consortes naturæ. Huius cognitionem aperit sanctis suis Deus bonus, & donat hoc de thesauro suo bono, sicut testificatur lex sacra, dicens: *Quia iurauit Dominus patribus tuis dare tibi & aperire thesaurum suum bonum: de quo thesauro cælesti dat pluuiam terræ suæ, benedicere omnia opera manuum tuarum.* Hæc est pluuia, eloquium legis, quod irrorat animam illam fœcundam & fertilem bonorum operum, vt habeat humorem gratiæ. Huius boni cognitionem quærebat Dauid, sicut ipse significat, dicens: *Vnam petij à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ, & videam delectationes Domini, & considerem templum eius.* Denique hoc esse summum bonum subtexuit statim in eodem Psalmo: *Credo videre bona Domini in terra viuentium.* Hic enim quæritur, illic facie ad faciem plene videtur. Hoc bonum in domo Dei est, in illo secreto eius ac recessu. Vnde iterum ait: *Replebimur in bonis domus tuæ.* Alibi quoque hanc summam esse benedictionis expressit, dicens: *Benedicat te Dominus ex Sion, & videas quæ bona sunt in Hierusalem.* Ideo beatus qui illic habitat in ingressu fidei, hospitioque mentis, deuotionis habitaculo, conuersatione virtutis. In illo igitur simus, atque in eo maneamus, de quo & Apostolus dicit: *Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona.* Qui sunt qui euangelizant, nisi Petrus, nisi Paulus, nisi omnes Apostoli? Quid euangelizant nobis, nisi Dominum Iesum? Hic est pax nostra, hic est bonum illud summum, quia ipse bonus ex bono. Ex arbore enim bona, bonus fructus legitur. Denique & spiritus eius bonus, qui ex ipso accipit, & deducit Dei seruos in viam rectam. Quis autem habens spiritum Dei in se, neget bonum, cum ipse dicat: *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* Hoc bonum veniat in animam nostram, in nostræ mentis viscera, quod propitius Deus dat petentibus se. Hic est thesaurus noster, hic est via nostra, hic est sapientia nostra, iustitia nostra, pastor noster, & pastor bonus, hic est vita nostra. Vides quanta bona in vno bono? Hæc bona nobis prædicat Euãgelista. Hæc bona requirens Dauid, ait: *Quis ostendit nobis bona?* Et ostendit ipsum esse bona, subiiciens: *Signatum est in nobis lumen vultus tui.* Quis autem lumen vultus patris, nisi splendor gloriæ, & imago inuisibilis Dei in quo & videtur & clarificatur pater, sicut ipse clarificat filium suum? Ipse est ergo Dominus Iesus summum bonum quod nobis annuntiatum à prophetis, prædicatum ab angelis, promissum à patre, euangelizatum est ab Apostolis. Qui nobis tanquam maturitas aduenit. Nec solum tanquam maturitas, sed tanquam maturitas in montibus adest: vt nihil acerbum, nihil immaturum in nostris consiliis sit, nihil immite, nihil asperum in operibus, ac moribus, qui primus euangelizans bona adfuit. Vnde ait: *Ego ipse qui loquebar, adsum*]: id est qui loquebar in prophetis, adsum in corpore quod suscepi ex virgine, adsum interior imago Dei, character substãtiæ; & adsum vt homo, sed quis cognoscit me? Hominem enim videtur, sed operibus supra hominem crediderunt. An non vt homo cum Lazarum fleret, & rursus supra hominem, cũ eum resuscitaret? An non vt homo cum vapularet, rursus supra hominem cum totius mundi peccatum tolleret? Ad illud igitur properemus, in quo summum est bonum, quoniam ipse bonitas, ipse patientia Israel, qui ad pœnitentiam te vocat, ne venias in iudicium, sed accipias remissionem peccatorum. *Agite*, inquit, *pœnitentiam.* Ipse est de quo clamat Amos propheta: *Exquirite bonum.* Ipse est summum bonum, qui nullius indiget, & abundat omnibus. Facile abundat, *in quo plenitudo diuinitatis habitat corporaliter.* Facile abundat, *de cuius plenitudine omnes accepimus, & in illo repleti sumus*, vt dicit Euangelista. Hoc igitur verum & summum bonum, si illo concupiscibili suo & delectabili anima gustauerit, & duabus his hauserit affectionibus, excludens dolorem & formidinem, incredibiliter exæstuat. Osculata enim verbum Dei, modum non capit, nec expletur, dicens: *Suauis es Domine & in iucunditate tua doce me iustificationes tuas.* Osculata Dei verbum, concupiscit super omnem decorem, diligit super omnem lætitiam, delectatur super omnia aromata, cupit frequenter videre, sæpe intendere, cupit attrahi, vt sequi possit. *Vnguentum*, inquit, *exinanitum est nomen tuum: propterea te dilegimus adolescentulæ*, propterea certamus, sed comprehendere te non possumus. *Attrahe nos*, vt possimus currere, vt odore vnguentorum tuorum accipiamus virtutem sequẽdi. Festinat etiam interna mysteria videre ipsam requiem verbi, ipsam boni illius summi habitationem, & lucem eius, & claritatem. In illo sinu ac recessu patrio festinat audire sermones eius: & cum audierit, super omnem suauitatem accipit. Doceat te Propheta, qui gustauit, & ait: *Quam dulcia faucibus meis verba tua, super mel & fauum ori meo.* Quid enim aliud desideret anima quæ semel suauitatem verbi gustauerit, quæ semel claritatem eius viderit? Moyses in monte positus quadraginta diebus legem accipiens, cibum corporis non requirebat: Elias ad illum festinans requiem rogabat vt acciperetur anima sua à se: Petrus aspiciens & ipse in monte Dominicæ resurrectionis gloriam, nolebat descendere, dicens: *Domine, bonum est nos hic esse.* Quanta igitur illa diuinæ substantiæ gloria, quanta verbi bona, *in quæ concupiscunt & angeli prospicere?* Anima igitur quæ illud videt, corpus hoc non requirit, minimamque sibi familiaritatem cum eo esse debere intelligit, renuntiat sæculo, abducit se à vinculis carnis, exuit omnibus voluptatum istarum nexibus. Deniq; Stephanus Iesum videbat, & lapidari non formidabat: immo cum lapidaretur, non pro se, sed pro illis à quibus petimebatur, rogabat. Paulus quoq; raptus vsque ad tertium cælum, cum corpore esset, an sine corpore esset, nesciebat: raptus inquam in paradisum, vsum proprij iam non sentiebat corporis, & audiens verba Dei, quomodo ad corporis infirmitates descenderet, erubescebat. Itaque sciens quid vidisset in paradiso, vel quid audisset, clamabat dicens: *Quid adhuc velut viuentes de hoc mundo decernitis? Ne tetigeritis, ne attaminaueritis, ne gustaueritis quæ sunt omnia ad corruptelam ipso vsu.* Volebat enim nos in figura esse istius mundi, non in possessione atque vsu: vt ita vtamur hoc mundo tanquam non vtamur, tanquam prætereuntes, non tanquam residentes, ambulantes tamquã in imagine sæculi, non in cupiditate, vt velocissima præteritione ipsam imaginem huius mundi transeamus. Denique ipse fide ambulans, non specie, *peregrinabatur a corpore*, sed aderat Domino: & cum esset in terris; non in terrenis, sed in cælestibus conuersabatur. Ergo anima nostra, quæ Deo vult appropinquare, eleuet se à corpore, semper illi summo adhæreat, illi bono quod est diuinum, quod est semper, & quod erat ab initio, & *quod erat apud Deum.* hoc est, Dei verbum. Ipsum est illud diuinum, *in quo viuimus, & sumus, & mouemur.* Ipsum est *quod erat in principio*, ipsum est quod est. Dei enim filius Iesus Christus, qui in vobis est, *non fuit*, inquit, *in eo. Est, & Non, sed Est in illo fuit.* Ipse dixit Moysi, vt diceret: *Qui est, misit me.* Cum hoc igitur anima nostra sit, & sit (si fieri potest) semper, vt & nostrũ possit quis dicere: *Anima mea in manibus tuis semper.* Erit autẽ, si non in carne sit, sed in spiritu. Erit si se terrenis non

Marginalia (left): Psalm. 62. Prou. 27. Psalm 21. Psalm 22. Psalm. 71. Prou 27 Deut 32. Prou. 27. B 2. Pet. 1. Deut 28. Deut 32. Psalm. 26. Ibidem 1. Cor. 13. Psalm 64 C Psalm. 127. Rom. 10. Cor 1. Ephes 2. Matth 7. Psal. 142. Matt. 20. Luc. 11. D Psalm 4. Ibidem. Hebr. 1. Ioan. 17. 1. Tim 3. Heb. 1. Hier. 17.

Marginalia (right): E Ioan. 11. Ioan. 1. Rom. 2. Matth 4. Amos 5. Coloss 2. Ioan. 1. Psalm. 118. F Cant. 1. Ibidem. Psal 118. Exod. 34. 3. Reg 19. G Matth. 17 1. Pet. 1. Actor. 7. 2. Cor. 12. Coloss 2. 1 Cor. 7. H Psal 38. 2. Cor 5. Philip. 3. 1 Ioan. 1. Act. 17. Ioan 1. 2 Cor. 1. Exod. 3. Psal. 118.

A miſceat. Cum enim ad carnalia reflectitur, tunc ei illece-
cebra obrepit corporis, tunc ira & indignatione exæſtuat,
tunc mœſtitia afficitur, tunc ſupinatur per arrogantiam,
tunc dolore affligitur. Hæ ſunt ægritudines animę graues,
quibus plerumque ad mortem cogitur, dum oculi eius
cæcantur, vt non videant veræ lumen gloriæ, & diuitias æ-
Epheſ. 1. ternæ hæreditatis. Quod ſi eos ad Deum ſemper inten-
Rom. 12. dat, accipiet à Chriſto fulgorem ſapientię, vt illuminatum
in agnitione Dei habeat obtutum, vt videat illam ſpem
noſtræ vocationis, aſpiciat illud quod eſt bonum, & placi-
tum, & perfectum. Quod enim bonum, complacitum pa-
tri: quod complacitum, perfectum: ſicut habes in Euange-
Matth. 5. lio, vbi dicit Dominus: *Diligite inimicos veſtros, vt imitemini*
patrem, qui pluit ſuper iuſtos & iniuſtos; quod eſt vtique boni-
Luc. 6. tatis. Et poſtea concludit, dicens: *Eſtote perfecti ſicut pater ve-*
Rom. 13. *ſter qui in cælis eſt, perfectus eſt.* Charitas enim perfecta eſt: de-
1 Cor. 13. nique plenitudo legis eſt. Quid autem tam bonum quam
Eſa. 60. charitas, quæ malum non cogitat? Et ideo terras fugito, in
Pſalm. 102 quibus inuidia eſt; vbi ambitio, vbi contentio. Boni ergo
B illius capacem ſe anima tua præbeat, vt ſupra nubes volet,
ſicut aquila renouetur, ſicut aquila pennas emittat, vt re-
nouatis alarum remigiis alta petere non reformidet, hanc
Sap. 9. habitationem relinquat. Terrenum enim habitaculum
grauat animam. Exuat vetera, abiiciat erroris deſideria, ab-
luat oculos ſuos, vt videat illum fontem veræ ſapientiæ, il-
lum fontem vitæ æternæ, qui affluit atque exundat omni-
Rom. 11. bus nullius indigens. *Quis enim dedit illi, cum ex ipſo, & per i-*
pſum, & in ipſo omnia ſint? Vitæ igitur fons eſt ſummum il-
lud bonum, ex quo viuendi ſubſtantia miniſtratur omni-
1 Ioan. 3. bus. Ipſum autem in ſe habet vitam manentem, à nullo
Pſalm. 15. quaſi inops accipit. Largitur bona aliis, non aliunde aſſu-
mit ſibi. Neque enim noſtri indiget, Vnde & ait ex perſo-
na hominis: *Quoniam bonorum meorum non indiges.* Quid er-
go pulchrius, quam ei appropinquare, ei adhęrere? Quę
maior voluptas eſt, quam cum quis id viderit, & de fonte
Eſaia 55. aquæ viuæ gratis guſtauerit? Quid poteſt aliud deſiderare?
quæ regna? quas poteſtates? quam pecuniam? cum aduer-
tat quam miseræ etiam hic regum conditiones ſint, quam
mutabiles imperij ſtatus, quam exigua vitæ huius ſpatia,
C quanta in ipſo imperio ſeruitia, cum ad aliorum non ad
ſuum viuant arbitrium. Quis autem peculiatus ad vitam
æternam tranſit, niſi virtutum fultus peculio, quod rece-
Matth 18. ptum omnibus, ſolis diuitibus impoſſibile pronuntiatur?
Non ergo his vti beatum eſt, ſed illud videre quo iſta de-
ſpicias, & vana veri refellas, atque inania & caſſa iudices,
Cant. 6. illam nudæ veritatis pulchritudinem diligas, quæ has ſæ-
Cant. 7. culi fucoſiſſimas vanitates redarguat. Erige igitur oculos
anima tuos, illos oculos de quibus tibi verbum Dei dicit:
Corde nos cepiſti ſoror mea ſponſa, corde nos cepiſti vno ab oculis tuis.
Aſcende in palmam, vince ſæculum, vt teneas verbi alti-
tudinem. Imaginem iſtam mundi foris relinque, foris ma-
Apoc. 22. litiam, introduc autem bonitatem mentis, quæ habet gra-
Apoc. 7. tiam in ligno vitæ; ſi lauerit ſtolam ſuam & ingrediatur in
Apoc. 21. ciuitatem quæ vera eſt patria ſanctorum, in qua eſt Dei ta-
Ioan 8. bernaculum, circa quod ſcribæ Domini prætenduntur, vbi
non dies, aut ſol, aut luna lumen miniſtrant, ſed ipſe Do-
Luc 24. minus lumen eſt totam illam ciuitatem illuminans. Eſt e-
nim lux mundi. Non vtique lux viſibilis, ſed animarum
D quæ in hoc mundo ſunt, intelligibilis claritudo, quibus ſe
ſplendenti lumine rationabilis infundit prudentiæ, & vt
prædicatur in Euangelio, incorporeę virtutis inflammans
vapore ſecreta mentium, animorumq; penetralia. Si quis
igitur incola eſſe cœperit illius ciuitatis ſupernæ, incola
videlicet conuerſatione ac moribus, non diſcedat ab ea,
non exeat, non reflectat veſtigium: non corporis dico, ſed
mentis veſtigium: non reuertatur retro. Retro luxuria, re-
tro impuritas eſt. Denique aſcendens ad montem Lot, re-
Geneſ. 19. tro reliquit Sodomitana flagitia. Quæ autem reſpexit re-
tro, non potuit ad ſuperiora euadere. Non ergo pedes tui
Eſai 15. retro, ſed mores non reuertantur. Non fiant manus tuæ
Geneſ. 19 remiſſæ, & deuotionis tuæ ac fidei genua diſſoluta. Non
fiat voluntatis tuę recidiua infirmitas, non vllus intercur-
ſus criminum. Si ingreſſus es, mane: perueniſti, conſiſte:
Ioel 3. ſaluans ſalua animam tuam. Aſcendens directum attolle
gradum, nullus inde tuto redit. Hinc via, inde ruina eſt.
Hinc aſcenſus, inde præcipitium. Aſcendendi quic[illegible]
bor, ſed deſcendendi periculum. Sed potens eſt Domi- Luc. 17.
nus, qui te fundatum illic cuſtodiat, ſeptum propheticis
muris, & apoſtolicis turribus. Ideo tibi dicit Dominus, *In-*
trate, calcate, quia aſſiſtit videmia. Intus, non foris ſimus. Et in
Euangelio Dei filius dicit: *Qui eſt in tecto, non deſcendat vaſa* 4 Eſdr 16.
ſua tollere. Non vtique de hoc tecto dicit, ſed de illo: *Exten-* Luc. 17.
dit cælum ſicut cameram. Intus ergo eſto, intra Hieruſalem,
intra animam tuam pacificam, mitem atque tranquillam.
Non exeas de ea, neque deſcendas vas tuum iſtud aut ho- Ioel 3.
noribus, aut diuitiis, aut arrogantia attollere. Intus eſto, vt
per te alienigenæ non tranſeant, peccata animam tuam Epheſ. 6.
non tranſeant, vanæ operationes & cogitationes inanes: Tit. 1.
non tranſibunt autem, ſi ſanctificaueris bellum pro deuo-
tionis & fidei certamine, pro veritatis ſtudio aduerſus paſ-
ſionum illecebras, & ſumpſeris arma Dei aduerſum ſpiri-
tales nequitias, & adſtutiam diaboli, qui pertentat ſenſus
noſtros fraude ac dolo, quem manſuetus bellator facile
proterit, qui non ferat iurgia, ſed ſicut decet ſeruum Do-
mini, cum modeſtia fidem doceat, & eos qui aduerſantur, F
redarguat. De hoc dicit ſcriptura: *Qui manſuetus eſt, bellator* Ioel. 3.
exurgat: & infirmus dicat: *Omnia poſſum in eo qui me confortat.* Philip. 4.
Hac fide fretus etiam qui infirmus eſt præualebit, & erit
ſancta anima eius, *& ſtillabunt ei montes* prophetici vel apo- Ioel 3.
ſtolici *dulcedinem, & colles fluent lac*; qualis ille collis qui la- 1. Cor. 3.
ctis potum Corinthiis dabat: *& fluent ei aquæ de ſuis vaſis, &*
de puteorum ſuorum fontibus: vel *de ventre eius aquæ viuæ*; ſpiri- Prou. 5.
tales videlicet quas fidelibus ſuis Spiritus ſanctus miniſtrat: Ioan. 7.
qui etiam animam tuam dignetur rigare, *vt abundet in te* Ioan 4.
fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Vale, & nos vt filius dili-
ge, quia nos te vt parentes diligimus.

S. AMBROSII IN ESAIAM ENARRATIONUM FINIS.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS IN CAP. XVII. HIEREMIÆ PROPHETÆ enarratio. G

Hieremiæ Cap. XVII.

HAEc dicit Dominus: Peccatum Iuda ſcriptum eſt ſtylo ferreo, & vngue adamantino ſculptum ſuper tabulas cordis eorum, & ſuper cornibus ararum eorum. Cum recordati fuerint filij eorum ararum eorum, & lucorum eorum ſuper ligno frondoſo, ſuper collibus excelſis: ô montane in campo, diuitias tuas & omnes theſauros tuos direptioni dabo: excelſa tua in peccato in omnibus terminis tuis. Et relinqueris ab hæreditate tua, quam dedi tibi, & ſeruire te faciam inimicis tuis in terra quam non ſcis: quoniam ignem ſuccendiſtis in furore meo, vſque in ſæculum ardebit. H *Hæc dicit Dominus: Maledictus homo qui ſpem habet in homine, & firmabit carnem brachij ſui, & à Domino receſſerit cor eius. Et erit quaſi ſilueſtris miryca quæ in deſerto, non videbit cum venerint bona, & habitabit in ſalſuginibus in deſerto, terra ſalſa quæ non habitatur. Et benedictus homo qui confidit in Domino, & erit Dominus ſpes eius, & erit quaſi lignum abundans iuxta aquas, & ſuper humorem mittet radices ſuas, & non timebit cum venerit æſtus: & erunt in eo rami frondoſi, in anno ſiccitatis non timebit, & non deſinet faciens fructum. Profundum cor ſuper omnia: & homo eſt, quis cognoſcet eum? Ego Dominus ſcrutans corda, probans renes, vt dem vnicuique ſecundum vias ſuas, & ſecundum fructus adinuentio-*

A *num suarum. Clamauit perdix, congregauit quæ non*
peperit, faciens diuitias suas non cum iudicio: in dimi-
dio dierum suorum relinquent eum, & in nouissimis
suis erit insipiens. Solium gloriæ exaltatum à princi-
pio, sanctificatio nostra expectatio Israel. Domine om-
nes qui dereliquerunt te, confundantur, recedentes in
terram scribant, quia dereliquerunt fontem vitæ Do-
minum. Sana me Domine, & sanabor: salua me, & sal-
uabor, quia gloriatio mea tu es. Ecce ipsi dicunt ad me:
Vbi est verbum Domini? Veniat. ego autem non labo-
raui sequens post te, & diem hominis non desideraui.
Tu scis quæ egressa sunt per labia mea, ante faciem
tuam sunt. Ne fias mihi in alienationem, parcens mihi
in die mala. Confundantur persequentes me, & non
confundar ego: paueant ipsi, & non paueam ego: induc
super eos diem malam, & duplici contritione contere
eos. Hæc dicit Dominus ad me: Vade, & sta in portis
B *filiorum populi, in quibus ingrediuntur reges Iuda,*
& in quibus egrediuntur in ea, & in omnibus portis
Hierusalem, & dices ad eos: Audite verbum Do-
mini reges Iuda, & omnis Iudæa & omnis Hierusa-
lem ingredientes in portis ipsis. Hæc dicit Dominus:
Custodite animas vestras, & ne portetis onera in die
sabbatorum, & ne inducatis per portas Hierusalem,
& ne efferatis onera de domibus vestris in die sabba-
torum, & omne opus non facietis: sanctificate diem
sabbatorum sicut præcepi patribus vestris. Et non au-
dierunt, & non inclinauerunt aurem suam, & indu-
rauerunt ceruicem suam super patres suos ne audirent
me, & ne acciperent disciplinam. Et erit, si auditu au-
dieritis me, dicit Dominus, ne inferatis onera per por-
tas ciuitatis huius in die sabbatorum, & sanctificaue-
ritis diem sabbatorum, ne faciatis in eo omne opus: &
ingredientur per portas ciuitatis huius reges & prin-
C *cipes sedentes super solium Dauid, & ascendentes in*
curribus & equis suis ipsi & principes eorum viri Iu-
da: & habitantes in Hierusalem, & habitabitur ciui-
tas hæc in æternum. Et venient de ciuitatibus Iuda, &
de circuitu Hierusalem, & de terra Beniamin, & de
campestri, & de monte, & de eo quæ ad Austrum, fe-
rentes holocausta, & sacrificia, & thymiamata, & mu-
nus, & thus, ferentes laudem in domum Domini. Et
erit, si non audieritis me, vt sanctificetis diem sabba-
torum, ne portetis onera, & ingrediamini per portas
Hierusalem in die sabbatorum: & incendam ignem in
portis eius, & deuorabit turritas domos Hierusalem.

Perdicis natura & qualitates describuntur, quæ diabolo, eiusque membris comparatur.

Ad Sabinum.

D AMBROSIVS Sabino. *Clamauit perdix, con-*
gregauit quæ non peperit.] Liceat mihi de su-
periori ad Irenæum de incarnationis Do-
minicę sacramento contra Apollinarium,
epistolæ fine, sequentis maturari exordiū.
Celeberrima quæstio: & ideo vt possumus eam absolue- Sap 7.
re, quid de natura auis istius habeat historia, considere- 3 Reg 4.
mus. Nam & hoc considerare non mediocris prudentiæ
est, siquidem & Salomon cognouit naturas animalium, Plin li. 15. natu. hist ca 33. Arist li. 9. de his. anim. cap 8.
& locutus est de pecoribus, & volatilibus, & de reptili-
bus, & de piscibus. Dicitur itaque auis ista plena esse doli,
fraudis, fallaciæ, quæ decipiendi venaturis vias calleat, at-
que artes nouerit, vt eum à pullis auertat suis, omniaque
tentamenta versutiæ non permittere, quo possit venan-
tem abducere à nido & cubilibus suis. Certe si insistere
aduerterit, tamdiu illudit, quamdiu soboli fugiēdi signum
tribuat & potestatem. Quam vbi euasisse senserit, tunc se

& ipsa subtrahit, & lubrica arte deceptum insidiantem E
relinquit. Fertur etiam promiscuæ esse permixtionis, vt in
fœminas cum summo certamine mares irruant, & vaga
calescant libidine. Vnde impurum & maleuolum & frau-
dulentum animal aduersario & circumscriptori generis
humani, fallacissimoque, & impuritatis auctori conferen-
dum putatur. Clamauit ergo perdix, qui à perdendo no- Gen. 3. & 4.
men accepit, satanas ille, qui Latine contrarius dicitur.
Clamauit in Eua primum, clamauit in Cain, clamauit in
Pharaone, Dathan, Abiron, Core, clamauit in Iudæis, Exod 5. Num 16.
quando petierunt sibi fieri deos, cum Moyses legem acci- Exod 32.
peret. Clamauit iterum, quando de Saluatore dixerunt: Matth 27.
Crucifigatur, crucifigatur, &: *Sanguis eius super nos, & super filios* 1. Reg. 8.
nostros. Clamauit quando sibi regem fieri postulauerunt,
vt recederent à Domino Deo rege. Clamauit in omni va-
no & perfido. His vocibus congregauit sibi populos, quos Genes. 1.
non creauerat. Deus enim hominem ad imaginem suam
fecit, & diabolus sibi hominem vocis suæ fraude sociaue-
rat. Congregauit sibi nationum populos, faciens diuitias
non cum iudicio. Vnde in prouerbio est de diuite auaro: F
Quia perdix iste congregat diuitias non cum iudicio. At vero
meus Iesus quasi iudex bonus cum iudicio omnia agit, qui
venit, sicut scriptum est, dicens: *Ego loquor iustitiam & iudi-*
tium salutaris. Ea igitur gratia deprædatus est perdicem il- Esaia 63.
lum diabolum, abstulit ei male congregatas diuitias mul-
titudinis, reuocauit ab errore animas gentium, mentes-
que nationum deuiantium. Et quia diaboli voce dece-
ptos sciebat, & ipse vt vincula nexusque veteris erroris
solueret, clamauit primum in Abel, cuius clamauit vox
sanguinis. Clamauit in Moyse, cui dixit: *Quid clamas ad* Genes 4.
me? Clamauit in Iesu Naue: clamauit in Dauid, qui ait: Exod. 14. Iosue 1.
Clamaui ad te, salua me. clamauit in omnibus prophetis. Psal 118
Vnde & ad Esaiam dicit: *Clama* & ille ait: *Quid clamabo?*
Clamauit in Salomone, conuocans cum altissima prædi- Esaia 40.
catione ad sapientiam: *Venite, edite de meis panibus, & bibite* Prou 9.
vinum quod miscui vobis. Clamauit etiam in corpore suo, sic-
ut scarabæus in ligno. Clamauit vt insidiatorem falleret &
circumueniret, dicens: *Deus Deus meus quare me dereliquisti?* Habac 2.
Clamauit vt despoliaret, respondens latroni: *Amen dico tibi,* Matt 27.
hodie mecum eris in paradiso. Itaque vbi clamauit Iesus, conti- G
nuo perdix ille à congregans in dimidio dierum suorum Luc 23.
derelictus est. Vnde & quidam naturæ perdicis etiam i-
stud aptandum putarunt, eo quod aliena diripiat oua, &
foueat suo corpore, atque hac sua fraude partus alienos
studeat acquirere. Sed (quod aiunt, cornicis oculum, ha-
bent enim & volatilia suas artes) vbi istud aduerterit cuius
aut singula oua direpta, aut cubile fuerit inuasum sollici-
tata, soboles errore similitudinis, speciei simulatione de-
cepta, etsi infirmior viribus, induit se atque armat versutia,
& cum labor omnis impensus nutrimentorum educan-
tem exhauserit, atque adolescere pulli cœperint, tunc vo-
cem emittit, & quadam pietatis tuba prolem aduocat.
Quæ naturali quodam auditu excitata agnoscit parentem,
& simulantem deserit. Ita cum vult congregare quæ non
peperit, amittit quos nutriendos putauit. Non superfluo
igitur & Iesus clamauit, vt quia totius mundi populus vo-
ce perdicis, blanditiis, arte specie deceptus ab auctore
proprio deuiauerat, lubricas artes sequutus, veri parentis
voce reuocatus fallacem relinqueret, atque in dimidio
dierum eius fraudulentum desereret, id est, ante huius fi- H
nem sæculi, cum nos eripuit Dominus Iesus, ad vitam æter-
nam vocauit. Itaque nunc *mortui mundo, viuimus Deo.* Cum Galat 2.
igitur perdix iste penitus à falsis filiis derelictus fuerit, Rom. 6.
tunc erit stultus ille quem elegit Deus, & sapientem con-
fudit, saluus: quoniam *quæ stulta sunt mūdi, elegit Deus.* Ideo *si* 1 Cor 1.
quis videtur sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, vt sit sapiens. 1. Cor 3.
Vale fili, & nos dilige, vt facis, quo-
niam nos te diligi-
mus.

A
SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS IN CAP. XIII. DANIELIS PROPHETÆ SERMONES DUO.

Danielis Cap. XIII.

*ET erat vir habitans in Babylone, & nomen ei Ioa-
chim: & accepit vxorem cui nomen Susanna, filia
Helchia, pulchram valde, & timentem Dominum: &
parentes eius iusti, & docuerunt filiam suam secun-
dum legem Moysi. Et erat Ioachim diues valde, & e-
rat ipsi hortus vicinus domui eius: & ad eum congre-*
B *gabantur Iudai, eo quod esset ipse honorabilior omni-
bus. Et designati sunt duo seniores ex populo iudices in
anno illo, de quibus loquutus est Dominus: Quia egres-
sa est iniquitas ex Babylone à senioribus iudicibus, qui
videbantur gubernare populum. Isti expectabant in
domo Ioachim, & veniebant ad eos omnes litigantes.
Et factum est quando recedebat populus media die, in-
grediebatur Susanna, & deambulabat in horto viri
sui. Et videbant eam duo seniores quotidie ingredien-
tem & deambulantem, & facti sunt in concupiscentia
eius: & peruerterunt suum sensum, & declinauerunt
oculos suos, vt non respicerent in calum: neque recor-
darentur iudiciorum iustorum. Et erant ambo com-
puncti circa eam, & non annuntiauerant adinuicem
dolorem suum, quia erubescebant annuntiare concu-
piscentiam suam, quod volebant commisceri ei. Et ob-
seruabant diligenter quotidie videre illam. Et dixe-*
C *runt alteri: Eamus in domum, quia prandij hora est.
Et egressi discesserunt adinuicem, & reuersi venerunt
in idipsum: & sciscitantes adinuicem causam, confessi
sunt adinuicem concupiscentiam suam: & tunc com-
muniter constituerunt tempus quando ipsam possint
inuenire solam. Et factum est cum obseruarent ipsi
diem aptum, ingressa est Susanna sicut heri & tertia
die cum duabus solis puellis, & desiderauit lauari in
horto, quia astus erat: & nõ erat vllus ibi prater quam
duo seniores absconditi, & obseruantes eam. Et dixit
puellis suis: Afferte iam mihi oleum & smigma, & o-
stia horti claudite, vt lauer. Et fecerunt sicut dixit: &
clauserunt ostia horti, & egressa sunt per obliquas por-
tas, vt afferrent pracepta eis: & non viderunt senio-
res, quia erant absconditi. Et factum est vt egressa sunt
puella, surrexerunt duo seniores, & accurrerunt ei, &
dixerunt: Ecce ostia horti clausa sunt, & nemo videt
nos, & in concupiscentia tui sumus: ideo concumbe no-*
D *biscum, & esto nobiscum, alioqui testificabimur con-
tra te, quia erat tecum iuuenis, & propterea emisisti
puellas à te. Et ingemuit Susanna, & ait: Angustia mi-
hi vndique. siue enim hoc fecero, mors mihi est: siue nõ
fecero, non effugiam manus vestras, eligibilius mihi
est non facientem incidere in manus vestras, quam
peccare in conspectu Domini. Et exclamauit voce ma-
gna Susanna: clamauerunt autem & duo seniores ad-
uersus eam, & currens vnus aperuit portas horti. vt
autem audierunt clamorem in horto qui ex domo, in-
silierunt per obliquam portam, vt viderẽt quid quod
acciderat ei. Quando autem dixerunt seniores verba
sua, erubuerunt serui valde, quia vnquam non dictus
est sermo talis de Susanna. Et factum est die crastina,
vt conuenit populus ad virum eius Ioachim, vene-*

runt duo seniores pleni iniqua cogitatione contra Su- E
*sannã, vt interficerent eam. Et dixerũt coram populo.
Mittite ad Susannam filiã Helchia, qua est vxor Ioa-
chim. Illi. a. miserunt. Et venit ipsa, & parentes eius,
& filij eius, & omnes cognati eius. At Susanna erat de-
licata valde, & pulchra specie. At iniqui iusserunt
discooperiri eam (erat enim cooperta) vt satiarentur
pulchritudine eius. Flebant autem qui ab ea, & omnes
videntes eam. Surgentes autem duo presbyteri in me-
dio populi, posuerunt manus super caput eius. Illa au-
tem flens respexit calum, quia erat cor eius confidens
in Domino. Dixerunt autem seniores: Deambulanti-
bus nobis in horto solis, ingressa est hac cum duabus an-
cillis, & clausit ostia horti, & dimisit ancillas: & ve-
nit ad eam iuuenis, qui erat absconditus, & concubuit
cum ea. Nos autem existentes in angulo horti, viden-
tes iniquitatem cucurrimus ad eos: & videntes com-*
mixtos eos, illius quidem non potuimus compotes fieri, F
*eo quod pravaluit ipse super nos, & aperiens ostia exili-
uit: hanc autem apprehendentes interrogauimus quis
erat iuuenis, & non voluit annuntiare nobis. hac te-
stificamur. Et credidit eis multitudo quasi senioribus
populi & iudicibus, & condemnauerunt eam vt mo-
reretur. Exclamauit autem voce magna Susanna, &
dixit: Deus aterne, absconditorum cognitor, qui scis o-
mnia antequam fiant ea, tu scis quia mendaciter con-
tra me testificati sunt: & ecce morior non faciens quid-
quam quorum isti malignati sunt contra me. Et exau-
diuit Deus vocem eius: & adducta ea vt periret, susci-
tauit Deus spiritum sanctum pueri iunioris, cui nomen
Daniel: & clamauit voce magna: Mundus ego sum
à sanguine huius. Conuersus est autem omnis populus
ad eum, & dixerunt: Quis sermo iste quem tu loqu-
tus es? Ille autem stans in medio eorum, dixit: Sic fatui*
filij Israel, non iudicantes, neque certum cognoscentes. G
*condemnastis filiam Israel. Reuertimini ad iudicium:
falsa enim isti testificati sunt contra eam. Et reuersus
est omnis populus cum festinatione, & dixerunt ei se-
niores: Veni sede in medio nostrum, & annuntia no-
bis: quia tibi dedit Deus honorem seniorum. Et dixit
ad eos Daniel: Separate illos ab inuicem procul, & diiu-
dicabo eos. Vt autem separati sunt vnus ab vno, voca-
uit vnum eorum, & dixit ei: Inueterate dierum malo-
rum, nunc venerunt peccata tua qua faciebas prius,
iudicans iudicia iniusta, & quidem innocentes conde-
mnans, dimittens autem noxios: dicente Domino: In-
nocentem & iustum non interficies. Nunc ergo hanc si
vidisti, dic sub qua arbore vidisti eos conuersantes ad-
inuicem? At ille dixit: Sub schino. Dixit autem Da-
niel: Recte mentitus es in tuum caput: iam enim ange-
lus Dei accipiens sententiam à Deo, scindet te medium.
Et amouens eum iussit adducere alterum, & dixit ei:*
Semen Chanaam, & non Iuda, pulchritudo decepit te, H
*& concupiscentia peruertit cor tuum. Sic faciebatis fi-
liabus Israel, & illa timentes conuersabantur vobis.
sed non filia Iuda sustinuit iniquitatem vestram. Nũc
ergo dic mihi sub qua arbore deprehendisti eos conuer-
santes adinuicem? Ille autem dixit: Sub prino. Dixit
autem ei Daniel: Recte mentitus es & tu in tuum ca-
put: manet enim angelus Dei gladium habens, vt secet
te medium, vt interficiat vos. Et exclamauit omnis sy-
nagoga voce magna, & benedixerunt Deo, qui saluat
sperantes in eum. Et surrexerunt in duos seniores, quia
constituerat eos Daniel ex ore suo falsum testimonium
dixisse: & fecerunt eis sicut malignati sunt proximo,
vt facerent secundum legem Moysi: & interfecerunt
eos: & saluatus est sanguis innoxius in die illa. Hel-*

A *chias autem & uxor eius laudauerunt Deum super filia sua Susanna cum Ioachim viro suo, & cognatis omnibus, quia non est inuenta in ea turpis res. Et Daniel factus est magnus in conspectu populi à die illa & vltra. Et rex Astyages appositus est ad patres suos, & accepit Cyrus Perses regnum eius.*

Sermo primus.

IRVM forsitan videatur vobis fratres, cur Dominus apud præsidem Pilatum à principibus sacerdotum accusetur, & taceat, nec nequitiam eorum sua responsione conuincat, cum vtique ingestam accusationem non nisi refellere soleat subsecuta defensio. Mirum, inquam, sit fratres, quod arguatur Saluator, & taceat. Taciturnitas enim interdum pro consensu habetur. Videtur namque confirmare quod obiicitur, cum non vult respondere quod quæritur. Accu- B sationem ergo suam Dominus tacendo confirmat? Non plane accusationem suam tacendo confirmat, sed despicit non refellendo. Bene enim tacet, qui defensione non indiget. Ambiat defendi, qui metuit superari: festinet loqui, qui timet vinci. Christus autem cum condemnatur, Psalm. 50. superat: cum iudicatur, vincit, sicut ait Propheta: *Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris.* Quid ergo opus erat ei loqui ante iudicium, cui ipsum iudicium erat plena victoria? Vincit enim cum iudicatur Christus, quia sic in- Matt. 27. nocens approbatur. Vnde ait Pilatus: *Innocens ego sum à sanguine huius iusti.* Melior est igitur causa quæ non defenditur & probatur, plenior iustitia est quæ non verbis adstruitur, sed veritate fulcitur. Taceat lingua necesse est, vbi ipsa æquitas sibi adest. Taceat lingua in bono negotio, 1. Cor. 1. quia & malas causas obtinere consueuit. Nolo sic defendi iustitiam, sicut solet iniquitas excusari. Quod vincit Christus, non orationis est, sed virtutis. Scit enim Saluator, qui est sapientia, quomodo tacendo vinceret, C quomodo non respondendo superaret, atque ideo causam suam mauult comprobare quam dicere. Quæ enim res illum compelleret ad loquendum, cum silentium satis sufficeret ad vincendum? Sed fortasse metus eum cogeret, ne salutem perderet, nisi quod ipsa erat tota causa victoriæ. Suam enim salutem perdidit, vt salutem omnium lucraretur. In se vinci maluit, vt victor esset in cunctis. Sed quid de Christo loquar? Susanna mulier apud inimicos suos tacuit, & vicit. Non enim apud Danielem iudicem verborum se ratione defendit, non patrocinij sermone tutata est: sed in sancta fœmina tacente lingua pro ea castitas loquebatur. Castitas enim Susannæ adfuit in iudicio, quæ eam defendit & in paradiso. Ibi enim pudori eius consuluit, hic saluti. ibi ne macularetur pudicitia, hic ne innocentia damnaretur. Castitas ergo Susannæ & seniores impudicos conuicit in paradiso, & in iudicio falsos accusatores obtinuit: bisque victrix reos facit testimonij, quos reos fecerat adulterij, atque tandem iudicem meretur castitas Danielem puerum iuniorem necdum pubescentis ætatis. Multum igitur de Deo pudicitia con- D sequitur, cum iudicem virginem promeretur. Secura enim est de victoria castitas, cui est iudicatura virginitas. Pudicitiæ autem causam nisi vir pudicus audire non debuit. talem enim arbitrum meretur castimonia, apud quem non periclitetur verecundia. Cognito igitur Daniel Susannæ negotio, cum eam falsis accusationibus vellet plebs imperita damnare, ait idem: *Mundus ego sum à sanguine eius.*]Quo dicto peccantis populi reuocanit errorem. Hac ergo voce circa Susannam Daniel vtitur, qua circa Domi- Matth. 27. num vsus est & Pilatus: Ait enim Pilatus: *Mundus ego sum à sanguine huius iusti.* Eadem igitur sententia soluitur pudicitia, qua est absoluta iustitia: sed Daniel melius quam Pilatus. Ille enim pudicum sanguinem non condemnat, sed liberat: hic autem iustum sanguinem confitetur, & tradit. Quid enim profuit testimonium perhibuisse innocentiæ, & velut reum addixisse nequitiæ: nisi, quod granius peccatum est, vnum eundemque & pronuntiare iustum, & tradere quasi criminosum? Ipse enim iniquitatis suæ testis est, qui ore absoluit, & corde condemnat. Lauerit licet manus suas Pilatus, tamen sua facta non diluit: & quamuis abstergere se putauerit iusti sanguinem de suis membris, eodem tamen sanguine mens eius tenetur infecta. Ipse enim occidit Christum, qui eum tradidit occidendum. Iudex enim constans & bonus, ne sanguinem inocentis addiceret, nec inuidiæ cedere debuit, nec timori. Daniel ergo melius quam Pilatus. Ille peccantis populi reuocauit errorem, hic autem furentis synagogæ sacrilegium confirmauit. B

Sermo secundus.

ANTE dies prosecuti sumus sanctæ Susannæ iudicium simile admodum fuisse iudicio Saluatoris, & iisdem criminationibus laborasse memoratæ castitatem fœminæ, quibus Christi laborauit integritas. Similiter e- Ioan. 19. nim persecutores in Susanna passa est pudicitia, sicut & in Christo passa est iustitia. Illa enim dum in adulterio F conuincit presbyteros, ipsa tanquam adultera retinetur: hic dum in sacrilegio arguit Pharisæos, ipse tanquam sacrilegus accusatur. Quod quidem sacrilegium in Pharisæis maius adulterium vocari potest. Grauius est enim religionis adulterium, quam corporis, & plus est integritatem diuinitatis lædere, quam integritatem hominis violare. Condemnatur ergo Susanna, condemnatur & Dominus. Illa, quia castitatem corporis tuebatur: hic, quia religionis castimoniam defendebat. Similis igitur erat in vtroque causa iudicij, nisi quod meliore vsa est iudice Susanna quam Dominus. Hunc enim præses iudicat, hanc propheta. Hunc audit vir qui Pharisæorum seditionibus terrebatur, hanc audit puer qui sancto spiritu replebatur. Iste quod sentit, constanter pronuntiat: ille quod pronuntiat, non defendit. Susannæ enim iudex quam absoluit, & liberat: Domini cognitor quem absoluit, damnat & tradit. Simile ergo fuit pene per omnia Susannæ, Dominique iudicium: siquidem nec accusatio in iis fuerit ipsa dissimilis. Susannam enim seniores deferunt, Do- G minum Iudas accusat. Illam doctores sui, hunc discipulus proprius criminatur. Susannam, inquam, pseudopresbyteri arguunt, prodit pseudoepiscopus Saluatorem. Episcopus enim & Iudas fuit, sicut ait Propheta de eodem, dicens: *Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter.* Sed nec locus, fratres, in vtraque causa vide- Psalm. 108 tur esse dissimilis. Susanna enim in viri paradiso ab accusatoribus circumuenitur, Dominus in hortuli paradi- Act. 1. so à traditoribus circumdatur. Illa ibi insidiatores pati- Ioan. 18. tur, iste hic sustinet proditorem. Videamus autem exitum vtriusque iudicij. Susannæ accusatores tanquam falsi testes prophetica sententia feriuntur, & eiusdem criminis puniuntur rei, cuius damnare innocentis sanguinem gestiebant. Domini autem traditorem non inuenio à iudice esse damnatum. Non enim damnat eum Pilatus, non damnat populus: sed quod est grauius, se ipse condemnat, & cessante iudice propria sententia condemnatur. Quem enim alter iudicat, potest vtcumque esse excusabilis: reus autem sine excusatione est, qui conscientiæ suæ iudicio condemnatur. Quem alter H indicat, potest quandoque à suo iudice sperare indulgentiam: qui se ipse iudicat, à quo indulgentiam postulabit? Referens enim Iudas Dominici sanguinis pretium, ait Iudæis: *Peccaui, quod tradiderim sanguinem iustum.* Magnum Matth. 27. igitur Dominicæ innocentiæ testimonium est, dum accusator eius & confitetur de scelere, & reus est de mercede. Dum enim miser refudit venditionis pretium, putat se facinoris sui soluere posse contractum. Sed nec iste absoluitur. Dum enim auctor venditionis suæ reus est, constat istos sceleratum cum sacrilego iniisse contractum. Sua ergo sententia Iudas proditor condemnatur. Mirum forte sit vobis quod non eum populus iudicauerit, non præses addixerit. Hoc sacrilegi solet esse iudicium, vt impietatem suam ipse dum recordatur, & puniat: scelus suum dum recognoscit, & vindicet. Omnium enim supergreditur sententias, qui à sua conscientia, sua sententia

conde-

A condemnatur. Hoc inquam sacrilegi solet esse iudicium, vt coōscius facti ipse se damnet, sicut ait Apostolus de hæ- Tit. 3. retico, dicens: *Hæreticum hominem post primam correptionem deuita, sciens quia peruersus est huiusmodi, & delinquit proprio iudicio condemnatus.* Ipse enim se damnat hæreticus, cum de Ecclesia ipse se proiicit, & de cœtu sanctorum nullo repel- Conc. Nic. 1 can 5. lente recedit. Ipse enim ostendit quid mereatur à cunctis, qui suo iudicio separatur à cunctis. Ipse, inquam, se damnat hæreticus, quia cum omnes criminosi, episcopi sententia proiiciantur de consortio Christiano, hæreticus cunctorum vota præueniens, sententia suæ voluntatis abiicitur. Tali ergo hæreticus, quali & Iudas pœna damnatur: vt idem sui & reus sit sceleris, & iudex vltionis. Tali, inquam, hæreticus, quali & Iudas pœna damnatur: nec immerito, quia Dominum quem ille vendidit, iste blasphemat: quem ille persecutoribus tradidit, quotidie iste persequitur. Persequitur enim hæreticus Dominum, cum diuinitatem ei derogat, & asserit creaturam.

B

S. AMBROSII SERMONVM IN DAnielem Prophetam finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS IN CAP. III. ET IV. IONÆ PROPHETÆ enarrationes.

Ionæ Cap. III.

ET factus est sermo Domini ad Ionam secundo, dicens: Surge, & vade in Niniuem ciuitatem magnam, & prædica in ea secundum prædicationem priorem, quam ego loquutus sum ad te. Et surrexit Ionas,
C *& abiit in Niniuen, sicut loquutus est Dominus. At Niniue ciuitas magna Deo quasi itineris via dierum trium. Et cœpit Ionas ingredi in ciuitatem quasi itinere diei vnius, & prædicauit, & dixit: Et adhuc tres dies & Niniue subuertetur. Et crediderunt viri Niniue Deo, & prædicauerunt ieiunium, & vestiti sunt saccis à magno eorum vsque ad paruum ipsorum. Et appropinquauit sermo ad regem Niniue: & surrexit rex de throno suo, & abstulit stolam suam à seipso, & indutus est sacco, & sedit in cinere: Et prædicatum est in Niniue à rege & ab omnibus magnatibus eius, dicens: Homines, & pecora, boues & oues non gustent neque pascantur, & aquam non bibant. Et cooperti sunt saccis homines & pecora, & clamauerunt ad Deum vehementer. Et reuersus est vnusquisque de via sua mala, & iniquitate quæ in manibus eorum, dicentes: Quis scit si pœnitentiam aget Deus, & reuer-*
D *tetur ab ira furoris sui, & non peream9? Et vidit Deus opera eorum, quoniam reuersi sunt à viis suis malis, & egit pœnitentiam Deus super malitia, quam loquutus est vt faceret eis, & non fecit.*

Ionæ Cap. IV.

ET contristatus est Ionas tristitia grandi, & confusus est, & orauit ad Dominum, & ait: O Domine nonne isti sermones mei sunt, adhuc existente me in terra mea? Propterea præueni fugere in Tharsis, quia cognoui quod misericors & miserator, patiẽs & multæ misericordiæ, & agens pœnitentiam super malitiis. Et nunc dominator Domine tolle animam meam à me, quia bonum mori mihi magis quam viuere. Et dixit
E *Dominus ad Ionam: Si vehementer contristatus es tu? Et egressus est Ionas ex ciuitate, & sedit contra Orientem: & fecit sibi tabernaculum, & sedit sub eo in vmbra, donec videret quid erit ciuitati. Et præcepit Dominus Deus cucurbitæ, & ascendit super caput Ionæ, vt obumbraret eum, & protegeret eum à malis suis. Et lætatus est Ionas super cucurbita gaudio magno. Et præcepit Deus vermi matutino in crastinum, & percussit cucurbitam, & arefacta est. Et factum est cum oriretur sol, & præcepit Deus spiritui ardoris vrenti, & percussit sol super caput Ionæ, & angustiabatur, & relinquebatur anima sua, & dixit: Bonum mihi mori quam viuere. Et dixit Dominus ad Ionam: Si valde contristatus es tu super cucurbitam? Et ait: Valde, contristatus sum ego vsque ad mortem. Et dixit Dominus: Tu pepercisti super cucurbita, pro qua non laborasti super ea, neque enutristi eam, quæ sub nocte nata est,*
F *& sub nocte periit: ego autem non parcam super Niniue ciuitate magna, in qua habitant plures quam duodecim decem millia virorum, qui non cognouerunt dexteram suam, neque sinistram, & iumenta multa?*

Enarratio prima.

Niniuitæ ieiunio & aliis pœnitentiæ operibus comminatam Dei euaserunt iram, & eius sunt misericordiam consecuti: quorum exemplo ad diuinam nobis comparandam clementiam serio prouocamur.

EGIMVS in recitata Ionæ prophetæ lectione, quod cum Niniuæ ciuitati subuersio diuinitus immineret, & iuxta sententiam Dei, destruendi illam tempus ingrueret, confitentes in ea aliud non habuisse præsidium, nisi vt abiectis crapulosis epulis, ieiunia continuata suscipe-
G rent, & diuitiarum ambitione seposita, humilitate se paupertatis induerent: scilicet vt ex iode remedium perciperent, vnde his perditio contingebat: hoc est, vt iram diuinitatis quam luxuriando prouocauerant, abstinendo lenirent: & offensam quam in eos superbia contraxerat, humilitas mitigaret. Legitur enim: *Et surrexit rex de throno suo, & abstulit stolam suam à seipso, & indutus est sacco, & sedit in cinere.*] In illa ergo tribulatione ipse rex deposita imperiali purpura, regali ambitione submota, membra sua cilicio præcinxit, atque in sacco & cinere se diebus ac noctibus volutauit. Sapiens itaque rex, qui sciret quemadmodum aduersa sibi superare deberet. Hostes enim virtute superabat, Deum autem humilitate vincebat. Sapiens plane rex, qui intelligeret quibus armis vteretur pro temporis qualitate. Cum enim insidiantur illi homines, apprehendit arma bellica: cum irascitur ei Deus, corripit arma iustitiæ. Sapiens inquam rex, qui pro salute ciuium peccatorem se magis confitetur esse quam regem. Obliuiscitur enim se regem esse, vbi Deum regem omnium pertimescit: nec potentiæ suæ meminit, vbi potentiam diuinitatis agno-
H scit. Obliuiscitur ergo se regem esse dum proiicit purpuram, dum diadema deponit cilicio autem vestitur & sacco, ieiuniis perseuerat, orationibus immoratur. Mira res: dum se regem hominum esse non meminit, rex incipit esse iustitiæ. Religiosus igitur princeps non perdidit imperium, sed mutauit. Principatum enim ante militaris disciplinæ tenuit, nunc cælestium disciplinarum obtinet principatum. Non inquam perdidit imperium, quia siue ferro siue iustitia pro ciuium salute primus inuigilat. *Et prædicatum est in Niniue à rege, & ab omnibus magnatibus eius, dicens, Homines, & iumenta, boues & oues nõ gustent neque pascantur, & aquam non bibant.*] Primus plane inuigilat, quia vt tota ciuitas ieiunaret, famem sibi rex primus indixit: & solus omnium causa prior cœpit esurire quam miles. Necesse enim erat vt qui potentior cunctis fuerat, deuotior fieret vniuersis. Exemplo ergo suo præparat religionis exercitum, non armis, sed sola deuotione munitum: iubet omnem

A sexum, omnem ætatem à diurnis epulis abstinere. Ad-
ditur religioso exercitui numerus, enim in tali deuotio-
ne etiam infantia militare compellitur. Inquit enim:
A magno eorum vsque ad paruum ipsorum.] Pietas enim esse
credicur in tali causa, paruulis quoque cibi substantiam
denegare. Non enim sufficiebat ad placandum Deum
peccantium satisfactio, nisi seniorum quoque peccata,
paruulorum innocentia deploraret, & fletibus alienis
Ier. 10. delicta sua iuuentus ablueret. Ista autem fratres, om-
nia in commonitionem nostri facta esse nemo est qui
nesciat, vt quotiescumque tribulationibus perurge-
mur, ad hæc præsidia concurramus: vt puta aduersarius
imminet, inimicus in promptu est; ieiunemus, vt vin-
camus. Solent quidem homines quotiescumque ne-
cessitatem arduam nimis patiuntur, ad proximas gen-
tes auxilij causa destinare legatos. Nos, quod est me-
lius, legationem ad Deum per ieiunia destinemus, ab i-
pso imploremus auxilia, ad ipsum nos corde & oratio-
nibus conferamus. Auxilium enim Niniuitæ non ali-
B unde rogando peruenerunt, sed de suis ieiunando visce-
ribus exegerunt. Cur enim petat ab altero, qui intra se
potest inuenire quod quærit? Quanto enim Deo vici-
niores fuerimus, tanto aduersarij nostri à nobis lon-
gius repellentur. Oportet igitur proximos nos fieri
Psal. 72. Deo, quoniam dicit Propheta: *Ecce qui elongant sese à te,*
peribunt. Quod si à Deo qui longe sunt, peribunt: vti-
que qui sunt proximi, saluabuntur. Aliter ergo proxi-
mi Deo esse non possumus, nisi ad eum ieiunijs & ora-
tionibus & eleemosynis propinquemus. Deus enim i-
pse semper misericors, ieiunus & sanctus est. Atque
ideo qui vult proximus Deo esse, debet imitari hoc es-
se quod est Deus. Tota igitur in tribulatione Niniui-
tarum ciuitas ieiunauit. Bene dixi, tota: non solum e-
nim senes, iuuenes & infantes, sed etiam pecora legi-
mus ieiunasse. Mira res: ieiunant pro ciuitatis pecca-
to, quæ peccati conditio non constringit. Vnde & nos
fratres, temporum angustias sustinentes, omnes pari-
ter ieiunare debemus, & misericordiam Dei cuncto-
rum abstinentia deplorare. Nam quale sit, hoc Chri-
C stianum pro salute sua non facere, quod pecora pro ho-
minum salute fecerunt? nisi quod stolidior pecore est
qui indicto pro se à sacerdote ieiunio non ieiunat. Non-
ne enim pecus est qui non intelligit quid illi immi-
neat, quid incumbat? Et pecus quidem videns decli-
nat foueam, cauet præcipitia: tu autem non vis ieiu-
nando periculum declinare quod cernis? Desperatio-
nis enim genus est, tunc te manducare cum abstinere
debeas: tunc gaudere, cum debeas deplorare. De
hac desperatione Apostolus dicit, quod à nobis auer-
1 Cor. 15. tat Deus: *Manducemus & bibamus: cras enim moriemur.*
Ieiunemus ergo fratres sine intermissione, vt hostes no-
stros orationibus & abstinentia superare possimus, per
Dominum nostrum Iesum Christum.

Enarratio altera.

DIximus anteriore Dominico Niniuitas in tribula-
tione positos diuinitatis misericordiam per absti-
D nentiam meruisse, & ciuitatem suam de periculo ieiu-
nijs liberasse. Dicitur enim: *Et vidit Deus opera eorum,*
quoniam reuersi sunt à vijs suis malis: & egit pænitentiam Deus
super malitia quam locutus est vt faceret eis, & non fecit.] Tan-
tæ fuerunt Niniuitæ sapientiæ, vt non alienis se præsi-
diis defenderent, sed propria deuotione saluarent. Nam
non statim desperauerunt de salute sua, quia audierunt
à Propheta cum ciuitatis se mœnibus subuertendos:
sed quanto proximum annuntiabatur excidium, tanto
magis religiosis actibus armabantur: nec reliquerunt
euertendam ciuitatem suam, sed in ea potius perman-
serunt, sapientes scilicet, vt quæ ciuium vexabatur pec-
catis, ciuium orationibus saluaretur: & cui perditionem
mala conuersatio intulerat, ei salutem deuotio religio-
sa conferret. Iustum enim erat vt quos fuerat passa pec-
catores, eosdem haberet proprios defensores. Ciuitati
enim non nisi propter ciuium peccata infertur exci- E
dium. Desine ergo peccare, & ciuitas non peribit.
Quid fugis patriam? Si vis saluus esse, tua potius pecca-
ta subterfuge. Si tu peccare desieris, victus est inimi-
cus. Dicit ad Abraham scriptura diuina *per decem iustos* Genes. 18.
patriam posse saluari. Igitur si iusti sunt qui saluam faciant
patriam, vtique iniusti sunt qui relinquunt. Et si illi
propter præsentiam suam consequuntur gratiam: ne-
cesse est vt ij propter desolationem mereantur offen-
sam. Iniustus plane & impius est filius, qui periclitan-
tem deserit matrem. Mater enim quodammodo dulcis
est patria, quæ te genuit, quæ nutriuit, quæ vt fugere
possis diuitem te fecit. Nam si non tibi suppeteret sum-
ptus copiosa substantia, fugæ præsidium non haberes:
atque ideo auaritia ductus, dum metuis diuitias tuas
perdere, impius in matrem esse non dubitas. Vnde in-
telligimus plus te pecuniæ tuæ consulere quam saluti.
Dic mihi ô bone ciuis, cur fugere disponis? cur patriam
derelinquis? Captiuitatem fortasse metuis. Da veniam, F
non intelligis, nescis quod hæc est prima captiuitas, pa-
triam non videre, & quod grauius est omni malo hosti-
li, peregrinationis exilium. Solet qui aliquid sceleris
admiserit, huiusmodi pœna damnari vt pellatur patria,
regionibus incognitis relegetur. Hoc igitur malum pro-
pria tibi prouides voluntate, quod solet supplicij causa
damnatus excipere. Sed ponamus te forti esse animo,
& æquanimiter tolerare posse peregrinationis iniuriam.
Dic mihi, qua inter extraneos libertate victurus es?
nonne cum loqui cœperis, obijcietur tibi? Vnde iste
exul, vnde iste fugitiuus aduenit? Num & nostram ciui-
tatem opprimere nititur, sicut patriam suam pressit? I-
ta autem aporiaberis, ita conturbaberis, vt libertati tuæ
metuens, verearis ne ingenuitatis tuæ ibi non inuenias
assertorem. Mihi crede, in aliena patria tanta auditu-
rus es, quanta in tua patria aliis sæpe dixisti. Illud au-
tem nolo dicere, quod quamuis diues sis in patria tua,
quamuis copiosis opibus perfruaris, statim vt exieris de
domo tua, mendicus & pauper es. Dicit ergo Deus ad
Abraham, per decem iustos ciuitatem posse saluari. Ma- G
le igitur de te sentis popule Christiane, si in tanto cœ-
tu nostro ad saluandam ciuitatem decem iustos esse non
credis. Dum enim deseris patriam, profiteris non ea
esse dignos, quorum meritis liberetur. At ego vereor
ne omnibus in ea iustis relictis, tu solus qui deseris, in-
ueniaris iniustus. Sed nolo de decem iustorum nume-
ro te perturbes. Legimus etiam quod de Sodomitarum
excidio meritis suis Lot solus liberauerit Segor ciuita-
tem: quod magis valuerit ad saluandum vnius gratia,
quam ad euertendum peccata multorum. Exeunti enim
illi de Sodomis, hospitij causa Segor parua conceditur. Genes. 19.
Quod si iusto hospitij donatur ciuitas, quanto magis iu-
sto patria conceditur?

S. AMBROSII IN IONAM PROPHETAM
enarrationum finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS IN MICHÆAM PROPHETAM OBSERVATIONES. H

Michææ Cap. I.

ET factum est verbum Domini ad Michæam Mo-
rasthiten in diebus Ioathan & Achaz & Ezechiæ
regum Iuda, de quibus vidit de Samaria & de Hie-
rusalem. Audite populi omnes sermones, attendat
terra & omnes qui in ea, & erit Dominus Deus in
vobis testimonium, Dominus ex domo sancta sua.

Quia ecce Dominus egreditur de loco suo, & descendet & ascendet super excelsa terræ: & commouebuntur montes subter eum, & valles tabescent sicut tabescit cera à facie ignis, & sicut aqua profluens in descensu. Propter impietatem Iacob omnia hæc, & propter peccatum domus Israel. Quæ impietas Iacob, nonne tu Samaria? & quod peccatum domus Iuda, nonne Hierusalem? Et ponam Samariam in pomorum custodiam agri, & in plantationem vineæ: & detraham in voraginem lapides eius, & fundamenta eius reuelabo: & euncta sculptilia eius euertent, & omnes mercedes eius comburent igni, & euncta idola eius ponam in perditionem: quia ex mercedibus fornicationis congregauit, & ex mercedibus fornicariæ destruxit. Propter hoc planget & lugebit, ibit discalciata & nuda, faciet planctum quasi draconum, & luctum quasi filiarum Sirenum: quia obtinuit plaga eius, quia venit vsque ad Iudam, tetigit vsque ad portam populi mei in Hierusalem. Qui in Geth non magnificemini, & qui in Bachim non readificetis de domo derisu terram: aspergite derisum vestrum habitantes bene ciuitates eius. non est egressa habitatrix Sanan, plangite domum quæ est iuxta eam, accipiet ex vobis plagam doloris. Quis cœpit in bona quæ habitat in doloribus? quia descenderunt mala à Domino in portis Hierusalem, sonitus currum & equitantium habitans. Lachis princeps peccati est filiæ Sion, quia in te inuenta sunt impietates Israel, ideo dabit emissarios vsque ad hæreditatem Geth: domos vanas frustra fuerunt regibus Israel, donec hæredes adducant tibi, habitans Lachis hæreditas tua. Vsque ad Odol..m veniet gloria filiæ Israel. Decaluare & tondere super filios delicatos tuos: dilata caluitium tuum sicut aquila, quoniam captiui ducti sunt ex te.

Cap. II.

FActi sunt cogitantes labores, & operantes mala in cubilibus suis, & simul cum die consummabant ea, quia non leuauerunt ad Dominnum manus suas: & desiderabant agros, & diripiebant pupillos, & domos opprimebant, & diripiebant virum & domum eius, virum & hæreditatem eius. Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego cogito super tribum istam mala, ne quibus non auferatis colla vestra, & non ambuletis erecti, quia tempus malum est. In die illa sumetur super vos parabola, & plangetur planctus in cantico dicentium: Miseria vastati sumus: pars populi demensa est funiculo, & non erat qui prohiberet eam, vt auerteret illum. Agri nostri diuisi sunt, propter hoc non erit mittens funiculum in hæreditate in Ecclesia Domini. Ne flete lachrymis, neque plorent super his. Non abijciet opprobria, qui dicit: Dominus Iacob prouocauit spiritum Domini, si hæ adinuentiones eius sunt: nonne sermones eius boni cum eo, & recti ambulauerunt? Et prius populus meus restitit in inimicitiam contra pacem eius. pellem eius excoriauerunt, vt auferrent spem, contritionem belli. Duces populi mei proijcientur de domibus deliciarum suarum: propter malas adinuentiones suas eiecti sunt. Propinquate montibus æternis: surge & ambula, quia non est tibi ipsi requies propter immunditiam. Corrupti estis corruptione, fugistis nemine persequente. Spiritus statuit mendacium, stillauit tibi in vinum & in ebrietatem, & erit hic de stilla populi huius. Congregatus congregabitur Iacob, cum omnibus suscipiens suscipiam ipsos reliquos domus Israel, in idipsum ponam auersionem eorum sicut oues in tribulatione, quasi gregem in medio cubilis sui, exilient ex hominibus. Ascende per diuisionem ante faciem eorum. Diuiserunt & pertransierunt portam, & egressi sunt per eam, & exiuit rex eorum ante faciem eorum, & Dominus dux erit eorum.

Cap. III.

ET dicet: Audite iam principatus Iacob, & reliqui domus Israel: nonne vobis est scire iudicium? exosi bona, & quærentes mala: diripientes pelles eorum ab eis, & carnes eorum ab ossibus eorum: sicut deuorauerunt carnes populi mei, & pelles eorum excoriauerunt ab eis, & ossa eorum confregerunt, & diuiserunt sicut carnes in lebethem, & sicut carnem in ollam. Sic clamabunt ad Dominum, & non exaudiet eos: & auertet faciem suam ab eis in tempore illo, eo quod impie egerunt in adinuentionibus suis. Hæc dicit Dominus super prophetas qui seducunt populum meum, qui mordent in dentibus suis, & qui prædicant super eos pacem, & non est data in ore eorum, sanctificauerunt super eum prælium. Propterea nox vobis erit de visione, & tenebræ vobis sunt ex diuinatione: & occumbet sol super prophetas, & contenebrescet super eos dies: & confundentur qui vident somnia, & confundentur arioli & maledicent eis omnes, quia non est qui exaudiat eos. Nisi ego impleuero fortitudinem in spiritu Domini, & iudicium & potentiam, vt annuntiem Iacob impietates suas, & Israel peccata sua. Audite iam hæc duces domus Iacob, & reliqui domus Israel qui abominamini iudicium, & omnia recta peruertitis: qui ædificatis Sion in sanguinibus, & Hierusalem in iniquitatibus. Duces eius eum muneribus iudicauerunt, & sacerdotes eius cum mercede responderunt, & prophetæ eius cum argento diuinabant, & super Dominum requiescebant, dicentes: Nonne Dominus in nobis est? non venient super nos mala. Ideirco propter vos Sion quasi ager arabitur, & Hierusalem vt pomorum custodia erit, & montis domus in locum saltus.

Cap. IV.

ET erit in nouissimo dierum manifestus mons domus Domini. Præparatus super verticem montium, & eleuabitur super colles: & festinabunt ad eum populi, & ibunt gentes multæ, & dicent: Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob: & ostendent nobis viam suam, & ambulabimus in semitis eius: quia de Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem. Et iudicabit inter populos multos, & arguet gentes fortes vsque in longinquum. Et concident gladios suos in aratra, & hastas suas in falces: & non vltra tollet gens contra gentem gladium, & nequaquam discent vltra belligerare. Et requiescet vnusquisque sub vite sua, & vnusquisque sub ficu sua, & non erit qui exterreat: quia os Domini omnipotentis loquutum est hæc. Quia omnes populi ibunt, vnusquisque viam suam: nos autem ibimus in nomine Domini Dei nostri in æternum & vltra. In die illa, dicit Dominus, congregabo eam quæ contrita est, & quæ eiecta est suscipiam, & quos repuleram. Et ponam contritam in reliquias, & re-

A & repulsam in gentem fortem: & regnabit Dominus super eos in monte Sion, ex nunc & vsque in sæculum. Et tu turris gregis squallida filia Sion, ad te veniet, & ingredietur principatus primus, regnum de Babylone filiæ Hierusalem. Et nunc vt quid cognouisti mala? numquid rex non erat tibi? aut consilium tuum periit? Cur comprehenderunt te dolores parturientis? Dole, & viriliter age filia Sion quasi pariens: quia nunc egredieris de ciuitate, & habitabis in campo, & venies vsque ad Babylonem: inde liberabit te, & inde redimet te Dominus Deus tuus de manu inimicorum tuorum. Et nunc congregatæ sunt super te gentes multæ dicentes: Exultabimus, & videant in Sion oculi nostri. Ipsi autem non cognouerunt cogitationes Domini, & non intellexerunt consilium eius: quia congregauit eos vt manipulos areæ. Surge, & mole eos filia Sion: quia B cornua tua ponam ferrea, & vngulas tuas ponam æneas: & minues populos multos, & consecrabis Domino multitudinem eorum, & robur eorum Domino vniuersæ terræ.

Cap. V.

NVnc obstruetur filia obstructione, angustiam posuit super nos, in virga percutient super maxillam tribus Israel. Et tu Bethlehem domus Ephrata, minima es vt sis in millibus Iuda, ex te mihi egredietur vt sit in principem in Israel, & egressus eius ab initio à diebus sæculi. Propterea dabit eos vsque ad tempus parientis pariet, & reliqui fratrum eorum reuertentur ad filios Israel. Et stabit, & pascet in fortitudine Domini, & in gloria nominis C Domini Dei sui erunt, quia nunc magnificabitur vsque ad terminos terræ. Et hæc erit pax, quando Assyrius venerit super terram nostram, & cum ascenderit super regionem nostram: & consurgent super eum septem pastores, & octo morsus hominum. Et pascent Assur in gladio, & terram Nebrod in fouea eius, & liberabit de Assur, cum venerit super terram vestram, & cum ascendet super terminos vestros. Erit reliquum Iacob in medio populorum multorum, quasi ros à Domino cadens, & quasi agni super gramen, vt non congregetur quisquam, neque subsistat in filiis hominum. Et erunt reliquiæ Iacob in gentibus, in medio populorum multorum, quasi leo in iumentis in saltu, & quasi catulus leonis in gregibus pecorum. Quemadmodum cum pertransierit, & diuidens rapiat, & non sit qui eruat, eleuabitur manus tua super eos qui tribulant te, & omnes inimici tui perdentur. Et erit in illa die, dicit Dominus, interficiam equos tuos de medio tui, D & comprimam quadrigas tuas, & subuertam ciuitates terræ tuæ, & auferam omnes munitiones tuas: & auferam veneficia tua de manibus tuis, & qui loquantur non erunt tibi. Et disperdam sculptilia tua, & statuas tuas de medio tui, & non vltra adorabis opera manuum tuarum. Et succidam lucos tuos de medio tui, & demoliar ciuitates tuas: & faciam in ira & in furore vltionem in gentibus, pro eo quod non audierunt.

Cap. VI.

AVdite iam quæ Dominus dixit: Surge, iudicare apud montes, & audiant colles vocem tuam. Audite populi iudicium Domini, & valles fundamenta E terræ: quia iudicium Domino aduersus populum suum, & cum Israel iudicabitur. Popule meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? responde mihi. Quia eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruitutis redemi te, misi ante faciem tuam Moysen & Aaron & Mariam. Popule meus recordare rogo, quid cogitauit aduersum te Balac rex Moab: & quid ei respondit Balaam filius Beor de Schenis vsque ad Galgal, vt cognosceretur iustitia Domini. In quo apprehendam Dominum, suscipiam Deum meum excelsum? Si apprehendam eum in holocaustis in vitulis anniculis, si suscipiet Dominus in millibus arietum, aut in decem millibus caprarum pinguium? Si dedero primogenita mea pro peccato meo, fructum ventris mei pro impietate animæ meæ? Renuntiatum est tibi homo quid sit bonum: aut quid Dominus exquirit à te, nisi vt facias iudicium, & diligas misericordiam: & paratus sis ire cum Deo tuo? F Vox Domini ciuitati clamabitur, & saluabit timentes nomen eius. Audi tribus, & quis ornabit ciuitatem? Numquid ignis & domus iniqui thesaurizans thesauros iniquos, & cum iniuria iniqua? Si iustificabitur in statera iniquus, & in sacculo pondera doli: de quibus diuitias impietatis impleuerunt, habitantes eam loquuti sunt mendacia, & lingua eorum exaltata est in ore eorum: & ego cruciaui te perditione propter peccata tua. Tu comedes, & non saturaberis, & eiiciam te in temetipsam. Et apprehendes, & non saluabis: & quoscumque saluaueris, in gladium tradentur. Tu seminabis, & non metes: tu premes oleum, & non vngeris oleo: & vinum, & non bibes. Et dissipabuntur legitima populi mei, & omnia opera domus Achab: & ambulauistis in consiliis eorum, vt traderem te in perditionem, & habitantes eam in sibilum: & opprobria populorum accipietis.

G

Cap. VII.

VAe mihi, quia factus sum sicut qui colligit stipulam in messe, & sicut racemum in vindemia, cum non sit botrus ad comedendum primitiua. Væ mihi animæ, quia periit timor à terra, & corrigens in hominibus non est: omnes in sanguine iudicantes, vnusquisque proximum suum tribulat tribulatione, in malum manus suas parantes. Princeps postulat, & iudex pacifica verba loquutus est, desiderium animæ suæ est: & ego auferam bona eorum, quasi tinea comedens, & ambulans super regulam. Væ, vltiones tuæ venerunt, nunc erunt fletus eorum. Non credatis in amicis, neque speretis in ducibus, & ab ea quæ cubat tecum caue, vt non credas aliquid ei. Quia filius contumeliam facit patri, filia surget aduersus matrem suam, nurus contra socrum suam. H Inimici omnes viri qui in domo eius. Ego autem ad Dominum meum aspiciam, expectabo in Domino salutare meo: exaudiet me Deus meus. Noli supergaudere mihi inimica mea, quia cecidi, sed resurgam: quia si sedero in tenebris, Dominus illuminabit me. Iram Domini sustinebo, quia peccaui ei, donec iustificet ipse causam suam, faciet iudicium meum, educet me ad lucem, vt videam iustitiam eius. Et videbit inimica mea, & operietur confusione quæ nunc dicit ad me: Vbi est Dominus Deus tuus? Oculi mei videbunt eam, nunc erit in conculcationem sicut lutum in viis tuis. Dies lituræ lateris deletio tua, & depellet legitima dies illa: & vrbes tuæ venient in conclusionem, & in diuisionem Assyriorum, & ciuitates tuæ munitæ in diuisionem. A Tyro vsque ad flumen, &

A *à mari vsque ad mare, & à monte vsque ad montem: & erit terra in dissipationem cum eis habitantibus eam, propter fructus adinuentionum eorum. Pascet populum tuum in virga tua, oues hæreditatis tuæ habitantes per semetipsos in saltu, in medio Carmeli pascentur Basanitin & Galaaditin, sicut dies sæculi. Et secundum dies egressionis tuæ de terra Aegypti ostendam eis mirabilia: videbunt gentes, & confundentur in omni fortitudine sua: imponent manus super os suum, aures eorum obsurdescent: lingent puluerem sicut serpentes qui trahunt terram, turbabuntur in clausura sua, super Domino Deo nostro formidabunt, & timebunt à te. Quis Deus sicut tu, auferens peccata, & transferens impietates his qui reliqui sunt hæreditatis eius? Non constituit in testimonium iram suam, quia volens misericordiam est: ipse reuertetur, &* B *miserebitur nostri, demerget iniquitates nostras: & proiicientur in profunda maris omnia peccata nostra. Dabit veritatem Iacob, misericordiam Abraham, sicut iurauit patribus nostris iuxta dies priores.*

Obseruatio prima.

Anima quomodo à recto labatur tramite, quo processu pristinum reparet, ad eumque reuertatur gradum, quove in eo perseueret, edocetur.

Ad Horontianum.

AMBROSIVS Horontiano. Prophetę quidem congregationem gentium, atque Ecclesiæ annuntiauerunt ędificationem futuram, sed tamen quia in Ecclesia non solum fortium animarum iugis profectus, verumetiam infirmorum lapsus, & rursus conuersio est, C ideo possumus ex prophetis libris colligere quemadmodum aut præclara illa & fortis anima sine vlla gradiatur offensione, aut infirmior labatur, aut lapsa reparet ac reformet gradum. Cant. 3 & 8. Itaque sicut in Canticis canticorum beatæ illius animæ continuos processus legimus, ita in Michæa, de quo nobis prophetæ sermo exortus est, consideremus lapsæ conuersionem. Mich. 5. Matth. 2. Non enim otiose te mouit: *Et tu Bethleem domus Ephrata.*] quod dictum est ab hoc propheta. Quomodo enim potest domus furoris esse, vbi Christus natus est? Hoc enim exprimunt locorum vocabula, sed illustrant operationum mysteria. Mich. 1. Ac primum consideremus quid interpretatio nis in Lunno habeat Michæas. Significat autem, *quis à Deo*: Matth. 11. Rom. 8. vel, vt alibi inuenimus, *quis iste, Morasthi filius, hæres.* Quis autem hæres, nisi filius Dei qui ait: *Omnia mihi tradita sunt à patre*? Et cum ipse esset hæres, nos esse voluit cohæredes. Merito, *quis iste*, non è populo vnus, sed electus ad gratiam Dei in quo loquitur Spiritus sanctus, qui prophetare cœ D Mich. 1. pit *in diebus Ioathan & Achaz & Ezechiæ regum Iuda.*] Quo ordine significator visionis profectus. A malis enim regibus ad boni regis peruenit tempora. Et ideo quoniam anima afflicta sub malis ante laborabat regibus, quę processum conuersionis suę habeat, considerandum videtur. Destructa erat quasi infirmior, & omnis munitio eius facta erat via transeuntium, & incursus passionum, luxuriæ deliciis resoluta ac contrita erat, ac relegata à facie Domini. Mich. 4. Esai. 5. *Turris eius squalida erat,*] *quæ posita est* (vt in Esaiæ cantico legimus) *in medio florentis vineæ.* Squalet etenim turris, quando vitis arescit, & ouis sua errat. Regrediente autem vitis viriditate, vel oue resplendet. Nihil enim squalidius iniquitate, nihil splendidius iustitia. Ad hanc turrim reuocatur ouis, quando anima reuocatur à lapsu, & in illa oue Christi regnum redit, Apoc. 1. quod est initium: quia *ipse est initium & finis*, vel initium salutis: sed tamen corripitur prius, eo quod tam Mich. 4. grauiter errauerit, & dicitur ei: *Nunc vt quid cognouisti mala? numquid rex non erat tibi?*] Hoc est, habebas regem qui te E regeret & tueretur, deuiare à iustitiæ tramite non debuisti, Ibidem. relinquere vias Domini, qui tibi rationabiles sensus impartiuit. Ibidem. *Aut consilium tuum periit?*] quasi dicat: Vbi sunt cogitationes tuæ, Psalm. 9. Psal. 37. vbi consilia, quibus præuidere iniustitiam, propulsare iniquitates insito tibi vigore potuisti? *Cur comprehenderunt te dolores parturientis,*] vt parturires iniquitates, & pareres iniustitias? Luc. 13. Nullus.n. maior est dolor, quam is qui peccati mucrone vulnerat conscientiam: neq; vllum grauius est onus, quam peccatorum sarcina, & pondus flagitiorum. Deprimit animam, curuat vsq; ad terram, ne se erigere possit. Grauia fili, grauia nimis delictorũ pondera. Deniq; illa in Euangelio mulier quę curuata erat, speciem prætendens animæ laborantis, à Christo potuit solo erigi. Mich. 4. Rom. 5. Huic ergo animæ dicitur: *Viriliter age, & dole filia Sion vt parturiens.*] *Dolores* enim *parturientis tribulationem operantur, tribulatio patientiam, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit in æternum.* Simul egeritur atque excluditur omne quod aduersum est bonis moribus, ne residentia eius frutescant semina, F atque in nouos iterum germinent partus. Mich. 4. *Cornua tua ponam ferrea, & vngulas tuas ponam æneas.*] Non otiose dantur ei cornua & vngulę, vt conterat o[mn]es manipulos areæ, sicut vitulus Libani. Nisi enim manipuli contriti fuerint, paleæ ventilatę fructus apparere interiores & absolui nequeunt. Comminuit igitur atque excutit prius anima proficiens superflua, vt fructus suos demonstrare possit in ipsa segete. Quæcumq; aduersa sunt quæ partus impediant bonos, hæc prius extirpanda sunt, ne his fructifera internecentur animæ sata. Tunc etiam illud prospicit prouidus animæ consoltor, vt concludat eam in voluptatibus suis, atq; intercludat eius cupiditates, ne in iis delectetur. Prou. 13. Prou. 19. Vtiles enim sunt correptiones parentis, qui non parcit virgæ, vt obedientem præceptis salutaribus præstet animam filij sui. Virga enim visitat, sicut legimus: Psalm. 88. Mich. 5. Hebr. 12. *Visitabo in virga iniquitates eorum.* Itaque qui virga maxillam percutit Israeliticæ animæ, erudit eam ad disciplinam patientiæ Dominica correptione. Nemo eo m desperare debet quicumque corripitur atque arguitur, Eccl. 30. *Quem enim diligit filium, corripit.* Nemo de remedio diffidat. G Ecce tibi vbi domus furorem videntis erat, ibi domus panis est: vbi crudelitas, ibi pietas: vbi pœna innocentium, ibi vniuersorum redemptio, sicut scriptum est: Matth. 2. *Et tu Bethleem domus Ephrata, non es minima inter principes Iuda, ex te enim exibit princeps in Israel.* Luc. 2. Bethleem *domus panis* est. Ephrata *domus furorem videntis.* Hoc habet interpretatio istorum nominum. Ioan. 6. In Bethleem natus est de Maria Christus, eadem autem Bethleem quæ Ephrata. In domo igitur furoris generatus est Christus, Matt. 2. Hier. 31. & ideo iam non domus furoris, sed domus panis, quia panem recepit eum qui descendit de cælo. Domus autem furorem videntis Ephrata, quia illic Herodes dum Christum requirit, perimi statuit infantulos: vnde *vox in Rama audita est Rachel plorantis filios suos.* Psalm. 131. Sed iam nemo timeat, quia *requies* illa quam quærebat Dauid, Luc. 1. Genes. 35. *audita est in Ephrata, inuenta est in campis siluæ.* Tunc adhuc silua erat nationum congregatio: sed posteaquam in Christum credidit, fructuosa facta est, quia benedicti ventris fructum recepit. Mortua est ergo Rachel parturiens, quia iam tunc quasi patriarchę vxor furorem Herodis videbat, qui nec minusculæ ætati pepercit. H Simul quia in Ephrata peperit Beniamin specie superiorem, mysterio posteriorem, Paulum scilicet, qui antequam generaretur, non minimos dolores matri præstitit, cuius filios persequebatur. Act. 9. 2. Tim. 2. Et illic mortua & sepulta est, vt nos commortui & consepulti cum Christo in Ecclesia resurgamus. Inde enim alia interpretatione, vel *fæcundata*, vel *repleta fructibus*, Ephrata significatur. Mich. 5. Matth. 2. Matth. 7. Hic tamen, id est, in libro prophetico inuenimus ὀλιγοστὸς εἶ, id est, *in paucioribus es.* In Matthæo; *Et tu Bethleem domus Iuda non es in paucioribus.* Ibi domus Iuda, hic domus Ephrata: in quo verborum discrepantia, non sensuum est. Nam & Iudæ interior vidit furorem, & exterior pertulit. Et in paucioribus est, quia pauci sunt qui intrant in domum panis per angustam viam. Et non est in paucioribus, id est, de proficientibus, quæ Christum non agnouit. Nec minima est, quæ est domus benedictionis, & diuinę gratię receptaculũ, & in eo minimo,

cuius

A cui is qui aliquid confert Christo, videtur deferre. Et qui appetit Ecclesiam, Christum appetit. In quouis minimo enim Christus aut læditur aut honoratur, secundum quod ipse ait: *Matth. 25.* *Quod enim vni horum minimorum fecistis, mihi fecistis.* Ipsam autem Bethleem esse quæ est Ephrata, docet lectio Genesis, vbi ait: *Genes. 35.* *Mortua est autem Rachel, & sepulta est in via Ephrata, ipsa est Bethleem.* In via sepulta est sancta Rachel, quæ typus fuit Ecclesiæ, vt transeuntes dicant: *Psalm 128.* *Benedictio Domini super vos: & venientes venient in exultatione.* *Psalm. 125.* Omnis itaque anima quæ recipit panem illum descendentem è cælo, *Ioan 6.* domus panis est, hoc est panis Christi, quæ habitantis in se panis cælestis firmamento alitur, *Psalm. 103* & corde confirmatur. Vnde & Paulus ait: *1 Cor. 10.* *Omnes enim vnus panis sumus.* Omnis anima fidelis Bethleem est, *Hier 12.* sicut Hierusalem dicitur, quæ pacem & tranquillitatem habet superioris Hierusalem quæ in cælo est. *Ioan 6.* Verus panis est qui fractus & comminutos satiat vniuersos. Quinta autem editio habet, *Domus panis.* Beth enim domus est, leem panis dicitur. B De aliorum editionibus propter perfidiam Iudaicam, ne ipsi se redarguerent, vel ab ipsis prætermissum putatis, vel sublatum ab aliis. De Iuda quoque tribu esse Bethleem docet lectio in Iudicum libro, quia *Indic. 19.* *vir ille Leuita accepit sibi concubinam de Bethleem Iuda, & irata est ei concubina eius, & rediit in domum patris sui in Bethleem Iuda.* *Mich 5.* [*Et egressus eius ab initio a diebus sæculi.*] *2.Cor.6* Egressus itaque Christus à diebus sæculi (tunc enim nobis incipit sæculum, quando dies salutis) & egressus ad currendam viam, dedit Israel *vsque ad tempus parientis,*] cui aduenit *Psalm 18.* Christus, aduenit fœcunditas, aduenit partus, sicut aduenit Ecclesiæ, *Mich 5.* *quæ peperit plures quam quæ filios habebat:* & peperit septem, id est legitimos, tranquillos, pacificos. Incipit ergo concipere anima, & formari in ea Christus, quæ receperit aduentum eius, & pascitur in diuitiis eius, vt nihil ei desit, vt videntes etiam eam aliæ animæ *1 Reg 2.* *Mich 5.* reuertantur ad viam salutis, *& erit ei pax,*] *Psalm 30* *Psal 22.* sed non potest probari nisi tentationibus. *Mich 5.* Tunc enim pax eius æstimabitur & tranquillitas, cum excluserit vanas cogitationes vel compresserit, cum motus omnes edomuerit passionum insurgentium, cum increbuerint angustiæ, C persecutio, fames, periculum, gladius. *Rom. 8.* Tunc *erit* (inquit) *pax:*] quia *in his omnibus superamus propter eum qui nos dilexit, quoniam confidimus in eo, quod neque mors neque quidquam tentationum nos ab eius diuellat charitate & separet.* Tunc ergo dabit tentationes, vt iusti probentur. Et Dominus quidem dat tentationes ea voluntate, vt neminem decipi velit. *1.Cor. 11.* Sed quia plerique vincuntur infirmi tentationibus qui fortes sunt probantur. Tunc illis *erit ros à Domino,*] tunc requies: tunc erit anima iusti sicut *catulus leonis in gregibus pecorum.*] Quod euangelico exemplo ad Christum referre non dubitauerim, quia ipse dixit: *Mich. 5.* *Matth 13* *Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui.* *Mich 5.* Comprimentur enim quadrigæ eius, irrationabiles scilicet impetus & motus istius corporis: *2 Cor 7.* sedabitur illud: *Foris pugnæ, intus timores:* sed vbique, id est, intus & foris, tranquillitas erit, & non erit qui respondeat & resistat bonæ voluntati, quia obedientia carnis sublato pariete maceriæ, cum fuerint vtraque vnum, omnes abolebit discordias. *Ephes. 2.* Si qua autem anima infirma, sicut ille secundum carnem Israel, D titubauerit, & ab illa Christi charitate persecutionibus turbata se aliquantulum separarit, corripitur atque arguitur quasi infida, quasi ingrata, quasi incredula, *Mich.6.* quæ liberata à vanitatibus sæculi, in eas respiciendo reciderit, à qua non munera, non taurorum sacrificia, sed tantummodo vt bonum cognosceret, iustitiam faceret, postulatum est. *Ibidem.* *Renuntiatum est* (inquit) *tibi homo quid sit bonum, aut quid Dominus exquirat à te, nisi vt facias iudicium, & diligas misericordiam, & paratus sis ire cum Deo tuo.*] Sed quia non seruauit hæc illa infirmior anima, ideo Dominus ait: *Mich.7.* *Væ mihi, quia factus sum sicut qui colligit stipulam in messe, & sicut racemum in vindemia.*] Audiens ergo hæc Propheta in quo loquebatur Deus, ait ad illam animam: *Ibidem.* *Væ mihi anima, quia periit timor à terra.*] Vel si ipse Dominus dicit, miseratus futuras pro peccatis vltiones, atque pro nostris erroribus ingemiscens. E Audiens hæc anima, quia seminum suorum fructus non colliget; nullum messe amissa firmamentum inueniet sui, præter oliuam, & vnctionem lætitiæ non habebit, neque bibet vinum iucunditatis. Cognoscens etiam in operibus carnis omnia plena sanguinis; plena circumscriptionis, fraudum, fallaciæ, ficta officia pietatis, compositas simulationes, & inimicos sibi omnes qui in domo sunt; ideoque proximi sibi corporis motus cauendos, qui sunt graues animæ nostræ aduersarij, conuertitur, & de Deo sperare incipit, & intelligens vere inimicam sibi carnem existere, ait ad eam: *Rom.7.* *Noli supergaudere mihi inimica mea; quia cecidi, sed resurgam: quia si sedero in tenebris, Dominus illuminabit me.*] *Mich.7.* Considerans etiam insultare sibi aliquam potestatem quæ resistebat sibi ne meliorem sequeretur viam, & inequitare quod tradita esset in interitum carnis, vt diuersis attereretur malis, quæ vel à Domino propter peccatorum solutionem decernerentur, *1 Cor 15.* vel ab iniquo propter inuidiam conuersionis, vt ad se reuocaret afflictam, dicit adhuc: *Mich.7.* *Iram Domini sustinebo:*] F quia vel lapsam castigat, vel sibi potestatem affligendi dedit: *quia peccaui ei.*] sustinebo tamen, *donec iustificet ipse causam meam.*] Nisi enim confessa fuero, & exsoluero pretia iniquitatum mearum, non potero iustificari. *Esa. 40.* Cum autem fuero iustificata, soluens duplicia peccata, *Mich. 7.* *Faciet iudicium meum,*] deponens indignationem, quia satisfactum sententiæ est. *Educet me ad lucem, vt videam iustitiam eius,*] & aspiciam delectationem eius. *Ibidem.* *Videbit* hoc lumen reconciliationis meæ *inimica mea,*] id est, diaboli nequitia, *& operietur confusione, quæ nunc dicit: Vbi est Dominus Deus tuus?*] Videbit in me misericordiam eius, videbit pietatem eius. Et ideo non audiamus eam quando sumus in aduersis aliquibus sæculi, cum aut dolor corporis est, aut filiorum amissio, vel cæterarum necessitudinum, non audiamus inquam dicentem: *Vbi est Dominus Deus tuus?*] Tunc enim tentationes cauendæ sunt, cum grauis vrget dolor, tunc animam ægram auertere studet. Ergo anima quæ illum non audierit insidiantem sibi, videns postea mirabilia Dei, videns se in cælo, diabolum autem sicut colubrum repantem in terrestribus, gratulabitur dicens: G *Quis Deus sicut tu, auferens peccata, & transferens impietates?*] *Ibidem.* *Exod. 15.* *Qui non fuisti memor indignationis tuæ, sed in mari mersisti iniquitates nostras sicut Ægyptium plumbum,* & rediisti ad misericordiam voluntarius, quam gemino contulisti munere, dimittens peccata, atque abscondens, secundum quod scriptum est: *Psal 31.* *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Alia enim sanguine filij tui abluis, alia donas nobis, vt bonis operibus & confessionibus nostros errores tegamus. Quod ergo ait, *Mich 7.* *Auferens peccata,*] ad remissionem pertinet: quia penitus ea tollit, ita vt non sint, quorum memor non erit. *Ibidem.* Quod vero ait: *Transferens impietates,*] ad misericordiam: eo quod confitentibus nobis lapsus nostros, & obumbrantibus eos bonæ operationis fructo, referantur in auctorem culpæ, & peccati incentorem. Quid enim aliud agit qui culpam fatetur, nisi vt aduersantis nequitiæ spiritalis dolo se & malitia transductum probet? In eo itaque gratias agit anima, ista quia & aufert Dominus peccata, & transfert iniquitates, & demergit in profundum maris. H Quod potest & ad baptismum referri, quo Ægyptius mergitur, *Exod.14.* Hebræus resurgit: & quo alluuione sapientiæ, & bonorum operum abundantia tegantur peccata superiora, per diuitias misericordiæ Dei nostri, qui memor promissionis suæ quam dederat Abrahæ, hæredem eius animam non est passus perire. *2. Tim 1.* Et illa quidem anima hoc reuocatur modo. Tu autem fili, qui à primo flore pueritiæ es hæres Ecclesiæ, quæ te suscepit & tenet, perseuerato in proposito, memor gratiæ Dei, & muneris quod per impositionem suscepisti manuum mearum, vt & in hoc gradu sicut in ministerio sacro fidem tuam demonstres atque industriam, & expectes remunerationem Domini Iesu. Vale, & nos vt filius dilige, quia nos te diligimus.

A

Obseruatio altera.

Inchoatum de anima se reformante sermonem prosequitur, & quomodo Christus eam perfecerit, explicat.

Ad Horontianum.

AMBROSIVS Horontiano. Superiore epistola de ea anima sermonem confecimus, quæ itineris sui deuios aliquos habuerit anfractus, vt vetus Israel secundum carnem fluctuans, quia *& ipse liberabitur per Domini nostri Iesu Christi gratiam, cum intrauerit plenitudo gentium*, licet ista leuiore errore conuersione sese reformauerit. Hac vero epistola de Ecclesiæ filia nobis sermo sit, quam Dominus Iesus quemadmodum primo susceperit, erudierit, consummauerit in suo Euangelio, consideremus. Suscepit itaque eam primo tuendam in confusione positam (exul enim paradisi vbi nisi in confusione degeret anima vniuscuiusque hominis?) deduxitque eam in Bethleem. Iam profectus susceptæ animæ significatur, quod ascendit ad domum panis, in qua famem fidei & sterilitatem nesciat. De nostrarum animarum genere & ordine loquor, quibus nos viuimus & mouemur, non de aliqua specialiter. Non enim de proprietate & specie alicuius, sed de genere, vt dixi, animarum disputandum putamus. Descendit in Ægyptum Christus, patrocinium & ductum nostræ animæ ferens, inde rediit in Iudæam. Fuit in deserto, fuit in Capharnaum, fuit iuxta fines Zabulon circa maritima, transiuit per sata, fuit in Bethphage, fuit in Ephrem, in Bethania, inde transiuit in paradisum, vbi se capiendum dedit, passus est in Golgotha. Omnes isti processus animæ nostræ sunt, per quos exercita gratiam piæ institutionis inuenit. Nam posteaquam exclusa de paradiso conditio humana in Adam & Eua in castellum relegata est, vagari cœpit hucatque illuc, errabunda circumferens vestigia sine vllo delectu. Sed tempore complacito sibi exinaniuit se Dominus Iesus, vt exulem in se susciperet, & veteri reformaret gratiæ. Itaque inuentam recursu anfractu erroris reuocauit ad paradisum, vt euangelicæ lectionis docet assertio. Per sata eam duxit, vt ieiunam pasceret: primum in deserto, deinde in Capharnaum agri non vrbis incolatu, deinde iuxta fines Zabulon, circa nocturna proflauia, id est, prophetarum obscuriora ænigmata, vt disceret prætendere ad fines gentium, quo omnes conuenirent, nec timeret fluctus vitæ huius & procellas, quia haber Christus naues Tharsis, intelligibiles scilicet, quæ percurrant mare, & ad templi constructionem pias merces aduehant. In huiusmodi nauibus nauigat Christus, & in puppe tanquam bonus gubernator tranquillo quiescit mari. Commoto excitatur, & increpat ventos, vt suis tranquillitatem refundat. Transiens quoque ad gentes hanc animam liberat, quę legis vinculis tenebatur, ne transiret ad nationum consortia. Venit in Bethaniam in locum obeditionis, ideo ibi mortuus suscitatur. Cum enim caro subdita fuerit animæ, tunc iam non quasi mortua iacet in sepulcro suo conditio humana, sed resuscitatur per gratiam Christi. Ibi etiam se pro Dei nomine passioni dicit offerre. De loco obeditionis, vt Ioannes docet, in Ephrem ducitur, id est, ad bonorum fructuum fœcunditatem. inde in Bethaniam reducitur, id est, obedientiam. Semel enim quæ piæ subiectionis fructum gustauerit, seruare eam, & in ea probari sæpius nequaquam recusat. Vnde iam probata Hierosolymam venit, digna quæ sit templum Dei, in qua Christus habitaret. Denique sedens super pullum asinæ Dominus Iesus cum gratulatione & gaudio innocentis suscipitur ætatis. Postea in paradiso verba vitæ æternæ docentur: Vnde etiam Dominus se permisit capi, sicut Ioannes scribit Euangelista, significans animam nostram, vel potius conditionem humanam, solutis erroris vinculis, eo vnde electa erat in Adam, per Christum regressam. Vnde & latroni illi confitenti dicitur: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso.* Ille dixerat: *Memento mei cum veneris in regnum tuum.* Christus non de regno respondit, sed ad causam: *Hodie mecum eris in paradiso*, id est, reformandum est ante quod amissum est, postea conferendum id quod augêdum est: vt per paradisum ad regnum perueniatur, nô per regnum ad paradisum. Seruatur discipulis quod plus confertur pro laboribus, ideoque incolatum promisit, regnum distulit. Itaque is qui sub ictu mortis conuertitur, & confitetur Dominum Iesum, mereatur incolatum paradisi: qui vero multo ante se exercuit, & Christo militauit, acquisiuit populorum animas, pro Christo se obtulit, habeat paratum stipendiis sui Dei regnum, cuius se remuneratione donatum gaudeat. Ideoque Petro dicitur: *Tibi dabo claues regni cælorum.* Ex latrocinio conuersus requiem habet, in apostolatum probatus accepit potestatem. Hæc est anima euangelica, hæc est de gentibus, hæc filia Ecclesiæ, longe meliore cursu quam illa ex Iudæa proiecta, ad Dominum Iesum & ad superiora se bonis consiliis & operibus attollens, quam suscepit in Golgotha Christus, vbi Adæ sepulcrum, vt illum mortuum in sua cruce resuscitaret. Vbi ergo in Adam mors omnium, ibi in Christo omnium resurrectio. Vale fili, & nos dilige, quia nos te diligimus.

Rom. 8. Rom. 11. Genes. 3. Matth. 2. Matth. 4. Luc. 6. Matth. 21. Ioan. 11. & 12. Ioan. 18. & 19. Genes. 3. Philip. 2. Luc. 15. Luc. 6. Matth. 4. Psal. 47. 3 Reg. 5. Matth. 8. Ioan. 11. Ibidem. Ioan. 12. Ibidem. Ibidem. Ioan. 18. Luc. 23. Ibidem. Matth. 16. Luc. 23. Ioan. 19. 1. Cor. 15.

B C D E F

S. AMBROSII IN MICHAEAM PROPHETAM obseruationum finis.

SANCTI AMBROSII EPISCOPI MEDIOLANENSIS IN AGGÆVM PROPHETAM OBSERVATIO.

Aggæi Cap. I.

G

IN *secundo anno sub Dario rege, in mense sexto, vna mensis, factum est verbum Domini in manu Aggai propheta, dicens: Dic ad Zorobabel filium Salathiel de tribu Iuda, & ad Iesum filium Iosedec sacerdotem magnum, dicens: Hac dicit Dominus Deus exercituum, dicens: Populus iste dicunt: Non venit tempus ædificandi domum Domini. Et factum est verbum Domini in manu Aggai prophetæ, dicens: Si tempus vobis est, vt habitetis in domibus calatis, at domus ista deserta est. Et nunc hæc dicit Dominus exercituum: Ponite corda vestra in vias vestras. Seminastis multa, & intulistis pauca: comedistis, & non in saturitatem: bibistis, & non in ebrietatem: operti estis & non estis calefacti in ipsis, & mercedes congregans, congregauit in ligamentum pertusum. Hæc dicit Dominus omnipotens: Ponite iam corda vestra in vias vestras, ascendite in montem, cadite ligna, & ædificate domum, & complacebo in ea, & glorificabor, dicit Dominus. Respexistis in multa, & facta sunt pauca: & intulistis in domum, & exsufflauit illud. Quam ob rem dicit Dominus exercituũ, pro eo quod domus mea deserta est, vos autem festinatis vnusquisq; in domum suam: propter hoc calũ non dabit rorem suum, nec terra dabit germina sua: & inducã gladium super terrã, & super montes, & super triticũ, & super vinum, & super oleũ, & super homines, & super iumẽta, & super omnes labores manuũ eorum. Et audiuit Zorobabel filius Salathiel, & Iesus filius Iosedec sacerdos magnus, & omnes reliqui populi vocẽ Domini Dei sui, & verba*

H

A *Aggæi prophetæ, sicut misit eum Dominus Deus eorum ad eos: & timuerunt à facie Domini. Et dixit Aggæus nuntius Domini in nuntiis Domini: Dic populo, Ego sum vobiscum, dicit Dominus. Et excitauit illis Dominus spiritum Zorobabel filij Salathiel de tribu Iuda, & spiritum Iesu filij Iosedec sacerdotis magni, & spiritum reliquorum populi: & ingressi sunt, & faciebant opera in domo Domini exercituum Dei sui.*

Cap. II.

Quarto & vigesimo mensis sexti, in secundo anno sub Dario rege, septimo mense, vna & vigesimo mensis, factum est verbum Domini in manu Aggæi prophetæ, dicens: Dic iam ad Zorobabel filium Sala-
B *thiel de tribu Iuda, & ad Iesum filium Iosedec sacerdotem magnum, & ad omnes reliquos populi, dicens: Quis ex vobis vidit domum istam in gloria sua qua ante? & quomodo vos videtis ipsam nunc sicut non existentem in conspectu vestro? Et nunc confortare Zorobabel, dicit Dominus, & confortare Iesu fili Iosedec sacerdos magnus, & confortetur omnis populus terræ, dicit Dominus exercituum, & facite: quoniam vobiscum sum, dicit Dominus exercituum. Verbum quod pepigi vobiscum cum egrederemini vos de terra Aegypti, & spiritus meus stetit in medio vestrum. Confidite quia hæc dicit Dominus exercituum: Adhuc semel ego mouebo cælum & terram, & maria & desertum, & commouebo omnes gentes, & venient electa omnium gentium: & replebo domum hanc gloria, dicit Dominus exercituum. Meum argentum, & meum aurum, dicit Dominus exercituum: quia magna erit gloria domus istius nouissima super primam, dicit Do-*
C *minus exercituum: & in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum. Quarta & vigesima, nono mense, anno secundo sub Dario, factus est sermo Domini ad Aggæum prophetam, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum: Interroga sacerdotes legem, dicens: Si sumpserit homo carnem sanctam in summitate vestimenti sui, & tetigerit summitas vestimenti eius panem, aut coctionem, aut vinum, aut oleum, aut omnem cibum, si sanctificabitur? Et responderunt sacerdotes, & dixerunt: Non. Et dixit Aggæus: Si tetigerit pollutus in animo de omnibus his, si contaminabitur? Et responderunt sacerdotes, & dixerunt: Contaminabitur. Et respondit Aggæus, & dixit: Sic populus iste, & sic gens hæc coram me, dicit Dominus: & sic omnia opera manuum suarum: & quicumque appropinquauerit ibi contaminabitur. Propter munera eorum matutina dolebunt à facie malitiarum suarum, & odio habebatis, qui in portis arguebant. Et nunc ponite*
D *iam corda vestra à die hac, & supra, antequam poneretur lapis super lapidem in templo Domini: qui eratis quando mittebatis in modium hordei viginti sata, & facti sunt hordei decem sata: & ingrediebamini in torcular, vt hauriretis quinquaginta amphoras, & factæ sunt viginti. Percussi vos in sterilitate, & in corruptione aeris, & in grandine omnia opera manuum vestrarum, & non reuersi estis ad me, dicit Dominus. Ponite iam corda vestra à die ista, & vltra, à quarta & vigesima noni mensis: à die qua fundatum est templum Domini, ponite in cordibus vestris, si vltra cognoscetur super terram area, & si adhuc vinea, & ficus, & malogranata & ligna oliua quæ non ferunt fructum, à die hac benedicam. Et factum est verbum Domini secundo ad Aggæum prophetam quarta & vigesima*
E *mensis, dicens: Dic ad Zorobabel filium Salathiel de tribu Iuda: Ecce ego mouebo cælum & terram, & mare & aridam, & subuertam thronos regum, & subuertam currus & ascensores: & descendent equi & ascensores eorum vnusquisque in gladio ad fratrem suũ. In die illa, dicit Dominus exercituum, assumam te Zorobabel filium Salathiel seruum meum, dicit Dominus, & ponam te quasi signaculum: quia te elegi, dicit Dominus exercituum.*

Si nobis superiores & cælatas ædificamus domos, cur non potius Deo? Deo igitur nostro omnium conditori, meliora ædificanda templa etiam in nobis docet.

Ad Irenæum.

AMBROSIVS Irenæo. Vbi superiorem absolui epistolam, & perferendam tibi tra-
F didi, venit in mentem illud quod Dominus in manu Aggæi prophetæ locutus est, dicens: *Si tempus vobis est, vt habitetis in domibus cælatis?* [Aggæi.1.] Quid ergo istud est, nisi in superioribus habitandum, non in vallestribus & subterraneis habitaculis? Qui enim infra terram habitant, non possunt ædificare templum Dei, & dicunt: *Non venit tempus ædificandi domum Domini.* [Ibidem.] simul quia luxuriosum est hypogæa quærere, captãtium frigus æstiuum, eo quod resoluti delicijs æstus aëre ferre ac tolerare non queant, & ideo requirant vmbrosa penetralia vel quod desidiosi ignauia sub terris agant otia: deinde quod tenebrosa illos & opaca delectent magis, quibus operiri flagitia sua credant, secundum illud: *Tenebræ circumdant me & parietes, quem vereor?* [Exod 28. Eccles. 24. Eccles. 40.] Sed frustra hoc sperant, cum profunda abyssi & abscondita Deus cernat, & omnia deprehendat antequam fiant. At non Elias in hypogæis, non Elisæus habitabant. Denique alter mortuum viduæ filium tulit ad superiora, in quibus consueuerat sedere, & ibi eum resuscitauit. Alteri quoque Sunamitis illa [3.Reg 17. 4.Reg 4.]
G magna mulier (vt scriptura testificatur) in superioribus hospitium parauit, & ibi concipiendæ sobolis, quia nõ habebat, meruit prærogatiuam, ibidemque resuscitati pignoris vidit miracula. Quid de Petro dicam, qui ad horam sextam ascẽdẽs in superiora, baptizandarum gentium cognouit mysteria? [Act.10.] At vero parricida Abessalon in valle regis sibi titulum statuit, & in fossam proiectus est, cum esset peremptus. Ergo sancti ascendunt ad Dominum, flagitiosi ad vitia descendunt. Sancti in montibus, criminosi in vallibus. *Deus enim montium est, & non Deus vallium.* [2.Reg 15. 2.Reg 18. 2.Reg.20.] Inquit ergo: *Ponite iam corda vestra in vias vestras, ascendite in montem.*] Qui ergo illic, id est, in domibus habitabant vallestribus, in quibus non habitat Deus, domum Dei in se habere nõ poterant. Hanc enim Dominus quærebat ab illis domũ, vt semetipsos ædificarent, atque intra se Dei templum viuis fidei lapidibus attollerent. Neque enim terrenorum parietum constructiones, & siluestrium ligna culminum desiderabat, quæ cum fuissent, manus diruerat hostilis: [1.Petr.2.] sed illud templum quærebat, quod in hominum conderetur mentibus quibus dicendum foret: *Vos estis templum Dei:* in quo habitaret Dominus Iesus, & vnde ad redem- [1.Cor 6.]
H ptionem vniuersorum procederet, vt in vtero Virginis sacra reperiretur aula, in qua rex habitaret cœlestium, & corpus humanum Dei templum fieret, quod etiam cum solutum esset, in triduo resuscitaretur. [Ioan 2. Aggæi 2.] Sed hanc domum non luxoriosi ædificant, qui cælatas inhabitant domos, & cælato argento delectantur. Sordet enim illis purum argentum, ita & istis sordet simplicis habitationis locus. Sinuant spatia domorum, & adiiciendo adiiciunt, *coniungentes domum ad domum, & villam ad villam,* [Esaiæ 5.] *effodiunt terram,* vt elementum quoque eorum cedat habitaculis, & quasi terræ filij intra eius recondantur vterum, & abscondantur aluo. [Hiere. 22.] Isti plane sunt, de quibus dicit Hieremias: *O qui ædificant domum suam non cum iustitia!* [Ibidem.] Qui enim cum iustitia ædificat, non in terrenis ædificat, sed in cœlestibus. *Aedificasti,* inquit, *domum, metire superiora eius, perflatilia distincta fenestris, & contignata cedro, & illita minio.* [Ibidem.] Meti-

A *reditatem eius in domos deserti. quia dicet, Idumæa subuersa est: & reuertamur, & readificemus deserta. Hæc dicit Dominus omnipotens: Isti ædificabunt, & ego destruam: & vocabuntur eis termini iniquitatis, & populus super quem præparatus est Dominus vsque in æternum. Et oculi vestri videbunt, & vos dicetis: Magnificatus est Dominus super terminos Israel. Filius honorificauit patrem, & seruus dominum suum. Si dominus sum ego, vbi est timor meus? si pater, vbi amor meus? dicit Dominus omnipotens. Vos sacerdotes qui despicitis nomen meum, & dixistis: In quo despeximus nomen tuum, offerentes ad altare meum panes pollutos, & dixistis: In quo polluimus te? in eo quod dicitis vos: Mensa Domini polluta est, & imposita despexistis. Quia* B *si afferatis cæcum in sacrificium, non malum? & si offeratis claudum aut languidum, nonne malum? Offer iam illud duci tuo, si suscipiet te, si accipiet faciem tuam, dicit Dominus omnipotens. Et nunc deprecamini faciem Dei vestri, & rogate eum: in manibus vestris facta sunt hæc: si suscipiam ex vobis facies vestras, dicit Dominus omnipotens. Quia & in vobis claudentur ostia, & non succendetur altare meum gratis. Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus omnipotens: & sacrificium non suscipiam de manibus vestris: quia ab ortu solis vsque ad occasum nomen meum glorificatum est in gentibus, & in omni loco incensum offertur nomini meo, & sacrificium mundum, quia magnum nomen meum in gentibus, dicit Dominus omnipotens. Vos autem contaminatis illud, in eo quod dicitis vos: Mensa Domini polluta est, & qui superponuntur despecti sunt cibi eius. Et dixistis: Ecce ex afflictio-* C *ne sunt, & exsufflastis ea, dicit Dominus omnipotens, & inferebatis rapinas, & clauda & debilia, & afferebatis in sacrificium. si suscipiam ea de manibus vestris, dicit Dominus omnipotens. Et maledictus homo qui erat potens, & fuit in grege sua masculum, & votum eius super ea, & immolat debile Domino: quia rex magnus ego sum, dicit Dominus omnipotens, & nomen meum illustre est in gentibus.*

SATIS abundeque in superioribus dixisse me credo ad correptionem eorum qui diuinis muneribus perfruentes, gratias non referunt creatori, & vtentes beneficiis cœlestibus tanquam ingrati & indigni beneficiorum non remunerantur auctorem. Ingrati inquam, qui Deum nec quasi D serui merentur, vt dominum, nec quasi filij honorificant vt parentem. Dicit per Prophetam Deus: *Si Dominus sum ego, vbi est timor meus; si pater, vbi amor meus?* Hoc est, si seruus es, redde domino timoris obsequium: si filius, exhibe patri pietatis affectum. Tu autem cum gratias non agis, Deum nec diligis, nec vereris. Vnde aut contumax seruus, aut superbus es filius. Qui est igitur vtilis Christianus, semper debet patri ac Domino suo laudes dicere, & in eius gloriam omnia procurare, sicut ait beatus Apostolus, dicens: (1. Cor. 10.) *Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Videte quale viri Christiani Apostolus voluit esse conuiuium, vt magis fides Christi, quam prandij sagina comedatur: & plus reficit hominem Dominici nominis frequens inuocatio, quam epularum multiplex & copiosa collatio: meliusque pascat esurientem religio, quam sagina. (Ibidem.) *Omnia,* E inquit, *in gloriam Dei facite.* Omnes ergo actus nostros Christo vult socio vel teste compleri: hac scilicet ratione, vt bona ipso auctore faciamus, mala propter ipsius contubernium declinemus. Erubescit enim mala facere, qui scit Christum se habere participem. Christus autem in bonis adiutor est, in malis noster est conseruator. Ergo cum diluculo surgimus, debemus priusquam procedamus e cubiculo gratias agere Saluatori, & ante omnes actus sæculi, actus habere pietatis, qui nos quiescentes & dormientes in lectulis custodiuit. Quis enim nisi Deus dormientem custodit hominem? qui ita resolutus in somnum, & oblitus vigoris humani, à se alienus efficitur, vt nesciat quid ipse sit, vbinam demoretur, adesse sibi certe ipse non possit. (Psalm. 90.) Necessarius igitur Deus adest dormientibus, quia dormientes sibi adesse non possunt: & à nocturnis insidiis genus hominum Ipse custodit, quia id temporis ad custodiendum alter nemo peruigilat. Debeo ergo illi gratiam, qui vt ego securus dormiam, ille peruigilat. Ipse enim nos Deusituros cubitum quodam gremio F quietis suscipit, & thesauro pacis reconditos seruat, & caliginum quadam tuitione in lucem defendit, vt malitia inimicorum hominum repellatur tenebris, quæ non potest benignitate depelli, & pacem fessis præstet obscuritas, quam non præstabat humanitas. Dum enim nescit homo vbi suum aduersarium persequatur, pacem, quam volens præstare noluit, præstat inuitus. Debemus ergo surgentes gratias Christo agere, & omne diei opus in signo facere Saluatoris. Nonne cum adhuc gentilis esses, solebas signa perquirere? quæ signa quibus rebus essent prospera, magna inquisitione colligere? Iam nunc nolo erres in numero, scito quia in vno signo Christi omnium rerum est tuta prosperitas. Qui in hoc signo seminare cœperint, vitæ fructum consequentur æternæ. Qui in hoc signo iter facere aggreditur ad cœlum vsque perueniet. In hoc igitur nomine omnes actus nostri dirigendi sunt, & ad ipsum totius vitæ nostræ commotio referenda; quia sicut ait Apostolus: (Actor. 17.) *In ipso viuimus, & mouemur, & sumus.* Sed & cum vespera diem claudit, ipsi debemus per psalterium laudem dicere, & gloriam eius modulata suauitate conci- G nere, quo operum nostrorum consummato certamine, veluti victores requiem mereamur, & laboris quædam palma sit soporis obliuio. Hoc autem vt faciamus fratres, non solum docemur ratione, sed etiam admonemur exemplis. Nonne enim videmus minutissimas aues cum illucescentem diem aurora producit, in quibusdam nidorum cubiculis varia dulcedine personare, & id studiose agere priusquam procedant, vt creatorem suum, quia loquela non possant, suauitate demulceant? & quemadmodum vnaquæque earum quoniam confessione nequit, modulis prodat obsequium, ita vt videatur sibi deuotius gratias agere, quæ dulcius personauit: hoc etiam pacto diei cursu similiter facere? Quid ergo sibi vult ista certis temporibus disposita cantilena, & iugis intentio, nisi gratiarum quædam sit immoderata confessio? Pastori enim suo auis innoxia, quia sermone non potest, suauitate blanditur. Habent enim & aues pastorem suum, sicut ait Dominus: (Matth. 6.) *Respicite volatilia cœli, quoniam non nent, neque metunt: & pater vester qui est in cœlis pascit illa.* At quibus tandem cibis pascuntur aues? vilissimis scilicet & terrenis. Aues ergo propter H vilea escas gratias agunt: tu pretiosissimis epulis pasceris, & ingratus es? Quis igitur nō erubescat sensum hominis habens, sine Psalmorum celebritate diem claudere, cum ipsæ aues ad gratificandum psalterij suauitate persultent: & eius gloriam non versuum dulcedine personare, cuius laudem volucres modulata cantilena pronuntiant? Imitare ergo frater minutissimas aues, mane & vespere creatori gratias referendo. Et si es deuotior, imitare lusciniam, cui quoniam ad dicēdas laudes dies sola non sufficit, nocturna spatia priuilegij cātilena decurrit. Et tu igitur laudibus tuis diem vincēs, operi tuo adde nocturna curricula, & insomnem suscepti laboris industriam psalterij serie consolare. Et quia de his auibus mentionem feci quæ noctibus vigilant, nolo te imitatorem esse noctuę, quę licet per noctem vigilet, per diē tamē pigra vel cæca est, quæ grādib. oculis tenebrarum caligines diligit, splēdorē solis horrescit.

A fecit. Mirum enim in modum illuminatur obscuritate, luce cæcatur. Istud animal hæreticorum figura est atque gentilium, qui tenebras amplectuntur diaboli, lucem Saluatoris horrescunt, & grandibus disputationum oculis cernunt vana, nō respiciunt sempiterna. De his ait Dominus per prophetam: *Oculos habent, & non videbunt.* Et alibi: *In tenebris ambulant.* Sunt enim acuti ad superstitiosa, hebetes ad diuina: qui dum se putant subtilibus euolare sermonibus, tanquam noctuæ viui luminis splendore turbantur. B

Psalm. 113.
Psal. 81.

SANCTI AMBROSII IN MALACHIAM PROPHETAM sermonis finis.

S. AMBROSII MEDIOLANENSIS EPISCOPI OPERVM TOMI SECVNDI FINIS.

